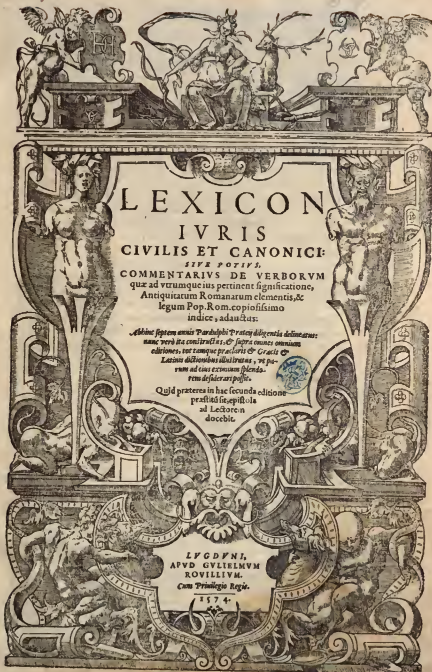

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
10 F
7

LEXICON IVRIS CIVILIS ET CANONICI:

SIVE POTIVS,

COMMENTARIVS DE VERBORVM quæ ad vtrumque ius pertinent ſignificatione, Antiquitatum Romanarum elementis, & legum Pop. Rom. copioſiſsimo indice, adauctus:

Abhinc ſeptem annis Pardulphi Prateij diligentia delineatus: nunc verò ita constructus, & ſupra omnes omnium editiones, tot tamque præclaris & Græcis & Latinis dictionibus illuſtratus, vt parum ad eius eximium ſplendorem deſiderari poſſit.

Quid præterea in hac ſecunda editione præſtitũ ſit, epiſtola ad Lectorem docebit.

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.
Cum Priuilegio Regis.
1574.

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy est permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vne fois ou plusieurs, ce present liure intitulé, *Lexicon Iuris Ciuilis & Canonici, siue potius Commentarius de verborum quae ad ius vtrumque pertinent, significatione.* Lequel liure il a recouuert auec grands fraiz, mises & despenses: & pource est faict defense de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs & personnes quelconques, de non imprimer, vendre, ni distribuer en ses païs, terres & seigneuries, ledict liure nouuellement imprimé par ledict Rouille, si ce n'est par son consentement, & ce iusques au temps & terme de neuf ans, à compter du iour & datte que sera paracheuée la premiere impression: sur peine d'amende arbitraire & de confiscation des liures qu'ils auroyent imprimez. Et à fin qu'aucun ne puisse pretendre ignorance du present priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que l'extraict d'iceluy estant mis au commencement dudict liure, serue pour toute notification, sauf en demander copie audict Rouille, (si bon leur semble) & ce à leurs despens. Car tel est son plaisir, non obstant oppositions & appellations quelconques: comme plus à plein est contenu & declaré par lesdictes lettres de priuilege, sur ce données à Paris, le deuxiesme de Decembre, mil cinq cens soixante trois, & de son regne le quatriesme.

Par le Roy, à vostre relation,

Signé, de Vabres.

Et seelé du grand seau en cire iaune à simple queüe.

ILLVSTRISSIMO VIRO DOCTISSIMOQVE I.C. PETRO D'AVSSERRE, CAROLI NONI CHRIstianiss. Galliarum Regis in curia Lugdunensi Consiliario, caussarumq; eius aduocato, serenissimæq; Reginæ matris libellorum supplicum magistro, Guilielmus Rouillius S. D.

ERE quidem & sapienter, vir doctissime, principem illam naturæ legem viri prudentes aliud nihil esse voluerunt, nisi rectam, et à numine deorum tractam rationem, quæ in natura insita, imperaret honesta, eáque quæ facienda sunt, prohiberet contraria; mentem denique omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: nec hominum ingeniis excogitatam, aut scitum aliquod esse populorum, sed seculis omnibus ante natam, quàm scripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas constituta. Huius enim ex tot animantium generibus et naturis, præclara quadam conditione soli homines participes, amicitiam cum Deo societatemque coierunt: quæ recta et perfecta cum est, lege quadam cum diuinis spiritibus consociantur, inter eos communio iuris est, eiusdemque ciuitatis habentur: nam vniuersus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum existimanda est, ait ille: et quod in ciuitatibus ratione quadam agnationibus familiarum distinguuntur status, tanto id in rerum natura magnificentius, tantóque præclarius, vt homines deorum agnatione gentéque teneantur. ex quo efficitur illud, vt nullum animal sit præter hominem, quod habeat aliquam Dei notitiam: isque verè deum agnoscere dicatur, qui vnde ortus sit, quasi recordetur et agnoscat. Ad iustitiam igitur nati omnes sumus, neque opinione, sed à Deo constitutum est ius. Dicam etiam planius. An est vspiam vnum vni tam simile, tam par, quam omnes inter nosmetipsos sumus? imo etiam, vir præclarissime, si deprauatio consuetudinum, si opinionum vanitas imbecillitatem animorum non torqueret, & flecteret quocunque cœpisset, sui nemo ipse tam similis esset, quam omnes omnium. cum verò quæcunque hominis est definitio cum vna in omnes valeat, nulla dissimilitudo inter eos est, omnéque hominum genus sociatum inter se intelligi debet, & ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes iusti natura facti sumus. Neque verò dubium est, quin si, quomodo est natura, sic iudicio homines, humani (vt ait Comicus) nihil à se alienum putarent, coleretur ius æquè ab omnibus. nam si, quibus à Deo ratio data est, iisdem etiam recta data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetando: si lex, ius quoque. Omnibus autem ratio; ius igitur omnibus datum est. indeque præclare fons ille philosophorum omnium Socrates, eum solebat exsecrari, qui primus vtilitatem ab honestate seiunxisset. id enim querebatur caput esse exitiorum omnium: itemque

sententiosus ille Euripides, οἶκον ἰδίαν ἴδιον, οἵτινες φίλοι ὀρθῶς πεφύκασ᾽, ἀλλὰ κοινὰ χρήματα. Addamus etiam, primi nostri parentis Adæ procreatione, Euæq; matris omniũ ab ipsius costis productione (mitto enim ethnicorum illud, perpetuis cursibus, conuersionibusque cælestibus, extitisse quandam materiam serendi generis humani, quod sparsum in terras atque satum, diuino auctum sit animorum munere) illius, inquam, Adæ Euæque creatione, nihil aliud vniuerso hominum generi præsignificatum, quam vnam esse debere hominum inter ipsos viuendi parem communemque rationem, tum omnes inter se naturali quadam indulgentia & beneuolentia, tum etiam societate iuris contineri. Iustitia denique nulla sit omnino necesse est, si neque Deus est, ipsumque iuris fundamentum, quo scilicet, instigante Deo, propensi sumus ad homines diligendos, prorsus corruet, tum verò in Deum pietas, ipsáque religio, quæ non metu, sed ea coniunctione quæ homini cũ Deo est, conseruari debet. Iuris igitur principia nõ à ratione in hominis mente confirmata & confecta, quam legem dicunt, proficisci existimare oportet, vt philosophis quibusdam veteribus placere video; sed à natura, id est ipso deo huius vniuersi solo conditore & reformatore. Quæ cũ ita sint, miserrimi sane homines, qui illius cum Deo naturalis coniunctionis obliti, huicque ab eodem datæ rationi nõ acquiescentes, societatis cõmunis vinculum perfregerunt, sibique, vt varium est hominum genus & multiplex, alios legislatores habuerunt: quibus beatissimis summus ille nomothesta satisfecisset. illis enim felicissimæ vitæ metis trãsgressis, quidlibet perpetrandi potestate occupata, nihil non sibi licere existimarunt. hinc cædes, furta, adulteria, & huiusmodi flagitia, post quæ erupit iniuria, & quod quisq; potuit id quisq; velle, neglecta ratione, cœpit: hinc multi vim passi, & detecti possessionibus, hinc lites, & id genus malorum in orbem inuectum: hinc denique regulæ illæ ad iubendum & ad deterrendum idoneæ, quibus qui rectè facere nollent persuaderentur, qui verò essent ad delinquẽdum proni, pœna minisque auocarentur: ex quibus etiam ius ipsum & iustitia, cuius olim constituendæ eadem videtur fuisse caussa quæ regum. nam cum initio multitudo premeretur ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cũ prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cũ infimis pari iure retinebat. ius enim semper quæsitum est æquabile: neque enim aliter esset ius. id si ab vno iusto, & bono viro consequebantur, eo erant contenti: si id minus contingeret, leges inuentæ, quæ cũ omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur. Atque harum quidem inuentionem alij ad Cererem referunt, alij ad Rhadamanthum: quos deinde longo post interuallo secuti sunt nobiles illi legislatores, apud Lacedæmonios, Lycurgus; Athenienses, Draco & Solon, Locrenses, Zaleucus; Thurios, Charondas; Getas, Zamolxis, qui tamen omnes quo propius ad legis naturæ similitudinem accesserunt, eo certior ac laudabilior ea vitæ ratio existimata est, quam hominum generi præscripserunt. Sed apud Romanos, quorum leges cæteris omnibus præferuntur, certi legislatores non fuerunt: sed, exceptis censoribus, ædil. curul. quæstoribus, ædil. pleb. triumuiris capitalibus, triumuiris monetæ cudendæ, trib. mil. omnibus aliis magistratibus leges ferre concessum est. apud Græcos tamen quam rigidè sancitæ fuerint, ex pœna Draconis legibus in violatores constituta colligi potest, Zaleuci in se filiumque supplicio, Charondæ denique præfracta & abscissa iustitia, qui cum capitis pœna edixisset, ne quis in concionem cum ferro intraret, & interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam processisset: ab eo qui proxime constiterat soluta à se legis suæ monitus: Idem illam, inquit, sanciam: ac protinus ferro quod habebat districto incubuit. Nec mirum profecto: ipsarum enim legum obseruatio quam valde necessaria, atque vtilissima fuerit, potentissimorum quorundam regnorum casus subitus, aristocratiarum aliquot & democratiarum, in quibus, nequitiis omnibus laxatis habenis, noxiisque data palam venia, vis ipsa legum roburque obstupuerat, manifesto sunt indicio. Sed quid, quæso, antiquissimorum Assyriæ regum maiestatem, eximium splendorem, amplitudinémque tandiu conseruauit? aliqua sane, etsi non legum, at æqui boni-

que

que obseruatio, quæ vicem legis obtinebat: quid Persarum, Medorum, Græcorum denique? sola certe æquitatis regula, quæ vbi infringi inter arma cœpit, quam breui momento citissiméque perierint, notius est quam vt dici debeat. Ipsi sane Spartani, vt alios omittam, quandiu Lycurgi legum auspiciis Respublica eorum administrata fuit, inter omnes Græcos facile principatum obtinuere, qui tamen ipsius præceptis obliti, in medio statu eorum robore, funditus euersi sunt. Id verò apertius videre licet in Romanorum Repub. qui legum suarum religiosissimi obseruatores, violatorumque acerrimi vindices, imperij sui fines non terra tantum, sed etiam cæli regionibus terminarunt. vt mihi prudenter iudicasse videatur Polybius, quod duabus potentissimis ciuitatibus, Carthagine & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum succubuisse Carthaginem, & victam conditiones accepisse, ob eam maxime caussam putet. quod quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthagine multo quam antea neglgentius, & Romæ multo, quam vnquam, diligentius leges colebantur. Harum enim obseruatio fundamentum libertatis est, fons æquitatis. mens namque & animus & consilium & sententia ciuitatis posita est in legibus: atque adeo vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt neruis & sanguine & membris, vti non potest: & idcirco legum serui efficimur, vt liberi esse possimus. Recte igitur Heracleitus ait, μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου, ὅκως ὑπὲρ τείχεος. nam (vt iam attigimus) ad eorum salutem, ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditæ sunt leges: quique eas primum sanxerunt, populis constat ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus illi ascriptis, susceptisque, honeste beatéque viuerent. Sed secũ fortaßis plus iam satis de summa ipsius naturæ lege, iuris principiis, & legum conditoribus, ipsarumque obseruatione: vereorque ne videar τὸ φῶς ἡλίῳ velle δανείζειν, aut ipsum sane iuris asylum Papinianum commonefacere. quod nequis existimet, paucis rem aperiam, consiliúmque meum explicabo. Harum enim rerum cognitionem incognitam tibi non esse, & scio ipse, omnibusq; notissimum: imo vero ita penitissime cognitam, vt mihi in te veterum illorum Iuriscõsultorum, Scæuolæ, Papiniani, Iuliani, Vlpiani, Pauli, Africani, & ceterorum, mens ipsa sententiáque prorsus repræsentata videatur. Et cui non audita Petri d'Ausserre, iurisconsulti celeberrimi doctrina & prudentia? ecquis est vel cui ea non magnopere profuerit, vel certe ita non celata, vt eam valde non suspiciat. Ipsi sane Galliarum regi Christianissimo Carolo nono, quam probata, magnificum illud munus Aduocati caussarum suorum, quo te inter ceteros aduocatos decorandum censuit, satis indicat: ipsius denique serenissima prudentissimaq; reginæ matris Katharinæ de Medicis, munificentissima liberalitas, qua te sibi libellorũ supplicum magistrũ instituit, apertissime testatur: mihi verò quã vtilis, & pridem sensi, & prædicare nunquã desinam. Sed in re manifestissima quid immoror: idque quod omnibus est in confesso. antestari volo. Quid ergo? vt quod verissimum per se satis est, à nonnullis tamen deindustria obscurissimis tenebris consopitũ, denuo etiam promulgarem, tum verò ad patentissimum huius libri campum viam aliquam iuris ciuilis studiosis præmunirem, qua deinde ad ipsum iustitiæ, antiquique iuris fontẽ facilius alacriusque peruenire possent. hoc enim prælibato, minus salebrosa fortassis via erit, ingressurisque longissimum iter, compendiũ non molestum. Nec ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι, mea quidẽ sententiã, videbor, aut ταὐτὰ πράττειν, ὕδωρ παίειν. etsi enim hæc aliquoties ab aliis dicta sunt, huic tamen de verbis iuris Cõmentario præponenda potissime fuere, cũ & ipsa legum verba ni propriè explicentur, earumque vis & significatio demonstretur, parum ipsæ profecturæ sint. Tanquam igitur iuris parti ipsique vel maxime annexa, hæc præposita, nemo, vt facile credo, tyroni legum inuiderit.

Tuo vero nomini, I.C. præclarissime, hoc dictionũ syntagma, seu Lexicõ, in quo scilicet seu thesauro reconditæ sunt omniũ pene dicam verborũ quæ ad ius Ciuile & Canonicũ pertinent, expositiones, cur maximè inscribendũ censuerim, me plurimæ eæq; grauissimæ causæ impulere. nam (vt omittã beneficiorum tuorũ erga me magnitudinẽ, singularémq; in me meosque omnes semper

amorem, cuius merito plurimũ tibi sum deuinctus, eoque nexus genere obligatus, ut nisi aliquo ingenti magnificoque præmio dissolui hoc nomen non possit) cui hæc doctissimorum virorum lautissima bellaria, ἢ δὶς τομαιῶς ἄρτον, potius apponenda fuere, quam ei cui in deliciis sunt vel maxime? cuius autem auctoritate, ingeniique viribus ab impurissimis linguis obtrectatorum, quos multo plures quam laudatores nostrum seculum tulit, hæ variorum auctorum selectæ gemmæ integriores purioresque conseruabuntur, meliusque defendentur et vindicabuntur, quam illius qui eorum est studiosissimus & amantissimus? in cuius denique beneuolentiam fidissimamque clientelam hi nostri qualescunque labores tutius conferendi, quam eius qui mihi intimus est, & optime cupit? Et sane quod de iurisprudentia sis bene meritus, ut nemo fere huius nostræ ætatis melius, id operæ studiique quod Iurisconsultorum euoluendis placitis, & trutinandis, dies noctesque insumis, eos tibi familiariores reddit, & propterea dilectissimos, ἐκ τῆς γὰρ οἰκειότητος, inquit ille, γίγνεται ἀνθρώποις ἔρως. ut siquid eius generis occurrat, à te laute beneuoleque excipiatur, necnon eius te acerrimum vindicem præstes: tum verò maxime siquid est eiusmodi, quod tui vim fauoris obsecretur & imploret. Accipe igitur grati mei animi hoc exiguum monimentum: quod, si non ex sua magnitudine, sed ex meo tibi gratificandi animo ponderes, memerisque tuis auspiciis in lucem prodiisse, atque in eorum aliquam partem te vocari, non illepidum, mea quidem sententia, fuerit: in quo etiam quid præstiterimus, quamque accurate & diligenter, cautiusque quam in superiori editione, aut quibuscunque aliis alibi impressis, versati simus, tuum erit iudicium: tum, siqua erunt reprehensione digna, pro tua in me literarumque cultores beneuolentia, non usque eo peccata vitiáque aduertere, quin simul tum laborum ac lucubrationum, quos in hoc opere construendo suscepimus, tum utilitatis, quam ex eo quilibet capere potest, rationem subducas. Hæc si feceris, hasque nostras vigilias, éa fronte qua meipsum soles, acceperis, & illarum patrocinium non grauate susceperis, tum mihi sumptibusque meis plenissime satisfactum esse, ceteris verò omnibus has probatum iri, & iucundas gratissimasque fore putabo. Vale, mi D' Ausserre, qui quidem unus pulcherrimo illo Apuleij dignus es elogio, Inter doctos nobilissimus, inter nobiles doctissimus, inter utrosq; optimus: adde etiam inter omnes modestissimus. Vale etiam atque etiam. Deus Opt. Max. annos tibi longissime producat, euentus omnes secundet, amplioribusque donis in dies impleat.

VANTVM vtilitatis adferat bonorum auctorum, doctissimorúmque interpretum diligens & accurata lectio, & pridem omnes qui humanioribus literis operam dant,& nos etiam nunc quotidie experimur. Paucos enim videas, eorum præsertim qui sibi laudem aliquam eximiæ doctrinæ comparare cupiunt, alios sibi legendos seligere: nihílque aliud à plerisque eorum attentius obseruari, quibus optime instituendórum puerorum cura incumbit. hæc namque recta discendi via est, nullísque ambagibus impedita, quam qui instat, nusquam profectò aberrabit. Sed (bone Deus) quam exigua illorum turba est, quamque angustissime continetur, si quis immensam recentiorum doctorum multitudinem consideret: imo verò (quod peius est, & maxime deplorandum) quasi parum vtiles noxiique Reipub. ita à plerisque relegantur, vt id temporis quod iis euoluendis insumunt, periisse sibi prorsus existiment. Pessimum verò genus hominum, supplicióque dignissimum, quibus horrenda turpissimaque barbaties gratior venustiorque fuit, quam ij quibus castè integréque amata est puritas & elegantia. lucri scilicet cupidiores, quibusque nihil fuit [illegible]. sed quanto cum literarum detrimento, & sentiunt iam, quibus id vehementer displicet: & agnoscent tandem quibus id non dolet. Nec hæc pestis Iurisconsultos tantum, etsi periculosius: sed etiam sanctissimæ Theologiæ, purissimæque philosophiæ fines inuasit. Quotusquisque est enim qui in his rectè disertéque explicandis versetur, quique sibi priscos illos imitandos proponat? paucissimis exceptis, omnibus hoc innatum est, vt pulchri sibi ac beati videantur, si eam consequantur facultatem, vt de rebus propositis verba fundere, animíque sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possint. Sed (dicet aliquis) vanissimum istorum studium cur tantopere vituperandum, acerbissimeque reprehendendum censes, cum non id tibi solum imitari contigerit, sed etiam expeditissimum iter aperias quibus alioqui aut animus non fuerat eiusmodi auctoribus legendis se dedere, aut certe non is quem his tuis explicationibus illis confirmas? Id verò est quod iamdudum queror, mecumque expostulo. iam enim hoc malũ sensim ita serpsit, vt non modò hi accuratè euoluendi nobis, sed diligẽtissime explicandi sint. Etenim Bartoli, Panormitani, Baldi, Iasonis, & ceterorum ita passim obtinuere libri, vt his sine solidæ doctrinæ parum nos consequi, veterúmque Iurisconsultorum mens & sententia, huius nostri seculi negotiis aptari non posse credatur. Quilibet itaq; mirari desinat, si quando in his libris harum inciderit mentio, videritque nos non minori diligentia in istis elucidandis vti, quam aliis grauioribus auctoribus: hæc scilicet eiusmodi esse tempora reputans, in quibus scenæ seruiendum sit, nec ad vnguem quæque superflua rescindenda. Multa itaque cum in prima huius Lexici editione eiusmodi fuerint intermixta, diligentia Petri Prateij Iurisconsulti, ne speres in hac pauciora, ne dicam plura. addidimus enim plenissimam feudalium verborum expositionem, ex Iacobo Cuiacio, & Francisco Hotomano Iurisconsultis huius seculi facile principibus, itemque alia quam plurima in-

finita eiusdem generis prius omissa: in quibus tamen omnibus hoc obseruari velim, cum Cuiacij alia sit Feudalium librorum diuisio, alia Hotomani, qui fere vulgatam sequitur; in iis quæ ab illis sumpta sunt, distinguendum esse, atque in inuestigandis locis vtriusque ordinem sequendum. Præterea etiam adiunximus ex iure Canonico multa, eaque quæ prætermissa prius, deesse videbantur, aut obscurius alioqui esse explicata. Diligentiæ tamen nostræ neruos in iis potissimum intendimus enodandis, quæ à veteribus illis Iurisconsultis desumpta sunt: vt enim vnicuique illorum vestigiis quam maxime insistendum est, hisque recentioribus sunt potiores, maiorique in pretio habendi: sic id studij quod illis impendimus, non ingratum (vt spero) antiqui iuris studiosissimis iniucundúmq; fuerit. Horum autem maximam partem suppeditauere nobis idem Fr. Hotomanus, & Bart. Brissonius, in quibus tamen iudicio vtentes nostro, nonnulla secus ab illis collocata, nostra consuetudine suo loco reposuimus: quædam immutauimus; in omnibus fere Iac. Cuiacium auctorem secuti, vt qui purissimè, ita doctissimè, doctorum omnium indicio, in Iurisconsultorum libris castigandis versatus sit. Multa enim ex illius Obseruationum libris, itemque aliis eius commentariis huc inseruimus, nusquam ab aliis annotata: ita tamen necessaria, vt his demptis prorsus mutilus, ornatuque suo priuatus hic liber dici debeat. Quid vero Adrianus Turnebus? nihílne illius aduersariorum libri profuere? imo quamplurimum: nam licet iuris peritus non fuerit, multa tamen inibi disseminauit docte, prout omnia, ingenioséq; in Iurisconsultorum libris obseruata. Adiuuit etiam nos in hac editione P. Victorius, in variis Lectionibus, Muretus item, Sigonius in libris de antiquo iure ciuium Romanorum, Iosephus Scaliger doctissimi illius Iulij Scaligeri doctissima soboles, in suis in Varronem Coniectaneis, itemque Glossæ illæ veteres non ita pridem ab Henrico Stephano editæ, infinitique alii, quos infra recensebimus. nec enim quemquam laborum suorum præmio defraudare consilij est nostri, aut cuiquam quod suum est suffurari, vt à plerisque fieri solet. ita namque ingenuè hæc præstitimus, vt iniuriam sibi factam nullus queri posśit. In Magistratibus autem Romanis describendis, I.C. vitis & veterum & recentiorum explicandis, Fr. Hotomanũ secuti sumus: nisi quod in magistratuum descriptione multa ex nostro quoq; addidimus, ab illo non animaduersa, quædam corrupta emendauimus, nonnulla etiam vt superuacanea rescidimus, illamque non ad calcem libri reiecimus, vt nec Iurisconsultorum vitas, quod fere reliqui omnes, sed singula suis quæque locis reposuimus: eos in his secuti, qui summam laudem in hoc scribendi genere consecuti sunt. quid enim attinet membrum à corpore ipso diuidere? quodq; aliàs vtilissimum est, & periucundum, tum ad legum veram cognitionem valde conducibile, ab ipsarum verbis secludere? In legum autem indice conficiendo multum vsi sumus Pauli Manutij opera, Iac. Cuiacij, & Ioannis Vlrici Zasij, præcipuè tamen Fr. Hotomani, qui in illarum descriptione accuratissime versatus est. nos autem quã sedulo, quamq; diligenter, tuum erit, Lector candide, iudicium. Nec verò in dictionibus horum librorum componendis eum ordinem obseruauimus, quem hactenus fere omnes, quos quidem videre contigit, sed eum quem olim Robertus Stephanus, nunquam satis laudatus typographus, in suo illo Linguæ Latinæ Thesauro, aliisq; ab eo editis Lexicis,

qui

qui & mihi peroptimus videtur, minimeque confusus. nam dum illi ordinem literarum posteriorum religiose sequi adnixi sunt, tam multa confuse perturbateque ediderunt, vt κυκεὼν quidã potius, nihilq; minus quam series alphabeti ea prodierit: in quibus tamen si quid à nobis prætermissum videris, & id operarum ignorantiæ & peruicacitati, ipsiusq; operis difficultati tribuas velim. in quo ita pleraq; erant deprauata, ita indigeste constructa, vt dum illorum restitutioni studeremus, nonnulla etiam inuitis nobis effugerint. Nec sane mirum, siquis priorem editionem, aut aliorum quorumlibet cum ista conferat, quantumque ceteris in rebus à nobis elaboratum sit, accuratè introspiciat Quod si qui sunt tamen, quibus non omnino satisfecisse videbimur, meminerint huius quod admonet Varro, QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVAM SI QVID NEQVIVERIT REPREHENDENDVM. Exegisse itaque opus videmur, laboriosum illud quidem, & magnis vigiliis, sudoribus, frigoribusque & animi curis paratum: vtinam tamen tam tibi acceptum gratúmque, quam non graue molestumque nobis fuit, id tui caussa suscepisse. Id si feceris, & ad grauiora quædam, nec minus vtilia, quæ sunt in manibus, perficienda animum addideris, tum ad ea huic quæ desunt operi supplenda currentem incitaueris. Bene vale.

CATALOGVS AVCTORVM, PRAETER EOS QVOS IN EPISTOLA AD LECTOREM RECENſuimus, ex quorum libris hoc Lexicon Iuris Ciuilis & Canonici conſtructum eſt.

LEXICOGRAPHI.

GRAECI.

Iulius Pollux.
Sudas.
Lexic.Bud.R.Conſtantini.

LATINI.

Albericus Roſatius.
B.Briſſonius.
F.Hotomanus.
I.Spiegelius.
I.Oldendorpius.

IVRIS AVCTORES.

GRAECI.

Solòn.
Modeſtinus,de excuſat.
Iuſtiniani Nouell.& Edicta.
Leonis & Iuſtini Conſtitut.
τὰ βασιλικά

LATINI.

XII.Tabul.
Vlpiani tituli.
I.Pauli ſententiæ.
Gaij Inſtitutiones.
Voluſius Mætianus.
Q.Septimius Tertullianus.
Pandectæ I.C.
Codices Grego.Hermog. Theod. & Iuſtiniani.
Inſtitut.Iuſtiniani.

INTERPRETES.

GRAECI.

Baſilici.
Theophilus.
C.Harmenopulus.
Euſtathius C.P.anteceſſor.

LATINI.

Iulianus Patritius.
I. Frontinus.
Agg.Vrbicus.
Hygenus.
Anianus.
F. Martinus.
Azo.
Accurſius.
I. Beluiſius.
Speculator.
Cinus.
Dinus.
Bartolus.
Baldus.
P.Caſtrenſis.
Ang.Aretinus.
P.Decius. Iaſon.
F.Ripa.
A. Alciatus.
F. Duarenus.
Io.Coraſius.
I. Cuiacius.
G.Budæus.
L. Baiſius.
A.Auguſtinus.

Simon Schardius ad leges Rhod. nauales & militares.
Petrus Faber.
Berengarius Fernandus.

EX IVRE PONTIFICIO.

Decretales.
Sext. Decret.
Gratiani Decreta.

INTERPRETES.

Bernardus.
Abb. Panormit.
I. Andreas.
Felinus Sandeus.
Ang. Clauasius.
G. Benedictus.

ALII LEXICOGRAPHI.

T. Varro.
Festus Pompeius.
N. Marcellus.

EX MEDICIS.

Hippocrates.
Galenus.

EX ALIIS CLASSICIS SCRIPTORIBVS.

Homerus.
Plato.
Xenophon.
Demosthenes.
Aristoteles.
D. Halycarnassæus.
Diodorus Siculus.
Dio.
Iulius Firmicus.
Symmachus.
Hesychius.
Moschopulus.
M. Cicero.
C. Tacitus. T. Liuius.
Suet. Tranquil.
Asc. Pedianus.
M. Fab. Quintil.
Sid. Apollin.
Cassiodorus.
Vegetius.
Isidori Etymol.
A. Gellius.
Lib. qui Cæsarum vitæ inscribitur. Et alios prætereà citauimus, quos recen sere infiniti esset operis.

LIBRI AD LECTOREM,

προτρεπτικόν.

Ardua Iustitiæ qui scandere limina promptè,
Et sibi quamceleres parat ad illa vias;
Qui sibi perfaciles sacrorum reddere ritus,
Illius atque adytis iura referre cupit;
Doctáque prudentum penetrare oracula, mentes;
Omnia verba, notas: me legat, aptus erit.

Σπεῦδε οὖν φιλομαθὲς, κ' ἀρύσαι ταυτῶ ἐντεῦθεν
πηγῆς, μαθημάτων φιλόμαθος δικαίου.

G. N. H. L. C.

THESAVRI,
SIVE,

DICTIONARII MAGNI IVRIS CIVILIS, ET CANONICI, DE VERBORVM, QVAE AD IVS PERTINENT, SIGNIFICAtione, déque eius Formulis.

LIBER PRIMVS.

A

LITERA, de qua M.Cicero lib.j. de Diuinat. Sus (inquit) rostro humi A, literam impresit. Eadem in Græciam è Phœnice à Cadmo adlata fuit, vt Plinius lib. 7. cap. 56. histor. natural. scribit, de rerum inuentoribus loquens.

A, salutaris litera à Cicerone pro Milo. rectè dicitur. Nam apud veteres Romanos absolutionis notam fuisse docent Alex. ab Alexand. Genial. dierum libro 3. capit. 14. Bud. In lege 2. D. de origi. iur. & eruditissimi quique ex Asconio in Oratio. pro Milone. Fuit etiam nota in suffragiis, & comitiis legum, qua se ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ tabulæ dari solebant: quarum in altera V. R. id est, vti rogas, scriptum erat: in altera A. id est, antiquo, antiqua sequor, noua non placent. Erat &, vt aliæ permultæ, prænominis nota, vt ex Valerio Probo Epigrammatísque Vrb. Veteris liquidò constat Sed & A. Augustum significat in inscriptionibus, & subscriptionibus constitutionum C. Theodos. & Iustiniani, & Nouel.

A quoque præpositio est, quæ pro donec, Alciato lib. 7. Parerg. cap. 21. accipi debet apud Terentium Clementem l. sed si hoc. 62. §. 2 D. de cond. & demonstr. ibi, si à liberis non nupserit, id est, donec vel quandiu filios habuerit, eos non deseruerit. Sonat etiam idem quod, pro: quo significatu vsus est M. Cice. in Ciuētiana, Non modò dicendi à reo, sed ne surgēdi potestas, &c. id est, pro reo. Sumitur quādoque pro, post, apud Pomponium l. 2. §. 8. & 13. D. de orig. iur. à regibus, à cæde, id est, post reges, post cędem. & apud Paulum l. pater. 30. §. 1. D. de adulter. Interdum loci propinquitatem denotat, vt à theatro venire, id est, à loco, qui est iuxta theatrum. Aliquando ponitur pro, per, vt in diui Antonini constitutione l. 1. C. ad leg. Fab. de plag. ibi, à quo, id est per quem. Interdum sumitur pro, de, vt à Castro Nouo. Sic aliquando non indoctos loquutos fuisse scribit Thom. Linacer, indicans etiam pro, versus, præpositione vsurpari. Sed & separationem significat apud Pomponium lege 3. §. si. ibi à Brundesio. D. de acti. empti. ídque Bartol. In lege si ex duobus. D. de duob. re. & Baldus in l. à caligato. C. de nuptiadnotant. Priuandi quoque vim habet, & significationem verbi, cui iuncta est, immutat, vt in dictione ἀπόλιδες, qua vsus est Vlpianus in l. 1. §. hi quibus. D. de legat. 3. quáve extorres significantur.

A, quoque præpositio causatiuè accipitur apud d. Augustinum, & Isidor. cap. coniuges. & can. coniunx. 27. q. 3 Sumitur etiam pro ex, apud Gaium, l. adeò. 7. §. quod si vno. D. de acq. re. dom. Significatiua est etiam primi termini à quo, sicut dictio, vsque, termini ad quem. Hic terminus à quo significat exclusiuè, vt si caueatur statuto, A pulsu campanæ vesperi nemo per vicos Incedat. Inclusiuè autem, veluti, si cautum ita fuerit statuto, A pulsu campanæ cuique domum manè exire liceat: quia sic statuens intellexisse videtur.

A, præpositio aliquando subauditur à iure apud Macrum, l. milites agrum. in princip. D. de re iudic. & apud Papinianum l. liberto. 31. §. item. D. de neg. gest. Officiorum quoque & dignitatum nominibus præposita significat, qui iis officiis, & dignitatibus fungūtur, vt à studiis, à manu seruus. Suetonius in Claudio Cæsare. A libellis, à secretis, quos magistros libellorum supplicum, & secretarios appellamus, ídque classici scriptores probant. Sic dicimus à rationibus, id est, computorū magistros. A punctis verbo, aquariorum reditui præfectos significamus, Frontino libr. 2. de aquæduct. Idem de Ab, censendum est, vt, ab actis, ab epistolis. Sueto. in Claud.

A capite ducere, vide infra, Caput.

A Duumuiro dimitti intelligendus est, qui iussu, permissu, mandatúve Duumuiri dimittitur, apud Vlpianum l. si quis vxori. 52. §. 6. D. de furt. itáque accipiendum rectè ibidem sensit Bartolus.

A filio legare dicitur is, qui iubet legatum à solo filio, à substituto non item, præstari, vt apud M. Ciceronem clarè liquet.

A liberis, pro quandiu liberos habebit, Terent. l. sed si. 62. §. 2. D. de cond. & dem.

A me vi possidet, qui vi me deiecit, apud Vlpianum l. 1. §. qui à me. 19. D. de vi, & vi arm.

A me possidet, qui possessionem meam iniustè nactus est. Vlpiano, l. 3. In princi. D. vti possid. Eodem sensu dicimus, ab aliquo possidere, l. 2. D. eod.

A B

Ab, aliquando accipitur pro contra. citāt Alber. & Oldendorp. l. 14. D. de publi. & vecti. sed ibi ad, non ab legitur in P. Flo. & vulgar. vbi ad, pro contra, accipit Accursius.

Ab etiam pro ob, sumitur In constitut. Theodo. Arc. & Honorij, l. vnica. C. si quis Impe. maledix. Equidem

pro, ex, illic accipi debere putem, vt indicio est verbum, processerit, ibidem positum. Quandoque verò sumitur pro, per, vt in c. ab eo. in princip. de appellat. lib. 6. Interdum separationem sonat Accursio l. si ex duobus. in princ. D. de duob. reis. Solet in hanc rem citari l. neminem ex iis. ibi ab initio. de Decuri. lib. 10. C. Accursius tamẽ ibi pro, post, accipi existimat. Tu textum expende. Sæpe etiam ponitur pro, fine, in consti. Iustiniani l. si quis seruo. In fi. ibi, ab re. C. de furt. Ab etiam propositio cognationum gradus promouet. Nam proaui paterni, vel materni patrem, matrem, abauum, abauiámque adpellamus in linea adscendentium: in linea verò descendentium pronepotis filium, filiam, abnepotem, abneptem, apud Gaium l. 1. §. 1. D. de grad. & adfin.

Ab actis, Notitia Imperij Romani inter officia præfecti vrbi numerat eum qui dicitur ab actis, de quo l. per hanc C. de adu. diu. iud.

Ab aliquo aquam ducere, id est, ex eius, quicum est controuersia, prædio ducere, in edicto Prætoris l. 1. D. de aqua quotid.

Ab illo vtitur qui alicui rei suæ vsum ademit, in edict. Prætoris l. 1. in princ. D. de itin. actúque priuat.

Abhinc anno, & abhinc centum annis, verba, significant, nunc agitur annus vnus, vel centesimus, apud Alphenum l. proponebatur. 76. D. de iudic. Cicer. 3. & 4. Verr. In. Hinc Charisius, Ante (inquit) annos ab hinc decem natus, veteres dixerunt, quod est, ante annos decem natus.

Ab omnibus heredibus qui legaretur, docet Vlpianus l. ab omnibus. 104. in princ. D. de leg. 1.

Ab reo, verb. defensor, & patronus significatur apud auct. R het. ad Heren. vbi de vitiosis arg. loquitur.

ABACVS Alciato lib. 4. c. 2. Parergon, & Budæ. l. quod si seruus. §. sed si. D. de in rem vers. tabula calculatorum, siue logistarum est & coquorum: quod & Iulius Pollux indicat lib. 10. c. 24. & lib. 6. ca. 13. Est etiam scrinij genus, super quo vasa argentea reponi solebant, Dressorium lingua vulgari dictum: de hoc sensisse mihi videtur Varro li. 8. de ling. Lat. Porrò non abaces, vt falsò antumat Acc. Nebrisens. & Spiegelus in Lexic. Iuris ciuil. (quamuis vulgati codices ita habeant) sed βάσεις, vt in P. Flor. legendum, res ipsa docet apud Iauolenum, lege heres meus, 100. §. fi. D. de leg. 3.

ABALIENARE, antiquæ Legis XII. Tab. verbum est, cuius commeminit Boetius in Topic. M. Ciceronis ex quo quid sit, disces. Abalienare autem est à se remouere, ex Festo li. 1. apud quem abalienatus dicitur quem quis à se remouerit.

Abalienatio (inquit M. Cicero in Topic.) est eius rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, Inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Sed mouet quod Vlpianus scribit in Epito. titu. 19. in hæc verba, Nec mancipi rerum dominia ipsa traditione adprehendimus. Hæc pugnantia videntur, quæ quidam ex Boetio ita conciliant. Traditionis verbo mancipationem contineri putant apud Ciceronem. Sed & illud dubitationem mouet, abalienationis verbum latiùs, quàm M. Cicero crediderit. Nam eo mancipationem, traditionem, vsucapionem (quod & Paulus probat l. alienationis. D. de verb. signific.) in iure cessione, adiudicatione, lege. Quod ad vsucapionem adtinet, eam fictam traditionem interpretabimur: qui enim capere vsu patitur, tradere intelligendus est, ex Iauoleni sententia l. si. D. de seruitu. Adiudicationem traditionis verbo comprehendi peritorum vsu receptum est. Abalienationem lege ad traditionem etiam pertinere putem. Lex enim caduca & ereptitia tradere censetur.

ABAMITA, est abaui soror apud Gaium, lege 3. D. de gradib.

ABANNATIO ἀπενιαυτισμὸς Græcis appellatur, annuũ exilium significat propter voluntariam cædem admissam, G. Budæo in adn. l. aut facta. 16. §. euentus. D. de pœnis. Legis autẽ verba hæc sunt apud Demosth. ἐν τῷ τῆς ἀνδροφόνου, ἀπεῖρχθαι ἀγορᾶς, ἐφορίας, καὶ ἄθλων, καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν.

ABBAS Syra vox, patrem significat Alciato l. 1. C. de in ius voc. idem etiam ἀρχιμανδρίτης dicitur lo Nouell. Iustiniani sæpe, & l. reddentes. C. de sum. Trinit. Monachis, & cœnobiis præest: vnde & Cœnobiarcha meritò adpellatur Alciato in d. l. 1. Porrò Abbatis officium explicatur in can. nullam. 18. q. 2. & in Nouell. Iustiniani Const. 5. à Budæo Hetæriarchus dictus est in forensib.

Abbatissa dicitur ascetriarum, siue monialium antistes, quæ à Iustiniano in Nouel. 133. ἡγουμένη adpellatur. Præfici autem non debet nisi sit sexagenaria, & virgo. c. iuuenculas. 22. q. 1.

ABDICARE, inquit Nonius, nõ solùm de patris facto potest dici, quod est familia abiicere, sed rem quamlibet negare. Abdicare etiam accipitur pro abire, & deponere: vnde & abdicare se magistratu apud Pomponium l. 2. §. 1. & 3. cũ placuisset. D. de orig. iur. Aliàs abdicare significat abalienare, sicut olim Græci abdicare solebant filios suos voluntati paternæ, ac bonestis moribus tenaciter repugnantes: vt, probata apud iudicem abdicationis causa, omni spe alimentorum ac successionis destituerentur. Impp. in l. abdicatio. C. de patr. potest. Abdicamus filios viui, hoc est priuamus omni iure filij: exheredamus, hoc est, submonemus tantùm ab hereditate, post mortem. Itaque quisquis abdicatus est, idem est exheredatus, non contrà abdicamus sine lege, exheredamus lege. Abdicando autem filium, bonis omnibus eum expellit pater, vt ex M. Fab. declamat. 9. colligitur, & ex li. 3. Instit. cap. 6. Abdicare se tutela, est dicere se nolle esse tutorem, Vlpiano in Epitome titu. 11. §. si capite.

Abdicatio opponitur adoptioni, sicut in ea re testis est Plini. li. 7. cap. 45. de Agrippa postumo loquens: & transfertur etiam ad alia. Generum abdicat, qui repudiat sponsum. Abdicationi contraria est & dedicatio, siue dicatio. Dicat, qui alteri proprium aliquid facit: abdicat, qui alienat. Et abdicatio propriè erat abalienatio liberorum, Græcè ἀποκήρυξις dicta l. abdicatio. Plutarch. In Themistocle.

ABDICERE est abiudicare apud Pomponium l. 2. §. 13. D. de origin. iur. Scio in veteribus libris legi, abiudicasse quam lectionem probat Zasius. P. tamen Flor. habent abdixisse: cui opponitur, dicere, d. §. 13.

ABDVCERE, est à loco ducere. Paulus in l. Imperator D. qui sine manu. ad libert. perue. Abduci mulier dicitur, cùm à marito diuortium fit, Donato in Terentij Hecyram. Abduxisse videtur, non qui abducere comitem cœpit, sed qui perfecit, vt comes cum eo non esset. Abduxisse autem non tantùm is videtur, qui per vim abduxit, verùm is quoque, qui persuasit comiti, vt eam desereret. Vlpianus l. Item apud Labeonem. 15. §. 13. D. de iniur. & famos. libell.

ABESSE variè pro re, subiectáque materia accipitur, id quod te docebit auctorum lectio. Alciat. l. 13. D. de verb. signifi.

Abesse quem propriè dicimus, vt ignoretur vbi sit, & an sit. Pau. in l. si ita pater. 10. D. de ritu nupt.

Abesse intelligitur pecunia fideiussori, qui soluit, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori. Paulus l. inter caussas. 26. D. manda.

Abest is, qui extra vrbis continentia est, Vlpianus l. absentem. 199. D. de verb. signifi.

Abesse credendus est & is qui in eadem prouincia non est, Iustinianus Imp. l. 6. §. fin autem non in eadem.

C.de præscrip.longi temp.

Abesse censetur etiam qui etsi corpore præsens sit, mente alienus sit, ex sententia Florentini l.nihil.26. D.de captiuis. Vnde furiosum absentis loco esse Iuliano rectè placuit l.2.§.2.in fi.D.de iur.codicil.quod & Paulus probat l.124. D.de diuer. reg.iur. Pupillum etiam qui tutorem non habet, in eadem caussa esse Vlpianus scribit l. si pupillus.10. D. qui.ex caus.in pos.eat. Sed & tutorem, qui somno, aut morbo comitiali occupatur, abesse putat Vlpia.l.1.§.fin.D.de aucto.tuto.

Abesse etiam videtur id, in quo obligatus quis est, Iauoleno l.si quis mandatum.in fi.29.D.de neg.gest.

Abesse intelligitur pecunia ei, qui onera matrimonij sustinet, Iuliano apud Pomponium lege 47.D.mandat.

Abesse intelligitur qui à tribunali abest, Marciano l.non tantùm.51.§.3.D.de fid.libert.

Abesse videri potest, qui exaudiri nequit. Vlpianus l.1. D.de verb.signifi.

Abesse mihi res hactenus videtur, quatenus sum præstaturus, apud Vlpianum l. planè.34.§. quòd si rem. D. de leg.1.

Abesse desinit res, cùm sic redit in potestatem, vt amitti eius possessio non possit, l. mulieris. 13.D.de verbo. signifi.

Abesse res videtur, inquit Paulus l. Labeo.14.D.de ver. sign. si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta reddita sit. Item, si eam dominus rem, quæ sibi furto aberat, ignorans emerit. Abesse, inquit idem, rea ei videtur, cui pretiũ abest. Abest & ea res, inquit Vlpianus, quæ in rebus humanis non est. Desinit verò abesse, cum sic rediit in potestatem, ne amittere eius possessionem possimus, ob hoc quòd furto pridem subtracta est, l.mulieris.13.D.de verborum sign.

Abesse autem videtur, & qui in iure non est, Vlpia.l.4.§. prætor ait. D. de dam. infect.& de suggrund.

Abesse ex iusta causa eos dicendum est, qui non habent iniustam causam absentiæ, Vlpianus l. si eum seruũ. §.3.D.de fideicom.libert.

Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est, sed qui à latronibus detinetur. Vlpianus l. absentem. 199. D. de verb. signifi.

Abesse reipubl. causa intelligitur & is, qui ab vrbe profectus est, licet nondum prouinciam excesserit, sed & is qui excessit, donec in vrbem reuertatur. Modestinus l.abesse. 32.D. ex quibus caus.maior.in integr. restitu.

Absentia, eiúsque genera, vide infrà Absens.

Absuturum esse, verbum plenissimum, & ad omne tempus referri Venuleius scribit.l. nouissima.19.D.iudic.sol.

ABGREGARE, est à grege ducere, Fest.lib.1.

ABIGEI propriè sunt, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, Vlpiano l.1.§.1.D.de abig.l.fin. C.de cond.ob turp. caus.l idem Abactores dicti sunt à Paulo lib.5.recep. sent.tit.18. Impp.l.consensu.8.C.de repub.à Græcis ἀπελάται. Nouell.22.ii à furibus quantitate discernuntur, l. aut facta.16.§.quantitas.D.de pœn. Hinc disces quis abigere dici possit. Erant autem Hispani olim maximi abigei, adeò vt Iberos poeta dicens, intelligat abigeos.

Abigere etiam is dicitur qui venenis, & medicamentis partum expellit, l.4. D.de extraordi. crimi.l.8.D.de sica.l.39.D.de pœn.

Abigeatus, crimen ipsum l.non omnes. §. 5. qui desertioni.D.de re mil.l.2.D.de abig. Placet autem, quod l.3. lenius coerceri qui ex stabulo abigunt, quàm qui ex sylua, vel grege. Durius enim statuitur in eos quibus patet maior furandi copia. Iustinus de Scythis: Nullum scelus apud eos furto grauius, quippe sine tecto munimentóque pecora & armenta habentibus, quid saluum esset si furari liceret?

Abactus venter dicitur fœtus venenis, & medicamentis eiectus, Paulo lib.4.Sentent.tit.9.

Abacti magistratus dicebantur, qui coacti deposuerant imperium, Festo lib.1.

ABIICERE rem videtur, qui exiguo pretio eam vendere cogitur, Iauoleno l.ita vt omnes.36.§.1.D.mandati.

Abiicitur vxor, cui renunciatio mittitur. Dimitti an Latinè dicatur, docet Rhodig.lib.16.cap.18.

Abiiciens partum necare videtur l.4.C.de agnosc.lib.

ABIRE in creditum non omnino idem est quod credere, sed tantùm eas res credere, quæ accipiẽtis fiunt, hoc est, qui functionem non in specie, sed in genere recipiunt, Vlpianus l.Procuratoris.§.§.8.D.de tribu. actione. Itaque Abire in creditum interdum generaliter sumitur, pro mutuum cõtrahere, interdum specialiter, vt l.3.§.is autem.D.de senat.Mac.

Abire magistratu eodem sensu dicitur quo abdicare se magistratu, deponere administrationem.

Abire rem longè, pro eo quod est, infinitatem respicere, pulchro loquendi modo ab Vlpiano vsurpatum, in l.à diuo.§.sed si emptor. de re iud.

Abisse pro obiisse veteres dixisse scribit Festus lib.1. Vnde etiam Abitio, mors antiquis dicebatur, vt idẽ ipse Festus ibidem adnotat.

ABIVDICARE, & adiudicare contraria sunt. Nam abiudicare est iudicio aliquid auferre, M.Ciceroni Verrina 2. Liuio libr.4. Hoc verbo sæpe in orationibus suis vsus est M. Cicero. Est autem ea forma dictum qua abiurare. Adiudicare autem, contrà.

ABIVRARE est creditum periurio negare, Sallust.in Cati. Cice.lib.1.ad Attic.estque iudiciarium verbum Seruio in lib.8. Aenei. Abiurare etiam est iuramento renunciare, cap.audita.de restit.spol.in antiq.

Abiurare hæresin quid sit, disces ex cap.ad abolendam. extra, de hæret.

Abiuratum pretium, in constitutione 4. C. de vestibus holoberis & aurat.lib.11.id est, (inquit Accursius ad eandem) pretium, quod pro ea re dederat, amittit: licet iuret se dedisse: Accursij sententiam probat ibidem Odofredus. De abiuratorum & inficiatorum pœna vide Nouell.18.

ABLATIVI absoluti variè ex re, próque materia subiecta accipiuntur, Alciat.l. cùm quærebatur. 240.D. de verb.sig.

Ablatiui absoluti in quibus casibus disponãt, docet A. Alciat.in rubr.D.solut.mat.

Ablatiui absoluti resoluuntur in conditionem, vt in l. 1.C.de iure emphyt.l.ab emptione. D.de pact.l.à testatore. D.de cond.& demonst.l. euictis. D. de vsur. & ibi Bart.

Ablatiuis, SOLVTO MATRIMONIO, & mortis, & diuortij casum comprehendi Paulus scribit l. cùm quærebatur.240.D.de verb.signifi.

ABLOCARE, est denuò locare fundum tertio locatũ, Zas.in §.item Seruiana.Instit.de Action.

ABMATERTERA est abaui soror, l. sexto gradu. D. de gradib.

ABNEPOS, abneptis, pronepotis, proneptísque filius, vel filia.l.vltima.D.de gradib.

ABNOCTARE est foris pernoctare, noctúque abesse, apud Marcianum l.illud.15.D.de offic.præsi.

ABNVTARE, Festus ait lib.1.est sæpe abnuere. Abnuit autem, qui signo capitis aliquid negat, quíve recusat, aut prohibet, apud classicos auctores.

Abnutiuum apud Paulum l.inter stipulantẽ. 83.in prin. D.de verb.obligat.pro dissensione, inficiatione, aut negatiuo accipi constat.

ABOLERE est in desuetudinem abire, Isidoro cap.fuerunt.7.distinct. Abolere est etiam tollere, & in fir-

mare, & delere, in constitut. Iustiniani 1. in princ. C. comm. de legat.

Aboletur nomē rei, accusatione inepta perempta, apud Paulum l.3.§.1. D. de accusat. apud quem reus solùm instantia, quam vocant, absoluitur, & ab obseruatione iudici: non quod crimen in specie Pauli perimatur, vt quidam autumant: alioquin non subiecisset, & ex integro repetendi, &c.

Aboletur accusatio, id est perimit, & extinguitur, apud Marcianum l. 1. §. accusationem. D. ad S C. Turpil.

Abolitio criminis, siue accusationis instituta extinctio, l. generali. 34.§.1. D. de ritu nupt. l. 14. §. 1. D. de bo. lib. l. 12. §. 1. D. de accus. & passim alibi. Abolitio num quædam est generalis, vt in rub. de generali abolit. C. quæ & publica dicitur ab Impp. l. 2. C. eo. Paul. lib. 5. sent. tit. 17. Huius exempla habes apud Papinianum, & Macrū l. 8. & 9. D. ad Turpill. Quædam verò est priuata, quæ fit actore postulante l. 10. D. eo. Addit ibidem Papinianus tertium genus, nempe eam quæ lege fit.

Abolitionem facti decernere dixit Suetonius in Tiber.

Abominari est omen auersari, apud Scæuol. l. Lucius. 85. D de hered. instit. apud Papinianum l. 41. §. fi. D. de vulg. & Pliniū lib. 6. Epist. ad Tyronē. & in Alexandri constitutione l. 4. C. de impub. & aliis substi.

Abominatus, dicitur qui sacris interdictus, excommunicatúsve est, Alciato l. pecuniam. 36. D. si cert. pet. Is Budæo in forensib. dicitur abdicatus à magna matre. in l. reddentes. C. de sum. Tri. ab ecclesia extorris.

Abortus ille dicēdus est, qui est in primis mēsibus, cùm cōceptus exordium factum est. Abortus prope tempus pariendi. Hæc Nonius Marcellus.

Aborsus venter Paulo lib. 44. Sent. tit. 9. partum facere non videtur.

Abortus vel abortū, vel abortio, Græcis, ἐκτρωμός (his enim omnibus generibus hoc nomen substantiuum variatur, l. 30. §. quod dicitur. 2. D. de acq. hered. & l. 38. §. qui abortionis. D. de pœnis.) fieri dicitur cùm mulier ante tempus partum edit, vi ventri illata, apud Vlpianum l. 1. §. sed & si incertum. D. de vent. in possess. mitt.

Abpatruus, abaui abauiæ frater, & idē qui patruus maximus. Gaius l. Sexto. D. de grad. adfin.

Abrogare est destruere, vel delere in totū, & infirmare, Fest. li. 1. Vnde dicitur lex abrogata, quādo prorsus est sublata, vel destructa. Cic. lib. 1. ad Att. vsus est verbo Inducere, pro abrogare. Sed derogatur ei, quādo pars tollitur, vel ei detrahitur, D. de verborum sig. l. derogatur. Abrogari etiā dicitur prior lex cū tollitur, Vlpiano in Epito. tit. 1. Obrogare est prioris legis infirmandæ caussa aliam ferre, Festo lib. 13. Abrogare etiam publicare, & auferre sonat in Constantini Constitut. l. si quis ad se. C. ad leg. Iul. de vi public. Est etiam Abrogare interdum addere aliquid.

Abrogatas leges, constitutionésve recitari, aut ostendi, aut citari vetuit Iustinianus l. 2. C. de vete. in. enucl. earum tamen necessaria videtur notitia, Isido. ca. fuerunt. 7. distinct.

Abrogationis variæ sunt caussæ. Prima consuetudo contraria, l. de quibus. D. de legi. can. In istis. 5. leges. 4. distinc. Secunda, constitutio contraria, exempla reperies in multis Iustiniani Nouellis. Tertia, caussæ cessatio, c. Nenphytus, & ibi glos. in verb. caussa. 61. disti. l. adigere. §. quāuis. D. de iu. pat. Quarta, loci varietas ca. fi. 31. distinct. Quinta tempus, c. non debet, de consang. & adfi. Sexta, rigor glos. in c. fraternitatis. 34. distinct. Septima, in specie ca. legi. 16. q. 1. Octaua, maius malum inde sequens, c. verum hoc. 14. distinct.

Abruptum lucrum, cuius commeminit Vlpianus l. 1. §. 3. D. quar. rer. act. non det. interpretatur Accursius ibid. subreptum, cuius sententiam probasse videntur Albericus & Oldendorpius in lexic. explicans Abruptum, id est, turpiter acquisitum. Sunt qui interpretentur præceps, & præter spem obiectum. Tu vide Græcos interpretes in eum Vlpiani locum. Budæus tamen abscissum, & præcisum ἀπὸ ἀποτρόπου videtur interpretari l. 4. §. 8. D. de re milit.

Abrupta, dura, præcisa, abscissa, c. de viro. 12. q. 2.

ABS

ABS præpositio à Græco ducitur ἀψ: significat autem retractionem in partem posteriorem. Eadem M. Cicero. temporibus in accepti tantum tabulis manebat, ABS TE, inscribitur libello. Pomponius tamen in facti stipulatione vsus ea est, in lege si ita stipulatus. 14. D. de verbo. oblig. & in nominis emptione Saluius Iulianus lege multum. 19. D. de hered. vel act. vend.

Abscadere est recedere, in leg. vnic. de colon. Palest. lib. 11. C.

Abscedentem vsumfructum, ἀποχωροῦντα, id est, seiunctum, & detractum interpretatur Theoph. §. ne autem. instit. de vsufru.

Abscise idem valet quod Græcis ἀποτόμως, id est, non exactè, præcisè, non ad vnguem: quo sensu vsus est Callistratus l. semper. §. §. 2. D. de iur. immunit.

Abiecta, & coniuncta contraria sunt l. his quidem. qui milit. non poss. lib. 12. C.

Absens secundum diuersos tractatus sumi solet Accursio, l. præsens. D. de procur.

Absens accipi is debet, qui non est in loco vbi petitur, Vlpiano l. absentem. 199. D. de verb. sign. id quod ad varios actus iudiciarios pertinet.

Absens habendus est qui in vigilibus, castrisve vrbanis militat, l. si maritus. 15. D. de adult.

Absens dicitur qui extrà territorium ius dicentis est, l. heres absens, & ibi glo. D. de iudic. Absens etiam is est in legum dispositione, qui longè abest, Alciatus in l. mulieris. §. abest. de verb. signifi. vt et Absens quibusdam existimatur qui facilè inueniri nequit: citant auth. præsente. C. de fideiuss.

Absens, vel ob necessariam caussam, vel lucri sui gratia, quatenus sit restituendus, leges eleganter distinguunt, l. vlt. D. de in integ. restitut. l. 1. C. quibus ex caussis maio. l. quia absente. C. de procurat. l. nec non. & l. sed etsi. §. 1. D. ex quibus caussis maior.

Absens per contumaciam, habetur pro præsente, l. in caussæ cognitione versabitur. §. caussa. D. de minor. Vlpiano Imp. Iustinia. l. properandum. §. cum autem. C. de iur. dic.

Absens reus caussas absentiæ per procuratorem reddere potest, l. absens. D. de procurat.

Absentem esse aliud est, quàm haberi pro absente, Barto. in l. si maritus. 2. §. 1. D. de adulte. & quæ absentia prodest, Barto. ibid. & quæ absentia iuuet absentem aduersus gesta contra eum, Barto. in l. absentem. C. de procurat.

Absentiarum genera quinque constituit Accursius l. vltim. D. de in integ. restitut. Prima est probabilis, & necessaria, vt in milite, qui reipub. caussa abest: secunda est probabilis tantùm, vt studiorum: tertia, necessaria tantùm, vt in relegato: quarta, voluntaria sine contumacia: quinta, vt per contumaciam. Budæus tamen tria tantum genera referre videtur in forensib. iustam, caussariam probabilem, & liberam.

Absistere Budæo in forensib. est supersedere: quo significatu videtur etiam T. Liuius lib. 8. ab vrb. cond. accepisse.

Absoluere forense verbum significat iudicio liberare, apud Iulianum l. si ex duobus. 14. §. 1. D. iudic. sol. & Paul. l. si in re. in fi. princ. D. de nox. act.

Absoluere creditorem eleganter dixit Iulius Paulus l.

& in contraria.37.D.de vſuris.pro eo quod vulgò dicunt expedire,& redditn pretin, dimittere,eiq; ſatisfacere quo ſenſu vſus eſt etiam Terétius in Adelph.act. 2.ſcen.4. Aeſch. Ego ibo ad forú, vt hunc abſoluam. Sumptum è Græcorum conſuetudine videtur, qui dicunt διαλῦσαι & ἀπαλλάξαι.

Abſoluere pignus apud Paulum lib. 2.ſent. recept. tit.5. id eſt luere.Sunt tamen qui ibidem,luat,legant.

Abſoluere plerunque eſt abſolutum oſtendere,& declarare,glo.in c.ex diligenti.extra de ſimon.

ABSOLVTA,cõpleta,ad finé perducta dicimus in Iuſtiniani conſtitut.l.contractus.16. C. de fide Inſtrum.& ab eod.Inſtitu.de empt. & vendit. poſt princ.

ABSOLVTORIA eſſe omnia iudicia Iuſtinianus ſcribit.§.fi.in fi. Inſtit. de perpet.& temporalib.act.quod ita ibidem explicuit Theophilus, τουτέστιν ἔξεστι τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης διὰ γνωμοδοτῶντα τὸν ῥεῦμα ἀφεῖναι ἀγωγῆς.

ABSQVE negationis notá eſſe liquet ex conſt.Impp.l. omni nouatione. C.de ſacroſ.eccl. Abſq; pro præter accipiunt quidam in cap. clericis. de immunit. eccleſ.lib.6.

ABSTINERE dicũtur ſui vel neceſſarij heredes, Vlpia. l.3.§.ſcio. D. de mi.l.38.D. de acq.her. Abſtinere etiã dicitur emãcipatus,eidem l.2.§.6.D.ad Terty. Sed & extraneus,puta vxor,l.Lucius.14.D. de fideic.li. Porrò abſtinere ſe hereditate,& retinere hereditatem ſunt contraria.Dicuntur tutores abſtinere pupillũ,hoc eſt, ſi eis auctoribus pupillus ſe abſtineat hereditate. Papini.l. cùm tutor. 18. D.de tut.& rat. diſtra. Scæuol.l. penult.D. de auct.tut.& l.44.D.de re iudic. Hinc

ABSTENTVS, qui tutoris auctoritate ab adeunda hereditate reuocatus eſt, apud eundem Scæuolam d.l. penul.& Vlpianum l.penult.§.fi.D.vt in poſſeſ.leg.& Africanum.l.tutor.19. D.ad S C.Velleian. Hac etiam voce alio ſignificatu vſus eſt Cyprianus: apud quem pro excommunicato accipitur.

Abſtinere etiam ad alia pertinet,exempla habes apud Vlpian.l.vnic.§.1. D.nihil innou.appel. interp. & Imp. Antoninũ l.1.de iis qui non implet.ſtipen.lib.10.C.

ABSTVLISSE dicitur,qui aliquid auctore iudice recepit,apud Paulũ l.vend.21.D.de hered.vel actio.vend.

ABSVMPTIONEM pro conſumptione accepit Vlpianus l.5.§.1.D.de vſuſ.ea.rer.quæ vſu conſum. Græcis ἀνάλωσις,vt & Plauto abſumedo.

ABSVRDVM idem quod Græcis ἄτοπον,& ἄλογον,apud Gaium l.7.D.de bon.libert.

ABVNDARE ad ea pertinet, quæ fruſtra adiecta ſunt, aut ſuperfluo,l.95.D.de diuerſ. reg.Iur.

ex **ABVNDANTI**, formula Papiniano familiaris,pro fruſtrà,& ſuperuacuò,l.9.D.de ſupel.leg.& alibi ſępe.

ABVTI, & vti contraria eſſe conſtat ex M. Cicerone in Topicis,vbi de vſu vxori legato loquitur. & Vlpiano l.plenum.12.§.1.D.de vſu & habit.

Abuti etiam perdere,& dilapidare ſonat, Vlpiano l. ſed & ſi.15.§.conſuluit.D.de pet.her. Abuti veteres dicebant pro eo quod eſt vtendo conſumere,cõficere,extinguere.Cice.4. Verr.& Cato de re ruſt.Linito vſque adeò, donec omnem caſeum cum melle abuſus erit. Eodẽ modo καταχρῆσθαι Græci dicunt, Paul.1.ad Corin.ca.7.καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι.

ABVSA N.Marcello dicuntur,vtendo, vel in vſum conſumpta,apud Plautum in Aſinar.

ABVSVS, per vſum conſumptio, Vlpiano l.ſed ſi poſſeſſori.11.§.1.verſ.ſed ſi.D.de iureiur.

ABVSIVE eo ſenſu accipitur apud Marcellum, l.nõ aliter.69.§.1.D.de legat 3. & Vlpianum l. item apud.15. §.29.verſ.verberaſſe.D.de iniur. quo & καταχρηστικῶς, id eſt,impropriè,apud Gaium l.licet.58. D. de verb.ſignifi. Eodem ſenſu etiam,per Abuſionem apud Iulianum l.fideiuſſor.16.§.2.D.de fideiu. & l. item Prætor. 8.D. de ſuis & legit.

AC copulatiuè accipitur pro atq;.καί, Vlpiano l.ſi quis. 4.D.de cuſto.ren. Quandoque pro,id eſt,ſumitur in conſtitut.Impp.Leonis, & Anthemij, l. decernimus. in princip.C.de ſacro. ſanct. eccleſ. Aliquando pro ita,poſt perinde.§.itaque.Inſtit. quib. nõ eſt permiſſ. facere teſta.l.qua ratione. §. literæ. D.de acq. rer.domi.& apud Paulum l.quæro. 54.in fin.princ. D.loca. Albericus tamen ibi pro deinde ſumi autumat.

ACADEMIA Sudæ,locus eſt nemoroſus(vbi Plato natus docebat magna laude) mille ab Athenis paſsibus diſtans. Aliud quoque gymnaſium erat non ita procul ab illo,in quo Ariſtotelici diſputabant, Lyceum dictum.Inde etiam nũc appellamus Academias,Gymnaſia,ſeu Scholas inſigniores,in quibus maiorum diſciplinarũ ſtudia exercẽtur.Academiã etiam pro philoſophorũ ſchola poni ſcribit Budæus in prioribus. Academiarum auctoritaté ab Imperatoribus conceſſam,vt profeſſores hodie ſolennitate declarãtur,quos vocabulo recentiore Doctores appellant, à docendo: hinc emanaſſe colligunt,quòd olim Iuriſconſulti publicè reſpondendi veniam à principibus peterent, & ex auctoritate illorum reſponderent, l. 2. §. primus diuus Auguſtus.D.de orig.ior. Academias auctoritate Imperatoria vel inſtitutas, vel confirmatas, rectè nuncupabimus legum nutrices. Academiæ autem inſtitutionem docent Impp. l.vnic. C. de ſtud. lib.vrb. Ro.lib.11.& l.1.C.Then.eo.tit.Quales,& qui deligendi ſint profeſſores,Iulianus Imp.l.magiſtros. 7. C. de profeſ.& medic.lib.11.tradit.

ACCENSI dicebantur,qui in locum mortuorum militum ſurrogabãtur,& ad cenſum legionũ eſſent adſcripti,Feſto li.1. At Varro, miniſtros magiſtratuum, ait,ab acciendo dictos,id eſt,vocando. Nam accenſus inſtar pręconis acciebat iuſſu Cõſulis Quirites ad cõcionem: quod munus nemini niſi libertis deferebatur, teſtis Cicero ad Quint. Fr. vide Bud. l. fin.D.de iur. immu. Accenſus autem & præco in hoc conueniunt, quòd ambo Conſulis, alteriúſve magiſtratus dicto,ad imperium,nutúmque præſto eſſent: at ille,vt ad concionem,hic vt ad comitia Quirites aduocaret. Alexan.ab Alex.Gen.dier.lib.2.cap.27.

ACCEPTILATIO eſt(vt Modeſtinus definit l.1.D.de acceptila.) liberatio per mutuam interrogationem & reſponſionem,qua vtriſque contingit ab eodem nexu abſolutio:vt, Habéſne acceptum quod tibi promiſi? & tu reſpondes,habeo, acceptúmq; fero.iam acceptilatio facta eſt, Vlpianus l.pluribus. D.de accept. Acceptilatio autem & Apocha hoc differũt,quòd acceptilatione omni modo liberatio contingit,licet pecunia ſoluta nõ ſit: Apocha nõ aliàs,quàm ſi pecunia ſoluta ſit. Vlpianus l. ſi accepto. 19. D. de acceptilatio.

Acceptilatio iure ciuili introducta eſt, quia nihil aliud eſt,quàm ficta ſolutio.Vide Alciat. in l.1.C.de tranſact.eam Vlpia.iuris gentium affirmare videtur, in l. an inutilis. de accept. non quia iure gentium fuerit approbata, ſed propter pactum, quod in ſe habet. Id enim eſt iure gentium introductum, l.1.D.de pact.

ACCEPTARE apud Papinianum l.tale. 40. §.1. D. de pact.eſt per acceptilationem liberare:eóque propendere eiuſdem reſponſum putem. Acceptare apud eundem dicitur qui accipere ſolet,l.Seio.10.§.4.in fin. D. de ann.leg.

ACCEPTVM facere, hoc eſt, confiteri quod à me acceperis vel habes,acceptum habere, Vlpian. l.7. D.de acceptilat. Accepto facere,liberare,l.9.§.7. D. quod met.cau.

Acceptum ferre, (metaphora à rationibus tracta) eſt ſcribere ſe ab aliquo accepiſſe,hoc eſt,in acceptorum tabulas referre,l.89. D.de ſol.& l.35. D. de pign.act.l 11.de ſuſcept.& arc.libr.10. C.duæ enim partes rationum ſunt: prior accepti, poſterior expenſi eſt. & vide

Plautú in Cistelar. qui ait, Nunc quod reliquú resta volo persoluere, Vt expúgatur nomé, ne quid debeã. Vnde accepti tabulas Cic. Verr. 2. vocat rationes in quas acceptæ pecuniæ referebátur. Superiores formulæ ad creditoré pertinét, quę sequútur ad debitorem.

Accepto liberari, hoc est, sic liberari, vt creditor confiteatur à debitore accepisse, Vlpianus in l. metum autem præsentem. §. fin. D. quod metus causa.

Accepto rogare etiam ad debitorem pertinet, apud Vlpianum l. 6. D. de acceptilat l. 8. §. 1. D. eo.

ACCESSIO dicitur quod rei siue personæ adiungitur, l. 1. §. 4. D. depos. Accessio etiam adpellatur fideiussor, Paulo l. si seruú. 91. §. núc videamus. D. de verb. oblig.

Accessio fit aut personæ aut rei · personæ, cùm mihi, aut Titio stipulor: rei, cum mihi decem, aut Titio hominem: idq; idem Paulus refert l. obligationum ferè. §. accessio. D. de oblig. & act.

Accessionis caussam apud Vlp. l. generaliter. §. in princip. D. de fideiusso. accipere debemus fideiussoriam.

Accessionis locum obtinere eas res ex Paulo discimus, quæ non principaliter per se consistunt, sed aliis adplicantur, l. nam quod. 4. D. de penu leg. l. 19. §. perueniamus. D. de aur. argentóque leg.

Accessionis loco promittere eum dicimus, qui fide iubet, apud Paulum l. hi qui accessionis. D. de fideiuss.

Accessionum nomine intelliguntur non solùm quæ ex re qua de agitur, orta sunt (vt fructus, partus, vsuræ, & omnis caussa, Vlpian. l. 2. D. de in diem addict. l. Imperator. §. D. ad S C. Trebel. l. si seruus. 61. §. his etiam illud. D. de furt. ibi accessiones & fructus, vbi, &, pro, id est (vt sæpè alibi) ponitur. Eò etiam pertinet titulus de vsuris, fructibus, caussis, & accessionibus, & mora) sed etiam quæ extrinsecus accesserunt, veluti, quod per alluuioné accedit, aut vsus fructus, qui per consolidationem proprietati adiungitur.

ACCASSORIVM & Accessio idem sunt, vox illa interpretibus pótificiis, hæc veteribus Iuriscós. recepta. Accessionem cedere principali Vlpia. scribit. d. §. perueniamus. Accessorium sequitur naturam sui principalis l. cú principalis. de diuers. reg. iuris, & ca. accessorium eod. titu. lib. 6. Sed hæc regula variis modis restringitur.

ACCIDERRE veteribus Iuriscos. significabat mori, & fato concedere: id auté ominis caussa dicebant, cú mortem nominare nollét. Pomponius l. In vulgari. in fin. 162. D. de verb. signifi. Iulianus l. quidam ita. 25. D. ad Trebell. & M. Cic. li. 2. de Inuétione. Græci, εἴ τι πάθοι.

Accidit & quid viuis d. l. 162. quando quid eis cótingit.

ACCIPERE aliud est quàm capere, Vlpiano l. aliud. 71. D. de verbo. signific. Capere, tum cum effectu quid accipitur: accipere, & si quis non accepit vt habeat. Hinc rectè concludit P. Decius l. nó videtur. 51. D. de diuers. regu. iur. antiq. Accipere verbum non significare dominij translationem. Accipere etiam dicitur non solùm manu alterius, sed & à seipso, Decius in d. l. non videtur. Vnde rectè cóncludit Bartolus in l. Centurio. vers. primò quæro quis sit effectus verbum, Accipere, directum esse.

Accipere & recipere distant in specie apud Vlpianum relata l. 2. §. mulier. D. de dot. præleg.

Accipere iudicium, est pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur controuersia, Paulo l. 2. §. 1. D. si ex nox. caus. ag. Prætori apud Vlpianú. l. filius famil. 8. §. procuratoré. 3. D. de procurat. & alibi sæpissimè. Porrò iudicium accipere actiuè, & passiuè sumi, hoc est, ad eum qui agit, & cum qui conuenitur, referri, Vlpiano placuit, l. redhiberc. 21. §. idem Pomponius. D. de ædil. edict.

ACCOLA nó est, vt existimauit Accursius, qui aliquo in loco domicilium cóstituit, sed qui prope aliquem locum simpliciter habitat. Et propriè iuxta flumina sunt accolæ. Virgil. in 7. Aen.

— amnisque vadosi
Accola Vulturni.

Hi & accolentes Vlpiano, in l. 1. §. sunt qui putent. D. ne quid in flum. pub. vbi Accursius legit accolarum, in P. Flor. legitur, accolentium. Alciatus in l. 239. D. de verbo. sig. Accola est qui prope aliquem locum simpliciter habitat.

ACCOMMODANDI verbo vtútur Iuriscos. cùm quid benignè, ex æquo & bono, cótra summi iuris regulas concessum significant, Vlpian. l. eleganter. 24. D. de pig. act. Papiniano l. fin. D. de transact. Terent. Clem. l. filio. 48. D. de rit. nupt. eodem in eundem sensum vsi sunt Impp. Seuerus, & Antoninus. Accommodare etiam in Gordiani Impe. constitutione, pro interponere & adhibere accipitur, l. si qua. 7. C. famil. ercis. ex Nonio Marcello.

Accommodare nomen, est nomé alterius sui loco apponere, & velut nomen commodato acceptum contractui inserere, in constitutione Impp. l. cùm propria. §. C. si quis alt. vel sibi.

ACCVMBARE dicitur, qui iacet, Proculo l. hæc verba. 124. D. de verb. signifi.

ACCVMVLATIO est plurium actionum iudicialis adiunctio, Alciato l. edita. nu. 22. C. de edend. recensenti casus quibus ei locus sit.

ACCVSARE non à cuso, aut cudo, vt quidam putant, sed à caussa duci coniugata verba ostendunt, recuso, excuso, &c. & Græcú verbú αἰτιᾶσθαι, vt indicat Iulius Pollux lib. 3. ca. 29. Onomast. & ad publica iudicia tantummodo accommodatú est. Accusare iure mariti, est in accusando habere certa specialia, de quibus tractatur in l. iure mariti. & l. quãuis. C. ad l. Iul. de adul.

Accusasse autem eum dicimus, qui crimina obiecit, & caussam perorari vsque ad sententiam effecit: cæterum si antè quieuit, non accusauit, Vlpia. l. qui cum. §. accusasse. D. de bonis libert. Accusare igitur Vlpiano est crimen obiicere legitimè. Hinc, Accusatio, est legitima criminis obiectio, ex cod. Vlpiano.

Accusare etiam intelligendus est qui nomen detulit, l. eum patronum. 10. §. 1. D. de iure patr.

ACCVSATIO aliud est, & aliud actio. Accusatio propriè est ex qua imponitur pœna mortis, vel corporis coercitio, vel pecuniaria fisco adplicáda. Actio est ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur, Angelo in rubric. Instit. de public. iudic. Bartolo in l. Prætor ait. 3. D. de sepul. viola. Quid autem accusatio à maledicentia differat Cicero ostendit in Orat. pro Cœlio, his verbis: Accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, nomine vt notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio autem nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur (sic. n. legendum) conuicium; si facetius, vrbanitas nominatur. Et quamuis non planè idem à Demosth. dicatur, dubium tamen non habeo quin Cicero illius sit vestigia persecutus. Sic enim ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου, Καὶ ναὶ καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ λοιδορίαν κατηγορίας διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματα ἔχειν, ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι· τὴν δὲ λοιδορίαν βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνει λέγειν.

ACEPHALITAE hæretici dicti sunt, hoc est sine capite: nullus enim erroris eorú reperitur auctor, ex quo orti sint. Hi capita aliquot concilij Chalcedonensis impugnabant, duarum in Christo substantiarum proprietatem negantes, Isidoro Etymolog. 8. ca. 5. quem refert Gratianus c. quidam autem. 24. q. 3.

ACETABVLVM Alciato in tit. de pond. & mensur. mensuræ genus, est q. pars quarta heminę. Alias idé est quod Parapsis. vide Parapsis. Pro acetabula autó in l. 19. §. 3. D. de aur. & arg. leg. vulgò malè (inquit Cuiac.) tabulas: quę scriptura etiam falso Horatij quodam

dam loco epist 15.li.1.cófirmatur, in quo omnes con stanter legerant hactenus, Patinas omsii, non, tabulas.

ACETI appellatione non contineri acetum, quod paterfamilias vini numero habuit, Vlpianus scribit l.si quis vinum.§.si acetum. D.de vino, tri. oleóque leg.

ACINATICVM, vini gen⁹ ex acinis vinsceis aqua macerstis confectú, apud Vlpianú l.9. D.de vin.tritic. ex acino: id qui fiat, docet Cassiodor.lib.12. Epistol.

ACQVIRI ei accipiemus, sd quê rei commodum respicit, Vlpiano l.si extraneus.in fin.D.de iure dot.

Acquirere eum dicit Accursius qui acquirere nititur, in glos.fin.l.si per impresionem. C.de iis quę vi met. gest.sunt. cuius sententiam probst Albericus. Acquirere etiam eum censuit Accursius, qui acquirere velit, l.1.D. de auct.tut. Quid autem sit acquirere rerum dominium, & quot sint modi dominij adquirendi, vide apud Hot.in Comm.verb.iuris.

Ἀκριβοδίκαιοι dicebantur Aristoteli lib. 5. Ethic. qui ius ad literarum angustias reuocabant, summo iure nitentes, Bud.l.1.D de iust. & iur. vnde ἀκριβοδίκαιον ius summum, exactius, durius, & strictú, Aristote. ibidé. His opponuntur ἐπιεικεῖς iudices, id est æqui & boni.

Ἀκρόδρυα Gaius in l. qui venenum, 236. D.de verb. sign. scribit apud Græcos omnes arború species contineri, quo tamen loco vult Hotomanus, ΑΚΕΡΑΡΥΜ, aut FRVCTVVM legi, cum constet (vel teste Suida) ἀκρόδρυα dici πάντας τοὺς τῶν δένδρων καρπούς.

ACTA, res quæ in commentariis principalibus relata essent, Ciceroni Philippica. 2. & Plinio lib.5. Epistol. ad Valerianum. Liber (inquit hic) principis seuerus. Leges ipsum: est in actis publicis, id est, commentariis. Hęc ἄγραφα γράμματα AEschines vocat. Acta igitur libri, seu tabulæ erant, in quibus scribebantur res gestæ, principis, aut populi, aut etiam leges.

Acta Iurisc6s. & Imperatoribus libri erant forensium, siue iudicialium scribarum, in quibus Iudicum pro nuntiata scribebantur, apud Paulum l.acta. 45. D. de re iudic. Hermogenianum l.actorum. 46. D.eo. Seuerum & Antoninú l.is apud. C. de edé. & alibi sæpissimé. Hęc ὑπομνήματα H.Modestinus l.13.§.οὐδὲ πανταχοῦ.D.de excusat. Galli regestra vocant, quasi regesta, malè & ineptè efflant *registres*, etiam ipsi pragmatici, & fori rabulæ.

Actorum genera duo cóstituisse videtur M. Cicero Philip.2. publica & priuata. Publicis leges & similia, quæ à principe gererentur, continebantur: priuatis testamenta, aliáve priuatorum gesta.

Acta etiam plerunque locum, vbi ius dici solet, significant, l.2. C.de custod.reo. & l.1.C.de satisd.

Acta à gestis vt distent, Iason disserit in l.2. C. de eden. Quanquàm gesta elegantius dicuntur res gestæ. Interdú tamé, Roterod. teste, Actus pro gestis legimus.

Acta circumducere, id est, antiquare, & delere, Paul. de re iudi. Acta apud se habita, si partes consentiant, iudex potest ea die iubere circumduci, nisi vel negotium, vel lis terminata sit.

Acta diurna, quæ per singulos dies fiunt & scribuntur.

Acta & actitata, formularij adpellant fus scriptorum volumina: de his textus est in Clem. sæpe. §.sententiam. de verb.signif.

ACTIONES, QVAE TERTIA PARS sunt Iuris, l.1.D.de stat homin.

ACTIO vt ab agendo ducitur, ita id quod agimus sonat, Varro lib.4. de ling. Lat. Actio, inquit, quod in agitatu est. Actio generale, specialéque verbum esse ex subiectis liquebit.

Actio quicquid agitur, sonat. Exempla legenti obuia vbique fient. Contractiùs, specialiusue quandoque sonat querelam: aliquando verborum formuiá solenné & certá, quibus agendi modus præscribi solebat: quæ legis actio dicebatur, id est, legitima actio, Pomponio l.2.§.2. vers. deinde ex his legibus. C. de orig. iur. Actionum etiam verbo orationes cótinebantur, Ciceroni lib. 2. Rhet. & Asconio eius interpreti in Corneliana: quo sensu accipi possunt M.Ciceronis Verrinę: nisi dicas eas pro accusationibus accipi, quod ex 7.actione in fine liquet, ibi, Hæc in ea accusatione. Sic quoque accipitur apud Papinianum, l.t. D.de crimine stellionat. vt ex l. 3. in princip. D.eod. liquidó constat.

Actio exempta sic erit accipienda, si desiit agere posse, Vlpiano l.sed & si.§.ait Prætor.4.D.ex quibus causis maior.in integ.restitu.

Actionem dare, dare iudicium, hoc est, admittere iudiciariam disceptationem de quolibet negotio, & acto rem ad intendendam actionem admittere. Non dare, vel denegare actionem aut iudicium, id est, non admittere institutam alicuius persecutionem, l. Prætor edixit. §.1.& §.sed & si quis.l.item apud Labeonem.§.Prætor ait.31. D.de iniur. & alibi sæpe in Prætorum edictis.

Actionis verbo non continetur exceptio, Paulus l.verbum oportebit.de verb.sig.D.

Actio autem ex peccato est, quoties ex eo teneri quis incipit, quod ipse admisit: veluti si furtum, vel iniuriam commiserit, idque ex Modestino liquet, l.obligamur.vers.ex peccato. D.de oblig.& act.

Actio in factum dicitur, qualis est (exempli gratia) actio, quæ datur patrono aduersus libertú, à quo contra edictum Prætoris in ius vocatus est, Vlpia.l.actio num.§.1.D.illo titu.

Actionem heredi alicuius concedi, & hereditariam esse differunt. Actio enim reuocatoria, quæ patrono datur, nó est hereditaria, id est, ex bonis liberti: sed propris patroni, Vlpia.l.1.§.hæc actio. D. si quid in fraud. patro.

Actionem ineptam, impertinentem proponere dicuntur, qui sine certa facti & iuris, seu actionis inuestigatione, illotis (quod dicitur) manibus ad tractandas causas prosiliunt.

Actionú species, quæ propter immensam negotiorum diuersitatem variantur, commodis diuisionibus, ex quatuor rerum causis, videlicet efficiente, materiali, formali & finali, productis, summatim explicantur, Institu. de actionibus, per totum tit.

Actiones omnes, secundum causam efficientem, sunt ciuiles sunt, aut prætoriæ, Vlpianus in l.actionum. §. vlt.D.de obli. & actionibus: aut directæ, aut vtiles, l. actiones. D.eo.

Actiones ciuiles censentur, quæ ex legibus XII. Tabularum, plebiscitis, senatusconsultis, Principum placitis, responsis prudentum, specialiter introductæ sunt, ac formam acceperunt. (Quoniam ex his partibus constat totum ius ciuile, §.constat autem. Inst. de iur.natu.gen.& ciui. Papinianus in l.ius autem ciuile.D.de iust.& iur.) facit §.t. Inst. de obligat. titul. generali. Sed placuit Imperatoris definitio, dicentis, eas esse ciuiles, quæ ex legitimis & ciuilibus causis descendunt, §.sed istæ. Insti.de actio.

Actiones directæ dicuntur, tam quæ ex verbis, quàm quæ ex sententia iuris ciuilis vel prætorij, per interpretationem cóstitutæ sunt. exemplum habes in l. 1. iuncta l.pen. D.si quad.paup. & Vlpianus in l. nominis.§.1.de verb.sign.D. De his amplius aliquid vide apud Hotomanum in Comm.verb.iuris.

Actiones vtiles, seu indirectæ censentur, quæ non ex verbis legum proficiscuntur, sed ex sententia, & interpretatione, propter similem rationem receptæ sunt, text.in l.3. §. sed si quid. D.de negot.gest. Bart. in l.Curatoris.C.eo. nam (vt ait Pedius) quoties lege aliquid vnum, vel alterum introductum est, bona occasio est, & cætera quæ tendunt ad eandem vtilita-

tem,vel interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri, referente Vlpiano in l.oam, vt ait. de legibus.D.

Actionum quædsm, si caussam materialem spectes, in rem sunt, quædam in personam, quædã mixtam caussam obtinent, impe.§.quædam autem Institu.de act. & ibi vide Aug. quædam ad rerum proprietatem pertinent, quædsm ad quasi proprietatem, quædam deniq; ad possessionem, quædã ad quasi possessionem: de hia est tex.c.cũ ecclesia Sutr.de cau.possesaio. quædam sunt popularea, seu publicæ, aliæ priuatę sunt, de his extat titul. de popul.action. lib. 37. Dig.titul. 23. Priuatas appellamus, quæ ad rem priuatam dantur: & ei soli, aut beredi. Quædam directæ sunt, quædam contrariæ, Accursius in l.2. D. de obliga.& sct. Bartol.in d. l.curatoris. quædam cooceduntur heredibus, & in beredes: quædã verò heredibus, sed non in heredea: quædam denique neque heredibus, neque in beredes conceduntur. Exempla diligenti lectori facilè fient obuia.

Actionum, inquit Vlpianus, genera sunt duo: In rem, quæ dicitur viodicatio: & in personam, quæ condictio appellatur. In rem actio est per quam rem nostram, quæ ab alio possldetur, petimua, l.1. D. de rei vindic. Et semper aduersus eum est, qui rem possidet, §. Instit. de actio. Et harum actionum alia est directa in rem actío, vt rei vindicatio, actio coofessoria, & negatoria. Alia est actio in rem vtilis, quæ sunt actiones de dominio non directæ, sed vtiles, quæ ex æquitate dantur qusndoque non dominis, vt sunt Publicianæ, quæ ea diuersis caussis competunt, d. §. sed istæ. Et actio per quam quæritur, an Actor iurauit: & sctio in rem de superficię: & actio Fabiana, & Pauliana, & Caluisiana: & actio in rem, quæ competit inter dominum tabulæ, & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones, in quibua non de dominio, sed de pignore agitur, sicut Seruiana, & quasi Seruiana, de quibua vide loco suo. in personã actio est, qua cũ eo agimua qui obligatus est nobis ad faciendũ aliquid, vel dãdum: & semper aduersuae undĕ locũ habet, l.25. D. de obli.& acti. Et oota, quòd actio personalis non sequitur fundum, D. de contrahend. emptio. & vendit. l. Titius. §. Lucius Titius. D. ad Treb. l.1. §. si heres. D. de iudi. l. si fideicommissum. §. tractatum. & D. de alien. iud. mu. cau. fact. l.3. §. opus. in gloss. per Dy. in l. final. D. de noui ope. ounc. item actio personalis est ita adfixa pęrsonæ creditoris, quòd in alium transferri noo potest, nisi fictione iuria. D. de pecu. l. quia ergo.

Actio AEdilitia dicitur quę edicto ædiliũ curuliũ constituta est, C. de ædi. ed. & §. 1. inst. & competit multis modis: primò, si res vendita sit redhibita propter vitium, siue morbum, nec tamen à venditore restituitur pretium emptori cum actionibus, & aliis, quæ ædiles inhibent, & in hoc casu est perpetua. de hac habetur D. de ædilitio edict. l. AEdiles. in princip. §. 1. & fina. & l. illud. §. respon. & l. redhibitoria. eod. tit. & l. fi. C. de ædili. ed. Secundò competit, quando conuenit, vt si rea vendita oon placet, intra præfinitum tempus redhibeatur: ea conuentio rata habetur. si de tempore nihil conuenerit, in factum actio intra 60. dies sccommodatur emptori, ita Vlpianua l. quod si. 31. §. 19. D. eod. & vide l. cum autem. 23. D. eo. Tertiò competit, si venditor non vult tradere seruum, vel mancipium, vel iumentum cum ornamento, cum quo ostenderat tempore venditionis, pro ipso ornamento, vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria, & tunc cõpetit etiam vsque ad 60. dies, D. eod. titu. l. AEdiles. in princip. & §. vendendi. Quartò verò competit, quando eo loco, quà iter est vuigo, habet quis canem, lupum, vrsnm, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliquod, quod nocere posset, siue sit ligatum, siue solutum, D. eod. titu. l. hi enim. & l. sequen. & si homo liber ab illis damnum patiatur, seu perierit, solidi ducenti præstabuntur, vt l. qua vulgo. D. eod. titu.; sed pleniua vide de his Guill. in spec. in tracta. libel. de emptio. & vend. §. nunc dicendum est. De his item vide Hotomanum in Comm. verb. iuris, vbi tres tantùm huiua actionis ædilitiæ speciea in iure ciuili reperiri ait, redhibitoriam scilicet, quanto minoris, & in factum.

Actio confessoria est, quæ competit ei, qui seruitutes sibi competere contendit, hoc est, ei qui dicit se habere ius, vel seruitutem per fundum vicini eundi vel agendi, vel ãltiũs ædes suas leuandi, vel qnamcunqne aliam seruitutem in re ipsius, etiam inuito eo. Hæc àutem actio in rem dicitur, vel realia, quia rem tuam corporalem, scilicet iua eundi per fundũ petit: quamuis ipsa seruitus sit incorporalis, vt D. si serui. vend. l. 2. in prin. & §. æquè. Institut. de sctio. & dicitur confessoria, quia verbis affirmatinis concipitur, & eiua contraria verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur Actio negatoria, secundum Placentin. D. si serui. ven. l. si quando. §. cùm in domo. & ibi not. per illum tex. vnde actio negatoria competit ei qui negat, hoc est, ei qui dicit aliquem non habere ius, vel seruitutem ad aliquid quod facere volebat alter, & ipsum per hanc actionem prohibet: vt quando dominua fundi intendit aduersus te solitum iter per fundum suum, dicens, Non est tibi ius eundi per fundum meum. Et hæc actio similiter in rem dicitur, quia dominua fundi vindicat libertatem, dum ipsam iotendit verbis negatiuis, dicens, quòd slter non habet iua eundi vel agendi per fundum suum, nec altiùs tollendi ædea, ne luminibus suia noceat. Et sic per hanc dominus fundi ad boc agit, vt fundus suua declaretur liber, & alter desistat, & prohibeatur, ne eum de cætero inquietet. D. si serui. ven. l. s. & l. loci corpua. §. competit. & Inst. de act. §. econtra. Et hæc actio non competit de dominio, sed de iure prædiorum: sic & confessoria, vt in prealle. l. 2. in prin. Et licet secundum Placen. dicatur ideò oegatoria, quia verbis negatiuis intentatur: tamen contrarium notat. in l. 2. §. econtra. sup. alleg. nsm quęlibet esrum, scilicet actio confessoria & negatoria potest dsri per verba affirmatiua, & etiam per negatiua. Non ergo sumunt differentiam per formsm verborum, sed differunt ratione materiæ. Vnde, breuiter concludendo, siue per affirmationem, siue per negationem dentur, tantum in hoc differunt, quia confessoria dstur sd tuendam seruitutem debitam: & negatoria datur ad tueodam libertatem suam. Et notant doctores exempls, in quibus confessoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbia affirmatiua, in cap. cum ecclesia Sutrina. de csus. pos. & proprie. vbi bona gl. de his. Ext. de iud. in c. examinata. & in d. l. 2. D. si serui. vend.

Actio de superficie quasi in rem, competit ei, qui superficiem habet in alieno solo nomine conducti, ad repetendũ superficiem, si possederat, D. de superfici. l. 1. §. qui superficiem. in fin. & §. quod ait. ver. & sane. Porrò hæc extraordinaria est: quia interdictũ adpellatur. d. §. qui superficiem. iuncta rubri.

Actio Caluisiana est, per quam reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum patroníve libertus alienauit, vbi etiam locum habet actio Fabiana, D. de iure patronat. l. si libertus. secundum Placent. l. 1. §. si pluribus. D. si quid in frau. patro. l. s. C. eo.

Actio Fabiana, & Pauliana, sic dictæ ab earum suctoribus: Pauliaoa quidĕ à Paulo prætore: habent locum, quando debitor in fraudem creditoris aliensuit ea, quæ alienata fuerunt creditori, vt reuocetur ipsa alienatio.

natio. Datur etiam actio Fabiana patrono, sd reuocandum alienata per libertum, Paulus lib.3.sent.titu.3.ex quo & lib.9.tit.14.C.Theo.sic legas, noo Fauiana. In hac veniunt fructus etiam post lit.contesta.percepti, vt no. D.si quid in frau.patron.l.2.per illú text. & ibi per tot. Pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorem: de qua C.quæ in fraud.cred.l.1.§.final.& l.hac in factum.& expressius in l.videamus.§. in Fabiana.D. de vsur. In qua etiam veniunt fructus, vt eo.tit.l.ait Prætor.§.per hanc.& §.præterea.quod intellige vt docet Vlpianus l.fin.§.non solùm.eo.tit.

ACTIO in personã est, quæ condictio appellatur, per quam cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciẽdum vel dandú, & semper aduersus eundẽ locum habet, Vlpiano l.actionum.25.dé oblig.& action. Et harum actionum quædam nascuntur ex contractu, quædam ex quasi contractu, quædam ex maleficio & quasi maleficio, Instit. de oblig.§. sequens.expressius Instit.de act.§.omnium. Actiones ex contractu nascũtur ex pacto conuẽtionéve, siue obligatio ex re nascatur, vt conditio certi, de numerata pecunia, condictio ob caussam dati, actio commodati, depositi, pigneratitia, de quibus omnibus suo loco dicemus: siue etiam oriatur obligatio ex verbis, sicut in actione ex stipulatu, quando res certa in stipulationem deducta est: siue etiam oriatur obligatio ex literis: de quibus cõdictio odio desidiæ datur in eum, qui cum spe futuræ numerationis scribit se debere, quod ei non est numeratum: numeratione autem non secuta post biennium non repetit chirographum, l.in contractibus.C.de non nu.pecu.siue etiam oriatur obligatio ex consensu, veluti empti, venditi, locati, conducti, pro socio, mandati, præscriptis verbis, & actio constitutæ pecuniæ: necnon actio in factum de iureiurando. De his actionibus in proprus locis secundum ordinem patebit. Et istæ sunt species actionum in personam, quæ oriuntur ex contractu, siue re, verbis, literis, aut consensu obligatio oriatur, de quibus vide D.de actio.& oblig.l.1.& 2.& Instit.de oblig.§.1.cum §§.& tit.seqq.vsque ad tit.de obli. quæ ex quasi contractu nasc.

Actio commodati est triplex, scilicet directa, vtilis, & contraria. Directa competit ei, qui rem aliquã commodauit, contra commodatarium, ad repetendum ipsam rem, vt ei res & eius accessiones restituantur facto & expleto vsu, propter quem commodata est, D.commod.l.1.17.§.sicut. Actio cõmodati contraria ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit, & impensas in rem commodatam factas repetit, ídque secundum distinctionem Gaij, l.In rebus.18.§.possunt.D.commod. quod autem contraria competat, docet Paulus l.in commodato.17.§.1.D.eod. Actio commodati vtilis competit, vbi noo est verè commodatum, sed interpretatiuè, vt si is commodauit, qui commodare, aut commodato accipere non potest: exempla patent apud Vlpianum, & Paulum.

Actio depositi est duplex.s.directa & contraria. Actio depositi directa competit depositori ad repetendum depositum & accessiones eius, & competit in simplum, nisi fortè res sint incendio, ruina, naufragio depositæ. Hoc enim casu qui depositũ sic receperit, si inficietur, & de hoc conuincatur, in duplum condemnabitur. Hæc probantur D. depositi.l.1.§. Prætor ait. Sed actio depositi contraria competit ei, penes quem res deposita est, ad petendum impensas, si quas circa rem impenderit, & illas repetit, vel damnum datum per seruum depositum secundum Placenti. De illa contraria actione habetur D.depositi.l.sctione. Est & actio depositi sequestraria, in sequestrum data, l.si in Asia.12.§.2. D.eodem. Porrò pretium operæ facturus videbor, si hanc rem diligentius iuuenum gratia excussero. Prætermissis igitur depositi definitione, quam inferius lib.4.suo loco interiiciam, huius genera duo videtur A. Alciatus constituisse, l.2.in princip.nu.20.D.si cert.petat. efformatis magistraliter (sic enim cum vulgo interpretum loqui licebit) nominibus: quoddam est regulare, quoddam irregulare. Vtriusque exempla ab eo petas velim, & si vera dixerit, expende. Quo autem modo contrahatur obligatio in deposito, videamus. Et re contrahi Gaius scribit l.1.§.is quoque. D.de obligatio.& acti. Gaij sententiam probat Iustinianus Imp. in §.præterea & is. Instit.quibus mod.re contrahitur obligat. id quod Græcus eius interpres Theophilus ibid. expressit bis verbis, ὑπὸ τὴν γὰ τελῆ ἀρχὴν καὶ τὸ ἀντιδόσθαι. ἐὰν γάρ σοι παραθῶμαι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, ἔνοχος ἔσῃ τῇ γὰ ἀρχῇ. Proximus articulus erit, in quibus rebus consistat depositum. Et Prætoris edicto generaliter loquẽtis, res quælibet, siue mobiles, siue se mouentes, siue sint soli, comprehensæ videntur. Extat autem edictum illud l.1.D.eod. Azo tamen in Summa C.eo.de deposito §.consistit.§. in rebus mobilibus, & se mouentibus tantum consistere ait, cuius sententiam verissimam putem: & comprobari potest ex l.1.§.4.5.& l.penultim.C.eo.& l.1.in plerisque §§.D.eo. nisi (ait) fortè apud sequestrũ deponatur: & hoc comprobari potest ex l.licet. D. depositi.& l.interesse puto.D.de acquir.poss.si acutè introspiciatur, & expendatur verbum possessionis. Hoc loco amplissimè sequestrum excuterem, quando ei locus sit: sed vide infr.lib.18.& Baldum in l.vnica. C. de prohib. sequest.pecu.& fusiùs edisseram in commentariis ad Consuetudines Marchianas sub rubrica, *des iurisdictions.§.sequestre ne complaincte.* quos quidẽ commentarios paucis abhinc diebus excudendos curabo, volente Deo Opt.Max.Sed ad rem. Cui datur & hæc depositi actio? & superius deponenti competere diximus: quod & Azo noster probat in Summa. C. de posi.§.datur ista.9.& probatur in l.bona fides.D.eo. id quod bona fides exigit, vt rectè ibidem scribit Iurisc. Tryphoninus. Nec interest, prædo, vel fur sit, qui deposuerit: hos enim depositi rectè acturos dicit M.Marcellus apud Vlpianum l. 1. §. si prædo.27. D. eo.titul. Sed & si plures rem eandem deposuerint, eis actionem dari constat, ex d.l.1.§.sed si duo. D.eo. quo autem modo fiet condemnatio, Vlpia.ibid.prodidit. Quòd si seruus deposuerit, eius dominus actionem habebit: sicut in ea re testis est Vlpia. l.1. §. si seruus.13.D.deposi.meritò.nam seruus pro mortuo habetur, & mortuo eum comparat idem Vlpia.l. seruitutem. D.de diuers.reg.iuris.& l. cum hic status.§.si donator.D.de donat.inter vir.& vxor.& l.intercidit. in fi.D.de condit.& demonstrat.vt meritò Vlpia.dixerit seruos (quod ad ius ciuile adtinet) pro nullis haberi, l.quod adtinet.32.D. de diuersis regul. iur. quo loco P.Decium, & nouissimè P. Fabrum, videndos tibi relinquo.

Actio pigneratitia, vide infrà suo loco hoc ipso libro.

Actio ex stipulatu nascitur, cum de re certa in genere, sed incerta in specie fit stipulatio, vt Institu. de verborum obligationibus in princip. Nam si res esset simpliciter incerta, stipulatio non valeret, D.eodem. titulo, l.ita stipulatus.in principio. Porro stipulatio concipitur, cum spondes dare seruum, vel spondes te facturum domum. Et pertinet hæc ad actiones in personam, quæ oriuntur ex contractu verborum. Et hæc colliguntur. D.de actionib.l.1.§.1.& l. actionum genera.§.in personam. & Institut.de obligatio.§. fin. & de actioni.§.1.& versi.nanque.cum similibus. Est & alia ex stipulatu actio, quæ pro dote cõpetit, etiam

stipu

stipulatione non scripta, Imp.l.vnica. in principio. C.de rei vxo.actio.vbi huius vis, & exactionis dotia tempus explicatur.

Actio empti, siue ex empto, cõpetit emptori ad rem repetendam quam emerat, in quam venit commodum quod accessit. Et si quid in speciali pacto comprehensum fuit, in hac actione attenditur, prout quisque sibi paciscitur, D.de action. empt.l ex empto.in prin.& Instit.de empt.& vendit. §. sed nostra. in fin. Huius contraria est actio venditi, siue ex vendito, quæ competit venditori ad petendum pretium, & interesse, & sumptus, & vsuras tempore moræ, prout inter partes conuentum seu contractum est. De ista habetur in l.Iulianus.§.ex vendito. eod.titu.& de emptio.& vendit.Instit.in §.prælleg.sed nostra.

Actio locati, siue ex locato competit locatori, l. videamus.11.D.locat. quid in hanc veniat, referunt Impp. l.legem.& l.præses.C.eod.

Actio conducti competit ei qui conduxit à locante, vel à locatore fundum, vel prædium, vel domũ, & competit ei ad hoc, quòd liceat sibi inhabitare, vel in vsu habere rem conductã, Vlpianus l.ex cõducto.D.loca.competit etiam cõtra locatorem, si aliquas expensas vtiles, vel necessarias ibi fecerit, Paulo l.dominus. 55.§.1.D.eo.vel eas in mercede computauerit, Scęuolæ l.colonus.61.D.eod.

Actio mandati directa competit mandatori, & eius heredi, D.mandati.l.si mandauero.§.sicut.& l.si mandatu Titij.1.responso, & §.1.& contra mãdatarium, vel procuratorem post mandatum susceptum, D. eodem.l.si verò non remunerandi.§.1.& in quantum interest id factum esse, quod mandaui: puta mandaui vt fundũ emeres, si mea intererat emi, teneberis post mandatum susceptum: tamen si eundem fundum ego ipse emo, vel alius mihi, neq; interest aliud, cessabit hæc actio, secundum Azon.D.eo.tit.l. si procuratorem. §. mandati actio. Actio mandati contraria competit mandatario, D.eod.ti.l.si verò non remunerandi.§.contrario.vel procuratori ad expensas aduersus mandatorem, quatenus fines non est egressus. Si verò aliquid erogauerit vtiliter, in eo non habet mandati iudicium, sed tantùm negociorum gestorum, secundum Mar.licet Ioann.& Accur. contra, prout legi.& not.Instit.eodem titul.§.is qui.quorum sententia vera est, Paulo & Gaio testibus. D. eod.l.si pro te.cum ll.sequentib.in princ.& Imp.C.de nego. gest.l.fin.in gloss.vltim. Si verò mandauerim tibi, vt fundum mihi emeres, etiam si nondum pretium solueris, ages mecum mandati, vt suscipiam obligationem, qua teneris venditori. Nam & ego agere possum, vt cedas mihi actionem empti, D. eodem titul. l.si mandato meo, primo respons.

Actio præscriptis verbis, ex contractibus innominatis descendit, vbi scilicet ciuilis causa subest, sufficiens ad actionem introducẽdam, & cum negocium non cadit in certum & speciale nomen cõtractus, & tunc dari solet, cum desunt vulgaria & vsitata actionum nomina, l.2.D.de præscript. ver. Nec causa huiusmodi actionis exprimitur, sed hæ actiones exprimuntur sic, do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des.l. naturalis.§.D.eo. Ex quibus nascitur actio præscriptis verbis nominata, alia ciuilis, quando mihi aliquid adest, vel abest, vel absuturũ est, nec tibi adest, nec adfuturum est: aut mihi non abest, nec tibi adest, aut si nec tibi adsit, nec mihi absit, & cesses implere quod conuenit inter nos: ego autem si feci, in subsidium intentatur actio de dolo. Nam vbi vnus cessat implere quod in se est, quod promisit alteri implere, locum habet hæc actio, d.l.naturalis.

Actio de constituta pecunia competit aduersus eum qui sine stipulatione constituit pro se, vel pro alio se soluturum. C.de constitut.pecu.l.2.§. de constituta. Insti.de action. Nam constituere largè dici posset qui libet, qui pro alio se obligat, sed C.de constitu.pecu. constituere ponitur pro eo tantùm, qui quod alius debet, se soluturum constituit: nec distinguitur ex qua causa quis debeat, certa vel incerta, ciuili, vel honoraria, dum tamẽ efficaciter debitum potuerit peti & exigi, vel saltem solutum retineri, vt quia tantùm naturale erat debitum.

Actiones ex quasi contractu sunt de actionibus in personam, Institu.de actionib.§.1.cum ibi nota.quæ neque ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, sed tamen maiorem habent conuenientiam & affinitatem cum pactis, quàm cum maleficiis. Has recensent Iustinianus Imp.& Theoph.Instit.de obligatio. quæ ex quasi contract.

Actiones ex maleficio sunt actiones in personam, Institut.de action.§.1.cum ibi notatis. quibus delicta hominum coercentur, quod publicæ vtilitatis interest, D.de fideiussor.l.si à reo.§.fin. & D.ad legem Aquiliam.l.ita vulneratus. Gellius lib.6.cap.14. Hæ autem actiones, quæ qualésve sint, docet Imp.sub tit.de obliga.quæ ex delicto nascuntur, & 3.seqq.

Actio furti manifesti, secundum Azonem, locum habet aduersus furem, quando fur rem tenens, visus vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel alio, antequã perueniat ad locum, quò perferre rem destinauit, l.5. D.de furtis. datúrque in quadruplũ.§.pœna.Instit.de oblig.quæ ex delict.nascuntur. Sed & si talis deprehendatur, vel cum re videatur, & ad eum comprehendendum accurristi, licet abiecto furto effugerit, furti manifesti tenetur. leg.si quis.1.§.sed Celsus.D.de furt.nisi subripientis mutetur status, vt tu mihi surripuisti in seruitute, manumissus in furto deprehenderis cũ re furtiua. Vel si tu pertuleris quò destinabas, teneris furti, nec manifesti. Cum enim deprehenderis cum re furtiua, prius quàm eo loci pertuleris, quò destinaueras illo die manere cum furto, tunc fur es manifestus. Hæc omnia dicuntur D.de furt.l.3.4.5.6.& 7.& de pœn.di.1.can. Vulgaris.

Actio furti nec manifesti competit, quandocũque prædictis modis furtum non manifestum probatur, D. eodem titul.nec manifestum. & Institutio. de obligat.quæ ex delict.nascunt.§.nec manifestum. Est etiã si vidisti furtum fieri, te tamen abscondisti, cum furtum faceret, ne te occideret, non est manifestum. D. eodem titulo.l.si quis in seruitute.versi.cæterum. Et datur hæc actio in duplum, Instit.de obliga.quæ ex delict.nascunt.§.pœna.

Actio arborum furtim cæsarum, ex lege XII. Tab. descendens, habet condemnationem aduersum eum, qui arbores furtim cædit, inscio & inuito domino, l. 1.D.de arbo.fur.cæs. Et competit contra ipsum damnum dantem, ad duplum damni dati, l.furtim.7.D. eo. In quo casu etiam competit huic actio legis Aquiliæ: ita tamen vt deducere possit in condemnatione quod actor consecutus est altera actione. Et appellatione arborum etiam vitem, ederam, & arundinem contineri Vlpianus scribit l.3.D.eo. Pœna autem 25. siclorũ æris erat ex lege XII. Tabul. quam refert Plinius libro 17.capitul.1.eam explicui libr.4.Veter.Iurisprud.

Actio vi bonorum raptorum, de rebus mobilibus raptis datur ei, cui res mobiles per violentiam sunt ablatæ, & competit restitutio intra annum ad quadruplum. ita vt in quadruplo contineatur rei restitutio, l.1.& 2.D.vi bo.rapt.

Actio legis Aquiliæ continet capita tria: Primum caput est de seruis occisis, vel quadrupedibus, quæ numero pecudum continentur, Gaius.l.lege Aquilia. D. eod.

eo.titu.Secundū nō eſt in vſu,D.ad leg.Aqui.l.ſi ſeruus ſeruum.§.huius legis.& Inſtitutio.eodem titulo. Tertium caput huius legis eſt, de ſeruis vulneratis, feris beſtiis vulneratis aut occiſis, cæteriſque rebus ruptis,fractis, vſtis:quo caſu quis condemnatur,qui damnum iniuria dedit, quanti res fuit triginta diebus proximis, vel precium & valorem æſtimando, vt dicta l. ſi ſeruus ſeruum.§.Tertio autem capite. & Inſtit.eodem §.capite tertio. cum §.ſequenti. Et in hac actione, ſi quis damnum ſe dediſſe inficiabitur, condemnatur in duplum, D.eo.l.2.§.1. Eam autem Aquilius Tribunus plebis rogauit,vel Vlpiano teſte l.1.D.eo. Vnde plebiſcitū potius appellari debuiſſet.

Actio iniuriarum competit ei, qui iniuriam paſſus eſt, Vlpia.l.1. D.de iniur. contra eum, qui intulit iniuriam,vel inferri procurauit, Inſtit.eo.titu.§.non ſolum.& pulſauit,vel verberauit,vel famoſum carmen ad alterius contumeliam ſcripſit, vel quoquo modo iniuria aliquem adfecit, Inſtitu. eod.titu.§.iniuria. In qua Iudex condemnabit quanti actor iurauerit ſe nolle illam Iniuriam ſuſtinuiſſe, facienda tamen iudicis æſtimatione,Inſtitut.eodem titu.§.pœna.& D. eodem titu.l.conſtitutionibus.

Actio quod metus cauſa,datur ei,qui probabili vel iuſto metu coactus rem ſuam vendidit, tradidit, vel promiſit, aduerſus eum, qui metum intulit, & in eum ad quem res peruenit:ſed intra annum erit quadrupli propter contumaciam nolentis rem reſtituere iuſſu iudicis ante lit.conteſta.poſt annum verò ſimpli,l.1.& ſequentibus, & l.item ſi cū exceptione. 1.reſponſ.& §.poſt annum.& §.Pedius.D.quod met. cau.Eius natura tacitè cōtinetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem reſtituat actori,abſoluatur,Imper.Inſtitu. de actionibus.§.item actio.

Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo malo à quouis eſt mihi datum, vel ſi quis aduerſus me verſetur doloſe conſulendo,vel malitioſè negotia mea adminiſtrando, Vlpiano l.1. D.de dol.mal. ſdque ad hoc vt reſtituatur,alioqui quanti ea res erit, Paulo l.arbitrio. D. eodem. & datur vſque ad duos aureos,Paulo l.id eſt.D.eo.& in eum nulla alia actio competit ex conſtitutione Antonini Imp.l.2. C.eo. Hæc autem non datur liberis contra parentes, cum ſit famoſa:nec libertis contra patronos: nec humili aduerſus eum,qui dignitate excellit, puta plebeio aduerſus conſularem receptæ auctoritatis,l.non debet. 11.D.eo.Intra biennium continuum moueri debet, l.fi.C.eo.Eſtque pœnalis,& arbitraria,§.præterea.Inſtitut.de actio.

Actio in factum de dolo & furto eorum,qui ſunt in miniſterio cauponum,ſtabulariorum,vel nauem exercent,datur aduerſus caupones,ſtabularios & nautas, qui quando officio malorum hominum vtuntur, in duplum tenentur, quo dolus, vel furtum cōmiſſum eſt in his rebus,quas ſaluas fore receperint,D.naut. caupo.ſtabul.l.1.l.3.§.ex hoc.

Actio ſerui corrupti competit non ſolùm aduerſus ei, cuius hortatu, vel conſilio ſeruus corruptus,vel deterior factus eſt, ſed etiam contra eum noua lex datur, qui ſolicitauit ſeruum, licet bonos mores eius corrumpere non potuerit,l.1. D. de ſeruo corrupt. Hæc autem actio in duplum habet condemnationem,ſcilicet,quanti deterior factus eſt ſeruus,quantíve res fuerit à ſeruo ſolicitato,& tenetur qui corrūpit,ſiue ex bono malum,ſiue ex malo deteriorem fecerit.Hæc & ſuperiora probantur in l.ſi qui ſeruo alieno perſuaſerit. C. de furt.vbi caſus de hoc,& l.ſi quis.9.§.fin.D.de ſeruo corrup.

Actio rerum amotarum condictio eſt, l. rerum.26.D. rer.amot. & cōpetit marito vel ſocero,heredi,aduerſus eam quæ vxor fuit contráque nurum ad rei reſtitutionem, Paulo l.16.D.rer.amot.Vlpiano. l.17. §.non ſolùm. D.eo.Competit vxori aduerſum maritum,Impp.l.2.C.eo.

Actiones vel obligationes ex quaſi maleficio, ſunt actiones in perſonam, Inſtitutio. de actio.§.1. quæ neque ad conuentiones accedunt,neque ad maleficia:ſunt tamen ſimiliores maleficiis, quàm conuentionibus:habent porro in ſe tacitam conuentionem ex ſententia I.Pauli l.omnem.21.D.de iudic.Huiuſmodi ſunt, vt actio in factum aduerſus iudicem, qui litem ſuam fecit, & actio in factum de eiectis & effuſis:& actio in factum de dolo & furto eorum,qui miniſterium cauponum, aut ſtabulariorum, aut nauem exercent,D.de actionibus & obligationibus. l. ex maleficiis.§.ſi iudex.vſque ad fin.& Inſtitution. de obligationi.quę ex quaſi maleficio naſcuntur,per totum.

Actio in factum aduerſus iudicem, qui litem fecit ſuam,datur aduerſus iudicem, qui per imperitiam malè iudicauit:& ideò videtur quaſi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur,pœnam ſuſtinebit,vt Inſtitu.de obligatio. quæ ex quaſi delicto naſcun.in prio. & D. de extraord.cog.l.fio.ſi verò dolo malo iudicauit, verè eſt ex maleficio obligatus actione in factum, vel actione de dolo, ad omne intereſſe ei quem læſit, & infamis eſt.Item tenetur crimine falſi, quod pœnam deportationis, vel vltimi ſupplicij continet, vt in D.ad legem Corneli.de falſ.l.1.§.& qui iudicem.& §.vltimo.& D.de iudici.l.ſi filius.Item tenetur crimine concuſsionis,vt D.de concuſsioni. vlti. Item ciuiliter poteſt conueniri ex edicto de calumniatoribus in quadruplum, ab eo quem debebat damnare per pecuniam,vt D.de calumni.l.1.& 3.§.illud.ſecundum Azon.probantur hæc C.de iud. qui malè iudi. l.2.& ibi not.in gloſ.fin.iuncta Authent.Nouo iure. ibidem poſita. & l.ſi filius familias.D.de Iud.Iudex autem eccleſiaſticus malè inductus per gratiam, vel per ſordes,ab executione officij per annum eſt ſuſpenſus,ad æſtimationem partis, quam læſit,nihilominus condemnandus. Et ſi durante ſuſpenſione ſe diuinis ingeſſerit,irregularis eſt,nec cum eo niſi per ſedem apoſtolicam poterit diſpenſari, vt c.cùm æterni.§.ſi quis.de re iudi.lib.6.

Actio in factum de effuſis & eiectis, datur aduerſus eum, ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid effuſum vel eiectum eſt contra iter publicum, vnde damnum datur alicui tranſeunti, & reſtituendum eſt in duplum: & ſi liber homo inde periiſſe dicatur,in quinquaginta aureos hæc datur actio: ſi verò viuet, nocitúmque ei eſſe dicetur, datur ob eam rem,quantum videtur iudici ex bono & æquo, compenſatis impenſis factis & operibus,quibus eſt cariturus inutiliter,D.de his qui deiec.vel effud.l.1.& legibus ſequent.

Actiones quædam ſunt,quæ mixtam cauſam naturámque complectuntur,tam in rem quàm in perſonam: vt Familiæ erciſcundæ,communi diuidundo, finiū regundorum,§.quædam actiones. Inſtitution.de actionibus:quem locum explicat Theophilus. Talia autem ſunt hæc iudicia, vt in eis ſingulæ perſonæ duplex ius habeant,agentis,& eius cum quo agitur, Iauole.l.10.D.fi.reg.

Actiones proprietatis cauſam continent, quæcunque ad rem familiarem exigendā, ſeu vindicandam iure dominij accommodantur, ſiue in rem ſint, ſiue in perſonam.Proprietatis cauſſam continent, quæ pro rebus ſingulorum,quę illis proprię ſunt competunt, iuxta §.ſingulorum.Inſtitu. de rer. diuiſ. item quæ propter reſpublicas inſtitui ſolent.

Actiones quaſi proprietatis cauſam complectūtur,quæ

de reb

de rebus sacris vel religiosis proponuntur, scillicet gratia prohibendi, aut restituendi. Harum enim pro prietas nullius est, §. nullius. Insti. de rerum diuisio. l. 2. D. eo. titu.

Actiones possessionis ius exequuntur regulariter ex interdictis, quæ & extraordinariæ fuot actiones, rubri. D. de interd. quibus aut adipisci volumus possessionem antea non habitam, aut retinere quam aduersarius impugnat, aut recuperare quam contra ius admissum intendimus, §. sequens. Insti. de interdict. & l. 2. D. eo. Horum genera explicantur lib. 43. Digestorum titu. 33.

Actiones populares definit Paulus in l. 1. D. de popula. actio. Popularem actionem (inquit) dicimus, quæ suum ius populo tuetur, quæ verba clarius intelliguntur ex Pomponio l. 1. D. de loc. & itineribus publicis.

Actiones priuatas, omnes intelligimus, præter populares & publicas.

Actiones directæ censentur, quibus id persequimur quod ex natura conuentinnis immediatè & æquè principaliter inuicem debetur à contrahentibus, scilicet quia vtriusque gratia fit contractum. Nam tūc, siue vltro siue citro agatur ad satisfaciendum contractui, semper directa est actio, quæ rectā & immediatè ex substantia legis ciuilis, vel prætoriæ proficiscitur.

Actiones verò contrariæ appellantur, cùm aliquid exigitur præter substantiam contractus, ab eo qui comparatione vtilitatum io speciem, non tam sua, quàm alterius gratia cōtraxit: vt ecce, deponens rem suā, magis sibi adfert vtilitatem ne quid pereat, vel amittatur: ergo directam habet actionem. Depositarius autem, hoc est, apud quem res deponitur, morem gerit amico. Quare siquid necessariò impendit in rem depositam, habet contrariam depositi actionem ad impensas, sine quibus vtique contractus fuisset sua natura perfectus, quoniam & sine sumptu res deposita plerumque seruari potest.

Actiones heredibus, & in heredes competunt ex contractibus, vel quasi contractibus. Ciuiles & Prætoriæ, in rem, & in personam. Modò tamē sciamus, heredem teneri in rem actione, non tam quod heres, quàm quòd possessor est rei litigiosæ, Paulus in l. si rem. de rei vind. D.

Actiones heredibus, & non aduersus heredes conceduntur ex maleficiis vel quasi maleficiis, priuatis aut publicis. Item ex contractibus in quibus testator dolose versatus est, cùm nihil inde ad heredem peruenerit, §. non autem omnes. Institutio. de perpet. & temp. actio. vtriusque exempla patebunt diligenti lectori.

Actio querelæ inofficiosi, locum habet duntaxat, cùm nullum aliud fuerit remedium, quo liberi ad bona defuncti parentis venire possint, §. tam autem. Instituti. de inofficio. testam. vnde vocatur vltimum adiutorium à Iustiniano in l. maximum vitium. C. de liber. præte. Ea tamen competit tum liberis, tum parentibus, tum etiam fratribus iniquè vel præteritis vel exheredatis, vt si iudices violatum officium cognoscant, rescisso testamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur, adiiudicent. l. 1. & pass. D. de inoff. Vulgò autem querelam subsidiariā dicunt, in l. Papinianus. §. siquis impubes. D. de inoffic. testam. Rectè autem definitur esse iudicium rescissorium, (quia rescindit obstaculum exercendæ petitionis hereditatis) d. l. Papinianus. §. si ex caussa. Actio inofficiosi etiam accusatio dicitur l. suspecta. §. quamuis. D. de inoffi. testa.

Actio subsidiaria, dicitur ea quæ cōtra magistrat⁹ instituta est, qui aut omnino à tutorib⁹ vel curatoribus satisdari non curauerunt, aut nō idoneè passi sunt caueri, §. sciendum. Insti. de satisd. tut. Nomē autē ex eo repetitum: nam quemadmodum subsidiarij propriè dicebantur Triarij, qui dum primus & secundus ordo pugnabant, vt ait Festus, subsidebant: eodem modo primo loco tutores, tum eorum fideiussores, postremò qua si res ad Triarios pupillo redierit, magistratus conueniuntur.

Actio protutelæ dicitur, quando aliquis gerit tutelam pupilli tanquam tutor, & in veritate non est tutor, cōtra quem ea actio competit, l. 1. D. de eo qui pro tuto. neg.

Actionum quædam (quatenus ad causam formalem attinet) rei persequendæ gratia competunt: quædam pœnæ causa dantur: quædam denique mixtæ sunt: quædam in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: quædam speciales siue singulares dicuntur: quædam generales, quædam vniuersales, quædam perpetuæ sunt, quædam temporales.

Actiones rei persecutoriæ suot, quibus id petimus, quod ex patrimonio nobis abest, Paul. in l. in honorariis. D. de action. & obligt. §. sequen. Institutio. de actioni.

Actiones pœnæ persequendæ gratia introductæ sunt ex maleficiis, vel quasi maleficiis, cùm præter id quod nobis abest, exigimus aliquid, vindictæ vel affectionis causa, §. ex maleficiis. Insti. eo. Nam quicquid excedit, pœna, non rei persecutio est, Papinianus in l. seruus. D. de ser. expor.

Actiones mixtæ sunt, quibus rem simul & pœnam persequimur ex quibusdam maleficiis, §. ex maleficiis verò. Insti. de actio.

Actiones trifariam dicuntur mixtæ: primùm, quòd in rem simul & in personam sint: deinde, quòd vterque controuertentium, actoris atque rei conuenti vice in eis fungatur: denique quoniam rem iuxtà & pœnam complectuntur.

Actione in simplum agimus, cùm rem nostram, vel nobis debitam, vel denique pœnam aliquam, sine vlla re absolutè persequimur. In duplum verò, triplū aut quadruplum, tunc experimur, cùm præter rem debitam, exigimus aliquid vitrà, quod æstimationem eius rei, duplo, triplo aut quadruplo excedat. Quarum actionum exempla subiicit Iustinianus in §. omnes, §. in duplum §. tripli. & §. quadrupli. Institu. de actio.

Actiones speciales censentur, quibus id persequimur quod natura sua, & quantum ad iuris interpretationē adtinet, speciale est, etiamsi accessoria quædam habeat: vt equus, vestis, domus, fundus, & cæteræ id genus res, l. 1. vbi Doct. D. de rei v ndic.

Actiones generales dicuntur, quæ competunt ad hoc quod generale est, diuersas rerum species, adeóque totas negotiationes complectens: vt tutela, quæ non de vna tantùm negotij specie, sed de toto administrandi patrimonij pupillaris genere accipitur. Igitur actio huc pertinens rectè nuncupatur generalis: sic & societas, & alia negotia. vide l. pro socio. 38. D. pro socio.

Actiones vniuersales appellantur, quibus persequimur corpus aliquod iuris, continens multas res, cum augmento & deminutione: vt sunt, hereditas, peculium, dos, iurisdictio, Vlpianus in l. pecuniæ. §. hereditas. D. de verb. signi. Pomponius in l. peculium. in prin. D. de pecul.

Actiones perpetuæ sunt quæ ex iure ciuili descendunt, olim sine vlla temporis præfinitione competētes, donec principalibus constitutionibus certi fines actionibus præscriberentur, Inst. de perpet. & temp. actio. Nā nulla actio vltra triginta annos, aut ad summum quad

quadraginta, nunc extenditur, l. cùm notissimi. & l. omnes. C. de præscript. trigint. anno. l. 1. C. de vsucapi. transfor. l. 2. §. 1. C. de ann. excep.

Actiones temporales, quæ ad persequendum ius nostrum annales sunt.

Actionum nonnullæ, si ad caussam finalem respicias, infamant, aliæ verò non infamant: quædam sunt bonæ fidei, reliquæ verò stricti iuris: quædam solidum debitum præstant, quædam minus.

Actiones famosæ, quæ iustam ignominiam irrogant iustè condemnatis, sunt hæ, furti, bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo: item, tutelæ, mandati, depositi, scilicet directa, non contraria. Item, pro socio, quæ cum vtrinque directa sit, vltro citróque damnatum infamis notat: & generaliter omnes publicorum iudiciorum accusationes, §. ex quibusdam. instit. de pœn. teme. litigant. l. 1. D. de his qui notant. infam. Reliquæ actiones omnes non infamant, quoniam inter famosas non recensentur: argumento ab enumeratione partium: quod argumentum est necessarium, atque ideo receptissimum est, l. patre. & ibi Bartolus & Baldus. D. de iis qui sunt sui, vel ali. iu. l. 5. §. heres. D. de oblig. & actio.

Actiones bonæ fidei concisa locutione dicuntur, in quarum formula Prætor adiiciebat, EX BONA FIDE. Cicero in Topic. In omnibus, ait, iudiciis ex quibus ex bona fide, &c. Vide eundem libr. 3. Officiorum. Actiones autem bonæ fidei ex æquitate dependent: non quòd vlla sit actio malæ fidei, quoniam in omnibus negotiis exigitur bona fides, l. bonā. 4. C. de obli. & actio. (cùm nemini certè ex nequitia sua actionem dare lex permittat) sed ideo, quòd iudex in cognitione potest habere rationem earum quoque rerum, quarum inter contrahentes nulla mentio facta est, scilicet si animaduerterit litigatores inuicem alterum alteri ex bono & æquo præstare aliquid oportere, §. in bonæ fidei. Insti. de acti. Gaius in l. consensu. in fin. de obli. & act. D. Harum exépla ponit Iustin. §. actionum autem. Insti. de actio. & §. fuerat. Actiones autem bonæ fidei sunt hæ, scilicet ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pigneraticia, familiæ erciscundæ, communi diuidundo, præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur, & ea ex permutatione competit hereditatis petitio: & ex stipulatu pro dote.

Actiones stricti iuris dicuntur reliquæ omnes, quæ in actionibus bonæ fidei non recensentur, argumento ab enumeratione sufficienti. nihil enim amplius in his cognoscit & pronunciat iudex, quàm quod nominatim inter contrahentes conuentum est, l. quia tantundem. de negot. gest. D. Actiones igitur stricti iuris, siue (vt Theophilus in d. §. actionum, ait) strictæ dicuntur, in quibus præfractè iudicium à Prætore definitur, vsque adeò, vt iudici à verbis formulæ ne lato quidem vngue discedere fas iúsque sit. Actionum autem stricti iuris, quædam sunt arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis pendentes, in quibus permittitur iudici ex bono & æquo, non tam secundum persequentis intentionem, quàm secundum naturam rei de qua agitur, æstimare, quemadmodum ei satisfieri oporteat, §. præterea. insti. de actio.

Actionum regulariter omnes species solidum debitum præstant. Minus autem persequimur in effectu, aduersus eas personas, quæ condemnantur in id duntaxat quod facere possunt, habita ratione, vt non perducantur ad nimiam egestatem, §. sunt præterea. Instit. de actio.

Actionum, & iudiciorum verus vsus est, vt cùm aduersarius nullo modo ius tuum tribuere voluerit (neque enim ob aliud introducta fuit actio, neque aliò pertinet, quàm vt vnicuique tribueretur ius suum) tum vel inuitus inuoces Magistratum, ne priuatis rixis vtrinque in plures malorum occasiones multiplicatis, publica tranquillitas turbetur.

Actionis cognitio & formula in primis inuestiganda causidicis. Si enim caussam exponas iudici, nónne aliquid tandem petendum est, atque concludendum? nemo sanæ mentis negabit. Cæterùm petitio vel conclusio libelli, non potest rectè produci, præter quam ex natura, & forma actionum.

Actionem pro actu apud Vlpianum l. 3. §. fin. D. de dona. int. vir. & vxo. accipi scribit ibidem Accursius, cuius sententia plerisque probata fuit.

Actio (vt propiùs ad rem accedamus) nihil aliud est, quàm ius, quod sibi debeatur, iudicio persequendi: ita definit Celsus l. nihil aliud. 51. D. de obligatio. & actio. quam Celsi definitionem probat imp. §. 1. Institu. de act. Eandem explicare videtur Vlpianus l. pecuniæ. 178. D. de verb. signifi. his verbis: Actionis verbum & speciale & generale est: nam omnis actio dicitur siue in personam, siue in rem sit petitio. Sed plerunque actiones personales solemus dicere: petitionis autem verbo in rem actiones significari videntur: persecutionis verò verbo extraordinarias persecutiones contineri puto, &c.

Actionum genera, & ortum tradit Vlpianus l. Actionum. 25. D. de obligat. & actio. cuius verba huc non transfero.

Actionem dictare apud Paulum l. non distinguemus. §. illud in prima. D. de recept. arb. eodem sensu accipitur quo iudicium dictare apud eundem l. si seruus. 22. §. si negauit. D. de noxa. actio. quo & formulam intendere, Suetonio in Vitellio, δίκην ἐπάγειν Demostheni, dicam impingere Terentio in Phormione act. 2. scena 3. in fin. hoc est actionem instituere, id quod ad actorem pertinet.

Actione offendere Budæo in forensib. est actione petitionéve sua depelli.

Actionis in factum variæ sunt species, quarum mentio est in titu. de præscrip. verb. & in factum actionibus: his locum esse Papinianus scribit, l. 1. D. de præscrip. verbis, cessantibus iudiciis proditis & vulgaribus actionibus, cùm proprium nomen inuenire non possumus: eas ideo desiderari dicit Pomponius l. quia actionum. 11. D. eo. quia actionum non est plenus numerus. Harum exempla in titulo inuenies.

Actio in factum etiam datur contra eum qui in ius vocatum vi exemit, Vlpiano l. pen. §. pen. D. ne quis eum qui in ius voc.

Actiones pœnariæ dicuntur à Fabio, quæ à nostris vulgò pœnales, quibus pœnam commissam persequimur, vt furti, rapinæ, legis Aquiliæ. Fab. lib. 7. cap. 4. Sed etiam in formulis, cum pœnariæ sunt actiones, nos ita caussam partimur, an commissa sit pœna, an exigi debeat.

Actiones prætoriæ, quas & honorarias Vlpianus d. l. actionum. §. fin. & Paulus l. in honorariis. D. eo. appellarunt, sunt quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet, d. §. sed istæ. Cur autem ius prætorium introductum sit, docet Papinianus l. ius autem. 7. D. de instit. & iur. Prætoriis connumeratur

Actio Publiciana, d. §. sed istæ. à Publicio prætore introducta, quæ duplex est, & altera alteri ex aduerso respondet. Prior ei conceditur, qui cum rem alienā iusta ex caussa, bonáque fide aliquandiu possedisset, postea illam casu amisit. nam si is qui nunc possidet dominus non est, prætor æquius esse censet eum qui iusta ex caussa illam acquisiuit, quàm eum qui casu eam nactus est, obtinere. Itaque permittit ei rem illam ita petere quasi iā vsucepisset. Posterior autē aduerso casu datur, cū quis aut reip. caussa absens, aut apud hostes, per subiectas sibi personas rē alienā vsucepit, & is cu

ius res vsucapta est, neminem in ciuitate nancisci potuit absentiæ defensorem, aduersus quem agendo vsucapionem interrumperet. nam prætor ei permittit ita rem suam petere, quasi vsucapta non fuisset, §. namque. & §. seq. Instit. de action. l. 1. & pass. D. de pub. in rem act. & alibi.

Actio negatoria, & confessoria quî concipiendæ sint, & quia vtriusq; effectus, disces ex tract. D. si seruit. vin. & si vsusf. pet. & d. §. contrà. vide Barto. l. 2. D. si seruit. vind. glo. & Panor. in c. examinata. text. de iudic. quorum verba huc non transcribo.

Actio de iureiurando ei datur, qui iurauit rem suã esse, idque possessore deferente, vel rem sibi debere, Vlpiano l. nam poste. 2. §. fin. D. de iureiur. Imp. §. item si quis postulante. Instit. de actio. dicitúrque in factum, Theophilo in d. §. item si quis postulante. Accurs. d. §. fin.

Actio Seruiana, quæ & hypothecaria vocatur, datur ei qui experitur de rebus coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur, Imp. §. item Seruiana. Instit. de actio. Quasi Seruiana dicitur, qua creditores pignora hypothecãve persequuntur, d. §. item Seruiana. Porro Seruianam in rem esse, eáque nudam possessionem auocari Papiniano placet l. si cum venditor. 66. D. de euict.

Actio pigneratitia actio est ad pignus persequendum instituta, vt ex verbi notatione intelligitur. Est autẽ triplex, directa, contraria, & vtilis. Directa datur debitori, pecunia omni soluta, aut si eo nomine satis sit factum, aduersus creditorem, Vlpiano l. si rem. 9. §. omnes. D. de pignera. actio. Imp. §. creditor. Instit. quib. mod. re contrah. obliga. Contraria datur creditori aduersus debitorem, ob impensas necessarias in rem pignore acceptam factas, aduersus debitorem, Pomponio l. si necessarias. 8. D. de pig. act. Vel si rem alienam pignori dedit, vel alij pigneratam. Paul. l. 16. §. t. D. eod. Vtilis contraria quæ datur creditori in specie apud eundem Paulum relata, l. rem alienam. D. eo.

Actio pro socio in personam est, atque vtrinque directa, competens ad ea quæ legibus, constitutionibus pactóve comprehensa sunt, idq; finita societate, l. 3. & §. C. pro socio. Vel per quam qui non fortuna sed voluntate res communes habent, dirempta communione, quod ex dolo culpáve inter se debent, postulare possunt, l. 31. & 39. D. eo. In eam veniunt collatio d. l. 3. Azo in Sum. C. eo. l. 52. §. 14. D. eo. Bona fides, dolus, culpa, damna, d. l. 53. §. t. & 2. retentionis caussa præstita, d. l. 52. §. 8. Reliqua vide apud Azonem in Summa C. eod.

Actio familiæ erciscundæ, ex lege XII. Tab. proficiscitur Gaio l. 1. D. famil. ercis. competit coheredibus de hereditate diuidenda, §. quædã. Inst. de act. d. l. 1. Constat hoc iudicium ex duobus, rebus scilicet, & præstationibus, quæ personales sunt actiones, Vlpiano l. stem Labeo. 22. §. familiæ. D. eo. Reliqua, quidque in hoc iudicium veniat, disces ex tit. fami. ercisc. D. & C. Erciscere autem familiam, hereditatem diuidere significat.

Actio communi diuidundo inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vel volũtate vel fortuna, vt diuidatur, dicto §. quædam, l. 1. 2. 3. 4. & alibi. D. communi diuid. In hoc iudicium venit res, quódque communi nomine actum est, & impendia, l. 13. & 14. D. eodem. Communi diuidundo iudicio rectè agi, siue neuter possideat, siue sociorum alter non possideat, Scæuolæ l. pen. D. eo. Hoc autem iudicium ideo necessarium fuit, quòd pro socio actio magis ad personales inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem.

Actio finium regundorum in personam est, licet pro rei vindicatione sit, Paulo l. 1. D. fin. regun. & ad prædia rustica pertinet, quãquam ædificia interueniãt, Vlpiano l. 2. D. eodem. ea agitur inter eos, qui confines agros habent, Imper. §. quædam. Institutio. de actionibus. Porro hoc iudicium tale esse pontifices decreuerunt, vt in eo vtraque persona vice duarum fungatur, scilicet actoris & rei, c. ex literis. extra de probatio. Vide Hotom. in Comm. verb. Iuris.

Actio ad exhibendum est actio in personam, per quam qui in rem qualicunque actione acturus est, eius rei sibi in publico potestatem, vt experiatur, fieri postulat, l. 2. & l. 3. D. ad exhib. Hanc Græci, περὶ ἐμφανῶν πραγμάτων ἀγωγὴν vocant.

Actio datiua (definitore Bartolo in l. 1. in repetitione versic. his præmissis. C. de obligatio. & actionibus) est, quæ non habet præexistentem materiam sufficientem, sed remotam, hoc est contractum ex quo oriatur.

Actio natiua quæ ex contractu partium oritur. Bartoli definitiones probare videtur Zasius lib. 2. respons. singu. cap. 5.

Actionum plura alia genera esse scio, quam quæ ex Oldendorpio superiùs recensuerim; eas, earúmque vim suppeditabit frequens Digestorum, Codi. Iustiniani, & νεαρῶν lectio, & Oeconomia Pandectarum Eguinarij Baronis.

Actionum originem & fontem diuino, & naturali iuri tribui oportere inter omnes conuenit. Nam ius ciuile, cuius partem tertiam actiones esse Gaius scribit l. 1. D. de statu hom. à iure naturali dimanasse liquidò constat iis, qui iura ciuilia diligentissimis perlustrant oculis. Ius autẽ naturale à diuino profluxisse optima ratione ex Apostolo Rom. 2. colligi potest, ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, &c. id quod fusiùs expressi in Oratione de iure ciuili in republica retinendo, & conseruando. Quinimò legẽ esse εὕρημα καὶ δῶρον θεοῦ, Demosthenes apud Martianum refert l. 2. D. de legibus. Sed originem fusiùs explicui lib. singul. διαιρεσιολογίας ca. 1. ad M. Hospitalium Franciæ Cancellarium.

Actiones ad formã redegit Appius Claudius, l. 2. §. 3. D. de orig. iur. Hodie autem qui, quáque via proponendæ sint, docet Angelus d. §. omniũ. versi. nota ergo. ex tex. Instit. de actio. Consistit enim, ait, actio ex maiore, minore, & conclusione, hoc est ex narratione ne gotij, caussa, & cõclusione. Caussam minoris propositionis esse scribit, ex qua (vt idẽ refert) sequitur conclusio. Hoc in praxin deduxit Petrus Iacob in practica. Docui lib. 1. forens. dispositi. cap. 15. Actionis nomen an exprimi debeat, Alciatus tractat c. dilecti. de iudic. extra.

Actionis autem cognitio in his versatur, videlicet, quo auctore sit introducta, ex qua caussa, cui detur, & aduersus quem: an porrigatur ad heredes: quid in ea veniat: quandiu concedatur: quis sit exitus quid spectandum sit iudici, quid litigatoribus, ánne sint adfinia remedia quibus vti possimus. Hæc colliguntur ex tit. de petit. hered. rei vindic. cõmoda. pig. act. mand. depos. act. emp. loca. & simil. tract. Hæc autem qui ignorat, is (rogo) quibus modis feliciter acturus sit caussam suam? Scire autem nemo potest, nisi qui singulariter actionum circumstantias rectè tenet, quoniam per omnes actiones variantur.

Actio certi est, quæ ex certa, & nominata contractus forma nata, nec secundum verba contrahentium, sed secundum iuris ordinationem intenditur, vt apparet ex l. cum mota. C. de transacti. quam diligenter inspice. Actio autem incerti in iure dicitur, non quòd ipsa in sese complectatur, incertos articulos, sed propter disiunctiuam petitionem, & incerti facti persecutionẽ: videlicet, vt reus aut præstet promissa, aut condemnetur in id quod interest, l. ob eam caussam

cauſſam. D. de præſcript. verb. Probatur item in l. fin. C. de rerum permuta.

Actio interrogatoria nuncupata eſt ex re ipſa, quoniam per interrogationē imponebat neceſsitatem reſpondendi, l. 1. in princ. D. de interro. act. & vide totū titul.

Actio ingrati, excepta Macedonum gente nuſquam data eſt, auctore Seneca lib. 4. de benef. Nam cum difficilis eſſet, inquit, incertæ rei æſtimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos remittimus. nam optima beneficij pars perit, vt ſi certæ pecuniæ ex conducto, aut ex locato detur. hoc enim eſt in illo quod dedimus vel perdituri, quod permiſimus accipientium arbitrio. ſi appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum: nec erit glorioſa res gratū eſſe, niſi tutum eſt, gratum non eſſe. Quintil. lib. 7. cap. 4. de ſchol. iaſt. exercit. In actione ingrati, inquit, quæritur an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negandum eſt. ingratus eſt enim qui negat: an quantū acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit, ingratus ſit: an potuerit reddere: an id quod exigebatur, debuerit. Turneb. Aduerſ. li. 10. c. 6. hāc actionem proditam ſcribit in libertos ingratos.

Actio inſcripti maleficij apud Senecam lib. 5. & alios declamatores erat (vt opinatur Turneb. Aduerſ. li. 10. ca. 6.) maleficij legibus nominatim diſertéq; non comprehenſi, cuius tamen actio dabatur: ideóq; Quintil. lib. 1. Declam. ſcripta maleficia ſunt, quæ nominatim legibus appellata cautáque erant.

Actor variè accipitur: quandoque pro eo qui cauſas in iudicio agit, & pro aduocato, Cicero. in Bruto. Et actori ſummo cauſſarū magiſtro. & Horatio in arte:

–conſultus iuris, & actor
Cauſſarum mediocris.

l. 3. C. ne liceat pot. Porrò loquendi vſu peritia recepto, Actorem eum dicimus qui quid iudicio petit, Vlpia. l. quæ omnia. 25 D. de procurat. Actorem vocat Paulus l. purè. §. actoria. D. de do. ma. & me. excep. qui pecuniis exigendis præeſt: & pro ſeruo diſpenſatore ſumitur apud Scæuolam l. Sticho. 40. §. 3. D. de ſtatu li. Actor quoq; pro optimo ſeruo, qui negotiis domeſticis præeſt, accipitur, Vlpianu l. legato. 37. D. de leg. 1. Actor municipij, corporis, aut collegij is eſt, qui agit facítve quod communiter agi fieríve oportet, quique municipium defendit, is actor, ſyndicus, & defenſor adpellatur Gaio l. 1. D. quod cuiuſque. Arcadio Chareſio l. fi. §. defenſores. D. de mun. & hono.

Actor publicus, ſeruum publicum ſignificat, C. Tacito, Mancipari ſingulos actori publico iubet. Actor in tribus iudiciis dicitur, qui primus ad iudicium prouocauit, Gaio l. in tribus. 13. D. de iudic. Actorem etiam adpellari conſtat, qui decreto prætoris conſtitutus pupilli negotia gerit, abſente vel valetudinario tutore, aliíſve ex cauſsis, Paulo l. decreto. 24. D. de adminiſtra. tut. l. vnic. C. de acto. à tut. vel ad eorum cauſſam agendā in iudicio, l. ſi acto. 10. C. de adpella. Qui ex cauſſa eſt conſtitutus pro pupillo, rectè ab Alberico, & Pragmaticis Adiutor adpellatur. Sunt qui dicant actorem ad litiū pupillarium adminiſtrationē tantū inſtitui: cū tamē vbi diffuſa ſunt negotia, aut vbi tutoris ætas aut dignitas poſtulat, actor cōſtitui poſsit, atque ideo ad extraiudicialia extenditur, quod Paulus docet d. l. decreto. & Impp. d. l. vnic. Eſt & actor qui à procuratore, ſiue in rem ſuam ſiue non, conſtitutus eſt, l. ſi actor. & l. ſeq. D. de procurat.

Actum eſt, de ea re dici Aelius in Adelphis Terentij ſcribit, de qua iam lata ſit ſententia. Actus, verbi varia ſignificatio eſt. Actus enim dicitur id quod agitur, l. 21. in fi. D. de teſta. l. duos. D. de duob. reis. quo ſenſu etiā accipitur in l. actus. 77. D. de diuerſ. reg. quo loco Pōponius & P. Decius explicāt qui ſint actus legitimi.

Actus etiam eſt ius agendi vel iumentum, vel vehiculum, Inſti. de ſeruit. præd. Vide Varronem 4. de Ling. Lat. Actus, generale verbum eſſe Vlpianus ſcribit l. Labeo. 16. D. de verbo. ſignif. Actus etiam adminiſtrationem ſonat Scæuolæ l. 40. §. 3. D. de ſtat. li. Quæ autem ſit differentia itineris, actus, viæ, vide apud Duar. diſp. lib. 1. cap. 31.

Actus omnes in genera duo diſtribuere Impp. l. actus. C. de feriis, in publicos, & priuatos.

Actum adminiſtrare dixit Vlpianus l. 1. §. ſi ſeruus. D. ſi is qui teſt. lib. & Scæuola l. vxorem. §. codicillis. D. de leg. 3. & in Alexandri ad Vrbicum conſtitutione, l. 1. C. ne quis lib. inuitus. lib. 11.

Actum agere, id eſt, rem adminiſtrare, l. Thais 41. §. ab heredibus. D. de fideicom. lib. quod & actum gerere dixit Vlpianus l. notionem. 99. in fi. D. de verbo. ſigni. l. vlt. in prin. D. de publica. & vectig.

Actus, in agris ſpatium eſt, Senecæ lib. 5. Epiſtol. 38. Horum quidam ſunt minimi, alij duplicati, alij quadrati, auctore Boetio libro 2. Geomet. Actus minimus quatuor pedibus latitudine, & 120. longitudine protenditur, Boet. Epiſt. 38. Varroni li. 4. lin. Lat. Sic accipiendus eſt Feſtus li. 1. Duplicatus ducentos quadraginta pedes explicat, Boetio. Quadratus ex omni latere 120. pedibus concluditur, eodē auctore, & A. Aug. lib. 2. Emendat. cap. vltimo.

Actuarii, quorum meminêre Impp. l. actuarij. & l. pen. C. de erog. mil. anno. & l. actuarios. C. de num. & actua. & alibi, ſunt actorum ſcriptores, ſiue cuſtodes, quíque ratiocinia pertractant. Horum quidam ærarij comitum, l. 3. C. de diuerſi. offic. Alij palatinorum numerorum rationes tractant, d. actuarij. Alij præfecti Prætorio.

Actuariæ naues apud Marcellum l. 2. D. de capti. & poſtli. re. & Gellium lib. 10. ca. 25. dicuntur, quæ remis aguntur, non modò velis, Budæo l. 1. D. de exercit. & Baiſ. lib. de re naua.

Acuiſſe vinum dicitur & coacuiſſe, quod in acetum verſum eſt, Vlpiano l. in venditionibus. 9. D. de contrah. empt. l. 3. D. de peric. & comm. rei vend. & Pomponio l. nuper. 85. D. de leg. 1. Hinc ducitur Acor, vitium illud, Vlpiano l. ſi quis. 4. §. pen. D. de periculis & commodis rei vendi. & ſæpe apud Columellam.

Acus varia Feſto li. 1. ſignificat. apud Vlpianum eſt inſtrumentum quo crines diſtinguuntur ornatus gratia, atque ideo inter ornamenta recenſetur, l. argumento. 25. §. ornamenta muliebria. D. de aur. arg. le. & vide Iſidorum lib. 29. c. 30. Etym. Hinc Acicula capitis leg. 1. C. Th. de repud. eodem ſenſu accipitur. Hinc illud Martial. *Figat acus tortas, ſuſtineátque comas.*

A. D. apud priſcos notæ erant, ante diem ſignificantes. Quod imperiti ſcriptores cum ignorarent, pro a. d. ſcripſerunt ad. Rectè igitur illud eſſe animaduertendum monuit Paul. Manut. quod vbi apud Cic. in impreſsis libris legitur, Ad 4. Kalend. Ad 6. Id. Ad 3. Non. & ſimilia, in vetuſtioribus libris legi A. D.

AD, præpoſitio locum, & perſonam ſonat, Feſto libro primo. Eandem intentiuam notam eſſe ex Cæcilio docet Gellius Noct. Attic. libro 7. cap. 7. Proximitatem quandoque ſonat, Proculo l. quidam. 13. D. de ſeruit. Ad parietem, id eſt, iuxta parietem. Aliquando pro aduerſus, vel contra accipitur, vt apud Vlpianum l. commiſſa. ibi ad heredem. D. de publicanis, & vectig. Interdum ſignificat poſt, apud Iulianum l. qui duos. 18. D. de manu. teſt. Sic apud Paulum in l. militis. 36. D. de teſt. mil. vbi Accurſius id adnotat, licet Bartolus ibidē ſumi pro iuxta, cenſuerit: niſi dicatur ibi fortè pro ante ſumi, vt ſæpe apud Marcum Ciceronem. Conditionis quoq; nota eſt, l. quibus. 40. §. finali. D. de condition. & demonſtration.

Ad, etiam sonat Pro, Iauoleno l. cul. 52. D. de mun. & hono. & Scæuolæ l. 3. D. de vaca. & excus. mu. & Ciceroni Ver. 5. Qui, inquit, ad statuam pecuniā contulerunt. Aliquādo etiam sumitur pro vsque, apud Vlpianum, l. mariti. 20. §. quinquennium. 6. D. de adul. ad eum diem, id est, vsque ad eum. Ad, item impletionis, & absolutionis nota est, apud Marcellū l. non putabam. & ibi Bartolus. D. de condit. & demonstrat.

Ad agnatos & gentiles, prouerbium è iure sumptum, cum aliquem mēte captū esse significamus. Vide Hotom. in Com. ver. iuris. & Bud. in l. diuus Marcus. D. de off. præs.

Ad, sæpe pro apud sumi liquet in libris Digesto. In l. sed si hoc. 62. §. 1. ibi, ad eum subsideret. D. de condi. & demonst. l. vxorem. §. sorori. ibi, ad heredes, D. de lega. 3. l. vnica in fi. D. apud eum à quo. Cicero ad Atti. Cùm, inquit, ad me bene mane Dionysius fuit. Liuius li. 10. Ceterum nō plus armorum ad hostes erat. Hanc quoque significationem adnotauit Seruius in Donati grammaticen.

Ad bestias dari bifariam accipitur, primò de iis qui iudicum pronuntiatione bestijs objiciebantur, l. quod ad statum. 12. D. de pœnis l. 1. D. de veter. Secundò de iis qui operas suas locabant, vt cum bestijs pugnarent. l. 3. 5. lege Iulia. D. de testib. l. 1. §. qui operas. D. ad S C. Tertyl. Hos bestiarios in Sextiana appellat M. Cicer.

Ad ferrum damnari dicebantur qui gladio plecti, quique capite truncari debebant, l. eius. 8. D. de resta. Ferrum pro gladio sæpe dixere M. Cicero & Virgilius, idque translatitiè, vt ait M. Fabius lib. 8. cap. 6. Sic ad gladium dixit Paulus lib. 5. Sent. tit. 17.

Ad manum, pro in promptu, Africanus l. tutor. 19. §. cum haberet. D. ad Velleian. Vlpianus dixit, præ manu. Hinc Seruus ad manum apud Cicer. li. 3. de Orat. Quem seruum sibi habuit ille ad manum. Hesychius ad manum exponit, ὑπὸ χεῖρα, ἕτοιμα, διὰ χειρός.

Ad Minicium, ad Plautium, ad Neratium, ad Q. Mutium, ad Sabinum, ad Vrseium Ferocem. Hæ fere notæ sunt posteriorū Iurisc. qui veterū scripta vel corrigunt, vel interpretantur. Varias huiusmodi inscriptiones reperies in libris Digestorum, Viglio Institu. de hered. inst. in princ. teste.

Ad summam rem publicam dixit Vlpianus l. 1. §. si ia qui nauem. D. de exercit. pro rei pub. vtilitate.

Ad Vrbem magistratus dicebantur qui cum potestate prouinciali, aut nuper è prouincia reuertissent, aut nondum in prouinciam profecti essent, sed extra vrbem manerent. F. Hotoman. in 3. Verrinam.

ADACTVM iusiurandum dicebatur, id quod non vernaculum esset, sed peregrinum, & aliunde ascitum: vt si quis Christianus Iudaico more iuret: vel quod non spontaneum, sed adactum fit: vel quod spontè susceptū, nemine cogente, si Suidæ credimus, & Etymol.

ADAE lapsu corrupta natura humana duplex vitium contraxit, videlicet mendacium, & errorem. Mendacium ex dolo, & malitia: error verò ex imperitia, & fragilitate proficiscitur, l. 1. §. 1. D. de dolo malo. iuncta l. si per errorem. in fin. D. de iurisdict.

ADÆQVATIO in libris Feudisticis, est æquabilis diuisio hereditatis inter fratres, ante quam diuisionem leges vetabant quicquam alienari, nisi post annos quadraginta: & si qui se læsum contendebat, succurrebatur. Lombard. lib. 2. tit. 29. Sic tamen vt omni tempore fortes stare debeāt, & adæquatio percurrat. Item leg. Longobard. tit. 48. de quadraginta annis poss. frat. & Alemann. tit. 89. vlt. frat. post mort. pat. Hinc lib. Feud. 2. tit. 58. §. 3. Scilicet vt adæquatio percurrat vsque ad 40. annos.

ADCRESCERE dicitur alicui res cū ei qui etiā partem habet, accedit atque adiungitur, veluti cum insula fundo adcrescere dicitur, in l. insula. 56. & l. ergo. 30. D. de adq. rerum dom. Vel cum portio alteri personæ vel rei accedit, l. si Titio. §. fi. D. de vsufruct. l. seruus. 67. D. de acq. hered. l. & Proculo. 20. D. de leg. 2. cū similib. innumeris loc. Dig. & apud Imp. l. vnic. §. in his itaq;. C. de cad. tol. Hinc Adcrescēdi ius apud Iurisc. celebratur, cū hereditatis reive legatæ pars, quæ in quopiā de heredibus legatariisve deficit, alteri attribuitur, l. siue ex pluribus. 9. D. de suis & legit. Vel quo portio deficientis alteri ipso iure adcrescit, d. l. vnica. §. in has itaque. l. 2. in fin. l. 3. l. 8. l. 11. D. de vsufr. adcresc. Huic quando locus sit, disces ex l. re coniuncti. D. de leg. 3. & l. triplici. D. de verb. sig. & vtrobique Alberi. Bartolus, Iason, Alciatus d. l. re cōiūcti. Azo in Sum. C. de testa. mil. & vide F. Ripam in d. l. re coniuncti. Ipsum autem ius adcrescendi in emptorem non cadere, contra consentientem fere vocem omnium, ait Cuiac. Obs. lib. 12. c. 13.

ADDICERE propriè est dicere, & dicēdo adprobare. Addicere etiam damnare est, Festo lib. 1. Significat & quid alicui adiudicare, & adtribuere, l. 2. §. tutor. l. 7. D. pro empro. Erat & sollemne Prætoris verbum, è tribus summum, DO, DICO, ADDICO, quæ fastis diebus proferebat, id est, pronunciando adiudicabat, dominiúmque transferebat, quod vel secundo decreto fit hodie. Verbum igitur proprium prætoris erat, rei dominium in aliquem transferentis: vt ex Verrinis Ciceronis, & Concord. Plautiana in Poenulo liquidò constat:
Vbi in ius veneris,
Addicet Prætor familiam totam tibi.
quod & Vlpianus in Epitome significauit, §. In iure cedit. Varro lib. 5. de ling. Lati. Translatum deinde fuit ad eos qui auctionibus & pignorum distractionibus præsunt, vt ex l. à diuo Pio. §. 3. & 6. D. de re iudi. Vide August. lib. 2. Emend. cap. 3. A quibus in eos qui rem, nisi precium inter diem certum augeatur, emptori attribuunt, posteà deriuatum est. Hinc tit. lib. Pand. 18. De in diem addictione. Itaque addicere hoc est quod Galli efferunt, *Deliurer au plus offrant.*

Addicere in diem Vlpiano l. t. 2. & 4. Pompon. l. 15. Iuliano l. 17. Africano l. 18. Iauoleno l. 19. D. de in diem addiction. est, nisi pretio conuento quid adiiciatur, meliórve cōditio adferatur, intra præstitutum diem emptori rem venditam adtribuere, Paulo l. 1. D. eod.

Addicere bona libertatis caussa quando & quomodo dicebatur iudex, docet Imper. Institut. de eo cui libert. caus. bo. addic. quod tunc faciebat cùm nemine intestatò successore alicui adiudicabat, ne bona vænirēt, qui cauebat de solido iis quibus debebatur soluendo, l. 4. §. addici. D. de fideicommi. li. Addici iudex dicebatur, qui à Prætore datus erat, Papiniano l. 39. Paulo l. 46. Pomponio l. 80. D. de iudic.

Addicere dementem dicitur iudex, cùm agnatis eum eiúsque bona adiudicat: qua formula loquendi Cicero in Paradoxis translatitiè vsus est. Ego verò (inquid de Clodio amico suo sentiens) te non stultum, vt sæpe: non improbum vt semper, sed dementem rationibus addicam necessariis.

Addicere litem in XII. Tabulis, est sententiam secundum præsentem dicere, ex Gellio lib. 17. cap. 2.

ADDICTI dicebātur, qui cum iudicatum facere non possent, creditoribus adiudicabantur, Cicer. in orat. pro Flac. idque ex lege XII. Tabul. apud Gellium lib. 20. cap. 1. quam explicui libro 4. veteris Iurispru. l. 60. iidem nexi, & Græcis ἀγώγιμοι dicebantur, id est, κατὰ δεδικασμένοι. Budæus Rub. de in diem ad. idcóq; Addicti etiam dicuntur damnati supplicio vltimo, l. addictos. C. de episc. audien.

ADDICTVS iudex, id est, datus, innumeris Digestorū & Codicis, & Institut. locis. l. 7. & 16. C. fa. ercisc. l. 1. de recep. arb. C. Instit. de offic. iud. in princ.

Addictionis nomine apud M. Ciceronem in 2. Verrina possessionem significari puta.

Addictio in diem. lex venditionis, qua ex pacto res inempta erat, si intra diem dictum melior conditio adferretur, tot. tit. D. de in diem addict.

ADDVCI est moueri, & esse in aliqua sententia, Marcello l. quidam 10. §. is cui. D. de fideicom. li. in quo significatu apud M. Cic. notari potest sæpissimè.

Adærare dicitur æstimare, quasi ad æris pretium redigere. l. 15. C. de erog. mil. anno. lib. 12. (sic enim ibi, non adhærere legendum.) l. 7. c. eo.

Adærata prædia, ære æstimata, & ad æris pretium redacta l. vnic. C. de colla. donat.

Adæratio, æstimatio rerum in ære l. vltim. C. de milit. vesti.

ADEMPTIO legatorũ quid sit, vide apud Hotom. in Comm. verbor Iuris.

ADEO Festo libro 1. duas habet significationes: nã cùm prima acuta effertur, idẽ significat quod accedo: & in hoc significatu varius eius verbi vsus est: vide inferiùs paulò Adire. Cùm autem secunda acuitur, idem est, quod vsque eò, Festo lib. 1. quo significatu accipitur apud Vlpianũ l. iurisgentium. §. adeò. D. de pact. l. adeò. D. de iurisdict. Accipitur prò non solum, vt l. nedu. n. §. si Titius. Instit. de rer. diuis.

Adesse, est aduocationem præbere, & postulare apud iudices, l. putn. 6. D. de postul. l. 1. §. aduocatos. D. de extraord. cognit l. 5. 6. 7. de iis quæ vt indig. & l. 2. in fi. C. de aduoc. diuers. iudic. Dicitur & adesse litigator causæ suæ, quando iudicio sistit, l. Paulus. 69. D. de procura. l. si suspecta. 29. D. de inofficí testa.

Adesse ea non videri, quæ casu adsunt, rectè ex Pauli sententia colligit Bartolus l. quæsitum. 78. §. fi. D. de leg. 3.

Adesse, pro, præesse, quidam accipi existimant in l. 2. C. de stat. & imag.

Adesse nolle, S C. verba, non vtique exigunt vt latitet, sed & si contemnat venire hoc est non solùm latitãs, sed & venire contemnens adesse nolle dicitur, l. si cũ. 28. §. 1. D. de fideicom. lib.

ADFECTARE est pronum animum ad faciendum habere, Festo lib. 1. Adfectatas autem tutelas eas dici putat Ant. Aug. lib. sing ad Modesti. quæ in numerum earum, propter quas quis excusatur, non veniunt.

ADFINES, In agris vicini dicuntur, Festo lib. 1. quo significatu vsus est Paulus l. pen. D. fin. regun. Adfines etiam sunt, viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quód duæ cognationes. quæ inter se diuersæ sunt. per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. Nomina eorum hæc sunt, socer, socrus: gener, nurus: nouerca, vitricus: priuignus, priuigna. Hæc ex Modestino l. 4. D. de gradib. & adfinit. cuius sententiam probant Græci Interpretes li. 45 βασιλικῶν tit. 3. & Impp. l. nemini. C. de nupt.

Adfinitas est ciuile vinculum, ex nuptiis sponsalibúsve descendens. Ciuile rectè adiectum est: legitimè enim contrahi non potest inter legibus vetitos, §. adfinitatis. Insti. de nupt. Vinculũ aptè dicimus: adfines enim iungi scribit Paulus l. aut adfinitate. D. de procuratorib. Ex sponsalibus optima ratione additur: nam & inter sponsos adfinitatem esse Neratio placuit, l. quod Seruius D. de condict. caus. da. Quod ciuile vinculum adpellamus, Azo in Sum. C. de nupt. regularitatem, Angel. Clausinus in Summ. in verb. Matrimonium 15. impedi. proximitatem vocarunt. Iulius Pol. li. 3. Onomastic. c. 1. ita definit. συγγένεια, ἡ τὸ φῦναι, τέμνα ἐκ προσγινόμενον. Quod συγγένειαν adpellat, id ἀγχιστείαν Theophilus in d. §. adfinitatis. & C. Harmenopulus libr. 4. tit. 6. Epitom. dixere. Adfinitas κατὰ χρῆσιν in l. quod Seruius. D. de cond. caus. da. sumitur pro quadam necessitudine, & l. non ideo. D. de hered. Instit.

ADFIRMATORES ita definire mihi visus est Vlpianus l. cum ostendimus. §. fin. D. de fideius. tuto. eos qui cum idoneos esse tutores adfirmauerint, fideiussorum vicem sustinent. Hos pragmatici Galli Certificatores vocant.

ADGNATI, verbo vsus est lex XII. Tabularum, vt ex l. 1. D. de leg. tut. Vlpiano in Epitome tit. 26. & alibi sæpè constat. Eam explicui lib. 4. Vet. Iurispr. l. 27. & 34. Adgnatos autem definit Gaius l. sunt autem. 7. D. de legit. hered. his verbis: Sunt autem agnati, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt, quasi à patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius, nepósve ex eo, & patrui filius, nepósve ex eo. Cuius verba in lib. 2. Institutionum, quæ circunferuntur, titu. 8. immutata sunt, quod ab Ammiano ex præceptione Alarici Gothorum Regis factũ putem. Agnatorum contractior definitio ab Vlpiano traditur eodem pertinens, in hæc verba l. 2. D. de suis & legit. hered. Adgnati sunt cognati virilis sexus, ab eodem orti. Quod ait Vlpianus, ab eodem, per mares accipiendum idem scribit, titu. 26. in princ. in Epitome: quod & Gaius sentit vbi suprà. Porro adgnati, & cognati hoc dissidere Paulus scribit l. 10. §. 1. D. de gradib. & lib. 4. sentent. tit. 8. quòd cognati, generale nomen est, adgnati speciale. Nam qui adgnatus est, & cognatus est: nõ vtique autem qui cognatus est, & adgnatus est. Alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. Verbi gratia patris frater, id est patruus, adgnatus est, & cognatus: matris autem frater, id est auunculus, cognatus est, adgnatus non est. l. 5. D. vnde legit. Vide cognati & cognationis nomen.

Adgnatum pro furiosi curatore accipi apud Vlpianum l. nam & si. 10. D. de alien. iud. mu. & Gordianum Imp. l. 2. C. de curat. fur. quidam putãt: sed vtrobique per eclipsin supprimi vocem Curator, verius est, quę ab aliis Iuriscons. addi solet, vt videri potest in l. 3. §. quia autem. D. de tutel. l. seruus. 13. D. de manumiss. l. si filia. 65 D. de solut.

Adgnatio est ipsa per mares consanguinitas & coniunctio, vt ex superioribus liquidò constat. Accipitur & pro ipsa natiuitate, vt cùm dicit Antoninus posthumi agnatione testamentum rumpi, l. 1. de posthu. heredi. insti. C. l. 13. D. de iniusto, rupt.

Adgnasci est adgnatum fieri, l. qui in adoptionem. D. de adopt. Propriè de filiis & suis heredibus dicitur. Adgnasci dicuntur filij qui post testamentum & in potestate nascuntur. l. 3. l. 6. § 1. D. de iniust. rup. test. l. si filiusfa. D. de testa milit Adgnasci, & succedere dissimilia esse cõstat. ex l. si quis. §. 1. D. de iniust. rup. test. Adgnascitur qui suus nascitur, & quem nemo præcedit: succedit intestatò, cui ante eum alij est delata hereditas Adgnatio igitur est suorum l. 1. §. 8. l. posthumorum. D. de iniust. rup. testa. l. ex facto D. vulg. & pupilla. l. pen. D. de iur. codicil. Adgnata etiam dicuntur ea, quæ ex mancipiis, vel pecoribus nascuntur, vel gregi, vel seruitio accedunt, l. Paulus. §. 1. D. de pigno. l. vxorem. §. sorori. D. de leg. 3. l. eum qui. §. nõ solùm. D. de furt. Hinc agnum, pecori ouillo adgnatum dictum putat Varro. lib. 4. de ling. Lat.

ADGNOSCERE. præter vulgarem significatum, est admittere, recipere, teneri, præstare. Hinc

Adgnoscere onera apud Vlpianum. §. 1. D. de vsufr. est de oneribus teneri, eaque pręstare. Agnoscere vsurarum onus Paulus dixit l. quæro. D. loca. pro, vsuras in se recipere, & earum nomine teneri, & periculũ agnoscere. apud Papinianũ l. quid ergo. 13. D. ad municip. est de periculo teneri. Sic vectigal agnoscere Vlpianus dixit l. 2. §. sequitur. D. de heredi. vel actio. vendi. hoc est in se recipere, & præstare, & alibi, Agnoscere hereditatem, bonorúmve possessionem passim in ll.

Digestorum legitur, pro admittere, & acceptare. Sic & adgnoscere bona eodem sensu, l. recusare. 6. §. 5. D. ad Trebel.

Adgnoscere bonam fidem Vlpianus l. quoties. 9. §. denique. D. de admi. tuto. pro bona fide iustam litem instituere, & in bona fide versare, dixit.

Adgnoscere iudicium defuncti, pro comprobare voluntatem, eique parere dictum est, l. Papinianus. §. si conditioni. D. inoffic. testa.

Adgnoscere legatũ Modestino l. nihil. 12. D. eo. est illud accipere, probando defuncti iudicium.

Adgnoscere tutelam dicitur, qui administrationem suscipit, pupillique negotia gerit, siue etiam consensit, siue adtigit, l. si filiusfamilias. D. de tutel. Agnoscere videtur, & qui conuentus excipit, vel aliàs voluntatem suam ostendit l. 45. D. de fid. lib.

Adgnoscimus liberos, quos vt filios nostros admittimus, l. 1. & tot. tit. de agnoscen. lib.

Adgniti natales in Senatusconsulto intelliguntur de ingenuis, l. 3. D. si ingen. esse dic.

ADGRESSVRA est prędonũ, latronũve impet⁹, id est, grassatura, Alexandro Imp. qui eam casibus fortuitis connumerat, l. quæ fortuitis. C. de pigno. & Philippo A. l. damnũ. C. loca. & Vlpiano. l. 3. §. 3. D. de SC. Silan. eodẽ verbo vsus est & Apuleius li. 7. Asini aur.

Adgressores dicuntur prædones Vlpiano l. quo naufragium. §. non tantùm. D. incend. ruin. & nauf. & l. si scienti. D. de leg. Pomp. de parricid.

Adgressus, prædonum impetus, insultus, rapina, & prædatio, adgressura, eidẽ Vlpiano l. ex facto. 17. §. si quis autem. D. ad SC. Trebel.

ADHIBERE ad actum aliquẽ, siue in ius vocare, Vlpiano l. nam ita diuus. D. de adop. quo sensu vtitur sæpe M. Cicero.

Adhibere ad satisdandum, est fideiussorem dare, Paulo l. de die. §. 1. D. qui satisd. cog.

Adhibere moram, Pomp. D. l. 18. tit. 6. l. 17. pro morari, moras trahere ac differre.

Adhibere, reiterare interpretatus est Damasus pontifex. c. per illicitam. 1. q. 7. atque ita accipi debet in c. ventum. 1. q. 1.

Adhibere etiam testes dicitur qui adsumit, admittitve, apud Arcadium, l. 1. §. 1. D. de testibus. quod Græci dicunt, παραλαμβάνειν, vt in Euang. Matth. 18. παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἕνα, ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, &c.

Adhibere postulantem, est aduocatum caussæ suæ præficere, Vlpiano l. obseruare. 9. §. 4. D. de offici. procõs.

ADIACENTIA, q̃ alicui rei immobili, putà fundo domuíve cohærẽt, quales sunt horti, & similia. Horũ exẽplum est in constitutione Constantini l. 2. C. de bon. vac. lib. 10.

ADIGERE Festo lib. 1. est dare, cogere.

Adigere arbitriũ Ciceroni in Topic. offic. 3. & pro Roscio, eiusdem acceptionis, qua & illa formula, agere ad arbitrium, id est, cogi ad arbitrum venire: id est agere in iudicium, vel ad iudicium.

Adigere iureiurando, siue ad iusiurandum, vt Vlpi. dixit, in §. fi. l. adoptiuum. de in ius voc. dicitur is, qui cõceptis verbis aliũ iurare coegit: hoc est, qui verbis arbitrio suo dictatis, iureiurando eum astringit, quod nonnulli, Budæo teste, Adiurare dicunt. Qui autem sic astrictus est, dicitur iureiurando adactus in verba eius qui adegit. Verba Vlpiani sic habent: Sed si ad iusiurandum adegi, ne vxorem ducat, ne nubat, impunè in ius vocabor.

Adigi in verba dicuntur qui in fidem principis adsumuntur, Plinio in Panegyric. Budæo in l. iusiurandum. D. de iureiur.

ADIICERE iudiciũ quid sit, vide apud Hotom. in Cõ. verb. iuris. Adiicere autem alibi est augmentum facere, & meliorẽ conditionem adferre, veluti auctarium adiicere, vel etiam pacisci de adminiculis & accessionibus, & (vt Iustinianus ait) pedisequis emptionis. Venuleio l. fin. D. de adimen. leg. quo sensu accipitur apud Paulum l. necesse. 7. D. de in diem addict.

Adiici etiam dicitur heres, qui coheres datur, Gaio l. ei qui l. 88. D. de here. instit. l. 32. de vulg. Hinc

Adiectus coheres dicitur apud Venuleium, l. si heres. D. famil. ercisc. Papinianum l. 7. D. de vulg.

Adiectus etiã is est, qui solutionis gratia adiici plerumque solet, l. si ita. 59. D. de solut. Hic à vero procuratore dissidet, Vlpiano l. vero. 15. D. eo. De hoc l. cũ quis. & l. si seruus. §. si ita. & vtrobique Alciat. D. de verb. oblig.

Adiectio, pretij additamentum, id est, quũ quis rei venditæ intra præstitutam diem precium vel pecunia, vel qua alia ratione adauget l. 10. l. 11. §. fi. D. de in diem addict. l. si quis. 41. D. de rei vindicatione. quæ vsurpatur non solum in priuatis venditionibus, sed & publicis, quæ fiunt sub hasta, aliisque solennibus adhibitis. Hanc Galli adpellant *Enchere*, id est, pretij rei sub hasta vendendæ & addicendæ augmẽtum. Huius exẽpla habes apud Paulum l. fi. D. de iu. fisci. eundem l. Lucius. 21. D. ad municip. & in Antonini constit. l. 1. de vend. reb. ciuit. lib. 11. C.

Adiectio acquisitionem plerisque significat, citántque l. 3. D. de vsurp. & vsuca. quo loco, non adiectio, vt in vulg. codicibus, & P. Florẽti. sed adeptio, legendum docet Vlpianus in Epitome tit. 19.

Adiectiones sunt modi, siue excogitata, quibus ad ciuitatem Romanam perueniebatur, §. fi. Instit de success. libert. Alciat lib. 1. Pareg. παρεργ. cap. 16.

ADIMENDI verba, & modos vide in tract. de adim. leg. & Hotom. in Comm. verb. iur. 5, vbi explicat quid sit ademptio legator. Quando lex adimit libertatem, pro non scripta habenda est, Terentio Clementi l. vnic. D. de adempt. libert.

ADIPISCI iudiciũ, siue ius, q̃d & ius obtinere dicitur.

ADIRE hereditatẽ & pro herede, id est, pro domino, est ipsam hereditatem subire, §. fi. Instit de hered. qualit. & differ. l. si nemo. D. de diuersis reg. iur. antiq. Adire bona, idem ferè l. 1. C. de testa. milit. Adeunt autem extranei, immiscent se sui, & necessarij. d. §. fin. & §. extraneis. Insti. illo ti. de hered. qual. & differ. Porrò & qui adit, & qui se miscet obligatur, l. 3. in fin. & l. 4. D. quib. ex caus. in pos. eat.

Adire hereditatem, & bonorum possessionem petere Paul. æquiparat, l. is qui. de leg. præstan. tametsi Aditio hereditatis, quia illi è ciuili iure origo, perpetua est, l. licet. C. de iure delib. Bonorum verò possessio, quia à prætore causam habet, temporaria est: nam prætoris officium angustiore clauditur tempore. Hinc filius sine patris iussu potest agnoscere bonorum possessionem: adire autem hereditatem non potest, nisi scrutata patris voluntate, quum facilè peti possit, non exclusa spacio temporis. Hæc est germana ratio diuersitatis inter aditionem hereditatis, & bonorum possessionem, quam Pyrrho Anglebermæo debemus, qui veritus non est ab Accursio & Bartolo discedere.

ADIVDICARE, & Abiudicare cõtraria sunt, Ciceroni cõtra Rullũ. Volet esse popularis, pop. Rom. adiudicabit. nõ sumet sibi tantùm, non appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à pop. Rom. abiudicabit.

Adiudicare, est rei dominium alicui iudicio suo adtribuere l. liberto. §. Lucius. D. de annuis leg. id quod in actionibus mixtam causam habentibus iudicibus permittitur, §. si familiæ. Instit. de offic. iud. l. si idem. D. de iurisdict.

Adiudicare caussam alicui dicitur qui secundũ aliquem iudicat, Cicero lib. 2. de Orato. Vtis, inquit, qui nobis caussam adiudicaturus sit, &c.

ADIVTOR tutelæ dicitur, quẽ prætor permittit tutoribus

bus constituere, qui administrationi tutelæ non sufficiunt, l. solet. D. de tutel.

Adiutor Cornulariorũ vacationem munerum gratuitum habet, l. vlti. D. de iure immunit. Cornularij qui sint, vide infrà suo loco. Erant & adiutores Quæstoris.

Adiutores Notitia Romani imperij numerat inter officia pfecti vrbi: de quibus l. per hãc. C. de adu. diu in.

Adiutrix legio prima Imp. l. fin. C. de adparit. pfe. pto.

Adiuuæ qui erant discẽs ex Notitia Imperij Roma.

Adlecti dicebãtur apud Romanos, qui propter inopiã ex equestri ordine in senatorum sunt numerum adsumpti, Festo lib. 1. nam patres dicũtur qui sunt patritij generis: Cõscripti, qui in senatu sunt scriptis adnotati. Adlectos etiã dici putat Varro li. 5. de ling. Lati. qui in collegarum locum suppositi sunt.

Adminiculum, sine quo res non subsistit, l. 1. §. 1. si vsusf. pet. l. instrumenta. C. de probat.

Administrare dicitur, qui quid alij restituit, l. si pars. 10. io fi. D. de inoffic. testa. l. 3. C. ad leg. Falc. Hinc

Administratores ciuitatis, curatores dicuntur, l. præses. C. de transact. per l. 3. D. de admi. rer. ad ciuit. pertin. Hi sunt qui ciuitatis negotia gerunt, & administrant: quorum officium explicatur D. de admi. rer. ad ciuit. & C. eo. tit. lib. 11.

ADMITTERE, est missum in possessionem recipere, Vlpiano l. 3. in princ. D. ne vis fi. ei. eidem in l. is cui. §. 5. missus, D. vt in pos. leg.

Admittere bonorum possessionem, est ipsam agnoscere, & recipere, in Impp. constituti. l. quoniam. C. de iure delib.

Admittere scelus dicitur, qui id perpetrat, & cõmittit, in diuorum Marci, & Commodi rescripto. l. diuus. D. de offic. præsid. M. Cicero pro Rabirio: Rabirius inquit, fraudem capitalem admisit. Vlpianus in l. 1. in prin. D. de offic. præf. vrbi. V nde Admissum pro scelere passim in Pandectis legitur, vt apud Vlpian. l. 1. §. fin. D. de susp. tut.

Admittere præter notas acceptiones, est marem fœminæ, aut mari fœminam admouere ad initum, apud Vlpian. in l. si quis vxori. §. si quis. D. de furt.

ADMISSIONVM officium sub dispositione Magistri Officiorum ponitur in Notitia Imperij Romani: de quo est tex. in l. 2. de priuil. eo. qui in sac. palat. mil. lib. 12. C. Hinc

Admissionales dici cœpti sunt, qui admittendis, siue introducẽdis ad Imp. hominibus præerãt l. 2. de diuers. offi. lib. 12. C. Lamprid. in Alex. Salutabatur verò quasi vnus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis: aut iis solis, qui ministri ad fores fuerãt. Vnde Admissionum magister qui admissionibus præerat huius meminit Vopiscus in Aureliano.

Admissarius dicitur, ad initum electus, Columellæ lib. 6. ca. 17. &

Admissura, cuius cõmeminit idem Columella eodem cap. Nec (inquit) admissuræ tempora seruantur.

ADMONERE, verbum notæ significationis est. plerumque castigare & corripere, & percutere sonat. Corripere quidem significat in Imp. Commodi constitutione apud Modestinum l. alimenta. §. 1. D. de agnos. lib. iuncta. l. 1. D. de iur. patro. Telo admonere Vergilius lib. 10. & flagello Columella lib. 2. cap. 2. dixere: quod & Nonius adnotauit. Hoc ita Græci exprimũt νουθετεῖν, vt apud Platonem in lib. νόμων, νουθετεῖν πληγαῖς. Hinc

Admonitio fustium Callistrato l. veluti. D. de pœn. Græcis νουθέτημα. Tu vide quæ de hoc scripta reliquerit I. Pollux lib. 9. Onomastic.

ADMOVERE probationi, apud Vlpianum l. 1. in prin. D. de quæsti. est reum argumentis compellere, vt pene conuictus videatur.

ADNEPOS, adneptis, abnepotis abneptisve filius, filia: pronepotis, vel pronepţis, nepos, neptis, l. 1. §. quinto gradu. D. de grad. & sæpe alibi.

AD NOMEN respondere, est comparere ac præsto esse, cùm nomen recitatur, Liuius lib. septimo ab vrbe condit. Acerbitas in delectu non damno modò ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæsis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis, inuisa erat.

ADNOTARE aliquando accipitur pro reprehendere, vt apud Paulum l. debitor. 82. §. seruo. D. de leg. 2.

Adnotare præses dicitur, cum aliquẽ deportandum putat, & principi nomen eius scribit vt deportetur, Vlpiano l. Inter. 6. §. 1. D. de interdict. & rele. & alibi sępe.

Adnotare insulas, pro adsignare dicit l. 3. §. 2. D. de leg. 3.

Adnotare dicitur absentem, quem in reos recipit requirendum, vt docent Marcianus, & Macer l. 1. & 2. D. de req. reis. Hinc

Adnotatio, illa in reos relatio, l. 4. D. eo. tit. Est &

Adnotatio, principis ad preces rescriptum, idque ex Valentiniani Imp. Nouella edocemur, titu. de homicid. casu fact. verũ merito ergo. Adnotationis, hoc sensu, frequens mentio est in Codice Iustiniano, in l. non aliter. 9. C. de pala. sacr. larg. lib. 12. Sic autem eam definit Theodor: παρασημείωσις ἐστὶν τὰ κυριώτερα τῶν ἄλλων μέρων περιλαμβάνουσα καὶ γράφουσα ταῦτα ὡς ἐν συνόψει, καὶ δι' ὀλίγων ἐπεὶ εἴωθεν ἐντὰ παλαιὰ βασιλικὰ σημειώματα.

Adnotatus censibus, adscriptitius, in censum scriptus, l. quisquis. C. de episcop. & cleric.

ADOLESCO, à verbo Græco ἀλδήσκω veniẽs Festo li. 1. est ætate progredi, & crescere Nonio, quo sensu vsus est Vlpianus l. 3. §. si duo impuberes. de Carboona. edic. D.

ADOLESCENS dicitur, qui pubertatem egressus est, l. Aurelio. §. 1. D. de lib. leg. Adulescens sæpe legitur in Pand. Floren.

Adolescentes, qui moribus & solertia præditi sunt, tametsi legitimam ætatem nondum expleuerint, anno tamen vigesimo possunt impetrare veniam administrandarum rerum, l. 2. in prin. C. de his qui ven. ætat. impet. Alioqui prætor opem pollicetur eis, ceu minoribus annis 25. Et ideo in hanc vsque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei suæ administratio eis committi debebit, quanquam bene rem suam gubernantibus, teste Vlpi. l. 1. de minoribus.

Adolescentiam, quæ pubertas est, Iurisconsultis placuit à quartodecimo anno sumere initiũ, vigesimoquinto perfici. l. non aliter. §. 1. D. de leg. 3. cum simil. nam ante decimumquartum popillus adpellatur.

ADOPTARE est in filium adsciscere. Sed & ad alios pertinet, qui adsciscuntur: vnde adoptare administros dixit Varro lib. 4. de ling. Latina.

Adoptantur filij familiarum: adrogantur qui sui iuris sunt, Modestin. l. 1. de adopt. D. Gellio lib. 5. cap. 19. Adserere prolem autem Papinius dixit pro adoptare.

Adoptio ita à Theophilo definitur, Instit. de adoptio. in princ. νόμιμος πρᾶξις μιμουμένη την φύσιν, περὶ παίδων ποιήσεως ἐπινοηθεῖσα quæ verba ita vertimus: Est actus legitimus naturã imitans, ad liberorum solatium inductus. Rectè adiecit, μιμουμένη τὴν φύσιν. Nã, vt ait Iauolenus l. adoptio. 16. D. de adoptio. in his personis locum habet in quibus natura locum potest habere. Definitio autem hæc sumpta videri potest ex §. minorem. Instit. & l. actus. D. de regul. iur.

Adoptionis origo antiquissima est. Non solùm enim apud veteres Romanos in vsu erat, vt ex A. Gellio li. 5. cap. 19. liquidò constat, sed & apud Græcos, vt ex Plutarcho in Theseo liquet, quo loco Theseum ab Aegeo in filium acceptum refert. Quam rem, inquit,

Athenienſes θέσιν adpellabant. Apud Iudæos etiam in vſu eam fuiſſe proditum eſt. Adoptionis cauſſam eſſe tradunt Impp. in 3. l. C. de adoptionib. liberorum orbitatem, id eſt, (inquiunt) quod liberos non haberes.

Adoptio (inquit Gaius li. 1. Inſti. tit. 5.) naturæ ſimillima eſt.

Adoptionis nomẽ eſt quidem generale, in duas autem ſpecies diuiditur, quarum altera adoptio ſimiliter dicitur, altera adrogatio.

Adoptio autem generalis duobus modis fit, aut Principis auctoritate, aut magiſtratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui ſui iuris ſunt, quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, id eſt, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patietur, Gaius l. 2. D. de adop. Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt, ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis, d. l. 2. Sunt tamen qui velint has duas adoptionum ſpecies, aut per prætorem fieri, aut per populum: adrogationem quidẽ per populum, adoptionem per prætorem. Vide Hot. in Com. verb. iuris: tũ & rogationis, quę in adrogatione fiebat formulã, vide apud Gel. li. 5. ca. 19.

Adoptionis ſolennitas hodie apud nos abolita eſt. Nec quenquam mouere debet, quòd imaginem quandam adoptionis obſeruamus in iis, quos loco filiorum alimus, atque etiam affectu quodam proſequimur, & filios appellamus. Nã Romani quoque idem faciebant, non tamen ea reputabatur ſolennis adoptio, vt apparet ex l. quidam cùm filium. D. de verbo. obliga.

Adoptator, is, vtitur Vlp. D. lib. 37. tit. 9. l. 1.

ADORARE antiquis ſignificabat agere, vnde & legati adoratores dicuntur: quia mandata populi agebant, Feſtus lib. 1. &

Adorare principem, eiúſve purpuram, eſt venerari, ſalutare, ad principis genua accidere, & genua flectere, l. vnica de Comit. & Trib. ſchol. lib. 12. C. l. ſi. qui milit. poſ. eo. lib. l. ſancimus. 4. de conſulib. eo. lib. Ammian. li. 21. Sic adorare principis æternitatem l. 2. de fabric. lib. 11. C. quo ſenſu accipitur προσκυνεῖν Græcis: vt Geneſ. ca. 33. καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν ἑπτάκις. Quod autem adorare, pro venerari accipitur, liquet ex l. 1. C. de adparit. præfect. vrbi. Adorare verbum vetus in XII. Tab. SI FVRTO ADORAT, nec manifeſtum erit, Feſtus li. 12.

ADPLVMBATVM adpellatur quod plumbo iunctũ, cõnexúmque eſt l. fundi. 17. §. caſtella. D. de act. emp. l. 2. C. de ſepul. viol. Huic contrarium eſt replumbatum, vt diſces ex Paulo l. pediculis. 32. §. 1. D. de aur. argentóque leg. l. cum aurum. in fi. princ. D. eo. Adplumbatura autem à ferruminatione hoc differt, quia ferruminatio per eandem materiam facit cõfuſionem: illa non idem efficit, ſed coniungit & connectit tantum, Paul. l. 23. §. 4. D. de rei vind.

ADPROMISSOR dicitur, qui idem quod promiſſor promittit, Põponio l. ſtipulationũ. 5. §. ſatis acceptio. D. de verbo. obliga. Vlpiano l. ſi verò. 64. §. ad princ. D. ſol. mat. l. in omnibus. D. de ſol. Feſto lib. 1. Quem ideo dictum putat Alciatus li. 1. Parerg. c. 2. quòd alienæ promiſſioni accedat, id eſt fideiuſſor: idque ex legibus ſuperiùs adductis liquet. Notandum autẽ adpromiſſorem ſeu fideiuſſorem verbis tantum & ſtipulatione obligari. l. blanditus, C. de fideiuſ. nam inter abſentes per epiſtolam aut nuntium ea obligatio non rectè contrahitur, l. 1. D. de verb. obl.

Adpromittendi verbo vſus eſt M. Cicero pro Roſc. Amerino, & alibi ſæpe.

AD RESPONSVM, græcè ἀποκρισιάριοι dicebantur, qui vice magiſtri militũ præſentalium reſponſa militibus dabant, & quaſi ab eo præſcripta edebant: vt in Nouell. de præt. Lycan. ἐχέτω γε μὴν καὶ ad reſponſum, ἤτοι ἀποκρισιαρίους πρὸς τὴν στρατηγικὴν ἀκολουθίαν. Item Nouell. ſeq. de præt. Thrac. 26. & de modet. helenop. 28. Item l. vlt. C. de re milit. Et Scrinium auri Ad reſpõſum, l. ſcriniis, 7. C. de palat. ſacr. ſcrin.

ADROGATIO, vide Adoptio. & Cuiac. obſer. l. 9. c. 37.

ADSCRIBERE ſibi in teſtamento, eſt ſua manu, eiúſve in cuius eſt poteſtate aliquid in rem ſuam teſtamento, vel codicillis ſcribere, l. diuus. 15. D. de falſ. l. 2. C. de iis qui ſibi in teſta. & in rubric.

Adſcripti (Feſto auctore) dicebantur qui in colonias nomina dediſſent, vt eſſent coloni.

Adſcribi in ciuitatem, fieri ciuis, apud M. Ciceronem pro Archia poeta: Adſcribi in eã ciuitatem voluit.

Adſcriptus ſeruus, adſignatus dicitur, l. quæro. 54. §. Paulus. D. loca. idque per l. debitor. D. de pigno.

Adſcriptitij veluti quidam ſcripti dicebantur, qui ſuppledis legionibus adſcribebãtur: hos & adcenſos dicebant, quòd ad legionum cenſum eſſent adſcripti, auctore eodem Feſto lib. 1. varia adſcriptitiorum genera recenſenti.

Adſcriptitij apud Impp. ſunt cẽſibus adſcripti, addicti, & adſignati, ita vt inde ſe mouere non poſſint, l. colonos. de agri. & cenſit. lib. 11. C. l. 2. C. in quib. cauſ. colo. eo. lib. l. quicunque. 10. de re milit. lib. 12. C. l. ſi quis. 20. C. de epiſc. & cler. Hos ἐναπογράφους Iuſtinianus nouell. 22. Horũ conditio dicitur adſcriptitia, l. fin. C. de tranſact. l. poſſeſſionum. C. commu. vtriuſ. iud. & alibi ſæpe.

ADSECTARI dicitur, qui tacitus frequenter ſequitur: adſidua enim frequentia quaſi præbet nonnullam infamiam, Vlpiano l. item apud. 15. §. aliud. 17. D. de iniur. & ad iniuriam referri poteſt: quod accipiendum eſt, ſi contra bonos mores hoc fiat, d. l. item apud. §. meminiſſe. Vnde non ineptè dicit Feſtus,

Adſectata fœmina, vel in bonam partem dicitur, velut honorata: vel in malam, quaſi ad extremum periculum adducta.

ADSERERE manu, eſt admouere, quòd ea quoque quæ in terram demittuntur, ſeri dicuntur Feſto lib. 1. quo ſenſu, arbores adſerere dixit Vlpianus l. vſufructu. 7. §. Caſſius. D. de vſufruct. nempe eo quo Græcis eſt κεντρίζειν id eſt, ſnrare medullã arboris ſterilis, & in eam fœcundæ calamum immittere: inſitionis ſpecies pro genere. Qua forma Adſerere prolem Papinius dixit pro Adoptare, ſicut ſcilicet inſoratione ſurculus truncum adoptat.

Adſerere in libertatem, eſt liberum ſe proclamare, & libertatem velut prehendere manu & vindicare, Vlpiano l. non ſolùm. §. ſi. D. de iniur. Adſerere ingenuitati dicit Saturninus l. 2. D. ſi ingen. eſſe dicatur. His contrarium eſt in ſeruitutem adſerere, id eſt, pro ſeruo, & ex libertate in ſeruitutem vindicare Liuio lib. 3. ab vrb. condi. M. Clodio, inquit, clienti negotium dedit, vt virginem in ſeruitutem adſereret.

Adſertor, libertatis vindex Paulo lib. 5. Sent. tit. 1. & 33. in fi. & Donato in Terent. Et eodem ſenſu

Adſertio, id eſt, liberalis cauſæ iudicium, & Adſertoriæ lites l. 1. C. de adſert. toll. & apud M. Fabium lib. 5. cap. 2. de ſecunda adſertione verba facientem.

Adſeſſores ſunt qui à magiſtratibus præſidibúſve vrbanis vel prouincialibus, in conſilium adhibebãtur, ab eo dicti, quòd iure dicundo adſiderent: vel quibus hi mandauerunt ſuam iuriſdictionem, delati ad ærarium, vel in commentarium principis inter eos qui ſalaria ferunt de publico. l. 1. & pen. D. de offi. adſeſſ. l. 1. C. de adſeſſo. & dom. l. in conſiliariis. 10. C. eod. & alibi ſæpe. iidem comites dici cœpti ſunt. l. diem functo. D

ĉto.D.eo.& consiliarij l.pen. D.eo. & l. 3. & d. l. in consiliariis. Omne adsessorũ officium his ferè caussis consistere Paulus scribit l. 1. D. eo. in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. Adsessorem συμπάρεδρον apellat Modestinus l. ἐν ὀνόματι. D. de excus.

ADSESSVRA, adsessoris munus, & functio, l.fin.D.de proxenet.

ADSESSORIA, libri erant de iis rebus scripti quas agi viderant Iurisconsulti, cum adsessores essent: hi à Puteolano scripti, l.nam & nocere.12.D. de pact. eodem sensu accipitur Adsessoriũ, in l.lex.5. §.hac lege.D.de iniur. Quidam tamen malunt eo loco significari παρέδριον, id est, locum auditoriúmque adsessoris.

ADSIGNARE instrumento, est signa in tabulis, instrumentísve adponere, id est subsignare, Paulo l.si ita.126.§. Chrysogonus.D. de verb.obliga. l. inter.20.D. de auct.tut. Hinc Adsignatæ res dicuntur, quibus signa sigilláve adposita sunt, Vlpiano l.1. §. fi. D. nau. caup.stabula. Adsignata autẽ pecunia, adtributa Varroni lib.4. de ling.Lat.

Adsignare libertum, est testificari significaréve cuius ex liberis libertum eum esse velit, l. adsignare. D.de ver. signific. l.vlt.D.de oper.lib.l.1.D.de adsig. lib. Hinc ducitur

ADSIGNATIO libertorum, cuius meminit Imper. sub tit.de adsign.lib. quæ quibuscunque verbis, nutu, testamento inter viuos, ex die certa fieri poterat, l. 1. & fi.D. eo. cum scilicet alicui ex liberis quasi peculiaris ac proprius attribuebatur libertus, vt post mortem patris is solus filius patronus ei sit.

Adsignator, D.lib.38.lib.4.l.3.

ADSIGNATVS ager dicebatur, qui colõis, militibúsve datus, adscriptúsve erat, l.item si verberatum. D.de rei vindic.l. Lucius.D.de euictio. Hygen.de limit.constit. & vide Aggen. Vrbicum de limit.agrorum.

ADSISTERE est patrocinari, & communicari tãquam aduocatus inter patronos caussarum, & in eorum ordine censeri, l.vltima. C. de aduoc. diuers.iud. Idem quod Ciceroni adesse.

ADSVMPTA ad vitam, id est, vtilia victus caussa, Varroni lib.7.de ling.Lati.

ADSVMPTIO est professio, & adseueratio & contestatio quędã, l.adsumptio.6.D.ad municip. vt sit sensus, is qui contestatur, & profitetur se esse ciuem origine, cum re vera non sit, &c.

ADSTIPVLATOR, qui stipulatori accedit, & idem stipulatur, vt pacta & conuenta essent firmiora, magísque cauta & rata. Ac in foro Romano homines erant circum argentarios, qui adstipulandi quæstum exercebant, præstóque erant stipulantibus & paciscentibus. Adstipulator (inquit Turn.lib.16.Adu. c. 8.) in antiquo Lexico προσεπερωτητής exponitur, id est qui præter stipulatorem interrogat atque stipulatur: eodem modo, quo adpromissor.

ADTESTATIONES, Pontificiis sunt testium depositiones, & dicta, ca. ex tenore. de testib. in antiq. Porrò quî concipiantur disces ex c. cum caussam. extra, eo.

ADTENTARE imperium, adgredi, & quid aduersus id moliri, Varroni lib.4.de Ling.Lati.

Adtentare pudicitiam, est id facere, vt quæ pudica est, impudica fiat, Paulo l.adtentari.10.D.de iniur.

Adtentare annonam, est vexare, & quid in eam moliri, vt solent dardanarij, Vlpianus l. annonam.6. D.de extraord.criminib.

Adtentari sententia dicitur, à qua appellatur, Vlpiano.

ADTINGERE hereditatem est adire, Vlpiano l. sed & si §.si. quis.D.de petit.here. & eidem adtingere bona, l.1. §.fi.D.de separ.

ADVENA est quem Græci ἔπηλυν vocant, Pomponio l. pupillus. 239. §. aduena. D.de verb.signific. dictus quasi aliunde adueniens, Isidoro li.10. Etymolo. qui sedem, & domicilium non constituit: & qui in aliena ciuitate moratur, l. heres absens. D. de iudic. Gallis dicitur, *Aducké*.

ADVENTITIA dos dicitur, quæ à quouis alio quam à patre data est, Vlpiano tit. 6. l.profectitia. §. si pater. D.de iur. dot. l.vnic.§.& vt plenius. D.de iur.doti.l.4.C.de collat.

Aduentitium lucrum, cuius meminit l.non debet.41.§.iore.D.de diuersi.reg.iur.

Aduentitius casus, τὸ συμβάν, Scæuola D.lib.40.tit.9.l.6.

Aduentitium peculium, vide infrà Peculium.

Aduentitium, alibi natum, Varroni lib.9.

ADVERSARIA, sunt tumultuariæ quędam tabulę, aut libelli, siue commentarioli & chartæ, quę homines aduertebant, & (vt ita dicam) memorialia erant, quę ante iustarum tabularum confectionem perscribebantur olim, ne rerum gestarum memoria excideret. Nam inde iustas & æternas tabulas perficiebant, vt nunc Protocollis fieri videmus. Cicero pro Q. Roscio: Non habere, inquit, se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersariis patere contendit. & hæc menstrua erant, vt ex Cicerone docet Bud. in Forensib. & l.tali.§.socer.D.de iur.dot. Alcia. lib. 2.dispunc. cap. 29. Demosth. in orat. contra Aphobum, ὑπομνήματα videtur appellare.

ADVERSVS, Festo, aut contrarium significat, id est, contrà, vt apud Iulianum l. fi. D. ne quid in loco public. & aduersus legem facit, qui vetante lege facit, Vlpiano l. qui vetante. 102. D. de reg. iur. & alibi Vlp. Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea quæ non facit, l. qui non. 121. D. de reg. iur. Aduersus, id est, contra, l.non solum.§.fi.D.de iniur. & alibi sæpe.

Aduersus etiam Festo sonat erga. Gallis *pour le regard*, pro respectu, *ou enuers*. Cicer. lib.1.de nat. Deo. Pietas aduersus deos. Terent. in And. Act.1.scena 1.

Id gratum fuisse aduersum te habeo gratiam.

& apud Vlpianũ l. scio.3. D. de appel. aduersus ipsos, id est, erga ipsos, *pour le regard d'eux*. Aduersus etiam significat secundũ, Vlpiano in Epitome tit. 28. in prin. Bonorum, inquit, possessio datur aut contra tabulas, aut aduersus tabulas, & tit.20. §. Latinus. & l. 1. in fi. prin. de iure fisci. & aliquando sonat pro, vel secundum, l. naturaliter. D. de vsucap.

ADVLTER, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterũ se conferunt, Festus lib.1. Adulterum definit Tryphoninus l. fugitiuus. 224. D. de verb.sig. eum qui alienam matrem familiàs corrumpit, atq; id non sola animi propositione, sed cum aliquo actu. eodem sensu vsa est Penelope Ouidiana lib.1.Episto.

Obrutus insanis esset adulter aquis.

ADVLTERIVM, & stuprũ hoc dissidere constat. nam adulterium propriè in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine: quod & ex Festo docui suprà. Stuprum verò in virginem viduámve committitur, quod Græci φθορὰν adpellant. Sed lex Iulia stuprum & adulterium promiscuè & καταχρηστικῶς τὸ ἕτερον adpellat, Papinianus l.inter.6.§.lex.D.de adult. cuius sententiam probat Modestinus l.inter.101.D.de ver.sg.

ADVLTERARE, quod syncerum est corrumpere, nõ solũ mulierem, sed & rationes; monetam, iudicia, res quasuis alias, Iurisconsultis, & aliis classicis auctoribus. Adulterare nouercam, Martiano l.diuus.5.D.de leg. Pomp.de parricid. Vnde adulterare monetam, & adulteratores monetæ, l.ne facta.16.§.fi.D.de.pœnis. est ipsam falsare. Et adulterare rationes, id est corrumpere, in l.1.D.de ser.corrupt. Sic Adulterina moneta in Cõstantini constitutione, l.1.C.de fals. moneta. Et

Adulterinæ ſtateræ, pro falſatis & corruptis dixit Vlpianus l. annonam. 6. D. de extraord. criminibus. Sic Adulterinum teſtamentum apud Marcianum, l. ſi quis. 6. D. de fal. Adulterinũ ſignum, l. 30. D. eod. Vnde & Adulterina doctrina in proœmio Digeſt. incip. omnem. §. hæc autem tria. 7.

ADVOCARE generaliter ſignificat cõuocare: verbum ad ius pertinens propriè, eſtque homines patrocinij, cõſiliive cauſſa cõuocare, vel etiam teſtimonij. Hinc Aduocare concionem non ſemel dixit Varro lib. 5. de Ling. Latina. Aduocat autem apud Pomponium l. ſi procurator. 18. D. rem rat. hab. accipi putat Accurſius pro, aduocatis miniſtrat. Alij pro teſte de vi mori bus faciẽda deducendo intelligi exiſtimãt. Accurſius ibi auocat, ſcilicet, à ſuis negotiis, legi poſſe cenſet. Vtraq; lectio, & ſenſus ferri poteſt: Pandectæ tamen Florẽtinæ, vulgatique codices habent, aduocat: quod de conuocatione aduocatorum, teſtium, & ſimilium victoriæ cauſſa intelligendum putem.

ADVOCATVS Vlpia. l. 1. §. aduocatos. D. de extraord. cognit. dicitur omnis omnino, qui cauſis agendis quoquo ſtudio operatur: non tamen qui pro tractatu non adſuturus cauſis accipere ſolet, aduocatorũ numero erit. Aſconius in Verrin. 1. Aduocatus eſt, inquit, qui ius in iudicio ſuggerit, & præſentiam ſuam amico commodat. Hũc Demoſthenes παράκλητον adpellat. Aduocati iurgantibus patrocinium præſtare dicuntur, l. quiſquis. & l. 2. C. de poſtul. Vlpiani definitionem iuuat Antonini conſtitutio, l. 1. iuncta l. 3. C. eo. Aſconij, & Vlpiani definitiones eodem tendunt.

ADVOCATIO ipſa aduocati actio, poſtulatio, & patrocinium: à Demoſthene παράκλησις vocatur. Aduocatio paſsim in iure pro ipſis aduocatis accipitur, l. de quæſtione tali. 30. C. de tranſact. & alibi. Plerunque pro ordine ipſo aduocatorum, l. cum aduocatio. & l. iubemus. C. de aduoc. diuerſ. iud. & alibi paſſ.

Aduocationes poſtulare, eſt aduocatos à prætore petere, l. ait Prætor. 23. D. ex quib. cau. maio. Prætor enim aduocatos dare ſolebat, l. 1. D. de poſtul.

Aduocationẽ præſtare, idem eſt, quod poſtulare, Vlpianus in l. puto autem. §. 1. D. de poſtulando. Allegare, Vlpianus in l. 1. §. his igitur perſonis. ibidem. Agere cauſſam, Paulus in l. pen. Tryphoninus in l. viti. eo. tit. D. quæ omnia idem ſonant.

Aduocatione, & foro interdicere, prohibere eſt ab officio aduocandi: quod genus pœnæ eſt. Foro tamen plus eſt, quàm aduocationibus interdicere. Si quidem huic omnino forenſibus negotiis accommodare ſe non permittitur, Vlp. in l. moris. de pœ. Papinianus auctor eſt, imperatorem Titum Antoninum reſcripſiſſe, Eum cui aduocationibus in quinquennium interdictum eſſet, poſt quinquennium pro omnibus poſtulare nõ prohiberi, l. Impera. D. de poſtul.

Aduocationem præbere, eſt cauſſam agere, l. fi. D. de inoffic. teſtamen. Alibi, Aduocationem ſuſcipere, id eſt aduocati officio fungi, l. 9. D. de off. proconſ.

Aduocationem item inſtruere, apud Hermogenianum l. falſi. 30. D. de falſ. & l. 1. eo. D. eſt falſam litẽ intendere: ad hoc inſtructos aduocatos inſtituere.

Aduocationes infidæ, quæ litis clientiſve ſecreta pandunt, l. aut facta. 16. D. de pœn.

ADVOCATIA negotij alicuius publici procuratio à ſuperiore mandata, lib. Feud. 2. tit. 27. §. 15. Aduocatia etiam dicitur tutela & defenſio ſacerdotalis alicuius collegij, veluti Abbatiæ & monachorum, quibus prædia & vectigalia quædam attributa ſunt, paſsim apud auctores barbaricos. Hinc

ADVOCATVS, comes vel alius nobilis, quem ſibi defenſorem & patronum cooptabant, apud eoſdem. Alias Aduocatus in lib. Feud. idem eſt qui à pragmaticis noſtris Commiſſarius vocatur: cui præfectura & munus aliquod, præſertim cauſſarum diſceptandarum publicè mandatum eſt. Hinc lib. leg. Franc. cap. 11. De aduocatis, & vicedominis.

AEDES in vſu vrbana ædificia Florentinus adpellat, l. fundi. 211. de verb. ſigni. ab aditu dictas putat Varro li. 4. Ling. Lat. quòd plano pede adibant. Feſtus verò dici exiſtimat, quia ſint vnius aditus, ſiue quia in eis æuum degatur: definitque domicilium eſſe in aditu poſitum. Conſtat autem area, ſiue ſolo, & ſuperficie, l. ſolum. 49. D. de rei vindic. l. eum qui. 23. D. de vſurpat. & vſuca. Aedium adpellatione omnes ædificij ſpecies contineri Gaius ſcribit, l. qui ædes. 9. D. de incend. Aedium appellatione etiam ruſticas contineri Vlpiano l. cetera. §. ſed ſi quis. D. de leg. 1. Nec pugnat cum Florentino d. l. fundi. hic de vſu, ille de appellatione intelligit.

Aedium ſunt, quæ perpetui vſus cauſſa ſunt, paratáve ſunt: quæ paſsim in iure reperies, d. l. cetera. in fi. Prothyrum quoque ędium eſt, l. pen. D. de verb. ſignifica. Aedium pars ſunt iis connexa, iuncta, vincta, fixáque, d. l. cetera. §. fi. l. liberorum. §. ſed ſi. D. de leg. 3. & alibi.

AEDICVLA, non eſt paruus domus, vt vulgo accipitur, ſed modò cellulam in ędibus ſignificat, modò ſacellum, id eſt, ędis ſacrę appendicem, particulámve, vt apud Paulum l. ſacrilegi. 9. D. ad le. Iul. pecul.

AEDIFICII appellatio, aut ſuperficiem ſignificat, aut ſolum quoque, cui ędificium ſuperpoſitum eſt, Iuliano l. ſi fundum. §. qui fundum. de leg. 1.

AEDIFICARE autẽ non ſolùm, qui nouum opus molitur, intelligendus eſt, verùm is quoque qui vetera vult reficere, Vlpi. l. 4. D. de mor. inf. & ſepulc. ędif.

AEDILIS à Varrone is dicitur, qui ędes ſacras, & priuatas procurat: quod & Feſtus probat lib. 1. adjiciens hoc nomen ad magiſtratus tranſlatum. A Papiniano ἀστυνομικὸς, l. 1. de via publica. à Theophilo §. prætorum. Inſti. de iure nat. & Dione, ἀγορανόμος dicitur. Theophilus & Varro conuenire videntur. Initio duo ex plebe creati cœpti ſunt, qui ędibus pręeſſent, in quibus omnia ſcita ſua plebs deferebat, qui etiam AEdiles adpellati ſunt, l. 2. §. iiſdem temporibus. 2. D. de orig. iur. Interueniebant & arcendis incendiis, l. 1. D. de offi. prę̨fecti vigil. Vide Liu. lib. 3. ab vrb. cond. Conſtitui deinde ex patrum numero & creari cœperunt duo, vt aliquo pluris patres haberentur: ita facti ſunt ędiles Curules. Horum edictum de rerum venditionibus extat l. 1. D. de ędilitio edicto, & per totum: de quo & Gellius libro quarto capite ſecundo. Ad eandem cauſſam pertinent & ędilitię ſtipulationes, l. ſtipulationum. 5. verſ. pretorię. D. de verb. obli. Duo itaq; erant ædilium ordines: alter in quo ipſi ædiles in iure dicendo ſellis incuruos pedes habentibus vtebantur, & hic nomen magiſtratus retinebat: alterum plebeium magiſtratum adpellabant. Itaque

Aediles Curules eò dicti ſunt, quòd ſellis curulibus ſederent, vt ex Liuio lib. 7. diſces. Non parentibus, ait, Tribunis, quòd pro conſule vno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitas ſumpſiſſet. Idem & Fenestella docet cap. 11. Cæſar tandem alios duos Aediles conſtituit, qui frumento præeſſent, & à Cerere Cereales dicti ſunt, Pomponio l. 2. §. deinde Gaius. D. de origi. iur. Feneſtel. d. c. 13. Dio li. 43. in fi. & ita ſex Aediles ſunt conſtituti Dioni, & Pomponio: duo ſcilicet patricij, qui Cereris Aediles dicerentur, quatuor plebeij. Erant & Adiles in municipijs, l. qui inſulam. §. 1. D. loca. Hi merum imperiũ habebant, ita vt flagris cæderent, l. 12. D. de decur. Atque hi interdum quinquennales fuiſſe videntur, quibus nempe luſtralis is honos eſſet. Nam vt coloniæ agros ſuos in luſtrum locabant, ſic & interdum in luſtrum continuabant magiſtratum, Id indicant antiquæ municipiorum

inscriptiones: in vna enim ita habetur, *aedil. Q. iiii. vir. s. D.* Sed & alimentarij fuisse videntur ædiles in mancipijs, qui alimenta prouidebant (vt suspicatur Tur. Ad. lib. 11. cap. 10.) alimentariis pueris: vt in hoc tit. *Aedil. Q. Alim.*

Aedilitas dicebatur eadem dignitas, sicut pontificatus magistratus, Festo lib. 1.

Aedilitas, curię dignitas dici, & definiri videtur à Cōstantino Imp. l. 2. si ser. aut lib. ad decur. adspira. lib. 10. C.

Aedilitiæ actiones, vide supra, Actiones ædilitiæ.

Aedilitiæ stipulationes, vide infra, Stipulatio.

Aedulitas in l. 17. D. de cōpensat. sumitur pro ædilitate: promiscuè enim sic veteres scripsisse inueniuntur. Tertu. in Apolog. Philosophi tyrannidem affectant: Christiani verò nec ædulitatem. sic enim habent libri veteres. Cuiac. In Obser. lib. 14.

Aedstimus, ædis intimus, Fest. lib. 1. Vide Gellium lib. 12. cap. 10.

Aedituus eodem auctore, dicitur ædis sacræ tutor, id est, curam agens. Huius definitionem probat Theophilus §. tutores. Institu. de tutel. his verbis: ὥσπερ æditui λέγονται οἱ ἱερεῖς, qui ædes tuentur, τοὺς ἱερεῖς οἵτινες τοὺς ναοὺς ἀσφαλίζονται. Sic æditus apud Vipianum l. 3. §. si tabulæ. D. de tab. exhib. ibi tabularum custodiam æditum suscepit: nam res controuersæ in æde sacra deponi solebant, l. 1. §. si pecunia. & §. seq. D. depos. Hodie obsignatio, & depositio fit apud acta, & caussarum tabularios, quos Galli Gresarios vocant, idque per d. §. si tabulæ. Sic vt superius intelligi debet apud Pauium l. 1. D. de tutel. & §. tutores instit. eod. apud Iustinianum, quamuis generaliter loquantur.

Aegram mulierem apud Papinianum l. 3. D. si quis aliq. test. pro tristi, & difficili atque irata accipere debemus.

Αἴνιγμα apud Imp. Institia. consti. nouel. 95. ἀπὸ τοῦ d. si. interpretatur Accursius Speculum, Alciatus ex Gellio pro quæstione obscura, & inuolnta accipi putat, lib. 4. Pareg. cap. 19. quod & verum est.

Aelianum ius. Sextus Aelius alias actiones composuit, & librum populo dedit, qui appellatur Ius Aelianum. Pompon. l. Necessarium. §. augescente. D. de orig. iur.

Aelia Sentia lex, vide infrà Lex Aelia.

Aenum, Paulo l. cùm de lanionis. 18. §. asinā. D. de Inst. instr. quę leg. vas quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit: idem miliarium ab Vipiano dicitur, l. cùm aurum. 19. §. si cui. D. de aur. arg. leg. de quo & Athenæus li. 3. cap. 10. De vasculis calefactoriis Iulius Pollux lib. 10. cap. 19. edisserit.

Aequabile ius apud M. Ciceronem lib. 2. Offi. non quod omnes æquet, sed quod iustitiam inter homines, & ęquitatem proportionabilem conseruet, id est, quod pariter tueatur potentes & tenues: vocatur ab Aristotele, ἀναλογικὸν, κατ' ἀναλογίαν δίκαιον.

Aequa lance prouerbiali dicendi genere dixere Modestinus l. non tantùm 20. D. de re iudic. & Iustinianus Imp. l. cùm quis. 10. C. de liber. præter. pro pariter, æquabiliter, vt apud Græcos ἴσῳ σταθμῷ.

Aequilibritas, id est ἰσονομία, Cic. in lib. de Nat. deor. cùm de atomis illis Democriti agit, Confugis (inquit) ad ęquilibritatem. tametsi in quibusdam vulgatis codicibus, æqualitatem, perperam scriptum sit. Vnde & Sext. Cæcilius pœnā talionis ad æquilibrium factam exposuit, id est πρὸς τὴν ἰσονομίαν, habita iniuriarum ratione, vt ipsam videlicet talionem quasi ad trutinam & libellam æquiparent atque expendant. Cuiac. lib. 4. de hon. disc. c. 9.

Aequitas variis in iure modis significatur. Adpellatur enim sæpissimè æquum & bonum, legibus superius adductis: aliquando δικαιοσύνη, ἤ δίκαιον λέγεται quod vetus interpres naturalem iustitiā vertit. A. Augustinus vero naturale ius, Liuiū sequutus. hic enim lib. 5. ius naturale humanū vocat. A M. Cicerone adpellatur verum ius, & germana iustitia, lib. 3. Offi. Plerúmque simplicitas legum. §. & hæc. Init. de leg. agn. succes. quandoque æqua lanx, d. l. maximum. & aliis legibus citatis in verb. Aequa lance. Dicitur & humanitatis ratio l. si cul. 38. in fi. D. ex quib. cau. maio. Aliquando dicitur benignitas, vt colligitur ex l. 1. in prin. D. vt in pos. leg. Hinc benignius leges interpretari oportere Celsus scribit l. 18. C. de legib. A Iustiniano in nouel. 98. in princ. καθηγητικὴ σοφία. Interdum adpellatur, Viri boni arbitratus, interdum religio, sæpè angusti iuris remissio. Vnde à Salonio in l. 1. D. de iusti. & iure, rectè definita est: Aequitas, inquit, est perfecta ratio, quæ leges & omne scriptum, dictúmque interpretatur, & emendat: ex qua ius manat, quod bonum & æquum dicitur, nullo scripto comprehensum, sed sola vera ratione consistens. Hæc definitio collecta videtur ex l. 1. C. de legib. & l. placuit. C. de iudic. vbi superfluit vox, scriptæ, vt vetera fidelissimáque exemplaria docent. Porrò eam ita ante oculos habere debet iudex, teste Vlpiano l. quod si. 4. D. de eo quod certo loc. vt ipsa exigente, à solennibus verbísque recedere posit, l. pen. D. de in integr. restit.

Aequitatis genera duo sunt: quædam est naturalis, de qua Vlpianus l. 1. D. de pact. Paulus l. postliminium. 19. in princ. D. de cap. & postli. idem Vlpianus l. 1. D. de mino. Et eam adpellant quæ ex naturali ratione mentibus hominum infixa est: vt, Deum colere, neminem lędere, suum cuique tribuere, fidem alteri datam seruare. Ciuilis altera, cuius comminimit idem Vlpianus l. 1. in princ. D. si is qui testa. lib. de vtroque genere loquens: estque probabilis quædam ratio non omnibus hominibus naturaliter cognita, sed paucis tantùm, qui prudentia, vsu, doctrina præditi didicerunt quæ ad societatis humanæ conseruationem sunt necessaria. De priore genere loquitur M. Cicero lib. 1. de legib. de legis origine loquens.

Aequitas, quam aliàs æquum & bonum, aliàs æquum & iustum, aliàs æquum bonum, sine copula dicimus, l. 1. & pen. D. de iustl. & iur. l. si & me. D. si cert. pet. Aristoteles τὸ ἐπιεικὲς adpellat: sunt & qui τὴν ἐπιείκειαν vocent. est autem mitigatio legis scriptæ in aliqua circunstantia, vtpote rerum, personarum, ac temporum. Ius est, inquit Donatus, quod omnia recta & inflexibilia erigit. Aequitas est, quæ ex iure multum remittit. Exempla sunt prætorum edicta. Quid enim aliud est restituere in integrum (vt ex multis vnum videamus) quàm laxare scripti iuris rigorem? Dicitur & humanior, & benignior iuris interpretatio.

Aequitas nihil aliud est, quàm voluntas syncera, seu arbitratus boni viri, minimèque versipellis, sic tribuens vnicuique suum, vt interim nemo lædatur: sicut est locus omnium elegantissimus in l. bona fides. §. incurrit. D. depos. & cap. 7. Salomonis Ecclesiastæ, Μὴ γίνου δίκαιος πολύ, καὶ μὴ σοφίζου περισσά.

Aequitas duplex est, scripta & non scripta. Potest enim æquitas tum in scholis, tum in foro duplici modo exerceri. Altero, vt diligenter consideremus, quo ordine Iurisconsulti & Imperatores Romani obseruarint æquitatem in describendis, pōnendisque legibus, & præiudicijs humanorum negotiorum: & si quando casus eueniat, qui per omnia sit similis, nec habeat vllas differentes circunstantias, quæ mutationem iuris desiderent: vt tunc secundum illas iudicemus, certi quod æquitatis cēsura dudū sit adhibita. Altero modo exercetur æquitas in his facti speciebus, quæ nunc euenit, nec habent præiudicium in legibus scriptis, ex omni parte respondens, vt nos secundum circunstantias earū applicatis axiomatibus summi iuris, iudicemus

dicemus quid diffiniri oporteat. Enimuero hic propriè est vsus æquitatis, omnium maximè necessarius Reipub. Quamobrem meritò non scriptam æquitatem vocare possumus, non quasi liceat sine scripti iuris obseruatione illam æstimare: sed quòd aliquantò longius à scriptis thesibus recedit: sicut ius Ciuile à iure naturali distinguitur, in Lius Ciuile est. de iusti. & iur. Vnde Aristoteles sic æquitatem definit, τὸ γεγραμμένον νόμου ἔλλειμμα, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. Atque ita à consuetudine differt, quòd æquitas sit ius natum & naturale: consuetudo, ius cōstitutum & receptum.

Aequitatis causa efficiens est Deus, qui naturam humani generis sic condidit, vt quamuis omnia de futuris negotiis certò præscribere non valeat, tamē notitiam quādam habeat insculptam qua possit certas aliquas honestatis formulas præscribere generaliter, sed quas omnes factorum species quandocunque incidentes exigantur arte quadam boni & æqui, hoc est, perpensis atque collatis certa ratione circumstantiis.

Aequitatis caussa materialis est ius naturæ, ius Ciuile, boni mores. Nam ex his fit pulchra quædā ac Reip. salutaris mixtura, per iudicium animi incorruptum. Materia verò circa quam exercenda est æquitas, sunt infinita hominum negotia, scilicet cùm incidunt. Tunc enim pro re nata ius rectè applicabitur, secundum circumstantias, quæ ad caussam pertinebunt. Aequitatis verò caussa formalis, est, vt conferantur diligenter facta iam incidentia cum circumstantiis suis, pertinentibus, inquam, ad formulas iuris: non aliter quàm ædificia probari solent adhibita principalioribus eorum partibus norma. Non potest autem eleganitius tradi forma cum exemplis suis, quàm apud Tryphoninum in l. bona fides. D. depos. vel contra. Aequitatis caussa finalis, seu effectus est, vt seruetur æqualitas humanarum rerum, quæ maximè inter se sunt dissimiles, vtque conseruetur Reipublicæ salus, quæ in rectis iudiciis vt plurimùm consistit: & sic transigatur istud ærumnosum huius vitæ momentum, ad gloriam Christi & æternæ vitæ.

Aequitati opponitur summum ius: de quo suo loco.

Aequitas iuris & morum norma. Sicut enim per normam iudicantur structuræ vitia: sic æquitas de iure scripto, & omnibus humanis functionibus ac moribus rectè diiudicat. Itaque Magistratus adtemperabit cognitiones suas bono & æquo, hoc est, diuinis, & naturalibus legibus: contra quas quicquid iudicatur, non potest non iniquum esse.

Aequum bonum impetrare dixit Cic. Philipp. 2. pro eo quod lingua vernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est ius suum obtinere, rem suam recipere. Is igitur à quo viuo nec præsens nec absens quicquā æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus.

A ë r a m a n, species quædam ex ære confecta i. nemo. 12. C. de oper. pub. sic enim legēdum & codex Theodosianus, & res ipsa docet, non ornamenta. quæ lex extat lib. 15. tit. 1. l. 37. C. Th.

A ë r a r i u m populus Romanus in æde Saturni habebat, Festo, ii. i. vide Plut. Publicolā. Aerariū, locus erat vbi poplice, id est publice pecuniæ reponebātur. Marciano iurisc. pro principis fisco accipitur, vt ex ipsius verbis conìicere licet, l. 1. §. ex illa D. de leg. Cornel. de fals. & l. edicto. D. de iur. fisci. Apud Athenienses autem cella erat post ædem Mineruæ, ob id ὀπισθόδομος dictum, vt apud Demosthenem κατὰ Τιμοκράτους.

Aerarium duplex principes habuisse liquet ex l. vnic. de quæst. & mag. off. lib. 12. C. & Nouel. Valent. de 30. an. præscr. l. vnic. §. eandem. Aerarium quidem priuatum, scilicet, rerum priuatarum principis: quod curæ erat comiti rerū priuatarū, vt ex 6. Basilic. & Theodorito li. 3. ca. 12. liquet. de quibus l. fi. C. de palat. sac. larg. lib. 12. Est & ærarium sacrum, siue sacrarum largitionum, id est, thesaurorum, d. l. vnic. C. de quæst.

Aerarium sanctius antiquis dicebatur prorsus intactum, vnde pecuniam promi non liceret, Cic. lib. 7. ad Atti. Epist. 19. Adtulit mandata ad Consules, vt Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrent. & Liuio lib. 7. belli Punici.

Aerarij Tribuni, à tribuendo ære adpellati sunt, Fest. lib. 1. Vide Bud. in prioribus.

Aerarij milites ab ære dicti sunt, quòd stipendia facerēt, Varroni lib. 4. ling. Lati. Vnde & æs militare, pecunia quæ Tribunis ærariis attribuebatur, vt militi redderent.

Aerarij, vt ex M. Fabio lib. 2. cap. vlt. liquet, sunt monetæ excusores. At ærarij homines Græcis ἄτιμοι & ἐγγεγραμμένοι, qui & in ærarios relati dicebantur, vt Athenis, ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.

Aerarij Quæstores mulctarum receptores dici ex Tacito lib. 13. constat: Censuit, inquit, Piso designatus consul, ut mulctam à Tribunis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent.

A e s, vt notissimum significatum omittam, pro assibus accipi antiquis ait Var. lib. 8. ling. Lat. Vnde & mille æris legasse, ait, dicebant. quo sensu accipiendùm verbum æs putem in lege Aquil. 1. & 3. cap. apud Gaium l. 2. D. ad leg. Aquil. & Vlp. l. si seruus. §. huius legis. D. eo. aut pro pecunia, aut nummis. Asses qui sint, vide infrà As.

Aes etiam nummos aureos Vlpianus censet l. etiam. 159. D. de verb. signif.

Aeris tandem appellatione omne nummorum, pecuniæque genus significari liquidò constat. Quod hinc manasse ex Plinio lib. 18. c. 3. & li. 36. c. 3. didicimus, quòd veteres æreis nummis, ouium, boúmque effigie à Seruio Tullio signatis vterentur.

Aes alienum est quod nos aliis debemus: æs suum est, quod alij nobis debent, Vlpianus l. cedere. 213. §. æs alienum. D. de verb. sig. l. subsignatum. §. bona. D. eo.

Aes circumforaneum, est pecunia ad vsuram accepta, id est æs feneratitium. Cic. ad Attic. Tusculanum & Pompeianum valde me delectant, nisi quòd me illum ipsum vindicē æris alieni ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt.

Aere dirutum, inquit Festus, militem dicebant, cui stipendium ignominiæ caussa non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. Hoc verbo facetissimè vsus est Cic. in Verr. act. 6. Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est.

Aerata porta Varroni eo dicta, quòd ære tecta fuisset, li. 4. ling. Lati.

Aeratum etiam dic, obæratum, ære alieno obrutum, vt est apud M. Ciceronem lib. 1. Epist. t. ad Attic. Epist. incip. Quæris: Tribuni, inquit, non tam ærarij, vt appellantur, quàm ærati.

Aerosa pecunia, dicitur ære mista, l. creditor. 102. de solut. sic ærosum lapidem Plinius lib. 34. ca. 1. & aurum ærosum, lib. 33. cap. 5. dixit, cui inesset æris vena. malè igitur Alciatus ad d. l. creditor. pro ærosa, ἐρανα repo suit, lib. 2. Dispunc. cap. 25. Vnde Cyprum insulam ærosam adpellasse Veteres Festus lib. 1. scribit, quòd in ea plurimum æris nascatur.

A e r v s c a r e, est æra vndique, id est, pecunias colligere, Festo lib. 1.

A e s t a t e m, inquit Vlpianus, sic incipere peritiores tradiderunt ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autumnali, & ita senis mēsibus æstas atque hiems diuiduntur, l. 1. §. 23. D. de aq. cott. & æst.

Aestas prior in Prætoris edicto, auctore eodem, ex comparatione duarum æstatum accipitur.

AESTIMARE est ære taxare, & adpretiare: vnde & vendere quandoque sonat, vt liquet ex l. plerunque. D. de iure dot. & ex Varro. li. 5. Vnde Aestimare litẽ est tanti reum damnare, quanti interest, l. si inter. §. si res. D. de pig. & apud Cice. in Cluentiana.

Aestimata pœna antiquis dicta fuit ab ære, qui eam æstimauerunt ære, ouem decussis, bouem centussis, hoc est decem vel centum assibus, Festo lib. 1.

Aestimas, æstimationes dixere antiqui.

Aestimatoria actio duplicem habet intellectum. Interdum enim hoc nomine ea actio significatur, quæ de æstimato proponitur, idque dubitationis tollendæ caussa, veluti cùm res æstimata vendenda datur, Vlpiano l. 1. D. de æstimat. & §. actionum. & ibi Theoph. & Angel. instit. de actio. Interdum æstimatoria accipitur, quanto minoris, vt explicant Gaius l. si quid. 18. & Paulus l. bouem. §. aliquando. D. de ædil. edicto.

AETAS generale nomen est, non solùm ad personas, sed ad res temporáque pertinens, vt ex subiectis adparebit. Aetas enim in personis ea est, quæ infantiã, pueritiam, pubertatem, iuuentutem, senectutem cõtinet. Aetas etiam significat amplitudinem, l. domus. 58. D. de leg. 1. vbi falsò in vulgatis codicibus legitur quantitatib. Sic ætas pro longo tempore accipitur, in l. si quando. C. de operi. pub.

Aetas quoque siluarum, & arborum apud Aggenum Vrbicum in comment. ad I. Frontin. c. de controuers. Sic & ætas virorum apud Plinium, & alios reperitur. Aetatem etiam temporis dixit Vlpianus l. si non sortem. 26. §. libertus. D. de condic. indeb. pro opportunitate, quæ Gallis dicitur *sa son du temps*.

Aetatum gradus, quod ad personas adtinet, varij varios constituerunt. Seruius Tullius pop. Rom. Rex, vt refert Gellius lib. 10. cap. 28. ætatem in tres gradus diuisit, pueritiam, iuuentutem, & senectutem. Pueros minores annis 17. existimauit, atque inde anno 17. quos idoneos iã esse reipub. arbitraretur, militię adscripsit, eósque ad annum 46. iuniores, supra eum annum seniores appellauit. Seruij Tullij diuisionem sequitur Vlpi. noster l. cum ij. 8. §. modus. D. de transac. Xenophon autem in quatuor distribuit: alios enim appellat παῖδας, alios ἐφήβους, alios τελείους, alios τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἔτη γεγονότας.

Aetatem verò in plures gradus distributam fuisse, ex Iurisc. responsis, & Impp. constitutionibus discimus. Infantis igitur ætas, cuius commeminit Pompo. l. si infantis. 55. D. de vsufruc. in septimum vsque annum porrigitur, l. si infanti. C. de iure delib. l. 1. §. sufficit D. de adm. tut. Inde pupillaris ætas in 12. annum in fœminis, in 14. in maribus producitur, l. Aemilius. D. de mino. l. ait diuus. D. de iur. fisc. l. 1. C. qui legit pers. & alibi sæpe. Finita ætate pupillari, incipit pubes l. 1. C. quand. tutor, vel cur. esse desi. l. coheredi. §. cum filiæ. D. de vulg. In puberem ætatem incurrit prætextati ætas, cuius commeminit Vlpianus l. deinde. §. fin. D. de lib. exhib. & Gellius lib. 1. ca. 23. in fin. Nam vsque ad 17. annum pueri ingenui prætexta induebantur, post quod in virilem mutabant: Puberem ætatem excipit iusta ætas, quæ 25. anno inchoatur, l. 2. in prin. D. de vac. muner. & hæc modò appellatur iusta. d. l. 2. (tametsi sciam iustam ætatem plerunque pro pubere accipi, in specie apud Neratium ex Seruio relata, l. quod Seruius. D. de condi. caus. da.) modò legitima l. fi. C. de iis qui ven. ætat. l. quæro. in fi. D. de testa tutel. & alibi sæpe. modò perfecta l. si reliquero. D. de legi. tutel. l. minor. 32. D. de mino. & passim. E diuerso ætas mino. dicitur imperfecta, l. fi. C. in quib. caus. in integ. rest. modò robusta, l. si maritus. 15. §. lex. D de adult. ex cõtrario infirma quæ puerorum seniumque est, l. ciuitatibus. 122. D. de leg. 1. Anno 25. virilem vigorem impleri Vlpi. tradit l. 1. D. de minorib. Scio Iulium Pollucem lib. 2. Onomastic. septem ætates ex Hippocrate connumerasse.

Aetatum verò mutationes κατ' ἑβδομάδα fieri Solonis elegiæ apud Clem. Alexan. Στρωματ. λόγῳ 6. declarant:

Παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος, ἕρκος ὀδόντων
  φύσας, ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἕπτ' ἔτεσιν.
Τοὺς δ' ἑτέρους ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτούς,
  ἥβης ἐκφαίνει σπέρματα γεινομένης.
Τῇ τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεξομένων ἔτι γυίων
  λαχνοῦται, χροιῆς ἄνθος ἀμειβομένης.
Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος
  ἰσχύν, ἥν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.
Πέμπτῃ δ' ὥριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι,
  καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν.
Τῇ δ' ἕκτῃ περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρός,
  οὐδ' ἔρδειν ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλαμνα θέλει.
Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἑβδομάσι μέγ' ἄριστος,
  ὀκτώ τ' ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη.
Τῇ δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ
  πρὸς μεγάλην ἀρετὴν σῶμά τε καὶ δύναμις.
Τῇ δεκάτῃ δ' ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτούς,
  οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

Aetatibus iuuentus connumeratur, ea incipit ab adolescentia finita, durátque ad senium, l. non aliter. 69. D. de leg. 3. porrò adolescentia durat ad 25. an. l. de ætate. D. de mi. Aetatem autem senectutis ab anno 48. inchoare docet Cicero in Catone, cuius verba huc non transcribo.

Aetatis venia impetrata dicitur, cum à principe ætatis gratia fit adolescenti ad consequendam rerũ suarum administrationẽ l. 10. C. de appel. & toto tit. C. de iis qui ven. æt. imp. Aetatis veniæ postulationem sic describit C. Harmenopulus lib. 1. tit. 12. αἱ τῆς μέχρι βασιλεία ἀπόφασις τοὺς κηδεμόνας ἀπ' αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ μόνοι τῶν ἰδίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα δυνάμενοι. Aetatis igitur veniam impetrare, est ius curatores depellendi, & res suas administrandi potestatem obtinere.

AETERNA auctoritas, vide infrà Auctoritas.

Aeternus paries, vide infrà Paries.

Aeterna lex, vide infrà Lex.

AEVITAS in XII. Tab. senium sonat, Gell. interprete li. 20. cap. 1. quum scilicet iam pronectiores homines sunt, & quasi capulares, vt inquit Plautus. Verba legis XII. hæc sunt, Si in ius vocat, si morbus, æuitásve vitium extitit, qui in ius vocasit, iumentum dato: si nolet, arceram ne sternito. Hanc autem legem explicui ll. 4. veteris Iurisprud. l. 50. Vnde æuiternus αἰώνιος, sempiternus. Apuleius de Deo Socratis: Quos deos Plato existimat veros, incorporales, animales, neque fine vllo fine, neq; exordio, sed prorsus ac retro æuiternos.

A F

AFFATVS, principum decreta adloquẽdo, cognoscendóque concessa l. 3. nos reddentes. C. de summ. trin. & l. sacri. 6. C. de episc. aud. Non possunt autem ita adpellari aut definiri tardè concessa rescripta, vt quidam autumant, nec hoc probat d. l. 3. ibi tardiores. Nã eius constitutionis is est sensus, vt non expectata principis iussione, aut rescripto, non cunctetur iudex in instantius persequendis raptoribus virginum, sacrilegis, homicidis, non expectatis affatibus, quæ fortassis tardius adferrentur, & interea illi effugerent, non sine magno reip. incommodo. Alioquin definitum esset generalius definitione. Nam & in d. l. nos reddentes. plenos affatus legimus.

AFFECTVM beneficium appellant pontificij Id, ad quod ex præsentatione ius habemus, glos. in verb. affectum. In ca. si capitulo. de concess. præbend. lib. 6.

Affectus, præter notas significationes, accipitur pro liberis. l. cunctos. 26. de decurio. lib. 12. C. Th. Capitolinus in Gordianis: Affectus suos, inquit, vnicè dilexit, filiũ & nepotẽ vltra morẽ. Quãdoq; pro vxore & aliis dilectis. Vulc. Gallica. Nec tamen, ait, Antonius grauiter est iratus, nec in eius liberos, aut affectus sæuiit.

AFFIRMATOR, Vlpianus D. li. 27. ti. 7. l. 4. Eadẽ causa videtur affirmatorũ: quia scilicet cum idoneos esse tutores affirmauerint, fideiussorũ vicẽ sustinent.

AFFIXA, vt domum instructam legare cũ omnibus af-

fixis, Paul. D. lib. 33. tit. 7. l. 18. & l. 21. quæcunque infixa inædificatáque sunt, l. 26. illigata ædibus.

AFFLVERE exercitium in Impp. constitutione l. 1. C. de metal. & meta. lib. 11. est inferri corpori metallariorum, quod res ipsa docet, & verb. Confluxerint.

Αφήλιξ, cuius commeminit Modestinus l. ἀφίστατ. 2. D. de excu. est, Theophilo definitore, ὁ τὴν μὲν ἥβην ὑπερβάς, οὔπω δὲ τὸν χρόνον ... Est pubes, minor tamen 25. annorum.

Αφίεσις, siue ἄφεσις, vacationem vertit Antonius August. ad l. ἀφίστατ. D. de excus.

Αφορισμὸς in Græca const. l. μισθὸς. de metat. & epide. lib. 12. C. exarmatio, siue armorum detractio. Vetatur ea constitutione præses prouinciæ occasione prætextúque ἀφορισμοῦ aurum exigere.

Αφοπλισμὸς in nouella Iustiniani consti. 8. sunt, interprete Iuliano Patritio, qui priuatis hominibus arma habere non concedunt.

Αφοσιώσεως χάριν apud Modestinû l. ἀλλὰ καὶ 13. §. ἐὰν ... D. de excusat. est dicis caussa, id est defunctoriè, aut perfunctoriè, vt rectè admonuit ad eum locum Antonius August. libr. 2. Emendat. cap. 2. De hac formula vide amplius aliquid in, Dicis caussa.

AFRICVM fru mentum apud Celsum l. si is qui 50. §. 1. D. mãda pro optimo accipi quidam putat. Equidem pro cariore, quû debetet ir, fumi existimê, idq; vectu ræ ratione, cuius rei caussa mãdati illic agit fideiussor.

AG

AGAPES, pauperum conuiuia, Gratiano in c. si quis despicit. 42. dist. qua voce etiam Christianorum conuiuia significari apud Tertullianum, & Cyprianû refert Alciatus li. 1. Præterniss. ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν, quod libétissimè recipere significat, apud Plutarchû in Numa, & AEschinê, & nutrire apud Aristotelê li. 2. Oecon. hinc ἀγάπη, caritas, conuiuia quæ pauperibus dari solebant: quo significatu vsus est in eum sensum Iudas Apostolus, in Epist. sua, οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, id est, conuiuia facere. Vnde illum canonem decerpsit Gratianus, vbi forte ἀγάπη neutro genere legit. malim tamen illic legi ἀγάπας, vt & Apostolus Iudas indicat.

AGASONES, dicuntur equos agentes, id est minantes, Festo lib. 1. vel etiã qui iumenta curant, inquit Acron. quo significatu vsus est Alfenus l. 6. D. si quad. paup. fec. & l. cùm quæreretur. 60. §. 1. D. de lega. 3. vbi Accursius eodem modo interpretatur. s. qui equos ducit.

AGER est locus, qui sine villa est, Vlpiano l. Ager. D. de verbo. sig. Locus verò sine ædificio, in vrbe area, ruri autem Ager appellatur, idémque ager cum ædificio fundus dicitur, Florentino l. fundi. D. eo. tit. Ager, inquit Varro lib. 4. ling. Lat. dictus est in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus caussa: id Græci dicunt ἀγρὸν, vt ager quod agi poterat. M. Fabius lib. 1. Instit. orat. cap. 6. hanc ἐτυμολογίαν reprehendit, aitque, ager, vocem ex Græco duci.

Ager purus opponitur monumento, l. 9. C. de relig. & sump. fun. vt in veteri iudicis sententia, Necessariam fuisse inspectionem ædificiorum & loci, de quibus apud me actum est, re ipsa manifestatur. Quum igitur ædificia solo puro posita deprehenderim, neque vllo sepulchro superposita vel coniuncta, apparet venditionem eorum iure factam, &c. Cuiac. Obs. li. 10. c. 37.

AGRORVM NOMINA.

Ager adsignatus, vide suprà Adsignatus, & apud Aggenum Vrbicum in comment. ad l. Frontinum de agrorum qualitate: Idem & Antianus dicebatur.

Ager Adrianus, qui limitibus maritimis Gallicis finitur.

Ager Arcifinius Frontino, in li. de agror. qualit. ab arcendis hostibus appellatus. Alij dictum putât, quòd certis linearum mensuris non continetur, sed arcentur fines eius ob. ectu fluminum, montium, arborum.

Ager Asculanus, variis limitibus intercisiuis adsignatus.

Ager Auximalis limitibus Gracchanis per cẽturias adsignatus, Anconitanus eadem lege continetur. Albensis idem vt Asculanus. Reliqua agrorum nomina & significatus petenda censeo ex lib. de agrorum conditionibus variorum auctorum: quibus connumeratur subsequens. Quædam etiam recenset Varro li. 4. de lin. La.

Ager limitatus Festo li. 10. in cẽturias dimensus. Is enim decumanis, & cardinibus dabatur, vt ait Front. lib. de agrorum qualitate, & ita accipiendus est apud Florentinum l. in agris. 16. D. de acq. rer. domi. & Vlpianum l. 1. §. simill. 4. D. de fluminibus.

Agri occupatorij Flacco dicuntur, qui & arcifinales, quos videlicet in ea terra quam occupauerant, non quatenus colere poterant, sed quantum in spe colendi reseruauerant, vicinos colendi virtute arcendo sibi sumpserant.

Ager restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot annis, Varroni lib. 4. de ling. Lat.

AGRICVLTVRA ab initio semper fuit, & iam nunc est functio longè honestissima, quam sancti patres apud Hebræos, & qui nobiles apud Romanos habiti sunt, excoluerunt. Vnde nos hodie magnam nobilitatis existimationem quoque ducimus, quod plerique nullam omnino negotiationem, sed diuinam agricolationis institutionem sequuntur, & lucra velut ex manu Dei suscipiunt. Quarat one veteres, cum bonum virum significare vellent certo aliquo vitæ genere, bonum agricolam appellabant, teste Catone in li. de re rust. & breuiter, quanto interuallo agriculturam Cicero præferat negotiationibus, ipse tradit lege in Officiis. Et Valerius libr. 4. testatur, Qu. Cincinnatum arantem, olim fuisse, & quidem feliciter, salutatû Dictatorem. Vnde apud Liuium Agricultor. sic & l. 25. tit. de probat. & præs. D.

AGRIMENSORES qui fines regunt, limites dirigunt, vt liquet ex Constitutione Theod. & Valen. Imp. l. præcipimus. de sepul. & Imp. Cõstan. l. 3. C fi. reg. hi mensores Vlpiano dicuntur l. si irruptione. D. eo. Hi etiam agrorum modum præstituunt.

AGERE, verbum latissimè patet. Tritissima significatione, facere, & gerere: inter hæc tamen subtilis quædam est differentia. Actum enim generaliter dicitur siue verbis, vt stipulatione, siue re vt nũeratione: gestum, rem sine verbis factam significat, Vlpiano ex Labeone l. Labeo. 19. D. de verb. signif. Interdum hæc tria in eadem oratione ponuntur, vt apud eundẽ Vlpianum. l. 2. D. de curat. bo. dand. l. 1. D. de offic. procura. Cæs. Agere etiam est iudicio experiri, & iudicio persequi: exempla sæpius sunt obuia: ideò non referenda.

Agere est ducere, Vlpiano l. 1. §. 1. D. de riuis, Vnde, ait primùm aqua ex flumine agi posuit: & eodem sensu, Agere ratê dixit Prætor in l. vnic. D. vt in flu. pub. na. lic. & agere iumẽta l. 7. D. de serui. rust. l. 235. de ver. sig.

Agere etiam tractare sonat, apud Callistratum l. non intelligitur. §. 1. vers. quando autem. l. 1. §. 1. ibi agunt. D. de pact. id est tractant.

Agere etiam dicitur qui excipit, auctore Vlpiano. l. 1. D. de except.

Agere apud Celsum l. si plures. D. de cur. bo. dan. administrare sonat, & apud Theodosium Imp. l. pro biennio. de proxi. sac. scrin. lib. 12. C.

Agere dicitur, qui & alicubi degit, aut moratur, l. cùm filius. D. fami. ercis. l. solent. D. de cust. reo.

Agere accipitur pro præesse, apud Vlpianum l. 2. D. de offic. iuridic. Alex.

Agere actionem, apud Vlpianum l. non solum. 39. §. 1. est in iudicio proponere: sic apud eundem l. vti frui. §. in his. D. si vsusfru. pet. & l. idem Pomponius. §. 5. 1. D. de rei vendi. & alibi sæpe.

Agere caussam dicuntur oratores apud Varronem li.5. de Ling. Lati. id est, iudicio contendere. Sed & litigatores ipsi, quorũ res est, l.1.C.de iuris, & facti igno.

Agere rempublicam, est administrare, l. qui mittuntur. 35.D.ex quib.causs.maio.

Agere ex sponsu apud Ciceronem pro Quintio, in interdicto de vi, ex illa sponsione, quæ apud iudices fiebat, liticulam intendere. Agere etiam ex sponsu dicitur is qui vicit, de re aliqua pignore certans: quo in genere actionem præscriptis verbis dari Vlpianus scribit l.si gratuitam.§.si quis.D.de præscri.verb. Ludi tamen caussa sponsionem facere licere Marciano placuit, l.pen. D. de aleato. ergo eo nomine ex sponso agi posse constat. Planè si quid iocandi caussa dictum sit, ex sponsu agi non posse Varro lib.5.scripsit.

Agere lege, apud Vlp.l. Barbarius.D.de of.Præto.est ius, quod lege aliqua proditũ, cõstitutúmve est, persequi.

Agere autem est ipsam persequi, Venuleio l. vltima.D. quod vi, aut clam.

Agere animam, agere diem extremum vitæ, hoc est, mortiam operam dare, ad exitum huius vitæ agonẽ inire, seu certamen. Oppositum, Agere in humanis rebus, agere vitam, agere ætatem.

Agere pœnitentiam dicitur, quem facti pœnitet, Paulus in l. si in lege.§.colonus.D.locat.

Agere summo iure, est præfracto, strictóque iure in iudicio contendere. Cicero pro Cecinna, Non minus, ait, laborat Cecinna, ne summo iure, &c.

Agere mensuram, apud l.Frontinum, & Vlpianum, ad mensuram reducere.

Agere cum populo, est rogare aliquid populum, quod suffragio suo vel iubeat, vel vetet, ex M.Cicerone li.3. de legib. vnde rogatio, pro lege dicitur. Comitia habere, idem est. Agere ad populum, hoc est, concionem habere. Agere cum patribus, est ad Senatum referre, Budæ.l.1.D.de ambit.

Agere etiã is videtur, q exceptione vtitur. Nã reus in exceptione actor est, Vlp.l.1.D.de except.præs. & præiud.

Agere deniq; verbũ gñalissimũ esse adnotãt Accur.& Alciatus in §.sed neq;. Inst.de testam. cuius verbi diuersas significationes hoc tetrasticho expressit Martialis:

Semper agis caussas, & res agis, Attale, semper.
Est, non est, quod agas, Attale, semper agis.
Si res, & caussæ desunt, agis, Attale, mulas.
Attale, ne quod agas desit, agas animam.

Agens libellos, non pro magistro libellorum supplicum, sed pro præfecto prætorio accipiendum putem, apud Tryphoninum, l. rescriptum. in princ.12. D.de distract pign. Nam temporibus Alexandri Seueri, de quo d.l.rescriptum loquitur, Papinianus erat Præfectus prætorio. Auctor est Spartianus in Alexan.

AGENTES IN REBVS, de quibus extat tit.li.12.C.(vt explicat Turnebus Adu.li.11.cap.10.) erant in militia palatina, & velut armata, qui per prouincias speciebus annonariis, quę fisco aut vrbibus præstabãtur ex canone aut indictione, conuehendis importandísque præerant, vt canoni Romano, canoni Alexandrino, frumento militari, atque eorum etiam officiorum annonis, quæ in palatino erant comitatu, præsidebant. Itaq; diuus Hieronymus eos interpretatur κυριοφόρους, frumentarios & veredarios. Hoc enim, inquit, quod LXX. transtulerunt κυριοφόρους, nos frumentarium vertimus, iuxta antiqui sermonis eloquium. Eos enim quos nunc agentes in rebus, vel veredarios appellant, veteres frumentarios appellabant. Et si autem erant in Palatinis officiis, vt indicat diuus Ambrosius in epist. ad Marcel. his verbis: Palatina omnia officia, hoc est memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum comitum. Tamen munus eorum etiam in prouinciis erat, cùm & in Imperatoria aula frumentationibus & annonis præessent, & in prouincia eandem rem curarent. Quin & à Palatinis in Th.Cod. distinguuntur his verbis: Quicunque igitur inter agentes in rebus, vel inter palatinos militiæ sacramenta sortiti sunt. Qui de his plura cognoscere cupit, legat Cuiac. commentarium in Cod. In peruetere lexico agentes in rebus legitur exponi μαγιστριανοὺς, quod vocabulum Suidas explicat καστρησίους, id est castrenses. Agentiũ in rebus genera hæc siue gradus sub illo rub. memorantur, vt alij sint tribuni scholarũ, alij primicerij, senatores, ducenarij, biarchi, circitores, equites, & tyrones, &c. Atq; hi post continuæ militiæ tempus, veluti pro præmio laboris exacti, fiunt Principes agentium in rebus, de quibus extat tit.lib.12.Cod. Cassiodorus li.12. Cur agentium, inquit, in rebus miles, officij post tot laboris incerta aliquid patiatur ambiguũ, qui crebris actionibus excubando, ideo Principis nomen habere promeruit, quia militiæ sacramẽtis ceteros antecellit.

AGITARE, agere, litigare, l.fi.D. de fideiusso. Agitare etiam, quærere significat l.1.§.veteres. D.de acq. poss. l.quod pariter.D.de reb.dub.

Agitare, tractare, l.idque.45.D.de actio.emp.

Agitare est incitare ad currẽdum, l.1. C.de cursu public. li.12. sic & accipiẽdum putem in l.eos qui. de spectac. li.11.C. siue currum equis adhibitis ducere.

AGITATORES, aurigę sunt, qui in ludis Circensibus curuli certamine se exercebant, Alc.in l.1.C.de spect. lib.11. adde Budæum elucidãtem l.athletas. de infami. in pri.annot. & vide l.fi.C.de mal. & math.

AGGERES sunt lapidũ, terræq; congeriatio fixis palis, vndis cohibendis opposita, apud Vlpianum l. penult. D.de extraord.crim.l.1.in fi.D. de aq. & aq.plu. l. impensæ.14.D.de impens.in reb. dot. Hi valla adpellantur ab Honor. & Theodos. Impp. l. vnic. C. de Nili agge.non rump. Significare etiam aggerem viam lapidibus stratam Isidorus scribit li 15. Etym.c.vlt. Seruius autem in lib.12. Aeneid. putat pro muris accipi. Equidem in eo Virgil. loco pro munimentis murorum sumi putem. Virgilij verba hæc sunt,

Cum intra portas, atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum.

Nec mouet quod ait Varro, quòd muris continerentur. Nam quæ cohærent, eodem iure censenda sunt, l. quæ religiosis.D.de rei vindic.

AGMEN vt notos significatus prætermittã, significat numerum præfinitum, in Iustini (nisi nos fallat inscriptio) cõstitutione l.pen. C.de aduo. diuers. iudicum.

Agmen aquæ in Claudij Imp. constitutione, pro multitudine aquæ, l.præses.6.C.de ser.& aqua.

AGNATI, Agnatio, Agnasci, vide suprà Adgnati.

AGNOMEN Grammaticis, quod extrinsecus aliqua ratione, vel casu quæsitum est: hoc tamen in veterum Iuriscons. aliorúmve scriptorum libris non legisse se Ant. Augustinus refert lib.1.Emend.ca.8.

AGNI sunt minores anniculis, Alfeno l.cum quæreretur.60.D.de lega.3. Agnorũ autẽ quãdiu loco sint, ex vsu cuiusque loci accipiendum putat Marcian. l. legatis.65. D. eo. Nam in quibusdam locis ouium numero videntur, cum ad tonsuram venerint: & hoc significatu Græcis agnus dicitur, ἀγνὸς. sed &

Ἁγνὸς Græcis purum castumq; sonat, Festo: vt agnus, ouis fœtus est, eò quod sit hostia pura, immolationi apta: vnde & IESVS CHRISTVS Saluator noster rectè agnus dictus est in varijs Noui testamenti locis.

Ἄγνος, fruticis genus apibus gratissimum, à Gaza redditur, vitex, apud Aristotelẽ li.11. animal. Hinc ἀγνοφόρον apud Modestinum, l. Titia 34.§.1.D. de leg.2, ferens agnos: sic enim legendum dudum admonui ad d. §. in Pand. Rouillianis, & li.3.cap.4.Iurisprud. Med. nõ ἀμνοφόρον, vt in vulg. codice, nec ἀγνοφόρον, vt in P. Flo.

Agna, Rusticis Beticæ prouinciæ mensurę genus, aliis actum, auctores sunt Theodosius & Neuterius: &

hunc duplicatum putem ex Columella lib. 5. cap. 16.

Ἀγωνοθέται Iulio Polluci li. 3. cap. 30. sunt ἀγώνων διαθέται, id est, certaminum præfecti, certaminum præsides, & constitutores: quo significatu accipiuntur apud A. Charesium l. vltim. §. mastigophori. D. de mu. & hono. & apud Hono. & Theod. l. fin. C. Th. de expen. lud. Suidas, ἀγωνοθέτης, ὁ ἐν τοῖς σκηνικοῖς ἀθλοθέτης ἐστί, ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Hinc

Ἀγωνοθετεῖν, certaminibus, ludísque præesse, ea constituere, & designare, apud Modest. l. Septicia. D. de pollicit.

Ἀγωνοθεσία munus designandi, constituendíque certaminis, apud Vlpianum ex Neratio l. si filia. 22. §. Neratius. D. famil. ercisc.

AGONOTHETICI fundi mentio fit in l. fi. C. de fund. patrim. lib. 11. qui sumptibus certaminum deputati erant, vt C. de diuer. præd. l. pen.

Ἀγωγαὶ, in Græca const. l. 4. de discussor. li. 10. C. siue ἀγωγαὶ, in Nou. 128. dicebantur quæ agebantur, ducebantur ad principem: cui significationi indicio est verbum παραπεμπτικὰ vtrobiq; positum, quo transmissilia significantur.

AIO verbum veteris iuris erat, quo actiones personales intendebãtur. significat dedico, adfirmo, Nonio. Hinc nata illa forẽsis formula, A. T. M. M. D. O, id est, Aiote modò mihi dare oportere, vt Valerius Prob⁹ scribit.

Αἰτία, accusatio, criminatio, apud Classicos rerũ Græcarum scriptores: ἐν αἰτίᾳ γίνεσθαι dixit Plutarch. in Camilio, quod & I. Pollux lib. 8. ostendit ex Platone, aitque esse verbum iudiciale, siue forense.

ALAE, præter notissimos significatus, sunt militum aut equitum ordines, Gellio lib. 16. ca. 4. sic accipiẽdæ sunt apud Vlp. l. 2. D. de iis qui not. inf. & Suet. Tranq. in Clau. ex quo d. l. 2. explicatur ibi, cohortis. dictæ sunt Vegetio ad similitudinẽ alarum, lib. 2. cap. 1.

Ἀλάβα, atramentum Phauorino. Hinc Ἀλαβάρχης, scripturarum magister.

Ἀλαβαρχία, id munus, cuius meminit cõstitutio Imppp. l. vsurpationem. 9. C. de vectig. & cõmiss. sic enim ibi legendum quidam admonuit, eum ibi Arabarchia vulgò legatur. vide infrà Arabarchia.

ALABASTER, vas vnguentarium Baifio, l. argumento. 25. §. mundus. D. de aur. arg. mund. vbi sic legendum putat: pro quo in Pand. Flo. est Lauatio, riscus, vt & sem et refert.

ALBINI, quos Græci κονιάτας vocant, in Constantini Imp. ad Maximum constitutione l. 1. C. de excus. artifi. lib. 10. sunt albarij, qui albario muros illinunt.

ALBARIVM, calx liquefacta, qua muri exalbantur, Alciato ex Plinio ad d. l. 1. Vnde albarium opus apud Vitruuium, id est tectorium, quod ex calce pura fit.

ALBVM, tabula dealbata, vel, vt ait Theophilus §. pœnales. Inst. de acti. ὅ ἐστι λεύκωμα, ἐν ᾧ λευκοῖς γεγράφθαι γράμματα in quo Prætores edicta, actiones, interdictáque proponebant, quò omnibus innotescerent, l. 1. C. de interdi. §. pœnales. Inst. de actio. Nec tamen existimandum est literas albas fuisse, vt vult Theophilus loco præcitato, sed tabulas ipsas, vt quiuis facilè intelliget ex his Cice. verbis lib. 2. de Orat. Res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebátq; (malim referebat) in album, & proponebat tabulam in domi, potestas vt esset populo cognoscendi. Item & ex Plauto, Si id fiat, næ illi faxim nusquam appareant, Qui hic albo pariete aliena occupant bona. Hic autem significatus ad tabellas, quæ iudicum pronuntiata continent, producitur, quod constat ex l. si quis. 7. & l. si familia. 9. D. de iurisdict. & ex Paulo li. 1. Sent. tit. 13. & lib. 5. tit. 25. & l. 1. D. de edend. & vide Anianum qui præcepto curiæ intellexisse visus §. is qui. d. tit. 13. Albas autẽ sententias Asinius Pollio apud Senecam Græco more, dixit, apertas, faciles, nõ obscuras, non tenebricosas. Eusebius enim λευκότατον pro clarissimo & facillimo vsurpat. Illius verba hæc sunt, Sententiæ, quas optimò Pollio Asinius albas vocabat.

Albi etiam adpellatio ad alia transfertur: significat enim matriculam, l. Herennius. 10. D. de decurio. & l. fin. §. Camelasia. D. de mun. & ho. & l. 1. & 2. D. de albo scri. l. in albo. 9. l. nominationum. de Decurio. li. 10. C. & istud λεύκωμα τῶν βουλευτῶν adpellat Dio li. 55. Erat & Album iudicum Tranquillo in Claud. cap. 16. tabellæ scilicet, in quibus eorum nomina describebantur, qui earum erant decuriarũ, quæ vnoquoq; tempore iudicabãt, quæ & λευκαὶ χειρῶν γραμματεῖον dicebantur. Hinc illud Plinianũ in Præfatione per metaphorã dictum: Cum hanc operam condicerem, nõ eras in hoc albo. Erat & λεύκωμα τῶν πολιτῶν, I. Polluci lib. 8.

ALEA, taxillus quo fortunæ periculo ludimus. sic enim accipitur in edicto prætoris l. 1. in princ. D. de aleato.

Aleam ludere, pro ludere taxillis, vel alio fortunæ ludo, dixit Paulus l. 26. D. de iniuriis.

Aleæ lusus legibus vetitus fuit, quod & Horatius docet lib. 3. Carminum, his verbis:

-nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Siue malis, vetita legibus alea.

Alea cùm pro ludo accipiatur l. fi. §. 1. D. quar. rer. actio non det. fit vt ad fortunam, & periculi cuiusuis dubitationem significandam porrigatur: vt iacere aleam dicatur is, qui se periculo exponit: emere item aleam, qui incertæ rei futuræ spem emit, veluti captum piscium, vel auium, Paulus in l. cùm hereditatem. D. de hered. actio. vend. l. 8. D. de contrah. empt. & alibi.

ALEATORES sunt, qui sese quocunque ludendi genere varietati fortunæ cõmittunt, & pecunias, & tẽpus, aliquando etiam vitam amittentes. Hos rectè coerceri vult lex in republica: quia nulla est maior occasio deprauandi animi, quàm ludus passim immodicus, ad perniciem omnium rerum, l. fi. C. de religios.

ALIAS, aduerbiũ variè pro re accipi apud iuriscons. solet. Plerũque enim significat, id est, aliò, vel potiùs in aliũ locũ l. adeò. §. quod si. D. de acq. rer. dom. Sumitur etiã pro aliquando l. qualem. 19. §. vnde videndũ. D. de recept. arbit. Significat etiam, alioquin, apud Scæuolam l. diuortio. in princ. D. de neg. gest. nam conditionis ibi nota non est, quod quidam crediderunt. Aliàs exceptionis notam esse liquet, l. qui testamento. 20. §. mulier. D. de test. nam ibi alias, id est in alijs actibus. Sumitur & pro aliter, & extra eos casus, l. aliàs. D. de iniuriis. Sonat etiam modo, si geminatè aut tripliciter, aut quadrupliciter efferatur, aut scribatur: vt videre est apud Callistratum l. 3. §. eiusdem. D. de testib. Cic. in Verrem, Alias reuocabat, aliàs decernebat. Est vbi geminetur tripletúrve, accipitur tamen pro aliter, l. cum hi. §. modus. D. de transac. Alias, temporis, putà præteriti, significatiua est, vel significat aliquando, vel anteà, l. pen. §. fi. D. de inoffi. test. & l. diuus. 9. D. de custo. reo. Scio Bartolum in l. 1. vers. quinto quæro de dictione. D. de cõdit. & demõ. quinque significationum huius aduerbij genera collegisse, quę apud eum videas velim, atque expendas.

ALICVLAS, vestimenta esse puerilia Vlpia. scribit l. vestis. 23. D. de aur. arg. mund. leg. quidam tamen ibi legendũ putant caligulæ. Hotomanus putat legẽdum, ALLICVLAS, vt manicatæ tunicæ intelligãtur, quæ pueris decoræ, grãdioribus autẽ minus honestæ apud Romanos erant: vt patet ex Gell. li. 7. cap. 12. nã, vt ait Hesychius, ἀλλίξ, χιτὼν χειριδωτός. Allix, inquit, tunica chirodota, id est manicata. Cuiacius verò Aliculas, togas breues interpretatur, & has pueriles, ex Martiali, *Brumæ diebus mittebat vmber aliculam.*

Quod ita alibi, *-breuis gelida missa est toga tẽpore brumæ.*

ALIENARE mediæ nouæque Iurisprudentiæ verbum est, quo iuris dominijque à nobis translationem significamus: qui significatus ita notissimus est, vt exéplia minimè egeat. Alienare etiam minuere, amittere, pro eod. l.1.§. quid si in lite. D. si quid in fraud. patro. & puto (ait Vlpia.) hunc deminuisse de patrimonio. sic minuere pro alienare Vlpi.l.fi. D.de legibus. oppositum adquirere, d. l. fin. Hinc Alienatio generali significatione complectitur omnem prorsus translationem rerum, videlicet manumissionem, vsosfructus dationem, hypothecam, pignoris nexum, seruitutis impositionem, emphyteusis contractum, ex Iusti. constitutione. l.fi.C.de reb.alien. non alien. His addit idem Imp. Nouel.7.§.1 τὴν πρᾶσιν, δωρεὰν καὶ ἀμείψιν, id est, venditionem, donationem, & permutationem. Quod ait πρᾶσιν, repugnat Vlp. l.alienatum. 67. D. de ver.sig. Hanc ἀντινομίαν nec Albericus, nec Alcia. diluunt. Tu rem expende. illis quoque adijci potest & transactio, ex sententia Impp. l. non solùm. C. de præd. mino.

Alienandi verbo propriè venditionem significari, ait Cuia. in lib. 3. Instit. de locat. & cond. vbi pro venditione, Zenonem scribit alienationem dixisse.

Alienare licet res sacras propter redemptionem captiuorum. Nam animæ hominum præferendæ sunt inanimatis. Nouel. de non alienan. aut permutand. §. iisdem pœnis. constit. 7. ex Haluandri versione.

Alienare eum intelligi Paulus scribit l. ex hoc autem. 8. §. alienare. D.de alie.iudic.mut.caus. fact. qui rem alienam vendidit. Qui autem occasione acquirendi non vtitur, non item, eidem Paulo l. alienationis.28.D.de verb.sign. Porrò iam quæsitum repudians, alienat, l.5. §. 4. D. de reb. eor. qui sub.

Alienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet, venditum tamen rectè dicitur. Vlpianus l.alienatum. de verb. signifi. D.

Alienatus Festo lib. 1. dicitur qui alienus factus est.

ALIENATIONEM, rei suæ, iurisq; sui in alium translationem definit An. Senec. lib. 5. de Benefic. cap.10.

Alienatio sæpe manet in pendenti, post, futuris committenda fortunæ casibus. Nouel. de his qui nup.iter. §.quoniam verò alienationes.consti.22.eo.interprete.

Alienatio voluntaria, quæ conuentione fit: necessaria, quam lex infert. Paul. l. 1. D.de fund. dotal.l.3 §.3.D. de reb. eor. qui sub.

Alienationis verbum etiam vsucapionem continet. Vix est enim, vt non videatur alienare, qui patitur vsu capi. Eum quoq; alienare dicimus qui nō vtendo amisit seruitutes. Qui occasione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam, non amplectitur, Paulo l. alienationis. D. de verb. signifi.

ALIENVM non est, scilicet ab vsu forensi, & vtilitate humanæ societatis. Opponitur ei clausulæ in legibus frequentissimæ, HOC IVRE VTIMVR.

Alienus postumus, qui non est testatori futurus suus heres, Instit. de leg. §. Posthumo quoque.

ALIMENTORVM nomine cibaria, vestitus, & habitatio continentur l. legatis. 6. D. de alim. & cib. leg. Sanè si quis de alimentis transigat, neque de vestimentis, neque de habitatione transegisse videtur l.cum hi. 8. §. qui transigit. D. de trans. Vnde colligi potest alimenta à cibariis differre: nam illorum nomine ea omnia continentur, sine quibus ali corpus non potest: horum verò tantùm quæ ad cibum pertinent.

ALIMENTARII dicuntur quibus alimēta legata sunt, l. pen. §.1. D. ad leg Falc.l.8.§.3. D.de transact. eadem ratione qua donatarij aut legatarij.

ALIMODIS, pro alius modi Festo lib.1.

ALIORSVM aduerbio vsus est Cato apud Festum: significat autem versus alium locum.

ALIQVO SEQVIVS, vel Aliquosetius, apud Vlpi. in lib. de offic. proconsulis, glossæ veteres exponunt, πολύτι μαχελέστερον, quod est aliquantum tardiuscule.

ALIVS, exclusionis nota, l.si fundum.81.§.si libertus. D. de leg. 1. Alciatus responso. 566. Aliquando pro quidam accipitur, & hoc si geminetur, quale est in Iustiniani constitut. de alijs in princip. C. de curator. furio. alius, id est quibusdam. Quandoque sumitur pro diuerso à superioribus, vt in l.vni. C. vt actio & ab heredi. & cont. he. & sic excludit: cuius vocis ea vis est l. illud. C. de sac. sanc. eccl. l. defensores. 2. C. de defen. ciuit. l. rescripto. D. muneri. & honu. Est casus vbi includere videtur: nempe in decreto pontificū, quod est in c.t. in fin. de præbend. & dignit. lib. 6.

ALIVTA (inquit Festus lib.1.) antiqui dicebant pro aliter. ex Græco ἄλλως vel ἄλλως transferebantes. Hinc est illud in legibus Numæ Pompilij, SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSVS IOVI SACER ESTO.

ALLAVDIVM fundus ad possessorem pleno iure pertinens, cuius nomine nullum laudatiuum (vulgò laudemia vocant) præstandum est. Alciatus lib.1. Paregōn ca. 45. Equidem vnico l scribendum putem, vt verbum compositū ex a priuatiua particula, & laudiū siue laudatione, vt sit id prædium cuius nullus auctor est nisi Deus: idque inter omnes conuenit. Est enim Laudare (vel Nonio teste) nominare, quod & Budæus docuit ad Modestinū l. Herennius.43. D. de hered.insti. In vsibus feudorū, au, in, o, immutatū est, (vt & Galli, o, pro, au, sæpissimè pronuntiant) & Allodium, pro Alaudium, ll, duplici dixerunt qui feudorum libros composuerunt, c. 1. de allodiis. in vsib. feud. vbi allodiū illud adpellat l. Beluisius ius propriū, & à nemine, nisi à solo Deo recognitum. Constantinus vocat, κτῆμα ἰδιοκτησίας ἐλεύθερον. καὶ τῆ στρατεία καταλόγῳ. Vide Cuiac. in tit. 17. lib. 2. Feud. & Hotom. in Com. verbor. iuris, qui hoc nomen dicit conflatum ex AL & LEVD, dictionibus Germanicis.

ALLEGARE est adserere & proclamare, vt apud Vlpianum l.diui fratres. 27.§. quod si. D. de lib. caus. allegare se in ingenuitatem, id est adserere & adfirmare se ingenuum.

Allegare est postulare, & ius suum apud iudicem exponere, l.1.§.remouet. D. de postul. Vnde Allegatio ait iurium productio, id est δικαιολογία, Paulo l.minor.36. D. de min. Sumitur & apud Marcianum, l.60. D. de ritu nupti. pro excusatione quæsita quidpiam citando, aut allegando. Falsis, inquit, allegationibus se à tutela excusare.

ALLEGERE est in ordinem adsumere, & cooptare, Vlpi.l.3.§.spurios.D. de decurio. Suetonio in Tiberio c.51. Allectos autem antiquus glossematorum scriptor interpretatur λογογράφους, quod congruit cum l. 12. & 13. C. Th. de suscep. præp. & arc. eos nempe significans qui suscipiendis tributis fiscalibus allegerentur. Inde l.11.eod. Allegationis officium. Vide supra Adlecti.

ἈΛληγορία, quæ tropis connumerata, à M. Fabio lib.8.ca. 6. inuersio adpellatur: aliud verbis, aliud sensu ostendit, eadem vsus est Vlpi. l.imperium. D. de iuris.d. ibi, gladij: quod verbum illic pro puniendi iure accipitur.

ALLIGARE pecuniam dicitur qui stipulatur & restipulatur, Varroni lib.4. Ling. Lat. vel potius qui obligat.

Alligatus sponsu, apud eundem li. 5. dicitur qui sponsione obstrictus est, idque translatitiè. nam alligare propriè est ad aliquid ligare, vt apud Vlpianum l.1.§.1. versi. & si machinam. D. de mort. inferend.

ALLVSIO solū verbi vocem, non etiā rei veritatē respicit, Alcia. l.tabernæ. D. de verb. signi. Igitur probabilē potius, quā necessariā probationē parturire potest, veluti possessio, à sedibus, quasi positio. l.1. D. de adq.

pos. bons ex eo quòd beãt, hoc est, prosunt l. bonorũ adpellatio. D. de ver. sig. Stipẽdiũ à stipe, l. ager. D. eo. tit. Dimissoriæ literæ à dimittẽdo. Ibidẽ. Tugurium, à tegendo, quasi tegulariũ, l. tugurij. D. de verb. signi. Pignus à pugno, l. plebs. ibidem. Testamentum, quasi testatio mentis, Inst. de testam. in prin. quædam item nomina habent variam allusionem, vt de furto in l. 1. D. de fur.

ALLVVIO est latens incrementum, id est ita lentè progrediens, vt non appareat, vt definit Iustinia. Imp. §. præterea. Inst. de rer. diuis. Porrò per alluuionem id adiici videtur, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiicitur, l. adeo. 7. §. 1. D. de acq. rer. do. & vide quæ in hanc rem scripsit C. Harmenop. li. 2. tit. 1. περὶ ποταμῶν. Vide Hotom. in Comm. verborum iuris. Illam enim suprapositam Iustin. definitionem, vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam, ab exemplis reprehendit.

Alluuione fit incerta possessio. Nam quod adiectum est quandoq; ad priorem dominũ redit, vt scribit I. Frontinus libr. de Limitib. agrorum, ex Impp. cõstitutione.

ALLVVIVS ager, quem paulatim fluuius in agrũ reddit, vt est in li. de limitib. qui subiicitur Aggenno Vrbico.

ALMA, Festo li. 1. sancta, siue pulchra, vel alens, ab alendo scilicet: pro pulchra aut clara, & inclyta accipi putem in l. vnic. negociat. ne milit. lib. 12. C.

ALTERCATIO iurgatio Fest. li. 1. quæ non solùm inter veteres prudentes erat cũ de re aliqua controuerterent, vt est in l. cùm quidam. C. de neces. serui. sed etiã inter causidicos, & aduocatos, de quibus Quintilianus lib. 6. ca. 5. Altercatio igitur verbum iuris est, & significat M. Fabio disputationem quæ in foro fit à causidicis.

ALTERNATIO propriè est per vices successio, Festo lib. 1. sic accipi putem in l. 2. §. Scæuola. D. de eo quod cert. loc. Accipitur aliquando pro disiunctione l. Prætor. 7. §. quod autem. D. de iniuriis. Vsurpatur etiam impropriè pro complexione, & ambarũ rerum cõiunctione, Vlpianus l. si quis. 9. D. de seruo corrupt.

ALTERO TANTO pro tantundem dixerunt Paulus l. locatio. 9. §. quod illicitè. D. de public. & Callistratus l. 3. §. fi. D. de iu. fisci. Eodẽ sensu, nõ autem alternatim ea formula vsus est Hermogenianus l. aufertur. 46. §. 1. D. de iur. fis. & Vlpia. l. si postulauerit. in princi. D. de adul. Altero tanto eodem sensu dixit M. Cicero in Oratore: Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, vt necesse sit partem pedis aut æqualem esse parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse. Et tantum aliud eodem sensu dixit Constantinus Imp. in l. defensionis. 7. de iure fisc. lib. 10. C. Plautus etiam tribus tantis dixit in Trinummo, Frumenti quando sibi messis maxima est, Tribus tãtis illi minus reddit quàm obseueris.

de ALTERVTRO edictum, vide Edictum de Alterutro.

ALTIVS tollere seruitus est prædiis inhærens. §. prædiorum. Instit. de seruit. quæ tam vrbanorum, quàm rusticorum prædiorum est, l. 1. & l. si domus. 21. D. de seruit. vrb. præd. & l. 2. D. de serui. præd. rustic. & alibi sæpissimè.

ALVEVS fluminis vallis, siue locus per quem aqua fluit l. adeò. 7. §. quid si. D. de acq. re. domi. & l. vnica. de naut. Tiberi. lib. 11. C. Alueus etiam pro receptaculo apum, in quo mellificant, apud Gaium l. naturalem. §. examen. 4. D. de acq. rer. domi. Est & alueus tabula in qua tesseris, siue taxillis luditur, vt apud Plinium: M. Messalla, inquit, prid. Kalen. Octobris diem natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium. quo sensu Alueolum pro tabula lusoria dixit Festus lib. 1.

ALVMNVS, & alumna, dicuntur, qui, quæve ab aliquo alitur, l. codicillis. §. qui Semproniũ. D. de vsu & vsufr. leg. §. eadem leg. Instit. quib. ex caus. mao. non licet. & l. 1. C. quæ res pig. obl. vbi Accursio non constat satis, quo sensu accipi illic debeat, an de eo qui alitus est, aut de eo qui alit (quo etiam significatu accipi putat Nonius à L. Valla reprehensus) aut de filio concubinæ. Equidem putem alumnos eo sensu sumi in d. l. 1. quo in d. §. qui Semproniam. Neminem tamen adhuc legi qui significatum proprium alumni in specie d. l. 1. & d. §. qui Semproniam, aperiat. Nam cum alumni specialiter pignori dari possint, arg. à cõtrario sensu in iure fortissimo d. l. 1. C. quæ res pig. oblig. ius igitur in eos habebatur. Seruorum igitur genus quoddam erat: sed adfirmare non ausim: attamen penè liberorum loco erant, ideóque in generalem obligationem non cadebant. Sanè per translationem eos accipimus, quos victu, disciplina, aut moribus alimus. Exempla lectoribus sæpius fiunt obuia, quàm vt referri debeant.

Ἀλυτάρχης, Alytarcha, vt ait Etymolog. ὁ τῆς ἐν τῷ ὀλυμπιακῷ ἀγῶνι εὐκοσμίας ἄρχων. siue, Phauorino auctore, sacerdos Antiochiæ in Syria; sic dictus quòd ludis τοῖς ἀλύταις, id est mastigophoris, præesset. Huius mentio fit in l. 2. in fin. C. Theo. de expens. ludor. l. fi. C. de cupres. lib. 11. Hinc Alytarchia sacerdotium illud, & munus ad ludorum editionem pertinens, de qua in l. vnic. C. de officio Comit. Orient. Quod autem sacerdotium adpelletur, argumento erit Constantioi constitutio l. 1. in princi. C. de nat. lib. Fuit autem olim Alytarchæ permissum ex luco Daphnensi, qui est in suburbiis Antiochenæ vrbis cupressis densissimus, vnam cupressum excindere, plures plantare, l. & more. C. Th. de iu. fisci: quod nominatim abrogatur in l. 1. C. de cupressis. Siquidem in ea sic legendum est, Sed nec Alytarcha vnam cupressum aliis plantatis excindere sibi licere cõtendat. Cuia. Obs. li. 2. ca. 13.

AM

A M Festo lib. 1. loquelaris propositio, significat circũ.

AMANVENSIS, vide Ad manum.

AMATA, dicitur omnis virgo, quæ à Pontifice Maximo capitur, vt Vestalis fiat, quoniam quæ primum capta est, hoc nomine fuisse refert A. Gellius lib. 1. c. 12.

AMATORIVM poculum apud Paulum l. si quis. 38. §. qui abortionis. D. de pœn. (quæ ex eius sententiis decerpta fuit li. 5. tit. 23.) est venenum pharmacũmve ad adliciendum amorem accõmodatum, Græcis φίλτρον adpellatũ, vt docet C. Harmenop. lib. vlt. plerunque, poculum, supprimitur, & nullo adiuncto profertur, vt apud Marcianum l. eiusdem. §. 1. D. de sicar. & M. Fabium lib. 7. ca. 4. & 9.

AMATOR qui meretricibus sese deuouit, venereósque amplexus amat, qui adulteriis, stuprísque gaudet. sic accipitur in l. 1. §. is quoque. D. de ser. corru. Hinc Cicero li. 4. Tusc. Aliud est, inquit, amatorem esse, aliud amotorem.

AMBACTVS seruus, id est circumactus. Festo li. 1. hic & mercenarius vocatur. Ambacti autem, de quibus Cæsar Comm. sexto, erant apud Gallos qui se nobilibus in seruitutem dicarant, quod circum illos acti essent. Turneb. testatur inueniri in lexico quodam, Ambactus, δοῦλος μισθωτὸς ὡς ἔοικε. Ita ab Ennio hoc vocabulum Cæsar mutuo sumpsit.

AMBAGES ablatiuum à verbo ambio profectum, Varroni li. 6. de Ling. Lati. Plin. absque tamen veterum exemplo, pro multiplici errore & ambiguitate vsurpat. Nã apud veteres has duas voces tantũ legi, Ambages, & ambagibus, sunt qui annotauerũt. Ambages voce vsus est Iustinianus in l. fin. §. tales itaque. C. de furt. & Imppp. alij l. ita nobis. C. de adult.

AMBIGVITAS, quæ M. Fabio li. 13. Instit. Oratoriarum ἀμφιβολία dicitur, est res dubia & incerta, quando dubitamus

bitamus vtrum eo, vel illo sensu accipi debeat, vt colligitur ex l. vbi est. 21. D. de reb. dub. Et hæc verborum est, d. l. vbi. Varro li. 8. Ling. Lat. verbis ita fit, Centum Carthagini dare spondes? Nam cum sint duæ Carthagines, incertum dubiúmve est in qua dari stipulatur. Scio M. Fab. lib. 7. ca. 10. ambiguitatum species innumeras recensere, quas huc transcribere vanissimi esset operis.

AMBIGVVM dicitur Festo lib. 1. quod in ambas agi partes potest.

AMBIGVO in sermone non vtrumque dicimus, sed id duntaxat quod volumus, l. 3. D. de rebus dub.

Ambigua oratio quoties in actionibus, aut in exceptionibus occurrit, commodissimum est id accipi quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat, l. quoties. 12. D. de reb. dub.

AMBITIO est ipsa ambientis actio Festo li. 1. Est autem ambire, vt notam significationem prætereuolitem, honores, & magistratum quærere: qui enim eos Romæ quærebant, populum ambire, id est, circumire solebant candidati. vt Varro lib. 4. Ling. Lat. scribit. Porrò in l. ordo. C. de execut. rei iudic. accipitur pro fauore & gratia.

AMBITIOSA decreta, Iurisconsultis, per gratiam fauorémque expressa, & elicita & concessa, Vlp. l. ambitiosa. 4. de decr. ab ord. facien.

Ambitiosa diligentia, pro nimis anxia, & inusitata, & in nullo remissa, Vlpianus l. si bene collocatæ. D. de vsuris.

Ambitiose iubere apud Marcianum, id est, gratiosè & fauorabiliter, l. seruo. §. cum Prætor. D. ad S C. Treb. & eodem sensu ambitiosè factam transactionem dixere Imppp.

AMBITVS, propriè est inter vicinorum ædificia locus duorum pedum & semipedis, ad circumeundi facultatem relictus: quò proximè accedit quod ait Cic. in Topicis: Scæuola id solum esse ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi caussa tectum proliceretur: ex quo in eius ædes qui protexisset, aqua deflueret. Sic enim hunc locum legi vult Hotomanus Obs. lib. 1. c. 26. Est igitur (inquit Festus) circuitus ædificiorum patens in latitudinem pedes duos & semissem, in longitudinem idem quod ædificium. Quod & Varro lib. 4. probat his verbis: Ambitus circuitus: ab eo duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis circuitum esse describunt: & hinc Ambitus honoris dici cœptus est, à circumeundo, supplicandóque. Sed & eodem vocabulo crimen auaritiæ, vel adfectati honoris adpellatur. Cuius rei cohibendæ caussa lata est lex Iulia ambitus à C. Cæsare Octauiano, vt Suetonius refert: quam in vrbe cessare scribit Modestinus l. 1. de ambit.

AMBRICES, regulæ, siue (vt quidam legunt) tegulæ sunt quæ transuersæ, asseribus, & tegulis interponuntur. Festo.

AMBVLACRA, Festo sunt ambulationes.

AMBVLARE aliud est quàm ire. Ambulat enim qui spatia facit, & in sua vestigia reflectit. It qui porrò & vlteriùs pergit. Quo fit vt in definitione itineris hæc separentur, l. 1. D. de seruit. rust. prædio. Transfertur & ad ea, quæ in iure consistunt. Nam ambulat bonorum possessio apud Vlpianum l. 2. §. fi. D. de bono. pos. secun. tab. id est comes est: & ambulare dicuntur actiones apud Paulum l. tutelas. D. de capit. minu. & possessio ambulare dicitur apud Vlpianum l. sed si. 28. §. perinde. D. de hered. pet. id est transire in aliquos. Ambulare quoq; dicitur stipulatio eidem. l. sed & si. §. si operas. D. de vsufr. & ambulat emptio, id est transit, l. sed vbi. 15. D. de mino. Ambulare igitur à corporis progressu ad animum porrigitur, accipitúrque à Iurisconsultis, pro non vno in statu permanere, & mutari. Vnde disci solet ambulatoria testatoris voluntas vsque ad mortem, quæ subinde in varias progreditur sententias, & mutatur, l. 4. D. de adim. lega.

AMBVLATORIA actio, hoc est, variabilis à persona in personam, Iustiniano l. fin. in princip.

Ambulatoria potestas. Erit ergo potestas legis ambulatoria, hoc est, mutabilis ad permittendam alienationem, Paul. l. erit ergo. D. de fund. dotal. alij sub alternatione concepta explicant. Sic obligationes cum capite ambulare, l. tutelas. 7. §. 1. D. de cap. minu.

Ambulatoriam conditionem Papinianus appellat, in l. seruus 34. D. de statulib. cùm eam significaret, quæ non in vnius tantùm, sed etiam in plurium heredum persona rectè impleri possit.

AMBVSTVS, Festo lib. 1. id est circumustus.

AMETHYSTVS apud Vlpia. l. cum aurum. 19. §. pernenismus. D. de auro, arg. leg. gemma est quæ ex eo nomen inuenit, quòd vsque ad vini colorem accedens, priusquam eum degustet, in violam desinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens, vt scribit Plin. li. 37. c. 9.

AMPHITAPA apud Vlpianum l. vestis. 23. §. vestimenta. D. de au. arg. leg. vestes sunt villosæ, vtrinq; habentes villos: nam, vt ait Hesychius, ἀμφιτάπης χιτὼν ἑκατέρωθεν ἔχων μαλλούς. Idem tradit Nonius ti. de genere vestiment. quod & Baifius probat in li. de re. vest. c. 14. aitque id genus vestis esse vtrinque villosum. Isidorus tapeta ex vtraque parte villosa interpretatur, li. 19. c. 26. idque etiam sentit I. Pollux lib. 10. ca. 9. Onomastic. qui ea ἀμφιτάπητας, & ἀμφιτάπιδα vocat.

AMFRACTVM, auctore Varrone lib. 6. Ling. Lat. ab origine flexum duplici: dictum ab ambitu, & frangendo: ab eo iubent leges in directo pedum octo esse, in amfracto sedecim, id est in flexu. Quod ait leges XII. Tab. intelligit legem eam, quam refert & explicat Gaius l. viæ. 8. D. de seruit. rusti. præd. eandem declaraui lib. 4. vet. Iurispr. ad XII. Tab. c. 12. Celsus Gaij sententiam probat l. nam satis. in fin. D. quemadmo. ser. amitt.

AMICA, concubina, pellex idem significant, Massurio apud Paulum l. 144. D. de verbo. signific. significant autem eam, quæ cum vxor non sit, cum aliquo viuit. Hanc Græci ἑταίραν adpellant.

AMICOS, inquit Paulus l. latæ. §. amicos. D. de verb. signi. accipere debemus, non leui amicitia coniunctos, sed quibus fuerint iura cum patrefamiliàs honestis familiaritatis quæsita rationibus. quo sensu accipi putem in l. 3. in princ. D. de testib. & l. sciendum. D. de legatio. Generaliùs accipi videtur in Diocletiani, & Maximiani constitutione l. tutori. C. de neg. gest.

AMINEVM vinum Macrobio lib. 3. ca. vlti. est Falernũ. huius meminit Proculus l. fi. §. 1. D. de vino, trit. oleóque lega. Porrò Falernum est, vbi Amineum erat Macrobio. Accipitur verò pro vino optimo. Seruius autem in illud Georg. 2. *Sunt etiam Aminea vites firmissima vina.* Amineum, inquit, vinum dictum est quasi sine minio. nam album est.

AMITA, patris mei soror, quis similiter tertia à me sit, atque auia. Videri potest dicta ex eo quòd ab antiquioribus Auita sit vocitata. Siue Amita dicta est, quia à patre meo amata est: nam plus sorores à fratribus, quàm fratres diligi solent: videlicet propter dissimilitudinem personarũ, quæ idem minus habent dissensionis, quo minus æmulationis. Ex Sexto Pompeio. Ergo Amita est patris soror, ait Paulus l. 10. §. 7. D. de grad. & adfin.

Amita magna, est aui soror, ait Paulus d. l. 10. §. 8. D. de gradib.

Amita maior, ait Paulus, est proaui soror, patris vel matris amita magna, d. l. 10. §. 8. D. de gradib. & adf.

Amita maxima est, ait Paulus, abaui soror, patris vel matris amita maior, l.10.§.10.D.de gradib.

AMITINI, amitinæ qui quæve ex fratre sororéve propagatur, Gaio l.1.§.1.D.de gra. quod & Nonius probat his verbis, Amitini, inquit, fratrum & maris & fœminæ filij: horũ etiam meminit Paulus lib.4.Sẽt.tit.11.

AMISISSE dicimur quod consequi nõ potuimus, aut quod erogare cogimur, l.si seruum.33. in fi. D. ad leg. Aquil.

Amisisse etiam rem videtur, qui aduersus nullum eius rei persequendæ actionem habet, l. Labeo.14. D. de verb.sig.

Amittere rem non videntur quibus propria non fuit, l. non videntur.83.D.de diuers.reg.iur.

AMISSA dicuntur quæ corrupta alicui relinquuntur, scissa fortè vel fracta, Vlp. l. Prætor. 4. §.amissa. D. vi bon.rapt.

Amissum non potest dici, quod ablatum non est, Papiniano l.nec vilem.D.ex quibus cau.maiores.

AMISSIONE ciuitatis, fit capitis deminutio, vt in aquæ & ignis interdictione. Paulus l.amissione.de capite minutis.D.

AMOMVM in l.fi.D.de public.genus est fruticis odorati in Syria & Arabiã nascentis flore albo, Dioscoridi li.1.c.14. Vide Plinium.li.12.ca.12.

AMOVERE, inquit Donatus, propriè est saxum de loco mouere: denique est non auferre, sed remouere. Itaque Iurisconsulti quibus in personis notare furti infamiam noluerunt, in iis hunc verbum vsurparunt, tristitiam rei lenitate verbi mitigante: velut suis heredibus, quasi non ex familia rem auferant, l. si seruum. §. prætor.D.de adq.here.

Amouere est contrectare, furto subtrahere, Marcello l. rescriptum. 6. D. de iis quæ vt indignis. & Gaio l. & ancillarum 27.§.constat.D.de pec. l. si in obscuro. D. de lib.cau.

Amouere igitur verbum lenius minúsque est, quàm furari, vt colligitur ex l.& ideo. §. si filiafamil. D. rer. amot. Hinc nata est Amotarum rerum actio. explicatur D.& C.de rer.amo.actio. Porro

Amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno rem reposuit, ne is quidẽ qui in re errauit, dum putat rem non esse hereditariam, l. si seruum. 71. §. 5. D.de adq.hered.

Amouere aliud est, quàm rapere. Nam amoueri aliquid etiam sine vi potest. rapi autem sine vi non potest. Iusti.l.quo naufragium.3.§.non solum. D.de incendio, ruina, naufragio.

AMOTAS res dicimus non solùm eas quas mulier amouit, cum diuortij consilium inisset. sed etiam eas, quas mulier nupta amouerit, si cùm discederet, eas celauerit, Vlpia.l.si concubina.§.1.D.rerum amotarum.

AMPHORA Græcis dicitur id quod Latini Quadrantal adpellant, Festo lib. 15. Est autem vas cuiusuis materiæ, duarũ vrnarũ capax, figura cubi, vel cuiuis cõtinendæ. Itaque Iulian.l.206.de verb.sign. Eandẽ, inquit, caussam amphorarũ esse, vt cum vinũ habeant, tum in vasis vinariis: cũ inanes sint, tum extra numerum vinariorũ sint, quia aliud in his abdi possit. Huius fit mentio apud Vlp.l.15.§.4.D. de vsufruct. apud Pompon. Iulian. Proculum pro vase vinario, l.2.l.5.& l.6.de tri. vin.& l.vlt.in fi.D.de leg.Rhod. Quantum autem capiat vini docet his verbis Volusius Mætianus, iuris auctor: Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet vrnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios quadraginta octo, heminas 96. quartarios 192. cyathos 570. in eo, quod ait vrnas duas, conuenit cum Columella l. 20. c.12. In eo quod scribit sextarios 48 consentit cum Festo.

AMPHORARIVM vinũ dicitur quod è dolio in amphoras diffusum est, Proculo l.si.§.1.D.de trit.vino oleoq; leg.

AMPLIARE verbũ forense, significat interloqui, cum de re aliqua non liquet, cuius quidem sententiæ nota hæc erat N L.id est, non liquet. Verbum ampliare in Pãdectis nõ extat: at formulæ nõ liquet, reliquiæ extãt apud Vlpianum l. Pomponius.13.§.arbiter. in fi.D.de recep.qui arbit.& apud A. Gellium lib.14.ca.3.Noct. Attic.

Ampliare ætatem, apud Scæuolam l.16.D.de donat.inter vir.& vxor. Ita vt ex vsuris aleretur, prout ætatem ampliauerit.

Ampliare hominem, & primus cœtus, pro Ampliarẽ caussam, & prima actio, Auctor Rhet.ad Herenn.li. 4. Aut istum nefarium hominem ampliaueritis? Et paulo pòst, Hic vos veriti estis, si primo cœtu condemnassetis, ne crudeles existimaremini.

Ampliati rei dicebantur Budæo quorum damnatio differtur, aut quia coram sistendi sunt testes, & cum illis committendi: aut quia nondum planè liquet de crimine, aut pœnæ modo.

AMPLIATIO sententia illa Interlocutoria: differt autem à cõperendinatione, quia illa libera & in iudicum potestate posita est, hæc necessaria & legis vi atque imperio instituta: illa sæpiùs fieri poterat, hæc semel: illa in id tempus quod iudicibus placebat alterã actionem differebat, hæc in perendinum diem duntaxat. Prima differentia patet ex tertia Verrina, exempla illic obuia sunt: secunda ex Ciceronis li.de claris Oratorib. tertia ex Cicerone in Bruto. Vide de his tribus differentiis fusissimè Fran.Hotom.in Comm.ver.Iuris. Sunt tamen quibus hac in re Asconij expositio non satisfaciat, & huc labuntur vt putent, ampliationem fuisse in iudiciis, cum parum iudicibus liquebat: comperendinationem lege Seruilia in iudicium repetũdarum introductam, vt etiam si prima actione iudici liqueret reum damnandum esse, tamen ei condemnare non liceret. Vide Turn.Aduers.li.1.cap.3.

AMPLISSIMVS ordo, Senatorius intelligitur, vtpote omnium summus atq; dignissimus l.2.§.1.l.si decipiẽdi.D.ad S C.Velleian.& alibi sæpe in Pand.& C.

Amplissimi ordinis decreta, & consulta legimus l. aufertur. D.de iis quæ vt indi.l.decreto.15.C.ex quib. caus. infa.irroget.l.amplissimi.C.de excus.tut.Paul.li.4.recept.Sent.tit 13.

Amplissimorum titulo Consules cohonestabantur, l. si cui.50.D. de cond. & demonst. & l. 1. §. pen. D. de appel.

Amplissimam potestatem in constitutionibus legimus, l.addictos.C.de appel.& amplissimos iudices l. 3. C. quando prono.non est neces. quo elogio ornabantur Præfecti prætorio, vt quidam putant ex l.fi. §. pen. C. de temp.appell. Tu expende illum textum.

AMPLIVS, vocis vis tractatur in l.si seruus.108. §. si ita. 5.D.de leg.1. Ampliùs repetitionis nota est, l. si purè. 54.D.de leg.3.

Ampliùs non peti, cautio est vetustè sic appellata, pro Non petitum iri: sic dari fieri, pro datum & factum iri, &c. Plenè autem Ita cautio illa concipitur, Non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio esset: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertineret, l.procurator.23.D.rem ratam hab.Cic. eleganter in Bruto ea est vsus: At verò tibi ego Brute, non soluam, nisi prius cauero amplius eo nomine, neminem cuius petitio sit, petiturum. Huius etiam meminit Labeo apud Paulum l.ampliùs.15.D.rem rat. hab.

Ampliùs etiam sumitur pro expressius in S C. Macedoniano, l.1.D. de S C. Mace. Est etiam temporis nota, & significat longiori tempore, in l. si quando. C. de testib.

Ampliùs verbum ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: sicuti ex contrario minus solutũ videtur, etiam si nihil esset exactũ, Paul.l.verbũ.82. de verb.signi. D.

Amplius

Amplius verbum insinuare solet digressioné ad similes negotiorum circumstantias, l. qui balneum. §. 1. D. qui potio. in pig. hab.

AMVRCA, sanies, siue succus est ille aqueus, atque niger, qui ex oliua simul cum oleo exprimitur, atque subsidit. Quod verò post oleum in doliis conditum, quasi secundum est purgamentû, fæces adpellantur. Huius meminit Vlp. in l. qui penum. D. de penu leg. In quibusdam codicibus amurca legitur: in Pand. Flo. est muria. genus est liquaminis ex thymio pisce confecti.

AN

ANSI apud Paulû l. 58. D. de ædilitio edicto. Quæro an si seruus apud emptorem fugit, &c. Ouid. in Epist.

An si quis rapiat stabulis armenta reclusis, &c.

Ἀνάληψις, propriè est renouatio, id est redéptio & restauratio feudi, pro qua eo anno quo se heres vasalli in fidé & clientelam domini commendauit, reditum integrum dominus fert, vel certa ei pecunia numeratur. Cuiac. in Præf. ll. 1. Feud. Gallia, *relief, oarachapt.* Ea autem quæ præstantur, vt dictum est, ἀνάληπτα à Leone in Nouellis dicuntur, quòd quasi præstentur noui possessoris admittendi & suscipiendi caussa.

ANACEPHALAEOSIS rerû repetitio, vulgo recapitulatio, vel, vt vertit M. Fabius lib. 6. cap. 1. enumeratio. Hac vtûtur caussarû actores, & aduocati in perorationibus. Hac videtur vsus M. Antoninus lib. 12.

Ἀναχωρηταὶ qui sint, docet Iustinianus Nouel. consti. 5. §. εἰ μή τινες αὐτῶν τὴν ἐν θεωρίᾳ τε καὶ τελειότητι ἄγοντες βίον... ἀναχωρηταί τε καὶ ἡσυχασταὶ ... id est, iuxta veteré interpreté, Nisi tamé quidá eorû in côtéplatione & perfectione degétes vitá, remotû habeát hospitiû, quos, &c. Hi sunt qui in solitudiné secedût, quos hodie Eremitas vocant. De his côcilio Chalcedoné si ita decretû fuisse refert Gratianus c. qui verè. 16. q. 1. Qui verè, puréq; solitariá vitam eligunt, digni sunt conuenienti honore.

Ἀνάκρισις apud Marcianum l. diuus. 6. D. de custo. reo. & in actis Apost. ca. 25. in fi. est veritatis indagatio, testiû interrogatio, & quæstio de aliquo facto habita, id est, facta informatio, præsertim si tormentis quæratur. Lucæ & Marcia. loci se inuicem declarant. Apud Iustinia. Nouel. 142. περὶ τῶν αὐτοχειριαζόντων. versi. ἀλλὰ μετὰ ἀνακρίσεως inquirendi status cognitio est, Interprete Haloá. cuius versionem videntur probare Agylæus, & Alciat. lib. 1. παρεργ. c. 9. Vide Bud. in d. l. diuus. Ἀνακρίνειν verò id prorsus est quod Latini quærere, & quæstionem habere, quod etiam inquirere dicunt.

ANADEMATA recensentur inter capitum ornamenta muliebria à Paulo, l. quáuis. 26. D. de aur. argen. mûd. Alciatus li. 2. Prætermiss. legit ἀναδέματα. Pandectarum Florent. textum confirmant Hesychius, & Iulius Pollux li. 5. c. 6. ille em̄ scribit ἀναδύματα, esse εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς. Hic sic, Ἀναδύματα καὶ κάλυμμα, καὶ κεκρύφαλος, καὶ στρόφιον χρυσᾶ, καὶ ἐπίχρυσα πάντα. Vnde puté ἀναδύματα, aurea capitis ornamenta fuisse.

Ἀνάδεσμα, auctore eodem Polluce eodé loco, corona siue redimiculum est, ἀπὸ τοῦ ἀναδεσμεῖν, quod religare sonat: ἀναδύματα verò ἀπὸ τοῦ ἀναδύειν, quod Alciatus non animaduertit, qui veram lectionem mutauit.

Ἀναγραφὴ apud Vlpianum l. cum plures. 15. D. de rebus auct. iud. possiden. significat inuentarium, siue repertorium, Anton. Augustino libro 4. Emend. cap. 3.

ANAPHORA dicédi figura vsi sunt Iurisconsulti. Gaius l. qui venenum. §. fi. D. de verb. sign. ibi Græci serionia, quos &c. & Modestinus l. 2. D. qui pet. tut. versic. εἰς ἀεὶ τινας. vt rectè Anto. Aug. lib. 4. cap. 4. Emend. admonuit. Sed & in aliis locis iuris Ciuilis eam esse Alciatus lib. 4. de verb. signi. docet, putà in l. 2. in principi. C. de offic. præf. Præto. & in l. item Prætor. 8. De suis & legit. Porrò quid sit anaphora, quísve eius vsus, docent Grammatici.

Ἀνάθεμα verbum Iudæis proprium docuit D. Hieronymus, quo extremam detestationem significabant. Nihil aliud est anathema, quàm separatio à Deo ca. certum. 24. q. 2. Vnde Ἀναθεματίζω, detestor, deuoueo, à Deo separo, vt in Nouel. 131. §. ἀναθεματιζομένων. & consti. 132. Ἀναθήματα verò sunt donaria, hoc est quæ dicata diis suspenduntur in parietibus & columnis templi. De his vide Pollucem li. 1.

ANATOCISMVS singulorum annorum fœnoris renouatio, vt vsuræ vsurarum debeantur, quod Iustinus vetuit l. fi. C. de vsur. & l. fi. C. de vsur. rei iudi. Ant. Au. libr. 2. Emend. c. 11. Budæum sequutus in l. nihil. de naut. fœno. Galli, *Renouuellement d'vsures, quand on conuertit les arrerages en sort principal.*

ANCEPS periurium, Vlpianus eleganter dixit, pro incerto & periculoso, in l. 4. D. de in lit. iur.

ANCHORA, Græcis ἄγκυρα, ἀπὸ τοῦ ἀγκύλου καὶ ῥέω, dicta potissimû nauis præsidiû est. Vnde nautæ maximam, & validissimam anchoram, sacram vocant, quam non mittunt, nisi cùm in extremo periculo laborát. Vnde natum est Prouerbium: Sacram soluere anchoram, pro eo quod est, ad vltimum confugere præsidium. Falsò autem in vulg. codici. in l. 1. §. 1. D. de exerci. act. legitur anchora, cum in Pand. Flo. legatur cura, rectè.

ANCILLA. Serui aut nascuntur, aut fiunt. Nascûtur ex ancillis nostris, hoc est, mulieribus seruis. Iustin. Insti. de iure person. §. serui.

ANCONES, apud Paulû l. tabernæ. 13. D. de instr. leg. sunt calices nó rotundi, sed in cubitum flexi, & angulum habentes, vnde & illis nomé tributum. Alij vasa cubitalia explicát. Quidá Ambones, id est ἄμβικες eo in loco legi debere côtédit, vt illud sint calicis genus.

Ἀνδρολημψία in lege Draconis recitata à Demosthene côtra Aristocrat. est hominis homicidæ prehensio. & ἀνδρολήψιον, ius comprehendi, Apud I. Pollucem li. 8. ca. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. quod ius etiam creditori concessum quidam putant.

Ἀνεκλόγιστος apud Iulianum l. ita autem. §. alias incipit, quidam decedens. D. de admi. tut. dicitur qui rationibus reddendis liber ac solutus est. Sic ibi legendum censet Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 25. vt est & in Pand. Flo. tametsi l. 1. C. de frum. Alex. Alogistes, & alogos legendum crediderit. Pro eodem

Ἀνεξέταστος apud Scæuolam l. dominus. 23. §. seruis. D. de pecul. lega. dicitur, qui reddendis rationibus siue subducendis solutus est. Alibi ἀνυπεύθυνος vocatur.

ANFRACTVS, vide suprà Amfractus.

ANGARIA, ἀγγαρεία, sunt equorum præstationes ad cursum publicum. Est autem nomen Persicum. Vnde Herodotus in octauo, Apud Persas erat ἀγγαρήϊον δρόμημα, cursus pernicissimus equitum. Sic & Hesychius, ἄγγαρος σημαίνει τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικὰ γράμματα φέροντας. Hoc sensu accipitur in l. 2. de quib. mu. vel præstat. li. 10. C. Græci interpretes ita definiût ἀγγαρείαν li. 56. βασιλικῶν ... ἀγγαρεία ἡ παρόδῳ ... ἵππους καὶ ἀρίστου ἔχοντες ... A-pud Gallos, Postæ appellantur, quasi positæ cursorû stationes, Budæo in l. eos. D. de falsi. quod optimè cû Basilicis conuenit. Suidas auté definit hoc modo, ἀγγαρεῖαι ἀνάγκαι ἀκούσιοι, καὶ ἐκβιαστικαὶ ὑπουργίαι. Vera quidem est Sudæ definitio, sed generalior. Vnde Angaria, operæ publicæ ob negotium aliquod obortum, cui celeriter prouidendum est, impositæ, imp. l. 2. C. de sacrosan. eccle. Angariam autem explicant quidam, qua cursus publicus est: Parangariam, in obliquum, id est aliouersum. sic enim eodem lib. Basi. παραγγαρεία ἐστὶν ἡ διὰ ... ἐκ πλαγίου ... ἀπαιτουμένη. Vide Hotoman. in Comm. verb. iuris.

Angariorum præstatio, scilicet equorum siue iumentorum l.ab iis.10.& l.sunt.11. D.de vacat.mun. iunctis l. comperimus.19.& l.nemo.20.de curs.publ.& angar. lib.12.C.

ANGARIARI naues apud Vlpianum l.penul.D.de veter.dicuntur quæ onerum vehendorum necessitate adstringuntur. Sed & de hominibus dici potest, vt in Euangelio Matth. cap. 27. vbi dicitur, ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα. τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ σταυρὸν αὐτοῦ.

ANGIPORTVS, cuius meminit Vlpianus l. portus.59. D.de ver.signi.est iter compendiarium in oppido, eo quòd sit angustus portus, id est aditus in portum, Festo li. 1. quam etymologiam videtur probare Varro li.4.Ling.Lat.

ANGVLARIVS, pro Angularis legitur in l.Rutilia.69. D.de contra.empt. Accursius interpretatur, qui multos habet angulos. Sunt qui quadratum, vel triangulum significari eo putent. Eiicieda est alia lectio Anguillarum habés, vel auctore Accursio. Equidem angularium lacum dici eum, qui ex lapidibus quadratis circundatur, puteum. Lapides auté quadrati sunt quos Galli adpellant, *Pierre de taille*. cæsos vulgo vocamus, & ad normam respondentes.

ANGVSTVS locus, auctore Pomponio in l. si tā angusti. de seruitutib. iter magis, quàm viam aut actum recipit. Apud eundem in l.penul.D.de vsu & habit. legimus angustum legatarium, pro eo cui non totius rei, sed arctus vsus relictus est.

ANIMA, præter notissimam significationem, pro vita accipitur apud Iustinianum §. sunt præterea. Institut. de actio. ibi, animæ amissionem.

ANIMADVERTERE, pro cogitare, considerare, colligere, Apud Vlpia. in l.1.de his qui sui vel alien. iur.D. Quamuis propriè intelligimus aliquid argumentis, animaduertimus sensibus præsenti animo vtentibus. Id Alc. monuit. Significat punire, l. imperiū. D.de iurisd.& l. si quis.10. C.de epis.& in l.item apud.15.§.20. D.de iniu. Animaduersio, pro pœna. Vlpiano D. de furt. l. meminisse. Extraordinaria, inquit, animaduersione coercendum. Sunt qui dicant obseruandam differentiā inter punire, & animaduertere, vt Punire, sit quorumcunque, siue iure, siue iniuria: animaduertere eius, qui in alterum habet potestatem ordine ac ritè puniendi, l.3. D.de iurisdict.om.iud. C.de epis. & cler. l. si quis in hoc genus.

ANIMADVERSIO grauior, item maior, pro punitione & castigatione infamiæ, vt ex Vlp. verbis patet, in §. solent. l.1.de offi.præf.vrb.& Venuleij l. si quod. de offi. Procons. & Animaduersio seuerissima in l.nemo. C.de sum.trinit. mortem significat, & vltimum supplicium, vt ibidem explicant Accursius, & Alciatus. Animaduersio etiam sumitur pro censura ecclesiastica, Archidiaco. in c.fi.de except.lib.6.& alibi.

ANIMADVERSVS, apud Paul. l.fi.D.de cad.puni. pro eo qui supplicio affectus est. Corpora animaduersorū quibuslibet petentibus, ad sepulturam danda sunt. Sunt tamen qui annotarunt id videri dictum licenter, l. corpora. D.de cadaue.punit. quæ lex sumpta videtur ex Deuter. c.21. ἐὰν ... τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ ταφῇ θάψετε, &c.

ANIMAL est quod se mouet, Celsus l. mouentium. 93. D. de verbo. signifi. Vnde optima ratione quærebat Galenus εἰ ζῶον τὸ ἐν γαστρί, id est, an animal sit quod in vtero est: quod legibus Solonis, & Lycurgi legibus comprobat, edito in eam rem libello hac inscriptione, εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρός. qua etiam de re edisserit in alio libro, cui titulus est, περὶ φιλοσόφου ἱστορίας. Legis autem Solonis verba hæc sunt: Ἐξ ἀμβλώματος αἴτιον ὑπάρχοντα, θανάτῳ ζημιοῦσθαι. Τὸ ἔμβρυον κληρονομεῖσθαι δύναται. quam legem ita verti, Qui abortus caussa fuerit, pœna mors esto. Qui in vtero est, heres institui potest. Hanc legem explicui li.2. Veteris Iurisprud. l.103. Huius autem legis ea est ratio, Galeno auctore: nam illi nihil deest, quo minus homo sit. Hanc autem legem accepit Solō ex libris Mosis, vt & alias permultas, vt liquidò constat Exodi cap.21. quam diuinam legem exponit B. Augustinus in lib. quæstionum No.& Vete.testam.& translatitiè in c. Moses.& c.quod verò.22.quæstio.2.

ANIMVS adfectionem, voluntatem & mentem significat l.1.§.1.& l.3.§. Neratius.&§.in amittēda. D. de adqui. poss. quibus probatur possessionem etiam animi esse, licet & facti sit.

Animus, id est, quod in animo est, nec adparet, declaratur variis modis: consuetudine testatoris & regionis, ex præmissis & sequētibus: tum exquirenda est dignitas legatarij, caritas, siue dilectio, necessitudo. Hæc collegi ex l. si seruus plurium.§.fi. D.de leg. 1. quibus addit ibidem Accursius scripturæ vicinitatem: & vide Albericum in l. qui iure familiaritatis. D. de adq. posses.

ANIMOSA liceri apud Paulum l. si pignori. D. famil. ercis. opponitur adiudicationi, quæ ipsa necessaria est: de eo igitur accipi debet qui volens citra adiudicationis necessitatem emit.

ANIMOSIOR emptor apud Iauolenum in l. ita vt.36.§. 1. D.mand. qui cupiditate rei habendæ plus pretij obtulit, quàm res sit.

ANNARIA lex, vide infrà, Lex annaria.

ANNIVERSARIA conditio percipiendi reditus, id est, singulis annis reuertens, apud Scæuolam l.liberto. 21.§.pater.1.D.de ann. leg.

ANNICVLVS amittitur, qui extremo anni die moritur, Paul. l. anniculus.132. D.de verb. sig.

Anniculus non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur: incipiente planè, non exacto die: quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus, l. anniculus. 134. D. de verb. signifi.

ANNONA propriè rei frumentariæ sed, promiscuè pro quouis alimentorum genere vsurpatur, vt disces ex l. 3. D.de leg. Iulia. de anno. Minimè, ait eo loco Papirius Iustus, æquum est, decuriones ciuibus suis frumentum vilius, quàm annona exigit, vendere. Vsurpatur etiam annona, pro eo quod in annum prouisum est ad alimoniam. Inde Annona ciuilis in l. iubemus. 14. C.de sac. san. eccl.& alibi panis ciuilis est, in l. vlt. §. præterea. C.de iure dot.

Annonæ præterea dicebantur, quas prædiorum prouincialium domini, conductorésque, tuendi exercitus caussa, quotannis præbebant: vti patet ex tit. C. de anno.& trib. Vnde intelligitur annonas in speciebus constitisse, hoc est pane, carne, frumento, vino, fœno, palea, &c. Tributa verò in corporibus, hoc est equis, iumentis, vestibus, pecunia.

Annona arctior, in l.ideo. 17. D.de cōpens. victus strictus, qualis est tempore caritatis: cum scilicet est incendiū annonæ, vt vtar verbis Quintiliani, id est cum ingrauescit caritas.

Annonam incendere dixit M. Varro, & Annonam macelli excandefacere, vsitato Romanis more loquēdi, cum magnam caritatem annonæ eloqui studerent. Vnde Manilius lib. 4. *Et grauis annonæ speculantem incendia, ventis Credere opes.*

ANNONARIA collatio, id est annonæ præstatio, l. 1. C.de præscript.30. ann.

ANNONARIVS titulus quid sit disces ex l. pen. C. de fid. instru.& iure hast. fiscal. lib.10.

ANNOTARE, Annotatio, vide suprà Adnotare.

ANNVLVS, Vide ANVLVS.

ANNVS dicitur tempus à bruma ad brumam, dum sol redit

redit. Festus putat à Græco annum venire, quem illi ἔνον dicunt. Vnde & τριέτους Triennium dicunt. Varro lib.5.de ling.Lat.ab annulo dici vult.

Annus constat trecentis sexagintaquinque diebus. l. cum heres.§.Stichus.5.D.de statulib.& l.ita vulneratus.D.ad leg.Aqui.

Annus in iure duplex est, continuus & vtilis. Annus vtilis adpellatur qui 365.diebus constat, quibus experiendi, quidve aliud agendi potestas fuit, l.1.D.quando de pecul.act.l.Interdum.19.D.de minori.& l.fi.C.de temp.in integ.restit.pet. continuus verò qui perpetuò excurrit, d.l.fina.& d.§.Stichus.

Annus etiam alius naturaliter numeratur, alius ciuiliter: Naturaliter cùm à momento ad momentum ratio ducitur, l.anniculus.132.D.de verb.sign.& hic in nuptiis exigitur, Nouel.74.& 100.in pupillis & minoribus, l.vlt.C.quando tut.desin.l.3.§.minorem.D.de minor. In præscriptionibus temporalium actionum, l.6.de obli.& act.in Carboniana possessione, l.1.C.de Carb.edic. Ciuiliter verò, cum à die ad diem: sic vt qui ad extremum anni diem peruenerit, annum absoluisse videatur, l.134.D.de verb.sign. atque hic exigitur in testamenti factione, l.5.D.de testam. in manumissione, ex l.Aelia Sentia.l.1.D.de manu.in vsucapione.l.5.& l.7.D.de vsurpat.in lege Papia, l.anniculus.134.D.de verb.sign. Annus verò litium quid sit, vide Seruium in illud 11.Aeneid. *Si omnes vno ordine habetis Achiuos.* Annorum 14.erit, pro impleuerit, accipit Vlpianus l.si cui.49.in prin.D.de leg.1. At hæc verba, POST ANNOS, biennium significant Iuliano, l.libertas.17.§.fi.D.de manum.test.

Anno duodecimo liber esto, formula hæc anni duodecimi principium significat, Pomponio l.si ita.41.D.de manu.test.

Annus bissextilis dicitur, cui dies intercalatur, vt colligitur ex l.cum bissextum.& ibi Alciat.D.de verb.sig.

Annus cœptus non habetur regulariter pro completo, l.3.§.minorem.D.de minor.& l.non putabam 48.D.de cond.& demonst.l.ex his.6.C.quand.di.le.ced. Sanè ex caussis pro completo haberi in multis articulis constat, l.ad rempublicam.D.de muncrib.& hono.l.qui filium.74.§.Fabius.D.ad S C.Trebell.& alibi sæpe.

Annuum adpellatur quod alimentorũ causa in singulos annos præstatur, l.quidam.22.D.de pact.dotalib.l.ex annuo.15.l.si id.29.§.penult.& final.D.de don.int.vir.& vxor.l.1.C.quando dies leg.ced.& tot.titul.de annuis legat. Suetonius in Tiberio, Peculio, inquit, concesso à patre, præbitisque annuis fraudauit.

Annua, bima, trima die, vetere locutione quid deberi significamus, anno, biennio, & triennio exoluendum: id quod significantiùs explicat Vlpianus in l.3.D.de ann.leg.his verbis, Si legatum sit relictum annua, bima, trima die, triginta fortè, dena per singulos debentur annos. Sic etiam accipi debet in l.legata.19.& l.si cui.49.D.de leg.1.& alibi sæpe.

Annua bina præstare, est annuatim duplex quid præstare & pendere, l.cùm quis.37.D.de leg.3.

Annua die, id est in annum, vel ab illinc anno, l.talis.30.D.de leg.1.& l.1.D.de dot.præleg.

Ἀνοβάτευτος in Iustiniani constitutione l.fi.C.de nouat. id est siue nouatione.

ANQVIRERE Festo est circum quærere. Amquirere scribendum eo significatu putem.

Anquirere veteris iuris verbum, quærere & informationem facere significat, Liuio 4.belli Punici: Seu legibus.seu moribus mallet, anquireret.

Anquirere pecunia, capite, siue capitis, vetus formula significabat mulctam irrogare, vel ad populum ferre de mulcta vel capite alicuius, vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius lib.8. Capite, inquit, anquisitum ob rem malè gestam, &c.

Ἀντάλλαγμα, accipitur pro permutatione. Significat etiã rem, quæ more veterum in permutationem datur. Alciatus in l.Labeo.19.D.de verb.sig.

Ἀντανάκλασις apud Vlpianum l.si arborem.17.de seru.vrb.præd.D.refractio luminis. A. Augustino lib.4. Emen.c.16.significat reuerbationem.

ANTAPOCHA est scriptum, quo testatur creditor, siue dominus se reditum illius anni recepisse, l.plures.C.de fide instru. Vide Apocha.

ANTE, particulam ad initiũ referri scribit Alciatus l.anniculus.132.§.ante.D.de verb.signifi. Ante etiam exclusiuè significat l.qui ante.13.D.de verb.oblig.

Ante, inclusionis nota est Vlpiano d.l.qui ante.l.cùm stipulatus.113.D.de verb.oblig.

Ante diem decimum Kalendarum, formola, decimus dies significatur Antonio Augustino lib.4. Emend. cap.6. Iacob. Cuiacio acutissimi ingenij viro in l.qui ante.13.D.de verb.oblig. Ante diem enim apud veteres idem significabat quod ipso die: quasi dicerent ante diei exitum: nam in die præstituenda, tota dies cõtinetur. Cæsar li.1.de bel.ciuil. Polliceri se in prouinciam iturum, neque ante quem diem iturus sit, definire. Id est, quo die, vel ante cuius diei exitum.

Ante iudicium acceptum, est, ante litem contestatam, ex verbis & sententia Pauli l.ampliùs.15.D.rem rat.hab. eodem sensu accipitur apud Labeonem, in l.qui concubinam.29.§.3.D.de legat.3. idque per Constantini cõstitutionem l.2 ibi statim.C.vbi in rem actio. Non igitur ante iudicium acceptum, in d.§.3.incip.si heres.sumitur pro sententia, vt autumat Accursius ibidem: & ante sententiam, vt credidit Albericus. Nec moueor Pomponij responso l.si rem quam.§.fin.D.de euicti. Nam hic quocunque tempore, vt caussæ adsit, denuntiari potest: illic vt iudicium in se susciperet. Vel apud Labeonem res euicta erat, apud Pomponium nondum. Scio Bartolum in d.§.si heres.hanc ἀντινομίαν diluisse, vt apud Pomponium sit titulus onerosus, putà emptionis, apud Labeonem titulus lucratiuus. Tu rem expende.

Ante Kalendas stipulatus, similis ei est qui Kalendis stipulatur l.qui.13.D.de verb.oblig. Bartolus & Alciatus in l.2.§.creditũ.D.si cert.pet. multa varia de hac voce, antè, dixere, quorum verba huc non transcribo: ab iis pete.

Ante omnia, id est, antè quàm ad alia procedatur, l.ante.23.D.de probat.& l.penult.D.de alim.& cibar.legat. Azo in Summa.C.quãd.ciuil.act.crim.præiudi.

ANTECESSORES, sunt iuris doctores, magistri, & professores & ἐξηγηταὶ: quod & Hesychius his verbis docet, ἀντικένσωρ, ὁ τοὺς νόμους μυσταγωγῶν: vbi tamen corrupte Anticensores vocat: nã vox hæc Latinis hominibus insolens atque inaudita est. Horum fit mentio in constitu.omnẽ.in prœm.Pandect.vbi & professores legitimæ scientiæ dicuntur.& l.2.§.quæ omnia.de veter.iur.enuc. Hoc titulo cohonestati fuere Theophilus Institutionum Iustiniani paraphrastes, & Iulianus patritius Nouellarum Græcarum eiusdem principis fidus interpres. Potest & hoc nomen extẽdi ad peritos legum & iuris, etiam si professores non sint, ab honore, quòd aliis qui ius non didicere antecedant. Sic Apostol.principes Tertullianus antecessores vocat lib.1. Tunc primum cum antecessoribus Apostolis conferebat. Antecessor etiam accipitur pro iudice præcedenti & priore, apud Paulum l.edictum.55.D.de iudiciis.

Antecessores etiam Tranquillo in Vitellio dicuntur præcursores. Gallis *Auant-coureurs.*

ANTEFERRI, clausulæ, cuius mentio fit in c.quodam de præbend.in 6.& c.auctoritate de conces.præb.eo.lib.vim explicat Felinus in c.causam quæ.&c.capitu.

de rescript. in antiq. cuius verba huc transferre nimis longum esset.

ANTESTARI, est dicere tu mihi in ea caussa testis eris, vel teste vti, id est, vnum aliquem ex his qui adsunt, prehensa auricula, testem citare. Acroni, & Porphyrioni in Sermo. Hor. 1. Saty. 9.

-& quò tu turpissime? magna
Exclamat voce &, licet antestari?

Verbum vetus leg. XII. Tab. quanquam deprauata sit: sic enim eam legit Lambinus, SI VIS VOCATIONI PVAT, AVT SITE IN IVS VOCANTEM NON SEQVATVR, AMTESTATVS EM CAPITO, seu, IN IVS EM RAPITO. Turneb. sic restituendam putat, SI IN IVS VOCAT, NI IT ANTESTATVS MANVM INIICITO, AVREM ANTESTATI CAPITO. Lambinus vult hoc verbum componi ab am, id est circum, & testari: Priscianus tamen scribit Græco illi προδιαμαρτυρηθῆναι respondere: Bud. Græco κλητεύειν, id est denunciare testimonium. Sunt qui ita explicent, antestari, id est, testato conuenire.

Ἀντιάδες sunt tonsillæ, id est faucium inflammationes cum tumore. sic accipitur in l. quæritur. 14. §. si quis. D. de ædil. edict. Antias autem nomen est tam morbo quàm particulæ accommodatū: vnde Plin. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Ab Aristotele in 1. de hist. anim. παρίσθμια vocantur.

Ἀντικατηγορία recriminatio, mutua accusatio, Apollodoro. Eius duo genera esse scribit: Alterū, quo idem crimen litigatores intendant: alterum quo aliud, atque aliud. Vide M. Fabium lib. 3. c. 12. & li. 7. c. 3. vbi Apollodorum citat.

Ἀντίδωρον, remunerationem significat. Vlpia. in l. sed & si. 25. §. consulit. D. de petit. hered.

ANTIDOTVM, medicamentum, quo nos aduersus venenum præmunimus: contrauenenum adpellamus l. 5. D. de pen. leg. adpellatur à Gaio medicamentum salubre. l. quod sæpe. 35. D. contrah. emp.

Ἀντίχρησις est species pignoris ita dati, vt donec pecunia soluatur, pignore creditor vtatur fruatur in vicem vsurarum, l. si is. 11. §. 1. D. de pigno. l. si pecuniam. 22. D. de pign. act. Exempla huius sunt in l. si ea. 14. & l. si ea lege. 17. C. de vsur.

ANTICIPATVR res lite cuius caussa intruditur actio antè, quàm præscriptioni locus sit. exemplum est in l. 2. C. de vect. & commiss.

Ἀντινομία Fabio li. 3. c. 6. legum contrarietas, quam vllam in libris Digestorum relictam pernegat Iustinianus l. 1. §. nulla. de vete. iur. enucl. siue de confirmat. Digest. Contrà putat Budæus ad l. fina. §. seruus. D. de ædil. edict. Leges sequentes contrarias censet. Lex, per seruum. §. denique. D. de vsu & hab. cum l. 5. §. 1. D. vsufruct. quemad. cau. l. si pœnæ. D. de cond. indeb. & l. repetitio. D. eo. l. quid tamen. & l. cum ab eo. D. de contrah. empt. l. cum quidam. & l. in fraudem. D. de iure fisci. l. hoc iure. & l. insulam. & l. stipulationes. D. de verb. obli. l. si filiusfa. D. de iudic. & l. fi. D. de extraord. cog. Has ἀντινομίας conciliant eruditissimus Zasius edito in eam rem libello parte 1. & nouissimè I. Cuiacius in libris Obseruationum.

Antipelargia, ἀντιπελαργία gratiarū relatio, à ciconia, quæ πελαργὸς dicitur. Tradunt enim ciconiā naturali quadam inclinatione parentes senio confectos alere, humerisque gestare in volatu. Vnde iustitiæ symbolum dicunt. Et pelargicas, seu ciconiarias leges ex Aristophane rectè adpellauerimus æquas, siue naturales, quibus iubentur liberi parentes inopes alere. Hæc Budæus in l. 11. D. de iustit. & iur.

Antipherna, sunt donationes quas maritus facit vxori propter nuptias, quibus proxima sunt θεώρετρα, & ὑπόβολα, de quibus Constan. Harmenopulus scribit li. 4. tit. 10. Antiphernorum fit mentio l. fi. C. de donat. ant. nupt. verbum iunctum ex ἀντὶ & φερνή. Hæc in dotem rediguntur l. generaliter. §. hoc obseruari. C. de secun. nupt. Vide infra Ὑπόβολον.

ANTIQVARE Festo est morem pristinum reducere. Antiquare legem est ipsam abrogare, improbare, tollere, Ciceroni 3. de legibus. Vos item, vt audio, legem antiquastis siue tabellas. & l. 15. C. de sacros. eccles. & l. fi. C. de ed. diu. Had. tol. Moris enim erat Romæ cum rogatam legē improbarent, & repudiarent, in tabula scribere A. qua notula significabatur, Antiquo.

ANTIQVARIVS qui verbis ab vsu remotis vtitur, quíve vetustissimos auctores scrutatur, Suetonio in August. ca. 68. Iuuenalis Satyra 6.

Ignotósque mihi tenet antiquaria versus.

Antiquarij etiam erant qui bibliothecæ codices componebant, vel pro vetustate reparabant, vt docēt Imppp. Constitutio l. 2. in princ. C. Th. de stud. li. vrb. Ro. n. lib. 14. C. T. quo etiam sensu accipiuntur in l. hac parte. 10. C. de proximis sac. scrin. Vnde etiam ἀρχαιογράφοι, & καλλιγράφοι vocabantur, ad differentiam aliorum qui διὰ τάχους scribebant.

Antiquior dicitur carior, & potior, Paulo l. postliminiū. 19. §. transfugæ. in fi. D. de cap. & postli. quo etiam sensu sæpissimè inuenitur apud classicos rerum scriptores. Cicero, Antiquiorem (inquit) Deiotaro fuisse laudem & gloriam, quàm regnū & possessiones suas.

ANTIQVVM ius apud iuris auctores variè accipi, spectarique liquet ex subiectis. Nam interdum pro iure gentium, quod cum humano genere natura prodidit, Gaio l. 1. D. de adq. rer. do. §. singulorum. Insti. de rer. diuis. Antiquum ius etiam dicitur, quod ex legibus XII. Tab. descēdit l. in rem. 24. §. tignum. D. de rei vindi. quæ antiquæ leges adpellantur, siue antiqua lex Vlpiano l. 2. §. 1. D. de noxal. & diuo Antonino Imp. l. 1. C. de except. Dicitur & antiqua prudentia. l. penult. in fi. C. de constit. pecu. At in l. Gallus. 29. §. si eius. D. de lib. & post. antiquum ius accipitur pro eo, quod legem Velleiam præcessit: id quod de iure à Gallo inducto accipit Accursius ad Gallum. quod & Bartol. & Baldus, & Iason probant. Idem videtur sensisse Alciatus ibidem, & res ipsa docet. Apud Vlpianum verò in l. 1. §. si nemo. & l. 2. §. si mater. D. ad S C. Tertyl. accipitur pro eo iure, quod Senatusconsulta Tertyllianum & Orphitianum præcessit. Sed an hoc de XII. Tab. intelligendum est? an de posteriore? & de XII. Tabulis accipiendum putem, cum Accursio ad d. §. si nemo. Apud Celsum in l. pater. 29. in fi. D. de leg. 2. Ius antiquum sumitur pro legibus XII. Tab. Accursio interprete. Sunt qui putent accipiendum pro eo iure quod est ante legem Iuliam & Papiam: quo etiā modo sumendum aiunt in Epitome Vlpiani tit. 17. & 18. In Papiniani responso l. Seia. §. fin. D. de don. caus. mort. significat id ius quod Seueri constitutionem præcessit. In l. 1. in fi. D. si quis à par. man. sit. iuris anti qui nomine querelam inofficiosi significari aiunt. Accurs. ius alimentorum interpretatur. Sic etiam

Antiquum ius in l. liberos. C. de collat. quod antecessit constitutionem Anastasij. Antiquum ius in l. vnic. C. vnd. vir. & vxor. intelligitur Accursio interprete de l. vnic. D. eo. Equidem de lege Romuli accipiendum putem. Hic enim ita lege cauit: FILIA, VTI PATRI, ITA DEFVNCTO VIRO, HERES ESTO. Halicar. lib. 2.

ANTIQVITATIS nihil ignorandū est, Inst. de testam. §. 1. cum hoc pugnat quod ait Imperator, veteris iuris prolixitate nescire, non est necessarium, l. vnica. §. & hoc locum. C. de caduc. tollen. Conciliatio: vt quod vel tollitur, vel reformatur, non sit incognitum, oportet ea in parte antiquitatem nosse, d. l. vnic. §. & cum triplici.

triplici. Ad declarationem vel confirmationem iuris antiquitas vtiliter inuestigatur, l. ideò quia. & l. seq. D. de legi. alioquin ad definitionem caussarum, antiquitas iuris abrogati nullo modo est allegranda. l. vnica. in prin. C. de lat. lib. tol.

ex Antiquitate temporis, cuius initium non apparet, introducitur consuetudo, quæ habet vim legis, & iuris constituti, l. 1. §. fin. & l. 2. in princ. D. de aqu. & aq. plu. arcen. l. hoc iure. §. ductus. D. de aqua quotid. & æsti. Talis antiquitas non minorem habet vim in suo genere, quàm iussus Imperatoris, vt ait And. de Isernia. tit. quæ sint regal. in vlib. feud.

Antiquitas vltra hominum memoriam comparatur seruituti constitutæ, l. 1. C. de seruitut. post tempus quod memoriam excedit, non est opus allegare titulum. ca. 1. de præscri. lib. 6. vbi gl. in verb. nihil. Ex vsu & possessione triginta annorum præsumitur bona fides, si allegata fuerit, l. possideri autem. §. si seruus. D. de adqui. possess. ibi. Sed hoc ita verum est, si diu in libertate moratus sit. Bart. in l. vlti. in fin. vers. illud enim. C. vnde vi. quo casu statutum, priuilegium, vel pactio impedit præscriptionem 30. vel 40. annorum: eo tamen præscriptio tanti temporis, cuius initium non extet in memoria hominum, non excluditur. Nouell. vt de ceter. commuta. Eccles. §. de cetero. iuncta glossa verb. præscript.

ANVLI, siue, vt κατ' ἐτυμολογίαν scribit Varro, annuli, circuli sunt parui, quorum quidam signandi caussa habebantur, l. signatorius. 74. D. de verb. sig. l. argumento. §. ornamenta. D. de aur. & ar. leg. De his intelligitur l. ad testium. §. si ab ipso, & §. signum. D. de testam. l. si vnus. 12. C. eod. & alibi. Alij ornatus gratia, d. §. ornamenta. & alibi sæpe.

Anuli leues Vlpiano dicti sunt, qui non excedunt rem quinque aureorum. l. diuus. 6. D. de bon. damn.

Anulos aureos ferre solis ingenuis licuisse scribit Isidorus li. 20. Proinde liberti ius anulorum aureorum impetrabant à principe, vt ingenuitatis munia consequerentur, l. sed si. 10. §. patronum. D. de in ius voc. l. cum ex oratione. 44. D. de excusat. l. 1. & tot. tit. D. de iu. au. an. & l. 1. & 2. C. eo. Hoc ius Modestinus l. 14. D. de excus. δίκαιον χρυσῶν δακτυλίων appellauit. Vide Bud. l. fin. D. de senat. Porrò veteres Græcos anulum habuisse in digito manus sinistræ, qui minimo proximus est, Gellius lib. 10. cap. 10. scriptum reliquit.

AP

APE, apud antiquos dicebatur, prohibe, compesce, Festo lib. 1.

APERIRE tabulas ille videtur apud Vlpianū l. si quis. 3. §. aperire. D. de S C. Silan. qui naturaliter aperit, siue ligatæ sint, siue non. Aperire accipere debemus prohibitos, vel palàm, vel publicè, vel secretó.

Aperire viam, est ad veterem altitudinem, latitudinémque restituere, Vlpian. l. 1. in princ. D. de via public. & itin. publ.

Aperire parietem dicitur, qui fenestram, vel ianuam in eo facit, Paulo & Sceuolæ. l. pen. & vlt. §. fi. D. de seruit. vrb. prǽd. Sic aperire partem cœnaculi, eodem sensu dixit Alfenus l. habitatores. D. loc.

Aperire refugia in l. si cuius. 13. §. sed si ædium. D. de vsu fruc. Aperire puteum l. fluminum. 24. §. fi. D. de dam. infect. est fodere puteum.

Aperire sulcum, l. qui duo. 29. D. de seruit. rusti. præd.

Aperire Nonio, est erigere, & ostendere.

APERTVRA est apertio, siue ipse aperiendi actus, l. 3. §. aperire. D. de S C. Sila. l. 1. §. filia. D. de heredib. institu. & alibi sæpe.

APICES iuris, hoc est subtilitates, summum ius, stricta iuris ratio, in qua æqui & boni ratio non habetur, sed res ad viuum resecatur: quæ bona fide agenti non conueniunt, vt eximius æquitatis cultor Vlp. dixit, in §. quædam. l. si fideiussor. D. mand. Hinc dubio procul emanauit vulgatum illud, disputantem in re liquida non esse audiendum: de quo latius disserit Bart. in l. confessus. D. de custod. reor.

APISCI Nonio, est inuenire & adipisci. eodem verbo vsi sunt sæpissimè Iurisconss. Vlpian. l. quod apiscendæ. D. de donat. inter vir. & vxo. Quod apiscendæ dignitatis gratia ab vxore in maritum collatum est, &c. & l. sed & si. §. de eo. D. de her. pet. Quod si ab initio quidem iustam caussam habuit apiscendæ possessionis. Paulus l. 1. §. 1. D. de acquir. posses. & alij in Pandectis. Eodem verbo vtitur etiam sæpe Cor. Tacitus.

Ἀποκήρυξις, abdicatio l. abdicatio. C. de pat. pote. vide suprà Abdicatio. Vnde ἀποκήρυκτος, ὁ ἐπὶ ἁμαρτημάτων ἐκπεσὼν πατρῴας τῆς οἰκίας: id est, qui ob peccata è patris domo eiectus est. Ἐκποίητος verò, ὁ ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον δίδοται τραφῆναι, ait Sudas.

APOCHA, confessio solutæ, datæve pecuniæ, qua creditor se à debitore pecuniam accepisse testatur. tot. tit. de apoch. pu. & l. plures. C. de fid. inst. & l. fi. §. Titius. D. de condi. indeb. Apocha autem differt ab acceptilatione, quòd acceptilatione omnino contingit liberatio, licet pecunia soluta non sit: Apocha, non aliàs, quam pecunia soluta, Vlpiano l. si accept. 19. §. fin. D. accep. Aliam horum differentiam vide apud Hotom. In Comm. verb. iuris.

Ἀποκρισιαρίους, Ad responsum interpretatur Iustinianus Nouell. 25. Vide Ad responsum. Interdum hoc nomine appellantur qui in aula imperatoris ecclesiarum cuiusq; diœcesis negotia gerebant, quasi eorum legati, vt Nouell. 6. §. ἠρέμιον γε μήν. Apocrisiarius etiam dici videtur, qui monialium negotia procurat, vt Nouell. 123. §. κατ' ἰδίαν. item qui monachorum.

Ἀπόκρυφος, occultus, arcanus. Porrò qui libri sint Apochrypi, vide 15. & 16. dist. per totum.

Ἀπόδειξις in Nou. & Basil. est apocha, cuius commeminit Eustathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων. titu. περὶ λ. ἡμερῶν. M. Fabius ἀπόδειξιν definit lib. 5. ca. 10. euidentem probationem.

Ἀποδυτήριον, pars est balnei, vbi constituebantur capsarij. Cuiac. lib. 5. cap. 8.

Ἀπόλιδες, vide suprà A, præpositionem: ἀπόλιτες Theopompo dicuntur, libro tertio Onom. I. Polluc. cap. quarto.

APOGRAPHA, ἀπογραφὴ, est adnotatio bonorum, indéxque eorum quæ reperta sunt. Iurisc. inuentarium vocant, & Repertorium, vt in Commen. linguæ Græcæ Budæus testatur.

Ἀπόφασις, in diui Pij constitut. l. 1. §. 1. D. de appellat. rescriptum, sententia: quo sensu sæpe reperitur apud Demosthenem, & Plutarchum in Publicola. Apud Dialecticos plerunque pro negatione sumitur.

Ἄπορον, Gellius libr. 9. cap. 15. vertit inexplicabile: Fabius libri 3. cap. 8. dubium, & de quo non liquet. Huius controuersiæ exemplum extat apud Marcianum l. si ita. 19. D. de condit. institu. vide A. Aug. lib. 4. Emend. cap. 16.

Ἀποστασία, à fide religionéque defectio, fidei sanctæ proditio, vt ex Imppp. constitutione elicitur, lege hi qui. 3. de apostat. Apostatarum autem nomen est sacrilegum l. 4. C. eod.

Ἀποστάσιον, repudium interpretatur Eustathius in eo qui περὶ χρονικῶν διαστημάτων inscribitur lib. tit. περὶ ἀποστασίας. cuius rei exemplum extare scribit in Nouell. 22. cap. 2.

APOSTOLI vulgò sunt dimissoriæ literæ, ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere significat, l. dimissoriæ. D. de verbor. signific. l. vnic. D. de libell. dimiss. l. Lucius. 9. D. de iure fisc. Paul. lib. 5. Sentent. tit. 34. l. eos. 6. §. fi. C. de app. Apostolorum formam tradit Marcianus d. l. vnica.

Aποθήκη, reposiiorium, reconditorium, id est, locus rebus quibus suia ad tempus condendis idoneus: quæ & librorum erat, l. quæsitũ. 12. §. instructo. 17. D. de fund. instructo. & χρημάτων, καὶ σιτών, Iulio Polluci, lib. 10. cap. 1. Onomastic. est & cella vinaria l. videamus. §. qui vinum. D. loc. l. vulgaris. 21. §. certè. D. loc. l. 1. C. de ver. sign. Pli. lib. 14. c. 14. Olei quoque erat. Columell. lib. 1. c. 6. Rei rustic. l. 1. C. de verb. signifi.

Appanagium, Francicum vocabulum. Sumi solet pro ea bonorum parte quæ Regis Franciæ liberis natu minoribus solet concedi, postquam natu maximus mortuo patre regnum adeptus est. Eius autem ius & conditio hæc est, vt directum dominium Rex ea in parte retineat: & si posteri vlrilis sexus deficiant, ad regem redeant. Dictum autem est quasi Abbannagium, B. in P mutato, quasi quis partem exclusoriam dicat: noo à pane quotidiano, vt volunt pragmatici.

Apparere Budæo in Forensib. exhibendi officij, & obsequij exhibendi gratia præsto esse: qnod & antè docuit ad Virgilij vers. lib. 12. Aeneidos Seruius:

Hæ Iouis ad solium, sæuique in limine regis
Apparent, acuúntque metum mortalibus ægris.

Cicero pro Cluent. Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid ceteri quos apparere video, volunt? Festus li. 12. Naualia, inquit, scriba, qui in naue apparebat.

Apparere etiam, probatum esse & liquere probationibus, sonat §. sic itaque discretis. Inst. de actio. Si apparet eum dare oportere quem locũ ita vertit Theophilus, ἐὰν φαίνηται τὸν ἀντίδικον τόδε τὸ πρᾶγμα χρεωστεῖν μοι δοῦναι. Apparet igitur non pro intendere ibidem accipi, vt malè Oldeodorpius explicuit.

Apparitio, officium, actus apparendi: quandoque sumitur pro ipsis apparitoribus, Vlp. l. fi. §. fi. D. quod met. caus. quo etiam sensu accipitur in l. 1. C. de loca. prædi. ciuil. li. 11. vbi subaudiendum, interueniente, ex d. §. fi. D. quod met. caussa: ídque etiam rectè sentit Odofredus ad l. 1. qui eam optimè omnium explicat. Apparitio igitur ibi pro apparitoribus sumitur, non pro iudice, vt Accursius & Ioannes de Platea ibidem, aut pro discussione, vt Oldendorpius, falsò putarunt. Apparitio etiam sumitur pro officio, siue ordine l. 2. C. de appar. procos.

Apparitores sunt magistratuum ministri, qui eorum iussa exequuntur, vt colliges ex l. 1. ad inscriptionem & ἐπιγραφὴν relata de exec. & exact. li. 12. C. Apparitorum numero scribas, viatores, lictores & præcones contineri, ex eo quem ex M. Ciceronis Cluentiana superiùs adduximus, loco edocemur. Porrò eos varios fuisse constat ex lib. 12. C. tit. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60.

Apparitura autem, ipsum ministeriũ, & officium, vt Tranquillus scribit in lib. de Grammaticis. Vide Old. in classe 1. actio. 4. in princ.

Appellare generale verbum est: Appellare Magistratum, est ipsum adire agendi caussa in edicto Prætoris, l. prima D. ex quibus caus. maio. Hoc inquit Accursius, non fuit expositum ab Vlpiano: quod tamen ab eo factum putem, sed à Tribuniano omissum, vt & alia multa. Appellare item est ab inferiore iudice superiorem prouocare l. prima. D. de appell. & tot. tit. C. & D. eod. Appellare etiam est iudicio conuenire, l. qui appellat. 59. D. de iudic. & l. fideiussor 46. §. fin. de fideiuss.

Appellare debitorem, eleganter & propriè, pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id est, ab eo id quod debet reposcere, Iulian. l. 16. in fin. D. de fideius. Verisimile est id actum, vt cum appellatus reus non soluisset, fideiussor teneretur. sed etsi reus antequam appellaretur, decessisset, fideiussor obligatus non erit. In eandem sententiam illud est Columel. lib. 1. cap. 7. Vel optima nomina non appellando, fieri mala, feneratorem Alfius dixisse fertur. Vulgus, non sollicitando.

Appellare, est auxilij gratia quempiam implorare. Cicero: Vos, vos appello fortissimi viri.

Appellare ex aduerso, hoc est, nomina per antiphrasin imponere, vt bellum, quòd minimè bellum, vel bonum sit.

Appellare item est blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non est conuicium facere, sed aduersus bonos mores attentare. Vlpianus in l. item apud Labeonem. 15. §. appellare. D. de iniur.

Appellatio est triplex, videlicet, quædam à sententia diffinitiua, de qua tractatur D. & C. de appellatio. quædam ab interlocutoria sententia, quam require in l. secunda D. de appell. recip. vel non. quædam denique ab actibus extraiudicialibus, cuius fit mentio in l. prima §. solent. D. quan. appellan. sit. Sunt qui duo tantùm genera constituant, iudicialem putà, & extraiudicialem: quibus accedo. Sunt etiam qui eam in duo genera distribuant: in expressam, & tacitam. Expressam intelligentes, quæ voce aut scriptis fit l. prima & secunda D. de appe. tacitam, quæ neque voce, neque scriptis fit, sed facto, cuius meminit tex. in cap. dilecti filij. de appel. in antiq. Est & alia diuisio. Nam quędam appellatur generalis: & hæc reiicitur, cap. 2. extr. eo. & specialis glos. in d. cap. 2. Appellatio autem fuit inuenta ad præsidium innocentiæ: non autem vt defenderetur malitia appellantis. c. suggestum. & c. ad nostram. de appel. & ad imperitiam & iniquitatem iudicis detegendam l. 1. D. de appell.

Appellationem non oportet ad compares iudices referri, sed à minori iudicio in maius tribunal ascendere, Nouel. de appel. §. illo videlicet obseruando. Const. 23. cuius Epitome tantùm in Græca editione Scrimgeri extat.

Appellatio, definitore Hermogeniano l. præfecti. 17. D. de mino. est iniquitatis sententiæ querela. Hæc definitio, vt breuis, ita vera est. Bartolus vero ita definit in l. 1. D. de appell. vt sit ius quo interim prima sententia extinguitur, & interim caussæ cognitio ad superiorem iudicem deuoluitur. Hanc rectiùs quàm Barto. definiisse visus plerisque fuit Iulius Pontifex in c. placuit. 12. q. 6. vt sit à minore iudice ad superiorem prouocatio. Hermogeniani & Iulij definitiones vt rectæ aptæque sunt, ita omnibus probatæ.

FORMVLÆ APPELLATIONVM.

Appellationem recipere & admittere, quæ duo idem sonant l. ei cuius. 5. D. de appel. l. si quis. 6. §. hi autem. 6. D. de iniust. significant autem pontificiis appellationi deferri, c. ad fit. de appel. in antiq. Huic contrarium est repudiare, l. appellatione. 3. C. eo.

Appellationis caussas reddere & agere, l. 1. & 2. D. an per alium caus. l. 1. D. si pend. appel. & alibi sæpe in titul. D. de appell. est placitare caussas appellationis. Prosequi appellationem, & prouocationem exercere, pro eodem dicuntur l. 2. §. legatis. D. de iudi. l. 3. D. de appel. & re. Ex appellatione cognosci, & pronunciari dicitur, quando appellationis caussa cognoscitur & pronunciatur, l. non ob. 55. D. pro soc. l. creditor. 102. §. 1. D. de solut. l. licet. C. loc. Sic ex appellatione sententiam dicere l. minor. 18. §. idem Imp. D. de min. Et ad appellationem iudicare, lege non putabam. D. de cond. & demonstr.

Appellatio iniusta pronunciatur, cùm dicitur male & temere appellatum, l. negotiorum. D. de appel. porrò superiori iudici satis est pronunciare, iustam, vel iniustam prouocationem, ex Diocl. & Maxi. constitu. l. eos. in fin. princ. C. de appel.

Appellationum tempora, l. qui suspectam. 20. D. de appel. cũ similib. sunt quæ ad appellationem interponendam, exercendã & explicandã constituta legibus, moribúsve sunt. Sunt autẽ quatuor, vt à quodã Antecessore Tolo

re Tolosæ accepi. Primum intra quod appellare oporteat: & intra decem dies appellãdum Iustinianus constituit, Nouel. 23. §. 1. idque à recitatione sententiæ. Secundum tempus, intra quod petendi sunt Apostoli, de quo l. iudicibus. C. de appel. Tertium est tempus inducendæ, & vt pragmatici Galli loquuntur, releuandæ appellationis, cuius meminit l. 2. & 3. de temp. & repar. appel. Quartum tempus terminandæ, §. sancimus. de appell. constit. 93.

Appellatio Tribunorum, apud M. Cic. in Cluentiana, Videtúrne intercessisse appellatio Tribunorum, non more, sed auxilij caussa. Appellantur autem Tribuni more & instituto, cum eorum intercessio postulatur, si quid iniquè à Prætore, verbi gratia, decernatur: at cum auxilij caussa appellantur. id verò non fit more in caussis, quia qui id facit, de sua caussa cognosci non vult. Qui enim auxilij caussa tribunos appellabat in litibus, is se æquo iudicio certare non posse clamabat.

APPELLERE propriè nauigia dicuntur ad litus, ripam, portum, Græcis καλάγαι l. riparum. D. de rer. diuis. Sed & pecora ad aquam appellere dicuntur l. vnic. §. fi. D. vt in flu. publi. l. 1. §. Trebatius. D. de aq. quot. & æsti. l. 2. D. de riuis. Ex quo pecoris ad aquam appulsus.

APPVLSVS pecoris inter seruitutes, ius ad aquam expellendi, Vlpi. l. 5. de seruit. præd. rust.

APPENDERE in dotem, Vlp. D. lib. 23. tit 4. l. 34.

Appius Claudius Appiam viam strauit, & aquam Claudiam induxit: vel, vt quidam legunt, inuertit. R, literam inuenit. vt pro Valesiis Valerij essent, Pomponio l. 2. §. iuris. 18 D. de orig. iur.

Applicitum, pro iuncto, apud Scæuolam accipitur cum ait, Domum meam cum horto applicito l. vxorem. §. 2. de leg. 3. vt apud Plinium lib. 2. episto. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum.

APPLICATIONIS ius ab Atheniensibus ortum esse retur Turn. Adu. libr. 24. cap. 12. apud quos peregrini se alicui opulento ciui in clientelam dabant, dicabántque: quod in palliata comœdia imitatus est Terentius, cum in Eunucho scripsit,

-vna est domus, Thais patri
Se commendauit in clientelam & fidem:
Nobis dedit se.

Id Athenienses appellabant νέμειν προστάτην. Qui autem ad patronum se non applicarat, in iudicium vocabatur, quod dicebatur, ἀπροστασίου δίκη. Horum autem si quis intestatò mortuus esset, patronum volebant (qui tamen non propriè patronus erat, sed tanquam patronus) dimidiæ partis bonorum possessionem accipere. Ex Ciceronis tamen in Verrem verbis, vbi C. Sulpitij Olympi meminit, colligi potest sextæ partis bonorum petitionem his patronis concessam. Horum aliam explicationem vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

APPREHENDERE, pro capere personam, apud Vlpi. D. ad l. Aquil. l. sed & si. §. sin autem, ait, cum posset apprehendere, maluit occidere, magis est vt iniuriam fecisse videatur.

Apprehensio, id est, captura personæ, non est passim concedenda, propter magnam iacturam nominis & famæ, iuxta l. 3. §. tutores. D. de suspect. tut.

APPENDICES institutionis, sunt substitutionis tabulæ, l. si quis heres. 35. D. de adq. hered.

APRARIVS, adiectiuum ab aper, vt retia apraria, Paulus li. 23. tit. 5. l. 22.

APSIDES verbum πολύπτυχον est, quo vsus est Paulus l. pediculis. 32. §. 1. D. de aur. arg. mund. Sunt autem lances rotundæ, in quibus esca ponebatur. sunt & tabulæ in lancium genere magis latæ & planæ, vt apud Horat. epist. lib. 1. ep. 15. *-tabulas cœnabat omasi, vilis & agnina.* vbi tamen alij Patinas legunt.

APTVS Festo li. 1. cũ propria significatione intelligatur, poni tamẽ solet pro adeptus, sicut apisci, pro adipisci.

APPROBARE dicitur, qui non improbat.

APVD, mutuam loci, & personæ coniunctionem significat: vt cùm dicimus, cœno apud amicum. Apud & penes in hoc differunt: alterum personam cum loco significat, alterum personam, & dominium, ac potestatem: quo proximè accedit quod Vlpia. l. penes. 63. D. de verbo. sign. dicit, penes amplius esse, quàm apud. Ridicula est igitur L. Vallæ reprehensio. Sed hæc differentia plerumque confunditur l. 3. §. si penes. D. de tab. exhi. l. & habe. §. pen. D. de precar. l. eum qui ad fi. D. de vsucap.

Apud aliquem obligari, pro alicui obligari, dixit Iul. l. 16 D. de fideiu.

AQVA, inquit Festus, à qua iuuamur.

Aqua diurna, quæ die tantùm. nocturna quæ noctu tantùm ducitur, l. si sic. 7. D. quemad. ser. amitt. l. si priùs. D. de aq. & aq. plu.

Aqua æstiua, qua æstate sola vti expedit, sicut dicimus, vestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiam hieme, plerumque autem æstate vtimur, l. 1. §. æstiua D. de aq. quotidia. & æsti.

Aqua quotidiana est, quæ duci assiduè potest, tam æstiuo, quam hiberno tempore, etiam si quotidie non ducatur. Naturã enim aquę, ac cõsuetudinem respicimus.

Aquæ caput illud est, vnde aqua nascitur, l. 1. §. caput. D. de aqua quot. & æstius.

Aqua & igni interdictum. Hi quibus aqua & igni interdictum est, id est, deportati. Vlpia. l. 1. D. de leg. 3. Vide Interdicere.

Aqua & igni accipere, l. pen. D. de don. inter vir & vxor. Varr. apud Seruium: Mariti aqua & igni vxores accipiebant. Eodẽ respicit versus ille Valerij Flacci lib. 8.

-ignem Pollux vndamque iugalem Prætulit.

Vide Igni & aqua accipere.

Aquam pluuiam definit Vlpianus l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu. quæ de cælo cadit, atque imbre excrescit. siue per se hæc aqua cælestis noceat, siue cum alia mista sit. De aquæ pluuiæ transitu (ait Frontinus de limitibus agrorum) controuersia. si collectus pluuiæ aquæ transuersum secans finem alterius flumen influit, & disconuenit, ad ius ordinarium pertinebit.

Aquæ calidæ, & frigidæ meminit Vlpianus l. 1. §. idem Labeo. D. de aq. quot. & æsti.

Aqua perennis, quæ perpetuò fluit, neque vnquam arescit, l. 1. §. loquitur. D. eo.

Aqua profluens separatur à flumine, §. & quidem. de rerum diuis. videtúrque tantum à flumine differre quantum pars à toto.

AQVAGIVM, Festo, quasi aquæ agium, l. hoc iure. §. pen. D. de aq. quot. & l. aqua 9. D. quemad. ser. amitt.

AQVARII sulci fiebant in agris aquæ eliciendæ caussa. Græcis ἐλίκες dicti l. 1. §. sed & si quis. & §. seq. & sequen. D. de aq. & aq. plu. l. vicinus. 24. D. eod. Fest. lib. 5.

AQVARII, aquarum custodes, ὑδροφύλακες, l. penul. de aquæduct. li. 11. C. Aquarij, qui aquam domum lauandi, potandíque caussa importabant, l. quæsitum. 12. §. idem respondit. 22. D. de instr. vel instru. leg. Aquarij autem Festo sunt impudicarum mulierum sordidi assecla. Quam significationem hinc puto manasse, quòd cum eorum ministerio sæpius mulieres ad balneum vterentur: vnde apud Plautum, *Aggerundáque aqua sunt viri duo defessi.* hac occasione amorum internuntiis solebant eis vti Hinc Iuuen. *-veniet conductus aquarius.* Aquarioli autem per diminutionem ad contemptum, vt in vilissimis & omnium vilissimi ipsi dicuntur. Turn. *macarios*, m, addito inde deduci vult, & testatur in lexico latinograco Aquarium, ὑδροφόρον esse. & aquariolum βαλανεία, sed & baccarionem, λουτροδιάκονον.

AQVAE DVCTVS est Ius aquæ ducendæ per fundum alienum, l.1.D.de seruit.rust.præd.

AQVAE HAVSTVS, est ius aquam hauriendi, d.l.1.

AQVAE LICIVM dicitur cum aqua pluuia remediis quibusdam elicitur. Festo lib.1. & Tertul. lib.3.aduers. Marcio. Vnde Aquilices, qui aquæ eliciendæ sunt artifices, apud Tarruntenum l. vlt. D. de iure imm. de quibus vide Vitrun.lib.8.c.1.& Pli.lib.26.c.6.

AQVILEX dicitur N.Marcello aquam colligens, & Paterno l.fi.de iure immu. D.scilicet artifex inueniendorum fontium, aquarumque colligendarum ad aquæductus, iidem fere cum iis qui libratores vocantur in tractat.de excus.artif.

AQVILIANA stipulatio à Gallo Aquilio exposita est, vt Florentinus scribit l.& voo.17.§. eius rei. D. de accept. huius formulam referens, cuius eam esse vim ait Vlp.l.Aquiliana.D.de transact. vt omnes omnino præcedentes obligationes nouet, & perimat, ipsáque perimatur per acceptilationem: & referente Papiniano l. cùm Aquiliana.D.eo.ex consensu redditur.

AQVIMINALIA, vasa aquaria l.3. D. de supel. lega. Paulo lib.3. Sent.recep.titu.6. Cuiacius tamen Obser. li.10.ca.13. Aquimanilia legi mauult, & explicat χερνιβεῖα: testatúrque in veteribus glossis inueniri, Aquimanile, χέρνιβον, vel quod ex eis aqua manet & effundatur in pelues, vel quod aquam poscere solerent ante cibum his verbis, Aquam manibus. Plautus Trucul. Date aquam manibus.

AQVIMINARIVM dicitur vas escarium, & propter aquam paratum, l. cùm aurum. 19. §. si cui.D.de aur. arg.leg. Cuiac. Obs.lib.10.c.17. legi mauult Aquimanarium, ea forma qua Non. Aquæ-manalem dixit.

AR

ARATRVM inducere, moris fuit Romanis, cum vrbem aliquam euertissent, vt eam funditus delerent. Hinc probare & colligere solent Iurisconsultum demum vrbem aliquam esse desiisse, atq; interiisse, cum in ea aratrum circunductum est, Modestin. l. 21. D. quib.mod.vsusf. Hinc Cic. Philip.1. Vt vexillum tolleres, & aratrum circunduceres. Et Horat.

(Ira) -altis vrbibus vltimæ
Stetere caussæ cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

ARATORES & ARATIO. Ager aliquis decumanus qui arabatur, eorum à quibus colebatur proprius non erat, sed publicus pop. Rom. censebatur, ac decumarum códitione & pésitatione agricolis erat attributus, Aquiratores dicebantur, agríq; quos colebāt, Arationes: sed & omnis ager vectigalis & decumanus qui arabatur, frumentariúsq; erat, sic vocabatur. Cic. in Verrem: Pulsos aratores esse dico, agros vectigales vexatos. Et in Rullum: Illi Capuam receptaculū aratorum esse voluerunt. Nam ager Campanus cū publicus pop. Rom. esset, qui Capuæ eum colebant, & decumas pensitabant, aratores erant. Turn. Adu. lib.1.c.6.

ARBITER vetustè dicebatur, pro teste. Vnde illud, Remotis arbitris, pro sine teste, & in solitudine. Interdum datum iudicem, addictúmque significat, l. Lucius.24. D.de pos.quod & Festus probat lib.1. his verbis: Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium, & facultatem. Est igitur arbiter iudex compromissarius, id est ciuis Rom. ex compromisso à litigatoribus sumptus, cui Prætor disceptandæ arbitrio suo controuersiæ potestatem dedit, l. Pomponius.D. de arbit.& l.4.& l.pen. C. eo. Arbiter etiam quandoque à magistratibus dari solet, l.2. C. de font. & interlo. Separatur tamē & differt à iudice l.lex.7. D.ad leg. Iul.repet.§.1. Instit. de actio. Porrò hanc differentiam tradit Aristoteles li.1. Rhetori. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον, καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. quod & Senec.li.3.ca.7.probat: ex quo adiicias: Iudicem formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: arbiter liberam & nullis adstrictam vinculis religionem habet, & adiicere & detrahere quid potest. Hinc obseruare possumus, arbitros in iis potissimū iudiciis nominari qui ex bona fide descendunt.

Arbiter familiæ erciscundæ apud Vlpianum l. 1.in.fi. D. de collat.do.l. Næuius.§. arbiter.D. fa.ercisc. l.in ipsius.& l.si diuisionem. C. eo. & alibi sæpissimè. Idem arbiter diuidendæ hereditatis vocatur l. filiæ. C.eod. & arbiter diuidendis bonis datus l. 3. C. com. diuid. vbi eius officium explicatur.

Arbiter communi diuidundo, l.is qui.31.D. com.diuid. & apud Paulum libr.1. Sentent.tit.18. De arbitro famil. erciscun. Cicero in Orat. pro Cecinna.

Arbiter pro socio, l. pro socio. 38. D. pro socio.& apud Ciceronem in Orat.pro Rosc.Comœdo.

Arbiter tutelæ, l.fi.§.fi.D.de appel.& l.2.& 3. C.arbit.tut. vbi iudex appellatur.

Arbiter dotis recuperandæ, l.Titia.de solut.D. & de dote cognoscens l.1.D.de pact.dot.

Arbiter aquæ pluuiæ arcendæ, apud Alfenum l. vicinus. 24.D.de aq.&.aq.plu.& Ciceronem in Topic. in loco à similitudine.

Arbiter actionis quod metus caussa, l.item si cum.14.§. hæc autem.D.quod met.causs.

Arbiter & in his caussis datur, quæ arbitratu boni viri æstimandæ, definiendæque sunt l. Stichus. 12. D. de lega.3. velut ad determinandam viam, altitudinémque actus, vel itineris statuendam, l. certo. D. de seruit. rusti. Item si inter vicinos de altitudine ædificiorum sit controuersia, l. qui luminibus. D. de seruit.vrba. Ad fideiussores probandos, l. arbitro. D. qui satis.cog.

Arbiter Falcidiæ is est qui ad defuncti bonorum quantitatem æstimandam & constituendam datur. l. si debitor. D. ad leg. Falc.l.1. §.cum dicitur. D. si cui plus quam.& alibi.

Arbiter à Prætore de rationibus excutiendis inter heredem & seruum datur, l. si quis.5. D. de manumis. Nihil autem aliud significat, quàm virum bonum à prætore delectum, cuius arbitrio rationes computentur, l.si pater.47.§. Sticho. D. de fideic.libert. quæ significatio ad omnia arbitrorum genera producitur. Arbiter de alimentis datur, æstimaturus quantum in facultatibus sit, l.si quis.5.§.fi.D.de agnosc.li. nec non inter dominum, & fructuarium, de refectione ædium, l.vsu fructu.7.§.quoniam.D.de vsufr. Arbiter datur à prætore, cuius interuentu merces peculiares tribuantur, l. illud.in fi.princ.D.de tribut.

Arbiter etiam datur ad definiendum quantum deminui oporteat, l.1.§.pen. D. de vent. in pos. & ad distrahendum.l.si magistratus.27.D.de rebus auct. iud. possid. & ad fideicommissi restitutionem, l. pen. D. de confessio. & in reuocatoria actione, l. ex his.8. D. quæ in fraud. cred.& in modo agrorum, & finibus regundis, l.de modo. D. fin. reg. hinc Terentius in Heautonti. act.3. Scen.1.

Vicini nostri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum:

Arbitri igitur vel à Prætore dantur, de quibus superiùs, vel ex compromisso accipiuntur, & conuentione adeuntur, l.societatem.§.fi. D. pro soc.l.arbiter.33. D.de recep. qui arb. & recepti dicuntur, quòd arbitria recipiant, vel vt Iustinianus ait l. rem non. 14. C.de iudic. quòd ex recepto, id est compromisso caussas dirimendas suscipiant.

Arbitrorum autē duo genera constituit Proculus d.l.societatē.§.fi.vnū eiusmodi, vt siue æquū, siue iniquū sit, parere debeamus: quod obseruatur, cùm ex cōpromisso ad

so ad arbitrum itum est:alterum eiusmodi,vt ad boni viri arbitrium redigi debeat,& si nominatim persona sit comprehensa,cuius arbitratu fiat. Ad hoc genus pertinent ij quos in bonæ fidei iudiciis dari suprà diximus. Scio Accursium varios arbitri significatus referre in l.pen.D.de arbit.& aliquot significata recensent Angel.& Iason in §.1.Instit.de actio.

Arbiter non cogetur sententiam dicere de liberali causa, l.non distinguemus.§.de liberali. D. de arb. nec sacerdotio obueniente,ibidem.§.sacerdotio, neque de causis publicis:cuius rei argumento erit,quòd de iis, quæ ad solutionem pecuniæ, & operarum præbitionem pertinent,sententiam dicere debet, Iauoleno l. non ex omnibus.D. eo. quod & Solon lege cauerat apud Demosthenem ἐὰν μὴ... ἐάν τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι,καὶ βούλωνται διαιτητῇ ἑλέσθαι, &c.quam legem explicui lib.2.veteris iurisp.ad leges Solonis.

Arbiter olim tum maximè dabatur,cùm non nisi re litigiosa oculis subiecta,lis explicari posset, l. certo generi.in fine.D.de seruitut.rustico.prædior.

Arbiter ex eadem causa facit litem suam, qua iudex.leg. si quis in conscribendo.C.de pact.

Arbitri esse non possunt, pupillus, furiosus,surdus aut mutus,l.sed si in seruum.in prin.D.de receptis. Nec iudex potest recipere arbitrium eiusdem rei, de qua iudex est,d.l.sed si in seruum.§ si quis iudex.Sanè diuersum ius est in specie §. ... Nouell. 86 cuius verba non refero:cuilibet enim sunt obuia.

Arbiter cuius sordes aut turpitudo manifesta est,potest recusari,l.sed si in seruum.§.fi.D.eo.tit.

Arbiter excusatur à cognitione,si eum infamarunt litigatores:si ad iudicium, vel ad alium arbitrum ierint, dicto §.fin.& l.seq.& seq. Non cogetur arbiter sententiam dicere, si pœna commissa sit. l. non distinguemus.§.1.D.eodem titul.Si dies fuerint, quibus iudex non cogetur sententiam dicere : si iuret sibi de causa nondum liquere,l.Pomponius ait.§.fi.D. eo.si inimicitiæ capitales inter arbitrum & litigatores intercesserint:si ætas, aut valetudo contingat: si occupatio negotiorum propriorum , vel profectio vrgens, aut munus aliquod reip. causa, vel alia incommoditas incidat:si iudicij sui nomine,quod publicum, vel priuatum habet, impediatur, l. licet autem prætor. & l. seq. D. de recep. arbit. si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat,Litem si vous.in princ.D.eodem tit. Arbiter denique non est cogendus, si de negotio transactum est,§.item nō est l.non distinguemus.D. de recept.arb.

Arbiter à magistratu non cogitur, vt hanc vel illam dicat sententiam,sed arbiter statuet,& dicet quod sibi videbitur,l.qualem autem.in princ.D. de recept. arbit. arbitrium enim non valet,in quo libera pronunciandi facultas futura non est,l.item si vnus.§.item si plures.D.eo.

Arbiter,cùm per eum stat quò minus intra diem compromissi pronuncietur:tunc potest cogi denuò recipere arbitriū,l.quid tamen.§.Papinianus ait.D.eo.tit.

Arbitri sententia aduersus minorem 25.annis, non habetur rata,nec pœnæ datur petitio,l.3. in prin. D.de recept.arb.sententiam autem dicit, qui ea mente pronunciat,vt secundum id discedere eos à tota controuersia velit,l.qualem.§.1.D.eodem titu.

Arbiter sententiam interlocutoriam potest mutare:definitiuam verò non potest,ibi.§. vnde videndum. & l. sequen.

Arbiter de pluribus controuersiis nihil sibi communibus ita sumptus,vt de omnibus simul dicat sententiam:si de vna pronuntiet,potest mutare sententiam: quod si vt separatim dicat sententiam,non potest mutare,l.quid tamen.in prin.D.de recept.arb.

Arbiter solutioni diem potest statuere,ibid.§.solutioni.

Arbitri sententia incerta , nihil valet , vt putà , QVANTVM EI DEBES, REDDE: QVI VISIONI VESTRAE STARE PLACET:PRO EA PARTE,QVAM CREDITORIBVS TVIS SOLVISTI,ACCIPE.ibid.§. Pomponius ait.

Arbiter non potest pronuntiare de pœna compromissa.ibid.§.item si arbi.

Arbitri pronuntiatio,quæ diem statuit,duo habet præcepta:alterum,pecuniam dari:alterum,intra diem dari,l.Celsus ait.§.1.D.eo.ti.qui non committit in pœnam,quòd statuto die non dedit,is tamē in eam committit quòd posteà non dat.Ibi.Si arbiter me tibi certa die pecuniā dare iusserit,tu accipere nolueris, ipso iure pœna non committitur: nisi posteà parato accipere,noodem,l.Cels.ait.§.fi.& l.seq.D.de recep.arb. cùm dies in pronuntiatione expressus est, tunc post diem statim committetur pœna. Qui verò oblatum acceperit,is pœnam petere non potest,aut doli exceptione remouetur, l. Celsus ait. in prin. D. de recep. arb. Quando autem in pronuntiatione non exprimitur dies,túc inest quoddam modicum tempus,quod vbi præterierit,pœna committitur,vt tamen vsque ad litem contestatam offerri possit, & mora prorogari, l.quid tamen.§.fi.D.eod.tit.

Arbiter pronuntians,nihil debere actori,absoluit reum conuentum,etiam si id non addat,l.quid tamen.§.fi. arb.D.eo.tit.

Arbitri sententiæ stare, nihil aliud est , quam id agere, quantum in ipso sit , vt arbitri sententiæ pareatur, l. Celsus ait.§.fi.D. eo. tit. Stari autem debet sententiæ arbitri propter pœnam , siue æqua, siue iniqua sit, & sibi imputet qui compromisit,l.diem proferri.§.stari autem.D.eo.tit.Sed si contra ius constitutum expressum,vel sine sollennitate necessaria,vel dolo malo dicta sit,tum ei potest impunè non stari,l. si expressum. D.de appellationibus.l.prolatam.C.de sent.& interlocut.omn.iud.l.ita demum.D.de recept.arbit.

ARBITERIVM in Pand.Flo.pro,arbitrium, reperias l. arbitro.9.D.qui satisd.cog.l.3.§.1.l.Pedius 7.de arb.& alibi sæpe. Est autem

Arbitrium,Festo lib.1.sententia quę ab arbitro statuitur. l.qualem.D. eod. Quemadmodum autem arbitri & iudices,ita arbitria & iudicia differunt. Arbitria enim in bonum,& æquum concipi, & ex bona fide reddi solebant. Sic

Arbitrium familiæ erciscundæ, & communi diuidundo,l. in iudicio. 47. D. fa. ercisc. & pro socio, sæpe apud Ciceronem in orationibus exempla patent, & aquæ pluuiæ arcendę,l.quod principis.23.D.de aq.& aq.plu.& rei vxoriæ,Ciceroni 3. Officio.

Arbitrium etiam arbitri officium,circa ea, quæ in iudicio versantur,formulàque non continentur, significat,l.si constante.§.pen.& vlti.D.sol.mat.l.si vendidero.in fi.D.de furt.& alibi,cùm habet verbum iudicis adiectum. Hinc arbitrariæ actiones, quæ ex arbitrio iudicis pendent.§.præterea.Instit.de actio. hoc est ex illa facultate statuendi legibus minimè adstricta.

Arbitriū etiam arbitratū significat. Sed enim arbitrium aliud est liberum & solutum, quod in mera voluntate positum est,& arbitrium plenum voluntatis dicitur,l.vtrum.§.1.D.de reb.dub.l.liberum.D.de adopt. Aliud est arbitriū viri boni,quod his verbis exprimi intelligitur:Si arbitratus fueris,Si comprobaueris, Si tibi videbitur, ἐὰν δοκιμάσῃς, si volueris, l.fideicommissa.D.de fideicom.li.Vbicunque autem in iudicis,vel alterius arbitriū quid confertur,pro arbitrio viri boni hoc habēdum,& quasi bono viro cōmissum accipiendū est,l.1.D.de legatis.2.l.sed si.17. §.ait prætor D.de iniuriis.l.si libertus.30.D.de oper.lib.l.si societatem. 6.D.pro socio,& alibi:idque in conditionibus & bo

nę fidei iudiciis locum maximè habet, l. in personam. D. de diuers. reg. iur. l. veluti. & l. seq. & seq. D. pro socio.

Arbitrium Iudicis, arbitrium boni viri, religio iudicantis. Papinianus in l. quæsitum. D. de testib. Omnia enim ista ex constante illa, & perpetua voluntate boni, & æqui, velut ex vno fonte procedunt, & eodem tenduot, scilicet ad dirimendas celeriter controuersias litigantium, ex bono & æquo.

Arbitrium, & iudicium duabus potissimum rebus essentialiter distant: prior est, quia arbitrium incipit à consensu partium, & dat notionem quãdam, l. diem proferre. §. stari autem, & l. non distinguemus. §. de officio. D. de recept. l. inter stipulantem. §. si Stichum. D. de verb. obl. Altera qua discernas arbitrium à iudicio est, quia arbitrium exigit pœnam, l. litigatores. §. arbitrium, & §. fi. D. de receptis. l. 1. C. eodem titul. iudicium autem non æquè, quoniam habet iuris dicendi auctoritatem ordinariam, vel mandatam cum potestate coercendi, l. 1. 2. & 3. D. de iurisdict.

Arbitrium recipere dicitur is, qui quasi bonus vir receptus, admittit sollicitudinem, & curam finiendæ controuersiæ: priuatim in se transfert, cùm alioqui non teneretur. Nemo enim cogitur arbitriũ recipere: vbi tamen semel quis in se receperit, officio perfungi cogendus est, l. 3. §. tametsi nemině. D. de recept. arbit. itaque eleganter, & ipse receptus, & recipere arbitrium dicitur: suscipere officium arbitrandi, recipere arbitrium.

Arbitrio, vel arbitratu boni viri, aliàs de iudice, vt in l. quæsitum est. D. de testibus. Aliàs de arbitris omnibus, aliàs de caussarum actoribus, aduocatis, procuratoribúsve, vt in l. pen. & vlt. D. de procurato. dici solet. Semper enim denotat, debere abesse calumniam, & agi rem syncerè ex æquo & bono.

Arbitrium seruus olim recipere non poterat, neque solus neque cum alio, l. Pedius. D. de receptis. planè si liber factus sententiam dicat, valet, partibus consentientibus, l. sed si. 9. D. eo.

Arbitriũ soluitur morte alterutrius litigatoris, vel etiam arbitri, scilicet quantum ad instantiam pertinet, etiam si conclusum fuerit in causa. Nisi heredum, vel successorum sit facta mentio in compromisso vtrinque, l. diem proferre. §. 1. l. sed & interpellatur. §. fina. D. de recept. qui arb.

Arbitrium præter communem significationem videtur vsurpari solitum io funeribus pro mercede libitinariorum, vespillonum, pollinctorum, eorum denique omnium qui funera curabant. Cicero in Pisoniana: Eodem & loci vestigio & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. Et post reditum in Senatu: Nondum palam factum erat concidisse remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur.

ARBITRATVS verbum ad arbitrium boni viri referendum constat, l. si in lege. D. loc. l. æstimatis. 50. D. sol. mat.

Arbitratu Lucij Titij fieri, verba, ius significare & in seruum non cadere Vlpianus scribit l. illa verba. 68. D. de ver. signifi. Exempla patent in l. si quis arbitratu. 43. D. de verb. sig.

ARBITRARI, est statuere, & arbitrium proountiare, id est, νομίζειν & δοκεῖν, l. diẽ. §. si quis. D. de receptis arb. Quid autem arbitrum pronuntiantem obseruare oporteat, docet Paulus in l. non distinguemus. §. de officio arbitri. D. eo. Vnde apud Plautum Merc. Arbitrari inscitum, id est, pronuntiare inscitum, atque imperitum.

Arbitrari, patiendi significatu pro æstimari vsus est Vlpianus in l. si quis. 12. §. sumptus. 3. D. de relig.

ARBITRARIVM, cùm adhuc res apud arbitrum geritur, Festo. Proinde incerta est & dubia, controuersique Iuris, & in voluotate, potestatéque & arbitrio alterius: quo factum est vt Plautus certum arbitrario opponeret: Hoc quidem profecto certum est, non arbitrarium.

ARBORES cæduæ, sicut sylua cædua, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur. l. fructus. §. si fundum viro. D. soluto matrimo. l. sylua. D. de verborum significatio.

Arbores furtim cæsæ videntur, quæ ignorante domino, celandíque eius causa cæduntur, licet earum arborum furtum non fiat, l. furtum. 7. D. arb. fur. cæs.

Arbor vento deiecta, non iam arboris nomen, sed ligni magis obtinet, l. ligni. de leg. 3. Arborem autem partimur in radicem, truncum, & ramos: diuidimus verò in laurum, cedrum, quercum, &c.

Arbores gremiales in editione Flo. in l. fructus. §. si fundum. D. sol. matr. accipit Ant. Aug. lib. 3. cap. 7. tenues ex Colume. li. 12. de re rustic. tametsi cremiales legendum quidam censeant: quam lectionem & Accursius ibidem agnouit.

Arborum appellatione & in XII. Tab. & in edictis Prætoriis, & lege Aquilia vites, ederæ, arundines & salicta continentur, l. 3. D. arb. surt. cæs. l. 1. D. de arb. cæd. Stirpes quinque nleæ arbores esse magis est, d. l. 3. §. fi. Arbores frugiferæ apud Vlpianum l. si cuius. §. fructuarius. D. de vsufruct. & Paulum lib. 5. Sentent. titul. 20. fructiferæ, notissimæ sunt significationis. Sunt enim arbores nõ frugiferæ, quorum meminit Paulus l. competit. D. quod vi aut clam. & arbores pomiferæ l. in fraudem. §. pe. D. de iur. fisc.

Arbores terminales apud Paul. li. 5. tit. 22. Sent. quæ & finales Siculo Flacco li. de condit. agrorum dicuntur, cuius verba huc non transfero.

Arbor pro malo nauis ponitur, apud Papinianum & Iulianum l. 3. & l. nauis. D. de leg. Rho. de iact. & Paulum lib. 2. Sent. tit. 7. Arbores autem in torculario Catonis vult esse Turn. quas vulgò gemellas posteriores solemus dicere, vt stipites anteriores gemellas.

ARCA camerata, id est, arcuata & conformata, Vlpi. in l. sed addes. §. inquilinus. D. locati. Vide in hũc locum Bud. quam inde dictã ait Varro lib. 4. Ling. Latinæ, quòd arceaotur fures ab ea clausa, quod & Festus probat lib. 1. Arcæ etiam mentio fit in l. securitates. C. de suscep. præpos. & arca.

Arcarum varia esse genera ex subiectis liquidò constat.

Arca lapidea, in qua mortuus condebatur, l. is qui. §. fin. D. de relig. eiusmodi pleræque antiquissimæ & elegantissimis epitaphiis insignitæ Lugduni, & in suburbiis visuntur, quæ aliquando propter antiquitatis auctoritatem exscripsi.

Arca ærata in §. si inquilinus. l. sed addes. D. loca.

Arca frumẽtaria, & olearia, l. 1. D. de mu. & hono. l. 2. de curat. Kalend. lib. 12. C. Th.

Arca vinaria io l. securitates. C. de suscep. præpos. & arc. li. & apud Symmach. li. epist. 1. 28. & 33.

Arca quæstoria, apud eundem. Epistol. lib. 1. epist. 19.

Arca fiscalis l. in prouinciis. de numer. li. 12. C. in quam tributa inferebantur, vt significat Iustinianus in Nouell. 128. in princi. καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἀρκὰν εἰσφέρεσθαι. Porro arcas argenteas primus habuisse fertur Heliogabalus, si quid Lampridio credimus. Sed & ootandum eos qui benè numati erant, habere arcam dictos: contra non habere, quibus nihil erat numorum: Catull. *Cui neque seruus, neque arca.*

Arcarius seruus apud Scæuolam l. Thais. §. fi. D. de fid. libert. dicitur, qui arcæ, in qua domini pecunia condita est, præpositus est: idem qui actor, aut dispensator. at Arcarij præfectorũ dicuntur sub rub. C. de suscept. & arcariis, quibus eorum quæ in arcam præfecti prætorio inferuntur recipiendorum cura commissa est. nam in prouinciis alia io fisci rationes, alia in arcam

præfecti

præfecti præt. inferebantur: eorúmque ita separata & discreta erat procuratio, vt nihil inter se commune haberent. l. duos tabellarios. 13. C. eo. l. 3. C. de can. largit. tit.

ARCERA in XII. Tabulis apud Gellium lib. 20. cap. 1. est: plaustrum vndique tectum, & munitum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri, aut senes cubantes portari solebant: quam definitionem probat N. Marcellus. hanc ex tabulis factam scribit T. Varro lib. 4. Ling. Lati. verba legis sunt suprà in verb. Aeuitas.

ARCERE aquam, est curare ne influat, Paulo l. 2. §. idem Labeo. 9. D. de aq. & aq. plu. ar.

Arcere, inquit Festus lib. 1. est continere. vnde Arcus.

ARCESSERE, pro accersere, id est euocare dixere veteres l. Pamphilo. §. propositum. D. de lega. 3. & l. dominicis. C. vbi caus. fisc. & Cicero pro A. Cluentio: Arcessit sine causa puerum. Neque in hoc Grammaticos sequimur, qui aliter distinguunt.

ARCHEION propriè domus Principis. Hinc factũ vt archæa dicantur tabularia publica, & (vt Sudas exponit) ἔνθ' οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται καὶ χαρτοφυλάκια. in his publica instrumenta deponuntur, & adseruantur, l. moris. §. nonnunquam. D. de pœn. & apud Iustinianum Nouell. 15. §. προστάξεις, ibi, καὶ ἐάν τι παρ' αὐτοῖς ἀρχεῖον. Iulianus ibi vertit scriniũ. Sic & Nouell. 74. ἀποτίθεσθαι χάρτην ἐν τῷ ἐκκλησίας ἀρχείῳ, τουτέστιν ἐν τῷ δίκαιῳ κειμηλιοφυλακίῳ. Hinc Archiuum publicum.

ARCHEIOTAE, Archiorum custodes apud Arcadium Charesium, l. fi. §. bi qunque. D. de mun. & honorib.

ARCHIATRI sunt qui in comitatu principis medendi cura funguntur, l. 2. iuncta inscriptione C. quibus non obiic. long. tem. præsc. Exempla extant in l. medicos. & l. Archiatri. & l. seq. C. de profes. & medic. lib. 10.

ARCHIDIACONVS, est post Episcopum vicarius, ad quem in omnibus in clero omnis cura pertinet, c. 1. de offic. Archidia. cuius officium c. 1. eo. tit. explicatur.

ARCHIEPISCOPORVM appellatione, vt notissimam significationem prætermittam, continentur Patriarchæ alij præter priuilegiatos, Alberico. Nam Archiepiscopus intelligitur Patriarcha l. iubemus. 14. C. de sac. san. eccles. & in Nouel. 131. in prin. vbi de archiepiscopo Constantinopolitano loquitur.

ARCHIGERONTES, in Constitutione Arcadij, & Honorij l. 6. C. de Episc. aud. & in l. 1. C. Th. de Alex. pleb. prima. putat Alciatus lib. 3. Parerg. c. 18. dici seniorum principes, summos senes, qui procurant negotia aulæ principalis, qui annonã, & quæ ad victum principis pertinent, emunt: quę interpretatio non conuenit, ob id quod in ea constit. sequitur, ergasiotarum. Quidam putant eos esse principes opificum, & operariorum, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγετεύειν, id est, principatum tenere, & legi volunt, Archigetones, leuissima mutatione adhibita. In vtroque tamen Codice Iusti. & Th. legitur archigerontes.

ARCHIGVBERNVS apud Iauolenum l. Seius. 46. in princi. D. ad S C. Treb. classis præfectum sonat, gubernatorũ classis primum. Alij principem gubernatorum explicant, & omnium gubernatorũ primum, ab ἀρχῆς & κυβερνήτης, nomine deducto.

ARCHIMANDRITAE in l. nos reddentes. C. de sum. trinit. sunt cœnobiorum præfecti. vide suprà Abbas.

ARCHIMIMVS apud Iulia. l. patronus. 25. D. de oper. lib. mimorum primarius. Est autem mimus qui facta, mores, & naturas gesticulatim imitatur.

ARCIFINIVS ager, vide suprà Agrorum genera.

ARCHITECTVS, est structorũ princeps, qui ædificiorũ rationẽ comminisci, & instruere didicit: ac graphicè, hoc est, lineamentorum ductu, & vmbratili picturæ eas formas describere, l. fin. D. de iur. immu. In omni enim opere magnifico tres personæ considerantur: dominus, qui liberaliter impendit: structor seu officinator, qui fabrili subtilitate consarcinauit: architectus, qui venustam proportionem inuenit.

ARCHONTES in l. pars literarum. 48. D. de iudic. Haloander Prætores, Alciatus lib. 4. Dispunct. cap. 6. summos Atheniensium magistratus vertit. Hi vero annui erant, quorum etiam ex nominibus, item vt Romæ ex consulum, anni numerabantur. Græcum nomen retinet Cic. li. de Fato: Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit, archonte Pitharato. Plin. lib. 33. magistratum dixit: Nonaginta annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum. Anto. verò Augustinus ad Modestinum. l. ἀδελφοί. 21. D. de tut. & curat. dat. de magistratibus accipi rectè putat. Sanè apud Paulum d. l. pars. annuum fuisse magistratum liquet ex verbis literarum, quæ ibidem referuntur.

Arculę in Pauli responso l. argento. 53. D. de leg. 3. deminutiuum arcæ, Festo & Varroni, de qua suprà.

Arcus Nonio suspensus appellatur fornix. Arcus aquę ducendę caussa fiebant, l. suprà iter. n. D. de aq. & aq. plu. Iul. quoque Frontinus li. 11. de aquęductibus vrb. Rom. aquas per multa passuum millia duci tradit. Eiusmodi arcus non longè à Lugduno adhuc manẽt: quos ducendę aquę caussa factos fuisse creditur.

Arcuarius, τοξευτής, legunt quid[illegible] l. 6. D. de iure immun. id est qui arcus facit.

AREA, locus in vrbe sine ædi[illegible] Florentino l. fundi. 211. §. locus. D. de verb. sign. Festo locus vacuus, quasi exaruerit, & nõ possit quicquam generare. Varro autem aream vocat, vbi frumenta secta terantur, & arescant. Græcis πλατεῖα, Gallis *place* dicitur. Area etiam iuriscons. significat solum, cui ædificium imponitur, & quod, depositis ædibus, manet, vnde & ædificij pars est Paulo l. seruitutes. 20. §. si sublatum. D. de seruit. vrb. & l. qui res. 98. §. aream. D. de solut. l. domo. D. de pig. act. & alibi sæpe.

Aream quoque adpellabant, in quam collecta omni ex tecto pluuia descendebat: quo etiam modo accipitur in l. 2. & l. seruitutes. §. si seruitus, & §. qui in area. D. de seruit. vrb. In rusticis verò prædiis locus erat terẽdis frugibus & leguminibus aptus l. Mela. §. fi. D. de alim. leg. l. fi. §. fi. C. de seruit. & aq. quo etiam sensu accipitur apud Varronem loco superiùs adducto.

ARANA locus erat, vbi certamina præbebantur, qui arena spargi solebat, l. 4. D. de accus. & alibi sæpe. Inde

Arenarius, qui in arenam pugnandi caussa descendit, ibíque publicè pugnauit, l. hæ demum. D. de oper. libert. & l. ob carmen. §. si ea. D. de testib. Ij etiam cum feris bestiis pugnabant, vnde & bestiarij quibusdam dicti sunt, l. 1. D. de ædi. edict.

ARASCVSA in editione Pand. Flor. Ancillę nomen l. Arescusa. D. de stat. homi. l. Titius. & l. ídque. 45. §. vlt. D. de actio. empt. Attamẽ alibi in eadem editione

Arethusa, scribitur, l. vbi. 75. §. illud. D. de verborum oblig.

ARESTA, vox Græca, ἀρεστὰ, à Gallico senatu vsurpata, qua sententiæ curiæ supremæ significantur, Budæo l. fi. D. de senato.

ARGENTARII, seu argentarię mensę exercitores, erant ciues Rom. qui tum Romæ, tum in prouinciis rei numariæ negotiationem exercebant, vnde & Numularij & Mensarij nominabantur. Erant autem in foro stantes, ibíque tabernas, & mensas suas positas habentes, apud quos fœnebres pecunię deponebãtur, quas per partes erogabant, & collocabant: quarum probatio, scripturis, probationibúsque continebatur. l. 4. in prin. l. quædam. & l. argentarius. D. de eden. l. si res. D. de admi. tut. l. procurator. D. de libera. legat. l. à

diuo.§.pen.D.de re iudi.l.si vetri.§.in bonis.D.de reb.auct.iud.pos.Atque hæ pecuniæ in æde Castoris recondebantur. Plautus in Curcul. *Sub veteribus ibi sunt, qui dant quique accipiunt fœnore. Pone Castoris ibi sunt quibus credas malè.*

ARGENTARII res in foro publicè vendebant, Vlpiano l.item videndum.D.de hered.pet.Scæuolæ l.filiæ.D.de solut.apud eos igitur auctiones factas fuisse liquet, Senecæ testimonio, quod & M.Fabius in lib.Inst.it.probat. Vnde & meritò eorum officium, & ministerium publicam habere caussam Gaius scripsit d.l.argentarius. Fiebant & apud eos contractus, de quibus Nouella Iustiniani 136.& in 9.Edicto eiusdē principis. Singulorum rationes conficiebant Argentarij, & in codices referebant, quas & edere cogebantur edicto prætoris, l.Prætor.4.in prin.l.si quis.D.de edeo.& aliis legum capitibus eiusdem tituli, quarum verba huc non refero.

Argentarijs autem varia indita fuere nomina. Vocantur enim à Iustiniano Nouella 136.& Edicto 9.Ἀργυρέμποραι, vel ἀργυροπρατικοί, vt vult Bud. à Suda ἀργυραμοιβοί. & Collectarij ab eodem, & in l.quisquis.C.si cer.pe. & Argenti distractores à Iustiniano l.fina.C.de pigno.& l.penul.in fin.C.de constit.pecu.& Iuliano Patritio ad Nouell.4.§.sin autem.& Argenti venditores à Theodosio, & Valenti.l.si cohortalis.12.de cohort.lib.12.C.& ab [illegible] Trapezitæ vocantur ibidem: & Argentariæ [illegible]itores in edicto Prætoris l.4.D.eo Appella[illegible]ensarij, & mensularij, l.emptor.§.Lucijs.[illegible]ft.& κολλυβιστὰς à Iulio Polluce lib.7.ca.3.& [illegible]matistæ: & coactores à Scæuola l.Sticho.40.§.fin.D.de statulib.Ab eodem numularij, d.l.emptor.§.Lucius.D.de act.empt.Collectarij autem, inquit Cuia.Obs.lib.10.c 14.coactores & numularij, minores argentarij sunt, aut maiorum ministri & mercenarij. Per eos nanque pecunias cogunt, auctore Donato & Acrone: & quas coegere erogant per partes, permutatione, fœnore, vel qua alia ratione. Partes dixi cum Paulo, quæ Græci κέρματα.

Argentarij officium, l.pen.D.de edend.Argentaria societas, l.cùm duobus.52.§.cùm duo.4.D.pro soc.

Argentariā facere, id est, argētarij munus exercere, & obire, l.4.D.de edē.& apud Pliniū in ll.de viris illustrib.

Argentarium, argenteæ supellectilis instrumentum, ἀργυροθήκη.l.19.D.de auro arg.leg. Vt in iunctura argentea scio me dixisse, quod non in argentario paterfamilias reponebat.

ARGENTI tria genera Vlpianus videtur constituere in l.in actione.19.D.de furt.factum, putà, infectum, & signatū. Factū, est vnde artifex opus aliquod, veluti lancem aut pateram effecit: infectum quod rude adhuc, & in massa est, Græcis ἄσημον: signatū, quod signo publico notatum, numi, atque pecuniæ appellationem recipit. Porrò

Argenti adpellatione tam factum, quàm infectum contineri Paulus scribit l.quæsitum.78.§.illud.D.de leg.3.Argento igitur legato, infectum, & factum, putà vasa, deberi ait Vlpianus l.cùm aurum.19.in princip.& §.fin.& l.Quintus.D.de aur.& arg. Planè pecuniam, aut numos non deberi, eidem ibidem rectè placuit. M.tamen Cicero in Topic.ad Trebat.pecuniam numeratam, & numos contineri videtur sentire, his verbis: Non, si vir vxori legauit omne argentum, quod suū esset, idcirco, quæ in nominibus sunt, legata sunt. Hanc Ciceronis ratiocinationem improbant plerique, & rectè.

Argentum factum, vas argenteum videri ait Mutius l.Quintus.D.de aur.& arg.leg.id autem argentum factum rectè ita definiri Vlpianus censet d.l.Quintus. in fi.D.eo.quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectili, neque in mūdo, neque in ornamentis insit. Factū igitur à signato separatur. Seneca lib.1.de Benefic.ca.11.Libentiùs, inquit, donabo argentum factum, quàm signatum.

Argenti autem facti multæ sunt species. Escarium, quod & escale, & potorium, l.cum quidam.8.D.de supell.legal.cum aurum.§.si cui.D.de aur.& argen.leg.est & balneare, & viatorium, quo quis in itinere, & in via vtitur, l.fin.in princ.& §.1.D.eo. Est etiam argentum mensale, de quo Vopiscus in Claudio. Argentum igitur factum est quo commodè vti possumus, d.l.Quintus.§.cul legatum.D.eo.tit.

Argenti infecti adpellatio rudem materiam continet, vt diximus, id est, non factam, l.cum aurum.19.§.infecti.D.eod.hoc in massa constitutum vocat Iustinianus l.fina.C.de pos.

Argenti quoque aliud genus est, putà signatum, quod aliqua forma expressum est, veluti quæ Philippi sunt, itémque numismata, & similia, d.l.Quintus.§.cui legatum. Tria hæc argenti genera Liuius lib.34.his verbis cumulat: Secundo, ait, die aurum argentúmque factum infectúmque, & signatum. Infecti argenti fuit pódo 18.millia Facti, vasa multa omnis generis. Signati argenti 84.millia fuere Atticorum.

Argenti adpellatione suppellex argentea non venit: nisi argenti numero à testatore habita sit, d.l.cum aurum.§.idem Celsus.

Argentum id omne accipimus, quod ita ex argento est, vt neque supellectilis instrumento cedat, ocque proprio alicui, & speciali generi adscribi possit, l.2.D.de leg.2.l.1.& 3.D.de sup.leg.

Argentum purum putum Alfenus Iurisconsultus lib.34.Dig.scribit esse valde purum, sicut nouum nouitium dicimus, & proprium propitium, augere atque intendere volentes noui & proprij significationem. Hoc tamen Gell.lib.6.cap.5.reprehendit, & ait putum esse à putando dictum, & ob eam causam prima breui syllaba pronunciari. Putum autem argentum esse, quasi exputatum, excoctúmque, omnique aliena materia carens, omnibúsque ex eo vitijs detractis, emaculatum & candefactum.

Argentum pusulatum apud Alfenum l.In nauem.31.D.loca.dicitur hoc ideo, quia merum in pusulas adsurgeret. Pusularum meminit Festus libro 7.in verbo, Hetta. Vide, Pusulatum.

ARGVERE, est reum postulare, accusare, & conuincere, l.indicasse.197 D.de verb.signific.l.filium fami.D.de adult.& alibi sæpe. Arguere de inofficioso, est accusare, l.penult.§.si heres.D.de inoffic.testa.quo sensu, arguere falsum testamentum dixit Modestinus l.cum Titia.D.de accus.

ARGVMENTVM definit M.Cicero in Partitio.Orat.probabile inuentum ad faciendam fidem: in Topicia verò, rationem, quæ dubiæ rei facit fidem. quam definitionem probat & explicat M.Fabius lib.5.cap.10.his verbis: Ergo cùm sit argumentum ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod est dubium, per id quod dubium non est confirmat: quo sensu accipitur apud Paulum l.qui filium.74.in fin.D.ad SC.Treb.l.fi.D.de publiciana. Ciceronis definitionem in Part.confirmat Isidorus lib.Etymol.in c.forus.de verb.sig.existimans duci ab argute & inuentum. Baldus in l.conuenticula.C.de episcop.& cleric. Eorum verbà huc transcribere instituti nostri non est: neque enim ad rem pertinent.

Argumentum in proœmio Instit.§.cúmque. vertit Theophilus ἔνδειξιν, id est, euidentem demonstrationem, & euidentiam.

Argumentum pro iudicio accipitur apud Vlpianum l.1.§.iidem Cornelio.D.de quæst.Porrò exquisita non debent

debent esse argumenta, Indiciáve, Marciano l. diuus. 6. ad fin. D. de cust. & exhib. reo. Ex variis caussis colliguntur Bald. l. conuenticula. C. de sacr. san. eccl.

ARGVTO PECTINE dixit Theodosius Impe. l. temperent. C. de vestib. holoberis lib. 11. imitatione Virg. qui ita dixit lib. 1. Georg.

Arguto coniunx percurrit pectine telas.

& Apuleius lib. 2. Asin. aur. Et pectinis arguti dente tenui discriminantur.

Ἀργυρῖται qui pro coronis, præmióve argenteo vicerant, l. commodis. D. de re iudic. & apud Plutarch. Vnde ἀργυρίτης ἀγὼν, illa concertatio. Apud Sudam tamen ἀργυρῖται sunt, οἱ ἀργυρίου εὐποροῦντες, idest quibus abunde est pecunia.

ARIDI fructus in Nouella Iusti. 32. §. θεσπίζομεν. qui & ξηροὶ dicuntur, sunt velut frumentum, & ordeum, Accursio auth. ad hæc. de vsur. C.

ARMA, quod ad interdictum de vi adtinet, sunt omnia tela, hoc est, fustes & lapides, non solum gladij, hastæ, frameæ, id est, rhomphææ, Vlpiano l. 3. §. armis. D. de vi & vi arma. His addit Gaius l. armorum. 41. D. de verb. signi. scuta, & galeas. Adiicit & Paulus in l. qui commeatus. §. arma. D. de verb. sign. loncam. M. Cicero pro Cecinna, glebas. Sunt autem rhomphææ apud Vlpianum ex Gellio teli genua Thracę nationis. Armis etiam connumerat Festus libr. 1. pugionem, & sicam. Hinc Armatos accipere debemus non tantum eos qui tela habuerunt, sed etiā quid aliud, quod nocere potest, Paulo l. armatos. 9. D. de vi public. Armatos eos appellat M. Cicero pro A. Cecinna, scutis, telis, glebis, saxis, & fustibus paratos, ornatósve.

Armorum appellatione quid contineatur, in Nouella Imp. Iustin. 85. περὶ τῶν ὅπλων. ipse explicat his verbis: κωλύομεν γὰρ τοὺς ἰδιώτας δημιουργεῖσθαι καὶ ὠνεῖσθαι τόξα, καὶ βέλη, σπάθας τε, καὶ ξίφη (ἅπερ καλεῖν εἰώθασι παραμήρια) καὶ τὰς λεγομένας ζάβας, ἤτοι λωρίκια, καὶ κοντοὺς, καὶ τὰς λόγχας, καὶ μονοκόντια, καὶ ζιβύνας, ἤτοι μαζίβιλα, καὶ ἀσπίδας, καὶ σωτάρια, καὶ περικεφαλαίας, ἤτοι κασσίδας.

Arma ab arcendis hostibus duci putat Varro. Festus verò ab armis, id est, humeris dependentia. vtrunque etymon recipi potest, illud ab effectu, hoc à voce. Sed etymon Varronis latius est: nam lapides arma sunt, & tamen ab humeris non pendēt: arcent tamen hostes.

Armorum custos is erat, qui militibus arma committebat, d. l. qui commeatus. §. fi. Habebat autem vacationem munerum grauium, lege final. in fine. D. de iure immun.

ARMARI nauis dicitur, quæ armamentis necessariis instruitur, Marciano l. quod quis. 34. D. de rebus aucto. iudicum possid. & Vlpiano lege interdum. 5. D. qui potiores in pigno. habean. cui contrarium est exarmare. est enim armamentis spoliare, apud Paulum lege secunda, §. primo. D. ad leg. Rhod. de iact. vt ibi Budæus docuit.

Armari dicuntur leges & iura, quæ gladio vltore facinorosos puniri iubent, in Constantij & Constantis rescripto, l. cum vir. 31. C. de adult. & in procemio Instit. in princip. Sed ea figura dictum accipe, qua quod vni rei proprium est, alteri tribuimus: cuius vsus est maximus apud Latinos. Poeta lib. 9. Aeneidos,

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Armatos milites, lex Caligatos appellat, in Authen. quibus modis nat. effic. legit. l. à caligato. C. de nupt. Imperitum vulgus armigerum appellat: cùm hoc vocabulum denotet eum, qui in prœlio gerit tela domini sui, vt scutum, vt arcum, lanceam, & cetera huiusmodi. Valla & hoc monuit.

ARMAMENTA, sunt nauium instrumēta, veluti funes, vela, &c. l. 3. §. 1. D. de rei vindic. & l. nauis. 6. D. ad leg. Rho. de iact. Dicuntur & de aliarum rerum instrumentis, l. 3. de supell. leg. D.

ARMARIA in d. l. 3. D. de supell. legat. locus vbi libri, & similia reconduntur, l. 3. §. effracturæ. D. de offic. præfe. vigil. & vænalium reconditoriolum, l. heres. §. proinde. D. de iudic.

ARMENTVM, Festo lib. 1. pecoris genus est ad opus armorum idoneum. Et Armento legato boues contineri, non etiam ouium, & caprarum greges, Modestinus scribit l. seruis. in fi. D. de lega. 3. quod & Pomponius probat l. boues. 89. D. de verb. sig. his verb. Boues magis armentorum, quàm iumentorum generis appellantur.

ARMILLAS, Festus ait ll. 1. ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt: & dictas existimat, ab armo deducto nomine. Apud Vlpianum verò in l. argumento, 25. §. ornamenta. D. de auro, & ar. leg. pro eo ornamento accipi putem quo brachia ornantur: Galli appellant, *mancherons, & bracellets*. Ornamentis igitur legatis armillæ debentur.

AROMATVM appellatione apud Vlpianum l. pen. D. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. arborum quarundam fructus intelliguntur, odoris, saporísque grati, cuiusmodi sunt zinziber, piper, & cetera id genus: vulgus, species vocat.

ARRA, siue arrhabo dicitur, quod precij numerādi quasi pignus datur. Arræ autem institutæ videntur in auctionibus, cùm æris aliquantulum daretur, quòd plaustra grauis æris eò vehi incōmodum fuisset. nam quod arræ nomine datur, argumentum est contractæ emptionis, & venditionis, institu. de empt. & vend. qua euidentiùs probatur conuentum fuisse de pretio, Gaio l. quod sæpe. in princip. D. de vulg. Exempla frequentiora sunt in iure quàm vt referri debeant. Dicuntur autem à re pro qua dantur, Isid. lib. 19. c. vl. vel à Græco ἀῤῥαγὲς, quo firmum & integrum significatur. Eam veteres Arrhabonem dixisse ait Varro lib. 5. Ling. Lat. dicens esse pecuniam sic datam, vt reliquum reddatur, à verbo Græco ἀῤῥαβών. Diuus autem Hieronymus inter pignus quod Græci ὑποθήκην vocant, & arrhabonem, hoc interesse vult, vt illud sit in mutuo, hæc in contractu emptionis & venditionis, quò firma sit obligatio.

ARRAE proxeneticæ, vide Proxeneta.

Arræ etiam sponsaliorum sunt argumentum, l. si quis. 38. D. de rit. nup. l. 3. C. de sponsal. vnde arræ sponsalitiæ dici cœptæ sunt munuscula, quæ sponsis quasi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur: quæ tum restituebantur, cùm sine culpa eius qui eas dedisset, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, si nolebat matrimonium contrahere, amittebat. qui acceperat, duplum: atque adeo si tantum in stipulationem deductum esset, quadruplum reddere cogebatur. Eædem etiam pignora dicuntur in l. vni. Cod. si rect. prou.

Arrarum nomine anulos plerumque datos constat ex l. ex empto. §. is qui vina. D. de act. empt. l. cuique. §. antepen. D. de institor. intelligi.

ARRHABO, pro obside veteribus accipiebatur, vt ex M. Catonis verbis constat, apud A. Gellium li. 17. c. 2. sic & apud Terent. in Heautontim. act. 3. scen. 3.

-reliquit filiam adolescentulam.
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento.

Ἀῤῥωστία apud Paulum l. & quantum. D. de ædil. edict. vitium est aduersam valetudinem significans, & ægrotationem.

ARROGARE, Arrogatio, vide Adoptio, itē & Adrogatio.

Arrogare alias est ascribere sibi, & vindicare. Vnde dicitur arrogās, quasi omnia sibi adscribens. Inde arrogantia, id est, temeritas & impudentia, superbia, de qua 46. dist. in prin. Differunt tamen, quia superbia est inanis gloria de eo quod quis habet. vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogantia, est inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cum

qui c

quicredit ea le scire, quæ tamen nescit. Arrogantiam opprimi iubet Zeno Imp. l. vnic C. de priuâ. car.

ARTEM esse earum rerum, quæ sciuntur ait M. Fabius l. a. cap. 17. aliam ex Cleanthe definitionem subiiciens, vt sit potestas viam & ordinem efficiens.

Artibus liberalibus olim solitum fuit & mulleres instituere l. qui filium. in prin. vbi pupill. educa. deb. D.

Ars liberalis apud Vlpianum l. 4. D. de decr. ab ord. facien. quæ sollua ingenij, non manuũ ministerio peragitur. Liberalia studia quæ accipiantur, docet Vlpian. l. 1. D. de extraord. cognit.

Artes ludicras interpretatur Seneca lib. 13. Episto. quę ad voluptatem oculorum, & aurium tendunt: vt sunt iudioorum, id est histrionum, & comœdorum artes. Macer l. 14 D. de pœn.

Artem igitur ludicram facere intelliguntur saltatores, gesticulatores, mimi. pantomimi, histriones & alij id genus, l. t. 3. & 4. D. dę iis qui not. infam. l. quædam. D. de pœn. & alibi sæpe.

Arte fabrica præditum, pro fabricandi perito, dixit Paulus l. si mancipia. D. de instr. instr. leg.

Artem, operámve pollicitus, apud Vlpianum l. cum duobus. 52 §. si in coeunda. D. pro socio, Si in coeunda societate, inquit, artem operámve pollicitus est alter, veluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus, in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est.

ARTIFICES Festo lib. 1. dicti, quod per artus scientiam suam exercet, siue quòd apte opera inter se artent: qua ex caussa etiam artes appellatæ sunt.

Artifices serui, qui aliquod artificium callent, l. fin. D. de oper. seru. l. quod si. de rei vind. & alibi sæpe. His opponuntur serui mediastini in d. l. vlti. qui nullam artem exercent.

Artifices sunt, qui rem in aliam formam à se elaboratam vendunt, c. eiiciens. 88. dist. Alciat. l. mercis. 207. D. de verb. signifi.

ARTIFICIVM in seruis ab officio separatur, l. si ex legatis. §. 1. D. de leg. 3. & alibi. Sic operæ quæ in artificio sunt, ab iis quæ in officio, distant. l. si non sortem. §. libertus. D. de condict. indeb.

Artificium quidam in l. textoribus. & l. legatis. D. de leg. 3. accipi putant pro scientia cuiusque artis. Equidem pro artis exercitio accipiendum putem.

ARTEMO, ὁ ἀρτέμων, magis adiectamentum, quàm pars nauis est, Iauoleno l. malum 242. D. de verb. sign. &c. quem Alciatus explicans, ait artemonem velum esse adscititium, quo nauis dirigitur, eóque sensu in act. Apost. à B. Luca acceptum refert. c. 27. καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Baifius in libell. de re nau. maius velum interpretatur: aitque ἀκάτειον minus velum appellari.

ARTICVLORVM & positionum vsus est, vt his breuiter & distinctè prolatis ab actore sub iureiurando, respondeat eodem quoque modo reus ad singula. Hoc enim maximum adfert compendium in cognoscendis litibus, modò prisca seruetur forma, & non misceantur inutiles clausulæ.

Articuli igitur solùm ea continere debent, quæ ad institutam actionem necessariò requiruntur, & quibus probatis, constet intentionem actoris iure locum habere, ac reum conuentũ esse damnandũ. Hoc autem quo pacto fieri oporteat, non aliter intelligi potest, quàm si naturã cuiusq; actionis compertã habeamus.

Articulus non tantum pro particula, id est, præpositione, coniunctionéve ponitur, sed & pro verbo quolibet. Sic verbum, est, articulus vocatur apud Pomponium. l. scribit. §. item scribit. D. de aur. argen. lega. &, Quisquis apud eundem l. hoc articulo. D. de hered. instit. &, Tunc, in l. si is. 4. D. de conditio. & demon. Quinetiam pro clausula & oratione sumitur à Iuliano l. ita tamen. §. qui suspectam. D. ad Trebell.

Articulus etiam accipitur pro eo, quod punctum appelamus, l. si cum dotem. §. transgrediamur. D. sol. matr. & l. naturalis. in fine princip. D. de præscrip. verb. & l. in multis. D. de statu hom. Equidem non pro pũcto, sed pro particula & membro periodi totius alicuius propositi, in illis legibus accipiendum putem, vt in l. 6. §. sub hac. C. de bo. quæ lib. quo sensu etiam eam vocem accipiunt pragmatici Galli, dum probanda legibus, moribus, instrumentis in articulos digerunt: & hoc sensu accipitur in c. præsentiam. §. testes. de testibus, in 6. & c. veniens. 2. eod. tit. in antiq. & vtrobique glossema pro membro illo probando accipit, & pro positione probanda. & in hoc significatu

Articulorum quidam sunt impertinentes, qui nihil ad rem faciunt, probati non releuant. glo. c. fin. de confes. lib. 6. alij sunt captiosi, quos siue neges, siue confitearis, tuum detegent periurium, atq; ita te decipiunt, & captant l. in duobus. 38. §. fin. & l. qui iurasse. §. si pater. D. de iureiur. Alij sunt multiplices, alij sunt iuris, alij impossibiles, alij super crimine: quibus omnibus reum non esse cogendum respondere glossema in d. c. fin. scribit. per illum text. & alios, quos citat.

Articulus etiam sumitur in Arcadij & Honorij constitutione fin. C. de comi. rer. priuat. (alius est sub titul. comit. sacri pal.) pro statim, in ipso tẽporis momento: vt rectè ibidẽ interpretatus est Accursius. Sic etiam accipitur apud Terentium in Adelph. *Vide, vt in ipso articulo compressit eam.*

Articulus quoque sumitur pro themate, factíque specie proposita, casum vulgo appellant, in l. non possunt. 12. D. de legi.

Articulum interpretatur Accursius in l. ab executione. C. quor. appel. non recip. sententiam definitiuam. cuius interpretationem probat Albericus. Bartol. accipit pro interlocutoria. Equidem illic pro capite, & membro sentẽtiæ sumi affirmare ausim. Nam ab vno sententiæ articulo, & capite appellari potest, Bartol. & Alber. in l. appellanti. D. de appella. per illum text. Guid. pap. decis. 436 q. 66. Iac. Cuiacius interpretatur, præiudicium siue interlocutionem iudicis, l. 1. 2. 23. C. Th. quorum app. non rec. Vnde Græci ab articulo τῶν ἀναλαλιῶν explicant, l. vltim. C. quib. ad lib. procl. non lic.

Ἀρτάβη genus mensuræ Persicæ apud Herodotum libro 1. Attico medimno tribus chœnicibus capacius. Apud Aegyptios ἀρτάβη facit modios viginti, vt scribit B. Hieronymus in c. 6. Esaiæ. Ἀρταβῶν meminit Iustinianus Edicto 13. §. ἐμβολὴ τοῦ ... Huius meminit Iulius Pollux lib. 4. cap. 23. Vide Suidam in verbo ἀρτάβη.

ARTITVS, bonis artibus instructus, Festo lib. 1. à vetere critico explanatur, vt scribit Turn. Adu. lib. 24. ca. 31. πάντεχνος, δαίδαλος.

ARVALES fratres, vide Fratres Aruales.

ARVSPICES intelligendi sunt, qui à victimis in ara inspiciendis, vt futura prædicerent, nuncupabantur. Horum pœna, mors, igne, aut gladio l. 3. & l. nemo. C. de malef. & mathem. Sunt enim diuinatores. Sunt qui cum h, scribendum putent.

AS

As variè accipitur: in diuisione solidum significat, ídque Volusius Mætianus scribit in libel. de Asse. As etiam æris nummus est. Nam ab ære as ducitur, Varroni libro 4. Ling. Latinæ.

As principium, & vnum sonat, Varroni libr. 8. eiusdem lib. Vnde rectè ait assem simplicem esse.

As libræ pondus erat, Varroni lib. 4. Assis porrò distributionem & in heredum institutione & in aliis multis necessariam esse Metianus ait, de quo vide Anton. Aug. lib. 2. cap. 8. As autem diuiditur in 12. partes: duodecima vocantur singulæ vnciæ, vt Mætianus refert.

Has assis appellatione contineri Vlpianus scribit l. seruum. §. si. D. de her. inst. Habent & hæ partes propria nomina ab vncia vsque ad assem, puta hæc: sextans, quadrans, triens, quincux, semis, septunx, bes, dodrans, deunx, as, Vlpiano, & Martiano: quorum distributionem probat Iustinianus in §. hereditas. Instit. de hered. instit. Singulas has partes suis locis explicabimus. Assis nota hæc ━. De his plenius vide Iac. Cuia. ad l. 13. de hered. instit.

As & Assarius idem Charisio & Clemen. Alex. in ς[illegible], [illegible]. Varro lib. 7. Ling. Latio.

Assis appellatione solida hereditas venit, l. asse toto. D. de hered. instit. & omne patrimonium, & omne solidum l. societatem. in princ. D. pro socio.

ASSIS FORMVLAE.

Ex Asse heredem relinquere, cui vniuersa hereditas relicta est, Martiali lib. 7. Epigram. ex Asse, aut pro parte possidere, l. pen. D. qui satisd. cog. id est in solidum. In Assem satisdare l. is cui. §. missi. D. vt in possess. leg. In Assem vindicare l. post emancipationem. 40. D. de leg. 3. In Assem vendere, l. Titius. D. quibus modis pig. vel hyp. sol. Ex Asse debere, l. 1. §. si cui ita. D. vt leg. no. cau. In Assem impendium reddere Plinio lib. 15. Epistol. In assem dari institui que actio dicitur, id est, in solidum, apud Scæuolam l. fin. D. de donat. & Vlpianum l. de ætate. 11. §. 1. D. de interro. actionibus: ex Asse auferri hereditas dicitur Marciano l. aufertur. D. de iis quæ vt indig. quæ vniuersa aufertur.

Assis partibus veteres fundum diuidebant, l. minor. 39. §. si à me bessem. D. de euict. l. Pópo. 8. D. de rei vind.

Assis etiam partibus distinguebantur vsuræ. vide infrà, Vsuræ.

As pro solido accipitur, cum de diuisione hereditatis, fundive agitur: cum de pondere, etiam solidum significat, id est, libram & pondo: cum de pecunia numerata, æris nummus est.

Ἀσαφῶς apud Vlpianum l. mutum. D. de ædi. edict. id est, obtusè, obscurè, incertò, & dubié.

ASCENDENTES apud Iurisconsultos, sunt, parentes, maioresque nostri, à quibus geniti, procreatique sumus: sicut contra descendentes ij, qui ex nobis progniti sunt, l. si quis incesti. C. de incestis nupt.

ASCETERIA, ἀσκητήρια, loca sunt meditationis, & solitaria, in quibus Theologiæ studiosi animo vacuo ac libero olim se exercebant, Basilio: accipiuntur pro cœnobio, in l. omnia. 33. C. de episco. & cleric. Dicuntur ab ἀσκεῖν, quod est exerceo, vnde ἀσκητής, exercitator. Ea tamen à monasteriis distinguere videtur Gregorius ad Basilium. ἀσκητήρια (inquit) καὶ μοναστήρια [illegible]. & Iustinianus Nouel. 5. §. [illegible].

Ἀσκηταὶ, Monachi Damasc. [illegible], &c. Basi. devita solita. [illegible], &c.

Ἀσκήτριαι, puellæ deo dicatæ, vt in Nouell. 123. §. [illegible]. Sunt qui dicant Ascetrias psallere.

ASCIA in XII. Tabulis, & in antiquissimis epitaphiis, quæ vidi in lapidibus vetustissimis, erat dolandi instrumentum: cuius formam Lugduni in eisdem lapidibus vidi. Græcis ἀξίνη dicebatur. Verba legis XII. Tab. hæc sunt: SVMPTVOSA FVNERA NE PACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO.

ASCODROGITAE hæretici in l. 10. & 11. C. de hæretic. vide Philastrium Epis. Brix. in catalog. hæres.

Ἀσήμως in l. mutum. D. de ædi. edict. i. sine significatione.

Ἀσέλγεια eo sensu apud Græcos accipitur, quo lasciuia apud Vlpianû, l. lege 4. §. 1. D. ad leg. Cornel. de sica. pro quadam proteruitate iudicra, aut iocularí.

ASIARCHES, ἀσιάρχης, Asiæ sacerdos, & præses: de sacerdote iuris accipiendus est.

ASIARCHIAM apud Modestinum l. [illegible]. D. de excus. interpretatur Anto. Augu. lib. ad eundem singul. de Asiæ sacerdotio: quod & videtur dicere ibidê Modestinus. De hoc sacerdotio Asiæ loquitur & Papinianus in l. in honoribus. D. de vaca. & excus. mun.

Ἀσωτος Theophilo. §. furiosi. Inst. de cura. & §. item prodigus. Instit. quib. non est per. fac. testa. est prodigus. Hinc ἀσωτεύεσθαι, luxuriose viuere, non malè vertisse eum in §. in dupium. Instit. de actio. scribit Augu. lib. 3. cap. 11.

ASPARGO apud Callistratum Lusuis. 4. §. cum autem. D. de leg. Rho. de iact. significat vitium ex pluuia, vodáve contractum. Græcis πέμφιγμα. Alij libri legunt Aspergine. In vetustis autem plerisque, Conspargo, & Aspargo legitur.

Ἀσφάλεια in l. sancimus. C. de verb. signi. nudam promissionem significat, vt & cautio: vt dicit ibidem Imperator, idque per translationem. Ἀσφάλεια in proprio significatu genera recenset Iul. Pollux lib. 1. cap. 8. Significat & securitatem.

ASSASINI homicidæ, qui pecuniæ nomine homines iugulant & necant, c. 1. de homicid. lib. 6.

ASSEQVI donatiuum in constitutione Arcadij & Honorij l. nec emere 16. C. de iure delibe. est illud adipisci, & capere, & acquirere.

ASSESSORES, vide suprà Adsessores.

ASSIDVVS pro locuplete & facilè munus faciente accipitur, dictus ab assibus, id est, ære dando, cum tempora Reipublicæ exigerent: aut ab assiduitate muneria publici, quod nonnisi diuites subire possent, vt Gellius tractat lib. 16. capite decimo. In priore significatu accipitur in XII. Tab. Gellio, & Cicerone in Topicis testibus. verba legis hæc sunt: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: id est, vt vult Cic. in Topic. locupies locupleti. Hanc lib. 4. veteris Iurisprudent. ad XII. Tab. explicui. Quidam per d scribunt, Adsiduus, quasi sit à sedendo figuratum: sed errant. nam cum à Seruio Tullio populus in quinq; classes esset diuisus, vt tributum, prout quisq; possideret, inferret, diriores, qui asses dabant Assidui dicti sunt: & quoniam soli negotiis publicis frequenter aderant, eos qui frequentes assunt, assiduos ab assibus dixerunt. Hæc Charis. lib. 1.

ASSIGNARE, vide suprà Adsignare.

ASSILIRE, pro vim afferre, adoriri, oppugnare, li. feu. 1. tit. 5. §. 1. & eodem lib. tit. 17. Si scienter seniores assilierint.

ASSVLTVS, ob quem quis feudo priuatur cap. voic. §. similiter. quib. mod. feud. amitt. in vsib. feud. est impetus in personam, vel locum, siue hoc pedibus fiat, vel equo, aut machinis, vel alia quacunque re assiliatur. Vide Baronem à Tautemberg in tit. 5. lib. 1. Feudorû.

ASSISSI dicûtur beneficiarij, qui tamen caonici non sunt, seruiûntque ecclesiæ. cap. pe. de cleric. non resid. in anti. Eosdem & mansionarios vocari adnotat ibidem Bernardus.

ASSOLET, id est consuetum est, apud Macrû l. diuus 14. D. de offic. præsid. Liuius lib. 1. vr. condit. Vbi illuxit, paratis omnibus (vt assolet) vocari ad concionem vtrunque exercitum iubet.

ASTALIVM, vide Astu.

ASTIPVLARI, vide Adstipulari.

ASTV apud poetas Festo lib. 1. astutiam significat: cuius origo ex Græco ab opido ἄστυ dicitur, in quo qui conuersati assiduè sunt, cauti atq; acuti esse videntur. Eodem verbo in eundem sensum vsus est vetus interpres in authen. de testi. §. si verò astu. vbi Accursius interpretatur dolum, vel malitiam, pro quo in Græcis est ἐξεπίτηδες. Adiectiuè vsurpauit Plautus in Pœnulo: *Mea soror ita stupida est sine animo asto.* id est doloso & callido: itaque vsurpatur l. 4. de fur. l. 15. qual. quis se def. deb. l. 3. de hom. lib. hom. l. 1. de dam. iniur. Lig.

ASTVTVS in Iustiniani Constitutione l.fina.in fin.C. manda.pro doloso, callido, cauto accipitur. Indè

Astutè in rescripto Impp.l.2.C.de legibus, id est, dolosè & malitiosè.

ASTALIVM ab astu, idem quod Felonia. Hinc Astalium facere, id est frustrari & decipere, in l.6. Lang. de malef.& publ.crim.

Ἀστυνόμοι, Aediles apud Papinianum, l.1.οἱ ἀστυνόμοι.D. de via publ.& si quid in ea.fac. vbi explicatur eorum officium.

Ἀστὸς ab ἄστυ vrbe deductus, ciuem significat, apud Solonem in elegiis:

Αὐτοὶ δὲ φθείρειν μεγάλην πόλιν ἀφραδίῃσιν
Ἀστοὶ βούλονται χρήμασι πειθόμενοι.

Ἀσυνδέτως aduerbium, quo quid disiunctum significamus, falso reposuit Alciatus lib.9.Parerg.c.18.in Scæuolæ responso l.si sic.133.D.de ver.oblig. Deridétque ridiculus doctores, qui pro illo verbo Græco legunt ibidem, Si actum est, quibus connumeratur Accurs. cùm tamen in Florentina editione, eáq; fideliore, rectiore, atq; receptiore ita legatur, quod & Anto.Aug. lib.1.ca.vlt.Emen.probat. ait igitur Scæuola: Aut si sic volumus factam esse stipulationem, NEQ. PER TE, NEQ. PER HEREDEM TVVM FIERI? vt ad vnã vim primam teneat: si vim fecerit, amplius exheredis committi non poterit: ergo si auctum sit, &c. ita legũt ibidem Bartolus, Iacob.Butrig. Alberic. Iacob.de Arena, & alij. rectè. Alciatus in suum errorem traxit Oldendorpium, & Spiegel.

Ἀσύστατος Alciato lib.1.Parerg.c.8. dicitur status nõ consistens: aítque plerosque ita legere in Africani responso l.qui quadringenta 88.D.ad leg.Falcid. alios verò, τοῦ ἀνδραπόδου. Subiicit vtranque lectionem posse defendi. Equidem à Flor.lectione discedere non ausim, quæ τοῦ ἀνδραπόδου habet. Florentinam sequitur, & probat Anton.Aug.lib.4.emend.c.16.

ASYLVM in lege Romuli apud Halicar.lib.2. & Vlpianum ex Labeone l.quid sit.17.§. apud Labeonem. D. de ædil.edict. lucus sacer erat, quò perfugij, libertatísve (Galli vocant *Franchise*) caussa ius erat confugere: quod & Virgilius ostendere videtur libro octauo Aeneidos:

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Asyli ius ad statuas principum productum est, d. §. apud Labeonem.

AT

AT, Festo differentiam rerum significat, vt cum dicimus, Scipio est bellator, at M. Cato Orator. & eodem etiã sensu accipitur in §.manet.Instit. de societ. & l.1.de adpa.proconf.& lega.lib.12.C. licet quidam ibi putent pro, postquàm accipi, cum potius sit ibi aduersandi nota.

ATAVIA, abaui, vel abauiæ mater l.Iurisconsultus.§. quinto gradu.D.de gradi.

ATAVVS, est abaui, vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæque proauus, matris vel patris abauus. Paul.d.§.quinto gradu.

Ἀτέλεια, siue ἀτελὶς, tributorum immunitas, vacatio munerum.

Ἀτελὴς, immunis, à quo nihil exigitur, vt docet Pollux lib.9. περὶ τῶν [illegible] μερῶν id & de hominibus, & de portu dicitur, auctore eo. Exempla extant tit.de vaca.muner.D.& C.lib.10.

ATHLETÆ, l.Polluci lib.3.c.1. propriè dicuntur gymnici & Ascetæ, & Agonistæ. Hi artem ludicram non faciunt: virtutis enim gratia hoc faciunt, vt Vlpianus scribit l.4.de iis qui not.infa. Athletæ autem quibus ludis exercerentur docet Paulus l.2. D.de aleato. cuius rei commeminit & Simonides, cuius verba vertit Alciatus:

Isthmia Philonis, Diophon, & Pythia, vicit,
Et cursu, & iaculo, saltibus, orbe, palo.

Sacris certaminibus coronati, excusationem à tutelis habent, l. ἐὰν δὲ. §. Vlpianus. D.de excusat. ciuilium munerum vacationem l.vnica. D.de athletis.

ATORNATI dicuntur procuratores apud acta constituti, in c.vnico.de sta.regula.li.6.§.porrò. vbi glos.

ATQVE, similitudinis nota est apud Tryphoninum l.si pater.76.D.de iur.dot. quo significatu subaud. non perinde, & alibi sæpe, vt l.4.D.de pact. Atque etiam, pro deinde subinde accipitur in l.filia. 20. C. de inoffic. test. nisi malis pro statim ibidem poni, vt apud Virgil.

Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Atque, explicandi notam esse apud Vlpianum l.1. D. de admi.tut.in prin. quidã autumant: quod Accursius & Albericus docent. illic auxesim quandam potius significare putem, vt sæpe apud M. Ciceronem visitur, cùm verbo leuiori grauius, expressius & significãtius addimus. Atque sumitur pro, quàm, apud Pomponium l.qui re.76.de furt. vt apud Persium,

-qui tu impunitior exis
Atque hic.

& Suetonius in Iulio Cæsare, Velut (inquit) grauius atque ipse sensisset.

ATQVE ITA, formula, significat quod vulgò dicitur, & per consequens, apud Modestinum l.cùm alicui. 26.D.de neg.gest.& alibi sæpe.

Atque, siue, vt in Pand. Flo. atquin, & adquin, accipitur pro sed, sed enim apud Vlpianum l. & eleganter.7.§. seruus pactionis.D.de dol.ma. siue pro, sed certe, in l. Barbarius. D.de offi.Præto.l.atquin. D. de nego.gest. & alibi sæpissimè. Exempla enim recensere nolo.

ATRIDAE Atrei filij, Agamemnon & Menelaus, vt ex Homero Iliad.9.refert Vlpia. l.si vxor.13.§.1.D.ad leg. Iul. de adult. οἱ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι.

Quem Homeri versum editio Hẽrici Stephani aliter habet: nam loco illius οἱ, ἦ legit, interrogationis nota sub finem addita. Est autem Achillis dictum Vlyssis orationi respondentis, à quo vt in castra reuerti vellet rogabatur. Atq; hunc ita expressit Virgilius libro 9. Aeneid.

-nec solos tangit Atridas
Iste dolor.

Dictum autem istud venustè transtulit Sextus Cæcilius ad eos qui vxores quamuis iniustas habent, vt adulterij accusatio non minus ipsis, quàm iis qui iustas vxores habent, permittatur.

ATRIARIOS, siue Atrienses, mediastini opera fungi Vlpianus ait l.1.§. Caupones. D. nau.caup.stab. Horum meminere Alfenus l.in lege.203.D.de verb.sig. & Vlpia.l.sed si.15.§.1.D. de vsufr.& alij. Alciatus autẽ & Oldendorp. putant eum seruum dici, qui aliis præpositus est, qui negotia procuraret, vænalia distraheret, debita exigeret, aliis seruis alimenta distribueret.

Atriensem inde dictum putat Varro quòd atrium tueatur, li.7.Ling.Lat. Turn.testatur Adu.li.18.c.28.atriensem exponi [illegible] & [illegible]. Atrium, primus intra ædes aditus, quod Festus his verbis probare videtur li.1. Atrium est propriè genus ædificij ante ædem, continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit: dictum atrium, vel quia id genus ædificij Atriæ primum in Etruria sit institutum, vel quia è terra oriatur, quasi atterreum, siue aterium. Turn. loco supracitato atrium exponi dicit, μεσαύλιον, ὑπαίθριον. Vide Seruus Atriensis.

ATROX vis dicitur, qua quis de fundo vi deiicitur, Vlpiano l.1.§.1.versi.ad solam. D.de vi & vi arma. Atrocem autem iniuriam, quasi contumeliosiorem, & maiorem accipimus, l.2.& 3. D. de feriis, & l. prætor.& l. seq.& seq.D.de iniur. Quot modis illa fiat, quíve æsti-

manda,

mãda sit, à Iustiniano petẽdũ est. §. atrox iniuria. Inst. eodem. Aestimatur enim à facto, loco, & persona, d. §. atrox. addas & tempore, d. l. prætor.

Atrox persona, quæ vel maiora flagitia habet, vel famosior est, vel quæ sæuitiam præ se fert, apud Paulum in l. 3. §. 1. de offic. præf. vigil. D.

ATTÆ appellantur, vt Festus ait li. 1. qui propter vitium crurum, aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram, quàm ambulent.

ATTENTARE, vide suprà, Adtentare.

ATTESTARE est absenti denuntiare. Paul. l. subsignatũ. D. de ver. sig. in Pãd. tamẽ Flo. legitur detestari rectius.

ATTINGERE hereditatem, vide suprà Adtingere.

ATTRIBVTA, vel, vt alij scribunt, adtributa pecunia, veteribus dicebatur adsignata, Varro in li. 4. Ling. Lat. quas nunc adsignationes adpellamus, vt adnotat Budæus in prioribus. Cicero in Prætura vrbana, Ne diutius teneã pecunia numerata est: profectus est quæstor in Prouinciã. vbi Asconius, Pecunia, inquit, attributa est, quæ in stipendium militum de ęrario à Tribunis ęrarijs adnumerari quęstori solet. Vide TRIBVTVM.

Atypus apud Vlpianum l. idem Ofilius. 10. §. fi. D. de ædil. edict. & Gellium in eundem sensum lib. 4. cap. 2. dicitur, qui non satis expedito plectro lingue vtitur, quasi aerem non feriens, vel quasi non satis verba exprimens, conformánsque. nam τύπος formam significat quæ imprimitur: vt ἄτυπος dicatur cum ea forma malè imprimitur.

AVARVM his verbis definit Horatius li. 2. Sermo. satyr. 3.

—quid auarus? Stultus, & insanus.

Auarus, quasi æris auidus, iunctúmque esse vocabulum, Gellius lib. 10. c. 5. refert.

Auarissimus apud Vlp. l. solent. D. de off. præs.

AVARITIAM, πάσης πονηρίας τροφιμόν τε, καὶ πέρας ἄγαν, docet Imp. Iustinianus Nouel. 8. §. ἐννοία. & Apostol. 1. ad Timoth. 6. πάντων τῶν κακῶν ῥίζαν appellat.

AVC. apud Valerium Probum, notam esse auctoris, auctoritatísve scribit A. Alciatus lib. 2. c. 9. Parerg.

AVCATA, Festo li. 1. sæpe aucta.

AVCTIO, ab augendi, adiiciendíque negotio appellatur, August. li. 2. Emend. c. 3. éstque pretij in subhastationibus adiectio, quam Galli, *encherer*, vocant. sic accipitur in l. si tempora. §. & l. seq. de fide instru. & iur. hast. fisc. li. 10. C.

Auctionis formulas varias recitat G. Budæus in forensibus, puta has: Auctio bonorum proscripta, id est, subhastatio. Auctionis clausula, id est, decreto adiudicatio. Auctionis institor, subhastationum persecutor. Auctionis diem denuntiare, dici putat Budæus pro ad diem decreti citare. Addictioni decretali diem pręstituere, dicendum verius & propriè magis putem, l. si tẽpora. & l. seq. de fide instru. & iur. hast. fisc. li. 10. C.

AVCTIONALIA, apud Vlpianum l. 1. §. officio. D. de tut. & rat. dist. tabulæ, & instrumenta sunt auctionis, vt ex M. Cicerone in Catilinam liquet. Basilica interpretantur τραπεζιτικοὺς λόγους.

AVCTIONARIOS intercessores, opponentes se subhastationi, dici idem putat. Tu rem expende.

AVCTORES dicuntur à quibus ius in nos transit, vnde venditorem, auctorem rectè appellabimus. Cic. Ver. VII. Tum illi intellexerunt, se id quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse: id est ab eo qui vendendi auctoritatem nullam habebat. Vide l. si seruum. §. fi. D. de act. emp. l. creditor. §. fi. D. eo. l. sed si. l. si per imprudentiam. D. de euict. l. sed vbi. D. de minoribus. Porrò quemadmodum verbum vendendi ad omnem alienationem pertinet in XII. Tabulis, vt scribit Pomponius l. statuliberi. 29. D. de statulib. ita auctor dicitur omnis, à quo ius in nos transiit, l. an vitium. D. de diuers. temp. præscript.

Hi primi Auctores sunt.

Auctores secundi dicebãtur, qui pro euictione fideiubebant, l. illud. 4. D. de euict. hi à Iustiniano in Nouell. 4. βεβαιωταὶ, à Iuliano Patritio venditionis confirmatores appellantur. Vide Anto. August. lib. 3. ca. 6.

Auctorem laudare, est nominare, & (vt Galli dicunt) garendum appellare, l. tenetur. §. si tibi. D. de act. emp. l. 2. C. de in lit. dan. tu. l. Herennius. §. Gaia. D. de euict. l. auctore. C. eo.

Auctor dicitur fieri tutor, cùm probat quod actum est, l. etiam si. 3. D. de auct. tut.

Auctores etiam pro prudentibus, & consultis, & iuris præceptoribus ponuntur, l. apud Celsum. §. Labeo. 13. D. de dol. except. l. 2. §. post originem. D. de orig. iur. l. 1. §. sed in vsufr. D. de vsus. adcresc. l. cum auctoritas. C. de vsufr. Cicero in 1. de Orato. Atque, inquit, illum cum differendo par esse non posset, ad auctores confugisse. &

Auctores iuris, l. quæro. D. de act. empt. l. 1. C. de verbo. signifi. & apud Aul. Gell. lib. 2. cap. 10. in prin. & Aggen. Vrbic. ad I. Frontin. vbi de Cassio Longino loquitur, dicebantur iurisconsulti, quibus permissum erat (vt ait Imperator) iura condere.

Auctor seditionis in l. eiusdem. §. itémque auctor. D. de sicar. l. si quis. 38. §. auctores. D. de pœn. dicitur, qui seditionem primus ciet, inducit, & persuadet.

Auctor legis dicebatur, qui cum ea dignitate præditus esset, vt eius oratione commoueri populus posset, ab his qui leges ferebant, deligebatur, qui eas suaderet. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lentulus de Cicerone reuocando, frequenter à Cic. auctor appellatur, in ea quam post reditum habuit oratione.

AVCTORAMENTVM non significat ipsam exauctorationem, actúmve auctorandi, sed ipsam obligationem. M. Cicero 1. Offic. Illiberales autem, & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces, auctoramẽtum seruitutis. Eodem sensu accipitur apud Suetonium in Tiberio c. 7. auctoramentum centenum millium, pro mercede dici constat.

AVCTORARE est obligare, sacramẽto adigere, quod de militibus sæpe apud Liuiũ, classicósque rerum scriptores dictum animaduerti: cui contrarium est Exauctorare, de quò infra suo loco.

Auctorari verò iurisconsi. dicitur, pro auctorem esse, vel auctoritatem suam interponere, apud Pomponium l. & si. 4. D. de aucto. tut. & Vlpianum l. huius. 9. D. quod fals. tut. aucto.

AVCTORATVS dicitur propriè gladiator, qui mercedẽ accepit, vt depugnet in ludo, & vt vratur flammis, virgis secetur, & ferro necetur, vt ait Acron Sat. 7. lib. 2. Serm. Horatij,

Quid refert vri virgis? ferróque necari?
Auctoratus eas. Is definitur,

Αἰδεχίτος εἰς ἄλλον ἑαυτὸν βάλλων, καὶ μονόμαχος. Vnde Auctoratio, gladiatorũ venditio apud clarissimos auctores. Cuius iurisiurandi formula extat apud Petronium, referente Turn. his fere verbis: In verba Eumolpi sacramentũ iurauimus vri, vinciri, verberari, ferróq; necari, & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tãquã legitimi gladiatores domino corpora animósque religiose addicimus. Scribẽdũ tamẽ, *virgis ferróque necari.* censet Turn. Dicũtur etiã Auctorati & exauctorati milites, illi sacramento militiæ, & stipendio obligati, hi tanquam ære diruti & sacramento soluti.

AVCTORITAS, probatio, volũtatis interpositio, & accommodatio, actus adprobatio, tot. tit. de auctoritate tut. D. & C. de aucto. præstãd. & Inst. eo. ti. quã Theophilus αὐθεντίαν appellat, & αὐθεντεῖν, auctorare. In cuius præstatione præsentiã nõ sufficere, sed liberũ animũ adesse oportere Vlpianus scribit l. 1. §. fin. D. eod. & nullam esse differentiam, eam non interuenire aut per peram fuisse adhibitam, idem tradit l. 2. D. eo.

Auctoritatem etiam interpretatur Venuleius l. fin. D. de

euict. actionem pro euictione: quo sensu accipitur apud Iulium Paulum li.2.Sent. recept.ti.17. Hoc actionis genus βεβαιώσεως δίκη appellat I. Pollux li.8. Onomasti. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων his verbis: Ἡ βεβαιώσεως δίκη, ὁπότε τις πριάμενος οἰκίαν, ἢ χωρίον, ἀμφισβητοῦντός τινος, ἀνάγῃ ἐπὶ τὸν πρατῆρα. τὸν δὲ προσήκει βεβαιοῦν, ἢ μὴ βεβαιοῦντα ὑπόδικον εἶναι τῆς βεβαιώσεως. Seneca: Posidonius, inquit, tibi auctoritatem promittet. Eodem sensu accipitur Auctoritatis instrumentum apud Scæuolam l. fin. in prin. D. de pignerat. hoc est, id instrumentum, quo de euictione promissum est: Alciat lib.2. Parer. c.9. ibi poni existimat pro eo iure, quod ab auctore, id est, venditore consecutus est emptor; hoc est, vt vulgò dicitur, tituli sui & acquisitionis literas: quod eodem pertinet. nam venditionis instrumento promissio de euictione continetur. Eo tamen sensu accipiendum putem quo apud Venuleium & Paulum vbi suprà, vt facti species argumento est.

Auctoritas etiam pro iudicis edicto, & literis sumitur, in l.1.C. Theo. si cert. pet. chirograph. ibi, auctoritatémque postibus debitoris adfigere. in l. diligenter.9. C. de aquæduct. lib.10.

Auctoritas etiam pro mandato, & iussu iudicis ponitur in Nouel. Valentin. tit.7. de indulg. reliq. quo sensu accipitur Auctor apud Paulum l. iustè. D. de adqui. posse. Iustè possidet, qui auctore prætore possidet, id est (vt Accursius interpretatur) decreto ritè interposito.

Auctoritas iuris, apud Vlpianum l. videamus.4.§.1.D. de in lit. iur. & Modestinum l. si seruo.20.D. qui & à quibus. & Papinianum l. in tabulis.36. D. de statulib. vis, & potestas legum, & præeminentia, & pondus: sicut eo sensu sæpissimè accipiunt M. Cicero & T. Liuius. exempla ita obuia sunt, vt transcribi hic non debeant.

Auctoritas Senatus, quid sit, docet Dio lib.55. ἀλλά, inquit, αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. Porrò, βούλημα τοῦτο perscribi solitum M. Cicero lib.3. de Orat. ad Q. fratrem docet: Et eundem, inquit, (id quod in auctoritatibus perscriptis extat) scribendo adfuisse. Sic accipitur apud eundem Tullium, auctoritas ordinis 3. de Orato. in initio.

Auctoritatem legis, pro ipsius beneficio accipere debemus apud Vlpianum l. fin. §. ait lex. in fi. D. de diuort. vt patet ex §. seq. ibid. cuius initium est, Illud.

Auctoritas in XII. Tabulis, & in lege Attinia accipitur pro vsucapione: quo significatu vsus est & Scæuola l. vltim. D. de aqua & aq. pluu. qua in re fallitur Bartolus ad d.§. vltimam. qui auctoritatem, iurisdictionem interpretari videtur, vt docui lib.4. med. Iurisp. Sentent.1.ca. Verba Legis XII. Tabu. hæc sunt. VSVS ET AVCTORITAS FVNDI BIENNIVM ESTO. ex M. Cicerone in Topicis, & pro A. Cecinna. Item alio ca. ADVERSVS HOSTEM ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex Cic. li.1. Offic. & alio cap. REI FVRTIVÆ ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex §. furtiuę. Inst. de vsu. Attinię legis verba refert A. Gellius li.17.c.7. In lege vtraq; Iustinianus d.§. furtiuę. auctoritatē, vsucapionē interpretatur. Recipiēda igitur nō est eorū interpretatio, qui in Scęuolę respōso auctoritatē, firmamētum robur, firmitatē, validitatē interpretātur. Alij verę, interpretationi, significationíve propius accedūt. auctoritatē apud Scęuolā pro iure dominij accipientes, cùm tamē iunctis legū capitulis, puta l.1.§. fi. & l. fi. D. de aq. & aqua plu. auctoritas pro vsucapione accipiatur: quod & Budęus rectè adnotauit ad l. Herennius. D. de euict. ex M. Cicerone de Harusp. respons.

AVCVPATIO (vt notissimam significationem prætermittam) in rescripto Constant. in l.1. C. de formul. & impet. est verborum iuxta literę rigorem (vt vulgò loquuntur) expositio. vnde & M. Cicero verborum aucupiū rectè dixit. Sic Varro lib.4. Ling. Latinæ, Scientiam ad opinionem aucupari dixit: vt nostris temporibus vidimus.

AVDACIAM, ab auidè, id est, cupidè agendo, dictam ait Festus libr.1. qua quis facinus nullo periculi aut pudoris metu perterritus molitur, c.2. de censib. lib.5.

Audaciam pro audacibus in Iuliani Constitutione, l. penul. C. de sepult. vt scelus pro scelerato, apud Plautum, & Terentium.

AVDENTER, pro temere, impudenter & liberius quàm par sit, dixit Vlp. l.1.§. fin. D. si pars hered. pet.

AVDIENTIAM episcopalem, Episcopi forum, & iudicium appello, l. episcopale.9. C. de episc. audient. iurisdictionem episcopi interpretatur Accursius C. eo. cuius sententiam probat Azo in Summ. C. eo.

AVDITOR in variis Ciuilis & pontificij iuris articulis sumitur variè. Quādoque pro discipulis, qui ius ciuile discunt, & præceptores audiunt, l.2.§. post hunc. vers. sed plurimum à suis. D. de reg. iur. Auditorem pro lectore accipi apud M. Ter. Varronem lib.5. Lin. Latin. ipso statim initio rectè quidā putant. Auditor etiam dicitur cui articulus caussæ committitur, c. super quęstionum. §. porrò. ad fin. de offic. deleg. in vol. Greg. Sed & is cui caussæ terminus, definitio, & decisio delegatur, clem. auditor. de rescript.

Auditor Contradictoriarum: eius officium est circa rescripta iustitiæ, dandósque iudices.

Auditores in curia Romana, vocantur auditores sacri palatij. Auditores sacri palatij referunt inter se & pronunciant, Inno. c. quoniam. de probat. in ant. Cardinales verò auditores Papæ referunt: nisi eis commissa fuerit definitio. Auditores an sint ordinarij, vel delegati, tradit Specul. tit. de auditore.

AVDITORIVM locus est vbi artium ministræ philosophia, legésque docentur, l. vnic. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib.11. quidam vocant ludum literarium. Auditorium, locus in quo caussæ aguntur, cognoscuntur, & finiuntur, Vlpiano l.1. D. an per alium caus. l.4. in fi. C. de lib. caus. & l.1.§. fi. in fi. D. ne de stat. def. Atque etiam de scholis publicis intelligi potest, & illo sensu accipitur in l. contra.54. D. de re iudi. l. pen. de offic. adses. Auditorium quoque principis appellatur, vbi princeps quid cognoscit, definit, decernit, edicit, l. minor.18. D. de min. & l. mulier. ad princ. D. ad Trebel. & l. siquando.36. ad fin. C. de appel. vbi sacrum vocatur. Alibi consistorium dicitur, l. fin. §. in his autem. C. de temp. appel. quod soli Imperatori, aut Regi habere licet. Auditorium etiam præfecti Prætorio dicitur, l. lecta. in prin. D. si cert. pet. Auditorium iudicum, magistratuum, de quo suprà §. auditorium.2. cuius meminit Tryphoninus l. cum in fundo. §. pe. D. de iur. dot. & l. penul. D. de offic. adsess. vbi caussæ audiuntur, & explicantur.

AVE, siue, Haue, vel Habe, (b pro v, vt sæpe in P. Flor. vt est literarū mutua διαλλαγῇ, vel Fabio auctore) K N B. id est aue carissime nobis, salutandi formula, qua vtebantur Imperatores ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, & inscriptionibus suarum constitut. qualem videmus in inscriptione l. falsæ.8.C. Theo. de fals. mon. & alibi sæpe. & in Codice Iustiniano eiusmodi salutares inscriptiones visuntur: quæ quidam deprauarunt, & corruperunt.

AVERSA charta, id est, opisthographo, l. chartę. D. de bo. pos. secun. tab. Est enim ὀπισθόγραφος à tergo scriptus, Plinio li.3. Episto.5. Theo. Hermopolites ad l. nodonem. D. de verb. signif. ὀπισθόγραφον λύσιν appellat apocham à tergo scriptam.

AVERSIONE, vel per auersionem emere, locutio est à Iurisconsultis vsurpari solita, quum res multæ simul atque aceruatim vno pretio venduntur. multas autem intelligo, siue illę plurium sint generum, siue vnius: sed num

ſed numero, aut pondere, aut menſura diuidantur. Aſconius hac in re vocem ſemel vſurpat, Sectores, inquit, ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur: ac poſtea ſingulas quaſque res populo venditabant. Hotoman. ab auerrendo ſcribit deductum vocabulum, quaſi cum omnia ſimul & vniuerſe tanquam per euerriculum auerruntur: vnde Vniuerſa dicuntur propriè, quæ vnum in locum ſunt conuerſa. Quid verò interſit inter Aduerſionem, & Auerſionem, cúrve illa emptori & conductori, hæc venditori & locatori, conueniant, vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

Auerſione locare apud Africanum l. & hæc. 35. in princ. D. loca. vel per Auerſionem conducere apud Vlpianum in l. 1. §. exercitorem. D. de exercitoria. eſt ἐν ἀμάδι, id eſt, in vniuerſum locare, aut conducere. Reiicienda eſt igitur expoſitio Barto. ad d. §. exercitorem.

Auerſione venire Vlpiano l. 4. §. ſi auerſione. D. de peric. & comm. rei vend. Si auerſione vinum venit, cuſtodia tantum præſtanda eſt. & §. ſeq. Vino autem per auerſionem vendito, finis cuſtodiæ eſt auehendi tempus. Dicitur autẽ cum pretium, aut numerus, aut menſura, aut pondus non dicitur. Auguſti. lib. 3. Emend. ca. 6. Græci, ἐν ἀθρόῳ. Valentinianus No. de releuat. poſſeſsio. in aggere. Galli adpellant in groſſo, & en bloc. Plutarchus in Iſocrate, ἀθρόα τὰ φορτία πιπρᾶσθαι.

Auerſione opus locatum apud Florentinum l. opus. 31. D. loca. Augu. vbi ſuprà, vbi menſura non eſt præfinita.

AVERSI oneris actio apud Alfenum l. in nauem. 31. D. loca. id eſt, interuerſi, & ſubrepti. Eſtenim

AVERTARE, ſubripere, l. illud. 7. §. penulti. D. de tributo. & amouere, intercipere, aliò transferre, l. 1. §. præterea. D. ſi is qui teſta. lib. eſſe. iuſ. ſue. l. 3. ſed & ſi quis. D. de crimi. ſtellionat.

AVERTA in l. quoniã. de curſ. publ. lib. 12. C. quid ſit ex Græc. interprete Bud. in l. eos. D. de falſis docet: Ἡ δὲ ἀβέρτα, τοῦτ᾽ ἐςὶ τὸ ὑπερμάσχαλον ἐπὶ τὸ ἐπιφέρονται ἐπὶ τῶν ἵππων, ἐςὶ δὲ αὐτὸ ἐξώνεττα ... καλεῖται δὲ ἀβέρτα ἐκ τοῦ ἀπεςράφθαι. Auerta ex eo, quòd auerſa ſit: ὑπερμάσχαλον, id eſt (vt ait Budæus) lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrunt, ſub alis eius ſuccincta.

AVFERRE eſt quid amouere, ſed id ſine vi fieri poſſe Vlpianus ſcribit l. quo naufragium. §. non ſolùm autem. D. de incen. ruin. & naufr. Auferre toto tit. D. & C. de iis quæ vt indig. & in l. aufertur. D. de iur. fiſci. eſt vindicar, eídque per l. portiones. 21. D. de iis quæ vt indig. auſ. Auferendi cauſſas pete ex dictis tractatibus latiſsimam enim tractationem exigunt.

AVGERE ſpectat ad quantitatem, Ampliare ad precium. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. iubemus nulli. de iur. fiſ. l. non intelligitur. §. diui. Augere hereditatem, gregum, & pecorum partus, in fin. l. ſed etſi. D. de petit. hered. l. ancillarum. D. eo.

AVGMENTA dicuntur, quæ rei accedunt l. item veniunt. §. item non ſolùm. D. de hered. pet.

AVGVRES ab auiũ garritu dicti ſunt. Porrò triſariam augurari auibus ac futura prędicere ſolebãt: Primum volatu, deinde cantu, tertiò guſtatu obſeruato. Nam cùm pulli gallinacei ex cauea deprompti, porrectam eſcam non guſtarent, pernicies portendebatur. A ſacerdotibus autem augures conſtituebantur, viri illuſtres, vt fuerunt Marcellus, Cice. & alij ſimiles. Dicti autem ſunt Augures ab auibus, & gerendo, Feſto li. 1. Auguria autem impetratiua quæ ſint, quæ item oblatiua, vide apud Turn. Adu. lib. 5. c. 7.

Augurari, pro diuinari vſurpamus. Cicero de diuinat. li. 1. Calchas (ait) ex paſſerum numero, belli Troiani annos auguratus eſt. Item, inaugurari, pro cooptari atque conſecrari in aliquem ordinem: à quo rurſus contrario modo, ſecludi, rectè nuncupamus exaugurari. Adi Gellium lib. 5. ca. 2.

Augures, maleficorum appellatione contineri ſanxit Conſtantius, eos conſuli prohibens l. nemo. 5. C. de maleſ. & math. ídque ſublata Romuli lege, iubentis, Ne quid inauguratò fieret.

AVGVSTVS, Feſto lib. 1. locus ſanctus ab auium geſtu, id eſt, quia ab auibus ſignificatus eſt, ſic dictus: ſiue ab auium guſtatu: quia aues paſtæ, id ratum fecére.

Auguſti cognomẽtum vnde deſcenderit, quáve de cauſſa Cæſari inditum fuerit, ex Dione lib. 43. diſces: cuius verba ex G. Xylandri verſione hæc ſunt: Sed poſteà quàm ea quæ pollicitus fuit, re ipſa perfecit, ibi demũ Auguſtus à Senatu, populóque appellatus eſt. Etenim cùm ſtatuiſſent peculiari quodã cognomento inſignire, ac alij alia referrent, ac probarent: Cæſar, quamuis Romuli nomen vehementer adpetebat, tamen cum ſentiret hinc ſe ſuſpectum adfectati regni fieri, eo omiſſo, Auguſtus quaſi hominis natura amplior ipſe cognominatus eſt. Auguſta enim ea, quæ honore digniſsima, ac ſanctiſsima ſunt, dicũtur: ideóque σεβαςὸν Græci Auguſtum interpretati ſunt, quaſi venerandum dicas.

Auguſti & Cæſares (qui his notis in plurimis inſcriptionibus, & ſubſcriptionibus C. Th. & Iuſtiniani conſtitutionum, AA. & CC. reperiuntur) hoc differunt. Nam Auguſti hi dicuntur, qui nunc regnant, & à Senatu Imperatoris nomine honeſtati ſunt: at Cęſares dicuntur, qui ab ipſo Auguſto electi ſunt, ad regendam prouinciam aliquam cum Cęſaris honore tãtùm, donec Auguſtus vixerit, poſt eius mortem ſucceſſuri in imperio. Hæc Alciatus in l. 2. de excuſ. artifi. lib. 10. C. ex Ammiano Marcellino.

Auguſti quando primùm regnarint, docet I. Capitolinus in M. Antonino philoſopho. Marcũ, ſcilicet philoſophum, & Verum Commodum fratrem. Tres etiam poſtea ſimul regnaſſe ſcribit Ammianus Marcellinus. In hoc tamen, inquit, negotio Valentinianus morem antiquitus inſtitutum ſupergreſſus, non Cæſares, ſed Auguſtos, germanum nũcupauit, & filium: beneuolè ſatis.

Auguſta, Auguſti vxor, l. princeps. 31. D. de legibus l. ſi Auguſtæ. D. de leg. 2. l. fiſcus. in fin. D. de iure. fiſc. l. cùm heredes. C. qui teſta. fac. poſ. & alibi ſæpiſsimè. Auſtuga etiam Auguſti ſoror, l. fin. C. Theo. de luſtr. collat.

Auguſta domus, domus eſt principis priuata, ad eius rẽ priuatam pertinens, vt conijcere eſt ex inſcripti. & tit. de priuileg. dom. Aug. lib. 11. C. eadem diuina dicitur, in l. abſit. C. eo.

Auguſtam fortunam, Auguſtum ipſum interpretari poſſumus, l. vlti. in princ. C. de iudic.

AVGVSTALIA, Auguſti feriæ ſunt.

AVGVSTALES variè accipi conſtat. Nam quidam erat præfectus Auguſtalis, qui Aegypti præfectus erat, cui præfectura, & imperium ad ſimilitudinem Proconſulis conceſſa erant l. vnic. D. de offic. præfect. Auguſt. Quando, & à quo ſit conſtitutus Strabo lib. 7. quáve de cauſſa Tacitus li. 2. Annalium docent. Huius meminit Anthemius l. 3. C. de cano. larg. tit.

Auguſtales nuncupatos fuiſſe ſcribit Vegetius lib. 2. rei milit. qui primos ordines in bello ducebant: quòd ab Auguſto ad id munus adlecti eſſent.

Auguſtalis etiam ſeatumuir, iudex municipalis erat à Decurionibus factus, vt ex l. quinque. 57. & l. ſi quos. 59. de decu. lib. 10. C. lunctis epitaphiis, quę Mediolani extant, FAVSTVS VI. VIR AVGVSTALIS, QVI INTER PRIMOS AVGVSTALES A DECVRIONIB. AVGVSTALIS FACTVS EST.

AVIA, mater eſt patris matríſve, ſicut auus pater patris, matríſve, l. 1. D. de gradibus lib. Auia negotia nepotis adminiſtrat. Vide l. Neſennius. D. de neg. geſt.

Auia mea, socrus magna vxoris meæ est. Modestinus l. non faciet. §.gradus.de gradi.& affin.D.

AVIARIA apud Paulum l.auibus.D.de leg.3.caueæ qui bus aues concludimus.

AVIBVS legatis, anseres, phasiani, gallina, & auiaria debebantur. An autem phasianarij, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. Hæc Iul. Paulus li.3.Sent.tit.de legat. vnde exscripta est d.l. auibus. à Triboniano im mutata.

AVLÆVM, Vipi.l.sed & si quid.15.§.& si. de vsufructu: Velut aulæi, inquit, vel alterius apparatus. Sed & apud Cicēronem pro Cœlio, in singulari legitur. nam vsitatiùs in plurali, & neutro genere Auiæa legitur. Sunt autē tapeta quibus parietes, & aulæ ornatus causa teguntur. Seruius verò stragula versicoloria esse putat, explicans hunc Virgilij locum,

—Aulæis iam se regina superbis,
Aurea composuit sponda.

Sic dicta, quòd in aula Attali Regis primò inuenta sint. Nonius verò genus vestis peregrinæ esse censuit, esséque ait tanquam paludamentum habitus militaris.

AVOCARE alicui. pro ab aliquo. Vlp. l. 36. D. de nox. act. Nec oberit quod Seruiana potest ei homo auocari.

Auocare autem concionem, inquit Turn. Adu. lib. 16. c.21. est concionem à magistratu qui eam aduocauit, abducere: quod, vt apud Gellium est, ius erat aliquibus magistratibus facere. A Tribuno auocare concionem Liuius scribit nefas fuisse.

AVRES propitiæ opponuntur hebetibus, quas habere dicuntur, qui non curant, quæ audienda sunt, audire, Vlp. in l. si extraneus. de iur. dot. Sic ibi legendum putat Budæus refragantibus exemplaribus. in Florenti. tamen Pand. propriis legitur. Tu lib. βασιλικῶν consule.

Aurem tangens, totum corpus tetigisse videtur, Trebatio, l.vulgaris. D.de furt.

AVRELIA Lex, vide infrà Lex.

AVREVS, sestertium milie æstimabatur, iuncti Galj in l.lege. §. vlt. D. de S C. Silan. & Paul. libr. senten. capitibus, quod & Anton. Aug. lib. 2. Emend. c. 9. probat. vbi veterem & nouam aureorum æstimationem explicat. At Hotomanus in Com.verb. iuris, aureum continere tantum centum sestertios contendit, idque ex Dionis verbis lib. 55. quæ sic vertit: Cum Augusti domus in Palatio conflagrasset, multique multa illi conferrent, nihil accepit, nisi tantùm à populis aureum, à priuatis verò drachmam. Aureum enim ego quoque numum, qui drachmas vigintiquinque valet, more nostro appello: & Græcorum quidā, quorum libros, quod Attico dicendi genere scripti sunt, legimus, sic ipsum vocarunt. Hæc Dio. Cum igitur drachma denario Romano apertissimè à Plutarcho in Camilli vita æstimetur, apparet Dionem, aureum pro cētum sestertiis vsurpasse, eum scilicet in vigintiquinque denariis tot sint sestertij. Locum autem illum Iustiniani in §.3. Inst. de success. libert. quibus opinioni refragatur, sic existimat posse restitui: Si quidē libertus & liberta minores centenarlis sint, id est minus mille aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro centum sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus, &c. Reliqua huc pertinentia vide apud eundem Hot. loco præcitato. Sed & obiter notandum, æstimationem aurei Romani cognosci posse ex cōparatione locorum duorum Suetonij & Taciti: Nam de Othone scribit Suetonius: Quoties cœna acciperet principem, aureos excubanti cohorti viritim dabat. Tacitus, Cohorti excubias agenti viritim cētenos numos diuidebat. Aureus igitur Romanus centum numis taxatur.

Aureorum anulorum Ius, vide suprà Anulus.

Aureorum genera duo Budæus constituit li. 5. de Asse: totidem Alciatus lib. 2. Dispunc. ca. 9. quorum verba hic non refero.

Aureus dicitur, solidus, §. fi. Instit. de pœn. tem. litig. iun &a l. fi. D. de in ius voc.

Aureis quinis valet argenti libra, l. vnica de argent. pre. lib. 10. C.

Aurei numi etiam æs dicuntur, Vlpiano l. etiam. 159. D. de verb. signific.

AVRICHALCVM, vel orichalcum, quidam (vt ait Festus) putant compositum ex ære & auro, siue quòd colorem habeat aureum. Orichalcū sanè dicitur, quòd in montuosis locis inuenitur. mons etenim Græcis ὄρος appellatur. Qui vas aurichalcum pro auro vendidit ignorans, teneri aurum, quod vendidit, præstare, Marciano placuit, l. Labeo. 45. D. de contrah. emp. De Orichalco notatu digna, vide apud Seruium in lib. 12. Aen. Orichalcum autem fuisse pretiosum, etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioso, Ego istos mores orichalco contra comparem.

Aureos tot, interpretatur Iulianus, l. quidam. 96. D. de leg. 1. quadringentos ex præcedentibus. Ex quo obseruandum incertum numerum, nondùmque præfinitum, ex præcedentibus, aut subsequentibus æstimandum.

AVRI fodina apud Gaium, l.1. D. quod cuiusque vniuers. no. locus vbi aurum foditur, sicut Argenti fodina, vbi argentum.

AVRVM Festo lib. 1. dictum quia præcipuè custoditur: Græcè enim ὠρὸν custodire dicitur. Vnde & Thesaurum. Hippocrates medicus de nomine Inuentoris id dictum putat, quem vocitatum ait Aurum, siue (vt alij legunt) Aurium. Quidam à similitudine auroræ coloris nomē traxisse existimant. Nonnulli, quia mentes hominum auertat: alij à Sabinis translatum putāt, quod illi Ausum dicebant.

Auri appellatione anulos aureos contineri, aurea embiemata, inaurata non item, Vlpianus scribit l. cùm aurum. §. idem Celsus. D. de aur. arg. leg.

Auri facti, infectique appellatione, quid contineatur, docent Vlpianus, & Paulus in l. Quintus. & l Pediculis. & l. cum aurum. D. de aur. arg. quæ legat. quorum verba huc non refero. Vide supra, ARGENTVM factum.

Auri sui appellatione, nō contineri quod in credito est, argumento est quod de argento Vlpianus scribit d. l. Quintus. §. argento.

Auri sacram famem imitatione Virgilij dixere Leo & Anthemius Impp., l. si quenquam. 29. C. de episcop. & cleric. pro execranda. ait igitur poeta lib. 3. Aeneidos:

—& auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Aurum Tolosanum, prouerbium apud Gellium lib. 3. c. 9. de hominibus calamitosis. Hinc dictum, quod cùm Q. Cepio Cos. oppidum Tolosanum diripuisset, multúmque auri in eius oppidi templis inuentum fuisset, quisquis ex ea direptione aurum adtigit, misero, execrabilique exitu perit.

Aurum coronarium, definitore Gellio libr. 5. cap. 6. coronæ aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. hæ antiquitus ex lauro erant, post fieri ex auro cœptæ. Baptist. verò Egnatius in ad not. ad Capitol. scribit esse quod ciuitates, & oppida nouis Imperatoribus offerebant sub coronarum specie. Equidem ab Imperatorum definitione discedere non ausim. Aiunt igitur aurum coronarium, esse id, quod offertur à curiarum ordinibus, vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel rebus prosperè gestis, l. quæ diuersarum. C. Theod.

Theod.de aur.coron.Hoc autem nonnisi ab admonitis,& ex consuetudine præstabatur,d.l.quæ diuersarum.& l.seq.C. Theo.eo.Hanc solam Iustinianus in Codicem sui nominis transcribi iussit,quæ extat lib. 10.C.eo.tit.Aurum Coronarium voluntatis, munus voluntarium diuus Iulianus rescripsit. Huius etiam meminit lex penult.C.de Iudæis.& ibi vide Græcos interpretes.Notandum autem obiter illud aurum coronarium, de quo fit mentio apud Seruium in lib. 8. Aen. aliud fuisse atque illud de quo extat rubr. lib. Cod.10.nam illo intelligi adnotat aurum quod à victis gentibus dabatur propter concessam vitam.

Aurum glebale,quod pro possessionibus penditur:huius fit mentio in l.2.C.de prætor.& hon.præt.li.12.C.

Aurum lustrale, quod quarto quoque anno pendebatur,vt ait Zonaras:idem onus negotiatorum,& mercatorũ erat, ob idque aurum negotiatorium appellatur à Lampridio in Alexan.Huius fit mentio C. de lustralis auri conlatione,vbi sunt duæ tantum leges Grçcæ, à quibus χρυσαργύρειον appellatur.fit etiam mentio in variis legibus C.Th.de lustra. conlat. Appellatur quoq; functio auraria in l.singuli. C.Th.eo.à negotiatoribus(vt iam dixi)pendebatur,vt ait l.à negotiatoribus.C.Theo.eo.& l.seq.

Aurum oblatitium,quod non canonis, vel indictionis, sed oblationis genere quodam à senatoribus pendebatur,vt ex Symmachi,& Synesij epistolis didici.

Aurum publicum,quod ærario publico infertur: huius commeminere Honorius,& Theodosius Impp.in l. vnic.de au.publ.persecut.lib.10.C.

Aurum pusulatum,vide suprà Argentum pusulatum.

Auri massam 72.solidis,siue aureis ęstimat l.quotiescunque.C.de susc.præp.& arc.lib.10. ὥσπερ (inquit Zonaras) τοῖς νῦν ἡ λίτρα ἑβδομήκοντα ἀριθμεῖται, &c.

AVRARIVS susceptor in l.3.C.de apochis publ.qui aurum collatum suscipit.vide infrà Susceptor.

Aurarium Canonem,in l.priuatæ.C.de excus.mun. lib. 10.interpretatur Accursius susceptorem aurarium: cum pro pensitatione & functione in auro facta,accipi oportere,contextus ipse constitutionis doceat.

Auraria pensitatio,idem:de qua in l.2. de fund. patrim. lib.11.C.& Auraria præstatio in l.vnic.C.Theo. qui à præbit.tiron.& equi.excom.& Auraria functio l. singuli & l. omnes. C.Th. de lustra.conlat. & Auraria pensio apud Cassiodo.li.11.Epipha.Varia.ad Faustũ.

AVRIFEX qui ex auro quid facit,l.scribit.D.de aur.& arg.lega.& l.2.C.Th.de excus.artif. Hinc Aurifices specierum,& solidorum,in l.scriniis.C. de palat. sac. larg.li.12.in breui,siue (si malis) in notitia.

AVSPICIVM,appellatum est,ab auium volantium spectatione,quasi auis specium : sicut Augurium à garritu auium,tam in bonam,quàm in malam partem.

AVSPICIA cognitionum in l.fin. C.de incert. non inter augurium,& euentum litis , vt quidam putat, sed initia cognitionis caussæ,vel potius litis (quod & Accursius ibidem probat)interpretanda sunt.

Auspicia,pro auctoritate, iussu & mandato in Forensibus accipit G.Budæus.

Auspicia maiora,maiores honores & magistratus significant. Nullus enim magistratus inauspicatò creabatur.

AVT non solum disiunctiuæ,sed & subdisiunctiuę orationis est,l.hæc verba. 124. D. de verb. signifi. Huius ea vis est,vt alterum fieri satis sit,l.si ia qui.13.§.vtrùm. D.de reb.dub.Sæpe etiam disiunctam, aut pro coniuncta accipi Paulus scribit l.sæpe.53.D.de verb.sign. cum dico,Quod dedi,aut donaui.quod & Iustinian. probat.l.penult.C.eo. tit.vt in interdicto Quod vi, aut clàm. Hinc qui sibi,aut filio,aut cuilibet extraneo stipulatur, manifestè filij , extraneiue personam complectitur,vt Iulianus ait l.eum qui. 56.§. qui sibi. de ver.oblig.Ita comprehensum, adiectum interpretantur Bartolus,Baldus,Alexan.Alciatus ad d. §. qui sibi.& rectè.

Aut,etiam ponitur pro siue,in forma diui Pij apud Callistratum l.debitoribus.31.D.de re iudic.tametsi Accursius,& eum sequutus Albericus,pro sicut, ibi accipiendum existiment:eodem sensu accipi potest , scilicet pro siue,in l.pen.§.fi.D.de act.empt.non pro,id est,vt credit Albericus:& in Pand. Florent.vitium est interpunctionis. nam interpungi debet post verbum Habitatoribus,& reliqua minusculis literis scribẽda, hoc modo:Et si receperis, habitatoribus, AVT QVAM QVISQ. DIAM,&c.vt ex initio illius §. liquidò constat. Eodem quoque sensu accipitur, idque disiunctim,in l.quia absente.4.C.de procur.& tum plerunque geminatum reperitur,l.exigendi.C.eo.tit.de procurat.& in l.si cùm venderet.D.de pig.acti.

Aut,negandi vim habet etiam geminatũ,in l.dies festos. C.de feriis,ibi,aut Circense certamen.&c.

AVTEM, præter notissimam significationem, ponitur pro,enim,in l. intra. §. quadriennium. versi. quatuor autẽ.D.de diuer.& temp.præs.Aliquãdo ponitur pro igitur.l.legatis.§.pecoribus.vers.& sues autem. D. de legat.2.

Autem quoque sonat etiã,& sic iũgit,l.2.§.hoc etiã.vers. litem autem vlterius.C.de iure iu.prop. calũ. dan. vt in illo Plauti,Abite,tu domum,& tu autem domum.

Autem particula subiecta,& elegantiam,& ornatum habet,l.cogi.16.§.& generaliter autem. D.ad S C. Trebel.& l.siquis.5.§.tutelę.vers.& hoc autem.D.de obliga.& actio.

AVTHENTICVM, Αὐθεντικὸν,est,quod vulgò originale dicimus,Paulo lib.5.Sent.tit.12.quæ in Pand. li.22. tit.4. l.2. de fide instr. à Iuris ciuilis compositoribus relata fuit.Eodem sensu accipitur apud Vlpianum l. fin.D.testa.quemad. aper. ἐκ τοῦ αὐθεντικοῦ. Exemplum testamenti ab authentico distinguitur : nam quod inde describitur,dicitur exẽplum.d.l.2.& d.l.fi. Galli Pragmatici Copiam adpellant. Hinc

Authenticæ rationes eadem significatione Vlpiano l. Pomponius.8.D.fam.ercisc.& Authenticæ tabulæ l. ceteræ.in fi.D.eo.Heredem enim exemplum debere dare:tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in æde reponere.Quod autem Authenticum , sit ipsum originale,docet l.sancimus.C.de diuers. rescript.vbi vox atque,explicationis nota est.

Authentica vulgus interpretum,& pragmaticorum vocat,quæ τὰς ΝΕΑΡΑΣ,& Nouellas constitutiones , & Ipse Iustinianus,eiúsque interpres Iulianus Patritius, & Interpretes Græci veteres, appellant. Vnde autem eam appellationem traxerint, docere nititur Alciatus lib.2.Parer.c.46.

Αὐτόματα dicuntur,quæ per se mouentur,quæve fortuito eueniunt, vt horologia. Αὐτόματα etiam sunt opera,quę ita frabricant mechanici , vt sua sponte quidquam efficere videantur. Hinc

Automataria fictum verbum apud Vlpianum l. cetera. 4.§.pen.D.de lega.1.quę Alciatus lib.3.Parer.c. 20. interpretatur mechanica opera,quæ sponte sua mouentur, qualia sunt horologia.Heron in pneumaticis,aquam ait in sublime automaton,id est , spontalem ex sphæra concaua. Tranquillus in Claud. Si automaton,inquit,aut pegma,vel tale aliud cessisset.

Author,Authorari,Authoritas,vide suprà Auctor.Nam ideo ibi interieci , quòd ita scribi & ex monumentis antiquis,& peritorum consensu constet.

Ἄβαπτος apud Vlpianũ l.si cui.70. D. de leg.3.appellari An.Aug.li.4.c.16.scribit,quod ita per se natum est,vt nulla arte fucatũ sit.Sicui,inquit,lana legetur,id legatum videtur quod tinctũm non est,sed ἄβαπτος:euiusmodi Virgilius finxit Ecloga 4.

Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.
Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.

Nihil aliud est ἀτεχνῶς quàm id, quod per se expressit.

AVVNCVLVS matris meæ frater est, vt ait Paulus I. Iurisc. §. tertio gradu. D. de gradibus. quod & Modesti. in l. inter. §. D. vnde legit. & Festus lib. 1. probant. Traxit autem appellationem ab eo, quod æquè tertius à me, vt auus est, sed non eiusdem iuris: ideóque vocabuli facta est deminutio: siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium.

Auunculus maximus, is est abauiæ frater, patris vel matris auúculus maior. Auunculus maior, is est proauiç frater, patris vel matris auunculus magnus. Auunculus magnus, hic est auiæ frater, Paul. l. Iurisconsultus 9. D. de gra. & adfin.

AVVS, patris, vel matris pater, l. fi. §. secundo gradu. D. de gradibus. dictus à Græca voce πάππος, mutatis aliquot literis. Alij auum dictum putant, quia ad duos adtineat, quasi adduum.

Auus meus, vxoris meæ socer magnus est, illa illi pronurus. Modestinus l. non facile. D. eo. tit.

AVXARIA, secreta nemoris dicta sunt, eo quòd ibi frequentant aues, secundum Isidorum 17. etymo. c. 6. In de venit impensatio auxaria, C. de fun. patri. l. a. lib. 11.

AVXILIVM ferimus armis, manu, clamoribus, obiectu corporis, plorando. Vlpia. auctor est l. 1. de S C. Sil. §. hoc autem Senatusconsultum. Notum est, auxilio nouo indigere, quæ de nouo emergunt, l. de ætate. §. ex causa. D. de interrog. action.

Auxilium iuris est suffragium, & beneficium Iuris, prout dicitur, Contra hæc prodita sunt iuris auxilia: vide de hoc D. ad Sil. l. cùm dominus. Frustra auxilium legis inuocat, qui committit in legem, D. de mino. l. auxilium. de vsu. l. quia frustra. l. filio. D. de rit. nupt.

Auxilia appellabantur, ex fœderatis, amicisque populis in exercitu conscriptæ cohortes, l. 2. §. exercitum. D. de iis qui not. insa. Sueto. in Tib. cap. 16. Per XV. legiones cum quatuor milibus legionariorum, & delectis auxiliis missus.

AVXILIARES dicuntur in bello socij Romanorum exterarum nationum: dicti ex Græco vocabulo quod nos dicimus, rerum crescentium auctionem. Hæc Festus lib. 1.

AVXILLA, olla paruula, Festo.

AVXIMATIS ager, limitibus Gracchanis per centurias est adsignatus, ti. de limir. Varro auctor post Hygenum.

AXARE, veteribus nominare sonat, Festo lib. 1.

AXIS, quem Græci ἄξονα dicunt, plures habet significationes. Nam & pars cæli septentrionalis est. Proclus tamen in Sphæra ita, Linacro interprete: Axis, inquit, mundi vocatur dimetiens ipsius, circa quem voluitur. Item, mundi linea dimetiens, apud Aristotelem de mundo. Est & auctore Festo, stipes teres, circa quem rota vertitur. Significat & tabulam sectilem, & tabulam ligneam, in qua leges scribebantur. Tabulas illas ἄξονας appellauit Solon apud Plutarchum. De iis atque ideo de Solone intelligendus est Horatius in Arte Poet.

-leges incidere ligno.

Paulo ante Solonem sapientiam appellauerat:

-fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, &c.

Axe adglomerati, vniuersi stantes, id est, vt ait Festus, cohortibus, aut legionibus.

AXITIOSI, factiosi olim dicebantur: cùm plures vnà quid agerent, facerentque. Axit autem antiquos dixisse pro egerit constat: vnde Axies mulieres, siue dij, dicebantur vnà agentes.

Axiωμα, vt Budæus ait, dicitur maiestas & dignitas magistratus. Dicitur etiam pronuntiatum, sententia, Donato auctore.

AZO Bononiensis Iurisco. varias leges interpretatus est: cuius interpretamenta pleraque ab Accursio in glossemata sua transcripta fuisse liquet. Scripsit & in Codicem Iustinianum Summã, idque paratitlatim, Vlpiani & Pauli more, ex personis, rebus, caussis, & effectibus leges explicans, vt in Epistola eiusdẽ Summæ præfixa docui. Scripsit & in Institutiones, & Pandectas & Nouellas: Iura publicè professus est. Aemulorum inuidia Montem Pessulanum profectus, ibi docuit: deinde Bononiam rediit. Diem tandem functus est anno à CHRISTO nato 1200. Huius & in scholis, & foro maxima est auctoritas.

THESAVRI, SIVE DICTIONARII IVR. CIVIL. ET CANO. LIBER SECVNDVS.

B

LITERA Græcorum, Latinorúmque secunda est. Huius neque vocem, neque sonum esse Plato in Theæteto scribit. M. Fabius lib. 1. Instit. Orato. cap. 4. in aliarum locum datam: hinc ex duello bellum factum ait. B & V, mutua est enallage in Pand. Flo. vt Fauius pro Fabius, & in aliis vocibus.

BABYLONICA, stragulæ genus, quod equis insterni solet, apud Vlpianum l. argumento. 25. §. t. D. de aur. & arg. leg. à quibusdam ψιλὰ πολύμιτα dicuntur. vestes ea non esse Vlpianus ibidem putat. Hinc dicta vult Plin. lib. 8. cap. 48. quòd colores diuersos picturç intexere Babylon maximè celebrauit, vnde & nomen imposuit.

Babylonicæ pelles apud Marcianum in l. fi. §. species. D. de publicanis, quæ è Babylone aduehútur, aut illic parantur.

BACCÆ sunt fructus minutiores diuersarum arborum, vt lauri, oliuæ, myrti, & similium.

BACCAR, vas vinarium simile Bacceloni, Festo lib. t.

BACCALAVREOS, magistrorum nomine contineri ait Alciatus l. cui præcipua. 57. D. de verbo. signif. ex sententia Pauli Iurisconf. qui illius legis auctor est. A bacca laurea nomen sumpsisse videtur. Hi, à Iustiniano lytæ vocantur.

BACCHARI Nonio est Furere: quo sensu ac [illegible] ur apud Vlpianum l. 1. §. idem Viuianus. D. de ædil. edic. §. fi. Instit. de success. sublat. de muliere seruili amore bacchata: amatrix enim rectè furere dicitur, vt ait Imp. Nouel. quib. mod. nat. effic. legit. §. nouimus. furore, inquit, amoris vehementius nihil est.

BAIVLARE, vt ait Nonius, est ferre: sed id suo corpore accipiendum est, vt ex Plauti Asinaria didici, Ego baiulabo. tu, vt decet dominum, ante me ito inanis: eodem sensu accipit Gaius l. ferri. D. de verb. sig.

BAIVLOS dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios, vnde adhuc baiulari dicitur, Festo. Sed baiulos propriùs adpellat Gellius lib 5. ca. 3. qui mercede corpore ferunt, quos Græci βαστάζοντας, Porte-faix Galli vocant.

Balani apud Vlpianum l. carbonum. 167. D. de verbo. significat. palmarum fructus, qui dactylus dicitur. Palmæ fœminæ fructus βάλανοι dicuntur I. Polluci libr. 1. cap. 12. ex Xenophonte & Herodoto. Hi non veniunt appellatione lignorum, d. l. carbonum. Latissimam esse τῶ βαλάνου significationem quidam aiunt. Marcello longiores fructus significant: fructum quercus Epigram

grammatis, Plinio pomum, Theophrasto lib. 1. historiæ Planta. cap. 8. arbusculam. Pro balanis in d. l. carbonum. quidam legunt bellariis, sed falsò. In P. Florent. est balanis, quam lectionem probat And. Alciatus.

Balbus, Græcis ψελλὸς dictus, qui pronuntiando literam, aut syllabam eximit, aut prætermittit, vt ex Aristotele docet Budæus ad Vlpianum l. idem Ofilius. §. fi. D. de ædil. edict. Eum quoque qui obscurè loquitur eo nomine contineri putem, ex Non. Marcell. qui balbè interpretatur, obscurè.

Baldus Iurisc. Perusi natus, patre nobili, & medico, vir acerrimi, & promptissimi ingenij, Angeli Perusini frater, Bartoli discipulus fuit, vsque adeo Iuri & ciuili, & pontificio operam dedit, vt acutissimè docendo scribendóque in vtrunque, immortalem sibi laudem pepererit. Bononiæ & Papiæ docuit. Galliam profectus, postliminio postea ad vrbem rediit. Ticini, vbi profitebatur, decessit anno Salutis 1412. alij, 1400. demorsus in labio inferiori à rabiosa canicula quam habebat in delicijs, vt quidam referunt.

Balineum, vt ait Varro li. 4. Lat. Linguæ, veteribus erat locus, vbi vrnæ poni solebant.

Balivus, vt ait glossema ad cap. 1. §. potestas verò. de pœ. in clem. vulgare prouincialium c. dilecto. de sen. excom. in 6. in Francia dicuntur præpositi. Hi de caussis capitalibus, & ciuilibus cognoscunt, vt apud Gallos notissimum est. Albericus scribit vulgare esse verbum apud Gallos, hócque nomine iusticiarios, & locorum rectores, iudices temporales, & seculares contineri: quod optimè probat c. quoniam de imm. eccl. lib. 6.

Ballistrarii, Græco more, pro, Ballistarij, apud Tarruntenum Paternum in l. vlt. de iure imm. pro ballistarum artificibus. In quodam enim lexico legitur Ballistra, & vertitur σφενδόνη, μάγγανον. In Nouella tamē 85. §. αὐτὸ δὲ τοῦτο. legitur, βαλλισταρίων τάγμα, id est ballistariorum ordines, sicque reddidit Iulianus Patritius.

Balluca in l. 1. C. de metallar. lib. 11. & l. 4. C. Th. eo. χρύσαμμος Tribuniano. Plinio li. 33. c. 4. Ballux aurum minutum in puteis inuentum: éstque quod modò ex aurifodina erutum est, cuius libra vnciis cōstat quaternis denis, d. l. 2. C. eo.

Balneum veteres dixerunt, siue Balineum. nihil enim differt publicum à priuatis. In publicis autem fœminini generis, & quidem numero semper plurali, frequēter balneas & balineas: nec immeritò. nā parsimoniæ causa vno igni duplex balneum calefaciebant, pariete interiecto, vt pudor viris mulieribúsque constaret. Hæc Charisius lib. 1. Sic Varro libr. de ling. Latina 8 bina esse dixit coniuncta ædificia, lauandi causa: vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

Balineum autem & balineæ sic differunt, quod illud priuatum, hæ publicæ. Varro de ling. Lat. li. 8. Itáque videtur vsurpari, balineum in l. si cuius. 13. in fin. D. de vsus. l. vlt. §. 1. D. de auro. & arg. Balineas autem in l. patronus. 35. §. 3. & l. prædiis. 91. §. 4. D. de legat. libro 3. Balneas autem & balneas, vt ceteri Latini auctores, ita & Iurisconsul. promiscuè dixerunt.

Balnearum instrumenta Iulio Polluci. li. 10. c. 17. ἀσάμινθος, πύελος, κρωσσοί, ξέστρα, σκάφη, ἀρύταινα, id est, Balnei vasa, peluis. labrúmve, vrna, fons manu factus, cyathus, situla, aspergillum.

Balneorum partes. formámque describit Vitruuius lib. 5. ca. 10. apertius Plinius lib. 5. Episto. Hinc

Balneator, balnearum præfectus, aut qui balneas præbet, l. 4. §. ait Prætor. D. de iis qui not. infa. l. qui insulam. §. ædilis. D. loca. & alibi sæpe.

Balnearii fures, qui ex balneo quid surripiūt, & furantur, l. 1. D. de furib. balnear. &

Balnearium furtum, l. fin. D. eo. & apud Tertullianum lib. de Idololat. Balnearij autē fures cur acerbius ceteris punirētur, explicat Aristoteles in Problemat. c. 29.

Balnearium instrumentum, quo etiam Balneatorem contineri Marcianus scribit l. item pictoria. 17. §. instrumentum. D. de instru. instrumentóque lega.

Balneare argentum, quo qui in balneo lauabant, etiam diebus festis vti consueuerant. Scæuola l. medico D. de auro, argen. mundo. leg.

Balnearia in eodē significatu appellauit Proculus l. quidam. 13. in princ. D. de seruit. vrb. præd. quo & Seneca lib. 3. Natur. Quæst. & lib. de tranquill. vitæ. A Græcis βαλανεῖον dicitur I. Polluci lib. 10. c. 17. Onomast.

Balteus in Leonis constitutione l. vnic. C. nulli licere in fre. li. 11. siue balteum cingulū, è corio bullatum. Varroni li. 4. Ling. Lat. & militare erat, in eóque omnes cōsentiunt. μεταφορικῶς accipitur in c. qui sanctus, de pœnit. dist. 1. Balteum non vestimentorum, sed armorum appellatione contineri L. Baifius lib. de re vestiar. scripsit, Taciti lib. 17. & Plutarchi in Camillo auctoritate. à Græcis ζωστὴρ appellatur.

Βάμμα, tinctura.

Βαναυσία, apud Pollucem lib. 1. ca. 5. est quæstuarium opificium.

Bannire Gallico verbo vtuntur hodie qui in exilium mittunt: quod & pontificio iure receptum est. Significat etiam capere, prehendere, & (vt pragmatici Galli dicunt) arrestare, in clem. 1. in princip. de pœn. quod & ad personas refertur d. clem. Hinc

Bannimentum, saisina, captio, prehensio, & arrestatio. &

Bannum, siue Bannus: cuius varia acceptio est. Aliquando exilium significat. Quandoque pro denuntiatione accipitur c. cum in tua. in prin. iuncto §. aliquando. qui mat. accus. pos. vbi pro matrimonialibus denuntiationibus publicè in ecclesia faciendis sumitur. Sumitur & pro edicto & denuntiationibus, quæ iubente Rege fiunt, cum militibus bellum suscipiendum aduersus hostes regni indicit. euocatio Budæo dicitur in prioribus. Poni etiam solet pro quadam priuatione beneficij iuris ciuilis, & sic excommunicatione, Baldo in nouam Frideric. Imp. constitution. item quæcunque. C. de episcop. & cleric. sic etiam sumitur in auth. item nulla. C. eo. tit. Idem tamen Baldus in d. auth. item nulla. pro quadam sententia interlocutoria ibidem accipi dixit Bannū etiam vsurpatur pro sanctione, & mulcta edicto non parentis. Capitul. Carol. Si hoc non impleuerit, beneficium perdat: & qui beneficium non habuerit, bannum soluat. Gregorius Turon. li. 5. c. 26. Bannos iussit exigi pro eo quod in exercitum non ambulassent. Vnde Heribannum duo quoq; significat, generaliter mulctam omnē, quæ domino debetur, quasi ab *Her*, & Bannus: specialiter eam, quæ pro militiæ desertione penditur: quasi ab *heere*, quod exercitum significat. Legis Fran. li. 4. c. 71. Quicunque liber homo in hostem bannitus fuerit, & venire contempserit, plenum heribannum, id est solid. 60. persoluat. Bannum à banderia ductum putat Albericus, scribens verbum latum, & obscurum esse. Hinc

Bannitus, quem excommunicatum Alciatus li. de sing. certam. cap. 23. vocari scribit, quasi abānitus, qui in annuum exilium actus est. Hic cui æquiparatur? Accursius in §. relegati. Instit. quib. mod. ius pat. po. ait pro derelicto, relegato, deportatóve. Hoc Bart. q. 1. incip. Lucanæ. pernegat: huius sententiam videtur probare Angelus in d. §. relegati. Tu vtrunque consule. Bannitos ex crimine & delicto intelligi Alciatus respondit respons. 454. nu. 1. ex sententia Bartoli in l. omne delictum. D. de re milit. Bannitus à Rege, excommunicatus dicitur, c. 1. in fin. princ. Bannitus quoque interdum euocatus est, leg. Franc. 3. c. 64. Quicunque no-

stros habens honores, in hostem bânitus fuerit, & ad condictum placitum oon venerit, &c. Vnde nonnul li Francogallicum verbum corruptum putant, ARRIEREBAN. Vsurpatur etiam pro pœna non respondentis ad exercitum, ab boere, vel beere, quod exercitum significat, & bannus, mulcta.

Bs nnum compnnere, iure Lôgobardico, est super mulcta pacisci. eodem loquendi genere vsus est Anastasius Episcopus c. statuimus. 16. q. 1.

Bαφεῖς, in Constantini rescripto l. 2. C. de murilegu. li. 11. C. serui sunt publici, infectores, ἀπὸ τοῦ βάπτειν, tingere, Inficere.

Βαφεῖον, officinæ vbi panni infici solent: sic legendum quidam putat in d. l. 2. & l. vlt. C. de vestib. holober. li. 11. C. huic præpooebantur procuratores d. l. 2. & vide Notit. imp. Rom.

Βαφὴ infectura, tinctura, de qua l. Pollux lib. 1. c. 4. & li. 7. c. 30.

Baptisma & Baptismus, à d. Augustino in Euang. d. Ioaonis, & translatitiè io c. necessarium de consec. distinct. 4. definiri videtur visibile sacramentum aquæ ad ablutionem visibilis corporis. Sunt qui ita definiant, vt sit exterior hominum ablutio, cum certa verborum forma. Baptismi autem forma duo copulatè exigit, verbum, & elemêtum: quod docet Aug. Homil. 80. quod & probatur iunctis Euagelinrum locis, Ioan. 3. ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. & Math. c. vlt. βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Huius effectus est remissio peccatorum, vt docet Petrus apud Lucam Acto. 2 βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Tu vide 1. q. 1. & de côsec. dist. per totam.

Baptismi geminationem vetuerunt Imppp. l. 1. & 2. & 3. C. de sanc. bap. reiter.

BARATHRVM apud Festum li. 2. appellant Græci locum præcipitem, vnde emergi non possit: dictum ab eo, quod est βαθύς.

BARBARI Festo li. 2. dicebâtur antiquitus omnes geotes, exceptis Græcis: quod & Paulus Apostolus probat Rom. ca. 1. Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Barbaros verò in Imperatorum côstitutionibus accipimus quicûque Romano imperio non parebât. quod & Alciatus docuit ad l. scriniis. de pala. sac. lar. lib. 12. C. Sic accipi debent in l. oulli. 28. C. de episc. & cler. & apud Vlpianum l. penul. ad fi. D. de bo. dam.

BARBARICARII Donato in 11. Aeneid. dicuotur qui ex auro coluratis filis exprimunt hominum formas, & animalium & aliarum specierum imitatam subtilitate veritatem: sic accipiendi sunt in l. vnica. de excus. artif. lib. 10. C. & l. scriniis. in fi. C. de pala. sac. larg. li. 12. sic vtrobique accipiendos censet eruditus Alciatus. Iidem etiam cassides & bucculas auro, argento, ære tegebant, vt docent Imppp. l. 1. C. Th. de fabricens. Obseruatum autem est, Barbaricas vestes dici pro Phrygiis, hoc e. pro iis quas Phrygiones acu pingere solebant: & quia Barbarum pro Phryge dicebant aliqui, inde Barbaricariorum nomen, pro Phrygiorum.

Barbaricum Festo lib. 2. appellatur clamor exercitus, vi delicet, quòd eo genere barbari vterentur. Apud Imperatores verò in l. 2. C. de commerc. & mercat. sumitur pro barbarorum solo, loco, & terra. Sic & apud Ammianum Marcellinum li. 18. Visus in barbarico miles per Hortarij regna transibat intacta.

Barbarica lex appellatur Romana Alciato lib. 6. Parerg. c. 12. ex Plauto. & Barbaricus ritus, eidem, Romanus.

BARBARIVS Philippus, cum seruus fugitiuus esset, Romæ Præturam petijt, & Prætor designatus est, Vlp. in l. 3. D. de offi. præt. Vide Sudam, & Turneb. Aduers. lib. 7. c. 7.

BARCAM Isidorus li. 19. appellat, quam quidam ab oneribus gerendis dictam putant. Βάλκων καὶ κονοντεῖλα vocari scribit Harmenopulus lib. 2. tit. 11 περὶ ναυτικῶν. à Paulo li. 2. Sent. tit. 7. §. leuandæ. scapha nominatur.

BARDVS Nonio, vi propria, & ingenio tardus. Nam, inquit, Græci bardns, tardos dicebât. Homer Iliad 4.

ἀλλά τοι ἔστιν
βάρδιστοι θέειν.

Festo stultus à tarditate ingenij dicitur. Huic opponit Zasius in Epito. Feud. tit. de feud. success. strenuum, virúmque bellicosum.

BARISELLOS, ex Baldo appellari scribit Zasius ad l. 2. §. constituti. D. de orig. iur. executores, qui Triumuirorum capitalium imaginem priocipum beneficio obtinent.

BARO, ἀπὸ τοῦ βάρους ductum putant Albericus & And. Alciatus li. de sing. certamine cap. 32. βάρυμα enim grauitatem significat. Baronis vulgare nomen esse, próque generoso, insignique homine accipi scribit idê lib. 5. παρέργ. cap. 16 Hunc ita definit Baldus in c. inn otuit. de elect. vt sit quisquis merum, mistúmque imperium in aliquo castro oppidóve concessione principis habet. Baro accipi propriè debet de eo, qui perfectè, & verè Baro est Alciato respons. 222. nu. 1. Baro etiam cognomentum fuisse ide. n d. c. 16. scribit, adducto vetere epitaphio, siue Epigrammate. Hotom. autem in Com. suis in libros Feudorum, idem esse scribit, quod Persis Satrapen, & barones & optimates pro ijsdem vsurpari. Sed annotat apud veteres arcto res Latinos, pro bardo & stupido inueniri: quin & in legibus Barbaricis passim pro mare siue viro vsurpari, vt legis Salicæ tit. 34. Siquis Baronem de via hortauerit, &c. Vnde colligit, cum Barbarici scriptores vulgo pro vasallis homines nominent: factum vt Barones dicerentur iidem qui alibi Vassi dominici, & homines siue vasalli regij: quo nomine regni capitanei, siue proceres omnes, hoc est duces, comites, marchiones continentur. Iure autem Gallico Baro dicitur, qui in suo territorio, summæ, mediæ, & infimæ coercitionis, atque etiam nundinarum ius habet, veluti, virgis cædendi, suspendendi, exilio multandi, ceruicis amputandæ, cremandi, nntæ inurendæ. Itaque patibuli quatuor tignis erigendi potestatem habet, vt est apud Ioan. Butilerium in su mma rurali. Apud Scotos autem Barones vetustis temporibus ijdem qui apud Germanos dicebantur.

BARTHOLOMÆVS Salicetus I. C. Bononiæ natus, Patauij primùm, dein Bononiæ Ius Ciuile interpretatus est, publicéque docuit. Ab Alberto Ferrariæ principe accersitus fuit, vt in ea ciuitate nouam scholam auspicaretur. Multis tandem in Ius Ciuile scriptis libris, senio confectus vita excessit anno 1480.

BARTHOLOMÆVS SOCINVS Senensis Mariani F. clarus fuit temporibus Maximiliani Cæsaris, magno honorario Paduæ professus: Fallentias, siue restrictiones scripsit. Vide Volaterranum, & Tritenhemium.

BARTOLVS I. C. nobilis in Saxo-ferrato Piceni oppido, quod nunc Marchia vocatur, natus anno à CHRISTO nato 1309. Iuri Ciuili operam annum agens 14. dare cœpit. Raynerium Foroliuiensem, & Cinum Iuris ciuilis præceptores audiuit. Vsqueadeò autem Iuri Ciuili sese applicuit, vt anno ætatis suæ 20. publicè de iure responderit. annóque insequenti pater Lacernatus, & (vt nûc loquûtur) doctor creatus sit, annum agens 21. Pisas, & post aliquátò Perusium euocatus Ius Ciuile interpretatus est: in cuius volumina omnia commentarios, respnnsorum (consilia vocât) libros duos scripsit: cuius rei nomine eam sibi laudem peperit, vt Iuris Lucerna & faceus legum ouncupetur Iurisperitorum omnium consensu. Nam in iure interpretando, explicandóve nulli secundus, ita id illustrauit, vt de eo ita censuerit Alciatus lib. 2. Parerg. c. 42.

In iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.

Eam esse Bartoli auctoritaté vt sine eo ius ciuile cósistere non posit, Alciatus scriptú reliquit, l. apud Labeonem. 247. D. de verb. sig. Mathematica exactissimè eú didicisse argumento est Tiberiadis tractatus, siue de alluuione. Hebræorum linguam didicisse se scribit tractatu de insignibus, & armis. Carus ita fuit Carolo 4. Rom. Imperatori, vt variis ornamentis ab eodem fuerit cohonestatus, & stemmatis, & insignibus decoratus: consiliarius enim eius fuit, vt ipse refert d. tractatu. Deo tandé reddidit animá, annum agens 46, anno à Christo nato 1355. cæteros iuris interpretes longè exuperans.

BASES sunt pedamenta, sustentacula, & imæ cuiusque rei partes, Alciato lib. 4. Parerg. c. a. & l. statuæ. D. de verb. sig. quo sensu accipi debet apud Iauolenum l. heres. 100. §. fin. D. de lega. 3. Translatitiè ad homines verbi Dei prædicatores refertur: eodem tamen sensu vsurpatur in c. fundamenta. in princ. extrà de electione lib. 6. & ibi Ioan. And.

BASILICAM, ἀπὸ τοῦ βασιλέως dici putat Festus li. 2. vnde & propriè regia dicitur: sed & regiarum similitudine quæ loca ampla & spaciosa erant, Basilicæ nominata sunt: quibus Romanum forum ornatum fuisse nemo ignorat. Loca igitur ampla & publicis vsibus accommodata, Basilicæ nominantur in l. inter stipulantem. 83. §. sacrum. & l. continuus. 137. §. cum quis. D. de verb. obiig. Itaque iudicia in eis exerceri solita patet ex illo Fab. li. 12. Trachali oratoris vocem, cum in basilica Iulia diceret, auditam laudatámque fuisse ex quatuor tribunalibus. Item ex illo Plin. in epist. Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Quin & venalitiarios in iisdem habuisse tabernas patet ex l. 32. §. 3. D. de auro, arg. in qua fit mentio argenti cuiusdam quod testatrix negotiatrix venale in basilica propositum habebat. Asconius in Miloniana testatur, in Curia librorum quoque tabernas fuisse.

BASILICA etiam libri sunt quibus continentur leges ab Imperatoribus promulgatæ, vel cópositæ, qui libri hodie extát Græcè scripti, ex quorum lectione lucem magnam iuri nostro ciuili adferri constat. Horum auctor est Leo philosophus, vt Harmenopulus & Theodorus Balsamo testantur: qua de re I. Cuiacius lib. 6. Obseruat. c. 9.

Βασιλικαὶ, viæ publicæ sunt, quas alij prætorias, alij consulares appellant, Vlpiano l. 2. §. viarum. D. ne quid in loc. public.

Basilicas Romæ plures fuisse scribit Onufrius: Basilica Pauli Aemilij, Iulia. Vlpia, aliàs Traiani. Porcia. Sempronis, Argétaria, Opimij. De quibus Plin. li. de vir. illust. & lib. 5. Epist. Sueto. Victor. Varro libro 4. Ling. Lat.

Βασιλίσ eo sensu dicitur, quo Augusta, quæ Regis, Imperatorísve vxorem significat.

BASILISCVS Festo li. a. serpentis genus, vel quod in capite album habeat instar diadematis, vel quod reliqua serpentum genera vim eius fugiant. Quæ de hoc plurima narrantur, fabulosa quidam exstimant.

BASILISCVS etiam tyrannus fuit sub Imperatore Zenone: de quo accipiédam putant l. decernimus. 15. C. de sac. sanc. eccles. Huius meminit Suidas, & vide de eo Nicephorum, Procopium, & Zonaram.

BASTAGA corruptum ex βάσταγμα ferculú portandis rebus fiscalibus accommodatum, vti patet in Valéti. & Valentis ad Festum consti. l. 3. de cohortalib. lib. 12. C. & in Leonis Imp. lib. de bellico adpar. Bastagam autem priuatam sub dispositione Comitis priuatarum sacrarum diuinæ domus: Præpositos verò bastagarum sub dispositione Comitis sacrarum largitionum Notitia collocat.

BASTAGARII, quibus id oneris incumbit, l. 4. & 8. de murileg. lib. 11. C. Hi vecturæ rerum ad ærarium pertinentium seruiunt, quam iumentis faciunt. Bastagarios etiam dici putat Alciat. rub. de murileg. li. 11. C. qui necessaria militibus portabant. Opinatur idem fuisse eos qui vestes ad tincturam ferebant, referebántque.

BATIOLA, vasis genus Nonio: qua voce vsum Plautum scribit: ex quo didici eam auream fuisse.

BATILVM, è ferro ducitur, quo prunas, & cinerem è foco tollere solemus, vt aliò transferamus. Horatius Ser. lib. 1. Sat. 5.

-Prunaque batilum.

& volunt quidam deductum à voce Sicula βατάνιον, quod patellam significat. Alij patillum legi volunt, à πατάνιον, quod idem significat.

BAVCALIVM Alciato lib. 1. prætermiss. vas vinarium.

BAVCALIS est, quo vtimur æstate refrigerandis in aqua cyathis, Alciat. li. prætermis. t. Nicarchus in Epigram.

Μὴ κάμνε, μὴ φύσα μάτην, τὸν καπνὸν ἐγάρει·
Εἰς τὸ δ' ἄρ' χαλκῶν βαύκαλιν ἀνέβαλε.

BE

BEARE Vlpiano est prodesse, l. bonorum. 49. D. de ver. signific. Significat etiam beatum facere, eidem ibidem. Hinc

BEATVS Varroni lib. 4. Ling. Lat. qui bona multa possidet. rectè igitur pro diuite ab Alciato in d. l. bonorum accipitur: quia ceteris prodesse & potest, & debet. Eo nomine felices appellauit Virgilius lib. 1. Aen. bis verbis:

ò térque quatérque beati. Hinc

Beatus nonnunquam pro sibi satisfacienti, στέργων. Hor. epist. lib. 2. ep. 2. *Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.*

Beatissimos patriarchas, & Episcopos in constitutionibus sæpissimè vocat Iustinianus, ídque vetusto exemplo.

BEATITVDO, iuuamen immunitatis in constitutione Constantini l. 1. de vetera. lib. 12. C.

BELLARIA, ait Festus lib. 2. res aptas bellis appellabant. Hinc puto

Bellaria à G. Budæo in Forensi. dici, quæ vulgò Species dicuntur, id est sportulę iudiciales, Gallis *espices*, Græcis, ἀναφορικὸν. ex Aristotel. Polit. 6. Est & alia bellariorum notissima significatio: súntque cibi melle & saccharo conditi, quæ mensæ secundæ appellantur Alciato, quod & antè Gellius docuerat lib. 13. c. 11.

BELLE, id est, eleganter & prudenter, Nonio ex Plauto, & M. Ciceroni: sic in variis Digestorum locis legendum censet Augustinus li. Emend. 1. c. 9. Locos eos referam. Primus est apud Vlpianum in l. si debitor. 4. §. fi. ibi bellè quæritur. D. quibus mod. pig. vel hyp. sol. Secundus est apud eundem in l. ceterum. in prin. ibi non bellè inquilinum. D. de vsu, & habit. Tertius est apud eundem in et in l. de pupillo. §. 9. in ipso statim initio. D. de op. no. nunt. Quartus in l. 2. §. vnde. D. de suis. & leg. ibi, vnde bellè. Quintus in l. 2. §. tractari. in ipso principio. D. ad S. C. Tertyl. In quibus locis falso legitur in vulgatis Codicibus pro belle, velle: cùm in P. Florent. legatur bellè.

BELLVM à duello factum Varro li. 6. Ling. Lat. existimat: quod & Alberico probatur. A beluis duci Festus lib. 2. putat quod perpetua sit dissensio beluarum. vtrunque etymon verum esse potest. Bellum definire videtur N. Marcellus, vt sit pugna: hócque differre ait à prœlio, quòd prœlia sunt partes bellum verò est ipsa congressio, siue pugna. Virgil.

Infantem fugiens media inter prœlia belli.

Bellum iustum definit Isidorus lib. 20. Etymolog. translatitiè c. iustum. 23. q. 2. quod ex edicto geritur de rebus

repetundis, aut propulsandorum hostium caussa. Augustinus lib. 2. Quæstionum. c. dominus. ead. caus. ita definiri ait, quod vlciscitur iniurias.

Bellum iniustum quinque modis geri constat: persona, re, caussa, animo, iniussu principis, glo. in summa 23. quæstio. 1.

Bellum etiam dicitur tempus illud, quo à pugna, conflictionéque cessatur. Nam Gellio auctore libro 1. cap. 25. induciarum tempore bellum manet, tametsi pugna cesset.

Bellum adfectum Ciceroni in Oratione, quam habuit de prouinc. cósuls. id est pene confectum. Bellum, inquit, adfectú videmus, & verè (vt ita dicam) pene confectum. quod A. Gellius libro 15. cap. 5. Noct. Attic. probat.

Bellum quoddam est recuperatorium, quo res ab hostibus occupatas repetimus: Defensiuum, quò res nostras tuemur.

BELLICÆ captiuitatis ea vis fuit, vt seruitutem induceret, quod Florentinus, & Marcianus aiunt l. 4. & 5. D. de stat. hom. & Iustinianus probat Instit. de iure pers. §. serui. Bellicæ huius captiuitatis supersunt reliquiæ quædam. Nam bello captus capientis homo fit: & eo iure hodie vtimur, hócque exactissimè obseruant tempestatis nostræ milites.

Bellicarum coronarum genera hæc sunt, Gellio & Plinio auctoribus: oualis, naualis, muralis, obsidionalis, castrensis, ciuilis, triumphalis. Vide Corona.

BELLONARIOS, apud Vlpianum, glossæ veteres interpretantur θεοφορουμένους, estque religionis secta quædam. Martialis hos vocat, Bellonæ turbam entheatam lib. 12. & de eisdem lib. 11. *Alba nimis sæuis lacerantur brachia cultris, Cum furit ad Phrygios enthea turba modos.* Acron in 2. Satyr. Horat. Bellonarij, inquit, humeros lacertósque concidunt.

Βέλος, telum, quo nomine significatur non solum quod arcu mittitur, sed & omne quod manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι, vt ait Gaius l. si caluitur. 233. D. de verbo. signif. ex Xenophonte lib. 5. Expeditionis Cyri, cuius hæc sunt verba, καὶ τὰ βέλη ἅμα ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι: id est, Et tela simul ferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ, tum plurimi lapides.

BELVA, siue mauis, bellua, immanis fera. Hinc dictam quidam putant, quod sine lumine, id est, mente feratur. Equidem à bellando duci putem, quod perpetuò feræ inter sese pugnent: μεταφορικῶς accipitur de eo, qui sciens falsum iurat, apud Augustinum c. homines. 22. quæstio. 2.

BENE, in l. 1. D. si cert. pet. accipi putat Albericus pro decens est: ita habent vulgati Codices: in Pand. tamen Florent. aptius legitur, è re.

BENE GERERE rationes, est ita rectè, vt nulli querelæ posteà locus relictus sit: ita se explicat Scæuola in l. testamento 18. D. de fideicom. libert.

BENE PROSPEXIT, apud Iustinianum §. constitutio. Instit. de vsucap. id est rectè, prudentérque.

BENE FIT, quod bona fide fit, Accursio l. eum qui iurauit. §. in popularibus. D. de iureiur.

BENE NATVM, apud veterem Nouellarum interpretem in constit. 22. §. quod autem prius. interpretatur Accursius ingenuum: & rectè: pro eo in Græco est, εὐγενὴς.

BENE AGIER inter bonos, vetere Iurisconsultorum formula M. Ciceroni frequentissima, significari quidam aiunt, bonos ex fide præstare quæ apertè lingua nuncupata non sunt: quò propendet Pauli respósum l. quia tantundem. D. de neg. gest.

BENE DICERE est laudare, & gratias agere, bene precari, quod in dandi, accusandique casu effertur. Significat etiam in ordinem cooptare, & probare, & consecrare, & ordinare, ca. 1. de supplen. neg. prælat. Huius benedictionis effectum tradit Panormitanus in d. c. 1. versic. quæro an alium. & versic. præced. Accipitur etiam pro cósecratione, & confirmatione nuptiarum, de qua in can. seriatim. 32. distinct. Qua in re ita cauit Leo Imp. Nouel. 89. ὥστε δὴ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐῤῥῶσθαι κελεύομεν.

BENEDICTIONIS quoque appellatione heredis institutio continebatur veteri Testamento: cuius rei exemplum est in c. 27. Genesis, & in Iacobi benedictione. quod & adnotauit Baldus in Prooemio Decretalium.

BENEFICENTIA, Victorio in M. Ciceroné, est animi virtus, & quædam bonitas naturæ, qua opibus suis alios iuuare, & beneficia in homines conferre homines delectantur. Alij eam definiunt, vt sit exterior caritatis, siue amicitiæ actus. Quidam hoc modo: Est liberalitas, seu cognatio iustitiæ; quæ communicat res non debitas iure præsertim ciuili, quas tamen aliquo modo iure naturæ communicare debemus. Hæ omnes definitiones eodem pertinent: postrema tamen cæteris explicatior: ad quam referenda est vulgatissima iuris regula, Quod tibi non nocet, & alteri prodest, benignè præstandum est, l. 2. in princ. D. solu. mat. quæ tamen cum Bartoli ad d. l. 2. distinctione recipienda est: & vide ibidem Iasonem 4. notab. qui ἀντινομίαν diluit. Eandem regulam casibus interpretatur A. Alciatus ad d. l. 2. versic. nisi hoc ei. &c.

BENEFICIVM in iure ciuili pro priuilegio fere dicimus: hoc est pro iure præcipuo quod certæ alicui personæ, vel ætati, vel sexui, vel conditioni propriè attributum est. Personæ, vt in l. 3. D. de const. prin. Beneficium imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quàm plenissimè interpretari debemus. Aetati, vt beneficiú restitutionis in integrum, quod minoribus annis 25. conceditur. Sexui, vt beneficium S.C. Velleiani, quod mulieribus quæ pro aliis intercesserint, datur: quod vsquequò porrigitur, vide apud Cuiac. Tract. 4. ad Afr. §. cum haberes. Certæ conditioni, vt beneficium epistolæ D. Adriani, quod fideiussoribus datur, vt si vnus in solidum conueniatur, de sua virili parte excipiat. l. inter. 26. & l. seq. D. de fideiuss. Item Beneficium, ne qui pluris quam facere possint damnentur: de quibus cognosce ex l. sunt qui. 16. & multis seq. D. de re iu. Itē Beneficiú cessionis, vt iis qui magno ære alieno oppressi sunt, si soluendo non fuerint, bonis apud magistratum cedere liceat, l. 1. C. qui bon. ced. poss. Sumitur etiam beneficiú pro largitione aliqua ex ærario, quæ ciuibus Rom. dútaxat, quorum egregia opera in bello extitisset, commēdatione Imperatoris, Tribunive sui deferebatur, vt ex orat. pro Archia poeta M. Ciceronis liquidò constat. Et in beneficiis, inquit, ad ærariú delatus est. Vnde & Beneficiarij Veg. l. 2. quod promouerētur beneficio Tribunorum.

Beneficium pro opera, & (vt vulgò dicunt Galli) medio alicuius, dixit Vlpianus l. ex damni. 40. §. 1. D. de dam. infect. Accipitur etiam pro facto, & occasione l. communi. 7. §. si debitor, ibi, quia hæc pars beneficio alterius, D. comm. diuid.

Beneficium, officium, & vt vulgò dicitur, gratiositas, & liberalitas quædam gratuita, apud Paulum l. in commodati. §. sicut. D. comm. quo sensu vsus est Terentius, & alij classici auctores.

Beneficium in vsibus feudorum accipitur pro feudo c. 1. §. sciendum. de mil. vas. qui contu. est in vsibus feud. atque eo sensu ita definitur à Seneca lib. de Benefici. ca. 6. Beneuola datio tribuens gaudium capientibus, capiésque tribuēdo, in id quod facit pronè, & spontè sua parata. Hæc definitio refertur & probatur in vsib. feud. ca. 1. §. imprimis. in quibus caus. feud. amitt. vbi

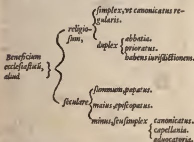
pro

s

pro,datio,legitur actio.Ex quo textu elicitur,beneficium vnum esse quod genus est,quale est in definitione à Seneca tradita:aliud,huius speciem,d.c.t.§.imprimis.quod vt clarius liqueat, eius §. verba subiiciam: Huius autem generis species quædam est beneficium illud quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remaneat: vsusfructus verò illius rei ad accipientem transeat,&c. Rectè adiecit immobilis. Nam feudum,siue beneficium nonnisi in rebus soli, aut solo cohærentibus,aut in iis quæ inter immobilia connumerantur,consistit. Hinc Beneficiare,pro infeudare, vel feudum alicui tribuere. Sigeb.in Chron.anni 1007.Postea Imperator seditione suorum coactus,Valentianas Balduino Comiti beneficiauit, vt sibi contra motus suorum auxilio esset.Hinc etiam,Beneficiatus,pro beneficiarius,qui feudi beneficio affectus est, li.feud.2.tit.55.§.1.Beneficiati eorum feuda quæ ab iis tenebant,obligauerant,vendiderant.

Beneficium ecclesiasticum,id est,canonicatus, vel præbenda,c.ex multis.§.constituimus.t.q.3.& alibi sæpissimè.Beneficij quoque appellatione dignitates contineri scribit Ioannes Andreas in c.si propter tua. de rescript.lib.6.per illum text.

EX SVMMA ANGELICA,
§.BENEFICIVM.

Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè sine institutione Canonica obtineri,c.1.de reg.Iuris. lib. 6.ext. c.si quis deinceps.16.q.7.vide Dinum ad d.c.1. Atque hæc beneficia,feuda propriè non sunt.Vide Cuiac.in tit.1.lib.3.feud.

Beneficij cessionis bonorum,de quo suprà iam meminimus,ea vis est,vt qui bonis cesserit,iudicatus in carcerem non trahatur:atque ita Alexander Imp. rescripsit l.t.C.qui bo.cede. possunt.Habet aliud beneficium,quia in id quod facere potest tantùm,condemnandus est,§.fi.Insti.de actionibus.vbi vide Fabrum. & Angel.& est textus in l.4.D.de cessio.bonorum.

Beneficio Nouellæ 4.De fideiussoribus, priùs conueniendus est debitor,siue reus principalis,quàm fideiussor:idque Iustinianus concessit Nouel.constit.4. §.t.Vetere enim iure potestatem fuisse creditori, reo relicto,eligendi fideiussores, Antoninus imp. rescripsit l.iure nostro.5.C.de fideius. Est & aliud

Beneficium Nouellæ Iustiniani 9.περὶ ἀλληλεγγύων inductum:quo, si qui rei promittendi fuerint,vt alter pro altero inuicem fideiubeat, si quidem additum non fuerit, vt vnusquisque ex his insolidum teneatur, pro portione sua tantum obligatus est, atque pro ea tantùm excutiendus.Sed an hoc vere beneficium,ceu priuilegium,dici possit,alibi dicemus.

Beneficium hypothecarum mulieribus concessum:primùm dotibus insunt hypothecæ beneficio l.vnicæ. §.& vt plenius.C.de rei vxo.act.Secundò dotis nomine creditoribus, etiam anterioribus, præfertur mulier,l.fi.C.qui pot.in pign.hab.

Beneficio legis præfertur posterior creditor,cuius pecunia prædium comparatum est,l.licet.7.C.eo.

Beneficium SC.Macedoniani actionem denegat ei,qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem patris,l.t.D.ad SC.Maced.

Beneficium restitutionis in duo capita quidam distribuunt:quorum primum explicatur ex capite minoris ætatis,D.& C.de mino.25.anno. alterum ex absentia, de quo tit. D. ex quibus caus. maio. His potest addi metus caussa:cuius rei nomine reuocatoriam competere Accursius rectè scripsit ad Vlpianum, l.1. §. quæ onerandæ. D. qua.rer. act.non det.cuius sententiam probat ibidem Bartolus noster.

Beneficio ob liberorum numerum excusatur quis à tutela,curáve,apud Modestinum l.2.§.1. D. de excus. & rescripto Seueri & Antonini l.1.C.qui nu. li.A muneribus ciuilibus excusationem præstat, Vlpiano l. 2.§. 1.D.de vaca.mun.& Constant. in eandem rem constituit,l.fi.C.de iis qui num.lib.li.tu.Iis quoque, qui multos liberos procreassent, à Cæsare præmia multa proposita fuisse scribit Dio lib.43.

Beneficium cedendarum actionum est,per quod postulare possunt fideiussores, & alij, qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra fideiussores, & alios quibus sunt obligati:alioquin nisi cedatur eis, possunt recusare solutiones,D. de sol.l. Stichum aut Pamphilum.§.pen.vbi Barto. hoc notat. De hoc vide in Spe. titul. de remu. §. finitis. versi. postremò dicendum.De beneficiis & aliis require ibidem,§. parum autem. ver. & nota. Cedendarum autem actionum beneficio, de quo in l. fideiussoribus. vbi Paul. Castr.D.de fideiusso.petimus vt creditor suas nobis cedat actiones:eóque cogendus est.

Beneficium epistulæ diui Adriani,de quo suprà meminimus in beneficiorũ diuisione,& fit mẽtio in §.si plures.Insti.de fideius.etiam in l.inter fideiussores.D.eo. tit.est,si vnus è multis fideiussoribus de toto debito conueniatur,rectè excipiet pro rata parte duntaxat soluenda.quod accipiendum est,si cæteri litis contestatę tempore soluendo sint,d.§.si plures. non igitur fit debiti diuisio ipso iure,sed epistulæ diui Adriani beneficio,d.l.inter.

Beneficium à Principe cõcessum decet esse mansurũ Nouel.81. διὰ τὸ ἐκείνου [illegible].adeò vt nõ cesset,etiam si quędam caussæ concedendi priuilegij cessent, vt l. 2.§.vit.& l. seq.D.de donatio.l.vnius facinoris.§.seruus in caput. D.de quęstio.l.vlt.D.de decurioni.l.a.& l.3.D.rerum amotarum.Aliter est,si caussa finalis cessauerit, l. qui cum herede.D.de obligatio.& actio.l. Papinianus. §. sed nec impuberis.D.de inoffi.testa.

Beneficium,seu priuilegium,personale personam sequitur,& extinguitur cum persona c.priuilegium.vbi gl. Din.& Alberic.de regu.iur.li.6.l.priuilegia quædam. & l.in omnibus causis.68.D.eo.tit.

Beneficium à iure indultum non est alicui auferendum c.indultum.de reg.iur.li.6.Exemplum in l.4. §.siquis cõdemnatus.D.de re iudicata.Intelligi autem oportet, Non auferendum,sine legitima caussa, & cognitione,vt appellandi vsus ex caussa potest negari,iuxta titul,C.Ne liceat in vna eadémque caussa.l.a.D. de re iudic. alias limitationes pete à Dino ad d.cap. indultum.

Beneficium,quod alicui gratiose conceditur,trahi non debet aliis in exemplum,c.quod alicui.vbi Dinus & Alber.de regu.iuris.li.6.l.1.in fi.de constit.prin.l.quoniam.C.de episcopis & clericis.

Beneficium militare,vulgò Feudum à fidelitatę nuncupant.Vide infrà,Feudum.

Beneficij controuersia inter dominum & clientem mota,quando versatur domini præiudicium,tunc domi

nus

etiam vnà cum paribus curiæ cognoscere non debet, tantum abest vt solus iudicet.titu. An apud iudi.vel curi. Et ita intellige titu. de inuestitu.in marit. fac. c. 1.in fi.prin.ibi,mihi & aliis.& tit.de controu.feud.apud par.terminan.Item, de prohibit. feud. alien.per Friderich.§.præterea si inter duos.Et hoc suadet naturalis ratio,ex l.qui iurisdictioni. D. de iurisdictio. Pares curiæ ad suscipiendam cognitionem cogi non possunt inuiti,vt notat glossa in cap.1.An apud iudic. vel curi.domi.quæsti.feudi debe.termina. Quis ergo iudicabit?Respondeo:Iudex ordinarius, vel eligentur arbitri.Tit.de leg.Corra.c.1.§. si autem inter.par. Porrò iudex in causis beneficiariis æquitatem obseruabit,c.1.quæ fuit prima causa benefi.amittend. §.sed quia natura.tit.An marit.succed.vxo.Et ibi gl.in verbo.æquitatem.Axioma est,seu maxima propositio in materia beneficiaria: Tenorem inuestituræ semper mordicus obseruandum esse,c.vnic.de duobus fratribus à capita.Inuesti.Duum dicit:Propter tenorem inuestituræ insertum.

Beneficium seu feudum petere volenti domino, quasi à se pignori datum,incumbit onus probandi,quod pignus sit,reo negante.Quod si fecerit,possessor tenebitur restituere,tit.Si de inuestit.feud. controuer.fue. §.similiter si aliquis.Quòd si dominus probet,aut beneficiarius confiteatur quidem se aliquando pignori accepisse rem controuersam à domino,sed datam tamen postea sibi in feudum, vtique admittitur ad probationem huiusmodi exceptionis, etiam probata iam intentione domini,l.officium.D.de rei vend.l.si quidem.C.de except.l.peremptorias.C.sent.rescin. non poss.Sic accipiendus est de pig.dat.feud. c.1.in prin. quo casu sacramento non creditur, sed testibus idoneis,d.c.1. Cùm autem dominus intentionē pignoris nō probat, neq; beneficiarius fatetur, tunc statur iura mēto possessoris,tit.si de inuestit.feud. cōtrouer.fue. c.1.§.similiter si aliquis.in fi.Vbi nō fuerit cōtrouersia de initio possessionis,quia constat fuisse pignoratitiam,vel quòd possessor fuerit officialis seu præfectus domini,tunc semper possessori incumbit probatio,rem fuisse postea beneficio datam à domino.ti. de pigno.dat.feud.in prin.tit.de conten.inter domin. & fide.c.1.§.ceterum.ibi:*Hoc ita, nisi clientulus sit castaldus,vel actor domini.* Et tit.de feud.guardiæ.c.1.§.si verò castaldi.

Beneficium autem & hereditas sic opponuntur, vt feudum & allodium. nam illo nomine appellātur, quæ beneficio alicuius adepta sunt:hoc verò, quæ legitimis hereditatibus.

Beneficij possessor conuentus,si negauerit rem prorsus domini esse,& cōuictus probatione voluerit titulum feudi obiicere,non auditur: imò possessio ad dominum transfertur,propter mendacium.Nouel. consti. 18.§.κἀκεῖνο δὲ.& l.fi.D.de rei vendic.

Beneficialis caussa dicitur,siue agatur de dignitate,vel personatu,officio,præbenda,vel beneficio, Archid.in c.si gratiosè,& c.si propter.de electio.li.6.Beneficium hic accipe spirituale.

Beneficiarius fundus,& beneficiarium prædium dicuntur Budæo in Forensibus eodem sensu.

Beneficiarius,qui beneficium accipit.Vnde & à veterib. beneficiarij dicti sunt illi,quos Imperator suo beneficio promouisset in militia.Cæsar Com. de bell. ciuil.lib.1.Petre ius verò non deserit sese, armat familiam:cum hac & Prætoria cohorte cetratorum,barbarisque equitibus paucis suis beneficiarijs,quos suæ custodiæ causa habere cōsueuerat,improuiso ad vallū aduolat.

Beneficiarij olim milites opponebantur municipibus. Nam municipes dicebantur,auctore Festo lib. 2.qui non vacabant,sed munus Reipub.faciebant. contrà, beneficiarij appellabantur,qui vacabant muneris officio.In Nouella autem 13. Beneficiarios intelligi vult Cuiacius,exploratores & indices,quos pro huius ministerij præmio habebat prætor plebis immunes. Tertullianus de fuga in persecutione,In matricibus, inquit, beneficiariorum & curiosorum, inter tabernarios,& lanios & fures balnearum & aleones continentur. At postquam liberalitate quadam concedi cœperunt bona,quæ feuda dicimus,translatum est hoc vocabulum ad huiusmodi concessiones,aliquantò commodius,quàm barbara vox, Feudatarius, aut Vasallus,aut Vassus. Et,

Beneficiarius hic habet duplex remedium aduersus dominum,qui nolit compellere pares curiæ, vt inter se & beneficiarium cognoscant,& iudicent: vel qui recusauerit cogere testes, vt veritatem in controuersia dicant,remisso illis iureiurando fidelitatis, quantum ad eam cognitionem,vel depositionē pertinet. Vnum remedium est: nam potest ad superiorem magistratum confugere, vt is compellat pares curiæ,vel testes. Arg.eorum quæ tractantur in l.nimis graue. C.de testibus.c.1.in fi.prin.io vsib.feud.quid sit inuestitura. In prin.duum dicit,Tunc domino cogente iurent.iunct. glo.in verb.domino cogente. Et apertè probatur tit. Si de inuesti.inter domi.& vasal.lis oriat. c.1. in prin. Alterum verò remedium est: potest enim dominum beneficiarius ob denegatam iustitiam iudicialiter conuenire,ac petere vt priuetur proprietate beneficij,adiudicanda ipsi beneficiario,vt tradit glos. communiter probata,ti.quid sit inuestitura.c.1.ver.prin.in compellat.& tit.Quæ fuit pri. cauf.benefic.amittend.§.illud tamen non lateat.verb.Iustiniani,&c.1.§.fi.de mil. vas.qui contu.est. Et probatur tit. Quali. domi. propri.feud.priuet. A correlatiuis.Qua ratione enim beneficiarius ob denegatam iustitiam, vel insignem perfidiam,vtili dominio priuatur,eadem dominus proprietatem amittet per sententiam. Quod & Aluarotto ibidē rectè placet. Accedit tit.de for. fidelita. c. 1.in fi.

Beneficiarius defunctus cùm est in possessione beneficij tempore mortis:non debet vllo modo destituere agnatos eius commodo possessionis,c.1.in prin.& ibi Iacob.Beluis.si de feud.defunct.content.sit inter domi.& adgna.vasal.in princ.l.fin.C. de edict. diui Adria.tollen. Est enim quædam naturalis continuatio inter defunctum beneficiarium,& adgnatos eius succedentes,l.cùm miles. in prin. D.ex quib. caus.maio. l.in suis.D.de lib.& postu.

Beneficiarius à domino in possessione feudi grauatus, ad curiam parium supplicatione confugiet. Quos si admonentes non audierit,etiam sine appellatione superior magistratus adiri potest.tit.de milit.vasall. qui contumax.§. si verò vasallus. Nouel. de Quæstore. §. si verò cùm sæpenumero. Constit.80.l.à diuo Pio in prin.D.de re iudicat.l.episcopale. C.de Episcop. audien. Pares verò qui cognoscant inter dominum & clientem seu beneficiarium,communi vtrinsque consensu eligendi sunt,c.1. de contro.feud. apud par.terminan.Propter inopiam probationum,recurritur ad subsidium iuramenti,c.1.in prin. Si de inuest.inter domi.& vasal.lis oriat.in prin.tit. Quid sit inuestitu.§.si verò vasallus. Aluarottus allegat rationes, 1. quia melior est conditio possidentis,quàm petentis. l.si debitor.D. de pignoribus.2. Actore non probante, reus absoluitur,l.qui accusare.C. de edend.3.Nam rei sunt fauorabiliores actoribus,l.fauorabiliores.D.de regu. iur.4.Quia proniores rectè sumus ad absoluendum, quam ad condemnandum,l.Arianus.D.de obli.& actionibus.

Beneficiarius qui triginta annis possedit rem titulo feudi,& seruitiū domino exhibuerit,potest se exceptione præscriptionis tueri,& præsumitur Inuestitus,etiā si dominus,

si dominus, vel heres eius ostendat titulū pignoris. tit. de vsu Mediolan. Etri. si de feud. defunct. cōten. sit in ter dom. & adgna. vasal. §. si quis per triginta annos.

Beneficiariæ actiones sunt quas condictiones ex lege in terpretes adpellāt: de quibus latissimè Bartolus in l. 1. D. de condict. ex leg.

Benevolentia, dicitur studiū, fauor, amor: sic acci pitur in cōstitutione Iustiniani l. Imperialis. in princ. C. de impet. & §. sciendum. Instit. de here. qual. & dif.

Benignitas, vt notissimam significatio nem omit tam, æquitatis epitheton inhumanitatis rigori contra rium est. Modestino l. nulla. 25. D. de legibus.

Benignum, quū bonum significat, apud Vlpianū l. si fuerit. 5. D. de leg. 3. quod & Accursi. adnotauit ibi.

Benignæ apud Clementē 5. Pontific. accipitur pro hū manæ, c. Romani. 5. & quod ecclesia. de iureiu. in Cle.

Bergenæ, seu Bargenæ, veteribus vocabantur barbari funerum elatores. Glossæ veteres, Barginna, πυρὸς φέρει βαρβαρει, ταφεαφόρος. Βαρ'άριον Cuiac. in Nouell. 43.

Berones Budæo in l. in nauc. 31. D. loca. in prioribus annot. dicuntur sacci, quasi perones, à pera dicti. Sic putat legendum apud Alfenum d. l. in naue. cum in Pādectis Florētinis legatur *herones*. Vide infra Erones.

Beryllus, siue (vt in editione Flor. est, vbi V. pro B. more veterum sępe ponitur) Veryllus, gemmā est in India nascens, quæ à gentis suæ lingua nomen habet, viriditate similis smaragdo, sed cum pallore atque in sexangulas formas atteritur, vt hebetem coloris lenita tem angulorum repercussu excitet ad vigorem, inquit Solinus. Huius meminit Marcianus l. interdum. 16. §. species. D. de publican. De hoc Plinius li. 37. c. 5. Isido rus li. 16. Etymolog. c. 7.

Berytus, vrbs Phœnicis in iure nostro Ciuili celebratissima, hodie vulgò Barutum appellata. Hanc ciui tatem pulcherrimam, & legum nutricem appellat Iu stinianus: quin & metropolitano nomine, & digni tate exornata fuit à Theodos. & Valentiniano l. vnica de metrop. Beryto. li. 11. C. Beneficiis Augusti gratio sam dixit Vlpianus l. 1. D. de cēsibus. à Plinio lib. 5. c. 20. felix Iulia appellatur.

Bes, veteribus des, Varroni, li. 5. Ling. Lat. dem pto trien te. Festo li. 2. quòd bis triēs sit Besis vnciæ octo sunt. Assis partem esse Volusius Mætianus li. de distributi. assis docet, notam eius indicans.

Bessem pretij pro octaua pretij parte dixit Vlpianus l. si vero. 12. §. contrario. D. manda. Veteres enim Romani omne totum in vncias 12. diuidebant. Hinc & ex Besse socium eleganter dixit Proculus l. societatem. 76. D. pro socio.

Bessium vsurarum mentio fit in l. eos. 26. §. super vsurarum. C. de vsuris. Sunt autem vsuræ besses, cum accep tis centum, post annum octo præstantur, aut men sILrui denarij singuli, si sors 150. sit, vt rectè scribit Anto. Augustinus li. 2. c. 10. Emendationum.

Βήσαλον, Theop. in tit. de rer. diu. tigni appellatione con tineri ait: id pessulum quidam interpretantur: sed ma le, inquit Cuiac. Obs. li. 9. c. 26. Testam enim significa re vult, l. 1. D. de tig. iunc. siue laterem: vnde in Basili cis ad l. fistulam. D. de ser. vrb. præb. ex figlino opere, ἀπὸ βησάλων. & in glossis, Laterculum, βήσαλον καὶ ϛρω τὰ: & apud Charisium, besalia.

Bestiæ dicuntur, quæ natura feræ sunt Vlpiano l. 1. §. in bestiis. D. si quadrup. paup. fec. di. veluti vrsi, leones, pātheræ. Gaio l. 2. D. ad leg. Aquil. Bestias, inquit Vlpianus l. 1. §. bestias. D. de postul. accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Bestiarum numero elephantos, & camelos contineri, ideóq; non mancipi esse, idem ait in Epit. tit. 19. in prin. Cicero autem bestias vocauit, quas Græci θηρία vocant, quo no mine veniunt venenata animalia: Mirari licet, inquit, quæ sint animadversa à medicis herbarum gene ra, quæ radicum, ad morsus bestiarum. Μιξάνθρωπος be stia dicitur homo, qui non facit quæ hominem, ratio nalem creaturam decēt, vt adnotat Accurs. ad Nouel. 5. περὶ μετανοούντων, ex Boetio in li. de Consolat.

ad Bestias damnari dicebatur, qui in hoc damnabātur, vt bestiis tandē subiicerentur, Vlpiano l. sacrilegij. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Gaio l. eius. 8. D. de testam. eidem Vlpiano l. si quis. 25. §. siquis planè. D. de acqui. hered. Modestino l. ad bestias. 31. D. de pœn. & apud Tertul. li. ad Scapul. Scribit Sophronius B. Ignatium B. Ioannis Euangelistæ discipulum, Antiochensem Episcopū, θηριομαχῆσαι κατὰ δόγμα: quod ad bestias dānatum interpretor. Hoc autē supplicium Prudētius sic explicat:

Sanguinis humani spectacula publicus edit
Consessus, legesque iubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum discerpta cruentis
Morsibus, oblectent hilaram de funere plebem.

Bestiis obiici apud Modestinum l. pen. D. ad leg. Pompei. de parricid. durius, seueriúsque est. Qui enim bestiis obiiciebantur, ad stipitem adligabantur, vt ex Fl. Vopisco in Aureliano liquidò constat. Mnesteus (in quit) posteà surrectus ad stipitē bestiis obiectus est. Bestiis subiici dixit Marcianus l. 3. §. pen. D. ad leg. Cornel. de sicar. eodem ferè sensu. Hęc legis Corneliæ de sicariis, & veneficiis pœna erat, auctore eodem.

ad Bestias datū pœnę seruū fieri cēsuit Macer l. quod ad statū. 12. D. de pœn. hac pœna puniebatur qui numos aureos cuserat. Vlpiano l. quicūq;. 8. D. de fal. De hoc pœnæ genere meminit Gellius li. 5. c. 14. Dio ita damnatos, τοὺς τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδομένους, dicit li. 58.

ad Bestias etiam dari dicebantur, qui citra dānationem cum bestiis depugnādi caussa in arenam intromittebantur, Modestino l. circumcidere. 11. §. 1. & §. fi. D. de sicar. Vlpiano l. 4. D. de accus. Erant & qui operas suas, vt cum bestiis pugnarent, locabant, Vlpia. l. 1. §. qui operas. D. ad S C. Tertyl. hos ad matris hereditatem non admitti idem scribit ibidem. Hinc

Bestiarii dicebantur qui ludis publicis in ampithea tro cum bestiis pugnabant, Ciceroni pro Sextio, & in Vatinium, & Senecæ li. 2. de benefic. c. 19. & Epist. 1. li. 10. & Tertul. in Apologet. c. 42.

BI

Biarchi in Leonis Imp. constitutione l. 3. C. de agēt. in rebus. & l. vl. C. de off. pręf. pręto. Afric. officiales victui præfecti, qui in rebus militant. horum meminit Hierony. ad Paumachium aduers. Ioan. Hierosolymit. Erant ex schola agentium in rebus. vide Alciatum ad d. l. 3. & suprà, Agentes in rebus.

Biarchia, eorum munus, in Constantini Imp. rescripto, l. 1. C. de offi. mag. offic.

Bibliothecæ appellatione & armaria, & locum, in quo libri collocati sunt, & ipsos libros significari Nerua apud Vlpianū scribit, l. librorū. 52. §. sed si bibliothe cam. D. de lega. 3. idque pro rei cōceptione accipiendum idem Nerua ait. Eius sententiam probat Festus li. 2. adiiciens, id & Græcis & Latinis receptū. Ex Neruæ sententia bibliothecam pro libris, eorúmve nume ro apud Labeonem l. Labeo. 50. D. de contrah. empt. accipiendā putem. Apud Vlpianum verò l. quęsitum. §. instructo. D. de instr. instrum. leg. armaria significat.

Bibliothecarius dicitur, qui librorū curā gerit, quiq; bibliothecę pręest: sic accipiendū existimē in c. Adrianus. 63. dist. tametsi glossema ibidē & Albericus Archi diaconum sequutus Cancellarium interpretentur.

Bicessis à duobus decussib⁹ dicit, Varroni li. 4. Linguę.

Bicipitem, quod incomparatū est, posse dici, Varro apud Noniū aperuit. In spem (inquit) adducebar non plus soluturōs, quàm vellem: iniquus equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit discordiarum ciuilium fontem.

Biclinium locus vbi duo lecti erāt. Plaut. in Bacchidib.

Animaduortite Mnesiloche, & vt Pistoclere iam facite
In Biclinio cum amica sua vterque accubitum eatis.

Verbum iunctum esse scribit Fabius li.1.c.5.

Binalli Alciato li.7. Parerg.c. 22. sunt gymnasiorum custodes, ex Lucillio.

Bidens apud Vlpianum l. in instrumento. D. de instruc.instrumen. leg.instrumentum fossorium rusticum, Græcis σμινύη, Polluci li.1. Onomastic.c.12. περὶ ὀργανῶν γεωργικῶν ὀνομάτων. Bidentes oues, Higynus apud Gellium lib.16.c.6.vt alias ἐτυμολογίας omittam, hinc dictas putat, quòd duos dentes altiores haberét.

Bidental, Festo li.2. dicitur quoddam téplum, quòd in eo bidentibus hostiis sacrificaretur.

Biduum quandoque pro die vno, quãdoque pro duobus interpretari solet, Vlp.l.3. §. minoré.D.de minor. Biduũ hac formula, ILLVD FACITO IN DIEBVS, intelligi Iauolenus scribit l.inter.217.§.1. D.de verb.signifi.Ex quo textu collegi, dies, numero multitudinis nõ adiecto, biduum significare. Reliqua de biduo pete ab Eustathio lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων. tit. περὶ δυὸ ἡμέρων. & ex Cuiacio de diuers. temp.præscr.ca.4.

Bifurcium terminum appellant Sarmatæ, qui tres petras circa se habens, trifinium demõstrat, in li.de limitib.auct.variorum. Illius nota est B.

Bigamus dicitur qui diuersis temporibus, & successiuè duas legitimas habuit vxores, Hostiensis c.aperiat. per illũ tex.31.q.1.c.si quis.& c.cognoscamus.34.dist. interpretatione, qui corruptam, vel viduã duxit, can. seriatim 32.dist.vel qui pollicitam virginitatem violauit c.quotquot. 27.q.1.vbi etiã proprius, & primus significatus apertè declaratur. De Bigamis extat titulus lib.1. Decretalium tit.21. vbi vide Panor.& Feli. & alios pontificios. Hinc

Bigamia, quæ variè contrahitur. Primò, quando quis duas habuit vxores, quas cognouit: secundò, quando diuersis temporibus habuit duas, vel plures, vnam de facto, aliã de iure: tertiò, quando plures habuit eodem tempore, & eas cognouit: quartò, quando contrahit cum vidua ab alio viro cognita: secus si virgo mansisset: quintò, quando contrahit cum corrupta à quocunque siue scienter, siue ignorãter, & eam cognoscit: sextò, quando cognouit vxorem sciẽter vel ignoranter, postquam ab alio corrupta est: septimò, quando quis in sacro ordine constitutus vel post factã professionem religionis, de facto contrahit cum corrupta.

Bigenera animalia, ex diuerso genere nata, vt leopardus. Festo li.2.

Bilamnæ, apud Vitalem de limitib.agrorum.

Bigatos nummos, à notis bigarum dictos putat Zasius in catalog.leg.antiq.vt quadrigatos, à notis quadrigarum. Plin.lib.3.c.33. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ.

Bima dia, id est, duobus annis. Vlpiano l.3.D.de ann. lega. Eodem sensu Bimam æstimationé, id est in biconium siue pro biennio, Pomponius dixit l. si vsufructus.6.D.de vsufr.legat.

Bimus dicitur, qui annorum duorũ ætaté habet. Hinc nuces bimas Cato c.17. Rei rustic.dixit. Hinc

Bimatus, ætas annorum duorum, pro quo Græcis διετία dicitur, à διετής, annos duos natus: vt in Euangelio Matthæi de Herode pueros bimulos necari iubente, c.2. καὶ ἀποστείλας, ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς, καὶ κατωτέρω.

Bina sponsalia constituere, in edict. Prætoris l. 1. in fi. D.de his qui no.insa. est vnam duobus spondere, vt vtriusque sit vxor, & sic, quod vulgò dici solet, pro vna filia duos generos facere. §. si quis alieno. l. quid ergo si non.D.eod.

Binominis Festo li.2. cui geminum est nomen, vt Numa Pompilius.

Binubum rectè appellat vetus interpres §.quia verò habetenus.de nuptiis, in Nouel. qui ad secundas nuptias conuolauit. Nam in Græco ita est, τὸν πρὸς τελευτὴν τῆς ἀδιαφθοραρμένην τὸ γονικὸς, &c.

Biremem nauẽ, à Romanis dictam ait L.Baysius in libel, de re nauali, quæ binis remorum ordinibus agebatur: Græcis διήρης. Plin.li.7.c.57. Biremem Demosthenes auctor est Erythræos fecisse: triremem Thucydides Amncleo Corinthium: quadriremem, Aristoteles Carthaginienses.

Bis de duobus actibus dicitur, l.seruos.C.ad leg.Iul.de vi, idque in legibus, testamentis, pactis, & stipulationibus. Eodem sensu ponitur apud Paulum l.veluti in fi. D. de edend. & Vlpianum l. cum plures. in fi. D. de reb.auct.iudic.possid.

Bis actio eadem de re ne sit. Hoc, inquit Fabius li.7.c.7. ex iure obscuro est: quæri enim solet quo referatur hoc Bis, an ad actoré, an ad actionem. Ad hanc legé pertinet vulgatissima antiqui iuris regula, cuius meminit Gaius l.57.D.de diuers.reg.iuris antiq. Bona fides non patitur vt bis idem exigatur.

Bis credere quid sit explicat Marcianus l.creditor. 12. §. 3.D.qui pot.in pig. his verbis: Si idem bis, id est, ante secundũ, & post eum crediderit, in priore pecunia potior est secũdo, in posteriore tertius est.

Bispellio, idem, vt vult Hotomanus, qui versipellis, id est veterator, planus, πολύτροπος, Marc.l.72.§.4. D. de solutionibus Num ergo & si bispellionem, aut aliás turpem dederit hominem, idẽ sit. Vlpianus l.31.D. de euict. Si ita quis stipulanti spõdeat, sanũ nõ esse, furẽ nõ esse, bispellionẽ non esse, &c. inutilis stipulatio quibusdã videtur. Vbi tamẽ VISPALLIONEM, errore in Florẽtinis libris peruulgato legitur, itẽ vt apud Mętianũ in l. 7. D. ad S.C.Treb. Atq; hoc nomine hominem duarum pellium significari constat. Eius autem appellationis origo in Arcadũ fabula posita est, quã Plin. li.8.c.22. exponit: certos homines stagnum quoddam transmissos, in lupos transfigurari tradunt: & post annos nouẽ eo in habitu cõfectos, idẽ stagnũ remeantes, pristinũ habitũ recipere: vnde Versipelles dicti: & apud Fabium, eandem recipere vestem. Vnde Persius Satyra 5 his versibus,

Sin tu cum fueris nostræ paulo antè farinæ,
Pelliculam veterem retines, & fronte politus,
Astutam rapido seruas sub pectore vulpem:
Quæ dederas supra repeto, funémque reduco.

Bispellionem igitur seruum eundem dici putat Hotom.qui & Versipellis, id est perfidiosus, fallax, fraudulentus dicitur. Alij tamẽ, Vespillonem, alij, Vespertillionem, alij etiam alio modo legi volunt.

Bissextus, siue Bisextus, in l.cũ bissextum.D.de ver. signif.& l.3.§.minoré.D.de minoribus. diẽ significat qui quarto quoque anno intercalatur. Bissextus, inquit Isidorus li.6.ca.17. est post quatuor annos vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos mẽses quarta pars assis: at vbi quarto anno assẽ cõpleuerit, bissexti lẽ annum facit. Id biduũ pro vno die haberi, posterioréinq; diẽ calendarũ intercalari, Vlpianus scribit d.§. minoré. quod & põtifex probat c.quęsiuit.§.1. de verborũ sig. vide Alciatũ ad d. l. cũ bissextum. quo in genere quæ subsequũtur nõ ineptè ex Oldẽdorpio adieci: Bissextus quasi bis sextus dicitur, quia duobus continuis diebus bis dicim⁹, sexto calẽdas Martias, duos dies pro vno cõputantes, d. §. minoré. Romani enim ex distributione Numæ Pompilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum computabant: intercalantes totum mensem, more Græcorum, teste Macrobio li.1.Saturnalium c.14. Hinc Cato & Quint. Mutius Iurisconsulti, rectè appellarunt addititium mensem, d.l. cùm bissextum. quoniam intercalabant eũ, hoc est, vocato populo Pontifices interponebãt, vt annus ad cursum Lunæ quadraret. Deinde verò, confusis intercalationibus

nibus vitio Pontificum, qui aliàs superstitione, aliàs gratia, quò magis proferrent vel imminuerent publicanis annorũ dies, adeò turbabãtur tempora, vt neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno cõpeterẽt. Tranquillus in Iulio Cæsare c.40. Quapropter Iulius Cæsar conuersus ad ordinandum Reipublicæ statũ, non iam ex cursu Lunæ, quæ paulò minus mense in Zodiaci circuitione consumit: sed ad rationem solis, qui 365 diebus & quadrante cursum suum cõficiens, ad signum, à quo digressus fuit, reuertitur, totidẽ diebus annũ cõstare voluit. Vide Dionem lib. 43. de hoc disserentẽ. Et ne quadrans deficiẽs errorem supputandi tẽporis ingereret, statuit, vt quarto quoque anno Pontifices vnũ diem intercalarẽt, eodẽ tempore, quo antea mensis intercalari solebat, hoc est, ante quinque vltimos dies Februarij: idque Bissextum appellauit, quia intercalato die, bis sexto calendas Martij dicitur. Hæc Oldendorpius ex G. Budæo ad d.l. cum bissextum. 98. quem consule. Eadem ferè apud Amm. Marcel. li. 26. his verbis: Anni interuallum trecentis & sexagintaquinque diebus & noctibus concluditur & horis sex, adúsque meridiem plenam: annique sequentis erit post horam sextam initium, porrectum, ad vesperam: tertius à prima vigilia sumens exordium ad horam noctis extenditur sextam: quartus à media noctis vsque ad claram lucem. Ne igitur hęc computatio, variãtibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem cõfundat, & autumnalis mensis inueniatur, quandoque vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti & quatuor colliguntur, in vnius diei noctísque adiectæ transire mẽsuram.

Bisellium, vbi duo sedent appellat F. Marius.

Βιθυνιαρχία, apud Modestinum l. ἐὰν ἔθν. §. ἔθνους. D. de excus. Bithyniæ sacerdotium, siue præfectura dicitur, Antonio Augustino interprete li. singul. ad eundem. Est autem Bithynia prouincia Asiæ minoris, Solino, & Seruio. Hanc memorant Honorius, & Theodosius l. 2. C. de immu. ne. conced. li. 10. C.

Βιοκωλύται apud Iustinianũ Nouel. 8. §. τὸ δὲ ἐντεῦθεν. & Nouel. 145. dicuntur, Iuliano Patritio in Epitom. interprete, qui vim, impressionem, & deprædationes arcẽt.

B L

Bladum Accursio in l. triticum. 94. D. de verb. obli. generale nomen est ad omne quod in area teritur: cuius sententiã probat Barto. in l. 1. §. de eo opere. D. de aq. plu. arcend. Hac voce vsus est Romanus Pontifex in c. ex multiplici. de decimis. in antiq. Legumina hac voce non contineri liquidò constat. Vnde si lege municipali vetatur blada prouincia exportari, legumina exportans non multabitur, neque tenetur. Sanè in eo genere regionis consuetudo loquẽdi inspicienda est, & statuentium mens. Hoc autem vocabulum ex genere dici potest eorum quę corruptè nimium ex Italica lingua sunt desumpta, habentúrque vulgò pro Latinis: vt Allodium, cuius verbi mentio fit in c. 1. de allodiis in vsibus feud. vide suprà Alaudium. Sic appreciari, pro æstimare: mediare, pro componere, aut pacificare: appropriare, pro vindicare: campus, pro exercitu: liga, pro fœdere: treuga, pro induciis: manutenere, pro tueri, ac sustentare: saisare, vel sachisare, pro extorquere, aut per vim auferre: importat. pro interest, seu refert: perpetuare, pro continuare: fortalitium, pro arce, seu munitionibus: succursus, pro suppetiis, aut supplemento: contentare, pro eo quod fit contẽtum reddere: assecurare, & contutare, pro eo quod sit sibi tutò se diligenter prouidere, siue munire: basse, pro humiliter, summissè, aut in imo: partialitas, pro factione, aut studio partium: atque horum aliquot crebrò apud interpretes occurrunt, purè loquuturo omnino vitanda: monuit id eruditissimus Insulanus.

Blæsus, apud Vlp. l. Idem Ofilius. §. fin. D. de ædil. edicto, qui linguam habet impeditam, aut qui inter pronuntiandum literam aut excludit, aut malè profert: vt Demosthenes qui r, literam eloqui nequibat. Græcis βλαισὸς, τραυλὸς.

Blandiri pro decipere, fallere posuit Vlpianus l. 3. §. si parens. in fi. D. de administ. tut. Eodem sensu Alexander l. blanditus. 12. C. de fideiusso.

Blanditias potẽtum & potestatẽ æquiparat Accursius l. vnic. C. si rector prouin. in glo. in verb. pignora.

Blasphemare, Βλασφημεῖν, est conuiciis incessere, obtrectare, impiè de Deo loqui, & creaturæ adscribere quod Deo conuenit: vel ab eo remouere, quod illi conuenit, vt Ambrosius ait. Verbum est Demostheni & Platoni familiare. Vnde βλασφημεῖν dicuntur qui per caput Dei aliáve membra iurant. Nouel. Constit. 78. ἐπειδὴ δέ τινες. & c. si quis per capillum. 22. q. 1. vbi de pœna blasphemiæ agitur. Blasphematur autem verbum Domini, vel cum contemnitur Dei prima sententia, & pro nihilo ducitur, vel cum Christi infamatur Euangelium, Hieronymo in Epistolam Pauli ad Titum, &c. cum caput. 33. q. 5. Blasphemare ad homines quoque referri posse existimat Bartolus in l. item apud. §. ait Prætor. D. de iniur. quo significari ait optare malum in futuro.

Βλασφημία, eiusmodi infamatio. Porrò quæ blasphemia deuitanda sit, docet his verbis Tertullianus Iuriscos. in lib. de idololatria: Siquis nostrum ad iustam blasphemiam ethnicum deducat, aut fraude, aut iniuria, aut contumelia, aliáve materia digna querelæ, in qua nomen meritò percutitur, vt meritò irascatur & Dominus.

Blatta purpuræ genus, quæ in lana est, l. 1. C. quæ res vend. non possunt: & apud Cassiodo. li. 1. Variarum Epistul. Cùm blatta, quam singulis annis nostro cubiculo dare consueuisti. Lampridius in Heliogabalo: Parauerat (inquit) igitur funes, blatta, & serico, & cocco intortos. Quo loco Baptista Egnatius adnotat, blattã esse purpuram ex Iodico conchylio factam. Hinc

Blattaserica in constitutione Theodosij, & Valentiniani l. vlti. C. Th. de murilegul. de veste intelligi debet. Nam & Vopiscus in Aureliano pallium Blatto sericum dixit.

Blaterare, φληνάφειν, Festo lib. 2. est stultè, & precipidè loqui, quod à Græco βλὰξ originem ducit: qua voce fatui, & stolidi significantur. Sed & camelos, cum voces edunt, blaterare dicimus. Blaterare etiam Nonio est per mendacia cõfingere, ex Afranio in Augure. Quid est istuc te blaterare, atque obloqui?

Blatire apud Tertullianum Iuriscos. in li. de pallio, vetus verbum, quo inaniter, & inconditè loqui significauit: quod & Marcellus docuit.

Βλάστημα apud Platonem in li. de legib. est incrementum, & fœtus, ἀπὸ τοῦ βλαστεῖν.

Βλάστος Theophrasto in lib. de caus. plantarum, germen, ramulus, παρὰ τὸ βλαστάνειν, τὸ αὔξειν.

Blennos, stultos esse Plautus indicat apud Festum li. 2. q. ait, Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blẽni, buccones.

Blitum, N. Marcello olus leue, à saporis stupore appellatum putat Festus li. 2. Diosc. huius meminit li. 2. ca. 146. & vocat βλῖτον.

B O

Boa, vel, vt quibusdam placet, boua, serpens est aquatilis, quem Græci ὕδρον vocant, à quo icti obturgescũt. Crurum quoque tumor vię labore collectus, Boa, siue Boua appellatur. In antiquo lexico boua ὑδατώδης explicatur.

Boarium forum Romæ, quòd ibi boues venderentur, Festo li. 2.

Bobianus, Magone, & Vegoia auctoribus, oppidũ. iter populo debetur pedibus 10. lege Iulia est deductũ

termini rotundi sunt adpositi. Finitur testimonio arcarum, riparum, sepulturarum, congeriarum, carbunculorum, riuorum, superciliorum, & limitum.

Bodones siue botones apud I. Paulum li. 5. Sentent. ti. 22. vicem præstant terminorum, aut ipsi termini: estque vox mensorum, vel eorum qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt. Atque hos qui con uulserit, si quidem seruus est, in metallum damnatur: humiliores, in opus publicū: honestiores, in insulam relegantur, amissa tertia parte bonorum.

Bodvm apud Hygenum flumen est quod ex veterum finibus est.

Boethi in l. boethos. 4. C. de tabula. lib. 10. dicuntur adiutores, Iuliano Patritio Antecessore interprete in Nouella 35. quam Latinam esse aiunt quidā. Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν: suntque qui officialibus vel morbo, vel negotiorum magnitudine impeditis additi laborem illorum subleuabant. Horum varia genera esse constat. Quidam enim erant adiuuæ Logistarum, d. l. boethos. in princip. & in Basilicis li. 54. Alij erant adiuuæ Quæstoris, de quibus edisseritur in d. Nouella 35. Erant & officiorum, & Palatinorum l. 3. C. de diuers. offic. lib. 12. Quidam erant adiutores Numerariorum, in Zenonis cōstitutione l. nulli. 10. C. de numera. li. 12.

Boiæ, Festo li. 2. genus vinculorum, tam ligneæ, quàm ferreæ dicuntur.

Boicus ager, eodem auctore, qui fuit Boiorum Gallorum. Is autem est citra Alpes, in Gallia quæ Togata dicitur, in qua sunt Mediolanenses. Boij sunt quos Borbonios vocamus, Mediolanēses, Gallis, *Molins en Bourbonnois*.

Bombyx, Tertulliano in lib. de Pallio, vermiculi genus est, quæ per aerem aliquando aranearum more scopis idonius distendit, dehinc deuorat, mox æquè reddere, perinde si necaueris animata iam stamine aluo. De bombycibus ita I. Pollux lib. 7. c. 17. τὰ δὲ (inquit) ἐκ σηρῶν, σκώληκές ἀφιᾶσιν, ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνίενται, ὥσπερ οἱ ἀράχναι. Hinc

Bombycina vestimenta, quorum meminere Paulus lib. 3. Senten. tit. 6. & Vlpianus l. vestis. 23. §. 1. D. de aur. arg. mun. Bombycina autem dicta à bombycibus vermiculis constat, qui, vt ait Plinius li. 11. ca. 22. telas aranearum more texunt, ad vestem luxúmque feminarum, quæ Bombycina appellantur. Bombyeum telam prima retorquere, rursúsque retexere inuenit in Co mulier Pamphila, vt ait Plin. lib. 11. cap. 23.

Boni viri appellatione iudicem contineri ex Venuleio liquet, l. continuus. 5. cum ita. D. de verb. oblig. & eodem l. vir bonus. D. iudic. sol. & l. 58. §. 1. D. locat. Bonum etiam virum interpretantur eum, qui alteri facit quod sibi fieri vellet, ex sententia Vlpiani l. t. in med. D. de solut. quod & lex diuina iubet Matth. 7. πάντα ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται. Boni viri igitur appelatio, in iure nostro emphasin habet. Nam is bonus vir dicitur, qui nullius fraudis conscius, verum honestatis iudicium in qualibet re sequitur. Vnde iudex breuius definiri non potest, quàm vt bonum virum esse dicas.

Boni viri arbitratu veteres dicebant, cum neutrius eorum quorum res agebatur, sed eius cuius nihil in ea re intererat, probatio erat. Vnde Bonus vir, & arbitratus boni viri, in Iure Ciuili κατ' ἐξοχὴν sic intelligendus est: nam Bonus vir est, qui ductu naturæ, infallibile iudicium conscientiæ sequitur, semotis affectibus alterutrius partis. Arbitratus ergo boni viri vtique definiendus est, vt deseruiat foro, hoc est respectu controuersiæ, quam bene ac rectè diiudicare debet. Alioquin si bonum virum definias absolutè, scilicet, qui honestè viuat, alterum non lædat, ius suum cuique tribuat, bona quidem, sed generalior, & ab vsu forensi remotior erit definitio. Boni viri mentionem facit Labeo secundum supradictam rationem, in l. Insulam vno pretio. §. 1. D. Locati. Et Iustinianus ipse tali modo definit arbitratum iudicis, qui certè bonus vir & dici & esse debet. Nouell. 17. Mandata principis. §. ἴσοι δὲ. Boni ergo viri arbitratu, est recto animi iudicio, absque prauis affectibus, ex bono & æquo aliquid decernere, obseruata ratione ne quis lædatur, l. si libertus ita iurauerit. D. de oper. liber. l. si quis arbitratu. D. de verbo. obligation. l. non cogendum. in prin. D. de procurat.

Boni viri arbitratu alimenta relicta pro modo legatæ dotis intelligi, scribit Papinianus l. cum vnus, §. fi. D. de ali. & cib. leg.

Boni viri arbitrio legatum accipi, quod in alterius arbitrium collatum est, Vlpianus scribit l. 1. D. de legatis 2.

Boni viri arbitratum pro positione patrimonij accipiendum idem ait Vlpi. l. 3. D. de ann. leg. Boni etiam viri arbitratum ad æquitatem reducendum, & ex æquo & bono regulādū cōstat l. si libertus ita iurauerit. D. de oper. lib. & ita accipi debet in l. vnic. D. de rip. muni.

Boni viri verbo cōtinetur etiā quiuis vir iustus, æquus, innocens, prudens, consideratúsque paterfamilias, l. 3. §. tametsi. D. de arbit. & l. pen. D. vsusf. quemadmod. cau. iuncta l. fundi. in fi. 16. D. de vsu & habit. l. si pater. 47. §. si Sticho. D. de fideicōmi. libert. l. vlt. C. de alim. pupil. præstan. Cicero 5. Tusculan. Sed enim pro iudice & pro prudente & æquo accipitur apud Horatium libr. 1. Epist. ad Quintium.

—nempe

Vir bonus & prudens dici delector ego, ac tu.

& pòst paulo:

—vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges, iuráque seruat:

Quo multæ, magnæque secantur iudice lites:

Quo responsore, & quo causæ teste tenentur.

Bonus vir in summa, qui rectè viuit, vt apud Horatium videtur interpretari Porphyrio.

Bona, Festo li. 2. id est substātia rerum, dicta sunt, quod bonis digna sint. Vnde Græcorū senarius: Ἐσθλῶν γὰρ ἂν ἀξίοισιν ἀνδράσι δίδου.

Bonorvm appellatio generalis est. Nam eo verbo prædia rustica, & vrbana, mancipia, supellex, & kalendarium contineri Scæuola scripsit l. vxori. 37. D. de vsu, & vsufru. legat. Porrò autem

Bonorum appellatio naturalis est, aut ciuilis: idque Vlpianus ait l. bonorum. 49. de verb. sig. Naturaliter bona dicuntur quæ reuera & effectu bona sunt: quia (vt Vlp. ait) beant, hoc est beatos faciunt. Vnde rectè colligit Iauolenus l. propriè. 83. D. eo. propriè bona dici non posse, quæ plus incommodi, quàm commodi habent: & hoc significatu bona intelliguntur, quæ deducto ære alieno supersunt, l. 39. §. bona. D. eo. Eáque ratione bona ab hereditate separātur, l. cogi. D. ad S C. Treb. Ciuiliter bona dicuntur, quæ cum reuera bona non sint, loquendi tamen consuetudine sic appellantur: tanrum quod ius patrimoniū vniuersum continent. Itaque successio in ius vniuersum alicuius, quanuis damnosa sit, bonorum tamen possessio appellatur, l. 3. D. de bon. poss. l. nam quod. 14. cū l. seq. D. ad Treb. Hinc Africanus in l. bonorum. 208. D. de verb. sig. Bonorum, inquit, appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quandā, ac ius successionis, & non singulares res demonstrat. Et hoc forsan quia ἐκ τινῶν τὰ κλήρονόμοι æstimantur ac denominantur.

Bonorum possessionis alia est diuisio. Nam quædam est edictalis, quæ ex edicto defertur, & quocunque die peti, & de plano dari potest, l. cūm quidam. §. 1. D. de adq. hered. & l. 1. §. 1. D. si tab. testa. nul. extab. Quædam est quæ decreto petitur, & hæc cognitione pro tribunali

nall desiderat, l. 2. §. dies. & §. seq. D. quis ordo in bon. poss. serue. & l. 2. §. si quis ex liberis. D. ad S C. Terty. Et hæc Decretalis dicitur, l. 1. §. decretalis. D. de success. edicto. Quo in genere ita scribit Græcus interpres lib. 45. βασιλικῶν. tit. 2. Quædam enim sunt decretales, quædam etiam ordinariæ, ceu edictales. & post paulo: Ex his enim licet cognoscere quod sunt quædam bonorum possesiones decretales, & opus habent magna caussæ cognitione, quæ ius heredi non tribuunt, sed mittunt in possessionem, vt quæ datur ventris nomine, & Carboniana, & quæ datur furioso. Ordinariæ, seu edictales sunt, hoc est ex edicto competentes, seu legislatione Prætoris, quæ tribuunt ius hereditatis, & non habent opus causæ cognitione, seu varia Inquisitione. A quo magistratu autem detur bonorum possessio, vide apud Cuiac. Obs. ll. 4. 15.

in Bonis nostris cōputari sciendum est, nō solū quę dominij nostri sunt, sed & si bona fide à nobis posideantur, vel si superficiaria sint. Acquè bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. Nam hæc omnia in bonis esse videntur, Vlpiano l. bonorum. D. de verb. sig. His addit Modestinus exceptionē l. rē in bonis. D. de acq. re. domi.

in Bonis nostris dicitur esse quod in patrimonio nostro aliqua ratione est, l. t. D. de rer. diuis. l. fi. §. non solum. D. quæ in fraud. cre.

in Bonis vim passi dicitur esse res, quæ vi alienata fuit, l. metum. 9. §. licet. D. quod met. caus.

in Bonis venditoris res vendita est antè, quàm venditori tradita sit, l. sicut. §. si debitor. D. quib. mod. pig. vel hypo. sol.

in Bonis est, qui in possessionē eorum missus est, l. pen. D. vt in poss. leg.

Bona rapta sic accipiemus, etiam si vna res ex bonis rapta sit, Vlp. l. Prætor. 2. §. bona rapta. D. vi bono. rap. & de turba.

BONORVM POSSESSIONEM definit Vlpianus l. 3. §. bonorum. D. de bono. possess. ius persequendi retinendique patrimonij, siue rei, quæ cuiusque cùm moreretur, fuit. Alciatus hanc definitionem explicat in rub. C. qui admitt. A C. Harmenop. l. 1. tit. 3. διακατοχὴ appellatur.

Bonorum possessionis beneficium multiplex esse Paulus scribit l. sed cum. 6. §. t. D. de bo. possess. Nam quædam bonorum possessio contra voluntatem competit d. §. 1. Hæc contra tabulas appellatur, l. quod vulgò. D. de bon. pos. contra tabulas. Græcis ἐναντίωσις τῶν διαθηκῶν. Hæc quibus cōpetat, quæve sit eius vis, explicatur infrà, & tot. tit. D. & C. de bon. pos. cōtra tab. & in Epito. Vlp. tit. 28. §. t. & l. 1. D. de leg. pręstand. & l. 1. D. de collat. Quædam est, quæ datur secundum defuncti voluntatem, d. l. sed cum. §. 1. & hæc secundum tabulas vocatur, Vlpiano d. ti. 28. quibus autem detur, quisve eius sit effectus, declaratur D. & C. eo. & d. titul. 28. §. sunt autem. Insti. tu. de bon. poss. Est alia Bonorū possessionis diuisio. Nā quædam est ordinaria, quędam extraordinaria: ordinaria, quæ ad differentiā extraordinariæ, vt est bonorum possessio Vnde liberi, l. 3. §. missum. D. de Carbon. edicto. Extraordinaria est, quę ex Carboniano edicto datur, de qua est titulus D. de Carbo. edicto, & lib. 3. Sent. Pauli. tit. 1. Est etiam aliud bonorum possessionis genus, quod intestati bonorum possessio Vlpiano nominatur, d. tit. 28. quam per septem gradus dari ibidem scribit, scilicet primo liberis: secundo, legitimis heredibus: tertio, proximis cognatis: quarto, familiæ: quinto, patrono. patronæ, liberisve patroni, patronęve: sexto, viro, vxori: septimo, cognatis manumissoris, &c.

Bonorum possessio CONTRA TABVLAS locum habet cum pater iam. testamentum quidem fecit, sed in eo liberos emancipatos, qui si in potestate mansissent, sui futuri erant, præterijt: hoc est, neque nominatim instituit, neque nominatim exheredes fecit: indèque dicitur à Tryphonino, Contra lignum dari, l. quod vulgo. 19. D. de bon. poss. contra tab. Filiis tamen familias etiam hæc bonorum possessio conceditur.

Bonorum possessio SECVNDVM TABVLAS, est ea quam prætor testamenti tabulas ac scripturam sequēs eique obtemperans, institutis heredibus largitur, l. 1. & pass. D. de bon. poss. sec. tab.

Bonorum possessio VNDE LEGITIMI, dicitur quæ agnatis ab intestato defertur: idque ex leg. xii. Tab. Prę terea autem quotiescunque vel lex, vel senatus defert hereditatem, ex hac parte eam peti oportet, l. 1. l. 2. l. 3. & l. 5. D. vnde legit.

Bonorū possessio VNDE DECEM PERSONÆ, dicitur quę decem quæ manumissori extraneo præferuntur, conceditur, l. si ad patrem, 10. D. de suis & legit. Decem autē personas intelligimus infrà scriptas, filium, filiam, nepotē, neptem, fratrem, sororem, patrem, matrem, auum, auiam.

Bonorum possessio VNDE COGNATI, dicitur quæ cognatis proximis ab intestato defertur: in quibus agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit, continentur, l. 1. & pass. D. vnde cognati.

Bonorum possessio, VNDE QVI EX FAMILIA, est quæ liberti liberis, tam naturalibus, quàm adoptiuis, itémque vxori quæ ipsius in manum conuenerat, ab intestato deferebatur. Vide Hotom. Comm. in Insti.

Bonorū possessio VNDE PATRONVS, patrona, liberi, parentésque illorū vocantur, est quę ab intestato liber to suprascriptis personis defertur, §. sunt autem. de bon. poss. & apud Vlp. c. Inst. 28. & 29.

Bonorum possessio VNDE VIR ET VXOR, dicitur quæ viro ab intestata vxore, & vicissim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum, liberorúmve seu propinquorum legitima, vel naturalis successio, fisco excluso, l. 1. D. vnde vir & vx. & l. t. C. eo.

Bonorum possessio VNDE COGNATI MANVMISSORIS, est quæ patroni cognatis ab intestato liberto conceditur: quorum Ius quoddam singulare fuisse, Iustinianus non obscurè significat, §. pen. De success. li. & Vlp. c. Inst. t. & 28.

Bonorum possessio ex successorio edicto his datur, qui heredes quidem non sunt, sed heredis loco constituuntur Prętoris beneficio. Vlpiano in Epit. tit. 28. §. hi quibus. & vide C. & D. de success. edicto. In successorio edicto, cessante, aut deficiente primo gradu, sequens admittitur, l. 1. C. eo.

Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re, Vlpia. d. tit. 28. Cum re, inquit, si is qui accepit, cū effectu bona retineat: sine re, cùm alius iure ciuili euincere hereditatem possit, velut si suus heres intestatò sit.

Bonorum possessio litis ordinandæ gratia dicitur, quę in hoc accipitur, vt institui & ordinari iudicium possit, l. Papinianus. 8. in prin. D. de inoffi. testam.

Bonorum possessionis ordinem explicat Modestinus l. t. D. quis ordo in bo. pos. serue.

Bonorum emptor dicebatur, qui à creditoribus bona debitoris distrahentibus emerat, in quem omnes, quę venditionem bonorum passo, vel in eum competebant, actiones transferebantur, vtilibúsque agebat, & conueniabatur ceu honorarius successor, Theoph. In stit. de successionib. subla. quę fiebant per bon. vend. apud quem ἀγοραστὴς τῶν πραγμάτων, dicitur. Atque hic similis erat bonorum possessori.

Bona nostra dicere non possumus, quę nondum competunt, vt scribit Paulus l. substitutio. D. de acq. rerum domi.

Bonorum appellatione nomina continentur, l. bonorum. 49. Hoc tamē cum Bartoli distinctione recipien

dum putem in l. princeps. D. de verb. signific. vbi vide Alberic. & Alciatum. At Bonorum appellatio fructus non continet, Paulo l. si quis bonorum. 23. D. de leg. 1. nisi mora intercesserit.

in Bonis habere dicebantur olim, qui pleno iure domini facti non erant, Vlpia. Epit. tit. 1. Theoph. Instit. ex quib. caus. manu. lic.

in Bonis mariti dotem esse constante matrimonio Paulus respondit, l. Lucius 21. §. idem respondit. D. ad municip. & de incol. sed si ad munera municipalia à certo modo substantię vocentur, dotem nō debere computari: vt idem ait ibidem.

in Bonis vassalli bona data in feudum, computari Baldus scribit in c. 1. per quos fiat inuestit. cuius sententiam probat Decius l. quod euincitur. D. de reg. iur.

in Bonis nostris non est quod euincitur, l. quod euincitur. D. de reg. iur.

ex Bonis nostris, neque extra bona, sunt seruitutes, Paulo l. 1. D. vsuf. leg.

Bona ἀδέσποτα Græco verbo dici putat Budæus in Forensibus, vacantia, & quæ Galli appellant, *Espaues*.

Bona aduentitia dicuntur, quæ alia ex re, caussáve, quam patris filiisfamiliàs quærũtur, vt rectè colligit Accursius in l. cũ oportet. in princ. C. de bo. quæ lib. per illum text. Strictiùs igitur accepit Alciatus ad l. quod dicitur. 130 D. de verb. signi. existimans illud aduentitiũ dici, quod filius propter merita sua acquisiuit. Ea verò ineptissimè ita definiebat quidam: Quæ accessione quadam & præter spem nobis contingunt. Quæ definitio etiam profectitiis congruit. Vide inf. Peculium.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta fuisse scribit Vlpianus l. bona. 15. & l. seq. & seq. D de verb. sig.

Bona caduca in iure dicuntur quæ deficiente eo cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt: veluti cum lex ei dotem adimit, qui contra eius interdictum vxorem in prouincia sua ducit, eamque fisco attribuit: caduca dos dicitur à Paulo l. si quis 38. D. de rit. nupt. quemadmodum caduca glans in l. x11. Tab. dicebatur, quę deficiente eo qui legat ex arbore decidit, l. silua. 30. D. de verb. sign. Hinc ille Crassi iocus in li. de Orat. 3. Nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam, abundantes ocio, nobis occupatis, inuolauerunt. Et Philip. 10. caducas hereditates vocat, iacentes, quæ ipsi Antonio relictæ, necdum ab eo aditæ atque acquisitæ erant. facetè autem locutus est, non propriè. nam Caducum, auctore Vlpia. propriè dicitur, quod quis sibi testamento relictum, ita vt iure ciuili capere possit, aliqua ex caussa non ceperit, quasi ab eo ceciderit: veluti si legatarius post mortem testatoris ante tabulas apertas decesserit. Hæc ille c. Instit. 17. Tres autem modos, quibus ea quæ testamento relicta sunt deficiunt, vide apud Iustin. l. vnic. C. de cad. toll. Aliàs caduca omnia dicuntur quæ illis excidunt quibus iure ciuili debebãtur. Vnde illud Iuue. de vxore quę marito liberos ex adulterio pariebat: *Iura parentis habes propter me, scriberis heres, Legatum omne capis, necnon & dulce caducum*. Bona autem vacantia, de quibus l. 1. C. de bon. vacant. dicebantur eorum bona quibus post mortẽ successor nullus existit: hæc fisco caducis legibus deferũtur, vt annotat Cuiacius in frag. Vlp. tit. 28. Hęc Græcis ἀκληρονόμητα vocantur.

Bona de ecclesiæ mensa tunc facta dicũtur, quando per officiales ad hoc potestatem habentes sunt descripta in li. aliarum possessionum de mensa, vel sunt declarata esse de mensa: ita Bartolus in l. fi. C. de bon. vacant. li. 10. cuius sententiam probant Ioannes de Platea & Angelus ad d. l. fi. Sed & de mensa sunt quæ Archiepiscopus, vel alius prælatus ad manus suas tenuit, & in proprium vsum excepit vel expendit, nec aliis infeudauit: idque Pontifex Celestinus decreuit c. vt super. de reb. eccles. ali.

Bona deficere dici quidam autumant, non solùm cum nulla extant, sed etiam si aliqua extarent, quæ in remotis essent collocata.

Bonum publicum, vtilitas publica omnium, Accursio l. t. D. de vsur. & vsucap.

Bona, prædia Pediano dicũtur, quæ satisdationibus sunt obnoxia.

Bona paterna, quæ à patre profecta sunt. Ea communia inter fratres præsumuntur, l. siue possidetis. C. de probatio.

Bonorum possessio, & possessio bonorum longè latéque distant. Nam illa sonat significatque ius, vt ex definitione ipsius liquidò constat, quam inferius paulò subiiciam: hæc verò facti est. Ita Baldus, & Angelus Insti. de bonor. posses. in prin. Adducũt pro hac l. t. §. adipiscimur. & §. si vir. D. de acq. possess. Est & alia differentia, quòd illa ad bonorum vniuersitatem, id est, vniuersi iuris successionem pertinet, atque in perpetuum decernitur, vt infrà patet. Hæc causa rei seruandæ, atque ita ad tempus constituitur, vt apparet ex verbis Callistrati l. quamuis. 13. D. vt in posses. leg. veluti cum venter, aut creditor, aut legatarius in bonorum posses. mittitur. Conuerso tamen ordine possessionẽ bonorum (quæ iuris est) dixit Macer. l. 4. D. de offic. eius cui mand. est iurisdictio. Subtilem hunc verborum ordinem, & structuram non obseruauit Paulus l. in honorariis. 35. D. de oblig. & actio. Illæ, inquit, rei persecutionem continent, quibus persequimur quod ex patrimonio nobis abest, vt cùm agimus cum bonorũ possessore debitoris nostri. Bonorum autem possessio, que C. Harmenopulo ἀκινατοχὴ dicitur, à iurisconsultis simpliciter nonnunquam possessio appellatur, l. scriptus. D. de Carb. edi. & l. cùm pater. §. Titio. D. de leg. 2. In Macri tamen responso d. l. 4. de offic. eius cui manda. de ea quæ facti est accipiendam putem. Nam eam facto ipso decernit iudex, vt eam accipiat heres. Scio Alciatum differentiam ordinis improbare l. 1. in fin. C. qui admitti.

Bonorum possessionem vt ex legibus, vel vt ex constitutionibus, de qua §. 7. Instit. de bon. poss. quæ à Græcis, Tum cui ex legibus, vel ex constitutionibus, appellatur, eadẽ forma qua Vnde legitimi, Tum quem heredem, Iac. Cuiac. Obs. lib. 10. cap. 14. explicat de constitutione diui Adriani. ex qua militis capite damnati ex militari flagitio hereditas & bonorum poss. defertur cognatis vsque ad quintum gradum: qui tamen alias lege non vocabantur, propter capitis deminutionem militis, l. 2. D. de vet. & mil. suc. &c. Reliqua vide in loco supra citato.

Bonorum possessio nomine ventris datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quibus secundum dignitatem suam sibi & familiæ suæ alimenta constituuntur, l. 1. D. de vent. in posses. mitt.

Bonorum possessio ex tit. de edict. Diui Adriani tollendo, datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamento, in quo institutus, vel inscriptus est, ex eo quòd ostendit testamentum non cancellatum, nec abolitum, nec in aliqua parte sua abrasum, l. fin. C. de edic. di. Adr. toll. Et datur volenti succedere ab intestato, secundum Ros. quod probat secunda pars rubri. quæ dicit, quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur. sed ratio Ros. dicit contra. in sum. Hoc tamen notandum secundum Spec. de bonorum possessione, quòd bonorum possessiones olim fuerũt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquàm in quinque casibus. Primus, quando viuo testatore postumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum ruptũ iuris scrupulositate, nimiaque subtilitate, cùm nihilominus heres scriptus ex isto testamento petit

bonorum

bonorum possessionem, vt in l. postumus. D. de iniust.rup.& irrit.test. secundus est in l.filios eo. tit. tertius Inst.qui.mo.test infir.§.2.quartus in l.vt scriptus heres.D.de bon. pos.secun.tab.quintus in l. æquissimum.§.2.eo.ti.& l.filiis.C.de inoffi.test.

Bonorum possessionis introducendę causa fuit, vt ius ciuile percipiendarum hereditatum angustissimis finibus per legem XII.Tabularum constitutum, Prætor ex æquo & bono dilataret, scilicet hoc agens, ne quis sine successore moreretur, qui saltem heredis loco esset bonorum possessor.§.adhuc autem. Instit. de bonor.possess.§.1.Instit.quibus ex caus.manu. non licet. l.& quia.D.de interrogat.in iur.facien.quæ ratio dilatandæ successionis tantum apud veteres valuit, vt Prętor nō solùm emendandi, ac supplendi, verumetiam confirmandi seu adiuuandi iuris ciuilis gratia, conce deret bonorum possessionem etiam illis, qui vel ex testamento, vel ab intestato, legitimè succedere poterãt: cœpitque paulatim decretum successionis apud iudicem à quibuslibet here.peti, sicut & hodie in multis locis obseruari videmus.Insti.de bon.poss.in prin.l. vlt.C.qui admitti ad bono.possess.vbi vide Alciat.

Bonorum possessio hoc tempore appellari potest ceremonia illa, quam ex statutis adhibent succedentes ab intestato, vel ex testamento, dum testamēta post mortem recitantur publicè apud magistratum, dum bona immobilia adsignantur heredi, & describuntur in publicis monumentis, vide Bartol. l. 2.C. de testam.ad bonorum possessionem item pertinent ordinationes statutariæ, scilicet, ne quis heres admittatur, nisi probatione priùs, saltem per duos testes, audita, de gradu cognationis proximo, & si quæ sunt similes.

BONA FIDES variè accipitur. Interdum enim bonam fidem in animi scientia ponimus, cum videlicet quis rem, quam possidet, suam esse existimat, quíque ignorat alienam, ita explicuit Marcianus l. 3.D. ad l. Fab.de Plag.quod & Harmenopulus lib. 1.καλῇ πίςει, αἰτ, κατὰ γνῶσιν, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἄλλῳ ἀνήκει τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἡ πατρῷον, ἢ νομίζων δικαίως κατέχειν αὐτό. ἡ κακῇ πίςει, γινώσκων ὅτι ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα. Hinc Bonæ fidei possessor: cui contrarius malæ fidei possessor. Porrò & Bona fide possessorem, vt & bonæ fidei dicunt iurisconsi.l.qua ratione.§.sed nō vti.D.de adqui.re.do. & alibi sæpissimè. Sed &

Bona fide emptorem dixit Vlpianus l.sed & si.D. de publicia.in rem act. Vnde & Bonæ fidei emptorē, apud Modestinum, l. bonæ fidei.109. D. de verb. sign. qui ignorauit eam rem alienam esse, aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere: puta procuratorem, aut tutorem esse. Ergo malę fidei emptor, qui scit rem alienam esse, aut eum qui vendit, ius vendendi non habere: & vt breue id faciam, quisquis contra legum interdicta mercatur.

Bona quoque fide dominus reperitur apud eundem, l. igitur.112.in fi.D.de lib.caus.

Bona fides etiam dicitur, cum promissum præstatur, quod ex Suetonio in Aug. liquet, Eidē, inquit, populo promissum quidem congiarium reposcenti, bonæ fidei esse respondit: & ex Vlpiano nostro l. ex empto. in prin.D. de actio.empt. ex Iauoleno l. cùm venderem.D.loca.& aliis iurisconsi.

Bona fides, simplex & syncera conscientia, sic accipi debet in l.2.D. de separat.& in l.bona fides.D. de diuers. regul.iur.antiq.

Bona fides: æquum & bonum, siue, (si malis) æquitatem significat, Græcis, ἐπιείκεια, l.si domum.§.1. D.loca.& alibi sæpissimè. Hinc

Bonæ fidei contractus, & iudicia, l.in bonę 36.D. de pecul.Paul.li.2.Sentent.tit.17.l.1.§.1.D.de actio. emp. & alibi sæpe. Et

Bonę fidei actiones, quas recenset Iustin.§. actionum. Inst.de actio.quas ideò ita appellari constat, quia in bonum & ęquum conceptę sunt, l.2.& l.si quis.§. D. de obligat.& actio. In his etiam libera potestas permittitur iudici ex ęquo & bono ęstimandi, quantum actori restitui debeat.§.in Instit. bonæ fidei. Instit. de actio. Hęc potestas descendit ex formula Prętoris, EX FIDE BONA, vel, QVANTVM ÆQVIVS MELIVS. apud Cice.li.3.Offic.& alibi. Hac ratione fidei bonę actionem temperandam dixit Vlpianus l. non debet. 11.D.de dol.mal. Sic accipi debet apud Paulum l.quæro. in fin.princ.D.loc.& alibi sæpe.

Bona fides contraria est fraudi, & dolo, ita Paul.l.3. in fi. D. pro socio.& malę fidei in Gordiani constitutione, l.1.C.de rescind.vendit. Hoc sensu bona fides in omnibus contractibus exigitur, l.bonam fidem.C.de obli.& act.

Bonam fidem agnoscere, apud Vlpianum l.quoties.9.§. sicut.in fi.D.de administ.tut.est sincerè, & ex animi integritate negotia tractare.

Bonam fidem pręstare in l.Proculus.18.D. de neg. gest. est sine dolo, & fraude versari.

BONA GRATIA dissolui matrimonium, formula iuris antiqui cum alter ab altero non propter vllam culpam, animorúmve offensionem, sed vel sua sponte, vel legitima aliqua de causa discedebat, vt Vlp. verba ostēdunt, l.cum hic.32.§.si diuortium D. de don.int. vir.& vxo.l.sed si.14.D.qui & à quibus. & Nou. Iust. Imp.2.§. τὸ μὴν οὖν. Huius solutionis caussas recenset Hermog.l. vitricus. D. de don.int. vir. & vx. Gaius l.vel senectutem.D.eo.& Iust.Nou.22.§.ἀκολουθεῖ.

BONVM pro commodo accipitur, siue pro gratia. Hinc illud Cassiani Iurisconsi. CVI BONI? quod Priscianus interpretatur, cuius gratia, cuius commodo. Cassij sententiam refert M.Cicero pro Milone, & 2.Phil. in M.Ant.

quod Bonum, pro quæ vtilitas est, locutio Iurisconsi.familiaris, Paulo l.aliquando.D.ad S C.Velleian.Vlpiano l.si post.10.§.liberi.D.de bo.possess.contr.tabul.

BONVM & ÆQVVM Budæo, l.1.D.de iustit.& iure, est legitimi iuris emendatio: quod ibi latissimè declarat. Porrò in libris iuris Ciuilis coniungi solent, l. 1.& l. penu, D.eo.l.qui seruum.D. de oblig. & act. & alibi sæpe.

Bonum, ac æquum impetrare, Budæo est ius suum obtinere, réimque suam consequi.

Boni, & æqui ars, est collectio politicorum pręceptorum, ad diiudicandas incidentium negotiorum circumstantias, vt iustum in his ab iniusto rectè discernatur, l.1.in princ.D.de iust.& iure. Horum autē pręceptorum capita sunt hæc, Honestè viuere, alterum non lędere, ius suum cuique tribuere, Vlpiano l.institui.§.1.D.eo.tit.

Bonum & ęquum non magis separari possunt, quàm honestum & vtile, d,l.1.§.1. Neque diuersum probatur in l.hac lege decernimus.C.de pact. conuent. tam super dote. bonum ibi accipitur pro ęquo, vt constat ex verbo ęquitatis ibidem posito.

Boni ęqui notitia iurisconsultum significat verum & vtilem, l.1.in prin.de iust. & iure.D.

Bonū, pro ęquitate posuit Sallustius in Catilina, his verbis: Ius bonúmque apud eos nō legibus magis, quàm natura valebat.

BONVM NOMEN facere apud Paulum l.inter.26.§.abesse D. manda. est idoneū & soluendo reputare eum quem delegatum admisit. Bonum nomen à quo facile exigi potest: & apud Columel.lib.3. c.7. Bona nomina non appellando fieri mala.

BONI CONSVLERE apud Vlpianum l.3. C.de decurio.est, Budęo interprete, bonum iudicare. Boni con

fulere debest humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat.

BONI DVCERE, eodem sensu dixit Tertullianus lib.5. adversus Marcianum, vt rectè interpretatur Beatus Rhenanus: pro quo in Græcis esse refert, ...

Bonum factum, veteres boni ominis caussa præfari solebant in edictis. Tertullianus, O edictum, cui ascribi non poterit bonum factum. Plaut. Pœnulo: Bonum factum est, edicta vt seruetis mea.

Bonis cedere, est facultates suas creditoribus instantibus possidendas, distrahendásve dimittere, & deserere, vt ex Summa Aznnis collegi, C. qui bonis ced. poss.

Bonis qui, & vbi cedendum doceat Marcianus l.fin. D. eo. Bonis cedi non tantùm in iure, sed & extra ius potest. Sufficit & per nuntium, vel per epistulam id declarari.

Bonis hoc modo per Prætore n interdici solitum fuisse scribit Paulus li.3. Sent. tit.4. Quando tua bona, paterna, auitáque tua nequitia disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem ea re, commerció que interdico. Est autem bonis interdicere, prohibere ne bona administret, aut quoquo modo alienet.

BONARIOS ficto verbo appellat Theop. Insti. de libertinis.§. libertinorum. naturali iure dominos, item vt eius contrarium, Quiritarios, scilicet quibus iure qui ritium dominium competit. Caussam autem harum appellationum vide apud Vlp. in Instit.

BONITAS apud Pomponium, l. cum quid. D. si certum pet. significat Alcia. ibidem qualitatem quādam, quæ rem non mutat: vnde à substantia eam parum differre ait. Sunt qui pro valore ibidem accipiendam putent. Accursius qualitatem saporis interpretatur, ibidem. Cuius sententia vera est.

Bonitatis genera duo constituit Bartolus in d. l. cum quid. quædam, ait, est intrinseca, vt quòd vinum sit talis saporis, & coloris: quædam est extrinseca, vt quòd tanti valeat: Valor, inquit, venit extrinsecus.

BORBORIANI, siue, vt aliis placet, Borboritæ in l. Arriani. & l. cognouimus, & l. pen. C. de here. sunt heretici, qui (vt ait Philastrius in catalogo hereticorum) vitiis implicati seculi, & malis concupiscentiis seruientes, iudicium non sperarunt futurum, sed potiùs carnalem seculi concupiscentiam fundarunt.

BOSTRA in Leonis constitut. l.4. C. de natur. lib. (sic enim ibidem Bostræ, non nostræ, legendum) ciuitas Arabiæ, Marcellino lib.14. & de ea vide Strabonem lib.16.

BOTONTINI sunt, Fausto & Valerio auctoribus, in libr. de limit. lib. monticelli de terra, quorum etiam meminit Hygenus lib. de limit. const.

BOTRVS, Græca vox. Nam & Græcis βότρυς dicitur, significátque vuam, racemum: quo sensu accipitur in can. cum omne. §. illud verò. de consecrat. dist.2. Botrus expressus significat vuarum grana, d. §. illud verò. eod. titu.

BOVES magis armentorum, quàm iumentorum genere appellantur. Pompo. l. boues. 88. D. de verb. signi. quod & Vlpianus probat l. Aediles. 38. §. iumentorum. D. de ædilit. edicto.

Boues aratorij, quibus vtimur ad agrorum culturam. Hos mactari & immolari vetuit Solon, vt docui libr. 2. veter. Iurisp. ad ll. Solon. alioquin capitale erat. Qua etiā ratione Attica lege mactari boues aratorios non potuisse Aelian. refert variæ hist. lib.5. his verbis: ... Et Plin. lib.8. cap. 45. Iudicio pop. Rom. in exilium actum eum, qui bouem aratorium occiderat. & ex Varrone, socium laboris & agriculturæ occidi, dumbos occideretur. Hos pignori capi vetuit Constantinus l. executores. C. quæ res plg. oblig. poss. Sanxit & Constantinus, ne boues aratorij etiam deficientibus iis, qui cursui publico destinati sunt, ab lis qui iter faciunt, abstrahantur, l. 1. C. Theod. de cursu publico: quod & ad vecturam bellicorum impedimentorum, & tormentorum æneorum produci potest. Boues aratorios instrumenta fundi esse F. Aretinus respondit consi. 158. incip. longa est. num. 18.

Boues cerebrosi, dicuntur contumaces, vt homines à peruerso cerebro, qui à nemine persuaderi possunt, Colum. li.2.

Bos cornupetens, vitiosus, l. bouem. D. de ędilit. edicto.

Βουλὴ, Polluce li.8. Onomast. auctore, locus vbi congregantur consiliarij. Porrò vsu peritorum effectum fuit, vt pro Senatu acciperetur: idque Antonius libr. sing. ad Modestinum adnotauit. Hinc

Βουλευταὶ apud Modestinum, l. κ) οἱ μὲ. 22. D. de tuto. & curat. dat. ab. sunt decuriones, Anto. Aug. ibidem interprete: cuius versionem probant I. Cuiacius ad l. 1. D. de excu. & G. Bud. ad l. solent. D. de offi. Procos. & leg.

Βούτης bubulcus, vide Gellium de hac dictione disserentem lib.2. c.21.

BR

Βραβεῖον, brabium (sic enim dici scribíque debere Erasmius adnotauit) victoriæ præmium. Brabium, coronam æternitatis appellat Tertullianus in lib. ad Martyres. Hinc

Βραβευταὶ, apud Vlpia. l.4. D. de his qui not. infam. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium, non artem ludicram exerceant: & sanè locus iste à principe non pro modicn beneficio datur. Iul. Pollux: ... Dicitur autem βραβεῖον, quod victoribus βραβεύει, id est præmium constituant & designent. Vnde Moschopulus in catalago vocabul. At. ... Quin & Gallicam vocem braue, hinc deductam labor vt existimem: solent enim qui præmium aliquot reportant insolescere.

BRACARII in l. vnica de excus. artif. lib. 10. C. artificum genus, in Basilicis βρακάριοι dicitur. Accursius dictos putat à longis brachis Teutonicorum, vel Torculariorum: quæ interpretatio non cōgruit, vt ex serie constitutionis liquet.

BRANCA lupi in termino, siue petra naturali arborem peregrinam significare ait Latinus V.P. Togatus. Est autem branca pars ima pedis absçisi, vt ex eodem Latino constat.

BRANCA VRSI, eodem auctore, in termino, siue petra naturali, lucum significat.

BRACTEARII in d. l. vni. C. de exc. arti. li.10. qui Græcis πεταλουργοὶ dicuntur, qui aurū malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: idque Budæus in priorib. in Pand. adnotat. Iulius Firmicus eos bracteatores lib.8. c.19. appellat.

Βρεντέσιον, Brentisium, pro Brundusio poni apud Scæuolam l. qui Romę. §. Callimachus. D. de verb. sign. Alcia. & I. Cuiacius aiunt. Porrò Brundusium, Stephano, vrbs Calabrię ad mare Adriaticum sita. Brundusium quidam Poetæ breuitatis caussa Brendam dixerunt, Festo lib.2.

Βρεφοτροφεῖον in l. illud. 16. & l. sancimus. 18. C. de sac. sancecclesi. locus, domúsve vbi infantes, recentésque partus expositi, aut egentibus parentibus nati alebantur. Βρέφος enim infantem, fœtúmque recens editum significat, παρὰ τὸ φέρ... κατὰ μετάθεσιν.

BREVE

BREVE, Festo lib.2. à Græco descendit quod est βραχύ.

BREVE tempus in l.cum antiquitas. veri. si tamen. C. de testa. horam, vel etiam minos, accipere debemus, pro rei necesßitate. Aliquando triginta dies sonat. in l.in contractibus.§.1.iuncto §.2.C. de non nu. pecu. & ibi hoc adnotat Accursius. Quandoque ponitur pro paucis diebus, c.cum Bertholdus. de sen. & re iudic. Interdum accipitur pro anno, glos.in c.præterea.extr. de æta.& qualit. Breue tempus etiam pro vita hominis accipitur, glos.in cap. quid ergo.11.q.3. Nam & homo breui tempore viuit.

BREVIA, Breues, & Breuia, paßim in iure nostro reperias, quæ ita definiuntur à Zonara in concilio Carthaginensi, Βρέβιον, ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ σύντομος γραφὴ, id est compendiaria scriptura. Ananias Alex.6. βρέβια πάντα ἡ συνάθεια ὧδε καλεῖν οἷς εἰς ἀπογράφεται τὰ ἐν ἑκάστῳ χρόνῳ κεφάλαια. Eo sensu accipiuntur in l.inter.§.C.de conuen.fisco debit. lib.10.& l.excellentia.C.de erog. mil.ann. Budæus ad titul.de offic.præfect.prætorio, interpretari commentariolos summam rerum continentes, & à Gallis adpellari *Borderelles*, annotat. Breuium meminit Cõstantinus Imp.l.1.C.de exact. trib. lib.10. Lampridius in Alex. Notarium qui falsum causæ breuem in consilio Imperatorũ retulisset, &c.

Breues, quadrimestria in l.1.C.de apoch.publ.li.10.& l.penul.C.de cano.larg.tit.eo.li.qui de singulis pensionibus à Chartulariis conficiebantur. Cassiodorus Episto.lib.12. Expensarum fidelem notitiam quaternis mensibus comprehensam ad scrinia nostra dirigere maturabis, vt totius erroris caligine detersa, rationibus publicis veritas elucescat.

Breui manu, vide, Manu longa.

Breues causæ Baldo in auth.nisi breues. C.de sent.ex breuic.recit.dicuntur, quæ inter homines paruæ conditiones agitari solent.

Breuis, numero vnius dixit vetus interpres in Nouella de nupt.§. secundum occasionem. pro libello, vt rectè interpretatur Aldricus ibidem apud Accurs.pro quo in Nouella Græca est βραχέα.

BREVIARIVM, opus concisum, Græcè fœminino genere ἐπιτομή: tum etiam libellũ eum non ineleganter accipimus, quem ærarij Principis statum generalem appellant, quo Princeps statuit, quam summam ministerio omni aulico expensam ferri placeat.

BREVIARIÆ rationes apud Scæuolam l.vltima. D. de pecul. lega. dicuntur in epitomen & compendium contractę. Vlpia.in l.3.§.6.D.de pen.leg. logarium videtur hoc appellare. Suetonius in Galba ca.12.breuiarium rationum dixit.

BREVIATORES in Nouel. 105. περὶ τῶν ὑπάτων. §. τοὺς μέντοι. dicũtur breuium scriptores. Aldricus apud Accursium ibidem interpretatur rectè qui breuiationes scribunt. Breuiatores etiam sunt officiales in curia Romana, qui rescripta eiusdem curiæ & scribunt, & dictant.

Breuiloqua substitutio, vide Substitutio Breuiloqua.

BREVICVLVM, breuem scripturã interpretatur Alberi.quod verbum à breui ductum putat Alcia.li.1. Dispũc.c.21.Qua voce motus Bud.in l.vl.D. de Senato. legendum autumat li.7.C.Iustinia.ti.44.de sententiis ex breuiculo recitandis. Cùm ex C. Theodos.li.4.tit. 15.extit.& l.1.C.Th.eo.periculo legendum facilè credat Alciatus vbi suprà.

Breue TESTATVM, quod Latini modò testationem, modò testificationem appellant, lib. Feud. 2. tit. 32. Etiam si probari possit per breue testatum. Et lib.1. tit.2. Nisi per patres curtis vel breue testatum probare poterit. Cicero Verr.7. Iste in tabellas refert, obsignat signis amicorum prouidens homo, vt contra hoc crimen hac testificatione vteretur.

Breuissimi loculi, repositoria in quibus monilia magnum patrimonium æquantia seruantur, annotauit Rhenan.in lib. Tertul.de habitu muliebri.

BROCARDICA materia dicitur, quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta, vnde Alciat.l.quidquid.D.de verb.oblig.

BRVCHVS βροῦχος genus vermis è locustarum genere, herbas, & arborum frondes erodens. Huius meminit Hieronymus in Malach.ca.3. &c. reuertimini.16.q.1.

BRVTIANI dicebãtur Brutij, atque hi coacti fuerũt seruilia exhibere, quod primi bello secũdo Punico post cladem Cannensem ad Hannibalem defecissent. Fest. lib.2. Gell.li.10.ca.3. Alex.ab Alex.Genial.dier.li. 2.c. 17.vbi tamen Brutiarios eos vocat.

BRVTVM dicitur non sentiens, & quod longißimè à sensu absit. Hinc apud Lucretium, obbrutescere, An contracta suis è partibus obbrutescat: id est sensum amittat & vitam, & intereat. Brutum hoc sensu paßim in iure Ciuili & pontificio reperitur. Brutum, obtusum & hebetem significat Marcello. Brutum etiam grauem antiqui dixere, Festo li.2.

B V

B V, BOY quamuis per se nihil significat, magnis tamen & amplis rebus præponi solet, Festo lib.2.

BVBALINA pro Babylonica, falsò ab Oldendorpio & Spiege.legitur in l.argumento sunt.25. D.de aur.& arg. leg. Babylonica in Pand. Florent.legitur: quam lectionem confirmat ibidem Baysius. Babylonicarum pellium meminit Marcianus l.fi.§.species. D.de publicanis, & vectigalib.

BVBINARI, Festo li.2.est menstruo mulierum inquinari, ex Lucilio.

BVBEVM, siue Bubleum, Festo eo.libr.vini quoddam genus est.

BVBVLCVS, Varroni libr. 4.ling. Lat. est quasi temo inter boues. Bubulcum accipi posse rectè scribit Paulus l.cum de lanionis.18.§.de bubulco. D. de instru. instr.lega.pro eo qui bobus arat, & qui boues aratores pascit.

BVCCELLARII in constitutione Leonis & Anthemij Impp.l.fin.C.ad leg.Iul. de vi.pub.sunt (inquit Tur. Adu.lib.24.ca.16.citans Mauricium quendam Græcum auctorem) equites armati zabis, (id est armatura loricarum propè talarium) & contati quidam & sagittarij. In magno autem honore hos fuisse ex eo apparet, quod in agmine ante Imperatorem exercitus equitabant, & post sequebantur. Hinc Mauricius, χρὴ περιπατοῦντος τοῦ στρατοῦ ἐγγύθι τὸ ἀρχὸν τοῦ παντὸς στρατηγὸν, προπορευομένων αὐτοῦ τιμῆς σύμα τῶν ἐπιτιμίων, καὶ ἰδιωτῶν αὐτοῦ ἀνθρώπων μετὰ τῶν ἀδελφάτων καὶ βουκελλαρικῶν βάνδων· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ δίδους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μετὰ αὐτοὺς τοὺς βουκελλαρίους. Erant autem, vt opinatur idem, equites illi Gallogræci. Nam à Suida scribitur, βουκελλάριοι οἱ ἐλλωνογαλάται ὀνομάζονται, καὶ ἡ τῶν βουκελλαρίων χώρα, γαλλογραικία. Sunt & Alciato lib.2. Dispunctorum c.2. equites in exercitu Romano, quibus magister militum per Orientem præerat: aliíque iuniores, alij seniores erant. Atque etiam scribit, his militibus, postquàm missionem accepissent, latrocinari, & rapto viuere licuisse. Sed fortasse gentis vitium hoc fuit. Vnde eos latrones interpretatur Albericus.

BVCCELLAS dixit Tertullianus Iuriscos.li.de monogamia, pro panibus quos ministri ecclesiæ mulieribus dabant domum perferendos. Hinc

BVCCELLATVM, genus panis bis cocti in l.1. C. de erog.milit.ann.li.12. Ammianus Marcellinus lib.18. frumentum ad vsus diuturnitatem excoctum ita appellari scribit, quo milites pasci in castris solebant. Spartianus in Pescennino: Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes contentos esse. Paulinus, & Theras. in Epistol. August. 36. De buccellato Christianæ expeditionis, in cuius

procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi misimus. Vnde non ineptè Buccellatum, expeditionalem annonam interpretatur. A Græcis ἄπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, & παξαμάδιον dicitur.

BVCCINAM, Festus li.2. quam nos appellamus, Græci buchianó (al. βυκανισμόν) à similitudine funi dicũt: est cornu recuruum, quod more tubæ inflatur. Ouidius:

-caua buccina sumitur illi
Tortilis in latum. Hinc

BVCCINATOR apud Tarrunteum Paternum l. fi. D. de iur. immuni. qui buccina canit in exercitu, aut præconiis publicis, aut cùm in militem animaduertitur, vt ex Vegetio li.2. ca.22. liquet.

BVCCINVM, conchę genus, purpuris conficiendis idoneum, l. sicut. §. fin. D. de leg. 3. pro quo in Pandect. Florent. est Fucinum.

BVCVLÆ, quarum structores Paternus vacationem munerũ habere scribit in l. vlt. D. de iur. immun. fuit (inquit Hotom.) instrumẽtũ illud, cuius meminit Vitruuius li.10. c.15. in quo succula inditur, catapultis exercẽdis parata. At Tur. Adu. li.9. c.16. Buccularios legit, atque eos esse interpretatur, qui galeas faciunt, ex ea galearum parte quæ buccula dicitur, imposito nomine. Opinionum harum quænam habenda sit potior, vide apud Hotom. in Com. verb. iuris

BVFO, rana terrestris venenata, Virgil. 1. Georgic.

- Inuentúsque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt, &c.

Bufones in c. vnico, de vita & honest. cler. Interpretatur Ioannes Andreas histriones, vulgaréque Tuscorum esse ait.

BVLEVTA, BVLS, vide suprà βυλή.

BVLGÆ, dicuntur apud Gallos sacculi scortei, auctore Festo.

BVLGARVS Iuriscos. in Italia floruit circiter annum M.C X C. Is glossemata in Ius Ciuile scripsit, ex quibus Accursius multa accepit, eum sæpissimè citans.

BVLLA aurea, Festo, insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vt significaret eam ætatem alterius consilio regendam. Dicta autẽ à Græco sermone βυλή, quod consilium dicitur Latinè: vel quia eam corporis partem contingat, id est, pectus, in qua naturale manet consilium. Hæc ille. Quod autem esset insigne puerorum, Plutarchi testimonio in Romulo probatur, φορῆν δὲ, inquit, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βύλλαν ἀπὸ τοῦ χρήματος. Bullæ aureæ commeminere alio sensu Pontifices clem. voic. in fin. de iureiur. & c. præsentium. §. testes. de testibus li.6.

BVLLARE, apud Accursium in l. si quis metallum. C. de pœn. est in fronte imprimere pœnæ genus: etsi vetitum d. l. si quis in metallum, vsu tamen in Gallia receptissimum.

BVPRESTIS, siue, vt in Pand. Flo. est, Bubrostis, corruptè tamen, apud Marcianum l.3. §. alio Senatusconsulto. D. ad legem Corne. de sica. animal venenatum, rarum in Italia, scarabeo longipedi simillimũ, bouem inter herbas fallit maximè. Nomen habet παρὰ τὸ πρήθειν τὰς βοῦς. Paulus Aegineta lib.5. ex Dioscoride lib.2. Plinius libro 30. c.4.

BVRA Varroni quid sit, ex eius verbis disces, li.4. Ling. Latio.

Bura, pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, quasi βοὸς οὐρά, quòd ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata. Varr. li.1. de re Rust. Et sæpe fracta bura relinquunt vomeres in aruo.

BVRDO apud Vlpianum l. legato. 49. in princ. D. de lega. 3. hinnulus est, id est animal ex equo & asina genitum, Isidoro libro 12. Etymol. & Laur. Val. li. Eleg. 4.

BVRGOS in l.2. §. in Sardinia. C. de offic. Præf. prętorio Afr. & l. penult. C. de fund. rei pri. lib. 11. interpretari videtur Paulus Diaconus in Valentiniano his verbis: Crebra per limitem habitacula constituta, burgos vulgò vocant. Vegetius li.4. Castellum paruum burgum vocant. C. Luitprandus li.3. de Reb. per Europã gest. c.12. Et quoniam, ait, ipsi domorum cõgregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant. C. Luitprandi interpretationem Gallorum vsus probauit, & retinuit. Domorum enim multitudinem appellant *Bourg*. Ducitur à Græca voce πύργος, π in β mutata. Nam & mutua est harum literarum enallage. Hinc

BVRGARII, de quibus li.7. C. Th. nondum typis excuso, à burgis.

BVRGVNDIONES, quòd burgis essent expulsi, à Romanis appellati sunt.

BVSTVM in XII. Tab. Græcis τύμβον, monumentum & sepulchrum videtur interpretari Cice. li.2. de legibus. cui videtur cõsentire Festus Pompeius li.2. Bustum, ait, propriè dicitur locus, in quo mortuus est combustus, & sepultus: dicitúrque bustum quasi bene vstum. Vbi verò combustus quis tantùm modo, alibi verò est sepultus, is locus ab vrendo Vstrina vocatur: sed modò bustum, eò quòd sepelitur, sepulchra vocamus. Hæc Festus. Verba legis XII. Tabul. hæc sunt: HOMINI MORTVO, BVSTVMVE NE VSVCAPITO. hoc ex Solonis legibus accepisse Decemuiros constat ex M. Cic. li.2. de legibus. Lex Solonis hæc est, ΗΡΩΟΝ, Η ΤΥΜΒΟΝ ΜΗ ΧΡΗΣΙ ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ. Vtramque legem explicui li.2. & 4. Veteris Iurisprudentiæ. Porrò autem Græcam vocem τύμβος vsu retinuere Galli. Nam & sepulchri operculũ Tumbam vocant: sepulchrum ipsum, *Tombeau*. Eo sensu, quo apud M. Ciceronem 2. de legibus, sumit Imp. Iulianus l. pergit. §. C. de sepul. viola. Quidam etiam legunt in l. 2. in fi. D. de in ius vocan. In Pandect. tamen Florentinis est iusta. rectius.

BY

BYRRHI in l.1. ad finem. C. Th. de habi. quo vti opor. int. vrb. & apud Vopisc. in Carino, tegmen capitis seruorum erat.

BYSSVM lini genus esse apud Indos candidissimi, & mollissimi, Isido. lib.19. Etymo. c.27. & Iulius Pollux li.7. ca.17. scribunt. Alij tamen byssum esse volunt linum tenue, rufum, coloréque auri imitãs, & splendorem atque fulgorem. Reperitur & in pinna marina mollissimæ lanuginis, tenuissimæque & delicatissimæ. Byssum etiam legitur pro colore purpureo, & byssinum pro hysginum. Hesychius, ὑσγινὸν χρῶμα ἐστὶ τῷ κόκκῳ παραπλήσιον.

Byssinam vestem Iudæis sacerdotibus familiarem fuisse Ioseph. li.6. Belli Iudaici ostendit. Huius meminit Apuleius li.11. Asini Aurei.

Byssicum opus apud Marcia. l. fi. §. species. D. de publican. pro aliquo ex bysso cõfecto, tametsi per υ (quod ypsilon est in Græcorum libris) scribatur.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER TERTIVS.

C

C. CONDEMNATIONIS nota erat, quæ in publicis iudiciis dabatur à prętore in tabella scripta, idq; Asconius in 3. Verrin. significat: ideóque rectè tristem eam appellauit M. Cice. pro Milone: Quod nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, neque quæri vnquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quam illam tristem dedisset.

C. litera

C. litera nota erat prænominum, vt Caij, quę inuersa mulierem declarat, vt scribit M. Fabius li. 1. c. 7. Atque hęc etiam apud Męcianum Volusium in libello de assis distributione, erat nota sicilici. Noonunquam autem C, scripta, G pronuntiatur, vt in Gneo videre licet.

C, in G, mutatur, Fabio teste. li. 1. c. 19. vt & docui in Coosuetud. Marchię tit. *des donations & dots*. §. 301. Marchiani eoim dicunt *logres*, quod vetus interpres Nouell. appellat lucra nuptialia. Nam C & G mutua est enallage, & O pro V, sæpe veteres proouotiasse constat. C, in G, mutari significauit Varro li. 4. in verbo, Gladius qui à clade ducitur.

C, pro Q, in antiquis libris scribi cœptum refert Petrus Victorius in primum Epist. ad Atticum: docétque earum literarum vsum sæpe consundi: vnde ex sterculino, sterquilinium factum est: veterem tamen orthographiam Pand. Floreotinæ retinuerunt in l. si quando. 17. §. fio. D. si seruit. vindic. & l. fundi. §. fundo. D. de acti. empt. quo scribendi genere vsos fuisse M. Catonē & Terentium Petr. Victorius admonuit.

CCCIↃↃↃ ∞ centum milium notam esse idem docet.

CABALLOS pro equis dixit Pomponius l. si ita. 15. D. de instrumen. instru. que leg. quo etiam sensu vsus est & Lucillius li. 2. apud N. Marcellum.

Sucrussatori tetri, tardique caballi.

CABALLARII, Iulio Firmico auctore, dicuntur, qui sub equi cælestis sidere nascuntur.

CABVS, frumentaria mensura. Hinc

Cabæsi dicuntur, qui expleri nequeunt.

CACABVS, vas in quo pulmentarium coquitur, vt Paulus definit l. cum de lanionis. §. asinam. D. de instru. instr. que lega. quo etiam significatu vsus est collega eiusdem Vlpianus l. cum aurum. 19. §. si cui escarium. D. de aur. argentóque leg. Varro lib. 4. Ling. dicit cacabum vas fuisse in quo cibus coquebatur, quem à cibo ductum ait. Pauli definitio, vt specialior, ita verior semper mihi visa fuit. Κάκαβον inter vasa coquinaria connumerat I. Pollux libro 10. capite 24. Onomasticon.

Κακία, in l. 2. D. qui pet. tut. vitium, non malitiam, significat, vt scribit Cicero libro 3. de finibus, & 4. Tusculanar. quæst.

CACVLA, Festo libr. 3. seruus militis, ἀπὸ τῶν κάλων dictus, quòd fustibus clauísque ligneis ad tutelam dominorum armari solitus esset. Plautus: Video caculam militarem me futurum. Hinc

CACVLATVM, id est, seruitium.

Κακοήθεια apud Paulum l. & quantū. D. de ædil. edict. vitium est, maligoitatem, & malam consuetudinem significans. vlcęra mammarum Dioscoridi lib. 3. c. 16. & ad animum transferri potest.

CADO verbum, variè μεταφορικῶς accipitur.

Cadere pro republica, hoc est, occidi, mori. §. filij autē. Inst. de excus. tuto. Hinc Cadauer. Nam à cadeodo ductum rectè putat Tertullianus li. de resurre. carnis. De cadaueribus extat titulus li. 48. Digestor. De cadaueribus punitorū, quæ ab Vlpiano, Marciano & Paulo Iurisconss. appellantur corpora D. eo. l. 1. 2. & 3. Ergo Cadere dicimus corpus in terram per mortem, vt scribit Tertullianus li. 5. aduersus Marcionem.

Cadere commodè, pro contingere, euenire.

Cadere in commissum apud Marcianum, l. fi. in princi. D. de publicao. dicitur cuius dominiū fisco acquiritur ob crimen, l. commissa. D. eo. Porrò quando de crimine accipere debeas, disces ex dict. l. fi. & l. cotem. D. eo.

CADERE CAVSSA, antiquis dicebatur pro eo quod nunc dicimus, caussam, litémve perdere, apud Papinianum l. Stichum. 96. §. penulti. D. de solut. & l. Titio centum. §. fin. D. de condit. & demonst. & Paulum l. in fraudem. 45. §. neque instrumenta. D. de iur. fisc. Ita explicat Iustinianus Impe. in §. si quis agens. Inst. de actionib. Siquis agens intentione sua plus complexus fuerit, quàm ad eum pertineat, caussa cadebat: id est rem amittebat. Porrò modos quibus caussa cadimus, recenset & declarat idem Imperator d. §. si quis. versic. pius autem. hos scilicet, res, tempus, locus, causa: Et Paulus libro 1. Senten. recept. titulo 10. vbi pro re, summam, pro caussa qualitatem dixit. Sic eodem sensu, diuerso tamen modo,

Cadere formula, dixere veteres: quod eoeniebat, cùm quis non vt oportuerat, actionem instituisset. In omnibus ferè causis, (ait Fabius) in quibus cecidisse quia formula dicitur, hæ sunt quæstiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore agere liceat. Porrò tametsi iuris formulas amputari iusserit Constantious Imperator l. vnic. C. de formul. & impetr. subl. quotidianus tamen forensis vsus in exceptionibus reuocasse videtur, non formulas quidem, sed hęc excipiēdi genera, an huic, aut apud hunc: & dicuntur, *Fines non recipiendi à practicis*. Cadere autem formula in strictī tātùm iudicij actionibus videtur vsurpari solitum: Caussa cadere, in omnibus. Sueton. in Claudio: Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo moderatus est: nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidissent, restituit actionea.

Cadat verbum in legibus, constitutionibus, edictis, sententiis intelligitur non ipso iure. ita rectè explicat Accursius in l. 2. §. quòd si actor. C. de iureiuran. pro. calū. dam. quod probat Nouell. 124. §. εἰδὲ ἀντίθετ... τῷ ἀπαιτήσαντι ἀ μὲν ἐπάγειν τὴν ἐπιτροπὴν τοῖς ἀγωγῆς. ἢ ἀλλ ἐ... γόμενος καταδίκην ὑπομένειν. Accursij etiam sententiam probat Bernardus capit. fina. §. pœna. extra. de iuram. calum. Vide tameo Felinum in c. ex tenore. ext. de rescript.

Cadere in suspicionem, in deliberationem, pro incidere, venire. Cicer.

Cadere aoimos, vultus, verba: pro frangi, perire, debilitari.

Cadere in potestatem, pro redigi, vt Inst. quib. mod. ius patr. potest. soluit. §. 1.

Cadere in casum, in Constantini Imp. constitutione l. pen. C. de delatorib. li. 10. dicuntur bona alicuius ob delictum, quando quis sine herede decessit.

Cadens de cælo aqua, pluuia appellatur, Vlpiano l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu.

Κάδισκος, siue καδίσκος, suffragiorum vrna, seu amphora. Fuerunt autem duo apud veteres cadisci, in quos calculos mittebant iudices: alterum θανάτου, siue καταδικαζομένου: & hunc appellabant κύριον, in quem condemnationis, alterum ἄκυρον, in quem absolutionis calculos proiiciebant. Hæc καδίσκος ἐλέου, id est, misericordiæ, vocabatur, in quem αἱ σώζουσαι mittebantur: altera θανάτου, hoc est, mortis erat, priore loco sita. Vide I. Polluc. li. 8. Onomastic. περὶ καδίσκων δικαστ. & Bud. in comment. ling. Græcæ.

CADVCA bona, quæ ex aliqua caussa in fiscū cadunt, l. proximè. 3. D. de iis quæ in testa. del. l. cum fisco. 9. D. ad S. C. Silan. l. 30. C. Th. de pet. & vlt. dat. Vnde in lexico Latino Gręco, quod extat in ęde Beati Germani ad Parisios, Caducum definitur, τὸ χωρισθὲν τὸν φίσκον. Vide suprà, Bona caduca.

Caducum ex lege Papia, legatum erat, relictum sub conditione: qua deficiente, vel viuo, vel mortuo testatore, cadebat, & redibat vel ad testatorem viuum, vel ad substitutum eo mortuo. Vnde titulus est in C. Iust. de tol. caducis.

Caduca auspicia, Festo li. 3. dicebāt veteres, cùm aliquid

in templo

in templo excidit, veluti virga è manu.

Caduca hereditas, eadem ratione dicitur, qua caducum legatum, quod ad fiscum defertur, vel substitutum. Vide, Bona caduca.

Caduca aqua l. Frontino lib. 2. de aquæduct. quæ vel ex lacu abundat, aut ea castellis effluit, aut ex manationibus fistularum.

Caduca glans, vide Bona caduca.

Caduca oliua, quæ ex arbore cecidit, apud Columellam li. 12. c. 49.

CADVCARIA lex apud Vlpia. tit. 28. Epitom. vide infra, Lex caducaria.

CADVCEOS Græci Cerycia dicunt, apud Marcia. l. sanctum. 8. D. de rer. diuis. Est autem κηρύκειον, vt Pollux auctor est lib. 8. περὶ πρεσβέων, φέρματα τῶν πρεσβέων. Porrò Caduceum signum pacis erat, Gellio li. 10. ca. 27. Vide Sudam in verb. κηρύκειον.

CADVCEATORES, Fest. li. 3. dicuntur legati pacem petentes, à caduceo quem manu gestabant: vtuntur hodie spintere, quæ armilla dicitur, vt ait Budæus l. sanctum. D. de re. diui.

CADVS apud Vlpianum l. sed si. 15. §. proprietatis. D. de vsufru. & Proculum l. pen. D. de vino, tritic. vas vinarium Polluci li. 10. ca. 20. vrnas tres capit. Palæmon apud A. August. li. 2. Emend. c. 11. amphoram Atticam appellari scribit. Alciat. lib. 4. Dispuoc. ca. 21. dicit cadum congiorum decem capacem, ex Dioscoride libro 5.

CÆCVM definire videtur Vlpianus l. 1. §. secundo loco. vers. casum. D. de postul. vtrisque luminibus orbatum. Cæcum etiam pro improuido veteres dixisse Nonius ait. Cæcus autem tametsi à postulando repellatur, d. vers. casum. iudicandi tamen officio fungi eum idem Vlpianus credit, l. 6. D. de iudic. Sed hoc accipiendum putat Bartolus, si postquam iudex erat, cæcitas superuenerit. Testamentum tamen facere non potest, §. cæcus autem, Institu. quib. non est permiss. fac. testa.

Cæcus μελαγχολικὸς est qui supernæ contemplationis lucem ignorat, qui præseotis vitæ tenebris pressus, dum lucem venturam nequaquam diligendo conspicit, quò gressus operis dirigat, nescit. ca. hinc etenim. 49. distinct.

CÆCAM DIEM, & CÆCA TESTIMONIA vocat Iurisconsulti, quę scripto perhibentur absentibus: cuius rei exempla pete ex l. ad personas. D. de iureiur. & alibi. Nam cæca sunt non tantum quæ non vident, sed & quæ non videntur, & absunt. Vide Erasmum exponentem parœmiam, Cæca dies.

Cæca vestigia, vt refert Nonius, pro insidioso, & latenti, & occulto malo. Virgilius. Aen. li. 6.

Cæca regens filo vestigia.

Cæcus paries, qui fenestras non habet: cuius meminit Paul. in l. eos. 4. D. de seruit. si lectionem C. Harmenopuli sequamur, qui pro pariete communi, vt est in Pand. Flo. legit, τυφλὸν τοῖχον. Sed Florentinam lectionem probo: quod & ipsa res docet. Non tamen eo inficias parietem, qui fenestras non habet, cæcum dici: quo sensu ita scribit Virgilius li. 5. Aeneid.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille viis habuisse dolum, &c.

Sic Cæcum cubiculum, quod fenestram non habet, dixit Varro lib. 8. Ling. Lati.

Cæcum vallum Festo libro tertio dicitur in quo præacuti pali terræ adfiai, herbis vel frondibus occuluntur: qua analogia cæca testimonia. l. occulta dici putem.

Cæcum animal appellat Hieronymus, In Malach. c. vlti. 49. dist. indoctum irrectè. Nam & hoc ad animum transtulit M. Cicero pro Sex. Roscio.

Cæcus fluctus, Græcis κῦμα κωφὸν, apud Sisennam in Nonio: Subito, inquit, mare subhorrescere, cæcósque fluctus in se prouoluere cœpit. Est autem cæcus fluctus, occultè malus & latens, & cuius nō sentitur nec apparet causa, vt cum venti quiescunt: quod plerunque fit antè ventos exortos. Hinc Virgilius in Prognostico:

Continuò, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere. &c.

CÆCITAS, morbus est partis corporis Vlpiano l. 1. §. sed sciendum. D. de ædil. edict.

Cæcultare Festo lib. 3. est cæcos imitari.

Cędem, ait Festus li. 3. putant ex Græco dici, quòd apud illos κτείνειν, interficere significat.

CÆDERE pignora, ait Hotom. in Comm. verb. iuris, pro vendere, & auctione distrahere. Cic. in proœmio li. 3. de Orat. An tu cum omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putaris, eámque in conspectu pop. Rom. concideris, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cędenda, si Crassum vis coercere: hęc tibi est excidenda lingua, qua vel euulsa, spiritu ipso libidinem tua libertas mea refutabit. Idem, Cædero, pro consumere, à veteribus vsurpatum, ibidem docet. Cędere autem frōdem apud Catonem explicat Tur. Aduers. li. 13. c. 2. eam colligere: quod cum faciebant eam stringebant, & ferramento plerunque velut deradebant. Hinc Plautus, quia fronde saginabatur pecus, per translationem dixit: Este, effercite vos, saginam cędite.

Cædere est non solùm succidere, quod est securi vel ascia totam arborē crebris ictibus excidere, sed etiam ferire aut vulnerare aut cędere ex parte, Paulus in l. cędere. D. arbor. furt. cęs. Hinc

CÆDVÆ arbores in l. fructus. §. si fundum. D. solut. matr.

Cędua silua, vt inquit Gaius l. silua. D. de verbo. sig. est, quæ in hoc habetur, vt cædatur. Seruius eam esse, quæ succisa rursus ex stirpibus, aut radicibus renascitur, ait. Seruij definitio communi Gallorum loquendi consuetudine probatur: vide infrà Silua.

CÆDITITIÆ tabernę in via Appia, à domini nomine vocari cœptę sunt.

CÆLARE, vel vt in Florēt Pand. Celare sine diphthongo, significat insculpere, l. cum aurum. 19. §. insecti. 4. D. de aur. & arg. lega.

CÆLATI verbo contineri, quod cęlari cœpit, d. §. insecti. quod ad multa produci posse variis Iuris Ciuilis articulis constat.

CÆLATVRA, sculptura, sculpturæ opificium, Paulo l. ex argento. D. de condict. furti.

CÆLEBS Festo li. 3. dictus, quòd dignam cælo vitam agat: cui adstipulatur Isidori etymon. Cælebs, inquit hic, quasi cælo beatus: quod & diuus Hieronymus probat. Cælebs est, qui vxorem nō habet, quod etiam ad feminas refertur, quæ virum non habent. Vnde Fabius li. 1. c. 6. Cælibes quasi cælites dictos vult, quod munere grauissimo vacent.

CÆLIBATVS, vita sine viro, aut vxore, ἀγαμία. Huius pœnę legibus Papia & Poppęa inductæ infirmantur ab Imppp. l. 1. & 2. C. de infir. pœnis cælibat.

CÆLVM variè accipi constat. Quandoque significat Dei domicilium, N. Marcello ex Virgilio: & ita definisse videtur CHRISTVS Saluator noster apud Euangelistam Matthæum cap. 5. His verbis: μὴ ὀμόσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Cælos igitur loca supera meritò appellat Varro li. 4. Analogiarum. Cælum putat Ael. Gallus, quòd est cælatum: Varrò autem à Chao, hinc cauum, & hinc cœlum. Ac Cælum duobus modis dici Varro ibidem scribit, & pars eius summa vbi stellæ, & id quod Pacuuius demonstrat, cum dicit: Hoc vide circum, supráque quod

complexu

complexu terram continet. Cœlum etiam pro aere dixerunt veteres, vt refert N. Marcellus. & Iurisc. l. 1. D. de adq. rer. domi. l. fin. §. penult. D. quod vi aut clam. l. si apes. D. de furt. l. 1. D. de seruit. vrb. præd. l. si cuius. 13. §. si tameo. D. de vsufruct. Eodẽ sensu accipitur apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deor. vbi de cæli crasso loquitur. Sic apud Virgilium lib. 1. Georg.

Varium cæli prædicere morem.

Cæli, inquit Seruius, id est aeris. Cælum pro aere etiã posuit Vlpianus l. 1. §. 1. D. de cloacis. Cælum autem propriè, vt definit Iustinus Martyr Philosophus. in lib. exposit. fidei. q. 5. est summa pars totius mundi, & in quæst. à gent. q. 63.

Cæli in diuina scriptura aut sunt, qui per se & essentia cæli sunt, veluti primum cælum, aut aeris spacia.

CÆLESTIA auguria vocãt antiqui, vt refert Festus lib. 3. cùm fulminat, aut tonat.

Cælestia mandata, præcepta Decalogi rectè adpellabimus. Antè enim quã Dominus eloqueretur, tonauit. Genesis 19. ἐγένετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τρίτῃ γενηθέντος πρὸς ὄρθρον ἐγένοντο φωναὶ, ἀστραπαὶ, καὶ νεφέλαι γνοφώδεις ἐπ' ὄρους Σινά.

Cæleste oraculum in l. iubemus nullam. 10. C. de sacrosan. eccles. sumitur pro indulgentia principis viua voce concessa, Alciatus ibidem. ideo autẽ cœleste dixere Impp. quasi è cœlo dimanent principis mandata, vt innuit Iustinianus in Nouellis sæpissimè.

Cælestis aqua, pluuia dicitur l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu. cadit enim de cœlo.

CÆLICOLÆ dici cœpti sunt, qui cœlum quasi Deum colunt, vt scribit Azo in Sum. C. de Iudæis. de his l. 2. & l. cœlicolarum. C. eo. & l. 75. C. Th. eo.

CÆLITVS impetrare in l. 2. C. de castrens. & ministe. lib. 12. id est à principe, vt rectè interpretatur Accursius: cuius sententiam probat Io. Platgus, & nouissimè I. Cuiacius ibidem.

CÆLESTVS SALINENSIS apud Vlpianum in Epito. tit. 22. Africæ Deus, vt refert Tertullianus aduersus gentes: quod & Capitolinus in Pertinace probat.

CÆLESTIS deæ meminit Ammianus Marcellinus.

CÆMENTA, vel vt in Pand. Florent. Cemẽta, apud Vlpianũ l. redẽptores. D. de rei vindic. sunt lapides rudes, & informes, quibus vtuntur ad farturas operum, Budæo l. sicuti. §. competit. D. si seruit. vindicet. & l. qui domũ. D. loca. Vide Vitruuium lib. 2. ca. 8. Hinc

CÆMENTITIA fundamenta dixit Iauolenus l. qui domum. D. loca. quæ cæmentis inserciuntur: & Cæmẽtitius riuus apud Vlpianũ, ex Seruio & Labeone l. 3. §. Seruius. D. de riuis.

CÆREMONIÆ sunt externi in sacris ritus, morésque, cap. non est. §. 1. itaque. & ibi glo. 6. distin. & 16. q. 7. c. in noua. & Exodi 12. ca. 45. distinc. c. qui syncera. & vide Lyturgiã Iacobi fratris Domini, & Dionys. cælest. Hierarch. c. 7. August. Epistol. 59. ad Paulinũ. Cęremoniarũ caussam, & vnde dicta sit, docet Festus li. 3.

CAERITES tabulæ quæ essent, ex subiectis Agellij verbis lib. 16. ca. 13. disces. Primos autem municipes sine suffragij iure Cærites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem caperẽt, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent: pro sacris bello Gallico receptis custoditísque. Hinc Cærites tabulæ adpellatæ vice versa, in quas Censores referri iubebant, quos notæ caussa suffragiis priuabant. Pedianus in Diuinat. Qui plebeius erat in Cæritum tabulas referebatur, & ærarius fiebat, ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ; scilicet ad hoc vt ciuis esset, sed tantummodo vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.

CAESALIS lapis finalis erat, & Tiburtinus dicebatur, vt aiebat Dolabella lib. de limitib.

CAESA definit Vlpianus, arbores cęsas, & carbones, & similia, l. fundi. §. si ruta. D. de actio. empti. In rutis cæsis esse ea, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectoriove non continentur, scribit Quintus Mutius l. in rutis. 241. D. de verb. sig. Verba in lege vẽditionis dici refert Varro lib. 8. Ling. Lat.

CAESAR, inquit Festus li. 3. quod est Iuliorum cognomen, à cæsarie dictus est, quod scilicet cum cęsarie natus est. Ergo hi omnes Cęsares in vniuersum appellati sunt. Hoc tamẽ nomẽ Imperatoribus designatis, & futuris imperij successoribus tribui solebat. Vnde ab Augusto Cæsar separatur à Constantino A. Imp. in l. & si excepta. Ibi, In comitatu meo vel Cæsaris. C. de malefic. & mathem. & apud Spartianum, Capitol. & Lampridium, & sæpe in inscriptionibus constitut. C. Sic potest accipi in l. fiscus. §. fi. D. de iure fisci. Alij Cæsarem dictum putant à cæso in Africa Elephãte.

Cæsares autem ideo diuos appellatos credidit antiquitas, quòd post mortem inter diuos referrẽtur. Alciatus verò in l. ad instructiones. C. de sac. san. eccles. diuos ideo dici quòd imperium à Deo sit cõstitutum: cuius sententia vera est: οὐ γὰρ (ait Apostol. Rom. 13.) ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. quod & Iustinianus fatetur Nouell. 6. in princi. Μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ δῶρα θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν δεδομένα φιλανθρωπίας, ἱερωσύνη τε, καὶ βασιλεία.

CAESARIANI, & Cæsarienses dicuntur ministri seu officiales procuratoris Cęsaris, qui & Catholiciani dicuntur l. prohibitũ. & l. defensionis. C. de iure fisc. li. 10. & l. penul. §. fi. C. de bonis proscript. Cęsarianos in actu duntaxat constitutos Constantinus Impe. rescripsit l. 1. C. Th. de Cęsarianis. lib. 10. Vnde eos executores nuntios fiscales interpretatur Alciat. l. fin. C. de pact. Vox autem Gallica *Sergens*, ex hac Cæsarianorum appellatione deducta est, vt vult Cuiac. ad l. 7. C. de iure fisc.

CAESARIENSIS ADVOCATIO, in d. l. fin. aduocati sunt ipsius, scilicet Cæsaris, Accursio interprete. Alciatus verò ibidem aduocatos Cæsareæ ciuitatis, quę Cappadociæ metropolis est interpretatur: rectè.

CAESARIANA prædia dixit Callistratus l. vltim. D. de offic. procur. Cæs. quæ ad Cæsarem pertinerent.

CAESONES adpellãtur exsecti ex matris vtero, Festo li. 3. & huiusmodi matrem etiam cùm moreretur filium habere scribit Vlpianus l. etiam ea. 141. D. de verb. signifi. Vide tamen ibidem Alciatum.

Καιρικαὶ horæ, Alciato l. 2. §. cuiusque. D. de verb. signifi, dicuntur temporales & vulgares.

CAINANOS hæreticos dictos putat Isidorus libro 8. capit. 5. Etymolog. quòd Cain fratricidam adorassent, & c. quidam. 23. q. 3. quod & ante dixerat Tertullianus Iurisconsf. in lib. de præscript. aduersus hæreticos Magnificant enim, ait, Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ in ipso operata sit.

CAIVS, CAIA, nomina in matrimonijs quæ per coemptionem fierent, vsitata: VBI TV CAIVS, ET EGO CAIA. quibus verbis, vt Plutarchus scribit, quasi paciscitur sibi commune cum viro dominium, & par imperium domi: ac si diceret, Vbi tu es familię princeps ac dominus: ecce ego adsum familiæ princeps & domina. Quod Cicero facetè exagitans in Murœniana: Quia, inquit, in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerunt, putarunt omnes mulieres quæ coemptionem facerent, Caias vocari. Val. Max. Ceterũ, inquit, Caia vsu super omnes celebrata est. fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Prisci Regis vxorem, optimam lanificam fuisse: & ideo institutũ fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatę quęnam vocarentur, Caiam esse se dicerent.

CALAMISTRI, Varroni lib. 4. Ling. Lat. quòd his calefactis in cinere capillus ornatur: pertinere potest ad ea, quę recenset Vlpianus l. argumento. §. ornamentorum. D. de aur. arg. mund.

CALAMITAS, grando, quòd calamos comminuat,

Donato interprete, Budæus l.ex conducto.§.t.D.loca. Hinc Calamitosa tempestas apud Vlpianum d. l.ex conducto.§.1.eodem sensu.

Calamitas etiam damnum significat μεταφορικῶς apud Pomponium l.fin. D. de administ. tut. & Paulum l. si ab arbitro.D.qui satisd.cogãt. Calamitatem fortuitã dixit Vlpianus l.2.§.pen. D. si quis caut.io iud. sist.

Calamitas, status mutatio, §. è contrario. Institut. de ingenuis. Hinc

CALAMITOSI, apud Callistratum l.obseruãdum.D. de offic.præsid.rei delati, ærumnosi, malis calamitatibus prægrauati, Nonio.

CALAMVS in Zenonis constitutione l. fina. C. de diuers.præd.lib.11. eo sensu accipitur apud Plinium libro 12.capi.23.qui & odoratus dicitur. Is arundini similis est, multis geniculatus nodis, cassię sapore. Prouenit in Arabia, India, & Syria. Vide Dioscoridem.

CALARE Agell. lib. 15.c.27. est conuocari, ἀπὸ τοῦ καλεῖν Hinc Calendæ, vt scribit Macrob.lib. Sat.1.cap.15.

CALATA Comitia L.Fenest.lib.2.c.7. dicta quòd per lictorem curiatim calari, id est, vocari solerent. Calata ergo comitia apud antiquos esse ait Labeo apud Agellium lib.15.cap.27.quę pro collegio, aut regis sacrorum, aut Flaminum inaugurandorum caussa fierent. Erat & olim testamenti genus, quod Calatis Comitiis adpellabatur, vt scribit Iustinianus Imp. Institu.de testa.ordi.in princip.Hoc quô fieret, docet Grçcus interpres Theophilus, cuius verba huc nô transcribo: studiosissimo enim cuique obuia sunt.

Calasis Festo lib.3.tunicæ genus, quod Græci καλάσιριν vocant. Alij dicũt nodum esse tunicæ muliebris, quæ connexa circa ceruicem tunicæ submittitur.

CALATIO, Varroni lib. 4. de curia Calabra loquenti.

CALATORES, Festo li.3.quòd semper vocari possent ob necessitatem seruitutis.

CALANDÆ, Calendarium, &c. vide Kalendę.

Κάλαθοι, Græcum esse verbum Festus libro 3. & Seruius in ecloga 3. Virgilij adnotant: pro quo Latini qualos, & quasillos dixerunt. Qualos autem instrumentum fundi cogendi caussa paratum Vlpianus scribit l.in instrumẽto.8.§.cogẽdi.D.de instru.& instru.vbi eos esse vindemiatorios ait. Vas est vimineum apud Porphyrionem: quod & Ouidius libr. 4. Fastorum probat: *Hæc implet calathos lento de vimine nexos*. Calathos Gynæcijs vasis connumerat Iulius Pollux lib. 10.cap.29. Si quis horum formam videre velit, Marcellinum consulat.

CALAVTICA (sic enim in Pandect. Floren.legitur) Inter capitis ornamenta muliebria recenset Vlpianus l. argumento 25.§. ornamenta. D. de aur. & arg. leg. tegmen muliebre, quod capiti innectitur, ait Nonius ex M.Cicerone. Seruius Honoratus: Mitræ, inquit, fœminarum sunt, quas Calauticas dicunt. Et Ausonius calauticam vocat quod Homerus κρήδεμνον. Inde De calauticare Lucillio, id est calauticã detrahere, apud Nonium in verbo Depeculassere. Lexicũ quod extat in æde beati Germani ad Lutetiam definit ἀκεστρίας. In aliis exemplaribus legitur Calantica.

CALBEOS, armillas dicebant antiqui, quibus triumphantes vtebantur, & quibus ob virtutem milites donabantur, Fest.lib.3.

CALCARIA, apud Vlpianum, l.aut damnum.§. in calcariam.D.de pœnis.locus vbi calx cõficitur. In calcariam damnatos, qui ad coquendos lapides, ex quibus calx fit, addicti erant, excipere debemus.

CALCARIVM, siue, vt in Pand. Floren. est, calciarium.apud Vlpianum l.cũm hi.§.qui transigit. D. de transact. De calciario quoque arbitrio Prætoris transigendum est.& l.duriis.D.de alim.& ciba.leg. Diariis & cibariis relictis, neque habitationem, neque vestiariũ, neque calciariũ deberi palam est. Nec verò calceum vnum, sed quantum calceorum vsui satis est, significat: id quod pro personæ conditione accipi debet. Suetonius in Vespasiano: Classiarios qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus commeãt, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset, sine responso abegisse, iussit posthac excalciatos cursitare.

CALCEATVS, apud Paulum l.3.§. sciendum. D. de offic. præfecti vigil. quo sensu accipi debeat, non mihi liquet. Hoc à Græcis interpretibus petendum censeo: cum huius interpretatio ab Accursio, Bartolo, Baldo & reliquis eiusmodi interpretibus prætermissa sit: ob idque coniectura diuinãda. Quidam pro calciato caligatum: Hotom. falciatum legendum autumat, id est falcibus muralibus (de quibus Cæsar & alij meminere) quæ diruendis ædibus inflammatis parantur, instructum. Tacitus lib. 19. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scaláśque cõuectant. Cum in Pand. Florent. in vulgatis Codicibus, & apud L. Fenestellam calceatum legatur.

CALCEM, pro fine, terminóque alicuius officij, dixere Honorius & Theodosius, l.palatinos. C. de palat.sacr.largit.lib.12.

CALCES, Festo libr.3.ampullæ plumbeæ.

CALCE eijcere, apud Alfenum D.libro 9. titu. 1.l.5. idem quod Silio calces elidere, λακτίζειν, calcitrare, vt equi calcitrosi solent. Agaso, inquit, cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit. mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit.

CALCITRO, ait Agell. lib.4.c.2. ex Labeone dicitur vitiosus equus, qui calce percutit, aut petit, Vlpiano interprete in l.1.§.1.& 2. D.si quad.pau.fecisse dic. Calcitrosus eodem sensu dixit Vlpianus, d.l.1.§.1.

CALCVLARE, hoc est, ad calculum vocare, vel rationem facere cum aliquo. Quod ad calculum ponere dicimus.

CALCVLVS variè pro re accipi in iure nostro solet: quandoque pro calculis, & computatione, l.vnic. C. de erro.calcul.l.si spõsus.§. si quis rogatus.in fi.D.de do.int.vir.& vx.& l.quod priuilegium.D.depos. Ita explicat & Macer l.1.§.t.D.quæ sent.sine appel. Azo. in Summ.C.de erro.calcu. Hinc Calculos publicos, publicas rationes, & fiscũ interpretamur in Zenonis consti.l.vni.C.vt omnes iud.tam ciuil. Calculum vero pro re pecuniaria accipi quidam putant in l. Sabinus.D.de dolo. Equidem pro cõputatione accipiendum putẽ: cuius rei nomine defunctus calculator tenebatur, quia dolose cõputasset, vt lex titulo suo cõgruat. Calculus etiã translatitiè pro tabella iudicis & sententia accipitur, l.si actor.C.de appel.l.4.C.de auct. præst.l.rẽ non nouã.in princ.C.de iudic.& c.per tuas. ext.de adpel. ψῆφος eodem sensu Græcis dicitur l. ἀδύνατοι χρῆ. D.de excus. Calculis enim olim iudices ferebant sententias, albis absoluebãt, nigris condẽnabant. Azo in Summa de erro.calc. C. dicit accipi in d.l. rẽ nõ.pro cognitione caussæ, quod plerique probãt: sed hic sequi malim Ant. August. qui pro sententia sumi vult. Hinc calculos æquare dixit Bud. pro distribuere sententias in numerũ parem: & Calculũ addere: sic &, Calculum reducere, hoc est mutare sententiam.

Calculũ proponere seu porrigere, hoc est, cẽsendi potestatẽ facere, & in consiliũ mittere, cũ processus in eo statu est, vt iudicari possit, Budæo l.2. C. de orig.iur.

Calculũ pro puncto posuit G. Budæus in Forensibus. Hinc ponere calculũ, id est ad punctũ aduertere: quo significatu accipitur l.fori.in fi. D.de iis qui no. infa. vt res ipsa docet, non pro computatione, vt Accursius autumat. Calculum etiam pro expensarum articulo G.Budæus in Forensibus dixit.

CALCVLATORES, à calculis, i. minutis lapillis dictos putat

putat Isidorus, qui rationibus conficiendis adhiberentur, Anton. Aug. l. σπάδοντα. D. de excus. quo sensu accipiuntur in l. vt iurisiurandi. §. dabitur. D. de oper. liber. & l. oratione. C. de profes. & medic. lib. 10. à Græcis διαψηφισαὶ, d. l. σπάδοντα.

CALDARIA cella, Vitruuio li. 5. ca. 10. locus sub hypocausto, Budæus l. si quis mihi. D. manda. Et

Caldarium, abenũ ex quo aqua calida hauritur, eisdem auctoribus.

CALERE iudicia, est iudicis exercere, idque magna diligentia, apud M. Ciceronem.

CALICATA ædificia, calce polita, Festo lib. 3.

CALIGA, militare calciamentum, ex qua C. Cæsar Germanici filius cognomen puer induit, vt Tacitus li. 1. & Suetonius scribunt. & vide Sabell. ad Sueto. in Caligula. Erat autem gregariorum militum calciamentum, vt Anto. Augu. li. singu. ad Modestinum l. εἰ μέλλοι in prin. D. de excus. scribit. Hinc

CALIGATA militia, in d. l. εἰ μέλλοι. Et

CALIGATI milites, viliores, manipulares & gregarios significant, quod & ex serie contextus Vlpiani l. 2. in prin. D. de iis qui not. infa. & l. à caligato. C. de nupt. liquidò constat. Porrò in d. l. à caligato. pro protectoris, legendum ad firmas reausim, præfecti cohortis, per seriem d. l. 2. Caligatos, Nouella, qui. mo. nat. effic. legit. §. quisquis. interpretatur, ἀπλοῖς ἱππεῦσι καὶ ἀστρατεύτοις. Sic accipi potest in l. omne 6. §. exploratores. D. de re mili. & l. de militibus. 9. D. de custo. & exhi. reo.

CALIM Festo li. 3. antiqui dicebant pro clam, vt nis, pro nobis, sam pro suam, im pro eum. Hæc Festus. Sed & sam pro eam legimus in Pandect. Florentinis.

CALIPTRA, auctore eodem, vestimenti genus, quo capita operiebant veteres.

CALIX diatretus apud Vlpianum l. si seruus. 27. §. si calicem. D. ad le. Aq. tornatilis, & pertusus, torno factus: Budæo vas est, quo bibimus: quod & Iulij Pollucis testimonio probatur, li. 6. ca. 6. & Varronis lib. 4. Ling. Huius hæc verba sunt: Calix à caldo, quod in eo calida puis adponebatur, & caldum in eo bibebāt. Quod & Festus probat li. 3. Calicem non tantũ pro vase, sed & pro ea tantùm vasis parte, quæ humoris capax est, probatissimos auctores dixisse refert L. Baifius in libell. de Vasculis. Calix etiã μεταφορικῶς pro potu sacro sanctissimi sanguinis CHRISTI Seruatoris nostri accipitur, Tertulliano li. de Corona militis. Calicis, aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur. & Cypriano in Epistola ad Cæcilium fratrem, c. scriptura, de consecra. dist. 2.

CALLAINVS, pro lapide pretioso apud Martianũ l. interdum. §. species. D. de publican. in Pand. Flo. Tu Basilica consule. Nam ibi quidam Callinnum legunt.

CALLIDVS in Iustinia. Constitutione l. cum antiquitas. in fi. C. de testam. dicitur cuius vsu animus concaluit: M. Ciceroni vafer, astutus. Callidum commentum hoc sensu dixit Papinianus l. ob hæc. 20. D. de iis qui not. insa Callidũ cõsiliũ Vlp. l. sed &, vt in Pand. Flor. aliàs l. eũ qui, vt in vulg. codic. §. prætor ait. Hinc

CALLIDITAS in l. 1. §. dolum. D. de dol. malo. fallacia, & machinatio: quã iustitiæ cõtrariã M. Cicero scribit li. 1. Offi. Astutiã excogitatam videtur appellare Zeno l. vni. C. vt om. iud. tam ciuil. quàm criminal. Eodem sensu videtur accepisse Vlpianus l. 1. in prin. D. si quis omis. cau. testam. Eam tacẽdo fieri scribit Accursius in d. §. dolum. Equidem etiam facto verba subsecuto cõmitti putẽ, l. 1. & l. 6. & l. fi. D. si quis omis. caus. test.

CALONES, Festo li. 3. calcei ex ligno facti, quo genere vtuntur Marchiani nostri, & Pictones. Calones etiam sunt militum serui, dicti, quia ligneas clauas gerebant. quæ Græci κᾶλα vocant.

CALOR irati animi impetum, & quemlibet efferuescentem motũ, inconsultámque mentis commotionem significat, apud Paulũ l. 3. D. de diuort. l. quicquid. D. de diuer. reg. iur. antiq. Marcianum l. 1. §. quæri. D. ad Turpill. l. lex. §. fi. D. ad le. Iul. rep. l. 2. C. de abol. & alibi sæpissimè.

CALPAR, verbũ antiquum, doliũ significat N. Marcello. Varro, Quia, inquit, antè quàm nomen dolij prolatum, cũ etiam id genus vasorũ calpar diceretur, id vnde calpar appellatur. Calpar vinum nouum, quod ex dolio demitur sacrificij caussa, antè quàm gustetur, Festo li. 3. qui subiicit calpar fictilis vasis genus esse.

CALVISIANA actio, vide actio Caluisiana.

CALVITVR, inquit Marcellus, est frustratur: tractum à caluis inimicis, quòd sint omnibus frustratui. Plautus in Casina: Nam vbi domi sola sum, sopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij responsum faciliè intelligatur in l. 233. D. de verb. sign. Si caluitur, & moretur, & frustretur: vt, SI CALVITVR, verba sint legis XII. Tab. quam interpretatur: cætera sua, id est glossæ & interpretationis. Erat autem in lege, vt vult Hotom. SI CALVITVR, PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDO IACITO.

CALVMNIA est malitiosa, & mẽdax infamatio, Nonio: eáque est Marciani sententia l. 1. §. 1. D. ad S. C. Turpil. Est & callida, & malitiosa iuris interpretatio, auctore M. Cic. li. 1. Officiorum, cuiusmodi interpretes plerosque nostra tempestate vidimus. Calumnia est etiam cùm quis ex certa scientia & dolo iniustè agit, aut excipit, Azo in Summa C. de iura. propt. calum. dand. Sic accipitur in l. 1. §. per calumniam. D. si mulier vent. nomi. in poss. calum. & l. 2. in prin. C. de iurejur. propt. calum. dan. Iurare enim ea constitutione iubentur & actor & reus, ne calumniandi animo litem aut intendant, aut excipiãt. Significat & calumnia calliditatem, id est σόφισμα apud M. Tullium lib. 2. de Republica, vt Marcellus refert: Vt Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas caussas ingenij calumnia ludificari solet. Calumnia etiam pro accusatione accipi videtur in Arcadij, & Honorij cõstitutione l. sancimus. C. de pœn. sed quæ calũniosè instituta esset, vt ibidẽ Accursius docuit. Nam præsumitur calumniosè quis propinquum accusare, qui eum dicit in propinquum deliquisse, d. l. sancimus ex verbis & sentent. Sic accipiendam calumniam puterm in l. 2. C. de censib. & censito. li. 11. quamuis quidã autument pro pœna ibidem accipi. Calumnia quoque pro delicto accipitur, hoc est pro coactu, quem calumniandi caussa quis facit, l. auxilium. D. de mino. & c. calumniam. ext. de pœnis, vt Albericus existimat. Ego verò pro iniustè instituta actione, vel obiecta exceptione accipiendam ibi calumniam putem: quod verba temerè litigantium ibidem posita indicant.

Calumniæ species tractat eleganter Marcellus in l. 1. in principio. D. ad Senatusconsult. Turpil.

Calumniæ pœnã, & aduersus calumniatores procedendi modos explicat Bartol. l. 1. C. de calumniato. & l. 1. D. ad S C. Turp.

Calumniam ferre, apud Ci. in Cælij epistola. Scito Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas calumniam maximam plausu tulisse. Est autẽ Calumniam ferre, calumniosum quiddã & astutum dolosúmque excogitare & afferre, & obtinere fortasse: quod tum fecit Rufus, qui accusatorem suum postulauit lege Plotia, vt hoc extraordinario reo causam non diceret. Sic Cicero in Sallust. Sed est quædã calumnia, quam vnusquisque nostrũ, testante animo suo, fert de eo qui falsum crimen bonis obiectat. Quanquam in hac posteriore exemplo nonnihil à prioris sententia deflectitur: hîc enim significat, eos improbari tacito hominum iudicio qui falso crimine alios calumniantur.

per Calumniam petere dicitur, qui vexandi alicuius gratia petit, l. postquam. 43. D. de hered. petit. Sic etiam

per Calumniam satis petere, vel per Calumniam desiderare vt cautio interponatur, dicitur, qui nullo iure sed vexandi aduersarij caussa cautionem postulat, l. 3. §. 1. D. vt in pos. leg. l. 1. §. fi. & l. Paulus. 8. D. de prætor. stipul.

de Calumnia iurare, est iureiurando promittere se non vexādi animo aliquid facere, l. qui bona. 13. §. qui damni. D. de dam. infect. l. 3. C. quemad. testa. n. ape. l. cum plures. D. de reb. auct. iudic. pos. & alibi sæpe. & C. de iureiur. propt. calum. dand.

Calumniari, quod est falsa crimina intēdere l. 1. §. calumniari. D. ad S C. Turpil. à verbo Caluor. de quo suprà.

CALVMNIATORES, qui per fraudē & frustrationē alios vexarent. Calūniator etiā in priuata re est qui non debitū petit, l. pen. D. ne quis eū, qui in lusvo. & qui temere cōtrouersiā mouet, l. cui necessitas. 39. §. 1. D. de libe. caus. Sic calumnia in d. c. calumniam. de pœnis accipienda est. Hinc Calumniæ illa actio antiqua, de qua scribit Imperator §. hæc autem. Inst. de pœn. tem. litig. quæ in partem litis decimam actores multabat: & post sententiam pronuntiatam, victori aduersus eum qui damnatus erat, dabatur. Sed hæc in desuetudinem abiit.

Calumniator ita demum notatur, si fuerit calumniæ caussa damnatus. Neque enim sufficit calumniatum, Vlp. in l. Athletas. D. de his qui not. infam.

CALVMNIOSVS est, qui sciens, prudēnsque negotium alicui comparat, Paulus libro 1. recept. Senten. titulo 5. is pro qualitate ad. nisi puniēdus est, Paulo ibidem.

CAMARA, & Camuri boues, à curuatione, ex Græco καμάρα. Camara dicitur fornix, arcus, testudo, Budæo l. sed addes. D. loca. Camaræ quoque nauium sunt nomina apud Arrianum & Strabonem.

CAMBIO, elegans & antiquum verbum, quod Alciatus annotauit li. 1. Parer. c. 45. id ferè significat quod permuto. Vnde Campsor Latinè dictus. Nostri verò vocem cambij inde deducunt, quæ, eodem admonente, Latina non est. Id autem ea voce intelligunt, quod per κόλλυβον Græci, id est, vt Pollux li. 7. Onomast. c. 30. ait, ἀργύριον ἀλλαγῆς. Vnde Lagium alij dicunt, deductionem videlicet quandam, quam sibi Trapezitæ retinent, vel ob mercedem suam, vel quia sua tantum interfit pecuniā, quam permutationis vice exhibent, potius retinere, ob monetæ varietatem. Hinc eodem significatu

CAMBIVM, & Cambij literæ, pro quibus ita præsumitur, vt executio concedi possit, Alciato respons. 333. Harum vsus frequens est inter Lugdunenses negotiatores.

Cambium etiam aliud permutationis genus est, scilicet rei ad rem, vt c. si quis fecerit. quo temp. mil. inuest. in vsib. feud. verbum Iurisconsultis veteribus incognitum, sed Interpretum, & vulgi vsu receptissimum. & vide P. Rebuffum in tractatu de chirograph. recognitione, & Hotom. in lib. de verbis feud.

Καμηλασία, apud Hermogenianum l. 1. D. de munerib. & hon. & Charesium l. fin. §. Camelasia. D. eo. personale munus est, alendorum scilicet camelorum. Lib. 17. apud Amm. Marcellinum, Camelasium reperitur, vt refert Ludouicus Russardus Sic nec Camelaria, nec vt legit Bud. legendum est. Vt autem ab ἵππος, ἱππάζειν, ἱππασία: sic à κάμηλος, καμηλάζειν, καμηλασία. Camelasiū verò est tributum eo nomine indictum.

CAMELORVM naturam quasi mistam esse, Ideóque iumentorum, & bestiarum numero contineri Gaius scribit l. 3. §. 1. D. ad leg. Aquil. Eos, vt ait Plinius li. 8. cap. 18. inter armenta pascit Oriens. Horum genera duo constituit. Omnes iumentorū vice dorso fungi idem Plinius refert.

CAMELLÆ virgines apud Festum sunt, mutatione g in c, γαμήλιαι θεαί.

CAMERA, feudistis est locus, in quem thesaurus recolligitur: Cauena verò, in qua frumentum, vinū, oleum, & huiusmodi cætera reseruantur. Zas. quæ res in feud. dar. pos. Albericus tamen vtrunque pro eodem poni scribit, c. 1. de notis feudorum. quod videtur probari d. cap. 1. Vide Cauena.

CAMERA etiam principis ærarium & conclaue, in quo pecunia seruatur, & in quod mulctæ inferuntur, significat c. 1. §. si quis verò. de pace ten. & iur. fir. in vsi. feud. Scrinium videtur interpretari Accursius in rub. de proxi. sac. scrini. lib. 12. C.

Camera etiam vulgato Gallorum vsu pars ædiū, in qua priuata agimus: quo significatu accipitur in cap. quā fronte. extr. de appellat.

Camera est fornix, siue arcus ædificiū sustinens, tectúmque deuexum & incuruatum.

CAMERATA arca, arcuata, & consornicata vehiculum tectum, qualia sunt hodie corio tecta ait Bud. quibus matronæ gestari solent, & valetudinarij. Vlpia. in l. sed addes. §. si inquilinus. 5. D. loca. Pand. tamen Flor. pro camerata habent ærata, quod rectius putem, & menti Vlpiani consentaneum magis.

CAMILLVS Festo li. 3. propriè appellatur puer ingenuus. Turn. autem Adu. li. 10. c. 20. fuisse scribit sacerdotum ministros. Camillæ autem nomen vnde sit deductum vide apud Turn. lib. 14. c. 13.

CAMINVS, vide infrà Heliocaminus.

CAMPANI, qui Campaniam Italiæ regionem habitāt, sic dictam quòd campestris sit. Vlp. in l. metū autem. quod met. caus. §. sed ex facto, Cùm Campani, ait, metu cuidam illato, extorsissent cautionem pollicitationis &c. de his idem Vlpianus. l. 1. D. ad municipal. qui Campaniam non regionem, sed ciuitatem appellasse videtur: de qua Plinius lib. 3. ca. 5. & Campani vini meminit idem l. vbi. 75. D. de verb. oblig. & Campanus ager, qui circa Capuam est, Hygeno lib. de limit. constit.

CAMPIO, in lib. feud. certator pro alio datus in duello, à campo dictus, qui circus erat decertantibus definitus, vt docet Hot. Disput. vltimo. Sic lege Langob. tit. 112. Nullus campio præsumat, quando ad pugnandum contra alium vadit, herbas quæ ad maleficium pertinent, super se habere.

CAMVM potionis genus, ex quo conficiatur nondum compertum habeo: huius commeminit Vlpianus l. si quis. 9. D. de trit. vin. & ol. leg. negās illud vini appellatione cōtineri: quā vocē non intelligentes quidā, hāc lectionem immutarunt, quibus connumeratur Haloander, qui Curmi, legit. alij Cannium. Cuiac. Obser. lib. 11. c. 30. loram esse vult, secutus Cœlium Apitium lib. 3. qui hęc scribit: Camum vel defrutum immittatur, quod Romani loram vocant. Quin & conijcit Curmi Dioscoridis esse, cum zytho proximè iungatur.

Κάνα, Festo lib. 3. Græcis idem est, quod Latini Canistra dicunt. quid sit vide suprà Calathi.

CANABIS herba ex cuius cortice funes intorquentur, vt ex Plinio disces li. 19. cap. 9. quo etiam sensu accipitur apud Vlpianum l. 1. §. non autem. 5. vers. igitur. D. de exercitor. In Pand. Flor. appellatur Cannaba. Agellius Cannabam dixit li. 17. ca. 3.

CANABVLA apud Hygenum in li. de limitib. const. termini genus est, cuius formam eleganter expressit.

CANALIS apud Vlpianū l. funes. 15. D. de actio. empt. est lignum cauatum ad cannæ, vnde ducitur, n, dempta, similitudinem, quò aqua confluit in viis.

Canales instrumento contineri, & ad aquas salientes necessarios Vlpianus scribit l. quæsitum. §. canales. & §. fistula. D. de fun. instru. & instru. leg.

CANALICOLÆ forēses, homines pauperes, dicti quod circa canales fori consisterent, Festus auctor est lib. 3.

CANCELLARE, est scripta veluti ductis cancellatim lineis expungere, & delere l.2.D.de iis quæ in testa.delen.l.emptor.47.§.Lucius.D.de pact. Porrò quid distent cancellare, inducere, & circunducere, docet Accursius in l.si quis libertatem.D. de hered. pet. quam differentiam probat Bartolus l.1.§.1.D. de iis quæ in testa.delen.& vide infrà suis locis: & cancellare omnẽ testamẽti scripturã dixit Marcellus l.3.D.eo.Hinc

CANCELLARIVS, in l.3.& l.nemo.C.de assesso. & domestic. actuarius & scriba: inde ducto nomine, quod eius officium, id est cellula in qua scribere consueuit, cãcellis munita sit: vt ex inscriptione marmori insculpta, quæ Romæ extat T.Aproniani V.C. vrbi præfecti, conijcere possum. Eum notarium rectè interpretatus est Accursius in d.l.3.In Gallia autem eò celsitudinis, ac dignitatis euectum translatúmve esse constat, vt Præfecti Prætorio instar sit, & Nomophylax censeatur, vt scribit Budæus in Prioribus ad Pand.adnot. altiùs eius dignitatis originem repetens. At apud Vopiscum in Carino, Cancellarios explicat Turn. qui preces supplicésque libellos, omniáque scripta, quibus Princeps subscribere nolebat, cancellabant, fortasse è notariorum numero. Cui opinioni refragatur Hotom.in Comm.verb.iuris, vbi huius verbi vim & proprietatem fusissimè declarat: & hoc in Vopisci loco, Præfect.vrbi vnum ex cancellarijs suis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. pro Cãcellariis, Aocillariis legi vult: quo nomine ipse idẽ vtitur, lenocinij ac libidinis ministros significans.

Cancellarij partes hæ sunt, & munus, Videat (inquit Budæus) vt nulla principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regij, nõ è republ. atque etiã è dignitate reipublicæ principalique, exeant: cuius censuræ, aut stylo acta sua eximi nunquam voluit Principum maiestas. is Principis præsentis vicarius, &, eo peregrè profecto, Interrex quodam modo censendus est. Hunc igitur rerum omnium cognitione, omni doctrinarum, virtutúmque genere instructissimum, & ornatissimum, &, vt vno verbo dicam, ἐγκυκλοπαιδείαν absoluisse, ingenióque ad omnia versatili, omnia in numerato habere oportere necessario fatendum est: quid, quod res ipsa docet, ad respublica exigit.

CANCELLARIA quid sit, pluribus docet Budæus in Forensibus, officinam, & conuentum appellans, & iuris æquitatísque promptuarium, & oraculum, & iustitiam ipsam, summi iuris emendatricẽ. Porrò à Cancello ducitur.

CANCELLVM numero vnius dixit Vlpianus l. nam & si.9.D.quod vi aut clàm. Petronius etiam arbiter eodem numero ea voce vsus est, existimans cancellum murum esse cœnaculorum, seu quorumlibet ędificiorũ ora, ab iniuria lapsus ibi incedentis defendens.

CANCELLI, ligna sunt inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestrę muniri consueuerunt. Huiusmodi quoque fenestræ Clatratæ dicũtur, Vlpianus de leg.1.l.cætera.41.§.item hoc. item de fun.instr.l. quæsitum. Cancellos quoque instrumento contineri puto. Cancellos per traslationem appellat G. Budæus in Forensib. locum vbi aduocati stantes caussas agunt. Galli vocant *le barreau*. Stantes dixi. Nam dum caussas agunt, stare debent, iudex verò sedere: ídque Valentinianus & Valens constituerunt l.quisquis.6.in fi.C.de postul.

CANDELABRA, supellectili legata, deberi Paulus scribit l.3.in prin.D.de supel.leg. dicta autem sunt Festo lib.3.quòd in eis candelæ figantur.

Candelabro sigillum inclusum vindicari non posse, sed vt excludatur, ad exhibendum agi, idem Paulus ait l. gemina.D.ad exhib. Sed & Candelabro vendito, sigillum ei inclusum seruandum non esse putem ex sententia Solonianæ legis, quam explicui li.2.Iurispr. veteris. Legis verba hæc sunt apud Diogenem Laertium: δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγῖδα φυλάττειν τοῦ πραθέντος δακτυλίου. Hoc ad candelabrum produci posse argumento est quòd Paulus idem ius constituat in vtroque, nempe anulo, & candelabro, dict.l.Gemina.

CANDELA accensa vtuntur in auctionibus, vt tandiu liceri, pretiúmque augere possis, quandiu durat, & donec vnà cum lumine consumpta fuerit: & tunc meliorem conditionem adferenti addicitur res: argumento ab electione petito, cuius formæ & solennitatis commeminit pontifex in Decretali epistola.c.cùm veteri. de electione in antiq.

CANDIDATI Romæ dicebantur, qui Consulatum, vt ait L.Fenestella lib.2. c.7. vel alium magistratum, vt aliis placet, petebant: dicti, quòd vestibus candidis induti essent: & translatitiè aliarum rerum petitores dici cœpti sunt. Hinc candidatos restitutionis dixit Tertullianus li.2.aduersus Marcionem.

CANDIDATOS principis appellat Vlpianus l.vnic. D. de offic. Quæstoris. qui libris solis, hoc est epistolis siue orationibus principis in Senatu legẽdis vacabant. Hi & Quæstores candidati vocabantur. Lampridius in Alexandro: Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare: sed vt post Quæsturã Præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicetur dictos Hotom. ea re quod hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: vt & Vlpi. eodem loco scribit. Dio lib.54. Συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου· τὸ δὲ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς, τά τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο.

CANIS pecudum numero non cõtinetur, Gaio l.2.D. ad leg.Aq. sed nec inter feras bestias est, vt ex Gaio colligere potes. Canis impudicus dicitur Episcopus, qui nec regiminis in serationem habuit, nec sua delicta detersit, nec filiorum crimen correxit, vt dicit Augustinus c.qui nec regiminis.2.q.7.

Canis, apud Festũ pro collari seu vinculo, siue tormenti genere hodie frequenti, quod collo reorum inijcitur ignominię causa, aut pœnę causa, vt significatur l.7. D. ad leg.Iul.de vi.pub. his verbis: Aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. Huc forsitan allusisse videri possit Plautus in Casina: Deos quæso tu vt quidẽ hodie canem & furcam feras.

CANINA FACVNDIA, apud Salust. & Hierony. de grege moratorum (nõ oratorum, vt deprauatè legitur apud Cic. Actionis 1.in Verrem li.1.). seu rabularum intelligi quidam annotarunt. Hinc Prudentius:

Inde canina foro latrat facundia toto.

CANON Gr. regula Lat.c. Canon. Dist.3. Canonibus soluere, Legibus soluere, Gratiã canonis facere, Gratiã legis facere, pro dispẽsare, Bud.l.princeps. D. de legi.

Canon etiam dicitur omnis ecclesiastica constitutio, Panorm.& alij Pontificij in c.1.de constitut.in antiq. sic accipi debet in l.priuilegia.C. de sac.sanc. eccl. & ibi vide Bartol.& Bald. disputantes legibus, an canonibus standum: & docui in tabulas Bartoli.

Canon publicus, in Cõstitutionibus Imperatoriis anniuersariã pensitationẽ, collationem, & præstationẽ significat, quę à prouincialib' quotãnis populo vel Romano, vel Cõstantinopolitano, vel Alexãdrino gratis ac sine pretio vllo mittebatur: qui speciebus his constabat, frumẽto, vino, carne, oleo, &c. vt patet ex tl.Co. li.10.& C. Th. de canone frument.vrb.Rom. De fru. vrb.Constan. De frument. Alexand.

Canon varij generis est, ídque ex subiectis liquidò constabit. Erat igitur Canõ aurarius, l.priuatę.10. C. de excus.mu.li.10. Et Canon delegationis, d.l. priuatæ. Canõ emphyteuticus, l.fi.§.necessitatẽ.C.de iu.emphyt.

Canon frumẽtarius vrbis Romæ, Rubr. C. de cano. fru. vrb. Rom. li. 11. Lamprid. in Heliogabalo. Iusserat, inquit, & canonem Pop. Romani vnius anni meretricibus, lenonibus, & exoletis intramuratis dari, extra muratis alio promisso, cum eo tempore iuxta prouisionem Seueri, & Traiani septem annorum frumẽtarius esset.

Canon telonei, quod ratione mensæ publicanorum, penditur: cuius meminit Cassiodorus li. 5. Variar. ad Ampelium: Telonei quin etiam canonem nulla faciatis vsurpatione confundi.

Canon glebæ, apud Sidonium Apollinarem li. 6. Epist. ad Papam Censorium, qui ratione glebæ præstatur. Quem si domesticis fidei deputata humanitate foueatis, id est, vt debitum glebæ canonem non petatis, tantum lucelli præstitum sibi, &c.

Canon largitionalium titulorum, 4. rubr. C. de canone larg. tit. li. x. est qui ex more infertur thesauris, vel ærario priuato Principis, l. 1. C. eod.

Canon metallicus, l. 2. C. de metall. li. 11.

Canon vestium, l. 1. C. de milit. veste. li. 12.

Canon vrbanus l. nauculario. C. Th. de nauicula. est & vrbicarius l. 2. C. de cano. fru. vrb. Rom. li. 11. Est & alius in edicto 13. Iustiniani.

Canonum quidam sunt latæ sententiæ, quidam ferendę: ille verbo innodatus, hic futuro innodetur. glos. in verb. innodetur. in ca. quicunque. §. inhibemus. de hæret. lib. 6.

CANONIA, vt Panormitanus definit c. cùm M. Ferrariens. extr. de constit. in antiq. est ius spirituale prouenlens eo ipso, quòd aliquis recipitur in canonicum: quid distet à præbenda, vide infr. Præbenda. Canonia est nomen tituli, & iuris. & vide Inno. in dicto c. cum M. Ferrariens.

CANONICÆ Nouella 69 sunt monachæ, vt constat ex 2. Nicenæ c. 20. & epist. Basylij, πρὸς θεοδώραν κανονικὴν περὶ βίου κανονικοῦ.

CANONICA PENSITATIO, l. 2. C. de luc. aduocator. lib. 12.

Canonica illatio, cuius meminere Imperatores Honor. & Theod. in l. placet. C. de sacros. eccle. est ordinarium munus, quod habet certam præstationem lege impositam, ad cuius solutionem etiam ecclesia tenetur.

Canonici equi, l. 3. C. Th. de equorum conlat. disces qui sint ex l. 1. 2. & 3. eod. tit. C. Th.

Canonica institutio in c. beneficium. de reg. iuris. li. 6. est legitima collatio beneficij, secundum ecclesiasticorum decretorum regulas: vt ex glos. Dino & Alberico liquet. Eodem sensu

Canonica præscriptio, & Canonicè procedere dicimus passim in iure pontificio.

Canonica monitio, quando citatio interuenit cum tribus monitionibus, vel vna pro omnibus peremptoria. c. constitutionem. de sent. excom. lib. 6.

Canonica portio, est quæ à Canone deputatur ecclesiæ parochiali de relictis à parochiano. vide tex. & doctores in c. in nostra. extr. de sepult.

CANONICARII in constit. Anastasij quæ Græca est l. fi. C. de exact. tri. li. 10. & Iustiniani Nouel. 30. §. πρόνοιαν τοίνυν. & alibi, sunt palatini qui mittuntur in prouincias ex scrinio canonum ad exigendos solemnes titulos fiscales, & mittuntur vel à Comite domorum, aut præposito sacri cubiculi, vel à Comite priuatarum, vt est in formula Comitiuæ priuatarum Cassiodori, Canonicarios dirigis.

CANTHARIDES, inter venenata animalia enumerantur à Marciano l. 3. §. alio S C. D. ad l. Cornel. vnde & Cantharidis venena dixit Tertullianus Iuriscos. in li. aduers. Marcionem. Vtriusque sententiam probat Plinius li. 29. c. 4. ad fin. his verbis, Cantharidas diximus. sed & in his magna quæstio: quoniã ipsæ venena sunt potę vesicæ cum cruciatu præcipuo. Sunt autem Cantharides vermes terreni virides, auri colore superlucentes, in summitate ramorum fraxini, aut oliuæ nascentes. Translatitiè pro venenata potione ex cantharidibus confecta sumitur in d. §. alio S C. & à M. Cicerone lib. 9. Epist. Caius Carbo, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur.

CANTHARI apud Vlpianum l. cætera. 41. §. item hoc. D. de leg. 1. sunt ludicræ quædam effigies & figuræ, per quas aquæ saliunt, fortasse ad cãtharorum animalium, aut verò ad canthari vasisquo potari Liber pater solebat, similitudinem efficię. Ausonius in epistola Edyllij 16. Harum verticularum variis coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut aper bestia, aut anser volans, & mirmillo in armis subsidens, venator & latrans canis: quin & turris, & cantharus, & alia huiusmodi innumerabilium figuratum, quæ alij alio scientiùs variegant. Hinc optima ratione cãtharos, personas, ex quarum rostris aqua salire solet, appellat idem Vlp. l. fundi. §. castella. D. de actio. emp. Iulius verò Pollux li. 6. Onomast. c. 16. Poculi speciem κάνθαρον esse scribit.

CANTHERIVS Festo, li. 3. equus cui testiculi amputantur.

CAPAX, vt notam vulgo significationem præteruolitem, habilem significat, vt apertè colligitur ex Vlpiano l. 1. §. non autem. in fi. D. de exercitor. Huius verba hæc sunt, Vt ecce sunt naues quæ Brundesium à Cassiopa, vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Adiicit. Item quędam fluuij capaces, ad mare non sufficientes. Sed ea significatio ad factum refertur. Sed & habilitas illa ad ius pertinet. Nam capax dicitur ille, cui relinqui iure potest, quicúmve testamenti factio (vt loquuntur interpretes) passiua est, quive capere quid potest.

CAPSEO, vas vinarium L. Baifio ad l. cum aurum. 19. §. argento. D. de aur. & argen. leg. vide apud eundẽ Baifium, qui Plutarchum citat.

CAPELLAE, Bernardo iuris Pontificij glossulario ca. concedimus. de cõsecr. dist. 1. dicuntur Oratoria non consecrata. Papias dictam putat Capellam, quasi capientẽ λαὸν, id est, populum, vel laudem. De Capellis vide d. c. concedimus. & 16. q. 2. per totum. & c. peruenit. & seq. ead. caus. q. 1. & ext. de capel. monach. & ibi doctor.

CAPERLATA possessio, cuiusdam fundi possessionisve nomen esse Accursius interpretatur in l. Aurelio. D. de li. leg. quod & A. Aug li. 3. Emend. c. 7. probat. Alciatus li. 6. c. 23. Parerg. cùm prolatis reposuit: alij Caprelatum, alij Capellatum. Accursij lectio & explicatio verissima est.

CAPERE, vt Vlpianus scribit l. aliud. 71. D. de verb. sig. est cum effectu: accipere verò, etiam si quis non accepit vt habeat. quod & Accursius docet l. cum ei. 42. D de leg. 2. Effectum autem acquisitionis duraturę accipi oportere rectè putat A. Alciatus. Hinc optimè colligit Vlpianus in d. l. aliud. in hæc verba: Ideo non videtur quis capere, quod erit restiturus. Quibus ex verbis colligitur, Capere esse iuris: Accipere verò facti: vt cum dicimus, Capere ex testamento, Capere hereditatem, legatum, fideicommissum: Idem enim valet, quod iure sibi acquirere. vt cum ita scribitur: Lucius Titius cum capere potuerit, heres esto, l. in tempus. 62. D. de her. inst. vnde solidum capere non posse dicuntur, quibus id acquirendi ius non est, l. si quis. 72. l. qui non militabat. 78. in fin. D. de hered. inst. Sed reclamat Iauolenus superiori dicto Vlp. in d. l. aliud l. cum ei. D. de leg. 1. Cum ei, ait, qui partem capiebat, legatum esset, vt alij restitueret, placuit solidum capere posse. Accursius in l. cum ei. hanc ἀντινομίαν diluens scribit, in d. l. cum ei. impropriè accipi. Nam qui tantum erogat

tum erogat quantum accepit, capere quid non videtur Paulo l. ciuitatibus. 122. in fi. D. de leg. 1. καταχρηστικῶς etiam accipitur apud Pomponium l. 1. §. 1. D. de fi deiuss. tuto. vbi Accurs. interpretatur, accipit, vel suffert: cuius interpretationem probat Alciatus in d. l. aiiud. ibi fortè legi potest, *rapit*. nam Iurisconf. statim subiicit, *Non quidem crimine caret.*

Capere etiam accipitur pro capi facere, & iubere, in ca. cum Episcopus. de offic. ordin. li. 6. & ita explicat ibi Ioan. Andr. Nam vt idem ait, Episcopus ipse non debet aliquem tenere, aut prehendere. Sunt qui dicant, capere, poni, pro auctoritate propria capere: quorum sententiam probat Andreas Alciatus ad dictam l. aliud.

Cepisse etiam ia intelligendus est, quamuis alij adquisiuit, Paulus auctor in l. cepisse. D. de verb. sig.

Capere ex testamento non posse apud Vlpianum l. cum autem. 23. §. fina. D. de ædil. edict. is dicitur cui testamenti factio passiua (vt doctores loquuntur) non est, & cui aliquid relinqui potest, vt sibi quærat. Eodem sensu accipitur in l. fin. D. de leg. 1. & l. in fraudem. 10. D. de iis quæ vt indignis. & l. in tempus. D. de hered. instituend. & l. si Titio. D. de legatis 2. Capere, id est capacem & habilem esse ad quærendum, l. si is qui 11. D. de vulg. l. qui non militabat. §. fi. D. de heredibus instituend. l. 3. D. de iure fisci.

Capere solidum non posse dicuntur apud Terentium Clementem, l. si ia qui. 6. D. de vulg. qui totius hereditatis acquirendæ inhabiles sunt, & incapaces. Eodem fere sensu capere ad certum modum dixit C. Scæuola, l. qui testamentum. 27. D. de probat. Hinc Capiendi ius apud Callistratum l. 2. §. item diui. D. de iure fisci. & Iuuenalem in Satyr.

Si capiendi ius nullum vxori, &c.

Cepisse non videtur, qui per exceptionem à petitione remouetur, l. non videtur. 13. D. de di. reg. iur. antiq. P. tamen Decius legisse videtur cœpisse, cum diphthongo, atque pro inchoasse ibi poni, improbata Accursij interpretatione. Subiicit cepisse poni ibidem pro acquisiisse, per glos. in l. si quis obligatione. §. fin. D. eodem. & hęc vltima vt verior, ita probabilior, receptiór que semper mihi visa fuit lectio.

Cepisse videtur Paulo i. 2. D. de calumn. qui obligatione liberatus sit. Repetitur in l. si quis. 115. D. de diuer. reg. iur. antiq. Idem censuit io l. Nesennius. 22. §. fin. D. ad legem Falcid. & Iulianus in l. mortis. 18. §. 1. D. de mort. caus. don.

Capere etiam vsu, adquirere significat l. nunquam. §. 2. & l. eum qui. D. de vsucap. l. 2. §. cùm Stichum. D. pro empt. Eodem sensu

Capere dominium dixit Vlpianus l. si finita. §. Iulianus. D. de dam. infect. & in summa dominiũ Capere, Paulus l. Prætoria. §. D. eod. tit. Et

Capere tempore, Vlpianus l. si aliena. §. 1. D. de vsucap. & l. bonæ. 48. D. de acquir. rer. domi. Et

Capere possessione, Paulus in l. pignori. §. si mandauero. D. de vsucap. & l. 3. §. fin. D. de acquir. possess.

Capi interdum etiam significat fraudari, & decipi, l. 3. §. ergo. & l. verùm. §. sciendum. D. de minor. & alibi passim in iure nostro. Exempla tibi frequens lectio suppeditabit. Eodem verbo in eundem sensum vsus est & Virgilius libro 2. Aeneid.

Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis, lacrymisque coactis, &c.

Capi etiam dicuntur virgines Vestales, flamines Diales, Pótifices, Augures, qui sacerdotes eeabātur. Capius té virgo propterea dicitur, quod Pontificis Max. manu prehensa, ab eo parente in cuius potestate est, velut bello capta, dicitur. hæc A. Gellius lib. 1. c. 12. Captas in potestate parétum esse desinere scribit Vlpianus Epi tom. titul. 10.

Capi dicebatur arbiter, in quem litigatores cõuenerant. Terentius in Heautontim. actus 3. Scen. 1.

—Simus & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum.

CAPESSERE honorem, l. 1. C. si ser. vel libert. ad dign. aspir. lib. 11. proire ad capiendum, vel aspirare ad honorem, Plautus dixit in Bacchid. & alibi sæpè. Virgilius pro perferre accipit. Plautus pro immittere, & recipere.

CAPIO dominij apud Paulum l. damna. 18. in princ. D. de damn. infect. & VSVCAPIO, vide infr. Vsucapio, & mortis caussa capio, de qua in l. mortis caussa capimus. 18. & l. mortis caussa capitur. 31. D. de mort. caus. cap. & pignoris capio in l. 2. diuo Pio. §. si rerum. (aliàs in vulg. Cod. incipit, si super.) D. de re iudic. & l. fi. C. Th. de distrah. pigno.

Captus luminibus in l. vnic. C. qui morbo. dicitur oculo vtroque orbatus.

CAPTIO, deceptio, fraudatio, fallacia, l. 1. D. de in integr. restit. l. 1. D. de mino. & damnum, l. ob id. 43. D. ad leg. Aquil. & l. pen. D. de vacat. mun. Hinc

CAPTIOSA ignorantia, quæ damnum infert: contraria est lucrosa l. quod autem. 6. §. si quid cum pupillo. D. quę in fraud. cred. Et

Captiosi Articuli, vide suprà Articulus.

Captiosum, damnosum, l. si rem. 41. D. de vsucap. & in eundem sensum dicitur Captiosus metus, l. item si. 14. §. aliquando. D. quod metus caussa.

CAPTARE à capio ductum constat. Captare aliquem hi à veteribus dicebantur, qui simulato obsequio mu nuscul isve eius suprema iudicia aucupabantur. Martialis libro 6. Epigram.

Scis te captari, scis hunc, qui captat, auarum:
Et scis qui captat, quid, Mariane, velit. Et eod. sensu

Captare testamentum dixere Senec. li. 6. de benefi. An vt Arruntium, & Aterium, & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt. & Plinius li. 20. c. 14. Et paulò, ait, antè Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis captatione testamenti leno cinatum. Erant autem Romæ qui senes orbos & valetudinarios locupletes demereri studebant, vt ex eorum testamentis quid ferrent. Eiusmodi captatores plerosque videas, qui ex Iro inopibus magia ad diuitiarum fastigium euehuntur. Cuiusmodi captatoria officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum.

Captare etiam hereditatem in eundem sensum dixit Vlpianus noster l. 1. D. si quis aliq. testa. prohib. & Impp. l. si maiores. C. de transact. Hinc

CAPTATORIÆ institutiones Alciato li. 2. Parer. c. 31. quæ ex hac caussa fiunt, vt ab aliquo instituatur quis, vel legatum consequatur. Alciati sententiam probat eius auditor An. Augustinus li. 4. Emendationum, c. 15. Has nullius esse momenti diuus Philippus rescripsit l. captatorias. 11. C. de testamen. milit. quod & in captiosa scriptura Gaius respondit l. captatoriæ. 64. D. de legatis 1. Quæ & ad eas institutiones, legata, & huiusmodi ceteras liberalitates subdolosorum blanditiis expressas eadem æquitatis ratione produci potest. Planè, quæ ex mutua adfectionibus dimanarunt iudicia, non improbauit Senatus l. captatorias. & l. seq. & l. Clemens. D. de heredibus instituend. & Nouell. Valent. tit. 4. de Leonio. Sed & in piis caussis captatoriæ institutioni locum esse Bartolus tradit l. captatorias. D. de heredibus instituen. adfert Decretalem Pontificis epistolam c. cum tibi. extr. de testamen. vbi de captatoria nullum verbum, sed de voluntate in alterius dispositione commissa: quod legitimo modo intelligendũ est. Tu vide ibi Bernar. glossularium,

& alios Interpretes.

Captari verba dicuntur apud Paulum in l. penul. D. ad exhibendum. cùm torquentur in aliam significationem, quàm intellexerit is qui ea pronũtiauit, vt ait Augustinus li.4. Emendationum, c.5.

CAPTIVVS à capio dictus, significat eum, qui bello captus est, l.4. iũcta l.5. §. captiuus. D. de captiuis & postliminio reuers. & §. serui. Institut. de iure personarum. quo sensu accipitur apud Agellium li.7. c.18. & Virgilium libro 9. Aeneid.

Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuósque dabit, suáque omnibus arma.

Sic quoque sumitur in diuorum Seueri, & Antonini rescripto l. 1. C. de postliminio reuers. Hinc in eundem sensum Captiuitas l. final. C. eodem. & dicto §. serui.

CAPSA, cista, quòd in se res repositas, reconditásve capiat. Hinc

CAPSARII, qui mercede seruanda in balneis vestimenta suscipiunt. ita definit Paulus l.3. §. fina. D. de officio præfect. vig. quam definitionem probat Epiphanius libro 2. Panar. in hæc verba, πρῶτον δέ φασι τοὺς τοιούτους τὰς αὐτῶν ἀποδυτηρίας ἤτοι φυλάττειν καὶ στέλλοντας ἐν ὑπομνήμασι [illegible] ὑπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι. Pars autem eã balnei in qua constituebantur capsarij, ἀποδυτήριον dicebatur. Capsarij etiã dicũtur Vlpiano, qui pueris euntibus in scholam libros portant l. si collectaneus. 13. D. de manumiss. vindict. quo sensu accipitur apud Suetoniũ in Nerone c.36. Constat, ait, quosdam cum pædagogis, & capsariis vno prandio pariter necatos. Eodem pertinet quod ait Iuuenalis Satyra 10.

Quisquis adhuc vno partam colit asse Mineruam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

Capsarij autem in qua significatione accipi debeant apud Tarruntenum Paternum l. fina. D. de iure immu. nondum planè constat. superioribus duabus non continetur. neque enim his tributa censenda est munerum grauiorum vacatio: neque pro capsarum artificibus accipi ibidem potest, vt quidam Lexicographi autumant. Nam illic non subiecisset Iurisco. & artificibus. Tu consule Basilica in eum Paterni locum.

CAPVT ex Græco ductum, vt Festus li.3. scriptum reliquit: quod illi interdum κάρα dicunt, idque per apocopen, pro κάρανον. Varia, & multiplex est huius verbi acceptio. Primùm quidem Caput, quia principale hominis membrum, & rationis sedes est, à Platone in Timæo diuinissimum appellatur: ideóque συνεκδοχικῶς pro toto homine ponitur: & sic pro persona apud Paulum l.2. D. de public. iudic. l.3. D. de capit. minut. l.7. versicu. ex nouis. in fi. D. eodem. & Papinianum l. penultima. §. testamento. D. de bonorum possessio. secundum tabulas. Eodem sensu κεφάλαιον à Græcis, vt apud Lucianum, ὦ, τί περ κεφάλαιον τῶν κάτωθεν ἤγαγες; quodnam caput ex Inferis eduxisti? Sic etiam caput dicitur quodcunque in recensione numerum efficit, à Dialecticis indiuiduum appellatum. Hinc in gregibus & armentis tot capita numerantur, quot bestiç sunt, l.1. §. vlt. & l.3. D. de rei vindic, l.13. D. de pign. Vnde in locum demortuorũ alia substituere, apud Vlp. l.8. & l.70. D. de vsufr. quo eodem modo Vlp. in l. pronuntiatum. 195. D. de verb. sign. ita scripsit: Et cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à Iurisco. quod in singulas personas imperatur, l.3. & l. vl. D. de censi. Hinc cẽsa dicũtur ciuium capita, cum à censoribus in lustris cõdendis eorũ nomina in tabulas publicas relata sunt. Hinc apud Papinianũ, l.11. §.2. D. de bon. pos. qui se arrogandum dat, cum capite fortunas quoque suas in aliam domum ac familiam transferre dicitur: id est cũ sua persona, vt vulgus loquitur. Hinc diuisio in capita, id est in viriles, Vlp. l.2. §.1. D. de suis & leg. §. nostra autem. Inst. de hered. quæ ab intestato defertur. quod Iust. κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν interpretatur, scilicet vt æquales partes quisque ferat: cui opponitur ea quæ in stirpes dicitur. Hinc cum ordinis alicuius quoddam ius est proprium ac præcipuum, si quis ex illo ordine moueatur in quo caput siue numerum obtinebat, capite minutus dicitur, id est iure illo, quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac deminutus. Hinc capitis deminutio apud Iurisconsultos. Nam in eo tractatu Caput sine dubio Ius significat, ex eo alicui quæsitum, quòd caput siue locum in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Qua de caussa, Paulus in l.3. in fi. D. de cap. min. seruũ capite minui negat: quia nullum, inquit, ius habet. Exempli caussa, liberis hominibus, qui nondum tamen tribum obtinent, facultas est (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. Quare qui in eum ordinem (sic enim Cicero loquitur) cooptatur, caput iam habere dicitur. vnde seruus qui pro libertate pretium persoluit, precium pro capite soluere dicitur, apud Plautum & Iurisconsultos frequentissime, id est vt liceat illi caput in ordine libertorum obtinere: qui si postea libertate multetur, capite, id est iure libertorum minutus dicetur, l. vlt. D. de cap. minut.

CAPVT liberũ, pro homine libero veteres dicebãt: Hinc illa definitio Seruij in l.1. D. de tut. Tutela est vis ac potestas in capite libero. & apud Agellium li.5. c.19. Tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem fas non est, vt caput liberum fidei suæ commissum, alienæ ditioni subiiciant. Hinc

Caput liberum facere, pro manumittere, apud Plautum in Mercat. Liberum caput tibi faciam paucos menses. Hinc

pro Capite pecuniam soluere, id est pro libertate. Plautus in Persa, Vt des mihi numos sexcentos, quos pro capite pendam. Idem in Pseudolo, Actu 1. Tu autem, qui pro capite argentum mihi iam iámque sæpè numeras. Seneca Epistola 1. libro 11. Eripe te hac seruitute, quam extremæ quoque conditionis mancipia, & in his sordibus nata exuere conantur, peculium suum, quod comparauerunt capite fraudato, pro capite numerant. Hinc in eandem significationem, in Caput alicuius interrogari, Arcadius l. de minore. §. potest. D. de quæstionib. torqueri Vlpianus l.1. §. seruum. D. eodem. aiunt, & testimonium dicere idem dixit, l. qui cum. 24. §. is demum. D. de bon. li. pro in personam.

Caput etiam statum significat. Sic capite minuti dicuntur, qui statum mutant, in edicto Prætoris, l.2. §.1. D. de cap. minut. vnde Capitis minutionẽ status mutationem definit Gaius l.1. D. de cap. minut. id est adéptionem iuris eius quod quis vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione proprium habebat. Hinc

CAPITE MINVTVS dicitur, qui mutatus est ciuitate, & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus est: & qui in hostium potestatem venit: & cui aqua & igni interdictum est. Festus. Hinc

Capitis deminutio, quam in tria genera distribuit Paulus l. fina. D. eodem. in maximã, mediam, minimam. Tria enim sunt, inquit, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cùm omnia hæc amittimus, hoc est libertatem, ciuitatem & familiam, maximam esse capitis deminutionem. Cùm verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediam esse capitis deminutionem. Cùm & libertas, & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur, minimam esse capitis deminutionem constat. Quam Pauli diuisionem & probat, & explicat Iustinianus Institut. de capit. deminut. Vlpianus

nus tamen genera duo constituisse tantùm visus est, magnam & minorem, l.1.§.si filius.D.de suis & legit. heredib. Minorem, mediam interpretatur illic Accursius, quod probatur in §.minor.institut.de cap.de minut. Hic velut ἀντινομίαν ita conciliandam putem, vt minore etiam minima contineatur. Hoc probatur iunctis §§.si filius.& minor. Sed enim magna Capitis deminutione etiam mediam comprehendunt plerunque Iurisconsulti, l.1.§.capitis. D.ad Senatusconsultum Tertyllianum. quod & Seuerino Boethio probatur, qui deportationem maximam capitis deminutionem appellauit.

Capita deminuta, capiuntur pro capitatione, pro tributo videlicet, quod pro singulo quoque capite exigebatur. Pacatus in Panegyr. Quid memorem capita deminuta, & vitam ære taxatam? Alciat. l. vnic. C. de colonia Thracen. li. 11.

Caput quoque initium significat, in ea formula, à Capite rationem reddere, id est, ab ipso actus gesti initio, l. atquin.19.§.1.D.de negotiis gest. Originem aquæ primam sonat, l. aqua 16.D quemadmod. seruit. amitt. l. seruitus.9.D.de seruit. rusti. quod & Vlpianus his verbis l.1.§.caput.D.de aqua quotidiana & æsti. explicat: Caput aquæ illud est, vnde aqua nascitur. Vitruuius libro 7.cap.1. Tum deprimendus est puteus in eo loco, & si erit caput aquæ inuentum, plures sunt circa fodiendi. Siculus Flaccus libro de conditione agror. Quidam, ait, enim riui ab origine, id est, à capite, donec in mari defluant, fines possessionibus præstant. Sæpissimè hoc verbo in eundē sensum vtitur I. Frontinus li.1.de aquæductib.

Caput rationum, eam solam partem, quæ ad instruendum aliquem pertinet, significat, velut summa.l.argentarius.§ 1.D.de edendo. Accursius ibi à capite, id est, cum die & consule quæ sunt in capite, interpretatur: quod ineptum est. Bartol. appellat particulam illam seiunctam, quæ ad rem pertinet, & qua de agitur. quod & verissimum est, vulgò Capitulum vocatur: quo sensu sæpè κεφάλαιον apud Græcos reperias. Sic eodem sensu Caput mandatorum dixit Marcianus, l. diuus. 6.D.de custo. reorum. & caput Edicti Varro libro 5. Linguæ.Lat.

Caput anni, pro initio accipi adnotat Accursius l.1. C. quando dies legat. ced. Caput montis appellat Bartolus in tract. de insula, §. quod frequēter. numero 5. per l.1.C. quādo dies leg. ced. quod supra partē superiorē eleuatū est. Caput rei etiam vocat, per quā in illā rem ingredimur. Caput prouinciæ dicitur ciuitas honorabilior, Bartol. d.§. quod frequenter accidit. per l. inter claras. in princ. C. de summa Trinit. Caput contubernij, apud Vegetium li.2.cap.8. decanos militibus præpositos significat.

Capita pro fœno, paleia, & iumentorum pabulis poni solebat, l.1. quæ Græca est. C. de ann. & trib. libro 10. & in tit. de annonis & capitu, & alibi sæpe. Marcellinus libro 22. Pabula, inquit, iumentorum, quæ vulgò dictitant capita. Cassiodorus libro 7. Epistol. Var. Ad equos capitum definitum. Capitu autem in d. titulo cum effertur, quidam mēdosum existimant, & capitibus, alij capitatione reponunt: nec animaduertunt ea forma dictum qua significatu, quarta nominum declinatione, & scribatu, l.1.D. de mun. & honor. tametsi, capitibus, sustineri potest.

Capita officij, primates officij sonāt, l.2.C. de proximis sacr. scrin. vt colligitur ex l. fina. de offi. diuers. libro 1.C. Vtriusque legis eadem est species, & sic geminantur, vt adnotaui libro primo Mediæ Iurisprudentiæ.

Capita scholarum, dicuntur milites in ordine castrensi, Marcellino libro 25.

Capitis etiam appellatione sors principalis continetur, l. vnic. in fin. C. Theod. de vsurp. rei iudic. Sed capitis, ait, quidem duplæ, vsurarum verò simplę. Ambrosius cap.5. de Tobia. Offertur, inquit, pecunia creditori, vix exoluis vsurā, caput debes. Sic Gręcis κεφάλαιον, sicut in ea re testis est Aeschines clarissimus apud eos Orator, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν, quo ad summam soluerunt & sortem.

Capita nundinatitia appellat Tertullianus in libro de velandis virginib. petulantiam, impudentiam ostentatitiæ virginitatis. Vtinam talibus carerent vrbes pleræque, vbi πολλὰς ἑαυτὰς ὀβολοῦ se prostituunt, vt ait Aristophanes in Nubibus.

Ex Capite huiusmodi formulas & apud Iuris Ciuilis, & aliarum rerum classicos auctores conceptas animaduerti.

Caput noxa sequitur, prouerbium apud Iurisco. l.1.§.14. D. depos. & l. qui ex pluribus. 20. & l. vlt. D. de nox. act. in quo vox Caput pro persona quæ caput habeat, & cum qua lege agi possit, positum est: veluti, quādiu Parmeno meus est seruus, eius sum caput.

Capitis accusare apud Vlpianum l. qui cum maior. 14. §. is demum. D. de bo. libert. videtur, qui tali iudicio adpetit, cuius pœna aut supplicium habuit, aut exilium quod sit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur: quod probat Terentius Clemens l. cū patronum. 10.D. de iur. patro. Sic accipitur in l. si filius.§. pen. D. de fideicomm. libert.

Capitis anquirere apud Liuium li.26. capitaliter accusare. Capite litē æstimare apud M. Ciceronē in Cluentiana, est capitales conclusiones concipere: Vt lis hęc, ait, capitis æstimaretur.

Capite cauere, Budæo in Forensibus, est sub vita, & honore promittere, ex M. Cicerone.

Capite, & fortunis cauere, eidem ex Plinio, est obligare personam, & bona.

Capite censi Agellio li.16.ca.10. qui nullo, aut paruo ære censebātur. Extremus autem census capite censorum fuit æris 375.

Capitis iudicium facere, apud Macrum, l. lex.7.D. de leg. Iul. repet. accusare.

Capite sancire Budæo in Forensibus, defendere sub pœna suspendij.

Capital à capite ducitur, vt ait Varro libro 4. Ling. Lat. estque, vt idem scribit, texta fasciola, qua capillum in capite colligarēt, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solēt habere. At Festus li. 3. Linteū fuisse quoddam, quo in sacrificiis vterentur, tradit. Capital alia significatione est Capitis periculum, crimen capite vindicandum, vt explicat Nonius, quod capitis pœna luitur, vt Festus eodē libro. Sic accipitur Apud Arrium Menandrum l. omne.6.§.4.D. de re milit. Si quis commilitonem vulnerauit, siquidem lapide, militia reiicitur: si gladio, capital admittit. & Callistratum in l. fina. D. de termin. mot. Cic. de Leg. li.2. Quique non paruerit, capital esto.

Capitalia iudicia ea dicūtur, ex quibus pœna mors, aut exilium est. hoc est, aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. ita definit Paulus l.2.D. de public. iudic. De iisdem loquitur collega eius Vlpianus l. seruum.33.§. publicè.D. de procuratoribus.

Capitalia omnis caussa, licet Latinè loquentibus existimationis esse videatur, tamen appellationem capitalem mortis vel amissionis ciuitatis intelligendam esse scribit Modestinus l. licet.103.D. de verb. sig. in quem videndos relinquo Bartolum, Alberic. & Alciatum, & M. Ciceronem in Orat. pro P. Quinctio. Quod ait Modestinus, Omnis, etiam ad ciuiles caussas pertinet, quæ infamant.

Capitale crimen dicitur, Bartolo interprete in l. 2.D. de

a.D.de public.iudic.siue sit mors naturalis,siue ciuilis.Quæritur deinde vtrum in dubio crimen capitale sit, si pro crimine duæ imponantur pœnæ alternatiuæ.Respondet,capitale.

Capitalis homo dicitur,qui facinus capite vindicandum admisit,vt colligitur ex Pauli sententiis l. 2. D. de public.iud.

Capitales inimicitiæ apud Iustinianum,§.inimicitiæ. Institut. de excusatione tut. siue (vt Modestinus l. ἐὰν δὲ.6.§.ἀπέχθεια.D. eod.) κεφαλικὴ ἔχθρα,ob capitalem accusationem ortæ,A.Augu.li.singul.ad d.l.6. quam definitionem probat Cuiacius antecessor ad dictam l.6. per Nouel. 6. §. ἢ μισοῦντι. Sic etiam accipi debent inimicitiæ in Decretali. Pontific. Epistula ca. quamuis.de sent.excom.& c.deceterò.extra eod.

Capitales quæ pœnæ sint,disces ex Callistrato,pœnarum capitaliū gradus distribuente, l.capitaliū.D.de pœn. Primus est mors,cui variè addicuntur rei d.l. capitalium.Secundus,metalli coercitio: tertius deportatio, d.l.capitalium.vbi vide Alberic.Rosarium, & Felinum cap.qualiter,& quando.lo 2.extrà de accusationibus.

Capitalis rei damnatum intelligere debemus ex Africano l.edicto.13.D.de bonorum possess.cui pœna mors aut aquæ & ignis interdictio sit.Vlpiano illi non dissentiēte,l.2.D.de pœn.qui ait esse,ex qua caussa mors, vel etiam ciuitatis amissio,vel seruitus contingit. Eodem quo & superiora sensu accipienda est

Capitalis sententia,apud Hermogenianum l.si quis. 22. §.miles.D.de legat.3.

Capitalem diem dicere reo.

Capitalem fraudem admittere,in edicto Aedilium Curulium l.1.D.de ædil.edict.est tale aliquid delinquere,propter quod delinquens capite puniendus sit ,l. cùm autem.§.excipitur.de ædil.edic.D.veteres enim fraudē, pro pœna ponere solitos fuisse refert ibidem Vlpian.

Capitales triumviri Romæ erant,ad quos capitalium caussarum animaduersio spectabat, carcerisque custodia:vt cùm animaduerti oporteret,interuentu eorum fieret,auctor Pomp.l.2.§.deinde cùm esset. D. de orig. iur. Quæ verò ratio fuerit olim in facinorosos animaduertendi, Budæus refert in prioribus adnot.

Capitatio,tributi species, apud Arcadium Carisium l.fi.§.pen.D.de muner.& honor. l. sacrosancta. 8.C.de sacrosanctis eccles.l.in ecclesiis.& l. quisquis. C..de episcopis & clericis.l.1. & 2. C. Th. de immu. cõcess. & alibi.Duplex autē est huius verbi acceptio. Quandoque enim capitis tributum significat, & capitis censum,l.vnic.C.de capita.ciui.censib.li.11.& alibi sæpè. Eodem quo in d. l. vnica.sensu dicuntur Capita releuata,in l.6.C.Th.de conlat.don.vbi etiam de capitatione humana fit mentio. Capitatio etiam annonariam pro mensura agrorum functionem , indictámque possessionibus pro iugorum & capitum quibus coluntur,& arantur,numero collationem designat,l.si minor. C.de act. empt.l.fin.C.Th.fine cēs. vel reliq. Huius autem appellationis ratio hæc reddi potest,quòd iumēta Capita vocarentur apud A.Marcellinum, quorum iugo vno quantum arari poterat, id subiugationis appellatione in descriptionem veniebat, tributariæque functioni subiiciebatur. inde Capita & iuga, & Capitionem & iugationē in eadem oratione,tanquam parem vim habeant,poni videas,l. immunitates de agr.& cens.lib.11.C. Dicitur & iunctim iugorum capitatio,l.1.C. Theod. de immunit. concess. & ζυγοκεφαλὴν Nouell.17. §. ἐπειδὴ. quod Iulianus Patritius vertit,*iugera*,vel (vt alij legunt) *iuga*.Eam conlationem pro numero iugorum, & capitum,quæ quisque possidebat,factam dilucidè osten-

dit l.fin.C.de immu.nem.conced.

Capitia Nonius interpretatur,capitum tegmina : tamen Varro capitium dictum putat ab eo quod capit pectus,id est vt antiqui dicebant,indutu comprehendit. Vlpianus autem inter muliebres vestes recenset,l. 23.§.1.D.de aur.arg.

Capitulum non solùm paruum caput sonat, vt est apud Terentium:quod & notat Panorm.in c.capitulū.extrà de rescript.sed & ponitur vt distinguat vnam materiam ab alia,& sic dicūtur capitula Decretalium. Nam quælibet Decretalis per se Capitulum dicitur. quo sensu accipitur in cap.quod in dubiis. & c. inter alia.de sentent.excommunicat. Quandoque ponitur pro loco vbi Canonici congregantur : qua significatione accipi ait Panormitanus in cap. in caussis. de electionib. Sed verius est & rei magis congruum , vt accipiatur pro ipso canonicorū collegio, & pro ipsis canonicis congregatis:sic accipitur in dicto ca. capitulum.

Capitulum interdum significat themonariam functionem,l.15.& l.18.C.Theodos.de extraordinar. siue sordid.mun.Sic accipi & legi debet in l.maximarum. 12. C.de excusatione muner. Eadem functio Capitularia appellatur,l.14.C.Theodos.de extraordinariis, siue sordid.muner.

Capidulum Festo lib.3.vestimenti genus quo caput tegebatur.

Capitulares à capite ducuntur : sunt autem libri statutorum,eorum capitula continentes,glos.in auth. cassa.C.de sacrosanctis ecclesiis.

Capitularii,capitum exactores,Symmacho 11.Epistol.qui & Cephalæotæ dici cœpti sunt,l.fin.C.Th. de patroc.vicor.qui & liturgi,d.l.fin.& de capitulariis l.2.C.de priuil.eo.qui in sac.pala.milit.

Capitularij horreorum,& tabernariorum,apud Cassiodo.in li.variarum.

Capitanus,à Capite sit,in cap.vnic. quis dica. dux March.Comes,Cap.in vsib.feud.& est qui à principe vel potestate aliqua de plebe aliqua eiusve parte per feudum est inuestitus. Scribit tamen Accursius in d. c.vnico.Marchiones & Comites propriè Capitaneos appellari : sed hodie,auctore eodem, propriè Capitanei dicuntur,qui à Marchione vel Comite feudum accipiunt.

Capitolium ex eo dictum ait D. Halicarnassæus, quòd caput illic inuentum est , ideóque caput Italiæ est:ibi varia fuisse auditoria constituta docētium constat,l.vnic.C.de studi.liber.vrb.Rom,libro 11. Templum erat Iouis in cliuo Tarpeio ascensu(vt puta)difficile. Hinc conditiones conceptæ quæ in faciendo consistunt, vel non faciendo,l.si iam.11.& l.Mutianæ. 7.D.de conditione & demonstratione.Antea tempore Legum Decemuiralium Arx Tarpeia appellabatur.Ait lex, QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXERIT,SAXO TARPEIO DEIICITOR. Quod pœnæ genus iure optimo abrogatum est,imò & vetitum,l.si diutino.§.fi.D.de pœn.

Capitulenses apud Paulum l.fina.D.de censibus. populi sunt Italiæ,à Capitulo oppido,cuius cōmeminit Plinius l.3.ca.5.Illis tributum capitis remissum fuit,d.l.fina.

Capsoidum, Saliceto,& Alciato l.priuilegia.C.de sacrosanctis ecclesiis.quòd de solido,id est,integro carpatur.Collybus,κόλλυβος,rectius appellatur,detrimenti que pecuniæ significat.Aristophanis interpres ἥλλαγμα ἀλλαγῆς νομίσματος esse ait.alij dicunt pecuniam esse, quæ Numulario datur pro pecunia commutanda.

Carbonum appellatione ligna ad eos coquendos conficiendósque non contineri Vlpianus ait l. ligni. 55.§.si lignum.D.de legatis 3.repetita in l. carbonum. 167.D.de verborum significatio. Sed nec titiones, & alia

alia ligna cocta ne fumũ faciãt, carbonibus non adnumeranda ibidem scribit idem. Quid igitur est Carbo? tum dicitur, cùm pruna extincta est. Græcis ἄνθραξ. Huius meminere Papinianus l. 4. §. modum. D. de seruit. titu. gen. & Vlpianus l. fundi. 17. §. si ruta. D. de actio. empti. Carbonis autem inlatio sordidis, extraordinariisque muneribus connumeratur, l. 15. & l. 18. C. The. de extraordi. siue sordid. muner.

Carboniana bonorum possessio, vide suprà Bonorum possessio. Dicitur autem à Carbonio inuentore, vel auctore. Et datur solo nato, & non nascituro: in quo differt ab edicto de ventre in possessionem mittendo, quod subuenit nascituro. Vide tot. tit. de Carbo. edicto. D.

Carcer, ait Seruius libro 1. & 5. AEneidos, est vndecunque exire prohibemur: sic dictus secũdum Varroné, quasi arcer, ab arcẽdo: quod Vlpianus probat l. aut damnum, 8. §. solent. D. de pœn. Carcer, ait, ad cõtinendos homines, non ad puniendos haberi debet. Carcerem etiam pro palæstra interpretari sic ait Tertullianus lib. ad Martyres. Bartolus tamen in tractat. de Carceribus: Carcer, ait, est locus securus, & horribilis repertus non ad pœnam, sed ad delinquentium vel debitorum custodiam. At Ciceronis tẽpore, hoc est, stante Repub. quoniã in carcerem dãnati conijciebantur, ibique de ijs suppliciũ sumebatur, idcirco in Catilinaria 11. ipse sic loquitur: Sentiet in hac vrbe esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri voluerunt. Carcer verò bifariam intelligitur: publicus & priuatus. Publicus carcer est, quem magistratus habet ad continendos homines, non ad puniendos: & in hunc sensum accipitur in l. 1. & tot. titu. C. de custodia reo. Priuatus carcer est, quem habent nulla potestate legitima præditi, vim illicitam exercentes priuatim: & talis sub pœna vltimi supplicij interdictus est omnibus, in l. vnic. C. de priuat. carceribus. & l. succurritur. D. ex quibus causis maiores. Porrò qui videantur incidere in l. vnic. D. de priu. carcer. docet eleganti distinctione Bar. l. capite quinto. D. de adulter. quem omnino vide. Verum esse eum, qui in carcere clausus est, non videri neque vinctum, neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita, dicit Vlpianus in l. verum est. 216. D. de verbo. signifi. Carceris quoque alia diuisio est. Nam quidam est ad custodiã, alius ad pœnam. De primo agitur C. toto tit. de custo. reo. & dicto §. solent. De secundo quidam textum esse aiunt in l. 2. C. de exactione tributorum libro 10. Equidem de loco custodiæ causa facto accipiẽdum putem, quod & docemur eadem l. secunda ibi, & in vsu hominum instituta custodia. Nec moueor eo textu dicente, Carcer pœnalium, Carcer est hominum noxiorum, ad eos, scilicet, custodiẽndos. Pontificiis tamen Carcerem, pœnæ esse liquet, cap. quamuis. de pœnis libro 6. & Clementina 1. §. duro. de hæreticis.

Carceraticum, merces quæ datur carceris custodibus, l. diuus. §. panoicularia, ibi, vt putà Carceraticum. D. de bonis damnatorum. quam lectionẽ improbat G. Haloander, & pro eo, Charisticum reposuit. Vtranque lectionem reiicit Pand. Florenti. editio, & pro eo legit Chartiaticum, idque rectissime. vide infrà Chartiaticum.

Cardamomum, apud Marcianum l. fina. §. species. D. de publica. & vectigal. fruticis genus amomo simile, semine oblongo, Plinio li. 12. cap. 13. qui huius genera recenset. & vide Isidorum libro 17. cap. 9. & Dioscoridem libro 1.

Cardinem vocat Hygenus lib. de limitibus cõstit. limitem à meridiano ad Septentrionem.

Cardinales, à Cardine ducti sunt, quia sicut cardine regitur ostium, ita ecclesia bono eorum consilio, not. in ca. sacrosancta. ad fin. 21. distinctio. & Archidia. in c. vbi periculum. §. hoc sacro. de elect. lib. 6. vbi explicat eorũ officium. Cardinalem pro episcopo interpretatur glos. in c. relatio. 21. q. 1. Maiorem autem dignitatem non habent, quàm episcopus, Bartol. l. 1. §. siquis. versi. simile videmus. D. de appellat. Cardinales etiam olim Consiliarij adpellabantur Romano in sermone post consilia. cap. ecclesiasticis. 12. q. 2

Carninalatus, quo iure inductus, & de eorum præstãtia, A. Barbatius tractatu de Cardinalium præstantia docet.

Careat viribus formula, vim latæ sententiæ habet, quod probat decretalis epistula ca. pen. de despons. impub. & c. ad hæc. de rescriptis in antiq. Vide Felin. Sandæum. c. ex tenore. & cap. Rodolphus. eo. titu.

Carere impatratis, in l. pen. C. si contra ius. id est, non frui beneficio literarum à principe obtentarum: quod pragmatici Galli dicunt, *Estre debouté de l'effect des lettres Royaux obtenues.* eodem sensu accipitur in cap. 1. de schismatic.

Carere crimine falsi, in diui Antonini rescripto, l. vnic. C. ne tut. vel cura. vectig. conduc. est immunis esse falsitatis, & vacare eo scelere.

Carere lanam, apud Varronem, pro purgare, ac ita deducere, vt careat spurcitia.

Carena, aliàs Carentena, dicitur à carentia hominũ vel cibariorum. Nam per quadraginta dies ieiunant in pane, & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta Ecclesiam, vbi non habent consortium hominum: vt no. Bernard. in c. accepisti. de sponsa duor. & est vulgare Italicorum. adde c. Accusasti. de accu. & simile no. gio. in c. 2. de spon.

Caricae apud Proculum inter dulcia numerantur, l. fina. §. cui dulcia. D. de trit. vin. & oleo leg. & ficus siccas significant, vt ait Plinius. Harum singularũ nucibus, viginti foliis rutæ, granis aliquod iuniperi, aceto, & grano salis mistarum ea vis est, vt pestem auertant, vt ab eruditissimo medico mihi amiciss. accepi: quo remedij genere vtebar, cum hæc scriberem. Nam tum pestis inualescebat Lugduni anno 1564. quod Deus Opt. Max. auertat.

Careum, apud Paulum l. non omne. §. D. de pen. legat. frutex peregrinus, Plinio lib. 19. cap. 8. Peregrinũ, ait, & careum, gentis suæ nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum in Phrygia.

Carina, in l. Minicius. D. de rei vindic. pars ea nauis est, quam aluum, aut ventrem adpellant. Sic accipitur in l. quod in rerum. §. fi. D. de leg. 1. Hinc

Carinantes, Festo lib. 3. probra obiectantes: à carinis dicti, quæ infima pars nauis est: sic illi sortis infimæ.

Carnifex pop. Rom. non modò ciuis Romanus non erat, sed ne in vrbe quidẽ domiciliũ ei habere licebat. Cicer. pro C. Rabirio perduell. Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex consisteret, quem non modò foro, sed etiam cœlo hoc ac spiritu Censoriæ leges, ac vrbis domicilio carere voluerunt. Carnificis autem, vt ait Festus, loco habebatur, qui se vt moreretur, vulnerasset.

Carpentarii, in l. fina. D. de iure immunitatis. & l. vnic. C. de excus. artif. in Basilic. σαγματοποιοί, qui σάγματα τῶν καμήλων faciunt, id est, clitellas, quæ Latinè Carpenta dici possunt. Carpentarius speciale nomen esse

men esse Isidorus scribit li. 19. c. 19. Carpentū autē genus erat vehiculi, vt ex li. 1. Fastorum Ouidij colliges:
Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Καρπισμοὶ, apud Clementem Alexand. li. 5. σρωμάτων, id est manuum porrectiones. καρπὸς enim cauum manuum, & volam significat.

Carpasvm, apud Marcianum l. fi. §. species. D. de publica. planta est, ex qua succus medicamētis vtilis exprimitur, cuius commeminit Galenus li. 1. de Compos. & ὀπὸν καρπάσου Dioscorid. li. 6. cap. 14. vocat. Paulus Aegineta Carpesiam.

Carpocratiani, l. Arrianis. Cod. de hæreticis. hæretici dicti à Carpocrate, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de vtroque sexu progenitum, c. quidam autem. 24. q. 3. vide Philastrium Brixiensem Episcopum in hæresean catalogo.

Carpvscvlvm, siue (vt alij legunt) Carpisculum, de sinistore Fl. Vopiscus in Aureliano, calciamenti genus est. Hāc etiam vocem reperi in epigrammate lapidi an tiquissimo insculpto, quod Viennæ Allobrogum, ad diui Mauricij ædem extat.

Carrvca, in l. si culus. in fi. D. de vsufr. & apud Paulum li. 3. Senten. tit. 6. §. pen. & l. in commodato §. pen. D. commod. vehiculi genus duas habens rotas, quod & cisium appellatur. Ad carrucas autem iungi mulę solebant, l. æditis. §. quæsitum. D. de ædil. edicto. Plin. libro 33. cap. 11. At nos, ait, carrucas ex argento cælare inuenimus. Carrūca dormitoria in l. vxori. D. de auro & argento legatis. Hinc

Carrvcarivs in l. item quæritur. in princ. D. loca, qui & cisiarius dicitur, qui carrucam agit.

Carrvet, l. cum duobus. 52. §. siquis ex socija. D. pro socio. qui quid vehunt, vt ex eo textu liquet.

Casa, à cautione ducta, vt vult Festus lib. 3. quæ lectum pastorale Statio appellatur. Virgil. in Alexide,
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos.
& apud Scæuola in l. vxorem 41. §. felicissimo. D. de leg. Pro domuncula videntur posuisse Iusti. §. litorum. Institutioni. de rerum diuis. & Pomponius l. pen. D. de vsufr. Casæ literarum quæ fuerint, ex libro Variorum auctorum de limitibus, disces, & quid casales, & Casale: quorum verba huc transcribere nimis longum esset.

Casaria apud Festum, quæ casam custodit.

Casellæ, sunt granaria, in quibus fructus cōponuntur sic accipi potest in ca. casellas. 12. q. 2.

Cascvm, Festo li. 3. id est, antiquum & vetus: quod Varro probat lib. 6. Linguæ Lat. ex Ennio: *Quam primum Cascì populi genuere Latini.* Manilius: *Cascum cascam duxisse non mirabile'st, Quoniam canoras fanciebant nuptias:* vt legit Ioseph. Scaliger in suis Collect.

Casearia m tabernam, siue, vt in Pand. Florēt. est, Casiariam, i, pro, e, vt sæpe, posito, dixit Aristo apud Vlpianum l. sicut. §. Aristo. D. si seruitus vindicetur: in qua casei fumigari solent, vt d. §. Aristo. lectio indicat, & ex Columellæ lib. 7. cap. 8. liquido constat, & ex Plinio lib. 21. ca. 42. vbi de caseorum diuersitate loquitur. Moris enim fuit in plerisq; Italiæ locis, colorandi, siccandique casei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibúsque lignis facere. Falsò igitur Haloander, rasoriam vtrobique reposuit in d. §. Aristo. Non tamen reiicienda est Accursij interpretatio, Casearíam, in qua fiunt casei, appellantis tametsi ad Aristonis locum minimè pertineat. Sed & Casearíam tabernam, locum vbi casei væneunt rectè quis appellet.

Casito, vel Cassito, frequentatiuum à Caso, frequentatiuo verbi Cado. Paulus de seruit. vrb. prædior. l. seruitutes. §. Si seruitus stillicidij imposita sit, nō licet domino seruientis areę ibi ædificare, vbi casitare cœpit stillicidium. Festo, Casabundus, crebrò cadens est.

Cassari dicitur sententia, quę tenet, glos. in c. accedens *le premier, in verbo. cassanimas.* ext. vt lit. non contest. Cassamus, verbum etiam cassatum denuntiamus. quo sensu accipi ait Bernardus glossillarius in d. ca. accedens: sed ineptè, alioquin frustra ibidē statim subiecisset pontifex, imò cassas denūtiauimus. Non tamē nego, quin & Cassare cassum denuntiare significet, in c. cum dilectus. ad fin. & ibi glos. ext. de elect. & cle. potest. Quod autem ea quę ipso iure nulla sunt, infirmari debeant, & cassari, liquidò constat ex Nouella 7. §. ἐπειδὴ δὲ. ibi, ἀλλὰ καὶ τὸ γενόμενον ἄκυρον. &c. & adnotat Accursius in l. & eleganter. in vers. si in hoc ipso. D. de dolo.

Cassatio, aliquando ad factionem fertur, glos. in c. proposuit. ext. de concess. præben. & an ad actum nullum, Felin. c. ex parte. de testibus.

Cassiani, vel qui ex schola C. Cassij, vel qui eius sectę erant, & qui C. Cassij opiniones sectabantur: eo modo quo Sabiniani & Proculiani: vt docet A. Augusti. libro 1. E mend. ca. 5. & libro 3. c. 4. De iis Pomponius l. 2. ad fin. D. de orig. iur.

Casaia via, à Cassio strata, apud Festum lib. 3. & vide infra, Via.

Castaldia, gubernatio dicitur, qua domini res gubernantur. Castaldi, gubernatores, vel vicedomini. Zas. de feud. degenerant. Itaque erat Castaldio non absimilis procuratori, & actori possessionum domini, cuius fit mentio in l. vlt. C. quod cum eo qui in aliena pot. est. Secundum Aluarot. & glos. erat velut œconomus quidam, cui res dominica gubernanda committebatur, instar œconomi Ecclesiastici: argu. l. iubemus nulli. C. de sacros. eccles.

Castaldvm, in leg. Lombard. l. 1. de acqui. acto. re. glo. in c. vnic. §. si verò. de feud. guar. in vsib. feud. interpretatur eum, cui res domini committentur: quam interpretationē probat Iacob. Beluisius, ibidem. Eo etiam nomine procuratores contineri liquet, indicante Alberico. Eodem sensu sumitur Castaldio, vt scribit Belnisius, d. §. si verò.

Castellvm, vt notissimam significationē prętermittam, accipere debemus, aquę receptaculum, quod aquam publicam suscipit, Vlpiano l. 1. §. ait prætor. D. de aqua quotid. & æsti. & Labeoni l. fistulas. 78. D. de contrahenda emptione. Id veteribus diuidiculum appellabatur, vt scribit Festus libro 4 Quod nunc, inquit, castellum est, ex quo à riuo communi aquam quisq; ducit. Hesychius, καστέλλα, ait, ὅπου τῶν ἀγωγῶν κάτω φέρεται, καὶ μερίζεται τὸ ὕδωρ. Sic accipi debet apud Paulum l. fistulā. 19. D. de seruit. vrb. prædiorum. & Vlpianum l. a. D. commu. pręd. & l. cetera. §. item hoc prohibetur. D. de lega. 1. & l. 3. de aquę ductu, libr. 11. C. De Castellis hęc l. Frontin. li. de aquęduct. Est ferè nunc in vsu, cum plures quinariæ impetratę fuerint, ne in vijs sępius conuulneretur vna fistula, excipiatur in castellum: ex quo singuli suum modum recipiant. De his etiam Vitruuius lib. 8. c. 7. Agrippa, ait Plinius lib. 36. cap. 15. ad fi. castella 130. fecit. Porro Castella vt plurimum plumbea erant, vt videre est ex l. si venditor. 38. §. firmius. & l. fundi. §. castella. D. de actio. empti. Hęc conceptacula appellātim ppp. in l. a. C. Th. de aquęductu. Scio G. Budęum in prinribus adnotat ad d. §. Castella. permulta ex Clasicis rerum scriptoribus prodidisse: cuius verba huc non transfero, vt pote quæ cuiuis studioso sint obuia.

Castellani, qui Castellis prœerant, vt patet ex Inscriptionibus antiquis. Andreas Isernius eosdem esse scribit qui antea castaldi dicebantur, idque ex consuetudine veniuium & vsu loquentium. Planè alter ac cipiuntur in l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11. Nam castellani ibi dicuntur, qui vicis paruis muris circundatis, quę castella dicebantur, præerant. Sic Castellum apud

apud M. Ciceronem in Oratione pro Cecinna accipi constat: Cùm id, inquit, partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipse Ebutius in castellum venit, denuntiat Cecinnę se armatos habere. Quod nomen in eodem significatu adhuc retinet Lugdunensis prouincia. Habent enim castella, quibus qui præsunt, *Iuges des Chasteaux* Gallico verbo nuncupatur, & *Chastellains*, Castellani, quo sensu accipitur in d.l.2. C. de fund. limitroph. Ineptissima est igitur Oldendorpij, & Spiegellij reprehensio, aientium Castellanos non esse arcium præfectos: neque enim vim verbi castelli expenderunt.

C a s t v m & periurum apud M. Ciceronem contraria sunt in orat. pro Q. Roscio Comœdo.

C a s t e v i v r a mulier dicitur, quæ legitimè nubit, Nouella.2.§. ὑπάνδρως. quod & Bart. noster rectè docuit l.fin. versi. sed quia. C. de indic. vid. toll. ait imp. d.§. ὑπάνδρως, ὅτε ἀπὸ τῶν συζύγων γάμων, ἢ ἀπὸ ἀλλοτρίας παιδοποιίας. Hoc ad eum tractatũ pertinet quo differitur, An legatum mulieri, si caste vixerit, præstari debeat quod Bart. placet d.l.fin. Paulo Castrensi displicuit. Tu expende §. ὑπάνδρως.

C a s t i g a r e est non solùm fustibus punire, & emendare, l.3.§.1. D. de officio præfec. vig. & l.si duo.§.fin. D. de iure iu. sed & flagellis, per l. sed sicut. D. de vsufru. Sed & ad alia pœnarum genera pertinet, vt disces ex cap. quia plerique. de officio ordin. lib.6. & cap. si clericos. de senten. excommuni. eod. lib. & vtrobique gloss. & Doctores.

C a s t i g a t i o leuis qui accipienda sit apud Vlpianum l. sed & si quemcunque.§.fin. D. ad leg. Aquil. repetita in l. item quæritur.§. item iulianus. D. loc. Bal. docere nititur ad dict.§.fin. appellátque moderatam: quod latè explicat. Castigationem modicam apud Vlpianum in l. magistratibus. D. de iurisdict. varij variè interpretantur. Accursius ibidem adpellat coercitionem, sine qua iurisdictio esse non potest: quod Barto. improbat, dicítque eam expediri officio iudicis nobili: esséque meri. Baldus autem scribit ibidem eam habere locum in leuibus delictis, vt corpus non tangat. Alciatus in l. imperium. numer.144. D. de iurisdictio. Modica, inquit, castigatio debet intelligi de ea, quæ venit accessoriè ad iurisdictionem, & quæ iurisdictionis est: vel, ait, debet intelligi de aliqua coercitione, quæ corpus non lædat. & hæc cum Baldo consentit.

C a s t r a r e apud Marcianum l.3.§. item qui auctor. D. ad leg. Cor. de sicar. est virilia, seu genitalia amputare, & exscindere: Castrare etiam ad animum refertur.

C a s t r a t i dicuntur, quibus virilia excisa sunt, & vt ait Theophilus §. sed & illud. Instit. de adopt. ἐφ' ὧν γεγονυῖα ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. Horum meminit Vlpian. l. sed est quæsitum. D. de lib. & posthumis. l. si serua.39.§.fina. D. de iure dot. Atque horum vel sunt Ectomiæ, qui exsecti: vel Thlibiæ, qui collisi: vel Thlasiæ, qui attriti, d.l. spadonum. & l.4. de sic. Vide infrà verbum Spado. Solebãt autem mangones pueros castrare, quo pretiosiores facerent, l. si seruus.27. §. & si puerum. D. ad leg. Aquil. quod & M. Fabius lib.5. cap.12. instit. Orato. apertissimè indicat his verbis: Mancipiorum negotiatores formæ puerorum, virilitate excisa, lenocinantur. & post paulò: Libidinéque iuuet ipsum effœminati sexus mendacium: nunquam tamen hoc continget malis moribus regnum, vt si qua pretiosiora fecit, fecerit & bona. Porro homines castrari S C. & diui Hadriani edicto vetitum est l. lege.4.§. viti. & l. is qui seruum. D. ad leg. Corn. de sicar.

C a s t r v m numero vnius, notissimæ est significationis. Castra verò numero multitudinis locum significant, vbi milites tentoria figunt: quo sensu accipitur apud Modestinum l.3.§. emensor. D. de re mill. Porrò horum genera multa erant: quædam erant prætoria, de quibus Tacitus lib.1. Annalium de Tiberio loquens: Dispersas per vrbẽ cohortes in vna castra conduxit Tiberius. Alia erant vrbana, l. si maritus.§.5. legis. D. ad legem Iuliam de adult. Alia vigilum, siue vigilium, d.§.5. legis.

C a s t e l l e n a s municipium quid sit, Festus, & Valerius in lib. de limitibus docuerant, sed id iniuria temporum periit.

Castrensis ordo in veteribus erat, vt milites Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris pareret imperio. Budæus dicta l. secunda. de origin. iur. ex T. Liuio. lib.8.

Castrense iugerum quadratũ habet perticas cclxxviij. pedes autem quadratos xxvij. dccc. id est, per latus vnum perticas xviij. quæ in quatuor latera faciũt perticas lxxij. ex Festo, & Valerio lib. de limitibus.

Castrensis peculij, Castrẽsiúmque bonorum esse intelligitur, quidquid in militia quæsitum, vel occasione militiæ obuenit. Castrense peculium, vt Macer definit l. castrense. n. D. de castrens. pecu. quod à parentibus, vel cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset. Macri sententiam probat Paulus libr.3. Sen. titu.4. nisi quòd pro agenti, Paulus posuit, *proficiscenti*: quod tamen secundum Alexandri Imp. distinctionem accipiendum est l.4. C. fami. erci. & vide Bartol. l.1.§. nec castrense. D. de collat. Castrẽsis quoque peculij esse dicitur quod à palatinis conscio principe, & in eius propè conspectu quæritur, vt diuus Constantinus rescripsit l. vnic. C. de cast. om. pala. pecul. Vide Peculium castrense.

Castrense æs alienum, in castris contractum, ex quo & Castrenses creditores, l. t.§. si filij familias. D. de separat. & vide infrà Peculium.

C a s t r e n s i s, sacri palatij officiũ habuit: sub dispositione sua habebat pædagogia, ministeriales quoque dominicos, & curam palatinorum. Huius meminere Honorius, & Theodos. l. vnic. qui à præbit. tyro. exc. C. Th. & l.38. C. Th. de decurio.

Castrẽsi corona donabatur, qui primus hostium castra propugnando introisset, cui insigne erat ex auro vallum, Festus lib.3. & Agellius lib.5. cap.6.

C a s t r e n s i a n i sunt ministeriani aulici, vt colligitur ex rubr. de Castr. & minist. lib.12. C. qui sacro imperatoris ministerio deputati sunt l.4. C. eod. veluti prægustatores, pincernæ, vestitores, pistores, pædagogia, seu pędagogiani pueri, vt Marcellinus li.26. de scribit, tunica auro distincta induti à calce in pubẽ, purpureis operti tegminibus pedum, quos & lib.30. refert in venatione disponi ad canes retinẽdos: Gallice, *Paiges*. Castrenses ministri appellantur à Lampridio in Alexandro De his Tertul. lib. de corona militia: Est etiam, inquit, alia militia regiarũ familiarum. nam & Castrenses appellantur. Hi erant sub dispositione viri spectabilis castrensis sacri palatij: vt refert Cuiac. in titu.5. Cod. lib.12.

Quoniam in ea tempora quibus hac primùm typis mandabantur, qua sequuntur inciderunt, non incommodum fortè fuerit inserere.

MEMORIAE.

ANNO SAL. CIƆ D LXIIII. POST BELLA PLVS QVAM CIVILIA MENSIS. FERE VII. IN IVVENESQ. SENESQ. INVASIT GRAVISSIMA PE-

h

STIS LVGD. VT HOMINVM XC. MILLIA PLVSVE, MINVSVE CECIDERINT.

CASVS in iure variè accipitur. Quandoque facti species proposita, quódque in disputationem incidit: sic accipitur apud Iulianum l.neque leges.D.de legibus. quódve casu accidit. Caussam Cicero appellat: vt Verrina 3. Tantùm quod hominem non nominat: caussam quidem totã perscribit. Hinc Seneca in prologo Declamat. Declamabat autẽ Cicero, non quales controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas Theses vocabant. Controuersias nos dicimus. Cicero Caussas vocabat. Casum, id est, negligentiam explicuit Gaius l.qui ædes.D.de incend.ruin.& naufrag. Casus quod inopinatò euenit, aut contingit, §.thesauros. Institut. de rer. diuisi. vbi Accursius ita definit: Casus, inquit, est inopinatus rei euentus ex diuersis caussis prouenien s ob aliud.

Casum fortuitum diffinisse videtur Vlpianus, quem nullum consilium humanum præuidere potest, l.2.§.si eo tempore.D.de admi.re. ad ciuit.pertin.& cui humana infirmitate resisti nõ posse idẽ ait, l.t. §.is quoque.D.de obligatio.& actio. quod diuorum principum rescripto iuuatur l. in iudicio. 38. C. loca. eius generis sunt mors, latronum hostiúm ve incursus, piratarum insidiæ, naufragium, incendium, fugæ seruorum: ait Gaius l.in rebus. 18. D.commo. rem explicans. His adiicias vim aquarum, insolitam ventorum vehementiam, ruinam, labem, effracturam, rapinam, tumultus, l.contractus.24.D.de diuers.reg.iur.antiq. & alibi sæpe: & hi appellantur Casus maiores. Appellatur & huiusmodi casus vis maior. vide infr. Vis maior. Exempla sæpius in iure Ciuili reperias, quàm quod transcribi debeant. Casum, & fortunam pro iisdem vsurpat Vlpianus l. 1. §. si magistratus. D. de magistratibus conueniendis. Vnde rectè casum dixit Festus lib.3. quod fortuito hominibus accidit. Diuersa est Casus acceptio apud Marcellum, l.quia in eum.16.D.ad legem Aquiliam. Quia in eum (ait) casum res deuenit, à quo incipere non potest, & apud Scæuolam l.Gallus.§.ille casus.D.de lib.& postu.

Casum, pro amissione dixit vetus interpres Nouella 52. §. minoris. quæ etenim amittuntur, cadere dicuntur. pro quo Iustinianus ipse, *ἀπολέσθαι* dixerat.

Casus militiæ, Nouella 53.& 97. apud Iulianum antecessorem appellatur, cum vno ex militantibus in sacris scriniis defuncto, heredibus eius à subrogato certa pecunia numeratur, l. 11.C.de prox.sacr.scr. Est autem ea forma, dictum qua casus dotis, Nouel.123.

Casu etiam vocabulorum formas significari scribit Festus lib.3. quia in aliam, atque aliam cadunt effigiem: & hoc sensu sæpe casus pro casu ponitur, vt adnotat Bernardus glossematarius Iuris pontificij in cap.1.de iudic.

Κατὰ πόδα, significat iisdem vestigiis insistere, & pedetẽtim subsequi, & ad pedem, vt docet Alciatus lib. 11. Parerg.cap.6. Iustinian.de composit.D.§.17. Nisi tantùm si velit eas in Græcam vocem transformare, sub eodem ordine, eáque consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt: hoc quod Græci *κατὰ πόδα* dicunt. Hæc ille. Xenophon de venatione, *...* *κατὰ πόδας, ...* Plato.lib.11.de leg. *...* *κατὰ πόδα ...* *...*: Post præcepta de adulteratione, proximè sequitur vt de cauponatione dicamus.

Καταβολὴ, constitutio, & solutio, & præstatio, verbum iuris est. Hinc *καταβολαὶ τῶν προσόδων*, redituum præstationes dicuntur Aristoteli 2. Oeconom. & sæpe in Nouel. Iustiniani 128. §. *...* & aliis §§.

CATABOLENSES in rub.C.Theod.de Pisto. & Catabol.lib.14.titu.4.& eo.titu.l.9. quo sensu accipi debeat nondum planè satis constat: nisi dicamus eos fuisse, qui panes exercitui præstarent, *ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν*, vel *καταβάλλειν*, id est soluere, vt ait Bud. in poster.adnot. Catabolenses alio sensu accepisse Cassiodorum subiecta eius verba lib.3. Variarum epistul.ad Festum V.I. Patritium declarant: Atque ideo magnitudini tuæ præsenti admonitione declaramus, vt marmora quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Rauennatem Vrbem per Catabolenses vestra ordinatione dirigantur. Eodem sensu accipiendi sunt apud eũdem lib.4. Variarum ad Godiscaleum Saionem. vbi pro, *Catabulnensis*, legendum, *Catabolensis*, rectè censuit B. Brissonius.

CATADROMVS, apud Labeonẽ in l. si seruus. 54. D. de act.empt. quibusdã significat descensum ex grue machina. Verior semper mihi visa est explicatio eorum, qui funem extentum ex edito loco in inferiorem demissum existimant: quod & Labeonis verba significant. Verissima igitur est huius loci lectio, vel inuito G. Budæo in eum Labeonis locum: tametsi non sim nescius catadromum locum significare, in quo decurri soleat, apud Suetonium in Nerone c.11. idem quod Gallis, Licia.

CATAPHRYGES apud Isidorum 8. etymolog.lib. hæreticorum genus, quibus nomen à Phrygis prouincia inditum ait. Hi adserebant aduentum Spiritus sancti non in Apostolos, sed in se traditum.

Κατάπλους, portus ad quem plurimũ appelli solet. Vlp. l.4.§.4.D.de offic.proconsul.

CATASTA, locus vbi serui venales exponebantur. Erat & Catasta machina lignea longa & magna compedis forma, qua serui vincti tenebantur, vt refert Plinius libro Nat. Hist.35.cap.18.

CATASTRVM, quod Extimum est, barbaris iurisperitis appellatur. ea voce vtitur Andreas Alciatus Regul.1.præsumpt.10. Et Catastrum videtur appellare Bartolus in l.forma.§. si cum ego. D.de censibus, librum, quo tributa, & sensus æstimari solent, in §. si cum veniam, d.l.forma. ipsam æstimationem Alciatus reg.1.præsump.10.& l.in suis.D.de libe.& postu. æstimum vocat: Vlpianus d.§.si cum ego. professionem. in §.si cum veniam. causam addictam.

Κατηχεῖν, &, *Κατηχίζω*. apud Paulum Apostolum ad Galat.6.& c.ante baptismum.de consecrat.distinct.4. significant instituere, erudire, initiari. Catechizare verbo Latinè vtitur Tertullianus, li. de Corona Militis.

Κατηχούμενος, Catechumenus, quo vsi sunt Paul. Apost. ad Rom.c.2. *κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου*. & August.ad Fortunatum in cap. catechumenum. de consecratio. distinctio.4. Audientem, & auditorem sæpè vertit Tertullian. Hinc

CATECHISMVS, institutio, Nicolao Pontifici Maximo capitul. catechismi, de consecratio. distinctio. 4. vbi. Archidisco. rudimentum rectè vertas, vt & Pontifex quidam, dicto capitulo ante baptismum. Catechismos autem à sacerdotibus vniuscuiusque ecclesiæ fieri posse decretum est, dicto capitulo catechismi.

CATENA, vinculum ferreũ in constitutione Gratiani & Val.& Theod.l.fi. C.de abol. ad incorporea tamẽ referri constat. vnde Legum catenas dixit M. Cicero in Sextiana: in d.tamen l.fi. ad omne vinculorum genus catenæ verbum pertinere eorundem Imppp. sententia significatur. Notandum tamen obiter Catenas singularias apud Plautum in Truculento vocari quæ sunt singularum librarum; vt ballistas centenarias, quæ saxa centum pondo iaciebant: talentarias, quæ talenti pondo. Lucillius: *Quid si ballistas iactas centenarias?* Sisenna, *Ballistas quatuor talentarias.*

Καδίς

Καθάιρεσις, est regradatio, sine ordine motio, quæ episcoporum & clericorum est propria, vt ἀφορισμὸς pie beiorum & monachorum: vt videre est Nouella 42.

CATHEDRA notioris sigoificationis est, quàm quod huc referri debeat.

Cathedram collocare, in ca. luminoso. 18. quæstione secunda, est iudicia exercere: vt ibi explicare videtur glossa, vel (vt ait Albericus Rosatius) iurisdictionem exercere & explicare, quod ibi sigoificare visus est pootifex, si, vel, particula explicationis nota sit.

CATHEDRARIA, in cathedris oumerantur, vt Sedularia, in sedibus.

CATHEDRATICI appellatione, in c. conquerẽte. de offic. ordina. in antiq. continetur quod clerici episcopo suo annuatim cathedralis honoris caussa pendunt: quod & synodaticum quibusdam adpellatur. Eius autem oomine duos solidos pendi, eadem decretali expressum est, d. c. conquerente. quod & decretum fuisse Gratianus refert, c. piacult. 10. quæstione 3. Estque subiectionis, vel obedientiæ symbolum. Verti autem debet in templi restitutionem, vel (vt cum aliis loquar) in ecclesiæ reparationem, d. c. placuit.

CATHETVS, apud Gaium & Theodosium in lib. de limitibus, Græcũ verbum, quo oormalis linea Censorino apud Budæum in prioribus significatur.

CATHOLICVM adpellabant Cæsaris procuratorem, id est qui totius prouinciæ fiscalem procurationem gerebat: vt ex multis Basilic. locis liquidò constat: idem & λογοθέτης dici cœpit, C. Harmenopulo.

CATHOLICIANI, in constit. Arcad. & Hooor. l. penult. §. fin. C. de bon. proscript. qui & Cæsariani, dicebantur officiales Catholici, & ταξεῶται ratiociniorum: indicio est d. §. vltimus. & procuratores Cæsaris, in l. prohibitum. §. de iu. fis. lib. 10. C. Paratitlarius l. 4. C. de episc. & cler.

CATILLVS, Paulo l. eum de lanionis. 18. §. cum de villico. D. de fund. instruc. dicitur superior pars molæ. F. Marius Grapaldus inferiorem esse autumat, au ctorem nullum aut rationem adducens. A Paulo igitur, à quo nec quisquam alius dissentit, facilè ooo discedas.

CATINVM à capiendo dictum, vas in mensa escaria vbi pultem, vel iurulenti quid ponebant, adpellari solitum. Varro libro 4. Ling. Lat. scribit. Siculosque dixisse κάτινον, vbi assa pooebant.

Κατοχὴν Græcis, Latinis possessionem dictam ait Paulus l. 1. D. de acquirenda possessione. quæ quid sit, vide infra Possessio. Cur autem ita Græcis adpellata sit, docet A. Alciatus lib. 11. cap. 1. Pareig. Ductum verbum illud putat, ad Paulum d. l. 1. ἀπὸ τοῦ κατέχειν, id est à detinendo, & tenendo.

CATONIANA regula, est sententia, siue axioma M. Catonis obseruatum atque ootatum ex plurium legum mẽte: QVOD inutile foret, id est, cuius dies ioutiliter cederet, si testamenti facti tempore mortuus fuisset testator, id legatum, quandocũque decesserit, ex post facto non conualescere, l. 1. & pass. D. de reg. Cat. cuius hæc ratio atque æquitas videtur esse, vt refert Hotom. Obs. lib. 2. ca. 3. quia cum testatoris certam mentem atque voluntatem esse oporteat, eum præsentis temporis conditionem spectasse, déque ea statuisse iudicamus: non autem incerto futuri temporis euentui rem commisisse. quippe cum alioqui testamenta non ex testatorum mente, quæ in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu penderent. Hæc autem regula antiqui iuris est, nec pertinet ad leges oouas, id est leges Iulias & Papias, ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis: sed ad leges XII. Tab. ex quibus ea cedunt à morte testatoris. vt doctissimè annotauit I. Cuiac. in Notis ad tit. Inst. de leg. Ad quæ autẽ pertineat hęc regula, vide apud eundem, Obs. lib. 4. cap. 4.

CAVDECA, vel Caudetæ, Festo lib. 3. dicebãtur cistellæ ex iunco, ad similitudinem caudæ equinæ factæ.

CAVDEX antiquis dici solebat (vt ait A. Seneca lib. de breuitate vitæ) plurium tabularum contextus. Hinc Codices, vide infrà Codex.

CAVDICÆ, eidem Senecæ ibidem, vel Caudicariæ, Festo lib. 3. naues erant ex tabulis crassioribus factæ: harum etiam commeminit Gellius lib. 10. c. 25. Noct. Attic.

CAVDICARII, in l. 2. C. The. de pistoribus & catabo. & l. 1. C. Th. de cano. frum. vrb. Roma. & l. 9. C. Th. de suar. pecua. & susce. frumentariorum vrbis Romæ genus erat, quorum ea functio erat, vt pistoribus frumentum venundare cogerentur, vt Valerianus, & Valens Impp. constituerunt, d. l. 1. Hi corpus habebãt, d. l. 2. & patronos, dicta l. 1. D. de iis etiam accipiendam putem l. 1. in fin. de condi. in pubii. horr. lib. 10. C.

CAVEA, Varroni à cauo ducta, apud Vlpianum l. iniuriarum. 13. §. si quis me. D. de iniur. significat aream in medio theatri, in qua equitum subsellia constituta erant: dicta, quòd velis tecta caueæ similitudinem haberet. quo censu accipitur in Amphitruone: Vt conquisitores (ait) singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Meritò Græcis θεωρητήριον. Ea publiea erat, ita deò vt si quis aliquem in ea sedere prohibeat, iniuriarum in eum agi posit, vt Vlpianus scribit d. §. si quis me.

CAVENA, vel (vt est apud Ardizonem) Caneua, pro cella. Vnde feudum de cauena in lib. 2. ti. 1. §. 2. & ti. 2. §. 2. erogatio annua vini, frumenti, alteriúsve annonæ, quæ militi tribuitur. Itàque verisimilius est pro cella, siue cellario dictã, lib. feud. 2. tit. 10. in fin. Feudum soldatæ significatur esse feudum de camera vel cauena: quia plerunque, inquit, in solidorum donatione consistit. quandoque autem in vino & annona. Doctores, duce Aluarotto, definiunt Cauenam, esse locum, in quo frumentum, vinum, oleum, & huiusmodi cætera seruantur.

CAVERE Iuris Ciuilis verbum est præcipuum ac proprium, idque generale. io varias enim & multiplices acceptiones fertur, & formulas: singula excutiemus. Primò prospicere, & cõsulere sonat apud Scæuolam, l. 3. D. de transactionibus. & Labeonẽ l. si mercedem. in fin. D. de actionibus empti. Sic cauere sibi censetur creditor qui curat sibi pignus dari, apud Paulum l. si conuenerit. 18. §. si quis. D. de pignor. Generaliter definitum est nec paciscendo, nec legem dicẽdo, nec stipulando quemquam alteri cauere, id est, prospicere, & promittere posse. Q. Mutius ait l. quo tutela. 73. D. de diuer. reg. iuris. Cauet etiam, qui cõsilium dat: quo sensu accipitur apud M. Ciceronem in Topicis, cuius hæc verba sunt: Etenim cùm tu mihi meosque ouulta sæpe cauisse, &c. atq; ita accipi debere indicio sunt quæ ibidem præcedũt. Alias cauere dicebantur, cum ne sibi ab aduersario caperentur, certis adhibitis formulis prouidebant. vnde illud Ouid. libr. 1. de Arte amandi:

Illo sæpe loco capitur consultus amore,
Quique alijs cauit, non cauet ipse sibi.

Io eo autem genere rectè eum cauere Plautus existimat in Epidico, qui iura & leges tenet. Cicero in epistola ad Trebatium: Tu qui cæteris cauere didicisti, in Britannia ne ab essedario decipiaris, caueto. Hanc tamen cauendi formam sibi præripiunt atro circulo notati, exleges, & auritæ beluæ.

Cauere boni viri arbitratu perceptũ iri vsumfructum, hoc est, non deteriorem causam vsusfructus promittere facere, & non aliter vti quàm bonus vir arbitrabitur, l. t. vsufructuarius queádmo. caueat. D. §. cauere.

Cauere capite, est capitis periculo se obstringere, &

alium sibi eodem vinculo obligare. Budæus in posterioribus Adnotat. in l. si sciente. D. ad legem Pompeiam de parricid. ex Plinio lib. 34. cap. 7. Capitéque tutelarios cauere pro eo instituti publici fuit.

Cauere dotem, pro promittere. Lege titul. de dote cauta. C. lib. 5.

Cauere cautionẽ dixit Hermogenianus l. tutores. 6. D. rem ratam haberi. pro quo Terentius Varro, Cauere cautione lib. Ling. Lat. 4. atque ita apud Hermogenianum d. l. 6. legi posset: sed Cauere cautionem figuratè dixit: nam hoc loco Cauere, promittere per stipulationem sonat.

Cauere dupla, in l. quod si nolit. §. quia assidua. D. de ædilit. actio. vide infrà dupla.

Cauere idoneè, dicimur satisdato, aut pignoribus, sed & si promittendi fides nobis habeatur, sine satisdatione: ita explicat Vlpianus noster l. 4. §. addici. D. de fideicõmiss. liber. pro quo Modestinus in l. Septitia. 10. D. de pollicit. ἀσφαλίζομαι ἐξ ἐγγύης dixit. ἀσφαλίζεσθαι enim cauere & tutum facere sonat. Sic accipi debet in l. sed & hæ. §. defendere. D. de procu. & l. fideicommissa. §. si heres. D. de leg. 3.

Cauere lege, apud Papinianum l. si venditor. 6. §. si quid emptor. D. de seruis exportandis, est pacto nominatim aliquid exprimere & promittere.

CAVERE etiam, est sibi prospicere, & se cõtra fraudia ac perfidiæ periculum munire, vt ex exemplis subsequentibus liquebit. Hinc Cautio, pro tabulis in quibus contractum negotium perscriptum est. Paul. in l. lecta. 40. D. si cert. pet. Lecta est in auditorio Papiniani cautio huiusmodi: Lucius Titius, &c.

Cauere obsidibus, apud Cæsarem lib. 7. de bell. Gallico non procul ab initio: Et quoniam (inquit) in præsentia obsidibus cauere inter se non possent: ne res efferretur, vt iureiurando ac fide sanciatur, petunt. Qua formula obsides & dare & exigere significari, sed sub diuersa significatione, Gulielmus Budæus existimat, dicta l. si sciente. Sic

Cauere prædibus & prædiis formula vetere dixit Vlpianus in l. si quis putans. 6. §. si damni. D. communi diuidundo, pro cauere fideiussoribus, & pignoribus. Sic Cauebatur prædibus & prædiis populo, vt T. Liuij testimonio liquet: Si quibus (ait) argentum in præsentia deesset, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibúsq; ac prædiis cauendum populo censerent. Hæc Liuius lib. 22.

Cauere rectè dicimus, per satisdationem, aut pignoribus datis, Pomponio ita apud Vlpianum explicante l. 1. §. iubet autem. Sic

Cauere satisdato apud Pomponiũ l. is cui. 31. D. ad leg. Falcid. id est, cum satisdatione, vt explicare videtur diuus Antoninus l. 2. C. de vsur. legat. & Vlpianus l. nisi. 11. D. de rei vind.

Cauere, est etiam cautionem extorquere, in l. cùm postulassem. 44. §. fi. D. de damno infect. Sic apud Ciceronem in Bruto in hæc verba: At verò (inquam) tibi ego, Brute, nõ soluam, nisi prius à te cauero amplius eo nomine neminem cuius petitio sit, petiturum.

Cauere etiam dicitur, qui fideiubet, ac pro se alterum dat, vt ex Pauli verbis liquet l. cum pro quo. D. de in ius voc. & l. Lucius. 46. §. Paulus. 4. D. de admini. tut. & apud Terentium Varronem lib. linguæ Latinæ 5.

Cauere etiam dicimur per stipulationem, si inter præsentes actum est, Paulo l. Titia. 134. §. pen. D. de verb. oblig. & l. 1. C. de contrah. stipul. quo sensu accipi debet apud Celsum, l. tres fratres. D. de pact. Quo in loco Accursius interpretatur, cauerunt, hoc est, promiserunt: quod per stipulationem intelligendum est, d. l. penult. Cauet igitur qui interrogatus promittit, dicta l. 1. & dicto §. penult.

Cauere tamen nudè promittere significat, nec fideiussionis dationem eo verbo cõtineri Iustinianus constituit l. 3. C. de verbo. signifi. Sanè si lex vel testator, contrahénsve satisdationem aut fideiussionem adiecerit, tum ad dandum satis, aut fideiussores adhibendos liquet. Cauere igitur nuda promissione accipi debere ait Mela apud Vlpianum, l. 2. §. sed si dubitetur. D. de iudic. Atque cauere & satisdare sic distinguunt Iurisconsulti, vt qui datis fideiussoribus ac sponsoribus promittit, satisdare dicatur: qui verò sine fideiussoribus, cauere. Vlpian. l. 2. §. 6. D. de iudic.

Cauet quoque qui confitetur, Accursius l. maritus. 52. D. sol. matri. cuius explicationem probat Albericus. Quod si secundum tractat. C. de dot. caut. non num. (vt par est) accipias, est scripto non acceptam dotem promittere, l. 1. C. eod.

Cauere, est nominatim exprimere, vel expresim quid statuere, vt apud Paulum l. 1. D. de leg. Rhod. de iact. & alibi sæpe. Sunt qui putent verbum

Cauere, apud Vlpianũ l. si vt certo. §. quinimo. D. commo. & Paulum l. in commodato. 17. §. 3. D. eod. significare chirographo se obligare. Quod verum adfirmare ausim, cum literis obligemur, vt Institu. de lit. obliga. & alibi. Hinc

Cauere ab aliquo apud Vlpianum l. si sciente. D. ad leg. Pomp. de parricid. Ab sese cauere apud M. Ciceronem in 3. Verrina. Epicratem conueniunt, demonstrant id quod ille sciebat, se sestertia octoginta dedisse: rogant eum vt id quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: ab sese caueat quemadmodum velit: de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Id est, Budæo interprete in poster. arbitrio suo ab se cautionem exigat.

CAVTIONIS verbi varia, multiplexque est significatio. Cauitionem pro cautione veteres dixisse ait Festus. Cautionis nomine, vel ἀσφαλείας non esse fideiussoris dationem interpretandã: nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit. Nisi enim vel generaliter de satisdatione, vel fideiussione specialiter sit nominatũ, cautione, vel ἀσφαλείᾳ minimè fideiussionem, sed nudam promissionem significari. Hæc Iustinianus l. sancimus. C. de verborum significa. Cui addas, nisi aliud res tulerit, exegeritve: quod & Baldus Perusinus rectissimè animaduertit, d. l. 3. Cautionis tamen verbo promissionem contineri putat Alciatus l. qui pecuniam. numer. 34. D. si certum peta. Eo etiam verbo simplicem confessionem significari idem ibidem scribit: quod & Albericus docet, citans l. Lucius. D. de manumi. test. Equidem putem pro promissione rem pupilli saluam fore accipi. Cautio etiam in l. ita autem. §. Iulianus (aliàs est lex in vulg. cod. in capit. quidam decedens.) D. de administra. tuto. significat formulam & verborum conceptionem, Gulielmo Budæo interprete in l. si sciente. D. ad leg. Pomp. de parric. vel iussum testatoris. Cautio autem, quæ Græcis ἀσφάλεια, dicitur vulgò securitas, quo sensu accipitur apud Pomponium l. plus cautionis. 25. D. de diuersis regulis iuris antiqui. Plus (ait) cautionis est in re, quàm in persona. vti Accursius & Petrus Decius interpretantur Nouella constit. 17. οὔτε δὲ ἀσφάλειαν. vetus interpretes vertit Cautelam. Hoc verbo vsi sunt Vlpianus l. si defunctus. 15. in fine. D. de procuratorib. & l. si debitori. D. de iudic. Gaius l. si plures. 14. D. depositi, & Pomponius l. quamuis. 6. de pignera. action. Verùm cautelam pro cautione à Tribuniano, & collegis repositam quidam existimat: quod & mihi verisimile semper visum est. Veterum enim iuris auctorum scripta immutasse, & truncasse eos constat, vt docui in libris Mediæ Iurisprudentiæ. Quin & Cautionem pro Cautela à M. Cicerone libro 2. de Orat. dici refert Nonius Marcellus. Neque mihi illa cautio,

tio, & timiditas in caussis propter præstantem prudentiam Crassi negligenda non est: & à Terentio in And. Puerum autem ne resciscat mihi esse ex illa cautio est.

Cautionis autem verbo instrumenta, tabulas (vt suprà dictum) syngraphas, & chirographa contineri subiecta legum capita demonstrant, l. si quæ sunt. §. D. famil. ercisc. l. lecta. 40. D. si certum peta. l. penul. §. fin. D. ad leg. Falci. l. Lucius. 27. D. depos. l. cum conuenit. 20. D. de pigno. & alibi sæpissimè, vt in l. emptor. 47. §. Lucius. Sic *γράμμα*, Lucæ 16. Chartulam liberationis, ineptis Quictantiam, sonat. Erasmus vertit cautionem. Cautionis appellatione instrumentum significari, apud Scæuolam in d. l. emptor. in princip. censuit ibidem Accursius. Equidem pro nuda promissione accipiendum putem, vt latè docui li. 1. Enucleationum *[illegible]*. cap. 2. Cautionem apud Marcellum l. Titius. 24. D. de pecu. constit. epistulam significare liquet.

Cautione actionem intelligi quidam putant in l. 1. §. si quis purganti. D. de cloacis. Tu verúmne sit quod dicunt, expende. Cautionem pro dilatione accipit Accursius in §. si verò caussam. in authentica de litiga. constitu. 112. sed ineptè. Inciderat Accursius in deprauata exemplaria, & *cautione* pro *vocatione* legerat. Nam in ea constitutione Græcè à Iustinia. scripta ita legitur, *[illegible]*, &c.

Cautio in Constitutione Honorij, & Arcadij in l. quoniam 13. C. Theo. de fide test. transcripta in l. quoniam liberi. 10. C. de testibus, accipitur pro prouidentia, vel prouisione, vt interpretatur ibidem Accursius, & id rectè.

Cautionem extorqueri apud Vlpian. in l. idem: si cum exceptione. §. pro eo autem. D. quod met. caus. est compelli à iudice vt caueatur satisdato, aut pignoribus. vide ibi interpretes.

CAVTIONVM GENERA.

Cautio debita, in l. 1. C. de tut. illustr. perso.

Cautio dotalis, l. fi. §. filiæ. D. de leg. 2.

Cautio de dolo, locum habebat cum petita iudiciores esset, vereretúrque petitor, nequid dolo malo possessor interea committeret. Itaque apud iudicem postulabat ab eo, vt sibi repromitteret, se nihil in ea re dolo malo facturum: hoc modo: Spondes ab ea re qua de agitur, dolum malum abesse, absuturum esse? Hanc euerriculum malitiarum omnium adpellat Marcus Cicero. Huius cautionis meminit Pomponius l. 5. in princip. D. de verborum obligationibus, & l. non insania. D. iudic. solui. Diuus Ambros. lib. 3. cap. 10. diu. officior. honestatis formulam vocat.

Cautio feneratitia apud Iustinianum in l. sancimus. 25 C. de administrat. qua fenus aliquod promittitur. Textum illum expende.

Cautio Falcidiæ legis, de qua in l. 1. D. si cui plusquàm per legem, &c.

Cautio indemnitatis, quæ pro indemnitate præstatur, apud Papinianum l. liberto. 31. §. 1. D. de negotiis gestis, & alibi.

Cautio iudicialis, quæ à mero iudicis officio proficiscitur: ita eam diffinit Pomponius l. 5. D. de verbo. obli. Alciatus ibidem videtur aliter diffinisse, vt sit, quæ coram magistratibus interponitur.

Cautionem iuratoriam (cuius forensia vsus frequentissimus est) diffinit Iustinianus §. sed hodie. Insti. de satisdat. promissionem sine fideiussoribus, solo interposito iureiurando, fore vt reus in iudicio adusque litis exitum permaneat. Græcis appellatur *ἐξωμοσία*, vt refert idem Theophilus, vel (vt ex Iustiniano liquet Nou. 53. §. *ἐὰν δὲ καὶ τοῖς*) *ἐξωμοσία*. ait enim, *ἐὰν δὲ καὶ τοῖς ἐξωμόσιμοις*, &c. quod ita vertit Iulianus Patritius, Si qui iurati promiserint. Iudicialia hæc esse nomina scribit Iulius Pollux lib. 8. Onomasticon, *[illegible]* in hæc verba, *[illegible]*. Iuratoriæ cautionis meminit Leo Imp. l. vnic. C. vt omnes iudic. & Zeno l. pen. de dignita. li. 12. C. qua quis suæ fidei cómittitur, vt idem ait, qui in l. fin. C. de princip. ag. in reb. lib. 12. adiuratoriam cautionem adpellat. De cautione iuratoria accipienda est l. penultima C. de testib. iubens sacramento committi.

Cautionem moratoriam apud Papinianum l. cum possessor. 5. §. fi. D. de censibus, eo sensu accipiendam putem, quo moratoria præscriptio apud Diocletianum & Maximia. in l. 2. C. de precibus Imp. offerend. Galli literas Quinquennales vocant, aut anni dilationem: quas in tributis, & censibus admitti vetat d. §. fin. De his Quinquennalibus, vide Cinum, Baldum & alios in dict. l. 2. incip. quoties. Guid. Papam in quæst. 97. & 109.

Cautio Mutiana est, qua is cui quid sub conditione non faciendi legatum est, id promittit & cauet se numquã facturum: eius enim vtilitas in conditionibus quæ in non faciendo cócepta sunt, consistit: idque Vlpianus ait l. Mutianæ. D. de conditionib. & demonstra. Quando ei locus non sit, docet Papinianus l. quia. 77. § 1. D. eo. De hac Iustinianus in Nouell. 22. §. *[illegible]*, & alibi sæpe. Tu de has cautione vide Barto. & alios in d. l. Mutianæ. A Q. autem Mutio Iurisconsulto fuit instituta. Atque huius ea vis est, vt stipulatione commissa, qui contrà fecerit, vel rem cum fructibus, vel quanti ea res est restituat, l. cum sub hac. 67. l. heres. 78. §. 2. D. de condit. & demonst.

Cautio non numeratæ pecuniæ dicitur chirographum debitoris, quo sibi creditã pecuniam scribit, quæ tamen numerata non fuit, l. 2. de caution. & non numerat. pec. C. Greg. & l. 14. 4. 8. C. de nõ nu. pec. huc pertinet titulus C. de dot. caut. & non num. pecu.

Cautionem nudam accipere debemus in l. 2. §. sed si dubitetur. D. de iudic. simplicem promissionem per l. sanciamus. C. de verbo. sig. quæve sine satisdatione fit, d. §. sed si dubitetur. Quando autem huic locus sit, glossa in l. penult. D. de hereditat. pet. & Alciat. in l. si quis stipulatus sit Stichum. in fin. D. de verborũ obligatio. docent.

Cautio nudo pacto, cùm quis tantum fidei de me habet, vt nuda promissione sit contentus.

Cautio solita, apud Vlpianũ l. diuus Pius. 5. D. de petit. heredit. est cum petita hereditate, aut satisdare debet possessor de ea re conseruanda; aut eo non satisdante, in petitorem satisdantem transfertur possessio, vt alteri probandi onus incumbat: neutro satisdante, potior est possessor: quod optimè cõfirmat l. de bonis §. vlt. D. de Carb. edict.

Cautionum genera alia recenset Speculator variis in locis, quos in indice reperies in verbo, Cautio.

CAVTVM (vt refert Paulus l. habere. 188. D. de verborum significatio.) intelligitur siue personis siue rebus cautum sit, hoc est, fideiussoribus vel pignoribus datis. Sed hoc responsum pugnare videtur cum l. sancimus. C. eodem. Hanc *ἀντινομίαν* non satis conciliat A. Alciatus in d. l. habere. §. cautum. Tu rem exactius perspice.

CAVTIONALES stipulationes, instar actionum habere dicit Vlpianus l. 1. D. de præto. stipul. intercedunt autem vt sit noua actio.

CAVILLARI variè accipi ex subiectis liquet. Tertulliano in li. de Corona militis, pro cauere, à quo ducitur. Aut (inquit) omnibus modis cauillandũ, ne quid ad

versus Deum committatur. Cauillari etiam (vt Vlpi. ex Iuliano refert l. natura. 177. D. de verbor. signi.) est ab euidenter veris per breuissimas mutationes dispu tationem ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducere. Alios huius verbi significatus recenset A. Alciatus in d. l. natura. quandoque enim significat calumniosè agere. Cauillari est irridere, vt ex Festo. li. 3. constat. Cauillari etiam dicitur qui falsa, vt suam sententiam tueatur, prodit sciens. Cauillari Alciato l. si caluitur. D. de verborum significatione, sonat decipere. Cauillari in l. 1. D. regu. Catonia. sumitur pro scienter falsum dicere: ita Accursius in d. l. 1. explicat. Cauillari etiam fraudare, & frustrari sonat, l. si caluitur. D. de verborum significatione, sic accipi debet in l. 2. §. tractare. D. ad S. C. Tertyll. Hinc

Cavillatio, quam ex Iuliano diffinit Vlpianus in d. l. natura. his verbis: Natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellant, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Repetitur in l. ea est natura. D. de diuersis regu. iur. antiq. Vnde autem dicta sit cauillatio, ex Gaio disces d. l. si caluitur. 232. D. de verborum significatione, cuius hæc verba sunt: Si caluitur & moretur, & frustretur. Inde & calumniatores appellati sunt: quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus: inde & cauillatio dicta est. Sic accipi potest in l. Titia. 85. D. de conditionib. & demonstrat. Cauillatio Festo li. 3. est iocosa calumniatio. Cauillatio in Decretali pontificis Honorij Epistola, c. pen. de iud. in antiq. significat fraudem, & frustrationem, & id quod Galli vocant *surprinse*: qua sæpissimè vtuntur pragmatici vafri, & impostores.

Cavpo, is accipiendus est apud Vlpianum l. 1. §. caupones. D. naut. caupo. stab. qui cauponam exercet. Græcis κάπηλος, eduliorum & vini venditor. Et viatores in caupona manere patitur Gaius l. nauta. §. D. eodem tito. Sed & eius institorē ea appellatione cōtineri idem Vlpianus ait, d. §. caupones. Hoc speciali significatu accepisse visus est Martialis hoc pentametro:

Non potes, vt cuperes, vendere caupo merum.

Cavpona, locus vbi vinum, & edulia venduntur: vulgò Taberna. sic accipitur in l. nauta. §. suprà citata. Et veteribus coponam à copiis dictam Festus li. 3. putat. Quædam exemplaria habēt à cupis: quæ lectio verior videtur. Cupæ enim vasa vinaria sunt apud Vlpianum l. 3. D. de trit. vino.

Cavponia taberna apud Paulum l. 13. D. de instru. vel instru. leg. vide infrà Taberna.

Cavssa (sic enim, non causa, scribendū censet M. Fabius li. 1. cap. 7. adiiciens M. Ciceronem & Virgilium ita scripsisse) verbum πολύσημον est. Primùm enim significat negotium, contractum & obligationem, l. certi condictio. 9. in prin. D. si cert. pet. l. obligari. §. pupillus. D. de auctor. tut. l. & vno. 18. D. de acceptilat. & l. 9. §. 1. D. de tribut. Pro contractu sumitur in §. vnde in iis caussis. Instit. de auct. tut. Nec ad contractus tantùm; sed & ad omnes obligationes, etiam ex delicto descendētes, pertinet. Sic accipitur apud Gaium l. creditorum. D. de verb. sig. ergo & ad quasi contractuā, vt ibidem notat A. Alciat. Hotom. tamē in his omnibus locis planè & Latinè caussæ nomē vsurpari vult.

Caussæ etiam verbo lis significatur Paulo li. 1. Sentent ti. 10. quod & Iustinianus in §. si quis agens. Instit. de actio. expressit, explicans, caussa cadere, hoc est rem amittere. Sic sumitur in l. 1. C. de reb. credi. quā tamen Græcam esse quidam referūt. eodem verbo in eadem significatione vtuntur Pragmatici Galli. Hanc appellant Græci αἰτίαν quo verbo in eum significatum vtitur sæpissimè M. Cicero, & Seneca in prologo 30. Declama. Caussam verò à lite separasse, distinxisséve videntur Imppp. in l. caussas. 16. C. de transact. & Pontifices in c. forus. extra de verbo. signi. in antiq. de quo Alberiens in d. l. caussas. Caussam à lite etiam separat Arcadius l. 21. §. adhiberi. D. de testib. ex quo putem caussam à lite ita distingui, vt illa generale verbum sit, quo & capitalia & ciuilia contineantur: litis verò appellatione ciuiles tantum actiones comprehendantur. Cui rei etiam indicio est l. litis. D. de verbo. sign. Hinc disputatur, an caussa & actio eadem sint, ab Accursio in §. 1. Instit. de actio. & ibidem ab Angel. & Iasone, & aliis. Caussam generale verbum esse tradit Barto. d. l. caussas. Caussa tamen in d. l. caussas, sumitur pro hypothesi, vel negotio, ex quo lis nata est. Intereà obiter notādum quod scribit Isidorus lib. 5. Etymo. Caussa redintegratur, quæ expleta non est: res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta est. Namque hæc ad Pauli definitionem: *In integrum restitutio, est redintegranda rei vel caussæ actio:* intelligendam plurimum iuuant.

Caussam pro re ponit Vlpianus in l. iurisgentium. §. sed & si in alium. & §. sed cùm nulla. D. de pact. quod autem dicimus rem, accipe dandam, tradendam, faciendámve, per d. §. sed & si in alium. Sic accipitur in titu. D. de cond. cau. da. & C. eo. & tit. de condict. ob turp. cau. & titu. de condict. sine caussæ.

Caussa etiam sumi solet pro titulo debiti, actionis, dominij, possessionis, l. priuilegia. 16. D. de priuileg. credit. l. 3. §. ex plurimis. D. de adq. possess. Hinc Caussas onerosas, & lucratiuas dicimus, de quibus infrà suo loco in caussarum generibus.

Caussam pro titulo posuit Vlpianus l. si ego. §. partus. D. de publician. in rem act.

Caussa significat conditionem, iúsque rei cuiuslibet, l. si conuenerit. 18. §. si fundus. D. de pign. act. l. alienatio. 67. D. de contrah. emp. l. si debitor. 12. C. de distrac. pign. & in constit. Seueri, & Antonini l. vnic. C. rem alien. ger. & sic explicare videtur caussam Paulus, eam, conditionem adpelians, in l. via. 23. §. si fundus. D. de seruitut. rustic. Hinc dixit Vlpianus cum sua caussa, suísque vitiis l. Pomponius. 13. §. 1. D. de adqui. possess. Sic Caussam pro conditione posuit M. Cice. de lege. Agr. Solutæ, ait, in meliore caussa sunt, quàm obligata.

Caussæ fauorabiles sunt quatuor, scilicet, de libertate, matrimonio, dote & testamento, c. duobus. de re iud. & de caussa notat Panor. in cle. dudū. de sepult. super verbo caussis, & Io. And. in c. cùm dilecti. de accu.

Caussæ autem omnium rerum sunt quatuor: efficiens, à qua fit: materia, ex qua fit: forma, per quam est: finis, propter quem fit.

Caussæ verbum plerunque per ἔλλειψιν supprimi scribit A. Augusti. lib. 2. Emen. ca. 1. apud Alfenum l. cum quæreretur. §. vlti. D. de leg. 3. versi. topiarium enim. exempla reliqua sæpiùs ficnt obuia, quàm vt dici scribique debeant.

Caussæ adpellatione comprehenditur omne commodum, omnísque vtilitas, quæ ex re percipi potest: ita videtur explicare Vlpianus in l. Iulianus. 9. §. penult. & fi. D. ad exhib. & l. 5. D. si vsusfru. petat. eo itaque verbo partum contineri ait. Sic accipitur in titulo D. de vsur. & fructib. & caussis. Gaius igitur rectè exponit caussa, id est, omne quod habiturus esset actor, si quo tēpore iudicium accipiebatur, res restituta fuisset, l. præterea. 20. D. de rei vindic. quam expositionem probat Paulus, ad condictionem producēs, in l. cum fundus. 31. D. si cert. pet. Pro fetu, & partu etiam caussam vsurpat Papinianus l. equis. 8. D. de vsur. Caussa autem à fructibus separatur à Iustiniano §. si ad exhibendum. Instit. de offic. iudic. & antè ab Vlpiano l. Iulianus. 17. §. idem Iulianus. D. de rei vindic. sed & ab vsuris separatur.

Caussa appellatione apud Paulum l. obligationem. 44. D. de obligat. & actio. formam quandam & speciem contineri aiunt quidam, vt & in l. in executione. 85. D. de

de verbo. obliga. vt obligatio in diem, sub conditione, modo, & accesſione.

Cauſſa etiam, vt M. Cicero lib. de fato diffinit, eſt quæ id efficit, cuius eſt cauſſa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, &c. Sic accipienda eſt apud Vlpianum l. 1. in princip. D. deposit. Incendium, tumultus, ruina, naufragium, cauſſæ ſunt deponendi. Hinc Cauſſa efficiens, formalis, & finalis, de quibus infrà. Vnde non immerito Donatus in 2. AEneid. cauſſam eſſe dicit propter quam quid fit. Sic accipi debet in l. cum antiquitas. 28. C. de testam. παραγραφὴ pro dilatione ſumi poteſt. Nam cauſſæ ibi enumeratæ dilationem pariunt. De cauſſa verò propter quam quid fit, ſic Fortunatianus Iuriſc. in Rhet. Cauſſa eſt aut impulſiua, ὁρμητικὴ, vt ira, odium: aut ratiocinatiua, λογικὴ, vt lucrum, hereditas. Harum vtraque eſt aut efficiens, vt cum dicimus, illa ratione prouocatus eſt: quod προκαταρκτικὴν αἰτίαν Græci vocant: aut adiuuans, vt cũ dicimus, Etiam illa cauſſa acceſſit: quod ὑποθετικὴν αἰτίαν Græci appellãt: aut prohibens, vt, Imo habui cauſſam non faciendi, ne ad inimicum meum hereditas perueniret: quod κωλυτικὴν αἰτίαν Græci nuncupant.

Cauſſam pro ratione ſumi interpretantur Alber. & Decius apud Paulum l. 1. D. de diuerſis regul. iur. legentes ibi, coniunctionem, cum Pand. Floren. habeant coniectionem. Alciatus lib. 5. Parerg. c. 1. poni ibidem cenſet pro maxima propoſitione, vnde ducitur argumentum. Coniectionem cauſſæ, controuerſiæ argumentum, & ſummam interpretari videtur F. Duarenus lib. Diſpu. 1. cap. 46. Conijcere enim eſt ſummatim exponere: quod placet.

Cauſſam pro querela poni apud Iuſtinianum l. ſi quis filium. 34. C. de inof. teſta. quidam aiunt, quod & Accurſius ibidem putat. Cauſſam tamen à querela ſeparare videtur Imperator. Sed de hoc alibi.

Cauſſæ appellatione quæſtionem contineri putant quidam apud Marcellum l. penul. §. Priſcianus. D. de iis quæ in teſta. delent. Nec fortè ineptè. Nam ibi dubitabatur, num inductis heredum nominibus, libertates, & legata deberentur. Hac de re quærebatur, & controuerſum erat inter quoſdam aduocatos apud Imperatorem.

Cauſſam, apud Marcellum in l. rerum. 30. in fin. D. de vſurpat. & vſucap. Bartolus qualitatem, alij naturam interpretantur: conditionem dicerem. quæ omnia eodem pertinent.

Cauſſam, pro gratia, & fauore, dixiſſe videtur Martianus l. qui exceptionem. 40. D. de condi. indeb. quod verba ibidem ſubiecta oſtendunt. Cauſſam, id eſt, hereditatem explicat Imperator in §. igitur in pupillari. Inſtit. de pupil. ſubſtit.

Cauſſam in libris Decretorum accipit Gratianus pro eo quod περιοχὴν Græci, Latini argumentum, & ex quo eliciuntur quæſtiones vnde de rebus diſputatur. περιοχὴν, quam cauſſam vocat, prætexuit, hinc quæſtiones diſcutiendas eliciens: vt colligi poteſt ex diſtin. 101. & prin. primæ cauſſæ quæſtione prima.

CAVSSARVM GENERA.

Cauſſa bona in l. petitor. in fin. D. de lib. legat. qua litigando aduerſarium iuſtè & legitimè vincimus. Huic contraria eſt mala cauſſa, d. l. petitor.

Cauſſam bonorum, vtilitatem interpretatur Vlpianus in l. 1. §. hæc actio. verſ. plenius. D. ſi quis teſta. lib. & ſic accipitur apud eundem Vlpianum in l. in conuentionalibus. 52. §. fi. D. de verbo. oblig.

Cauſſa caduci apud Iuſtinianum in l. vnic. C. de cadu. tollen. dicitur cùm quid ſub cõditione relictum erat quæ deficiebat, vel is cui relictum erat, viuo teſtatore moriebatur. Vide ſuprà CADVCVM.

Cauſſa condictionis, apud Papinianum l. pupilli. 96. §. fi. D. de ſolut. eſt ipſum indebitum, ob quod condictioni, id eſt, repetitioni, locus foret.

Cauſſam dotis apud Pomponium l. 1. D. ſolu. matrimo. variè interpretatur Accurſ. nempe, actionem, dotem, conditionem habitudinémve, titulum, contractúmve iudicium, vel inſtantiam, & matrimonium: ſingulas acceptiones probat Barto. Et Alciat. exponit cauſſam, hoc eſt ſubiectum, & materiam, quaſdam expoſitiones Accurſij ſequi viſus, & ante eum Bald. Briſſonius ſecundam explicationem ſequitur. Equidem ſingulas poſſe ferri ego putem. Idem dicas in l. 1. D. de iure dotium.

Cauſſam edicti, edictum ipſum ſonat apud Vlpianum l. ſi pater. 5. D. vnde li. Equidem Cauſſam ibidem accipiendam putem pro eo quod impulit Prætorem ad ita edicendum.

Cauſſa facti, in l. tutor. 10. D. de tut. & curat. dat. ab iis, nõ factum ipſum ſignificat, vt quidam autumant, ſed id cuius cauſſa quid fit. Cauſſa dati tutoris in locum alterius erat abſentia: factum ipſum, datio tutoris in ſpecie, d. l. tutor.

Cauſa fidei commiſsi, in Papiniani reſponſis l. 3. §. nonnunquam. D. de vſur. ſignificat quibuſdã fidei cõmiſſum. Equidem pro conditione, & iure fideicommiſsi accipi debere putem. Tibi hoc ipſum cogitandum relinquo.

Cauſam vſusfructus, apud Paulum in l. ſi ſeruit. 10. D. vſufruct. quemadmodum caue. pro lite, quæ huius nomine mota eſt, accipi putem: quod & ſubiecta ibi verba oſtendunt.

Cauſa minima, apud Accurſium in §. illud etiam in gl. in verbo, minimis. in auth. de appel. & intra quæ temp. dicitur quæ minor eſt decem librarũ auri. Dicere quæ non excedit decem aureos. Cauſa etiam minima appellatur aureorum quinquaginta, centum aureorum, Accurſio in §. ſi tibi. de mãda. prin. in auth. At Cauſæ maiores in capi. 1. de tranſlatione Epiſco. dicuntur quæ reſeruatæ ſunt ſedi apoſtolicæ: ſuntque meri imperij, Panor. in d. c. 1. no. 4.

Cauſarum quædam eſt cauſa cauſſans, quædam cauſſa cauſſata, Baldus l. 1. C. per quas perſonas. Tu eum videto. Item quædã eſt remota, quædam propinqua, vide gl. in l. poſsidere. §. veteres. D. de acquirenda poſſeſsio. Item quædam eſt impulſiua, quædam finalis, Bart. in extrauag. ad reprimendum. Item quædam ciuilis, quædã criminalis, quædã mixta, c. tuas. extra de procu. Cauſſarũ verò, inquit M. Tullius ex Chriſippo in libro de Fato, aliæ ſunt perfectæ, & principales: aliæ adiuuantes, & proximæ. Cauſſarum etiam quædam publica, quædam priuata: ita diſtribuit Homerus Odyſſ. 3. quod ad ius noſtrum pertinet,

πρῆξις δ' ἥδ' ἰδίη, οὐ δήμιος, &c.

Cauſſa perpetua apud Paulum in l. foramen. 28. D. de ſeruit. vrban. in ſeruitutibus dicitur, qua continenter vti poſſes, vt aqua quæ cælo decidit. quod accipe aptitudine per l. 1. §. quod autẽ. D. de aqua quot. & æſtiua. Cauſſa perpetua naturalis etiam dicitur, in dicta l. foramen.

CAVSSARVM FORMVLAE.

Cauſſa cadere, in XII. Tabul. eſt rem amittere, Iuſtino in §. ſi quis agens. Inſtitutionibus de actionibus. Cadendi autem cauſſa modos recenſet, & explicat Paulus libro 1. Sent. titu. 10. Res autem appellatione apud Iuſtinianum iis ſignificatur. vide infrà Res. Apud veteres tamen Cauſſa cadere plus petere erat: vt apud Cicer. Cum Hipſeus maxima voce pluribus verbis à M. Craſſo prætore contenderet, vt ei quem defendebat, cauſſa cadere liceret. Id eſt, vt plus ei liceret petere, quàm in duodecim tabu. lege permiſſum erat. Rurſum, Cn. autem Octauius homo Conſularis non minus longa oratione recuſaret, ne aduerſarius cauſſa caderet. Id eſt, ne aduerſario plus petere liceret, quàm

quod esset in actione. Illi patroni verba Latina optimè tenebant & vsurpabant: sed ignorantia iuris labebantur, cùm alter plus quã lex permitteret, peteret, quod non licet: itaque id si obtinuisset, litem perdidisset. Alter nollet plus secum agi quàm lege liceret, id est nollet aduersarium caussam amittere. Itaque ex eo factum est, vt caussa cadere, sit caussam perdere. Nam & sine caussæ amissione interdum simpliciter plus petere est. Cicero in Mureniana: Nam si tibi necesse putas etiam aduersariis amicorum tuorum de iure consulentibus respondere, & si turpe existimas te aduocato illum ipsum, quem contra veneris, caussa cadere. Id est plus petere, idque obtinere.

Caussam cognoscere, & caussæ cognitio. Vide infrà, Cognoscere, & Cognitio.

In Caussa ius positum dixit Alfenus in l. si ex plagis. 52. §. in cliuo. D. ad leg. Aquil. pro eo quod vulgus factũ ipsum interpretatur. Accursius, ibidẽ: Ius, ait, in caussa positum, hoc est, vt is teneatur, qui caussam mortis præbuit.

Caussam dicere, est litigare. Caussam agere dicitur orator & aduocatus, Varroni lib. 4. Ling. Lat. At Budæo in prioribus, Caussam dicere est iudicium subire, & culpas fraudésque iudiciorum suorum actorúmque præstare. Græci κρίνεσθαι, καὶ δικάζεσθαι dicunt.

Caussam in vinculis dicere, apud Papinianum l. 2. D. de custod. reo. significat, vt carceratus suas defensiones proponat, dum criminis quæstio peragitur.

In eadem Caussa esse, formula frequens iurisconsultis qua significatur idem iuris esse in vtraque specie: vtriusque eandem esse conditionem.

Caussarum figuræ, in l. 1. in princip. D. de obligation. & actionib. variè explicantur ab Accursio in dicta l. 1. Bartolus obligationes ex quasi contractu interpretatur: cuius sententiam quidam ex nouissimis Lexicographis probare videtur. Alij pro negotio quouis accipiunt.

Caussa iuris, apud Papinianum l. cùm pater. 77. §. fidei tuæ. D. de leg. 2. vt quibusdam placet, significat dispositionem, & voluntatem iuris, & testatoris. Equidem caussam à voluntate separari putem, & Caussam ibidem sumi pro occasione ad ita fidei committendum.

Caussa legati, apud Iulianum in l. quæsitũ. 9. §. duobus. D. de leg. 1. ius ipsum legati significat.

Caussa nouationis, in l. 4. in fin. D. de vsur. significat ius, conditionem, & naturam nouationis.

Caussæ vocabulum, vt dictum suprà ex Hotom. in l. 11. D. de verbor. sign. & l. 9. D. si cert. pet. ac similibus; ridiculum est vsurpari pro contractu aut obligatione. nã illis locis & fexcẽtis similibus planè & Latinè caussæ verbum positum est.

Caussa ordinis, in l. ex consensu §. fi. D. de appel. pro ipsomet ordine ponitur, vt quibusdam placet.

Caussa iusta, sæpissimè iure Ciuili, & Pontificio, quæ iuris auctores, iudicésve mouet: vel quæ ius tribuit, quáve dominium acquiritur. Ad primam referuntur, bellum, litigium, peregrinatio, paupertas, temporis qualitas: ad aliã emptio, permutatio, donatio. Vtrunque significatum negotia & res aperient. pro secundo est text. l. nunquam nuda. D. de acquirendo rerum dominio.

Caussam possessionis, in l. 1. C. per quas personas nobis acqui. in varias significationes tulere varij. Accursius ibidem significare ait dominium, vel vsucapiẽdi conditionem: quod & Baldus refert. Bartol. ad dictam l. 1. pro possessione ipsa accepisse visus est: quæ acceptio iuuari videtur Pauli respõso l. 1. §. per procuratorem. D. de acquirenda possessio. Hanc expositionem probant quidam ex recentioribus: Baldus tamen eam reiicit, subiiciens Nicolaum Matureiium, pro re ipsa, quæ possideri potest, sumere. Bartoli sententia iuuatur etiam ex diui Seueri constitutione l. 4. C. de adquirenda possessione. quæ explicatur à Iustiniano in §. ex his itaque. Institu. per quas perso. vnde elicere poteris explicationem l. 1. C. per quas perso. Caussam tamen possessionis emptionem esse didici ex Iuliano l. non solum. 33. §. quod vulgò. D. de vsurpa. & vsuc. Titulus (vt sic loquar) est possessionis caussa. Vide infrà possessionis caussa. Possessionis igitur caussam pro re, & negotio interpretabimur. At Caussa possessionis in cap. 1. & tot. tit. extr. de caussa possessio. & proprieta. est ipsa lis, quæ de possessione ventilatur coram iudice: eodem sensu accipitur ibidem Caussa proprietatis.

Caussam propriam eam esse Vlpianus ait l. 1. §. in propria. 8. D. quando appellan. sit. cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet.

Caussam testamenti, codicillos appellare videtur Vlpianus l. 1. §. hoc interdictum. D. de tab. exhib. Apud Papinianum in l. tutores. 39. §. heres. D. de admini. tutor. pro iure, conditione, & specie testamenti accipiendum id verbum putem: vt & in l. 1. in princ. D. si quis omis. caus. testa. licet ibi accipi posset de his quæ testamẽto cauta sunt: & ibidem paulo post, Caussa pro conditione accipi debet.

Caussa alia lucratiua est, alia onerosa. Lucratiua est, ex qua accipienti nihil abest, veluti in legato, & donato l. 4. D. de vsucap. Onerosa, propter quã quid accipienti abest, vt in empto, vendito, locato, conducto, permutato, & similibus.

Caussa indicta damnati dicuntur, qui caussa non cognita condemnati sunt, Budæo in l. 2. D. de cust. reo. Hinc Caussa inaudita damnari, quod & æquitas & Senatus apud Tacitum libro 18. & pontifex maximus capit. 1. extr. de caus. possessio. & proprietat. vetant. Vide quæ hac de re scripsi ad leges Draconis libro 1. Veter. Iurisprudentiæ.

Caussam subscribere, in M. Ciceronis Cluentiana, significat sententiæ caussam adsignare, vt vult Budæus ad l. fina. D. de priua. deli. Video igitur iudices (ait) animaduertisse Censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cùm istam ipsam caussam subscriberent.

In Caussam descendere, apud M. Ciceronem lib. 8. Episto. ad Attic. epist. 1. est, Budæo interprete, liti se adiungere: Quo minus mirere inultus si in eã caussam descendo, in qua neque pacis, neq; victoriæ ratio quæsita sit vnquam.

CAVSSARI N. Marcello est dicere & defendere. Caussari tempestatem dixit Vlpianus noster, pro eo quod dicimus excusationem ob tempestatis obicem adferre, l. secunda D. si quis cautio. Sic & l. generaliter. 24. §. planè si fortè. D. de fideicõmiss. libertat. Eodem sensu accipitur

CAVSSARIA missio, vide infra Missio.

CAVSSARII dicũtur, qui propter valetudinem aut senectutem dimissi sunt. Caussa enim Latinis vitium est, Græcis αἰτία dicta. Sic Caussariæ animi partes, id est vitiosæ.

CAVSSIDICI, in constit. Valentiniani & Valentis, l. quisquis. 6. C. de postuland. sunt aduocati, & caussarum patroni, qui in foro caussas dicunt: qui & Togati dicuntur.

CAVSSIDICINA, caussidicorum munus apud Marcellinum lib. 30. vt refert Cuiac. lib. 4. Obser.

CAVTIO, vide suprà post verbum Cauere, suo loco.

CAVTERIA apud Marcianũ l. itẽ pictoris. 17. D. de instru. instrumen. legat. dicta sunt pictoris instrumenta, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes concoquuntur, maximè in ea pictura quæ ἐγκαυστικὴ adpellatur. ἐγκαυστικὴ enim pingẽdi ratio est, quæ inustaria dicitur: de qua Martialis, Encaustus

Phae

Phaëthon tabula tibi pictua in hac est.

C E

CECTERIA. Theodosio & Neuterio auctoribus, dicitur fouea rotunda.

CECTORIA, lacuna est, ex subiectis eorundem verbis ex lib. de limitibus: V. casa, quæ per v. nomen habet, fines grandes habens, super se finem mittit, vt in colle eum meridiano requiras, qui terminus constitutus: & ipsa pedatura pergens per limitem orientalem, qui venit in sextaneum, & pertrāsit, ibidem facit quadrifinium, quem locum subter significabimus: ab austro lapides natiuos, quod est exsoluti cectoriales, in epirecticum adsignauimus, & in ipso lapide decisa est, & flumen transit, & lacunam quę est subter viam, & per lacunam limes excurrens finalis, qui ex ipso loco mittit vsque ad terminum, & in longitudine LXX. hoc est, Cectoria ecclesiæ eius. similiter pedatura accepit templum eorum viuos, hæc fecerunt: aquam proximam inuenies in fundo supra scripto. Hactenus Theodosius, & Neuterius. Hinc

CECTORIALES lapides, quorum explicationem desume ex superioribus.

CEDERE, verbi latissima significatio est. Cedere abire è loco. Hinc Cedere foro, & cedere vrbi apud Iuriscons. & M. Ciceronem.

Cedere pro soluere, Vlpiano dictum putant quidam in l. non solùm. 33. §. si mihi. D. de vsurp. & vsuc. Equidem pro ius possessionis trāsferre apud eundem accipi crediderim.

Cedere etiam est cōstituere, apud Paulum l. fin. D. commu. præd. in princ. de seruitute loquentem.

Cedere quoq; renuntiare significat, in clemen. vnic. de renuntiat. quod verum videri potest, si vera sit regula vulgò prodita, Leges debent intelligi secundum titulos, sub quibus positæ collocatæve sunt. quæ regula colligitur ex l. Imperator. in fi. D. de in diem addict. Eodem etiam sensu sumitur Cedere in c. quàm periculosum. 7. quæstio. 1. nisi dicas ibi pro ius suum trāsferre accipi. Cedere autem siue pro constituere, siue renūtiare accipias, μεταφορικῶς intelligas oportet. qui enim seruitutē constituunt, rebúsve suis renuntiant, eásve abdicant, iure suo abire creduntur.

FORMVLAE.

Cedere actionibus, pro præstare dixere Gaius l. patri. 27. §. 1. D. de minoribus. Paulus l. vt tantum. 14. §. penulti. D. de seruit. Vlpianus in l. quod si. 3. §. idem Labeo. in fi. D. de in rem vers. & passim alibi: in quibus locis pro actionibus vulgata exemplaria habent actiones. Sed lectio Florentina, vt rei aptior, ita venustior semper visa fuit.

Inter Cedere actiones, & mandare differentiam quandam subesse refert Accursius l. 1. C. de oblig. & actio. Bartolus ibidem existimauit (quod ad cedentem, vel mandantem adtinet) nullam esse: sed respectu eius cui ceditur, esse. Equidem hoc discriminis subesse putem: Cessione actiones transferri, (idque Iustinianus constituit l. fina. in princip. C. de iure dot.) mandato non item, vt probatur per l. 3. C. de nouat.

Cedere bonis, est profiteri voluntate se deserere bona sua creditoribus: hoc colligitur ex l. in omni. 6. & l. 1. & tot tit. C. qui bonis cedere possunt. Professionem deffinitioni Azonis in Summa C. eodem tit. addidi. eam enim solam sufficere Theodosius dixit dicta l. in omni. Hoc autem beneficiū concessit lex Iulia: quod titulo 18. libro 4. C. Theo. edocemur, & Diocletiani & Maximiani constitutione l. 4. C. qui bonis ced. possunt.

Cedere diem, Vlpianus ait l. cedere. 213. D. de verborum obligationib. & significat incipere deberi pecuniam. Est autem cùm certi temporis pars effluit: veluti cùm qui Kalend. Ianuarij die stipulatus est, sibi proximis Kalendis dari: vel cum in locatione dies operi faciundo præstituta est Kalend. Febr. triduo quatriduóve exacto, rectè tres quatuórve dies cessisse dicentur. Sic accipi debet in l. deducta. 58. §. qui post tempus. D. ad S C. Trebell. & l. cū quærebatur. 13. D. iudi. sol. Hinc

Cedere dies legatorū dicitur, cùm pars aliqua legitimi temporis, quo illa legatariis quæsita sunt, effluxit, sub tit. D. quan. di. leg. ced. Sic accipitur in l. penulti. & fin. C. eodem titul. quod ita explicat Theophilus in §. peculium. Instit. de legat. προχωρεῖ δὲ τὰ λεγάτα, ἐπειδὰν καθήκει χρόνος εἰς ἡμᾶς. καταφορὰ δὲ ὅτιν ἐν τοῖς ἀγνοῶν ἁρμόζει. ἁρμόζει δὲ ἐπὶ μὲν τῶν πύρων, à morte testatoris, ἤγουν μετὰ θάνατον τοῦ διαθεμένου· ἐπὶ δὲ τῶν ἀορίστων, μετὰ τὴν ἐκβᾶσιν τῆς αἱρέσεως. Sic etiam cedere dies bonorū possessionis dicitur, cum præscriptione eius temporis excludimur à commodo & petitione bonorū posses.

Cedere foro, apud Vlpianum l. si hominē. 7. §. quoties. D. depos. dicebantur argentarij, vt ibidem refert Budæus in prioribus, cùm tabernis, id est, mensis suis cedentes, quæ in foro Romano erant, aliò habitatū migrabant. Vulgus id vocat facere Banquam ruptam. Id autem eleganter expressit Iuuenalis Satyra 11.

Hi plerunque gradus, conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. inde vbi paullum
Nescio quid superest, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertēre solum, Baias, & ad ostia currunt.
Cedere nanque foro iam non est deterius, quàm
Esquilias à feruenti migrare Saburra.

Cessionem fori ad alios debitores Iulianus l. fin. D. de curat. bonis dand. produxisse videtur.

Cedere hereditatē dici putauit Seruius in illud 3. AEn. *Et patrio Andromachen iterum cessisse marito*: pro competere, vel debitam esse, aut quæsitam.

Cedere in iure dicebantur, qui dominium rei suæ in alium transferebant, à quo ipsi abibant: ex Epitome Vlpiani titul. 19. cuius hæc verba sunt, In iure cessio fit per tres personas, in iure cedentis, vindicantis, & addicentis. In iure cedit dominus, vindicat is cui ceditur, addicit prætor. Hoc inter acquirendi modos recensuit idem Vlpianus: cuius rei formam explicat Boetius in Topica M. Ciceronis, his verbis: Apud Magistratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita vindicabat: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Deinde postquam hic vindicarat, Prætor interrogabat eum qui cedebat, an contra vindicaret: negante eo, aut tacente, tunc ei, qui vindicarat, rem addicebat. Hęc ille. Hotom. opinatur sumptum hoc fuisse ex vindiciarum consuetudine, in quibus alter virgula quasi hasta pellebat, alter verò cedebat. Hinc cedere etiam dicitur in rebus incorporalibus, cum earum ius in alium transferimus: veluti cum Actiones aut Seruitutes cedi passim in iure nostro legimus: sic vsusfructus, & hereditas & tutela legitima & libertas, vt scribit Vlp. cap. suprad.

Cedere haustum, & Cedere iter dixit Vlpianus l. 3. D. de seruit. rustic. pro constituere, & transferre ius aquæ hauriendæ, & eundi, vt l. per fundum. in princip. D. eo. & seruitutem Cedere eodem sensu dixit Paulus l. nemo. 39. D. de seruit. vrb.

Cedere legibus, apud M. Ciceronem in Miloniana, est parere condemnationi pœnæ secūdum leges inlatæ. Verba Ciceronis hæc sunt, Siue Milo morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin cum suo periculo salutem Reipublic. attulisset, cederet æquo animo legibus. Id quod ad caussas ciuiles produxit, & iudicatum facere interpretatus est Oldendorpius.

Cedere nomina, est debita transferre, ex l. Iulianus. D. de petit. hered.

Cedere operæ eadem significatione dicūtur, qua cedere legata: quod plenè sic potest efferri, Cedere dies, quibus

quibus operæ aut legata debebātur. Hinc illud Vlpiani l. si quis. 13. D. de oper. lib. Iudicium de operis tunc locum habet, cum operæ præterierint: præterire autem non possunt, antequam incipiant cedere: & incipiunt, postquam fuerint iodictæ. Sic accipitur in l. hæ operæ. 23. & l. interdum. 34. D. eod. Diuersum est in operis in stipulatiouē deductis, l. quoties. 24. D. eod.

Cedere iotercessioni, apud Budæum in l. 2. de orig. iuris. est admittere oppositionem, nec procedere vltra. Vnde subiata intercessione, quod nunc dicimus, Nō obllante oppositione.

Cedere tempora dicnotur apud Paulum l. 1. D. de ior. & fact. igno. & Gaium in l. annus. 6. D. de calum. & Vlpianum l. 4. D. de adult. quæ currunt, & computātur.

Cedere testibus, testibus conuinci.

Cedere vita, est sibi mortē cōsciscere, Budæo io adnota.

CEDENS censetur extranei loco l. si cum emptore. in princ. D. de pact. l. 2. §. cùm quis debitori. D. de here. vel actio. vendit.

Cedere tutela in Instit. Vlpiani titul. 11. abire à tutela, & ipsam deponere apud acta, & in alium eius administrationem transferre. Porrò illud legitimis licere, testamento datis tutoribus noo item, idem Vlpianus ait. Hinc

CESSICVS tutor, cui in iure tutela cessa est, eidem Vlpiano in Epitome. Et si hoc in loco cessitius legeodum videatur. Hinc

CESSICIA tutela, quæ ita in iure cessa est & translata. Et libertas cessicia, quæ vindicta datur.

CESSIO in iure, cuius etiam commemioit Cicero in Topic. est communis alienatio, & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres persooas, in iure cedentes, vindicantes, addicentes.

Cessio oominum, l. Iulianus. 30. D. de petit. hered. Vide, Cedere oomioa.

Cessio seruitutum, l. sed quæ. 22. D. de seruit. rustic.

CESSIM IRE, in l. si ex plagis. §. in cliuo. D. ad legem Aqui. est retrò redire, ex interpretatione Alpheni eius legis auctoris: quod & Accursius rectè intellexit. Eo dicendi genere vsus est Iustinus libr. 2. Aut si hoc parum tritum extat, vos, commisso prælio, ite cessim, inhibete remos, & à bello discedite.

Κειμήλια, Theophilus in §. sacras. Instit. de rerum diuis. interpretatur, res sacras, & donaria ritè ad ministeriū Dei dedicata: cuiusmodi sunt vasa & vestes, & similia pretio magno habita, vt est io l. sancimus. C. de sacro sanct. eccles. Sūt qui putēt κειμήλιον oumero vnius inunus, multitudinis verò mobilia pretiosa significare.

CEIMELIARCHÆ, vel κειμηλιάρχαι, in l. fi. C. de boo. auct. iud. pos. qui Cameliis curaudis præsuot.

CEIMELIARCHION, ædem sacrā interpretatur Iustinianus l. litibus. C. de agricol. & censit. lib. 11. vel potius locum in ecclesia vbi κειμήλια repooūtur, per d. l. fin. Huius meminit Alciatus libr. 9. Pareng. cap. 7.

CELARE, pro abscondere notæ significationis est: falsi speciem esse, & ad legem Corneliā de falsis pertinere Paulus ait l. qui testamentum. 2. D. de fals. & l. instrumentorum. §. Paulus. D. eod. vbi Bartolus hoc adnotat, rectè quidem. Celare dicitur etiam is, qui res amouit, vt colligitur ex l. si concubina. §. res amotas. D. rer. amot.

Celare fugitiuum, in l. 1. D. de fugit. vt diffinit Accursius, est quod velis ignorare eum, ad quem ea res pertinet, alicuius commodi sui caussa. Sed addes dolo malo, per l. doli. in princ. D. de seruo corrupto.

Celare veoditorem, sic accipiendum rectè putat Vlpianus l. 1. §. 1. D. de seru. corrupt. noo solùm si quis noo admonuit, sed & si negauit seruitutem deberi.

CELATIM, pro occultè & absconditè posuit Sisenna in historiis, referente Agellio lib. 12. cap. 15.

Κυλίκεια inter vasa, quæ dulcedines, & confectiones, & sapores ad cōmedendum cootinent, posuit I. Pollux libro 6. Onomast. cap. 12.

CELEBRIS ciuitatis adpellatione, apud Vlpianum in l. si in aliam. (sic incipit in Pandect. Florent. in vulg. si in aliquam.) D. de offic. Proconf. continetur ea, quæ ab hominibus frequentatur.

Celeberrimus, apud Hermogenianum l. si res pupillaris. 50. D. de admio. tut. dicitur populi iudicio & testimonio diuitiis clarissimus, & famigeratissimus.

CELEBRARE diuisionem, in l. vnic. de iis, qui se def. lib. 10. C. est io populi frequentia rem diuidere.

Celebrare venditionem, est vendere, l. 1. C. de comm. rerum alien.

CELERES, quorum commeminit Pomponius l. 2. §. quod ad Magistratus. & §. populo. D. de orig. iur. dicebantur eqoites veteribus, d. §. quod ad magistratus. quod & Festus libro 3. & L. Fenestella lib. 2. ca. 2. probant. Eos Romuli comites videtur adpellasse Plutarchus in eius vita. Delecti eoim erant ad eius corporis custodiam, vt idem & D. Halicarnassæus referuut, à celeritate & velocitate dicti, vt idē & Feoestella scripserunt: in quorum sentētiam pedibus iuit Zasius, in d. §. quod ad magistratus. Tametsi à Celere Remi interfectore ductos putet Festus libro 3. quod & Ouidium confirmasse io libro Fastorū scribit Fenestella. Trecentos eos fuisse Halicarnassæus, & Festus prodiderunt. Vode Galli Celeres vocare possuot, quos adpellant, *Le corps de garde du Roy*, Græcis Σωματοφύλακας dicti. Veteribus Græcis etiam λοχαγοὶ dicebantur, & δορύφοροι ... , qui ferè erant Scythæ, vt apud oos Heluetij, vel Germani. Hinc

CELERITAS, id est, velocitas actionum, id est actorum, apud Vlpiaoum l. 3. §. sed si debitorem. D. de donat. inter virum & vxorem. in eum sensum, vt vnum statim sequatur aliud. Celeritatem tamen desiderare apud eundem in l. 1. D. de dam. infe. significat negotium diebus omnibus etiam festis absque vlla dilatione excutere. Est igitur Celeritas dilationi cootraria, d. l. 1. Hinc

CELERITER, pro statim, illico, & sine vlla dilatione, io l. ne quis. D. de custod. reo. Et eodem sensu,

CELERRIME in Iustiniani cōstitutione, l. si quis. C. de posi. Quod tameo dicūt leges celeriter, arbitrio iudicis relinqui, inque eius esse potestate, sententia Vlpiani exprimitur, l. 1. in fin. D. de iure de lib. Ex eo verbo, Celerrimè, colligit Bartolus depositi caussam summariam esse, in d. l. si quis. Et

Celerrimus finis, hoc est noo moratorius, & absque vlla dilatione, in l. 1. §. fin. C. de veter. iur. enuclean.

Κελευστής, qui sociis naualibus imperat, I. Polluce interprete, qui à Plauto hortator dicitur. Hinc

Κέλευσμα, hortamentum, exhortatio nautica, Budæo in l. 1. §. qui sunt. D. nau. caup. stab.

CELLA, à celando ducta, locū significat vbi quid condebatur, repositorium, Græcis ἀποθήκη, in qua res esculentæ & poculentæ reponi solent. Ex apithetis, & adpositis, siue (si malis) adiectiuis sigoificatiooem sumit. Vode Cellam oleariam & vioariam dixit Vlpianus, l. si habitatio. §. fi. D. de vsu & hab. Et Cellam penuariam idem dixit l. 3. §. siue autē. D. de penu lega. pro repositorio eorum, quæ esui, potuíq; sunt. Caper tamen, ioquit Cuiac. Obser. lib. 10. c. 26. Cella, inquit, penaria, non penuaria dicendum. Et veteres glossæ, Penaria cella & promptuarium, ταμιεῖον.

Cellas promas pro sepulchris posuit Tertullianus in lib. de resurrectione carnis. Nam, ait, cùm legimus, Populus meus introite io cellas promas quantulum, donec ira mèa prætereat. Sepulchra sunt cellæ promæ, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus seculi sub vltima ira per Antichristi vim excesserint,

Cella etiam ad alias res pertinet, sumitúrq; pro loco, in quo reponimus quæ occulta esse volumus, vt l.3.D. de offic.præfect.vig.& l.quis sit fugitiuus.§.apud Cælium.D.de ædil.edict.

Celiæ etiam, interprete Pontifice Maximo, in c.priuilegium.de verborum significat.lib.vj.dicūtur loca secreta,& solitaria, quæ ab hominum separata cōuictu sunt, ad contemplandum, & Deo vacandum: de his accipi debere cap.qui verè.16.q.1.rectè putat glossa in d.c.priuilegium. Hinc

CELLVLA, 18.q.2.c.cellulas.& c.seq.

CELLARIVS, qui cellæ penuariæ præpositus est. sic accipi debet in l.nominatim.24.D de manum. testa. Sic fortè accipitur in l.hac sanctione.2.de diuer.offi. lib.12.C.ab iis autem præberi solebat cibus & potio. Eodem sensu

CELLARARIVM videtur interpretari Vlpian. l. quæsitum.12.§.si aliqua.D.de instruct. instrum.legat. vbi vulgaria exemplaria habent Cellarium: quam lectionem veriorem putant quidam antecessores nostræ tempestatis. Equidem à Florētina discedere non ausim, cùm Cellararij vox Cuiacio probetur, in l.fi. de diuers.offic.lib.12. C. ac cellarios & cellararios pro eodem sumat. Hotom.tamen Cellarium hoc in loco legi mauult, & interpretatur seruum qui præpositus erat, vt cellæ rationes saluæ essent.

CELLARARIVS, in c.dilecto.de præbēd.in antiq.(tametsi Albericus Cellarium legi malit) administrator quidam rerum ecclesiasticarum. Cælius autem Rhodiginus existimat eam vocem barbaram, & poni pro Cellario: idque lib.14.cap 8.tradidit.

CELLARIVM apud Scæuolam in l. vxorem.41.§.1.D. de leg.3.pro loco sumitur qui diætæ iūgebatur. quid sit diæta, vide infra suo loco.

Cellaria numero multitudinis aliter sumi videntur in l. fin.C.Theod.de offic.omn.iudic.nam illo loco annonis comparantur. Eodem sensu sumitur hoc verbum apud Sulpitium Seuer.lib.2.histor.sacræ: Quandringenti (inquit) & aliquantò amplius Occidentales Episcopi Ariminum cōuenere: quibus omnibus annonas,& cellaria dare Imperator præcepit. Vnde &

CELLARIENSES species, in l.pen. Cod.Theodos.de induig.debito.

Cellaritæ, apud Cassiodorum in lib.Var.epist.

CELSVS, vt ait Festus, ex Græco κέλης deducitur: quo vocabulo denotatur qui singulari equo vehitur. Celsos etiam iudices dixit Marcellinus lib.28. *Et iudicibus celsis itidémque minoribus.* Hinc illud, *Celsi prætereunt austera poemata Rhamnes*: sic dicti quod aliis fuerint ditiores & potētiores. Significat autem [illegible], sublimen, excellentémve. Hinc

CELSIORES, doctores legum dicti sunt, in l.2.C. de offic.diuers.iudic.vt ibi interpretatur Accursius: alibi honoratos appellat constitutio l.3.C.eo. Eorū enim iudicio iudices prouehuntur, d.l.2. Iuris igitur peritorum iudicio & examine iudices futuri probandi sunt. Illi meritò patres adpellantur, cùm à iudicibus fratres vocari vetentur, d.l.2.

CELSI duo Iuriscos. recitantur à Pomponio l.2.§.fin. D.de origine iur. Celso patri suo cessit Celsus filius in iuris ciuilis professione, d.§.fi. De altero Spartianus in Adriano ita scribit. Cùm iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos,& præcipuè Iulium Celsum, Saluium Iulianum,&c. Celsum aiunt filium Consulem fuisse, Pomponius d.l.2.§.fi. & Vlpianus l.20.D.de pet. here. Celsi patris respōsum extat l.pater.29.D.de lega.2. Celsi filij in l.1. D. de rescind.venditio.extant & alia vtriusque responsa passim in libris Digestorum.

CENOTAPHION, vt Florentinus diffinit l.monumentum.42.D.de relig.est monumentū memoriæ caussa factum, in quod neque corpus, neque reliquiæ illatæ sunt: quam diffinitionem probat Suidas his verbis, Κενοτάφια, inquit, [illegible] adeò vt tumulum inanem rectè adpellauerit lib.3.Aeneid. Virgilius;

Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrymis, sacrauerat aras.

Suetonius in Claudio cap.1.honorarium tumulum vocauit. Differentiam subesse inter sepulchrum,& cenotaphium idem Florentinus scribit d.l.monumentum. In sepulchrum corpus, aut reliquiæ illatæ sunt: in cenotaphium non item: quod & Lampridius in Alexādro significauit. Cenotaphium, inquit, in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruit. Cenotaphium autem religiosum esse Virgilij testimonio Marciano placuit l.in tantum.§ fi.D.de rer.diu. Virgilij locum suprà retulimus. Sed diuos fratres contrà rescripsisse Vlpianus refert l.sed contrà. D.de rer. diuis.

CENSERE, in varias ferri significationes Festus lib.3. scribit. Quandoque (inquit) significat putare. quod & Nonius probat, idque exēplis. Cassius histor.lib.6. Censuit sese Regem Porsennam occidere. Nunc (ait idem Festus) suadere: nunc decernere. Censere Iauoleno l. censeri. 111. (sic enim incipit in editione Florētina, in qua l.pro E, vt & alibi passim, ponitur) D.de verb.signific.est cōstituere,& præcipere. Vnde etiam dicere solemus, Censeo hoc facias,& senatū aliquid censuisse. atq; inde Cēsoris nomen videtur esse tractum. Censere etiam pro consulere, opinari, [illegible], in Senatusconsulto, quod Imperatoris Hadriani est, l.item. 20.§.pridie.D.de petit. here. positum, ait, interpretatúrque Vlpianus l.sed & si.§.consuluit. D.eodem. Censeri etiam pro in pretio haberi,& auctoritate valere, dixit Papinianus l.vlt.D.de suis & legit. Priuatorum cautionem legum auctoritatem non censeri: id est proprie non dignari, vel non dignas duci quæ parem cum legibus auctoritatē habeant. Censeri, in l. 1.D.de iustitia, & iure.& Instit. de iure nat. gent. Theophilus ibidem vertit, [illegible]. Equidem ita illic accipiendum putem, animantia bruta eandem vim habere, quam homines procreandi, & educandi: quod & res ipsa docet. Censeri priuilegio, dixit Vlpianus l.1. §. qui ex duobus.D.ad municip.pro munerum functione eximi. non ineptè tamē interpretaberis priuilegio dignari,& decorari. Censere Marcello significat succensere. Varro in Captiuo prœlio, Ne vobis censeam, si ad me referretis. Censere etiam apud Vlpianum l. ætatem.3.D.de censib.est capita, id est personas,& iugera & bona describere: quo sensu accipi debet in l.omne territorium.de censib.li.11.C.quæ explicatio ex Luca Euangeliographo sumitur c.2. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Qua in re diligenter personæ, & res discutiendæ & inspiciendæ sunt, ne prægrauentur, per l.11.C.de censitorib.in C.Theod. Censendi hoc sensu formam expressit d.l.omne territorium.

CENSI, Alciato li.1.Parerg.c.14 dicuntur, qui speciali priuilegio in fœderatis, vel Latinæ conditionis populis ciues Romani erant.

CENSITI Agricolæ sub rubr.C.de agric.& cens.dicti sunt qui agrorum quos colebant dominis sic addicti erant, vt ne suum quidem peculium in potestate haberent, capitis censum dominis pensitarēt, actionem cum iis nullam, nisi ex superexactionis caussa haberent: vendi denique cum ipsis agris possent. Qua de caussa etsi non omnino serui, at certè quasi serui numerabantur: dicebantúrq; Ascriptitij, quasi agris illis

adſcripti & obnoxij. Iidem Tributarij dicuntur in l. ſeruos. 6. C. eodem & l.2. C. ſi vag.mancip.per. Dicuntur & capite cenſiti à Iuliano Patritio in Nouell.

CENSIO, inquit Feſtus li.3. æſtimatio, ſiue (ſi malis) deſcriptio æſtimatoria. Cenſio haſtaria, auctore eodem, dicebatur, cùm militi multæ nomine ob delictum militare iudicebatur, quòd haſtas daret.

Cenſionem facere dicebatur Cenſor, cùm multã equiti inrogabat. At Cenſionem bubulam Plautus feſtiuè vocauit verbera lori bubuli, cuius cenſura in ſeruos animaduertitur.

CENSITIONEM, pro cenſu dixit Aelius Spartianus in Peſcennio Nigro: Vos, ait, terras veſtras leuari cenſitione vultis, ego verò etiam aerem veſtrum cenſere vellem. Vbi Cenſere pro cenſum ex aere exigere, & aeri imponere accipi putem.

CENSITOR eſt qui cenſum agit, & percipit præſtationem tributorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, ſi cenſus non ſoluitur, vt D.de cenſ.l.forma.§. illa.& l.cùm poſſeſſor.§.cùm pro pecunia. D.eo. Sic accipitur in rubr.C.de cenſit.& cenſit.lib.11.

CENSORES dicuntur, vt vult Varro lib.de Ling. Lat. 4.ad quorum cenſionem, id eſt arbitrium cenſeretur populus. At vt Feſtus libr.3. quod quiſque, rem ſuam tanti æſtimare ſolitus ſit, quantũ illi cenſuerint. A Liuio verò lib.4.dicti quod cenſui præeſſent. Atq; duo primùm creati ſunt, Papirius & Sempronius, anno CCCX. vt ſcribit Liuius lib.10.& 55. Hæc de iis refert Cicero lib.3. de legi. Cenſores populi æuitates, ſoboles, familias pecuniáſq; cenſento. Vrbis templa, vias, aquas, ærariũ, vectigalia tuentor: populíque partes in tribus diſtribuunto: exin pecunias, æuitates, ordines partiunto. Equitũ, peditúmque prolẽ deſcribunto. Cœlibes eſſe prohibẽto: mores populi regunto: bini ſunto: magiſtratum quinquennẽ habento: eaque poteſtas ſemper eſto. Pedianus in Diuinat. Cice. Regẽdis moribus ciuitatis Cẽſores quinto quoque anno creari ſolebant. Hi prorſus ciues ſic notabant, vt qui Senator eſſet, eiiceretur Senatu: qui eques Romanus, equũ publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc nõ eſſet in albo centuriæ ſuæ, ſed ad hoc eſſet ciuis tantùm, vt pro capite ſuo tributi nomine æra penderet. Iidem completo quinquennio vrbem luſtrabant, & Suouetaurilia ſacrificia, de ſue, oue, tauro, faciebant. Eorum uotam ſucceſſores plerunque ſoluebant. Zonaras lib.2. creatus propterea vult Cenſores, quia Conſules rebus omnibus propter earum multitudinem ſufficere nõ poterant. Conſules enim omnẽ illam quæ tum Cenſoribus attributa eſt præfecturam, ad illud vſque tempus geſſerant. Eorum autem officium erat, vt ſcribit Liuius lib.40. legere Senatum, recenſere equites, agere cenſum, luſtrum condere. In omnibus precationibus hæc verba nuncupabãt, Vt ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat. Cenſori autem defuncto nunquam aliquis ſufficitur, auctor idem Liuius lib.4.5.6.9.& Plutarch.in Vitis. Liu.item libr.4. & 9. Cẽſuram primò quinquennem fuiſſe ſcribit: deinde Mam. Aemilium Dictatorem legem tuliſſe, vt Cenſura, quæ antea quinquẽnalis fuerat, annua & ſemeſtria eſſet. Idem lib.29. curam publicarum tabularũ Cenſorum propriam fuiſſe ſcribit, & ius ſartorum tectorum exigendorum. quod idem Pedianus in Verr.3. confirmat. Et de not. Cenſoria vide Valer. Max.& Cic.in Cluentiana.

CENSORIAE animaduerſiones, apud M. Tullium in Cluentiana, & Cenſoriæ notę paſſim, & Cenſoria ſeueritas, apud Gellium lib.4.cap.20.& Cenſoria ſubſcriptio, apud Ciceronem in Cluentiana, & Cenſoris iudicia paſſim apud M.Ciceronem, Cenſoria virgula apud M.Fabium lib.1.cap.2.

CENSORIÆ TABVLÆ. Harũ ſuſiſſimè meminit Varro li.5.de Ling. Lat. De iis autẽ & earũ cuſtodia non ſunt prætereũda quæ ſcribit Dionyſ. δηλοῦται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ τῶν καλουμένων τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ᾽ ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα παραδιδόναι. πολλοὶ δὲ εἰσὶν ἀπὸ τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά.

CENSVRA, Cenſoris munus, & dignitas, Gellio 4. c.20. ſic accipitur apud Plinium li. 14.c.4. Catonum, ait, ille primus triumpho, & cenſura ſuper cetera inſignis, &c.& Liuium lib.4. V.C. alios magiſtratus annuos eſſe, quinquennalem cenſuram grauem eſſe. Sumitur pro ſeueritate, correctione, & decreto, & lege. Plin.in Panegyrico. Nam vita principis, cenſura eſt, eáque perpetua: ad eam dirigimur, ad hanc conuertimur. Pro decreto accipitur in Decretali Pontificis Maximi Epiſtula, cap.1.in fin.extr. qui cleric.vel vouentes. & in c.decæterò. de teſtibus. in antiq. Cenſuræ etiam appellatione continetur excommunicatio, ca.2.de exceptionib.lib. 6. ſed & Interdictum, & ſuſpenſio, vt explicat Pontifex Maximus cap. quærenti. extr. de verbor.ſignifi. cuius rei cauſſa gloſſematarius ibidem adnotat, Cenſuram generale nomen eſſe, vbi explicatur quid ſit Cenſura eccleſiaſtica.

CENSVS eſt perſonarum, rerúmque deſcriptio: ſic ſumitur apud Pomponium l.2.§.poſt deinde.D.de origine iuris. Perſonarum quidem cùm ciues ſinguli in ſua tribu, claſſe, centuria, nomina ſua, vxorum, liberorum, libertorum, ſeruorúmque ſuorum, item cuiuſq; ætatem, & quam vrbis regionem habitarent, profiterentur. Bonorũ verò, cùm iidem patresfamilias prædia ſua cum vrbana, tum ruſtica, ſeruorum, pecudúmque numerum, fundorum inſtrumenta, ſupellectilem, pecuniæ denique numerum profitebantur. quod Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 4. & T. Liuius libro 1. 7. & 39. ſcribunt. Cenſus quoque nomine, ſubſtantia, bona, fortunæque comprehenduntur. Cicero in oratione pro Q. Roſcio, Quem tu, ait, ſi ex cenſu ſpectas, ciuis Romanus eſt. Vlpian.l.cogi.16.in princip.D.ad Senatuſconſultum Trebellianum. Hoc idem & ſi patrimonium fuerit rogatus reſtituere, & ſi facultates, & ſi quid habeo, & ſi cenſum meum, & ſi fortunas meas, & ſi ſubſtantiam meam. Hinc Cenſu manumitti dicebantur ſerui, qui luſtrati cenſu Romæ iuſſu dominorum inter ciues Rom. cenſum profitebantur: ait Vlp.cap.Inſtit.1.

Cenſum pro pecunia diſtracta accipit gloſſa in c.1.de in integrum reſtitut. pro penſione tamen, quæ prouentibus ſoluitur accipi ibidẽ veriùs putem. quod & Angelus Clauaſius in ſumma, in verb. Cenſus, ait: ſicque accipi debere ſcribit in c.quæſitum.1.q.3. Sic ſumi ſolet toto titul. extr.de cenſib. vnde nec immeritò, ſed μεταφορικῶς, reditum, ſiue prouentum appellant interpretes cenſum, tametſi à Doctoribus malè vſurpatum putet Oldendorpius.

Cenſum ita diffinit Theophilus in §.fina.Inſtitut.de libertinis, κῆνσος ἦν σανὶς, ἤγουν χάρτης ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν. Eſt igitur Cenſus tabula, ſiue charta, in qua Romani ſcribebant ſuas facultates: quo ſenſu accipitur apud Q.M.Scæuolam l. quæ quiſque.64. D.de acquiren.rerum domin. Marcellum l.cenſus.10.D.de probationib.& alibi ſæpè.& Caſſiodorum libro 3.variar. Epiſtol.penul. cuius hæc verba ſunt, Auguſti ſiquidem temporibus orbis Romanus agris diuiſus, cenſúque deſcriptus eſt.

Cenſus crimen, apud Hermogenianum in l. vix certis. D.de iudic. accipere debemus fraudati cẽſus crimen, per l.1. C.de quæſtionib. atque ita explicat Accurſius in d.l.vix certis.

Census lustralis, apud Vlpianum in Instit. appellatur, quo lustrabantur ciues quinto quoq; anno, acto censu, ad discrimen census equestris, senatorij, aut eius census qui in prouincijs agebatur: sic dictus à lustri spatio, vt si quinquennalis census diceretur.

Census nouus dici potest, qui in fundatione ipsius ecclesiæ impositus non est, gloss. in cap. significauit. de censib. in antiq.

Census passiuus, apud Tertullianum in libro de Monogamia, significat infinitum, vagum, & liberum censum, vt apud eum interpretatur B. Rhenanus.

Censui censendo agri propriè adpellantur, qui & emi, & venire iure ciuili possunt, vt scribit Festus lib. 3. cuius rei exemplum extat apud M. Ciceronem in Oratione pro L. Flacco: illud, quæro, sintne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nécne sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu deniq; ista prædia censuisti? Hinc

Census dictus est, tributum quod prædiis prouincialibus imponebatur, & fisco pendebatur, Constant. l. 2. C. sine cens. vel reliq. Qui comparat, censum rei comparatæ agnoscat, neque liceat alicui rem sine censu vel comparare, vel vendere.

Censum agere, peculiare verbum est historicis, pro recensere, vel capita vel patrimonia profiteri, vt adnotat Zasius l. 2. §. post deinde. D. de orig. iur. Titus Liuius libro 4. scribit, Papyrium & Sempronium censui agendo à populo præfectos. Itaque Censum agere, est describere & æstimare subditos profitentes & capita, & patrimonia sua iurato.

Censu manumitti olim dicebatur, qui lustrali censu Romæ iussu dominorum inter ciues Romanos censum profitebantur, vt auctor est Vlpianus noster in Epito. titul. 1. Sic etiam legendum adfirmare ausim apud Gaium libro 1. Institutionum, titul. 1. cuius hæc verba sunt: Ciues Romani sunt, qui his tribus modis, id est testamento, aut censu, aut ante Consulem fuerint manumissi. vbi pro Censu legitur in quibusdam exemplaribus in Ecclesia.

Cenarii à censu ducuntur. Horum fit mentio in l. si quis intra. 7. C. de bonis proscript. Sunt hi qui censum pendere debent, quique censibus obnoxij sunt: pro qua voce in C. Theod. eodem tituli. legitur Cæsarij. quo fit vt in quibusdam exemplaribus manuscriptis Cod. Iustinianei sic legatur: atq; vox Cæsarij omnibus fere probatur.

Censuales, ij sunt qui dicuntur Tabelliones, & scribæ, & librarij censualis ministerij: id est qui operam suam accommodant magistro census in vrbe, & acta Senatus conficiunt. Sic accipi debent in l. 2. & 4. C. de princ. ag. in reb. lib. 12. & in rub. de tab. scribis, logographis & censualibus, lib. 11. C. Sic & apud Capitolinum in Gordianis: Senatusconsultum tacitũ, inquit, fieret, ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent. Et apud Symmachum in Epistolis: Argenti, ait, publici ratio, quod censualibus editores munerum contulerunt. Et in Nouell. 17. Censualis adparitio, pro magistri Census adparitoribus, qui elogia intimant. sic sumitur in Iustini constitutione l. consulta. C. de testam. Hi Censuales etiam vocantur legati ad Census accipiendos, apud Hermogenianum l. 1. D. de mun. & honoribus (vbi in editione Florentina lege scribatus, pro scribitus.) de quibus etiam meminit Nouella 17. §. ἀλλ' ἐπειδὴ. vbi κηνσουάλιοι eos adpellat Iustinianus. Iulianus & vetus interpres verterunt Censuales: vide Accursium in §. coges. in auth. de man. princip. Hi etiam Prætores & Quæstores nominant, vt ea Cod. Theod. sexto colligi potest, & l. 1. C. eo. de priuil. dom. Aug. His etiã iunguntur subscribendarij, scutarij, diurnarij, regendarij, l. 8. Cod. Theod. de cohor. princ. & alij in l. vlt. C. de tab. scrib. log. Et

Censualis contractus est, cùm quis ius, quod in re habet, siue directum, siue vtile dominium, alienat prorsus in alium, pro certa pecunia. puta pro centum, & præterea constituto annuo censu. Sed per emphyteuticarium contractum non transfertur omne ius in emphyteutam, l. 1. C. de iure emphyteu. vbi vide Doctores.

Censualium equorum fit mentio in l. comperimus. 19. C. de cursu public. lib. 12. sed verius est vt ibidem legas *Cursualium*, hoc est, cursui destinatorum, vt & docet ἀντιγραφή, & rubric. illius tractatus: cuius rei etiam indicio est quod his verbis scribit Cassiodorus lib. 5. Variarum epistul. ad Mammillam: Qui suprà, inquit, euictionum numerum cursuales equos vsurpare præsumunt.

Censualis forma quæ sit, adparet ex l. 4. & pass. D. de censibus. vt agri nomen, ciuitatis, & pagi referatur in censum.

Censualia munera, l. 2. C. de priuileg. eorum qui in sac. palat. milit. lib. 12.

Censuale officium, in l. testamenta. 18. C. de testam. exponit Alexander Imolensis ibid. Censuum magistrum: cuius expositio iuuatur noua Iustiniani constitutione. 44. §. ἐπειδὴ δὲ ἴσμεν.

Censualis professio, in l. censualis. 7. C. de donatio. & l. omnes. 3. sine cens. vel reliq. C. Theod.

Censuales paginæ, l. 6. C. Th. sine cens. vel reliq.

Censuales libri ac tabulæ. l. 4. de agricol. & censit. libr. 11. C. qui sint ex eo loco disces aperté.

Centena pondo, inquit Festus libr. 3. dicebant antiqui referentes ad libras.

Centena, ordo est, & dignitas, & gradus promotionis in schola agentium in rebus, l. 1. de Cæsarianis. C. Theod. & l. 1. C. Theod. de murilegul. l. 5. C. Th. de decurionibus, & alibi passim in eo. Cod. Hinc

Centenarii dicebantur, qui eum gradum in schola agentium in rebus tenebant, l. 1. C. de lucris aduocat. lib. 12. l. 4. C. de ag. in reb. eo. lib. & l. 1. de exact. tribut. lib. 10. C. & alibi passim. Porrò qui Centuriones veteribus dicebantur, eos suis temporibus Centenarios dici solitos refert Vegetius lib. 2. cap. 13.

Centenariæ coenæ, vt ait Festus lib. 3. dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus, præter terræ nata, impendebatur, id est, centum assibus, qui erant breues numi ex ære.

Centenarii liberti in lege Papia dicebãtur qui centum millium sestertiorum rem habebant, l. si libertus. D de iur. patro. & §. posteà. Instit. de succes. liber. Hi, vt scribit Asconius, Censi dicebantur, veterum more. Quòd autem apud Imp. §. seq. legitur, Centum millia sestertium centenis aureis comprehendi, falsum esse annotat Hotom. Non enim, inquit, centeni, sed mille ni aurei siue solidi centum sestertium millia conficiunt. Quapropter aut hallucinatum Tribonianum fuisse, aut locum corruptũ, in Inst. comment. docet. Vide Aureus.

Centesima vsura, vide infrà Vsura.

Centesima apud Catonem, in capite de oleæ pendentis lege, centesimæ est accessio, quam in redigenda pecunia coactores exigunt. Hæc sunt verba Catonis: Qui oleam emerit amplius quàm quanti emerit, omnis pecuniæ centesima accedit. Cic. pro Rabirio: Vt ũ accessionem decimæ, vt facere nostri coactores solent centesima, an decessionem de summa fecerit.

Centesimus lapis, pro milliario accipitur in l. propter litem. 21. §. licet. D. de excusat. & §. qui autem excusare. Instit. eodem titul. atque ita videtur explicare Vlpianus l. 1. § 1. D. de offic. præfect. vrb. & Theophil. ad §. qui autem excusare.

Centesimæ Kalendæ, apud Paulum in l. centesimis. 46.

D. de verborum obligationibus. dicũtur centesimua mensis, And. Alciato & Iac. Cuiac. interpretibus in d. l. centesimis. quidam centum annos interpretabãtur, quos reprehendit idem Alciatus libro secundo Parerg. cap. 23.

CENTESIMARE, apud Iulium Capitolinum in Opil. Macrino, militare verbum esse ait Egnatius ad illum. Milites enim vbi quid grauius admisissent, sæpe decimus quisque, interdnm centesimus extremo supplicio adficiebatur. Verbum hoc Centesimare Macrini proprium scribit fuisse Capitolinus, cùm se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione aut vicesimatione.

CENTIENS, pro centies in Pandectis Florentinis sæpè reperimus. Quo in genere scire oportere admonuit Augustinus libr. 2. cap. 6. Emend. veteres inter E. & S. posuisse N. vt mollius proferrent. Hinc sæpe in P. Fl. thensaurum, & vicensimum &c. legimus. Caper tamen, vt annotat Cuiacius, hanc scripturam non probat, & vnà cum Donato Thesaurum Græco more veteres pronuntiasse scribit.

CENTIAS aureorum, in l. propemodum. in Pand. Flo. incipit tantum. 88. D. de verborum significationibus. compendiario dicendi genere significantur centies centena millia aureorum, G. Haloandro interprete, cuius interpretationem probat A. Augustinus libr. 2. cap. 6. Sic decies sestertium, pro decies centena millia sestertium.

CENTONES, vela sunt ex pllis caprarum, sine panoi crassiores, ex lana diuersornm colorum consuti. Meminit eorum Vlpianus l. quæsitum. 12. §. si domus. D. de fund. instru. Alexan. Neapolit. lib. Genial. dierum. Diaere autem, inquit, centones ex villis grossioribus sagula intexta vilioribus pannis, quibus domorũ tecta, tabulata, aut ligneæ machinæ militares, aduersus Incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. Vide in Chiliad. Erasmicis, Farcire centones.

CENTONARII, de quibus in l. 1. & 2. C. Theo. de centonariis & dendrophoris.

CENTVM anni, finis vitæ longæui hominis, l. an vsusfructus. D. de vsufruct. Sic & centesimus annus, vt ait Caius l. 56. D. de vsuf. Vide infrà, Vita.

Centum, quæ in arca habeo, apud Vlpianum l. 1. §. adeò. D. de dot. prælegata. ad rei veritatem pertinent, eámq; spectant: atque ideo si nihil sit, nihil debebitur.

CENTVMVIRI, iudices quidam erant, vel Ouidio teste, lib. 3. de Ponto,

Vtque fui solutus, sedissem forsitan vnus
De centum iudex in tua verba viris.

non autem magistratus. De quibus ita Festus libro 3. Centumuiralium iudicia, à Centumuiris sunt dicta. Nam cùm essent Romæ triginta & quinque tribus, quæ & curiæ dictę sunt, terni ex singulis tribubus sunt electi ad Iudicandum, qui Centumuiri adpellati sunt: & licet quinque ampliùs quàm centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centum viri sunt dicti. Cicer. lib. de Orat. 1. Nam volitare in foro, hærerę In iure, ac Prætorum tribunalibus iudicia magna obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate & iure certetur: iactare se in caussis Centumuiralibus, in quibus vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorũ mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, ceterarúmque rerum innumerabilium iura versentur: &c. Posterioribus autem temporibus eorum iurisdictio multũ creuit, vt ex Fab. lib. 4. cap. 1. videre licet: item lib. 5. cap. 2. & lib. 11. cap. 1. Auctus autem est postea Centumuirorum nnmerus, scilicet ad centum octoginta, manente tamen semper nomine, diuisúsq; in quatuor consilia pari iudicum numero, vt testatur Plinius libr. 6. Epist. quibus omnibus præerat prætor, vt idem libr. 5. significauit his verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prętor, qui Centumuiralibus præsidet, &c. Erant autem Centumuirorum consilia quatuor vsqueadeo proxima inter se, vt actiones vnius Tribunalis ab alio exaudiri possent, vt ex eodem Plinio lib. 2. Intelligimus, & Quintiliano lib. 12. vbi meminit Trachalli.

CENTVMVIRALES caussas suprà memoraui: de his loquitur Plin. lib. 2. Epist. 14 ad Maximũ. Eas in duas hastas diuisas docet M. Fabius lib. 5. ca. de pręiudiciis.

Centumuiralis hasta, quæ in foro centumuirorũ erigebatur, vt sciret populus iudicandi tempus. Idque nostro quoque seculo plerisque io locis receptum videmus, vt iudicij auctoritas soléni baculo significetur: vt scribit Bud. l. 2. D. de orig. iu. Centumuiralis auté hastę meminit Suetonius in Augusto. cap. 36. in hæc verba: Auctor & aliarum rerum fuit, in queis ne acta senatus publicarentur, &c. vt cura ærarij à Quęstoribus vrbanis ad Prætorios prætorésve transiret: vt centumuiralem hastam, quam Quęstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent.

Centumuirale iudicium, pro inofficiosi testaméti querela accipitur in l. Titia 13. D. de inoffic. testa. & in l. prætor. 30. de lib. leg. & l. fin. C. de petit. hereditа. Vsucapiones quoqne, tutelæ, gentilitates, &c. quæ suprà ex Cic. adnotauimus. A Valerio Maximo hastę iudicium vocatur: Centumuiros enim, hasta in foro posita, iudicasse constat.

CENTVRIA, inquit Festus libr. 3. in agris significat ducenta iugera: de qua ita Varro li. 4. Ling. Lat. Centuria prima à centum Iugeribus dicta, pòst duplicata nomen retinuit: vt tribus multiplicatæ idem nomen tenent. Huius etiam idem in libro de re Rustica meminit: Bina iugera quòd à Romulo primùm diuisa dicebantur, viritímque quòd heredem sequerentur, heredium appellarunt: hæc postea à centũ, centuria dicta. Quo sanè loco non dicit initio centum iugerum, vt hîc fuisse: nec sibi vtrobiq; constare videtur. Siculus Flaccus in lib. de conditio. agr. Centuriis. ait, quarum mentioné nũc facimus, vocabulũ datũ est ex eo: Cùm antiqui Romanorũ agrũ ex hoste captũ victori populo per bina iugera partiti sunt, cétenis hominibus ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto Centuria iustè adpellata est. Sic sumitur in l. oés. 10. C. Th. de anno. & tributis. & in Nouella. Iustin. 128. in princip. In hoc significatu Centuriarũ modum docet Hygenus libr. de limitibus constit. earumdem inscriptiones Siculus Flaccus lib. de condit. agrorum. Hinc eodem sensu

CENTVRIATIO, apud Siculũ Flaccũ, diuisionis forma.

CENTVRIA verò in re militari, auctore Festo li. 3. centum homines significat. Hinc Varro lib. 4. Ling. Lat. Centuriæ quæ sub vno centurione sunt: quorum centenarius iustus numerus.

CENTVRIO apud Macrum l. milites agrum. §. inreuerens. D. de re milit. & in rub. C. Theod. de centurio. qui centum militibus præerat. Centurionum autem insigne erat vitis, quam manu gestabant, vt ait Plinius libr. 14. cap. 1. Vites in castris summam rerum imperiúmque obtinent. Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas ducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Cuius rei & commeminit Alex. ab Alex. Genialium dier. libr. 6. cap. 8. & Macer d. §. inreuerens. ibi, qui vitem tenuit, id est, centurionis munere functus sit. Habebant & corpus, quod deserere non licebat, l. vnic. C. Theodo. de Centurio. Centyrionem verò pro Centurione posuit editio Florentina, in l. inter socerum. §. conuenit. D. de pact. dot. & l. centyrio. D. de vulga. ídque more veterum, qui y, pro, v, vsi sunt. Sed & ὑψηλὸν, hac figura, υ, vidimus sępe in Diogene Laërtio, 10 libr. Decret. quæ est forma, u, Latinorum: nam

veteres

veteres Syllam, & Sullam dixerunt. Centurio primipili dicitur, qui & primipilarius Ant. August. ad Modestin. D. de excus. tut. Hi Tacito sunt centuriones primorum ordinum, primus princeps, primus hastatus.

Centuriata Comitia, Festo lib. 3. quia Pop. Rom. per centum turmas (quidam pro turmis Centurias legunt) diuisus erat. Asconius, Centuriata comitia dicuntur, cùm ab omni sexu & ætate fertur suffragium; quòd per centenas turmas diuisus erat populus Romanus. Et

Centuriata lex, vide infrà Lex.

Centuriatus ager, in ducena iugera definitus, Festo lib. 3. quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit. Centuriatum etiam exercitum dixit Varro li. 5. Ling. Lat.

Centussis, id est, centum asses. As enim libræ erat pondus, vt scribit Varro lib. 4. Ling. Lat. hinc vnum pondus assipondium dicebatur: deinde ab numero reliquum dictum vsque ad centussis. Idem Varro apud Gellium libr. 15. cap. 18. Nunc qui illum norunt volunt emere millibus centum, te qui nouit nemo centussis: id est centum assibus, & positum est pro centusse. Budæus in Forensibus hoc verbo etiam centum asses significari scribit.

Cera notissimo significatu (significat enim quod, melle ex fauis expresso, superest) sumitur in c. vnic. de offic. custod. in antiq. Cera etiam pro epistulis & pugillaribus sæpissimè veteribus accipitur: Iuuenalis,

Nonne libet medio ceras implere capaces?

Hinc profectæ formulæ Cera prima, secunda, ima. Suetonius in Cæsare: Q. Pædium (inquit) ex quadrante heredem instituit, reliquos in ima cera: hoc est in extrema parte testamenti. Hinc Cera prima est testamenti institutio, vt scribit Alciat. li. 4. Parerg. ca. 6. Nam veteribus institutio heredis, caput & fundamen totius testamenti erat. Sed hoc emendasse se Iustinianus ait d. 5. ante heredis. Hinc

Ceratæ tabulæ, pro codicillis, & pugillaribus ponuntur, vt adnotat Viglius in 5. nihil autem. Institu. de testa. ordina. Veteres enim ceratis tabulis vsos scribit Antonius August. lib. singu. ad Modesti. l. si duas. 5. si verò. D. de excusat. Hinc & Cereæ tabellæ, id est ceratilitæ, vt ait Alex. ab Alexand. libr. 2. cap. 30. Gen. dier. in quibus monumenta literis nonnunquã mandabantur: aliquando duplices, plerunque triplices, aut quintuplices, colore diuersæ. Et paulò post: In triplicibus epistulas, in quintuplicibus honores & magistratus, in duplicibus si quid esset arcanum, & subticendum, interioréque animi notas magis adnotabant.

Ceramium, amphora Attica, Antonio August. lib. 2. cap. 11. capit autem vrnas tres.

Cerætes, in ponderibus, oboli pars media est, habens siliquam, & semis: sicut in ea re testis est Isidorus lib. 16. cap. 24. Etymolog.

Κεράτιον numi genus, quod sex obolus, seu folles valebat, cuius mentio fit in Nouella Iustiniani constitut. 59. 5. Διὸ δῆ. Iulianus Patritius vertit siliquas. & Leonis Nouel. 83. in fine. Harmenopulus in legibus agrariis, παρὰ χεῖρα ὑπὲρ ... κεράτιον ... δίδωσι.

Κερατισμὸν adpellant Græci quod Cassiodorus lib. 4. Siliquaticum. Est autem id quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam.

Ceraunium, in l. fi. 5. species. D. de publican. & vectiga. gemmæ genus, ab eo nomen habens, quòd non alibi quàm in loco ictui fulminis proximo inueniatur. Feminino genere dixit Plinius lib. 37. cap. 9. idque candidũ esse ait. Lampridius in Heliogabalo, Parauerat (inquit) & in ceraunis, & in hyacinthis & in smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid grauius immineret. Ceraunia coruscare dixit Tertullianus lib. de habitu Muliebri, non procul ab initio: habet enim intus stellam coruscantem, vt ait Zeno.

Cerdo, qui & Lucrio dicitur. Est enim artifex sordidus, qui artes illiberales quæstus gratia exercet: quales sunt veteramentarij (vt Suetonius appellat) consutores.

Cerebrosi boues, contumaces, vt homines, à peruerso cerebro, qui toti suo consilio hærent, & iracondiæ obtemperãt, & à nemine persuaderi possunt. Columella libr. 2. Cerebrosum quidam interpretantur ἐξίτηλον & ἐξόχολον.

Cerno, à creo dictum putat Varro libro 5. Linguæ Latinæ, ab eo, quòd cùm quid creatum est, tunc denique videri ait. Libri tamen veteres sic habent, referente Scaligero, *Dictum Cerno à cereo: Cereo enim à creo.* A quo in Saliari carmine Cerus manus, id est creator bonus. Atque hinc Ceres dicta, vt vult Festus, quòd omnia creet: non à gerendo, vt Varro & Cicero. Cernere in varios ferri significatus scribit Nonius: pro videre accipitur apud Publ. Virgilium libro tertio AEneid.

Cernimus adstantes nequicquam lumine toruo.

Sic sumitur in c. nisi com. vers. nec putes. extra de renuntiatio. in anti. Cernere, iterum disponere. Lucillius Satyrar. lib. 5.

Postquam præsidium castris educere creuit. Cernere, dimittere. vnde vitam cernere dixit Varro in Didascalo. Cernere est iudicare, Pacuuius in armorũ iudicio: Et æquum, inquit, & rectum est quid postulas, iurati cernant. Cernere sonat etiam, eodem auctore, audire. Cernere etiam Varroni libr. 6. Ling. Lat. significat constituere. Vnde dicebant veteres cernere hereditatem, id est, se heredem constituere: & cernito in testamento, id est facito videant te esse heredem: vt Varro interpretatur: quo sensu accipitur in l. t. C. Gregoria. de patria potestat. Hinc

Cretio, quam ita diffinit Vlpianus eod. titulo. Cretio, ait, est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum vtrum expediat ei adire hereditatem. quã Vlpiani diffinitionem probat Isidorus lib. 5. Etymolog. cap. 24. his verbis: Cretio, inquit, est certus dierum numerus, in quo institutus heres aut adit hereditatem, aut finito tẽpore cretionis excluditur, nec liberum est ei vltrà hereditatis ius capiendæ. Cretionum solennitatis meminit constitutio l. vnic. C. Theod. de cretione & bonorũ possessioni. & l. 2. C. Theod. de mater. bonis. Cretionibus, pro curationibus in c. ius Quiritum. 1. distinc. reponendum potem. quod & res & verba indicant, quæ ex Isidoro lib. 5. Etymolog. transcripta à Gratiano fuere. Cretionum solennitates sustulerunt imppp. constitutiones l. 1. C. Theod. de mater. bon. l. cretionum. C. de iure delib. Cretionum genera duo constituit idem Vlpianus d. tit. 22. 5. cretio autem. vulgarem, & continuam.

Cernere, & pro herede se gerere hoc differunt, quòd qui cernit, verba cretionis pronuntiat, quę retulit Vlpian. cap. Inst. xxii. CVM ME MÆVIVS HEREDEM INSTITVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNOQVE. Qui se pro herede gerit, re tantum ipsa heredem se esse declarat: vt si auctionem faciat, seruis cibaria mandet. Itaque Paulus in l. 9. D. de acq. hered. Pupillus, inquit, si fari possit, cum tutoris auctoritate potest hereditatem acquirere. Si fari possit, id est, si verba cretionis pronuntiare possit. Cernere autem hereditatem Græcis dicitur περιέχεσθαι τῆ κληρονομίᾳ, vt in Lexico, quod est in æde B. Germani ad Lutetiam Parisiorum, legitur.

Cernere in l. fin. in fin. C. de Iudæis. ponitur pro intelli-

gere & scire μεταφρενῶτ: Et qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi: cum damno quinquaginta librarum auri fraudetur ausibus suis, cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnę sanguinis destinandus. Quorum verborum frequens est vsus in eandem rem, in pœnis scilicet irrogandis.

CEROFERARII, sunt quos Græci Acolythos vocāt: horum fit mentio c. cleros. non procul à fine 21. distinctio. &c. si quid post. §. deseruientes. 33. distinct. vtrobique eorum officium explicatur.

CERTARE, in l. quod certatū. C. de postum. heredib. institu. & l. cum quidam. C. de legat. est inter se contendere, & controuertere, & inuicem de re aliqua disputare. Sic sumitur apud Virgilium Ecloga 5.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Certare autem cum vsuris fructibus prędiorū dicuntur, quorū vectigalia vix aut ne vix quidē vsuris soluendis paria esse possunt, Ciceroni in oratione 2. in L. Catilinam: Neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. quòd si maturius facere voluissent, neque (id quod est stultissimū) certare cum vsuris fructibus prædiorum: locupletioribus his & melioribus ciuibus vteremur.

CERTAMEN, de quo infrà in l. liberto. §. Lucius. D. de annu. lega. significat ludos & spectacula, & cōflictus. sic sumitur in l. 3. C. de spectacul. libr. 11. Certamen etiam μιλαφρενῶτ sumitur pro iudicio contradicto, in quo confligunt litigatores, in §. si verò altera. in authenti. de nupt. constitu. 22. ita vertit ibi vetus interpres, pro quo Iustinianus dixerat τῶν ἀγώνων. Certaminum autem genera quatuor fuisse apud Græcos, (quibus ἀγῶνες dicebantur) scribit Budæus in prioribus adnot. in Pandect. Olympia, Pythia, Nemæa, Isthmia, quæ & sacra certamina adpellantur, eodem auctore. Hæc explicat Alex. ab Alex. lib. 5. ca. 8. ad cognitionem multarum legum Digesto. & Codic. De iis etiam loquitur Pollux. lib. 3. ca. 30. & Cælius Rhodig. libro 13. capit. 30. Extat autem libr. 1. Epigram. tetrastichon Archiæ de his quatuor certaminibus, his verbis:

Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα τέσσαρες ἱροί,
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων.
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Certamen Chrysanthianum, ab aureo flore præmio victoris nuncupatum, ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, id est, ab auro, καὶ ἄνθος, flore. Huius ludi meminit Iurisc. in l. penult. D. de ann. legat. Certamen publicum apud Vlpianū l. qua actione. §. si quis in colluctatione. D. ad leg. Aquil. dicitur, Accursio interprete, quòd publicæ lętitiæ gratia fieret, vel quòd populo exhiberetur. Certamen Circense, in l. eos qui. de spectacul. lib. 11. accipiunt Græci interpretes pro equestri conflictu: vide infrà in verb. Circenses.

CERTATIONEM, pro cognitione extrema accipi putant quidam in legibus, quas refert M. Cicero libro tertio de legibus, MVLTÆ POENÆ CERTATIO ESTO.

CERTIORARE, pro certiorem facere, non semel dixit Vlpianus l. si fideiussor. 29. D. mandati. & l. 1. D. de actio empti. l. 1. in fine. D. de eo qui pro tutor. sed id verbum à Triboniano pro venustiori alio repositum putem: tametsi sciam Alciatum existimasse Certiorare eadem ratione dictum, qua Meliorascere, apud L. Columellam.

CERTVM in iure dicitur id, cuius qualitas & quantitas apparet, l. stipulationum. 74. D. de verb. oblig. vbi Caius scribit certum esse in Stipulationum tractatu quod ex ipsa pronuntiatione adparet quid, quale, quantúmque sit, veluti aurei 10. fundus Tusculanus, homo Stichus. Certum in actione, Si certum petetur, pro certa pecunia numerata accipitur. De ea enim actionem hanc comparatam esse scribit Vlpianus l. 1. D. de cōdict. tritic. Inde Certæ pecuniæ actio, apud Senecam lib. 3. Benefic. capit. 7. Et

Certa pecunia credita M. Fabio libro 4. capitulo secundo. Satis, ait, est dixisse certam pecuniam peto ex stipulatione. & Scæuolæ l. fin. §. Lucius. In princi. D. de condi. indebiti. Certa pecunia igitur, dicitur cuius qualitas cum quantitate expressa est: veluti H-S decem millia, aut pecunia quæ in illa arca est. idem enim valet ac si diceret, qualis quantáque in illa arca est, l. 7. §. penult. & l. vlt. D. de contr. empt. Incerta verò, cuius aut qualitas, aut quantitas expressa non est. veluti aureos dare spondes? vel, Numorum decem millia dabis? &c.

Certum etiam dicitur, quod clarum, manifestúmque est, Alciato in dict. l. certum. Sic accipitur in c. de capitulis. 10. distinct. Quandoque accipitur pro eo, quod dicimus verum constet, l. si filius. D. de ritu nupt. Sunt tamen qui certum ibidem, pro verisimili accipiant.

Certum est (quod ad certi condictionem adtinet) cuius species vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungatur, qualis, quantáque sit, citra omnem ambiguitatem ostenditur. Nam & Pedius libro 1. de stipulationibus, nihil referre ait, proprio nomine res adpelletur, an digito ostendatur, an vocabulis quibusdam demonstretur, quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præstant. l. certum. D. si cert. pet. & certi. condict.

Certum etiam Alciato, d. l. certum. id propria significatione sonat, quod liquidò adparet, & oculato sensu deprehenditur, à cernendo ducto verbo.

Certum etiam illud dicitur, quod tempore stipulationis in aliquo certo loco est, veluti VINVM, OLEVM, TRITICVM, QVOD IN HORREO EST, DARE SPONDES? Incertū ergo est quod nondum natum est, l. vbi autem. 75. §. illud dubitationem. D. de verborum obligationib.

Certi condictio, vide infrà Condictio.

Certum contractum, in l. certi. 9. in princip. D. si cert. petat. adpellant Accursius, Bartolus, & Baldus, qui certum continet: quorum sententia iuuatur Iustiniani constitutione l. vnic. C. de sentent. quæ pro eo, quod interest profer. Quidam interpretatur certos contractus, qui certum nomen habent: incertos, qui incertum: quæ interpretatio etiam ferri, iuuaríque potest d. l. vnic.

Certi anni, in constitutione Imppp. l. si certis annis. C. de pactis. dicuntur Accursio ibidem pauciores tribus. Bartolus & Baldus longum tempus interpretantur. Alciatus in Bartoli & Baldi sententiam pedibus it, tametsi alioquin pro triennio accipi credat. Accursij sententia iuuari videtur l. 1. C. de fideicommis. & cap. 1. de præscriptio. in antiq. Ni dicas vtrobique iure speciali triennium præstitutum: quod magis est. Nam in l. 2. C. de fideicommiss. alimentorū. in d. c. 1. de præscript. fidei Christianæ fauor versatur.

Certiorem confessionem falsæ videtur opposuisse Vlpianus l. 1. §. si quis vltrò. D. de quæstionibus. licet quidam putent ibidem pro verisimili accipiendam: verius tamen est vt pro veris argumentis confirmata sumatur.

Certū corpus in l. sed & si. 10. D. de accept. & alibi propriè Iurisconsulti appellant, quod dialectici indiuiduum: Incertum verò, quod illi genus. Qua de caussa inter se opponuntur in l. 1. §. non solum. D. ad leg. Falcid.

Certus homo, cuius qualitas definita est: nam de quantitate non laboratur: qualitas autem aut nomine ostenditur

ditur aut demonstratiooe, ant natione: nomine, vt Pamphilus, Stichus, Dama: demonstratione, vt si digito notemus, veluti cum dicimus, Hunc hominem meum esse aio: natione, vt Syrus, Phryx: & sic dicitur ad differentiam hominis in genere, l. Neratius. D. de condict. indeb. Huic opponitur homo incertus, l. heredes. 25. §. si incerto. D. famil. erclsc.

Certum ius in constitutione Alexandri Imp. l. 2. C. de solut. sumitur pro claro & sperto. Certum ius hoc est expressa & aperta lege cautum. Certũ ius verò apud Pomponium l. 2. in principio. de origi. iur. dicitur scriptum, vt colligitur es §. exactis. d. l. 2. Sic Certa lex, in scriptis redacta, & lata, perscriptáve, dict. l. 2.

Certus locus, in l. locus. D. de acqu. pos. & l. 4. D. pro empt. dicitur qui pro diuiso possidetur, quæ interpretatio cõprobatur l. 1. D. de euict. & l. Pomponius. 8. D. de rei viodic. Alcistus ad d. l. locus. certum locum ita diffinit, qui certis finibus sit comprehensus. quæ diffinitio iuuatur d. l. Pomponius. 8. Incertua autem, cuius qualitas, aut quantitas non apparet, l. cum post. 69. §. gener. D. de iure dot. veluti qui pro indiuiso dicitur. In eundem sensum dicitur

Certa pars, scilicet, quæ pro diuiso possidetur. opponitur enim ei, quæ pro indiuiso est, l. 1. §. hoc interdictum. D. vti possid. Alciatus autem in d. l. locus. ait ex Bartolo, Oldrado, Iacobo Rain. Alberico certam partem pro indiuiso possideri, cùm tertiam, putà, partem huius fundi habeo, et si nesciam quantus sit totius fundi modus. Verius tamen est partem, quæ pro indiuiso possidetur, incertam esse: cùm magis intellectu, quàm corpore partes habeat, nec oculis demonstrari possit, l. seruus communis. D. commnd. Aliter certam, & incertam partem accipimus in co, quod dicimus, partem incertam possideri non posse, l. 3. §. incertam. D. de acq. posses. sed id subtilitate mera dictum est, l. si sur. §. fi. D. de acq. posses.

Certa onera dicuntur alimenta aliquo certo loco præstanda, vel tributa, l. si fideicommissum. D. de iudic.

Certo certius, prouerbialis [illegible], qua verissimum significauit Vlpianus l. ait Prætor. §. si cùm mulier. D. quæ in fraud. cred.

Certus dicitur is, qui ab integræ fidei aliquo admonitus est, l. si quis ita. 16. D. de testa. tutel.

Certa dies, cui numerus adiectus est, veluti Kalendis Ianuarlis centesimis, l. si dies. 21. D. quando dies leg. ced. & tunc dies statim cedit. Huic opponitur incerta dies: veluti cũ pubes erit, cum nupserit, d. l. si dies. & hæc conditionem facit, l. dies incertus. D. de condit. & demonstration.

Certæ & solennes actiones, certis formulis comprehensæ, adstrictæque, l. 2. §. deinde ex his. D. de orig. iur. Sic in eundem sensum

Certa verba, in §. procurator. Institut. de iis per quos agere pos id est præscripta, concepta, & solennia, & vt Theophilus ibidem vertit ῥητικά, hoc est formalia, & certa forma concepta. Certa verba dixit M. Cicero lib. 2. de Nat. Deorum, pro solitis, & solennibus. Varro libr. 5. Ling. Latin. Hinc fasti dies, quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari.

CERVICALIA vestis nomine contineri putat Vlpianus l. argumento 25. §. 1. D. de aur. & arg. Quod si ad mundum muliebrem ea pertinent, significari putat hoc nomine Hotom. quæ Græci περιτραχήλια nominant, quæque Iul. Pollus in mundo muliebri recensetsin virilia sunt, ea quæ frigoris vitandi caussa ceruici circundantur.

CERVICES erigere, est Imper. Constantio, io eum cui gratitudo debetur, irreuerentem esse, l. 2. C. de libertis & liber. eorum. Notum, duræ ceruicis hominem dici, quasi indomabilem, more ferocium boum, quíque ceruice erecta, & rigida contumacism quandam præ se ferat, tanquam nemini ceruicem inclinare volens, cap. nisi cùm pridem. §. propter malitiam. de renunc.

CERVISIAM vini adpellatione contineri negat Vlpianus l. si quis vinum. 9. D. de trit. vino oleóque leg. rectè. confici enim eam ex frugibus Plinius lib. 22. c. 25. scribit.

CERYCIA erant, quæ legati ferre solebant, nequis eos violaret. Sic sumitur in l. sanctum. D. de rer. diuis. quod & Iul. Pollus libro 8. Onomastic. his verbis docet, κηρύκειον φόρημα ἦν τῶν πρεσβέων. Apud Suidam, κηρύκειον, ξύλον ἔχον ἑκατέρωθεν δύο ὄφεις περιπεπλεγμένους, καὶ ἀντιπροσώπους ἀλλήλοις κειμένους. Non igitur ornamento tantum erant, vt putat Alexander Genial. dierum lib. 4. sed & tuitioni, d. l. sanctum.

CESSARE, pro in mora esse accepisse videtur H. Modestinus l. tutor. §. Lucius. D. de vsuris. & alibi. Sed & pro frustrari sumitur in l. 5. §. Imperator. D. vt io poss. leg.

Cessare partem dixit Iauolenus l. Mæuio. 41. D. de legat. 2. pro deficere: & cessantium, id est, deficientium partes, eodem sensu Paulus l. diuus. 7. D. si cui plus quàm per leg. Falc. Sic Romanus Pootifex, Cessante caussa cessat effectus, id est, deficiente, & sublata, c. cùm cessante. extra de adpel. & vide A. Tiraquellum tracta. Cessante caussa. Cessantem quoque demonstrationem apud Papinianum accipere debemus, pro deficiente probatione l. cùm ex pluribus. 97. D. de solut.

Cessare edictum dixit Vlpianus l. quòd si. 3. D. ne quis eum qui in ius voc. pro eo quod est locum non habere, & ad eum casum non pertinere.

Cessare libertatem, Et

Cessare additionem, apud Vlpianum l. ergo. 4. §. si in fraudem. & §. si bona. D. de fideicomm. libert. accipi oportet, hoc est non valere, & ei actui locum non esse.

CESSIO, vide suprà in verb. Cedere.

CESSIONARIVS dicitur ille, io quem transfusa est obligatio, vel nomen, & debet certiorare debitorem, quòd nomen eius in ipsum transfusum sit, ipsum notificando, vel ostendendo iostrumentum, & legendo, & copiam si velit habere, dando, vt l. nomen. quæ res pig. oblig. po. C. aliàs alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. C. de oblig. & actio. per Bartolum.

CETEROQVIN, pro alioquin poni apud Vlpianum l. eius qui. 29. D. de iure fisc. Sed enim hæc pœna magis est, vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit: ceteroquin aduersus heredẽ eius transire non debet. Et apud eundem l. ex facto. 35. §. rerum. D. de hered. Institut. putat A. Augustinus in Emendat.

CETERORVM, & reliqnorum adpellatione omnes scribit contineri M. Terentius Clemens io l. cùm optio. 17. D. de opt. leg. & Marcellus apud Vlpianum l. ceterorum. D. de verb. signifi. ideóque inclusioois ootam esse constat. Excludit etiam plerunque, veluti apud Vlpianum l. non solùm. §. quæritur. D. de procurat. Singulari quoque numero apud eundem l. 2. D. de iis quę in test. delent. excludit. Compendiosè in tabellioonum tabulis, instrumentisve interiecta his notis &c. hæc vox, comprehendit omnia, quę sunt de natura cõtractus, vel rei, super qua adponitur, Bartol. in l. Gallus. §. idem credẽdum. D. de lib. & postu. Huius locutionis vim latissimè explicant Iason, & Alciatus ibidem.

CETERA COGNITIONIS, dixit Scęuola l. intra vtile. 39. D. de minoribus. pro omnibus, quæ ad caussæ restitutionis in integrum cognitionem pertinerent. Sic eodem sensu dixit idem, Cetera negotij. Sic

Cetera venditionis dixit Vlpianus l. magis puto. §. §. si pupillus. D. de rebus corũ. pro omnibus quæ venditorem facere, & præstare oportet: & omnia iudicij, l. in caussæ. D. de procurato.

CETERVM absurdi nota est, & significat alioquin, l. ait prætor. 7. §. 1. D. de minorib. Et ideo si minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores, vt ei soluatur pecunia: ceterùm non ei compelletur soluere. Et l. 4. §. si quis autem. D. de alien. iudic. mut. caus. fact. & alibi sæpe in libris Dige. quod res ipsa satis indicabit. Sic sumitur apud Tertullianum libr. 2. aduers. Marcionem. Ceterùm non esset anima, &c. & in l. iam tamen. in princ. D. iudic. solui. & l. in caussæ. D. de procur. Ceterùm aduersandi nota est, & accipitur pro sed, in constit. Alexan. Imp. l. 1. C. si aduers. rem iud.

CH

CHALDÆI in Constantij Imp. rescripto l. nemo. §. C. de malefi. & mathema. secundum interpretationem B. Hieronymi in c. 2. Daniel. dicũtur γενεθλιάλογοι, qui futura ex natiuitatibus prædicunt: quo sensu accipi debet apud Spartianum, cuius hęc verba sunt, Vel vates, vel Chaldæos consuluisset. quod & Plutarchus in Galba adnotauit.

Χαμόθεν, apud Modestinũ l. ἐάν εἰς. §. χὴν δὲ μία. D. de excus. Anto. Augustinus lib. singulari ad Modest. suppliciter. Iac. Cuiacius de plano vertit. A. Augustini sententia potior visa est. Nec moueor Græcorum interpretatione, qui interpretantur χαμόθεν, ἐκ ταπεινῶν, hoc est de plano. qua de re fusius disputo lib. 1. Enucleat. Non tamen eo inficias quin

Χαμαιδικαστὰς pedaneos iudices significent, quorum commeminit Iustinianus constit. 60. §. κἀκεῖνο. & vide Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 4t.

CHARONIANVS libertus à Charonte dicitur, ea forma qua horcinus Vlpian. Instit. tit. 2. ab horco: id est nullius, nisi Charontis, Plutonis, horci.

CHARACTER, figura vel signum, vel forma expressa ex litera præcipuè. Vlp. de testam. l. ad testium. Duo tamen, inquit, habuerit χαρακτῆρα.

CHARTA, est pagina scriptioni apta. Differt à papyro. Papyrus enim est materia vnde chartæ præparantur: vbi verò expolita est, chartæ nomen accipit. Viglius in §. nihil autem. Iustit. de testa. ordin. quæ distinctio iuuatur responso Vlpiani l. librorum. §. chartis. D. de legat. 3. Chartæ adpellatio & ad nouam, & ad deletitiam refertur, l. 4. D. de bo. pos. secun. tab. Chartis autem legatis, neque libri iam facti, neque cœpti scribi, neque membranæ, neque cæteræ ad scribendum materiæ debentur, l. librorũ. 52. §. 4. & l. chartis. 76. D. de leg. 3. Chartas autẽ epistulares penoris esse ait Seruius apud Vlpianum l. 3. §. pen. D. de penu. leg. & his continentur chartę ad ratiunculam paratæ, d. §. penult. At chartarum genera, & quo fierent modo explicant Plinius lib. 13. cap. 12. & Isidorus lib. 6. cap. 10.

Chartam deletitiam, cuius meminit d. l. 4. Græci vocant παλίμψηστον, Cic. lib. 7. Epistul. Epist. 18. Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam, sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc scribere. huius & commeminit Martialis:

Esse puta ceras, quamuis membrana vocetur,
Delebis quoties scripta nouare voles.

CHARTIATICVM, in l. diuus. D. de bonis damnat. quod pro charta officialibus præstabatur. Sic enim legitur in Pandect. Florent: sic & emendati vulgati Codices habent. Alciatus libr. 1. Par. variè hoc vocabulum conatur restituere: sed parum ad rem. Florentinam lectionem confirmant Zonaræ verba subiecta, ἀπαιτεῖσθαι δὲ καὶ ὑπὲρ χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια. Eodem autẽ modo dictũ videtur, quo Cerariũ, Verrina v. quod pro cera pendebatur: sicut & pulueraticum & pulueratium, quod vide suo loco.

Χαρτοπρᾶται, Chartopratæ, in titul. de colleg. & chartopra. & Numul. libr. 11. C. sunt Chartarum quæ ex prouinciis in vrbem transmittuntur, susceptores, & venditores. In basilicis eo. titu. περὶ συγκωμάτων καὶ χαλκοπρατῶν. repone χαρτοπρατῶν.

Χαρτοπρατία Chartarum venditio, l. vnica. C. de colleg. & chartopratis lib. 11.

Χαρτοφυλάκιον, in c. 3. extr. de proba. dicitur scrinium vbi chartæ reponuntur. vide Sudam.

CHARTVLARII, in rubr. de num. actu. chartul. li. 12. C. & l. nulli. to. lo fin. C. eodem. & l. 3. de cano. largit. titul. libr. 10. C. dicuntur, qui de cohortalibus officiis vniuscuiusque prouinciæ largitionales titulos retractabant: id est qui chartas & codices tractabant earum expensionum, quæ priuato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones insumebantur. De iis accipi debet l. 1. §. illi quoque. de præpos. ag. in reb. libro 12. C. Hos Commentarienses dictos scribit auctor Etymologici. Chartulariorum frequens mentio fit in Notitia Nouellæ 8. Porrò Zonaras posterioribus temporibus, Chartularium, τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστάτην adpellatum Tomo. 3. Annalium in Leone Isauro scribit: atque eum, qui huic muneri præficiebatur, πρωτοστράτορα vocatum.

Chartularius cubiculi, quem Græci τὸν ἐπὶ κανικλείου vocabant, constitutiones subscribebat, vt no. Constitut. Manuelis, cuius cõmeminit Iac. Cuiac. l. 2. C. de pet. bo. subl. lib. 10.

CHASMA, χάσμα, terræ hiatum significat: eo verbo vsus est Vlpianus l. cùm res 47. §. fin. D. de leg. 1. & alij Iurisconss. in Pandect. sæpe χασματίαν adpellat Aristoteles lib. 2. de Mundo: τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται. De hoc terræ hiatu loquitur Plinius lib. 2. cap. 82. Seneca libr. 1. Natur. Quæst. Chasma vocat cum aliquod cœli spacium desedit, & flammam dehiscens, velut in abdito ostentat.

CHELYNIAS, in l. fi. §. species. D. de publica. & vectig. gemmam esse Indicam testudinis oculo similem putem, ex Plinio lib. 37. cap. 10.

Χειρέμβολον, in l. 1. §. & sunt quidam. D. naut. caup. stab. est signum à magistro nauis manu datum, Alciato libr. 1. Parerg. cap. 44. interprete.

Χιλίαρχον, mille militum ducem, Vlpianus l. 1. D. de test. milit. rectè adpellat.

CHIROGRAPHVM, χειρόγραφον, scripturam priuatam manu cuiusque subscriptam, subsignatámque significat, apud H. Modestinum. l. si chirographum. D. de probat. eodem significatu alibi sæpe reperias. Itaque generale nomen est, ad omnes huiusmodi cautiones pertinens, l. pen. D. de test. & sæpe apud Cicer. & alios veteres. fecit autem consuetudo, vt chirographũ proprie appelletur συμβόλαιον γραμματεῖον, vt ait Hesychius: id est cautio ad contractus pertinens: & propriè libellus quo quis pecuniam se debere scripsit. Itaque Asconius in Verrin. 1 t. Inter syngraphas, inquit, & cetera chirographa hoc interest, quod in ceteris tantùm quæ gesta sunt scribi solent: in syngraphis, etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut nõ integrè numerata, pro temporaria voluntate hominũ scribi solet more institutóque Græcorum: & cæteræ tabulæ ab vna parte seruari solent: syngraphæ signatæ vtriusque manu, vtrique parti seruandæ traduntur. Hæc ille. Hoc etiam ἰδιόχειρον vocat Leo l. scripturas 11. C. qui pot. in pigno. pro signo ipso testis accipitur, Paulo l. penul. D. de testa.

Chirographo legato, venditóve, non solùm tabulas, sed & debitum, & nomen, legata, venditáve intelligi rectè scribit Vlpianus l. seruum filij. §. eum qui chirographum. D. de leg. 1.

Chirographum inane adpellat Vlpianus, cùm debitum est

eſt in ſolidum ſolutũ, l.18.D. de ſolut. Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt inſtrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere poteſt. Inane etiam dici poteſt, quod ſine cauſſa factum eſt.

CHIROGRAPHARIVS creditor, qui ex ſolo chirographo nititur & ſibi cauit, in l. pro debito. C. de bon. auct. iud. poſsid. quod & expreſsius oſtendit Paulus lib.5. Sentent. titul.26.§. fina. Idem l.38.§.1.D. de priuileg. cred. Reſpublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponuntur autem iis qui Hypothecarij dicuntur, l. cùm tibi.10. C. qui pot. in pign. & l.4. & 6. C. de priuil. cred. Hinc

Chirographarius debitor, qui chirographo, & cautione promiſit, ſéque obligauit, l. ſi ſoluere. C. de nouat. & l. vnic. C. etiam ob chirog. pec. pig. ten.

Chirographaria pecunia, quæ ſine pignore ſolo chirographo comprehenſa eſt, rubr. C. etiam ob chirograph. pec. Et

Chirographaria inſtrumenta, l. fi. C. ſi certum pet. tabulæ quibus continentur huiuſmodi cautiones.

Chirographaria actio dicitur, quæ ex chirographo naſcitur.

Χλαῖνα Latinis læna, militaris veſtis genus, Bayſio ex Plutarcho In Numa: καὶ γὰρ ἐν ἱερέων οἱ βασιλεῖς χλαίνας.

CHLAMYS, Inter puerilia veſtimenta recenſetur ab Vlpiano, in vulgatiſsima l. veſtis. D. de aur. & arg. leg. Suidas autor eſt, Numam primùm Romanorum regem chlamyde vſum eſſe, cũ in legationem Iſaurorum excepiſſet, rationémque eorum habitus percepiſſet. Vide Bayſium in d. l. veſtis. latè diſputantem.

CHOENIX, quæ & maior libra apud Athenienſes vocabatur, fuit menſura tritici quãtum quiſque vno die comederet: ſextarium Gaza vertit: pendebat eorum drachmas 150. hoc eſt 7. & 20. vncias Græcas: noſtra autem menſura ſeſquilibram. Eius chœnicis dimidium, drachmarum 75. libra, ſeu libella dicebatur, cuius fit mentio in l. iudices. C. de epiſcop. aud. qua iubent Impp. Honor. & Theodoſius duas libellas, id eſt, chœnicem victualis ſubſtantiæ, cuſtoditis præſtari. quod etiam olim fieri ſolitum oſtendit Pythagoræ ſymbolum, Chœnici ne inſideas. Cuius explicationem pete ex Chiliad. Eraſmi, & cap.17. libr.1. Parerg. Alciat. hac voce libra, ſeu libella Paulus vtitur in l. ſeruis vrbanis. de legat.3. quum, ait, Quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Accurſus pro albis panib. inſcitè exponit.

CHOMATA, χώματα, quid ſint, interpretatur Vlpianus D. de extraordi. crimin. l. ſaccularij. Chomata, inquit, ſunt aggeres, qui ſolent aquã Niliacam continere. χῶμα autem Græcè dicitur agger, terra aggeſta, cumulus terræ, vel lapidum.

CHORAGROS, Græcum eſt verbum, Theodoſio, & Neuterio auctoribus, in lib. de limitib. quo villa ſignificatur, ἀπὸ τῆς χώρας, & ἀγροῦ.

Χωρεπίσκοπος, in Græca conſtit. C. de epiſc. & cler. & ca. Chorepiſcopi. 78. diſtinct. dicitur, qui ab vrbis epiſcopo certo vico, vel pago præficitur: vnde à Papia regionarius vocatur. Fuere huiuſmodi multi, eccleſia naſcente, poſteà ſublati: ídque Damaſus pontifex ſignificauit in Epiſtulis d. c. Chorepiſcopi. ſic enim ibidem ſcribendum, non correpiſcopi.

CHORVM, apud Africanum l. cum eiuſdem.34. D. de ædil. edict. & Celſ. l. ſi chorus. 79. D. de legat.1. & in comœdiis Ariſtophanis, maximè in Pluto, accipere debemus cœtum, ſiue multitudinem canẽtium. Nam multorũ vocibus, & concentu conſtat. Sic eodem ſenſu Chorum clericorũ pſallentium dicimus. Chorus μετωνυμικῶς locum ſignificat qui pſallentes continet, in Decretalibus Pontificum Epiſtulis, cap. dilectus. extr. de præben. & dignitat. In antiq.

Χρημάτων adpellatione Iuriſconſultis tam mobilia, ſéque mouentia, quàm immobilia continentur: pro rebus hereditariis accepiſſe viſus eſt Solon apud Demoſthenem, in ea quę τῶν πρὸς Στέφανον ψευδομαρτυριῶν β. eſt oratione, κρατεῖν τῶν χρημάτων. Huius quidem verbi ſignificatio ita eſt latiſsima, vt pecuniæ Latinis, vt docent paſsim Iuriſconſ. potiſsimum D. de verb. ſignifi. l.178. & l.222. περὶ τῶν χρημάτων I. Pollux lib. 3. capite 10. & libro 9.

Χρηματισμὸν prænomen interpretatur Theophilus in §. ſi quis in nomine. Inſtitut. de legat. qua de re conſule Anto. Aug. li.3. Emendat. cap.8. Alias χρηματισμοὺς pro reſponſo iudicum ius reddẽtium. Athenæus de Dionyſ. τοὺς δὲ χρηματισμοὺς ἐποιεῖτο τοῖς βουλομένοις, προτιθέμενος κιβωτὸν τοῦ σώματος. Poſtulationibus adeuntium reſpondebat, arca intermedia.

Χρῆσις, id eſt, vſus. Vlpian. ſed ſi χρῆσις, ait, ſit relicta, an vſus ſit, videndũ, l. ſi habitatio. §.1. D. de vſu & habitat.

Χρῖσμα, vnctionem ſignificat, quæ conficitur ex oleo & balſamo, c. vnico. §. ad exhibendum autem. extra de ſacra vnctio. quo verbo vſus eſt B. Ioannes. Epiſt.1. c.2. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε &c.

CHRISTIANORVM adpellatione Epiſcopos contineri in l. Chriſtianos. C. de epiſcop. aud. & l. fin. C. de poſtlim. reuer. Azo & Accurſius in d. l. Chriſtianos, ſcripſere. Niſi dicas pro cœtu Chriſti fidelium accipi, quibus pro captiuorum redemptione hoc officiũ pietatis incumbit. Prior tamen interpretatio potior viſa eſt: iuuatur Nouella Iuſtiniani conſtit. 131. §. ἀλλὰ καὶ τὰ. Chriſtianus autem rectè vtitur ad perſequendum ius ſuum ſcriptis legibus, quia lex eſt creatura & ordinatio Dei, id eſt, conſeruatio ciuilis iuſtitię. Nam politicus ſtatus eſt Dei opus, etiam ſi perſonę ſint impiæ, & abutantur tali ordinatione. Paul. Rom.13. Non eſt poteſtas, niſi à Deo. Et Pſal.81. Ego dixi, dij eſtis, hoc eſt, gerentes officia diuina: quæ ſunt, conſeruare iuſtitiam, & iudicia, defendere innocẽtes, punire delicta, militiam legitimam exercere, ad defendendum bonos. Chriſtiani autem dicuntur à CHRISTO, l.1. C. de ſumma Trinit. Sic & Chriſtianus actiones ſibi competentes, velut inſtrumenta exigendi debiti, exercere poteſt ſecundum iuris pręſcriptum, modò ſemper ambiat concordiam bona fide.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Id eſt aurea pro ęreis, & centum bubus emenda pro nouem iuuencis redimendis. Hoc Carmine Homeri lib.6. Iliad. παροιμιακῶς vſus eſt Iuſtinianus in Procemio Digeſt. incip. omnem. in fin. quo permutationem inæqualem ſignificat. quod & M. Cicero libr.6. Epiſt. ad Atticũ epiſt.1. indicat his verbis: Habes ad omnia, non vt poſtulaſti χρύσεα χαλκείων, ſed paria paribus reſpõdemus. & Gellius lib.2. cap.23. ſatis apertè oſtendit, diſparitatẽ notans. Alias effertur, Diomedis & Glauci permutatio. Vide Eraſm. in chiliad.

CHRYSOLITHI, inter gemmas perlucidas recenſentur ab Vlpiano l. cùm aurum. §. perueniamus. D. de aur. & arg. leg. eam eſſe colore aureo tranſlucidam ait Plinius libr. 37. cap.9. Hanc commemorat Iſidorus lib.16 Etymol. cap.14.

Χρυσαμμος, vide ſuprà in verbo Balluca.

CHRYSVLCA, aqua vulgò Aqua fortis vocitata, cuius vi aurum à quocunque metallo deduci ſcribit Alciatus libr. 3. Parergon capite 11. cuiuſmodi ars Vlpiani temporibus inuenta non erat, vt ex eiuſdem reſponſo colligit idem Alciatus, quod extat l. idem Pomponius. §. §.1. verſi. ſed ſi deduci. D. de rei vindic.

CI

CIBARIORVM adpellatione neque habitationẽ, neque calciarium, neque veſtiarium cõtineri Vlpianus rectè ſcribit l. diariis. 21. D. de alim. & cib. ideóque de

cibo tantùm accipienda putat. & vide infrà, Cibus. Eam quoque significationem videtur indicasse Varro libr.4.Ling.Lat.

CIBILLAM, à cibo duci rectè censet Varro li.4. Ling. Lat.eámque escariam mensam dici: prius erat quadrata, posteà rotunda facta: quæ omnia confirmant Vlpiani interpretationem d. l. diariis. vt non immeritò cibaria à vestiariis separarint Scæuola l. Gaio,13.D.de alim.& cibar.leg.& Paulus l. Lucius.12.D.eod. In alimentis diuersum Modestino placuit l.4.D.eo. Alibri veteres apud Varronem,vt refert Turn. in suis in Varr.comment. Cillibam legunt. Hinc Festus, Cillibæ erant mensæ rotundæ: atque dictas à cibo per traiectionem literarum aut syllabarum,vt fieri posse alibi Varro dixit. Putat tamen Turnebus non à cibo sic deductas, sed à Græco κίλλιβας, quo significatur mensa tripes.

CICATRICEM in notæ appellatione contineri ait Vlpianus l.1.§.fin.D.de fugit.quod & videtur obseruasse Baldus (cuius loco Bartolum citant lexicographi) in l. si quis metallum C. de pœn.eam igitur euidentem rectè adpellat idem Vlpianus l. quæritur.§.fin.D. de ædilit.edicto.remanet enim vulnere sanato.

CIERE dicitur, qui nominat.

CINIAMELLVS, siliqua siluatica dicitur Theodosio, & Neuerio auctoribus in lib. de Limitib.

CILICIA vela, Cassius apud Vlpianum l. quæsitum. 12.§.si domus.D.de fund.instruc.texta de pilis, in castrorum, nautarúmque vsum, scribit Asconius: sic & accipienda sunt in l.fundi.§. quæ tabulæ.D. de actio. empt.Sic dicta quòd in Cilicia(sic autem legendum, vt & Flor. Pand.l.1.in fina.D. de ceniib.) eorum vsus ortus esset.De his accipiendum Virgilij versum lib.3. Georgic.Seruius admonuit:

Nec minus interea barbas incanáque menta,
Cinyphy tondent hirci, setásque comantis
Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

In vsum, inquit, castrorum ideo dixit, & quia de ciliciis poliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adhærere.

CILICII termini à Cilicio Saturnino Centurione legionis 27. dicti in libr. de Limitib. variorum aucto. fit mentio.

CILICIVM, vestimentum pilis hircorum, & caprarum textũ, cap. qui sanctus.de pœnit.distinct.1.& de pœn. distinct.3.c. Achab Rex. quod pœnitentium erat dd. cc.Sic autem vertit B. Hieronymus, vt refert Gratianus.Idem B.Hieronymus in Esaiam: Cilicina tunica habitus fuit prophetantis populi delicta plangentis, pro quo 70. interpretes σάκκον ex Hebræo dixere.

CINCIA lex, vide infrà Lex.

CINGERE arborem, vetustè, pro illam in orbem deglabrare, seu delibrare. Paulo arbo.furt.cæs.l.cædere. Cingere, ait, arborem, est illam deglabrare. Vlpian.l. furtim. D.eod. & Alphe. locati.l. in lege locationis. Néve quem cingere, cædere, vrere sinito. Cingere præterea notissimæ significationis est, à quo significatu ducitur participiale nomen

CINCTVS,a,um, apud Marcellum in l. Titius.25.D.de milit.test. quod quidã de eo milite accipiendũ putãt, qui tribunatui, aut muneri alicui præficitur. Titius, priusquam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & posteà cinctus, manente eodem testamento decessit. Paulus l.quod dicitur.§.1. D.eo.Miles testamẽtum fecerat: deinde non ignominiæ caussa missus, rursus cinctus est in alia militia. Sed & ad alios potest referri qui alicui alij administrationi præsunt, veluti in constitutione Theodosij & Valentiniani Impp.l.2.C. vt dignit.ord. seru .libr.12. quo loco pro cunctis, legendum Cinctis, vt & res ipsa docet, & vetera exemplaria admonent. Potest tamen dici in d. locis Marcel. & Paul. de eo qui ad militiam conscriptus, miles factus est. Moris enim fuit antiquis, vt togati ciues essent in militia: sed prœlium inituri, præcingerentur. Inde testamenta in procinctu, quemadmodum Plutarch. in Coriolano testatur. Sed eo more sublato, cingulum mansit perpetuo: vnde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur, plerunque discingebãtur. qua pœna vsum Marcellum Liuius lib.7. testatur: Augustum verò, Suetonius.

CINGVLVM, translatitiè sumi pro administratione in iure nequisquam omnium addubitat, quin & pro dignitate ipsa, l.2. C. vt dignita.ord.ser.libr.12. & l. omnes. C.de meta. & epide.eo. lib. Sed & pro dignitatis titulo accipi solet l.fi.C.de præpos.sac.cubic. libr.12. Cingulum autem depositum, administrationem positam & finitam interpretari oportet, in l.2. C. vbi de ratiocin. agi oportet. Cinguli præscriptionem, exceptionem fori declinatoriam ob priuilegium accipere debemus, l.fin. de adpa. mag. milit.lib.12. C.

CINCTVM LIMVM adpellari ait Hygenus lib. de limitib.agr.purpuram transuersam.

CINNAMOMVM, cuius commeminit Marcianus l.fi. §.species D.de publicanis. fruticis in AEthiopia nascentis genus: cuius vis in cortice est, de quo Plinius lib.12.c.20. & Dioscorides lib.1. Rarissimum etiã suo tẽpore fuisse hoc fruticis genus scribit Galenus, nec alibi conditum quàm in scriniis Imperatorum. Sunt tamen qui existiment aliud nihil esse quàm quod nobis, *fine canelle*. Vide Garchiam ab Orto.

CIPPVS columna dicitur, quæ cum inscriptione ad conseruandam alicuius rei memoriam erigi solet, Græcis στήλη: cuiusmodi etiam in defunctorum monumentis erigi consueuere. de quo accipiendus est Horatius lib.1.Sermon.Satyra 8.

Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum
Hic dabat: heredes monumentum ne sequerentur.

Pontificiis verò truncum significat, aut lignum inornatum, perforatum in modum capsæ: in quo pecuniæ oblatæ, donatæve ecclesiis reponebantur, Clemen. exiui.§.quocirca quæstus. de verborum significa. vbi gloss.

CIRCA ad locum referri putat Isidorus, quod & Proculi testimonio comprobatur, in l.Rutilia Polla.D. de contrah.empt.

CIRCENSES, quasi circuenses dictos putat Cassiodorus lib.3.variarum ad Faustum, propterea quòd apud Antiquitatem rudem, quæ necdum spectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enses, & flumina locis virentibus agerentur. Certaminis Curulis genus erat, quod commemorat Alexand. Neapol.libr.5. Genial.Dier.cap.8. Hinc

Circenses equi apud Hermogenianum l.1.D. de muner. & honor.& Circenses ludi, in l. ciuitatibus. D. de legat.1.

CIRCITORES, Circultores, antiquis: vnde & Circites apud Festum, circuli ex ære facti: & Circites anni apud Varronem à bruma ad brumam. Circitores autem Vlpiano in l.cuicunque.§. in princ.D. de instito. dicuntur quibus lintearij, vel vestiarij dant vestẽ circumferendam & distrahendam. In re verò militari adpellantur Vegetio lib.3.cap.8. de re milit. qui vigilias circuibant, & si qua emersisset culpa, renuntiabant. Tribuni, inquit, eligũt, qui vigilias circumeunt, vt renuntient, si qua emerserit culpa, quos circitores adpellant: nunc militiæ factus est gradus.

CIRCVLATORES Paulo l.vlt.D.de extraord.crimin. qui serpentes proponunt, & circumferunt. Hoc verbo vtuntur M. Cicero in Epist. & Seneca in libr. Beneficiorum: illos Græci vocant, ἀγύρτας, καὶ ὀχλαγωγὰς καὶ πεζοδάλας.

CIRCVMCIDERE, apud Modestinum l.circumcidere.D.

re, D. sd l. Cor. de ficar. & apud Paulum lib. 5. Senteot. titul. 22. significat per circuitum incidere & amputare: quod & summus Nomotheta OEVS æternus iusserat Genesis capite 17. formam ibidem docens, καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν. Quam rem Paulus Apostolus Galat. 5. Lucas Act. 15. Tertullianus li. aduers. Iudæos & libr. 5. aduersus Marcionem explicat, & extra de Baptism. & eius effe. c. 1. Ciues autem Romani si se aut seruos suos circumcidi paterentur, relegabantur, ademptis bonis: atque hi qui circumcidebant, capite puniebantur, perinde ac si castrassent.

CIRCVMDVCERE, est fraude obrepere, & obtegere, Tertulliano libr. de pœnitent. in med. Circumducere etiam est inducere, tollere, delere, & nihilum ponere. Hinc Circumduci caussa dicitur l. si præses. C. quomodo & quand. iud. cum ob id quia deserta est, eius nomen ex caussarum albo eximitur. Paulus l. 45. D. de re iud. Acta apud se habita, si partes coo sentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circumduci. Vlpian. l. 73. §. 1. D. de iudic. Tum circum ducendum edictum peremptorium, oeq; caussa cognoscetur.

Circumduci cognitionem apud Vlpianum l. diui fratres. 27. §. 1. D. de lib. caus. cācellari interpretatur Accursius. rectè Galli pragmatici dicunt *mettre au neant*.

CIRCVMFORANEOS medicos, qui ad fora properarent vertit Antonius Augustinus libr. singulari ad H. Modestinum, l. ἐὰν δύο. ibi, περιοδευτὰ. D. de excusa. M. Ciceronem in Cluentiana imitatus. Pharmacopois, sit, circumforaneus qui properaret, cui fora multa restarent, &c. περιοδευτὰς Circuitores verterat interpres vetus: cuius sententiam probat I. Cuiacius ad dict. l. ἐὰν δύο. atque Circumforaneorum adpellatione vilitatem significari. Circumforaneos dictos putat Isidorus, quòd in modum rotæ circumferantur.

Circumfluens amnis insulam facit l. ergo. D. de acq. rer. domin.

CIRCVMLVVIO, Festo lib. 3. est ius prædiorum: (Hotom. prædiatorium legi vult) id est cum parte aliqua diuisum flumen, agrum alluuionis ita ambit, vt inferius voitum, illum in insulæ formam redigat, l. adeo. 7. §. quod si. D. de acquir. rer. dom.

CIRCVMSCRIBERE Seostum dixit Tullius, pro priuare auctoritate, vt elegantér adnotauit Beatus Rhenanus ad Tertullianū in lib. de Patientia. Circumscribere etiam abrogare, & obliterare, frequens hoc significatu verbum Iurisconss. & classicis auctoribus. Cicero in lib. de finibus: Circūscriptis igitur iis sententiis, quas modò posui, &c. Circumscribere etiā fallere significat, vt apud Græcos περιγράφειν. Paulus l. exceptiones. 7. §. 1. D. de except. Si quis fideiusserit pro minore vigintiquinque annis circumscripto. Plerunque autem in minoribus hoc verbum vsurpatur. Cic. lib. Offic. 3. Circumscriptio adolescentum lege Lætoria vindicata est. Pro Cluent. Cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptiones adolescentium nascerentur. Hioc

CIRCVMSCRIPTVS dicitur, qui dolo alterius decipitur, l. item exigit. 16. D. de dolo mal. l. si ex caussa. 9. §. 1. D. de minor. Porrò autem is circumscriptus oon videtur, qui iure communi est vsus, idque Zeno Imperator constituit l. fin. C. de in integ. restitut. Hinc eodem sensu

Circumscriptorem colubrum, hoc est deceptorem, adpellat Tertullianus.

CIRCVMVENIRE eodem sensu quo circumscribere, hoc est, decipere, accipitur l. in caus. 16. §. penul. D. de mino. idque l. 1. §. dolum. D. de dolo mal. Sunt etiam qui puteot circumuenire quem posse sine dolo.

CIRCVMSTANTIA alicuius loci intelligitur per 30. pedes, vt dicit Bart. in l. item apud Labeonem. §. conuitium. D. de inior. Circumstantiæ autem, quæ in iure variant omnia, vt æquitas inde colligatur, septem sunt: Caussa, quare aliquid factum sit: tempus, quando factum sit: persona, quis, & cum quo fecerit: locus, vbi factum sit: quantitas, magnum an exile sit: qualitas, quomodo factum sit: eueotus, an metu, vi, errore, dolo, culpa, casu fortuito factum sit. Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Secundum istas enim circumstantiarū species, æquitas iubet ius summum vel intendi, vel remitti. Circumstantias dictas quidam putant, quæ in vnaquaque controuersia quæri solent, & quasi quæstionem circumstant. Has diligenter attendendas suadet l. Chrysosto. Hom. 20. in Matth. & 23. quæst. 8. c. occidit. Circumstantiam videtur definire Angelus Clauasius in dictione Circūstantia, quæ circumstat actum quasi extrinsecus extra actus substantiam considerat. Oldendorpius verò sic definit: Circumstantiæ sunt notæ rerum, & personarum communes & externæ, ex quibus æstimatur iuris definitio, non solùm in pœnis delictorum, verumetiam in omnibus contractibus & humanarum functionum negotiis.

CIRCVS, propriè significat omnem in gyrum ambitum, à circumeundo, vt vult Seruius. Apud Macrum l. 3. D. de operibus public. locus est muris septus, in quo curulia certamina peragebātur. Virg. li. 5. Aeneid.

— mediáque in valle theatri
Circus erat.

Fuerunt autem tres circi Romæ: Circus maximus inter Palatium & Auentinum: circus Flaminius, qui & Apollinaris: & circus Neronis, in Vaticano.

CISIVM, vehiculi genus est biroti, inquit Nonius, quo nunc etiam Hungari vtuntur. Cic. pro Sex. Roscio. Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis peruolauit. Hinc

CISIARIVS, ipsius cisii auriga & moderator, Vlpianus caruchariam adpellat l. item quæritur. 13. D. loca. Item quæritur si cisiarius, id est caruchariua, dum cæteros transire contēdit, cisium euertit, & seruum quassauit.

CISTA, hoc est capsa, Græcum verbum, atque vasis genus ad vestes reponendas, & id Vlpianus expressit l. 1. §. si cista. D. depositi. quod & Iulij Pollucis testimonio comprobatur lib. 7. cap. 19. & lib. 10. ca. 6. Notandum aute obiter cistas, in illa phrasi Cicer. cistas disiicere, sumi pro vasis in quæ populus per pontea transiens tabellas sui suffragij mittebat. At Cistiphoros, numos Asianorum fuisse, sic appellatos, quod in eis cistiferi essent sculpti, qui sacrorum mysticorum cistis inclusorum arcana ferebant, vt in Cybeles mysteriis, Bacchi orgiis, Cereris initiis. Valebant autem paulo minus semidenario. Cicer. huius meminit in epist. ad Atticum. Cistigeros verò Martialis eos homines appellat, qui & pro contemptissimis & despicatissimis habebantur:

Dum non vis nisi lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistigero.

CISTERNA inde dicitur Festo li. 3. quòd sit cis, id est, infra terram. Nam cisterna non habet perpetuam caussam, nec viuam aquam, sed locus est ad colligendam aquam pluuiam aptus, imbribúsque concipitur, l. 1. §. hoc interdictum. D. de font. Cisternam quoque aqoæ, & vini dixit Vlpianus l. vulgaris 21. §. sed si de nsui. D. de furtis. pro loco effosso ad vini æquæve custodiam.

CITARE, est per præconem vocare in ius, l. diuus. 7. D. de in integ. restit. & l. & post edictum. 73. D. de iudic. Et post edictū peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit, tunc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agetur caussa & pronun

pronuntiabitur. Cic. pro Flacco: Citat præco magna voce legatos Acmonenses. Hoc enim fiebat cum pro tribunali stans & vociferans, in iudicium euocaret. Et Citare in testimonium, Venuleio. l. in testimonium. 20. D. de testib. pro vocare ad iudicem ad dicendum ferendúmque testimonium. Citare autem pæana, & minuritioné, vt legit Turn. apud Cic. in lib. de Oratore, Græcis sunt *παιανίζειν*, & *μινυρίζειν*, vt illud sit contentionis vocis, hoc remissionis. Vide Turn. Aduers. lib. 1. cap. 12.

CITATVS reus, apud Papinianum, l. inter. 10. D. de public. ind. Liuius libr. 1. Patres, ait, in Curiam per præconem citari iussit. M. Fabius, in publicis (inquit) certè iudiciis vox illa præconis, præter patronus, ipsum qui egerit citat. Hoc verbum retinuerunt pragmatici ecclesiastici apud Gallos. Curiæ (quas vocát) seculares pro hoc dicût *adiourner*, quasi dicas ad diem in ius vocare.

CITATIO, ita diffiniri videtur ab A. Alciato rubri. C. de in ius voc. vt sit actionum instituendarum principium. quæ diffinitio comprobatur §. minium. Instit. de pœn. te. ner. litig. Sed & aliter diffiniri potest, vt sit in ius vocatio, per l. 1. D. de in ius voc. Nam cùm quis de aliquo conqueritur, & querimonia sua coram iudice est deposita, iudex emisso citationis edicto, sd eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se, in quem agere desiderat qui conquestus est. Sedenim si in edicto iudex, vel prætor adiiciat hanc clausulam: Si in die præscripto non veneris, quasi contumax condemnaberis, vel reputaberis: tunc edictum olim dicebatur peremptorium. Hodie aûtem sufficit, quòd dicatur: Citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, secundum Guil. de Mont. Lau. Primus, per nuncium literis citatoriis: secundus per præconem: tertius per edictum valuis ecclesiæ adfixum, vel per compita. Cle. t. da iudi. Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædam citatio fit ad monitionem iudicis, c. consuluit de offic. deleg. Item citationis sunt tres actus: primus est præceptum de in ius vocando, cùm iudex iubet nuntio, vt citetur reus: secundus denuntiatio, cùm nuntius denuntiat citato, vt veniat: tertius relatio, cùm nuntius refert iudici se talem in tali loco citasse. Additur etiam quartus, scilicet comparitio citati: & quando citatus teneatur comparere, & si non comparet, mulctetur, not. per docto. in c. præterea. de dila. & de illis actibus vide c. fin. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali, vt videre est in Clem. pastoralis. de re iudica. Citatus ad locum morbosum, seu vbi aër est pestilens, vel corruptus, nô tenetur ire, cùm salutis hominum sit ratio habenda, l. recusare. §. si quis alio. D. ad Trebel. & ibi per Bartolum & docto. nec citatus peremptoriè potest dici contumax ante libelli oblationem, l. si finita. §. si plures. D. de dam. infecto. Porrò citationis scopus hic est, vt citatum iudicio sistat, ísque in iudicium veniat, Alciato in rub. C. de in ius vocand.

Citationum genera duo excogitarunt interpretes: quædam enim verbalis est, qua præco vel voce, vel edicto quem vocat in ius: Realis quæ fit, cùm persona prehenditur, & in ius ducitur, trahitúrve, & in carceres conicitur: quæ personæ prehensio, & captio, Græcis *ἀνδρολήψιον* adpellatur, Pollux. libro octauo cap. *περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων*. Vtriusque generis comminemere Accursius & Bartolus & alij in l. consentaneum. C. quomo. & quando iudex. Sanè species quasdam commemorat Bartolus in tract. in quibus casib. citatio non valet. Citationum alia genera constituit Io. Imbertus in libr. forensium Institutionum. Vnum priuatum, quod personæ, domicilióve fieri solet: alterum quod publicè fit per compita sono tubæ, quod *ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι* adpellauit Plutarchus in Gracchi vita: vel edictis compitatim, vel ecclesiæ valuis adfixis. Clem. 1. de iudic. §.

CITO, In veteri interpretatione Nouell. Mandata princip. §. sed & suscipientes. exponit Accursius, hinc eti, triginta dies. Cicer. in Bruto pro fortasse vsurpasse videtur. Sed neq; verbis aptiorem cito alium dixerim. *τάχα* etiam, quod citò est Græcis, plerunque fortasse valet.

CITA HEREDITAS in libris Legum Romanarum dicebatur diuisa, vt ex Festo lib. 5. & Seruio Grammatico liquet, vide infrà Erectum.

CITATIOR aqua apud Vlpianum l. 1. §. 2. D. de aqua & aqua plu. arc. vehementiori æquiparatur. In vulgarib. exemplaribus est citior, quam rapidiorem interpretantur Albericus, Oldendor. & Spiegelius.

CITRA in varios ferri significatus subiecta demonstrant. Accipitur aliquando pro sine l. final. D. de public. iudic. & l. vt sit. 31. D. pro socio. & alibi sæpè eadem significatione. Citra exceptionis, restrictionísve notam esse censent, Accursio duce, Bartolus, Baldus, & alij in l. transigere. C. de transactionibus. & Alciatus libro 5. Paradox. capit. 9. Idem tamen Alciatus in d. l. transigere. eam vocem citra. pro sine, accipiendam putat: cuius expositionem, tacito auctore, probat B. Brissonius libr. 3. de verborum significatione. Sumitur etiam pro præter l. vltima. D. de calumniat. ibi, & citra pretij æstimationem. Quandoque sumitur quibusdam priuatiuè, seu negatiuè l. si filia. §. Papinianus. (aliàs est lex incipiens si vni.) D. familiæ erciscundæ. Ponitur etiam aduersatiuè, & accipitur pro contrà l. seruus. D. de nouat. Verius tamen est vt ibidem sumatur pro sine.

CITREÆ mensæ, ex citri materia elaboratæ, olim celebrabantur. Paulus D. de actio. empt. & vendit. l. si sterilis. §. cuiusmuis. Veluti mensas quasi citreas emat, quæ non sint. Huiusmodi mensarum meminit Petronius Arbiter,

—Afris eruta terris
Citrea mensa, &c.

CIVIS dictus est, quòd in vnum coëat cœtum, & sub legibus viuat politicis, vt ex M. Cicerone constat. Ciuium quoque adpellatione continētur ij qui vtuntur priuilegiis, & similibus actibus ciuitatis, & suburbiorum incolæ, Alciato l. vrbis. 2. D. de verborum significatione. & ante eum Alexandro Imolæo rubric. D. soluto matrimonio. Ciues autem origine, manumissione, adlectione, & adoptione fieri diui Principes rescripserût l. ciues. C. de incolis. libr. 10. Atque Ciues Romani sunt Vlpiano in Epitom. titu. 1. liberti, qui vindicta, censu, aut testamento, nullo iure impediente manumissi sint. quod & Iustinianus probat Institut. de libertinis. §. fin. In genere Ciues Romanos eos adpellat Vlpianus l. in orbe. D. de statu homi. qui in orbe Romano sunt: ídque diuus Antoninus constituit. Vide Alciatum lib. 2. Dispunctionum, cap. 21.

CIVILIS actio, hoc est, præscriptis verbis, Vlpiano l. solent. D. de præscript. verb. Ciuiles etiam actiones ex legitimis & ciuilibus caussis descendentes, ad differentiam earum, quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet, §. sed istæ. Instit. de actionib. l. vlt. D. de constit. pecun.

Ciuilis dies, incipit à media nocte, in sequentémq; mediam noctem finit, l. more. de fer. D. & vide inf. Dies.

Ciuilia iudicia, vide infr. Iudicia.

Ciuile ius, vide infrà Ius.

Ciuile negotium, hoc est, legitimum & iure ciuili receptû, & ex quo Ciuilis actio oritur, l. 1. D. de æstimat.

Ciuilis obligatio, vide infrà Obligatio.

Ciuilis possessio, vide infrà Possessio.

Ciuiles res, in Theodosij & Valentiniani constitution. l. 2. C. de petit. bonorum subla. libr. 10. hoc est ad publicum

blicum pertinentes, vel etiam ad ciuitatem & Rempublicam: cuiusmodi sunt opera publica l. si aliquando. C. de operib. public.

Ciuilia verba, vide infrà Verba.

CIVILE pro iusto, æquo, legitimo accipi solet, l. ciuile. C. de furt. & l. cum in fundo. 78. §. sed & si non sit. D. de iure dot. E diuerso Inciuile, inhonestũ, illicitum, iniquum, & contra iuris ordinem, l. inciuile. C. de rei vindic. & alibi sæpe.

CIVILITER interdum significat, ciuili iure, vt cum dicimus ciuiliter quem obligari, l. 1. §. hæc actio. D. si mens. fals. mod. dix. l. 1. §. si quis ita. D. de verb. oblig. Exempla frequentiora sunt, quàm vt referri debeant. Aliquando sonat rectè, legitimè, & ex iuris ciuilis regulis, l. filius 28. §. si quis eo. in fine. D. de lib. & postu. & l. 2. in fi. D. de acq. posses. Quandoque significat, secundum iuris ciuilis rationem, l. anniculus. 134. D. de verb. sign. quam interpretationem probat Alciatus, & ante eum Albericus Rosatius ibidem. Non tamẽ improbandam putem expositionem Accursij d. l. 134. explicantis ciuiliter, id est secundum consuetudinem ciuium, & loquelam, per l. anniculus. 132. D. eod. titul. Interdum ciuiliter significat eo modo eáque formula quam Iurisconsulti excogitarũt & tradiderunt. Hinc Pompon. in l. pen. D. de solut. scribit verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam: id est, consensum & pactum spectans, sed modum ac formam aduentitiam: cum Vlpian. in l. 8. in fin. D. de acceptil. apertè dicat, Acceptilationem esse iurisgentium: quatenus scilicet pactum conuentum, id est substantiam ipsius actus consideramus. vt acceptilationis materia sit iurisgentium, forma verò iuris ciuilis. Hinc Ciuiliter acquiri dicuntur, quæ iuris ministerio verbis, sine aliquo corporali facto, acquiruntur, l. ea quæ. 53. D. de acq. rer. domi.

Ciuiliter agit, qui quod sua priuatim interest, persequitur: Criminaliter, qui publicum, l. vnic. C. quando ciui. act. crim. præiud. & l. fin. C. de fals. Ciuiliter criminali persecutioni opponitur, l. fi. D. de furt. & l. constitutionibus. 57. D. de iniurijs.

CIVICVM munus, pro ciuili accipitur in l. 4. C. de fabricens. libr. 11. vbi falsò legitur ciui commanere, pro ciuico muneri.

CIVITAS, est multitudo seu vnitas ciuium, in hoc collecta, vt iure societatis viuat optimo, c. si ciuitas. de sent. exc. libr. 6. Zasius l. 2. D. de origi. iur. Cicero in Somn. Scip. In ciuitate, & vbiuis locorum, necessariò requiritur in primis verbum Dei: deinde magistratus, qui administret rempublicã: id quod gentes quoque, quamuis Christum seruatorem nostrum ignorarent, lumine tamen naturali aliquo modo cognouerunt. Ideóque intra exempla iuris publici referuntur sacerdotes, & magistratus, in l. 1. §. 1. D. de iustit. & iur. Hac ratione Ciuitas adpellari sæpe solet ἐκκλησία, hoc est, cœtus, vel congregatio, nõ qualiscunque, sed conciliata in vnam societatem communionémq; fidei, & sacramentorum: vnde Apostolus ad Cor. Ecclesiæ Dei, inquit, quæ est Corinthi. Et Coloss. 1. pro corpore ipsius, ait, quod est Ecclesia. Ciuitatis adpellatio aliàs accipitur pro iure ciuium ac libertate, qua ciues vtuntur. Vnde dicebãtur olim ciuitate Romana donari: quorum exempla commemorat multa Cicero pro L. Cornelio Balbo. item comprehenduntur horti. arg. D. de procu. l. præsens. item ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceses, nec è contrario, cap. Rodulphus. & ibi glos. extr. de rescript. vocatur autẽ propriè ciuitas, quæ habet episcopum ? vt 80. distin. In illis, & cap. seq. Ciuitas quoq; potest adpellari etiam, quæ Episcopum non habet. Alciato in c. perniciosam. de offic. iud. ordin. Ciuitas etiam solet vsurpari pro mœniis duntaxat, & ædificiis. Sicut etiam ecclesiæ significatio ad paucos ordines redigitur, adeóque ad templum materiale, in tit. C. de sacrosan. eccle. & de his qui ad ecclesi. cõfug. in rubri. Ciuitas autem augenda, magno adhibito delectu. Nam admittere passim omnes, populosam quidem, non autem magnam ciuitatem facit. Et Socrates lege cauit, ne parua sit ciuitas, nec magna; sed vna, & sufficiens, vt refert Zasius l. 2. in princip. D. de orig. iur. ex Aristotele lib. 1. Πολιτ. Quamobrem Cicero in Orat. pro L. Flacco, eleganter aduentitiam illam ociosorum hominum multitudinem, adpellat fæcẽ ciuitatis, vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

C L

CLABVLA, vehiculi est genus. Hinc

CLABVLARIS cursus, in Leonis constitutione, l. cursum. 22. de cursu public. lib. 12. C. vt cursus vehicularis Amm. Marcellino libr. 20. Vulgata exemplaria habent ambularem, quæ lectio iuuari potest l. iudicibus. 9. C. eo. Sunt qui malint caballarem apud Luitprandum in sui temporis historia. Quænam lectionum verior sit, iudicent peritiores.

CLADEM quidam à calamis comminuendis ductam existimant: atque ideo pro calamitate accipiunt, in l. 1. C. de iur. emphyt. quasi clàm data sit, vt Papias scribit. Hinc Gladium deduci vult Varro lib. 4. Ling. Lat.

CLAM à clauibus duci putat Festus lib. 3. quòd his, quæ celare volumus, claudimus.

CLAM FACERE videtur Cassio apud Vlpianum l. 3. §. fi. D. quod vi, aut clam. qui celauit aduersarium, neque ei denuntiauit: si modo timeat eius controuersiã, aut debuit timere. Et Aristo apud eundem ibidem Clàm quoq; facere eum putat, qui facit celãdi animo eum, quem prohibiturum intelligeret, & id existimat, aut existimare debet se prohibitũ iri. Seruius etiam apud Venuleium l. 4. D. eod. tit. putat eum Clàm facere, qui existimare debet sibi controuersiam futurã: aut etiam (vt Vlpianus ait l. 5. D. eodem.) qui aliter fecit, quàm denuntiauit: vel qui decepto facit eo, ad quẽ pertinuit non facere: vel consultò tum denuntiat aduersario cùm eum scit non posse prohibere: vel tam serò pronuntiat, vt abire (in Pandect. Florent. Vbire) prohibiturus priùs, quàm fiat, nõ possit. Clàm quoque fecisse videtur, qui post denuntiationem in certum diem, & horam, fecit, d. l. 5. §. 1.

CLAM POSSIDERE eum dicit Vlpianus l. clàm possidere. 6. D. de adquir. possess. qui furtiuè ingressus est possessionem, eo ignorante, quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. Clàm etiam possidere videri Paulus ait lib. 5. Sentent. titu. 6. heredem eius, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit. Ita Clàm ab aliquo possidere accipimus in interdicto Vti possidetis l. 1. D. vti possid. & l. pen. D. pro suo. Eodem modo

Clàm ab aliquo ducere aquam dixit Vlpianus l. 1. D. de aqua quotid. & æstiua.

CLAM VTI eum diffinit Vlpianus l. 3. in princip. & §. 1. D. de itinere actúque priuato. qui prohibitus vtitur, vel qui, prohibito eo, cui id ius vtendo conseruabat, vtitur.

Clàm, etiam pro in obscuro poni videtur in l. 1. in prin. D. de furtis.

CLANDESTINAM electionem adpellat Bernardus in cap. quia propter. §. fi. in gloss. fin. de electionib. in antiqu. quæ singulariter fit & occultè per occulta conuenticula. Clandestinum factum vitio magis personali, quàm reali adscribi putat obseruatè Albericus Rosatius in l. quare. (in Pandect. Florent. incipit, quã rem.) D. de vsurpat. & vsucap. Clandestina desponsatio, clandestinum coniugium, & clandestinum matrimonium, quæ occultò contrahuntur, per c. 2. extr. de clandest. despons. Clandestinam possessionem

interpr

interpretari debemus in l.si de eo.§.vlt. D. de adquirend. possess. iniustam, per l.7.§. inter prædones. D. commu.diuid.& à quibus caussis non possit separari, docet Sal.Iulianus d.l.si de eo.§.finali.

CLARA persona in libris iuris Ciuilis intelligitur Senatoris, vel vxoris eius: ita explicat Gaius l.curator. §. D. de curat. furios. Clarissimi igitur viri, Senatores accipiendi sunt, vel Senatorio honore donati, l.defer re.D.de adulteriis.l.speciosus.D. de verborum significatione.& Nouella 52. & alibi sæpissimè. At eorum filiæ, nisi quæ viros clariss.sortitæ sunt, clarissimarum fœminarum nomine non habentur: atque tandiu clarissima fœmina erit, quandiu Senatori nupta erit, vel clarissimo: aut separata ab eo alii inferioris dignitatis non nupserit, l.8. D. de senat.l.22.§. primo.ad municip.Proconsules etiam clarissimi viri adpellantur, l.1. C.si ex falsi.instrumen. Prouinciarum quoque præsides, & rectores, l.raptores. C. de episcopis & clerie.& magistri census, l.fina.C.de iure emphyteot.& aduocati, l.1.C. de aduocat. diuers. iudic. quod de rabuiis minimè accipiendum est. Clara quoque dignitas sic accipienda est l.fina.C.quod met. caus. Clarissimi autem viri bis notis V V. CC. significabantur.

CLARISSIMOS autem à Spectabilibus distinguit l. vnica.C.de annonis, & capit. Itē nque ab Illustribus, l.1.C.vbi Senat.vel clariss. Hinc

CLARISSIMATVS, dignitatis vocabulum, de quo Alciatus cap.4.lib. Dispunction.3. Porrò quibus Clarissimatus dignitas collata erat, considendi, ingrediendique secretarium licentia contribuebatur, l.peculiarij.de prosim.sacr.scrin.lib.12.C. Quid autem differat à Spectabilitate, vide DIGNITATVM GENERA.

CLARIGATIO Græcis est, vt vult Hermolaus. ἀνδροληψία, quod erat, auctore Polluce, ἐπειδάν τινες ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας, ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ. ἐξεῖναι δὲ τὰ τῶν ἐκδεδόντων ἔχειν τρεῖς ἄνδρας ἀπαγαγεῖν. Hæc lib. Decret.epist. sexto sub.titu.de iniur. pigneratio vocatur: barbaries tamen interpretum repressalias maluit dicere. Aliàs Græcis ἐνεχυρασμὸς dicitur, vt Nouella 52. & Tit.Liuius lib.8.clarigatione hoc sensu videtur vsus: Veliterni, inquit, iussi trans Tiberim habitare: vt eius qui cis Tiberim deprehensus esset, vsq; ad mille pondo clarigatio esset: nec prius quam ære persoluto is qui cepisset, extra vincula captum haberet.

CLASSICI, in l.vnica.C.de classic.lib.11. & C.Theo. eodem.l. vnica. milites sunt deputati nauibus amnicis, purgandorum fluminum, & aliarū necessitatum gratia. Hinc Classis Seleucena Orontis, d.l.vnic.

Classici testes dicebantur Festo lib.3. qui signandis testamentis adhibebantur, hoc est, primæ classis hominis, quasi primæ auctoritatis, & idonei veritatis sponsores. Budæus in l.vltima.D. de pigneratitia actione.

CLAVDIA lex, vide infrà, Lex Claudia.

CLAVDIANVM Senatusconsultum, vide Infr. Senatusconsultum Claudianum.

CLAVDVS à Gaio inter morbosos numeratur, l. item claudus. in Pand. Florentin.clodus. D. de ædil.edict. De claudo quare sit salacior cæteris, caussam reddit Aristoteles in Problemat. Atq; obiter notandum veteres Claudo & Claudeo pro claudico dixisse, vt annotat accuratè Priscianus. Quin & vult quidam illud Terentianum in Eunucho: *- nunc vbi meam Benignitatem sensisti in te claudier.* sic legi *- nunc vbi meam Benignitatem sensisti in te claudere.* Id est deficere & claudicare: ea forma qua Cæcilianum illud in Epiclero: *An vbi vos sitis, ibi consilium claudeat.* & illud Salluttij in oratione Marci tribuni pleb. Itaque verborum satis dictum est. neque enim ignorantia res claudit, sed occupauit nescio quæ voa torpedo.

CLAVICARII, siue Clauicularij in l. vnic. C. de excusat.artif.lib.10.sunt, Clauium artifices, Gallis dicuntur *Serruriers.* Clauicularij etiam dicuntur Ianitores carceribus præpositi, à clauibus gerendis, siue etiam Clauicarij. Græci interpretes ad l.carceri.8.D.de custodia reorum. ὁ δεσμοφύλαξ ὁ λεγόμενος νῦν καὶ κλαβικάριος. Huius commeminit Iul. Firmicus libr.3. Matheseos, cap.6.

CLAVSOS, Vlpianus pro vinctia accipit: si modò ita vincti sint, vt omni modo erumpere non possint, l.si quis in graui.§.subuenitur.D.ad Sila.

CLAVSTRI adpellatione significatur id quo quid clauditur, l.fundo. D. de actio.empt.l.librorum.in fin.D. de actio.empt. Sic portarum Claustra rectè dixit Virgilius lib.7.Aeneidos.

CLAVSVLAS adpellant Consulti Iuris Ciuilis, & pontificij, edictorum, stipulationum, testamentorum, rescriptorúmque particulas, l.quędam.9.D.de eden.l.3. D.quod metus caus.l.iudicatum.6.& l.cum quęrebatur.13.D.iudicatum sol.l.sed etiam.31.D.de legatis 1.& cap.caussam, quæ.de rescript.

CLAVSVLARVM GENERA, ET FORMÆ.

EX IVRE CIVILI.

Clausulam de dolo, in l.& per iusiurandum.§.eum qui. D.de acceptilatione.l.doli.119.D.de verbor.obligationibus, adpellant eam stipulationis partem, quà dolum malum abesse, absuturúmque esse, vel siquid in ea re dolo malo factum sit, comprehenditur: vel ita, Cui rei dolus malus aberit, l.ex ea parte 121.D.de verborum obligat. l. hæc verba. 69. D. de verborum significatione.

Clausula, Ob rem non defensam, dicitur, qua in iudicatum solui stipulatione, re non defensa, quanti ea res erit, promittitur, l.3.§.fi.D.iudic.solui Eadem, De re defendenda, vocatur, l. iudicatum. 6.D. Iud. sol. vbi etiam ponitur Clausula, De re iudicata. Scio interpretes alia ferè innumera clausularum genera efformasse, inque eam rem libros edidisse qui extant.

Clausula codicillaris dicitur, quæ in testamentaria scriptura subiungitur, vt si minus testamentum, saltem codicillorum vim atque auctoritatem obtineat. Atque eius duæ formulæ fuerunt: prior hæc, vt si iure testamenti non valeat, iure codicilli valeat, l.vlt.C. de codicill.l. si iure.11.C.de testam.manum.l. coheredi. 41. §.2.de vulg.substit. Altera sic, καθ' πάντα τρόπον, quacunq; ratione poterit, quoquo modo poterit, l. ea scriptura.26.D.de testam.l.3.D.de milit.testam.l. Lucius. 89.§.vlti. D. de legat. 2. Quin & Rogatio legitimorum heredum, sine vlla scriptura, pro clausula codicillari valet, l.ex testamento. C. de fideicommiss. l. generaliter.24.§.es testaméto. D. de fideicom.libert. Vide infrà Codicilli.

Clausulas alias effinxerunt notarij, de quibus satis disputatum fuit à me in Theoria Notariorum Gallica.

EX IVRE PONTIFICIO.

Clausula, Antè ferri, quid operetur, collige es cap.tibi qui.de rescript.lib.6.& c.quamuis.eod.tit.

Clausulam, Quidam alij, ad plures, quàm trea, aut quatuor, trahi non posse Decretali Epistula cautum est, c. cùm in multis.de rescript.libr.6. & ibi vide Ioannem Andream.

Clausula, Nisi pro alio scripserimus, quî accipienda sit in rescriptis ad beneficia, docet glossa in cap. duobus super.eod.tit. libr.6. vbi vide Doctores. Clausulas autem varias commemorat Speculator titul.de rescr. præsent.§.ratione formæ.

Clausulę PRÆGNANTES iuris interpretibus hęc sunt, Plenitudo

Plenitudo potestatis, Motus proprius, Certa scientia, de quibus suis locis. Earum ea via est, vt in cōtrarium nemo audiatur, quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnia ignorantia, & error & defectus solennitatum in rescriptis. Obseruandum, has clausulas principum sententiis interiici non debere: quòd hîc iustitia nulli cedat, vt quæ in principum sententiis prælucere debeat, l. fin. C. de legibus. & l. omnium. C. de testamen.

CLAVVS & claui quibusdam sunt retinacula in vestibus, gemmæ viteæ instar habentia, quibus tanquam clauis pars vestis alteri parti cōiuncta retinetur, quos similitudine gemmarum *Boutons* Galli appellant. Vlpian. l. 19. §. 1. D. de aur. arg. Quemadmodum claui aurei & purpuræ, pars sunt vestimentorum. At potius existimem ornamenta quædam fuisse vestium purpurea clauorum speciem præbentia: quorum tamen alij, vt institæ, consuebantur vestimento: hinc illud Varronis libr. 8. de Ling. Lati. Nam si quis tunicam in vsu ita consuit, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis: vtraq; pars in suo genere caret analogia. Alij verò non consuebantur, & indistinctè vestimento continebantur quasi pars, l. 19. §. planè. l. 23. §. 1. D. de aur. & argento leg. Sanè quibus honoris caussa vtebantur Senatores, vel tribuni, vel equites non erant consuti vesti, supra eam demissi in pectus vsque, alij arctius, alij latius: vt rectè Horatius dixerit Satyr. libr. 1. satyr. 6. *– latum demisit pectore clauum*. & Acro in illum locum, *Prætextam & latum clauum, prunæque batillum*. Latum clauum, inquit, purpuram dicit quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὸν πολυβίωνα vocant. Hinc Latus clauus, Græcis πλατύσημος, de quo videtur illud Horatij Satyr. libr. 1. satyr. 6. Sumere depositum clauum, fieríque tribunum? & Laticlauij, qui latum clauum gestabant: qui ferè erāt Senatores, vel tribuni militū quidā maioris dignitatis. Et angustus clauus, Græcis στενόσημος, à quo Angusticlauij equites dicebantur, à claui quo vtebantur qualitate, vt & Tribuni quidam minoris dignitatis. Patrē enim suum Tribunum angusticlauium (non augusticlauium, vt habent vulg. cod.) fuisse Othoniano bello Suetonius scribit in Othone Syluio. De hoc etiam illud Papinij Syluarum lib. 4. ex castigatione Turnebi:

Hic paruus inter pignora curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ
Crescis.

Neque verò videtur prætermittendum quod scribit Festus, tunicam palmatam à latitudine clauorum esse dictam, quæ nunc (inquit ille) à genere picturæ appellatur. Quibus verbis significat clauos illos in tunicis acu fuisse depictos. Hinc

CLAVATÆ vestes, de quibus sentire videtur Vlpianus in l. cum aurum. §. 1. versic. idem Pomponius. D. de aur. arg. leg. Et quæ his accessionis vice cedunt: quæ sunt insitæ picturæ, clauíque qui vestibus insuuntur. De his Baptistæ Egnatij scholium in Vopisci Aurelianum, & Baifius. Vide VESTIS.

Clauus, morbi genus est in similitudinem tuberculi, coloris albi, rotunda specie, fitque vt plurimum in plantis, digitísque pedum maximè. Vlpianus de ædilitio edic. l. qui clauum. 12. Qui clauum itaque habet, morbosus est. de hoc Celsus lib. 5. à Græcis ἧλος dicitur.

CLAVARIVS officij nomen est, quo adpellatus est Suetonij pater, ab eo quòd præfectus fuerit donatiuo Imperatorio inter milites distribuendo. Tacitus, Seditiosæ, ait, militum voces Clauarium terrebant.

CLAVVLARIS cursus, in l. penult. de cursu public. libr. 12. C. legitur in scriptis exemplaribus. quædam habent Ambularem, alia Clabularem, vide suprà Clabula.

CLERI adpellatione significatur hereditas in legibus Solonis, quas explicui libr. 2. Veteris Iurisprudentiæ. κλῆρον etiam sortem accipere debemus c. cleros. 21. distin. In Nouella tamen Martiani, quæ extat in Cod. Iustin. l. generali. 13. de sacrosanct. eccles. sumitur pro collegio, & corpore clericorum. Sic etiam accipiendum putem in d. can. cleros. Hinc

CLERICI, quo generali verbo significantur omnes, qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, vt Constantinus Imp l. 2. C. Theod. de episc. & cler. diffinit: cuius diffinitionem probat Isidorus libr. 7. Etymolo. cap. 12. & d. can. cleros. aiens, Clericos nuncupari omnes, qui in ecclesia CHRISTI deseruiunt. eorum ordines gradatim recenset: Ostiarius, Psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, archidiaconus, presbyter. Porrò hæc Clericorum genera constituta fuisse initio nascentis ecclesiæ ex Epistuls S. Ignatij ad Antiochenses liquet. Hieronym. in epist. ad Nepotianū: Igitur clericus qui Christi seruit Ecclesiæ, interpretetur primò vocabulum suum, &c. Si enim κλῆρος Græcè, sors Latinè appellatur, propterea vocātur clerici vel quia de sorte Domini sunt, vel quia ipse Dominus sors, id est pars clericorum est. Separantur autem ab episcopis lib. feud. 2. titu. 35. & in tit. C. de episc. & cleric. At Clerumenœ apud Plautum in prologo Casinæ, non Clerumene, sunt sortientes: nisi quis malit Clarumenœ, Doricè.

CLIBANVS, thoracem, quo pectus tegitur, significat. Leo Imperator in libr. de bellico adparatu, cap. 6. Armabant autem, inquit, Ioan. Checo interprete, catafractum equitem vndique, tum ipsum, tum equum, etiam loricis, id est galeis, clibanis, id est thoracibus, parameriis, id est machæris. & alibi, & passim apud classicos auctores reperitur hoc verbum. A quo

CLIBANARII ducti sunt. sunt autem equites catafractis muniti. Hos commemorant Impp. in l. annon. 9. C. Th. de annon. ciuic. & Notitis Imperij, & Vegetius lib. 3. cap. 6. & Lampridius in Alexandro. Catafractarios, quos illi Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus.

CLIENTES passim in libris Digestorum, & Codicis Iustiniani liberi homines dicebantur, qui se in alicuius potentioris ductum applicarent, vt eius patrocinio defenderentur in capite & fortunis, vicissímque ipsi patronos suos omni obseruantia colerent, atque obsequio. Hæc comprobantur ex l. non dubito. 7. D. de capt. & postlim. & Plutarcho in Romulo. vt meritò Suscepti dici cœperint Seruio in 6. Aeneid. Saluianus lib. 5. de gubernat. Dei: Quærunt auxilia & patrocinia maiorū: nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Clientes autem libertis comparasse videtur Vlpian. l. si verò. 5. §. 1. D. de iis qui deiec. vel effud. At Clientium originem ex Romuli legibus descendisse docet D. Halicarnassæus libr. 1. Etenim Romulus plebeij ordinis hominibus à patribus discretis, neque inter eos dissensionum materia relinqueretur, vnicuiq; ex plebe permisit, quemcunque ex patribus vellent, patronum cooptare. Atque hæc inter eos iura constituit. Patroni quidem vt quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerent. quod videtur significasse Horatius Epist. lib. 2. epist. 1.

Romæ dulce diu fuit, & sollemne, reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura.

Eorum absentium æquè ac præsentium, neque secus quàm parentes liberorum, curam gererent: caussas & priuatæ & publicæ rei susciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis & rationibus consulerent. Vicissim autem vt clientes ad collocandas patronorum filias, dotem, si opus esset, conferrēt: patronos, aut ipsorum liberos ab hostibus captos redimerent: multas, si quæ deberentur, eorum nomine persoluerēt: si qui sumptus publicè faciendi sint, par-

tem contribuerent. Vtrisque autem hanc legem imposuit, vt neque inter se accusare, neque aut testimonio, aut suffragio ӕdere, inimicitiásve exercere iis liceret. Hӕc ferè ex Halicarnass. Vide etiam Gellium lib. 5. cap. 13. Clientes autem duorum erant generum: alij nanque fuerunt quorum suprà meminimus: alij, homines prouinciales, qui se Imp. pop. Rom. dediderant, ac propterea parte aliqua suorum agrorũ donati fuerant: quorum conditio proximè ad vasallorum similitudinẽ accedit. Vide Hotom. ca. Disput. 2. atque de his intelligi potest l. non dubito. 7. D. de capt. & postlim. Hinc in feudisticis libris Clientea seu clientuli interdum dicuntur, qui passim vasalli, aut milites, aut feudatarij appellantur: vt lib. 1. tit. 13. sed tamen improprié.

CLIENTELA, est obsequium ipsum, quod homagium vocant, & seruitium pro beneficio prӕstandum. Moris enim fuit apud antiquos, (vt dictum est) vt prouinciales & socij populi Romani in clientelam sese darent, vel toti senatui, vel certis proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant priuatim: vt docet G. Budӕus in prior. lib. adnot. ad Pandect. Quę necessitudo id ferebat, vt clientes perpetua patronorũ protectione defenderentur, ac ipsi vicissim eos omni obsequio colerent. Ex his cogitationibus tutandӕ vitӕ, ac fortunarum omnium, veluti scintillis quibusdam, cœpit initium beneficiariӕ consuetudinis, quӕ aucta est multum propter cõtinuam bellorum molestiam. Accipitur etiam pro patrocinio, & protectione, l. 1. C. vt nemo ad suum patro. libr. 11. In Basil. lib. vocatur ὑπόχρεως l. 2. C. eod.

CLIVIA, vt ait Festus libr. 3. auspicia dicebant, quӕ aliquid fieri prohibebant. omnia enim difficilia Cliuia vocabant. Vnde

CLIVI, loca ardua, eidem. Sic sumitur apud Alfenum l. si ex plagis. §. in cliuo. D. ad leg. Aquil. & l. seruitutes. §. si domo. D. de seruit. vrb. Capitolinus cliuus in d. §. in cliuo, vt Alexander ab Alexand. lib. 2. cap. 18. Genial. dierum scribit, ex quo ad ӕqua vrbis ex Capitolio descensus patuit. Cliui igitur sumuntur pro loco celso, & sublimi, vt colligitur ex d. §. si domo. nón autem pro fossis terrӕ, vt falsò autumarunt Albericus, & Oldendorpius. Hinc

CLIVOSA dicuntur loca in sublime surgentia, & opponuntur planis, l. 2. §. deteriorem. D. ne quid in loc. pub. Vnde Decliuis, ex monte descendens: Accliuis, ad montem ascendens. Vlpian. l. prӕtor. D. ne quid in loco. §. 18. Vt cùm plana fuerit, cliuosa fiat, &c. de viis loquens.

CLOACAS à colluẽdo dictas Festus putat lib. 3. Cloacam autem diffinit Vlpianus l. 1. §. 1. de cloacis, locum cauum, per quem colluuies quӕdam fluat. Sed & tubum & fistulam ea adpellatione contineri ait idem. De cloacis vrbis Romӕ ita Cassiodorus libr. 3. Variarum ad Argolicum: Proinde, inquit, illustris sublimitas tua spectabilem virum Ioannem nos direxisse cognoscat propter splẽdidas Romanӕ ciuitatis cloacas. Romanas etiam cloacas commemorat Alexander ab Alexandro libr. 3. cap. 14. Genial. dierum. Cloacarum autem genera duo fuisse, publicam & priuatam, scribit Vlpian. l. 1. §. idem Labeo. D. de cloacis. Hinc

Cloacam ducere, l. 1. §. hoc amplius. D. de cloac.

Cloacam facere, & immittere, d. §. hoc amplius. & §. seq.

CLOACALE flumen dixit Cato apud Festum lib. 3. pro cloacarum omnium colluuie.

CLOACARIVM tributum, quod cloacarum purgandarum caussa inferebatur, l. si pendentes. 27. §. si quid cloacarij. D. de vsufruct. Si quid cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam aquӕductus, &c. & l. cùm seruus. 39. §. heres. D. de leg. 1.

CLOACINA dea apud Tertullianum, In sdyta cloacinarũ detulisset: quod est pro in cloacas misisset. Hӕc enim cloacis prӕerat: & eam in cloaca repertam consecrat Tatius. Hanc tamen alij Cluacinã dictam volunt, quasi colluacinam. Cluere enim veteribus, tanquam colluere & purgare erat: & de Venere dici volunt.

CLVDERE, pro claudere, & clusum pro clausum, in Pand. Florent. sӕpius reperies, quàm vt loca prӕcidi debeant, quod & Bar. Brissonius lib. singulari Parerg. indicat. Cludere verbo vsus est Nigidius apud Gellium libr. 12. cap. 14. Verbum vetus esse A. Aug. libr. 1. Emen. cap. 2. admonuit, quo & vsus est Vlpia. l. tabernӕ. D. de verb. signi. & Hygenus libr. de limitib. constitu. Anguli centurias cludunt. Hinc

CLVSARES anguli, eidem in eodem loco.

CLVSARIVM latus, ipse explicat quid sit.

CLVSVRÆ, in l. 2. §. in Sardinia. & l. curӕ. C. de offic. mag. officiorum. (sic enim vtrobique, non, clausurӕ, legendum) siue, vt vult Sudas, Clusurӕ, sunt τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων. Clusuras tamen dixit Cassiodorus libro secundo Varia. ad Faustum prӕfectum prӕto. Procopius de ӕdificiis Iustiniani libro tertio, ποταμοὺς ἀπειργάζοντο δύο ἐγχιστά πη ἀλλήλοιν ὄντα, οὓς τινες μέναι κλεισούρας καλῶν.

CLYPEI adpellatione continetur & scutum & elua imago, l. si verò. 5. §. si id quod positum. D. de iis qui deiecer. vel effud. Nam & cum pater in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset, &c. Plin. libr. 35. cap. 3. clypeos ἀπὸ τοῦ γλύφειν, hoc est cӕlando, vel sculpendo, dictos vult. Scutis, inquit, qualibus pugnatum est apud Troiam, continebantur imagines. Vnde & nomen habuerunt clypeorum, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Clypeos tamen à scutis videtur distinxisse Liuius libro 8. Clypeis antea Romani vsi sunt: deinde postquam facti sunt stipendiarij, scuta pro clypeis fecere. Quin & libr. 1. primӕ classi imperatum esse dicit clypeum cum galea, ocreis, lorica: secundӕ pro clypeo scutum, & prӕter loricam eadem omnia: vbi D. Halicarnass. pro clypeo ἀσπίδα Grӕcè scribit, pro scuto θυρεόν. Igitur clypeus rotundus erat, idque Virgil. auctore libr. 3. Aen. in comparatione oculi Cyclopis:

Argolici clypei, aut Phœbӕ lampadis instar. Scutum formӕ oblongӕ, maiúsque clypeo: atque ideo pro clypeo secundӕ classi datum, quod sine lorica essent: hinc Grӕcis θυρεὸν dictum, à forium similitudine, quӕ longiores quàm latiores solent esse.

Κλυςὴρ, siue cluster, propter adfinitatem v, antiqua figura, υ, ita scribi solitum vt sӕpe apud Laërtium, lauamen sonat. Apud Vlpianum tamen l. item si obstetrix. §. 1. D. ad legat. Aquil. accipitur pro instrumento, quod ad proluenda ventris incrementa sedi inferitur, quóque intestinorum lauamẽtum aluo iniicitur. In Pandectis tamen Florent. legitur clystere.

C O

COACTA voluntas, stricta iuris ratione est voluntas, l. si mulier. §. penul. quod met. caus. Coacti homines qualiter accipi debeant, exponit Vlpianus in l. 2. §. homines. Vi bon. raptor. vbi vide.

COACTIO ipsum colligendi munus, Suetonio, de Vespasiani patre: Coactiones (ait) argentarias factitauit. Sumitur etiam pro compulsione, quӕ voluntati contraria est. Huius genera duo sunt

Coactio absoluta, cui resisti non possit, vt cum quis vi trahitur, compellitúrve vt quid faciat: quo casu omni modo excusatur. de hac accipiendus est can. presbyteros, 50. distinct. c. constat. 1. q. 1. Et

Coactio conditionalis, quӕ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur: quӕ si excusat à tanto, non tamẽ à

toto,

toto, c. sacris. & e.cũ dilectus. extra quod metus caus.

COACTOR argentarius apud Scæuolam l. Sticho. 40. §. vlti. D. de statulib. Argentarius coactor, cùm pene totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit. Hi autẽ in auctionibus olim dicebantur quasi quæstores quidam, qui ab iis quibus singulæ res in auctione attributæ fuerãt, pretium exigebant: quasi collectores, quia pecunias cogebant, id est colligebant. Acron in illud Horat. satyr. 1.

Nec timuit sibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco paruas, aut fuit ipse, coactor,
Mercedes sequerer. – De hoc etiam meminit Cicero in Cluentiana. Atque varia erant argentariorum genera & munia, vt rectè admonuit Iac. Cuiacius Iurisconf. ad l. si vnus. D. de pactis. Idem collectarius adpellatus est à Theodosio, & Honorio Impp. l. pen. C. si cert. pet. Ineptè igitur argentarium, & coactorem seiunxit A. Alciatus lib. 1. Parerg. cap. 24. Hinc

COACTILIA apud Vlp. l. argumento. 25. §. Arist. D. de aur. & arg. lega. vesti cedunt. & erant ex villis crassioribus, & ex coactis facta vestimẽta, vel tegmenta. Gallis dicuntur Feltra. Plin. lib. 8. cap. 48. Lanæ, inquit, & per se coactã vestem faciũt. sic enim legi vult Cuiac. Ex hoc genere sunt petasi, & καυνάκαι, & galbinæ, vel molliora alia quædam quæ ex lanis xylinis, caprinis, mulis conficiuntur, cuiusmodi sunt Thoracomachi, qui tunicas superinducuntur. Quod & libelli de reb. bellic. ad Theod. testimonio iuuatur. Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensuram, & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis timoris sollicitudo solertiæ magistra composuit. Falsa igitur est B. Egnatij interpretatio in Spartianum in Pertinace, existimantis dici pelles, seu lora, quibus alligantur vestimenta: in quem errorem prolapsi sunt Oldendorpius, & Spiegellius. cuius quidem nos præmonuerat Lazarius Baifius ad d. §. Aristo. Neque coactilitiam, vel coactiliariam, sed coctilitiam legendum putat apud Spartianum in Pertinace, testimonio Vlpiani fretus l. ligni. in fin. D. de legat. 3. de ligno cocto disputantis.

COADVNARE, coniungere, vnum è pluribus facere, Vlp. l. 9. in fin. D. de pact. Nam in hunc casum spectabimus causas plures, quia illæ excedũt in vnam summam coadunatæ.

COÆSTIMARE, est simul, & cum aliqua alia caussa æstimare, vt cum variis ex caussis mea interest quid factum esse, vel non factum. Huius significationis exemplum ponit Celsus l. Inficiãdo. 67. §. 1. D. de furt.

COALESCERE dicuntur arbores, plantæ, crustáve agri, & vites quæ in fundũ radices immittunt, & quasi vnitatem cum terra faciunt, l. idem Pomponius §. §. penul. D. de rei vindic. l. qua ratione. 9. D. de acq. rer. domi. l. hoc amplius. §. Alfenus. D. de dam. infecto. l. fin. D. quod vi, aut clàm. Sic semina cum terra coalescere dixit Varro lib. 4. Ling. Latin. Concham coalescere dixit Vlpianus l. cum aurum. §. fi. D. de aur. arg. lega. pro concrescere.

COALLVERE (vt est in vulgat. Codicib.) in l. ergo. 30. D. de acq. rer. domi. significat per alluuionem aliquid augere, Nebrissens. quem probant Oldendorpius & Spiegellius. quo tamẽ loco Accursius pro coaluendo, legit alluuio. in Pand. tamen Florent. legitur colluendo. rectiùs: quo verbo vtuntur & classici rerum scriptores.

COCCVM purpuræ adpellatione non contineri scribit Vlpian. l. si cui lana. §. purpuræ. D. de legat. 3. Significat autem, id quod vulgò vocamus granum, vt rectè putat L. Baifius in libell. de coloribus. cap. 8. de quo & Plinius lib. 21. c. 8. Coccum proprio nomine adpellatum, quin versicoloribus cederet, dubitasse neminem Paulus ait l. quæsitum. §. coccum. D. de leg. 3.

COCCINA vestimenta dicuntur ea, quæ infecta sunt cocco, id est, frutice illo fullonio, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia summa est in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania adpellatur. Vide Strabonem in libr. 3. Sunt, vt Bayfius l. vestis. D. de au. & arg. testatur, qui putãt cocco abundare Germaniam, esséque id, quod cramesinum vulgò dicimus. Vlpiano in l. si cui lana. de leg. 3. non placet coccum contineri purpuræ adpellatione. Quis verò debeat promittens optimum, explicat Iurisc. in l. si quid venditor. §. 1. D. de ædil. edic.

COCINATORIVM instrumentum, pro coquinatorium constat in l. cui aurum. 19. §. si cui escarium. D. de aur. & arg. leg. Nam C. & Q. sæpè confundi liquet ex P. Victorij explicationibus ad M. Ciceronem. Plinius lib. 33. cap. 11. vasa coquinaria dixit, à verbo Coquinari, quo vsus est Plautus. Sic eodem sensu Cocinatoria in l. penult. D. de penu legat. F. Hotomanus mauult Coquinatoria, c in q, & t in n versa.

CODICES, vt Varro libr. 3. de vita Pop. Ro. apud Nonium scribit, antiqui plures tabulas coniunctas dicebant. Seneca li. de Breuit. vitæ. Hoc quoque, ait, quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum adpellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabulæ Codices dicuntur. Sic sumuntur in l. 3. §. 1. D. de tabul. exhib. & l. librorum. 52. D. de leg. Codices etiam pro testamentaria scriptura dicere Iustinianus §. sed & vnum, Instit. de testa. ordi. & Iuuenalis,

– *Nam codice sæuo*
Heredes vetat esse suos.

Codices item adpellat Leo Imperator l. 3. de agent. in reb. li. 12. C. tabulas continentes notitiam dignitatum & administrationũ ciuilium, vel militarium, & mandatorum principalium, & promotionum, & consuetudinum, quod & Marianus docet. Erant & Codices argentariorum, scripturæ quibus eorũ rationes continerentur, l. quædam. 9. §. penul. D. de edend. Erant & nummulariorum. Fiebant autem ex membranis, chartis, ebore, aliáve materia, vt cõstat ex dict. l. librorum. Hinc constitutionum Imperatoriarũ volumina Codices adpellati sunt. Porrò ante Iustinianũ tres erant: Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus: quos commemorat Iustinianus l. vnic. C. de no. Cod. fac. & l. vnica C. de Iusti. Cod. confir. & Isidorus li. 5. Etymol. Gregoriani Codicis comminit B. Augusti. lib. 2. de adult. coniug. Hinc

CODICILLI τῷ μέσῳ, qui cerati erant, d. l. librorum, in eundem sensum, sed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebantur: ob eam caussam, vt facile, quò cuique commodum esset, circumferri, & in sinu gestari possent. In iure tamen nostro frequentius accipiuntur, vt à Theophilo diffinitur, κωδίκελλός ἐστιν ἰδιωτικὴ διαθήκη γράμμασι τεταγμένη ἀνεπίσημος. scillicet pro scriptura qua defunctus leuiter, ac sine vlla solemnitate voluntatem suam testatus est de eo quod post mortem suam fieri cupit. Eorum alij sunt fideicommissarij, alij directi. Fideicommissarij sunt, in quibus scriptor verbis vtens precariis suam de rebus omnibus quæ testamẽtis comprehendi solent, heredi suo petitione exposuit. Directi, in quibus directis ciuilibúsve verbis scriptoris voluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis exposita est. Hoc sensu accipiuntur D. C. & Instit. de codicillis. Theophili diffinitionem probat Harmenopulus libro 5. cap. 7. Codicilli ergo accipiuntur pro sententia voluntatis vltimæ, quàm sine iusta testamenti solennitate permissum est, ob impedimenti necessitatem, scribere. Semper enim leges, quoad possunt, volunt accommodari vsibus hominum: & præsertim vltimis volunta-

Coitvs in lege xii. Tab. & apud Marcia. l. qui cœtum. D. de ſicar. accipitur pro hominum conuentu, & congregatione, à coeundo, Iſidoro libr. 6. ca. 18. Etymolog. auctore. Vlpianus turbæ comparans l. Prætor. 4. §. 1. D. vi bon. rapt. hominum multitudinē diffinit, adiiciens decem, aut quindecim homines cœtum, vt & turbam, facere. & vide Bartolum d. §. 1.

Cogere in ordinem, id eſt, vt vulgò loquimur, inquit Budęus ad l. diuus. D. de offic. pręſid. cogere ſuo ſtatu & conditione ſe continere. Huic opponitur, Eximere numero, Budęo.

Cognati adpellati ſunt, quaſi ex vno nati, aut (vt Labeo ait) quaſi commune naſcendi initium habuerint, vt ſcribit Vlpia. l. 1. in prin. D. vnde cognat. quam verbi notationē probat Modeſtinus l. 4. §. cognati. D. eo. Cognationis autem nomen, vt ait Paulus, l. 10. §. 1. D. de gradib. & adfin. à Græca voce deductum videtur: συγγενεῖς enim illi vocant quos nos cognatos appellamus. Agnati ſunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per feminas coniunguntur, cognati tantum nominantur. Inter adgnatos igitur & cognatos hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam qui eſt agnatus, & cognatus eſt: non vtique autem qui cognatus eſt, & agnatus eſt. alterum enim ciuile, alterum naturale nomen eſt. Idem lib. 4. Sent. tit. 8. tradidit.

Cognatos in conſuetudine etiam nepotes eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt, adpellari non propriè, ſed per abuſionē, vel potiùs ἀναφορικῶς, id eſt relatione ad aui vitam facta (vt explicat Hotom.) accidere, ſcribit Iulianus l. itē Prætor. 8. D. de ſuis & legiti. her.

Cognatio eſt ius quoddā inter certas perſonas, quæ natura vel legis fictione inter ſe cognatæ ſunt, inſtitutum: cuius duas ſpecies apud Romanos intelligi tradit Modeſtinus l. nō facilè. §. cognationis. D. de grad. & adfinib. Quædam eni n iure ciuili, quædam naturali connectuntur. Nonnunquam vtroque iure concurrente & ciuili & naturali, copulatur cognatio. Naturalis cognatio eſt, communio ſanguinis, quam habent ij inter ſe, qui ex eodem progenitore orti, quaſi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. Ciuilis autem quæ per adoptionem contrahitur, non ſanguinis, ſed iuris communio eſt, d. l. non facile. §. cognationis. D. de grad. & adfin. Ad ciuilem cognationem pertinet & ſpiritualis, de qua extat titulus, De cognatione ſpirituali, in Antiq. & 6. Decretalium, quibus locis explicantur eius vis, eiúſque contrahendæ genera. Cognatio autem quæ ciuilis, ſiue legitima Modeſtino dicta eſt, legalis pontifici Maximo dicitur, c. vnic. de cogna. leg. in Antiq. Cognationem etiam inter vulgò quæſitos conſiſtere ait Gaius l. 2. D. vnd. cogna. Sed & inter ſeruos, quæ Seruilis dicitur, l. adoptiuus. D. de ritu nup. & Inſt. de ſerui. cogn.

Cognationi legatum, cognatis deberi ſcribit Vlpianus l. ſi cognatis 19. D. de reb. dubiis.

Cognatio ſpiritualis, eſt propinquitas vel attinentia perſonarum, quæ prouenit ex ſacramenti datione, vel ad illud tentione, Angelo Clauaſio in verb. matrimonium. imped. 7. Vnde ex cognatione ſpirituali, quæ in baptiſmo contrahitur, nouem propinquitates naſcuntur: prima filiatio inter ſacerdotem baptizantem & baptizatum: ſecunda, compaternitas inter ſacerdotem & patrem baptizati: tertia, commaternitas inter eundem, & matrem baptizati: quarta, inter filios ſacerdotis, & baptizatum, ſcilicet fraternitas. 30. quæſt. 1. omnes, & quæſt. 3. ita diligere. quinta filiatio inter baptizatum, & ſuſcipientem de baptiſmo: ſexta filiatio inter eundem & vxorem ſuſcipientis: ſeptima fraternitas inter baptizatum. & filios ſuſcipientis: octaua compaternitas inter ſuſcipientē & patrem ſuſcepti: nona, commaternitas inter eundem, & matrē pueri. 30. q. 3. per totū.

Cognoscere inſtrumenta, apud Vlpl. in l. cognoſcere. 56. D. de verb. ſigni. eſt ipſa relegere, & recognoſcere. Cognoſcere ſimpliciter dicitur iudex, qui de cauſſis quærit, & diſceptat, litigatoréſque audit, idque pro tribunali, l. 1. D. de cōſtit. princi. l. quod ſi Epheſi. §. interdum. D. de eo quod cert. loco. Suetonius in Claud. Cognoſcens quondam in Auguſti foro, ictúſque nidore prandij, quod in Maxima æde Martis Saliis adparabatur, deſerto tribunali aſcendit ad Sacerdotes. Cognoſcere ex interdicto, in reſcripto Valeriani, & Gallieni l. 2. C. de interdict. eſt quærere de cauſſa, & examinare eam in cauſſa interdicti. Cognoſcere quoque tutelæ apud Vlpian. l. 2. D. vbi pupil. educ. deb. pro eo accipitur, quod eſt de actione tutelæ diſceptare, & in ea actione litigantes audire. Cognoſcere igitur ad iuriſdictionem pertinet, ſignificátque negotium excutere, & examinare, & de eo ius dicere, l. 3. §. cognoſcit. D. de offic. præfect. vigil. l. 2. D. de re iudica. Cognoſcere videtur poſuiſſe vetus interpres in §. interdicimus. in auth. de non alien. pro recipere, pro quo Iuſtinia. Imp. γινώσκειν dixerat: quæ interpretatio recipi poſſe videtur ex iis quæ in eodem §. dicuntur. Cognoſcere dicitur etiam, qui ſtuprat aut comprimit mulierem. Sic ſumitur toto tit. de eo qui cogno. conſan. vxo. extrà. quo ſenſu eodem verb. vſus eſt Papinianus l. mulierem 14. D. de iis quæ vt indig. Ex hoc verbo ducitur verbale

Cognitio, quod in diuerſas ſignificationes ferri peritorum vſu receptum eſt. Paſsim in libris C. pro negotij examine, diſcuſsione, & quæſtione, vt & l. 1. D. de officio aſſeſ. l. cognitio. 4. D. de offic. eius cui mandat. eſt iuriſdict. & alibi ſæpè. Cognitionum autem genera paſsim hæc in iure reperias: Prætoria, l. 1. §. per hanc. D. de rei vind. Extraordinaria. D. de extraor. cognit. quæ recenſentur in l. 1. D. eo. Eſt & alia cognitionum diuiſio à Calliſtrato tradita l. penu. D. eo. de honoribus, ſiue muneribus, de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut de capitali crimine. Porrò vbi cauſſæ cognitio eſt, ibi Prætor, ibi tribunal deſideratur, l. 2. §. dies. D. quis ordo in bo. poſ. & l. vbicunque. D. de diuerſ. reg. iur. quam explicant P. Decius, & nouiſsimè P. Faber, idque eruditiſsimè.

Cognitio Prætoria, Religio iudicis, Officium iudicis, l. 1. D. de rei vindicat. l. D. ſi vſusfruct. peta. Vbi requiritur cognitio, ibi de modo, de cauſſis, & de perſonis quærendum, vt intelligas quid reuera ſit cognitio, & quantum abſint à cognitione, qui ſcripta tantùm legūt, l. cùm hi quibus. §. vult igitur oratio. D. de trāſact.

Cognitio, pro inſtantia (vt nunc vocant) accipitur apud Papin. l. pen. D. de ſuſpec. tutor. vt Barto. docet. Cognitionem pro accuſatione poni putat Alber. in l. ſi ea quæ. C. qui accuſ. non poſ. Equidem pro negotij examine, diſcuſsione, & quæſtione accipi putem. Cognitio etiā ſumitur pro ſuſceptione cauſſæ alienæ, & defenſione, l. nemo. 6. C. de cognit. & procurat. Hinc

Cognitionaliter, hoc eſt, vtraque parte præſente & audita, in l. fi. C. de legib. Græcis κατὰ διάγνωσιν, vt μονομερῶς, vna tantùm parte præſente.

Cognitor, vt ait Feſtus lib. 3. qui litem alterius ſuſcipit, coràm eo cui datus eſt: quod probat Anianus C. Theodoſi. interpres. titul. de cogni. & procurat. his verbis: Cognitor is eſt, cui ſine mandato cauſſam agendam præſens, præſente iudice, litigator iniungit. Hunc à procuratore ſeparat Paulus libr. 1. Sent. tit. 2. & 3. & titul. C. Th. de cognit. & procurat. tametſi vtrunque litis miniſtrum adpellent diui principes, l. vltim. C. Theod. eod. Cognitorem apud Prudentium accipere debemus pro iudice qui de negotio, cauſſáve diſceptat, eámve cognoſcit: Hic tum cognitor pronuntiauit, Claudatur infans carcere. Eodem ſenſu accipitur cognoſcens in l. 1. §. calumniatoribus. D. ad SC. Turpill. Vide Aduocatus & Procurator.

COGNOMEN dicitur, quod nomini additur, vt refert A. Augustinus lib. 3. cap. 8. sic accipi debet l. si quis in nomine. C. de testam. & §. si quis in nomine. Instit. de leg. Porrò Cognominũ genera duo constituit idem Augustinus ibidem ex M. Varrone lib. 2. de re Rustica, vnum familiæ, vt Annij, Tauri, Statilij, & adsignificant. Alterum cognominis genus est, quod ob aliquam rem additur, & hoc (vt ait Theophilus ad d. §. si quis in nomine) ἀπὸ ψόγου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται, vt in Pompeio, Magni cognomẽ: in T. Manlio, Torquati.

COGNOMINES (Festo libr. 3.) qui eiusdem sunt nominis.

COHERES, qui simul heres institutus est, vel etiam qui cum aliquo succedit intestato, l. 1. §. si ego. D. de here. instit. Coheredis quoque adpellatione fidei commissarium contineri constat, l. pater filium. §. fina. de leg. 3. l. Lucius. 93. §. fi. D. eod. tit.

COHORS, Varroni libr. 4. Ling. Lati. quòd vt in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit vnum: sic hæc ex manipulis pluribus copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coercetur. Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græcè χόρτον apud poetas dictam. Et in illo significatu quot militibus constet apud Romanos & Græcos docet Alexan ab Alex. libr. 6. cap. 13. Genial. dier. recensens cohortium genera. & vide eundem libr. 1. cap. 5. & alibi. De cohortibus vide Iac. Cuiacium in lib. Obseruationum.

COHORTALES in l. 1. C. de hered. dec. & l. 3. C. de can. larg. tit. lib. 10. & de cohortal. lib. 12. C. sunt adparitores, & officiales perpetui præsidum prouinciarũ, quibus mansionum equorum cura plerũque mandabatur: vt Patricius definijt. Thalelæus libr. 45. Basilicon: Ο δὲ μακαρίτης πατρίκιος τοὺς κορταλίνους καλεῖ μὲν Beneficiarios: λέγει δὲ φροντίζειν αὐτοὺς τῶν ἀλλαγῶν τῶν ἵππων. Græci ταξεῶτας adpellant. Hinc Cohortalium conditio, l. 2. C. de adunc. diuer. iudicum. Cohortalium corpus, l. 2. C. de defens. ciuit.

Κοινὸν in l. si de vi. 37. de iudic. D. & l. qui cœtu. §. D. de vi public. & l. 1. D. de adpel. & l. ἐὰν δύο. 6. D. de excus. interpretatur A. Aug. ad d. l. 6. commune, & vniuersitatem: Gallis adpellatur *vne communauté*, à quibus retinetur nomen illud *Commune*: vt Commune apud Cicer. persæpe.

Κοινωνία, forense verbum est Iul. Polluci libr. 9. Onomastic. societas, & communio. Hinc

Κοινωνικὰ χρήματα dixit Demosthenes apud Pollucem: eadem inter forensia recensentem eodem loco.

Κοινοπραξία, apud Iustinian. Institu. de actio. in princip. (sic enim veteres libr. & Theophilus ibidem legunt, tametsi & verbo κοινωνίας vtatur idem Theophilus) Latinè Societas dicitur. κοινωνίαν adpellat C. Harmenopulus lib. 3. cap. 10. & 11.

COIRE, verbum μέσον est, & in bonam (vt nunc loquimur) & malam partem accipi ex inferiùs scriptis liquet. Nam dicimus, Coire in matrimonium, hoc est conuenire, & consentire, l. in testamento. 31. D. de condit. & demonst. Et Coire societatem, l. 1. & 4. D. pro socio. Et Coire negotiationem l. cum duobus. 52. §. quidam. D. pro socio. Coire in alienam litem dicuntur, qui de cõmmodo litis communicando paciscuntur sic, vt quicquid ex condemnatione in rem vnius ceciderit, inter eos cõmunicetur, l. ex Senatusconsulto. 6. D. de vi priua. Coire in accusationem innocentum, l. viti. D. de concus. Coire aduersus aliquem, pro conspirare, l. 1. D. nau. caup. stabul.

COLERE fundum, & ornare, & tueri & custodire diuersa & separata sunt, l. cum quæreretur. 60. §. prædiis. D. de legat. 3. Colere fundum nummis, in l. si apes. D. de furt.

COLLARE est vinculi, siue tormenti genus hodie frequens, quod collo reorum iniicitur ignominiæ aut pœnæ caussa, idque significatur l. 7. D. ad leg. Iul. de vi publ. his verbis: Aut quid in collum iniecerit vt torqueatur. Pœna est seruilis, vel (vt ita dixerim) canina. nam hoc genere canes vinciri solent. Vide CANIA.

COLLATERALES dicũtur, qui se adtingũt, vel sibi attinent trãsuersaliter per lineã collateralẽ, nõ per lineã rectam ascendentem vel descẽdentem, vt consanguinei, vel consimiles. hoc verbo sæpe vsus est I. Andreas in declaratione arboris adfinitat. Gaius ex transuerso, siue à latere vocat, l. 1. D. de gradib. & adfinibus. Dicuntur etiam collaterales generaliter, omnes æqualiter, quasi lateribus considentes.

COLLATIO bonorum (de qua tractatus duo sunt in libris nostris) est contributio certæ partis bonorum inter fratres, propter paternæ successionis rationem à Prætore instituta. Nam cum Prætor ad successionem paternã admittat emancipatos cum iis qui in potestate sunt, æquitas & ratio suadet, vt quæque bona in medium conferant: scilicet vt emãcipati volentes ad participandam patris hereditatem accedere, tantam partem è suis bonis conferrent, quãtam ex hereditate auferrent: non singuli, sed omnes simul. quippe cum omnes emancipati vnius locum obtineant. Itaque si duo sint sui, duo emancipati, quamuis emancipati singuli ex hereditate quadrantem auferant, tamen ex suis bonis non singuli, sed ambo quadrantem conferent. Conferuntur autem antiquo iure aduentitia, & profectitia: hodie ex Iustin. constitutione profectitia tantùm, l. vlt. C. de collat. Vide Duareni annot. in illos tit. Porro emancipati inter se nihil conferũt. nam cum alter alteri nihil auferat, non ipsorũ caussa simpliciter, sed propter suorum rationem & respectum, Prætor collationem instituit, C. eod. l. 1. & pass. D. eod.

COLLECTA, apud Cicer. lib. 2. de Orat. in his verbis: Ego verò quoniam collectam à conuiua, Crasse, exigis. videtur pecunia esse quæ exigitur: vel etiam symbola, idest collatio quæ à conuiuia in cœnam aut prandium confertur, siue pecuniaris, siue penuaria sit.

COLLECTARIUS, in cõstitutione Honorij & Theo. l. penul. C. si cer. pet. & apud M. Cicer. in lib. de Orator. accipiendus est Sudæ. ἀργυραμοιβὸς, ἤτοι κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλάσσων, & τραπεζίτης. Alcia. libr. 4. Dispunct. cap 2. vertit argentarium, & campsorem: rectè. Reiicienda igitur est Accurs. & Alberi. interpretatio existimantium Collectarium eum dici, qui eundem mecum petit honorem: sed nec ita in locis ab eis citatis legitur, vt putant.

COLLEGATARII dicuntur quibus eadem res coniunctim legata fuit, l. interdũ. 10. D. de vsufr. adcresc. & alibi sæpissimè.

COLLEGAS hinc dictos putat M. Varro libr. 5. Ling. Lat. quòd vnà lecti essent. Eorum adpellatione contineri putat Vlpia. l. collegarum. 173. D. de verb. signi. eos qui sunt eiusdem potestatis, & officij. Alexander Imp. l. 3. C. de probat. & contutores, & concuratores Paulus l. etiam. 14. D. de administ. tut. & qui eadem legatione fungũtur, l. 2. C. de legationib. li. 10. Quinimò & qui eiusdem hereditatis sunt participes, id est coheredes, l. Paulus. 101. D. de solutioni. & eos, qui ex eodẽ sunt collegio, Hermogenianus, & Paulus l. administr. 41. §. fin. & l. sequenti. D. de administ. Sed & hos

COLLEGIATOS adpellarunt diui Principes, l. pen. C. de cõmer. & mercat. & l. vn. de collegiat. lib. 11. C. hos fuisse ex corporatis adnotat Iac. Cuia. d. l. vn. Erãt certis ciuitatũ collegiis adscripti. & vide C. Th. tit. 7. li. 14.

Collegiata ecclesia, vide infrà Ecclesia.

COLLEGIUM, cœtus, & coitio, siue sodalitates dicũtur conuentus certorum hominum artem aliquam certam factitantium: vt pistorum, nauiculariorum, item eorum qui vectigalia, aurifodinas, argentifodinas, ceteráve

teráve huiuſmodi munia omnia exercēt, l.1. D. quod cuiuſq; vniuerſ. & l.1. & paſsim D. de colleg. & corp. Innocent.3. de electio. Ea collegia à Rege Numa inſtituta eſſe, ſcribit Plutarch. in eius vita, Valerius li.1. & Plin. li.34. cap.1. déque iis Cicero in ea pro domo, & in Sextiana mentionem facit. Collegium tres facere Marcellus & Neratius putant, l. Neratius. 85. D. de verb. ſigni. Horum quædam licita ſunt, quædam illicita. Licita collegia quibus coeūdi ius erat lege, S C. conſti. Illicita, quæ ſine lege conſtituta fuerant: & de variis collegiis vide Cuiacium libr.7. Obſer. cap. 30. Erat autem ordo quidam & dignitas etiam collegiorum, ac quoddam magnū dicebatur, vt apparet in inſcriptione, *Viatori collegij magni.*

COLLACTANEVS, qui ſimul mammam ſuxit, l. alumnæ.30.§. Titia. D. de adim. legat. Græcis dicitur *σύντροφος*.

COLLIBERTVS, ſiue conlibertus, ab eodem patrono libertate donatus, qui cum alio eſt libertus, l. cū pater. §. volo. D. de leg.2. & l. vlti. D. vt lega. no. cau. & alibi ſæpiſsimè.

COLLISVM argentum facto non contineri, ſed infecto, & fracto comparari Vlpianus rectè putat, D. de aur. & argent. leg. l. Quintus.2.§. cui aurum.

COLLOCARE, ſiue (vt ſæpè in Floren. P. & claſsicis ſcriptoribus reperias) conlocare, eſt addicere ei qui licitatione vicerit, l. quod autē.11. D. de in di. addict. Tu de huius verbi ſignificatione propria vide Varronem libr.4. Linguæ Latin. vbi de verbo Locare agit. Collocare nominibus dixit Proculus l. ſi ita.86. D. de leg.3. pro deponere penes aliquem velut mutuò, qui huius pecuniæ cauſſa obligabitur, ſortiſque reddēdæ fenus, vſuráſve penſurus l. vxori.24. D. de vſu, & vſufru. lega. eodem ſenſu dicunt Iuriſcoſ. Collocare in nomina, & collocare, *ἐκδοῦναι.* quam ſignificationem probaſſe videtur Traianus Plinio ſcribēs li. 10. Non aliud remedium diſpicio, quam vt quātitas vſurarum minuatur, quo facilius pecuniæ publicæ collocētur. De genere collocandarum pecuniarum loquitur M. Cicero lib.3. Officio. Collocare nuptias propriè dixit Imp. Gordia. l.1. C. de indic. vidui. toll. ex notatione M. Varr. li.4. Lin. Lat. Collocare etiam ſumitur Pontificiis pro inſtituere, & beneficium conferre, ca. ad decorē. extr. de inſtitutioni. & vide infrà inſtitutio

COLLYBVS, verbum Græcū Polluci libr.3. cap.9. interpretanti *ἀργυρίου ἀλλαγὴν.* Budæus ad l. vlti. D. de pign. act. ſignificantius vim verbi exprimit his verbis, Collybus eſt id detrimentū pecuniæ, quod in ratiociniis emptionem auri adpellant, & vulgò Cābium dicitur, cùm pecunia ad exteras nationes exportanda eſt, & apud nūmularios aliis nūmis commutanda: vt ſi argētea moneta aurea mutetur, aut genera quædam pecuniæ abrogata, & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in vna prouincia, alio quo genere permutanda ſint rato, receptóque & promulgato in ea prouincia. Id enim quod ex ſumma apud nūmularium decedit, & veluti deperit, Collybus adpellatur. Hæc ille. Cicero in Verrem actione quinta: Ex omni pecunia quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant, primùm pro ſpectatione & collybo, deinde pro neſcio quo cerario. Hęc omnia, Iudices, non rerum certarum, ſed furtorū improbiſsimorū ſunt vocabula. nā collybus eſſe qui poteſt, cum vtantur omnes vno genere nummorum? Hinc.

COLLYBISTAE dicti ſunt nummularij.

Colluctatio in l. qua actione. §. ſi quis. D. ad leg. Aquil. vide infrà Pancratium.

COLLVDERE dicuntur qui quod in ſpeciem ex animo facere videntur, id ſimulatè & fictè agunt inter ſe, aliorum ſenſibus illudentes: hinc qui luſoriè, non ex animo cauſſam agunt, & tranſlatitiè accuſandi munere defungūtur, alij ſponte lite cedētes, colludere dicuntur, & præuaricari, l. & eleganter.7.§. ſi dolo. D. de dolo mal. l. niſi.3. D. de adui. l.1.§. præuaricatorem. D. ad S C. Turpil. Colludere etiam ex aliis cauſsis dicimus, atque ideò ad ciuiles cauſſas pertinet hoc verbum, l. ſed addes.19. D. loc. Colluſoriè agere etiam eodem ſenſu dixit Vlpian. l. ſi ſeruus.50.§.1. D. de leg. 1. vbi tamen Pandectæ Floren. habent luſoriè.

COLLVSIO, ſiue conluſio, eſt latens, & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio ſuperari ſe permittit: qua interueniente aliquando delicta remanent impunita, vel etiam cōmittuntur, l.1. & 2. & tot. tit. D. de colluſ. deteg. l. ſi ſuſpecta. D. de inoff. teſtam. & alibi ſæpiſsimè, & ſecundum Azonem in Summa. C. de collu. deteg. fit per procuratorem & aduocatum cauſſarum, qui ſe in lite ſuperari patiuntur. Sed & per principales perſonas in ſimilibus, tam in ciuili cauſſa, quàm in ſpirituali, c. audiuimus. extra de colluſ. detegen. In ciuilibus autem ſecundum Azonem fit impunè, niſi in hoc caſu, putà ſi me agente cum alio, tanquam ipſe eſſet ſeruus meus, vel libertus, paſſus ſum eum pronuntiari ingenuum, confitendo contra me in iudicio eum ingenuum eſſe: & hoc ideò, ne per tales ita degeneres inquinaretur ampliſsimus ordo Senatorum, &c.

COLLYRIVM eſt medicamentum ad oculos, *παρὰ τὸ κωλύειν καὶ ῥεῖν*, id eſt quod fluxum impediat, & ſiſtat. Inſtit. de re. diui. §. cùm ex aliena. & D. de acquir. rer. dom. l. adeò. §. cùm quis. Id in inſtrumento medici eſſe, vt & emplaſtra, ſcribit Caſsius apud Paulum l. cum de lanionis. §. in inſtrumento. D. de fund. inſtr. Vide Celſum lib.6. c.6. & Columell. lib.6. ca.6.

Colobia in l.1. C. Th. de habit. quo vti opor. veſtimēti genus: dicta putat Iſidorus libr. Etymolo.19. cap.22. quod oblōga eſſent, & ſine manicis. Cuiacius Obſer. li.12. Colobia hoc in loco interpretatur latos clauos ſuperiectos interiori veſti.

COLONVS propriè is eſt, qui agrū certa mercede conductum colit: atq; hoc differt ab inquilino. hic enim in vrbe dicitur, l. res pignoris.37. D. de acquir. poſſ. l. vlt. D. vnde vi & vi arm. Appian. lib.2. bell. ciuil. *ἰταλοὶ λῖτον ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις.* Olim generaliter dicebantur coloni omnes vſquequaque habitantes: hinc illud Virg. Aeneid.1. *—Tyrij tenuere coloni.* Interdum Coloni ſunt qui ſuis nūmis colunt, quiq; pecunia numerata conducunt, l. ſi apes. D. de furt. & d. §. vis maior. Coloni etiam pro conductoribus prædiorum ad fiſcum pertinētium accipiuntur, in conſtit. Alexand. l. coloni. 8. C. de excuſ. tut. Iidē Coloni Cęſaris adpellantur, l. fi. D. de offic. procu. Cæſar. Et coloni prædiorum fiſci, l. vlti. §.1. D. ad municip. Coloni etiam dicebantur, qui in colonias deducebantur. Vnde colonus à municipe, & colonia à municipio ſeparatur, l. libertus. §. error. D. ad municip. l. eius qui.27.§.1. D. eod. Paul. libr. 4. Sent. tit.6. & huius differentię commeminere Gellius lib.16. c.13. & Alex. ab Alex. lib.4. cap.10.

COLONI, de quibus extat Rubr. C. de agric. cenſ. & col. liberi homines erāt, qui ea conditione agros colebant, vt & certam eorum nomine penſionem præſtarent, neque vnquā ab illis diſcederent. adeo vt terra ipſorum quodammodo domina videretur. quin etiam triginta annorum poſſeſsione ius illud ab agrorum dominis acquirebatur. quod ex titul. D. & C. de agric. & præſertim ex l.19. intelligitur. Ioannes autem ſimpliciter colonū eſſe vult qui ſub certa annua mercede in pecunia numerata prædia colenda accipit. Horum varia genera conſtituit Azo. Sed ea veriùs dignoſces ex lib.11. Codicis. Horum igitur alij vocātur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij origi-

narij,alij partiarij,alij coloni simpliciter nuncupati.

Coloni CONDITIONALES dicũtur,quasi ex sua conditione prædium, vel agrum colere debentes, & secundum Ioan.de Plat.sic constituũtur, quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuo iure colonos se esse in fundo promittunt,vt postea per viginti annos in fundo permaneant.Et licet quidam putẽt hos esse adscriptitios conditionales, tamen secundum Ioannem malè putant, quia colonus temporis transcursu potest liberari,adscriptitius verò minimé, vt C. de agri.& censi.l.cùm scimus.libr.11.require suprà, ADSCRIPTITIVS.

Coloni DOMINICI dicebãtur,qui colebant agros imperatoris,vt C.de prædi.& omnibus re.lib.11.

Coloni ILLYRICI,aliàs Illyriciani, de Illyrico,id est, Sclauonia dicuntur,& habentur in l. cùm quærebatur.C.vnde vi.vbi dicitur, Inter Illyricinam aduocationé.glo.1.inter aduocatos de Illyrico. C. de colo. Illyrici.lib.11.l.vnica.

Colonus ORIGINARIVS secundum Ioannem dicitur coloni conditionalis filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est:nec refert,secundum Ioannem,siue in solo fuerit natus,siue extra solum,quia tanquam originarius ad terram illam reducendus est,quam pater suscepit colendam. vide l. originarios.C.de agri.& censit lib.11.

Coloni PALAESTINI sunt liberi:tamen terram dimittere non possunt.

Coloni PARTIARII,à partiendo dicti,secundũ quosdam dicuntur illi,qui terram colunt non pacta pecunia,sed pro parte dimidia,vel tertia, secundum sterilitatem terrarum:& secundum Ioannem nullum ius habent,statim fructibus à solo separatis. Et ille dicitur propriè partiarius,qui conducit rẽ rusticam pro communi damno & commodo:& competit contra eum actio pro socio.Colonus partiarios fructus cum domino diuidit,l.si merces. 25. §. vis maior. D. loca. μορίτης Iustiniano dicitur in lib.legum rusticarum tit.2.quem libellum epitomæ suæ subiicit C. Harmenopulus.

Colonus SVPERFICIARIVS est,qui aream conducit ea conditione,vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere.cùm voluerit.

COLONIA dicta est, vt putat Siculus Flac. in libr. de condit. agro. quòd in municipia miserint colonos. quod & Aggenus probat,aitque adpellatam ab agrorum noua dedicatione culturæ Erat autem Colonia vel cum coloni aliquem in locum deducebantur,aut veteribus incolis adscribebantur,vel veteribus coloniæ noui addebantur.Atque hæ duorum erant generum,quædam Latinæ,quædã Italicæ: Latinis ius erat ciuitatis & suffragij,& magistratus capiendi, si in sua colonia magistratum gessissent. Idem ius coloniis transpadanis dedit, quamuis colonos in iis non collocasset,Pópeius Strabo.Proinde scribit ad Atticum Cicero:Quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia. Italicis autem coloniis ius ciuitatis & suffragij nullú erat:sed qui in colonias illas deducebãtur, ius ciuitatis omnino quidem amittebant, immunes tamen erant, & leuationem censitionis obtinebant. Tandem tamen paulo ante Strabonis ætatem,tota Italia ciuitate donata est: & denique Antonini Imperatoris tépore, quicunque ex orbe Romano essent, vt scribunt Iurisconsulti. Iac.Cuiac. Obser.lib.11.ca. 35.ex tit. D de censib. Colonias alias dicit fuisse Italicas alias prouinciales.Italicas quidem immunes esse, non prouinciales,nisi donatæ sint Iure Italico. Vide Ius Italicum,

Coloniã pro prædio quod sub colono possideatur, ab eóve colatur,dixere Iurisco∫s. Paulus in l.si in lege.§. colonus. D.loca. Scæuola in l. Seiæ. 20. §. prædia. D.de instr.instrumentóque lega.

COLONAM pro loco agricolationis accipi apud Paulum l. quæro. §. vlti. D. locat.falsò putat Oldendorpius, cum pro persona sumi liquidò constet ex ipso contextu,idque Bar.sentit.rectè.fallissimè igitur ibidẽ legit Coloniã I.Spiegellius,p loco agricolationis.

COLONARIVM ius (vetere interprete diffinitore in §.lex itaque.in auth.de nô alienan. aut permut. côll. 7.)est veluti si domum valentem centum solidos, & præstantem pensioné solidos decem,accipiat quis ab ecclesia,& det pro ea solidos centú, seu amplius, aut etiam minus,& quasi iã de proprio aggrauet se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste adpellatur καρπωνής.&c.

COLOR,prætextum,& titulum significat,l.2.D. de inoffic.testa.& §.1.Instit.eo.l.Sulpitius.40.D.de dona. inter vir.l.item si filius fa.D.de S C.Maced.

COLVM NIVARIVM,apud Pomponium l. in argento.21.D.de aur.& arg.lega.vas in vsu veteribus ad percolandum vinum,siue aquam ex niuibus, tum vt frigidius & alsius biberent.tum vt liquidius:bujus commeminit Mar.li. 14. in Apophoret.in Colo Niuario

Setinos,moneo,nostra nunc frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.

qua de re Alciatus libr 8.Parerg.cap.4.Interea obiter notandum in d.l.21. paulo post,colum legi,pro costum.Vide Costum.

COLVMNAS inde dici scribit Festus lib. 3. quòd culmina sustineãt. sic accipit eas Vlpianus in l.sicut.8.§. 1. D. si serui.vindi. Vitruuius auté, quòd columen, id est summum fastigij percurrens tignum sustineãt, lib.4.cap.2.

COMAGENAM,in l.in argento.21.§.1.D.de aur. & arg. leg. vnguentis valetudinis caussa comparatis connumerat Pomponius.Plinius lib.10.ca.22 ad fi. Comagenum tamen vocans,adnotat sic nominatum anserum adipé in vase æreo cum cinnamomo niue multa obrutum,se rigore gelido maceratum,ad vsum præclari medicaminis à Comagene Syriæ parte.

COMBINAE,dicũtur diplomata siue codicilli, aut tractoriæ,aut συνθήματα.quæ dantur cursu publico vtentibus.vt I.Cuiacius scribit l.continuus. §. cum ita.D de verb.oblig.

COMBINATIONIS verbo alio sensu vsus est Bartolus in l.naturaliter.§.nihil cómune.D.de acq. possess. nempe pro actionum concursu,& coniunctione petitorij,& possessorij. non,vt Alciatus putat, ἀντὶ τῶν ἀξιωμάτων.&quod duobus verbis Planudes,vno dixit expressitve Bartolus. Ait ille,

Hac breuitas sensus fecit coniungere binos.

Bartolus côniunctionem duorum, Combinationem adpellauit.Porrò petitorij & possessorij Combinationes septem recensuit,& explicat Bartolus:quo in genere videndos Berengarij Fernandi & Ioan Corasij præceptorum meorum consultissimorum commentarios in d.§.nihil commune.relinquo.

COMEDERE beneficia,per translationem,est beneficiorum obliuisci.

COMITES,apud veteres auctores ij dicebantur, qui cum potestate erant,id est quibus imperij pars mandata erat.Cic.in Lælio.De Scipione dicam libétius: quanta illi fuerit grauitas,quãta in oratione maiestas, vt facile ducem pop.Rom.non comitem diceres.At Comitem,ait Vlpianus l.item apud Labeone n.15.§. comitem.D. de iniuriis, accipere debemus eum qui comitetur & sequatur.Labeo apud Vlpianum ita diffinit,eum qui frequentandi cuiusque caussa vt sequeretur destinatus,in publico, priuatove abductus fuerit. Pædagogos inter comites esse idem Labeo ait, apud Vlpianum d.§.comitem.Vnde in libris Pandectarum, seu Digestorum

COMITES adpellari cœpti ſunt, qui Proconſules, Præſides, Procuratores in prouincias euntes comitabantur, vel Senatus, vel ipſorum magiſtratuum voluntate ac iudicio, publicorum negotiorum adiutores atque adminiſtri: quales erant, quæſtores, legati, ſcribæ, accenſi. Poſtea comitum nomine, Iuriſperiti prouincialium magiſtratuum adſeſſores appellati ſunt: quos magiſtratus arbitratu ſuo delectos, ſecum abducebāt, l. οὐ μόνον 10. §. ὁ πρεσβεύων. D. de excuſat. Paul. l. 12. §. 1. D. de vacat. & immun. Comites præſidum & proconſulum, procuratorúmve Cæſaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacant. Sic l. Senatuſconſulto. D. de offic. præſid. l. adminiſtrātes. D. de excuſat. tut. l. diem functo. 4. D. de offi. adſeſ. Suetonius in Iulio Cæſ. ca. 42. Sanxit, (ait) ne quis Senatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus peregrè proficiſceretur. Comitibus cōmemorat Cicer. actione 4. in Verrem, etiam præcones, & medicos. Iuſtinianus verò ſub titu. de offic. adſeſ. Conſiliarios, & adſeſſores legatorum, & proconſulum. Plinius lib. 9. cap. 30. de Comite Proconſulis loquitur.

Comitum autem in Conſtitutionibus Impp. recentiorum varia pro adminiſtratione nomina inueniuntur:

Comes ARCHIATRORVM, l. vnic. qui à præbit. tyro. C. Theod. de quorum dignitate ſcribit Caſsiodorus libr. 6. Variar. eam, illiúſque munus, & officium explicans.

Comites AVRI, Comites formarum, riparum & aluei Tiberis, portuum: quos omnes recenſet Caſsiodorus, & extant varij tituli lib. 11. & 12. C.

Comes COMMERCIORVM, l. vni. de ann. & ca. C. l. 2. C. quæ res vend. non poſ. qui negotiationes curabat, commerciiſve præerat, cuíve licebat comparare ſericum à barbaris, d. l. 2.

Comes DOMESTICORVM, in l. reſtituendæ. 6. C. de aduo. diuerſ. iudi. l. neminem. 64. C. de decurio. li. 10. l. vni. C. Theod. qui à præbit. tyro. duos ponit Notitia Impe. vnum equitum, d. l. neminem. alium peditum. Vide Ammia. Marcellinum lib. 20. & 31. A Sozomeno, ἡγεμὼν τῶν ἰν οἴκῳ δορυφόρων dicitur.

Comes DOMORVM olim dicebatur is ſub cuius iuriſdictione erant præcipuè plurimi coloni æquè ac inquilini domorum ac poſſeſsionum multarum, quæ in Pontica diœceſi & Cappadocia propriæ erant patrimonij Principis, homines puta tamiaci, poſſeſsionéſq; tamiacæ, item ſerui & equitia eiuſdem iuris, conditionis, nominis, l. vlt. C. vbi cauſ. fiſc. At Nouell. 30. ſublato Comite domorum transfundit hanc rerum tamiacarum & βασιλικῶν iuriſdictionem omnē in proconſulem Cappadociæ, ſimulac cohortem omnem comitianam: ita tamen vt ſeorſim id fiat.

Comes DISPOSITIONVM, in l. vnic. C. de ſuſcept. libr. 10.

Comes EXCVBITORVM apud eundem in Iuſtino Curopal.

Comes FOENERATORVM apud Zonaram Tomo 3. Annalium in Tiberio.

Comes HORREORVM, cuius & mentio eſt in l. vnic. C. de piſtorib. libr. 11: piſtrini Principis curator fuit, habuitque mancipia quædam purgandis horreis aſcripta, coquendóque pani Principis.

Comes METALLORVM, in inſcriptione l. 1. C. de metallariis. ſub quo erant procuratores metallorum, de quibus l. 4. C. eo. atque eum fuiſſe in Illyrico conſtat ex Notitia imperij, quoniam ibi frequens erat metallorum commercium, vt indicant l. 7. & 8. C. The. eo.

Comes MILITVM, in l. 1. C. de offi. vicarij, & l. nemo. 6. C. de adſeſſo. Porrò comites rei militaris, in partibus Orientis duo erant: per AEgyptum vnus, per Iſauriam alter.

Comes PALATINVS dicitur, cui cura præcipuè incumbebat remiſſorum notariorum & iudicum negligentiam arguere, à Prouincialibus tributa exigere, & conſueta depoſcere. Comes Palatinus ſpurios legitimat. Alciatus poſt alios in Rub. D. de li. & poſtumis. ſed & arrogationi auctoritatem interponere eum poſſe docet Viglius. §. adoptiui. Inſtit. de exhered. lib.

Comes patrimonij Italiæ: huius fit mentio Nouella 104. Alias, Comes largitionum Italicarum dicitur.

Comes RERVM PRIVATARVM aut largitionum, in l. 3. C. de bonis vac. lib. 10. & l. vlti. C. de petit. bo. ſubl. eo. libr. & Nouell. 7. Valentin. gubernator erat priuatæ ſubſtantiæ principis, ídque per curā Rationalium. ita videtur diffiniiſſe Caſsiodorus lib. 6. in Formulis. Interpretes Græci lib. 6. τῶν βασιλικῶν ita diffiniunt, τὸν κόμητα τῆς ἰδικῆς περιουσίας, τουτέστι τὸν φροντίζοντα τῶν πραγμάτων τῶν ἀφορισμένων εἰς τὰς ἰδίας χρείας τοῦ βασιλέως.

Comes SACRI CONSISTORII, qui intimo principis conſilio aſsiſtebat, in §. 1. C. de no. Cod. fac. & l. 4. C. de aduoc. diuer. iud. vbi inter ſpectabiles ponitur. Idem & Conſiſtorianus dicitur, l. a. C. de comitib. conſiſtor. libr. 12. eum proconſulibus æquant Anthemius, & Honorius, l. 1. C. eo. idem primi ordinis dicebatur, vt ex Caſsiodoro colligitur libr. 6. Varia. Non ſum tamen neſcius, quin & comitiua primi ordinis magiſtro ſcrinij deputata fuerit, vt idem Caſsiodorus ibidem ſcribit: ſed & aliis, vt ex variis tit. lib. 12. C. patet. Vnde & Comitiua conſiſtoriana, in l. quicunque. C. de procurat. Quid ſit Comitiua, quíd ve ſit Conſiſtorium, vide infrà ſuis locis.

Comes SACRARVM LARGITIONVM, cuius frequens mentio fit in inſcriptionibus variarum conſtitutionum C. Iuſti. & Theod. is erat, qui theſauris ſacris, id eſt imperatoriis & auguſtalibus pecuniis præerat: vel qui liberalitatis & donorum curam gerebat, vt docet Caſsiodorus libr. 6. de Comitiua ſacrarum largitionum. Hic etiam Comes ſacri ærarij dicebatur.

Comitem SACRI PATRIMONII, in titul. de officio Comit. ſac. patrimo. C. accipere debemus eum, qui patrimonium ſacrum principis curat, cuíque id ideo creditum erat, pro ſubleuandis patrimoniorum fortunis, vt Caſsiodorus lib. 6. in Formulis ſcribit.

Comes SACRI PALATII, l. vnic. C. de comit. & archia. ſac. palat. lib. 12. huius commeminit Caſsiodorus lib. 6. Varia. in Formula Archiatrorum.

Comes SACRI STABVLI, dicitur equorum præfectus & rector, qui & equorū præſtationi præerat, l. 29. C. Theo. de ann. & trib. l. 3. de equo. coll. C. Th. qui canonici equi dicebantur. Hunc Gallis dici *Eſcuier* putat Iac. Cuiacius in commentariis ad l. vni. de comitib. & trib. ſchola. lib. 12. C. negátque eam appellationem ad Coneſtabilem pertinere, aítq; eſſe vocem merè Francicam, atque in Notitia officiorum Conſtantinopo. dici κόμητα τῶν βασιλικῶν στάβλων. Contrà videtur ſenſiſſe B. Briſſonius libr. 3. de verb. ſigni. ex Ammono Monach. lib. 3. ca. 70. cuius hæc verba ſunt: Lendegiſilus regalium præpoſitus equorum, quem vulgo Coneſtabilem vocāt. Rhegino monachus li. 2. Annalium. Eodem anno Buchardum Comitem ſtabuli ſui (quod corruptè Conſtabulum adpellamus) cum claſſe miſit Corſicam. Eam dignitatem fuiſſe in pretio ex A. Marcellino liquet de Valentiniano loquente, qui Valentem fratrem ſtabulo cum tribunatus dignitate præfecit.

Comes SACRÆ VESTIS, in l. vnica. C. Th. qui à præbit. tyronum. Comes veſtiarij in Notitia adpellatur.

Comites SCHOLARVM, in l. 3. C. de offi. mag. offi. extat & titulus, de comitib. & tribunis ſchola. libr. 12. C. ij ſunt ad quos ſcholarum agentium in rebus gubernatio pertinet, & ſunt ornati comitiua primi ordinis. Atque hic titulus honorarius eſt, inuentus à Conſtantino Imperatore, dum ſingulos quoſque honore

aliquo

aliquo cumulare cupiebat maxime, secundi etiam ordinis & tertij comitibus creatis. Eusebius 4. de Constantini vita. Hac verò dignitate, vt idem eodem libro tradit, ornati præpositi & tribuni scholarum hæc beneficia habent, vt intersint Imperatoris epulis, & vt adorent purpuram eius: quod pro summo beneficio habetur.

Comes siliquatariorum, apud Cassiod. libr. 2. Varia. qui ponderibus specierum inlatarum præerat: sed & mensuris, ne quid culpæ admitteretur.

Κωμῆται, in Nouell. 38. §. κωμῶν. vertit Haloander comitianos: quam versionem reprobat I. Cuiacius in l. vni. non licere habi. metroco. lib. 11. C. mauúltque vertere vicanos, quod rectius putem. Nam ducitur ἀπὸ τῆς κώμης, qui vicus est.

Comitiani dicuntur comitum officiales, vt idem Cuiacius scripsit ad d. l. vnicam.

Comitativa, comitum dignitas adpellatur, l. per singulas 30. C. de discus. lib. 10. & l. curiales. 47. de Decurio. eo. li. & passim apud Cassiod. lib. 6. & 7. Varia. Comitatiuarum gradus, primi ordinis comitatiuam commemorat l. 6. C. de princip. ag. in reb. lib. 12. alios Cassiodorus in lib. Variarum.

Comitatenses largitiones, l. scriniis. 7. C. de palatin. sac. larg. libr. 12. Et Comitatenses milites, l. vlt. §. pro limitaneis. C. de offi. præfect. præto. Afri. qui comitatui cócessi sunt, vt aiunt Arcadius & Honorius, l. nemo miles. de re milit. libr. 12. C. Comitatenses legiones, vide infrà, Legiones.

Comitatus sacer, l. milites. 13. §. ignominiosa. D. de re milit. vbi est Imperator. Comitatus (vt scribit And. Alciat. l. pupillus. 239. §. territoriū. D. de verb. signifi.) propriè de Imperatoria aula dicitur: sed quia tempore Caroli magni, regnantibúsq; Berengariis & Othonibus, ad singulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit iurisdictio, territoriū & districtus (quoniam illi comes præerat) Comitatus dici.

Comites in libris Feudisticis, dicuntur iudices ordinarij, qui in pace & otio ius reddunt, itémque præfecti vrbium. Itaque lib. Feud. 2. tit. 27. §. 2. qui iudex dictus est, idem continuò post Comes appellatur. Comes eandem hereditatē regiæ ditioni assignet. & §. 4. Si comes hereditatem regiæ potestati consignet. Sic legis Franc. lib. 11. de aduocatione ad Comites cap. 6. Monemus vestram fidelitatem, vt memores sitis fidei nobis promissæ, in pace & iustitia facienda, &c. Consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac cominandi, id est in ius vocandi potestate, Comitatus suos appellare. Dicuntur etiam Comites alicuius regionis præfecti. Greg. Turon. libr. 4. Nam semper Britanni sub Francorum potestate post obitum Regis Chlodouei fuerunt: & Comites, non regès appellati sunt. Albert. Krantz. in Vandalia lib. 1. ca. 28. Equidem arbitror, qui, cum Senatus Remp. administraret, rexere prouincias, Proconsules: & sub Augustis inde Imperatoribus, prouinciarū præsides inde dicerentur, aut præfecti prætorij: hi postea sub Imperatoribus Iam imperio declinante, Comites dicerentur. Erat (inquit) comitatus Imperatoris Mediolani. Quid vult insinuare aliud, nisi quia publicum Imperatoris consilium ibi quieuerat. Comites ergo in prouinciis habebantur, qui in quaque prouincia publicum fouebant consilium. Aetate autem nostra longè aliud præfert Comitis nomen: inferiorem scilicet nobilitatis gradum, sub Duce, supra Barones. Hæc ille. Comites præterea duodecim circa Caroli Magni tempora sub vno Duce fuerunt, de quibus vide in verbo, Duces. quod tamen neque vbique, neque perpetuō obseruatum est.

Comiter, vt vult Varro libr. 6. de Ling. Lati. hilare ac lubenter, cuius origo Græce κῶμος: inde Latinè, Comissatio dicta, & à Græcis, vt quidā volunt, Comœdia. At Comiter conseruare maiestatem, hoc fœderibus comprehendi solebat, vt intelligeretur is populus superior, cuius maiestas comiter seruari iubebatur, l. non dubito. 7. D. de capti. & postl. reuer. vbi falsò in vulgat. lib. legitur communiter. Meminit huius & M. Cic. in Orat. pro Cornel. Balbo. Primum, ait, verbi genus hoc conseruandi, imperantis est, non precantis: deinde cūm alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur, certè ille populus in superiori conditione caussáque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. Atque ibidem, comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant viam, benignè, non grauatè.

Comitium, Viglio in §. sed vt nihil. Institu. de testamen. ordin. Romanis significari ait locum in quem populus suffragiorum caussa conueniebat. quam sententiam deprompsisse videtur ex Festo lib. 3. adiiciēs, Comitium pro actu accipitur multitudinis numero. Comitiorum autem genera Gellius libr. 15. cap. 27. & Alexand. ab Alexand. in libr. Genial. dier. variis locis posuere. & Varro de Ling. Latina.

Comitiales dias Festo libr. 3. adpellabant, cùm in comitio conueniebant, à coeundo, id est, simul veniendo.

Comitialis morbus, apud Iauolenum l. qui tertiana. D. de ædil. edic. & Vlpianum l. 1. D. de auct. tut. dicebatur ἐπιληψία, καὶ ἐπιληπτικὸν νόσημα, Aristoteli in Problem. qui cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes tollit, toto cerebro, vel duobus eius ventriculis adfectis.

Commata, apud Vlpianum l. in AEgypto. 10. D. de extraordin. criminib. sunt incisa, siue meatus aperti, per quos ex chomatibus aquæ Nili possit in agros remotiores segetibus destinatos influere: Comata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt. Neque enim hic Chomata legendum est, vt habetur in Pand. Florent. Chomata enim sunt aggeres, & humus aggesta: vt & Vlpianus d. l. in Aegypto. in princ. explicat his verbis: In Aegypto qui chomata rumpit, vel dissoluit, hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere, æquè plectitur, &c. Honorius, & Theod. Impp. verterant in eandem rem valium l. vnic. C. Theod. de Nili aggeribus non rumpen. & l. vni. C. eod. sed & aggeres, vt in rubr. C. eod. Est autem χῶμα deductum à χωννύω, quod aggero significat: hinc & pro sepulchro dicitur. Sunt tamen qui superiore loco, Chomata legi malint, propter repetitionem vocabulorum duorum idem significantium.

Commeare, est animo redeundi abire, Vlpianus l. 1. in fina. princip. D. de iis qui deiec. vel effud. Publicè enim vtile est, ait, sine metu & periculo per itinera commeari.

Commeatus variè pro re accipitur, vt constat ex subiectis. Significat interdum licentiam & tempus quo militi abire & redire possit, l. 1. D. de re milit. & alibi sæpe, vt l. 2. §. fin. D. ad municipal. & apud classicos auctores. Sic accipitur apud Paulum l. qui commeatus. D. de re milit. quēadmodum & in Imp. Leonis Constit. l. 9. C. de proximis sacr. scr. & in Constantini constitutione l. 1. C. de commea. libro 12. Atque huius licentiæ hæc extat formula apud Liu. lib. 30. SI QVIS VESTRVM SVOS INVISERE VVLT, COMMEATVM DO: PRIMO VERE ADSITIS EDICO. Nec dabatur commeatus, nisi iustissimis caussis approbatis, vt ait Vegetius. Certè expeditionis tempore imminentibus hostibus non datur, nec vnquam amplius quàm 30. l. 16. C. de erog. mil. ann. qui Commeatales dicuntur. Datur autem commeatus à tribunis cohortium, aut præpositis militum, aut vicariis, vel domesticis eorum, vel à principe, Nazianzenus,

γράμματα

γράμματα τῶν ἀγίων vocat commeatum. Hinc Commeatum petere, apud Varronem lib.5. Ling.Lat. Et Commeatũ accipere, eodem sensu quibusdam, l.miles.34.D.ex quib.caus.ma. Et Commeatũ dare. Et Commeatum impetrare, hoc est licentiam morandi, vbi voluerit quis, l.filij. 22.5. penult. D. ad municip. Commeatus etiam accipitur pro spacio ad eundum, & agendum in via publica, l.2.5.deinde.D.ne quid in loc.publ. At in 5. hoc interdictum 14. d.l.2. sumitur pro ipso iure eundi, agendíve.

Commeatum & remeatum dixit Marcianus, l. relegati. 4.D.de pœn.

COMMEATALES milites dicuntur qui vnà commeatum accipiunt, vel qui in stipendij partem accipiunt alimenta ex commeatu, id est, ex alimento publico. C. de offic.præfect.præt. Aphrican.l.in nomine.2. Nullum audeant duces, vel tribuni commeatalem de ipsis dimittere, ne, dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquat prouincias. Sudas Commeatalem intellexit, dum interpretatur, κομμάτων ἐξ... λαμβάνοντα τοῦ ἀριθμῶν.

COMMENDAM diffinit gloss. in verb. Commendare in ca.nemo deinceps.de elect. libr.6. ecclesiæ custodiam alicui commissam. cui diffinitioni necessariò adiiciundum putem hæc, In tempus, gratia euidentis necessitatis & vtilitatis. idq; docuit textus in d. c.nemo deinceps.vbi scribit Io.Andreas, Commẽdarum genera duo esse: nam (ait) quædam est in titulũ, quædam in custodiam. Commendam, titulum esse canonicum, scribit eadem gloss.

COMMENDARE (vt Papinianus ait) nihil aliud est, quàm deponere, l. Lucius.24.D.deposit. quod Vlpianus probat l.commendare.186.D.de verb.signific. Sic accipitur apud Paulum l.Publia.in princ.26.D.deposit.& alibi sæpe. Vnde

COMMENDARE CORPVS dicit Vlpianus l.& si quis. 5.impensa.D.de relig.& sump.fu.pro temporis caussa deponere, donec iustæ sepulturæ corpus tradatur. Paulus enim l.si quis enim.eo.titu.D.ostendit plerunque corpora temporis caussa deponi. Quod & nos docuit vetus libellus Seuero Imp.datus. Oppressus necessitate corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur. Reiiciendi igitur est F.Duareni lectio existimantis in d.5.impensa. legi posse condendum, pro, commendandum. Commendare etiã censendus est & Roma.Poot. Sacerdotia, cùm administratorem generalem alicuius opulenti templi aliquem constituit: censetúrque is liberam habere procurationem, modo nimirum reperto, quo (teste Alciato l. commendare, D.de verb.signifi.) citra ius irreuocabilis tituli, ex sacrorũ fructibus ἀλκιώτατα luxurientur. Sed & commendat etiam, qui custodiam mandat, vt idem adnotauit, enarrans d. l. commendare. Commendandi verbo, relinqui libertatem non videri, Diocletianus, & Maximianus rescripserunt, l. ex verbo. C. de fideicom.libert. Commendare etiam ad homines refertur, apud Vlpianum l.si verò non.12.5. cum quidam. D.mand. significátque quasi carũ committere fidei: vt & apud Terent. In Eunuch. Act.4.Sce.2.

C. Ego me tuæ commendo, & committo fidei. Atque hoc sensu se commendare dicebantur vasalli, cum se in fidem & clienteiam patroni dicabãt: more (vt videtur) ab antiquis, & Romanorum & Atheniensium institutis tracto, vt diximus suprà explicantes ius applicationis. Commendati tamen & recommendati dicebantur, non iidem qui vasalli, sed tantum qui se in alicuius potentioris fidem & tutelam receperant: qui & Affidati dicuntur. Neapol.const. lib.3.tit.7. Vt in terris, inquit, demanij nostri nulli omnino liceat affidatos vel recommendatos habere.

COMMENDATITIÆ literæ l.pen.D. de acq. rer. do. & apud Macrob.lib.2.cap.4. Accipe, ait, commendatitias: quia illic neminem nosti. Sunt etiam Commendatitiæ literæ, dimissoriæ, & quibus clericus dimittitur & absoluitur à potestate sui Episcopi: in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius testimonium.

COMMENDATARIVS dicitur nudus minister, l.Lucius.24.D.deposit.

COMMENTARIVS principis, siue Commentarium, apud Modest. in l.absesse.32.D. ex quib.caus.maio.accipitur vt vult Hotom. pro libro, & ephemeride principis, in quo eorũ omnium nomina perscribit, quibus aliqua Reip.procuratio commissa est. Budæus in d.l. absesse. videtur accepisse pro diario seu pro libro quem sibi Principes priuatim facere consueuerant, quasi quoddam promptuarium eorum quæ agebant, id est ephemeridem actionũ suarum: atq; inde Commentarios Cæsaris dictos, in quibus res eius in Gallia & bello ciuili gestæ, non latè & plenè enarrantur, sed veluti perstringuntur.

COMMENTARIENSIS adpellatur carcerum custos ac præfectus, ab eo quòd in commẽtarios eorum qui carcere concludebantur, nomina referebat. sic accipitur in l.4.de custod.reo. Ad commentariensem receptarum personarum custodia obseruatióque pertineat.

COMMENTARIENSES etiam adpellantur, quorum manu acta subnotantur, quoties apud fiscum agitur, l.in fraudẽ 45.5.quoties.D.de iure fisc. Quoties apud fiscum agitur, actorum potestas postulanda est, vt ne ritè iis vti liceat: eáque manu commentariensis adnotanda sunt. Erant & in legionibus commentarienses, vt ex Imperij notitia adparet.

COMMERCIVM (vt diffinit Vlpianus in Epit. tit.19.) est vendendi emendíque inuicem ius: hoc ius Theophil. in 5.1.Inst. de inutil. stipul. ἐξωνίαν adpellat, hoc est potestatem. Sic apud Hermogenianum l. ex hoc iure. D.de iust. & iur. putat Accursius pro permutatione accipi. quod & Baldus probat. Alciatus contrà sentit, existimátque eo verbo omnes cõtractus, etiam Innominatos contineri. Non ittamen inficias quin expositio Accursij defendi possit. Accursius autem d.l. ex hoc iure. D. de iust.& iure. refert Cõmercium generale verbum esse omnium contractuum: cuius sententiis iuuatur l.quòd si minor.24.5.1.D. de mino. Sic accipitur Rubric.C.de commerc.& mercato.

Commercium earum rerum non esse dicitur, quæ visibus hominum, dominióque subiici, & in obligationem deduci, alienari, & adquiri non possunt, l. cum seruus.39.5.fina.D.de leg.1.& l.si in emptione.5. omnium.D.de contrah.empt.& alibi sæpissimè. Commercium non habere alicuius rei dicitur, qui eius habendæ capax non est, l.multùm,14. D. de verb.oblig. Commercio redimi, est pretio dato hostibus vendentibus, l.sicut & l.si liberum. C. de postlim.reuers.

COMMILITIVM apud Tryph. l. de hereditate.19.D. de castr.pecul.interpretatur Alciatus lib.4.Dispunct. cap.17. militum commercium, & facultatem ipsam, ceu ius, quo vnà militant. F. Hotomanus in Cõmentariis Iuris, societatem interpretatur militiæ, quam inter se milites habent. Hęc sunt verba Tryphonini: De hereditate ab agnato commilitone data, Scæuola noster dubitabat: quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit & non dare, nisi commilitium auxisset. Nobis ita videtur, si ante commilitium factũ sit testamentum, non esse peculij castrensis eam hereditatem.

COMMINISCI, ait Varro dictũ à con, & mente, cum finguntur in mente, quæ non sunt. Sic accipi debet l.1. in fi.princip.D.de eo per quem factũ erit. Hinc

COMMENTVM dicitur fictio in mente rei quæ non est, Varroni lib.5.Ling.Lati. Sic accipiendum putem in l.

in l.ob hæc verba. D. de iis qui not. infa. & l.2.C. de reb.alien.non alien. & alibi sæpè. Vnde non ineptè Commentum pro fraude posuit Pontifex Maximus c.peruenit.1.iuncta ibi glo.ext.de testib.cogen. Hinc

COMMENTITIVM ius apud Paulum in l.si pœna. 20. D. de pœn. interpretatur G. Budæus ibidem, quod figmēto,non reipsa subsistit: id est fictitium, nouum, & recens excogitatū,vel non translatitium, non aliunde sumptum.ex Sueto.in Claud.cap.11.

Commentitiam venditionem in l.2. C.si aduers.vendit. interpretatur Accursius commentitiè compositam, cum pupillum lædunt, hoc est (vt significantiùs rem aperiam) fictè coloréque quæsito.

COMMINVS in Honor.& Theod.cōst.l.3.C.de fruct. & lib.exp. accipi debet pro in præsentia,vbi cōminus pro tota die falsò interpretatur Accursius. Quo verò significatu accepere iidem Impp. eodem accepit & Iustin.l.si imperialis.C.de nupt. Comminus,pro è propinquo sumitur apud Tertullianū de carne Christi. Accedant,ait, comminus ad congressum. Vnde & pro statim vel ad manus accipitur, vel præsenti pecunia l.si quasi.D.de pigne.act. Si quasi recepturus à debitore tuo cōminus pecuniam,reddidisti ei pignus.

COMMITTERE,ait Festus lib.3.propriè est simul mittere. Nunc eo vtimur & pro facere, aut pro relinquere, aut pro incipere. Committere in legem, stipulationem & testamentū dicuntur,qui aduersus legem, stipulationē & testamentū quid faciunt, l. non solùm, §.illud. D.de lib.leg. Veteres etiam lege Committere dicebant, M.Fabio libr.7. cap.2. Lege de sicariis commisit L. Varenus. Committere in legem venditionis, est quid facere quo contraueniatur pacto venditioni adiecto sic accipias in l.fi.D.de leg. commis. Eodem ferè sensu Cōmittere in *Pro socio* actione, apud Paulum l.actione. §. Labeo. D. pro socio. Committere etiam edictum dicitur qui ei locum facit. Sic accipitur in l. 3. §. si quis ex liberis. D. de bo. poss. cont. tabul. & alibi sæpissimè. Eodem sensu Cōmittere stipulationē dixit Papinianus l.Sōchum. 95.D.de solut.

Committi quoque animalia dicuntur, quoties inter se confligunt,l.1.§.cum arietes.D. si quad.paup.fec.dic.

Committi etiam stipulationem intelligimus, cum id quod per eam promissum est, debetur, toto tit. D. de verb.oblig.sicut pœnam committi,cum incurritur & debetur, l.3. D.eod. Hinc & commissa obligatio, l.1.§.vlt.D.de stipul.seru. Et, Commissa deuotio capitis,apud Cicer.in ea pro Domo, cum se voti reum fateretur,& caput deuotum debere. Eodem sensu

Committere pro delinquere,l.1.§.cùm vrbem.D.de offic.præfect.vrb.

Committi fisco ea dicuntur,quæ ob aliquas causas fisco acquiruntur,vnde tit.D.lib.39.&C.lib.4.de vectig.& commis. Hinc

COMMISSA dicuntur, inquit Asconius, quæ contra testatoris voluntatem facta, aut non facta ab herede, multa aliqua pœnáque plectuntur. Et Commissa hereditas, in qua supple id commissum est, quamobrem alteri ea debeatur. Atque hinc in Commissum res cadere dicuntur pro quibus vectigal solutum non est,nisi forte id publicanus permiserit, l.vlt.§.siquis. D.de vectig. & cōmiss. aut res improfessæ, id est non insinuatæ apud publicanos,l.vlt.§.quoties.D.eo. Aut denique caussa commissi est, cùm quis hostibus, aut barbaris arma vendit,ferrum,cotem,l.cotem. D.eod. l.1.C.de commer. & merc. tum siquis aliquid contra præscriptum legum vendiderit, etiam si nō hostibus, l.siquis.C.de vectig. Commissum autem Græcis dicitur τὸ κλαπὲν τελώνημα.

Commissæ hypothecæ dicuntur M. Ciceroni in Epist. ad Famil.quæ creditoris factæ sunt.

Commissum factum pro homicidio posuisse videntur Imperatores l.is qui cum telo.C.ad leg.Cor.de sica.

COMMISSORIA lex dicitur pactio, qua in venditionibus conuentum fuit, vt si intra diem dictū pretium solutum non sit,contractus resoluatur,l. Aemilius.D. de minor.vel in oppignerationibus, si soluta sit, creditor debitori rem illi mancipatā remācipet.quæ conuētio Fiducia ab antiquis dicebatur,vt patet ex Paulo li.Sent.11.tit.de leg.cōmiss. At contractus resolui sub conditione dicitur, l.1. D. de leg. commis. & videtur sic vt suprà diffinisse Vlpianus l.4.D.de leg.commis.

COMMODARE in edicto Prætoris in l.1.D.commod. iuncta l.2.D.si cert.pet.est rem vtendā dare,vt eadem restituatur, finito vsu, in quem data fuit. Commodare pro mutuò dare posuisse videntur Imppp.in l.2. C.de iis qui ex pub.ratio. mu. pecu.libr.10. nisi accipientem dicas eandem speciem, idémve aurum redditurum. Potior visa est prior interpretatio,vt primus articulus illius l.2. & rubrica docent. Commodare etiam dixerunt Valentinianus & Valens Impp. l. fundi.4.de fund.patrimo.li.11.C.pro ἐμφυτευτικῶς cedere,iuréque dominij tradere.

COMMODATVM, contractus est,quo rem aliquam ita gratis concedimus,vt de ea restituenda is qui acceperit teneatur,l.3.§.1. D. de oblig. & act. Inter commodatum autem & vtendum datum Labeo quidem ait tantum interesse,quantū inter genus & speciem. commodari enim rem mobilem, non etiam soli.vtendam dari etiam soli. sed (inquit Vlpianus) vt apparet, propriè commodata res dicitur, & quæ soli est: idque & Cassius existimat. Viuianus etiam habitationem commodari posse ait,l.1.D.commod.

Commodati natura est, vt gratuitò detur vsus rei: alioqui mercede interueniente, locatio erit,vel cōtractus innominatus,l.si vt certò.§.nunc videndum.D.commodati.§. item is cui.Institut. quib.mod.re contrah. oblig.

COMMODVM notissimæ significationis fertur.Commodum bonorum possessionis, in l.sed & si.§. D. de bo.poss.cont.tabul.dixit Iulianus,quod Paulus adpellauit beneficium,l.4.§.fi.D.eo.titul.

Hæc verba, CVM COMMODVM ERIT, ita interpretatur Sulpitius apud Labeonem, l.auus.79. D.de iur. dot. cum primùm sine turpitudine, & infamia dari poterit.Proculus,cum sine incommodo poterit, l.nepos.125.D.de verb.signific.Apud Paulum l.si dies.21. D.quando dies leg.ced. significare videtur Accursio vtilitatem: B.Brissonio voluntatem,id est, si voluerit. Equidem accipi eo sensu putē, quo commodè apud Varronem lib.6.Ling.Lat.cuius hæc verba sunt: Igitur de originibus verborum multa qui dixerit commodè, potius boni consulendum, quàm qui aliquid nequiuerit,negligendum,&c. pro aptè,rectè & legitimè,legibus moribúsve consentientibus. Sulpitij sanè & Proculi interpretationes tametsi diuersæ, recipiendæ tamen sunt. Verba enim pro re accipienda inter omnes conuenit. Commodum Falcidiæ, quartæ loco est apud Hermogenianum,l.si heres.9.D.ad leg. Falc. Sic Commodum Senatusconsulti apud Vlpianum,l.5.§.si quis rogatus. ad fin.D. de dona.inter vir. & vxo. Commoda præmiorum, pro pecunia quæ propter coronas præstari solet,idque athletis,qui victores fuerunt in sacris certaminibus,l.commodis. 40.D.de re iudic. Commoda ex tribu, pro liberalitatibus & emolumentis,quæ à tribu obueniunt,l. patronus.D.de lega.3. Commoda primipili, in l.pater 23.D. de adim.leg. & Commoda primipilatus, in l.1.C.de primipil.libr.12.dicuntur salaria,quæ primipilo præstantur. Græcis dicuntur, τὰ λόγῳ παραμυθίας παρεχόμενα. Eodem sensu Commoda veteranorum dixit Suetonius in Nerone cap.32.

COMMONITORIVM, in l.2.C. Theod. si cert. peta. de suffrag. l. vnic. C. de suffra. significat adnotationem, & scripturam ipsam conuentionis. Nouella 8. σύμβολον vocatur. Sunt qui putent sine scriptura fieri eam conuentionem: verius tamen est vt scripto fiat. Nam & Κομμονιτώριον, Suidę significat ἐπιστολὴ προςτακτικὴ ἀποστελλομένη χώραις. quo quis officij suscepti implendi commonetur. Commonitorij autem formulam posuit Cassiodorus lib.7. Varia.

COMMOVERE limites, & terminos in lege Mamilia, quam refert Arcadius August. in lib. de limitibus, est loco mouere: quo verbo vsus est Tertullianus in lib. de præscriptione aduersus hæreticos. Qua potestate, Apelles, limites meos commoues? Commouemur quoque mortis periculo, vt & Vlpianus scribit l.2.D. de dona. caus. mort.

COMMOTIONEM tamen pro excitatione principis, cum quis aduersus mandata facit, posuit Cassiodorus lib.7. Variarum, in formula commonitorij.

COMMVNE dicitur, quod omnes ligat: inde lex. Hinc & Communis res, quæ est vel cum societate, vel sine societate. Cum societate, veluti inter eos qui eandem rem emerunt: sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est, l.2.D. comm. diuid. Hinc & Commune præceptum adpellatur Papiniano, l.1.D. de legib. Hinc etiā Commune ius, quod dupliciter accipitur, aut respectu proprij iuris, quod quæque ciuitas sibi constituit, cuiusmodi sunt consuetudines singularum ciuitatum, de quibus loquitur cap.1. de constitu. libr.6. Aut respectu iuris gentium, quo omnes populi vtuntur l.1.§.fi. l. omnes populi. 9. D. de iustit. & iur. quod & idcirco κοινὸν νόμιμον appellatur Aristoteli. Communi autē iuri priuilegium opponitur, Papiniano l. Centurio 15. D. de vulg. & pupi. Sicque Commune ius, militare, & propriū aduersa sunt, l. conficiuntur. 8. §. si miles. D. de iur. codic. Paul. libr. 3. Sent. recep. titul. 4. §. filiusfamiliās. Communi, & creditoris iure vendere separantur l. si mandatu. 59. §. creditor. D. manda. At propriè Communia omnium esse dicuntur, quæ naturali iure omnibus patent, vt aër, aqua, &c. l. 2. & 3. de rer. diuis. Communia prædia accipere debemus, ait Vlpianus l. magis puto. §. fin. D. de reb. eo. si pro indiuiso communia sint.

Communia quædam naturali iure sunt omnium, quædam vniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulorum, quæ variis ex caussis cuique adquiruntur, l. quædam. D. de diuis. rerum.

Communia vestimenta sunt, quibus promiscuè vtitur mulier cum viro, Vlpianus l. vestis. 23. §. communia. D. de aur. & arg. leg.

Communes sunt stipulationes, veluti Rem saluam fore pupillo: Pomponius l. stipulationem. §. communes. D. de verbo. obliga.

COMMVNI DIVIDVNDO actio mistam caussam habens, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur, §. quædam. Instit. de actio. nec solum redditur in rebus communibus iure societatis, id est inter eos qui pariter eandem rem emerunt: sed & sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est, l.2. D. communi diuid. Atque in hoc iudiciū nihil peruenit vltra diuisionem ipsarum rerū quæ communes sint: & si quid in his damni datum factūmve est, siue quid eo nomine, aut abest alicui sociorū, aut ad eum peruenit ex re communi, l.3. D. eod.

COMMVNITER gestum à societate longè remotū est & sine societate fit. l. nam cum tractatu. 32. & l. seq. & seq. D. pro soc.

COMMVNIO alia est publica & naturalis, cuius fit mentio in l.2. D. de rer. diuis. & in §. & quidem. Instit. eo. tit. Vbi quędam naturali iure cōmunia sunt omnium. Talis publica & naturalis communio in paucis admodum rebus vix potest retineri, nec admittit iudicium diuisionis, quia in simplicitate naturali manet. Communio alia est priuata & ciuilis, vmbram quandam referens naturalis illius communionis. Hæc admittit diuisionem de rebus priuatis, & dominio nostro subiectis, etiam vniuersitatis. Imò requirit necessariò iudicium diuisoriorum, quoniam cōmunio etiam inter paucos parit discordiam, l. in re communi. D. de ser. vrb. præd. l. cum pater. §. dulcissimis. D. de leg. 2. Vnde satis admonemur, quam non fuerat possibile, absolutam illam & simplicē retinere communionem omnium rerū, vt nonnulli phanatici somniant. Communionem autem rerū omnium pugnare cum naturali diuinóque iure Exodi ca. 20. ΟΥ ΚΛΕΨΕΙΣ, hoc est, FVRTVM NON FACIES, nobis ostenditur. Nam si omnes res nobis secundum naturā essent communes, hoc est, ita vnius sicut alterius, non posset committi furtum contra naturam, quia concederentur iure occupanti: vt etiam nunc habemus quasdam res communes, quæ furtum non admittunt, quoniam furtum cōmittitur duntaxat in rebus alienis, vel alieni iuris, cum domino, l.1. D. de fur. Statuitur igitur legitima rerum & dominiorum diuisio, idque iure gentium, l. ex hoc iure. D. de iusti. & iur. vt vnusquisque suum habeat, sitque sua sorte contentus: quod Aristoteles eleganter, ac omnes Romani Iureconsulti probant, reiecta Platonis falsissima opinione.

COMPACTVM in constitutione diuorū Seueri & Antonini l.3. C. de execut. rei iudic. structam collato in vnum consilio machinationem sonat. Liuius libr. 6. Vrb. Cond. Vt multo (ait) verisimilius sit compacto eam rem, & communi fraude patritiorū actam. Compactum, à cum & paciści, éstque conuentio, vt quis fraudetur.

COMPARATIONIS verbo coëmptio significatur, in l.1. C. vt nemi. lic. in coëmpt. libr. 10. & l.1. & fi. C. de quibus mun. eo. li. Lib. 57. Βασιλικῶν adpellatur ὠνητὴ, l. 2. C. vt nemini lic. in coëmpt. Comparationem etiam in l.1. D. priuileg. cred. vel (vt est in Pan. Flor.) l. cum bona. 16. D. de rebus auctorita. iud. pos. accipere debemus, æquiparationē. Sed & Comparationem pro præparatione & formatione positam adnotat B. Rhenanus à Tertulliano in libr. aduers. Valētinianos.

COMPARATIVVM, & superlatiuum haud perpetuò naturam suam seruare, demonstrant Doctores in l. cùm pater. §. libertis. §. rogo. de legat. 2. Albert. citatis locis indicat, & comparatiuum assumere vim positiui, & vicissim hunc naturā comparatiui, l. quod Nerua. vbi Zasius. D. deposit. vt apud Virg.

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes.

nec immeritò: nam comparatiuo significationem positiui inesse adnotat Alciatus l. vbi autem. in princ. D. de verbo. oblig.

COMPASCVVS ager, in quo vicinis ius est communiter compascēdi. Cicero in Topic. Si cōpascuus ager est, licet compascere. Sic & Festus hoc in genere scripsit, Compascuus ager, relictus ad pascendum communiter vicinis. Isidorus libr. 15. Etymolog. capi. 13. Compascuus ager, qui à diuisoribus agrorū relictus est ad pascendum communiter vicinis. Scæuola l. pe. D. si seru. vind. Plures saltum communē, vt ius compascendi haberēt mercati sunt. Et paulò post: An pars illorum fundorum aliquid iuris secum huius compascui traxerit.

COMPASCVA Siculo Flacco in libr. de condit. agro. genus sunt quasi subseciuorum, siue loca, in quibus proximi quique vicini, id est, qui ea contingunt pascua, ius pascendi habent.

COMPEDES, vinculum est, quo pedes irretiri solent.

Dicitur COMPEDITVS homo,& Compeditus,absolutè,§.sed pœnæ.Institut.de iniur. Compeditum adpellat Theophilus eum,qui in vinculis est, & vilissimo comparatur.

COMPENDIVM est breue, & vtile. Hostien. in cap.fi. ext.de dol.& contum.in antiq. Compendium temporis,l.debere.§.fin.D.de cast.pecul. Et Compendium itineris dixit Modestinus l. eundem.16. D. de legationib. Et Compendium edictorum , pro peremptorio edicto posuit Vlpianus l. nonnunquam. in fin. D. de iudic. Compendij etiã verbo lucrum significari existimant Interpretes,l.duo societatem.71. §.duo.D.pro socio.l.3.D.de calumniat.l.Iulianus.D. si quis omissa caus. test. & alibi sæpe in Pandect. l.iudices.C.de anno.& tribu.libr.10.l.cum virum.16. C. de fideicom.In cita.§.duob.Iuriscõs. lucrum à compendio separat atque id videtur intelligendum,quod quærimus parsimonia. In aliis autem locis μεταφοράς pro lucro accipi putem. Quod verbum à vetere æris pensandi ritu deriuat Festus libr.4.& Varro.li.4. Ling.Latin.Huic opponitur Dispendium, l. actione. 65.§.item qui.D.pro socio.

COMPENDIARIA, pro breui itinere ponitur in l. 4. D.de itin.actúque priuato. vbi,via, eleganter supprimitur:vt & posuit apud Non. Varro,Hoc,inquit,dico compendiaria sine vlla sollicitudine, ac molestia dicendi posse perueniri ad eandem voluptatem.

COMPENDIOSA substitutio,vide infrà,Substitutio.

COMPENSATIO est debiti & crediti inter se contributio,l.1.D.de compensatio. Compensatio quandoque etiam sumitur pro deductione & retẽtione,i. in restituenda.C.de hered.peti.l.fructus. 7.§. ob donationes.& l.rei iudicatæ.15.§.1. D. sol.mat. Hanc retentionem adpellant Vlpianus in Instit.titu.6. de dotib.& Iustinianus l.vnic.§.taceat.C.de rei vxo.actio.

COMPERENDINATIO, est,vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio in perendinum diem. Budæus in d.l. fi. ex Asconio. Comperendinatio diffinitur in quodam lexico, τριήμερος ὑπέρθεσις, id est, triũ dierum dilatio. vnde non immeritò Comperendinatam rem, iudicium in tertium diem constitutum Festus libr.16. diffinierit. At quid differat comperendinatio ab ampliatione,vide Ampliatio.

COMPERENDINATI rei dicuntur,qui in criminalibus è custodia dimissi,suæ ipsius custodiæ commissi sunt,vt aut vrbem carceris loco iusti habeant, aut aliquam priuatam domum : vt interdum fit ex personarum dignitate,& genere caussarum. Budæ.in l.poster. de orig. iur.D.

COMPELLERE, notissimæ significationis est. Hinc

COMPVLSOR in l.3.de lucr.aduoca.libr.12. C.Græcis ἐξπελάτης dictus, in Constitutione Græca Anastasij Imperatoris l.fi.C.de exact.tribut. lib.10.qui prouinciales cogebat ad pensitationes soluendas : vt colligitur ex d.l.3.& fi.Casiodorus libr.1.Var.epist.2. Quia non iam compulsorem ad te mittimus , sed vltorem, si aliquis credideris ludificatione tardandum.

COMPETERE verbum Iuriscons.frequens,& familiare,pro aptum & idoneum esse. Inde Competere libertates dicuntur,quæ ex testamẽto, aliáve caussa contingunt,l.Papinianus.in fi. D.de inoffic. testam. Et Competit actio,quæ lege data est, & alicui conuenit, vel ex contractu descendit. Sic Competere certi condictionem dicimus, l. certi condictio. D. si cert. peta.

COMPETENS iudex dicitur cuius de re controuersa iurisdictio est,iurísve dicendi potestas,l.penult.D.de iurisd.om.iudic. Competens cautela,in l.si debitori:D.de iud.id est,idonea. Competens pœna,congrua,& secundum delictum inflicta,l.3.C. de lucr.aduocat. Competens tribunal, apud quod ius fuit de re cognosci, l. sed & hæ. §.1. D. de procur. Eodem sensu Competens forum , ex rub. de foro cõpetenti. Competentes vsuræ, in l. 1. C. si maior fact. alienat. congruæ,& legitimæ,legéque definitæ.

COMPETENTER, pro eo quod est, idoneè, c. grauis. de restit.spoliis.in antiq.sic accipitur apud Vlpian.solut.matri.l.si cùm dotem.§.eo autẽ tempore. Quatenus,inquit,& filio & patri competenter consulatur.

COMPETITOR apud Vlpianum l.generaliter. §. spurios.D.de decurio. is qui cum aliquo eundem magistratum,officium,& honorem petit.

COMPILARE, Festo auctore libr. 3. est cogere, & in vnum condere.Compilare iura, & leges, est in volumen redigere:quod fecere Tribunianus & collegæ. Compilare etiam significat, vndique subripere, & omnia furtim legere,l.sacrilegi.D.ad leg.Iul.peculat. Atque deductum videtur, vt vult Turneb. ab Aeolico verbo πιλεῖν, id est fur, qui φιλήτης Hesiodo dicitur. Hinc.

COMPILATOREM eum adpellat Isidorus libr.10. qui aliena dicta suis permiscet.

COMPINGERE,apud Vlpianum l.qui res.§.aream.D. de solut.est componere,& coniungere:quo sensu accipitur & apud Virgilium in Bucol.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula.

COMPITA, loca quæ simul petuntur, hoc est, adeuntur per diuersas vias eodem tendentes, vt sunt triuia, & quadriuia, in quæ plures coëunt viæ, ex Varrone lib.5.Ling.Lat.& Seruio in 2. Georgicon. Sic accipitur in can.de viro.12.q.2.Larum autem sedes in compitis erat. Nec in vrbe solum compita fuerũt, verum etiam in lucis vbi colebantur dij. Papinius : *Idcirco altrüs molimur compita lucis.* Sed & in agris. Cicer. 2. de Leg.Lucos in agris habento,& larum sedes.

COMPLEXVS, in l.triplici.D.de verb.sig.est comprehensio, cùm vna clausula complectitur , veluti & nomina & res:qua de re vide infrà,Coniunctio.

COMPLVRIVM adpellatione quatuor complurésve contineri liquet ex l. is qui cõplures.D.de lega.2. vide item Bart.in l.1.C.si rector prouinciæ.

COMPLVRIENS, pro sæpe,apud Catonem poni scribit Festus libr.6.

COMPLVVIVM, vt ait Festus lib.9. quò de diuersis tectis aqua pluuia in eundem locum confluit. Varro lib.4.de Ling.Lat.Impluuium,quò impluebat:Compluuium,qua compluebat , vtrumq; à pluuia:vt illud sit superior pars,hoc inferior.Compluuium tamen in Vitruuio ea pars est tecti in cauædio , quæ pluuiam deiicit:vt,Cum iisdem rationibus trabes & compluuia collocantur.Id enim dicit de excurrente parte tecti,& asseribus longius prolectis.

COMPONERE, est multas res apta quadam cohærentia,& velut harmonia simul ponere,coniungere, & de rebus suis disponere,in l.2.C. de exhib.reis.Sic dicimus componi carmina , leges , ædificia , orationes. Vnde pulchra admodum metaphora , componere censemur lites,id est concordare,ad bonas conditiones pacisci : quo sensu accipitur Compositio c.2. de testibus.lib.6.& Compositò,aduerbialiter,hoc est, ex pacto:cuius oppositum est,Non ex cõposito. Componere etiam significat instituere,vt in l.2.§.postea ne diutius. D. de orig. iur. quo loco compositas actiones,pro institutis quibusdam agendi formis accipere debemus.

COMPOS mentis, qui sani animi est,l.3.C.de curat.furiosi. Terent.in Adelphis,

Vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.

COMPRÆDES, Festo lib.3.eiusdem rei populo sponsores.

COMPROMITTERE in arbitrum dicuntur,qui arbitri sen

tri sententiæ staturos se hinc inde sub pœna promittunt, l. sed si.9.D.de arbit.

COMPROMISSVM, est conuentio, qua arbitri sententiæ se obtemperaturos inuicem sub pœna vterque litigator promittit.l.1.& 2.C.de arbit.

Compromissum PLENVM, in l.quid tamen.§.plenum. D.de arbit.appellatur, quod de rebus controuersisque compositum est, quod & habet doli mentionem, l. ita tamen.in fin.D.eo. Compromissum autem ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, l.1.D.de recep.arb. Vocantur enim litigatores in ius, offertur libellus, dantur dilationes, recipiuntur testes, instrumenta, dicitur sententia in compromisso, sicut in iudicio: quod de iis accipi oportet, quando ex compromisso ad arbitrum itum est, l.societatem.§.arbitrorum.D.pro socio. Compromitti verò potest in duos, vel plures, vt alterutrius, vel cuiuslibet sententia valeat, l. sed si ita compromissum. l. non distinguemus. §. cum in plures. D. de recept.arbit. Compromitti in plures potest, vt vnus ex eis eligatur, qui pronunciet, l.item si vnus. §.item si plures sunt.D.eo.titu. Compromitti in duos non potest sic, vt si dissentirent, tertium adsumant: nisi nominetur tertius, d.l. item si vnus. §. si in duos. In numero impari rectius compromittitur, quia si dissentiant, maior pars inuenitur cuius iudicio stabitur. Ibidem. §. principaliter tamen. Vsitatum est in duos compromitti, & si dissentiant, magistratus cogit eos tertiam personam eligere, cuius autoritati pareatur, etiam si neutri accedat in pronunciatione. Ibidem. Si in plures fuerit compromissum, sufficit maioris partis consensus: modò si omnes adsint. Ibid.§. fi. nam ex pluribus arbitris non potest vnus sententiam dicere absentibus aliis, l. item si vnus. §. item si plures.D.eod.titu. Quod de arbitris dictum est, idem dicendum de pluribus iudicibus datis, l.sicuti tribus. D.eo.titu. Compromitti autem de crimine potest ciuiliter, l.quid ergo.§.ex compromisso.D.de his qui notantur infam. De famoso aut publico delicto criminaliter ad arbitrum iri non potest. l.non distinguemus.§.Iulianus. D. de recept.arbit. Asvero Compromissum soluitur, si ex pluribus actoribus vel reis conuentis vnus ante sententiam moriatur, si causa est indiuidua: sin autem diuidua, recurrendum est ad distinctionem, l. quid tamen.in princ.D.eo.titu. glos.& Barto.in l.diem proferre.§.1.D.eo. Nec Compromissi generalitas pertinet ad ea, de quibus actum, sed de quibus disceptatum est, d.§.plenum.

intra Compromissi diem vocatus, qui non adest, legitima impeditus caussa, valetudinis, vel absentiæ reip. caussa, aduersus pœnæ petitionem tutus est, si admittat denuò compromitti, d. l. quid tamen. §. si quis ex litigatoribus. In eum locum iubendi sunt litigatores adesse, de quo actum, vel vbi compromissum est, Ibid. §. si arbiter iusserit. Vocatus in aliquem locum inhonestum, non tenetur comparere. Ibid.§.sed & si in aliquem.

in Compromisso dies solet consensu partium exprimi, intra quem caussa definiatur, l.Pomponius ait.§.fi.D. de recept.arbit. Quòd si compromissum sine die confectum est, necesse est arbitro diem statuere partibus consentiētibus, & ita caussam disceptare, l.sed si compromissum.D.eo.titu.

COMPROMISSI DIEM PROFERRE. Hæc clausula nullam aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi. Et ideò conditionem primi compromissi neque minuere neque mutare potest, l. Labeo ait.§.hæc autem clausula. D. eo.titu. Diem autem arbiter proferre vel præsens, vel per nuncium, vel per epistolam potest, l.diem proferre.in princ.D.eo.titu. Prolato die, cautio primi compromissi non absimilis iterum præstanda est, d.l. Labeo ait.§.fina. & l.seq. Arbiter ita sumptus ex compromisso, vt & diem referre (in Pandect. Florent. proferre) possit, (hoc est, retrò ferre, breuiorem statuendo, ad disceptationem finiendam) hoc quidem facere potest inuitis seu contradicentibus litigatoribus: referre autem non potest, nisi consentiant, l.arbiter ita. D. de recept.arbit. Licet non valeat sententia arbitri, potest tamē prolatio diei valere, l.Labeo.in princ.D.eod.titu. prorogatio diei non fit conuentione partium in compromisso, nisi sequatur iussus arbitri, l.non distinguemus. §. dies compromissi.D.eo.titu.

ex Compromisso non nascitur exceptio, sed pœnæ petitio, l.2. D. de recept. arb. Si in compromisso fuerit adiecta pœna, non est opus stipulatione, aut fideiussoribus. Si stipulatio, vel cautio fideiussoria interuenerit, non est necessaria pœna ad producēdam actionem, Bartol.in l.diem proferre.§.fi.D.eo.tit. Ex compromisso per pactum nudum confecto, adiecta pœna, competit certi condictio, siue certa sit summa, siue incerta, in id quod interest, arg.l. fin.D. si quis in ius vocat.non ierit. Ex compromisso per stipulationem confecto cum pœna, nascitur actio ex stipulatu, si incerta fuerit summa: vel certi condictio, si certa fuerit, Institut. de verborum obligationibus.in princ. & §.fi. Vbi sine pœna simpliciter sententiæ stari per stipulationem promissum est, ibi competit incerti actio, hoc est, ex stipulatu. Cùm in compromisso neque pœna, neque stipulatio fuerit subiecta, tunc si litigatores subscripserint sententiæ, hoc est, expressè in eam consenserint, vel tacitè, id est, intra decem dies non contradixerint: & actio in factum nascitur, & exceptio pacti, l.ne in arbitris. §. si quis autem. & l.penult. C. de recept.arbit.

in Compromissis pœna vtrum sit certa, an incerta, vtputa quanti ea res erit, nihil interest, l.non autem.D.eo. titu.non distinguitur item, minor an maior sit pœna, quàm res de qua agitur, l.non distinguemus. in prin. D.eod.titu. pœna compromissa accipitur non solùm numaria, verùm etiam alia res vice pœnæ promissa, l. litigatores ierunt.§.1. D. eo. titu. Item si res apud arbitrum depositæ sunt, vel quantitas certa, eo pacto vt ei daret qui vicisset, vel vt eam daret, si non pareretur sententiæ. Item si ambo debitores paciscantur, ne petat, quod sibi debetur, qui sententiæ non paruerit, l.litigatores ierunt. §.quid ergo.& §.interdum. D.eo.titu.

in Compromissis stipulatio sub hac conditione tacita committitur: Si sine dolo malo stipulantis factum sit, l.ita demum.in princ.D.de recep.arb.iunct.l.conditiones extrinsecus.D.de conditio.& demon.

in Compromisso si adiiciatur, SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM SIT: ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest. Quòd si huiusmodi clausula adscripta non est, tunc de dolo actio, vel exceptio locum habebit, d.l.ita demum.

si Compromittat mulier alieno nomine, non erit pœna compromissa propter intercessionem, l. non distinguemus. §. si mulier.D.de recept.arb.

COMPROMISSARIVS iudex, ex compromisso sumptus, l.cum lege.D.de arbi.l.pen. C. de pact.l.fi.C. de testibus.per l.penul.D.de iudic.vel ad quem ex compromisso itum est, d.l.societatem. l.76. vel (vt Suidas diffinit) [illegible]

COMPVLSOR, vide suprà Compellere.

COMPVLSORIALES literæ dicūtur, à compellendo. Iudex enim appellationis, quoniam superior est, compellere solet ad hoc inferiorem iudicem, à quo appellatum est, vt acta edat cum refutatoriis. l.à proconsulibus.C.de appella.l.vnic.D.de libell.dimiss.

COMPVTARE, in §.item tria. in fin.Institut. de excus.

tnt. pro ἴσως accepit ibidem Theophilus, quasi dicas accipitur, intelligitur, censenda est: Tutela plurium liberorum vna existimanda est, ἴσως (vt ait Theophilus) καὶ μία νομισθῇ. non tamen inficias eo, quin pro connumerari accipi possit.

COMPVTATIO, in Gordiani Imp. constitutione l. instar. C. de iur. fisc. lib. 10. Accurs. pro rationum traditione poni credit: vbi Albericus pro traditione legit redditione. Bartol. l. Platæus, & Odofredus ibidem pro rationum subductione, & ad calculum renocatione accipiunt, & verius, quam Galli vocant *Compte*: & verbum, computatio, non ad eum qui reddit, sed eum, qui eas subducit, & (vt vulgò loquimur) Computum facit, referri debere res ipsa docet.

CONATVM accipere debemus, ad quid faciendum tentationem, & periculum, nisum, & experientiam, Græcis πεῖραν, Gallis, *effort à faire quelque chose*, qui tamen effectum non habuit. Sic accipi debet in l. 1. in fi. D. quod quisque iur. Disputatum est variis iuris articulis, an puniendus esset conatus. Regulariter definitur non puniri. Ex caussis diuersum ius receptũ scio: quo in genere librum scripsit Felinus Sandęus, quem subiecit Titulo de appella.

CONCAMARATIO, vel (vt in Pand. Florent.) concamaratio, in l. si cui ædes. 31. D. de legat. 3. structuræ genus, arcuato opere constans, Budæo ex Vitruuio lib. 6. cap. vlti.

CONCEDERE, generale verbum esse, vímque secundum naturã contractus, cui adiungitur, accipere scribit Baldus ad l. non ambigitur. in fine. D. de legibus. cui rei contestem habet Concedere pro dare accipi apud Scæuolam, l. vxorem §. 1. D. de leg. 3. itáque ab eodem apertissimè explicatur ibidem, & à Baldo d. l. non ambigitur. quo verbo dominij translatio significatur, ex sententia eiusdem Baldi, existimantis hoc ita, si caussa subesset, vt in legato domus. Caussa enim (ait) apta erat ad dominij translatioñẽ: alioquin committere significat. Eo quoque verbo dominij translatio non significatur, cum vsusfructuarius rem, in qua vtendi fruendi ius habet, alteri fruendam concedit, l. arboribus. §. vsusfructuarius. D. de vsufru. At Concedere pro remittere dixerunt Impp. l. omnium. C. de vectig. & commis. Concedere in fatum, pro mori, accipitur in l. 3. C. de iur. delib.

Concedere, pro permittere, temporarium est: Cedere, perpetuum, glos. in verb. portionibus l. ad eum. D. de donationi.

CONCESSVM dicitur, sicut datum, legatũ, donatum, quod deductis omnibus expensis reliquum est, l. non amplius. D. de leg. 1.

CONCESSIONE generali non continentur ea, quæ quis non esset verisimiliter concessurus, c. in generali. de regul. iur. lib. 6. vbi vide glos. & Dinum.

CONCHA apud Vlpianum l. cum aurum. 19. §. pen. D. de auro, & arg leg. non est margaritæ species, vt putat ibidem Accursius, sed belluæ marinæ genus, quæ margaritas parit, vt docet Plinius lib. 9. cap. 35. quam celerrimè crescere ait, eo. lib. ca. 36. Concha etiam aliud significat Marciano l. item pictoris. D. de fund. instru. accipitur enim ibidem pro vasculo pictorio, & testa conchæ.

CONCHYLIVM, in l. sacri. 6. C. de diuers. rescrip. & l. si quis. 6. C. de murileg. libr. 11. & l. 4. C. de vestib. holober. eo. lib. piscis genus, ex cuius mortui succo inficiebantur vestimenta regia. Vide Cassiodorum li. 1. Variar. epist. 2. huius proprietatem fusissime explicantem; & qua occasione vsus eiũs ad artes sit ductus. Conchylia autẽ à murice separat l. si quis. C. de murileg. Sunt tamen qui dicunt muricem, & conchylium idem esse, sed muricem Latinum, κογχύλιον Græcum esse: atq; sic videtur vsurpasse Cassiodorus loco præcitato. Hinc

CONCHYLIATVS, conchyliis tinctus. Inter conchyliata autem & purpurea hoc interest, quòd purpureum inficitur purpuræ flore & buccini succo, certo quodam temperamento: in conchyliatis non miscebatur buccinum, vt Plinius scribit. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque eius temperatura, & quæ pro indiuiso humani potus excremento remedia & medicamina adduntur. sic enim legi vult Turn.

CONCHYLEGVLOS, qui conchylia legunt, passim reperiss. quos κογχυλιολέγας Iustinia. In Nouellis vocat. De his loquitur Cassiod. loco iam citato: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum cateruæ, tot familiæ rusticorum?

CONCILIARI significat amore coniungi, amore nuptias, matrimonium contrahere, in oratione Antonini l. 3. D. de don. int. vir. & vxo. Sed & cõtractis nuptiis, si dissenserint vir & vxor, & posteà in mutuam gratiam redierint, conciliari veteribus dicebantur: idque mulierum plerunque opera fiebat. Vnde

CONCILIATRIX, Festo li. 3. dicebatur quę viris conciliat vxores, & viros vxoribus.

CONCILIVM, Festo auctore libr. 3. dicitur à populi consensu, siue à concalando, id est, vocando Concilium enim veteres dicẽbãt de plebis parte aliqua, quæ in foro ad concionem conueniebat. Hinc Concilium edicere intelligitur, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, vt ait Lælius Felix apud Gellium libr 15. cap. 27. Concilium autem aduocare seu conuocare dicebatur Trib. pleb. qui concionem ad plebem habiturus esset. Cicero in Vatiniana: Num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legémque ferres, quòd eo die scires de cælo esse seruatum. Hinc Concilij nomen pro synodo, quod tractum esse Gratianus scribit c. 1. 15. distinct. ex more Romano. tempore enim quo agebantur caussæ, conueniebãt omnes in vnum, & communi intentione tractabant, &c. vt est apud Isidorum lib. 6. Etymolog. cap. 18. Quo autem tempore cœperint concilia, quæve, & quanta sit eorum auctoritas, docetur cap. 1. & 2. distin. 15. Eorum canones pro legibus haberi Iustinianus iussit Nouella 131.

CONCILIABVLVM, à municipio, colonia, oppido, præfectura, vico, castellóque separatur Paulo libr. 4. Sentent. titu. 6. quid sit, disces ex I. Frontino libr. de limitibus agro. de controuersia territorij loquente.

Conciliabulum interpretatur Festus lib. 3. locum vbi in concilium conuenitur: quo verbo vsus est C. Gracchus apud Gellium lib. 1. cap. 7. Per conciliabula autem & fora Liuius intellexisse videtur omnia quæ extra vrbem erant. maiora, & minora oppida, castella, loca in quibus essent conuentus aliqui iuridici. In genere tamen conciliabula loca fuerunt in quibus ius diceretur, quæ foris erant inferiora.

CONCINNARE, vt ait Festus, est aptè cõponere. Quandoq; veteres vsurpabãt pro facere. Plautus in Captiu. *Qui me insanum dictis concinnat suis.* Hinc

CONCINNATORES caussarum, vt habent vulg. exemplaria in l. ne quicquam. §. circa aduocatos. D. de offic. proconsul. quam etiam lectionem agnoscere videtur Alexander ab Alex. lib. 4. Genial. dier. ca. 15. eos explicans, qui nouas lites simulatis captionibus, & cauillis improbis in longum ducere moliebantur, cùm sibi agere iure non liceret. Concinnare enim (vt ait) dicitur qui rem effictis mendaciis, omnibus lenociniis perpolit.

CONCIPERE, est ad certam formulam exprimere, Budæo l. iusiurandum. 34. D. de iureiur. sicq; accipiendum putat in l. quicquid. D. de verbo. oblig. Equidem verbũ concipere significare ibidem putẽ aliquid animo

animo adprehendere, tum mente concepta exprimere, & certis verbis comprehendere. Vnde concipere libellos adpellatorios l.1.in fi.D.de adpell. & Concipere iusiurandum, pro certam iurisiurādi formulam præscribere, l.34.§.si de qualit.& §.pen. D. de iureiur. Cic.de Offic.3. Quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur iure nostro, id non facere, periurium est. Hinc Concipere stipulationem apud Vlpian.l.61.l.72.l.115.D.de verb.oblig.& l.99. stipulatori liberum fuit verba latè concipere. Et Concipere vadimonium, apud Cicer.libr.2.ad Q.fratrem. Negat enim in tanta multitudine eorum qui vna essent, quenquam esse, qui vadimonium concipere posset.

Conceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum. Bud.d.l.iusiurādum. Idem appellatur, præire verba iurisiurandi. Conceptis verbis peierare, est inexpiabili periurio sese contaminare. Bud. in l. iusiurandum & ad pecunias.D.eo.

CONCEPTIO dicitur formula apud Paulum l. libellorum.in princip.D. de accus.& Ciceronem lib.2. de inuention. Et omnis conceptio priuatorum iudiciorum concipitur. Sic Stipulatio dicitur Conceptio verborum, l.stipulationum.5.§.1.D.de verb.oblig. Conceptio iurisiurandi apud Vlpianum l. iusiurandum.34.§.si de qualitate. D. de iureiu. Conceptionem autem à formulis separat Paulus noster in libr. Sententiarum l.actio.47.D. de neg.gest. & pro institutione, & compositione, & expressione posuisse videtur.

CONCEPTÆ in bonum, & æquum actiones apud Gaium l.eas. 8. D. de capit.minut. sunt quæ ex bona fide descendunt, quæve bonæ sunt fidei, cuiusmodi est actio de dote. Conceptæ in rem stipulationes, l.5.D.vsufr. quemadmodum caueat. Concepta pœnæ nomine actio, quæ ex delicto nascitur, l.præter. 9. §.fin.D. de reb. auct.iud. possid. Concepta in dolum actio, dicitur in factū, l.huius actionis.9.D. quod fals.tut.auct. Eodem sensu accipitur apud Iuli. Paul. libr.5.Sentent. tit.7. Conceptum furtum (vt Iustinianus diffinit in §.conceptum.Instit.de obli. quæ ex delict.nascunt.) cum apud aliquem, testibus præsentibus, furtiua res quæsita inuenta sit: quam diffinitionem sumpsit ex libr.2.Sentent. Pauli tit.31. cui adiecit, Testibus præsentibus. Conceptæ feriæ Varroni lib.5.Ling.indictæ, & lege, aut à principe præscriptæ. Et conceptiuus dies ibidem.

CONCLAVE in edicto Prætoris l.1.D. de vent. inspic. & l.quod conclaue.D. de dam.inf. locus secretior domus. Terentius in Eunuch.

Dum adparatur, virgo in conclaui sedet. Conclauia eodem sensu dixere Varro, & Festus.

CONCRATITIVS, vide infrà Cratitius.

CONCVBINA, est mulier quæ cōsuetudinis, non matrimonij caussa retinetur, arg.l.34.D. de adul. Vel dicebatur ea, quam quis non mariti animo, sed concubitus tantum caussa, sine stupri tamen crimine, flagitióve domi habebat. Huius autem diffinitionis particulas & rationes susissime explicat Hotom. In Comment. Iuris. À Græcis παλλακὴ dicitur. Atque de hac extant duo titu. D. & C.de concub. Labeo apud Paulum l.144.D.de verb. signific.vero nomine Amicam appellari ait. Eam ab vxore solo delicto separari placuit Paulo libr.2. Sent.titu. 20. quo loco quædam exemplaria habent delectione, alia derelicto, alia delicto, alia delectu: & hanc posteriorem probāt Iac.Cuiacius, & F.Hotomanus, moti Pauli responso l.pen. D.de concubinis. quæ lectio etsi probari possit, ea tamen, quæ delicto habet, reiicienda non est, ex Sententia Pauli libr.2.tit.20. Cum vxore enim concubinam habendam non esse scribit. Harum autem aliæ libertæ fuerunt, aliæ ingenuæ, aliæ seruæ. de quibus vide in d.tit. In quibus autem vxor à concubina differat, vide apud Hotom. loco præcitato, sex earum differentias explicantem. Vide Pellex.

CONCVBINATVS, ea coniunctio sine matrimonio dici cœpit, l.si prædia.D.de dona.inter vir.& vxo.& l. fin.D.de diuort.l.3.D.de concubi.

CONCVRATORES, qui simul eandem curam administrant, l.actus.19.D.de administ. tut.l.3.§. quæri.D. de suspe.tut.

CONCVRRANS quantitas, in l. cum alter.D.de compensat. dicitur quæ vtrinque æqua est, vt probari potest ex l.12.D.eo.

CONCVRSV partes habere dicuntur in legatis, quibus eadem res, vel sint duo vel plures, in solidum legata fuit, l.1.§. interdum. D. de vsufr.adcresc. l.plane. §.si coniunctim.D.de leg.1. Atque hi legatarij re coniuncti dicuntur: alij quorum partes ab initio factæ sunt, verbis coniuncti, l.re coniunct.l.89.D.de legat.3.l.triplici.D.de verb.sign. Vide infrà, Coniunctio.

CONCVTERE, est terrore potestatis aliquid ab aliquo extorquere. sic accipitur in l.illicita.§.§. illicita.D. de offic.præsid. & l.4.C.ad leg. Iul.repet. Cice.Tusc.4. Terror definitur metus concutiens. Hinc

CONCVSSIONIS crimē contrahitur, quoties aliquid terrore potestatis illicitè extorquetur, & aufertur, l.1. & 2. D. de concuss.l.3. C. de condi.ob turp. caus. Sed & quod per euidentem calumniam specie trāsactionis extorquetur, in concussionis crimen cadit, l.2.§. pen.D.de calumniat. Concussionis rei sunt, pœnáque legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint, &c.l.2.de concuss.D.

CONDEMNARE, pro condemnationem aduersus aliquem obtinere, & (vt Iuriscons. loquuntur) iudicatum debitorē facere, l.2.D.de admi.tut. Si tutor condemnauit, siue ipse condemnatus est. Sic l.furti.6.§. mandati. D. de iis qui not. infa. Cicero pro Roscio Com. hunc per iudicē condemnabis. Eodem sensu Condemnationem facere dixit Gordianus l.quamuis.8. C. de pigno. Condemnari summæ, pro, in summam, accipere debemus apud Pomponium l.sed hoc ita.22. D. de re iudic. & pecuniæ dixit Paulus l.si ita.39. D. de oper. libert. Condemnare sponsionis apud M.Ciceronem in Orat. pro Cæcinna, pro eo quod dicimus, ob sponsionem factam. Condemnare reliquo, l.1.D. arb. furt. cæsa. Sed Trebatius ita vtramque dandam, vt iudex in posteriore deducat id quod ex prima consecutus sit, & reliquo condemnet. Sunt tamen qui ibi legant, ex reliquo.

CONDEMNATVM accipere debemus eum, qui ritè condemnatus est, vt sententia valeat. Cæterùm si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est condemnationis verbum non tenere, Vlpiano l.4. §.condemnatū. D.de re iudic. Sic damnatus ille censendus est, si sententia teneat.l.2 § fin.D.de pœnis.

Condemnatus certam quantitatem, l.fideiussor.45. D. de fideiuss. certā pecuniam l.post mortem.5. D.quan. ex fact. tut. quibus locis eleganter per ἔλλειψιν supprimitur præpositio in, vel ad, quas vulgatis codicibus interiecerunt, qui elegans hoc dicendi genus non norunt. Vocum autem multarum ἐλλείψεις videas in Pandectarum, seu Digestorum libris.

CONDICERE, Festo lib.3. est dicendo denūciare: hinc l.inper.§.adpellamus.Inst. de action. Condicere prisca lingua est denuntiare: nunc verò abusiuè dicimus Condictionem, actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. Condicere etiam est simul dicere, vt fit in pactionibus. Pomp.l.66. D. de contr. empt. In vendendo fundo, quædam, etiam si non condicantur, præstanda sunt. hinc Condictum Festus lib.3.interpretatur simul dictum. Condicere

igitur est diem locúmque communi consensu constituere, quo quid fiat. Sic Cicero, Condicere alicui cœnam, pro indicere cœnam & denuntiare se affuturum, non, vt vulgo placet, pro inuitare ad cœnam; Crassus (inquit ille in epist. ad Lentulum) vt quasi testata pop. Rom. esset nostra gratia, penè à meis laribus in prouinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cœnauit apud me, in mei generi Crassipedis hortis. Suetonius etiam in Tiberio eo significatu vsurpauit: Claudio libidinoso ac prodigo seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret. Sed & in libris Iurisconsultorum CONDICTIO (vt ibidem Festus scribit) in diē certū eius rei, qua de agitur, denuntiatio. Moris enim fuisse, vt iudicio à Prætore constituto, diem ex suo commodo litigatores sumerent, quo in iudicium venirēt, vetera illa demonstrant apud Plautū in Curculione, & Gellium lib. 16. cap. 4. Si status cōdictúsve dies cum hoste. Itaque Condicere aliud fere nihil est quàm denūciare, vt liquet ex Cicer. loco in Orat. pro Comœdo. Quod temere commisisses in iudicium vt denuntiares, rogasti vt ignosceret, te adfuturum negasti. Hinc Asconius Verrina 3. Comperēdinatio est, ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio in perēdinum diem. namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem: qui dabatur post tertium diem: (sic enim legendum, non tricesimum) quo dato, deinde inter se in perendinum diem, vt ad iudicium venirent renunciabant. Eodem pertinent illæ notæ apud Valerium Probum, I.D.T.S.P. In diem tertiū siue perendinum.

CONDICTIONIS adpellatio prima omnium est, per quam formulæ in personam persequendi significatæ sunt, à denuntiando. Nam quicquid exigebatur ab aliquo dandum vel faciendum, id olim dicebant condici, §. adpellamus. Insti. de actioni.

Condictio semper est dicta actio in personam, l. actionum. 25. D. de oblig & act. sicut & nunc eam significationem retinet. Hoc tantùm interest, quòd sollennis olim obseruabatur, quæ nostris quoque temporibus est conuenientissima, per l. quidam. D. de ser. vrb. Theoph. in §. adpellamus. Institut. de except. demptis verborum formulis: vt, cùm quis personaliter esset obligatus, tum is solebat admoneri, denunciato die, quo aut soluendum, aut in iudicio sistēdum illi esset. Commeminere huius rei etiam Accurs. Ange. & Ias. d. §. adpellamus. Notandum autem id factum adhibito saltem vno teste, secundum formam prædictam.

Condictio, & Vindicatio, ad rei recuperationem pertinent, Gaio in l. si pignore. §. cum furti. D. de furtis.

CONDICTIONES in iure nostro variæ memorantur. Quædam enim adpellatur Condictio ex lege, quæ alias, Condictitia ex lege nominatur: secundum Azonem eo. tit. locum habet, quoties ex noua lege descendit obligatio, nec in eadem lege cautum est, quo genere actionum experiatur: quæ pro varietate caussarum, nunc ex contractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur qua actione agatur. vide l. 1. D. de cond. ex lege.

Condictio furtiua competit domino rei contra furem, eiúsque successores, ad ipsam rem persequendam, vel æstimationem eius, quanti plurimi fuerit postquàm ablata fuit, eo quòd fur semper est, & fuit in mora.

Condictio indebiti competit ei, qui per errorem indebitam pecuniam soluit alicui, credens ei teneri, cùm non teneatur: vel cùm à procuratore suo soluta esset ipso ignorante: vt liquet D. de iu. & fac. igno. l. iuris ignorantia. Vide etiam tot. titulo l. de condi. indeb. C. & D.

Condictio liberationis competit ei, qui quod omnino non debuit, promisit.

Condictio caussa dati, (sic enim legendum videtur, non data, ex l. 5. v. in hac. D. de præscr. verb.) caussa non secuta, actio est in personam, per quam repetuntur scilicet caussa data, id est sub caussa, vt est scriptum l. pe. hoc tit. quod Græci, ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, si ea caussa secuta non sit. Caussa do, quod do vt Romam eas. Caussa non sequitur, si non Romā eas. Eadem dicitur, Cōdictio ob caussam, vel condictio ob rē dati re non secuta, similis cōdictioni ex mutuo, vel potius condictio ex promutuo. Quid enim aliud est quod ob rem datur, quàm prorogatio sine datio in antecessum? Omnis autem prorogatio promutuum. Condictio verò ob caussam datorum, vt vult Azo eo. tit. locum habet, vbicunque duo contractus innominati interueniunt, scilicet, do vt des, facio vt facias. In illo autem contractu inominato, scilicet do vt des, datur actio de dolo. Et prout alij dicunt, tunc competit ad rem petendam, quæ ob caussam honestam, vt potè in caussam futuram vel præteritam, data est, caussa non secuta. Potest enim condici caussa non secuta, si pœnituerit dantem re integra. Si verò dedisti decē, vt Bononiam irem, & aliquid, quod erogaui ad profectionem, exprimam, habes condictionem, ita tamen vt præstetur mihi indemnitas. Quia autem ex obligatione, quæ re contrahitur, & non consensu, perficitur hæc condictio, minima est: quia res ad aliquem profecta sine consensu vtriusque, contra eundem assensum petitur & repetitur.

Condictio dati ob turpem caussam, est per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, caussa non secuta, ob quam data sunt, si turpitudo tātum ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dātis, vel si vtriusque, repeti non potest, quia in pari caussa turpitudinis potior est conditio possidentis. c. in pari. de reg. iu. lib. 6. & secundum Azonem eo. tit. ponitur exemplum: Ego dedi tibi vt sacrilegium non faceres: ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideò etiam caussa secuta possum petere quod tibi dedi. Est & de condictione ob iniustam caussam. In hac, caussa pro principio accipitur, vt si quid detur ex stipulatione per vim extorta: in illa pro fine, vt si quid detur vt contingat aliquid quod sit contra bonos mores. vide D. de cond. ob tur. cau.

Condictio sine caussa competit, quando aliquid primò ex iusta caussa est apud alterū, sed postea per aliquem effectum esse non debet. Verbi gratia, Mutuasti mihi centum, feci tibi instrumentum, in quo confessus me tibi teneri, soluo tibi: modò instrumentum obligatorium est apud te sine caussa, per quam repetam ipsum. Competit ergo condictio sine caussa, finita caussa, ex qua res ad aliquem peruenit ex cōtractu, qui iam finitus est, vnde videtur descendere. nec inde quòd expirauit adhuc caussam subsistendi habere. Item si sine caussa penes te res est, quam non habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locum habet, vbicūque sine caussa aliquid, quod apud te est, mea interest me habere: qua de re extat tit. de condic. sine caus. D.

Cōdictio Triticiaria, siue Triticiana, arbitraria est, quia æstimat in ea iudex rem arbitrio suo quæ petitur, habita ratione loci & temporis. Datur ergo ius rei quæ petitur æstimandæ caussa. Porro æstimationem recipiunt res omnes, præter pecuniam numeratam. nam is æstimat ipsa res cæteras, [illegible] æstimatur, aut saltem non indiget æstimatore, cum sit eius æstimatio constans & certa. ea re pecunia numerata in condictionem triticiariam non cadit: cæteræ res omnes cadunt, quæ pondere vel mensura constant, mobiles, vel immobiles, corporales, vel incorporales, & fundi, siue proprietas debeatur fortè ex testamēto, vel ex stipulatione, siue emphyteusis, & res etiam sua, ex causis quibus

bus rem suam dominus condicere potest. quod ita enumeratis variis generibus rerum Vlpianus exequitur l.1.D.eo.propterea quod dubitari poterat, an tot res complecteretur condictio quæ nomen à tritico habet. Sed inditum est nomē tale casu quodam, vt adnotat Cuiac. in Paratitl. ex Stephano, quia in antiqua formula huiusce condictionis, quoties scilicet sua cuique actioni constituta erat formula, tritici fiebat mentio: propterea quòd qui hanc actionem sibi dari prius postulauerat, forte ei res erat de æstimando tritico. Quoniam autem notatu hoc dignum est, nec à quoquam adhuc adnotatum, apponam ipsa Græcorum verba: ἰστέον δὲ ὥς φησιν ὁ Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, οὕτω λέγεται τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ πάλαι πολιτευομένῃ αὐτοῦ φόρμουλα, τριτικοῦ ἐγίνετο μνήμη. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν τῇ παλαιᾷ φόρμουλᾳ καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐτυπώθη παρὰ τῶν νομικῶν, μνεία γέγονε τριτικοῦ, ἤγουν σίτου, τυχὸν διάγοντος τινὸς σίτου αὐτῷ διαφέροντα κατέχοντα τινὰ παρὰ τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου. Triticariæ autem condictionis & condictionis certi longè alia ratio est, licet descendat vtraque ex eadem caussa: nam per illam omnes res certæ vel incertæ petuntur: per hanc condictionem certi, id est fi certū petetur, non res incorporales siue incertæ. hæc enim actio est stricta, id est seruit in ea iudex scripturę contractus, & petitioni actoris, sui arbitrij impos.

Condictio quædam est certi, quædam incerti. Condictionem certi adpellat Vlpia. l. certi condictio. D. si cert.pet.quæ competit ex omni caussa, ex omni obligatione ex qua certum petitur, siue ea certo contractu, siue ex incerto. Certi condictionem in generalem, & specialem quidam deducūt, vt scribit Accurs. l.1.D.si cert.pet. quam diuisionem probat Barto. d.l. certi.aliis vnam tantum esse aientibus. vtri verius dixerint, ipse dispice. Condictio incerti, per quam incertum petitur, quam commemorat Paulus l.si tibi.8. D.de actio. empt. vt seruitus imponatur, quæ debebatur, vel vt condicatur liberatio, l.fi herea.ſ. D. eod. Atque illius quidem hæc formula est: SI PATERET Aurelium Licinio stipulanti centū spopondisse, tùm Aurelius centum Licinio dare damnaaesto. Huius verò hæc: SI PATERAT AEmilium Cornelio stipulanti hominem spopondisse, tum quantum ex eo stipulatu Cornelio AEmilium dare facere oportebit, tanti Aemilius damnetur.

CONDICTIO ea lege, quæ & Condictitia ex lege nominatur, generalis omnis personalis actio dicitur, quę ea obligatione nascitur, quam noua quædam lex introduxit, quæ quo genere actionis agendum esset non cauit, l.1.D.de cond.ex lege. vt condictio ex lege Iulia l.dotalem.l.si vero.& seq. D. sol. mat. Condictio ex l. Cincia l.21.D.de donat. De hac etiam vide suprà.

Condictio ex scriptura, Institut. de liter. oblig. & l. 14. C.de non num.pecun.est actio in personā, per quam is qui se pecuniam alicui debere scripsit, siue ea numerata sit, siue non sit, soluere cogitur: dum tamen si data non sit pecunia, actio post biennium intēdatur. nam antea non numeratæ pecuniæ exceptione excluditur.

Condictionis actionem dixit Antoninus l.1.C. de condictio. indeb. Et Condictionis ius idem l. 1. C. de condi.ob caus.

CONDICTITIA actio, qua quid repetitur, l. qui se.7. de condict.caus.dat.caus.non seq.& alibi sæpe. Condictitia simpliciter l. si dno.13.ſ. Iulianus. D. de iureiur. Atque nihil aliud est quam condictio.

Condictitiam legem, dixit Iustl. Nouell.162. ἐξ τὸν κονδικτικιάον, &c.

CONDITIO, siue (vt in Pand. Flor.) Condicio, variè à variis diffinitur. Conditio, ait Accursius rub. D. de condit.& demonst.est suspensio, cuius de futuro defectus, vel confirmatio pendet. quam diffinitionem Azo in Summ. C. de cōdit.insert.probat, apud quem consummatio, pro confirmatio legitur. Bart. l.1. D. de condi. & demon. reiicit eam diffinitionem, dátque aliam in hæc verba: Conditio est quidā futurus euentus, in quem dispositio suspenditur. Alciatus l. debitori. C. de pact. ait esse qualitatem, qua quid condi, id est fieri actum est. Hotomanus, Conditio, inquit, est lex negotio adposita, vnde ipsius euentus pendet. Equidem Bartoli diffinitionem veram putem l. vnic. ſ. sin autem aliquid sub condi. C. de cadu. toll. iuncta l. cum ad præsens.37.D.si cert.pet. Euentui subiicit d. ſ. sin autē aliquid. & potestatiuas, & fortuitas & mixtas. Lex verò, in facto. D. de condi. & demonstra. in euentu ponit, quæ obtingunt, id est fortuitæ sunt. Ideóq; ita diffinire tentabam: Conditio est lex adposita hominum actibus, eos suspendens.

Conditionum variæ sunt diuisiones. Iustinianus d.l. vnica ſ. sin autem aliquid. diducit in potestatiuas, casuales & mixtas. Ac potestatiuas quidem quæ in l.11.D.de cond. & demonst. promiscuæ appellantur, quòd potestatiuarum nulla ferè sit quæ & non possit esse non potestatiua, l.4.ſ. puta. D. de her.inst. Casuales verò, non promiscuas: nam casualis quæ est, non potest esse potestatiua: veluti, Si fulserit cras, si tonuerit. At mixtas, non eas quas vulgo malè accipiunt pro promiscuis. sed eas potius cuius euentua pendet ex casu: veluti, Si Titio reuerso ab hostibus 10. dederit. Communia igitur, non promiscua. Hęc Cuiac. Obse.ll.14.

Conditionum (ait Paulus lib.3. Sentent. tit.4.) duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis. Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest. Quarum altera ex euentu expectatur, altera submouetur. & vide Viglium ſ. impossibilis. Instit. de hered.instit.

Conditio alia certa est, alia incerta. Certa conditio est quæ omni modo extatura est: veluti, Si intra Kalendas digito coelum non tetigero, l.in illa stipulatione. D. de verb.oblig. Item, Sine nauis ex Asia venerit, siue non venerit, l. necessario 8.ſ.1.D. de peric. & cōmod. Incerta conditio est, quæ an impleatur incertum est: vt, Si nauis ex Asia venerit. Dubium est enim, vtrum ventura sit nauis, an non.

Conditiones vel in præsens, vel in præteritum, vel in futurum conferuntur. Sed eæ demum potestatem conditionum obtinent, id est in euentum aliquem negotium suspendunt, quæ in futurum conferuntur, l. cum ad præsens. & l. itaque. D. de reb. cred. Quæ conferuntur in futurum, aliæ in casum & euentum incertum, aliæ in arbitrium conferuntur. Illas casuales, has potestatiuas adpellauit Iustinianus, d. ſ. sin autē aliquid. Quæ in arbitrio nostro sitæ sunt, promiscuas vocat Paulus l. si iam facta.ſ.1.D.de condi. & dem. Conditiones præterea facti esse dicuntur, quæ in facto consistunt, & in faciendo versantur, ad differentiā earum quæ in dando consistunt, l. si cui purè.ſ.1.D. ad Trebel. l. seruus. D. de solutio. Quædam verò conditiones iuris sunt, id est, ex iure veniunt, de quibus l. multum.21.D.de condi.& demonstra.

Conditiones dicuntur inijci, l. si quis. 12. D. de manu. testa. Adscribi, variis iuris locis. Dari, l. si quis. 35. ſ.1.D.de acq.hered. Pendere, suspendi, existere, impleri, euenire. Et è contrario deficere, & extingui.

Conditiones agrorum sunt qualitates, l.1.ſ. denique. D. de aqua & aqu. plu. arcen. quas explicat Siculus Flaccus lib. de conditio. agro. Conditio quoque sponsaliorum, nuptiarúmque coniunctionem significat, quod Galli vocant *party*, l. cap.19. in vulg. incip. qui liberos. D. de rit. nupt. Seneca lib. controuers. Conditionem nuptiarum illi inuentam cum alio nullo

modo posset. Conuicta Conditio (inquit Festus li.3.) dicebatur, cum primus sermo de nuptiis, & earum conditione habebatur: sic accipitur in l. vltim. D. de sponsal. Itaque in renuntiatione sponsalium hæc verba probata scribit Gaius l. 2. de diuort. Conditione tua non vtor.

Conditio hæc, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, sic recipienda est, cùm primum potuerit Capitolium ascendere, l. hæc conditio. D. de condi. & demon.

Conditio à demonstratione hoc differt, quòd demonstratio plerunque factam rem ostendit, conditio futuram, l. si nominatim. D. eo.

Conditio libertatis leuissima ea intelligenda est, quæ ad libertaté perducit, quamuis natura grauior & durior sit, l. leuissima. D. eo. tit.

Conditiones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est, quæ tacitè inesse videantur, non faciunt legata conditionalia, l. conditiones extrinsecus. D. eo. tit.

Conditio qualis posita fuerit, multum interest. Nam aut in præteritum concipitur, veluti, SI Titius consul fuit. Aut in præsens, vt, SI Titius consul est. Aut in futurum, veluti, SI Titius consul erit, l. cùm in secundo. D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam. Conditionum autem quæ in futurum conferuntur triplicem naturam describit Marcianus l. 91. D. eod. Quasdam enim pertinere ait ad id tempus quo testator viuat, vt, TITIÆ, si mihi nupserit. quasdam ad id quod post mortem futurum sit, vt, SI AN exsequias funeris mei venerit. quasdam ad alterutrum, vt, SI filio meo nupserit.

Conditionem ponere, Concipere, Adscribere in tempus, vel ad tempus. Ibidem.

Conditio pro impleta habetur, si ita heres instituta sim, SI decem dedero, & accipere noit cui dare iussus sum, D. de condit. instit. l. si ita heres. 3.

sub Conditione imposibili, vel alio modo (In Pand. Flor. pro modo legitur mendo) factã institutionem, placet non vitiari, l. 1. D. eo. titu. Quæ sub conditione iurisiurandi relinquuntur, à prætore reprobantur, l. quæ sub conditione. D. eo. Non videtur enim defectus conditione, si parere conditioni non possit. Implenda est enim voluntas, si potest, l. quæ sub conditione. §. quoties heres. D. de condi. inst.

Conditiones contra edicta Imperatorum, aut cõtra leges, aut quæ legis vicem obtinent, scriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel derisoriæ sunt, aut huiusmodi, quas Prætores improbauerunt, pro non scriptis habentur, l. conditiones contra. D. eo. Paulus libr. 3. Sent. tit. 4. contra bonos mores, veluti, SI ab hostibus patrem suum non redemerit: &, SI parentibus suis patronisve alimenta non præstiterit, l. conditiones quæ. D. de conditionibus institu. Nam quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est, l. filius qui. D. eo. tit.

Conditio hæc, SI vxorem duxerit, SI dederit, SI fecerit, ita accipi plerunque debet, quòd per eum non stet, quò minus ducat, det, aut faciat, l. vter ex fratribus. D. eodem.

Cõditio hæc, SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, potest & nõ esse in arbitrio, per hiemis conditionem: potest & esse, si ei, qui à primo milliario Alexandriæ agat, fuit imposita, l. suus quoque. §. puto rectè. D. de heredi. instit.

Conditionem deferri, hoc est, electionem dare emptori, vtrum malit rem emptam habere iusto pretio, an verò à re discedere, pretio recepto, l. 1. §. si quis in fraudem. D. si quid in fraud. patron.

Conditionis etiam verbo pactio, & conuentio continetur, l. ea conditione. C. de rescind. vendit. Cicero in Topic. SI quæratur à naturáne sit ius, an ab alia quasi conditione, & pactione hominũ. Græcis συνθήκη appellatur, l. 2. D. de leg. ex Demosthene. Conditiones etiam sunt testium dicta, quasi condictiones, Isidorus lib. 5. Etymolog. cap. 24. scribit.

Conditio aliquando accipitur pro qualitate, & statu personarũ, l. heres. & l. sed & si. D. de acq. heredit. Vnde

CONDITIONALE instrumentum, pro instrumento status & adscriptitiæ conditionis, l. cum scimus. C. de ag. & cens. Et

CONDITIONALES vocantur tabularij cõditioni addicti, nimirum qui ea conditione munus illud adepti sunt, ne ad vllum aliud aspirent. Conditionales serui in l. defensionis. de iur. fisc. lib. 10. C. Qua forma adscriptitij etiam coloni, & capite censiti, & alij quilibet certæ conditioni addicti, conditionales dici possunt. Tertullianus alio sensu sumpsit Conditionalis nomen: Opera, inquit, & conditionalis eram.

CONDITIONALES creditores dicuntur hi, quibus nondum competit actio, est autem competitura: vel qui spem habent, vt competat, Vlpian. in l. conditionales. D. de verbo. sig.

CONDITIONARII, in c. confidat. 50. distinct. censiti, & adscriptitij dicuntur: sed & familiares, apud Yuonem Carnotensem in Epistul. ad Paschalem Papam.

CONDITIONALITER, pro sub cõditione, l. quæ res. D. de verb. oblig. & pass. alibi apud Iurisc.

CONDITA adpellabant species, & copias publicas in horreis seruandi caussa positas, & recõditas, l. sicut. 4. C. de erog. milit. ann. li. 12. l. 1. de cõdit. in publi. horr. lib. 10. C. Capitolinus in Gordian. Nulla erat, inquit, ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, frumento, larido, atque ordeo, & paleis condita non haberet. Symmach. libr. 1. Epist. 19. Vt eius argentum publicis conditis redderetur.

CONDITVRA, quod ferculis, aliísque esculentis condiendi gratia adhibetur. Vlpian. de trit. & vino leg. l. si quis. At conditionem vocat Varro lib. 4. Ling. Lat. Elixum est è liquore aquæ deductũ: & ex iure, quod iucundum magis conditione est.

CONDVCTOR dicitur is, qui pretium accipit pro re aliqua facienda: quod Redimere etiam dicitur: Vlpianus, Siquis seruum docendum conduxerit, l. item quæritur. 13. §. si quis seruum. D. locat. & alibi sæpissime Sic & apud alios Iurisconsultos reperies. sic accipitur in l. 2. D. ad leg. Rho. de iac.

Conducit qui dat, sed qui locat accipit illud. Vide Locare.

Conducere numo vno, donationis instar est, ait Vlpianus l. si quis. 46. D. locati. Est autem prouerbiale secundum veteres, sicut nunc dicimus, *Donner, ou vendre pour vn morceau de pain*, significantes donationem potiùs esse, quàm alium contractum.

CONDVCIT, aliquando in tertia persona, pro vtile est, accipi, notius est quàm quod exemplis probari debeat.

CONDVCTIO est procurationis species, Nouell. Theodos. ne cur. alt. præd. Vide Locatio.

CONDVCTOR is est qui vel rei alienæ vsum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recepit. Hinc Conductor operis, pro redemptore. Iauol. l. 44. D. de fideicom. Et quia opus effectum non erat, alij locasti: & cum posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti. Atque is tenetur de dolo, & culpa, l. contractus. D. de diuers. reg. iur. sed non de casu fortuito. P. Decius in d. l. contractus. in fin. nisi eum quoque nominatim receperit. In mensura æquali consistere debent, tam quæ à dominis ad conductores, quàm à conductoribus ad dominos perueniunt. Et ita de cæteris contractibus. Nouella de hortulanis. §. his igitur de caussis. Constitut. 64. Per improbitatem

& inex

& inexplebilem auaritiam conductorum, dominis suis possessiones non debent fieri inutiles. Ibidem.

CONFARREATIO sacrificij solennis genus erat, quo vtebantur veteres Romani in coniunctione viri, & vxoris: cuius comminemnisse videtur Vlpianus in Epitome tit. 9. Farre (ait) conuenitur in manú certis verbis, & testibus 10. præsentibus. Eam solis pontificibus conuenisse scribit Boëthius in Topic. in loco à genere: qua de re adeundi sunt Alexand. ab Alex. libr. 2. Genial, & Bar. Brissonius lib. sing. de ritu nupt. Confarreationem Romæ omissam scribit Tacitus libr. 4. Annalium.

CONFERRE, à con, & fero, quasi simul portare, multa significat, propter varias conferendi caussas. Quare ex eo quod adiungitur, solet vis huius verbi lectoribus apparere. Conferre manus, conferre signa. Conferre pedem, antiqui eleganti Metaphora dicebãt pro eo quod est propius accedere ad caussam: cuius oppositum est, Fugere scopum controuersiæ, sicut nũc ferè litigatores faciunt in iudiciis. Cicero pro Plancio: Non possum pedem conferre, vt aiunt, aut propius accedere. Commentatores venire ad punctum caussæ dicunt. Conferre in arbitrium alicuius, l. 1. D. de leg. 2. Couferre in aliquod tempus, hoc est, differre, l. quæsitum. D. de sponsal. Conferre, comparare, l. vbi falsi. D. de fals. Dicimus enim, confero te illi, aut cum illo. Hieronymus in procem. Paralip. Quendam, ait, auctorem, qui apud Hebrços in admirationibus habebatur, assumpsi, & contuli cum eo à vertice (vt aiunt) vsque ad extremum vnguem: & sic cõfirmatus, ausus sum facere quod iubebatis. Conferre in pauca, accipimus pro concludere breuiter, quæ diffusius sunt dicta. Plaut. Nunc verba in pauca conferam. Conferre autem Pontificios canones legibus Romanis sic oportet: Primùm, retinenda semper est breuitas, ne quid mediocritatẽ excedat: deinde, in locis ex iure collatis perpendi oportet auctorem, & illius consilium, hoc est, quis, ob quam caussam, cui, qua de re, & quando statuerit tale ius. In his enim consistũt & aperiuntur tibi statim circumstantiæ negotiorum: quæ cùm diuersæ sint, nihil est mirandum, si de quibusdam speciebus varient ius ciuile & canonicum. Tum ex collatione sic facta, apparebit tibi lux quædam mirabilis, ad inuestigandam similium negotiorum æquitatem, siue in scholis, siue in iudiciis, siue in consultationibus verseris. Porrò hæc est exercitatio, quam inculcare oportet studiosæ iuuentuti: non ad altercationem fori, sed ad conciliandа iuris præcepta, quæ eodem pertinẽt tandem. Nam si bene circunspicias, multò certè rarior inter ius ciuile & canonicum est ἀντινομία, quàm vociferantur quotidie in tribunalibus. Differentias tamen permultas inter ius Ciuile & Pontificium constituit Bartol. tractatu in eam rem edito.

Conferre apud Venuleium l. si vir. 6. D. ad leg. Falc. pro impendere positum aiunt Accursius, & Albericus: equidem pro contribuere accipi putem. Conferre apud Pontificios significat concedere, c. eam te. extrà, de rescript. ibi, præbẽdam sibi conferre deberent. Conferre, transferre significat. l. confessionibus. D. de interrog. actio. Conferre pacta in l. fi. C. de feriis. est de paciscendo colloqui.

Conferre, in commune, & medium redigere significat toto titu. D. & C. de collat. bono. & D. de dot. collat. Vnde

COLLATIO bonorum & dotis, vide suprà.

Collatio tributorum, & vectigalium, aliarúmque functionum, hoc est præbitio, l. vltim. §. patrimoniorum. In fi. de muneribus & honor. Sic accipitur in l. in honoribus. §. qui muneris. D. de vacat. mu. Eodem sensu accipitur in rubr. C. de collat. fund. patr. libr. 11. & C. de collat. fund. fiscal. eod. lib. Et

COLLATORES, in Nouell. 128. interpretibus Iuliano Patritio & Irnerio, quos ἐπιβολεῖς Græco vocabulo adpellauit Iustinianus in d. Nouella.

CONFESSI, vt ait Varro libr. 5. Ling. Latin. qui fati id quod ab eis quæsitum est. Confessus Iurisconsulto videtur, qui monitus tacet, l. de ætate. §. nihil interest. & §. qui tacuit. D. de interr. act. Confessa res pro clara, manifesta, & extra controuersiam posita.

CONFESSIONEM Quintilianus Declam. 314. accipiendam ait qualemcunque contra se pronuntiationem suam. Pronuntiantis sentẽtiam diffinire videtur Paulus l. 1. D. de confessis. Confessio non nocet absentibus nec vocatis, l. certũ. §. si quis absente. D. de confess. quod declara, vt per Barto. d. §. si quis abs. & restringe vt per Barth. Socinum in Tract. Fallen. reg. 63. Confessio testatoris vel ægrotantis eo facta, vt quis bonorum relictorum capax existimetur, valde suspecta, & in fraudem adiecta præsumitur, l. qui testam. D. de probatio. l. legaui Titio. D. de liberatio. legat. Confessio erronea, nullius est momenti, l. 1. C. de fals. caus. adiect. legat. l. si obligatum. C. de solutionibus. l. error. C. de iuris & facti ignorantia. Confessio testatoris simplex, & sine iuramento, non facit plenam fidem, l. cùm quis decedens. §. codicil. ita scripsit. D. de leg. 3. l. Titia cum testamento. §. Gaius Seius. l. cùm pater filios. §. pater qui filio. D. de lega. 2. ὅπερ ἄρτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ φάσκων ὁ γράψας, ταῦτα μηδὲν αὐτὸν ὠφελεῖν, μηδὲ τοῖς διατεταγμένοις προσήκειν, vt ait Iustinianus constitut. 48. διμ. ἀλλὰ ταῦτα. Confessio facta in vno iudicio, fidem facit in alio, inter easdem personas. Ioan. Andre. & alij, in cap. per inquisitionem. De electione. Et in c. 2. de ord. cognitio. Antoni. de Butri. in c. cùm dilectus. De capell. Monacho. Bald. Alciat. & alij in l. 2. C. de edend. per leges quas citant. Confessio coram notario facta, habetur pro scriptura in fideiussione, iudicio sisti, l. penulti. C. de fideiussor.

CONFESSORIA actio, cui opponitur Negatoria, dicitur, quasi adsertoria iuris & seruitutis: Cuius vindicandæ gratia confitemur, intendimus apud Iudicem. Habet enim hîc verbum istud, CONFITERI, emphasin, & vehementiorem pro subiecta materia significationem, quàm alibi. Datúrque ei qui seruitutem sibi deberi intendit, l. 2. §. 1. D. si ser. vindi. concipitur autem verbis adfirmatiuis. Plerunque tamen negatiuis, l. 4. §. fi. quod tamẽ negat Hotom. in Comm. Institut. affirmans hanc actionem nunquã nisi aientibus verbis concipi. Confessoria actio etiam datur in lege Aquilià de damno dato, aduersus confitentẽ reum, id est ex confessione rei, l. inde Neratius. 23. §. fi. & l. proinde. §. 1. D. ad leg. Aquil. Sic quoque adpellatur ea actio, quę ex alicuius ad interrogata respõsione competit, l. fin. D. de interrog. actio.

CONFESTIM variè pro re, hoc est, subiecta materia, accipitur. Aliquando, vbi primũ potuit, hoc est, Prætoris copiam habuit, Vlpiano l. 2. §. confestim. D. ad S C. Orfit. Aliquando sumitur interpretatio ex testatoris voluntate, vt significet statim à morte instituti, l. cum pater. §. ab instituto. D. de leg. 2. Interdum pro decem dierum spatio, l. promissor. §. 1. D. de constit. pecu. Plerunque pro modico interuallo temporis, scilicet pro tanto, quanto iudex pro tribunali sederit, l. diuus. D. de in integ. restit. Quandoque sine vllo temporis interuallo, l. ita vulneratus. D. ad leg. Aquil. sic accipitur, interprete Vlpiano, in l. 3. §. cum igitur. D. de vi & vi arm. Confestim, hoc est, intra quatuor menses. Sic interpretatur Bar. in l. presbyteros. C. de Episcop. & clericis.

CONFICERE rationes, apud Vlpianum l. 1. §. officio. D. de tute. & rat. distrah. est in libro scribere rationes actus, & administrationis. Et Conficere professionem

nem apud Cicer. eſt profiteri rem ſuam eſſe, & edere numerum eius, vel modum, vel æſtimationem apud magiſtratum, vt in cenſu: quod vicaria etiam alterius opera fieri interdum, auctoritatem dum præſtaret, poterat.

CONFIDEIVSSOR, qui ſimul fideiubet, l. ſi dubitet, 10. D. de fideiuſſ.

CONFINES agri dicuntur, qui iiſdem ſe finibus adtingunt, l. 4. §. non ſolum. D. fin. reg. Eodem ſenſu Confinia prædia dixit Paulus, l. qui duo. 29. D. de ſeruit ruſtico. præd. ſed ita tamen vt linea intelligantur diſtincta.

CONFINII appellatione ſignificatur, quo ſe poſſeſſores adtingũt, l. 2. §. 1. ver. præterea. D. de aqua, & aqu. plu. arc. l. patronus. §. 1. D. de leg. 3. Confinium porrò non intelligitur, ſi via publica interuenit, l. 4. §. fin. D. fi. reg. Confines à vicinis ſeparat Paulus d. l. 4. quòd illi de ruſticis, hi de vrbanis prædiis dicuntur. Vicini enim ſunt quorum prædia parietibus diſterminata ſunt. Trifinium etiam veteres adpellabant eum locum, in quem tres poſſeſſores adtingebant: ſicut in ea re teſtis eſt Siculus Flaccus lib. de conditio. agro.

CONFIRMARE apud Calliſtratũ l. 3. D. de teſtib. non adſeuerare, vt putat Oldendorpius, ſed pro ſimul probare accipitur. (falſo apud Oldendorpium in Lexico legitur, conformare, vt & apud Spiegelium.) Confirmare apud Paulum l. & quia. D. de orig. iur. ſignificat approbare, & validiùs, & perfectiùs efficere, vt explicat ibidem Bartol. Confirmare etiã eſt alicui iuri, vel facto firmitatem præſtare. Hinc

CONFIRMATIO, quæ eſt iuris priùs habiti corroboratio, cap. inter dilectos. de fid. inſtrum. Confirmatio dicitur etiam quando ſuperior confirmat factum inferioris, & de infirmo firmum facit. Qui enim confirmat aliquid, is non cenſetur dare, l. & quia, D. de iuriſdict. Paulus l. ſi donatæ. §. ſi ſponſus. D. de dona. inter vir. & vxo. Quia, inquit, tunc factam donationem confirmare videtur, nõ inchoare nouam. Ex innouatione priuilegij, nouum ius non adquiritur, ſed antiquum (ſi quod habet) conſeruatur, c. cùm dilecta. §. nuper autem. de confir. vtil. vel inutil. & diſt. 12. c. præceptis. Qui declarat, nihil dat, ſed datum ſignificat, l. heredes palam. §. ſi quid poſt. in fi. D. de teſtam. Sic accipi debet toto titul. de confir. vtil. vel inutil. Confirmatio etiam manuum impoſitionem ſignificat, c. 1. iuncto cap. Spiritus ſanctus. de pœnit. diſtin. 5. vbi docetur quænam ſit eius vis.

CONFISCARI, eſt fiſco, id eſt Principis ærario, applicari, vel in fiſcum cogi, l. fin. D. de bon. eor. qui ſib. mor. l. 4. C. de re mil. Suetonius in Domit: Confiſcabantur, ait, alieniſſimæ hereditates, vel exiſtente vno, qui diceret audiſſe ſe, &c. Vnde fiſcus eſt regius ſaccus, in quem reducuntur bona damnatorum, & proſcriptorum. Vnde dicitur, Facta eſt omnium bonorum confiſcatio. Et caſus in quib. poſſunt bona alicuius confiſcari poſt mortem ſuam, vide gl. in l. fi. C. ad legem Iuliam maieſtatis. Et qualiter formabitur ſenteotia, eſt glo. Inſtitut. de heredi. quæ ab inteſta. §. per contrarium. Caſus autem in quibus poſſit quis incarcerari, notat Bartol. in l. 1. de cuſto. & exhi. reo. C. Confiſcari etiã ad perſonas refertur, l. ſi tutor. §. penult. D. de tut. vbi tamen, confiſcatus accipi debet pro eo, cuius bona confiſcata ſunt, & in ærarium Principis coacta. Suetonius in Caligula: Prætereuntes (inquit) duos equites locupletes ſine mora corripi, confiſcarique iuſſit.

CONFLAGES Feſto lib. 3. loca dicuntur, in quæ vndique confluunt venti.

CONFLARE æs alienum, tranſlatitiè pro contrahere debitum, faceréque ſe debitorem alienæ pecuniæ. Conflare argentum dixit Gaius l. adeò. §. cum ex aliena. D. de acqui. rer. dom. pro liquefacere & ſignare.

CONFLATVM vas, id eſt compoſitum. §. cum ex aliena. Inſtit de rerum diuiſ.

CONFVNDI id dicimus, quod alij ita commiſcetur, vt ſeparari, & diduci non poſsit, aut certè difficilis ſit eius ſeparatio, l. 3. §. fin. & l. ſeq. D. de re. vindic. & §. ſi duorum. Inſtitut. de rer. diuiſ. Hinc Confundi iura dicuntur, quæ in eandem vel rem vel perſonam inciderunt. Veluti Confundi obligatio dicitur, quoties in eandem perſonã & creditoris & debitoris ius deuenit, id eſt, cum vel debitor creditori, vel creditor debitori heres exiſtit, l. debitori. 50. D. de fideiuſ. l. licet. C. ad leg. Fal. & alibi ſæpiſsime. Fit etiam debiti confuſio, quando alter conreorum debendi alteri heres eſt, l. ſi duo. 93. D. de ſolu. Confunduntur ſeruitutes, quando vtriuſque prædij, & quod ſeruit, & cui ſeruitus debetur, idem dominus fit, l. 1. D. quẽad. ſeruit. amitt. Confundi etiam eas totiens dixit Iauole. l. cum ſeruitus. 15. D. eo. quotiens vti iis is ad quẽ pertinent, non poteſt: vt in propoſita ibid. ſpecie oſtenditur. Confundi dicitur vſusfructus, cum fructuarius proprietatem adſecutus eſt, l. 4. D. vſufr. quemadmo. cau. l. ſi fructuarium. 6. D. de manu. vind. Sic & Confundi actiones dicuntur quæ miſcentur inter ſe, l. qui ſeruum. 34. §. fin. D. de oblig. & actio. Accurſius tamen ibidem explicat confundi, & miſceri, hoc eſt tolli.

CONFVGAM interpretamur eum, qui ad aſylum, & eccleſiam cõfugit, l. præſenti. 5. C. de iis qui ad eccleſ. confug. l. ſi qua. 22. C. de epiſc. & cler.

CONGIARIA inter cauponiæ tabernæ inſtrumẽta recenſet Paulus, l. tabernæ. D. de inſtr. inſtr. leg. Græcis χοῦς Pollući libr. 10, cap. 20. inter vaſa vinaria connumeranti. Congiarium autem eſt vas congij vnius, hoc eſt, ſextariorum ſenum capax: menſuræ igitur genus eſt Fabio libr. 6. cap. 4. & vide Anto. Aug. libr. 2. cap. 11. Congiarij quoque verbo continetur munus, quod Imperator populo dabat. Alex. ab Alex. libr. 5. cap. 24. vnde rectè dixit M. Fabius: Nam congiarium, inquit, cum ſit cõmune liberalitatis, atque menſuræ, à menſura ducta eſt imminutio rerum. Gloſſæ veteres Congiaria appellant ἐπίδοσιν τοῦ τῶν τιμῶν δωρεάν. In l. patronus. D. de leg. 3. principales liberalitates vocãtur.

CONIICERE cauſſam, forenſe verbum eſt, vt ſcribit Duaren. Diſp. libr. 1. cap. 46. nec aliud ſignificat quàm cauſſæ argumentum iudici, apud quem agenda eſt, ſummatim exponere. Afranius apud Non. Marcel. Cauſſam coniicere apud te volo: ambo adeſtis: profuturos arbitror. Hinc

CONIECTIO cauſſæ, interprete Aſconio, cauſſæ ſuæ per iudicem in breue coactio. Paul. l. 1. D. de diu. reg. iur. ant. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quaſi cauſſæ coniectio. Harmenopulus lib. 6. σύνδεσμος legit, Ioan. Placentinus, Coniunctio, vt & alij: Coniectio etiam apud Apuleium in nuptialibus pactis, pro pacto ſumitur: Præter hæc, inquit, conditione factam coniectionem, ſi nullis ex me ſuſceptis liberis vita demigraſſet.

CONIVGATA, vt ſcribit M. Cicero in Topi. dicuntur quæ ſunt ex verbis eiuſdem generis, id eſt, quæ ab vno orta, variè commutantur, hoc eſt in diuerſas vocabulorum ſpecies inflectuntur: vt, iuſtitia, iuſtus, iuſtè, iuſtum, Iuſtitiarius. Hæc verborum coniugatio Græcis συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum, auctore M. Tullio: Si compaſcuus ager eſt: ius eſt compaſcere. Hæc res ſuccedit in vniuerſum ius defuncti, l. cùm hæres. D. de diuerſ. & tempo. præſcript. itaq; hereditas eſt ſucceſsio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit, l. hereditas. D. de reg. iur. Sed hoc argumentum probatione indigere ſcribit M. Fabius lib. 5. Inſtit. Orato. cap. 10.

CONIV

Coniuges Isidoro lib.9.Etymolog.cap.7.verius adpellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc ignoretur inter eos coniugalis concubitus: quam explicationem refert diuus Augustinus libr. de bono coniug.& vide cap.coniuges.ca.coniunx, & ca.priusquàm. 27.q.2. Coniunctio igitur animorũ non corporum spectatur. Nuptias enim non concubitu sed consensu fieri Vlpianus ait l.nuptias.D.de diuers.regu.iur. Sed & Coniuges adpellantur, qui non liberorum procreandorum, sed continentiæ caussa conueniuntur, c.vltimo.32.q.2. Vbi pro incontinentiæ, legendum continentiæ, vt & Albericus rectè legerat.

Coniunctæ tabernæ adpellatione contineri putat Albericus eas, quarum vna superior, alia inferior est: non putem tamen significationẽ latissimã à S.Iuliano l.1.D. de seruitu. leg. perstrictam. Coniunctas itaque tabernas ita accipiendas existimarim, quæ simul iunctæ sint, quæve vna contignatione coniungantur.

Coniunctio in hereditatibus & legatis triplex ostẽditur. Coniuncti re videntur heredes vel legatarij, vel vsufructuarij, cùm duobus eadem res separatim relicta est, ídque re ipsa non verbis appareat eos iungi ad communicandum, partibúsque ex concursu æstimandis: veluti, Titio fundum talem do, lego. Sempronio eundem fundum relinquo, l.coniunctim.& l.re coniuncti. D. de leg.3. iidem etiam disiuncti vocantur, l. vnic.§.si autem disiunctim. C. de cadu.tol. Bart.d.l. re coniuncti.4 oppos. At Coniuncti verbis, nõ etiam re censentur, cum pluribus res eadem partibus definitis legata est: vt, Titio & Seio æquis partibus fundum Titianum do, lego, d.l.re coniuncti. Coniuncti re & verbis sunt, quos & nominum & rei complexus iungit: vt, Lucio & Seio fundum Sempronianum do, lego, l.triplici modo.D.de verb.signi.

Coniunctionum aut, vel, sive, ve, ac similium, certum est eam censeri potestatem, vt sensum orationis disiungãt. Quemadmodum Coniunctiones, Et, Ac, Quoque, At, Que, Atque, regulariter copulant. Et eam quidem significationem verborum naturalis ratio suppeditat, quia ad hoc sunt inuentæ coniunctiones, vt aliquid copuletur cum alio, aut disiungatur ab alio. Institut.de leg.§.si eadem res. Verùm in iure talis verborum significatio nonnunquam inuertitur ex re: ídque mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinsecus vrgẽs suadet. Id tractat eleganter Paulus l.53.D.de verb. signific. Sæpe ita comparatum est, inquit, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniũctis, interdum soluta pro separatis. Nam cùm dicitur apud veteres, Adgnatorum gentiliúmque: pro separatione accipitur. At cùm dicitur, Super pecuniæ tutelæve suæ: tutor separatim sine pecunia dari non potest. Et cùm dicimus, Quod dedi aut donaui: vtraque continemus. Cùm verò dicimus, Quod eum dare facere oportet: quoduis eorum sufficit probare. Cùm verò dixit prætor, Si donum, munus, operas redemerit: si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. Ex re ergo pro coniunctis habentur. Et si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur. Verba item, Ope, Consilio, aliàs ex sententia coniungentium, aliàs separantium accipienda sunt: sed verius est separatim accipienda. Rationem ibidem adfert Paulus. & vide l. qui seruo.D.de fur.& l.proinde.D.de cond.furt.

Coniunctionem nonnunquam pro disiunctione accipi Labeo ait, vt in illa stipulatione, Mihi heredíq; meo, te heredémque tuum, Paulus in l. Coniunctionem. D.de verb.signi.

Coniunctionis disiunctiuæ effectus variè intelligitur & dignoscitur, vt ex subiectis adparebit: aliàs ex adiectis intelligitur clausulis, l.plerunque interest.§.fin. D. de iur.do. Si quidem fuerit adiectum, vtrum mulier velit, ipsa eliget. Aliàs verò ex ipso contextu orationis effectum separandi non difficulter intelligimus, scilicet perpendentes quid disiungat. Aliàs disiungit, vt relinquatur arbitrium eligendi, l.1.§.expilatores.D.de effractoribus. In opus publicum vel perpetuum, vel temporarium, l. quicunque. C. de seru. fugiti. Eum cum alio pari, vel viginti solidis reddat. Aliàs coniunctio disiunctiua non separat, sed coniungit, l.Lucius 85.D.de heredibus instituendis: Aut (quod abominor) prius morietur, quàm meam hereditatẽ adierit, aut filium filiámve ex se natum. Paulus l.si quis.D. de aur.argẽ.mund. Si quis, inquit, ita legauerit, Vxori meæ mundum, ornamenta, seu quæ eius caussa paraui, do, lego: placet omnia deberi. sicuti cùm ita legatur, Titio vina quæ in vrbe habeo, seu in portu, do, lego. Hoc enim verbum, scilicet SEV, ampliandi legati gratia positum est. l.Quintus Mutius.D.eod. tit. Plane si ita legatũ fuerit, Vasa, aut vestimenta, aut quæ vxoris caussa parata sunt, tunc æquè erit vera Quintij Mutij sententia.l.generaliter.C.de institu.& substitu. Si filius vel filia intestatus vel intestata, vel etiam sine liberis, vel sine nuptiis discesserit.

Coniunctio disiunctiua aliàs disiungit actionem, obligationem, conditionem vel solutionem, l.plerunque interest.§.fin.D.de iur.dot. Verùm conuenerit, vt aut æstimatio, aut res præstentur, l. si quis ita stipulatus fuerit D.de verb.oblig. At si sic, Dabis, si nauis venerit, aut Titius consul factus sit? sufficit vnum factum. Et contrà: Dabis, Si nauis nõ venerit, aut Titius consul factus non sit? sufficit vnũ non factum esse, l. cùm illud aut illud legatur. Enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo comprehensa, plura legata non facit, D. quando dies legato.l. si ita quis stipuletur. D. de verborum obligat. Siue nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit, vtra prius conditio extiterit, stipulatio committitur. Aliàs disiungit, vt vnicuique ius proprium dispertiat, diuersis casibus, l.vbicunque reus. D. de fideiuss. Aut iure, aut exceptione liberãdum, l.sed & si decesserit.D.de bono.poss.cont. tabu. Secundum tabulas, vel contra tabulas.l.3. C. de cõdic.ob caus. Vel vt donatori, vel eius heredi. Aliàs disiungit, vt in vnoquoque idem ius locum habeat, licet diuersa sint. Nouel.de Ecclesiast.diuers. cap.5.Si quis cum diuina. Constit.123. Legis vigorem vel trãsgressus fuerit, vel non vindicauerit.l.1.D.ad l.Pompe. de parrici. Patronam occiderit, cuiúsve dolo malo id factum erit.l.1.in prin.D.ad leg. Cornel.de falsis. Acceperit, pactúsve fuerit. Aliàs neque disiungit, neq; coniungit, propter aliquam extrinsecus accedentem rationem.l.fina.D.de verbor. obligat. Cùm mihi aut Titio stipulor, dicitur aliam quidem rem in personam meam, aliam in Titij designari non posse, veluti mihi decem, aut Titio hominem. l.si ita stipulatus.D. eod.titu. si ita stipulatus fuero, decem aut quindecim dabis: decem debentur. Item si ita, post annũ aut biennium dabis: post biennium debentur.

Coniunctim heredes institui, aut coniunctim legari, hoc est, totam hereditatem, & tota legata esse singulis data, partes autem concursu fieri, l.coniunctim. D.de legat.3.

Coniunctim plures conditiones heredi datæ si sint: omnibus parendum est, quia vnius loco habentur. Sed si disiunctim sint, cuilibet, l. si heredi plures.D.de condi.institutio.

Conlucare Festo lib.3. dicebant, cùm profanæ siluæ rami deciderentur officientes lumini. Lib.verò 16. scribit, Conlucare est succisis arboribus locum implere luce. Comparatum olim fuit edictum, De conlucandis arboribus. extat in eam rem Prætoris edictum l.1.in princip. D. de arbo. cæd. Sublucare verò dicebant, eodem Festo auctore, ramos supputare, &

velut

velut ſubtus lucem mittere. quo verbo vſus eſt Paulus lib. 5. Sentent. titu. 6. quò pertinere videtur alterũ Prætoris edictum, quod extat l. 1. §. de iude. 4. Veteres dixerunt, De ſublucandis arboribus.

Conniventia, eſt patientia eccommodentium, ac videre ſe diſsimulantium. Pro conſenſu accipi in l. quiſquis. C. de poſtul. putant Albericus, Spieg. & Oldendorpius poſt Accurſium in d. l. quiſquis. Equidem priore ſignificatione accipiendum exiſtimarim, quod & ipſa indicent verba.

Conniventibus oculis dixit Vlpianus l. 4. D. de manumiſs. titu. gene. hoc eſt per diſsimulationem: quod prouerbialibus ſermonibus connumerat Alciatus lib. 4. de verb. ſignific.

Connubium, inquit Vlpianus in Epitome titu. 5. eſt vxoris iure ducendæ facultas, vbi inter quos ius eſſet, docet. Hoc etiam explicat alibi Briſſonius. Seruius autẽ, Connubiũ, inquit, eſt ius legitimi matrimonij.

Conquirere variè in iure noſtro pro re accipi ſolet. Apud Vlpianum l. congruit. D. de offi. præſid. ſignificat diligenter quærere & inueſtigare. Sic eodem ſenſu apud M. Ciceronem in 5. Verrina: Quum vndique homines nequiſsimos conquiſiſſet. Significet etiam coërcere Feſto. Theodoſius verò, & Valentinianus Impp. l. 8. Cod. Th. de legit. hered. poſuerunt pro acquirere, ſicq́ue in C. Iuſtinianeo. l. mater. C. ad Senatuſcon. Tertu. ex C. Th. exſcripta legendum, vt & manuſcripti Codices habent.

Conreus, qui vnà reus eſt, l. 3. §. nunc de effectu. D. de lib. lega. alij legunt Correus.

Consanare pro ſanum effici, dixit Vlpianus l. Idem Ofilius. 10. D. de ędili. edict. Si homini digitus ſit abſciſſus, membrive quid laceratum, quamuis conſanauerit, ſi tamen ob eam rem dominus vti poſsit, non videri ſanum eſſe. In quibuſdam exemplaribus legitur conſolidauerit: Conſanandi tamen verbo vſus eſt Columella libr. 4. cap. 14. Vide num Conſanuerit legendum.

Consanguinei propriè dicuntur ſoli fratres ſororéſve ex eodem patre prognati, prognatæve, qui capite minores non ſunt, l. 3. C. de leg. tut. §. 1. §. cæterum. Inſtit. de leg. agna. ſuc. vel etiam qui in eiuſdem patria poteſtate ſunt, etiamſi ex eo progeniti non ſint, vt puta quæſiti per adoptionem, vel vnus adoptiuus, alter naturalis; eadémque ratione mulier quæ in viri manum conuenit, quia in eiuſdem patrisfamilias poteſtate eſt, & ſui heredis ac filiæ loco, liberis ſuis ex eo matrimonio progenitis conſanguinea eſt. Ac proinde longè aliud eſt conſanguinitas, aliud ſanguis. Conſanguinitas enim ſpecies eſt agnationis, id eſt fraternitas, §. vulgo. Inſtitut. de ſucceſs. cogn. atque ſic vſurparunt Græci, Sophocles in Aiace, *τοῦ μανέντος ξύναιμον*, Aiacis furioſi fratrem Teucrum. vt & Latini poetæ: Virg. Statiúſque, *Conſanguineum leti ſoporem*, quem Homerus *κασίγνητον*. Sanguis verò, cognatio eſt naturalis, l. 2. D. vnde cogn. l. vel ſi ſanguine. D. de manu vind. l. qui in adoptionem. D. de adopt. & ſæpius alibi. Conſanguineos etiam eos accipere debemus, quos lex diuina & ciuilis conſanguineos adpellauit, c. coniunctiones. in fin. 35. q. 2. & 3.

Consanguinitas, attinentia perſonarum eſt: ex eo proueniens, quòd vna deſcendit ab alia, vel ambæ ab eadem. Eſt enim vinculum perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali compage factum, quaſi ſanguinis vnitas. ita diffinit Hoſtien. in Sum. de conſangui. & affinit. Conſanguinitatem pro fraternitate poſuit Vlpian. l. 4. D. vnde cogna. & l. lex non epiſtolis. C. de probat. Conſanguinitatis, itémq; agnationis iura à patre oriuntur: Proximitatis à matre, à fratre, Vlp. l. ſi ſpurius. D. vnde cognati.

Conscientia eſt tacitum animi, infallibiléq; facti noſtri iudicium, à communi iuſtitiæ formula, quam Deus inſculpſit omnibus hominibus, productum, per quod aut accuſatur res mala, aut defenditur bona. Itaque conſcientia res eſt ſimplicisſima, quæ diuidi non poteſt in vno atque eodem homine: vt rectiſsimè ſit dictũ in c. literas. de reſtit. ſpol. Qui facit cõtra conſcientiã, ædificat ad gehennam. itẽ, Conſcientia mille teſtes. Conſcientiam autem ſynceram niſi adhibeat iudex, non poteſt cauſam ſecundum æquitatem definire, etiam ſi mille teſtes, totidémque videat ob oculos inſtrumenta. Conſcientia enim certa eſt, non fallitur. At in probationibus ſæpe vel error, vel dolus verſatur, ſicut experientia nos docet. Conſcientiã diffinit Papias cognitionẽ cordis ſui ipſius. At Conſcientia, inquit Apoſtolus, eſt in gentibus factum accuſans vel defendens. Eſt igitur lex: quaſi dicat: Conſcientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agreſti & indocto. Sed tale iudicium non poteſt fieri in conſcientia ſine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis eſſe iuſtum, aut iniquum id quod fecit. Ergo eſt in homine lex, quam etſi nuſquam ex ſcripto legit, habet tamẽ à Deo inſculptam ad formandos mores.

Consciius ab eo, qui ſimpliciter ſciuit, eò differt, quòd ille & conſilij particeps ſit, l. vtrum. iuncta l. 2. D. ad l. Pomp. de parric.

Conscripti patres, vide infrà, Patres conſcripti.

Conscriptionem pro inuentario accipi ait Archid. in c. ſicubi. 12. q. 5. ex quo textu obſeruãdum, inuentarium breue eſſe debere.

Consecrare, in l. ſi quando. 3. C. de bon. vac. eſt mancipare, & addicere: quod ad res refertur. Significat etiam Deo dicare, & ad perſonas refertur, 24. q. 1. c. pudenda. quo verbo vſus eſt & Iulianus Patritius in verſione Nouellæ 6. cuius loco verbo *χειροτονῆσαι* vſus erat Iuſtinianus, quo manuum impoſitionem ſignificauit. Hoc enim modo Epiſcopos cõſecrari cœptos fuiſſe docet nos liber qui ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ inſcriptus eſt. Conſecratæ etiam *μιλα-φεγκῶτ* dicuntur ædes quæ Imperatori dicantur, quæ palatium dicuntur, l. vnic. C. de pala. & domib. dominic. lib. 11.

Consentire in iudicem intelliguntur, qui ſcientes ſe eius iuriſdictioni ſubiectos non eſſe, ei ſe ſubiiciũt, l. 2. D. de iudic. quod ſi putent eius eſſe iuriſdictionem, & ſe ſubiecerint, cõſentire intelligendi nõ ſunt, cum errantis nullus ſit conſenſus, d. l. 2. & l. ſi per errorem. D. de iuriſd. om. iud. Quando autem dicantur collitigatores conſentire diſputat Bartolus & ceteri in l. ſi conuenerit. D. de iuriſdict. omnium iudic. ac poſt longam diſputationem omnes ferè in hoc conueniunt, in iudicem cõſentire biſariam, partim litem conteſtando, partim proponendo exceptiones declinatorias: ſic enim apud Bartolum in d. l. ſi conuenerit. legendũ eſt, non, dilatorias, in verſicul. & ſic duobus, vt ex ipſomet liquet: ſicq́ue legiſſe videtur apud eum Baldus in d. l. ſi conuenerit. Quod ad litis conteſtationem adtinet, rationem adferebat Rob. Irlandus Scotus præceptor meus, quia partium conſenſus poſt litis conteſtationem tranſit in contractum, l. 3. §. idem ſcribit. D. de pecul. Conſenſiſſe nonnunquam & is accipiendus eſt, qui expreſsis verbis & nominatim id teſtatus eſt. In eadem cauſſa eſt & is, qui non contradicit, l. 2. §. voluntatẽ. D. ſol. mat. Conſenſiſſe etiam intelligendus is eſt, qui euidenter diſſentit. l. in ſponſalibus. §. 1. D. de ſponſal. Conſentire etiam eſt in vnam ſententiam occurrere, l. 1. §. conuentionis. D. de pactis. Sic accipitur in l. cõſenſu. D. de actio. & oblig.

Consentientes in aliquam rem, ex conſenſu obligari neceſſariò ex voluntate noſtra videmur, l. obligamur. D. de actionib. & obliga,

CONSENSVS liber non est, qui alieno pendet ab arbitrio, c. super eo. de condit. appos. Consensus autem est quadruplex, scilicet negligentiæ, consilij, cooperationis, & auctoritatis, seu defensionis. Et primò & secundò consentiens minus punitur, quàm faciens, tertiò æqualiter, quartò verò plus. Vnde,

Consensus spernit, suadet, iubet atque tuetur,
Hic minus, ille minus luit, hic æqualiter, hic plus.

De hoc glo. optima in cap. 1. de offic. deleg. super ver. Pari pœna.

Consensum metiri oportet in delictis ex ope & consilio, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & cõsilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit. §. ope & consilio. Institut. de oblig. quę ex delic. nasc. l. qui seruo. D. de furt. & l. sæpe ita computatum. §. fi. D. de verb. signi.

CONSEQVI propriè est, quod barbari dicunt à propè sequi. Vlpi. in l. 1. de separat. Cõsequuturi, pro adepturi, vt alij, vsurpat. Consequi & amittere contraria sunt. Consequi enim adipisci significat, l. si seruum. 33. D. ad leg. Aquil. Consequi tamen apud Sallustium scriptorem antiquarium videtur sumptum pro perdiscere, percipere, quod Græcè παρακολουθεῖν dici solet: Hæc si vt conquisitè conscripsimus, ita tu diligenter fueris consecutus.

CONSEQVENS dicimus, quod ex aliquo sequitur illatiuè, & argumentando ita sumitur in l. si verò plures. §. hoc edictum. D. de iis qui deiec. vel effud. Nam ex toto partem concludimus, qui ex loco deiicere vetat, ergo & ex partibus loci.

Consequens in l. eos qui. 4. in fi. D. de capti. quidam putat pro conueniens & rationi & æquitati consentaneum accipi. Equidem pro eo quod ex aliquo infertur accipi debere arbitror, quod magis subtili iure, quàm æquitate receptum est. propositio est: Hostibus deditus, reuersus à nobis receptus non est. Ergo ciuitatem adipisci non potest. hoc est consequens, & conclusio. Sic accipi potest in l. sanè. D. de iur. dot.

Consequẽs apud Iulianum. l. de quibus. D. de legib. quidam interpretantur, hoc est, simile & conforme, vt & accipi aiunt in §. est & aliud. vers. sed nos. Instit. de dona. Quod ad vers. sed nos. adtinet, consequens ibi pro consonum & conforme accipi putem, pro quo Theophilus ibi vertit τὰ πρόσφορα. In responso vero Iuliani consequens accipiendum existimarim, quod interpretatione ex consuetudine inferri posset, & argumentando: quó sensu accipitur in l. si verò plures: tametsi non negauerim pro conueniens, & rationi consentaneum poni. Eodem sensu

CONSEQVENTIAS hereditatum dixit Vlpianus l. 3. in princ. D. de leg. hered. hoc modo, Huius heres es. Sequitur igitur vt eiusdẽ tutor sis iure quodam naturæ, vt eum sequatur onera, qui cõmoda habiturus est.

Consequentiam verborum dixit Iustinianus l. fin. C. de hered. institut. pro gradatim, & ordine: veluti, Plotius mihi heres esto, Sempronius Plotij heres esto. Nam Sempronius in totum, partémque Plotij vocatus intelligitur.

CONSERERE manum, Iurisconsultorũ est formula, vt scribit Gellius libr. 20. cap. 9. éstque de qua re disceptabatur in re præsenti, siue ager, siue quid aliud est, cum aduersarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis vindicare: id est vindicia correpta manu in re atque in loco præsenti. Apud Prætorem ex duodecim tabulis fiebat, in quibus ita potuit esse scriptum: SI QVI in iure manum conserunt, vtrique superstitibus præsentibus, vindicias sumunto. Cicer. libr. 1. de Orat. Multísque præessem, qui te ex iure manu consertum vocarent. Hotom. in Comment. in Orat. pro Cæcinna: Conserere manus, inquit, dicebãtur in vindiciis, qui vim moribus, festucas inter se, quasi hastas, dicis caussa committentes, faciebant. Atque illud Manu consertum Turnebus vult ea formula sine casus mutatione dici, vt apud Cicer. Condemnari arbitrium pro socio. Manu consertum autem antiquè dictum pro manus, eliso s, eo more de quo Cic. in Orat. disputat. Ennius verò octauo annali hoc genus loquendi transtulit ad bella:

Miscent inter sese inimicitias agitantes.
Non ex iure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

CONSERVATOR, est iudex datus ad defendendũ aliquos à manifestis iniuriis, iudiciali ordine non vtens. hanc diffinitionem tradit Ioan. Andreas in c. fi. versic. notandum. de officio deleg. libr. 6. & probatur extra eod. tit. & lib. c. 1. qualis est Lutetiæ Parisiorum, Conseruator priuilegiorum scholarium: & Lugduni, Conseruator priuilegiorũ nundinarum. Apud eum syngrapharũ agnitiones, & literæ cambij versantur. Huius commeminit Bartolus in l. si fideiussor. §. quædam. D. manda ex quo obseruatissimè colligit in curia mercatorum debere iudicari ex bono & æquo.

CONSIGNARE in l. creditor. 20. C. de pig. tit. gene. & l. acceptam. C. de vsuris. significat obsignare, & deponere in manibus: quod verbum in eundem sensum retinuere Pragmatici Galli. dicũt enim, *Consigner l'argent, ou autre chose, & mettre entre les mains du Greffier, ou d'vn tiers.* At Consignari tabulæ, instrumentáque dicuntur, quæ anuli impressione signantur, l. vlti. D. de dot. præleg. l. pen. D. de donat. inter vir. & vxo. Cicero pro Quintio, Tabulę, inquit, maximè signis hominum nobilium consignãtur. Consignare verò non videtur qui consignatum reassumit, glos. in d. l. acceptam. C. de vsur. Boërius libro 1. quæst. q. 23. Hinc Consignatio tabularum, & instrumentorum dicitur, l. 1. §. 1. D. de fals. & l. instrumentorum. §. 1. D. eo.

Consignare legem, est pactionem scripto redigere, l. Iulianus. §. idem Iulianus. D. de actio. empt. & vendit.

Consignare testationes, pro subsignare dixit Vlpianus, l. moris. §. 1. D. de pœn.

CONSIGNATIONES, sunt perscriptiones & tabulæ testificandi gratia factæ & obsignatæ. Fabius: Litigator omnia, testem, populum, paratissimas consignationes. Tranquillus de his intelligens: Cum quid per iocum, ait, testandi gratia signarent. Alibi testationes vocat Fabius Quintil. vide Testationes.

CONSILIVM dictum videtur vel à consulendo, vel quòd in vnam sententiam plurium mẽtes consiliant, & tandem expensis rationibus conueniãt, ad statuendum id quod rectum est. sed à silendo credibilius dictum putatur: quod maximè probatur Festo libro 3. Estque propriè Consilium consessus eorũ qui caussam vel publicam vel priuatam, cum Prætore aut iudice cognoscunt. vnde illud, Caussa cum consilio cognita. Atque hoc Theophilus ita deffiniit: Κονσίλιόν ἐστιν συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν μετὰ τοῦ ἄρχοντος χρόνον συνηγμένων. ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Pro Conuentu iudicum sumitur l. si minor. 19. D. de manumiss. vin. & alibi sæpe.

Consilium accipitur plerunque pro quadam congregatione ad aliquid cum deliberatione tractandum deputata. Cicero pro Rosc. Qui ex ciuitate in Senatum propter dignitatem: ex Senatu in hoc consilium delecti estis, propter securitatem. Hinc etiam consilium apud Sallustiũ in bello Iugurthino illud intelligi videtur, quod more maiorũ Imperatori rem militarem administranti solebat adesse. Ita more maiorum (de Metello Imperatore scribens) ex consilij decreto per legatos Iugurthæ imperat argẽti põdo ducẽta millia.

Consilium præbere, exercereq; dicitur Prætor, vel consul qui cõsilium cogit, l. 1. D. de officio consul. & l. 2 D. de officio eius cui mandat. est iurisdict. & alib

m

ſæpe. (Eodem ſenſu accipitur apud Vlpianũ in Epitome titu.t.ſ. eadem lege.) Qui verò aduocantur in conſilium, adhiberi, in conſilio eſſe, in conſilio adſidere dicuntur. Plinius libr.6. Epiſtol. ad Maximum: Adhibitus, ait, in conſilium à Præfecto vrbi, audiui ex diuerſo agentes ſummæ ſpei adoleſcentes. In conſilio eſſe Celſus, l.pater.29. D. de leg. 2. in conſilium adſidere, Papinianus l.fi.D.de officio aſſeſ.dixere.

Conſilium ante factum inire oportet: non autem poſteà cauſſari ignorãtiã, niſi preter opinioné quid emergat fortuitò. Nou.de here.& Falc.§.ſed neq; illis. Cõſti.1. Nam nemo redargui poteſt quòd futurum non præuiderit. Nouel.de his qui nupt.ite.§. duo igitur huic. Conſt.22. Bene auté vniuerſa gerũtur, & competẽter, ſi principium fiat decens, & amabile Deo. Nou. Quomodo oport.epiſco.§.ſancimus igitur. Conſtit.6.

Conſilij plenioris effectus, eſt correctio errorũ, & reſtitutio in melius. Nouell. de his qui nupt. ite. §. vetuſt, planè. Conſt.22. Multa auté quæ videntur iuſta, ſi pleniore conſilio perluſtrentur, erũt corrigenda, d.§. vetuſtas. Euẽtu enim tẽporis edocemur, ibi.§. per cauſſam verò neceſſariam. Rerũ experientia docet certò, quid ſit damnoſum, quid vtile. Nouel.de appe. in pr. Conſtit.23. Infinitaté rei eiicere, medicina eſt optima. Nouell. Vt determi. ſit numer.cleri.§. ex omni igitur, Etiã magnus ille Papinianus aliquãdo non ſatis definiuit medendi rationé in negotiis. Nouel, Vt credito. primùm aggred.§. cæterum ſi fideiuſſor. Conſtit.4.

Conſilium & iudicium non ita multum differunt. Nam venerandæ antiquitati conſulere fuit iudicare, hoc eſt, de vtili & honeſto decernere. Vnde Senatuſconſultum nomen traxit. Et nunc quoque ſi quid intereſt, hoc fuerit, quòd in iudiciis contentioſa, in conſiliis verò volũtaria iuriſdictio exercetur, l.2. D. de of. procon.ſ. Iudicia item apertè tractantur, conſilia auté plerunque ſemotis arbitris. Alioqui effectus vtrorumque eodem tendit. Vnde adſeſſores quoque iudiciorum, dicuntur conſiliarij, l.conſiliariis. & l. vlt. D. de adſeſ. Quid autem iudex poteſt conſulere vtilius atq; honeſtius, quàm vt diſſentientes redeant in concordiam, quam Deus amat? Sæpe enim progreſſu litis, & controuertentes ipſi, & eorum cognatio ad perpetua rapiuntur odia, quę interdum & vitæ & bonorum diſpendio exercentur.

Conſilium verò & Mandatum hoc differunt, quòd mandatum ſpecies quædam eſt imperij, quod pro ſocietate generis humani receptum eſt, vt quod cuique negocium datum eſt, id mandatoris periculo conficiatur. Conſilium autem ab imperio prorſus alienũ eſt, nec vllam voluntatis eius qui conſilium dat, ſignificationem habet. Itaque rem conſultoris arbitrio permittit, nec vtrum fiat, néc ne, laborat. Itaq; ex conſilio nulla naſcitur obligatio: at ex mandato naſcitur. Hæc ex l.1.in fin.& l.2.D. mand.& l.conſilij.D.de reg.iur.

de Conſilij ſententia pronuntiatum dicebatur, quod ex eorum qui in conſilium adhibebantur, ſententia ſtatuebatur: vt apud Ciceronem ſæpe, & Apuleium Apolog.1. Quæ verba his notis D.C.S. ſcribi ſolita Valerius Probus eſt auctor. Sic cauſſa cum conſilio cognita eodem ſenſu dicebant veteres.

Conſilium in rub. C.de vind.& apud conſilium manumiſs. ſumitur, pro conuentu: tametſi Azo in Summa eo.tit. videatur accepiſſe pro loco illo, in quo celebratur, vel exercetur iuriſdictio voluntaria: cuius ſententiam probat Albericus: at Accurſius l.1. C. eod. dicit poni pro præſidentibus in conſilio.

Conſilium pro deliberatione poſuiſſe videtur Alexander Imp. l.1.C.qui, & aduerſ.quos in integ. & pro aliquid faciendi, vel non, excogitata ratione. Cicer.1.de Inuent. Conſilium etiam pro corpore & collegio accipitur, l.fin.C.de naufrag.lib.11.

Conſilium etiam ſæpiſsimè in libris 10. ſumi ſolet pro ſuaſione & hortatu, §.tua tantum. Inſtit. manda.l.conſilij.D.de diuerſ. regul.iur.l.ſæpè.53. D. de verbor.ſignific.& alibi ſæpiſsimè.

Consiliarii ſunt iudicum comites, & adſeſſores qui iudicibus adſident, l.penult. D.de offic.adſeſ.& l. conſiliarios. C.eo. Hos Græci, συμπόνους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους. Hinc

Consiliator, quo nomine Chriſtũ vocat Lactantius, poſt Sibyllam, quæ σύμβουλον appellarat, Plin.4. Epiſtol. In gerendis honoribus conſiliator & rector. Vnde Horatius, *Conſiliantibus diuis*. vt in l.12. C.TH. de legat. à conſiliantibus.

Consistere nonnunquam eſt in iudicio ſtare aduerſus aliquem, l.1.C.qui pet.tut. l.vix certis.53. D. de iud.& alibi ſæpe. D.& C.

Consistorium, cuius meminere Imppp.l.fin.C. de offic.diuerſ.& l.1.de comit.cõſiſtor. diffinit Suidas συνέδριον, καὶ τὸ σύστημα, ἔνθα περὶ τῶν ἀπορρήτων βουλεύονται, in quo legatos & quoſcunque ſe adeuntes princeps admittit & audit, & de cauſsis cognoſcit, inquirentibus & deſpicientibus conſiſtorianis, vt ait Ammianus Marcellinus li.15. Ex quibus locis adparet conſiſtoriũ ad Principis συνέδριον referri: quod & colligitur ex Nou.23.§.ad hoc ſancimus. Sed & ad iudices, ad eóſve quibus iuris dicendi poteſtas eſt, referri poteſt. c.Romana.de appell.lib.6. Quibus igitur nulla iuris dicendi poteſtas à lege, vel principe conceſſa eſt, quive principes non ſunt, Conſiſtorium habere non dicuntur.

Consistoriani, vide ſuprà Comites.

Consobrini conſobrinæq; dicuntur Gaio l.1. §.4. D.de gradi. qui, quæve ex duabus ſororibus naſcũtur, quaſi conſororini, & Paulo l.fi.§.eod.D.eo. & lib.4. Senten.tit.11.§.4. gradu. Obtinuit & patrueles quoq;, id eſt, è fratribus natos; & amitinos, id eſt, ex fratre & ſorore genitos, communi conſobrinorũ nomine adpellari, d.l.fi.§ eodẽ.§.1. Inſt.de leg.agn.ſucceſs. quod καταχρηστικῶς fieri ibidẽ Theophilus admonuit. Conſobrini ἐξάδελφοι, & πρωτεξάδελφοι Græcis dicuntur.

Consocari dicuntur, ait Theophil. quorum alterius filia alterius filio nupſiſſet, §.9. de nupt. Vtitur Vlpia. l.32.§.proinde. D.de donat.inter vir.& vxor.

Consolidari dicitur vſusfructus, qui proprietati coniungitur, l.1.D.de vſuf.adcreſcen. Hinc apud Iauol.l.à libert.35.D.de bon.libert. ſolida proprietas dicitur, in qua vſusfructus ineſt. itémque apud Paulum l.Sempronius.26.§.1.D.de vſufr.leg.

Consolidatio adpellatur, quando vſufructuarius adquiſiuit proprietatem: tunc enim confunditur & finitur vſusfructus, §.finitur. Inſtit.de vſufr.

Consors, eiuſdem ſortis & cõditionis eſt, vt ait Varro lib.5. Ling.Lat.& eum ſecutus Bald. in l.dudum.C. de contrahen.emp.& ſignificat domini participẽ. vide Alciat.l.proximi.D.de verb.ſigni. Sed pro ſubiecta materia aliter atq; aliter μεταφορικῶς accipitur. In d.l.dudum. ſumitur pro dominij participibus. Ij etiã quibus talis communis eſt res, conſortes adpellãtur. Tit.notus eſt in Iuſtiniani Codice, De Conſort. eiuſdem lit. Conſortes in libris Feudiſticis dicuntur dominus & vaſallus, quaſi σύμμαχοι, eiuſdem militiæ ſocij, eiuſdémque fortunæ participes, lib.Feud.3.tit.3. Si cõtigerit feudũ neglectu fidelis conſortibus applicari: id eſt dominis committi & aperiri. Alibi Coniuges appellantur, quaſi coniugales, eodem iugo alligati, lib.2.tit. 58.§.1. nonnunquam etiam Pares. Vide Pares.

Consortio, communio, l.96.§.3.D.de ſolut. Nec in arbitrio eius electio erit, cum debitor precium pignoris conſortioni ſubiecerit: id eſt, promiſcuè vtrique debito pignus ſubiecerit.

Conspiratio eſt quædam fraudulenta confœderatio, facta in præiudicium alicuius perſonæ, vel dignitatis.

tatis. Hanc,quia ferè nunquam non doloſa cenſetur, ideò ſeuerè lex iubet vindicari. Sed & Imp. Adrian. priuatim quoq; ſtatuit vindicari ſcelus aduerſariorũ, quibus opprimitur litigantis innocentia, l. viuus. D. de re iudic.

Consponsores à Cicerone dicuntur, qui à Iureconſultis correi debendi: id eſt qui eiuſdem obligationis ſunt debitores. Cic. ad Attic. libr. 12. Tamen velim des operam, vt inueſtiges ex conſponſorũ tabulis, ſitne ita. Idem Leptæ: De tuo negotio, quòd ſponſor es pro Pompeio, ſi Galba conſponſor tuus redierit.

Consponsos antiqui dicebant fide mutua obligatos. Feſtus. vt & ſponſos obligatos: vel, vt ait Varro libr. 6. Linguæ Lat. contra ſponſum rogatos, id eſt ad ſpondendum.

Constare dicitur teſtamẽtum, quod infirmari non poteſt. Cùm dandi caſu ſæpe iungitur, & eſt conſtantem eſſe & perſeuerantem. Significat & manifeſtum eſſe & clarum: vt, Conſtat de eius Innocentia, id eſt, manifeſta eſt: & apud Vlp. conſtat alimenta cum vita finiri, l. cum hi. §. modus. de tranſact. cum ſimil. Item, conſtat inter omnes, id eſt, nemo negat. Conſtat, id eſt, manifeſtum eſt, vel nemine in ſpeciem admonente. Quando enim Iuriſconſulti dicunt, Conſtat, tunc ſemper habent aliquam regulam naturæ præ oculis.

Constituere, aliàs conuenire ſignificat, & conueniendo obligare ſe ad id, quod iam debitũ eſt. Theophil. ἀντιφωνεῖν dixit. Latius autem patet, quàm fideiubere: primùm quòd permiſſum ſit vt aliud pro debito conſtituatur, l. 1. §. an poteſt. D. de conſtitu. pecu: Cùm ſit diuerſum in fideiuſsione, l. ſi ita. D. de fideiuſſo. Deinde quod nõ ſolùm pro alio, ſed pro ſeipſo quis rectè conſtituat. §. de conſtituta. Inſtitu. de actio. Fideiuſſor verò non niſi pro alio intercedit, Inſtitut. de fideiuſſo. in princip. Denique, conſtitutum nudo duntaxat pacto fit, nulla ſtipulatione interpoſita. d. §. de conſtituta. ſecus eſt in fideiuſsione. Conſtituere aliàs, eſt formare & bonam diſpoſitionem adhibere. Et ſic conſtituta iudicia rectiùs dicuntur, quàm proceſſus iuris. Conſtituere eſt conſiſtere & conſtare, l. 39. D. de excuſa. tutorum. Conſtituere, cum parte ſtatuere & deliberare. Alciatus l. bonæ. C. de pact. Conſtituere diſceptationem, id ſonat, quod vulgus dicit Accordare ſcripturas.

Conſtituere iudicium vel quæſtionem, in publicis duntaxat iudiciis, dicitur Quæſitor, qui iudicũ reiectione vtrinque facta, certos conſtituit iudices, qui ſibi iurati in conſilio adſint, & ſecum cognoſcant: in priuatis verò iudiciis, cum Prætor vrbanus iudici ac recuperatoribus à litigatoribus acceptis, poteſtatẽ de cauſſa cognoſcendi & iudicandi facit. Cicer. pro Cæcinna: Qui igitur conuenit, quæ cauſſa fuerit ad conſtituendum iudicium, eandem moram eſſe ad iudicandum. Vel ſic, Conſtituere iudiciũ Prętor in priuatis cauſsis dicitur, cum agendi poteſtatem, litigatoribus: iudicandi verò, iudicibus ſumptis permittebat.

Conſtituere ſeruitutem non eſt ſimpliciter cedere, ſed re ipſa imponere. Conſtituuntur enim ſeruitutes per patientiam, vel traditionem, l. 13. §. 1. D. de Pub. id eſt, ſi inducatur quis in prædium, vel eum, is qui cedit, ſeruitute vti patiatur, l. 3. D. de vſufr. l. 1. in fi. D. de ſeruitu. ruſtic. Patientia autem illa pro traditione habetur, vt colligunt interpretes ex l. penult. D. de ſeruit. qui enim ſeruitutem debet, pati debet, l. quoties. 15. D. eo. tit quæ quidem patientia eſt de natura ſeruitutis, d. l. quoties. ergo patientia habetur pro conſtitutione, d. l. quoties.

Conſtituere ſponſalia nuptiáſve, l. 13. §. 1. D. de publ. in rem act.

Constitutus vſusfructus tunc dicitur, cùm iam quis vti frui poteſt, l. vnica. §. dies. D. quando dies legati cedit. Igitur Conſtitutus non dicitur ante aditam hereditatem, vel antè quàm dies ceſſerit. Ceteroquin Conſtitutæ ſeruitutes dicuntur, quæ pactionibus, ſtipulationibus, legatíſve iam impoſitæ ſunt, l. 10. D. ſi ſeruit. vindic.

Constitutum, quod ab Imppp. reſcriptum, ſtatutúmve eſt, l. 11. C. de neg. geſt. & alibi ſæpe.

Conſtitutum tempus pro anno l. 63. §. fin. D. de adquir. rerum dom. pro biennio. l. 4. pro ſoci. D. l. 2 de diuerſ. & tempo. præſcript. quod petendę reſtitutionis cauſſa conceditur. l. 95. §. quod vulgò. D. de ſolut. Hodie eſt quadrienniũ continuum, l. vltima. C. de tẽpo. in integ. reſtitut. pet. Conſtitutum tempus ætatis, in l. 62. in fin. D. de ritu nuptiarum, interpretere ex l. 66. D. eodem. l. 6. C. de interdicto matr. Et Conſtituta tempora in l. 5. in fi. D. de appell. Interpretere ex l. 1. §. biduũ. & §. quod in ſententiis. D. quan. appell. ſit. At in §. qui autem. Inſtit. de excuſ. tut. ſunt quinquaginta dies.

Conſtitutam partem, in l. 3. D. ſi à parent. quis man. interpretatur quidã. quæ patronis lege Papia præſtituta eſt. Conſtituti dies, l. 7. D. de re iudica. quos iudicatis conceſsit lex.

Conſtitutum ius, l. 25. D. de donatio. inter virum & vxorem. l. 1. §. Item cum. D. quæ ſent. ſine appell. reſcind. & Gellio lib. 12. cap. 13.

Constitutio iudicii cõtrouerſia quædam eſt ante litem conteſtatam, præcedens iudicium: vulgò dicunt exceptiones dilatorias impediẽtes proceſſum. Cicero in Partitionib. Atque etiam, inquit, ante iudicium de conſtituendo ipſo iudicio ſolet eſſe contentio: cùm aut, ſit ne actio illi qui agit, aut iámne ſit, aut num iam eſſe deſierit, aut illáne lege, illis verbis ſit actio, quæritur.

Constitutiones dicuntur quæcunque Imperatores per epiſtulam & ſubſcriptionẽ ſtatuunt, vt ſunt reſcripta, decreta, edicta, l. 1. D de conſtit. princip. Atq; harum duo ſunt genera: aliæ enim ſunt generales, aliæ perſonales, l. 1. D. de conſtit. princip. Generales quidem, quæ ad omnes pertinent: perſonales, in quibus propter certæ perſonæ rationem, à iure communi receſſum eſt: quæ & Priuilegia appellantur.

Conſtitutionum ſunt quatuor virtutes, l. legis virtus. D. de legib. Vnde,

Quatuor ex verbis virtutes collige legis,
Permittit. punit, imperat, atque vetat.

Nam permittit, vt vir fortis petat præmium: Punit ſcelera & delicta: Imperat & præcipit, vt ſtatuta Cannnica ſeruentur, vt clerici regulare propoſitum, & honeſtum habitum deferentes, continenter & caſtè ſtudeant viuere: Prohibet clericos ſecularibus immiſceri negotiis. Et conſtitutio conſulit: quæ virtus poteſt comprehendi ſub prima: nam qui conſulit, ſatis permitt.t.

Constitutiones divales, hoc eſt, Imperatoriæ. Cenſentur enim Imperatores diui, nõ quidem apud nos falſa diuinitatis opinione, ſicut apud gentes olim, ſed quia omnes magiſtratus ſunt ordinatio Dei, & Imperator eſt ſummus magiſtratus.

Constitutor dicitur, qui pro ſe vel pro alio ſe ſoluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in ſe transfert, vel ſuſcipit obligationem. Conſtituere enim id eſt, Græci κατατάξασθαι dicunt. Hinc

Constitutoria, ſiue Conſtitutitia actio, quæ in eum qui ſe ſoluturum conſtituerit datur, his fere verbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniam conſtituiſſe, eámque pecuniam cum conſtituebatur, debitam fuiſſe, neq; Mæuius aut ſoluat, aut faciat id quod conſtituit: ac per actorem non ſteterit quominus fieret quod conſtitutum eſt, tum Mæuius damnetur, l. 16. l. 17. l. 18. D. de conſtit. pec.

CONSTITVTVM etiam veteribus pro condicto, & adsignato die ad ius experiendum. Cicero pro Cecinna; Qui ad constitutú iuris experiundi caussa venissent. Varr, lib.2. de re Rustic. Cùm alius eum salutasset, alius conulciatus esset, qui tam seró venisset ad constitutum.

CONSTRINGERE se pactis, l. vnic. C. de monopo.

CONSVATVM fieri, præsumitur factum. Baldus in l. Incendium. C. si certum peta. per l. quòd si nolit. §. qui assidua. D. de ædil. edict.

CONSVETVDO, quæ iuris pars est, Ius moribus. i. assiduis actibus introductum, capi. consuetudo. 1. distin. Voluntas populi rebus ipsis & factis declarata, Tacitus consensus omnium, l. de quibus. D. de legibus. Ius ex non scripto descendens, Tacita ciuium conuentio, Ius scripto non comprehensum, l. sed & ea. & l. seq. D. d. titu. Consuetudinis autem appellatio, est referenda ad eam, quę legitimè introducta est. capitu. Cumana. de electionib. iuncta gloss. Atque Consuetudini secundus post scriptam legem locus tribuendus ideò est, quia consuetudo fit longo tẽpore. longum autem tempus adfert experiẽtiam multarum rerum: cùm sæpe lex scripta ferri soleat subita quadam cogitatione, quæ nonnunquam fallitur, nec satis expendit singulas circunstãtias. Consuetudinis verò officium est, primùm, vt confirmet: deinde, vt interpretetur scriptam legem, si obscura aut varia sit. Paulus in l. minimè. Callistratus in l. si de interpretatione. D. de legib. Optima enim, inquit, est legum interpres consuetudo. Consuetudo seruanda est, l. minimè. & l. de quib. D. de legib. l. semper in stipula. D. de regulis iur. l. 1. C. quæ sit long. consuetudo. gloss. in l. fin. C. de iur. domin. impetrand. capitul. licet ex suscepto. de foro competen. Cle. dudum. §. verùm. de sepultur.

Consuetudo generalis facit ius commune, & nonnunquam specialis, Cic. fi. de ætate & qualita. Consuetudo tanti tẽporis, cuius initium non tenetur in hominum memoria, habet vim priuilegij Imperialis. l. 3. §. ductus aquæ. D. de aqua quotidiana & æsti. gloss. in cap. super quibusdam. §. præterea. de verborum significatio. Talis cõsuetudo habet vim constitutionis, l. 1. §. denique. D. de aqu. plu. arcen. & ibi Bartol.

Consuetudo ad vnguem seruãda est, cùm actus censeatur practicus, vt Baldus dicit in l. quicũque. C. de seruis fugi. & in c. 1. qui feud. dar. pos.

Consuetudo dicitur ius commune eius loci in quo est. c. cùm venissent. de eo qui mittit. in possessio. Alexan. In l. de quibus. D. de legibus.

Consuetudo ligat fiscum, sicut priuatos, l. venditor. §. si constat. D. communi. præd.

Consuetudo laicorum rationabilis, adstringit etiam Ecclesias. Nota. in cap. cùm causa. de re iudicat. Vide c. Ecclesia sanctæ Mariæ. de constitut.

Consuetudo quòd heres extraneus succedat in emphyteusin Ecclesiasticam, valet. Bart. in l. qui rem. in fi. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Paulus Castrensis Consilio 134.

Consuetudo testatoris & loci interpretatur materiã successionis, l. si seruus. §. fin. D. de legat. 1.

Consuetudo loci ligat clericos. Baldus in l. neque. C. de heredibus instituendis. Per capitul. constitutus. de in integrum restitutione. Bartolus in l. 1. C. quæ sit longa consuetudo. capitul. cùm venissent. de eo qui mittit. in possess.

Consuetudo facit legem, & rursus abolet. Sicut pleraq; iura de seruis atque de libertinis, moribus, non legibus introducta sunt: ita moribus abolentur sine legibus, l. libertinus. D. de ritu nupt. l. de quib. in fin. D. de legibus.

CONSVLES, post exactos reges, duo creari cœpere anno ab vrbe condita 245. L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, vt Liuius tradit sub finem lib. 1. & lib. 2. Omnia iura, inquit, omnia insignia regiæ potestatis Consules retinuere: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Varro li. 4. Ling. Lat. Consul nominatus quòd consulere populum & Senatum debet, (id est in concione sententiam rogare) nisi illinc potius vnde Accius ait in Bruto, Qui rectè consulat, cõsul fiat. Idem Varro lib. de vita pop. Rom. apud Non. hoc Accij videtur secutus, his verbis: Quia ijdem dicebantur consules & prætores: quòd prætrent populo, prætores: quòd consulerent Senatui, consules. Florus vocatos consules dicit, quòd meminisse deberent consulere se ciuibus: hos προβούλους interpretatur Dionysius. Fabius: Sítne consul à consulendo, an à iudicando. nam & hoc consulere veteres vocauerunt. Atque obiter notandum, quòd qui hæc duntaxat secundum verbi, & non potius secundum rei significationem accipiunt, ij toto errant cœlo. Non enim à consulendo nominatus est Consul, quia deriuetur à verbo Consulo: sed quod ab ipso Consule exerceatur consultatio, hoc est, res quam significat verbum, quod ab ipso deriuatur Consule, Consulo. Siquidem prius homo is exigitur, qui consilio sit præditus, possitque consulere, quàm fiat actus consulendi. Quod diligentissimè obserua. Nam deseruit tibi, vt rectiùs intelligas, quòd Ius descendat à Iustitia. Cicer. de Legib. 3. Regio Imperio duo sunto, iique præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantor. militiæ summum ius habento, nemini parento. Ollis salus pop. suprema lex esto. Ius autem Consules dixisse vel ex 2. Liuij intelligi potest, vbi scribit Appium Consulem quam asperrimè ius de creditis pecuniis dixisse. Pomponius l. 2. §. 8. de orig. iur. Consules ab eo dicti sunt, quòd plurimum Reip. consulerent. Lege lata summum ius eis delatum est, prouocatio ab eis pop. concessa, prohibitum eisdem ne possent in caput ciuis Rom. animaduertere iniussu populi. solùm relictum est illis, vt coërcere possent, & in vincula publica duci iuberent. Polybius lib. 6. hist. Consules, antequam legiones educant ex vrbe, omnium publicarum rerum actiones penes se habent. reliqui enim omnes principes subiiciuntur illis, atque obsequuntur, exceptis tribunis plebis: atque in Senatum legationes deducunt: quæ celeriter statuenda sunt, ipsi decernunt: ipsorum verò officium est, quæ senatusconsulto decreta sunt, ea vt perficiantur: quinimò & quæ per populum de Rep. perficienda & trãsigenda sunt, eorum est perpendere, ac diligenter curare: concionem quoties opus est aduocare, ad populum senatus decreta referre, quicquid maior pars iusserit exequi. Adhæc in his quæ ad belli apparatum, & castrensem disciplinam pertinent, quasi regiam habent potestatem. His etenim ius est, sociis quicquid libuerit imperare, Tribunos militum creare, delectum habere, ac de iis qui sub Imperium eorum sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet, eos comitante Quæstore, ac sedulò imperata faciente, publici æris quantum res ipsa tulerit impendere. Hæc Polyb. Constat autem ex Cic. Philip. 5. legitimum consulatus annum fuisse 43. Ex Murænianа & libr. Epist. 7. & Liuij libr. 1. centuriatis comitiis eos creari consueuisse. Ex Pediano in Verrin. 2. diem comitiorũ Consularium fuisse 6. Cal. Sextil. Ex Philip. 2. & Plutarcho in Cicer. Consules capitis pignoribus Senatores qui nec aderant, & quibus caussa non erat, coercuisse. Ex Liuij lib. 42. cùm ad bellum proficiscerentur, votis in Capitolio nuncupatis, paludatos ex

tos ex vrbe exiſſe, omnibus ordioibus eus concomitantibus. Ex Verrina 3. deſignatos in Comitiis Conſules domum à multitudine deduci ſolitos. Ex Gellio libr. 17. cap. 21. niſi ex patriciis gentibus, Conſules fieri ius non erat: poſtea tamen Licinij Stolonia lege Coſs. etiam ex plebe creari cœpti, breui poſt tempore, quàm apud Leuctra Thebani Lacedęmonios duce Epaminnnda ſuperauerunt. Ex locis innumeris, eoſdem Kalend. Ianuariis magiſtratum iniſſe, pompámque inſignem adhibitam fuiſſe, cuius meminit etiam Ouid. de Ponto libr. 4. Elegia autem 10. eiuſdem libri de extraordinaria Conſulis poteſtate nonnulla ſcribit, quæ quia nuſquam alibi me legiſse memini, ſubiiciam:

Aut reget ille ſuos dicendo iura Quirites,
Conſpicuum ſignis cum premet altus ebur:
Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magna non ſinet vrbis opes.
Aut vt erunt patres in Iulia templa vocati,
De tanto dignis Conſule rebus aget.
Aut feret Auguſto ſolitam, natóque ſalutem,
Déque parum noto conſulet officio.

Idem fere retulit Elegia ſequenti:

Hac modò te populo reddentem iura videbit,
Et ſe ſecretis finget adeſſe tuis:
Nunc longi reditus haſtæ ſupponere luſtri
Credet, & exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum verba Senatu,
Publica quærentem quid petat vtilitas.
Nunc pro Cæſaribus ſuperis decernere grates,
Albáve opimorum colla ferire boum.

De Conſulatu autem Caſsiodorus libro ſexto Variarum ſic ſcribit: Priſcorum iudicio qualis ſit Conſulatus, hinc omnino datur intelligi, quòd inter mundi dignitates eximias, ſolus meruit habere palmatas veſtes, quas felicitas dabat præmia vincentium, nomen annorum, compenſatio ſola cui debebantur omnia. Statum Reip. Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos huius conſilia vindicabant, & tot magnis debitis ſola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam nimirum ſtatus imperij iugiter creuit. illam ſemper felix Roma ſuſcepit. meritò quidem genus habebatur imperij: meritò ſupra omnes ciueis poterat, qui ab hoſte patriam vendicabat: vtilitates publicas ſub æquitate diſpnnens, ius dicebat etiam capiti. ſed tutò illi commiſſa eſt poteſtas necis, qui fuerat auctor ſalutia. Hinc eſt, quod etiam faſcea atque ſecures tantæ poteſtati præceptæ ſunt illigari: vt cum tardius ſoluerentur, moram deliberationis acciperent, ſi de cæde aut nece hominis aliquid cenſuiſſent. Ita vt cum omnia eius traderentur arbitrio, ne inſoleſceret animo, Conſul dictus eſt, à conſulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ ſanguinem coploſè fuderat hoſtium, vitæ auxilium ciuibus manaret irriguum. Sic quos felices per bella fecerat, ſtudio largitatis explebat. Io argumentum etiam publicæ gloriæ ſoluebat famulos iugo ſeruili, qui libertatem tótæ dederat ciuitati. Hactenus Caſsiodorus. De Conſulibus verò prolixius tractauimus, cum vt id ſemel ſit dictum, tum verò maximè quod hæc ſint plurimis Cod. & Digeſt. titulis lucem allatura.

Conſul pomeridianus quis ſit, vide apud Turn. Aduerſ. lib. 18. cap. 13.

C**ONSVLARIS** vir, qui Conſulatú geſsit. Hinc Conſulares fœminas intelligimus conſularium vxores, l. 1. D. de ſenat. l. 3. §. vlti. D. de arbit. Conſulares viæ, publicæ, & Prætoriæ, & βασιλικαί, l. 2. §. viarum. D. ne quid in loc. pub.

Conſulares quidam prouinciarum rectores, l. vnica. vt omnes iudic. l. vnic. de officio Comit. ſac. patr. qui in Orientis partibus 15. erant. Ita accipere debemus τὰς ἀρχὰς ὑπατικάς Nouel. 8. & Conſulares Campaniæ, l. 12. de pœn. C. Theod.

C**ONSVLATVS** ordinarius apud Suetonium in Domitiano: In ſex conſulatibus nonniſi vnum ordinarium geſsit. explicatur à Turn. Adu. libr. 5. cap. 10. ex cuius nomine anni ſupputatio ordinabatur, id eſt cuius nomen in literis & inſtrumentis, & in faſtis ſcribebatur, qui denique Kalend. Ianuar. honorem inibat. Nam ætate Imperatorum annus in multos diuidebatur conſules: ſed ſoli qui anni initio inibant honorem, ordinarij cenſebantur, honoratioréſque erant. Seneca: Conſulem me fecit, ſed non ordinarium. Vide Dionem lib. 43.

C**ONSVLI** res dicitur, de qua ad Senatum relatum eſt: vti patet ex lege operis lacinodi, de qua vide, Duumuiri. At Conſuli populus dicebatur Romæ, cum lex rogabatur. nam Feſtus, Rogatio eſt, inquit, cum pop. conſulitur. Cic. de legib. 3. Qui agent, non plus quam de ſingulis rebus conſulunto. Et in ea pro Domo: Si pop. de iſta re conſultus eſſet. Conſulendi autẽ mos olim & frequens & optimus fuit. Sic Ariſto magna laude conſultus fuit à Celſo iuris peritiſsimo. l. iuris gentium. §. ſed & ſi. D. de pact. Quemadmodum Seruius Qu. Mutium conſuluit, in l. 2. §. Seruius autem. D. de orig. iur.

C**ONSVLTVS**, adiectiuum, ſignificat ſcientem, & peritum, à quo iurè conſilium petas. Liuius. 1. ab Vrbe condita libro: Conſultiſsimus iuris, vt illa quiſquam ætate eſſe poterat. Significat etiam interrogatus, l. denique. §. ſi quis. D. de minor.

C**ONSVLTVM** lib. Feud. 2. titu. 8. §. 3. Nam nec pignus, quod conſultum dicitur, fieri poteſt ex feudo.

C**ONSVLTARE**, eſt frequenti opera conſilium inire.

in Conſultandis rebus oportet ad plenum proſpicere: non autem partem abſoluere, partem erroribus implicitam relinquere, quæ difficilioribus adhuc controuerſiis materiam præbitura ſit. Nou. vt ſi plures filij non ſint. §. quòd ſi minus agat. Conſti. 18.

C**ONSVLTATIO**, hoc eſt, cùm cauſſa in varias partes expenditur, vt quod optimum eſt appareat, ſuccurritur noſtræ cæcitati & inconſtantiæ. Quandoquidem rectiſsimè dictum eſt, Hominem inconſtantiſsimum animal eſſe, Romanor. 4. Epheſio. 2. Geneſ. 6. Pſal. 115. Omnis homo mendax. l. 2. C. de veter. iur. enuclean. Hoc verbo vſi ſunt iuris auctores in l. 11. §. ex facto. D. de minoribus l. 1. §. 1. D. de appellatio. l. 2. C. de legibus. Græcis συμβουλία dicitur. Fit verò conuocato Senatu. Atque in Conſultationibus non tantùm Imperij proceres & ſummi magiſtratus, ſed etiam totus Senatus conueniat. Proponuntor quoque in medio ſancta Euangelia. Et quę ordinis decreto placuerunt, referuntor ad maieſtatem Imperatoriam. Nouel. de Conſultationibus. Conſtit. 62.

C**ONSVMMARE** eſt inchoatum perficere, l. ſi in aliquam. D. de offic. Proconſul.

C**ONSVMI** actiones dicuntur, quæ tolluntur, pereunt, extinguntur, l. 28. §. exceptio. D. de iureiur. & alibi ſæpiſsimè.

C**ONSVMPTI** nummi videntur, qui aliis permutati, vel ita mixti ſunt, vt diſcerni non poſsint, vel aliàs ſunt expenſi, l. 11. l. 19. §. vltimo. D. ſi cert. pet.

C**ONTEMNERE**, & deſpicere, in eo diſtant: quòd deſpicere eſt grauius, quàm contemnere. Paratus ſoluere, etiam ſi non offerat, contemnere non cenſetur. Vide Archidiaco. & Ioannem Andre. in cap. 1. Extra, de ſenten. excommu. lib. 6.

C**ONTESTARI** ſignificat teſtibus adhibitis aliquid de

clarare, & profiteri, l.1. D. quod iussu. Festus, Contestari est, cum vterque reus dicit, Testes estote. Hinc Contestari litem dicebantur duo aut plures aduersarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere solere, Testes estote. hoc autem proprium erat actoris cum reo, non cótra, l. si à me fuerit. D. de iudic. Vnde Contestatio, pro testatione, l.20. §. vlt. D. de test. Paul. lib.2. Sent. tit.14.

CONTESTATIO litis, est eius rei de qua controuersia est apud iudicem ex vtraque parte facta narratio testibus præsentibus. Hoc genere res in iudicium deducitur, & litis nomen accipit. nec enim lis est antequam contestetur, sed controuersia, l.25. §. si ante. D. de petit. hered. προκάταρξις à Græcis dicitur, quòd initium iudicio dat. Et

CONTESTATA LIS tunc dicitur, cùm iudex per narrationem negotij, caussam audire cœperit, l. vnica. C. de litis contestat. Non tamen per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, & responsioné secutam, contestatio litis fieri dignoscitur. ca. vnico. circa fin. extra eodem titu. & cap. cùm causam. extrà, de iuramẽ. calum. Glossæ veteres Contestatas lites exponunt, αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντιδικούντων.

CONTESTATO testibus adhibitis, aduerbium, l.1. §. Iulianus. D. de liber. agnosc. Si neque contestatò dixerit eam ex se prægnantem non esse.

CONTEXTVS testamenti, l.75. D. de leg 1. Contextu vno testamentum fieri debere dicitur, hoc est, nullo alieno actu intermixto, l.21. §. final. D. de testamen.

Conteatu ædificiorum vnita domus, l. 15. §. ex hoc edicto. D. de dam. infect.

Contextus rationum, l.110. D. de conditionib. & demonstrationibus.

CONTEXTVM etiam adpellatur, quod in tela est nondum prætextum, vel detextum, l.22. D. de auro & argento legato. Sic Contexta quî accipere debemus in l.70. §. versicoloribus. D. de leg.3. docet ibi textus.

CONTIONATIO (in l.36. D. de seruitut. vrb. Vitruuius lib.2. cap.9. Plinius libri 35. cap.13.) dicitur vel lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerũ coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen. Vnde duæ ædes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est, sub vno & eodem tegmine.

CONTINENTES prouincias accipere debemus, quæ Italiæ coniunctæ sunt, vt Galliam & Prouinciam, l.99. D. de verbo. signific.

CONTINENTIA vrbi, pro suburbiis accipiũtur, quòd cum ipsa vrbe se teneant, contiguáque sint, l.2. l.139. l.154. D. de verborum significationibus. Notandum, Qui extra continẽtia vrbis est, abesse. Cæterùm vsque ad continentia, non abesse videbitur. Inter continentia vrbis vicos vult intelligi Vlpian. in l. collegarum. D. de verbo. signi.

CONTINVA possessio dicitur, non solùm quæ penes vnum, atque eundem semper est, verùm etiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit.

Continui DIES vtilibus opponuntur, l.1. §. dies. D. de lib. agnos. Vide Dies.

Continuum TEMPVS, quod nulla eorum dierum, quibus experiundi potestas non fuit, subductione facta, currit, & ignorantibus quoque cedit, l.8. D. de iis qui not. infa. l.31. D. de adulte. §. qui excusare institutio. de excusa. tut.

Continua PRÆDIA, id est, contigua, & vicina, séque inuicem contingentia, l.31. D. de seruit. rust. l.7. in fi. D. commu. prædi.

Continuus ANNVS, vide Annus.

Continuus ACTVS, l.137. D. de verborum obliga. sine aliquo longo interuallo, & aliquo actu cótrario obligationi.

CONTRA, pro ex diuerso, Paulus in l. heredes eius. §. contrà si promissor. D. familiæ erciscund. Vlpianus in l. Celsus ait. in princ. D. de recep. contrà. ait, vbi duntaxat dari iussit. Contra, id est, in conspectu, l. venditor. D. communia prædiorum.

CONTRA IVS PARTIVM pronũtiare, dicitur, cùm in sententia non exprimitur aliquid contra leges, sed tamen si ad factum & caussam exigatur, tum apparet iniquitas.

CONTRA BONOS MORES, frequẽs in iure formula, qua publicam honestatem lædi significamus.

CONTRA LEGEM facit, qui id facit, quod lex prohibet, l.29. D. de verbo. signific. Contra edictum facit, qui prætore vetante facit, l.103. D. de reg. iur. Contra constitutiones iudicatur, cùm de iure constitutionis, non de iure litigatoris pronuntiatur, l. 1. §. item cum contra. D. quæ senten. sine appel.

CONTRARIVM, seu ἀντινομίαν, hoc est, Legum repugnantiam, nullam putat Iustinianus in Pandectarum libris inueniri, si quis subtili animo diuersitatis rationem excutiat. Nam semper est aliquid, secúdum quod liceat dissonantiam conciliare. Constitutio. D. 3. §. Contrarium autem. Budæus contrà nititur probare. quæ soluit Zasius.

Contrarium iudicium tutelę dicitur, quando tutori sunt sumptus & expensæ reficiendæ. Vlpianus §. l. furti. de his qui not. infam. Contrario iudicio damnatus, ait, non erit infamis.

Contrarinrum eadem est disciplina, l.1. D. de iis qui sunt sui. Sed, quandoquidem plurimi refert quomodo disciplinã accipias, sic distingue: Aut intelligimus contrariorum eandem esse disciplinam, id est, cognitionem, & erit vera propositio. Nam cognito vno ex contrariis, cognoscemus & aliud contrarium, l. ex duob. in princip. & l. seq. in fin. de vulgs. substi. l.1. in princi. D. de his qui sunt sui, vel alien. iur. Aut referimus eam propositionem ad iuris sanctiones, vt sit contrariorum eadem sanctio, vel ordinatio: Et tunc, cùm in vtroq; est eadem ratio, erit eadẽ iuris definitio. Cùm autem apparet diuersa ratio, erit quoque diuersa diffinitio. Ibi autem plerunque par ratio est, vbi ambo contraria sese mutuò respiciunt, & ex sese nascuntur sub corruptionis modo, hoc est, vt cùm alterũ contrariorum nascitur, alterum perimatur, veluti retinere, & amittere: obligare, & liberare: contrahere, & distrahere: testamentum facere, & testamentum reuocare: nunciare nouum opus, & remittere. In his enim & similibus eadem est iuris dispositio, vt quod in vno statuitur, censeatur etiam in alio statutum. Vt ecce: In obligatione dispositum est, eam tẽpore produci non posse, l. si certis annis. C. de pactis. Ergo nec tempus perimere potest obligationem, i. obligationum ferè. §. placet. D. de obligat. & actio. Sic quando contractus fit bonæ fidei, eius quoque resolutio erit bonæ fidei, l. ab emptione. D. de pact. l. nihil tam naturale. D. de diuers. reg. iur.

CONTRARIETAS iuris est, quotiés ea eodem in specie facto repugnãtes sunt definitiones præceptorum, quarum alteram inspecta ratione boni & æqui oportet esse falsam. Talis cótrarietas, quia valde nocet humanæ societati, semper fugienda est. Constitu. D. 3. §. Contrarium.

CONTRADICERE, est allegare iustam læsionem contra id quod agitur, Vlpianus in l. nam ita diuus. D. de adoptionibus.

CONTRAHERE apud Iurisconsultos dicitur cum vltrò citróque aliquid dabatur, scilicet cum vnus accipiebat, alter dabat. Liuius lib. 22. iam inde haud secus quàm in pace res inter se cótrahere, vendendo, emendo, mutuum dando argentum, creditúmque soluendo auderent. Contrahere autẽ dicimus negotium,

obliga

obligationem, stipulationem, venditionem, l.2.& l.33. de condictio. indeb. l.5.& l.133. de regulis iuris l.57. D. de obligation. & actio. Huic contrarium est distrahere, l.4.§. is quoque. D. de oblig. & actio. Contrahentibus autem licere inuicē se circumuenire, dixere Vlpian. l. in caussæ. 16. D. de minor. & Paulus l. itē si. §. fi. D. locati. quod accipiendū putat illic Bartolus, si dolus absit, nec vltra dimidium iusti pretij factum sit, vt notatur infrà. Panormitanus in ca. nauiganti. de vsuris in antiq. hoc clariùs explicat, vt tum demum circumuenire liceat, cùm circumscriptio reipsa interuenit: ex proposito diuersum esse. quæ sententia vera est. Accursius tamen in l. semper in conuentionibus. D. de diuers. regul. iur. antiq. hoc non congruere viro bono scribit. Philippus Decius inter sciētes hoc concessit, in dicta l. semper. Tu rem expende, & vide eundem P. Decium in l. pen. C. de pactis. & Salicet. in authent. ad hæc. C. de vsuris. & Ioannem Imol. cap. 1. de empt. & vendit. Notandum igitur contrahentium deceptionem iure ciuili tolerari, vsque ad dimidium iusti precij, l. in caussæ. §. idem Pomponius. D. de minoribus. Erant autem olim periti rerum æstimandarum inter contrahentes, quos Summarios adpellabāt. Nouell. de hortulanis. §. ipsam verò olerum æstimationem. Constit. 64.

Contrahimus crimen, l.15. D. de donat. & l.2. D. de condict. ob turpem caussam. cùm subimus. Contrahere fraudem, l.8. D. de publican. & ita accipe ex malo contractu, l.52. D. de re iudica.

Contrahere etiam videtur, qui adit hereditatem, l.3. in fi. & l. seq. D. quibus ex caus. in posses. ea.

CONTRACTVS, Græcis significātius συνάλλαγμα vocatur, continétque omne pactum. Qua voce Aristoteles vtitur Ethico. libr.5. Quò respiciens Labeo, adserit, contractum esse vltro citróque inter duos plurésve obligationem, in l. Labeo. D. de verbo. signific. Contractus autem caussa efficiēs est Ius gentium, hoc est, naturale seu diuinum. Naturæ enim præceptū est, diligendum esse proximum, quia Deus nos dilexit. Et pater misericors ideò nos creauit, vt in cognitione illius fratres censeremur omnes, báncque momentaneam vitam bonestè transigeremus. Ergo benefaciendum est maximè, nocendum minimè fratri, §. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. l. vt vim. D. eodem titu. Non possumus autem commodius alteri benefacere, quàm si communicemus aliquid rerum nostrarum, vel officiorum. Rursus communicatio, nisi haberet modum iure præscriptum, nunquam expleret adfectus hominum iosatiabiles. Quare modos adhibere oportuit, & ordines quosdam in transferendis rebus, vt mutua quædam seruaretur vtilitatis ratio, ne alter ab altero nimis grauaretur. Et hæ sunt contractuum formulæ, per quas exercemus mutuæ caritatis officia, in pace & tranquillitate. Item est alia regula naturæ: Omnes res sunt à Deo gratia hominum creatæ, §. is verò ad quem. Institu. de re. diuis. Omnia, inquit Dauid, subiecisti sub pedibus eius. Iam cùm distincta sint rerum dominia, fit vt id quod nostrum est, inuitis nobis auferri non liceat, l. id quod nostrum. D. de regu. iur. Opus ergo fuit aliis quibusdam medijs, ad introducendam mutuam omnium rerum & operarum communicationē, sine vllo grauamine. Tales autem sunt cōtractus nominati & innominati, ac quasi contractus. Video quomodo contractus sint ex iure gentium? Quæ gens enim non probet huiusmodi naturæ beneficia lumine naturalis rationis? At Contractus caussa materialis, sunt res humanæ, & functiones tam variæ, vt plura sint negotia, quàm vocabula, l. natura enim. D. de præscript. verb. Circa hanc enim caussam perpendendum illud est, non potuisse conseruari pacem in hac vita, confusis tot rerum sine distinctione commerciis. Et rursus, distinctionem fuisse perniciosissimam sine formulis communicādarum rerum futuram. Vis videre quàm hoc sit verum? Circumspice quoquò versus, & videbis, ne nunc quidem satis conuenire inter homines, vtcunque rebus diligentissimè distributis. Quid igitur erat futurum, non introductis cōtractibus obligatoriis? Certe beluino more nos inuicem dilaniaremus, nisi essent contractus. Quinimò Contractus caussam formalem si rectè inspicias, oblectabit te maiorū prudentia. Mirum enim dictu est, quàm pulchra sit obseruata contractuum ratio, ac velut harmonia vsui nostro omnibus modis deseruiens per gradus. Ea enim est vera philosophia, cuius meminit l.1. D. de iust. & iur. 1. Ecce si rebus indigeas, & habueris pecuniam numeratam: proposita est formula emendi, & vendendi, præstans omnium facilè rerū communionem. t t. Si careas pecunia, locuples aliarum rerum; tunc vti potes prisca illa permutandi obseruatione, quæ etiam frequentatur hodie. t t t. Si non ita multum habeas pecuniarū, nec rerum: aut si dominus nolit alienare rem, qua indiges, tunc proximum est, vt vsum eius consequaris, saltem ad tempus certum. Quò pertinet locatio, & conductio, exhibens etiam nobis commutationem operarū personalium. Item, commodati contractus, & mutui, eodem spectant. t t t t. Vbi nihil eorum possis consequi pecunia: tunc expositas habes liberalitatis formulas: vt sunt, precarium, donatio tam inter viuos, quàm caussa mortis. Sæpe enim largimur rogati, & sine obligationis vinculo, id quod alioquin nō concederemus pecunia. Est ne hæc elegans forma in gradibus contractuum obseruata? Tu collige ita de reliquis omnibus, videlicet, quomodo absentibus nobis deseruiant contractus mandati negotiorum gestorum. Contractus denique caussa finalis est, vt vtamur fruamur rebus à Deo donatis, honestè ac cōmodè: ne alter ab altero grauetur: vt æqualitas commutatiua pacem cōseruet, pax Rempublicam, in qua, velut eadem naui, sumus omnes. Item, vt exerceamus caritatem, & communicemus res nostras indigentibus, vtque certò constet in commerciis rerum, quid vnicuique tribuendum sit. Et in summa, omnes contractus pertinent ad finē benefaciendi proximo. Nam in hoc consistit verus eorum vsus: errántque tota via, qui contractus ad vilem quæstum referunt principaliter: quanquam honestum lucrum non repudiant inter contrahentes. Contractus autem ex conuentione legem accipere dignoscuntur, de reg. iur. lib.6. ex l. contractus. D. eo. tit. In alternatiuis, debitoris est electio: & sufficit alterum adimpleri, ibidem ex l. in eo quod plus. §. vbi verba. D. eodem titu. Contractus impugnandi caussa iusta non est, quòd paulò minore vel maiore precio res sit alienata, l. si voluntate. & l. quisquis mihi. C. de rescinden. venditio.

Contractuum duo summa genera sunt. nam alij nominati dicuntur, quibus certum nomē consuetudo imposuit: veluti emptio, locatio. alij fere innominati: Do vt des, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias, sic nominati quòd Latinæ linguæ vsus nullū iis nomen imposuerit, l.1. & pass. D. de præscript. verb. Quidam contractum incertum in l. certi condictio. D. si cert. pet. interpretantur contractum innominatum.

Contractus NVLLVS dicitur, qui in re, forma, vel materia peccat.

Contractus BONÆ FIDEI dicuntur, ex quibus simplici quadam ratione boni, & æqui, absque vlla subtili disputatione, præstanda sunt etiam ea, quæ non fuerāt inter contrahentes dicta. Stricti verò iuris, angustis finibus conclusi, nihil admittunt, quàm ea quorū mentio facta est, §. in bonæ. Institut. de actio. & l. consensu. D. de obl. & act.

Contractus SIMVLATVS dicitur, cùm fœnerator, quod pignoris caussa acceptú est, emisse videri vult, c.ad nostram. de empt.in antiq. & l. 3. C. plus valere quod agit.

CONTRECTARE est loco mouere. atque ita in quæstione de furtis verbum accipiendum ostendit l.5.§. si rem.D.de acq.poss. & alibi sæpe. vt autem furtú contrectatione committitur, ita purgatur, si res reponatur l.40.D.de statulib.

CONTRIBVTIO est collatio, vt fit merciú pro iactu. l.1. D. ad leg. Rhod.de iactu. Persæpe etiam sumitur pro coniunctione & cumulatione variarum summarum: velut in legis Falcidiæ ratione ineunda, cum varia legata cumulantur, vt appareat de dodrantis quantitate, dicitur fieri contributio, l.1.§. interdum omni modo.l.in ratione.11.§.quod vulgo.D.ad leg.Falcid. & l.1.in princ.D.Si cui plus quàm per leg.

CONTROVERSIA est certarum personarú de re propria contentio, & dicitur ante litem contestatam, l.sed & si lege.D.de petit.hered.

Controuersiam possessionis facere is videtur, qui prohibet aliquem vti possessione sua naturali, l. si duo.§. hoc interdictum sufficit.D.vti possidetis.

Controuersia aquæ, in l.fluminum.§. idem Seruius.D. de damno infecto.dicitur vis & impetus.

CONTVBERNALES, sunt seruorú coniuges, & nati, qui instructo fundo continentur, l.quæsitum.§.si instructum.D.de fund.instru.

CONTVBERNALES in re militari dicuntur commilitones qui in iisdem tabernaculis, seu tentoriis militant.l.rem.§.1.D.commod. Sic dicti, vt vult Festus, à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, vnde & tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis & pellibus fiant. African. loco præcitato: In exercitu contubernalibus vasa vtenda communi periculo dedi. Vide Tabernæ.

Contubernalis seruus, pro domestico, l.vltim. de aur. & arg.leg.

CONTVBERNIVM, primùm militum dicitur, à tabernaculis militaribus, l.5.§.à barbaris. D. de re milit. & apud Suetonio in Iulio Cæsare ca.2. Contubernium etiam seruile connubium significat, Paul.lib. 2. Sentent.tit.20.l.14.§.seruiles.D.de ritu nupt.l.49. de manumiss.testam. Generalius autem accipitur in §. quibus connumerari.Instit.de hered.quæ ab intest.

CONTVMAX est, ait Hermogenianus, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò Peremptorium adpellatur, literis euocatus, vel denunciationibus conuentus, præsentiam sui facere contemnit, l. contumacia. de re iud. Ceterùm, qui ad maius tribunal euocatus est, si litem inchoatá deseruit, contumax non videtur, l.54. D. de re iudic. Contumax item dicitur, qui vocanti in ius non obtemperauit. Contumaces autem non videntur, nisi qui cùm obedire deberent, non obsequuntur: id est, qui ad iurisdictionem eius, cui negant obsequi, pertinent, d.l.contumacia. Ceterùm, Contumacé per annum ius suum amittere, Doctores tradiderunt, idque in simplicis contumaciæ pœnam: contra mentem §. viti. in noua Iustiniani Constitu. C. de assert.toll. vt latius declarat Alciat.c.17.libr.3.Parerg. Obseruandum tamen, Contumacé esse citationi, & non obtemperare ius dicenti, diuersa esse. Contumax etiam est qui omnino non respondit in iure interrogatus, l.de ætate.§.qui tacuit. D.de interrog.actio.

CONTVMACIA euidens, quæ & manifesta dicitur, contrahitur, si reus dicat se non compariturum, aut obtemperaturum. & Cótumacia præsumpta, eadémque & dubia, cùm reus ad domum citatur, vel in valuis ecclesiæ non comparet. Eadem & Contumacia, inobedientiam significat, & propriè contemptum potiorum: & est delictum personale, personam sequens inobedientis. Vnde fit, quòd procuratores, tutores, vel curatores, si non obtemperauerint iudici, ipsi tenentur, non dominus, pupillus, vel adolescens, l.1.§.si procurator.D.si quis ius dicen.nó obtemper.

CONTVMELIA à contemnendo dicitur Vlpia. l.1.D. de iniur.& famos. libell. quod & Seneca probat li.de Tranquill.vitæ.11. Contumelia, inquit, à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contemnit, afficit tali iniuria, &c.

CONTVRBARE, vocabulum est ad rationes pertinés, & de iis dicitur qui non sunt soluendo, neque se extricare nominibus possunt, & ære alieno. Cicer. pro Plancio: Verum fac me multis debere, & in his Plancio. Vtrum igitur me conturbare oportet, an ceteris, cùm cuiusque dies venerit, hoc nomen quod vrget, nunc cum petitur, dissoluere. Vlpian.l.5.§.2.D. de instit.act.de seruulo pistoris loquens: Si pecunia accepta præsente, vt per dies singulos panem cui præstaret, conturbauerit: id est, si eis à quibus panú precium acceperat, non satisfecerit. Alfen.l. 16.de in rem vers. Seruius boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat: id est pecuniam dissiparat. Plena autem locutio est, conturbare rationes, vt in Eunucho Terentij Ita conturbasti mihi rationes omnes. Sic sumitur apud Martial. lib. Epig.9.

Conturbabit Atlas, & non erit vncia tota.

Decidat tecum, qua pater ipse Deûm. Huius autem contrariam dicendi formam explicat Plautus in Amphitruone: *Et vt res rationésque vestrorum omnium Bene expedire vultis.* Sic in epigrammate de Catone Grammatico: *Omnes soluere posse quæstiones, Vnum non facile expedire nomen.*

CONVENÆ dicuntur, qui è diuersis mixti nationibus, in vnam coaluerunt ciuitatem, qualis est origo Venetorum.

CONVENIRE in manú dicebatur materfamiliàs, quæ in matrimonium, certis sollennitatibus adhibitis, coibat. Cicero in Topic. Vlpianus in Epito.tit.9.

Cónuenire, est in ius vocare l.29.D.de procurat. Si actor malit dominum potius conuenire, quàm eum qui in rem suam procurator est. hinc eodem sensu conuentio l.45.D.de rei vindica.l.7.C.de præscript.30.vel 40. ano. Conuenire etiam est debitorem appellare: sicque vsurpauit Caius l.41. D. de her.petit. Si quo tempore conueniebatur possessor hereditatis, pauciores res possidebat, &c.

Conuenire testato l. 10. §. si quis particeps. D. quæ in fraud.credit. Conueniri interdicto, nihil est aliud, quàm quòd, comparente iam aduersario, postulatorem petere, vt summatim cognoscatur, tunc mandatum iudicis exequendum esse. Conuenire etiá dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum colliguntur, & veniunt: ita qui ex diuersis animi motib. in vnum consentiunt, id est, in vnam sententiam decurrunt, Vlpia. l.1.D.de pact.

Conuenit, absolutè, hoc est pacto firmatum est.

CONVENTIONIS autem nomen adeò generale est, vt eleganter dicat Pedius, nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem, siue re, siue verbis fiat. Pertinet enim conuentionis verbum ad omnia, de quibus negotij contrahendi transigendíque caussa consentiunt, qui inter se agunt.l.1.§.1.D.de pact. Conuentionum autem tres sunt species: Aut enim ex publica caussa fiunt, aut priuata, aut iurisgentium. Conuentio publica est, quæ fit per principem, aut pacem, quoties scilicet inter se duces belli quædam paciscuntur, l. conuentionum. D.de pact. Conuentio legitima est, quæ aliqua lege confirmatur. Et ideò interdum ex pacto actio nascitur: vel tollitur, quoties lege, vel Senatusconsulto adiuuatur,

iuuatur, l.legitima.D.en.titu. Conuentiones Iurisgentium, quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. Quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen contractus, vt emptio, venditio, locatio, cóductio, societas, commodatum, depositum, & ceteri similes cótractus. Sed & si in alium contractum res non transeat, subsit tamen caussa, elegãter Aristo Celso respondit esse obligationem, vt putà, dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi, vt aliquid faceres: & contractum esse, & hinc nasci ciuilem actionem, i. iuris gentium. D. eod. tit.

Conventionales stipulationes sunt, quæ ex conuentione reorum fiunt, quarum totidem sunt genera, quot (penè dixerim) rerum contrahendarum. Nam & ob ipsam verborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto, l. stipulationum aliæ. D. de verbo. oblig.

Conventus quatuor modis intelligitur Festo lib. 3. Primò cùm quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus: secundò, cùm significatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum: tertiò, cùm aliquem in locum frequentiæ hominum, supplicationis, aut gratulationis caussa populus colligitur: quartò, cùm à magistratibus iudicij caussa populus congregatur. Atque id in præfecturis Italiæ potissimũ fiebat, tum etiam in prouinciis. Qua de caussa & tum conuentus ille Capuæ P. Sextio gratias egit. In prouinciis autem vrbes certè, ac potissimum metropoles, constituebantur, ad quas è locis vicinis vadimonia promittebantur, vt Rectores cum aliquot equitum Rom. consilio ius de controuersiis diceret. Cæsar de bello Gallico li. 5. Quieta Gallia in Italiam ad conuẽtus peragendos proficiscitur. Atque hoc nimirum illud est, quod Veteres Forum indicere, & forum agere dicebant. Sicq; Theophilus §. eadem. Institu. quib. ex caus. manumitt. non licet. diffinit, ῥητὸν χρόνον πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπιτεταγμένον, ἐν ᾧ οἱ τε δικασταὶ, καὶ οἱ δικαζόμενοι συνίασιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. vide infrà Forum.

Conuentus aliquando significat ius Episcopale, c. sicut. 16. q. 1. & ibi nota. Conuentus etiam pro monachorum collegio sumitur, c. edoceri. de rescript. Clem. a. eo. tit. Conuentus amicabilis, id est, cópromissum.

Conventvals, est congregatio subditorum sine consensu prælati, ca. 17. de. seru. & c. multis.

Conversatio æqualis, pro consuetudine familiari, l. obseruãdum. D. de offic. præsid. Apud Vlpianum l. 12. §. 1. D. de relig. & sumpt. Conuersatio pro habitatione sumitur: Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulchrorũ permutationibus polluatur: id est ne sepulchrum alius cóuersationis vsum accipiat. hoc est, nequis aliam ob caussam quam sepulchri & religionis ibi habitet, aut versetur: vt inde colligi potest, & l. 3. D. de sepul. violat.

Conversvs dicitur qui à communi hominũ consuetudine ad monachalem vitam abductus, deposito virili habitu vestitum cucullarem induit, libr. feud. 2. tit. 30. Hic primus est ad monachismum gradus: alter est eorum, qui post conuersionem profitentur se ab hominum consortio abscedere, & Professi appellantur: postremus monachorum. Conuersio non spoliat matrimonio: Professio spoliat, cum hæc formula pronuntiata est: Do me & mea huic ecclesiæ, gloss. in cap. vt lex continẽtiæ. caus. 27. quęst. 1. quod totum ex antiqua gentium consuetudine videtur profectum, vt ex illo Verrinæ 1. intelligi potest: Dixit & se & omnia sua Veneris esse: Si pateret eã se & sua Veneris esse dixisse.

Convivivm, M. Ciceroni, quòd vitæ coniunctionem habeat, l. fi. D. de aleato. multò elegantius quàm Græcis συμπόσιον nomen, à simul bibendo.

Convoti, iisdem votis obligati.

Convicivm, iniuria verbis facta est, l. 1. D. de Iniur. Dicitúrque, vt vult Vlpianus, vel à concitatione (non à vitio, vt vult Laur. Vall.) vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum. Cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium adpellatur, quasi conuocium, l. item apud. § conuicium. D. de iniur. & famos. libel. Itáque bifariam intelligendum erit conuicium, cùm scilicet aut plurium hominum voces, aut etiam vnius hominis plures & repetitę voces in vnum hominem conferuntur. Vide Hotom. in Comment. verborum iuris.

Copiæ pro commeatu, & annona quæ publicè præbetur, l. 20. D. de compens. & Cassiod. libr. 6. Varia. in formu. præfecturæ annonæ. Valer. lib. 5. ca. 1. Obuiam illi P. Corn. Scipionem Quæstorem Capuam misit, censuítque vt ei domus Romæ quam optima conduceretur: & copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus eius publicè præberentur. Vnde

Copiari verbum castrense, de quo Gellius & Nonius, Brissonius libr. 2. Solutionum. Duarenus libr. 1. Disputa. cap. 26. Atque hinc Copiarij, qui copias præbent, qui & Parochi dicuntur, ἀπὸ τοῦ παρέχειν Porphyrio in Horat.

Copias pro materiis ad ædificandum idoneis dixit Vitruuius lib. 6. cap. vlti.

Copiatæ in Nouella Iustiniani. 59. κοπιάται, καὶ περὶ τὴν λειψάνων ἐκφορὰν κάμνοντες, vocantur. Sic enim Lexicon beati Germani hoc verbũ interpretatur. Nos libitinarios, vel pollinctores, vel vespillones reddere possemus.

Coqvinatorivm, vel vt Haloander legit, coquinarium instrumentum, l. & si non sunt. §. infecti. D. de aur. & argen. leg.

Coracinvm colorem Iurisconsult. nominat in l. quæsitum. §. coccum. D. de leg. 3. nec Crocinum legendum, quod habet Nor. editio. Alcia. nigrum interpretatur in Parerg. quo loco colores explicat: & dicitur παρὰ τοῦ κόρακος. Sic Strabo libr. 12. τὴν κοραξὴν χρόαν intelligit nigerrimum colorem, de Laodicẽsium pecoribus loquens.

Coram factum, ex natura rei plerunque illud non videtur, cui intelligentia non accesserit: cùm qui animo non adest, abesse videtur, l. diem. §. coram. D. de arbit. Vide Alciatum in l. coram Titio. de verborum significatione.

Corbis in l. in instrumento. D. de fund. instruct. instrumenti genus congerendorum fructuum caussa comparatũ viminibus factũ. Varro. li. 1. de re rusti. At li. 4. de Ling. Lat. Corbes, inquit, ab eo dictæ quòd spicas, aliúdve quid corruebant. Hinc, Per corbem vini mensuram facere, apud Vlpianum in l. 1. §. 4. D. de peric. & commod. id est per cribrũ, cùm scilicet vinum è doliis venditor effunderet, quia non intra tempus constitutum dolium exinaniret: vt sic sciatur, vino ad mensuram vendito, quantũ emptori perierit, qui pro eo quod admensum fuerit, pretium debet.

Cornelia lex, vide infrà Lex.

Cornicvlvm, muneris quædam species, cuius mentio fit l. 1. C. de apparit. præfect. præt. lib. 12. Hinc

Cornicvlarii, adiutores Principis custodiæ, vel officialis vocabantur. Accursius, Accensi, inquit, dicebantur attributi decurionibus, hoc est, ministri eorum, quasi ad censum additi. Quos nunc Commentarienses, & Corniculários adpellant. Dicitur autem Cornicularius in bello, Accensus decurionis. In Palatina militia Cornicularij accipiuntur pro Accensis Primiscriniorum, vel Principis proximorum. Alciatus in l. 2. corniculario. C. de prox. sacr. scrin. libr. 12. Cassiodorus tamen scribit libr. 11. Varia. Cornicularios dici officiales, qui præsunt cornibus secretarij: hoc est qui in consilio Præfecti prætorio armati stabant.

bant, à Græcis ὑπασπισταὶ dicti. Cornicularia Turn. Aduers. libr. 5. cap. 10. in hoc loco Valerij, Libidinosi centurionis supplicium M. Lectorij Mergi Trib. militaris æquè similis fœdus exitus sequitur: cui Cominius Trib. pleb. diem ad pop. dixit, quòd Cornicularium suum stupri caussa appellasset. accipit pro eo qui corniculo præerat. Vt enim in exercitu & acie cornu dicitur, ita in Trib. militum cohortibus corniculum, & fortasse in ordinibus centurionū. Sic Sueton. in Domit. Ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius & Maximus.

Cornicum oculos configere, prouerbium est de iis dici solitum, qui perspicacissimis oculatissimísque visum adimant, offundantq; tenebras. Hinc ille Cn. Flauius scriba, cuius meminit Cicer. in orat. pro Muræna, quòd ab ipsis Iureconsultis eorum sapientiam compilarit, cornicum oculos confixisse dicitur.

Cornuarii, in l. fi. D. de iure immunitat. vel qui cornua conficiunt, vel cornicines, qui cornu canût, quos AEneatores à priscis dictos Festus scribit lib. 1. Paternus à tubariis eos separat, vt & cornicines à tubicinibus Veget. lib. 2. cap. 22.

Coronarum genera, & differētias persequitur Tertullianus lib. de Corona milit. Gell. lib. 5. ca. 6. Coronæ mensarum, l. 192. peruenimus. D. de aur. & arg. leg. quas conuiuiis adhiberi solitas antiquorum testimoniis liquet. Coronæ sacræ, quæ athletis in certaminibus sacris præstantur, l. 40. D. de re iudic.

Coronarium aurum in Rubri. de auro Coron. C. & l. 15. C. Theod. de legat. Seruius lib. 8. AEneidos ita adpellatum tradit, quod à victis gentibus dabatur, quódque propter concessam vitam illis impositum erat. Lampridius in Alexandro. & Ammian. Marcellinus libro 25. huius meminere. Vide Aurum coronarium.

Corpus, pro collegiis & vniuersitatibus à Iurisconss. accipitur, vt Callistratus de excusat. l. non tātùm. Item Pomp. de vsucap. l. rerum. Corporum, inquit, tria genera sunt: vnum, quod continetur vno spiritu, & Græcè ἡνωμένον σῶμα vocatur, vt homo, tignum, lapis: alterum, quod ex contingentibus se, hoc est, ex pluribus inter se cohærentibus constat, quod συνημμένον vocatur, vt ædificium, nauis, armarium: tertium, quod ex distantibus capitibus cōstat, vt corpora plura non soluta, sed vni nomini subiecta, veluti populus, legio, grex. Idem Paulus l. 23. §. item D. de rei vind. & vide Senecam libro 17. Epistol. & Plutarch. in præceptis connub.

Corpus mensorum frumenti, l. 10. §. 1. D. de vacat. mune. Sic Corpus Fabrorum, l. penult. §. quibusdam. D. de Iure Immu. Corpus nauiculariorum, l. 2. §. licet. D. eod. Corpus patrimonij, l. 25. §. quod autem. D. de petit. heredit.

Corpus positum, pro sepultum apud Scæuolam in §. cibaria. l. fin. D. de alimen. & cib. legat. Huius vocabuli vsus latè patet, variéque, quem fideliter tradit Robertus Stephanus.

Corporales res sunt, quæ tangi possunt, veluti fundus hic, homo hic, vestis hæc: incorporales sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt ea quæ in iure consistunt: sicut hereditas, vsusfructus. Instit. de reb. corp. & incorpo. Gaius l. 1. §. hæ autem. D. de rerum diuis.

Corporalis possessio, quæ corpore tenetur. Corporaliter autem possidet, qui possessioni incumbit, l. 24. & l. 25. §. fina. D. de acqui. poss. l. 40. §. fina. D. de pignor. actio. Corporalis pignora, ad differentiam nominum captorum, l. 15. §. sic quoque. D. de re iudicata. Sic

Corporaliter acceptum pignus dixit Iul. Patritius in Epitom. Nouell. tit. 20.

Corporaliter præstitum iusiurandum, l. 1. C. si aduersar. vendit. l. penult. C. si min. se maio. dix. id est, vt interpretantur Doctores, tactis sacrosanctis Euāgeliis: sed id intelligendum videtur de iis qui Christiani erant. Alias enim quoties de ethnicis id effertur, de iis est explicandum qui aras in iurando tenebant: vt de Annibale refert Liuius libr. 21. qui altaribus admotus, tactis sacris, iureiurando à patre adactus est, se, cum primum posset, hostem fore pop. Rom.

Corporati qui sunt ex corpore collegij, vel ciuitatis, l. fin. C. de naucul. lib. n. l. vnica C. de priuil. corporat. vrb. Rom. l. vnica. C. de Alexand. primat. veluti pistores, suarij, boarij, pecuarij, caupones, lignorum, frumenti, olei portitores, calcis coctores, populi Ro. vsibus & necessitatibus destinati: quibus adde collegiatos, id est συσωμάτικοι. qui incendiorum casibus solebant subuenire. Vide Symmach. Epistol. libro 1. Episto. 11.

Corradere, est cum difficultate summam aliquam ex venditione redigere, l. 5. D. de admini. & peric. tut. Ita autem depositioni pecuniariū locus est, si ea summa corradi, id est colligi posit, vt comparari ager posit.

Correctores prouinciarum, pro rectorib. & gubernatoribus, id est quibus pars aliqua prouinciæ regenda tradita est, apud Hermogenianum in l. de omnib. D. de offic. præsid. l. vni. C. vt om. iud. Anianus Nouel. 1. Vide. tit. 3. Cassiod. lib. 3. Variar.

Corriuales sunt, qui ex eodem riuo simul aquantur. Et per translationem, qui eandem amicam habent communem. Vlpi. de aq. quot. & æst. l. 1. Corriuales, inquit, id est, qui per eundem riuum aquam deducūt.

Corrumpere latè patet, & ad animum & corpus, aliásve res refertur. Corrupisse (quod ad leg. Aquil. adtinet) videtur, qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, l. 27. §. inquit lex. cum §. seq. D. ad leg. Aq. Item si frumento arenam, aut quid aliud immiscuit, cuius difficilis separatio sit, quasi de corrupto agetur, d. l. 27. §. si quis vestimenta. Corrupisse etiam intelligitur tabulas, qui eas interleuerit, l. 42. D. ad leg. Aquil. l. 35. D. de dol. mal. Corrumpere seruum (quod ad tit. de seru. corrupto, pertinet) videtur, qui eum deteriorem facit. Quod quo sit accipiendum modo exponitur l. 1. §. fin. D. de seruo corrupt. Sic etiam Corrumpere, pro vitium adferre & violare, l. 5. D. de quæstio. l. 18. §. qui nondum. D. de pœn. Corrumpi etiam dicuntur stipulationes, legata, libertates, quæ aliqua ratione vitiantur, & intercidunt, l. 11. D. de serui tut. l. 30. §. diuus. D. de fideicom mis. liber.

Corruptores testamentorum, aut aliarum scripturarum pœna falsi tenentur, non solùm si corruperint, verum etiam si resignauerint, & legerint per iniuriam, vel si aduersario legendas prodiderint, l. 1. §. ia qui. D. depos. l. qui testamentum. & l. Paulus respōdit. D. ad l. Cor. de fals. l. eum qui. C. eodem titulo.

Corruptela, est peruersa consuetudo sacris canonibus inimica, c. cum venerabilis. de cōsuetud. in vol. Greg. c. ad decorem. de vit. & honest. cleric.

Corrigi dicuntur, quæ praua & dura sunt, cum in melius emendantur, reformantur, aut interpretatione molliuntur, l. 7. D. de iust. & iu. l. 79. D. pro socio. Græci ἐπανορθοῦν dicunt.

Correctio legum, id est emendatio, vel mutatio, effugienda est.

C P. nota est in extremo præfat. Instit. Constantinopolin significans. D. C P. hoc est datum Constantinopoli, & alibi sæpissimè.

Costum, seu Costus l. fin. §. species. D. de publicanis. Radix est herbæ in India, Arabia, Syria nascentis iucundi odoris, Dioscoridi lib. 1. cap. 15. Plin. li. 12. ca. 12. Isidor. lib. 17. ca. 9. Plinius etiā lib. 22. cap. 24. Odorum

caussa

cauſſa vnguentorúmque & deliciarum, ſi placet, etiam ſuperſtitionis gratia emantur, quoniam thure ſupplicamus & coſto. Igitur non aberrarit, opinor, qui in l.21.§.1.D.de aur.arg.pro Colum, legerit Coſtum, vbi odorum vnguentorúmque Pomponius meminit.

C**OTORIA**, vena eſt vnde cotes exciduntur. Alphen. in l.Cæſar. de publican. Cum inſulæ Cretæ cotorias locaret, legem dixerat.

C**RABATTVS**, Κράβαττος, lectulus meridiando idoneus, l.20.§.8.D.de fund.inſtru.

C**RATITIVS** paries, qui rectis cratibus, tum aliis tráſuerſis illos preſſe circumplicantibus conſtat, l.ſi fratres.D.pro ſocio. Vitruu. libro 2.cap.8. Cratitij verò vellem quidem ne inuenti eſſent. quantum enim celeritate & loci laxamento proſunt, tãto maiori & communi ſunt calamitati, quòd ad incẽdia, vti faſces, ſunt parati.

C**REDERE** propriè is dicitur, qui ita rem alienat, vt dominium tráſferat: qui enim dominium retinet, fidem alterius non ſequitur: hincque in creditum ire dicitur, non qui rem ſuam, ſeu certam ſpeciem vendicat, ſed in perſonam agit, vt ſibi ſatisfiat. Vnde & per prolepſin, in creditum ire, ſimpliciter pro credere accipi plerunque conſtat, l.2.§. mutui datio.D.de reb. cred. & alibi. Credendi adpellatio, quemadmodum Celſus ait, generalis eſt. Nam cuicunque rei adſentiamur, alienã fidem ſecuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur, auctore Vlpia.l.1.de reb.cred. Hotom. in Commentariis verb. iuris hanc obſeruat differentiam inter Credere, & in Creditũ ire, vt illud conſiſtat extra eas res quæ pondere, numero, menſura continentur: hoc verò minimè, vt idem ſit quod mutuum dare. Mutui enim dationem his etiam in rebus conſiſtere vult Paulus, l.2. de reb.cred. Mutui igitur datio, & in creditum itio duæ erunt ſpecies quæ ſubiicientur credendi verbo, ita tamen vt generis ſui nomen retineat. Creditum igitur à mutuo ita differet, vt genus à ſpecie. Nam creditum, vt diximus, conſiſtit extra eas res, quæ pondere, numero, mẽſura continentur: ſicut ſi eandem rem recepturi ſumus creditum eſt. Item mutuum nõ poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia: Creditum autem fit interdum, etiã ſi nihil proficiſcatur: veluti ſi poſt nuptias dos promittatur, Paul.l.mutuum. D.ſi cer.pet. Hinc in Creditũ pecuniam accipere, pro accipere mutuo, velut ſuam fœnerare. Opp. mandatu domini ſumere & fœnerare. Vlpia.in l.ſi remunerandi.§.apud Iulianum. D.mandat. At verbum, in creditum ire tum demum vſurpant Iureconſulti, cum res accipiẽtis facta eſt. Alfenus Iuriſconſultorum puriſſimus in l.31.D.locat. Rerum, inquit, locatarum duo ſunt genera: vt aut idem redderetur, ſicuti cum veſtimenta fulloni curanda locarentur: aut eiuſdem generis redderetur, veluti cum argentum puſulatum fabro daretur, vt vaſa fierent: aut aurum, vt anuli: ex ſuperiore cauſſa, rem domini manere: ex poſteriore in creditum iri. Sic in creditum ire ex cauſſa emptionis, vel alio ſimili contractu, id eſt mutuum aut promutuum contrahere: nam promutuum contrahit qui vice debitoris ſe reum creditori conſtituit. l.3.§.is autem. D. ad s.c. Maced. Et in Creditum poſſidere, eſt in crediti vicem, & locum poſſidere, l.15.§.ſi pignora.D.de re iudic. In Credito eſſe argentum dicitur, quod in nominibus eſt, l.27.§. argento, D.de auro & arg.

Credere & deponere diuerſa ſunt & ſeparata. l. ſi ventri. §.in bonis.D.de priuil.credit.

C**REDITI** adpellatio eam tantùm pecuniam demonſtrat, quæ peti poteſt, non etiam eam, quæ petitionem quidem non habet, ſolutione autem facta, repeti non poteſt, l.94.§.fi.D.de ſolut. Crediti quoque adpellatio ad mutuam tantùm pecuniam reſtringitur, putà in Macedoniano.

C**REDITORES** accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel perſecutione, vel iure ciuili, (ſine vlla exceptionis perpetuæ remotione) vel honorario, vel ordinario, vel extraordinario, ſiue purè, ſiue in diem, ſiue ſub conditione. Quòd ſi natura debeatur, non ſunt loco creditorum. Sed & ſi non mutua pecunia, ſed contractus, creditores accipiuntur. Vlpian.l.creditores D.de verb.ſig. Creditorum adpellatione non hi tantùm accipiuntur qui pecuniã crediderint, ſed omnes quib. ex aliqua cauſſa debetur, Gaius in l.creditorum.D.eo.tit. Creditor is eſt, inquit Paulus, qui exceptione perpetua ſummoueri non poteſt. Qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori, l.creditor.D.de verb.ſignific. Creditores adpellantur quibus quacunque ex cauſſa actio cum fraudatore competat, Paul.l.ſi cui.D. de ſtatulibe.& Nou. vt credito. prim.æggred.§.creditorem autem.Conſt.4. Creditores ſecundum vetuſtatem nunc quoque cenſentur, quicunque actionem habent ex mutuo, vel alio quouis contractu.

Creditor vt quia dicatur, ſatis, quòd fidem alterius ſecutus ſit, vel verè, vel legis interpretatione, l.qui in fraudem.§.ex omni.qui & à quib.manumit.

Creditores peculiares, qui in peculiũ credidiſſent. Vlpianus in l.his conſequenter.§. ſi filiusfam.D.famili. erciſc.

Creditorem abſoluere, liberare creditorem, dimittere creditorem, Alciato, pro eo quo eſt, ſoluto debito dimittere creditorem, qui ſtante vltrò citróque obligatione quodammodo ligatus videtur. l.í.& in contraria. D.de vſur.

C**REDENTIA** eſt aſſertoria epiſtola, quam vulgò certificationẽ vocamus, cum ſuperior Magiſtratus fidem facit pro ſubdito, vel etiam pro alio. Sumitur etiam pro arcano vaſalli fideicommiſſo lib.feud.1.tit.17. Vel ſi credentiam ad eorum damnum ſcienter manifeſtauerint.

C**REDENTIARIVM** nominant barbari eum, qui ſit à dapib. prægustandis: quem peculiari nomine Sueton. in vita Claudij, vocat prægustatorem. Qui ad principum mẽſas minutatim, ſuo more, edulia cõſcindunt, qui mos apud Italos vbique eſt vulgaris, Scinctorum nomine vocari poſſe, cẽſuit Inſulanus. Gallis, *Eſcuyer trenchant*.

C**REMIA**, hoc eſt, ſurculi tenues acaridi, ad cremandum præ cæteris apti, ſicut ex pinu fiunt, apud Iuriſcoſs.l.55.§.2.D.de legat.& fid.lib.32. & Columell.lib. 22.cap.19. Hinc

C**REMIALES** arbores apud Vlpianũ l.7.§. ſi fundum. D.ſolut.matrim. quæ ſurculos illos ſuppeditãt, & vnde faſciculi componuntur. Alij Gremia legi volunt, & Gremiales arbores: cenſéntque ſic dici, quòd à ruſticis gremio deferri ſoleant.

C**RETIO**, vide Cerno.

C**RETIFODINÆ**, l.9.§. ſed ſi. D. de vſufr.l.13.§. inde eſt.D.eo.l.77.D.de verb.ſignific.

C**RIMEN** generale verbum eſt delicta comprehẽdens, Bartolo l.tranſigere.C.de tranſact. Crimen pro criminatione, & accuſatione ponitur, Vlpianus l.7.D.de accuſat. Cauent itaque ſinguli quod crimen obiiciãt, & præterea perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiam. Sic l.3.C.de calumniat.l.21. D. de S C. Sila. Inſtit. de ſuſpect.tut. in princip. vbi quod Iuſtinianus crimen, Theophilus κατηγορίαν adpellat. Crimen autem à delicto ſic diſtinguunt Iureconſulti, quòd illud capitalis fraus ſit, vt cædes, falſitas, &c. Delictum priuata noxa eſt, l.17.§.16.D.de ædilit.edict. Hinc rubrica, De priuatis delictis, libr.D.47. nonnunquã tamen id diſcrimen confunditur, & crimen de priuatis delictis

ctia intelligitur, vt apud Vlpian. l. 6. §. 1. D. de pœn.

CRIMEN LÆSÆ MAIESTATIS est, vbicunque quis contra principem, vel vrbem aliquid molitur: aut qui profugit ad hostes, vel illos iuuat qualicunque caussa, scilicet armis, consilio, vel pecunia; vel qui subiectas prouincias nititur facere rebelles: vel seditiones aut bella mouet in ciuitate: vel qui prælatum, magistratum, vel principem occidit: vel qui contra latus eius militat: vel arma fert & occupat contra rempublicam. Et idem dicitur crimen perduellionis, id est, hostile: nam perduelles dicuntur hostes. Secus si committatur hoc crimen non contra rempublicam, quia tunc non dicitur perduellionis, sed simpliciter læsæ maiestatis. Et nota: Non subditus crimen læsæ maiestatis non committit, vt in §. rursus. in cle. pastoralis. de re iud. vbi rex Siciliæ Robertus, non eo modo subfuit Henrico Imperatori, vt crimē læsæ maiestatis in eum commiserit.

Crimen maiestatis est illud, quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem eius committitur, l. 1. ad l. Iuliam maiest. Securitatis significationem Accursium non intellexisse, admonuit Budæus qui inquit: Securitas reip. est ἀσφάλεια, cum scilicet status reipu. ita compositus est, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec sit metus belli externi, aut intestini. Itáque hoc loco securitatem ab Vlpian. Latinæ locutionis libenter obseruanti, acceptam esse.

Crimina legitima, sunt, quorum iudicium lege aliqua iudicióve est constitutum. Vlpian. l. 3. §. 1. D. de crim. stell. Pœna autem stellionatus nulla legitima est, cum nec legitimum crimen sit. solent autem ex hoc extra ordinem plecti.

CRIMINALIA iudicia, vide infrà Iudicia.

CRINA in l. 21. §. 1. D. de aur. & arg. leg. lilium rubens, cuius meminit Plinius lib. 21. cap. 5. Moscopulus περὶ σχεδῶν. Κρίνον παροξύτονον ἄνθος φυτοῦ εὐώδες. καὶ δὲ τὰ λευκά, τὰ δὲ μέλανα ὑάκινθα λέγονται. Falsò apud Vlpianum legit Oldendorpius, Crinalia. Crina autem videtur hic posuisse Pomponius pro vnguento crinino: nam inter vnguenta, quæ valetudinis caussa sunt parata, enumerat.

CROCVPHANTIA, in ornamentis muliebribus referuntur l. 27. de aur. & arg. D. planè in Lexico Beati Germani reticulum γύργαθος, & κεκρύφαντος vertitur. Turneb. hoc vocabulo intelligi vult ornamenta capitis, quæ tota è subtegmine sine vllo stamine contexta sunt: vnde & appellationem sunt adepta. κεκρύφαντον enim Grammatici Græci exponunt, quod διὰ κρόκης ὑφαίνεται, & ab Atticis κεκρύφαλον scribūt vocari. Aliud sentit Hotom. accipiens Crocyphantia pro ornamentis capitis villosis, quæ sub reticulis contexta per eorum plagulas apparent.

CRVRVLES, quod Beroaldus Maior elegans vocabulum dicit, reponendum idem putat apud Vlpianum in l. argumento. de aur. & argen. leg. nam pro eo vulgati Codices habēt, Fasciæ crinales, falsò. in Pandect. enim Florent. est, Crurales. Crurules autem, & Pedules Vlpianus adpellat, à cruribus scilicet & pedibus vestiendis.

CRVSTÆ Isidoro libr. 19. Etymo. cap. 13. tabulæ sunt marmoreæ. Crustæ marmoreæ l. 17. §. quæ tabulæ. D. de actio. emp. Cassiod. lib. 1. Varia. Crustæ aureæ, l. 32. D. de aur. & argen. Crusta agri, l. 9. §. Alfenus. D. de aur. & arg. leg. Crustæ, in l. 11. C. Theod. de Scenicis, sunt quibus alio admistus colori puri rubor muricis inardescit. Crustas autē & emblemata nominat Cic. vasorum ornamenta: inter quæ videtur interfuisse, quòd crustæ tectoria quædam erant, & tanquam bracteæ quædam illitæ, & laminæ inductæ, inauratæque. Emblemata pretiosiora erant, & operis exquisitioris, exemptiliáq; erant, cum illigata essent vel adfixa. crustæ autem, etsi reuelli poterant, tamen firmius herebāt.

CRVSTVARII, à crustis, quarum mentio apud Paulum in l. pediculis. de aur. & argen. leg. dicti, quorum artificio vasa crustis illigabantur. Huiuscemodi crustarum meminit Iuuenalis Satyra quinta.

Κρυπτὰ apud Vlpianum l. 3. §. 5. D. vti possidetis. Plane si cœnaculum ex publico aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes possideri qui κρυπτὰς possideret, sed ab eo cuius ædes supra κρυπτὰς essent. Κρυπτὰ autem est locus abditus & concameratus. Hinc Iuuenalis: Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburræ. Ab Vlpiano verò sumptum videtur pro cryptoportico, vt & à Vitruuio: In ædibus, inquit, cryptæ, horrea, apothecæ.

CVBICVLARIVS, l. 65. D. de legat. 3. & l. 203. D. de verb. signifi. ex genere erat seruorum, vt ex illis locis constat. At in plurimis Codicis locis pro iis sumitur quos secretarios secretorum vulgò adpellamus. Cubiculo præpositum Xiphilinus πρόκοιτον vocat. Cubicularij, id est secretarij Non. 8. 24. 26. 27. sunt chartarij, vt ait Iuliani Patritij interpres. Hoc nomen vsurpat Suetonius in Nerone: Vt pleriq; consulares cubicularios eius cum stupa tedáque in prædiis suis deprehensos non attigerint. Sic in Domitiano: Saturius decurio cubiculariorum.

CVBITVS Nili, in l. 1. C. Theod. de Nili agger. Incrementa enim exundantis Nili cubitis metiri solebant. Plin. lib. 5. cap. 9.

CVCVMA videtur esse genus ædificij, tugurij pauperis. Ambros. Serm. 90. pro vase quodam æreo videtur posuisse. Dij ærei, inquit, ex quibus cucumæ melius fiūt ad vsus hominum. Vnde Cucumellam inter vasa posuit Vlpianus titu. si seruitus vend. l. si quando. Secus, inquit, si siluam fecisset, in qua labra & crateras & cucumellas positas haberet. Sic sumitur apud Martianum, ad l. Cor. de sic. l. 1. §. 2. Si claui, inquit, percusserit, aut cucuma in rixa. Petronius Arbiter pro fornace videtur posuisse.

CVCVRBITARE dicitur vasallus, qui domini vxorem adulterat, vel ad crimen istud saltem solicitat, turpiter tentat, affectat: item filiam, neptem, nurum, aut sororem eius polluit. Zasius de feu. prius. Barbarica autem videtur origo huius vocabuli, cum in legib. Langobard. Corbita pro stupro vel infamia vsurpetur. Vnde Cucurbitam dicebant, vxoris adulterio infamem, quem etiam Argam nuncupabāt, vt in Lombard. lib. tit. de conuit. quod tamen à Græco ἀργὸς deductum videtur, quòd qui eiusmodi contumeliam patitur, sit iners atque excors. Mariti cucurbitati solent duci Parisiis per ciuitatem ab vxore retrogradi super asinum, præcone clamante, Qui sic faciet, sic accipiet. Næuisanus in silua Nuptial.

CVIVSLIBET CONDITIONIS: hæc addita verba in Principis constitutione, edicto, decreto, lege, seu quauis alia dispositione, dignissimos quosque regulariter comprehendit.

CVLCITÆ, vt ait Varro lib. 4. Ling. Lat. ab inculcando sic dictæ, quod in iis sagum, aut tomentum, aliúdve quid calcabant. At generali nomine vocari possunt, omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit. Paulus l. 4. de suppellec. legat. Culcitæ, toralia, mappæ, villosa, &c. & vide L. Baisium de re vestiar. Notandum tamen Paulum dissentire ab Vlpiano in culcitarum explicatione, nec eas comprehendere sub stragulis, sicut nec ceruicalia & toralia, tot. tit. D. de aur. arg. leg.

CVLLEVS, vter est ex corio factus Isidoro lib. 5. ca. 27. Etymolog. capiens viginti amphoras, vel quadraginta vrnas, vt est apud Plinium libr. 24. cap. 4. & Columellam lib. 3. cap. 3. Vlpian. de fund. instructo. l. quæsitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola, eodem

libr.

lib.titu.de annu.legat.l.legatum. Vini, inquit, falerni, quod domi nasceretur, quotannis binos culleos. Est præterea Culleus mensura frumětaria, tantundem capiens. Scæuola de pignor.act.l.vit. pecuniam sub pignore culleorũ accepit.& vide Sueton.ca.at.Plin.lib. 18.ca.31.Erat itẽ Culleus, saccus coriaceus, vel ex lino aut cannabe, cui insuebãtur parricidæ, simul immissa vipera, simia, cane & gallo gallinaceo : atque ita proiiciebãtur in profluentem, §.alia deinde lex.Institut. de publ.iud.l.9.D.de lege Pomp.Theop. ἀσκὸν βύρσινον vocat.Huius cullei meminit Cicero pro Roscio Amerino,& l.4.C.Theod.quor.adpell.non recip.

CVLINÆ, (vt ait Aggeuus Vrbicus) loca sunt publica inopum funeribus destinata.

CVLPA est læsio per imprudentiam alteri illata, quæ alioquin humanitus euitari potuisset. Culpa, inquit Donatus, est eius, qui nesciens aliquẽ læsit. Inspiciamus hanc diffinitionem: Culpa contingit bifariã, aliàs faciendo aliquid, quod noceat : & hæc retinet nomen culpæ : aliàs non faciendo, vel prætermittendo quicquam, vnde damnũ consequitur. Ea vocatur negligentia, l.magna negligentia. D.de verb.signifi. Simile videmus in adoptione, quæ dicitur adrogatio, l.2.D. de adoptio. vnde lex sæpe vocat latam negligentiam, pro lata culpa, l.tutor qui repertorium.§. competet.D. dẽ admin. tut. & Gaius in l. si fideiussor. in princip. D. mandat. dissoluta enim negligentia, inquit, prope dolum est, l.magna. D.de verb. signi. Eleganter disputat Paul.in l.si seruũ stipulatus.in prin.D de verb. oblig. sic dicens: An culpa (quod ad stipulationẽ adtinet) in faciendo accipienda sit, an nõ faciendo. Itaq; lex frequenter promiscuè vtitur istis adpellationibus culpæ ac negligentiæ, Inst.quib.mod.re cõtrah.oblig.§.præterea & is. Culpæ autem nomine, sit Iust.id est, desidiæ, ac negligentiæ, l.1.§.is quoque. D. de act. & obl. Culpa ergo idem est quod negligentia, segnities, desidia, l.72.D.pro soc.l.5.C.de pericul. atque ita Interpretatur cap.1.§. præterea.versi.quòd si.quæ fuit princ. caus.benefi.amitt.in vsib.feud.tametsi non esse negligentiam, sed eius consequens quidam putet. Culpa est læsio. Læsionẽ accipimus loco generis. nam & dolus malus, & omnia planè malefìcia ad lædendum solent destinari, ideóq; velut res nociuæ ab humana societate reiiciuntur. Nisi enim sequatur læsio, non consideratur dolus, l.si quis in pigno.in fi.D.de pign.act. ideò quoque læsionis appositissimè fit mensio in diffinitione, quia in cognitione doli, culpæ, periculi, diligentiæ, semper oportet obseruare relationem quandam ad alium. Nam & iustitia virtus, & iniustitia vitium, in hoc maximè discernuntur, quòd semper ad alium referri volunt, vt l.Iustitia est.D.de iusti. & iur. Quare deuiatio vel declinatio non admodũ huc pertinent. Additum est autem in diffinitione, per imprudentiam illata. Hinc adparet differentia inter culpam & dolum. Culpa enim est ex segnitie animi, vel rusticitate, vel inertia, vel simplicitate, quæ semper habent comitem imprudentiam, l.3.§.vlt.D.de suspect.tutorib. Dolus verò nascitur ex malitiosa destinatione animi contemnentis omnem honestatem atque prudentiam, cum proposito lædendi. Sequitur, Quæ alioquin humanitus euitari potuisset: vt sic discernatur culpa à casu fortuito. Culpa enim propter incuriositatem reprehensibilis est, & obligat lædentem, quia potuisse adhibita quadam diligẽtia prouidere, ne damnũ contingeret. At casus fortuiti supra omnẽ hominis prouidentiam plerunq; incidunt, veluti, mors, fuga hominis non custoditi, rapina, tumultus, incẽdia, aquarum magnitudines, ruinæ, naufragia, impetus prædonum, l.cõtractus.D.de reg.iur.l.quæ fortuitis.C.de pig.act. nihil enim hic est, quod in homine reprehendatur, cùm supra cuiuslibet prudentiam sint, & fato potius eueniant, l.cùm duobus.§. damna. D.pro socio. Et propterea, si dolus vel culpa præcedens occasionem det huiusmodi nocumentis, non censentur casus fortuiti, l.capitalium.§.incendiarij.D.de pœn.l.si seruus seruum.§.si fornicarius.D.ad l. Aquil.l.qui petitorio. §.1.D.de rei vend.l.eum qui.§. an pater.D.de fur. Instit.quib.mo.re contrah.obl.§.item is cui.

Culpa est deuiatio à legis dispositione, secundum Pet. At secundum Bartolum in l. quod Nerua.D. deposit. Culpa est deuiatio ab eo quod bonum est, quod per diligentiam hominis potuit prouideri.

Culpæ quinq; species tractãt interpretes, videlicet, latissimam, latiorem, latam, leuem, & leuissimã, secundum Bart.in l.quòd Nerua.D. depo.sed certè ex huiusmodi gradibus maioris aut minoris culpæ non possunt constitui diuersæ species, iux.l.fi.D. de instr.vel instr. leg.l.is cui.D.quẽadmodũ serui.amitt. Sed nec quidẽ possunt omnes culpæ gradus certis definitionib.explicari. Primùm quia censendo magis, quàm disputando percipiuntur: ideoq; commodius visum est Iurecons. omnes culpæ circunstantias duobus tantũ capitibus complecti, vt aliàs culpa dicatur latior, alias leuior, l. cum res.§.culpa.D. de legat.1. Culpa latior, est læsio tam reprehensibilis & iniusta, vt secundũ communem sensum non possit excusari: vt si quis faciẽdo, aut prætermittendo non intelligat, quod oẽs intelligũt, l. cedere diem.§.fi.l.latæ culpæ.D.de verb. signifi. aut si quis nõ ad eum modũ curet res alienas, quo proprias solet, l.quòd Nerua.D.depo. Hic enim tãta est fraudis suspicio, vt talis incuriositas rectè censeatur dolo cõparanda, vel proxima, vel etiã dolus ipse. Nã hæ phrases effectu iuris inspecto non differunt, l.1.§.hęc actio. D.si mens.fals.mod.dixe.l. mulier.§. sed enim si quis. D.ad S C.Trebel.quare Vlp.in l.1.§.non autẽ aliàs.D. si is qui test. lib.esse iuss. erit. Sed culpa, inquit, dolo proxima dolum repræsentat. Quanquã enim secundũ rerũ naturã similia, non propriè sint eadẽ res, ciuili tamen ratione nihil prohibet alterũ prędicari de altero, propter eosdem ferè iuris effectus. Adpellatione enim doli mali regulariter lata culpa cõtinetur, l.3.§. ex hoc edicto.D.naut.caupo.stab. Quia, inquit Vlpia.in locato & conducto culpa, in deposito dolus duntaxat præstatur, l.1.§.si quis seruum.D.depositi. Et hoc fefellit Bart.se frustra torquentẽ in l. quod Nerua. D.eod. tit. quẽadmodum arbitri pronũciatio est sentẽtia. Ex his intelligi potest definitio Martiani l. in actione.D. de in lit.iuran.sed in his omnib. inquiẽtis, ob dolum solum in litẽ iuratur, non etiã ob culpam : scilicet leuiorẽ. Alioquin ob latiorẽ iurari, verius est, iuxta l.2. C.de in li.iuran. Vbi autẽ dolus pro ipso facto accipitur, ibi lata culpa, pro dolo, per iuris interpretationẽ non intelligitur, l.in lege Cornelia.D.ad l.Corneliam de sicar. Pro facto autẽ accipi, est ipsum factũ per sese tã turpe censeri, vt puniatur, vt propriè cõueniat illius definitioni. Constat autẽ distare definitiones doli & culpæ. Culpæ latiori adnumeratur ignorãtis iuris communis, nisi ob ætatẽ, sexum, vel rusticitatẽ excusetur, l.regula est.in princ.& §.si quis ius ignorans.D. de iuris & facti igno. Sciãt (inquit Paulus) ignorantiã facti, nõ iuris prodesse, nec stultis solere succurri, sed errãtib. sed tum adpellatione doli non cõtinetur, l.sed & si le.§.scire autẽ.D.de peti.here. Nihil his refragatur l. a procuratore. C. manda. A procuratore dolum, & omnẽ culpam præstari: quasi vniuersale, Omnẽ, de tribus saltẽ accipiendũ sit.l.Neratius.D.de verb. sign.nã nõ solùm tres aut quinque, sed infinitos culpæ gradus significãt Imperatores. Sũmatim de culpa teneri procuratorẽ, Vlpia.dicit in l.si procuratorem.§.proinde. D.mãdati. At Culpa leuior, est incuriositas, vel negligentia, quam alij plerunque homines in rebus suis solent euitare. In eo enim peccatur dũtaxat leui culpa,

quòd non tam diligẽs is fuit, ſicut alius quiſpiam circumſpectior fuiſſet, l. ſi cùm venderet. in fi. & l. ſeq. D. de pigno. act. l. ſi putator. D. ad leg. Aquil. Culpam leuem eſſe, ait Paulus, cùm quod diligenter prouideri potuerat, nõ eſſet prouiſum: aut tunc denuntiatũ eſſet, cùm periculum euitari nõ poſſet. Dicta eſt autẽ leuis, non quòd aliquãdo non grande damnum adferat, ſed quòd nulla planè coniectura colligi poteſt animus mali cõſcius. Ideóq; defectus ille, licet non omnino ſemper excuſetur, leuior tamẽ exiſtimari ſolet, etiamſi magnum ſit damnum, argu. l. hi. D. de calumniato. Et quemadmodum in dolo & latiore culpa mens hominis inſpicitur: ita in culpa leuiore ſimplicitatis habetur ratio. Fraudis interpretatio (inquit Papinianus) ſemper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio quoq; deſideratur. Simplicitatẽ autẽ adpello generaliter omnẽ animi ſegnitiẽ, vel ruſticitatẽ, vel inertiam, l. 3. §. fi. D. de ſuſpec. tutor. Proinde nullum certius eſt argumẽtũ animi ſimplicis ac minimè mali, vnde culpa proceſſit, quàm ſi in propriis rebus nihilò ſoleat eſſe diligentior, ut eſt l. 3. §. ſi. D. ad S C. Trebellia. Sed ſi, ait Vlpia. cùm diſtrahere deberet, non fecit lata culpa, nõ leui, & rebus ſuis conſueta negligentia: huiuſmodi rei rationem reddet. Quo loco non diſtinguitur duplex lata culpa, vt quidam opinantur, ſed leuis culpa deſcribitur. Imperitia quoq; leuiori culpæ adnumeratur, ſi modum non excedat, l. imperitia. D. de regul. iur. l. idẽ iuris eſt. D. ad leg. Aquil. l. ſi quis id quod. §. doli mali. D. de iuriſ. l. 1. §. fi. D. de eden. l. 3. §. vlt. D. de ſuſpec. tuto. Illud & notandum eſt, quòd lex nonnunquã, aut hominũ conuentio, vltra innocentiam à culpa, requirit etiam diligentiam, vel cuſtodiã alicuius. Et in hoc diſcerni ſolent huiuſmodi adpellationes, vt alia cẽſeatur diligentia, vel cuſtodia, quæ nominatim exigitur: alia quæ facit ad materiã culpæ leuioris, l. 1. §. ſæpe euenit. D. depoſ. l. contractus. D. de regu. iuris. l. cùm res. §. culpa. D. de lega. 1. l. ſi vt certo. §. nunc videdum eſt. & §. ſeq. D. commod. l. ſi cùm venderet. §. fi. D. de pigno. act. l. nautæ & caupo. D naut. caup. ſtabul. l. heredes eius. §. non tãtum. D. famil. ercisc. Ea enim diligentia vel cuſtodia, quæ ſeorſum & nominatim debetur, ad exactiſſimam boni patrisfamiliãs conſuetudinem exigitur, vt adparet ex d. §. non tantùm. & euidẽtius ex l. ſi cùm venderet. §. fi & l. ſeq. D. de pign. act. Verba enim Vlpiani, *Venit, & cuſtodia*, Paulus ſic interpretatur, quæ diligens paterfamiliãs in ſuis rebus præſtare ſolet. Ex prædictis omnibus obſeruandum, cùm adpellatione doli mali regulariter comprehendatur latior culpa: conſequens eſt, adpellationem culpæ nõ ad latam, ſed ad leuem culpã pertinere, l. ſi mora. D. ſolu. matrimo. l. in venditione. §. de tẽpore. D. de reb. iudicis auctoritate poſſid. Culpã enim qui ſimpliciter dicit, de leui loqui intelligendum eum P. Faber ſcribit in l. contractus. D. de diuerſ. reg. iuris. quæ à Græcis *ἀμελεία* adpellatur. Eum cõſule, de culpæ generibus eruditè diſſerentem. His duobus culpæ capitibus addit Hotomanus tertium, leuiſsimam ſcilicet culpam, de eo qui ſummam diligentiam deberet, nec eam præſtitit, ſed mediocrem tantum.

CVM vocula, licet coniungat, accipitur tamẽ pro quauis, l. ſi ita. 3. C. quo quiſque cred li. 10. & l. 6. C. Th. adpell. Atque ita coniungẽdi vim habet, vt tamẽ non ſemper indiuiduè ac neceſſario coniungat. Itaque etſi cùm ita legatũ eſt, Titio cum Seio do lego: vtriſque legatum intelligitur: ſicut vtrunque legatum eſt, cum fundus cum domo legatus eſt, l. ſi quis 112. §. 1. D. de legat. 1. tamen poterit alter ſine altero admitti.

CVM IMPERIO eſſe, vt ait Feſtus, dicebatur apud antiquos, cui nominatim à pop. dabatur imperium. Cum poteſtate eſſe dicebatur, de eo qui à pop. alicui negotio præficiebatur. Sicque hæc videntur diſtincta l. 7. & l. 10. D. de vi publ.

CVM OMNIBVS quæ domi ſunt, verba hæc qui accipienda ſint, explicat Iuriſcõſ. in l. Seius. D. de leg. 2.

CVM MORERATVR PATER, hanc formulam exponit Vlpianus l. fideicommiſſa. §. ſi filio. D de leg. 3.

CVM OMNI CAVSSA, his verbis vti ſolet Lex, quoties fructus, pertinentia, acceſsiones & reditus veluti in vnum faſcem colligere vult: quaſi dicat, quicquid cauſſam duxerit proueniendi quouis modo ex re aliqua. Vide Inſtit. de offic. iudic.

CVM POPVLO AGERE (quæ verba legis ſunt XII. Tab.) eſt rogare Populum quid ſuffragio ſuo vel iubeat, vel vetet: vnde Rogatio, pro lege dicta. Concionem autẽ habere eſt verba facere ad Pop. ſine vlla rogatione, Gell. lib. 13. cap. 14.

CVM PATRIBVS autem agere, eſt ad ſenatum referre. Vide Bud. in adnot. poſteriorib. ad Pand.

CVM SACCO ADIRE, apud Paulum l. 105. D. de ſolut. Quod dicimus in eo herede, qui fideiuſſori teſtatoris, id quod ante aditã hereditatem ab eo ſolutum eſt, debere ſtatim ſoluere, cum aliquo ſcilicet tẽperamento temporis intelligendum eſt. nec enim cum ſacco adire debet. Eſt autẽ, vt vult Hotom. poſtulare vt ſibi eueſtigio, atque eodem temporis punctò pecunia ſoluatur. Saccum autẽ Aſconius interpretatur manticam quandam ad maioris ſummæ continendas pecunias. Hæc aliter Alciatus Pareg. lib. 2. cap. 8.

CVMVLATIO, eſt ius perſequẽdi, multis actionibus in vno atq; eodẽ iudicio editis. Queadmodũ enim cumulus debiti, vocatur coadunatio multarũ ſummarũ: ita cumulus actionũ eſt editio plurium actionũ, l. malorẽ. & l. ſeq. §. cumulũ. D. de pactis. Eſt autẽ Cumulatio actionũ, ſicut etiã reconuentio, cum præiudiciis, & toto iudiciorũ proceſſu, introducta propter compendium litigandi, ſcilicet vt apud eundem iudicem, eodẽmq; tempore ſimul diſceptẽtur ea, quæ alioquin multiplicatis ſumptibus & moleſtiis ſeorſum expedienda forent. Et ideò cõmentatores rectè dicũt: Cumulationẽ puniri ſemper, niſi fuerit nominatim prohibita in Iure, l. ſi idẽ cum eodem. D. de iuriſdict. om.

CVNCTI, l. cunctos. C. de ſumma. Trinit. & fid. cathol. verbũ oẽs quidem ſignificat: ſed de cõiunctis, & congregatis: Omnes verò, etiam ſi in diuerſis locis ſunt.

CVNEI peditum ſunt globi, vt vexillationes equitum turmæ: atque hæc verba diſtinguenda ſunt in l. 1. C. Theod. de bonis milit. Veget. lib. 3. cap. 19. Cuneus dicitur multitudo peditũ, quæ iuncta cum acie primò anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorum ordines rumpit.

CVNICVLVS, pro canali. in l. Proculus. D. de dam. infec. l. ſupra iter. de aq. plu. arc. Vlpian. in l. Seruius autem. de riuis, Cuniculum vocat foramẽ ſub terra occultum. Feſtus protulit genere neutro, lib. 3.

CVPÆ ſunt vaſa vinaria, in quibus muſta coquuntur, & deferuntur, (quę quibuſdam impropriè & ineptè Vegetes adpellantur) l. 15. §. 4. D. de vſufruct. l. Lucius. D. de legat. 3. Veteres gloſſæ, *βίθος μεγάλας* exponunt.

CVPIDOS pro amantibus poſuit Iuriſconſultus l. 1. in fin. D. de ædil. edict.

CVRA, à cultura ſeparatur, §. ſi quis à non domino. Inſtit. de rer. diuiſ. Nam & oues, & pecorũ fructus curari dicũtur, l. 60. in fi. D. de legat. 3. l. 7. §. non ſolum. D. ſolut. mat. Item arbores, l. 3. D. de impen. in reb. dot.

Cura epiſtolarũ inter officia pref. vrb. ponitur l. fi. C. eo.

CVRARE, pro ægrotis mederi, l. 11. §. pen. D. ad exhib. Curare negotia, pro gerere, l. 14. §. 1. D. cõmuni diuid.

CVRATIO, & Curatela, munus eſt eius bona adminiſtrandi qui ſuis bonis nõ poteſt præeſſe, vel ob ætatẽ, vel mentis corporiſve vitium: atq; hoc differt à tutela, quod hæc ſit poteſtas in capite libero, id eſt in perſona pupilli: Curatio verò, niſi illa furioſi ſit, rei & cauſſæ datur. Tutor inuito & ignoranti datur: Curator in-

uito adolescenti non datur. Tutela anno 14. finitur: Curatio anno 25. Hinc

Curationis iudicium, l.11.D.de aucto.tuto.ceu actio administratæ curæ, l.4.C.de transact.

Curationem restituere eadem forma, qua & tutelam dixit Paulus l.32.D.de minorib.id est, curæ administratæ rationem reddere. Hinc

CVRATORES, qui multiplicis generis in libris nostris memorantur. Sunt enim adolescẽtium, furiosorum, prodigorum, mutorum, surdorum, dementium, fatuorum, debiliúmque personarum, & eorum qui rebus suis superesse nõ possunt. D.& C. de curat. furios. & Inst.de curato. l.1.§.vlt. & l.2.§.4.& 5.D. de postul. Atque horum alius est legitimus, alius honorarius: legitimus scilicet qui datur iis quibus lex 12. Tab. iubet, scilicet furiosis: & prodigis: honorarius, qui à Prætore datur puberibus, mutis & surdis.

Curator ventri datus, l.1.§.quoties.& §.seq.D.de vent.in poss.mitten.& alibi sæpissimè. Curator bonorum, qui ad distrahenda, vel gerenda bona absentis commissus est, vel eius cui heres non extat, vel qui apud hostes est, D.de curato.bon. Græcè curatores, ἐπιμεληταὶ vocantur, l.46.§.1.D. de administ.tuto. Curatores operum, l.7.D.de offic.proconsul.l.2.§.1. D. de oper. publi. quibus scilicet extruendorum reficiendorúmve ædificiorũ cura mandatur, l.1.§.hi quoque. & l.vlt. D. de mun. & honorib. Curatores corporum, l.pen.in fi.D.de colleg. Curator municipum, l.5.§.hæc verba.D.quod vi, aut clàm. Curator reipublicæ, l.fi.D.de offic.adses.l.37.D. de pact. Vlpianus librum singularem scripsit de offic.cura.reip. qui & curator ciuitatis dicitur, Græcè λογιστὴς, vt est in l.3. C.de mod.mult. Erat autem magistratus municipalis ex decurionibus creatus (l.vlt.D. de administ.rer.) qui pecuniæ publicę administrandæ, vectigalibus locandis, operibus, locísque publicis curandis præerat, vt constat ex l.2.§.4.& l.3.& l.vlt.D.de admin.rerum, & l.vlt.§.qui annonam.D. de mun. & honor. & l.46. D.de dam.infec.& l.3.§.3.D.quod vi aut clam. Curator Cæsaris, pro procuratore, l.fi.D. de offic. procu.Cæs.l.5. D. de iure fisc. Curatores frumenti, & olei emendi, quos σιτῶνας, & ἐλαιῶνας adpellant, l.fi.D. de mun.& hono. Curator Kalendarij, l.fin.§. item rescripserunt.D. de admi.rer.ad ciuit.perti.l.1.C.Tb. de curat.Kalend. Curator diuinę vel dominicæ domus, l.fi.C.de quadrie.præscr.Nouel.Iusti.constit.1.

CVRAX, diligens & solicitus, l.18.D. de ædil.edicto. Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, vigilacem esse, &c.

CVRAGENDARII, vide infra Curiosi.

CVRCVMA, in lib.11.Cod.titu.null.lic.in fren. & equ. est (vt refert Cuiacius Obseru.lib.11.cap.20. ex Chaldaico lexico) sandalium. Sed acquiesco, inquit, Hesychio magis, qui camum, quod genus est ornamenti equestris vilius freno, freni tamen vel oreæ vice, Curcumam interpretatur, his verbis, ὁ κημὸς, ὁ κεχρυσωμένος.

CVRIA propriè & restrictè quid sit, vide Curtis. At olim adpellata est pars populi ex diuisione Romuli, qui primus Romanum populum in triginta partes propterea distribuit, vt per eas cõmodè rogaret sententias singulorum, sicque reipublicæ curam talibus sententiis expediret. Vnde vides, curam dedisse honestissimam adpellationem curiæ: quia partes populi dicentes sententias de salute reipublicæ, adpellabantur curiæ, & inde Curiatę leges, l.2.in prin.D.de orig. iur. Nec verò sine magna ratione Pomponius curias à cura dictas admonet. Siquidẽ cura, solicitudo est, & anxietas animi, quasi cor edens: & profectò tali conatu atque diligentia rempublicã iuuare oportet. Curia autem, aliàs significat ordines hominum, qui curant, vt in d.l.2. aliàs locum, in quo curabantur res diuinæ, vel humanæ. Nam & curia sacerdotum, & curia senatus erat, sicut Hostilia, Pompeia, Iulia. Inde Curiales, seu curiones, ad curiam pertinentes. Curius maximus, cuius auctoritate curiones regebantur. Curiata lex, à curiatis comitiis. Curionatus, ipse magistratus. Ista enim omnia significantissimam habent deriuationem à cura, scilicet quæ ad publicam vtilitatem pertinet. Hoc tẽpore dicimus curiam Romani Pontificis, Imperatoris, aliorúmque principum, quòd ibi frequentiam hominũ versari videmus. Cæterùm vim & potestatem verbi, hoc est, rem ipsam quam significat, nemo animaduertit: & propterea curiarum maiestas in leuissimos vsus paulatim est perducta, C.si curialis relicta ciuitate, rus habitare maluerit. Curia etiã in municipiis & coloniis sumitur pro loco in quo consilium publicum habebatur, l.3. D.quod cuiusq. vniu.l.communium.9.C.de nat.lib.

CVRIALES, qui curiis adscripti erant, qui etiam decuriones appellantur, l.pen.C.de exact.trib.lib.10.l.12.& 18.C.de episc.& cleric.

CVRIATÆ leges, hoc est, curiatim latæ. Conuocato enim per triginta curias populo, singulisq; curiis velut in septa segregatis (id enim commodius videbatur, ad euitandam multitudinis confusionem) sententiæ rogabantur, ad probandas vel improbandas leges, quæ ferendæ fuissent. Eæ de imperio magistratus ferebantur, atque de aliis nonnullis rebus. Eodem modo curiata comitia nuncupabantur, à coëundo, quòd omnes populi curiæ & partes coirent.

CVRIONES, ij erant qui pro curiis sacrificabant, qui & triginta erant, quot etiam sunt curiæ. Dionysius: Ἀπέδωκε δὲ μίαν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα κουρίαις, ὅς ἔδει τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριῶν ἱερά. Illis autem in sacrificiis vna epulabãtur Curiales magna cum hilaritate. Atque hinc fortasse Cic.lib.1.de Oratore: Vt dies inter eos curiæ fuisse videretur, conuiuium Tusculani, quod de die Senatus interpretãtur. Curiones ludis publicis epistolas histrionum, comœdorũ, tragœdorum legebant, cùm quid à populo, à principe, aut à ludorum domino petebant. Proinde ita scripsit Martialis: Video quare Tragœdi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet. Epigrammata Curione non egent, & contenta sunt sua, id est maledica, lingua, &c. Hi etiam à Varrone libr. sexto de Ling. Lat. Cusiones dicuntur.

CVRIOSI, qui & Curagendarij adpellantur, sunt ex agentibus in rebus, vt constat ea l.1. C. de offic. mag. offic. His committebãtur curæ publici cursus, & quidem solæ, vt tamen & missi per regiones, prouincias, litora, portus, commonitoriis & mandatis instructi à magistro officiorũ, in eos qui quid circa cursum publicum admisserint, diligenter inquirant, rem deferant sine inscriptione. Horum autem alij erant in comitatu, alij per diuersas prouincias. Vide tit.li.12. Cod.de curios. Apud Suidam in vita diui Ioannis Chrysostomi fit mentio horum his verbis: ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ κουριώσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει.

CVRMI, ex maceratis & coactis hordei frugibus potus, Vlpia.in l.si quis.D.de Tritic.& vin.leg. Igitur & acetum, ait, quod vini numero paterfamilias habuit, & zythũ & curmi, & cætera quæ pro hominũ affectione atque vsu numero vini habebũtur. Zythum ab hoc differt tantùm in modo apparatus. Quinimò crediderim antiquis Curmi aliud nihil fuisse, quàm Germanis, Polonis, Gallis ceruisiam.

Κουροτροφεῖον, domus alendis pueris destinata, l.illud.16. C.de sac.san.eccles. κοῦρος enim puerũ significat. Differt à βρεφοτροφείῳ. in hoc enim infantes, recentésque partus, aut expositi, aut parentibus egentibus nati alebantur: in illo pueri grandiusculi, qui labore suo victum sibi necdum parare poterant.

CVRSVS vehicularis, l.1. & vltim. D. de mune. & hon. Cursus publicus, l.4. C. de offic. præsid. *Δημοσίαν ὁδὸν* Græci appellant: éstque via, qua literæ Principis, tum alia ad eius vsus necessaria feruntur plerunque & aguntur, sub rub. Cod. de curs. public.

CVRSORES, veredarij. Sunt etiam Cursores equitum apud Mauricium, qui ante agmẽ & aciem excurrunt, hostésque versos in fugam persequuntur.

CVRSVALES equi, Casiod. libr.4. Varia. Epistol. ad Godiscalcum. l.9. C. Th. de legatis & dec. leg. quibus scilicet in caussa Principis vtebantur.

CVRVIS, idem quod Curia. Hinc lib. feud.2. tit.51. §.1. Quidam Capitaneus in quadã curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit. Curia autẽ propriè ac restrictè est area muro circundata, in qua ædificium insulæ modo positum est: vt in diplomate Ludouici apud Ioannem Auentinum: Ludouicus diuina fauente gratia Rex Baioariorum, Gotzbaldo perpetuo dono in villa Engolstat duas ecclesias, curtim dominicatam cum ædificiis desuper positis. Hinc Curtis pro Prætorio, siue ampla & magnifica domo frequẽter vsurpatur, quam Gallicè dicimus, *La maison Seigneuriale*. Helmodus in histor. Slau. lib.1. cap.32. Missi ergo à Principibus venerũt ad Regem, qui tunc fortè cõsistebat in corte Regia, &c. Latius tamen hoc nomen vsurpatur, pro territorio & finibus eius domini, cui vasalli subsunt: vnde feuda in curte, & hinc Pares curiæ, & Pares curtis passim in libris Iuris. promiscuè appellantur. Differunt aut curtis seu curia, & domus. Domus enim est ædificium in quo dominus habitat, quod Iurisconsultorũ sermone Prætoriũ appellatur. Curtis verò idem quod Romanis cohors. In villa (inquit Varro) cohors est, ex eo dicta, quod circa eum locum pecus coherceatur. Vnde Cohortales aues, quę in villatica cohorte aluntur, cuiusmodi sunt gallinę: vt de vulpe in Fast. Ouid. *Abstulerat multas illa cohortis aues*. Lingua nostra dicimus, *Basse court*. Verisimile est autem, Patronos in cohorte locũ habuisse iurisdictioni & caussis cognoscendis designatum. Et si autem curtis & domus ita differant, vt cohors & villa: tamen vt sępe ex potiore parte res appellantur, sæpenumero curtis pro domus parte numeratur, vt in legib. Baioar. tit.14. Siquis intra curtem ducis aliquid inuolauerit, quia domus Ducis publica est, &c. Hinc feudum in curte dicitur, & feudum extra curtem, lib. feud.1, titu.5. §.5. & libr.2. titu.51. §.1. Et pares curtis aut curiæ, aut domus pro iisdem nuncupantur libr.1. titu.10.

CVRVLES AEdiles dicti à curuli sella. Erat enim curule, vel curulis, sedes ex ebore, qua maiores magistratus vtebantur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi solebant. De his ædilibus est tit. D. de ædil. edict.

CVSVONES, obseruatores, qui actiones notant, & animaduertunt, l.3. D. de administr. tuto. vt Iuriscoss. de honorariis tutoribus loquitur. Custodes enim propriè iuuenum erant, vt ex Cic. Seruius notat, quibus in militiam euntibus custos dabatur. Hoc enim verbo in eo significatu vtitur Virgilius lib.5.

Custodem ad se se comitémque impubis Iuli,
Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem.

CVSTOS ecclesiæ is dicitur, cui ea, quæ ecclesiæ competunt custodienda traduntur, & committuntur, text. in cap.1. de offic. custod. vbi. & in c.2. extra eod. exponitur qualénam sit eius officium, & munus.

CVSTODES TABVLARVM, ij erant qui dum tribus vel centuriæ suffragia ferebant, & dum suffragia dirimebantur, dum sortitio fiebat, nequid fraudis fieret, obseruabant, quíque numerum suffragiorum & punctorum annotabant, qui & ad tabulam poni dicebantur. Cic. in Pison. Vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabellarum.

CVSTODIA, idem significare videtur, quod vincula: prior tamen vox non nisi publicam custodiam complectitur, posterior & publicam & priuatam, l. vinculorum. de verb. signi. Sic l.9. D. quib. ex caus. maio. in l. ad Commentariensem. C. de custod. reor. Sed & custodia non rarò pro ipso in carcerẽ coniecto vsurpatur, vt l.12. D. de publ. iud. & apud Tranquil. in Tiberio, & Tertullianum in Apologetic. cap.44. Hinc etiam Seneca: Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat. Mirum igitur hæc cur scribat Seruius: Nam vt hi qui custodiuntur, custodia dicantur, vsurpatum est, vnde malè in vsu custodiæ audiuntur. Hæc ille. Sed custodias à magistratu audiri, elegantissimè dici, ex eo quem citauimus Senecæ loco, est manifestum.

CVSVONIRE diligenter, pro vincire accipiendum, in l.1. D. de fugit. adnotarũt & alij. Porrò ad custodiendi rationem, quam Doctores obscurè tractant, pertinet rem conseruare sumptibus, l. Iulianus. §. Præterea. D. de action. emp. l. domum. C. de rei vendicat.

Κυβιστῆρες, Græcis vrinatores, hoc est, natãtes sub aquis sunt, qui se sub aquas capite mergunt, à κυβιστάω, quod in caput ferri, deuoluíque significat.

CVMBIVM, poculi quoddam genus ad similitudinem nauis cymbæ factum. Paulus de auro & argent. leg. l. pediculis. vide Plinium lib.37. cap.8.

CYDONIVM, Latinis Cotoneum dictũ, vt scribit Plinius, & Macrobius lib. Satur.7. cap.7. Vlpian. l.9. D. de trit. vino. Cydonium vinum vocat ex malis cotoneis confectum, huius Dioscorides lib.5. meminit.

CYLINDRI, in l.34. §. fin. D. de aur. & arg. leg. oblongi lapilli & teretes cylindrorum instar, ad ornatum mulierum pertinentes. Horum meminit Tertull. libr. de habit. mulier. & Plin. lib.37. cap.5.

CYNVS I.C. Pistorij natus, Diui Muxellani auditor. Floruit Bononiæ circiter annum 1320. elegantes in ius Ciuile Commentarios, qui etiamnum extant, posteritati transmisit.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER QVARTVS.

D

D. LITERA, in fin. præfat. Instit. significat Datum. Sed & decimo, vt adnot. P. Victorius in Ciceronem, & dedico in antiquis inscriptionibus, quæ in lapidibus hodie Lugduni visuntur, S.A.D. Sub ascia dedicauit.

DACIÆ prouinciæ, quę nunc Vualachia post Mœsias, fit mentio in l. fi. ad finem. C. de diuers. offic. & appar. Hæc sub Gallieno Imp. amissa est, & pòst à Gotthia Scandia dicta, & è Germanici Oceani remotissimis insulis egressis, occupata. Est autẽ longè ab ea, quam non rectè hodie Daciam vocant: cùm sit Dania adpellanda, vulgò dicta *Dannemarc*, ad Cimbricã Chersonesum. Impe. eam diuidit in Mediterraneam & Ripensem, in Authenti. de Eccles. titu.5.1. Daciæ autem prouinciæ quinque referuntur, Dacia mediterranea, Dacia ripensis, Moesia prima, Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris.

DACTYLIOTHECA anulorum caussa paratam thecam significat, l.67. de furt. Porrò theca capsula est.

Δαὴρ Gręcis, est mariti frater, Latinis Leuir: quod & Alciatus probat. At mariti soror, Galos, à nobis, vt Rhodiginus ait, Glos dici potest. Idem Alciatus, quin & alij, obseruarunt, haud rectè ab Accursio, Læuirum vxoris fratrem, quasi læuum virum, acceptum: cùm Leuir solùm sit mariti frater, l. Iurisconsultus. & l. non facilè. D. de gradib. & adfinib.

DALMATICA est vestis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex consuetudine in solennitatibus, vt 70. dist. de ieiunio. Antiquitus tamen sine concessione Papæ, nec Episcopis, nec Diaconis licebat vti hac veste, distinct. 23. ca. omnis filius.

DAMIVRGI apud Liuium videntur esse auctore Hesychio, qui publica negotia, résque ciuitatis administrant: apud Dorienses sic dicti pro Demiurgi, qui iidem erant qui ab Atheniensibus Demarchi vocabantur, id est tribuni.

DAMNO, præter notam significationē, etiā est obligo. de diuort. l. si filius. Damnandum, inquit, eum quanti mulier in litē iurauerit. item de lega. 1. l. cùm filio. Heredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc damnatus pro obligatus legitur. Damnare autem & reprobare differunt. Nam damnare est rem sine remedio subleuandi tormentis seu ignominiæ sententialiter deputare: reprobare verò est rem rationibus euidentib. ream facere. Istam differentiam assignat Pan. in c. damnamus. in 1. notabili. de sum. tri. & fid. cathol.

Damnari indicta caussa dicuntur, qui ad iudicem vocati non affuerunt, absentésque sententiam passi sunt. Vide Budæum in annot. poster. Damnare multæ Budæo in Forensibus, est condemnare ad multam.

DAMNATVS heres dicitur, à quo ita per damnationis formulam legatum est, DAMNAS ESTO, l. 7. §. 1. D. de annuis leg. Vlpia. in Epito. tit. 24.

Damnatum accipimus, qui non prouocauit. cæterùm si prouocet, nondū damnatus videtur. Damnatus enim ille est, in quo damnatio tenuit, l. 2. §. fi. D. de pœnis.

DAMNATIO, & damnum, ab adēptione, & quasi deminutione patrimonij dicta sunt, l. 3. D. de damn. infect.

DAMNAS, apud Iuriscons. vox peculiaris. Marcell. in l. damnas esto. de vsufruct. lega. id est, damnatus, per syncopen. Alij tamen damnes legunt, ea ratione, qua & copes dicitur copiosus. Sed Alciat. veterem lectionem magis probat, quæ & verior est, atque ita habent Pand. Flor. Huc non respiciens Nebriss. monuit pro hac voce vbique reponendum, damnatus. Meminit & eius vocis (vt attestatur Alciat. cap. 1. lib. 2. Parerg.) Agrecius Grammaticus, Iurisconsultorum verbum illud esse asserens. Ea voce vtebātur veteres, cum quasi pœnæ caussa quem damnabant, vt in Senatusconsulto cuius comminit I. Frontinus lib. 2. de aquæ duc. Siquis aduersus ea commisisset, in singulas res in dena millia damnas esset. Item in lege Manilia: Reficere restituere damnas esto. & vide M. Fabium libr. 7. cap. penul. Hinc Damnas esto dicebat testator, cum heredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea damnationis appellatur ab Vlpiano cap. Instit. 24. & Caio lib. Instit. 2. cap. 3. & passim in Pand.

DAMNVM, inquit Varro li. 4. de Ling. Lat. à demptione, cum minus re factum, quàm quanti constat.

Damnū propriè ia accipit, cujus ædium luminibus officitur, l. 25. D. de damn. infect. Damnorum adpellatione an veniant impensæ, vide Cano. & text. in c. in nostra. de iniuriis, extrà. Damnum pœnam significat, l. si pro fure. D. de condict. furt. Damnum iniuria datum lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam adtulerit, l. 49. D. ad leg. Aquil. vel, vt ait Iustinianus, damnum culpa facientis datum, Instit. de iniur. &, vt Theophilus interpretatur, ζημίαν ἀδίκως γενομένην. Eodem sensu, Damnum iniuriæ, l. 1. D. ad leg. Aquil. Vnde, Damni iniuriæ actio. Et, Damni iniuria agi, teneri, passim in libr. Digest. Damnum verò in societate non intelligitur, nisi omni lucro deducto, l. 30. pro socio. D.

Damnum diuiditur in iniuriam & pauperiem, l. 1. D. si quad. paup. fec. dic. Hinc Damnum sine iniuria facientis datum, vocatur pauperies, l. 1. in princ. D. eod. tit. Sic Damni species est intertritura & intertrimentum. Nam ea quæ trita sunt inter se, deminui quoque solent, & minoris esse pretij, l. vlt. D. de pignera. actio. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputari, De regul. iur. libr. 6. l. quod quis ex sua culpa. D. eo. titu. Damnum videtur esse possessori, quod sibi non prospexerit cautione, l. quòd si possessor. D. de petit. here.

Damnum infectum, est damnum nondum factum, quod tamen futurum veremur, l. 2. D. de damno infecto, vt cum ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini. tunc enim ædificij illius, vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere potest, vt sibi caueat nomine damni infecti: quæ stipulatio continebit totum interesse illius vicini. D. eo. tit. l. stipulatione. & l. sed etsi conditione. & l. damni infecti. Et damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit, non quando accrescit. Quando autem lucrum amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam damnū, siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta, quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnum, quod cōtingit propter ablationem instrumentorū. Et quoddam damnū est extra rē. videl. vni. C. de senten. quæ pro eo quod interest. Damna fatalia, dicuntur quæ imprudentib. accidunt, ad quæ præstanda non cogimur, l. cum duobus. §. damna. D. pro socio.

Damni infecti promittere & mitti in ædes. his formulis subauditur caussa, l. 15. §. si damni. D. ex quib. caus. maio. & apud M. Ciceronem in Topic. Est autem damni infecti promissio, quoties quis promittit, si quod damnum vitio suo contigerit, sua restitutione esse pensandum vt ibidem annotat Boëtius.

sine Damno, id est, sine deminutione, &, vt Theophilus explicat, δίχα πάσης ζημίας, in §. at ex contrario. Instit. quib. alie. licet. l. 25. de administrat. tu. C. at in l. 25. §. seruum. D. de fideicom. liber. citra damnum voluntatis, id est sine offensa voluntatis testatoris.

Damnum decidere, pro soluere, præstare, sarcire damnum, l. si seruus communis. §. his etiam. & §. quod verò. D. de furt.

Damnum dedisse videtur, qui caussam damni dandi præbuit, l. 4. §. pen. D. vi bon. rap. Damnum facere, dare, l. 151. D. de diuers. reg. iur.

Damnum is dat, qui iubet dare, l. 169. D. de diuer. regul. iuris. Damnum nemo facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet. D. eodem titu. l. 169.

Δανείζεσθαι, l. 34. §. 1. D. de pignorib. id est, mutuo accipere. Δανεισάμενος παρά σε δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσά σε &c. Abs te quingentos denarios mutuatus, vocaui te.

DAPHNE, lucus suburbanus Antiochiæ cupressis obsitus. Niceph. lib. 10. eccles. hist. c. 28. Sozomenus lib. 5. cuius mentio fit in tit. de cupres. ex luco Daphnensi. lib. 11. C. & apud Lamprid. in Alex.

DARDANARIVS, qui & seplasiarius dicitur, à Græcis παντοπώλης, παντοπράτης, σιτοκάπηλος, annonæ & aliarū merciū acerbissimus venditor, & vexator, id est qui annonam incendit, & excādefacit, vt loquitur Varro. Vlpian. de extraord. crim. l. annonam. Annonam vexare Dardanarij solent. Item de pœnis. l. in Dardanarios. Alciatus inter eas dictiones numerat, quæ aliis in auctoribus nusquam eo sensu reperiuntur, libr. 4. de verb. sig. Iul. Pollux αὐτοπώλας adpellari scribit. Atque hoc genere hominum etsi nihil fraudulentius, nihil iniquius fuit, & ideo variis Constitutionibus fraudes, calliditates, stellionatus eorum coercentur: non etiā genus omne improbatur negotiationis huiusmodi: nam & vrbe aliquando eiecti cùm fuissent, reuocati sunt, Nouel. Valentin. De pantopol. ad vrb. Roma. reuoc. De iis Nazianzenus in funebri orat. Basilij magni, his verbis, τῶν δὲ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ἐνδείας καπηλευόντων, καὶ χρηματιζομένων ἐκ τῆς συμφορᾶς.

Dardanarij autem contumeliosè dici videntur à Dardano, quem magú fuisse constat ex Apuleio, qui eum inter insignes magos nominat. Creditum est enim eorum maleficiis, & venenis magicis annonam auerti in eorum horrea, & in metiendo mẽsuram imminui, eiúsque modo subtrahi. Hinc Dardaniæ artes Columeliæ, id est magicæ:

At si nulla valet medicina repellere pestem,
Dardaniæ veniant artes.

Dare propriè est cum dominium transfertur, §. sic itaque. Instit. de act. l. vbi autem. §. fin. D. de verb. obligat. Alias Dare, id est credere, l. vlti. D. comm. præd. & l. si vnus. §. fi. D. de seruit. rustic. Dat qui permutat, vel compensat, l. dedisse. D. de verbor. signific. Dare, pro damnare ad bestias, in metallũ, exilium, l. 8. §. seruos. l. 17. l. 23. l. 28. l. 34. D. de pœn. & apud Firmic. lib. 3. Mathes. ca. 5. Dare, adsignare, l. quæ pater. D. famil. ercisc. Dare, hoc est, soluere, l. creditor. §. cum de sorte. D. de solut. Dare nuptui, collocare in matrimonium, Institu. de lega. §. legari. Dare, est delegare, l. si ita. D. de offic. præsid. Dare intelligendus est qui remittit, l. generaliter. D. de calumniat. Dare, id est dare velle, l. stipulatus sum Damam. D. de verb. oblig.

Dare facere, formula vetus actionis in personam, qua id quod debebatur peti solebat, quod in dando, & faciendo consistebat, l. vlti. D. comm.

Dari fieri, l. 13. D. de inoffic. test. & aliis.

Dare, facere, præstare, l. 13. §. idem Iulianus. D. de actio. empti.

Dare, præstare, l. 40. §. Pamphilo. de statulib. quod te mihi **Dare**, facere oportere, verba, licet coniuncta videantur, sic tamen accipienda sunt, vt quoduis eorum probare sufficiat, l. 53. D. de verb. signific.

Dari etiam vacua possessio dicitur, l. 32. D. de arbitr.

Dare in arte notariatus dupliciter capitur, propriè scilicet, & impropriè. Propriè, quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis, in quibus agitur de rerum alienatione, & dominij translatione, in quibus transfertur dominium, si tradens erat dominus: aliàs non. Aliter enim non datur, nisi sic detur, vt in ipsum, cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis, vbi ille, qui locat, vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium transfert. Et est differentia inter dare, & tradere. Nam tradere dicitur qui solum possessionem transfert, & non dominium. De hoc not. 23. q. 6. §. vltimo.

Dare cum adiuncto variat significationem: dare mutuo, dare hypothecæ, l. & quæ oondum. in princip. D. de pignorib.

Dare impropriè dicitur, qui subrepta restituit, l. statuliberos. §. si quis seruum. de statulib. pro restituere autem interpretantur in l. si seruus. de ædil. edict.

Dare actionem dicitur prætor, quando actorem ad intendendam actionẽ admittit, Vlpianus in l. 1. in princ. de superfic. & l. 1. §. vlt. de vent. inspic. sic & Prætor iudicium suscipere cogit aduersarium, l. vir bonus, D. iudic. solui. Obseruandum autem, non rectè colligi, Prætor dicit se actionem daturum tali casu, ergo est actio Prætoria: nisi nominatim aliquid addatur, quod denotet actionem ex eius iurisdictione introductam esse. Nam omnibus iudiciis præerat, omnes actiones dabat. Et meritò, quia quasi viua vox erat iuris Ciuilis, vt Martianus dicit in l. nam & ipsum. de iust. & iur. Sic Dare iudicium, significat agendi facultatem præbere. Vlpianus l. Prætor ait: Quis deiecerint, vel effuderint in eum locum, qua vulgò iter fiet, quantum ex ea re damnum datum erit, in eum, qui ibi habitauit, in duplum iudicium dabo.

Dare iusiurandum dicitur etiam, qui vi, vel amens promittit, §. sicut ergo. iuncta gloss. in authent. vt iud. sine quo. suffrag. Sic Cæsar lib. 1. de bel. Gallic. Hac ratione adducti, inter se fidem, & iusiurandum dant.

Dare nomen, est curare nomen inscribendum. Arrianus in l. 3. de re militar. Qui post desertionem, inquit, in aliam militiam nomen dederunt, legíve se passi sunt. Budæus interpretatur, ad delectum sese exhibere.

Dare **vindicias** Secundum seruitutem, Ab libertate in seruitutem, Contra libertatem, genera loquendi à veteribus vsurpata, quoties volebant significare eum de quo agebatur tãtisper seruum esse. Liuius lib. 3. Iudicem te ab libertate in seruitutem vindicias non dedisse. Item, Vindiciásne ab libertate in seruitutem dederit. Atque huius contraria locutio est, Dare vindicias secundum libertatem, vel à seruitute in libertatem.

Datus iudex, id est, delegatus. Nam in iure ciuili, vt Zasius ait, in l. duo iudices. D. de re iudic. rarò inuenies verbum Delegati, pro Iudice, sed frequenter verbum Dati, vt Iudex datus, in l. iudex. de iudi. in l. à iudice. & l. apertissimi. C. eo. in l. a. ibi, cui iurisdictio data est. in l. & quia. in princ. de iurisd. omn. iud. Propriè iudex datus dicitur, cui respectu vnius caussæ, vel articuli tantùm mandata cognitio est, & præter ea nihil habet. A recentioribus Cæsaribus Pedaneus adpellatur.

Datum, substantiuum, in titul. de condict. caus. dati, qui vulgò citatur sic: De cõdictione ob caussam, confusa loquendi phrasi ac proprietate, nec absque studiosorum detrimento. Præterea legendum de Condictione caussa dati, caussa non secuta: non autem, Caussa data, nullo cohærente sensu. Sic Celsus in l. vltima, eodem titulo, obligationem dati vocat.

Datiui tutores dicebantur, auctore Vlpiano Instit. titu. 11. qui testamento dati erant. Datiuos tamen, & testamentarios tutores separat Modestinus l. 7. D. rem pupil. sal. for. Quemadmodum testamentariam tutelam à legitima, & datiua separat Iustinianus, l. 40. C. de episc. & cleric. Datiuósq; idem Imperator propriè vocat, qui à iudicibus dantur, in l. fi. C. de leg. tut.

Datum iri pro datum ira dixit vetustè Iurisconsultus l. stipulatio ista, habere licere. §. si quis insulam. D. de verb. oblig. qua de re vide Anto. Augustinum libr. 2. Emend. cap. 2.

Dasumiano Senatusconsulto subuenitur his, qui iusta ex caussa abessent: quo cautum est, vt nec libertas impediatur, nec libertas eripiatur. his, qui fraude careant, l. neq; infantes. D. de fideicommiss. libert. Vide & l. non tantum de his. D. eod. titu. & vide infr. Senatusconsultum.

D E

De, præpositio auget in deposito, l. 1. D. depos. Ant. Aug. lib. Emend. 3. cap. 7. Quandoque significat e, vel, ex, l. lecta. D. si cert. pet. interdum, pro, vel propter.

Dealbatores, item Dexuratores, l. vnic. de excus. artific. lib. 10. C. ab Impp. inter artifices recensentur, qui munerum immunitate donati sunt.

Debere, verbum, ad omnes omnino actiones referendum est, l. pecuniæ. §. hoc verbum. de verb. sig. Atque dicitur deberi, quod vel natura, vel ciuili, vel honorario iure peti potest, l. 1. l. 3. D. de const. pec. Debere defunctus nõ dicitur, sed debuisse. Interpretes citant textum singularem & vnicum, quo id colligunt, l. qui Romæ. §. Augerius. D. de verb. oblig. Deberi autem propriè id tantum intelligitur, quod peti, & ab inuito exigi potest, l. 108. D. de verbo. signific. Martialis lib. 2. Epigrammaton.

Debet enim si quis soluere iure potest.

M. tamen Cicero in Paradoxis Quoniam (inquit) nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Seruus nec debere, nec illi deberi intelligitur, l. 41. D. de pecul.

DEBITA portio, quæ liberis ex paterna substantiis debetur, l. 8. §. vnde. D. de inoffic. testa. quæ & debitum subsidium adpellatur, l. 2. & l. 5. C. de inoffic. donat. Græcis τὸ χρέος.

Debiti adpellatio plerumque solam naturalē obligationē continet. l. 40. §. dominus. D. de condit. & demōst.

Debiti facere gratiam, pro remittere.

Debiti instar habet id, quod officio iudicis adsequi possum ab inuito aduersario, imò & ipsum officium à iudice debetur postulanti secundum ius: & si negauerit, tenetur iniuriarum, l. 1. §. permittitur autem. in fi. de aq. quot. & æst. D.

Debitum. Personæ vel res alicuius non possunt detineri propter debitum alterius. Id autem Iustinianus adpellat, ἀντιχρηματισμόν, vetus interpres vertit pignorationes: vulgus Repræsalia. Nouel. Ne personæ vel rei vel auri. Constit. 52. & Nou. de vicariis, seu locum tenentibus. §. cùm verò contigerit. Constit. 134. mutuū dans agricolæ, terram eius tenere non potest ex quacunque conuentione. Nouel. Ne quis mutuo dans agricol. Const. 32. 33. 34. quæ constitutiones ad diuersos præsides sunt promulgatæ.

DEBITORES propriè adpellamus, à quibus inuitis pecunia peti potest, l. 108. D. de verb. signifi. l. 18. §. fideiussor. D. de fideiuss. Alias propriè is dicitur cui nulla competit exceptio: strictè autem, à quo inuito exigere possimus, hoc est extorquere, vt ibidem annotauit Accurs. Obtinuit tamen, vt etiam natura deberi dicamus, licet eius petitio nulla sit, l. 1. §. fin. D. de constit. pecu. adeò vt qui natura tantum obligatus soluerit, debitum soluisse dicatur, l. 19. §. pen. D. de solut. Debitor tam ex contractu, quàm ex delicto dicitur. l. 14. & leg. seq. D. de priuil. credit.

Debitor in primis, antè quàm conueniatur in iudicio, adeundus est, & ciuiliter interpellandus semel atque iterum, (si fieri potest) per creditorem ipsum, deinde per alios bonos viros, vt debitum præstare velit sine molestia. Admonendus est, quāto dispendio non solum corporis, & pecuniarum, verumetiam animæ susceptururus sit iudicium contra conscientiam, si recusauerit dare aut facere id, quod ex bono, & æquo debet. Et quamuis hæc admonitio quibusdam videatur vrbanitas, (vt vocant) si tamen rectè perpendatur, certum erit, quòd ex iure diuino, & humano omnibus modis obseruanda sit. Et propterea quibusdam in locis optima ratione non audiri in iudicio creditorem, nisi sic admonuerit debitorem: iuxta illud Euangelicum Matth. 18. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ ἔλεγξον μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, &c. Item: Qua de re (inquit Proculus) volo vt cum Hybero loquaris, ne rem illicitam faciat, l. quidam Hyberus. D. de seruitut. vrba. prædio.

Debitores ex obligatione ciuili, si non habeant in ære, nullo iure puniri possunt in corpus, sed perpetui carceris pœna, vt tractant Ias. in §. pœnales. inst. de action. Innocentius & alij in c. Odoardus. de solut. Verum est, quòd antequàm constet, verum bona habeant, an non habeant, possunt duci in ius, & custodiri. Consuetudine tamen multis in locis carcere seruantur debitores, donec soluant. Respiciunt haud dubiè, qui hoc obseruant, ad frequentiam huiusmodi impostura; quam in contrahendo debito admittunt plurimi hoc seculo leuioris farinæ homines. Vide quid in eam rem scripserim libr. 2. veter. iurispru. ad leges Solonias l. 1. At debitoribus indigentibus olim argentariæ mensæ præpositi mutuò dabant pecuniā sub vsuris sine scripto. Nouel. de argentariorum contractibus. §. quia verò legem tulimus. Constitut. 136. Erant tempore Iustiniani mercenarij, quos Vindices adpellabant, qui haud dubiè accepta mercede cōquirebant miseris debitoribus pecuniam, vt adparet Nouel. de decurionibus. §. 1. constit. 38.

Debitor hereditarius, qui ante aditam hereditatem dedit damnum, vel aliquā rem de hereditate subripuit, auctoribus Paulo & Gaio D. de petit. hered.

Debitor putatiuus, qui putat se debitorem, vero debitori opponitur. Vide l. qui se debere. de cond. caus. dat. cuius intellectū nec interpretes, nec Bart. satis assecuti sunt, vt ex Zasianis intellect. euidenter patet.

Debitores rerumpublicarum accipere debemus, qui ex administratione reipublicæ relinquuntur. l. rescripto. D. de muner. & honor.

DEBILES personæ, qui propter infirmitatem, vel perpetuo aliquo morbo rebus suis superesse nō possunt. Inter eas fœminæ & pupilli connumerantur, in l. nequicquam. §. obseruare. D. de offic. proconsulis. alibi Imperator miserabiles nuncupat, C. quando Imp. inter pup. libr. 3.

DECANI in l. 1. & 2. C. de decanis. lib. 12. ex ministerianis sunt. Atque iidem sunt qui & lecticarij, & copiatæ, siue vespelliones dicuntur. Ab Epiphanio definiuntur, circa finem lib. 3. siue tomi 7. contra hæreses, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Sic etiam Decanos Constantinopoli humandorum cadauerum curam gessisse liquet ex Nouel. 59. sic intelligendi & accipiendi sunt in l. 4. & l. 9. C. de sac. sanc. eccles.

DECANVS in ca. 1. & 2. 60. distinct. dignitas est ecclesiastica, quo significantur archipresbyteri, c. in cap. 50. distin. Angel. Clauasius in Summa, pro archidiaconis poni ait.

DECANICA, in Nouella 79. loca sunt publica, quæ tamen non sunt carceres, licet in ea quandoq; rei coniiciantur custodiæ caussa, cum & haberi in eis connexi tus soleant, & recondi res pretiosæ. Dicuntur etiam Diaconica, vt l. 3. C. de hæret.

DECEDERE, est propriè à mandata functione discedere, vt consules ex prouincia decedere solebant, l. penult. C. de priuileg. eo. qui in sac. pala. milit. Decedere iure suo, est non summo iure agere, aliquid sui condonare comiter. Vulgò dicunt, Præterire ius. Decedere officio, non est ab officio recedere, sed est, contrà quàm decet, atq; officiosum est, aliquid agere. Decedere, pro mori, tanquam de gubernatione corporis cedere. Eo enim modo per se dicimus, Decessit, quo Defunctus est, vt subintelligatur vita. Decedere possessione, Decedere iure suo, Vlpianus in l. hia consequenter. §. sed & cùm vnus. D. famil. ercisciund.

DECESSIO, id est diminutio, & detractio, l. 28. D. si quis omiss. causs. test. & apud M. Cic. lib. 3. Offic. Eorum neque accessione vitam meliorem fieri, neque decessione peiorem.

DECESSOR ab Vlpiano dicitur, qui magistratu in prouincia functus de ea accedēte successore decedit, l. 4. §. 3. D. de offic. Procons. Rectè autē & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetque qua die fines sit ingressurus. Idē in l. præses prouinciæ. D. de minor. Spartian. in Pescennino: Nam, ait, & decessor tuus.

DECEM, aut quindecim heres dato, secundum Pompon. pro eo est, ac si decem sola legata sint, in l. si ita relictum. §. fi. D. de legat. 2.

Decem & octo annos plenæ pubertati Modestinus adseruit, in l. arrogato. de adopt.

DECEMPEDA, regula est seu pertica decem pedum, qua fabricæ mensura colligitur, Bud. in princip.

DECEMPRIMI, qui & Δεκάπρωτοι dicuntur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine constituti, qui pecuniam exigebant, quam ipsi fisco demum inferebant. Quòd si morte alicuius, reipub. fuisset illatum damnum, Decaproti de suo ipsi resarciebant. Cic. pro Sexto Roscio: Itaque Decurionum statim decretum fit, vt decemprimi proficiscantur ad L. Syllam. Neq; vero

eorum administratio in Reip. gubernatione, ciuitatéque regenda ac defendenda versabatur, sed potius in sumptibus Reip. caussa faciendis. Horũ etiam fit mentio in l. 2. C. de domest. lib. 12. Eadem autem forma dicitur Decẽprimus, qua & vigintiprimus, & vigintiprimatus, Græcis εἰκοσάπρωτοι, & εἰκοσαπρωτεία. fortasse, inquit Budæus, qui à nobis XII. Pares Franciæ nuoc dicuntur, Duodecimprimi ab initio vocati sunt.

DECEMPRIMATVS, id est, Decemprimorũ munus, Græcis δεκαπρωτεία, l. fin. de muoer. Patrimonij sunt muoera rei vehicularis, itẽ nauicularis, decẽprimatus.

DECEMVIRI Reip. administrandæ, vt ait Liuius lib. 1. primùm creati sunt, mortuo Romulo. Patres enim centum à Romulo creati, decem decuriis factis, singulísque in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, coosociaruot. Decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij & lictoribus erat. quinque dierum spatio finiebatur imperiũ, ac per omnes in orbem ibat. At Dionys. lib. 2. ducentos patres fuisse scribit, & imperium decuriis factis vni eodem modo commisisse. Decemuiri Reip. administrandæ secundò creati sunt anno 302. Hac de caussa inquilini, plebs de nimio Consulum imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, sed arbitrio suo dicerent. Petitis igitur è Græcia legibus, senatusconsulto & plebiscito confirmatum est, vt omnibus abrogatis magistratibus, Decemuiri cum summo imperio crearentur, qui decimo die ius populo singuli redderent: & eo die penes præfectum iuris fasces 12. essent: collegis nouem singuli accensi apparerent. Hæc Dionys. lib. 10 & Liuius lib. 3. Hi verò, cũ iniuriose postea vnumquemque tractarent, neq; alios deinceps vellent sufficere magistratus, vt ipsi & factio sua occupatam Remp. perpetuò tenerent, senatusconsulto iussi sunt magistratu se abdicare, & deouo creati sunt Cõsules. Liuius eodem lib. & Pompon. in l. 2. §. 13. D. de orig. iur. At Decemuiri litibus iudicaodis, ij erant qui lites caussásque priuatas iudicabant, in quibus de iure controuersia erat. Lucanus ad Pisonem:

Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas.

Pomponius l. 2. §. 16. D. eod. Deiode cũ esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, Decemuiri stlitibus (vetuste pro litibus, vt ex Sexto Pompeio, & V. Probo liquet) iudicandis sunt constituti. Sueton. in Augusto Auctor fuit, vt Centumuiralem hastã, quám Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Dio li. 54. scribit Decemuiros iis iudiciis quæ ad Centumuiros sorte deferebantur, præfuisse: quin & eos ex XXVI. viris fuisse, ex quibus erant & Triumuiri capitales, & Triumuiri monetales, & Quatuoruiri viarum vrbis, de quibus etiam meminit Pompon. d. §. & Duumuiri qui viarum curam extra vrbem habebant, & Quatuoruiri, qui in Campaniam mittebantur. Erant & Decemuiri Sibyllini, qui sacra multa Romæ faciebant, vt Diti patri, & Proserpinæ in campo Martio ludis Terentinis. Sic etiam Cereri Græco ritu Decemuiri Sibyllini fuere, postea duodecim, postremò quindecim. Horatius: *Quindecim Dianæ preces virorum Curet.*

DECERNERE, geoerale verbum significat statuere. Decernere actionem, id est dare, Prætor dicitur, l. 2. §. interdum. D. de vulg. & pup. Decernere quæstionem, pro eo quod nunc dicimus, ordinare, vt fiat informatio, & vt contra delinquentes procedatur. Decernere etiam est cognitionaliter statuere, l. 1. D. de constitu. pecu. l. pen. D. de offic. Præto. l. 1. D. quod quisque iur. Hinc

DECRETVM, apud Iurisconsl. propriè est deliberatio iudicis cum caussæ cognitione, ad mixtum imperium pertinens, l. nequicquam. §. vbi. de offic. Proconsul. Et est id, quod placitum aliàs Latinè dicitur: Græcè δόγμα, καὶ ψήφισμα, καὶ ἀρεστὸν dicitur, auctore Budæo. At propriè & specialius dicitur, cum iudices auctoritatem suam interponunt, & maximè in iurisdictione voluntaria: vt in alienatiooe booorũ minoris, in transactione alimentorum, & in bonorum possessione. Decretum etiam significat statutum alicuius vrbis, l. 1. D. de decret. ab ord. faciend. Decreta quoque sunt sententiæ pontificum.

Decreta senatus, à consultis sic distinguũtur secundum aliquos, quòd decretum dicant, particulam quandam esse senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur: tanquam decreta sint specialia, consulta generalia: quod & obseruauit Festus lib. 17. Nonnunquam tamen decreta pro senatusconsultis sumuntur, vt l. 17. D. ad muoicip. & apud Cornel. Tacit. sæpissime. At à sententia diffinitiua decretum differt, quia hæc continet condemnationem vel absolutionem, l. 1. D. de re iudic. l. præses. C. de sent. & interl. lit. Seotentia non potest ferri sine litis contest. to. tit. vt lit. non contest. io decreto secus, glo. in verb. per contumaciam. l. sancimus. C. ad Senatus. Treb. lit. Sententia non potest ferri in absentem, l. de voo. D. de re iudic. in decreto secus, l. recusare. in princ. D. ad Trebell.

Decretum, siue edictum primum, in contumacem solet expediri, vt is tædio ductus, sui copiam in iudicio tandem faciat, ius ipsius contumacis non perimens, l. 3. in fio. de acquir. poss.

Decretum secuodum, cõstituit eum bonorum possessorem, qui ex primo decreto detinebat, incolumi hactenus contumacis iure. Vide cap. 1. extr. de eo qui mitt. in possess. Bart. tractat materiam primi & secundi Decreti in l. si finita. §. Iulia. D. de dam. infec. & vide Specul. de prim. & secuodo decret. Nec verò ideo decretum magistratus habet auctoritatem, quòd magistratus dixerit, sed quòd secundum ius, & rationem decreuerit, l. pen. D. de iust. & iur. Decretum prætoris exaudiri non posse, apud Vlpianum in l. 1. D. de postulat.

Decretum pro tribunali, non de plano interponi potest, l. 7. D. de confir. tut. Decretum Principale, l. 2. D. de offic. Asses. Exemplum, l. 13. D. quod met. caus. Decretum patrum pro Senatusconsulto, l. 17. D. ad municip. & apud C. Tacitum sæpissime: quamuis Senatus decretum à Senatuscõsulto seiungat Festus lib. 17. Decretum ordinis, l. 30. D. de negot. gest. Decreta ambitiosa, l. 3. D. de offic. Procons.

DECRETALIS bonorum possessio, quæ facti est, & extraordinaria vulgò vocatur: ideò dicta est, quòd potissimùm à decreto pendeat, suámque substantiam accipiat.

DECIDERE, est cum creditore super debito transigere Scæuola de administrat. & pericul. tutor. l. cùm hereditas. Cum plerisque, inquit, creditoribus ita decidit. & infr. Cum plerisq; creditoribus ita deciderunt. Itaque Decidere, pacisci & transigere significat: sic l. 44. D. de pact. l. 46. D. de rei vindic. Ita res transactione decisa dicitur, l. 29. §. quamuis. D. de inoff. test. Decidere damnum pro fure, est de furto pacisci, l. 9. §. nuoc videndum. D. de mino. Decidere damnum, l. 61. §. 1. D. de furt. Decidere iureiurando, l. 22. in fio. D. de noxal. Decidere verberibus, l. 2. in fin. de term. mot.

DECISIO, transactio dicitur. In eo significatu sumitur à Paulo ad leg. Falcidiã. l. si heres. Si heres, inquit, cum creditoribus deciderit, ne solidũ solueret, & ob eam decisionẽ factum sit vt aliquid retineret. Pro lege quoque Imperatoris accipitur, l. veteris. C. de contrah. & commit. stip. & de emen. Iustin. Cod. in princi. super verbo, Decisiones. & §. vnde quæsitum, insti. de nupt. Verùm ea Imperatoris lex intelligitur, qua partium

alter

altercationes dirempte sunt. Pragmatica verò sanctio licet vulgò dicatur, quam Princeps extra corpus iuris ciuilis promulgarit, verius tamen priuilegium vocatur, non quòd priuatis hominibus, sed quod vel corpori alicuius vniuersitatis, vel ei qui officio bene functus est, confertur: hoc est, quæ ob caussam publicam, aut communem negotiorum functionem, in speciale quoddam priuilegium impertitur.

Decies, præcisa locutione, pro Decies centena millia, Papin. l. 77. §. a. D. de condit. & demonstr. Cum vxori mandatum esset, vt moriens filiæ communi decies restitueret. Plutarchus In Antonio: Τὸ γὰρ φιλάργυρον μεγάλ' ... Atque hoc iam inde ab vltima antiquitate. Credo quod tum ea pecunia videbatur ingens, cum minor erat nummi copia. Hinc Iuuenalis, *-ritu decies centena dabuntur Antiquo.* pro immensa dote.

Decima, seu Decuma, est omnium bonorum mobilium licitè quæsitorum pars decima, Deo data, diuina constitutione debita, c. t. c. parochianos. c. non est. de Decimis. Atque hoc olim à Mose in Israelitica Rep. fuit institutum. Earum autem tres sunt species, secundum Hostiensem in Summ. scilicet quædam personales, quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio, scientia, militia, negotiatione, &c. quædam prædiales, quæ proueniunt ex prædiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ sunt illi Ecclesiæ, in cuius Parochia sita sunt prædia. De deci. ad Apostolicæ. Etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi. cap. de terris. eod. tit. Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantùm de vno, si fuerint successiuè seminata, ca. Ex parte Canonicorum. eod. titu. Etiam Cistertienses & alij, qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis, licet eas propriis manibus excolant, c. nuper. eo. tit. Quædam sunt decimæ mixtæ, secundum Hostien. ibidem. Et possunt dici hæ, de quibus dubitatur, vtrum sint prædiales, vel personales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium quæ sunt in pascuis, & gregatim pascuntur. At Vlpianus in his verbis, Si decimam quis bonorum vouit, l. 2. D. de pollicitationibus. etsi aliter exponant interpretes, tamen ad decimam bonorum partem quæ olim votiuo epulo in Herculis honorem impendebatur, videtur respexisse. Hinc Plutarchus, ... Plinius dixit Polluceré patrimonium Herculi, pro decimare. Apud Tranquillum in hoc loco: Scenicis ludis, inter plebem & equitem caussam discordiarum ferens, decimas maturius dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Decimas credit esse Turnebus missilia & tesseras quas spargebat ludis scenicis: atque ita velut quandam decimã pop. Rom. dabat, vt olim Herculi, & aliis diis. At Decumæ imperatorum, sunt decimæ imperatæ pecuniæ.

Decipere, generale verbum est. Nam decipit, qui imponit, qui fallit, qui defraudat, qui verba dat, qui in errorem inducit. Vide §. 1. l. 1. D. de dolo.

Declarare, ad facta frequentiùs, quàm ad dicta pertinere, Valla demonstrat lib. 1. nostri docent, eum, qui vel addit, vel deminuit quippiam, non declarare, sed potiùs noui quid facere.

Declinare sententiam, est paullatim illam infirmare: & ideò nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

Decollatio, deceptio apud Paul. libr. 5. Sentent. titul. 17. Nam decollo Diomedi lib. 1. significat decipio. Alaiter inuenitur apud L. Fenestel. li. 2. Epitom. Inuenitur & apud Senecam lib. 4. controuersiarum.

Decolorare, pro infamia notari, per translationem, in l. eum qui probabilẽ. C. de Episcopis, & Clericis.

Decoquere, est vorato patrimonio, creditoribus fidem fallere, aut certè fidem suam per inopiam non liberare. Vide Budæum in Annotation. ad l. si hominem. §. quoties. D. depositi. & Alciat. in l. si aliquid. C. de suscep. præpos. & Arcar. lib. 10. Hinc

Decoctores, χρεωκόποι, qui debitam pecuniam non soluunt, & auferunt, l. 4. C. de decur. lib. 10. Græci sic definiũt, ὁ χρεωκόπος ...

Decumani, vide Mancipes.

Decumanus limes, qui fit ab ortu Solis ad occasum, Festo libro 4. Aggenus Vrbic. libr. de limitibus agro. & Hygen.

D. C. S. De consilij sententia, his notis significari Valerius Probus ait. Huius formulæ meminit M. Cicero 7. in Verrem.

Decuriones dicti sunt, quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita esset, l. 239. §. 5. D. de verb. signi. l. 7. §. solet. D. de interd. & releg. Decuriones autem, Senatores erant coloniarum & municipiorum. Iurisconsulti enim duos hosce ordines in municipiis quasi cõtrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex decurionum autem ordine, item vt ex Senatorum Romæ, magistratus creabantur, Paul. l. 7. §. 2. D. de decur. & Vlp. l. 2. §. 1. D. eod. Decuriones quoque dicti sunt in castris, qui decem equitib. præessent, Festo lib. 4. Nam Varro testatur, turmiaequitum, id est, duobus, & triginta equitibus præfuisse ter nos decuriones, quorum quilibet decem agnosceret. Decuriones generaliter adpellari cœperunt Principes, seu capita cuiuslibet ordinis. Et ordo ipse, Decuria vocabatur: vt Decuria iudicum, Decuria scribarum, Decuria cubiculariorum. Varro lib. 4. Ling. Lat. Primi singularum decuriarum Decuriones dicti. Inde Decurionatus.

Decursorium est, quod vulgo Torneamentum dicitur.

D. E. R. I. C. Notæ Senatusconsultorum, quibus significabant veteres, De ea re ita censuerunt, scilicet patres, Gell. lib. 4. c. 6. l. 20. §. præter. 6. D. de pet. her. l. 2. D. ad S C. Velleian. & vide Gellium lib. 14. cap. 2.

Dedititij, dicti sunt quidam populi, qui eùm in Romanorum fidem concessissent, rebellibus animis ab eis desciuerunt, quos deinde rursus superatos, adeò humanè Romani tractarunt, vt & vitam illis seruarent, & imaginariam quandam libertatem relinquerent: sed tamen infamiæ labe aspersam: lege lata, vt ad veram libertatem, Romanæque ciuitatis iura peruenire nunquam possent. Dicebantur & dedititij ij, qui se permittebant alienæ voluntati: quod non nisi in extrema fit inopia cõsilij & præsidij. Eorum autem alij libertini, alij peregrini dicuntur. Vide Liuium lib. 7. Dedititij serui sunt, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris. de his in Inst. tit. de libert. Dedititij sunt etiam qui post admissa crimina supplicijs subdiri, & publicè pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, ita vt deleri non possint. hi si manumissi sunt, Dedititij adpellantur Gaio libro 1. Instit. titul. 1.

Deducere, aliàs pro demere aliquid de summa pecuniarum, vel rerum, l. pater. D. de iur. dot. Inde dicimus, expensas, vel æs alienum deduci, l. si à domino. §. fi. & seq. D. de petit. hered. l. fundus qui. D. famil. erciscl. l. venisse. D. de verb. signifi. Deducere aliàs, pro redigere, l. 1. D. arbo. furt. cæsar. Deducere item, pro perducere: vt, controuersiam ad exitum deducere, l. fin. D. de procurator. Deducere ad agnatos.

Deductio, significat nonnunquam absolutè dispendium, imminutionem rerum. Titius magnam patitur fortuna

fortunarum deductionem. Deductio aliàs imminutio est, etiam iusta causa, fortè.

DEDVCTO ære alieno, non hoc ipsum solùm, hoc est, pecunia, sed quæuis onera veniunt accipienda. Vide Alciatum in l. venisse. de verb. signif.

Deductarum expensarum nomine comprehenduntur fructus, l. si à domino. §. fi. & l. seq. D. de petit. heredita. Hæ nullo casu intercipiuntur, l. fundus qui. famil. erciscun.

DEESSE significat ad iudicium non adesse, l. 55. D. de euict. & apud Suetonium in Caligula. Inde Deesse per contumaciã, l. 13. §. vnde tractari. D. de mino. Et Deesse cognitioni, l. 27. §. 1. D. de lib. caus.

DEFENDERE, est id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. Nec debet durior conditio procuratoris fieri, quàm est domini: præter quàm in satisdando. Vlpi. in l. sed & eæ. D. de procurato. Defendere rectè, id est boni viri arbitratu, l. 6. D. iudicat. solui. Defendere videtur, qui satisdat, l. 5. §. nunc videamus. D. iudic. solui. Defendere etiam is videtur, qui iudicium accipit, l. 53. D. de procurat. Vt & defendi videtur, qui propter absentiam in nullo aduersarij sui caussam deteriorem facit, l. 2. in princ. & §. pen. D. quib. ex caus. in poss. Defenditur rectè, qui sui præsentiam facit, & ad suscipiendum iudicium paratus est. Defendere Alberico aliquando ponitur pro obtinere, l. si non sortem. §. heredi. D. de condict. indebi. Defendere etiam ponitur pro vindicare, l. si oleum. D. de dolo malo. Defendere, id est petere, c. quo iure. 8 distinct. Defendere inculpatè, quid sit, pulchrè colligit ea verbis Bartol. in l. vt vim. D. de iustit. & iur. Salomonius. Adde quæ idem Bart. docet in l. furem nocturnum. de sicar.

DEFENSIO est instãtis, imminentísve offensionis propulsatio. Vbi hæc cessat, non est quod propulsari queat. ab offensione enim omnis defensionis pendet ratio. Vide M. Salomonium in l. vt vim. de iustitia & iure. Quo verò iure defensio nitatur, Bartolus explicat in eadem l. & quàm variè accipienda sit, refert ipse in l. de pupillo. §. 1. & fi. D. de oper. no. nunc. Sicque Defendere sumitur apud Cæsarem: Et quod bellum non intulerit, sed defenderit: id est repulerit.

Defensio in libris feudisticis duplex obseruatur, Iuratoria & armata. Iuratoria est, cum deficiente vtrinque probatione, iusiurandum cum XII. sacramentalibus defertur, lib. feud. 2. titu. 58. §. 6. Fauorabilior autem is est cui defertur, lib. feud. 2. titu. 58. §. 4. Rursus hæc iuratoria duplex est, vna quæ reo principali conceditur, vt iuret se fecisse, vel non fecisse: altera quæ successori permittitur, vt iuret se neque scire, neque credere factum à decessore fuisse, d. titu. 58. §. 6. Armata defensio est, quæ per duellum, & singulare certamen instituitur, vt lib. 3. tit. 2. §. 1. Siquis suorũ parium per pugnam eum fatigare voluerit, vt per pugnã se defendat edicimus, & lib. 2. tit. 39. §. 3.

Defensio, pro excusatione apud Iurisconsultos, in l. sed & si reip. de vsur. hæc & in capitalibus iudiciis danda est. l. seruum quoque. §. publicè. D. de procuratorib. Item pro exceptione vsurpatur, l. 1. C. de iur. & fac. ignor. l. si quidem. de exceptionibus. C. Defensio quot modis sumatur, vide Barto. in l. liberto. in fin. D. de negot. gest. Quando aliquid dicatur fieri ad defensionem, vide eundem in l. 1. C. vnde vi.

Defensio ILLICITA dicitur, cum offensio licita censetur, Bald. pro quo text. singularis est in l. si seruus. C. de iis qui ad Eccl. cõfug. l. si pignus. §. si furẽ. de furt.

Defensio PLENA accipietur, vt ait Vlpianus in fin. l. Item ait prætor. D. quib. ex causs. in poss. si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur.

DEFENSOR (tametsi à Procuratore non vsquequaque distet) dicitur, qui absque mandato, cum sola satisdatione alterum in iudicio defendit, atque tuetur, vt est in l. minor. cum duabus proximè seq. D. de procu. Vnde Defensores, id est, tutores, vel curatores, l. 1. qui pet. tut.

Defensor idoneus non est minor vigintiquinque annis, in quibus caussis in integrum restitui potest, l. minor. D. de procuratoribus. Vide Paulum ibidem l. neque fœmina.

Defensores CIVITATVM siue locorum non ex decurionibus, sed ex aliis municipibus seu ciuibus eligebantur olim tres, qui curarent, ne tenuiores à nobilibus læderentur, l. 2. & 3. C. de defensor. ciuitat. Atque hi videntur fuisse similes tribunis plebis: ideo defensores plebis appellantur, l. 1. C. de offic. iurid. Ciuitatum vindices appellãtur in l. 1. C. TH. si quacum. prædit. potest. Hi autem in Constitutionibus etiam magistratus vocantur, tot. tit. C. de defensor. ciuit. l. 2. C. de annal. excep. A quibus autem crearẽtur, & quinam, & quousque, vide d. titu. de defens. ciuit. item Nouellam 15. Horum autem munus cum olim fuisset quinquennale, hac Nouell. fit biennale. Sunt &

Defensores rerum public. qui & Syndici dicuntur, l. 1. §. tutores. D. quãd. adpell. sit. sunt delecti actores caussæ communis. Lamprid. in Alex. Corpora omniũ constituit vinariorum, lupinariorum, caligariorũ, & omnium omnino artium, hísque ex sese defensores dedit.

Defensor ecclesiæ, iudex vel aduocatus, c. saluatori. 1. quæstion. 3.

Defensores apud Mauricium bilinguem, erant qui ex acie non exibant, neque excurrebant, sed ordines semper seruabant.

DEFERRE aliquem, est enim accusare. Sed deferre alicui, est grates & reuerentiam ei exhibere, D. de accus. l. libellorum. Et sic dicimus: Plus Deo deferẽdum est, quàm homini. De sentent. excommun. c. relatum. 11. quæstio. 3. quisquis metu. &c. Iulianus. Differũt tamen Deferre, & Accusare in hoc, quia deferre fit reo absente, sed accusare fit reo præsente.

Deferre se dicitur, qui quod ei tacitè, & in fraudem legis relictum est, capere se non posse profitetur, l. 1. l. 3. §. fi. l. 15. l. 16 D. de iure fisc.

Deferre, pro in censum deferre, & deducere, l. 4. §. in seruis. D. de censib. Senec. lib. 1. de Benefi. Nec illis fraudi est, si quid in censum detulerint.

Deferre APPELLATIONEM, in iure Pontificio, idem est, quod admittere appellationem. Vide Archid. ext. de adpel. cum adpellat. lib. 6. & c. an sit. de excep. eo. in antiq.

Deferre CAVSSAM ad patronum dicitur cliens, cum eum consulit, & ei controuersiæ ordinem, argumentúmque exponit.

Deferri dicitur HÆREDITAS, quam adeundo consequi possumus, l. 151. D. de verb. signific. Obuenit autem quæ ipso iure & quasi sua sponte ad aliquem hereditas peruenit: nam defertur quæ testatoris voluntate in alienos translata est: quamuis id discrimẽ confundatur, vt l. 150. D. de verb. signifi. Eodem modo Deferri bonorum possessio dicitur, quam agnoscendo acquirere possumus, l. 1. §. decretalis. D. de succes. edi. l. 8. D. de collat. bo. Sic Deferri legatum, cum eius agnoscẽdi potestas est, hoc est postea quam adita est hereditas. Et Deferri actionem dicimus, l. 64. §. dabit. D. solut. matr.

Deferre IVRAMENTVM, est aliquem arctare, vel adstringere ad iurandum: & quandoque defertur à iure, quandoque à iudice, quandoque à parte, quandoque etiam delatio à parte parti defertur. De omnibus his nota C. de iureiur. l. 1. & tot. titu. Potest autem ipsum deferre maior 25. annis. minor etiã ipsum deferre non prohibetur, dum saltem conditio sua peior non fiat. Nam si lædatur, restituetur. De iureiu. l. nam postea. §. sed

sed si minor. Etiam paterfamiliàs defert, filiusfamilias non item. C. de iureiur. l. nec filius. Item liber, non seruus. D. eo. titu. l. multò magis. aliàs incipit, Quantò magis. in fine. Item compos mentis, non prodigus, nec consimiles, vt l. tutor. §. prodigus. D. eo. tit. & hoc in rebus quæ ad eos pertinent. Si autem administratio nem adiit tanquàm procurator, licet ei iuramentum deferre in tribus casibus, scilicet, si specialem habeat administrationem, si in rem suam sit datus, & si generalem & liberam habeat administrationem, vt D. de iureiur. l. iusiurandum. §. si tibi. & l. sequenti. Et Episcopus habet hanc administrationem, quo ad ea quæ alienari possunt. Cui autem deferatur, dicẽdum est secundum Hostien. quòd à parte parti defertur: quod vocatur, secũdum eundem, iuramentũ voluntarium, vel extraiudiciale. Verùm aliud est necessarium & iudiciale, scilicet, quando iudex parti defert, vt C. de iureiur. l. 3. §. bonæ fidei. Vide de hac materia Hostien. in titu. de iureiu. sub §. de iuramento assertorio. quasi per totum.

Deferre in ærarium, item deferre in principis commentarium, in l. abesse. D. minorib. est id quod Gallicè efferimus, *Enregistrer*. Atque idem est quod referre in ærarium, & commentarios.

Deferre nomen, propriè non est accusare, sed apud magistratum vel iudicem aliquo crimine ante accusationem denunciare, & alium in capitis discrimen rapere, l. 10. D. de iu. pat.

Deferẽdi nominis formula hæc fuit: L. TITIVS PROFESSVS EST SE MÆVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIIS REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM C. SEIO ADVLTERIVM COMMISISSE, l. 3. D. de accus.

Deferre reum, idem est, quod postulare, & vt cognitionem suscipiat petere, l. deferre. de iur. fisc. quomodo autem id fiebat, docet Alciatus in l. indicasse.

DELATA hereditas, vt explicatur à Terent. Clemente. l. delata. de verbor. significat. proprie sic dici videtur, quando eam heres adire potest, ita quòd nihil neque ex parte hereditatis, neque ex parte heredis impedit, quò minus eam consequi possit. Aliud autem est hereditas adquisita. Adquiritur enim hereditas agnitione, l. ei qui ita. D. de condic. instit. non ipso iure post aditam hereditatẽ, licet agnitio retro agatur ad diem aditæ hereditatis, l. seruũ filij. §. 1. l. si tibi homo. §. cum seruus. D. de legat. lib. 1. Deinde legatum delatum repudiari potest: adquisitum non potest, l. 1. §. decretalis. D. de success. ed. Vide Cuiacium Obser. li. 3. ca. 11.

DELATORES, συκοφάνται ab Herodiano dicuntur. Qui enim suo nomine omisso, alieno subscripto accusationem instituit, Imperatores eum aiunt delatorum numero esse, in l. nostris. C. de calumniat. id est accusatorum. Aliàs Delatores sunt quales olim Quadruplatores fere dicebantur, qui rem ad fiscum pertinentem ei vltrò præmij caussa denuntiãt, vt puta, qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inuentionem nunciant, de quibus tit. 11. libr. 10. Cod. Erant & qui occultè caussam pecuniariam fisco deferebant, nec probabant, de quibus est titu. 13. libr. 5. Paul. sent. A Synesio, κοινοὶ ἀλάστορες τῆς χώρας dicuntur: ab Imperat. maximum humanæ vitæ malum. Ita autem turpe est delatoris nomen, vt iniuriarum teneatur, qui alium delatorem appellat, l. 3. C. de iniur.

DELATORIA curiositas, pro maxima diligentia exponitur, Gloss. in l. nec supina. D. de iur. & fact. igno.

DEFERVESCERE significat ardorem animi, inuita ratione excitatum amittere, séq; (vt ait M. Cicero) colligere: γενᾶθ vt dicit Plutarch. in Alexand. παρ' ἑαυτῷ. quod à Liuio deflagrare dicitur. Spes, inquit, interdum subibat, deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse.

DEFICERE dicuntur, qui ab his, quorum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium se numerum conferunt, Paulus in l. amissione. D. de capit. minut.

Deficere etiam dicũtur, qui animam agunt, l. 8. §. hostes. D. de pœnis. l. 32. §. si ambo. D. de donat. inter vir. Hinc

Defecta ætas, l. 3. §. ignoscitur. D. de S C. Sila. Et

Defecta senectus, l. 12. §. de illo. de vsufru. D. id est exacta. Hinc Defectæ senectutis homo apud Vlp. l. 12. §. 3. D. de vsufr. id est senio confectus.

Deficiunt debitores, qui labuntur facultatibus, & efficiuntur non soluẽdo, l. 3. §. multa. D. de iur. fisc. Vnde Defectus facultatibus, l. 33. D. de iur. dot. Sic, Defici cautio dicitur, l. 73. D. de condit. & demonst. Sic Defecta nomina accipe in l. 11. in fi. D. de vsur. Defecisse quoque conditio dicitur, quæ non existit: ita defectam conditionem. l. 38. §. si quis seruum. D. de hered. instit. Sic & Defici quem conditione dicimus, l. 8. l. 74. D. de cond. & demonst.

Deficere & hi dicuntur, qui hereditatem omittunt, vel ante agnitam aditámq; eam decedunt, l. 5. D. de vulg. l. 78. D. ad leg. Falc. Ita Deficientium partes interpretare, l. 53. in fi. D. de acq. here. & l. vnica. §. fin autem ad deficientis. C. de cad. toll. Deficere ipsa quoque pars dicitur, l. 31. D. de condi. & demonst. quæ & alias cessare, & vacare dicitur.

DEFINIRE in iure ciuili, generaliter, & summatim quid statuere, l. 4. §. puto. D. de hered. instit. l. 5. §. concessa. D. de don. int. virum & vxo.

DEFINITIO, propriè accipitur pro rei finitione, scilicet cum res à genere suo, vsque ad specialem & propriam differentiam sic demonstratur, vt quasi finibus certis cognosci possit. Sumitur etiam pro generali regula & canone, l. omnis definitio. D. de diuers. reg. iur. quam legem, Omnis, explicat eleganter Viglius. Institu. de testam. ordi. in princ. aitque à diffinitione distingui literarum notis. Nam definitionem adpellat generalem determinationem: diffinitionem, quæ rem quid sit, explicat. genere & differẽtiis confectam: quod improbat Antonius August. li. 3. Emend. cap. 9. aitque in Pand. Flor. in vtroque significatu definiri, & definitio scribi. Definitionem genere & differentiis comprehensam explicat M. Fab. Quintil. in lib. Instit. orat. Bartol. & cæteri l. 1. D. de testament. Itaque Definitio, est oratio, qua, quid sit res, explicatur, non ambiguis, vel obscuris, aut translatis verbis.

Definitio duplex est, propria, & impropria. Definitio propria est, quæ ex genere & differentia constituitur. Impropria, quæ & descriptio vocatur, est quælibet rei designatio, qualis est in l. 1. D. de legib. Lex, inquit Papinianus, est commune præceptum. Cùm etiam priuilegia sint leges, non tamen communia præcepta.

DEFLORARE virginem, Archidiaco. cap. vnico. de despons. impub. lib. 6.

DEFORMATI fructus, qui delapsis floribus iam formati existunt.

DEFRVTVM, mustum est, quod decoctum, & despumatum est, Palladio, & Plinio libr. 14 cap. 9. Vlpian. l. quæsitum. de fund. instru. Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutũ fieret. Item de vin. & trit. leg. l. qui vinum. Mulsum, inquit, passum defrutum. Varro apud Nonium: Defrutum appellabãt mustum quod ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferuefaciendo. At Sapam, quod de musto ad mediam partem decoxerant. Victorinus lib. de Orthographia defructum scribendum putat, quod defruendo, & decoquẽdo tale fiat, quòd defrudetur, id est, defraudetur coctura & minuatur.

DEFVNGI, est explicari aliquo negotio, & finẽ ei imponere. Vnde defungi morbis, defungi vita dicimus,

l.ex empto.§. idem lib.2.D.de action.empt. accipitur plerunque defunctus substātiuè pro mortuo. Opponitur perfungi, hoc est, ad extremum obire munus suum,& strenuè operam nauare. Liuius lib.6. Romani cōsules perfuncti, quod ad Capuam attinebat, cura, Gaio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerant, sex millia peditum, & trecentos equites decernunt.

DEFVNCTORIE, perfunctoriè,& translatitiè, pro eodem accipiuntur, hoc est, frigidè, remissè, non satis bona fide, nec ex animo scilicet, aut coacti, vel quia debemus, l.2.D.ad S C.Tertul.l. aut qui. D. quod vi aut clam. Translatiuè, pro vulgari & non accurata diligentia. Opposit. Bona fide, Optima fide, hoc est, Citra omnem prorsus simulationem, l.1. C. qui mune. tute.se excus. Non defunctoriè, hoc est, non quæsito prætextu ad euitandum iustæ tutelę munus. Accursius ineptè accipit pro transitoriè. Vide inf. Dicis caussa.

DEGLABRARE, Paul.in l.cædere. D. arbor.fur.cæsa. Cingere est, inquit, deglabrare. Bud. hanc legem corruptam esse putat, indicátque ex compendio Græco, quomodo hic locus legendus sit: mauult enim legi, deglubere. Haloander à veteri lectione non recedit, legitque deglabrare, quæ est Pandect. Flor. lectio. pro corticem vndique exuere. Turnebus verò Aduers. lib.23.cap.19.ex Deglabare, quæ est lectio veterū exemplarium, Declauare legendum censet, quod est vndique ramos & clauas amputare, solúmque relinquere truncum & stirpem. idq; locu Ouidij motus qui pinus succinctas dixit, quód est sursum & altè cinctas, quód nullis à stirpe ramis ad summum cacumen obsideantur.

DEGENER dicitur, qui moribus non respōdet, vt colligitur ex textu & gloss. in authent. de non alien. §. nūc ergo.

DEIICERE, est ex eminentiore loco aliquid demittere, quod noceat, aut statim, aut aliquo temporis interuallo. Sic accipitur in titulo D.de his qui deiecerint vel effud.

Deiicitur in interdicto, Vnde vi, id est expellitur is, qui pōssidet: siue naturaliter, siue ciuiliter possideat, Vlpianus in l.1.D.de vi & vi armata. Refertur autem ad personam eius, qui deiecit, nec pertinet ad eum, cuius familia deiecit. Ibidem. Atq; Deiecisse videtur tam qui suis manibus expulit, quàm qui mandauit, vel iussit, vt aliquis deiiceretur. Ibidem.

Deiecisse locatorem colonus videtur, qui ei cui locator possessionem vendidit, possessionem non tradidit: nisi probabili caussa ductus id fecerit, l.12.D. de vi & vi arma.

DEIECTIO duplex est, armata,& non armata. Qui armata deiicitur, quāuis non possideat, aut vitiosè possideat, restituitur, l.14.D.de vi & vi arm. qui non armata, nequaquam, nisi possideat.

DELEGARE, est vice sua alium reum creditori dare, vel cui iusserit, l.11.D.de noua.& deleg.& tot. illo titu. & l.45. D.manda. Dicunt autem Iuriscons. Delegare debitorem, Id est alium pro se qui soluat substituere: sic delegare reum, nomen, l.9.D.de præscr.verb. l.8.§. interdum. D.ad S C.Velleia.l,48. in fin.D. de pecul. Hinc Seneca li.4. de Beneficiis: Debitores nobis deos delegat, precatúrque vt illi pro se gratiam referāt. non derogat, vt legitur in vulg. exempl. Vnde Delegatio nominū, id est, alterius debitoris in suum locum substitutio: veluti cum debitorem meum creditori meo assigno. pass. sub rubr. de nouat.& delegat. Seneca lib. de Benefic.5. Quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta sit solutio. Trāslatè Cic. videtur sumpsisse in orat. pro Fonteio: Quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus, & ita vt non culpam in alios trāsferamus. Sic l.11. C.de donat.& sic delegatio est accipienda in l.17. D. de condict.furt.

Delegare etiam est mandare,& committere, l.32.§. quæsitum. D.de arbit. Vnde iudex datus,

DELEGATVS adpellatur, l.5.11.& 14. C. de iudic. vt extr.offic. & potest.iudic. deleg. in antiq. per totum. Delegatus autem dicitur, cui caussa committitur terminanda, vel exequenda, vices delegantis repræsentās, & in iurisdictione nihil proprium habens, l.prima.D. de officio eius cui mand. est iurisdict. quo verò distet à Vicario, hoc est, vt interpretes barbarè dicunt, à Vicegerente, seu Locumtenente, Bartolus indicat in l. prima & sequenti. C.de his qui vicem alt.ger. Atque Delegati iurisdictionem non suo iure, sed alieno beneficio habent. Horum autem alij quidem à fortuna seu culmine imperiali dati, alij simplici adpellatione Principis delegati, quidam ex sacra iussione dati, quidam pedanei. Vide Cantiuncu.cap.2.de officio iudicis.lib.2.

Delegatam pecuniam Paulus dixit, pro decreta, constituta, ac assignata, in l.2.ad leg.Iul. pecul. Et delegatæ iurisdictionis vocabulo vsus est Papinianus in l.1. de offic.eius cui mand.est iurisdictio.

DELEGATIONES indictionis tributariæ, l.3.C. de anno.& tribut.lib.10.l.1.& vlt.de indictio.eo.lib. Nouella.128. [illegible] vocat [illegible].

DELEGATORES, Nouella 130. ij sunt quos Harmenopulus Epit.6.tit.14. legatarios vocat, quorum erat scilicet, eos qui annonæ penuria inuectas species supprimebant & flagellabant, præfectis prætorio deferre: atque iis pro salario 15. pars copiarum dabatur.

DELIACA supellex Ciceroni adpellata, in qua erant triclinia,& lecti cum pedibus,& fulcris ex ære Deliaco factis. Hæc Baifius in libel.de vasculis.

DELFICÆ, seu Delphicæ, apud Paulum l.3. D.de supell. leg. qua voce etiam in receptis sententiis vtitur, abaci sunt, vt scribit Iac. Cuiacius, è quibus vina ministrantur, non (vt in Basilicis legitur) *οἱ τὰς τραπέζας ἔχοντες δελφῖνας*, licet & hi inter vasa ponantur à Plinio lib.33.cap.11. Atque eius sententiæ adstipulantur glossarum veterum interpretatio, Abaci, delphicæ ministerium, vt Iuuenalis: qua sanè videtur hic Iuuenalis locus significari:

Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.

Marmoream enim delficam fuisse Porphyrio scribit. Cicer.4.in Verrem: Mensas delficas è marmore. Martialis: *– aurum non simplex delfica portat.* Agretius, In delfica (inquit) comparia vasa semper sunt.

DELETA, in l.1.D.de iis quę testa.del. id est oblita maculis, quæ lituræ vocantur.

DELIBATIO hereditatis, legatum esse dicitur, l.116.D. de leg.lib.1. éstque quod testator, ex eo quod vniuersum heredis foret, deminuit, decerpit,& subducit. Ex aduerso illibatus quadrans, l.20.§. Papinianus. D. famil.ercis. pro integro, & legatis nō imminuto posuit Papinianus.

DELIBERARE, est factum diligenter tractare, & mente prouoluere, l. Aristo. D.de iure delib. siue cōsi[illegible] aliquid faciendi, vel non faciendi capere. vide [illegible] in prio.adnot.ad Pand. Dicitur à libella quā quid p[illegible]penditur, Festo lib.4. Deliberandi autem ius, quod à Prætore heredi concessum est ad statuēdum, vtrùm heres esse velit, an non, quod erat dierum cētum, vide toto tit.D.de iur.delib.l.26.D.de contrah.empt.

DELIBERATIO est prouida caussæ circumspectio, cum qua ratio totum agit,& furor sibi nihil vendicat, 11.quæst.3.c.illa præpositorum.

DELICATVS debitor, est quasi luxui cōsecratus: quod enim nunc dedicatum, priùs delicatum dixere. Vlpianus de pign. act.in fin.l.si seruos. Igitur hæc, inquit, à iudice

à Iudice erunt difpicienda, vt neq; delicatus debitor, neque onerofus creditor fudatur.

Delinquere minus eft quàm peccare. hinc obligationes nafci dicũtur ex delictis priuatis: accufationes ex criminibus.

Delinquere feudum, pro cõmittere, vel cõmittere culpam quãobrem amitti debeatur, libr. feud. 2. tit. 31. Vafalli feudum delinquẽtis, licet ad agnatos quando que pertineat, filius tamen ad id nullatenus afpirabit.

Delictum generale verbũ eft quo quid prætermiffum fignificatur, ex Fefto lib. 4. B. Auguftinus definit declinationẽ à bono, qua bonũ prætermittitur: & quid à crimine diftet collige ex glof. in auth. qua in prouincis. C. vbi de crimi. agi oportet. & vide fup. Crimen.

Delictum pro ftultitia poni ait Albericus in l. cũ mancipium. D. de ædilit. edict.

Delinimenta nouercalis, apud Iurifconfultos in l. 4. de inoff. teftamen. Interpres nouercales blanditias exponit. Cicer. 1. de Finib. Qui blanditiis præfentium voluptatum deliniti, atque corrupti.

Dementes funt mente capti, qui propriè loquendo à furiofis diuerfi funt: ideoq; ab his feparantur l. 2. D. de inofficioſ. teft. l. 27. §. coram. D. de arbit. Atq; is propriè eft, qui nefcit exprimere quod velit, aut nolit, c. paftoralis. de cleri. ægrot. lib. 6. & ibi bonus textus & gloffa.

Dementia à furore feparatur, l. 6. D. de curat. furio. l. fi. §. 1. D. de admi. tut. Demens enim eft cum nõ vfque quaque, fed ex parte tantùm errore mentis affectus eft: quẽ & Cicer. Tufc. 3. ftultum vocat. Græci dementes ἀνοήτους, furiofos μαινομένους vocant. Demẽtia M. Ciceroni 3. Tufcul. eft ftatus animi lumine mẽtis carẽs, cùm non integra mens eft, & fana: tuetur tamen mediocritatem officiorum, vitæque communẽ cultum, atque vfitatum. Hęc propria eft verbi fignificatio, quę iftius plerunque porrigitur, vt cum furore dementia confundatur. Quintilianus 348. Declama. Dementia eft ablatus rerum omnium intellectus.

Deminui vetare. His verbis Prætor non tantùm alienationem impedit, verumetiam actiones exerceri non patitur. Vlpia. in l. ait prætor. D. de iure delib.

Deminutus capite, qui ciuitate mutatus eft, & ex alia familia in aliã adoptatus, & qui liber alteri mancipio datus eft, & qui in hoftium poteftatẽ venit, & cui aqua, & igni interdictũ eft. Feftus. vide Cap. deminuti

Demoliri fepulchra, crimen eft læfæ religionis, & facrilegij, l. 1. & l. pen. C. de fepulchr. violat.

Demolitio, Molitioni opponitur, l. ftipulatio. D. de oper. nou. nun. fiquidem demoliri, eft extructa diruere: Moliri ædificare eft. Vlpian. tit. de vfufruct. l. 2. l. heres. Antequàm vfufruct. prohibuerit, demolierit. Et demolitus pafsiuè, vt in titul. de vfucap. l. eum qui.

Demonstratio eft quę vice nominis fũgitur. l. 34. D. de cõdit. & demõft. l. 6. D. fi cert. pet. At à cauffa, & cõditione multùm difsidet, l. 75. §. 1. & l. 96. D. de leg. 1. Demonftratio plerunque rem factam oftendit: Conditio futuram, l. 34. in fin. D. de condit. & demonft. id eft, Demonftratio in præfens vel præteritum: Conditio in futurum tempus confertur, vt ex l. 85. D. de leg. 1. patet. Theoph. in §. huic proxima. Inft. de leg. hęc duo ita diftinguit, ἀπαρτισμὸς *[illegible]* ἀλλαχοῦ πράγματος ὁ λεγατεύοντος *[illegible]* αἰτίας *[illegible]*.

Dena, decem, l. fi quis teftamẽto. D. de leg. 1. Ant. Aug. lib. 3. cap. 1. ait dena fignificare fingulis decem.

Denarius, inquit Varro libr. 4. Ling. Lat. fic dictus, quod decem æris valebat. Eft autẽ nũmus drachma, & fcrupulo conftans. Alexand. ab Alex. lib. 2. ca. 20. vide Ant. Aug. lib. 1. cap. 8. Emend.

Denegari non debet ius iuftè deprecantibus, tefte Vlpian. in l. 2. de his qui fui vel alieni iuris.

Denotare pro infamare, ignominia notare. Põponius elegãter vfurpauit: Turpia, inquiens, legata, quæ denotandi magis legatarij gratia fcribũtur, odio fcribentis pro nõ fcriptis habentur, l. turpia. D. de legat. 1.

Denvntiare teftimoniũ alicui, vet' locutio, quæ, ad teftimoniũ dicẽdũ vocare aliquẽ fignificat, l. 4. & l. 19. D. de teftib. l. 6. D. ad leg. Iul. repet. Sic in lege Manilia: Teftibus publicè dũtaxat in res fingulas decẽ denuntiandi poteftatẽ facito. & vide Quint. lib. 5. c. de teftib.

Denvntiare auctori eft eũ in ad rẽ defendendã conuenire, l. 29. §. fi. l. 51. in fi. l. 55. & 56. §. fi præfente. l. 74. §. 1. D. de euict. Inde Denũtiatio pro euictione interpofita, l. 63. D. de euict. Eft & Denuntiatio, iudiciũ præcedens, l. 7. D. de inoffi. tefta. Denuntiare domum, pro ad domum, l. 1. §. 1. D. de lib. agno. Denuntiaffe verò in lege Iulia de adult. qualiter accipiatur, explicat Vlpian. l. 17. D. de adult. fecundum quam l. 2. & l. 39. §. duos. D. eo. tit. intelligẽdæ funt. Eodem modo Denuntiare crimẽ accipimus, in l. 6. C. de accufat. Hinc

Denvntiatvs, cui fit denuntiatio, l. venditor. D. de iudic.

Denvntiatio, criminis delatio, l. 4. D. ad SC. Turp.

Denuntiatio fpecialius, anguftiúfve nomen, quã proteftatio, Alciat. l. deteftatio. nu. 4. D. de verb. fign.

Denũtiatio, ciuilis interpellatio, fiue admonitio olim ob feruabatur: quę debitorib' in perfonã folẽniter fiebat, antè quã conuenirẽtur apud iudicẽ. Siquidẽ agẽs aduerfario huiufcemodi denũtiabat, Talis de adlis mecũ difceptatur'. A qua denũtiatione licet hodie receffum fit, cõdictionis tamẽ nomẽ, pro perfonali retẽtũ eft actione, vt monuit Theoph. in §. appellam'. Inft. de actio.

Denuntiationes in l. 5. D. de pœ. l. 7. & 9. C. quomodo & quãdo iud. & Paul. li. 5. Sent. tit. 5. accipiẽdæ funt interpellationes, quibus ad iudicẽ quis per officiales magiftratus euocatur: C. Harmenop. lib. 1. ὑπομνήσεις vocat.

Denvo, rurfus, vel deintegro, vel (vt Alberi. placuit) tertio loco, l. cũ prior. & ibi glo. D. de diftract. pign. l. 1. C. de erro. calc.

Depactvs Budæo in Forenfib. ex M. Cicerone, qui fe litibus expilcauit. Depactus etiã dicitur turpiter pactus, Vlp. in l. 3. D. de calumnia. Hinc depector, vel, vt aliis magis placet, Depafcifcor, quod eft pactione tranfigo: quod tamen honeftè etiã dici poteft. Cic. lib. 2. de Inuẽtione: Quidam Imperator, cum ab hoftibus circumfideretur, neque effugere vllo modo poffet, depactus eft cũ eo, vt arma & impedimẽta relinqueret, milites educeret. Scribitur etiã, Depectus. Conftant. l. 3. C. Th. de rapt. virg. Si quis nihil cum parẽtibus puellæ ante depectus, inuitam eam rapuerit, &c. Hinc

Depectio, pactũ fignificat, l. 2. C. de abolit. fic enim ibi legendum quidam admonuerunt: nec ineptè.

Dependere, eft præftare, foluere, l. 3. §. 5. in ii. D. de vfur.

Deperditvm intelligitur, quod in rerũ natura effe defiit: deminutũ verò, quod vfucaptũ eft, & ob id de here ditate exiit, l. deperditum. D. de petitione hereditatis.

Deperdita nomina, l. 16. D. de admin. tuto.

De plano, id eft æquo loco, & nõ excelfo: veluti vnde magiftratus in tribunal, quod editiore in loco pofitum erat, confcendebant: Græci interpretes in Bafilicis vertũt, ἐξ ἐπιπέδου, libr. 38. Hinc illæ notæ V. D. P. L. P. hoc eft vnde de plano legi pofsit, l. 1. D. de iis quę in tefta. delent. De plano, id eft abfque cauffæ cognitione, d. l. 9. §. 3. Atq; de plano, & pro tribunali opponuntur, l. 3. §. 6. D. de bo. poff. Si cauffa cognita bonorum poffefsio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neque cauffa cognita bonorũ poffefsio, alibi quam pro tribunali dari poteft. Itẽ l. 2. & 1. D. quis ord. in bo. pof. l. 1. §. 4. D. ad SC. Turpil. l. 18. D. de quæft. l. 9. §. 3. D. de offi. Procof. Senec. de Clem. libr. 1. Hæc tamẽ, inquit, magnanimitas in bona fortuna latiorem locũ habet, meliúfque in tribunali, quam in plano cognofcitur.

De plano, fine libello, l. de fubmerfis. C. de naufr. lib. 11. De hoc vide Bartol. in extrau. ad reprimendum. in verb. de plano, & eundem in l. ne quicquam. D. de

offic.proconf.& clem.ſæpe. de verb.ſigni.

DEPONERE eſt demoliri,& ad aream redigere,& ſolo æquare,l.23.in fi.D.de vſucap.l.8.D. ſi ſeruit. vind.l. 83.§.ſacram.D.de verb.obligat. Hinc Depoſitio ædificij demolitionem ſignificat,l.9.§.item Pomponius. D.quod metus cauſ.Sic etiam Deponere ædificium, deprimere ſignificat,l.6.D.ſi ſeruit. vindicet. l.17. D. de ſeruit.vrban.prædio.

Deponere eſt cuſtodiendam rem dare,tot.titu. D. & C. depoſiti.

DEPOSITIO, vt diximus,demolitioné ædificij ſignificat. Eſt autem μεταφορικῶς, apud Pontificios, amotio facti ſine ſolennitate,c.degradatio.de pœnis.lib.6. & hæc dicitur ſimplex depoſitio, Abbat. Quibus autem ex cauſis fiat depoſitio, docet gloſſa magna in fine capit.t.15.quæſt.8.

DEPOSITVM eſt quod cuſtodiendum alicui datum eſt: dictũ ex eo quod ponitur. vocula enim,de,auget, l.1.D.depoſiti. & hoc conuentionale, vel ex conuentione dici poteſt. Eſt & Depoſitum iudiciale, cùm res ea,de qua controuerſia eſt,apud officium, vel vbi iudex ſtatuerit,deponitur,l.16.in fi.D.depoſit.l.7.§.fi. D.qui ſatiſd.cog.l.7.D.depoſi.& alibi ſæpiſsimè.

Depoſiti ad depoſitum non admittitur compenſatio.l.ſi quis. C. depoſiti. Depoſitũ debet reſtitui heredi non minus, quàm defuncto,l.1.§. ſi pecuniam. l. ſi plures. in princ.D.depoſiti. Depoſitũ eſt furi reſtituendũ. Bald.in titu. de depoſit.& vide ſuprà. Actio depoſiti.

DEPOSITARIVS eſt,apud quem res aliqua deponitur cuſtodienda: & ita ſumitur in authent.Sed iam. C. depoſiti. Et differt à ſequeſtro: quia depoſitarius ad hoc præcisè tenetur, vt depoſitori rem reſtituat, & tenetur maximam diligentiam adhibere: ſed ſequeſter neutri litigantium tenetur præcisè rem reſtituere, ſed indeterminatè illi qui vicerit. Depoſitarius autem non opponit compenſationem deponenti, l.fi.C. de compenſatio l.ſi quis.C.depoſi.cap.2. eodem titulo. item Depoſitarius non poteſt opponere quæſtionem dominij, Bartol.in l.commodate. D.Commoda.l.ſi quis.C.eod.titu. Depoſitarius ſtatim debet cogi vt reſtituat,l.ſi quis vel pecunias.C.depoſiti. Quinimo Depoſitarius ſi vtitur depoſito contra voluntaté domini,vel denegat illud,cómittit furtũ,& condemnatus efficitur infamis, Pannr. in c.1. in 1.not. de depoſ.

DEPORTATI, ij erant quibus Princeps inſulas adnotabat, vel de quibus deportandis ſcribebat. Vide Exilium.

DEPORTATIO, ſpecies erat exilij atrociſsima, cùm ſcilicet quis ita ciuitaté amittebat, vt neruo aut compedibus vinctus, in aliquam nauim imponeretur, & ſeruis publicis, vt eum in inſulam certam transferrent traderetur. Hinc ἀπόλιδες & ad peregrinitatem redigi dicebantur,l.17.D.de pœn.l.10.§.ſed ſi per.D.de in ius vocan.l.1.§.in quibus.D.de legat.libr.3.Atque hoc inde natũ eſſe videtur Turnebo, quod Senatus cenſuit milites eos qui ex Cannenſi acie refugerant,ex Italia in Siciliam eſſe deportandos,nec antè inde reportandos in Italiam, quàm Pœnus Italia depulſus eſſet. Deportatio autem ſucceſsit in locum interdictionis ignis & aquæ,l.3.D.ad leg.Iul.pecul.l.2.§.1.D.de pœnis.Nouel.de iis qui nupt.ite.Conſtit.22.Deportatio autem dicitur,quaſi portatio de eo iure,quod quis in ciuitate habuit, ad exilium perpetuum: adnotata illi prouincia,vbi manendum ſit, l.inter pœnas.D. de interd.& relegat. Libertatem interim non adimebat: ideóq; media cenſebatur capitis deminutio. Inſtit.de cap.demin.§.minor, ſiue media.& l.vlt.D.eo.tit.

Deportatio à relegatione ſic differebat: deportatio in perpetuum damnabat: relegatio,aliàs in perpetuum, aliàs ad tempus.Item,deportatio adimebat ciuitatem Romanam: relegatio non æquè.Itémq; deportatus amittebat bona: relegatus minimè,l.relegatorum.§.hęc eſt differentia.& §.ſequenti.D. de interdictis & relegatis. Addam deportationé eſſe, cum ei qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur pœnæ locus: relegationem,cum quis exire fines patriæ iubetur.

DEPRECATIO,de qua Tryphoninus l.tres tutores.in princ.D.de admi. tut.l.auxilium. D. de minor. eſt, vt definit M.Cicero,in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.

DEPRECIATVS, in l.27. §. ceterum.D. ad leg.Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciata facta ſunt.& Tertulliano lib.4.aduerſus Marcioné: accipere debemus pro vili facto, & nullo pretio digno.Lexicon B. Germani ad Lutetiam Pariſiorum,vertit depreciatos ἠλαττωμένους, quaſi pretio imminutos dicas.

DEPRIMERE vitem, in l. ſi vitem. 22. D. quod vi aut clàm.dicitur,qui eam in terram deductam defodit,vt anno inſequenti renouetur.Si vité meam, inquit Venuleius, ex fundo meo in fundum tuum depreſſeris, eáque in fundo tuo coaluerit, vtile eſt interdictum. Fl.Pand.deprehenderis legunt, ſed corruptè, cum in manuſcripto exemplari, Depreſſeris,exponatur,Propagaueris.Cato de re ruſtica cap.3. Arbores facito vti bene maritæ ſint,vitéſque vti ſatis multæ afferantur, & ſicubi opus erit,de arbore deiiciãtur, & in terram deprimantur, &c.

DEPRESSA nauis, pro ſubmerſa,l. ſi nauis aduerſa. & l.cum depreſſa.D.ad l.Rhod.de iactu.

DEPREHENDERE aliquem,eſt quod barbari dicunt, capere in ipſo facto, ita vt nec fugere, nec inficiari poſsit: vt deprehendi in adulterio, l.palàm. §. quæ in adulterio.D.de ritu nupt.

DEPROPERARE, vt apud Plaut.pro valde properare, in l.vnica.in fi. de oper.nou.nunc.& l.2.§.ſed quia diuinæ.de vet.iur.enucl.

DEPVGNARE feram quæ regioni nocet, l.1.§.5. D. de poſtul. pro interimeré, vel expugnare: quamuis eo in loco ſunt qui expugnare legant. ibidem, Depugnare cũ feris vel beſtiis, pro pugnare.ité l.is qui.D. de accuſ.

DEPVTATI, in l.fin.C.de ſeruis fugit.à Iuliano Patritio Nouel.85.ſtatuti numerorum, milites ſunt, annonas ferétes ex publico, qui numeri cuiuſque militum arma procurabant: aliàs fabricenſes deputati dicuntur,ſicque in Notitia Rom.imperij legũtur. Deputati ſcholæ agétium in rebus, & deputati domeſticorum, & deputati equitũ & peditum. Planè Leo Imp. in libel.de bellico adparatu ait, Qui antiquis temporibus δεποτάτοι,ſuis temporibus σκρίβωνες dicebantur. Sic Deputati ſacræ veſtis,l.7.C.de palat.ſacr.largit.

DERECTARII, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo, id eſt qui malis artibus ſcandũt in aliena cœnacula,aperiũt feneſtras hamis,vncinis,vel qua alia ratione (vnde etiã apertularij dicuntur) atque ita introeunt furãdi animo.Gloſſę veteres,referente Cuiacio: Derectarius, [illegible]. Turn.Aduerſ.lib.9.cap.17. Diætarios etiam vocari ſcribit,quòd cœnaculum diæta etiã non malè vocari poſsit, cum in diæta ſit. eorum enim eſt diæta qui in cœnaculis habitãt: ſed illud potius videri. His abſimiles non ſunt parietum aut forũ effractores l.1.& 2.D.de effract.qui & θυρεπανοίκται, & [illegible] dicũtur in gloſsis, de quib᷑ Iul.Firmicus Matheſeos 6. Horũ meminit l.7.D.de extraord. crimi.vbi,e, pro i, vt olim apud veteres,ponitur.Directarios vocat Paulus lib.5.Sentent.tit.4.

pro Derelicto habetur,quod dominus ea mente abiicit, vt in numero rerũ ſuarũ eſſe nolit &c. l.36.D. de ſtip. ſeruo.§.pe.Inſtit. de rer.diuiſ.quo loquendi genere & Cicero libr.1.epiſt. 8. ad Atticum vſus eſt.Imp.Iuſtinianus Nouell.22.

Derelictum videri non potest quod salutis caussa interim dimissum est, l.21.§.1.D.de acq.posses.

Derelinquere iniuriam, id est, abolere. Institu. de iniuriis.§.fi. Et ideo si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit, postea ex pœnitētia remissam Iniuriā nō poterit recolere.

DERELICTVM dicitur illud, quod caret possessore, vel quod in nullius est possessione, vt Institut. de re. diui.§.hoc amplius.circa fin.& vide D.pro derelicto. Et vide §.qua ratione. Instit. de rer.diuis. Authen. de nupt.§.sed multo.C.de infant.expos.l.2. & pro derelicto,per totum. Quo distet derelictum à deperdito, indicat Iauol.in l.interdum.D.de adquir.posses.

DETORQVERE sententiam, pro improbare, seu opinionem consutare, apud Vlpian. in l. sed an vltrò. de negot.gest.D.

DERISORIVM magis, quàm vtile legatū, apud Vlpia. in l.si domus.71.de leg.1.quod deridēdi magis, quam vtilitatis gratia sit legatum.

DEROGATVR legi, cum pars detrahitur, l.102. D. de verbo.sig.putà prima. Vlpianus epitome titu.1.& vide Infrà in tractatu legum. derogare enim, ait Festus, detrahere est. Abrogatur verò, cum prorsus tollitur.

DESCENDERE, pro nasci, oriri, tum apud Vlpia. tum ceteros. Hinc à nobis nati descendentiū nomine veniunt, qui cum ascendentibus rectā lineā cōstituunt: de qua vulgatum illud, Nullos ascendentes inter se posse connubium contrahere. Quare si Adam hodie superstes esset, nō posset ducere vxorem. per glos.in l. nuptiæ. D.de ritu nupt. Instit.de nupt.§.inter eas.

DESCRIPTIO fit adscripto collatorū nomine & collationis modo, l.1.C.de apoch.public.libr.10. A Græcis appellatur ἀπογραφή, Lucæ c.2.de CHRISTI natiuitate loquenti.

Descriptio bonorum, quomodo licitè fiat, Bart.pulchrè tradit in l.mandatum.D.de requir.reis.in l.defensionis.C.de iur.fisc.lib.10.

Descriptio, subnotatio, adscriptio, cognitio, dispunctio rationum, instrumētorúmve, differunt. Describimus ea quorum exemplum accipimus. Subnotamus, cùm quasi inuētariū conficimus, l.fi.C.de bon.aucto.iudi. pos. Adscribimúsq;, quot corpora instrumētorū sint, & de qua re. Cognoscimus, cùm ea legimus atque relegimus: qui enim rationes recognuscit, verū est eum ipsas cognoscere: sicut qui reddit, dat: qui repetit, petit. Bart. in Rubr.solut.matri. Dispungit rationes, qui data & accepta confert, excutítque & examinat. Vnde & dispunctio, pro diligenti percōtatione, & examinatione accipitur, l.si statulib.pœnæ.in fi.D.de statulib.

DESERERE propriè militū est, qui relinquunt locum in acie, aut sine comitatu discedunt ex castris. Hinc desertor, & desertio, de quibus sæpe in libr.D. Bart.an idem Desero & Derelinquo significent, excutit in l. qui agros. C.de omni agro deserto. Deserere accusationem, actionémve dicitur, qui in totum ab accusatione destitit, eámq; reliquit, modo sine fraude aduersarij id fecerit, l.21.D.de inoffic.testa.l.10.D.de iudic.l.6.§. qui iudicij.D. de decur. Sic Deserere vadimonium dicitur, qui se ad vadimonium & condictum diem non sistit. Vide VAS.

DESERTA promisio, contempta & nō obseruata, l.4.§.2.D.si quis cautionib. Quæsitum est an posit conueniri ne vlla exceptio in promissione deserta iudicio sistendi caussa facta obiiciatur. Contemptam vocat Paulus l.si duo.D.eo.

Desertam caussam Iureconsulti cōposita voce Eremodicium vocant, l.& si sine dolo. D. de minoribus.l. cum quærebatur.D.iudicat. solui. Item l.prosperandum. C. de iudic. Dicitur autem deserta caussa, cum altera parte absente fertur sententia. Hinc prouerbiali schemate, Vincere deserta caussa, est vincere nullo contrà pugnante.

DESERTOR miles est (inquit Modestinus) qui per prolixum tempus vagatus, reducitur, l.desertorē.§.3. & l.4.§.pen.& l.5.D. de re milita. Ab effectu. Quintilia.lib.7.cap.7.

Desertor accusationis, in priuatis criminibus, punitur arbitrio iudicis, pro qualitate admissi, l.si quis repetere.§.si stellionat⁹.& l.& in priuatis.D.ad S C. Turp.

DESIDERO, præter notā significatione, notat & deficere. In quo sensu accepit iurisconf.in tit.Si libert.Ingenu.esse dic.l.quoties.Siue officiū, inquit, desideretur, id est, deficiat in eo, qui debet obsequi & obtēperare.

Desiderare est in iure aliquid postulare, & (vt vulgò loquimur) requirere, l.3.§.solent. D. de tabulis exhib.l.30.D.de pcurato.l.32.D. de adopt. & alibi sæpissime. Desiderare interdictum, id est, à prætore petere, l.40. D.de procurato. Et Desiderare præiudicium, l.vlt. D.si libert.inge.esse dica. Et, Desiderare per interdictum, l.1.§.1.D.de ventr.inspic. Desiderare actionem, l.si verò plures.§. hæc actio. D. de iis qui deiec. vel effud. id est, postulare, & requirere, vt innuit verbum ibidem subiectum. quod fefellit Oldendorpium. Hinc

DESIDERIA, pro libellis supplicibus, postulationibus, & precibus, & (vt nunc pragmaticorum vulgus loquitur) Requestis, l.4.§.ingressus.& l.9.§. obseruare.D.de offic.procons.l.1.D.de postul.l.15.D.de offi. præsid. l.15. D. de in ius. vocan. Sueton. in Augusto cap.53. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quendam loco corripuerit, quòd sic sibi libellū porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem.

DESIDERATI milites, secundum consuetudinem deperditi, vel qui perierunt: vel secundum rationem, vt Valturius refert, quòd absentium rerum, necdum inuentarum, sit desiderium.

DESIGNATORES Græci βραβευτὰς appellant, l.athletas.D.de his qui not.infam. sunt arbitri certaminum.

Designatores, inquit, Vlpian. quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicrā non facere Celsus probat: quia ministerium non artem ludicram exerceant. Et sane locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Aliàs Designator sumitur pro eo qui præest ludis funebribus, designátque quid & quo modo, & quo ordine quidq; sit agēdum, quæque ornamenta sint adhibenda. Hinc Horat. Epist.libr.1.epist.7.

-dum ficus prima calórque Designatorē decorat lictoribus atris. hi enim lictoribus atratis stipati incedebant.

DESIGNATVS, id est, electus, l.Barbarius. D. de offic. præto.

DESINERE abesse res tunc videtur, cùm sic rediit in potestatem, ne amittere eius possessionem possimus ob hoc, quòd furto primùm subtracta est, l.mulieris. 13.D.de verborum signifi.

Desinere, perpetuam desinentiam sonat, l.fi.§. quod inquit.D.de adsig.lib.

DESIISSE nō videtur, quod nec incepit, l.96.de cōdi. & demonst. Desinere tamen pertinere vsumfructum, quod ad stipulationem, quā cauet fructuarius se restituturū rem, cū vsusfructus ad eum pertinere desinet, accipim⁹, etiā si nec cœperit pertinere, quāuis legatus esset, l.1.in princ.& l.3.§.1.D.vsufru.quemadmo.caue.

Desiit dolo possidere, quæ sunt prætoris verba, sic accipere debemus, inquit Vlpianus, desiit habere facultatem restituendi, l.1.D.quod legator.

DESISTERE à lite contestata is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum, vt ait Vlpianus l. destitisse. D. de minoribus. Desistere enim est de negotio abstinere, quod calumniandi animo instituerat. Destitisse etiam in S C. Turpil.cum dicimus, qui in totum agendi, accusandíve animum deposuit, l.6. D.

ad S C. Turpil. Destitisse & is existimatur, qui post intentatum crimẽ adulterij accusatam duxit vxorem, l.40.in fi.D.de adult.

DESPERATI homines, idoneis auctoribus sunt, de quibus nulla est spes. Nostri Interpretes absolutè vsurpant, pro consciscentibus sibi mortem: de quorum bonis C.& D.tractant vulgati tituli, Azo in Summa.

DESPERATIO, ægritudo sine vlla rerum meliorum expectatione, Cicero auctor 4.Tuscul. Vide l.voica. D.de port.quæ lib.dam.conced.

DESPONDERE, & spondere hoc differunt: despondet qui puellam petit: spondet à quo petitur: vt ait Donatus in Terentium in Adelph.

— M.Quin iam virginem
Despondi, res composita est·fiunt nuptiæ.

& vide l.7.& l.miles.11.§.7. D. de adult. Propriè ergo filiæ pater dicitur spondere: adolescẽtis verò despondere. Cicer.libr.de Orat.1.Cum ædilitatem P.Crassus peteret, cúmque maior natu, & iam Consularis Sergius affectaretur, quod Crassi filiam C. filio suo despõdisset. Aliter tamẽ videtur Varro lib.5.sensisse. Qui spoponderat filiam, inquit, despondisse dicebatur, quod de sponte eius, id est voluntate exierat. Vide Sponsalia.

DESPONSATA, destinata, denominata, idem sunt.D. de adulter.l.qui pupillam indicauit.

DESPONSVM, pro destinato posuit M. Cicero in responsis Aruspi.

DESTINARE desinire sonat, l.94.D.de verb.sig. Alioquin si cum destinare genus & modum vellet, nó fecit: nihil stipulatus videtur. Aliàs est quod petis attingere & prendere. Cæsar de bello Gall.lib.7.Nã iiqueis falces auertebant, quas cum destinauerant, tormenta retrorsum reducebant.

DESTINATA, vel parata ad rem aliquam, factum, vel rei qualitatem, non habentur pro absolutis.

Destinatum habere, pro deliberare, apud Tryphon. in fi.l.tres tutores. D. de administ. tut. Pro deputare & assignare Pomp.vsurpauit in l.quod in rerum.de leg. 1.quam fundo Titiano destinaret.& paulò post: Cum nostra destinatione fundorũ nomina & domus, non natura constituantur. Vlpian.vsurpauit pro parare, & constituere, cum ait: Aut si destinet domiciliũ transferre alter eorum, in l.cum hi.§. caussæ. D. de transa. Idẽ in l.inde Neratius.ad leg. Aquili. De quo, inquit, quæstionem habere destinaueram.

DESTITVARE dicitur qui quod promisit non præstat, vt qui promissam pecuniam non soluit. Cicer.in Philipp: Quid? eundem in septemuiratu nonne destituisti? &c. Item in ea pro Quintio: Destitutione ea perculsus Quintius, à Scapulis pauculos dies aufert.

DESTITVI dicitur testamentum, cum ex eo nullus heres existit, l.in quantitate.73.D.ad leg.Falc.§.3.Inst.eo. quia non adita ex testamento hereditate, nihil in testamento relictum valet, l.eam quam. C.de testam.

DESTITVTVS spoliatum significat, c.frequens.§.pen. in fin.D.de restit.spol.in 6.c.fi.de sortilegiis.

DESTRINGI in plures aduersarios, l.28.§.fi.D.de pecul.ex quo delibata est l.2.D.de exercit.pro distrahi.& in l.3.D.de adim.leg.tametsi codices varient. Hinc

DESTRICTA, l.15.D.de arbit. Licet autem prætor destrictè edicat sententiam se arbitrũ dicere coacturum. Sic l.7.§.quæsitum.D.de minoribus, & apud Tertullian.sæpissimè.

Destrictio, l.16.§.1. D. de arb. & apud Cassiodorum in lib. Varia.aliquotiens. Vide Districtua.

DESVETVDO, & Consuetudo differunt secundum Bartol.in l.de quibus.D. de legi. super verbo Desuetudinem. Nam consuetudo est, quando fit contra legem per ipsam consuetudinem: sed desuetudo est, quando non vtimur aliqua lege in iure posita. De hoc no.in procemio Institut.in fin.& in gl. preal.

DESVLTOR in l.20.D.de præscrip.verb. Si tibi equos venales experiendos dedero, vt si in triduo displicuissent redderes, túque desultor in his curreris, & viceris, &c. Desultor autem dictus est in sacris certaminibus, auctore Isidoro lib.18.ca.39.qui cùm ad finẽ cursus venisset, desiliebat, & de equo in equum transiliebat. Hunc scitè Manilius tribus versibus depingit:

Nec non alterno desultor sidere dorso,
Quadrupedum & stabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos: ludet per terga volantum.

DETEGERE, patefacere, Paulus de condict.indeb.l.in summa.§.1. Sin autem euidens calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, & repetitio dabitur. Hoc Pauli dictum meritò Baldus effert, memoríque mẽte tenendum exclamat. Nam hoc, tametsi transactio stricti iuris habetur, mox aperto dolo corruit. Vnde Detecta fraus, Detecta coniuratio.

DETENTATIO, est insistentia corporalis, non dominij caussa, sed ratione alterius effectus vel iuris, quod ei debetur. Vnde plures fundum detinere possunt ad consequendum effectum eis debitum: & si spoliẽtur, vel turbentur, interdicta eis dantur, non tamen aliter, quàm ratione iuris quod habent, non ratione rei quæ detinetur. Ita pulchrè declarat Zas. in l.possideri. §.ex contrario.D.de acquir.posses.

DETERMINARE, pro certò exprimere, definire, seu describere, accipitur in l.fi.D.de iust.& iur. Quem locũ, inquit Paulus, determinare hoc modo possumus.

DETERIOR statio, nauigationísque iter deterius fieri dicitur, si vsus eius corrumpatur, vel quoquo modo impediatur, vt difficilior cursus, aut minor, aut rapacior fiat, aut in totũ auferatur, l.1.§.1. & §. deteriorem. D.de fluminibus.

Deteriorem viam fieri in interdicto de via publica, accipimus, si vsus eius ad commeandum, id est, eundum agendum, corrumpatur, l.2.§.ait prætor.& §.deteriorem. D.ne quid in loc.publ.

Deteriorem caussam facit vsuarij proprietarius, etiam in meliorem statũ re commutata, l.fi.D. de vsu, & habit. Deteriorem seruum facit, qui fugam suaserit, aut furtum, quíque alios mores corpúsve corruperit, l.1.§.fi. D.de seruo corrup.Paul.libr.1.Sent.tit.13. Deteriores res fieri dicũtur, quæ depretiantur. Deterius ius prædij fit, amissis non vtendo seruitutibus, l.6.l.7. D. de fund.do.

Deteriores etiã sunt, qui detrahendo aliorũ vitam corrumpunt, & substantias diripiunt, c.deteriores.16. q.1.

DETESTARI, est absenti denunciare, testibus adhibitis, ex l.subsignatum.§.2.D.de verbo. signific.& l.seq. Aliter autem detestari est facta alicuius abrenunciare, spernere, vel abominari, seu nõ approbare: vel est exarare, vel describere res aliquas, & eas, quæ, quales, & quantæ sunt, scripto comprehendere, vt D.l.prælieg. Hinc

DETESTATVM, testatione denuntiatum, l.39.§.2.D.de verb.sign. Et

DETESTATIO, est denũtiatio facta cum testatione, vt scribit Vlpia.in l. detestatio. D.de verb.sign. Detestatio etiã, auctore Festo li.13.dicebatur, cum Deus testis in deteriorem partem vocabatur. Inuenitur & apud Gellium, Detestatio sacrorum lib.7.cap.27.

DETINERE, p occupare: atq; etiã de eo dici volũt, qui possidet bona fide, p text.l. apud antiquos.C.de furt.

DETRAHERE legatis, est deminuere, l.fi.D.de adim.le.

DETRACTOR est nó solũ qui detrahit, sed & q detrahentes audit, c.ex merito.6.q.1.& c.non solùm.11.q.3.

DETRECTARE, est deuitare, fugitare, auersari & subterfugere, l.qui cum uno.D.de re milit. Vnde dicitur eum detrectatione, vel sine detrectatione quispiam abesse, qui occasionem quæsierit, vel non quæsierit,

caussæ

caussæ dictionis euitandę, in l. si maritus. §. legis Iuliæ. D. ad legem Iuliam, de adulte. Nequis inter eos referat eum, qui tum sine detrectatione Reip. caussa abest.

DETRIMENTVM, à detritu, quòd ea quæ trita, minoris pretij. Intertrimentum ab eo quòd duo, quæ inter se trita, & deminuta. Varro libr. 4. Ling. Lat. & in c. 2. de constitu.

DETRVDERE, l. 4. §. 16. D. de vsucap. pro vi depellere sumitur: Nec de via quis, id est mero iure depellitur. Hoc verbo vtebantur Prætores in interdicto, Vnde vi. M. Cicer. in orat. pro A. Cecinna: Eum, inquit, detrudi intelligimus cui manus afferantur. Necesse est, ait, si ad verbum rem volumus attingere, neminem statui detrusum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur. At Deiectus is est, qui in inferiorem locum de superiore præcipitatus vel motus est, vt idem eodem loco dicit.

Detrudi in monasterium, cap. si quis Episcopus. 50. distinct.

DETRVSVM, Impp. in l. quicunque residentibus. C. de episcop. & cler. intelligunt, quem idonei auctores Exauctoratum, Canonistæ crebrius Depositum appellant: quibus & detrudi in monasterium, perpetuò illi includi est, pœnitentiæ, vt aiunt, agendæ caussa, ob perpetrata crimina, maximè publica, siue, vt ipsi loquuntur, notoria, populúmque Dei offendentia.

DETVRBARE, est possessione deiicere.

DEVERTICVLVM fluminis, l. 45. D. de vsucap. Vel si quis, quod in fluminis publici deuerticulo solus pluribus annis piscatus sit. Locus erat in quem fluminis aqua diuertebatur. Sic l. 7. D. de diuers. & temp. præscrip. & apud I. Frontinum lib. de Aquæductib.

DEVESTIRE, feudalium placitorum conditoribus auferre possessionem est, siue ea prius Infeudationis nomine tradita sit, siue quo alio ciuili iure acquisita. in principio tituli 7. de nat. feud. Apuleius libro 3. pro veste exuere vsurpauit. Huius contrarium est Inuestire, lib. feud. 1. tit. 7. Si princeps inuestierit Capitaneos suos de aliquo feudo, non possit eos deuestire sine culpa. pro quanuis possessionem adimere.

DEVIRGINATA ancilla, l. fi. D. de offic. præsid. dicitur, cui vitio oblato, virginitas erepta fuit. Eodē verbo vsus est Hieronymus in libr. de Monogam. Epistol. 25. & Petronius Arbiter: Cur, ait, non deuirginatur Panichidis nostra.

DEVOLVI an sit directum, vel obliquum disces ex l. 2. & ibi glo. D. de adm. leg. l. si infanti. C. de iur. delib. Barto. l. centurio. D. de vulg. & pup. subst.

DEVOLVTÆ res, l. 1. C. de bon. matern.

Deuolutum feudum, quasi retrò deuolutum.

DEVOTI, qui professi vulgò vocantur. Religiosus & & deuotus olim in malam partem solùm, scilicet pro diro, & execrando, at hodie solùm in bonam. Alci. in Rubr. de verborum significat. Deuoti apud Gallos quinam essent, & quæ eorum fuerit conditio, vide apud Cæsar. sub fin. lib. 3. Comm. de bel. Gall.

Deuotæ gentes, quæ olim Romano populo parebant, l. alligatis. C. de vectig. & commis.

DEVS appellatur à Græcis Θεός, vt est ἀκατάληπτος: ita nec eius virtutes, καὶ δυνάμεις mente concipi, lingua, scriptisve exprimi possunt. Huius vocis tractationem Theologis relinquo. Deo & iustitia nihil malus est, sine quibus nihil commodè geri potest. Nouell. de heredibus. in prin. Constit. 164. quam Tiberij esse ibidem admonet Scrimgerus in Gręco exemplari. Bene autem vniuersa geruntur, & competenter, si rei principium fiat decens & amabile Deo. Nouell. quom. oport. Episcop. §. sancimus igitur. Constitut. 6. Omnia igitur sunt ita sancienda, ne Deo debitus honor detrahatur. Nouel. vt sine vllo impedimēto. §. hęc igitur Lex ad tuendam. Cōstit. 94. Omnes enim legislationes bonæ ex Deo pendere, ac eō respicere debēt: hoc est, Deus sit earū principium simul, & medium, atque finis. Nouel. de mulieribus fide hæretic. in prin. Constitut. 109. Execrabilia verba, & iuramēta blasphema in Deum vltimo supplicio sunt punienda. Nouel. vt qui contra naturam luxurian. §. insuper quia vltra. Constit. 77. Sed enim omnes sunt cohortandi, vt Dei timorem in animo concipiant, & eius implorent benignitatem, Nouell. vt qui contra naturam luxuriant. in princ. Constitutio. 77. Deus solus, & ad imitationem eius Imperator, cum reliquis magistratibus, gubernare potest inuitas & vndique perplexas humanarum rerum conditiones, Nouell. vt omnes prouin. Magistrat. §. hanc nos legem. Const. 68.

DEVNX, inquit Varro libr. 4. Ling. Lati. à duodecim dempta vncia. Sic duæ partes ex tribus cum quarta, hoc est, vnciæ vndecim, vt ait Theoph. §. 8. Institut. de hered. institut.

DEXTANS, inquit Varro loco supracitato, dempto sextante. Sic duæ partes è tribus cum sexta, vncię decem. vt scribit Theophi. ibidem.

D I.

Διάβατροι sunt stationarij cohortales, & officiales præsidum, vel consularium correctorum, Iac. Cuiacius ad l. 1. C. de cohor. lib. 12. Alias Diabathra muliebria sunt calceamenta, quorum meminit Varro lib. 6. de Ling. Latina.

DIACATOCHI, in l. 1. C. TH. auctore Cuiacio ad l. 7. lib. 11. Cod. de omni agro des. sunt possessores qui canonem debent fisco. Hinc

DIACATOCHIA, in l. quicunque. C. de omni agr. desert. lib. 11. hoc est possessionis ius, & titulus.

DIACONVS, id est, minister in ecclesia: & qui sint diaconi. not. in ca. diaconi. 93. distinct.

DIACONISSÆ, Nouel. 3. de cleric. Const. viduæ anus erant quædam, quibus pauperū & carcere vinctorum cura, & pleraque alia pietatis officia commendabātur: quod etiam fateri conatus est vel Lucianus in Peregrino. Eorū verò ætas definitur Nouel. 6. circiter 50. annorum: cum tamen postea Nouel. 123. sufficere existimauerit annos 40. At l. nulla Cod. de episc. & cler. nulla nisi emensis 50. annis, secundum pręceptū Apostoli, ad diaconissarum consortium transferebatur.

DIACONATVS est dignitas, c. post acceptum. 93. dist.

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν, incisa, siue incilia, id est, aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua posit, l. pen. D. de extraord. crimi. Commata etiam & diacopi qui in aggeribus fiunt.

DIÆTA in ædibus, pro cœnaculis, l. 13. §. sed si ædium. D. de vsufr. & alibi sæpè. In hortis verò habitationem significat, amœnitatis, & voluptatis caussa extructam, l. 43. §. 1. D. de leg. 1. & l. 13. §. fi. D. de vsufr.

Diætæ, hypocausta, l. 55. §. lignis. D. de leg. 3.

DIÆTARII serui, l. 12. §. idem respōdit. D. de instr. leg. [illegible]e Atriensis, & seruus atriensis.

Diætarij, qui in nauibus custodiæ caussa præponuntur, l. 1. §. & sunt quidam. D. nau. cau. stab. Alias ναυφύλακες dicuntur.

DIARIVM, quotidianus victus, Vlpiano l. 21. D. de supel. legat. Diariis, inquit, vel cibariis relictis, neq; habitationem, neque vestiationem deberi palam est.

DIATRETVS calix, genus videtur poculi cælati tornatilis, à verbo διατρεῖν, id est torno laboro. Iurisconsf. ad l. Aquil. l. si seruus. Si calicem, inquit, diatretum faciendum dedisti, si quidem imperitia fregerit, damni iniuria tenebitur. Effertur nonnunquam genere neutro, vt apud Mart. lib. 11. epigr. 67. *O quantum diatreta valent.*

DIATRETARII, qui tornata opera faciunt, l. 1. D. de excusat. artific. libr. Cod. 10. Possunt etiā Diatrocharij dici, quòd rotas, pilásque ligneas, faciunt, & carros.

nam idipsum significat τροχὸς. Inde τροχοποιεῖν verbũ. Alc.C.de excus.artif.lib.10. Alij accipiunt eos qui ex margaritis & gemmis calices perforant: cuiusmodi illud est ex Verrina 6. Erat, inquit, vas vinariũ, ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo. Vide Cæl.Rhodig.lib.22.cap.26.

DIAVLVS, duorum stadiorũ spatium. Stadium enim, vt Hieronymo placet, pedes in longitudinem sexcentos habet, diaulus mille ducẽtos, milliarium stadia octo, dolichus stadia duodecim. Vitruuius libr.5. In palæstris, inquit, peristylia quadrata, siue oblonga ita sunt facienda, vti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitum, quam Græci vocant δίαυλον.

DICA, δίκη, iudiciorum dea & præses: quandoque pro iure sumitur, sæpius pro actione. Terent. in Phormione: Eo vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam. M.Cic. Verrina 4. Scribitur Heraclio dica. Idem tamen δίκας abusiuè pro δικαστὰς posuit in eadem oratione. Id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. Vide Budæũ in prioribus.

DICIS CAVSSA, & Dicis imo, Varro lib.5. Ling.Lat. antiquas esse locutiones scribit, deductas ab eadem origine qua verbum dico. Atque hinc conijcit Hotomanus Dicis casum à recto Dex declinatũ, vt sit Dex dicis, à Dico, vt iudex iudicis à iudico, & index indicis, ab indico. Nã si iuncto verbo iudex, auctore Varrone, dicitur qui ius dicit: verisimile est voce simplici similiter eum qui dicit dicẽ appellatũ. Quin cũ manipuli Castrenses eidem dicerentur dices, perspicuum est dex fuisse singularis numeri, vt iudex, index Sosipater dicis nomen indeclinabile esse vult, vt affatim, sponte, nequam, ergo, & huiusmodi. Dicis caussa autem nihil aliud est, quàm leuiter, defunctoriè, & vtcunque, Græcis, ἀφοσιώσεως χάριν, vt vsurpauit Modestin.l.13.D.de excus.tut. vel ἕνεκεν ἀφοσιώσεως. tractũmq; est, vt vult Turnebus, ab his, quæ vt religione defungamur, vtcunque facimus, cum simulata olim in ea pro veris haberentur, & qualiacunque fere pro optimis dicarentur: vultque dictum, tanquam dicationis caussa. Qui igitur ad dolum tegendum colore quæsito, magis quàm ex animo aliquid agit, quo se fecisse dicere posit, quod factum noliet, quique apud iurisconsl. lusoriè, perfusoriè, transtatitiè, defunctoriè munere fungi, aut quid agere dicitur, is apud vetustiores, Dicis imo, & Dicis caussa facere dicebatur. Ilius exẽpla non suppetunt, huius plurima. Varro eod. lib. Dicis caussa fiebant quædam neq; item facta, neque item dicta semper. Cicer. in Orat. pro Muræna: Sed anne tu, dicis caussa, vindicaueris? Et in Verrem: Artagatho imperat vt aliquid illis, quorum argentũ fuerat, nummorum dicis caussa daret. Sic l.1. D. ad Syll. Vlpian. Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo. nam si finxerit quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit. Dicis gratia ibi exponit Hotom. propter eum qui aderat, ac dicere poterat seruum conatum esse suum dominum defendere. Sic Caius l.4.D. Commod. & Plin. lib.37. cap.2. In Lexico B.Germani ad vrb. vertitur νόμου χάριν, λόγου χάριν.

DICERE significat adfirmare, l.18. D. de ædil. edicto. Ceterùm, quod venditor dicit, vt commendet, accipiendum est quod ad præstationẽ adtinet, quanti neque dictũ neque promissum, l.1.D. de dolo mal. Cicero 3. Offic. Sin autem dictum non omne præstandum est, quod dictum non est. Dicere, pro suadere, vel consulere, c. iam nunc. 28. q.1.

Dicere dotem in antiquorũ libris, est certis verbis, nulla interrogatione vel stipulatione præcedente, polliceri dotem: cuiusmodi dictione has duntaxat personas, mulierem videlicet debitorẽmque eius, parentem item virilis sexus obligari olim potuisse scribunt Vlpianus tit.6. Gaius libr.2.c.9. quibus solis dotis dictionem tribui animaduertere est l.fin. C. The. de incest. nupt. Terent. Heautonti. act.5. scena.1. Hinc Dictio dotis quæ à promissione separatur l.fin. C. Theod. de dotibus. Vlpiano Inst.tit.6. & 11. Promittere enim dotem, cum stipulatione est.

Dicere inofficiosum testamentum, est arguere & accusare & allegare, quare exheredari, præteririve non debuerit, l.3. D. de inoffic. testam. Item docere se immerentem, & ideo indignè præteritum, vel etiam, exheredatione sum motum, l.5. eodem tit. Pro eodem, dicere de inofficioso, apud Scæuol. l.20. D. eod. Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur filius, &c. Sic & alibi sæpissime. Eodem modo

Dicere ruptum, irritum, falsum testamentũ, l.8.§. si quis. D. de inoffi. testa. l.5. D. de pet. hered.

Dicere ius, est, cùm iudex de iure & æquo faciendo sententiam fert, ac promulgat. Hinc Dicere sentẽtiam existimatur arbiter, cum ea mente quid pronunciat, vt secundum id discedere litigatores à tota controuersia velit, vt tradit Paulus l. qualem. D. de recept.

Dicere legem, est conditionem in contractu apponere: nam lex contractus appellatur pactum in principali negotio appositum. Vlpian. in l. quo tutela. 73. D. de reg. iur. Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alij cauere potest. Sic in l. legem. C. de pact. l.1. C. de pact. conuent.

Dicere multã pro infligere, & irrogare, l.10. D. de iudic. l.10. D. de custo. reo. vide Multam dicere.

Dicere vindicias, pro dare & adiudicare l. 2. §. initium. D. de orig. iur. & apud Liuium libr.3. Inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat, cum iniustæ vindiciæ dicerentur. At in titu. D. si mens. fal. mod. dix. renuntiare dicitur.

DICTVM, & promissum in venditione separantur. Dictum, quod verbo tenus pronuntiatum est, nudóque sermone finitur: Promissum verò & ad nudam pollicitationem, & ad sponsionem pertinet, l.8. l.19. §.1. D. de ædil. edi.

DICTA FACTA, eleganti combinatione dicimus, significantes omnem prorsus rem gestã inter aliquos.

DICTIO dotis, vide Dicere dotem. Et

Dictio testimonij, id est ius dicẽdi testimonij: vt factio testamenti, quod suo loco exponitur. Terentius in Phormione: *Seruum hominem caussam orare leges non sinunt. Neque testimonij dictio est.*

DICTARE actionem, Paulus in l. non distinguemus. §. illud in principio. D. de recept. arbitr. eodem sensu, quo Terentius Impingere dicam, dixit. Idem in l. si seruus depositus. in fi. D. de nox. action. Iudicium dictare vocat. Tranquillus, Intendere formulam dixit: vulgò nuncupamus, Instituere actionem. Vlpian. l.1. D. de edendo: Qua quisque actione agere volet, eam edere debet, vt proinde sciat reus, vtrum cedere, an contendere vltra debeat. Edere etiam est describendi copiam facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare. Eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit. Porrò dictata dicuntur, quæ alio præeunte verba scribi consueuere: (Barbari, pronunciare ad pennam dicunt) ita & quæ natura nobis excipientibus suggerit, dictare dicitur. Testis est Catanæus, doctissimus grammaticus, qui dictare apud Plinium lib. Epist.8. exponit, componere, suggerere: indicátque ex lib.5. Epist. Senecæ colligi posse, quo differat à dicere. Tum dictata sunt, inquit, quæ ludimagister de aliquo auctore pueris tradit interpretamẽta, vt perdiscant, eadémque ipsi pòst paullulum ita reddant, vt tradita sunt: quod & Catanæus Cicero. testimonio probat. Obseruanda autem pulchra metaphora apud Pompo. in l.2. D. de orig. iu. §. nouisai

nouissimè. Nam sicut dictari censentur ea, quæ non nostro affectu, sed alio præeunte, verba scribimus: ita & quæ vicissitudo rerum, volente Deo, suggerit, ea excipimus, & volentes nolentes sequimur, quia natura dictat. Apud Barbaros dictare rationē, facere computum dicitur. Dictare etiam dicitur testator quæ testamentario excipiente legat, l.93. D.de leg.3.l.9.§.1. D.de hered.instit. Vnde dictante testatore legatū scribi dicitur, l.15.§.item Senatus ad fin. D. de fals.l. 1.2.3. C.de his qui sibi test.adscrib.

DICTATOR, vt inquit Varro lib.4.de Ling.Lat. sic dictus est, quod à Consule dicebatur, cuius dicto audientes omnes essent. non enim à populo in comitiis (vt testantur Dionys.lib.5. Plutar.in Marcel.& Liuius lib.9.22 & 23.) vt ceteri magistratus: sed à Consule captatis auspiciis nocte ac silentio dicebatur. Is etiam apud veteres magister populi dicebatur, auctore Cicerone in lib.de Fio. Rectius, inquit, Magister populi (is enim est dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magister fuit. Item Seneca libri epist.19. epist.109. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi vocatum: hodiéque id extat in auguralibus libris: & testimonium est, quod qui ab illo nominatur, Magister equitum est. Plutarch. Dictator nō à populo, aut à patribus creari potest: sed alter Consulum, quem vult Dictatorem dicit. vnde quia ita dictus sit, Dictator appellatur. Dionysius autem Senatuscōsultum factum scribit, vt Consules qui tum erant, magistratúsque reliqui se abdicarent, vnúsq; vir quem Senatus nominaret, populus scisceret, haud amplius quam per sex mensium spacium sine prouocatione, & maiore quā Consules potestate, imperaret. Caussam creandi Cicero lib. de Legib.3. sic explicat: Ast quando duellum grauius, discordiæve ciuium poscūt, Dictator esto, ne amplius sex mēses, nisi senatus creuerit: idem iuris quod duo Consules teneto. Isque aue sinistra dictus, populi Magister esto. Dionysius eius imperium lib.5. sic exponit: Οὗτοι πρῶτοι ἐν ῥώμῃ μόναρχοι ἀπεδείχθη πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθενται δικτάτωρα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ, τι θέλοι, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, &c. Pompon.l.2 §. 10.D.de origin.iur. Populo deinde aucto, cū crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente placuit maioris potestatis magistratum constitui. Itaque Dictatores proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiā capitis animaduersio data est. Hunc magistratū, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas vltra sextū mensem retinere. Præter superiores caussas quibus Dictator creabatur, nimirum rei gerendæ & seditionis sedandæ: inuenitur etiam creatus fuisse claui in pestilentia figendi caussa: de quo Liuius lib.6. commemorat: item comitiorum habēdorum, eodem auctore lib.7.& 9. Quæstionis exercendæ, vt apud eundem libr.9. Ludorum faciendorum, Senatus agendi, feriarum Latinarū: vt passim apud eundem legimus: Tantum autem illius erat imperium, vt eo creato magistratus omnes, præter Trib.pleb. imperio se abdicarent, auctore Plutarch. in Fabio, & Polyb. libr.3. vbi etiam eum in hoc à Consule differre scribit, quòd Consulem duodecim tantum secures præcederent, hunc vero vigintiquatuor: præterea illos necesse esse multa referre ad Senatum: at huius summum liberúmque imperium. Duo verò esse dictatores non poterant, ac ne Dictator quidē sine magistro equitum: auctore Dionys.lib.5.& Liuio lib.23. nisi fortassis tūc cum Minutij magistri equitum imperium cum Fabij Dictatoris summa potestate æquatū est, vt refert Polyb.lib.3. Neque extra Romanum agrum, hoc est Italiam, dici poterat, vt Liuius libr.27. scribit. Nonnunquam & Senatus populū rogari decernebat, vt quem vellet Dictatorem iuberet, qui deinde à Consule diceretur. cuius rei exemplum extat apud Liuium eod. lib. Quin & L.Cornelius Sylla Dictator à L. Valerio Flacco interrege dictus est, auctore Appiano lib.1.de bel. ciuili. Caium autē Iulium Cæsarem Senatus Dictatorem creauit, vt Plutarch. in eius vita scribit. At olim de patriciis Dictator creabatur, & id lege erat sancitum: nec prius de patriciis creari desiit, quàm creari duo consules patricij desierūt. C. vero Marcus Rutilus primus de plebe Dictator dictus est à M. Popilio Lænate consule plebeio, anno ab vrbe condita 390. Eadem lege erat sancitum (vt refert Plutar. in Fabio) ne Dictator equo posset vti, idq; vel ob eam caussam, quòd cum plus inesse roboris in pedestribus copiis putaretur, propterea in legione permanere, nec locū deserere deberet imperator: vel quod cum ad alia omnia dictatoria esset singularis potestas, in hoc vno voluerunt eum pop. inferiorem videri. Id tamen petenti Fabio Max. à senatu concessum, contra veterem consuetudinem, datúmque id hominis virtuti ac tēpori.

DICTATVRA, munus illud Dictatoris.

DICTVÆ, sunt columnæ ecclesiæ, in quibus imagines patrum in suo catalogo ponuntur: vel sunt tabulæ, in quibus quid scribitur, vel pingitur.

DIDRAGMA valet duos denarios, Archidiacon. cap. magnum.11.q.1. Vel duas dragmas, ac teste Budæo tantum quantum septem solidi nostri turonici.

DIDVCERE est diuidere, & distinguere, Iost.de oblig. quo verbo vtitur etiā Cæsar: Dimittendæ plures manus diducendíque erant milites.

DIENSES, Macedoniæ populi, l.fi.D.de cēsibus. Vide Plin.lib.4.cap.10.

DIES, nomen habet à Ioue, quē Græci δία vocant. Tradit enim Macrob.lib.1.Saturn.cap.15. Iouem esse lucis auctorem, vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses δία τὴν ἡμέραν vocant. Ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, id est diei patrem. Atque hinc, vt vult Varro libr.4.de Ling.Lat. Dei dicti, qui inde & Dies & Dius & Diuus. Vnde sub dio, diuo. Dies autem apud varias gentes variè accipiebatur. Nam apud Romanos, à media nocte ad mediam noctem sequentem, finiebatur, vt in l. more, D. de feri. More Romano (inquit Paulus) dies à media nocte incipit, & sequētis noctis media parte finitur. Ita quicquid in iis vigintiquatuor horis, id est, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est, perinde est, quasi quauis hora lucis actum esset. Apud AEgyptios simili modo obseruatur. Apud Athenienses totum id tempus, quod ab occasu ad occasum est, dies habebatur. Nunc ab ortu ad occasum solis, vulgò nuncupamus diem, more vetustissimo, quo dies primùm in duodecim horas est diuisus. Vnde Christus seruator noster, Ioan.11. Nónne, inquit, duodecim sunt horæ diei. Et Genes.1. Et diuisit lucem à tenebris, appellauítque lucem diem, & tenebras noctem. Quò respexit Proculus in l.hęc verba. D.de verb.signi. Disiunctiuū est (inquit) veluti cum dicimus, AVT DIES, AVT NOX EST: quorū posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, poni alterum. Et Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Tempus (sit) discernit emāsorem à fugitiuo: & effractorem vel furem diurnum à nocturno. Dies præterea accipitur pro tempore interminato, idque fœmineo genere, vt, Longa dies nihil non in aliam transfert faciem. Vnde est ista locutio: Promittis annua, bima, trima die, hoc est, tempore vnius, duorum, trium, annorum, dare decem? Vlpianus in l.3.D.de annu.legat. Dies igitur in Iure Ciuili intelligendus secundum subiectam mate-

riam. Nam cùm aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, antiquissima, & vulgaris diei appellatio retinenda est. Sin autem quæratur de continuo temporis successu, sequi oportet Romanam institutionem, vt in materia præscriptionum. Nam tēpus ita noctu procedit, ac die, ad complendam vsucapionem. Vlpianus in l. in vsucapionibus. Et l. seq. D. de vsucapio. Ideóque, inquit, qui hora sexta diei Kalendarum Ianuariarum possidere cœperit, hora sexta noctis pridie Kalendas Ianuarias implet vsucapionem. At Dies, ob commoditatem hominū, à nocte distinguitur in duodecim horas, quotiescunque de his rebus tractatur, ad quas necessaria est lux: vt si quis operas diurnas promiserit. Nō enim noctu eas præstare tenetur, & ne quidem potest sine alterna requie. Quamobrem magno errore appellant hunc diem artificialem, credo propter horologium arte factum: alioquin accedit non minus ad naturam, quàm dies naturalis. Dixit enim DEVS, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, Gen. 1.

Dies quidam sunt naturales, quidam ciuiles. Dies naturalis est tempus ab exoriente sole ad solis occasum, cuius contrarium est nox ab occasu ad solis ortum. Dies verò ciuilis, tempus, quod fit vno cœli circum actu, quo dies verus & nox continetur: vt cum dicimus aliquem dies triginta tantum vixisse: relinquitur enim etiam noctes intelligi. Nox enim teste Seruio pars est diei: sed diem dicimus à parte quam constat esse meliorem. Sic accipitur in d. l. more Romano. qua de re vide Censorinum libr. 19 de die natali. Plinius lib. 2. cap. 77. totam hanc rem his verbis explicat: Ipsum diem, inquit, alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras. Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, itē Aegyptij, & Hipparchus, à media nocte in mediam. Vide Macrob. lib. 1. Sat. cap. 3. & Gell. lib. 3. cap. 2.

Dies aut festi sunt, aut profesti, aut intercisi. Festi diis dicati sunt: Profesti hominibus, ob administrandā rem priuatam publicámque concessi. Intercisi deorū hominúmque communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profestis fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliares. Intercisi, in se non in alia diuiduntur. Illorum enim dierū quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere, vt cum hostiæ cæderentur. Hinc Ouid. in Fast.

Nec toto perstare die sua iura putaris.
Qui iam fastus erit, mane nefastus erat.

Fasti dies sunt, quibus licet fari Prætori tria verba, Do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest: comitialibus vtrunque potest. Comperendini, quibus vadimoniū licet dicere. Stati, qui iudicij caussa cum peregrino instituuntur. Ex Macrob. lib. Sat. 1. cap. 15.

Dies ATRI dicebantur, quibus legiones educere, aut acies cum hostibus committere, vel quicquā reipubl. agere religio non sinit. Alex. ab Alexand. libr. 2. Genial. die. cap. 5.

Dies alia CERTA, alia INCERTA. Certa cuius tempus certum, ac definitum est, vt Kal. Iulij. Incerta (vt ait Paulus l. si dies. D. quando dies leg. ced.) cuius tempus incertū est, vt, Cum in sua familia nupserit, Cum magistratum inierit. Sic l. 4. & l. 75. D. de cond. & demonstrat. vnde intelligimus hunc diem habere vim conditionis.

Dies alij CONTINVI appellantur, alij VTILES. Vtiles dicuntur, qui fasti olim dicebātur, hoc est quibus experiundi iuris potestas est, l. 1. D. de diuers. temp. præscri. l. miles. §. quæ d. D. de adult. l. iure. C. eod. Continui verò sunt συνεχεῖς καὶ διηνεκεῖς, hoc est non interrupti, sed connexi, cohærentes, tam vtiles, quam (vt sic loquar) inutiles, l. 2. D. de collus. deteg. l. 24. D. ad Velleian. l. 31. D. de adult. l. 8. D. de his qui not. infam. l. 38. D. de excusat. tut.

Dies CVRIÆ, apud Cicer. 2. de Orat. Tantáque esset in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, vt dies inter eos curiæ fuisse videretur conuiuium Tusculani. Sunt qui pro senatus die sumant, propter ea quæ præcedunt. Turneb. tamē Aduers. lib. 12. cap. 13. Diem curiæ eo in loco sumit pro die quo curiales rem diuinam in curia sua faciebant, hilaritérque epulabantur: mæstus enim & tristis sermo inde exulabat, & inauspicatus infaustúsque habebatur, & à re diuina alienus. Nec commodè dies Senatus significari posse videtur, cum proximè antecedat lepos, & quæ sequuntur ad eum non ad tristitiam superioris sermonis referenda sint. De sacris autē Curialium sic Dionys. lib. 2. Ἑωράκειν τε τοῖς ἱεροῖς ἐν φράτραις εἰς τὰς ἀνθρωπίνας δοῦναι θοινάς, καὶ συνεστιώντο ... τὰς ἑορτὰς ... ἑορτάζειν ... ἑκάστη φράτρα, &c. Erat quoque apud Græcos epulandi in curiis consuetudo, vt ex Athenæo constat, qui ... & δεῖπνα φρατρικὰ nominat.

Dies CRASSI apud Persium, qui clara lucidáque luce carent, crassúmque & concretum habent cælum.

Dies FATALIS, dies propriè is erat, quo nisi introduceretur in iudicium caussa appellationis, interire solebat. Vocatur & dies temporalis, l. 32. C. de appell. nec enim illius legis verba mutanda sunt, vt annotat Iac. Cuiacius Obser. libr. 12. cap. 4. nam sic etiam sumitur l. 2. C. de tēp. appel. l. 63. C. Th. de appell. l. vit. C. Th. de repar. appel. quod & confirmant Basilica, quæ d. l. 32. sic reddunt, ... τὴν κυρίαν ... Erat autem (vt idem scribit) longe alia ratio olim dierum fatalium, & reparationis dandæ quàm sit hodie ex l. 2. & vlt. C. de temp. appel. nam duobus vel sex mensibus exactis pro locorum interuallo post appellationē interpositam, vltimus erat fatalis, post quē lapso litigatori intra menses quatuor extra ordinem dabatur reparationis beneficium: ita vt esset etiā hic exactis quatuor mensibus, dies fatalis vltimus, post quem nulla spe relicta secundæ reparationis, sententiæ latæ necessariò obtemperandum erat, perinde atq; si non fuisset appellatum. & huic iuri locus erat non tantùm in appellationum caussis, sed etiā in omnibus caussis quæ ex rescripto principis instituebantur, datis certis temporibus ad denuntiandum, edendúmq; rescriptum, l. 1. C. The. de temp. curs. &c. Plura de his Cuiac. loco supracitato.

Dies FERIATVS, quo feriæ aguntur, hoc est, quo à forensibus negotiis vacatio datur, l. 2. D. si quis in ius voca.

Dies LEGITIMI, id est, dilationes ordinariæ, Budæo in prioribus. Dies etiam legitimi dicebantur Asco. Pediano viginti, qui dabantur ad accusandum.

Dies INTERCALARIS, bissextilis, l. cum Bissextus. D. de verborum sig. Vide Bissextus.

Dies QVINQVANNII, apud Proculum in l. Atilicinus D. de pactis dotalibus, pro quinto anno.

Dies SESSIONVM, quibus sedet iudex pro tribunali, Vlpian. in l. 2. §. 1. D. quis ord. in bon. poss. seruet.

Diei cuiúsque maior pars est septem horarū primarum diei, l. 2. vbi Alciat. D. de verb. sign. Vergilius autē dixit Diei meliorem partē esse, quæ meridiē antecedit.

Diem abire, l. 1. §. quod si in lite. D. si quis in fraud. patro.

Diem ædere, apud Iurisconsultos, pro publicè proscribere, & iudicare diem. Hinc apud Cicer. lib. 1. in Verrem, Iste verò non procrastinat, locare incipit, non proscripta atque ædita die. sic enim legendum non edicta,

edicta, vt in vulg. aut prodicta, vt Lamb. legit.

Dies actionis exire dicitur, cùm finitur tempus, quo actio durat, l.4. D. ne quis eum, qui. l.1. & 21. D. quibus ex cauſ. maio.

Diem cedere, aliud eſt quam venire, l. cedere diem. D. de verb. ſignif. Cedere enim diem ſignificat incipere deberi pecuniam: venire diem, eſt eum diem veniſſe, quo pecunia peti poteſt.

in Diem differri, ſub conditione contrahi dicitur negotium, l.1. §. item mandatum. D. mandat.

Diem procedere l. ſi plures. D. de bonor. poſſeſ. Diem proferre, eſt diem prorogare, Vlpia. in l. Labeo ait. & l. arbiter ita ſumptus. D. ibidem. Diem referre & proferre, Papinianus ôtu. D. de recept. arbit. l.33. ſeparat. Arbiter ita ſumptus ex compromiſſo, vt & diem referre poſsit: hoc quidem facere poteſt: proferre autem, contradicentibus litigatoribus, non poteſt.

ex Die promitti dicitur cum ex die incipit obligatio: ad Diem, vt die illo finiatur, l.44. D. de oblig. & act.

Dies REPETITA, id eſt, vt vulg. dicimus, antedatata, l.2. D. de fid. inſtr. & vide infrà in verb. Repetere.

DIFFAMARI, medium verbum, in bonam aliquando partem accipitur. Auguſtinus de ciuitate Dei, libr.3. Romanum imperium tam longè latéq; non potuiſſet augeri, & tam grandi gloria diffamari. In malam verò partem frequentius reperitur vſurpatum, pro eo ferè, quod eſt infamare, ſiue id iure, ſiue iniuria fiat. Iure, cùm dicimus, actionem & ſententiam infamare. Iniuria, cùm ſceleratus aliquis dilacerat famam proximi, ductus ad hoc prauo quodam affectu, ſicut in l. diffamari. C. de ingen. manu. Nam diffamare, eſt per diuerſas partes famam diuulgare, vitiorum facta commemoratione. Hieronymus: Si Origenem, inquit, nunquam ſecutus ſum, fruſtra infamare me cupitis. Tacitus: A Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias vltum ibat.

DIFFAMATVS quis dicatur, explicat Bartolus noſter l. turpia. D. de lega.1.

DIFFAMATOR iniuſtus delinquit, occidit hominẽ, furatur nomen, improbo lædit teſtimonio.

DIFFICILIS quæſtio dicitur, quādo res probari non poteſt, & probatu difficilis eſt, l. cum hic ſtatus. §. ſi ambo. D. de dona. int. vir. & vxor.

DIFFICILE dicitur quandoque, quod nullo modo fit, 2. q.6 biduum. ver. ſed aduerſus. & gloſ. fi. de teſti. cap. præſentium. exponit, non de facili, id eſt, nullo modo. Adde quòd difficilè interdū exponitur, raró, vt D. de legat.3. l. Seio. & l. heres meus. §. vxori. Aliquando difficile, ponitur pro nunquam, 1. q.1. ſi quis neque. & c. principatus. & ibi not. Aliquando difficile exponitur, id eſt, laborioſum, in Auth. Vt hi qui ob. ſe ha. per. res mi. §. quoniam autem. Aliquando, vix. 67. diſtin. c. quantum libet. & ibi not. Item qualiter difficile & facile intelligitur, vide de hered. inſt. l. ſeruus. Difficile, hoc eſt, periculoſum, Hoſt. c. requiſiuit. de ſponſalibus. Difficile autem & impoſsibile propemodum non diſtant. Vlpian. fam il. ercif. Si familiæ erciſcundæ, inquit, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuiſio tā difficilis ſit, vt penè impoſsibilis eſſe videatur. Felin. in c. eccleſia S. Mariæ. extra de conſtit. verſ. ſecundum notab. eſt.

DIFFICVLTER facere, eſt quaſi nō facere, c. qui obligationes. 23. q.2.

DIFFICVLTAS pro incommodatione, apud Paul. in l.2. §. ex his. D. de verb. obligat. Sed non facit, inquit, inutilem ſtipulationẽ difficultas præſtationis. Difficultas magna, ferè fortuito caſui æquiparatur, l. non dubium. in fin. D. de leg.3. Publicas difficultates, probi auctores accipiant pro penuria rei nummariæ.

DIFFIDARE, eſt feidam, hoc eſt bellum indicere, hoſtem declarare, vt in voce Feida exponitur. Frideric. libr. Feud. 2. titu. 59. §. 4. Perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus. Sic apud Petrum de vineis lib. epiſt. 1. cap. 85. Penitus deneges opportunitatem, quam tecū ſoliti ſunt habere, & diffides eos tanquam inimicos noſtros & imperij. Ponitur etiā pro priuatas inimicitias denuntiare, quemadmodum docetur in voce Feida. Notandum autem popul. Rom. inſtituto amicitias renuntiatas fuiſſe, & domo interdictas. Sueton. in Claudio: Ac ne tunc quidem vltra progreſſus, quàm vt amicitiam ei renuntiaret, mandarétque domeſticis vltionẽ, ſi quid ſibi accideret. Tacitus libr.5. Sed Cæſar miſsis ad Senatum literis diſſeruit morem fuiſſe maioribus, quoties dirimerēt amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere. At Conradus IIII. Imperator in aurea bulla ca.18. iubet diffidationes priuatas fieri per triduum palam ac teſtato. Nō licere, inquit, prætextu diffidationis quempiam inuadi per incendia, ſpolia, vel rapinas, niſi diffidatio per tres dies naturales ipſi diffidando perſonaliter, vel in loco quo habitare conſueuit, publicè fuerit intimata: poſsitque de intimatione eiuſmodi per teſtes idoneos fieri plena fides. Hinc

DIFFIDATIONEM vulgus vocat denunciationẽ hoſtibus factam, antè quàm committatur bellum, quæ non minus quàm trium dierum tempus complecti debeat. Vnde eſt titu. de diffidat. in Longobard. legibus.

DIFFINDI dies in XII. Tabulis dicebatur, cum differri, & in alium diem reiici iubebatur, l.2. §. ſi quis. D. ſi quis cautio. Nec tamen propriè idem omnino eſt differre & diffindere, ſed ex diffiſione ſequitur dilatio: idcirco nihil refert dixeris morbo ſontico differri diem, vt l. quæſitum. D. de re iud. an diffindi, vt loco præcitato. quo loco etiam Græci diffiſum iudicium, dilatum interpretantur, his verbis: τὸ δικαςήριον ὑπερτίθεσθαι διὰ τῶν δικαζομένων ἢ τοῦ δικαςοῦ νοσοῦντος. Propriè autem diffindere diem, eſt diuidere, infringere, interrumpere iudicij diem, ſiue tempus illud, quo iudex, aut alteruter ex litigatoribus morbo ſontico laborat, demere numero dierum, quibus iudicium fieri, iudicióve ſiſti oportet. Varro vno loco: AEſtate diem meridie diuidere quod eſt partẽ ſolido demere de die. alio diffindere: Si nō diffinderem, inquit, meo inſiticio ſomno meridie. Et in elegantiſsimo quoq; illo Horatij ſermone & Trebatij Iuriſconſulti:

Nihil hinc diffindere poſſum. Id eſt nihil quidquam deducere ex tua ſententia poſſum. Vide Acronem in illum locum. Hinc

DIFFISVS dies, id eſt prolatus, in l.27. & l.33. D. de recept. qui arb. Sic apud Vlpian. l.2. §.2. D. ſi quis caut. vbi tamen Bud. item & Holom. Diffuſum legi volūt, vt ea forma dicatur dies diffuſus, qua vinū diffuſum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur. Hinc apud A. Gellium lib.14. cap.4.

DIFFISIONES, id eſt, prorogationes, & dilationes.

DIFFVNDVNTVR vina propriè, quæ poſteaquàm defæcata ſunt, in doliis condūtur, tranſuaſantúrque. Iulianus l. cùm quæritur. de leg.3. Nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſui. Item Proculus de Trit. & vin. leg. Cùm vinū, inquit, quod in amphoris, ſeu cadis diffuſum eſt.

DIFFVSA, in diuerſis, diuiſiſque locis ſita, & conſtituta, & poſita, l. decreto. 24. D. de admini. tut. Quotieſq; vel diffuſa negotia ſunt, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id poſtulet. Sic l. teſtamento. C. de excuſ. tut. Sed propter late diffuſum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Id eſt in diuerſis locis conſtitutum.

DIGESTA, libros 50. quibus omne ius vetus collectum eſt adpellat Iuſtinianus A. qui omnes diſputationes, & deciſiones legitimas in ſe habent, l.2. C. de vete. iu. enucl.

enucl. Ea autem io septem partes digessit. Horũ methodum coofirmat I. Drosæus in Methodo Iuris vniuersi. Equidem à methodo Q. Mutij, de qua M. Cicero in libris de Oratore, discedere non ausim, atque ita tradendum ius, idque facilius adfirmo. Porrò quibus notis Digestorum libri sigoificarentur, ex Eustathio Græco interprete in libr. περὶ χρονικῶν διαστημάτων disces. is enim in hunc modum Digestorum loca præcidit, ὡς β 17 τῶν διγ. τ. γ. vnde nec immerito Iurisconsultissimi nostri temporis maiusculo elemẽto D. Digestorum libros significant, rectè. Vulgus interpretum geminis ff. ootat. Vnde autem error ille ridiculus dimanarit, docere nituntur And. Alciatus libr. 3. Dispunct. cap. 16. & I. Corasius præceptor meus io Miscellaneis.

DIGITVS apud Iurisconsultum in l. Lucius. de seruit. rust. præd. Do concedóque tibi digitum aquæ. Modulus est aquarius, siue fistula digitaria, per quẽ aquæ fluxus diuiduntur, perinde ac parietum promioentiæ per pedes diuidi soleot, l. si quando. D. si seruit. vendic. Nebriss. ait: Digitus aquæ, sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Est autem pars minima agrestium mensurarum. inde vncia habet digitos tres, vt est in lib. variar. auct.

Digitum tollere, apud Cicer. libr. 1. io Verrem: Iste verò noo procrastinat, locare incipit, oõ proscripta atque ædita die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisiooem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus: isti color imminutus est: vultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret cœpit cogitare. Si res abiret ab eo mancipe, &c. Signum est asseotientis & acceptantis locationem quæ proponeretur. Solebant enim veteres templa deum, vias vrbis, vectigalia certo pretio proposito, cuilibet de populo, qui modò antè prædibus & prædiis cauisset, publicè elocare: idque, vt ex Cicer. libr. de legibus iudicare est, per Censores fiebat, qui deinde præfinito tempore locationis exacto, diligenter perspicere solerent & ratiooẽ exigere, an vel templa sarta tecta essent, vel viæ, ita vti coouenerat, munitæ: quam etiam curam, iis impeditis, vel noo electis, Consules aut Prætores habuisse videntur. Qui igitur auctorem se locationis esse profiteretur, & hanc vel illam ædem tuendam suscipere vellet, digitum tollebat, eáque manus significatione conducere se & redimere id opus osteodebat.

DIGNVS esse fundus, vel seruus 15. verbi gratia aureis dicitur, qui tot aureos valet, l. 28. §. si ex decem. l. 31. §. si duo. D. de don. inter virum & vxo. l. 19. 65. & 88. D. ad leg. Falcid.

Dignum, in §. dispooat. in auth. de nupt. hoc est secundum leges.

DIGNITAS, honor est alicui propter merita, specialiter Principis, vel legis beneficio, Impeosus, Bartol. l. 1. de dign. lib. 12. C. vbi latè.

Digoitatum autem species, recentiorum Imperatorum ætas quatuor videtur fecisse. Alij enim sunt Perfectissimi, Clarissimi alij, superiores Spectabiles, supremi Illustres appellantur. Perfectissimatus dignitas prima erat, ad quam cuiuis, nisi qui sordida cooditione esset, aditus patebat, vt ex lib. Cod. 12. tit. 33. intelligitur. Clarissimatus autem dignitatem inferiorem spectabilitate fuisse Theodosius l. 5. De prox. sacr. libr. C. 10. demonstrat: Ii quoq; in quos hanc clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant. Itaque Clarissimi à Spectabilibus distinguuntur, l. vnic. C. de annon. & cap. item vt ab Illustrib. in l. 1. C. vbi Senat. vel clariss. Quicunque noo illustri, inquit Constãtinus, sed clarissima tantum dignitate præditus, &c. itémque Nouella Const. 71. Spectabiles porro magistratus erant, vt Proconsules, Augustales, Comites Orientis, sicuti constat ex l. 32. C. de appel. & Nouell. Constit. 7. & 20. extremis. Illustribus autẽ eos inferiores fuisse, Impp. d. l. 32. demonstrant: vbi appellari à Spectabilium sententiis ad illustres personas iubent. quod idem ex l. 36. eius. tit. cognoscitur. Hac illustris nota maior oulla est. nam etsi Cõsules & Patricij superiores esseõt illustribus, nulla tameo iis nota dignitatis attribuebatur. Itaque Iustinianus eos hoc modo sigoificat, Qui supra Illustres sunt, vti constat ex l. 26. C. de vsur. & l. 36. C. de appellat. & §. 9. de iniur. Illustres autẽ eos fuisse, qui sententiæ io Senatu dicendæ ius haberent, in l. vlt. D. de senat. non Vlpian. vt vult Hotom. sed Tribonianus tradit. Vlpiani enim tempore, vt ex Lamprid. in Seuero, & Vlpian. l. 100. D. de verb. sign. constat, clarissimi & speciosi siue spectabiles iidem dicebantur.

Dignitatis appellatione beneficia simplicia continentur, c. si forte. de elect.

DIGRESSVS, Græcis παρέκβασις, à proposito discessio, Alciato l. in bonæ. C. de pact.

DIIVDICARE, est coocordare, & (vt Barbari dicũt) accordare, & appunctare, l. si oleum. D. de dolo mal. & apud Ciceronem io Tusculan.

DILACERARE, translatè significat, dilapidare, disperdere, quod prodigorũ propriè est, l. 1. D. de curat. fur.

DILAPIDARE, propriè lapides auferre est. Iurisconsultus pro prodigere, disperdere, & decoquere vsurpat in §. penul. l. verum. D. de minor. cùm ait: Melior est caussa, secundum Pomponium, eius, qui accepit & dilapidauit, vel perdidit, scilicet pecuniam. A Lapide ductum vult Hotom, in quo præcones qui auctione veodebant, stabant. Vnde prouerbium apud Cicer. De lapide emptus.

DILARGIRI, est diuersis dare.

DILATIO, est tempus, quod indulgetur actori, vel reo ad faciendum aliquid in re iudiciaria: voluerunt enim optimi legislatores dilationes oeque ipsius iudicis arbitrio prorsus, neque partium affectibus relinquere. patet in rub. de feriis. Si quidem homines secuodum naturam corruptã sunt faciles ad litigaodũ, l. si vnus, §. & principaliter. D. de recept. arbit. Nihil autem humanæ societati perniciosius est, quàm lites nimium differri, l. quidam existimauerũt. D. si certum petatur. Hinc Paulus in l. more Romano. D. de feriis & dilatio. tam curiosè describit diem, à media nocte ad mediam noctem, ne quid tẽporis perdatur ad expediendas lites. Aliàs Dilatio, est temporis in caussa prorogatio, Hostiensis in Summa, qui eius genera recẽset. Sustineri iudicium, l. diuus Pius. §. fi. D. de pet. hered. Differre iudicium: Expectare iudicium: Moram fieri caussæ, l. si quis libertatẽ. D. eo. tit. Impediri caussam, ibi. In tempus extrahere negotium. Oppo. Iudicium statim explicare, l. de bonis. in prin. & §. ita demum. D. de Carbo. edict. non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi caussa properare licet. l. si quis filio. §. quid tamen. D. de iniust. rupt. irrit. facto testa.

DILATORIA exceptio est, quæ differt actionem, Vlpianus l. 2. D. de except & præscript.

DILEMMA, argumentum vtrinque aduersarium capiens, M. Fabio Quintiliano.

DILIGENS iuris Ciuilis, l. 17. D. de iur. patro. Quintil. Declam. 262.

DILIGENTIA culpæ opponitur, vt liquet ex l. 68. D. de contrah. empt. vbi diligentiam præstare Proculus interpretatur vt culpa absit. Verùm ex adiuncto verbo augetur, & inteoditur vel minuitur eius significatio diligentiæ. Interdum exacta, interdum ea, quam suis rebus quis adhibet, l. 24. §. si maritus. D. sol. mat. Diligentiæ exactæ meminit Paulus lib. 1. Sentẽt. tit. 4. Hotom. Diligentiam triplicẽ describit. Aut enim, inquit, infima

infima est, aut mediocris, aut summa. Infimæ è regione respondet lata culpa: mediocri culpa leuis: summæ culpa leuissima. Vide Culpa.

Diligentiæ pars est cauere damni infecti ædium nomine, quarum custodia debetur, l.38.D. de actio.empti.

DILIGENTER aduerbium accipi debet pro subiecta materia, apud Corsetum in singul. in litera D.

DIMIDIAM operam præstitisse intelligendus non est, qui à meridie ad occasum opus facit, arg. l.2. D. de verb.signifi.

DIMINVERE, vel, vt in Pandect. Florent. deminuere, aliquando mutare significat. D. & Institut. de capit. deminut.

DIMINVTVM intelligitur, quod vsucaptum est, l.deperditum. D.de petit.heredit.

DIMITTO, pro relinquo, ad vltimas voluntates pertinet. Auth.de Eccl.titu.§.si quis vni sanctorum. Dimittere verbi latissimè patet significatio. Dimittere etiam dicitur creditores, qui satisfecit, & eis soluit, l.16.D.qui pot.in pig.hab.l.38.D.de leg.3. Sic l.ait Prætor.10.D.quæ in fraud.cred. Ceterú si creditores dimisit, & alios sortitus: siquidem dimissis prioribus, quos fraudare voluit. Dimittere est mittere, l.vt agenti.C.de cursu publico, libro 12. Dimittere est omnino liberare, & vt Galli loquuntur quittare & delibrare, l.creditor.157.D.de diuers.reg.iuris antiq. Vnde Dimissos adpelles omnino absolutos.

DIMITTENDI FORMVLAE.

IVDICII,

DIXIT, cum iam satis fluxisset verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis, imponebant veteres: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur, Præco soleret pronuntiare, DIXERVNT. Asconius in 2. Verrinā. Aut etiam hoc pacto, ACTVM EST, ILICET, quod à præcone pronuntiabatur. At formula dimittendi Senatus, hæc est: NIHIL VOS MORAMVR P.C.I. Capitol. in M.Ant.Philoso.

DIMISSVM accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionem, vel præfectū cohortis, vel alæ, vel legionis dimissus est, l.quod ait.D. de iis qui not.infam.

DIMISSORIÆ literæ dicuntur, quæ vulgò dicuntur Apostoli. Dimissoriæ auté dictæ, quòd per eas caussa ad eú, qui appellatus est, dimittitur, l.dimissoriæ 106. D.de verb.sign.l.vnic.D.de libel.dimiss.

DINVMMIVM adpellatur à præstationis qualitate, & modo.

DINVS Mugellanus ius Ciuile Bononiæ professus est circiter ann.1300. varios in ius Ciuile & regulas iuris pontificij commentarios edidit, in quibus doctrinæ puritaté cum primis secutus videtur.

Διοικητής, moderator, gubernator. Sic apud Cicer. qui procurationem, & quasi dispensationem regiam suscepit. Cicer. pro Rabirio Postumo: At Diœcetes fuit regius, & quidem in custodia etiam fuit regia, & vita eius oblata pœnæ est. Ibidem: Id autem facere non poterat nisi diœcetes: hoc enim nomine vtitur, qui à rege esset constitutus. Vnde

DIOECETÆ ergasticorum, in l.5. C.de episco.aud.qui operariis præsunt.

DIOECESES accipimus pro administrationibus multarum simul prouinciarum, quæ in vnum coactæ per præfectos prætorio, & eorum vicarios regebantur, l.vnic.C.vt om.iudices.l.3. C. The.de collatio.equorum.veluti sub Præfectoria Prætoriana Africæ Orientia quinque erant Diœceses: Oriens, AEgyptus, Asiana, Pontica, & Thracis.

Diœcesia aliquando significat territorium, quandoque ciuitatem, c.sacrorum.63.distinc. plerunque patriarchatum, §.illud etiā. in auth.quomod.oport. Episcopos interdum districtum, in rub.C.de offic.præse.præto. Afr.sæpe pro districtu alicuius ciuitatis ponitur, & de hoc vide Felin.c. Rodulphus. vers.prima conclusio. de rescript. in antiq. Diœcesis quoque dicitur vbi est Episcopus, cap.cum pro vtilitate.16.q.1.

DIOECESANVS dicitur qui habet domicilium in diœcesi.glos.in c.statutum.§.multis. de rescriptis lib. 6. & vide Bart.in consi.incip.ciuitati Camerini.

Diœcesani locorum, sunt Episcopi, & eorum superiores, cle.vnic.de suppl.negl.prælat. Archiepiscopus tamen non est diœcesanus, sed episcopus, c.in apibus. 7.quæst.1.

DIPLOMATA aliàs sunt, quas literas patentes appellamus, à principali sigillo authenticas: quæ cùm aliis, tum plerunque cursoribus dabantur, vt liceret eis vti equis dispositis, & vehiculis publicis, l. continuus.§. cùm ita.D.de ver.oblig.l.eos qui.§.vlti. D. ad legem Corneli.de fals. Vel falso diplomate, inquit Modestinus, vias commeauit. Plutarch.in Galba. Tertullianus in Apologetico, Plin.epist.penult.libr.10. A Plauto in Captiueis Syngraphum appellatur.

Diplomata aliàs appellantur chartulæ cōplicatæ, & lino traiectæ, obsignatæque, quales à Romano Pontifice datas, vulgò Bullas dicūt: Latinè codicillos vocamus. Dicuntur & literæ magistratuum, quibus alicunde exeundi potestas datur, l.27.§.2. D. de fals. Cicero ad Attic. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitij insimularem. Ego auté quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audierā nemini aliter licere) eo te habere censebam, & quia pueris diploma sumpseras. Id est literas à magistratu aliquo, quibus tibi ac pueris M. & Q. Ciceronum filiis ex Italia discedendi potestas daretur. Ducitur autem diploma ἀπὸ τοῦ διπλοῦν, id est duplicari. Vnde codicillaris potestas, quæ à principe confertur datis diplomatibus vel codicillis, l.administrantes.in princ. D. de excusationibus tutorum. Administrantes, inquit Hermogenianus, res principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela, itémque cura tempore administrationis delata, excusantur.

DIRECTVM variè accipitur: propriè tamen in iure id est, quod simplex est, atque ita per se constans, vt aliunde non adiuuetur: sicq; obliquo opponitur, & ita directa verba, quæ & ciuilia, & imperatiua dicūtur, quibus rectà hereditas, legatum, libertas relinquitur, l.2. C.commu.de leg.l.10. C. de manu.testa. His aduersantur Verba precaria, quæ & inflexa dicuntur, & precatiuè non imperatiuè concipiuntur. Hinc Directa institutio, & precaria opponuntur, l. 19. D. de milit. test. Hinc &

Directum, & per fideicommissum aduersa sunt, l.16.C. de fideicommis. Directa (inquit Imperat.§.3.de sing. reb. per fid.) libertas tunc dari videtur, cum non ab alio seruum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult. Fideicommissaria enim deflexisse videtur, à testatore ad legatarium, & à legatario in libertum. Sicque sumuntur l.12.D. si quis omiss.caussa test.l.40.D.de manum.test.& alibi. Et, Directæ substitutiones, l.5.C.de impub.

Directa actio, Ciuilis accipitur, & Prætoriæ opponitur, l.26.§.item si ex pluribus.& §. si is quem.D. de noxal. Ergo Directæ actiones intelliguntur, quæ ex negotio principaliter competunt: vnde & principales appellantur, l.17.§.1.D. commod. quarum scilicet formulam is qui agit directò ac simpliciter ex verbis legis vsurpare potest. Sic

Directò vindicare, l.55.C.de donati.inter virum.

Directò actionem concipere, l.45. D.sol.matri.

Directò agi cum eo, cum quo, vel cuius iussu negotium contractum est cum alio, id est, rectà, non de peculio, l.3.§.si filiosa.D.cōmod.l.fi.D.pro socio.

Directū iudicium, l.3.§.ibidem.& l.27.D. ad exhibend. ratione præparatoriæ actionis dicitur, & significat principale iudiciū, veluti rei vindicationē, ad quam, re exhibita, gradus fieri solet.

Directa iudicia, seu tecta, contrariis opponuntur, l.18.§. possunt.D.commo.

Directum dominium significatur, cùm profertur absolutè, l.1.§.primò.D.si ager vectig.vel.emph. cum ibidem not.l. si mater. §. eadem. de excep. rei iudicat.l. minor.§.1.de euict.

DIRACTARII, vide suprà Derectarij.

DIRIMARE, propriè componere est inter se concertantes.Iuriscons. pro dissoluere, separare, vsurpant. Paul. de repud.l.1.Dirimitur matrimonium morte, diuortio, captiuitate.

DISCADARE à persona, id est, immutare personam. Modestin.de vsufr.l.Titio. Vsusfructus inutiliter legari intelligitur, in id tempus videlicet collatus, quo à persona sua discedere incipit.

Discedere in diuersa, est in Senatu diuersa censere.

Discedere à consuetudine Ciceroni, in desuetudinem abire Iuriscons.

DISCESSIO fiebat, cùm duabus dictis sententiis, is magistratus qui Senatū coegerat, Patres conscriptos iubebat surgere, & in hanc, aut in illā sententiā transire, his verbis: Qui hæc sentitis, ite in hanc partem; qui alia omnia, in illam. Hinc facere discesionem apud Cicer.lib.1. Epist. ad Lentul. Intendere cœpit ante se oportere discessionem facere, quā Consules. Sic Philipp.4.& 5.Suetonius in Tiberio cap.31.

DISCEPTARE, frequentatiuum est à Dissepio, is, ire. Si quidem actionum remediis, quibus homines inter se disceptāt apud iudicem, vnusquisque ius suum retinet, velut sæpe ab aliquo distinctum. Inde separari lites, pulchra metaphora dicūtur, hoc est, dirimi, tolli è medio, tribuendo vnicuique quod suum est, ex Iustitiæ præscripto.

Disceptare, idem re ipsa significat quod disputare, hoc est, agitare aliquam rem in omnem partem, quò magis tandem verum cognoscatur, l.cum clericis. C. de episc.& cler. Disceptare etiam pro arbitrari, iudicare, c.forus.extra, de verborum signifi. Inde

DISCEPTATOR, qui litem & controuersiam dirimit & componit, iudex vel arbiter. Cic.in Partition. Nam aut auscultator est modò qui audit: aut disceptator, id est rei, sententiæque moderator. Vlpian.l.3.§.1. D. de arbitr. Quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt. Hinc

DISCEPTATIO, contētio, controuersia, l.Nesennius. D.de negot.gest.& Cicer.2.de Diuinat. Cum quibus omnis fere nobis disceptatio, contentióque est.

DISCIDIVM, & Dissidium pro diuortio, & repudio, l.8.D.de capti.& postlim.l.11.§.fi.D.de adult. & apud Martialem lib.10.Epigram.

DISCIPLINA publica, l.1.D.de offic.præf.prætor. & Commonis, l.8.D.de re milit.& militaris, l.pen.D.de feriis.& Castrorum, l.19.§.filiis.D.de captiuis.& Spectaculorū, l.1.§.quies.D.de offic.præfect.vrbi. Disciplinæ traditus seruus, l.78.D. de leg.3. qui datus est instituendus. Disciplina Papiæ est rerum quarumcunque sciētia, Archidiaco.1. distinctione c.consuetudo. In verbo Disciplina.

DISCIPVLI quales sunt in scholis instituti, tales sunt postea magistratus, tales iudices, tales causidici. Nunquam igitur rectè ius exercetur in foro, nisi rectè tradatur in scholis, id est, certa, & compendiosa ratione.

DISCRETIO, differentia, l.fi.in princ. C. de sacrosan. ecclef.

DISCRETVM, distinctum, l.discretis.C.qui testa.face. poss.

DISCVS, orbis argenteus. Disci duo apud Iuriscons. tit.Depositi.l.26.§.fi.Iulius Pollux dicit esse vas latum ad portandas carnes aptum.

DISCVTERE matrimonium, apud Paulum in l. 2. de don.inter vir.& vxor.pro disturbare, dissoluere.

DISCVSSO periculo, pro sublato, apud Papin. in l.nihil.D.de naut.fœn.

DISCVSSORES sunt veluti cognitores, & disceptatores rationum fiscalium ab aliis tractatarum.rub. de discuss.lib.10. C.vide Cassiod.libr.4.Variarum. Discussor, inspector, λογιστὴς, in Nouell. Valentiniani tit.de ind.reliq. Hinc

DISCVSSIO, inspectio, l.3.C. de discus. & apud Firmicum lib.4.Mathes.cap.13.

DISERTIONES, diuisiones patrimoniorū inter consortes, Festo lib.4.

DISIVNCTI in iure Ciuili appellantur qui re, non verbis coniuncti sunt: id est, quibus separatim res eadem legata est. Hinc

DISIVNCTIM legatū relictū, quod duobus separatim & diuersis rationibus relictum est, §.si eadem res. Institut.de legat. l.vn.Cod. de cad. toll.l.1.§. interdum. D.de iure accresc.veluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. Atque hoc re coniunctio vocatur l.89.D. de legat.3. Qui enim re coniungit, verborum quidem & linguæ sono disiungit: mente verò atque intelligentia coniungit, quoniam vnius eiusdemque rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVO modo, seu disiunctim relinqui dicitur, quod sub alternatione relinquitur, l.25. D. quando dies leg.ced.

Disiunctiua conditio, quæ sub disiunctione cōcipitur, l.63.D.de verb.signifi.

DISIVNCTIVVM est veluti cùm dicimus, Aut dies est, aut nox: quorum posito altero necesse est tolli alterum: item sublato altero, necesse est tolli alterum, l. 124.D.de verb.sign.

DISIVNCTIONEM adpellabant veteres Iuriscons. quā interpretes nostri alternatiuam, l.coniunctionem. D. de verbo.signifi.

DISIVNCTA pro coniunctis sæpe ponuntur, l.53.D. de verb.sign.

DISPENDIVM Varroni, quod in dispendendo solet minus fieri.

DISPENSATOR seruus adpellatur, qui familiæ rationes dispensat, peculiīque administrationē habet, l.51. & 62.D.de solut. Nonius in verb. AEra. Quintilia.lib. 6.cap.4. Theophilus in §.rectè.Instit.de mandat. dispensatorem diffinit, οἰκέτην ἢ οἴκου ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. Dispensatores dictos quibus pecuniarum administratio credita esset, ipsa nominis notatio arguit, quam ab antiquo pendendi æris modo, Varro lib.4.Ling.Lat.Pomp.& Isido.ducunt. Ideóque qui principum pecunias curant, thesaurorúmque administrationem gerunt in Constitutionibus Dispensatores adpellantur, l.1.C.si aduers. fiscum. & C. Theod.de his qui cum dispens. contrah. Atque hinc deducuntur expensa, siue dispensata, vel compensata.

DISPENSATIO apud Pontificios (sic à Specul. in tit. de Dispensationibus definitur) est iuris prouida relaxatio, seu necessitate pensata. Vel sic: Est rigoris iuris per eum, ad quem spectat, canonicè facta relaxatio, c.nisi rigor.1.quest.7. Καταχρηστικῶς plerunque accipitur pro iuris declaratione, vt in c. Quintauallis.extra. de iureiuran. Ioan. Andreas significare etiam scribit quandam communem mensurationem ad singula. & & vide Hostiensem in Summa.

DISPOSITIO est ordinatio, vulgatissimo significatu, ca.licet. de præbend.in 6. Dispositio aliàs elegantius, & verius accipitur in Cōstitutionibus, & in Notitia Imperij Romani, pro administratione, & cura, ni fallor. Dispositionū scrinium, l.3.4. & 11.C.de proxi. sacr.

ſacr.ſcrin.lib.12.Diſpoſitionum comes,l.8. C.eod.in d.l.4.emenda pro,primi,primam.

DISPVNGERE inſtrumenta eſt inquit Vlpia.conſerre data, & accepta, l. 56. D.de verb.ſig. quæ ad quæſtionem l.15.D.de rebus aocto.iudic. poſsid. pertinet.l.6. §.fi.D.de ſtatulib.Seneca.lib.4.de Benefic.ca.31.

DISPVTARE, à dis,& puto, are, quaſi verborum agitatione prorſus purum facere: idē eſt propemodum, quod diſceptare. Diſputare rationem cum aliquo: quod & deputare rationem dicimus. Plaut. in Aulul. dixit: Aes petitur, putatur ratio cum argentario. Vbi diſputata eſt ratio cum argentario, etiam plus ipſus debet argentario. Diſputandum eſt ſobriè in vtranque partem,quaſi conſerendo alicuius rei ſententias, vt Marcellus in l. 5. §. accuſationem. D. ad Senatuſc. Turpillia.Vlpianus in l.1.§. quæſitum eſt.D.quor.legato.

DISPVTATIONEM fori accipit Pomponius in l.2. D.de orig.iur.pro applicatione legum ad commoditatem reipublicæ, cuius negotia in ſoro tractari ſolent.Dicimus enim in ſoro diſputare, ſicut,Vti ſoro, Deſeruire ſoro. Diſputationes autem moderatè exercitij vice adhiberi debent, more veteris ſcholæ Socraticæ. Sic enim obſeruabatur, vt cùm alter dixiſſet quod vellet, alter contradiceret modeſtè: in hoc tantùm differētes,quò magis inueſtigaretur veritas,& diuerſa ſimul collata, faciliùs intelligerētur. At Diſputatio doctorum immodica quantùm noceat, ex ipſo vſu forenſi colligere licet: cum non ob aliam cauſſam lites fiant immortales, quàm quòd quilibet cauſidicus calumniæ ſuæ patrocinium faciliè adſequitur ex repugnantibus eorum ſententiis. Vnde Speculat.in Tit. de except.§. viſo quando excepti. refert, Vbertum dicere ſolitum fuiſſe:Non eſt bonus aduocatus, qui patitur intra decem annos litem conteſtari cum tutore vel curatore.O impudens verbum!

DISQVISITIONEM vocabant antiqui iudicium per opiniones,(vt nunc loquimur) cùm opinionem vel ſententiam omnes rogantur. Budæ. in l. poſter. de orig.iur.

DISSIDIVM, vide ſuprà Diſcidium.

DISSIMVLARE pro conniuere, in l. diuus. de offic. præſid.aliter dixit Paulus, Diſsimulare de ſua conditione,in l.4.quibus ad libert.proclama.non lic.

DISSIPARE ædificium, pro diſturbare & demoliri, l.3.§.pen D.de incend.ruina.

DISSOLVTA negligentia l.29.D. mand. quæ aliàs ſupina,& lata.Cicero Diſſolutum hominem in re familiari vocat negligentem,& parum circunſpectum,ſolicitúmque patremfamiliâs.

DISSOLVI nauis dicitur, cùm tabulæ refigūtur, & reſoluuntur,l.88.D. de leg.3.l.83.§. ſacrū. D. de verborum obligationibus. Et Diſſolui ornamētum, l.10. §.ſi maſſæ.D.quibus modis vſuſ.amitta.

DISSORS, diſsimilis ſortis.Auguſt.in Grammatic.

DISTRAHERE,pro eo,quod eſt,vendere,aut auctioni exponere,ſumitur ab Vlpiano l. ſi vni. de tranſact. Si vni,inquit, pluribúſve fundus fuerit diſtractus, l.ſi ita.D.de contrahen.empt.Origo vocabuli ex auctionibus nata eſt,in quibus res propriè diuendi & diſtrahi dicuntur , quia non vni addicuntur , ſed pluribus varia in loca res emptas aſportantibus. Hinc

Diſtrahere ſocietatem, l.63.D.pro ſocio.matrimonium, l.2.D.de diuort.negotium l. 4.§.is quoque.D.de obligat.& act.pro diſſoluere,& tollere.

Diſtrahere controuerſias,hoc eſt dirimere, & decidere. Cicero pro Cecinna, Omnia iudicia aut diſtrahendarum controuerſiarum , aut puniendorum maleficiorum cauſſa reperta eſſe.Eodem verbo in eundem ſenſum vtitur Sueto.in Iulio cap.78.

Diſtrahere rationes, id eſt inire, & ſubducere acceptorum expenſorúmque rationes:hinc Actio diſtrahendarum rationum, quæ heredibus dabatur contra tutores.

DISTRACTIO ponitur pro diuortio , in Authen. de nupt.§. nuptias. & ibi in glo.D. de diuort.& repud.l. 2.& vide C.& D.de diſtra.pig.& C.de iure delib. l.1. vide ſuprà Deſtringere.

DISTRACTVS, apud Doctores, pro reſolutione cuiuſcunquè contractus ponitur.

DISTRIBVERE, eſt ſuum cuique tribuere, l.1. D. famil.erciſc.

DISTRIBVTIO quotidiana Pontificiis ſignificat id, quod præſtatur his qui horis certis interſunt diuinis, c.2.§.1.de ætate & qual.in Clem.c.vnic.de cleric. non reſid. lib.6.& c.licet vobis.de præbend.

DISTRIBVTIVA nomina, & eorum vim ponit Bartol.l.hoc articulo.D.de hered.inſtit.

DISTRICTVS,ſiue deſtrictio,coercendi poteſtas,ſiue iuriſdictio, quæ magiſtratui cum imperio mixto intra certæ regionis ac territorij fines conceditur. Siculus Flaccus : Regiones,inquit, dicimus, intra quarum fines magiſtratibus ius dicendi coercendique eſt libera poteſtas. libr. feud.1. titu.5. §.4. Si quis feudum extra curtem detinuerit, & dominus diſtrictum habuerit, &c. Et libr. 2. titu. 54. Qui allodium vendiderit,diſtrictum & iuriſdictionem Imperatoris vendere non præſumat. Fictum eſt nomen à Diſtringendo, quod in Feudiſticis libris pro coerceo ſæpe ſumitur : vt in Capitul. Caroli Magni:A miniſtris reip. diſtricti, ſex ſolidis componant. Interdum pro territorio vſurpatur. Ant.Florent. hiſt.part.3.tit.20. cap.8. §.13. Ciuitas Florentia triginta millia hominum in ſe continebat aptos ad arma , & diſtrictus eius ſeptuaginta millia.

DISTRICTE pro prorſus,omnino,profectò,ſic res ſe habet, l.7.§.5.D. de minor. aliquando ſignificat præciſè,præfractè,reſtrictè,religiosè,l.13.D.de procur.

DITIO, à dito ducitur, ſignificat imperiū, poteſtatem, l.2.§.capta.D.de orig.iur.

DIV ponitur pro biennio, D.de re ind.l.fin. & D.loca. l.cum domini.Quandoque ponitur pro tribus menſib.13.diſt.Lectis.in glo.Aliquando pro decem.Inſtitut.de lit.oblig.§.pen.& D.qui & à qui.l.ſi cùm fideicommiſſaria.§. Ariſto. Ponitur etiam aliis modis, vt ibi no. Aliquando pro triennio. D. de vſucap.l.1. & l. quamuis aduerſus. Aliquando ponitur pro anno, D. de ſucceſſo.edict.l.1.§.largius.& §.quibus.Aliquando momentum ſignificat. C. de acquir. poſſeſ.l.2. Item quando diu fieri intelligatur, vide ext. de elect. quia propter.& c.offerri.de libel.obla.

Diu Vlpianus interpretatur non minus decennio, l.16. §. Ariſtot.D.de fideicom.libert.l.5.§. ſi ſeruus. D. de acq.poſ.

DIVTVRNVM tempus,& Diuturna poſſeſsio, ad decennium referuntur, idque vulgò obtinuit, l.1.D.de aqua,& aqu.plu. arcen.l.10.D. ſi ſerui.vindic. Vide l. diuturna.D.de leg.& Inſtit.de iure nat.§. ex non ſcripto. Albericus hoc aliquantò contractius eſſe putat longo tempore , tametſi videantur idem ſignificare tempus.citat.§.emanſor.l.2.de re milit.

DIVERSA illa dicuntur,quæ origine & corruptione ſunt diuerſa,l.ſi mihi eodem tempore.de ſeruit.ruſti. præd.l. ſi domus tua. de ſerui.vrba.præd.Bald. in l.ex hoc iure.de iuſt.& iur.

DIVERSORIVM, à diuertendo, ſignificat ſtationē, in quam diuerſi generis merces adferuntur , Accurſio in l.3.D.in quibus cauſ.pig. & rectè. Aliis locis accipitur pro hoſpitio mercenario , in quod nos recipimus , vt ibi commoremur magis, quàm habitemus.

Cicero in Catone: Commorandi enim natura diuerſorium nobis, non habitandi dedit.

Divertere, nuntium remittere, Dirimere matrimonium, Repudiare vxorem, Nuntium mittere, Matrimonium ſoluere, l.ſi mulier. D.ſolu. matrimonio. Si mulier diuerterit, & iudicio de dote conteſtato reuerſa fuerit in matrimonium, &c. Sic l.proſpexit. D. qui & à quibus manu. Mulier quæ diuertit, omnes omnino ſeruos ſuos manumittere, vel alienare prohibetur. & l.ſi cum dotem. §. ſi maritus. & §. ſeq. D. eo.titu.

Divortisse non videtur, quæ breui reuerſa eſt, l. quicquid. D.de diuerſ.reg.iur.

Divortium, diuerſitas mentium, vel quia in diuerſas partes itur, l.inter diuortium. D.de verbor.ſignifi. l.2.D. de diuort. Eſt autem nomen generale, & de amicitia interrupta dicitur, & inter amãtes diuortium eſt; denique animæ corporiſque diuortium eſt. Propriè tamen eſt, ſi vir & vxor ſeparentur: Repudium verò, ſi ſponſus à ſponſa dirimatur. Ergo in hoc diſferunt, teſte Paulo, quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa diuertiſſe dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. Apud noſtros eſt duplex diuortium, aliud verum, aliud fictum, l.vir mulieri. D. de don.int. virum & vxorem. Diuortium autẽ ſeu repudium, olim ex multis atque non ita grauibus cauſsis fiebat, vt eſt videre in l.conſenſu licita. C.de repud. Hodie verò non niſi ex cauſſa adulterij diuortium permittitur, Matthæi quinto. & capite tertio, de adult. & ſtupro. Quod & ſancti Epiſcopi & iuſtiſsimi Cæſares intellexerunt etiam de caſibus criminum, quę maiora ſunt & habentur, minúſque tolerabilia maritis omnibus quàm ſit omne adulterium: vt ſi homicida ſit, venefica, inſidiatrix vitæ mariti deprebenſa, furax, blaſphema in Deum, & perpetua irritatrix mariti, ac omnino implacabilis. Quemadmodum & inter alias cauſſas à Cęſaribus Chriſtianiſsimis enumerantur, præter adulterij crimen, homicidium, veneficium, falſarij crimen, ſepulchrorum effractura, ſacrilegium, latrocinium, plagiarij crimen, & huiuſmodi quædam alia, quæ adulterio vel æquiparantur, vel multum excellunt in crimine. Verùm adulterij meminit Dominus exempli gratia, vt inde atrociora æſtimemus crimina. De quibus tamen Eccleſiæ iudicio ſtandum eſt magis, quàm proprio. Atque obiter notandum, primum diuortium factum fuiſſe, vt ſcribit Tertullianus in lib. de Monogamia, ſexcentis fere annis poſt vrbem conditam, à Sp. quodam Caruilio, viro nobili, quia liberi ex vxore non gignerentur, corporis vitio: quod & retulit Gellius, libr.4.cap.3. quanquam pro ſexcentis, quingentis habeat, corruptè.

Divortia, Iſidor.libro 15. Etym.cap.vltim. ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diuerſa tendentes. Virgil. libr.9. AEneid.

Obiiciunt equites ſeſe ad diuortia nota. Id eſt, ad viarum flexus. & Liuius libr.44. Eadem diuerticula dici cœpta ſunt. Hinc Diuortia aquarum apud Cicer. libr. 2. Epiſt. ad Cælium. Eſtque locus, vt ait Paulus, vnde aquæ duas in partes diuiſæ incipiunt defluere.

Dives quis dicatur, pónit Bartolus in auth. præterea. C. vnde vir, & vxor. Diues non dicitur vxor propter dotem, l.Lucius. §. idem reſpondit. D. ad municip.

Dividere ſententiam. Aſconius. Cum aliquis in dicenda ſentẽtia duas pluréſve res complectitur, ſi non omnes hæ res probantur, poſtulatur vt diuidat, id eſt de ſingulis rebus referatur ſeorſum, quò pars vna, ſi viſum fuerit, repudietur, altera recepta. Cicer. pro Milone: Diuiſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo (nihil enim neceſſe eſt me omnium flagitia proferre) reliqua auctoritas Senatus empta interceſsione ſublata eſt.

Dividuum eſt, quod diuidi poteſt in partes aliquo effectu iuris ſeparatas. Indiuiduum eſt, quod diuidi non poteſt in partes, quolibet iuris effectu ſeparatas. Hæc deſcriptio deducitur à cauſſa finali, ſeu ab effectu diuiſionis. Nam verbum Diuidere, in hac materia accipitur politicè & ciuiliter, vt negotiis hominum deſeruiat: ſcilicet, quoties occurrit quæſtio, vtrũ aliquid adquiri, vel retineri, vel alienari poſsit pro parte: an verò non niſi totius commercium admittat: ſiue quęratur de rebus corporalibus, ſiue de rebus incorporalibus, ſiue item de obligatione, vel actione, aut ſolutione diuidenda, vel non diuidenda. In his enim totum ius conſiſtit, & per conſequens totus effectus diuidui & indiuidui, l.fin. D.de leg.1. l.1. D.de ſtat. hominum. iuncto titu. Inſtitut. de rebus corporalibus & incorporalibus: & vide l.ſtipulationes non diuiduntur. & l.4. §. Cato. D.de verb.oblig. Diuiduum autem Romani legiſlatores ſignificare ſolent his aut ſimilibus verbis: Partium præſtationem recipere, l.2. in princip. D.de verb.oblig. A ſingulis heredibus diuiſim conſequi: pro parte peti: admitti partis executionem, l.in executione. D.eo.titu. Pro parte adquiri: Pro parte retineri: Pro parte remitti, l.pro parte. D.de ſeruitutib. l.vnus ex ſociis. D. de ſeruitut. præd.ruſtico. A communione decedere, ſcilicet rerum particularium, vt in titulis D.& C.communi diuidundo. Familiam erciſcere, hoc eſt, hereditatem diuidere, ſeu rerum vniuerſitatem, vt in titulis D.& C.famil.erciſc. Ad ſignificandum verò indiuiduum has appellationes accommodant Iuriſconſulti: Partium præſtationem non recipere: Niſi totum detur ſtipulationi ſatis non fieri: In ſolidum teneri, l.2. in princip. & §.1. D.de verbo. oblig. Ab omnibus heredibus committi pœnam: In ſolidum peccari, vt in l.eadem. §. Cato. D.eo. tit. Diuiſim non præſtari: In ſolidum agi: Totum dari, d.l. in executione. Ex his atque id genus aliis appellationibus intelligi poteſt, quomodo in hac materia ſit accipiendum diuiduum & indiuiduum: nempe quod diuidi poteſt, vel diuidi nõ poteſt in partes iuris effectu ſeparatas.

Divisio eſt vel totius in partes, vel generis in ſpecies fiſsio, vt res cuius eſt quæſtio, facilius atque certius intelligatur. Diuiſionem, ait Accurſius §.1. Inſtitut. de obligat. eſſe innumerabilis materiæ breuem compoſitionem.

Diuiſio ſingulorum ciuium qui accipi debeat, diſces ex l.ciuitatibus.122. D.de leg.1.

Divi Iuriscoss. adpellãtur Imperatores, qui poſt obitum in deos relati erant, ea ἀποθεώσεως ſolennitate, quam Herodianus lib.3. deſcribit: poſt quam & templa eis conſtrui, ac ſacerdotes & ſodales creari, & ludi fieri, omnéſque diui honores decerni ſolebant, vt ex Tacito, Sueton. Spartiano, Capitolino videri poteſt. Papias verò ſcribit eò diuos vocari, quòd ſint quaſi cæleſtes: quam verbi notationem admittere, & pium, & Chriſtianum magis eſt. Nam qui iuſtitiam colunt, diui rectè adpellantur.

Divi fratres ſæpius memorati à Iuriſcoſs. quàm huc referri debeat, dicuntur M. Antoninus Philoſophus & AElius Verus, primíque duo Auguſti appellati, & Faſtis conſularibus ſic inſcripti ſunt, auctore Spartiano in AElio Vero. & vide Antonium Auguſtinum libr. ſingula. de Excuſat. ſuper §. Præterea. Diuinos autem honores ſibi cum vendicarent Imperatores, eò factum eſt, vt diuinæ domus & conſtitutiones, Cæſarum domus & conſtitutiones appellentur, vt & alia multa.

Divinum ius, quòd ad Dei cultum pertinet. Hinc nuptias diuini iuris communicationẽ definit Modeſtinus,

ftinus, l.1.D. de ritu nupt. quòd vir & vxor eorundem sacrorum participes essent, l.4.C. de crimi. expil. hered. & Iurisprudentia Diuinarum rerum scientia definitur, l.10. D. de iustit. & iure. Diuini iuris etiam esse dicuntur res sacræ & religiosæ, l.1.D. de rer. diuis. Sic Diuinas res interpretatur Vlpianus l.1.D. de interdict. Quæ definitio à Gotthia interpolata est apud Gaium lib. Instit. a titu. 1.

DIVINATIO, iudicium est, quo duo pluresve, qui se præponi in accusando volunt, de accusatione sibi deferenda contendunt. Ex eo autem deductum nomen existimat Hotomanus, quod cum in hoc iudicio iudices non de præterito, sed de futuro statuant, vter sit rectius accusaturus (quod totum opinabile est, coniecturáque nititur) diuinare dicantur, eorúmque iudicium, opinabilis diuinatio. Vlpian. l.15. D. de accus. Atque hoc in publicis iudiciis: nam in popularibus Prætor eligebat idoneiorem, vt loquitur Paulus in l. 2. D. de popul. act. Vide Fab. lib.3. cap.10. & lib.7. ca.4. Gellium lib.2. cap. 4.

DIXI. Moris fuit, vt ait Asconius, cum satis visum esset fluxisse verborum, hãc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum DIXI. quod etiam ab vtraque parte, oratione cósumpta, vt in consilium dimitterétur, præco soleret pronútiare, DIXERVNT. Sic legendum non prætor, sed præco, ex Fabio Quintiliano lib. 11. Instit. Orato.

DO, DICO, ADDICO. His tribus verbis vniuersa iurisdictio Prætoris continebatur, quod & Ouidius lib. 2. Fastorum expresit,

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Varro lib. 5. de lingua Lat. Dies fasti per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari: contrarij horum nefasti: per quos dies nefas fari Prætorem, Do, dico, addico. itaque non potest agi. necesse est enim aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur. Dabat enim iudices, recuperatores, arbitros, iudicia, actiones, exceptiones, possessionem. Dicebat ius, multam, viam in vindiciarum litibus. Addicebat in cessionibus, bonis controuersis, in vindiciis, vt rectè ex Hygeno, M. Cice. & T. Varrone collegit Hotomanus.

Do, id est, datum pronuntio, c. fin. 22. q. 5.

DO, LEGO, in l.1.D. ad leg. Falc. & l. Stichum. D. de statu lib. nihil aliud significant, quàm lego.

DOCTORES legum Magistros appellari scribit A. Alciatus: & de Doctoribus pulchra, scitúque digna prodidit Ioan. Andreas in proœmio lib. 6. Decretal.

DODRANS, duæ partes è tribus cum dundecima valet vncias nouem, vt Theophilus scribit §. hereditas.ložstit de hered. instit. Varro lib. 4. de Ling. Lat. Dodrans ab vncia dempto quadrante.

DOGAS, veteres glossæ exponunt βῶτλας: quod quidem dogarum nomen à Græcis raptum videtur, quibus δόχια, vel δέχαι, sunt quæ capacitati alicui parata sunt, & capacitates ipsæ vel mensuræ: vt in Aureliano Vopisci: Facta est ratio dogæ cuparum, nauium, & operum. Doga non vas, sed capacitatem significat. atque videtur esse vas, cui nomen simile lingua vernacula Butticulam habemus.

ΔΟΓΜΑ, in l.2.D. ad S C. Velleian. Decretum, & Senatusconsultum significat, pro quo Modestinus in l. ἐὰν δύο. D. de excus. ψήφισμα dixit.

DOLABRVM, instrumentum per quod ignis vel flamma in tignis recepta, quasi dolando abraditur, ne progrediatur, l.3. D. de offic. præfect. vigil. Hinc præfectus vigilum cum dolabris errare dicebatur ad diruendas & demollendas domos, vt ruina aliquarum incendium reprimatur.

DOLARE, in l. ferri. D. de verb. significat. verbum fabrorum lignariorum, cum ligna aspera complanant.

DOLIVM, cuiusuis materiæ vas, reique cuiuslibet capax, quod tandiu vasis vinariis connumeratur, quandiu vinum habet, l. 206. D. de verb. signific. Idem l. 26. D. de in[...] vel instr. leg. Dolia fictilia, item plumbea, quibus [...] adgesta est, & in his viridiaria posita, ædium [...] Labeo & Trebatius putant. Et Proculus l.15. D. de trit. & vin. dolia in vasis vinariis non esse, ex Trebatij sententia fatetur. Vlpian. l.3. D. eod. In doliis non puto verum, vt vino legato, & dolia debeantur. maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quæ per magnitudinem difficile mouentur.

DOLIARIVM non locus vbi dolia, sed vas ipsum amplissimum & capacissimum: apud Caium l.35. §. pen. D. de contrah. empt. Et

DOLIARE vinum, l.1. §. fin. D. de peric. & commo. rei vendi. quod adhuc in doliis est, & nondum est, ad discrimen vini diffusi, vt scribit Turn. arg. l.15. D. de trit. vin. & ol. Patet autem ex l.3. §.1. & l. cui vinum. 6. & l. vino. 14. & d. l. 15. & l. seq. eius. tractatus, conseruari vina solita in doliis, quæ postes diffunderentur, hoc est transfunderentur in amphoras, cados, vrnales. Vini Doliaris vendendi legem Cato in libro de Re rustica c. 148. exponit. Vinum de dolio appellat Cic. in Bruto: Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Appellat & vinú de cupa, vt in Pisonem: Panis & vinum à propola & de cupa. Notandum autem à Plauto vocari anum doliarem, id est suffarcinatam & præpinguem, tumidámque & obesam, credo de ventre doliorum tumidiore.

DOLON, in l.53. §.1. D ad leg. Aquil. vt à Beroaldo, & G. Budæo emendatú est, flagellum significat, Seruio interprete, intra cuius virgam latet pugio: aut secundum Varronem, ingens contus cum ferro breuissimo. Sic dictus ἀπὸ τοῦ δόλου, id est à fallendo: quòd decipiat ferro, cum specié habeat ligni. Vtitur etiam hac voce Vlpian. l.1. §. 2. D. si quadr. nec enim legendum, dolore, vt antehac, sed dolone. Sueton. in Claudio cap. 13. Reperti & equestri ordinis duo in publico, cum dolone, ac venatorio cultro. Hesychius, Δόλωνες, ait, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα.

DOLVM malum ex XII. Tabul. descendisse AElius in Eunuch. admonuit. Gallus Aquillius apud M. Ciceronem 3. Offic. dolum sic definiebat: Cùm aliud agitur, aliud simulatur. quam Galli definitionem Sulpitius probat, vt apparet ex l.1. D. de dolo ma. & l.7. §. sed si fraudandi. D. de pact. & Paul. libr. 1. Senteotiar. Hæc tamen à Labeone reprehenditur, vt referunt Tribonianus, & collegæ l.1. D. de dolo. Sed hanc Triboniani, non Labeonis reprehensionem esse, quidam in d. l.1. obseruarunt. Quod verum est. Nam Aquilij definitio Pauli temporibus obtinebat, vt patet ex titu. 8. libro 1. Senten. Sed quia Triboniani definitio inter doctores obtinet, ipsum audiamus: Dolus malus, est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, l.1. §. dolum malum. D. de dol. mal. Quam definitionem excutiamus. Pro genere ponitur Calliditas, sicut & fallacia, & machinatio. Et aliquando ipsa res in se dolum habet, l. si quis cùm aliter. D. de verbo. oblig. Seruij definitio ob hoc dútaxat Triboniano non satisfecit, quia simulationem posuit loco generis, cùm aliud simulatur, & aliud agitur: quæ porrò species est doli mali, non genus. Siquidem potest & sine quauis simulatione id agi, vt quis circumueniatur, d. l.1. §. dolum malum. Ergò rectius per calliditaté, & fallaciam definiri putauit, l. iurisgentium. §. dolo malo. D. de pact: Sequitur in definitione, Ad decipiendum alterum: Atque hæc est differentia doli mali propriissima, per quam distat à culpa. Quoties enim ad hoc destinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur contra ius, toties est dolus malus verè admissus. Ideóque

ſcribit Vlpianus in l. 1. in princip. D. de dolo malo: Qui aliis obſuerint calliditate quadam. Imponitur autem alteri occultè, hoc eſt, ita vt non intelligat malitiam lædentis, & ne quidem aliquãtò poſt acceptum damnum, duobus modis. Aliàs enim verborum adulationibus expeditur dolus, & tunc appellatur fallacia, Varroni à fando: aliàs verò factorũ technis, quam machinationem vocãt. Vtrunque procedit ex recondita corrupti animi malitia, aduerſus ſimpliciores nihilque mali ſuſpicantes, lucri turpis gratia. Quocirca Vlpianus, Ne vel illis, ait, malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. Experimur enim quotidie, hominem homini lupum eſſe. Quò igitur occultior eſt calliditas lædendi, hoc perniciosior eſt dolus, nempe quòd nullum eſt execrabilius malum, quàm quod ſub aſpectu latet. Id enim cùm prouideri non poſsit, facilem habet nocendi ſucceſſum. Et hinc apparet primùm, quàm eleganter Lab. dixerit, Fallacia, machinatio: deinde quàm inutilis ſit Interpretis diſtinctio inter dolum verum, & dolum præſumptum. Nam omnis calliditas, ad lædendum alterum contra ius adhibita, eſt verè dolus malus. Et omnis dolus malus eſt præſumptus, quia non niſi præſumptione & indiciis probari poteſt, d. l. 1. §. dolum malum l. dolum. C. de dolo malo. Quamobrẽ Iuriſconſulti promiſcuè vti ſolent his verbis, Dolo facere videtur, & Dolus eſt, l. ſi procuratorem. D. mandati. Dolo autem, inquit Vlpianus, facere videtur. Et l. dolus eſt. ibidem, Dolus eſt, ait, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt. Simili leuitate diſputant, vtrum dolus ſit crimen: cùm vtique non poſsint inficiari, dolum eſſe fontem omnium planè criminum: imò ſine quo crimen cenſeri non ſoleat, l. 1. C. ad l. Corne. de ſicar. Ideóque Iuriſconſ. dolum malum appellant crimen, l. 1. D. de fideiuſ. tut. l. item exigit. D. de dol. mal. l. 1. §. planè ſi ex dolo. D. de tute. & rationibus diſtrah. l. omne crimen. in princ. D. de re milita.

Dolus malus, fallacia, & fraus coniungi ſolent, l. 45. & l. 51. D. pro ſocio. l. 48. D. de diuerſ. regu. iur. Et Dolus callidum conſilium dicitur, l. 7. §. prætor ait. D. de Publiciana: & machinatio l. 36. D. de verb. oblig.

Dolus alius bonus: alius malus. Dolum bonum veteres pro ſolertia dicebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve quis machinaretur, l. 1. §. nõ fuit. D. de dolo. Auguſtin. Epiſtola 29. Sic Baſilius in Prouerbia, quandam ait eſſe καλὴν, καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν. Hinc Lucretius poeta teſtatur dolum bonum eſſe quo à medentibus falluntur ægri, non autem decipiuntur. Vnde & Feſtus: Doli, inquit, vocabulo nunc tantum in malis vtimur: apud antiquos autem in bonis vtebantur: hinc etiã dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia ſolebat dici & bonus.

Dolvs malvs abarit, afverit, verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicũque in rem aliquam admiſſus eſt: ita Vlpianus l. hæc verba. 69. D. de verborum ſignifi.

Doli clavsvla, pars ſtipulationis qua dolum abeſſe comprehẽdimus, l. 22. 53. 119. 121. D. de verb. oblig. Appellatur & illa quæ actioni de peculio adiicitur, l. 6. D. de peculio.

Dolus & fraus an differant, fruſtra quæritur, cùm extent apertæ ſanctiones, l. hæc verba cui rei. D. de verb. ſig. l. fraudis interpretatio. D. de re. iuris. Quidquid enim non eſt ex bona fide, id neceſſariò venit ex mala fide. Mala autem fides eſt dolus & fraus, l. ſi dolo. C. de reſcin. venditio. Sunt tamen qui hoc modo diſtinguãt, Dolum fieri, alterum circumueniendi cauſſa: Fraudem propriè dici, etiam ſi decipiendi conſilium non adfuerit; ſed is qui deceptus eſt, à ſeipſo, vel ex euentu fraudatus ſit. Dolum item in faciendo, fraudem in verbis dicunt, à φράζειν, quod eſt loqui. Alci. de verb. ſig. Dolum etiam clàm, fraudem palàm committi volunt, §. dolo. l. iuriſgentium. D. de pactis.

Doli mali ſpecies ſunt, Calumnia, Præuaricatio, Tergiuerſatio, Cauillatio. Calumniari, eſt falſa crimina intendere: Præuaricari, vera abſcondere: Tergiuerſari, in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere, l. 1. in prin. Et §. 1. D. ad S. C. Turpillian. l. 1. D. de præuaricato. l. ſi caluitur. in prin. D. de verbor. ſignifi. Cauillari, eſt falſis diſputationibus imponere. Iulianus, Ea, inquit, eſt natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellant, vt ab euidenter veris, per breuiſsimas mutationes, diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur, l. ea eſt natura. D. de regul. iur. Exemplum eſt in l. qui quadringenta. in princ. D. ad l. Falcid.

Dolus malus ſæpe procedit ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, periurium, falſum. Aliquando producit factum criminoſum, quod tamen ſpeciali nomine non eſt ſignificatum: & ideò dicitur, Stellionatus. Vt extant titul. de criminibus nominatis. & probatur l. 3. D. Stelliona. Plerunque verò dolus affert læſionem, nullo tamen facto, quod criminaliter accuſari poſsit, ſicut in commerciis hominum, aliiſque modis fieri ſolet. Et tunc retinet doli appellationem, vt in tit. D. de dol. mal. &, de dol. mal. & met. exceptione.

Doli mali effectus ſunt: I. Omnis dolus malus legitimis probatus indiciis, eſt famoſus, vel ſaltem quaſi infamiam apud bonos viros irrogat, l. 1. D. de his qui notan. infam. De dolo, ait Iulianus, & fraude ſuo nomine damnatus, pactú ſve erit, l. penul. C. de interdict. matri. inter pupill. & tutor. Et ſic accipienda eſt lex 2. D. de cri. ſtelliona. II. Contractus bonæ fidei per dolum præcedentem, ipſo iure vitiatur, l. & eleganter. In prin. D. de dolo mal. l. bona fides. D. depoſit. Stricti verò iuris, per exceptionem reſcinditur, l. pen. C. de inutilibus. III. Dolus malus facit ceſſare quodcunque priuilegium, l. 2. §. verba itaque. D. ad S. C. Velleian. Fraus enim nemini debet patrocinari, imò puniendã eſt, l. verum eſt. §. tempus autem. D. pro ſocio. l. tranſactione. C. de tranſact. IIII. Nullum mali genus eſt, quod maiorem humanæ ſocietati peſtem inferat, quàm dolus malus. Cicero lib. Offic. 1. Semper autem, inquit, in fide, quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum. Et paulò pòſt: Cùm autem duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur. Vtrunque alieniſsimum ab homine, ſed fraus odio digna maiore. Totius iniuſtitiæ nulla capitalior eſt, quàm eorum, qui tum, cùm maximè fallunt, id agunt, vt viri boni eſſe videantur.

Dolus præteritus, dolus ante litem conteſtatam admiſſus, l. nec vllam. §. is autem qui. l. ſed etſi lege. §. etiamſi ante. D. de petitio. heredita. Dolus compenſatur dolo, l. ex hoc edicto. D. de eo per quem fact. Hoc verum eſſe intellige, cùm in delicto neutra pars excedit. Sed tum verior eſt illa, Qui delinquit prior, maius delictum admittit.

Doli capaces, Pontificio iure cenſentur ſeptenni maiores: noſtro iure, maſculi decem annos, ac ſex menſes nati: fœminæ, quibus ad nouem ætatis annos ſemeſtre acceſsit, l. impuberem. D. de furt. l. 1. & ibi per gloſ. fin. C. de donat. l. pupillum. D. de nouat. cum ſimil.

Domvs vnicuique æſtimari debet, vbi ſedes, & tabulas habet, rerúmque ſuarum conſtitutionẽ fecit, l. 203. D. de verb. ſignifi. In domo autem aliàs domicilium habemus, aliàs habitationem ſine domicilio. Rurſus ſimplex habitatio, aliquando eſt momentanea, nonnunquam cum tractu tẽporis, vt ſtudiorũ cauſſa, l. lex Cornelia §. domũ. D. de iniur. ſic etiã ſumitur domus nomen, ſcilicet pro quouis loco in quo quis habitat ſiue proprio, ſiue alieno, vt & l. 8. in fin. l. 22. D. adult.

l. 2. §.

l.1.§.domum. D. de alex lusu. Domus quandoque familia est, & agnatio, vt apud Paulum, tota domus pro gente vna tota, l.vlti. de offic Præsid. per μετωνυμίαν, tanquam continens pro contento ponitur, vt accipiatur pro his qui vnà habitant. Alc.de verbo. sign. l.195.l.17.D.de testib. Veruntamen Domú non dici quæ adhuc contecta non sit, plerique senserunt, l.1.§. deinde.de don. vt suprà dictum est. Negat Cicero in Oratio.Pro domo sua, quicquam sanctius, quicquam omni religione munitius, quàm sit domus vniuscuiusque ciuium, & quæ sequuntur. Paulum in l.sed & si is.de in ius voc. arbitror ad húc Ciceronis locum respexisse, vbi, Tamen, inquit, de domo sua nemo extrahi debet: quia, vt Gaius eo.titu.dixit, in l plerique. domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit. Proinde qui domum alienam ingreditur inuito habitatore, vim inferre videtur.

Domo instructa, supellectilem legatam, non etiam vina accipimus, quia domus vinis instructa intelligi non potest: auctor Pomp.l.si ita testaméto.de fund.instr.

Domo legata, quid contineatur, pete ex l.91.§.pen.& fin. D.de leg.3.

DOMESTICI in rubri.& l.1.& 2.C.de domesti.& protecto.lib.10. dicebantur, vt vult Suidas, οἱ τῶν Ρωμαικῶν δυνάμεων στρατιῶται, qui domi, non in acie, protegendi lateris sacri solicitudinem patiuntur: & quod ait l. 8. C.Th.de domest. familiaris militant, & sunt domestici procuratores. Sed fuere tamen ex iis alij pedites, alij equites, l.vltim.C.de domest.& procur. De iisdem Cassiodorus in formulis: Inter protectores & domesticos sacram purpuram adoraturus accedat. quod & constituitur l.1. C. eod. tum vt in salutandis etiam & osculādis vicariis præf.prætorio, ac multo magis præsidibus admittantur. At qui in acie protegere latus Principis solebant, Protectores dicebantur, de quibus suo loco.

Domesticorum tum equitum, tum peditum schola erat, cui Comites præerant viri illustres, à quibus domestici regebantur, Marcellino libr.21.& 26. Trebellius Pollio in Numeriano.

Domesticus scholarum, Nicepho.libr.7. histor.Eccles. cap.18.Zonar. Tomo 3.Annal.

Δομέστικος μέγας, in aula Constantinopolitana, vt docet Guliel. Tyriensis pontifex libr.2. belli sacri, cap.5. de Alexio loquens. Hic à Domino Nicephoro qui tunc in sceptris agens principabatur, plurimû honoratus, & Megadomestici dignitate (quem nos maiorem Seneschallum appellare consueuimus) fungitur officio.

DOMESTICA furta vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degút, subripiunt, l.respiciendum. D. de pœnis.

Domesticus testis, vbi quis ipse sese laudat, quasi domi testem habeat, non aliunde adductum. Huic auté testium generi quàm minima fides haberi solet, ac legibus ceu suspecti reiiciuntur. De test. Paulus ait, testes, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. Impp.l.2.eo.titu. Etiam, inquiunt, iure ciuili domestici testimonij fides improbatur. Erasm. in Chiliadibus indicat Cicer. alibi domesticos testes appellasse, propinqua cognatione iunctos parentes, liberos, fratres, patruos, soceros, generos, &c.l.2.C.de testibus, & l.4.D.eo.

Domesticum funus, familiare, l.2.D.de in ius voc. l.4. D.si quis caut.

DOMICILIVM, est domus possessio in ea ciuitate, in qua quis censetur, & sæpius commoratur, D.ad municip. per tot. Atque Domicilium ibi quis habere intelligitur, vbi larem, rerúmque ac fortunarum summam quis côstituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet, & vnde dum profectus est, peregrinari videtur, l.7. C. de incol.libr.10. Sic interpretabimur in l.19.§.1.& l.50. ad fin. D. de iudic. Planè sola domus possessio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium nô facit, l.17.§.sola. D.ad municipalem. Sed nec domicilium quis ibi habere intelligitur. vbi studiorum caussa habitat, nisi decem annis trāsactis, eo loco sibi sedes constituerit, l.5.§. domum. D. de iniuriis l.2. C. de incol.lib.10. Ergo Alfenus l.203.D.de verb. sig. scribit, Domum eam vnicuique nostrum debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutionem fecisset. Item Cicer. pro Archia: At domicilium Romæ non habuit, is qui tot annis ante ciuitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarú Romæ collocauit. Isque Incola dicitur, à Græcis, πάροικος.

Domicilium ibi videtur miles habere, vbi meret, si nihil in patria possideat, l.23. in fin. D.ad munic.

Domicilium in vrbe retinent Senatores, etiam si vbicunque morandi potestatem impetrauerint, l.22. §. senatores. D.ad municip.

Domicilium amissi mariti sequitur vidua, quæ se aliis nuptiis non iunxit, d.l.22.

Domicilium & in domo propria, & conducta habere possumus, l.5.§. domum. D.de iniur.

Domicilium ferre, d.l.22.§. municipes, est constituere, & transferre. At non nuda contestatione, sed re, & facto transfertur, l.20.D.ad municip.

DOMINATIO in l.fin.C.de censitoribus & peræquat. lib.11. pro dominio. Verum ne sub specie litis dominationes semel constitutæ turbentur, sex mensium spatium censemus debere seruari, intra quod is, qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Sic l.78.in fi.D.de acq.hered. Item apud Festum: Regalia exta appellantur, quæ potentibus insperatum honorem pollicentur: priuatis & humilibus hereditates: filio familiæ dominationem. De eo enim hoc vult intelligi qui ius patriæ potestatis exiit, suíque dominij & iuris efficitur. Sumitur & pro patria potestate l.64. D.de cond.indeb.

DOMINIVM, est ius de re corporali perfectè disponendi, aut vindicandi pro arbitrio, nisi lex, vel conuentio prohibeat, Apello auctore. Ab effectu. Nam duo sunt effectus dominij: videlicet. disponere, ac vendicare, l. in rem actio. D.de rei vendicat.l.si quis vi.§. differentia. D.de acquir. pos. Vide Alciatum l.traditionibus. C.de pact. Atque hoc vnum est quo differt vsusfructus à solido dominio: tametsi Cicero ludens ad Curium scribat, id cuiusque esse proprium, quo quisque vtitur ac fruitur. Vsus enim in vsufructu est, non abusus. At vero vsusfructus pars est dominij, vt ait Paulus l.3.D.de vsufr.

Dominium diuiditur in directum, & vtile, l.1. in fin. si ager vectig. vel emphyteu. pet. item In proprietatem, & vsumfructum, l.4. de vsufruct. l. qui vsumfructum. de verb. oblig. Sed & alias in iure inueniri dominij species, indicat Alciatus in Parergis. Quoddam enim dominium est τῇ ἐλπίδι, id est, in spe, vt cùm in l. in suis. de lib. & posthu. filiusfamilias rerum paternarum dominus vocatur: vnde & sui heredes dicuntur, tanquam sibiipsis succedant: erant enim viuente quoque patre quodam modo domini. Aliud est dominium, quod τῇ προλήψει, id est, per anticipationem dicere possumus: vt cùm mulier rei suæ in dotem traditæ domina dicitur, l. in rebus. C. de iur. dot. Aliud est dominium, quod vidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in testamento iussit esse dominam vsufructuaria administratricé (dominium enim illud φανταστικὸν, id est imaginariú est) eam solùm in domo præeminentiam consecuta, quam, viuente marito, habebat: ideóque ad alimenta tantùm contrahitur: est igitur & hoc dominiú ἐγχειρητικόν. Aliud est, quod summum, seu maius dominiú vocant: quædā scilicet.

maiestas, cuius obseruationē fœderati supremo Principi, vel reipub. debent, l. non dubito. de capt. & postlim. reu. Effectus autem maioris dominij, qui non pauci referuntur, ab interpretibus petendi sunt.

Dominium item diuiditur in naturale, quod iure gentium acquiritur, & in id quod iure ciuili. Prius autem sine possessione adquiri non potest, posterius potest maximè, l. à Titio. in fi. de furt. l. cùm heredes. in princip. de acqui. pos. l. facta, ad S C. Trebel. l. 1. de bon. pos. §. 3. Instit. de acquis. per adrog. & tit. proximè seq. cum simil. Ac dominium quidem naturale, acquiritur occupatione, inuentione, alluuione, traditione, &c. Iure ciuili autem, vsucapione, præscriptione, legato, aditione hereditatis, arrogatione, in iure cessione, & nonnullis aliis modis quos recenset Vlpian. in Epit. tit. 19. eósque explicat.

Dominium, proprietas, & vsusfructus, quæ duo sunt partes dominij, & non minus perfectiones quàm dominium ipsum, non sunt ex pluribus caussis, l. 3. §. ex pluribus. de acquir. pos. l. non vt ex pluribus. de regul. iuris. §. sic itaque discretis. Instit. de actionibus. Quasi dominium, Ius in re, & Obligatio, sæpenumero sunt ex pluribus caussis, l. & an eadem. §. penult. de excep. rei iud. d. l. non vt ex pluribus. cùm sint quædam imperfectiones.

Dominium, Quasi dominium, & Ius in re specificum, adfinia sunt inter se, & species distinctæ ipsius iuris in re generici. Directum verò & vtile, species ipsius dominij. Porrò dominij duo esse officia Bartol. in l. 1. de acqui. pos. explicando possessionis definitionem, tradit: Vnum disponendi, alterum vendicandi, per l. in rem actio. de rei vendi. l. si quis vi. §. differentia. item d. tit. de acqui. possessio.

Dominium non modo corporalium, sed & incorporalium rerum est: nam & vsusfructus dominium est, l. 3. D. si vsusfru. pet. & generaliter seruitutum, l. semper. 15. §. hoc interdicto. D. quod vi aut clàm.

Dominij ius impetrare dicuntur creditores, qui à principe impetrant, vt pignora quorum nullus emptor repertus est, sibi addicta, dominij iure possidere liceat, l. 1. C. de iur. domi. impet. l. 63. §. fin. D. de acqui. rer. domi. l. 5. §. si fundus. D. de reb. cor.

DOMINVS dicitur quasi qui domi præest, & domi imperat. Et dicitur is propriè qui domui præest, & qui domus imperium habet, cuíque omnis familia paret. Terent. in Eunucho. Apparet seruum hunc domini esse pauperis. At Dominorum loco sunt qui vectigalem fundum in perpetuum conducunt, l. 5. in fin. D. arb. fur. cæs. nam re vera sunt conductores. Dominæ locum obtinet hereditas nō adita, l. 13. §. penult. D. ad leg. Aquil. Dominus retrò intelligitur legatarius, agnito legato, d. l. 13. §. fin. Dominus fit is, cui traditur, ex caussa emptionis, donationis, dotis, mutui, legati, hereditatis, solutionis, transactionis, sentētiæ, vel similibus, l. traditionibus. C. de pactis. l. nūquàm nuda. de acquir. rerum domin. Domini autem adpellatio, à domo deducitur. ἄνακτα propriū Græci vocant, & à domo deriuant. Vigl. in tit. Instit. de hered. qual. & differ. ad eósque extēditur, qui rei alicuius proprietatem habent, etiamsi vsusfructus alienus sit. Vlpian. Domini abusiuè dicuntur filijfamilias, & ceteri liberi, qui in potestate sunt, & vsufructuarij. Dominorum vice sunt tutores vel curatores, l. 56. §. qui tutelam. 8. D. de furt. Domini loco habetur possessor hereditatis, qui satisdedit, l. 15. §. fina. D. de quæstio. Domin⁹ litis, l. 1. C. de sent. & interloc. om. iud. Pro Domino est procurator in rem suam, l. 13. D. de pact. & quilibet alius procurator post litem contestatam, l. 4. §. fi. D. de appellat. & defensor qui satisdedit, l. 76. D. de procurat. vtrobique dominum litis intelligimus.

Domini nomine solebant veteres aliquē honoris gratia salutare, vt in l. Nesennius. in princ. D. ad leg. Falcid. Hinc vir & vxor testandi cōiugij caussa sese inuicem appellabant, Dominum & Dominam. Iust. Nouel. 74. *καὶ παθὼν μάρτυρας ἀκινδύνως ἀπολλύμενος, καὶ ὅτι κυρίαν ἐκάλει τὴν συνοικοῦσαν ὁ ἀνήρ, κἀκείνη τοῦτον ὁμοίως ὠνόμαζε.* Hinc illud testatoris in l. vxori. 41. D. de leg. 3. Vxoris fidei commisit hęc verba: Peto abs te domina vxor, ne ex fundo Titiano partem vendices. Item in l. Titia. 19. §. qui marco. D. de annuis legat. Domina sanctissima, scio te de amicis tuis curaturam. Item in l. vlti. D. de aur. & arg. leg. Vxori suæ testamento ita legatum est: Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argētum balneare. Martialis:

De palatinis dominæ quod serica prelis: id est augustæ.

DOMINVS passim in Feudisticis libris appellatur is, qui feudum in re sua alteri fruendum constituit: idcirco, vt vulgo creditur, quia rei in feudum datæ dominium & proprietatem retinuit: solum vsumfructum feudi nomine concessit. lib. feud. 2. tit. 8. §. 3. Ergo dominus eodem modo dicetur, quo & Signor, siue Senior appellatur: quasi vasallus patronum suum honoris caussa dominum appellaret: vt in formula iurisiurandi, lib. feud. 2. tit. 5. Ergo iuro, quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino. Sic Domina patroni vxor appellatur, lib. 2. tit. 24. §. 3. Ex eodem genere illud est, quod vulgo in scholis dictitant, directum feudi dominium manere penes patronū: vtile verò in vasallum transire.

DOMINICVM, patrimonium domini: hinc Dominicum Ecclesiæ, lib. feud. 2. tit. 35. §. 1. Episcopi & clerici, ea quæ in dominico habent, olim dederunt, & hodie dant. Sic in Append. Aymoinij libr. 5. cap. 25. Cum omnibus villis in eo consistentibus tam dominicatis, quàm etiam vasallorum. Hinc

DOMINICALIA, pro Regalibus feudis: vt apud Radeuic. libr. 2. cap. 30. In capitulis pacificationis oblatis ab Adriano Papa Imperatori Frideric. 1. De dominicalibus Apostolici fodrum non esse colligēdum, nisi tempore suscipiendæ coronæ.

DOMINICÆ res appellantur, res Cæsarum, titu. C. ne dominic. rei vel templ. Et

Dominici coloni, l. 7. C. vbi caus. fisc. nam Imperatores Domini adpellantur, l. 3. D. de iis quæ in testa. delen. l. pen. D. de leg. Rhod. hoc nomen primus sibi vindicasse dicitur Caligula, vt est Sext. Aurelio traditum.

DONEC aduerbij varia est acceptio: quandoque conditionis nota est, l. si oleum. 21. de dol. mal. e. caussam matrimonij. de probat. Est & limitationis, l. siue. §. tandiu. D. de condict. furti. De hac dictione vide Bartol. l. 4. D. de seruit. tit. general.

DONVM generale nomen est à donando, l. inter donum. D. de ver. sig. quo significatur id quod nulla necessitate, iure, officio, sed sponte præstatur, l. munus. 214. D. de verb. sign. Atq; hoc differt à munere: munus enim eius est species: tum donum maiorum est rerū, vt sunt regna, regiones, oppida & prædia: munus minorū. quin & absentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti, & præsentia offerri, l. 18. D. de verb. sign. Vide Hotom. in Comment. verb. iuris.

DONARIA, id est, dona, l. sancimus. C. de sac. sanc. eccles. & pro donatiuis accipiūtur, in l. qui excubias. D. de re milit. Græcis dicuntur *ἀναθήματα*. Seruius tamen Honoratus: Donaria, inquit, propriè loca sunt, in quibus dona reponuntur deorum. Et alibi: Donariū vbi ponuntur oblata. Item Cornelius Fronto: Donum quod diis datur: inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur.

DONARI videtur, ait Papinianus, quod, nullo iure cogente, conceditur, l. 29. D. de donat.

Donare ad processus, id est, vt eo donatarius vtatur in pompa, vel cùm in Principis est comitatu: id enim significat processus, in l. nā & Imperator. D. de donat.

inter

inter vir.& vx.teste Alc.lib.3.de verb.sig.vnde & alibi dicitur l 1.C.de senten.pass.cùm processisset, Imperator salutatus est. Propriè nanque dicitur procedere, qui pompa quadam procedit in publicum: veluti si sponsus procedat aut sponsa, quod Virgilius dicit, Tandem progreditur.

D o n a t i o, dicta est à Dono, quasi dono datum. rapta à Græco: nam hi dicunt δῶρον, καὶ δωρεῖσθαι, l.35.§.1.D. de dona. cau. mor. vbi tamen καὶ vacare vult Horom. Sensus enim est Donationem non dationem esse. Ex quo Vitruuius lib.2.cap.3.& Plinius lib.35.ca.43. Palmam δῶρον appellari scribunt, quòd munerum dario, quæ fit per manus, ita appelletur. Donationis porrò verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendit, siue mortis caussa, siue non mortis caussa factam, l.67.D. de verb. signifi. neque creditor donare dicitur, qui munio dat: vel debitor, qui soluto: vel socer, qui doti: sed quoties aliquid dono datū est, tum hoc nomen vsurpatur. Videnturq; Latini veterem hanc locutionē, Dono aliquē dare, vel donare, à Græcis sumpsisse, qui τινὰ δῶρον δωρεῖσθαι dicunt, cū sola liberalitatis & munificentiæ caussa, rem alicui traditam significant. Atque Donatio propriè appellatur cùm quis ea mente liberalitatis gratia quid dat, vt statim accipientis fiat, neque vllo casu ad se reuerti velit, l.1.D. de dona. eáque absoluta & vera donatio dicitur, l.35.§.1.& l.42.in fi.D.de mort.cau.donat.

Donatio c a v s a a m o r t i s, cùm quis habere se mauult, quàm eum, cui donat, magísque eum, cui donat, quàm heredem suum: fitque propter manifestum aliquod mortis periculum l.1.D.de donat.mor. caus. Cuius tres species recēsentur, l.23.& seq.D.eo.

Donatio i n t e r v i v o s proprio nomine dicitur, quę neque mortis, neque nuptiarum, sed à viuente in viuentem solius liberalitatis caussa fit, l.1.D. de dona.fi. generali.l.Senatus.D.de mort.caus.donat. soláque voluntatis testatione sic perficitur, vt traditionis necessitatem adferat, publicis literis cōsignari, nisi quingentos aureos superet, non debeát: ab ingrato tamen repeti certis de caussis possit, d.l.eo.l.35.& pen. C. eod. l.vlt. C.de reuoc.donat.

Donatio h o n o r i s c a v s s a, est quam vxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam consequendam facit. Caius l.42.D.de donat.int.vir. Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia caussa donationis, quā dicimus honoris caussa: vt ecce si vxor viro Laticlauij petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

Donationes i n o f f i c i o s æ censentur, cùm parentes bona sua sic exhauriūt donationibus, dum viuunt, aliàs stultitia, aliàs malignitate, vt nihil sit inde ad liberos peruenturum, passim in tit. de inoffi.donat.C.

Donatio o n e r o s a dicitur, cùm donās reuocat donationem propter ingratitudinem, Zasi.§.item si quis. Instit.de actio.

Donatio p r o p t e r n v p t i a s est, quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius, sponsæ, vel alteri nomine sponsæ. Hęc vno verbo Græcis dicitur ἀντιφερνὴ, quasi contrà vel mutua donatio. Vulgò hanc donationem propter nuptias, dotem viri nuncupamus, cùm æqualia sit in iure doti mulieris. Donatio propter nuptias autem olim dicebatur propterea, quòd eo duntaxat tempore sponsus exercebat liberalitatem in sponsam: idque dupliciter: aliàs simplici, perpetua, & irreuocabili munificētia, non adiecta nuptiarum conditione: aliàs ea mente, vt non secutis nuptiis, res donata redderetur, l.1.D.de donatio. Sed ab eo iure primùm discessit Constantinus: vt omnes huiusmodi donationes haberent in se conditionem, vt non sequente matrimonio, restituerentur semper à viuo nolente contrahere: Mortuo autem eo, respiciendum esset, osculóne, an sine osculo contigisset liberalitas, l.cùm veterum. & l.seq.C. de donationibus ante nupt. Deinde Iustinianus cōstituit, vt non solùm ante, sed & post nuptias fieret donatio matrimonij gratis: ideóq; propter nuptias eam appellauit, nomine rebus consequente, §.est & aliud.Instit. de donatio.l.cùm multæ. in princ.C. de don.ante nupt. Sic & dos est donatio ob caussam nuptiarum, l. 1. D. de donat. Quinimò Donatio propter nuptias accipitur pro liberalitate, quam vir confert ad onera matrimonij, ante vel post nuptias, §. est & aliud. Instit.de donat. Hanc Iustinianus vult esse specialem contractum, ab aliis donationibus separatum. Nouell.vt sponsal. larg.in princ. Atque etiam Donatio propter nuptias appellatur vulgò id, quod, soluto matrimonio, apud coniugem manet superstitem ad vitam eius. Sic enim mariti futuri donare solent vxoribus, vel ex pacto concedere bona, quæ habeant dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt post mortem earū redeant ad heredes donantis: idq; inter nobiles est frequētissimum. Vxores quoque vicissim ita solent ante matrimonium, vel parentes earum paciscēdo permittere, vt maritus superstes, quoad vixerit, aliquid habeat, videlicet in casum soluti sine liberis matrimonij. Et hoc apud plerosque nuncupatur Dotalitium, voce domi eorū nata. Donatio propter nuptias intelligitur etiam pro omni lucro dotali, quod coniunx superstes sibi paciscitur in bonis primùm morituri, siue sit maritus, siue vxor. Quod quibus modis fiat, tractatur D. & C. de pact. dotalib. & l.fœminæ.C. de secund.nupr. Nouella.de nupt.§. si verò expectet. Et huiusmodi liberalitates quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione, vel ex beneficio Legis proficiscuntur, dicta propriè sunt lucra dotalia vtrinque. Vsu autem vulgari confunduntur sub appellatione donationis propter nuptias. Itaq; Donatio propter nuptias in diuersa nomina pro regionibus, & prouinciis abiit, quorum nomenclaturam huc recensere vanissimi esset operis. Hoc te interpretes & forensis vsus docebunt.

Donatio perfecta & pura est species donationis simplicis, l.1.D.de don.

Donatio imperfecta, siue conditionalis, vel sub modo, Hostien.in Summa, eo.& vide C. de donat. quæ sub modo.

Donatio sponsalitia, quæ fit à sponso sponsæ vel contrà, Azo in Summ.C.de don.ant.nupt.& vide infrà Sponsalitia.

D o n a t a r i v s, cui quid dono datur, præsenti vel absenti, l.etiam, l.absenti.D. de donation.l.nec ambigi.C.eo.tit. Obseruādum autem, geri negotium cum donatario obligatorium. Obligatur enim ad gratitudinem auctore omnium maximo, hoc est, natura ipsa & Deo.

D o n a t i v a, in l.10.D.de re milit. sunt largitiones ab Imperatoribus in milites collatæ: verbum frequens in Tacito, Capitolino, Lampridio & aliis id genus auctorib. Atque dabantur vel ob victoriam, vel ob adoptionem, vel ob auspicia imperij. Dabātur, vt apparet & auctoratis in ipso tyrocinio, vt militaturis. Hieronym. Ecce donatiuum quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirant.

D o r m i r e cum aliqua, est adulterium cum ea committere, c.qui dormierit.27.q.2.

D o r m i t præscriptio, vel tempus non currit, sed quiescit, passim apud interpretes.

D o r m i e n t e s pro cessatoribus, incuriis, & negligentius sua agentibus. Iuxta vulgatum illud: Vigilanti, & non dormienti ius ciuile scriptum est, l.pupillus.in fi. D.quæ in fraud.cred. cum similibus. Vigilātes autem accipimus, qui suarum rerum satagunt.

D o s est patrimonium mulieris, l. Pomponius Phila-

delphus.D.famil.ercis. quod propterea marito datur à parente, vel ab extraneo, vt onera matrimonij sustineat, l.1.l.dotis fructus. & l.rea in doté.D.de iur. doti. quasi mulieris thesaurus, ad vitæ necessitatem conseruandus. Varro: Dos pecunia nuptiarum caussa data: scilicet ea pecunia quæ marito nuptiarum caussa datur. Dos autem legitimè restituta mulieri aut patri soluto matrimonio, non plus dicetur dos, sed nominabitur patrimonium mulieris: sicut hereditas adita, postquam est adita, non plus dicitur hereditas, sed patrimonium heredis, l.sed si plures.§.filiæ.D. de vulg. Dos auté nondum restituta, quamuis matrimonium sit solutum, rectè dicetur Dos, per tex.in l.vnic.§, taceat.C.de rei vxor.act.

Dos aut profectitia est, aut aduentitia, Vlpiano in Epitome titu.de dotibus.6. Profectitia est, quæ à parente virilis sexus profecta est de bonis vel facto eius, l.5.D. de iur.dot.l.vn.§. & vt plenius. C.de rei vxor.act. l.4. C.de coll.l.2 D.solut.mat. Aduentitia, quæ à quouis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est, l.5.§.si pater. D.de iur.dot.

DOS CADVCA dicitur quæ confiscata est, l. si quis. 38.§.1.D.de rit.nupt. Dos communis, l.22.§.1.D.solut. matri. Dos per præceptionem legata, hoc est, ante captionem, in l.fundus D.famil.ercisc.

DOS RECEPTITIA specialiter dicitur, quam extraneus dans, vt ea sibi redderetur stipulatus fuit. Vlpia. cap.Inst.6.Casus l.31.§.2.D. de mort.cau.don. Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis caussa, cuius generis dotes receptitiæ vocantur.

DOTI respondet donatio propter nuptias. Eadé enim caussa, vt vitam commodè transigant, vel maritus, vel illius nomine alius, eam confert. Vnde Græcis dicta est ἀντίφερνα, quasi contra vel mutua donatio.

Dotium caussa, l.1.D.solut.matri.quæ sit vide Barto. Alciat.in d.l.1.& vide supra Caussa.

DOTES prædiorum ex videntur fuisse accessiones, quę ex aliis prædiis ad vsum vnius fundi solebant venire: vt in exemplo quod est apud Vlpia.l.9.§.6.D. de vsufruct. Nam etsi vsusfructus fundi fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum, cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfamilias vti, vel salice, vel arundine, puto fructuarium hactenus vti posse ne ex eo vendat. Dotes prædiorum Papinianus vocat instruméta, quæ prædiis sic attribuuntur, vt dotes nuptiis. Dotes prædiorum inquit, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, cum non instructa legantur, legatario non præstantur, l.2.§.1.D.de inst.vel inst. Columel.lib.4 c.30. Pedaminum iugorúmque & viminum prospiciendorum tradenda ratio est. hæc enim quasi quędam dotes vineis ante præparantur. Vide Enthecæ.

DOTALIS FVNDVS intelligitur, siue quem mulieris nomine quis viro dederit, siue quem à viro sibi debitum ipsa mulier doti promiserit, &c.l.14.§.si fundum. D.de fun. Hinc Dotale prædium constituitur, tradita eius possessione, l.5.D.sol. mat. l.42.D. de vsucap. Dotale prædium accipimus, cùm dominium marito quæsitum est, vt tunc demum eius alienatio impediatur, l.13.§.dotale.D.de fund.dot.

DOERIVM, vel doarium, est dotis augmentum, ex parte dotis. Guido Papæus quæst. 524. pro eodem ponit Dotalitium & doërium. & vide q.525. & 249. Ex quo collige Pragmaticos Gallos plerunque hoc vocabulo abuti: pro dote enim accipiunt, & potissimùm Notarij imperiti.

DOTALITIVM, id est, donatio propter nuptias, vel res paraphernales, id est, vltra dotem datæ: vel vsusfructus partis bonorum mariti, quem vxori propter nuptias dat, vt en post mortem suam alatur: vulgus, Doarium appellat: Harmenopulus ὑπόβολον. Saxon.specul.lib.3. artic.74. Diuortium si iure fuerit celebratum inter virum & vxorem, mulier dotalitium, id est vitæ prouisionem, sibi in proprietate viri donatum continebit. Sic c. ex parte.de fur. compet. c.nuper.de donat. int. virum & vxor. Id per adulterium perdit mulier, c.plerunque. de don. int.vir.

DOTARIVM, idem quod Dotalitium. Neapol. const. lib.3.tit.13.& tit.15.& tit.16. Contra auté quod ab vxore confertur, Maritagium appellabant. Hinc Petrus de Vineis epist.lib.5.cap.16. Et ideo cum pro maritagio filiæ nostræ carissimæ, quam filio N. marchionis Misnensis decreuimus copulandam, &c.

DRACHMA vnciæ pars octaua, quæ sex obolos pendebat, dicta ἀπὸ τοῦ δράκος, eo quod sex oboli manum, id est τὸν δράκα implebant, vt inquit Eustathius. Nec verò Drachma pondus denarij tantùm significat, sed etiam nummum eodem pondere percussum ab Atheniensib. Terent.in Andr. Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem.

DRACHMALIS vsura Græcis dicebatur, quæ Latinis centesima: vt enim Romani ab assibus, ita Græci à drachmis vsuras denominarunt. Vide Vsura centesima, & Bud.lib.de asse.

DROMONES, nauigia sunt celerrima, quasi cursoria dicas. Horum meminit Iustin.in l.2.C.de offic.pręfect. Præt.Afric. Milites, inquit, constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quęcunque in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Francorum aguntur, viro spectabili duci denuntiare: in quo traiecto etiam dromones quantos poteris ordinari facias. Item Procopius libr.3.de bell. Goth. Hotomanus eosdem esse quos Celoces Latinis dictos à celeritate vult. Cassiodorus lib.4.ad Venenatum, horum mentionem facit, vt opportunorum ad rem frumentariam conuehendam: & ab his

DROMONARIOS dictos, huiusmodi nauium exercitores.

D V

DVÆ res non sunt fructus, & fundus, sed vna, l.fi.§.pen. D.quæ in fraud.credit.l.1.§. si duæ res. quorum legatorum.

DVBIVM est, de quo inter sapientes dubitatur, l.an inutilis.D.de acceptilat.arg.l.vnicæ, & quidem perquàm elegantis. Nihil innouan.appell.pend. Dubia & incerta lib.1. de Orator. apud Cic. Hæc autem omnia quæ tractarétur ab Oratoribus, dubia esse & incerta. Dubium & controuersum, apud eundem lib.2.de Diuinat. Tantú sat est intelligere, id sumere istos pro certo, quod dubium controuersúmq; sit. Idem eodem libr. Vidésne igitur quæ dubia sint, ea sumi pro certis atq; concessis.

Dubia caussa dicitur, quæ semiplenè probata est, glo.est celebris in l. admonendi.D. de iureiur. Porrò in dubiis interpretandis, ad mitiora deflecté dum esse, Schola nostra omnino recepit.

Dubius in fide, infidelis, c.1.de hæret.

DVBITABILE est, quando argumenta pro, & contra congruunt, colligitur ex l. Licinius. D. de fideicom. libert.

DVCENA, vt & centena, gradus dignitatis, promotionísve in schola agentium in rebus, l.fin. C. de agen.in reb.l.1.C.de offic.mag.offic. vbi ita legendum, ducenam, non ducenariam. Hinc

DVCENARII, qui ducenam gerunt, & ducentis scholaribus præsunt, l.3.C.de agentibus in rebus, lib.12.l.9. C.Theod.de exact. Cypria.libr.1.Epist.4. Nicepho. lib.6.histor.eccles.cap.30.& vide Notit.Imp.Roman. Ceterùm & in re militari

DVCENARIVS, interprete Vegetio libr.2. cap.8. qui duas centurias, id est 200. homines ducebat in acie secunda.

DVCENARIORVM IVDICVM decuria. Suet. in Augusto. cap. 32. Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quæ Ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus summis. Quam appellationem non à caussarum æstimatione, sed à censu potius ortam esse, opinantur nonnulli: vt fuerint ducenarij iudices, qui dimidium census equestris possidebant. Budæus.

DVCERE, dominorum verbum proprium, qui mancipia abducunt. Itaque, DVCAS LICET, dici solebat in auctionibus, cum licitatori mancipium addictum fuisset. Vnde illud lib. de Orato. 3. Quanti addictus? mille nummûm, nihil addo. Ducas licet. Hinc & Duci serui dicebantur, qui noxæ nomine dediti, in aliorum dominium transibant, l. 2. D. si ex nox. caus. agat. l. quod ait. 3. D. de noxal. Atque hinc Duci in caussis liberalibus dicebantur serui, contra quos vindiciæ in seruitutem datæ fuerant, l. duobus. 30. D. de lib. caus. Vnde

DVCENDIS de liberis, Prætoris interdictum, l. 3. D. de lib. exhib. l. 1. D. vtrub. Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quominus eum ducat, vim fieri veto. Hinc

Duci obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in seruitutem fuerant, in XII. Tab. Ast qui ei endo iure vim dicit, secum ducito. Hinc

Duci, producta verbi significatione, dici consuetum de iis, qui in ius ducerentur: propterea quod ad magistratum ita raperentur, ac vi abducerentur, quasi potestas ea lege in eos esset. vnde tit. in Edicto Prætoris, QVI NEQ. DVCANTVR, NEQ. SEQVANTVR.

Ducere aliquem, quòd decreto iudicis non obtemperauerit, hoc est, in carcerem trudere, vt vulgò loquimur, l. iniuriarum actio. §. si quis quòd. D. de iniur.

Ducebantur olim & custodiebantur illi, qui non defendebantur, Paulus in l. 2. si noxal. caus. agat.

Ducere IN CARCEREM, quia manus in eos qui ducebantur iniectione, quasi potestas quædam adepta est, l. 2. D. de in ius voca. Cicero in 2. Agrar. Egone is Consul qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Trib. pleb. duci iussisset.

Ducere pugnum, cædere pugno, l. 4. D. de iniuriis. Si cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo testantem inuitus percusserim, iniuriarum nô tenear.

Ducere VXOREM, præcise dictum, pro ducere vxorem domum. Veteribus enim mos fuit nuptam è patris domo noctu tædis prælatis velatam in mariti domum deduci. Pomp. l. mulierem. D. de ritu nupt. Mulierem quæ abesset duci à marito nô posse. Deductione enim opus esse in mariti non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonij. Ducere auté vxorem propriè dicitur paterfamilias: at filiusfamilias non tam ducit vxorem, quàm à patre accipit: quippe cum patri committatur puella potius in eiusmodi conditionibus, quàm marito. Hæc Donat. in Terent. & Vide Nuptiæ.

Duci, & ferri separantur, l. vnic. D. si quis in ius voca. non ier. l. 57. D. de euict. hoc ad ea quæ anima carent, illud ad se mouentis pertinet.

Ducere FVNVS, hoc est facere, l. 8. D. de in ius voc.

Ducere MATERIAM, l. pen. D. commu. præd. & apud Vitruuium lib. 5. ca. fi. Ducere murum.

Ducere EVERRICVLVM, l. 11. §. si quis me. D. de iniur.

DVCTVS misericordia, pro excitatus, in l. & eleganter. §. idem Labeo. de doi.

DVCATOR, l. 28. §. si nauis alienam. D. ad leg. Aquil. quod verbum & in Lexico B. Germani ad Lutetiam notatum reperitur: Ducatores, ἀγοὶ, ἡγεμόνες, στρατηγοί.

DVCES, ab antiquis semper quidem pro ductoribus exercituum dicebantur: sed tamé tribus modis id nomen vsurpabatur. nam interdum Duces appellabantur, qui summum in militia imperium obtinebât: qui si commisso prœlio victoriam obtinuissent, Imperatores conclamatione militum appellabantur. Liuius lib. 9. Iam primum, vt ordiar ab ducibus comparâdis, haud equidem abnuo, egregium ducem fuisse Alexandrum. Interdum autem Dux appellatur, cui pars Imperij ab altero superiore mandata est. Cic. Offic. 3. M. Attilius Regulus, cum Consul iterû in Africa ex insidiis captus esset, Duce Xanthippo Lacedæmonio, &c. Sic in l. conuentionum. 5. D. de pact. Publica conuentio est quæ fit per pacem, quoties inter se Duces belli quædam paciscuntur. Sic à Cæsare Duces persæpe appellantur, qui legati ipsius erant, & Imperatore absente summam potestatem habebant: vt Labienus apud Cæsarem lib. 6. de bello Gal. Præstate eandem nobis Ducibus virtutem, quam sæpenumero Imperatori præstitistis. Atque hi nonnunquam consularibus insignibus vtebantur, & poterant dimitti ab Imp. ignominiæ caussa, vt scribit Vlpian. l. 2. in princ. D. de his qui not. infam. Iustin. lib. 24. Multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus, Sosthenes ignobilis præponitur: & cum Rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in Regis, sed in Ducis nomen iurare milites coegit. Idem lib. 9. Cum honoratum insuper ducatu aduersarium videret. Et lib. 30. Agathocles Regis lateri iunctus ciuitatem regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabant. Tacitus de morib. Germ. Reges ex nobilitate: Duces ex virtute sumunt: nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exéplo potius quàm imperio: si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Interdum tamen Duces ij dicuntur qui summum quidem imperium obtinent: at ij qui cum potestate sunt, id est, quibus Imperij pars mandata est, Comites. Cicero pro Marcello: Bellicas laudes solent extenuare verbis, eásque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint Imperatorum. Et aliquanto post: Hæc enim res vnius est propria Cæsaris: ceteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnóque comitatu. Huius autem rei tu idem es & Dux & comes. Postea vero DVCES dicti sunt, quibus rex aut populus regionis alicujus administrandæ potestatem dederat: vt in le. Baioar. tit. 13. cap. 2. Siquis contra ducem suum, quem Rex ordinauit in prouincia illa, aut populus elegit ducem, de morte eius consiliatus fuerit, &c. Specul. Saxon. lib. 3. artic. 53. Quælibet prouincia Theutonicæ terræ suum habet Palatinatum: Saxonia, Baueria, Franconia, & Sucuia: quæ antequam à Romanis superabantur, regna fuerunt: à quibus ipsa in Ducatus nomina fuerût permutata: &c. Animaduersione autem dignû est, quòd circiter ætatem Caroli Magni Duces dicebantur, cui Duodecim comites suberant. Theodulphus sub anno 849. Tassilonem in ducatu Baioariorum collocauit per suum beneficium: Grisonem verò partibus Neustriæ misit, & dedit ei duodecim Comitatus. Eum locum imitatus est Aimoynius libr. 4. cap. 61. Tassilonem (inquit) in ducatum restituit. Grisonem more ducum duodecim comitatibus donauit. Duces rursus & comites apud scriptores Barbaricos ita distinguuntur, vt Duces sint totius regionis Præfecti: Comites, vrbis tantum. Greg. Turon. lib. 9. cap. 7. Ennodius cum ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauæ administraret, adhuc & vici Iuliensis atque Benarnæ vrbium principatum accepit. Sed euntibus Comitibus Turonicæ atque Pictauæ vrbis ad regé Childebertum, obtinuerunt eum à se remoueri.

DVX Tripolitanæ & Byzacenæ prouinciæ & Mauritaniæ, & Numidiæ, l. fi. C. de offic. præfect. prǽt. Dux Rhætici, apud Vopiscum in Bonoso. Dux limitis Scythici, Illyriciani, Thracij, Orientalis, apud eundem in Aureliano.

Dvcatvs, aliàs dicitur regio cui dux dominatur; alias ipsa ducis dignitas, præfectura, & imperium militare. Sueton. in Tib. Cæs. cap. 19. Confidens (vt aiebat) ostento sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Id est quoties pro imperio aliquid gerendum esset, vel quoties bellũ suis auspiciis gererent.

Dvellvm, dicitur bellum, inquit Festus, in quo à partibus de victoria cõtendentibus dimicatur. Hinc Perduellis, qui pertinaciter bellum retinet. Plautus Amphitr. 4. Cic. in Orat. Quid verò licẽtius, quàm quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam vt duellum bellum, & duis, bis: sic Duellium, eum qui Pœnos classe deuicit, Bellium nominauerunt, cum superiores semper appellati essent Duellij. Vt autẽ ex duello bellum factum, ita quoque bellus duellus ab antiquis dicebatur. Liuius apud Nonium: Lenti calido, duella rapuis, ruinice. Duella rupula, id est bella. Duellum autem aliàs inter plures fit, aliàs inter duos tantùm. Vnde monomachia dicitur, c. monomachiam. 2. q. 4. Et monomachus, hoc est, qui solus cum solo pugnat. Tale olim certamen inter duos fieri consueuit, ad probationem alicuius rei, aut ad purgationem obiecti criminis. De quo in c. 2. de purg. vulg. c. 1. de pac. ten. & c. 1. de cleric. pug. in duell. Romani enim ad excitandos iuuenum animos, huiusmodi cruenta spectacula non abhorrebãt: vti apparet in l. qua actione. §. si collutatione. vbi vide Bartol. D. ad l. Aquil. Frequentabatur adhuc duellum tempore Frideric. 1. Hodie duellum prohibetur cum omnibus id genus cruentis hominum spectaculis, in l. 1. C. de gladiator. c. 1. de purga. vulg. & 2. q. 5. c. monomachiam.

Dvlcivm appellatione continẽtur mulsum, passum, defrutum & similes potiones: item vuæ, caricæ, ficus, palmæ, l. fin. D. de vino, trit. & Murrina, id est, myrrhæ odore condita, vt & Plinius probat lib. 14. cap. 13. & vide l. Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6. Plautus in Pseudulo: Quid si opus siet, vt dulce promat indidem, ecquid habet? Rogas? Murrinam, passum, defrutum, mellinam.

Dvlciarivs, vt Dulciarius pistor, qui panes & mellita concinnat edulia. Lamprid. in Heliogab. Dulciarios & lactarios tales habuit, vt quæcunque coqui de diuersis edulibus exhibuissent, vel structores, vel pomarij, illi modo de dulciariis, modo de lactariis exhiberent. & Iul. Firmicus libr. 8. Mathes. cap. 11. tradit dulciarios conditores, & his similes viros nasci sub sidere spicæ, quæ in Virginis parte decima exoritur.

Dvm nvpta erit. His verbis propriè nuptiæ intelliguntur, l. bonos. §. hoc sermone. D. de verb. sig.

Duodecim, loquendi compendio appellabantur Leges XII. Tab. vt colligitur ex Cicero. libr. 2. de Orato. & lib. 2. de Legibus. Vide Tabulæ Duodecim.

Dvplvm stipulari, hoc est, vt precium emptori in duplo reddatur, si res fuerit euicta, l. 72. D. de contrab. empt. l. 31. §. quia assidua. D. de ædi. edict. C. Harmenopul. vocat τίμημα εἰς τὸ διπλοῦν. Quæ stipulatio olim fuit frequentissima, ad reprimendam venditorum temeritatem, l. 4. §. si is qui. D. de verb. oblig. Sic & Vlpianus dicit duplari pœnam, in l. qui tabulas. in princ. D. de furt. Hinc Duplæ cautio apud Varronem lib. de re rust. 2. Si res mancipio non datur, dupla promitti solet: aut, si ita pacti, simpla. Vlpianus in l. qui erat. 49. D. fam. ercisc. Hos demum venditores ad duplæ cautionem compelli scribit, qui spõte sua distrahunt: ceterum qui officio distrahentis funguntur, non debere adstringi. Sic l. 48. & 56. D. de euict. Vide Euictio.

Duplum euictionis nomine exigi, l. 7. D. de pecul.

Duplum ex caussa stipulationis, l. 17. D. de euict.

Dupli appellatione, interdum quadruplum continetur, l. inter eos. §. quod diximus. D. de furt.

Dupli fructus, hi sunt qui dicuntur maiores fructus non tantum in l. 6. §. 1. D. mand. sed etiam in l. rescriptum. §. 1. D. de distr. pign. Et ideo in l. 8. §. 1. D. de neg. gest. ampliores fructus quàm oporteat eum qui fundum vindicauit consecutum dicemus, qui supra duplum exegerit: quia ex 12. Tab. dupli tantum fructus debentur ex die accepti iudicij in rem, vel ad exhibendam, Et ad hanc legem 12 Tab. respicit etiam Vlpian. in l. Iulianus. §. quantum. D. ad exhibendũ, dũ ait in actionem ad exhibendum venire fructus ex die accepti iudicij, & secundum legem æstimari. intelligens per legem, 12 Tab. Ergo ex priscis iuris formulis, vt ait l. 2. C. Th. de vsur. rei iud. id est ex 12 Tab. malę fidei possessor in duplos fructus conueniebatur: qua ex re colligit & malæ fidei debitorem in duplum esse damnandum. Legis 12 Tab. hæc sunt verba ex castigatione Cuiacij: SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE LITIS, ARBITROS TRES DATO, EORVM ARBITRII FRVCTVS DVPLIONE DAMNVM DECIDITO.

Dvplex substitutio, quæ duos casus continet, l. 1. D. de vulg. & pupilla.

Duplex testamentum, quod quis sibi & filio impuberi fecit, l. 1. D. si cui plus quàm. l. 79. D. ad leg. Falcid.

Dvplicia interdicta vocãtur, in quibus vterque actoris & rei partes sustinet: veluti vti possid. & vtrubi. l. 1. §. 1. D. de interdic. §. penult. Institut. de interdict. Sic

Duplicia ivdicia sunt, Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, Finium regundorũ: quia par vtriusque litigatoris in his conditio est. nec quisquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque tam rei, quàm actoris partes sustinet, Institut. de iud. §. tertia diuisio. in fin. Aliàs Duplicia iudicia dicuntur in quibus duo consilia ad vnam cogebantur hastam, vnúmque tribunal: vt quadruplicia, è quatuor iudicum consiliis & decuriis, quæ in Basilica Iulia sedebant, cogebantur. Fab. Instit. lib. 11. Si apud alios iudices agatur, vt in secunda assertione, aut in centurialibus iudiciis duplicibus parte victa.

Dvplicatio, est allegatio, quæ datur reo ad infirmandam replicationem actoris, §. rursum. Institut. de replic.

Dvplicarii milites dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria, vt darentur, institutum, Varro de Ling. Lat. lib. 4. In vetusto Lexico διμοιρῖται explicantur. Eadem forma armaturas duplares appellat Vegetius, quæ consequebantur duplas annonas; simplares, quæ simplas.

Dvplio, verbum XII. Tab. quo duplex vel pecuniæ, vel capitis multa iniungitur alicui: quemadmodũ Talionis, talis pœnæ dicebatur condemnatio, cuius aliquis alium affecerat. Verba legis hæc sunt: Frugẽ aratro quæsitam furtim noctu si pauerit, secueritve, pubes suspensus Cereri necator: impubes verberator, noxiámque duplionẽ præstato. Hanc explicui libr. 4. Veteris Iurisprudentiæ l. 71.

Dvpondivm, seu Dupõdius, inquit Varro de Ling. Lat. lib. 4. à duobus ponderibus, quòd vnum pondus assipondium dicebatur: id ideo, quod as erat libræ pondus. Dupondius ergo duos asses significat, vel 24. vncias, aut 12 sescuncias, & sic apud Vlpian. l. item si. 17. D. de hered. instit. Vide Vigl. in enarratione huius legis. Etiam pro parua pecunia sumitur. Cicer. pro Quintio: Si dupondius tuus ageretur sex Næui, si in parua re captionis aliquid verere. Hinc

Dvpondios iuuenes appellat Iustinianus in Præfat. Pandectarũ, primo anno nouos auditores iuris: atque id ridicule, quod non essent magni pretij, sed duorum assium, vt si triobolares, aut diobolares auditores

res diceres. Sic Hieronymus aduersus Heluidium: Quis te oro dupondij supputabat? Et io epist. Senecæ: Dupondio satur, id est perexiguo sumptu.

DVRARE, in tempus consistere, l.1.D.de pœnis.

DVRANTE matrimonio, id est, costāte, sæpe in constitutionibus.

Durante vita, vide infrà, Verba, durante vita.

DVRA lex, immitis, quæ faciiè non fertur.

DVRIOR coodicio, pro difficilior, vt si quis deteriorem habeat patronum, glos.5.l.1. generaliter. D. de fideicommiss. libert. Sic durior aduersarius, lo l.1. C. de alien. iudic. mutan. caus. fac.

DVRACINÆ vuæ, quæ durum habent acinum. Plin. lib.14.cap.1. Vua non alibi gratior callo, vt inde posset inuenisse nomen duracini, durus acinus. Nisi mauis legere, Duracinæ, vt ad vuam referatur. Sic Duracina persica, quorum corpus ligno adhæret, auellique nequit. Plin. lib.15.cap.12. Paulus de verbo. signifi.l.205. Qui fundum, inquit, vendit, poinúmq; excepit ficus, nuces, & vuas duracinas & purpureas, & quę eiusdem generis essent, quas non vini caussa haberemus: quas Græci τραξίμους appellant. Id est edules, cibarias escariásque.

DVVMVIRI capitales dicebantur, qui de perduellionis crimine iudicabāt. Liuius lib.1. de Tullo rege loquens: Duumuiros, ioquit, qui Horatio perduellionem iudicent secundum legem, facio. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato. si vincent, caput obnubito: infelici arbore reste suspendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Idem lib.6. Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos auctores sint. Loquitur de M. Manlio: de quo & Plutarchus in Vitis. Durauit hic mos stante semper rep. Itaq; C. Rabirius à Iulio Cæsare & L. Cæsare Duumuiris perduellionis damnatus est, sed ad populum prouocauit: vt ex Cicer. Oratione pro eo, & Suetonio & Dionis lib.37. notū est omnibus. Cicer. in Oratore: Planéque Duumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decem uirorum litibus iudicandis dico nunquam.

Duumuiri CVRATORES viarū quæ extra vrbem essent nominantur à Dione libro 4. in eorum XXVI. virorum numero, vnde alij quoque magistratus minores erant.

Duumuiri MVNICIPALES, magistratus erant annui (nisi si essent refugæ: tunc enim erant biennales, l.17. C. de decur. & fil. eor.) in municipiis & coloniis, qui ius dicebant: ideóque vocabantur, Duumuiri iuri dicundo. Hi imperium non habebant, l. ea quæ. D. ad municip. Iurisdictionem habebant vsque ad certam quantitatem, quam tamen defendere pœnali iudicio non poterant, l.1. D. si quis ius dic. non. obt. Pignoris capionem, l.29.§. magistratus. D. ad leg. Aquil. Legis actionem, vt in 2. Sent. Pauli annotat Cuiac. In seruos castigationem, l.12. D. de iurisd. l. si priuatus. D. qui & à quib. man. Tutoris & curatoris dationem, l.3. D. de tut. & cur. da. quin & ordo ipse ipsum magistratum, id est Duumuirum iure tutorem dabat, l. decreto. D. qui pet. tut. Præferebāt fasces, siue bacillos, vt in 2. Agraria. Potestate sua non vtebātur extra territorium, sicut nec vrbani magistratus. Erant in municipiis & alij Duumuiri, QVINQVENNALES cognominati, in integrū cresti quinquennium, census tributiq; caussa: vel potius quibus iuris dicendi caussa in quinquennium ob spectatam virtutem is honos mandabatur, cum aliis annuus esset, quod verius puto: sut in quinquennium continuabatur, prorogabatúrque: vt in hac antiqua inscriptione, II. VIR. QVINQ. BIS OB MERITA. Aut etiā legibus & institutis in quinquennium creari is magistratus solebat.

Duumuiri NAVALES, lege Decia, quam M. Decius Trib. pleb. tulit, creati sunt: vt classis ornādæ reficiendæque curam haberent, Liuius lib.9.

DVVMVIRATVS, pro ipso Duumuirorū magistratu, l.1. D. de alb. scrib. l.1. C. de tempor. appell.

DVVMVIRALIS, qui Duumuiratum gessit, d. l.1. de alb. scrib. Hinc

DVVMVIRALITII, qui gesserunt Duumuiratu. Augustinus de cura pro mortuis: Curialis pauper vix illius loci Duumuiralitius.

DVVMVIRILITAS, l.1. C. de nat. lib.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI

LIBER QVINTVS.

E.

E, PRO, I, veteribus sæpe positum fuisse constat, quod & M. Fabius lib.1. cap.4. docet: vnde in Pand. Flor. intelleguntur, intellegi, pro, intelliguntur, intelligi, vt & B. Brissonius lib. Parerg. adnotat. Pierius in suis in Virgil. Castigationibus idem admonet, in marmoribus antiquis e pro i, legi, Verginius, Deana, IOVE OPT. MAX. pro Ioui.

E, voculs plerunque exclusionis nota est, c.1. de renūtia.

E contrario, pro vicissim, vice versa, l.11.§.1. D. de duo. reis constit.

EA MENTE, apud Vlpianum de furt. pro voluntate, & non (vt vulgus solet) pro intentione accipiendum est. Accursius in l. codicillis. de legat.2. eadem verba in Scæuolæ responso, haud simpliciter, hoc est, pro animo, aut sententis, sed pro pacto intellexit.

EADEM sunt, quorum sententia est eadem, Baldus l. neque leges. D. de legib.

EA & EADEM aduerbia loci, id est, per eandē viam.

EATENVS tandiu, vel vsque ad id: atque variè poni docet Bartol. in princ. l.1. de oper. nou. nun. Porrò Eatenus dicitur quis posse facere, quatenus ex fructibus superest, deductis alimētis, l. qui bonis. D. de cession. bon. l. Imperator. ad S C. Trebellia.

EBLANDITÆ preces, significant testimonia blandis precibus impetrata, apud Plin. in Panegyr.

EBOR vel EBVR, pro elephanti dente, quasi è barrho, id est, elephanto productū, teste Seruio: quod tamen negat Pausanias, è cornibus id produci contendens, quæ ex illius ore exeant: vt notat Mathiol. in Diosc. lib.2. Sicut autem ab ebor, eboreæ; ita ab ebur, eburneæ dicuntur tabulæ. Pompon. in l. 2. D. de origio. Iur. Quas in tabulas eboreas perscriptas, pro rostris composuerunt, vt possent aspertius percipi.

EBORARII, inter artifices qui à Principibus vacationem munerum obtinent, numerantur in l. priore, C. de excusat. artif. lib.10.

Ebrius, qualibet re expletus, Nonio. At Ebriis quandoque venia dari solet delinquentibus, tanquam sepultis & nescientibus: scilicet in delictis non ita magnis, l. respiciendum. §. delinquunt. D. de pœn.

Εκβιβαστὴς, ἐκβιαστής, executor, tit. de præscripti. quinquennij.

ECBOLIA, medicamenta quibus medici vtuntur abigendis infantibus in vtero enectis, quæ & Phthoris dicuntur: tum & veneficia, quibus abortum faciunt mulieres: de quibus locus est Vlpiani: Si mulierem, inquit, visceribus suis vim intulisse quò partum abigeret, cōstiterit: eam in exilium Præses prouinciæ exiget. Ad leg. Cornel. de sicar. Quod tamen hodie apud nos capitale est.

Ἐκβολὴ, in l.3.D. de incend. ruin. & nauf. reponendū putat Spiegelius: cū in Pand Florent. legatur ἐξεβράσθη, id est, in vadum eiecta. Vide Ἐξεβράσθη.

ECCLESIA, Græca vox est, & significat multitudinem, non qualemcunque, sed conciliatā in vnam aliquam societatem religionis. Ecclesiæ appellationē vulgò restringunt ad ministros ecclesiarum, & ipsa templa, titu.C. de sacrosan. eccle. Ecclesiam pro loco aut templo duntaxat accipi prædurum esset, nisi Imperatoria auctoritati donaretur.

Ἔκδικοι, & ἐκδικοῦντες sunt persecutores, quorum munus est iudicio experiri contra eos qui aurum vel argentum, vel pecuniam reip. debent. Vocantur & defensores ciuitatum in l. vt perfectius. D. de ann. except. Est etiam ἔκδικος vindex & assertor.

Ἐκλογὴ, delegatio, siue dispositio Præfecti prætorio, in l. fi. C. de exact. trib. lib. 11.

Ἐκτίνειν τὰς κηδεμονίας, curationis nomine satisfacere, rationes referre, reliqua soluere, Modest. l. 49. D. locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι πρὶν ἐκτῖσαι τὰς τῆς κηδεμονίας, μισθοῦσθαι παρὰ τοῦ Καίσαρος κωλύονται. Tutores facti, priusquam pro curationis suæ nomine satisfecerint, prohibentur aliquid à Cæsare conductum habere.

ECVLEVS est genus tormenti, ita dictum, vt quidam volunt, ab equi forma: cuius fit mentio apud Cicer. lib. 4. de Fin. Nec si ille sapiens ad tortoris eculeum à tyranno ire cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset. Sic C. de male. & mathe. l. etsi excepta. in fin. de hoc 23. q. 1. c. 1. per Archdiacon. Sunt tamen qui stipitem esse velint cui velut equo rei imponebantur, ac varie torquebantur, cruciabantur: idque auctore Prudentio in D. Romani martyrio. Sed hoc significatu per c scribi volunt, alio per q.

Ἑκυρὸς, apud Græcos propriè viri pater vocatur: ἑκυρὰ, viri mater: vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur i. non facilè. D. de gradibus & adfin.

EDEATRÆ, qui præsunt regiis epulis.

Ἕδνα in libris Βασιλικῶν, quidam dotem, alij donationem propter nuptias interpretantur.

EDERE actionem est copiam describendi facere: vel in libello complecti, & dare, vel dictare: vel aduersarium nostrum producere ad album Prætoris, & demonstrare quid dicturi simus, vel dicendo id quo vti velimus, aut denique quouis alio modo insinuare summam actionis, l. 1. §. 1. & in l. si quis ex argentariis. §. si initium. D. de edend.

Edere iudicium est profiteri & enunciare qua actione vsuri simus, l. 15. D. de auct. tut. Interdictum, l. 8. §. ex hoc. D. de precar. Formulam, Plin. lib. 9. c. 59. Quintil. Declam. 13. Patrimonium, l. 1. §. si quis. D. de offic. præfect. vrb. Censum, Plin. libr. 10. Epist. Exemplum literarum, l. pen. D. de appell. recip. Librum, l. 46. §. tutor. D. de admini. tut. Mandatorem, l. 2. §. diuus. D. de iur. fis. Crimina, Paul. lib. 5. Sentent. tit. 17.

Edere operas dicitur libertus, pro dare, præbere, & præstare operas, l. 9. D. de oper. lib. Proprietas earum & in edentis persona, & in eius cui eduntur, cōsistit. Iauolenus l. 21. D. eod. Operæ loco edi debent, vbi patronus moratur, sumptu & vectura patroni. Senec. libr. 4. Epist. 29.

Edere NOMEN, proferre vel efferre nomen suum vt describatur, & veluti suum nomen profiteri in actis quē manumissuri sumus: id quod fiebat ante cognitionem consulis. Vlp. l. 1. D. de offi. cons. Consules & seorsum & singuli manumittūt. sed non potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Quinetiam Edere nomina, hodie dicimus eos, qui prouocatores apud acta Curiæ præsentari dicuntur. Quod & nomen dare vocatur, vt dare nomen militiæ, l. 3. de re milit.

Edere rationes longe aliud significat, quàm reddere. Nec enim is qui edere iussus est, reliquum reddere debet: nam & argentarius edere rationē videtur, etiam si quod reliquum sit apud eum non soluat, l. 89. D. de verb. sign. Edi autem ratio ita intelligitur, si à capite edatur. l. si quis. D. de edend.

Edere reo, pro contra reum, Cic. in Orat. pro Planco.

EDITA actio, i. edita. C. de edendo l. 1. C. de lit. conte.

EDITIO pro natiuitate, ortu, l. 6. §. 1. D. de decurionib. Si conceptus sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit, &c.

Editio actionis, propriè præparatoria est, Bartol. in l. insulam. de verbo. obliga.

Editionem exigere ab officio iudicis, est iudicem inuocare, vt decernat, & mandet exhibitionē scripti, caussa summatim cognita, & delato iuramēto exigenti, quòd non calumniæ caussa postulet, iuxta l. si quis ex argentariis. §. exigitur. D. de edend.

EDITVS, us, ui, pro stercore seu excremēto, quod ab armentis editur, ab edendo, seu extra mittēdo dictus. Iurisconsult. tit. de Legat. 3. in l. ligni adpellatione. 55. §. 3. In quibusdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.

EDITITIVS iudex, quē vna pars elegit. Seruius eclog. 3. Cicero pro Plancio: Neque enim quicquam aliud nisi edititios iudices es secutus.

EDICO. Donatus in Hecyra Terent. Inter Edico & Interdico hoc interest, quòd Edicimus, quod fieri iubemus. Interdicimus, quod fieri vetamus. Edicimus vni generi hominum, Interdicimus diuersis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Quæ distinctio, vt Alciatus ait, non sat vera est, cùm sub Rubr. de interdictis quædam sint, quæ fieri non prohibent, vt Restitutoria, Exhibitoria. Edicere verò alias est iubere, decernere, edicto vetare, & propriè est magistratuum. Cic. ad Brutum libr. 11. 6. Cum Tribuni plebis edixissent. Significat etiam denuntiare, vt quid fiat, aut non fiat. Terent. in Eunucho: Dico, edico vobis nostrum esse illum herilem filium. Hinc Dionys. lib. 5. τὰ δὲ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, ἔδικτα οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Atque huic verbo videtur inesse vis prædicendi, atque in posterū denuntiandi: vnde illud Cicer. lib. 2. de Finib. Est enim tibi Prætori edicendum quæ sis obseruaturus in iure dicendo. Edicendum enim dixit pro denuntiandum & diuulgandum: id quod fixa tabula, & libello palam proposito fiebat. Solebāt enim creati Prætores priusquam ius dicerent, vt cuique notum esset quemadmodū anno suo ius dicturi essent, in albo edicta constituere atque proponere: idque inito magistratu, habita concione, & iurati in leges faciebāt. Proconsules etiam, & præsides in prouinciis edicta einsmodi proscribebant, quæ Prouincialia adpellabantur, ad differentiam vrbanorum, vt ex libr. 7. Epistol. M. Cicero. ad Atti. epistol. 1. & ex Verrinis patet. Ad edictum autem tam prouinciale, quàm vrbicum Gaius Commentarios scripsit. Eáq; caussa est cur in Edictorum Interpretatione Proconsulis sæpè mentionem faciat, l. 1. D. de aliens. mu. iudic. & aliis locis quos memorat A. Aug. lib. 1. Emen. cap. 5. Edicunt autem non prætores sūt Proconsules tantum, sed & omnes magistratus. Edicit enim Consul Gabianus in Sextiana orat. vt L. Lamia eques R. ab vrbe absit millia passuum ducenta. Edicunt Piso & Gabinius Coss. vt Senatus qui vestem propter Cicer. mutarat, ad vestitum rediret. Edicunt Coss. apud Gell. lib 15. cap. 2. sibi Latinorum Rhetorum scholas non placere. Edicunt Tribuni pleb. apud Cicer. Verr. 4. ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset. Hinc

EDICTA tria, quibus absens aduersarius in iudicium vocatur, l. ad peremptorium. 68. & seq. D. de indic. &

l. cum

l.cum vero.26.§. euocari.D. de fideicommiss. libert. quæ Græci προγράμματα appellant. Hinc & Edictale programma, apud Cassiod.lib.1.Variar.epist.ad pop. Rom.& li.2.epi.ad Senat.vrbis R.Hinc illud in Cod. libris toties legimus, Hac edictali lege Sancimus,&c.

EDICTA Romæ dicebantur, quæ Prætores, antequam ius redderent, solebant proponere, vt scirent ciues, quod ius de qua re quisque dicturus esset, séque præmuniret,l.2.§.5.D.de orig.iur.

Edictū vero,aliud est perpetuum,aliud temporale, Perpetuum est, quod à Prætore iurisdictionis perpetuæ caussa proponi dicitur, in l.7.D. de iurisd.nimirū qđ Prætores inito magistratu proponebant, quo ciuibus denuntiabant, quemadmodum anno suo ius dicturi essent. Temporale verò, quod etiam peculiare dicere possumus, est πρόγραμμα, quod certi negotij oborti caussa proponitur:vt illud Verris, Vt Kalend.Decēbr. adsit Sthenius Syracusis. item, Ne quis frumentum ex area tolleret,&c. Exoritur, inquit Cic. peculiare edictum repentinum,&c.Vlpian.l.7.D.de iurisd. Siquid id quod iurisd. perpetuæ caussa, non quod prout res incidit,in albo,vel in charta,vel in alia materia propositū erit, corruperit. Cicero in Vatiniana, Edixerítne C.Memmius prætor,ex ea lege, vt adesses die trigesimo? Tum & illud quo Prætor aduentū suum Prouincialibus significabat,l.4.§.antequam.D.de offic.Procons. De superiore sic loquitur Asconius in Cornelianæ argumento: Aliam,inquit,legem Cornelius,etsi nemo repugnare ausus est, multis tamē inuitis tulit,vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent.quę res tum gratiā ambitiosis Prætoribus,qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. sic enim locū interpretatur Hotom.non quod in horas edicta sua Prætores mutarēt, sed quod ex edictis suis ius nō dicerēt. Cuius rei Verres à Cicer.quoque lib.Accus.1.accusatur. Edictum perpetuum etiā alia significatione dicitur, quod vnū ac simplex in omnes annos,atque in perpetuū compositū est. Nam Prætores olim arbitratu suo edicta, quæ leges erant annuæ,scribebant. idque eorū honori tribuebatur,vt in annū suum ius constituerent.Itaq; quo edicto superioris anni Prætor vsus erat,insequens fere non vtebatur: alioqui eius edictū Translatitium dicebatur.Sed postea diminuta cum illis pop.Rom. magistratuum quoq; potestate, cōstitutū est, vt edictum vnum cōponeretur, ex quo edicto omnes in posterū tempus Prætores perpetuo ius dicerēt: quod idcirco Perpetuum est appellatū. Huius rei auctorē fuisse D. Adrianū Iustinian.in l.2.C.de vet.iure enucl.testatur. Edicti vero scriptorē Cod.Saluium Iulianum. Cum ipse Iulianus,ait,legū & edicti perpetui subtilissimus conditor,&c.Idem tradit præterea in l.10.C.de cond. indeb.Eutropius lib.9. Post eū Saluius Iulianus Rempubl.inuasit, vir nobilis & peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub Diuo Adriano perpetuum cōposuit edictū. Ex his igitur constat edictum superius perpetuum,in vniuersum Præturæ vnius tēpus valuisse:cum temporalia in partē duntaxat,veluti mēsem vnum,aut alterū vim habeāt:hoc vero ad omnes omniū Prætorū iurisdictiones pertineat.Ac de hoc ipso intelligendus Hermogen.l.2.D.de statu hom.itē in l.vlt.in fi.D. de appell.recip.l.5.D.de extraord.crim.l.21.D.de lib. con. Edicta autē hæc quę perpetua diximus,monitoria adpellata quidā autumant,quod his ciues admonerētur,qualiter ius dicturi essent magistratus. Ad qđ Edictū Callistrat⁹ libros sex scripsit,vt ex indice Pan.Flo. præfixo intelligitur. Ad hanc speciem pertinet Edictum Carbonianū,quod solum auctoris sui nomen retinuit. Eiusdem quoq; generis est Edictū nouum, de quo in l.1.§.si parer.D.de vent.in possess.mit.

Edicti perpetui caussa & generaliter nihil vnquā proposuit Prætor, quod non euidentem haberet vtilitatē in publicum,secundum naturalem æquitatē,quæ & hodie perdurat, & nunquam cessabit. Et hinc videmus, omnes propemodum mores ciuitatum, qui antiquitatem redolēt,tractos esse ex iure Prætorio:si modò libeat vtriusq; seculi obseruantias inuicem conferre.

Edicta PRINCIPVM sunt generales leges,quæ omnes populos & prouincias tenēt,l.3.C.de legib. Theophilus sic definit, πᾶν ὅπερ ἐξ ἀνάγκης φύσεως κινοῦντος ὁρίζει ὁ βασιλεὺς περὶ τῶν ὑπηκόων διατάξεως καὶ λυσιτελείας. Atq; ii nō ad certā aliquā cōtrouersiā de qua cōsulti sunt, respondent, sed generaliter quasi nouā aliquā legem constituunt,vt l.hac edictali.6.C.de incest.rupt.

Edictum PEREMPTORIVM instar trium obtinet,l. contumacia.§. contumax. D.de re iudic. Quo autem ordine ad illud perueniatur,docent Iuriscoss.l.ad peremptoriū.& ll.seq.D.de iudic. Vide Peremptorium.

Edictum DOMITIANI, quo cautum est, abolitiones ex Senatusconsulto factas ad huiusmodi seruos non pertinere.Papin.in l.si seruus.D.de cust.& exhib.reo.

Edictum de ALTERVTRO, cuius fit mentio l.1.§.sciendū.C.de rei vxor.act.& l.vnic.C.Th.de testa. est quo cauetur,vt si quid marit⁹ vxori aut hereditatis, aut legati,aut fideicōmissi titulo reliquerit, alterutro contēta sit mulier, relicto vel dote: actione ex testamento, vel actione rei vxoriæ: nec pertinet hoc edictum nisi ad actionē rei vxoriæ. Vide Cuiac.Obser.lib.3.cap.16.

EDICTALES bonorū possessiones sunt, quas ordinarias vocamus,& quę ius tribuūt,quæq; ex edicto dantur,sine caussæ cognitione,& de plano,l.30.D.de acq. heredit.Decretales verò,de quibus suprà,extraordinarias, quæ scilicet dantur caussa cum consilio cognita, & pro tribunali,l.1.§.D.t.si tab.test.

EDVCARE, idē est,quod alimēta & ad victū necessaria præstare,l.fi.de alimēt.& ciba. leg. vbi pupillus educari debeat,pulchrè Iurisconls.toto hoc tit. ostendunt,& Impp. C. eo. Plautus distinguit inter alere & educare in Menæb.Hic homo conuiuas nō alit,sed educat.

EDVLIVM,inquit Valla,est quidquid edimus,aut quicquid ad prandiū, cœnámque, edendi gratia nobis adponitur,& sumimus.Interpretantur hanc vocem, suo more,pro comestione,apud Iurisc.in l.solent. in fin. de offic.Procons.Et quod mandatis cōtinetur, ne donum vel munus ipse proconsul,vel qui in alio officio erit,accipiat,emátve quid,nisi victus quotidiani caussa,ad xeniola non pertinet,sed ad ea quæ edulium excedant vsum.

EFFECTV apud Iuriscoss.significat facto ipso,re ipsa,l. 25.D.de leg præstan. Quia effectu fratris aufert partem dimidiam. Sic l.10.D.de vsu & habit. Effectus quandoque pro caussa sumitur. Atque etiam Effectus est quod ex re sequitur.l.3.D.ex quib.caus.maio.

EFFERRE, verbū est funeribus accōmodatū, cum cadauer prouehitur, & extollitur, humeris scilicet suppositis. Feretrum verò efferre propinquioribus virilis sexus, olim munus dabatur. Itaque filij, parentes, fratres, sorores, elatos funere deferebant: nonnunquam serui libertate donati: qđ & legibus Solonis cauetur, ὑπὲρ ἀγῶνος κλαίειν. Cicer.pro Flacco: Cū efferretur magna frequētia. Idem Attico lib.15. Cn.Lucullus familiaris noster matrem efferebat.

EFFERVESCERE, significat ardore animi excitari, vt cùm homo ira excādescit:cōtrariū est, Deferuescere. Vlpia.in l.quis sit fugitiuus.§.idē ait.D. de ædil.edict. Si autē in hoc tātùm latuisset,quoad iracundia dominorū efferuesceret.vbi tamen,Deferuesceret legēdū videtur:nec enim illius significatio huic loco quadrat.

EFFRACTORES, qui vi fores,parietésve insularū,horreorúmve effringebant, vt inde quid subriperent, l.3. §.1.D.de offic. præfec.vigil.l.16.§. tēpus.D. de pœnis. & apud Firmi.lib.3. Matheseos cap.13. & vertuntur in antiquo Lexico, διορυκταί. Interdum etiā Effractores dicuntur,qui è carcere effugiunt, parietes eius perfodiunt,vt sub tit. de effract.& expil.

EFFRACTVRAE crimen, l.48.D.de bon.libert.l.1.C. de locato.

EFFVSORES, qui patrimonium, peculiúmve temerè & largè expendunt, dissipántque. Verbum fuit admodum familiare diuo Cæs.Imp.August.Frid.3.

EGESTAS ferè in mala re dicitur, quæ scilicet ad maleficium hominē impellit. Propriè tamē est, alicuius rei opus habere. Tryphoni. lo l. bona fides. D. depositi. Censuit, nec iniquè, malè meritum, publicè vt aliis exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debere.

εἰνατέρες (ait Modestinus) apud Græcos dicuntur duorum fratrum vxores: quod vno versu, ait idem Modestin. Homerus significat:

ἠέ τευ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων.

Siue alicubi in glorium, aut inaterum speciosia peplis. l.4.§.4.D.de grad.adfin.

Εἰσδεκτικά, hominij siue homagij symbola Cuiacio libro 8.Obseruat.cap.14.

EIICERE, verbum est ad immaturū partū accommodatū. Vnde electi partus, pro abacti. Eiecti item, & eiectitij, pro abortiui, dicuntur. Vlpianus lo l.si seruus seruum.§.si quis de manu.ad leg.Aquil. Si mulier pugno, inquit, vel equa ictu à te percussa eiecerit. At E de re, est maturum parere. Illud Græci ἐκβάλλειν dicūt, & part' eiectitios tū ἐκτρώματα, tum ἐξαμβλώματα dicunt.

EIECTA nauis, hoc est, qđ Græci aiūt ἐξεβράσθη, id est, in vadū eiecta, illisaque, l.quo naufragio. D. de incen. rulo.nauf. quæ & Deiecta, l.7.D.de leg.Rhod.dicitur.

εἰσάγειν δίκην, caussam agere. Paulus l.48.D. de iudic. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε εἰσάγειν δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων. Magistratus quo anno cum imperio sunt, neque propriam agere caussam, siue agendo, siue defendendo.

EIVRARE bonā copiā, est iurare sibi copiā nō esse æris alieni exoluendi, Cic.lib.9. Epist.ad Pætū. Tu autem, quod mihi bonā copiā eiures nihil est. & vide Festū lib.5.in dict. Eiuratio. Hoc eodē verbo vsus est Varro lib.6.de Ling.Lat. Et omnes qui bonā copiam eiorarent, ne essent nexus dissoluti. Id est si iureiurando negarent sibi facultatem dari eo se ære liberandi.

EIVS, pro ei ius, in Pand.Flor. sæpè reperitur.

Ἐλαιώνης, curator oleo coemēdo, Arcad.l.vlt.D.de mun. & hon. Cura quoq; emendi frumenti, olei. nā harum specierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est.

ELEMPORIA, ea cura, d.l. fin. vbi tamen Elæemporia legendum videtur: dicitur & ἐλαιωνία.

ELECTRI nomen duobus modis accipi Pausan.lib.5. Eliacōn scribit: τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο, ait, ὃ δὴ ἐν Ἠριδανῷ ψάμμοις εὑρίσκεται, ἄνθρωποι, ὃ δὴ ἐν Ἠριδανοῦ τῆς ψάμμοις εὑρίσκεται, σπανίζεται τὰ μάλιστα, καὶ ἀνθρώποις τίμιον πολλῶν ἕνεκα. τὸ δὲ ἄλλο ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένος ὕελος ἀργύρῳ χρυσός. In hanc posteriorē sententiam electrum vsurpatur in l.7.§.voluntas.D.de acqui.rer.domi.l.4.D.de leg.1. Plinius lib.33.ca.4. vbicunq; quinta argenti portio est, electrum vocatur. Seruius in 8. Aeneid. Tria sunt, inquit, electri genera: vnum ex arboribus, quod Succinum dicitur: aliud quod naturaliter inuenitur: tertium quod fit de tribus partibus auri, & vna argenti: atque de hac specie intelligēda sunt Pand. loca superiora, vt dixim'. Vide Isido.lib.15.etym.c.23.

Electri nūmi apud Lāprid.in Alex. Eóq; sensu electrina vasa accipi possunt, l.32.§.Nerati'.D.de aur.& arg.leg.

ELENCHVS, lapillus est ex genere margaritarū. Paul.de aur.& arg.leg.l.pediculis. Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ, elenchi, & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quæreretur an nihilo minus detractis elenchis inaures deberentur: respondit deberi, si maneant inaures, quamuis margarita eis detracta sint. Plin.lib.9.cap.35. Cylindri & elenchi in eo differunt, quòd elenchi sint fastigiatæ longitudinis, alabastrorum figura, in pleniorem orbem desinentes: atque hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est: cylindri verò proceritatis æqualiter orbiculatæ sunt.

ELICES sulci sunt aquarij, qui in segetib' fiūt, per quos aqua collecta educitur è liris. Vlpi.l.1.§. Labeo.D.de aq.& aqua pluu.arcen. Sulcos aquarios, qui Elices adpellantur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri. Haloā der sic habet: qui Græcis ὑδραγωγοὶ adpellantur: quēadmodum & Alciatus quandoq; legēdum existimauit. Nunc in Parergis indicans nihil immutandum, idq; auctoritate L. Columellæ, cuius verba l.2. de re rustica, cap.8. hæc sunt: Sed quamuis tempestiuè sementis confecta erit, cauebitur tamē, vt patentes liras, crebrósque sulcos aquarios, quos nonnulli Elices vocant, faciamus. Sic libr.11.cap.2. Arbitramur tamen Elices propriè dici, capita fontiū, & scaturigines. Vnde Aquilices Callistrato qui artē hāc exercent, sciúntque, quo modo aquę elici possint. Alciat' rectè sentētiā mutauit. nā Pand.Flor. habēt Elices, quę lectio retinenda est vel peritorū consensu. Bud. aliter sentit, & Aquilices ab aquis legēdis dictos vult. Vide Aquilex.

ELIDERE in specie Pauli l.si vnus.§.pactus ne peteret. D.de pact. nō omnino tolli, sed & inutile, & inefficax effici accipi debere docui li.4. mediæ iurisprud. Sent. c.3 quod eiusdē Pauli verba ostendunt ibidē. Et quidē ipso iure & replicatione exceptio non elidetur, qđ & Iustin.A. probat §.præterea. Inst.de actio. pacto cōuento obligationes non omnino dissoluuntur. Zasius verò lib.1. Respons. cum §.& Fortunius Garsias in repet. dict.§. pactus ne peteret. omnino cōtrà senserunt: sed falso: cùm ex verbis l. Pauli contrarium sit verius.

ELIGIMVS reipsa, quod prius mente optauimus: quapropter promiscuè optio, electióq; assumitur, auctor Alciatus. Omnis autem electio, actus est voluntarius, vt Aristoteles docuit 2.Ethicor. colligitúrq; ex l.Gallus.§.& quid si tantum. Est autem electio de multis, i. quod in heredem. §.eligere. de tribut. l.plerunque.§. fio. de iure dotium. vide Salomo. in l.Gallus.D. de liber.& postum. Igitur

ELECTIO secundū Io. est alicuius personæ idoneæ ad dignitatē, vel fraternitatem, vel societatem, seruata forma canonicè facta, vocatio. Et hoc modo electio sumitur strictè, quamuis eligere ad multa se habeat, vt etiam not. Rofre.in sum. eod. tit.§.1. in princ. Vnde ad electionem tria requirūtur, scilicet auctoritas, numerus & zelus. Auctoritas cōsideratur in dignitatibus & meritis vitę. Zelus consistit in animo, vt sine carnali animo fiat, sed secundum meritū personę eligendæ. 8. quæstio.1. Si ergo, licet contra istam conditionem sæpius cōmittatur electio de facto, non de iure. De numero patet. Debet ergo electio fieri secūdum ista tria, habito respectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior, tam respectu eligētium, quàm electi, & ex alia parte numerus maior: certè præualebit dignitas cum zelo ipsi numero, vt extra. de elect.cap. ecclesia vestra. Item differunt electio, collatio, & præsentatio. Nam electio fit per collegium ad dignitatem, & Papa confirmat: & quodlibet collegium debet eligere prælatum suum, nisi aliud fit de consuetudine vel priuilegio, vt extra. de elect & elec. potestate. cap.1. Collatio fit ad beneficium simplex, & pertinet de iure communi ad episcopum per totam diœcesim, cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium: & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præsentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præsentato, sed requiritur institutio, & inuestitura Episcopi: vt per totum titul. de iure patro.

Electio canonica quæ dicatur, exponit Io. Andreas in c.

non

non poteſt.de præbend.& digni.lib.6.

ELIMATVM, id eſt, expolitum. Nam limare verbum, propriè pro polire ponitur. Et expolire nihil à poliendi ſignificatione differt: niſi fortè aliquid perfectioris artis habere velis. Sic verbũ Elimatũ, accipiendum in §.ſed cũ perſpeximus.l.2.C.de veteri iure enucleãdo.

ELOGIVM, multi putant Græcum eſſe, priúſque dictum ἐκλογεῖον: at vero ego contra putem, quemadmodum pleriſque nominibus Græcis Latini præpoſitiones ſuas anteponebant: ita etiam elogium ex Græca voce & Latina præpoſitione conflatum. Eſt verò teſtificatio de certo homine tam in bonam quàm in malam partem. In malam, Modeſtinus in l. deſertorem. D.de re mil. Deſertorem auditum, ad ſuum ducem cum elogio Præſes mittet. Aut eſt conuitium, vituperatio, ſeu notatio quædam (ſic enim notationes Cenſoriæ dicebantur) exheredationis cauſſam perſtringens. African.l.14.§.2. Non enim videri quaſi filium exheredatum eſſe, cum elogium pater, cum filium exheredaret, propoſuiſſet, & adiecisset propter eã cauſſam exheredare. Sic Auguſtin. in ſermone de vit.& mor.cler. Ambos exheredauit, illam cum laude, iſtum cum elogio, id eſt cũ vituperatione. Sic in l 1.§. idem ait.D.de Carbon. edict.l.9.C.de ſuis & legit. & apud Cic.in Cluentiana. In bonam partem Gloſſæ antiquorum notariam (ſcilicet breue ſcriptum) interpretantur, vt l.Diuus.l.non dubium.D.de cuſtodia reor. vbi Baſilica, Cum elogio, μετὰ τῶν ἀυτῷ πραχθέντων. Sic Vlpian. l.38. §.2.D.de æd.edict. Idcirco elogium huic edicto ſubiectum eſt, &c.id eſt de induſtria, vt de pecore nominatim caueretur, hæc clauſula ſubiecta eſt. Itaque elogium in hoc ſignificatu, teſtificatio eſt de homine certo, ei vni propria, neque alteri conueniens: vt illud de Attillo Calatino: Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium eſſe virum. Turn.aliud ſentit à ſuperiorib' Aduerſ.li.28.c.5.

ELVGERE, luctum deponere, vel finem lugendi facere, l.10.D.de iis qui not.infam. Solet autem vir elugeri propter turbationem ſanguinis. Tum Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partum edidit, putat vel ſtatim poſſe ſe nuptum collocare, d.l.10.

ELVSCARE, eſt aliquem altero oculo orbare. Nam Luſcus propriè eſt, qui altero oculo caret. Vlpianus de condit.tritic.l.In hac actione. Si quis, inquit, poſt mortem ſeruum eluſcatum dedit. Idem ad leg.Aquil. Iulianus, inquit, ſcribit Aquilia teneri eum, qui eluſcauerit in diſciplina diſcipulum. Hinc Eluſcatio, actio ipſa priuandi altero oculo. Vlpianus de ædilit. edict. l.item Ofilius. Eluſcationem eam quidam putãt, vbi homo lumine adhibito nihil videt. Qui id dixerint, non ſunt audiendi, quia nulla freti auctoritate id dicant.in d.l.item Ofilius in Pand.Flor.legunt quidam luſcitationem: falſò: Haloander, Nuſcitationem.

EMANCIPARI Feſto lib.5. dicebantur qui patris poteſtate exibant, vt paſsim in libris noſtris: & id propriè de liberis: vt manumittere de ſeruis, etiamſi hoc diſcrimen non vſquequaque obſeruetur. Cicer.pro Domo ſua ad Pontifices: Id autem ſcire & videre omnes, non vt ille filius inſtituatur, ſed vt è patriciis exeat, vt Tribun.pleb.fieri poſsit, idcirco adoptari: neque id obſcure: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit eius filius qui adoptarit. Emãcipare autem veteres dicebant pro alienare & vendere. Plin.in epiſt.libr.7. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum, ingenuarúmque promiſeram, agrum ex meis longè pluris actori publico emancipaui: eundémque vectigali impoſito recepi. Sueton. in Othone: Cuidam etiam de parte finium cum vicino litigãti adhibitus arbiter totum agrum redemit emancipauitque. Id eſt ſuum iam factum mancipio tradidit illi. Apud Plautum, Emancupo me tibi, id eſt tuæ me poteſtati trado.

EMANCIPATI (inquit Feſtus) duobus modis intelliguntur: aut ij qui ex patris iure exierũt, aut ij qui aliorum fiunt dominij: quorum vtrumque fit emancipatione. Emancipatus apud Cic. id eſt dedititius: ita ſenectus nimis honeſta eſt, ſi ſeipſam defendit, ſi ius ſuũ retinet, ſi nemini emãcipata eſt, ſi vſque ad extremum ſpiritum dominatur in ſuos.

EMANCIPATIO eſt quædam imaginaria liberorũ venditio: quę ad ſimilitudinẽ eius excogitata eſt, quã olim Romul.inſtituerat. nam is cauerat, vt ſi pater filium ter mancipaſſet, id eſt vendidiſſet, filiam autem ſemel, ij ſui iuris efficerentur: poſtea verò ad ſpeciẽ atque vſurpationem vetuſtatis inſtitutum eſt, vt pater apud Prætorem alicui cuius fidem ſequebatur, & qui ob eam cauſſam Fiduciarius pater dicebatur, filium ſuum dicis cauſſa ter, acceptis ab eo vno aut duobus nummis, filiam ſemel vendens, eos hac ratione de manu ac poteſtate ſua dimitteret: quos tamen nummis redditis, iterum pater recipiebat. Reliqua vide apud Caium Inſti tut.cap.6. Quid autẽ ab Abdicatione differat Emancipatio, vide in Abdicatio. Hæc autem ſolennitas relaxandæ poteſtatis patriæ, iure quidem Romano introducta eſt, ſed maximè ſecundum naturam. Nihil enim tam naturale, quàm vt aliquid ſoluatur eo modo, quo obligatum eſt.

Emancipationem veteres omnibus contractibus, qualeſcunque illi tandem fuerint, adhibebant. Idque eam ob cauſſam, quia nulla res tantam facit cõtrouerſiam, quàm illæ alienationes. Vt igitur conſtaret de alienatione, illam ſolennitatem introduxerunt. Nos hodie illud negotium per arram conficimus.

EMANERE, l.3.§.is qui.D.de re militar.l.17.D.de ædilit.edicto. eſt diutius extra caſtra vagari.

EMANSOR, eſt qui diu vagatus extra caſtra, tandẽ regreditur, l.deſertorẽ.§.2.D.de re militar. idem & Remanſor, l.5.§.à barbaris.D.de re milit. Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo, & effractorẽ vel furem diurnum, à nocturno, l.aut facta. D. de pœnis. Differunt autẽ Emãſores à deſertoribus, vt Errones à fugitiuis.

EMANSIO, ipſum delictum, l.4.D.de re milit.

EMBAMMA, à Græco ἐμβάπτειν deducitur, quod eſt intingere: vnde intinctum à Plinio vocatur. Eſt autem condimentum ex aceto, quod ad condienda obſonia fit. Colum. libr.12.cap.55. Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris. Vlpian. l.9.§.1.de trit.vin. Si acetum quis legauerit, embammata continebitur, quia aceti numero fuit.

ἐμβαθμοί, ordinarij, l.fi.C.de mod.mult.

EMBATEVTICI iuris adpellatione, ceu generali, cuius meminit Vlpianus in l.3.§.fin.de rebus eorum qui ſub tut. Alciato tradente, id ius intelligi poteſt, quod & quandam detentationem reſpicit, & rei poſsidendæ facultatem: tametſi proprietas vera ad alium pertineat. Quale eſt ius ſuperficiarij, vel eius qui fundum vectigalem poſsideat, vel perpetuarij: ſic dictum ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod eſt ingredi, & intro pedem ferre, l. bonorum.de verb.ſign.l.fi.de ſuperfi.l.1.ſi ager vectigalis. Erunt fortè, quibus magis arridebit, Ius embateuticon intelligere, quod vulgò Pedagiũ, quod alioqui ad Regalia ſolet pertinere. Sed Alciatus eam interpretationem magis probat, quæ in Etymologico magno eſt, vbi ille Grammaticus, ἀμβλάδα, inquit, quę nunc & ἐμβάδια, dicitur id ius, quod creditor in bonis debitoris ſibi pignoratis retinuit, propria auctoritate ea ingrediendi.

EMBLEMATA, dicuntur, quæ ſcyphis, ſpeculis, apſidibúſve ornatus cauſſa adiiciuntur: dicta ab ἐμβάλλω, quod eſt impono, ſeu interſero. Vlpianus de aur.& argent.legat.l.ſi gemma. Emblemata rectè legantur, & ſeparantur, & præſtanda ſunt. Et eodem Pompon.l.&

si. Ea quæ inaurata sunt, non deberi, neque aures emblemata. Vlpia. item ad exhiben. l. tigni. Si aosam scypho iniunxeris, vel emblemata phialæ. His autem vasa pura opponuntur, hoc est, non cælata, quorū meminit Iurisconsf. in l. si in rem. D. de rei vin. Vide Crustæ.

Embola, l. 10. C. de sac. san. eccl. l. fin. C. de nauib. non excus. publicarum specierum copiarūmque, seu anno narum transuectionem significat, quæ quotannis ex AEgypto nauibus illatæ Constantinopolin deferebantur, ἀπὸ τῆς ἐμβολῆς τοῦ σίτου, vt Iustinianus Edicto 13. indicat. vbi & ἐμβολὴν αἰγυπτιακὴν vocat. Hinc Embolicæ species apud Vospicum in Aureliano, non ambolicæ, quibus oneratæ naues Romã mittebantur.

ἐμβολὰ, nauis velocissima, AEschyl. vide Adnotationes in leges Rhodias.

Ἔμβρυον, in legibus Solonis, apud Galenum, τὸ ζῶον τὸ ἐν γαστρί. & in lib. περὶ φιλοσόφου ἱστορίας, significat infantem in vtero. vide quæ ad leges Solonis scripsi in lib. Veteris Iurisp. 2.

Emendare, est mendum, id est errorem, tollere, l. actorum. D. de re iudic. Emendare, corrigere, titulis C. de mend. propinq. & de emend. ser.

Emendatio, est mutatio, vel variatio libelli, l. edita. C. de edend.

Emenda, verbum Gallicum, Latinis multa, vel mulcta, Græcis ζημία, dicitur. de verbo Gallico text. in capit. quamuis. de offic. ordin. lib. 6. De Latino tot. titu. C. de mod. mult. l. si qua. D. de verb. signifi. De Græco in legibus Solonis, quæ extāt apud Demosth. orat. & Plutarch. & D. Laërtium in eo. & veterem nostram Iurispr. lib. 2.

Emendicare, more mendicantium aliquid petere, C. de accu. l. singuli. vbi Impp. Singuli, aiunt, vniuersique iudices cognoscant, in publicis criminibus non oportere emendicatis vti suffragiis decretorū. Sueton. in Cæsare: In Hispania à Proconsule, & à sociis pecunias accepit emendicatas in auxilium æris alieni.

Emere, ait Festus, quod nunc est mercari, antiqui accipiebant pro sumere. Sumebant & antiqui pro conducere. vide Redemptores.

Emptum, & paratum hoc differunt, quòd in empto paratum inest: in parato non continuò emptum continetur, l. 47. §. 1. D. de leg. 2. Ergo emptum speciei, paratum generis nomen est, l. 45. 46. 47. & 49. D. eo.

Emptio, est contractus iurisgentium de quantitate cum corpore cōmutanda, sola inter se pactione contrahentes obligans, l. 2. D. de oblig. & act. & ita differt à mancipatione, quæ nō est cōtractus, sed actus, id est legis actio: rursus à locatione distinguitur, quia res conducta neque iure dominij, neque in perpetuum obtinetur. At lex duodecim tabularū hoc verbo omnem alienationē complecti videtur, l. statu liberi. 29. D. de statu liber. Itaque animaduertere est Varronem in libris de re Rustica, acquisitionem omnem emptionis verbo comprehendere, nec interesse, quo genere quisque dominus eius fieret.

Emptio spei est, cùm quasi alea emittitur: quod fit, cùm captus piscium, vel auium, vel missilium emitur.

Emptio & permutatio sic differunt. I. In emptione res pro nummis datur: in permutatione res pro re, vel nummus pro nummo: vel, vt certius loquamur, pretiū pro pretio: vt equus cum boue, vel nummus Gallicus cum Italico. II. In emptione ex sola consensione nascitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tantum. III. In illa venditor tenetur tantum ad possessionem præstandam: in hac rei dominium trāsfertur. IIII. Illa rei alienæ traditione potest cōsistere: hæc verò nequaquam. V. Ex illa venditor vna tenetur actione, nimirum eius quod interest: in hac qui rem accepit duabus tenetur actionibus, aut condictione, aut petitione eius quod interest, l. 1. D. de rer. permut.

Emptionis, & venditionis verbis veteres promiscuè vtebantur, vt ait Gaius l. 19. D. de actio. empti. id est, vt exponit I. Cuiacius, & in locatione & cōductione, vt est legendum in l. seq. Nec enim emptione pro venditione, vel emptore pro venditore, nec è contrario vt acciperent, ita locuti sunt; sed locationē venditionem appellarunt sæpe, & conductorem emptorē, siue redemptorem, vt mercedem siue pensionem, pretium: quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdémque regulis constat. Hygenus in de limit. const. Mancipibus ementibus, id est conducentibus in annos singulos. Festus, Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.

Emptionem Instit. de success. subla. quæ fi. in princ. exponit Accursius venditionem.

Emptor, non solùm qui pretio emit, sed etiam si quis vel permutauit, vel compensauit, accipiendus est, l. sciendum. §. pen. D. AEdil. edict. l. si ex quibus caus. in poss. eat.

Emptor hereditatis, qui bona fide alienam hereditatem emit, non tenetur petitione hereditatis, nisi non extaret véditor, aut modico vendidisset, l. nec vllam caussam. §. quid si quis. D. de petit. heredita. Qui mala fide alienam hereditatem emit, tenetur vtili petitione hereditatis, d. l. nec vllam caussam. §. sed si quis sciens. i. si post motam. C. eodem titulo. Venditor hereditatis haud dubiè conueniri potest petitione hereditatis, d. §. quid si quis. Emptor singularum rerum hereditariarum, non tenetur petitione hereditatis, nisi titulus habeatur pro non titulo, dict. l. nec vllam caussam. §. 1. rei vendicatione tamen conueniri potest, l. sed etsi lege. §. item si res distraxit. D. de petition. heredita. l. si post motam. C. eodem titulo. Venditor singularum rerum hereditariarū tenetur petitione hereditatis ad pretium, l. itē veniunt. §. bonæ fidei. l. si & rem & pretium. D. de petitione heredita.

Emptorem pro venditore, locatorem pro conductore, creditum pro debito quandoque poni, & quandoque vice versa poni, obseruatum est ab Accursio l. 2. ad Legem Rhodiam.

Emptoribus similes personæ enomerantur, l. fi. D. quib. ex caus. in poss. eat.

Emeriti dicuntur, qui, impletis stipendiis, labore militiæ soluuntur, l. 1. C. de excus. tut. l. fi. C. de iis qui non implet. stip. Hi ætatem militarem impleuerunt ab anno 17. ad 46. ex lege Ser. Tulli. & Gracchana.

Emerita, præmia, & commoda finitæ militiæ, l. 3. §. qui militiæ D. de re milit. Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. Et paullo post: Et si expleto militiæ tempore redeat, vt veteranus restituetur, & emerita accipiet.

Emigrare dicuntur, qui ante finitum conductionis tempus habitationem derelinquunt, l. 28. §. 1. D. loca. & alibi sæpissimè.

Eminentissimus titulus dignitatis, qui præfectis prætorio tribuitur, & magistris militiæ, & patritiis, l. 2. C. de sentent. ex pericul. recit. Eminentissimæ præfecturæ, l. 6. C. de exactor. tribut. lib. 10.

Emitti instrumentum, l. 47. §. fin. D. de pact. & Cautio, l. 1. C. de non nu. pec. & ita legas in l. a. C. si pigno. & Satisdatio, l. 3. C. de susp. rut. & Epistola, l. 24. D. de consti. pec. Hoc sensu

Emissa manus, pro exposita cautione, l. 15. D. de probat. & Emissio chirographi, Cassiodorus libr. 4. epistol. ad Dudam.

Emissarii vocantur conciliatores, atque internuntij furtorum eorum, quæ à magistratibus committuntur: auctor est Asconius in Cic. 5. Verr. In eundē Act. 4. Petit Næuius Turpio quidā istius excursor & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum

rum deterrimus. Ponitur & pro calumniatore & vexatore summisso & subornato ab inimicis. Cicer. Mario epist. lib 7.2. Persuaserátq; nonnullis inuidis meis se in me emissarium semper fore.

Emologare verbum, nec Latinitas, nec Græcismus agnoscit. Interpretes pro confirmare, vel laudare vsurpant. Homologare, propius ad suam, quæ Græca est, originem accedit. Vide Bart. in l. cū antea. C. de arbit.

Emolumentum nihil aliud propriè significat, quā fructus, vel fruges, & alia alimenta quæque, l. imp. in fin. ad Trebel. l. 3. §. item si ipse. l. vlt. Sicui plus quàm per leg. falc. l. dominus de vsufruct. & illo Cæsaris loco, Sine magno cōmeatu & emolumento, l. 1. de bell. Gall. Ab eo forte quòd fruges emolantur, vt in illo Persij loco, *Granaria emole.*

Εμφανιστικὰ Nouella 56 (παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod est profiteri, & publicare) dicuntur quæ pro introitu maioris Ecclesiæ Constantinopolitanæ noui clerici dant veteribus. Sic in Rubr. Nouellæ 66. ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationem constitutionum vocat. Vetus interpres, Insinuationes, vsitato verbo vocat.

Emphractæ. Vlpianus in l. 1. §. igitur. de exercit. act. hic dictione vsus est. Budæus indicat in quibusdam embatæ legi, siue epibatæ. Nebriss. priorem lectionem sequitur, interpretatúrque emphractas, nauigia tecta. Embatas vulgare verbum, aut nauticum esse, putat Budæus. Epibatas autem milites classiarios explicat. hoc est, milites in nauib. merentes, quos pro vectoribus apud Græcos accipi tradit. Reiicienda autem est & Nebrissensis (nā καταφράκτους huiusmodi nauigia Græci vocant) & Budæi diuinatoria lectio, retinendáque est Florentina, in qua est ἐμβατικοί. Sunt autem ἐμβαταὶ, naues vectorū ductrices, ἀπὸ τ͂ ἄγουσας ἐμβάτας. Hæc ex Ant. Aug. libr. 4. cap. 16. Alij ἐμβάδες legi volunt, aut certe ἐπακτρίδας, vt Alciatus lib. 1. Parerg.

Emphyteusis, Latine insitionem significat, siue plantationem, à Græco verbo ἐμφυτεύω. quod est insero, vel consero. hinc apud Iurisconf. Fundum in emphyteusim dare, quod est ea conditione alicui tradere fundum, vt accipiens eum reddat meliorem, & ex sterili fertilem efficiat. Ab initio enim sterilia tantum & inculta hoc contractus genere concedebantur. Itaque Emphyteusis contractus est à Zenone primùm nominatus, cum ager ea lege fruendus datur, vt quandiu merces soluatur, nunquam ad dominum reuertatur, l. 1. C. de iure emphyteut. vbi Zeno ait, ius emphyteuticarium, neque conductionis, neq; alienationis esse titulis adiiciendum: sed hoc ius tertium esse ab vtriusque memoratorum cōtractuum societate separatum, conceptionémq; ac definitionem habere propriam. Nec verò ad tempus, sed in perpetuum, aut certè ad tempus longissimum illi agri locabantur, tum quod impendium magnum in illorum culturam & consitionem faciendum esset, tum etiam quod huiusmodi agri deserti & inculti nó facile colonum reperiebant. Alij sic definiunt:

Emphyteusis, est concessio quædam perpetua, ad vsum, vtilitatem, & culturam rei, efficiens vtile dominium: ita vt domino proprietatis annua pensió persoluatur, saluáque sit rei substantia.

Emphyteusis concessa duobus, vel patri & filiis, potest mutuò inter eos alienari, etiam domino non consentiente. Bartolus in l. 1. C. de imposit. lucrat. descriptio. & in l. si domus. §. fin. D. de legatis 1. Aliter in hereditate prohibita alienari, l. voluntas. C. de fideicommiss. l. pater filium. §. quindecim. D. de leg. 3. l. cùm hi. §. inter. D. de transactionibus.

Emphyteusis meliorata transit ad heredes extraneos, nec finitur tertia generatione. Bartolus in l. quicunque. C. de omni agr. desert. quanquam non adfirmat, summæ tamen æquitatis est.

Emphyteusis pro se & Titio, adquiritur Titio sine cessione vel traditione, Bartol. in l. si quis vsumfructum. D. de vsu & vsufruct. legat. per l. fundum cum mihi. D. de actionibus empt.

Emphyteusis ecclesiastica potest de consuetudine per stipulationé adquiri etiam heredibus extraneis, Bald. in l. 1. C. de iur. emphyteutic. & in l. etiam. D. soluto matrimonio. Emphyteusis Ecclesiastica transit ad vxorem, si hoc actum est nominatim, Nouell. de non alienan. §. emphyteusin, & de alienat. emphyt. §. 1. glo. in l. etiam. D. solut. matri.

Emphyteusis perpetua nó potest auferri, Baldo in l. cùm fundus. C. de solutionibus. Emphyteusis natura est, vt transferatur ad heredes, gloss. in l. indebiti. §. fin. de condictio. indebit. Emphyteusis vendi, aut alienari iure proprietatis non potest, sed donari permittitur, Bartol. in l. 1. C. ne rei dominic. vel templorum. & in l. fin. C. de iure emphyteut. Emphyteusis in bonis censetur emphyteutæ. Paul. de Castro. l. sciendum. D. qui satisda. cogan. & in l. 2. D. quod quisque iuris. Et propterea addit, Testem dicere falsum, qui adserit, aliquē nihil habere in bonis, cùm habeat emphyteusim.

Emphyteuta seu Emphyteutes, is dicitur qui fundum ea lege qua superius dictum est, agrúmve à domino accipit, vt eum conserat, melioréinque efficiat. Atque hic tenetur ad modicas, non autem ad ingentes expensas, vt in l. Senatus. §. Marcellus. D. de legat. 1. C. de iur. emphyt. & in l. hoc iure. §. si aquam. D. de aq. cotid. & æsti. At verò Emphyteuta potest legare, ac vendere melioramenta sua, Bart. in l. quicunque. C. de omn. agr. desert. gloss. in authen qui rem. C. de sacrosanct. eccles. Bartol. in l. 1. D. de superficiēbus. & in l. in conuentionalibus. D. de verbor. oblig. Quinimo non potest fundus melioratus ei auferri, vel canon augeri, Bart. in l. 1. C. de iur. emphyteuti. Probatur in l. qui fundos. C. de omni agr. desert. Potest autem locare emphyteuticam rem, Baldus in l. vsufruct. D. solut. matr. Tum & ius suum potest in dotem dare, Ioan. Andr. in c. potuit. de loca. & conduct.

Emphyteutæ possunt mutuò sibi alienare, etiam emphyteusim ecclesiasticam. Constit. Imperial. §. præterea. de prohibit. feud. aliena. per Frider. Bartol. in l. cùm hi. §. si vnic. D. de transact. & in l. si duinus §. si. D. de leg. 1.

Emphyteuticon ius, prædij est, & id perpetuariū: quinimò & temporarium esse posse quidam aiunt, per l. fi. D. si ag. vectigal.

Emphyteuticus contractus, quo sterilia cōceduntur, vt in meliorem statum plantationibus reddantur. Vnde ius, quod emphyteuta adquirit, vocatur melioratio, Græcis emponema, in l. vlt. C. de iur. emphyteut. Tandem cùm passim & fertiles agri sic darentur perpetuò colendi, mansit vtique nomen, vt contractus diceretur emphyteuticus.

Emphyteuticarius verbum aliàs adiectiuè accipitur, vt in tit. D. si ager vectig. vel emphyteut. aliàs substantiuè, pro eo, qui habet ius emphyteuticum: vt, in l. 1 C. de iur. emphyteut.

Emplastrum, παρὰ τὸ ἐμπλάττειν. Corn. Cels. libr. 5. cap. 17. definit medicamentū quod liquati aliquid accipit, ita vt ex multis componatur, quæ in vnū postea miscentur. Imp. §. 22. de rer. diuis. Aut ex suis & alienis medicamentis, emplastrum aut collyrium. Sic Paulus, l. 18. §. 6. de instit. vel inst.

Emponema Græcis est, quæ melioratio nostris dicitur. Et est ius, quod emphyteuta adquirit. Extat vox apud Iustinianum in l. vlt. C. de iur. emphyt.

E N

Εν ἔργῳ, in l. quod ait. D. de adul. id est in opere, in actu, putà venereo. Ex lege Solonis apud Plutarch. pro quo falsò ex Luciano in vulgar. exemplaribus repositum

ſuit obſcœnū hoc, ἄρξαι ἐν ἄρξοσι ἔχοντας. Vide commentarios meos ad leges Solonis libr. 2. Veteris Iuriſprud.

Ἐν πλάτει, l.pen.D. de condict. tritic.l.28.D.de probat.l.12.§.Iulianus. D. de actio.emp. cum quodam ſpatio, laxamento, & temperamento temporis, non anguſtè, neque preſſe. Nam (vt ait Heſychius) πλατεῖα τὰ ἐν πλάτει τεμέμενα μεγάλα, id eſt πλατεῖα, dicũtur paſcua longè latéque patentia.

Encavstvm, in l.6.C.de diuerſ. reſcript. l.4. de extraordin.mun.C.Th. in quo verbo error eſt in l.1. §. 1.C.de collegiat.nam vbi vulgo incautis breuibus legitur, ſcripti Codices Encauſtis breuibus, dilucidè habent. Sed & in l.9.C. de agric. & cenſit. libr.11.vbi, Encauteriis quidam habent,credit B.Briſſonius lib.5. hoc titu. legendum encauſtis: tametſi alij legant Euſteriis. Encauſtum autem ſacrum ex muricis,ſeu conchylij liquore compoſitū,d.l.6.C. de diuerſ.reſcript. docet:vnde in Epitome Chronicõn adpellatur, Sanguis cõchylij quibus ſyngraphæ ſubſcribebãtur. Vel ſic: Encauſtum ſunt reſcripta Principis purpurea inſcriptione inſignita,hoc eſt cocti muricis & triti conchylij cruore.

Encænia, ferias ſignificant, quæ nouo operi facto dicandóque conſecratæ ſunt:ſic publicæ bibliothecæ dedicabantur, ædes ſacræ, opera publica, etiam ſtatuæ. hinc ſcitè & venuſtè Quintilianus: Neminé non aliquando cœpiſſe peccare. nec per encænia ducendum ſcelus primum. Vnde feſtus dies dedicationis templi, Ioan.5. Lucæ 4.c.& can.ſolemnitates. de conſecrat. diſtinct.5.vbi Archidiaconus.

Enchiridia Græcis, Latinis pugillares, Alciato libro 4.comment.de verb.ſignifi.

Encomivm, carmen in victoriæ laudem. Alexand.ab Alex. Neapol.lib.1.Genial.dier.cap.22.

Encavtes ſcripturæ genus,vel picturæ,à quo monumenta ciuitatum encauta, & encautaria, l.immunitates.8.C.de agr.& cenſit.lib.11.vbi ita legit I.Cuiacius. Plin.libr.35.cap.11. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit encautem: quod profecto non feciſſet niſi encauſtica inuenta. Alia exemplaria habent Encauſen.

Ἐνδοματικά, in l.fi.de exacto.trib.libr.10.C. ſunt quæ dat collator exactori in hoc vt aliquid de exigendi ſeueritate inſtantiáque remittat. Iuſtinian. in Edicto de Alexandrinis: καὶ τοῖς μὲν τῶν ὑποτελῶν ἐνδιδόναι, καὶ τὰ καλούμενα ἐνδοματικὰ κομίζεσθαι.

Endoprocinctv Feſtus lib.5.interpretatur in procinctu.ſignificat auté cùm ex caſtris in prœlium itum eſt. Procinctos autem quaſi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnaſſe dicuntur.

Endoiacere verbo vetere vſa eſt lex XII. Tab.apud Feſtum lib.18,quo ſignificatur amputare. verba legis hæc ſunt: SI CALVITVR, PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDOIACITO. Hanc legé explico lib.4. veteris Iuriſpr.l.87.

Endoplorato Feſto libr. 5. implorato, quod eſt, cum quæſtione inclamato.

Ἐνεχυρασμοὶ, ſunt repræſaliæ, l.vnica,vt nul. ex vican.lib.11.C.& nouella conſtit.52.

Ἐνεργούμενοι, in c. omni die.de conſecra. diſtinct.5. à dæmonibus obſeſſi.

Enixa, in l.ter enixa.D.de verb.ſignific.quæ partu leuata eſt, No.Marcello.

Enixæ preces, hoc eſt, diligentiores, quæ cũ maiori ſtudio fieri ſolent. Papinianus in l.cùm pater filios.D.de legat.2. in fin.§.filius matrem. Nam, ait, enixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſsionis ſpeciem porrectæ videbantur.

Envntiatio, pro oratione,& clauſulá, l.hæc enuntiatio.D. de verb.ſignifi.

Envntiatvm, eſt enuntiatio eius, quod eſt, vel non eſt, l.& licet.D.de conſtit. pecunia.

Entheca, vocabulum in Decretis Canonicis eadem penè ſignificatione ponitur, qua apotheca, & horreũ, videlicet, pro loco.gazæq; repoſitorio. Extat & apud Iuriſcoſs.nempe Vlpianum §.fi.l.Iulianus.&Papinianum in l.2.de fund.inſtru. Dotes prædiorum, inquit, quæ Græco vocabulò Enthecæ adpellantur.id eſt inſtrumenta & ferramenta agri cauſſa repoſita, l.ſi mihi mœnia.§.vlti. D.de leg.3. & Col.2.cap.8. Alciat.aliter legit. Haloander nihil mutauit. rectè, nam in Pand. Flo.eſt ἐνθήκη. Iſidorus ſic: Entheca in Græco ſermone repoſitam rei copioſam ſubſtantiam appellamus. Et ita Libanius, quicquid pecuniæ ſeponunt menſarij, Atticos vocare Enthecam. In lege Rhodia Entheca alio ſenſu eſt, ſcilicet pro onere naui impoſito. Leontius in Ioãne Eleemone: Nauclerus emit enthecam, id eſt onerauit nauem mercibus.

Enthronistica, pro Intronisticis, ſupponẽdum apud Iuſtinian. in Conſti. de ſanctiſs.epiſc. §. ſi quis autem epiſcoporum. Sunt autem Cathedralia, vt nunc vulgò dicuntur, à Græca voce ἐνθρονίζειν, quod eſt in ſedem ponere: Barbari dicunt Inſtallare.

Envcleare, tranſlatè pro declarare & explanare, vt in tit.C.de vet.iur.enuclean.

Eo amplivs. Hæc verba & addunt,& repetunt, vt interpretes demõſtrant, l.ſi ſeruus.§.ſi quis ita. de lega.1. & l.ſi ſit.eod. cum ſimil.

Eò, id eſt propterea, l.id quod.D. de conſtit.pecu.

Eo ipso. Verbo hoc Barbatius tradit denotari canonem latæ ſententiæ: citátque l.fin.§.ſi poſtquàm.verſi. eo ipſo, quòd inuentarium fecit.C.de iur.delib.

Eo potivs, pro eò amplius, vel ea maximè ratione. Sic colligitur è l. Item ait Prætor. §. hoc autem. D. ex qui.cauſ.maior.

Eovsqve, pro intantùm, §.illud quæſitum. Inſtitut. de rer.diuiſ.

Epangellia, cum quis accuſatur, quòd præter leges concionetur, vel rempub.capeſſat, Cælio.

Ἐπαρχία, prouincia, D.de excuſ.tut.l.6.

Ἐπαρχικὸς ἄνθρωπος, prouincialis homo, l.21.D.de tut.& cur.dat.ab his.

Eparchica libri qui continent generales formas, ſiue edicta præfectorum prætorio, quæ legis vim habent, l.2.C.de offic. præfe. præto.l.apertiſsimi.C.de iudi.l.fin.C.de fideiuſ. Ex ἐπαρχικῶν libris multa deſumpſit C.Harmenopulus.vide Cuiacium lib.6.Obſeruat.cap.10.

Ephesvs, metropolis Aſiæ eſt, quæ propriè minor dicitur, ad quam Proconſuli neceſsitas impoſita erat per mare adpellere, teſte Vlpiano in l.4. D. de offic. Proconſulis.

Ἐπὶ πάσῃ ἐξουσίᾳ, vſurpatũ eſt à Paulo in l.29. D. qui teſt. fac.pro, quacunq; ratione & modo fieri poterit. Scribit enim Paulus ſcripturam ad teſtamentum paratam vim teſtamenti non habere, niſi hæc ei verba defunctus ſubſcripſerit, Hoc teſtamentũ quacunque ratione poterit, ratum eſſe volo.

Ἐπιβατηγοὶ, naues vectorum ductrices, l.1. D. de exercito. quæ alias vectoriæ dicuntur.vide ſup. Emphractæ.

Ἐπιβάται, l.fin.D.naut.caup. ſtabul. vectores, ſiue vehant, ſiue vehantur.

Ἐπιβολὴ, inquit Conſtant.Harmenop. eſt ἐπίδοσις ἀπόρου κτήσεως πρὸς κληρονόμους, ἢ συντελεστὰς, ἢ ὁμοχώρους, καὶ ὁμοδούλους. cum ſcilicet ſterilis poſſeſsio eſt, & à domino deſerta ac deſtituta, nequid publico depereat.

Ἐπικίνδυνον, nauticum creditum, quod eſt periculo creditoris, de quo in l.122.§. Callimachus. D. de verborum obligatio. Terreſtre autem eſt periculo debitoris, & hoc Græci ἀκίνδυνον vocant.

Ἐπιδημίαι, viæ tritæ, per quas itur ad vrbem, ex δῆμος con-fićto nomine, quod populũ significat. Vlpian. l.4.§.4. D. de offi. procons. Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciæ ingrediatur, per quam ingredi moris est. & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare.

Ἐπιδημητικὰ, Cod. de metat. & epidemet. sunt pretia quibus prouinciales se à metatoribus redimunt onere hospitum suscipiendorum. Solebãt enim Prouinciales præbere superuenientibus militibus vel aliis personis hospitia, quæ & Metata dicebãtur. Alciatus vult eam esse collationem pecuniæ, quam à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domos diuerterentur: vt & Iustinian. videtur vsurpasse in Authentic. vt nulli iudic. Hinc

Epidemetici, sunt hospitiorum metatores in vrbe. Dićti ab ἐπιδημία, in vrbem aduentu: qua voce vsus est Vlpian. in l. obseruare. D. de offic.

Ἐπιείκεια, hoc est, conuenientia, Latinis æquitas dicitur. Quare Aristoteles sæpe vocat æqualitatem. Nomen enim factum est ab ἐπὶ, quod est iuxta, & εἰκὸς, conueniens, adsimilatum ab εἴκω, adsimilor. Porrò æquitas seu æqualitas tenet in humana societate proportionem rerum omnium iustam, hoc est, statum aptum locis, temporibus, personis.

Ἐπιμεληταὶ, curatores, qua voce Paul. in l. Lucius Titius. de admini st. tut. vsus est, iuxta Haloandri editionem: generaliter significat curatorem. Apud Athenienses decem erant hoc nomine, qui emporiis præsiderent, curaréntque in vsum ciuitatis triticum deferri. Vide Alcia. cap. 29. lib. Parerg. 2.

Ἐπίμετρον l.15. C. Th. de suscept. præpos. id quod susceptoribus debebatur, frumẽti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & lardi vicesima, &c. Id & Mantissam veteres vocasse videntur.

Ἐπείσακτοι, milites euocati, l. 2. C. vt nemi. lice. à coëmpt. forte aduentitij & externi.

Episcopus, speculator. Hinc ad eos deducitur qui rebus quibusdã obseruandis & custodiẽdis præsunt, & ad quos summa negotij pertinet, vt patet ex Cicer. lib. 10. ad Attic. Epist. 7.

Episcoporum verbo etiam patriarchæ, primates, & Archiepiscopi continentur, c. 1. 21. distin Sed & presbyteri, c. legimus. §. 1. 93. distinct. Specula. titu. de instru. edi. §. 14. versi. de episcopo. Episcopum autem qualem esse oporteat, docet Apostolus Paul. 1. ad Tim. 3. Quódnam sit eius officium, exponitur cap. si quis vult. 36. distinct.

Epistalma, id est, commissio Principis, per mandati subscriptionem facta. Alciatus in l. pactum. C. de pactis.

Ἐπισταθμία, munus recipiendi hospitis, Bud. l. fin. D. de mu. & hon. Ant. Aug. lib. sing. ad Modestinum. Hesychius vocat ὑποδοχὴν ξένων.

Epistola, pro cautione. Scæuola l. vlt. D. de pecon. const. L. Titius Seiorum debitor decessit: hi persuaserunt P. Mæuio quod hereditas ad eum pertineret: & fecerunt, vt epistolam in eos exponat debitorem se esse, quasi heredem patrui sui confitentem. qui & addidit epistolæ suæ, quod in rationes suas, &c. Sic l. 34. D. de pign. act. l. emptor. 47. D. de pact. l. vltim. D. de instit. l. 24. l. 26. l. 28. D. depos.

Epistolæ, principum rescripta, quibus scilicet illi vel ad postulata præsentiũ, vel ad magistratuum absentium consultationes respondebant, l. 1. D. de const. princip. Exempl. in l. sed addes. 19. §. 8. D. locat. l. Diui fratres. D. de iure patron. l. 3. D. de testib.

Epistola, testimoniale dimissionis veteranorum, l. 2. de desert. C. l. 1. C. de veterania.

Epistolares principes, l. 32. & l. 35. C. de adpell. illi in sacro auditorio acta excipiebant l. 36. C. eod. tit. Habebant enim Impp. scrinium sacrarum epistolarum, l. 3. C. de temp. adpellat.

Epistomia, non sunt foramina per quæ aqua effluit, vt Alexandrinus nescio quis putauit: nam ab ἐπιστομίζειν confictum vocabulum apparet, quod significat os claudere, siue obturare: vnde ἐπιστόμια claustra sunt siue obturamenta canalium. Paul. lib. Sent. 3. cap. 9. Instrumento balneatorio legato, balneator ipse & scamna, & podia, fistulæ, miliaria, epistomia, rotæ aquariæ continentur. quanquam hic Cuiac. epitonia legi vult ex auctoritate librorum scriptorum Do. Ranconneti, & P. Victorio. Vide Epitonia.

Epithesis. Vlpian. l. Lex Cornelia, in fin. de iniur. Eadem pœna ex S C. tenetur is, qui epithesin, aliúdve quid, siue scripturam in notam aliquorum produxerit. Est autem Epithesis inscriptio quædam apposita, in contumeliam fraudémve alicuius facta.

Epitheca Græcis est, quod dos Romanis. Vnde prædiorum epithecæ apud Iurisprudentes, quas Papinianus impositiones interpretatur, quamuis pro epithecis, vitiose legitur eotici, vt & apud Vlpianũ. Lege cap. 13. lib. 22. lection. antiq. Rhodig.

Epitimia, apud Modestinum in l. scire. de tut. & curat. Sed & si quis à parentibus prohibitus fuerit tutor esse: neque creari hũc oportet. Et si creatus sit, nec recusauerit prohiberi eum esse tutorem, manente epitimia. Alciat. libr. 2. Parerg. ca. 29. Accipitur ἐπιτιμία inter cætera, pro μὴ ἀτιμία μὲν οὖν, ἀτιμία, ignominia, infamia, dedecus. Voluit igitur filium quidem submoueri, sed tamẽ non ideo notari infamia aliqua, vel dedecore, quo suspecti, remotíque tutores afficiuntur. Non enim talis fuit mens parentum, vt filio suo vellent vllam notam inurere. Remouebitur igitur, manente epitimia, id est illabefacta nominis honorísque fama. Cælius lib. 30. cap. 18. legit manente epitimio, id est mandato patris mordaci, iurgatorióque. sic enim Græci ἐπιτίμιον quandoque vsurpant.

Epitogium, vestis superior clerici, glo. Clem. 2. de vita, & hon. cleric. Sipontinus, Genus pallij quod super togam ferebatur.

Epitonia, l. 17. §. castella. D. de actio. empti. anteà epistomis perperã legebatur. Dicuntur instrumenta quibus funes intenduntur, ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι, id est intendi: qualis plerisque in Germaniæ locis visuntur, rota instructa, & pluteis ad plumbata. eo ordine vt terni & quaterni simul aquam eodem ex puteo haurire possint, funiculo per rotam demisso.

Ἐπίτροποι, Curatores apud Dionem. Sed & tutores passim in lib. excusatio. Modestini significat.

Ἐπώνυμον, cognomen, apud Iustinianum. Nouel. 78. quo verbo vtitur & Plutarch. Vide Anto. August. li. 3. ca. 8.

Epulum, conuiuium est numerosis ciuibus exhibitum, vel in honorem deorum, vel ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Iurisconf. de legat. lib. 30. l. 22. Vel epulum, inquit, relictũ fuerit. Sic l. 17. §. 5. D. de act. emp.

Equi adpellatione non continetur pullus, l. sed addes. §. si quis mulierem. D. locati.

Equuli, id est, parui equi, in §. in pecudũ fructu. Institu. de rer. diuisio. Sic equula apud Varron. Nemo est tam negligens, quin summa diligentia eligat asinum, qui faciat equulam.

Equitium, equorum armentum, l. 1. §. fin. D. de rei vindic. l. 12. §. equitij. D. de vsu, & habit. Equitiarii, equorum moderatores. Differt autem equitij legatum, à legato equorum, l. equis. D. de vsur. §. si grex. Iostit. de legat. l. plenum. §. equitij. D. de vsu & habit.

Eques. Tria genera loquẽdi Scriptores vsurpãt, eques, equestris ordinis, equestri loco natus. quæ vtrũ idem significent, an verò differant, & quatenus differãt considerandũ. Eques & equestris ordinis idem sunt. nam

& eques quicunque est, & dicitur, idem equestris ordinis & est, & dicitur: & contrà. quod si eques patre natus est, qui nunquam senator fuerit, is equestri loco natus dicitur. sin patre natus est senatore, eques quidem, sed non equestri loco natus. qui porro, cũ eques fuisset, in senatum est allectus, eques non amplius dicitur, sed assumpto nobilioris ordinis nomine, senator: ornamenta tamen retinet equestria, anulum aureum, & equum publicum. itaque M. Cicero cum equite Romano natus esset, nunquam, posteaquam in Senatum peruenit, eques appellatur, sed senator. atque ipse suis in scriptis cum de ordine senatorio loquitur, nostrum appellat; cum de equestri, non item. is igitur non eques, neque equestris ordinis, sed senator, & senatorij ordinis iure dicebatur. Ac mihi venit in mentem, quod in quadam epistola scripsit M. Cælius ad Ciceronem: Nostri, inquit, equites nisi acutius vidissent. nostri ob eam caussam dixit, quia vterque patre equite Romano natus erat. Potest igitur esse eques equestri loco natus, & eques non equestri loco natus: itémque potest esse senator equestri loco natus, & senator non equestri loco natus. cuius verò pater eques fuit, is, si senator factus est, desinit appellari eques, & equestris ordinis: eadem tamen retinet insignia; nisi si ea, ignominiæ caussa notatus à Censs. amisit. Ex obseruationibus P. Manutij.

EQVES AVRATVS nuncupatur, quòd Romæ olim aureis anulis à plebe distinguerentur equites, sicut & nunc aureis calcaribus phalarísq; vtuntur. Erant enim in Romana Republica tres ordines, Senatorius, Equestris, & Plebeius.

EQVESTRIS dignitas. Vide l. 1. C. de equest. dig. lib. 12. Ea inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator consueuit equestrem ordinem adpellare, Senatorum seminarium. Iudicandi ius aliquando habuit, vnde equites iudices adpellati. Deinde auctoritas nominis vario seditionum euentu substitit circa publicanos. Lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. Et quia gerendorum anulorum auctoritatem tenuerunt, illustres ab Historicis adpellati, olim sexcenti numero fuere. Lege Catanæum in prin. Comment. 5.

Equestris facultas, census equitum Romanorum, qui quadringentis millibus nummum (nam idem id est) constabat. lege Catanæum Commenta. 1. Bud. in l. vlt. D. de senat.

ERCISCAOR, verbum compositum à coercendo & ciendo. Festus: Erctum quod fit inter consortes, vt in libris legum Romanarum legitur: dicitur auté à coercendo: vnde erciscundæ & erciscitũ. vocatum vtrumque à ciendo. Hinc

ERCISCVNDÆ familiæ iudicium dicitur, quod fit in rei vel pecuniæ hereditariæ diuisione, non hereditatis, nec nominum, inter coheredes, similésve personas. Erciscundæ igitur est diuidundæ, vt Erciscundi Stoici Seruio in 3. Aen. mediæ sententiæ auctores & quasi diuisores. tantundem potest ciendæ & ciscundæ verbum: vt non aberret quis fortè si in erciscundæ diuidat er & ciscundæ, vt Festus & Donatus erctum & citum: erctũ pro hereditate, citũ pro diuisione. nam & glossis antiquis, Ciendæ διαιρεῖν. Et Eres vel Ereditas scribitur interdũ in Pand. Flor. veterus in tit. ad l. Aquil. & illo Turpilij loco, ignoscere isthic solentne eis minores noxias, erũ si forte quas galliolas vini tãgo.

ERGASTERIVM, taberna mercimoniis deputata, C. de episcop. & cler. l. omnis. Ex ergasteriis, inquit Imp. & tabernis conquirere potuit. Item lib 12. de epidem. & metat. l. 2. In quælibet ergasteria, quæ mercimoniis deputantur, Papin. de via publi. l. AEdiles. Vt ante ergasteria nihil prolectum sit. Erant & ἐργαστήρια, officinæ fabrorum, atque opificum.

ERGASTVLA dicuntur carceres, vel presiones. Sunt & loca in quibus deteriora mancipia in vinculis opus facere cogebantur. Hinc

ERGASTVLARII ergastulorũ custodes, & ergastulo præfecti.

ERGOLABVS, ἐργολάβος, Operarius, manceps, operatum redemptor. ἐργολαβεῖν, opus faciundum conduco, operam loco, rem perficiendam suscipio, redempturas facio, & inde lucrũ facio: ἐργολαβία, merces ex labore, manualis operatio, redemptio operis, & conductio vel locatio. In Cod. rub. De monopol. & conuentu ergolaborum: Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorúmque diuersorum operum professores, &c. Ergolabi etiam ab oratoribus dicuntur sycophantæ & quadruplatores, quæstũ delationes habentes, qui compendia sua comparant ex alienis dispendiis atque calamitatibus: interpretes etiam & sequestres, qui iudiciis corrumpendis, aut eiuscemodi maleficiis suscipiendis operam suam locant, à Cicer. sequestres appellantur.

ERGO correptum significat idem, quod Græcis εἵνεκα productum idem quod χάριν, gratia: cùm scilicet gratia intelligitur pro caussa, vt virtutis ergo. Hinc Virgilius lib. 6. AEneid.

– Illius ergò

Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

Ergo verbo in eum significatum vsa est lex XII. Tabul. verba legis hæc sunt, QVI CORONAM PARIT, PECVNIAVE EIVS VIRTVTIS ERGO IPSI MORTVO, PARENTIBVSQ. EIVS DVM INTVS POSITVS ESSET, FORISVE FERRATVR SINE FRAVDE IMPOSITA ESTO. Hanc ex XII. Tab. esse legibus ait Plinius libr. 21. cap. 3. eandem explicui lib. 4. Veteris Iurisprud. lib. 4. lege 45.

EREMODICIVM, desertio est litis contestatæ, ex qua sequitur mors litis & absentis cõdemnatio, videlicet si instãte termino ciuilibus actionibus præstituti temporis ea contigerit. Nec audiendus qui Eremodicium scribit incidere in actores non reos, vt nec ille qui in reos non actores. Constat enim vel actore vel reo absente contrahi eremodicium, l. properandũ. §. sin autem. §. cum autem eremodicium. C. de iudic. & in specie l. cum quærebatur. D. iudic. sol. Qui interposuit cautionem iudicatum solui, incidit in eremodicium. is autem est reus: quoniam actor non cauet iudicatum solui. Male etiam Haloander in Nouell. 68. Eremodicium desertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium enim est satisdatio iudicio sistendi caussa. Tum ex eremodicio lis amittitur: ex deserto vadimonio non item. Præterea deserit vadimonium reus non actor: contrahit eremodicium non reus tantum, sed etiam actor. Denique eremodicij restitutio præstatur omnibus ætatis hominibus, si se doceãt ex iusta caussa abfuisse: deserti vadimonij restitutio nõ præstatur, sed exceptio tantum reo certis ex caussis datur, si desertionis pœna petatur stipulatione cõprehensa. At eremodicij exemplum habes apud Paulum in l. vlt. D. ad S C. Trebell. vbi Polycrates cũ eius aduersarius Phœbus μονομερῶς egisset, victus est. Nam, vt scribit Hesychius, ἐρήμην μονομερῆ δίκην, ὅταν μὴ ἀπαντήσαντος ὁ ἀπολειφθεὶς ἐπὶ τῆς κυρίας ἡττηθῇ. quanquam hoc postremum ad Iurisconf. Eremodicium non pertinet, quod & à reo & ab actore, vt dictum est, contrahitur.

ERIPERE est de manibus per raptum auferre, l. 4. D. ne quis eum, qui in ius voc.

ERO, eronis. Hoc vocabulo vtitur Alfenus l. 31. D. locat. Quod si separatim tabulis aut eronibus, aut in alia cuppa clausum vniusculusq; triticũ fuisset. item Plinius lib. 36 cap. 14. & Vitruuius lib. 5. ca. 12. Erones autem accipit Turnebus texta quædam storiarum & tegetum more, in quibus interdum pauperes dormiebant

bant, & fruges reponebantur: sed & vasa sic viminea vocabantur tegetibus similia & cophinis: φερμοὶ à Græcis dicuntur. At hanc interpretationem obsignat testimonio Donati in Phorm. Terentij: Phormio, non à formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos eronem dicimus triuialiter & pro consuetudine. Vetus Criticus (vt idem refert) eronem interpretatur κάλυα. Budæus tamen Perones in locis supradictis legi debere contendit, pro eo quod corruptè heronibus legebatur. Vide Pero.

Erogare per partes, in l. quædã. D. de edendo. Apud Apuleium pro valde rogare. Piis, inquit. precibus erogatus. Sed exrogare, est ea lege veteri aliquid eximere per nouam legem, Festo. Hinc

Erogationes distributiones, largitiones, l. fin. D. de hered. petit. l. 54. D. ad S C. Trebel. Traianus Plinio: Modo ne quid ideò intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad erogationes necessarias. Sic Papinianus in l. Seio. D. de annuis legat. Ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt.

Errare est aliud pro alio putare, Azo in Summa. C. de iuris & fact. igno. vnde Errantis nullus est consensus. Errare etiã eum existimat P. Faber in l. id quod nostrum. 11. D. de diuers. regul. iuris, qui metuit, Quoniam, ait, in metu inest ignorantia, l. item si cum exceptione. §. in hac actione. D. quod met. caussa. quod recipi potest propter cessantẽ voluntatem, quoniã metuentis nulla est voluntas. Sed mouet quod scribit Paulus l. si mulier. 21. §. si metu. D. quod met. caus. nempe coactum velle. Voluntas coacta, volũtas sit nécne, docent Doctores in d. §. si metu.

Errans, dubitans, ignorans, titubans, quibus modis distent, tradit Bartol. in l. qui testamẽto. D. de testam.

Errans circa caussam facti, in ipso quoque facto errasse videtur, l. si postumus. in fi. D. de liber. & postu.

Errandi facilitas cognata est hominibus propter corruptæ naturæ fragilitatem.

Error est existimatio, qua adprobatur verum esse, quod falsum est; vel falsum esse, quod verum est; vel certum esse, quod incertum est: aut contrà.

Error & ignorantia promiscuè accipiuntur in Iure, & idem vitium in speciem significant. l. iuris ignorantia non prodest. & l. seq. D. de iur. & fact. igno. l. error facti. C. eo. titu. Error tamen in hoc maximè discerni potest ab ignorantia, quia nunquàm admittit veritatem, secutus duntaxat id, quod falsum est. Ignorantia autem & veri & falsi esse potest. Tum & Error esse non potest absque ignorantia: sed ignorantia sæpe est absque errore. Non enim qui nescit, continuo errat: sed qui se existimat scire, quod nescit. Error procedit ad actionem dicti, vel facti falsam: Ignorantia potest etiam intra animum latere, nec progredi ad actionem externam. Et ex his collige, quomodo intelligendus sit titulus D. de iur. & fact. ignorant. hoc est, politicõs, vt ignorantia semper habeat comitem errorem.

Error ergo cum sit vel facti, vel iuris, Error iuris bifariam cõsiderari potest. Aut enim erratur in iure constituto, cum id quod certi & constituti iuris est ignoratur, l. 1. l. 9. §. 3. D. de iur. & fact. ignor. Aut erratur in Iure, quod quis in suo habet negotio, l. 1. §. 1. D. quæ sentent. sine appellat. rescind. Error facti cum aut quod factum est, factum nescitur: aut quod non factum est, factum putatur, veluti si quis eum cuius bonorum possessio ipsi deferebatur, decessisse ignoret: aut alterum bonorum possess. accepisse putat, l. 1. D. de iur. & facti ignor. Et alias quidem est proprij, aliàs verò alieni. Vtriusque permittitur excusatio, sed dispar: quia facilius in alieno facto errans auditur, quàm in proprio, l. plurimum interest. D. de iur. & fact. igno.

Error facti siue proprij, siue alieni, quandoque censetur iustus, nonnunquàm culpabilis. Error iustus est, cui nulla potest obiici culpa, quòd errans non habuerit rem notam, sed quia ignorauit post modum emergentia, l. de ætate. §. interdum. & §. qui iusto. D. de interrogat. in iur. fact. Error culpabilis est, qui reprehendi potest propter culpam, seu negligentiam inquirendæ veritatis, d. §. qui iusto. l. nec supina. & l. pen. D. de iur. fact. ignor.

Error calculi dicitur, cùm in ratione subducenda per imprudentiam erratum est, sic vt transactio falsa super eo errore facta sit, l. vnic. vbi vide Bartolum, & repet. C. de error. calcul.

Error pro vagatione sumitur in l. 1. in fi. D. de seruo corrupto: quem locum Accursius non intellexit. Tu locum expende.

Errones, vagabundi serui & fugitiui. sic enim interpretatur Vlpia. tit. de seru. fugitiuo. quanquam Arrianus, de re milita. l. qui cum. velit erronis crimen in seruo leuius esse, quam fugitiui. Inde Labeo pusillum fugitiuum erronem adpellat, vt ex diuerso, magnum erronem. In summa, Erro est, qui non fugit, sed frequenter sine caussa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, serius ad dominum redit, §. erronem. l. quis sit fugitiuus. D. de AEdil edict. Hinc Columella erronem apud ducem censet, detractis alis, velut quadam compede, domi retinendum.

Ervdarare, est repurgare, rudúsque, hoc est, comminuta fragmenta dirutorum ædificiorum, auferre.

Ervere pro detegere posuit Iurisconsul. l. inde Neratius. §. sed si seruus. D. ad leg. Aquil.

Escarivm argentum, quod ad epulandum in ministerio habetur, id est, ad esum & potum, l. cum aurum. D. de auro, arg. mund.

Escale argentum, pro escario apud Modestinum, l. 8. D. de sup. legat. ponitur.

Essedvm, vehiculi gen⁹, Budæo in prior. Gallis coche.

Essedarivs, qui essedum regit.

Est, non solum præsens, sed & præteritum tempus significat, l. 123. D. de verb. signifi. aliquando tamen præsentis temporis demonstrationem indicat, l. 34. D. de aur. & arg. leg. Est, id est esse præsumitur, l. si debitori. D. de iudic.

Est rationis. Hic modus dicendi apud Iurisc. frequens reperitur. Martianus de hered. inst. Quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Pariter de bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. Vlpia. Quando dies legatorum, quæstionis est. & idem de fideicom. liber. Papinian. de Collat. dot. Paulus de aq. plu. arc. dixit, Consuetudinis est. & de verbor. oblig. Dubitationis est. Modest. de dona. Summæ æquitatis est.

Esse cum genitiuo positum, significat pertinere, vel alicuius officium, vel partes esse, l. non solùm. §. hæc verba. D. de alien. mut. iud. caus. facta. Esse, pro venire, vel vendi apud Iurisconss. Esse ad veritatem refertur, l. hæc verba. de verb. signifi. D. Esse, pro esse fingi intelligendum Bald. l. quæ fortuitis. C. de pigne. actio. Esse, pro manere, l. 2. D. de concubinis.

Esse in possessione, & possidere, diuersa sunt, l. si quis autem. §. 1. de acquir. poss. l. prætor ait. §. eum. de damn. infect.

Esse talem, & haberi pro tali, diuersa sunt, l. mercis. & ibi glo. de verb. sign. Bart. in l. maritus. 2. §. legis Iuliæ. D. de adult. quod nota ad multos effectus.

Esse in controuersiam eleganter dixit Petronius, Ciceronisque modo, pro cõtrouersum esse, & litigiosum. Neque enim, inquit, res quæ viderentur in controuersiam esse, sed longe aliud quæri.

Essentialia rei dicuntur, quæ ab ea separari non possunt, Marius Salomonius in l. Gallus. D. de lib. & postu.

ET, pro, id est, in §. sed istæ.ibi, cùm dicitur, & si quæ sint similes. Instit.de act. Huius particulæ vis propria est, vt coniungat, i.ea tamen adiectio. de leg.3. tametsi hoc non sit perpetuum. Est enim vbi ET, pro VEL, disiungit, vt l.sæpe.D.de verbo.signific.& aliis modis accepta, cùm dispositionem, tum sententiam variat, vt latissimè prosequitur Albe. attigit Bart. i.1. de pact. l.non solum. D.solut mat. Aliquando ordinis nota est, l.Galius.§.1. vbi Docto.D. de lib.& postu. Aliquando pro etiam, vt l.1.C. de no. Cod.comp. Quandoque ponitur pro quia, l. fin. C. de cur. fur. Interdum subauditur, i.si abrogator.§.1. D.de adoptio.

ET CETERA. Sunt qui plurimum referre putent, extensim hæc clausula scripta sit, an præscriptis notis, &c. Quod Alciat. ridiculum arbitratur: qui & refert dictionem Cetera, deductā à Græco καὶ ἕτερα, id est, & alia. Et ideo cum abbreuiationis caussa apponitur, eius virtute censeri alis repetita, quæ ex natura & consuetudine actus requirebantur. vide Bartol. in l.Gallus.D.de lib.& postum.& Alciatum ibid.

ETIAMNVM, pro adhuc, Vlpianus tit. arbor.furt.cæsar.l.vitem.§. Labeo. Etiamnum reponi potest. Aliqua exemplaria etiam nunc habēt, sicut & Pand. Flor. quod intelligitur pro vsque nūc, vsque ad istud tempus. Etiamnum ponitur etiam pro vsque tunc, vel vsque ad id tempus.

ETYMOLOGIA verborum explicatio, id est, qua de caussa quæq; verba ita sūt nominata, vt ait Cic.1.Acad. Si propriè vocem Latinitate volueris donare, Veriloquium adpellabis. Cicern in Topicis, A notatione nuncupat. Aristoteles symbolum dicit. vide Alciatum lib. primo de verbo signifi. At Etymologia, & allusio vocabuli, longè differunt. Etymologia, non verbi solùm, sed etiam rei, de qua quæritur veram interpretationem sequitur: quamobrem species finitionis censenda est merito. Allusio solam verbi vocem, non etiam rei veritatem respicit.

EVACVATORIA in formulis Marculphi, ab euacuanda obligatione, ea forma qua Græci ἀπυρωνίαν: pro quo apocha, l. plures. C.de fid.instr. & nib.libr.10. C. de apoch.& securitas, l.1.C.eo.in Nouel.130. Recauta. August.lib.de Cura pro mort. Vbi esset recautum, quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit.

EVANESCIT actio, id est, intercidit, in §.1.l.cum fundus. Si cert.pet.item Euanescere actionem auctoritate iuris, remitti actionem voluntate domini, l.qui iniuriæ.§.si seruua.D.de furt.

εὐχαριστία propriè gratiarum est actio. At panis & calicis sacramentum interpretatur Gregorius 1.q. 1.c.multi.quod Tertulliani testimonio comprobatur.in libr. de Corona militis: Eucharistia, inquit, sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec aliorum manu quàm præsidentium sumimus.quod & Iustinus Martyr Apolog.2.pro Christia.ad Anto.Plum.Imp.probat.Idem in dialogo cum Tryphone aduers. Iudæos εὐχαριστίαν, sacrificium adpellauit. & vide cap. omnis. de pœniten.& remissio.

EVCHETÆ, l.5. C. de hæret. Hæretici fuere quidam, quorum dogma nefarium in Syria propagatum fuit. Horum fuit hæresis, posse humanā virtutem ac scientiam, non ad Dei modo similitudinem peruenire, sed perfectionem quoq; ac æqualitatem: adeo vti sit mox ἀναμάρτητος, id est, vt sic dicā, impeccabilis, quoniam ne cogitatione quidem, aut inscitia, vbi perfectionis fastigium contigerit, queat delinquere. Atque sic dictos volunt ἀπὸ τῆς εὐχῆς, id est ab orationis assiduitate, quod incredibiliter, inquit Augustinus, perpetuo facerent. Vide Nicephorum lib.11.c.14 historiæ ecclesiast.

EVCTERIA, loca in quibus orationes, actáque prouinciarum continentur, Alciat. in l. immunitatis. C. de agricolis & censitis libr.11.

EVECTIONES, quo vocabulo Impp. vtuntur. C. de cursu publi.libr.12. l.euectiones.3.l.4.l.6.l.9.l.pen.& vltima. diploma, & literæ dicuntur, vt apertè indicat d.l.3.literæ, inquam, siue codicilli, quibus cursu publico vtendi facultas datur, & sine quibus non licebat cursu publico vti. Dicuntur & synthemata, & combinæ & tractoriæ. & vide l.1. C. de numera. Augustinus Epistol. 55. Zenobius, ait, magister memoriæ factus est, misit nobis euectionē cum annonis. Symmachus lib.Epist.2.Epistol.261.

EVENIET, pro continget, l.1.§.1.D.de seruo corrup.§. est & aliud. Insti.de donat.

Euenit, impersonale, pro ita cecidit.

EVENTVM Cicero in Rhetoricis cuiuscunque negotij finem definit, à quo sæpenumero res iudicantur: & sic accipiendum putat Albericus in c. si fortè. de electio.libr.6. Euentus spectandus, haut facta §.euentus. D.de pœnis.l.rem non nouam. C. de iudic. Euentus declarat l.ordinata.C.de liber.causs.

si Euentū res habuerit, l.ait Prætor. D.quę in fraud.cred. id est si fraude actum fuerit: nam (vt ait Lucretius)

Euentum dici poterit, quodcunque erit actum.

Euentus in iure nostro multa complectitur, metum, siue vim, errorem, dolum, culpam, & casum fortuitum. Vide Apelium cap.7.de circumstantiis.

Euentus mortalitatis, pro casu mortis, apud Vlpian. de offic.præsid.l.illicitas.§.pen. Catanæus enim in Commentario in Plinianas epistolas, admonet Iurisconsultos frequenter vsurpare mortalitatem pro morte.

EVERRERE, verrendo nitidum facere: hinc Euerrere cisium, l.13.D. locati. Nauem, Ciceroni in Paradox. Onus, l.1.§.1.D.si quad.paup.fec.dic.

EVERRIATOR dicitur, qui accepta hereditate iure iusta facere defuncto debet: quæ si nō fecerit, seu quid in ea re turbauerit, suo capite luat. Nā euerræ sunt purgationes quædam domus, ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est, quæ fit per euerriatorem, certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ. Festo lib.5.

EVERRICVLVM, Græcis σαγήνη, genus retis piscatorij, à verrenda aqua sic dictū. Vlpianus l.13.§. si quis me.D.de iniuriis, Si quis me prohibeat in mari piscari, vel euerriculum, quod Græci σαγήνην dicunt, ducere. Ad alia transfertur. Hinc

Euerriculum malorum, actionē de dolo μεταφορικῶς adpellat M.Cicero lib.3.de Natur.deor.

EVERTERE patrimonium est exhaurire, consumere, & exinanire, l.1.D.si famil.furt.fecis.dic. Ne cum plures furtum admiserint, euertāt domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur. Sic apud Cicer.pro Sex. Rosc. Hunc funditus bonis euertit. id est spoliat. Hinc

EVERSORES prodigos rectè adpellat Gaius lib.1. Instit. quòd bona euertant, dissipent, & dilapident.

EVIDENS, propriè quod apertum est, & semper apparet, l.ea quæ. D. de contrahen.empt. Vnde vulgatum illud, Quod in euidenti est, nulla potest tergiuersatione celari: nec indiget, quod manifestum est, probatione, l.enm.C. de adpellat. Plus enim quàm ridiculum est, dubitare de eo, quod euidenter adparet, l.Domitius Labeo.D. qui testamen. facere poss. Siquidē plus esse euidens, quàm manifestum, traditum est Impp. in l.quoniam sororem. C.de iure delib. Manifestū atque euidens est, inquiunt, antè, quàm pro herede gereret, vel bonorum possessionem admitteret. De euidenti, vide D.ad exhib.l.3.& de ædil.edict.l.quæritur.§.vlt.

Euidens vtilitas apud Vlpian.l. 2.de constit. Princip. sic intelligenda est, vt retineatur ius naturæ, quod lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura.

Euidentem voluntatem testatoris vocat Vlpian. in l. licet Imperator. de leg. 1. quæ ex argumentis & interpretationibus verborum colligitur.

EVIDENTIA facti, inter species probandi versatur, vt cùm quid sensu corporeo coràm percipitur, vel cum quid est notorium, c. fin. de restit. spol. Si quis enim asserat, vulnus atrox esse, & mox indicet locum, certè hæc probatio non potest reuocari in dubium. Paul. in l. vulneris. de in iur. & in l. si irruptione. D. fi. regun.

Euidentiam facti, & Notorium exæquant Canonistæ, c. vlt. extr. de restit. spoliat. c. euidentis. de accusat.

EVINCERE, propriè idem est quod vincere: aliàs est rem meã iure dominij ab aliquo cuius non erat alteri aut datam, aut venditam, repetere in iudicio, & ab emptore per iudicis sententiã ad eam mihi restituendam condemnato, extorquere & abducere. Vlpia. l. 1. D. de euict. Siue tota res euincatur, siue pars, habet regressum emptor ad venditorẽ Sic tot. tit. D. & C. de euict. & alibi sæpissimè. Euinci hereditas dicitur per inofficiosi querelam, cum ab herede scripto auocatur, l. 21. §. fin. D. de inoffic. testamen. Sic Euinci per bonorum possessionem, l. 6. in fi. D. si pars hered. pet.

EVICTA res dicitur, quæ tradita non fuit, ita quòd fiat accipientis, l. iuris. D. de iur. doti.

EVICTIO est rei emptæ, aliáve caussa acceptæ, interposito iudicis decreto, ablatio, l. euicta. D. de euict. Azo in Summ. C. eo. Quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim moris fuisse, vt si res non Quiritium, sed gentium iure abalienaretur, is qui eam acquirebat, duplam aut simplam stipularetur sibi ab auctore dari, si ea sibi iudicio adimeretur. quemadmodum Varro lib. de re rust. 2. c. 10. significat. Cum autem mancipio res venierat, tum iudicij periculum præstabat is, qui eam vendiderat, vt ostendemus in voce Mancipium. Itáque Varronis locus intelligendus est, cum ait: Si mancipio non datur: id est, si res non acquiritur per ius Quiritium, hoc est per mancipationem & nexum. nam si mancipio res erat data, aut vsucapta, aut in iure cessa, nunquam euinci poterat, id est iudicio à possessore auferri.

Euictionis nomine vel ex consuetudine regionis, vel nomine caueri oportet, l. si fundus. 6. D. eo. vel secũdum id, quod inter partes conuenerat, l. 4. & l. 37. D. eo. plerunque per stipulationem simplæ aut duplæ cauetur, hoc est vt euicta re simplum vel duplũ venditor emptori restituat, l. 6. & l. 7. D. eod.

Εὐγενῆ, definiunt Theophilus lib. 2. Instit. & C. Harmenop. lib. 1. tit. 6: τὸ γ᾽ ἀμα τῷ τι χ δύναι ἐλεύθερον ὄντα.

EVLASES, negotiorum susceptorem significat, vt est apud Sudam. monuit Alciat. in titu. C. de præposi. labor. lib. 12.

EVNOMIA, recta iuris, legúmque constitutio. Εὐνομοι, populi dicuntur, qui recta legum, institutorúmq; ratione vtuntur. Est autem Eunomia duplex: Vna quidem recta iuris constitutio: altera verò, rectè iuri constituto, obtemperatio. Neque enim satis est, bene institutam positámque esse rationem reipubl. nisi & hoc omnib. persuasum sit, institutioni tali omnino parendum esse. Bud. in Adnot. prior.

EVNVCHVS, vide Spado. Interea notandum vbique in Imp. constitutionibus Eunuchos pro castrans accipi. Súntque qui eo nomine tegi putant iniuriam naturæ factam, & significari custodes lecti, quòd ad obseruandam mulierum pudicitiam adhiberentur: & inde in l. pen C. de præp. sacr. cub. Eunuchum, inquit, sacri cubiculi ministeriis adhæsurum. & in Nouell. 123. eunuchi præficiuntur puellis ascetriis; tum & olim, vt testatur in Eunucho Terentius, iis solebãt reginæ vti. Hinc & Leo Nouella 98. de eunuchis: καὶ τ᾽ εὐνῆς ἀνωτέρω φύλακας εἶναι. τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἐμφαίνει. Epiphanius tamen libr. 2. contra hæreses Eunuchos dici vult παρὰ τὸ εὐνοεῖν, quòd beneuoli esse, & fidem seruare maritis didicerint. Phauorinus παρὰ τὸ εὖ νοῦν ἔχειν, quod bonæ mentis compotes esse existimentur, id est quòd venereis abstineant, quæ veteres ἄνοια dixerũt.

EVOCARE est in ius vocare, l. cùm verò 15. §. euocari. D. de fideicom. li. quod nõ solum ciuili in caussa tantùm, sed & capitali fieri dicitur, M. Ciceroni actio. 2. in Verrem, loquenti de iis qui populum concitant euocandis.

Euocare sacra, est religionem ex loco quopiam eximere. Vlpianus in l. sacra. de rer. diuis. Et solent, inquit, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare. Quæ res vt olim sit fieri solita, Macrobius lib. 3. Sat. cap. 8. & Liuius lib. 5. tradunt. Aliter effertur Deum euocare. Plin. lib. 28. ca. 2. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in oppugnationibus ante omnia solitũ à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset.

EVOCATI milites apud Cæsarum & alibi, homines erant militia perfuncti, & emeritis stipendiis, qui tamen rursus militatum euocabantur. Id declarat Dio sic scribens: καὶ τούτων δὲ δὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ τῶν ἠουκάτων σύστημα (οὓς ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένους τῆς στρατείας ἐπ᾽ αὐτὴν αὖθις ἀνακαλοῦσιν, ὀνομάσειεν) ἐνομίσθη. Id est, Ex his hominibus euocatorũ numerus constitit, quos ἀνακλήτους, id est reuocatos, Græcè vocare possis, quòd militia perfuncti ad eam rursus reuocarentur. Euocatorum autem honestus erat ordo in re militari, & in multis inscriptionibus Euocatum Cæsaris aut Augusti fuisse ambitiose inclsum videmus. Ex Turnebo Aduers. lib. 1. cap. 9.

EVVLGARE, est palàm vulgo quid facere.

Εὐτελισθέντα, apud Theophil. in §. item tria. Instit. de excu. tut. alij tenuissimam, alij opulentam interpretantur. Tu expende rem ipsam.

EX particula, vt variis verbis iungitur, ita & variæ est significationis. Propriè autem innuit caussam proximam, & immediatam, l. 5. ex incẽdiis. de incend. ruin. naufra. Bartol. l. vnica. C. si seruus exter. significat item Ex præpositio, caussam per se, & non per accidens, l. eo tempore. §. fi. D. de proc. adi. Bart. in l. Prætor. §. 1. D. de bon. aut. iud. possi. ac plerisq; aliis locis. Albert. collegit etiam aliquot alias huius particulæ significationes.

Ex, pro, propter l. 5. §. 5. D. de incend. ruin. naufra. pro ab, vel à, l. 1. in fi. C. si in caus. iud. pig. cap. sit. pro, &, & tunc excludit, l. 2. D. de itin. actúque priuat. Aliquando significat inter, c. dudũ. c. 3. 4. q. 6. aliquando contra, c. ex his. 33. q. 1. Aliquando inclusionis nota est l. quod dicitur. D. de impens. in reb. dota. fact. quandoque exclusionis, l. quæsitũ. §. idem Celsus. D. de fund. instructo. Ex, quandoque significat ortum, l. ex hoc iure. D. de iustit. & iure.

Ex quoque dictio, dignitatum magistratuúmque nominibus adiecta functionem finitam, præteritámque significat. Pro qua Græci ἀπὸ habent. Ant. August. lib. 3. Emend. cap. 3. Hinc

EXARCHIATRI, l. maximar. C. de excus. mune. lib. 10. qui archiatria abierunt. Sic Excomites, exprçfecti, expræpositi, expræsides, exconsules, exquæstores: quæ vide suis locis.

EX ABVNDANTI, pro abundanter posuit Papinianus l. caussam. D. de manumiss.

Ex aduerso, pro è diuerso, vel è cõtrà, ca. ad audiẽtiam. de probat, & c. dilecto. de præbend.

Ex animi sententia. Conceptio solennis erat iurisiurandi, quæ idem valebat, quod sine dolo, syncerè, ex animo, liquido. Cic. Academ. Quæst. 4. Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primum iurare ex animi sui sententia quenq; voluerunt, deinde ita teneri si sciens falleret. Liuius libr. 22. Ex animi

mei

mei sententia iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Cic. 3. Offic. Non enim falsum iurare peierare est: sed quòd ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est.

Ex asse heres, id est, in vniuersum, l. ex asse. D. de acquir. hered.

Ex bono & æquo facere, elegantius, quàm quod vulgò dicitur, in bona fide, & æquitate. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In iis, ait, alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: id est, non de eo solùm quod cautum est: quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem.

Ex bonis, & in bonis differũt. nam in bonis esse propriè dicuntur ea, quæ situ & positione intra rem aliquam nostram continentur: ex bonis verò, quæ ἔξω, id est naturaliter sunt extra rem, sed tamen ad eam pertinẽt: vt aliud est anulum esse in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca. Instit. §. 2. de vi bon. rapt. Sane in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris esse. nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quasi manu non tenentur, sed consequi per actionem possumus, ea ex bonis nostris dicuntur: at quæ iam intra ditionem ac fines nostros sunt, in bonis. Vnde seruus iussu Prætoris abductus, in bonis nostris esse dicitur, l. 2. in fin. D. si ex nox. cau. & l. 26. in fin. de nox. act. atq; hæc, vti dictum, propria huius vocis ratio est. Impropriè verò in bonis nostris omnia dicuntur esse, quæ in patrimonio nostro sunt, l. 1. D. de rer. diuis.

Ex caussa hereditaria, id est, propter hereditatem, l. qui absenti. §. fi. D. de acq. posses.

EXÆDIFICARE, ædificium absoluere.

EXAGGERARE & deprimere opponuntur, l. 3. §. fin. D. de itin. actúque priuato.

EXAGOGICA, vectigalia quæ reddebantur, mercibus ex agricolatione exportatis: sicut isagogica alia dicebantur, cum importabantur. Horum meminit Cic. in Orat. pro lege Manilia. item Cæl. Rhodig. lib. 10. c. 8.

EXAGIVM trutinam significat & certæ ponderationis genus est. quod constabat siliquis 24, vt scribit I. Cuiacius in l. fi. C. de suariis, & suscept. vini.

EXAGONSA dicuntur, quæ ad caussam non pertinẽt, velut extra certamen.

EXAMEN, noua apum soboles, quam parentes ex suis aluearibus, ad nouas quærendas sedes exire cogunt, quod hæ ita vniantur, vt simul ligatæ appareant. l. naturalem. §. examen. D. de acquir. rer. dom. Trãslatè pro quacunque nouæ prolis multitudine instar apum accipitur. Metaphoricũs autẽ à nostris interpretib. modò (nec absurdè) pro iudicij inuestigatione modò pro scrutinio, & vt barbari dicunt, depositione testium.

EXAMINATIO ciuilis, pro iudicio priuato, & pecuniario, l. 1. §. 3. D. de abigeis. Qui pecora de quorũ proprietate faciebat controuersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

EXARARE est delere, ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus, l. 4. §. 4. D. fin. regund. Si dicantur termini delecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Cicer. libr. de legib. 2. cum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt.

EXAREO, vel Exaresco, siccũ esse siue fieri. At in Auth. de inoffi. donat. & Cod. eod. l. si mater. & l. fin. Exaruit patrimonium donationibus, sumitur pro exhaustum est.

EXARGENTARE, in pecuniam redigere significat. Ex Alciato.

EXARMARE, in l. 2. ad legem Rhodiam. de iact. §. 1. ea forma dicitur, qua excalceare, hoc est, armis nauim spoliare, vt malo, rostro, antenna, carchesio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Hac voce etiam vsus est Cæsar in Comment. & metaphoricè Plinius secundus exarmare dixit, pro debilitare, & infirmare.

Ἐξαρτίας adpellatione nihil aliud contineri putat C. Harmenopulus lib. 2. tit. 10. quam ἐξάρτυσιν, id est σκεύη, & κατασκευήν, instrumenta scilicet ad tutelam & conseruationem nauis necessaria, Latinis armamenta, l. 3. §. armamenta. D. ad leg. Rhod.

EXASPERARE, asperius facere, l. pen. D. de pœnis.

EXAVCTORARE, insignia militaria detrahere, l. 2. §. ignominia. D. de iis qui not. infa. Sed & si eum exauctorauerit, id est insignia militaria extraxerit, inter infames efficit, licet non addidisset ignominiæ caussa se eũ exauctorasse. Alias Exauctorari, est militia remoueri, l. 29. D. de libe. caus. l. 4. §. non omnis & l. 7. D. de re milit. Atque de iis dicebatur qui soluebantur stipendio, neque tamen dimittebantur: sed habebantur sub vexillo, non sub aquila, aut signis legionis: neque iam legionarij erant: retinebantur tamen, donec emerita soluerentur, aut agri assignarentur. Quibus autem missio dabatur, ij penitus dimittebãtur. Tacitus: Missionem dari vicena stipendia meritis: exauctorari qui sena dena fecissent.

EXCANDESCERE, non est fortiter acclamare, vt indicat Scholium in l. obseruandum. de offic. præs. sed vehementius cõmoueri, & irasci, quòd ira velut ignis animum incendat. Callistr. loco iam citato, de ius reddente loquens, Sed &, inquit, in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum illacrymari oportet.

EXCEDERE, propriè exire & egredi est. Sed à Paulo, in l. 3. de offic. Præsid. gloss. accipit pro decedere, hoc est, se abdicare administratione.

EXCESSVS vocabulum apud Marcellum in l. iam dubitari non potest. de hered. instit. nõ satis intellectum à nostris doctoribus, Alciatus in Parergis monuit, veteres pro digressione quadã accipere: vel cùm quis altiùs rem petit: vel cùm capta occasione obiter extra argumentum aliquid dicitur. Græcis παρέκβασις, παρεκβολή.

EXCESSVS nomine continetur iurisdictio, Innoc. c. quoniam. §. sunt & alij. vt lit. non contest.

EXCIDERE aliquem numero ciuium, apud Plin. libr. epist. 18. epist. 18. ad Rufinũ, id est eximere. Excidere partũ mulieri, apud Marcellum l. 2. D. de mort. infer. Negat lex Regia mulierem, quæ prægnans mortua sit, humari ante, quam partus ei excidatur.

EXCIPERE, pro suscipere, in §. hoc amplius. Institut. de rer. diuis. Cum missilia iactant in vulgus, ignorant quod eorũ quisque sit excepturus. Huius verbi & varius, & elegans est vsus.

Excipere actionem. Oppositum, Securum esse. Gaius in l. non solùm. D. de noxal. actio. Nam absurdũ, inquit, videretur, eos quidem, qui bona fide possiderent, excipere actionem: prædones verò securos esse.

Excipere, pro accipere, l. 2. C. de prædiis & omn. reb. nauicul. lib. 11. Excipere, excepta exponere, l. & eleganter. D. de dolo mal. Aliquando significat deducere, l. furiosi. D. de petit. here. Quandoque recipere, l. 3. D. de seruit. vrb. prædio. Plerunque conuenire, D. locat. l. sed addes.

Excipi nominatim, id est, poni separatim, l. ob quæ vitia. §. animi. D. de ædil. edict. Sicq; sumitur pro nominatim cauere. Cic. ad Qu. fratrem libr. 1. Nominatímque lex exciperet, vt ad templum, monimentúmque nostrum capere liceret. Varro de re Rust. In emptionibus eo iure vtimur quod lex præscripsit: alij enim plura, alij pauciora excipiunt. Hinc Excepta (inquit Budæus) dicuntur, quæ in fœderibus & in legibus cauta sunt nominatim. Hinc

EXCEPTIO, cautio illa seu pactio, in l. 3. de rescind. vend.

vend.l.pacta conuēta.72.D.de contr.empt.l.iurisgentium.7.§.adeo.D.de pact.

Exceptum, quandoque accipitur pro acceptum, in Procemio Digest.§.in secundi anni.

Exceptæ personæ,l.5.§.fina.& l.15.& l.20.D. de leg.præstand. intelleguntur parentes, liberi, vxor, nurus, cui dotis nomine legatur,l.1.D eod.l.1.C.de contra tabu. apud Vlpianum in Epito.titu.1. Sic etiam Exceptas personas accipere debemus cognatos, quibus per legem Furiam plus mille asses capere licebat. Vlpianus in eo.libr.tit.pen. Hinc Exceptos in l.7.D. ad leg. Iul.repet.accipi oportet consobrinos,propiorísve gradus cognatos.

Exceptio, generale nomen est cuiuscunque defensionis, quoquo modo actioni obiectæ. Præscriptio verò dicitur, quæ directè intentioni non aduersatur, sed solùm de ea limitat. Alciatus in tractatu de quinque pedum præscription. Hanc sic definit Vlpian. in l.2.D. de except. Exceptio dicta est quasi quædam exclusio, quæ interponi actioni cuiusque rei solet, ad excludendum id quod in intentionem condemnationémve deductum est. Excludendum autem dixit, pro eiiciendum & amputandum. nam Excipere proprie detrahere est: indéque dicta Exceptio est, quod partem aliquā de vniuerso actoris iure detrahat. Hinc eius formula erat, Nisi si, vel Si non, vel Extra quam. quasi defensor aliqua ex parte veram esse actoris intentionem fateretur,sed tamen cum exceptione. Hoc autē differt à Replicatione, quod hæc à parte actoris veniat: ita vt exceptio actorem excludat, replicatio reum,l.2.D.de except.

Exceptio est conditio, quæ modò eximit reum damnatione, modò minuit damnationem,l.exceptio.22. D.eod.tit.

Exceptio in genere proposita,nihil prodest: perinde est enim, ac si nulla proposita fuisset,l.scire etiam.D. de excusatio.tutor.c.pastoralis. de exceptio. Nam Exceptio generaliter proposita,non potest postea declarari.Clementin. Constitut. §. ceterùm.de electon.

Exceptio obscura nullius est momenti,l.1.§. Labeo scribit.D. de fluminibus.l. Titiæ textores. in princip.D. de legat.1. Bartol.in l.1.D.de exceptionibus. Obscurè excipere, est nihil excipere, arg.l. de ætate.§. nihil interest. C. de interrogatio. Exceptum non censetur in contractu id,quod non adparet,l.in lege fundi.D.de contrahend. emptio. Conuentio, ne vlla exceptio obiciatur, nihil prodest, nisi specialiter exprimantur omnia,l.sed & siquis.§.quæsitum.D.si quis cautionibus.l.si quia mihi bona fide.§.iussus eius.D.de acquirend. hereditat. Sub obtentu exceptionis non debet mora fieri,in detrimentum alterius, l.si qui libertatem.§.cùm quidam.D.de petition.hereditat. Sicut intendens incompetentem actionem succumbit,l.1.§. i deo autem.D. si mensf.fal. mod. dixer. Ita etiam qui ineptam exceptionem opponit,l.2.§.1.D. de dol.mal. & met.exceptio. l.1.§.Labeo scribit.D.de fluminibus. Bartol. in l.1. D. de except. Exceptionem qui non probat,in litis sumptus damnandus est, cap.finem litibus.extra de dolo,& contumacia.

Exceptione omni maiores testes, quorum fides nulla ex caussa legitima potest eleuari, & qui communi homi num opinione reputantur boni viri. Quibus verò suspicionis exceptio rectè opponatur, tradunt Iurisconsulti,in l.2.& 3.de testibus.

Exceptiones annales, atque mistas, quas iuris Pontificij interpretes induxere,nos modò perpetuis, modò temporalibus accommodamus.

Exceptio annua, l.30.§.si annua. D.de pecul. appellatur quæ domino competit post annum à manumissione alienationéve serui,l.1.in princ.D. quand.actio de pecul.est annal.

Exceptio anomala est,quæ non sequitur normam aliarum: quia potest opponi ante litis contestationem, & post, & in litis contestatione, vt exceptio excommunicationis,& aliæ: scilicet de quibus dubitatur, an sint perpetuæ, an temporales: vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, vt not. Instit. de exception. §.adpellantur.& plures aliæ, secundum Hostiensem, & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio, quæ competit fideiussoribus,ex epistola diui Adriani contra creditores,vt not. Instit. de fideiuss.§.si plures.

Exceptio non numeratae pecuniae, conceditur ei,qui quasi statim credituro stipulanti spopondit, luréque ciuili obligatus est: nisi non numeratam fuisse pecuniam appareat. Est autem instituto Iustiniani biennis facta,l.in contractibus.C. de non nu. pecun. Hanc C.Harmenop. ἀναργυρίαν vocat.

Exceptio in factum adpellatur, quæ in factum datur, comparatúrque, & plerunque loco exceptionis doli,l.14.§.eum qui.D.quod met.causs.& alibi sæpissime.& Insti.de exceptio.in princ.vbi Theophilus ab eo in factum exceptionem adpellari scribit, ἵνα δικαστικὴν ἀντιθέσεως. Conceditur autem ei,qui errore in ductus stipulanti promiserat,& iure ciuili cōtra æquū & bonum obligatus fuerat. extra quam eum iusto errore inductum stipulanti spopōdisse appareat:vt l.Iulianus.7.D.de doli except.

Exceptio intentionis, ex vi vocabuli nihil aliud est,quam actionis exclusio: siue hoc directè fiat, vt in coniecturali: siue ex obliquo, vt in iuridiciali statu. Sub hac includi omnes peremptorias exceptiones, docet Zas. noster enarrans l. qui se debere. de condict. caus.data caus.non secuta.

Exceptiones perpetuae dictæ,quòd vt semper locum habent, ita in nulla litis parte euitari poterunt: quæq; semel obiectæ rem de qua agitur, hoc est, caussam principalem perimūt: vnde etiā peremptoriæ adpellantur: qualis est exceptio doli mali, rei iudicatæ, iurisiurandi, pacti cōuenti de nō petendo perpetui, & id genus exceptiones agētibus nunquā non obstātes.

Exceptio doli mali cōceditur ei,qui cū dolo malo inductus, stipulanti promisisset, iure ciuili obligatus erat. Eius formula erat hæc: nisi dolo malo inductum eum stipulanti promisisse appareat, l.1.& pass. D. de dol.& met.except.

Exceptio iurisiurandi permittitur ei, qui actore iusiurandū deferente, iurauit ei se nihil debere: nisi appareat eum deferēte actore iurasse, se nihil debere,l.3.& 14.D.de iureiur. Item ei datur, qui petitore deferente, suam esse rem qua de in iure agebatur, iurauit, nisi appareat eum petitore deferēte, rem suam esse iurasse,l.sed & si possessori.D.eod.

Exceptio pacti conventi cōceditur ei debitori, quo cū creditor de nō petendo pactus erat, & qui tamen nihilominus iure ciuili obligatus manebat, l.iurisgentium. D. de pact. nisi creditorem de non petendo pactum fuisse appareat.

Exceptio rei iudicatae conceditur ei,qui cum in iudicio eiusdē rei quæ nūc ab se iterum petitur caussam obtinuerit, denuo tamen in ius vocatus est: nisi rem illam,qua de agitur,iudicatam esse appareat,l.1. & pass.D.de except.rei iudic.

Exceptio praefestinationis dicitur, cùm quis ante tempus petit,quæ inter dilatorias connumeratur. Vnde mox à primo limite,id est, ante litem contestatam,est obiicienda.

Exceptio praeposterationis, genus est præiudiciallum actionum earum, quæ ita se contingunt, quòd sequens iudicium premitur per sententiam prioris iudicij: hoc est,iudicium quod sequitur,est accessoriū ad caussam,quæ primò est mota, ita quòd vtræ-

que caussæ sese contingunt. Exempli gratia, ego peto à te, quòd diuidas hereditatem: tu contrà contendis, quòd nō sim heres: quomodo ergo meā diuidas hereditatem? Ecce hic sunt duo iudicia, scilicet diuisorium hereditatis, & an sim heres. Ista duo iudicia sese contingūt, quia non potest diuidi hereditas, nisi cum herede. Ergo prius est, quòd declaretur hoc iudiciū, an sim heres, vel non: qua sententia lata, tunc præiudicatur alteri petitioni. quia si sum iudicatus heres, meritò mecum diuides: si iudicatus sum non esse heres, rectè nihil diuides mecum. Extat hic casus in l.a. famil. erciscund. & dicitur exceptio, vel præiudicium præposterationis: & primū est genus præiudicialium, ratione contingentiæ. Vide Bartol. in l. fundum. D. de except. & præscript.

Exceptio, QVOD METVS caussa, datur ei, qui cum metu adductus stipulanti promisisset, iure quidem ciuili obligatus erat: prætori tamen propter iniquitatem & asperitatem iuris ciuilis, dignus hoc præsidio videtur, l.1 & pass. D. de dol. mal, & met. SI NON METV inductum stipulanti promisisse appareat.

Exceptio REI VENDITÆ, & traditæ ei obiicitur, qui rem à se venditam, & traditam vindicat, atque petit, toto tit. D. de except. rei vendit. l.50. D. de actio. empt. Porrò apud Iuriscons. frequens est hæc locutio, Exceptione posita, l.30. l.48. l.65. D. de rei vindica. & alibi sæpe.

Exceptiones TEMPORALES sunt, quæ ad tempus solùm nocent: quare cùm actionem in tempus differre soleant, etiam dilatoriæ vocantur, apud Innocētium, tractatu de exceptio. vt est pacti conuenti temporalis, item iudicis incompetentis, & ea quæ aduersus procuratorem competit: sicuti Iuriscons. in l. exceptiones. de except. & post eum Iustinianus exponit.

Exceptio PROCVRATORIA, inquit Vlpianus, est exceptio qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorsus litem inficiatur, sed personam eultat, l.a. §.3. D. de except.

EXCEPTIONVM FORMVLAE.

EXTRA quàm si quid ita factum sit, vti lege fieri licuit, l.1. §. Labeo. D. de fluminib.

Extrà quàm in reum capitis præiudicium fiat, Cic. lib.2. de Inuentio.

Si non vi, non clàm, non precario feceris, l. si vitem. D. quod vi, aut clàm.

Si in ea re nihil dolo malo actoris factum sit, l.2. D. de dol. ma. met. except.

Si in ea re, qua de agitur, præiudicium hereditati non fiat, l.1. D. famil. erclsc.

Si in ea re nihil metus caussa factum erit, l.4. §. vlti. D. de dol. except.

Si non voluntate creditoris fundus venerat, l. sicut. D. quib. mo. pignus.

EXCEPTOR, qui dictata excipit, (qui & notarius vocatur, & ταχυγράφος, & ὀξυγράφος) l. in sacris. C. de præpo. sac. scrinio. l.19. §. cùm quidam. D. locat. vtitur & hoc verbo I. Firmicus lib.3. Matheseoa cap.6. & 12. & August. epist.152. Exceptores in scriniorū officiis ponuntur l.5. l. ta. C. de proxi. sac. scrinio. l. fi. C. de palati. sacro. scrini.

EXCLVDERE gallinæ, vel aues dicuntur, cum incubando pullum emittunt, aut procreant. Colum lib.9. Quoniam aliæ melius excludant, aliæ editos pullos melius educent.

EXCLVDI tempore, est impediri, ne quis quid possit agere propter tempus, D. ad S C. Trebell. l. si proponas. D. de inoffic. testa.

EXCLVSIO, est exceptio, l.2. D. de except.

EX COHORTE principis, prouerbium, quo significatur quem ad omnem nutum delegari.

EXCOMMVNICATOS nunc vocamus, quibus humanitatis ius vicissitudóque officiorum interdicitur. Et sicut, quos maiore execratione multandos esse ecclesiastica auctoritas censuit, anathema adpellant, ex eo, quòd in cippis exposita est eorum detestatio, & proscripta: sic rebelles imperatoriæ censuræ, denuò excommunicari solēt Banno, vt vtar verbo vulgari, duplicato. Quam pœnam Romani olim interdictionem ignis & aquæ nuncupabant, mutuatam à Græcis, apud quos Draco Legislator, cū de cædibus ferret legem Atheniensibus, statuit hominem homicidam, aqua abluroria, libationibus, crateribus, sacris, & foro arceri. Draconis lex extat apud Demosthen. περὶ λιπτηρ. quam ideo tulit, quò magis terribile pestiléńsque scelus videretur, hominem alterum alterius interemptorem esse. Hæc pœna erat proxima capitis supplicio, cum vsus ignis & aquæ interdiceretur, sine quibus nec ortus hominis, nec viræ progressus constare possit: quare & in nuptiis vtebantur, & Scæuola aquæ & ignis solemnitatem pro nuptiis dixit, in l. pen. D. de donat. inter vir. & vxo. Draconis legē explicaui lib.1. Veter. Iurisprudentiæ.

EXCOMMVNICATIO, est extra communionem ecclesiæ separatio. Vel censura ecclesiastica, excludens aliquem à cōmunione fidelium, 11.q.3. c. nihil. Excommunicationum autem genera duo sunt: Maior & minor, c. pen. de sent. excommunicat. Excommunicationis verbo vtraque continetur, d.c. pen. aliquā. do minor tantum, cap. cum non ab homine. extra de iudic. Excommunicatio verò minor quî à maiore differat, docet Felinus Sand. in c.a. de except.

Excommunicatio ecclesiastica (quæ certè contemnenda non est, si fuerit iusta, quoniam Christo auctore constat) cōtumaciæ pœna est maxima. Matth.18. Apostolus a. Thessal.3. & 1. Corinth.5. Cum huiusmodi, inquit, ne cibum quidē capiatis. Apud Hebræos olim aposynagogi dicebantur, quasi synagoga exacti, & extorres, propter contumaciam suam, vitandi ab omnibus, donec resipiscerent.

EX COMPOSITO, idem significat, quod Compositò: quasi dicas, dedita opera, & vt cōuenerat inter eos, vt subaudiri videatur alius datiuus, Negotio: nempe, ex composito negotio. Ex disposito, in similem vsum dixisse Macrobium, Insulanus obseruauit.

EXCONSVL, Consularis, qui à consulatu discessit, vt Exquæstor, qui Quæstura functus est, Quæstorius, apud Iustinian. l.a. §. nos itaque. C. de nouo in. enucl. Omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, exquæstori nostri sacri palatij, & exconsuli credidimus, &c. & sæpe in ead. lege. Dicitur & Exquæstore & Excōsule. Imp. ad Antecessores: Tum per Tribonianum virum magnificum, magistrum & exquæstore sacri palatij nostri, & exconsule. Idem epist.3. Pand. præfixa: Quæ omnia per virum excelsum, necnon prudentissimum magistrum exquæstore & exconsule Tribonianum perfecta sunt. Loquendi formula, inquit Haloāder, ei seculo familiaris, pro Quæstorio & consulari viro: quo modo veteres Proconsule, & Salustius Promilite, & Cicero Proquæstore vno verbo per omnes casus & numeros dixerunt. Vide Crinit. de honest. discipl. lib.10. cap. pen & Alciat. lib.4. Dispunct. cap.3.

EX CONTINENTI, in l.7. §.1. D. de pact. hoc est, coniunctè, ac continuò, & vt alibi incontinenti. Solemus enim (inquit Vlpianus) dicere pacta conuenta inesse bonæ fidei iudiciis: sed hoc sic accipiendum est, vt si quidem ex continenti pacta subsecuta sunt, etiam ex parte actoris insint: ex interuallo non inerunt. Sic l.1.

D. si

D.si is qui test.libr. Continere verò significat intra se tenere. id autem fit cum pacifcentes in eadem adhuc tractatione contrahendi persistunt, nec ad aliud negotium processerunt, l.si ex duobus. in princ. D. de duob.reis consti. l.continuus. in princip.D. de verb. oblig. aliquando his verbis, Excontinenti, triduum significatur, vel, vt ait Albericus, pro intra triduum accipitur, l.2.C.de erro.calculi.

Ex contrario apud Paulum, Scimus, ait, quid præstare venditor debeat, quidque ex contrario emptor.

Excrescere, & decrescere aqua dicitur, l.1. D. de aqua pluuia.

Excubicularius, qui cubicularij munere functus est. Imp. l.13.de excus.libert.lib.10.C. Maximarum culmina dignitatum, Cōsistoriani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes, atque excubicularij, ab omnibus sordidis muneribus vindicentur. Item l.15.C.Th.de extraor.mun. Eodem sensu

Excurator apud B.August.in rescripto Imp.Constant.& Maximi.

Excubiæ, pro vigiliis rectè intelligūtur, in l.1.de offi. præf.Vig. sunt enim & diurnæ. Vnde opinor hāc vocem apud Paulum absolutè poni in l.qui excubias.de re mil. Vigiliæ enim tantummodò sunt nocturnæ, si Vallæ credimus.

Excuriare, Curia excludere. Varro Hippocyone: Apollonium ideo excoriant, quia nihil habebat. Antiquum. Nonius. Hinc

Excuriati, exterminatique apud Varronem & M. Tullium, pro iis, qui curia, terminisque exacti sunt.

Excurrere Id dicitur, quod ordinem, modúmve, id est, mensuram & numerum egreditur, in l.26.§.fio. D.depos.

Excusare, propriè est obiectum crimen diluere. Translatè tamē, in iure nostro, est caussam afferre, per quam stetit, quò minus factum est, quod fieri, vel agi, præstarive debuit: veluti si latrones, aut flumina impedimento fuerunt, ne ad diem à iudice dictum adesse possem. Excusare item propriè dicitur, qui excusat eum, qui ipse nec in ius venire, nec alium mittere potest, in c.dilecti.de dolo, & contuma. Id quod fermè contingit in iudiciis criminalibus, vbi procurator nonnunquam admittitur, non vt verè interueniat, l. peo.D. de public.iudi. sed magis, vt reum pro innocentia atque absentia sua excuset, l. seruum.§. publicè. D.de procur.& Bartol.in Constit.ad reprimendum, quomod.in cri.læs.maiest.

Excusat à legationibus numerus trium liberorum, l.1.C. de legatio. A ceteris muneribus personalibus numerus quinque: ab omnibus muneribus numerus 16.l. semper.D.de iur.immun.sic legēdum in l. si quis decurio.C.de decur.atque in hunc modum Constantinus, ὁ ἰχαρδικαὶ παίδας πάντων λειτουργημάτων ἀναλείπεται.

Excutere aliquem, est facultates eius discutere, & inquirere. vt sciatur, an sit soluendo, necne, l.2.D. si quis omiss.caus.testa.l.1.§.si inter.D.de magistr. conue.l.2.C.de reuoc. iis, quæ in frau.cred. Annæus Seneca libro 1.de Beneficiis dicit, inquirere in fortunas alicuius. At l.42.D.mandati, Excutere vires alicuius, effertur.

Excutere impensam, id est, supputare quanti sint impensæ, l.60.§.mandaui.D.loca.

Excutere, id est, exigere, l.cum plures.§.mandaui.D.loc. Alberico. Tu rem expende.

Excussatus pro excussus dixit Paulus, l.46.§.6.D. de administ.tuto.

Excussionis beneficium, quod est Nouæ Constitutionis Imp.Iustinianı, dicitur ideò, & quidem meritò, quòd bona debitoris, ad quem ea res principaliter pertinet, principiò sint excutiēda: experiundúmque an spes sit consequendi ab eo debiti.

Ἐξβρασθέντα, Vlpianus l.3.§.5. D. de incend. ruin. naufrag. dici scribit de naue eiecta, à verbo ἐκβράζειν, quod eiicere, & expellere significat. Hinc Hesychius ἐξεβράσθη, ait, ἐκβλήθη, ἐκρίφη. Hinc θαλάσσης ἐκβράσματα, maris eiectamenta. Alij aliter legūt. vide Ant.August. Emend.lib.4.cap.16.

Execrari lites, pro abhorrere à iudiciali strepitu, in l.item si res.D. de alien. iud. mut. cauf. Hæc enim, inquit Vlpian.verecundia, & cogitatio eius, qui lites execratur, non est vituperanda.

Execrandam prędam dicit Iurisconsultus l.ne piscatores.D.de incend.rui.naufr.

Execrabile est detestandum, abominādum, l.moueor.C.de seruis exportand.

Exsecrabilis, odiosa, l.ex varia.C.de delato.

Exequi propriè perficere & absoluere sonat. Plaut. Truculent. 10. - *nullam rem oportet aggredi dolose, nisi astutè accurateque exequare.* Aliàs significat declarare. Cicero Varroni: Occultiora habeo, quæ vix verbis exequi possum. Aliàs accipitur pro agere iudicati, formula in factum, vel officio iudicis, l.intra. & l.fio. D.de re iudic.

Exequi, punire, & vlcisci, §.fi.Instit. de iis qui sui, vel ali. iur.sunt, & tunc ad magistratus, cognitorísque personam refertur, l.2.D. de iis qui sont sui l.peo.D. de extraord.criminib. Tranquill.in Cæsare cap.67.

Exequi, pro consequi, poni in l.2.C.famil.ercisc. putat Albericus.

Exequi translatitiè, est transferre pœnam in leuiorē communémque modum, qui ad illud delicti genus non multum pertineat. Vlpianus in l.1.D.de iur.patro. Patronorū querelas, ait, aduersus libertos, Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. hoc est non promiscuè, non vulgariter, non indifferenter, sed pœna facto apposita seu conuenienti.

Executio, id est, nuntiandi potestas, l. de pupillo. in prin.D. de op.nou.nunc. Executio defensio, c.defensionis.87. distinct. Executio quandoque ponitur pro solutione, l. centum Capuæ. D.de eo, quod cert.loc. Executio plus est, quàm cognitio, Alberico l.à diuo Pio.D.de re iudic.

Executio, id est, actio iudicati, quam tertius (quod mirari possis) impedire potest, ratione interesse quod prætendit. Et dicitur vulgò iste casus contradictionis: qui & caussa emergens appellatur, vt Zas.indicauit.

Executio sententiæ, nunc officio iudicis, nunc actione in factum fieri dicitur, l. intra. de re iud. vbi Bartol. Quandoque & vtili actione, l.fin.eod. Est mixti imperij, l.iubere caueri. D. de iurisd. De sententiæ executione fusissime Bartol. l.si miles.D.eo.titul.

Executionem publicam habere dicuntur crimina, quæ publicè coerceri solent, & quorum nomine publica iudicia constituta sunt, vt adparet ex collatione l.200. D.de verb.signifi.cum l.ult.in fin.D. de euict. & l.7.§. atqui.de iniur. Hinc Executores pœnarum, l.37.D. de minorib.

Executor est, qui post sententiam, inter partes auditā omni, & discussa lite, prolatum rei iudicatæ vigorem ad effectum perducit, l. penultima. C. de exec. rei iudica. l.4.§. si executor. D. deneg. gest. l.4. D. de adpellat.

Executores, publici iudicum ministri, quorum officium est, vt mandata & sententias ad effectum perducant, l. executorem. C.de execut. rei iud.

Executores testamentarij, in cap.2. de testam.lib.6. sunt, quos testatores ipsi deputarunt, ad exequendam voluntatis suæ postremam ordinationem. Et horum alij vniuersales, alij verò particulares vulgò dicuntur.

Vniuersales quidem executores sunt, quando testator nullos scripsit heredes in speciem, sed pauperes Christi instituit heredes generaliter, vel aliquem locum pium: vel si vniuersa bona sua iussit per tales testamentarios executores distribui pauperibus, non instituendo heredes. Et huiusmodi executores habent nomen heredum, & censentur omnib. modis heredes, l. id quod pauperib. & l. si quis ad declinandam. C. de Episc. & cleric. Particulares verò executores sunt, qui simul cum aliis heredibus in testamento scribuntur. frequenter enim fieri solet, vt testatores, institutis heredibus, deputent nihilominus aliquos ad executionem rerum suarum, quas in varias caussas relinquunt: fortè dubitantes de fide heredis, vt in l. alio herede. de alim. & cibar leg. Dicûtur & Executores vltimarum voluntatum legitimi, quibus scilicet à lege tribuitur potestas vltimæ voluntatis defendendæ, quo minus interuertatur. Atque hi eadem ratione, qua publici iudicum ministri, dicti sunt, quoniam iussa testatorum ad amussim exequuntur. Sæpe adpellantur fideicommissarij apud Bartol. Item distributores, dispensatores, apud Speculatorem. Quæ omnia tendût eodem. Modò tamen memineris longam esse differentiam inter fideicommissarios, de quibus tractatur in titu. D. & C. de fideicommis. ac illos quorum munus nunc frequentatur in Germania. Vsus autem introduxit, vt compendio quodam loquendi dicamus istos executores vltimarum voluntatum, vno verbo, Testamentarios. Quæ phrasis perperam recepta est.

Executor dicitur & is qui de certo articulo cognoscit, ca. super quæstionum. Extra de offic. delegati.

Executoris adpellatione côtinetur delegatus, cap. si quis contra. de for. competen.

ἐξέδρα, apud Vlpianum l. si verò. §. Interdum. D. de iis qui deiecer. vel effud. locus ædium in quo considetur colloquendi gratia: atque eo nomine cœnobitarum canonicorúmve capitula dici posse, ibidem censet Budæus. Cicero lib. 5. de Finib. pro conclaui, vbi Philosophi sedentes disputarent, vsurpat. Et in lib. de Orat. 3. Crassum lectulo in exhedra positum dormientem facit.

Exemplum Cice. vocat, quod ad similitudinem alterius verbotenus descriptum est: Ex literis, inquiens, quarum ad me exemplum misisti, Epistol. lib. 3. Vlpianus in l. ceteræ. D. famil. erciscund. Heredem enim, inquit, exemplum debere dare: tabulas verò autheoticas ipsum tenere, aut in ædem deponere, l. 2. & l. 11. D. de eden. Barbari Copiam adpellant. Exemplum item solet dici, quod sequimur aut vitemus. Exemplar, ex quo simile faciamus, auctore Festo libr. 5. Sed sæpe confunduntur: vt pertineat vtrumque ad factum, quo doceamur. Cicero pro Muren. Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Et rursus: Ad imitandum verò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Bart. etiam in l. Sempronius. D. de leg. 2. aliam differentiam constituebat, quod exemplar est scriptura principalis, exemplû scriptura inde sumpta. Quod autê ad exemplar attinet, probatur ex Festo. exemplum verò pro vulgato *copia* sumitur l. 2. D. de eden. l. fina. D. quando adpell. & alibi sæpissimè. Exemplum quoque adpellat Cicero, id quod rem venditurus ostendit emptori.

Exemplum præterea accipitur pro pœna grauiore, quæ ceteris fit documento ad emendationem. Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Nonnunquam, ait, euenit, vt aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur: quoties nimium multis personis grassantibus, exemplo opus sit. Hinc, Exemplum in aliquem fieri.

Exemplum denique accipitur, non autem exemplar, pro specie argumêtationis: cùm probatur aliquid ex simili facto, cum citatione auctoris, sicut tractat l. non possunt. D. de legibus. Vnde prohibita sunt exempla iudiciorum priuatorum, l. nemo iudex. C. de sentent. & interlocu. omnium iudi. Cùm non exemplis, inquit Iustinianus, sed legibus iudicandum est. Hanc tamen restringit Bart. Socinus in Tract. Fallentiarum tribus limitationibus, quas tibi perlustrandas relinquo.

Exemplum pro consequentiis ponitur, in l. 1. D. de constit. principum. l. 14. D. de legib. Exemplo perniciosissimum, pessimúmve: Et Exempli iniqui res, l. 14. D. de legat. 2. l. 47. D. de iudic. Sic Exêplo malo, & pessimo, l. 1. ad S C. Macedo. l. 33. D. de re iudic. & his verbis,

Exemplo, & ad exemplum vtilis actio significatur, l. 13. §. si procurator. D. de actio. empt. l. 16. & l. pen. D. de institor. aliàs nudam similitudinem significant illa verba, l. 27. in fine. D. de donat. l. 7. D. de instito. l. 6. C. de inofficio. dona.

Exemplaris substitutio, vide infrà Substitutio.

Exemplarium, ij, pro exemplo reperitur, teste Valla libr. 6. Vlpian. in l. 3. in fin. D. quemadmod. test. aperiant. Si in duobus exemplariis scriptum sit testamentum. Sic habent Haloand. & Pand. Florent.

Eximere, differt ab eripere: hoc enim est de manibus auferre raptum: illud quodam modo auferre, vel alia ratione impedire, & moram facere, quò minus in ius vocatus veniat, & se iudicio sistat, l. sed eximendi. D. ne quis eum, qui in ius vocab. vi exim.

Eximere diem, est prolongare: vt Cato diem dicendo eximebat, id est, prælonga oratione censendi tempus consumebat de industria. Sic eximere actionem dicit Vlpian. cùm per dilationem effectum est, vt iam agi lege non posset.

Eximi de reis dicitur, cuius nomen cum ipse in reos relatus esset, deletum est, l. 11. D. de accus. Cicero Verrina 4. significat accusatore absente id etiã fieri: Quo tempore, inquit, omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam caussam ne ex reis eximerere, si ego ad diem non affuissem.

Eximendæ cretæ, lapidis ius, l. 5. & 6. D. de seruit. rustic. Eximere saxum, l. 6. C. de donat.

Exempta actio dicitur quæ intendi posse desiit, l. sed & si. §. actio. D. ex quib. caus. maio.

Exemptio apud Pontificios est vbi aliqua conuentualis ecclesia canicorum secularium, vel regularium, monachorũ, vel monialium immediatè subest Papæ. Huius genera duo sunt: vniuersalis, quæ cum vniuersitate iuris ad Papam spectat, ita vt nec metropolitano, vel diœcesano iuris quidquam maneat in eadem. Particularis quę pro parte certiš casibus ab eorum iurisdictione eximitur: vide c. cùm personæ. vbi interpretes, de priuileg. lib. 6.

Exemptile dicitur quod eximi potest, l. argumento. §. pen. D. de aur. & argent. leg.

Exempto verba aliquando pro contractu emptionis accipiûtur, l. ædiles aiunt. D. de ædilit. edict. Quandoque pro actione illa ciuili, l. iulissimè. §. proponitur. D. illo titu.

Ex eo vino formula, quid significet, docet Iurisconss. D. de vino, triti. & oleo lega l. ex eo.

Exercere, varias pro adiuncto verbo recipit significationes. Dicimus enim Exercere argentariam. Inde Exercitores argentariæ mêsæ, l. 4. D. de edend. Exercere nauem, l. 1. §. fi. & l. 4. D. de exercito. Exercere pecunias, l. 35. in fin. D. de hered. instit. Et Exercere fœnus, l. 49. D. de admi. tut. Exercere vectigalia, l 6. §. decurio. D. de Decurio. l. fi. D. de vi public. Cicero pro lege Manil. Quos, ait, tandem animo existimetis, aut eos, qui vobis vectigalia pensitant, aut eos, qui

exercent

exercent, atque exigunt. Cauponam, stabulum, l.5. in fin. D. de oblig. & actio. l.1.§. caupones. D. naut. caup. stab. Feras, id est agitare, l.62. §.1. D. de vsufruct. Possesiones, l.12. D. de instru. instrum. leg. & Varro lib.1. de re Rustic. cap.2. Exerceri etiam dicitur possessio, id est coli fundus: quo sensu sumitur apud Virgilium in lib. Georgic. Exercere figlinas, harenarias, & argentifodinas, l.15.§. inde quæsitum. D. de vsufruct. Pistrinum, D. de excus. tut. Litem, id est, persequi, l.32.§. item si. D. de arbit. l.4. C. de reb. cred. Inde, Fideiussor de exercenda lite, l.8.§. post litem. D. de fideiussor. Sic Exercere prouocationē, l.2.§. ei quoque. D. de iudiciis. Caussas adpellationis l.4. C. manda. Excusationis l. pen. D. de excus. tut. Exercet cognitionem, qui eam persequitur, l.1. D. si liber. ingen.

Exercere, est lucrū facere, vt in Tit. D. de exercito. actio. Et profectò in omni re, etiā literaria, nulla est ad lucrum commodior via, quàm exercendi, & frequenter tractandi.

Exercere, punire, c. non omnis. 5. q. 5.

Exercere, petere, l. vt verborum. C. qui admitt. vel aperire viam petenti.

Exercere quæstionem, pro torquere, & tortura afficere.

EXERCITOR est, qui tam nauim, quàm cauponam, aut stabulum exercet. Hunc definit l. in per. §.1. Institut. quod cum eo. hoc modo: Exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæstus pertinet. Alij sic:

Exercitorem dicimus eum, ad quem obuentiones & reditus nauis omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauim per auersionem, recepto in se omni lucro & damno, conduxerit, vel ad tempus, vel in perpetuum, l.1.§. exercitorem. D. de exercitor. Nec refert, qui exercet, masculus sit, an mulier, paterfamilias, an filius familias, an seruus. Sed si pupillus nauem exercet, exigitur tutoris auctoritas.

EXERCITVS, Vlpianus: Exercitū dicimus, non vnam cohortem, neq; vnam alam, sed numeros multos militum, &c. l.2. de his qui notan. infam. exercitus autem nomen ab exercitatione traxit, l.1. D. de militari testamento.

EXERCITALIS, idem qui miles, vasallus, feudatarius. Lombard. libr.1. tit.15. Siquis de exercitalibus ducem suum contempserit, ad iustitiam faciendam, xx. sol. duci suo & Regi componat.

EXERCITIO quæstionū publicarum, l.1. D. de offic. eius cui mand. l.200. D. de verbo. signific. Sueton. in Iulio cap.11. Et

Exercitio iudicij, l.15. D. vt legati seu fideicommissi nomine caueatur.

EXFESTVCARE verbum ad feuda pertinet. significat enim idem quod deuestire: hoc est honorē alteri abrogare, aut ipsum abdicare. Otto Frising. Chron. li.7. cap 34. At Eugenius Papa cum Romanis hoc tempore pacem fecit, vt patritiatus dignitatem exfestucarēt, & Præfectum in pristinam dignitatem reciperent. Fictum ex festuca videtur, quo verbo veteres Latini virgam, surculum, vindictam significabant: eáque in seruorum manumissionibus vtebantur. Cum igitur Inuestitura, festuca aut scipione tradendo fieret, Infestucare dictum est pro Inuestire, & Exfestucare pro deuestire. Otto lib. Frid.1. cap.8. Conditio pacis fuit, vt Bertolfus ducatum exfestucaret.

EXHAVSTA pars, legatis absumpta, l.6.§. patronus. D. si quis omiss. caus. & tot. tit. ad leg. Falci. D.

EXHEDRA, vide suprà ἐξέδρα.

EXHEREDARE, est eum qui futurus heres esset, & suua hereditate, succedendi iure priuare. Itaq; verbum hoc in suis tantum heredibus vsurpatur: in extraneis res inepta est, inquit Paulus in l. quidam. 132. D. de verbo. oblig. Fit autem exheredatio omnis in testamento, vimque suam duntaxat post mortem testatoris habet. Abdicare verò, est familia eiicere: vt abdicatio nihil aliud sit, quàm ignominiosa quædā emancipatio. Annotat tamen Hotom. impropriè & abusiuè verbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti sunt: non tantum filios, verumetiam agnatos. Cicero in Cluentiana: P. Aelij testamento propinquus exheredatus cum esset, heres hic alienior institutus est. Sic Cornificius libr. ad Herennium 4. Hereditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam à necessariis omnibus exheredatus est.

EXHEREDATVS, hereditate ritè priuatus. Non enim quæuis exheredatio summouet filium à contra tabulas possessione. sed quæ ritè facta: vt apud Vlpianum de bon. posses. Vnde filiis querela sæpe est de inoff. testa. Atque, Exheredatus filius videtur, non tātùm si ita dixerit pater, FILIVS EXHERES ESTO: sed & si ita, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEÆ SVBSTANTIÆ ESTO, l.3. C. de lib. præter. Quinetiam à matre, militéve præteriti pro exheredatis habentur, l.47.§. fin. D. de bon. lib.

Exheredatum facere, l.24. C. de legat. l.22. & l.24. C. de inoff. testa.

EXHEREDATIO, legis implet voluntatem: Præteritio secus. Illa solidat testamentum, ista infirmat: Illa lege permittitur, ista prohibetur, Salom. in l. Gallus. D. de liber. & postu.

Exheredationis formula duplex est, aut nominatim, aut inter ceteros, Institut. de exhered. libe. & D. de libe. & postu. vide Nominatim, & inter ceteros.

Exheredatio autem quædam notæ & iniuriæ caussa fit: quædam non notæ, sed bono consilio, l.18. D. de lib. & postu. l.12.§. si quis. & l.47. D. de bo. lib. Inde

Exheredationis nota, l. penultima. D. de bono. pos. cont. tabu.

EXHERES, hereditate priuatus, Cicero 1. libr. de Orato.1. Res delata est ad Centumuiros, cum miles domum reuenisset, egissétque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius: id est præteritus.

EXHEREDEM scribere, l.4. D. vnd. libe.

EXHIBERE, est facere in publico apud magistratum potestatem videndæ, & adprehendendæ rei, vt actor copiam eius habens, possit exequi actione, quod destinauit, l.2. D. ad exhib. & Gaius in l. plus est. D. de verb. signifi. Exhibere, inquit, est præsentiam corporis præbere, l.22. D. de verb. signifi. atque ita differt à Restituere, vt idem Gaius refert. Restituere enim est possessorem facere, fructúsque reddere. Sic l.246. D. eod. Exhibet, inquit Labeo, qui præstat eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur, præsentiam, nec tamen eum exhibet: &c.

Exhibere, propriè est, extra secretum habere, l.3.§. ait Prætor. D. de hom. lib. exhib. Sicq; sumitur in hoc interdicto pro in publicum producere, & videndi tāgendíque hominis facultatem præbere. Vsus autem exhibitionis latissimè patet. Et id propriè ad res mobiles pertinet. Transfertur tamen & ad res incorporales: vt, exhibere negotium, hoc est, molestiam. Exhibere amicitiam: Exhibere doctrinam.

Exhibere actionem, mandare actionem, ced[illegible] actionem alicui, l. qui iniuriæ. §. qui alienis. D. d[illegible] urt. Dicimus etiam cedere actioni, transferre actio[illegible] ad aliquem. Gaius in l. quod sæpe. §. si res vēdi[illegible]. de contrah. empt.

Exhiberi, pro, per gratiam relaxari, in l. ad bestias. D. de pœnis. nec rectè interpretari, nec inde colligi posse alleuiationem pœnæ, ostendit Alciatus cap.28. secundi Parergon.

Exhibere diligentiam, l.2. D. de pericul. & commod. rei vend. Negligentiam, l.10. D. de compensat. Fidem, l.13. C. fam. ercisc. l.6. C. commun. vtr. iud. Exhi-

beri culpa, id est, præstari, l.3.§. nunc videndum. D. commodati.

Exhibere pro probare, l.1.C.de ædilit.act.

Exhibere est alere & educare, l.1.D. de offic.præf.vr.l.5. D.de lib.agno.l.fin.D. de in rem verso. Sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere nõ potuisset. Scæuola in l.creditor.§.si inter maritum. D.mand. Vt onus exhibendæ vxoris ad maritum rediret. Hinc

EXHIBITIO ponitur pro alimẽtis, l.26.§.fin.D.quando dies leg.l.1.§. non autem. D. de exercito. Plinius, Exhibere cibum, & potum, l.1.§.1.D. de mune.& honor. Vtitur & hoc verbo in hanc sententiam Tertullianus in lib.de Idoloia.

EXHIBENS tardiùs, censetur non exhibere, l.Iulianus scribit.§.vlt.D.ad exhibend.

EXHIBENDVS, id est, procurandus, c. cùm amplius extr.de testib.

EXHIBITIO, pro degustatione, apud Vlpian, in l.3.de opt.vel elect.leg.

Exhibitionis, & deductionis onus, l.3.& l.5.C.de aduocat.diuers.iud. Forte exhibendarum angariarum munus significatur, l.vnica.C, sumptus iniunct. muneris ad om. colleg.pertinere.

EXHIBITORIVS, adiectiuum Vlpian.in l.deinde.D. de libr.exhib. Superiora interdicta exhibitoria sunt, id est pertinentia ad exhibitionem liberorum, cæterorúmque, de quibu s supra diximus.

EXIGERE, ab ex & ago, pro eiicere, expellere. Exigere alias est debitum petere, vt exigere pecuniam. Et exactores, qui exigunt, C. de exacto.tributo. aliàs & propriissimè is exegisse dicitur, qui id recepit, quod instituta actione petebat: vnde exigere ab inuito accipitur, l.fideicommissa.§. si rem. D.de leg.3. quandoque à sponte soluente, l.falsus. C. de furtis. Vide Alciatum l.verbum exactæ.D.de verb.signifi.

EXACTA pecunia intelligitur, quæ persoluta est. siue.n. volens, siue inuitus debitor dederit, soluisse dicitur. Alciato. Atque Exactæ pecuniæ verbum non solùm ad solutionem referri, sed & ad delegationem, l. verbum.187.D.de verbo.signifi.

Exacta, finita, l.2.C.de testa.militari.

Exacta, id est transacta, l.si quis tutor.D.de ritu nupt.

EXACTIO, ab inuito extortio. Quandoq; pro vindicatione, l.assistere.C.de anno.& trib. Pro probatione, l. procurator.C.de edendo.

Exactionem, quæ passim imponitur, Barbari nominant talias, collectas, procurationes, præstantias: Tributum autem vno nomine debet adpellari, vt exemplis Insulan.in obseruat.ostendit. Quod verò à Iuriscons. Exactio, etiam nominatur Angaria, Græca hæc vox est significans exactionem siue coactionem.

EXACTOR, Græcis ἀπαιτῶν, tributorum petitor, l.2.C. de exacto.tribut.

EXIGVIORES nummi, l.nummis.D.de leg.3. disces ex d.l.3.id est minores.

EXILIVM ab ex, & solum factum verbum significant Festus, Nonius, & Seruius, quasi extra solum. Hinc Exules dicuntur, solo patriæ pulsi: vel quasi extra solum: vel tanquam extra solum missi, aut extra solum vagi. Quicunque ergo siue sua sponte, siue pœnæ, ignominiæve caussa extra solum suum habitant, Exules dicuntur; quorum tria genera reperiũtur, Interdicti scilicet, alij Relegati, alij Deportati. quæ vide suis locis. Notandum tamen Exilij verbũ plerunque confundi & permisceri. Cum enim generale sit, tamen ad deportationis speciem plerunque & quasi propriè reuocatur, & à relegatione remouetur, vt in l. 2. D. de pœn. Capitalia, inquit, iudicia sunt, in quibus pœna mors aut exilium est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera, non exilia, sed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Ita etiam distinxit Ouid. lib. Trist.2.item 5. *Ipse relegati, non exulis vtitur in me Nomine.* Nomen igitur exilij, quod generale est, plerunque ad speciem deportationis ita contrahitur, vt de ea sola intelligatur. Marcianus autem in l.5. de interd. ad solam interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cum dixisset, exilium esse triplex, tamẽ duplex duntaxat ponit, speciémque pro genere constituit. Scire autem oportet, dissimillimam fuisse stante Rep. rationem exilij, quàm postremis temporibus fuerit. Nam (vt Cicero scribit in orat.pro Cæcinna) exilium non supplicium erat, sed perfugium, portúsque supplicij; nam qui volebant pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatẽ, solum vertebant, hoc est sedem ac locum mutabant. Itaq; nulla, inquit, in lege nostra reperietur, vt apud ceteras ciuitates, maleficiũ vllum exilio esse multatum. sed cum homines vincula, ignominiásque vitant, quæ sub legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram, in exilium: qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem quam vitam amitterent. qui nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur atq; deponitur. Sic Cæsar in Orat. de coniuratis apud Sallust. Eodem illo tempore maiores nostri Græciæ morem imitati verberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis summũ supplicium sumebant. Post autem lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt, quibus legib. exilium damnatis permissum est. Polyb. in eandem sententiam lib.6. & Cicero in Orat. pro domo sua: Scire autem illud oportet, moris tum fuisse, vt quibus ciuitas lege adimeretur, iis non exilium nominatim irrogaretur, sed aqua & igni interdiceretur, vt docet Hotom. in Commẽt. orationis pro Cæcinna: vt dubitare nemo debeat, cũ exilio damnatum aliquem per id tẽpus legimus, quin de aquæ & ignis interdictione intelligendum id sit.

Exilium triplex exponit Marcellus, aut certi loci, aut latæ fugæ, aut insularis vinculi, l.5. de inter. & releg. tametsi, Budæi iudicio, locum illum corruptum esse censentis, illa distinctio elici non possit. Vide Interdicti. Sic etiam Exilium triplex ponit Archidia. cap. cùm beatus.45.distinct.

Exilium voluntarium, quod quis sua voluntate adsumit, l.aut facta. vbi Bud.D. de pœnis. Exilium aut temporarium, aut perpetuum est, l.fin.D. de iniur.l.13.D. quib.ex caus.in pos.eat.

EXVL, solo patrio expulsus. Quintil. Declamat.366. Festi libro 5.

EX ILLO DOLIO amphoras decem, formula quid significet, docet Iuriscons.l.si quis seruum.D.de leg.2.

EX IVRE MANV CONSERTVM vocari, prisci Iurisconss. dicebant aliquem, cui lis intendebatur. Metaphora sumpta à bellis, in quibus manus conserere dicuntur, qui cõminus confligunt. Terent. Varroni libro de lingua Latina 5. Vide Conserere manus.

EXINANIRE, ab ex & inanire: eleganter accipitur, pro attenuare, seu minoris efficere. Exinanire legatis, donationib. hoc est, euacuare, attenuare, & ad nihilum patrimonium redigere, l.1.& 3.C.de inoffic.donat.

Exinaniri feudũ dicitur, lib.Feud.1.tit.15.§.2. qđ deseritur, & euanescit, & cuius cõstitutio irrita & inanis est.

EXINANITIO, euacuatio, c.ad apostolicam. de re iudic.lib.6.vbi Archid.

EX INTEGRO, id est, de integro.

Ἐξισωταὶ, vide Peræquatores.

EXISSE è potestate dicuntur, apud Cicer. insani, furiosi, iracundi, qui à mente excidissent, & qui spreta ratione, cupiditatum arbitrio præcipites ferebãtur. Formula sermonis detorta videtur à Iurisconsultis: apud quos filij ex iustis nuptiis procreati, dicuntur esse in potestate parentum: nisi emancipentur, aut nisi pater moriatur. Qui verò furiosi erant, agnatorum & gentilium

lium poteſtati permittebantur, & domini rerum ſuarum eſſe vetabantur: itaque exierant è poteſtate ſua. Rurſus emancipati dicuntur exiſſe de poteſtate parentum.

EXISTERE conditio propriè dicitur, quando mora amplius diiui non poteſt.

Exiſtere heredes ad ſuos pertinet, quòd adpareant, & naſcantur, non fiant, l.14. D. de ſuis, & legit. & alibi ſæpiſsimè.

Exiſtere, operari eſt, & efficere: q eſt ſignatus modus loquendi elegantiæ Iuriſconſultorum dignus, vt dixit Zaſius in gloſſ. nouis. in l. in ratione. D. ad l. Falcidiã.

EXISTIMATIO, eſt dignitatis illæſæ ſtatus, legibus, ac moribus comprobatus: quæ ex delicto noſtro auctoritate Legum, aut minuitur, aut conſumitur, auctore Calliſtr. l. cognitionum. de extraord. cog. Exiſtimatio etiam pro fama accipitur: quia, ſcilicet, fama ex vulgi iudicio, & exiſtimatione naſcitur, l. teſtium. D. de teſtibus.

Exiſtimatio, aliàs eſt iudicium, & arbitratus. Nam exiſtimatio ab Aeſtimatione proficiſcitur: cùm rebus æſtimatis, hoc eſt, perpẽſis, & excuſsis, poſtea iudicamus, & arbitramur.

Exiſtimationis cauſſa, (ſic enim legi debet in l. ſi in duabus. 104. D. de diuerſ. reg. iur. nõ vt in vulgaribus, æſtimationis) quæ ad famam pertinet, quæve infamiæ no tam inurit, P. Decio, & Pet. Fabro interpretibus.

Exiſtimationem lædere, & notare, l. 2. D. de iis qui notan. infa. & alibi conſeruare, l. 13. §. prætor. D. de iis qui no. infa. Purgare. l. 1. D. de iniur.

Exiſtimatione integra, & illæſa, l. 25. de procur. D. quod H. Modeſtino dicitur, ἀνέγκλητος ὑπόληψις, l. 21. D. de tutor. dat.

EXMAGISTER, l. 1. C. Th. de ann. & tribut. & in tit. Cod. de nouo Cod. fac. eadem forma qua Exconſul.

EX NATIS gregem ſupplere, id eſt, in locum capitum defunctorum, vel inutilium alia ſubmittere, vt dicunt Vlpianus, & Pomponius l. vetus. & ſequẽt. D. de vſufruct.

EX NVNC verbum & includit, & excludit, ca. frequẽs. de reſtit. ſpol. in 6. Si hæc verba adponantur in ſententia excommunicationis, non eſt neceſſe adiicere, prout ex tunc, Clem. 1. de ſepult. nam trahitur ad diem conditionis. Innoc. c. præterea. de adpellat.

Exnunc prout extunc, & Extunc prout ex nunc, frequẽs Pragmaticis formula, qua ſignificatur extremitatem temporis trahi ad initium, & hoc em trahi ad extremitatem. Accurſio l. 1. C. de edendo. Bartol. l. ita ſtipulatus *La grande.* de verbo. obligat. Bart. l. de pupillo. §. ſi plurium. D. de no. op. nuntiat.

EX NON SCRIPTO, ſine libello interpretatur Albericus in §. ſi tibi ſtudium. de mandat. prioncip. in Authent. Aliter ſumitur in §. ex non ſcripto. Inſtitut. de Iure natu. geoti. & ciuili.

EXOLERE, pro deficere, ac vetuſtate quadam euaneſcere, l. 2. §. exactis. D. de orig. iur.

EXORBITANTIA, Zaſius interpretatur, quæ ſunt extralimitanea, quæ ſunt irregularia, quæve ſunt enormata, & propemodum abſurda. De his valde notabilis doctrina per Angel. iactatur in l. quinque. §. parentes. D. de in ius voc. Quòd quãtumcunque ſint exorbitantia aliqua, tamen propter honeſtatis rationem fit extenſio etiam ad caſum improprium. Sanè egregia limitatio ad id, quod per manus traditur, in exorbitantibus non fieri extenſiooem.

EXORCIZARE dicuntur, qui per diuina ſpiritũ immundum expellunt. vide Auguſt. in lib. de beata vita. hoc Græci ἐξορκίζειν dicunt, Latini adiurare, quod & Albericus indicat (apud quem pro adiurare legitur adiuuare) de quo verb. c. ſanè paruuli. de conſec. diſt. 4. & 79. diſtinct. cap. final. Cui muneri in eccleſia qui præerant, Exorciſtæ vocabãtur, l. 6. C. de epiſc. & cleric. l. 121. C. Th. de decurio. Iſidor. libr. 8. Etymolog. cap. 12. Hoc verbo vtitur etiam Vlpian. l. 1. D. de extraor. cognit. Non tamen ſi incantault, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo impoſtorum vtar) exorciſauit. non ſunt iſta medicinæ genera, tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe cũ prædicatione affirmẽt. Talium autẽ imprecationum, quibus morbi depelli credebantur, meminit Plin. lib. 28. c. 2.

EXORCISTÆ ex Græco in Latinum, adiurantes. Inuocant enim ſuper catechumenos, vel ſuper eos qui habent ſpiritum immundum, nomẽ domini IESV, adiurãtes per eum, vt egrediatur ab eis, cap. 1. 25. diſtinct. cap. exorciſta. 23. diſtinct. Horũ aut ſimilium meminit Lucas in Act. Apoſt. cap. 19.

ἐξωσία, in l. meniaoa. C. de ædific. priuat. ſunt proiectiooes. quod nomen trahitur ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖν, id eſt expellere & proiicere. Haoc dictionẽ ſic reſtituit Cuiacius, cum alij χρόνους, alij τειχισμάς, alij σωλῆνας, alij ἐξώσεις, alij ἐξῶσ legant.

EXPATRITIVS, l. 3. C. vbi ſenatus vel clariſs. eadem forma qua Exconſul.

EXPEDIO, is, ire, propriè eſt, inquit Donatus, pedem retentum liberare. At Expediri in §. itẽ pretium. Inſtitut. de emptione & ven. Accurſius exponit, id eſt cognoſci. Veriꝰ tamen eſt, vt pro explicari, exerceri, celebrari accipiatur.

EXPEDIRE rationes, vide Conturbare rationes.

EXPEDIAT, id eſt, conueniat, vel oporteat, c. cùm expediat. de electio. lib. 6.

EXPEDITVM, Vlpianus in l. contra. §. ſi filius. de pactis, venuſtè accipit, pro certo, explanato, declarato, deciſo. Quod & ipſum non eſt expeditum. Idem in l. 2. rem pup. ſal. fore. non expeditam emptionem, pro difficili, & ea quæ citò fieri non poteſt. Sic expeditiſſimum, pro certiſsimo & indubitato, Gaius dixit in l. In venditione. §. fin. de bon. aut. iud. poſſ.

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. Salluſt. in Iugurtha: Marius interea exercitu in tabernaculis compoſito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiſcitur in loca ſola. Et paulo poſt de eodem loquẽs: Pauidi ſine decore ad Syllam profugiunt, quem Conſul in expeditionem proficiſcens, Proprætorem reliquerat. Imp. tamen pro caſtris poſuit in princip. tit. De milit. teſt. vbi teſtamentorum leges non exigit ab his qui io expeditionibus occupati ſunt. nam in §. 4. Quatenus, inquit, militant, & in caſtris degunt.

EXPELLERE & Repellere, non debet intelligi de armis priuatis, & de facto, ſed de publica executione, & de iure, teſte Iuſtiniano in procemio Inſtit. qui ait, Sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat. Et hinc doct. quidam falsò tradunt in certis ſpeciebus permitti priuatim expellendi facultatem.

EXPENSÆ dictæ ſunt, inquit Plin. lib. 33. cap. 3. ab antiquo adpeodeodarum pecuniarũ more. ſumptus ſunt voluntarij: & non neceſſarij. Impenſæ verò ſunt vtiles, & neceſſariæ. Expenſæ autẽ debentur varijs ex cauſis, aliàs ex victoria totius cauſſæ, de quibus tractatur in l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de iudic. & in c. calumniam. de pœnis. Aliàs ex contumacia aduerſarij: quarum fit mentio in l. ſancimus. C. de iudi. & in cap. delecti. de dolo & contumac. Aliàs ex culpa aduerſarij, qui proceſſum cauſſæ differt, vt eſt conſtitutum in l. non ignoretis, C. de fructi. & liti. expenſ. & in cap. finem litibus. de dol. & contuma. Aliàs ex temeritate eius, qui alium ſine actione in ius traxerit, vt in l. eum quem temerè. in princip. de iudic. & cap. a. de dol. & contum. libro 6.

Expenſæ. Nemo qui vltra ſubſtantiæ ſuæ modum ſum-

ptua facit, æquo animo ferendus. Nouell. Vt determi. sit numer. cler. §. ex omni igitur. Constitut. 3. nó oportet vndiq; ad sumptus possessiones conquirere, (nam id insatiabili cuidam auaritiæ simul. & impietati proximum est) sed ex moderatia facultatibus sumptum temperare. Ibid.

EXPENSARE, expensum ferre in conficiendis rationibus. Legitur hoc verbum apud Scæuolam l. Thais. 41. §. libertatem. D. de fideicom. lib. Post mortem testatoris tutores Cupito exactionem commiserunt, ísque nummos redactos expensauit eisdem tutoribus.

EXPENSVM ferre, est scribere se pecuniam dedisse, inquit Asconius: vt cum per singula expensi nomina summam quandam expensam ascribimus. Vlpianus ad S C. Trebellia. l. mulier. Dicendum est potiùs, fructibus hoc expensum ferendum, quàm fideicómisso. Obseruandum autem, quòd non solùm de pecunia, sed etiam de alijs operibus dicitur. Marcel. ad leg. Iul. repetund. l. lex Iulia. Illud quoque cauetur, ne expensum ferat opus publicum faciendum, frumétum publicè dandum, præbendum, appendendum (sic enim legi vult Turn.) sarta tecta tuéda, antè quàm perfecta, probata, præstita lege erunt. Iauol. de supel. leg. l. qui vestem communé omnem, & res plurium generum supellectili ferre solitus erat. Scæuola, quæ in fraud. l. pupillus. Creditores negligentiæ expensum ferre debent. Sic Plinius lib. 2. ca. 7. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium sola vtranque paginá facit. Id est, Quicquid lucri aut damni, quasi expensi aut accepti, mortales faciút, omnia fortunæ ascribunt.

EXPERIRI, vel Experiri ius, est actionem intendere in iudicio. Paul. l. 1. de in ius vocand. In ius, ait, vocare, est iuris experiundi caussa vocare. Idem alibi citans verba edicti prætorij in eum, qui vi rapuit: Primo, inquit, anno quo experiundi potestas fuit in duplum, post annum in simplum actionem dabo. Atque huius significatio inde sumpta videtur, quòd qui rem aliquam iudicio petunt, ij quod iuris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices, tentandi & experiundi caussa, exponunt. Liuius lib. 50. Prętor, inquit, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem conlecturum esse. priusquam id faceret, se ei permittere, vti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia facturum.

Experiri intra parietes Ciceroni, est permittere rem disceptandam inter amicos extra iudicium, & cancellos forenses: vulgus amicabiliter componere dicit.

Experiri pro defendere ponitur in capit. 1. de iudicijs. in antiquis. & ibi hoc adnotat Bernardus. Actionem tamen intendere sonat, cap. pastoralis. de causs. posse. & propriẹ.

EXPERIENS pro experto, l. ex aula. C. de priuil. eo. qui in sac. palat. milit.

EXPERTVS, experientia doctus, cap. vt constitueretur. 50. distinct.

EXPERS, immunis, l. 1. C. de secund. nupt.

EXPERTES, qui nullam experientiam habent, C. de tut. & cur. illust. perso. l. 1.

EXPETERE, petere, l. damus. C. de falsis. Expetere ius alicuius, curare vt alicui fiat ius.

EXPILARE, furtiuè fraudare. Inde apud Iurisc̄osś. titulus est, De crimine expilatæ hereditatis. Et qui alienam hereditaté expilauerit, extraordinariè solet coërceri. Quidam autem dictum volunt à pilis Romanorum telis: alij à Græco ψιλῶ, quasi ἐκψιλῶ, id est complano: quòd qui autè facie pilos, aut è domo supellectilem detrahunt, æquare ac complanare omnia videantur.

EXPILATORES, qui sunt atrociores fures, hoc est, λωποδύται. Vlpianus. l. 1. D. de effractoribus & expilatoribus.

EXPIRARE, pro perire posuit Iurisc̄osś. l. 1. §. fin. D. de req. reis: καταρρεῖ pro decidit, & transfluit.

EXPLANARE, interpretari. Hinc

EXPLANATORES Ciceroni, qui rem exponunt.

EXPLICARE pecuniam, quod Græci πορίσαι, Latini curare. Callistratus l. 31. D. de re iud. Si qui tamen per contumaciam magis, quàm quia non possunt explicare pecuniam, differant solutionem. Id est, in promptu non habeant.

EXPLICARI, id est, decidi res non potest citra adiudicationes & condemnationes, auctor Paul. de procur. l. licet. §. si plures.

EXPLICATIO, est allegatio infirmás supplicationem. Et est pro actore contra reum. Replicatio, allegatio est contra exceptioné. Supplicatio verò, allegatio est, quæ replicationem infirmat, & reum adiuuat.

EXPLICITE, non est distinctè & apertè, vt Canonistæ vsurpant (hoc enim explicatè significat) sed expeditius & celerius denotat.

Explicitè, id est absolutè, l. 1. in princ. D. ad S C. Trebell.

EXPLORATA fides, pro perspecta & certò cognita, l. vnica. de offic. præfect. Prætor. D.

EXPLORATORES, qui secreta nuntiant hostibus, l. 6. §. exploratores. D. de re milita. l. 38. D. de pœnis. Vide Sudam in verbo ἐξπλοράτωρ.

EXPOLIATI Zasio eleganti figura dicuntur, qui sunt priuati, qui iacturam in bonis passi sunt. Ita Iurisc̄on. in l. 1. D. de don. int. vir. & vxo. dicit, donationem esse prohibitam inter coniuges, ne se mutuo amore spoliarent. Sic in l. 2. de bon. damn. Is qui detruditur in carcerem propter crimen, non debet spoliari bonis antè, quàm feratur sententia. Spoliari, id est, priuari. Et quod Iustinia. in §. compensationes. Inst. de act. dicit, Expoliatum bonis, Iurisc. in l. fin. ad fin. de his quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exui bonis, & expoliari bonis, id est, iacturam bonorum pati. Vnde interpretes dicti §. compensationes. verbi Expoliatus elegantiam non intelligentes, alienum, ridiculum, & planè impium sensum inuexerunt.

EXPONERE cautionem, epistulámque dicimus, pro cauere & emittere epistulam, l. 25. ad fi. D. de probat. l. fi. D. de constit. pecuni.

Exponi dicuntur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittuntur, vel eis alimenta negantur à parentibus, à dominis, vel à patronis. aut vt à prętereuntibus susciperentur, aut inedia perirent. Vnde Donatus, Exponere, inquit, est morti tradere, & obiicere. Terentius in Heautontim. 4. 1. *cum exponendam do illi, de digito anulum Detraho.* Huius contrarium est Tollere. Terent. ibid. SO. *Meministin' me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum, Si puellam parerem, nolle tolli?* Hinc titu. Cod. de infant. exposit. & Nouell. 153. περὶ τῶν χαμαιρριπτῶν βρεφῶν: id est de infantibus humi repertis: vbi statuit vt omnes liberæ conditionis sint.

Exponere filium, l. 29. D. de manu. test.

EXPOSITVS filius, l. 1. D. de iur. & fac. ign.

EXPORTARI, Martian. Exportandus ab Italis, si venerit, in prouincia morari potest, l. 2. de export.

EXPOSCERE, & deposcere, est ad dedédum aliquem ad pœnam petere.

EXPOSTVLARE, inquit Donatus, Conqueri est, seu querelam apud eum ipsum deponere qui fecit iniuriam. Alias Expostulare sumitur pro vehemēter postulare.

Expostulare verecundè, apud Vlpian. in l. 1. §. quod autem. D. de offic. præf. vrb. de seruis contra dominos loquens: Sed si verecundè expostulent: si sæuitiam, si duritiam, si famem, qua eos comprimant: si obscœnitatem

tatem in qua eos compulerint vel compellant: apud præfectum vrbi exponant.

EXPOSTVLATIO est aduersus eum, quẽ accusamus, Expostulationem facere, cum querela apud amicos requirere, & quasi officium amicitiæ in alio desiderare: quia ab eo violatum sit.

EXPRAEFECTI, l.2.C. de præf. præt. qui præfectura abierunt, vt exconsules, exvicarij, excubicularij &c. Auctores de limitibus agrorum, Squalidus ager quasi excolidus, quod iam à cultura exierit.

EX-PRAEPARATO vice aduerbij. pro dedita opera.

EXPRESBYTER, presbyteratu deiectus & depositus, c. accedens. 50. distinct.

EX-PRAESCRIPTO agere, id est, vt vulgus loquitur, iuxta instrumentum.

EXPRESSA nocent, non expressa non nocent, l. expressa. 195. D. de diu. reg. iur. sententia hæc est apophthegmatica, plus in recessu habens, quàm verba ipsa in fronte præ se ferant. Obseruandum tamen, quòd & ea, quæ ad aliud expressum referuntur, aut ex necessaria consequentia veniunt, tanquàm expressa iudicantur, l. ait Prætor. §. t. l. in summa. in prin. de re iud. l. asse toto. D. de here. inst. cum simil. Hanc elegantem Iuris doctrinam accuratè & latè prosequitur Iason in l. Prætor ait. D. de oper. nou. nunc. & Abbas in c. olim. Extr. de censib. alioqui expressum, facit cessare tacitum, l. cùm ex filio. §. filio. D. de vulgar. & pupil. substit. & plerunq; fit latior interpretatio in casu expresso quàm tacito. Quemadmodũ (vt superius diximus) expressa nocent, ita è diuerso expressa prosunt, & non expressa non prosunt, vt rectè colligit P. Faber in d. l. 195 per l. si mater. n. §. denique & Celsus. & §. siquis autem petit. D. de except. rei iudic. Quæri autem solet, an, expresso vitiatn, tacitum vitietur. Hoc obseruant interpretes in Rubr. D. de vulg. & pupill. vbi colligunt regulam cum extensionibus, & restrictionibus, quas limitationes, & fallentias vocant. Sed & illud quæri solet, an quod ex mente & sententia legis est, expressum dicatur. quod fusè disputat Bartolus noster in l. Prætor ait. in princip. D. de oper. no. nunt.

Expressum, id est, repetitum, l. item quia. in fine. D. de pact.

EXPRESSIM, disertè, nominatim. l. 98. §. 3. D. de solut. auth. ex testamento. C. de collat.

EXPROMITTERE est nouandi animo pro alio promittere, l. fi. D. ad Maced. & alibi sæpè.

EXPROMISSOR adpellatur, qui alienam in se obligationem, vel fideiussione, vel nouatione suscipit, l. 10. D. de pigne. actio. Aliquoties reus adpellatur, l. 7. §. seruus. D. de dolo. & alibi sæpissimè. Expromissorem planè alium à fideiussore accipiendum esse ostendunt l. 37. in fi. D. de operis lib. l. 53. D. de cõtrah. empt. §. venditæ. institut. de rerũ diuisione. Fideiussor enim obligatur cũ alio, expromissor solus obligatur quasi reus principalis: tum fideiussorem qui dat non liberatur, expromissorem qui dat liberatur. Expromissione fit nouatio, non fideiussione.

EXPVGNATVR nauis, cùm spoliatur, aut mergitur, aut dissoluitur, aut pertunditur, aut vela conciduntur, aut anchoræ inuoluuntur mari, Callistrato D. de incend. rui. nauf.

EXPVNGERE Budæo punctis circunducere, & tollere, & rem quasi confectam è codice eximere. D. de diuer. & temporalibus præscriptionibus. & l. pen. D. de re militar.

EXPRINCIPE dignitas, l. 4. C. de princip. agen. in reb. Ex magistro officiorum, l. 1. C. de silentiar. Marcellinus libro 22. eadem forma qua Exconsul. Sic,

EX PROXIMIS, l. vnic. C. de magist. sac. scri. qui proximi dignitate functus est. Sic,

EX PROXIMO libellorum Marcellino libr. 22. apud quem reperias similia nomina, eod. lib.

EXQVAESTOR, Vide exconsul.

EXROGARE, ex lege vetere quid eximere per legem nouam, Festo lib. 5.

EX SEMINARIO, id est, stirpitus. Sic Vlpi. interpretatur in l. vitem. §. quòd si quis. D. arb. furt. cæs.

EXSOLVTIO, integra solutio, & plena. Scæuola D. libro 20. titu. 1. l. 31. Si cum in exsolutione vectigalis tam debitor quàm creditor cessassent. Et titu. 3. l. 4. ad vniuersæ quantitatis exsolutionem.

EXTENDERE legem, est eam ampliare ad nõ expressa, c. fin. §. fi. ne cleric. vel mona. Vnde vulgata doctrina est, In fauorabilibus extensionem fieri oportere, si sit idoneitas rationis, l. illud. C. de sacrosan. ecc.

EXTENSIO quando fieri posit, docet A. Alciatus in lib. de verb. signification. 3.

EXTER HERES, pro eo qui non sit domesticus, & ex familia & nomine testatoris non est, Papinianus posuit in l. peto, Luci. §. 1. de legat. 2.

EXTORRES, exules sunt, quasi extra terram eiecti, Alcia. in l. nemo clericus. C. de sum. Trin. & fid. Cath.

EXTRA pro præter, l. diximus. D. de excusa. tut. aliquando pro post, l. 3. §. sed si extra. D. ad exhib. Apud Plautum Amphitr. 8. *Extra te vnũ.* & Terẽt. in Phorm. 1. 2. *Neque notus, neque cognatus, extra vnã aniculam, Quisquam aderat.* pro præter.

EXTRAHERE iudicium, est protogare, proferre, & producere, l. 10. D. ad exhib. Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractũ est, quo frustra exhibetur, &c.

Extrahere se rebus humanis dixit Vlpian. in l. cũ autem. §. capitalem. D. de ædil. edict. pro mortem sibi consciscere. Excipitur, inquit, & ille qui mortis consciscendæ caussa quid fecerit. Malus enim seruus creditos est qui aliquid faciat quo magis se rebus humanis extrahat: vt puta si laqueum torsit, si medicamentum pro veneno bibit, præcipitémque se ex alto misit, &c.

EXTRANEI heredes intelliguntur, qui subiecti non sunt testatori. Gaius lib. 2. Institution. tit. 3. definit Extraneos heredes, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quisq; pro suo arbitrio scribit heredes. Adpellantur & extrarij, l. 36. D. de bonis liberto. Imp. tamen §. 3. De hered. qual. Liberos quoque nostros, qui in potestate nostra non sunt, heredes à nobis institutos, extranos nobis heredes videri scribit. Dicuntur autẽ hi etiam Voluntarij: nam cum testatoris iuri subiecti non sint, arbitrio eorum adeundi repudiandíve potestas permittitur. Atque in hoc numero sunt, patribus quidem, emancipati liberi: matribus verò, quilibet: patronis autem, serui post institutionem manumisi, §. ceteri. Inst. eod.

Extraneus postumus, apud Iustinianum, Institution. de legat & alienus idem valent. & Extraneus accipitur, qui suus testatori heres non est: & ita Theoph. titu. de bono. possesion. ἀλλότριος, ait, [illegible], τουτέστι ὁ μὴ [illegible] μου [illegible]. At in l. 6. D. de ven. in possesi. mitten. extraneus paulo generalius accipitur, qui nullo testatori vinculo coniunctus est. Vide Postumus.

Extraneum in quæstione dotium intelligimus omnem citra parentem virilis sexus in potestate dotandam personam non habentem, l. vnica. §. extraneum. C. de rei vxo. act.

Extraneæ mulieres, sunt quæ cap. 3. cõcilij Nicæni συνεισάκτοι dicuntur, vt exponit Rufinus Aquileiensis.

EXTRARIVS, inquit Festus, qui extra focum, sacramentum, iúsque est. Hinc Extraria vis, l. 31. §. fin. D. loca. & Defensio extraria, auctori ad Heren. lib. 2.

EXTRA ORDINEM fit, quod contra legitimum, & consuetum iudiciorum morem, & ordinẽ fit. Extra ordinem itaque ius dicitur, prætore, præsidéque cognoscente, l. 1. §. medicorũ. D. de var. & extraord. cog.

l. 2. D.

l.2.D.ex quibus cauſ.maio. Extra ordinem, hoc eſt extra aliquam ſolennitatem.§.fi.Inſtitut. de interdict. Extraordinem, id eſt, officio iudicis, l.1.D. de ſeparation.bonorum.

Extra ordinem damnari eos traditur, qui per calumniam actionem iniuriarũ inſtituerint, l.43.D.de iniur. Nam iure legitimo calumnia, in publicis duntaxat iudiciis vindicatur, l.1.§. calumniatores. D. ad S C. Turpill. Extra ordinem de priuatis iudiciis agitur, cum accuſatio criminaliter cõtrà, quàm iure ordinario fiat, intenditur. Extra ordinem, in l. fi.§. fi.D. quod met. cauſſa fieri dicitur, quod per apparitoris iuſsionẽ, cognitione non habita, extorquetur. Nam rectè atque ordine per iudicem id fit. Extra ordinem exequi decreta ſua dicuntur Prætores, cùm apparitorum miniſtrorúmque ſuorum, vel, ſi res poſtulat, militũ manu exequuntur, l.1.D. ſi vent. nomi. mul.l.4.D. ne vis fiat ei. quod ciuiliter, & ordine per arbitros, iudicéſq; expeditur, l.15. cum ſuis §§. D.de re iudic. Extra ordinem cogi quis dicitur, pignoribus captis, vel multæ dictione, l.1.D. de admi.tuto.

Extra ordinem ius dicebant, qui magiſtratus non erant: ſed vtilitatis cauſſa extra ordinem conſtituebantur, l. 7.D.de offic.Proconſ.

Extra ordinem indictæ feriæ, quæ ſtatæ non ſunt, neque ſolemnes, ſed repente indicebantur, l.26.§.ſi feriæ.D. quibus ex cauſ.maio.

EXTRAORDINARIVM dici non debet, quod ſolemne eſt, l.omnes omnino. C.de anno.& tribut.lib.10.

Extraordinaria ACTIO l.52.§.inter.de actio.empti.quæ de militia datur, vel de ſalario, l.56.§.fi.D.mãd.ita etiã adpellabantur eæ actiones vtiles quæ ex cauſſa interdicti hodie redduntur, §. fi.Inſtit.de interdict. Qua de cauſſa rubrica, De interdictis, in Pandectis ita concepta fuit de interdictis, ſiue extraord.actio.quæ pro his compet. Hinc

Extraordinaria POENA, in §.in ſumma.9. de iniur. cuius arbitrium officio iudicis permittitur, l.vlt. C. eo. l.qui iniuriarum.43.l.vlt.D.eod.

Extraordinarium AVXILIVM eſt in integrum reſtitutio, l,16.D.de mino.quòd tota ex Prætoris cognitione penderet, neque vlla certa actione peteretur, l.24. in fine.D.eodem titul.

Extraordinariæ COGNITIONES dicebãtur, quas prætores præſidéſque præter vſitatam officij ſui conſuetudinem ſuſcipiebant, l.1.& paſs. D. de extraord. cognit.l.2.D. ex quib.cauſ.maior.l.1.§. eſt autem.D. de exer.act. l. ſiquis ſepulcrum. D. de relig. & ſumpt. l. quod ſi.§.vlt.D.de minor.

Extraordinarium commodum, l.239.§.munus.D.de verborum ſig. Extraordinaria munera, l.vnica.de vaca. publicorum mun.lib.10.

Extraordinaria CRIMINA adpellãtur, de quibus quæſtio lege nulla conſtituta eſt, proinde nec pœna certa vindicantur, ſed arbitrio iudicis coërcentur: qualia ſunt, abigeatus, ſepulchri violati, ſtellionatus, crimen expil. hered. & alia crimina, de quibus libr.47. Pand. agitur, l.3.D.ad Turp.l.1.C.vbi de cri.agi.opor.Sed & omnia admiſſa, quę nullam legitimam habent definitionem, coërcitionémve, extra ordinem coërcentur, pro æſtimatione iudicis pœna impoſita, l.8.§. ſi in locum.D.de religioſ.& alibi ſæpiſsimè. His annumeratur nobilis illa in Milonem quæſtio, de qua Hotom. pleniſsimè in Comment.verb.iuris. Itaque Extra ordinẽ de criminibus cognoſci dicitur, cum extra antiquum ordinem, & formam moribus legibúſq; publicorum iudiciorum præſcriptum cognoſcitur, l.15. D.de pœnis.

Extraordinariæ INDICTIONES, l.fi.C.de mu. patri. lib.10. quæ extra ordinem imperantur, l.6.D. de vac. mu. quæ non à lege, S C. vel cõſtitutione principum, ſed ex improuiſo per magiſtratus iniunguntur, l. 8.§. qui muneris.D.de vac.mu.

Extraordinaria IVDICIA, in quibus conceptiones formularum non obſeruantur, l.47.D.de negot. geſt. Et hæc ſola hodie in vſu eſſe, ſublatis ordinariis, Iuſtinianus tradit titul.de ſucceſs. quæ per bono. vendit. fiebat.in Inſtitut.& de interdict.§.fi.Inſtit.

Extraordinarium REMEDIVM, l. 12. D. vt in poſſeſsi. legat.qđ nõ ex edicto prætoris, ſed proprio, ac ſpeciali decreto eius proficiſcitur, l.12. D.vt leg.no.caueat.

EXTRAVAGANTES, aliquot ſanctiones Principum ſunt, ſic dictæ, quòd ſint extra librorum iuris ciuilis contextum frequentatæ: qualis eſt conſtitutio Lotharij Saxonis de feud.non alie.& diui Friderici, de pace tenenda.& de Sacramen. puber. ſpontè factis non retract.Item de priuilegiis Eccleſiæ, Friderici Imperat. eius nominis ſecundi. Item de Maieſtate læſa: déque Rebellibus edictum Henrici ſeptimi: & rurſus de pace Conſtãtiæ, duorum, Friderici Imp.& Henrici Romanorũ Regis ſexti. cum nonnullis aliis principum ſanctionibus publicis, iuris libris necdum adiunctis, ſed quæ in archiuis Imperij in reipublicæ vſum conſeruantur.

EXTREMITAS Aggenno Vrbico eſt finitima linea, quæ interuenit, aut per iter publicum quod tranſcendi non poteſt, ſecundum legem colonicam: quia omnis limes itineri publico ſeruire debet: aut per limites ſiue terminos, aliáque ſigna quibus territoria finiuntur: aut vbi inſoluta loca remanſerunt, &c.

EXTREMVM iuriſdictionis, in l. vnica. D. ſi quis ius dicenti non obtemp. varij variè explicant. Tu rem expende, & vide τὰ βασιλικά.

EXTRICARE, propriè ex tricis eximere. Extricatę margaritæ μεταφορικῶς perpurgatæ & mundatæ, & expolitæ, l.27.§.19.D.ad leg. Aquil. Si cũ maritus vxori margaritas extricatas dediſſet, eáque inuito marito perforaſſet, &c. Huic contrarium Intricare.

EXTRINSECVS, id eſt, extra naturã rei, l.fluminum. §.initium.D.de damno infecto. Aliter ſumitur C.de bonis quæ lib.l.cum oportet.

EXTVNC, ex illa hora & temporis momento, quæ dictio extremum tempus ſignificat, Ioan. And. c. quàm ſit.de elect.lib.6. Extunc, id eſt, intra vnius menſis ſpatium, c.quamuis.§. ſin autem.extrà de offic.ordin. Extunc, id eſt elapſo anno, c.cum contumacia.de hæret.lib.6. Extunc quandoque elapſo termino ad reuocationem grauaminis præfixo, c.ſi à iudice. de appell.lib.6. Quandoque ſonat, elapſo decendio, cap.1. de ſepulturis, lib.6.

EXVEHERE ex l.5.D.ad exhibend.quid ſit, diſces.

EX VICINI, pro ex fundo vicini: figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata. Vlpia l.1.§.10. D.de aqua, & aqua. Aquam ſuperficientem ex vicini in ſuum deriuare.

EX VIRILI SEXV, ſeu per virilem ſexum, & per lineam virilem deſcendentes differũt. Nam primo caſu etiam fœmina ex filio, vel nepote nata continebitur: ſecundo non continebitur. Non enim per lineam deſcendit, niſi qui in linea eſt. Recentiores interpretes in l.Gallus.D.de liberis & poſtum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER SEXTVS.

F

F. LITERA ſola adiecto punctulo, non ſolùm filium, ſed & fratrem ſignificat, Ciceroni in Bruto. Feſtiuitate, ait, igitur & facetiis, inquam, C.Iulius L. F. vbi F. litera fratrem denotat. Nam, teſte Pediano in Oratione pro

pro Scauro, la C. Iullua habuit fratrē L. Iuliuin. Alio Ciceronis loco F. filium significare obseruauit P. Victorius. Q. F. tibi Sal. dic. Hac litera nonnunquā vtebantur veteres pro aspirationis nota, Forreum dicentes, trafo, vefo, fircua, & alia id genus, pro horreum, traho, veho, hireus. Ea inuersa etiam reperitur filiam denotare.

F. C. fideicommissum denotat, vel Fiduciæ caussa, vel Fraude creditoris, vel Faciundum curauit. F. D. Fides data, vel Fide data. F. E. Fides eius. F. F filius familias, vel Fidem fecit. F. F. F. Ferro, flama, fame, vel Flauius filius fecit, vel Fortior fortuna fato, vel Fortius fortuna fatum. F. I. Fieri iussit. F. M. I. Fati munus impleuit. F. N. C. Fidei nostræ commisit.

FABRI generale nomen est. Dicimus enim Fabrum lignarium, vt apud Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6. Fabrum argentarium, l. 39. D. de aur. & arg. leg. Fabrum vascularium, l. 31. D. locat. Ferrarium apud Plautum in Rubrica, Plinium lib. 14. cap. 4. AErarium apud Plinium lib. 34. cap. 8.

FABER TIGNARIVS dicitur non tantùm, qui tigna dolat, sed & omnea qui ædificant, l. ferri. 235. in fi. D. de verborum sig. vbi quidam ligna legunt.

FABRILES operæ, operosæ sunt, & libertorum propriè dicuntur, & sub artificialium verbo continentur, l. fabriles. 6. D. de operia lib. l. pen. D. de præscr. verb.

FABRICA, pars est arcbitecturæ, à Vitruuio sic definita, Fabrica, ait, est continuata, ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur. Latinis sonat quorumcunq; Fabrorum officium. In constitutionibus pro armorum factione accipitur, idque specialius, authen. de armia. Fabricæ autem in imperio Romano præcipuæ 19. erant, videlicet in Illyrico 6. in Italia 5. in Galliis 8. Erántque sub dispositione magistri Officiorū, quem admodum Notitia Imperij testatur.

Fabrica apud Pontificios pro structura, sic sumitur 12. q. 1. c. futuram. quem citat Albericus in Lexico, apud quem falsò legitur statuta pro structura.

FABRICANSES in impp. constitutionibus appellaotur, qui in sacria Fabricis arma cudebant, l. 1. & toto titul. C. de fabricen. lib. 11. & Nouell. 85. & l. fabricenses. C. de decurio. lib. 10.

FABIANA lex, vide infrà Lex.

FABIANA formula, à Fabio dictata, ad eorum reuocationem pertinens, quæ in fraudem patroni alienata sunt, toto titu. D. si quid in fraud. patro.

FABVLA, res passim vulgata, etsi vera sit, à fando dicta, commentitia traditio, l. antiqui. D. si pars hered. petat. & in proœmi. Institut.

FACERE, verbum generale est, quod omnem omnino faciendi caussam complectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi, l. verbum facere. D. de verb. oblig. item reddendi, l. 175. eod. tit. Hinc Facere posse, vel nó posse, passim in iure ciuili, pro soluendo esse, & non esse, §. pen. de action. l. 3. de constit. pec. l. 24. §. 1. & pass. D. de re iud. l. 21. §. 1. D. rer. amot. hoc dixit C. Harmenop. μὴ ἔχειν εὐπορίαν. nisi forte præcise sic dicatur, cum plena locutio sit, Facere iudicatum posse.

Facere posse etiam dicimur illud quod honestè, & commodè facere possumus, atque ita L. Romanus respondit consi. 364. nu. 6. per l. nepos. D. de verb. sig. Tum etiam facere posse videtur, & qui dolo fecit quo minus posideret, l. 63 §. tempus. D. pro socio.

Facere non posse dicimur ea, quæ negat natura, vel lex, vel pietas, vel existimatio, vel verecundia, vel honestas publica, l. filius qui. & l. si quis institutus. D. de conditio. instit.

Facere oportere significat, vt quis abstineat ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curare ne fiat, l. 189. D. de verborum significationibus.

Facere, plus est quàm pronuntiare, l. si tamen. §. ei qui seruum. D. de ædil. edict.

Facere, aliud est quàm reficere, l. 3. §. pen. D. de itin. actúque priu. l. 1. §. 1. de via publica reficienda. Interpretes tamen apud Iurisconsultos hoc verbum pro reficere accipiunt, vt in l. si seruus seruum. §. si calicem. ad legem Aquiliam. l. Mutius. de rei vindi. l. 1. de mortuo inferendo.

Facere iussus, vt centum habeam, centum dare cogendus est: hoc enim illis verbis significari creditur, l. 73. D. de leg. 1.

Facere, procreare, l. cùm satis. C. de agr. & censit. lib. 11. & sollicitare: vt, Ne facias furem, id est, ne solicites vt fur fiat. & soluere l. si. C. de reb. cred.

Facere, pro dare etiam interpretamur, in l. si heres. D. de legat. 1.

Facere sic esse, est fingere factū, & (vt vulgò dicunt) ponere casum.

Facere mecum, pro sentire meeum: Hine Doctores dicunt, illa lex, vel textus facit ad hoc: quo significatu etiam aduocati Galli vtuntur. dicunt enim sæpissimè *Tel texte faict pour*, &c.

Feci, quia prætor vel iudex iussit: hæc excusatio quamuis generalis, modò probata sit, adeò sufficit, vt si fuerit replicatum, iniustè iussit: rectè duplicabitur, Non fuit meum velut priuati hominis hoc disputare, sufficit mihi esse iussum, l. mulier. D. de legatis commissis. Obseruandum tamen hic sufficere iussum iudicis ad excusationem doli, & ad euitādum damnum, etiamsi iniustus sit, non autem ad lucrum, ne in hoc fallaris.

Fecisse dolo quis dicatur, docet Iurisconsul. l. 1. §. 1. D. de eo, per quem factū erit.

Fecisse fideliter videtur, qui, cum portionem restituere potuisset, totū restituit, l. libertatem. D. quæ in fraud. credito.

Facere damnum, est periclitari, & incommodum accipere ex re aliqua, l. Proculus. D. de damno infect.

Facere exemplum in Dauum, ponire vt exemplo sit, l. Proculus. D. de dam. infecto.

Facit heredem, qui moritur, vsitatiùs pro relinquere heredem.

Facere iudicatū, hoc est, soluere id, quod sententia continet, obtemperando ei. Verbum est 12. Tab. Ni iudicatum faxit, secum ducito. Cels. l. 42. D. si cert. pet. At si iudicatum fecerit Titius, nihil vltra Seius tenebitur. Scæuola l. 45. D. de fideiuss. An eum herede venditoris ante diem, quo iudicatum facere compelleretur, agere posit.

Facere IVSTITIAM, pro sistere se in iudicio, lib. Feud. 2. tit. 22. Si dominus ei iustitiam facere noluerit, poterit eum deprædare. Et lib. 2. tit. 24. §. 4. Si suo domino iustitiā facere noluerit, feudo spoliandus est. Sic enim locum intelligi vult Hotom. vt in legib. Baioar. ca. 16. titu. 2. Siquis liber alteri libero qui eum mallat (in ius vocat) dedignabitur iustitiam facere. Interdum tamen Facere iustitiam, est legibus vindicare: vt libr. feud. 2. tit. 27. §. 6. Dominus cuius castrum id esse cognoscitur, ad faciendam iustitiam illum producat. Interdum ius reddere, vel iurisdictionem exercere. Ado in chron. Legatos regios, qui tunc ad iustitias faciendas cum eis versabantur, comprehendunt. & alibi sæpissimè.

Facere litem suam, apud Vlpian. tit. de iudiciis, dicitur iudex cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit: atque tunc, vt idem inquit, veram litis æstimationem præstare cogitur. Videtur tamen etiam litem suam fecisse, qui ad constitutum tempus in comitium non venerat, cum iudex esset datus, aut sumptus. Id ex oratione C. Cintij cognoscitur: Inde, inquit, ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant.

Facere

Facere medicinam, exercere, l.26. D. de ope. lib. & Factitare, apud F. Quintilianum lib.5. cap.2.

Facere nomen, est in tabulas referre aliquid alicui deberi: vel æs alienum contrahere, & se debitorem constituere. Vlpian. l.2. D. de proxenet. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quasi mandator non tenetur. quia hic monstrat magis nomen quàm mandat, tametsi laudet nomen. Seneca in princ. lib.1. Non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium, & vasa debitoria inquirimus. Idem libr.2. Quidam volunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dari. At apud Columellam libr.3. cap.3. Facere nomen cum vineis, est facere supputationem reditus vinearum.

Facere paria, non est verbum Hispanicum, vt Accursius dixit, sed vsitatum Latinis auctoribus, quos citat Budæus. Scæuola de statulib. l. fi. §. argentarius. Paria facere, interpretatur, reddere iustas rationes, & totum debitum soluere, vt expensa paria sint acceptis, Anto. Aug. lib.4. cap.12. Callistratus in l. semper. §. conductores. de iur. immunit. accipit Paria fisco fecisse, pro satis fecisse, & satis dedisse. Alc. in libr. rationum ait, Ab vna pagina acceptum describitur, ab alia expensum: vnde paria facere dicitur, qui tantùm accepit, quantū expendit. Vide Bud. in l.65. D. de iure immu.

Facere partem coniuncto, idest, efficere vt partiarius remaneat, nec totum accipiat. E diuerso, collega tunc alteri coniuncto partem non facit, quando eo à parte sua excluso, legatum ex vtriusque partibus recipit. Et hoc est, quod vulgò ex regula affirmatiua dicitur, Qui ad partem admittitur, partem coniuncto facit: id est, id efficit, vt coniunctus non plus parte sua recipiat. Sic ex regula negatiua: Qui ad partem non admittitur, partem alteri non facit, id est, non impedit eum, quin totum accipiat. Quando verò coniuncti partem collegæ faciant, quando non faciant, leges mirificè variant, quas tamen doctè Zasius in Intellectibus suis explicat.

Facere potestatē iudicādi, Alciat. rub. C. de in ius voca. Promissionem, remissionem, l.1. D. quando appel. sit. Rapinam, l. penult. §. matre. D. de legat.2. suspectum tutorem delegare & adprobare, l.2. C. de vsur. pup.

Facere reum, idem est, quod accusare, & indicare, l. si veris. C. de fid. instrum.

Facere sponsionem dicimur, cum alius alium fore victorem affirmat. Martianus l.3. de aleat. Quibus sponsionem facere licet.

Facere syngraphas, est vulgò obligationes, schedulas, & signa dare.

Facere totum, pro vim omnem habere. Vlpian. l.35. §.3. D. de hered. instit. Rerum autem Italicarum vel prouincialium significatione quæ res accipiendæ sint, videndum est. & facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid senserit spectandum est.

FACTVM substantiuè res gesta, l. si famil. D. de iurisdict. om. iudic. Factum, & gestum καταχρηστικῶς nihil distant, l. licet. D. de verb. signifi. Vide Gerere.

Factum in §. si res legata. Instit. de lega. interpretatur ibidem Accursius, moram. Theophilus dolum. Crederem etiam pro culpa accipi posse.

Factum, idem nostris quod casus, species, sine cuius recta notitia impossibile fuerit certam iuris, & actionis rationem colligere: quippe quòd in casu, & facto ius esset positum Iulian. respondit, & exemplo declarat in l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. Aquil. & Vlpianus in l. cùm duobus. in principio. Pro socio. Quo modo autem factum rectè discernas, inuenies apud Oldendorpium in tract. de Formula inuestiga. action. vbi ille admonet, vt cognita facti specie, quid ius de eo statuat, consulamus iurisconss. & imperatores, non repertoria.

Factum, vel simplex, vel multiplex est: veniúntq; in eius consideratione circumstantiæ rerum, personarum, temporis: vnde non vnam, aut alterā eius partem, sed totum expendere oportet, l. bona fides. D. depositi.

Factum item dicitur, quod est redditum. Pomponius, Faciendi verbo, reddendi caussa etiam continetur, & quod non factum comprehendit, l.2. §. itē si in facto. & in l. vbi autem. §. qui id, quod in faciendo. D. de verborum obligationibus.

Factum quod non durat, factum non intelligitur, l. si pro patre. §. versum. & ibi glos. cum multis concor. D. de in rem vers.

Factum in pactis versatur, in stipulationibus ius continetur, auctor Paulus in l. si vnus ex argentariis. §. pactus. D. de pactis.

Facti esse censentur, quæ alterius tantùm partis voluntati innituntur, glo. §. ex conditionali. de verborum obligationibus. Hinc est, quòd animi declaratio, ex regula ad heredes non pertinet, l. inter. §. Stichum. D. de verb. obligatio.

Factum iuri opponi solet, l.38. §. hi qui sunt. D. de verborum significat. l.41. D. de pecul. Facti igitur quæstio iuris quæstioni aduersatur. Facti quæstio, quę in facto versatur, & consistit, l.25. D. de neg. gest. l.16. D. de statu homi. Atque nimirum hoc illud est quod ait Paulus l.1. §.2. D. de acquir. possess. res facti infirmari iure non posse. quēadmodum enim ex eo iure non constant, sic nec ab eo euerti, neque restitui possunt. Voluntatis quæstio, facti est, l.3. D. de aur. & arg. l.41. l.94. D. de verborum obligat. l.122. de verb. sig. Facti ergo esse dicuntur, quæ in facto consistunt, l.1. §. si vsusfructus. D. ad leg. Falc. Quatenus etiam cuiusque intersit, in facto vel iure consistit, l.25. D. de diuersis regulis iuris. Atque Facti sunt solutio, venditio, traditio, l.7. in fin. D. de curato. fur. Sic habitatio dicitur esse facti, in l. penult. D. de cap. min.

In Factum actio, vide suprà, Actio in factum.

Factum notare, pro pœna infamiæ notare, teste Bald. in l. quid ergo. §. cum autem factum. D. de infamibus.

FACTIONIS significatio aliàs honesta est, vt factio testamenti, id est ius faciendi testamenti. Papin. l.3. D. de testam. Testamenti factio, non priuati sed publici iuris est. Cic. in Top. Si statuissemus ex edicto Prætoria secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset, id est testandi facultas. Post autem loquendi consuetudo inualuit, vt Factio testamenti diceretur vltro citróque, hoc est & à testatore, & ab eo cui quid relinquitur, l. filiusfam. D. de testam. Vlpian. cap. institut.22. Heredes institui possunt, qui testamenti factionem cum testatore habent. Aliàs inhonesta, vt in l.2. §. & cùm placuisset. D. de orig. iur. accipitur enim pro diuisione, seu conspiratione in diuersa studia, cùm aliqui se principes in ciuitate faciunt, quos alij sequātur. Vnde factiosi sunt dicti: quoniam amant factionem, hoc est, discordiam & seditionem.

Factiones publicanorum, l.12. D. de publican. Factio latronum, l.11. §. pen. D. de pœn.

Factiones agitatorum seu aurigarias, in contrarias partes diuisos greges accipe, l.1. C. Th. de equis Curulibus, Fest. lib.6. Erant hæ quatuor, pannorū coloribus distinctæ, Prasina, Veneta, Albata, Russata, vel Rosea, de quibus fusissime Sidonius Apollinaris in Narbonensis vrbis laudibus. His duas addidit Domitianus, alteram aurati, alterā purpurei panni, vt refert Suetonius in Domitiano cap.7.

FACTIONARII, l. fin. C. Theod. de equis curul. domini Factionū. Sueto. in Nerone c.5. Querētibus, ait, dominis factionū. &c. de his Lamprid. in Cōmodo.

FACTORES, qui scelus ipsi admittunt, l.6. §. qui præpositum. D. de remilit.

FACIES μεταφορικῶς, & operis, & ædificij, & locorum, & patrimonij, l.32.§.item respondit.l.55.§. quod autem. D. de admi.tut.l.1.§.opus.D.de no.op.nunc.l.9.§.si inquilinus.D.loca.l.fi.D.de termi.mo.

FACVLTAS est personæ cómodú incómodúmq;, nó rerum, quæ promittútur. Venuleius in l.cótinuus. 137.§.4. D.de verb. oblig. Sumitur pro facili potestate, l. si quis postumus. D.de lib.& postu. Pro diuitiis, vt apud Vlp. l.1.§.si inter magistratus. D.de magistr.conuen.excusisis facultatibus. Sic apud eundé l.1.§.si magistratus ab initio. D.eo. Labi facultatibus. Paulus in l.cú pluris.§.vlt.D.de administ.tut. in singulari vsurpauit: Non quas minimas poterit, sed ꝓ facultate patrimonij. Nisi malis accipere, ꝓ copia patrimonij. Facultaté restituédi habere, idé est ferè quod possidere, l.1.§.quod ait Prætor. D. quo.lega.

FÆCEM ciuitatis eleganter appellat Cicero, aduentitiam illam otiosorum hominum multitudinem, vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

FAENVS, Fænerare, Fænerator, vide Fenus.

FAIDA, vel feida. idem quod alibi Guerra: ex Germanico *Feed*, qđ modo bellú, modo capitales inimicitias significat. Leg. Langobard. tit. 30. Vt Feida (qđ est inimicitia) post acceptã cópositioné postpnnatur. Et tit. 58. Propter faidã deponédã, id est inimicitiã pacificandã. B. Rhenanus German. rerú lib. 2. Faidã vocabãt Franci simultaté apertam, qua vnus aliquis vel pluribus bellú denuntiat. Ab hoc Gallicani scribæ Faidosum appellant, qui faidam exercet. Germanis notum minus vocabulum est.

FAIDOSVS ergo, qui alibi diffidatus, cui inimicitiæ denuntiatæ sunt, vt in legib. Fris. Homo faidosus pacé habeat in ecclesia, in domo sua, ad ecclesiã eundo, &c. Et in legib. Baioar. Si quis hominem per iussioné Regis occiderit, non requiratur ei, nec faidosus sit. vide Diffidare.

FALCES quædã messoriæ, quædã putatoriæ, & fœnariæ, apud Iurisconsult. D. sub tit. de instruct. & instrument. leg.

FALCARII, qui falcatis ensibus vtútur, apud Cicer. 1. Catilin. Falcati autem sunt enses curui, quos Græci Harpas vocãt, qualé tribuút Perseo poetæ, qui etiã Falces vocãtur. Sút tñ qui sumãt ꝓ iis q̃ falces faciunt. Nã illud Cic. Venire inter falcarios: Priscianus exponit, Venire in locum vbi erãt falcarij. Attico scilicet more, vt apud Isocr. ἐν αὐλητρίσιν, pro in loco vbi habitabant tibicinæ.

FALCIDIA lex, plebis scitum est, cum eam P. Falcidius Trib. pleb. Augusti téporibus, scilicet anno ab vrbe cóndita DCCXIIII. tulerit. Hæc modú legatorú constituit: hac enim sancitú, vt scribit Dio lib. 48. Vt heres quartam parté bonorú sibi relictorú, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: cetera legatariis relinquat. Itaq; Falcidia sæpè pro quadrante hereditario passim ponitur, qui ab herede à quo suprà dodranté legatum fuit, retinetur. Vide indicem legum Romanarum, Paul. l.1. D. ad leg. Falcid. & Eusebium in Chronicis. Estq; hæc propria verbi significatio. Sed & pro ea portione verbú hoc vsurpatur, quam, hereditaté restituere rogatus heres ex Senatusconsult retinet, l.1.§. inde Neratius. l.58.§.omnes. D. ad S C. Treb. Ideóq; & Falcidiæ commodú ea portio adpellatur, l.2. in fi. D. si quis aliquem testari prohib. Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur, l.55. §.1. D. ad S C. Trebellianum. Quinetiam portio liberis debita adpellatur, l.1.§. vnde. D. de inoffi. testam. l.31. C. eo.

FALLA veteribus vsurpabatur ꝓ fallacia. Nonius: Mé nó vocauit, ob eam ré hanc feci fallã. Falla aút propriè tarris est lignea: atq; ea ratione in superiori significatu sumitur, qua machina & fabrica & subtilis. Vnde fortassis barbari Felloniam, quasi Falloniam aut Feloniam appellãt.

FALLERE fidem, in l. 1. D. de constit. pecu. est contrà, quàm dictú conuentúmve sit, facere. Fallere promissum, est illud non adimplere.

FALSVM accipitur tribus modis. 1. Quicquid non est verum, potest dici falsum, etiamsi nó procedat ex médacio alicuius, vel fraude, l. si is qui ducéta.§.vtrú. D. de rebus dubi. l. si quid perfectũ. D. de solut. 11. Falsum accipitur pro immutatione veri fraudulenta: quo modo oĩa mendacia rectè vocãtur falsa: vt Nou. de instrumen. & fi d. in prin. 211. Est crimen graue, quod appellatur falsum: quoties animi dolú sequitur facti executio, ad peruertédam veritaté, & simulandum id, quod non est, vt describit l. quid sit falsum. D. ad l. Corn. de fals. Vnde Falsò aduerbium, quod vero contrariú est. Imperator Philippus in l.3. C. qui dar. tut. pos. Luminibus, inquit, captú curatorem habere debere, falsò tibi persuasum est. Falsum vocatur etiam id quod suspectú est, in l. iubemus. C. de de falsis. l. Paulus respondit. D. de verb. signifi.

Falsum, non est iniuriæ verbú, si ad ius referatur, non ad factum. Sic Iauolenus sentétiã Labeonis, quasi iniustã reiiciens, Quod falsum, inquit, puto, in l. pen. D. de iniur.

Falsum cómittitur, quod ad leg. Iuliam adtinet, si quis chirographum, aut libellum, vel rationes intercidat, vel describat, non etiamsi aliàs in computatione, vel ratione mentiatur, l.23. D. de fals. Falsum autem ea lege coërcetur, quod in testamentis admittitur. Eadem tamé pœna etiam vindicantur cetera falsa ex Senatusconsultis, principúmq; constitutionibus. Nam & qui in rationibus, tabulis, cereisve instrumentis, vel aliqua re, siue consignatione falsum fecerint, perinde atque falsarij puniútur, & hoc quasi falsum dicimr, l. fi.§. fi. D. de fals.

Falsus procurator, vide Procurator falsus.

Falsus rumor non solet obesse. l. fi. D. de hered. instit.

Falsa sententia, vide Sententia falsa.

Falsum testamentú est, quod testamentum non est, l.221. D. de verb. signifi. Falsum, Africanus ait, testaméntum id demum rectè dicitur, quod si adulterinú non esset, verum testamentum rectè diceretur, l.6. D. de fals.

Falsus tutor est, qui tutor non est, siue habenti tutor datus est, siue non, l.221. D. de verb. signifi. l.1. D. quod fals. tut.

Falsi, vel quasi falsi pœna, deportatio est, & omnium bonorum publicatio.

FALSITAS verbis, an facto cómittatur, nihil refert: vtrobique enim dolus est proximú lædens contra veritatem. Quod diligenter nota, l. si seruus non sit vnius. D. de interroga. in iure faciend.

FALSITATI adesse tria requiruntur, scilicet mutatio veritatis, dolus, & q̃ alteri sit nocitum. Quorú si alterú deficit, falsitas non est punibilis, iuxta not. per Host. Azon. & Tãcre. in suis Summis & per tex. in l. quid sit falsum. D. ad l. Corne. de fal. & l. nec exéplum. eo. tit. C. & l. damus. C. eo. Pet. de Ancha. consi. 23. & Paul. de cast. consi. 49.

FALLACIA à fando dicta, vt & fallo, vt vult Varro lib. 5. de Ling. Lat. quod propriè sit cum quis fando alium decipit, ac contra quam dixit facit. Itaque si quis re fallit, in hoc nó proprio nomine fallacia, sed trãslatione. Est auté simulationi adnexa: calliditas ad ingenium refertur: machinatio, ex præcogitata aliqua inuétione, manúq; & arte conficitur: impostura ab impostoribus, id est, deceptoribus, quos & Planos vocãt. Alcia. de verb. sig. Fallacia etiã ꝓ cauillatione, siue ꝓ sophistico arguméto accipit.

FAMA, inquit Bart. est cómunis opinio, voce manifestata, ex suspicione ꝓueniés. Rumoré verò cómuné nó esse opinioné, sed variã quandã susurrationé, minùs ipsa fama efficacé, ferè apud nostrates receptius est. Sed veteres nó adeò multú differre famã à rumore existimauerunt. Arch. 35. q. 6. si duo. Sunt aút idé, præter quã q̃ alterú Latinú est, alterú è Græco tractú, teste Valla. Callistr. in l.3. de testib. Aliàs, inquit, numerus testium, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti cósétiés fama cófirmat rei de qua quæritur fidé. itaq; incóstãs fama, improbisq;, vel etiam ignotis auctoribus exorta, nullã adiicit fidé, quãtumuis inuulgata quãuis coniecturã facit, quia fallax est rumor. Paul. in l. fi. de hered. instit. Quia falsus rumor non solet obesse. Nostri famã inter species non plenæ probationis retulerút. Plura de ea commentatus est Bart. in l. de minore.§.& plurium. D. de quæst. Sed & fama pro existimatione vsurpatur, & nomine. Sic incolumi eum fama dicimus, cui integrum est nomen, & illæsa existimatio: quam qui negligit, Decreta Pontificia crudelem pronunciant, 12. q. 1. c. nolo. Sunt autem qui

Famã distinguant à rumore: quia rumor fit ab incerto, fama autẽ à certo procedat auctore. Itẽ qđ fama procedat à maiori parte viciniç, rumor à minori, no. Ioan. And. c. nostra. versi. ad gradũ. de coha. cler. & plus est fama, quã clamor. quia plurimorũ est fama, clamor paucorum. no. Feli. in c. qualiter & quando. 2. in princ. de accu.

FAMOSVS, adiectiuũ, mediũ est vocabulum: in malã tamẽ partẽ frequẽtius sumitur. Imp. cũ laude vtitur in §. iura quoq;. Auth. Iusiur. qđ præst. ab his q admin. susc. Secus Iuricos. Nã apud eos legim', famosos fures, latrones, mulieres: ꝓ infamibus, improbioribus, impudicis, l. 3. §. 1. de offi. præf. vig. l. neq; famosi. Ad l. Iul. maiest. l. capitaliũ. §. famosos. & l. fin. de pœnis. Vide Alberic. in l. sacrilegi pœnam. §. fi. peculatus Item, famosum crimen dicitur.

Famosæ actiones dicuntur, quæ iustã ignominiam irrogãt iustè condemnatis: sunt hæ, furti, bonorũ raptorũ, iniuriarũ, de dolo malo: item tutelæ, mandati, depositi, scilicet Directa, non cõtraria. Itẽ pro socio, quæ cùm vtrinq; directa sit, vltro citróque damnatum infamia notat. Et generaliter omnium publicorum iudiciorũ accusationes, §. ex quibusdam. Instit. de pœna tem. litig. l. 1. de his qui not. infam. Famosum carmẽ, quod in alterius iniuriam conscribitur, proponitur, cantatur, l. 21. D. de testibus l. 15. §. generaliter. D. de iniuriis.

Famosa caussa, l. 7. D. de solut.

Famosi homines dicuntur, infamia notati, l. 2. §. fi. D. de iis, qui not. infam.

Famosa iudicia, quæ infamiam irrogant damnatis, l. 7. D. de iniur. l. 1. & 12. D. de dolo.

Famosi libelli, qui alicuius famam sugillant, honorémque vellicant maledictis, libri ad infamiam pertinentes, l. 16. D. de pœnis. §. 1. Instit. de iniuri. Paul. lib. 5. Sent. tit. 4. & imponitur ei pœna capitis, qui famosum libellum inuentum non corrupit, sed alij manifestauit. Et qui enim dictauerit, si non probauerit de calumnia, capitaliter punietur, secundum Azon. C. eo. titu. hæc & plura ibi vide. Et hoc est verum, si reo conuicto capitalis pœna esset imposita, aliter non: vt no. in l. vnica. C. eo. titu.

FAMILIA, inquit Festus, in liberis hominibus dicebatur, quorũ dux & princeps generis vocabatur pater & mater familiæ. Vnde familiæ nobiliũ Pompiliorũ, Valeriorũ, Corneliorũ: & Familiares, ex eadẽ familia. At familiæ appellatio cũ rebus ipsis & personarũ circumstantia tandem variata est. Primùm enim serui tantùm significabãtur per familiã, nempe à famulando i cum u litera mutatã. Quò respexisse nonnihil videtur Vlp. in l. 1. D. de vi & vi arma. Deinde liberi quoque, vxor, & oẽs qui sub vnius potestate in eadẽ domo, natura vel iure viuunt, comprehendi cœperunt. Vnde paterfamilias dictus est, l. detestatio. §. familiæ. D. de verb. sign. Tandẽ trãslata est familiæ significatio, vel porrecta ad totã cognationẽ sanguinis. Et quoniã adgnatis tantùm prisco iure debebatur hereditas: Lex XII. Tab. proprietati deseruiens, familiã pro hereditate, id est re vel pecunia hereditaria, accepit: sicut etiã in tit. D. famil. ercisc. intelligenda est. Paulus eleganter id declarat in l. pronuntiatio. D. de verb. sig. Familiæ igitur adpellatio & ꝑsonas, & res cõtinet. Hinc Familiæ emptor, Vlp. in Inst. tit. 20. §. testament. genera. Quintil. declam. 308. Hinc patresfamil. & matresfam. Quod autẽ ad ꝑsonas adtinet, vide l. 25. §. 1. & l. 31. D. de ædil. edict.

Familiæ nomen in edicto, vi bonorum raptorum, eos qui in ministerio sunt, continere dicitur, etiamsi liberi esse proponantur, vel alieni bona fide nobis seruiẽtes, l. 2. §. familiæ. D. vi bono. rapt. l. 1. §. familiæ. D. de vi, & vi arma. vbi etiam familiæ adpellatione seruos duos contineri Paulus lib. 5. Sentent tit. 7. scribit.

Familia à Gente differt significatione: quoniã Gens latius accipitur, vt cõprehendat omnes eiusdem stipitis & nominis, etiam millesimo gradu disiunctos: Familia magis ad agnationem refertur: diducitúrque in res, & in personas: In res, vt in XII. Tab. *Agnatus proximus familiam habeto*, id est, hereditatẽ. In personas autẽ, aut natura, id est, æquitate naturali, vt vxor marito, gener nurúsq; socero, denique quilibet familiaris domino: aut iure naturæ sub vnius potestate subiectas, vti filios & nepotes, ceterósq; deinceps q in potestate sũt, l. in suis. D. de liber. & postu.

Familia legata, singuli hoẽs cõtinẽtur, auctor Iuriscons. in l. si chorus. D. de leg. 3. itẽ familiæ appellatione cõtinẽtur etiã, qui à testatore non sunt nominati. Iuxta Bart. Extat elegãs thema apud eundẽ Iuriscos. in l. is qui. D. de leg. 3.

Familia deiecit, & si vnus seruus deiecit, l. 1. D. de vi, & vi arm. atqui hoc nomine seruus vnus cõtineri negatur: ac ne duo quidẽ familiã faciunt, l. 40. §. fi. D. verb. sig. Quæ ἀντινομία ita cõciliabitur. Vt Latini sermonis verũ est familiã de vno seruo non dici: ita enim Cicero in Orat. ꝓ Cæcinna: Quid enim facilius est, quã probari iis qui Latinè sciant, in vno seruulo Familiæ nomen non valere? Et paulo post: Neq; dubiũ est, quin si ad rem iudicandã verbo ducimur, nõ re, familiam intelligamus quæ cõstat ex seruis pluribus: cum vnus homo familia non sit. Sed si rationem iuris, interdictíque vim, & Prætorum voluntatem inspiciamus, si vnus seruus deiecit, tota familia deiecisse intelligenda est.

Familia in edicto de Publicanis, corpus quoddam significat vectigalis caussa paratum, l. 195. D. de verb. signifi. nec ad seruos modò publicanorũ pertinet, verum etiam ad quoscunque, qui publicanis in eo vectigali ministrant, l. 1. §. familiæ. l. 12. D. de publica.

Familiam seruilem accipimus in titu. D. si familia furt. fecis. dicat. l. 9. D. de iurisdict. & alibi sæpissimè. Familiam publicam, in l. 1. D. de offic. præfec. vigilum. interpretamur seruos publicos, qui præsto ædibus aderant. Familiam in vrbanam, & rusticam diuidimus, l. 3. D. de penu lega. l. 67. D. de leg. 3. l. 166. D. de verb. signifi.

Familiæ adpellatione & ipse princeps familiæ continetur. Feminarũ liberos in familia earum nõ esse, palã est: quia qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur, l. 196. D. de verb. sign.

Familiã cõmuni iure dicimus omniũ agnatorũ qui ex eadẽ domo, & gente proditi sunt, l. 195. D. de verb. sig. vt eiusdem familiæ rectè dicãtur, qui eiusdẽ nominis sunt. Ac proinde patroni & liberti, & oẽs propinqui, ad fideicõmissum, qđ familiæ relinquitur, inuitati intelleguntur.

Familiã ducere, pro præcipuum esse aliquid, & principẽ in re aliqua obtinere locũ. Cic. ad C. Trebatium: Accedit etiã quod familiã ducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia: quibus significat, hanc primam esse Trebatij laudem, & veluti propriã. item lib. 3. de Finib. Sententia quæ familiam ducit.

FAMILIARE funus, domesticum interpretantur quidam, l. 2. in fi. D. de in ius voc. l. 4. D. si quis caut. Familiaria sepulchra, quæ quis sibi, familiæque constituit, l. 5. D. de relig. & sumptibus funerum.

FAMILIARES in constitutionibus principum seruilia ministeria præstantes intelliguntur, l. vlti. ad fi. C. de iis, qui ad eccles. confug. l. pen. C. qui accus. pos.

Familiaris res publicæ opponit, l. 7. §. si paciscar. D. de pact. & alibi. Priuatã enim, & familiarẽ pro eodem dici liquidò constat, d. §. si paciscar. cum l. 77. §. pacta. D. eodem.

FAMILIARICA vestimenta, quæ ad vestiendam familiam parata sunt, l. 23. D. de auro & arg. leg. Sic Familiaricas sellas dixit Varro lib. 1. de re rustic. c. 13.

FAMILIARITAS, amicitia, vel domesticitas, l. q. iure familiaritatis. D. de acquirẽda possessione. Quandoq; accipitur ꝓ similitudine. §. adeo. Inst. de locat. & l. 2. locati. D.

FAMVLVS, à familia deduci, vt vult Festus, i in u litera permutata. Atq; à seruo hoc distat, q hic in dño nostro est, ille verò minima, & vide Arch. c. patrẽ. 22. q. 1. Famulus aliquãdo ꝓ seruo accipit, l. 1. C. de com. ser. man. & de hoc verbo vide Bar. l. iubem'. C. de prępos. sacr. cub.

FANATICI olim dicti sunt homines numine afflati, qui verbo Græco ἔνθεοι dicuntur, & θεοφορούμενοι, quod non sua sponte, sed diuino numine ferantur: à fanis scilicet, quòd circa fana, hoc est, templa baccharentur, & ca-

put iactantes per fgroré,vaticinarentur. Hodie dæmoniacos dicere possumus. Quos enim deos gentes putabant, dæmones erant. Huiusmodi à Virgilio Sibylla describitur Aen.6. *-cui talia fanti Ante fores subito non vultus non color vnus*,&c. Liu.lib.39. de Bacchanalibus loqués: Viros velut méte captos cũ iactatione fanatica corporis vaticinari. Quintil.lib.2.c.3. Frequés etiã capitis nutus nó caret vitio: adeo caput iactare,& comas excutientem rotare, fanaticum est. Ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactant, Fanatici quoque appellantur ab Vlpiano i.1.§.§.D. de ædil. edict. Si seruus, inquit, inter fanaticos nó semper caput iactaret,& aliquis profatus esset, au nihilominus sanus videretur. Quod paulo post appellat, Circa fana bacchari.

FAR apud Vlpian. in instit.tit.9. significat frumenti genus, vt admonuit Seruius apud Virgiliũ lib.1. Georg.

FARI nihil aliud est, quàm ferre, id est, loqui. Vlpia.l.2. D. rem pup. sal. for. Et tñ propriè de pueris hoc verbũ intelligi vult Varro de Ling. Lat. lib.5. Fatur enĩ is, inquit, qui primũ homo significabilé ore emittit vocé.

FARRAGO propriè est, inquit Festus, id qđ ex multis satis, vt hordeo, vicia,& leguminibus fit, pabuli caussa: μεταφορικῶς, pro quacunque commixtione sumitur. Iuuenal. satyr.1.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

FASCES numero plurali per translationem significant insignia magistratus. Nam lictores cum fascibus, hoc est, congerie virgarum, cui securis erat adligata, præcedere solebant Consules, ac alios magistratus maiores, ad terrorem malorum. Sicut nunc imperatori gladius præfertur, supremæ potestatis symbolum, Bud. in l. proconsules. D. de offic. proconsu.

FASCIÆ crurales, pedulésque, l.27. in fin. D. de aur. & argen. leg. inter ornamenta muliebria ponuntur, vbi probanda est lectio Florentina, & vide Plinium lib.6. c.21& Quintilia. libr.2.cap.3. Quinetiã fasciis puellarum, matronarúmque pectus tegi, papillásque comprimi consueuisse Isidorus lib. 20.cap.32. scribit.

FAS ad Deum, Iustum ad hominem referri voluit Maro lib.1. Georg. *Fas, & iura sinunt*, id est diuina,& humana iura permittunt.

FASTI dies, vide suprà Dies.

FASTIGIVM attollere, est augere nomen, existimationémque gentis suæ: vulgus Statum appellat. §. vnic. C. de nou. Codi. compo.

FATVM Græcis εἱμαρμένη, à fando dictum vult Varro lib.5. de Ling. Lat. ab eo scilicet tempore quod Parcæ pueris constituant fando. Quid sit notũ est. Sumitur autem pro casu l.2. D. de condit. & demonstr. & pro fine caussæ, l. properandum. C. de iudic.

Fatum, diuinationis genus, c. non obseruetis. 27.q.5.

FATALE damnũ, quod imprudentibus accidit: pro fortuito,& maiore casu, l.3.§.1. D. naut. caup. stabul. Damna quæ imprudétibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij nó cogentur præstare. Sic l.3. D. de instr. vel inst. l.2. C. de condict. furt. l.5.§. quod vero. D. commod.

Fatalis dies, vide Az. in Sum. C. de tem appel. Vide item Dies Fatalis.

FATALITAS, in l.1. C. de iur. emphy. ꝓ fortuito casu.

FATALITER, l.135. de verb. sig. Paul. lib.3. Sent. tit.7. in l.21. D. de euict. factum in Pand. Pisanis contra quàm in ceteris legitur,& in l.16. D. de rei vindic.

FATIDICI à fato & dico, vt dicũtur: ita à fando quoq; Vates appellati sunt, quasi Fates. nã vtriq; decreta deorũ exponebãt, quæ rursus sacerdotes enarrare consueuerãt crassi⁹, vt rectè intelligerétur, ꝓ re nata, cùm Senatus faciendũ aliquid aut intermittendũ decreuisset.

FATVVS, simplex, insipiens, l.2. D. de postul. Tractum à sapore ciborum, qui cum non sapiunt, fatui dicuntur. Quidam ab insulso distinguunt, vt illud sit verbis & dictis, hoc corde,& animo insipientem esse.

FATVITAS, id est, simplicitas, stoliditas, cap. pen. extra, quod met. caussa. Cic. lib.11. ad Attic. Ego huius miserrima satuitate conflictor.

FATVARII, qui inspirati futura ariolantur, vt Iustinus scribit: sic dicti à Fatua Fauni vxore, quæ furore correpta futura præcinebat mulieribus, vt Faunus viris, vt refert Lactantius lib.1 cap.22.

FAVERE, est bene precari, l. si post mortem. §. liberi. D. de bon. pos. cont. tab. Sic Terét. Eunuch.5.3. *Bene edepol narras: nam illi faueo virgini.* Hinc Fauere linguis, quod non solum est tacere, quod & pascere linguam dicebatur, verumetiam εὐφημεῖν, id est fausta loqui. Quare Fauere faucibus cantu, pro canere, Ennius de gallis gallinaceis dixit: Qui silentio, inquit, noctis fauent faucibus russis cantu, plausúque premunt alas.

FAVORIS quoties mentionem facit lex, non oportet accipere vagum aliquem atque procliuem hominis affectum, qui sæpe solet errare in delectu honesti: sed intelligenda est vtilitas quædam adeò coniuncta iustitiæ, vt fauor nihil aliud censeri possit, quàm ipsum ius. Si quidem ius à caussa finali inspectũ, nihil aliud est, nisi honestę vtilitatis dispensatio, ad transigendam hanc vitàm ciuiliter secundum voluntatem Dei. Vtilitas rursus fauorem in se complectitur. Nam fauere, est commodum, seu vtilitatem alicuius tueri ex animo. idque grauissimè tradit Vlpianus in l.1.§.1. D. de iustit.& iur. Sunt enim, inquit, quædam publicè vtilia, quædam priuatim: ac si diceret, Cùm duplex sit honesta vtilitas in hominum societate, consequitur duplex esse ius eam dispensans.

FAVORABILIORES rei potius, quàm actores habentur, l.125. D. de diuers. reg. iur. quod in dubio Accursius accipit, & hoc probare mihi visus est & in pari caussa turpitudinis & in dilationibus. Petrus Faber V. C. in d.l.125. hoc accipit non ex mero strictóque iure, sed ex bono & æquo humanitate quadam, misericordia, fauore, benignitate,& vt Aristides loquitur in Panathenaico, διὰ τὴν δικαίαν τινὰ φιλανθρωπίαν.

FAVIA lex, Fabia dicenda est, vbicunque in Pandectis Cod.& Institu. reperies. Hinc Fabiana actio, Fabiana formula in lib.18. iuris. Paul. lib.3. Sentent. titu.3.

FAX accusationis, id est, auctor, incitamentum & suscitabulum. Vide apud Nonium. Plin. epist.74. Fax accusationis & origo.

F E

FEBRIS definitur à Iurisconsl. l. quæsitũ. D. de re iudic. motus corporis contra naturam.

FEBRIS TERTIANA sub nomine morbi sontici continetur l. qui tertiana. D. de ædilit. edict.

FECIALES, Græcis, φετιάλεις, & εἰρηνοδίκαι, appellati sunt, vt vult Festus, sacri sacerdotes, pacis vel belli auctores: à faciendo, quod belli, pacisque faciendę apud eos ius erat. Nonius Feciales apud veteres Romanos erant qui sancta legatorum officio, ab his qui aduersum Pop. Rom. aut rapinis, aut iniuriis hostili mente commouerant pignora facto fœdere iure repetebant: nec bella indicebantur, quæ tamen pia vocabãt, prius quam fuisset quid fecialibus denuntiatum. Dionysius lib.2. eorum procurationem septem in partes describit. I. Vt viderent ne Pop. Rom. vlli fœderatæ ciuitati bellum inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuria ademptas, repeterent. III. Vt postulata facere recusantibus, bellum indicerent. IIII. De iniuria contra fœdus illata cognoscerent, & qui noxam nocuisset, dederent. V. De legatorum iniuriis cognoscerent, & vt fœderum conditiones seruarentur, viderét. VI. Pacem facerent: eam quæ minus rectè facta esset rescinderent. VII. De eo quod Imperator contra iusiurandum fecisset, cognoscerent. Varro de Vita Pop. Rom. lib.2. itaque bella & tardè & nulla licentia suscipiebant: quod bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere: & prius quã indicerent bellum iis, à quibus

iniurias factas sciebant, Feciales legatos repetitū mittebāt quatuor, quos Oratores vocabāt. Idem lib. 3. Si cuius legati violati essent, qui id fecissent, quamuis nobiles essent, vt dederentur ciuitati statuerunt: fecialésque viginti, qui de his rebus cognoscerēt, iudicarent, & statuerent, constituerunt.

FELINVS, Iuriscōsultus nobilis, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria, tū etiā Pisis cōplures annos magna auditorum celebritate docuit: monimentisq; ingenij sui cōpluribus relictis, circiter annū 1500. vita excessit.

FELONIA, non præcise contumaciam vassalli in dominum, huiúsve in vassallum perfidiam significat: verum quoduis capitale facinus, lib. feud. 2. tit. 26. §. domino. 23. Domino cōmittente feloniā (vt ita dicā) proprietas feudi ad vassallū pertinet, siue peccauerit in vassallum, siue in alium. Et rursus tit. 37. & tit. 47. Si fratrē interfecerit, vel aliam feloniam commiserit. Denique Felonia Gotthis & Langobardis dicitur, qđ Germanis ho die *Schelmerey*: Latinis Scelus. Contumaciā & rebellionē inferioris erga superiorē non significat. Dño enim æquè in vassallū, vt huic in illū tribuitur, d. li. 2. tit. 26. §. domino. Felnniam autē quidā dictā volunt à Græco φιλωμα, vel φίλωσις, id est fraus, deceptio, impostura.

FENVS dictū est, inquit Varro lib. 3. de Ling. Lat. à fetu & quasi à fetura quadam pecuniæ parientis atque increscentis. & idcirco & M. Cato, & ceteri ætatis eius sine a litera pronūciarūt, sicuti fetus ipse & fecunditas appellata. Græci eadem ratione τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est parere. Alij malunt (vt scribit Valla lib. 4.) à fundo deduci, hac maximè ratione nitentes, prouentum esse à naturali terræ fructu: postea verò ad vsuram translatum, non aliter ac si pecunia ex se fructum, sicut terra producat. Erasmus in prouerbio, A mortuo tributum petere, Fenua deductum existimat ἀπὸ τοῦ φέρειν, quod est ferre: scilicet quod Veteres non vterentur hac voce nisi in terræ prouentu.

Fenus nauticū est, quod pro pecunia traiectitia: id est quæ trans mare creditoris periculo deportatur, soluitur: vt patet ex tit. de naut. fen. lib. Pād. 2. Vnde etiā maritima vsura nominatur in l. 4. eo. tit. Vide Nautica pecunia.

FENERARE pecuniā, apud Paul. l. si vnus §. 1. D. pro socio. est ita collocare, vt quasi à re fecunda, ita ab ea aliquā insuper pecuniā, quasi fetū eius exigamus. Si vnus ex socijs, inquit, qui nō totorū bonorū socij erāt, communē pecuniā fenerauerit, vsurāsq; perceperit, ita demū vsuras partiri debet, si societatis nomine feneraue rit. Idē in l. Caius. D. de vsuris. Caius Seius qui Remp. gerebat, fenerauit pecuniā publicā sub vsuris solitis, &c. Dicitur & Fenerari libr. 31. Digest. sed sumitur pro ad vsurā accipere: & super eo verbo vide Vallā lib. 5. c. 25.

FENERATIO, est occupatio pecuniæ, ad quæstum aliquē ex nūmis creditis, sine vllo creditoris vel impēdio vel labore, vel periculo exigendū, instituta: quæ ob eā caussam à Platone, Aristotele, ceterísque magnis viris damnata est: quia fructus quæritur ex re, quæ natura sua sterilis est. Præterea iuris ciuilis axioma est, nō siteri quanq; rem quæstui esse debere, quàm cuius periculo est, l. si is qui. §. 1. D. commod. Inter vsurā aūt proprie & specistim sumptā, & Feneratione hoc interest, quòd illa nō ad quęstū faciendū, sed ad id quod interest cōpensandū, instituta est: qm̄, vt Paulus scribit, vsuræ nō propter lucrū petentium, sed propter morā nō soluētiū instituuntur, l. cū quidā. §. si pupillo. D. de vsur. At feneratio ad lucrū ex nudis nummorū corporibus sine vllo labore & periculo faciendū, excogitata est.

FERCVLVM, vas ad ferendum opsonium, vel pulmentarium, ex Plinio libro 22. Baisius in l. vxori. D. de au. & arg. F. Marius libr. 2. cap. 5. scribit ferculorum nomine simpliciter dapes significari.

FERE, nota est modestè loquēdi, qua Iurisconsulti frequenter vtuntur, quoniā omnis definitio in iure periculosa est, l. 1. D. de reg. iur.

FERAE bestiæ mansuetis contrariæ sunt, l. 5. §. bestias. D. de postul. l. 3. §. Item feras. D. de acquirenda possessione. Cuiusmodi sunt vrsi, leones, pantheræ, tigrides, elephanti, Sed & camelorum fera natura est, l. 2. D. ad leg. Aquil. & vide. §. apum. Instit. de rer. diuis. Nec tamen de iis in iure præcise hoc verbum intelligendum est: sed generaliter de iis omnibus quibus immensā atque infinita libere vagādi vis à natura insita est: quales sunt lepores, damæ, ceruı: quorum feram esse naturam nemo negat, inquit Caius in l. 5. D. de acq. rer. dom. l. 3. §. item feras. de acq. poss. Itaque apes, pauones, columbæque agrestes, Feræ appellantur, d. l. 5. de acq. rer. dom. Mansuetas autem intelligimus, oues, capras, boues, equos mulos, asinos, l. 2. D. ad leg. Aquil. item gallinas, anseresve cohortales, l. 5. de acq. rer. dom.

FERIAE à feriendis victimis Festo appellabātur: suntq; dies cessationis ab opere, vel ab epulis ferendis: in his enim epulæ fiebant ex pecorum frugúmque prouentibus: vel sunt tempus illud, quo forensibus negotiis, & iure dicundo cessabant, l. fi. C. eo. excepta pietate, & caritate: quod postremum Iudæi non intellexerunt, reprehensi à Christo apud Lucam. Pulchrè respondet dictum Scæuolæ: Is enim consultus, quidnam feriis agi liceret: respondit, Quod prætermissum noceret. Antiqui Festas vocabāt, vt ait idem Festus. Antiquorum nomen Gallia retinuit. Pontificij pro festis Ferias dicunt, toto. titu. extra de Feriis.

Feriæ quædam sunt in honorem Dei constitutæ: quædam verò hominum vtilitati tribuuntur. Diuinæ maiestati dedicati erant, diea dominicus, dies paschatis, dies natalis Domini, & Epiphaniæ: præterea septem dies, qui præcedunt, & septē qui sequuntur: item dies sanctorum Apostolorum. Et hisce diebus quicquid, nolentibus, aut inuitis litigatoribus factum esset apud iudices vel arbitros: id omnibus modis irritum erat & infirmum, l. 2. l. omnes dies. 7. & l. vlt. C. de feriis. Hominum verò caussa constitutæ: est: Ne quis messium, vindemiarúmque tempore aduersarium cogat ad iudicium venire. Quia occupati circa rem rusticam in forū venire compellendi non sunt, l. 1. in prin. D. de feriis. Et hæ feriæ pro consuetudine cuiusque loci moderandæ sunt, cùm non vbique vna sit messis vindemiarūq; ratio, l. præsides prouinciarū. D. eo. tit.

Feriarum publicarum apud antiquos quatuor erant genera. I. Statæ, omnibus populis certæ, Varroni libr. 5. de Ling. Lat. vel, vt inquit Festus, quod certo, statutóque die obseruarentur: sicut nunc festa immobilia dicimus. II. Conceptiuæ, quæ quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiebātur, in diea vel certos, vel etiā incertos: vt sunt Latinæ, Paganalia, Sementiuæ, Compitalia. III. Imperatiuæ, quas Consules vel Prætores pro arbitrio potestatis & pro re nata indicebāt. IIII. Nundinæ, in quibus pagani & rustici ad negotia & merces conueniebant. Sunt præterea propriæ feriæ familiarum, vt Claudiæ, vel Aemiliæ: seu Iuliæ, siue Corneliæ, & siquas ferias proprias quæque familia ex vsu domesticæ celebritatis obseruat. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16.

Feriarum aliæ solemnes, aliæ repentinæ, & quæ extra ordinem indicebantur, l. 26. §. si feriæ. D. ex quibus cauf. maio. l. 3. C. de dilat. & vide l. 1. C. eo.

Feriarum Latinarū à Latinis Populis dictarū, quæ nundinis expedirı solebant, celebritatibúsque maximis, tanta erat cura, vt præfectus crearetur perpetuus. Idque in memoriam eius temporis, quo Latini in societatem Romanorum persuasi essent, Tarquinio Superbo regnante. Hac de re vide Halicarnas. libr. 4. l. 5. deinde cùm Cornelius. D. de orig. iur.

FERIATICI dies, id est feriati, vel festi. Vlpia. l. 2. D. de feriis: Diuus Marcus effecit, de aliis speciebus Prætorē adiri etiā dieb. feriaticis. Alij eo in loco Feriatis legūt.

FERRI propriè dicuntur, quæ quia proprio corpore baiulat: portari verò ea quæ quia iumento secū ducit: agi ea quæ animalia sunt, l. 235. D. de verb. signif.

FERRE ad populū, Ferre in concionē, quasi in mediū adferre. Vnde ferre legem, vel rogare, Legislator dicitur, & populus dicitur iubere. Plebs autem sciscere legem, hoc est, statuere, decernere, verbo scilicet submissiore, quàm sit iussio, denotans imperiū. Vnde lex aliquanto pluris æstimabatur, quàm plebis scitum.

Ferre pro accipere. Inde ferre puncta, & tribum, pro eo, quod est, accipere suffragia: & Ferre fructum, id est, accipere, vel percipere, apud Ciceronem: vt Græcis φέρειν. Pro auferre vsurpatur in l. 1. D. de furt.

Ferre quæstionem, est vindicandum facinus iudicibus præbere, & mandare, vel potius ad senatum referre, vt de vindicando scelere extra ordinem S C. fiat, & in iudicium res reducatur.

Ferre iudicē, antiqua iudiciaris locutio Ciceroni libr. 2. de Orat. & in oratione pro Q. Roscio, significat iudicio aliquē lacessere, & iudicem offerre. Quem ego, ait, si ferrem iudicem, &c. Eo dicendi genere vsus est Liuius lib. 3. Proinde vt ille iterum ac sæpius prouocet, sic se iterum ac sæpiùs iudicem illi ferre.

FERENTARII, milites leuis armaturæ, auxiliarij: sic dicti à ferēdo auxilio, vt quicquid opus esset, auxilio ferrent, excursu leues, armis grauibus non impediti, sed ense & telis tantum instructi. Vel dicti sunt Ferētarij, teste Varrone, quod fundis lapidibúsque pugnabant: quæ tela feruntur, non tenentur. Salust. in Catil. Postquam eò ventum est vnde à ferētarijs prœlium committi posset. Cato eos ferentarios dixit, qui tela ac potiones militibus pugnantibus ferebant.

FERRO damnati, vel ad Ferrum in l. 8. D. de testam. & apud Vlpian. in Epito. tit. 2. dicebantur, qui veluti gladiatoribus pugnarent damnabātur. Suetō. in Nerone, Exhibuit, ait, ad ferrū etiam 400. Senatores. Dicitur hæc pœna, & Ad gladium, l. si quis filio. §. irritū. D. de iniust. rupt. l. si quis mihi. §. si quis plane. D. de acq. hered. Hoc supplicij genus à Cōstātino abrogatū est.

Ferrum Indicum, l. fin. §. species. D. de publican. de quo Plinius lib. 34. cap. 14.

FERRARII, in l. fi. C. de excus. artif. & apud Vegetium lib. 2. cap. 11. qui in legionibus habebantur fabricæ ferrariæ caussa.

FERRVMINARE, conglutinare, quādo conglutinatio scilicet fit ex ipsa materia quæ conglutinatur, Pomp. l. 27. de acquir. rerū domi. Si tuū scyphū alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris.

FERRVMINATIO est eiusdē generis materiarum solidatio, & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. De hoc notat. in l. in rem. D. de rei vindicatione. Ferruminatio autem hoc differt à plumbatura, quòd hac, plumbo massa massæ iungitur, ita vt iunctura plumbea cohæreat. illa verò, per eandē materiam massa massæ confunditur. Vide l. in rem actio. §. item quæcunque. D. de rei vindic. & Baifium in l. vxori quia legauit. D. de aur. & arg. leg.

FERRVMEN, d. l. 27. pro ferruminatione. Propriè autē ferrumen est iunctura seu ligatura, quæ ex ferri excrementis vel ramentis, vel quauis alia materia fieri solet, Plin. libr. 36. cap. 23. Ruinarum vrbis ea maxima caussa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmēta componuntur. Ferrumē in auro, chrysocolla vocatur agglutinando auro, inquit Plin. lib. 33.

FESTA conuiuia, l. 4. C. de sacrif. pag. solemniter læta.

FESTINATIONEM præcipitē & subitā, §. 1. de oblig. ex quasi contra. opponit Iurisconf. moratoriæ cunctationi, in l. tutor qui repertorium. §. 1. in fi. de administ. tutor. Secundum Catonem: Qui vnum quid maturè transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Verum vtrorumque verborum ratio sub hac significātia proxima est veritati, vt sit sæpe animi properare studiosè ad res aliquas contendentis: Festinare, corpore necessitatibus obsequendi.

FESTVCA, virga Prætoria, qua quis fiebat liber: aliàs vindicta dicebatur. Vide Plutarch. in lib. de iis qui sero puniuntur à deo.

Φεύγων, in l. properandum. C. de iudic. & aliis plurimis constitutionibus, significat enim, à quo petitur, G. Budæo interprete, apud Anto. Aug. libr. 2. Emend. cap. 1. Sic pars fugiens, pro reo.

FEVDVM vocabulum est Gotthicum & Langobardicum: deductum fortasse ab illa notatione Germanicæ vocis FEED, quo bellum significant: vnde in Constitutionibus Caroli magni Fredosus dicitur qui hostis est publicus. Prædia igitur bello occupata, quæ victor ea lege colenda & fruenda militibus suis tradebat, vt eum perpetuò dominum agnoscerent, séque illius homines, hoc est quasi clientes profiterentur, Feuda dicebātur. Qui vero accipiebat, Vassus & Vassallus (quasi dicas Famulus) appellabatur. quanquam qui latinissare voluerunt, nomine paullo honestiore quàm famuli aut serui, homines appellarūt. Vnde illa solemnia in feudis accipiendis formula, VT FIDES & hominium præstetur: quod etiā postea barbarius, Homagium dictum est. Ac feuda quidem ab initio, quasi precariò tantum dabantur, vt ea dominus quoties ei commodum esset repeteret: postea verò institutum est, vt etiam in perpetuum tempus, sub fidei & hominij conditione traderentur. Annotat Hotom. Obser. lib. 2. feudorum originem ad Pop. Rom. mores referri non debere, tum Feudum à fide non deduci, vt voluerunt quidam, his Gerardi verbis adductis: Antiquissimo tempore sic erat in dominorum potestate connexum, vt quando vellent possent auferre: postea verò eò ventum est, vt per annum tantum firmitatem haberent: deinde statutum est vt vsque ad vitam, &c. Nec enim verbum illud Antiquissimum ad ea tempora est referēdum, cum nihil sit absurdi antiquissima tempora numerare illa, quibus primū Gotthi Italiam occuparunt, præut ea sunt quibus Gerardus & Obertus scripsere. Franciscus Connanus tamē & à fide deductum vult, quā hi qui vassalli appellantur, hoc est quasi coloni, ei à quo prædium accipiunt, dant: tum ab antiquis Gallis deductam hanc consuetudinem existimat, de quibus Cæsar lib. 3. scribens dicit, eos qui opibus valerent, multos habuisse deuotos, quos secum in bellum ducerent, Soldurios sua lingua nuncupatos: quorum hæc erat conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruerentur, quorum se amicitiæ dedidissent. Quod siquid his per vim accidisset, aut eundem casum ferrent ipsi, aut mortem sibi consciscerent. Gregorius verò Haloander in Nouellarum præfatione admonet Feudorum consuetudines à veteribus appellatas fuisse Iura militiarum, quas Iustinianus στρατείας vocat. Feudū ergo genus est clientelæ, quo vel dignitas, vel vectigal, vel prædium aliquod ea lege alicui datur, vt & ipse, & ipsius posteri atque heredes beneficij auctorem perpetuò agnoscāt, & quasi pro patrono colant: eiúsque caput, existimationem & fortunas tueantur. Illius enim caussa & origo hæc fuit, vt victores cum gratiā suis ducibus, præfectis ac militibus pro opera in bellis ac prœliis egregiè nauata referrent, honoribus & fortunis Italorum in illos transferēdis tum etiam certos sibi deuinctos, & tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera bello partam regionē, in posterum, si opus esset, tueri possēt: quos sua lingua modò Valuasores, modo Vassallos appellarunt. Vnde tres Feudorum gradus facti sunt. summus, medius, infimus, regalis scilicet, nobilis, & ignobilis, quos paulo post exponemus vna cum aliis aliquot feudi gradibus. Angli verò, vt refertur ab Hotom. ex Anglica historia de iure Anglicano, Feudū aliud appellant Simplex, aliud Talicum. Sim-

plex quidem, id est legitimum vel purum, vt nihil illis sit Feudum simplex, quàm hereditas pura & legitima. Hinc Feudatarius simplex, qui prędia perpetuario iure posaidet. Talicum verò, cum prędia donata sunt ali cui viro & ipsius heredibus ab ipso nascituris. At Feudum quotuplex sit, Iurisperiti feudistæ incôstanter tractant. Nam ex singulis qualitatibus sicubi paulò maiores aut minores videantur, proprias statim diuisiones constituunt: quasi verò circunstantiæ faciant nouam speciem, contra leg. fin. D. de fund. instruct. & sic pergunt, adeò vt arborem faciant, non minus ridiculè, quàm si ex singulis pactionibus nouas contractuum species reducas in arborem. Nos aliquot ad vsum fori delineabimus feudorum diuisiones.

Feudum, aut propriè, aut impropriè cẽsetur. Feudum propriè est, quod simpliciter, purè, directò conceditur, nulla temporis aut seruitiorum determinatione. §. penul. & vlt. Quid sit inuestitura. Et de conces. recti feud. Item cap. t. quibus mod. feud. constitu. potest; Feudum impropriè censetur, quod conditionibus, vel obsequiis nominatim definitis est alligatũ, c. 1. De not. feud. & §. fi. De capita. qui curi. vendi.

Feudum aliud est regale, aliud non regale. Feudum regale est, quod ab Imperatore, vel à Rege conceditur, habens præter simplicem iurisdictionem, dignitatis titulum, vt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera id genus honoris beneficia, c. 1. quis dicat. dux. Feudum non Regale, quod nihil dignitatis vel eminentiæ adfert, siue à Principe ipso, siue ab inferioribus (vt cõmuniter) concedatur. capite vnic. qui feud. dar. possunt.

Feudum, aut nobile est, aut ignobile. Feudum nobile censetur, quod accipientis personam nobilitat, vel si priua fuit, nobilem ostendit. Vt cùm ab Imperatore, vel rege conceditur, c. 1. quis dicat. dux. Feudum ignobile est, quod à plebe vel priuatis personis dari solet; nonnulli Burgense vocant. Item, concessum à minoribus, & minimis valuasoribus, hoc est, plebeijs, quasi ad valuas stantibus: vt interim cognoscas vmbrã istius vocis, c. 1. de his qui feud. dar. pos.

Feudum, aut Ecclesiasticum est, aut seculare. Feudum Ecclesiasticum dicitur, quod vel Ecclesia dat alij, vel ipsa accipit ab alio; vel quod clerico conceditur, c. 1. de cler. qui inuest. accep. cap. t. de his qui feud. dar. pos. & §. fi. de capi. Conradi. Feudũ seculare, quod à principe, vel ab alio quouis ciuili homine accipitur, cap. 1. §. Marchio. de his qui feud. da pos.

Feudum, vel reale est, vel personale. Feudum reale ad heredes regulariter est transitorium, tam respectu domini, quàm beneficiarij, vt in c 1. §. cùm verò Conradus. de iis qui feu. dar. poss. cap. 1. de duobus fratri. à capita. inuestit. & c. 1. §. fi. quibus mo. feud. amitt. Nam quilibet cẽsetur suis heredibus prospicere, l. pactum. D. de probat. Feudum personale æstimatur bifariã: vno modo, quia non porrigitur ad heredes accipientis, quanquam dantis successores teneantur: vt est feudum Guardiæ, quod arcis tuendæ, aut territorij custodiendi gratia concessum fuerit, sicut initiò haud dubiè feuda concedi solebãt. Est enim Italica vox, *Guarda la gamba*. Itẽ tale est feudum habitationis, cap. feud. habita. de cap. Conra. c. vnic. de feu guar. Altero modo censetur feudum personale, quod neque ad dantis, neque ad accipientis heredes porrigitur, vt soldate, c. 1. quis dicat. dux.

Feudum plerunque est masculinum, quod ad masculos tantùm pertinet. Quandoque tamen fœmininum est ex pacto, §. filia, de successio. feud. & §. hoc quoque. de iis qui feud. dar. pos. cap. 1. de feud. fœm. §. quin etiam. Episc. vel Abbat.

Feudum aut est antiquum, aut paternum, aut nouum. Feudum antiquum est, quod maiores adgnationis alicuius supra quartum gradum habuerunt. Paternum, quod parentes vsque ad quartum gradum tenuerunt: veluti, auus, proauus, abauus, atauus. Nouum verò, quod cœpit in persona beneficiarij, nec peruenit ad eum ex successione, c. 1. de successio feud. c. 1. de succes. fratr. & grad. succeden. in feud. c. 1. de natu. succes. feud. c. 1. §. nouam. Quot testes sint necessa. & cap. 1. de fratr. de nou. benefici. inuesti. Est præterea feudũ maternum, quod à fœmina cognationis capite descendit, vt in tit. de benef. fœm.

Feudum aliàs diuidi potest, vt regulariter: aliàs diuidi non potest. Feudi quod diuisionẽ non admittit (nam sic simul etiam intelligemus exempla reliquorum beneficiorum, quæ diuidi possunt) exempla sunt? Regnum, Marchia, Ducatus, Comitatus, & cetera, quæ dignitatem habent, ca. 1. §. omnes. Si de feud. defunct. controu. sue. int. domi. & adgnat. Vasal. Constit. Imperia. §. præterea ducatus. De prohibit. feud. alienat. per Frider. Bar. in l. inter tutores. D. de administra. tuto. l. & ideo. D. de condict. furt. Panormitanus in c. prudentiam. de offic. deleg.

Feuda domino aperta, item bona mobilia in feudis apertis, quæ non debebantur heredibus, quoniam dominus olim semper recipiebat. Cuius iuris sunt iam nũc vestigia in plerisque locis. Feudum quod domino aperietur, & sic in diem mortis eius, qui nunc habet, fuerit alij cõcessum, vt post mortẽ possessor is habeat.

Feudum Episcopale, quod Cæsar concedit ecclesiasticis principibus.

Feudum emptũ. In feudo empto filia non succedit, præsertim extantibus adgnatis, secundum communẽ doctorum sententiam, vt probat Andreas de Isernia. cap. vnic. §. hoc autem. qui feud. dar. pos. Nisi sit nominatim actum, c. vnic. §. filia. de successio. feud. & cap. 1. de gradibus succes. in feud. Francis. Curtius consi. 49. incipien. Recolendæ memoriæ. Quod sequitur Albertus Brunus. consi. 16. incipi. Omnipotentis Dei. &c. Et quanquam in hoc sunt opiniones variæ: tamen nemo dissentit, quin feudum emptum vt omnia præstentur quæ præstari solebãt, pro eodem feudo nondum empto, sicut in præsenti casu, non transeat in fœmineam successionem. Quia ibi inuestitura præponderat emptioni, & semper est attendenda, vt tractat Bal. in præfatio. feudor. Vbicunque enim fit mentio feudorum simpliciter, vel heredis: ibi intelligitur feudum rectũ & verum, hoc est, masculinum, cuius fœminæ nõ sint capaces. Quinimò in feudis hereditariis, hoc est concessis alicui, & heredibus suis, non succedunt fœminæ, vt Baldus & alij notant in ca. vnic. in princ. An adgnat. vel fili. defunct. Bar. in l. vt iurisiurandi. §. si liberi. D. de oper. liberto. Sicut enim nulla ordinatio testamenti valet in beneficiis militaribus, seu feudis, vt est textus in c. vnic. in princ. de successio. feud. & in c. t. in princip. de prohibit. feud. alien. per Friderich. c. 1. §. donare. Qualit. olim feud. poter. alienar. Et vtrobique Bal. etiam consensu domini Alexan. consi. 15. lib. 5. incipi. Visis narratis in themate. Ita dominus feudi non potest confirmare feudum in filiam, præiudicio adgnatorum non consentientium, iuxta textum in c. 1. de aliena. feud. patern. cap. 1. §. hoc quoque. de successio. feud. & Bald. secundum Aluarottum vtrobique notat, quòd dominus nullam gratiam posit facere fœminis de successione, per quam adgnati excludantur. Adeò quòd Imperator non vult habere potestatem infringendi iura beneficiarij. Adducunt interpretes secundum Baldum duas potissimùm rationes. Altera, quoniam bonæ & naturales consuetudines, quales sunt beneficiariæ, ligant Principem, capi. vnic. in fin. qui feud. dar. poss. & ibi gloss. 1 fina. C. si contra vel vtili. publ. Altera, quia feudum est contractus nominatus, auctore Bart. in l. iurisgentium. §. quinimò. D. de

D.de pact.Angel.Nouel. vt sponsali.largi.In princip. Sed contractus nō vult Princeps in sua potestate esse, l.fin.D. de constit. Princip.l.fina.C. si contra ius vel vtil. public. cap. quæ in Ecclesiarum. de constitutio. Ergo Princeps nec feudi consuetudines vult posse infringere.

Feudum conditionale, quumodo sub pacto aliquo conceditur, c.t.§.fi.de inuestit.feud.in vlib.feud.

FORMVLAE.

FEVDVM dare, concedere feudum vasallo, nostri nunc dicunt. Romani, Dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem.

Feudum auferre, Aperiri feudum, Nostri. Romani, Iniicere manus prædio clientelario.

Feudum accipere, inuestiri de feudo, Nostri. Romani, Mancipio accipere, Fidem patroni sequi, in fidem se conferre.

Feudum vēdere, Nostri. Romani, Obsequium vel clientelam exuere, alienato prædio.

Feudum paternum, Feudum antiquum, Nostri. Romani, Ius gentilitium, quasi ad gentiles adgnatósque transiens. Cicero in Verrem actio.5. Itaque nunc, ait, Siculorum Marcelli non sunt patroni? Verres in eorum locum substitutus est. Quam inte tantam virtutem sue dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tā illustrem, tam splendidæ prouinciæ abducere, & auferre à certissimis antiquissimísque patronis?

Feudum improprium, & feudum temporale vocant nostri, quod ad annum vel quinquennium conceditur. Romani, precarium clienteiare dixerunt.

Feudum à Gallis *Fief* dicitur: & is, qui feudum concessit vocatur *le Seigneur Feodal.* Est & in Gallia aliud feudi genus quod vocant *rierefief,* quale est, quod à feudatario alicui conceditur autemitur.

FEVDATARIVS, qui feudum à Patrono sibi commissum accepit, Latina cōsuetudine, vt Beneficiarius, libr.Feud.1.titu.2.§.3. Feudatarius Parium laudatione damnum resarciat. Aliàs Feudalis dicitur, & Vasallus.

FIBVLAM imponere dixit Seneca in moralibus, vt citat Lactantius lib.1.c.16.de salacissimo Ioue loquens, pro eo quod est coercere & reprimere: atq; id ex lege Pappia Poppæa, qua scilicet minor annis sexaginta sexagenario nubere non poterat, vt hoc pacto Senatores docerentur continenter viuere. Huius cōtrarium est, Laxare fibulam, id est ansam ministrare, aut fenestram aperire. Tertullian.de Corona militis: Vt etiam voluntariis delictis fibulam laxet. Natum autem videtur vtrunque à fibula cinguli qua vestis adstringitur si fluxior sit, aut remittitur si fuerit adstrictior. Nisi etiā ad fibulæ adstrigmentū mauis referre, qua adolescentulorum prurientium genitalia traiiciebant tum valetudinis, tum conseruandæ vocis gratia: quod Infibulare vocabant: cuius rationem describit Corn. Cels. libr.7. de qua Martialis libr.7.

Menophili penem tam grandis fibula necUit. & lib.14.
Dic mihi simpliciter Comœdis & Cytharœdis
Fibula quid præstas? vt carius futuant.

FICTVS apud Baldum titu.de pac.Constant.verb. per foluere. Barbaro vocabulo pro emphyteutica pensione, mercedéque meliorationis accipitur: videtúrque Alciato Latinè dici posse, Colonarium.

Fictum, fragile, c.charitas.de pœnit.distinct.3.

FICTIO, est legis aduersus veritatem in re possibili ex iusta caussa dispositio: etenim constat nunquam extendi fictionem ad ea quæ impossibilia sint. gloss.l.talis.de leg.1.§. minorem. Instit. de adopt. siue de iure, siue de facto id fieri nequeat. imitatur enim fictio naturam, nec faclè lex fictionem aduersus fictionem inducit, l.3.§.è cōtrario. D.de acqui.possess. Hæc ex primo cap.lib.6.Parergon Alciati. Bart.verò in l.si is qui pro emptore.versi.quæro ergo.D.de vsuca. sic fictionem definit, Est in re certum, eius quod est possibile contra veritatem pro veritate à iure facta adsumptio. Est autem magna differentia inter fictionem & præsumptionem. Quia fictio iuris tantum operatur, quantum veritas: vnde nunquam ei dicitur esse contraria. siquidem ius facis ens de nō ente. Præsumptio autem in dubio stat: tametsi eatenus veritatis habetur comes, quatenus in contrarium nulla adparet probatio. Vide glos. Bartol. & Iasonem in l.si is qui pro emptore. D. de vsucap. Itaque fictio ad solam legem pertinet. Nec enim contrahentes fingere possunt, nisi lege permittente: vt in Aquiliana stipulatione, & quibusdam aliis item casibus, in quibus lex stipulationem fingit, vel hypothecam. Estque Iure ciuili inuenta. Sic Iurisconsultus in l.2. pro socio: Dominiū societate omnium bonorum acquiri, sine traditione, per quandam fictionem affirmat: cùm textus dicat, creditur. Non autem ob aliud inducitur, nisi vt suppleat id, in quo desideratur facti veritas, ad hoc vt ex ea veri producātur iuris effectus: vt declarat Bart.in l. si is qui pro emptore. de vsuca. Imitatur autem fictio legis, naturā ipsam, l.adoptio.D.de adopt. Vnde sicut naturaliter quis filium ad tempus habere non potest, nec sub conditione: ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem vel sub conditione licet, l.si tibi.eodem tit. Fictio autem priuata in perniciem alterius, nihil distat à fraudulenta simulatione. Vlpian.in l. cùm hi.§.si cùm lis. D. de transact. Fingi enim, inquit, lites poterunt, vt transactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem. Fictio habet locum in omnibus prædicamentis, vt refert Albericus in Dictionario in hac ipsa dictione, qui dicit etiam pro compositione accipi.

Fictio de iis qui apud hostes sunt duplex est: altera Postliminij, altera legis Corneliæ. Postliminij fictioni locus est, cum captus ab hostibus in ciuitatem reuertitur. tum enim nunquam à ciuitate abfuisse fingitur, l. retro.l.in bello.§.1.& l.bona D.de captiuis.§.4.Instit. Quib.mod. ius pat. Corneliæ autem fictionis locus est, cum captiuus apud hostes moritur, vt in ciuitate decessisse fingatur. vide l.lege Cornelia.D.de testam. l.lex Cornelia.D.de vulg subst.

de Fictione canonis, ponit Archidiaconus c.ferrum.50. distinctione.

FICTILIA, vasa ex terra facta, l.3.§. vitrea.D. de supellect.legat. Et Fictilis suppellex, l.7.D.eod.

FIDES propriè diffinitur, vt sit dictorum, conuentorúmve constantia, & veritas: dicta, quòd fiat quod dictum est, vt Cicero tradidit. Et in lib. de Repub. vt citat Nonius: Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur. Hinc Vlpian.in l.ex empto 11.D. de act.empt. Nihil magis, inquit, bonę fidei congruit, quam id præstari, quod inter contrahentes actum est. Ergo

Fides bona est, cum id quod dictum ac promissum est, bene ac rectè fit, l.cum venderem.D.locat. vnde illud Augusti apud Sueton. qui populo promissum congiarium reposcenti, Bonæ fidei se esse respondit. Vnde fidem appellarunt veteres Christiani, quòd ea, quæ de Christo commentariis Euangelistarum prodita erant, verissima ducerēt. Inde Rub.de sum. Trin. & fid. cath. Fides etiam quandoque accipitur pro fidei sacramēto, quandoque pro habitu mentis, c.nihil.de consecrat.distinctio.4. Fides, tuitionē etiam, auxilium, tutelam significat: vnde in fide alicuius esse dicebant olim, quod nunc vocant feudum ab aliquo tenere.

quod non est ex Fide peccatum est, apud Apostolum, & in ca.omnes.§.illud.28.q.1.& c.fin.de præscrip. in antiq. ita accipias, quicquid fit cōtra conscientiam, ædi-

ficat ad gehennam.

Fides quandoq; sumitur pro promissione. Fides syncera quid, vide gloss. cap. 2. de elect. Fides testium ex quibus colligatur, Iurisconsul. docet l. 2. D. de testib.

FORMVLAE.

FIDEM suam adstringere, est vinculum obligationis suscipere, l. procurator, qui pro. D. de euict. Fidem bonam præstare, est sine dolo, & fraude versari, l. 3. D. pro socio.

Fides pro cautione, in l. sacris. C. de prox. sacr. scrin. lib. 12. Sic dicimus, fide alicuius sumere, id est, non sua, sed aliena cautione. Hinc etiam dixit Cicer. fide alterius pecuniam sumere, id est dato fideiussore. Fide sua iubere, id est, sponsorem se constituere, & periculum in se recipere. Paul. Si filiusfamilias ita stipulatus fuerit: Quantam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? Vlpianus l. vbi autem. de verb. oblig.

Fides in tit. de summa Trini. & fid. cathol. c. & in Decreta. est (vt definit Paulus Apost. c. 11. epist. ad Hebræos) ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

Fides publica, in l. 24. §. in bonis. D. de reb. auct. iudic. possid. *Credit* à Gallis appellatur. Cic. pro leg. Mani. Hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, &c. & alibi, Scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidisse.

Fides tacita, clàm & tacitè in fraudem legis, fiscíve accommodata, l. 13. §. cum ante. D. de iur. fisci. l. 15. §. pen. D. ad municip. Vlpia. Epito. tit. 25. Et dicitur

Fides accommodari, & interponi, l. 43. §. vlt. D. de vulg. l. 10. D. de iis quæ vt indig. & commodari. l. pen. D. si quid in fraud. patr.

Fides emptori haberi dicitur etiam sine satisfactione, §. vendita. Instit. de rerum diuisione. l. 19. D. de contrah. emptione.

Fide dominica agros colunt, qui non pensiones certa quantitate, neque mercede, sed arbitrio domini rationes reddituri colunt. l. 18. §. cùm de villico. l. 20. §. 1. D. de instr. instrumentóque leg.

FIDELES interdum generaliter dicuntur, qui in Principis alicuius potestate ac ditione sunt, qui vulgo subiecti appellantur. Greg. Turon. lib. 10. cap. 3. Nos, piissime Rex, subiecti atque fideles vobis gentíque vestræ esse desideramus. Interdum verò specialiter dicuntur iidem qui Vassalli, qui feudo accepto, in patroni fide & clientela sunt: vicissímque suam ei certi obsequij nomine fidem adstrinxerunt. Cicer. in Orat. pro Sexto Roscio: Quære in cuius fide sint & clientela. Lib. feud. 1. titu. 14. §. 3. Si ergo domino & fideli placuit, vt paciscantur de filia, &c. Et lib. 2. tit. 4. §. 4. Tunc oportebit fidelem incrementi inuestituram probare.

FIDELITAS generaliter interdum pro fide & obedientia omnium subiectorum. Duplex enim fidelitas est: vna quæ à vassallis, & quasi vassallis: altera quæ à ciuibus præstatur, vt in leg. Frideric. de pace Const. lib. Feud. 2. tit. 62. Vassalli nostri à nobis inuestituram recipiant, & fidelitatem faciãt, sicuti vassalli: ceteri omnes sicut ciues à 16. annis vsque ad 70. Item apud Radeu. lib. 2. cap. 10. Episcopos Italiæ solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino Imperatori. Hinc Iusiurandũ fidelitatis vassaliticæ, quod ab Imperatore Papa Clemens contendit in c. 1. de iureiur. in Clement. Fidelitatẽ dicimus (inquit Obertus) iusiurandum quod vassallus præstat domino, lib. 2. tit. 3. §. 4. & tit. 26. §. 9. vbi quot heredes sunt, tot fidelitatem debent: hinc est, tot debent se domino exhibere, vt ei suam fidem & obsequium interposito iureiurando adstringant. Iusiurandum fidelitatis videtur Latine nõ incommode dici Execratio posse. Cic. Verr. 7. Vbi fides, vbi execrationes, vbi dextræ complexúsque? Vide Vassalitium.

FIDEICOMMISSA ideo adpellata sunt, quia nullo vinculo, sed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur: vt Instit. de fideicom. hered. in princ.

Fideicommissum est, quod nõ ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquitur, nec ex rigore iuris Ciuilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis, Vlpiano Epitom. tit. 25.

Fideicommissa dicuntur, quæ fidei heredis alteri restituenda demandantur, quæ ab fide heredum licet pendeant, vnde & nomen accepere, D. tamen Augustus, ne perfidiæ humanæ locus esset, ad necessitatem iuris ea retraxit. Vide §. in primis. Institut. de fideicommiss. here. l. 1. & C. commun. de legat. Nec ignorandum, fideicommissa non esse (vt vulgò putant) legatis exæquata. Nam licet Vlpian. l. 1. de leg. 1. scribat, quòd per omnia exæquata sint legata fideicommissis, nõ tamen è cõuerso dicit, fideicommissa legatis exæquari. Vnde Zasius colligebat, quod & ab Alciato pòst legimus probatum, minimè sequi necessariò, vt vtraq; eodem iure petantur. Fiunt autem fideicommissa verbis precariis erga grauatum: qualia sunt, rogo, peto, volo, mando, deprecor, cupio, iniungo, desidero, impero. Vnde & nomen illud sumpserunt, quòd in sola fide, pudoréque heredis consisterent, §. final. Instit. de singulis rebus per fideicom. relict. Accedit Vlpianus, inquiens: Etiam hoc modo, cupio vt des: credo te daturum. fideicommissum est, de legat. 1. l. etiam.

Fideicommissorũ alia sunt vniuersalia, hoc est, ad hereditatẽ spectantia, quibus totũ patrimonium, heres alij restituere rogatur: veluti, Peto à te vt illi hereditatem meam restituas. Alia singularia, quæ rerũ singularum sunt: veluti, Rogo te heres, vt Sempronio fundum illum reddas, restituas.

Fideicommissi appellatione & singulare, & vniuersale continetur l. 1. D. ad S C. Treb.

Fideicommissum generale, vniuersale, & particulare, quid distent, docet Alex. l. grege. D. de leg. 1.

Fideicommissaria hereditas, quam alij restituere heres rogatus est: & Fideicommissarius is, cui ea hereditas restituitur, qui Trebellianus fideicommissarius appellatur, l. 15. §. 1. D. vt leg. seu fideicom. nomi. ca. Quo nomine interdum heres quoque fideicommisso oneratus adpellatur, l. 51. D. de iudic. vt & Nouel. 107. Et qui de fideicommissis Romæ ius diceret constituta prætor, Fideicommissarius dicebatur, l. 4. ad fin. D. qui & à quib. l. 78 §. pen. D. de leg. 3.

Fideicommissaria verba, l. 29. D. ad S C. Trebell. quæ & fideicommissi verba dicuntur, l. 69. §. fin. D. de lega. 2. l. 12. §. fin. D. de iniust. rupt. D. de lega. 2. &, Precaria, vide infrà Precaria.

FIDEIVBERE, est suo periculo fore id de quo agitur, recipere, quod per stipulationem fit: vel fidem suam pro alio obligare, in fidem suam recipere, quod idem valet, l. 27. in fi. D. ad S C. Velleia. l. 29. §. legatum. D. de lib. leg. Quod & fide promittere dixit Paulus libr. 1. Sentent. tit. 9.

FIDEIVBERE pro condemnato, nihil aliud est, quàm promittere iudicatũ condemnationis solui, l. si verò. in princ. D. qui satisda. cog. Nam si non condemnatus, sed absolutus fuerit, & victor litis, non est opus aliquid soluere ex cautione iudicatum solui.

Fideiubens ob euictionem rei alienatæ, Auctor secundus tempore Iustiniani appellabatur. Nouell. Vt credito. primùm aggrediantur. §. neq; hoc tantùm. Const. 4.

FIDEIVSSOR, est qui fide ac periculo suo suadet, vt id de quo agitur fiat: quoniam eius euentum præstat: vel qui alieno nomine obligatur, l. 1. §. verbis. D. de obli. & actio. Eorum autem, qui pro alio obligantur genera & differentias recenset Accursius in Authen. de fideiussor. Bart. in rub. D. de fideiusso. Mandato-

ris

ris antem ratio longe alia est quàm creditoris. Mandator enim conuentus à creditore nullam babet actionem propriam contra debitorem, nisi cedatur. Cedat ergo ei creditor suas actiones, & eas quidem non inanes oportet. proinde si non habeat efficaces quas cedat, si non possit à reo petere, nó poterit etiam à mandatore. Fideiussor sine cessione propriam actionem habet aduersus debitorem mandati, vel negot. gestorum, nec vsquam legitur cogi creditorem fideiussori cedere actionibus sortis, licet si hypothecarias cedat, id fideiussori inutile futurum non sit. Itaq; rectè petet creditor à fideiussore, quamuis à reo petere non possit.

Fideiussor, pro expromissore, quod fortasse alibi nusquam, l. in persona. D. de pact.

Fideiussor, siue intercessor non est conueniendus, nisi priùs debitore principali conuento, Nouel. Vt creditor. primùm aggredian. §. 1. Const. 4. Absente tamen debitore, potest primùm fideiussor conueniri. Ib. §. cæterum si fideiuss. Aduersus possessores bonorũ debitoris, non est antea agendum hypothecaria, quàm apparuerit, bona debitoris ac fideiussorum non sufficere. ibid. §. enimuerò neque. Cui non potest ex venditione bonorum debitoris satisfieri, quia nemo velit eas emere: ei debent bona in solutũ (æstimatione diligenter facta) auctoritate iudicis addici. ibid. §. certè si nemo. Cæterùm lex apud veteres erat, prohibens fideiussorem conueniri priùs, quàm debitor principalis esset conuentus, vt colligitur Nouell. Vt creditores prim. in princ. Eam legem vsus aboleuit, ad tempora vsque Iustin. ib. l. non rectè. C. de fideiuss. & manda. Iustinianus reduxit, adauxítq; legem antiquam. ib.

Fideiussor exercitationis litis à fideiussore iudicati actionis separatur, l. 8. §. & post litem. D. de fideiuss. Illi sunt qui fideiussores ad litem, & pro lite dati adpellantur. l. 41. D. de petit. hered. l. 10. D. iudicat. sol. qui scilicet, vel iudicio sisti, vel rem defendi, & iudicatum solui promittunt.

Fideiussor ob euictioné datus, in l. 4. D. de euicti. vulgò auctor secundus, d. l. 4.

Fideiussor in omnem caussam accipi dicitur, qui in id omne, quod ex ea obligatione, cui accedit, nasci potest, se obligat, l. 56. D. de ædil. edict. l. 54. D. loca. l. 36. §. pen. D. de fideiuss.

FIDEIVBENDI FORMVLAE.

Centum, quæ mihi L. Titius debet, eadem mihi dare spondes? spondeo.

Stichum aut centum fide tua iubes? fide iubeo.

Quantam pecuniam credidero, fide tua iubes? iubeo.

Mille modios tritici fide tua iubes? iubeo.

Si reus 100. aureos, quos mihi debet, nó soluerit, fide tua iubes? iubeo. ex titu. D. de fideiussorib.

FIDICVLÆ, in l. 1. & 2. C. Th. de quæstionib. tormenti genus ab eo dictum Isidorus lib. 5. Etymolog. c. 27. tradit, quòd eo rei in eculeo ad fidem inueniendam, & eruendam torquentur.

FIDVCIA, præter vulgatam significationem pro pignore accipitur, quod creditori mancipatur, aut in iure ceditur, ea lege vt soluta ad diem pecunia remancipetur; non soluta, creditori pleno iure committatur, id est lege commissoria: aliàs vero pignoris dominium in creditorem non transfertur, l. cum sortis. §. vlt. D. de pign. act. sicque sumitur apud I. Paulum lib. 1. Sent. tit. 9. & lib. 2. tit. 13. & libr. 3. titu. 8. Vnde & Fiduciarius seruus, id est pignori obligatus, apud eundem libr. 2. Sent. titu. 12. & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem, vt pote spe redimendi, deposita sit. & ita non rarò vtitur Paul. tit. de depos. Cice. pro Flacco: Pecuniam adulescentulo grandi fœnore, fiducia tamẽ accepta occupauisti. Hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie ac possides. Pecuniam (inquit) fœneraticiam à te sumpsit adolescens, ob eámque fundum fiduciarium dedit, id est fiduciaria mancipatione. Hæc Budæus. Inter Fiduciam verò & pignus hoc interfuisse Isidorus libr. 5. Etymolog. capi. 21. significat, quòd pignus, manente apud debitorem dominio nudam possessionem transferret: per Fiduciam verò res aliqua mutuæ pecuniæ gratia vel mancipabatur, vel in iure cedebatur: Cum tamen, vt verbum cóueniat, sub ea lege factam fuisse mancipationem necesse sit, vt soluta pecunia redderetur, & restitueretur. eáq; ratione pignus à fiducia separatur apud Ciceroné lib. 3. Offic. & aliàs Tertullianus in libro de Idololatr. pignoribus fiduciari dixit.

FIDVCIA item, est redhibendi, aut reuẽdendi lex venditioni apposita. Vt in emancipatione, cum interposita reuendendi aut remãcipandi fide, pater filium venderet: atque ea re quidem is qui ea códitione emebat, pater dicebatur fiduciarius. Hanc vero legem pater naturalis interponit, vt sibi ex ea filius reuẽdatur, atq; ite à se manumittatur, & per manumissionem vt sibi iura legitimæ successionis acquirantur, auctore Caio lib. 1. Instit. Vide Emancipatio. Fiduciam tamen non pactum esse, sed verum principalémque contractum contendit Hotom. tum illud si admittatur, emancipationes non contracta fiducia fieri non posse: quas tamen Iustin. apertè testatur in Institut. fieri posse.

Fiduciam accipere, apud Cicer. in Topic. Si tutor fidem præstare debet, si socius, sicui mãdaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Boetius in 4. comment. Topic. Fiduciam (inquit) accepisse dicitur cuicunque res aliqua ea lege mancipatur, vt mancipanti aliquando remancipet. Veluti si quis dubium tempus timens, amico potentiori fundum mancipet, redditurо cum tempus illud dubium præterierit.

Fiduciam interponere, & fiduciã contrahere differre quidam volunt. Fiducia enim aiunt interponitur, cum semel tantum atque ab vno accipitur, vt in exemplo illo Boetij: & cum pater filium suum emptori adumbrato vendit, confisus ab eo continuò filiũ suum manumissum iri: vel cum testator suam hereditatem alicui ad tempus credit, cófisus illam ab eo alteri nominato restitutum iri. At contrahi fiducia dicitur, cum vicissim ac mutuo interponitur: veluti cum post tertiam venditionem adumbrans emptor ita patri suum filium reuendit, vt eum pater continuò manumittat, vt l. 2. §. obiicitur. D. ad Tertull. Hotom. in Comment. iuris.

FIDVCIARIA hereditas, id est, fideicommissaria, quæ fidei alicuius cómittitur, vt eam alteri restituat, apud Vlpia. in l. certi condict. Si cert. pet. & fideicommissaria possessio, quasi fide data accepta, à fiducia tamen dicta.

Fiduciarius heres propriè dicitur, qui institutus est contemplatione non verè præteriti, sed quodammodo instituti, l. 46. & l. 67. D. ad S C. Trebel. Et dicitur fiduciarius, tanquam fideicommissarius, de quo testator spem concipit restituendæ hereditatis post mortem suam. Quia non sui contemplatione instituitur, sed vt alij restituat, l. Seius Saturni. ad Treb. l. dotem dedit. de colla. bonorum.

Fiduciarius pater, antiquo iure nominabatur, qui præter naturalem patrem alius adhibebatur, qui scilicet emptum filium, patri naturali reuẽdebat emancipandum. Quibus id fiebat solẽnitatibus, antiquitatis studiosus (nam illæ sublatæ nunc sunt) petere potest ex primo Gaij Instit. lib.

Fiduciaria tutela, fiducia tutel. Fiduciarij tutores, appellantur fratres, aut alij quib. post mortem parentis singulari fide defertur auctoritate iuris, fratrum & sororum

rum

rum in pupillari ætate administratio atque tuitio. Institu. de fiduciaria tutela, in princ. & vide l.4. D. de legit. tuto. & Vlpianum tit. 11. in Epitome.

Fieri, id est, esse & manere, l. si rem. D. de acquir. possess. & alibi sæpissimè. Quandoque significat eligi, in auth. de adopt. in princ. Interdum impetrari, §. sancimus. in auth. de lenonib. Aliquando colligi, l. partis. D. de præscrip. verb. signific. Fieri dicitur extra iudicium agere in iudicio, l.1. §. quibus. D. quod cuiusque vniuers. Fieri quid per aliquem qui dicatur, l. quod te. D. si certum pet. l. si eum dies. D. de arbit. Fieri in continenti dicitur, quando quid fit vno contextu, non diuertendo ad extraneos actus, contrariúm ve actum interponẽdo. Vide cap. quia propter. extrà, de elect. & hoc iudicis arbitrio committi potest. glo. in cap. an sit. de appel. & l. cõtinuus. D. de verb. oblig. Fieri non videtur, quod iure non fit, l.3. §. si liber homo. D. de condi. caus. data.

Figlina & Figulina, figuli officina, l.6. D. de seruit. rust.

Fidlinum opus, arte figuli perfectum, l.19. D. de seruitut. vrba. præd.

Figura, p specie, & forma accipitur, l.1. D. de obliga. & actio. l.69. D. de hered. instit. l.31. D. de mor. cau. do. l.30. §. tametsi. D. ad leg Falcid. & Instit. de leg. in prin. Aliter planè Figura verborũ, l.116. D. de verb. signifi. & figura literarum, l.38. D. de oblig. & actio. & Figuratio, l.124. D. de verb. signifi. quæ verba per se patent.

Filii appellatione omnes liberos intelligimus, ait Paul. in l.84. D. de verb. signifi nec ea proprietate sermonis, nepos continetur, l.6. D. de testa. tutel. §. fin. Instit. qui testa. tut. dar. sed ex interpretatione. que de re Bartol. & Baldus in l. Gallus. §. instituens. D. de liberis & postumis. præconio Salomonij vtiliter disseerunt. Attingit item aliquot locis Alciatus in elegãtissi. Comment. suis de verb. signifi. Et Zasius in tractatu substitutionum indicat, consuesse ætatem nostram, cùm nominat filios, vel liberos, addere nepotes, ad tollendas cauillationes. Benigna tamen interpretatione, & cùm voluntas aliud suadet, filiorum appellatione, & nepotes cõtinẽtur, l.84. l.201. & l.220. D. de verb. signi. l.59. D. de ritu nupt. l.4. §. concubinæ. D. de leg.3. Filiorum autem nomine, etiam filiæ continentur. l.16. D. de testa. tut. l.122. D. de verb. signi. Sed non è contrario: veniúntque propriè primi gradus. text. est in l. quod si nepotes. in fin. de testam. tut. Discrimen inter filios & liberos secundum communem vsum & intellectum in idiotam & laicum illiteratum & indoctum venire & cadere non potest. Quod glossæ dictum in d.l. quòd si nepotes. Bartol. ibidem agnoscit, & in l. liberorum. circa fin. D. de verb. signifi. Tametsi in ordinationib. in quibus mens, & voluntas ordinatoris euidenter & manifestè deprehendi, aut declarari non potest, filiorum appellatione veniant etiam nepotes: vt sentit Bart. in d.l. liberorum. & expressius Alexander in Addit. ad Bart. in l. Lucius Titius, qui fratrem habebat testamento. de hered. institut. Filiorum tamen nomen in postumos, postumásque cadit, l.16. D. de testa. tut. l.15. & l.17. de leg.1. l.164. D. de verb. signi. Filius autem is definitur, qui ex viro & vxore nascitur, l. filium. D. de iis qui sunt sui, vel alie. iur.

Filium cùm dicimus, non conditionem eius ostendimus, qui in alterius sit potestate, vt cùm filiumfamiliàs dicimus, sed alicuius filium esse significamus, A. August. ad l.1. D. de excus. tut. ad finem.

Filij ideò liberi dicti sunt, vt parẽtes meminerint, se illis non perpetuò imperaturos. Itaque cùm pater filiam natã 25. annos nẽgligit dare nuptui, absq; graui caussa, potest ipsa liberè, hoc est, sine consensu paterno, matrimonium contrahere: & oportet nihilominus patrem suppeditare pro facultatibus dotem. Authen. Sed si post. C. de inof. testa.

Filiorum hæ sunt differentiæ, iusti, legitimi, naturales, adoptiui.

Filij naturales secũdum Azonem in Sum. C. eodem tit. sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum torum. Alij sunt legitimi tantùm, vt adoptiui. Alij naturales tantùm, vt nati ex concubina vnica, & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales, neque legitimi, vt qui ex illicito, & damnato coitu nati sunt. De his omnibus est gloss. Institut. de adopt. in princip. & gloss. in cap. per venerabilem. qui fil. sint legi. Et quot modis naturales de soluto cũ soluta efficiantur legitimi, patet in c. tanta. qui fil. sint legi. Vbi etiam dicitur, quòd filij vulgò nati vel concepti sunt, qui non habent patrem determinatũ. Sed (vt Azo dicit) hæc distinctio secundum iura ciuilia imperatorum datur, & non secundum iura naturalia: quia fortè secundum theologos non est vsquequaque verum, secundum quos matrimonia, seu indiuidua maris & fœminæ coniunctio, est de lege naturę, quia secundum Aristotel. & Philosophos 1. Politicorum, Naturalis videtur coniunctio vnius ad vnam, & vagus concubitus contra naturam.

Filius regis potest dici Rex viuẽte patre. argumen. §. cùm quidam Cælius. l. cùm verò is. D. de fideicommis. libertat. adiuncto textu in l. in suis. & ibid. Bald. D. de liber. & postum.

Filium spurium, rescripto Principis legitimũ effectum, verè legitimum censuerunt Socinus, Decius, Curtiúsque, vt attestatur Alciatus. Nam & aliquem mihi ait, iustum filium censeri, agnatis verò meis non censeri, haudquaquã naturæ repugnat: cùm satis sit mihi integrè censeri filium, nihílque obstat, respectu aliorum, qui non consenserunt, fictionem legis nihil operari: huiusmodi enim varietas magis aliorum personas, quàm ipsius filij respicit, l. in stipulationibus. §. 1. de verb. oblig. Filij spurij ex ingenua muliere nati vtiq; sunt ingenui, l.3. in fin. C. solu. matri. Filij spurij, vel sacerdotum, possunt tantùm de bonis parentum accipere, quantum eis sufficit ad alimenta iure naturali debita: etiam iure Canonico, ca. cùm haberet. De eo qui duxit in vxorem. quã poll. per adult. Et ibi tractatur. Angelus in l. fi. §. si à socero. D. quæ in fraud. creditor. & l. ignoti. C. eod. titu. Baldus. in authen. ex complexu. C. de incest. nupt. Vide consi. Bartol. 119. incip. Dominus Dominicus. Et consil. 194. incip. Cechus de Spoleto.

Filii familias filiæq; familias dicuntur, qui quæue ex iusto matrimonio procreati sunt, & in patris potestate sunt, l.4. D. de iis qui sunt sui, vel alie. Alij enim s.p. id est sine patre, vel Spurij dicuntur, & in eum locum adoptantur.

Filium Senatoris accipere debemus, non tãtum eum qui naturalis est, verum adoptiuum quoque. neque interest à quo vel qualiter adoptatus fuerit, an in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam, l.5. & l.6. D. de senator.

Filiaster, Filiastra, est filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo, quem modò habet mulier, 30. quæst. 1. si quis filiastrum.

Filiatio, vt per doctores in l.1. D. de condit. & demonstra. per communem nominationem parentum, & quòd natus est in domo mariti commorantis vxori, l. filiũ. D. de iis qui sunt sui. c. Michaël. de fil. presb.

Finis tam masculino genere, quàm fœminino dicitur: Aliàs itẽ fini, aliàs fine. Nouel. de testib. §. si verò ignoti. Constit. 90. Vt hac saltem fini (ait Iustinianus) nihil de veritate occultent. Sæpe vero finem accipiunt Iuriscons. pro modo, vt est à F. Duareno libr. 1. disputat. Anniuers. obseruatum. Itaque

Fini, pro vsque ad finem: ad finem verò, pro ad modum

& quantitatem significat, l. 19. D. de cōpens. l. 1. §. pacto. D. de vsur. l. 5. D. de colla. dot. l. 15. D. ad leg. Falc. l. 25. D. de adi. leg. l. 4. §. fin. D. de naut. fœn. l. 4. l. 42. §. 1. D. solu. matrimo. l. 17. de castrens. pecul. l. 26. D. quando dies lega. ced. Sic & in l. 66. in fin. D. de euict. l. 33. §. si inter. D. de donatio. inter virum.

Finis pro definitione quandoque accipitur, eóque redditur verbum Græcum ὅρος. Sic in l. 223. D. de verbo. signif. Præterea Fines adpellant Iurisconsf. quos Dialectici terminos, l. 124. D. de verbo. signifi.

Fines agrorum termini, & limites adpellantur, l. 16. §. 1. D. de vsu & hab. l. 18. §. pen. & fin. D. de acquir. possess. l. 2. §. cùm Stichum. D. pro empto. l. 21. D. quæ in fraud. credit. Sic apud Terentium in Heautontimorum. *Vicini nostri hic ambigunt de finibus*. Eadē est & huius verbi vis in finium regundorum actione, qua inter eos agitur qui confines agros habent, §. quædam. Institut. de actio. Isidorus lib. 5. Etymolog. c. 25. Regi enim Boëtio interprete in Topic. fines dicuntur, quoties vnusquisque ager propriis finibus terminatur. Ergo Actio

FINIVM REGVNDORVM, id est, discriminandorum, seu statuendorum. Regere enim antiqua, & Decemuirali significatione, est suis finibus terminatum habere. Ad agros enim pertinet, non ad ædificia vrbana, iuxta §. fin. l. 4. D. fin. regund. Nec inconcinnè dicitur finalis quæstio, in l. u. D. fin. regund. In finalibus quæstionibus, vetera monumenta, census auctoritas sequenda est. vide Ferra. in §. si finium regund. Instit. de offic. iud.

FINITOR, qui fines determinat: sic vtitur Plautus in prologo Pœnuli.

FINITIMVS, vicinus, c. pertuas. de senten. excom.

FIRMVM, & ratum differunt: Firmum de facto, ratum de iure. Bartol. in l. id quod pauperibus. iuncta glos. C. de episcopis & clericis.

FISCI, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt vtensilia ad maioris summæ pecunias capiendas: vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, vt pro censu priuato loculos & arcam & sacellos dicimus, sic pro publico thesauro ærarij, dicitur Fiscus. Hæc Asconius: quæ Cicer. hic locus ex Verrina 5. confirmat: Quatuor n-s. quos mihi Senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Idem tradunt Festus lib. 15. & Isidor. lib. Etym. vlt. cap. 9. Propriè autem

FISCVS, dicitur Principis, vt ærarium populi. Plin. in Panegyr. At fortasse non eadem seueritate fiscum qua ærarium cohibes? imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Vlpian. l. 2. §. 2. D. ne quid in loc. publ. Hoc interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. Res enim Fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Posterioribus autem temporibus AErarium principis dictum est propriè pro priuatis rebus Augusti, vel Augustæ: Fiscus autem generaliter pro sacris thesauris, vt in l. 2. & l. 3. C. de quadrienn. præsc. Fiscus autem his verbis à Græcis definitur: φίσκος λέγεται ἐν ᾧ τὰ τῶν δημευομένων ἐτίθετο χρήματα. μετὰ ταῦτα δὲ ταμεῖον ἐλέγετο καὶ φίσκος, ἐν ᾧ παραφυλάττονται τὰ φισκάλια χρήματα, καὶ ἐγένετο παροιμία, ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν ἦν τὰ δήμια χρήματα ἐν τῷ τοῦ βασιλέως οἴκῳ. Continetur etiam fisci appellatione arca præfectoria, l. 6. C. de exact. trib. Eodem nomine & pleraque alia significantur, veluti princeps, procurator fiscalis, officium fiscale, statio fiscalis. Differentia est autem inter fiscum & rempub. sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solùm de commodo pecuniario: sed respublica pecunias, honores, præmia, alia considerat. not. in l. mancipia. C. de ser. fugi. & colligitur ex rub. C. ne fiscus, vel respub. patroci. Alberic. in l. respublica. C. ex quib. caus. maio.

Fisci etiam nomine Ecclesiam intelligi notat Innocent. in c. cùm pro causa. de sentent. excommu. vnde & ipsa fiscum habet, c. quia diuersitatem. de conces. præben. & ibi glos.

FISCI etiam dicuntur, fiscellæ iunceæ quibus olea premitur, l. 19. §. 1. D. locati.

FISCALES res, quæ fisci patrimonio sunt quasi propriæ, & priuatæ principis esse dicūtur, l. 2. §. hoc interdictum. D. ne quid in loc. pub. His autē tuendis constituebantur procuratores, qui & fisci procuratores & aduocati fisci dicebantur, in variis iuris Ciuilis articulis. Quę nomina passim Gallia nostra retinuit, *Aduocat, & Procureur fiscal.* de Procuratore fisci accipienda est Antonini imp. constitutio l. 1. C. de fisca. vsur.

FISTVLÆ, tubuli, vel canales, per quos aqua ducitur, l. 47. & l. 49. D. de contrahen. empt. l. 38. §. fin. D. de act. empt. l. 17. D. de ser. vrb. Dictas autem inde scribit Isidorus lib. 19. cap. 10. quòd aquas emitterent, ἀπὸ τοῦ στέλλειν, quod mittere est: additq; earum formas pro magnitudine aquæ, & capacitate fieri, per quas aquæ modulis certis diuiduntur. Fistularum differentias constituit Frontinus libr. 1. de Aquæ ductibus. Fistulæ interdum fictiles, vt plurimum verò plumbeæ fiebāt, l. 15. D. de seruit. rustic. l. 6. de aq. duc. lib. 11. C. Vitruui. lib. 8. c. 7. Pallad. lib. 9. c. 11. Collocabātur in riuis, l. 3. §. fi. D. de aqua quoti. l. 3. §. si quis nouum. D. de riuis. Et salientibus aquis iungebantur, l. 15. D. de act. empt. Vel castellis, l. 78. D. de contrahen. empt. l. 17. §. epitonia. de act. empti.

FLAGELLARE annonam, l. 6. D. de extraord. criminib. horreis fruges clausas tenere: atque hoc in annona qui faciunt, eam duriorem reddunt, & onerāt vndique coemptis frugibus, & in horreis recōditis: atq; hi Dardanarij vocantur. Eadem forma flagellare diuitias dicuntur, qui magnas arcis clausas opes tenent. Papinius strangulare dixit, nempe quod, occlusæ cum respirare nequeant, strangulentur. *Non tibi sepositas,* inquit, *infelix strangulas arca Diuitias.*

FLAGITARE, propriè est vehementer, & veluti quadam inflammatione animi petere. Significat etiam de stupro vehementius instantiúsque appellare. Vlpia. in l. nunquam. de priu. del. Si quis, inquit, alienam ancillam surripuerit, & flagitauerit. vtraque actione tenebitur. Sic apud Cice. reperitur, annotante hîc Bud.

FLAGRANS crimen dicitur, veterum Iurisconsultorum verbo, in quo quis deprehēditur. adnotauit Hegendor. in l. ictus fustium. D. de his qui notan. infam. quo verbo vsus est etiam Iustinianus l. vnica. C. de raptu virg.

FLAGRVM, flagellum, l. Pedius. D. de incend. ruin. & naufrag.

FLAMINES ex eo dicti sunt, quòd filo caput cinctum haberent, quasi Filamines. Et cognominabātur à diis quibus sacra faciebāt, vt Flamen Martialis, id est Martis: Flamen Dialis, hoc est, Iouialis: qualis Iulius Cæsar adolescens adhuc fuit. Est & flamen deorum omnium, vt in hac antiqua inscriptione: Patron. Col. Flamini Diuor. omnium: & in ista, II. vir Quinq. Flam. diuor. omn. Erant Flamines in magna veneratione, primúmque locum post Regem sacrificulum in conuiuiis tenebant. Flaminis item matrimonium sola morte soluebatur, non alio diuortij genere. de Flaminibus 21. distinct. capitul. cleros.

FLATOR, fabricator, l. 2. D. de origin. iur.

FLAVIANVM ius ciuile: liber est qui actiones continet. Nec verò Cneus Flauius de suo quidquam adiecit illi libro: sed cùm Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Cneus Flauius eius scriba, libertini filius, subreptum librum populo tradidit. Pomp. l. necessarium. §. 3. de orig. iur.

FLAVISSAE ab antiquis Latinis dicebantur, quos thesauros

ſauros Græco nomine adpellamus, quod in eos non rude æs, argentúmque, ſed flata ſignatáque pecunia conderetur, Gellio lib.2.cap.10.

FLVMEN Varroni lib.4.Ling.Lat. quòd fluat à quo lege prædiorum vrbanorum, ita ſcribitur, STILLICIDIA, FLVMINAQVE VT ITA FLVANT, CADANTQVE. Inter hæc autem hoc intereſt, quòd ſtillicidium dicitur eò quòd ſtillatim cadat: flumen, quòd fluat continuè. Flumina autem à riuis magnitudine diſcernenda ſunt, aut æſtimatione circumcolentium. At Flumina quædam ſunt perénia, quædam torrentia. Perenne eſt, quod ſemper fluit, ἀέναος. Torrens eſt, quod tantum hieme fluit, χειμάῤῥους. Si tamen aliquo tempore ex ſpeciali cauſſa ſuperueniente exaruit, quod alioqui perenne fluebat, nō ideò minus perenne eſt. Et contrà, ſi vna fortè aut altera æſtate fluit, quod alioqui nonniſi hieme fluere ſolebat, vtique torrens cenſebitur, l.1.D. de fluminib.

Flumen publicum, inquit Caſſius, eſt quod perenne eſt, d.l.1.

Flumen priuatum, cui opponitur ſtillicidium, accipiendum eſt pro curſu vel fluxu aquę, quicquid Accurſius comminiſcatur. nam vtrūque, tam ſtillicidium, quàm flumen, pro re priuata accipitur, vt in l. vltima. D. de ſeruitutibus.

FLOCCI nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas: Cucullæ verò nomine habitus longus & amplus ſine manicis, vt in clemen. ne in agro. §. verùm. de ſtatu monaſt.

FLVCTVARE, id eſt, dubitare, 12. diſt. c. illa autem nauicula. 1.q.4.§. his ita.

Φλυαρίας nomine, quidam tumultuoſam petulantiam, alij ſeditionem, & turbulentas ineptias ſignificari aiunt: I. Cuiacius lib.6.cap.6. Obſeruatio. carmen famoſum interpretatur.

FOCARII l.1.§. caupones. D. nautæ caupo. ſtabu. mediaſtini qui focum curant.

FOCARIA, quæ focum curat, l.12.§. Trebatius. cum. §. ſequen. & l.15. D. de inſtruct. inſtrum. legat. & l.2.C. de condit. inſert. Focariæ etiam dicuntur concubinæ, quaſi foco adſidentes, l.3.C. de dona. inter vir. & vxo.

FODINAE dicuntur loca, in quibus quid effoditur, ca. cleros. 21. diſtinctione. Argentifodinæ, aurifodinæ, cretifodinæ, paſſim in libris iuris Ciuilis.

FODRVM, Germanica vox eſt, quæ paſſim hodiéque in cauponis Germaniæ pro pabulo equorum vſurpatur. In legib. Franc. Tempore hiemis, quādo mareſchalcos illarum ad fodrum dirigunt. Paſſim verò vſurpatur pro annona militari: vt libr. Feud.3.tit.1. Fodrū autem de caſtellis, quod noſtri Anteceſſores habuerunt, habere volumus. Itē lib.2.tit.56. Extraordinaria collatio ad feliciſſimam regalis numinis expeditionem. Et tit.62. Nobis intrantibus Lombardiam Fodrū conſuetum, & regale præſtabunt. Otto Friſing. lib. Frid.2. cap.13. Mos enim antiquus, ex quo Imperium Romanum ad Francos deriuatum eſt, ad noſtra vſque deducta eſt tempora, vt quotieſcunque Reges Italiam ingredi deſtinauerint, gnaros quoſlibet de familiaribus ſuis præmittant, qui ſingulas ciuitates, ſeu oppida peragrando, ea quæ ad fiſcum regalem ſpectant, quæ ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Huius collationis quæ ob tranſitum exercitus imponitur, mentio fit in l. ſi pendentes. 12.§. ſiquid. D. de vſufruct. & apud Petrum de Vineis Epiſt. lib.2.cap.29. vbi Fodrum interpretatur frumentum, hordeum, & res alias victui opportunas, ad exercitum Imperatorium. Sicul. Flaccus de cond. agror. Nam & quoties militi prætereunti, aliive cui comitatui annona publica præſtanda eſt, ſi ligna aut ſtramenta deportanda, quærendum quæ ciuitates quibus pagis huiuſmodi munera præbere ſolitæ ſint. Appendix Aymoini lib.5.cap.3. Inhibent à plebeiis vlterius annonas militares (quas vulgò Fodrum vocant) dari. Fuit autem hoc antiquioris quoq; conſuetudinis. Ammianus Marc. in fin. libr. 21. Eique vehiculo inſidenti (de Iouiano Imperatore loquitur) vt Principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, vt ipſi nomināt proba. Quod ſanè cuiuſmodi ſit, non intelligo. illud conſtat, annonas illas militares plerunque æſtimari, & pecuniam pro iis pendi ſolere. quod inſtitutum ex antiquis magiſtratuum Romanorum moribus fluxit: qui cùm frumētum in cellam ab aratoribus exigendi ius haberent, ſæpe pro frumento pecuniam, quanti frumentum erat, accipiebant. Qua de cauſſa genus illud frumenti AEſtimatum appellabant, vt in Verrinas Ciceronis Orationes multis locis docet Hot. Seruius Honoratus in 1. AEneid. Cellarium (inquit) dicitur paucorum dierum. vnde & in cellam dicitur imperatum frumētum. Penus verò dicitur longi tēporis. Otto Friſing. lib. Friderici 2.ca.23. Peractis ibi aliquot diebus, cùm Fodrum à vicinis ciuitatibus & caſtellis & oppidis exquireretur, Spoletani indignationē Principis incurrūt. Dupliciter enim peccauerant, cùm octingētarum librarum facti eſſent obnoxij, partim defraudando, partim falſam monetam dando. Præclarum eſt antē, quod Cicero de ſuo fodro & annonis ſcribit in Epiſt. ad Atticū: Nos Aſia excepit mirabiliter. Aduentus noſter ne minimo quidem ſumptui fuit. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari ſolet, non accipere: ſed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos, & tectum quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerūque. Sic in prouincia nos gerimus, quod ad abſtinentiam attinet, vt nullus terror inſumatur in quenquam. Id fit etiam & legatorum & tribunorum & præfectorum diligentia. Vide Mareſchalcus.

FOECIALES, vide Feciales.

FOEDVS Grammatici ex eo dictum putant, quia paciſcendo victimæ fœdè & crudeliter necabantur, eiúſq; mors optabatur ei, qui à pace reſiliiſſet. Hinc Virgil. 9.Aen. *Et cæſa iungebant fœdera porca.* Eſt autem

Fœdus pactio quædam ſocietatis populi Roman. iuſſu ritè per Feciales certis legibus facta, & iureiurando firmata. Duo verò fœderis genera vide apud Proculum l.7.D. de capt. & poſtlim. Vide item Liu. libr.34.

Fœdus, pro fœditas, l.3.D. de ritu nupt. Nec enim honos ei ſeruatur, quæ ſe in tantum fœdus deduxit. vulgati Codices AEQVA, ſed hoc modo ſcripſiſſe Paulum facilè crederem. Hæc F. Hotom. in Commen. verb. iuris. Tu rem, & textum expende.

FOEDERATI populi, qui dicātur, exponitur in l.7.D. de captiuis & poſtlim. Fœderati militum genus ex fœderatis populis conſcriptorum, in l.6.C. de loca. Iuſtinia. Nouell. 117. τῶν δὲ φρα̃ ὅσοι καταλεγομένων ὅτι φραινεῖται ἂιν φοιδεράτοι, εἴτε σχολάριοι, εἴτε ἄλλοι τινὲς ὑφ' ὅντινα ἂν οὖν τρόπον ἢ ὄνομα καταλεγόμενοι. Sudas, φοιδεράτοι, ait, ὅσοι καλοῦσι Ῥωμαῖοι τοὺς ὑποσπόνδους τῶν ἐθνῶν.

FOEMINAE ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ ſunt. Et ideò nec iudices eſſe poſſunt, nec magiſtratū gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec curatores exiſtere, l. fœminæ. D. de regul. iuris. adeò autem fœminæ non admittuntur in Republica ad functionem virilium officiorum: vt Deus in pœnam reputet, ſi quando det effœminatos dominatores. Eſaiæ 3. Et Vlp. l. obſeruare. D. de offic. Proconſul. Proficiſci autem, inquit, procōſulem melius quidem eſt ſine vxore. Plerunque etiam ipſius fœminæ aduerſus commoda propria inuenitur laborare conſilium, l. ſi pater. C. de ſponſalibus.

FOEMININO vocabulo maſculos contineri, exemplo turpiſſimum eſt, inquit Iuriſconſ. in l. ſi ita ſcriptum. de lega.2. Veteres enim, cùm aliquē tanquam mollem & effœ

& effœminatum carpere vellent: fœminino eum vocabulo, irriſionis cauſſa appellabant. Quod iam nunc quoque fieri videmus.

FOENVM, herbæ appellatione non continetur.

FOENISECÆ, qui fœnariis falcibus fœnum in pratis ſecant. Fœnum autem à fœtu dictum ſcribit Feſtus.

FOENVS, Fœnerare, & Fœnerator, vide Fœnus.

FOLLIS, in l.82 D. de condi. & demonſtr. & l.1. C. Th. ſi quis pecu. conflan. crumena, & ſacculus pecuniæ, vt & Vegetius lib.2. cap.20. probat. Denique, ait, decem folles, hoc eſt, decem ſacci per cohortes ſingulas ponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus vndecimus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa. Hinc in ſolle offerre, l.82. D. de cond. & demonſtr.

Follis nummi aurei genus eſt, l.2. & 3. C. Th. quo appella. non recip. ſic accipitur apud C. Harmenopulum, vel potius Iuſtinianum in lib. περὶ νόμων γεωργικ. tit.2. ἀφ' ἧς τὸ κλέμμα ἐγένετο κατ' ἑκάστην ἡμέραν β φόλλεις. vbi legendum φόλλεις. Sicque Folles accipiendos cenſet in l.3. C. Th. de ſuar. B. Briſſonius. φόλλεις verbo vſus eſt Euſebius lib.10. Eccleſ. hiſt. φόλλεις planè ὀβολοὺς interpretatur Sudas & Moſchopulus.

FOLLERALES dicti ſunt Græcis, qui Romanis Terentiani. ij ſunt, auctore Marcellino in Chronico, quibus ſuo nomine figuratis placabilem plebi commutationem Anaſtaſius diſtraxit. I. Cuiacius ad l.2. C. de præto. & hon. præt.

FOLIVM PENTASPHÆRVM, Folium Barbaricum, & Malabathrum, l.fi. §. ſpecies. D. de public. & vectig. pro eodem ſumi debere videntur, diſtingui ſque hac ratione, cognomine à regionibus in quibus prouenit folium, aut à foliorum latitudine, anguſtiáve ſibi comparato. Barbaricum enim à folio Indico exiſtimo cognomine tantum differre: vt & Pentaſphærum (pro quo tamen Hadroſphærum malim) à Meſoſphæro & Microſphæro, quod (vt iam dictum) à foliorum latitudine hoc ſibi nomen comparauit. Arrianus enim in Peripſo ſic inquit, de malabathri differētiis loquēs: Hinc tria genera efficiuntur. E maiore enim folio, quod Hadroſphærum Malabathrum dicitur: è minore Meſophærū, ex minimo verò Microſphærū. Horum ſane Plin. meminit lib.& cap.12. vbi de Nardi foliis loquitur, amplitudine tantum & anguſtia foliorum, quæ in vna & eadem planta, alia maiora, alia minora, alia minima habeantur, differre ſcribens: ſed videtur perperam eo in loco vt & alibi confudiſſe Malabathrum cum Nardi folio, falſus odoris cognatione, vt & annotauit Dioſc. Nec tamen caret mendo d. Pand. locus.

FOLIIS in l. plenū. D. de vſu & habit. videtur pro nicla ſumptum, vt Obſeruat. libr.10. cap.37. ſcribit Cuiac. cum ait Vlpian. Vſuarium neque foliis, neque oleo, neque frumento, &c. vſurum.

FOMES carnis, eſt langor naturæ, qui appellatur concupiſcentia carnis, 15. q.1. §. itaque. & non eſt peccatum, ſed peccati pœna, & dicitur animę infirmitas, quia accidit animæ ex coniunctione carnis, d. §. itaque.

FOMITEM frumentarij tituli dicunt Imppp. l. fin. C. de ſtum. vrb. Conſtant. tametſi in corruptis exēplaribus paſsim legatur, firmiter, pro fomitem, ex C. Th.

FONS à fundendo dicitur, quòd inde aqua fundatur, quam Vlpia. l 1. D. de fonte, viuam vocat, ex perpetua quadam cauſſa. Quare primùm à ciſterna in hoc differt, quæ aquam imbribus collectam cōtinet. Deinde à puteo diſtat, quòd cùm aqua de terra manat, & vſui ſeſe hauriētibus præbet, fons dicitur: Vbi verò in alto & profundo eſt, ibi puteus appellatur. Vt tamen fontia nomen non amittat. Nam omnis puteus, fons eſt: non autem omnis fons puteus. Vnde Columella, fontem putealem dixit lib. De re ruſt. 11. cap.3.

FORSANVM, pro relegatione vel certarum regionum interdictione. Et Forbanniti, interdicti. Legis Franci. cap.50. Vt Comes qui latronem in Forbanoum miſerit, vicinis ſuis, & aliis Comitibus notum faciat, eundem latronem à ſe forbannitū, vt illi cū non recipiant.

FORESTA eſt locus vbi feræ inhabitāt, vel includūtur, Glo. in c. cùm dilecti. De donat. aliàs dicitur latū nemus. de his ponit Felin. in c. Rodolphus. verſi. Quid autē ſit Foreſta. de reſcript. Et vbi quis habet vſum venandi, ſecundū Ber. de donat. cum dilectus. In gloſſ.1.

FORINSECVS, id eſt, foris, §. fin. in auth. de eccl. rer. immob. alien. vtitur & hoc verbo Plinius maior.

FORMA dicitur, quæ eſſentiā rei præſtat, vt eſt in l. Iulianus. §. ſi quis rem. ad exhiben. quod & de ſubſtātia dicimus, vt ſi in teſtamēto deſit volūtas, vt quia furioſus aut impubes teſtatus eſt, l. generali. C. de ſacroſanct. Eccleſ. aut in contractibus deficiat conſenſus, l. cùm Aquiliana. de trāſact. Quod & ad materiā protrahendum eſt. Nā & ea cōtractui perficiendo neceſſaria eſt, vt res ex venditoris, pretiū ex emptoris parte, l. in venditionibus. de contrahen. empt. §. pretium. Inſtitut. de empt. Alioqui actus ipſi, ſi horū aliquid deficiat, omnino pereunt. Formæ, pro ordinibus, & decuriis quibuſdam intelliguntur, l. ſcriniis. de palat. 12.

Forma modus, lex, conditio, l.10. D. de pollicit. Quo caſu certaminis editio licita eſt, forma pollicitationi data ſeruanda eſt. Sic Vlp. l.2. §.2. D. ad munic. Quo ſenſu accipitur Forma iuriſdictionis, pro modo ſiue poteſtate qua ius alicui dicere permittitur. l.31. D. de falſis.

Forma iuris, legis, edicti, S C. l.7. §. ſi paciſcar. l.42. D. de pact. l.22. D. de minor. l.1. de vend. rer. fiſc. l.1. in fin. l.15. C. ſi cer. pet. l.14. D. ſi cert. pet. l.1. C. de rei vendic. Forma contractus, l.7. §. ex contrario. D. ſolu. matri. l.52. D. de verb. ſign. Forma prouinciæ, id eſt fines & contributa loca. Vlpi. in l.7. §.1. D. de interd. & releg.

Forma cenſualis, regula qua cauebatur vt agri in cenſum referrentur, l.4. D. de cenſibus.

Forma agrorum, l.8. D. ad leg. Iul. pecul. apud Sicul. Flac. & Hygen. ſæpè. Forma aquæ ductus, l.27. §. ſi quid cloacarij. D. de vſufructu. Et Forma aquæ, l.39. §. heres. D. de legatis prim. l.3. & l.6. C. de aquæduct. libro 11. & apud Iulium Frontinum lib. de aquæductib.

Formarum aqua apud Caſsiod. lib.3. Var. epiſt. ad Senat. vrb. Rom. Formarū cura, apud eundē lib.5. Formarū Comes in Notitia Imperij, vbi de præfecto vrbi Romæ agit, & apud Caſsiodorum lib.7. Variarum.

Formarum meatus, modo formarū, l.1. C. de aquæductibus. Nam & Formas per agros tranſeuntes Vlp. dicit d. §. ſi quid cloacarij. & tam ſulcū publicarū aquarum per agros meantium maceriis quibuſdam incluſum, quàm ipſam fabricam aquæductus formam veteres appellant. Forma calcei, in l.5. in fi. D. ad legem Aquil. l.13. §. item Iulianus. D. loca. Formas, in quibus æra fundantur, dixit Plinius lib.36. cap.22.

FORMALE pretium, l.63. in fi. D. ad legem Falcidiam. alij formatum, & præſcriptum à contrahētibus interpretantur: alij forma cenſuali definitum, in qua exactiſsima rerum æſtimatio inibatur.

FORMALIA iuſtificari dicuntur, quando examinatur, an ſit ritè appellatum. de quo D. de appell. recip. & C. eod. tit. Hodie, Zaſius ait, in bonis conſiſtoriis primò iuſtificantur formalia, antequam audiatur cauſa appellationis. in l. Præſes prouinciæ. D. de re iudic.

FORMARE actionem dicit Iuriſcons. l.7. §. quinimò. D. de pact. & l.15. D. de nego. geſtis.

Formari dicitur contractus pacto, quod ineſt, formámque ac legem, & modum dat, l.10. C. de iure dotium.

Formare inſtrumētū, eſt cōcipere, l.9. §. ſolēt. D. de pœn.

Formare punctum vocat Bartolus, cùm in concluſione

ſcopum iuris in vnam aut paucas theſes reduceret, vel conſenſu partium, vel auctoritate iudicis, vt ad principē referretur, ſi magna & dubia admodū eſſet cauſſa: ſi leuior, ad aliquem Iuriſperitum. Inde eſt titulus, C. de relationibus. Ex quo multa præclara vetuſtatis veſtigia relucent, ad colligendam æquitatem.

FORMVLA, à Forma diminutum eſt, prorſus tamen à corpore abhorret, & accipitur pro præſcripto, norma, vel nota: Item pro actione apud Paulum, de furt. l. ſi ſeruus nauem exerceat, non voluntate domini, de eo, quod ibi periit, vulgaris formula in dominum danda eſt: hoc eſt, actio in factū, Ex edicto, naut. caupo. ſtabul. quæ oritur ex recepto, vt hîc monuit Glo. Hinc

Formulam intendere, pro dictare actionem, ſeu dictare iudiciū: & formula excidere, pro cadere cauſſa, apud Suetonium. Vide Cadere.

Formulæ iuris, id eſt, ſolemnitates antiquæ circa actiones, ſublatæ ſunt tantum ab Impp. Conſtantio, Theodoſio, & Valentiniano, non ipſa actionis formula, vt quidam exiſtimarunt, & magno quidem ſuo errore, & litigātium incommodo. Nam ſi ex facti ſerie, quantumuis bene narrata, aut nullam, aut ineptam colligas concluſionem, quæ haud rectè, quam à ſpeciali actionis inueſtigatione proficiſcitur, totus libellus corruit, vt probat Iaſon multorum teſtimoniis, in l. 1. D. de edend.

Formulas Latini auctores pro actionibus accipiunt: quas, ne populus, prout vellet, inſtitueret, certas ſolemnéſq; eſſe Romani prudentes voluerunt, l. 2. §. his legibus. D. de orig. iur. & Cicero pro Roſc. Comœd. Vulgus hodie ſtylū, formulariúmve appellat. Formulæ familiæ erciſc. comm. diuid. finium regund. dicuntur Vlpiano in Inſtit. tit. 19.

Formula vulgaris, pro actione de peculio, l. 42. D. de furtis. Eodem ſenſu Formula damni infecti. Plin. lib. 9. cap. 59. Formula Fabiana Paul. lib. 3. Sent. tit. 3. Formula iniuriarum. Sueto. in Vitell. cap. 7. & Seneca de controuerſ. libr. 6. Formula ad exhibendum, Plin. libr. 5. Epiſt. ad Traian. Et Formula hypothecaria, ad quam Marcianus librum ſingularem ſcripſit, vt legum inſcriptiones teſtantur. Et Formula de dolo malo: Ciceroni lib. 3. Offi. Sic Formulæ apud Quintilianum lib. 7. cap. 4. accipiuntur, & Tacit. lib. de Orato. Dicuntur & ſtipulationum & teſtamentorum formulæ.

ſub Formula iudicare dicebātur iudices à Prætore dati, qui formulæ cancellis adſtringebantur.

Formularum cautores, M. Ciceroni lib. 1. de Orator.

FORMVLARII, qui formulas prætorias concipiebant M. Fabio lib. 12. cap. 3. vt Leguleij.

FORMITER iuratur, quando cum cauſſa adiecta, vel cum expreſſione contractus iuratur. Informiter verò, cùm cauſſa iuramēti non exprimitur, Zaſio de act. §. item ſi quis poſtulat. Inſtit. de actio.

FORMIDOLOSVS, qui formidat, & qui formidatur, §. ſi quis. Inſtit. de pupill. ſubſtit. l. fi. C. de iur. delib.

FORNACARIVS ſeruus eſt, qui fornacem balnei, caminúmque ſuccendit: dicitur & fornacator. Nonius: Fornum & fornaces dicuntur à forno, quod eſt calido. vnde Forcipes, quod candens teneant ferrum. Varro de vita Pop. Rom. Cocula quæ coquebat panem primum ſub cinere, poſtea in forno: cuius vtriuſque vocabulum à forno ductum, id eſt calore. Vlpia. l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Si fornacarius ſeruus coloni ad fornacem obdormiſſet, & villa fuerit exuſta. Paul. l. 13. & 14. D. de inſtr. vel inſtr. Inſtrumento balneario legato continetur & fornacator. Vtrubiq; tamen fornicarius & Fornicator legitur, non rectè: cum à fornice Fornicator: à fornace Fornacator formetur.

FORNICATIO eſt cuiuſlibet illiciti coitus genus, qui fit extra vxorem legitimam, ſpecialiter in vſu viduarum, meretricum, vel concubinarum. Fornicatio cum meretrice vel concubina, eſt mortale peccatum, & à iure diuino prohibita: licet quidam vulgares & ignorantes credant oppoſitū: quod eſt falſum, vt not. Panormit. in capitu. inter opera. ad fi. de ſponſa.

FORNICARII l. 17. §. fiſcus. D. de vſuris. dicuntur opifices & propolæ, ſiue inſtitores, qui tabernas à fiſco conducunt ſub fornicibus, & ibi merces ſuas venales habent. Florentini libri habent, Foricarij: quod ſi rectum eſt, B. Briſſonius putat eos ſignificari, qui foricarum vectigal à fiſco conducebant: de quibus Iuuenalis Satyra 3. commeminit:

—& verſo pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter. Inde reuerſi
Conducunt foricas.—

Conſtat autem vrinæ vectigal à Veſpaſiano Romæ impoſitum fuiſſe.

FORPICAM, cuius meminit cap. vnic. §. ſiquis quinque. de pac. ten. & eius violat. in vſibus ſcud. qui accipias docet Archidiaconus c. in ſcriptis. 8. q. 1.

FORTVNA, vocabulum medium eſt: ſed cùm fortunam ſolam dicimus, intelligendus eſt inopinatus pro ſperæ cuiuſpiam rei euentus. Sic theſaurum, fortunæ donum appellamus, l. ſi is qui in aliena. §. communis. D. de acquir. rer. dom. & §. quòd ſi ſeruus. Ibidem. Fortuna aliud dedit, quàm cui opera n dabat.

Fortuna ſingulari numero pro facultatibus & opibus, l. 40. §. 1. D. de ſtatulib. Argentarius coactor cum pene totam fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit.

FORTVITVS caſus, vide ſuprà Caſus, & vide P. Fabrum in l. contractus. D. de diuerſ. reg. iur. antiq.

FORTIVS, pro multò magis, l. 2. in fin. D. ne quis eum. l. pe. D. ſi quis caut. & alibi ſæpè.

FORVM dictum eſſe à ferendo, Varro tradit, quòd in eum locum controuerſiæ deferātur, ſicut negotiatores exponunt res ſuas venales ibidem. Baſilica olim dictum Græca imitatione. Sic enim Baſilica ſolebat ædificari, vt in ſuperiore parte iudicia, in inferiore negotia exercerentur, teſte Vitruuio. Et hodie quoque hæc forma fori ſeruatur multis in locis. Forum autem appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebātur: idque Iſidorus probat in libris Etymol. cuius tranſcripſere verba Pontifices. in cap. forus. de verborum ſignific. in antiq. Vnde Fori ius, l. 8. qui ſatiſd. cogan. Et Fori præſcriptiones, quibus iudicis tribunal declinatur. hæ principio litis opponi debent, l. fin. C. de exceptionibus.

Forum ſex modis intelligitur. Primo negotiationis locus, vt forum Flaminium, forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora conſtituenda curarunt, quod etiā locis priuatis, & in agris & in viis fieri ſolet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi ſolent. Tertio, cum is qui prouinciæ præeſt, forum agere dicitur, cum ciuitates vocat, & de controuerſiis eorum cognoſcit. Quarto, cum id forum antiqui appellabant, quod nunc veſtibulum ſepulcbri dici ſolet. Quinto, locus in naui, ſed tunc maſculini generis eſt, & plurale. Sexto, fori ſignificant circenſia ſpectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Inde & forare, & foras dare, & fores, & foras & foricula, id eſt oſtiola dicuntur. Hæc Feſtus.

Forum agere, dicebatur, inquit Feſtus, qui prouinciæ præerat, cum ciuitates vocabat, & de cōtrouerſiis eorum cognoſcebat. Cic. lib. Famil. epiſt. 3. Maleuoli homines qui te forum Tarſi agere, ſtatuere, multa decernere, iudicare dicerent. vide indicere forum.

Fori appellatione interdum ſubſellia intelliguntur, hoc eſt, iudicia publica, quæ exercebātur ſub dio, aut certè ex

tè ex eo loco, vnde cœlum facilè perſpici poſsit: quod vel Cicer. ſatis indicat pro rege Deiotaro. Id obſeruant etiamnum apud Germanos pleraque municipia, præcipuè quæ Imperialis iuris cenſentur, dum in criminoſis cauſis cognoſcendum eſt. Apud meos Marchianos in pagis, & municipiolis iudicia exercentur ſub dio.

Fori diſputationẽ Pomponius in nobili illa l. 2. de orig. iur. accipit, pro applicatione legum ad commoditatẽ Reip. cuius negotia in foro tractari ſolent. Dicimus enim, in foro diſputare, ſicut vti foro, deſeruire foro.

Foro interdicere, plus eſt quàm aduocationibus, vt ait Iuriſconſ. l. moris eſt. §. 1. D. de pœn.

Forum competens, cui parere neceſſe habemus, eóque cogi poſſumus, toto tit. extra de foro competenti. vbi vide Felin. & Panor.

Forum diadematicum apud Varronem videtur eſſe appellatum illud Piſæum iudicium, quo victoribus diademata & coronæ tribuebantur: Piſis, inquit, diadematico foro præſtatur virtuti laus.

Foro cedere argentarij, & menſularij dicuntur, qui actũ ſuum deſerebant, Galli *faire banqueroute*: ab eo, quòd circa forum eorum tabernæ depoſitæ eſſent, l. 7. §. quoties. D. depoſit. l. fi. D. de cura. bo. dand. Seneca lib. 4. de benefic. cap. 25.

FORENSES, cauſsidici, qui ſe in foro exercent.

FORENSES actiones, quæ alibi ciuiles, ſiue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ, l. 1. D. de incend. rui. & naufrag.

Forenſes diſceptationes, l. repetita. C. de Epiſc. & cleric.

Forenſia inſtrumenta, quæ dicantur, & quanta eis fides adhibenda not. l. pen. C. de fide. inſtru. & per Azon. in Summa. C. eodem. *δρογᾶα* Iuſtiniano in No. de Tabell. dicuntur.

Forenſis iudex, ſecularis, c. ſi clericus laicũ. de for. compet. lib. 6. inde forũ ſori, pro foro ſeculari paſsim apud interpretes Iuris ciuilis, & pontificij reperias.

FORANEVS, forenſis ſubſtantiuè, pro extraneo, & peregrino.

Foraneus, qui forum tenet, vel de foro venit, 3. q. 6. c. peregrina. & vide infrà, Officialis foraneus.

FOSSA, eſt receptaculum aquæ, manufacta, l. vnic. D. vt in flum. publ. & alibi ſæpiſsimè. Foſſæ agrorũ ſiccandorum cauſſa factæ, l. 1. §. ſed & foſſas. & §. fi. l. 2. §. 1. l. 24. D. de aqua & aqua plu.

FOSSATVM, pro foſſa & vallo quo caſtra cingebantur: vel (vt alij volunt) pro ipſis caſtris: quia foſſa cingi ſolebãt, l. 3. §. is qui in exploratione. D. de re milit. Vegetius lib. 4. ca. 16. Sudas *ἔνδοτερον τὸ φοσσάτον*. C. Harmenop. lib. 6. tit. 5. *τινὲς ἐν τῷ φοσσάτῳ κλέπτοντες, εἰ μὲν ἵππον, ... προσάπτομεν τύπτεσθαι*. In libello etiam variorum auctorum de limitibus ita ſcriptum eſt, Foſſatum deciſum paruum in fine pro termino poſuimus.

FOTINIANI, l. 5. C. de hæret. à Fotino Gallogræcæ Smyrnæ epiſcopo, de quibus in catalogo hęreſeõn, & Iſido. lib. 8. Etym. cap. 5.

FRACTVM, interdum diſſolutum ſignificat, continetúrque ſub verbo, Rupiſſe, l. Marcel. de verb. ſign. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex. ad l. Aquil.

FRAGMENTVM, pars rei fractæ, l. ſi autem. §. Ariſto. D. ſi ſeruit. vindic.

FRAMEA penulti. correpta accipitur pro rhomphæa, lancea ſeu haſta: de qua meminit Iuuenalis ſatyr. 13. dum dicit: *Et Martis frameam, & Tyrtæi ſpicula vatis.* Atque in lectione Zachariæ Prophetæ cap. 13. Framea, inquit, ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi. Et ita debet intelligi locus Vlpiani in l. 3. §. armis. D. de vi & vi armata. licet aliqui aliter intelligant.

FRANCISCVS ACCVRSIVS nobilis Iuriſconſultus Florentiæ natus, Ius Ciuile Bononiæ, anno à Chriſto nato M. CCXXV. magna cum ingenij atque induſtriæ laude profeſſus eſt. Gloſſas in omnes Iuris ciuilis libros ſcripſit, magnopere adiutus iis, quas ſuperiores Iuriſperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes Azo multifariã adſcripſerant. Præceptoribus vſus eſt Ioanne, qui Gloſſator vulgo nominatur, & Azone. Filium reliquit Franc. Accurſium, qui eodem in loco Ius ciuile interpretatus eſt, patriſq; gloſſas locupletauit.

FRATER & ſoror in tranſuerſali linea ſunt in ſecundo gradu, iuxta leges Cæſareas: ſecundũ pontificias Conſtitutiones in primo. Quæ ſit huius differentiæ cauſſa, exponunt interpretes. Iuris Cæſarei ſupputatio valet adhuc in hereditatibus ac tutelis: Pontificij iuris, in matrimonio.

Frater per vtrunque parentem accipitur, id eſt, aut per matrem tantùm, aut per patrem, aut per vtrunque, id eſt, ex vtroque eodem parente. Sed hic numerum non auget. Paulus in l. Iuriſcõſultus. D. de gradibus & adfinibus. At Fratres germani dicuntur, ex vtroque parente: conſanguinei, ex eodem tantùm patre, non etiam eadem matre: vterini contrà, ex eadem matre, & duobus patribus.

Fratres ARVALES dicebantur, qui de finibus & terminis motis cognoſcebant. Sic enim vetus Gloſſa, referente Cuiacio Obſeruat. lib. 11. cap. 5. Aruales ſodales, *οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί*. ſancti enĩ habebãtur & inuiolati termini. Seneca in Hippol. *–nullus in cãpo ſacer, Diuiſit agros arbiter populis lapis.* De his Pli. l. 18. c. 3.

Frater patruelis, filius patrui. Fratres patrueles, ſororéſq; patrueles dicuntur, qui, quæve duobus ex fratribus progenerantur: vt apud Paulum traditum eſt in l. Iuriſconſultus. §. eodem gradu. D. de grad.

Fratris appellatione, Iuriſconſul. complectitur ſororem: l. Lucius & Titia. D. famil. erciſc. l. Luci. Tit. §. quæſitum. de legat. 3. Sed obſeruatu dignum, quod Iacob. Butrigarius monuit, communem loquendi vſum aduerſari. Quanquam fratrum nomen interpretatione extenſiua nepotes complectitur: vt annotatum eſt ab Ioanne Andrea ad Speculat. de ſucceſsion. ab inteſtat. refragatur tamen communis vſus laicorũ, ſecundum quem diſponentes regulantur, l. omnibus. de verbo. ſignifi. & l. ſundi. eodem tit. l. Labeo. de ſupel. leg. cum concordibus legibus. Sic apud Modeſtinum de pact. Tres, inquit, fratres, Titius, Mæuius, & Seia, communem hereditatem inter ſe diuiſerũt. & paulò pòſt: Sed poſtea duo de fratribus, id eſt, Mæuius & Seia.

FRATRIÆ, duorum inter ſe fratrum vxores dicuntur. Græcè *ἐνάτερες*, l. non facilè. D. de grad. Alc. in l. ſi ſuper. C. de tranſact. Feſtus lib 6. Fratria etiã apud Athenienſ. tertia pars tribus erat. Alias etiã ſodalitium eſt.

FRATRVELIS, materteræ filius, Iſidoro. Fratueles etiam conſobrini, l. Cuiacio libro 6. Obſer. cap. 17.

FRAVS, à fereodo, deceptio, quæ alicui infertur. Apud Veteres pro pœna ſumebatur, vt ſcribit Seruius in 12. Aen. & Vlp. l. 23. §. 2. D. de ædil. edict. at in l. aliud. 131. D. de verb. ſigni. differre à Pœna vult, quòd fraus ſine pœna eſſe poſsit: Pœna non ſine fraude. Pœna enim eſt noxæ vindicta: Fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio, id eſt vt exponit Hotom. noxæ imputatio, & pœnæ periculũ. Itáq; ſumitur l. 1. D. ad leg. Falc. Eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto. & in l. 25. D. de adult. Viro adulterum in vxore ſua deprehenſum retinere horas viginti teſtandæ eius rei cauſſa, ſine fraude ſuo iure liceto. Sic l. 8. D. de accuſ. Quando, & per quæ fieri fraus dicatur, differit ſuſius Zaſi. in §. item ſi quis. Inſtitut. de act.

Fraudis interpretatio, vt Papinianus ait, ſemper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur. Obſerua autem Papinianum eodem reſpexiſſe, quò reſpexit naturalis lex, dum dicit,

NON CONCVPISCES, NON DESIDERABIS ALIENA.

Fraudi opponitur Fides. apud Cic. in Catilin. & l. aliud est fraus. in princ. D. de verb. signif. Fraus, pro frustratione malitiosa, l. fraudi. D de origine iuris.

Fraus dolum significat, l. 25. D. de inoffic. test. l. 63. D. de rei vindic. Ideóque hæc duo coniungi solent, l. 3. in fi. D. pro socio. l. 10. C. de procur. Fraudis (vt ait Tertullianus in libr. de idololat.) conditio ea est, si alienum rapiat aut debitum deneget.

Fraus capitalis, explicatur à Iurisconsl. in l. 23. §. excipitur. D. de ædil. edict. propter quam quis puniendus sit. Sicque vsurpatur à M. Cicerone libr. 1. de Oratore, & in Rabiriana.

Fraudem pro damno accipi quidam putant in l. 33. D. ex quibus caus. maio. l. 1. D. de alien. iudic. mut. l. 18. in fi. D. de iudic. Fraus, pro incommodo, & periculo, in Fœdere antiquo apud Liuium libr. 1. Rex, facisne me tu Regium nuncium Pop. Rom. Quiritū? Quod sine fraude mea, Populiq; Rom. q. v. fiat, facio. Sic passim, Ne ea res fraudi sit. Hinc Sine Fraude, id est sine pœna, & periculo, vel impunè, l. 1. §. 1. D. ad legē Falc. l. 26. §. hæc clausula. D. ex quibus caus. maio.

Fraus fit legi, Senatusconsulto, edicto, cōstitutioni. Fraudem autem legi facit, qui saluis legis verbis, sententiam eius circumuenit: id est, vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: nam quod distat ῥητὸν ἀπὸ τῆς διανοίας, hoc fraus ab eo quod contra legem fit, l. 29. & 30. D. de legibus. Exempla sunt l. 7. D. qui & à quibus. & alibi sæpissimè in libris Iuris ciuilis. Hinc in Fraudem legis, Iurisque accommodasse quis dicitur l. 10. D. de his quibus vt indig. l. 103. D. de leg. 3. l. 3. D. de iure fisc. Hinc etiam Fraudis caussa adscripta conditio, l. 27. D. ad l. Fal. quæ fraudandæ legis Falcid. gratia adscribitur. Sic in Fraudem leg. l. Miscellæ. l. 64. D. de cond. & demonst.

In Fraudem fisci alienat, qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum sequitur, vel futurū prospiciens vt damnetur, alienat, l. 4. 5. D. de iure fisc. contrà in specie l. 26. D. eo. In Fraude fisci adoptio quando fiat, l. fi. D. de bon. damna.

Fraus fit conuentioni, l. fi. C. si manc. ita venier.

Fraus in alienationibus, manumissionibúsve, quæ in creditorum, patroníve fraudem fiūt, in damno pecuniario accipitur, l. 1. §. & aliàs. D. si quid in frau. patro. eám que, quod ad libertatum præstitaram caussam attinet, & consilio, & euētu simul æstimamus, l. 15. D. quæ in fraud. credit. Vtrobique verò in fraudem Theophilus institution. quibus manumit. licet. & in §. item si quis in fraud. Institution. de actio. interpretatur, πρὸς βλάβην, καὶ ἀπάτην, καὶ περιγραφὴν τῶν χρεωστῶν.

Fraudem facit, si quis quod facere debet, non facit, l. in fraudem facere. & l. sequenti. D. quæ in fraudem creditorum.

FRAVDATIONIS caussa latitat, q hoc animo latitat, vt fraudet creditores, l. 50. D. de pecul. & alibi sæpissimè.

FRAVDATOR, tam qui fraude alienat, quàm qui fraude accipit, l. ait prætor. §. pen. l. vlt. §. fi. D. quæ in fraud. creditorum. Variè hanc vocem accipi, Glossematarius declarat in l. imperatores. de curatores bon. dand.

FRAVDARE hereditate, pro priuare, excludere ab hereditate, semel scriptum l. 2. D. de his quæ in testam.

Fraudare nemo videtur eos, qui sciunt, & consentiunt, l. 188. D. de reg. iur. Nec fraudantur creditores, cū quid non acquiritur à debitoribus, sed cum deminuitur de bonis, l. 177. de diuers. reg. iur. l. 6. D. quæ in fraud. credit.

Fraudat vectigal, qui merces non profitetur, & Fraudati vectigalis crimen, l. 8. D. de publica. Hinc & Fraudare annonam, l. 1 D. ad leg. Iul. de anno. Fraudati census crimen, l. 1. C. de quæstio.

FRAVDVLENTVS vsurpator, idem qui malæ fidei possessor, nihil repetit impensarum, nihil retinet, imputaturus sibi, quare non abstinuerit ab alieno, l. adeò quidem. §. ex diuerso. l. qua ratione. §. sed non vt literæ. D. de acqui. rer. dom.

FRAVDATORIVM interdictum, quo in fraudem creditorum gesta reuocantur, l. 10. in princip. D. ad S C. Trebell. & alibi sæpè. cuius verba quædam referri videntur in l. 60. D. pro socio.

FREQVENTES ire in alia omnia, pro frequentes dissentire. Neque solùm ire in alia omnia, sed & discedere & transire, eodem sensu veteres dicebant.

FREQVENTER fieri dicitur, quod assiduè fit, D. de inoffic. testa. l. 1. nam & his. de mino. l. & si sine. Quandoque dicitur fieri frequenter, quod bis fit, in Auth. de desen. ciuit. ad fi. & ibi not. Quandoque multoties exponitur, in proœm. decretaliū. §. sanè. Quandoque voluntariè, C. de vsur. pupil. l. 1. Quandoq; sæpius, 18. q. 2. non semel habetur hæc dictio extr. vt lit. non contestat. quoniam frequenter.

FRIGIDARIVM, vide suprà Caldarium.

FRIBVSCVLVM in l. 32. §. si diuortium. D. de don. inter virum & vxo. à diuortio separatum, & leue iurgium significat, l. 31. D. de iur. dot. l. 27. D. de pact. dot. Isidorus Friuolum legisse videtur. Sic enim lib. 9. Etymol. c. fin. Friuolum est, ait, cùm eo animo separātur coniuges, vt ad se inuicem reuertantur. Nam friuolum est velut quassæ mentis, & fluxæ, nec stabilis. Fieri autem potest vt à Friuolusculum deducto à Friuolum, per contractionem factum sit Friuusculum, inde u in b. mutatione, Fribusculum. Propriè autem

FRIVOLA vocantur fictilia vasa minimi pretij: vnde pro leuis pretij supellectile hoc verbum vsurpatur, l. 11. §. pen. D. de pig. actio. Seneca libr. 3. Controuers. Ego illos in friuola inuitani nostra, &c. Pet. Faber in l. 48. de regul. iur. Fribusculum apud Isidorū vbi suprà, legisse videtur.

FRONS agri, in l. 30. D. de acquirend. rer. domi. μετωπικῶς dicitur. Quod verò antiquitus monumētis inscribi solebat, In Frontem pedes tot, in latitudinem pedes tot sepulchrum patere significabat, interprete Acro. in Horatium.

FRVI plus est, quàm vti. nam vti est ad vsum, & necessitatem vti. Frui est omnem rei fructum, commoditatémque & vtilitatem percipere. Itaq; qui fruitur, non ad vsum modo quotidianum, sed & ad abusum, & ad compendium, & quæstum vti potest. Dicimus autem locum fruendum locari, & cōduci, l. 1. D. de loc. publ. fruend. l. 1. in fin. D. si ag. vect. l. 7. §. Papinianus. D. solut. matr. Vitruuius lib. 7. cap. 8. Festus lib. 6.

FRVCTVS à ferendo dicitur, & generis nomen est, quo ea omnia quæ terra gignuntur propriè comprehendimus: atque eius duæ sunt species, quarum altera Frugum nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicuntur, hoc est quæ arista & siliqua continētur, l. frugem. 77. D. de verb. signifi. Altera verò generis sui nomen obtinet, & quicquid præterea ex terra natum ad hominum alimentum pertinet, complectitur, vt vinum, oleum, & arborum baccæ, item fœnum, arundo, cædua silua, l. 48. D. de vsufruct. l. 40. D. de cōtrah. empt. Postea verò fructuum appellatio generaliter ad omnem rei corporalis, & incorporalis prouētum relata est. Vnde mercedes rerum, quæ locari solent, & omnes res ex quibus commodum vel emolumētum aliquod percipitur, fructuum vocem obtinet, l. videamus. D. de vsur. Iauolenus in l. fi. D. eodem tit. Fructus rei est, inquit, vel pignori dare licere. Et amicitiæ fructum dicimus. Cicero eleganter, Et amicos, ait, tanquam pecudes, eos potissimùm diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos.

Fructus communiter esse naturales, & industriales siue elaborati

daborati distinguũtur. Naturales fructus sunt, qui vi, & beneficio naturæ principaliter, non diligentia, & opera hominis proueniunt: vt arbores, poma, lac, pilus, lana, agni, hœdi, vituli, equuli, succuli, l. fructus. D. de vsur. §. is verò ad quem. Institut. de rer. diuis. Fructus industriales sunt, qui principaliter requirunt diligentiam, culturámque hominis, quæ nisi continuò interueniat, natura nihil operatur, l. bonæ fidei. in princ. D. de acquir. rer. domi. Quando igitur nulli fructus contingant, sine aliqua hominis cura, & sine aliquibus impensis, iuxta illud, Labores manuum tuarum manducabis: semper meminisse oportet, omnes fructus in hereditatis petitione definiendos esse, deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorum eorum gratia fiunt, l. si à parte. §. fi. D. de petit. hered. l. fructus. D. solu. mat.

Fructus appellatione interesse quoque continetur, D. si seruit. vendic. l. loci corpus. §. in confessoria. & l. si fortè. §. fin. eod. titu. Obseruandum etiam, cùm agitur in rem, fructuum nomine contineri vtilitatem, tam ex fructu, quàm vsu prouenientem, l. cùm in rem. D. de rei vindicat.

Fructus fructuum qui sint, vide l. cùm autem redhibitio. §. cùm redhibetur mancipium. de ædil. edict.

Fructus hominis in operis est, & operæ in fructu sunt, l. fructus. & l. præcedente. D. de oper. ser.

Fructus verbum interdum ius, interdum corpus significat, l. 43. D. de euictio. Ad ius cum refertur, ius vtendi fruendi significat. Vsusfructus itaque, an fructus legetur, nihil interest. Nam & fructui vsus inest, at vsui fructus deest, l. 14. §. 1. D. de vsu & habit. l. 41. D. de vsufr. legat. Fructus quandoque sine vsu constituitur, l. 5. §. sed & si vsus. D. vsufr. quemad. cau. Cum autem ad corpus refertur, eos propriè qui ex re ipsa naturaliter enascuntur, fructus cõplectitur: & ab vsuris, pensionibus, ceterisque obuentionibus separantur, l. 19. D. de hered. petit. l. 34. D. de vsur. l. 39. §. fructus. D. de leg. 3. l. 11. D. de donat. Hæc enim omnia non fructus esse, sed fructuum vicem obtinere dicuntur, d. l. 34. & l. 83. D. de leg. 3. cum non natura proueniant, neq; ex ipso corpore, sed iure percipiantur, & ex obligatione, l. 62. D. de rei vindic.

Fructus & vsus hoc differũt, quod fructui & vsus inest, vsui fructus deest: & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. vt si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile sit legatum: & si vsufructu legato fructus adimatur, totum ademptum sit. sed si fructus sine vsu, videatur constitutus qui & ab initio constitui potest. sed si fructu legato vsus adimatur, nulla sit ademptio, l. 14. §. 1. D. de vsu & habit. Vide Vsus à fructu.

Fructus fundi venatio non est, nisi fructus fundi ex venatione constet, l. 26. D. de vsur.

In pecudum Fructu fœtus est, & lac, & pilus & lana, l. 28. D. de vsuris. §. in pecudum. Instit. de rer. diuis.

Fructuum alij pendentes, alij percepti. Pendẽtes, adhuc terra continẽtur & terræ cohærent, l. 44. D. de rei vindic. & alibi sæpè. qui & pars fundi cẽsentur, l. fructus. D. de rei vindicat. & res mobiles, propter futurã mox perceptionem: de quo Bart. in l. vlt. de requi. reis. Appellantur, & stantes l. 7. §. interdum. D. solut. matrim. l. 26. D. de fur. His opponuntur percepti, qui à solo separati sunt. §. is verò. Instit. de rer. diuis. At Fructus percipiendi sunt, quos tam petitor percipere potuisset, quàm possessor, l. si nauis. §. fin. de rei vendic. Duobus autẽ modis dicuntur fructus tam percepti, quàm percipiendi. De quibus latè Speculat. tit. de Fruct. & interesse. §. 1. per tot. adde Bart. in d. l. & ex diuerso. §. si petitor. D. de rei vendic.

Fructus aridi, & liquidi qui, vide in authen. nullũ cred. agri col. circa princip.

Fructum percipi spica, aut fœno cæso, aut vua adempta, aut excussa olea, quamuis nondum tritum frumẽtum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit, Labeo ait, teste Paul. in l. si vsusfructuarius. D. quib. mod. vsusfructus amit.

Fructuum eousque habenda ratio, quousque haberetur, si res petita non perisset: id est, ad rei iudicandæ tempus. Vide l. fructus. D. de rei vendicat.

Fructuum autem fundo cohærentium alij maturi, alij immaturi dicuntur: tametsi vni sint, non diuersi, hoc est, eadem res, l. fin. §. pen. D. quæ in fraud. cred. adde gl. in l. fructus. D. de rei vend.

FRVCTVARIVS, & Vsufructuarius, quibusdã iidem videntur. Nam vtroque significatur is, qui ius vtendi fruendi habet. vide l. vti frui. & l. fructuario. D. si vsufru. pe. Fructuarius fundus, seruúsve, in quibus vsumfructum habemus.

Fructuarius ager, idem qui vectigalis intelligi potest, Insulano teste. Barbari vnà cum Italis vulgò vocãt censalem agrum, veluti si diceres, censualem. Nisi fortè quis velit fructuarium haberi pro agro culto, & fertili. Videtur tamen priori interpretationi citiùs accedendum.

Fructuarius, cuius est fructus. Vide Florentinum in l. si alij vsus. D. de vsufructu. qui vsuarium, à fructuario separat.

FRVGES, inquit Varro, Donatus, & Seruius, inde dictæ quòd his fruamur. Harum vero duo genera prima facit Plin. lib. 18. cap. 7. Frumenta, vt triticum, hordeum: & legumina, vt faba, & cicer. Itaque Paulus lib. Sent. 3. Frugibus legatis, inquit, tam legumina, quã triticum & hordeum continentur. Atque ita ab aliis rebus omnibus quæ terra gignuntur, distinguebantur, veluti, vinum, oleum, & baccæ glandésq; arborum, quę propriè Fructus appellata sunt: sicque videtur Cic. distinxisse Verrina 5. Senatus Consulibus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ venderent: legémque his rebus, quæ ipsis videretur, edicerent. Postea tamen consuetudo loquendi eo progressa est, vt etiam ad omnes fructus terrę, quos in alimoniam vertimus, hoc nomẽ pertineret: vnde Frugiferæ arbores dictæ, vt Priscianus scribit: vnde Frugũ copia, & Frugum inopia, pro iis omnibus quæ terra gignuntur. At Paulus pro reditu Frugẽ accipi ait non solum qui ex frumentis, aut leguminibus, verũ etiam, qui ex vino, vel ex siluis cæduis, vel cretifodinis, lapicidinis capitur, l. 77. D. de verb. signi. sed cur id dixerit, parum constat.

FRVMENTA in herbis esse cẽsentur, cùm spicis adhuc carent, quæ niues possunt corrumpere. Labeo in l. fistulas. §. fin. D. de contrahen. emptio. Vlpianus in l. frugem. D. de verb. sign. Frumẽtum id esse, quod arista in se teneat. rectè Gallum definisse ait. Frumẽti autem nomen generale est, l. frugem. D. de verbo. signifi. non tritici, vt scribit Accursius. Interdum tamen pro tritico tantum per eminentiam, vt in l. si is qui negotia. §. vlt. D. mand. quo modo frumentum Galli accipiunt vulgò, non generaliter.

FRVMENTARIA tessera, signũ frumentariũ, quo exhibito, frumentum dabatur. Vide l. mortuo. D. de leg. 2.

FRVMENTATORES Latinè dicũtur quos Græci σιτώνας, hoc est, coẽmẽdo frumẽto curatores præpositos. Hæc enim munera erãt apud Atheniẽses, aliásq; ciuitates, que frumento importato vtebantur, l. munerum ciuilium. §. 1. D. de muneribus & honoribus. Hinc Sitonia, munus dicitur publicæ frumentationis, l. 2. in prin. D. de vacatio. & excusa. mune. Et Sitonæ administratores ipsi frumentarij, in l. fin. D. de administrat. rer. ad ciuitat. pertinen. Debitorũ ex huiusmodi publicis contractibus fit mentio in l. 3. C. de compensat.

FRVMENTATIO labor militum in frumento intra

castra præsidiáve congerendo. Macer l.12.§.2.D.de re milit. Officium Tribunorú est, vel eorum qui exercitu præsunt, frumentationibus cómilitonú interesse.

FRVMENTARII apud Spartianú ij sunt, qui frumentum portabant in horrea publica, & qui inde etiam, cum viritim dabatur, in ædes ciuium portabant. Scribit enim Spartianus explorasse Adrianú Imp. omnia domorum arcana per frumentarios. ídque eò existumo quòd in eas domos crebro ventitare solebant, in quas frumentum portabant.

FRVSTRARI significat morari, tergiuersari, cunctari, l.24.25.D. ex quibus causs. maio. l.2.§. quod si pater. D.ad Tertyllian. Frustrari ergo dicuntur, qui qualibet tergiuersatione, & solertia efficiút, ne secum agi, vel ad exitum controuersia deduci posssit, l.fina.D.de procurato.l.3.D.de iudiciis. Frustrari tempus, l.26. §.actio.ex quibus causs.maior. Hinc

FRVSTRATIO, pro mora, l.89.D.ad legem.Falcid.§. si ad exhibendum.instit.de officio iudicis. Et

FRVSTRATOR, qui in iudicio deest, l.31.§.item.D.de negot. gest. item qui tergiuersationibus executionem rei iudicatæ remoratur, l.7.C.de execu.rei iudic.

Frustrator, morosus debitor, l.fi.D.de vi & vi arma.

FVCI appellatione, l.fin.§.species.D. de publican.non satis scio, an frutex in Creta nascens, significetur, qué Græci φῦκον θαλάσσιον, Latini, Fucum marinum appellant: cuius meminere Dioscorides libr.4.Plin.libr.13. cap.23.& lib.26.cap.10.

FVCINVM, vide Buccinum.

FVCVS color additus arte. Hinc Fucus muliebris, capit.fucare.de consecr.distinctio.5.

Fucum facere, imposturam facere, & artificiosa dissimulatione illudere.

FVCARE, est colorem arte addere, & tingere, l.1.C.quæ res vend.non poss. quo sensu accipitur d.ca. fucare.l. fin.C.Th. de murileg.l.3.C.de vestib.holoue.

FVERIT. Hoc verbum scriptum in testamentis (cum & præteritum & futurum tempus respiciat, l.si fuerit. D.de reb.dub.l.si non fuerint.D.pro socio) quomodo accipiendum sit, declarat Barto. in l.hoc articulo. D.de hered.instit.

FVGA, est abscessus cum celeritate Eam Baldus (vt nostri dicunt interpretes) magistraliter diuidit in voluntariam, caussariam, & ignominiosam. Prior grauat fugientem suspicione magna, non tamen quæ iustam fidem mereatur, nódum cognita re ipsa. Authen. si verò.C.vt omn.iud.tam ciuil. quàm milit. Altera excusationem habet. Non enim omnis qui de loco recedit, pro fugiente habetur. Siquidem caussa faciendi, non factú inspicitur, l.verùm.in princ.D.de furt.huic contraris, quòd caussam nó habeat quæ excuset, Ignominiosa dicitur.

Fuga quandoque pro exilio, l.4.§. ad tempus. D. de re mili.l.5.D. de interd. & releg. Scribit autem Seruius veteres properantium iter, fugam appellasse. Inde fugitiuus.

FVGAM VENDERE dicebantur qui fugitiuos vendebant, quod S.consulto vetitum erat, ne serui ad fugam inuitarentur. vide l.a.D.ad leg.Fab.l.6.C.eod.l.35.§.si quis amico.D.de contrah.emp.

Fugam facere, fugere, l.4.D.de re milit.

FVGIENTES ad Græcorum exemplum, qui eos φεύγοντας vocant, in iure nostro dicuntur rei, tametsi non semper fugiant, l.properandum.C.de iudic.l.fi.C.de bon.mat.l.2.C.de iur.calum. quemadmodum litigantes, scilicet habitu & qualitate. Natus est modus, quo Grammatici tradút, Participia absolui à tempore, qui confert pro testium dictis sustinendis: vt Zasius monuit, in admodú vtili illa ad practicam l.si se non obtulit.§.si ex conuentione D.de re iud.

FVGITIVI appellatione Labeoni ex fugitiua natus nó continetur, teste Vlpian.in l 1.in fin.de fug.

Fugitiuus non est, qui ad amicú domini confugit, l.bouem.§.qui ad amicum.§.qui persuadet.§.si seruus.eodem titulo. Obseruádú, quòd Fugitiuus seruus etiam dicitur, qui à domino ea mente recedit, ne ad eum redeat, etiamsi mutato consilio ad eum reuertatur. Vide Vlpianú in elegantissima l.quis sit fugitiuus. De ædil. edict.& vide l.225.D.de verb.sign. Diuiditur auté Fugitiuus, vt ex ead. l. patet, in Erronem & Fugitiuum: rursus Erro in fugitiuum & Erronem. Sanè Tryphoninus ostendit, solam mentem propositúmq; fugiendi non sufficere, vt fugitiuus quis dicatur, nisi & aliquis actus fugæ accesserit, l.fugitiuus.de verb.sign.

Fugitiuus pro perfuga, Saturninus in l.aut facta.16.D.de pœn. Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum à nocturno.

FVGITIVVS quis sit, definit Ofilius: Fugitiuus est, qui extra domini domum fugæ caussa, quo se à domino celaret, mansit. Cassius scribit, fugitiuum esse, qui certo proposito dominum relinquat. Item apud Viuianum relatum est, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, nó vtique à fuga. Vlp. in l.quis sit. de ædil.edict.

FVGITIVARII, qui fugitiuos mercede reducunt, l.18. D.de præscript.verb.vel qui dominis indicant, vbi fugitiui celantur. l.13.D.eo. vel (vt quidam ex Floro admonuit) qui fugitiuos persequuntur.

FVLCIRE est veteri operi restituendo remedium adhibere, l.1.§.si quis ædificium.D.de ope.no.nunt.l.sicuti.D.si seruit.vend.

FVLCIMENTVM, & fultura, sustentaculum, l.quæsitum.D.de fund.instruc.

FVLCRA sunt (vt docet Seruius) lectorum spondæ, quæ legato lecto contineri ait Vlpia. in fi.l. librorum. de leg.3.

FVLLO, qui vestiméta pollienda, curanda, lauanda mercede accipit, l.2.D.de cond.sine caus.l.13.§.si fullo.D. loca.l.12.& l.82.D.de fur.l.vnic.D.de via pub.

FVLLONICA meritoria, l.13.§.fi.D.de vsufru.

Fullonicas instituere, l.3.D.de aqua & aqua plu. pro officinis.

FVNDVS integrum aliquid est, agrum cum villa & ædificio significans. Sed in vsu, vrbana ædificia ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ędificio in vrbe, area: rure auté ager appellatur, l.60.& l.211.D. de verb. sig. Fúdus auté dictus est ager, vt scribit Varro lib.4. de Ling. Lat. quòd pecudú & pecuniæ videbatur fundamentum: aut quòd quotannis fundat multa. At vt vult Festus, lib.6. quod planus sit ad similitudiné fundi vasorum. Villa ergo fundi est pars, atque accessio, l.6 D.quib.mod.vsusfruct.amittat. Porro vel modicus locus Fundus appellari potest. Constitutione enim, & destinatione nostra fundi efficiuntur, l.60.D. de verb.sign.l.24.§.fi.D. de leg.1. Fundi etiam pars fundus appellari potest l.34.D. de legat.1. Ac Fundi diuiduntur regionib. & locis, l.23.§.fi.de seruit.rusti. Latifundia, & possessiones Gręci appellant, κτήματα, l.34.§.1.de leg.2.D.

FVNDVS est omne, quidquid solo tenetur, l. quæstio. D.eo.titul.

Fundi appellatione etiam populus, ciuitas, communitas, monasterium, vicus, castrum, villa, & alia continentur, Zasio in §.æquè.Instit.de actio.

Fundi agonothetici, qui deputati erant sumptibus certaminum sacrorum, l.iubemus.C.de fund.patri.

Fundi vectigales sunt, qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant. Alciato de verb.sign.& in dispunct.lib.3.cap.3.

Fundorum Principis, de quibus tractatur sub rub. Cod. de fund.patrim.lib.11.alij dicuntur Patrimoniales, alij diuinæ domus. Patrimoniales sunt qui locari tantum

& in

& in principis patrimonio conseruari solent, vnde & rei priuatæ appellantur. Diuinæ domus sunt, qui sacrarum largitionum sunt, hoc est in quibus Princeps suas largitiones exercet.

Fundi Saltuenses, vide Saltus.

Fundi Limitanei, & Limitrophi, vide Limitanei.

Fundus fieri vel esse dicitur (auctore Festo) populus eius rei quam alienat, hoc est auctor. quod genus dicendi frequenter vsurpat Cicero in Orat. pro Cornel. Balbo. Nec verò ad populos duntaxat, verumetiã ad quemuis auctorem referri solere, argumento est illud Lysitelis adolescẽtis apud Plautum: Nunc mihi is propere conueniẽdus est, vt quæ cum eius filio egi, ei rei fundus pater sit, potior eo. vide Hotom. Obser. lib. 2. cap. 5.

FVNGI est id quod debetur dare. nam propriè fungi stipendiarij aut vectigales dicuntur, qui quod debebant pendebant. Cic. Verrina 5. Quis non maximo se affectum beneficio putauit cum tribus decumis pro vna defungeretur. Et eo. lib. Tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorẽ ipsum arationis nomine muneris in Remp. fungi ac sustinere velitis. Hinc Fungi officio suo est, vt vulgus loquitur, facere suum debitum, l. Iudex. de re iudi. D. Sic & Fungi res dicuntur quæ officium suum præstant. Vlpianus in Instit tit. 6. dotem Fungi dicit, quę in matrimoniũ datur. & fungi monumentũ, l. 43. D. de rei vindic. in quod corpus infertur. Hinc Defungi pretio, æstimationéq;, pro æstimationem præstare, & exoluere Iurisconsulti dixere. l. 11. D. de act. empt. l. 1. D. si famil. furt. fecis. dic l. 37. in fi. D. ad leg. Aqui. & dotis collatione, noxæ deditione, litis ęstimatione, tributione fungi, pro eo quod est noxæ dedere, litis æstimationem soluere, & dotem, tributáve conferre, l. 3. D. de colla. dot. l. 22. D. ad muni. Ex quo fit vt intributiones, collationesque & pensitationes publicæ functiones vocentur, l. 4. C. de dona. l. 3. C. de apoch. pub. l. 2. C. de iure emp. l. 9. & l. 13. C. de act. empt. l. vnic C. in quib. cau.

Fungi pignoribus in vicẽ satisdationis, est loco fideiussorum pignora præstare, l. 7. D. de prætor. stipul. Fungi muneribus legatorum, est legata præstare, l. 33. de leg. 2. l. 2. D. ad S C. Trebel. Et Fungi munere Falcidiæ, dicitur fideicommissum quod Falcidiã patitur, l. 77. de leg. 2. Et pretia rerum communiter funguntur, l. 63. D. ad leg. Falcid. & l. 33. D. ad leg. Aquil. id est tanti res æstimantur, statuuntur, quanti sunt apud omnes defunctoriè, l. 2. §. non solùm. D. ad S C. Tertul. 21. §. fi. D. ad Sillan.

FVNCTIO nostris est vsus, vtilitatísve ipsius effectus & æstimatio, quæ pro alia re fit, vt creditori satisfiat. Paulus in l. 2. §. mutui datio. Quia, inquit, in genere suo functionem recipiunt. Idem in l. pretia. ad legem Falcidiam. Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur, id est, mutua vtilitate pensantur. Sic idem in l. si seruum meum. Ad legem Aquiliam, & in l. certum. Si cert. petat. Quatenus mutua vice rea fungãtur, quæ tantundem præstẽt.

Functio publica, quòd ratione soli pręstetur, l. 1. §. hic titulus. D. de public. & vectig. Personalis, quæ ob munus soluitur, l. 1. C. de excusat. mun.

FVNGIBILES res dicimus, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura: vt pecunia, frumentum, vinum, oleum. Ceterùm corpora in vniuersum omnia, omnésq; aliæ species, dicuntur res non fungibiles. Zas. in §. in personam. Inst. de act.

FVNVS aliquantò generalius est, quàm exequiæ. Nam funus tota pompa est sepeliendi: exequiæ tantùm viarum est solẽnitas, dum funus procedit. Funus publicum erat, cùm quis propter sua in rempublicã beneficia, publicis sumptibus sepeliebatur. Ceremonias illius Plutar. ostendit in Publicola.

FVNERIS sumptus pro facultatibus, vel dignitate defuncti arbitramur. Vlpianus ait in l. si quis sepulchrũ, de relig. & sump. fun. Funeris impensam accipimus, quicquid corporis caussa erogatum est: veluti vnguentum, & pretium loci, in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia (sic enim legendum ostendunt Flor. Pand. & Basilica quæ τέλ☉ habẽt: suntq; ea quæ in itinere præstãtur dum corpus ex vno loco in alium perfertur) sunt, vel sarcophagi, & vectura (vbi tamẽ Græci vestiaria legisse videntur: στολὰς enim exponunt) & quicquid corporis caussa, antè, quàm sepeliatur, consumptum est, l. funeris. D. de relig. & sumpt. fun.

Funeris caussa sumptus factus qui accipiendus, docet text. l. 14. §. funeris & l. 37. D. eo.

FVNERARIA actio dicitur, quæ de impensis funeris caussa factis datur, l. 14. §. hæc actio. l. 16. l. 20. D. de religio. & sumpt. fun. Dicitur & Funeraticia actio, l. 30. in fi. D. eo.

Funerarium priuilegium, l. fi. D. eo.

FVNERARE, pro sepelire, frequens apud Vlpianum.

FVNESTA familia, in l. fina. D. de stip. seruo. cuius dominus mortuus est: quæ non desinebat esse funesta, nisi certo sacrificio, certísque piacolis expletis. Scribit autem Varro lib. 4. Ling. quandiu in sepulchrum defuncti gleba abiecta non esset, aut os mortui ad familiam expurgandam exceptum esset, tandiu funestam eam mansisse. Hinc M. Cicero lib. 2. de legibus. Neq; necesse est edisseri à nobis quis finis sit funestæ familiæ, &c. Eæque erant feriæ denicales, de quibus idem M. Cicero, & Festus lib. 4.

FVR ea eo dictus quod furuum atrum veteres Romani appellarunt, & fures per atras & obscuras noctes facilius furentur. Homerus,

--κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω.

Hæc Nonius Marcellus ex Varrone libro rerum diuin. 14. Hoc tamen Gellius reprehendit libr. 1. cap. 18. nam quod à Græcis, inquit, nunc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ est dictum. hinc per affinitatem literarum, quæ φὼρ Græcè est, Latinè Fur. Furem autem sic deffinit Sabinus apud Gellium lib. 11. cap. 18. Qui alienam rem attrectauit, cum id se inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. Et paulo post: Qui alienam tacens lucri faciundi caussa sustulit, furti obstringitur: siue scit cuius sit, siue nescit. Meminisse debemus tamen, inquit Gellius loco supracitato, furtum sine vlla quoque rei attrectatione fieri posse, sola mente atque animo, vt furtum fiat, annitẽte.

Furem ab abigeo quantitas discernit. Nam qui vnũ suem subripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregẽ, vt abigeus, l. aut facta. D. de pœn.

Fur manifestus, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, hoc est, qui deprehenditur, priusquàm eò loci peruenerit, vbi destinauerat eo die manere cum furto. Nec refert à quo deprehendatur, vtrum ab eo, cuius res fuit, an ab alio, l. 2. & 3. & l. si quis in seruitute. D. de furt.

Fur improbior, qui vi rapuit, l. prætor. D. vi bon. raptor. & Instit. eo. titul.

Fures balnearij, vide Balnearij fures.

Furem non esse qui dicit, quod in venditionibus seruorum sæpe dicitur, de animo hominis, propositóque loquitur: at qui furto, noxáque solutum dicit, nemini furti obligatum promittit, l. 174. D. de verb. sign. Furem ait Tryphoninus quis possit dicere etiam eum, qui nunquam rem alienam, inuito domino, subtraxerit, si modo eius mentis sit, vt occasione data, id commissurus sit, l. 225. D. de verb. sign.

FVRTVM (vt iam dictum) est contrectatio fraudulosa rei alienæ, vel vsus eius inuito domino, lucrifaciendi caussa. Vnde ducatur docẽt Iurisc. l. 1. D. de furt. Gellius lib. 11. cap. 18. Furta autem apud veteres Aegyptios omnia fuisse licita & impunita: Apud Lacedæ-

dæmonios laudata, refert Gellius lib. 11. cap. 18. Atqua

Furtorum genera quatuor recenset Paulus libro 2. Sentent. titu. 3. quæ ad duo Iustinianus Imp. reduxit. §. 1. Instit. de oblig. quæ ex malef. nasc.

Furta domestica vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij apud quos deguot, surripiũt, vt scribit Marcian. l. 11. §. 1. D. de pœn.

Furtum manifestum, inquit Massurius, apud Gell. lib. 11. cap. 18. est quod deprehenditur dum fit.

Furtum nec manifestum est, quod postea quandocunque deprehenditur, id est, cum fur in faciẽdo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. Nam quod manifestum non est, hoc scilicet nec manifestum est, auctore Gaio in l. nec manifestum. D. de furt. Dicitur autem nec manifestum, ad imitationem legis duodecim tabularum. Olim enim nec pro non dicebant. Sic aliàs sæpe veterẽ loquendi modum retinet posteritas: vt regundorum, diuidundo, ercíscundæ.

Furto abesse rem dicunt Iurisconsf. quæ subrepta est & furto periit, l. 35. D. de contrah. empt. l. 14. D. de pericul. & comm. rei vend.

Furta per LANCEM LICIVMQ. cõcepta quæ dicantur, variè ab XII. Tab. interpretibus traditur. Festus: Lance & licio dicebatur apud antiquos: quia qui furtum ibat quærere in domum alienam, licio cinctus intrabat, lancémque ante oculos tenebat, propter matrum familiæ, aut virginum præsentiam. Omissis igitur quæ ab aliis adferuntur, Furtum conceptum dicemus id temporis, cum quis conquestus rem sibi à quopiam furto ablatam, & in alicuius ædes deportatam, si ingressu non prohibitus, eam ibi forte reperiret & comprehenderet. Si verò eam in atrio non reperiret, & in interioribus ædibus collocatam esse diceret: vt in gynæconitide, vbi mulieres manebant, quò non admitteretur, aut postremò ingressu etiam atrij prohiberetur: Lex concedebat ei qui furtiuã rem quærebat, vt se accingeret licio, quo expeditior ad quærendũ esset: & lancem oculis opponeret, ne à mulieribus, aut virginibus, quæ in gynecæo essent, videretur. ab iis enim alienos viros cerni veteres nolabant. Atque tum si rem furtiuam conciperet, & comprehenderet, furtum illud conceptum & comprehensum pro manifesto vindicari sanxerunt, parémque ac manifesto ei pœnam irrogari voluerunt, vt scribit Gell. libr. 11. cap. vlt. Constat autẽ hoc è Platonis lib. de legib. vt & alia multa, in XII. Tab. translatum. namque lib. 12. iubetur dominus rei furtiuæ in ædes alienas ingredi, ὁ γυμνὸς, ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος. ædium autem dominus omnia ei sua patefaceret. Ac χιτωνίσκον quidem licium interpretamur, quo coquisitor pudenda tegeret.

FVRTIM arbores cædit, qui clàm cædit, l. furtim. D. arbo. furtim cæsar.

FVRCA patibulum ex eo dictum putat Isid. lib. 5. ca. 28. quod ferat caput, suspensumque & strangulatum statim exanimet.

Furcam illam, quam circumferre serui pro pœna cogebantur, belle depingunt Plutarchus in Coriolan. & Halicar. lib. 7.

Furcæ supplicij fit mentio in l. 28. §. famosos. D. de pœnis. l. 38. §. auctores. in Pand. Flor. actores. D. eod. l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. l. 3. D. de re milit.

FVROREM definit M. Cicero lib. 3. Tuscula. mentis ad omnia cæcitatem, & maius quid esse quàm insaniam: ideóque in XII. Tabulis non esse scriptũ, SI INSANVS, sed, SI FVRIOSVS. Itaque

FVRIOSVM Iuriscõsulti appellant, qui mentis ad omnis lumine, id est sensu communi caret, quales fabulæ memorant Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Orestem, &c. Dementem verò, qui non vsquequaque, sed ex parte tantum mẽtis errore ducitur, vt is de quo D. Pius loquitur in l. is qui. D. de tut. & curat. dat. Furiosorum autem alij continua mentis abalienatione omni intellectu carent, l. 14. D. de offic. præsid. & hi sunt, quos perpetuò furiosos, vel perpetuò mente captos vocat l. 12. §. natura. D. de iudic. l. 9. C. de impub. quorum morbus perpetuus est, l. 22. §. si maritus. D. sol. matr. Alij interuallis quibusdam sensu saniore sunt, eorúmq; furor interuallum habere dicitur, d. §. si maritus. Huiusmodi sunt quos Vlpianus intermissionẽ, Gaius interualla habere insaniæ dicũt, l. 20. D. de testa. Gaius lib. 1. Inst. tit. 2. l. 6. C. de cura. furio. & ita furiosi inducias, & interualla accipimus, l. 9. C. qui testa. fac.

Furiosus, vt interpretes docent §. 1. Institut. de curat. hoc distat à mente capto, quòd ille rabie quadam animi agitur: at mente captus magis in quiete est, nullásque extrinsecus signa ostendit: idémque est qui & demẽs: ideóque separantur in iure ciuili, l. 2. D. de inoffic. & alibi sæpissimè.

Furiosus in conspectu inumbratæ quietis constitutus, l. 18. D. de acq. pos.

Furiosi, cum mentis compotes non sint, nihil velle, scíréve intelliguntur: ac neq; consentire videntur. ideóq; absentibus, ignorantibúsve comparantur, l. 17. §. filio. D. de iniur. l. 2. §. fi. D. de iur. codic.

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquẽdo quæstum facit. Vlp. l. 24. §. 6. D. de dam. infect. Si furni nomine damni infecti fuerit cautũ, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVSIA CANINIA lex quæ vulgo dicitur, Fufia Caninia appellanda videtur, ídque ex inscriptionibus l. 37. D. de condit. & demonstr. & l. 215. D. de verb. signific. Furiam tamen vocat Vlpian. libr. 1. instit. Est autem r, & s, mutua enallage. Huius legis capita recenset Paulus lib. 4. Sent. tit. vlt. Hæc lex sublata fuit C. & Instit. de leg. Fu. Can. toll.

FVSIONES, l. 27. D. de vsufr. functiones publicæ, & illationes, quæ significatio indicatur ex Lexico B. Germani ad Vrbem Lutetiam. Fusio, εἰσκομιδὴ, ἀναφορὰ δημοσίων. Fusiones, εἰσκομιδαί, συντέλειαι, ἀναφοραί. Et vide l. 1. vlti. de indulgenti. debit. C. Th.

FVSTES Isidorus libr. 5. Etymol. cap. 27. dictos vult ab eo, quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant: & cõstat ligneos baculos fuisse: cùm inter arma, & tela numerentur, l. 54. §. furem. D. de fur. l. 3. §. armis. D. de vi, & vi arm. Eutropius libr. 11. de Gest. Roman. Tarquinium superbũ fustes excogitasse scribit, quod & Sudas ait in verbo, Ξυλοκόπος. Fustibus & lignis equos publico cursui deputatos agitari vetant Impp. l. 1. C. de curs. pub. lib. 11. Fustium autem ictus à flagellorum, quæ atrociora sunt verbera, castigatione separatur, l. 7. D. de pœn. pleniórque multò est fustium, quàm flagellorum pœna, l. fi. D. de iniur. Itaque liberorum hæc hominum pœna posteriorum Imperatorum tempore fuit: cum serui flagellis cæderentur. Macer l. 10. D. de pœn. Ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Callistratus l. 28. §. 1. D. eod. Non omnes fustibus cædi solent, sed hi duntaxat, qui liberi sunt.

Fuste percuti, occidi, animaduerti, l. 7. §. 1. D. ad leg. Aq. l. 1. D. ad Silla. Fustibus castigari, cædi, admoneri Iurisconss. dicũt, l. 1. D. de offic. præf. vrb. l. 3. D. de offi. præf. vig. l. 5. C. de iis qui no. infa.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER SEPTIMVS.

G

GABELLA apud vulgus interpretum, tributi genus.

GALEOTÆ, in Sicilia dicebantur portentorum interpretes, teste Cicerone, lib. 1. de diuinat.

diuinat. Rubri. C. de mendicant. valid. libr. 11. indicat, tales Spanaldos & Galiotas vulgò ab Italis appellari.

Gallicanam linguam accipere debemus l. 11. fideicomniss. D. de leg. 3. antiquum Gallorum idioma.

Gallicinium, secundum diei ciuilis diuisionem, post mediam noctem à galli cantu dictum est, quem tamen Interpres in l. non minorem. C. de transaction. secundam noctis horam intelligit.

Gallinarum Iustinianus duo facit genera: vt aliæ mansuetæ sint, aliæ autè natura feræ, §. gallinarum. 12. Inst. de rer. diuis. & l. 5. in fin. D. de acq. rer. dom. Varro autem tria lib. 3. cap. 9. constituit, villaticas, rusticas, & Africanas. Colum. lib. 7. cap. 2. chortales, rusticas, & Africanas. Villaticas vtrq; & chortales appellat, quas ali tum vbique tum in villa videmus. Rusticas autem & syluestres eas vocant, quas Iustinianus feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non fetant. Atque huius generis fortasse erunt aquaticæ, quæ plurimis in locis visuntur.

Garyophyllum, haud scio, an Iurisconsult. in l. fi. de publican. numeret inter species ad vectigal pertinentes: vt etiam quidam dubitant. Nam Volaterranus scribit, quem nunc Garyophylon vocant, post Plinij tempora à Damasco in Italiam venisse: cum nec ipse, nec alij mentionem eius faciant. Vnde apparet Haloandri lectionem esse veriorè, qui pro Garyophyllo, Folium Barbaricum habet. sed Caryophyllum legi debet.

Garum, l. 3. D. de penu leg. liquor piscium salsus, quo olim pisces condiebant, Isid. lib. 20. cap. 3.

Gaulus inter onerarias naues referendus est, vt vult Bayf. lib. de re nauali.

Gausapinam penulam non inter theristica; id est, æstiua, sed magis hiberna adnumerãdam putat Idem lib. de re vestiaria cap. 16. ad finem.

Gazophylacium, locus vbi chartæ reponuntur, c. 1. & ibi glos. extr. de proba.

Gemma, vocabulum generale, comprehendit propriè quæcunque nec oblonga, nec perforata sunt.

Gemmas Pomponius in l. & si non. de aur. & arg. leg. à lapillis margaritis distinguit: pariter Curtius: sic vterque Plinius. Apud Seniorem multa de gemmis disseruntur. & vide l. 1. de acqui. posses. & l. 3 D. de rer. diuis. Hæc autem differentia intercedit ex locis supra citatis: Gemmæ perlucidæ sunt materiæ, veluti smaragdi, chrysolithi, amethysti. Lapilli verò superioribus natura contrariæ sunt, vt obsiani, vejentani (fortassis Vejentani) Margaritæ, conchæ sunt, quæ in rubro mari crescunt, & coalescunt, l. 19. §. pen. D. de aur. & arg. leg.

Gemmatos lectos, id est, gemmis distinctos, & ornatos, dixit Paulus, in l. 3. de supel. leg.

Genearchica prædia, γενεαρχικὰ, & γενεαρχικὰ χωρία dicuntur in Nouella 21. quæ princeps atque auctor generis familiæ suæ reliquerat, ea lege, vt in ea perpetuo manerent, neque ad alios transferri possent: vsque eo vt etiam fœminæ ab iis excluderentur. quod Armeniorum institutum à Fendorum ratione non omnino alienum Iustinianus ea Nouella sustulit.

Gener, Gens, Gentilitas, vide Genus.

Geno, genis, genui: idem quod gignere, generare. Varro in Andabata, vt citat Priscianus: Sed quod hæc locaaliquid gennnt. Idem lib. de re rust. 1. cap. 40. Quædam enim ad genendum, &c. Sic Vlpianus l. 17. §. 1. D. de legat. 1. Si qua filia mihi genitur, ei heres meus centum dato. Idem l. 13. §. vlti. D. de reb. dub. Siquis mihi filius, aut filia genitur, heres mihi esto.

Geniculus, in quibusdam Feudorum libris dicitur, pro generatio, siue gradus generationis: vt lib. 1. tit. 1. §. 3. Licet moderno tempore vsque ad septimum geniculum sit vsurpatum. Item in Lomb. lib. 2. tit. 14. Omnis parentela vsq; in septimũ geniculum numeretur,

Genitalis feritas, id est, genuina, natiua. Iustinian. Institut. si quadr. paup. Ceterùm, inquit, si genitalis sit feritas, cessat actio.

Genitiuo pro ablatiuis non raro Iurisc. ponunt. vt l. 4. §. 1. D. de adop. plenæ pubertatis pro plena, l. 11. §. fi. D. de euic. noxæ solutum, pro noxa. Pœnæ adficere, pro pœna, l. 13. D. de sicariis. Contentus partis, pro parte, l. 17. §. nuptura. de legat. 3. Tutelæ liberari, l. 50. D. eod. Plus quartæ, l. 11. §. quod vulgò. in fi. D. ad leg. Fal. Mortis causæ tacitam, l. 15 D. de manumis. Bonæ fidei, pro bona, l. 95. §. quod vulgò. D. de solut. Super pecuniæ, l. 53. D. de verb. signi.

Genitiuo dominium & proprietatem significari liquet, l. locum. D. de religios. c. quia Gu. de iudic. ext. vide Bart. & alios, in rubri. D. de oper. no. nun. Aliquando tamen nudam detentationem sonat, gloss. in l. 2. de orig. iur.

Genium principis iurare l. 13. §. fin. D. de iureiur. cuius iurisiurandi meminit Tertullianus io lib. ad Scap. & in Apologe. cap. 28. & 35. Ceterum quod in d. §. fi. per genium principis, hoc per principis Græco dicendi genere effertur in l. 2. C. eo. vbi suppleri oportet Genium vel salutem, vt in l. 41. in fi. C. de transac. vide Festum libr. 7. in dict. Genium. Genij verò non solum erant hominum, sed & vrbium: hinc Virgil. *Incerti genium ne loci, famulúmne parentis Esse putent.*

Genuina pietas (quamuis corruptè legatur in vulgatis codicibus gemina) pro insita, siue ingenita patris in filium affectione, vique amoris, vsurpatur ab Vlp. in l. 3. de li. hom. exhib. Vnde scholiũ interpretis, alioqui ineptum, huc minimè pertinet. Nam ex eo liquet, ipsum nõ intellexisse, quid verè pietas, quid item officium significent. Certè affectum nullum, paternum vincere, iure nostro euidentissimum est. Hanc lectionem etiam probat Alciatus in Parergis, vt & Norica, & Pand. Flor. Indicátque Alciatus hanc vocè genuinum apud Ciceronè duobus locis hoc sensu legi, vt in oratione in L. Pison. & in Partitionibus Orator.

Genus appellatum esse vniuscuiusque generationis principium, constat: vt si dicamus. Titium à Sempronio genus habere. Ad huius itaque similitudinem dictum est Genus, quod de pluribus specie differentib. in eo, quod quid est, prædicatur: vt animal, corpus, actio, possessio. Sicut enim vnus est principium multis procreatis, qui continentur vno nomine: ita genus est principium suis speciebus, quas vno verbo comprehendit, & addita differentia, sic cõstituit, quomodo æs accepta forma transit in statuam, vel in aliam rem. Vt ecce, si dicas, animal est, non intelligitur, an hominè vel equum asserere volueris. genus enim est, & vtrunque cum pluribus aliis speciebus complectitur. Verum si differẽtiam addas, putà rationem, facies speciem: veluti animal rationale. Ad dignoscendum autem, vtrum id quod proponitur, genus; an verò species sit: semper respice an de plurib' dici possit: deinde an horum plurium singula rursus de multis aliis rectè prædicentur, vel non. Tunc enim, si plures sunt gradus, genus est: si dũtaxat vnus, species, quæ de multis indiuiduis, & numero discretis prædicatur. Porrò indiuidua vnam tantum, neque vlteriorem sui partitionem admittunt. Sic actio personalis, habet sub se actionem ex contractu. Et quoniam hæc actio ex contractu rursus de multis aliis dici potest: agnoscis actionem personalem esse genus. Verum actio ex cõtractu, indiuidua sub se continet, quæ amplius de nullo prædicari possunt: vt est actio ex contractu Gaij, actio ex contractu Titij, & cetera. Quam naturam generis & speciei ostendit Iurisconsult. in l. 2. in princ. D. si cert. petat. Genus ergo id Iurisconsulti appellant, quod Dialectici secundam substãtiam, id est (vt ait Aristoteles) id quod de subiecto dicitur, nec tamen in eo inest;

inest: veluti equus, homo. hinc stipulatio vel legatum generis. Singulas vero res intelligimus, quas Dialectici indiuiduas, Iurisconsulti species vocant, l. cum res. D. de legat. 1. species enim sensu, genus notione percipitur: species cerni, tangique potest, genus nó potest. Species sunt de quibus res contrahi dicũtur, quæ abalienantur, quæ præstantur: genera autem solui & præstari non possunt. Inutiliter itaque fundus generaliter legatur, l. cum post. §. gener. D. de iure dot. l. ita stipulatus. 115. D. de verbo. oblig. Quod cum ita sit, videri posſit Paulus in l. 2. D. si cert. pet. impropriè & audaci locutione dixisse, eas res quibus mutuum constat, functionem, id est solutionem recipere in genere, potius quàm in specie. genus enim quod sola intelligentia constat, solui non potest, vt diximus.

Generis voce abutitur Tribonianus, & collegæ in §. plebs. Instit. de iur. natur. & gent. appellans illud totum, & speciem partem: id quod teste Apello, primus deprehendit Alciatus. Idem accidit passim Ciceroni, præsertim verò lib. 1. de Oratore.

Genera pro frugibus sumi vult Hotom. apud Vlp. l. 8. §. 16. D. de transact. Si cui non nummus ad alimenta, sed frumentum atque oleum, & cetera quæ ad victum necessaria sunt, fuerint relicta. Et paulo post: Et neque diem neque modum permutauit, sed tantum genus: vel ex contrario, si pactus fuerit vt in generibus alimenta reciperet, quæ in nummis ei relicta fuissent.

GENERE QVODAM, pro ratione, & specie, vel quodam modo, l. 36. D. de stip. ser. Nã & hæc genere quodam donatio est. Et l. 29. §. qui quæstum. D. de adnit. l. 51. de acq. pos. Vtrubiq; animi quodam genere possessio erit æstimanda. Sic l. 44. D. de acq. rer. domi. Et l. 10. D. pro emp. Eo genere, eo modo, ea ratione, l. 23. D. de vsucap. Et quasi genus locati l. 1. §. si quis seruũ. D. depos.

GENERALE omne obscurum est: vt omne multiplex dubium, Bald. in l. 1. C. de seru. fugit.

Generale delictum, ineptè accipiunt pro delicto nominato. Nam generale dicitur, quia plura eiusdẽ naturæ crimina potest complecti, cùm significatio variis modis expenditur: vt furtum, homicidium, falsum.

Generalis confirmatio, non confirmat nisi iusta, Bald. in l. 3. C. de precib. Imp. offer. Idem cap. vnic. per quos fiat inuest. in vsib. feud.

Generalis LEX appellatur, quæ omnes eiusdem qualitatis species facti, seu casus comprehendit: exceptis semper illicitis, & iniustis. Etenim nihil absurdius est, quàm legem iustam ad interpretationem iniustã trahere, l. pen. D. ad exhibend. l. si possessor ex hereditate. D. de petitio. hered. l. cùm hi. D. de transact.

Generalis iudicia, veluti tutelæ, negotiorum gestorum, pro socio, l. 38. D. pro socio.

Generalem locutionẽ generaliter accipi, regulariter definitur, l. præses. D. de offic. præsid. Diuersum tamen est in variis speciebus, de quibus per An. Alciatum in Tracta. de verbo. signific. & vide c. ad nostram. & ibi glos. de iureiur. Generali autem locutione loquentis personam exceptam intelligi, regulare est, c. petitio. extr. de iureiur. Hæc tamen regula restringitur variè. vide in cap. de forma 22. q. 5. Quandoque loquẽtis familia continetur.

Generalis allegatio, quando, an non, sufficiat, not. in ca. vestra. de cohab. cler.

GENERALITER dicitur, quòd etiam indefinitè intelligendum est, glos. in verb. generali. c. quoniã. de coniug. lepros. c. si Romanorum. 19. distinct. vulga. l. de pretio. D. de publicia. in rem act.

GENER, maritus est filiæ meæ, l. non facilè. D. de grad. affinit. continetúrque eius appellatione sponsus, l. In legibus. D. de testibus. & l. seruus. de gradibus. Porrigitúrque Generi appellatio, ad progenerum, l. Gallus. §. forsitan. de libe. & post. Præterea habetur filij loco, l. 3. in fi. C. de nat. liber. Iustinus libr. 18. generum pro sororia marito ponit, Pygmalionem scribens, Didus maritum Sichæum, generũ appellasse. Generi quoque nomine & neptis, & proneptis tam ex filio, quàm filia editarum, ceterarúmque mariti continẽtur, l. 136. D. de verb. sig. & hanc in edicto de postulando interpretationem faciendam admonuit Vlpianus l. 3. D. de postu. In edicto verò de infam. notatis, de solo filiæ viro accipi debet, l. 1. & 8. D. de iis qui not. infa.

GENS & Genus quibusdam idem videntur esse, cum vtrunque ab antiquo verbo geno deductũ videatur. Itaq; l. 1. D. de probat. cum ita legitur: Cum quæritur, gentẽ vel genus quis haberet, necne. Vel volunt positum esse pro Siue. Sunt tamen qui distinguant, vt gens quidem ad patritios: genus verò generaliter quidem & ad illos & ad plebeios, specistim verò ad hos duntaxat pertineat: atque hac ratione dictos patres maiorum & minorum gentium, qui à Romulo & Tarquinio Prisco è patritiorum numero lecti in senatũ fuerant, vt Liu. lib. 1. testatur. At mihi genus hoc non solum videtur significare, sed etiam ipsius gẽtis initium & originem. Virgil. –*& mi genus ab Ioue summo.* quod paulo post plenius patebit. Inter gentem autem & familiam illud interest, quòd gens ad nomẽ, familia ad cognomen refertur. itaque illa tanquam totum continere videtur, hæc quodam modo partem. Exempli gratia: Valerij omnes vnius esse gentis dicuntur, quia vno nomine continentur omnes at verò partes gentis huius sunt plures, quæ ex cognominum varietate distinctæ sunt, eæque familiæ nominantur, vt in gente Valeria Maximi, Messallæ, Flacci, Leuini, Faltones. at verò Valerij omnes vnius sunt gentis: itaque rectè Festus gentem definit eam quæ ex multis familiis conficeretur. Quod autem interest inter gentẽ & familiam, idem interest inter genus & stirpem. Atq; hæc ita esse ex his veterum historiarum locis intelligitur. Suetonius in Galba: Imagines vniuersi generis exequi longum est, familiæ breuiter attingam. Liuius lib. 38. Scipio Nasica orationem habuit plenam veris decoribus non communiter Corneliæ gentis, sed propriè familiæ suæ. Cic. lib. 1. de Orat. Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios centumuiri iudicarunt? Cum Marcelli à liberti filio stirpe, Claudij patricij eiusdem hominis hereditatem gente ad se redisse dicerent: nonne in ea caussa fuit de toto stirpis & gentilitatis iure dicendum? Quæ autem est ratio inter gentem & familiam, eadem est inter gentiles & agnatos. Vt enim familia aut stirps nos propius attingit, quàm gens, aut genus: sic agnati, quam gentiles. siquidem GENTILIS, auctore Festo, dicitur qui eodem ex genere natus: & is, qui simili nomine appellatur. rectè. quatenus enim ait, Ex eodem genere natus, eos intelligit, qui eiusdem gentis eundem principem habent: quatenus, simili nomine, eos qui quãquam vno gentis nomine omnes vtuntur, tamen alium atque alium sui generis auctorem nuncupant. quo modo Cic. in 1. Tusculana, se gentilem esse ait Ser. Tullij regis, quòd vterque simili gentilitio nomine vteretur, cum tamen è diuerso vterque fonte manaret. Cum autem ad Herennium scriptum sit: Si furiosus existat, agnatorum gentiliúmque in eo, pecuniáque eius ius esto. Item: Si paterfamilias intestato moritur, familia, pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque esto. agnati profectò videntur esse, qui ex eadem familia sint: quibus deficientibus gentiles subeant. nam Cic. dixit 1. de Orat. Iura gentilitatum & agnationum. item ius gentilitatis & stirpis. & de legibus 1. Homines deorũ agnatione & gente tenentur: cum vtranque coniunctionẽ complecti velle. Nec audiendi, qui familiam & gentem; gentiles & agnatos eadem esse censent: falso moti Ciceronis

auctori

auctoritate in Topicis, qui gentiles eos definit, qui inter se eodem nomine sunt, id est ex eadem gente: familiæ verò aut agnatorum non meminit. Est præteres intelligendum, Plinium gentiles nouo quodam modo appellare. siquidem seruos gentiles esse dominorum ait, quia eodem prænomine appellarentur quo dominus, vt Marcipor, Quintipor, id est Marci & Quinti puer. Hæc fere ex Carol. Sigonij libro de nominibus Romanis.

Gens & Natio, inquit Cornel. Fronto, sic differunt. Natio solum patrium quærit Gens seriem maiorũ. Hinc Cicero in Orat. pro Sextio: Vnus me absente defluxit, qui cognomẽ sibi ex AEliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quàm generis videretur. Loquitur de L. Aelio Trib. pleb. qui cum videret Aelios Ligurum cognomen habere, Ligus dici voluit: quo cognomento magis visus est Liguria patria natus, quàm ex Aeliorum familia prognatus.

GENTILES cœperunt dici pro barbaris, qui Romano imperio non erant subditi, viuentes inculto iure gentium, l. 1. Codice Theodosiano. tit. de nupt. gentil.

GENTILITAS dictum ius quod patritij inter se habebant, quod ab agnationum iure diuersum fuit: & à Centum viris disceptari solitum, Cicer. lib. 1. de Orato. & in Topi. ait.

Gentilitas nobilium fuit, scilicet eorum qui sui generis imagines proferre poterant. Imaginibus enim ob insignem virtutem ac rerum præclarè gestarum decora, donari solebant. Qua ratione antiquissimum generis stemma, fumosas imagines vocat Cicero in Pisonem. Contrà, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, hi Terræ filij, à sese orti, ac noui homines nuncupabantur: quemadmodum Cicero de Lege Agraria loquens, seipsum appellat nouum hominem. id quod magna laude cõtingebat, si quis virtute faceret se nobilem ac imaginibus donandis dignum. Quare Tranquil. in Vespa. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus: sed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitenda. Accedebat & hoc cumprimis ad nobilitatis commendationem, quòd gentiles ab ingenuis (vt ait M. Cicero in Topicis) oriundi erant, quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, qui capite non fuerunt deminuti, vt à libertis, vel adscriptitiis, vel alia conditione obnoxiis, distinguerẽtur. Hæc non sunt contemnenda, quoniam & nostri temporis gentiles seu nobiles (vt vulgò dicimus) cùm agnationis iure de feudis controuertunt inter se, vel cum domino, non habent ferè digniora probandi argumenta ad ostendendam gentem suam, quàm ea, quæ ex imaginibus, ac cognomine mutuãtur. Nunc enim pro imaginibus, insignia gentilia habemus, eadem tamen significatione qua olim. Verùm nonnulli fumosis imaginibus maiorum suorum dissimiles planè sunt. Gentilitas autẽ non pertinebat ad vinculum sanguinis, sed ad ius quoddam patriciis proprium. Reliqua promiscuè de patriciis & plebeiis dicebantur. Cicero, Erat enim, inquit, duplex Claudiorum familia: Altera patricia, altera plebeia, nec potentia minor, nec dignitate.

GENTILITIVM ius erat, quod Patriciis competebat: vt liceret eis vindicare hereditatem cuiuslibet, qui habuisset idem cognomen, quocunque gradu consanguinitatis, excluso fisco. Quemadmodum nunc dicimus, habere aliquos idem ius nobilitatis, & succedendi in beneficiis militaribus, quia habent idem nomen, eadémque insignia.

GERERE polysemum est: primùm facere significat. Inter Gestum, & factum subtilis quædam differentia statuitur l. 19. D. de verb. signifi. l. 2. D. de cu. bo. dan. qua tamen neglecta, Gestum, & factũ pro eodem ponimus l. 58. D. de verb. sign. & ita Gestum latissimè accipitur, l. 2. §. gestum. D. ad mun in edicto de MINORIBVS, Gestum accipitur qualiter l. 7. D. de minor. & quid significet in Edicto Frau. Cred. vide l. 1. D. quæ in frau. cred. Gestum tamen ad testandi ius non pertinet l. 20. D. de ver. sign.

Gerere, pro adserere, existimare. Gerit se pro ciue, hoc est, iure ciuitatis vtitur, & talem se exhibet. Gerit se pro herede, adserit se heredem, etiamsi non sit, l. pro herede. D. de adquirend. hered. §. pro herede autem. Instit. de heredum qual. & differ. Eleganter scribit Iulianus, Pro herede gerere, non tam facti, quàm animi esse: nã vt quis pro herede gerere dicatur, non hoc exigimus vt adtingat quid hereditariũ: sed tamen hoc animo esse debet, vt velit heres esse. Veluti si quis res hereditarias vendiderit, creditoribus pecuniam dissolerit, prædia coluerit, vel inhabitarit, vel locarit, & dubium sit vtrum fecerit tãquam heres, an vt extraneus, vel inquilinus, vel animo gerendi negotium alterius heredis. nam hæc omnia argumenta sunt gerere se aliquem pro herede, nisi contrarium probetur, l. Iulianus. §. si seruum. D. de acquir. hered. l. 2. C. de postul. hered. instit. Sunt & alia exempla in l. si ergo. l. seruus. l. si ex sua. D. eod. & l. si is qui bonis. eod.

Gerere nõ pro herede dicitur, qui ea gessit quæ propria heredis nõ sunt: veluti si egit sepulchri violati, vel pecuniam à statulibero impendæ conditionis caussa accepit, cum haberet coheredem. etenim si heredem haberet, pro herede gessisse videretur: quoniam aliter hereditas valere non posset, pro cujus implenda conditione pecuniam accepit. Cum enim pecuniam acceperit, videtur heres esse voluisse, l. pro herede. §. Papinianus. & §. vlt. D. de acq. hered.

Gerere patrimonium, l. 6. C. ad Velleian. Gerere negotia, id est res absentis curare, D. de neg. gest. tot. tit. itaque negocia gessisse, pro codicem accepti & expensi conscripsisse dixit Paulus l. quædam. D. de edend. Gessisse tutelam videtur tutor qui negotia attigit, licet modicum, l. 5. §. gessisse. D. de adm. tut. Gessit & qui per alium administrauit l. 5. §. quòd si quis. & l. 56. D. eod.

Gerere, administrare. Hinc Gerere rem publicã, l. 11. D. de vsur. l. 5. D. de leg. 3.

Gerere, inde sella gestoria, cuius in iure fit mentio. Gestamen militare: gestamen prætorium, quod milites, vel prætorea gererent. Résque tam forenses, quàm extraiudiciales complectitur vt patet toto titulo de negotiis gest. & l. vel ei. §. gesta. D. quæ in fraud. cred. & l. gesta. de re iud.

GESTVM, inquit Labeo, significat rem sine verbis factam, l. 19. D. de verbo. sign. Itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur, sed gerere: vt cum pro herede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro lib. de Ling. Latin. 5. Imperator dicitur res gerere, id est sustinere. Gloss. in l. 2. D. de cur. bon. dando. sentit, Acta esse iudicij, hoc est quæ quoquo modo in iudicio fiunt: facta, verbales respicere contractus factos extra iudicium: gesta verò, quæ sine verbis fiunt, esse censenda. Sed hæc Alciatus non recipit, ex subiecto argumento gestum etiam accipi contendens, siue ex contráctu, siue aliter quid factum sit. D. de min. tum & id Bart. adnotauit, l. 1. de offi. Procurator. Cæsar.

Gestum in repub. municipium, l. 2. D. ad municip. accipit Hotom. pro pecuniam publicam tractare, siue erogandam decernere.

Gesta fraudationis caussa quæ dicantur, indicat Vlpian. l. 1. & seqq. quæ in fraud. cred.

GESTORES negotiorum triplicis sunt differentiæ, videlicet, voluntarij, qui vltrò absentis res gerunt: Necessarij, qui obligatione officij administrant, sicut Curatores: Et quasi necessarij (vt sic dicam) qui suspicione obligationis inani ad gerendum accedunt: quales

sunt

ſuot liberi ho.r ines bons fide ſeruientes, quibus aliquid agendum mandatur, l.at qui natura.§. ſi libero. D. de negot. geſt. item tutores à patre in teſtamento dati poſtumo, qui interim adminiſtrant, & tandem naſcitur poſtumus, l.cùm pater.D. eodem titul. item hi, qui ſe procuratores opinantur falſò, aut curatores, cum non ſint, eorúmque ſucceſſores, l.3.§.etſi furioſi. D.negotio. geſto.l.curatoris.C. eod. tit.l. quicquid. C.arbit.tutel.

Gestari dicebantur veteres cùm ſuccolantibus ſeruis valetudinis, voluptatiſve cauſſa ferebantur, l.11.D. de vſu & habi.l.7.D. de manu.vindict. Inde geſtatio, l.16 §.1.D.qd vi, aut clàm. Vlp.l.13.§.4.D.de vſufr. Et ſi forte voluptate (vel voluptati, vel voluptarium) fuit prædium, viridaria, vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas atque amœnas habens. Plin.lib.26.cap.3. Quinque res maximè communium auxiliorum, profeſſus: abſtinentiam cibi, fricationem corporis, ambulationem, geſtationem. Ipſa etiam loca arboribus denſis opaca, per quæ geſtari ſolebant, geſtationes appellabantur, l.13.§. fructuarius cauſſam.D.de vſufr.& apud Plin.libr.1.Epiſt. ad Caninium Ruf.& lib.5.ad Gallum.

Gestire, pro cupere, in l.3.C.de inoffi.donatio. Eſt tamē propriè, lætitiam animi promere, eum quodam corporis motu.

Gibberosvs, pro gibbere, & gibboſo, l.3.D. de ædil. edict.

Giezi lepra, cuius eſt mentio, ceu ſpeciei diræ imprecationis, in Nouell.iuiurand.quod præſtar.ſol. denotat auaritiam parentum inficere prolem, & malè acquiſita à maioribus, non ſine culpa poſsideri à ſucceſſoribus. vide D.Ambroſium in cap.4. Euangel. ſecundum Lucam. Fuit autem ſeruus Eliſæi Prophetæ, de quo lege cap.5. Reg.4.

Gildonis meminit l.19.C.Th. de pœnis.& Claudianus in lib.de bello Gildonico. Oroſius lib.vlt.l.16.& 19.C.de bonis proſcrip. C.Th. & vide in Notit. ſub diſpoſitione Comit.Rer.Priu.per Occidentem.

Gladii pœna, l.1.C. de abige.cum gladio, & enſe in aliquem animaduertitur. Aliud eſt gladio, aliud ſecuri vel telo animaduertere, vel fuſte, l.7.§.1.D. de pœn. itaque gladij poteſtas ab aliis coercitionibus ſeparatur, l.6.D.de offic.Proconſ.l.70.D.de reg.iur. Gladij poteſtas ius animaduertendi gladio in facinoroſos homines, l.3.D. de iuriſdict. Sic accipi debet ius gladij l.6.§.qui vniuerſas. D.de offi.præſid. in qua ius gladij omnes prouinciarū rectores habere ſcribitur, quos deportandi ius non habuiſſe conſtat, l.6.D. de interd.& releg.l.1.C.Th.ne ſine iuſſu princip. Firmic. lib.3.Matheſ.cap.5.

ad Gladium damnari dicuntur, qui ad ludum gladiatorium damnantur, l.25.§.ſi quis plane.D.de acq.hered. l.6.§.irritum.D. de iniuſt.rupt.Paul.libr.5. Sent.tit.17. Capitol.in Macrino. Seruos qui à dominis fugiſſent, repertos ad gladium ludi deputabat. Idem quod ſuperius ad ferrum.

Gladiator, vt Quintil. Declamat.302. definit, eſt, qui in arena, populo ſpectāte, pugnat. Cuiuſmodi ſpectacula ſublata ſunt l.vn.C.de gladiat.libr.10. Niceph. lib.7.cap.46.

Glandis appellatione, inquit Iuriſconſult.in tit. qui eſt de Gland. legen. l.1. omnes fructus continentur, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellantur. Item de verb.ſigni. l.qui venenum. item l.ſilua. Plinius tamen lib.17.cap.5. videtur diſſentire à Iuriſconſultorum opinione, de hac voce ſic ſcribens: Cautū eſt, inquit, præterea lege duodecim tabul. vt glandem in alienū fundum procidentem liceret colligere. Ac forſan hæc mens fuerit legis XII. quam poſtea iuris periti longius extendere voluerint, & cum glandis lex tantum meminiſſet, in omnibus aliis fructibus eandem valere auctoritatem.

Glandem caducam, quæ ex arbore cecidit, in l.ſyluæ. de verb.ſign. Gaius finit: ſed non, vt adnotauit Alciatus, ex ſermonis proprietate, quoniam caducus, non qui cecidit, ſed qui facilè caſurus eſt, ruinámque minatur, ſignificat. Vnde & paries caducus.

Glavcina, l.23.D. de aur. & arg. inter vnguenta numerantur. Plane Gleucini Olei factitij meminit Plinius libr.15.cap.7.& libr.23.cap.4. Dioſcorides libr.1. Gleucinum conſtare ex omphacino oleo, iunco odorato, calamo, Celtica nardo, ſertula Campana, coſto, & muſto ſcribit. Huius etiam conficiendi rationem docet Columella libro 12.cap.51. Itaque ſuperflua pro Glaucina, Gleucinum legendum exiſtimarem.

Glarea, terra eſt lapilliis permixta. Paul.de aqua pluu. arcen. l.ſupra iter glarea iniecta. Item de via publ. l.1. in viam terrenam glaream immittere.

Glebam accipimus ceſpitem terræ: ſic dictā, quòd ſit quaſi globus, l.certo generi. D.de ſeruit.ruſtic.præd.

Gleba, & Gleba ſenatoria, & Glebale aurū in Codice Iuſtiniani, appellatur genus penſitationis, quod Senatores poſſeſsionum ſuarum cauſſa principi præſtabāt, l.2.C.de prætorib.& honorib.prælat. Dicitur & aurum oblatitium, quòd non canonis vel indictionis, ſed oblationis genere quodam à ſenatoribus exigartur: ſicut aurum coronarium à decurionibus, aurar gentum à negotiatoribus. Follis ſenatorius etiam appellatur. Martianus in No. de indul.reliq. Quidquid ex titulo ſenatorij follis debetur. Sed tamen etiam illi ſenatores quibus nulla erat poſſeſsio, duos folles in ærarium inferebant: vt conſtat ex conſtit. quadam Gratiani ad Hypetium in C.Th.lib.6. Inter ſenatores autem qui illuſtres recenſentur onus glebale non agnoſcunt, cum proprium ſit ſenatorum inotium.

Glebæ adſcriptitij dicuntur à Iuriſconſultis ij qui cum agro vna ſeruiebant domino, & cum fundis mancipabantur, alienabantúrque. Eorum conditio facilè ex auctore Græco Sozomeno intelligi poteſt ſcribente: ἐπετρόπευε δὲ τούτου καλήμερός τις ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ: illius, inquit, curam gerebat Calemerus quidam vnà cum agro ſeruus.

Glebæ profeſsio, l.12.C.Th.de anno.& trib.

Glebæ Canon apud Sidon. Apollinarē libr.6. Epiſtolarum ad Cenſoriū Pap. Gleba, id eſt glebalis functio.

Glebalis penſio, l.4.C.Th.de induig.deb.

Glicia lex ea vna inſcriptione, l.4.D.de inoffic.teſta. nota eſt.

Gloria viuere dicitur, qui pro rep. cecidit. Inſtit. de excuſ. tut.§. ſi in bello.D. eod.l. bello amiſsi. & ad l. Aquil.l.qua actione.§.ſi quis.

Glos viri ſoror dicitur, à Græco γάλως, l.4.§.gradus.D. de grad.& adfin. Feſtus lib.7. N.Marcellus lib.de proprìet. ſermo.cap.vlti. Sed & in Lexicn B.Germani ad Lutetiam ita eſt, referēte B.Briſſonio, Glos, ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή, γάλως παρὰ Παύλῳ. Vnde ab Auſonio in Monoſyllab. Polyxena, quæ ad Achillis tumulum mactata fuit, Andromachæ glos [illegible] appellatur, quòd ſoror eſſet Hectoris, cui Andromacha nupſerat.

Γλῶσσα lingua, interpretatio. Hinc Gloſſema expoſitio, ſiue interpretatio. M.Fabius pro vocibus, quæ interpretatione indigent accepiſſe videtur.

Glossæ auctoritatem eam eſſe ſcribunt Iacob. Butrig.& Baldus, l.hereditas.C.de ſeq.poſſeſ. vt communi opinioni præferenda ſit: quod recipiendum eſt, ſi legibus, & ratione confirmetur. Nam neceſsitatē non imponit, ſed probabilia tantùm eſt, auctore Bart.l.1. D.ſi cert.peta. Ceterū, ſi textus deſinit, gloſſæ auctoritas contemnenda non eſt.

Grabatvs, vide ſuprà Crabatus.

GRADVS mensuræ genus pedes duos, & semis continés, vt & Isidorus scribit, & vetus quidã auctor ita censuit, cuius libellus auctoribus de limitibus agrorum subiectus est. At apud C. Harmenopulum li.2. Epitomæ traditur habere πήχεις β. ἤτοι πόδας γ. παλαιστὰς ιβ.

extra Gradum moti fines dicuntur, qui loco suo moti sunt, l.fi.D.de termin.mot.

Gradus ætatum, iuxta sententiam Iurisconsultorum explicat Alciatus l.pueri.D.de verb.sig.

GRADVS, vt ait Hostiens. in Summa, est vnius personæ distãtis ad aliã in linea cõsanguinitatis, vel adfinitatis facta collatio ad cõmunem parentem, l.1.cũ seq.§.vsq; ad §.affinitatis.D.de grad.cõcisius sic: Gradus est interuallũ quo cognoscitur; quę persona stipiti propior sit. vel breuius, Sunt ordines cognationũ. Sic autem sunt dicti ad similitudinem scalarũ, locorúmve procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus, vt ait Paul.l.fin.§.gradus. D. de grad.& adfinib. Atq; horũ alij sunt superiores, alij inferiores, alij collaterales. Hinc Ouid Metamorph. 13. *Nostri quoq; sanguinis auctor Iupiter est, totidémq; grad⁹ distamus ab illo.*

Gradus arctissimi dicuntur esse, primus, & secundus, & tertius. Nanq; in primo sunt suprà, pater & mater infrà, filius & filia. Secundo sunt gradu suprà, auus, auia: infrà, nepos, & neptis: ex trãsuerso, frater & soror. Tertio gradu sunt suprà, proauus, proauia: infrà, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris, sororísque filius & filia, & conuenienter patruus & amita, auunculus & matertera.

Gradus etiã ordinem successionis significat, l.5.D. vnd. cog.l.1. D. si tab. testa.l.15. D. de S C. Sila. Gradus quoq; in testamentis institutorum & substitutorum dicuntur, l.3.§.filius.& §.sed &.D.de lib.& postu.l.37. D.de her.instit. Sic primo, secũdo, tertióq; gradu institutos heredes scriptos legimus, qui & primo loco heredes scripti sunt, vel aliis substituti, l.3. §. fi.l.4.l.5. D.de iniust.rup.l.2.§.defert.D.de secun. tab. Heredes enim instituti dicũtur, aut substituti. Instituti, primo gradu: substituti, secundo vel tertio. Gradus autem ex ordine successionis: locus ex ordine scripturæ numeratur, l. si is qui.55.D.de hered.inst.

Graduum consanguinitatis computatio dissimiliter numeratur iure ciuili & canonico. Institut. de gradibus cognation. & 35.quæstio.5.ca.ad apostolicã.cap.quod dilectio.& cap.vltim.de consanguin.& adfini. in eam rem libellum edidit B. Fernandus.

Gradum, pro existimatione, & honoris loco vsurpatur. Hinc in gradum reponere, est delectum restituere.

GRAECA FIDE mercari, apud Plautum, id est numerata, & præsente pecunia. quod quidam ad leuitatẽ Græcorum referri existimant, quibus nullo pacto esset fidendum: sed locus ille Plauti videtur refragari, cum id sit dictum in Attica comœdia in qua verisimile est decore seruato Græcos Græcis fauisse, & bene de gente sua existimasse, & prædicasse. Pro optima itaque & repræsentata pecunia exponendum censerem. Hinc Græciola cautio in epist. quadam Cic.ad Cæsarem, id est certa firmáque.

GRECA RELIGIO, paganismus: & Gręci, pagani quãdo dici cœperint, docet Alciatus ἐν παρέργ. declarans loca aliquot Nouell.131.de eccles. titul.

GRAECITAS in l.vnic.C.de stud.lib.vrb.Ro.& Constant.lib.11.pro Græcarum literarum & facundiæ studio, ponitur, vbi falsò antea legebatur grauitas.

GRAECVM VINVM inter dulcia numerat Iurisconsultus l. vlti.D.de trit.& vin.le. de iis vide post Plin.li.13.Steph. Nigrũ, multa & varia vini genera referentẽ in opere, quod de nimio vitæ luxu inscripsit. Alex. Neapol. ca. 21.li.5.adnotauit, quòd veteres vinũ Græcũ semel tantùm etiam in lautissimis cõuiuiis apponere solebant primúsq; diuus Cæsar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera propter instituta maiorum dicitur adposuisse, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum.

GRAMMATICI, hoc est, qui Grãmaticam docent, an à muneribus excusentur, vide l. si duas. §. Grãmatici. D.de excus.tut.& l. sextumdecimũ. §.fi. de vac.mun.

GRAMMATOPHYLACIVM, vbi tabulæ & instrumenta publica, monumentáque rerum gestarum, actarúmque asseruantur, quod Tabularium Latinè adpellatur. Vlpian.in l.moris.de pœnis.

GRANARIA, l.93.§.penult.D.de leg. 3. quæ ex tabulis fieri ostendit, l.18.D.de act.empt. stipitibus vel in terra defixis, vel supra terrã positis & collocatis: hoc est, quod horreum frumentariũ mobile ex tabulis ligneis factum dicit, l.60.D.de acq.rer.dom.

GRANDAEVVM accipit Albericus, qui annum 29. vel 30. adtigit, not.c.quicunque.77.distinct.per capi.Episcopus.ead. distinct.

GRANDE beneficium, pro incomparabili, apud Vlpianum in l.1. de bo. libert. Scilicet ad remunerandum tam grandę beneficium, quod in libertos confertur, cùm ex seruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Indicat vulgatus versiculus:

Non bene pro magno libertas venditur auro:

libertatem pretio nummario non æstimandam. Grandis commodi, l.4.D.ex quib.caus.maio.

GRANDIS NATV, quinquagenario paulò minor est, Pomponio in l.secunda.de orig.iur.ergo Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, vt populo responderet, qui in equestri ordine iam grandis natu, & ferè quinquaginta annorum receptus est.

GRANDICVLI pueri, Canonistis sunt doli capaces, c. 1.extr. de delict. puero. Plau. Grandiculi voce in Pœnulo vsus est: *In fundas infundebam grandiculos globos.*

GRASSARI dicũtur, qui ex insidiis viatores impetu gradiendi adoriuntur. Item qui gerendo negotia sensim sub aliquo prætextu contrectant res alienas, vt in l.3. de suspec.tut.& Inst.eo.tit.§.nouissimè autem. Sedditius grassandi in re familiari facultatem præstat.

GRASSATORES, vt ait Callist.de pœnis, in l.capitaliũ. §.omnia admissa.sunt, qui prædæ caussa id faciũt, proximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi & spoliare instituerũt, capite puniũtur, vtique si sæpius, atque in itineribus hoc admiserũt: ceteri in metallum damnantur, vel in insulas relegantur. Porrò grassaturam Iuuen. Satyra tertia describit dilucidè. Saturnius in l.aut facta. de pœnis. in §. qualitate, Cum factum vel atrocius, vel leuius est: vt rixæ à grassaturis, expilationes à furtis. Vide adnotata in hunc §. per Budæ.

GRATIA pro fauore accipitur in l.7. §.quæsitum. D. de mino.l.3.C.de iur.fisc.& alibi sæpius.

Gratia, id est ius patronatus, c.quia.de iure patro.

Gratia, beneficium gratis concessum. Gratia, pro caussa, vt gratia decipiendi, l.quod si.D.quod met.caus.

Gratiam iurisiurandi facere, l.6.& 32. & 41 D.de iureiur. est soluere iurisiurandi necessitate, & (vt Paulus lib.2. Sentent. tit.1. loquitur) remittere necessitatem iurisiurandi. At in l.fi.D.ad municipa. significat soluere religione iurisiurandi, & (vt vulgò loquimur) dispẽsare. Et Gratiam facere edicti, apud Suetonium in Domitian. ca. 14. id est cum permittitur id quod eo edicto erat vetitum. & Gratiam coniurandi, in August.ca.16. Sícque Gratiam canonis, legísque facere, pro dispensare dici posse, Budæus monuit in adnot.prio, quod & soluere legibus dicitur. Vlpianus tamen, solutum esse legibus, accepit pro eo, quod est, non teneri, l. Princeps.de legibus.& Iulianus l.sequenti. Quomodo & antiqui sæpe vsi sunt, vt Budæus ibidem citatis ostendit exemplis.

GRATIOSI dicuntur Latinis, quib. fauetur propenso quodã animi studio. Vlpi.in l.1.de censib. Sed & Be-

GVIDAGIA, quasi pedagia, c. super quibusdā. de verb. sig. Io. And. c. quanquam. de censib. lib. 6.

Guidagium est, quod datur alicui pro securo conducto transeundi per terram alicuius, cap. de raptoribus. 36. quæst. 3

GVNDVLAE nauigij genus: vide C. Harmenop. lib. 2. Epit. c. 10. & libell. legum Naualium l. 14. in adnotat.

GVMMI, in l. fin. D. de publican. vide Plinium li. 13. c. 11.

GVTTVRNIVM Festo li. 7. vas ex quo aqua in manus datur: abeo qđ propter oris angustiam guttatim fluat.

GVTTVROSVS cuius guttur intumescit, l. qui clauū. D. de ædil. edict.

GYMNASIA Antonio Augusti ad l. ἐκ δια. §. ἡμεῖς. D. de excus. spatia quædā ampla, quibus Græci aut palęstra aut ceteris corporis exercitationib⁹ se exercebāt.

Γυμνασιαρχίας, in d. §. ἡμεῖς. Gymnasiorum præfecturas rectè ibidem vertit A. August.

Γυμνασιαρχης, Hesychio, ἄρχων τῆς ξυστῶ.

Γυμνασιαρχεῖν, definisse visus est M. Cicero qui Gymnasiis præerat. Vlpianus tamen Demosthenis interpres ita ait: Γυμνασιαρχεῖς ἦν ὁ παρέχων ἔλαιον τοῖς γυμναζομένοις. Hæc in oratione Contra Leptinem: quo lo. o Gymnasion ita definit, γυμνάσιον τὸ παλαίστραν ἐκάλουν.

GYNAECEVM, siue Gynecæū, vt in C. Theo. & in Notitia Imp. Rom. est textrinum ad vestes principis conficiendas constitutū, l. 3. C. ad leg. Iul. repetund. l. 5. C. de murileg. libr. 11. nā quod in d. l. 5. dicitur, gynæcij, hoc in l. seq. dicitur textrini. Sic in l. 1. C. de vestib. holob. vbi vulgò gynæcariis, pro gynæciis legitur, vt patet ex l. 1. C. The. eod.

Gynæciorum procuratores, d. l. 2. & in Notitia Imperij: Iidem procuratores textrinorum vocantur, l. penul. de murilegul. lib. 11. C. Et Gynecaceiariorum procuratores, in l. 3. C. de indulgent. debito.

GYNAECIARII, l. 3. & 13. de murileg. lib. 11. C. & l. fi. C. de mil. veste. lib. 12. ij sunt qui addicebantur contexendis conficiendisq; vestibus imperialibus & ministeriorum imperialium. atq; horū nulla est administratio, sed seruitus publica, vel cōditio, vt exponit I. Cuiacius in l. 2. C. de murileg.

GYPSVS, in Nouell. 142. §. κείμενος. AEgypti insula, de qua vide Stephanum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER OCTAVVS.

H

HABE, & Haue cum aspiratione, pro Aue, frequentissimum verbum in inscriptionibus constitutionum C. Th. & Iustinianei, salutādi verbum: Habe Marcelline K. N. B. Huius generis salutationis meminere Eusebius, & Nicephorus, χαῖρε ἀπλῶς τιμιώτατέ μου. Sic Veteres Habe, aut Haue, pro Aue dicebant. Seneca lib. 6. de Benefic. cap. 34. Huic peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum promiscuum ignotis, Habe, non, nisi suo ordine, emittitur. Hāc scribendi rationem probat M. Fabius lib. 1. c. 10. Multùm est, ait, litteratus qui sine aspiratione, & producta syllaba salutauit, Auete. Recta est hæc via: quis negat? sed alia est melior, & magis trita in ἐπιγραφῇ l. dominus. C. de adpel. Habe Heraclida carissima nobis. & in inscriptione l. si quis. 11. C. de accusat. Habe Crispine carissime nobis: vbi pro Habe, falsò legitur liberis, & l. fi. C. The. ne quid publ. lætit. vbi pro Habetatissimo, legendum, Habe Tatiane.

HABENAM scitum est pro loro accipi. Ea seruos impuberes cædi solitos liquet ex l. 1. §. impuberi. D. de S C. Silan. & Hora. lib. 2. Epistul. In scalis, inquit, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, inquit Paulus, duob⁹ modis dicitur: Altero, iure dominij: altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit, l. 118. D. de ver. sign. Eum etiam habere dicimus, inquit Vlpia. qui rei dominus est: & eum, qui dominus quidem non est, sed tenet. Deniq; habere rem apud nos depositam solemus dicere. Vlp. in l. stipulatio ista. §. habere. D. de verb. oblig. Habere item eum dicimus, qui vtitur, & iure possessionis fruitur, siue ipse opus fecit, siue ex caussa cōductionis, vel emptionis, vel legato, vel hereditate, vel quo alio modo adquisiuit. Vlpian. in l. Prætor ait. D. ne quid in loco.

Habere & possidere, inquit Corn. Fronto, sic differunt. Habere potest etiam fur nequam. Possidet nemo, nisi qui aut relictæ, aut donatæ rei, aut emptæ dominus est. Ita in habente onus, in possidente vsus est. Habere autem & possidere ciuilis possessionis sunt: tenere, naturalis. vnde, Sibi habere possidere, sæpe coniunctim legimus: vt l. patet. 38. §. quindecim. D. de legat. 3. Hinc Habere ad res incorporales refertur; Tenere ad corporales: Possidere, ad vtraque.

Habere, pro continere, in l. ait lex. D. ad l. Aquil. & l. ex duob. de negot. gest.

Habere pro derelicto, est ea mente abiicere, quæ in numero quis rerum suarum esset nolit, §. qua ratione. Instit. de rer. diuis.

Habere intentionem dicitur in præiudiciis, qui ius habet præferendum in iudicando, modò probauerit id, quod intendit & allegat, siue sit actor, siue reus conuentus. Vide Vlpianus in l. sed & hæ. §. non solum autem. de Procur. videtur distinguere Præiudicium ab actione.

Habere rem aliquis, eleganti figura loquendi dicitur, ad quam recuperandam habet actionem: vt cum dicimus, iste habet centum ex hereditate, & adhuc ne obulum quidem accepit, vt tradit Zasius in l. ait Prætor. §. si iudex. D. de re iud. Vide item l. 15. D. de diuers. reg. iur. Et contra habere actionem non videtur, cui propter debitoris inopiam inanis est, l. nam is. D. de dolo mal.

Habere in sinu meo, Iurisconsul. in l. qui testamentum. de probat. dixit, pro, in occulto, & penitus apud me, & in potestate mea.

Habet quis per alium, quod per se habere non potest, glo. l. Imperator. D. de stat. hom. & glo. fi. in l. petendæ. C. de tempor. in integ. restit. Habetur & id quod peti potest, l. 143. D. de verb. sig.

Habere filium mortis tempore creditur, quæ, exciso vtero, edere possit, l. 141. D. de verb. sig.

Habere contractum, conuentionem, & obligationem frequentissimè pro contrahere, l. 1. C. ne vxor pro mari. l. 10. C. si cert. pet. l. 25. D. de don. int. vir. & vx. l. 4. C. de re. permut. l. 2. C. sine censu, vel reliq. l. 6. & 7. C. si quis alteri vel sibi. l. fin. C. de institu. l. 8. C. de pact. inter empt. Eodem sensu Habere tractatū, l. 32. D. pro socio. Et Habita sententia, prolata, & dicta, l. 21. D. de iis, qui not. infa.

Habeat, habere possit, l. si quis sub cond. D. de testa. tut. quandoq; habere poterat, l. si quis filium. C. de inoffic. testam.

Habere in matrimonio, est habere vxorem, Ciceroni, & pontificij iuris interpretibus. Hinc Habeo te pro legitima vxore, an his verbis sit cōtractū matrimonium not. in ca. ex literis. de matri. contra interd. eccles. & neque illud. §. sed obiicitur. in glo. 32. q. 4. c.

Habetur, & intelligitur, verba, fictionem significant, l.

Hasta dicta, inquit Varr. lib. 4. q. astans soleat ferri: nã sine aspiratione olim scribebatur. Hastæ autem signum præcipuum est: nam & Carthaginenses, cum bellum Romanis indicerent, hastam mittebant: & Romani viros strenuos sæpe hasta donabant. Notandum etiam ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluisse. Hinc & reges Rom. pro diademate hastas habuere, quas Græci σκῆπτρα dixere, vt testatur Iustinus lib. 43. Itaq; vel has ob caussas, vel in vnius Romuli honorem, qui ab hasta Quirinus vocatus est, vt nulli non notum, hastis subiiciebant veteres ea, quæ publicè vænundabant, vt Festus lib. 8. scribit, & indicat Cic. lib. 2. Offic. Sic par est agere cum ciuibus, non (vt iam bis vidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium voci subiicere præconis. Ita sub hasta distracta prædia, l. fi. C. si propter pub. pensita. Subhastatæ res in l. 3. C. de execut. rei iud. item Subhastatio l. 16. C. de rescin. vend. Et Hasta fiscalis, l. 8. C. de remis. pign. & rub. C. de fide & iur. hast. fisc. li. 10. de hac Tertullia. in Apologetico. Hastarũ enim solẽnitate à fisco res distrahebãtur, l. 1. & 2. C. The. de admi. rer. pupill.

Hastam, pro auctione posuisse videntur impp. l. si tempora. C. de fid. & iu. hast. Quæ enim sub hasta vænibant res, præconibus proclamantibus vænibant. quod & Acron in Saty. 6. lib. 1. Sermo. Hor. scribit. & Hasta etiamnum in quibusdam Galliæ partibus vti solent præcones, & oblata pretia nuntiare.

Hastæ præesse, hoc est, forensibus ac priuatis disceptationibus, quod est, centũuirali iudicio, apud Pomp. l. 2. §. deinde cùm placuisset. D. de orig. iuris. Hinc,

Hasta centumuiralis, idcirco dicta, quòd Centumuiri hasta in foro posita, iudicabant.

HAVBERATICVM feudum Gallica lingua vulgo dicitur, pro Loricatum: id est datum vasallo ea conditione, vt ad edictum loricatus, siue cataphractus præstò sit. Nam vt Lorica Latinis propriè & minus vsitatè est tegmen de loro factum, quo maiores in bellis vtebantur: quemadmodum Seruius scribit in 11. Aeneid. frequentissime aũt pro ærea armatura integra vsurpatur: sic apud Gallos *Haubert* proprie loricam anulis contextam significat, quam vulgus *Cotte de maille* appellat. vnde vetus prouerbium Gallicum, *De maille à maille on fait le haubergeon*. Post verò integra equitis armatura eo nomine appellata est: videtúrque Normãnicum verbum fuisse, cum in ea Galliæ parte frequentius illud verbum vsurpetur: vnde *Fiefs de haubert*, Feuda loricæ. Sigebertus in Chron. ann. 1160. in Normannia de feudo vniuscuiusque loricæ, & de reliquis omnibus tam in Normannia. quàm in Anglia, & reliquis suis terris. Helmodus in histor. Slauor. lib. 1. cap. 88. in hunc modum rebus compositis, profectus est dux in Langobardiam, cum mille (vt aiunt) loricis, habens in comitatu suo Adolphum Comitem, &c. Feudum igitur Loricæ, est quod militi asignatur, ea lege, vt ad edictum præsto in armis sit. Landulphus lib. hist. Miscell. 20. Misit tria millia loricatorum ad circundandum eum ne fugeret. Antonius Florẽtinus tit. 17. cap. 8. §. 3. In solo domini imperatoris comitatu equitum loricatorum erant ad LXX millia, absque peditum copiis Helmodus in histor. Slauor. cap. 52. Elegit de exercitu mille loricatos, abiítque in occursum exercitus. Sic Liuius lib. 37. Latinè loricatos interpretatur, quos Græci κατάφρακτους appellant. His, inquit, tria millia peditum loricatorũ (cataphractos ipsi appellãt) adiunxit.

Haustum, esse ius hauriendi aquam è puteo vicini, Iurisconsul. indicat in l. 1. de seruit. rust. præd. Porrò hauriendi ius, non hominis, sed prædij est, auctore Pomponio in l. si mihi. in fi. de seruit. rustic. præd. adstipulatur Paulus in l. cùm fundus. D. commu. prædior.

HEBDOMADAS, quas Latini septimanas adpellant, septem dierum intelliguntur, secundum communem vsum. Aliàs tamen de septenário numero quarumcũque rerum dicuntur. Hinc libri M. Varronis qui inscribuntur Hebdomades, vel de imaginibus septenarij numeri, vt est apud Gell. lib. 3. cap. 10. Et Leuit. 25. Numerabis quoque tibi, inquit Dominus ad Mosen, septem hebdomadas annorum, id est, septies septem annos. Quòd autem Iustinianus in l. 2. §. quod cœlesti. C. de vet. iur. enuclean. de numero septenario scribit, quasi naturam, & artem numerorum in se contineat, nihil moror, multò minus quod Accursius ibi adiicit de S. Trinitate, & numero quaternario. Vnde credo sumptam distinctionem inter naturalem, & artificialem diem: quam cùm anxiè tractent plerique, nihil planè ad vsum forensem respiciunt, quorsum pertineat, nec admodum probari potest.

HALIOCAMINVS, solis euaporatio, seu æstuarium dicitur, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id est sole, & camino, quasi dicar solaris caminus. Locus ad quem sol hibernus accedens, ipsum euaporat & calefacit: quo veteres solis excipiendi caussa vtebantur. Extat dictio apud Vlpianum, in l. arborem. De seruitut. vrbanor. præd. & vide Alex. Neap. lib. 5. Geni. ca. 5.

HEPATICVS, qui hepatis morbo laborat. is inter morbosos recensetur, l. qui clauum. D. de ædil. edict.

HERES masc. & feminini gen. contra quã Sosipater credat, est. nam in gen. feminino vsurpauit Tryph l. vlt. de collat. dot. Ab hereditate dicitur, quasi herus, hoc est, dominus bonorum defuncti. Vnde heredem instituere nihil aliud est, quàm designare aliquem bonorum suorũ post mortem futurum dominum, §. item extraneus. Instit. de here. qualit. & diffe. Veteres enim heredes pro dominis adpellabant. Plaut. Menæch. *Abstuli hanc, cuius heres nunquam erit post hunc diem.* Sic Tryphoninus l. hereditate. §. pater. D. de castr. pecul. Si pater vt heres viuo filio vindictam seruo castrensi imposuit. Quidam autem hoc nomen deduci volunt ab hero, quos tamen prioris syllabę ratio refellit: alij ab hæreo, & scribi debere per æ, quia proprium hoc nomen non extraneorum, sed suorum. Hotom. ab Era. quod terram significat: hinc Heredium apud Varronem lib. 1. D. de rust. agellus qui heredem sequebatur. Non absurdum etiam fuerit ab ercisco deducere, quod est diuido nam & sæpissime in Pand. Flor. eres & ereditas scribitur Addam Isidorum lib. 9. Etym. cap. 5. ab ære deducere. Heres verò in omne ius mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit: cum & ea quæ in nominibus sunt ad heredem transeant, pasa. D. de. adqui hered.

Heres in iure Feudistico propriè filius intelligitur. Itaque sine herede decessisse dicitur, qui sine filio decessit lib. 1. tit. 13. & lib. 2. tit. 34. Heredis autem adpellatio etiam vltra proximum heredem extenditur, l. fin. C. de hered. institu. vnde solemus dicere heredis heredem, testatoris heredem esse, l. fin. C. de hered. instit. Itaque Heredis adpellatione, omnes significari successores, credendum est, l. heredis. De verb. sign. nam & heres singulariter nominatus, ad pòst natos porrigitur heredes, l. tale. §. vlt. D. de pact.

HEREDIS INSTITVENDI FORMVLAE

Titius heres. Titius heres sit. Titium heredem esse iubeo. Illa autem institutio, *heredem instituo*, *Heredem facio*, plerisque improbatur. Ex Epitome Vlp. tit. 21. Has formulas te docebunt Iurisconsul. & Imppp. D. & Cod. & Instit. de heredib. institu. Heredis substituendi formulas subministrat, l. 1. & tot. tit. D. de vulg. & pupill.

Heredes, alij necessarij dicuntur, alij sui & necessarij, alij extranei. Necessarius heres est seruus heres institutus: sicque appellantur, quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem, testatoris protinus liber & necessarius heres fit. Sui autem & necessarij heredes sunt qui in potestate testatoris morientis modo fuerint; veluti filius, filia, nepos, neptisue ex filio, & dein-

ceps cæteri liberi. Sed sui quidem dicuntur, quia domestici heredes sunt, & viuo quoq; patre quodammodo domini existimantur: necessarij vero, quia omnino, siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento, ex lege x i i. Tab. heredes fiunt. At extranei ij sunt qui testatoris iuri subiecti non sunt. Vide Instit. de hered. qual. & diff. Alij etiam testamentarij dicuntur, & legitimi. Prætoris verò successores, heredes non appellantur, quia non facit heredes, §. quos aut. Instit. de bon. possess. itaq; fideicommissarij & bonorum possessores ab heredibus separantur, sed velut heredes, & heredib' similes appellatur passim in iure l. 1. D. de bon. poss. Vlp. tit. 28. Theo. Insti. de perpet. & temp. actio. ad fin. prin.

Heres anomalus, siue successor, is dicitur, qui inuenitur sine certa qualitate. Zas. in intell. citat gloss. in verbo, successor. §. pen. Inst. de eo cui libert. caus.

Heres omnino ab adita hereditate intra annum, & legata soluere, & à testatore relicta pro cuiusque rei natura præstare debet. Alioquin si post admonitionẽ iudiciario decreto factam, culpa heredis annus prætereat, relictis excidet. Nouell. de hered. & Falcid.

Heredum multi gradus in testamento fieri possunt, instituendo & substituendo, l. si postumus. D. de liber. & postu. Heredes enim primi dicuntur, heredes secundi, pro heredibus primùm nuncupatis, secundò pronunciatis, l. si quis cùm testamentum. D. qui testament. facer. poss. Sic heredes aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti primo gradu: substituti, secundo vel tertio, l. 1. D. de vulg. & pupill. subst.

Heredis nomen si quis non dixerit quidem, sed indubitabili signo eum demonstrauerit, quod penè nihil à nomine distat (non tamen eo, quod contumeliæ causa solet addi) valet institutio, l. quoties volẽs. §. si quis. D. de heredib. instit.

Heres Orcinus, vide Orcinus.

Heres si quis ex parte dimidia institutus sit, nec præterea quisquam alius, ipse ex asse heres institutus esse videtur, l. si quis ita scripserit. D. de hered. instit.

Heredi adiectus nó potest efficere, vt qui semel heres extitit, desinat esse heres, l. & qui soluẽdo. D. de her. inst.

Heredis institutio aut duplex est, aut simplex. Simplex, veluti, Lucius Titius heres esto. Si mihi Lucius Titi' heres nó erit, tũc Gaius Seius heres esto. Duplex, veluti, Fili' mihi heres esto. Si heres nó erit, siue erit, & intra pubertatẽ decesserit, tunc Gaius Seius heres esto. ibi. l. 1. D. de vulg. & pupill. subst.

Heres laudandus est magis, quàm accusandus, qui reliquias testatoris non in mare, secundum ipsius voluntatem, abiecit, sed memor humanæ cõditionis, sepulturæ tradidit, l. penult. D. de condit. institu.

Heres eius, qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur esse, nec potest Titij omittere hereditatem, l. si quis filius familias, in fi. D. de adquir. hered.

Heres volens vti beneficio legis Falcidiæ, debet inuẽtarium conficere in præsentia tabellionis, testium, creditorum (si æs alienum metuit) & legatariorum. Nouell. de hered. & Falcid. §. sancimus igitur. & §. seq.

pro Herede gerere, vide Gerere se pro herede.

pro Herede gestionem dixit, Iurisc. l. 14. D. de religios. Et pro Herede gestio, l. 19. C. de ior. delib. & Iustinia. nouell. 1. aditionem adpellat, pro herede gestionem.

Heredes ACCELERANTES, Jahnerben in Speculo Saxon. artic. 17. appellari videntur, quos Francogallica Lingua nominamus, *Habiles à succeder*. Quando, inquit, hereditatem neq; soror, neque frater adeat, omnes qui se in pari gradu cognationis existere probauerint, æquam hereditaris percipiant portionem. Et cum in his sexum non discernamus, heredes accelerantes eos appellamus.

HEREDITAS nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit, l. nihil aliud. D. de verborum significationibus. Hereditas enim vniuersitatem quandam, ac ius successionis demonstrat, l. 208. de verb. sig. Iuris quoq; nomẽ est, l. 3. D. de bon. poss. l. 17. §. t. de verbo. sig. D. & in iure consistere dicitur, l. 1. D. de rer. diuis. Proinde absque vllo tempore iuris intellectum habet, l. 50. D. de hered. petit. Hereditatis itaque adpellatione etiam damnosa continetur.

Hereditatis verbum interdum pro rebus ipsis & corporibus hereditariis vsurpatur. Sic Hereditatem explere, & hereditati furtum fieri dicimus. Inde M. Cicero in Topic. Hereditatem definit pecuniam, quæ alicuius morte ad alium peruenit. Aliud verò (inquit Iustin. sub tit. de reb. corporal.) est hereditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. Hæ corpora sunt, illa verò ius: hæ certa sunt, illa incerta est: hæ per se semper vtiles sunt, illa nonnunquam damnosa. Quod haud animaduertens Seneca lib. de Benefic. 6. cap. 5. Iurisconsultorum, inquit, istæ argutæ ineptiæ sunt, qui hereditatem negant vsucapi posse, sed ea quæ in hereditate sunt: tanquam quicquam aliud sit hereditas, quàm ea quæ in hereditate sunt.

Hereditatis adpellatione neque legata, neque fideicommissa continentur, l. si Titius. D. de leg. 3.

Hereditatis adpellatio sine dubio continet etiam damnosam hereditatem. Iuris enim nomẽ est, sicuti bonorum possessio, quæ ipsa quoque hereditatis adpellatione continetur, l. hereditatis. D. de verb. sig.

Hereditas plerunque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis adpellatione continentur, l. seruum meum. §. fin. de hered. instit.

Hereditas defuncti locum obtinet, l. non minus. in fi. D. de hered. instit. Quia creditum est, inquit, hereditatem dominam esse, & defuncti locum obtinere.

Hereditas ex die, vel ad diẽ non rectè datur: sed vitio temporis sublato manet institutio, D. de heredib. institu.

Hereditas legitima dicitur, cùm fit successio ab intestato lege x i i. Tab. Honoraria prætoria, cùm bonorum possessionem accipimus. Testamentaria verò, ex se nota, Zas. in tit. Inst. de acti. §. item si quis. Hæc nonnunquam etiam lege deferri dicitur, vt l. 1. D. de hered. pet. l. lege. 130. D. de verbor. signif.

Hereditas obligat nos æri alieno, etiam si non sit soluendo. De ea autem hereditate loquimur, in qua non succeduut huiusmodi personæ, quasi necessariæ. Vlpia. in l. lex more. D. de acquir. vel amit. hered.

Hereditas dicitur iacere, deferri, adimi, adiri, agnosci, repudiari, omitti. Iacet non adita, l. 13. §. quæsitũ. D. quod vi, aut clàm. Defertur, quando adire possumus, l. 151. D. de verb. signif. Defertur autem ex testamento, vel ab intestato ia. aliis legib. & Senatusconsultis, l. 23. D. de petit. here. l. 1. D. ad Tertul. l. 8. D. de capit. minu. Adimitur, cum heres institutus, exheres postea scribitur, quod nó modo in alio, sed & eodem in testamento fieri potest, l. 1. §. pen. D. de his quæ in test. veluti Titius heres esto, Titius quem supra scripsi exheres esto, l. pater. D. de hered. instit. Aditur hereditas, cum quis heredem se esse dicto, factóque demonstrat. Repudiatur, cum repellitur. Omittitur, cùm quis ab ea tempore excludi se putat. Hereditas verò codicillis neque dari neque adimi potest, l. penult. de condit. institut.

Hereditatem paternam filius potest recusare, fraternam autem retinere, l. si filius qui patri. D. de vulga. & pup. subst. etenim ius dicenti propositum est, liberos miseri bus hereditariis non sponte susceptis liberare, non in altos ab hereditate remouere. ibid.

Hereditatem repudiando nihil agit, qui dubitat, viuat testator, necne, l. is qui heres. D. de adquiren. here. Ia autem qui putat se necessarium, cùm sit voluntarius, non poterit repudiare. Nam plus est in opinione, quàm in veritate, D. eo. tit. Et qui se non immiscuit hereditati

pater

paternæ, ſiue maior ſit, ſiue minor, non eſt neceſſe prætorem adire, ſed ſufficit ſe non immiſcuiſſe hereditati, ibi. Qui hereditatem adire, vel bonorũ poſſeſsionem petere volet, certus eſſe debet defunctum eſſe teſtatorem, D. de adquir. hered.

Hereditati nemo alligatur, neque exheredari poteſt, ex alterius facto, l. paterfamiliàs. D. de heredibus inſtit.

Hereditas defuncti non adita, caduca fit, Nouella de hered. & Falcid. §. ſi vero inſtitutio. Quandiu verò poteſt ex teſtamento adiri, ab inteſtato non defertur, vt paſsim D. de acq. hered.

Hereditatẽ ad nos pertinere: heredẽ effici, l. 1. & l. 2. D. de petit. heredi. Ad hereditatem vocari: heredẽ fieri, l. 3. in fi. ibid.

Hereditas plerũq; allodia ſignificat, vt in ſpecul. Saxõ. arti. 5. Quæcunque bona defunctus poſt ſe relinquit, vocabulo vniuerſali hereditatis complectimur, niſi feudum fuerit.

HEREDITARIAE actiones, in tit. de hered. act. C. accipiendæ ſunt, quæ ex negotiis cum defuncto geſtis, vel ex delictis in heredes dantur: quo in numero & legatorum actiones haberi placet, quamuis ab herede cœperint, l. 39. D. de oblig. & actio. Hereditariæ quoque actiones adpellantur quę in hereditate, & in bonis ſunt defuncti. l. 1. §. hęc actio. D. ſi quid in fraud. patr. l. 59. D. ad S C. Trebel. Quę etiam ex defuncti perſona, etiam ſi defuncto nũquam cõpetierint, l. 84. D. ad leg. Fal. Planè quę patrono ad reuocanda ea, quę in fraudẽ eius alienata ſunt, datur actio, hereditaria non eſt, id eſt ex bonis liberti, ſed patroni propria, l. 1. §. hęc actio. D. ſi quid in frau. pat.

Hereditarius creditor, aut debitor dicitur, cui hereditas obſtricta eſt, & qui hereditati, non defuncto obſtringitur, l. 14. l. 15. l. 16. D. de hered. pet.

Hereditaria ſepulchra, quæ quis ſibi heredibúſque ſuis conſtituit, vel quę paterfamiliàs iure hereditario adquiſiuit, l. 5. & 6. D. de relig.

Hereditario iure capi dicuntur, l. 91. D. ad leg. Falcid. quę quis eo ipſo, quod eſt heres, capit.

Hereditaria onera ſunt funeris, ęris alieni, & legatorum ſumptus l. 20. §. 1. D. de acq. hered. l. 2. §. illud tenẽdũ. & §. ſi quid publici. D. here. ven.

Hereditarium ęs alienum intelligitur (inquit Caius) etiam id de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is cum moreretur, daturũ ſe promiſiſſet: item quod is qui pro defuncto fideiuſsit, poſt mortẽ eius ſoluit, l. 1. D. de reb. auct. iud.

Hereditarium feudum, quod à patre & auo procedit.

Heredium, vt Feſtus li. 8. ſcribit, eſt prędium paruulum. In XII. Tab. ortum ſignificare ſcribit Plin. lib. 19. c. 4. vnde Herediolum ὑποκηπούριον à Latinis quoq; auctoribus ducitur. Varro 1. de Re. ruſt. ſcribit Romulũ bina iugera viritim diuiſiſſe, quę quod heredem ſequerentur, Heredĩũ appellarunt.

Heremita, ἀπὸ τοῦ ἐρήμου, q. in deſertis locis ſeruiendi DEO cauſſa inhabitat, diciturq; religioſa perſona, gloſſ. & Doct. in l. 2. D. de in ius voc. gl. & Doct. in c. qui verè. 16. quęſt. 1. ſed legendũ eſt Eremita.

Heri ſeruus, hodie liber, vicem habere prouerbij volũt interpr. in eo liberto qui aduerſus patronũ arrogantius & inſolẽtius ſe gerit. Vlp. l. 7. §. 2. D. de iniur. Nec enim ferre prætor debet heri ſeruũ, hodie liberũ cõquerentẽ, quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulſauerit. Sic Cedrenus, χθὲς δοῦλος ἐπὶ ὀρυγμ, σήμερον δὲ τύραννος. Eadẽ loquendi figura vſus Ariſtophanes, cũ ait, ὃ νῦν μὲν ῥοδῆς, αὔριον δὲ ὑπέρμεγας. Et nouella 137. χθὲς ἰδιώτης, καὶ σήμερον ἱερεύς. χθὲς τῶν ἀγοραίων, καὶ αὐτοκράτορος σήμερον. Itaque Hieronymus ad Oceanũ: Heri, inquit, catechumenus, hodie Põtifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: veſpere in circo, mane in altari: dudum fautor hiſtrionũ, nunc virginum conſecrator.

HERIBANNVM, edictũ, quo feudatarij ad militiã in diem certum euocantur: vt in voce Bannus expoſuimus. Hinc Reſpõdere ad edictum apud Liuium li. 1. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere, &c. idem lib. 10. Vt qui iuniorũ nõ conueniſſent ad Imperatorum edictum, quique iniuſſu abiiſſet, caput Ioui ſacratum erat.

HERISLITIVM, pœna deſertæ, ſiue detrectatæ militiæ Leg. Franc. lib. 4. c. 72. Quicunque abſque licentia vel permiſsione principis de hoſte reuerſus fuerit: quod factum Franci & Alemanni *Heriſlitz* dicũt, volumus vt antiqua conſtitutio, id eſt capitalis ſententia erga illum cuſtodiatur. Itẽ in capit. Caroli, & in Lombarda lib. 1. tit. 15. Siquis dimiſſo exercitu abſque licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theudiſca lingua dicim⁹ *Heriſlitz* fecerit. item ex ea die ſit bãnum reſciſſum, quod Theudiſca lingua *Heriſlitz*, id eſt armorũ depoſitio vocatur. vbi depoſitio pro deſertio poſitum videtur. B. tñ Rhenanus Ger. li. 3. Deſeruiſſe inquit exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocant *Heriſlitz*, quaſi dicant exercitus ſciſsionem. Alias Hoſtenditiæ vocantur.

Hermaphroditus, vtriuſque ſexus homo, l. 10. D. de ſtat. hom. l. 15. D. de teſtib. Plinius lib 11. ca. 49. Tertull. li. aduerſ. Valẽt. I. Firmic lib. 3. Matheſ. cap. 6. Androgynus rectè Græcis dictus eſt. Proprie autem Mercurij & Veneris filius fuit: de quo ſic Auſonius:

Mercurio genitore ſatus, genitrice Cythere,
Nominis vt mixti, ſic corporis Hermaphroditus
Concretus ſexu, ſed non perfectus vtroque.

HERONEVS, vide Ero.

HETRVRIA Italiæ prouincia eſt, ad alteram ripã Tiberis, cùm Roma in altera ſit, Plinio teſte. Huius populi ceteris omnibus obſeruantiores erant ſyderum, & quid quæque prodigia vel portenta ſignificarent, interpretari diligenter ſolebant. Proinde Aruſpices ex illis peritiſsimi reputabantur, hoc eſt, qui aues ſeu victimas in ara diligenter inſpicientes, vaticinari ſolebant, & futura prædicere, à quibus Romani fatidici diſcere ſolebant.

HI

HIACYNTHVS, & flos eſt, & gemma: huius fit mentio in l. vnica. C. non lic. in fre. equ. li. 11. in ea fulgor violaceus dilutus eſt, auctor Plin.

HIEROPHYLAX, ἱεροφύλαξ, ſacrorum cuſtos, l. annua. D. de annu. leg. ab ἱερὸς ſacer, & φυλάττω, cuſtodio.

HIERAPOLIS, l. 1. §. idem Labeo. D. de aqua quotid. & æſtiua.

HINC, pro ex hac parte, l. Fulcinius. D. quib. ex cauſ. in poſ. eat. Hinc, ex hac cauſſa, Terentio in And. *Hinc illæ lacrymæ.* Hinc inde pro vndecunque, circunquaque, vox Canoniſtis familiaris, c. cum tempore. de arbit. c. cum dilecta. de reſcript. & alibi ſæpe.

HIPPAGVS, idem quod armiger Alciato, vel potius qui equos agit, & educit, ab ἵππος & ἄγω.

HIPPO, cuius meminit Iuriſcõſ. l. nauis aduerſa. D. ad leg. Rhod. de iac. Locrorum eſt colonia, quam Plinius li. 3. ca. 5. ſub fin. ait ſuis temporibus Vibonem Valentiam adpellatam. vrbs etiam hodie extat.

HIPPOCOMI, ſtabularij ſunt, qui equos curant. ἵππος enim equum ſignificat, κομέω nutrio, curo. Alciat. in l. quoniam. C. de curſu. pub. li. 12.

HIPPODROMVS, vbi equi ad curſum incitantur.

HIRCOSVS is eſt cui os ex fœda & deteſtabili libidine olet. Martialis lib. 12. Hircoſo premit oſculo. & Plautus in Mercatore, Iam plenus ætatis, animáque fœtida ſenex hircoſus. Vlpian. l. qui clauũ. D. de ędil. edic. Is cui os oleat, an ſanus ſit quæſitũ eſt. Trebatius ait non eſſe morboſum, os alicui olere, veluti hircoſum, ſcabronem. hoc enim ex illuuie oris accidere.

Sunt qui eo in loco, pro hircosum lurcosũ legi velint: sed ex sola voracitate oris grauis odor non gignitur quam etiam in leone Aristoteles nõ ex voracitate ema nare, sed ἐκ τῶν ἔσω. Budæus hunc locum aliter explicare conatur, sed perperam.

HISTORIA propria earum rerum, quibus gerendis interfuit is, qui enarrat. Tradũt Iuris Ciuilis interpretes, libros & scripturas in publicam custodiam rerum gestarum gratia repositos, integram fidem habere, l. census. D. de probat. Vide doctores in l. 1. D. si cert. pet. Historias autem rerum gestarum ab initio mundi, Deus Optimus maximus eam ob rem describi voluit, vt exemplis tandem omniũ seculorum ob oculos nobis formam exponeret, secundũ quam de labascente Reipublicæ statu feliciter reparando deliberaremus.

HO

HOC AMPLIVS, locutio est etiam ea quæ superius dicta sunt complectens, aut potius repetens. l. 54. de leg. & fideicom. 3.

HOC, similitudinis nota, l. qui legatorum. §. si filium. D. pro here. Hoc, hoc modo, l. qui seruum. D. de inter. act.

HODIE, id est post eam legem S. ve Cons. l. si heres. D. ad S C. Treb. l. 1. §. hodie. D. si cui plus, quàm per leg. Falc. Iuris igitur noui significatiua est. & vide B. Brissonium lib. 1. Select. antiquit.

HOLOBERAE, seu Holuueræ vestes in l. 4. C. de vesti. holoue. (sic enim ibi legendũ Turnebus in Aduers. lib. 1. c. 17. Cuiacius Comm. ad 11. lib. Cod. & Zonaras & Balsamon docuerunt in 12. Cano. Concil. Gang.) id est holosericæ. Serica enim, inquit Cuiacius, veteres dixere βήρους, vt nũc Galli Verours dicũt. Zonaras & Balsamõ βήρους interpretantur esse σηρικὰ ὑφάσματα. Turnebus: Quas Latini vestes, birros appellant, Græci βήρους vocare solent, id est beros, vt holoberæ vestes sint, quæ totæ birri sint. Nam birri honestiorum & palatinorum erant, vt in concilio Grangrensi. κατεψηφίσαντο τῶν τοὺς βήρους φορούντων: & clarius apud Euagriũ, βήρους τε γαμελίους ἐξάπτοντας. Vopiscus in Carino: Donati ab Atrebaticis birri petiti: Donati birri Canusini. Sunt igitur Holoberæ vestes birri toti verè serici, & toti conchyliati. nã illæ vestes totæ dicuntur, ex breuiario & compendio sermonis, cum purpuræ aut serici, aut conchylij nomen subaudiendum est.

HOLOGRAPHVM, apud Festum appellatur testamentum totum manu testatoris scriptum.

HOLOPHANTA, eadẽ forma dictum qua sycophãta. nam vt hic propriè is dicebatur qui ob ficus calumniam faceret: sic ille, qui ob omnia homines deferret. Postea tamen immutata sycophantæ significatione, vbi pro calumniatore vel impostore vsurpari cœpit: Holophanta pro omni in re impostore, vel (vt ait Festus) pro eo qui omnia mentitur. Plautus: *Holophantam an sycophantam hunc magis dicam nescio.* Alij Halophanta legunt, alij Halopanta, leui coniectura in noti, cum ea etiam in Holophanta sit.

HOMAGIVM seu HOMINIVM (vox enim cõmunior est) veneratio est (si vim verbi propriè strictéque considerabimus) quam vasallus patrono propter beneficiũ acceptũ tribuit, cũ se eo nomine hominẽ, id est clientẽ ipsius fore ꝓfitetur: quæ veneratio planè seruilis fuit. Itaque quod in ll. Feud. 2. tit. 5. sic concipitur: Ego iuro quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino. Apud Aimoinum lib. 5. cap. 24 ita concipitur, Ego Hirmãnus à modò & deinceps domino seniori meo Carolo Regi sic fidelis & obediens ero, sicut homo suo seniori. Admonendi autẽ sumus, hominium plerũque generaliter accipi pro fœdere: trésque ipsius species constitui, Obsequiale, Feudale, & Sociale: quod pragmatici veteres Galli dicere solebant, *Hõmage de seruice, hommage de fief, simple hommage de paix.* quemadmodũ scribit auctor summæ Ruralis & Consu et. Nortman. Obsequiale est, veneratio cum promissione obsequij & operæ militaris. Feudale est veneratio, cum promissione fidelis & grati animi ob beneficium acceptum, sine vllius operæ obligatione: cuiusmodi pleraque sunt quæ Francogalliæ moribus præstantur. Sociale verò non veneratio est, sed fœdus, quo quis se alterius beneuolentiam comiter obseruaturum promittit. Itaque impropriè & abusiue hominium appellatur: cùm is qui necessitudinem illam contrahit, non se hominem & clientem, sed amicum simpliciter fore profiteatur. Ex quibus intelligi potest, primum duas illas superiores species commodius ita nominari posse, vt aliud dicatur militare, quoniam operæ militaris obligationem continet: aliud priuatum, quoniam à cuiusuis ordinis & conditionis hominibus præstatur: tertiam autẽ illam hominij speciem, iusiurandũ dicemus esse fidelitatis, quod sine hominio fit. Horũ hæc sunt exempla Radeuicus lib. 2. in cap. Adriani papæ, de concordia inter ipsum & Imperatorem Fridericũ 1. Episcopos italiæ, inquit, solũ sacramentũ fidelitatis sine hominio facere debere domino imperatori, id est sine personarũ subiectione. Sigeber. in Chron ann. 1176. Rex Scotiæ pacificatus est cum rege Angliæ, hoc modo: Fecit homagium ei de omni terra sua. Et mox, Et concessit ei, vt omnes Episcopi & abbates hoc idem facerent. Episcopi verò & Abbates homagium non fecerunt. sed sacramento se constrinxerunt hoc obseruaturos, &c. Hominij autẽ vel iurisiurandi fidelitatis formulam habes quidem li. Feud. 2. tit. 5. sed ita stolidè atque barbaricè à Feudillis concepta est, vt eius lectores pudeat. Iurat enim Vasallus se domino ita fidelem fore, vt vasalli suis dominis esse solent. Quid igitur si iura clientelæ Vasallus ignoret? quæ tam multa sunt, vt amplius viginti amittendi feudi caussæ numerentur. Itaque quam Carolus Magnus imperio suo subiectis formulam imposuit, vide lib. Franc. legis 4. tit. 46. Item aliam Imp. Friderici 1. quam Italiæ ciuitatibus, cum Romam infestis signis proficisceretur, præscripsit. Nota aũt hæc erat hominij, vt dextras tanquam in fœderibus iungerent: plerunque etiam vt dextras auersis osculum præberent: interdum vt ambas manus vinctas patrono contrectandas præberent, supplicum & dedititiorũ more, qui velatas manus porrigebant. Ex Hotom. c. 24. Disp. feud. Sũt qui triplici illi diuisioni, quartum aliquod hominiũ Vadicum addant: Gallis, *Hommages de pleiure*, cum quis Patrono ab hostibus capto, tenetur se vadem & obsidem ipsius præstare velut (inquit Buteleriua) cùm Rege Iohanne ab Anglis capto, Barones Franciæ complures coacti sunt vades se pro eo præbere. Cicer. tamen Philip. 12. Quòd si in bello (inquit) dari vicarij solerent, libenter me, vt Domitius Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Verum autem, propriúmque feudum est, cuius caussa fidelitas iuratur, & militaris opera obligatur, vt idem Hotom. obseruauit in tract. de verb. feudal. Addam autem ex Specul. de homagio quædã, etsi ad feudum referri possint.

Homagium secundũ Spec. in tit. de homag. quoddam est ligium, quoddam est non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. quanquam hæc ad feudum potius referri debeant.

Homagium DECRETALE est, cum heres hominis mei, qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequens in homagio succedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi præstare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere: & in recipiendo videor sibi ius feudi decernere: propter quod dici potest

Homa

Homagium decretale: sicut etiã bonorum possessio decretalis: & quòd ius mihi tribuit, sicut talis bonorum possessio, id est, Si nullus sit proximior. & ideò in curia Franciæ semper recipiuntur fidelitates, & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur Vasallitium, in Francia vocatur Homagium, &c. etiam dicitur Homagium c. Veritatis. de iureiu. Differunt tamen, quia homagium est, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto: sed Vassallitiũ superiore excepto, scilicet imperatore, vel Rege Galliarum potẽtissimo, & inuictissimo. De hoc opt. glo. in verbo, homóque ligius. cle. pastoralis. de re iud. vbi etiam dicitur, quòd quis non potest esse ligius duorum, sed bene ligius vnius, & vassallus alterius, vel vassallus plurium. & sic homagium dici potest hominis ligium.

Homagium EDICTALE est, sicut possessio bonorum edictalis. Vnde secundum Spec. ibi. homagium edictale siue hereditarium est, quod quis habet eo ipso, quòd adit hereditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse: & tale homagium potest finiri tempore, si domino placebit: quia si domino non placeret, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere: imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret: & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet, ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. pro quo D. de neg. gest. l. sine hereditaria. Et ideò possum eum cogere, vt subeat homagium decretale, & etiã quod plus tribuat ei in effectu, quàm edictale.

Homagium LIGIVM, & non Ligium, vide Ligius homo.

HOMERVS, omnis doctrinæ parens adpellatur, Iust. §. fi. in proœm. D. Vnde non immeritò sententias suas confirmant Iurisconsulti eius auctoritate in variis Digestorũ locis, l. 2. D. de contrahend. empt. l. 65. §. pecoribus D. de leg. 3. l. 4. §. gradus. D. de gradibus & adfi. l. 16. §. vlt. D. de pœnis. l. 236. D. de verb. signific. l. 9. §. 1. D. de supellect. leg.

HOMO censetur, si non integrũ animal editum sit, cum spiritu tamen, l. quod dicitur. D. de lib. & postu.

Hominis legatum, orationis compendio singulos homines complectitur, l. Meuius. § duorum. de leg. 2.

Hominũ nostrorum adpellatione in Pand. & Cod. cõtinẽtur procuratores, actores, custodes, emphyteuticarij, chartularij, à Græcis προεστῶτες & διαφέροντες dicti, l. 4 C. de dign. li. 12. l. 2. C. de cõdu. & p c. prœd. fisc. l. 2 C. de Epis. & cler. l. 1. C. de cõm. Sed & vassali cõtinẽtur: quo significatu eã vocem accipe apud cõsuetudinum Galliæ scriptores in rub. *Des hõmes serfz & mortaillables.*

Homo leugius, vel homo ligius secundum Specu. dicitur quasi domino suo ligatus, vel quasi legalitatem continens. Vnde rex Siciliæ est homo ligius Romani iudicis, vt in Cle. Pastoralis. de re iud. præal. post medium. in §. rursus. Vide Ligius homo.

HOMOLOGVS colonus, l. vlt. C. Th. de patroc. vic. id est dedititius. Hinc Homologũ quidam eundem esse volunt quẽ & vassal. ũ ligiũ. ineptè aũt qui à dictione homo compositum volunt. neque enim dubiũ quin ὁμολογίαν ποιεῖσθαι, & ὁμολογίᾳ προσ- χωρεῖν, pro deditionem facere vsurpetur. Alij volunt Homologos pro dedititiis poni, qui apud Romanos non modo in fide, verumetiam in ditione ac potestate populi Romani essent.

HOMOLOGARE, hoc est, confiteri, adsentire. Homologia, confessio, adsensus, l. ne in arbitris. D. de arbit. corruptè enim emologare legitur, pro eo, quod est subscribere arbitri sententiæ, scilicet eam placere subscribenti.

HOMICIDIVM propriè cum homo cæditur, id est occiditur, à cæde, vt Albericus indicat, tria homicidiorum genera constituens, c. homicidiorum. de pœnit. distin. 1. At pontifices duo constituisse videntur, Voluntarium, & casuale, extra de homicid.

HOMOVSIOS, ὁμοούσιος. id est cõsubstantialis, l. 2. C. de sum. Trinit. & fid. cathol.

HONESTVS, qui nihil turpitudinis habet Isidoro. Honest⁹ quãdoq; pro diuite accipi obseruatur, vt testatur Asconius in Verrinæ tertiæ cõmentariis. Vlpia. l. 52. §. 15. D. de furt. Cũ Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti alium Titium egenũ, &c. Sic l. cum hi. §. si in annos. de transact. & l. 38. §. qui nondum. D. de pœn. His inferiores vocantur humiliores, d. l. 38. & l. 1. C. de desert. mediocris loci.

Honesta ea interpretatur Bartolus l. 1. C. de dignita. lib. 12. quæ ab honestis personis gerũt. Hinc Honestæ matres s. matronæ ve intelligũt, quæ nullo vnquam ꝓbro se cõmacularũt, l. 41. D. de ritu nupt. l. 1. § & notãdum D. de vent. inspic. Honestum à licito separatur l. 1. D. de iust. & iur. l. 42. D. de ritu nupt. non enim omne quod licet honestum est, l. 144. de reg. iur.

HONESTAS Iustitiæ publicæ, id est, constitutiones ecclesiæ factæ propter honestatem publicam, ca. ad audientiam. & c. sponsam. de sponsa. & matrimo.

HONOS, inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. ab honesto onere. Itaq; honestus dicitur quòd oneratus, & dictũ onus est honos, qui sustinet remp. Hæc ille. Honos igitur magistratus est: quod idem Iustin. in §. 7. de iure nat. demonstrat. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, inquit: quòd qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Cicero Verrina 6. Vt ista præclara nobilitas desinat queri, pop. Rom. hominibus nouis atque industriis honores mandare, sempérque mandasse. Sunt tamen qui deducunt à prisco ὄνω, vnde, ὀνίνημι vt ab ὄνω factum ὀνθῶ, & veteres Onor scripsisse testantur. Onus autem ab ὄνῳ Græcorum tractum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarunt.

Honor municipalis, est administratio Reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens, l. 14. D. de mun. & hon. Erant in hoc genere Decurionatus, Duumuiratus, AEdilitas, & cæteræ dignitates, l. 17. §. is qui. D. de decurio. l. 12. D. de mu. & hon. l. 5. de vacat. mune. l. 2. C. de iis, qui sponte mun. pub. lib. 10.

Honor aliquando sumitur pro dignitate, l. nuper. D. de dona. int. vir. & vxor. Interdum pro honorario dono, & remuneratione, l. si remunerandi. D. mand. Si remunerandi gratia honor interuenerit, erit mandati actio, id est, & si honorarium aliquod datum fuerit. Hinc apud Cic. Honos alit artes. & Vir. lib. 5.

Ipsis præcipuè ductoribus addit honores.

HONORARI, est præmio aliquo adfici: honos enim plerumque præmium est. Apud Vlpianum l. 1. §. 5. D. de postulando. Nisi in arena passi sunt se honorari. Nec audiendus Accursius, hæsitans hic, an onerari legendum sit.

HONORARIA sunt mercedes quæ aduocatis, Iurisconsultis, medicis, liberalium artium professoribus, mensoribus, & ceteris qui operam beneficij loco præstabant, dabantur. Mercedes eas dicere displicuit, cum non crederent inter huiusmodi personas locationẽ & conductionem contrahi, l. 1. D. si mens. fal. mo. l. 1. D. de extraor. cog. l. 38. loc. l. 3. C. de postul. l. 2. D. de leg. 1. 13. C. de iudic. Honorarium autem, quod patrocinij nomine datur, συνηγορικὸν ab Aristophane in Vespis dicitur. Honorarium etiam dicitur id quod olim Consulibus in prouincias aduenientibus honoris loco dabatur, non tanquam debitum. Cic. in Pisonem: Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarij? si quidem potest vi & metu extortum honora-

rium nominari. Inde Honorarium dictum id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitum. Pli. li.10. epist.116 Superest ergo vt ipse despicias an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epist. rescribens Traianus: Honorariũ, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inferre debeãt necne, in vniuersum à me non potest statui. Huius etiam fit mentio l. æstimatio nem. D. de muner. & honor.

Honorarium ius antiqui adpellarũt quod ex edictis prætorum descendit: sicque, vt Papinianus scribit, ad honorem Prætorum nominatum: Pomponius, quod ab honore prætoris venerat, l.7. in fi. D. de iust. & iur. l.2. §. eodẽ tempore. D. de ori. iur. Vel, vt inquit Iust. quòd qui honores gerunt, id est magistratus, honorẽ huic iuri dederunt, §. prætorius. de iur. nat. Inde

Honoraria iudicia, honorariæque actiones, prætoris edicto constitutæ, l.28. D. de leg.1. l.25. ad S C. Velleia. l. 39. D. de noxa. actio. Honorariæ obligationes, quas Prætor edicto suo instituit, l. obligamur. 52. D. de obligat. vbi Modestinus ait iure honorario nos obligari ex his quæ edicto perpetuo vel magistratu fieri præcipiuntur, vel vetantur.

Honorarij successores dicuntur, qui & bonorum possessores, Instit. §.1. de bon. posses. Per legem enim tantùm, vel similem iuris constitutionem, heredes fiunt, veluti per Senatuscons. & Constit. Principum: sed cum eis Prætor dat bonor. possessionem, loco heredum constituuntur, & vocantur bonorum possessores. Vlpian. l.9. §.5. De inter. act. Quæ obtinere debẽt non solum in heredibus, sed etiam in honorariis successoribus. Sic in l 1. §. non solum. D. vt legat. nom. l. 10. D. ad S.C. Velleia. l.7. D. de publ. iud.

Honorarius tutor curatorve, quem testator administratione pupilli bonorum aliis data, tutorem tamen curatoremve esse vult. Vlp. l.3. §.1. D. de administr. tut. Si parens declarauit quem velit tutelam administrare, ille solus administret. ceteri igitur tutores non administrabunt, sed erunt hi quos vulgò honorarios appellamus. Nec quisquam putet ad hos periculum nullũ redundare. constat enim hos quoque excussis priuatis facultatibus eius qui gesserit, conueniri oportere. Dati sunt enim quasi obseruatores actus eius, & custodes: imputabitur eis quandoque, cur si malè eum conuersari videbant, suspectum non fecerunt. Papin. l. 26. §.1. de test. tut. Honoris caussa tutor datus non videtur, quem pater à ceteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit. Horũ etiam meminit Vlp. l.14. §.1. D. de solut. Honorarius curator alio sensu sumitur tit.12. Inst. Vlp. pro eo scilicet qui à prætore constituitur libertinis, prodigis, itémque ingenuis, qui ex testamento patris heredes facti, malè dissipant bona. Honorarius etiam Arbiter dicitur, qui à Prætore datur: cuius videtur meminisse Proculus l. 76. D. pro socio. is scilicet, cui siue æquum, siue iniquum sit, parere debeamus. Sic Honoraria pœna, §.6. Instit. de iniur. ea est quam Prætor introduxit, atque instituit.

Honorarii erant (inquit Nouel. 70.) quibus solis à maiestate Imperatoria præbebantur codicilli: sic vocati quòd qui hac præfecturæ specie digni existimarẽtur, his præter nudum honorem ac titulum nihil conferretur, qui sanè ipsos curiali fortuna non liberaret, nisi aliquia ipso actu hanc administrasset. Hi nullum cingulum gestabant, l.1. C. vt dignit. ord. seruet. lib.12 quòd nullo merito ante gestæ administrationis hunc honorẽ consequerentur, sed solo codicillorum principalium beneficio, l.3. C. vbi senat. vel cla. l.1. C. Th. qui à præb. tyr. ideoque Græcis ἄζωσοι dicebantur, vt Vacantes ζωσαί. Hos & Honoratos adpellatos putẽ, in Rub. de honorato vehicul. l.11. C. & l.1. C. de offi. ciui. iud. l.18. C. de epis. & cleric. l.1. C. Th. quib. equo. vsus. Horum hoc hemistichio commeminit & Ausonius:

Muneris exortes nomine participes.

Hopia in l. fin. §. species. D. de publi. quid hoc verbo significetur planè ignoro. Pharmaci quidẽ genus Opij nomine inuenitur, quod ex incisis papauerum capitibus succo expresso conficitur, de quo Diosco. lib. 4. Plinius lib.20. cap. 18. & lib. 25. cap. 10. sed an illud sit, addubito.

Horae, vocantur partes in quas distinguitur dies. Hæ principiò duodecim institutæ sunt, qui numerus longo tempore custoditus est, donec in vigintiquatuor horas dies apud Romanos diuideretur. C. Scipio Nasica à Senatu optimus appellatus, diẽ in horas primus discreuisse dicitur Sabellico. At horas pro dieb' dixit Cice. Verr.3. Vt cum horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo pòst die responderes. Horas suas vocat (inquit Asconius) viginti dies, qui accusatori dabantur ad accusandũ legitimi, totidémque defensori. Idem, Hic tu fortassis eris diligens, nequam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis, inquit idẽ Asconius, mirè dixit, cùm sint dies plurimi, vt ostenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias vocant. Nec mirum horas pro diebus sumi, cum dies vsurpentur pro tempore, vt alias annotauimus.

Horreum, Varro lib.4. Ling. Lat. non improbabiliter existimat ab hordeo tractum, quòd hordeum in eo seruari soleret. quanquam in aliis exempl. ab horrendo legatur, quod scilicet prisci fruges in suis spicis, cum aristis in granaria conderent. Galenus mauult à dictione ὡραῖα deduci, quo omnes fructus, atque adeo prouentus omnes denotabant Græci. Accipitur tamen etiam in iure pro repositorio mercium, & rerum pretiosarum, l.3. D. ex quibus caussis pig. vel hypot. tacit. contrah. & l.3. D. de offic. præfc. vigi. l.10. D. de iudic. Horreum frumentarium l.60. D. de acq. rer. domi. Horreum vinarium, l.7. D. de fun. instru. Horreum penuarium l.3. D. de pen. leg.

Horrearius, horrei conductor, l.5. §. si horrearius. D. de iis qui deiecer. vel effuder. l.5. D. ad exhi. l.60. §. fin. D. loc.

Hortus in XII. Tab. idem valebat quod villa, vt Plinius lib.19. cap.4. est auctor. vide Festum lib.8.

Horti Sallustiani Romæ Augusti erant, l.39. §. fi. D. de leg.1. & in Panegyrico Constantino, Constantij filio dicato, cuius incertus est auctor. Nam in Sallustianos hortos ire peregrinatio, & expeditio putabatur. Vopiscus in Aureliano: Displicebat ei cum esset Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Sallustij, vel Domitiæ viuere.

Horti amœni, vrbani prædij adpellatione continentur, auctore Vlpian. l. vrbana prædia. de verb. si. nisi plurimùm in reditu sint, id est, principaliter propter rusticos reditus constituti.

Horti olitorij, ab olere, non ab oliuis dicti, vt Accursius existimauit, l.13. D. de vsufruc. & vide l.198. D. de verb. signifi. Vlpia in l. si cuius. §. fructuar. D. de vsufruct. Vt fortè, ait, hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum spectat.

Hospitii necessitudo olim non solum inter priuatòs, sed etiam inter populos contrahebatur: neque id quidem modò, sed etiam inter singulos priuatosque homines & ciuitates. quod genus amicitiæ Græci προξενίαν, Latini hospitiũ publicum vocauerũt. nam quod hospitiũ inter priuatos contrahebatur, Græcè ἰδιοξενία, Latinè priuatum hospitium dicebatur, cuius erat nota pignúsque tessera hospitalis: vt ille apud Plautum ait

ait in Pœnulo: *- deum hospitalem & tesseram Mecum fero.* Cicero lo Verrem act. vit. de Senatu Syracusano loquens: Decernunt statim, vt fratri meo hospitium publicè fieret. Sic Demosthenes in illa nobili oratiōe pro Ctesiphonte obiicit Aeschini quòd legatoa quosdam Philippi hospitio exceperit, & quòd hospitij ius cum eis contraxerit, καὶ ὑπὸ τῶν προξένων αὐτῷ. Itáque sumitur hoc verbum l. postliminij. D. de capt. & postlim. & apud auctores classicos sæpissimè. Arctum autē fuit necessitudinis huius vinculum, atque etiam diuini numinis reuerentia sanctum, quod iuris hui⁹ disceptationi præfecit antiquitas Iouē, hospitalē appellana & inuocans, quasi hospitij præsidem & vindicē. Ab hac hospitij significatione, frequēter pro amicitia sumitur. Hinc

HOSPITIO L. l. 5. §. t. D. de iis qui deiec. loca ea quibus excipiebantur hospites. Habebant autem veterea (vt Vitruuius lib. 6. ca. 10. indicat) propria quædā triclinia, & cubicula, quibus aduenientes hospites recipiebant, quæ & hospitalia dicebantur, d. l. 5.

HOSPITIA etiam priscis temporibus publicè dari solebant, erántq; quibus hoc munus hospitum recipiēdorum à rep. imponebatur. Est autem patrimonoij onus, non personę, l. 3. §. eoa. l. fin. §. pen. & fin. D. de mun. & honorib. l. 10. §. angariarum. D. de vac. mun. l. 1. C. de episc. & cler. Modestious l. 6. de excusat. ἐπισταθμίας hoc munus vocat, deducto vocabulo ἀπὸ τοῦ ἐπισταθμεύειν, id est diuersari: vt & Cicero lib. 13. ad Attic. ep. vlt. Habes hospitiū, siue ἐπισταθμίαν, quam odiosam mihi duxi, non molestam. Quin & id in prouincijs ficbat, in militibus & præsidum officialibus per municipia itantibus hospitio excipiendis, vt colligere est ex d. l. 3. §. eos milites. & l. 5. §. ne tenuea. D. de offic. præsid.

HOSTIA in l. nania. 2. D. ad legem Rhodiām de iact. vrbs est Latij, ab Anco Martio extructa, teste Liuio: militię, omniúmque munerū vacationem habuit, pręter dies 20. In aduentu Hannibalis quò Reipubl. subueniretur.

HOSTIENSIS, Iurisconsultus nobilis, nomen habuit Henriei Segulisni: sed cum iuris scientia floreret, & Bononiæ circiter annum M CCLV. professus, complures de ea re libros scripsisset, tandem Cardinalis Hostiensis factus, nomen hoc retinuit.

HOSTIARII serui, in l. 12. §. idem respondit. D. de instru. instr. que le. quos more vetere in catena fuisse Sueton. in li. de claris Grammatic. scribit.

HOSTIARII ecclesiasticnm officium, l. 6. C. de episc. & cler. quod & B. Ignatius in Epistula ad Antiochenses ostendit, sic scribens, ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, &c. Dicti ab eo, vt Isido. lib. 8. ca. 12. scribit, quod hostiis templi præessent. Tenent claues templi, omnia intus extráque custodiunt, atque inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, infideles respuunt.

Hostilianas actiones dixit M. Cicero lib. 1. de Orato. ab Hostilia lege, quam, vide in Indice legum.

In Hostico absolutè, pro hostico loco dixit Vlp. l. fi. D. de mili. test. sicque in l. vn. D. de bo. pos. ex test. mil. legendum. Itáque hanc phrasim Liui. vsurpat li. 6. Romano contrà etiam in hostico moràdi erat caussa, vt hostes alliceret. Sic li. 8. Sine commeatu milites vagi in hostico errent. Et alibi apud eundem & alios sæpissimè. Eadem autem forma dictum, qua apud alios, In barbarico, & paganico. Sic Latini auctores loquuntur Græcorum exemplo, qui πολεμίαν simpliciter, γῆν supplentes, dicunt. Herodotus li. 1. ἀπαλλαγέντων δὲ τῶν ἐν τῇ πολεμίᾳ διαλείψει.

HOSTES hi sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decernimus: ceteri latrones, aut prædones sunt, l. hostea. D. de verb. signi. Hostis autem ab hostieodo, id est æquādo: quoniam æquali caussa ad bellum procedit, & par oobis videtur.

Hostis, pro aduersario in XII. Tabu. accipitur. Si sta tua dies sit cum hoste, venito. At, vt scribit Festus, Hostis apud antiquos Peregrinus dicebatur, & qui nunc hostis, perduellis. Hinc Cicero lib. Officio. 1. Equidem illud etiam, inquit, animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiā rei mitigāte. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quē nūc peregrinū dicim⁹. Appellatus est autē hostis, ab hostio, quod est æquo, quoniam peregrini suis, vt nos nostris vtētes legibus, pares nobis videntur. Et quia in conflictu, ex æqua caussa pugnam adire soleot, ideò concinna est translatio ad litigatores, qui pari iure de eadem contendunt caussa, vt victoriam consequantur: ideóque victos, & victores nuncupamus.

Hostium potitus, vide Potitus hostium.

HOSTIS in libris Feudisticis pro exercitu, castris & militia sumitur. Vnde vox Francogallica L'host. II. Feud. t. tit. 7. Si simul steterint, vel in hostem Regis acquisierint. Item lib. 1. tit. 7. Tunc enim possunt de uestiri, nisi fecerint hostem Romæ: id est in exercitu & comitatu Imperatoris Romam profecti sint. Hinc

HOSTENDITIA dicuntur (vt Feudista scribit lib. 2. tit. 40. §. 2.) adiutorium, quod faciunt dominis vasalli Romam cum Rege in hostem pergentibus: verbi gratia: In Lombardia de modio, XII. denarios: in Teuthonica terra, tertiam partem fructuum, facta computatione fructuū solummodo eius anni, quo hostem faciunt. Fictum vocabulum ab hoste, quod exercitū & castra, vt iam diximus, significat. Quidam corruptum vocabulum esse scribunt, & pro Hostelitiæ vsurpatum, dictúmque eadem forma qua Herislitium effertur: distinguunt tamen ab Herislitium, quod Herislitium capite plectatur: Hostelitiæ verò pecuniaria multa lit. etiā Friderici cōlt. lib. Feud. 2. tit. 55. quia edictum non belli, sed honorarij comitatus caussa factum sit: cum Imp. Romā ad petēdam coronam proficiscente, euocatur Itali feuda Imperij tenentea, vt in saucib⁹ Italię Imperatori pręsto sint, cū equis & armis.

HVGOLINVS Iurisconsultus nobilis homo Italus, inter antiquissimos iuris interpretes floruit, circiter annum M CXC. glossulásque ad librorum iuris marginem adiecit: quibus magnopere Accursius, qui plerumque eius honorificam facit mentionem, adiutus fuisse creditur.

HVMANA lex, pro ciuili, in c. pen. de hęretic. lib. 6. Humanum est, hoc est, benignum, secūdum æquitatem deseruiens humanæ societati, l. humanū. C. de legib.

Humaniores domini, pro lenioribus, §. eodémque. Instit. ex quibus. caus. manu. lic.

HVMANITAS propriè naturam humanam significat: sic accipitur in l. nooc tantùm. D. de adpellat.

Humanitas est epitheton æquitatis egregium. AEquitas enim nuncupatur humanum ius: quia nihil est quod in humanam societatem plus vtilitatis conferat, quam vsus boni & æqui. Et contrà, iuiquitas dicitur ius inhumanum, auctore Vlp. in l. furti. §. pactúsne. D. de bis, qui notāt. infam. Nouel. nullum credēt. agrico. in princi. Inde sunt istæ adpellationes passim in iure: Humanius est: Benigni⁹ est, & cetera id genus. Iusti. Nouell. de releuatio. tributo. Constit. 163. Præstātissima, inq̄, inter homines bona sunt iustitia, & benignitas: quarum altera æquabiliter suum cuiq; tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit. Vlp. in l. 1. §. qui operas. D. ad S C. Tertull. Sed humana, ait, interpretatione placuit eum admitti. Aliàs humanum ius adpellant, ad differentiam naturalis iuris. Illi valde aberrant, q humanas leges opponūt Canonibus Pōtificiis, quasi ibi nihil habeāt humanitatis.

HY

HYACYNTHVS gemma, l.6. D. de aur.arg.leg.l.fi.§. species.D.de publica.l.vnic.C.nulli lice.in fre.

HYDRAVLOS, nomen est nobilissimi instrumenti musici, cuius Ctesibius Alexandrinus repertor fuisse traditur: ita appellati, quòd eius fistulæ ab aqua flatum acciperent. nam in aquam ima parte versæ erant: qua commota & perturbata ab adolescêtulo quopiam, in illa spiritus effundebatur, qui suauissimum sonum reddebat. Describitur hoc accuratissime à Vitruuio: & omnino valde simile fuisse perspicitur ei, quod nunc nos communi omnium musicorum instrumêtorum genere, Organum appellamus: nisi quòd in nostro nullus aquæ est vsus. Huius etiã meminit Athenæus lib. 4. δειπνοσοφιστῶν. Plinius lib.7. c.37.& Hero quidam. Hinc

HYDRAVLAE, l. 4. C. de excusat.muner. organarij, qui eiusmodi instrumenta tractabant: quos ita Græci definierunt: τὰ ὑδράυλαι ἀνὴρ οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῖς οὐκ ἀπὸ ἀσκῶν, ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις.

HYDROMELI, l.9.D.de tritic.vino. aqua est mellita, id est potio ex aqua & melle confecta, Plin. lib.14.c. 17. Dioscorid.lib.5.cap.13.

HYPAETHRIVM locus est sic dictus, quòd subdio esset, id est cælo & aeri expositus. Latinè Subdialia, vel Subdiualia: vnde Subdiuales deambulationes dicuntur, l.242.D.de ver.sig. Vitru.lib.3.c.1.horum meminit.

HYPASPISTAE Græcis sunt Cornicularij.vide CORNICVLARII.

HYPEROCHA ὑπεροχὴ, l.quærebatur.D. qui potiores in pign.hab.est id quod post venditionem fundi LX. quod erat LXXX.plus in eius pretio relinquitur, scilicet XX. Hnc enim est quod eo in loco significatur, quêdam duobus creditoribus non quidem eundem fundum, sed priori fundum, posteriori ὑπεροχὴν eiusdê fundi pignori obligasse. Non insulse fortasse quis Superfluum vocarit, vel l.fenerator. D.de nautico fœnore. Galli dicunt, *plus value*. Hunc locum ita restituit Iac. Cuiac.cum perperam antea hypotheca legeretur.

HYPOBOLON, dotis est incrementum, vel quod mortuo marito vxori superstiti redditur supra dotê, quod instar aut vicem habet donationis propter nuptias: sic dictum ἀπὸ τοῦ ὑποβάλλειν, quod est maiori rei vel summæ minorê adiicere. Græci alias reddidere dimidiam, alias tertiam, nisi aliud conuentum esset: Langobard. autem iure quartam partem redditam videre est l. 1. Lang. de iis quæ à viro in mul.dan. quam & Morgen gabe vocabant. Latinorum vero tertiam, li. 2. feud.tit.19.§. quamuis. Constantin. Harmenopulus lib.4.tit.10. ὑπόβολον scribit esse, τὸ ἐπὶ τῇ προικὶ τῆς προικὸς, ὅταν ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς ἡ προὶξ ἀπαιτῆται τῆς γυναικὸς, ταύτῃ ὑποβαλλόμενον, ἤγουν ὑποτιθέμενον. Sic autem legendum est, non vt in vulg. corruptè legitur: ὅταν ἀποθανούσης τῆς γυναικὸς ἡ προὶξ ἀπαιτῆται παρὰ τοῦ ἀνδρὸς. non enim mortua vxore, sed mortuo marito hypobolo locus est. Dotalitium dicitur c.plerunque. de donat.int.vir.& vxo. Nostro idiomate vocamus *accroist*. Nec verò datur ὑπόβολον vxori, nisi in cubiculum mariti venerit: & hoc est quod dicitur: *Au coucher gaigne la femme son douaire*. Virgini autem θεώρετρον dabatur, quod erat pars duodecima: de quo vide suo loco. Hinc

HYPOBOLICA instrumenta, apud Sidon. Apoll.lib. 7.epist. quanquam sunt qui legant Hyperbolica: alij quidam Paraphernica. omnino male.

HYPOCAVSTON, ὑπόκαυστον, locus est, qui succenso sub paulmento igne calefieri solet l.16. D. manda. l. 55. §. 2. D. de leg. 3. Deducitur ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν, id est succendere. Hinc côclauia & cellæ, in quibus sunt opera fornicata, vbi frigoris vitãdi caussa ignis accenditur.

HYPOMNEMATOGRAPHOS, in l.si quos.59.C. de decurio. Alciat. commentarienses exponit, id est eos qui commentaria scribunt.

HYPOTHECA, à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas supposita, subiecta obligationi, & obstricta. Idem est igitur quod pignus, & sola nominis differentia discrimen constituit, vt scribit Marcianus l.5.in fin.D.de pignorib. Videre tamen licet pignoris appellationem ad res mobiles, hypothecæ ad immobiles referri, vt l.1.&l.si rem.9.§.2.D.de pign.act.§.item Seruiana.Instit.de action.l.4.D.de pignorib. vbi traditur Hypothecam propriè eius rei dici quæ côuentione sola obligatur. Hotomanus testatur aliam se etiam inter hypothecam & pignus obseruasse differentiam, vt hoc pro rebus obligatis, & ipso obligationis contractu vsurpetur: illa verò pro rebus suppositis tantùm. Cic.lib.13.ad Memmium, epistola ad Thermũ Proprært. Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ commissæ sunt: velim cures, vt aut de hypothecis decedat, eásque procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

Hypotheca diuiditur in tacitã, & expressã. Tacita côstituitur à lege, l.1.§.& vt plenius.C.de rei vxor.act. Expressa ab homine, toto tit. D.& C.de pign.& hypoth.

HYPOTHECARIA actio, quæ & quasi Seruiana dicitur, in rem actio est, quæ creditori pignoris persequêdi caussa datur. Vnde & pignoris vindicatio, petitio, persecutióque adpellatur, l.9.in fi.C.de pign. act. l.2.C.si vnus ex plurib.l.59.D.ad S C.Treb.

Hypothecaria formula, formulæ eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur, l.3.4. 11.& alibi persæpe.D.de pignorib.

HYPOTHECARII creditores, qui sub hypothecis pecuniam crediderunt, l.1. §. sciendum. D. de separat. bon.l.1.C.de iis, qui in priorum cred.

HYPOTHESIS est, quod prisci Iurisconsulti Speciem adpellant: recentiores, legis Casum. Vlpian.in l.sed interim. de donat. inter vir. & vxor. Quando igitur retrò non agitur, emergunt vitia, vt Marcel. animaduertit, in specie huiusmodi. Paulus in l. Latinus Largus.de legat.1.proximè ex facto incidit species talis. Alcia in l.edita.C.de eden. Hypothesis, ait, determinata facti assertio est, quæstionis, seu caussæ modum complectens. Vide eundem cap.8.libr.1.Parerg.

Hypothesin ad thesin transferre, est caussam ad communem locum, & speciem ad genus transferre, l.pen D. de iurisdic.

HYSGINVM, color, vt volunt quidam, similis est coccineo: vnde Græci vestes ὑσγινοβαφεῖς appellant, hoc est hysgino tinctas. Hermolaus Barbarus existimat idem esse quod vacinium, id est rubi humilis mororum: vide Ruellium, Masurium, & Bayfium. Turnebus Aduers. lib.19.c.25.hoc nomine & tincturã & herbam notari putat, cum ex ea herba color purpureus fucetur, atque tingatur. Hesychius scribit, ὕσγινον βάμματι, neque aliud quicquam. Interp. Nicand. τὸ ὕσγινον, inquit, φυτόν ἐστι ξανθὸν τῷ χρώματι, ὅθεν καὶ ὑσγινοβαφῆ, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. nec enim quid vetat esse plantam & tincturã cognominea. Suidas hysgen herbam esse dicit, vnde & hysginum tingatur. Fiunt, inquit Vitruuius, etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hysgino, non minus vt ex floribus alij colores. Apud Pausaniã in Phocicis, videt esse coccus: at apud Plin. lib. 21. cap. 26. hyacinthus, vnde factitius color fucabatur, hysginum dictum. Hyacinthus, inquit, in Gallia eximiè prouenit. hoc ibi hysginũ tingunt. Vtitur hoc verbo Paulus l.78.§.5.D.de legat.lib.3.(quanquam in Pand. Flor. Isginum legitur) à cocco illud

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER NONVS.

I

I, & V, literæ medium quendam esse sonum M. Fabius li. 1. Inst. Orat. c. 4. admonuit, vt non immeritò nec fortè ineptè in Pand. Flor. V, pro, I, scriptum reperias. Vt duploma, pro diploma: maritumo, pro maritimo: decumo, pro decimo: adsimulatur, pro adsimilatur. & plane adsimulare antiquos dixisse, ex Diomede admonet Brissonius. E diuerso I, pro V, positum, reciperare pro recuperare passim in illis libris, & antiquorum monumentis. Sic I pro, E, vt petitioni, pro petitione, l. 8. D. de rei vindic. & Ferruminationi, pro ferruminatione, l. 23. §. item quæcunque. D. eo. tit. & Adfinitati, pro adfinitate, l. 19. D. de iniur. E contrario E, pro, I, defensione pro defensioni, l. 39. §. 1. D. de noxalib. & Exceptione, pro exceptioni, d. l. 39. §. pen. Literarum enim adfinitas huic commutationi locum dedit: qua de re vide Fabium li. 1. ca. 4.

IACERE dicitur hereditas, quandiu sine domino est, l. 5. §. satisfactionis. D. vt in posses. legat. l. 13. §. quæsitum. D. quod vi, aut clàm. Eodem sensu Iacere bona hereditaria dicere Vlpianus & Papinianus l. 1. D. de bon. posses. l. 1. D. de succes. edict. Sic Iacens ea res dicitur, cuius dominus ignoratur, Vlp. l. 43. §. 4. D. de furt. Qui alienum quid iacens, lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur. Iacere pretia prædiorũ, quæ vili veneunt, dicuntur Ciceroni, in Orat. pro Roscio Comœdo: Accepit enim agrum temporibus iis cum iacerent pretia prædiorum.

Iacere prostratus dicitur, qui ad dignitatem eligi iure non potest, veluti infamis, Clem. in plerisque. §. quòd si licentiatus. de Electio. in Clement.

IACTAS res accipimus nonnunquam, quæ tempestate maris nauis leuandæ caussa eiiciuntur, l. 21. §. 1. D. de acq. possession. l. penulti. D. pro derelict. l. 9. §. fi. D. de acq. rer. dom. & ita Iactus in tit. ad leg. Rhod. de iactu. l. 4. §. si iactu. D. de furt. Seneca lib. 4. Declama. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat. Dicitur &

IACTVRA eodem sensu, l. 2. & 4. D. de leg. Rhod. de iact. & apud Cicero lib. 3. Offic. vnde ζημιωθεὶς, pro damno, c. locupletari de reg. iuris libro 6. Hinc & pro amissione accipitur, vt c. ex parte. de alienat. mutand. iud. caus. fact. ibi, pro amissione caussæ. Et

Iacturam debiti, pro amissione, dixere Impp. l. 2. C. ne liceat potentio. Et

IACTARE, pro concutere, fatigare, vexare. Vlpian. l. 1. de ædil. edict. §. apud Iulianum. Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret.

IACTVM retis dicimus, l. 12. D. de act. empt. & iactum, simpliciter, eodem sensu. Valerius lib. 4. cap. 1. Suetonius in lib. de clar. Rhetoribus, βόλον adpellat, vbi pro bolum, bolum falsò legitur.

IACVLVM rete quoddam piscatorium est appellatum, Isidoro teste lib. 18. Etymol. cap. 21.

IACHINVM, vide Ianthinus.

IAM quandoque significat perfectionem actus, & continuationem, Bartol. l. Celsus. D. de vsucap. & in 1. C. constitut. aliquando retro tempus, & continuum sonat, l. nunquam. D. de acq. rer. domi. Sumitur interdum pro futuro & præterito. pro re, id est, secundum materiam subiectam, l. quamuis. D. de furt. & ibi. not. Iam pro prætereà & pro posthac sæpè ponitur.

IAMNVNC, l. si mortis. D. de donat. caus. mor. præsens tempus indicat.

IAMTVM vna voce, l. pater. D. de capt. & postliml. vbi Zasius temperamentum tractus facit. & vide M. Ciceronem pro A. Cluentio.

IANITRICAS, Latinis duorum fratrum vxores, Græci ἐνάτερας vocant, l. 4. §. adfines in fi. D. de gradibus. in Lexico B. Germani, Ianitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες, ἀλλήλων σύννυμφοι. quæ etiam ἐνατέρων interpretatio apud Hesychium est.

IANTHINVS, violaceus: nam ἴον violam, ἄνθος florem significat: sicque accipitur apud Plinium lib. 20. c. 6. apud Pers satyra 2. Ianthina lena. & l. sicut lana. 70. §. fin. D. de legat. lib. 3. Purpuræ inquit Vlp. appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur: fucinum & ianthinum continebitur. itáque legendum l. 1. C. quæ res vendi non poss. vbi perperam hyacinthina legitur.

IANVAM in publico aperire, in l. vlt. §. vlt. D. de seru. vrb. quidam dici volunt pro ianuam in publicum relicere, ita vt fores in viam publicam aperiantur, vt mos erat Græciæ: vnde illud apud Comicos, Crepuere fores. Sed hic mos nunquam Romæ inualuit, & præter Plinium, Plutarchum, Asconium, etiam Dionysius è publicis vel priuatis ædibus solas M. Valerij Publicolę fratris ædes Romæ scribit habuisse ianuam reiectam in publicum, his verbis, Ταύτας τὰς οἰκίας ... θύρας μόνας τῶν ἐν τῇ ῥώμῃ ... εἰς τὸ ἔξω ... ἀνοίγεσθαι. Igitur hæc est huius loci sententia & species: L. Titius aperto pariete domus suæ, ianuam in publico aperuit, quatenus stillicidij rigor, & tignorum proiectus competebat, quatenus ambitum ædium Scæuola definiebat, auctore Cicerone. non est igitur egressus ambitum ædium in aperienda ianua: neque verò potuit. & aduersum se tamen aperiri ianuam quæ non fuit ante, vicinus æquo animo non fert, motus inuidentia quadam, qua etiam moti quidam sæpe non ferunt è regione ædium suarum construi ædes nouas, è quibus sit conspectus in suas. Ex Cuiacij Obseruationum lib. Decimotertio, cap. vigesimo septimo.

IASON Maynus, Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, Catonis Saccipapiensis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti interpretatus est: magnósque in eo iure scriptis suis illustrando, labores sustulit. Obiit ibidem anno M. D. decimonono. mense Aprili.

IBI, Festo li. 9. dicitur, cùm locus semet demonstratur. Ibidem, cum sæpius. Ibi, in interdicto de vi, quemadmodum accipiendum sit, exponitur in l. 1. §. ibi autem. D. de vi, & vi arma. Appellatione eorum quæ ibi sunt, neque ea, quæ ad tempus, vel casu eo in loco sunt, neque nummi & nomina continentur, sed ea demum, quæ, vt perpetuò ibi sint, posita sunt, quæ quanquam ad tempus vel casu absint, non eo tamen minus continentur, l. quadragesimaquarta. 67. 78. 89, D. de leg. 3

Ibi pro illic, & opponitur particulæ hic, l. 4. §. si quis aduentu. D. vi bo. rapt.

ICTVS, percussio ipsa. Vlpianus ad legem Aquil. Et si

quidem apparet, cuius ictu perierit. Item, ictu vno occidit vtrunque, l. quod ait. §. fina. de adulter. Adde l. t. de iis, qui deiece.

IDEST, non definiendi gratia, sed exempli loco, & παραδειγματικῶς ponitur, id est pro veluti, vel scilicet, l. 7. §. pactorum. D. de pact. l. 8. D. de vulg. & apud Gaium libro 2. tit. 8. versicu. agnati. Sic l. 4. D. de vsucap. Nec de via quis, id est mero iure detruditur. Aliàs hoc verbum διασαφητικὸν est, & explicatiuum, l. 9. D. de minoribus. l. 3. §. saltus. D. de acq. possess. l. 41. D. de iniur.

IDEM non est, quod ab alio separari potest, l. si dominus. D. de seruit. vrb. pro simili ponitur, l. si non sortem. §. liberis. D. de condi. indeb. Idem dicitur, etiam pristina qualitate, vel quantitate non seruata, l. & an eadem. D. de excepti. rei iud. l. proponebatur. D. de iudic. l. seruitutes. D. de seruit. vrba.

Ἰδιόχειρα Græcè appellantur (inquit Imp. Leo) scripturæ quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis, rerum contrahendarum caussa, l. scripturæ. 11. C. qui potiores in pig. hab. Et (vt opinor) ἰδιόχειρα & ἄγραφα opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt, Nouella 49. 73. & 142. quæ etiam Forensia appellantur, l. comparationes. 19. C. de fid. instrum. qua de caussa in d. l. scripturæ. ἰδιόχειρα iis quæ publicè à tabulariis scripta sunt opponuntur.

Ἰδιοκτήτορες, vt aiunt Græci interpretes in l. 4. de agric. & censit. lib. 11. sunt, propriorum bonorum possessores, ab ἴδιος, id est proprius, & κτάω, possideo. vide in Basilicis eodem titulo.

IDIOTA, non tantum indoctus & illiteratus, sed etiam priuatus, & plebeius dicitur, Auth. quomo. oport. Episc. §. quandoque.

IDONEVS accipitur pro locuplete, & qui soluendo est. Ita idoneum debitorem, tutorem, heredem, fideiussorem interpretamur, l. 14. 27. D. de mino. l. 2. manda. D. l. 2. D. de fun. do. l. 9. D. de tutel. l. 9. 14. 39. 45. D. de admi. tuto. l. 46. 47. D. de iur. fisc. l. 5. D. de separa. l. antepe. D. de condit. & demõst. l. 14. D. de in diem addict. l. 3. D. de fideiusso. Itaque apud Cic. lib. 3. offic. Idoneus pro diuite & locuplete. Et sæpe idoneis, inquit, hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter & moderaté. Quod & in eo obseruauit Lactantius, Eodem sensũ idonea hereditas, l. 51. §. 1. D. de acq. hered. Et Idonea nomina, l. 13. §. 1. l. 35. & 45. D. de administrat. tut. Non dissimiliter idoneum, vel non idoneum pignus dicimus, l. 28. D. si cert. pet. Et idonea cautio, & satisdatio, l. 4. §. 1. D. de admi. rerum. l. 1. §. si pecunia. D. depositi. Idonea cautio non intelligitur, si neque fideiussor, neque pignora intercesserint, l. 59. in fi. D. manda. Ita Idonee cauere, l. 41. D. de petit. heredit. Et Idoneè satisdare, l. 3. C. de postlimi. reuers.

Idoneus largè dicitur, aptus ad omnia & bona & mala, Donato auctore. Cui adstipulatur Vlpianus in l. 2. §. idoneos autem. ad S C. Tertullian. Quilibet autem præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. idem in l. cùm quidam ita fideicommissum. Papinianus in l. cùm pater. §. rogo. de lega. 2. l. vlti. de liberis agnoscendis. l. si creditores. in fin. de priuile. credit. Idonior, aptior, accómodatior, Callistrato l. 18. D. de test. tut. Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. Paul. l. 2. D. de pop. act. Si plures simul agant populari actione, Prætor eliget idoniorem.

Idoneus alienæ litis defensor, nemo sine satisdatione habetur, l. 46. §. qui alium D. de procurat. Porrò neque fœmina, neque miles abséns ve Reipu. caussa, aut morbo impeditus perpetuo, aut magistratum initurus, aut qui inultus iudicium pati nó potest, idoneus est defensor, l. 54. D. de procura. Sic idoneè defendere, l. t. D. de diuers. temp.

Idonei promissores, non tam ex patrimonio, quàm ex fide plerunque accipiuntur, l. 112. D. de verbo. oblig.

Idonei tutores, facultatibus non moribus dicuntur, l. 2. §. idoneis. D. ad Tertyllia.

Idoneus homo, integræ existimationis, miniméque probrosus, l. fi. D. de tab exhib.

Idoneus paries, oneri ferendo aptus, l. 7. D. si ser. vindi & integer & minimè vitiatus, l. 45. D. ad leg. Aquili.

IDONEE, aptè, commodè. Pomponius l. in reficiendo. D. de damno infec. In reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur, qui magis idoneè reficere parietem velit. Sic & alibi persæpe reperies: vt & apud Ciceronem. In iure autem idoneè cauere dicitur, si quis pigneratitia, vel fideiussoria cautione, aut (si illas præstare nequeat) saltem iuratoria cauet, capit. 2. de dolo & contumac. libro 6. iuncta glos. super verbo, Sufficienter.

IDVARE, diuidere. Hinc

IDVS Macrobio, & vide Alcia. l. malum. §. viduam. D. de verb. sig. Idus dicuntur diuisiones. diuidunt enim mensem, præcipuè Nonas à Kalendis. vide Io. And. in fine lib. 6. super verb. Data.

IDVARIVM, vide KALENDARIVM.

IEIVNIVM, cuiuslibet cibi priuationem, siue abstensionem definit Archidia. c. solent. pro quo vide extrà de obseruat. ieiunio. & de pœnit. distinc. 3.

IESVS seruator & redemptor noster: sacrosanctissimi huius nominis ἐτυμολογίαν, vim, potestatem, & acceptiones explicant Theologi.

IGITVR, illatione suprà dicta colligit, hoc est ratione confirmat, l. si procuratores. §. si ignorantes. D. manda. l. diuus. D. de custo. reo. Interdum pro deinde accipitur, Instit. de tutel. in princip. ideóque continuationis notam esse rectè censet Albericus.

IGNAVIAM Iurisconsul. quæ non est stultitia, vt Interpretes putarunt, diligentiæ opponunt: siquidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauiam vulgò pro pusillanimitate accipi. Porrò, ignauiæ culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, vana, iniustáve caussa ad res improuidas, temerariásve, aut nouas mouentur, dum dolus absit: exempla sunt in l. 2. §. si publicanus. D. vi bon. rapt. l. 3. in fin. iunct. glos. D. de abig. & fortè in l. qui rei. §. t. §. si quis. D. de bonis eor. qui mort. sibi consciu. cum simil. Ex Zasio.

IGNAVITER, segniter, l. fi. C. de episc. & cleric. M. Tullio in 2. Tuscula.

IGNEM & AQVAM accipere, l. pen. D de iure dot. id est nuptias celebrare, vt ibidem explicatur. Aqua & igni (inquit Festus) tam interdici solet damnatis, quàm accipiunt nouæ nuptæ: videlicet quia hæ duæ res humanam maxime vitam continent. Itaque funus prosecuti, redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabãt suffitionem. De aqua & igni Lactantius lib. 2. Instit. ita inquit: Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi femininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideóque à veteribus institutum est, vt sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quòd fœtus animantium calore & humore corporentur & animentur ad vitam. Cum enim constet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur scire, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare.

IGNOMINIA, nominis nota est Ciceroni lib. 4. de Repub. apud Nonium. Censoris iudicium, inquit, nihil fere damnato adfert nisi ruborem. Itaq; quod omnis

ea iudica

ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animaduersio illa, Ignominia dicta est. Isidorus lib. 5. cap. 25. Ignominiam etiam dictam vult, quasi sine nomine, eò quòd desinat habere honestatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehenditur. Vide Infamia. Festus Ignominiam inter militares animaduersiones recenset lib. quarto.

IGNOMINIOSA missio, Vlpiano dicitur quoties is, qui militem è castris mittit, addit nominatim, se ignominiæ caussa mittere, leg. 2. D. qui not. infam. Vide Missio.

IGNORANTIA iuris naturalis, quod ad prima religionis erga Deum, & charitatis erga proximum, principia pertinet: neminem prorsus excusat, ætatis, & mentis compotem: qualia sunt in l. 1. l. 2. & l. Iustitia est. §. 1. D. de iust. & iur. l. 1. in prin. D. quod quisq. iur. l. iure naturæ. D. de reg. iur.

Ignorantia, vt Paulus inquit, vel Iuris, vel facti est, l. 1. itē, in l. regula est. de iur. & facti ignor. Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. Exemplum pete ex iam citata l. 1. & vide Philippum libro 2. Philosoph. Moral. titu. quando excusat erratum ignorantia, l. 55. D. de ædil. edict. Vide Error.

IGNORARE dicimur, quod scire debemus, l. 2. C. per quas pers. nob. acqui. item l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. actio.

IGNOTVS, hoc est, incognitus, non visus. Iustinianus, Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quòd ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt, §. item propter inimicitias. Institutionib. de excusat. tutor. Sic ignoti domini, in l. vnic. C. de thesaur. lib. 10.

ILICET per syncopen dicitur. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, cum præco pronuntiasset, Ilicet: quod significat, Ire licet. Hæc Donat. in Adelph. Ter. Dicebatur etiam in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus: vnde Virgil. lib. 6. Aeneid. -dixitque nouissima verba: id est, Ilicet, inquit Seruius. nam Vale dicebatur post tumuli quoque peracta sollemnia. idē: Varro dicit pyras ideo cupresso circundari, propter grauem vstrinæ odorem: ne offendatur pop. circunstantis corona, quæ tandiu stabat respondens fletibus præficæ, id est principi planctuum, quandiu consumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouissimum verbum Ilicet, quod ire licet significat.

ILIENSIS Mineruæ in fragmentis Vlpiani, (pro quo perperam in v. c. Meliensis legitur) ab Ilio ciuitate sic dicta, cuius meminit Plinius lib. 5. cap. 30. Immunem eam fuisse dicens, & ab ea omnium rerum effulsisse claritatem. Cum enim Romani originem suam Troianam esse censerent, & ab illis se oriundos agnoscerent, maximam illi ciuitati immunitatem concesserunt, vt videre est l. non solum. D. de excusat. Hinc & Iliensi Mineruæ hoc quoque ius tribuerunt, vt ei legari posset.

ILLACRVMARI, Callistratus l. obseruandū. de offic. præs. Neq; precibus calamitosorum illacrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus, leg. quidam ignauiæ. de decur. lib. 10. C.

ILLEGITIMORVM (vt vtamur verbo apud nostros doctores recepto) alij incestuosi vocātur: putà ex cognatis procreati: alij nefarij ex descēdentibus suscepti: alij spurij, qui & adulterini, ex adulterio nati. Hi nisi à Principe, aut huius auctoritate, legitimationis (vt vulgò dicitur) beneficium impetrauerint, à successione parentum non tantùm excludūtur, l. si adulterium. in prin. D. ad leg. Iul. de adult. l. quintiam. D. de ritu. nupt. & §. ergo omnes. Institut. eod. titu. sed alimentis etiam non censentur digni iure ciuili. Auth. quibus mod. nat. effic. sui. §. vlt. At hæc, Romani Pontific. iniquum censentes infantem à Deo creatum fame necari, præstanda constituerunt, c. cùm haberet. de eo, qui dux. in matri. quam per adulterium pollu.

ILLEXIT, in sententiam pertraxit, & persuasit, l. 1. §. si omnes. D. de vent. inspic.

ILLIBATVS, apud Vlp. in l. si filia. §. Papin. ait D. famil. erciscu. id est integer. Interpres, illibata ab intactis, in l. si qua per calumniam. C. de episc. & cler. hoc putat distare: vt illibata partem, intacta rem totam respiciant. Apparet tamen pro eodem poni, leg. fin. C. in quibus caussis restitutio in integrum non est necessaria.

ILLICITE ædificare, id est, hoc quod dirui constitutiones iubent, auctore Vlpiano.

Illico, vel (vt quidam scribunt) Ilico fieri dicitur, quod fit antè, quàm diuertatur ad alia facienda, l. litigatoribus. C. de appella. quod nomen retinuit forensis Gallorum vsus, quod Pragmaticis Gallis notissimum est. Sic in l. 1. §. cùm adiicitur. D. de verborum obligationibus.

ILLOTIS manibus prouerbiali figura dicitur, pro imparatè, & non satis instructò quid aggredi: tractum ex Deorum sacris, ad quæ sine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμέρ. Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον χερσὶν ἀνίπτοισιν, &c. Sic l. 1. D. de orig. iur. illotis manibus, sine præparatione.

ILLVSTRIS, dignitatis titulus, l. 60. 61. de decu. li. 10. C. l. fi. C. de iniur. Tribuitur hic titulus præfectis prætorio, præfectis vrbi, quæstoribus, magistris officiorum, & militum, comitibus rerum priuatarum, & domesticorum, & principibus agentium in rebus: vt patet ex variis Codicis Iustiniani & Theodosiani articulis. Illustris dignitas, & administratio, l. 12. 16. C. de appel. Illustratus gradum ponit l. 31. §. si autem vtraque. C. de iudiciis. illustres personæ, l. 26. §. 1. C. de vsur. & illustris mulier, l. 5. C. ad Orfit. Illustrium dignitas omnibus antecellit, Nouel. de appell. & intra quæ temp. vit. de sportul. cap. 1. vbi senat. C. Vide Dignitatum gradus.

ILLVVIES, propriè sordium est, à lauando ducto vocabulo: Itaque Illuuie legendum apud Vlpian. l. 12. § vlt. D. de ædi. ed. non ingluuie, vt volunt quidam: hoc enim ventris est, ductum (vt vult Agrætius) ab ingluuiendo. Cuia. Obs. lib. 11. cap. 10.

IMAGO iuris Liuio lib. 50. Emancipatio, quæ venditionis instar obtinet.

IMAGINARIA dicuntur in iure, quæ non verè, sed simulatò & dicis caussa fiunt. Vlpian. in l. 16. de reg. iur. Imaginaria, inquit, venditio non est pretio accedente. Et si enim in hac nummorum aliquid pretij specie numeretur, re vera tamē aliud agitur, quàm vt emptio contrahatur, vt in emancipationibus. εἰκονικὴ πρᾶσις Harmenopulus lib. 3. vocat. eam sic definiens, εἰκονικὴ ἐστιν ἡ πρᾶσις ἡ ἐσχηματισμένη, καὶ οὐ καλῶς γινομένη. Nec dissimili ratione l. 46. D. locat. imaginarias locationes vocauit: & l. 2. C. Th. de annon. & tribut. imaginariam apocham, quæ speciem veri habeat. Sic imaginarius emptor, l. 4. §. si ab ignoto. D. de act. empt. qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de suo impendens. Hinc & imaginaria coemptio, apud Noniū, quæ fiebat cum mulier ad maritum veniens, asses tres, & vnum, quem manutenebat ei dabat, velut emendi caussa. Et Imaginaria solutio, id est acceptilatio, §. 1. Instit. quib. mod. toll. oblig. Imaginarij contractus, l. contractus. 54 de oblig. & act. D. in quibus fides facti simulatur, veritate non intercedente, ideóque

iuris vinculum non obtinent, vt dicitibi Iuriſcóſ. & vide Gaium libro 1. Inſtit. titu. 6. & l. fi. C. de adoptio. Imaginarius colonus, qui ſubditicius eſt, & non verus colonus, l. 49. D. de act. empti. Imaginarius nuntius, repudium non verè, ſed fictè & ſimulatè miſſum, l. 3. C. de repud. Imaginarium repudium ibidem. Sic Diuortium imaginarium, quod interueniebat olim, quando mulier marito ad inopiam redacto ſuis rebus proſpiciebat, apocháſque exercebat ſuas, quod conſtante matrimonio non licebat, l. in rebus, in fin. C. de iur. dot.

IMAGINARII, in Lexico antiquo *ἀγαλματοποιοί*, exponútur, id eſt imaginum artifices.

IMBVERE Nonio initiare. Hinc Imbuti, initiati, l. 25. D. de pign. act. Cicero pro Milo. Imbutos inſtitutis opponit.

IMITARI, hoc eſt, effingere, adulterare: Cicero Adſimilare vocat, l. quid ſit falſum. D. ad leg. Cornel. de falſ. Si quis alienum chirographum imitetur.

IMMATVRA virgo, l. 25. D. de iniuriis, & alibi. Paul. lib. 1. Sent. tit. 14. Sueto. in Tibe. cap. 61. quæ nondum viripotens eſt, ſcilicet ante annum 12. Acerbam vocat Varro Agathone, apud Nonium: Maiores noſtri, inquit, aures virginis acerbę venereis vocabulis imbui noluerunt. Huic opponitur Matura, viripotens. Virgil.

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

Horatius in 3. Odar.

Motus doceri gaudet Ionios
Matura virgo.

Hanc *ἀωρίαν* Græci vocant, Gellius vertit tempeſtiuam, lib. 6. c. 8.

Immaturam quoque ſiluam, & oleam dicimus, quæ intempeſtiuè cæditur, l. 18. D. quod vi, aut clam. l. 17. §. ſi oliuam. D. ad leg. Aquil. l. 48. in fi. D. de vſufru.

IMMISCERE ſe hereditati propriè ſui heredes dicuntur, vel neceſſarij, quemadmodum extranei adire. Cum enim non aliunde accedant, ſed in familia ſint, adire non poſſunt dici, ſed ſe immiſcere, §. extraneis. Inſtitu. de hered. qual. l. 1. §. ſuo. l. 7. §. non ſolùm. D. de minoribus. Ideóque miſcere & adire ſeparantur l. 7. §. reſtitutus. D. de minorib. leg. 6. §. ſi filius. D. de bonis liber.

IMMITTI dicitur, quod ita prouehitur, vt in aliquo loco requieſcat, velut ligna, trabes, quæ immittuntur, l. 242. §. 1. D. de verb. ſignif. l. 3. D. de preca. Hinc

Immittendi ligni ſeruitus, vel immittendi ſimpliciter, l. 1. & 2. D. de ſeruit. vrb. l. 8. §. fi. D. ſi ſer. vindic. Ita Immiſſa & Immittere accipimus, l. 5. §. meminiſſe. D. de noui oper. nunc. l. 15. §. precario. D. de precariis.

Immittere etiam dicimus cloacam, ſtillicidium, flumen, lumina, fumum, & aquam in variis Iuris partibus.

IMMISSVM, vide Proiectum.

Immo ſeu Imo quot modis accipiatur, docet Bart. §. quibus. in l. Cóſtit. de no. Co. fac. Notandú tamé l. 47. D. de her. inſtit. Immo pro ademptione vel emendatione accipi. Si ita ſcriptum fuerit, inquit Africanus, Titius, immo Seius heres eſtò, Seium ſolum heredem fore reſpondit.

IMMODICA, ſeu (vt vocant) immenſa donatio viſa eſt olim vltra ducentos aureos, deinde vſque ad trecentos permiſſa: tandem ad quingentorum aureorum quantitatem extenditur, l. ſancimus. in prin. l. data. l. ſecundum. & l. ſi quis. in fi. C. de donation.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vſurpatur in lege Peducea de limitibus: Nequis eos limites decumanos obſepito, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto. Item apud Liuium lib. 39. Aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata immolitáve priuati habebant, intra dies triginta demoliti ſunt.

IMMVNITAS, munerum vacatio, eſt priuilegium quoddam, vel remiſsio, à iure ad non ſubeunda munera vel honores conceſſa, qualia enumerantur in tit. D. de iure immun.

IMMVNIS, qui nullo fungitur officio. Munis enim, vt Feſtus ſcribit, ſignificat certum & officioſum. Vide Munus.

Immunes, qui nullum veſtigal pendunt, quíque muneribus vacant, l. 3. D. de cenſib.

IMPAR matrimonium Vlpiano Inſtit. titu. 16. cum maior quinquagenario minori quinquagenario nubit. Eo alludens Apuleius lib. 6. Aſini aur. Iam faxo, ait, nuptias non impares, ſed legi ſimul, & iuri ciuili congruas. At Boëtius in Topicis impar matrimonium vocat, cum ciuis Romana peregrino, vel ſeruo nubit.

IMPENDIVM, Varroni lib. 4. vſura eſt, ſic dicta quod in ſortem accedebat. Et lib. 5. Impēdium pecunia eſt quæ in fenore ſors eſt: ſic dicta quòd inter ſe iungat. Cicero de Clar. Orat. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto ſolo, quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere poſsimus largitatem tui muneris. Id eſt, vt munus tuum vſura maius efficere, & ita tibi reddere poſsimus. Idem ad Attic. li. 6. epiſt. 1. Nihil illo regno ſpoliatius, nihil rege egeſtius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut (vt pro Glabrione Scæuola) fenus & impendium recuſare. Hinc non malè ad l. Titium. §. altero. D. de adminiſt. tut. cum vſura non compendium dicitur pupillo præſtandum, dixerit quis, Impendium igitur præſtādum, non compendium. Significatur etiam eo nomine munus, licet perſonale ſit, non patrimoniale, id eſt ſine vlla gerentis impenſa, l. 6 D. de legation. In impendiis legationum quæ ſolo miniſterio obeuntur. Martialis, *Impenſis vitam Principis adnumeres.* Impendiū etiam pro impenſis ſumitur. Vnde Impendia litis, ſumptus in litem facti, l. 46. §. litis. D. de procura. ſic l. inter coheredes. §. fin. D. fam. erc. Impendia valetudinis, cibariorum in curationem ægri, exhibitionémve ſerui factæ expenſæ, l. 45. D. de vſuſ. l. 18. D. cómod.

IMPENSAE neceſſariæ ſunt, inquit Paulus, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit. Impenſas vtiles eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem eſſe non ſinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: ſicuti arbuſti paſtinationem vltrà quàm neceſſe fuerat, item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet, ne cogatur fundo aut mancipiis carere. In his impenſis & piſtrinum, & horreum inſulæ dotali adiectum plerunque dicimus. Impenſæ voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt ſunt viridaria, aquæ ſalientes, incruſtationes, loricationes, picturæ, l. impenſæ. D. de verb. ſign. De impenſis vide etiam tit. D. de impen. in res dot. fact.

Impenſæ neceſſariæ ſunt, inquit Vlpian. cap. Inſtit 6. quibus non factis dos deterior futura eſt: veluti ſi quis ruinoſas ædes refecerit. Vtiles ſunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuoſior dos effecta eſt: veluti ſi vineta & oliueta fecerit. Voluptuoſæ ſunt, quibus neque omiſsis deterior dos fieret, neque factis fructuoſior effecta eſt. quod euenit in viridariis, & pictoriis, ſimilibúſque rebus.

Impenſæ funebres, omne æs alienum excedunt, l. penult. D. de relig. cum ſimil.

IMPERARE medicia etiam ægroti dici poſſunt, quòd ipſa merces, cuius gratia medici circumambulant, & ægrotos inuiſunt, auctoramentum quoddam ſeruitutis

tutis est, vt ait Cicero. Hinc illud Alfeni l. 26. D. de oper. libert. Medicus patronus, quòd putaret si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperãtes sibi habiturum, postulabat vt sequerẽtur se, neq; opus facerent. Sicq; Seneca lib. 6. de benefic. cap. 16. Medico nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem. Alij illud Facere medicinam ad pharmacopolas referũt, quorũ proprium hoc sit, quorum etiã tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto constat) appellabãtur. Nec audiendus Alciatus qui Imperare hoc in loco pro parere sumi vult, genere loquendi prorsus inusitato.

IMPERATORIS nomen, stante Repub. iis solis tribui solebat, qui cum suis auspiciis exercitum ducerẽt, aliquot hostiũ millia in acie ceciderant. tum enim repẽte acclamatione militũ eo nomine decorabãtur, laureámque tum in fascibus, tum in literis, quas Romã mittebant, vsurpabant. Vt autem perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primũ Iulij Cæsaris exẽplo factum est, quem Suetonius scribit Imperatoris prænomen perpetuũ, & cognomen patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, veterũ cõsuetudinẽ eo immutatã fuisse, quòd cũ illi cognominis loco Imperat. titulũ adscriberẽt, veluti Cn. Pompeius Imp. C. Cæsar primo loco tanquam prænomẽ illud sic vsurpauit, IMP. C. IVLIVS CAESAR. Qua de re vide Hotom. initio Instit. & vide Alcia. in li. de Magistrat. Romanis.

Imperatorem non pudet suam ipsius legem corrigere, nec expectare dum ab aliis corrigatur. Noue. de iis qui nup. iter. §. vetustas planè. Const. 22. & Nouella. vt frat. fil. succedant. in prin. Consti. 127. Imperatoria non est liberorum conditionem in seruilem commutare statum, ibid. §. illud etiam quod. Imperatorem, nemo tantæ est auctoritatis, vt nolentem possit ad conuocandos Patres, ceterósq; proceres coarctare. Nou. de app. §. ad hæc sancimus. Consti. 23. moneri tamen potest. ibid.

Imperator patrũ loco est iis, qui sibiipsis opem ferre nequeunt, Nouel. vt qui se res minor. obl. §. fi. consti. 62. Imperatorem Deus propereà instituit, vt difficilibus se rebus interponeret, & posset omnia quæ nouiter contingunt & emendare & componere, tum leges ad naturæ varietatem attemperaret, modis ac regulis competentibus, I. Constit. proœm. D. §. sed quæ diuinæ. & Nouell. 73. §. quoniam verò. Imperatorem litis caussa heredem institui, inuidiosum est. nec enim calumniæ facultatem ex principali maiestate capiœportet. Imperatorem nostrum cùm dicit Vlpianus, Antoninum Caracallam intellige, vt ex collatione l. 1. & vltim. D. de censib. liquet: sic in l. 4. D. de iu. fis. & aliis plurimis locis. Alias verò vbi Vlpianus ait, Imperator noster cum patre suo, Seuerum & Caracallam semper accipe.

IMPERIA iusta vetus lex statuit, hoc est secundum naturalem rationem vera, & in omnibus Reip. partibus absoluta, receptáque à sapientissimis hominibus communi consensu; quibus proinde velut bonorum moruum ac instituendæ vitæ parentibus, ciues libenter parerent, non tam metu pœnarum, quàm honestatis amore. Hæc omnia enim sub appellatione huius verbi, Iusta, comprehendit Lex. Interim reiiciens plenè tyrannidem, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitum. veteris illius legis verba hæc sunt apud Ciceronem: IMPERIA IVSTA SVNTO. Hæc lex ad varios articulos porrigi potest.

Imperium populare est, cùm summa potestas penes populum seu plebem censetur, nihilque nisi eorum scitu & nomine fieri potest: qualis sæpe fuit Romæ, abdicata prorsus omni patrum auctoritate. Et eo tempore facta fuerunt plebiscita. Hæc species politiæ ferè semper degenerare solet, vt vulgus auctoritatem suam conferat ad augendam potentiam tenuiorum ciuium contra optimates, sub prætextu defendendi: vnde tandem seditiones nascuntur, & multa mala. Non ita pridem in rusticis horribile vidimus exemplum. Aristoteles appellat talem ambitionem imperandi, & corruptum statum, δημοκρατίαν.

Imperij fines nullo modo commodius possunt propagari, quàm si defendãtur subditi in libertate iuris sui, si non grauentur contra moderatam politiæ ordinationem. Contrà quoque nulla est amittendi imperij perniciosior occasio, quàm premere subditos, eripere fortunas eorum commentitio prætextu, miscere fas, & nefas. Exemplum nobis ob oculos posuit Deus Romanam rempub. Illa enim principatum orbis liberalitate magis, quàm armorum vi partum, tantisper obtinuit, donec à subditis amari, quàm metui maluit. Cùm autem libertatem eorum nouis expilationibus grauare cœpisset, consiliis Senatus extra iuris formam ad priuatas ambitiones distractis, sublata est maiestas, decúsque eius imperij.

IMPERIVM est potestas à populo, stante Repub. pòst vero ab Imperatore, nominatum alicui sic data, vt ipse pro suo iure, si commissum quid sit, animaduertat. itaque Imperium habere magistratus dicuntur, qui & coercere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prætores, Proconsules, l. 2. D. de in ius voc. minores enim magistratus dicuntur, qui nec imperium nec potestatem habent, l. nec magistratib. 32. D. de iniur. vide PRIVATVS.

IMPERIVM autem aut merum est, aut mixtum. Merum est imperium, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines: quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorũ possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licentia, l. 3. D. de Iurisd. quem locum sic interpretatur Hotomanus: Imperium aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde proprium eorũ est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in vrbe, siue in prouincia: vt Quæsitorũ, in vrbe, & præfecti vrbi, ac Præfecti prætorio: in prouinciis Præsidum, Proconsulum, Propratorum. Merum autem iccirco nominatur, quod à iurisdictione secretum, purum, & vacuum sit: non quòd nemo qui merũ imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouinciis quicunque merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet. In vrbe verò Quæsitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omnísque iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de vno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem pertinet, ab eo quod rerum priuatarum proprium est, secernendum est. Mixtum autẽ dicitur, quod ad vtrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio inest: quæ, vt in l. 1. dixerat, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet. Quapropter intelligitur vsq; adeò aliud esse Imperium, aliud Iurisdictionem, vt neque quicunque imperium habet, iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habeat. nam Quæsitores qui merum in vrbe imperium habent, id est rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus non dicunt. Quæstores autem, Magistratuum in prouinciis comites (de quorum officio Vlpianus in l. imperium disputat, vt ex inscriptione licet intelligere) item legati

Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent. cùm enim quid imperant, veluti cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm sui imperij vi ac potestate hoc faciunt: nimirū eius cui summū imperium in prouincia tributum est. Atq; hæc quidem ita se habent. Verùm illud simul intelligendum est, Iurisdictionis verbum ab Vlpiano in d. l. imperiū, strictè & anguste vsurpari, pro ea quæ ad priuatas res duntaxat pertinet: cùm satis constet, etiā ad rerū capitaliū iudicia, & omnia deniq; Magistratuū acta ac decreta pertinere. qđ ex vno Asconij loco licebit intelligi. nam vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit: Cato Prætor iudiciū, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forū quoq; sic descenderat, iúsq; dicebat. item Colum. lib. 12: Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione vim legum custodientes.

IMPERFECTVM pro nullo, inualido, & inutili, l. 9. l. 35. §. 1. D. de contrah. emp. & alibi sæpissimè. Planè, Imperfecta res dicitur, si stipulationem numeratio secuta non sit, l. 9. §. sed quod prætor. D. quod met. caus.

IMPERITOS adpellat M. Cicero eos, quos vulgus simplices, nostri doli expertes, l. si qs id quod. D. de iuris.

IMPERITIA, rusticitas, casus inopinat⁹, ferè solēt æquiparari, Vlpian. in l. si quis id. §. doli mali. D. de iurisd.

IMPERTINANTES positiones (aliàs Articuli, aliàs Assertiones, aliàs Capitula, aliàs deniq; Positionales articuli. sic enim id genus scriptū dicitur) c. vlti. in princ. c. præsentium. §. testes. de testibus lib. 6. c. caussam. q. 2. & c. ex parte. de testibus: dicūtur, quorum probatio nihil adiutura sit intentionem actoris. Dominicus in d. c. vlti. Impertinentes articulos definit eos esse, qui ad caussam prorsus nihil faciūt: aut si prima fronte vtcunque aliquid facere videantur, ad ius tñ relati, nullū habent probationis effectū, l. ampliorē. C. de appel.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes, quarum genera quatuor recenset Celsus lib. 5. Hinc

IMPETIGINOSVS impetigine adfectus, l. 6. §. 1. D. de ædil. edict. Trebatius ait, impetiginosum morbū non esse, si eo mēbro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA vestis loco esse, scribit Vlpian. l. argumento. D. de aur. & arg. leg. In Basilicis, vt refert Cuiacius Obser. lib. 10. cap. 13. impilia προσκεφάλαια, id est puluini, sunt, adeóq; etiā Impelia legi posse cēset. Nō tantùm igitur Impilia πίλια sunt, id est socculi pedibus calceandis, inuoluendísq; apti, sic dicti quia sine pilis ex lana coacta fierēt: sed & προσκεφάλαια. Plinius lib. 19. cap. 2. scribit esse laneam naturam, ex qua impilia, vestésq; quædam conficiuntur. sed perperam in impressis mapalia. Impilia enim vocat quæ Theophrastus ἐκ πεπτῶν, vnde illa sumpsit, πίλια, vel πιλίδια potius. Hesychius, ταῦτα esse refert τοὺς πίλους καὶ τὰ ἐμπίλια. Vide PODIA.

IMPLERE intentionem, petitionem, exceptionē Iurisctōs. est probare qđ intendimus, petimus, excipimus, l. 21. C. de rei. vind. l. penult. §. 1. D. de excep. rei iud. l. 19. in princip. D. de exceptio. & Implere probationes, d. l. 19. Quinctiliā præcisè plerunque, & imminutè Implere dicitur, pro qđ positum est probare, l. 2. & 23. C. de probat. l. 5. C. de non nu. pecu. Sic Implere cautionē, l. 24. D. de vsuf. leg. Impleri quoq; vsucapio dicitur, quæ perficitur, l. 12. §. facta. D. de captiuis. l. 7. D. de vsucap.

IMPLICITVM libertatis casum, l. fi. D. si ex nox. caus. aga. adnexum interpretatur illic Accurs. vide ibi reliquos interpretes.

IMPLORARI iudicium, & cognitio dicitur, id est, desiderari, l. 7. vers. planè. D. de hered. petit. Implorari edictū, id est, beneficiū edicti, l. 1. §. fi. D. vt in poss. lega.

IMPORTARE, irrogare, infligere, l. ictus fustium. D. de iis qui not. infa. Ictus fustiū infamiam non importat.

IMPORTATA, inuecta, illata, l. 1. D. de migrando.

IMPOSSIBILIS verbum Labeo & Iulianus vitasse videntur, cum Græcum vsurparunt. hic quidem in l. 104. §. 1. D. de leg. & fideic. lib. 30. ἀδύνατος conditio pro non scripta habetur. ille in l. 20. D. de cōd. Instit. ἀδύνατος conditio, inquit, pro non scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS cōditio, inquit Imp. §. 14. de inut. stip. est cui natura impedimento est, quominus existat. Itaque Paul. lib. 3. Senten. tit. 3. §. si impossibilia. Instit. de milit. stip. Interdum Græco verbo ἀδύνατος dicitur, vt l. 20. D. de cond. Instit. cui contraria Possibilis, l. 16. D. de iniust. rup. pro Impossibilibus habentur, quæ factu difficilia sunt. Cicero in Partition. & probatur, l. 4. §. puto. D. de hered. instit.

Impossibile præceptum, cui natura parere non sinit, l. fin. D. quæ sent. sine appel.

IMPOSSIBILITAS duplex est, altera naturæ, altera verò legis, l. si stipuler, vt id fiat. D. de verb. obli.

IMPOSTORES, in Antiquo Lexico, πλάνοι: itáque pro deceptoribus, l. ob quæ. D. de ædil. edict.

IMPOSTVRA fallacia est, ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro veris supponat. Vlpianus l. 3. §. itē si quis. D. de crim. stell. Si quis Imposturam fecerit, aut collusionem in necē alterius, stellionatus potest appellari.

IMPOTANS plerunque in malam partem sumitur, vt non sit idem quod debilis, & imbecillis, sed non potens sui, nec suæ potestatis, impos sui apud priscos dictus. Sic Impotens postulatum, pro improbo, & violento. Et Impotentissimus apud Cicer. Philip. 5. Adnolabat ad vrbem à Brundisio homo Impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos Antonius.

Impotens, in §. per occasionem. nouell. constit. 22. pro eo, qui ad res Venereas aptus non est.

IMPRAESENTIARVM, Aduerbium, ἀπὸ τῷ παρόντι, de tēpore quod fuit, quod est, quod erit dicitur. Rarius tamen de præsenti. Vlp. l. 1. de tabul. exhib. Si quis fortè confiteatur penes se esse testamentum, iubendus est exhibere: & tempus ei dandum est vt exhibeat, si non potest impræsentiarum exhibere.

IMPRESSIONEM facere, id est, impetum, & incursionem, l. si per impressionem. C. de iis quæ vi, vel metu.

IMPROBVS, qui bonam fidem non agnoscit, vt is qui bis idem petit, l. 57. D. de re iud.

Improba lis, l. 10. D. de iudic. & Improbus litigator. §. hæc autem. Instit. de pœn. teme. litig.

Improbus est & qui de viui hereditate sollicitus est, l. 2. §. interdum. D. de vulg. At Improbus non est, qui ignorat, quantum soluere debeat, l. 100. D. de diuers. reg. iu.

IMPROBE, contra bonam fidem, l. 12. de transac. D. & alibi sæpè. Improbe, mala mente, l. 6. §. sed si quis. D. de neg. gest.

IMPROLES, veterib⁹ glossis, ἄπαις, μήπω πολίτης ἀδελφός. Id est, vt ait Theoph. ὁ τὴν μὲν ἀναγραφὴν, οὔπω δὲ τῶν ἄλλων πάντων μετέχων τῶν πολιτῶν.

Imprudens etiam emit, qui bona fide emit, l. 24. D. de act. Imprudens, ignorans, l. penul. D. ad Velleian. Imprudentibus, id est, nihil opinantibus & præter spem, l. 52. §. damna. D. pro socio.

IMPRVDENTIA, id est, ignorantia, & impertinentia, l. 51. D. de euict.

IMPRVDENTER, minus consideratè, l. 21. in fi. D. de neg. gest.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII, fœmina verò minor XII. l. vlt. C. quand. tut. esse desin. §. 1. Quib. mod. tut. fin. Macrob. lib. Satur. 1. cap. VI: Post annos bis septem, ipsa ætas necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertul. lib. De virgin.

veland. Tẽpus etiã Ethnici obseruant, vt ex lege naturę iura sua ætatibus reddant. nã fœminas quidem à 12. annis: masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes. Masculus impubes S C. Silaniano torqueri non debet, sed terreri tantùm. Veruntamen impuberes ab anno septimo, vsque ad annum vndecimum, proximi censentur infantiæ, similes planè furioso, & infanti, quantum ad delinquendi affectum attinet. Quia huius ætatis pueri, bonum & malum non adbuc possunt discernere, adeóque intellectu carent, §. pupil. Inst. de inutil. stipul. Ab anno vndecimo vsque ad annum 14. impuberes censentur proximi pubertati, & doli capaces: ideóque & furtũ & iniuriam admittere possunt, l. pupillum. in princ. D. de reg. iur. l. impuberem. D. de furt. cum simil. Et hæc ita se habent in masculis. Nam fœminæ minores duodecim annis censentur impuberes, vt iam diximus, nec matrimonium rectè contrahere possunt, Instit. de nuptiis, in princip. nec testamentum rectè facere, §. prætereà. Institutio. quibus non est permiss. fac. testam. attamen impuberis est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenclator, vel calculator sit, vel histrio, vel alterius voluptatis artifex, l. vt iurisiurandi. §. dabitur. D de oper. libert.

IMPVTANDI verbum duobus modis accipitur in tit. ad leg. Falc. Imputari enim primum est, in quadrantis computationem venire: & ita in Falcidiam imputari id dicimus quod heredi ad quartam explendam computatur, l. 19. & l. 91. & aliis leg. D. ad leg. Fal. Imputatur interdum in Falcidiam, quod Falcidiam patitur, l. 2. §. itẽ si ita legatum. D. eo. Imputare, pro supputare, numerare & subducere rationem. Vlpianus in l. 1. §. de seruis quoque. De tut. & rat. distrahendi. & vtil. cur. caus. act. Prętere a, si matrẽ alui pupilli tutor, putat Labeo imputare eum posse: sed est verius, non, nisi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. Hoc est, quòd vulgò dicitur, deducere in suis rationibus. Sicque vsurpauit Seneca epist. 8. Hoc non imputo in solutum de tuo tibi. Alias Imputare, attribuere est, tribuere & assignare. Vlp. l. 1. §. item quæritur. de separat. Sibi imputent cur minus idoneum fideiussorem acceperint.

IN

IN dictione vti solent Iurisc õsulti, cum nihil in speciem determinant, vt, Iurare in litem: agere in factum: vertere in rem. Sicut ex diuerso, cum determinatam significare volunt formam, vti solent dictione Ex, vt: Ex eo facto actionem nasci, l. 1. D. de actio. & obligat. Ex lite aliquid probare, vel iuramento adserere. Hæc omnia euidenter adparent, si bene perpendas, ex l. videamus. in fin. & l. seq. item ex l. autorẽ. D. de in lit. iurãd.

IN annos singulos quid sit, explanat Iustinianus. l. ambiguitatem. C. de vsufr. Iurisconsl. l. Iulianus. §. cum quo que. D. ex quibus caus. maio.

IN ANTEA, pro deinceps, posthac, in posterum: quasi futurum tempus non à tergo sequatur, sed ante nos cedat, lib. Feud. 2. tit. 5. Iuro quòd à modo in antea erõ fidelis ei. Et tit. 7. Honorem quem nunc habes, vel in antea habebis: id est deinceps.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum, l. 7. D. ad legem Iul. repetun. est perscribere in codice operum locatorum opus illud esse ex lege, id est, pactione redemptionis locationisque perfectum. Id quod lex Iulia fieri prius vetabat, quàm opus perfectum ac probatum esset.

IN assem vendere, idem quod in solidum vendere. Modest. l. 9. D. quib. mod. pig. Titius Sempronio fundũ pignori dedit, & eundem fundum postea C. Seio pignori dedit. atque ita idem Titius Sempronio, & Seiõ fundum eundem in assem vendidit; quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere, cui opponitur Pro parte, apud Macrum in l. pen. D. qui satisd. cog. Et in assem creditoribus satisfacere, cui opponitur In aliquid, l. 1. D. de separat.

IN bello admissum dicimus, quod propter belli caussam admittitur, l. 1. §. ex incendio. D. de incen. rui. naufra.

IN bonis esse dicebantur ea propriè, quę Quiritium iure aliquo quæsita non erant. Itáque inter se illa duo opponebantur, vti docet Iustin. in l. vni. C. de nudo iur. Quir. toll. & Vlpianus cap. Inst. 1. his verbis: In bonis tantùm alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R. seruum emerit, ísque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. nam quandiu horum quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

IN bonis est, quod superest deducto ære alieno, l. 2. D. de cess. bon.

IN bonis meis esse dicuntur etiam iam raptæ res, text. in l. 2. §. 2. l. in hac actione. vers. si fugitiuus. D. vi bonor. rapt. & ex hac l. colligitur discrimen inter Ex bonis, &, In bonis. de quo vide Ex bonis.

IN CAPILLO puella dicitur, quæ nupta non est: quia innuptæ sine vllo capitis tegmine incedebant: nuptę capite velatæ erant. lib. Feud. 2. tit. 24. §. 3. Rursus si domine vel filiæ, aut sorori in domo adbuc manenti, quæ in capillo dicitur, sese immiscuerit, &c. In Lõbard. li. 2. c. 29. Qui filiam in cása habuerit in capillo, & filiũ non reliquerit, &c. Et Neapol. constit. lib. 3. tit. 27. Et sorores in capillo succedunt. Coniugatæ autem & dotatæ à fratrum successionibus excluduntur. Obiter etiam notandum, apud antiquos fuisse hanc cõsuetudinem, vt nouę nuptæ crines soluerent: quod in secundis nuptiis non fiebat. Optatus Afer cõtra Donatistas scribens: Inuenistis (sit) huiusmodi virgines, quę iam spiritualiter nupserant: quasi secũdò coegistis ad nuptias: vt crines iterum soluerent imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt: ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis festiuitas. Hæc ille. Fuit hoc quoque luctus & mœroris argumẽtum, vt multis ex locis cõstat. Ouid. *Trist. 1. Illa etiam ante lares sparsis prostrata capillis*

Contigit extinctos ore tremente focos.

Liuius lib. 1. Soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Notatu etiã dignum est, moris fuisse Francorum regibus, vt filios ex ephebis Principi alicui vicino tondẽdos mitterent, qui eorum postea quasi patronus esset. Seruos enim Romano more cum libertatem acciperent, tonderi solitos, nemini non notum. Paul. Diaconus de gestis Langob. li. 6. c. 37. Circa hæc tempora, Carolus Frãcorum Princeps, filium suum ad Luitprandum misit, vt eius (iuxta morem) capillum susciperet: qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est: multísque regiis muneribus donatum genitori remisit.

IN Capitolium ascendere, formula est cõditionis apud Iurisconsultos peruulgata, quæ vel ex triumphantiũ more traducta est: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit. Vel etiam ex quotidiana Capitolij ascensione.

IN Capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerũque in iure legimus. vt in l. 2, & l. 3. C. de suis & legit. l. Papinia. 8. D. de in offi. test. & §. 6. Inst. de her. quæ ab intest. In capita autem diuidi dicitur hereditas; quæ tot in partes quot succendentium capita sunt (id est, personæ) diuiditur: vt singulis personis singulæ partes attribuãtur. In stirpes verò, cùm tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succendanei extant, capita fuere. Id est In cognationis latera & partes.

In caput alterius torqueri, est in alterius discrimen, vel alterius periculo torqueri. Vlpianus in l.1.D.de quæstionibus. Neque serui in dominorum, neque liberti in patronorum caput torqueri debent. quod idē scribit in l.2.l.3.& l.10. §.potest. Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cœliana, & in Partit. De nostrorum, inquit, maiorum institutis: qui cùm de seruis in domi-nos quæri noluissent, &c.

In continenti, locutio est Iurisconsultis familiaris, idem significans, quod sine vlla temporis intermissione, è vestigio, extempiò, cōtinuò. Vlp.l.23.§.2. Quod ait lex, In cōtinēti filiā occidat, sic erit accipiēdū, &c. Scæuola l.135.§.2.D.de verb.oblig. Deinde in continenti inter vtrumque conuenit, vt intra Calend. &c. Aliquando tamen in continenti, cum aliquo moderato spatio interpretamur, l.1.§.in rem si ita legatum.D. ad leg.Aquil. At in leg.Iulia de adulteriis, In continēti filiam dicitur occidisse pater, dum eam ἐν τῷ ἔργῳ deprehensam, vna cum adultero, vno ictu atque impetu occidit: & si profugerit filia, dum adulterum occidit, interpositis tum horis apprehensam, in cōtinenti occidisse etiam dicetur, l.23. §. fin.D.eod. Incontinenti quod ad pacta quæ insunt, exponunt Iureconsulti & Impp. In ingressu cōtractus, vel ante contractum, aut statim post, l.7.§.quin imo. D.de pact.l.3.C.de ædil.act.l.21.C.de vsur.l.17.C.de pact. Cui opponitur Postea, & ex interuallo, l.72.D.de contrahen. empt.

In diem, pro ex die, l.9.D. de hered.instit.sic l. testamento manumissus.§.vlt. D.de man. test. Alias pro Ad diem.

In dibus illud facito, ita conditione data, si nihil præterea sit adiectum, in biduo conditionem impleri oportet, l.217.D.de verb.sign.

In dupiū ire, Cicero in ea pro Flacco dixit, vt opinatur Hotom. pro spōsionem facere alterius tanti, quāti lis esset. Frater meus, inquit, decreuit, vt, si iudicatum negaret, in dupium iret.

In ea caussa est, hoc est, si cum eo habet, l.3.D.de iniur. In ea caussa est, id est, in ea ratione iuris versatur, l.1.§. si quis ita.D.de verb.obli. In ea caussa est, hoc est, in ea conditione negotiorum versatur, l. de ætate. §. qui tacuit.D.de interrogat.

In facili, & Indifficili esse, pro facile vel difficile cognitu atque explicatu. Tryphon. l. in confirmando.8.D. de cōf.tut. Quod in facili est si pater proximo mortis tempore nō iure tutores scripserit. Scæuola l. Gallus. 29.§.vlt.D. de lib.& post. Ille casus in difficili est, si filium habeas & nepotem, &c.

In familiam nubere dicebatur mulier, vt scribit Hot. cùm id matrimonij genus contrahebat, quo materfamilias fiebat: hoc est, quo in viri manum conueniebat, l.cui fuerit.15.D.de cond.& demonst. & l.si dies. 22.D.quando dies legat.l.qui filium.4.D.vbi pupill. educ.deb.l.vxorem.41.§.testamento.D.de legat.tert. Cicero in ea pro Cœlio: Cui cùm ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses, cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit?

In familia retentus, qui in potestate mansit, l.ventre.D. de acquir.vel omit.hered.

In factum agere ferè dicimus eum, qui in totam facti seriem experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Hinc Actiones In factū dicuntur generales persequēdi formulæ, quasi conceptæ in totam seriem facti, quod specialem non habet nuncupationem.

In facto positam esse quæstionem iuris, id est, ius definiendum esse secundum circunstantias facti, l.ex plagis.§.in cliuo.D.ad legem Aquiliam.

In fide alicuius esse idem est, quod feudum tenere ab aliquo. Fides enim auxilium, & tuitionem significat, Budæo in l.Herennius.de euict.

In folle offerri pecunia dicitur, quæ sine numeratione & vlla ratiocinatione tanquam in marsupio inclusa offertur. Callistratus l.82. D. de cond. & demonst. Qui si reliqua reddiderit, liber esse iussus est, non vtique si in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat, quomodo seruus reddere solet. Erasmus in Adag.cent.9. Chil.4. In folle, exponit, inexploratè, inexplicatè, & cōfusè: sicut qui syngraphas, & pecunias sacculo inclusas offert.

In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit, l.28.D.de leg.senat.

In gradu esse, vox est ad dignitatem pertinens, l. sacrosancta. C.de Epis.& cler.

In hypothecis vendicare, est per hypothecariā actionem petere, l.fideiussor.§.Lucius Titius. D.de rebus dub.

In Iulij, pro In ædib.Iulij: figura è Græci sermonis consuetudine deriuata. Vlp.l.8.in fi.D.si seruit.vind. cum Quintilla cuniculum per gentem in Vrsi Iulij instruxisset, id est, in hortos Iulij: vt aliis in libris legitur.

In libertate fuisse, sic est accipiendū, vt non se liberum doceat is, qui liberale iudicium patitur, sed in possessione libertatis sine dolo malo fuisse, l. quod autem. D.de liberali caussa. Porrò in Libertate esse, & liberū esse diuersa sunt: item vt, In seruitute, & seruum esse. In libertate em̄ sunt, aut seruitute qui se liberos seruosve esse putant, séque pro liberis seruisve gerunt, cū tamē aliter se res habeat, l.7.10.11.12.D.de li.caus. quod explicat Quintil. Decla.340.& 342. Sicut diuersa sunt in possessione esse, & possidere. In possessione enim sunt vsusfructuarius, colonus: & tamen non possident.

In litem iurare, ad litigatores refertur, & respondet æstimationi litis. Nam iurat actor in litem, quando per iuramentum declarat & adserit, quanta pecunia non tantùm sumptus litis, sed etiam totam caussam æstimet, cum omnibus damnis, l.videamus.§. iurare autem.& l.sequen.D.de in lit.iurand.

In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rem sit successum, l.1.D.quod bonorum.

In metallum, & in ministerium metallorū dānati, serui efficiuntur, scilicet pœ.15, l.in metallum.D.de pœnis.

In obligatione esse aliquid dicitur, cùm vinculo obligationis innectitur. In solutione esse dicitur, quod potest pro re obligata solui, licet iudicialiter non possit peti.

In potestate habere, & Alienare, tanquàm aduersa opponuntur. Liuius lib.VIII. Minutia Vestalis cùm decreto Pōtificū iussa esset sacris abstinere, familiámque in potestate habere: facto indicio viua defossa est.

In potestate, manu, mancipióve: Vlp.c.Instit.XXIV: Ei qui in potestate, manu, mācipióve est scripti heredis, sub conditione legari potest. Item: Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est heres scriptus, legari nō potest. Potestatem de filiofa. manum de matrefa. quæ in manum conuenit: mancipium de seruo intelligit.

In potestate consistere existimatur, quod in actu nō est, sed esse potest, l.aduersus sententiam.D.de arb.

In procinctu, vide PROCINCTVM.

In publicum deduci intelliguntur, & qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministeriis, l.1.D.de fugitiuis.

In re disceptare, pro iustè iudicare, c.fraus. §. iudex. extra.de verb.signifi.

In re præsenti, in ipso opere, hoc est, in re ipsa, l.de pupillo.D.de nou.ope.nunc. Alias pro In præsentia vsurpatur ab Vlp.l.1.D.de solut. Sed constituere in re præsenti, hoc est statim atque solutum est.

In rem & in personam, locutiones sunt Iurisconsultis familiares, quarum illa tum vtuntur, cum indefinitè

ac sine

ac sine personæ vllius notatione aliquid factum esse significant: hac verò, cum certa persona definita: veluti in l.5.§.2.D.de constitut.pec. Quod exigimus, vt sit debitum quod constituitur, in rem exactum est: non vtique vt is cui constituitur, creditor sit. Item cum Vlpianus ait, actionem metus caussa in rem esse scriptam, nec personam vim facientis coercere, sed aduersus omnes restitui, l.9.in fin. D. quod met.caus.& alibi, hoc est in l.7.§.3.D.de pact. Pactorum quædam in rem esse, quædam in personã: illa, quoties quis generaliter paciscitur ne petat: hæc, quoties ne à persona petat. Item in l.10. D. de operis nou. nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, non in personam. Cicero lib. de Inuentione 2. Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam caussa dimouebitur, vt in hac eadem re, &c. Item apud Vlp. in l.4.§.29. D.de dol.excep. l.1.§.vlt. D.de interdic. Seneca in Ludo: Ne videar in personam, non in rem dicere sententiam.

In rem versum, vide VERSVM in rem.

IN solutum dare, pro soluere, apud Paulum in l.60. D. de solut.

IN sortito esse, id est, In incerto, & ambiguo, vt inueniri non posit. Iure nostro rarum est, vt iudicium per sortes admittatur, nisi cùm res adeò perplexa, incertáque est, vt alium exitum non habeat, l.si duobus.C. communia de legat. vide Alciat.lib.5.Parerg.c.22.

IN vtero qui est, non est pupillus, l.non est. D. de verb. sig. tametsi animal esse videatur, l.1.§.proximus.D. vnde cognati. l.negat. de mort.inf. Attamen qui in vtero est, perinde acsi in rebus humanis esset, custoditur, quoties de cõmodis ipsius partus quæritur, l. qui in vtero.D. de statu hominum.

IN stirpes, vide In capita.

IN TVTELAM suam venire mas dicitur, qui ephebus, id est pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò viripotens appellatur. hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur ab Vlpiano in l.5.§.2.D.quib.ex cau.in poss. Ait prætor, Si is pupillus in suam tutelam venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur, &c. Idem l.50.D.de leg.& fid.li.32. Cùm filiofam ita legatur, CVM IS IN tutelãsuam peruenerit, pubertatis tempus significatur. Cic. lib. de Orat.1: Negarétque nisi postumus & natus, & antequam in suam tutelã venisset, mortuus esset, heredem eum esse posse. Idem in Bruto: Cum is hoc probare vellet M.Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse.

INAEDIFICATA, l.cũ fundus. D. de instr.vel instr. leg. vide Ruta cæsa.

INANA vacuum propriè significat, μεταφορικῶς sine vi, sine effectu, l.19.D.de cont.tab. Inanis actio, quã inopia debitoris excludit, l.6.D.de dolo. vel quæ exceptione eluditur, l.24. D. de libe.caus. l.24. D. mand. Inanis reus, qui soluendo non est, Paul. lib. 2. Sent. titu. 15. Inanis stipulatio, inefficax, l.pen. D. de cond.ob tur. caus. Inanis stipulatio, nullius momenti, l.39. D. de dona.int.vir.& vxo. Eodem sensu Inanis obligatio, l.8.§. Marcellus.D.ad SC.Veli.

INANES tabulæ, quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est. Vlpia.l.27.D. de furt. Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: nunquid ipsarum tantum tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? Sic in l.vlti.D.ad exhib.

Inane nomen heredis, nudum & sine re, l.3.C.de inoffic. donat.

INAVDITVS, ἄκριτος, non auditus, qui caussam nõ dixit: cuius audita non est defensio. Vlp.l.2.D.ad l.Cornel. de sicar. Inauditum filium pater occidere non potest. Sueton.in Galba: Quosdam claros ex vtroque ordine viros suspicione criminis inauditos condemnauit.

INAVGERE caussam, in l. diui.ad finem. D. de lib. caus. quî accipiendum sit nullus interpretum (quod sciam) explicauit. Accursus id intactum reliquit. qui hoc non intellexerunt, lectionem immutarunt, & agi caussam, reposuerunt. Ia. Cuiacius lib. Obseruat.6. c.27. inaudiri censet legendum. Florẽtina lectio, quæ temere immutanda non est, mihi non inepta videtur: vt sit sensus, Differẽdam esse caussam, & sententiã ob absentiam eius, qui de libertate sua litigabat: & vox, Enim, aduersatiuæ nota erit, vt & alibi passim.

INAVRES, l.25.§.4.& Paulus l. 32. §.vlt. D.de arg.leg. ab aurium foraminibus sic nuncupatæ, ex quibus lapilli pretiosi pendebant. Isidor.lib.19.Etym.cap.30. de quibus vide Tertullianum lib.de habit. mul. & in lib.de pallio.& Pliniũ lib.9. Antiquũ Lexicon, Inaures, ἐνώτια & hæc Pollux in mundo muliebri recenset.

INCAPAX ab indigno ita à quibusdam distinguitur, vt Incapax is sit, cui capiendi ius non sit, veluti spurius: Indignus, à quo res auferretur, tot.tit.D. de iis quæ vt indign.

INCANTATIONES an sint prohibitæ & punibiles, Bar. in l.1.C.de mal.& mathe.

INCAVSTO, hoc est, atramento, falsum deprehenditur, Auth.de fid.instru.§.1.

INCENDIARIVS, l.10.D.ad leg.Cornel.de sic. Gallis, *Boute feu*, qui ignem immittit incendij caussa.

INCERTA in iure appellãtur, in quib' nõ apparet quid quale, quantum, l. vbi autẽ.75.D. de verb. oblig. item, Incerta dicuntur, quæ non in specie, sed in genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum, l. heredes. 25.§.si incerto.D.famil.ercis.l.cùm incertus.13. D.de leg.1.l.in ratione.30.§.incertæ.D.ad leg.Falcidiam.

Incerta actio, siue (quod vsitatius est) Incerti actio dicitur, per quam nulla certa summa petitur. veluti ex stipulatione incerta: Quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet, l.4.D.de vsur.l.3.C.de inutil.stip.l.diẽ proferre.27.in fi.D.de arb. Ex omnibus bonæ fidei actionibus, Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic l.1.D.de vsufr.leg.l.3. D.de condict. sin. caus. l.2.§.aliud.D.de donat.l.vltima. D.si quis in ius voc.

Incerti actio dicitur, quæ & Præscriptis verbis actio, l.6. & l.16.D.de præscr.ver.l.6.C.de re perm.l.7.D. pact.

Incertus cõtractus, qui certum ac proprium nomẽ non habet, l.9.D.si cert.pet.l.1. §. debitum. D. de consti. pecun.

Incerta persona videtur, quam incerta opinione animo suo testator subiicit: veluti si quis ita dicit, Quicunq; filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei heres meus illum fundum dato, ait Imp.§. 27. De legat.

Incerta pars, quæ quota sit, non adparet, veluti quicquid mei iuris in eo fundo est, l.3.§.incertum. D. de acq.pos. Incertus possessor, quem ignoramus, l. 39.§.fi.D.de verb.sig.

Incertum confitetur, qui se illud, aut illud debere confitetur, l.6.§.1.D.de confessis.

INCERTVM absolutè à Iuriscõs. vsurpatur pro ipsa incertitudine. Sic Incertum conditionis, l.11. de secun. tab. l.1.C.de pact. Incertũ cautionis, l.16.D.ad SC. Treb. pro incerto euentu, ut l.6.D.quod fals.tut.auct. Incertum rei, l.11.D.de hered. vend. Incertum successionis l.14.D.de transact. Incertum litis, l. 20. C. mand. Incertum ætatis, l.49.D.de fideius. Incertum antiquitatis, l.1.C.The de respons. pruden. Incertum contentionis, l.1.C.The.de equis curulibus. Incertum maris, & belli apud C.Tacitum libro 3.& 4.

INCERTITVDO legislatoribus nunquam placet, sed reprobatur. Primùm, in contractibus, l.inter stipulantẽ, §.si Stichũ.D.de ver.oblig.l.cùm duo.D.de in diem addict. Deinde in vltimis voluntatibus, l.duo sunt Titij.D.de testamentã.tutela.l.quæsitum.§.si quis eo,

C.de

D.de fund.instr.l.si quis de pluribus.& l.si fuerit. D. de rebus dub. Denique in iudiciis nullo modo admittenda est,l.3.C.de senten.quę sine cert.quanti.pro se.l. quid tamen.§.Póponius ait.D.de recept.l. idem Pomponius scribit.D.de rei vend.

INCESTVM committit,qui eam,quam leges, moresq vetant,vxorem accipit:putà priuiginam, nurum, nouercam,l.si adulterium.38.in princip.D.de adult. nec enim inter parentes & liberos tãtum sunt incestæ nuptię.Incesti iudicium in virgines sacratas,vel sanguine propinqnas constitutum ait Isidorus lib.5.Etymol.c.26. ad fin.subiiciens, Qui enim cum talibus miscentur, incesti, id est, incasti habentur. & vide l.sororis.39.D.de ritu.nup.l.fi.D.de condict.sine caus.

INCESTVM iure gentium committit, qui ex gradu ascẽdentium vel descendentium vxorem duxerit: iure ciuili,qui ex latere eam duxerit, quam vetatur: vel affinem,quam impeditur,l.vlt.D.de rit. nupt.& d.l. si adulterium, 38.l.vit. D. de condic. sin. caus. Vide Nouell,12.& Iac.Cuiac.expositionem.

INCIANS,vide Grauida.

INCILE,& Incilia,inquit Festus, sunt ea, quæ fiunt in viis ad deducendum aquã.Sic Vlp.Incile,est locus depressus ad latus fluminis:ex eo dictus,quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi possit,l.1.D.de riuis. Incile ducere, l.1.§.2.nequid in flum. pub. Et Incilia prima fossarum. l.§.caput.D.de aqua quot.& æsti.

INCIVILE,iniquum,inusitatum,Inconueniens, contra ius,mores,& instituta ciuitatis,l.fi.§.pen.D.quod met.caus.& alib.sæpe in libris Digestorũ & Codicis.

Inciuiles pœnæ, l.9.§.sunt autem.D.de pœnis.

INCOLA est,qui in aliquam regionem domiciliũ suum contulit,quem Græci πάροικον adpellant. Nec tantùm hi,qui in oppido morantur,incolæ sunt: sed etiã qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt intra eum se quasi in aliquam sedem recipiant,l.pupillus.§.incola.D.de verb.sign. Incolam autem non domus, aut possessio facit,sed domiciliũ,l. 7.& pass.de incol. lib.10.Cod.Cicero in Offic.Peregrini autem,inquit, & incolæ officium est,nihil præter suum negotium agere,nihil de alieno inquirere,miniméque in aliena Rep.curiosum esse.& vide l.25.D.ad municip.

Incolatus vrbs,ciuius quis non ciuis,sed incola est,l.34. de muner.& hon. D. Incola iam muneribus publicis destinatus, nisi perfecto munere,incolatui renunciare non potest.

Incolatus ius facit, vt muneribus ciuitatis obligemur,l.5. D.de incolis.

INCOLORATA, id est sine caussa, sine iusta occasione, aut prętextu,sine colore,l.minor.18.De minorib.Glabrionẽ Aciliũ diu' Seuerus, & Imperator Antoninus non audierunt, incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem.

INCONDITVM,absurdum,absonum.Pap.l. 95. §. 1. D. de solut. Etenim inconditum est,subuenire sexui mulieris,quæ suo nomine periclitetur.

INCONSVLTVS,& cum à quo consilium non est petitum,& eum,qui cùm quæreret consilium, non accepit tamen,sed quasi pro indigno habitus est, significat. Hinc Inconsultus fecit.Oppo.Optimo cõsilio vsus est,l.pen.§.fi.D.de rit.nupt.Sic Vlp.l.verum.§.sciendum. de minorib. Inconsulta facilitas damni restitutionem indulget,non euentum damni.

Inconsultus calor,temerarius & præceps, D.ad Turpil. l.1.in fin.

INCONSVLTO heredis nomen deletum, l.1.D.si tab. test.ext.l.1.de his quæ intest.del.l.si vnus.§.1.C.de test. Alber.exponit,Inconsultò,id est,non studio.

INCONCVSSA,inuiolata.Inconcussè,quiete,& sine interpellatione,c.illud.& c.auditis. de præscript.& pacificè,c.cum venissent.extra de in inte.restit.

INCORPORALIA res sunt,quæ tangi demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt:quarũ rerũ nulliũ subest quasi corpus : est quædã tamen conformatio insignita & impressa in intelligẽtia,quam notionem voco,inquit Cicero in Top. Et in eãdem sentẽtiam Caius l.1.D.de rer.diuis. Eiusmodi sunt,Hereditas,vsusfructus,vsus,obligationes,&c.

INCORPORATIO, in Rub.C.de bon.vac.& incorporat.vsurpatur, pro cõfiscatione,siue in fiscũ relatione: cùm dãnati alicuius bona in fiscum rediguntur:quod quemadmodum fiat,declarat l.si quis.7. C. de bon. damnat.

INCRVSTARE,crustam,illinimentum, & quasi pauimentum quoddã inducere,siue ex lapide, siue ex calce,siue ex argilla id fiat. hinc Incrustatio, tectorium, & pauimentum illud. Proculus l.13.§.1. D.de seruit. vrb.præd.Parietem communem incrustare licet,sicut licet mihi preciosissimas picturas habere in pariete cõmuni. Et paulo pòst: Quod obseruari & in incrustatione oportet. Item apud Vlpia.l. 79.de verb.sig. Varro de re rust.li.3. cap.14.de cocleis loquens: Has quoque saginare soleot ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre.

INCVBATIO,l.vlt.C.ne rei dom.vel templ.pro possessione malæ fidei. Et

INCVBATOR imperij, Seruio,pro tyranno, qui alias Subsessor dicitur. Hinc illud acroteleution Virgil.

-deuicta Asia subsedit adulter.

INCVBARE possessionis est tam naturalis,quam ciuilis, vt & habere-sed in malam partem Incubare sumitur,pro mala fide possidere. Hinc

INCVLPATVS,pro culpatus,accusatus,lib.Feud.2.tit. 19.§.1.Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis.Sic leg.Salic.tit.43. Si cuius seruus in futurum fuerit inculpatus, &c.Item leg. Burg.tit.8.de ingenuis inculpatis.

INCVMBERE,pro incubare,id est,obtinere,possidere,conseruare,solidè(vt ij qui rei alicui incubant)tenere. Hinc creditor dicitur Incumbere suo pignori, qui acriter illud conseruat:vt apud Vlp.l.55. D. de furt. Hinc Incumbere possessioni apud Impp. l. 8. C.quom.& quan.iud.

INCVNABVLA,initia,primordia disciplinæ tradendæ: quo verbo vsus est Tertullianus lib. de patientia, his verbis, Per hæc impatientiæ tunc infantis quodam modo incunabula.sic legendum putem in procemio Insti.§.cúmq; hoc. Nam & illic Theophilus, τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια vertit.

INDAGARE Ant. Lex. est ἐξιχνιάζειν. Hinc metaphoricẽs Indagare crimen, est patefacere: cuiusmodi est illud Cic.pro Milone: Cũ illa indicia cõmunis exitij indagaui & patefeci,protuli,extinxi, &c. Hinc fortasais

INDAGABILIS ex ambitu,apud Varronem li.4.Ling. Lat. ἐξεταστικός, ὑπεύθυνος, ἔνοχος. Qui aliter faxit, indagabilis ex ambitu caussam dicit. huiusmodi illud est in legib.scribendis familiare: Qui aliter faxit,capitale esto. Item illud in Numæ regis legib. Siqui aliuta faxit, ipsus Ioui sacer est. Nisi mendum sit in verbo Indagabili,quod est apud Varronem.

INDAGO, venatio quæ fit plagis circum saltum extensis. Vlp.l.11.§.11. de actio. emp. Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emimus : aut indaginẽ plagis positis à venatore,vel pantheram ab aucupe.

Indebitum trifariã accipimus. 1. Quod neq; naturali, neque ciuili iure debetur,hoc est,quod planè non est debitum : aut fuit quandoque vtroque iure debitum, sed nunc solutione,vel acceptilatione sublata est omnis obligatio : vt tractatur in titu. Instit. quibus mod. toll.obligat. Ad hoc genus indebiti pertinet id,quod pendet sub conditione, quæ an impleatur ,incertum

est : vt, si nauis ex Asia venerit. Secus est, si talis fuerit conditio, quę omni modo extitura sit, vt in l. sub conditione. & l. sequenti. D. de cōdict. indeb. Ratio est, quis priore casu, propter incertitudinem, ante conditionis euentū nullo modo debetur, l. grege. §. vlt. D. de pignoribus. l. si quis reū. §. huic. D. de libera. legat. Accedit l. sufficit. D. de condict. indeb. In posteriore verò specie, certitudo euentus efficit obligationem puram censeri, l. si pupillus. §. qui sub conditione. D. de nouat. Sic & in diē debitor, si ante diē soluat, nō pōt repetere, quia certū est diē futurū quo debebitur, l. in diem. D. de cōdict. indeb. Huc item pertinet indebitū qđ pupillus, furiosus, vel is cui bonis interdictū est, sine tutoris vel curatoris auctoritate soluerit, cùm nō sit factus locupletior euidenter. Nā his personis iudicio planè carentibus, regulariter quidē locus est repetitioni, cùm nec natura debeant, l. interdum. l. quod pupillus. D. eo. tit. l. pupillus. D. de oblig. & actio. l. more nostro. D. de adquir. hered. §. nūc admonēdi. inst. quib' alie. lic. vel nō. Verùm si locupletiores acti sint, & in pubertate soluāt, nō repetūt, quoniā tūc naturaliter obligantur, l. naturaliter. §. vlt. & l. seq. D. de cōdict. indeb. secundū istā distinctionē, vt nō obstet, quod Vlpianus dicit, Pupillū sine tutoris auctoritate promittentē, naturaliter obligari, l. 1. in fin. D. de nouationibus. t 1. Indebitū est, quod ciuiliter quidem debetur, sed non naturaliter: veluti, cùm quis scribit se debere, scilicet spe futurę numerationis, quæ secuta non est: aut si quis pacto vel iureiurando se liberet, iuxta tit. de litera. oblig. & l. vlt. in principio. D. de iureiurād. l. Stichum. §. naturalis. D. de solutio. Et huc referendæ sunt omnes species exceptionum, quæ ad elidēdas summi iuris actiones perpetuò obstant ex naturali æquitate. Vlpia. in l. si non sortem. D. de condictio. indeb Indebitum autem, inquit, solutum accipitur, non solùm si omnino non debetur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuā peti non poterat. t 11. Indebitum accipitur, quod naturaliter quidem, sed iure ciuili non debetur: vt inter patrem, & filium, ac inter fratres sub eadem paterna potestate, in l. frater à fratre. D. de condictio. indeb. Item inter dominum, & seruum, l. naturaliter. & l. si id quod. D. eodē tit. Eodem modo verus debitor in iudicio absolutus, obligatur adhuc, l. iulianus. D. eo. tit. Licet enim absolutus sit, inquit Paulus, natura tamen debitor permanet. Item legatum minus sollemne, aut sollēne quidem, sed quod per legem Falcidiam minuendum est, naturaliter debetur. Martianus D. de condict. indeb. Fidei commissum, inquit, in stipulatione deductū, tametsi non debitum fuisset, quia tamen à sciente fidei explendæ caussa promissum esset, debetur. Vel sic:

INDEBITVM aliud est natura, aliud iure gētium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l. 1. & l. 3. D. de cōst. pecu. l. 47. de condict. indeb.

INDEBITVM accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionē perpetuam peti non poterat, l. 26. §. 3 D. de cond. ind.

INDEBITVM est, non tantùm quod omnino nō debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat, l. in summa. 65. D. de cond. indeb.

INDEMNITATEM alicui repromittere, & de indēnitate cauere dicunt iurisc. pro eo, quod est satisdato, vel simplici, & nuda promissione cauere alicui indēnem eum futurum ex eo negotio, quo de agitur, l. 16. §. idem quæri. D. ad S C. Trebell. Inde Indemnitatis cautio, l. 14. D. ad Trebell. Et indemnitatē præstare l. pen. D. de mag. conueni.

INDICARE, est precium rei vendendæ statuere, l. Iulianus. D. de actio. emp. Mercari verò & liceri est aliquid minus offerre, quàm indicatū sit, donec in precium consentiant emptor & venditor. Itaque indicare, venditoris est: Liceri & mercari, emptoris. Cicero lib. 3. Officiorum: Scæuola cum postulasset vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur.

INDICATIO, verbosa illa ac scurrilis propemodū venalium rerū commendatio, qua venditores vti solent emptoribus alliciendis, apud Vlp. l. 13. de act. empti. vbi de emptore loquitur: Hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.

INDEX, est breuis quædam subnotatio ex latiori scriptura, nec idem quod exemplum. exemplum enim ex integrò describitur totū. Hinc l. 2. D. de fide instr. Quicunque à fisco conuenitur, nō ex indice & exemplo alicuius scripturæ, sed ex authentico conueniendus est. Per indicem exponere prouerbiali sermone vsurpatur, pro summatim, & συγκεφαλαιωδῶς. Asconius 1. Verr. Antequā, inquit, caussa ageretur, quasi per indicē rem exponebant. & Iustinian. in l. 1. §. nostrā. C. de vet. iur. enucl. & §. vlt. de publ. indic. Vt vobis, inquit, possibile sit quasi per indicem ea tetigisse. quod ita Græcè Theophilus interpretatus est, διὰ σύντομον παραδόσεως. Dicitur etiam periculum, vt Græcis φύλλα. Ita enim Plutarch. in Apophtheg. ἐπιγράφει τὰ φύλλα τῶν καταδικῶν, de iudicibus loquens: quod Æmilius Probus in Epaminonda periculum vocat.

Index, ab indicio, olim dicebatur, qui crimen aliquod indicasset, detulisset, vt Pedianus ait: & ita sæpissimè à T. Liuio, Sallustio, Cicerone, Tranquillo, & aliis classicis accipi. Indicasse enim, interprete Vlpiano, est, detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse; l. 197. D. de verbo. signif. quæ referenda est ad l. 3. & si ex stipulatu. & §. vtrū id. D. ad S C. Silā. Græci in eūdē sensum ἀπαγγεῖλαι dicunt, vt patet ex l. 3. D. de via public. Hinc

Indici res dicuntur, à quibus crimina nuntiantur, & ad magistratus deferuntur, l. 1. l. 3. §. itē qui. D. de sica. & l. 3. §. nūtiatores. D. ad Turpill. Atq; vt de indicū officio aliquid dicamus, Charōdas ille Catanę', cuius Aristoteles & Cicero pluribus locis mētionē fecerūt, statuit ne indicare homines etiā sanguine maximè cōiūctos affines alicui culpæ, haberet ipse dedecus ac turpitudinē vllā. Eius hæc sūt verba apud Stobæū Καλὸν δ' ἔστω καὶ μηνύειν τῷ συνειδότι ἀδικοῦντι, ἵνα ἡ πολιτεία σώζηται, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς ἀντιποιουμένους φυλακῆς. ὁ δὲ μηνύων ὅσιος ἔστω καὶ ἂν ᾖ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐξελέγχων οὐδεὶς γὰρ ἀναγκαιότερος πατρίδος. Sic Cicero in eos qui cum accusarentur, quod pessimum ciuem & inutilem reip. defenderent, ita se purgabant: Meus cognatus est. An potest, inquit Cicero, cognatio propior vlla esse quàm patriæ?

INDICIVM, ipse delationis actus: atque hoc sensu Pompon. l. 2. §. initium. D. de orig. iur. ait, Vindicem Vitelliorum seruum cōiurationē indicio suo detexisse. Sic indicium profiteri, l. 1. D. ad leg. Corn. de sicar. Quive cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset, operam dedisset quo quis falsum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Et aliis locis quamplurimis. Indicia etiam sunt indicis præmia, Græcè μήνυτρα, cuius verbi fit mentio in l. falsus. §. 4. D. de furt. Vlpian. in l. idem si ob stuprum. §. 3. D. de condict. ob turp. caus. Si tibi, inquit, indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti quod datum est. Apuleius lib. 7. Asin. aur. Indicinę præmia vocat. Indicia pro argumētis, l. 6. C. de dolo. l. 1. C. de testib. l. 19. C. de rei vind.

INDICARE forum dicitur Magistratus in prouinciis cùm & locum & tēpus designat, quo caussæ in conuentu agantur. Virgil. Æneid. 5.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

vbi Seruius, id est tempus & locum designat agendorum

rum

rum negotiorum, qui Conuentus vocatur. Indicit autem verbum iuris est, & per hoc potentem vult significare ciuitatem. vide suprà, Forum agere, itē suprà Conuentus. Alias Indicere iubere est. Hinc

Indicere operas, l.13. §. indiciū. l.23. §.1. & l.24. D. de oper. li. eod. sensu. Indicere munus, l.5. D. de iur. immu. Et Indictæ collationes, l.8. §. cui muneris. D. de va. mun.

INDICTIONES, nihil aliud sunt quam annonæ vel tributa, id est annonaria & tributoria functio, rebus, nō personis indictæ, id est impositæ, l.3. C. de annon. & trib. qui titulus à tit. de indict. hoc tātùm differt, quòd ille est de iis quæ indicūtur, hic verò de indictionum ratione & forma. Plinius ad Traianū. Nec noua indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Indictiones extraordinariæ, l.10. C. de mun. patrim. sunt quæ ad tempus præter morem indicuntur: veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porro indictiones cum essent anniuersariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet xv. Sed idē semper reuolueretur. Cœpit hic mos Theodosij magni temporibus, vt Cedre. scribit, vel Cōstāt. potius, vt ex Fastis quibusdā Græcis Onuphrius vir doctus & diligens prodidit, in quibus sub Constantini II. & Licinij II. ita est: Ἰνδικτιόνων Κωνσταντινιανῶν ἀπὸ [illegible] ἀρχή. Eas verò incipere mense Septēbri indicat l. vlt. C. de ann. & trib. & l.1. de mil. vest. & No.128. & species quā Græci ponunt ad l.13. D. de iurisd. om. iud. de Gaio magno Drungario, cui Princeps Titium successorem dedit, vt ab initio mensis Septembris sexta indictione magistratum incboaret: Non posse Gaiū Semproniū iubere iudicare post mensem Augustū quintæ indictionis: si tamen iussus iudicare mense Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septēbri pronunciauerit, iudiciū non solui. Hæc tria sunt paria, anno quinto, indictione quinta, fusione quinta, l.6. C. Th. de indul. deb. ex quo apparet ratio nominis. Onuphrij etymologia nō mihi probatur, vt nec ea quam adfert Cedrenus in Theodosio, cui' verba hæc sunt, Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἤρξαντο ἀριθμεῖσθαι αἱ ἰνδικτιῶνες, ἀρξάμεναι ἀπὸ Αὐγούστου καίσαρος [illegible] ἔτει [illegible] τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. καλοῦνται δὲ ἰνδικτιῶνες, [illegible] τὸ [illegible]. Sciendum potius ab eo die quo victus est Maxentius, scilicet anno Christi CCCXIII. ante diem VIII. Cal. Octob. quod tūc demū religio Christiana in libertatē vindicata sit, quasi ab ipsius primordiis libertatis, Niceni conuentus auctoritate institutū esse, vt sublatis Olimpiadibus annorum ratio ab eo tempore iniretur.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellant, id est, quod nec de subiecto vllo dicitur, nec in subiecto vllo inest, veluti Stich' aut Pāphilus: id iurisconsulti vitādæ ambiguitatis caussa, speciē appellant. quo nomine ferè speciē infimā intelligūt. nā indiuiduū nomē in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt, veluti seruitutes: vt constat ex l.4. & l.72. D. de verb. oblig. Stichum igitur indiuidui nomine non intelligemus: quia diuidi in partes intellectas potest: at viam, iter, aquæductum, nauem, equum, indiuidua dicimus. ex quo illud Cascelianū, Nauē si diuidis, nec tu nec socius habebitis: apud Macrob. lib. Satur. 2.

Induciæ sunt, inquit Paulus, cum in breue & in præsens tēpus cōuenit, ne inuicem se lacessant, l.19. §.1. D. de cap. & postli.

INDVCIAE sunt, inquit Varro, pax castrēsis paucorum dierum. Item, induciæ sunt belli feriæ. Hæc Gellius li. 1. c.25. Vbi etiam has Varronis definitiones tanquam haud plenas, & probas reprehendit. nec enī paucorum dierum sunt induciæ, & testatur C. Pontiū Sānitem à dictatore Ro. sex horarum inducias postulasse. Græci, vt idem inquit, cessationē istā pugnæ pactitiā ἐκεχειρίαν dixerūt, q.d. manus cohibitionē. Inibi hoc quoque adscribit, Inducias sic dictas arbitramur, quasi tu dicas, inde vti iā. Pactū induciarū eiusmodi est, vt in diē certum non pugnetur, nihilq; incommodi detur: sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agantur. Quod dicitur dies certus præfinitus, pactūmq; fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis quibus dixi vocibus, quasi per quendam coitum & copulam, nomen Induciarū cōnexum est. Aurelius autē Opilius in primo librorū, quos Musarū inscripsit, Induciæ, inquit, dicuntur, cum hostes inter sese vtrinq; alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factū videtur, quasi initus atque introitus.

Induciæ secundū gl. sum. 3. q. 2. sunt quintuplices, scilicet restitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium.

INDVCERE præter alia significata, est etiam delere, & cancellare calamo transuerso. Vlpia. de iis quæ in test. delentur, l.2. Cancellauerat autē quis testamentū, vel induxerat. Item si nomina omnia induxerat, vt proponitur. Item, Quæ in testamento legi possunt, ea inconsultò deleta, vel nihilominus valent: consultò inducta non valent. Hinc Inductio, pro abolitione, & litura ponitur. Et inducere sententiam, aut decretum, vulgò est, ad nihilum ponere. Est enim Inducere propriè, ducto per ceras stylo tegere, interlinere, & memoriam scriptorum obliterare. Budæus in l. vlti. de Senatoribus. Induci cognitio dicitur, quæ ex actis tollitur & aboletur, l.9. D. de iu. fisc. Dicitur & circūduci eodem sensu, l.27. D. de lib. caus. l.73. D. de indic. Vtuntur & Iuriscon. perducendi verbo eodem significatu, l.18. D. de iis quæ in testa. delēt. l.8. §. sed & cum. D. de secun. tab. l.20. §. vlt. D. de test. milit.

INESSE dicūtur pacta quæ cōtractu cōtinentur, §. quinimo l.7. D. de pact. Sic pacti & doli exceptiones bonæ fidei iudiciis inesse, id est, contineri dicuntur, l.3. D. de rescin. ven. per l.74. §. qui seruū. D. de leg. 1. Sic doli præstatio, & bona fides inest contractibus, l.152. D. de reg. iur.

INFAMES personæ quæ sint, explicat Iulianus l.1. D. de iis qui not. infa. & iuriscons. tot. titul. D. eo.

INFAMIA & ignominia, inquit Cornel. Front. sic differunt: Ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare: Infamia ex multorū sermone nascitur. Quid aūt Infamia differat à Nota, vide Notari.

Infamia duplex est, Iuris & facti. Infamia iuris, sola auctoritate legis nominatim infligitur. Vnde ex famosis actionibus condemnatus iustam contrahit nominis maculam. Infamia facti, ex ipsa rei indignitate secūdū cēsurā bonorū virorū est, l.2. D. de obseq. à liber. & libert. parentibus & patro. præstan. Licet enim (inquit Paulus) verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamiæ notam.

Infamia notari, Nota laborare, Notari, Existimationem lædere, Famosum esse. Vlpianus in l.2. D. de his qui notant. infa.

INFANS dicitur, quasi fandi impos, qui septē non compleuit annos. Impp. l.18. C. de iur. delib. Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. Vlpia. l.1. §. 2. D. de admin. tut. Licentia igitur erit, vtrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, vt ipsis auctoribus iudicium suscipiatur: ita tamen vt pro his qui fari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent. Hunc [illegible] interpretatur Harmenopulus lib. sexto tit. 6. Infantiæ proximos exponit Theophilus Instit. de inuti. stipu.

Infantilis vestis, l. 25. §. muliebri. D. de aur. & arg. leg.

INFECTA, corrupta, l. 2. C. de cond. in publ. horreis. lib. 10.

INFECTVM, id est, non factum. Hinc

INFECTI argenti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam, l. cum autem. de auro argento, mundo, l. 6. D. de rei vindicat. Græcis ἄσημον dicitur. Eodem sensu Infectum æs, quod signato opponit Festus, in voce Raudus. Sic Infecta lana, infectumq; linum dicitur, l. 20. D. de lega. 3. & Infecta purpura, l. 1. §. quis argentum. D. depositi.

Infectum damnum, nódum factum, sed quod futurum veremur, l. 2. D. de damn. infect. l. 3. §. pen. D. de riuis. Alias Infectum apud Sallustium in Iugurtha, quod fieri non potest. Sed Rex nihil iam infectum Metellio credens. Id est nihil esse putans, quod non efficere Metellus posset.

INFERRE pœnam, l. 12. D. de manumis. Reliquus, l. 4. C. de ma. testa. Pensiones, l. 58. D. de vsufr. Pecuniam rationibus, l. 38. D. de negot. gest. Portionem virilem, l. 101. D. de solut. Vectigal, l. 7. D. de publ.

Inferre mortuum, pro sepelire, vulgò notum est. Quod fit, cùm terra conditur corpus, l. diui fratres. D. de relig. & sumpt. fune.

INFINITVM, pro Indefinitum, nullo certo termino circumscriptum. Cic. in Partit. Quid, quæstio quasnam habet partes? Infinitam, quam Consultationem appello: & definitam, quam Controuersiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celsus l. 9. D. de serui. Si cui simpliciter via per fundum cuiuspiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit. Vlpian. l. 13. in fin. D. de dam. infect. Neque enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Marcianus l. 91. D. de condi. & demonstra. Tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur.

Infinitum, immensum, immodicũ, l. 61. D. ad le. Fal. in Infinitũ iurare, id est, in immẽsum, l. 68. D. de rei vin.

INFICIARI, l. 2. D. de except. & alibi, creditum & depositum abnegare. Hinc Inficiatio, l. 16. D. iud. sol. Festus Inficiari, creditum fraudare.

INFICIATIO, Isidor. lib. 5. Etymo. cap. 26. rei debitæ negatio cum poscitur. Inficiatione caussa crescit, scilicet in duplum, l. 7. D. de solut. iuncta l. 26. §. fin. D. ad leg. Aquil.

INFIXA, l. cum fundus. D. de instr. leg. vide Ruta cæsa. Obiter tamen notandum pro infixa, posse etiam infictas legi, cum & Varr. 3. de Re rust. dixerit, Ficta, Affic̃ta, Deficta: & Diomedes Scaurúsque probarint, & in l. nequid. D. de incend. ruin. naufr. Pand. Florent. eodem sensu legant, Naui inficta. Caper Grammaticus, Fictum, inquit, rationis: fixum voluntatis.

INFLIGERE alicui precium rei, hoc est, inferre. Iulianus l. 30. D. de neg. gest. Ex facto quærebatur, inquit, quendam ad siliginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum: eidémque alium subcuratorem constitutum, siliginem miscendo corrupisse, atque ita precium siliginis, quæ in publicum empta erat, curatori inflictum esse.

INGENIVM naturam significat, & ad ea, quæ anima & & sensu carent, transfertur, l. 6. C. de bon. proscript. Ingenium aruorum apud Virgilium, 2. Georg. Nunc locus aruorũ ingeniis. Sic Plin. lib. 14. ca. 1. Ingenium soli, siue terræ. Tacit lib. 5. Locorúmque ingenio sese contra imbelles regias copias tutabantur. Sallust. lib. 3. Hist. Castrísque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebantur.

INGENVI sunt, qui ex matre libera nati sunt, l. 5. §. 2. D. de statu hom. verùm,

Ingenui dicebantur antiquitùs, qui patrẽ ciere possent, hoc est ex legitimo matrimonio suscepti, qui iidem & Patricij dicebantur. Liuius lib. x. An Romę vnquã fando audistis, Patricios primò esse factos, non de cælo demissos, sed qui patrem ciere possent, id est, nihil vltrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obscurè ingenuos iis opponit, quos posterior ętas Spurios, recentior Vulgò conceptos appellauit, l. vulgò. 24. D. de statu ho. Liberi ergo non Ingenui dicebãtur. Cic. libr. De natur. deorum III. Vt enim in iure ciuili, qui est de matre libera, liber est: item iure naturæ, qui de Dea matre est, Deus sit necesse est. Festus autẽ sub voce Patricios, locũ illum Liuij dilucidè confirmat: Patricios, inquit, Cincius ait in libr. De comitiis, eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocantur.

Ingenuus est is, ait Imp. qui statim vt natus est, liber est: siue ex duobus liberis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. De ingen. in prin. Vel sic, Ingenui sunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tẽpore libera, siue illa ex marito, siue ex alio conceperit, procreati sunt. nam libertas vno tantum istorum trium temporũ sufficit.

INGLVVIES, vide Illuuies.

INGRATVS libertus est, qui patrono obsequium non præstat, vel res eius, filiorúmve tutelam administrare detrectat, l. 19. D. de iur. patr. l. 6. §. vlti. D. de lib. agno. Moris autem erat, vt domini seruos manumittentes, iis gratiæ alicuius exigendæ caussa imponerent donum, munus, operas, l. pen. D. de obseq. par. præs. & alibi persæpe.

Ingrata non est liberta, quæ arte sua contra patronæ voluntatem vtitur, l. fin. D. de obseq. a lib. præst.

Ingrata testamenta sunt ea in quibus de nobis bene meritis nihil relinquimus, siue liberi sint, siue extranei. Suetonius in Caligula: Testamenta primipilarium vt ingrata rescidit.

INGRATITVDINEM vitium censeri longè pessimũ, vulgò quidẽ, sed verisimile dici solet. Nã cetera delicta aduersus proximũ quidem malè cõmittuntur, sed fortassis nec bene nec male meritũ. Ingratus autẽ contemnit eũ, à quo beneficiis affectus est. Quid hoc facto cõmitti pôt fœdius? Si quæ igitur actio in iure proposita est vnquã, certè actionẽ ingrati iustissima ratione introductã esse, fateri oportet. Vide Actio Ingrati.

INGREDI consulatum, pro inire, l. 36. D. de condit. & demonstrat.

INGRESSVS contractus, apud Vlpian. in l. iuris gent. de pactis. non ex vulgari sententia, pro principio intelligendus est: sed, vt Alciatus admonuit in Parerg. proposita ipsius contractus materia. Vide eum libr. 1. cap. 24.

INIICERE manũ, propriè fit verbo antiqui iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate, rem nobis debitam, aut etiam nostram vindicamus, l. sed si hac. D. de in ius voc. l. pen. de seru. expor. Iniicitur etiam manus in aliquem, vel in eius bona, vel merces aliquas, quando ille inde abire, vel res inde moueri, auctoritate aliqua vetantur, quod nos Arrestare dicimus. Budæus in l. vlt. D. de Senat. Hinc illud Virgilij, Iniecere manum Parcæ. Sermone, inquit Seruius, vsus est iuris, pro traxerunt debitum sibi.

INIECTIO manus, ius prehendendi, abducendíque: verbum ex XII. Tab. Aeris confessis, rebúsque iudicatis, XXX. dies iusti sunto: post deinde manus iniectio esto. Vlp. l. 10. §. 1. D. de in ius voc. At si venditor qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit.

INIRE verbum non iũgitur fere, nisi rebus aliquid momenti habentibus, grauibus & non minutis: vt, Ineo rationẽ, fœdus, pacem, societatem, bellum, cõsilium, vt apud Iuriscos. Inire consilium diuortij, l. si concubina. §. 1. D. rer. amot. Inire furti consiliũ, l. meritò D. pro soc. Inire cubile alicuius, pro cum eius vxore dormire, apud Ciceronem legitur.

INIVRIA ex eo dicta est, quòd nó iure fiat. Nã generaliter iniuria dicitur omne, quod nó iure fit, l.1.D.de iniur. Specialiter autem iniuria, alias contumelia dicta est, Græcis ὕβρις: aliàs damnum culpa datum, vt in l. Aquilia dicimus damnum iniuria datum: Græco verbo ἀδίκημα, l.1.& l.5.D.ad leg. Aquil. Vt si quis iniuria, id est, culpa occiderit. aliàs iniquitatem iniuriam vocamus & iniustitiã. Nam cum iudex iniquè vel iniustè dixerit sententiã: ex eo dicimus iniuriam, quod iure & iustitia caret, quasi non iuriam, l.1. in princip. D.de iniur.& fam.libel.l.45.§.procurator.D.de procurat.& alibi sæpe.

Iniuria minus est quàm contumelia, inquit Nonius. Pacuuius Periboea: Patior facile iniuriam, si est vacua à contumelia. Iniuriæ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut conuitio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant. ait auctor Rhet. ad Heren. libr.4.

Iniuria ex affectu fit, damnum ex culpa, l. qui seruum. D.de action.& oblig.

Iniuria & ius aduersa sunt. Vnde & iniuriam facere bruta negantur, quia nec iure quicquam facere possunt, l.1.§.1.D.si quadr.paup.fec.dic.

Iniuria atrox, vide supra Atrox iniuria.

Iniuria secundum Labeonem, aut re fit, aut verbis. Re quoties manus inferuntur: verbis verò, quoties non inferuntur manus, vt cum conuitiũ fit, l.1.§.1. de iniu. ad infamiã fit iniuria, cum pudicitia attentatur, ibid.

Iniurias actione exequi, hoc est, actionẽ iniuriarum dictare, vt sequatur executio, l. non solum. §. ego autem. D.de iniur.

Iniuriæ scriptæ, vel pictæ, dicuntur perpetuæ: quia in eis annus non transit. Zasius in l.cum lex. D. de legibus.

INIVRIOSVS, qui infert iniuriam apud Iurisconſ. in l. vlt.D.de offi.procur.Cæſ. Si tamen, inquit, quasi tumultuosum, vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt.

INIVSTVM testamentum, nó iure factum, puta in quo sollemnia defuerunt, l.1. D. de iniust.rupt.l.6.D.de fals. Appellatur & nó iustum, l.1.D.de excep.rei iud. l.3. D.de confir.tut.l.22.de acq.her. Iniustum testamẽtum dicitur & illud, quod inutile, & nullius momenti est, puta ob præteritioné eius qui in potestate est, l.3.§.ex his.l.6.§.si pater. D.de iniust.rupt.testam.

Iniustum matrimoniũ, contra leges contractum, l.1.D. vnde vir & vxor. Et Iniusta vxor l.13.§.1.D.de adul.

INLEX in Lexico antiquo, ἄφιλξ, παράνομος, ἄνομος.

INLICERE, apud Varr. lib.5. de ling. Lat. pro vocare. Quare non dubium est, inquit, cum hoc inlicium sit, cum circum muros itur, vt populus inliciatur ad magistratus conspectum.

INLICIVM cum populus per accẽsos vocabatur, apud eundem, ab alliciendo dictum. Dicitur & Illicium: hinc Pompeius. Illiciũ dicitur cum populus ad concionem elicitur, id est vocatur. Et alio loco: Illicium vocare antiqui dicebãt, ad concionem vocare. Huius autem hæc erat formula: Quod bonum, fortunatum, felíxque siet Pop.Rom. Quiritium, reíq; publ.Pop. Rom.Quiritium, mihíq; collegæq; meo, fidei, magistratuíque nostro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, si quis pro se, siue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr. libr. de ling. Lat. 5.& Liuio libr.40.

INOFFICIOSVM hominem constat eum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit. quare

INOFFICIOSVM testamentum esse illud oportet, in quo testator contra officium suum, quod alteri debebat, fecit. Sed quanquam hoc modo multa inofficiosa testamenta futura sunt, veluti quib. amicis & bene merentibus nihil relinquitur, quod olim inhonestum putabatur: (vt ex Philippicis, & Suetonio constat) tamen per excellentiam ea demum inofficiosa dicta sunt, quibus officium in liberos, parentes, & fratres neglectum est. nam qui erga eos inofficiosus est, in semetipsum quodammodo inofficiosus & inhumanus videtur. quapropter iis solis potestas permissa est petendi à Centumuiris, vt si officium violatum cognoscãt, illud rescissum & irritum factum velint. quod cũ impetrant, tum illud simul impetrãt, vt sibi hereditas adiudicetur: cum huius iudicij exitus hic sit, vt ab instituto in exheredatũ hereditas trãsferatur: qua de caussa hereditatis petitio appellatur in l.si quis.34.C.de inoffi.test.l.qui repudiantis.17.l.mater.19.D.eo.l.pen.§.sed quemadmodum. D. de bon. poss.cont.tab. Vel sic, Inofficiosum dicitur testamentũ, quod liberis frustra exheredatis, non ex officio pietatis videtur esse conscriptũ. Paul.lib.Sent.4. c.5. Itaq; Isidorus lib.5.ca.24. verbis aliquot additis: Inofficiosum testamentũ est, inquit, quod frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactũ est. Vel sic, Inofficiosum testamentum dicitur, in quo officij religio violata est: veluti pietas erga parentes, aut caritas erga liberos. non enim liberis tantũ permissum est testamentũ parentum inofficiosum accusare, verum etiam liberorum parentibus, ait Iustin.tit.de inoff. test. in princi. Vel sic, Inofficiosum testamentũ dicere, hoc est, allegare quare exheredari vel præteriri quis non debuerit, l.3.D.de inof.test. item docere immerentem se, & ideo indigne præteritum, vel etiam exheredatione summotum.l.5.eod.tit.

Inofficiosa donatio ad exemplũ inofficiosi testamenti dicta est, quæ cótra rationem officij facta est: cum scilicet liberi debito bonorum subsidio, id est legitima sua excludũtur, l.1.& pass.C.de inoff.dona. Itaq; actio aduersus eam instituta est, quæ querela Inofficiosæ donationis adpellatur: quæ à Querela testamẽti inofficiosi hoc differt, quòd hæc non nisi aduersus testamentum factum, & iure factum conceditur: illa verò & ex testati & ex intestati caussa permittitur, l. precibus.3.C.eod.

Inofficiosa dos dicitur, cum mater in fraudem liberorum, id est vt eos debitis emolumentis spoliet, omnia sua bona, vel magnam eorum partem secundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens, l.1.C.de inof.dotib.

Inofficiosus libertus, irreuerens l.1.D.de iur.pa.& alibi.

INOPS dicitur is qui solus est, qui nec amicos, nec propinquos habet, quorum ope, id est, auxilio tutari se possit. Cicero inopiam, & solitudiné ferè in eandem rem dicit. Reus inopia, hoc est, egestate, laborans in corpore puniendus est, l. si quis id quod.§.in seruos. D.de iurisd. Porrò quo distet à penuria, docet gloss. in Auth.vt iud.sine quoquo suffr.

INQVILINVS est, qui in conductis ædibus solus habitat: & propriè vrbani prædij conductoré significat, l.37. D.de acquir.possess.l.final.D. de migrand. & alibi sæpius, quàm quod referri debeat. Labeonem igitur rectè notauit Proculus, qui inquilinum ab ędium vsuario, qui modò ipse habitaret, posse recipi dixerat, l.2.l.4.D. de vsu & habi. Appianus lib. ἐμφυλ. β. ἐγκεκλημένους ait, ὡς ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Colonus autẽ is est qui rure prædiũ alienum incolit.

INQVISITIO est merũ officium iudicis, quod exercere debet ad inuestiganda delicta, vt boni mores cóseruentur. Putant autẽ nonnulli, regulariter inquisitioné prohiberi, per l.vlti.C.de accusat. Ego nihil dubito, eam regulariter permitti, iuxta l.congruit. D.de offi. præsid. Nam quod ipsi distinguunt inter generalẽ inquisitionem, somniũ est. Quomodo enim in genere aliquid peruestigabit magistratus, quod fructum adferat Reipublicæ, nisi perueniat tandem ad specialem

inqbi

inquisitionem aduersus hunc, vel illū? Quod item dicunt, sine legitimis indiciis specialem inquisitionem non procedere, id obseruandū est etiam in illa, quam ipsi vocant generalē. Nam nullus omnino potest in suspicionem adduci, nisi ex caussa secundū iuris definitionem verisimili: quæ cū adest, quilibet iudex potest, siue dicas generaliter, siue specialiter inquirere veritatē. Solū id obserua, quid requiratur ad legitimā inquirendi caussam, ne credas aniles rumores sufficere ad lædēdam hominis famam, conditionē, vel vitam. Multò minus satis est illa, quam nunc videmus frequentari, malorum hominum diffamatio, qui vel inuidia, vel quauis fraude proximum necare conantur falsis delationibus.

Inquisitione dari, cōfirmaríve tutor curatórve dicitur, qui caussa cognita, & moribus, fide, facultatibus eius æstimatis, magistratus decreto datur & confirmatur, l.2.l.7.§.fin.D.de confir.tuto.

INSCIENS pro sciente, l.si seruus.34.D.de vsuca. Si seruus insciente domino rem peculiarē vendidisset, emptorē vsucapere posse. Est enim hic In, articulus περὶ θέσεως. nam ignorante domino si vendiderit seruus, vsucapioni obstat lex XII. Tab.& lex Atinia. Sic & in capitulo legis Mamiliæ in condit.agror. Qui termini hac lege statuti erunt, nequis quem eorū eiicito, néve loco moueto insciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, is in terminos, quos eiecerit, locóve mouerit, insciens dolo malo. sic enim Heruetij liber habet.

INSCIENTIA, l.28.D.de iudic.alio sensu.

INSCRIBERE, pro subscribere accusationi, id est, suū nomen accusationis libello adscribere: quæ res similitudine supplicij accusatores obligabat, l. vlti.C.de iniu. Vnde libelli inscriptionum, l.3.§.1. D.de accus. l.2.§.vlt.D.eod.l.3.C.qui accus.poss.

Inscriptio, libellus est accusatorius, super crimine ab aliquo cōmisso: quod vbi accusans non probauerit, ad talionem tenebitur.l.pen.C.de accus.l.2.§.fin. D.de adul. Inscriptionum pagina l.3.C.qui accus.pos.

INSCRIPTI malefic**ij** actio, apud Declamatores vsitata, vt apud Senecam lib.5. Declamationum, Inscripti maleficij sit actio. Ea autem (vt opinatur Turneb. Aduers.lib.10. cap.6.& iam suprà annotauimus) maleficij erat legibus nominatim, disertéq; non cōprehensi, neq; cauti, cuius tamen actio dabatur. Quæ quidem moribus Græcorū videtur cōparata fuisse, non Romanorum: apud quos scholasticum hoc & declamatorium erat, non in Rep. vsitatum. Huius rei mentio est apud Hesychium & Suidam. sic enim scribūt; ἄγραφα ἐγκλήματα, περὶ ὧν νόμοι οὐ γεγράπται. Hinc ille Senecę iocus, Cestū declamatorē irridentis: Deinde libuit, inquit, Ciceroni de Cestio in foro satisfacere: subinde nactus eum, in ius ad prætorē voco, & cum quantum volebā iocorū conuitiorumq; effudissem, postulaui, vt Prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocatiōnem peteret. Deinde ad ultum Prætori dixi, & ingrati postulaui. Sed ecce apud Ciceronem in Oratio. pro domo: vbi Inscriptum contrariam habere sententiam videtur. L. Cotta dixit nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptū, aut posse valere. omnia contra leges, morémq; maiorum temere, turbulente, per vim, per furorem esse gesta. Locus difficilis videtur: & fortasse mendosus est: vt IVRE SCRIPTVM potius legendum sit, inquit Hotom. de quo tamen nihil affirmat.

INSIDIARE, pro Insidiari. Callistratus l.28.§.9. D. de pœn. Igni cremantur plerunque serui, qui saluti dominorum suorum insidiauerint.

INSITÆ picturæ, quas Vlpia. in l.23.§.1.D.de aur.& argen. vestis legato contineri ait, effigies esse videntur certarum rerum, vt florum, vestibus intextę. Vnde Pictæ togæ, quibus triumphātes amicti vrbē inibant. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóq; Phrygiones appellati sunt: ait Plinius lib.8.c.48. Cuiacius Institæ legit, pro Insitæ. Vide Institæ.

INSIGNIA magistratuum, l.1.§.casum. D.de postul. Insignia Procōsularia, l.1.D.de offi.Procos. Insignia militaria, l.2.§.sed si.D.de iis qui not.infa. vide in singulis locis interpretes.

INSISTERE rei. Secundum naturam, quæ semper est simplicissima, non est nisi vnus possidendi modus, puta insistere rei: sicut sedibus ad hoc vtimur, vt nos in aliquo loco ponamus. Quemadmodū solent multis in locis heredes, quò magis ius suum succedendi declarent, sedem ponere in domum hereditariam.

INSOLIDVM, alias est in integrū, vulgò *vn seul & pour le tout*. Alias Insolidum opponitur ei, quod ad heredem peruenit l.157.D.de reg.iur. In contractibus successores ex dolo eorum quibus successerunt, non tantum in id quod peruenit, verumetiā insolidum tenentur: hoc est vnusquisque pro ea parte qua heres est.

INSPICERE est penitus rem considerare. Vnde inspicere hominē penitus, Plin.lib.10.epist.99. id est pernoscere. Et Inspicere agrum quem velis mercari. Cicero ad Var. Illud enim adhuc prædiū suum non inspexit. Sic vsurpauit Gaius l.9.de peric. & comm. rei vend. Si post inspectum prædium, antequam emptio cōtraheretur, arbores ventorū vi deiectę sunt. Hinc

INSPECTIO, apud Cic.Phil.2. Nos enim augures obnuntiationem solùm habemus: cōsules & reliqui magistratus etiam inspectionē. Id est, ἐπισκοπήν. Aliàs inspectio etiam lectionem indicat, l.2.§.si dubitetur. D. quemadm.testam.aper. Est etiā inspectio, disputatio, disquisitio, cōsideratio, visio, vt alibi appellatur. Paulus l.91.§.3.D.de verbo.oblig. Nunc videamus in quibus personis hæc constitutio locum habeat, quæ inspectio duplex est. Idē l.44.D.de obli.& act. Circa diem duplex inspectio est. Sic in l.63.§.quod si.D. de acquir.rer.dom.l.3.§.1.D.de pos.

INSPECTOR, cui res inspicienda datur antequā ematur, l.17.§.Pap.D.de præsc.verb. Inspectores alio sensu in Rub. de censibus & peræqu. & inspe.li.11.C. qui ad inspicienda prouincialium prædia releuandáque mittebātur. Sic inspectio l.6.C.de aduo.diuer.iudic.

INSTANTIAM assiduam flagitationem significare liquet l.12.& 31. D.de vsur. Quandoque litem pendentem significat. l.73.D.de iudic. Instanter & sæpius, l. vnic.D.de lib.dimiss.

Instantia est exercitatio iudicij, à litis contestatione ad sententiam vsque, vel ad vltimum diem triēnij, si diutius differatur sententia. Vlpianus in l. & post edictū. §.penultim. D.de iudic. Circunducto, inquit, edicto, videamus an amplius reus conueniri possit: an verò salua quidem lis sit, verùm instantia tantum edicti perierit. Hoc est, tempus illud circumducti, seu deleti edicti, quo iudex perēptoriè citauit reum.

INSTIPVLARI, pro stipulari, l.aditio.§.vlt.D.de acq. hered. Sicut, inquit Iulianus, instipulando, & per traditionem accipiendo.

INSTITAE segmenta sunt & limbi, id est oræ vel ornaturæ, vt Isidorus ait, siue sint vestibus assuti: vt fortè in l.vestis.§.1.D.de auro & arg.leg. scribendum, Quæ vestibus accessionis vice cedunt, institæ, picturæ, clauíque, qui vestibus insuuntur. Vt Paulus Diaconus, Vestimenta ornata institis latioribus. Siue non sint assuti vestibus, vt Scribonius Largus dixit ventrē constringendum instita lōga. Et Petronius arbiter: Duas Institas ancilla protulit de sinu, alteráque pedes nostros alligauit, altera manus. Acro institā περιπόδιον interpretatur, quòd extrema ea parte vestis insuatur, quæ pertingit pedes.

INSTITOR (Antiq. Lex. [illegible]) est ille qui taber

nis,vinis vendendis,vel alicui alteri negotio est præpositus,l.institor.1.D.de instit.act.vbi dicitur, Institor appellatus est ex eo,quòd negotio gerẽdo instat, siue tabernæ,siue alij negotiationi sit præpositus. Dispensator calendario præpositus dicitur etiã institor, l.5.§.1.l.in eũ.§.vlt.D.de insti.act.l.37.D.de admi.tut. Differt autẽ à Procuratore.nam ille quæstuariæ negotiationi præfectus est:hic verò negocio cuipiam non quæstuario,l.5.§.3.D.instit.actio.Item in eod.tit.in l. Institor.2.dicitur is,qui tabernæ,locóve ad emendũ, vendendúmve præponitur, quíq; sine loco ad eundem actum præponitur,& vide toto titu.D.& C.eo.

INSTITORIA actio,vide suprà Actio institoria.

INSTITVERE, est quasi heredes domini intus statuere, ac defuncti locũ subintrare, succedereq;. Vigl.in tit.Instit.de her.instit.Ita tamen vt id nõ cótinuò fiat. In hoc enim instituere differt à ponere, scilicet quòd in illo iter est,in hoc meta. nec enim eum aliquẽ nobis heredem instituimus,eum in sede nostra cótinuò collocamus.nã non semper, olim certè perrarò, testamenta à moribũdis fiebant. paramus ergo & reseruamus,vt cũ vsus venerit,successor nobis ne desit.Est etiam Budæi instituere aliquid,auctorẽ,quasiq; conditorem alicuius rei fieri,exemplúmq; posteritati relinquere Porrò instituere& inuestire,iuxta traditionẽ Feudistarũ,idem sonant,nisi quòd quis institui dicitur præsentialiter, inuestiri autẽ etiam absens:hoc est, in possessionẽ statui vel poni. Vnde institui dicuntur heredes,ab aliquo in hereditatem ducti,& hoc in primo gradu,D.de vul.subst.l.1.in prin. Substitui verò, qui in locum institutorũ deficientiũ,id est, morientium,ad hereditatẽ instituũtur:vt in substitutione pupillari,instit.de pupil.substi.in princ.Obseruandum φ non tantũ instituere heredẽ,sed etiam creare & facere dicimus.Nihil enim refert, quibus verbis designetur institutio,vtrũ dicatur, Heredẽ facio, vel volo,vel mãdo, vel cupio:an,Heres esto, vel erit.l.quoniã indignũ.C.de testa.Quinimo & parẽtes si dicant, Relinquo liberis meis omnia bona mea:satis esse videtur ad institutionẽ:qui nisi hoc titulo relinquant liberis legitimam,adeò corruit testamẽtum, vt non sit op' expugnare per querelã inofficiosi,§.ad hæc aliud quoq; capitulũ.Nouel.Vt cum de appel.cog. nã hoc titulo & honestius,& cómodius tribui solent hereditates:quippe quòd magis honorari cẽsentur instituti,quàm legatarij,l.si portio.D.de leg.præstan. Instituere & Substituere hoc differunt. Heredes enim aut instituti aut substituti dicũtur.instituitur primo gradu,substituitur secundo vel tertio scriptus.Paul.libr. Sent.3.cap.6.& l.1.D.vul.& pup. Vide SVBSTITVERE.

Instituere,alias est incipere.Cicero pro Cluẽtio:Quæso inquit,vt me,iudices,sicut facere instituistis,benignè attentéque audiatis. Aliàs, & propriè, Instituere, est aliquid grauiter decernere: vt Instituta maiorum. Aliàs denique accipitur pro docere:vnde Institutiones iuris appellantur.

Instituere vineas,in fundo ponere,& plantare significat, l.pen.D.loc.l.1.C.de rei vind. Sic Cicer.in Rullum: Vtrũ hæc lex est , an tabula Neratianæ auctionis? in qua scriptũ fuisse aiunt: Iugera cl.in quibus oliuetum fieri potest. Iugera ccc. vbi institui vineæ possunt. Aliàs absolutè ponitur,vt hoc loco:In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessariò,vel vtiliter auxerit,vel ædificarit,vel instituerit.

INSTITVTIONES, in omnibus studiis primũ sibi vẽdicare locum dubio procul necesse est,vtpote prima vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradẽtes. Constitu.D,2.§.itaque cum dubio.Loquitur autem de institutionibus non tantum iuris, verum etiam aliarum disciplinarum. Institutiones iuris simpliciter proponendæ sunt tyronibus,Constit.D.2.

Institutiones hæ,quæ vocantur(inquit Politianus,c.84. Misc.)in iure ciuili,Iustiniani principis nomine editæ,sed à Triboniano tamen,doctisq; aliis viris cõpositæ,etiã Græcè scriptæ sub eodẽ prorsus intellectu reperiuntur:nisi quia ritus quidã, consuetudinésque Rom. veteres vberius aliquanto & latius in Græco ipso,quàm in Latino Codice referuntur:vt peregrinis hominibus, atque à Rom.more cósuetudinéque alienis res tota penitus innotesceret.

INSTITVTVS dicitur,qui in ipso succedẽdi gradu & capite cóstitutus est.Substitutus verò, qui subijcitur, & subtus,hoc,est,in ima cera scribitur. Vigl.in Insti. de vul.subst.Hinc ab institutis exheredatus,à substitutis præteritus.Item per contrariũ, Ab institutis præteritus,A substitutis exheredatus,legimus. Vt si testator scripsit,Titius & Seius heredes sunto,Sẽpronius autem filius meus exheres esto, hoc est, exheredatus ab institutis,id est, à patre,quatenus ad institutos attinet. Si verò dixerit: Titius & Seius si heredes nõ fuerint, Gaius heres esto , vel Gaium substituo : hic nulla fit mentio Sempronij filij. Ergo à substitutis, hoc est, quantum pertinet ad secundum gradum substitutionis,præteritus est à patre, l.1.§. si venter. D.de ventr. in pos.mitten. Institutum heredem eum quoq; dicimus,qui scriptus non est,sed solummodo nuncupatus,l.1.§.1.D.de hered.instit.

INSTRVERE accusationẽ,vel actionem, vel litem, est literis,ac testibus, ceterísque ad probandum necessariis eam adornare. Vnde instrumentum litis vocat Quintilianus,quicquid ad instruendam litem,id est, caussam pertinet:quod nos Productionem dicimus.

INSTRVCTVM ab Instrumento sic differt, vt scribit Hotom.vt totum à parte.nam instructi nomine,non modò quæ fundo necessaria sunt, continentur: verũ etiam quę præterea testator habuit, quibus suũ fundũ instruxit.Instrumenti verò, ea duntaxat sine quibus fundus dici instructus nõ potest. Vlp.l.12.§.15.D.de instr.vel inst.Sed si fundus non sit cum instrumento legatus,sed ita vt instructus sit:quæsitũ est an plus contineatur,quam si cum instrumẽto legatus esset.& Sabinus scribit,fatendũ esse plus esse cũ instructus fundus legetur,quã si cum instrumẽto.Item:Omnia quę eo collocata sunt,vt instructior esset paterfamilias,instructo continebũtur,id est,quæ ibi habuit, vt instructior esset. Hoc ergo legato non agri instrumentum, sed proprium suum instrumẽtum reliquisse videtur. Vide cetera,& simul coniũge l.1.& l.2.C.de verb.sig.

Instructam tabernam sic accipiemus,inquit Vlpianus, quæ & rebus & hominibus ad negociationem paratis constat,l.185. D.de verb.sig.l.13.D.de inst.vel inst.

INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda sunt,quibus caussa instrui potest:& ideo tam testimonia quàm personæ instrumentorum loco habentur, l.1.D.de fid.instru.

INSTRVMENTA Iustinianus à literis separat in l.1.C. de iuram.propt.cal.In omnibus caussis, siue propter literas fuerit certatum,siue propter instrumenta, siue propter quicquam aliud, &c. Instrumenta ergo sunt quas Cicero literas publicas appellat:hoc est,quę vel à persona publica,veluti scriba magistratus, vel tabellione scripta sunt.Literæ verò hic appellantur, priuatæ:veluti Rationes, breuiaria,codex accepti & expensi,syngraphæ,& cautiones à patresa.conscriptæ.

Instrumenti cauponij nomine serui & ancillæ continentur. Vlpia.l.43.§.3.D. de ritu nuptiarum. Multæ adsolent sub prætextu instrumenti cauponij prostitutas mulieres habere.

Instrumentũ est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri possessio nequiret. Cassius dicebat instrumenti esse,quæ ad tutelam domus pertinerent,l.quæsitum.D.de instruct.vel instrum.leg.

Instrum

INSVLÆ (Antiq. Lex. *[illegible]*) adpellatę ſunt, vt Feſtus ait, quæ cõmunibus parietibus non iungũtur cum vicinis, ſed circuitu publico aut priuato cinguntur, à ſimilitudine videlicet earum terrarũ quę vndiq; aquis circundãtur. Vel ſic: Inſulæ erãt ædificia, quę proprio ambitu conſtabãt. Harũ fit mentio in innumeris Digeſtorũ locis, cui adde quod Tacitus lib. 15. refert. Neronem cõſtituiſſe, vt ne communione parietum, ſed propriis quæque domus muris ambirentur. Hinc

INSVLARII, Inſularũ cuſtodes, l. fin. D. de offi. præfect. vig. l. 203. de verb. ſig. D. l. 16. §. 1. D. de vſu & hab. Dominus proprietatis etiam inuito vſufructuario, vel vſuario, fundum vel ædes per ſaltuarium vel inſularium cuſtodire poteſt.

INSVLARVM in mari, vel flumine enatarum meminere l. 17. D. de leg. 3. l. 26. D. de excep. rei iud. Plinius li. 2. c. 86. Inſulas in l. 53. C. de appel. in mari Aegeo & Ionio & circa Aſianum tractum intelligi oportet, veluti Cycladas, Rhodum, Cyprum. eodem modo præſidem Inſularum intellige l. pe. C. vbi de cauſſ. ſtat. & Nouell. 8. & l. 4. de naucul. lib. 11. C.

INSVPERHABERE, eſt omittere, aut ſurſũ deorſum habere, Pap. in l. ſunt perſonę. D. de relig. & ſumpt. fun. Nã propter publicã vtilitatẽ, ne inſepulta cadauera iacerent, ſtrictam rationẽ inſuperhabemus, quæ nonnunquã in ambiguis religionũ quæſtionibus omitti ſolet. Idem Pap. in l. heredẽ. D. de his quę vt indig. Heredem, inquit, qui ſciens defuncti vindictã inſuperhabuit, fructus omnes reſtituere cogendum exiſtimaui. Sicq; l. 2. C. ſi omiſſ. cauſ. teſt. legẽdũ, Quod ſi cũ neq; adiri ex teſtamẽto hereditas, neque bonorũ poſſeſsio peti poſſet, iudiciũ defuncti non inſuperhabitũ, ſed ad irritum iuris ratione vocatũ eſt. Apuleius lib. 4. de aſino aur. Quod ſi pergas vlterius, iam ſaxo lacrymis iſtis, quas paruipendere latrones conſueuere, inſuper habitis, viua exurare.

INTEGRI reſtitutio eſt, redintegrãdæ rei, vel cauſſæ actio, inquit Paul. lib. Sent. 1. c. vii. vel ſic, Integri reſtitutio eſt actio Prætoria, qua rẽ certã, aut ius, aliámve quamlibet cauſſam redintegrari poſtulamus: cũ quid per metum, vel dolũ, vel ſtatus permutationẽ, vel iuſtum errorem, vel abſentiam neceſſariam, vel ætatis infirmitatem geſtum eſſe dicitur. l. 1. & l. 2. D. de in integrum reſtitut. Vide Reſtituere in integrum.

INTENDERE hi dicũtur, qui rei diligenter incũbunt. Vnde cum actor multa opera intendere & incũbere ſuæ petitioni debeat, Intentio pro Actione vſurpata eſt, l. ſi quis intentione ambigua. D. de iud. item l. 2. in princ. vbi eſt text. elegans l. generaliter. D. de except. cum ſimi. per Zaſ. citatis in l. qui ſe debere. de condit. cauſ. data, cauſ. non ſecuta. Sic Cicero docet, ſtatum cauſſæ, & controuerſiam conſiſtere in intentione & reſponſione, id eſt, in actione & defenſione.

Intendere præciſè, pro Actionem intẽdere, id eſt agere, & vt vulgò loquimur cõcludere, l. 8. D. ſi ſerui. vind. l. 5. D. ſi vſusfr. pet. l. 139. D. de verb. oblig. Sic Cicero in Quintiana: Sibi eum nuper edidit ſocium, quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonſtrat fuiſſe. Hinc

INTENTIO paſsim pro Actione, quæ in iudicio intenditur, inſtituitúrve: aut certè pro libello actionis, vt l. 9. §. proinde. D. ad exhib. l. 66. D. de iudiciis. §. ſi quis agens, Inſtit. de actionib.

Intentio, eſt prima pars, cum ſcilicet actor proponit, & facit litem: formatúrque hæc actio ex *αἰτίας*, id eſt, ex cauſſa. Depulſio eſt reſponſio rei, quæ ex cõtinenti ad refutandam cauſſam accipitur, iuxta Rhetorũ doctrinam à quibus, Alciato indicante, accepta videri poteſt continentia cauſſæ. Nulli, inquit lex, audiẽtia prębeatur, qui cauſſę continentiam diuidit. C. de iudic. l. nulli. Doctores intentionẽ quãdoque pro Exceptione, aduerſus ſermonis proprietatem accipiũt, quanuis etiam alia ſignificet. Sciendum etiam, quod Intentio vel actio edita potius eſt iuriſconſultis veteribus (qui non ſecundum Pontificũ, aut Iuſtiniani in Authenticis idioma, ſed ex ea lingua intelligẽdi ſunt, quę apud doctos tẽpore ſuo in vſu erat) qui libellus Conuentionalis vulgò dicitur. Rubrica extra. de libel. oblation. Authent. offeratur. C. de lit. conteſt.

Intentio pro voluntate, & mente l. 10. D. de ali. leg. Intentio voluntatis l. 77. §. donationis. D. de leg. 3.

INTER ceteros exheredare, & Nominatim exheredare, de quo ſuo loco dicemus, contraria ſunt. Ceterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quòd iure antiquo filij præteritio teſtamentum faciebat nullum: filia autẽ ceteríſq; liber. id eſt nepotibus, neptibus, &c. præteritis, teſtamentum valebat. Item filij ſi non inſtituebantur, nominatim exheredandi erant: filiæ, ceteríque liberi etiã inter ceteros exheredari poterant, his verbis: CETARI exheredes ſunto. qua vulgari formula non tantũ liberi, ſed & parẽtes, cõſanguinei, agnati, cognati, affines, amici exheredari poterãt. l. Luc. 53. D. de hered. inſt. Hęc ex Vlp. Inſt. ca. 22. & l. vlt. C. de lib. præt. §. nominatim. §. poſtumorũ. Inſt. de exhered. lib.

Inter ſicarios vſitata loquẽdi formula apud auctores Latinos, pro de ſicariis. Cicero li. 1. de finib. Inter ſicarios quęſtionẽ exercere. Idẽ in Cluẽtiana, In Q. Sergij Senatoris eius qui inter ſicarios dãnatus eſt, manus incidit.

INTERCALARE, Interſerere. Quarto quoque anno C. Cæſar, vt anni ratio cum Solis curſu congrueret, inſtituit, vt dies vnus inſititius eſſet, qui Intercalaris appellatus eſt. Hic Biſſextus dictus, quòd bis ſextus dies ante Calen. Martias numeraretur. Vlpianus l. 3. §. 3. D. de minorib. Proinde & ſi biſſexto natus eſt, ſiue priore, ſiue poſteriore die, Celſus ſcripſit nihil referre: nam id biduũ pro vno die habetur, & poſterior dies Calendarum intercalatur. vide Macrob. lib. 1. cap. 13. & 14. & l. 98. D. de verb. ſignif. & Plin. libr. 11. c. VIII. vide ſuprà BISSEXTVS.

Intercalaris Menſis, is erat qui ante Iuliũ Cęſarem Interponebatur, vt annus ad curſum ſolis quadraret. Conſtabat autem XXVIII. diebus, nec ex XXIX. vt alij volũt, aut XXII. aut XXIII. eiúſq; erat initiũ pridię Kal. Mart. vt ex Q. Mutio Celſus refert.

INTERCEDARE, eſt interponi & interſeri l. 3. §. minorẽ. D. de minorib. aliàs pro interuenire, l. fructus eſſe. §. diuortio facto. D. ſolut. matrimo. Sumitur & pro contradicere, Impedire. Papinianus in l. fin. D. famil. erciſc. Si non intercedat, Inquit, ætatis auxilium.

INTERCEDERE, fideiubere, id eſt fidẽ ſuam pro alio obligare, vt in S. C. Velleiano, l. 2. D. ad S. C. Velle. De ea re ita cenſuerunt, Quod ad fideiuſsiones & mutuationes pro aliis quibus interceſſerint fœminæ, pertinet. Sic enim legendum eſſe, non autẽ CONSVLVERVNT, & MVTVI DATIONES, in Obſeruation. ſuis oſtendit Hotom. ann. Cicero. quoque hoc verbo in hac re vſus eſt, Epiſt. 14. lib. ad Att. 1. Acceſſiuis ad ſe, promiſit, interceſsit, dedit. & in Philipp. 2. Orabat, vt te cõtra ſuũ patrẽ, ſi ſeſtertiũ ſexagies peteret, defenderẽ. tantũ enim ſe pro te interceſsiſſe dicebat. Hinc,

INTERCESSORES, pro fideiuſſoribus. l. 3. §. ſi filius. D. de pecul. l. 23. D. de hered. vend.

INTERCEDERE propriè fuerat Tribunorum plebis, quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non vt ius dicerent, ſed vt intercederent opponeréntque ſeſe iniuriis ac violentiis. Intercedere enim poſt alia ſignificata, accipitur pro inhibere, coercere, vetare. Vnde interceſsionem vulgò oppoſitionem dicimus. Cæſar bel. ciu. 1. Refertur ſtatim (ait) interceſsione Tribunorum.

INTERCIDERE ędes, aquæ ductus, l. 7. D. quod vi aut clam. Rationes, codicillos, l. 1. §. fin. D. de ſer. cor,

l.4.l.23.D.de falſ.

INTERCIPERE lucri faciendi cauſſa, id eſt ea mente vt lucretur interuertere, & contrectare, l.1.l.44.D. de furt.l.pen.D.de lib.cauſ. Hinc Interceptarum pecuniarum reus, apud Suetonium in Domitiano. vtuotur & in eadem ſignificatione, & ſenſu Iuriſconſulti verbo Interuertendi, l.20.l.29.D.de furt.l.18.D. de ſolut.

INTERDICERE antique dicitur pro vehementius & imperioſius decernere. nam vox Inter nonnunquam vim augendi obtinet, vt in verbis interficere, interimere, interturbare, & aliis huiuſmodi. Prætor enim his in rebus vel maximè ac diligētiſsimè decernebat. Cicero in Orat.pro Cecinna: Prętor interdixit, vt vnde deiectus eſſet reſtitueretur. Id eſt edixit. Alias prohibere ſonat. Hinc Interdici bonorū adminiſtratio à Prætore dicitur iis qui malè rem gerunt. Cicero de Senect. Vt quemadmodū noſtro more malè rem gerentibus patribus bonis interdici ſolet. Hinc illa interdictionis formula apud Paul.li.1.Sent.tit.4. Quando tua bona paterna auitáque nequitia tua diſperdis, liberóſq; tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re, commercióque interdico.

Interdicere aqua & igni, formula legitimi exilij priſcis temporibus vſitata. Quoties enim quis exilij pœna dignus videbatur, ei nulla exilij facta mētione, tecto, aqua, igni interdicebatur. ita earum rerum quæ maximè ſunt ad vitam ſuſtentandam neceſſariæ, vſu priuatus, cum vno aeris alimento contentus eſſe non poſſet, abire cogebatur. Ex quo exulare ciues Romani dicebantur. Patet hoc in Orat.Cic.pro Domo ſua, vbi ita ſcriptum eſt: Qui erant rerum capitaliū condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erāt in eā recepti, quò vertendi, hoc eſt mutādi ſoli cauſſa, venerant. Id autem vt eſſet faciundū, non ademptione ciuitatis, ſed tecti, & aquæ & ignis interdictione ſaciebant. Ac ne ciues quidē omniū improbiſsimi atq; audaciſsimi, cum in ſuos inimicos acerrimo incitati odio, non leges, ſed priuilegia ferrent, exiliū nominabant, ſed iis aqua & igni interdicebant. Huc adiunge quod ſcribit Lactātius lib.2.Inſtitutionū diuinarum ca.10. & illud Seruij in lib.12.Aen. Ad facienda fœdera, inquit, aqua & ignis adhibentur. vnde econtra, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aqua & igni interdicimus, id eſt rebus quibus conſortia copulantur. Sic de ipſo Cicerone, quod in iam citata Orat.legimus, P.Clodius trib.pleb. cui nihil in tota vita modeſtiæ fuit, qui in tribunatu pro ſua libidine, neglecto more maiorum, abiectis legibus, cuncta geſſit, ita populum rogauit, Velitis, iubeatis, vt M.Tullio aqua & igni interdicatur. Neq; ſolū Clodius, ſed antea quotquot homines maximè ſeditioſi, C. Gracchus, & L.Apuleius Saturninus, de ſuis inimicis eodem modo tulerūt, vt ea eadem Oratione colligi poteſt. Et minorē ſiue mediā capitis deminutionē, cum ciuitas etſi non verbo, re tamen adimebatur, ita fieri ſolitam tradit Iuſtin. Inſtit.de cap.deminu.§.2. Minor ſiue media capitis deminutio eſt, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei, cui aqua & igni interdictū fuerit, vel ei qui in inſulā deportatus eſt. Erat autem, vt neq; flagitia ſunt paria, ſic hoc pœnæ genus, neq; loci ſpatio, neq; tēporis æquale. quibuſdam enim tantū intra vrbē, hoc eſt intra pomœrij fines, aliis lōgius aqua & igni interdicebatur: quod vt exemplis non indiget, ita per ſe ſatis notum eſt. Vide Manut.lib.de legib.Rom.

Interdicere præciſa locutione dicimus, pro Per Prætorem interdicere, vel Interdicto agere. Iulianus l. 6.D. ne quid in loc.publ. Et qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico interdicat, nihilominus pro curatoris dandi facultas eſt. Vlpianus l.3. §.5. D.vti poſſidetis. Labeo quoque ſcribit, Ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo. interdicis mecū, ſi eum locum poſsideamus, qui proiecto tegetur. an quo facilius poſsim retinere poſſeſsionem, eius poſſeſsionis interdico tecum, ſicuti nunc poſsidetis ædes eas, &c. Item in l.1.§.22.D.de aqu.quot.& æſti. Item l.3.§.4.D.quod vi aut clàm, & aliis locis innumeris. Fab. lib.3.cap.6. Non debuiſti interdicere, ſed petere: an rectè interdictum ſit ambigitur. id eſt, Non debuiſti interdicto vti, ſed actione: an rectè actum ſit interdicto, ambigitur.

INTERDICTI in ti.D.de interd.& releg. ſunt quibus, vrbis, patriæ, regionísve alicuius interdictum eſt aditu: veluti ſi quis Roma abeſſe iubeatur à Conſule: vt L.Lamia eques Romanus, quē P.Gabinius Cōſul iuſſerat ab vrbe abeſſe millia paſſuum ducenta. Item ſi cui à Præſide Prouinciæ, veluti Siciliæ, aditu ſuæ prouinciæ interdicatur. Cuius rei exempla ſuppeditant l.ſeptima, §.4.l.5.l.6.D.eodem. & l.8.D.de teſtamentis.

INTERDICTVM pro prohibitione dixit Paulus lib.2. Sent.tit.10. Qui filiofam. contra interdictum ampliſſimi ordinis pecuniam mutuam crediderit. Sic apud Horatium in Sermonibus: Interdicto huic adimat ius Prætor, id eſt, Interdictione bonorum.

INTERDICTA formulæ ſunt, quibus Prætor iubet aut vetat aliquid fieri, quæ dantur illi ad quem ea res pertinet, aduerſus eum cum quo ille de poſſeſsione, vel quaſi poſſeſsione, vel iure aliquo ſuo aut publico contendit. Eadē dicta rectè dixeris, vt l.81.D.de verb. ſignifi. Cum Prętor dicat vt opus factum reſtituatur, id eſt interdicat, interdicto puta, De operis noui nūtiatione, vel Quod vi aut clā, & Quod in loco ſacro, ſancto, religioſóve, & Quod in flumine publico ripáve publica, &c. Et in l.videamus.D.de vſuris, Verbum reſtituas, quod in hac re Prætor dixit, id eſt interdixit, interdicto fraudatario ſcilicet. & l.vltim. D. de precario, Rectéque dici, Quod precariò habes. Iuſtin.§.ſunt tamen.de interdict. Interdictū dici vult, quòd inter duos dicatur. At illud ſcitè magis quam verè: verius enim, vt interlocutiones, quod interim rogentur, vt loquitur l.3.§.vlti.D.de hom.lib.exhib. vbi Græci etiam ipſi verbo ἐξαυτῆς vtuntur, quódque dicantur interim à Prætore, quaſi momento valitura, niſi ſecundum eum iudicetur qui vtitur interdicto. qui ordo in actionibus non obſeruatur. nihil ante actionem interim quod obtineat dicitur, decernitúrve. Idem videtur Iſid.ſenſiſſe lib.5.ca.24. Alij Interdictum à prohibitione deduci volunt, quæ Prætorū edictis plerunque inerat. Porrò interdicta dicuntur ferè omnia à primis verbis vnde incipiunt, vt Vti poſſidetis, de quo l.1.D.eo.& Feſt.Pōpeius lib.10. Vnde vi, de quo item l.1.D.eod.& Cicero in Orat.pro Cecinna. Sic Quorum bonorum, Quod legatorū, Vtrubi, Quod vi aut clam, Quod precario, &c. Sunt & Interdicta, quæ ab inuentoribus nomen ſortiantur, vt Saluianum: alia etiam quæ à materia de qua in iis tractatur, vt, Ne quid in loco publico fiat, De locis & itineribus publicis, &c.

Interdictum inter & Decretum tantundē intereſt, quantum inter ſpeciem & genus. nam decreta alia perpetuæ, alia temporalis iuriſdictionis cauſſa interponuntur. illa ſuum nomen retinent, hæc Interdicta nominantur: quia inter illa duo tempora interiiciūtur. Niſi etiam dicamus ſic, illa decreta eo magis interdicta nominata eſſe, quia magna ex parte prohibitoria ſunt: ſi minus verbis & formula: vi quidem ipſa & effectu ac facultate. Tribus autē de cauſsis inſtituta ſcribit Hotomanus. Prima eſt, ad vim vlciſcendā & coercendā.

nam qui vi quid fecit, vsq; eo coercetur, vt quãuis id iure fecerit, tamen interdictũ aduersus eum detur: vt l.1.§.2.D.de iti.actúq; pri.l.1.D.de fonte.l.1.de cloac. & alibi persæpe. itẽ qui vi de suo deiectus est, vel prohibitus ad suum accedere, si in rem actionẽ instituerit, tametsi ea ratione aduersariũ possessorẽ cõstituat, tamen interdicto vti, & per illud possessionem perse qui non prohibetur. quod sanè ius quoddã singulare esse constat, in odium vis illatæ comparatũ, l. cũ fundum.18.§.vlt.D.vnde vi, & de vi ar. & l. naturaliter.§.1.D.de acq.poss. vbi is qui egit in rem, potest tamẽ interdicto Vti possidetis vti. quia nõ videtur VTI POSSID. renunciasse, qui in rem egit. quomodo eo in loco legi vult idẽ Hotom. Altera caussa est, propter commodũ possessionis: veluti vt is cui colonus res suas obligauit, possessionẽ adipiscatur: quãuis Seruiana, vel certi cõdictione agere posset. sic superficiarius ciuiles habet actiones. sed quia melius est possidere potius, quàm in personã experiri, propterea interdictum proponitur, l.1.§.1.D.de superfic. Tertia caussa est, propter proprietatẽ, vti docet Paul. in l.2.§. quędã. D.de interd. vbi sit ea interdicta quæ rei persecutionem continent, proprietatis caussam continere, & ea quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non possessionis caussam habere.

Interdictum est decretũ Prætoris, quo quid, præsertim in possessionũ cõtrouersiis, fieri iubet, aut vetat. Alia autẽ exhibitoria sunt. per quæ Prætor iubet exhiberi: sit Imp.§.1.D.de interd. alia noxalia sunt, quibus noxæ seruũ dedere permittitur, l.5.D.de interd. alia prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri, sit Imper.§.1.D.de interdi. alia restitutoria sunt, quibus Prætor restitui aliquid iubet: sit imp.§.1. De interd. alia simplicia sunt, in quibus vter actor aut reus sit constat: duplicia verò, vbi non constat, l.2.D. de interdict.

Interdictum fraudatoriũ dicitur, quo Prætor ea quæ in fraudẽ cuiuspiã gesta erãt rescindit, veluti pupilli, aut creditorũ. Papin. l.96.D.de sol. Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. Valens l.67.D.ad S.C.Treb. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hereditatem suspectam adibis. Item, Vix fraudatorio interdicto locus erit.

Interdictum DE AQVA quotidiana & æstiua ei datur, qui aquam quam anno proximo duxit, ducere prohibetur: dummodo iure vti se putet, aut sine vitio eodẽ anno duxerit. Est prohibitoriũ, & restitutorium, pertinétque ad aquam non modò quæ agris, verũetiam quæ nobis, vrbanisque prædiis vsui sit. l.1.& pass. D. de aqua quot. & æstiu. Sed adiungitur his aliud hoc titulo interdictum prohibitorium, de aqua publica, quæ ex castello, id est diuidiculo aquarũ publico ducitur permissu Principis: quod tamen non ad possessionem, sed ad tuendum ius aquæ pertinet magis, quam Princeps adsignauit: atque de iure non de facto est.

Interdictum DE ARBORIBVS CÆDENDIS, prohibitoriũ est, & de arboribus vicini, siue is in solidum, aut ex parte dominus, siue fructuarius sit, per quas fit ne prædium meum, qualiter velim possideam, cõlucandis, vel sublucandis, vt dicebant veteres, vt dicunt recentes, de adimendis, si ex ædibus tuis in ædes meas impendeant; vel coercendis, si ex agro tuo in agrum meum. quo nomine etiam est actio ciuilis. Vide l.1. D.de arb.cædend.

Interdictum DE CLOACIS, ad vrbanas referri debet, nec ad retinendã possessionẽ datur, qua de re Prætor interdicere dedignatur, l.1.D.vti pos. sed quod maxime pertinet ad publicam salutem, securitatémq;, ad reficiendas & purgandas cloacas: in quo hoc proprium est, vt detur etiam ei qui ab aduersario vitiose possidet. Est autem prohibitorium, & de cloaca priuata. Sed est & aliud prohibitoriũ & restitutorium de publica, Ne quid fiat in cloaca publica: & si quid in ea re factum erit, quo vsus eius deterior sit, fiat, vt restituatur. Vide l.1.de Cloacis.

Interdictum DE FLVMINIBVS prohibitorium & restitutorium est, & aduersus eum competit qui quid in flumine publico, ripáve eius facit, aut immittit, quo statio itérve nauigio deterior sit, l.1. D.de fluminib. Quod & de mari intelligẽdũ est, si quid in eo fiat, vel litore, quo portus, statio, nauigatióq; deterior sit, fiat, & in flumine non nauigabili, si quid fiat, quo exarescat, vel aquæ cursus impediatur: non si in torrente, id est quod flumen hibernum dixit Horatius.

Interdictum DE FONTE, est quo is qui fonte, alióve loco vnde aqua viua nascitur, quo anno proximo sine vitio vsus est, vti prohibetur, adiuuatur, l.1. D. de fonte.

Interdictum DE GLANDE LEGENDA prohibitoriũ est, & cõpetit ei cuius ex agro glans, id est fructus cuiusuis arboris, in alienum decidit, vt ei tertio quoq; die legere auferre glandem suam liceat, l.1. D. de gland. leg. Frontinus maluit fructum quam glandem dicere.

Interdictum DE IN POSSESSIONEM MISSO, datur ei qui dolo malo fecerit, quo minus quis permissu Prætoris, eiúsve cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit, l.1.D. ne vis fiat ei.

Interdictum DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO ei redditur, qui proximo anno itinere, actúve, siue iure, siue iniuria, dies non minus triginta nec vi, nec clàm, nec precariò est vsus, si eo vsu nunc prohibeatur: item ei qui iter, actúmve, quo anno proximo est vsus, reficere prohibetur: si se vsum hoc anno, & iure seruitutem illam habere doceat, l. 1. & l.3.D.de itin. act. Cæterum in vtroque interdicto, & in hoc titul. oratio coniuncta pro disiuncta accipitur. nam sufficit alterutrum probare, vel iter vel actum hoc anno in vsu habuisse.

Interdictum DE HOMINE LIBERO exhibendo, populare & pœnale est, quod in eum datur qui supprimit liberum hominem, id est eum qui pro certo liber est. nam si de libertate agatur, cessat hoc interdictum: sed institutiones dant aliud quasi præparatorium adsertionis, sicut & ad exhibendum actionem eo nomine dari constat. l. de eo. ad exhib. Vide l.1.D. de hom. lib. exhib.

Interdictum de liberis exhibendis & ducendis exhibitorium, aliud simul ac prohibitorium, vt filium vel nepotem exhibeas, qui est in potestate mea, etiam si bona fide eum retineas: & ne vim mihi facias quominus exhibitũ eum ducere possim. quo reddito, non vtiq; statim ius ductionis est. nec, vt cetera, hoc interdictũ momenti beneficium appellari potest. nam redditur sub condicione, si in potestate est: quod actorem hoc interdicto prius quam ducat implere oportet: ideóq; interim fœminam & prætextatum prætor apud matrẽfamilias deponi iubet. & ex eo apparet hoc interdictũ quasi proprietatis caussam continere. Vt est quasi possessio, ita quasi proprietas: & quasi proprietas, veluti ius patriæ potestatis, l.1.§.1. De rei vindic. & ius patronatus, l. talem.§.1. de her. insti. propter quod etiam dabitur interdictum de liberto exhibendo & ducendo, l.2. de interd. nam & propter ius mariti est interdictum de vxore exhibenda & ducẽda, l.2. hoc tit. etiam aduersus socerum, non etiam aduersus generum, De filiaf. exhibenda & ducenda, ne bene concordãtia matrimonia turbentur iure patriæ potestatis, vt eleganter ait l.1. & similiter Afranius Diuortio, qui tamen locus apud Nonium nondum emendatus est:

O dignum facinus adolescentis, optimas,
Bene conuenientes, concordes cum viris,
Repente viduas faciat spurcitia patris?

Interdictum DE LOCO PVBLICO, prohibitorium est, ne publicanis, puta qui conduxerunt areas, insulas, aut balneas publicas, aut portic⁹, lacus, aut stagna, vel his quos in ea conductione socios sibi adiunxerunt, vis fiat, quominus ex lege locationis publicis locis fruantur: extra quam si quis, cui id concessum est, statuam, vel imaginẽ in publico loco ponere velit. hoc enim potest inuitis cõductoribus, si Senatus aut princeps permiserit. Permissu opus est ex edicto Claudij, quod refert Dio LVIII. nisi quis publicum opus ædificet, vel reficiat.

Interdictum DE LOCO SACRO aduersum eum datur, qui in sacro loco aliquid fecit, immisit, vt id restituat, l.1.D. ne quid in loc. sacr.

Interdictum DE MIGRANDO cõpetit inquilino, qui rem suam domino prædij pro mercede nõ obligatã, auferre vult: vel obligatam quidem, sed cum aut mercedem soluisset, aut eo nomine satisfactum esset, aut per dominum staret, quominus solueretur, l.1. D. de migr.

Interdictum DE MORTVO INFERENDO habet locũ, vtq; non prohibeatur mortuũ inferre, & sepelire quò licet ei inferre & sepelire, vt D. eo. tit. l.1. in prin. vt si in via prohibeatur vel sepulchrũ ædificare, vel lapides ad ædificandũ per fundũ ducere, vt D. eo. ti. l.1. §. Prætor ait. & §. si iter mihi. §. viam habere. & §. fi. &c.

Interdictum NE QVID in loco publico vel itinere fiat, aduersus eum redditur, qui quid in loco publico fecit, inve eum locum immisit, qua ex re quid illi damni detur, præterquam quod lege, senatusconsulto, edicto, decretóve principum ei concessum erit, l.1.D. ne quid in loco pub.

Interdictum DE NOVI OPERIS nuntiatione, datur ei, qui prohibetur ædificare, postquam satisdederit: vt D. eo. tit. l. Prætor ait. §. hoc autem interdictum. Nam hoc interdictũ competit, si in solo suo ædificat, aut locum habet remissio, vt D. eo. tit. l. non solùm. §. sciendum. Et tunc non potest vltrà ædificare, nisi constet eum habere ius ædificandi, vt in §. præalleg. Hoc interdictum etiam datur in eum, qui non satisdedit vt ædificet, vt D. eodem titu. l. de pupillo. §. si plurium. & §. meminisse. & tenetur denuntiare, etiam si ius ædificandi habet, vt ea l. §.1. & §. si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt D. eo. tit. l. stipulatio. §. siue autem. Et interdictum de noui oper. nunt. Imperator nominat edictum, l.1. D. eo. tit. vbi dicit: Hoc edictum, remediúmq; operis noui nũtiationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est, aduersus ea quæ nondũ sunt facta. Nã si quid operis factũ fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictum de noui ope. nuntia. & erit transeundum ad interdictum, Quod vi, aut clàm factũ erit, vt restituatur. Et hæc nũtiatio non habet necessariam aditionem prætoris: potest enim quis nũtiare nouum opus, etsi prætorem non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus etiã aduersus absentes, inuitos & ignorantes, vt hæc clarè ponit tex. l.1. post princip. D. eod. tit. vbi subditur: Opus nouum facere videtur, propter quod locũ habet nuntiatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola quę solo cõiuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum cõtinere. Ergo non pertinet ad hoc edictum, si quis in fundo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineam putaret, licet opus faceret: quia solùm ad ea opera, quæ in solo fiũt, pertinet. nec locum habet, si quis vetus ędificium fulciat. quia non opus nouũ facit, sed veteri sustinẽdo remedium adhibet, vt l.1. præalleg. §. opus nouum. cum sequentibus. Subdit. Nunc videamus quibus ex causis fiat hæc nuntiatio, & quæ personæ nuntient, & quibus nuntietur, & sic quibus locis nũtiatio fiat, & quis sit effectus nuntiationis, quæ per ordinem vide ibidem in d. l.1.

Interdictum NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT, quo aliter, &c. aduersus eum datur qui in flumine publico inve ripa eius facere, aut in id flumen ripámve eius immittere, quo aliter fluat, quàm priore æstate fluxerit, instituit, l.1. D. ne quid in flumin.

Interdictum DE PRECARIO datur ei qui quod precariò concessit, reuocare vult, aduersus eum qui precario quid impetrauit: siue ipse sibi impetrauit, siue procurator, aut negociorum gestor, aut seruus: dominus autem rogationem ratam habuerit. veniúntq; in hoc interdictum res, partus, dolus, lata culpa: & post litem contestatam, leuis: quanti actoris interest rem interdicti tempore non restitui, l.1. & pass. D. & Cod. de precario.

Interdictum QVOD VI AVT CLAM, aduersus eum datur, qui vi aut clàm opus in alieno siue iure siue iniuria fecerit, cuiúsue iussu aut nomine caussáque factum erit. Vi autem facit qui prohibitus facit, siue à domino siue ab alio ipsius nomine prohibeatur. Clàm verò facere id dicimur, quod eo insciente facimus, quem id prohibiturum esse suspicamur, l.1. & pass. D. quod vi aut clam. Concurrit autẽ hoc interdictum cum interdicto de noui ope. nunti. inter quæ tamen hæc intercedit differentia, quod hoc latius pertineat quàm illud De ope. noui nun. nã & possessori hoc datur, & nõ possessori: illud nõ possessori, & de arbore succisa, vel de fracto surculo, non etiã illud.

Interdictum QVORVM BONORVM datur ei qui bonorum possessor est, aduersus eum qui pro herede, vel pro possessore possidet: caussa apiscendæ possessionis omniũ corporalium rerum, l.1. & pass. D. quor. bon.

Interdictum QVOD LEGATORVM competit heredi, aut bonorum possessori, qui paratus est satisdare legatorum nomine, aduersus legatariũ vel fideicommissariũ, qui occupauit vacuam possessionẽ rei legatæ sine volũtate heredis, vt scilicet adepta possessiõe sibi Falcidiã seruet per retentionẽ. nec enim heredi erat Falcidiæ vindicatio, sed retentio tantum. Et ex eo intelligitur cessante Falcidia huic interdicto locum non esse. Vide l.1. D. quod legat.

Interdictum DE REMISSIONIBVS tunc valet, cùm operis noui nunciandi ius nullum fuit. nam operis nunciatio eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi ius non fuit, nunciationem ipso iure missam facit. Remissio enim est abolitio nuntiationis operis noui à prætore facta, l.1. D. de remiss.

Interdictum DE RIPA MVNIENDA, datur ei qui in flumine publico, ripáve eius opus facere vult, ripę agríve qui circa ripam est tuendi caussa: dum ne ob id nauigatio deterior fiat. siquidẽ damni infecti in annos decem viri boni arbitratu, vel cautum vel satisdatum est: aut per illum non stat, quo minus hoc fiat. l.1. D. de rip. mun.

Interdictum DE RIVIS ei conceditur, qui ea quibus aquarum ductiones continentur, reficere purgaréve prohibetur, si modò eodem anno sine vitio aquam, etiam sine seruitute, duxerit. l.1. D. de riuis.

Interdictum SALVIANVM suspicatur Cuiacius à Iuliano inuentũ conditore edicti perpetui, éstq; quod domino fundi aduersus colonũ redditur, vt rerum sibi mercedis nomine oppigneratarũ possessionem apiscatur, his verbis: Quod tu illi mercedis caussa oppignerasti, qua de re agitur, id illi restituas. Differt

autem ab interdicto de migrando, quod etiam est de pignoribus, quòd hoc debitori detur ad retinendam possessionem: Saluianum verò creditori, ad apiscendam: illud exhibitoriũ & prohibitoriũ, hoc restitutoriũ: illud de rebus inquilini pignoris nomine illatis inhabitationẽ, hoc de rebus coloni natis in agro conducto, vel nominatim pignori obligatis, imo vtiliter & de rebus cuiuscunque debitoris pignori obligatis, l.1.D.de Saluia.l.1.C.de precar.

Interdictum de SVPERFICIIS ei redditur, qui superficium alieno in solo possidet, si frui suo iure prohibeatur. quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter possessionis commodum, hoc interdictum vtile est, l.1.D.de superfic. Dixi autem de superficiis ex Cuiacio, cui ea iudicis scriptura placet, & superficium vt ædificium effertur. Vide Superficies.

Interdictum OB TABVLIS EXHIBENDIS his datur, quibus aliquid in tabulis testamenti adscriptum est, vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue heredes sint, siue legatarij, siue fideicommissarij: aduersus eum qui tabulas habet, vel supprimit, dolóve fecit quo minus haberent: siquidem neget se posse, vel oportere exhibere. l.1.& pass.D.& C.de tab.exhiben.

Interdictum DE VIA PVBLICA, & itinere publico prohibitoriũ, & populare est, ne vis fiat ei, qui viam publicam itérve publicum aperire & reficere velit, dum tamen ne ea via idve iter deterius fiat. l.1. D. de via publ.& itin.

Interdictum DE VI, duplex est, vnum, De vi armata, aliud Vnde vi, quotidianum dictum, quod & vi simpliciter dicitur à Græcis sæpe, & ab Vlpiano in l.si quis vi.de acquirend.possessio.& in titul. De vi & vi arma. nisi mauis legere, Vnde vi & de vi armata, sicut, vi bonorum raptorum, & de turba. In genere autem competunt hæc duo interdicta ei qui vi deiectus est: sed hoc differunt, quòd quotidiano tunc locus est, cum quis sine coactis armatísve hominibus possessione deiectus est, nullíque datur, nisi ei qui tunc cum deiiceretur possidebat, vel vsum, aut vsumfruct. quasi possidebat, l.prima.D.vnde vi. eáque exceptio nominatim interdicto addi solet, auctore M.Cicerone. At interdicto de vi armata, cum quis oppressu & vi multitudinis, id est coactis hominibus & armatis deiicitur. Hęc enim sunt verba interdicti, hominibus coactis, armatísve, auctore M.Tullio. Addit Paulus libro quinto sentent.titul.6. huic etiam interdicto locum esse, si quis violentiæ opinione comparata, possessione cesserit, si tamen aduersarius eam ingressus sit. Datur autem sine vlla exceptione, idcóque & creditori datur in possessionem misso & colono. Item Quotidianum datur ei qui ab eo qui deiecit nec vi, nec clã, nec precariò possidebat: hoc etiam ei qui ab eo his rationibus possidebat: illud intra annum, hoc verò perpetuò: ac præterea illo patronis & parentibus parcimus, non isto. Vide Ciceronis Orat. pro Cæcinna, & l.1.& l.sed si vi.D.eodem. Græci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, sic dictã, auctore Libanio, quòd ἐξίλλειν sit, ἐξελεῖν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ.

Interdictum VT IN FLVMINE PVBLICO nauigare liceat, est populare, sed prohibitorium, non restitutorium, Ne vis fiat ei qui nauigat in flumine, lacu, fossa, stagno publico, vel qui in flumine publico piscatur, vel qui aliasquã eo vti oportet vtitur ripáve fluminis: quod exẽplo tituli de fluminibus, produceret quis etiam ad eum qui in mari vel in litore nauigare, piscari aut ædificare prohibetur. Iure enim gentium cuilibet in mari & in litore ædificare licet, dum ne nauigationem, portum aut stationem deteriorem faciat, non in flumine publico ripáve eius. Et quod scribitur, interdictum non dari ei qui in mari piscari aut nauigare prohibetur, forsitan acciperet non malè de directo interdicto, non etiam de vtili. idem si in mari vel litore ædificare prohibeatur.

Interdictum VTI POSSIDETIS est prohibitorium, ad possessionem vindicandam seu retinendã. namq; eo possessores, quam sibi nulla actione vindicare possunt, possessionem suam esse adserunt, vindicántq;, & ne eis vis fiat, quominus vt nunc possident, ita possideãt, interdicũt: vincítq; hoc interdicto is qui redditi interdicti tẽpore nec vi nec clam nec precario ab aduersario possidet rem soli. est enim de possessione rerum soli. Et bellissimè Vlpianus post interdictum Vnde vi, consequenter proponit interdictum Vti possidetis. illud enim restituere vi amissam possessionem, hoc interdictum tueri ne amittatur.

Interdictum VTRVBI prohibitorium est, nec de seruo tãtum est, sed de rebus omnibus mobilibus olim ad retinendam, aut vindicandam possessionem, quam possedit actor maiore parte anni: hodie, sicut vti possidetis, de possessione rerum immobilium, ad retinendam possessionem quam habuit redditi interdicti tempore. vt propterea meritò videatur omissa pars exhibitoria. nam & ea ratione hodie interdicturus Vtrubi frustra agit ad exhibendum, qui agebat tamen olim, l.3.§.sed & si quis interdicturus. D.ad exhib. Vtrubi Glossæ παρακατεχόντων, Theophilus παρ' ἑκατέρῳ. Hoc interdictum, celerem reformationẽ vocant imp. l.13.C.de agrico.cens. Bonæ fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri.

Interdictum DE VXORE DVCENDA à marito, datur marito aduersus eum, qui dolo eam obtinet, sine voluntate mariti, licet ipsa volente. D.eodem titulo.l.1. Alia interdicta patent, & exponuntur suis verbis inclusis.

Ad interdictum venire, est venire in ius ad Prætorem. Petronius: Vt si nollet alienam rem domino reddere, ad interdictum veniret.

Interdictum, & Cessatio quomodo differant, patet: quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis: quod tamen non fit per cessatiõnem, in qua solum cessatur à diuinorũ sollemnitate.

Interdictum ecclesiasticum quid sit, & quid ab excommunicatione distet, vide capitul.ex parte. de verbor. significat.& vide extra, de sent.excommunicatio. in antiq.& 6.

INTERDIV, in die, l.si communem.§.is qui noct.D. quemad.ser.amit. quandoque in diem, l.si interdiu. D.de furt.balnea. Hinc

INTERDIARIVS in XII.Tabul.pro fure diurno. Antiquo enim Glossematorum scriptori, Interdiarius est ἡμεροκλέπτης, cui contrarius ἡμερόβιος, dormitator, fur nocturnus.

INTERDVM ostendit regulam esse in contrarium. nam quod interdum fit, non semper fit, l. seruitutes. §. si stillicidium. D. de seruitut. vrban. quandoque significat accidentiam facti, non ministerium iuris, Accursius in l.metum.§.sed quod prætor. D.quod metus caus.

INTERESSE, tam priuatim quam publicè dicitur. Publicè interest, quod in commune expedit & ad totius reipubli. vtilitatem pertinet, veluti, auctoritatem rerum iudicatarum seruari, partus non subiici, dotes mulieribus saluas esse, & alia id genus, quæ publicè vtilia sunt, l.65.§.cum prætor. D.ad Trebell.l.1.§.sed & si.D. de ventre inspiciend.l.1.D.solut. matrimo.l. 18.D.de reb.aucto.iudicum possid.l.16. D.de adpell. & alibi sæpissimè. Priuatim verò interest, quod ad singulorum vtilitatem spectat, l.71.D.de euict.l.8. §.mandati.l.penult.D.ad exhibend.l.pen.§.fin.D.ne

quis eum, qui in ius vo. & alibi. In his omnibus pecuniariter interesse accipimus. & ita in eo iure, quo dicitur in rem pacta omnibus prodesse, quorum obiigationem dissolutam esse, eius qui paciscebatur, interfuit, l. 21. §. fi. D. de pact. nó quoquo modo cuiuscúq; interest, sed ita, si alioqui pecuniarium damnum immineat, l. 23. D. de pact. Sed nec quod dicitur furti actionem dari ei, cuius interest, ita accipiendum est, vt cuiuscunq; intersit rem non perire, ei ea actio detur: sed qui ob eam rem teneatur, quòd eius culpa ea perierit, l. 14. §. an pater. D. de fur. nisi mala fide eam rem possideat, l. 12. D. de furt.

Interesse diffiniri potest id, quod alicui debetur, vel quia damno adfectus est, vel quia lucrum aliquod impeditum est, l. si commissa. D. ratam rem haberi. In tantum (inquit Paulus) competit, in quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantúmq; lucrari potui. Obseruabis igitur diligenter, quòd cùm quæritur, quid intersit actoris, duplex est cósideratio. Altera de damnis & dispendiis rerum, quas amisit: altera, de lucris & vtilitatibus non adquisitis. Qua ratione interdum vtilitas amissa maioris erit, quàm res ipsa, i. Iulianus scribit. §. vlt. D. ad exhib. Sabinus autem l. si is. D. de furtis. Interesse, inquit, eius videtur, qui damnum passurus est: non eius, qui lucrum facturus est. Vel sic:

Interesse, siue id quod interest, genere summo sic definiri potest: Aestimatio eius damni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ sunt species, quarum vna in generis sui nomine consistit, quæ scilicet omnibus in rebus, præter quā speciebus siue frugibus versatur: altera verò in pecunia numerata, quæ propriè Vsura dicitur. Interesse igitur specialiter sumptum, est discrimen, quod inter eam conditionem quæ in re familiari alicuius, vel antea fuit, vel omnino futura erat, & eam quæ nunc est, per alterius culpam contigit. Huius auté Interesse duæ sunt partes: nam interdum in sola re principali consistit: interdum & multo frequentius in eius sccessione, i. t. D. de act. empt.

Id quod interest, à re, reiq; æstimatione separatur, l. 1. §. considerādū. D. de tu. & cur. da. ab. i. s. D. de act. emp. & proinde id quod interest, & quanti ea res est, diuersa faciunt auctores iuris, l. vni. in fi. D. si quis ius dic. non obtemp. l. 4. §. in eum. D. de dam. infec. l. 55. D. ad leg. Aquil. His enim verbis verum rei pretiū, illis omnis vtilitas continetur, l. 193. D. de verb. sig. Inquantū interfuit, sic accipit Paulus l. 13. D. rem rat hab. quantū mihi abest, & quantū lucrari potui. Exépla eius quod interest pete ex l. 21. §. fin. & l. sequen. D. ad leg. Aqui. l. 3. D. de condi. furt. & alibi sæpius, quam vt referri ferè possit.

quorum Interest, pro, ad quorum officium spectat, l. 56. D. loca. l. 3. C. de confir. tut. l. 7. C. de aduo. diuer. iud. l. 2. C. Theo. ad le. iul. de amb. Sic iustinianus in παρέξιμα τῆς ὑπάρχῆς, id est spectabit ad celsitudinis tuæ officium.

INTEREVNT homines morte, vel capitis minutione, cum res nullæ relinquuntur, aut conditioné mutant, l. 63. §. fi. D. pro soc. Sic in l. 10. D. de peric. & com. rei vend. vt & perire, l. 47. §. fin. D. de leg. 1. Interiisse tabulæ dicuntur, quæ interciderunt, l. 1. D. si tabulæ null. extab.

INTERGERINVS paries, idé qui Papiniano (in §. item si communé. in l. si fratres. pro socio) Cōcratitius est. De quo Istius in poster. Annot. Bapt. Pius. cap. 83. Alciat. item qui sit ostendit, interpretans l. maiore parte. de verb. signi. vbi varia exponit parietum genera. Vulgus medianum adpellat: cum Medianus Latinè aliter accipiatur, quod & Budæus monuit. Intergeries vocatur in Ant. Lex. & exponitur, τεῖχος ὁ διὰ κλίνης διείργων.

INTERIM, l. 37. D. de nox. act. est, quādiu res apud eos manet. Interim pro donec, l. 12. D. de distr. pign. Interim, id est, pendente die vel conditione, l. 46. D. famil. ercifcun. Sic Interim, l. 91. §. vlt. D. de lega. 3. id est pendente iudicio.

INTERLOQVI dicitur Prætor vel iudex, cùm quid interea dum principalis caussa plenè disceptetur, pronunciat, l. 1. §. hunc consequenter. D. de appellat. l. 15. §. in venditione. D. de re iudicata. l. 1. §. quæro. D. ad Turpill. Hinc,

INTERLOCVTORIA sententia, quæ non principalem caussam definit, sed intermedium aliquod negocium dirimit. vide infrà, Sententia.

Interlocutorias varias recenset Bartol. l. quod iussit. D. de re iudic.

INTERLEVERIT, id est, deleuerit, l. 11. §. t. D. de seru. corrupt. Sic Interleuisse rationes, l. 67. D. de legatis primo.

INTERNECIO, inquit Festus, vitę priuatio appellatur.

INTERNECINVM testamentū est falsum testamentum, propter quod, vt scilicet ex eo acquiri hereditas possit, dominus occiditur. Hinc est accusatio internecini, de qua in i. qui vel internecini. C. Th. de accusat. cuius prēmium est bonorum possessio: vt aperte Isidorus ex aliquo auctore bono significat his verbis libr. 5. Etymol. Internecini (sic legit Cuiac. non Internecivi) iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, & accusatoré eius bonorū possessio sequebatur. Sextus quoque Pompeius lib. 9. Internecinum, inquit, testamentum, propter quod dominus interemptus est.

INTERNECIDA, inquit Isidorus libro 10. qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

INTERNVNDINVM, inquit Victorinus Afer, scribendum, vt Interluniū, & Trinoctium. ita Internundinium, quod nouem dies inter se cótinuos habeat, non quod nono die fit. Hæc ille in lib. de orthograph. Alij tamen internundinum malunt. Est autem spatium quod inter nundinas est: vt Intermenstruum quod inter menses.

INTERPELLARE, ponitur aliàs pro postulare iustitiam, & inuocare officium iudicis, & extra iudicium petere. Interpellare aliàs significat rogare quadam instantia. Valerius lib. 3. Cato rogatus, vt socios apud auunculum iuuaret: constanti vultu, non facturum se respondit. Iterum deinde ac sæpius interpellatus, in proposito perstitit. Interpellare est interrumpere, vt possessionem, & vsucapionem, l. 14. D. de seruit. Interpellare aliàs, est loquentem, vel aliquid agentem interrumpere, vide in e. poruit. de loca. i. 14. D. de seruit. l. 31. D. de ser. vrb. Vnde INTERPELLATORES dicti sunt, Paulo in l. t. D. de extraor. cri. Sollicitatores, inquit, alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt: propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.

INTERPELLATIO, est iudicialis conuentio vel admonitio, quæ fit testatò, soluendi vel accipiendi eius quod debetur. Mora autem contemptio huius admonitionis, l. 24. D. de iudic.

INTERPOLVM, poliendo propemodum renouatum, in alteram formam è vetere mutatum. Marcian. l. 45. D. de contrahend. emption. Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit. Sic Interpola vestis Isidoro lib. 19 c. 17.

INTERPOLARE, est in aliam formam mutare. Vlpianus de Aedi. edict. l. præcipiút. Interpolant, inquit veterat

veteratores, & pro nouitiis vendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant.

INTERPRES, cuius ministerio ad alienam, & extraneam linguam intelligendam vtimur, vulgo *Truchement* adpellatus, l.1.§.fin.D.de verb. oblig.l.5. in fin. D.de captiuis. Liuius lib.7. Prouocabat per interpretem vnum ex Romanis. Plin.lib.25.cap.2. de Mithridate loquens: Illum solum mortaliũ viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellasse.

Interpres is etiam est qui inter aliquos vel conditionis, vel amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiusmodi proxeneta est, cuius præmiũ ἑρμηνευτικὸν Græci appellant, quasi æs interpretitium & pararium dicas, l.3.D.de proxenet.

INTERPRETARI, est rem obscuram vel ambiguam explanare.

Interpretatio legum ab initiis repetenda est. Quia cuiusque rei potissima pars principium est. Gaius in l.1.D. de orig.iur. repetit autem ille ius ab incunabulis Romanæ vrbis. Sed nos, qui verum iuris fontem Deum ipsum cognoscimus, exordium iuris longè altius oportet repetere, hoc est, à prima institutione.

Interpretatio desiderat prudentiam, & auctoritatem: Prudentiam, hoc est, multarum rerum memoriam, & vsum plurium negotiorum, teste Cicerone. Auctoritatem, id est, venerationem, per quam à maioribus declaretur in aliquo prudentia, ne ambitione quadam, & φιλαυτίᾳ vindicetur priuatim.

Interpretatio omnis in iure, nisi deseruiat foro, hoc est, vsui rerum quotidianarum, inutilis est & perniciosa. Vnde Pomponius interpretationem Decemuirorũ eleganter vocat disputationem fori, in l.2.§.his legibus latis.D.de orig.iur. Interpretatio autẽ nimium subtilis, & à facti consideratione prorsus recedens fugienda est. Sic Nerua Iurisconsultus olim derisus est, qui per fenestram monstrauerat seruos detentos ob pensionem liberari posse, quasi tunc scilicet non viderentur alienati ex ædibus, quia non essent egressi ianuam. Vlpian. in l. est differentia. D. in quibus caus. pignus vel hypothe.tacit.contrah.

Interpretationem benigniorem in re dubia sequi, non minus iustum est quàm tutum, l. proximè. D. de iis, quæ in testam.delen.

Interpretatio semper ex lege, & æquitate producẽda est. Quocirca quod dicunt, communem opinionẽ in iudicio semper esse præferendam: id ego simpliciter intellectum (sicut ipsi certè non distinguunt) nõ modò falsum, verumetiam perniciosum in Republica iudico. Nam si cõsentanea fuerit legib. aut rationi naturali, iam non quia communis est, sed magis quia iuris est, obtinebit: quanquam certè aliquid sit, cũ multis sentire. Sin autem repugnet iuri & æquitati, omnibus modis repudianda est: vt rectissimè sentit Zasius in l. 2.D.de orig.iur. probatur pulchrè in l.1.§.cúmq; hæc materia. C.de vet.iur.enu. Sed neque (inquit Imp.) ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit vnius forsan, & deterioris sententia & multos & maiores in aliqua parte superare. Accedit l. ob carmen. in fin. D. de testib. vnde scriptũ est, Turbam ne sequaris. Falsum igitur & hoc est, quòd iudex recedẽs à cõmuni opinione, faciat litem suam, nisi prædicto condimento accipias, vt in l. vlti. C. de pœn.iud.qui mal.iudic. Itaque Interpretando neq; lex torquenda est, vt facto deseruiat, neq; factum variare oportet, vt legi respondeat. Nam in torquẽdo iure, committes fraudẽ: in variando facto, mendacium. Vtrobique ergo seruanda est simplex veritas. Responsa enim & traditiones Iurisconsultorum sic oportet interpretari, vt potius conueniant, quàm discrepent, l. si quis cum testamen. D. qui testam.fac.poss.

Interpretatio benigna, l.2.D.de lib.& posth. humanitas. opponitur subtilis iuris regula, l. si ita scriptum. D. de lib.& posth.

INTERREX, magistratus Romæ, qui à defuncto Rege vsque ad creationem sequentis, cum regia potestate, & insignibus præerat. Hinc

INTERREGNVM, quod primum institutum est mortuo Romulo: vt Liu. & Dionys. & Plutar. scribunt: Patres rem inter se decem decuriis factis, singulísque in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociarunt: decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij & lictoribus erat: quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuúmque interuallũ regni fuit. Id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnũ appellatum. Hæc ille. Inde autẽ mos fluxit, vt cum sine summo imperio ciuitas esset, tum & Patricius & à Patriciis Interrex proderetur, qui dies duntaxat quinque imperium obtineret, à quo alius deinde creabatur, in dies alteros quinque, itémque alius atque alius eodẽ modo: dũ Consules creari possent: vt ex Ciceronis Orat. pro domo, Asconio in Milon. & Liuij locis innumeris intelligitur: qui etiam libro VII. scribit ad vndecimum peruentum esse, dum per dies quinquaginta quinq; sine summo imperio ciuitas esset. Infestam, inquit, Patribus plebem Interreges cum accepissent, ad vndecimum Interregem seditionibus certatũ est.

INTERROGARE, ex Inter, & Rogo, est petere aliquid ab aliquo noscendæ veritatis gratia. Hinc

Interrogare legibus, est legis alicuius auctoritate aliquẽ interrogare, nũquid facinus aliquod admiserit. Asconius: Quid est, inquit, reũ fieri, nisi apud Prætorẽ legibus interrogari? Cum enim in ius ventũ esset, dicebat accusator apud Prætorẽ reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirẽdorum eius criminũ, & instituebatur accusatio. Cicero pro domo sua, Esto: non fuit in me pœna vlla peccati; at fuit iudicij. cuius? quis me vnquã vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Liuius libro VIII. belli Maced. Neminem vnum tantum eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit.

INTERROGATIONES, seu Interrogatoriæ actiones, in iure (de quibus tractatus est lib. Pand. XI.) ad rei pecuniariæ caussas pertinebãt: erántque olim institutæ, vt ne malè agẽdo caussa perderetur, liceret apud eum qui ius dicebat, aduersariũ certis de rebus, antequam actio institueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatoriis actionibus non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere, l.1.D. de interroga.& interr.actionibus.

Interrogationes, cum explorandæ veritatis gratia fiant, duplicem habent effectũ: alterum, quia succedunt loco probationum ipsis litigatoribus deseruientes: alterum, quia instruũt animum iudicis de qualitate rerum, personarum, vel tẽporis sæpè dubitantẽ, vt non possit dicere sententiã antè, quàm certior reddatur.

Interrogatio iudicis vna plus cõfert ad cognoscendã in iudicio caussam, quã 20. positiones (vt vocant) & articuli litigatorũ. Nã iudex interrogãdo, scopũ intentionis, vel defensionis statim põt attingere. At partes cuitant rerũ, caussæ scopũ, & solũ id nitũtur, quo digressionib. mẽdaciis, & multitudine articulorũ imponãt iudici. Quocirca errãt nostri iudices, qui putãt loco Interrogationũ successisse positiones & articulos partiũ: ipsi interim sedentariã exercẽtes functionẽ, prorsus obmutescunt, tantũ recipientes scripta, & decernentes (sicut formularij dicũt) copias productorum.

INTERROGATORIA sunt quæ pars facit testibus productis, & dãtur super articulis, de quibus præmissum est; & formantur per circunstãtias caussarũ, & personarum

narum, gloſſa in c. præſentiam. de teſtib, lib. 6.

INTERROGANDI FORMVLA CENSORIA.

ET TV EX ANIMI SENTENTIA VXOREM HABES? Hanc ex Cenſoriis ſeueritatibus recenſet Gellius lib. 4. cap. 20. quem in hanc rem tibi videndum relinquo. Hoc cõmemorat & M. Cicero li. 2. de Orato.

INTERRVMPITVR aduerſus omnes, hoc eſt, omnes vti poſſunt beneficio interruptionis, l. naturaliter. D. de vſucap.

INTERRVPTIO vſucapionis, eſt vſurpatio, l. 2. D. de vſucap. vide Bart. in l. vt perfectius. C. de ann. except. Eſt autem duplex interruptio, naturalis, & ciuilis. Naturalis contingit, extinctis his, quæ ad ſubſtantiam vſucapionis naturalem requiruntur: vt ſunt, poſſeſſio, titulus, bona fides, & res ipſa non vitioſa. Hæc tam latè patet, vt exinde nulla præſcriptio, ſiue aduerſus interrumpentem, ſiue aduerſus quemcunque alium, procedat, niſi denuò cœpta, & continuata, l. naturaliter. D. de vſucapio. Ciuilis interruptio eſt, quæ per auctoritatem iuris impedit vſucapionem, etiamſi prædicta ad naturam eius requiſita non deficiant. Veluti per vocationem in ius, per litis conteſtationem: vel ſi facto aliquo interpelletur præſcriptio, vt ſi debitor præſcripturus iamiam actioni tradat pignus, vel aliam cautionem, vel ſoluat vſuras creditori. Ipſe enim aduerſus ſe vſurpat præſcriptionem ciuiliter, l. cum notiſſimi. §. imò & illud. C. de præſcript. 30. ann. Hæc autem ſoli interpellanti prodeſt aduerſus alios, interim nihilominus procedẽte præſcriptione, l. intra quatuor. D. de diuerſis & tempor. præſcript.

INTERTRIMENTVM, Vet. Gloſſ. *ἀπουσία*. Varro ſic explicat: Detrimentum, inquit, à detritu: quòd ea quæ trita, minoris ſunt precij. ab eadem mente Intertrimentum, ab eo quòd duo quæ inter ſe trita, etiam deminuta ſunt. Aſconius autem ſic: Detrimentum, inquit, vel vnius partis eſſe poteſt: Intertrimentum vero dantis & accipientis. Dicitur etiam Intertritura. Eſt itaque Intertrimentum, deminutio, ſiue detrimentum, quæ ex duorum corporum vſu & attritu accidit. Scæuola l. vlt. §. 11. D. de pigno. act. Quæro intertrituram quæ ex operis culleorum facta eſt. vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoſcere debeat. reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine Intertrimenti accidiſſet, non teneri. Intertrimentum alias ſumitur pro ea nida argenti parte, quæ in excoctione deperit. Liuius lib. 42. Carthaginenſes eo anno argentum in ſtipendium primum impoſitum aduexerunt. id quia probum non eſſe Quæſtores renunciauerunt, experientibúſq; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua ſumpta, intertrimentũ argẽti ſuppleuerunt. Sic lib. 44. In auro verò, in quo præter manus pretiũ nihil intertrimenti ſit, quæ malignitas eſt?

INTERVALLA honorum, l. 16. D. de legatio. & alibi ſunt vacationum cõceſſa tempora iis, qui ad eoſdem, vel alios honores, eadémque vel alia munera denuò vocantur, l. 1. C. de muner. li. 10. C. eáq; eſt temporum præſcriptio, de qua l. 17. §. præſcriptio. D. ad municip.

INTERVENIRE, intercedere, & acceſſionis nomine promittere, vel etiam nouandi animo alienam obligationẽ ſuſcipere l. fina. D. de mino. l. 6. §. ſi paſſus. D. mandati. Hinc Interuentiones, eodem ſenſu, l. 7. §. non ſolum. 1. D. de mino. Interuenire etiã dicuntur, qui pro aliis in iudicio cõſiſtunt, l. 11. §. agere. D. de iudic. Interuenire & ij dicuntur qui litibus, cauſſíſve ſeſe immiſcent, cum ſua intereſſe putant: quo ſenſu vtuntur & Pragmatici Galli, retento eo verbo. Interuenire auctoritatem perperam, vel nõ interuenire, paria ſunt, l. 2. D. de aut. tut.

INTERVENTOR propriè, qui interuenit & impedit agentem aliquid. Vlpia. pro fideiuſſore, id eſt eo qui alieno nomine obligatur, in l. licet. de obſeq. à liber. & libert. præſtan. Vtitur & Lampridius in Commodo. Sic l. 3. §. ſed ſi. D. de peculio.

INTERVERTERE, modò callidè eſt ſurripere: quod plerunque fit, cùm rem commodatam aut creditam, dolo, ne reſtituatur domino, efficimus. Vide Valiam li. 5. Tryphon. l. fina. de ſeru. fugit. Quoniã interdum aut pecunia interuerſa eſt. Modò ſubuertere & euertere, Paul. l. 5. de cap. demin. Et primo de ea capitis deminutione, quæ ſalua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti conſtat. Idem l. 7. Legitimæ tutelæ interuertuntur eadem ratione, qua & hereditates. Scæuola: Cui per fundum aquæductus debetur, quacunque vult, in eo riuum facere licet, dum ne aquæductum interuerterit. Vtitur & Imp. C. de Iuſtinian. Cod. confirm. & l. 2. de iudic.

INTERVERSORES l. 8. C. de iu. fiſci. ſunt adminiſtratores, qui dolo malo dilapidant rem pecuniámve fiſcalẽ. Euerſores in l. 2. C. de palat. ſacr. larg. l. 1. C. Th. de ſuſcept. eadem ratione qua & in ſchola rhetorũ quidam olim Euerſores dicebantur, auctore Auguſtino 3. Confeſſ. c. 3. & lib. 5. cap. 12. Decoctores in l. quilibet. C. de decur. l. ſi aliquid. C. de ſuſcept.

INTERVSVRIVM, vſus medij temporis. Paulus l. debitor. 82. D. de legat. 2. Alioquin ſecundum illam ſententiam ſi interuſurium tantùm eſt in legato, quid dicemus ſi fundus legatus ſit ex die debitus? Vlpianus l. circa. 66. D. ad leg. Falci. Interuallum temporis & interuſurium huius ſpacij minorem facit quantitatẽ decem: id eſt, vſus & emolumentũ eius pecuniæ, quod interea percipit heres, legatarius autem amittit. Vlp. l. 9. §. 7. D. de pecul. Vt medij temporis interuſurium magis creditor conſequatur.

INTESTABILIS Vet. Glo. *μὴ προσδεκτεὶς εἰς μαρτυρίαν, ἀμάρτυρος, ἀπηγορευμένος, ἄτιμος*. Propriè autẽ dicitur, cui ius teſtimonij dicendi nõ eſt. nã Teſtabilis eſt, cui ius hoc datũ eſt: vt ex lege Horatia Gellius lib. 6. cap. 7. demonſtrat. Eſt autem XII. tabularum verbũ, vt idem eodem capite teſtatur, & libro 15. capi. 13. IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Poſtea autem Inteſtabiles etiam in patiẽdi ſignificatione dicti ſunt, quibus teſtimonium nõ dicitur. Caius l. 26. D. de teſtam. Cum lege quis inteſtabilis iubetur eſſe, eò pertinet, ne eius teſtimoniũ recipiatur, & eo amplius, vt quidam putant, néve ipſi dicatur teſtimoniũ. Hinc Plautus in Curcul. Inteſtabilẽ dixit, pro eo cui teſtes non adſunt. *Semper curato, ne ſis inteſtabilis. Quod amas ama teſtibus præſentibus.* Vlpianus l. is cui. 18. §. 1. D. de teſtamentis: Si quis ob carmen famoſum damnetur, Senatuſconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit. ergo nec teſtamẽtum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi. Sic l. 5. §. pe. D. de iniur. l. ob carmẽ. 21. D. de teſti. Hinc & Inteſtabilis, pro inuiſo, ſcelerato, flagitioſo, & execrabili ſumitur, *ἄτιμος* Græcis, hoc eſt præſidij legum exſors. Horat. lib. 2. ſatyr. 3. -*inteſtabilis & ſacer eſto*. Et ſic fortaſſe Plautus in Milite Glorioſo: PE. *Quid ſi id non facis?* PY. *vt viuam ſemper inteſtabilis*. Tacitus lib. 25. Inteſtabilis & conſceleratus. Idem lib. 20. Cum interim inteſtabilior & ſæuior exortus eſt. Plin. de arte magica loquens lib. 30. cap. 2. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis vmbras.

INTESTATVS quatuor modis dicitur, teſtamẽto non facto, nõ iure facto, rupto irritóve facto, & ab herede deſtituto, l. 1. D. de ſuis & legit. INTESTATVS decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritúmve factum eſt: aut ſi ex eo nemo heres extiterit. ait Imper. titu. De hereditat. quæ ab inteſtato. in princ. INTESTATVS eſt, ait Paulus, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento

heredit

hereditas adita non est, l.64.D.de verb.signif.

Intestati (inquit Vlpian.) propriè appellantur, qui cum possent testamentum facere, testati non sunt: sed & is qui testamentum fecit, si eius hereditas adita non est, vel roptum vel Irritum est testamentum: intestatus non propriè dicetur decessisse. vide cetera l. 1. D.de suis & legit.

Intestatus, quantum ad tutelam attinet, decessisse dicitur, qui testamento liberis suis tutores non dedit, l.6. D.de leg.tutor.

Intestatus is quoq; dicitur cuius verbis non adhibetur fides, quive testis esse non potest. Pomponius Pictorib⁹: Ipsus cũ vno seruo senex intestato proficiscitur. Nonius. Est & Intestatus testatò non conuentus, cui opponitur Antestatus. Plautus in Curcul. *Hoccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi.* Alij aliter exponunt, sed perperam.

INTIMARE, denuntiare, in l.2.C.de iud. Insulanus obseruauit, hoc verbo vsum esse Plinium, ante Apulei. & Gellium. & vide Clem. caussam. de elect.

INTOLERABILIA seruitia, §.sed & maior. Institu.de iis qui sunt sui vel alien.

INTRA, inclusionis nota, l.si quis sic. D. de verb.signi. variè tamen pro re proposita accipitur. Quandoque significat citra, l.fin.vbi Accurs.C.de postula. hered. Aliquando per, vt in legib. Longobard. l.si quis caballum. de furt. Quandoque sonat iuxta, l.vxorem. §.legauerat. D. de leg.3. Intra excludere videtur in casu l.qui Romæ.§.Callimachus.D.de verbor.obligat. Quandoque accipitur pro coram.§.ex his. in authentica.de hereditate ab intestato venient.

Intra Kalendas quid sit, dubitat Gellius lib.12.cap.13. Id tamen declarant Iuriscos. l. 1.§. si intra. D. de success. edict. Quod dicimus, inquit, intra dies centum bonorum possessionem peti posse, ita intelligendum est, vt & ipso die centesimo peti possit: quemadmodũ intra Kalendas, etiam ipsæ Kalendæ sunt. Alter est locus l.133.D.de verb.sign.

INTRIBVERE, contribuere, l.9.§.final.D.de tributo. Traianus Imp. Plinio, Ne quid, ait, ideo intribuant.

INTRIBVTIO, collatio, contributio, l.6.§.final.D.de mun.& hon. Vlp.de verb.sign.l.ager. Tributum sanè adpellatur ab intributione. & in l.4.D. de vete. Nam nec ab intributionibus, quæ in possessionibus fiunt, veteranos esse excusatos, palàm est.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit. Vlp.l.1.§.4. de ser.corrupt. Is quoque deteriorem fecit, qui persuadet, vt peculium intricaret. Idem l.21. D.de pecul. Sed & si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, &c. Intricationem eiusmodi Cicero in Sextiana implicationem appellat: Magna, inquit, multitudo est eorum, qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationẽ rei familiaris, communi incendio malint, quàm suo, deflagrare.

INTRVSVS est, qui obtinuit dignitatem à non habente potestatem conferendi, ca.cum venissent.de in integr.restit. Vel sic, Intrusi dicuntur, qui non per electionem canonicam, sed per violentiam occupant honores, officia, vel ecclesiastica beneficia, c.venient.

Intueri, attendere, l.promittendo.in princ.D.de iur.do.

INVADIARE pecuniam, est, vel ex commisso, vel ex condemnatione debere, libr.Fend.2.tit.27.§.4. Quicunque iudici suo pro excessu viginti libras inuadiauerit, prædium suum pro pignore illi tradat: & intra quatuordecim septimanas inuadiatam pecuniam persoluat. Sumitur etiã pro oppignerare. Sigeb.in Chro. ann.1to. Vvilhelmus Comes Pictauiensis inuadiauit eandem ciuitatem Raymondo Comiti, propter pecuniam quam idem Vvilhelmus in expeditione exponit. Hinc

Inuadiare hominem, pro obsidem dare. In Lombard. li. 1.tit.15.l.si quis liber. Semetipsum inuadiare studeat, vsquedum plenam compositionem adimpleat.

INVALIDITAS inter remedia iuris numeratur, quæ aduersus iniquitatem iudicum introducta sunt: de quo latè Bartolus in l.si expressim. D.de appellat. & in l.cum quærebatur. D.de re iudic.l.1.C.quand. prouoc.non est nec.

Inuecta illata coniunctim adpellãtur, quæ ab inquilinis in ædes conductas inducuntur, vt ea secum habeant, importantúrve, l.4.D.de pact.l.2.3.4.& l.7.D. in qui. caus.pig.

INVENTARIVM, pro repertorio & descriptione bonorum, l.7.D.de admi.tuto.vbi de pœna eius qui inuentarium non fecit agitur. Sic l.1.§.officio.D.de tut. & rat.dist. Alias Synopsis vocatur, l.magis puto.§.in primis.D.de reb.cor.alias etiam ἀναγραφή.

INVENTARII beneficium heredibus à Iustiniano datum est in locum spacij ad deliberandum petendi, l. vlt.C.de iur.delib. Est autem huiusmodi: vt heres institutus intra nonaginta dies, quibus se institutũ scierit, si res propinquę sint, vel intra annum, si longè absint, inuentarium omnium hereditariarum rerum, tabeliariis testibúsque præsentibus conficiat: ipse manu sua id subscribat: vel à certo tabellario adhibitis testibus subscribendum curet: atque hoc modo pro earum rerum ratione tantùm creditoribus teneatur, quartámque Falcidiam retinere possit.

INVENTARIVM instrumentorum debitoris faciunt creditores in possessionem missi, l.cum plures.15.D. de reb.aucto.iud.possid. Ne corrumpantur, inquit, rationes, vni hoc negotium à creditoribus dãdum est, quem maior pars creditorum elegerit: vt instrumentorum ἀναγραφὴν faciat.

Inuentarium rerum pupilli, quod tutor: rerum adulti, quod curator facit: vt administrationis ratio constet, l.tutor qui repertorium, D. de admi.tut.l.tutores.C. eodem.

Inuentarium confiscationis, quod in bonis proscriptorum fieri solet, vt fisco sua ratio constet, l.si quis posthac.l.si quis intra.C.de bon.proscript.l.vlt.C.de bon. vacant.

Inuentarium rerum quarũ in possessionẽ venter missus est, quod à ventris curatore fieri solet, l.1.§.penul.D. de vent.in poss.mitt.l.1.de cur.bon.dand.

INVENTIO thesauri ea est accipienda, quæ fortuitu tingat, non data opera, de quo tractatur in l.3.§.vlt.D. de iur.fisc.l.1.C.de thesaur.lib.10.

Inuestigare rationem non solùm dicimus: verumetiam inuestigare eum, qui sese celare tentauerit, l. non distinguemus.§.si arbiter.D.de recep.

INVESTITVRA, vt quidam volunt, à vestimento & vestitura dicitur, vel inuestimento: qua dictione vsus est Liuius lib.4. Legem promulgat, inquit, necui album inuestimentum addere petitionis liceret caussa. Alij barbaricum nomen esse volunt, tum barbaricam quoque notationem habere. Itaque in Legibus Barbaricis Vestitura, & vestitu sæpe legitur, pro possessione & possessus: vt Leg. Franc. lib.4. cap.4.21. Hincque in Francogallia, *Vest*, & *Denest*, ficta vocabula: & *vesten* apud Germanos pro confirmare & stabilire. Dicitur autem propriè Inuestitura (inquit Feudista lib. 2 tit. 2.) possessio: abusiuo autem modo dicitur, quando hasta, vel aliud corporeum traditur à domino: id est cessio feudi, quæ fit à domino porrecta hasta, aut vexillo, vel qua alia re coram paribus curiæ, vel aliis testibus. Quemadmodum enim Romani iuris instituto nullæ alienationes sola conuentione fiebant, sed vel sollemni mancipatione, vel naturali traditione: nihilominus tamen vt iidem certam verborum formulam (quam stipulationem appellabant)

clauibus vniuersarum munitionũ, & portarũ d. Archiepiscopus fuit inuestitus. Sic RAVESTITVS, cui res aliqua reddita est, cuiuscunq; generis illa sit: vt in Concilio Carolomanni Imperio coacto, apud Naucl. Gener. 25. Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit: & iterum si Princeps iubeat, precarium remouetur.

INVETERARE, id est, ad vetustatem seruare, inquit Budæus.

INVITARE, prouocare ad bonorum possessionem, apud Vlpian. in l. 1. vnde cognati.

INVITATORES erãt in officio sacri palatij, qui eos qui vocari iubebantur vocabant, l. fi. C. de diuers. of. li. 12.

INVITVS, non tantùm qui cõtradicit, sed & qui consensisse non probatur, l. 8. D. de proc. Inuitus & qui ignorat, l. 40. D. de ritu nupt. Inuitus, l. 6. §. si passus. D. mand. qui vetat & prohibet. Inuita, quę contradicit, l. dotalem. D. solut. matr. Si seruos dotales inuita vxore maritus manumiserit.

INVOCATIO brachij secularis dicitur, cùm iudex ecclesiasticus inuocat gladium ciuilis magistratus, vt sententiam eius exequatur, l. Episcopale. C. de Episc. audien. c. 1. de offic. ordin. vide Bart. in l. vnic. D. si quis ius dicen. non obtemp.

INVOLARE, eripere, & secum auferre, l. 6. D. de incẽd. rui. & naufr. Aut vela cõscinduntur, aut anchoræ inuolãtur de mari. & vide C. Th. de iis, q. pueros inuolãt.

INVMBRATA quies, falsa, opinata tãtùm, sed falsò credita. Celsus l. 18. §. 1. D. de acquir. posses. Si furioso, quẽ suæ mentis esse existimas, eo quòd fortè in conspectu inumbratæ quietis fuit constitutus, rem tradideris: id est, quia tum erat eo statu & figura, vt mente constare videretur, sed falsò.

INVNDARI dicitur prædiũ, cũ vno, eodémq; impetu aqua cooperit, l. 7. §. aliud. l. 30. §. alluuio. D. de acq. re. d.

INVTILIS, pro perniciosum, & ab vtilitate cõmuni alienum. Vlpia. l. 1. §. 3. D. depos. Est em̃ inutile in caussis huiusmodi fidẽ frangere. Loquitur de iis quæ incẽdij & ruinæ caussa deponuntur. Paulus l. 12. §. 1. D. de admin. tut. Nã & inutile est pupillis, si administratio eorum non seruatur: nemine scilicet emente. Cicero in Part. orat. Quærenda etiã ratio, si qua poterit inueniri, quare nõ sit exceptũ: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur. Itáq; hoc nomen vsurparunt veteres auctores qui de medicina scripserunt.

IOANNES Andreas Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, ibidem ius ciuile publicè docuit, glossásque ad Iuris Pontificij libros, multósq; præterea de iure cõmentarios conscripsit: tandem peste oppressus anno M. CCCXLVIII. vita excessit.

IOANNES Blenascus Iurisconsultus nobilis, Burgundus, Bononiæ circiter annum CCL. ius ciuile professus est: scripsitque De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolensis Iuriscõsultus nobilis, Patauij iura publicè interpretatus est: compluribúsque de ea disciplina editis commentariis, Anno M. CCCC. XXXV, vita est functus.

IOANNES Odofredus Iurisconsultus nobilis, Azonis & Accursij præceptor, circiter annum M. CIX. in Italia docuit, summámque Pandectarum scripsit. Eius persæpe Accursius in glossis mentionem facit.

IOCVM vocamus, quod est contrarium serio. Hinc ioci gratia facta obligatio, non valet, l. obligationum substantia. D. de act. & obliga. differt autem iocus à ludo, quòd ludus factis, iocus pręcipuè verbis fieri dicatur.

IOCVLATOR, c. cum decorem. de vita & bon. cler. c. 1. eo. tit. in 6. pro lusore, vox parum Latina.

Ioculator c. cum decorem. de vit. & honesta. cleric. in antiq. c. vnic. eo. tit. libr. 6. Ioci in publicum lator. vt exponit gloss. in d. c. vnic.

IPSI, pro integri, antiqua consuetudine. Paulus l. 66. D. de verbo. obliga. Sed si ipsorum viginti annorũ erit: non impedietur manumissio. Cicero ad Att. lib. 3. Ep. 21. Triginta dies erant ipsi, cum has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam.

IPSO iure consistere dicitur id, quod ex sola legum potestate & auctoritate, sine magistratus opera consistit. Vlpian. l. 9. §. 1. D. vsufr. quem. cau. illud sciendum est, siue iure ipso quis vsumfructũ habet, siue etiã per tuitionem Prętoris, &c. Paulus l. 9. §. 1. D. de distract. pign. Quod in pignorib' dandis adiici solet, vt quo minus pignus venisset, reliquum debitor redderet, superuacuum est: quia ipso iure ita se res habet, etiam non adiecto eo. Caius l. 29. D. de vsu & vsuf. Licet iure ciuili morte, & capitis diminutione ex persona legatarij pereat vsusfructus, quòd huic ipso iure acquisitus est: tamen Prætor iurisdictione sua id agere debet, &c. Vlp. l. 2. in fi. D. quod fals. tut. auct. Tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non ipso iure. item apud eundem in l. 1. in fi. D. de exercit. act. & l. 17. in fin. D. pro socio. l. 1. §. vlt. D. de superfic. Papinianus l. 49. §. 1. D. de fideiuss. Habeat quidem decem, quæ ipso iure non debuit, condictionem. Opponuntur igitur hæc, Ipso iure, & Iure Prætorio, vel per tuitionẽ Prætoris, l. 1. D. quib. mod. vsufr. amitt. l. 1. in fin. D. de superficiis, & alibi. Itẽ hæc, Ipso iure, & Per exceptionẽ, l. 4. D. de seruit. l. 34. §. is cui. D. de oblig. & act. l. 38. §. 1. D. de solut. Sed & Ipso iure, & Per fideicõmissum opposuit Vlp. l. 19. D. de mil. test. Ipso enim iure directò & imperatiuè valẽt institutiones & legata, quæ lege XII. Tab. confirmantur: cum fideicõmissa sola Prætoris fideicommissarij tuitione cõsistant. sic etiã Legitimè & ex caussa fideicõmissi opponunt l. 3. D. si vsufr. pet. Itaq; in eo quod ipso iure fit, partes Prætoris cessant, l. 4. & l. vlt. C. in quib. caus. in integr. l. 3. C. si aduers. libert.

Ipsa re, l. fi. D. de edendo, & §. in fraudem. Instl. quib. ex caus. man. lic.

Ipso facto, id est, absque sententia, l. fi. C. loca. vide Bartol. l. 1. D. de iis, qui not. infa.

IPSVM, pro re ipsa qua de agitur, apud Cice. plerunque emphasin habet demonstratiuã. Sic l. 2. §. deinde quia. D. de orig. iur.

IRAM de caussa, Iracundiam de vitio esse Donatus ait, de ira, l. in ipsius. C. fam. ercisc. & de Iracundia l. 1. §. fi. D. de ædilit. edict.

IRE agere, coniunctim in libris nostris crebrò legimus, pro disiunctim. aliud enim est Ire, aliud Agere. Ire, hominis est: Agere iumenti. Qui actũ habet, iter habet: at non contrà. Ergo Ire Agere, passim cõiunguntur, vt tres seruitutes compendio sermonis cõprehendãtur, Iter, Via & Actus. nam sub verbo AGERE, tacitè quoque VEHERE cõprehenditur. cuius rei ratio hæc est: quia qui vehiculum ducit, iumẽtum, id est vel equum vel bouem qui vehem trahit, agit. vnde lex in XII: Si via sit immunita, qua volet iumẽtum agito. Quare cui agendi ius absolutè concessum est, ei non modò armentum aut gregem, verumetiam vehiculum agendi facultas permissa intelligitur. vide Actus & Iter. Ire etiam & Ambulare seiunguntur, l. 1. D. de ser. rust. & vide l. 7. D. eo. Iter est ius eundi, ambulandi hominis, l. 1. D. eod. l. 12. C. eod.

Ire in bona alterius dicitur, qui à Prætore in eius bonorum possessionem missus est, l. 3. §. vlum. & l. vlt. in fin. D. de lib. hom. exhib.

Ire ad iudicem, ob reuerentiam dicitur is, qui administrationem iustitiæ desiderat humiliter à iudice, tanquam à viua lege & sacrosancta iustitia. Sic accipe titu. de quib. reb. ad eund. iud. eatur.

ITER, vide infra.

IRENARCHAE olim erant, qui disciplinæ publicæ, & corrigendis moribus, præsertim verò vt itinerantibus pax & securitas cõseruaretur, inuigilabant. Martianus

in l. Diuus Hadrianus. D. de custod. & exhib. reor. & l. munerum. D. de muneribus & honoribus. & vide C. Theodo. in rubric. de Irenarchis l. 1. Ad prouinciarum tutelam quietis & pacis per singula territoria stare faciebant cócordiam. Hinc B. Augustinus Epist. 159. Illorum, ait, notoria, ad quos tuẽdæ pacis vigilantia pertinebat. quare nomen εἰρηνάρχαι sortiti sunt. Paci tuendæ præerant. A Græcis definiuntur Irenarchæ, οἱ τῆ δήμου ἀταξίας ἐπιστατοῦντες. Vocabantur & φύλακες τῆς εἰρήνης. Leges Gotthorũ Pacis adsertores vocant. Dicuntur autem Irenarchæ, ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης.

IRNERIVS Iurisconsultus nobilis Bononiæ Anno à Christo nato Millesimo octogesimo floruit. Cùm ibi primùm bonas artes publicè profiteretur, & eo tẽpore Pandectarũ libri ex Malfitanæ vrbis direptione à Pisanis victoribus Pisas deportati essent: captura eorum lectione, Iuris studio nauare operam, tandémq; illos libros publicè interpretari cœpit. Glossas etiam multis in locis eorum librorum adscripsit: & ex Nouellis Iustiniani, quæ ad Codicis constitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpsit, suóq; loco appendiculam quanq; attexuit. De eo abbas Vrspergensis ita scribit: Eisdem quoq; temporibus dominus Vuernerius libros legũ, qui dudum neglecti fuerãt, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit, & secundũ quod olim à diuæ recordationis Imperatore Iustiniano cõpilati fuerãt, paucis forte verbis interpositis eos distinxit. in quibus continentur instituta præfati imperatoris, quasi principium & introductio iuris ciuilis. Edicta quoq; prætorum & ædilium curulium, videlicet in digestis continentur. Additur quoque his liber Codicis, in quo Imperatorum statuta describuntur. Quartus quoq; liber est Authenticorũ, quẽ præfatus Iustinianus ad supplectionem & correctionem legum imperialiũ superaddidit. Hæc Vrspergensis. Auentinus autem lib. VI. Annal. Boiorum: Vuernherus quoq;, inquit, Iureconsultus, rogante atq; iubente hoc Mathilda, Vuelphonis secundi ducis Boiorum vxore, leges populi Romani, à Iustiniano Imperatore inuulgatas, hactenúsq; neglectas, situ & carie obsoletas, cum tineis & blattis depugnãtes, recognouit, atq; publicauit, continenti scriptura expositas, in libros capitáque diuisit, sententiam paucis summatim præscripsit, legendo, commentando, interpretando, easdem etiam ceteris notas fecit, parum adhuc diuulgatas diligentius retractauit.

IRRITARE, non ratum esse velle, vel ostendere, vel facere, l. 1. C. de feriis. Ab irruo frequẽtatiuum, incitare, prouocáreque significat: vt irritare canem, in l. item Mela. §. item cum eo. D. ad l. Aquil.

IRRITVM fieri testamentum dicitur, quoties statu testatoris mutato ipso iure testamentum cócidit. l. si quis. 6. D. de iniust. rupt. veluti si capite deminutus fuerit. Isidorus lib. 5. Etym. c. 24. Irritũ fit testamentũ, quoties testatori quid testamẽto facto accidit: vel quando ex eo adita nõ est hereditas, l. 1. D. eo. Vel eorũ qui sibi mortem cõsciuerunt, d. l. 6. §. eius qui. Itaq; Rumpi & Irritum fieri sic differunt, quòd irritum status testatoris immutatus facit: rumpit autẽ casus extrinsecus contingens, vt agnationis, adoptionis, testamenti noui. Rursus inter Irritum esse & Irritũ fieri hoc interest, quòd irrita fieri ea demum dicuntur, quæ cùm antea iure constarẽt, euersa sunt. Irrita verò vel iniusta esse dicuntur, quæ nunquam constiterunt, sed infirma semper sua sponte fuerunt, l. 1. D. eod.

IRRITVM fieri testamentum dicitur, cum id quod iure factũ erat, infirmatur, ait Imp. §. 3. Quib. mod. test. inf.

IRROGARE, pro infligere. Vlp. in fi. l. penult. de calumniat. Pro modo, ait, delicti pœnam irroget. Sic dicitur irrogata deportatio, in l. si debitori. D. de fideiuss.

Irrogare mulctã, idẽ quod dicere mulctã, auctore Budæo. C. de vsur. fisca l. lib. 10. Inst. de pub. iud. §. penult.

I S

ISAVRI, l. fin. C. de feriis. l. fi. C. de vi pub. famosi & insignes latrones, quod Dion lib. 55. indicat his verbis, Ἰσαυροί τε γὰρ ἐκ λῃστειῶν ἀρξάμενοι, &c. Græci βασιλικῶν interpretes exponunt illis locis Isauros, ἁρπαγας, φονεῖς, καὶ οὓς κουρσαρίους φασίν. De his Marcellinus lib. 14. Zonaras ἔθνος κάκιστον vocat.

ISAZON, paritas, par vtriusque ratio. Vlpian. l. 13. D. de stip. ser. At hic τὸ ἰσάζον corrumpit stipulationem. Loquitur de duobus dominis, quorum seruus sub distinctione iis stipulatus erat: quos pares esse ait inter se, quia vterque capax erat obligationis: cum vnus dominus & extraneus adiectus pares non sint.

ISGINVS, vide Hysginus.

ISTHMVS, ἰσθμὸς, terra angusta inter duo maria, oblonga, ceruicis instar obtinẽs. Paulus l. 37. D. de seruit. rust. εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ est in Isthmo. Gallis DESTROIT.

ITALICVM ius, vide Ius Italicum.

ITER, est ius eundi, ambulandi homini, non etiam iumentum agendi, l. 1. D. de seruit. præd. rust. Iter, est ius eundi, ambulãdi, nõ etiam iumentũ agendi vel vehiculũ: ait Imperator, tit. De seruit. præd. in principio.

Iter & actus quid differant, vide Actus & iter.

Iter agentes, viatores l. vnic. in fi. D. furt. aduer. naut. Iter aquæ l. pen. D. si ser. vind.

Itineri vnius diei 20. millia passuum computãtur, ex edicto Prætoris, in cautionibus in iudicio sistendi caussa factis, l. 1. D. si quis caut.

Item nota adiectionis, coniunctionis, seu repetitionis Bart. l. 1. D. de publica. Repetitionis, l. cum de lanionis. §. asinam. vers. item. D. de instru. instru. leg. Iason in §. item si quis in fraudem. Instit. de actio.

ITERVM duas res significat: alteram, qua demonstretur tempus secundum, quod Græci δεύτερον dicunt: alteram, quæ ad insequentia quoque tẽpora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν: quod ita accipitur, quoties opus erit. Itaque Iterũ pro sæpius accipitur, l. 7. D. de edend. Iterum Consul, pro secũdo Consul, sæpe apud optimos auctores.

ITERATIONE, inquit Vlpian. Inst. tit. 3. fit ciuis Romanus, qui post Latinitatẽ, quam acceperat maior triginta annorum, iterũ iustè manumissus est ab eo cuius ex iure Quiritium seruus fuit. Sed hoc concessum est ex senatusconsulto etiam liberis ius Quiritium cõsequi. Iterationum harum meminit Iust. Nouell. 78. καὶ τὰς λατινικὰς, inquit, ὡς ἀτελεῖς ἐξεβάλομεν, καὶ τὰς ἰτεράτιονας περιττὰς ἀπεφήναμεν.

ITERATO quid significet, docet Archidiaconus, c. si quis verò. 11. quæst. 3.

IVBARE, nonnunquam decernere, inquit Festus. hinc illud apud Imper. §. 2. De testam. Neque ij quos leges iubent improbos intestabiléśq; esse, possunt in numerum testium adhiberi: id est quos statuunt ac decernunt. Caius l. 26. D. de testam. Cum lege quis intestabilis iubetur esse, eo pertinet, &c.

IVBERI possidere, vide Possidere iuberi.

IVDEX adpellatur, qui de re aliqua, vel iure suo, vel magistratus, qui iubẽdi potestatem habet, auctoritate cognoscit & iudicat. Prætor olim iudex adpellari cœptus est, vel I. Iulio auctore. Et ita magistratus, qui tribunali, & iurisdictioni præsunt, iudices adpellantur rub. D. de iurisdict. & de reb. auct. iud. posid. l. 1. D. de iudic. l. 22. §. eo autem tempore. D. sol. mat. Separantur tamẽ iudices à magistratibus, l. 2. D. de diuers. reg. iur. Iudicum que nomine accipiuntur, qui & iudices dati, & speciales iudices, & pedanei & delegati, adpellantur, l. 46. D. de iud. l. pe. iud. solui. D. l. fi. D. de offi. præsid. l. 4. D. de tut. ab iis l. 3. D. ne quis eum. & ita iudiciales stipulationes à prætoriis separãtur, D. de verb. oblig.

Iudicial

Iudicialésq; eas accipimus, quæ ex mero iudicis, qui actioni addictus eſt, officio proficiſcuntur: quāquam & prætoriarum ſtipulatiooum quędam iudiciales eſſe dicantur, quæ ſcilicet propter iudiciū interponuntur, veluti de rato, & iudicatum ſolui, l.1.§.1. D. de præt. ſtip. Varro lib. 4. de Ling. Lat. Iudicem à dico ducit, quod ins dicat accepta poteſtate, id eſt quibuſdam verbla dicendo finiat. itáq; definitur l.1. in priuc. D. de iuriſd. Iudex igitur iu priuatis cauſaia dicitur, ciuis aliquis priuatus, cui Prætor ex reorum cōſenſu de lite cognoſcendi, ſententiámq; ex formulę præſcripto pronuociandi poteſtatem dedit. Cicero iu Orat. pro Cluentio: Nemioem voluerunt maiores noſtri oon modò de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicē, niſi qui inter aduerſarios couueniſſet. Hæc plenius vide explicata apud Hotom. io Com. verb. iuris.

Iudex cōpromiſſarius, id eſt arbiter, l.41. D. de recep. arb.

Iudices locorum, l.2. C. de exhib. reis, quoa τοποκράτας Iuſtinianus adpellauit, conſtit. 134.

Iudex, animatum ius eſt, μεσίδικος Græcè dictus à quibuſdam, inquit Ariſt. quaſi Mediiurius Latinè quis dicat, à Medio, & iure, compoſito vocabulo: quooiam inter vtranq; partem medius, Iuſtitiæ mioiſter eſt, cuius etiam Antiſtes ſolet dici. Ideo etiam (inquit idem) δίκαιον dicitur, quaſi δίχαιον, hoc eſt bipertitum, & Iudex, δικαστὴς, quaſi διχαστὴς, hoc eſt bipertiēs. Iudices autē non temere olim legebātur. Primum enim in iis cenſus ſpectabatur. Hinc Cicer. in Aotooiū: Iu iudice ſpectari debet & fortuna & dignitas. Item lege Pompeia, vt ampliſſimo ex cenſu legerentur iudices, ſancitum, vt teſtatur Aſcouius. Hinc illud Plinij lib. 14. io Procem. Poſteris, inquit, laxitas muodi, & rerum amplitudo damno fuit, poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu. Seneca: Cenſu ex foro iudex legitur. Deinde verò ætas. nam vigintiquinque annos natum iudicem oportuit. Auguſtus tamen, teſte Suetonio, à triceſimo ætatis anno iudices allegit.

Iodex LIMITANEVS eſt, qui iuriſdictionem habet vſqoe ad certam pecuniarum ſummam, putà, ducentorum florenorum limitatam.

Iudex, aliàs Iuriſdictione per legem, vel luugam cooſuetudinem, vel per indultu.. principalē propria vtitur: qui Ordinarius eſt. Aliàs exercet iuriſdictionem alterius, delegatam ſibi vel commiſſam, qui extraordinarius vocatur, l.t. C. vt io poſſeſſion. legator. Iudex etiam Ordinarius, aliquando incompeteus cenſetur, cùm alibi ſit competens rei coouenti, vt in titu. C. ſi à noo compet. iud. iudica. eſſe dicat.

Iudex boni, & innocentis viri officio fungi debet, cuius primæ partes ſunt curare, vt lites ſine calumnia procedant. Vlpianus in l. ceteræ. D. famil. erciſcund. & in l. ſi extraneus. D. de iur. dot.

Iudicis officium varij variè defioieruut. F. Martinua Accurſij coætaneua ita definiebat, vt ſit poteſtas iudicis adſumpta. Bartolua ſic, Eſt, inquit, ius faciēdi quę iudici facienda incumbunt. Alciatua in ca. quod ſedem. de offic. ordina. nu. 3. boc modo: Eſt, inquit, quid extraordinarium, & uon datur, niſi vbi non eſt aliquod nomen ſpeciale petitiouis. Bartoli definitio ceteris verior, perfecta tamen nou eſt. Tentabam igitur ſic definire, Vt ſit id, quod iudex cognoſcēs, definiens, & exequens facere debet. Iudicis officium doctores variè diuiduot. Bartolus putat triplex eſſe officium iudicis: videlicet, nobile, mercenarium, & aduerſarium. Alij commuoiter ſtatuunt duplex genus officij iudicialis: ſcilicet, nobile & mercenariū. Et quoniam hæ voces ſunt vulgo notæ, docendi gratia ſequemur eas. Iudicis officiū nobile (quod tamen rectius dixeris merum officium) dicit Bartolos id eſſe, quod per ſe ſtat. Explica ſic apertius: Officium nobile eſt, quod iudex ſua, huc eſt, iuriſdictiouis auctoritate exercet, etiam ſi oulla proponatur actio, & iuterdum motu proprio, uemine petente. Siquidē iudex ſeu magiſtratus eſt animata lex. Ius enim cùm mortua litera deſcriptum ſit, producitur in forū viua quadā iudicis exercitatioue, cùm iuſtitiam adminiſtrat, cùm diſtribuit vuiculque ſuum. Quare Iuſtinianus exemplo Iuriſconſultorum, tractaos de officio indicis libr. 4. Inſtit. tit. penult. rectiſsimè ſic incipit: Et qoidem io primis illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm quod legibua, aut cooſtitutionibus, moribúſve proditum eſt. Quæ verba Accurſius frigidiſsimè diſputat: quaſi iudex nō enā cognoſcēdo cauſſam, adhibere debeat iuris ſaoctiones eò pertinentes. Iudicis officium Mercenarium eſt, qood actioni deſeruit, metaphora ab obſequio famulitio ducta. Quemadmodum enim is, qui operam ſoam locat, bona ſide, & libens eam præſtat, nec alio modo quàm domioua præſcribit: ita iudex actiootibus in iudicium perductis, aut perducēdis, ūnpertit officium ſuum vltrò quidem, ſed nō niſi ad normam actionis: eáq; ceſſante, ceſſat, l. Aedil. §. itē ſciendum. D. de ædilit. edict. In quibus autem verſetur officium iudicis, vtrunque doctiſsimè & latiſsimè tractat (vt ait Oldeodorpius) D. præceptor uoſter in Præfationibus Claſsium ſuarum, De officio iudicis. Ceteroquin hæc Doctorum diuiſio nullo iure probatur. Equidem ita diſtinguēdum putem (quod & docui ad Iuſtioianum Imp. libr. 4. ioſtit. titu. pen.) in duo ſumma genera. Vnum eſt generale & latè patens, quod Vlpiaous latiſsimum adpellauit, l.1. D. de iuriſdict. Alterum ſpeciale, cū nulla obligatio, actióve data eſt, nec oritur ex negotio; quod tamen dari fieri æquum eſt: quo de accipiendua eſt Pomponius l. Quiotus. D. de ano. lega. idque Bernardus gloſſematarius rectè ſenſit in c.2. de offic. ordina. Quod ad primū articulum diuiſionis adtinet, Vlpianus l.1. D. de iuriſdict. ita ſcribit, Iudicis officium latiſsimum eſt. Nam & bonorum poſſeſsiooē dare poteſt, & in poſſeſsiouem mittere, pupillis non babentibua tutores cōſtituere, & iudices litigantibua dare. Quod ait, booorū poſſeſsionem dare, boc iuriſdictionis eſſe C. Harmenopulus lib. r. tit. 4. credidit. Sic enim apod eum ſcriptum eſt, τὸ τῆ διαθήκης διακατοχὴν διακατοχὴν ἐστίν. quod ex nouiſſimis quidam probaueruot, cum tamen miſti imperij eſſe Vlpianus dixerit l.3. & l.4. D. de iuriſdict. omn. iudicum

Iudex cōſcientiam ſuam ex manifeſta rei veritate natam, ſequi debet: imò ooo habet quod tutius ſequatur in omni re. Et medius fidios qui tradunt duplicem in Iudice conſciētiam, nihil aliud docent, quàm ipſam fallendi artem, & æquitatia euerſionem. Sic autē eam Accurſius cum ſuis diſtinguit: Alteram, quā velut iudex habet, hoc eſt, eorum quæ videt, aut intelligit tempore iudicij. Alteram, quam habet de iis, quæ priuatim ſcit: ſed hoc eſt coutra oaturam, ius, & ęquitatem. Nam conſcientia eſt tacitū animi iudicium, per quod aut accuſatur falſitas, turpitudo: aut defenditur veritas honeſtáſque, ſecundū infallibilem iuſtitiæ à Deo nobis inſculptæ formulā. Vnde dici rectè ſolet: Cōſcientia mille teſtes. Si quidē res eſt ſimpliciſsima, nec diuidi poteſt in vno eodémque homine. Quicquid enim fit contra couſcientiam, contra veritatem fit, & ædificat ad gehennam, vt rectiſsimè dicit Innocentius poſt Apoſtolum, in capi. Literas de reſtitut. ſpoliato Veriſſimum igitur eſt, ſecundum ſententiam Martini gloſſatoris, quòd iudex velut vous bomo, non habet niſi vnam cooſcientiam, quam ſemper debet ſequi, adhibitis legum formulis. Nam primarium officium Iudicis eſt, iu iudiciis amplecti veritatem facti, eámque ad æquitatem exigere. Non poteſt sutem id fieri, niſi couſcientiæ iudicio. Hæc eleganter, & latè probantur

in libello, De inre & æquitate, Oldendorpij. Et de formula inuestigandæ actionis. Huc adde illud Ciceronis lib. 3. Offic. Cum iudici dicenda est sententis, meminerit se deum habere testem. Itémque illud Agapeti ad Iustin. Imp. τοιωνχῶς ἐκρεᾶσθαι δεῖ τοὺς τῶν πραγμάτων κριτάς.

Iudicis religio & diligentia, cuius fit mentio in l. eum quem temerè. & in l. 3. §. idem Diuus. D. de testib. est sollicita, & anxia cóscientiæ cura, quæ propter iustam muneris frunctionem suscipitur: quam grauiter depingit Papinianus in l. quæsitum est. D. de testibus. Vt vel hinc appareat sole clarius quàm longè cómentatores absint à veritate, & quantam attulerint humanæ societati pesté, tradentes Iudicem debere semper secúdum acta, & probata, non auté secundú conscientiam pronunciare. Nam si actionum series aduersus cognitam veritatem est obseruanda, quid aliunde potest iudex rimari, aut quid Interrogare?

Iudicis præsentis iusta cognitio, cum primis est de substantia iudicij: quam tamé formularij non dignantur inter partes iudicij adnumerare. Siquidem meminisse oportet, omnem iudiciorum vim, & potestatem, statim atque lis est contestata, iudicum humeris incumbere coram Deo, & hominibus. Iustæ auté cognitionis duæ sunt partes. Altera, vt perspectá habeat iudex caussam circunstantiis. Altera, vt celeriter eam deffiniat: quia ad officium eius pertinet lites dirimere, vt dicit Iulianus in l. quidam existimauerunt. D. si cert. peta. & cert. condict. Priorem autem cognitionis partem feliciter absoluet, si vtatur sępe interrogationibus de his, quæ nescit. Cognoscere enim id dicimur, quod anteà non sciuimus. Proinde alieni facti circústantias neque citius, neq; commodius inuestigare licet, quàm interrogando. Quamobré sapientissimi legislatores interrogationes adeò frequentes esse voluerunt, vt apud omnes æquè magistratus fierent, l. voluit Prætor. l. vbicunque. D. de interrogatio. Posteriorem verò partem officij sui iudex rectè expediet tribus modis: videlicet, iureiurando, transactione, sententia.

Iudicis officium apud Romanos tribus verbis in tria iuris capita digestum fuit eleganter: scilicet, DO, DICO, ADDICO. Aliàs enim iudex dat actionem, dat alium iudicem, l. 3. §. mixtum. D. de iurisdict. Alias cognoscit de controuersiis, & dicit ius. Aliàs denique addicit & transfert possessiones rerum ab vno ad alium.

Iudicem arbitrúmve, qui ob rem dicendam accepisse pecuniá conuictus est, Lex XII. Tab. capite punit. Pessimum enim delictú est venalem habere iustitiá, fónsq; omnium malorú rectè vocatur à Iustiniano Nouell. vt iud. sine quo. suffr. Igitur lex tam seueram constituit pœnam, nempe capitis. Vult enim iudicé & arbitrum puras habere manus, ne quid ob rem dicendá, hoc est, ob administrandá iustitiam, & veritatem tuendam, pecuniæ accipiat. Ná qui ius dicit, nihil magis curare debet, quàm vt ré ipsam dicat sine vllo fuco iniquitatis, aut calumniæ. Institution. de offic. iudic. in princip.

Iudicis quale arbitrium sit, hoc est, quid oporteat iudicem ex iure arbitrari ac pronuntiare, videamus. Vlpi. in l. 1. §. si quis in fraudem. D. si quid in fraud. patro. Iudicis arbitrium, boni viri arbitriú censetur. Vnde Religionem iudicantis, Papin. dixit in l. quæsitum. D. de testib. Iudicis arbitrio restituere (vnde actiones arbitrariæ vocantur) est tantum restituere, quanti iudex secundum conscientiam boni viri, quicquid partes allegau erint sua interesse, duxerit códemnandum. Paulus in l. arbitrio. §. dolo cuius. D. de dol. mal. Trebatius ait: De dolo dandum iudicium: non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur, quanti eius interfuit, id non esse factum.

IVDEX & arbiter inter se multis in rebus & similes, & dissimiles sunt, nam vt ex vtriusq; consensu iudex dandus est, sic etiá arbiter, l. litigatores. 11. §. 3. D. de arbitr. Vterq; minor annis XX, esse non potest. l. cú leg. 4. eod. Vterq; præterea de re sola de qua lis cótestata erat, cognoscebat, l. vt fundus. 18. Comm. diuid. l. non distinguemus. 32. in fin. l. de his rebus. 46. De arbit. vterque sentétia dicta vel iudex, vel arbiter esse desinebat. l. qualem. 19. D. de arbit. vtriusq; sententiá Prætores exequebantur, l. à diuo Pio. 15. De re iudic. si tres dati sint, duorum cósensus absente tertio non valet. l. ité si. 17. in fin. & l. seq. De arbit. Vterq; incertá sententiam inutiliter pronunciat, l. quid tamen. 21. eo. Vtriusque sententiæ quamuis iniustæ parédum est, l. dié. 27. eodem. Differunt autem in eo quòd is qui propriè iudex appellatur, ad certam Prætoris formulá astrictus est: in eáque ipsa verba quibus Prætor vsus est, proferre sententiam debet. Arbiter auté est, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: vt Festus & Donatus scribunt. itaq; qualem sententiá ferat, Prætoris nihil interest, d. l. qualem. De arbit. Iudex, si cóuenerit inter litigatores quid pronuncietur, eiusmodi sententiam proferre potest, l. si conuenerit. 26. De re iudic. at si sic fuit in arbitrú compromissum vt certam sententiam dicat, nullum est arbitrium, d. l. qualem. De arbi. Iudex (vt antea dicebamus) priuatus esse debet: arbiter autem etiam qui cum imperio est dari potest, l. 2. & 3. De arbit. Ignominiosus iudex esse non potest, l. cùm Prætor. 12. De iudic. Arbiter potest, l. Pedius. 7. D. arbitr. Iudicis sententiæ propter Prætoris imperium parendú est: arbitri verò propter compromissum, l. 1. & pass. eod.

IVDEX QVAESTIONIS is erat qui quæstionibus præerat, id est publicis iudiciis, iudicumq; decurias cogebat. Præcone nanq; Iudices testésve citáte, ipse respondentes obseruabat, eorúmq; quasi custos erat. iuratus sententiá vnà cú aliis ferebat: &, vt ex eo cóiicere libet, quòd iudicum princeps ab Asconio vocatur, primus omnium ferebat. Vide Cicer. in Prætura vrbana, & in Orat. pro Cluétio. Quintilianus eum à Prætore distinguit, húncq; dicit impeditú fuisse in iis rebus quæ imperij erát: illú in iis quæ ad caussæ cognitioné pertinebant. Quæri auté posset, cùm Prætor vrbanus iudices rerum capitaliú sortiretur ac subsortiretur, quéadmodum Cic. in Cluent. & Pedian. Verr. III. testantur, quid sit, quod idem Asconius scribit, iudicé quæstionis Iunium subsortitum fuisse in locum non reiectorum. sic enim apud Asconium legendú Cluentiana oratio demonstrat. Huic obiectioni respondet Hotom. Asconium subsortiri dixisse, pro subsortitorú citationi & responsioni præesse. nam paulo superius sic loquitur: Princeps illorú iudicú damnatus est. Iunius, quòd diceretur alios supposuisse, qui reú damnarent, non eos quos Prætor fuerat subsortitus. Cum auté Iudex quæstionis alius à Quæsitore q. capitali iudicio pręerat sit, vt ex Verrina 3. cóstat, & alibi dicem⁹, legimus tamen & Quæsitoré ipsum Iudicé quęstionis dici, & vicissim Iudicem quæstionis, Quæsitoré. ná Cicero in Cluent. de Prętore Q. Voconio Nasone loqués: Iubet, inquit, ea lex, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicé quæstionis, hoc est Q. Voconium, cú iis iudicibus qui ei obuenerant, quærere de veneno. Pedianus auté Verrina II, Iunius, inquit, Quæsitor fuit in Cluétij caussa Verre Prætore. Marcianus l. 1. §. primo, D. ad l. Cornel. De sicar. Quiúve magistratus, iudéxve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Nam paulo antè dixerat: Quiúve cum magistratus esset, publicóve iudicio præesset.

IVDEX compromissarius, id est arbiter, in l. 41. D. de recept. qui arb.

Iudicem collocare apud Festú, est inter iudices ponere. Sic apud diuú Vigiliú, Arbitrú collocare. Iudicem autem sumere & accipere dicuntur litigatores, l. 1. C. de in lit. iur. l. 1. D. de quib. reb. ad eun. iud. l. pen. D. de iud.

de iud. & alibi sæpissimé.

IVDICARE à verbo Dico, dicas, ductum putat Varro lib. 5. Ling. quòd tunc ius dicatur. Iudicare apud veteres accipiebatur pro consulere. Vnde Consultum dicebant iudicium, quod ex animi consilio prodiisset. Eámque ob rem Senatusconsulta, verbo scilicet maiestatis pleno, adpellata sunt, quasi iudicia, seu statuta. Quid enim inter iudicium & consilium animi refert?

Iudicare alias in Feudisticis libris, pro testamento legare. In leg. Astulphi regis Langob. tit. 4. Siquis Langobardus decedens voluerit vxori suæ vsumfructũ de rebus suis iudicare, nõ amplius iudicare possit. Iudicare feudũ pro anima, id est Ecclesiæ addicere, vel legare sub conditione precationũ quę, pro domini constituentis anima fieri debeant, lib. Feud. 2. tit. 9. §. 2. & tit. 55. §. Langob.

Iudicandi munus graue olim detrectandúmq; fuisse probat Cicero in prætura vrbana. Hoc si vobis (inquit ad Iudices) ideo leuius videtur, ꝙ putatis onus esse graue & incommodũ, Iudicare: intelligere debetis, primum interesse, vtrũ id onus vosmetipsi reieceritis, an, quòd probare populo Romano fidẽ vestrã, & religionem non potueritis, ideò vobis iudicandi potestas erepta sit. Augustus decurias iudicum nonnihil immutatas, reducta Tribunitia potestate, distinxit, vt singuli Senatores, Tribuni, & Equites, ex singulis decuriis iudicarent, rursúsque immunitate potirentur, succedentibus ordinibus seu decuriis in orbem. Neque enim vniuersæ decuriæ sigillatim ad iudicandum sedebant, sed ex ea decuria, cuius vices tum erant, iudicandi certus ac constitutus numerus assumebatur, sortibus ex vrna ductis, scilicet cùm res aliqua nata iudiciũ poscebat. Idq; officio Prætoris expediebatur. Prætor enim summam potestatem habebat iudiciorum, pręerátque sortitioni, & reiectioni, seu (vt nunc dicimus) recusationi suspectorum iudicum, rursúsque subsortitioni in locum reiectorum, per actorem scilicet, vel reum. Proinde ipse Prætor pro tribunali sedebat, cùm interim Iudices in subselliis essent. Ab hac consuetudine retinemus vocabulum iudiciale, Sortiri forum, sortiri iurisdictionem, adeóq; rem quãlibet sortiri effectũ. Cùm verò ante Augusti tempora equestres propriè dicerentur, qui equo publico merebant: posteà dici cœperunt omnes quibus vti anulo aureo liceret: vt Senatores dicebãtur, qui latoclauo vterentur. Ex superiobus apparet quid sit quod Arcadius in l. vltim. §. iudicãdi. D. de muneribus & honoribus, dicit, Iudicãdi necessitatem publicũ munus esse: nõ quasi iudex cogi possit iudicare (vnde ducunt Iurisperiti multa argumenta) sed quod Senatores, Equites ac alij in quatuor decurias distributi, quorũ nomina in albo Decuriarũ scripta, & ad ærarium delata erãt, parere prætori conciliũ agenti ad iudiciũ publicũ exercẽdum, astringerentur, sicut ad alia munera publica. Vide plenissime Budæũ ad d. §.

IVDICATVM, seu res iudicata, dicitur quæ finẽ cõtrouersiarum pronuntiatione iudicis accepit. Quod vel condemnatione, vel absolutione cõtingit, videlicet iusta ac valida. Alioqui si nullius mõmẽti sit, non potest tenere cõdemnatio vel absolutio, l. 1. & l. 3. §. cõdemnatum. D. de re iudicat. Inde nuncupatur actio iudicati, seu rei iudicatę, nõ in factum, vt Accursius putat. Non enim quia factum, agitur: sed quia iudicatum est. Eadem ratione adpellatur exceptio rei iudicatæ. De qua est tit. D. de except. rei iudic. Rem iudicatam, nunc vulgò dicimus sententiam definitiuam. Cice. libro 2. de Inuentione, Iudicatũ diffinit de quo iam ante sententia alicuius, vel aliquorum constitutum est.

Iudicatum facere, hoc est, soluere id, quod sententia continet, obtemperando ei, l. 5. D. de feriis. inter alia enim Facere, significat Soluere, vt & in l. vlti. C. de reb. credit. & in l. sunt qui. D. de re iudicat, vide Gellium libr. decimo nono. Formula autem IVDICATVM FACERE, ex XII. Tabul. dimanauit: in quib⁹ ita scriptum erat, NI IVDICATVM FAXIT, SECVM DVCITO. Qua vsus est M. Cicero in Oratione pro Flacco. Differt autem Iudicatum facere à Iudiciũ facere, nam Iudicium facere, idem est, quod iudicare. in titul. de fer. & si cert. petat. Iudicaris autem satisfacere Papinianus dicit, pro, Iudicatum facere, in l. tale pactum. §. 1. D. de pact.

Iudicatũ solui, pro satisdatione, quæ de soluẽdo ꝑ reum præstabatur olim, l. iudicatum. D. iudicatum solui. Iudicatum autem solui stipulatio tres clausulas in vnum collatas habet, l. 6. D. iudic. solui, puta de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo.

Iudicati actio, quę ex sentẽtia descẽdit, l. 28. §. igitur. D. de iureiur. Et alibi, Iudicati agere, l. 28. D. de procurat.

IVDICATIO, l. 52. D. de furtis. l. 4. §. non omnis. D. de re milit. & alibi sæpè. At l. aliud fraus est. 131. D. de verb. signif. Iudicatio sumitur pro propria iurisdictione. Mulctam is dicere potest, inquit Vlpian. cui iudicatio data est. magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctã dicere mandatis permissum est. Similiter in l. 2. in fin. D. de iudic. His datur mulctæ dicẽdæ ius, quibus publicè iudicium est. id est qui magistratus sui iure, quem à populo vel à principe acceperunt, iudicium exercent.

IVDICATVS, addictus. Plautus Menæch. *Nam ego ad Menachmum non eo, quoi iamdiu Sum iudicatus: vltrò eo vt me vinciat.*

IVDICIVM, decretum est eorũ qui pro potestate, quam à lege acceperunt, caussa cognita de re ad se delata, sententiam pronũtiarunt. Vel (vt inquit Asconius) Iudicium dicitur res quæ caussam litémq; determinat. Atque ita huc pertinẽt tria illa verba, DO, DICO, ADDICO. Do iudiciũ postulãtibus: Dico sententiã post litem cõtestatam & cognitam: Addico rem victori, & exequor sententiam, transferendo rerũ dominia. Alij sic: Iudicium est actus legitimus, quo mediante, iudex de caussa proposita cognoscit, & secũdum æquitatem pronuntiat. In iis enim versatur omnium iudiciorum, inquisitionum, adeóque consiliorũ vis, atq; potestas. Et cessabunt omnes disputationes, si rectè intelligas. Siquidem in nullo controuersiarum genere prodest caussam deferri ad iudicem, nisi cognoscatur de ea. Sic nihil profuerit esse cognitum, nisi pronuntietur, Denique pronũtiatum quoque inutile erit, nisi ex bono, & æquo procedat.

IVDICIVM priuatũ, pro iudicio ex cõtractu & obligatione pecuniaria nato, apud Vlp. l. 3. D. de crimin. stellio. Quod enĩ, ait, in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Crimen à priuato iudicio separat: cum tamen hoc publicum non sit iudicium.

Iudicia aut ordinaria sunt, aut extraordinaria: de extraordinariis prius dictum in voce Extraordinaria. Ordinaria vocamus ab ordine procedendi: & hæc aut publica sunt, aut priuata, aut centumuiralia. Publicorum cognitio est principis, vel senatus, vel prætoris, aut præsidis, qui legibus quærit, eiusq; iniuriæ caussa suscipitur, quam Respubl. lege aliqua ad se pertinere statuit, & semper in crimine aliquo cognoscendo versatur. Plato lib. 6. de leg. Publicum iudicium exponit, cũ Rempub. à quopiam ciuium læsam esse aliquis existimat, & vult Reip. persequi iniuriã: ideóq; hæc Cicero Reip. appellat. Priuatorum autem cognitio est iudicum datorum, & hæc rei priuatæ caussa instituuntur, neq; ad Remp. directo pertinent: veluti cum de re pecuniaria, aut priuati hominis iniuria quæritur. Plato loco præcitato scribit iudicium priuatum esse cum quis priuatus à priuato quopiam iniuria se affectum queritur, eúmque in ius educens, de ea disceptari postulat: ideó

quę rei priustę à Cicerone appellatur. Sic pro Cæcinna rectè: Omnia iudicia aut distrahendarū cōtrouersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt. Quæ verò sint iniuriæ, quibus Respub. siue populus vniuersus læditur, in ipsius arbitrio sc voluntate positum est, quod ex lege Lætoria planissimè intelligitur. Hinc tituli D. de iud. & de iudic. publ. Falsa igitur est Iustiniani sentētia, qui iudicia publica ex eo dicta putauit, quod cuiuis de populo agere liceat. non enim quò cuiuis de populo agere liceat, publica dicuntur, sed contra, quia caussæ publicæ sunt, id est quia quiuis de populo læsus est. De centumuiralibus dictum est suo loco.

Iudicia contraria quæ sint, vide apud Cuiac. Obseru. lib. 9. cap. 2.

IVDICIA populi, & iudicia publica differunt. nam illa dicuntur, quæ populus in foro per tribus, in campo per centurias distributus exercebat: hæc verò, quibus Prætores, qui & Quæsitores dicuntur, sella in foro posita cum consilio iudicum præerant. Illiusmodi fuerunt illa, quib⁹ quis ius ciuitatis ac libertatis imminuisse dicebatur, vt ex Verrina III. cognoscitur. Erant autem hæc vehementissima grauissimáq; iudicia. Solus enim populus in ciuem R. verberibus & securi animaduertendi potestatem habebat. Repetūdarum verò & aliorum criminum quæstionem ad populum non pertinuisse, idem Verrina v. demonstrat. Præter hæc autem populi iudicia lege lata constituta, illud scire oportet, licuisse Tribunis pl. ædilib. Quæstorib. iudicium populi omnibus de rebus constituere, & cuiuis ciui diem ad populum dicere, vt de eo quæstio exerceretur: cuius rei cum alibi pleraque exempla suppeditant, tum verò apud Val. Max. lib. 4. c. De pudicit. & apud Cic. in Verrinis, vbi sæpe populi iudicium Verri minitatur. Quæ sanè populi iudicia, si quis publica quoque nominanda contendat, duntaxat ob eam caussam, quia non intra domesticos parietes, sed palàm ac sub dio (item vt alia) exercerentur, non magnopere luctabor: præsertim cum ita Liuius quoque lib. II. ea nominet. Horum autem populi iudiciorum quadripartitam rationam fuisse Cicero in Orat. pro domo, demonstrat: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne nisi producta die quis accusetur: tertio, vt ter ante magistratus accuset, intermissa die, quam mulctam irroget: quarto, vt sit accusatio trinum nundinum, producta die, qua die iudicium sit futurū. hoc est, vt ea iudicia tribus actionibus constent, & per trinundini spacium producantur. Has vt existimo, populares actiones Paul. vocat l. 32. D. de arbit.

IVDICIORVM publicorum quædam, inquit Paulus, capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia sunt in quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera non exilia, sed relegationes proprię dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio pœna est. l. 2. D. de pub. iu.

IVDICIORVM alia criminalia dicūtur, alia ciuilia. Criminalia sunt, quibus iniuriam Reip. factā vlciscimur. Ciuilia, quibus suam quisque ciuis priuatam ac propriam iniuriam persequitur. nam ex eo Ciuilis dicuntur, quòd ciuibus priuatísque hominibus vlciscendis dantur, l. 9. D. de public. & vect. Itaque cum hæc De re familiari appellentur à Paulo, l. 4. D. de pub. iudi. illa fortasse non malè De re publica nominentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur, l. vlt. D. de priuat. delict. & l. 2. D. de testib. quod ciuiliter alibi dicitur in l. vn. C. quand. ciuil. act. crim. præ. & l. vlt. D. de furt. Criminalis autem iudicia generaliter dicuntur, tum quæ lege lata exercentur (quæ publica Macer nominat, l. 1. D. de public. iudi.) tum quæ nulla lege, sed extra ordinem dicuntur: qualia furti, rapinæ, & similia, l. vlt. D. de furt. & l. 9. §. 5. D. de public. & vectig. Hinc Impp. in l. vn. C. quando ciuil. act. iudicia publica legibus constituta manifestò criminalium appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud constat, Criminalia specialiter ac propriè ea dici, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorum, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur.

IVDICIA omnia sunt absolutoria: id est, iudici à Prætore dato tacitè permittitur reum qui ante sententiam actori satisfacere paratus est, liberatum ab actione dimittere: ne in infamiam, quæ ex quibusdā iudiciis contrahitur, incurrat: vti docet Imp. §. vlt. De perpet. & temp. & patet ex l. 73. D. de procurat.

Iudiciū duplex, vide Quadruplex.

Iudiciū DE MORIBVS dicebatur, quod diuortio facto inter cōiuges exercebatur, vt cuius culpa factū diuortium iudicaretur, is legitimā mulctā subiret. nam Mores honestiore vocabulo coniugum vitia nominabant: vt testatur Vlpian. cap. Inst. 6. vbi adscribit mariltum, propter maiores mores, præsentem dotem reddere: propter minores, secum men[...] am die. Eæque pœnæ dissidijs appellantur à Paulo in l. non vt à patre. §. De captiu. De hoc Papinian. in l. viro. 39. D. sol. matr. Constant. l. 4. C. Th. de incest. nupt. Paul. l. 5. D. de pact. dotal. Hoc autem de moribus iudicium à Iustiniano sublatum est, tit. Cod. de repud. & iudic. de morib. subl. & l. vn. §. taceat. C. de rei vxor. act.

Iudicij substantialis (vt appellant) tractant Doctores, argutè quidē ac summo iure, sed inutiliter: quia non secundum æquitatem, nempe quòd optimam iuris partem prætermittant circa personā iudicis, vnde tamen tota vis depēdet. Pomponius in l. 2. §. post originem. D. de origin. iur. Per eos, inquit, qui iuri dicundo præ sunt, effectus rei accipitur. Parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Itaque existimo, ad iudicij formam substantialem pertinere perpetuò, & immutabiliter hæc, quasi principia naturæ. I. Vt in ius vocetur ille, qui iudicari debet. In ius enim vocare est, iuris experiundi caussa vocare, l. 1. D. de in ius vocan. II. Editio actionis, hoc est, talis intentio actoria ad iudicium exigitur, quæ si vera sit, consequatur iure, condemnandū esse reū, siue ex scripto, siue ex non scripto tractetur caussa. III. Litis contestatio necessaria est in iudicio. Nam ratio naturalis dictat, vt nemo violenter aut tumultuariè obruatur iurisdictione, quæ ordinatio Dei est, Romanorum 13. IIII. Iusta præsentis iudicis cognitio, cum primis est de substantia iudicij: siquidem meminisse oportet, omnem iudiciorum vim, & potestatem, statim atque lis est contestata, iudicum humeris incumbere corā Deo & hominibus. V. Conclusio in caussa pertinet semper ad formam iudicij, nec potest omitti: non ea ratione, quā formularij commin[i]scuntur, sed ideò, quia humanus adfectus ex natura corrupta, procliuis est ad controuertendum, l. item si vnus. §. vlt. D. de recep. arbi. VI. Sententia ad iudicij cōstitutionem haud dubiè pertinet necessario, vbi caussa non potest aliter transigi: quandoquidem tota iudicis cognitio manca est, nisi sequatur res iudicata, quæ finem controuersiis imponat. Pulchrè itaque cohærent istæ partes. Citatio enim vocat iudicandum: Editio actionis instruit: Litis contestatio cōfirmat iudiciū: Cognitio aperit negotiū: Conclusio interrūpit disceptationem: Sententia finit totam litem. Hæc omnia latius tractantur in libello, De iure & æquitate Io. Oldedorpij, qua ratione iudiciū in sex partes diuidit. Bartolus in tractatu Iudiciorum lo decem tempora distribuit. Equidē iudicij tres partes verius putem: vt docui in libello qui Forēsis dispositio inscribitur ca. 1. per Nouellam illud, quod probat Alex. consil. 182. nempe has, litis contestatio, cognitio caussæ, sententia.

Iudicium

Iudicium prolusorium, quod præiudiciale dicitur, Græcis προαγωνιστικόν.

Iudicium rescindens, cùm læsus, ob legitimam caussam restituitur in integrum. Tollit enim & rescindit obstacula quæ impediebant læsum. Sic

Iudicium rescissorium, quod sublato iam obstaculo permittitur, perinde ac si nunquàm aliquid impediuisset læsum ad persequendum ius suum.

Iudicium suum, vocant vltimam voluntatem, l. 3. D. de testament. militar. vnde & pro nostræ voluntatis sententia ponitur in l. 22. in fine. D. de adopt. l. 8. in fi. D. de vulga.

Iudicium turpe, quo damnatus infamia notatur, M. Ciceroni in Orat. pro Flac. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd (vt ipse aiebat) libert' erat eius turpi iudicio condemnatus, &c. Huius etiã meminit in orat. pro S. Roscio, & pro Cæcin.

Iudicium Centumuirale, vide Centumuirale iudicium.

Iudicium contradictum, in quo aduersarius est, ad differentiam voluntarij, l. cùm de consuetudine. D. de legi.

FORMVLA IVDICII RECVPERATORII.

Si paret eam se, & sua. Cicero in Diuinat.

Si paret iugera huius fundi esse, &c.

Si paret aduersus edictum fecisse. Ex Verrins 3.

Sic paret H-S I ɔ ɔ ɔ dari oportere, Cicer. pro Roscio.

Si paret eum dare oportere, §. sic itaque. Insti. de actio.

IVDICII BONAE FIDEI.

Quantum ex bona fide illum dare facere oportet, Cicero in 2. Offic. & in Top.

EX PRAXI.

Visis actitatis, & probationibus, & considerandis, adhibito prudentum consilio, definitiuè prounntiauimus & pronuntiamus, &c.

Indicium profiteri, est vltrò sese, consortésque criminis deferre, Budæ. ad l. Cornel. de sicar. l. 1.

Iudicio sisti, in iudicium exhibere, idem significant, l. si eum iudicio. D. si quis cautioni. Aliud autem est Stare in iudicio, aliud sistere. Vlpian. in 3. si quis. in fine. D. si quis cautioni.

Iudicium dare, reddere, constituere Prætor dicebatur, cum certũ litigatoribus diem attribuebat, apud quem sua iusta exponerent, quíque caussa cognita, réque vtrinque perorata, sententiam pronuntiaret. Hinc

Iudicium accipere, sumere, suscipere dicebãtur litigatores, cum potestatem caussæ suæ apud illum disceptatorem agendæ à Prætore impetrarant, l. 3. & l. penul. D. de iudic. l. 1. §. 1. D. de vsur.

IVDICIALE forum, locus in quo iudicatur l. 3. vlt. D. de iust. & iur. eleganter appellatur ius quod in eo redditur.

IVGATIO agrorum, possessionúmque mensuram significat, pro cuius modo certa Cæsaribus pensitatio præstabatur, l. 1. C. de quib. mun. vel præsta. li. 10. l. 10. de suscep. C. eo. lib. l. 4. C. Th. de indul. debiti. à iugis animalium quibus possessiones exercebantur, quæ & Capita vocabantur, pro quorum numero ea præstatio inferebatur, l. 6. C. Th. de extraord. mun. & l. 1. de imp. luc. descript. eo. lib. ita iuga & iugationem, & iugorum capitationem accipe in l. 3. C. de episc. & cler. in l. 1. & 2. de immunit. concess. C. Th. l. 1. l. 2. l. 3. ne conlatio transla. postul. l. 1. de protesta. l. 1. de priuil. dom. August. C. Th. & alibi sæpissime in eod. Cod. Sic l. 1. de impon. lucrat. descript. lib. 10. Cod. l. 9. de agricol. & censit. lib. 11. C. Iustinianus Nouel. 17. Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ὥστε τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἔχειν χάρταις φανερὰ ποιεῖν ἅπαντα ἐφ' οἷς αὐτοὺς διδάσκειν, τίς ἐστι τόπος τῶν ζυγοκεφάλων, εἴτε ζυγῶν, εἴτε ἰουγαλίων, εἴτε ὅπως ἂν ἔθος ἐστὶ τῇ χώρᾳ καλεῖν, &c. Iugatio autem eadem ratione dicitur, qua veteres id agri spatium, quod iuncti boues vno die exarare poterant, Iugum adpellasse accepimus, ex Varrone libro 1. de Re. Rust. capi. 10. Cicer. 5. Verrina: Quid qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt. Vtitur & hoc verbo Cassiod. libr. 4. Varia. Epistul. ad Geberichum.

IVGARVM dictum, inquit Varro, iunctis duobus actibus quadratis. Est autẽ mẽsura agrestis, quę est in longitudinem pedum 240. in latitudinem 120. Galli Arpennium vocant, deducta, vt credo, voce ab Aruipennium, siue sc. quo Romani agros metiebantur, qui etiã ab antiquo Glossario σχοῖνος γεωμετρικὸς vocatur. Testatur etiam Ios. Scal. in peroptimo Glossario, Arpendium legi, non Arpennium, & exponi πλέθρον, vt & aliæ Glossæ, Aruipendium, πλέθρον interpretantur.

IVLIAE leges referuntur à Iuliis, id est C. I. Cæsare, & Octau. Augusto, quas recensent Zasius in catalogo Legum antiquarũ, & Hotomannus in tracta. de Legibus.

IVLIAE Kalendæ, vide Kalendæ Iuliæ.

IVMANTA à iungendo adpellari Nonius putat, quòd currui iungerentur, vt equi & muli, & cetera dorsuaria animalia, quæ Græci νωτοφόρα vocant. Boues verò armenta potius dicebantur, ab arando, quòd is sit principalis eorum vsus. Vnde Iumentis legatis non debentur boues, l. legatia seruis. §. iumentis. D. de lega. 3. Vlpian. in 3. Aediles aiunt. D. de ædilit. edict. ostendit, quæ iumentorum adpellatione contineãtur. Quidam à iuuando ducunt Iumentorum nomen.

IVNCTA fixáque, l. 38. §. vlt. D. de act. empt. vide RVTA cæsa.

IVNCTORES, in l. in lege Censoria. 203. D. de verb. signif. ij erant, (vt testatur Cuiac. Obser. lib. 14. cap. 3.) qui iungebant mulas ad redam, vel carrucam, qua vehebatur paterfam. quos esse de vrbano ministerio constat ex l. seruis. §. muliones. D. de legat. 3. & quos carrucam cum iunctura legatam non sequi prodidit Paulus 3. Sent. Itaque vet. Glossæ Iunctorem ζευκτὴς exponunt. Alij d. l. 203. Vnctores legunt, alij Actores, Alciatus Vectores. Vide Vuctores.

IVRARE quoties iubetur heres, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est: actiones hereditarias non aliàs habebit, quàm si dederit, vel fecerit id, quod erat iussus iurare, l. quæ sub conditione. §. quoties. D. de condit. institu.

Iurare corporaliter, vide Corporaliter.

Iurare in litem, est per religionem iurisiurandi declarare, quanti æstimetur tota res controuersa ab actore. Cùm enim iudex in hoc iuramẽto adfectum actoris, & fidem sequatur in litis æstimatione, propter contumaciam non obtemperantis, meritò dicitur iusiurandum in litem, quasi in vniuersam æstimationem litis, nulla certa consideratione in vnam aut alteram rem facta. Quemadmodum ferè in factum agere dicimus eum, qui in totam facti seriem experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Quare aliàs in litem, aliàs adfectionis iuramentum dicitur, Vlpian. in l. si per alium. §. 1. D. ne quis eum qui in ius vocat. l. prima. & 3. secun. D. de in litem iurand. & vide l. videamus. D. eo. vbi Bart. Bald. & F. Duarenus.

Iurare per Genium principis, in l. 13. in fi. D. de iureiu. Accursius interpretatur, Deum principis: Bartolus Genium, principem ipsum exponit. Accursius fortè ineptè interpretatus non est. Nam & ridicula antiquitas deos sibi quos volebat fingebat, eósq; geniales, idque ex Alex. ab Alex. lib. 6. ca. 4. liquet. Huiusmodi iusiurandum commemorat Tertullianus li. ad Scapulam: Sed, ait, iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie vsque iurauerant. Alij eum genium volunt intelligi, qui eius saluti præesse credebatur.

Iurare per salutem suam, l. qui per salutem. 33. D. de iureiurand. Et Iurare per Salutem principis.

Iuramentum in litẽ est, cùm petitor iuratò adserit quan

ta pecunia litem, & totam caussam æstimet, seu quanti sua interesse credat in vniuersum. Defertur duntaxat à iudice, qui perpensa huiusmodi æstimatione dispendiorũ & vtilitatum amissarum ab actore facta, potest etiam non deferre. Si autem deferendum censuerit, habet potestatem, vt modum statuat, hoc est, vt præfiniat certam pecuniarum quantitatem, vsque ad quam iuretur: ne arrepta occasione, in immensum iuretur. Quin etiam si iuratum fuerit, potest nõ sequi iusiurandum, & reũ vel minoris condẽnare, vel etiã ex magna caussa prorsus absoluere: vt potè repertis postea pro defensione eius apertis probationibus. Nam cum æquum sit, perspecta rerum ac personarum circumstantia, iudicis arbitrio deferre, aut non deferre huiusmodi iuramentum: multò magis iustum videtur, posse eum taxatioñẽ iuriiurando adiicere, l. videamus. §. deferre. l. in actionibus. D. de in lit. iurand. ídq; est, quod Vlp. in l. 3. D. ad exhibend. Præterea, inquit, in hac actione notandum est, quòd reus cõtumax per in litem iusiurandũ petitori damnari possit, ei iudice quantitatem taxante. Huius aũt iuramenti rationem Marcellus in l. 8. D. de in lit. iurando, hanc affert, quòd cum dominus rem suã vendere cogatur, hæc tamen ei potestas relinquenda est, vt rem non precio, id est quanti est, sed quanti eius interest ea carere, arbitrio suo definiat.

IVRAMANTVM, vide Iurisiurandum.

Iuramentum aliquando non tam absolutionem, quàm interpretationem requirit, c. quantò personam. De iureiurand. Iuramentum non est institutum, vt sit vinculum iniquitatis, dicto iam capite.

IVRAMENTVM calumniæ dicebatur olim, quod litigatorib. ita deferebatur, vt actores quidem iurarent se non calumniæ caussa litẽ intẽdere: rei verò, nõ calumniæ caussa ad inficias ire, l. inter. 44. §. 4. D. fam. ercisc. ídque Cice. Iurare in litem dixit in ea pro Q. Roscio: Proh dij immortales, esséne quenquam tanta audacia præditũ, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicẽ iniurat' referre noluit, id iurare in litem non dubitet? Iustiniani autem instituto & rei, & actores, & aduocati iurare coguntur, se non calumniãdi animo, sed bona fide & ex animi sui sententia litigare, l. 2. C. de iureiur. propt. cal. dand. §. 2. de pœn. tem. litig. l. rem non nouam. 12. §. patroni, C. de iudic.

Iuramentum sollemne vocatur, quod Barbari iuramentum corporale dicunt.

Iuramentum semper habet hanc in se clausulam iuris: Salua superioris Magistratus iurisdictione. Ideò qui iurarunt seruare statuta sua, & consuetudines: hi possunt nihilominus & debent admittere cognitioñẽ superioris iudicis. Item qui iuramento promisit stare iuri apud aliquem, is vtique non renuntiat iudicio maioris magistratus, c. veniens. De iureiuran. l. is cui bonis. D. de verb. oblig. & De pac. iurament. firman. §. sacramenta. c. constitutus. De rescrip. l. Imperatores. D. ad municipa. Et Fridericus in sua Constit. de feud. §. vlt. adde c. cùm te. De iureiuran. lib. 6.

IVRATORES, inquit Turneb. Adu. lib. 19. cap. 12. propriè Censores erant, qui eum, quẽ censebãt, iureiurando adigebãt: vt ex ea intelligi potest formula, Et tu ex animi tui sententia vxorẽ habes. Nam qui iurauit, iuratus dicitur: qui ad iurandum adigit, iurator dici videtur. Hinc per translationem iuratores dicti, veluti arbitri & cẽsores fabulæ. Plaut. in Prologo Pœnuli: *Vos iuratores estis, quæso operam date.* item in Trinummo:

Census cum iuratori, si rectè, rationem dedi,
Lesbonicum hic adolescentem quæro.

IVRGARE, quasi de iure agere, & contendere. Hinc

IVRGIVM, quasi iuris agium, c. Forus. §. iurgiũ. de verb. sign. quò pertinet, quod ait Festus lib. 9. Iurgium, iuris actio. Cic. de Repub. 4. Admiror nec rerũ solum, sed verborũ elegantiã. Si iurgãt, inquit. Beneuolorũ concertatio nõ lis, sed iurgiũ: Inimicorum lis dicitur. Et in sequenti: Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

IVRGIVM à diuortio separat Iuriscons. l. quod si non diuortium. D. de iur. dot. pro iracundia non durante.

IVS idem est quod lex, à iussu per apocopen dictũ, quoniam propriè nihil aliud est, quàm quod natura iubet sequi aut vitari. Quanquã vulgò, sicut & Lex, Ius etiã appelletur, quicquid vel gens, vel populus, vel consuetudo iubet. tametsi non sit negandum iuris nomen generale, legis speciale: tum etiã ius ad nõ scripta pertinere, legẽ ad ius scriptũ. Alij Ius à iubendo dici volunt, quia iubet in foro ac exequitur id, quod iustitia dictat in animo seu voluntate.

Iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descẽdat: videlicet respecta ciuiliter rei significatione, non autem grãmaticè verborum structura. Vlp. in l. 1. in princ. D. de iust. & iur. l. 3. in fin. D. de iur. dot. Ius autem à iustitia adpellatũ, d. l. 1. sicut effectus à sua efficiente caussa dicitur. Nam (vt eleganter Celsus definit) Ius est ars boni & æqui.

Ius pluribus modis dicitur, hoc est, multa significat. I. Id quod semper bonũ & æquũ est: vt est ius naturale immutabile. II. Quod omnibus, aut pluribus in quaque ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. III. Prætorum edicta dicuntur ius honorarium. IIII. Prætoris & cuiuslibet iudicis sententia ius vocatur, etiam cùm ius reddens iniquè decernit: relatione scilicet facta nõ ad id quod Prætor ita fecit, sed ad illud quod Prætorẽ facere conuenit. Accipe autem iniquitatem quæ nominatim in decreto, vel sententia non adparet. V. Ius dicitur in tit. De interr. In iure fac. locus vbi magistratus, vel alius iudex consistit iuris dicundi, aut iudicandi gratia, etiã si domi, aut in itinere, siue de plano hoc agat, vt iudex pedaneus, vt magistratus sæpe etiam de plano ius dicit, data bonorum possessione, vel quo alio iure, & in aliis causais innumeris, quæ è solo expediuntur, & plano pede: adpellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. VI. Ius pro necessitudine dicimus: veluti est ius cognationis, vel adfinitatis. Vlp. in l. penult. & vlt. D. de iustit. & iure.

Ius est auctoritas seu facultas agendi secundum legem.

Ius est ars boni & æqui. Vlpia. in l. 1. D. de iustit. & iur. Si ars: ergo constat ex præceptis. Sed præcepta oportet esse certa: igitur non ex opinione hominum vaga, quæ neque bonum neque malum facere potest eum, qui non est: sed ex præscripta diuinitus ratione naturali colligenda sunt. Nam vbi id factum fuerit, tunc per se consequitur bonum, & æquum. Natura enim non potest non esse bona lex, quæ ad honestatem accedit; nec potest non esse iniqua, quæ cum honestate pugnat.

Iuris origo duplex est: naturalis & ciuilis. Ergo caussa efficiens iuris, Natura & magistratus. Iuris caussa materialis versatur in tribus, In personis, rebus, & actionibus, l. 1. D. de stat. hominum. §. omne autem. Instit. de iur. natu. gent. & ciuil. Iuris caussa formalis, per quam cognoscimus quid vnaquæque lex in vnoquoque negotio, de quo loquimur, ordinet. Iuris finis est, vt pacificè transigamus hanc vitam vmbratilẽ, & perducamus ad Christum, & æternã vitam.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere, Instit. de iust. & iur. §. iuris præcepta. & l. Iustitia est. §. primo D. eodem titulo.

Ius nihil respicit, nisi vtilitatem hominum honestam: in primis publicè, deinde priuatim. Hinc duæ sunt iuris positiones, hoc est, duę sunt ponẽdę partes, circa quas totius studij seu disciplinæ ciuilis tractatio versatur; videlicet, Publicum & Priuatũ, l. 1. D. de iustit. & iur.

Ius

Ius PVBLICVM consistit in Sacerdotibus, Magistratibus, in sacris, & toto Reipublicæ statu, i.1.§. ius publicum. D. de iustit. & iur. Publicum: quia ad salutem non vnius vel alterius, sed totius populi, omniúmq; gentium pertinet. Quanto igitur maior est omniũ hominum æstimatio, aliis rebus, tantò diligentiùs publici iuris habenda est ratio, cum in scholis, tum in foro. Hoc tempore rem planè inuertimus. De iure priuato, de stillicidiis (vt Cicero suos illos derisit lib. 1. de legib.) & ceteris obularibus commodis curiosè disputamus: de iure publico, hoc est, de magistratibus, nemo curat quales sint. Ius PRIVATVM est, quod ad singulorum vtilitatẽ pertinet generaliter, l.1. §. huius studij. D. de iusti. & iur. hoc trifariam distinguitur: videlicet, in Naturale, Gentium & Ciuile.

Ius NATVRALE est (inquit Vlpianus in l.1. D. de iust. & iur.) quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in terra, quæ in cælo, quæ in mari nascũtur. Hunc sequitur Iustinianus insti. de iur. natu. gent & ciuil. Sed valde abutuntur ibi vocabulo Iuris: Cum in brutis nulla sit ratio, Igitur nullum ius. Magis autem diffinitur adfectus, & inclinatio naturalis, quàm Ius aut Lex. Ius igitur naturale definio esse prima illa præcepta & formulas honestatis, quas natura omnes homines docuit. Deus enim à natura nõ distat. Itaque ex tot generibus, inquit Cice. 1. de legibus, nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Et paulò superius: Solũ est enim, ait, ex tot animantium generibus atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cetera sint omnia expertia. Proinde, nisi hanc diffinitionem sic accipias, tota via errabis, & nunquam iuris cognitionem rectè adsequeris. Neque verò rarum est, vt verba aliquantò crassius accipiantur in iure Ciuili, l. cũ vnus. in princ. D. de aliment. & ciba. legat. Ceterum Ius vel Lex naturæ, secundum Ciceronem li. 1. de legib. propriè sic rectè diffinitur: Est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibétq; contraria. Huc accedit, & veram adfert iuris naturalis descriptionem id quod Iustinianus dicit in §. penul. Institut. De iur. natur. gent. & ciuil. Sed naturalia quidẽ iura, inquiens, quæ apud omnes Gentes peræquè obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia permanent. Vbinam sunt talia iura per diuinam prouidentiam constituta? Certè in corde, & mente hominis, velut in quibusdam viuis tabulis ad imaginem Dei creatis. Prouidebat enim clementissimus pater, nihil æquè in hoc mũdo homini opus esse, quàm regulis, atq; principiis quibusdam recte viuẽdi, quæ præter eum nemo dare posset. Hinc Vlpianus l. 6. D. de iust. & iur. Hoc igitur ius nostrum constat aut ex scripto, aut sine scripto, vt apud Græcos, τῶν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ, ἄγραφοι. Ex superiorib. apparet euidenter, Iurisconsultos appellatione iuris naturalis multũ abusos fuisse. Alioqui, si brutis animalibus legẽ aut ius tribuas, necessariò tribuitur etiã ratio: ac per consequens ex brutis homines, ex hominibus bruta facies animalia. Et hoc quidem Doctores nostri non diiudicant, cum ineptissime distinguunt inter ius naturale primarium, & secundarium: volentes vtiq; vt aliquod ius habeamus cum brutis commune: scilicet, vt egregiè obbrutescimus. Adeò cæcus est per omnia captus humanus, nisi diuino præscripto tenaciter adhæreat. Semper igitur memento, cùm audis hæc verba, Lex, Ius, Iustitia, iurisprudentia: erigendam esse cogitationem ad excelsam quandam soli homini à Deo donatã virtutẽ: cetera verò animalia hominis caussa esse creata: in quibus tametsi inclinationes quædã sunt & sensus cũ hominibus cõmunes: nulla tamen ratione prædita sunt, nulla honestatis formula, nihil deniq; iuris habent. Cicero eleganter: Quibus enim, inquit, ratio à natura data est, iisdem etiã recta ratio data est. Ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetando. Si lex, ius quoq;. At omnibus ratio: ius igitur datum est omnibus. Iurisconsultis verò, quòd aliquantò in hac materia licentius sint locuti; fortè vt deseruirent teneris studiosorum ingeniis, & populariter rem explicarent, facilè condonãdum est: præsertim, quòd hãc sermonis inconcinnitatem & abusum aliis respõsis grauiter resarciunt, & ad verum sensum reformant. Sicut ipse Paulus lõgè aliter sentit de iure naturali, in l. si vnus. §. pactus. D. de pact. qua in re cùm superioris temporis interpretes nullam phrasis certam rationem obseruarent, infinitis errorib' inuoluti sunt, sicut ferè ex ignoratione principij tota series materiæ solet obscurari.

Ius GENTIVM (inquit Vlpianus in l.1.§. vlt. D. de iustit. & iur.) est, quo gentes humanæ vtuntur: quod à naturali recedere, faciliè intelligere licet: quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se cõmune sit. Pomponius in l. 2. D. de iusti. & iur. adiicit exẽpla: veluti erga Deũ religio: vt parentibus, & patriæ pareamus. Iustinianus Instit. eo. tit. rectissimè sentit, Ius gentium eadem ratione generaliter dici, qua ius Ciuile in speciem nũcupatur. Nam sicut à populo alicuius ciuitatis tractum est nomen iuris Ciuilis: ita ius Gentium ab omnibus populis vocatur. Quod verò naturalis ratio, ait, inter omnes Gentes constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur: vocatúrq; ius Gentium: quasi quo iure omnes gentes vtuntur. illud diligentissime obseruandũ est, quod multis errandi caussam dedit, ius gentium aliàs accipi apud iurisconsultos pro vero naturæ iure: aliàs pro eo iure, quod plurima hominum pars vbiq; recepit. Quod nisi recte discernas, nunquam peruenies ad veram iuris cognitionem. Veteres enim rati sunt, quicquid ab omnibus Gentibus pro iure seruaretur, id quoque ex naturali ratione productum fuisse: cum non crederent, omnes homines in deligẽdo iure, prorsus errasse. Hoc modo loquitur de iure Gentium Vlpi. in loco citato, iuxta exempla Põponij. & quidẽ recte, in l. veluti. l. vt vim. & l. ex hoc iure. D. de iust. & iur. Iustin. in §. venditæ. Insti. de rer. diuis. Religio enim erga Deum, pietas in parentes, cognatio inter omnes homines, vere sunt iuris Naturalis: quod quia solis hominibus commune est, ius Gentium vocat. Ceterum in l. manumissiones. D. eod. quatenus loquitur de effectibus, & prædura seruitutis forma: si accipias ius Gentium naturali ratione constitutum esse, errabis tota via. Nam ea seruitus pugnat cum iure naturali, rectéque fuit emendata. Quanquam tolerabilis seruitus, quali nunc vtimur, secundũ naturam est: vt grauiter probat Aristoteles in Politicis: nec id negat Vlpianus in eadem l. manumissiones. si ex æquo & bono intelligatur, collatis aliunde sententiis suis. Neque enim ex vno statim dicto, totus Vlpia. iudicari potest, quid sentiat de iure Naturali: videndum enim etiam est, quid alio in loco dicat. Accipitur ergo ibi Ius Gentium, pro iure, quod omnium gentium auctoritate passim receptũ fuit. Quare cum audis hanc vocem, Ius Gentium, nõ semper exaudiendũ est ius Naturale, sed plerumq; ius humanum, vt Liuius recte adpellat. Neq; enim sequitur: Gentes id cõstituerunt, aut in vsum admiserunt: Ergo est ius Naturale aut æquum imò sæpe iniquissimum est. Ego sane multum tribuo humanæ auctoritati, sed non præfero eam naturæ.

Ius PROPRIVM, quod quisque populus ipse sibi ius constituit, quoniam ipsius ciuitatis proprium est: vocatúrque ius ciuile, quasi ius propriũ ipsius ciuitatis, Gaius l. omnes populi. D. de iusti. & iur.

Ius CIVILE quid sit, & quatenus valeat, nemo grauius descripsit, quàm Vlpi. D. de iusti. & iur. Ius Ciuile, inquiens, est quod neque in totũ à naturali iure, vel gen-

tiū recedit, neque per omnia ei seruit. Itaq; cū aliquid addimus vel detrahimus iuri cōmuni: ius proprium, id est, Ciuile efficimus. Rectè quidē ille. Nam Ius Ciuile nihil aliud est quā determinatio iuris Naturalis. Si igitur recedat in totum à naturali ratione, non determinat, sed magis adfingit aliquid incognitum oatura, hoc est (vt Aristotelis verbo vtar) quod nullā causam in natura habet. Ergo nō lex, verùm tyrannis est censenda. Ex diuerso, si per omnia deseruiat naturæ, si idem dictet quod cōmunis sensus & formula, iā non Ciuilis, sed Naturalis lex est. Hoc modo si omnes titulos iuris, & sub titulis leges (loquēdum enim nunc populariter est de legibus) expendas diligenter, cōperies nullam propemodum sanctionem esse, quæ non aliquo modo ad naturæ perpendiculū respōdeat, quę non aliquam radicem ex naturalibus notitiis trahat. Et hæc est vis, & potestas legis ciuilis, de qua admonet nos Celsus in l. scire leges. D. de legibus. Ius Ciuile, æquitatem cōstitutā iis, qui eiusdē sunt ciuitatis ad res suas obtinēdas, M. Cicero in Topicis definit. Ius autem Ciuile, inquit Papinianus l. ius autē. D. de iust. & iur. ex legibus, plebis scitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.

Ius ciuile tres habet cōmunissimos locos. Omne enim ius, scriptum & non scriptum, quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones, §. vlti. Instit. de iure natur. gēt. & ciuil. l. 1. D. de statu homin. In personis considerantur status, ordines, officia. institu. de iure persona. & D. de stat. ho. & toto li. 1. Hic locus oritur ex quarto præcepto Diuinarū tabularū. In rebus versatur acquisitio, cōseruatio, alienatio, l. vlti. D. de legib. Colligitur hic locus secundus ex septimo præcepto, & sequētibus. In actionibus perpendūtur auctoritas, materia, forma, exitus. Harum fons est octauum præceptum. Vt interim intelligas ius Naturale eodem pertinere, quò pertinet ius ciuile: scilicet aut ad personas, aut ad res, aut ad actiones. Pauci autem id animaduerterūt: quia relegatæ prorsus erant à scholis Iurisperitorum tabulæ diuinæ decem præceptorum, admissis potiùs immensis Baldi & aliorum commentariis. Videbatur enim ad Theologos pertinere, nec quicquam conferre ad Iurisprudentiam Decalogus. Verùm si pręcepta Decalogi diligēter excutias, ex his Ius nostrum Ciuile dimanasse perpendes. Qui igitur libros iuris Ciuilis tollere volunt, iura quoque diuina eos tollere voluisse necessariò fatendum est.

Ius Ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digesta, Codicem, Institutiones, & Nouellas constitutiones, quas vulgus vocat Authenticas: quibus additur liber Feudorum. Digesta continent leges, & statuta Romanorum, libris quinquaginta diuisa. Distinguuntur autem in septem partes, vt docet Iustinianus Imperator l. 2. C. de veter. iure enuci. quæ inscribitur de confirmatione Digestorum. Codex continet statuta, sanctiones & præcepta imperatorum. Fuere autem tempore Iustiniani tres codices, Gregorianus, Hermogenianus & Theodosianus, qui etiam hodie extant, ex quibus diuus Iustinianus vnum fecit, vt ex rubri. proœmij Codicis constat. Hic in duodecim libros diuiditur. Tertius liber principalis dicitur Nouellarum constitutionum, qui diuisus est à veteri interprete in nouem Collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differūt (vt more interpretū Bar. & sequaciū loquar) Authenticū & Authētica: quia Authēticum volumen est per se, sed Authentica est lex vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus, & allegatur sic: C. de Episco. & cler. Authen. Generaliter. C. de san. eccl. Auth. multò magis. Sed in authentico simpliciter allegatur titulus & διατάξιν (vulgus vocat paragraphum) vt, In auth. Vt iudices sine quoquo suffragio. §. tali, vel tali. & sufficit. Item decima Collatio intitulatur liber feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Hic interpretū vulgatiorū citandi modus est, quē propemodū Basilicorū interpr. secuti sūt. Veteres Iurisc. qui citarentur & pręciderentur eorū capita, ex eorum libris disces. Quartus liber principalis legum, dicitur Institutiones, vel Instituta. Et iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile: maximè quòd ad declarationem terminorum, qui tanquam ostium in domum præbet introitum in sapientiam iuris. Porrò libros IIII. Instit. μεθοδικῶς scripsit Imperator: quorum fidelissimos interpretes habet Theophilum, Io. Fabrum, Angelum, & Vigilium. De libris Feudorū, vide Iac. Cuiacium & Franc. Hotomannum: aliam enim quàm superiores eos citandi rationem docuerunt.

Ius omne (quantum ad mores hominum formandos attinet) diuiditur in ius naturale seu diuinū: & ius positiuum siue humanum. Ius naturæ, quod alias ius gentiū vocāt, cōsistit in notitiis illis à natura, hoc est, à Deo mētibus hominū inditis, §. sed naturalia. insti. de iur. nat. gent. & ciu. Est enim proditū cū ipso humano genere, l. 1. D. de adq. rer. do. & §. singulorū. Instit. eo. tit. hoc autē ius Naturale, cum esset simplex, & paucis præceptionibus cōtētū (quas tamē vt rectè perciperemus, Deus ipse viua voce reoouauit in Decalogo) certè non videbatur omnibus humanis negotiis, propter corruptos adfectus quos ex Adæ lapsu contraximus, sufficere, nisi latius determinaretur. & per singulorū circūstantias distribueretur. Ius itaque POSITIVVM AS huiusmodi naturales ootitias lati⁹ extendit, format, distribuit, applicat ad humanas functiones: obseruans semper eas velut Thesei filum in maximo Labyrintho. Positiuum quippe ius dicitur, quasi ab hominibus positum, ciuili quadam & politica argumentatiooe, ad extendendum ius naturæ: vt est pulcherrimum exemplum in l. bona fides. D. depositi. & in omnibus humanorum negotiorum aut formis, aut pœnis obseruare licet. Quid igitur dicemus de iure Gentium? Est ne tertia species? Respōdeo, Si propriè loquamur, aliàs referetur ad ius Naturale, alias ad ius humanum: per se autem specié nō facit. Verū crassius & populariter loquentes, nihil obstat quò minus docendi gratia quasi tertiam speciem eam proponamus studiosis, sicut Iurisconsulti faciunt. Quod cum nonnulli nimis Dialecticè reprehendant, fiunt Sycophantæ, non diiudicantes varia hominum negotia, quæ ad normam semper mathematicam tractare non licet.

IVS à iudicio distinguitur à Paulo manifestissimè, in l. amplius. 15. D. rat. rem hab. illud enim ad Prætorem, hoc ad iudicem ab ipso datum pertinet. Amplius, inquit, non peti verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset: si autem in ius eum vocauerit, & satis iudicio sistendi caussa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto non committi stipulationem amplius non peti. hic enim non petit, sed petere vult. Cicero lib. de Inuent. 2. Translationes, inquit, in iure plerunque versantur. Ibi enim & exceptiones postulantur, & qnodammodo agendi potestas datur. In ipsis autem iudiciis rarius incidunt.

IVS accrescendi est, cum inter eos qui à testatore coniuncti sunt, vnius pars alteri accedit. Coniuncti autē alij sunt re, inter quos ius accrescendi est: alij verbis tantum, inter quos non est: alij re & verbis, inter quos accretio locum obtinet, l. re coniuncti. 89. D. de leg. 3. l. triplici. 142. D. de verb. sign. vide Accrescere.

Ius ÆLIANVM, liber erat in qno Sex. AElius noua quædam actionum genera præter legis actiones perscrip

ſcripſerat: quem librum populo tradidit, l.2.§.1.D. de orig.iur.

Ius aureorum anulorum erat, quod libertis hominibus cõcedebatur à Principe, vt ſcilicet eodem iure eſſent quo equites ij quibus aureũ anulum geſtare licebat. Nã etſi aureus anulus inſigne ordinis equeſtris erat (vt teſtatur Plinius lib.33.cap.1. vbi de anulorum origine fuſiſsimè ſcribit) non omnibus tamen equitibus, ſed iis tantum qui quingenta ſeſtertium in cenſu habebant, eum licuiſſe geſtare, vel ex eo intelligi poteſt, quod Suetonius in Cæſare ca.39. & Macrobius li.11.Sat.c.7.de Laberio ſcripſerunt: qui cum Cæſaris poſtulatu mimum egiſſet, ab eo aureo anulo, & H-S quingẽtis donatus, ſeſſum in quatuordecim ſcena per ſolium orcheſtram tranſiit. Porro notandum aliud eſſe ius anulorum, aliud anulos habere: item vt ius liberorum & liberos. nec enim qui ius anulorum obtinebant, ſtatim equites fiebant: cum ſcribat Vlp. l.4.D.de iur.aur.anul. etiam fœminas ius illud impetrare potuiſſe. At quibus anulus dabatur, ij continuò equites fiebant, & in quatuordecim conſidebant. vt de Q.Roſcio Comœdo memoriæ proditum eſt, qui anulo aureo, & quingentis ſeſtertiis à victore Sylla donatus, eques factus eſt. In eo igitur poſitũ hoc ius eſt, vt idem liceat ei qui hoc impetrauit, quod ei licet qui reuera aureo anulo donatus eſt, id eſt, vt pro ingenuo habeatur, neque patrono vllum officium (excepta reuerentia) obſequium, operámve debeat, duntaxat quandiu in vita manebit. Nam (vt ait Vlpi.) quaſi ingenuus viuit, tãquã libertus moritur, l.3.D.de hon. lib.l.4.de iur.aur.anul. id eſt aduerſus eius tabulas patronus præteritus bonorum poſſeſsionem obtinet. Item Vlpia.l.10.§.2.D.de in ius voc. Sed ſi ius anulorum accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere, quãuis omnia ingenuitatis munia habeat. De Mena id tradit Tranquillus, vt de Muſa Zonaras.

Ius antiquum, quid ſit, iam explicauimus in voce Antiquum. Hoc tamen ex Cuiacio in Paratitl.addẽ: Ius antiquum in tit.D.de diuerſis regulis iuris antiqui, vocatur ius quo iamdiu populus vſus eſt, minimè abrogatum Conſtitutionibus Iuſtiniani: itẽ illud quod nec leges, nec conſtitutiones induxerũt, ſed antiqua prudentia iuris auctorũ, vt eſt in l.21.C.de furt. & conſona Iuriſconſultorum definitio, in l.vltim.C.Th. de diu.reſ. qualis eſt regula Catoniana, & quę certiſsima iuris regula, §.non autem.Inſtit.de per.& tẽp. act. Ex delicto pœnalibus actionibus heredes non teneri, & aliæ, quæ à Cuiacio ibidem recitantur.

Ius Canonicum diuiditur in Decretum, & Decretales, in quinque libris, maximè reſpectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas ſiue titulos. Sub qualibet autem rubrica ſunt vnum aut plura capitula, & canones, quæ dicuntur decretales epiſtolæ, vel conſtitutiones, & aliquando in capitulis ſunt duo §. Quando igitur ex decretalibus aliquid allegabis, nõ librũ, ſed titulum & capitulum allegabis: & ſi caput ſit longum, dices c.tali, circa principiũ, mediũ, vel finem, vel ſi ſint θεμάτια, vel (vt nũc loquimur) Paragraphi.§.1.vel 2. Hi quinque libri compoſiti ſunt à Raymũdo Capellano Gregorij 9.Papę, circa annum domini M.CCXXXI. His poſtea anno M.CCXCVIII. Pontificatus Bonifacij 8.anno quarto acceſsit liber ſextus, continẽs etiã quinq; partes, ſupplens defectus caſuum emergentium, in libris decretaliũ non cõprehenſorum. Clementis conſtitutiones à Clemente 5. Papa anno M.CCCXI. in concilio Viennenſi cõceptę ſunt, & à Ioãne Papa 22. promulgatæ anno M.CCCXXIX. Vide gl.in procemio Clem. ſuper verbo Nouembris, & verbo Pontificatus. Hic liber non dicitur ſeptimus, ſed Clementinæ conſtitutiones vocantur. Decretum autem à Gratiano circa annum M.CXX. compilatũ, diuiditur in tres partes: Prima dicitur Diſtinctiones: diſtincta enim eſt per CI.partes, quæ in canones, qui in paragraphos & verſiculos ſubdiuiduntur. Secũda pars vocatur Cauſſę, quia cõtinet XXXVI. cauſſas: eæ in quęſtiones, hæ in canones, qui in themata, & paragraphos & verſiculos ſubdiuidũtur. Tractatus autẽ de pœnitẽtia inſeritur cauſſæ 33.q.3. Et habet ſeptem diſtinctiones, quę item in canones cũ paragraphis & verſiculis diuiduntur. Tertia pars decreti, de conſecratione, habet ſub ſe quinq; diſtinctiones cum canonibus vel capitulis, cum paragraphis vel verſiculis. Hactenus de libris Canoniſtarum ex I.Oldendorpio. Eſt autem Ius Canonicum eccleſiaſtica conſtitutio 3.diſtinct.in Summa.

Ius ciuile Flavianum, liber erat in quo Appius Claudius legis actiones compoſuerat, & ad formam redegerat, inde dictum quòd Cn.Flauius eius ſcriba ſurreptum librum populo tradidit, l.2.§.7.D.de orig.iur.

Ius ciuile Papirianum, liber erat in quo Sex.Papirius leges omnes curiatas à Regibus latas conſcripſerat: non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quòd leges ſine ordine latas in vnum compoſuit, l.2.D.de orig.iur.

Ius ciuile, pro iuriſdictione prætoris. Cicero Verrina III. Petere auxilium à Chelidone, quæ iſto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorũmque omniũ controuerſiis populo R.præfuit, &c.

Ius commune vocat Paulus ad differentiam Senatuſconſulti, quod in ſpeciem factum eſt de ſcripturis famoſis ſcilicet editis nullo nomine adiecto. Ceterum (inquit) ſi nomen adiectum: & iure communi iniuriarum agi poteſt.l.quod Senatuſconſultum.D.de iniu.

Ius commune, pro iure naturali. Vlpianus in l.ius ciuile eſt.D.de iuſtit.& iur. Vide Merum ius.

Ius Commentitium, dicitur id, quod nouè & recens excogitatum eſt, quaſi fictitiũ: vtpote, non aliunde tranſlatum, ſed ſine vllo prorſus exemplo introductum, Paul.l.ſi pœna alicui.D.de pœn. Si pœna alicui irrogatur, receptũ eſt commentitio iure, ne ad heredes tranſeat.

Ius Constitutum, pro ſingulari accipit Iuriſcoſ. in l.ſi peculium.D.de ſtatulib. Ius enim conſtitutũ eſt, quod placito quodam, & cõſenſu recipitur communiter, Paulus l.1.in fin. D.rer.amot.l.1.§.item cum contra.D.quæ ſent.ſine appel.reſcind.

Ius Consuetudinis eſſe putatur id, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit. quod in genere & alia ſunt multa, & eorum multo maxima pars, quæ Prætores edicere conſueuerunt, ait Cicer. lib.de Inuen.II. quibus verbis edicta tranſlatitia ſignificat.

Ius dicere tranſlatè, pro Prætoris imperium ſibi vſurpare. Vlp.l.1.D.Quod legator. Aequiſsimũ Prætori viſum eſt, vnumquemq; non ſibi ipſum ius dicere occupatis legatis, ſed ab herede petere. Calliſt.l.pen.D. de vi priu. Quiſquis probatus fuerit, rem vllam debitoris temerè poſſidere, ſibique ius in eam rem dixiſſe, ius crediti nõ habebit. Alias propriè ius cuipiam dicitur, cum ei per ſententiam quid adiudicatur, aduerſum eum cui quid abiudicatur: quòd vulgò dicunt, Cauſſam obtinere, & ſuccumbere in cauſſa. Vlpianus: Eſt, inquit, receptum vt poſsit ei & aduerſus eum ius dici, De iuriſd.om.iud.

Ius docendi leuis & ſimplex vis, cuius meminit Iuſtinianus, Inſt.de iuſt.& iur. hæc eſt: Primùm incipere à naturalibus & diuinis præceptis. Deinde progredi ad capita humanarum legum, & demum ad propagatas Gentium, & Magiſtratuum conſtitutiones.

Ius Fiscale, l. inter debitorem. D.de pact. ius non commune, ſed principis proprium.

Ius Gladii, poteſtas eſt animaduertendi in facino-

A

rosos, quæ meri imperij est. Tractum antem illud videturex ea cõsuetudine, quod Principes Romani præsidibus & Præfectis Prætorio, iisq; quibus hoc imperium esse volebant, gladium dabant. Id facile conijcitur ex verbis Papinij sic scribentis:

Felix, qui magno iam nunc sub præside iuras,
Cuique sacer primum tribuit Germanicus ensem.

Sed & Imperatoris gladius vnius erat curæ commissus, præfecti scilicet prætorio, cum Imperator multo magis etiam merum Imperium teneret, quàm quibus eam potestatem in prouinciam euntibus mandabat.

Ius HONORARIVM, id est prætorium, ait Iustin. idcirco quòd qui honores gerũt, id est, magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt, §.6. D. de iur. nat. Ius honorarium, idem quod Prætorium: ab honore Prætorum sic nominatum, l.7. D. de iustit. & iur. vel, quod ab honore Prætoris venerat, l. 2. §. 5. D. de origine iuris.

Ius ITALICVM, quidam nihil aliud esse volunt, quàm à tributis immunitatem: tributorũ duo genera constituentes, vnũ agris impositum, alterũ capitibus. Cuiacius Obser. lib. 11. cap. 35. id falsissimũ opinatur. Nam Inquit, & quæ Ius Italicum non habent quædam coloniæ prouinciales, immunes sunt: vt Cæsariẽsis Colonia prima Flauia, quam Vespasianus deduxit, auctore Plinio 5. cap. 13. & Nou. 103. immunis est, l. vltim. D. de censib. remisit enim ei Vespasianus tributũ capitis primum: & quia non ideo etiam remissum videbatur tributum soli, postea Titus etiam solum Cæsariensis coloniæ immune factum interpretatus est. Nec ideo tamen Cæsariensis colonia ius italicũ habet, l. 1. D. eo. Et ita rectè Plin. lib. 3. c. 3. & 21. ciuitates aut colonias immunes separat ab iis quæ ius Italicum habent. Possit quidem vna eadémq; ius Italicũ habere, & esse immunis: sed nõ quòd immunis, veluti Barcino, d. l. vlt. aut Illum, ideo & iuris Italici: idéoq; ex diuerso dicendum est. Plus est esse immunẽ ciuitatem vel coloniam, quam habere ius Italicũ. Nam ius Italicum leuatio tantum censitionis est, puta vt idem in censitione ius experiantur quod Italicæ coloniæ. nec id tantũ, si colonia non sit immunis, sed etsi sit immunis, facit vt in reliquis eodem iure sit eius coloniæ respub. quo ipsa Italia, puta in traditionibus nexi, in vsucapionibus, in annali exceptione, itẽq; in iure capiendi. Nã hac de caussa cũ tractaret Celsus de fideicõmisso, relicto coloniæ Philippensium, l. Ballista. D. ad Trebell. adiecisse eum opinor coloniã Philippensem esse iuris Italici, l. 6. de censib. cuius inscriptio emendanda est ex d. l. Ballista. Atq; ita multo plura cõferebat ius Italicum quam immunitas: sed in caussa tributorum (vt diximus) plus certè erat immunẽ esse, quàm habere ius Italiæ.

Ius MERVM pro communi & vsitato, siue quod nullo singulari ac præcipuo iure mixtum est. Vlpia. l. 16. D. de minorib. Nam si minor communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium.

Ius MEVM, quod mihi cõpetit ex iure cõmuni, pactóve, vel consuetudine, cap. constitutus. de religio. Ius tuum quid sit docent doctores in l. instrumenta. C. ad exhib.

Ius MILITARE, quo milites soli adstricti sunt, tit. de testam. mil. C. & D. & de re milit. C. & D.

Ius PATRONATVS, ius omne & commodũ quod patronis competit: de quo vide tit. de iure patron. D. & C. & Cuia. Obs. lib. 11. cap. 33. & in Iure Canon. ex titulo eodẽ extra in antiq. Ius patronatus est, quod alicui in ecclesiis acquiritur, eo quod ipse, vel eius auctores ecclesiã posuerint, vel ædificauerint, vel suis opibus auxerint, consentiente Episcopo: ex quo Iure cum vtilitate honor & onus resultant.

Ius PRAEDII, est potestas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino data & permissa. hinc Iura prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes appellantur: loquit Imp. §. vlt. D. de reb. corpor.

Ius PRAETORIVM est, quod Prætores introduxerũt, adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum, l. 7. D. de iust. & iur.

Ius προτιμήσεως, vide Προτίμησις.

Ius QVIRITIVM, vide QVIRITIVM Ius, infrà.

Ius SACRATVM, apud Virgil. & alios, est sacramentũ militare, cuius religione olim tenebantur. nam sacrabatur iureiurando, id est fide.

Inter Ius IN re, & ius AD REM hoc interest. Ius in re non potest quæri concessione beneficij, vt res collatario quæsita dici queat, c. si tibi absenti. de præb. in 6. fallit (vt ibi dicit Romanus Pontifex) si collatarius ratam concessionem habuerit. Ius in re is habere intelligendus, qui ius proprietatis habet. Ius ad rem habet is, cui pignori opposita est, vsusfructuarius, colonus, & ceteri huiusmodi.

Ius SINGVLARE est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate constituentium introductũ est, l. ius singulare. D. de legib. Vel sic: Ius singulare appositissimè dicitur, quod cõstitutũ est seorsum & sigillatim. Et contradicit quidem in speciem rationi cõmunis iuris: ceterũ generaliter consideratum, vniuerso iuri non cõtradicit, sed conuenientissimũ est. Alio autẽ & antiquiore verbo Priuilegium dicitur, quasi priuata lex: quæ cum diuersos habeat effectus benefaciendi, eximendi, iuuandi, relaxandi: diuersis quidem appellationibus eam nuncupare potes, res tamen eadem est: nec aliter differt priuilegium à priuilegio, quàm lex generalior à lege specialiore.

Ius SOLENNE, Ius legũ populi Rom. Pomp. l. 27. D. de reg. iur. Nec ex prætorio nec ex solenni iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est.

Ius STRICTVM, id est, ius summum. Paulus l. 30. D. de pecun. constit. Si quis duob. pecuniam constituerit, Tibi aut Titio, etsi stricto iure propria actione pecuniæ constitutæ manet obligatus, etiam si Titio soluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Iuris sui vel alieni esse. quasi suæ potestatis, facultatis, liberi arbitrij in personis & rebus externis. Sic sui mancipij esse, id est non alieni mãcipij vel dominij. Hinc Brutus in epistola ad Cic. de libertata Reip. dixit, An vt esset sui iuris & mancipij Respub. Homo ergo sui iuris est, qui alteri non paret, nec morẽ gerit, nec seruit, nec in alterius potestate est, sed suus est, & sententiam sequitur suam, non alienã, nec precibus flecti potest. Cic. in Verr. Act. 3. Quod, inquit, eos in iudicando nimium sui iuris sententiæque cognosceret.

Ius SVI, pro eo quod vulgus Suitatem appellat. Vlpia. l. 1. §. vlt. D. de lib. agnos. Nihil præiudicare filio, non tantum in iure sui, verum ne in alimentis quidẽ. Idem in l. 9. §. si filiũ. D. de lib. & postul. Rumpit enim his casibus nepos testamentum, quod moriente auo sui ius pependerit. vbi tamen FILII IVS legitur, sed mendose, vt in comment. docet Hotom.

Ius SVMMVM, vulgò strictum ius. Ius summum vocatur id, quod supra se nullum habet: quia in suo genere consideratum absolutè, nõ est vilis caussarũ circunstãtiis attemperatũ deflexúmq;, vt foro deseruiat. Errant ergo, qui summũ ius intelligũt passim pro iniquo iure. Nam omnes regulæ, omnes leges, omnes denlq; hominum traditiones de moribus, possunt dici summũ ius, aliquo respectu, quæ si essent summa iniuria, quid haberemus pro iure? Multis autem

modis

modia appellatur. Alias Ius simpliciter dicitur: alias apex iuris: ius inflexibile: generalis definitio: subtilitas verborum: prædurum ius: strictum ius: nonnunquam summa iniuria, sed impropriè, & respectu alieno, Budæo, l.1. D. de iustit. & iur.

Ius summum bifariam accipitur, propriè & impropriè.

Ius summum propriè dicitur, certa honestatis sententia, quę suo generaliter officio in republica fungi potest, siue à naturali, siue à ciuili ratione petatur. Exẽpla esse possunt omnes regulæ & theses iuris. Nam hæ in suo genere rem, de qua tractant, suprema atq; strictissima ratione diffiniũt quidem, sed simpliciter, ac sine vlla circunstantiarum consideratione futuri facti.

Ius summũ impropriè appellatur, quod prædura interpretatione trahitur ad species factorum inconuenientes, vel quod simulatis quibusdam argumentis colligitur sophisticãs in fraudem legis, l. inciuile. Et l. seq. D. de legib. Reliqua quæ ad hanc rem pertinent, vide apud Bud. in Prior. adnot. in l.1. D. de iust. & iur.

Ius togę dicebatur, quod Principes peregrinis dabãt, vt iis vestitu ciuium Rom. proprio vti liceret. Plin. libr. Epist. t t 1. Idem cum Græco pallio amictus intrasset, (carent enim iure togæ quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, &c. Marcianus l. diuus, 31. D. de iur. fisc. Obsidum bona in fiscum cogenda sunt. sed si accepto vsu togæ Romanæ vt ciues Romani semper egerint, &c. vide infrà, TOGA.

Ius trium liberorum institutum est, vt qui quęve tres liberos ex iusto matrimonio suscepissent, iis plurima præcipuo quodã & singulari iure præter ceteros concederentur. veluti, vt mulieres viuo patre testamentũ condere, & rem suam sine tutorum auctoritate administrare possent: quod Plutarchus in vita Numæ testatur. Vt viri excusarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non essent, l. 2. D. de vacat. mun. Vt qui Romæ tres liberos superstites haberet, à tutelis & curationib' excusaretur, §.1. Inst. de excusa. tut. Id autem ius etiam iis qui tres liberos non habebant, conceditur. aliud enim est Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum. Extátque Plinij Iun. ad Traianũ epistola, qua Suetonio suo ius illud petens: Huic, inquit, ius trium liberorum necessariũ faciunt duæ caussæ. nam & iudicia amicorũ promeretur, & parũ felix matrimoniũ expertus est: impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. De hoc iure Imp. tit. De S.C. Tertyll. in princ. & l.1. C. de legat.

IVRA, pro ipso iure Pap. l. 95. §.1. D. de solut. Aditio hereditatis nonnũquam iure confundit obligationem.

Ius VETVS appellatur, quòd ab vrbe Roma cõdita, & à Romuli tempore, ad seculum vsque Iustiniani, fermè per M.CCCC. annos confusissimè sparsum erat. Alij aliter exponunt: Vide Vetus ius, & Hegend. in tit. C. de vet. iur. enuc. Ius NOVVM autem, eod. teste, in l.1. D. quod quisque iuris appellatur, quod nec in scripta redactum est, nec corroboratum consuetudine. Videtur tamen in iam citata l.1. ius nouum accipi pro iure iniquo, & ab vsu forensi abhorrente.

IVRIDICVS, qui ius in aliquo loco reddit, l. Thais. §. Lucia. D. de fideic. lib. & vide. C. & D. de officio Iuridici. Firmic. lib. 3. Matheseos capit. 12. talis erat qui Alexandriæ præficiebatur. Hunc δικαιοδότην, Strabo appellat. iuridicos Italiæ à M. Antonino philosopho datos tradit I. Capitolinus. Hinc

IVRIDICINÆ, quo verbo vsus est Tertull. lib. de Pall.

IVRISCONSVLTVS dici debet, non Iureconsultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius secundo, Et iure peritus. Hæc Charisius lib. 1.

Iurisconsultus autem est (inquit Antonius apud Ciceronem lib. de Orat. 1.) qui legum & consuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus est. Imperfecta tamen hæc est definitio, cum pragmaticis hæc eadem quadrare possint. Iurisconsulti enim hi in ciuitate constituunt, de iis negocijs de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris ciuilis in parte numerantur. Consulebantur autẽ (vt Fab. ait) aut de verborum proprietate, veluti si de testamenti stipulationisve verbis esset cõtrouersia, vel de ęqui disputatione, vt in Sergij & Oratæ caussa illa nobili: aut de voluntatis coniectura, vt cum testatorem aliquid amplius voluisse, quàm dixisse contenditur. Cice. pro Plancio: Quæris num Iurisconsultos: quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respõdisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm professi fuerint, satisfacere non possunt: non in iis, qui abfuisse ab istis studiis confitentur. Verior itaque hæc fuerit Hotom. definitio: Iurisconsultus est, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boniq; peritus, populo se ad respondendum, interpretandum, cauendum, atque agendum dedit. his enim omnibus in rebus iurisconsulti officium versari, in Iurisconsulto suo copiosè ostendit.

Iurisconsultorum vel prudentium triplex est differentia, quam obscurè cõfundit Tribonianus Inst. de iur. natur. gent. & ciuil. I. Fuerunt prudentes, qui leges XII. Tab. interpretabantur, quorum disputationes fori, dicũtur ius Ciuile, l. 2. §. his legibus latis. D. de orig. iur. II. Fuerunt prudentes, qui priuatim respõdebant consulẽtibus, auctoritate probabili, non autem necessaria. III. Cœperunt publicè imperatoris auctoritate signatis scriptis respondere sub Augusto, à quorũ responsis nõ licebat recedere, d. l. 2. §. Primus Diuus Augustus.

DESCRIPTIO IVRIS CONSVLTORVM, QVI A Pomponio sub titulo De orig. iur. enumerantur, ex Hotomano.

S. PAPYRIVS Iurisconsultus, Tarquinio Superbo regnante floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, vnúmq; in librũ coegit, qui liber idcirco Ius ciuile Papyrianũ appellatus est. Põp. l. 2. §. t. & §. 18. De orig. iur. Videtur is fuisse Papyrius, quẽ Dionys. Halicarn. scribit primũ Regem sacrificuliũ creatũ fuisse, quem Maniũ appellat. Superbũ autem non Demarati filium, vt Pomponius: sed nepotem, Liuius: pronepotem Dionysius appellant.

AP. CLAVDIVS, Decemuir Iurisconsultus, Anno CCCIII. quo leges XII. tabularum conscriptæ & constitutæ fuerũt. Eius maximũ in iis legibus conscribendis cõsiliũ extitisse Põpon. tradit l. 2. §. 18. De orig. iur.

HERMODORVS Ephesius Iuriscõsultus, legum quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ sunt, cum in Italia tũ fortè exularet, interpres fuit. ob eámque caussam statua ei in Comitio dicata est. Plin. li. 34. cap. 5. & Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. iur. vbi tamen Auctorem scribit, pro Adiutorem, socium, interpretem. Strabo li. 14. de Ephesiis cõmemorãs, Ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῇ. τῶν μὲν παλαιῶν Ἡράκλειτός τε ὁ σκοτεινὸς καλούμενος, καὶ Ἑρμόδωρος. περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτός φησιν, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω, εἰ δὲ μή, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι. id est, in ea viri fuere memorabiles. è veteribus quidẽ Heraclitus cognomento Obscurus, & Hermodorus. de quo ille ipse loquẽs, Digni sunt, inquit, omnes ad vnum Ephesij, quibus laqueo gula frangatur: qui Hermodorum virum inter ipsos vtilem exilio multarunt. dicẽtes Nemo de nobis vnus excellat: sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Fertur. etiã is leges quasdã Romanis cõscripsisse.

Hoc idem extat apud Diogenem Laertium.

AP. CLAVDIVS Cæcus Iurisconsultus, Censor fuit Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V.C. CDXLIX. Primus actiones, id est formulas de vsurpationib. scripsit: scribæ suo Cn. Flauio suasit, vt fastorũ tabulam exscriberet, eámq; promulgaret. Plin. li. 33. c. 1. & Póp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Tribonianus aũt in eadẽ l. §. 3. scribit eũ legis actiões proposuisse, & ad formã redegisse, quarũ librũ surreptũ postea Cn. Fla. populo tradiderit.

Cn. FLAVIVS, Cn. F. scriba Iuriscõsultus, Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V. condita CDXLIX. Is patre libertino, humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facundus. Aedilis curulis fuit. Ciuile ius repositũ in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósq; circa forum in albo proposuit: vt quãdo lege agi posset, sciretur. Ob id munus Aedilis curulis, & Tribunus plebis creatus est. Liuius li. 9. extremo, Cicero pro Muræna, Gell. li. 6. c. 9. Pli. li. 33. c. 3. Póp. l. 2. §. 3. de ori. iu.

P. SEMPRONIVS Sophus Iurisçõsultus Cos. cum P. Sulpitio Sauerrione, anno ab V. cõdita CDXLIX. Põponius scribit in l. 2. §. 18. hũc à populo Rom. Sophũ esse appellatũ, nec quenquã ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatũ esse: cum tamen plures in Consulũ tabulis hoc cognomine afficiãtur, & cõstet Atiliũ, Læliũ & Catonẽ Sapiẽtes cognominatos fuisse.

TI. CORVNCANIVS Iuriscõsultus, Cõsul cum P. Valerio, anno ab Vrbe cõdita, CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac profiteri cœpit, cũ priores id in latenti retinere cogitarent, solúmq; consultatoribus vacare. Pomp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Cicero in Bruto scribit, ex Pontificum cõmentariis intelligi eum longè plurimum ingenio valuisse. Idem in lib. de Orat. 3. Pontificem Maximum eum fuisse tradit, ad eum, eiúsq; similes de omnib. diuinis atque humanis rebus referri solitum: eundem, & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorũ, & domi & militiæ consiliũ suum fidémq; probasse. Eadẽ ferè in Epitome Liuiana xviii.

Q. FABIVS Iurisconsultus, cuius ad Carthaginenses legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coss. anno DXXXIX. nam cum essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, vtram mallet referre Romam, vtranque sustulit, & ait: Carthaginẽses petere debere vtram mallent accipere. Hæc Pomp. Aliter tamen Gellius lib. 10. cap. 27. aliter etiam Polyb. li. 3. Liuius lib. 21. & Appianus lib. de bello Hispan.

SEX. AELIVS Pætus Catus Iurisconsultus, Cõsul fuit cùm T. Quinctio Flaminio, anno DLII. qui propter Iuris ciuilis scientiã sic appellatus ab Ennio est, Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus: vt ait Cicero lib. de Orat. 1. qui in Bruto hũc quoque ait iuris quidem ciuilis peritissimum, sed etiam ad dicendum paratum: & Tusc. prima hunc eundem versum profert. Varro autem in lib. de ling. 6. Cata, inquit, acuta. Hoc enim verbo Sabini dicũt. quare Catus Aelius Sextus, non (vt aiunt) sapiens: sed acutus. Põponius autẽ his verbis, Sextum Aelium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripartita: qui liber veluti cunabula iuris cõtinet. Tripartita autem dicitur, quoniam lege XII. Tab. præposita, iungitur Interpretatio, dein subtexitur legis actio. eiusdẽ esse tres alij libri referuntur quos tamen quidam negant eiusdem esse. Pli. vero lib. 33. c. 2. L. Pauli qui Perseum deuicit, generum ait fuisse: & cum legati Aetolorum in Consulatu prandẽtem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse: neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem donasset.

P. AELIVS PAETVS Iurisc. Cõsul fuit cum Cn. Cornelio, anno DXLIX. apud Liuium lib. 32. & Pomponium. Plin. lib. 18. cap. 18. Plutarchum in Africano.

P. ACILIVS Iurisconsultus. Cicero in Lælio: Scimus L. Acilium apud patres nostros appellatũ esse Sapientem, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. Hunc quoq; primum à populo sapientẽ appellatum fuisse, Pomponius scribit. Meminit Cicero in Catone, libr. De offic. 2. De diuin. 1. Epitome Liuiana 49. Nonnullis tamen in libris Attilius nominatur.

P. CORNELIVS Scipio Nasica Iurisconsultus, Consul fuit cũ M. Glabrione, Anno DLIX. adolescens nondum Quæstorius optimus in ciuitate iudicatus est, eidémq; publice domus in sacra via data, quo facilius cõsuli posset. Liuius li. 29. & Póp. l. 2. §. 18. de Ori. Iur.

M. PORCIVS Cato, Iuriscons. Consul fuit cum L. Valerio, Anno DLV. Iuris ciuilis peritissimus fuit, vt Cicero ait lib. De oratore primo: libros etiam de iure reliquit, vt scribit Pompon. d. l. 2. Eius res gestas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius lib. 33. & 34. sed maximè lib. 39. ex quo elogiũ hoc Catonis nostri quin describam, facere non possum: In hoc viro tanta vis animi ingeniíq; fuit, vt quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas rusticásque res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnũ diceres, quodcunque ageret. in bello manu fortissimus, multísq; insignibus clarus pugnis: idẽ posteaquam ad magnos honores peruenit, summus imperator: idẽ in pace, si ius consuleres, peritissimus: si caussa orãda esset, eloquentissimus. nec is tantum, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentum eloquẽtiæ nullum extet. viuit imò, vigétque eloquẽtia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro aliis, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiam caussam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas. nec facilè dixeris, vtrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ. contemptor gratiæ, diuitiarum: in parsimonia, in patientia laboris periculíq; ferrei propè corporis animíq; quẽ ne senectus quidem, quæ soluit omnia, fregerit: qui sextũ & octogesimum annum agens, caussam dixerit, ipse pro se orauerit, scripseritq;: LXXX. anno Ser. Galbã adduxerit in iudicium.

M. PORCIVS Cato Iurisconsultus, Marci superioris filius. Is Prætor designatus patre viuo mortuus est. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. Gellius lib. 13. c. 18. Pompon. De orig. iur. Cicero de Orat. secũdo. Huius ea creditur fuisse regula, quæ Catoniana in nostris libris appellatur, quam supra li. 3. exposuimus. Celebratur etiã eius de diuiduis & indiuiduis stipulationibus disputatio, in l. 4. D. de ver. oblig. Citatur & à Iustin. lib. 1. Inst. tit. De adopt. Paulo l. 44. solut. mat. Vlpiano l. 10. De ædil. edict. Celso l. 18. De verb. sign.

P. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Calpurnio, anno DCXVII. & Põtifex Maximus fuit, quo anno Tib. Gracchus interfectus est. Decẽ de iure libellos reliquit. Pompon. d. l. 2. Cicero de Orat. 2. & pro Cæcina, De legib. 1. De nat. deor. 3. Pompon. l. vlt. De iur. immunit. Ascon. Verrin. 2. Interiit eo morbo quem phthiriasin appellant. Plutarchus in Sylla.

M. IVNIVS Brutus Iurisconsultus, vir Prætorius fuit, septémq;, vt ait Pomponius, reliquit libros. Cæsar tamen apud Ciceronẽ lib. de Orat. 2 audisse se ait ex Scæuola cũ diceret, tres duntaxat veros Bruti libros fuisse. In eodẽ libro Bruti in iure describendo ratio improbatur, quòd hypotheses nõ theses exponeret. Eius meminit Cic. In Cluentiana, li. Epist. fam. 7. Gell. li. 18. c. 7.

M. MANILIVS Iurisconsultus, Consul fuit cũ L. Marcio Cẽsorino, Anno DCI. Tres in iure reliquit libros,

extabant

extabant etiam Pōponij ætate volumina inscripta Manilij monuméta. Hunc Crassus lib. de Orat. 3. scribit se vidisse trāsuerso ambulanté foro: quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus cōsilij sui copiā. Consultus etiam in Bruto meminit. Gell. etiā Doctrinæ lib. 18. c. 7. Cic. eius librorum de mancipiis vendendis, de Orat. 1. Varro de re rust. persæpe.

P. RVTILIVS Rufus Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Manilio, an. DCXLV. M. Manilij, de quo diximus, discipulus, vt Pōponius testatur. Cic. in Bruto scribit eum magnū de iure respondendi munus sustinuisse, eiúsq; operā atq; industriā propterea gratioré fuisse. Memoratur eius iniusta damnatio, q̃ cum ambitus à Scauro accusatus esset, noluerit suā caussam ornatius dici, quàm simplex veritatis ratio postularet. qua de re libr. de Orat. 1. in Bruto, de nat. deor. 3. de finib. 2. Tusc. 4. offic. 2. pro Plancio, pro Balbo, in Pisonem, pro Fōteio, pro Posthumo, pro Cluentio. Valer. li. 2.

PAVLVS VERGINIVS Iuriscōsultus. Hic apud Pōp. numeratur: corruptè, mea sentétia, cum isto modo nominetur nemo. Paulus præterea Aemiliorū est cognomen. Cum autem Cic. in Brut. Scaurum Rutilio adiungat, Panætij discipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætij auditorem enumeret, haud scio an pro SCAVRVS VIGELLIVS, repo fuerit aliquis PAVLVS VERGINIVS.

Q. AELIVS Tubero L. Pauli nepos, P. Africani sororis filius Iurisconsultus, Triumuir agris, opinor, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Brut. Cic. Stoicum & doctissimū in disputando fuisse scribit. Crassus autem in lib. de Orat. 3. Dies, inquit, & noctes virum summa virtute & prudentia videbamus philosopho cum operā daret, Qu. Tuberonem. Pōp. autem Panætij auditorem appellat. vbi tamen PANSAE deprauatè legitur: vt quod sequitur QVI ET IPSA CONSVLE nam in Consulum recensione Tubero nō nominatur hoc tempore. vidétúrq; hæc verba potius ad Scaurum pertinere. Cic. in lib. qui inscriptus est, De iure ciuili in artem redigēdo, verba hæc posuit: Nec verò scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiā superfuit. Hoc ex Gell. li. 1. c. 22. Historia de eo insignis refertur à Cic. in ea pro Murena.

SEX. POMPEIVS Iuriscōsultus, Cn. Pōpeij Magni patruus fuit. Hic (vt ait in Bruto Cicero) præstantissimum ingenium contulit ad summam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum scientiā. Hunc eundem in lib. de Orat. 3. Stoicum appellat, & libr. 1. eruditum hominem in philosophia.

L. CAELIVS Antipater Iuriscōsultus, scriptor, vt ait in Bruto Cic. vt tēporibus illis luculentus, fuit iuris valde peritus, multorum etiam, vt L. Crassi, magister. Pomponius eum scribit maiorem eloquentiæ quàm scientiæ iuris operā dedisse. nam ad historiā scribendam animū appulit, cui maioré quàm superiores sonum vocis addidit, vt ait Cic. li. de Orat. 2. & de leg. 1.

P. LICINIVS Crassus Mutianus Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Valerio, an. DCXIX. cognomento Diues, P. Mutij filius, & P. Mutij Scæuolæ Iuriscōsultorum frater germanus, à P. Licinio Crasso adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit: in eo industriā constat summam fuisse, maximámq; gratiā, cum & consuleretur plurimum & diceret. Eloquens etiā fuit. Hæc ex Cic. Brut. & primo de Orat. Gellius auté lib. 1. c. 13. auctor est, Historicos plerosq; scripsisse, habuisse illū quinq; rerum bonarū maxima & præcipua, q̃ esset ditissimus, q̃ nobilissimus, q̃ eloquentissimus, q̃ iuriscōsultissimus, q̃ Pontifex Maximus. Pomponius autem hunc scribit à Cicerone dici Iuriscōsultorum disertissimum. falsò. nam de L. Crasso M. Antonij æquali loquitur in Bruto his verbis, Vt eloquentiū iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum eloquentissimus Scæuola putaretur. Meminit Velleius lib. 2. Cic. in Catone, ad attic. li. 5. Phil. 11. Val. li. 8. c. 6. Epitome Liu. 59. Strabo li. 13. Eutrop. lib. 4. Florus lib. 2. cap. 22.

Q. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus Consul fuit cum L. Cæcilio, an. DCXXXXIII. Scæuolæ filius, Pontifex Maximus, item vt pater iurisconsultissimus, vt idem. Sic enim Cic. in lib. de Legib. 2. scribit. Pōponius autem hunc ait primum ius ciuile constituisse, generatim in lib. 18. redigendo. Cic. in Lælio tradit eum primū Augurem, deinde Aedilem cum L. Crasso fuisse: item libro Offi. secundo, & de Cōsulatu lib. de Orat. 1. meminit. Appianus autem li. ἐμφυλ. α. scribit eum C. Marij iussu occisum in Tiberim proiectum esse, itémque Lucanus lib. 2. Velleius lib. 2. Florus lib. 3. cap. 23. Valerius lib. 9. & lib. 8. Cicero de Natura deor. 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iurisconsultus Prætor, de ambitu quæstionem exercuit, cum eius collega Cicero esset, vt ipse in Cluentiana testatur. Hunc Qu. Mutij Pont. Max. auditorem fuisse Pōponius tradit. Cicero autem in Bruto, Ser. Sulpitij præceptoré in iure, hominem acutum & exercitatū, prōpta in agendo & in respondendo celeritate præditum fuisse. ab eo ipso prolata est, de dolo malo formula, quam idem lib. de Natura Deor. 3. & de Offi. 3. euerriculum malitiarum omniū appellat. Eius extat laudatio in Orat. pro Cæcina, his verbis: Hoc loco percōmodè accidit, q̃ non adest is qui paulò ante affuit, & adesse nobis frequēter in hac caussa solet, vir ornatissimus C. Aquilius. Nam ipso præsente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quòd & ipse pudore quodā afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa caussa concédi nimium non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicā, nunquā eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiā pop. Rom. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquā ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laboré, fidem suā populo Ro. promptā expositámq; præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudēs, vt ex iure ciuili, nō scientia solum quædam, verumetiā bonitas nata videatur: cuius tantum est ingenium, ita prōpta fides, vt quicquid inde haurias, purum, liquidúmq; te haurire sentias. Eiusdem iudicium singulare Valerius libr. 8. c. 2. cōmemorat fuisse, rem tamen nō aperit. Is est de quo Cic. in Topicis memoriæ prodidit si quis ad eū quid tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquibat. significans Iurisconsultos non de facto, sed de iure consuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iurisc. L. Mutij auditor à Pōponio nominatur: à Cic. autem in Brut. Ser. Sulpitij cum C. Aquilio in iure præceptor. vbi hunc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in respondendo cōsiderata tarditate præditum. Meminit idem lib. ad Attic. 8. Sed qui in libris de Natura deo. disputat Qu. Balb. est huiusce, vt videtur, frater.

SEX. PAPYRIVS Iurisconsultus, inter Seruij Sulpitij præceptores à Pomponio numeratur.

C. IVVENTIVS Iuriscons. à Pomponio inter Ser. Sulpitij præceptores numeratur. Cic. autem in Bruto T. Iuuentium Iurisc. nominat: qué alium ab hoc fuisse ratio temporū declarat. Multis enim post hunc Seruij iuuentutem annis numeratur. In eodé genere, inquit, caussarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, sed & callidus, & in capiendo aduersario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligētia.

SER. SVLPITIVS Iuriscō. Consul fuit cum M. Marcello, anno DCCII. Hic præceptores adolescens habuit in iure, Aquilium, Balbū, Papyrium, & Iuuentiū: vt Pomponius testatur, cuius hæc verba subscribemus: Ser-

uius eum in caussis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutiũ de re amici sui peruenisse. cúmq; eum sibi respondentẽ de iure, Seruius parũ intellexisset, iterum Quintum interrogasse, & à Quinto Mutio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mutio. Namq; eũ dixisse, turpe esse Patricio, & nobili, & caussas oranti, ius in quo versaretur, ignorare. ea velut contumelia Seruius tractatus, operã dedit iuri ciuili: & plurimũ eos de quibus locuti sumus, audiit. Institutus à Balbo Lucilio, instructus autẽ maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaq; libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cũ in legatione perisset, statuã ei pop. Rom. pro Rostris posuit, hodiéq; extat pro Rostris Augu. huius volumina cõplura extant. reliquit autem propè centum & octoginta libros. Cic. autẽ in Brut. eũ scribit eloquẽtiæ tantũ assumpsisse, vt iura ciuile facilè tueri posset. Nec facilè, inquit, quem dixerim plus studij quam illum & ad dicendũ, & ad omnes bonarũ artiũ disciplinas adhibuisse. Itẽ, Atq; haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit id quod est adeptus, longè omniũ non eiusdẽ modò ætatis, sed eorũ etiã qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. Sic enim existimo, iuris ciuilis magnũ vsum & apud Scæuolã & apud multos fuisse, artem in hoc vno: quod nũquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentẽ explicare definiendo, obscurã explanare interpretando, ambiguã primum videre, deinde distinguere, postremò habere regulã, qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæq; non essent consequẽtia. Hic enim attulit hanc artem, artium omniũ maximã, quasi lucem ad ea quæ cõfusè ab aliis aut respondebãtur, aut agebãtur. Dialecticam mihi videris dicare, inquit. Rectè, inquam, intelligis, sed adiunxit etiã & literarũ scientiã, & loquẽdi elegantiam, quæ ex scriptis eius, quorũ similia nulla sunt, facillimè perspici potest. Cúmq; dicẽdi caussa duobus peritissimis operã dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratã in agendo & in respõdendo celeritatẽ subtilitate diligẽtiáq; superauit. Balbi docti & eruditi hominis in vtraq; inconsideratã tarditatẽ vicit, expediendis conficiendísq; rebus. sic & habet quod vterq; eorum habuit, & expleuit quod vtriq; defuit. Hæc Cic. Idẽ præterea in Mureniana ostẽdit, Sulpiciũ Quæsturam Præturámq; gessisse: quæstionémq; peculatus ei in Prætura obtigisse. Asconius autẽ in argumẽto Milonianæ scribit eum anno occc. v. Cal. Martias, mẽse intercalario Interregem factũ, vt Cn. Põpeium solum cõsulem crearet: anno verò insequẽti ipse cũ M. Marcello Consul (vt diximus) factus est. Cúmq; oppressa à Iulio Cęsare ciuitate Athenas se cõtulisset, tãdémq; ab illo restitutus, Græciæq; præfectus fuisset, Romã reuersus est, legatúsq; à Senatu ad M. Antoniũ Triumuirum, qui Mutinæ D. Brutũ obsidebat, missus: vt eũ à perditis consiliis ad sanitatem pacémq; reuocaret. Qua in legatione interiit, vt ex eius legatiõe apud Ciceronem intelligitur, quæ Philippica ix. legitur. Meminit idem lib. Epist. fam. 7. ad Attic. 5. Gellius lib. 2. cap. 10. & lib. 6. cap. 8.

P. ALFENVS Varus Iurisconsultus, Consul fuit cum P. Vinutio, anno DCCLIIII. vt Põponius significat, qui Seruij Sulpitij discipulũ hunc fuisse ascribit, plurimúmq; ex ipsius auditoribus auctoritatis habuisse. Gellius quoque lib. 6. ca. 5. eiusdẽ discipulũ appellat, eiúsque librum Digestorum 34. & Collectaneorum secundum citat. Et eodem pertinet l. cum scriptum, 6. D. de dot. releg. Horatius Sermonum 1.

—Vt Alfenus Vafer omni
Abiecto instrumento artis, clausáq; taberna Sutor erat.

Vbi Acron: Vrbane, inquit. Alfenum Vafrum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit: magistroque vsus Sulpitio iurisconsulto, ad tantã peruenit sciẽtiam, vt & consulatũ gereret, & publico funere efferretur. Aliter. Alfenus sutoris filius, qui ita iuris studio intendit, vt beneficio artis huius latũ clauum sumeret, & ad consularem consurgeret dignitatẽ. sunt qui dicant hunc Cremonensem fuisse. Vafer autem, astutus, cordatus. Antiqui etiã pro bono hoc dicebant. Alfenum item alterũ ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponij, aliorum multorum æqualem.

A. OFILIVS Iurisconsultus Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pompon. qui eundem in equestri ordine permansisse tradit: Cæsaríq; familiarissimum fuisse, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnẽ partem operis fundarent, reliquisse. primúmq; de legibus Vicesimæ conscripsisse, item de iurisdictione, eundem edictum prætoris diligenter composuisse. Huius Ofilij vxor ea fuisse videtur Clodia, quam Plin. lib. 7. c. 48. centũ & xv. annos vixisse, quindecies autem enixã esse tradit. Meminit Cic. lib. Epist. fam. 7. & 16. Ad Att. 13.

T. CÆCIVS Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pompon. Apud Cicer. Marcum & Sextum Cæsium reperio. sed nihil ad nostrum.

AVFIDIVS Tucca Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Põpon. Cic. T. Aufidij in Bruto meminit, qui vixit ad summã senectutẽ, erátque & bonus vir & innocens. sed dicebat parum. Fuit & T. Aufidius Asiæ prætor, in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namusa iurisc. Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, traditúrque cõdiscipulorum suorum scripta in centum quadraginta libros digessisse.

FLAVIVS Priscus Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

C. ATEIVS Pacuuius Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antistius Cinna Iurisconsulti Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Pompeio Coss. De quo Cicer. in Bruto, Rabula, inquit, sanè probabilis: qui multus cùm tacuisset annos, neque contemni solũ, sed irrideri etiam solitus esset, in Tribunatu primùm contra C. Iulij illã Consulatus petitionem extraordinariã verã caussam agens est probatus. Itaque post Tribunatũ primò multæ ad eum caussæ, deinde omnes, maximæ quæcúque erant, deferebantur. Hæc Cicero. Plutarchus autem & Orosius, Appianus item & Velleius tradunt hunc cùm Pompeij socer esset, vt Syllanum à Marianis interfectum fuisse. Appianus autẽ li. bel. ciuil. quarti extremo factum eius memorabile prodit, quod subiiciam: Λαβεὼν δὲ ὁ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος αὐτάρκη σώματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπουσιν ἀπαλλάξας, ἐπιστείλας τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα φέρειν δοὺς τοῖς οἰκέταις, τὸν δὲ πιστότατον τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγίγνετο.

PVBLICIVS Gell. Iurisc. Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur in lib. Florent. corrupte. duarũ nanq; familiarũ hæc nomina sunt. In vulgatis lib. Publ. Cęcilius. Legendũ opinor, Publicola Gelius, pro Pomp. & ipsius ætatis consuetudine. vt sit L. Gell. Publicola, de quo Cic. in Bruto, Non tã vendibilis orator, quàm vt nescires quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitãdũ, nec Romanarũ rerũ immemor, & verbis solutus satis, sed in magnos oratores inciderat eius ętas. multã tamẽ operã amicis & vtilẽ prębuit: atq; ita diu vixit, vt multarũ ætatũ oratoribus implicaretur, multũ etiã in caussis versaretur. Hũc Valer. Max. li. 5. cap. 9.

c.9.oībus honorib' ad Cēsurā vsq; fūctū fuisse tradit.

C. TREBATIVS Iurisconsultus, eques R. Ciceronis familiarissimus, ad quem extant scripta ab eodem Topica, & epistolæ complures, omnes propè festiuæ & iucundæ. Hunc Pomponius Cornelij Maximi auditorem fuisse tradit, compluresq; reliquisse libros, sed qui parum frequentētur. Eiusdem autem tantā apud Augustum auctoritatē fuisse Iustin. sub tit. de codicillis, tradit, vt eius suasu atque consilio codicillorum vsum receperit. Extat etiam Horatij Satyra libr. Sermonum II. ad Trebatium Iurisconsultum, quem, nisi Porphyrionis me moueret auctoritas, vix hūc eundē fuisse putarem: cum etiam Acron eum Iurisperitum quēdam nominet. Porphyrio vero scribit eū locum obtinuisse inter Poetas, & aliquot libros de iure ciuili composuisse, & de religione nouem. Citantur autem de religione libri eius à Macrob. lib. 3. cap. 4.

A. CASCELIVS Iurisconsultus, Quæstorius fuit: nec vltra, inquit Pōponius, proficere voluit, cum illi etiam Augustus Consulatū offerret. Quod autem apud eundem sic legitur, Fuit Aulus Cascelius Quintus Mutius Volusij auditor, deniq; in illius honorē testamēto Publium Mutiū nepotē eius reliquit heredē: corruptum videtur. Primū enim QVINTI Mutij in secundo casu postulat, quod statim de P. Mutio eius nepote infert. At verò Volusius non cognomē, sed nomen familiæ fuit. Plin. autem Volcatiū nominat huiusce præceptorem li. 8. c. 40. Remedium igitur aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore aliquo expectemus. nūc illud quod Macrobius refert lib. 2. ca. 16. adiiciemus: Cascelius Iurisconsultus vrbanitatis. Quod autem de Furio & Cascelio prædiatoribus Cice. pro Balbo, & Valerius Max. lib. 8. c. 12. cōmemorant, quos Qu. Scæuolæ æquales faciūt, nihil ad hunc nostrum pertinere constat. Huius autem nostri scripta præter vnum librum Benedictorum, Pomponius suo tempore non extitisse affirmat. Benedicta autē facetas & acutas respōsiones, quales superius ꝓtulimus, interpretamur.

Q. ÆLIVS Tubero Iurisc. patricius, vt ait Pomp. fuit, & à caussis agendis ad ius ciuile transiit. maximè postquam Q. Ligariū accusauit, nec obtinuit apud Caiū Cæsarē. Is est Q. Ligarius, qui cum Africæ orā teneret, infirmū Tuberonē applicare non permisit, nec aquā haurire: quo nomine eū accusauit, & Cic. defendit. Tuberonē autem cum dicit, patrē intelligit. Nā vt ex huius Oratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Cōsidio procōsule prouinciæ præfectus fuerat. Cū autem Actius Varus in eā, pulsus à C. Cæsare, venisset, Qu. Tuberonē huiusce patrē, cui ea prouincia obuenerat portu prohibuit. De filio igitur illa Pōp. quibus hæc addit, Tubero doctissimus quidē habitus est iuris publici & priuati, & cōplures vtriusq; operis libros reliquit. sermone etiam antiquo vsus affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Meminit Cæsar lib. De bello ciuili I.

ATEIVS Capito Iurisc. quem Pōp. & Tacitus Cōsulem fuisse produnt, vt valde miror, Cassiodorū, & Dionē scriptū habere ann. DCCLIIII. C. Fonteiū cum Germanico Cæsare. Hunc Tacitus principē in ciuitate locum studiis ciuilibus assecutū tradit libr. 3. extremo, principiq; ac dominantibus obsequentiorē fuisse. Pōponius autē Ofilio præceptori operam dedisse, in iis quæ ab eo acceperat perseuerasse. In eundē M. Pōponij Grāmatici memorabile dictū celebratur ab auctore libelli de Grāmaticis illustribus. Nām cū Pomponiū ex oratione reprehēdisset, affirmāte Ateio Capitone, & esse illud Latinū, & si non esset, futurū certè iam inde: Mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, verba non potes. Meminit Gellius libr. 13. cap. 12. libr. 4. cap. 14. libr. 10. cap. 20. Macrob. lib. Satur. 7. cap. 13.

ANTISTIVS Labeo Iurisc. superioris filius, à Pomp. Trebatij discipulus fuisse traditur, consulatúmq; sibi ab Augusto delatum recusasse: sed plurimā studiis operam dedisse, totúmq; annum ita diuisisse, vt Romæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribēdis libris operā daret. itaq; quadraginta volumina reliquisse, ex quibus plurima inter manus suo tempore versabātur. Eundē præterea ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis sapientiæ operā dederat, plurima innouare instituisse. Hunc Tacitus libr. 3. extremo iuris ciuilis scientia Capitonem Ateium antecelluisse scribit, & incorrupta libertate, atq; iccirco famæ celebratiorē fuisse, Prǽturámq; eum gessisse tantū: aditum enim ad Consulatū iniuria illi præclusum fuisse. Lubet etiā locū Gellij ex lib. 13. ca. 12. de hoc nostro subscribere. In quadā epistola Ateij Capitonis scriptū legimus, Labeonem Antistium, legū atque morū populi R. iurisq; ciuilis doctū apprimè fuisse. Sed agitabat, inquit, hominē libertas quædā nimia atque vecors: vsq; eò, vt D. Augusto iam principe, & Remp. obtinēte, ratum tamē pensúmq; haberet, nisi quod iustū sanctúmq; esse in Ro. antiquitatibus legisset. Ac deinde narrat, quid idē Labeo per viatorem à Trib. plebis vocatus respōnderit: Cum à muliere, inquit, quadā Tribuni plebis aduersum eum aditi, Gellianū ad eum misissent, vt veniret, & mulieri respōderet: iussit eū qui missus erat, redire, & Tribunis dicere, ius eos non habere, neq; se, neque alium quenquā vocādi: cum moribus maiorū Trib. pleb. prehensionē haberent, vocationē non haberent: posse igitur eos venire, & prehendi se iubere, sed vocandi absentē ius non habere. Meminit idem libr. 20. c. 1. De eodē Suetonius in Augusto his verbis; Antistius Labeo, senatus lectione, cum Triumuirū legeret Marcum Lepidum hostem olim eius, & tunc exulantem, interrogatus ab eo, an non essent alij digniores, suum quenque iudicium habere respondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

MASVRIVS Sabinus, Iuriscō. Ateio Capitoni successisse traditur à Pomp. equestrémque in ordinem iam natu grandem ac prope quinquagenariū receptū fuisse, & publicè primum de iure respondēdo scripsisse: post eum enim hoc beneficiū à Tib. Cæsare cœpit. Huic, inquit idem, nec amplæ facultates fuerunt; sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Citantur autem eius libri à Gellio & Macrobio multis locis.

COCCEIVS Nerua Iuriscōs. Antistio Labeoni successisse traditur à Pomp. Cæsarique Tiberio familiarissimus fuisse: quod idem Tacitus lib. 4. confirmat. Cū enim lib. 4. scripsisset, Cocceium Neruā senatorē Consulatu functū, cui legum peritia, à Tiberio in Campaniam proficiscente deductū esse. tum libr. 5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humanique iuris sciens, integro statu, corpore illæso, moriendi consilium cepit. Quod vt Tiberio cognitū, adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremò graue cōscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorū nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aduersatus sermonē Nerua, abstinentiā cibi coniunxit. ferebāt gnari cogitationū eius quāto propius mala Reip. viseret, ira & metu, dū integer, dū intentatus, honestū finē voluisse.

COCCEIVS Nerua Iurisc. superioris filius, traditur ab Vlpiano anno ætatis XVII. aut paulo grandior publicè de iure respondisse, l. 1. D. de postul.

CASSIVS Longinus, Iurisconsultus, Masurio Sabino successisse traditur à Pomponio, natúsq; ex filia Tuberonis quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideo proauū suum Ser. Sulpitiū appellasse, Consúlque fuisse cum Quartino temporibus Tiberij: sed plurimum in ciui

tate auctoritatis habuisse, eousque donec eum Cæsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano diem suum obiit. Hęc Pōponius. Tacitus autem lib. 12. scribit hunc imperāte Claudio Syriæ præfuisse, eáq; tempestate ceteris præcelluisse peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriósq; ac ignauos pax in æquo tenet. attamē quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morē, exercere legiones, cura prouisum, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignam maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoq; gentes celebrata. Et libr. 14. orationem eius commemorat in Senatu habitam, cùm quæreretur, an vetere ex more familiā omnem Pedanij Secundi præfecti vrbis, quæ sub eodem tecto fuerat, cum ille à seruo vno interfectus fuisset, ad supplicium agi oporteret. qua oratione maiorū morem retinendum imitandúmque disseruit. At lib. 16. Neronem missa ad Senatum oratione remouendum à Republ. Cassium disseruisse, obiecisséque Cassio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Cassij effigiē coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM. quod idē Suetonius in Nerone scriptum reliquit, adiicitq; eundē Cassium tunc luminibus orbatum fuisse. nec ita multo post, Idem Nero apposuit qui quasi indices Lepidam Cassij vxorem, Syllani amitam, incestū cum fratris filio, & diros sacrorum ritus facere denūciarent: túmque Senatusconsulto Cassio exilia decernuntur, deportatúsque in insulam Sardiniam.

CASSIVS Longinus Iurisc. alter à superiore, numeratur à Pomp. qui ex equestri ordine ad Præturam peruenit.

PROCVLVS Iurisc. à Pomp. traditur Neruæ patri successisse, tantáq; auctoritate fuisse, vt cùm acceptam à Labeone & Nerua quasi sectam acerrime tueretur, qui in eam partem studiosi se dabant, Proculeiani vocitati sint. Quo tempore autem, quóq; vitæ genere fuerit, non constat. Tacitus lib. 18. sub Othone Proculū Prætorij præfectum nominat. Vlp. autem in l. diui. D. de iure patron. non leuem iuris auctorem húc appellat. Duos autem patrem scilicet & filium fuisse, confirmari ex l. & Proculo. 40. D. de legat. & fid. 2. nō pōt. nā de patre suo Celsus, nō Proculi perspicuè loqtur.

CAELIVS Sabinus Iurisc. Cassio Longino in iuris disciplina successisse traditur à Pomponio, plurimúmque Vespasiani temporibus potuisse. Cornelius autē Tacitus lib. 17. sub Othone destinatū ei bimestrem Consulatum cum Flauio Sabino scribit: à Calendis Maij ad Cal. Iulias. Eiusdem Gell. li. 7. c. 4. meminit, quem ait scriptum reliquisse pileatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret.

PEGASVS Iurisc. Proculo in iuris ciuilis dissensione successisse traditur à Pomp. præfectúsq; vrbis Vespasiani temporibus fuisse. Creditur is esse Pegasus quo Cōsulatum cum Prusione gerente s. c. factum est, quod vulgo Pegasianum vocatur, vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur, vt Iustin. lib. Inst. 2. sub titu. de fideicom. her. testatur. De hoc illud est Iuuenalis Satyra 4.

Pegasus attonitæ positus modò villicus vrbi
Anne aliud tunc præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus.

PRISCVS Iauolenus Iurisc. Cælio Sabino in iuris ciuilis dissensione successisse traditur à Pōp. vixit antē Adriani & Antonini Pij temporibus. Capitolinus enim in huius vita scribit Iauolenum in iure constituendo magno huic Imperatori vsui fuisse. Hunc Iulianus præceptorem suum fuisse scribit in l. an apud se. 5. de manumis. vind. & in Africa & Syria cum Imperio fuisse, iurisdictionémq; exercuisse testatur. Plin. antē secundus Epistolarum lib. 6. historiam de eo commemorat, quam propter iucunditatē adscribere est meliùs: Mirificę rei non interfuisti, ne ego quidē, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scripsit elegos: gentilitiū hoc illi. est enim municeps Propertij, atq; etiam inter maiores suos Propertiū numerat. Is cum recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iauolenus Priscus, Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci, quod est omnino Priscus dubiæ sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atq; etiā ius ciuile publicè respondet: quo magis, qđ tunc fecit & ridiculum, & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantū frigoris attulit. Tam sollicitè recitaturis prouidendum est, non solum vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant.

CELSI duo Iurisc. pater & filius, à Pomp. memorantur, Pegasianámq; sectam secuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero scribit his verbis: Cum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solum, sed Iurisconsultos, ac præcipuè Iulium Celsum, Sabinum, Iulianum, &c. Filium autem bis Consulem fuisse Pōponius testatur. Eius autem respōsum extat in l. pater. 29. D. de leg. 2. in quo patrem suum in cōsilio Diui Veri Consulis, qui de fideicommisso ius dicebat, fuisse testatur. Hunc iuuentiū Celsum fuisse lex proxima declarat.

PRISCVS Neratius Iurisc. à Pomp. numeratur, traditúrq; Pegasianam sectam cum Iulio Celso filio tenuisse, & cum eo Cōsulatum gessisse. Spartianus autem in Adriano de eo sic scribit: Frequēs sanè opinio fuit Traiano id animi fuisse, vt Neratium Priscū non Adrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eò vt Prisco aliquādo dixerit: Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. Item aliquanto pòst: Cum Adrianus iudicaret, in consilio suo habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Neratium Priscum, aliósq; quos tamen Senatus omnis probasset.

ABVRNIVS Valens Iurisconsultus, nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in iuris ciuilis disciplina successisse. Capitolinus autem in Antonino Pio Saluiū Valentem inter eos Iurisconsultos numerat, quibus Antoninum Pium vsum tradit: vt hunc nostrum Saluium Valentem Aburnium appellatum fuisse verisimile sit. Aburnius enim non Aburnus in Florētinis libris scriptum reperio.

TVSCIANVS Iurisconsultus nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse traditur. Eius tamen nusquam mentionē reperio, vereórque ne pro T. Metiano scriptum sit Tusciano. Nam T. Volusium Metianum vna cum Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuscianum Pomponius socium attribuit.

SALVIVS Iulianus Iurisc. nominatur à Pomp. traditúrq; Pegasianorum sectam secutus fuisse. Hunc Didij Iuliani, qui post Pertinacem Imperium R. adeptus est, proauum fuisse Spartianus scribit: quem ascribit bis Consulem, præfectum Vrbi, & Iurisconsultū fuisse: quod magis, inquit, eum nobilem fecit. In Adriano verò idem scribit, Iulianum hunc semper ab eodem Imperatore in consilio adhibitū fuisse, cum res iudicaret. Eutropius autē lib. 9. húc ipsum sub eodē Imperatore Adriano perpetuum edictum cōposuisse scribit. quod ipsum Iust. confirmauit in l. 2. C. de vet. iur. enu. vbi Iulianum legum & edicti perpetui sublimissimū conditorem appellat. Itémque in l. penul. C. de cōd. indeb. vbi Saluium Iulianum sublimissimū testē summęq; auctoritatis hominē, & Pretoriani edicti ordinatorem fuisse scribit, & in l. antequā. C. de vsuris, summum iuris scientiæ auctorem nominat. Ipse autem in l. an apud se. 5. D. de manumis. vindi. testatur se

Iauole

Iauoleni auditorē ac discipulū fuisse. Hactenus Pōp.

VOLVSIVS Metianus Iurisconsultus in Pandectarū libris celebratur, intérque iuris auctores præcipuos numeratur. Eo cōsiliario Antoninum Pium, magistro Aotoninum Philosophum vsos esse, Iulius Capitolinus tradit. Metianum item alterum, huius fortasse filium Lampridius Alexandri Imper. in consilio cum Africano, Florētino, Pomponio, Paulo cōmemorat.

MARTIANVM Iurisconsultum Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Pomponiique, aliorúmq; complurium ęqualē facit.

L. CERVIDIVS Scæuola Iurisconsultus, M. Antonini Philosophi consiliarius fuisse traditur à Iulio Capitolino maximóq; vsui suo Imperatori fuisse. Hunc inter principes & coryphæos Iuriscōsultorū numerat Modestinus in lib. de excusation. Quin & Theodosius Imp. libr. Theodosiani Codicis 4. sub titulo, de testa. l. 3. prudētissimum Iurisconsultorū appellat.

AEMILIVS Papinianus Iurisconsultus præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuisse traditur à Spartiano, qui eum iuris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum appellat. Item aliquanto post, Papinianum amicissimū fuisse Imperatori Seuero, & vt aliqui loquuntur, affinem etiam per secudā vxorem, memoriæ traditur. & huic præcipuè vtrumque filium à Seuero cōmendatum, cúmque cum Seuero professum, sub Scæuola & Seuero in administratione fisci successisse, atque ad hoc concordiā fratrum Antoninorum fouisse. egisse quinetiā ne occideretur, cum iam de insidiis eius Bassianus quereretur: atque ideo vnà cum his qui fautores fuerunt Getæ, à militibus, non solùm permittente, sed etiam suadēte Antonino, occisum. Multi dicunt, Bassianum occiso fratre illi mandasse, vt & in senatu per se & apud populum, facinus dilueret: illum autē respondisse, Non tam facilè parricidium excusari posse, quàm fieri. Fertur etiam Papinianum, cum raptus à militibus ad Palatium traheretur occidēdus, prædiuinasse dicentem, stultissimum fore, qui in suum subrogaretur locū, nisi appetitam crudeliter præfecturā vendicaret. Eius discipulos Lāpridius in Alexādro numerat, Pomponiū, Alfenum, Africanum, Florentinū, Marcianum, Callistratū, Hermogenē, Venuleium, Tryphoninū, Medianum, Celsum, Proculum, Modestinum. Assessores autē eiusdē Paulum & Vlpianum. Tryphoninus in l. rescriptum, 12. D. de distr. pign. de eo ita scribit, Rescriptū est ab imperatore, libellos agente Papiniano: id est, cum libellorum magister esset. Eundem Spartiauus ab Antonino Caracalla qui fratrē interfecerat, cum ab illio factum hoc improbaretur, necari iussum scribit. Papinianus, inquit, securi percussus est, & à militibus occisus. quo facto Imperator percussori dixit. Gladio te exequi oportuit meum iussum. Eius hoc epitaphium in lib. Antiquorū epigrammatū reperi, D. M. Aemylio Paulo Papiniano præfect. prætor. Iurisconf. qui vixit annis XXXVI. diebus X. M. IIII. Papinianus Hostilius Eugenia Gracilis turbato ordine in senio heu parentes fecerunt filio opt.

FABII Sabini Iurisconsulti pater & filius memorantur. Filius à Lampridio Cato sui temporis appellatur, & inter Alexandri Seueri consiliarios cum Vlpiano, Paulo, aliisque compluribus numeratur.

DOMITIVS Vlpianus Iurisconsultus, Phœnice Syrię vrbe natus, quemadmodū ipse in l. 1. D. de censib. testatur, consiliarius Alexandri Seueri, & magister scrinij, Papinianiq; præfecti Prætorio assessor cum Paulo fuisse traditur à Lampridio, magnóque in honore apud suum Imperatorē, & primum doctissimorū iurisperitorum, & principi fideliū fuisse. neq; vnquam Alexandrum solum nisi Vlpianū præfectum suum vidisse, ex assessore semper suo, caussa iustitiæ singularis. cum autē alterum adhibuit, & Vlpianū rogari iussisse. Et aliquanto post: Vlpianū, inquit, Alexāder pro tutore habuit, primum repugn... matre, deinde gratias agente, quē sæpe à militum ira obiectu purpuræ summè defendit: atq; ideo summus Imperator fuit, quòd eius cōsiliis præcipuè Rēpub. rexit. Itaq; idem Imperator in l. 4. C. loc. præfectum prętorio & parentem suum appellat. & in l. 4. C. de contrah. stip. rescriptum suū sic exorditur, Secundū responsum Domitij Vlpiani præfecti annonæ, Iuriscōsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, &c. Xiphilinus è Dione scribit, ei ab Alexandro imp. præfecturā Prætorianorū datam, ceteráq; quæ ad Imperij administrationē pertinēt, ei permisisse. Cùm aūt Vlp. multa quæ non rectè ab Heliogabalo facta erant emēdasset, ipsum nō multo post à Prætorianis, qui de nocte eum inuaserūt, interfectū esse quanquā in Palatium ad Imperatorē eiúsque matrem confugisset. Hunc eundē Modestinus in lib. de excusationibus, præstantissimū, & cum Paulo ac Scæuola Iurisconsultorum coryphæum ac principē appellat. Diocletian' aūt in l. Diuo Marco. C. de quęst. prudentissimū. Iustin. in l. vlt. C. de inst. & subst. disertissimū: & l. vn. §. ne aūt. C. de ca. toll. sūmi ingenij virū.

IVLIVS Paulus Iuriscōsultus, consiliarius Alexādri Seueri, & Papiniani præfecti prætorio assessor vna cum Vlpiano fuisse traditur à Lampridio: qui eundē præfectum vel ab Heliogabalo, vel ab eodē Alexādro fuisse adscribit. Etiā de assessione sua mentionē facit in l. lecta. D. de reb. cred. Libros in Iure ciuili tā multos scripsit, vt facile in eo genere superiores oēs vicerit.

HERENNIVS Modestinus, Vlpiani fuisse discipulus videtur. Hic enim sic scribit in l. si quis. 52. D. de furt. Si quis asinū meum coegisset, furti nō tenetur, nisi furandi animum habuit. quod & Herennio Modestino studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi, &c. Gordiano Imperatore floruit, vt constat ex l. 5. C. ad exhib. vbi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iurisconsultum vocat. Arcadius Charisius in l. vlt. D. de muner. & hono. scribit eum & notando & disputādo bene & optima ratione quædā decreuisse.

Atque hactenus quidem de veteribus Iurisconsultis.

IVRISDICTIO, nomen generis ac speciei est, sicut adoptio, l. 1. D. de adopt. Generaliter accipitur pro omni cognitiōe, pronūtiatione, decreto in quacūq; caussa, siue ea sit ciuilis, siue criminalis: quo sensu nō distinguitur ab imperio: quinimo imperio vtens magistratus, iurisdictionē exercere dicitur, l. 1. D. de offi. eius. Nec item à cognitione. nam cognoscens etiā Prætor dicitur ius dicere, aut iurisdictionē exercere. Pōp. l. 2. de orig. iur. Decē, inquit, & octo Prætores in ciuitate ius dicunt. Sic Vlp. l. 1. de extraord. cog. Sed & Suetonius in Claudio, cognitionē extraordinariā de fideicommissis, iurisdictionē vocat, cum tamen Pretor fideicōmissarius iudices nō daret. Quoties igitur quis auctoritate publica aliquid statuit, quod ad ius & iustitiā pertinęat, ius dicit. Nec refert, iustè an secus: quandoquidē hæc cōsuetudo loquēdi ad id refertur, quod magistratū facere cōuenit, l. pe. D. de iust. & iur. Hinc actus legitimi manumissio, emancipatio, adoptio ad iurisdictionē pertinere dicuntur, l. 2. D. de offi. proc. & leg. Altera significatio hui' vocabuli specialis est, secundū quam iurisdictio distinguitur ab imperio. l. imperium. l. iubere. D. de iurisd. nā potestas animaduertendi in facinorosos homines, imperium dicitur, non iurisdictio, l. Imperium. Ex quo apparet, iurisdictionē tantū in caussis priuatis & pecuniariis versari. Iurisdictio itaque solorum magistratuum est, non iudicum datorum, l. 5. l. 57. D. de re iud. & alibi. Iurisdictionem Vlp. l. 3. in fin. D. de iurisd. om. iud. in bonorum possess

poſſeſsione danda conſiſtere ſcribit: quod ſequitur C.Harmenopulus lib.1.tit.4.τὸ γʹ, ait, διδόναι δικαστὴν διακαιοδοσίας ...

Iuriſdictio, pro iuris ratio, æquitas, recta ſententiæ ferendæ ratio. Vlpianus l.20.D.fam.erciſc. Nam imperitia, inquit, coheredum iuriſdictionis formam mutare non potuit. Alias Iuriſdictionis forma, pro iudiciorum ordine, apud Imp. l.1.vbi in rem actio.ex. Nec enim iuriſdictionis forma in eadem prouincia conſtitutis, tam petitore, quã poſſeſſore, ob auctoris perſonam, quem in alia prouincia dicis conſiſtere, debet commutari.

Iuriſdictio, pro iudiciali cognitione, ſed quam exercet magiſtratus. Scæuola l.88.D.de ſolut. Claudius, ſubeſt enim illa ex iuriſdictione pendens quæſtio, an precia rerum quæ ſciebant eſſe pupillæ, bona fide matri ſoluerint. Sumitur & pro ſimplici notione, l.5. D.de re iud. l.8.§.ſed nec.D.de tranſact.

Iuriſdictio, pro vniuerſo Prætoris officio & munere. Gellius: Verba Prætoris ex edicto perpetuo adſcripſi, Sacerdotem Veſtalem, & Flaminem Dialem in omni mea iuriſdictione iurare non cogam. Hæc lib. 10.cap.15.

Iuriſdictio libera, quæ maiori poteſtate impediri nõ poteſt quin exerceatur, Budæo.

Iuriſdictio reſtitui, vel abrogari vnde dicatur, docet Alciatus lib.3.Parerg.cap.3.

Iuriſdictio quædam eſt contentioſa, quædam voluntaria. hæc inter volentes locum habet, eáq; explicantur emancipationes, adoptiones, manumiſsiones. Illa vel in nolentes imperij vi exercetur. Vide l.2. D.de officio Procon. & ibi doctores.

Iuriſdictionẽ Accurſius definit l.1.D. de iuriſd.om.iud. poteſtatem de publico introductã, cum neceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuẽdæ. Quæ definitio ſatis eſt bona, ſi quis eã rectè intelligat. Diuiditur autẽ Iuriſdictio à Zaſio in tres ſpecies. imperium merũ, mixtum, & ſimplicẽ iuriſdictionẽ, quæ eſt iuris dicendi poteſtas, ad vtilitatẽ priuatã, officio ſuo actioni deſeruiẽs. Hanc in ſex gradus ſecat Bart. quos Zaſius doctè contrahit in tres, in l.cui iuriſdictio data ſit.eo.tit.

Iuriſdictio Anomala, quæ & Extraordinaria dici poteſt, quæ conſuetudine, non iure ſubſiſtit: cuiuſmodi eſt iudicium curiarum dominicalium, qui circa Feuda tantùm, Emphyteuſes, & pacta curialia cognoſcunt.

IVRISPRVDENTIA eſt diuinarum & humanarũ rerum notitia: iuſti atque iniuſti ſcientia. vel: Eſt ars boni & æqui. A partibus ſumpta definitio. Inſtit.de iuſt. & iur.in princ.l.10.D.eo.

IVRISIVRANDI religio expediẽdarũ litiũ maximum remediũ in vſum venit, qua vel ex pactione ipſorũ litigatorum, vel ex auctoritate iudicis, deciduntur controuerſiæ, vt dicit Gaius in l.1.D.de iureiu. Et profectò his verbis magnã vtilitatẽ iuramentorũ explicat. Nam ad dirimendas lites, quarum alioquin nullus inueniri poſſet finis, deſeruiũt. Et ſanè prodeſt Reipublicæ, ſi controuerſiæ hominũ celeriter expediantur, ad retinendam ſalutarẽ concordiã. Quamobrẽ non ſolum vtilis, verumetiã neceſſarius eſt iuriſiurandi vſus, velut vltimũ inter mortales præſidiũ tuẽdæ veritatis, quoties omnia probationũ genera deficiũt. Credendum enim eſt, homines, qui aliquid frontis habent, diuini numinis teſtimonium non falſò inuocaturos.

Iuſiurandũ autem, & iuramentũ dicitur à iuro: quod propriè ſignificat, promitto me, adhibitis etiam teſtibus, ita ſeruaturum, ac ſi ius eſſet. Iam cum nullum ſit præſentius teſtimonium, quàm diuini numinis, ſit, vt tum iurare dicamur, cum Deum inuocamus teſtem.

Iuſiurandũ eſt, vt definit Ariſtoteles, μετὰ θεῶν παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος. vt Clemẽs Alexandrinus, ὁμολογία καθηγητικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας. Vel vt Cicero lib.3. Offi. adfirmatio religioſa, quoties quid quaſi deo teſte adſeritur. Vnde & ſacramẽtũ dici ſolet, quaſi ſacræ rei arctiſsimũ vinculũ, quod nullo modo ſit iudeodum, teſte Cicerone ibidem, ſic dicente, Nullum etiam vinculũ ad adſtringendã fidem iureiurãdo maiores arctius eſſe voluerunt: id indicant leges in XII. Tab. indicãt ſacra, indicãt fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides: indicant notationes, animaduerſionéſque Cenſorum, qui nulla de re diligentius, quàm de iureiurãdo iudicabãt. Ideóq; etiam tãta erat apud priſcos iuriſiurandi religio, vt ſi quis quẽ re aut verbo læſiſſet, interpoſitione iuriſiurandi, quo eũ qui læſus erat adiurabat indignũ ea iniuria eſſe, & ei nolle factã, ſatisfaciebat atq; purgabat. Plaut. Amphitruõe:

Aut ſatisfaciat mihi, atque adiuret inſuper
Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontem protulit.

Itáq; apud Terentiũ leno: *Ego veſtra hæc noui, nollem factum: Iuſiurandum dabitur, eſſe tè indignum iniuria hac.*

Iuriſiurandi autem per Iouem, quod maximum erat, talis apud Romanos olim adhibebatur ſolẽnitas: Lapidem ſilicem tenebat iurans, ſic dicens: Si ſciens fallo: me Dieſpiter (ſalua vrbe arcéq;) bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Hoc autem ſeculo, ſicut iuramenta temerè in cauſsis obularibus, ac nullius momenti deferuntur: ita penè non habetur vlla ſolennitatis ratio, quæ vtique malorum hominum læſam conſcientiam terrere poſſet à periuriis faciliter admittendis.

Iuriſiurandi vſus triplex eſt, ex quo tria iuramentorũ genera. Alias enim iuratur extra iudicium ad confirmandum contractus, & quæcũq; negotia: videlicet, vt promiſſa ſeruentur: & hoc iuſiurandũ dicitur Extraiudiciale, & Voluntariũ, quia dependet planè ex arbitrio inuicem negotiantium; quatenus ſit dandũ & concipiendũ. De quo tamẽ nõ loquitur Paul. in l.iuſiurandũ, quod ex conuẽtione. in prin. D.de iureiu. vt quidam falſò putant, ſed l.1.& Conſtit. Frideric. Imperatoris. Aliàs exiguntur iuramenta ad præparationẽ, vel etiam cognitionẽ iudiciorũ rectè exercendã, ne quid per fraudem eorum qui in iudicio verſantur, incidat, quod euertat veritatẽ: vt ſunt ea quæ dãtur, vel calumniæ, vel teſtimonij dicendi, vel cautionis, vel æſtimandæ rei gratia, iuxta l.ſi tutor.D.de in lit.iur. item iuſiurandũ iudicis vel aduocati, l.rem nõ nouã. C. de iud. & quæ ſunt his ſimilia. Hoc autem iuramentorum genus Iudiciale & Neceſſariũ rectè poteſt appellari: quoniam non vt præcedens relinquitur prorſus priuatorum arbitrio, quatenus dãdum ſit, vel non ſit, cum ex iure certam formam habeat, ac plerunque neceſſariò ſuſcipiatur in iudiciis. Aliàs denique iuramentis vtimur deferente iudice: vel etiam litigatoribus ipſis cõſentientibus in iurandi conditionem (ſemper tamen approbante iudice) ad explicandã ſemel totam litem. Vnde nuncupantur deciſoria, quòd finem imponunt controuerſiæ, vt actori decernatur, quod intendit, aut reo, quod excipit. Paul. eleganter dicit, eo modo propter rem iurari, in l.quoties. D.de iureiu. Propter rem autem (inquiens) iuſiurandũ exigitur (veluti de pecunia credita) cũ iurat actor ſibi dari oportere, vel reus ſe dare non oportere. Idem eſt cũ de pecunia conſtituta iuſiurandũ exigitur. Hæc Oldendorp. Hotomanus Iuſiurandum duplex tantum eſſe vult, Conuẽtionale ſcilicet & Iudiciale: illúdq; ex pactione aduerſariorum ſiue extra iudiciũ, ſiue in iudicio interponi: hoc ex iudicis vſu & auctoritate, arg.l.1.D. de iureiu. Alij, & id melius, eius hæc tria genera conſtituũt, Iudiciale ſcilicet, quod à iudice defertur: Volũtariũ, qđ à parte defertur in iudicio vel extra iudiciũ, l.1.l.17.D. de iureiu.l.1.C.eo.tit. Neceſſariũ, quod pars cui delatum eſt refert delatori.

Iuſiurandum turpe, vel illicitum, non eſt ſeruandũ. Nouel. ne à mulieribus quæ ſe proſti.§.1.Conſt.51. Eul-

dentiſs

dentissimum peccatum est, id iusiurandum inserre, quod statim atq; præstitum est, violandum sit. Nouel. Vt sine vllo impedimento. §. quia verò magna versamur. Const. 94.

Iurisiurandi illiciti absolutionem petere vanum est. Vlpianus: De hoc iureiurando. ait, remittẽdo, nec est necesse adire Prætorem. Semel enim in perpetuũ à Prætore remissum est, nec per singulos remittendum.

Iusiurandum calumniæ, vide Iuramentum calumniæ.

Iusiurandum in litem est (vt iam supra attigimus) quod actor iudice deserẽte præstat, se litem aduersario suo ex æquo & bono æstimaturum: neque enim res æstimatur, vti patet ex l. 1. D. de in lit. iurand. cum interdũ rerum certa & nota æstimatio sit: veluti nummorum, apud Vlp. l. 3. D. eod. Id autem per solum iudicem defertur. & nisi iudex certam quantitatem definiat, in infinitum iurare licet, l. 4. §. 2. D. eod.

Iusiurandum desert, qui aduersario suo iurandi conditionem fert. Delatum verò iusiurandũ dari, præstari, suscipi, remitti, recusari, referri dicitur. Iusiurandum autem remittit, qui cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti iurisiurãdi, l. 6. D. de iureiu. l. 1. C. eo. Refert, qui delatã sibi iurisiurandi conditionẽ in aduersariũ transfert.

Iusiurandum in libris Feudisticis aliud est simplex, siue solitariũ, quod solus litigator siue dominus, siue vassallus præstat: aliud cõiunctum, siue commune, quod quidam sacramentalitiũ distinguẽdi caussa nominãt: propterea quòd coniuratores certo numero vnà id præstant, qui Sacramentales (vt suo loco dicemus) appellantur, lib. Feud. 1. tit. 4. §. 2. & tit. 26. & libr. 2. tit. 33. §. 2. Rursus aliud est liquidũ, quod Feudalitij scriptores appellant, sine mentione conscientiæ: cum quis liquido factum, aut non factum iurat: de suo videlicet facto affirmãs. Aliud fortassis Arbitrariũ dici potest: quia per verbum antiquæ Romanorũ formulæ, ARBITROR, concipitur: cum quis iurat se arbitrari nõ factum. quod iidem scriptores, iuramento conscientiam solam apponere, lib. Feud. 2. tit. 31. §. 2. & tit. 58. §. 6. Ex Hotomano.

IVRISIVRANDI FORMVLAE.

Iurisiurandi formulas varias concepit antiquitas. Ex animi sententia. Cicero 2. Acade. & 3. Offic. & Leui. li. 22. & 23. Per Iouem lapidem, Festus lib. 10. Cicero li. 7. Epist. ad Familia. & hoc explicat Polybius lib. 3. histo. Formulam iurisiurãdi militaris doctissimè explicat A. Gell. Noct. Atti. lib. 16. cap. 4. quem perpendas. Sed hæc ad ius, quo vtimur, non pertinẽt: secundum quod quî concipi debeat, ex iis, quos indicabimus, locis, disces: quos notasse sat erit.

IVDICIS.

l. rem non nouam. in princ. C. de iudic. & Nouel. 8. in fine ὅρκος δοθείμενος παρὰ τῶν τὰς ἀρχὰς λαμβανόντων.

ADVOCATORVM.

d. l. rem non nouam. §. patroni.

TESTIVM.

c. præsentiam. ibi, veritate dicenda, de testib. in 6.

FIDELIS, SIVE FEVDATARII.

cap. 1. de forma fidelit. in vsib. feud. Ego iuro ad hæc sancta Dei Euãgelia, quòd à modo in antea ero fidelis ei, vt Vassallus Domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis cõmiserit, pandam alij ad eius detrimentum me sciente. & c. de forma. 22. q. 5. Vide Cuia. super his tit. tum & quæ diximus ex Hotoman. super hac formula, in voce Homagium.

Sed audi, quid de improborum iuramento dicat senarius Græcorum:

Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε.

At tamen audiat falsò iurans:

ἐπιορκῶν μὴ δόκει λελήθεναι.

IVSSVS, vel Iussum, in quibusdã ab auctoritate distat. Iussus enim negotium præcedere debet. Auctoritas verò etiam perfecto negotio interponi potest, l. 25. Iussum. D. de acquir. hered. §. tutor. Instit. de auct. tut. l. 25. de legat. 1.

Iussus solo nutu sine verbo vel scriptura fieri potest, l. 92. §. 1. de acqui. hered.

Iussus pro permissu & volũtate accipitur in l. si suspecta. §. quoniam. de inoffic. testa. & Instit. de nupt. in prin.

Iussum in rubr. quod iussu, accipiendum est, siue testato quis, siue per epistulam, siue verbis, aut per nuntium, siue specialiter in vno cõtractu iusserit, siue generaliter: sed & si mãdauerit pater dominúsve, item si serui chirographo subscripserit dominus, ratúmve habuerit qđ gesserit, vel alias eius volũtate cõtractũ sit, tenetur quod iussu, l. 1. D. quod iuss. l. 5. D. de in rem verso.

IVSTA quæ neq; legibus, bonísve moribus repugnãt, nec ab æquitate abhorrent, vt l. 95. §. naturalis. D. de solut. l. 7. §. ait. D. de pact. Eodem sensu Iustæ exceptiones l. 67. de reg. iur. Iusta caussa conuentionis l. 56. D. de pact. Iusta obligatio, l. 1. C. si in caussa iud. pig.

Iusta hereditas ea propriè dicitur, quæ iure legitimo, id est agnato proximo obuenit: ait Paul. l. 3. §. 2. D. pro socio. Varro autem lib. 2. De re rust. latius accepit, pro ea quæ iure, & quouis modo alicui obuenit. Iusta ætas dicitur, pro cuiusq; quæstionis ratione, ea quam leges in ea caussa exquirunt veluti, in nuptiis duodecim & quatuordecim annorũ: vt est apud Neratiũ in l. quod Seruius. 8. D. de cond. caus. dat. Sic Iusta ætas cui pupillaris opponitur ꝓ pubertate, apud Vlp. l. 16. D. de iur. fis. Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se defert, vtrum iustæ an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre. Iusta possessio, possessio bonæ fidei, Iauolen. l. quod seruus. 24. D. de acq. poss. Is qui in tua potestate est, ignorãti sibi non corporalem possessionem, sed iustam potest acquirere. Iustin. §. per quas pers. cuique acq. Item per alienos seruos, in quibus neque vsumfructum habetis, neque possessionẽ iustam. Sic Iustus possessor, l. 13. §. iustus. D. de hered. pet. Hinc

Iustè possident, qui ex caussa titulóve possidẽt, l. 3. & ll. seqq. D. de publicia. & vide l. 11. D. de acqu. hered. & l. 22. §. 1. D. de noxal. Iniustè possidet, qui vi, aut clam, l. 1. D. vti possid.

Iustus error probabilis & excusabilis, l. 2. de minor. l. 4. de vsuc. Iusta ignorantia, l. 76. in fin. D. de rei vind.

Iustum pretium, æquũ, & verũ, l. 3. §. diui. D. de iur. fisc. l. 2. C. de rescind. vend. Huic contrarium iniustum.

Iustum testamentum, iure factum, & in quo sollemnia interuenerunt, l. 22. D. de acq. hered. Iustus tutor, iure datus, l. 27. D. de testam. tutel.

Iusta sepultura dicitur, cum terra corpus est conditũm, l. 39. D. de relig. At l. 43. D. eo. Iustum sepulchrum est, quod religione tenetur. Sic Lucanus libr. 9. *Iusto date tura sepulchro.*

Iusta seruitus, pro, seruitus bona fide vsurpata, id est iure gentium, vel ciuili. Africanus l. & generaliter. 28. D. de nox. act. Et generaliter si alieni serui nomine, qui tibi iustam seruitutem seruiret, noxali tecum egerim. Alias iusta seruitus, apud Terent. in Andr. scen. 1. act. 1. clemens & benigna.

Iusta libertas, plena, absoluta, perfecta. Cicer. in Topic. Vlpia. in Epito. titu. 1. Theoph. §. fin. Institu. de libert. sic in l. 29. D. qui & à quibus.

Iusta vxor, legitima. Vlp. l. si senatori. 31. D. de rit. nup. Si senatori indulgentia principis fuerit permissum libertinã iustam vxorẽ habere, potest iusta vxor esse. Suet. in Calig. Mox L. Cassio Longino Consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ vxoris propalam habuit. Et in Vespas. Antoniã libertã quõdam dilectam reuocauit in contubernĩũ, habuítq; etiam Imperator penè iustæ vxoris loco. Vide, Vxor alia iusta, infrà.

Iustum

Iustum matrimonium est, si inter eos qui nuptias contrahunt, connubium sit, & tam masculus pubes quàm fœmina potens sit: & vtrique consentiant, si sui iuris sunt: aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. Vlp. cap. Instit. 5. Sic iusti liberi, legitimi ex iusto matrimonio, l. 25. D. de capti. Iustus pater, & iustus filius dicitur, qui ex legitimis nuptiis pater filiúsve est, l. 25. D. de capt. l. 44. D. de rit. nupt. l. 11. & l. 12. de statu hom.

Iustus heres dicitur, qui plenissimo titulo & legitimo, hoc est, cognationis nomine accipit hereditatem intestatò, quasi omnibus iuris partibus pienè heres, l. 3. §. de illo. D. pro socio. Iusta persona in litibus dicitur idonea, legitima ad agendum caussam, l. in vniuersis. C. qui da. tut. poss.

Iusti dies, Vide D I E S iusti.

Iustus dolor, qui ex magna caussa ortus est, & excusatio nem meretur, l. si adulterium. §. Imperatores. D. de adulter.

Iustum & honestum sicut non separantur: ita nec vtile & honestum, aut vtile & iustum, l. quamuis mulier. D. solut. matrim. l. semper in coniunctionibus. D. de rit. nupt.

Iustum vadem, idoneum sponsorem interpretatur Festus lib. 9.

Iusta, operæ debitæ. Cic. Offi. 1. Est autem Infima conditio & fortuna seruorũ: quibus, non malè præcipiunt, qui ita iubent vti, vt mercenariis ad operam exigendam, & iusta præbenda.

Iusta, sacra & ceremoniæ quæ placandis manibus fiebant, id est, operationes denicales. Vlpianus l. 2. D. de in ius voc. Iustáve mortuo facientem in ius vocare non oportet. Vlpianus l. 20. D. de acq. vel amit. Vt pu ta patrem sepeliuit, vel iusta ei fecit. Fictum inde vocabulũ quasi manibus debeantur. itaq; νομιζόμενα Græci appellant. Cic. pro Sext. Roscio: Hunc miserum luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eiicit domo. Festus: Mẽbrum abscindi, inquit, mortuo dicebatur, cum digitus eius decidebatur, ad quod seruatum iusta fierent reliquo corpore combusto. Idem, Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est, glebam non obiecisset, quia mos erat eis id facere, prius quàm nouas fruges gustarent. Dicitur & Iusta ferre, Ouid. *Illa quæ positis iusta feruntur auis.*

I V S T I N I A N V S Imperator. Vide illius vitam initio Hotom. Comment. in Instit.

Iustiniani noui, primum nomen fuit iuris ciuilis studiosorum, quo anno suorum studiorum primò decorabantur.

I V S T I T I A est habitus animi, communi vtilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem: ait Cic. lib. De inuẽt. 2. Quo sanè pertinet illa Tryphonini disputatio nobilis in l. 31. D. depos. Et probo, inquit, hanc esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, vt nõ distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione. Vel sic:

Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi, l. 10. D. de iust. & iur. & Instit. in princ. Hanc verã esse virtutis definitionẽ, ipsa verbi notatio declarat. Iustitia enim et ex eo dicta est, quòd cuiq; ius sistat. itaque negat Cotta lib. De nat. deorum 1. ibi Iustitiam esse, vbi ius est nullum. Est enim, inquit, pietas, iustitia aduersus deos: cũ quibus quid potest nobis esse iuris, cum homini nulla cum Deo sit cõmunitas? Vlpianum autem illo in loco censet Hotom. non virtutem habitũmque humanum, sed eam quam veteres Deam, Iouísque filiam faciebant, definisse primùm quoniam eodem in loco scribit Iurisconsultos esse sacerdotes Iustitiæ. sic enim locum illum interpretatur idem Hotom. vt verba hæc (nam vt elegãter Celsus definit, Ius est ars æqui & boni) parenthesi concludantur, & relatiuum C V I V S, non ad ius, sed ad Iustitiam referatur. non enim artis iuris, quæ illic definitur, vlli sunt sacerdotes, sed illius Deæ Iouis filiæ. Quare cùm Iurisconsulti Iustitiæ sint sacerdotes, sacerdotes autem non virtutum humanarum dicantur, sed deorum: eo loco Deam illam describi est verisimile. Præterea Ius quod constat æqui & boni præceptionibus, à Iustitia descendere, atque appellari scribit Ibidem Vlpianus: de iuris disciplina, librisque his nostris intelligens. Sicuti Scipio quoque apud Ciceronem in lib. de Rep. disputauit, auctore Augu. lib. de Ciuit. Dei 19. cap. 21. Cùm illud etiam, inquit, ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit. quod si ita est, aut ab humana, aut à diuina Iustitia descendat necesse est. ab humana autẽ non potest, quia nunquam in hac vita perfecta est. Voluntas enim illa quæ si perficeretur, habitus, ac proinde virtus appellaretur, sem per manet in fua, vt ita dicam, adolescentia, neque vnquam perficitur. Regula autem Iusti & iniusti tradi ab illa imperfecta & imbecilla natura non potest. quod etiam Horatius his versib. significat:

Nec natura potest iniusto secernere iniquum,
Diuidat vt bona diuersis, fugienda petendis.

Sequitur ergo vt à diuina Iustitia quæ perfecta & absoluta est, ius hoc nostrum descendat, quo præceptiones suum cuique tribuendi, & regulę iusti atque iniusti continentur. Eò accedit quòd iustitia, quæ humana virtus est, non præceptio, sed obseruatio iuris est: vt Cic. lib. De legib. 1. declarat: vbi ait Iustitiã esse obtem perationẽ scriptis legibus, institutisq; populorũ: qua de caussa Fabricius & Aristides iusti nominati sunt.

Iustitia est duplex: Distributiua, quæ vnicuiq; suum tribuit meritũ, & pœnã, habita personarũ ratione: Commutatiua, quæ rerũ communicationẽ per formas con stituit, æqualiter ab omnibus seruandas, non distinguens personas. Quod tyro iuris diligẽter obseruabit.

I V S T I C I A R I I hodie sunt vmbra quędã illorũ, qui olim νομοφύλακες apud Græcos dicebãtur, designati ad custodiam iuris & ęquitatis, c. ex literis. De pignorib.

I V S T I T I V M, iuris dictionis intermissio, vulgò *Vacations de cour.* Cice. ad Att. lib. 4. ep. 87. Fauere iustitio, & omniũ rerum licentiæ. Gellius lib. 20. cap. 1. Velut quoddam iustitium, id est iuris inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem. Tertullianus lib. de resurre. carnis, Vbiq; ait, iustitiũ est, quies rerum.

I V V E N E S, vide Aetas.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER DECIMVS.

K

K, QVORVNDAM nominum notam esse M. Fabius scribit lib. 1. c. 4. inter redundãtes collocans. Eodem lib. c. 7. idem in hęc verba, K. quidem, ait, in nullis verbis vtendum puto, nisi quę significat, etiam vt sola ponatur. Hoc eò non omisi, quod quidam eam, quoties A sequatur, necessariam credunt: cùm sit C litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Verum orthographia quoque consuetudini seruit: ideóq; sæpe mutata est. Hæc ille. Priscianus lib. 1. K, inquit, & q. quanuis figura & nomine aliquã videantur habere differentiã cum c, tamen eandem tam in sono vocum, quam in metro continent potestatem: & K quidem superuacua est.

K. sola litera, in subscriptionibus Cõstitutionum Cod. Theod. & Iustiniani, significat Kalendas, vt refert Magno in Notis iuris. Significat etiam cárissime, in earundem

rundem inscriptionibus geminata, K K. carissimi eodem interprete.

Kausoforias apud Lucanos tenebatur, qui occasu sole, diuertentes homines notos, ignotósque domo non exciperet (vt scribit Alexand. Neapolitanus lib. 4. ca. 11.) mulctamque eo nomine pendere cogebatur.

Καδίσκος, vrna suffragiorum. Iulius Pollux lib. 8. cap. 1. *περὶ τῶν δικαστικῶν, καδίσκος μὲν ἦν*, ait, *ἀγγεῖον ᾧ τὰς ψήφους ἐγκαθίεσαν*.

KALENDÆ, inquit Varro lib. 5. de Ling. Lat. primi dies mensium nominati, ab eo quòd his diebus Kalentur eius mensis Nonæ à Pontificibus, quintanæ, an septimanæ sint futuræ in Capitolio in curia Kalabra, sic, Dies te quinq; Kalo Iuno Nouella. Septé dies te Kalo Iuno nouella. Hæc ille. Macrob. autem in 1. Saturn. sic: Priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderétur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: visumque Regi sacrificulo nunciaret. Itaq; sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, Kalata, id est vocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent, pronúciabat: & quintanas quidem, quinquies dicto verbo Kalo: septimanas, repetito septies prædicebat. Et hunc diem qui ex his diebus qui Kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari.

KALENDAE primæ, secundæ, tertiæ, quintæ, dici putantur à Iurisconsultis pro vno, duobus, tribus, & quinq; mensibus. Celsus l. liber. 59. §. si ita. De here. inst. Titius si intra tertias Kalen. nauis ex Asia venerit, heres esto. Vlp. l. 1. §. si qui. De verb. obliga. Si ita interrogatus, intra Kalend. quintas, responderit, Dabo idibus: non obligatur. Martia. lib. 1.

Atque intra, puto, septimas Kalendas
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonem in re rustica primas Kal. dicere, pro primo die cuiusque mensis.

KALENDARIVM, dictus codex pecuniarum occupatarum, id est fenori collocatarum: quia Kalendis fenori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præscripto, debitorum nomina perscribebát. Seneca lib. XIII. epist. Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur. Horat. Epo. II.

Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Kalendis ponere. Mart. VIII. Epig.
Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autem collocabantur Kalendis pecuniæ, sic etiam exigebantur. qua de causa tristes & celeres appellantur. Horat. Sat. III. lib. 1.

Qui nisi cum tristes misero venêre Kalendæ.

Ouid. lib. II. De remed. amor.

Qui puteal, Ianúmque timent, celerésque Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

Plutarch. in lib. *περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι· Οὐδ' ἀναμένοντων τὰς Καλάνδας, καὶ τὰς νουμηνίας, ἣν ἱερωτάτην ἡμέραν οὖσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταί, καὶ στύγιον.* Hinc,

Kalendario præpositus seruus, in l. pen. D. de reb. credit. pro fenerandis exigendísque pecuniis. Et

Kalendarium exercere, l. vxoré. 41. §. legauerat. D. de legat. 3. Hinc

Kalendario destinatæ pecuniæ, id est fenerationi. l. 62. D. de leg. tertio. In Kalendarium cóuersa pecunia, id est, fenerationi, l. 39. §. negligentiæ. D. de admin. tut. Sic accipitur Kalendarij nomen in l. vlt. D. de pecul. l. 6. D. de inst. vel inst. l. 3. C. de compensat. l. vlt. D. de munerib. & honorib. & alibi persæpe.

KAL. IANVAR. primum anni diem factum Plutarchus scribit in Problem. quòd eo die primi Cósules Regibus exactis creati sunt. Vnde etiam institutum cóstat, vt Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent. Eundem Kal. diem festum ac religiosum fuisse, sollemnémque strenis dandis, Sueton. in Augusto his verbis significat: Item Kalen. Ian. strenam in Capitolio etiam absenti mittebant. Et in Tiberio: Item strenarum cómercium prohibuit edicto, ne vltra Kalen. Ian. exerceretur. Consueuerat quadruplam strenam, & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, vltrà non reddidit. Item: Nullus à pœna hominú cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer: animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. Zonaras li. II. de Augusto loqués, *Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοῦ ἐκείνῳ προσιόντες, οἱ μὲν πλείους, οἱ δ' ἧττον ἐδίδοσαν· καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον τοσοῦτον καὶ πλέον ἀντεδίδου, οὐ μόνοις τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις.* Scribit etiam Dio lib. LVII. moris fuisse inde ab Augusti temporib. vt Kal. Ian. in acta Imperatoris iuraretur. Post Kal. autem Ian. die tertio, pro salute Principis vota suscipi solita, scribit Caius in l. si calultur. 233. D. de verb. sig. & Plutarch. qui Ciceronem scribit natú esse *ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος.*

KALENDAE, Martij primus olim dies fuit. Itaq; ignem nouum Vestæ aris incendebant, vt incipiente anno cura denuò seruádi nouati ignis inciperet. Eodem mense mercedes exsoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, vectigalia locabant. Hæc Macrobius primo Saturnal. cap. 12. Constat etiam munera, quæ strenæ dicebátur, olim eo die mitti solita. Vnde illud apud Pompon. l. sed si. 31. § si vir. D. de donat. inter virum & vxorem. Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dedisset, donatio est. Tibull. lib. III.

Martis Romani festæ venêre Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et vaga tunc certa discurrunt vndique pompa,
Pérque vias vrbis munera, pérque domos.

Plaut. in Milit. glorios. *Da mihi vir Kalendis quæ mittam cùm Martiæ venerint.* Martias Kalendas, inquit Festus, celebrabant, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Vnde Tibull. lib. 4.

Sulpitia est tibi culta tuis Mars magne Kalendis.
Spectatum è cælo, si sapis, ipse veni.

Seruius autem in VIII. Aen. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ sunt. Horat.

Martijs cælebs quid agam Kalendis? Iuuenal.
Munera fœmineis tractat secreta Kalendis.

Hæc Seruius. Iisdem etiam Kalendis pensiones agrorum præstari solitas patet ex l. defuncta. 58. D. de vsufr. & l. tertiam. 19. C. Th. de exactionib. quippe cùm anni initium apud antiquos fuisset.

KALENDÆ Quintiles, siue Iuliæ olim dies erat sollemnis migrandi, id est ex habitatione cum suis rebus discedendi, tum etiam conductionibus prædiorum, l. qui balneum. 9. D. qui pot. in pig. hab. Qui balneum ex Kalen. proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. & paulo pòst: Licet eo tempore homo pignori datus esset, quo nondum quicquam pro conductione deberetur. Id est ante proximas Kalendas Iulias. Item in l. cùm in plures. 60. D. locati. & l. cum ab eo. 41. de cont. empt. l. cum precario. 12. D. de preca. Martial. XII. epigram.

O Iuliarum dedecus Kalendarum.
Vidi Vacerra, sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas pensione pro bima
Portabat vxor. Cic. II. epist. ad Qu. Frat. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est: sed, vt spero, paucis mensibus post Kal. Quintiles in tuam commigrabis. Suetó. in Tiberio: Senatori latú clauum

ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in vrbe conducere.

Κατὰ πόδας, l.2.C. de vete. iur. enuclean. id est ad pedes iisdémque vestigiis. Vide lib.3.

Κυδεμών, & tutorem, & curatorem significat, quo verbo vsus est Iurisconsul. l.2.D. qui petant tuto.

Κύκλος, annorum xv. reuolutio, Nouell.142. Euagrius lib.4. τῶν κύκλων τῶν ἐπινεμήσεων.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER VNDECIMVS.

L

LABES in agris hiatum, & discessionem terræ ac χάσμα sonat, l.15.§.Seruius.& l.final.D.locat. Cicero lib.1.de Diuinat. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra desedisset, &c. Itē alio eiusdem libri loco: Tantosque terræ motus in Liguribus, Gallia, compluribúsque insulis, totaq; in Italia factos esse, vt multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræq; desederint. Sic apud Liu. lib. 42. Dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. Quintil. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis alias accusari ab agricolis solet perfidia terrarum.

LABI dicuntur facultatibus, qui ad inopiā redigūtur, siue casu id acciderit, siue boña prodegerint, sic vt soluēdo nō sint, l.2.§.si eodem.D.de admi.rer.ad ciuita.perti. l.9.§.1.D.de admi.tuto. & vide l.4.D.vt in poss. leg.

LABORVM, seu Labarum, magnū erat vexillum, vulgò etiam laborum solutio, siue καμάτων λυτήριον dictum, vt Nazianzenus scribit iot. Steliteutica: & Sozomenus lib.1. cap. 4. λάβωρον vocat. Vnde in actis Nicenæ 11. vt testatur Iac. Cuiacius, signum quod Sozomenus historiographus Constantinum in crucis visum conuertisse memorat, dicens: Iussit viros eruditos ex auro & lapidibus pretiosis in vexillum crucis transformare, quod laborum vocatur. Hermias huius verbi meminit his verbis, ἐν τῷ ... σκήπτρων, ὃ ῥωμαῖοι λάβωρον καλοῦσιν. Quidam voluot Laborum fuisse exercitus summum vexillum, quod Imperatori præferri, & à militibus adorari solebat, & circiter Adriani tempora vsurpari cœptum. Labara in plurali nominat Tertullianus in Apologet. Sipara illa vexillorum & labarorum stolæ crucū sunt. Vet. cod. labarorum, cantabrorum. quod extulit Arnobius his verbis: Nam & signa ipsa & cantabra & vexilla castrorum quid aliud quàm inauratæ cruces sunt & ornatæ? Prudētius in carmine, de Constantino, q crucis signo Labarū ornauit: *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat Labarum.* Hinc tamen Græcorum illorum opinio, refutari videtur, qui Laborum præcise dici putāt, pro solutio Laborū, καμάτων λυτήριον, vt supra ostendimus. Formam eius copiose describit Eusebius lib.1. de vita Constant. vim autem & effectus, eiúsque custodes libro 11. Hinc

Laborum præpositi, rub. Cod. de præpos. labor. lib.12. qui laborum, vt quæque pars in acie laborabat, in eam quasi auxilij & liberationis vice inferebant: huiusque rei, Eusebio teste, iam olim à Constantino præpositi erāt milites L. qui vt ex C.Th. liquet, ex protectoribus & domesticis erant: & ob id post tit. de domest. & protect. datur tit. de præpos. labor.

LABRA sunt crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. D. de action. empt. & vend.

LABRATVMO, sculū appellatur principis, ab antiquo Glossematorū scriptore, his verbis: Labratum, φίλημα βασιλικόν, ἀσπασμὸς βασιλικός. sed patiendi sensu accipiendum est, vt id accipiat princeps, non det. Dicitur autem à labris, vt osculum ab ore. Id in constitutionibus Codicis appellatur adoratio, & veneratio principis, purpuræ & imperij, l.3.C.de cōsulib. l.1.C.de app. præf. præt. l.1.C. de app. præf. vrb. l.1. C. de præp. sac. cub. & aliis plerisque locis.

LABORARE, pro angi, solicitum esse. Vlpianus in l.1. §.idem Pomponius.D.de dol.mal. Veluti (inquit) si stipulatio tam turpis dolo malo facta sit, vt nemo daturus sit ex ea actionem non debere laborare me vt habeam de dolo malo actionem.

LAC dicitur fructus industrialis, Bart. l.& ex diuerso.D. de rei vindicatio. illq; in pecoris fructu. §.in pecudū. Institut. de rerū diuisione. l. in pecudum. D. de vsuris.

LACCARII, in l.1.C.de excus. artif. qui fossas, vel puteos effodiunt, οἱ τὰ λακκία ποιοῦντες, vt interpretantur Basilici interpretes, lib.54.tit.6.

LAICVS, popularis, vulgò secularis, c.1.de procur. li.6. ca. duo sunt. 12. q.1.

LACVS à stagno in edicti prætorij interpretatione Vlpianus eò separat, quòd lacus perpetuā habeat aquam, stagnum temporalem ibidem stagnantem l.voica.D. vt in flu.public. l.vnic. D. de rips muni. Vnde Lacum perpetuum meritò dixit iurisc. l. 23. §.1. D. de seruit rust. Planè lacus dicitur etsi aquam perpetuam non habeat, sed quæ aliquando arescat, l. 18. D. de acquirendo rerum dominio l.24.D.de aqua & aqua plu. l.18.D.de serui. vrb.

Lacus piscatorij, l.4.§.lacus.D.de censibus. Huiusmodi erat lacus Lucrinus, qui publicè fruendus dabatur, auctore Festo lib.10. ad fin.

LACVS, pro vase torculario, vt existimat Budæus ad l.27.§.vlt.D.ad leg. Aquil. Item si tectori, inquit Vlpianus, locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum sit effusum. Iac. Cuiacius Obser. lib.10. cap. 9. asserit eo vt existimet Laccum eo in loco aliud nihil esse, quàm quæ vlol cisterna dicitur l.vulgaris. §. sed si de naul.D. de furtis: quam in terra defossam tectorio inducere & incrustare intus forisq; solebant: quod his Sudæ verbis confirmat: Λάκκοι καὶ ἄλλα τοῦ ... ὀρύγματα ὑπὸ τὴν γῆν ποιοῦντες ... καὶ στρογγύλα καὶ τετράγωνα, καὶ ταῦτα κονιῶντες, ... καὶ ταῦτα λάκκους ἐκάλουν.

LACERTVS, piscis. Meminit eius Iurisconsultus in leg. qui penum. De pen. legat. Lacertos (Pand. Flor. lacertus) inquit, cum iniuria sua contineri.

LAMPADARII, in l.si. C. de diuers. offic. lib.12. deputabantur sacris scriniis, vt in eis faces siue lampadas accendi curarent. Alij fuerūt Lampadarij in officio præfecti Prætorio, & quæstoris exercitus, vt refert Iulianus Patritius in Epitome Nouell.18. & vide Iustinianum in Edictis.

LANA à Græco λῆνος deducitur, seu λάνος, vt Doribus, quod & lanā significat, vt ex Polybio & Callimacho probat Varro ling. Lat. lib. 4. Addam & ex Aeschylo in Eumenidib. his verbis: λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον, ἀργῆτι μαλλῷ. τῇδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ. Hinc & λανιστὰς οἱ κτενισταὶ apud veteres dicebantur, qui carebant, id est carminabāt lanā. Lanæ autē appellatione (inquit Vlp. l.70.D.de leg.3.) id cōtinetur quod tinctū non est, sed αὐτοφυές, siue ea facta sit, siue infecta: sed & ea quæ neta est, hoc nomine cōprehenditur. Itaq; lanæ appellationem eatenus extendi idem Vlpianus vult, quoad telam peruenisset, siue succida sit, siue iota, modò tincta non sit. Vide etiam Paul. lib. 3. Sent. tit. 6.

Lana legata, vestis ex ea facta non debet, l.88.D.de lega.3.

Lana de ligno, Græcis ἐριόξυλον, vt scribit Vlp. l.70.§.1. de legat.3. alias βαμβάκιον, & βάμβαξ, seu πάμβαξ. Est autem lanugo quę ex fructus interiore bombyce gossipij seu xyli,

xyli, fruticis cuiusdam apud Arabas, & eos qui sub cynosura sunt, netur, qui instar barbatæ nucis, aut cotonei mali est: vnde & nonnulli Cotoneum vocant. Huius meminit Plinius lib 19. cap. 1. & Pollux lib. 7. cap. 17. Theophrastus quoq; apud Indos & in Arabia arbores ἐριοφόρους, id lanigeras esse scribit, lib. 4. cap. 9. historiæ.

Lana tingendæ purpuræ destinata, purpuræ appellatione non continetur, auctore Vlpiano in fin. l. si cui lana. §. vlt. de legat. 3.

LANEA vestimenta, l. 23. §. 1. D. de aur. & arg. leg. Laneum corpus, l. 26. D. de acq. rer. domin.

LANIFICAE mulieres, quæ lanæ artem exercent, l. 12. §. sed an. de fund. instr. l. vilicæ. Consultus, ait, de mulieribus lanificis, an instrumento continerentur.

LANIPENDIA mulier, Paulo Iul. sed si vir ex lana. D. de don. inter vir. & vx. non est quæ lanā pectit, aut carpit, sed quæ lanificis lanam præbet. totiúsq; lanificij curam gerit. Sic ẽm in veteribus glossis legitur, Lanipendiua, ταλασιουργὸς ἡ ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ. Ob idque reiecit Paulus, tanquam. est enim non nisi impropriè lanipendia, quæ non de sua, sed de viri lana vestimenta curat fieri.

LANISTAE, magistri atque institores gladiatorum dicebantur, teste Budæo. Horum genera, cùm in Iure ciuili fiat eorum mentio haud infrequens, idem diligentissimè explicauit in prioribus Annot. ad l. athletas. de iis qui not. infam.

LANDGRAVII, vide GRAVIO.

LANX in XII. Tab. vas escarium, duciturque à latitudine. Hanc legem amplissimè interpretor libr. veter. Iurisprudent. 4.

LANCE & LICIO, vide Furta per lancem, liciumque.

LAPIS, præter vulgatam significationem sumitur etiam pro loco eminēti & tanquā suggesto, vnde præco prædicabat atq; vendebat. Pollux, ὁ ἐπὶ τοῦ λίθου πωλῶν, ἐπὶ τοῦ πρατῆρος λίθου, καὶ πωλητηρίου. Inde emptos de lapide Tribunos, vt seruos venales dixit contumeliosissime Cicero, & Plaut. *In eo ipso astas lapide vbi præco prædicat*. Sic Columella lib. 3. seruū de lapide noxiū appellat, id est nō frugi bonū, sed qui noxæ dedit' sit. Vel de lapide noxiū, inquit, posse cōparari putat. Atheniensesq; interdū suggestū vocabāt, vt apud Aristophanem, τῷ λίθῳ πρατῆρι.

Lapis stratus, quadratus, structilis, l. 6. §. modus. D. si seruit vind. & alibi sæpè.

Lapis, pro milliario, hoc est, mille passibus, aliquando accipitur. Martianus de excus. l. propter litē. Ne vltra centesimum lapidē tutelā gerat. Sic §. qui excusare. Instit. eo. Huius caussam explicat Brissonius libro 3. Antiq.

Lapilli, quo distent à gemmis, & quo ab his margaritæ, Paulus ostendit in l. & si nō sunt. §. peruenimus. vers. Gemmæ autem. De aur. & argen. legat. Adi Vallam ad finem lib. Elegant. sexti. Bartolus annotauit in l. fin. §. species. D. de publi. lapillos non venire lapidum appellatione. Vide Gemmæ.

Lapilli iactus prohibendi gratia, inhibendiq; operis caussa fiebat, l. 5. §. meminisse. D. de op. no. nunt.

LAPIDARII in l. 5. §. sed interdum. D. commod. l. fi. D. de iur. immu. l. 2. de. excus. artif. C. Theo. qui lapidibus excidendis operam suam locant.

LAPIDICINAE, aut lapicædinæ, loca cæsis lapidibus excisa. Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant. nō vocabulum fictum apparet. vt corruptè legi vulgò videatur Lapidicinæ, cum apud alios auctores, tum apud Iurisconsultos in l. 9. §. 2. & l. 13. §. 5. D. de vsufr. l. 3. 2. D. de iur. dot.

Lapidicinæ marmoreæ, l. fin. D. de pac. dot. l. 7. §. si vir. D. sol. mat. Nam & marmorum lapides dicuntur, l. fi. §. fi. D. qui pot. in pign.

LAPSA hereditas quæ sit, interpretatur Vlp. in §. si locupleti. & in l. verum. de mino.

LARDVM appellatione carnis an veniat, docet Bartolus l. 1. C. de erogat. milit. anno. per illum text.

LARAE Larē Nymphā, reputabantur apud cæcas Gentes, gemini dij familiares, alter bonus, alter malus, vnicuique homini designati, vt curam eius peculiarem haberent: ideò Genij, & Penates appellati. Hos enim domi quisque paterf. colebat, quasi peculiares Deos in Larario, hoc est, loco & sacrario domestico. Hi sara & focus consecratus erat. ex quo illud, Pro aris & focis pugnare. item illud Celsi l. 38. D. de rei vin. Finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulcris auitis carendum habeat. Refert autem Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem, primùm in Larario suo coluisse Abrahamum, & Christum.

LARGIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Largianum.

LARGIRI, pro sufficere, l. 11. §. si filio. D. ad leg. Falcidiam. Alter autem qui non est oneratus, vt substitutus, licet portio largiatur eius, non in solidum conueniatur propter calculi confusionem. Sic l. 14. §. post annum. D. quod metus caussa. l. 3. D. de minoribus. l. 35. D. de adult. l. 2. C. dein integrum restitutum. l. 1. C. si aduers. rem iudic.

Largiri annuam præstationem dicitur reditus, l. 25. in fi. D. ad leg. Falcid. l. 21. §. 1. de annu. legat. ex quo annua præstatio redigi potest. Hinc

LARGITIONES sacræ, pro thesauris munerationum, & (vt vulgo loquitur) financiis, l. fin. C. de iis, qui ex public. ratioc. l. 1. C. de cano. larg. tit. hæc interpretatio probatur ex l. 11. C. de palat. sacra. larg. Nam qui in ea rubr. palatini sacrarum largitionū vocantur, hi in d. l. 10. palatini sacrarū munerationum rationem tractātes appellantur, vt man. cod. habent. Symmach. lib. 1. epist. 29. Palatini sacrarū munerationum Amicus & Castor quæstus publicos ementes, &c. Sed & munerationum sacrarum comites in l. 2. C. de commeatu, lib. 12. appellantur, qui alias Comites largitionum vocantur.

LARGITIONALES tituli, l. 12. C. de vectig. Et Largitionale aurum, l. 3. de suscept. lib. 10. C.

Largitiones principis, l. 21. C. de adpella. l. 11. §. sin autem vtraque. C. de iudic. Hinc

LARGITIONALES, Comitum apparitores, Cuiacio in Rubri. de palati. sacr. largitio. lib. 12. C. Hi etiam Priuatiani dicuntur, vt idem refert.

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. Vlp. l. 4. §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar. Cum quidam per lasciuiam caussam mortis præbuisset, veluti si quia cantharidas alicui Veneris excitādæ caussa dederit. l. dem l. 15. §. 1. D. locati. Idémque dicendum si exercitus prætereos per lasciuiam aliquid abstulit.

LASER, cuius Paulus meminit in l. 5. D. de pen. legat. succus est caudicis, vel radicum virgulti eius, quod Latini laserpitium, Græci σίλφιον vocant: magnifica in vsu medicamentisque, & ad pondus argentei denarij pensum: vt Plin. scribit lib. 19. cap. 3. Laseris meminit etiam Marcian. in l. 16. §. 4. D. de publican. & Colum. lib. 6. cap. 17. Isidor. lib. 17. c. 9. Quid si Laser ad nos afferri contendunt, & in primis Guarchias ab Orto Indiæ Proregis medicus, in libello quem de aromatibus in India nascentibus scripsit, inibi etiam asserens nihil à laserpitio Asam fœtidam nostram differre, imo prorsus hæc eadem esse. Sed de his amplius esse pronuntiandum censeo, præsertim cum apud Strabonem lib. vlt. Geogr. & Plin. lib. 19. cap. 4. legamus, illorum iam temporibus hoc aromatis genus rarissimum fuisse, nec omnibus tritum, imò Romæ penes vnum Neronem fuisse.

LATA culpa est, quæ minimæ diligentiæ est (vt Latini Dialectici loquuntur) repugnans: vt Græci, μαχομένη: quippe quæ summæ diligentiæ, cui minima diligentia opponitur, sit consequens. Itaque qui minimam diligentiam debebat, eam si non adhibuit, in culpa lata

eſſe dicitur: quæ doli finitima eſt: quod & Celſus in l. quod Nerua. D. depoſit. demonſtrat: vbi ait, eum qui minimam diligentiam non adhibet, fraude nõ carere. Atq; hoc nimirum illud eſt, quod ait Paulus in l. 226. De verb. ſign. Magna negligentia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. Quod ſic accipiendum, vt minima negligentia pro nulla numeretur: ſed magna negligẽtia duntaxat, quæ ſiue ſumma, ſiue mediocris, ſiue minima diligentia prætermiſſa ſit, culpa eſt: magna autem culpa, doli ſpeciem habeat: vt l. 1. D. ſi menſ. falſ. & l. ſi fideiuſſor. 29. D. mandati: vbi Vlpian. ait, diſſolutam negligentiam prope dolum eſſe. Itémque l. 1. §. is quoque. 3. De obligat. & act. & l. quæſitum. 8. §. 3. D. de precar. vbi idem ſcribit, eum qui precariò rogauit, nullius culpæ nomine teneri, niſi eius quæ dolo proxima eſt: quod nemo non videt ad latiſſimam culpam & minimam diligẽtiam pertinere. & item in l. 213. & l. 223. De verb. ſig. Lata culpa eſt non intelligere, id quod omnes intelligunt. veluti, meum frumentum aut vinum apud te depoſitum, corrumpi: niſi illud interdum moueatur, hoc repleatur. Si tamẽ ne hanc quidem diligentiam in tuo adhiberes, extra culpam eſſes. quoniã (vt Iuſtinianus ait) qui negligẽti amico rem cuſtodiendã tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare debet. §. pen. eod. infrà, eod. Itẽ, ſi cum tibi mandaſſem, vt mihi certum hominẽ emeres, & tu gratia ductus, paſſus ſis aliũ emere. Vlp. in l. ſi procurator. 8. in fi. D. mand. ſcribit hanc latam eſſe culpam: aut cum fideiuſſor pro debitore ſoluiſſet, neque eum, cum poſſet, certiorem redderet, l. ſi fideiuſſor. 29. D. eod.

Lata fvga, ſpecies eſt exilij, cuius meminit Marcianus in l. exilium. D. de interdict. & releg. Qui autẽ exilio damnabantur, aut certus his locus à iudicibus deſtinabatur, quo cauerent: quod eſt relegatio. In eum locum cum veniebant, fiebãt eius ciuitatis ciues, & tum demum Romanam ciuitatem amittebant. Aut locorum omnium, præter certum quendam, aditus permittebatur: quod erat Aquæ & ignis Interdictio. Ammia. Marcellinus: In corpore, inquit, immaculato, lata fuga damnatus eſt. Quod relegationi diuerſum videtur: quam intelligunt Iuriſcõſulti, cùm in inſulam aliquis, vel locum alium mittitur ad tempus, ſicut in quinquennium. Vide Vlpi. in l. relegatorum. eo. titu.

Lateres, ſimpliciter nõ ſignificãt lapides, vt Interpres eaponit in l. ſi venditor hominis. §. firmius. de action. empt. Nam hi ex terra albida, & cretoſa fiebant, ſiue etiam rubrica, aut maſculo ſabulone. Vide poſt Vitruuium lib. 2. cap. 3. quod eſt de lateribus, Budæum in l. ſi fratres. pro ſocio.

Latere hoc, & Latere contrario Iuriſconſulti vſurpant, cum duæ contrariæ ſunt certi generis ſpecies, quarum contraria ratio eſt: veluti in l. 118. D. de verb. obli. & l. 11. D. de damn. inf. & l. 49. §. 2. D. de fideiuſſ. & mand.

ex **Latere**, ſiue ex tranſuerſo coniungi veniréque nobis dicuntur fratres, ſorores, liberíque eorum, necnon & patrui, amitæ, auunculi & materteræ, & qui ex his procreantur, l. 1. D. de gradib. Inſtit. de gradib. cogn. l. 1. D. de rit. nupt. §. inter eas. Inſtit. de nupt. Hos ea lateribus cognatos vocat Paulus l. vlt. §. ſunt & ex later. D. de gradib. & ex tranſuerſa linea venientes, Imp. in l. 21. C. de inoffic. Hinc & trãſuerſos gradus idem Paul. vocat in d. l. vlt. §. idem in tranſuerſis. Conſt. Harmenop. li. 4. τοὺς ἐκ πλαγίου vocat, hóſq; ita definit, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῶν κεκοινωνηκότες· οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ, θεῖος θεῖα, ἀνεψιὸς ἀνεψιὰ, ἐξάδελφος ἐξαδέλφη, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. quod videtur ſumpſiſſe ex Nouel. 89. & 118. Theophil' eos etiã τοὺς ἀπὸ [illegible] ἐρχομένους vocat.

Lateralia (non Lateraria) viatoria, capſulæ videntur eſſe, in quib. ad ephippium vtrinq; loro ſuſpenſis, ea quæ nobis in itinere neceſſaria ſunt, recondimus. Scæuola l. 102. D. de legat. & fid. 32. Vxori meæ lateralia mea viatoria, & quicquid in his cõditũ erit, quæ membranulis mea manu ſcriptis cõtinebantur. Itẽ, Hic chirographa debitorũ & pecuniã cũ eſſet profecturus in vrbem, in lateralibus condidit. Item: Alia chirographa prædiorum & pecuniam in lateralia condidit.

Latercvlvm, codex in quo ciuilium & militarium dignitatũ adminiſtrationũmq; ratio, itẽ mandatorum principalium, & promotionũ, & cõſuetudinũ notitia perſcripta eſt: ſic dictũ quòd in eo laterent arcana, vt voiũt quidam. Hinc etiã Græci ad l. 5. C. qui mil. poſſ. & l. vlt. C. de off. mag. off. λατερκλον videtur interpretari. Alij tamen dictũ volunt quaſi πλαίσιον, id eſt quadrum, quod ſacri laterculi fuerint ſcrinia quatuor, vt conſtat ex Nouella. 8. Duplex autem memoratur: Maius, quod apud Principem ſeruabatur ſub cura primicerij notariorum, l. 1. C. de officio præf. præt. Afric. Minus, quod ſub cura & ſollicitudine Quæſtoris erat, l. 1. & l. 2. C. de off. quæſt. vbi Theodoſius: Totius minoris laterculi dignitates, hoc eſt, inquit, præfecturæ, tribunatus omnes, & præpoſituræ caſtrorum. Laterculi ſcrinium ſacrum memoratur in l. vlt. C. de off. magiſt. offic. Et hoc ſenſu Tertullianus aduerſus Valẽt. Ex eorum laterculo, id eſt ex eorũ albo, & in reges & in ſacerdotes allegere conſueuerunt. Teſtatur etiam Iac. Cuiacius habere ſe librũ Victurij de ratione Paſchali, in cuius extremo per indicem conſulum dies Paſchalis ſubnotatur, íſque Index Laterculus Paſchalis inſcribitur, quem Sigibertus Theophilo Alexandrino tribuit. Laterculum autem vet. Gloſſ. eſt βρέουλον καὶ στρατιᾶς.

Latercvlenses, qui præerant eis codicibus edendis & ſeruandis, l. 13. C. de præpoſ. ſacro. ſcrin. lib. 12.

Latinae feriæ. Põpon. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties autẽ (magiſtratus extra vrbẽ) proficiſcũtur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur Præfectus vrbi. qui præfectus olim conſtituebatur: poſtea ferè Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotãnis obſeruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ à Latinis ciuitatib. ſeptem & quadraginta, quæ cum populo Rom. in Albanum montem quotannis conueniebant ad taurum Ioui Latiali ſacrificandum: ex Tarquinij Superbi inſtituto, vt Diony. Halicar. tradit lib. 4.

Latini Iuniani liberti dicebãtur olim, qui mediũ libertatis gradum erant adepti: vt ait Iuſtin. ſub tit. De libert. Quod vt intelligamus, illud ſcire oportet, olim in Latiũ deduci ſolitas colonias, partim eorũ qui nomina dabãt, partim eorũ quibus aqua & igni interdicebatur: auctore Cicerone in ea pro Cæcina, & pro domo ſua: vbi hoc adſcribit, eos qui deducebantur, cùm eſſent in eas ciuitates recepti, Romanã ciuitatẽ amiſiſſe. Et hoc eſt quod ait Boetius in Topica Ciceronis, iſta in Latinas colonias profectione, mediã capitis diminutionẽ contingere. Quæ cùm ita ſint, apparet eos neq; connubij, neq; teſtamẽti, aut mãcipij, aut nexus, aut patriæ poteſtatis ius, quod propriũ erat ciuium R. habuiſſe. Cùm em̃ Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erãt propria (vt hæc quæ diximus) amittebãt. Hi dicebantur Latini colonarij, itáq; ab Vlpiano cap. xix appellantur. Auguſtus autẽ cùm ciuitatem Romanã ſeruis contaminari videret (quod etiã Dionyſi. Halicarnaſſæus lib. 4. cõqueritur) eos multis difficultatib' à libertate iuſta remouit. nã & de numero, & de conditione, & differentia eorũ qui manumitterẽtur, curioſè cauit: vt Suetonius in eius vita teſtatur. Hinc nata lex Aelia Sentia, hinc Furia Caninia, de quibus ſuo loco diximus. hinc Iunia Norbana quatuor poſt eius mortem annis, imperante Tiberio, à Marco Iunio Silano, Luc. Norbano Balbo COSS. lata: quos æuo ſuo Conſules fuiſſe Plinius libro 33,

cap.

cap. LXXXVII testatur. qua lege constitutum est, vt ij serui qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierēt, nnn ciues Romani, sed eodem iure quo Latini coloni essent. Vlpianus autem in Institutionibus disperse variis in locis declarat eos neque testamenti faciendi, neque connubij, neque patriæ potestatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuisse: eósque Latinos Iunianos ad Colonnrum similitudinem appellat. nam & Iustin. in l. 1. C. de Lat. lib. Latinos libertos ad similitudinē antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias missa est, inductos scribit. De his etiam vide Isidnrum lib. 9. cap. 5.

Latinam libertatem sustulit Iustinianus l. vnica. C. de Lstin. lib. toll. vbi de eius origine.

LATIA duo in iure legi scribit Seruius in illud Virgilij: *Quis Latio antiquo fuerit status*. vetus & nouum: sic sane vt duo ciuium genera, veteres & noui. Et noui sunt qui per Lanium, aut beneficio principis in ciuitatem venerūt, vt Plinius definit in Panegyrico. Hi cognationum iura non habebant, illi habebant: & hac ratione illis quidem hereditatū vicesima remittebatur, his irrogabatur quasi extraneis heredibus, ante constitutionē Traiani, quæ onere vicesimæ etiam nonos ciues liberari voluit, quibus beneficio Principis, aut per Latium ciuitas obuenisset. Latinm antiquum definit Plinius lib. 3. cap. 5. Latium antiquū à Tiberi Circeios seruatum est mille passuū quinquaginta longitudine.

LATITARE est, ait Vlpianus, nō vt Cicero definit, turpis occultatio sui. potest enim quis latitare non turpi de caussa: veluti qui tyranni crudelitatē timet, aut vim hostium, aut domesticas seditiones, l. 7. §. 3. D. Quib. ex cau. in poss. & §. 4. Latitare autē est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere. Pro latitante etiam habitus est qui se in Romano foro circa columnas occultasset euitandi creditoris caussa, l. eum qui. D. de reb. auct. iud. poss. quod & notauit D. Ambrosius in lib. de Tobia cap. 7. his verbis: Ille, inquit, gressus debitoris singulos enumerat, aucupat deflexus. Iste continuo post colūnas caput obumbrat. Sicq; Basilius in Psal. 14. Ὁ δανειζόμενος τοῦ χρυσοῦ τὰς συντυχίας ὑποπτεύει, πρὸς κίονας καὶ τοίχους ἀποστρέφων τὴν παρειάν. Et Lucianus Lapithis: πρὸς κίονά τινα, ὡς πρὸς ἀνδριάντα ἑαυτὸν ἂν προσελθών. Sic d. l. 7. §. illud sciendū. dicitur is latitare q in eodē foro agit, si circa stationes se occultet. vbi tamē statuas legerim, ex superioribus. Notandum etiam ex d. l. eum qui. eum latitare dici, qui vrbe profugit, fraudandi caussa, qui bnnestus est secessus & honesta latitatio. Hinc Afranius Diuortio: Qui coneris noctu clanculum rus ire, dotē ne repromittas vafer, honestè vt latites, & nos eludas diutius. Qnidam duas latitationis species esse scribunt: vnam quidē qnæ fraudationis caussa fiat, quæ edicto, quib. ex caus. in poss. eat. cōtinetur, quę eo animo fit vt fraudentur creditores, d. l. 7. §. quid sit latitare, & §. seq. D. ex quib. caus. in poss. eat. l. 50. D. de pecul. Alia frustrandæ actionis caussa, l. 3. D. de iudic. & alibi, cum quis ne secū aliqua actio moueatur, velvt actio eximatur, latet.

LATOMIÆ, inquit Asconius, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id est loca cęsis lspidibus execta, in qnæ malefici damnsri solebant. Id etiam verbi notatio demonstat: vnde & Latomi vocabulum. In Pandectis tamen Florentinis, & cōpluribus vetustis libris legitur LAVTVMIÆ. Erat autem Carcer Romæ sic dictus, cuius meminit Liuius lib. 26. Callistratus l. 9. D. ex quib. cau. maior. Nam etiam inclusos velnti latomiis vinctorū numero haberi placet: quia nihil interfit, parietibus an compedibus teneatur. Vlpia. l. 1. D. de aleator. Hęc clausula pertinet ad animadnersionem eius qui cōpulit ludere, vt ant mulcta mulctetur, aut in latomias vel in vincula publica ducatur. De Latomiis autem Syracusanorum, Cicero in prætura vrbana hæc scribit: Latomias Syracusanas, ait, omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in miram altitudinem depresso, & multorū operis penitus exciso. Nihil tam clausum sd exitus, nihil tam septū vndique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. Hunc carcerem à Dionysiio tyranno factum ibidem scribit Cicero.

LATRONES, siue Latrunculi dicebātur, inuidioso verbo, quibus publicè decretum indictúmque bellum non fuerat, cum tamen bostiliter grassarentur. Hostes enim dicebātur, quibus bellum indictum fuerat. l. 118. D. de verb. sign. l. 6. & l. 24. D. de capitu. l. 3. §. 2. D. de incend. nauf. qua de caussa qui ciues R. ab iis capiebantur, neque in bnstium potestatem venisse, neque libertatem amisisse dicebantur. l. 19. §. à piratis. D. de capitu. l. 13. D. qui test. fac. poss. Cic. lib. de Offic. III: Si prædonibus captum pro capite precium non attuleris, nulla fraus est: nisi iuratus quidem id nō feceris. nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis bostis omnium. cum boc non fides esse debet, nec iusiurandum commune. Dicuntur etiam Latrones qui ex insidiis viatores aggrediuntur ac spoliant, l. capitalium. 28. §. grassatores. D. de pœn. quo in numero sunt qui ædes slienas, aut villas expilauerunt, effregerunt, expugnauerunt, l. pen. D. de vi publ.

LATRVNCVLATOR, qui latronibus conquirendis & supplicio afficiendis præest. Vlpia. l. 61. D. de iudic. Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest. Quos enim Iustinianus λῃστοδιώκτας appellat Nouell. VUI, eos Iulianus Latine Latrunculatores dixit.

LATROCINIVM à furto separatur l. 52. §. damna. D. pro socio.

Latus clauus, Senatorij ordinis insigne erat: & calceus lunatus, qui tum communis etiam nobilitati fuisse putatur. Aliàs Laticlauium dictum. Budæus in l. vltima, de Senat. Vocatur & alio nomine Clauus, vide l. 43. D. de don. int. vir. l. 9. C. de testamen. milit. Vide CLAVVS.

LAVATIO Vlpiano in l. 25. §. 4. D. de sur. arg. recensetur inter ea quæ mundi sunt muliebris, quibúsq; mulieres mundiores fiunt: veluti, inquit, lauatio, riscus. Arculam fuisse suspicatur Hotom. lauandæ faciei, aut alteri corporis parti paratam: in qua spongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λουτρίδα non dissimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autem, Bayfius, & alij aut Alabaster, aut Alabastriscus, aut Alabastrites reponunt.

LAVDARE, antiquo verbo iuris, citare significat, & nominatim prodere, & nominare, Gel. li. 2. c. 6. & Festo li. 10. Pomponius in l. tenetur. de acti empt. Si tibi, inquit, iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutem volueris. Bud. in Annot. prior. Alc. quoque in Parerg. scribit, pro nominatim approbare, in iure vsurpari: & simul adnotat, ab boc verbo commentatores dixisse Laudum, pro srbitri sententia: cuius substantiuæ vocis exemplum apud Latinos nullum est: de quo vide Bart. l. quod si Ephesi. D. de eo quod certo loco. & an veniat sententiæ appellatione, Bartolus in authentica, si verò. C. de iudiciis.

Laudsre testem, in Nouellis Marciani, pro, vocare testem vt rei veritatem dicat. quod inde ductum credit Turnebus Aduers. lib. 2. cap. 11. quod quem quis testē nominabat, vna & laudem quoque eius commemorabat, ne indignus cuius audiretur testimonium videretur. Hinc Fabius in Declamationib. Si ab vniuersis ad singulos vocamur, & tyrannum testem dabo: illum quidem neque ego laudo, sed ipsa vitia, ipsa scelera facient huic rei auctoritatem.

Laudare auctoritatem, est in iudicio dicere titulum suæ possessionis: & est antiquus sermo Iuriscos.

Laudimium, quidam accipiunt præmium illud, nempe quinquagesimã, quod præstatur iuxta sanctionem Iustiniani in l.3.C.de iur.emphy.pro renouatione emphyteutica. A verbo Laudo deducentes: cùm Latinius esset Laudatiuum, sicut Donatiuum.

Laudum pro arbitrorum definitione, barbara vox est, & inepta: qui cùm ius cognoscendi habeant, propriè dici possunt pronuntiasse vel statuisse: quod & in arbitratoribus Alciatus admittendum putat. Tametsi negent Doctores, in l.1.de re iud. sententiam propriè dici, quod ab arbitro pronunciatum est: quod tamen ipsi Alciato non fit verisimile, cùm id quod vnusquisque etiam priuatus sentit, Latinè & eleganter Sententia dicatur: nec aliter soleant Iuriscos. arbitrorum definitiones quàm sententias appellare, l. litigatores. l. qualẽ.de arb. Adde quę idẽ adnotauit c.45.li.1.Parerg. Laudum, Bartol.d.l.quòd si Ephesi.est propriè trãsactio.

Lautia, lautiorũ, & lautia etiam fœmininè, munera dicebantur, quæ Romani per quæstores legatis exterarum nationum mittebant. Itaque Lautiæ appellatione, teste Budæo, continetur ea pecunia, quæ in legationes suscipiendas quouis modo consumitur.

Lautica, Iuriscos. de aur.& argen. leg.l. argumento, vide Calautica.

Lautumiae, vide Latomiæ.

Laxamentum vocat lex inducias duorum mẽsium, qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas, in Authen. vt hi qui obliga.se ha.per hi.res min.§.quoniam autem videmus. Laxamentum temporis spatium & temperamentum, l.7.§.vsuræ. De admi.tut. Laxamentum itineris, l.4.D.de vaca.mun.

Lectica, lectulus erat stratus seu puluinar, in qua ditiores ferebantur extra vrbem, sex seruis deferentibus, qui inde Lecticarij vocabantur, l.item.D.de legat. Vtuntur & hodie principes rhedis, & vectabulis admodum commodis.

Lectica consularis, Cor.Tacito. Græcis δίφρον κατάστεγον, sella opertum, vt eruditè obseruat P. Faber ad l.2.D. de orig.iur.

Lecticarii serui, qui lecticam gestabant, eam humeris subeuntes, l.8.§.fi.D.de leg.1.l.65.D.de leg.2. Senec.lib.4.Epist.29. Nõ turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. & vide Tertul. in lib. ad vxorem.

Lectarii, qui fabricant lectos, l.1.C.de excusat. artific. κραββατοποιοί.

Legare, alias significat relinquere aliquid in testamento ex hereditate sua. Alias legatum mittere est.

Legare ab aliquo, vide Ab.

Legati, inquit Varro lib.4.de Ling Lat. qui lecti publicè, quorum opera consilióque vteretur peregre magistratus, quíve nuntij senatus, aut populi essent. Et li. 5. Legati quòd vt publicè mittantur, leguntur. De his sic Cicero in Vatiniana: Adeone tibi sordidum consilium publicum visum est, adeò afflictus Senatus, vt non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros consilij prouincialis Senatus more maiorum deligere posset? Quis legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto?

Legatorum tria genera in libris nostris reperiuntur. Legati enim plerunque dicuntur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam vnà cum Proconsule negociorum publicorum administri mittuntur: qui tamen iurisdictionem, nisi à Proconsule mandatam, non habent. Iis autem Proconsul etiam criminum cognitionem, non tamen gladij potestatem mandare potest. denique Legati qui mandatam iurisdictionem susceperunt, proprium nihil habent, sed eius qui mandauit iurisdictione vtuntur, l.4.& l.6.D.de offic.Proconsl.l.1.De offic.eius cui. Legati verò etiam alij dicuntur, qui à municipio vel prouincia ad Principem cum mandatis publicè mittuntur, l. 2. §. 1.l.8. & l.24. D.de iudic.l.8.ex quib.caus. maior. Postremò Legati Cæsaris dicuntur ipsi præsides vel correctores prouinciæ, qui à Cæsare cũ imperio & potestate missi sunt, l.penul.D.de off.præsid.l.4.D.de offi.asses.l.12.D.de accusat. Sicque Aquitaniæ legatum accipio l.12.D de custod.reor.& apud Plinium lib.26.cap.1. Et legatum Numidiæ ac Ciliciæ, l.7.D.de legat. præst.l.3.D.de testib.l.2.in fin.D.de iure imm. Et Galliæ Lyciæque legatum apud Plin.lib.9.cap.5.& 12. cap.1. Et legatum Lygdonensem in l.15.§.vlt.D.de excusat.tutor.

Legatus in tit.de officio legati ext.est iudex missus, datúsve à Romano pontifice. patet ex c.1.iunct.glo.extr.eo. Legatorum genera recenset Specul. titul. de offic. deleg. titu.6.§.3.& vide nota.in c.excommunicatis.de officio delega.

Legatio, legatorum munus. Hinc Legatio libera, qua quis sui commodi, non Reipub. caussa abest. Hoc ita Vlpianus rectè in l.qui libera.D.de legation. Donabantur enim à senatu vel Imperatore clarissimi viri honorario titulo liberæ legationis, etiam si suorum non publicorum negotiorum caussa in prouinciam aliquam proficiscerentur, veluti delatarum sibi hereditatum adeundarum caussa, vt Cicero ait in Rullum: vel sub specie delatarum: & idem 3.de legibus: Legatione, inquit, hereditates aut syngraphas suas persequuntur. Libera autem dicitur, quòd nullo sit finita tempore, sed redire & abire ei qui impetrauerit, quandocunque liceat: qua forma & cretionem liberam dixit Cicero 13.ad Atticum, epist.45. Hotomanus tribus de caussis liberas legationes postulari scribit. Voti soluendi, cuius meminit Cicero lib.2.& 3.epist. ad Atticum, vnde etiam votiuæ plerunque appellantur: periculi vitandi, cuius exemplum Plutarchus in Gracchis prodit: alterius supra meminimus. Memorabile est autem quod ex Ciceronis ad Cornificum epist. 21. lib.12. obseruatur, eos qui cum libera legatione senatores mittebantur, lictores à prouincialibus magistratibus, & ceterorum legatorum insignia accepisse.

Legativum, est viaticum quod legatis attribuebatur à Decurionibus, qui legati ad Imperatorem mittebantur. Arcadius l.18.§.1. D. de muner. & honor. Legati quoque qui ad sacrarium principia mittuntur, quia viaticum, quod legatiuum dicitur, interdum solent accipere. Vlpian.l.2. D. de legat. His qui non gratuitam legationẽ susceperunt, legatiuum ex forma restituatur. De hoc ipso viatico Modestinus loquitur in l.36. D.ad municip.

Legatum generale verbum in XII. Tab. quo heredum institutiones, legatorum, libertatum, & tutelarum dationes significabantur, l.verbis.120. D.de verb.sig. Sed hoc interpretatione coangustatum est, vel legum vel iura constituentium auctoritate.

Legatum, est donatio testamento relicta. l.36. D. de legat.& fid.lib.31. Vel sic, Legatum, est delibatio hereditatis, qua testator ex eo quod vniuersum heredis foret, alicui quid collatum velit, l.116.D.de leg. & fid. lib.30. Qui locus significare videtur, Florẽtinum hoc legati nomen à legendo, id est deligendo ductum putasse: quemadmodum Varro Legatos appellatos tradit, quòd publicè lecti mitterentur. nãque quæ delibantur & decerpuntur, leguntur. Vlp. autem Instit.cap. XXIV, ex eo deducere videtur, quòd legis modo, id est imperatiuè relinquatur. Legatum est, inquit, quod legis modo, id est imperatiuè, testamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur. Modestinus autem Legatum definit, donationem quandam testamento relictam. Iustin. Donationem

nem à defuncto relictam ab herede præstandam, l.36. D.de legat.2.Instit de legat.in princ.

Legatum CADVCVM variè dicitur: Primò si defuncto sit relictū, quem tamen testator in viuis esse credebat: aut ei, qui priusquā testator decesserit. Secundò, quando res quæ relicta est atque legata, non inuenitur. Tertiò, si graues inimicitiæ inter vtrunque oboriantur. Quartò, si legatarius legatum respuat. Quintò, si conditio sub qua sit relictum, desit. vide l.vnic. C.de caduc.tol.& Vlpiani Epitomen, titu.de cadu. Vide Caducum.

Legatum INVTILE in sex casibus locum obtinet. Primò, cùm deficit legatum ex persona legantis, puta, si est seruus. Secundò, propter rem quæ legatur, quaiis est sacra, vel ædibus iuncta. Tertiò, ob personam cui legatur, præsertim si proprius est seruus. Quartò, quando vterque, & qui legat, & cui legatur, inhabilis cognoscitur. Quintò, inutile est legatum in re propria eius cui relinquitur, cùm æstimatio rei potuisset legari. Sextò, si cui legatur, qui eius minus est capax: cuiusmodi est deportatus, pœnæ seruus, & id genus homines, quibus neque testamenti actio relicta est.

Legatum præceptionis, non nisi vni ex heredibus dari potest, vt aliquid ex hereditate præcipuū habeat: quod si cōiunctim multis, aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus vna tantùm res quæ nominata est, sicut & in legato vēdicationis, debetur. l. si pluribus de leg. 1. non vni res, & alij æstimatio. Lege c.1.li.3. Parer. Alc.

Legatorum genera recenset Paulus lib.3. Sent.titul.6.& Vlpianus in Epitom.titu. 23. Legamus (ait hic) quatuor modis, per vindicationem, damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Horum formulas refert Vlpianus: quæ non refero, quia Iustinianus vnam legatorum naturam esse voluerit, §.sed olim.2. Instit.de lega.& eo iure vtimur. Ob idque Legatorum formulas, quas quidam recitant, prudens prætereo: quæ tamen iure nostro receptæ sunt, extant in ti.1.2.3.& aliquot seq.& C. de legat.

LEGIO à legendo, hoc est, eligendo dicta est, vario semper numero. Nam talis exercitus delectissimis constabat militibus. Vnde miles legionarius, qui ad legionem pertinebat: vt miles auxiliarius qui ex auxiliis erat: & vide gl.l.2.D.de iis qui notantur infamia. Legio autem diuidebatur in decem cohortes, cohors in quinquaginta maniplos: maniplus vigintiquinque milites continebat. Totum quoque exercitum in cohortes diuidebant, vt singulis centuriis singuli præficerentur centuriones. Primam autem centuriam, quæ & numero militum, & dignitate præcedebat, Primipilum vocabant: vnde Centurio primipilaris appellari cœpit. Gubernabat autem quatuor centurias, hoc est, quadringentos milites in prima acie, habebátque præcipuum Romani imperij signum Aquilam. Plura de his vide apud Vegetium.

LEGVLEIVS, in legibus versatus. Cicero: Ita & tibi Iurisconsultus per se nil nisi leguleius quidam cautus, & acutus, præco actionum, cautus formularum, anceps syllabarum. Leguleios retulit Quintilianus ad leges 12. Tab. vt formularios, sed prætorias formulas: Quorū alij, inquit, se ad album ac rubricas transtulerunt, & formularij, ac (vt Cicero ait) Leguleij quidam esse maluerunt. Leguleius autem diminutionis formam habet, vt equuleus, & hinnuleus.

LEGVLVS Varroni lib. 4. de Ling. Lat. propriè olearum collector: vt vindemiator vuarum. Idem etiam sentit Cato. Sunt tamen qui vindemiator illo Varronis loco non legant, legulum in vua etiam probent, ex veteri lege itáque videtur vsurpasse Vlpian.l.sicuius.§. Si tamen.D. de vsufr.& quem. Propriè autem legulus est, qui manu legit caducam, & verberando decussam, vt & olea legi debet, quam Cato stringi vetat, id est ex arbore nuda manu detrahi, vel cū digitabulis pressam detrahi, quia læditur: hinc Strictores, qui propterea à legulis separantur.

Λειπομαρτύριον Atheniensibus actio est aduersus eos qui testimonij dictionem defugiunt: qualem in testamentorum caussa à XII. Tab. introductā ostendit Iac. Cuiacius, his verbis: Qui se sierit testarier: vel potius, Qui se sirit testarier, in testimonium fatiatur, improbus intestabilisque esto. Sirit autem pro siuerit, vt alibi sæpe apud veteres.

LENAS, vasis est genus, relatum ab Alfeno l. 17.§.1. D.si seruit.vind. Et Seius in eo siluam seuisset, in qua labra & lenes, cucumellas positas haberet. quāquam in Pandectis Florent. pro lenes, tenes legatur. nec enim sunt quas Tinas Nonius nominat. Illius meminit Martialis lib.1. *Tepida natabis lene Congedi vada.* Vlpianus l.15.D. de actio.empt. Lines, & labra, salientes, fistulæ quæ salientibus iunguntur, &c. Sunt qui indifferēter scribi debere, lenes, lines, aut lenis, existiment: illam tamen superiorem scripturam potiorem existimo, vt deducatur à Græco ληνὸς, quod torcular & lacum significat, siue vas quo aqua recipitur.

LENO est, qui mancipia prostituta habet quæstuaria. Senec.lib.6.de benefic. Lenas verò dicimus quæ mulieres quæstuarias prostituunt. Lenam accipimus & eam quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet, l. 43.§.3.D.de rit.nupt.

LENOCINIVM facit, qui quæstuarias mulieres habet, aliásque prostituit: siue principaliter hoc negotium exerceat, siue alterius negotiationis accessione vtatur: vt puta si caupo fuerit, vel stabularius, & tales adsistat mulieres. Vlpianus in l.athletas. §. 1.de his, qui notan.infam.

Lentum debitorem Cicero vocat eum qui libenter subterfugit & tergiuersatur, & diem ex die ducit, neque promptus est ad dissoluendum quod debet: Teucris, inquit, illa lentum sane negotium. At contra Lucillius lentum soluere accepit pro eo qui facile solueret, bonúmque nomen esset. Credo quod lenta quæ sunt facile sequuntur quo velis: lentum quoq; vocauit enim, qui facile ad soluendum adduceretur. Eius hæc sunt verba Satyrar. lib. 9. apud Nonium ex Mureti castigatione:

Lucius Cotta senex Craßi pater huius peracer
Magnu' fuit trico nummariu', soluere nulli
Lentus. id est facilis.

LEVEM culpam præstat qui rebus suis consuetam diligentiam non præstat, l.20.C.de neg.gest. Vide Culpa.

LEVIDENSE munus, prouerbialiter, vile, & minimi precij vocat Cicero, vt Eras.in Chiliad.tradidit. cuiusmodi magistratibus accipere licet. Nam illis, vt admonet adagium vetus ab Vlpiano Græcè citatum, de offic.Proconsul.in l. solet etiam. §. non verò. nec omnia, nec passim, nec ab omnibus, nisi verecundè, atque quodam cum delectu, accipere non licet.

Leuir in l.non facile.D.de gradibus, est viri frater, apud Græcos δαὴρ appellatus, vt est apud Homerum relatum. Sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς, κακομηχάνου, ὀκρυοέσσης, Hoc est, *Leuir mei canis, omnis mali causatricis, horrida.*

Leuis castigatio, duntaxat concessa est docenti, l. sed & si quæcunque. §.fi.D.ad l.Aquil.

Leuis culpa, Vide Culpa.

Leuissima libertatis conditio intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior, & durior, l.35.D.de condi.& demon.

LEX NATVRAE, inquit Cicero de Leg.1. ratio est summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria: à legendo ducto vocabulo, quoniam delectus vis in lege est. iubet enim rectè facere, vetat delinquere. Græcis νόμος vocatur, ἀπὸ τοῦ

νόμιμον, à suum cuique tribuendo. Et eodem libro: Ea mens ratióque prudentis, ea iuris, atque iniuriæ regula. Apostolus Romanor. 2. hoc modo colligit: Est in Gentibus conscientia factum accusans vel defendens: est igitur Lex. Quasi dicat: Conscientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agresti, & indocto. Sed tale iudicium non potest fieri in conscientia sine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis esse iustum aut iniquum quod fecit. Ergo est in homine Lex, quam etsi nusquam ex scripto legit, habet tamen à Deo insculptam ad formandos mores.

Lex est creatura & ordinatio Dei, id est, conseruatio ciuilis iustitiæ. Nam politicus status est Dei opus, etiam si personæ sint impiæ, & abutantur tali ordinatione. Roma. 13. Non est potestas nisi à Deo. Et Psal. 81. Ego dixi, dij estis, hoc est, gerentes officia diuina: quæ sunt, conseruare iustitiam & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere ad defendendum bonos.

Legum tabulas Mosen à Deo accepisse, nemo est, qui ne sciat, à quo tota iuris scripti leges proferitur. Quicquid enim posteri legum scriptores in monumentis reliquere, id totum tanquam limiæ à Mose, primùm Græci, deinde à Græcis Romani mutuati sunt, Ficino & Ensebio adstipulantibus. Ex Legibus Mosis multas in suas leges transtulit Solon: quod & Diodorus Siculus scribit.

LEGES XII. Tab. à quibus petitæ tralatæque, & quo loco perscriptæ fuerint, docet Pomponius l. 2. D. de orig. iur. Liuius lib. 3. Vide Tabulæ duodecim.

Lex βασιλική, id est Regia, vel imperialis, Xenophonti in Oeconomico, quæ iniustos punit, & iustos adiuuat. Sic enim ait, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους.

Lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius omnisq; potestas populi Romani in imperatoriam translata est potestatem, l. 1. D. de constit. princ. Certè dici id solet potius modestiæ caussa, quàm quòd villa vnquam lex liberè fuerit lata de constituendo imperio, quod diuina potius voluntate processit, sub natiuitatem Christi seruatoris nostri.

LEX est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu, ait Capito apud Gell. lib. 10. cap. 20. Vel sic, Lex est, quod populus Rom. senatorio magistatu interrogante, veluti Consule, constituebat: ait Iustin. §. 4. De iur. natu. Vel sic, Lex est ius, quod populus R. comitiis, vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, vno aliquo è magistratib. maiorib9, vel minoribus rogãte, nimirũ Prætore, Cõsule, Dictatore, Interrege, trib. pl. constituebat. Vel sic, Lex est cõmune præceptũ, virorum prudentiũ cõsultum, delictorũ quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis Relp. sponsio, Papinianus l. 1. D. de legib. senat. quod vt dilucidius intelligatur, colligamus ex hac definitione subiecta ἀξιώματα. quæ priuatim iura repetens collegi.

1 Lex communis esse debet.
2 Ergo de vno ferenda non est.
3 Lex præceptum est.
4 Virorum prudentum decretum.
5 Ergo à mulieribus ferenda non est.
6 Sed nec sine Iurisconsultis
7 Delicta legibus coërcenda sunt.
8 Ergo non aliter iudicanda, expiandáve sunt, quàm legibus.
9 Delicta consulto, spontéque admissa puniuntur.
10 Sed & si quid ignorantia admissum sit, plectitur. Igitur
11 ignorantia punibilis.
11 Rogante magistratu, populus spondebat se ratam legem habere, túmque constituebat.
12 Ergo à populo sciscebatur lex,

Primi axiomatis ea potestas est, vt lex ab omnibus obseruanda sit, l. 3. C. de legibus. Nam lex (vt ait Chrysippus apud Marcianũ l. 2. D. eod.) πάντων ἐστὶ βασιλεύς. Igitur omnes tenet, vt Iustinianus passim in nouellis constituit. Hinc à contrario sensu axiomate secundo colligimus, Legem de vno homine ferendam nõ esse, quod & ante lege cauerat Solon apud Demosthen. τὸν τιμοκράτ. μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι. Ait Papinianus Legem esse præceptum. Strictior & angustior videtur definitio re definita, contra definitionum regulas, de quo Bartol. l. 1. D. de dolo. Nam legis virtus est imperare, vetare, permittere, & punire, l. 7. D. de legibus, sed & tribuere, & adimere, M. Fabio li. 6. c. 6. Verbo, PRAECAPTVM, omnes legis virtutes contineri rectè animaduerit Accursius in d. l. 1. D. de legibus. & Bartolus eum sequutus. Hinc elicitur pronuntiatum disputabile: Legis vnicam vim esse, putà præceptum. Lex est decretum. hoc enim significat verbum Consultum, quo vsus est Papinianus hoc loco, quo sensu & Horaous lib. 2. Epistol. ad Quintium. 1. vsurpauit,

–vir bonus quis est?

Qui consulta patrum, qui leges iuráque seruat.

Consultum igitur significat decretum & statutum. Ait VIRORVM. Hinc colligimus mulieres in ferendis legibus adesse non debere: quod & rectè Bartolus adnotauit d. l. 1. D. de legib. ad leges municipales producens, quod & P. Decius probat d. l. 2. D. de diuers. reg. iur. Cur igitur Theodoram vxorem suam consilio ferendæ constitutionis Nouell. 8. adhibuit Iustin. Conciliet hæc pugnantia qui volet. Qnod ait Papinianus, PRVDENTVM, hoc probari potest ex l. 8. C. de legi. Delicta Legibus expianda esse ex legis definitione constat. Hnc videtur respexisse Horatius lib. 2. Epistol. ad Octauium,

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes.

meritò. Nam, vt lege iussit Solon apud Aeschinem, τὸν κατὰ τὰ δικαστήρια ψηφισθέντα τὸν νόμον. Delicta consultò admissa puniri vult Papinianus hoc loco. quod & Marcianns probat l. 11. §. pe. D. de pœnis. Rectè autẽ adiecit Papinianus, Contrahuntur: qui enim delinquit, obligatur, quod Bartolus tradidit l. ex hoc iure. de iustit. & iur. Accursium secutus, qui & in ea est sententia, l. omnem. D. de iudic. Non solum autem consultò delinquentes puniri vult Papinianus, sed & qui ignorantia deliquerunt. Ignorantia igitur punibilis. Quod mirum videri posset, cùm ignorans deliquisse intelligi non posset, vt scribit Gaius l. 5. §. longè magis. D. de obliga. & actio. non est igitur ignorantia punibilis. Hîc varias ἀντινομίας adferunt Accursius & Bartolus, qnas conciliare nituntur. Sed de ignorantia inexcusabili quod dicit Papinianus accipiendum est, ídque Baldus rectè existimat, in dicta l. 1. vers. vlterius noto. D. de legibus. Cum Papiniano ignorantiam puniendam aiente, pugnat l. 53. D. de furt. & l. 7. D. de iurisdict. om. iudic. & l. 8. D. de iis qui not. infam. Horum contrariorum conciliatio latissimam exigit tractationem. Tu in illis locis interpretes consule.

Legem Græci olim, Demosthene teste, sic ferebant ad populum: In primis à Legislatore palàm recitabatur, deinde in loco maximè conspicuo proscribebatur ad tertiam concionem vsque. Tum à scriba legebatur, vt quisque si quid non è Republica existimaret, liberè proferret. Postremò nomothetis, qui ex iudicibus iurati deligebantur, dabatur, vt eam denuò perpendentes vel exequerentur, vel antiquarent. At apud Romanos sic: Primùm, deliberabatur à senatu consultante, num vtilis esset Lex tum ferenda: deinde si è Republica videbatur, proponi solebat populo tribus nundinis: tertio autem nundinarum foro rogabatur populus à consule, hoc est, interrogabatur, an id placeret,

ceret, quod patres statuissent? Cicero pro Flacco: O morem, inquit, præclarum disciplinámque, quam à maioribus accepimus, siquidé teneremus: sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. Nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi viri vim cóclonis esse voluerunt. Quæ scisceret plebs, aut quæ populus iuberet: summota concione, distributis partibus, tributim & céturiatim descriptis ordinibus, classibus, ętatibus, auditis auctorib', re multos dies promulgata & cognita, iuberi vetaríq; voluerút. Hæc ille. Atq; hinc apparet differétia inter promulgationé, & rogationé. Promulgatio fiebat binis nundinis: rogatio in tertiis nundinis. Promulgationi item intercedere licebat: rogationi nullo modo. Inde Rogatio pro lege accipitur. Cicero Philip. 1. Hodie vocem hanc, PROMVLGARA, tenemus quidem, quanquam non satis intellectam: rei verò ipsius ne vmbram quidem sequimur. Vide M. Fabium lib. 2. cap. 4. in fin. De his autem, quoniam doctissime & fusissime tradidit Manutius lib. de legibus Romanis, & eum prolegomenon vice nostro legum Catalogo sumus præpositurí, non pluribus agemus, de Locris hoc tantùm addentes ex Demosthene, lege apud eos sancitum fuisse, vt si quis nouam legem laturus esset, exponeret eam prius populo, inserto collo in laqueum: qui, si lex displicuisset, statim constrictus auctorem nouæ Legis strangularet.

Legum vsus ad formandos hominum mores pertinet: non ad ostentationem aut quæstum, vt quidam abutuntur, non aliter quàm Anacharsis dixit: Athenienses ad nihil vti nummis nisi ad numerandú. Proinde cùm Hebræos Deus inter se quàm cóiunctissimos, rectissiméque consentire vellet, certas leges tulit, vt ex præscripto res iudicarent, ne quando ius controuersum dissidium pareret.

Leges aranearum telis non oportet esse similes, vt potentioribus facilè cedant, tenuiores autem retineant.

Leges cancellos eleganter Isocrates appellat, flagitiis hominum circundatos, ne transiliant mali, quibus solis lex est posita. Roma. 13.

Legum correctio magnopere fugiéda est: quia mutationem iuris sequitur mutatio morum: mutationem morum comitatur nouitas quædam subita. hęc autem solet mouere & conquassare Rempublicam. Quare Aristoteles lib. Politico. 2. dicit: Receptas leges non esse mutandas, etiamsi quid incommodi habeât. Thucydides lib. 3. χείρων νόμοις ἀκινήτοις χρωμένη πόλις κρείσσων ἐστὶν, ἢ καλῶς ἔχουσιν, ἀκύροις. ἀμαθία τε μετὰ σωφροσύνης ὠφελιμώτερον ἢ δεξιότης μετὰ ἀκολασίας. Et Vlpianus in l. 2. D. de constit. princ. in rebus, inquit, nouis constituendis, euidens esse vtilitas debet. Euidentem autem vtilitaté sic intellige: vt si lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura ius naturæ, quod immutabiliter retinere oportet.

Legem dominari vult Aristoteles, non hominem. Qui legem, ait, volunt ciuitati dominari: hi vidétur Deum ac leges dominari velle. Qui verò hominem dominari volunt, hi beluam præficiunt. Legé accipi vult, pro naturali ratione diuinitus indita, ex qua ducatur certa viuendi forma. Per hominem intelligi solam auctoritatem humanam, quia sic placeat, sic receptum sit. Non verò quòd Magistratum damnare velit, quem mirum in modum extollit vbique.

Leges explicantem semper rationem dubitandi (sic enim vocant) & decidendi ostédere oportet, nedum ponere simpliciter casum, vt vulgò faciunt. Hoc est, oportet primùm regulam summi iuris vnam aut plures indicare, quarum ductu diuersum videretur dicendum. Deinde demonstranda est æquitas ex qualitatibus facti, quæ talem diffinitioné postulauerint. Sic enim totum apparebit legislatoris consiliú, quod Celsus vim & potestaté legis appellat, in l. scire leges. D. de legib.

Leges necessariæ in Republica: quia impossibile est ciuitatem sine legibus diu constare: nec magis, quàm ædificium sine fundamento. Et populus Romanus viginti vix annis potuit sine certo iure viuere, quin leges à Græcis peterentur. Videbant enim futurum, nisi certis vterentur legibus, extremam Reipublicæ calamitatem, l. 2. §. exactis deinde regibus. D. de orig. iur.

Legum obseruatio, & composita bene viuendi ratio in Republica, solet augere populum: & frequentia populi solet amplificare imperia. Incipiendum ergo est in omni Republica consilium à recta traditione iuris.

Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire. Modestinus in l. legis. D. de leg.

Legis officium & natura est, vt generaliter statuat de negotiis hominum & in commune. Quod eleganter probat Aristoteles in Polit. Celsus D. de legibus. Nam ad ea, inquit, potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facilè, quàm ad ea quæ perrarò eueniunt. Vnde Papinianus in l. 1. ibidem, Lex est, ait, commune præceptum, virorum prudentum consultum.

Leges scriptæ sunt propterea, ne quis ab eis discedens, arbitrio suo figat atque refigat æquitatem, vt Virgilius dixit. Quamobrem Athenienses, qui certas habebant intra mediocritatem descriptas legum formulas, ad quas exigerent æquitatem incidentium negotiorum, præferendi sunt Lacedæmoniis, qui committebant omnia non scriptis moribus: quibus sæpenumero gliscentibus, perniciosè admodum errabant.

Leges scriptas habere necessarium, quia non posset politia feliciter conseruari, nisi scriptæ essent. Idque cóstat multis rationibus. 1. Homo est fragilis, potest falli, & propter corruptam Adæ lapsu naturam, omnes (vt Dauid dixit) sumus mendaces. Igitur non esset tutum Magistratui committere omnia pro arbitrio statuere sine scripto. Quò pertinet, quod Aristoteles li. Ethic. 5. dixit: Non homo imperet, sed ratio. II. Exemplum nobis edidit Deus in veteri testamento. Nam cùm vellet Hebræos rectissimè inter se consentire, certas leges tulit, vt ex præscripto res iudicarent. Qua de re Moses gloriatur coram toto populo, Deutero. 4. III. Tam magistratuum, quàm subditorum interest, vt habeant scriptas leges: Magistratuum, quò sciant, quid imperandum: Subditorum, vt intelligant, quatenus obtemperandum sit, cum sciant eum iuxta legem imperare. Nam & ipsum ius honorarium, viua vox est iuris ciuilis scripti, inquit Martianus. D. de iust. & iur. loquens de iure Prætoris Romani magistratus.

LEX pro forma contractus frequenter vsurpatur: hoc est, pro pactionibus, & conditionibus quæ contractui formam dant. Vnde illud vsitatum, Ea lege & conditione. Hinc lex contractus dicitur in l. si dominus. 8. D. de præscript. verb. Hinc, legem Locationis Paulus dicit in l. si in lege. 24. D. locat. Vlpianus autem formam locationis, in l. fructus. 8. §. item si. D. sol. mat. & Varro libro De re rust. 1. cap. 11. Ob hoc in lege locationis fundi excipi solet, &c. Et cap. 11. in emptionibus iure vtimur eo, quod lex præscripsit. In ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem, Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciundæ: Lex vini pendentis, &c. Et sic in edicto De superficiis, l. 1. Vti ex lege locationis siue cóductionis superficie qua de agitur, &c. Hinc lex véditionis, pass. sub tit. de cont. empt. l. 19. De seruit. rusticor. l. 6. commun. præd. Iustin. §. vit. De locat. & cond. Conductor, inquit, omnia secundum legem conductionis facere debet: & si quid in lege prætermissum fuerit, id ex bono & æquo præstare. Propterea autem Legis nomine Conuentiones appellantur, quoniam ad legum exemplum imperandi modo concipiebantur: vt Verrina III. Operæ pretium est ipsam legem cognoscere. Qui de Censoribus redemerit, eum socium ne admittito, néve ei

partem

partem dato, néve ei redimito. Et in marmore antiquo: Qui redemerit, prædes dato, prædiáque ſubſignato: &c. Hinc,

LEX commiſſoria, vide Commiſſoria lex.

Lex Cenſoria eſt conditio illa pactúmque quo Cenſores agros publicos, vel vectigalia fruenda locabant. Huius meminit l.203. D. de verborum ſignificationibus. atque etiam Marcus Cicero 5. Verrina. Varro lib.2. rei ruſtic. cap.1. Feſt. Pompeius lib.17. hæc & vectigalis dicitur l.2. §. ſi publicanus. D. vi bonor. rap. Et Lex mancipij, apud Tullium lib. de Orat. 1. & 3. Offic. & Varron. lib.5. Ling. Et Lex Aedium, l.33. D. de ſeruit. vrb. Vitruuius lib.1. ca.1. Lex vrbanorum prædiorum, Varroni lib.4. Ling. Lex ſaltui dicta, l.2. C. de noxal. Et Leges Colonicæ, Varro lib.1. Rei ruſtic. ca.2. Lex familiarum, l.195. D. de verb. ſig. Leges agris dicuntur de eorum conditionibus l. 1. §. fi. D. de aqua quotidian. ab iis, qui agros conſtituerunt, & finierunt, vt Hygenus lib. de limitibus agrorum ſignificat.

LEX publica, vide Publica lex.

LEX aut rogatur, id eſt fertur: aut abrogatur, id eſt tollitur: aut derogatur, id eſt pars prima tollitur: aut ſubrogatur, id eſt adiicitur aliquid primæ legi: aut obrogatur, id eſt mutatur aliquid ex prima lege. Vlpianus ca. Inſtit. 1. Vel ſic: Lex rogatur, cùm populus rogatur vt nouam legẽ accipiat: derogatur legi, cùm rogatur, vt capita quædam è lege vetere detrahat: abrogatur, cùm rogatur vt legem veterem omnino tollat: prorogatur, cùm differtur: irrogatur, cùm in aliquem propriè fert: vt cùm mulcta alicui à magiſtratu dicebatur.

Legem dici, dari, conſcribi, inſeri, conſignari iuris auctores dixerũt, l.15. §. fi. D. de ſtat. lib. l.14. D. comm. præd. l.13. §. idem Iulianus. D. de actio. em. l.40. de pactis. l.16. D. de manu. vindict. l.15. §. ſi quid. de damn. inſect. l.42. D. de mor. cauſ. dona.

Legibus ſolutum eſſe, Legibus non teneri. Oppo. Legibus alligatum eſſe, Legibus teneri, Submittere legibus l. princeps. & l. ſeq. D. de legibus. l. digna vox. C. eodem titu.

Legis actio, formula perſequendi, quæ ex Lege Ciuili componitur, l.2. §. deinde ex his legibus. D. de orig. Iur. Et appellabatur, inquit Pomponius, hæc pars iuris Legis actiones.

LEGE agere, eſt quod lege aliqua inſtitutum eſt ritè & ſollemniter peragere. itaque legis actiones ſunt formulæ agendi in iure apud eum qui iure dicundo præeſt. veluti: Emancipatio, adoptio, manumiſsio per vindictam, In iure ceſsio, tutoris in iure datio, poſtulatio Iudicij recuperatorij, poſtulatio bonorum ex edicto, ſtipulationes & ſatiſdationes quæ in iure fiunt. Vopiſcus in Aureliano: Iube igitur vt lege agatur, ſitque Aurelianus heres ſacrorum, nominis, & bonorum, totiuſque iuris. LEGE agatur, dixit, pro Adoptio ex lege celebretur. Cice. lib. de Orat. 1. Agerent enim tecum lege, primum Pythagorei omnes, atque Democritici &c. vindicaréntque ornati homines &c. Hinc Magiſtratus apud quẽ legis actio eſt, dicitur is apud quem aliquid eorum agere ius eſt. Modeſt. l. 4. D. de adop. Magiſtratus apud quem legis actio eſt, & emancipare filios ſuos, & in adoptionem dare poteſt. Marcia. l.2. D. de off. proconſ. Apud legatum verò proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iuriſdictionem talem. Vlpia. Nec adoptare poteſt. omnino enim non eſt apud eum legis actio. Idem l.1. D. de off. iurid. Adoptare quis apud iuridicum poteſt: quia data eſt ei legis actio. Paulus Sent. lib.2. Apud magiſtratus municipales, ſi habent legis actionem, emancipari & manumitti poteſt. Sed de legato quæſitum eſt, propter l. apud proconſulem. D. de manu. vind. Ego rem ſic diſtinguerem, vt ciuis R. ciuem Romanum facere apud legatum non poſſet: peregrinus verò liberum è ſeruo facere etiam apud Proconſulis legatum poſſet. Legati enim proconſulum ius dicebant, vt ex Pandectis patet, & ex Epiſt. Ciceronis ii. aiii. & Oratione pro Flacco. Legis autem actionem ciuium Romanorum propriam fuiſſe, locus ex eadẽ Oratione quem ſubiiciam demonſtrat: Qu. Naſo iudex ſumitur, qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, & ab eo iudice abiit, & quòd iudicium lege non erat, cauſſam totã reliquit. Sic enim vetus codex legit, cum in vulgatis AAIRAT nullo ſenſu ſcriptum ſit. loquitur autem de Heraclide peregrino qui cum ciue, ſenatore, C. Plotio agebat. Patet etiam ex Fabij lib. ui. cap. vi. infames lege agere non potuiſſe. Nõ habeo ius abdicandi: quia ignominioſo non eſt actio. habeo ius, quia abdicato actio non eſt. quæritur quid ſit actio: id eſt, quid ſit legis actio.

LEGITIMA generaliter dicuntur omnia quæ ex lege aliqua inſtituta ſunt: plerunque tamen de lege XII tab. intelliguntur. Hinc

LEGITIMI heredex paſsim appellantur, quos lex XII. tab. inteſtatis attribuit, hoc eſt proximos agnatos. quanquàm eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatuſconſulta ſignificentur, l.2. §. vlt. D. vnd. legit. Sic LEGITIMA hereditas eodem modo, in l.1. l.2. & l.3. D. de hered. petit. l. 7. D. de cap. minut. Item LEGITIMA tutela dicitur, quæ lege defertur. Legem autem excellentiæ cauſſa legem XII tab. intelligimus. Vlp. l.1. D. de legi. tut. Legitimæ tutelæ lege XII. tab. agnatis delatæ ſunt, & conſanguineis: item patronis, id eſt his, qui ad legitimam hereditatem admitti poſsint. hoc ſumma prouidentia, vt qui ſperarent hanc ſucceſsionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. hæc ille. Legitimam tamen Patronorum tutelam dici tradit in l.3. non quòd nominatim id lex cauerit, ſed quòd legis id ratio flagitare viſa eſt: vt vbi hereditas, ibi tutela eſſet. Item legitima tutela dicitur parentum, qui filiorum quos impuberes emanciparunt, tutores fiunt: qui verè legitimi non ſunt, ſed legitimorum vicem obtinent: vt ait Vlp. d. l.3. §. vlt D. eod. legitimæ, inquam, illæ tutelæ præſtantia quadam legis veteris dicuntur: quod hinc licet intelligatur, quia tutelæ quæ lege Attilia, Iulia & Titia mandantur, legitimarum nomine non intelliguntur, vt apparet ex l.7. D. de cap. minut.

Legitima vxor, quæ ritè ex præſcripto legum in matrimonium conuenit, l.4. D. de rit. nupt. LEGITIMÆ nuptiæ, quæ ſecundum Romanæ ciuitatis Iura contractæ ſunt, §.1. Inſt. de nupt.

Legitima crimina, de quibus lege aliqua quæſtio conſtituta eſt, l.3. §. pœna. D. de crim. ſtellion.

Legitima ætas, quæ lege aliqua præſcripta & præſtituta eſt: veluti in maribus annorum XIIII. in fœminis XII. nuptiarum cauſſa. item ad res adminiſtrandas XXV. l. vlt. §. Diuus. D. de public. l. vlti. in fin. D. de appella. l. 1. C. de cur. fur. l.4. C. de tranſact.

Legitima verba dicuntur, quæ formularum ſunt, quæ & concepta, & directa, & ciuilia & ſolennia quoque appellantur. Cicero Philip. 1. Cedo illa legitima. CONSVLES populum iure rogauerunt, populúſque iure ſciuit. Legitima verba dicuntur Latina in l. fin. C. de teſtam. tutel. vide Vlp. Inſt. tit. 25.

Legitimum tempus, legibus præfinitum, l.5. D. de vſufr. l.3. D. de vſucap. l.19. D de mino. l.8, l.10. D. de infamib. l.1. C. ſi minor. ſe maio. Sic

Legitimæ actiones, legibus inſtitutæ, §. ſed iſtæ. Inſtit. de actio.

LEGITIMI, quibus legitima potuit deferri hereditas. Vlp. l.2. D. vnde legitimi, & vnde agnati.

Legitimi tutores, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt. Vlpianus in l.1. D. de legit. tut.

Legitimi dies, vide Dies legitimi.

Legitimi actus qui sint, docet text. in l. actus. vbi gl. Bart. Albericus. P. Decius. D. de regu. iur. opponitur, illegitimè natus.

Legitimum spacium l. 14. D. de fer. vrb. Legitimus latitudo l. 3. D. de ser. rusti. quę leg. xii. tab. cōprehensa est.

Legitimus modus, l. 3. §. 1. D. de mor. infer. quo abesse ab ædificiis busta monumentáque lex xii. Tab. constituit. Cic. lib. 3. de Legib. At l. 21. D. de donat. Legitimus modus est, qui donationibus lege pręstitutus est, cuius meminere l. 24. D. eod.

Legitimus honorarij modus 100. aurei in singulis causis l. 1. D. de extraordi. cognitioné, quem S.C. constitutum Tacit. lib. 10. auctor est.

Legitimus numerus Paul. libr. 4. Sent. tit. 1. lege Caninia præscriptus.

Legitimè ordinati libelli, secundum legis præscriptum concepti. l. 3. §. 1. D. de accusat.

Legitimi testes, qui ex legibus testamento adhibendi sunt, l. 16. D. de vulg.

Legitimæ cognationes, quæ agnatorum iura habēt, quod iure ciuili & lege xii. Tab. introductum est, l. 12. §. fin. D. de ritu nupt. §. fi. Instit. de cap. minu. & vide l. 4. §. cognationis. D. de gradibus.

Legitima quantitas, in l. 35. C. de do. inter vir. quę legibus constitutionibúsve definita est, l. 34. C. de donat.

Legitimæ vsuræ, centesimæ, l. tutor qui repertorium. §. pecunia. & §. seq. D. de admi. tut.

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hereditatis quarta quam consuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manasse, Paulus lib. Sent. 4. cap. 5. non obscurè demonstrat. Cùm enim instituti partem nūquam minorem quarta iussisset esse, si filius minus ex patris testamēto consecutus erat, quod ei deerat supplebatur. Hinc pars illa, quia non ex testamento, sed ex lege manabat, Legitima dicta est: quo modo Legitima hereditas dicitur, quam lex, non testamentum, desert. Atque hæc quidē olim: pòst verò Iustinianus duas Constitutiones edidit, quarum priore statuit, vt idem in exheredatis iuris esset, quod in institutis: nimirum vt si exheredato filio vel minima res, veluti solidus vnus legatus esset, inofficiosi agere non posset. sed quod legitimæ parti, hoc est quartę deesset, suppleretur. idque etiam si testamēto cautum non esset, l. omnimodo. 30. C. de inoffi. testam. ex quo intelligi potest, quàm falsa sit eorum opinio, qui ius hoc supplētionis tam in institutis, quàm in exheredatis à Iustiniano inductum existimant. Posteriore autem Constitutione, quæ Nouellarum est XVIII, modum hunc legitimæ adauxit, vt si vnus, duo, tres, quatuórve liberi essent, triens illis relinqueretur: sin plures quatuor, semis. Hotō. Vel sic

Legitima liberorū olim erat quarta pars bonorum, quæ pater tempore mortis reliquisset, deducto ære alieno & impensa funeris. l. Papinianus. §. quarta autem. D. de inofficiof. testament. l. cùm quæritur. C. eodem tit. Hodie verò, cùm quatuor sunt filij, vel pauciores, tertia pars est: cùm plures extant, dimidia pars paternæ substantię legitima censetur. §. frequenter igitur. Nouell. de trient. & semis. & §. porrò hanc particulam. Nouell. Constitution. 52.

Legitima nepotum sic colligenda est. Aliàs enim soli sunt, non cum mortuorum fratrum filiis, succedúntque in capita. Eodem modo ex numero eorum colligenda est triens, hoc est, tertia, si quatuor, vel pauciores fuerint: aut semis, id est, dimidia pars bonorū suitorum, si plures sint. Nouel. de trien. & semiss. in prin. Cùm dicit: Hoc obseruando in omnibus, in quibus ab initio antiquæ quartę ratio de inofficioso, lege decreta est. Aliàs, cùm permixti sunt mortuorum nepotum filij, & sic pronepotes, aut deinceps: hi in stirpes succedunt, & tantam partem accipiunt pro legitima, quantam pater eorum fuisset accepturus, quotquot fuerint. Nouell. de trient. & semiss. §. neque illo. Constit. 18. Aliàs denique nepotibus superest filius vnus vel plures defuncti. Quo casu omnes nepotes in stirpes succedunt: ideóque personam patris sui repræsentant omnes in percipienda legitima. Nouell. De hered. ab intest. §. itamen.

Legitima ascendentium seu parentum, hoc est, quam liberi debent parētibus, eodem modo aucta est hodie, sicut de legitima liberorum diximus, vt communiter probant Doctores, per l. nam etsi. D. de inofficio. testam. Nam etsi, inquit Imperator, parentibus non debeatur filiorum hereditas, propter votum parentum, & naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Legitima transuersalium, hoc est, fratrum ab intestato succedentium, & olim & nunc est quarta bonorum pars. argu. l. Papinianus. §. quarta. D. de inofficio. testam. Et quanquā huius quartæ non fiat expressa mentio in Iure Ciuili: non tamen fuerit absonum, per naturalem æquitatem interpretando, sic colligere: quoniam frater debet fratri alimenta, per l. non omni. & l. cùm plures. §. in soluendis. C. de admi. tuto. arguendo ab alimentis ad quartam. Sed & quæ ex testamento defertur, legitima quoque, non impropriè, latiore tamen sensu, dicetur: ea enim à lege xii. Tabularum confirmatur, dum in illa constitutum est: Vti quis rei suæ legassit, ita ius esto, l. verbis. De verborum significationibus.

Λειτουργοί, Magistratus quidā Athenis, qui tum alios, tum eos qui iam suæ tutelæ facti erant, & iam poterāt ἄρχειν τῶν λήξεων, id est hereditatis paternæ, in album ciuitatis inscribebant. Vide Poll. Hinc ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, quod & γραμματεῖον simpliciter, & ληξιαρχικόν, liber, in quem puerorum nomina referebantur, qui iam tutelæ suæ facti erant. παρὰ τὸ ληξιαρχεῖν, hoc est τῶν κλήρων τῶν ἰδίων. erant enim tum αὐτεξούσιοι, hoc est sui iuris, & statuere de facultatibus suis poterant.

LIBARE, est sacrificare. Lactan. lib. 1. Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat, quàm solam innocētiam, quam si quis obtulerit Deo, satis piè, satis religiosè libabit.

LIBELLA in l. iudices. 9. C. de episcop. aud. dimidia est chœnicis pars, vt ex ponit Alciat. lib. Parerg. ca. 17. Est autem Chœnix dimensum & cibus diurnus, vt apud Homer. Odyss. τ. αἱ δ' ἄλφιτον ἀλέσματ' ... Et illud Pythagoræ symbolum Chœnici ne insideas. Iubet igitur lex duas libellas, id est chœnicem victualis substantiæ custoditis præstari. A. Gellius lib. 20. cap. 1. legis 12. Tab. verba de addictis hæc refert: Si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato. Alias Libella est fabrile instrumentum: alias etiam numini minuti Romani genus.

LIBER. Hinc Libri librorum, quorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, sine in membrana sint, siue in quauis alia materia, l. 52. D. de legat. tertio.

LIBELLVS pro tabella fideicommissaria, hoc est, in qua fideicommissum scribit testator, accipitur in l. 1. in prin. D. de tabul. exhiben. Item si libellus, inquit, aliúdve relictum esse dicetur, decreto comprehēdam. Et in l. & in epistola. C. de fideicommiss. Et in epistola (dicit Imperator) vel breui libello, vel fine scriptura, imò etiam nutu, fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, nulla dubitatio est.

Libellus, appellatur commentarius in sacris literis, c. 2. in prin. De sum. trinit. & fid. cathol. Damnamus ergo (inquit Innocentius) & reprobamus libellum seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit.

Libellus appellatur scheda supplex, quam vulgò suppli-

cationem dicimus, qua populares postulata sua principibus exponere solent, in titu. C. quan. libel. princip. dat. litis contest. fa. & in l. non distinguemus. §. cùm quidam. D. de arbitr. Libello, inquit, cuiusdam id quærentia Antoninus subscripsit. Hac significatione Iurisconsultus in l. nec quicquam. §. vbi decretum. D. de offic. procon. & legat. & in l. omnia. D. de regul. iur. sic tradit: Quòd omnis quæcunque caussæ cognitionem desiderant, per libellum expediri nó possunt, hoc est, per solam supplicationẽ præstari nequeunt, nó audita parte aduersa. Quas leges alioqui non obscuras, Accursius inuoluit ignorantia huius significationis. Adde l. semper. §. demonstratur. D. de iur. immunita. Sicque vsurpauit Suetonius in Augusto: Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quendam corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Hinc Libellorum magistri, de quibus vide in voce Magistri.

Libellus rerum, l. 10. §. plano. D. de iur. dot.

Libellus familiæ, l. 99. D. de lega. 3. l. 8. C. The. de custo. reorum.

Libellus, pro assertoria epistola accipitur, quam vulgò credentiam vel certificationem vocamus: cùm superior Magistratus fidem facit pro subdito, vel etiã pro illo, l. si publicanus. §. de rebus. D. de public. & vectiga. Hanc assertoriam epistolam ab Episcopo clerici habere solent, l. si qua per calumniam. §. præterea iubemus. C. de episcop. & cler. & in l. 1. C. de mandat. princip. Omnes, inquit, sciant, nemini quicquam, nisi quod scriptis probauerit, esse credendum.

Libellus dicitur, qui iudicia recusandi caussa porrigitur à litigatoribus, l. apertissimi. C. de iudici. Liceat, inquit, ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoëtur, eum recusare, vt ad alium recurratur, libello recusationis ei porrecto.

Libelli appellatorij vocantur porrecti à litigatoribus, in l. 1. §. vlti. D. de appellatio. Libelli, inquit, qui dantur appellatorij, ita sunt concipiendi, vt habeãt scriptum, & à quo dati sunt, hoc est, quis appellet, & aduersus quem, & à qua sententia. Et alibi sæpe in eodem titulo, sic dicuntur libelli. Vel sic: Libelli vocantur literæ dimissoriæ siue apostoli, in titu. D. de libell. dimisso. Post appellationem enim interpositam, literæ dandæ sunt ab eo à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, quarum sensus talis est: appellasse puta Lucium Titium à sententia illius, quæ inter illos dicta est, l. 1. D. d. titu.

Libellus appellatur, quem maritus vxori, aut cõtrà vxor marito repudij caussa mittit, cuius fit mentio in l. si pœnituit. D. de diuort. his verbis: Si pœnituit eum qui libellum tradendum diuortij dedit. & Christus Matthæi 5. Quicunq;, inquit, repudiauerit vxorem suam, det illi libellum diuortij.

Libelli famosi dicuntur scripturæ famosæ, hoc est, in contumeliam alterius editæ, in titu. D. & C. de fam. libellis.

Libellus appellatur scheda intimatoria, videlicet quæ in foro aut valuis ecclesiarum proponitur: inuenisse puta Sempronium anulum aureum, eique cuius est redditurum, vt dicit l. falsus. §. plerisque. D. de furt.

Libellus dicitur oratio consultoria, qua boni Imperatores olim complecti solebant ea, quæ de rebus arduis ad Senatum Romanum censenda referebant, vt in l. item veniunt. §. præter hæc. D. de petit. heredi. Pridie Idus Martias, inquit, Quintus Iulius Balbus, & Publius Iubentius Celsus, Titius Aufidius, Onerius Seuerianus Consules, verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Traiani Parthici filius, Diui Neruæ nepos, Adrianus Augustus Imperator, maximúsq; princeps, proposuit quinto nonas Martij, quæ proximæ fuerũt, libello complexus est quid fieri placeat. De qua re ita censuerunt. Huius orationis in eo tit. fit mẽtio, l. illud quoque. in prin. Illud quoque, ait, quod in oratione Diui Adriani est.

Libellus dicitur scriptum continens intentionem actoris aduersus reum conuentum in iudicio, l. 16. §. fin. & l. seq. D. de inoffic. testa. l. 1. §. 1. D. de eden. tot. tit. de li. oblat. qui & Libellus conuentionis adpellatur, §. tripli. Instit. de action. Et Libellum hoc modo rectè diffinias: Est formula scripti, complectens actionem & futuræ litis speciem in iudicio, l. 1. C. de edend. neque verò tam curiosè laborandum hîc est, vt plerique faciunt. Nam libellus nihil aliud facit, quàm quòd ius illud persequendi exhibet iudici cogituro de caussa. Siquidem non potest cognoscere, nisi intelligat actionem. Et intelligere non potest, nisi aut dicatur, aut scribatur. Ex scripto constat libellus: ex nó scripto, caussæ nudis verbis controuertentium tractantur. Vide Specul. de libel. conceptione.

Libellus est duplex: Conuentionalis, & accusationis seu inscriptionis. De libello cõuentionis loquitur l. 1. D. de edend. & l. 1. C. eo. tit. De inscriptione verò tractatur in l. libellorum. D. de accusatio.

Libellum hunc nihil aliud esse, quàm Syllogismum, optima ratione Doctores iuris tradunt. Vt ecce, cùm ita dicimus: iure statutum est, possessorẽ iniustum rei alienæ teneri ad restitutionem eius, domino rectè vindicanti. Sed Titius posidet me inuito & iniustè rem meam, nec vult restituere. Quare peto Titiũ condemnari, & compelli, vt mihi candem rem restituat. Hic vides maiorem propositionem, minorem, & conclusionem. Vides itẽ nomẽ rei vindicatiõis satis expressum.

Libellus absolutus est, quando casum seu factum summatim vno orationis contextu complectimur.

Libellus articulatus seu positionalis dicitur, cùm singulis articulis singulas caussæ circumstantias in speciem describimus.

Libellus censetur ineptus, siue inutilis duobus modis: altero propter defectum formæ, cuius maxima pars est petitio seu conclusio: altero, ob materiã vel caussam petendi, quæ in narratione versatur, nec est talis vt producat ius agendi. Et hoc est, quòd excipientes aduersus tenorem libelli, dicunt eum peccare in materia & forma. his quippe verbis vtũtur ex vsu magis, quàm quòd res ita habeat plerunque.

Libellos agere, id est libellis principi datis subsignandis aut recitãdis præesse, l. 12. D. de distra. pign. Libellos agente Papiniano.

Libellos deiicere, apud Senecam, is dicebatur qui creditoribus se obligare paratus erat, vel soluere parabat: vel denique eum cuius bona proscribebantur, defendere parabat. Et suspensis, inquit, amici bonis, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic Cic. pro Quintio: Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Neuij deiicit.

LIBELLENSES, sunt qui libellis aut suscipiendis, aut recitandis præerant, l. 32. C. de appel. Nostri verò libellenses, (inquit) quæ apud arbitros gesta sunt suscipiant, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur excipiant, scribant, scriptáq; litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes, eacipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu caussæ dicantur. Hi etiam vocantur Libellenses sacri scrinij, l. fi. C. vbi senato.

Libellus pro breui, vt loquuntur Impp. l. 9. §. dotis. D. de iu. dot. l. 4. §. 1. D. de publican. l. 44. §. solẽt. D. de furtis.

LIBELLARIVS, à Libello, id est breui scriptura deductum: Hinc

LIBELLARIVS contractus, id est venditio (alij tamen conuentionem esse volunt) quæ fit scriptura, interueniente certo pretio, & hoc amplius certa pensione,

consti

constituta in annos singulos: & hæc plerunque lege, vstato, conditóque tempore cōtractus renouetur, rursus numerato pretio certo, vel arbitrario. Vēditionem autem dicimus, vt tit. 9. §. 2. li. 2. Alij Locationem esse existimāt: alij etiam emphyteusin ex Nouel. Leonis 13. Sed in hoc est differētia (ait Cuia.) quod nō soleat emphyteusis renouari nō mutato possessore: Libellaria renouatur statis certisque temporibus, etiam non mutato possessore, data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit, secundū qualitatem rei in libellum datæ: quod quidem renouationis pretium Leo ἀνανεωτικὸν vocat. Et emphyteusis cōtrahitur sub lege meliorandæ rei, puta ædificij in area ponēdi, vel reficiendi, vel agri excolendi & recreandi: libellaria hanc legem non habet. Et libellaris in perpetuum fit semper, vt infrà ti. 8. lib. 1. Feud. C. Emphyteusis nonnunquam ad tempus. Et si credamus antiquis Feudorum conditoribus, in libellaria est commisso locus post biennium, sicut in locatione, cum in emphyteusi triennij cessatio exigatur: & is qui per libellū à domino possidet, vendere potest sine cōsensu domini: emphyteuticarius non item. Fit libelli huius, siue libellariæ mentio sæpe bis libris, vt Feud. 1. tit. 8. & 2. ti. 9. & 4. tit. 3. 53. 57. C. & in Constit. de pace Constantiæ, & in Langobardis, & in aliis etiam auctoribus. Cassiodorus 5. Variar. Comperimus patrimonij nostri prædia te Thomati libellario titulo commisisse. Gregorius 8. Epist. c. 61. Volueras possessiones sub specie libellorum tenere. Hinc etiam Libellum facere, id est, leui libellarum, siue denariorum annuorum pretio vendere, Feud. lib. 2. tit. 39. §. 1. H. Si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio.

LIBELLARIA, pro allode, siue allodio vsurpatur: verum (vt opinantur quidam) pro eo tantum quod sub illa leuicula pensione annua locatum est. vt lib. Feud. 2. tit. 26. §. 3. H. vbi feudum & libellaria opponuntur. Agnatis feudum, filia verò allodium, siue libellariam esse asserētibus. Item, Domino feudum, filia allodiū, siue libellariam esse allegante. Et lib. 1. tit. 5. §. 2. H. Si fidelis feudum libellario nomine dederit. Item, Postquam ad libellariam dederit.

LIBELLARIVM, apud Ciceronem in Orat. pro M. Milone, cista, in qua conditi seruātur libelli. Ex hibe, inquit, libellarium illud legum vestrarum.

LIBER is dicitur in potestate cuius est arbitrio suo viuere, eatenus tamen vt lege & instituto permissū fuerit. Iccirco enim (inquit Cicero in Orat. pro Cluentio) omnes legū serui sumus, vt liberi esse possimus. At pro ingenuo liber dicitur ab Imp. in l. diui. & l. cū quis. C. de nat. lib. Cum quis à muliere libera, & cuius matrimoniū nō est legibus interdictū, &c. Hinc

Liberi populi, qui suis legibus erant relicti, quales Aetoli apud Liuium: populi tamen Romani maiestatem comiter obseruare tenebantur. Hinc illud Proculi l. 7. D. de capt. & postl. Liber populus est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus, siue is fœderatus est: item siue æquo fœdere in amicitiam venit: siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret. Alias liberi populi & liberæ ciuitates Cicer. de legib. Agrar. contra Rullum, qui nec tributa, nec vectigalia soluunt.

Libera legatio, vide Legatio libera.

LIBERTAS (ex qua etiam liberi vocantur) est naturalis facultas eius quod cuique facere libet: nisi si quid vi aut iure prohibetur. Florentinus in l. libertas. D. de stat. hom. & §. 1. inst. de iure pers. Libertatem definit Cicero in Paradox. potestatem viuendi, vt velis: quod expressit ita Persius:

Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat iussit quodcunque voluntas?

Alias Libertas de rebus etiam dicitur. Hinc Liberæ ædes, l. si quis ædes. D. de seru. vrb. eadem forma qua libera rustica prædia dicuntur quæ seruitutem non debent, & nulli sunt obligata. Libera prædia, nexu pignoris liberata, quod non sint obligata, l. 8. l. 51. §. 1. D. de act. empt. l. 6. D. com. præd.

Libertas opponitur Seruituti. Vnde conuenire nō possunt. C. de Lati. lib. tollend. l. ergo. D. de fidei. ōmiss. libertat. Porrò sub appellatione libertatis non solùm accipienda est, quę seruili conditioni opponitur, sed omnis conditio alieno iuri non subiecta. Cōtra quoque sub seruitutis appellatione omnes omnino species subiectionis sunt intelligendæ, quæ iuris ac potestatis aliquid in personam producunt.

Libertas, pro ingenuitas, Hermog. l. cum pacto. 40. D. de liber. caus. Cum pacto partitionis precij maior viginti annis venalem se præbuit, nec post manumissionem ad libertatem proclamare potest. nam, vt ait Modest. l. 21. D. de stat. homin. Homo liber qui se vendiderit, manumissus, non ad suum statum reuertitur, sed efficitur libertinæ conditionis.

Libertas directa, vide Directum.

Libertas non priuata, sed publica res est. Martianus in l. si quis. D. de fideicom. libert.

Libertas plenissima, ex qua ciuitas Romana competit, l. a. §. sin autem. C. de comm. ser. manu.

Libertatem naturalem recipiunt aues, & feræ, cum in naturalem laxitatem peruenerint, l. 44. l. 55. D. de acquir. rerum dom.

de Libertate iudicium, vide Iudicium de libertate.

in Libertatem eripi, l. vlt. ad fin. C. de petit. heredit. serui dicuntur, quibus lex libertatem quæ præstari debuit, repræsentat.

LIBERALIS caussa dicitur quæ in se actionem continet libertatis, ait Donatus in illud Terētij in Adelph. 2. 1. *Neque vendendā censeo Qua libera est: nam ego illam liberali assero caussa manu.* Sic Plautus in Curculione: *Si quisquam hanc liberali asseruisset manu.* Id autem fiebat quoties quis liberum hominem iniusta seruitute oppressum in libertatem vindicabat, id est liberum esse decernebat, vel (vt Liuius libr. 3.) dabat vindicias ab seruitute secundum libertatem. Hinc rub. De liberali caussa, D. & C. & passim, Liberalis causa, & Liberale iudicium, l. 3. §. si seruus. D. de acquir. possess. l. 23. §. de liberali. D. de arbitr. l. 42. §. 1. D. solut. matrimon. l. 7. §. 1. D. de petitio. heredit. Caussa autem hic pro iudicio ponitur.

LIBERORVM appellatione nepotes & pronepotes, ceterique ex his descendentes, continentur: primùm, quòd Lex XII. Tabularum hos omnes appellat liberos: deinde, quòd natura nos hanc interpretationem docet: cum videamus pios parentes, liberorum procreādorum animo & voto vxores ducere, vt nōn filios solum, sed etiam nepotes, & deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole vtriusque sexus, diuturnitatis memoriam in æuum relinquant. Et inde in communem vsum receptum esse, quod filiorum appellatione omnes, qui ex nobis descendunt, comprehendantur. Neque enim dulciori nomine possumus nepotes nostros, quàm filij, appellare. Interim tamen non frustrà sunt inuenta singularum cognationum nomina, vt aliter filij, aliter nepotes, pronepotes, & ceteri ex his descendentes, appellentur. Nam toties his vtendum est necessariò, quoties lex non omnibus descendentibus præstitum aliquid voluerit, sed solis his qui nominatim enumerantur. At vbi non personis certis, sed omnibus qui ex eodē genere orti sunt, præstatur: conuenit, liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & ceteros qui ex his descendunt. Callistratus in l. liberorum. Vlpianus in l. cognoscere. §. vltim. Paulus in l. filij. D. de verb.

C

ſignific.§.vltim.Inſtit.qui teſtament.tuto.da.puſ.Eadem iuris Naturalis ratione receptū eſt, vt patris nomine ſuus quoque demonſtrari intelligatur, l. iuſta. de verborum ſignific.Nec refert an virilis an fœminei ſexus ſint, l.56.D. de verbo.ſignifi.Paulus l.10.§.2.D. de grad.& adfin. Liberi, inquit, vſq; ad trinepotes dicuntur: vltra autem poſteriores vocantur.

Liberi non ſunt qui contra formā humani generis procreati ſunt, l.14.D. de ſtatu homi.Paul.lib.4.Sentent. titul.9.hos partus monſtroſos appellat Romulus primus Romanorū rex lege lata, cuius hæc verba ſunt: Monſtroſos partus ſine fraude necanto.

LIBER ſingulari numero pro nato, apud Iuſtinianum in l.ſi quis ſuo.33.C. de inoffic.teſtament. Si quis ſuo teſtamento, inquit, maximam quidem portionem libero relinquat: minuſculā autem alij, vel aliis de ſtirpe ſua progenitis. Alias Liberos in multitudinis numero etiam vnum filium, filiámve veteres dixiſſe, docet Gellius lib.2.cap.13.ex Sempronij Aſellionis rerum geſtarum libris, vbi de Tiberio Graccho loquitur: Orare, inquit, cœpit vt ſe defenderent, liberóſque ſuos, eum quem virilis ſexus tum in eo tempore habebat, produci iuſsit, populóque commendauit prope flens. Hinc non eſſe ſine liberis dicunt Iuriſconſ. eum cui vel vnus filius, vel vna filia eſt. liberorū enim nomen multitudinis numero tantum ponitur, l.148.D. de verborum ſignificat. ſicut pugillares & codicilli.

LIBERTI ſunt qui deſierunt eſſe ſerui, l. 4. de iuſtitia & iure. Vel ſic: Liberti ſunt quos domini ex iuſta ſeruitute ſoluerunt, ac manumiſerunt. vnde etiam illorum patroni, quaſi patres, qui à morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur. Eorum autem tria genera fuere, vt refert Vlpianus Inſtitu.titul.1.nam alij ciues Romani, alij Latini Iuniani, alij Dedititiorū numero erāt. Et ciues Romani quidem ſunt (vt idem ſcribit) liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediēte manumiſsi ſunt. Latini Iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumiſsi ſunt. Dedititiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à dominis: quibus veſtigia (al. quibúſve ſtigmata) ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocentéſque inuenti ſunt: quíve traditi ſunt vt ferro, aut cum beſtiis depugnarent: vel in cuſtodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumiſsi ſunt. Vide Manumiſsi. Notandum autem in patronorū libertis (vt obſeruat Turn.Aduerſ.lib.18.ca.3.) ordinem quendam fuiſſe, & quoſdam primos, quoſdam ſecūdos vocatos fuiſſe, quod alteri apud patronum priorem locum obtinerent, alteri proximum. Martialis,

Libertum docti Lucenſis quære ſecundum.

Ergo primi & ſecundi dicebantur, vt aliis omnibus potiores. Ac fortaſſe inde factum eſt vt apud Iuriſconſultos tam ſæpe nomen primi & ſecundi legatur. Teſtantur id veteres inſcriptiones, quarum in vna ſic reperitur: *Sofronia ƆL. tertia ſibi & P. Sextilio primo aruſpici.* & in illa: *Se viuo fecit ſibi & Petia ƆL. primæ vxori.*

Liberti admiſsionum, apud Plinium libr.33.cap.3.gratioſi ſunt liberti, qui homines ad Principem admittebant, admiſsionibúſque præerant. Fuit, inquit, & alia Claudij principatu differentia inſolens his quibus admiſsionum liberti ius dediſſent imaginem principis in anulo ex auro gerendi. ſic enim legi vult Turneb. Aduerſ. lib.13.cap.12: quanquam ſenſus aliquis ex vulgata lectione elici poſsit.

LIBERTINVS eſt, qui ex manumiſsione libertatē eſt conſecutus. Ingenuus verò, qui ſtatim, vt natus eſt, liber eſt. Vel ſic: Libertini ſunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſsi ſunt. Inſtit. de libertin. in princip. Eſtque libertinus relatiuum Ingenui: ſicut libertus Patroni. Olim autem, id eſt Appij Cæci cēſoria temporibus, & deinceps aliquandiu, libertini dicebantur non ipſi qui manumittebantur, ſed ingenui ex his procreati: vt ſcribit Suetonius in Claudio. ca. 24. quam differentiam obſeruare Modeſtinus videtur in l.1.D. de excuſ. inter ἀπελευθέρους, & ἀπελευθερικούς, hoc modo· ἀπελευθερικοὺς [illegible]. Et paulo poſt [illegible]. Libertus autem idem quod libertinus: hoc tantum differentes, quòd libertus ſemper refertur ad eum cuius eſt libertus, puta patroni. Libertinus verò, nomen eſt abſolutū, denotans eum, qui nec ſeruus, nec liber eſt. Notus eſt Iuſtiniani in 1. lib. Inſtit. titulus de ingen. & libert. vbi nihil agitur niſi de conditione, nullo reſpectu habito ad patronos.

Liberare, libertate donare: liberari, libertatem conſequi. l.12. §. manumittendo. D. de captiuis. l. penult. D. in quib. cauſ. Liberare eſt luere, & nexum pignoris diſſoluere, l.57. D. de leg.1. Liberare prædia, ſeruitutem debitam remittere, l.1. D. ſi vſuſ. pet.

Liberationis verbum eandem vim habet, quàm ſolutionis, l.47. D. de verb. ſignifica. Plane in Rubrica D. de ſolution. Liberatio, & ſolutio ſeparantur. Nam ſolutio naturalem obligationem tollit & pecuniaria eſt: Liberatio ceteros omnes modos, quibus obligationis nexu quis dimittitur, continet: vt confuſionem, & compenſationem.

LIBITINARII, qui funerum curam mercede pacta recipiebant: à Libitina Dea, cuius in æde (vt ſcribit Acron) conſtituti, qui efferēda corpora cōducebant, & funeribus neceſſaria præbenda. Vlpianus l.5.§.1.D. de inſtitut. act. idem ait: Si Libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, ſeruum pollinctorem habuerit, iſque mortuum ſpoliauerit. De Libitina Dea vide Plut. in Probl.

LIBONIANVM ſenatuſconſultum, Vide Senatuſconſultum Libonianum.

LIBRA quæ & pondo dicitur, in duodecim vncias diuiditur. Eius partes ſunt, Vncia 1, Sextās 2, Quadrās 3, Triēs 4, Quincunx 5, Semis quæ & ſelibra 6, Septūx 7, Bes 8, Dodrans 9, Dextans 10, Deunx 11, As 12. vide ſuprà AS.

LIBRAM argenti conſtituunt quinque ſolidi ſiue aurei: dicente imperatore, Iubemus, vt pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerat illaturus, inferēdi auri accipiat facultatem: ita vt pro ſingulis libris argenti, quinos ſolidos inferat. l. vn. C. de argent. pretio. quod theſaur. infert. lib.10. Argentei verò LX. eam conſtituunt, l.1.C.Th. de exp. lud.

Libram auri, ſeptuaginta duo aurei conſtituunt, l. quotieſcunque. C. de ſuſcept. præpoſit. & arch. li.10. Vide Iaſonem in l. fi. D. de in ius voc.

LIBRARIVS, Vet. Glo. Liberarius, γραφεύς, ſubſtātiuū, qui libros, contractus, pactiones, inſtrumentáq; conſcribebat. l.93. D. de regul. iur. l.29. D. de rei vindicat. Hieronymus ad Niciam: Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Caſcos Ennius appellat, qui ſibi ritu ferino victum requirebant, ante chartæ & membranarum vſum, aut in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuò epiſtolarū alloquia miſſitabant. Vnde & portitores earum, tabellarios, & ſcriptores à libris arborum librarios vocauere. Vlpianus in l. vt iuriſiurandi. §. dabitur. Gaius in l. duorum libertus. D. de oper. liberto. Veluti, ait, ſi librarius ſit, & alij patrono librorum ſcribendorum operas edat. Adde l. ſed etſi. §.1. D. de vſufruct.

LIBRARII in caſtris fuere Vegetio lib.2.cap.7. qui rationes ad milites pertinētes in libros referebāt. Hinc Librarij depoſitorum apud Tarruntenum in l. vlt. D. de iur. immunit. ij erant, inquit Budæus, qui perſcribebant quid quiſque apud ſigna depoſuiſſet: cuius inſtituti morem & rationem docet idem Vegetius

libro

libro secundo cap. 20. Antiquitus enim (inquit Vegetius) institutum est, vt ex donatiuo quod milites consequūtur, dimidia pars sequestraretur apud signa, ibidémque militibus seruaretur, ne à contubernalibus per luxum assumi posset, inaniúmque rerū comparationem. Sepositio autē ipsa pecuniæ primū ipsis contubernalibus docebatur accommoda. nam cum publica sustententur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense peculiū. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat: magis diligit signa: pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curā, in quibus suam videt esse positam substantiam. Denique decem folles, hoc est decem sacci per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quo tota legio particulā aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Hæc ratio apud signiferos (vt nunc dicunt) in cophino seruabatur. Et ideo signiferi, non solū fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & seruarent deposita, & scirent singulis reddere rationem. Huius etiam meminit Tranquillus in Domitiano ca. 7. Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quam mille nummos à quoquam ad signa deponi passus est. Sed & d. l. vltim. sunt librarij horreorum, & librarij caducorum.

LIBRARIVS, librorum & contractuum pactionúmq; scriptor. Scæuola l. 92. D. de regulis iuris. Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, &c. Vlpian. l. 6. §. 2. D. de ope. lib. Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. vide Notarius.

LIBRATORES aquæ, in l. 1. C. de excu. artif. qui aquarum inuentos ductus, & modos docili libratione ostendunt, vel qui peritiā habent librandi aquam ad libellā. vocantur à Græcis ζυγοστάται, d. l. 1. quanquā alio sensu. Plinius libr. 10. ad Traianum. Superest vt tu libratorem, vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sítne lacus altior mari. Frontinus lib. 1. de aquæ ductibus: Procuratorē, ait, oportet calicam eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus signare. Sunt & Libratores apud Tacitum, lib. 13. qui (inquit Turneb.) ex tormentis missilia excutiunt. Alij volunt significari eos qui lapides in bello emittebāt. Hęc sunt verba Taciti Remotísq; paulatim legionibus, funditores, libratorésque excutere tela, & proturbare hostem iubet: missæ è tormentis hastæ.

LIBRIPENS, Glo. vet. ζυγοστάτης, qui in mancipationibus stateram tenebat, Caio li. 1. inst. tit. 6. apud quem, deest vox æneam. Priscianus lib. 6. ducit à pendendo. Dicitur militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensator. Qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipi sunt etiam nunc libra interponitur, inquit Plin. lib. 33. cap. 3. & Boet. lib. 3. in Topic. Ciceronis. Vtitur hoc verbo Iustinianus in §. accessit. vide Vlpi. Instit. de testam. & Tertullianus libr. 2. aduersus Marcionem.

LICENTIATI vulgò in scholis dicuntur, qui annis quatuor in legum studio consumptis, ab illa præscripta & definita studiorum lege quam Iustinianus statuit, soluuntur: quasi qui licentiam ac missionem à magistrorum castris impetrarunt. Vide Prolytæ.

LICERE id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutísque cōceditur. neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur: ait Cicero Philipp. 13. In eamque sententiam Vlpianus clausulam illam edicti, QVOD eius licebit, sic interpretatur: Quæ clausula non illud pollicetur, restituturum si leges permittant; sed si leges no[...]scant, l. necnon. 28. D. ex quibus caus. maior. E[...] l. 7. §. si paciscar. D. quod met caus. Licere dicitur quod lex XII. Tabularum & lex Iulia permittunt.

LICITVM est quod per leges permittitur. cui opponitur illicitum, l. 1. D. de iust. & iur. nam illicitè fit quod contra leges, constitutiones, decreta, edicta principum fit, vt in l. vlt. in fin. D. de his quæ vt indig. l. 11. §. si quis illicitè. D. de legatis libro tertio, & aliis locis.

Licere ire, agere, ex natura & origine non esse ita personale quod ad heredes non transeat, sed iuris præsumptione non esse transitorium, nisi heres exprimatur. Quod obseruatu dignum est, Vt lic. ire, ager. per viā publ. vide l. 11. §. vlt. D. ne quid fiat in loc. publ. Est autem hæc formula loquendi frequens apud Iurisc. in constituendis seruitutib. prædiorum.

LICITANI coloni, l. vlti. D. de censib. Sed vide num legendum sit, Ilicitani, ab Ilicitano sinu, colonia immunis Plinio lib. 3. cap. 3. an Acitani, eidem eodem in loco colonia iuris Italici. Acitania enim in Plinio legendum ex vet. lib. non Accitana. Acitani autem, inquit Macrob. Satur. 1. Hispana gens.

LICEOR, ceris, cuius significat precium desero in auctione, hoc est venditione publica, quæ sic fit, vt plus offerenti detur res. Licitari, est sæpe augere precium, Inde

LICITATIO, precij auctio: sicut solent emptores oblato precio aliquid addere. Licitatio de aliis quoque rebus intelligi potest, quàm pecuniariis emptionum preciis: vt si alius coheres alio maiorem offerat cautionem, ob custodiam instrumētorum. Vlpianus l. 6. D. famil. erciscun. Nam ad licitationem, inquit, rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat instrumenta hereditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio.

LICTOR, ῥαβδοῦχος, seruus erat publicus ex collegio viatorum, officium ligandi habens, vnde etiam dictus est. Cum enim magistratus populi Rom. virgis quempiam verberari iussissent, crura eius & manus ligari ab hoc, vincirique solebant. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo: I LICTOR, COLLIGA MANVS, CAPVT OBNVBILA; ARBORI INFELICI SVSPENDITO. Tiro autem Tullius, M. Ciceronis libertus, Lictorem, vt refert Gellius libro duodecimo, capitul. 3. vel à ligando, vel à licio dictum scripsit. Licio enim trāsuerso, quod limum appellatur (de quo vide infra) qui magistratibus præministrabant cincti erant. In officio autem magistratuum lictores quidam dicebātur proximi, qui quam alij cariores magistratui erant, eique semper præsto erant, & apparebant ante alios sui ordinis: vt in inscriptione peruetusta, *L. Valerius Achillens lictor proximus laurens.* Cicero etiam lictorem primum ad Q. Fratrem scribens vocauit, de Octauio loquens: Apud quem, inquit, primus lictor quieuit, tacuit accensus. nisi si quis proximum primo adiunctū putet, & secundum, quod non probatur Turnebo Aduers. 11. cap. 9. Sallustius eodem quoque locutus est modo in bello Iugurthino: Sed Hiempsal in oppido Thumida forte eius domo vtebatur, qui proximus lictor Iugurthæ, carus acceptúsque ei semper fuerat. Est & in veteribus Glossis, Lictor summus, Græcis ἀρχιραβδοῦχος dictus. Notandum etiam est, posterioribus temporibus manumissionem per lictorem solitam fieri, vt videre est l. 8. & 23. D. de manumiss. vind.

LEGATI videntur, qui domi semper manere coguntur, Auth. Quo. oport. episc. §. Si verò nemo.

LIGA, fœdus, societas. Albert. Argent. in Chron. Inter Principem & Francū interpositis iuramentis, & con-

C 2

fectis literis, Liga perpetuo est co[illegible] Marchio cum Mastino Veronensi ligam co[illegible]t, eiúsq; filio suam filiam desponsauit. Hinc

LIGIVS homo, seu Vasalius, Is dicitur in scholis qui contra omnes, ne Rege quidem excepto vel antiquiori domino, fidem & operam omnem suam promisit: non Ligius, qui nominatim aliquem excipit: sic vt vnus duorum Vasallus ligius esse nō posit, duorum Vasallus non ligius esse posit: aut verò vnius ligius, alterius non ligius. gloss. in cap. pastoralis. de sentent. & re iud. in Clement. Hinc nomen, Homoleugius. Hotom. in suis Feud. Disp. hoc totum commētitium esse arbitratur: neque alium esse ligium, nisi qui idem vetere Germanica lingua Vassius, aut Vasallus, aut Valuasor dicebatur, dummodo verus ac proprius Vasallus sit: hoc est, qui beneficio alicuius feudū verum, rectum ac proprium sit adeptus. Ac primū omnium, inquit, Albert. Krant. libr. Nortm. 4. cap. 7. Italicū esse hoc vocabulum significat, quasi à Liga, & quasi obligatum dicamus. Et Guiscardus (inquit) sese constituens Romanæ Ecclesiæ Vasallum, vel (quod eius regionis verbum est) ligium, Romano Pōtifici quæcunque peterentur præsidia mittere, ac quando opus videretur, cum omnibus copiis afferre præsidiū spopondit. Item cap. 9. Quo in conuentu Robertus ligiū se (quod eius regionis verbum totalem signat subiectionem) Pontifici & Ecclesiæ iterū fecit, & B. Petri vexillo à Pontifice donatus est. Albert. Argent. in Chron. Quamuis etiam Principes ipsum Fraucum ipsis grauē & exosum haberent: cuius caussa omnes quasi eius essent Vasalli, non ab imperatore moueren tur, cuius essent Ligij, inuadendi eum occasionem aliquam non babebant. Quo in loco Ligium & Vasallum pro eodem vsurpari perspicuū est. Hinc pro homo Ligius, fictum nomen, Homoleugius, coniūctè: vel separatim homo & Leugius. Ant. Florent. hist. part. 2 ti. 17. c. 6. §. 1. Factus est autem ibidē Comes Bertrandus Regis Hierosolymitani Homoleugius. Item cap. 9. Eodē anno Rex Philippus cum Rege Angliæ colloquium habuit, submouens illum tanquā suum hominem leuglum, vt pro comitatu, &c. Et mox: Hi tres erant ipsius regis Angliæ Leugij homines. Hinc fictum nomen Homoleugia, vt apud eundem cap. 8. §. 3. Tunc visum est arbitris, quod dominus princeps ad Imp. accederet, atque cum debita sollemnitate debitam homoleugiam exhiberet, & fidelitatem. Et alio loco Fidelitas ligia, part. 3. tit. 19. cap. 1. §. 2. Ex his concedi posset Homoleugij nomen ab ὁμολόγῳ Græco deduci: præsertim cum Coloni homologi mentio fiat in l. vltim. C. Th de patroc. vic. & ὁμολογίᾳ χρῆσθαι, & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionē facere, apud Græcos vsurpetur: nisi etiam multis in locis ab Hotom. vbi suprà adductis, Ligij nomen in patroni persona sumeretur. Itaque à Liga verbum hoc ab Italis hominibus confictum est: quasi ligius sit idem qui ligatus, id est proximè, & (vt vulgo loquimur) immediatè iunctus.

LIGNVM & materia hoc differunt: quòd materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est: lignum, quicquid comburendi caussa paratum est, quamuis nondum concisum, l. 55. D. de legat. 3. Itaq; l. 12. de excusat. mun. lib. 10. C. sic disiunctim legendū est, Materiam, lignum, tabulata, vt & l. 15. C. Th. de extraord. mun.

LIGNA cocta dicūtur, quibus ignis vi humiditas exempta est, vt fumare nequeant. Vlpianus l. 55. §. 4. D. de legat. 3. Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? Item in l. 167. D. de verborum significat. vbi hæc ipsa verba inculcantur. Martialis epigramma quod inscribitur Ligna acapna, in Xeniis ad hæc ipsa ligna pertinens, hoc est:

Si vicina tibi momento rura coluntur,
Ad villam moneo, rustice, ligna feras.

LIGNVM, tabulæ ligneæ. Tryphō. l. 19. D. de bon poss. cont. tab. Quod vulgò dicitur, liberis datā bonorum possessionem contra lignum esse, sic intelligendum est, &c. Id enim significat contra testamentum, quod ligneis tabulis describi solebat, vt testatur Vlp. l. 1. de bon. poss. sec. tab. Paulo post d. l. 19. idem Tryphon. dixit, Contra tabulas. In eadem significatione vsurpatur ab Apuleio.

LIGNARII fabri, l. 235. D. de verb. sig. Paul. lib 3. Senten. tit. 6. Isid. lib. 19. cap. 19. Lignarius, ligni opifex. Veget. lib. 2. cap. 11.

LIGVSTICVM, l. 5. D. de penu lega. olus esse ait Isidorus lib. 17. cap. fi. odore aromatico, gustu acre: à regione nomen accepit. Nascitur enim in Liguriæ montibus, Plinio lib. 19. cap. 8. teste, & Dioscor. li. 3. cap. 51.

LIMEN. Adnotarunt quidam ab Vlpiano hanc vocem, pro interiore domus parte, vt etiam à Marone vsurpatam, in l. illicitas. de offic. præsi. cū ait Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, limine vnico, vel breui supellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur. Malim tamen sumi σωματοδοχεῖον pro domo, aut exiguo cubiculo potius. Vide Lumen.

LIMENARCHÆ, λιμενάρχαι, qui portuū præsidiis præsunt, vel portus custodię caussa creati, l. 3. De ser. fugi. Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehēsos rectè in custodia retinēt. Sic l. 38. C. de libe. causs. & l. vlt. §. 1. D. de mu. & ho. Dictio est merè Græca. λιμὴν enim portus est. Hos Aristot. lib. 6. Politic. circa finem, Limenophylacas vocat, quasi portuum custodes.

LIMITES, Sicul. Flac. lib. de condit. agr. à liminibus. quemadmodum enim limina introitus exitúsque locis præstant, similiter introitus exitúsque qui in agris diuisis & adsignatis peruij semper esse debent, tam itineribus, quàm mensuris agendis, limites appellantur. Hygenus à Limo, verbo antiquo, quod transuersum, & obliquum significat, Limites dici vult. Vnde Festus lib. 10. ait, Limites nunc terminos, nunc vias transuersas significare. Denique quicquid ad obseruationem finium in agro opera manuum factum est, Limes, auctore Aggeno Vrbico, adpellatur. Horum autē duo maximi dicuntur, Cardo, & Decumanus, vt Plin. lib. 18. cap. 33. Festus li. 4. Isidor. lib. 15. Etym. cap. 14. Sicul. Flaccus, & Hygenus tradunt. Et Cardo quidem est, qui à Septētrione in Meridiem dirigitur; ab eo quòd à cardine cæli sit. Nam in septentrionali axe nobis cælum vertitur. Decumanus verò, qui ab Oriente in Occidentem per transuersum dirigitur, qui ex eo quòd formam denarij numeri faciat, Decumanus est appellatus. Limites autem, seu termini territoriorum, qui vocantur à Iuriscons. in l. 5. de iust. & iur. teste Zasio, originem acceperunt à iure Gentium: nam quo tempore distincta sunt dominia, cœpit esse Meum, & Tuum. Obseruandum verò, quòd limites faciunt res certas in genere, tribus modis: aut natura, aut hominis facto, aut adiectione qualitatum fungibilium. A natura res propè omnes natæ accipiunt limitationem. Homo limitatur per suam naturam, equus pariter, & sic de aliis. Quicquid manu hominis fabricatur, erigitur, perficitur, hoc dicitur limites accipere facto hominis. Sic domus limites accipit, secundum quod ædificata est. Sic fundus, sic nauis limites accipiunt ex opere. Quòd fundus est latus, vel anctus, modicus, vel ingens, hoc est facto hominis l. quod in rerum. de leg. 1. Tertiò aliquæ res accipiunt limites per numerum, pondus, & per mensuram, vt su[illegible] omnes res fungibiles. Vide Zasium in lege mutuum. §. mutui. D. si cer. pet.

Limitare

LIMITATI agri appellabantur qui propriis limitibus & finibus circunſcripti, & in centurias diuiſi erant, vt Feſtus eodem libro ait. Limitatus enim ager Decumanis, & cardinibus continetur, vt Frontinus ait. Sic accipe Limitatum agrum in l.16.D.de acquir. rerum dominio. & lege prima, §. ſi inſula. D. de fluminibus. Hunc metatum vocat Horatius Satyra 2. Hotomanus LIMITATVM agrum definit, qui ab hoſtibus captus, vel coloniæ alicui totus, vel ciuibus ipſis ac militibus per partes aſsignatus eſt. Iulius Frõtinus: Agrorum qualitates ſunt tres: vna agri diuiſi & aſsignati: altera menſura per extremitates comprehenſi: tertia Arcifinij, qui nulla menſura cõtinetur. Ager ergo diuiſus aſsignatus, eſt coloniarum: hic habet cõditiones duas: vnam, qua plerunque limitibus continetur: alteram qua per proximos poſſeſsionum rigores aſsignatus eſt. Ager eſt menſura comprehenſus, cuius modus vniuerſus ciuitati eſt aſsignatus. Tributarius ſolus per vniuerſitatem populis eſt definitus. eadem ratione & priuatorum agrorum mẽſuræ aguntur. Hunc agrum multis modis menſores, quamuis extremum menſura comprehenderint, in formam, in modum limitum condiderunt.

LIMITES etiam Rom. Imperij fines dicuntur, l.5. C. de anno.lib.10. Vnde Illyricianum, Aegyptiacũ, Rheticum limitem legimus, l.1. C.quib.mu.l.13. C.de ad uoc.diuerſ.iud.l.13.C.de excu.mu. Hinc

Limitanei & Limitotrophi fundi ſub Rubr.C.de fund. limit.lib.11.ſic diſtinguendi ſunt: vt illi dicãtur ad milites limitaneos pertinere, id eſt eorũ domini & proprietarij eſſe: vt paludes & paſcua, l.3. eodem titul.& fundi caſtellorum, ad milites caſtellanos, l.2. eodem. Limitotrophi verò, quòd ex eorum fructibus Limitanei milites alantur, non quòd ad limitaneos milites pertineant. Limitotrophi enim verbum ἀπὸ τοῦ τρέφειν deducitur, quod alere ſignificat. Nec aliter hoc verbum vſurpatur, l.nulli. C.de fund.patr. Limitanei autem milites erant, qui in imperij finibus excubabant, eorúmque defenſioni operam nauabant, l. vltima, C.de officio præfect. prætorio. Afric. lege final. de offic. milit. iudic. quorum etiam meminit Spartianus in Peſcenino Nigro, & Lampridius in Alexandro, itémque Sudas his verbis, οἱ ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις πανταχόθεν τῶν τῆς πολιτείας ἐσχατιῶν πάμπολυ κατεστήσαντο στρατιωτῶν πλῆθος ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὁρίων τῆς τῶν ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ τῆς ἑῴας μάλιστα μοίρας. ταύτῃ τὰς ἐφόδους τῶν περσῶν καὶ σαρακηνῶν ἀναστέλλοντες, οὓς δὴ λιμιτανέους ἐκάλουν.

LIMITARE iter apud Varronem lib.4.ling.Lat.eſt ſemita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes 5. ex duodecim Tab.præſcripto. Perperam verò eo in loco Vertranius putat legendũ militare iter.

LIMVS, apud Gellium libro duodecimo, capitulo tertio, ex Tirone Tulli. M. Ciceronis liberto, veſtis eſt (vt ſcribit Iſidorus) quæ ab vmbilico vſque ad pedes producitur. Item: Limus, cingulum eſt, quo ſerui publici cingebantur, obliqua purpura. Item: Limus eſt cinctus, quem publici habent ſerui, dictus quòd tranſuerſas habet purpuras. Item: Hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam, id eſt flexuoſam: Hinc vet. Gloſſ. Limis, flexuoſis oculis.

LINEA, funiculus. Vlpianus lege vigeſimaſeptima, §. decimonono. D.ad legem Aquiliam. Si cum maritus vxori margaritas extricatas dediſſet in vſu, eáque inuito vel inſcio viro perforaſſet, vt pertuſis in linea vteretur. Plinius libro 32. capitulo ſecundo, Murenæ amplius deuorant quàm humanum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Columella libro tertio, cap.15. Hæc in quinquincuncem vinearum metatio expeditiſsima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes inſulitur. Et libro octauo capitulo vndecimo: Et e miſſa ligato pede longa linea gallina cuſtoditur. Sit & Scæuola lege vigeſimaſexta. D.ad legem Falcidiam. Et Vlpianus de linea margaritarum, l.52.§.decimooctauo. de furt. Hoc eſt, funiculo qui per margaritas pertuſas traiiciebatur: quod mulierum ornamentum eſt, & τραχηλιον κόσμον appellant.

Linea ſanguinis dicitur qua cognati inter ſe cohærent. Paulus l.ſtemmata.9.D.de gradib. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas ſeparãtur. Item in l. iuriſconſultus. §.ſed & ex lateribus, eod.l. vacantia.C.de bon.vacant.l.ſi quis.§.& in illo.C.de ſecun. nupt. Statius lib.Syl.III.

Non tibi clara quidem, ſenior placidiſſime, gentis
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma, &c.

LINES, vide Lenes.

LINELLVS differt à Feudo, primò, quia in feudo iuratur ſecus quàm in linello. Item feudum datur amore, linellus verò pro mercede. Item in feudo non ſuccedũt fœminæ, in linello ſecus. Et de multis aliis differentiis vide Felinum in capitulo ceterum. colum. 5.& ſequent. in verſicu.9. fall.de iud. fortè legendum Linellus, vel potius libellus.

LINO legato, factum infectúmque continetur, quódq; netum, quódque in tela eſt, quódq; nondum eſt detextum. Tinctum planè non continetur, l.70. §.lino. D.de leg.3. Meminere autem l.3.§. ſi quis tabulas. D. de S.C.Silan.l.1.§.ſi linum.& §.vltim. D.de ſecund. tabul.l.20.C.de teſtamen.l.28.§.teſtamento. D.de liber.legat. lini quo teſtamentorum tabulæ traiici ſolebant: vt & Tranquillus in Nerone, & Quintil.lib.12. cap.8. Denique ruptum linum, aut turbata cera, aut ſine agnitione ſigna frequenter inuenies.

LINTEICAA, textrina lineæ veſtis, l.16.C. Th. de murileg. qualia multa in partibus orientis, & occidentis Impp. habebant, vt ex Notitia Imp.Rom. liquet.

LINTEONES, l.8.C.Th. de murileg. ſunt qui opifices linteæ, id eſt, lino contextæ veſtis appellantur, l.6. C.de murileg. quo modo & in C. Theo. Linteæ (ſic enim legendũ) veſtis magiſtros interpretatur B.Briſſonius l.penultim. C.de murileg. libro 11. & Linteatum apud Sidonium Apol.libr. 8.ad Leonem, linea veſte indutum. Inuenitur autem Lintennum nomen apud Lampridium in Alexand.& apud Firmicum libro ſecundo Matheſeos. Seruius quoque ſeptimo Aeneid. Aut quia, ait, maiores ſtantes texebant, vt hodie linteones videmus. Hi etiam appellantur LINTEARII, l.5.D.de inſtito.actio.& lege decimaſexta. C.de murileg.

LINYFARII, linifices, l.15. C.de murileg. vbi tamen falſo limphariorum legitur. Græci enim, vt teſtatur Cuiac.ad l.14.C.eod. τῶν βαφέων καὶ λινυφαντίων habent, pro baphiorum & textrinorum procuratores. Eſt autem ἀπὸ τοῦ ὑφαίνειν, id eſt texere.

LIQVAMEN in l.1.C. quæ res exp.non deb. Græci interpretantur Garum: & id rectè. Cælius enim Aurelianus II. Chronicõn: Garum, inquit, quod appellamus liquamen ex piſce ſiluro confectum. Et paulo poſt: Ex garo, quod vulgo liquamen appellant. Hinc Cælius Apitius, Oxygarum, liquamen acetoſum interpretatur. Acro teſtatur muriam antiquos dixiſſe liquamen, & Syrorum lingua ſic dici.

ad LIQVIDVM rem exquirere, id eſt exactè, l.ſecunda. §.Idem Labeo.8.D.de aqu.& aq.plu. Idem Labeo ait, cum quæritur an memoria extet facto opere, non diem & conſulem ad liquidum exquirendum, ſed ſufficere, ſi quis ſciat factum. vide legem vigeſimamoctauam. D. de probationib. Velleius Paterc. libr.1. Nequeo mihi temperare, quin rem ſæpe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam ſignem ſtylo.

LIQVIDO iurare, eſt de re liquida & perſpicua iurare.

Hinc Liquidò iurare apud Vlpianum in l.18.D.de in iurand. pro vere iurare, opponitúrque verbo peierare. Siue enim dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquidò se iurasse, posita scilicet exceptione: siue ex stipulatione de rato agat, necesse habebit ipse de periurio suo docere. Sic apud Terent. in Andria: D. *Quia si fortè opus sit ad herum iurandum mihi, Non apposuisse, vt liquidò possim.* Vbi Donatus: Liquidò, inquit, id est purè & manifestè. Sic Ouid. libro 3. de Ponto epist. 3. ad Maximum:

Sis tamen, & liquidò iuratus dicere posses,
Non me legitimos sollicitasse toros.

LIQVERE impersonale dicitur quod constat, manifestum ac certum est. Teren. in Eunuch. 2.3. Illū liquet mihi deierare his mensibus, &c. Sicque vsurpatur l.5. §.1.D.quib. ex caus. in possess. eat. Non defendi pupillum constare debet, liqueréque prætori, vt sic permittat bonorum possessionem. Et l.7.D.de supell. leg. l.2.§.si dubitetur.D. quemadmodum testam. ape. & aliis multis locis. At Non liquere de caussa dicebant veteres, quādo probationes & argumēta non satis erāt idonea ad diiudicandā caussam. Cic. in Cluentiana, Deinde homines sapientes ex vetere illa disciplina iudiciorum, qui neq; absoluere hominem nocentissimum possent, neque eum de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primò condemnare vellent, non liquere dixerunt. Hinc Vlpianus l. idem Pomponius. de arbit. Proinde si fortè vrgeatur à Prætore ad sententiam: æquissimum erit si iuret sibi de caussa non liquere, spatium ei ad pronunciandum dari. Sic Paul. in l. Pomponius. de iudic.

Λείψανα, reliquiæ, superamenta. vt loquitur Vlpianus: Si animal legatum occiderit, puto teneri, nō vt carnem præstet, vel cetera λείψανα id est cornua, corium, &c. Locus est apud Vlpianum l.53.§.2.D.de leg. & fideic. libro 30.

LIS, est iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem institutum. nō enim omne iurgium lis est: sed illud demum, quod apud iudicē exercetur: quo verbo & magistratus & arbitros pinguiore Minerua cōplectimur. Vel sic ex Varrone libro sexto linguæ Lat. Quibus res erat in cōtrouersia, ea vocabatur Lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Hæc Varr. quibus ex verbis intelligi potest quod ait Cicero in Orat. pro Muræna: Tot homines tam ingeniosos, statuere non potuisse vtrū diem tertium an perendinum: iudicem, an arbitrum: rem, an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus in l.si defunctus.9.C.de suis & legit. Res vel Lis. Et quę lis inofficiosi vocatur in l.pater.D. de collat. dot. eadē dicitur res inofficiosi in l.Papinianus.8.§.1. D. de inoffic. Si quis, inquit, post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur. Hinc & LITEM petere, pro rem, apud Plautum in Rudent.

Qui falsas lites falsis testimoniis petunt,
Quique in iure abiurant pecuniam.

Et mox:

Qui hic litem adipisci postulant periurio.
Mali res falsas qui impetrant apud iudicem.

Iterum:

Ille eam rem iudicatam iudicat.
Maiore mulcta mulctat, quàm litem auferunt.

Hinc

LITIS æstimatio, propriè rei æstimatio, siue quanti quæque res est, quæ in controuersiam deducta est. Itaque Litis æstimationem soluere est tantum soluere quanti controuersa res est. Caius l.vlt.D.de cond. tritic. Si merx aliqua quæ certo die dari debebat, petita sit: veluti vinum, oleum, frumentū, tanti litem æstimandam Cassius ait, quanti fuisset eo die quo dari debuit. Vlpian. l.21. D. de euict. Si emptor hominis mota sibi controuersia venditorem dederit procuratorem, isque victus litis æstimationem sustulerit, stipulationem duplæ non committi. Paulus l.2.§.vltim. D.pro empt. Si rem alienam emero, & cum vsucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vsucapionem meam litis contestatione: sed si litis æstimationem sufferre maluerim, ait Iulianus caussam possessionis mutari ei qui litis æstimationē sustulerit. Vel sic: Litis æstimatio, est rei quæ in controuersiam adducta est, vnà cum eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summam redactio. Eius autē duæ sunt partes: æstimatur enim primum, quāti res est, deinde quanti actoris interest, l.vltim.D.de condict. tritic. Quanti autem res est, sic æstimatur, vt verum rei precium exquiratur, l.inter. 179.D.de verb. sign. l.4.§.hæc autem.D.vi bono. rapt. l.arbitro.D.de dol. mal. Id autem quod interest, duabus constat rebus: nam & damni propter rei culpā, dolúmve accepti, & lucri amissi ratio ducitur. l.2.C. de sentent. quæ pro eod. l. si commissa.13. D. rem rat. hab. l.si fundus.33. D.locat. Litis autem æstimatio ad iudicem pertinet, qui de damnis & interesse actoris taxatione facta pronuntiat.

Lis, est grauior quædam cōtrouersia & dissensio, quam iurgium, quod inter beneuolos quoque contingit.

Litis verbo actio in rem vel in personā significatur, inquit Vlpi. l.36.D.de verb. signi. Huic verbo S. literam à veteribus præpositam scribit lib.17. Festus. Inde in inscriptionibus antiquis scriptum reperias, DECEMVIRIS SLITIBVS IVDICANDIS.

Lis, inquit Corne. Front. nascitur: Controuersiam pertinacia efficit: & litigant homines. Res in controuersiam deducitur. ita Controuersia partis est, Lis summæ.

Lis contestata dicitur, cum accepto à Prætore iudicio vtraq; pars testibus præsentibus pronúciat, TESTES ESTOTE. Gallus Aelius, Reos tum demū dici putauit, cum lis contestata est. Hæc Festus. Sed postea Lis cōtestata, formulis ordinariisq; iudiciis sublatis, dicta est, quæ apud iudicem agi cœpta erat. Impp. Seuerus & Anton. l.1.C. de litis contest. Res in iudiciū deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam & editam actionem permultum interest. lis enim tunc contestata videtur, cum iudex per narrationem negocii caussam audire cœperit. hoc est, nec flagitatio, nec actionis editio, nisi caussa in iure agi cœperit, litis contestationem efficit. Litis contestatæ, vt est in veter. gloss. ἡ ἀρχὴ λαβοῦσα ἡ δικαστικὴ δίκη ἐξ ἀντικαθεστώσης. Videtur autem litis contestatio originē traxisse à libertate Romana, videlicet ne quid per iudicia violentum introduci videretur in ciuilibus negotiis (crimina autem nullam habent libertatem) sed omnia volentibus partibus fierent, & sollemniter secundum ius.

In Litem iusiurandum, vide suprà Iusiurandum.

Lis in iudicium deduci dicitur, l.32.§.litem. D. de neg. gest. l.2.C.de peti. hered. Et res in litem, l.31.§.si duo. D.de nouat.

Lis moritur, cum legitimis transactis temporibus perit, l.3.§.1. quæ in fraud. cred. & alibi: E contrario Lis viuit, l.fin.C.de fide instrum. Lis perit, amittitur, l.1.§.qui autem.D.de calumnia.

Litem præparasse dicitur, in quæstione inofficiosi testamenti, qui vsque ad denunciationem, vel libelli dationem processit, l.7. l.15.D.de inoffi. testa. l.7.D.de lib. caussa.

Litem addicere, pro secundū aliquem iudicare, ex XII. Tabulis interpretatur Gellius lib.7.cap.2.

Litem facere lex dicitur, qua iudicium cōstitutum est, M.Fabius lib.7.cap.2.

Litem

Litem in rem suam vertere, id est, rem inter duos controuersam, quodammodo adiudicare sibi: quod fit, cum iudex ita cũ litigãtibus agit, vt ei iure suo cedãt.

Litem suam facere, hoc est, litis alienæ caussam ita suscipere, vt propriam defendere videatur. Vnde iudex dicitur litem suã facere (vt iam diximus) qui plus æquo in alterum litigatorum propensus, malè iudicat. Instit. De oblig. quæ quasi ex delict. nascun. l. final. C. de pœn. iudic. qui mal. iudic. Græcis καὶ ἑαυτῷ δίκην ἀνάγειν. Vide Facere litem.

Lite cecidisse dicitur, qui eius rei de aqua agebat caussam amisit. Festus. Vide Caussa cadere.

LITIGIOSA res intelligitur, siue mobilis, siue immobilis, siue seipsam mouens, de qua lis contestata, iudiciúmq; acceptum est, siue citatione ad magistratus facta, siue precibus Imperatori oblatis, & iudici insinuatis, & per ipsum aduersario eius qui principem adiit cognitis. Nouell. de litig. & de caut. §. 1. constitu. 112. vide D. & C. de litig. Litigiosam autẽ rem non facit, inquit Vlp. l. 1. D. eod. denuntiatio, quæ impediendæ venditionis caussa sit.

LITANIA, λιτανεία, in l. 3. C. de hęret. sollemnis precatio, supplicatio, litatio, vt est in vet Gloss. Prohibẽtur enim hęretici conuentus & litanias facere. vnde λιτανεύειν, εὔχεσθαι, supplico, precationem adhibeo. Iustinianus etiam λιτὰς appellat Nouell. de eccles. diu. capit. 5. πᾶσι δὲ τοῖς. vbi vetat litanias fieri sine episcopo & cleric. & sine sacris crucibus: quas dum in pompa inceditur, deferri iubet.

LITERÆ elementa significant, à notísque separantur, l. 1. §. ludi. D. de extr. cog. l. 6. §. fin. D. de bon. posses.

Literarum studia quantis laudibus & præmiis apud Romanos honorata sint, inter innumerabilia ferè exempla, hoc mihi præclarũ in mentem venit, quòd in laudem Taciti Imperatoris olim acclamare solebant: Quis melius, quàm literatus imperat? quasi verò hanc omnium maximam eius virtutem (sicut certè erat) existimarent. Et profectò habent bonæ literæ naturalem quandam & præpotentem in rebus mortalibus vim atque energiam, vt Cicero eas rectissimè consueuerit appellare, Diuinę virtutis sempiternas testes. Literæ autem & humanitas apud veteres idem erat. quippe qui παιδείαν semper sint humanitaté interpretati. Varro de re Rust. lib. 1. c. 17. Qui præsint, esse oportet qui sint aliqua humanitate imbuti. nam illud literis, quod est in vulgar. cod. glossema est. Cicero de finib. 5. Sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Sic Varro apud Gellium: Praxiteles, qui propter egregium artificiũ nemini est paulũ modo humaniori incognitus. Humaniori, φιλανθρωποτέρῳ.

Literæ, pro instrumentis, documentis, monumentísq; accipiuntur, vt not. in l. si procurator absentem. D. de procur. Literis, pro scriptis simpliciter Papinianus accepit in l. qui mutuam. D. mandati. Vnde iterum diuinat interpres, literis, id est, pacto, intelligens. Sic Cicero ad Atticũ: Quòd meis omnibus literis in Pompeiana laude esset perstrictus. Quanquam & pro epistolio, & mandato non absurdè accipi potest.

Literas nescire dicuntur, qui neque legere, neque scribere queunt, l. 3. D. de accus. l. 10. l. pen. D. de testa. §. similiter. D. de excus. tut. Instit. Literarum autem imperitum esse aliud est, vt ex locis superioribus liquet. Sic

Literarum ignorantia, l. 92. §. 1. D. de acq. hered. l. final. §. sin autem dubius. C. de iure delib.

LITERATI, periti scribendi, & legendi, l. fin. C. de testam. Literatus tamen plerunq; literis inustum significat. Et Literatum seruum pro stigmatico dixit Plautus & Literatũ Cilicẽ Seneca in lib. de mort. Claud.

LITVS solebat Aquil. Gallus per translationem definire, quà fluctus eluderet, vt ait Cice. in Top. & Quintil. lib. 5 cap. vltim. Etiam ipsi Iurisconsulti, quorum summus circa proprietatem verborum labor, litus audẽt dicere, quà fluctus alludit. Celsus litus esse scribit quousque maximus fluctus à mari peruenit, ídq; M. Tullium aiunt, cum arbiter esset primò, constituisse, l. 96. D. de verborum signif. Vlpianus litus publicum esse eatenus, quatenus maximus fluctus æstuat & effluit, l. 112. D. eod. titu. Instit. §. 2. de rer. diuis. quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

Ἀκονηταὶ in Βασιλικοῖς, sunt qui lapides poliunt, pro quo in l. 1. C. de excus. artif. libro 10. est quadratarii, ἤγουν οἱ τοὺς διαφανεῖς λίθους ἀκονοῦντες.

LOCARE se vt ad bestias depugnet, l. 3. §. lege. D. de testibus. Locare operas, vt cum bestiis pugnet, l. 1. §. qui operas. D. ad S. C. Tertul.

LOCARIVM, apud Varronem libr. 4. ling. Lat. dicitur merces quæ datur ab eo qui locum quo consisteret conduxit in taberna vel in stabulo: adde vel in naui, vt l. 2. §. 1. ad leg. Rhod. Græci τοπιατικὸν vocant ad Nouell. 56. Leonis, interpretantes προδόσιμον ναῦλον. Vide Cuiac. Obs. lib. 14. cap. 1. Hinc

LOCARII, apud Martialem sunt qui in spectaculis loca populo locant. *Hermes, loquit, domina locariorum.*

LOCATIO & conductio est cõtractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede vel faciunda, vel ad tẽpus vtenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem & venditioni iis in rebus est similis. nam vt venditor & emptor rei commerciũ habere debet, sic locator & conductor: vt res certa, certúmq; precium, sic res, opúsve certum, item certa merces hic exquiritur quemadmodum consensum vtriusque in emendo, sic in conducendo certam vtriusque voluntatem interuenire oportet: vt illic, similiter etiam hic, ex bona fide omnia exiguntur. denique tanta inter vtrunque contractum similitudo est, vt interdum internosci alter ab altero non possit. lege 2. D. locati.

LOCATIONIS & conductionis verba bifariam vsurpantur: in rebus vtendis, & operibus faciundis. Locare nanque est, vtendum vel faciundum aliquid dare: Conducere, rem vtendam, opúsve faciundum mercede accipere. Sic inquilinus qui domum vtendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Locator. Sed in opere faciundo communis vtriusque huius verbi vis & significatio est. nam quatenus suam operam quis vendit Locator dicitur: (vnde Locare operas vulgò dicimus,) quatenus opus faciundum suscipit, Conductor, lege vigesimasecunda, §. primo. & §. cum insulam, lege trigesimasexta, & lege quinquagesimaprima. D. locat. lege trigesimaseptima. D. de auro & argento: lege secunda, C. locat. lege vigesimaseptima, in fin. D. ad legem Aquiliam. Hinc Vlpianus in lege prima. D. de æstimat. scribit, dubitatum fuisse, cum res æstimata vendẽda daretur, vtrum ex locato esset actio, quasi rem vendendam locasse videar: an ex conducto, quasi operas conduxisse. Hinc Paulus in lege secunda, D. ad legem Rhodiam, ita Locati & conducti actionum appellationes permiscet, vt nullam statuere inter eas differentiam videatur. Sícque multis aliis in locis videas veteres Locationis & conductionis nominibus promiscuè vsos lege vigesima, D. de actione empt. lege prima. D. de superfi. Hinc illud lege quinta. §. nunc videndum. 9. D. commod. locato conducto agere, vt apud Varronem lib. secundi capitulo secundo, de re Rust. Necnon emptor potest ex empto vendito illum damnare.

Locatio est rei vel operæ ad aliquos vsus obligatio, numaria mercede contracta: Alberic. adnotauit, locationem propriè dictam, sine pecunia esse non posse. Habet autem locatio & conductio aliquam cum emptione & venditione similitudinem, sed non omnimodam. l. sciendum tamen est. §. deinde aiunt. & l. sciendum est. D. de ædil. edict.

LOCATOR regulariter dicitur, qui mercedem accipit: coоductor, qui dat. Nonnunquam tamen hæc figura loquendi cōuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod parandum attinet, vt iam diximus in Locationis & Conductionis verbis. Nam qui operatur: is dicitur conduxisse opus. Et contra dominus, qui dat mercedem, censetur id faciendum locasse: vt in l.2.C.loc. Vbi Bartolus, alioqui iuris peritissimus, si in meliora tempora incidisset, hallucinatus est, sicut & Accursius in l.2.§.si conseruatis. D. ad legem Rhod.de iact.& l.1.D.de æstimat.

LOCVS est, ait Var.li.4.ling.Lati. vbi quid locatū esse potest. Et paulo post: Vbi quicquam cōsistit locus: ab eo præco dicitur locare, quoadusq; id emitur, quoad in aliquo consistit precium. Loquitur de redemptionibus. Locus in l.aut facta.D.de pœn. pro sua cuiusque rei quam obtinet sede accipitur.

Locus est non fundus, ait Vlpianus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est. & plerunq; sine villa locum accipimus. ceterum adeo opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus: necnon & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solum ad rustica, verum ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo scribit. Sed fundus quidem suos habet fines, locus verò latere potest, quatenus determinetur & definiatur. l.60. D. de verborum signific. l.26.& l.4.D.de adquir.possef. Atque ita fundus à loco separatur l.64.in fi.D.de euict.l.18. in fin. D.de vsucap.

Locus, vide Fundus.

Locus, pro prouincia, l.omnes.§.1.C.de episc.& cler.

Loci adiectio significat diuersimodè disponi, l.quidam testamento.D.de legat.1.l.Lucius.D.de aliment.& cibar.legat.

Locus, est argumenti sedes, vnde ducitur argumentum. M.Tul.in Topi. Nā locus nihil aliud est, quàm communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid, & quomodo in quaque re probabile sit, potest inueniri, vel in ipsa causa, vel extra caussam, de qua quæritur. Locus autem est duplex: intraneus, seu artificialis, in ipsa herens caussa, & artificio quodam excutiendus: vt apud Papinianum in l.1.D. de officio eius, cui mandata est iurisdictio. Huius rei, inquit, fortissimum argumentum est, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur. Extraneus, qui ex aliis rerum adminiculis, sine vlla arte suggerit probationem: vt sunt, rumor, seu fama, Tormentum, Tabulæ siue instrumenta scriptorum, Iusiurandum, Testes. vide Ciceronem in Topic.

LOCVPLES Galo interprete habetur is, qui satis, & idoneè habet pro magnitudine rei, quā actor restituendā petit esse, l.234.§.1.de verb.sig.l.fi.D.si cert.pe.l.3. de manū. Alias pro eo sumitur qui multas habet possessiones, & à Loco deducitur, quasi dicas locorum (id est agri seu possessionum) plenum, vt scribit Cicero in Catone Maiore, & Plin libr.18.cap.3.& Gellius lib.10.cap.5.& Quintil.lib.5.cap.10. nam in locorum possessionibus (ait Nonius) veterum diuitiæ erant.

Locuples fideiussor iudicio sistendi caussa, pro rei, quæ petitur, qualitate accipiendus est: nec ex facultatibus modo, sed & ex conueniendi facilitate locuples æstimatur, l.1.in ius vocati vt eant.& l.2. & l.5.§.1. D. qui satisd.cog. præterquam in necessariis personis, in quibus quilibet fideiussor pro locuplete habetur, l.3.D. in ius vo.vt eant. Pro locupletibus certè habentur ab arbitro ad eos probandos dato adprobati fideiussores, l.10.D.qui satisd.cog.

Locuples reus intelligitur, qui soluendo est, l.fin.§.fin. D.si certum petatur, l.3.D.de manumission.& alibi. Nec vnquam rei alienæ defensor locuples videtur: quia semper necesse habet satisdare, l.127.D.de diuer. reg.iuris.

Locupletior factus videtur, tam qui penes se rem habet, quàm qui in corpus patrimonij quoquo modo conuertit, aut cuius in rem versum est, licet malo euentu perierit, l.18.D.quod met.caus.l.47.D.de sol. Locupletior vtique factus intelligitur, qui debito liberatus est, l.50.D.de donat. inter vir.& vxor.l.66. D. de solutionibus. Locupletior non est, qui liberum hominem acquisiuit, vel rem quandam donauit, nec ἀντίδωρα accepit, l.25.§.consuluit.D.de petitione hereditatis, l.169.D.de diuers.reg.iur. atque hæc interpretatio locū habet in pupillis, bonæ fidei possessoribus, maritis heredibus, qui in quantum locupletes facti sunt, tenentur. quod tunc dispicitur, cum iudiciū accipitur, id est, lis contestatur, l.47.D.de solutionibus. l.34.D.de minor.l.39.D.de neg.gest. Planè in bona fide possessore tempus rei iudicatæ spectatur, l.36.§. quo tempore.D.de hered.pet.

Locuples hereditas, quæ opes adfert, vel oneri, vel incommoditati, seu vt vulgo dicunt, vexationibus coniuncta. Opulenta verò dicitur, quæ his caret. l. si quis mihi bona.§.2.D.de acquir. hered. Azo locupletem hereditatem accipit, quæ maior est centum aureis, in Rubr.C.de bon.libert.

Locupletem lex Papia definiit, qui centum milia sestertium possideret, §.2.D.de succes.libert.

LOCVLI, in l.53.in fin.D.de leg.3.l.23.§.1.D.de pecul. leg. sacculum pecuniæ, & crumenam significat.

LOGARIVM, λογάριον, deminutum verbum à λόγος, quod rationem significat. quare rationes eæ videntur significari, quas Scæuola in l.vltim.D.de pecul.lega. breuiatias appellat. Vlpian.l.3.§.6.D.de penu leg. Sed chartas, inquit, ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri.

Λόγος ἀσυλίας, Nouella 17.128. ius asyli, Gallia *Franchise*.

Λογιστής, Reipubl. curator, l.Boethos.C.de tabul.scribis, & logograph.lib.10. qui adiuuas habebant dict.l.Boethos.& vide ibidem Alciat. Hinc λογιστεία, rationes, l.15.D.de excus.tut.

LOGOGRAPHI, rationarij, qui rationes publicas, hoc est, tributorum, perscribunt. Arcad.l.vltim.§.1.D.de mun.& hon. Hi quoque qui custodes ædium, vel archiotæ, vel logographi, vel tabularij. Sic in Rubric. Cod.lib.x. De tabulariis, scribis, logographis. Vide etiam Nouellam 128.

LONGVM tempus est decennij inter præsentes, vicennij inter absentes: ait Paulus lib. Sentent.v.ca.11.& v. Atque ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum est. Vide tit.D.de long. temp. præscr.& Instit.de vsucap.in princ. Nec verò mirum cuipiam videatur passim in Pandectis huius longi temporis fieri mentionem, vt l.2.§.cum Stichum.& l.4.pro socio.l.76.in fin.D. de contrahen.emptio.l.3.l.11.in fin.D.de diuers.& temp.præscript. & alibi, cum dicat Iustin.in princip.de vsucap. olim iure ciuili in rebus mobilibus anno vbique vno vsucapere licuisse, in immobilibus biennio tantum in Italico solo. Hoc enim fuit à Triboniano correctum, vt Pandectis cum constit. Iustiniani conueniret, vbi id emendauit, l.1.C.de vsucap.transfor.

LONGISSIMVM autem tempus est xxx. vel xl. annorum. C.de longi temp. præscript.

Longa manu, vide Manu longa.

LONGE, quandoq; in infinitū, l.à diuo.§.si post.D.de re iud. quandoque longissimè, l.apparet.D.de itiner. actúq; priu. quandoq; magis, aut valde, l.1.§. qui superficiem

perficiem.D.de superfic.

Longum silentium,id est,quinquennij,l. non tenetur.§. præscripto.D.de sta.defun.post princ.

LORICÆ Feudum, vide Haubertícum feudum.

LORICATIO, tectorium est, parieti in modum loricæ inductum: Idem ferè quod incrustatio. Paulus de verborum significationibus.l.impensæ. Incrustatio, inquit, loricationes, & picturæ. Hæc explicans leg. Alciatus, Loricationes, ait, sunt superficies integendi caussa: quæ ad pauimenta maximè pertinent, fiúntque ex calce & arena. Varro lib.1. de re rust.ca.57. Parietes & solum opere tectorio marmoreo loricandi, si minus ex argilla,&c. id est tegendi, incrustandi.

LVBRICVM ætatis, id est leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. Vlpianus l.11.§.4.D.de minorib. Neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hereditatem.

LVCRVM ab luendo, inquit Varro lib.4.ling.Lat. si amplius ex eo luerit quàm quanti esset ceptũ. Est autem Lucrum nomen generale, l.coiri.& l sequenti.D.pro socio. Nam generaliter lucrum accipitur, pro omni accessione gratuita, vel onerosa, l. actionum genera. §.actionum autem. D. de obligationibus & actionibus.l.si cum dotem.§.si pater.D.sol.matr. Lucrum ex circunstantiis variè accipi constat ex iis quæ refert Alciatus l.continuis.§.cum ita.nu.17.& 18.D.de verborum obligat. primò si ad tempus præsens referatur probatio: cum variatione temporum varietur rerum conditio. Secundò cum non de communi æstimatione tractaretur, sed de eo casu, in quo, ad id quod particulariter interest, haberetur respectus.

Lucrum cessans, appellatione damni venire, Alciatus putat: quod tamen subsistere nõ potest, nisi latissimè acceperis damni significationem. Siquidem in damni definitione lucrum cessans non comprehéditur. Sic enim Vlpianus in l.Proculus. D.de damno infecto. Longè interest, inquit, an quis ex alieno facto damnum patiatur, an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur. Sed lucrum cessans post moram, hoc est, cum debitor non soluit constituto die, cadit in rationem damni emergentis post moram. nam & hoc est, non soluere constituto die. Vide Philippum libro secundo Philosophiæ Moralis.

LVCRATIVA caussa, ex qua accipienti nihil abest, l.82. §.fundus.D.de leg.1.Paul.lib.4.Senten.titul.1. Iustinian.l.vnica.C.de impo.lucrat.descriptio.lib.10. Ex promissione planè dotis lucratiua caussa non est, sed quodammodo creditor aut emptor intelligitur, qui dotem petit.l.19.D.de oblig.& actio. Vide Caussa lucratiua.

Lucratiua possessio, quam ex lucratiua caussa quis adeptus est, l.2.D.si quis omis.caus.testa.

LVCROSVM, fructuosum, quæstuosum, vtile. Caius in l.obligari.9.§.2.D.de auct.tutorum. Hereditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest, quamuis lucrosa sit. Idem l.si quis.17.D.si quis omissa. Liberum cuique esse debet etiam lucrosam hereditatem omittere.

LVDOVICVS Romanus Iuriscõsultus nobilis nomen habuit Põtani: sed quia Senis ius ciuile professus, Romam commigrarat, cognomen ex eo deportauit. Basileæ mortuus est, cum eo publicè ad comitia ecclesiastica venisset, anno M.CCCC.XXXIX. Aeneas Syluius eum tanta memoria fuisse tradit, vt nulli veterũ cessisse putetur: quippe qui memor esset omniũ quæ ipse vnquam aut legisset, aut audisset: nec oblitus esset eorum aliquid, quæ vnquam vidisset.

LVDVS pœnæ mediocris genus, Paul.lib.5.Sentent.tit. 17.cuius meminit l.2.C.Th.de pœn. Tertul.in lib.de spectac. Atq; is ludus duplex intelligi debet, Venatorius, & Gladiatorius. In vtrunque autẽ damnati serui pœnę efficiuntur. Et Paulus loco præcitato, damnatos in gladiatorium ait esse intra annum consumendos. Huius etiam meminit l.1. C.Theod.ad leg.Falc. Isidor.lib.18.Etymol.cap.52.vt & ludi Venatorij, l.8. §.penult.& vlt.D.de pœn.

LVDI Circenses (de quibus mentio fit in l.12.§. equitij, D.de vsu & habit.l.1.D.de muo.& hon.l.122.D.de legatis primo, iidem erant, qui & Magni dicebantur: quòd (vt scribit Pedianus) magnis impẽsis dati sunt. Instituti autem sunt à Tarquinio Prisco, & propterea Circenses dicti sunt, quòd primi in circo qui Maximus dictus est, dati sunt. sollẽnes deinde annui manserunt: & Ioui, Iunoni ac Mineruæ ab Aedilibus curabantur, vti patet ex lib.1.Liuij, & Verrina VIS.

Ludi PALATINI, apud Suetonium in Caligula: Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi. Sunt autem ludi qui in Palatio fiebant in honorem Cæsaris, qui primus Romæ imperauit, vt à Iosepho scribitur lib.19.tum tamen, vt idem scribit, cum occisus est Caligula in honorem Augusti celebrabantur.

LVDIFICATIO, apud Imperatores in l.cum te.C.de pactis inter emptorem & venditorem, pro friuola dilatione. Et ideo (inquientes) addictus competens iudex, fundum, cuius mẽtionem facis, restitui tibi cum fructibus suis, sine vlla ludificatione, sua auctoritate perficiet.

LVERE, soluta pecunia liberare. Imper. §.6. de legat. Sed etsi rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet heres eam luere. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet heres eam luere. Sic l.6.C.de fideicommis.l.25.D.de pign.actio.l.7.§.inter. D.commun.diuid.l.52.§.1.D. de action.empt. Est & Luere, pretium redemptionis redemptori offerre. Vlpian. in l.qui status, D. de re milit. Qui status controuersiam patiuntur, licet reuera liberi sunt, non debent per id tempus militiæ dare, &c. sed nec qui ab hostibus redempti sunt, prius quam se luant.

Luere, alias punire significat. Hinc Luere pœnas, quod & dare pœnas dicitur, ferre supplicium est. Hinc illud, Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras. Seruius autem in li.Aen.x. Lui pœna, inquit, sed melius lui peccatum dicitur. nam peccatum soluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum liberat à pristina obligatione. Contrà, Luo pœnam si dicas ris, non procedit quare pœna soluatur: tamen auctoritas ista licenter confunditur more, quo solet poni, vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.

Luere etiam purgare est & abluere. Cicero Verr.3. Verrésne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Hinc Lua dea apud veteres, quæ præerat lustrationibus & lustris. Liu. li.8. Armorum vis magna tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inuenta est. Ea Luæ matri dare se Consul dixit.

LVITIO, nexus solutio, l.1.§. si filius. D.de suis & leg. Sic l.si patre. D.de capt.& postlim. Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius post mortem eius redemptionis quantitatẽ offerat, dicendum est suum ei posse heredem existere.

LVGVBRIA, in l.8.D.de his qui not.infa. pro veste lugubri, & ceteris luctus insignibus. Sic l.15. C. ex quib. caus.infa.irrog.l.15.§.generaliter. D.de iniur. Paul.lib. 1.Sent.tit.vltimo.

Lugubria sumere, & deponere lugubria opponuntur. Exempla patẽt. Eodem modo, In luctu esse, Lugere, Oppo. Luctum ponere, Elugere. Romanæ matronæ Brutum tempus annuum luxere. Cicero; Patriã eluxi iam, id est luctũ, quem pro patria sumpserã deposui.

Vlpi

Vlpianus in l.genero. D. de his qui notan.infam.Sed cùm tempus luctus,inquit,continuum est,meritò & ignoranti cedit ex die mortis mariti. Et ideò si post legitimum tempus cognouit: Labeo ait, & sumere ipsam lugubria,& deponere.

LVMEN,id est,vt cœlum videretur. & interest inter lumen & prospectum.nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest,l.16.D.de seruit.præd.vrb. Hinc

Lumina immittere, l.13.D. de vsufructu & vsu.l. pen.D. de ser.vrba. Luminibus officere,obstruere,obscurare,l.25.D.locat.l.23.D.de seruit.vrb.

LVMINVM seruitute constituta,id acquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra excipiat. Cùm autem seruitus imponitur,ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare,atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum.l.4.D.de ser.vrb.

LVMEN vnicum εὐνιδοχηιῶν, pro exiguo cubiculo, quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues & inopes homines habere consueuerunt. Vlpian.l.6. §.5.D.de offic.præs.Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum,lumine vnico vel breui supellectili ad aliorum vsum translatis, iniuriis vexentur, Præses prouinciæ prouidebit. Haud scio tamen an Limine vnico verius legeretur, vt suprà annotauimus. Alij Homine vnico magis probant.

LVPANARIA dicuntur loca vbi meretrices corpore quæstum faciunt.Lactant.lib. Insti.1. Fuit,inquit, Acca Laurentia Faustuli vxor,& propter vulgati corporis vilitatem,lupa inter pastores, id est meretrix nuncupata est: vnde etiam Lupanar dicitur. Et Hieron.in Chronic. Euseb. Paruulos prope ripam Tiberis expositos Faustulus regij pastor armenti ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæstuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram vsque memoriã meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. Vlpian.l. palam.43.D.de rit.nupt. Palam quæstum facere dicemus,non tantum eam quæ in lupanario se prostituit, verum etiam si qua, vt adsolet, in taberna cauponij pudori suo non parcit.

LVPINVM inter fruges numeratur,l.frugem,D.de verbor.signific.

LVSCITIO dicitur, inquit Vlpi. vbi lumine adhibito, homo nihil videt, l.10.§.pen. D. de ædil. edict.Græcis νυκταλωπία. Huic Nonius cõsentit,Luscitiosos seu Lusciosos dictos notans, qui ad lucernam non vident,Græci μύωπας vocant: citans hoc Varronis li.7. Disciplin. Vesperi non videre quos appellant lusciosos. Festus Luscitionem definit vitium oculorum, cum quis clarius vespertino tempore, quàm meridiè cernit: quo morbo laborasse Tiberium Cæsaré Tranquillus scribit,& Dio lib.57.his verbis: καὶ διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν πλεῖστον γὰρ τοῦ σκότους βλέπων, ἐλάχιστα τὰς ἡμέρας ἑώρα. Plautus in Mercatore hoc fere significatu videtur vsurpasse. Mirum,inquit,lolio victitare te tam vili tritico, quia luscitiosus. Ferunt enim lolio victitantibus oculos obscurari.

LVSORIVM edictum, inane,ludibrio habitum, omnium irrisione delusum, l. 75. D.de iudic. Alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum. Sic l.vltima. D.de quid in loc.public.& l.50. §.1. De lega.1.

Lusoriè agit, qui cum aduersario colludit, l.50. D. de legat.1.

Lusoriæ naues,vide infrà Nauis.

LVSTRVM quinquennij spatium,Isid.libro 5.capit.37. Dicitur autem à luendo,vt scribit Varro libr.5. Ling. Lat.quod quinto quoq; anno vectigalia, & vltra tributa, per Censores persoluebantur. Hinc etiam factum cum veteres fere solerent locare prædia tum vrbana,tum rustica in quinquennium, vt apparet ex l.si in lege locationis.§.si domus vel fundus. & §.seq. D. locati, aliisque locis.& apud Hygen.lib. de limit.vt hoc tempus locationis vocauerint lustrum: cuius fit mentio à iurisconsul. in l.4.§.res pignori. Si cer.pet. Nam & si colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. Item l.30. D. de legat.3. Qui hortos publicos à Repub. conductos habebant,eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et l.67.§.vlt. D.de furt. Nunc auté in ter ternos, id est, nouenos,in Emphyteuticis. Prædia autem vrbana ferè nunc solemus locare in annum: Rustica verò in triénium. Notandum autem, cum lustrum quinquennij spatium esse dicimus, de quinquennio integro non intelligere, vt nec ij qui ita definierunt, sed de quadriennio exacto, & quinto anno ineunte: quod & in Olympiadibus intelligi volumus, quas nihilominus πενταετηρίδας Græci, à quinquennij spatio vocitarunt, cum satis constet quinto quoque anno non exacto, sed ineunte celebrari solitas. Plinius libr.2.cap.47. Omniũ quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat nõ ventorum modo, verum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu.

LVSTRALE aurum, de quo tit. de lustr. auri collat.lib. 11.Cod. χρυσάργυρον dicebatur. Id Euagrius & Zonaras describunt elegantér, & quarto quoque anno pendi solitum narrant, id est singulo lustro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (ob idque aurum negotiatorium à Lampridio dicitur in Alexãdro) quorum appellatione etiam tenuiores continebãtur, qui quid corrogata stipe sibi comparabant, merito [illegible] puellæ & feneratores: non tamen qui vernacu[illegible]trahebãt, vel qui manu sibi victũ adquirebãt, veluti figuli & fabri, non veterani, clerici, copiatæ intra certum pecuniarum numerum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ ex lege testatoris vel fisci, vt constat ex l. vltim.C.Th.de lustra.conlat. Erant & propria quædam eius pensitationis scrinia. De ea accipiẽda est l. 3.C.de episcop.& cler.& l.1.C. de comm. & mercat. quæ sumpta est ex l.5.C.Th.de lustrat.conlat.sicut & l.1.C.de episcop.audien.quę tamen ita à Triboniano composita & concinnata est, vt ad aurariã pensionem referri nullo modo possit. Hanc aurariam collationem sustulit Anastasius Imperator, vt scribunt Euagrius & Zonaras,& multi alij auctores.

Lustralis census Vlpiano in Epit.tit. 2. quòd vnoquoq; lustro fieret dictus.

LVSTRAMENTVM Hotom. intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim apud Plautum in Pseudolo 20.& Casina 6.scortari significat,& in lustris meretricum ac lupanaribus versari. Marcian.l.3. §.1.D.ad legem Corneliam, de sicar. Pigmentarij si cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pityocampas, buprestim, mandragoram,& id quod lustramenti caussa dederint cantharidas, pœna teneãtur huius legis. Cantharidum quidem hæc vis est, vt ad rem veneream incendant. Sunt tamen qui Lustramentum hoc in loco sumi velint pro purgatione facta per veneficiũ, maleficij scilicet gratia, cum lustrare nõnunquam sumatur, prò carmine malefico afficere. Alij eo in loco Vlceramenti legunt.

LVXRIA propriè profusio sumptuũ. Imper.§.9. Quod cum eo,&c. Quia sæpe onerati ære alieno creditarũ pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur. Hinc

LVXVRIOSVS apud Iul. idem qui & Nepos dicitur, in l.

in l.8.D.pro empt. Quomodo enim mala fide emisse videtur, qui à domino emit: nisi fortè & is qui à luxurioso, & protinus scorto daturo pecuniam, seruos emit, non vsucapiet.

Luxuria, pro petulantia, incontinentia, effusa quadam & intéperanti insolentia. Vlpianus l.1.in fine. D.de ædil. edict. Ceterum si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiamsi per luxuriam id factum est, vitium tamen esse, sed vitium animi, nõ corporis. Marcian. l.penult. D. de incend. nauf. Si fortuitò incendium factũ sit, venia indiget: nisi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT, pro AVT legendum videtur.

LYCIARCHIAE, in l. vnica. C. de officio Comit. Orientis. Vide Ἀλυτάρχαι.

LYCHNVS in l. statuæ. 245. D. de verb. signif. (sic enim ibi legendum videtur, non lignis) significat Lucernam. Alij Tignis legi malunt.

LYCIA, eius Papinianus meminit in §. dulcissimis. l. cum pater filios. Quæcunque, inquiens, mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, vel vbicunque. de legat. 2. clarissima quondam Asiæ minoris regionum, & sexaginta oppida complexa: è quibus tamen, Vadiano teste, Pauli Apostoli ætate trigintasex tantùm extitere reliquis partim bello, partim terrę motu disiectis.

LYTAE dicebantur, qui triennium in legũ studio versati, quartum etiam adiungebant. Imperat. ad Antecessores, §.5. Sed quia solitum est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen, &c. λύται autem dicti videntur, ut λυτοὶ, id est solubiles: quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, & legendi libertate, ac licentia donandi: quasiq; missionem à magistrorum suorum castris, id est scholis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum trigesimisexti peruétum esset, qui postremus anni quarti liber erat, statuit Imperator, vt reliquos quatuordecim libros studiosè per se domi legerent, neque ea præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit, nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad vestram expositionem (Antecessores alloquitur) quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. Et §.5. Vt ex trigintasex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi. Duabus aliis partibus, id est, sexta & septima nostrorum Digestorum, quæ in quatuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, vt possint postea eos & legere, & in iudiciis ostendere. Turneb. λύτας interpretari mauult, quasi Solutores, & interpretes quæstionum iuris, de quibus Iuuenalis dixerit:

Qui iuris nodos, & legũ æque ænigmata soluat.

Sed id parum attentè, cum eiusdem honoris nomen tyronibus præbere non possit, qui summis Iurisconsultis.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER DVODECIMVS.

M

M, LITERAM ex duobus ΛΛ, constare B. Irenæus iam olim Lugdunensis Episcopus scriptum reliquit: id quod verum animaduerti ex vetustissimo C. Theo. manu scripto ante annos 1130. quem aliquando penes me habui.

M. M. P. NOTAE sunt apud Paulum Diaconum, pro manu, mancipio, potestate. Vlp. cap. Instit. 24. Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est heres scriptus, legari non potest. Idem autem cap. 9. & 10. ostenderat in manu esse vxores matresfa. in potestate liberos filiosfam. in mancipio seruos. Ergo apud Paulũ Diaconum Malo, mancipio, potestate corruptè legitur.

MACEDONIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Macedonianum.

MACERIAM M. Varro docet in fundo esse facile fabrile sepimentum, cuius species sunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compositis informe. libro De re rust. 1. cap. 14. Hinc Maceriam ducere apud Caium l.17. D. commu. prædior. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c. id est, imposuerit, vt paulò post loquitur. Virg. Aeneid. lib. 1.

-pars ducere muros, Molirique arcem.

Μάκελλα autem interpretãtur *τὰ δρύφακτα καὶ φραγμούς*, hincque Maceriæ nomen deductum. quod videtur subindicare idem Varro lib. 4. ling. Lat. Macellúmq; In quem contracta essent quæ ad victum pertinerent, sic esse vocatum casu, quod ibi fuerit domus, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta.

MACHINA Vlpiano dicitur, vbi non tam materiæ ratio quàm manus, atque ingenij ducitur. Hinc in l. si vt certo. §. sed interdum. D. commod. in machina operari, eleganter opponit, de plano opus facere: ibique pro instrumento, quo commodius moles impellitur, aut in altitudinem attollitur, machinam accipit. Sic l.1. D. de mort. infer. Videntur & machinæ quædã fuisse, quibus serui in ergastulo, aut alibi continerentur, & coercerentur, etiam liberi interdum. Plinius: Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quod semper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit.

Machina frumentaria, apud Vlpianum in l. quæsitum. §.2. de fund. instru. mola est, qua in pistrino frumenta teruntur: sic dicta, quod machina quadam includeretur.

MACHINARIVS faber, qui tractoria machina onera in altitudinem sublata collocat. Paul. l.31. ad l. Aquil. Si putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit.

Machinarius asinus, Alfeno l.60. §.3. D. de leg. 3. & Vlpi. l.12. §.7. D. de fund. instr. est, vt vult Turneb. Aduers. lib. 8. cap. 9. molendarius, qui molit, id est qui molam machina quadam inclusam voluit & torquet. Hincq; machinam frumentariam molam ipsam vocari, ab eodem Vlp. vbi supra, & ab Ausonio, machinalia pondera, pistrinalia. *Qui*, inquit, *machinali saxa volunt ponderare.* Alij tamen Machinarium asinum in duobus superioribus Iurisc. locis intelligi volunt, eum quo ad omnis generis machinas vti possumus, siue tractorias vt molæ frumentariæ: siue vectorias, vt plaustrorum & sarracorum.

Machinarius mensor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij qui probant opera à fabris materariis facta. Vlpian. l.7. D. si mens. fals. mod. Et si mensor machinarius se fefellerit, hæc actio dabitur. nã *μηχανικοῦ* verbo hanc normam expressit, vt artificiosam à decempedali distingueret. Illius formam cognosce ex Vitruuij li. 9. c. 2.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlpia. l.36. D. de verb. oblig. Si quis, cum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo post infert, Quia enim per dolum obligatus est, &c.

MÆNIANA, Vide Meniana.

MACVLA propriè est sordes, & turpitudo, qua pãnus infici possit, vt apud Plin. Fullones, inquit, eas maculas è vestibus tollunt. Translata autem significatione, ponitur pro turpitudine, infamia, ignominia, & dedecore. Hinc apud Ciceronem, aspergere maculis

& affic

& afficere macula & ſimilia legimus. Et macula infamiæ, pro nota in l.1.C.de nat.lib. Modeſtinus per tráſlationem dixit Maculam ſeruitutis ſuſtinere, in l.fin. de nat.reſtit. Libertinus, qui natalibus reſtitutus eſt, perinde habetur, atque ſi ingenuus natus, medio tempore maculam ſeruitutis non ſuſtinuiſſet.

MAGIA quædam improbatur, Græcis γοητία dicta, quædã philoſophica ſeu naturalis eſt, quæ ab antiquis ſanctiſsima, ſummáq; ſciẽtia habita eſt. Vnde apud Perſas Magus dicitur, quem Græci Philoſophum appellant: ſicut in Euangelio Magi illi quoq; accipiuntur. Sed de altera Magia, quæ dæmonum inuocatione fit, loquitur Vlp. in l.cetera.§.1.D.famil.erciſc. Tantundem, inquiẽs, debebit facere in libris improbatis, magicis fortè, vel ſimilibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt. De his duabus Magiæ ſpeciebus, vide Cælium Rhodiginum lib.9.cap.23.

Magicam ſuperſtitionem, hoc eſt, eas præſtigias, quæ extra publicum ritum certis quibuſdam incantationibus, & neſcio quibus ineptiis fiebant, damnãdas eſſe, Gentes tametſi veram religionẽ ignorarent, ac in idololatria prorſus eſſent demerſi, attamẽ lumine quodã naturali intelligebant. Vnde Auguſtinus de ciuitate Dei, ſcribit in XII. Tab. fuiſſe legem, quæ magicas impoſturas prohibebat: cùm & Ciceroni vehementer diſplicerent. Et Dido apud Virg. Aeneid.4. ſic dicit,

Teſtor cara deos, & te germana, tuúmque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

De his hæc intelligi vult Vlp. in l.1.§.medicos. D. de var. & extr.cogn. Non tamen, inquiens, ſi incãtauerit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo in poſterũ vtar) exorciſauit. Non ſunt enim iſta Medicinæ genera: tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe cum prædicatione adfirment.

MAGIS, μαγίς. Iul. Pollux lib.6.cap.12. hoc verbũ ex Sophocle ſic exponit, Αἱ δὲ ὑποτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Id eſt, Menſæ autẽ quæ imponũtur, & tollũtur, quas nũc magidas vocãt. Hoc verbo etiã vſus eſt Epicharm. κύλικα μαγίδα λύχνον. At lib. 6.c.10. μαγίδα eſſe ſcribit Feſt. ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλφιτα μάττεται), id eſt, vas ſeu alueus in quo farinæ ſubiguntur: qđ & μάκτρα appellatur. In eo etiam quæ ad ſacrificiũ pertinebant portabantur. De Magide autem Paul. l.36.D. de condict.indeb. Seruus cuiuſdam inſciẽte domino magidem commendauit, &c. Plin. libr.33.cap.11. pro lance eiuſdem formæ vſurpaſſe videtur. Fenestella, inquit, tradit tympana ſe iuuene appellata ſtateras, & lãces quas antiqui magidas appellauerũt. Varro libr.4. ling.Lat. Magida, æ inflectens, vas eſcarium eſſe vult, cui aſſa imponebantur, & à magnitudine deduci.

MAGIS, aduerbium interdũ ſubauditur. Vlp. l.7. D. de poſ. Cum poſſet non ſuſcipere talem cauſſam, quàm decipere. Idem in l.2.§.6.D.de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui ſatis pro eo dent. Paul. in l.2.§.1.D.de rebus cred. Quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie.

Magis, & electiuè (vt in l.iubere cauere. D. de iuriſd. omnium iudi. & alibi ſæpiſsimè in iure noſtro occurrit) & comparatiuè ponitur: vt in l.2.§. mutui datio. D. ſi cert.pet. ſecundum vulgatam lectionem: Haloandri nanque variat. Zaſius oſtendit in comment. Feud. Magis, & Minus, diuerſas ſpecies non facere.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magiſtratus à Magiſtro dictus, vt ab albo albatus. Magiſter autem populi Dictator appellatus, quod ſumma eius poteſtas in populum: vnde reliqui quidem minores quàm hi magiſtri dicti magiſtratus. Hæc Varro libr.4. ling. Lat. Sic Paulus, Magiſtratus, inquit, per deriuationem à magiſtris cognominatur, l.57.D.de verb.ſign.

Magiſter equitum dicebatur, inquit Varro lib.4. linguæ Lat. quòd ſumma poteſtas huius in equites, & accenſos, vt eſt ſumma in populum Roman. Dictatoris: vnde is quoque Magiſter populi appellatus eſt. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, ſimulátque creatus Dictator fuerat. Liuius libro quarto, Dictator à Cõſule dicitur: ipſe deinde C.Seruilium Ahalam magiſtrum Equitum dicit. Item, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Aemilium iuſsit. Is magiſtrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Item, Virginius dum collegam conſuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. Is ſibi magiſtrum equitum Poſtumium dixit. Pomponius l.2.de orig.iu. Et his Dictatoribus Magiſtri equitum iũgebãtur, ſic quomodo Regibus Tribuni celerũ, quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorũ prætorio. Aurelius l.1.D.de offic.præfect. prætor. Cum apud veteres Dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui aſſociati participẽ curæ militiæ gratia ſecundam poſt eos poteſtatem gererent.

MAGISTRI cenſus ij erant apud quos profeſsiones, teſtamenta, & tabellionum inſtrumenta edi ac publicari ſolebãt. Nouell. de tabell.44.l.teſtamẽta.18.l. conſulta.23.C.de teſtament.l.orphanotrophos.30. C. de epiſc. & cler.l.ſecundũ.32.C. de donatio.l.vltim.C.de iure emphyteut. Hic magiſtratus erat in vrbe, quem poſterior ætas γενικὸν appellauit, auctore Leone Nou. 44. & Suda in Artemio, & locum etiã ipſum quo acta & inſinuationes fiebãt, quod & Cedreno eſt ταξεῶτον. In prouinciis partes eius ſuſtinebant defenſores ciuitatum.

Magiſter in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendẽdis ita præeſſet, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epiſt. ad Att.1. Vnà, inquit, agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus & P.Scipio, & is quẽ putabant magiſtrum fore, ſi bona venirent, L. Põtius. Hunc Magiſtrum exiſtimat Hotom. in libris noſtris Curatorem bonorum appellari: vt in l.cuius.9.D.de curat.fur. vbi Neratius ità ſcribit: Cuius bonis diſtrahendis curatores facere Senatus permiſit, eius bona creditoribus vendere non permiſit: quamuis creditores poſt id beneficium bona vendere mallent. Et in l. final.D.de curato.bon.dan. Si debitor foro ceſſerit, & creditores elegerint vnum per quem bona diſtrahantur, mox extiterit alius qui ſe creditorem dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. Cicero in Orat. pro Quintio. Cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui qua lege, & qua cõditione pereat, pronuncient, &c. Magiſtrum enim auctionis ſignificat, qui cum bona proſcripta eſſent, rerum omnium vendendarum curationem ſuſciperet. Solebat autem is in compitis celebribus, & frequentibus vrbis locis tabulam proponere ſe debitoris bona venditurum, his ferè verbis: Titius debitor noſter incidit in cauſſam venditionis bonorum: nos creditores eius bona vendimus: qui volet emptor accedat. Hancque proſcriptionem opinatur Turneb. Aduerſ.lib.23.cap.vlt. carmen à Cicerone vocari libr.1.de Orat. his verbis: Vt totum illud, vti lingua nuncupaſsit; non in XII. Tab. quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri (ſic enim legi vult) carmine ſcriptum videretur.

Magiſtri EPISTOLARVM, qui ciuitatum legationibus & poſtulatis, & precibus audiendis, & ad principem referendis præerãt. Horũ meminit Spartianus in Hadriano, & Sidonius Apoll.lib.9.Epiſtol. Erant etiam Magiſtri Epiſtolarum Græcarum, qui, vt eſt in Notitia, eas epiſtolas, quæ Græcè ſolebant emitti, aut ipſi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum.

Magiſtri

Magistri libellorvm, qui supplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuisse Papinianum apud imper. Seuerum Pertinacem licet cognoscere ex l. rescriptum. 12. D. de distr. pign. Libellos, inquit Tryphoninus, agente Papiniano. Vocantur etiam Chartophylaces, & Gallis, Magistri requestarum. Præter hos reperiuntur &

Magistri memoriæ, qui rescripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id est, perscribebant, vel, vt est in Notitia, qui adnotationes omnes dictabant & emittebant, l. vltim. C. de diuers. rescript. vnde in l. vltim. C. de petit. bon. Memorialesa verò, inquit, qui excipienda rescripta vel implenda curauerint, &c.

Magistri militvm, στρατηλάται in Nouellis dicti, sæpe in Constit. nominantur. hisque honorum titulis insigniuntur, eminentissimi, magnifici, illustres, excelsi, l. 8 C. de modo mult. l. 2. de offic. præf. præt. Erant autem Magistri & equitum & peditum, numero quatuor in re præsenti, duo in Occidente, totidem in Oriente: quibus etiam Impp. Honorius & Theodos. inter militares viros, vel priuatum actorem, vel reum militarem, atque etiam ciuilium actionum audiendi facultatem concesserunt, l. 6. C. de iurisdict. Vegetius lib. 2. cap. 9. in locum imperatoria legatorum, qui ex consularibus ad exercitus mittebantur, hos substitutos fuisse scribit. Vide Notitiam.

Magister navis accipitur, cui totius nauis cura mandata est, l. 1. D. de exercit. act. item §. 3. Magistrum accipimus, non solú quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister.

Magistri officiorvm, qui aulicorú officialiú caussas disceptabant, & inter eos ius dicebant, l. 4. C. de silent. l. 3. C. de præpos. sacr. cub. l. vlti. C. de castr. & milit. l. in sacris. 12. C. de prox. sacr. scrin. l. 2. & l. 3. C. vbi senat. Horum etiam meminere Ammian. lib. 20. Ambros. epist. 53. lib. 7. Notitia, & Niceph. li. 7. Eccles. hist. cap. 10. Itaque sub horum dispositione erãt fabricæ, ideóque iudex est fabricensium, l. fin. C. de fabricens. item scrinia memoriæ, scilicet libellorum, epistolarum, & dispositionum. Scholæ item scutariorum, armaturarum, seniorum, agentium in rebus, & deputatorum eiusdem scolæ: admissionales item & cancellarij: item cursus publici potestas, vt apparet ex l. 9. de cursu public. lib. 11. Cod. Denique totius palatij disciplina ad eos spectabat. Theodoritus libro quinto cap. vigesimo, ἡγεμόνα τῶν βασιλείων vocat. Non dissimilis huic videtur esse, qui in Gallia dicitur, *Le Preuost de l'hostel*.

Magister societatis, vnus aliquis è socijs dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negocijs referendi potestatem haberet: curámque omnem gereret tabularum, & rationum, quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. Vlpianus l. 14. D. de pact. item magistri societatú pactum & prodesse & obesse constat. Hinc Paulus l. 57. D. de verb. signif. Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudiné rebus quibus præsunt, debét, hi Magistri appellantur. quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, vel monstrando.

Magistri scriniorvm dicebantur, qui capsulis in quibus Principum rescripta conseruabantur, præfecti erant: quo in honore Vlpianum Iuriscós. apud Imp. Alexandrum fuisse, Lampridius testatur. Vt autem Scriniorum (quemadmodum suo loco dictum est) sic magistrorum varia genera fuerunt: comitiúmque & spectabilium nomine dignabantur: Imperatoriæ maiestatis assessores erant: eoque honore defuncti, ciuilium munerum omnium vacationem obtinebant, l. vn. C. de magist. sacr. scrin. l. eos q. 11. C. de excusat. mun. qua in lege, item vt alibi persæpe tres hi memorantur.

Magister Vniversitatis ab Vlpiano dicitur in l. D. rat. rem hab. pro eo quem magistrum societatis in l. 14. D. de pact. idem appellat.

Magister Curiæ apud Plautum in Aulularia, videtur esse qui Græcis φρατρίαρχος dicitur. Vt enim Curia pars est tribus Romanis, sic φρατρία. Græca ad consuetudinem Romanam traducta sunt: & vt pagorum erant magistri, sic curiarum. Vide Φρατρία. Sumitur & Magister Curiæ in libris Feudisticis pro eo qui in domo & familia principis, aut nobilis, secundum dominum primas tenet: qua in re differt à paribus Curiæ, qui parem & æquabilem conuassalorum dignitatem obtinent, vt suo loco diximus. Albertus Krantz lib. Daniæ 9. cap. 1. Grauis simultas inter militem quendam Regis proximum, qui magister Curiæ illius dicebatur, & alium quendam militem &c. Idem appellatur ab aliis Maior domus: quemadmodum & Pares domus dicuntur. Vide Francogalliam Hotom.

Magistri inter agentes, §. ad istum. C. de Iustinia. Cod. confir. Magistri rei priuatæ, l. 5. C. vbi caussas stat. Magistri æris, l. vni. C. de anno. & cap.

Magistri vestium, lege penultima, Codice de murilegulis.

Magistri admissionum, l. vnic C. Theodo. qui à præbitio. Tiron.

Magistriani, sunt agentes in rebus, vt est in vet. Lexico. Sic autem videtur dicti, quod ex eorum schola executores litis magistro officiorum attribuerentur vt Marianus Scotus testatur. Sic vocantur Nouell. 17. & 124. itaque Iulianus Nouella 86. Magistrianum docte Agentem in rebus vertit.

Magisteria potestas, l. 6. C. de iurisdi. l. 1. C. vbi senat. l. vlt. C. de fid instrum. Suidas μαγιστερίαν ἀρχὴν vocat. Est autem magistrorum dignitas.

Magisterium militare, lege vigesimoquinta, Codice de procurat.

Magistratvs, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. à magistro dicitur: sicut Albatus ab albo. Idémque sentit Festus lib 11. Dicebatur autem olim Magistratus, is qui iudicium auspiciúmque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus scribit. Magistratus omnes iudicium auspiciúmque habento. Postea verò dicti sunt Magistratus, quibus Respublic. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commissa esset. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Consules, qui regio imperio erant, aut cum s. c. extremæ necessitatis factum esset. Ex parte verò, vt Consules, posteaquàm alij magistratus creati sunt, qui partem iis suæ potestatis ademerunt: item Prætores, aliíque inferiores omnes.

Magistratvs qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius (exponés hæc verba, Nequis magistratus minor de cælo seruasse velit) ex his M. Messalæ verbis docuit, lib. 13. cap. 14. Patriciorum auspicia in duas sunt potestates diuisa. Maxima sunt Consulum, Prætorum, Censorum. Neque tamen eorú omnium inter se eadem, aut eiusdem potestatis: ideo quód collegæ non sunt Censores Consulum, aut Prætorú. Prætores Consulum sunt. ideo neque Consules aut Prætores Censoribus, neque Censores Consulibus aut Prætoribus turbant aut retinent auspicia. At Censores inter se, rursus Prætores Consuléque inter se & vitiant &

obtinent. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorem neq; Cósulem iure rogare potest: vt quidé nos à superioribus accepimus, aut ante hæc tempora seruatum est. Et vt in commentario 13. C. Tuditani patet, quia imperium minus Prætor, maius habet Cósul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure nó potest. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem sumus secuti: neq; his comitiis in auspicio fuimus. Censores æquè non eodem rogantur auspicio atq; Cósules & Prætores. Reliquorum magistratuú minora sunt auspicia. Ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minorib. creandis magistratibus, Tributis comitiis magistratus, sed iustius curiata datur lege: Maiores Centuriatis comitiis fiunt. Quod autem Collega Consulis Prætor dicitur, id eo dictum est, quod eodem auspicio crearentur, vt ibidem scribit Gellius.

MAGISTRATVVM multiplex diuisio est. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebantur, qui imperium potestatémq; habebát. id est qui nec obedientes & noxios ciues mulcta & vinculis coercendi potestatem habebát. vt Cic. lib. de legib. 3. declarat. & intelligitur ex l. 2. D. de in ius vocand. l. 32. D. de iniur. l. 131. D. de verb. signif. quales sunt in vrbe Consul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in Prouinciis Proconsules, aut Proprætores, item Præsides. Minores dicebantur, quibus neque imperium neq; potestas data erat, sed minor aliqua Reip. procuratio. itáque aperte describuntur in d. l. 32. D. de iniur. qua de caussa de se Cicero Aedile (qui minor magistratus est) Verrina 11. loqués: Erit, inquit, tum Consul Hortensius cum summo imperio ac potestate: ego autem Aedilis, hoc est paulo amplius quàm priuatus. Itaq; in ius Aediles vocari potuisse, constat ex Gell. libr. & cap. 13. & l. cúmq; 13. D. de peric. & cómod. In his numerantur à Cicerone. Tribuni ærarij, Quæstores, Triumuiri capitales, item Procurator Cæsaris, ex l. non licet. 46. D. de cont. empt. Rursus:

Magistratus alij vrbani sunt, alij prouinciales, alij municipales. Prouinciales propriè potestates dicuntur, l. eum qui. 13. D. de iurisd. vbi pro PRAETOR legendú putat Hotom. vel PRAESES, vel Proprætor. Itaq; sæpe imperium à potestate distinguitur, vt l. 3. D. de arbit. l. 1. D. quod quisq. iur. l. 8. D. de accusat. & in voce Iurisdictio annotauimus. Municipales autem sunt veluti Duumuiri, magistratuúmq; nomine sæpe municipales intelligútur: vt in Rubric. De magistrat. conueniend. & l. 27. l. 31. D. de negot. gest. l. 11 & l. 13. D. ad municip. Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magistratus intelligo. De summis autem magistratibus duntaxat disseremus: quorum varia nomina fuerunt. ná in plerisque, vt diximus, fuerunt Duumuiri: in aliis, veluti Frexellis, Quatuoruiri, vt apud Cic. li. Fam. 13: CICERO S. D. QVATVORVIRIS, & Decurionibus. Itē Larini, vt apud eundē in Cluentiana. aliis etiam in locis, vt patet ex l. 1. de solut. & lib. deb. lib. Cod. 11. In aliis, vt Arpini, Aediles erant. Cicero li. Fam. 13. Aedilé filium meú fieri volui, & M. Cæsium. is enim magistratus in nostro municipio, nec alius vllus creari solet. Et in l. qui insulam. 30. §. ædilis. D. locat. In aliis, veluti Lanuuij, Dictator. Cicero in Milon. Cùm sciret Clodius iter sollemne Miloni esse Lannuium, ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, &c. Pedianus quoq;: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tú Dictator, profect⁹ est ad Flaminem prodendú. Capuæ autem quo primum tempore colonia facta est, Prætores vocati sunt. Cicero 2. in Rullum: Ná primum cùm ceteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari volebant. Pòst auté cùm C. Cæsar in consulatu suo iterum eam coloniam fecisset, Duumuiri dicti sunt. itaque L. Piso, & Cn. Pópeius, quibus Cæsar Capuæ magistratum illú mandauit, sæpe & in Sextiana, in Pisoniana, & in ea post red. in senatu appellantur. De hisce autem summis coloniarú municipiorúmq; magistratibus illud singulare ac notandú est, prætextis eis vti ius fuisse quemadmodum multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

Magistratum alij ordinarij sunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicútur, qui ordine legibus instituto sollemni more creâtur, & perpetuò vsurpantur: vt Consul, Prætor, Aedilis, Quæstor. Extraordinarij verò, qui, cùm vsus Reipu. postulat, præter vsitatú ordiné constituuntur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: vt ait Pomp. l. 2. D. de orig. iur. Item qui in Prouincias Procósulari aut Proprætorio imperio. aut antequá Consules Prætorésve fuissent, aut non statim postquá vrbanum illú magistratú in vrbe gessissent, mittebantur. Prouinciarú autem administrationes omnes extraordinariæne fuerint an secus, vide Hotoman. in Commentariis Manilianæ orationis.

MAGISTRATVS populi Rom. post prouinciarum diuisionem ab Augusto factam, dicti sunt, qui tum in vrbe, tú in populi prouinciis, quò procósules mittebantur, ius dicebant. ob eámq; caussam à Præsidibus prouinciarum distinguútur in Pandectis. ná hoc nomen ad prouinciarú Cæsaris rectores constringitur. Vlp. l. 4. §. 1. D. de inter. in iur. Quod ait Prætor INIVRA, sic accipiendum est. apud magistratus populi Ro. vel præsides prouinciarum, vel alios iudices. Nisi fortè populum R. qui in vrbe Romana est significet.

Magistratum & ciuilem ordinationé Deus instituit sub ipsum statim creationis tempus, quando potestatem tradidit Adæ in ea omnia, quæ in terra & mari sunt.

Magistratuum gradus omnes & publica imperia ex fonte quarti præcepti, HONORA PATREM ET MATREM, promanarunt, & Deo placent.

Magistratus honesta semper debent præcipere: omnes subditi obtemperare debét magistratibus. Sicut enim magistratuum est, rectè imperare: ita subditorum est, humiliter obsequi. Parentum & liberorum exempla vtrique versare debent ob oculos.

Magistratus imperiáque approbat Deus, sine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest, vt Cicero dicit. Porrò non magis sine magistratu ciuitas, quàm nauis sine gubernatore, salua esse potest. Magistratuum itaq; hæc est vis, vt præsint, & præscribant quæ sunt recta, & vtilia, & coniuncta legibus. Vt enim (ait Cicero) Magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: veréq; dici potest, magistratum legem esse loquenté: Legem auté, mutum magistratum. Et profectò quid profuerit ciuitas habere leges, nisi sint qui moderentur ac rectè distribuát? Quocirca Pomponius in l. 2. §. post originé. D. de origin. iur. loqués de magistratibus: Quia, inquit, vt exposuimus, per eos qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. Parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Vide quàm pulchrè accedát hæc sententiæ Apostoli Roman. 13. qui tradit: Potestatem, ordinationem Dei esse. Quis igitur non obtemperet ius dicenti, auctoritate omnipotentia Dei? Nec verò solum vt obtemperent obediántque magistratibus, sed etiam vt eos colant diligántque requiritur, teste Cicerone. Nam, ait, & qui imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modestè paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Vetus autem inter sapientes quæstio fuit, vtrum magistratus præesse legibus, an leges magistratibus deberent: quam totam sedat Stoicæ summæ sapientiæ Chrysippus, cuius verba recitat Martianus in l. 2. de legibus. ὁ νόμος, inquit, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμά-

ταρ. Αἰ δὲ αὐτὴν προφάτην τε ἅπας τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀο-χῶν, καὶ ἀμαρτήματα καὶ ἐγκλήματα, &c. Ex illis autē manifestū fit, magistratus ciuitatis subesse legibus oportere. Nec mirum, quia legū ministri sunt, vt docet Cicero. Nec aliud sensit Pōponius in l.2. de orig. iur. dū dixit: Parū est in ciuitate ius esse, nisi sint, q iura reddere possint.

Magistratus in adeundo se exhibere debet facilem, in respondendo grauem, Callistratus in l. obseruandū. D. de offic. præs. Magistratus audientiā præbere debet, & rectè secundū leges, & absq; omni adfectu iudicare. Nouell. de prætore Thraciæ. §. oportet insuper. Constitutione 26. Magistratū iudicando debere cōscientiam suā sequi, tradit Baldus in l. vbi cœptū. D. de iud.

Magistratus qui ciuilia administrāt officia, puris vti manibus, & omni præda abstinere debent, contenti ordinario tributo. Nouell. vt præsid. absque vlla datio. §. subiit igitur. Constit 8. Si enim magistratus lucro intenti fiot, multos reos sontes, accepta pro delicto pecunia, absoluunt, multos rursus insontes condemnant. Nam omnium flagitiorum principium & finis est, pecunias ex officiis conquirere. Auaritia quippe omniū malorum mater existit: & maximè cùm in animis magistratuum innascitur. Siquidem magistratus, omnia auro habens venalia, delinquendi ansam præbet. ibidem. Magistratui ciuili licet habere loci seruatorē, per quem officium suum expediat, ibidē §. Nulli quoque iudici. Magistratus vtens malis assessoribus officialibúsque, per illos delinquere, & maleficiorum sibi socios adducere videtur, Ibid. §. neque vt ipsi. Magistratus non debet velle videri humanior, quàm lex, vbi aliquid constitutum est. Nouel. de iudicibus. §. vt autem omni modo. Constit. 82. Omnis enim iudex, siue magistratum gerat, siue aliter iudicet, leges obseruare, & secundum illas proferre sentētias debet. Et quamuis in medio litis imperatoriam accipiat iussionem, aut sacram formam, licet pragmaticam: lex tamen præferenda est, ibi. §. fi.

Magistratus plurimum debet prospicere fœminis, pupillis, vel aliàs debilibus personis, etiam si nemo petat. Vlpianus in l. nec quicquam. §. obseruare. D. de offic. procons.

Magistratum probandum esse ex administratione domestica, Apostolus eleganter ostendens, Quòd si quis, inquit, propriæ domui præesse non nouit: quomodo ecclesiam Dei curabit? 1. Timoth. 3.

Magistratus virum ostendit, vt verissimè dicit Aristoteles. Et profectò, quemadmodum vas integrum sit necne, nisi infusa aqua cognoscere non possis: Ita qualis quisque sit, sine magistratu nullo modo perspicitur. Exemplum est Appius Claudius. is primum & eruditione & moribus vir insignis erat: ideóque inter Decemuiros princeps reputabatur: sed cùm ad summū peruenisset magistratum, altero statim anno libidine imperandi corruptus fuit, l. 2. §. & cùm placuisset. D. de origi. iur.

MAGNA caussa, quæ sit apud Iurisconsultos, nec Gloss. nec interpretes certò tradidisse, Zas. ex eo docet, quòd exēpla ab eis posita, sint improba. Vnde ipse dici vult suo periculo, & quidem nouè, quòd magna caussa potest verti in eo, qui est condemnatus, vt pecuniam soluat: ceterùm, quia confestim cogitur proficisci in necessitatem Reipub. hic cessare ordinem executionis contra eum, modò paratus sit dare fideiussores, vel pignora, ne necessitas reipub. impediatur. Ceterùm, inter magni ponderis, siue grauiores caussas, in Iure ciuili referuntur ab idoneis interpretibus, caussa matrimonij, item status, atque famæ, & quales sunt omnes caussæ criminales. vide Bartol. l. admonendi. D. de iureiura. Specul. tit. de aduoc. versi. cum autem.

Magna dos, secundum quantitatem personæ intelligitur, C. de collat. Auth. quod locum. & ibi not.

Magnæ facultates, recipiunt æstimationem, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opinione, partim à qualitate personæ. Vide quæ not. in §. sed hoc iure vtimur. Instit. de Attil. tut.

Magna mora, sex mensium dicitur, l. vlt. C. de censibus.

Magna negligētia, culpa est: magna culpa, dolus est. Paul. in l. magna. D. de ver. sig. Vide Lata culpa.

Magnum tempus, quadriennium accipitur, l. vxor. C. de repub.

MAGNI, id est, Imperatores, apud Martianum in l. 1. D. de requir. reis.

MAGNIFACERE, non est vt Interpres exponit apud Vlp. in l. 1. §. fi. quod vi aut clam. valde diligere, sed in pretio habere, vulgò dicunt, reputare. idē in l. obseruare. §. ingressus. de offic. Procons. Magni enim faciunt, ait, Prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam.

MAGNIFICVS, quis sit, docet glo. in ca. nouit. de offi. deleg. Magnificorum titulus tribuitur Præfectis prætorio, magistris militum, magistris officiorum, magistris inter agentes, quæstoribus, comitibus domesticorum, l. 16. C. de testa. milit. l. 33. C. de appel. l. 8. C. de mod. mult. l. fi. C. de aduoc. diuer. iudi. Hinc Magnifici iudices, l. 32. C. de appella. & Magnifici viri. l. 32. in fin. C. eod.

MAIESTAS à magnitudine dicta est, inquit Festus. Est autem amplitudo ac dignitas ciuitatis, inquit Cicer. lib. de Orat. 11. itē in Partitiono. Maiestas est in imperij atque in omni populi Rom. dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit.

MAIESTATEM minuere, est de dignitate, aut amplitudine, aut potestate populi, aut eorum quib. populus potestatem dedit, aliquid derogare: inquit idem lib. de Inuen. 11. Maiestatis crimen illud est, quod aduersus populum Ro. eiúsve securitatem committitur. l. 1. D. ad legem Iul. maiest. Quid autem à Perduellionatu differat, vide infrà sub voce PERDVELLIS.

MAIOR patruus, aui & auiæ patruus. Maior amita, aui & auiæ amita. Maior auunculus, aui & auiæ auuncul⁹. Hęc Festus: cui adstipulatur l. vlt. D. de grad.

MAIOR socer, vxoris meæ proauus. Maior socrus, vxoris meæ proauia. Idem Fest.

MAIORES generaliter appellantur omnes, ex quibus orti sumus: propriè autē ij, qui sunt supra Tritauum, neque aliud nomen habent: Minores verò qui ab illis descenderunt, l. 4. D. de in ius voc. & l. vlt. §. parentes. D. de gradib. Cic. in 1. de Off. propriè est vsus: Quorum parētes aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis studēt excellere.

Maiores aliàs generaliter appellantur omnes, qui ante nos fuerunt: & contrà Posteriores vel posteri, qui sequuntur. Vt in titulo D. de iure immunita. Semper in ciuitate nostra (ait Callistratus) senectus venerabilis fuit. Nanque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. Maiores aliàs censentur, qui annum septuagesimū egressi sunt: vt in l. maiores. D. de iur. immunitat. Maiores aliàs denique cùm nihil additur, solent significari extra minores, hoc est, legitimæ ætatis, id est 25. ann. homines, qui annum vigesimumquintum sunt egressi. Vt in titul. D. ex quibus caus. ma. in integrum restit.

Maior caussa, criminalis: Minor, ciuilis dicitur. Imperator in Authen. vt omnes obedi. iudic. prouincial. §. si igitur ambo.

Maiore anni parte possedisse dicitur, qui duobus tantùm mensibus possederit, modo aduersarius paucioribus, aut nullis possederit, l. 156. D. de verborum significationib. quod pertinet ad declarationem l. 1. D. vtrubi. & §. quorum ius. instit. de interdict.

Maiorem caussam facit infamia, non summa pecuniæ, l. si in duabus. D. de reg. iur.

Maior pars, quando potior habenda sit, Bartol. declarat in l. quod maior. D. ad municip. item quando minori obsit, in l. rescriptum. D. de pact. quæ verò maior pars iudicum dicatur, notat. in l. Pomponius. D. de re ind.

à Maiore parte curiæ factum intelligitur, cum duæ partes adfuerunt, aut amplius, l. 19. D. ad municip.

Maior pars non heredum, sed portionum intelligitur in depositi repetitione, l. 14. D. deposit.

Maior pars explicatur à Quintil. declamat. 365. in qua plures idem censent.

Maior quæstio minorem caussam ad se trahit, Paul. l. per minorem. D. de iudic.

Maior summa, propriè minorem cõtinet, l. 3. §. si plus. D. de statu liber. l. 1. §. si stipulandi. de verborum obligat.

MAIORITAS vox à pontificibus & interpretibus vsu recepta, à maiore more Græco ducta, extrà de maiori. & obed. quam in pluribus cõsistere scribit Ioan. And. ca. si pluribus de præbend. lib. 6. & vide not. in c. super eo. 2. de præben. In quibus spěctetur, indicat latius Albericus in Alphabeto.

MAIVMAM Ludi genus fuisse quoddam, satis patet ex l. 1. C. de Maiuma. Sudas scribit à Maio mense fictum vocabulum, quòd ciues R. certo eius mensis die, Hostiam maritimam vrbem ludibundi oppugnarent, seséq; in aquas marinas deiicerent. Eius enim hæc sunt verba: Πανήγυρις ἐγένετο ἐν τῇ ῥώμῃ κατὰ τὸν μάϊον μῆνα, τὴν παράλιον καταλαμβανόντων πόλιν τὴν λεγομένην ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἡδυπαθεῖν ὑπεδέχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες· ὅθεν καὶ Μαϊούμας ὁ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὀνομάζετο. Mirum autem, hoc si verum sit, nullam eius ludi in Ouidij Fastis mentionem fieri: vt omittam quod Arcadius & Honorius Impp. non se ciuibus R. sed prouincialibus eius ludi licentiã reddere scripserunt. Maiumam verò nobilem Gazæorum portum dici apud Nicephorum, lib. 8. cap. 33. lib. 10. cap. 4. li. 12. cap. 47. obseruauit Hotom. sed cùm Christianam religionem recepisset, Constantiam ab Imp. Cõstantino ex filij ipsius nomine appellatum esse. Enimundus Bonæfidius Maiman Syriacum vocabulum esse credidit, à Maiim, quod aquam nobis significat. Gazaeos enim in Syria collocatur, & portus ille Maimã apud Sozomen. 2. lib. cap. quinto appellatur.

MALABATHRVM, l. fi. §. species. D. de publicanis: quod & folium Indum vocatur. Dioscorides libro 1. cap. 11. folium id esse sui generis scribit, quod Indicæ gignunt paludes, &c. vide Plinium lib. 12. ca. 26. & lib. 14. ca. 16. Guarchias ab orto hoc negat, & in procera arbore procul ab aquis Malabathrum nasci scribit mali Medicæ folio simile, angustiua tamen, per extremum i colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus costis (qua nota facile dignoscitur) odoratum, garyophyllos redolens quodammodo, nõ tam vehementis odoris vt nardus & macis, neque tam subtilis aut acuti vt est Canella.

MALA mansio genus videtur fuisse tormenti. Vlpian. l. 7. D. depos. Si hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit. Idem in l. 15. §. 3. D. de iniur. Quæstionis verbo etiam ea, quam malam masionem dicunt, continebitur. Quidam eculeum hac periphrasi significari volunt. Alij tamen metaphoricãs intelligi volunt arcas, in quas coniiciebantur serui & alij malefici, de quibus erat quæstio habenda: quarum meminit Cicero in Miloniana: Subitò, inquit, arrepti in quæstionem, tamen separantur à ceteris, & in arcas coniiciuntur, nequis cum his colloqui posit. Robur has videtur Valerius & Festus appellasse, quoniã erãt ex robore. Robur, inquit hic, in carcere dicitur locus is quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè robusteis arcis includebatur. Valerius: Quinetiam familiares eorum, nequis Reipub. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.

Mala fide quis emisse dicatur, collige ex text. & gloss. l. si quis cùm sciret. D. pro empt. Mala autem fides, est læsa conscientia, quæ accusat & conuincit aliquem non ignorare rem alienam esse, quã per fraudem vel tradit, vel accipit.

Malum, delictum, l. 3. D. de offic. præs.

MALI homines, quo nomine vulgò appellãtur, & Paulus in l. 3. de offic. præsid. accepisse videtur, pro improbis, perditis, sceleratis, rarò dicuntur.

Malum venenum, vide Venenum.

MALVS, arbor nauis, & eius pars est, l. malum. 242. D. de verbor. significatio. In lege 3. legum Naualium appellatur κατάρτιον, παρὰ τὸ καταρτίζειν.

Male mereri, pro nocere & incõmodare. Tryphoninus in l. bona fides. D. depositi. Malè meritus publicè etiam egestate laborare debet.

MALEDICTVM hoc à contumelia distat, quòd hæc heredis institutionem vitiat, circumscribítque: ídque Vlpianus indicat in §. si quis nomen. l. quoties. de heredibus institu. Illud verò nihil impedit, quò minus eadem recipiatur, constétque, vt etiam disertè ponit Marcianus in l. his verbis. §. 1. eo.

MALEFICI, ob magnitudinẽ facinorũ dicti sunt, qui magicis artibus vtebãtur. l. 5. & l. 7. C. de malefic. Hieronym. in Dan. cap. 2. Maleficos ait esse qui sanguine vtuntur & victimis, & corpora sæpe contingunt mortuorũ. A magis distingũtur ab Impp. Const. & Iul. l. 5. & 7. Vide item August. lib. de Ciuitate Dei, cuius verba referuntur c. nec mirum. 26. q. 5.

MALEFICIVM propriè vocari solet delictũ, quod ex dolo malo ad lædendum proximum proficiscitur: id est priuata noxia, qua priuatim quisque læditur, veluti furtũ, iniuria, &c. Vide l. dolum. C. de dolo. Quid autem à crimine differat, vide Crimen.

MALEFICIATVS quid sit, disces ex ti. de frigi. & maleficiatis. extra, & ex sum. Hostiens. eo. titu.

MALITATIA legitur apud Vlpian. in l. 5. D. quod met. caus. eodẽ modo vt Bonitatia dicimus. In vulgatis tamen, Mali. Scriptũ fortasse fuit Calamitatis. Legimus tamen Sceleritatis, in l. 3. D. de bon. eorũ qui ant. sent.

MALLEATVS, malleis contusus. Vlpianus l. 52. §. 5. D. de leg. & fid. lib. 32. Sed perscripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur.

MAMBVRGVS, Feudistis idem fere qui iisdem Aduocatus, videlicet pro curatore alicuius negotij. Itaque qui curator Reipublicæ in libris Pandect. dicitur, Mamburgus Feudisticis tẽporibus appellat⁹ est. Hinc

MAMBVRGIVM, curatio. In formula regni accepti à Bosone apud Gulielmũ Paradinum Annal. Burg. lib. 1. Omnibus, vt monuistis, legem, iustitiam, & rectum mamburgiũ, auxiliante Deo, cõseruabo. Dicebatur & Mandiburgium: vt paulò suprà, in formula regni delati: Defensionẽ & mãdiburgiũ singulis exhibentes. Et apud Ioannem Tritemiũ pag. 88. Vnus aureus Romæ persoluatur quotannis, vt cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mandiburgio & maiestate securum semper stabiliatur & defendatur.

MANCEPS, inquit Festus, dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit conducítve, quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse: qui idem præs dicitur, qui tam debet præstare populo quod promisit, quàm qui pro eo præs factus est. At, vt inquit Asconius, Mancipes sunt publicanorũ principes, Romani homines, qui quæstus sui caussa, si decumas redimunt, Decumani appellantur: si portum, aut pascua publica, Portitores, aut Pecuarij, quorum ratio Scriptura dicitur. Dicuntur & hi qui quinto quoque anno à Censoribus publica, id est populi vectigalia redimebant: hi

verò

verò si vectigales agros, vt Decumani, redimebăt, eos postea colonis & aratoribus elocabant. Papinianus l. 53. D. locati: Qui fideiussor extiterit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit, Reip. non tenetur.

Mancipes salinarũ, harum conductores, l. 11. C. de vectig. & vide l. 3. C. Th. de colla. bon. posses.

Mancipes thermarum, qui earũ exhibitionem curabant, l. 1. C. Th. de mancip. therm.

Mancipes etiam Romanis adpellatos τὺς πρόσχημα τοῖς ὅπλοις, ὅ ἐστι τῶν ὅπλων χορηγούμενος ἢ τριήρεις, Socrates lib. 5. hist. eccle. scribit: quo sensu in l. vni. C. de pistorib. lib. 11. l. 1. & 2. C. de fru. vrb. Constantinop.

Mancipes mutationum, apud Cassiod. lib. 4. Var. ad Godiscal. qui equorum ad celeritatem commutari solitorum curam gerebant. de quibus etiam tractat Zeno l. 18. D. de curs. publ.

Mancipare, à manu & capio, pro vendere, adpropriare. Idem est emancipare. Nam omnis alienatio sic fit, vt aliquid per manũ capiatur vel adquiratur. Item mancipio dare, Ciceroni in Topic. & mancipio accipere Tacito lib. 3. Mancipiũ, cuiuslibet rei dominium, quod per nexum adquisitum esset, adpellabatur. Item possessio libera.

Mancipatio, inquit Vlpianus Instit. ca. 19. propria est species alienationis, & rerum mancipi: eaq; fit certis verbis, libripende & quinque testibus præsentibus. Boetius ex Caio ita scribit: Mancipatio est imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius Romanorum est ciuium: eáque res ita agitur: Adhibitis nõ minus quinque testibus, ciuibus Rom. puberib⁹, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. ísque mihi emptus est hoc ære atque ænea libra: ídque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi pretij loco. Cuiaci⁹ Obs. lib. 11. cap. 37. sestertium vnum fuisse dicit. Hæc autem imaginaria venditio locum tantum habebat, vt annotat Turnebus Adu. lib. 20. c. 19. inter ciues Romanos, Latinos colonarios, & Latinos Iunianos, eósque peregrinos, quibus datum erat commercium.

Mancipia dicta sunt, quæ ab hostibus manu capiũtur. Florentinus in l. libertas. D. de statu hom. Mancipia autẽ veteres appellabant quæ posteriores mobilia: prædia verò quæ adẽ immobilia. Modestinus l. 3. D. de diuers. tẽp. præscr. Longæ possessionis præscriptionem tam in prædiis, quam in mancipiis locũ habere, manifestũ est. Cic. lib. 3. Offic. Nec verò in prædiis solum Ius ciuile ductum à natura, malitiã fraudémve vindicat: sed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur.

Mancipi res sunt, inquit Vlpian. cap. Instit. 19. prædia in Italico solo (prouincialia enim quæ stipendiaria & tributaria erant nec mancipij habebãtur, & traditione alienabantur) tam rustica, qualis est fundus, quàm vrbana, qualis est domus. Itẽ iura prædiorũ rusticorũ: velut via, iter, actus, & aquæductus. Itẽ serui & quadrupedes, quæ dorso collóve domantur, velut boues, muli, equi, asini: ceteræ res nec mancipi sunt. Elephanti, & cameli, quamuis collo dorsóve domẽtur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt. vide rub. C. de vsucap. transfor.

Mancipio vendere, est eas res quæ mancipi sunt, ita vendere libra & ære adhibitis, vt euictionis periculũ præstetur. Auctor, id est venditor se obligat nexu dicis caussa ad rem mancipi perpetuò præstandam. Cic. pro Muræna: Quod si in iis rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiam rectius, &c. Hoc etiam ex Plauto intelligi potest in Persa:

Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio, neque promittet, neque quisquam dabit.

Et paulò post,

Nihil mihi opus est litibus.
Nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. nihil pericli videtur, ne metuas
Ne quis verò ex Arabia penitissima persequatur eam.

Item, Dorpalus,

Age, indica propugnariter.
Segar. *Prius dico, hãc mãcupio nemo tibi dabit, iam scis?*

Item,

Tuo periculo sexaginta hæc datur argenti minis.

Item,

Ille quidem iam scis quid negocij gesserit,
Qui mihi furtiuam meo periculo vendidit,
Argentum accepit, abiit: qui nunc ego scis,
An iam asseratur hæc manu? quò illum sequar?

In Persas? nugas. His ex locis facile perspicitur, cùm res mãcipio nõ dabatur, periculo emptoris eam fuisse, neque euictionem à venditore præstari solitam. Quod si mancipatio adhiberetur, & res postea euinceretur, Paulus lib. Sent. 2. cap. 16. scribit, venditorem auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo consuetudo illa fluxit, iure postea confirmata, vt etiam in aliis emptionibus stipulatio duplæ interponeretur, siquidem pretij alicuius res esset. Sin minus, simplæ, l. ex empto. 37. D. de euict. Quæ consuetudo ita quotidiana & vsitata fuit, atque (vt Vlpianus ait) assidua, vt etiam si forte amissa fuisset, nihilominus, in actionem ex empto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. Ea enim, inquit, quæ sunt moris & consuetudinis, in bonæ fidei iudiciis debent venire, l. quod si. 31 §. quia assidua. D. de ædil. ædict. l. 2. D. de euict. l. ex empto. l. 11. §. Cassius. D. de actio. empt. Mãcipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præstabatur, in hac non præstabatur. in illa dupla ipso iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primum non nisi stipulata fuisset: postea tamen propter consuetudinis assiduitatem, in empti venditi iudicium etiam tacitè & vt bonæ fidei actionis veniebat. Dicitur autem & Mancipio accipere, & Mancipio promittere.

Mancipij sui est. Opposi. mancipij sui non est, pro sui iuris, suæ potestatis, non sui iuris.

Mancus, propriè significat eũ, qui sine manu est. Iurisc. tamen est in l. qui clauum. §. pen. & l. item Ofilius. & l. quæritur. §. si quis digitis. de Aedil. edict. qui imbecillitate dextræ sinistra vtitur.

Mandare, à manu danda compositum est: quòd in mandatis dandis accipiendisque, manus sibi inuicem dari mos erat, quem iam nunc in mutuis promissionibus vulgò videmus obseruari. Sunt autem pleraque verba simili modo ab vsu porrigendæ manus producta. Mandare itaq; generaliter significat, alicui personæ gerendum aliquid, exequendúmque committere, l. 1. D. mandat. sicut verbis Quintiliani refert Laurentius Vallensis libro 5. Hoc autem aliàs fit publicè, aliàs priuatim. Publica mandata vocantur propriè præcepta magistratuum, quæ sunt necessitatis. Inde dicimus, mandare. Sic accipiendũ est in titul. C. & Nouel. de mandat. Princip. Constit. 17. Priuata verò mandata vulgò dicũtur cõmissiones: quæ cùm latè pateãt, multã comprehendũt. Mandare igitur solemus ei, cui negotium aliquod in iudicio, vel extra iudiciũ, nostro nomine conficiendũ, amicè & bona fide cõmendamus. Nam & cõmendare à mando fit. Vnde mãdatarius dicitur Procurator, à Pro & Curo. Non enim est otiosum istud PRO, sed diligentiam quandam, & prudens amici officium significat.

Mandare est præstare, & exhibere actiones. l. 25. D. de administ. tut. l. 135. planè. D. de tut. & rat. distrah. Hinc

Mandatum actionum, l. 76. D. de ſolut. Mandare tamen actiones, & cedere differunt, l. data. C. de oblig. & actio. & vide ſup. lib. 3. in dict. Cedere.

Mandare eſt delegare, vt in rub. D. de officio eius cui mand. eſt iuriſdict. l. 8. §. ſed nec. D. de tranſact. Et Mandata iuriſdictione, totum iuris dicundi officium tranſit, l. 1. §. damus. D. de ſuſpect. tuto.

Mandare, pro iubere accipit Vlpianus in l. 1. D. quod iuſ. ſolet tamen differentia quædam colligi in l. ſæpe. D. de offic. præſ. poſt gloſſ.

Mandare & ille intelligendus eſt, qui patitur pro ſe fideiuberi, vel ratum habet, l. qui patitur. D. mandati.

Mandare magiſtratum, pro decernere, M. Tul. Cicero li. de legib. 2.

Mandare cædem, vel aliud delictum, Paulus D. de S C. Silan. Etſi (inquit) certus ſit percuſſor tamen habenda eſt quæſtio, vt cædis mandator inueniatur.

Mandare delationem, pro impellere aliquem vt deferat, l. ex quibuſdam. D. de iur. fiſc. & delator mandatorem edere debet.

Mandare inſuper de rebus inanimatis eleganter dicimus. Mandare literis, pro ſcribere. Mandare terræ, pro ſeminare. Mandare fugæ, pro fugere.

MANDATAM rem, adiectiuè nonnunquam dicimus: ſicut rem commiſſam, rem depoſitam, vt apud Ciceronem. Qua locutione generaliter ſignificatur, quicquid vllo modo mandatum fuerit. Quod non percipiens Accurſius, malè torquet ad ſpeciem empti, l. vlt. §. vlt. D. de condict. ob turp.

MANDATOR is dicitur qui alicui auctor eſt, vt ſuam pecuniam alteri credat, quod & mandare dicitur: hi ſimiles ſunt fideiuſſoribus: niſi quod illud præcedit obligationem debitoris: hoc eſt mandator nihil tale cogitantem ſua fide mouet, inducit ad contrahendum cum alio: fideiuſſor verò ſequitur obligationem, & accedit ei quæ iam contracta eſt: vti intelligitur ex l. ſi fideiuſſores, & paſs. D. de fideiuſs. & mand.

Mandator cauſſæ, qui mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem, dando probationes, allegando accuſationes, l. 2. §. diuus. l. 22. 23. 24. D. de iure fiſci. & Tranquil. in Tito. Huius comme minit Harmenopulus lib. 1. titul. 5. Μανδάτωρ λέγεται ὁ τῷ μηνυτῇ ὑπαγορεύσας εἰς τὴν τοῦ πράγματος καταμήνυσιν.

Mandatorum differentiam vt exactius ſignificarent veteres, ſolebant dicere, Mandatu, in ablatiuo, cùm mandatum priuatum intelligi vellent: mandatum verò publicum, per ablatiuum, Mandato, denotabant frequenter. Inde eſt illa locutio, quam D. Haloander, de nobis optimè meritus, diligenter obſeruauit in Pandectis vbique, MANDATV MEO, MANDATV TITII. vt & in Pandect. Florent. ſæpe legimus.

MANDATA appellabantur præcepta principum, quæ præſidibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, quibus omnis eorum poteſtas, omneque munus continebatur, l. 3. & l. 19. D. de offic. præſid. l. 27. l. 33. D. de pœn. l. 7. §. 1. D. de iur. patro. l. 231. D. de verb. ſign. Plin. lib. 10. ad Traianum. & Iuſtinianus Nouella 17. verſic. οἱ δὲ τῶν ἀρχῶν. Hæc plerunque à præſidibus in prouinciis ſub edicto proponebãtur, l. 6. §. 1. D. de cuſto. reo. Sic eodem ſenſu mandata eccleſiaſtica, ca. mandata. extra de præſumpt. Alias,

MANDATVM definit Accurſius Inſtit. de mandat. officium gratuitum ab eo qui ſuſcepit exhibendum. Vel eſt (vt definit Hotom.) contractus bonæ fidei, de eo quod fieri ſine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris exequendo, inter quos iure ciuili licet, factus. cuius definitionis rationẽ vide apud eundẽ in Com. verb. iuris. Mandati verò iudicium quam turpe olim fuerit conſtitutum Cicero elegantiſsime declarat in orat. pro Roſcio Amerino; In priuatis rebus ſiquis rẽ mandatam non modo malitioſius geſsiſſet ſui quęſtus aut commodi cauſſa, verumetiam negligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium non minus quam furti. Credo propterea, quòd quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in iis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium: & quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem. non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis gubernetur. Paulo poſt: Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quòd duas res ſanctiſsimas violat, amicitiam & fidem: nam neque mandat quiſquã fere niſi amico: neque credit, niſi ei quem fidelem putat. Item aliquanto poſt idem tractat. De forma autem mandati ſeruãda, vide Cuiacium Obſer. lib. 12. c. 34. Hinc

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat. At vero

MANDATARIVS eſt, qui mandatum ſuſcipit adimpiendum. Et quando mandatarius accuſatus de crimine conueniri poſsit ex ſua perſona, vide l. nõ ideò minus. C. de accu. & inſcript. & not. in c. mulieres. & c. vt famæ. de ſentent. excom. Et inter iſtos oriuntur actiones hinc inde: quia illi qui ſic mandat alteri, contra illum, qui mandatum ſuſcipit adimpiendum, cùm prius cogi non poſſet, quòd reciperet mãdatum, competit actio mandati directa, in quantum eius interfuit factum fuiſſe quod mandabatur. Rurſus ipſi mandatario, qui mandatum ſuſcipit, competit actio mandati contraria, ſiquas expenſas fecit, vel impenſas ratione mandati ſuſcepti, in quantum non exceſsit fines mandati. Si verò mandatũ exceſsit in impenſis factis, ipſas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum geſtorum repetet. Placet igitur quæ mandatario datur lex in Tragœdia Sophoclis: Ἔργον καὶ φύλαξαι ἃ πρῶτα μὲν μόνον τὸ μὴ πλεῖον ... [illegible]

Mandatum etiam quandoque dicitur in vltima voluntate, c. ſi. extr. de teſtam.

Mandata res, mandato empta, l. fina. §. 1. D. de condict. ob turp. cauſ.

Mandragora, herba ſoporifera, & venenata Plinio lib. 25. ca. 13. Itaque hanc inter venena adnumerat Marcianus l. 3. §. 1. D. de ſicar.

MANSVRAM TVI NVMMI, elegans dicendi formula, quid ſignificet, ipſe diſpice in l. 1. D. de ſtip. ſeruo.

Manere promiſsis, illis ſtare.

Manere rem apud aliquem, eſt ſibi ſolui, l. tale. §. fina. D. de pact.

Manet, tenet, vel adſtringit, c. cum laicis. de reb. eccleſi. alien. vel non.

MANES olim, hoc eſt, animas è corpore volantes, quòd vbique manerent, quaſi Deos colebant. Ideò iura eorum voluerunt eſſe ſancta, id eſt, ab iniuria hominum defenſa atque munita. Hinc eſt in lege vetere, DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO.

MANGONES adpellatione vænalitiariorum veniunt, quoniam vænalitia, id eſt, ſeruos vænales expoſitos, ipſi emere præoccupant, vt carius vendant. Cùm enim mercis nomen in huiuſmodi ſeruis locum non habeat, l. ſeruos. in fin. de leg. 3. conſequens eſt, vt ſaltem vænalitij appellatione cenſeantur, teſte Alciat. tametſi mango, non modò ſeruorum venditor ſit, ſed aliarum quoq; rerum. Seneca in Epiſtolis: Mangones ſi quid eſt quod diſplicent aliquo lenocinio abſcondunt. Sic Plinio lib. 37. gemmarũ politores, Mangones vocãtur.

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, quemadmodum videmus equos vænire mangonizatos.

MANGONIVM, artificium, quod ad res facilius vendendas

dendas adhibetur.

MANIFESTVM est publica, vel clamosa proclamatio ex certa scientia, & certis auctoribus proueniens. vide Specul. in titul. de noto. crimini. §. sequitur de manifesto. vbi quid à notorio distet. & vide Bartol. l. heredes palam. D. de testam.

Manifestus fur, cum furto deprehensus, l. 3. 4. 5. & seq. D. de fur. vide suprà Fur.

Manifestos rerum capitalium dixit Sallustius in Catilina.

Manifestum crimen, in quo quis deprehenditur, Bartol. l. heredes palam. D. de testam.

Manifestè constare dicitur, quod etiam ex coniecturis probabilibus constat, l. 1. C. de testam. vbi Iason.

MANIFESTARIVM pignus, pro manifestò & disertè obligatum. Paulus l. 9. D. in quib. cau. pign. Est differētia obligatorum propter pensionē, & eorum quæ ex connētione manifestarij pignoris nomine tenētur.

MANIPVLVS leuis, ex 20. militibus, & turbis scutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui Manipularis vocabatur. Dictus autem leuis, quòd hastis miles, gæsisque, non armis grauioribus muniretur. Alex. Genial. dier. libro 1. cap. 5.

MANSER, est illegitimus, propriè de scorto natus, secundum Hostiens. quasi vulgo quæsitus. Vnde secundum Abba.

Manseribus scortum. sed mœcha nothis dedit ortum.
Vt seges à spica, sic spurius est ab amica.
Dant naturales, quæ nobis sunt speciales.

c. Nisi cùm pridem. de renun. in §. personæ. in fin. vbi gloss.

MANSVETAE feræ, quatenus intelligendæ, Iusti. declarat, Instit. de rer. diuis. §. pauonum quoq;. Vide Feræ.

Mansuetum dictum putat Paulus apud Festū li. 11. quasi ad manum venire suetum, vel (vt aliis placet) neque ex misericordia mœstum, neque ex crudelitate sæuum, sed modestia temperatum.

MANSIO, & in pl. Mansiones, Græcis, ἀπλῆκτα, sunt diuersoria in quæ se recipiebāt milites expeditionis tempore, vel sacer comitatus, quæ annonis & pabulis instruebantur ex collatione vicinorum: à manendo sic dictæ. Vsurpatur autem hoc verbum l. fin. §. hi quoq;. D. de munerib. & honor. l. 7. C. de annonis lib. 10. l. 9. C. Th. eo. Sueton. in Tito Vespas. Spectaculis absolutis, Sabinos petit: deinde ad primā statim mansionem febrim nactus, &c. Lamprid. in Alex. Ita vt edictū penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab vrbe sum exiturus & si dij voluerint, in prima mansione mansurus: deinde per ordinem mansiones, per ordinem statiuę. Villæ sic possunt appellari, & ἀποσήματα, vt à Clemente in Petro: προσδιάγ τῶν ἀποσήματα. Hinc manentes in Historia Helmodij, & Gallis, *Maisons*. Hinc & Mansio pro domo & ædibus sumitur in lib. feudisticis. Greg. Turon. lib. 3. At ille ingressus mansionem domini sui, apprehēdit scutum eius & frameam. Helmodus in hist. Slauon. cap. 50. Occupauit montem, qui antiquitus Alberg dicitur: imposuitque illic mansionem commeandens ibidem communire castellum. [illegible]

MANSIONATICI, sunt mansiones apud Scriptores barbaricos: cuius verbi duplice[illegible] ostendit Hotom. in Comm. ver. feud pro mansione hospitali, siue diuersorio: & pro munere ac sumptu recipiendorum hospitum. Illius significationis exemplum est apud Aymoinum lib 5. cap. 31. Indéque (de Carolo Caluo Francorum rege loquitur) per Attiniacum, & consuetos mansionaticos Compendium adiit. Et apud Carolum in Constitutionibus: Ceteri per singula territoria habitātes, & discurrētes mansionaticos. Et apud alios passim. Huius autem, apud eundem lib. 5. cap. 34. in priuilegio Abbatiæ S. Germani Pratensis: Sed neq; seruitis ex iis exactis, vel paraueredos, aut expensas ad suas, vel ad hospitum susceptionem recipiat, siue mansionaticos inde exigat: sicut nec cōsuetudinis vnquam fuit. Id est sumptus pro diuersorio & hospitibus recipiendis.

MANSVS, vel Mansum, seu Massa, Cassiodoro, & Gregorio, neque domus est, neque area, neq; hortus: sed ager certi modi ac mensuræ qui propterea Metatus ab antiquis dicebatur: quoniam in agrorum diuisionibus & assignationibus mensores adhibebantur, qui & Finitores à Cicerone in Agrar. orat. appellantur, quanquam in secunda mendum est in illo loco. Ianitores ex illo ordine ducentos constituit. legendum enim est, Finitores. Val. Cato in Diris: *Pertica quæ nostros metata est impia agellos.* Metabantur enim antiquitus in Italia agros perticis: vt apud Barbaros funibus, vt est apud Herodotum lib. 1. Siculus Flaccus lib. 1. de condit. agror. Nominibus (ait) agrorum diuisorum, qui institutis limitibus diuisi sunt, & formæ varias appellationes accipiunt, quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris scripserunt: & quanuis vna res sit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quòd (vt suprà diximus) vna res est forma. Dicebantur etiam agri limitati, de quibus mentio est l. in agris. 16. D. de acq. rer. dom. & l. 1. §. si insula. D. de fluminib. Mansus autem vel in priuati hominis patrimonio est, vel Ecclesiæ, ad clerici victum cultúmque attributus. Leg. Franc. lib. 1. cap. 85. Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus integer, absque alio seruitio attribuatur: & presbyteri in iis constituti non de domibus, neque de areis, vel hortis iuxta ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod seruitium faciant, præter ecclesiasticum. Albertus Krantzius in Vvandalis lib. 4. cap. 15. Assignauítque trecentos mansos Ecclesiæ in perpetuum seruituros. Item: Adolphus trecentos quoque mansos permisit duci, vt per manum eius assignētur in dotem ecclesiæ. Et cap. 25. Eat Episcopus in Vagriā: adhibitis viris industriis, æstimari faciat prædia: quod defuerit de trecentis mansis, ego supplebo. Veniens episcopus, deprehēdit prædia vix cētum implere mansos. Quamobrem Comes volens redarguere agrimensores, adhibuit mensuram suam funiculo breui, & hominibus incomperto. Helmodus in histor. Slau. cap. 10. Pauperibus ortus natalibus, primò septem mansis, totidémque manentibus ex hereditate patrum fuit contentus. Et mox: Dicitur manentes suos pro furto delatos damnasse ad mortem. nec enim eo in loco Mansum pro villis poni, quod docti quidam Germani ad marginem annotarunt, sed pro iugero, censet Hotom. in Com. verb. Feud. à quo hæc ferè sunt omnia desumpta: qui etiam addit, placere sibi eorum sententiam, qui Mansum à mensura duci volunt: quia si ager, inquit, est certo modo præscriptus (vt illa lex ostendit) necesse est certæ mensuræ fuisse. Lib. Feud. 1. tit. 4. §. 4. Siquis de manso vno feudi nomine inuestituram acceperit. Nam cum mansum vnum, duo, tria numerantur, certi agrorum modi perspicuè significantur. Mansum Baldus definit prædium in quo manent homines. Aluarottus, fundum, qui duobus bobus ad laborandum sufficit. Hinc fortasse oritur (inquit Zasius) quòd nos Germani prata dimensa nominamus *Mansmat*. Iac. Cuiac. Mansus est, inquit, fundus vnde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac præterea vectigal, siue censum domino referre, & quod veteres dixere heredium. nam hereditatem Carolus magnus interpretatur mansa, in suis Constitut. à manendo scilicet. Childebertus in quodā Pragmatico apud Annonium: Cum mansis, & cum manentibus meis. De his iudicent lectores.

Mansum aliud est Dominicatum, seu Indominicatum, quod in Principis, aut Ecclesiæ, aut nobilis alicuius dominio est: neque vel in feudum, vel in precariam, vel alio titulo alteri cõcessum: aliud Ingenuum, quod est nobilium, & colono alicui locatum est, qui Mansuarius vocitur: aliud Seruile, quod in feudum datum est sub certi seruitij conditione. Apud Annonium, vbi scribit Carolum Caluum in Francia & Burgundia tributum exegisse ad hunc modum: E mansia dominicatis, solidus vnus: de vnoquoque manso ingenuo, denarij quatuor de censu dominico, de facultate mansuarij, totidem: è manso seruili denarios duos de censu dominico, de facultate mansuarij totidem. Quæ distinctio mansorum inuenitur etiam XII. Epist. Gregor. ad finem.

Mansvarii, ijdem qui manentes, seu commanentes, vel villici: Græci *παραμοναρίους* vocãt, vt Synodi Chalcadonẽsis c. 2. à *μονή*, villa. Alij Massarios. nam & mansum dixere massam Cassiodorus, Gregorius, & alij: pro quo Gloss. vet. *συντελεστὰς* reddunt.

Manvs mortva, locutio est Galiis vsitata de iis quorum possessio (vt ita dicam) immortalis est, quia nunquam heredem habere desinunt: vt de Ecclesia dicitur lib. Feud. 1. tit. 13. Qua de caussa res nunquam ad priorem dominum reuertitur. nam Manus pro possessione dicitur, & Mortua, pro immortali. Sic municipium dicitur non mori, l. an vsusfructus. 56. D. de vsufruct. l. si vsufruct. 8. D. de vsufruct. legat. quoniam hominibus aliis succrescentibus idem populi corpus videtur, l. proponebatur. 76. D. de iudic. Ciuitas autem mori dicitur, vrbe diruta, & inducto aratro, l. si vsusfruct. 21. D. quib. mod. vsusfr. amitt. nã quę prius fuit species, interiit: alia autem exorta est: vt de domo dicitur, l. qui vsumfruct. 36. D. de vsufruct. l. quid tamen. 10. §. pen. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. Theod. Nihem. In Nemore vnion. tract. 6. cap. 33. Et sic ad manum mortuam regnum & principatus huiusmodi deuenerunt: quia ipsi Reges Francorum dicti Augusti, consanguinei & propinqui fuerunt. Et in cap. Caroli magni, & leg. Franc. lib. 4. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia quælibet caussa irrationabilis inuenta fuerit, &c. Vsurpatur autem hæc locutio primùm in corporibus & collegiis quæ immortalia sunt: vt ciuitates, cœnobia, l. sicut. §. in decurionibus. D. quod cuiusq. vniuers. l. proponebatur. D. de iudic. Polyd. Virgilius lib. hist. 17. Legibus magnæ chartæ sancitum est, vt nemini liceret dare prædia collegiis monachorum: & legem hanc Ad manum mortuam vocarunt: quòd res semel datæ collegiis sacerdotum, non vtique rursus venderentur, velut mortuæ, hoc est vsui aliorum mortuorum in perpetuum ademptæ essent. Et aliquanto pòst: Episcopi capto inter se consilio postularunt, vt legem Ad manum mortuam, quam ordini suo valde nocere perspexerant, antiquaret. Vsurpatur quoque locutio hæc in Gallia, cum reuera manus, id est possessio, mortua est: vt cum quibusdam Galliæ locis consuetudo est, vt possessore sine liberis mortuo, possessio ad territorij dominum reuertatur.

Mantellum à tegendis manibus dictum quidam putant. vide inf. Reuoluto mantello.

Manvbiae, pro spoliis. Hinc manubias facere, spoliare, l. eos. C. de modo mulctarũ. Gell. li. 13. c. 23. hanc inter Manubias & prædam differentiam ponit, vt prædam dicat esse corpora ipsa rerum quæ capta sunt: Manubias verò, pecuniam à Quæstore ex venditione prædæ redactam, quanquã tropica quadam figura alterum pro altero nonnunquam sumptum à quibusdam annotat. Manubiæ in vet. Gloss. *σκῦλα ἀπὸ ζώντων ἀφαιρούμενα*.

Manvs, pro multitudine & turba: vt manus militum. Vlpianus in l. metum autem præsentem. in princ. D. quod metus caussa. Idem ait, etsi fortè adhibita manu in meo solo per vim ædifices. Et pro coactis hominibus, l. 9. §. idem ait. quod met. caus. & fortè in l. 3. D. de offi. præsid. Sic Manu facta, id est collecta, l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Paul. lib. 5. Sent. tit. 19. & 20.

Manus, pro arte. Vnde & Caio manus precium, in l. mulieris. de verb. sig. significat autem mercedẽ, quæ non tam materiæ, quàm manus & artis nomine debetur architecto, l. 30. §. qui ædem. D. loca. Dicitur & Manupretium Alfeno l. 30. §. 3. D. locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quoad in opus lapidis opus erit, pro lapide & manupretio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit.

Manus, est potestas, non tyrannis, vt nonnulli comminiscuntur. Inde manumissio, à potestate liberatio. Pompon. in l. 2. in prin. D. de orig. iur. Et quidem, inquit, initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine certo iure primum agere instituit, omniáq; manu Regis gubernabantur. Manu, hoc est, potestate, arbitrio, iure tantum naturali instructo. Erant enim boni viri plerique reges. Manum igitur ibi oportet intelligere, non tyrannicam violentiam, cùm pleriq; Reges inter optimos principes numerentur: sed supremam Regis potestatem, seu auctoritatem, qua iubebat, aut vetabat aliquid, secutus tantùm naturalem rationem. Hinc

In manv esse dicebantur vxores, & In manum conuenire, cum per coëmptionem matresfamilias factæ essent: quemadmodum Vlp. scribit cap. Instit. 9. & 12.

Manus nonnunquàm pro violẽta actione accipitur: quoniam manu solet expediri quicquid fit ab homine. inde manu committere, pro delinquere violenter, Paulus dicit in l. 3. D. de offi. præsid.

Manus, pro cautione, chirographo, & scriptura manu subsignata, l. 15. D. de probat. An cum eo possint, propter emissam manum ab eis, quasi filio, agere. Sic l. 1. C. de metat. & epidã. lib. 12.

Manus armata, l. 3. §. aduersus. D. de sepul. viola.

Manu breui eleganter posuit Vlpian. l. 43. §. 1. D. de iur. dot. pro directo, & per compendium, & vitata circuitione. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis constituendæ caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi forte sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Nec incõcinnè id quod Iurisconsulti, Directò libertatem dare dicunt, nõ per fideicommissum: dixerit quis, Manu breui libertatẽ dare. Huic opponitur,

Manu longa, quod Iauolenus l. 79. D. de solut. accepit pro obliquè & quasi per aliũ: Pecuniã, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse incipiat. nam tum quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda sunt. Sic Cicero Verrina quarta: Cum ob tua decreta, ob impetrata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ, &c.

Manus communes, non lotas interpretatur Albericus.

Manum conserere dicimur cũ hoste: inde tracta est appellatio iudicialis, Manu consertum: quoniam & in iudiciis digladiari videmur. Vide Conserere.

Manum iniicere, vide Iniicere manum.

Manum mittere, manũ porrigere *ἀπλαρμικῶς*, l. 15. §. sed si emptor. D. de re iudi. l. 14. §. 1. D. de religio. Galli efferunt, *mettre la main dessus*.

Manus militaris, l. 68. D. de rei vindic. & l. penul. D. ne vis fiat ei, qui in pos.

Manum prohibere in l.5.§.meminisse. D. de ope. no. nunt.& l.6.§.1.D. si seruit. vindi. id est lapilli iactum.

Manu sata excipi intelliguntur l.80.D.de contrah.empt. non quæ in perpetuum sata sunt, sed quæ singulis annis seri solent, ita vt fructus eorum tollatur.

ad Manus venire, l.11.§.penult.D.de pœnis.

MANIBVS PEDIBVS, prouerbio, extremum conatum significamus: Sic vsurpauit Terentius in Andr. Act.1.1.

MANVMITTI Festo dicebatur seruus cũ domin⁹ eius, aut caput eiusdem serui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu. Alij ex eo dictum putant, quòd qui emancipabantur, manu dicis caussa cædebantur ab emptoribus, quæ ῥαπίσματα vocat Iustin.l.vlt.C.de emancip.lib.8. Manumitti tamẽ etiam dicuntur filij, filiæque familias, pro emancipari: propterea quod dicis caussa ter à patre venduntur, & in imaginariam quandam seruitutis conditionem rediguntur, vt in verbo Emancipatio docuimus.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui testamento, vindicta, aut censu (sic enim apud Gaiũ libro priore titu.1. non ecclesia legẽdum, ex Vlpiani Institution. titul.1. animaduerti) vel ante consulem, aut prætorem erant manumissi. Latini autem Iuniani, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ conditionẽ eorum prima reperit, manumittebantur: Dedititij, qui post admissa crimina, suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi essent: aut in quorum facie, vel corpore, quæcunque notæ, seu stigmata, igne, aut ferro impressæ erant, ita vt deleri non possent: hi postquàm à dominis suis manumittebãtur, Dedititij vocabantur, ex lege Aelia Sentia, vt quorum turpitudo communis erat, eorũ & nomen commune esset. vide Vlpian. epitomen tit.1.

MANVMISSIO est de manu missio, id est datio libertatis, l.manumissiones. D. de iusti.& iur. Nam quàm diu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate, Vlpia.l.1. D.eod. Atque in manumissionibus hoc nominatim adscribi moris erat, vt ex antiquo manumissionis exemplo citat Cuiacius Obs.li.14.c.27. Ille ciuis Romanus esto, ita vt ab hodierna die ingenuus, atque ab omni seruitutis vinculo securus permaneat, tanquam si ab ingenuis fuisset parentibus procreatus. Eam denique pergat partem quamcunque elegerit, vt deinceps nec nobis nec successoribus nostris vllum debeat noxiæ conditionis seruitium: sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa plenissimáque ingenuitate, sicut alij ciues Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum, semper ingenuus & securus existat. Hinc à Suda ἐλεύθερος, id est liber, definitur, ἐλεύθερον ὄντα δῆλα.

Manumissionis insignia recenset Tertullianus lib. de resurrect. carn. putà albam vestem, aureum anulum, patroni nomen, tribum, mensam.

Manumissionis verbum etiam in liberis legimus, l.2.D. de offic. procos. l.28. D. de adopt. l.107. D. de verb. obli.& D. si à parent. quis manu. fu.

MAPPA est ornamẽtum equi, & sunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt processionem. no. in Auth. de consu.§. quantumcunque. & vide c. nonnulli. 103. dist.

MARCHIA, seu Marcha, Gallis *Marche*, apud barbaricos scriptores limitem significat: deducto vocabulo à March Germanico verbo, quod & limes est: vt leg. Franc. lib.4. tit. De vassis dominicis ad marcham custodiendam constitutis. Sic Rhegino lib. chron.2. sub anno 783. Posthæc Carolus Ratisbonam venit, ibíq; marchis & fines Baioariorum dispo suit. Aymoinus lib.5. Ludouicus Neustriam cum marchiis suis haberet: & Carolomannus Burgundiam & Aquitaniam cum marchiis suis obtineret. Albertus Krantzius in VVandalia lib.3.cap.16. hoc vocabulum deduci existimat è vulgari Saxonum lingua, apud quos Marchia districtum vnius villicationis aut ditionis significat. Inde Veltmarke nomen duxere: vt tum marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam, quam, cum sui iuris esset, per arma sunt cõsecuti. Baioariorum lingua & Alamannorum, & antiqua Gallorum (quod obseruauit Pet. Rhenanus & Ioan. Brodæus Miscellan. lib.2. cap.23.) March equum militarem significabat. Scribit enim Pausanias lib. decimo, ita Gallos equestrem pugnam instituisse, vt singulos equites selectos, equis sequerentur alij duo, qui domini equo occiso suum submitterent, quisque domino, & sibi inuicem auxilio vel supplemento essent (quo modo, aut simili etiam hodie lanceas componimus) & hanc quidem equestris pugnæ institutionem eos vernacula lingua vocasse *Trimarchisiam*, quòd singuli equites constarent ex tribus. equum enim eos marcham appellasse. Et ita hodiéque vocitant Britones, quos priscam linguam Gallicam retinuisse, simul & Britannos, siue Anglos montanos, quos Vualos appellant, idem Rhenanus comprobauit. nec enim fuit eadem prorsus cum Germanica, cum Ariouistum Germanum Cæsar sub fin. lib.1. de bell. Gall. scribat longinqua in Galliis consuetudine, Gallicam linguam didicisse. Et Tacitus lib. singulari de morib. Germanorum, Gothinos non esse Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen illud fuit March pro equo: vt in lege Baiuariorum: Si equus est, quem March dicimus. Et alio capite: Siquis aliquẽ de equo suo deposuerit, quod March falli vocant. Et in lege Alamãnorum: Si talem equum inuolauerit, quem Alamanni March dicunt.

MARCHIO, inquit Obertus lib.2. Feud. tit.10. est is qui limiti certo regni cum imperio præest. Ineptè autem vocabulum à mari deducit, quòd plerique limites sint maritimi. nota est Francorum, vel Germanorum vox *March*, siue *Marche* pro limite, vt diximus. Annonius 5. cap.11. Reliquit marchiones, qui fines regni tuerẽtur, & hostium arcerent incursus. Aymoinus lib.5. Robertus Comes Parisiorum, frater Odonis regis, Marchio Francorum vocabatur. A Germanis etiam Marchgraph dicuntur, quasi limiti comites, siue Limitipræfecti. Et Comites Marchiæ ab Aymoino lib.4. Custodes limitis ab eodem ibidem. Et Comites & præfecti limitis, ibidem. Albertus Krantzius in VVandalia vbi supra plenissime de origine huius vocabuli disputãs, Saxonum esse vocabulum existimat, atque pro præside apud eos vsurpari, qui prouinciæ, quam cum sui iuris esset, per arma essent consecuti, præesset, quique illi ius diceret. Sic in Dania (inquit) ad Slesuicũ Marchionem constitutum per Henricum regem: ita in VVandalia per eundem marchiam illam suo Marchioni deputatam: indéque fluxisse nomen, vt deinceps aliæ quoque prouinciæ hoc vocabulo in simili principatu vterentur: diceretúrque marchio Misnensis, Badensis, Styriæ, Morauiæ, in Germania: & in Italia Teruisina, Anconitana, Mantuana, Ferratensis, & si quæ sint aliæ ibi marchiæ. Hinc verò intelligi potest quam dissimilis huius dignitatis ratio fuerit apud Italos, de qua Nicephor. Gregoras lib.7. ita scribit: ἡ δὲ τοῦ μαρχεσίου τάξις τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει παρὰ Λατίνοις, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς Ῥωμαίων στρατεύμασιν, ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημαίαν, τοῦτο παρὰ λατίνοις μαρχέσιος. vt is scilicet esset, qui vexillum Imperatori præferret. Brodæus vbi suprà, & Alciatus Marchionem interpretãtur Præfectum equitum, deducto vocabulo ab antiqua verbi March apud Gallos significatione: quod viris doctissimis non probatur.

MARCHGRAVII, vide GRAVIO.

MARCHOMANNI, apud Helmodum in hist. Slau. cap. 68. sunt

68. ſunt gentes vndecunque collectæ quæ marcham incolunt.

MARSCHALCVS, vetus vox Germanica, pro equitum magiſtro. March enim vetere illorum lingua, equum ſignificat, & Schalc potentem, vt Beatus Rhenan. obſeruat rer. Ger. li. 2. Leg. Alemann. tit. 80. Si Marſchalcus, qui ſuper duodecim caballos eſt, occidit, 40. ſol. cóponat. vbi de ſeneſchalco etiã fit mẽtio: quæ vox in Francogallia vſurpata eſt. Albert. Krantzius lib. Suet. 5. cap. 41. Gubernatorem appellauere, ex optimis militem, qui conuocandis regni cœtibus, & omnia vice Principis gerendi habeat poteſtatẽ: Marſchalcum noſtri vocant, Galli Conneſtabulum, Magiſtrum equitum dixere Romani, armorum ductorem interpretantes, qui & equeſtria militiæ Princeps arbitrium habeat educendi armatum regni exercitũ. Latini autem eum qui ſub regis imperio exercitui præeſt, Magiſtrum rei militaris appellant. Liuius lib. 24. de Syphace Numidarum rege loquens: Orauit, inquit, vt duo legationem referrent ad Imperatores ſuos: vnus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret.

MARGARITAS & margarita promiſcuè Latini auctores dicunt: ſed eas à gemmis & lapillis ſeparant (nam alij auctores refragantur) Iuriſconſulti, vt Vlp. l. 19. §. penulti. & l. 25. §. pen. D. de au. & arg. leg. Quia cõcha, inquit, apud rubrũ mare & creſcit & coaleſcit, quod ſic accipit Cuiac. quia margarita conchæ pars eſt, potius quam gemmæ aut lapilli, vel cõchæ partus, vt Plinius voluit lib. 9. cap. 35. De eorum ortu A. Marcellinus lib. 23. Plin. lib. & cap. præcitatis. Athenæus lib. 4. Iſidor. li. 16. c. 10. Etymol. De his etiã ſic Tertullianus lib. de habitu muliebri, cum antes de lapillis egiſſet: Sed ſiquid de mari Britannico aut Indico ambitio piſcatur, conchæ genus eſt, non dico conchylio, aut oſtreo, ſed nec peloride gratius de ſapore. ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod ſi concha illa aliquid intrinſecus puſtulat, vitiũ eius magis eſſe debet, quàm gloria: & licet margaritũ vocetur, non aliud tamẽ intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotũda verruca. Hierony. rubri maris grana vocat. Martialis verò, Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis. De his Solinus hæc ſcripſit: Conchæ ſunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, ſitiunt rorem velut maritum, cuius deſiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aſpergines, oſcitatione quadam hauriunt humorẽ concupitum. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de ſaginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

Margaritæ extricatæ, pro mundatis & purgatis, in l. ſi ſeruus ſeruum. D. ad l. Aquil.

MARITIMÆ vſuræ, nauticæ, l. ſeneratot. D. de nautico ſenore.

Maritimi mores, pro variis & inconſtantibus. Quemadmodum enim mare, vt inquit Eraſmus, nunquã conquieſcit, & ſubinde mutat faciem: ita ferunt homines maritimos nonnihil ex maris ingenio referre.

MARITVS, contractis nuptiis, dicitur. Eo tamen nomine & ſponſus continetur, l. 3. D. de fund. dota. Sed hoc ex cauſſa, non perpetuo verum eſt.

Mariti, pro coniuges l. 52. in fin. D. de donat. inter vir. & vxor.

Maritus & vxor vnum corpus cenſentur, l. 1. §. ſeruum mariti. D. de quæſt. Domeſtici vocantur, & ſocij vitæ, diuini, atque humani iuris conſortes, l. 1. D. ad S C. Silania. l. 1. D. de rit. nupt. l. aduerſus. de crimin. expilat. heredita.

Marito incumbit onus alendi vxorem cum liberis, & tota familia. l. dotis fructus. D. de iur. dot. l. pro oneribus. C. eo. tit. l. ſi filia. D. famil. erciſcund.

Maritis, ad exemplum propinquorum, conceditur quidem ius emendandæ vxoris: ſed certè non adeò eſt extendendum, vt domeſticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur, l. 1. C. de emendatio. propinquo. Neque verò bonus vir, aut vlli homini in foro profuturus exiſtimari poteſt, qui domi tam moroſus eſt, vt nec vitæ ſociam ferre poſsit fortè per imprudentiam leuiter peccantem. Leuiorum autem vitiorum, propter quæ fuerit vxor emendanda, non poteſt certa tradi definitio. Caritas multa condonabit, quatenus fieri poteſt, ſexus fragilitati: cetera iudicabit ſobrium mariti ingenium.

Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in maritum animus, teſte Vlpiano in l. 5. D. de bon. damnat.

Mariti lenocinium ipſum onerat, non vxorem excuſat, l. 1. §. ſi publico. D. de adult.

MARMORIS appellatione rudem tãtum materiã contineri, docet Iuriſconſul. in l. quæſitum. §. illud. de legat. 3. Hinc Marmoreũ, quod ex marmore eſt: & Marmoratum, quod ſuperficiem tantùm ex marmore habet: & Marmorariæ laudes, apud Ciceronem pro Archia, pro ſtatuis marmoreis in alicuius honorem decretis. Marmoroſum autem, quod marmoream formam vel duritiem habet.

MARMOREVM metallum, l. 13. C. Th. de metall.

Marmoreæ lapidicinæ l. 7. §. ſi vir. D. ſol. mat.

MARMORARII, qui marmorum in cruſtas ſecandorum artem tenent, l. 1. C. de excuſ. arti. l. 2. C. Th. eo. Caſsio. libro 1. Variarum ad Agapet.

MARTE ſuo litem decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum ſine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem ſteterit, quo minus lis ſuo Marte decurrat, &c. in l. properandum. 2. §. illud proculdubio. 5. C. de iudic.

MARTINVS Iuriſconſultus nobilis, Italus, æqualis eorum ætatis qui primi gloſſulas ad ius ciuile ſcripſerũt, circiter annum MCXC, vixit, iuriſque diſciplinam magna cum laude exercuit. Eius perſæpe Accurſius mentionem in gloſsis interpoſuit.

MARTYREIVM, templum martyribus dicatum, apud Impp. l. generali. 13. C. de ſacroſ. eccl. & l. decernimus. 15. eod.

MASCVLINVM an concipiat fœmininum, hoc eſt, verbo maſculini generis contineatur fœmina vide l. 1. & ibi glo. Bartol. Albericum, Cæpolam, And. Alciat. D. de verb. ſignifica.

MASSA rudem materiam auri, argenti, æriſve ſignificat, l. 10. §. ſi maſſæ. D. quib. mod. vſusfru. amitt. l. 52. §. ſi quis maſſam. D. de furt.

Maſſa, id eſt, pila argenti legata, ſcyphi ex ea facti debentur. Eius cauſſam habes in l. lana. in fi. & l. quæſitum. §. illud. de leg. 3.

MASSA apud Caſsiodorum, Gregorium & alios idem quod manſus: hinc maſſarij, vt manſuarij. Gloſſ. vet. maſſam exponunt συγκτῆμα. Vide Manſus.

MASSARITIÆ verbum ex vulgi triuio ſumptum, dicuntur Bartolo ſupellectilia ad domum pertinentia, quo verbo in eundem ſenſum paſsim vtitur vulgus interpretum: hoc & aliquando Zaſius indicauit.

MASTI, fiſtulæ ſunt Vitruuio lib. 12. Varro in ll. de re Ruſtica papillas vertit. Caſsiodo. vbera. vide Alciat. l. eos qui aquæ. C. de aquæduct.

MASTIGOPHORI, lictores qui virgas in ſacris certaminibus ferebant, quibus turbam ſummouerent. Arcadius l. vlt. §. 1. D. de munerib. Maſtigophori quoque qui agonothetas in certaminib. comitantur, & ſcribæ magiſtratus perſonali muneri ſeruiunt. Iulius Pollux [illegible] ferè, à Xenophonte quodam loco [illegible] appellari tradit.

MATER, quæ quoduis animal partu edit, auctor Nonius. Noſtri interdum hoc nomine etiam auiam accipiunt, licet impropriè. Vide Bart. in l. liberorum. D. de

D.de verb.signification.

Matermatrima dicitur illa, quæ cum mater sit, adbuc habet matrem viuentem: sicut patrimi, & patrimes, quorum partes viuunt. Vide Matrimus.

MATERFAMILIAS apud Iurisconsultos quamlibet mulierem honestam significat, l.3. in fin. D.de lib.exhib.l.pronúciatum. 46.D.de verb.signif.l.probrum. D.de ritu nupt. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adult idque generaliter tradunt, honestatem, non aut nuptias, aut natales facere matremfamilias: viduam, non etiam virginem esse matremfamilias: eam quæ obscuriore loco nata est, si honeste viuat, esse matrem familias. Concubina autem materfamilias non est, nisi patroni concubina sit, d.l. probrum.l. item legato.§.patui. D.de legat.3. Meretrix quoque materfam. non est, licet vxor sit, & adulterij accusari possit, exemplo Vistiliæ vxoris Titidij Labeonis, de qua Cornel. Tacit.lib. 2.l.si vxor.§.sed & mea.D. ad leg. Iul.de adult. Nihil autem differt à matrona materfamilias, l.1. §.omnem.l. item apud.§.siquis virgines. D. de iniur. l.1.§. & notandum. D. de ventr.insp.& quæ materfamilias in l. probrum. dicitur matrona in d.l.si vxor. Cicero pro Cœlio: Petulanter facimus, si matremfamilias secus, quàm matronarum dignitas postulet, nominemus. Propriè autem Materfamilias ea dicitur quæ in familiam mariti & sui heredis locum venit, & à Matrona differt: & sic ex iure antiquo accipiends est l.pronútiatio.§.familiæ. D de verb.signif. dum in familia mariti numerat matremfamilias. Hinc etiam Festus: Materfamilias, inquit, non ante dicebatur quàm vir eius paterfamilias dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoe nomine, nec quæ sine filiis est appellari potest. Huc accedit quod scribit Gellius lib.18.cap.6. Matremfamilias appellatam esse eam solam quæ esset in mariti manu mancipióque: aut in eius in cuius maritus manu mancipióque esset, quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti, & in sui heredis locum venisset. Plura etiam de his vide in voce VXOR.

MATERIA infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur.l.6.D.de rei vind.

Materia sic à ligno distinguitur, vt hoc ad ea quæ comburẽdi caussa parata sunt, pertineat illa verò quæ ædificandi fulciendive caussa.l.18. D.de vsufr.l.47.D.de act.empt.l.55.D.de lega.1.l.167.D.de verb.signif.

MATERTERA est matris soror: ait Paulus l.10.§.7.de gradibus.

Matertera magna est auiæ soror, ait Paul.l.10.§.8.D.eod.

Matertera maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris vel matris matertera magna, l.10.§.9.D.de gradib.

Matertera maxima est, ait Paulus, abauiæ soror, patris vel matris matertera maior.l.10.§.10.D.de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt ait Festus.

Matrix ecclesia dicitur, cathedralis c. cùm venerabilis. de verb. signific. eadem forma qua Metropolim vocamus vrbem, quæ caput est prouinciæ, vnde sunt deductæ coloniæ, quæ & dicitur vrbs matrix & mater vrbium à Solino & Marcellino. inde Ortygometra, coturnicum matrix, & Tettigometra, cicadarum, & similia nomina, apud Plinium, & alios.

MATRICES aquarum pro fistulis ponuntur in l.eos. C.de aquæduct.lib.12. Mastos appellat Vitruuius lib. 12. Cassiodorus vbera. Varro in li. de re rust. papillas. Erant etiam Matrices libelli, in quibus Cæsareo fisco pensitantes descripti continebantur. Habebant & nomina militum inscripta matrices. Hinc

MATRICVLA, catalogus, descriptio, index, l.3.C.de agen.in reb.lib.12 l.pen.& fi.C.de commeatu. Matriculæ militares, numeri, l.16. C.de testa. milit. Notæ publicæ vocantur l.5.C.qui milit.poss. Patriculæ l.5. c.Th. de domest. & prot. Carthaginensis cócilij cap. 150. μὴ προσηγμάτωσθαι τῇ μάτρικι Zonaras ita interpretatur, οἱ βλαβέντες ἐκ τοῦ καταγραφῆναι ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ.

MATRICARII in Nouell.13. quæ est de Prætore plebis, in notis quibusdam vetustis ad Iuliani Patritij Epitomen, sic inueniuntur exponi: Matricarij dicuntur illi quorú opera spongiis, hamis, dolabris, sifonibus & aliis ferramentis incendia extinguntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia. Sic dicti quod in matriculam, siue commentarium prætoris plebis relati erant.

MATRICVLARII ecclesiarum œconomi, nunc *Marguliers* dicti, Aimoino in lib.4.de gestis Franc.cap.33. Et in lib.veteri formularum: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum manè ad ostia ipsius ecclesiæ obseruanda conuenissemus, &c.

MATRIMONIVM est diuini & humani iuris communicatio l.1. D. de ritu nuptia. Per diuinum ius accipiuntur sacra, quæ cuiuslibet familiæ propria olim fuerant. Nos autem veram pietatem & ius naturæ, per sacra intelligere possumus in foro Christiano.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio, l.1.§.2.D. de iust.& iur. Matrimonium à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Gellius libro 18.cap.6.

MATRIMONIVM & Nuptiæ sæpe promiscue vsurpantur: proprie tamen differentia reperitur: vt in l. pen. D.de dona.int.vir.& vxo.vbi Scæuola Matrimonium esse ostendit, conuentionem inter virum & vxorem: eámque conuentionem solo consensu contrahi: hoc est, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neque literas.l.licet.8. C. de incest. nupt. l.nuptias, de reg.iur.l.3.D.de sponsal.l.neque sine 13 C.de nupt. Nuptias autem ibidem Scæuola esse ostendit, ritum illum qui pro cuiusque gentis institutis palam & publicè adhiberi solet. veluti apud Romanos, deductione in mariti domum: item aquæ & ignis interuentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis distinguit in l.si ita 10.& Iulianus in l.seq.D.de ritu nuptiarum, & Iustinianus in §.si aduersus ea. De nupt.& in l.inter eos.27.D. de donationib. inter vir. & vxo.l. 13. C. de nupt. Sumitur etiam Matrimonium pro bonis maternis. Seneca lib 1.de benefic.cap.3. Quia latè patentis matrimonij sit. itáque apud Tranquillum, & Val.Maximum Matrimonij nomen vsurpari quidam obseruarunt.

FORMVLAE MATRIMONII CONTRAHENDI.

Ex Plauto in Curculione 5. 2. PH. *Spondesne miles mihi hanc vxorem? M.Spondeo.* At in Decretal.

Vir Ego accipio te in meam. Et

Mulier Ego te accipio in meum.

Hanc contrahendi formulam docet text.c.si inter virum.de sponsal.& matri.in antiq.

TESTIFICANDI MATRIMONII.

COS. AVGV. PVBL. CLAVD. QVAEST. AERAR. ANTONINAM VOLVMNIAM, VIRG. VOLENT. AVSPIC. E PARENTIB. SV. COEMIT, ET IIII. FAC. IN DOM. DVX. *Id est*, Consule Augusto Publius Claudius Quæstor ærarius Antoninam Volumniam virginem volentem auspicato è parentibus suis coëmit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Matrimonia secundum naturam esse, ostendit Lex, NON MOECHABERIS, vt vnusquisque habeat suam, retinesturque in voluptatibus modestia quædam, & certitudo. Vagi enim concubitus, incertam facerent de sobole opinionem, eleuarentque curam alendi partus.

Matrimonium inuito patre vel matre, neque iure naturali &

li & diuino, neq; ciuili, neque Pontificio valet, quanquam Doctores communiter diuersum tradant. Iustinianus, Institu. de nupt. in prin. Paulus in l. 2. D. de rit. nuptia. Romanus Pontifex Euaristus. 30. q. 5. ca. 1. Apostolus ad Corinth.

Matrimonium, Dos, & dotis actio potest esse sine copula carnali, vt vxor virgo sit, l. denique Cinna. & l. seq. D. de rit. nupt. Accedit hoc ad religionem nostram.

MATRONA, in Clementis libro de actis diui Petri, exponitur τῶν δ' ἐγνωρίμων γυναικῶν ἡ ἐπιφανεστέρη. Id est, nobilium mulierum magis insignis. Et hæc quidem videtur esse huius verbi propria significatio: augetur tamen hæc significatio ab Iurisconsultis, vt suprà ostendimus in voce Materfamilias, & infra in voce Vxor. Gellius tamẽ lib. 18. cap. 6. Matronam propriè dictam vult quæ in matrimoniũ cum viro cõuenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nõdum nati forent: dictámque esse ita à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Porro Matronæ dicuntur etiam dominæ, non respectu maritorum duntaxat, quomodo ipsi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, sed etiam per se, vt in l. pater. §. Iulius. D. de legat. li. 3. Iuliam domnam: nisi dicas Domnam superesse ex l. Lucius Titius, eodem titul.

MATRVELIS, ex matris meæ fratre natus. Marcianus l. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. Si quis patrẽ, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem occiderit, &c.

MATVRARE, non est abbreuiare, sed accelerare, ita vt adhibeatur industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Cetera apud Ferrariũ in §. his igit. Insti. de iust. & iur.

MATVRVS quis tripliciter ostenditur, vultu, gestu, voce. Spe. in tit. de aduo. §. 5. ver. cùm autem.

MATVRE fit quod non citiùs, aut serius fit, Bald. l. 2. §. si quis tamen. D. si quis caut.

MAXIME idem significat, quod vtique, l. 9. D. de vsucap. Vsucapiuntur res maximè corporales. Id est quasi corporales solæ. Maximè, pro demũ, l. 5. D. de concubi. Ingenuam in concubinatu esse posse traditur, maximè eam quæ obscuro loco nata est, vel corpore quæstum fecerit. Sic l. 2. C. an seruus ex suo fac. & l. 12. D. de fund. inst. Paul. lib. 3. Senten. tit. 5. Maximè, dictio implicatiua casus etiam non expressi, vt in l. sunt qui. & l. cum ex caussa. D. de re iud. De eius efficacia cum Alb. tum interpretes multa, quæ Grammaticos latent vt vocum magis, quam rerum significationis peritos. Porrò Gl. in l. mox citanda, indicat hoc verbum Maximè, aliquando abundare in Iure: allegátque bonum text. in l. fi. §. fi. C. de manu. testa. cum dicit, Maximè propter libertates, quoniam propter nullum alium casum, quàm libertatis ea imperatoris prouisio inuenta est. Vide Zasium in l. prima. §. quæsitum est. D. quod legator.

ME

MEA memoria, id est, quantum meminisse possum, Bartol. l. fi. D. de alim. & cib. leg. Mea pecunia, pro mihi debita. Alber. allegat l. si & me & Titium. D. si cert. pet. l. eius qui in pecunia. eod. tit. & l. 1. quod cum eo. Mea res amplius quàm semel esse non potest, sæpius deberi potest. l. & an. D. de except. rei iudic.

MECHANICVS, μηχανικὸς, is est cuius ingenio & institutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automatopoetica, l. 2. C. de excusat. artific. Mechanicos, & geometras & architectos, &c. Suetonius in Vespasiano cap. 18. vtitur etiam hoc verbo: Mechanico quoque, inquit, grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, &c.

Mederi remedio, pro opem ferre temperamento, apud Iustin. in §. fi. Instit. de donat.

MEDIANVS in l. si verò. D. de his, qui deiecerunt. accipitur pro medio, estque architectonicũ verbum. nam apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Medianum autem cœnaculũ, pro mediano cœnaculi cubiculo. Cœnaculum quid sit, diximus suo loco.

MEDIASTINVS, mancipium vilissimum, quod mediis in ædibus stat, vt ad cuiusuis iussa atque imperata præstò sit. Vlpianus l. 15. §. 31. D. de iniur. Etenim multum interest, qualis seruus sit bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, aut qualis qualis. Idem l. 1. §. 4. D. naut. caupo. stab. Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: vtputa atriarij, & focarij, & his similes. item in l. 6. D. de op. ser. Columell. lib. 1. cap. 9: Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus. Nonnulli per Mediastinum seruum balneatoris significari putant. Cato, Ille imperator: tu illi ac ceteris mediastinus. Nonius. Mediastinos, non solum balnearum, sed ædium quoque ministros & curatores legimus. Lucill. 17. Villicum Aristocratem mediastinum atque bubulcum, Commanducatus corrupit, ad incita adegit. Est autem hæc vox composita à medio & stando, non à Græco ἄγω, vt nonnulli vaticinantur: quanquam alij in hoc verbo, vocem medium tantum notandam volunt, reliqua productionem esse verbi.

MEDIVM dicitur, quicquid inter duo extrema est, etiam si nõ æqualiter distet. §. adiectio. in l. 3. D. ad l. Cornel. de sic. Seneca Epistol. 118. id medium atque indifferens, ait, vocamus, quod tam malo contingere, quàm bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Medium quoq; vsurpatur pro manifesto & certo. Vnde dicimus rem in medio relictã, super qua nondũ constitutum est. Sed & medium pro tertio, quod quædam contraria habet, etiam in iure nostro intelligitur: vt inter esse meum, & esse tuum, esse Gaij, vel Titij, l. sed & si possessori. in princip. de iureiur. l. si inter me & te. de except. rei iud. inter assensum, & contradictionem, patientia, l. 1. §. scientiam. de tribut. act. Inter delicatè progredi, & diplomate vti, est maturare, l. cõtinuus. §. 2. de verb. obligat. inter donatum & commodatum, precarium, arg. l. 1. de prec. inter sacrũ & prophanum, sanctum, l. sacra. D. de re. diuis. inter liberum, siue ingenuum, & seruũ, libertinus, l. manumissiones. de iustit. & iur. Inter venenum bonum, & venenũ malum, amatorium, l. eiusdem. §. 1. vbi Bartol. de sicar. Inter negligentiam crassam, siue nimiam securitatem, & delatoriam curiositatem, scientia, l. nec supina. de iur. & fact. ignor. inter bonam fidem, & malam fidem, dubietas, gl. §. genera. l. 3. de adquirend. possessio.

Medium tẽpus interpretatur Iustinianus §. si ad exhibendum Institut. de offic. iudic. tempus illud, quod est inter litem contestatam & sententiam, Vlpianum sequutus, qui medium tempus appellat quod est inter initium, & finem actus, l. si libertinus. D. de collus. deteg.

Medij actus homo appellatur ab Imp. in §. 6. de iniur. seruus neque magnæ alicui curationi præpositus, qualis est dispensator, vel atriensis, neque vilissimo muneri deputatus, qualis est mediastinus, aut scoparius, sed mediæ inter illas functionis.

MEDIAE Iurisprudentiæ appellatione Viglio videntur potius significari prudentium interpretationes, quas communi nomine Ius Ciuile nominamus. Accursius autem mediam Iurisprudentiam id ius intellexisse arbitratur quodcunque fuit, quod post XII. Tabul. & ante Principum constitutiones est editum. §. & hæc quidem. Inst. de legit. ag. succ.

MEDIOCRITAS tenue patrimonium, l. 6. in fin. D. de excus. tutor.

MEDICINÆ tres sunt partes, inquit Corn. Celsus in præfat. primi libri. nam vna est quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primam

διαιτητικὴν, secundã φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomen apud Iurisconsultos sumitur pro iis qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouẽt, item qui circuncidunt, aut castrant. Pro chirurgis apud Paul. lib. 3. sent. & 5. tit. 23. Item apud Vlpian. in l. 4. in fin. D. ad leg. Cornel. de sicar. Medico, inquit, qui virilia exciderit, capitale erit. idem in l. qua actione. 7. §. vlti. D. ad leg. Aquil. Si medicus seruum imperitè secuerit. φαρμακευτικὴ verò significatur in l. insequẽti. vbi Caius de medico loquens, Idem iuris est, inquit, si medicamento perperam vsus fuerit. Vlpianus in l. 3. D. de extraordin. cognit. Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

MEOGRAMMATEI, l. 4. C. de tab. scrib. & log. lib. 10. corruptè pro Demogrammatei. Sunt autem δημογραμματεῖς plebis scribæ.

MELANCHOLICI sunt, qui morbis Melancholiæ, id est, atræ bilis vexantur. Melancholici item dicuntur manici & maniaci: quem enim nos furorem dicimus, Græci Melancholiam vocant. Cicero Tuscul. 3. Græci autem maniam vnde appelient, non facilè dixerim: eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitię patet latius, à furore distinguimus.

MELIENSIS Mineruа, vide Iliensis Minerua.

MELINVM, genus coloris candidi. Plin. lib. 35. cap. 6. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. Paulus l. 78. §. 5. D. de legat. tertio: Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinum, suo nomine quàm coccum, purpuráve designatur?

Melior conditio quod ad pactũ addictionis in diem attinet, dicitur si pretio quid addatur, vel facilior pretij vel maturior solutio, l. 4. §. fin. D. de in diem addict. & omnino quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

MELIVS æquius, formula erat iudicij rei vxoriæ, quæ soluto matrimonio repetebatur. Cicero lib. de Offi. III. Reliquorum autem iudiciorum hęc verba maximè excellunt: in arbitrio rei vxoriæ, melius æquius. In Top. In primísque in arbitrio rei vxorię, in quo est quod æquius melius. Iauolenus l. pen. §. vltim. solut. matr. Quia nec melius nec æquius esset, quod exigere vir ab vxore non potuisset, &c. Proculus l. 82. D. de solutionibus. Nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi.

MELIORES, pro Proceribus siue primariis eadem ratione qua Seniores. Tacitus lib. 13. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Otto Frising. li. 1. cap. 20. Gladio exerto in meliorem & nobiliorem omnium Rauennatensium manum misit. Apud Radeuicum lib. 2. cap. 30. Dominus Imperator magna est in gloria. quosdam de melioribus ex Mediolano, & Brixia in vinculis retinet. Et alibi sæpissime apud auctores barbaricos.

MELIORARE, pro meliorem & fructuosiorem efficere. Vlp. l. 13. § 15. D. de vsuf. Si quidem vsufructuario permittitur meliorare proprietatem.

MELIORAMENTA & meliorationes dicũtur ea, quæ emphyteuta in re ipsa habet, & percipit pro suo iure emphyteutico, vt in l. vlt. C. de iure emphyteut. Inde, quòd agri vectigales solebant sumptu ac opera conductorum ad meliorem frugem reduci, ea spe, quòd ad vtilitatem suam & suorum semper essent illis vsuri.

MELOPROXIMVS, in posterior. Iustiniani libris est inquit Alc. qui se cum proximo scrinij sacri exercebat, curámque cum eo gerebat, velut subadiuua. Huius fit mentio in l. peculiari. & l. vnicuique C. de prox. sacr. scri. lib. 12. deducit autem à verbo μελετάω quod exercere significat: vel à μέλω, quod curæ esse denotat. Sic dicitur primarius à secretis, hoc est, summo Cancellario proximus. Cuiacius verius putat Melloproximum dici, qui sequenti anno futurus est proximus ἀπὸ τοῦ μέλλειν. Sic

Mellephebum pubertati proximum Censorinus vocat.

MEMBRVM in XII. Tabul. pro corporis parte accipitur, pro manu, pede, & verba legis hæc sunt, MEMBRVM SI RAPSERIT, (aliàs rupit) NI PACIT, TALIO ESTO. vide Gellium lib. 20. cap. 1.

MEMBRVM, pro cubiculo, siue parte ędificij, apud Vlpia. de manumiss. testamen. l. si ita fuerit. §. Idem quæri potest, inquit, & si fabris duobus, vel pictoribus, si membrum depinxisset, vel fabricassent nauem. Vulgati codices corrupti, non membrum, sed templum habent. Græci κοιτῶνα exponunt. Vtranque vocem retinuit lingua Gallica. Quin & partem domus Columella, cum Plinio Iuniore, & Apuleio membrũ nominant.

MEMORIA mortuorũ damnata, qui maiestatis & perduellionis criminibus post mortem damnantur, l. 32. D. de dona. inter vir. l. 6. D. de iniust. rup. l. 78. in fine. D. de legat. 2. l. 2. C. de testam.

Memoriam retractare, l. 2. D. ne de stat. defun. est de statu defuncti quærere.

Memoria Principis, genus est procurationis eorum qui adnotationes omnes dictabant, & emittebant, sed & precibus respondebant: vt est in Notitia Rom. Imp.

MEMORIALES adiutores erant quæstoris ex diuersis scriniis assumpti, qui leges & rescripta excipiebant & implebant, id est perscribebant, aut perscribi curabant. vide l. vltim. C. de prox. sacr. scrin. Græci ad l. 2. C. de peti. bo. subl. hos interpretantur τοὺς ἀπὸ τοῦ ὑπομνήματος. & ad l. eos. C. de excus. mun. τοὺς τῶν ὑπομνημάτων πάντων. & ad l. 5. C. qui mil. pos. τοὺς τῶν ὑπομνημάτων φύλακας. Vide Nouel. Valent. tit. 3.

MENDACIVM tribus modis solet ab interrogato committi, dissimulata veritate non aliter ferè atque temeritas accusatorum trifariam detegitur, l. 1. in princi. & §. 1. D. ad SC. Turpillia. Aliàs enim imprudẽter negatur veritas fallaci quadam fiducia non probandi contrarium ab aduersario. Aliàs tacetur, callido scilicet consilio, vt liberum sit postea effugere ignominiam, detecta veritate. Sunt & qui tam respondẽdo mendacium, quàm tacendo contumaciam puniri verentur: hi deligunt mediam obscuritatis viam: vt sub verborum inuolucro saluam habeant interpretandi libertatem, si opus fuerit, l. de ætate. §. nihil interest. D. de interrogatio. Qua igitur impostura celetur veritas ad detrimentum proximi, nihil prorsus interest: quod diligentissimè nota.

MENDICANTES validi qui accipiendi sint in rubr. C. de mendican. valid. lib. 11. res ipsa docet. Porrò mendicos eos intelligimus, qui vt (Aristophanica Penia in Pluto ait) viuendo nihil habent:

Πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστιν μηδὲν ἔχοντα.

atque à pauperibus separantur ab eadem. Validos autem interpretari videtur Nouell. 80. robustos, ex interpretatione Iuliani Patricij.

Mendicitas incerta in l. vnic. de mendi. valid. quia inquit Accurs. ibi. ignoratur an vere egeant.

MENIANA, inquit Festus, appellata sunt à Menio Censore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Idem tradidit Isidorus lib. 15. Etym. c. 3. Menium illum Crassi fuisse collegam addens: tum & Solaria, vocari posse, quod soli pateant: quod confirmari potest Zenonis constitutione περὶ καινοτομιῶν, in qua hoc nomine bis vtitur. μηδὲ ἐπὶ χωρῶν, ait, ἐκ μηδ' ἑτέρου μέρους ... Et alio loco, ... Hinc

In se habet, hoc est, pedes decem: vnde & decempeda
dicitur: Pletbrum pedes centum. Iugerum longitudi-
ne pedibus 240. in latitudinem dimidio minus confi
citur, duósque in se actus continet. Stadiũ, passus 125.
habet: qui sunt plus paulò pedes n c. Diaulus, duo
sunt stadia. Milliarium, sunt mille passus, hoc est sta-
dia 8. Dolichus, stadiorũ est 12. Leuca, dictio est Gal
lica, mille & quingentos etiam ipsa passus habet: licet
alibi amplior sit. Parasanga, vocabulum Persicum, 30.
censetur stadiis, quæ mensura paulò minor est mil-
liario Germanico. Schœnus apud Aegyptios 60. est
stadiorum. Stathmus, id est, mansio, milliaria habet vi
ginóduo semis. Huius mentio habetur in Nouell. vt
om. obed. iudicibus. §. si igitur. Est & vulgaris vox
Mansum, qua tantum agri significatur, quantum sin-
gulis annis par boum arare, coleréq; potest. Vide Al
ciatum in l. mille passus. D. de verb. sig. Budæ. in l. vlt.
si mens. fal. mod. dix. & Oldend. Action. 2. Class. 3.

Mentiri, hoc est mendacium dicere: & non dicere
verum differunt, cap. cum contingat. extr. de iureiur.
Porrò mentitur non solum qui falsum dicit, verum-
etiam qui simulat: vt, *Faciem mentita Creusa*, &, *Aes
mentitur aurum.*

Mercatores, non, vt quidam volunt, à merce, sed
à verbo mercari, qđ est emere, deducitur. sunt enim
hi, qui res emunt, quas in eadẽ specie carius vendant,
vt ait Alciatus. qui etiam inter sordidos, mercatores
tenues censet: contra, copiosi mercatores, non viles
habẽtur. Fenerator mercatoria nomine nõ venit, per
l. quæsitũ. §. sed & ipse Pap. paulò ante fin. D. de fund.
instr. Proprie enim Mercatores dicebantur, qui cùm
Romæ domiciliũ haberent, interdũ tamen exportan
darum vel importandarũ mercium caussa in prouin
cias ad aliquod tempus excurrebãt. Sabinus autem in
l. 4. D. de penu leg. tempus illud vt longissimum defi
nit esse non plus annuum. Negociatores verò ciues
quidem erant Romani, sed in prouinciis sedem for-
tunarum suarum constituerant, sic, vt rarò in vrbem,
nec ferè nisi censendi caussa redirent: quales erant ara
tores, pecuarij, argentarij, &c. Cicero in Verrina
sɪɪ. Ciues, inquit, habent propinquam fructuosámq;
prouinciam, quò facilè excurrant, vbi libenter nego-
cium gerant: quos illa partim mercib. suppeditandis,
cum quæstu compendioque dimittit: partim retinet,
vt arare, vt pascere, vt negociari libeat, vt denique se-
des ac domicilium collocare. Quid etiam Mercato-
res à negotiatoribus differant, vide infra sub voce Ne
gotiatores.

Merces ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum ru-
sticorum locatione percipitur: quæ verò ex vrbano-
rum, Pensio. vide l. 27. & l. 29. D. de hered. petit. & l. 2.
§. 1. D. locat. Mercis appellatio, inquit Vlpi. ad res
mobiles tantum pertinet, l. 66. D. de verborum si-
gnificatione.

Mercis appellatione, inquit Africanus, homines nõ con
tineri Mela ait, & ob eam rem mangones non merca
tores, sed venalitiarios appellari ait, & rectè. l. 207. D.
de verbor. signific. Merces autem nomen etiam de
operis intelligitur, vt & Pretium. Mercedem habita
tionis Græci proprio nomine ἐνοίκιον appellant, mer
cedem operæ μισθόν. Clemens Alexand. libr. 1. Strom.
τῷ μὲν ταναλέρῳ ἀθήνησι λεγεσθαι ... τῷ δὲ τελώνῃ τε-
λος ... φοίνικον μὲν τῷ ... μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ,
καὶ τῷ πιπράσκοντι ἀῤῥαβῶνα. Sed & ἐνοίκιον merce-
dem habitationis quæ ab inquilino datur, appellat Iu
stinianus Nouell. 43. & 88. & 120. & Harmenop. libr. 3.
Ἐνοίκιον autem in eadẽ significatione apud Theophr.
& Plutarch. obseruauit Victorius lib. 16. cap. 11. Mer-
ces autem quæ doctori datur, Mineruale etiã dicitur.

Merces eximij laboris à Iurisconsulto eleganter inter-
pretatur, quæ pro salute alicuius datur, l. si pater. §. si
quis. de donat. veruntamen & pro pensione accipi so
let, atque annuo reditu, apud Ciceronem, sicut & in
iure accipitur.

Merx peculiaris dicitur res, in qua dominus permit-
tit seruum suo proprio nomine negotiari, etiam si ni
hil sit in peculio. Merx dominica autem, in qua nomi
ne alieno, hoc est, domini vice gerit negotia.

Mercalem vxorem, id est, Meretricem Albericus
exponit.

Mercenarii, qui operas suas mercede locabãt, l. 1.
§. si filiusf. D. de vi & vi ar. Plerique eo nomine seruos
alienos, quorum conductis operis vtebantur, voca
bant. Valer. libr. 5. ca. 4. Villicum, ait, in agello, quem
septem iugerum in Papinia habebat, mortuum esse,
occasionémque nactum mercenariũ, amoto inde ru
stico instrumento discessisse. Liberi quoque qui ope
ras suas locabant eo nomine appellabantur, Varroni
lib. 1. de re Rustic. cap. 17. Mercenarius opponitur
gratuito. Estque is, qui alicui operas suas locat, l. re-
spiciendum. §. penul. D. de pœn. vbi Marcellus tradit,
domestica furta vocari, quæ serui dominis, vel liber-
ti patronis, vel mercenarij his apud quos degunt, sur
ripiunt.

Merere, stipendia merere, l. 16. §. fin. D. de cast. pecu.
At merere quid ex iudicio patris dicuntur, qui quid
ex testamento eius acceperunt, l. 13. D. de do. exce. Me
rere legatum dicitur, cui id relinquitur, l. 21. C. ad leg.
Falc. Meruit deportationis sententiam, qui eam exce
pit, l. 3. C. de institu.

Merita militiæ, commoda præmiorum, quæ emeri-
tis, & impletis stipendiis, veteranis dantur, l. 18. §. ve-
terani. D. de iure fisc.

Meritorium, siue meritoria taberna, stabulum est,
vel fullonica siue caupona, vel quæ alia loca quæ mer
cede locantur, à merendo dicta. Vlpian. de iniur. l. lex
Cornelia. Ad meritoria, inquit, vel stabula non perti-
nebit. Idem l. si cuius. §. fin. D. de vsufr. Quòd autem
dicitur, inquit, meritoria non facturum, accipe quæ
diuersoria, vel fullonica vulgo appellantur. Vopiscus
in Tacito: Meritoria intra vrbem stare vetuit.

Meritoria cœnacula adiectiuè dixit Suetonius in
Vitellio cap. 4. Et Meritoria balnea, Plinius lib. 2.
Epistol. ad Gallum. vt Meritorium puerum Cicero
Philipp. 2.

Meretrix à merẽdo dicta est, quòd mercede suam
exerceat militiam, vt Valla ait. Cum hac etiam stu-
pro cognita adulterium non cõmitti scribunt Impp.
l. si ea quæ. C. ad leg. Iul. de adult. At ei minimè igno-
scendum, quæ paupertatis obtentu turpissimam vi-
tam elegit, l. palam. D. de ritu nupt. Porrò elegantem
meretricum detestationem habes apud Salomonem
ca. 5. Prouerb. & de earum natura Camertes in Cõm.
in tab. Cebetis. Obseruandum tamen quòd meretrix
non est, quæ cũ vno, aut altero, etiã pecunia accepta,
se commiscet, sed ea quæ palam, & pluribus se prosti-
tuit, c. viduam. 33. Distin. c. meretrices. 32. q. 4. Quis ve
rò primus meretrices publicitus instituerit, vide apud
Cœliũ Rhodiginũ li. 8. c. 4. & Alc. in Cõ. de verb. sig.

Merum, inquit Festus, antiqui dicebãt solum, at nunc
Merum purum appellamus. Hinc Merum factum,
quod ab omni datione seiunctum est, in l. 98. §. mihi.
D. de solut. Merum officium Prætoris, quòd à iudi-
cis officio secretum est, l. 5. D. de verb. obl. Theophi-
lus Instit. de diuis. stip. interpretatur τὸ ἐν μόνῃ ἀπασο-
λαύσει τῷ πραίτωρ. Mera pœna, quæ à rei persecutio
ne seiuncta est, l. 1. D. de eo per quem fact. l. 1. D. si quis
ius dic. Merum imperiũ, quod in rerum capitalium
quæstionibus versatur, & à priuatarum rerum iurisdi
ctione purum est, l. 3. D. de iurisd. l. 1. §. vlt. D. de offic.
eius cui mãd. Merum ius gentium, quod à ciuilibus
institutis seiunctũ est, l. 31. D. depos. Merũ ius, stricta

Iuris ratio, l.16. D. de minorib. l. pen. §. vlt. D. de contr. tab. l. 4. §. si viam. D. de vsuc. l. 37. D. de administr. tut.

Meram actionem negociorum gestorum sequi, in l. etsi. 24. §. idem Labeo. D. de relig. pro strictam eius actionis naturam & conditionem.

Mera voluntas, nuda, soluta, libera, l. 75. D. de leg. 1.

Merum mixto opponitur, l. 82. D. de cond. & demonst. Martialis,

Cum peterem mixtum, vendidit ille merum.

Merum principium, l. 12. D. de capt. Mera æstimatio, l. 61. D. de iur. do. Mera donatio, l. 28. D. de pact. dot.

Mero iure munito, non debet tribui extraordinariũ auxilium, in l. in caussæ cognitione. 2. D. de minor.

MESONAVTA, qui medium inter nautas locum obtinet, id est inter summos & imos: summos, vt gubernatores & proretas: imos, vt remiges: & reliquis remigandi signum præbet: eodem, opinor, modo dictus, vt μεσόχορος. Vlp. l. 1. §. 1. D. naut. caup. stab. Sed de exercitore solummodo Prætor sentit. nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut mesonautam obligari: sed per se, vel per nauis magistrum.

MESSIS à metendo: Aliàs pro tempore accipitur, quo frumenta scinduntur: sicut vindemia, pro tempore, quo colliguntur vuæ, vt in l. 1. in princ. & l. Præsides. D. de feriis. Aliàs pro re, hoc est, pro segete ipsa iam matura, idque dupliciter: aliquando solùm pro frugibus: nónunquã verò laxius tam pro fruge, quàm pro vua, l. fructus esse. §. item si messes. D. solut. matr.

META, est inferior pars molæ: ait Paulus in l. 18. §. 3. D. de instruct. & inst.

METALLVM, genus pœnæ mediocris numeratur à Paulo libro Sent. v. cap. 17. cum nocentes ad eruendas metallorum venas damnabantur. Huius etiã pœnæ mentio fit l. 24. §. quid ergo. D. de fideicom. lib. l. 46. D. de manu testa. quam à Tarquinio Superbo excogitatã Eutropius lib. 1. c. 10. & Sudas in verbo Σάκκαβος scribunt. Idem tamen Sudas in voce Semiramis, & Diodorus Siculus, testantur Semiramin metalla inuenisse, eáq; per captiuos exercuisse. Habebant autẽ Romani metalla multa, l. 6. §. vltim. D. ad leg. Iul. pecul. vt in Macedonia, Ephesi, in Hispania, vt Liuius & Vitruuius libro 7. cap. 9. testantur. Alia etiam refert Iust. Nouel. 22. Inter eos autem qui in metallũ, & eos qui in opus metalli damnãtur, differentia in vinculis tantum est: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallũ dantur, ex metallo grauius coercentur. l. 8. §. 4. D. de pœ.

METALLICI, qui ea pœna damnati sunt apud Macrũ l. in seruorum. 10. §. 1. & l. in metallum. 36. D. de pœn.

METALLARII, qui metallum effodiunt: quorum tamen alij spontè sua, alij conditione tales sunt: vt sub Rub. C. de metallar. & metall.

METATA, diuersoria quæ prouinciales præbere solebant militibus superuenientibus, vel aliis personis, sub rub. C. de metatis & epidemet. & l. vlt. in fi. D. de mun. & hon. l. 6. C. de profess. & medic.

METATORES, designatores hospitiorum, qui præparandi & enotandi diuersorij caussa præcurrunt. Μετάτωρ, inquit Suidas, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸ τοῦ ἄρχοντος. Appellantur & mensores in l. 1. C. de metat. Si quis mensorum nostrorum manum, qua deputatas singulisquibusque domus enotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt: &c. Galli *Mareschaux des logis*. Videtur etiam hoc nomẽ pro hospitibus sumi, l. 9. C. eod. Omnes, inquit, qui metata in suis domibus præstant, siue hospitia præbuerint metatoribus, seu quolibet pacto satis eis fecerint.

METAXA non est sericum quoduis, sed rude & ἀκατέργαστον, nondum neque tinctum neque in fila deductum: & ideo separatur à nemate serico, l. vlt. D. de public. & l. 10. C. de muril eg. à serico blatta, id est à serico in purpureum colorem conuersó. Huius verbi meminit Moschopulus, σὺν ὁ σκώληξ ὁ τὴν μετάξαν ἐργαζόμενος, ἀφ' οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μεταξωτά. Zonaras in Nicen. 2. ἐκ μετάξης ἐσθῆτας πεποικιλμένας αὐτοῖς γὰρ σηρικαί. Sudas, Σῆρες ἔθνος ἔνθα ἡ μέταξα γίνεται, ἐξ οὗ καὶ σηρικὰ τὰ ἐκ μετάξης ὑφασμένα λέγονται. Isidorus lib. 20. Etymol. cap. 29. Metaxam dici vult à circuitu filorum, aut quod transferatur, ἀπὸ τοῦ μετάγεσθαι. Lini metaxam dixit Lucillius apud Nonium, quo modo etiam Vascones Pyrenæi loquuntur: sed de serico dicitur frequentius.

METICVLOSVS est, qui frustra aliquid timet, l. nec timorem. §. 1. D. de eo quod metus caus.

Μέτοικοι, l. 4. C. de iur. fisc. lib. 10. coloni sunt qui ex vna ciuitate in aliã migrant: quod non fit nisi iussu principis, l. idem Vlpian. §. vlt. D. de excus. tut. Auctor Panegyrici Flauiensium ad Constantin. Imp. Diuus pater tuus Flauiam ciuitatẽ Heduorum voluit erigere metœcis vndique transferendis. Apollonius Tyaneus in Epist. ἀπαιτεῖς ἄρχοντας καὶ οἱ μέτοικοι. alij enim sunt in eadem ciuitate originarij, alij μέτοικοι, qui & incolæ dicuntur. Posterior ætas Aduenas quoque eos appellasse videtur: vnde vna Gallica orta est, *Aubanois*, & in Basilicis Gallicis, *Auenage*. Sed non ita Latini, quibus Aduena is est qui in aliena ciuitate moratur ad tẽpus, l. heres. §. proinde. D. de iud. l. pupil. D. de verb. signif.

METRETES, ὁ μετρητὴς, vasis genus, quod cadus Latinè dicitur: decem congiorum capax. Caius l. 35. §. 5. D. de contrahen. empt. Quòd si vinum ita venierit, vt in singulas amphoras: item oleum, vt in singulos metretas. Item: Quia venditio quasi sub hac conditione videtur fieri, vt in singulos metretas, &c. Et Scæuola l. pen. §. 1. D. locati, de naue loquitur, in quam olei metretũ tria millia, frumẽti modium octo millia imponebantur. Est & Metretes mẽsuræ genus, Agric. li. 1. de mẽsuris.

METROCOMIA, l. 8. C. de exact. tribut. vicorum caput, aut mater: eadem forma qua caput mater ve prouinciæ Metropolis dicitur.

METROPOLIS μητρόπολις, ex μήτηρ & πόλις, id est matrix & vrbs iuncto nomine, dicitur ea ciuitas vnde colonia deducta est. Thucydides lib. 4. ἀποικία δὲ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται. Itaque Vlp. l. 4. §. 4. D. de offic. procõs. Ephes. metropolim appellat: Procõsuli, inquit, necessitatẽ impositam per mare Asiã applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere, id est, Ephesum prius quàm alias metropoles accedere. Modest. l. 6. D. de excusa. tut. δεῖ δὲ τῷ μὲν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρῆσθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τῷ δευτέρῳ τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, τῷ δὲ τρίτῳ τὰς λοιπάς: id est, Decet maximo quidẽ numero vti nationũ metropoles, secundo eas quæ forũ iudiciorũ habent: tertio verò, ceteras. Isidorus ἐκ τοῦ μέτρου, id est, ex mensura, fictum vocabulum tradit, quod & 21. Distin. asseritur: sed falso. Deniq; Metropoles ad extremũ dictæ sunt, matres vrbiũ, siue capita prouinciæ, vt l. 1. C. de metrop. Bery. & apud Solin. & Marcellinum. Propter multas iustásq; caussas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandã, iam suis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Hinc

METROPOLITANI episcopi, qui in illis ciuitatibus Episcopatum gerebant: quorũ hæc fuit ratio, vt vnus illorum aliquis de collegarũ sententia, quasi Magister collegij constitueretur, qui quoties res postularet, collegas quasi senatum cogẽdi, & ad eos de Ecclesiarum negociis referendi potestatẽ haberet. ita plane, vt neq; illi sine huius, neq; hic sine illorum consensu atq; auctoritate grauius quicquã gereret. itẽ vt si creãdus esset aliquis episcopus, eo præsente atque actore crearetur: sin ipse creãdus, ab ipsa Synodo dũtaxat: sin abdicandus, de cõmuni totius senatus sententia remoueretur.

vide Antiocheni Concilij κεφάλ. 8. κεφ. 15. Niceni κεφ. 5. Constantinopolitani β. Ephesiensis vltimum: quibus in locis Metropolitani modò ἀρχιεπίσκοποι appellantur, modò πρῶτοι, modò προεστῶτες, modò πρεσβῦται, modò πατριάρχαι. Vide infrà PATRIARCHÆ.

METVIRI, pro metui, scribitur in Pand. Florenti. l. 26. §. pater. D. de pigno.

METVS, est instantis vel futuri periculi caussa mentis trepidatio, l. 1. §. 1. D. quod met. caus. & tā actiuè, quàm passiuè sumitur. Nam metus hostium rectè dicitur, & cū timent hostes, & cū timētur. Est autē quintuplex. Primus minarū, qui non parit actionē: quia minæ nō incutiunt terrorem. Secundus facti, quādo præuersatur periculū salutis, vel cruciatus corporis: & is cadit in constantē virum. Tertius potētiæ, qui scilicet incutitur à principe, magistratu, superiore, &c. subditis. Quartus reuerentiæ, vt libertus habet erga patronū, filius erga patrē, vxor erga maritū, &c. Quintus est perfidiæ, vt cū aliquis pmouetur ab alio, quia timet eius perfidiam. Zasius in tit. Instit. de actio. §. quadrupli.

Metus caussa abesse videtur, qui iusto timore mortis, vel cruciatus corporis conterritus abest. Auctor Vlp. l. 3. D. ex quib. caus. maio.

MEVM rectè nomino, in quo ius habeo: sic rustici agrū quem colunt, suum esse dicunt, l. cum aliquis. C. de iure deliberan. Meus ager accipitur, etsi in eo vsumfructum, vel partem alienauero, l. 2. D. de conditionibus instit. Meum etiā rectè dicitur, quod cōmune mihi cum alio est, l. illud dubitationis. D. de rit. nupt. l. serui electione. §. 1. D. de lega. 1. & ibi Bart. interdum refert inter meū & cōmune, l. legatis vxoris. D. de legatis 2. Meū esse, quòd ex re mea superest, cuius vindicandi ius habeo, Celsus ait, l. solum. D. de rei vind. Meum id dicere possum, in quo mea vtilitas cōsistit. Vide gloss. in l. prætor. D. de eden. Meum quādoq; demonstrat, quandoque taxat, quandoq; conditionē facit, l. nuper. de leg. 3. Meum, & Tuum, duo pronomina, si è medio tollerentur, homines quietissimè viuerent, iuxta Senecā. Deniq; Meum, Tuum, Suum, regulariter denotant non solū directum dominiū, sed etiam quasi dominiū, l. seruos autem suos. D. de leg. 3. l. Q. Mutius. §. argento. D. de aur. & argen. leg. Itaque

Meorum, Tuorum, Suorum appellatione non solū intelliguntur quę nostra sunt, sed etiam ea in quibus ius aliquod habemus.

Meorum & tuorum appellatione continentur actiones: quia & hæ in bonis sunt, l. 30. §. 1. D. ad Trebel. l. 49. in fin. l. 91. D. de verb. signifi.

Mea vestis intelligenda est, quam in vsus meos habui, l. 27. §. si quis addiderit. D. de aur. & arg. leg.

MIGRARE inquilini dicuntur, cum exacto locationis tempore ex habitatione cum suis rebus illatis inductis, discedunt. vnde Rubrica D. de migrando. Notat tamen in Cōment. Verrinæ III. Hotom. Ciceronis & Plauti locos, in quibus Migrare vsurpatur pro vasia relictis ad tempus discedere. Exire verò pro vasa efferre. Itaq; (ait Cicero) iste hospiti infensus, hospitiū ei renuntiat, domo eius emigrat, atque adeo exit. nam iam ante migrarat. Quando autem migrare solerent inquilini, vide suprà Kalendæ Iuliæ.

MILES appellatur vel à militia, id est, duritia quā pro nobis sustinēt: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero mille hominum: ductum à Græco verbo, tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant: quasi millesimum quenque dictum: vnde ipsum ducem χιλίαρχον appellant, l. 1. §. 1. D. de testam. mil. Hinc Milites dicebantur, qui sacramēto militiæ obstricti, cincti, & in numeros relati essent. l. milites. §. missionū. & l. vlt. D. de re militari, l. miles. D. de adul. l. 2. de vet. l. filiusfamilias. l. Titius. D. de milit. testam. Sed quod in l. vn. in fin. de bon. poss. ex test. mil. scribitur, Militem esse quamuis in numeris non sit, ad eum pertinet, qui ex vno numero vt in alium reponeretur exemptus, eò nondum peruenerit. interim enim miles est, quamuis non sit in aliquo numero.

MILITVM appellatio postremis tēporibus quasi pro singulari Imperatorum beneficio ad eos translata est, qui in pace & ocio, procuratione aliqua Reipub. fungerentur. quod tamen non omnibus, sed certis duntaxat honorib. tribuebatur. vnde Iusti. l. 1. de numerariis, libro Codicis 12. Numerarios, inquit, amplissimę tuæ sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. Idem eo. tit. Nemini licere deinceps iubemus in quacunq; militia connumerato, solicitudinem actuarij subire, vel post depositam eandē curam ad militiam aspirare: quatenus inter priuatos agens, omníq; militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa cōmendata ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat. Harum autem militiarum aliæ Palatinæ dicuntur, eorū scilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant: aliæ Comitatenses, eorum qui in eiusdem erant comitatu: aliæ Prouinciales, eorum qui prouinciarū magistratibus apparebant. quibus omnibus aditus etiam mercatoribus atque negotiatoribus patebat: duntaxat, qui sordidorum opificū numero non essent: quales sunt fabri, & alij omnes qui in ergasteriis, id est officinis operariis exercentur, aut merces venales quotidiani quæstus caussa prostituunt: vti patet ex l. antepenult. C. de cohortal. Hinc Milites, inquit Iustinianus, appellamus tam eos, qui sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiā, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nomine sunt decorati. l. vltima, D. de loc. & conducto. Itaque

MILITIA duplex in libris nostris reperitur: vna Armata, quæ belli caussa suscipitur: de qua mentio fit in l. 1. C. de iuris & facti ignorantia. l. 18. D. de re iudi. l. 4. C. qui dar. tut. altera verò Ciuilis, quàm sic describere possumus: Ministerium in obeundis Principis negociis, cuius caussa salaria & commoda ab ipso tribuuntur.

Militiam vrbanam Cicero, patronorū, qui post Aduocati dicti sunt, labores & assiduitatem appellat: non affirmans, vt quidam putant, sed eos eludens potius, cum ita res & tempus postularet. In Murœniana enim sic loquitur: Seruius hic, inquit, nobiscum hanc vrbanam militiā respondēdi, scribendi, cauendi, plenā solicitudinis & stomachi secutus est, ius ciuile didicit, multum laborauit, præsto multis fuit. Sed Imperatores quidem postea nihil simulātes, in l. 14. C. de aduocatis diuersorum iud. sic locuti sunt: Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatos. militant namque caussarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Militiæ casus, cum alicuius militia, hoc est munus alicuius eorum qui publica Principis negocia gerunt, per eius mortem cecidit: quasi dicas caducā militiā. Constitutū igitur fuit, vt milite aliquo mortuo, liberi vel vxor, vel heredes eius, de commilitonū sententia (vel vt vsitatis verbis vtamur, ex communi eorum qui in eadem schola, id est ordine, statuti sunt, placito) beneficium aliquod à principe impetrarēt: vel eis à subrogato aliqua numeraretur pecunia. Hoc beneficiū seu commodū Casus militiæ dicebatur præcisè, pro Cōmodum caducæ militiæ: quod non hereditatis iure, sed priuilegio & beneficio Principis tribuebatur. Vide l. si quis, II. C. de prox. sacr. scrin. ceterisque qui in sacris scrin. militant. lib. 12. l. vlt. C. de pignor. l. om-

nimodo,30.§.vltim.C.de inoffi.test.

Miles in libris Feudisticis & Vassallus synonyma sunt. Itaq; miles & senior tanquã relata opponũtur: vt lib. 3.tit.1.§.1.Ad reconciliandus animos seniorũ & militum.Et §.2.Si contentio emerserit inter seniorem & militem.Feudũ quippe clientela militaris est: qua de caussa beneficia feudalia propriè dicuntur ea,quæ militibus attribuuntur.Albert.Krantz.lib.Dan.6.ca.19. Omnis inter regem Daniæ ,& Adulphum Holsatiæ comitem controuersia sustollitur: & primũ amicus, deinde miles etiã Regis conscribitur. Porro qui Romanorũ mos fuit in militari cingulo certis attribuendo,ceterísque qui enincti non essent, à militia prohibẽdis,eundẽ à Barbaricis retentũ atq; vsurpatũ fuisse docet Hotom.disp.Feud.ca.23. Tantũ in cinguli iure Romani posuere,vt si quis in castris discinctus versaretur,aut valinm subiret,piacuii instar haberetur:cuiusrei exemplũ extat apud Corn.Tacit.libr.11. qua de caussa qui sub iugũ mittebãtur discincti erãt,vt Festus lib.9.demõstrat.Amm.Marcellinus lib.22.Prosequere,ait,muller, si quid tecũ iam æstimas. hic enim sic cinctus est,vt expeditius per lutũ incedat.Neq; illud prætermittendũ est,quod Frid.11.constit.sancitũ est, necuti militare liceat, nisi quis vel de militari genere sit,vel militarẽ ordinẽ ab Imperatore impetrarit.Neapol.constit.lib.3.tit.59.& tit.60. Itaq; Petrus de Vin. lib.Epist.6.c.17.Quanquam(inquit)pater suus miles non fuerit,& nostris cõstitutionibus caueatur, quòd milites fieri nequeant,qui de genere militum non nascuntur:ipse tamen de culminis nostri licentia decorari valeat cingulo militari mandamus. Vide & Neapol.constit.lib.2.tit.32.

Miles caligatus,à caliga, hoc est , tibiarum tegumento, quo crura solebant armare milites infimæ conditionis,l.8.D.de custod.& exh.reor.Sunt qui Caligatorũ nomine omne militum genus,à militari caliga accipi contendant: sed eo potius crediderim censeri eos qui promotionem in exercitu nullam haberẽt. Caliga verò fuit calceamentum, quod ferreis clauis multiplicibus muniebatur.

Militiæ nomen videtur etiam pro annonis salariisq; sumi,quæ armatam vel inermẽ militiã exercẽtibus publicè præstabãtur,vt l.22.D.de leg.2.Lucius Titius in testamento suo Publio Mæuio militiã suam reliquit, siue pecuniã eius quæcunq; redigi ex vẽditione eius potuerit.Sic l.49.§.1.D.eod.l.11.§. si seruo.i.penul.& vltim.D.de legat.3.& aliis multis locis.

Militiæ genera tria, videlicet,sacramentum,coniurationem,& euocationẽ,Seruius in octauo Aeneidos declarat.& Bud.in annot.ad l.1.depositi.

Militia armata ad differentiam palatinæ, l.6.18.D. de re iudica.l.1.C.de iure & facti ignor.

Militare ius,Isidoro lib.5.ca.7.belli inferendi sollemnitas,fœderis faciendi nexus, signo dato congressio in hostem,vel commissio,item signo dato receptio, flagitij militaris disciplina,& id genus alia quæ ad rem disciplinámque militarem pertinent. At militare ius in ti.de mil.testam.ius est militum proprium,quo eis testari prout libuerit, Impp. constitutionibus concessum est.

Militare delictum,quòd quisvt miles admittit,l.6.D.de iniusto.rupt. & alibi sæpe, & in legibus militaribus, quas Iustinianus Grçcè edidit,qui libellus etiam num extat.

Militares viæ,id est publicæ, apud Paulum declarantur in l.vltim.de loc.& itin.publ.

MILITARITER,id est,militari modo,l.4.§.qui post. D.de re milit. Et Militariter ornatum dixit Tacitus lib 16.Annal.

MILIARENSES,nummorũ genus, qui militibus erogari solebant, l.fin.C.de palat.sacr.larg.& Nouell.105.

Epiphanius, τὸ ἀργυροῦν τοῦτο ἔσω, ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μιλιάρισιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν λέμμα.

MILIARIVM, columna aurea in capite Romani fori statuta:de qua Plinius lib.3.sic scribit: Roma diuiditur in regiones quatuordecim, cõpita earum CCLXV. pass.eiusdem spacij mensura currente à miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas,quæ sunt hodie num.37.Cornel.Tacitus lib.17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad miliarium aureum sub ædem Saturni pergit. Huius meminit Macer l.154.D.de verbor.signific.Mille passus non à miliario vrbis,sed à continentibus ædificiis numerandi sunt.Hanc columnã Dio lib.54. ab Augusto primũ erectam tradit.Ab hac autem omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant.

Miliarium,vas aquæ calfaciẽdæ paratum,vti docet Athenæus lib.3.τὸ μιλιάριον, inquit, καλούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον. Hinc Miliarium cocinatorium,quod nihil est aliud,quam aenum in quo aqua ad potandum calefit,l. cum de lanionis.§.Item cacabos.D.de instr.vel instr.leg.Sed in balneatorio instrumento Paulus miliaria etiã numerat,in quibus ad lauandum aqua calefit,lib.3.Sent.tit. 9.Aenum etiam id in quo aqua calida lauatur olea,l. sed addes.§.item aenum.D.locat.miliarium appellari potest.De miliario argenteo meminit Vipia.l.19.§.5. D.de aur.arg.& mund.Perperã autem & sine vllo auctore Beroaldus, Nebrissensis & Accursius Miliariũ vas esse traduntad milium coquendum.

Miliariũ,vel milliare, à mille passibus, dicitur spacium itineris:quod quia lapidibus distingui solet, sæpe dicimus ad vigesimum lapidem,hoc est,ad vigesimum milliare,l.154.D.de verbor.signifi.

MINÆ, id est,cõminationes, & metus incussiones per verba,aut signa,nõ rarò iustũ metũ faciũt. De quo vide Bar.in l.1.§.quæ onerãdæ.in fi.quar.rer.act.nõ dat.

MINARA.Hæc maiore cõsensu,siue cõmuni, vt aiunt, opinione interpretũ, in regalibus, terræq; fructibus numeratur.c.1.in verbo Argentariæ. io vtib. Feud.l. diuortio.§.si via. soiut.matrim.l.3.§.fin.cum sequ.de rebus eorum,qui sub tut.vel cur.sunt sine decr.non alien.

MINARE,verbum frequẽs apud D.Hiero.& in legibus antiquis Lãgob.Burgundionũ,Alamannorũ, & in lege Salica,agere,& ante se pellere significat. Hinc Ania nus:Actus,qua pecora minare cõsueuimus. Apuleius lib.3.Nos duos asinos minãtes,baculis exigũt.Sic Ausonius de Myronis bucula · *Ageret iunctas cũ domum pastor suas, Suam relinquẽs me minabat vt suã.* Ita enim legendũ.Dicitur & Prominare,lib.5.apud Apui.& li. 7.Comminare. Hinc Gallis *Mener & Pourmener.*

MINICVLATOR,vel miniculatius,Corporista vulgo est,qui capitales literas, id est, maiusculas scriptis libris minio aut rubrica præponit,minióq; inficit:Vlpia.de oper.liber.l.vt iurisiurandi.Si fortè, inquit, librarius,vel miniculator,vel calculator, &c. & vide l. 3.C.Th.de indulg.debit.

MINIMA caussa,quæ duum aureorum tantũ est,quæve iudiciales sumptus ferre non potest, l.1.D.de dolo.a. q.7.Anteriorum.§.illud.Sed & quæ decem libras auri non excedit,hoc nomine venit: de qua in nouissimis iuribus tractatur,quæ etiam duos aureos non excedit Alberico.&vide Specul.tit.de dolo.§.1.

MINISTER nudus, merus executor est, vt Bart. docet in l.si quis Titio.de leg.2.Quanuis iurisconsũ simpliciter ministrum legatario opposuisse videtur. Quod minimè interpres animaduertit, quíve secuti sunt eũ.

MINISTERIA municipalia,militaria,publica, prætoria,dicimus pro ipsis ministris,l.7.D.de offi.Procõs. l.6.§.illicita.D.de offic. præsid. & passim in Digest. & sæpe apud Tertullianum. Ministeria etiã pro mancipiis & seruis,l.6.8.D. de pig.l.22.D.de don.& alibi.

MINIST

Ministeriales interdum dicuntur serui domestici, qui suas operas & ministeria dominis præbent: vt in Spec. Saxon. lib.9.artic. 18. Ministeriales heredita nt, & hereditaté accipiunt, sicut liberi, secundum ius prouinciale: excepto quòd extra dominiú suorú dominorú nemini succedút, nec habét successorem: vt in Lombard. lib.1.tit.8. De aldis & seruis ministerialibus dicimus, qui docti domi & nutriti, aut probati sunt. Item lib.1.tit.11 Si quis seruú ministerialé probatum (vt supra) & doctum domi occiderit, componat solid.50. de alio vero seruo ministeriali, quòd secundus eius inuenitur esse, tantú nomen ministeriale habet, si quis occiderit, cóponat sol.25. Interdú dicuntur homines liberi, qui in potentiorú familia munere & procuratione aliqua fungútur, vt lib. Feud.2. tit.27.§.pen. Si ministeriales alicuius domini inter se guerram habuerint, comes siue iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ordine prosequatur. Item lib. Feud.3.1. Fridericus: Si liber homo, ingenuus, ministerialis, vel cuiuscunq; conditionis fuerit, &c. Otto Frising. lib. Chron.7.ca.8. Orta seditione Sigehardus comes à familia principum, qui Ministeriales dicuntur, eò quòd iustitiam eorum infringere diceretur, occisus est.

Minor Latine loquétibus res dicitur quæ mediæ magnitudinis est. Hinc minore lance legata in l. qui lancem. D. de aur. & arg. legat. rectè respondetur heredis electionem non esse, cum constet de lance legata. Sic minorem libertaté dicimus, quæ est inter iustá & dedititiam. Eodem quoq; sensu minorem capitis deminutionem appellamus mediá, minorem ordiné equestrem. Martial. lib.4. *Cum plebs & minor ordo, maximúsq;*. Th. Hermopolites in l.150. D. de verb. signific. Minus tria significare ait, τὸ βραχὺ, τὸ μὴ παντελῶς, τὸ μηδὲν εἶναι. Si à te, inquit Gaius, stipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES?

Minor Langobardico iure dicitur is demum qui decem & octo annis minor est. nam post eum annum ætas legitima dicitur. In Lombard. de prohibi. alien. min. l.1.§.1.& l. si in fratria. & l. de puero.

Minores annorú, vetus locutio, sæpe à Iurisc. vsurpata. Varr. lib. De re rusti.1.c.17. Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint, ne minores annorú XXII.

Minor annis XXV. dicitur in lege Iulia de adult. & in edicto de minorib. is qui agit annum ætatis vigesimumquintum, vel eius anni extremú diem, mométis quoque temporum subductis, l. si maritus, 15.§.3. D. de adulte. l.3.§. minorem. D. de minoribus. At in honoribus fauoris caussa inductú est, vt minor non sit XXV. annis, qui XXV. anná agit. l. ad Remp.8. D. de mun. & honor. l. non tantum. D. de decur. Minor XX. annis in lege Aelia Sentia non dicitur, qui supremum diem anni vigesimi agit, l.1. D. de manumiss.

Minores & pupilli damno adfecti, duplex habent remedium: videlicet, vt aut restitutionem petant, aut curatores, tutorésque negligentiæ accusent. Nouel. de heredib. & Falcid. §. pupillis sanè. Constit.1.

Minores magistratus dicuntur, l. nec magistratibus. D. de iniur. qui sine imperio aut potestate sunt. vide suprà Magistratus.

Minus, vim comparatiui non semper retinet: vnde qđ nó recepi, rectè dixero minus recepisse: & minus tribuere videtur, q nihil tribuit, l. illud. §.1. D. de trib.

Minturnenses. Aristo. apud Vlp. D. si serui. vind. dicit eum qui tabernam casearium à Minturnensibus conduxit, ad superiora prohiberi posse fumú immittere. Minturnæ oppidum in Campania, habés propinquas paludes, in quibus Marius delituit, fugiens persecutionem Syllæ. nunc Traietum castellú esse dicunt.

Minuere, pro comminutare dicitur. sunt enim gradus quidam commutádi statum, per quos aliquid de conditione hominis minuitur. Insti. de cap. demin. Minui legata l. in quantitate. §. vlti. D. ad leg. Falci. dicuntur detrahi, quod est retineri, deduci, recidi: quod aliud nihil est quàm ex lege Falcidia quartæ retentionem esse, l. seruus quem. D. de action. emp.

Minuscularii aquæductus, l. decernimus. 10. C. de aquæduct. id est minuti & tenuiores, vt in l.2. C. de defens. ciuit. l.3. C. Th. de inde. deb. August.7. de ciui. Dei c.8. Tanquam minuscularios vectigaliú conductores. Paulo post in d. l.10. hi minusculari aquæductus, Paragogi vocantur, id est, traductiui. Alciatus Muscularios legit, sed perperam.

Minuta aliméta Vlp. interpretatur esse decé aureorú annuorú, in l.3.§. quáuis. Si cui plus quá per leg. Falc.

Minutatim, id est, per minutas partes non sunt alimenta legata præstáda, l.3. D. de ali. & cib. leg. cú simi.

Mirabilem partú Imp. adpellat, qui à maiore quinquaginta annorum editur, l. si maior. C. de leg. hered.

Miscere contractú, pro facere contractú, & contractu cú aliquo implicari. Paul. l.9. D. de confir. tut. Vel cum fisco aliqué contractú damnosum miscuissent.

Miserabilium personarú nomine, etiamsi opulenti sint, propter fortunæ iniuriam, veniunt perpetuo morbo detenti, senex, valetudinarij, furiosi, mente capti, viduæ, pupilli, orphani, & quæ personæ his debét censeri similes: quod relinquitur arbitrio iudicis: ex sententia Bart. in l.1. C. quan. imp. int. pupill. & vid. ca. ex tenor. de for. comp. Aegroti autem, quorum hîc fit métio, accipiútur, qui morbo graui sunt adfecti, propter quem cuilibet rei agendæ sunt impares, l.2.§. si quis in iudicio. D. si quis caut. l. morbus. de verb. sig.

Missa pro ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ dicitur à Iuliano Antecessore, Nouell. VIII. & LVIII: & Missam sacram facere, vel agere, nó canere, quod Iustinianus dixerat, τὰ ἱερὰ πράττειν: & τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν. Notatu autẽ dignum est, quod Iustinianus scribit Nouell. VII. ne res eccles. alien. vt ab eruditis viris obseruatum est, §. ἐπειδὴ δέ. cultum Dei in ecclesiis Christianorú duabus rebus constitisse: recitatione sacrarum literarum, & communicatione cœnæ dominicæ. οὐ γὰρ, inquit, μεταστήσειν τε καθιερωθέντα, καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία, ἐπειδὴ καθ' ὅσον ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις γίνεται, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων γραφῶν, τῆς τε ἱερᾶς καὶ ἀχράντου μεταλαμβανομένης κοινωνίας, μεταχειρίζειν τε ἐκεῖνα γέγονεν εἰκός. Missa autẽ dicebatur ab antiquis Latinis Theologis, pro missione: vt remissa, pro remissione: apud Cyp. epist.14. lib.3. Qui blasphemat in spiritum sanctum, remissam peccatorum non habet. item apud Tertullianum lib. cont. Marcionem: Diximus de remissa peccatorum. Nanq; veteris ecclesiæ Christianæ institutú hoc fuit, vt cum in populi conuétu, peractis precibus, habitáq; concione, Epulatio sacra, hoc est, Cœna corporis dominici celebráda esset, quoniá prophani ad eam non admittebantur, Diaconus quasi præconis officio fungens, pronútiaret: Si quis nó cómunicat, det locú. vel sic: Catechumeni exeúto. qđ ex Gregorij dialog. li.2. c.2. obseruatú est: & ex Cyrill. in Io. li.12. c.50. erát antẽ Catechumeni qui ante baptismú, religionis mysteriis initiabátur: vt rectè instituti tandé die solléni Paschæ ad baptismú admitterétur. Excludebátur etiá Reiecti, siue interdicti, quos excómunicatos appellabát, cú diris, hoc est diabolo ad tépus dediti essent, itémq; Pœnitétes. Itaq; cú illi omnes tanquá profani è sacro conuétu remoti essent, ceteris Dominica cœna distribuebatur. Ceterú de huiusmodi catechumenis multa passim apud veteres theologos, Augustinú, Cyprianú, Tertullianú, & alios, quos omnes videre cuilibet licet. Hnc auté vocabulú Missa, apud Augustinú duobus præsertim locis repertú est: nimirú in Serm. de tépore, 237. Accedendú est ad missam catechumenorú: vbi orabitur: Remittas nobis debita nostra, &c. Item altero eiusdem arg.91. In historia, quæ ad missas legen

dae st. Item apud Ambrosiú aliquot locis. Quibus ex locis intelligitur, veteres cum hoc Cœnę mysterium occultissimum, & ab oculis profanorum hominú remotissimum esse vellent (quod etiam ex illo *μυσταγωγιας* vocabulo, & ex Theodoreto allisq; veteribus intelligitur) institutum hoc tenuisse, vt consequentem actionem ex antecedenti designarent: vt qui recte instituti essent, hoc quasi symbolo intelligerent si quando missam factum iri diceretur, fore vt eo die *μυσταγωγία*, id est Cœna celebraretur. vnde vetus illa formula, *Ite, missa est*: hoc est, Exite, qui cómunicaturi non estis. Hodie missio vobis indicta est. Hinc in Laodicena synodo, *μετὰ τὸ ἐξελθεῖν* verbis, Missa audiorum significatur: & his, *καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ἐξελθεῖν καὶ ὑποπεσόντων*, missa pœnitentiú, quá sequebatur fidelium admissio atque dimissió. Non absimilis porro missionis formulá passim tota Græcia vsurpari solitá, in iis sacris quæ Eleusinia vocabantur, Suetonius in Nerone testatur, vbi scribit, Præconis voce impios & scelestos summoueri solitos fuisse: eáq; territum Neronem, interesse iis sacris ausum non esse. Apuleius lib. vlt. Vnus quem cuncti Grammatea dicebant, renuntias sermone ritúq; Græciensi, *λαοῖς ἄφεσις*, quá vocem feliciter cunctis euenire, signauit populi clamor insecutus.

Μισθωτής, qui aliquid conductum habet. Modest. in l. 49. D. locat. *οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθωταὶ οὐ κωλύονται* &c. id est, Curatores creati prohibetur aliquid à Cæsare conductum habere. Et paulo post, *ἀπὸ κοινωνίας μισθώσεις καὶ παρὰ τοῦ ταμείου*. Sunt prohibiti fiscí possessiones conducere.

Mitra, muliebre capitis tegumentum. nam Vlpianus mitras magis capitis tegendi quàm ornandi caussa có paratas scribit, l. 23. §. t. D. de aur. arg. sed eiusmodi tamen tegmen erat, vt ornatum quoque afferret. nam idem Vlpian. in l. 25. §. 4. eiusdem titu. inter ornamenta muliebria mitram & feminitram recenset.

Mittendarii, l. 3. 7. & 8. C. de palat. sacr. largit. & apud Cassiod. lib. II. Variar. dicebantur, qui iussu Comitum soli vsu exigente in prouincias mittebantur.

Mittere in possessionem Prætor dicitur, cùm seruandi crediti caussa, vel dotis, legatorúmve nomine, damnive infecti caussa rerum custodiam alicui mandat: non vt possideat, sed vt in possessione sit, l. 1. D. quib. ex caus. in possess. l. 3. §. vlt. & l. 10. D. de acq. her. l. 26. & 27. D. de iudic. l. t. D. de fund. dotal. Verbi gratia, contendisti mecum, fundú Castellanú esse tuum; & probasti. Iudex per executoré mittitte in possessionem, id est, facit te possessoré. ité, volui agere cú Titio, qui citatus noluit venire ad iudiciú: iudex me mittere debet in possessionem fundi, quem petebá, nó vt posideá, sed vt custodiá rem, & maneam in fundo: vt ipse Titius tandem tædio affectus veniat, & lité suscipiat, donec probauero illá rem esse meá. Vide glo. fin. in c. contingit. de dol. & cont. quod operatur missio in possessioné in actione reali & personali ex primo & secundo decreto. Et nota quod Prætor missionem in possessioné ex secúdo decreto sibi specialiter reseruauit, & sic legatis aut subdelegatis nó est cócessum dare vel confirmare missioné in possessioné, vt no. in gl. fi. ca. quod translationé. de offi. deleg. de hac materia vide in c. quoniá frequéter. vt lit. nó cót. circa med. vel post. & glo. in c. cótingit. præal. vide titul. D. quib. ex caus. in pos eatur. Sic Mittere in possessioné nomine ventris, est mittere in possessionem nomine eius, qui est in vétre: vt cú mulier prægnás mittitur in possessioné nomine filij vel filiæ heredis, quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo. Et nota, Ad hoc, quòd iudex actoré mittat in possessioné, vel bona vendat, vel eum soluat, requiruntur quatuor necessaria. Primò, quòd citet reú absenté trina citatione, vel vna peréptoria ad demú. Si non reperitur, citetur amici vel affines generali interdicto. Et si nó cóparet aliquis procurator vel defensor, ex primo decreto, seu mádato, mittitur actor in possessioné caussa rei seruádæ: quæ missio non tribuit ius, sed solúm detentioné, vt reus tædio affectus veniat responsurus. Quare dicitur possessio tædialis ex primo decreto. Secúdò requiritur congruú tépus inter primá & secundá missioné, quod est arbitrariú, postquàm in iure non inuenitur determinatú, vel annale, &c. Tertiò, φ absens malitiose noluit cóparere, & animo fraudádi creditores. Secus si malitiosé tantú, videlicet propter maleficiú aliquod, non tamé animo fraudádi. Quartò, φ cóstet de debito legitimè per veras & plures probationes. Nec sufficit iuramentú calúniæ, cú agitur de magno præiudicio rei absétis. quibus omnibus habitis, mittitur actor in possessionem verè ex secundo decreto. Et sic missus in possessionem, habebit omne ius dominij vel quasi, qd habuit reus: imò reus postea nó est audiendus, nisi nó fuisset per cótumaciá absens, vt in c. cósultationib. de offic. deleg. cuius est hæc materia. & ibi. glo. bona.

Mitti ad iudicé, l. 8. l. 9. D. de lib. causs. l. 2. D. de quib. reb. ad eund. iud. Mitti ad arbitrum, l. 1. §. cum dicitur. D. sicui plus. Mitti ad actioné, l. 26. D. de ædil. edict. & remitti ad interdictú, l. t. §. sed si. D. vti posid. & remitti ad ius ordinarium, l. 1. §. 1. D. si mul. vent. nom.

Missi qui sunt ad gratulandú principi, reipubli. caussa abesse dicuntur, teste Paulo in l. qui mittuntur. D. ex quib. caus. maio. Missos pro vocatis in l. vlti. D. de muner. Accurs. intellexit, cùm Bud. teste, significet transmissos & præteritos.

Missions pro dimissione tria reperiuntur genera apud iurisc. Honesta, quæ emeritis stipendiis, legitimóq; militiæ impleto tempore indulgetur ab imperatore, quam alij auctores iustá appellát. Caussaria, cum quis animi vitio, vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur, & militiæ laboribus soluitur. Hinc Caussarij milites. Ignominiosa, cú quis propter delictum sacramento soluitur, & in qua qui mittit addit nominatim se ignominiæ caussa mittere Vide l. 13. §. 2. D. de re milit. & l. 2. §. 2. D. de his qui not.

Missilia, munera quæ in vulgus iactátur à magistratibus, principibúsve ludos edentibus, vt puta bellaria, linea, odores, vnguenta, l. 9. §. pe. D. de acq. re. do. l. 8. D. de cótra. emp. §. pe. instit. de re. diuis. de quibus sic Martialis lib. Epigramm. 8.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.

Notandum auté hæc olim à Consulibus solita spargi: ob idq; quancumq; sparsioné, posteriores *ὑπατείαν* dixerunt. Vide Nouel.

Missilia iust. in Nouell. de armis quæ manu mittuntur, & procul iaciuntur. Sic apud Vegetium legendum variis locis.

Mixtæ actiones, duorum sunt generú. quędam enim tam in rem, quàm in personam sunt, vt familiæ erciscundæ, &c. §. quædam. Inst. de act. item quæ partim rem, partim pœnam persequuntur. §. sequens. Inst. eo.

Mixtum imperium, vide sup. Imperium.

Mixta interdicta, quæ & prohibitoria & exhibitoria, l. 1. D. de interd.

Mixta conditio, Vide Conditio.

Mixtura, l. 82. D. de cond. & demó. l. 30. D. de vsucap.

Μνηστὴρ sponsus, qui matrimonio vinctus est, l. 1. D. de excus. artif.

Mobiles res, propriè ac præcipuè appellátur. quę anima caret, vt vasa, vestes, & alia id gen⁹: Mouétes verò, quæ per se mouentur, nimirú animalia, serui, quadrupedes, pecudes: & ita hæc duo separátur l. 1. D. de ædil. edict. l. 4. C. famil. ercisc. l. penul. C. de iure dot. l. 2. & l. 3. C. de quadr. præscript. Interdum tamé promiscue vsurpátur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur: l. 1. D. de rei vindic. l. 3. §. Nerua. D. de acquir. poss.

Mouentium

Monentium verò idem quod mobiliũ appellatione, si non appareat testatorem animalia duntaxat, quæ per seipsa mouentur, mouẽtia vocasse, l.93. D. de verb. sig. l.15. §. in venditione. D. de re iud. l.22. §. vlt. D. de vsufruct. leg. & alibi.

MODERAMAN inculpatæ tutelæ, l.1. C. vnde vi. vt vulgò dicitur, tunc fieri intelligitur, quãdo aliter se quis defendere, aut periculum rerum suarũ effugere non potest. Quę defensio vsqueadeò permissa est, vt is qui vim inferre oon veretur, etiam impunè occidi potuerit, si oulla alia ratione fugæ sit iocus.

MOOERATA castigatio, hoc est, correctio, emẽdatio, extra sæuitiã, concessa est patrifamilias, l. respiciendũ. §. furta. D. de pœn. Docenti leuis castigatio permittitur. l. sed & si quęcunq;. in fi. & l. seq. D. ad ieg. Aquil. Adde l.3. C. de patr. potest. l. cum oportet. §. non autem. C. de bonis quæ liberis. l. prima, C. de emend. propinq.

MODARATOR, prouinciæ rector, quem Græci ἁρμοστὴν vocant, de quo in C. & vide Nouel. 28. & 102.

MODIATIO tritici mensurã significat, l. cum non frumentum. C. de vsur. & l. emptionẽ. C. de rer. permut. & l.11. C. de naufrag. & l.1. C. de añnon. & aliis multis locis. eadem forma qua põderatio in l. si olei. C. loc. Cassiodorus lib.4 Modiationẽ tritici, quam sub hac sorte periisse probauerint, prosecutoribus sioe aliqua faciat cunctatione reputari. Male autem quidam Modiationem pensitationẽ esse frumenti: rursus malè hanc pensitationem esse quinquagesimã, ex l. 9. C. de suscep. hæc enim quinquagesima πεντάμετρον est. Malè etiam modiationem alij ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia, ἵνα τὴν χιλιάδα τοῦ μοδισμοῦ χρυσίνων πεντήκοντα, quæ manifesto nauem capacem modiorum mille, æstimat aureis L.

MONICA coercitio leuis castigatio, l. final. D. de offic. eius cui manda. veluti fustium admonitio. Flagellorũ certè atrox animaduersio castigatióque habetur, l.24. §. vlt. D. de vsufr. l.15. §. si commun. D. de iniur. l.11. D. officio procons.

Modica summa in iure, quãdocũq; duo aurei accipiuntur, l. idem. 10. D. de dolo. Quandoq; quarta pars eius de quo agitur, l. si quis in suo. 1. D. de inoffi. test. quandoque quod intra sextam est, l. societatem. §. arbitrorum. D. pro socio. Qnandoq; quod minus centũ aureis est. Quandoq; quod 10. libras nõ excedit, l. sed & si. §. 1. de iudi. Modicã summã item accipimus, quam ex qualitate personarũ ius dicentis religio constituit. Nam & pauperi viro maximum erit, quod locupleti & assiduo modicum, l. legitimos. D. de legit. tut. vide Bart. in l. sed & si susceperit. §. 1. in fin. D. de iud.

Modicum tempus quandoque 10. dierum est, vt l. promissor. D. de constit. pecu. quandoq; xxx. l. 1. §. hoc interdicto. D. de itin. act. pr. quãdoq; quatuor mensiũ, l. si debitori. D. de iud. quãdoq; trium, aut quinq; dierũ, l. & si plures. D. si quis caut. quandoq; quinquenniũ, l. 1. D de separ. quãdoq; duorũ mensium, l. saocioiũ[?] C. de fideiuss. quandoq; triũ, l. de operis. C. de omnibus[?]. per. priuat. quandoq; relinquitur arbitrio iudicis, l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. D. ex quibus causis maio.

MOOVA, aliàs certam mensurã, & spacium agri significat, vt in ti. si mẽs. fals. mod. dixe. l.49. D. de cõt. emp.

Modus, aliàs denotat formã quaodam certa ratione determinatam. Vt modus legati: modus vsurarum: modus maoumittendi, l. demonstratio. §. fi. D. de condi. & demõst. l.1. & 2. C. de iis, quæ sub mo. l. placuit. D. de vsur. & §. cũ ergo. Instit. quib. ex caus. manu mi. oon lic. & hac significatione modus propriè est ratio, quæ iubet, Ne quid nimis. Item, Festina lentè.

Modus olei & aquæ, l.32. de action. empt. l.1. D. de aqua quotid.

Modus lege Falcidia cõstitutus legatis, l.1. l.81. D. ad leg. Falcid. quæ ita cuiq; legare permisit, dum ne minus quarta parte hereditatis apud heredem remaneat: & vide Paul. in libris recep. Sent.

Modus l.4. §.1. D. de serus. adiici dicitur seruitutibus, cũ definitur quo genere vehiculi per quam partẽ eatur fundi, agatur, qua hora, quibus temporibus, qua parte aqua ducatur, l.13. §.1. D. de seruitut. rustic. l.11. D. quemadm. seruit amit. Itaq; apud Iustin. Insti. de vsuf. §. finitur. non vtendo per modũ, id est, secundum legem quæ dicta est io constitutiooe vsusfructus.

Modus pro fine. Hinc ad modũ exilij, pro ad finem dixit Papinianus, l. cui necessitas. de liber. caus.

MOOVLI, mensuræ operis admetiendi caussa paratæ. Paul. l. non solum. 8. §. pe. D. de op. nunt. Sed vt probari possit quid postea ædificatum sit, modulo assumere debet is qui ountiat. Vide Vitruu. lib.1. cap.2. libro 3. cap.2. lib.4. cap.3.

Moduli aquarij, mensuræ ad qoas aquæ deducebantur apud Vlp. l. damni. 30. §.1. D. de damn. infect. Frontinus lib.1. de aquæduct. Aquarũ moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt.

MOLÆ multiplices sunt, puta manuariæ seu manuales, quæ manu versantur: Trusatiles etiam dictæ: sunt & iumentariæ, asinariæ, & aquariæ, Iauolen. de fund. Instru. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumentarias autem instrumenti esse, Offilius ait. Molas aquarias, hoc est, aqua versatiles, ante Iustiniani tẽpora fuisse, nondum legi. Is autẽ in tit. de aquæd. l. decernimus. molæ aquariæ meminit. Quod molis caret, non est molendinũ, Bald. ait in c.1. §. si quid. de cont. inter dom. & vasal. de inuest. De molis, Cato c. 11. rei Rustic.

Molæ superior pars, catillus: inferior, meta dicitur, l.18. §. idem consultus, D. de fund. instruct.

MOLES dicuntur structurę in mare, vel in flumen proiectæ, l.1. D. de impens. in reb. dotalib. l.52. §. ante. D. de actio. emp. Molem singulari numero dixit Vlp. l.1. §. aduersus. D. ne quid io loc. public. Idem in l.1. de impens. in re. dot. fact. Ioter necessarias impensas esse, Labeo ait, moles in mare, vel flumen proiectas. Velleius Paterculus li.2. de Lucullo: Quem ob iniectas moles mari, & receptum suffosis montibus in terras mare, haud infacete Pompeius Xerxem togatum vocare consueuerat.

MOLIRI, propriè est, quid cũ difficultate conari, operari, vel facere, siue ingenio, siue corpore. Macer tamen in l. Diuus. D. de offic. præ. pro perpetrare vsurpasse videtur. Item, moliri, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Vlpian. l.1. de nou. oper. nuncia. Qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur. Iode Molitio, ipsę apparatus ædificandi, vt infrà eod. titu. l. stipulatio. Molitio, inquit, non impeditur. His, contraria sunt, Demoliri, id est, diruere: & Demolitio, Diruoo.

MOMENTVM propriè est punctum, siue indiuiduus pars temporis: vt cum dicimus hereditatem momento quidem subsistere in persona eius per quem acquiritur, l. placet. 79. D. de acquirenda hereditate. Obseruatum est autem plerunq; apud auctores nostros Momentum pro hora vsurpari, l.3. §. minorem. D. de minoribus.

MOMENTI beneficium, seu actio apud Iurisc. est celeris reformatio & restitutio possessionis per vim, aut alio iniquo modo ablatæ aut interpellatæ, quia confestim & ipso momento facienda est, dilata dominij quæstione, l. vnic. C. si de mom. poss. l.1. C. si per vim vel al. mod. l. momentaneę. C. vnde vi. itáq; Celerem reformationẽ appellant Impp. l. si coloni. C. de agric. & cens. Rectè igitur momentaria possessio dicta est. Hinc Isidorus lib.5. Momentum, inquit, dictum est

à tempor

à temporis breuitate, vt tam citò quàm statim saluo negocio reformetur, nec in vllam partē produci debeat quod repetitur. Hoc autem momenti beneficiū per quancunq; personā postulari potest, etiā per seruum, l. vlt. C. qui legit. person. in iud. hab. l. 1. C. si per vim, vel alio mod. abs. poss. l. 4. C. Theo. Vnde vi, & postulatur ab eius loci iudice, in quo status possessionis perturbatus est, l. 1. C. vbi de poss. agi oport. Est verò vsq; adeo celeris hæc reformatio (sic enim appellatur in l. si coloni. C. de agri. & cens). vt nec eam appellatio remorari possit, d. l. vn. C. si de mom. poss Symmach. lib. 1. Epist. In caussis, inquit, quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi nō oportet. Sed nec compensationes, l. vltim. C. de compens. Huius autem actionis alia est principalis, alia momenti caussa. In hac de erepta possessione agitur: in illa de proprietate. Vtraq; autē ab vno eodémq; iudice definienda est, vt est constitutū in l. nulli. C. de iudic. Gregorius lib. 7. c. 100. sic exponit Legali prouisione decretū est tā momenti quā proprietatis caussam in vno eodémq; iudicio debere cognosci. Ceterū prius de momēto, quàm de proprietate cognoscendū est, l. si de vi. C. de indic. & an hæ duæ quæstiones à iudice simul disceptari & diffiniri possint, vide Sym. li. 1. Epi.

MOMENTARIA possessio, l. 1. C. si per vim. quæ deiecto statim reddenda est. Momentariæ possessionis interdictum, pro interdicto vnde vi, l. fin. C. qui legi. perso. l. 8. C. vnde vi.

Μονάζοντες, l. quidam ignauiæ. 26. C. de decurio. libro 10. qui vitam du cunt solitariam.

MONACHVS (cui feudū adimi propter monachatū dicitur in lib. Feud. frequētissimè) Latine singularis, vel solitarius dici potest, c. placuit. 16. q. 1. Monachorum, inquit, conuersatio & vita secundū etymologiā nominis ab omnibus discrepat. Μόναχος enim Græcè, Latinè singularis dicitur. vnde monachū per omnia singulariter agere oportet. Hieron. ad Paulinum: Si cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facies in vrbibus, quæ vtiq; non sunt solorū habitacula, sed multorū. Itaq; memorabile est quod scribit Theodoritus Ecclesi. historiar. libro 4. capitul. 28. Monachum fuisse, qui totos sexaginta annos neque à quoquam visus sit, neque cum quoquam collocutus. Monachum Etymol. deducit παρὰ τοῦ μόνου θεῷ προσλιχνεύειν. q. d. μόναχος: vel παρὰ τὸ μόνον ἔχειν ἴχνος. sed ἐκ παραγωγῆς crediderim illā esse terminationē, vt μοναχικός, μοναχῶς, μοναχεῖον, &c. Monachorū autē initia, qui verè sint, & status eorū quis sit, vide Nouell. 5. Nouell. 133. Nouell. 123. ca. si clericus, 16. q. 1. Monachū 20. q. 4. tit. extra de sta. monach. Hostiensem in summa: & Hieronymum in vita Pauli eremitæ.

Μοναχεῖον, Monachium, monachorum conuentus, l. 13. C. de sac. sanct. eccles.

MONARCHIA est principatus vnius, administrantis Rempublicam ad vtilitatem communem. Hac politia vsi sunt Romani primo & postremo tēpore. Inde factæ sunt constitutiones, decreta, seu placita principum, quæ sunt in C. & in lib. Nouel. Hęc politia cùm degenerat, hoc est, cùm ad propriam vtilitatē tendit, nihilq; administrās quærit aliud, quā suis adfectibus deseruire, tunc conuertitur in tyrannidem, non tam regni quàm regis vitio, vt dixit Cic. Tales aliquando Deus orbi dedit, vt interim re ipsa agnoscerētur boni principes. Quid enim animaduertissent Romani, & quid posteritas recordaretur, Octauiū Augustum fuisse optimum moderatorem: nisi Neronem quoq; pessimum experti fuissent.

MONETA (vt C. Harmenopulus lib. 2. titul. 13. definit) καλεῖται τὸ ἀργύριον σφραγισθὲν, ἢ βούλεται ἄργον. μεθ' ὃν ὁ τῦπος τοῦ διαχαράττεσθαι. Suidas Iunonem Monetam cultam à Romanis scribit quasi σύμβουλον, quod in bello aduersus Pyrrhum & Tarētinos de pecunia laborantes ope consilióque iuuisset. In cuius templo numinum cudi institutum fuit.

Moneta vsualis, cap. 2. de maledic. Galli vocant Monetam currentem.

MONETARII, qui in moneta publica operantur, l. 6. §. 1. D. ad leg. Iul. pec. l. 2. C. qb. ex caus. ser. pro præmio lib. l. 6. C. de digni. lib. 12. & apud Vopiscum in Aurel. Suidas Μονητάριοι, ait, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται, vbi etiā ait eos duce Felicissimo bellum imperatore Aureliano excitasse: quos tandē subiugans, inauditis affecit suppliciis. Græci χαράκτας vocant, & falsos monetarios παραχαράκτας.

MONETALES triūmuiri dicti sunt, æris, argenti, atque auri conflatores, vt ait Pomp. in l. 2. de orig iur. Obseruatu dignum est, quòd Zas. hæc Pōponij verba explanans, indicat, cur æs pro auro dari non erat insuetum, vt intelligas l. quid tamen. D. de contrah. empt. & l. si id quod aurum. de verb. oblig. cum simil. Vide Triumuiri auro, argento, ære.

MONITIO fit ante commissum, & est necessaria, apud Iuriscos. in l. 1. §. magistratibus. D. de magist. conuen. obiurgatio verò post turpe factum. Cic. in li. de Amicitia: Primùm vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat.

MONITORES, serui à colono præfecti, vt operariorum, veluti vinitorū, & aratorū turbā obeuntes, vnūquemq; moneant, & segniores castigent. Vlpian. l. 8. D. de inst. vel instr. leg. Quærendi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositiue sunt his. quorum in numero sunt villici, & monitores. Columella lib. 1. cap. viii. Et in turba, inquit, & sub monitore vinitor opus facere debet. Item, Decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodissimè custodiretur, nec præeuntia monitoria diligentiam multitudo confunderet. Erant etiam Monitores in scena, qui, vt inquit Festus, actoribus suggerebāt, quæ dicturi essent. Itémq; Monitores Quint. lib. 6. cap. 5. sunt, quos Græci Pragmaticos vocant. qui iura ac fori consuetudines oratoribus summissa voce suppeditāt. Cic. Verr. 1. Video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quē monitor tuus hic tenet.

Μονομερὴς cōdictio dicitur, l. si duo. §. Idem Iulianus. D. de iureiur. quòd ea hac solum parte reo condicatur, qua furis heres est, non & ex illa, qua & fur est ipse, rémq; dolo malo contrectauit. Cum enim ita dixisset Vlpianus, Et quasi μονομερὴς condictio dari debet aduersus furis heredem. adiicit hæc verba, Nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare probare furē. non alia de caussa quam vt cur dixisset quasi μονομερῆ condictionem furtiuam dari, nobis explicaret.

MONOMERΩΣ agere, dicitur is, cuius aduersarius in iudicio non adfuit, id est, absente altera parte: ex quo eremodiciū contingit. nam (vt ait Hesychius) ἐρήμη, μονομερὴς δίκη. Paul. l. vlt. D. ad S. C. Treb. Polycrates fideicōmmissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Procuiū Proconsulem Achaiæ. appellatione facta, cum solùm Phœbus egisset μονομερῶς, victus est. subaudi Polycrat. Alio tamē sensu Μονομερὴς interdū à Rhetoribus vsurpatur, vt cū Fortunac. lib. 1. sic loquitur: Materia μονομερὴς quæ non cōsistit, est eiusmodi: veluti, cū ex prima tantū parte cōstat. nec quicquā ex secunda afferri potest: vt sunt loci communes. verbi gratia: Leno qua parte venturos ad se adolescētes sciebat, nocte foueā fecit occultam: ea iuuenes perierunt. accusatur quòd caussam mortis præstiterit. hic enim lenoni nulla defensio est. μονομερὴς autem etiam appellatur ἑτερομερὴς, & καθ' ἑτερομέρειαν.

MONOMACHIÆ genus sanguinolentum omni modo canonica sanctio vetat, c. monomachiā. 2. q. 4. vbi

in fine dicitur, quòd hanc sectantes, Deum solummodò tentare videantur. & in c.1.extr.de purg. aliquatenus duella tolerari non debere, diffinitur. Monomachiæ meminit Nicolaus Papa in ca. monomachiã. 2.q.4. quam in lege non assumendam suadet.

MONOPOLIORVM negociationẽ naturæ cõtrariam & damnandã esse, optimi legislatores probarũt, quòd secundum naturam semper conati sunt vt esset facilis rerum communicatio. Est enim monopoliũ (quod ἀπὸ τοῦ μόνου καὶ πωλεῖσθαι ducitur) quãdo penes vnum est vendẽdi potestas, hoc est, cũ vnus, vel (vt fieri solet) cum paucis secũ admissis, exercet ac emit aliquod mercaturæ genus, vt solus pro arbitrio pretiũ statuat & vendat. Is enim augens pretia rerum, suæ deseruit auaritiæ, ac aliis nocet omnibus: tollit verum permutationis, & succedentis contractus emptionis & venditionis vsum. Idcirco rectè prohibentur monopolia, in tit. C. de monop. Hoc verbo etiam Plinius vtitur lib.8.cap.37. de echini cute loquens: Magnũ fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, &c. Erat & monopoliũ oneris vel pensionis genus, quod ab eo exigebatur qui monopolium beneficio principis exercebat. Cassiodorus li.2. Qui ita commercium negociationis exerceat, quatenus nec monopolij, nec siliquatici, nec aurariæ aliquid pensionis impendat.

Μοναστήριον, eremus, locus vbi monachi congregantur.

MONS SACER, in l.2. D. de orig. iu. vis Tiburtina vltra Aniene, dictus sacer, quòd Ioui consecratus esset.

MONSTRARE, probare, l. actor. C. de probat.

MONSTRVM, est aliquid præter naturam editum, aut procreatum, apud Iustinianum, vt Cantiuncula venustè explicat, Instit. de adoptio. §. minorem natu. instar monstri esse censuit, qui natu maiores à minoribus adoptantur: cum adoptio naturam imitari debeat.

MONSTROSI partus qui sint in Romuli lege, disces ex l. quæret. D. de verb. sig. & l.3. C. de postu. her. & G. Bened. rep. c. Rainutius parte 3. verb. qui cum ad. nu. 20.21. & c. de testament.

MONVMENTVM (vt l.2. §. prætor. & l.42. D. de reli.) generaliter est res memoriæ caussa prodita: in qua si corpus, vel reliquiæ inferantur, fiet sepulcrum: si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ caussa factum, quod κενοτάφιον appellatur. Potest ergo monumentum purum esse: quod probatur l.5. §. concessam. D. de don. inter vir. l.6. in fine. D. de relig. Hinc Fest. lib.11. Quamuis, ait, monumentum mortui caussa factum sit, non tamen significat ibi sepultum. Cic. ad Atti. Sed ego, ait, quæ monumẽti ratio sit nomine ipso admoneor. Ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis tẽporis gratiam. quod & probatur l.2. §. monumentum. D. de religio.

MORA, est culpa prætermittendi officij in soluẽdo recipiendóve debito, quæ alteri damnosa est. Vel sic: Mora est frustratio debitoris non soluentis, vel creditoris non accipientis. Eius enim duæ sunt species: quarum vna in debito non præstando, altera in non recipiendo quod oblatum est versatur. Mora non præstandi debiti, est culpa debitoris prætermittentis soluere, quod soluere & debuit & potuit: cũ aliquo creditoris incommodo coniuncta.

Mora non recipiendi debiti, est culpa creditoris non recipientis solutionem, quæ à debitore idoneè oblata est, vnde aliquid incommodi ad debitorẽ peruenit.

Moram videri fieri definit Paulus lib.3. Sent. tit. fin. cum postulanti non datur. Itaque vbi nulla petitio est, ibi mora cõmitti non intelligitur, l.88. D. de diuers. reg. iur. Quod sic accipiendum videtur, vt à quo exceptione aliqua pecunia peti nõ potest, is morã facere non videatur, vt Paulus tradit in l.40. in fin. D. si cert. pet. quanquam id alij aliter exponant. Sed planè moram fecisse videtur, qui litigare maluit, quàm restituere, l.8a. in fin. D. de verb. oblig. nisi sit sine dolo malo frustrationéque ad iudicium prouocauit. l.64. D. de diuers. reg. iur.

Mora dupliciter fit, Ex re, & ex persona. Ex persona æstimari dicitur, cum debitor opportuno loco ac tempore à creditore appellatus, soluere tamen prætermisit, l. mora.32. D. de vsur. Ex re verò, cum ipso iure ac solo temporis decursu sine vlla creditoris appellatione, prætermissio illius officij reprehenditur, l. sed etsi.23. D. eod.

Moram purgare, est re integra contractam ex mora culpam sic eluere, vt eius omnis pœna vitetur. nam oblatione solutionis omne periculũ futurorum casuum à debitore in creditorem transfertur. l. interdùm.73. §.1. D. de verb. obli. l. cum decem.72. §.1. D. de solut. Quod idem etiam creditori concessum est, vt ei moræ purgandæ facultas, vt agere possit, permittatur. l. si ita quis.135. §.1. D. de verb. oblig.

Mora abusiua quæ sit, tradunt doctores in l. minorum. C. in quib. caus. Porrò quomodo mora debitoris & creditoris, emptoris item & venditoris consideretur, tradit Zasius in l. vnum. D. si cert. pet.

Moræ litis, l.26. C. de rei vind.

MORATORIA præscriptio, interprete Aniano in l.1. C. Th. tit.2. est quæ caussam prolongat, hoc est quando inducias litigatores petunt à iudice. Sic in l.2. C. de precib. Imp. offe.

Moratoria cautio. Paulus: Quò minus prædium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur: hoc est, cautio quæ datur, vt quis differat & expectet.

MORARI, pro retardare, differre, in l. si eã. C. de accus. item pro habitare inuenitur, & pro expectare: tamen magis poeticè, quàm oratoriè.

MORBVM Sabinus sic diffinit, Habitum cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius ad id facit deteriorem, cuius caussa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. hæc Vlpianus l.1. §.4. D. de ædil. edict. vbi vitium à morbo multum differre ait, quod ex Ciceronis verbis constabit, lib. Tuscul. quæst. 4. Morbum, inquit, appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorũ, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantũmodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiũgere. Hactenus Cicero. Gellius quoque libro 4. cap.2. locum Sabini, sed non integrum retulit. Morbum, inquit Modest. verum est esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum: veluti si talum excussit. nam & luscus vtique vitiosus est, l.101. §.2. D. de verb. signific. vbi tamen oculum excussit, legendum fortassis. Furor morbus dicitur, l.14. D. de offic. præsid. l.22. §. si maritus. D. solut. matrim. l.2. §. si non propter. D. si quis caut.

MORBVS SONTICVS, ait Festus lib.9. ex Aelio Stilone, in 12. Tabu. significabat certum, cum iusta caussa: quem nonnulli putant esse qui noceat, quod Sontes significat nocentes. Næuius ait, Sonticam esse oportet caussam, quãobrem perdas mulierem. Venuleius l. vlt. D. de ædil. edi. Quotiens morbos sonticus, inquit, nominatur, eũ significari Cassius ait, qui noceat (qđ & à Iauoleno citatur ex eodem l.113. de verb. sig.) nocere autẽ intelligi qui perpetuus, nõ qui tẽpore finiatur. sed & morbũ Sonticũ eum videri, qui inciderit in hominẽ postquã is natus sit. sontes enim nocẽtes dici. Gell. li.20. ca.1. Sonticũ morbũ vocat, qui vim grauiter nocendi habeat, & ita vsurpatũ à scriptoribus

ribus XII. Tab. Vlp. l. 2. §. si quis iudicio. si qs caut. in iud. sonticũ morbũ, aduersam valetudinẽ simpliciter exponit, hęc citãs XII. Tab. verba. SI IVDEX VEL LITIGATOR MORBO SONTICO IMPEDIATOR, DIES IVDICII DIFFISVS ESTO. Iulia. l. 60. de re iud. Sonticũ morbum exponit, qui cuiusq; rei agendæ impedimento est. nec de leuissima febri, aut quartana inueterata, in qua omnibus negotiis superesse soleat, intelligi vult. Plinius tamen libr. 36. cap. 19. de Gagate lapide loquens, eo nomine intelligit comitialem, cum ita scripsit, Deprehendit sonticũ morbum. nam Dioscorides scripsit ἀλεγχος ἐπιληπτικῶν.

MORBOSI qui dicantur, cognosce ex tractatu de ædil. edicto.

MORES Vlpianus definit in Epitome titul. de legibus, & moribus, tacitum consensum populi longa consuetudine inueteratum. Idem Varronem sensisse testatur Seruius in 6. Aeneid.

Mores bonos cum dicimus, non vnius hominis, sed totius ciuitatis intelligimus, l. 15. §. item ait. D. de iniur. Paul. lib. 5. Sent. titul. 4. l. 1. §. 1. D. de extraord. crimin. Sic Iniuria facta contra bonos mores, d. §. item. Conditio contra bonos mores, l. 9. & 14. D. de cõdi. & demonst. & Stipulatio contra bonos mores, l. 5. C. de cõdi. ob turp. caus. Pacta contra bonos mores, l. 6. C. de pact. vt pactum de futura successione, l. fin. C. de pact. Stipulatio quæ obstringit libertatem matrimonij secundum mores interposita non videtur, l. 134. D. de verbor. oblig.

More malo & improbato, significat astutè, callidè, malitiosè, dolo malo, improbè & inciuiliter, l. 19. §. 1. D. de neg. gest. l. 8. D. quod met. caus. l. 1. §. litia. D. de extraord. cog. aliàs sonat mala ratione, l. 40. D. de statulib.

Moribus. Hæc dictio & ad rationem naturalem, iúsque gentium, & ad Ius Ciuile etiam referri plerunq; potest, quod post l. XII. Tab. prudentum consuetudine introductum est, l. 2. §. iis legibus. D. de orig. iur. vnde pupillaris substitutio moribus inducta dicitur, l. 2. D. de vulg. & more nostræ ciuitatis pupillus absque tutoris auctoritate obligare se non potest, l. more. D. de acquir. hered.

Moribus, pro more & consuetudine, vt apud Ciceronẽ. Iuriscoss. etiam familiare est, vt in l. moribus introductum est. de vulg. & pup. Item, Moribus inter virum & vxorem donationes prohibitæ, l. 1. D. de dona. inter vir. & vxor. Moribus prodigo bonorum administratione interdicitur, l. 1. D. de curat. fur. Moribus ciuilia officia fœminis adempta, l. 1. D. ad Velleia. l. 12. ad fin. D. de iudic. Moribus quoque tutor datur mulieri pupillóve, qui aduersus tutores suos aliquam actionem habent. Vlpian. in Instit. tit. 11. Sunt & alia multa. Hinc in mores, pro, in consuetudinem inducere accipimus.

Moribus inductum cum quid Iurisc. dicunt, eos significare velle arbitratur Vigl. id ius ante XII. Tab. fuisse, vnà cum vrbis primordiis obseruatum, vel postea vsu & consuetudine receptum: cuius interpretationis testem citat Theophilum, scitè refellens veterem interpretationem, id scilicet quod moribus dicatur esse introductum, illico Lacedæmoniis acceptum ferendum, quod solis moribus Lacones, vt Athenienses solis legibus rempub. gubernarint, §. & non ineleganter. Instit. de iure nat. gent. & ciuil. astipulatur in Parerg. Alcia. indicans & Accursiũ quædam in iure nostro prodita referre ad Spartanorum consuetudines, quæ tamen minimè ad ius nostrũ pertinent. Nã si aliquid, vt idem ait, ab eis Decẽuiri acceperunt id in XII. Tab. relatũ iuris scripti pars apud nos esse cœpit, lib. 4. c. 11.

Moribus pleraque non legibus constare scribit M. Fabius lib. 5. cap. 10. Hinc Moribus constitutum ius, l. 32. & l. 32. D. de legib. §. ex non scripto. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. Vide Consuetudo.

More MAIORVM quod fit, rectè ac decenter fit. nam populus R. maiorum instituta atque exempla pro legibus ducebat. Cicero de legib. 11. Ergo adeò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reipu. contineant: & si quæ fortè à me hodie rogabũtur, quæ non sint in nostra Repub. nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorum, qui tum vt lex valebat. Paulus l. 11. D. de iust. & iur. Vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluóq; more maiorum ius dicere cõstituit, is locus rectè ius appellatur. Iulian. l. 5. D. de iurisdi. More maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure, non alieno beneficio haberet. Vlp. l. 11. D. de his qui not. infam. Si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, &c.

More maiorum puniri, quid sit explicat Sueton. in Nerone his verbis. Legitque se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. interrogauítque quale esset id genus pœnæ, & cum cõperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos secum extulerat, arripuit.

MORES honesto vocabulo Iurisconsulti coniugum vitia, & minus honestas actiones appellant. Vlp. cap. Instit. 6. Mores grauiores sunt, adulteria tantum: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præsentem dotem reddit: propter minores, senum mensium die. Hinc morũ nomine vel ob Mores fieri retentio dicebatur, cum propter malos, & improbatos vxoris suæ mores, qui dissidij caussam præstitissent, maritus ex dote quid retinebat, l. vnica. §. taceat. C. de rei vxor. act. Vnde & de moribus actio. l. vnic. C. quand. crim. actio. l. fin. C. de incest. nup. l. 5. D. de pact. dot. Vide Iudicium de moribus.

MORGANATICA vulgo corruptè (inquit Hotom. in diction. verb. Feud.) pro Morgengabe, quod Germanica vulgari lingua matutinum munus significat: à Morgin, quod est mane, & Gab, donum. Munus autem erat, quod spõsus die nuptiarum manè sponsam salutans, ei coram propinquis & amicis, ante nuptiale conuiuium donabat. de quo mentio fit in lib. Feud. 2. tit. 39. Latini munus nuptiale illud appellant. Liuius lib. 30. Hunc nuntium ac simul venenum ferens minister, cum ad Sophonisbam venisset: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratum: si nihil maius vir vxori præstare potuit. Hoc tamen nuntia; melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem. Tacitus in lib. de morib. Germ. videtur dotem appellare, dum sic scribit: Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert. Intersunt parẽtes & propinqui, ac munera probant. Morgengabe vocabulo vtitur Gregorius Turonensis libro nono: Tam in dote, quàm in morgengabe. hoc est matutinali dono. certum est acquisisse. Leg. Lango. tit. 4. & in Lomb. lib. 2. titul. 4: Si quis Langobardus morgincap vxori suæ dari voluerit, quando eam sibi in coniugio sociauerit, ita decernimus: vt alia die ante parentes & amicos suos ostendat per scriptum cum testibus roboratum, & dicat: Quia ecce quod coniugi meæ morgincap dedi. Morgengabe itaque idem est quod Dotalitium quidã võcant, alij Vitalitia, alij Doarium, Græci ὑπόβολον. hoc est vnde se tueri mulier mortuo marito possit: & quicquid nuptiali conuentione conceditur vxori, vel liberis nascituris ex eo matrimonio.

MORGANATICVM ius, apud Albertum Argentin. in Chron. Ioannes autem asserens dominium ad se spectare, tanquam matri suæ per Rodolphum regẽ olim morganatico iure donatum. Hoc etiam iua lex Salica comprobabat.

MORIONES sunt fatui, quos in delitiis Principũ esse videmus

videmus, l.4.§.idem Pomponius. D. de Aedilit. edict.

Mors propriè est σώματος καὶ ψυχῆς διάλυσις, vt Gellius lib.2.ca.8. tradit, id est, vt M. Cicero 1. Tuscul. exponit, discessus animæ à corpore.

Mors alia naturalis dicitur, animæ scilicet à corpore discessus: alia ciuilis, hoc est, cum iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. intereunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè vt morte, l.64.§.vltim. D. pro soc. qua de causa & aqua & igni Interdicti, & Deportati mortuorum loco habentur. l.4. D. de bō. libert. l.1.§.vlt. D. de cont. tab. Mortis tamen nomine, in re dubia, sola naturalis intelligitur, l.48.§.vlti. D. de iur. fisc. l.121 §.vlt. D. de verb. oblig. l.77.§.hereditatem. D. de legat.2.

Mortis caussa capio generis nomen est, quod omnes species cōplectitur, quibus quid propter alicuius mortē capitur: veluti hereditatis, legati, fideicōmissi, mortis caussa donationis. sed cum illarū quæque proprium nomē haberet, factū est, vt quæ speciale nomen non habet, ea scilicet de qua nunc dicemus, cōmuni nomine appellata sit, l. mortis caussa. 31. D. de mort. causs. donat. Est autem mortis caussa capio, acquisitio propter alterius mortem obueniens: vel cū quid propter mortis alicuius caussam, sed non ex patrimonio ipsius accipitur: vt si moriens legauerit Titio fundum sub conditione si dederit Gaio decem, eam pecuniam capit Gaius mortis caussa, nō iure legati, vel fideicommissi, vel donationis mortis caussa: hæc enim peti possunt, mortis caussa capionis petitio nō est. Vel cū quid instituto heredi vt adeat aut non adeat, datur. quod à statulibero conditionis implendæ caussa capitur, vel à legatario, l. qui pretio. 8. l. si mulier. 12. l. mortis caussa. 18. l. mortis caussa. 31. in princip. & §.2. l. inter mortis. 38. D. eod. quibus locis species enumeratæ omnes aliunde quàm ex defuncti patrimonio proficiscuntur. hoc est extra donationis caussa mortis, & testamenti caussam. vt l. Meuius 55. D. de cōdit. & demonstr. l. si quis. 8. D. si quis omiss. caus. test. & l. id autem. 76. D. ad leg. Falcid. vbi Mortis caussa capere, & Hereditario iure capere opponuntur. Mortis autē caussa donatio à Capione hoc differt, quòd illa semper à defuncto proficiscitur, hæc ab aliis: illa semper de patrimonio defuncti, hæc semper aliūde. Azonis autē definitio est hæc: Quod à defuncti liberalitate proficiscitur, nec vt debitū peti potest. sic enim legitur in eius summa in tit. Cod ad leg. Falc. cùm apud Accur. l. si mortis. 5. C. ad leg. falc. legatur cū negatione: Non proficiscitur. Neutra autē satis idonea videtur, quia neq; semper, neque nunquā ex eius liberalitate proficiscitur: cū interdum alter sine ipsius voluntate det: interdum autem ipse dari iubeat, & dandi conditionem imponat.

Mortis caussa stipulatio existimatur fieri, vt Festus lib.11. & Antistius Labeo tradit, quæ ita fit vt morte promissoris confirmetur, vt in l.34. D. de donat. causs. mort. aut (vt quidā dixerūt) cui stipulationi mórs fuit caussa.

Mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorquere. in fi. l.2. quod met. causs.

Mora significatur etiam per illa verba, Si quid accidit filio meo, l. in vulgari. D. de verborum significationib. l. Publia. D. depos.

Mortem exequi, pro instituere actionem de parricidio perpetrato, apud Pomponium in l.1. de accusat.

Mori, est actus instantaneus, quia mox explicatur, vsq; adeò vt nec moriendi tempus cōsideretur. Vnde cum testator dicit: Esto liber, cū moriar: intelligitur, post mortem, l. qui duos. §.1. D. de manumiss. test.

Moritur viuens, & viuit moriens, l. qui duos. §.1. de manumiss. test, l. peculium. §. fin. de leg.2. Ratio, nondum mortuus est qui moritur, ergo viuit. arg. l. hæc verba ille, aut ille. de verb. sig.

Mortua res dicitur, qua quis locupletior non est, vel quæ amissa restitui non potest, eadem forma qua mortua is l. quod autem spectatur tempus. l. si maritus. D. de donat. int. vir. & vxo. l. properandum. C. de iudic. l. 2. D. iud. sol. l.3. D. quæ in fraud. cred. Plautus, & rem mortuam & rem occisam dixit, pro fracta & perdita. Idē vocat Mortuaria, res inanes & nugatorias, quæ Græci eodem sensu σκύλυθρα.

Mortui qui nascuntur, non videri vnquam natos, Pauli sententia receptum est: & ideò testamentū eorum præteritione nō rumpi certū est. Sed magis dubiū de iis, qui tametsi viui nascuntur, secundū naturā tamen viuere non possunt: cuiusmodi habētur ante septimum mensem nati, per l. quod dicit. D. de liber. & postum. & crebrius receptū est, non rumpere, quia abortiuorum nomine continentur, l. vxoris. C. de post. hered.

Morticinum, pro exāgui, corrupto, & per se mortuo: vocabulum sacræ scripturæ familiare. Vnde morticinam carnem dicimus, animaliū quæ non sunt mactata, sed per se mortua. Haloander in l. pen. à se translata. D. de via pub. in fi. Sed neque rixari in itineribus, neque stercora proiicere, neque morticina aut pelles iactare permittant.

Mortiferum vulnus. Celsus scribit: Si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit, priorem quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periit, &c.

Mortalitas, pro morte & naturali fato, apud Iustin. instit. quibus mod. testa. infirm. Et aut mortalitate præuentus. Sic apud Suetonium in Claudio reperitur: & Tryphoninus in l. pe. D. de vi & vi armat. subtractos mortalitate seruos, dixit.

Mouere, id est agere, l.4. C. de prep. sacr. cub. Vt si medio tempore mouere distulerint. Sic l.3. C. de præscr. 30. Nulli mouendi vlterius facultatem patere. Et in l.3. C. de quadr. præscr. Omnis motus, id est omnis actio, πᾶσα κίνησις.

Mouamus controuersiam & agendo & resistendo, l. non solùm. §. si status. D. de procur. iuncta glo.

Mouentia, Vide Mobiles.

Motus in l.20. D. comm. diuid. pro indignatione sumitur. Si is, inquit Pompon. cum quo fundum communem habes, ad delectum non respondit, & ob id motu iudicis vilis diruta est, aut arbusta succisa sunt, &c. Alij pro motu iudicis, reponunt Magistratus imperio sed perperam, vt vult Cuiac. Obs. lib.13. cap.29.

Motu proprio, ex certa scientia, de plenitudine potestatis. Lege, Prægnātes clausulæ. Porrò docent interpretes, tantā vim habere Motus proprij clausulam, vt in contrarium nemo audiatur. Bald. nihil vnquam rectius dixit, quàm hoc, quód hæ voces (motu proprio, ex certa scientia) omnibus modis relegandæ essent ex curiis principū. Quanquā motus proprius principis aliquo modo colligi potest ex repetita eius concessione. Argum. Nouel. vt null. iud. lic. hab. loc. seru. §. præterea hoc quoque. & vide c. si motu proprio. de præben. in 6. & ibidem Archid. Geminianum, & alios pontificios.

Mox significat paululū temporis, cuius deffinitionem non ex certis regulis, sed ex subiecta materia oportet metiri. l. si tibi habitationem. D. locat. & condu. l. fructus esse constat. in princ. D. solut. matri.

Mucor, l.4.§. pe. D. de per. & cō. rei vend. lanuginem significat, quę ex nimia vetustate vino accedit, aut quę alio vitio contrahitur. Columell. lib.12. c.43. Ne situ penoris mucorem contrahant.

Mulctam (ait Festus lib.11.) Osci dici putant pœnam quandam. M. Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam. Mulcta Varroni lib.4. Linguæ Latinæ pecunia à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum. Addit deinde, quo singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quòd, olim vnum dicebant multa. Itaque cum in doliū, aut

culeum vinum addunt rustici, prima vna addita, dicant etiam nunc multa. At Idem 19. rerum humanarum, apud Gellium lib. 11. cap. 1. Vocabulū ipsum mulctæ non Latinū, sed Sabinum esse dicit, idq; ad suam memoriam mansisse ait in lingua Samnitium, qui sunt à Sabinis orti. Sed turba Grammaticorum nouitia (addit ibidem Gellius) καθ' ἀντίφρασιν, vt quædam alia, ita hoc quoq; dici tradiderunt. Sed vereor ne hoc superioribus Varronis dictis repugnet. nimis enim tenuis & λεπτολόγος est in illa etymologia Varro. Illud enim multa, quod veteres vsurparunt, cum plures culeos in vnum doliū inditurl essent, significat numera, ἐξηρθμημένα. Sic Plautus in Sticho: *Cum quo multas vna multam miserias*. Pro eo Galli dicunt, Enprun. Mulcta est specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est, sic Vlpianus l. aliud. 131. §. 1. D. de verbo. sig. qua in re Varroni, & Festo consentit: qui & alibi de ratione mulctandi antiquis vsurpata: Ouibus duabus, inquit, mulctabantur apud antiquos in minoribus criminibus: in maioribus autē triginta bubus, nec vltra hunc numerū excedebat mulctatio. quæ, posteaquam ære signato vti ciuitas cœpit, pecoráque mulctatitia in curia corrumpebantur (vnde etiam Peculatus nomen vsurpari cœptū est) facta est æstimatio pecoralis mulctæ, & boues centenis assibus, oues denis æstimatæ. Inde suprema mulcta, id est maxima, appellata tria millia æris. item vicesis minoribus delictis. Idē fere A. Gellius lib. 11. cap. 1. Veterem pecudibus mulctādi morem attigit M. Tulli* in libris de Rep. his verbis: Mulctæq; dictione. ouiū & boū. sic legendū, non multa ditione.

Mulcta differt à pœna, q pœna quælibet coercitio est, mulcta solius pecuniæ: quòd pœna à quocunq; iudice infligi potest, cui criminis executio demādata sit: mulcta ab ordinariis tantū modò, iísque, qui pro tribunali sedent: quòd mulcta fisco datur, pœna etiam parti applicari potest: quòd mulcta infamiā nō irrogat, pœna quandoque irrogat. Ex Alciat. in l. aliud est fraus. de verbo. sig. quibus iunge quæ refert ipse in l. pen. eo. Labeonis sentētiam, qui scripserat pœnā & mulctā idem esse, Paulus refellit, tres differentias adducens, quas tute in ead. l. videre poteris. Mulcta autē nō ante debetur, quam si aut non est prouocatū, aut prouocator victus est: nec aliter, quàm si is dixit cui dicere licet, l. aliud. 12. & l. siquis. 244. D. de verb. sign.

Mulcta modica, quæ est sex solidorū aureorū, minorum est iudicū, l. 2. C. de sport. & l. eos. C. de modo mulct.

Mulctam dicere, antiqui tum dicebāt, cum ad populum, & in comitio mulcta disceptanda irrogabatur: quod ipsi mulctam certare dicebant. Liuius lib. 25. Sp. & L. Carulij cum rem inuisam infaméinq; cernerent, ducentum milliū æris mulctā Marco Postumo dixerūt. Cuius certandæ cum dies aduenisset, conciliúmq; frequens plebis adesset, &c. Cato lib. 4. Originum, vt refert Gellius lib. 11. cap. 1 Mulctam facere dixit: Imperator, inquit noster, siquis extra ordinē depugnatū iuit, ei mulctam facit. Potest autē videri consulta elegantia vitasse verbum, cū in castris & in exercitu mulcta fieret, non in comitio hêc ad populum diceretur.

Mulctam grauissimam, pro morte accipi, Alber. indicauit: sed id minimè ex lege, quam citat, colligi potest. Præterea mulcta damnū famæ non irrogat, vt Impp. censuerunt, C. de modo mulct. l. 1. hæc autem iam planè perīt vltimo supplicio plectendis.

Mulctam irrogare, Budæ. inquit, hodie forensi nostrorū vocabulo dicitur, concludere ad mulctam, & conclusiones mulctatitias assumere: quod & pœnaliter intendere dici potest Latinè loquentibus.

Mulctam iudicare dici posse scribit Iac. Cuiac. Obs. lib. 11. ca. 9. Soli enī ei mulctæ dictio est, qui iudicare potest, cuive iudicatio data est, id est qui publicè iudiciū exercet, l. 2. §. vlt. D. de iudic. l. aliud est. §. vlt. D. de verb. sig. & ita lege Sillana de ponderib. Eum quis volet magistratus mulctare, tantum minore, patrisfamilias taxat liceto: Siue quis in sacrū iudicare voluerit, liceto. Iudicari enim mulctam minorē etiā in sacrum posse significat, id est, vt sacro applicetur, non ærario. Atque in hoc M. Tullij de legib. loco: Cum magistratus iudicassit, irrogassítve, per populū mulctæ, pœnæ certatio esto. Iudicandi verbum ad mulctam, irrogandi ad pœnam, idem Cuiac. referri vult.

MVLIERES dicuntur omnes quæcunq; sexus fœminini sunt, cuiuscunq; sint ætatis. l. argumento. 25. §. 2. D. de aur. & argen. itaq; mulieris appellatione virgo viripotens continetur, l. mulieris. 13. D. de verbo. signif. & mulierib. legatis etiam virgines debentur, l. seruis. 81. D. de legat. 3. Consuetudo tamen tulit, vt nuptæ, mulieres: innuptæ, virgines appellentur. Itaque Cic. Verrin. 3. Negocium, inquit, dat illis suis comitibus, vt videant & inuestigēt, ecquæ virgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lampsaci diutius cōmoretur. Et paulo pòst: Eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine. Significat enim illā à viro suo diuertisse. Item aliquanto pòst: Qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neq; mulieri. Sanxit in posterum, ne quis heredem virginē, néve mulierē faceret. Hinc & Mulier, pro vxor: apud Scæuolam in l. 93. §. 2. De legat. & fid. lib. 32. Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab heredibus, &c. De Græcis fontibus deriuata locutio videtur.

Mulier iteratis nuptiis potest res donationis propter nuptias mariti immobiles possidere, illísque vti frui. Si verò mobiles sint, aut mixtæ, habet electionem, vtrum reditus ex bonis, an ipsas res cum cautione de restituendo post mortem accipere maluerit. Nouel. Ne mulier. quæ nupt. ite. §. aliud verò. Const. 2.

Mulier, quę secundum pactum non adfert dotem per se, vel per alium, ea soluto matrimonio nihil lucratur ex donatione propter nuptias. Si autem aliquid attulerit, tunc quatenus dedit, eatenus accipiet lucrum. ibid. §. illud quoque dudum. Const. 2. & Nouell. vt prin. & secun. dot. exactio. §. sed & illud quod. Const. 91.

Mulier subintroducta (cuius fit mentio distinct. 32. c. Interdixit per omnia.) quid sit, diligenter explicat Rhenan. insigni scholio, quod adiectum est cap. 26. lib. 7. Histor. Eccles. quòd & Glossematarius sileat, & Lexicon Sudæ vocabulum tantùm annotet.

Mulierum genus auarissimum, gl. super verbo, donat. in l. sed si ego. D. ad S C. Velleian.

Mulieres suæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permisit, arbitrium suscipere, vel alio modo iudicium exercere nō possunt, l. fi. C. de recept. arb. Et hoc iustius est, quicquid distinguat c. dilecti filij. de arbit.

Mulieres lanificæ an villæ instrumento cōtineantur, vide Alphenum in l. villæ instrumēto. D. de fund. instr.

MVLIERCVLA, & pro impudica & libidinosa, & pro muliere destituta auxilio, inope scilicet, & imbecilli accipitur. Exēplum prioris significatus habes in l. pen. D. de seru. corr. posterioris apud Cicer.

MVLIEBRIA passum Prætor remouet à postulādo, l. 1. D. de post. Huic sceleri, quod nō proficit scire, Impp. in l. cùm vir. C. de adult. gladium vltorem cōstituunt: Huius infandæ rei inuentum quidam in Orpheū referunt. Sunt tamen qui existiment, ad liberalem magis honorem referendum, quo etiam Socrates adolescentes ingeniosos complexus est.

MVLIEBRIA vestimenta sunt, quæ matris familiàs caussa præparata sunt, quibus vir non facilè vti potest sine vituperatione: veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, plagulæ, penulæ, ait Vlpianus in l. vestis. D. de auro, arg. mund. ornament.

MVLORVM appellatione etiam mulæ quemadmodum

appellatione ſeruorum,& ſeruæ plerunque continentur. Id autem eò venit, quòd ſemper ſexus maſculinus fœmininum continet, ait Iulia. in l. qui duos mulos. de leg.3.l.38.D.de ædil.edic.

Mulæ carruchariæ,l.38.§.quæſitum.D.de ædili.ædict.

Mulus clitellarius, qui fert onera. Clitellæ enim ſunt, quibus onera imponuntur, ſicut in equis ſellæ.

MVLIO, qui & mulius dicitur, qui mulos curabat,& agebat. Barto.in l.cũ quæritur.§.ſeruus. de leg.3. hunc ſeruorum appellatione rectè cõprehendit. Siquidem veteres ſolebant vel lecticis deuehi, vel curribus: inde ſerui iunctores dicti: quo genere lecticarij, agaſones, mulionéſque ſunt: vide l.idem iuris.D.ad leg. Aq.

MVLSVM, potio eſt ex vino & melle concinnata. Vlpia. de trit.& vin.leg.l.ſi quis. Si mulſum, inquit, ſit factũ, vini appellatione non continebitur. Idem de rei vindic.l.idẽ. Si ex melle meo,& vino tuo mulſum factum ſit. Græcis οἰνόμελι & μελίκρατον, vt Pollux li.6. tradit. Legimus autem, multos ſenectam longam mulſi tantùm intinctu toleraſſe, nec præterea cibo aliquo celebri, Pollionis Romuli exemplo, quem centeſimũ annum excedentem, cum interrogaret Auguſtus, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporíſque cuſtodiſſet, reſpondit: Intus mulſo, foris oleo.

MVLTS qui dicãtur, docet Bartol.in l.prætor.D.vi bon. rapt. An duo multi dici poſsint, diſſerit Abb. in ca. ad noa.de rebus eccleſ.non alien. vide §.fi. Inſtit. de iur. perſ.iuncta gloſ.

MVLTO POST, triennio alij, quinquénio alij claudũt. Vide quæ not in §.ſi multò. in l. ſi vnus. D.de arbitr.

MVLTITVDINEM conſtituũt mille viri, per l.3.§.1.D. de excuſ.tut.l.1.§.fi.de teſta. milit. Interdũ quòd turbationi plerunq; obnoxia ſit, nec ſerena tranquilláque mente polleat, quaſi ad cõtemptum turba ſolet appellari: rem ſignificatã nomine ipſo, vt pulchrè dicit Inſulanicus Huttenus, veriſsimè tuente, comprobantéque.

MVNDVS muliebris, eſt quo mulier mũdior fit: inquit Vlpian l.25.§.4.D.de aur.argent. Cato apud Liuium: Munditiæ, ornatus & cultus fœminarum indicia ſunt: his gaudent & gloriantur. Hinc Mundum muliebrem appellarunt noſtri maiores. Sic Varro lib. De ling.4. Mundus muliebris, dictus à mundicia. Hinc enim maximè ſumitur, quòd eam deceat. Poſtea Ornatum à Mundo diſtinguit. quod idem Iuriſconſulti faciunt. nam in mundo muliebri hæc numerant, ſpeculũ, vnguenta, vaſa vnguentaria, argentum balneare: nõ etiam ornamenta, veſtes, monilia, anulos, l.27.§. mundus,& l.34.§. Titia. D.de aur.& arg. Sic Paulus lib. Sentent.3. cap.6. Mundo, inquit, muliebri legato ea cedunt, per quæ mundior mulier, lautiórque efficitur: velut ſpeculum, conchæ, ſituli, itẽ buxides, vnguẽta,& vaſa in quibus ea ſunt. Ornamentis legatis ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier: veluti anuli, catenæ, reticuli,& cetera quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. Sic Tertullia.in lib. De habitũ mulieb. Habitus, inquit, fœminæ duplicẽ ſpeciem circũfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundũ muliebrem vocant. Ornatum, quem immundum muliebrem cõuenit dici. Iſte in auro,& argento,& gemmis, & veſtibus deputatur ille in cura capilli,& cutis,& earum partium corporis quæ oculos trahunt. Mundum neutro genere dixit Lucilius apud Gell.li.4.c.1.

MVNDVM, in quod contractus ex ſcheda redigitur, l. 16. C. de fide inſtru. χάρτην καθαρὸν Iuſtin. appellat Nouell.44.

MVNEM ſignificare certum eſt officioſum. vnde è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio: inquit Feſtus.

MVNIMENTA probationes & inſtrumenta quæ cauſſam muniunt, gloſſ.fin.in c. quamuis. de elect. in.6.

Munimentum, omne quo quis inſtruitur & munitur, cap. cum qui.de probat. Archid.in d.c.quamuis.

MVNVA tribus modis dicitur: vno donum,& inde munera dici dari, mittive. altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerísque præſtat, inde immunitatem appellari. tertio officium, vnde munera militaria,& quoſdam milites munificos vocari. igitur municipes dici, quod munera ciuilia capiant. Paul.l. 18.de verb.ſignific.

MVNVS, inquit Vlpianus, propriè eſt, quod neceſſariò obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt, quæ nulla neceſsitate iuris, officij, ſed ſponte præſtãtur, quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerunque laus ineſt. ſed in ſumma in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur, l.214.D. de verbo. Sic Munus à dono ſeparatur, l.6.D. de offic. Proconſ.l.18.de offic.præſ.

MVNVS, ſpectaculum gladiatorũ. Cicero Varroni: Etſi munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus. Paulus l.122.D.de leg.& & fid.libro 30. Ciuitatibus ad honorem legari poteſt. puta, quod ad munus edendum, venationémve, ludos ſcenicos, ludos Circenſes relictum fuerit. Quibus verbis Paulus ludorũ genera manifeſtò diſtinguit. Marcellus l.36.D.de cõdit.& demõſtr. Viuo Mæuio Seius Conſul deſignatus eſt,& munus edidit. Paulus l.49.in fi.D.de lega.& fid. Si teſtator dari quid iuſsiſſet, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione ſua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet, Munus generale nomen eſſe, quo genera omnia ludorum complectũtur. tametſi Lactantius lib. De vero cultu 6. ca.20. ſcribat, Muneris nomine propriè venationes intelligi. nã Cicero de offi.2. ita ſcribit: Craſſus functus eſt Aedilitio maximo munere. non enĩ ſolũ, vt opinor, venationem Craſſus præbuit. Quinetiam Paulus in d.l.122. apertiſſimè munus à venatione diſtinguit. Seneca autem lib. De benefic. 1. & gladiatores & venationes eo verbo comprehendit: Nemo, inquit, tã ſtultus eſt, vt monenda ſit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere edito mittat. Suetonius autem in Nerone, Veſpaſiano, Domitiano,& alibi perſæpe, munus perſpicuè dixit, cùm de gladiatoribus ſentiret. Hinc MVNERARII apud Senecam lib. Declamat.4. qui eiuſmodi munera populo exhibebant. Quod, inquit, Munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinẽdam, noua paria per omnes dies diſpenſant, vt ſit quod populum & delectet,& reuocet: hoc ego facio,&c.

MVNVS perſonale, inquit Hermogenianus, illud eſt, quod corporibus, labore, cum ſolicitudine animi ac vigilantia ſolemniter extitit: patrimonij verò in quo ſumptus maximè poſtulatur, l.1.D.de mun.& honor.

MVNVS, inquit Calliſtratus, aut publicum, aut priuatum eſt. publicum munus dicitur, quod in adminiſtranda re publica cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus. l.14.D.de munerib.

MVNVS & Donũ, inquit Cornelius Frõto, ſic differũt. Munus eſt, quod amicus vel cliens vel libertus officij cauſſa mittunt, vel munus gladiatoriũ. Donum quod diis datur. Inde vbi dona ponuntur, Donariũ appellatur. Poſſunt & illa nihilominus Dona dici, quæ donant pauperibus diuites vel potentes. Illud quoque Donũ putandũ eſt, quod militibus donatur in caſtris.

MVNVS eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos vniuerſóſque ciues, rémque eorum imperio magiſtratus extraordinario peruenit, Pompon.l.239.de verb.ſign. Priuati hominis dixit, quòd munus obeatur ſine vllo honoris dignitatíſve gradu, nec honorem gerenti indicatur, l.honoreus.D.de muner. & honor. Imperio autem magiſtratus extraordinario, quod extra ordinẽ iure ſuæ poteſtatis id magiſtratus

iniungat, alias ex lege aut more, alias præter moré: id est alias ordinarium, alias extraordinarium: rursúsque alias patrimonio cum sumptu vel periculo, alias personæ solo ministerio sine sumptu. Ad hęc patrimoniale vel possessionibus vel personis, hoc solis municipibus vel incolis: illud etiam possessoribus, qui nec ciues sunt, nec incolę. est & mistú tam patrimonij quàm personæ. Hermogen. in l. 1. D. de munerib & honor.

MVNERA, sunt procurationes quędam Reipu. quę sine imperio potestatéve alicui mandantur: quarum aliæ industria & opera, aliæ sumptibus faciendis administrantur, aliæ communiter. vide l. 1. & vlti. D. de muneribus & honoribus.

MVNERA ciuilia, inquit Arcadius, aut personalia sunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Personalia sunt, quę animi prouisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura. Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonij, & damnis administrantis expediuntur, l. 18. D. de mun. & honoribus.

Munus dari, apud Paulum in l. mortuo. §. fi. de leg. 2. non simpliciter de qualibet largitione, sed de gladiatorio intelligi debere, pulchrè declarat Alc. in Parerg.

Munera pro oneribus hereditariis, l. 33. D. de leg. Sic Munus collationis, l. 54. ad SC. Treb. D. Munus Falcidiæ, l. 77. §. si pars. de leg. 2.

MVNERARI, pro munus gerere ac sustinere. Vlpia. l. 1. §. 2. D. de vacat. & excus. Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creari possint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia, &c.

MVNICEPS, vt ait Aelius Gallus, qui in municipio liber natus est. Item municipes erant, qui ex aliis ciuitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantùm muneris partem. At Seruij filius aiebat initio fuisse qui ea conditione ciues Rom. fuissent, vt semper Rép. separatim à pop. Rom. haberent. Cumanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues Rom. erant, & in legione merebant, sed dignitates non capiebant. Hæc Festus.

Municipes, inquit Gellius lib. 16. cap. 13. ciues sunt Romani ex municipiis, suo iure & legibus suis vtentes, muneris tãtum cum pop. Rom honorarij participes: à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neq; vlla pop. Rom. lege astricti: cum nunquam pop. Rom. eorum fundus factus esset. Primos autem municipes sine suffragij iure, Cærites esse factos dicit. Appellus autem annotauit municipes olim dictos muneris participes, qui recepti in ciuitatem, cum aliis munera facerent. Sed nunc abusiuè municipes, suos cuiusque ciuitatis ciues appellari, vtpote Campanos, Puteolanos, l. 1. ad municipal. Municipem autem, vt ait Vlpianus ibid. aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio seu allectio. Patris autem, non matris municipium liberi sequuntur: nisi fortè priuilegio aliquin materna origo censeatur.

Municipes intelligendi sunt & hi, qui in eodem municipio nati sunt, l. municipes. D. ad municipal.

MVNICIPIVM, vt scribit Festus genus hominum, qui cùm Romã venissent, participes tamen erãt omnium rerum ad munus fungendum vnà cum Romanis ciuibus, præter quàm de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo: sicut fuerunt quondã Fondani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tusculani, qui post aliquot annos ciues Rom. effecti sunt. Alio modo, cum id genus hominum definitur, quorum ciuitas vniuersa in ciuitatem Roman. venerunt: vt Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio definitur, cum id genus hominum, qui ad ciuitatem Rom. ita venerunt, sic vt municipia essent sua cuiusque ciuitatis & coloniæ: vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucrẽses. Quod autẽ suprà ait, magistratu capiẽdo, ad magistratuum designationem prodoc, vt ex ciuibus deligãtur ex sua cuiusq; ciuitate. A coloniis autem hoc differũt, vt scribit Gellius lib. 16. cap. 13. quod coloniæ non veniant extrinsecus in ciuitatẽ, nec suis radicibus innitãtur: sed ex ciuitate quasi propagatæ sint, & iura Institutáque Pop. Rom. non sui arbitrij habent.

MVNICIPALE ius, dicitur priuatum ius vniuscuiusq; ciuitatis. Municipalia magisteria vocantur administrationes & officia sui municipij.

Municipalis lex propria cuiusque municipij, l. 3. §. plane. D. quod vi aut clam. l. 3. §. diuus. D. de sepulc. violat. ad Muncipalem tit. 1. D. lib. 50. de municipali lege, vt vult. Cuiac. Obseruat. lib. 9. cap. 37. intelligi nó debet, vt fere omnes existimãt est enim is titulus de municipibus & de incolis: & rectè scripsit Iustinianus in l. 2. Cod. de vet. iu. enucl. Ad municipales, non Ad municipalem. Basilica περὶ πολιτῶν.

Municipalis magistratus, ciuitatum Decuriones dicuntur, qui vnum ordinem referentes, sic administrant, vt vnius hominis vicem sustineant, l. magistratus. D. ad municipa. Et C. de magistrat. municipal. Sunt autem administrationes Reipublicæ cum dignitatis gradu, sine sumptu, hoc est, sine erogatione seu collatione in publicum contingentes, l. honor. D. de muneribus, & honor. Ideóque honores quoque dicuntur.

MVNIFICES dicuntur, qui munera faciunt Festo. Vnde milites dicebantur munifices, qui nó vacabant, sed munus Principi faciebãt. vide l. 18. D. de verb. sig. Cótrà beneficiarij nuncupabantur, qui vacabant munera officio. Sicut ergo municeps in Republica: ita munifex in militia nominari solebat. Hinc Munificium vel Munificũ, quod munerib. obnoxiũ est, l. 4. §. 1. D. de publican. l. 31. C. Th. de annon. & trib. l. 9. l. 11. de induig. deb. in eod.

MVSCVLARII aquæ ductus, in l. decernimus. de aquę duct. C. lib. 11. vide Minuscularij.

MVRA, pro myrrha, apud Pomponium in l. 21. §. primo D. de aur. argent. item vt μύρα, Ionicè pro μύῤῥα. Pomponius recenset inter ea vnguenta quæ valetudinis caussa parata sunt. Ergo significat vnguentum ex eo liquore confectum, qui ex myrrhæ arboris cortice inciso defluit, qui etiam Myrrha vocatur: vt auctor est Plini. lib. 12. capi. 15. & 16.

MVRRHA, lapillus splẽdidus, & in pretio habitus. Hinc

MVRRHINA vasa, l. 3. D. de sup. lega. quæ in gemmis esse negantur, licet perlucida sint: rectè: quia nec crystallina, vtraque, sicut vitrea, fragilia. Plinius li. 33. Murrhina & crystallina ex eadem tellure effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. At Propertius videtur existimasse Murrhina fuisse fictilia, cum in Parthorum caminis coqui ea scribat, lib. 4. eleg. 5. *Seu qua pal misera mittunt venalia Theba: Murrheaque in Parthis pocula cocta focis.* De his Seneca. lib. 7. de Benefic. ca. 9. Capitol. in M. Antoni. Philosopho. Dicuntur Murrhea vasa, l. 11. D. de supell. leg.

MVREX, l. 3. C. de vestib. holober. lib. 11. l. 9. C. The. de murileg. conchæ genus, ex cuius cruore infici, ac tingi vestes solebant, Plinio l. 9. ca. 25.

MVRILEGVLI, in rub. C. de murilegul. lib. 11. dicuntur qui legunt murices, pisces, qui in mediis faucibus habent purpuræ florem tingẽdis expeditum vestibus. Alio nomine appellãtur in iure Conchylioleguli, siue conchyliorum piscatores. Huic autem muneri originis & conditionis iure addicebantur, adeo vt non possent ad dignitatem vllam vel militiam aspirare: vel, si ad eam aspirauissent, reuocabantur, redditis bonis, siqua eiusdem originis & conditionis homines aliquo titulo possiderent. Quod si ea exteri possedissent, maluissentque eidem conditioni se subiicere, quàm ea

bona

bona restituere, andiebantur, ita vt in futurum essent murilegoli, & in præteritum reliqua publico canonis fisco persolnerent.

MVSARII, l.1.C.de excus.artif.lib.10.qui & Musiuarij, Græcis μουσιωταὶ καὶ ψηφωταί, sunt ij qui musea conficiunt, id est ea, inquit Sipontinus, quæ in ædificiis ex pumicibus dependentia fiunt, ad imaginem specus arte reddendam, vulgò Museaca dicta, quorum meminit Plin.lib.36.cap.21. Spartianus in Pescennino Nigro Musina vocat: Hunc, inquit, in Commodianis hortis in porticu curua, pictum de musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem. Cuiacius testatur in vet.libris Musinarij legi; & ita scribendum contendit apud Firmicum in fine cap. 4. lib. 2. Aut quadratores, aut musinarios.

MVTARE caussam possessionis suæ dicitur quis, quando id, quod possidet precario, vult iam possidere pro donato: ista mutatio non est recepta, teste Zasio in l. quod meo.D.de acquir.pos.

Mutare statum, pro perdere, amittere, in §. Pomponius ait.l.si ex caussa.D.de minor.

Mutari actio propriè dicitur, cum vetere omissa, alia proponitur. Regulariter autem permittitur ante litis contestationem, exceptis casibus, qui ab interpretibus recensentur. qua de re vide l.edita.C. de edend. & ibi Bar.Bal.Paul.Castr.Salic. Alciatum.

MVTATIO modica vel verbi, vel particulæ, statū & veritatem orationis demutat. l. ea tamen. de leg.3: l.si in emptionem. §. pen. sub fin. l. cùm ab eo.de contrah. empt.l.3.de in diem addict. l. si quis à filio. vers. Sed si ita.de leg.1.cum simil: Itaque quod non mutatur, stare permittendum est, l.sancimus.C.de testam.l.præcipimus. sub fi. & ibi gl. in verb. intelligant. C.de appel. & consult.

Mutatio ciuitatis fit tribus modis, vt ex Ciceronis oratione pro Balbo colligitur: Dicatione, id est, destinatione, cùm quis in aliam ciuitatem voluntate ascitus est. Calamitate, hoc est, damnatione, qua in significatione sæpe idem vtitur, sicut & incolumes appellat eos, qui nondum damnati aut absoluti sunt. Præterea postliminio, vt scilicet ciuis permaneret, qui animum redeundi habuisset. Vide Syluium interpretem, & Budæum in adnot.

MVTABILE quid sit, & quomodo accipitur, Bartol. disserit in l.naturaliter. §. Apiom. D. de acquiren. rer. dominio.

MVTITARE, in vetere decreto Senatus, quod refert Gell.lib.2.c.24.significat mutua inter se conuiuia agitare. Quo verbo idem auctor vsus est lib.8.cap.2.

MVTIANA cautio, vide Cautio Mutiana.

MVTVATIO, sumptio mutuæ pecuniæ. Cicero pro Flacco: Cum multos minutis mutuationibus fraudauisset. Et sic in S. C. Vell.apud Vlpianum l.prima. D. ad S. C. Vell. Quod ad fideiussiones & mutuationes pro aliis quibus intercesserint fœminæ pertinet. Sic enim legendum esse in Obseruationibus suis iam pridem docuit Hotom.non autem MVTVI DATIONES. Prohibet enim S. C. ne mulieres pro aliis mutuam pecuniam accipiant: non autem vt ne dent.

MVTVVM appellatum est, vt volunt Iurisconsulti, ab eo, quòd de meo tuum fit, l.2.§.2.D.de reb.cred. Mutuum autem, vt volunt quidam, vel mutui datio, dicitur quasi vicissitudinaria commutatio & functio rerum in eodem genere. Mutuum enim propriè dicitur, quasi vicissitudinarium: ideóque adiicitur, DATIO. At Mutuum definit Cuiacius Obseruat.lib.11.cap.37. Creditum quantitatis datæ ea lege vt eadem ipsa quantitas reddatur in genere, non in specie eadem. Huius definitionis rationem & explicationem vide plenissime loco præcitato. Addit ibidem Mutui nomen à mutatione formā habere, quòd mutetur hoc genere pecuniæ cum pecunia, dum par quantitas accipitur & redditur: quódque consistat in his rebus, quæ facile mutationem & promiscuum vsum recipiunt: nec existimat à nomine Siculo μοῖτον deductum, vt vult Varro lib.4.Ling.Lat. quod Siculi Roma oriundi, mutui nomen inde potius tulerint, quàm ab illis Latini. Cicero in quadam epist.ad Q. Metellum, ad hanc Cuiacij definitionem alludit his verbis: Quod autem ita scribis, Pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in anima mutuum nescio. equidem hoc arbitror, cùm par voluntas accipitur & redditur.

Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, mensura, numeróve cōsistunt: quòd earum datione in creditum possumus ire. Eiúsque forma in eo residet, vt numeri ad numerū, mensuræ ad mensuram, ponderis ad pondus solutio expliceturquæ & formalis in mutuo qualitas nominari potest, teste Zasio in Intellectibus. In creditum autem ire, dixit, pro mutuum contrahere, sicut & in debitum ire, l.quod si ab initio. D.de rebus credit. Quanquam & ex alio contractu in creditum abire dicit, in l. procuratoris. §. sed etsi. D.de tribut. actio.

Mutuum damus recepturi non eandem speciē, quam dedimus (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. Nam si aliud genus, veluti si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Paulus in l. mutuum. si certum petatur. & alibi. & Gaius li.2.tit.9.

Mutuum facere & proprium facere, apud Plautum in Curculione opponuntur. *Ego autem cum illa facere nolo mutuum.* PA. *Quid ita?* PH. *Quia proprium facio.* Parum illi videtur mutuū facere, quod in mutuo ius nostrum remanet: proprium facit, vt iam alieni iuris id sit, & totum ad alium transeat dominum.

Mutuum etiā accipitur pro promutuo, in l. fi. C. de sfu. vrb. Constantinop. lib. 11. quod interpretes δανειζόμενοι, vertunt προχρέας σιτωνῶν. & vide infrà Promutuum.

Mutuam pecuniam, per anticipationem seu prolepsim dicimus, quæ adhuc mutuò data non est, sed ea destinatione habetur, vt mutuetur, l.malum nauis. §. vidua. D.de verborum significat.

Mutuæ petitiones. l.38.D.manda. l.1.C.rerum amo. Tertul.lib.2.aduers.Marcionem. Sic Mutuæ actiones, Quintilianus Declamat.355.

MVTVS propriè qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. Inst. quibus nō est permis.fac. test. §.item surdus. l.discretis. C.qui testam.fac.pos. Interpretes obseruarunt, quòd mutus, infans, absens quandoq; æquiparantur, l.seruo inuito. §.si pupillo. D.ad Trebel.

MVA, genus conchæ circa Bosphorum Thracium, vt ait Massarius.

MYOPS, μύωψ, Luscitiosus; vt ait Gellius lib.4.cap.2. Vlpia l.10.§.3. D.de ædil.edict. De myope quæritur, an sanus esset. & puto eum redhiberi posse. Arist.in Proble. sect. 31. μυωπάζειν δὲ λέγονται, οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες τὰ δὲ πόῤῥω οὐχ ὁρῶντες· ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσι· τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόῤῥω βλέπουσι. Luscitiosi, inquit, appellantur, qui natura quæ propè sunt cernunt: quæ verò procul, nō vident. Senes verò contrà ac luscitiosi affecti sunt. nam quæ proxima sunt nō vidētes, quæ procul sunt perspiciunt.

MYROBRECHARII, vnguentorum venditores: Alcia. l.1. C. de excus. artif. eo nomine adpellari scribit eos qui capillos delibutos gerunt.

MYROPOLÆ Græcis, qui nobis Vnguentarij dicuntur, effœminandorum animorum artifices, quos vrbe expulsos à Lacedæmoniis, auctor est Seneca, Natu. quæst.lib.4.

MYSTERIA, sacra, initia in l.nullus C.de sum.trini. Hinc

MYSTÆ initiati sacris, vide A.Alciatum d.l.nullus.

MYRIADES, l.2. C. de vete.iur.enuc. quod vulgò *vn milion*.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER TREDECIMVS.

N

N. L. his notulis significabatur probationes, & argumenta satis apta non esse ad condemnandum, id est non liquere: quod pluribus in Prioribus Annot. indicat G. Budæus ex Gellio lib. 14. ca. 2. ad fin. cuius modi interlocutionis adhuc vestigia supersunt in l. Pomponius. D. de re iudic. & l. 12. §. fin. D. de arbit. & apud Senecam lib. 8. Epistul.

N. Literam inter E & S ponebant veteres, vt mollius proferrent: auctor est An. August. lib. 2. ca. 6. Emend. vt in dictione quotiens, & vicensimus, trigensimus & quadragensimus perpetuò in Pand. Flo.

Νέκος Sudæ, ἄντιχον δίγμα, seu δίγμα προβάτου.

Nam & αἰτιολογικὸν, & inceptiua, idem significans quod planè l. 1. §. fi. D. de rerum diuis. l. 85. §. sacram. D. de verb. oblig. l. 10. C. si cert. pet. Nam in l. omnes. 4. C. de anno. & tribut. accipitur παραθετικῶς, id est subcontinuatè. In l. inter stipulantem. 85. §. sacram. D. de ver. ob. & in l. Stichum. 95. §. vsumfructum D. de solu. accipitur pro sed.

Nancisci, non est simpliciter acquirere, sed (vt Donatus in Hecyram Terentianam adnotauit) nancisci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum, antequam possit reperire quod teneat, statim quod occurrerit, prehendit. In iure nostro pro consequi ponitur. Vide Alex. Neapolit. ca. 21. Gen. dier. lib. 1.

Narbonensis prouinciæ, quæ etiamnum Prouinciæ nomen retinet, & olim Germanici iuris fuit, meminit Iurisconsf. in l. 2. De. ori. iur. Vadianus in Epitome orbis, illustres recēset eius vrbes. Quo titulo nunc à Gallis teneatur, ex scriptoribus patet.

Nardum, Pomponius in l. 21. §. 1. D. de aur. argen. numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa parata sunt. Ex nardo igitur confectum vnguentum significat: quod Plinius lib. 13. cap. 1. Nardinum appellat. sed Pvrvm addidit, vt ab illo Pliniano distingueret, quod aliis permixtis constat, & voluptatis ac suauitatis caussa tantummodo paratur. tametsi hoc quoque puro elegantiores vngi mulieres suauitatis tantùm caussa subiungat: quod etiam Tibullus libro secundo Eleg. 2. perspicuè significat, *Illius puro distillent tempora nardo.* Purum autem nardum Græci πιστικὴν mea quidem sententia, vocant, id est ἄδολον, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν, vt Marcellus lib. de medicamentis, & Theophylactus exponunt. Glossæ vet. Nardum pisticum, siue balsamum, sine impostura. Nec dubitādum quin nardum pisticam in Euangelio sic oporteat interpretari. πιστικὸς enim ἀπὸ τῆς πίστεως deriuatur: vnde & pro eo sumitur cuius fidei committitur nauis cura: vel etiam gregis, apud Alexiū Angelum. Vide Πιστικός.

Narnostachys, in l. fi. §. species. D. de publican. id est spica nardi.

Natalibus restitui dicebantur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiscebantur, Natalia enim sunt, ius libertatis, quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio: quemadmodum docet Marcianus l. 2. D. de natal. restit. Plinius ad Traianum: Postulantibus quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Ruffo, & secundum exempla Proconsulum ipsa cognoscerem, respexi ad S. C. pertinens ad genera caussarum. Qui ergo natalibus restituti erant, eo loco habebantur, quasi serui nunquam fuissent. l. 3. D. de bon. lib. l. 4. D. de iur. aur. anul.

Natorvm appellatio, inquit Modestinus, ad nepotes extenditur, Bulgaro, vt verisimile est, interprete, teste Alc. Sed an quod de natorum appellatione Modestinus dixit, in l. ἀπόγονοι, de verb. sig. locum sibi vendicet, etiam cùm de prognatis, seu progenitis fit mētio? Et horum appellatione propriè nepotes contineri, Alciatus magis credit. Præpositio enim hoc inducere videtur. Sicut etiam pronurum, pronepotem, prosocerum dicimus. Nam & progenitores pro quibuscunque ascendentibus accipiuntur.

Natum dicitur de rebus repentinis, auctor Donatus. Id autem occupantis fit, vt de nata insula censuit Imp. Instit. de rer. diuis. §. insula.

Nati accipiuntur etiam ij, qui exsecto vētre editi sunt: quin etsi non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, natum dicimus, l. quod dicitur. 12. D. de liber. & postum. præterea qui statim posteaquam editi fuerunt, mortui sunt, nati dicuntur. l. tertia, C. de postum. heredi. at qui mortui, aut monstrosi, aut prodigiosi editi sunt, pro natis non habentur, d. l. 3. & l. qui mortui, 129. D. de verbor. signific. Natum tamen ab eo qui exsecto matris ventre extractus est, distingui videmus in l. 6. §. secundo. D. de inoffic. testament. l. 13. §. ex omnibus. D. de publician.

Nati, liberi: vt apud Terentium persæpe. Iurisconsulti tamen ad eos qui ex ancillis nascuntur vocem hanc contraxerūt. l. imper. §. 17. De legat. Si quis ancillas cum suis natis legauerit, etiā si ancillæ mortuæ fuerint, &c.

Natvram definit B. Aug. lib. 2. de moribus Manich. nihil aliud esse quàm id quo in vnoquoque genere intelligitur aliquid esse. Vnde natura vim, conditionem, qualitatem cuique rei inditam, innatam, adtributam significat. Sic Natura agrorū, l. 1. §. fi. D. de aq. plu. arc. Natura rerum qua quæque res cōsistunt, l. 18. D. si cer. pet. l. 15. D. sta. hom. Natura φύσις, dicta est ab eo, quòd aliquid nasci faciat, cuius proprietatem caussámque nō inuenimus, præterquàm quòd ita natura comparatum sit.

Natura prima est caussa, à qua omnes omnium caussæ producuntur. Vnde summa naturæ significatio accipitur pro Deo ipso creatore cæli & terræ. §. in pecudum. Institu. de rerum diuisio. Et de iur. natu. gent. & ciuil. Inde Florentinus dixit grauiter: Naturam constituisse inter nos cognationem quandam, in l. 3. D. de iustit. & iur. Paulus in l. sed etsi restituitur. §. fi. D. de iudic. Nec rerum naturam, ait, intuendam, in qua omnia certa essent, cùm futura vtique fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.

Naturæ autem inferiores significationes, subiectæ materiæ accommodantur. Nam aliàs denotat rationem honesti, à Deo hominibus inditam ad imaginē suā. Vnde dicitur naturalis æquitas, quam secundum constantem ac perpetuam voluntatem sequitur Magistratus, l. 1. D. de minoribus. Instit. de rer. diuis. §. singulorum. Aliàs inclinationē affectuum humanorum vitiosam, & Adæ lapsu corruptam. l. itē si vnus. §. principaliter. D. de recept. arbitr. ibi: Propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. Et Iustinianus in l. 2. in princ. C. quando & quibus quar. pars debet. verissimè dicit: Naturale quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. Aliàs vim genuinā omnibus animantibus inditam, vt tractatur in §. Apium quoque. & seq. Instit. de rer. diuisio. Aliàs denique natura significat cōditionem seu qualitatem omnium rerum corporalium & incorporaliū ex primordiis inhærentem. Vnde naturale loci vitium dicitur in l. fluminum. in princ. D. de dam. infect. Et natura rerum in l. 4. D. de præscri

præſcript.verb.

Natura hominis ex Adæ lapſu adeò corrupta fuit, vt vix igniculi remanerent, ex quibus tam magnifica diuini & naturalis iuris bonitas agnoſci poſſet. Obſcurata enim fuit ratio naturalis,& extenuata per inobedientiam primi illius parentis, & impoſturam Satanæ. Et cùm ratio dominari debeat,ac ſecundum formam honeſtatis volũtatem manuducere: contrariũ euenit,vincitque frequenter carnalis voluntas prona ad malum. Vnde fit,quòd Iuriſcõſulti ſæpe Naturam hominum pro corruptela tali accipiunt, vt paulò antè diximus.

Natura ſui apertæ dicuntur tabulę in l.10.§.1.D.quemad. teſt. aper. id eſt *de ſoymeſmes*. Sic Natura ſua res Intercidere in l.14 §.1.D.depoſ.id eſt naturali morte.

Natura ponit fundamenta in toto iure: Ciuilis verò auctoritas latius porrigit naturæ axiomata, accommodat negotiis,& diſpenſat ſecundum immenſam varietatem vnicuique.

Naturæ quatuor ſunt Senecæ: arboris, animalis, hominis, Dei: de quibus grauiter diſſerit epiſt. 125.

NATVRALIA quemadmodum à ciuilibus paſsim in libris noſtris diſtinguantur, operæprecium arbitror exponere:& quoniam id accuratè traditum eſt ab Hotomano, nec ferè ab alio quouis, quod viderim, eius hic ſubiiciam verba: Tribus modis,inquit, de naturali & ciuili iure diſſeritur. Primus modus hic eſt, Res omnes, de quibus Iuriſconſulti diſputant, aut naturales eſſe dicuntur, aut ciuiles, aut mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm verè ſint,& extent, tamen populi Romani legibus & forma Reipub. qua populus Romanus vſus eſt, receptæ non ſunt: veluti cognatio ex eo concubitu contracta, qui à legibus Romanis prohibitus eſt, l.4.§.2.de gradib. Nam ſiue liber ex ſerua, ſiue tutor ex pupilla, ſiue ſeruus ex ancilla, ſiue ſenator ex liberta liberos ſuſcipiat, ij naturæ iure atque ordine, & verè liberi ſunt illorum,& viciſsim illi eorum parentes: ſed quia contra populi Roma. leges id factum eſt, propterea ſimpliciter naturales liberi & parentes appellantur, l.adoptiuus. De ritu nupt. & perpetuo tractatu Cod. De naturalibus lib. Naturaliter enim fieri dicitur à noſtris, id quod reuera factum eſt: &(vt vulgus loquitur) de facto. vnde Naturaliter apertæ & naturaliter clauſæ tabellæ dicuntur ab Vlpiano in l.3.§. 22.D.de ſen.Silan.& Naturaliter interrumpi poſſeſsio dicitur, cum non ſurculus dicis cauſſa, vt moris erat, defringitur: ſed ſi de poſſeſsione quis deiiciatur, vel alicui res eripiatur, l. 5. D. de vſurpa. Vnde paſsim ea quæ Naturaliter fiunt, in iure dicuntur eſſe facti, veluti traditio, l.ſi rem. 28.& l.in conuentionalibus. 52.§.1. D.de verborum obligatio. item poſſeſsio.l.19.§.Itẽmque.D.ex quibus cauſsis maior. l.1. §. ſi vir.l.cùm heredes. 23. & l. poſſeſsionem. 29. D. de acquir. poſſeſ. item ſolutio, venditio, traditio, l. 7. D. de curat. fur. item legatum in annos vel menſes ſingulos, l.10.D.de capit.minut. Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cum reuera non ſint, in iis tamen quæ ſunt, iure Quiritium habentur atque numerantur: veluti cognatio ex adoptione contracta, d.l.4.De gradibus. Et hoc exẽplum ita perſpicuum eſt, vt explicatione non egeat. Conſtat enim Aeſchinum Mitionis filium non eſſe verè, ſed iure factum & fictione. Item vſusfructus pecuniæ, l.2. D.de vſufruct.ear. re. Mixtæ dicuntur, quæ cùm reuera ſint, tum etiam à iure Quiritium comprobatæ ſunt: veluti cognatio ex legitimis nuptiis contracta, puta ex Cicerone & Terentia, d.l.4.eod. ſic Matrimonium naturale dici poteſt, quod cùm reuera contractum ſit, à iure tamen Quiritium approbatum nõ eſt, ac propterea iniuſtum vulgò appellatur, l.ſi vxor.13.§. 1.D de adulter. l.ſi quis.27.l.ſi Senator.31.De rit.nupt. veluti ſi ſenator libertinã duxerit: aut tutor pupillam, curatórve adoleſcentem. Item ſi liberta quæ patrono nupſerit, diuortio facto alteri nubat, l. vlt. D.de diuor. Ciuile eſt, quod etſi reuera, id eſt eo modo quem natura inſtituit, contractum non eſt, tamen pro contracto habetur: veluti cùm in abſentis & volentis domum vxor deducta eſt: adeò vt ſi rediens moriatur, ab vxore lugendus ſit, l.5.& l.6. De rit.nupt. Item cùm apud hoſtes eſt maritus. l.6. De diuort. vbi Iauol. ait, vxores eorum qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, poſſe videri nuptarum locum retinere eo ſolo, quòd alij temerè nubere non poſſunt. Exemplum de poſſeſsione: Poſſeſsio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc eſt manibus ac pedibus, ſed tamen aut iniuſtè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniuſtè, vt qui liberum hominem vinxit, l.cùm heredes. 23.§.2. D.de acquir.poſſeſ. qui vi poſſeſsionem inuaſit, aut vxor, cui conſtante matrimonio maritus (quod prohibitum eſt) donauit, l.1.§.5. D. de vi & vi arm.l. ſi eum.26. D. de donat.int. vir. & vxor. l.1. §.1.l.vxor. D. de acquir. poſſ.l.nec vllam.D.de petit.hered. Non accomodatè ad iuris ciuilis rationem, id eſt, vtiliter ad vſucapionem: vt coloni, inquilini, fructuarij, depoſitarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores. l.communi.7. §.6.D.commu.diuid.l.2.D.pro herede. Nam hi omnes vſqueadeò ciuiliter non poſsident, vt plerunque dicantur non poſsidere (quod tamen ita intelligendum eſt, non poſsidere ciuiliter.) Vide l. ſciendum eſt. §.creditor.D.qui ſatiſd. cog.l.ſi ſeruus depoſitus. §.1.D.de nox.act.l.6.§.1.D.precar.l.1.C. commun.de. vſu.magis quippe tenere dicuntur, l. 1. §.4. D.quod legator. Hinc poſſeſsio naturalis dicitur eſſe facti, l.1. §.ſi vir.l.cùm heredes.23.l.poſſeſsionem.29. D.de acqui.poſſeſ. Ciuilis poſſeſsio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, ſed tamen & animo & accommodatè ad vſucapiendi finem poſsidet: veluti debitor qui pign9 creditori dedit. l. ſerui.16. D. de vſurp.l.qui pignoris.l.1.D.de acquir.eo.poſſ. item qui ab hoſtibus captus eſt, l. in bello.12.§. facti. D. de capt.& poſtlim. Item qui ad nundinas profectus eſt, l.clàm poſsidere. 6.§.1.D.de acquir.poſſeſ. Mixta autem poſſeſsio eſt, quam quis & corpore & animo, iuſtè & congruenter iuri ciuili poſsidet. Exemplum de naturali obligatione. Naturalis obligatio eſt, quæ cùm verè contracta ſit, à iure tamen Quiritium non approbatur: veluti ſeruus aliquis ciui Romano mutuo centum aureos dedit. ſi naturam ſpectemus (quæ parem omnium hominum conditionem ſtatuit, l.32.D.de regu. iur.) nemini dubium eſt, quin ciuis ille ſeruo illi ſit obligatus. Id quod ex præſenti rerum ſtatu qui nunc in Europa eſt, clariſsimè quiuis poteſt intelligere. At ius populi Romani (quod ſeruos nullo numero habebat, l.quod attinet. D.de regu.iur.l.ſeruitutem, eodem) nunquam actionem & iudicium dediſſet ſeruo aduerſus illum debitorem. Prætor enim vrbanus, non ſeruis, ſed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc ergo dicuntur ſerui in contractibus naturaliter & obligari & obligare, l. ſerui.14.D.de obligation.& actio.l.ſi quod dominus. 64.de condict.indeb.l.nec ſeruus. 41.de pecul. Hinc debitum quod dominus ſeruo deberi in tabulis ſcripſerat, non ciuile, ſed naturale eſſe dicitur, in l.quibus. 40.§.dominus. de condit. & demonſtr. Hinc Vlpianus in l.fideiuſſor.16.§.ſecundo. D. de fideiuſ. ſcribit abuſionem eſſe vocabuli, cùm dicimus ſeruum debere, vel ſeruo deberi: nimirum quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorem peti poteſt. ſeruus autem nec agere apud Prætorem, nec conueniri poteſt. eadem eſt ratio ſi, qui eiuſdem familiæ ſunt, inter ſe contrahunt. veluti duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt: vel pater cum filio, vel filius cum patre, ſeruus cum herili filio, vel hic cum illo, l. frater à fratre,& alibi ſæpe, D.de cond. indeb. Memi-

nisse autem oportet, lo ista disputatione, regulæ cuiusdam ab Vlpiano oobis traditæ in l. Stichum. 95. §. naturalis. D. de solut. vbi ait, Firmamentum quo solo nititur naturalis obligatio, esse vnicam æquitatem. facit l. eas obligatiooes. 8. D. de capit. minut. vbi Caius scribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam esse, eiúsque obligationem habere naturalem præstationem. facit l. si ooxali. 11. D. de pecul. l. nam hoc. De condict. indebit. quapropter vbicunque æquum est, ibi naturalis obligatio est: tanquam eius obligationis caussa efficiens, aut certè caussa sine qua non, sola sit æquitas. Hinc illud apud Sallust. io Catil. Ius boo úmque apud maiores nostros, noo legibus magis quàm natura valebat. Quo ex præcepto triplex effectus oaturalis obligationis nascitur: primùm, vt solutum ab imprudente, non repetatur, d. l. fideiussor. d. l. si quod dominus, item l. naturales. De obligat. & act. Secundum, vt compensaodi ius præbeat, l. etiam. D. de compensat. Tertium vt ad coostitutum valeat, l. 1. D. de const. pecuo. Ciuilis autem obligatio est, quæ vel nunquam reuera contracta est, vel cum reuera contracta esset, facto tamen aliquo, sed ad iuris Ciuilis rationem oon accommodato, dissoluta est. Quæ nunquam contracta est, veluti ex inani chirographo. oam si scripsi me centum abs te mutuo accepisse, quæ tamen nunquam credideris, tamen chirographum atque cautionem meam habeas, re quidem vera tibi obligatus oon sum: at ciuiliter obligatus sum, §. idem iuris est, de except. lib. Inst. 4. Item obligatio vi, metu, dolóve malo contracta propterea naturalis non est, quia æquitati contraria est. Dicebamus autem paulo antè obligationis oaturalis robur & firmamẽtum esse solam æquitatem, l. Stichum, De solut. attamen obligatio hæc ciuilis contracta est: vt §. 3. & §. 4. De exception. l. 1. & pass. D. de doli except. vnde coostat propter istas obligationes actiooem dari. Pacto verò aliquo oaturaliter quidem dissoluta obligatio, ciuiliter autem maoere dicitur, veluti cùm pactum est ne peteretur. nam pactum nudum, id est, sine stipulatione factum, ciues R. neque obligabat, neque ab obligatione dissoluebat, l. iuris gentium. D. de pact. & tamẽ propter istud factum, naturaliter & ex æquo & bono dissoluta erat. Nihil enim magis æquum & oaturale est, quàm pacta seruari, l. 1. De pact. l. 1. D. de const. pec. Item si iudicatũ est, & verè quidem iudicatum, pecuniam noo deberi. nam etsi æquum est omnem obligationem dissolui, manet tamen ciuilis, l. 3. D. de except. l. 1. & pass. D. de except. rei iudic. Mixta autẽ obligatio est, quæ cùm reuera & æquissimè contracta sit, tum etiam à iure Ciuili comprobatur, & confirmatur. Postremum exemplum sequitur de solutionibus Naturalis solutio est, quæ cùm reuera facta sit, rata tamen à iure ciuili non habetur: veluti cùm pactum de non petendo factum est, aut iustum iusiurandum datum. l. Stichum. 95. § naturalis. De solut. Solutio ciuilis est, quæ cùm reuera facta non sit, tamen pro facta numeratur. veluti cùm dies actionis præteriit. l. a. & passim, D. de diuers. & temp. actio. Item cùm falsò iudicatum est oon deberi, l. iudex. l. Iulianos. D. de condict. indebi. item cùm falsò iuratum est rem petitoris oon esse, vel nihil ei deberi, l. vlti. De iureiur. itẽ cùm debitori maxima & media capitis diminutio contigit, l. si debitori. 47. D. de fideiuss. l. seruus. 30. D. de oblig. & act. l. vlti. D. de duob⁹ reis. Mixta solutio est, quæ cùm verè facta sit, tum à iure ciuili rata habetur: veloti solutio pecuniæ, vel acceptilatio, quæ ideo iuris gentium appellatur. l. an inutilis. 8. in fine. D. de acceptil. cùm tamen per stipulationem (quæ ciuilis est) fiat & à C. Aquilio Iurisconsult. primùm excogitata sit. Secundus modus quo Iurisconsulti de oaturali & ciuili iure disputant, oon ad res omnes, sed ad paucas, & certas dontaxat pertinet: eas olmirũ quæ vtriusque iuris sunt participes. In iis igitur duo considerantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incremẽtum & forma, quæ à iure ciuili profecta sunt. Cuius rei aliquot exẽpla subiiciemus. Matrimonium dicitur esse iuris naturalis in l. 1. D. de iust. & iur. coostat enim viri & vxoris societatem à natura institutam, & à gentibus omnibus comprobatam atque vsurpatam fuisse. itaque naturale ius & pudor in matrimoniis cõtrahendis dominari dicitur, in l. adoptiuus, 14. §. 1. de rit. nupt. verùm vt matrimonia fierent per confarreationem, coemptionem, vsum: vt aliæ matresfam. essent, aliæ matrooæ tantum: vt per coemptionem contractum matrimooium ius sui & viro & vxori tribueret, per vsum contractum noo tribueret: vt ouptiæ sint consortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, sicut ait Modest. l. 1. D. de rit. nup. vt senatores, eorúmque liberi libertinam vxorem ne ducant: l. 23. eod. hæc, inquam, omnia quæ formam quandam matrimoniis afferunt, nequaquam à natura sunt, aut gentium plurimarum commuoia, sed ab iis qui Reipu. Romanæ formam instituerunt, excogitata, & suorum ciuium caussa propriè introducta sunt. Sequitur alterum exemplum. Patria potestas à natura sine dubio instituta est, & ab omnibus gentibus vsurpata: cuius rei præclara disputatio est apud Arist. lib. Politic. 1. cap. 3. Iustinianus tamen sub tit. De patria pot. & Dionysius Halic. lib. 2. & Caius sub tit. de his qui suot sui vel al. oominatim affirmant, eam esse iuris ciuilis. etenim vt pater in filium vitæ necísque potestatem haberet, l. vlt. C. de pat. pot. l. in suis. 11. D. de lib. & post. vt pater posset filium vendere, eundem posset noxæ dedere, emancipare, nunquam à natura iostitutum, sed à Romulo (vt ait Dionys.) excogitatum, & io suæ ciuitatis vsum iotroductum est. Eodem pertinet patris consensus io filiifa. nuptiis, quæ potestatis illius pars est. Iustinianus autem ait eam & oaturalis & ciuilis iuris esse, §. 1. de nupt. Nam hoc fieri debere, inquit, & ciuilis & naturalis ratio suadet. Ac de naturali quidem & gentium iure ioter omnes constat. Verùm vt in filiifam. nuptiis consensus ille desideretur, in emancipati verò nequaquam, l. filius. De rit. nupt. vt patris captiui, aut io peregrinitatem redacti consensus oon sit necessarius, l. in bello. 2. §. medio. D. de capt. & postli. hæc, inquam, omnia ex iure Quiritium manasse, nemo ooo videt. Sequitur exemplum de tutela. Tutelam naturæ maximè cõsentaneam esse, & ab omnib. gentibus vsurpatam, nemo ignorat. itaque iuris naturalis dicitur à Iustio. §. vlti. De legit. agnat. tut. Quid igitur est quod in l. 1. D. de tut. dicimus tutelam esse iure ciuili datam ac permissam? Respondetur, hoc ad formam à Romanis Iuriscon. excogitatam referendum esse: veluti ne quis peregrinus ciuis Romani tutor sit: vt certæ tutelæ sint, legitimæ, fiduciariæ, quasi legitimæ, Attilianæ, tutor suam pupillam vxorem ducere, aut filio vxorem accipere non possit. l. tutor. 15. de sponsal. tutoris vnius auctoritas vel satis sit, vel oon satis sit, l. vlt. C. de auct. tut. vt capitis diminutione non nullæ pereant, oonnullę verò amittãtur: hæc, inquam, omnia aliáque innumera Iurisccon. Romanorum inuenta esse coostat. Iam verò agnatio iuris ciuilis dicitur esse ab Imp. §. vlt. de legit. agna. tut. Atqui dubium nemini est, quin cõmunio sanguinis, quæ verbo ipso significatur, à Iurisccon. Ro. excogitata oon sit. quinetiam certum est ante fundamenta vrbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio vsurpatum fuisse pro sanguinis communione. verum vt agnatis remotioribus potius quàm cognatis propinquioribus hereditates & tutelæ deferantur, vt agnationes per omnem capitis diminutionem intercidaot, oon à gentium aut naturæ iure, sed à pop. R. institutis profectum

ctum est. Eiusdem generis est Suitas, hoc est ius illud quod habent filiifa.in parẽtum suorum intestatorum hereditatibus. hoc enim ita naturæ congruit, vt nihil magis.patet ex l.vlt. D.de bon.damnat.& Arist.in Eth. verùm vtea per adoptionem & per coemptionem acquiratur, vt per emancipationem & peregrinitatem amittatur, ab ingeniis Iurisconf. Ro. excogitatum est. Cognatio quoque cùm sanguinia communionem significat, naturalis est.§.vlti.de leg.agna.tut. Itaque naturale est, vt filius intestatus matri succedat. qttoniam tamen per legea 12. Tabul.neque mater filio.neque filiua matri succedebat, idque postremis temporibus per S.C.Orficianum & Tertyllianum introductum est: propterea dicimus, cognationem istam materiam & ortum à natura, incrementum autem à iure ciuili accepisse. Nemo enim hæc quæ scribit Vlp. initio legis 2. D.de S.C. Tertyl. dicet ex naturæ instituto fluxisse. Si filius, inquit, vel filia libertini sint effecti, mater legitimam hereditatem vindicare non poterit quoniam mater esse huiusmodi filiorum desiit. Item illud ex eadem l.§.si mater: Si mater nõ petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectis ve, non confestim altera nomina ediderit: ius non habet vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. Tertius modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili Iure disputant, eò pertinet, vt Naturalia dicantur ea, quæ gentium omnium communia sunt: Ciuilia verò, quæ ciuium R. propria. Communia gentiũ omnium in libris nostris commemorantur hæc: Legatorum sanctitas, l.vlt. D.de legation. Et apud Cic. multis locis. emptio, venditio, l.ex hoc iure. D.iust.& iur. locatio & conductio, ibid. Precarium, l.1.D.de precar. societas, mandatum, mutuum, commodatum, depositum, pignus, traditio nuda, possessio naturalis, donatio, pactum, l.iurisgentium.l.si vnus. De pact. transactio, dominium in bonis, cognatio. Ciuilium autem tria genera reperio: Legis actiones, priuatas siue extraiudiciales ciuium actiones, & iura ciuilia: veluti emancipatio, l.4.de adopt.l.2.& l.3.De offic. proconf. adoptio, l.4.de adopt.l.2.& l.3. De off. proc. Manumissio per vindictam, l.4.C.de vindic.lib.In iure cessio, apud Vlp.in Inst.cap.26.& Boetium in Top. Cicer. vbi nominatim ait, hanc fuisse legis actionem. Tutoris in iure datio. nam primum magistratum maiorum fuit propria: pòst in pupillorum fauorem etiam omnibus magistratibus municipalibus permissa est, l.1.& l.3.De tut.dand. Postulatio iudicij recuperatorij: quæ propterea legis actio sæpe nominatur propriè, vt Verr.3.& apud Valerium, Plinium, & Cicer. pro Cæcina. Item postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes tum prætoriæ, tum etiam iudiciales: quoniam quod apud iudicem fit, fieri apud Prætorem videtur: cuius imperio & auctoritate iudex sedet. nam de Prætoriis quidem Vlpi. sic loquitur in l. actionis. 37. D. de obligat. & act. Actionis verbo, inquit, continentur etiam stipulationes quæ Prætoriæ sunt, quia actionum instar obtinent. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, veluti stipulatio vulgaris, in qua neque prætoris, neque iudicialia. nam in solos ciues R. conuenit ea obligatio, l.vlt. De duob. reis, l. si debitori. 47. De fideiuss. Item mancipatio & nexus, auctore Cic. in Top. in Orat. pro Cæc. Varr. lib. De re rust. 2. In manum conuentio, testamenti factio, vsurpatio, id est, vsucapionis interruptio, cum surculus defringeretur. Testamenti factio per æs & libram, cretio, acceptilatio Aquiliana, manumissio per censum, & testamentum. l.2. De interd. & releg. acquisitio per legem, auctore Vlp. in Inst. Operis noui nunciatio, & remissio, bonorum omnium emptio, & sectio: Var. auctore li. De re rust.11. Iura autem ciuilia nunc dicimus, nõ actiones, sed vim quandam ciuium R. propriam, cuius peregrini omnes expertes sunt. huius generis sunt agnatio, & gentilitas, patria potestas, suitas, siue ius sui, vsucap. id est ius per vsum capiendi, dominium iure Quiritium, testamenti factio, id est capiendi ex testa. ius, acquisitio lege, de qua Vlp. in inst. loquitur, Postliminium. Atque hæc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum est, eorum quæ ciuilia sunt, quædam magis, quædam verò minus ciuilia dici posse. Minus ciuilia sunt, quæ per solam ciuitatis amissionem intereunt, quæ media capitis diminutio appellatur: veluti cognatio quatenus ciuilis est, hoc est ex nouis legibus siue senatusconf. instituta: mater enim filij in peregrinitatem redacti, mater esse desinit. l.2.& l.1.§.capitis. D.ad Tertyll. l.7. D.de cap.min. item Testamenti factio. l. 8. D. de testamen. Tutela prætoria & testamentaria, l. 7. De cap.min. Vsucapio, auctore in Offic. Cic. Obligationes ciuiles, l.vlti. de duob. reis. l. si debitor. 47. de fideiuss. Item societas, l. verum est. 63. in fine, D. pro socio. nam illa emancipatione non tollitur, l.actione. 65. §.societas. D. eodem. Item Matrimonium, quatenus est iuris ciuilis, l.in bello. 12.§.3. l.13.& l.14. D. de capt. & postlim. l.si quis. 56. D. solut. mat. nam quatenus naturale est, per ciuitatis amissionem non tollitur, l.1. C. de repud. l.res vxoris. 24 C.de dona. int. vir. l.5. D.de bon. damnat. Atque hoc est quod ait Paulus in l. sunt quidam. 15. D.de pœn. Ciuitate spoliatos ea quæ iuris gentium sunt, retinere: quæ verò Ciuilis iuris sunt, amittere. Magis verò ciuilia dicuntur, quæ non tantùm ciuitatis, verùm etiam familiæ amissione, id est emancipatione (quæ minima capitis diminutio vocatur) intereunt: cuiusmodi sunt agnatio, §. vlti. De legit. agnat. tut. patria potestas, l.12. D. de capt. & postlim §.cùm autem, quibus mod. ius. suitas, l. sed eum. 6. §.1. D. de bon. possess. testandi facultas, §.1. quibus non est permis. tutelæ legitimæ & fiduciariæ, vsusfructus olim auctore Paulo, lib. Sent. tertio, cap.6. Postremò quasi corollarij nomine illud adiiciemus: In hoc disputationis genere contraria contrariis tolli, quæ modò eiusdem generis sunt. Nam, exempli caussa, contractus iurisgentium per distractum, id est per solam contrariam conuentionem extinguitur. l. ab emptione. 58. D. de pact. Item pactum per pactum cõtrarium, l.si vnus. §.pactus. D. de pact. l. Stichum. 95. §.naturalis, D. de solut. Item obligatio naturalis per iustum iusiurandum, d.l. Stichum. & l.vlt. D. de iureiur. Itémque per acceptilationem, quatenus non formulam, sed materiam spectamus: id est remissionem, l.8. in fi. De acceptilat. Eodem modo etiã Nuptiæ per diuortium, quod verbis certis, & septem testibus adhibitis fiat, dirimuntur. l.1.& l.7. D. de diuor. & apud Ciceronem lib. de Oratore 1. Item ciuilia per contraria ciuilia dissoluuntur: veluti, obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem, l.1.& pas. D. de acceptil. & De nouat. At neque ciuilia naturalibus, neque naturalia ciuilibus extinguuntur, §. vlti. De legit. agn. tut. l.8. D. de cap. minut. Ex Hotomano.

Naturalis iusticia pro æquitate, apud Modestinum in l. scire oportet. §. sufficit. D. de excus. tut.

Naturali vitio parcendum, per l. fluminum. §. vitio. D. de dam. infec. Ceterùm naturæ vitia an sint accusanda, vel an sit accusandum quod natura produxit, tractat eleganter, vt omnia, doctissimus Baro à Tautenberg, in luculentissima interpretatione Vsu. Feud. lib. 1.

Naturalis ætas est, quæ minor est triginta annis: legitima verò, quæ maior est anno trigesimo. Non quòd ætatem maiorem triginta annis natura non agnoscat, quoniam omnis ætas naturalis est: sed quòd specialiter lex ætatis, quæ annos triginta excedit, meminerit, ideò dicitur hæc esse legitima. Vide Theophilum, In stitu. de libertin.

Naturalis filius, à vulgo barbarorum dicitur, vt Infulanus attestatur, qui fit ex illegitimo toro fuscitatus: sed parum aptè. Est enim propriè filius naturalis, qui sanguine & natura fit tuus, non adoptione factus. Hanc distinctionem Idem firmat ex verbis Tranquilli in Tiberio. Iurisperitis tamen naturales filij dicuntur, qui ex cōcubina ea, quæ matrimonio duci poterit, nascuntur. Vulgo concepti, qui ex vago concubitu sunt, neq; patrem ostendere possunt, vt quē nuptiæ solùm ostendunt: spurij Latinè, Græcè ἀπάτορες dicti, quasi sine patre. Nothi verò vulgata voce illegitimi vocantur ex adulterino cōcubitu progeniti. iidem qui Naturales. Manseres, qui ex scorto vulgo concipiuntur. Spurij ex his qui sacris initiati, aut religionem professi sunt.

Naturales liberi qui sint, disces ex l. 1. §. fuis. D. de fuis & legit. l. 1. D. de concub. & toto titu. C. de natura. lib.

Naturaliter, Id est, ratione naturali l. 25. §. consuluit. D. de pet. hered. quandoque significat corporaliter, & realiter, l. 53. D. de acq. re. do. quandoque, id est facto naturali l. 5. D. de vsucap.

Naturaliter ad mortuū videtur pertinere locus in quem infertur, l. 4. D. de religiof.

Naturaliter possidere dicitur, cùm quis corpore possidet, vsúmque rei apprehensæ percipit. Quòd si quis verè rei non insistit, neque vsum percipit, is per interpretationem legis ciuilitet possidere dicitur. l. Pomponius. D. Fam. ercisc. l. naturaliter. D. de acq. pos.

NAVES in edicto de exercitoria actione accipi debet siue fluuialis siue marina. Marinarum autem nauium (quæ & maritimæ vocātur l. 5. §. dinus. D. de iure immun.) quædam actuariæ dicuntur, quædam onerariæ, quædam ἐπιβατηγοί. Naueactuariæ, dicūtur quæ præter vela remis etiam aguntur: sed propriè sic dicuntur quæ voluptatia caussa paratæ sunt. Marcellus l. 2. D. de capt. & postlim. Nauibus longis atque onerariis propter belli vsum postliminium est: non piscatoriis, aut si quas actuarias voluptatia caussa parauerint. Nauis oneraria, quæ oneri ferēdo parata est, quæ non remis, sed velis vtebatur. Vlpianus l. 1. §. 5. D. de exetc. act. Quædam enim naues onerariæ, quædā, vt ipsi dicunt, ποταμηγοί. Marcell. l. 2. D. de capt. & postlim. Nauibus lōgis atq; onerariis propter belli vsum postliminium est. Ἐπιβατηγοί autem naues sunt idoneę ad vectores traijciendos, l. 1. §. sed & si vt certis. D. de exercit. act. ἐπιβάται enim vectores appellantur. Vide ἐπιβατηγοί. Inter fluuiales naues sunt rates, quas nauigij appellatione etiam contineri Vlpianus scribit l. 1. §. nauigij. D. de fluminib. quanquam à nauib. separantur in l. 1. §. de exercitoribus. D. nautæ, caupo. Vnde Ratiarius, qui rates ducit, l. 30. D. de pign. act. vt lintrarij, quilintres, in d. §. de exercitoribus. Eiusdem generis sunt Pontones, de quibus Paul. l. vlt. D. de seruit. rust. & alij multi auctores.

Naues Lusoriæ, apud Vegetium lib. 2. cap. 1. & lib. 4. cap. vlt. ex erant quibus in Danubio quotidiania vtebantur excubiis: quarū etiam titulus est lib. 7. C. Th. Huiusmodi nauigiorum meminit etiam A. Marcellinus lib. 17. & lib. 18. & Seneca lib. 7. de Benef. cap. 20.

Naues piscatoriæ, naues piscibus capiendis accommodatæ. Marcellus l. 2. D. de capt. & postlim. reuers. Nauibus longis atque onerariis, propter belli vsum postliminiū est: non piscatoriis. Liuius lib. 33. Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piscatoriæ plerǽque conspectæ peritis nandi dedissent effugium.

Naues Vinariç, In quas vinum effundebatur, l. 21. §. sed & si. D. de furt. de quibus hæc Varronis lib. 2. de re rust. cap. 1. accipi vult Brissonius: Nauibus vindemiā condimus ex insula Coa & Chia.

Naues captiuæ, Ipsæ quæ ab hostibus dicebantur captæ, & meritò postliminium habebant, vt docet Marcel. l. 2. de capt. & postlim. Tullius in Top. Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quæ frena accipere solet.

Naues triremes, quę tres remorum ordines habent: sicut biremes duorū, quadriremes quatuor sunt ordinum. Triremium Princeps à Seneca lib. 7. de Benefic. Trierarchus vocatur.

Nauis si adeò sæpe refecta esset, vt nulla tabula eadē permaneret, quæ non noua fuisset, nihilominus eandem nauem esse existimari, auctor Alphenus l. proponebatur. D. de iudiciis.

Nauis membra hæc recenset Alfenus l. scapham. 44. D. de euict. gubernacula, malus, antennæ, velum.

NAVICELLA, diminutiuū à naui. Marcell. l. 17. §. 1. D. de Inst. vel inst. Instrumento piscatorio contineri Aristo ait nauicellas, quæ piscium capiendorum caussa comparatæ sunt.

NAVALIA vasa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. Vlpianus l. 19. §. 5. D. de aur. argen. Vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria, & naualia. Sic legendum censet Hotom. non NIVALIA, pro colo niuario. quod & Vlpiani sententia repudiat, & loquendi consuetudo. NIVARIA enim per R. legendum esset.

NAVARCHVS, nauis princeps, qui in naui nautis imperat, Cicero in Ver. Sumptum omnem in classem, frumento, stipendio, ceterísque rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat.

NAVFRAGIVM, inter fortuitos casus quando sit numerandum, docet Bar. l. t. & 2. C. de naufrag. Frideric. Imperat. in Authē. Nauigia. C. de furt. damnat eos, qui bona naufragorum sibi approprīāt, prætextu consuetudinis, quæ certè crudelis est & impia.

NAVICVLARII, C. de nauicul. lib. 11. sunt naucleri qui naues habent proprias vel conductas, quarum obuentiones & reditus omnes accipiūt. Vnde nauicularium dicuntur exercere, qui talem agunt functionem: & exercitores vocantur in l. 1. §. exercitorem. D. de exercito. act. Ex his autem in vrbe certum corpus erat, quorum alij annonæ vrbis seruiebāt, alij lignis ad lauacra, alij aliis necessitatibus publicis. De lignariis est textus l. 10. C. Th. eo. & apud Symmach. lib. 1. Epistol.

NAVCLERI, in l. t. & 2. C. de naucul. li. 11. & Nauicularij in rub. C. eo. eadem ferè significatione sunt. Alius tamen Græcis ναύκληρος est, alius κυβερνήτης. sic enim eos Plutarch. in Polit. distinguit: ναύτας μὲρ ἐκλέγει κυβερνήτης, κυβερνήτην ναύκληρος. Et Athenæus li. 5: τῶν μὲν γὰρ τοῦ ἀλεξανδρέων λιμένος ναύκληρον, ναυλο-... κυβερνήτης, πρωρεύς. Ammonio Naucleri sunt non solum qui naues possident, sed & ædium locatores: Hesychio vero Nauclerus est ὁ συνοικίας προεστώς, siue ζυθμοῦ... Is scilicet qui ita hospitibus domum suam quasi locat, vt nauicularius vectoribus. Demarchi item Athenis ναύκληροι dicebantur, vt ex Hyperide obseruat Harpocrates.

NAVLVM, merces quam vector pro nauigatione nautę dissoluit. Vlpianus l. 6. D. qui pot. in pign. Si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exsoluatur. Vlpianus l. 37. D. de legat. & fid. libro 30: Et id in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Vecturarum verbo pro naulo Vlpianus vtitur l. mercedes. 29. de petit. hered. Item vecturæ nauium & iumentorum.

NAVIGIVM, ponitur tam pro nauigatione ipsa, quàm pro naui quacunque. hoc nomine continentur rates, l. 1. §. nauigij. D. de fluminibus. Nauigium enim genus est, continens naues, rates, & ceteras species, quibus ad nauigationem vtimur. Columel. Iámque qui ædificare velint, fabros & architectos aduocent: qui nauigia mari concredere, gubernandi peritos. Probantur hæc in l. 1. D. de fluminibus.

NAVPEGI, in l. fi. D. de iure immuni. & apud Firmic. li. 4.

li.4. Mathes. cap. 7. dicuntur qui naues compingunt & fabricant. Ναυπηγὸς hodie apud Venetos vulgò appellatur *Calafatto*, voce à recentioribus Græcis mutuata, qui nauium artifices καλαφάτας appellant. testatur Michaëlis Imp. nomen, qui Calefates vocatus fuit, quòd parẽtes ipsius naues apud Paphlagonas cõstruxissent.

Ναυφύλακες, l. 1. §. & sunt quidam. D. naut. caup. stabu. qui custodiæ gratia nauibus ab exercitoribus præponebantur.

NAVTA, vel per epenthesin Nauita, propriè is est, inquit Vlp. qui nauis nauigandæ caussa in naui est: at in edicto naut. caup. stab. is dicitur, qui nauem exercet, l. 1. §. 1. D. eod. qui & Nauicularius dicitur, l. 9. D. de decurio. l. 5. D. de mun. & ho.

NAVTAPIBATAE, in l. debet. §. hæc actio. D. naut. caup. stab. sunt Alciato teste, qui nauem inscendunt, & pro precio vecturæ, seu naulo, ipsi nautarum officio funguntur. Quod autem ναυτεπιβάτας, & ναυσιβάτας eadem esse vult, lib. 1. Parerg. c. 48. perperam. Nautobatas, hoc est, eos qui funes nauium inscendunt, à Iurisconsultorum sensu alienos esse, idem tradit in fine lib. tertij Dispunct.

NAVTICA pecunia, quæ alias Traiectitia dicitur, est, quam creditor vsque ad certum locum, vel in omne itionis & reditionis tempus suo periculo præstat. qua de caussa permissum est, vt eius nomine & ex pacto vsuram petat, & vsuram grauissimam petat, l. 1. & pass. D. de nau. fen. Dicitur & Nauticum fenus, & vsura maritima, l. 6. D. illo tit.

NE

NE, plerunque non vetat, sed negat, & pro non sumitur, vt in l. 13. §. idem Iulianus. D. de iureiur. Iurauerit se furtum ne fecisse. Et in l. 62. §. vlt. D. de condit. & demonstr. Si à liberis ne nupserit. Sic in l. 21. §. 1. D. rer. amot. Pedius putat ne furtum eum facere. Adde l. penult. §. non danda. C. de erogat. an. lib. 11. Hoc & Donat. in Terentij Andr. & Eunuch. notat, & in hoc Neuij versiculo: Vtinam ne in nemore Pelio. Ne, pro an, non rarò apud Iuriscons. occurrit, l. in persona. D. de pact. l. 3. §. fi. D. de don. int. virum & vxo. Quando verò Ne, caussam, modum, conditioné in iure nostro inducat, vide Bar. in l. si quis posses. D. de acqu. posses.

Ne, pro vt non, l. videamus. §. 2. D. locati.

Ne passim, id est, indistinctè, l. fi. C. de iur. & fac. igno.

Ne facias furem, vel fugitiuum seruum meum, hoc est, ex sententia Vlpiano, ne solicites, vt fur fiat, vel fugitiuus fiat: ne ita negligas seruum, vt fur efficiatur, l. non impossibile. D. de pact.

Ne luminibus officiatur, hoc maximè adeptum videbitur, ne ius sit vicino, inuitis nobis, altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum, teste Paulo l. 4. D. de seruit. vrb. præd.

NE NON. Sub hac particula assertioné esse Zasius exemplis è Iurisconss. petitis planum facit, in scholiis ad §. Cato. l. eadem dicemus. D. de verb. oblig.

NEBVLO, Antiq. Lex. ὁ τὰ ἴδια λάθρα κατατρώγων. Hæc addo quoniam parum sunt vsitata.

NEC, pro non in XII. Tab. positum scribit Festus, & ex earum capitibus quæ hodie extant, apparet. Sic l. 3. §. si duo impuberes. D. de carbo. edic. l. 1. §. si ad fiscum. D. vt lega. nom. caue.

NEC RARO, pro Et rarò, positum videtur à Celso geminata negatione ex Græcorum consuetudine, pro simplici. Si tibi nupsero, inquit, decem dari spondes? caussa cognita denegandam actionem puto. nec rarò probabilis caussa huiusmodi stipulationis est, l. 87. §. 2. D. de verb. oblig. vbi optimus Accursius insolentia locutionis offensus, Nec rarò, inquit, id est nunquam: sed & NEC RARA legi quibusdam in libris testatur: quod absurdius multo est. Hotom.

NEC in l. vnica. §. & cum lex. C. de rei vxo. actio. pro nec quidem positum scribit A. Aug. lib. 2. Emend. cap. 3.

NEC EIVS REI DOMINVS effectus est, cùm lex dicit, aliquem non esse dominum, vel accepisse à non domino. item non esse factum dominum, & cętera id genus verba accipienda sunt (quatenus ad ipsam legem loquentem attinet) de casibus, qui sic euenire solent frequenter: & cùm eueniunt, apud naturam sunt certi, non autem referẽda sunt ad opinionem actoris, qui ignorare potest vtrum tradens fuerit dominus, an non fuerit.

NECARE videtur non tantùm is, qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat, & is qui publicis locis misericordiæ caussa exponit, quam ipse nõ habet, auctor Paulus. D. de lib. agnos. l. necare.

in NECEM Iuriscons. in perniciem, fraudem, damnum, l. 1. §. si fideiusserit. D. si quid in frau. pat. l. 12. §. versum. D. de in rem verso. & alibi.

NECESSE, Necessum, à Cesso deductum est, quia non sit in eo cessandum, inquit Donatus in Terent. Id ergo est, quod vi aliqua cogente fieri opus est.

NECESSARII sunt, vt Gallus Aelius ait, qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur, præter ceteros. Hæc Festus. Atque in hac significatione passim in libris nostris vsurpantur, vt l. congruit. D. de off. præsid. l. benignius. D. de lib. caus. l. 1. §. vlti. D. de eo qui pro tut. l. affectionis. D. de donat. Necessarię personæ, l. 1. & 2. D. in ius vocati vt eant, intelliguntur parés, patronus, item patrona, liberi, vxor, nurus. Dicuntur & necessariæ personæ, cõsanguinei, in l. imperator Anton. D. de pact. Inst. de hered. diff. §. sui.

NECESSITVDO, pro Cognatorum propinquitate, seu iure & vinculo cõiunctionis, vel sanguinis, vel affinitatis, vel amicitiæ, l. vlti. D. de iust. & iur. l. si tutor. D. de susp. tut. l. in fideicommissi. §. cum polidius. D. de vsur. Sumitur etiam pro necessitate in l. non omnes. D. de re milit. & alibi.

NECESSARIVS heres, vide Heres necessarius.

Necessariæ impensæ. Vide Impensæ.

NECESSITAS contradictionem non admittit. Solet enim multa nos, vel inuitos docere necessitas, sicut est exitus stultorum magister.

Necessitas legem sæpe obtrudit inuitis: quemadmodum olim curam Reipublicæ magna hominum turba, vt euitaretur confusio, ad Senatum deduxit, l. 2. §. deinde quia difficile. D. de orig. iur. l. illicitas. §. vltimo. D. de offi. præs.

Necessitas non habet ferias: vt sunt exempla in l. solet etiam. D. de feriis Eodem modo dicitur, Necessitas non habet legem.

Necessitas iudicandi apud Iuriscons. in l. vlt. D. de muneribus. §. iudicandi quoque necessitas. ex quo sanè non rectè perceptum commentatores & parum firmum, vel potius falsum ducunt argumentum in tabularios atque syngrapharios, vt id quod suæ functionis est, conficere ipsi cogantur: cùm, meliore interprete Budæo, reuera Arcadius Iuriscons. hoc significare voluerit, hominé politicum, ac ciuili more viuentem, vt cetera munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoscere, obiréque debere, & ad id cogi posse.

Νεκροθάπτης, ὁ τοὺς νεκροὺς θάπτων, id est qui mortuos sepelit, l. 5. D. de instit. Latine Libitinarij dicuntur, vt testatur Vlpian. d. l. 5. Vide Libitinarij.

NECTERE artibus moras, eleganter Imperatores dixerunt in l. vnica. C. de suffragi. pro Solutionem differre dolis.

NEGANTIS nulla est probatio, l. adseueratio. & l. actor. C. de probat. per rerum enim naturam fieri non potest, vt non entium vllæ sint qualitates. Quoties verò vel tempore vel loco coarctatur negatiua, probationem recipit, l. Pãtoninus. §. perduellionis. D. de acquir. hered.

hered.l.2.C.de error.aduo.

NEGO NARRATA PROVT NARRANTVR, animo litem contestandi. Cautela est calumniosorum aduocatorum prorsus impia, nata in iurisperditorum scholis, non sacrosancti iuris officina.

non Nego, medium quiddam est inter negantem, & verè affirmantem. C. is qui tacet. de reg.iur.l. si putas. C. de pet.hered.

NEGATIONES duæ, adfirmant: tres negant. Paul.l.24. D.de recept. Sed si postea ille paratus sit accipere, non impunè me non daturum. Videre licet tamen multis in locis apud Iurisc. negationes duas repetitas more Græco, pro vna. Vlp.l.fluminum in prin. de damn.infect. Cùm nemine nihil faciente locus ipse publicus damnum inferat sui natura. Sic l. neminem. C. de re milit.lib.12. Neminem in nullo numero equitum, vel peditum &c. sociari concedimus. Item l. deuotum. C. de metatis, & epidem. Ad nullum prædium publicum vel priuatum domus nostræ, vel cuiuscunque iuris nullus metator accedat. Sic apud Varronem lib. 1. de re rustica c.69. Nec si eum seruare non potuisset, quin non multo post animam efflaret. Item apud Plautum sæpe. Apud Terentium, Faciunt ne intelligendo, vt nihil intelligant. Ita enim locus ille legendus est, nec ne in næ mutandum, vt quibusdam placet.

Negatio pura, vel simplex appellatur, qua neque expressè, neque tacitè quicquam asseritur, sed intentio tantùm actoris in iudicio fit dubia, l. vlti. C. quibus ad libert.procl.non lic. cum multis similibus ll.

NEGATORIA, seu negatiua actio, à negando dicitur, sicut confessoria, à confitendo. Est autem illa in rem actio negantibus verbis concepta, per quam aut libertatem, aut seruitutem vindicamus: & propterea ab Vlpiano contraria actio vocatur in l. sicuti. in princ. D. si seruit.vindicet. & §. æquè. Instit. de actio. Huiusque hæc est formula: Nego tibi ius esse vti frui, inuito me: Ni ius tibi non sit, vti frui. Si pateret Titio ius non esse vtendi fruendi: Nego tibi ius esse altius tuas ædes tollendi. At Confessoria petimus seruitutes rusticas, vel vrbanas, adserendo vel appropriando nobis ius in re aliena. Et vtraque rectè appellatur vindicatio.

NEGATIVA regulariter dicitur improbabilis, l. actor. C. de probationibus Est autem multiplex, facti, iuris, qualitatis: de quibus copiosius Speculator scribit titu. de probat. §.1. verb. Negatiua.

Negatiua vniuersalia omnia post se destruit, hoc est, & actum & potentiam, vt dicunt Logici. Quod verū est in iure nostro, si omnia principalia secundum materiam subiectam destrui intelligimus: quippe quæ per accidens veniūt: & suppositiè illa non destruuntur, vt docet Zasi. in intell. quo loco tractat propositiones vniuersales quomodo intelligantur.

NEGLIGERE videtur, qui sæpe conuentus sui præsentiam non facit, per l. de vnoquoque. §. qui apud. D. de re iudicat.

NEGLIGENS, qui in rebus suis diligentior non est, §. fin. Inst. pro soc Negligentem, quasi non eligentem, Isidorius interpretatur. Iurisperitis negligens etiam plerunque dicitur, eo ipso, quòd quid non facit, quando agendum est, certo scilicet tempore & loco: nisi de impedimento doceat, vt per Fel. traditur in verb. Negligentia. de rescript.

Negligentia simplex est, quam culpam leuissimā vulgò vocant. Negligentia magna, culpa est, quæ modò leuis, modò magna, pro subiecta materia accipiēda est: magna autem culpa dolus est. l. 226. D. de verb.sig. & dolo æquiparatur. Specul. tit. de restit. in integ. §.1. vers. vt autem.

Negligentia nostra ad alienam iniuriam referri non debet. Scæuola in l.3. D. de transact. Negligentia quanto tempore inducatur, docet Bart. in l.4. D. de his, quibus vt indign. & in l. cognitiones. D. Ad Silanian.

NEGOTIVM, aliàs accipitur pro cura seu occupatione. Hinc negotium dare, pro mandare, committere, Paul. in l. item eorum qui. §.1. D. quod cuiusc.vniu. Aliàs pro lite, vt in l. error facti. C. de iur. & fact.ign. l. sententiis. C. de erro.aduoc. Aliàs pro contractu, & obligatione, quo sensu appellatur τὸ συνάλλαγμα, aliàs pro molestia, & vexatione, vt in l.1. in princ. D. de calumniato. Hinc facere negotium, exhibere negotium, facessere negotium. Vlp in l.1. de calumniat.

Negotium ad omnem caussam pertinet, hoc est, ciuilem, criminalem, priuatam & publicam. Bart. in l.1.§.1. D. de calum.

Negocium propriè est, cùm quid rerum contrahendarum caussa vltrò citróque geritur: hoc est cùm quid datur, vicissimque accipitur. cùm enim suum tantum accipitur, non dicitur negocium, l. si in area.33. D. de cōdict.indeb. Sic in l.15. l.19. l.22. D. de præscript.verb.

Negotium meum dicitur, cum lucrum & damnum ad me pertinet. Vlpia. in l.1.§. in propria. D. quan.appel. sit. Negotium autem alienum quatuor modis dicicitur: cura siue solicitudine, reipsa, ratihabitione, & ipso gestu. Vide glos. in l. si pupilli tui. in fin. §. pen.

Negocium autem generaliter pro eo omni quod ad rem alicuius familiarem attinet vsurpatur, l.1. & pass. D. de nego.gest. Hinc,

NEGOTIATIO dicitur in mercaturis faciendis, veluti Negotiatio Sagaria, l.52. §. quidam. D. pro socio. Hinc

NEGOTIATORES serui, qui negotij exercendi caussa, veluti ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent. l. legatis.65. D. de legat.3. & l. si hoc.49. D. pro soc.

Negotiator vestiarius, Scæuola in l. libertus negotiatoris. D. de oper.libert.

NEGOTIATORES non iidem sunt, qui Mercatores: vt vulgò creditur. Negotiatores enim dicuntur ciues R. qui in prouinciis sedem ac domicilium fortunarum suarum habent: neque Romam ferè nisi census tempore, hoc est quinto quoque anno veniebant. At Mercatores sunt qui cùm Romæ domicilium familiámque suam habeant, interdum ad aliquot menses in prouincias excurrunt, mercium exportandarum aut importandarum caussa. Ex negotiatoribus autem in prouinciis conuentus constabant, hoc est, Proprætores ac Proconsules cùm forum haberent, ac ius dicebant, in priuatis quidem caussis, Recuperatores ex eo numero dare solebant in capitalium verò rerum quæstionibus, eos in consilium adhibebant. si cui patronus dandus esset, ex eodē numero togatum aliquem dabant. Hæc ex lōga obseruatione Hotomani in Verrinam quartam, in qua rerum istarū vsus perspicitur. Nunc quærendum est Negotiatorū nomine an etiam Publicani & Argētarij, qui in prouinciis domicilium habebant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio est. nam & in epist.1. ad Qu. Fratrem apertissimè distinguuntur, vbi sic scribit: Constat Asia ex eo genere ciuium, qui, aut quòd publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut quòd ita negotiantur, vt locupletes sint, &c. Itē in Maniliana: Nam & publicani suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: deinde ceteris ex ordinibus homines naui & industrij partim in Asia negotiantur, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Denique tum ex illa oratione, tum ex ea pro Fonteio planè constat, Negotiatores dici Aratores præsertim, & pecuarios: Publicanos verò eos fuisse, qui ab Aratoribus decimas, à pecuariis scripturam, à mercatorib. autem portorium exigebant. Nunc de Argētariis & Feneratoribus videamus. nam hic sanè locus, quem modò ex Maniliana protulimus, Argētarios à Negotiatorib. distinguere videtur.

Sed

Sed hoc restricta & angusta ratione intelligẽdum est. nam in ea pro Fonteio Feneratores & Argẽtarij perspicuè Negociatorum nomine significantur. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt. Et paulo post: Referta Gallia negociatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue Ro. quicquã negocij gerit. nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. vnæ tabulæ proferantur, in quibus vestigiũ sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam. vnum ex toto negociatorũ, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant.

NEMA SERICVM, D. de publ. l. vlt. §. species, id est filum, seu stamen, quod apud Seras cõficitur, cuius meminit Suidas in verbo σηρικόν, vt indicat Alcia. in prætermissis. Νῆμα autem deducitur ἀπὸ τοῦ νέω, quod est filum è colo duco, seu torqueo.

NEMO, vox vniuersalis, restringitur ad pauculas admodum personas, in l. stipulatio ista. §. sed si quis. D. de ver. obli. quippe propter rationẽ æquitatis ita exigẽtẽ.

Νεώνητος, nuper emptus, nouitius.

NEOPHYTVS, nouellus, nuper baptizatus, Paulus ad Timoth. 4. c. Neophytus, dist. 58. & alibi.

NEPOS qui ex filio filiáve natus est: quòd natus sit post patri quàm filius, vt ait Festus. qui etiam deduci subindicat à voce νέποδες, quod fundamentum significat, & à Græcis dici νέποδας, quòd ποῦς ipse, id est, fundamentum generis, nõ essent, sed ἀπόγονοι. citátq; hoc Callimachi de Simonide: οὐ γὰρ θυγατρὸς ... ὁ Κῶος ... Sic enim legendũ docuit I. Scalig. itémq; Theocritũ & Apolloniũ, qui id nominis hoc sensu vsurpant. Nepos autem ex fratre idem prorsus est qui nepos fratris: vulgata tamen opinio est, Nepotem ex fratre aut sorore esse, qui filius fratris aut sororis semper ab antiquis appellatur. Paulus in l. vlt. D. de gradib. Illud notandũ est, nõ quemadmodum patris matrísq; fratres & sorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris sororísque filios filias nomen speciale cognationis habere: sed ita demonstrari, fratris sororísque filios filias. Nepotem autem ex fratre post fratris filium cõstitui, docet apertè Caius in l. 7. D. de legi. tu. Veluti, inquit, frater eodem patre natus, fratris filius, nepósve ex eo. item Impe. §. 1. De legitima agnatorum tutel. totidem verbis. Item in l. nemini. 17. C. de nuptiis. Nemini liceat contrahere matrimoniũ cũ sorore, sororis filia, & ex ea nepte. præterea fratris tui filia, & ex eo nepte. vt facile appareat Nepotem ex fratre eundem omnino esse, qui Nepos fratris dicitur. Atque ideo, cum in testamento C. Cæsaris ita scribitur apud Suetonium: Sororum nepotes heredes instituit C. Octauium, &c. nepotum nomine sororum filij intelligendi non sunt, vt & obseruauit Hotomanus, sed earum nepotes: cum apertè constet ex Suetonio Octauium ex Accia M. Accij Balbi & Iulia C. Cæsaris sorore filia natum esse. Hinc etiam Octauia apud eundem sororis eius neptis vocatur.

Nepos pro fratris filio, Feud. lib. 1. tit. 5. §. 1. & tit. 13. in fi.

Neptis ex filio, in l. auus. D. de pact.

NEQVITIA, inquit Donatus, propriè libidinosa inertia dicta est, quod nihil queat, nullíque rei apta sit. Gellius lib. 7. cap. 11. luxum vitæ prodigum vocat & effusum. Hinc formula Prætoris: Quando tu bona patria auitáq; nequitia tua disperdis, &c. Cic. Tuscul. 111. frugalitatis videtur esse proprium motus animi appetentis regere, & sedare: sempérque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam: cui contrarium vitium Nequitia dicitur. frugalitas, vt opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. Nequitia ab eo, quod nequidquam est in tali homine: ex quo idem nihil dicitur.

Nepotes, omnes posteros vocari notius est, quã vt exẽplis probari debeat. Sed hoc nomine appellantur etiã consumptores, à Scorpione seu Nepa, quæ (vt ait Plinius libr. 11. cap. 25.) deuorat omnes fetus suos, vno solũ saluo. Siue dicuntur luxuriosæ vitæ homines, quibus non aliter rei suæ familiaris cura sit, quàm iis, quibus pater & auus viuunt. Paulus in epitome Festi.

NERONIANA Senatuscons. citantur duo, vnum ab Vlpiano instit. tit. 24. alterum à Paul. lib. 3. Sent. tit. 7.

NESCIVS, & qui nescit, & qui ignoratur, id est, qui incognitus est, dicitur l. fi. §. sin autẽ nescius. C. de furt. Posterioris significationis exemplum habes apud Plautum & Gellium.

NESCIRE & ignorare differunt. C. per quas person. nob. acq. l. 2. C. de rei vxo. act. l. 1. §. 1. Qui nescit, experiundi potestatem non habet, teste Gaio, in l. annus. de calumn.

NEX, à Græco νεκρόν, vt vult Festus. Est autem mors, siue cædes, quæ ferro fit, aut alia vi. Quamuis neci datus, auctore eodem, propriè dicitur, qui sine vulnere interfectus est, vt veneno, aut fame. Vlp. in necem alterius dixit, Budæo adnotante, pro in damnũ & fortunarũ euersionẽ, in l. 3. §. sed & si quis. de crimi. stell.

NEXVS propriè quis dicitur ob æs alienum, eidẽ à quo contraxit, donec resolucrit, oppigneratus: sic dictus quòd necteretur, id est in compedibus aut neruo vinctus & clauius teneretur, vt scribit Liuius lib. 8. Hinc

NEXVM, vt ait Varro lib. 6. de ling. Lat. Manilius (seu Mamilius) scribit omne quod per libram & æs geritur, in quo sunt mancipi. Mucius Scæuola, quæ per æs & libram fiant, vt obligentur, præter quam si mancipio dentur. Hoc verius esse ipsum verbum ostẽdit, de quo quæritur. Nam idem quod obligatur per libram, neq; suum sit, inde Nexum dictum. Liber qui suas operas in seruitute pro pecunia, quam debeat, dum solueret, Nexus vocatur: vt ab ære Obæratus. Hæc Varro. Manilij sententiæ in Topicis astipulatus est Cicero, cum abalienationem ita definit: Abalienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Nexu enim traditione mancipia complexus est: cum tamen in ea pro domo ius nexi à iure mancipij separauerit. At Scæuola à nexu remouit mancipia: reliqua quibus ad obligandum interponeretur æs & libra, eo nomine comprehendit. Cuius hæc videtur fuisse ratio: In iure mancipationis, testibus quinq; præsentibus & libripẽde, certísque prolatis verbis, rerum dominia transferri acquiríq; potuerunt. semel autem translato dominio, etsi quædam reliquiæ obligationis inito cõtractui superstites remanserũt, nexus tamẽ ideo dici minimè possunt, cum ad dominiũ rei quæ mancipi erat trãsferendũ, nõ ad se inuicẽ nectendum partes animum adiecerint. Et quidem apud Festum lib. 12. hoc probat L. Aelius Gallus, cum ait, in eorũ quæ necti dicuntur, genere sunt hæc, testamẽti factio, nexi datio, nexi liberatio. Testamenti factio, quod scilicet heres familiam per æs & libram emeret. Nexi datio, quòd scilicet se quis necteret creditori, ob æs alienum bona fide seruiturus, quoad solidum persoluisset. Nexi liberatio dubitatur quid sit nisi eadem verba in dissoluendo nexu quæ in contrahendo necessaria fuerunt: & de eo nihil Festus, qui tamen notat, nexum etiam dici ipsam pecuniam, quæ per nexum obligatur. Notandum autem obiter magnam fuisse in nexos potestatem creditorum, nec sanè dissimilẽ ei qua in seruos vtũtur domini. Inducit enim Liuius libro secundo, eorum quendã, qui queritur se in ergastulum & carnificinam pro seruitio ductum: atque ideo in hunc & alios aliquot feneratorum crudelitatem, Tribunorum plebis creationi occasionẽ dedisse. Libro etiam octauo scribit, ob vnius feneratoris L. Papyrij

libidinem, simul crudelitatem insignem, sancitũ nequis amplius (nisi qui noxã meruisset donec pœnam lueret) in compedibus aut neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset.

Nexa res, & nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine est obligata, l.1.§.si quis. D. ne vis fiat ei. l.22.§.1. D. de iure fisc. l.7. C. de distract. pign.

Nexum facere, pignori obligare, l.pen. C. si alie. res pig.

Nexus venditi, pro vinculo obligationis, l.26.§.adeò. D. de cond. inde. Si emptor fundi damnauerit heredem suum, vt venditorem nexu venditi liberaret.

NICENSES, quorum meminerunt Imperatores in posterioribus libris, dicti sunt à Nicia, seu Nicea (vtroq; enim modo dicitur) nomine duarum vrbiũ: quarum vna est Galliæ, quam vulgus eius vocat *Nice*, nos Nissam: alia Asiæ, & Bithyniæ metropolis, quæ & Antigonia nominatur. In hac vrbe synodus Nicena, imperante Constantino, anno à nato Christo 324. prima videlicet ab eo conuentu, quem Apostoli Hierosolymis egerant, celebrata est. Quid in fide nostra sit obseruãdum, ex Nicenæ synodi auctoritate, statuit Imp. in l. nullus. C. de sum. trin. & fide cathol. Vide Vadianum in Bithynia.

NICETARIA Budæo in prioribus adnot. ad Pand. victoris præmium: vel sacrificium & epulum victoriæ gratia factum. Iuuen. sat. 3.

Et ceromatico fert niceteria collo.

NICOSTRATEGI, vide NYCTOSTRATEGI.

NIHIL, & inutile, paria sunt, per iura vulg. l. quoties. D. qui satisd. cog.

Nihil habet, qui libertum habet, l. seruum. D. quibus ad libert. procla. non licet. Vide quę Gloss. super hac voce differit, in l. sacrileg. §. fina. ad fi. D. ad l. Iul. pecul.

Nihil agi Iurisc. dicunt, cum frustra quid fieri, inutiliter & in cassum sentiunt, l.1.& 5. D. de rescind. vendi. l.51. D. locat. l.74. D. pro soc. l.9.§.1. D. de auct. tut.

Nihil quod est, nullum operatur effectum, arg. l. final. §. fin. de aur. & arg. leg. Ex nihilo enim nihil efficitur, l. Item videndum. in princ. D. de petit. hered. l. contractus imaginarij, D. de actio. & obliga. Hinc quod firmum est, non potest per id quod est nullum, vel tolli, vel limitari. Vide Bart. ibidem. Item nihil quod est, dicitur esse minus etiam, l. illud. §. minus. de tribut. l. minus. de reg. iuris.

NIHILI COACTIO, prouerbialis sententia, qua significantur qui in futurum pollicentur, & nihil præstant.

NIHIL VALERE, Iurisconsultis est, quod interpretes dicunt, nullum operari effectum, sic in fin. l. ad fi. de manumis. test. apud Pompon. tum alibi reperies.

Nihilo magis, id est, non ideo magis, l. si rem. D. de vsuris, & alibi sæpissimè.

NIHILOMINVS, id est, nullo modo, l. qui fundum. D. pro empt. l. properandum. §. fin. D. de iudic. l. Alexandrinis. C. de decurionibus. Quandoq; significat hoc non obstante. Nihilominus etiam in se adfirmatiuam habet. Institut. quibus non est permis. fac. testa. §. præterea.

NILI fluuij fit mentio l.1.§. ripa. D. de flumin. & C. de Nil. agg. non rump. Nilum autem Græci esse dictionem, Latinè Mellonem vocari à Seneca & Seruio lib. 4. Georg. relatum est.

NISI, exceptionis nota est, & quandoq; refertur ad omnia præcedẽtia, l. postquã. de pact. D. aliquãdo non ad omnia, sed ad partẽ tantũ, l.1.§. idẽ Pomp. D. de dot.

Nisi quando ponat, affirmẽtve, aut neget, excipiátq; no. in l. si eum. §. qui iniuriarum. D. si quis caut. & vide Dyn. in c. peccatum. de reg. iur. lib. 6. vide Barto. in l. fundum. de adim. legat.

Nisi, dictio exceptiua, regulariter ceteris paribus ponit contrarium sui, per l.2. D. de custod. reo. §. fin. & similibus. Alberic. exemplis demonstrat, quibus refertur modò ad omnia præcedentia, modò ad eorũ partem tantum, item quibus in locis in Si non resoluatur.

NIVARIVM colum, vide Colum niuarium.

NOBILES, ingenui, & gẽtiles homines propterea nuncupantur, vt nunc quoq; in Italia: quoniam maiores eorum illibatam seruarint natiuitatẽ, & nunquã seruitutem seruierint, itémque immaculato ac legitimo quoque nati sint thoro. Nec certè ista sunt somnia, vt quidam phanatici putant, confundentes iura personarum. Verùm si his dotibus omnibus addãt bonarum literarũ studia, & optimũ vitæ specimen: bone Deus, quàm verè tum dici possunt hi nobiles: quales ego multos hoc seculo, adeóque Principes, esse, Reipublicæ nostræ congratulor. Vide And. Tiraquelli tractatum de nobilitate.

Nobilem fieri quemuis posse, docet Seneca episto. 44. Nobilem autem se dicens & fingens, cum non sit, crimen falsi subit, Fac. l. eos. §. vltim. ad legem Cornel. de fals. Vide Bald. in l. qui sub prætextu. C. de sacros. ecclesiis.

Nobiles Romæ dicebantur, quorum patres aut maiores magistratum curulem gesserant: & Nouis hominibus opponebantur. Cicero in Verrina VII: Videmus quanta sit in inuidia apud quosdam homines nobiles, nouorum hominum virtus & industria. Item: Vt ista præclara nobilitas desinat queri populum R. hominibus nouis atque industriis honores mandare. Et Fami. V. Adeptus es, quod non multi homines noui: amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Fuit autem nomen hoc generale, & commune omniũ quorum maiores magistratum (vt diximus) curulẽ gesserant: siue ij patritij essent, siue plebeij. Postea tamẽ accidit, vt illi generis sui nomen retinerent, & speciali ac proprio nomine nobiles dicerentur, qui plebeiæ gentis cum essent, maiores tamen curulibus magistratibus honoratos habuerant. Itaq; Pedianus perspicuè ac dilucidè Patritios à Nobilibus distinguit. Sex, inquit, cõpetitores Cicero habuit: duos patritios, Galbam & Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, &c. Non quò Patritij nobiles non sint: sed sed quia è generali Nobilium nomine, alij Patritiorũ honorabile nomen sibi retinebant, factum vt alij generis nomen sibi attribuerent. Sic Liuius lib. 39. Omnes patritios, plebeiósque nobilissimarũ familiarum M. Porcius longe anteibat. Sic Fuluiorum familia, quam plebeiam fuisse constat, Nobilioris cognomentum sumpsit. Sic in Sextiana: Vósque adolescentes, & qui nobiles estis, ad maiorum vestrorũ imitationem excitabo: & qui ingenio & virtute nobilitatem potestis cõsequi, ad eam rationem in qua multi homines noui & honore & gloria floruerũt, cohortabor. Nemo enim patritius vt esset, sua virtute consequi poterat. Huc pertinet l. mortis caussa capimus. 31. D. de mortis caus. don. Ex Hotomano.

NOBILE officium iudicis, quod Iurisconsulti appellant persecutionem, est extraordinariũ remedium, quod aduersus eos datur, quibuscum nobis de stricto iure nulla actio est, sed qui interim ex sola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxij sunt. Vide Alc. enarrantem l. actionis. de verb. sig. aliter: Nobile officium est, quod à solo iudicis executiuo officio pendet, l. iubere. D. de iurisdict. Hoc iudex nunquam defungi potest. Nam quod dici solet, Iudex semel pronunciando, functus est officio suo: ad mercenarium referendum est officium, quod actioni subseruit. vide Bart. l.3. D. de iurisd. om. iud.

NOCENS dicitur qui iniuriam aut maleficium in aliquem commisit, eiq; nocuit, & damnum intulit. Refertur enim ad personas, nõ ad res, l.1.§. huius autem verba. D. de his qui deiecer. vel effud.

Nocere morbus intelligitur, qui perpetuus est, non qui

tempor

tempore finitur,l.fin.§.1.D.de Aedil.edict.

Nocere noxam dixit Paulus l. 63.ad leg. Falcid. Eadem caussa est eius serui,qui noxam nocuit. nec enim delioquendo quisquam preciosior fit.

Nolla & Velle,duo illa verba,vt Ferrar.admonuit,in comment.ad regu.iur.quodammodo relatiuorũ more se habent,quorum alterum sine altero non statim existit. Ex eo siquidem nõ velle aliquid existimamur, quia hoc & velle poteramus:& sic ad arbitrium licet diuersi effectus,liberũ tamen vltrò citróq; referũtur. Vnde frustra dicitur noluisse id,quod nõ potuit quis velle:cùm relatiuorum natura sit,vt inuicẽ consistãt, pariáque habeantur. Verùm quòd interpretes nolle & velle inter contraria referunt, intelligendũ est,quòd actu sint contraria, aut diuersa: quemadmodum & Boetbius relatiua contraria appellat in 2.Topic.Cõment. Nam habitu magis relatiuorum naturam sapiunt:quando nemo dicitur nolle, qui non possit & velle. Siquidem vulgatum illud, Eius est nolle,qui potest & velle: parùm consisteret,quòd vtrumuis simul posnit.id quod contra naturam est contrariorũ, quorum vno consistente,reliquum cesset opus est.

Nolo adire,& non volo adire. Super his verbis doctores plura effundunt in l.qui se patris.C.vnde libe. Decius, vt testatur Nicolaus Bellonus, putat faciendam differentiam,an quis dicat, Nolo adire: & inducatur repudiatio.aut dicat,Non volo adire:& non inducatur. Ea ratione,quod verbum Nolo,indicat præcisam voluntatẽ,secus verbum Non volo: cũ sit mediũ inter velle & nolle. Hæc differentia doct.licet communis habeatur,non satisfacit Bellono. Pendet enim ex eo,vt idem refert lib.4.Supput.cap.14. quòd crediderint Doct.esse differẽtiam inter velle, & non velle, & non velle esse medium inter velle & nolle. quo sentit ipse nihil à veritate magis alienum. At in contrarium facit significatio ipsorum verborum:& Grammatici nullo modo admitterent hoc,qui dicunt, & verũ est, Nolo esse compositum ex non & volo,& sic idẽ esse. Quod probatur in §.filius.l.filij mater.D.ad Tertull. Licet in contrarium adducatur. quod quàm doctè, tam verè ipse Bellonus loco modò citato refellit. Porrò Nolo adire,hæc verba sunt suspensiua, & inferunt tantum ad primum motum voluntatis, secundũ doctrinam Bar.in l.gerit.D.de acquir.hered. & in l. serui electione.D.de leg.1.

Nolla facere videtur, qui potest facere, & non facit,§.si quis fugitiuus.§.idem ait.D.de Aedil.edict.

Nomen generalis appellatio est, quæ & prænomen & nomen familiæ,& cognomen complectitur. Seneca lib.de benef.IIII. Si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere,vel Lucio, non creditorẽ mutares,sed nomen. Quoniam siue prænomen eius,siue nomen dixisses, siue cognomẽ,idem tamen ille esset. Proprie tamẽ nomẽ à prænomine,cognomine,agnomine distinguitur:vti patet ex l.4. C.de testam.& §.siquidem.27.Instit.de legat.itémque ex his Charisij verbis: Propria nomina, inquit, in quatuor species diuiduntur:prænomen,nomen,cognomen, agnomen. vt Publius,Cornelius,Scipio,Africanus. Prænomen est quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen,quod nomini subiungitur,vt Scipio: Agnomen,quod extrinsecus adiici solet,vt Africanus.

Nomen gentilitium erat & commune totius generis & familiæ agnationísve.vnde ab Halicarnasseo συγγενικὸν & πατρωνυμικὸν appellatur. Hoc prænomini subiungebatur, cognomen verò fere semper antecedebat. Tu latius vide Theoph.§.si quis in nomine.instit.de lega.& A.Augusti.lib.Emendatio. Tribus autẽ Romanos vsos nominibus fuisse, notius est, quàm vt à me confirmari debeat.

Nomen plerunq; accipitur pro appellatione personarũ & rerum,l.nomen filiarum,l.pecuniæ nomine. D.de verb.sig.& Gaius in l.nominis.eo. Nominis, inquit, appellatione rem significari, Proculus ait. Nomen quandoq; intelligitur pro simplici caussa,nullo obligationis respectu. Arrianus Menander in l.qui cum vno.D.de re milit. Exauctoratus, inquit, eo nomine, non vtique infamis erit. Itaque

Nomina vel rerum,vel hominum sunt, l.4.D.de lega.1. illa à Grammaticis appellatiua vel cõmunia vocãtur, quæ designandæ indicãdæve rerum naturæ & substantiæ caussa inuenta sunt. Hæc propria vulgò dicuntur, quæ ad singulas species eiusdem generis ambitu comprehensas discernendas pertinent, velut Lucius, Titius,Seius,Gaia:quæ nomina Iurisconsultis familiaria & vsitata fuisse Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς,& Cic.pro Murena ostendũt. hinc colligi potest cur his Prætores in edictis suis vsi sint,l.10.D.quæ in fraud.credit.l.1. D. de tabul.exhib.l.2.§.cum quidam.D.ne quid in loc. publ.l.1.D.de lib.exhib. Hęc autem nomina ingenuis tribuuntur,vt seruis hęc,Stichus,Dama,Pamphilus, Erotis,Arescusa.

Nomenclator, à nomine calando, qui ciuium nomina omnium tenebat,& cum opus esset pronunciabat. His veteres dum ambitioni seruiebant, vtebantur. Cicero in Muræniana Monitores eos appellat. Vlpia.l.7.§.2.D de op.lib. Nam huius quoque est ministerium,si forte vel librarius, vel nomẽculator, vel calculator sit. Venuleius l.vltim.in fin. de liber.caus. Potest tamẽ & impubes operas dare:veluti si nomenculator sit,vel histrio. Cicero in illa quam antè nominaui:Quid quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis,& decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo,quàm tibi:si etiam noris, tamẽ per monitorem appellandi sunt?cur non ante petis, quàm insusurrauit,aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute noris,ita salutas? Idem ad Attic.lib.4. Ad vrbem ita veni, vt nemo vllius ordinis homo nomẽclatori notus fuerit,qui mihi obuiam non venerit. Vtitur hoc verbo Quintilianus lib.6.cap.4. Plutarchus ὀνοματολόγον vocat in Catone.

Nomen esse capitis, pro delatum esse & receptum in reos capitis. Plaut.Asinar.

Nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad Tresuiros, vestráque ibi nomina
Faxo erunt capitis.

Nomen edere,l.1.D.de offic.Consul.

Nomen dare militiæ,l.42.D.de oper.libert.

Nominibus olim obligatio, scriptura fiebat. vt ait Iustinia.sub tit.de liter.obligat.in princ. Quod vt intelligamus,illud scire oportet, Romæ moris fuisse, vt vnusquisque paterfam.tabulas domi haberet, in quibus quicquid per singulos dies aut acciperet, aut expenderet,perscribebat:vt Cicero in ea pro Cluentio demonstrat. De earum tabularum fide Censores quinto quoque anno ciues ad iusiurandum adigebãt: vti Dionys.Halic.lib.4.testatur. Hinc fidem in iudiciis facere solebant: vt in Orat. pro Qu. Roscio demonstrat Hotom. Vlpianus in l.4.D.de pecul. Si verò nomina ita fecerit dominus, vt quasi debitorem se seruo faceret, cum reuera debitor non esset, non obligatur. re enim, non verbis peculium augendum est. Pomponius l.1.D.de annuis legat. Cum in annos singulos quid legatum sit,neque adscriptum quo loco detur,quocunque loco petetur,dari debet: sicuti si ex stipulatu,aut nomine facto petatur. Extat etiã apud Scæuolam faciendi nominis mẽtio in l. Thais, 41.in fin. D. de fideicommiss.libert.& alibi nonnullis locis. In quibus Tribonianum hallucinatum verisimile est:nam aliis iã locis eam vocem expunxit, vt in

l.1.D.de nouat.l.Græcè.D.de fideiuſ.l.1.D.de oblig. & actiõn.cum ſuis temporibus in vſu non eſſet, vt fatla conſtat ex titul.Inſtit.de lit.oblig. in princip. Nomina autem in tabulis dicebantur tituli debitorum (vt ait Aſconius) præſertim in iis debitis, in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecuniæ commodatæ ſunt. Plautus in Curcul. *Noui edepol nomen. nam mihi iſtoc nomine Dum ſcribo, expleui totas ceras quatuor.* Ergo nominibus obligatio contrahebatur, cum expenſum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem ſolebat, vel ab reis ipſis, vel ab argentariis, vel ab amicis. De reis, exemplum oratio pro Comœdo ſuppeditat: & loci ex Pomponio & Vlpia no ſuperius adſcripti. De argentariis, patet ex his Donati verbis in Terentium: Tunc, inquit, in foro, & de menſæ ſcriptura magis, quàm ex arca, domóque vel ciſta, pecunia numerabatur. Veteres enim ferè ſuam pecuniam apud argentarios habebant: eiúſque rei veſtigiũ ſupereſt in l.7.§.quoties.D.depoſ.& aliis multis ex locis. De amicis exemplũ habemus initio eiuſdem Orationis pro Comœdo, & in epiſtola vltima lib. ad Attic.4. item apud Senecam libro de benefic. 3. Ille, inquit, per plurium tabulas nomina interpoſitis pararius facit. Ex hac autem nominum obligatione nata ſunt hæc loquendi genera: quæ deinceps ſubiiciemus.

Nomina diſſoluere. Cicero pro Plancio, Hoc nomen, quod vrget, nunc cum petitur, diſſoluere. Catilina apud Salluſt. Non quia æs alienum meis nominibus ex poſſeſsionibus ſoluere non poſſem: cum & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Oreſtillæ, ſuis filiæq; copiis perſolueret.

Nomina exigere. Cicero Verrina 3. Cum per eos ipſos dies, per quos cauſſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe. Nominibus certis grandem pecuniam debere. Nominibus certis pecuniam Romæ curari oportere. Nominis eius quod quis inficiatus eſt diem petere. in Orat. pro Quintio. Nominibus multis eos homines pecuniam à Carpinatio feciſſe, qui pecuniã Verri dediſſent. Verrina 111. In nominibus pecuniam nobis eſſe, numeratam in præſentia non habere. ibi. Sic

In Nominibus eſſe dicuntur, quæ ſunt in obligationibus, petitionibus, perſecutionibúſque, l.37.D.de acq. hered.l.36.D.ad S.C.Trebell.

Nomina facere, & contrahere pro eodem dicuntur, l.17. D.de admi.tut.l.39.D.de neg.geſt.l.9. D.de pact. Seneca.lib.1.de benefic. Nomina, ait, facturi, inquirimus in vaſa debitoris. Vide Facere nomen.

Nomen ſequi, l.19.§.cum haberes. D.ad S.C. Velleia.l. 41.§.ſi à debitore.& l.71.D.de iur.do.

Nomine legato, id quod debetur, inque actionibus eſt, debetur, l.46.§.eum qui. D.de leg.1.l.59. D.de legs.3.

Nomen bonũ, debitor bonæ fidei, potius quàm qui ſoluendo eſt. Cic. Seſtio, epiſt.6.lib.5. Ego autem meis rebus geſtis hoc ſum aſſecutus, vt bonum nomen exiſtimer. Interdum tamen ſumitur pro debitore bono & idoneo. Paulus l. inter cauſſas.26.§.2. D. mandat. Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori: licet is ſoluendo non fuerit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Sic l.19. D.ad S.C.Velleian. l.101.D.de ſolut.l.13.§.1.& l.35.& l.43.de admi.tut.l.31. §.Lucius.D.de annu.leg.l.89.D.ad leg.Falc.vbi quidam codices, idoneis hominibus ſcriptum habent, eodem errore quo in Pand. Flor. hominibus ſub fideiuſſore factis, pro nominibus, in l.2.in fin. de cuſt. reor. Secundum hoc loquendi genus in S. C. Macedoniano ſcriptum eſt, bonum nomen filiifamil. fieri non poſſe, l.1.D.ad S.C. Macedo. Contra Nomina deteriora peioráve dicuntur, quorum difficilior eſt exactio, propter debitorum inopiam, qui bonis facultatibúſq; lapſi non ſoluendo facti ſunt, l.37. D. ſi cert. pet.l.39 D.ad leg.Falc.l.fin.§.penult. D.de admi.rer. ad ciuit.pertin. Columella, Alphius fenerator optima nomina non appellando fieri mala dixit. Vide Bonum nomen.

Nomine, ſubauditur apud Iuriſconſultos plerunque, vt in cõſuetudine ſermonis Græci: velut cum dicimus, Noxę dedere: Damnari repetundarum, &c. Pópon.l. 2.D.de naut fen. Si nemo ſit, qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecunię poſsit. Alfenus l.60.§. 3. de leg.& fid.lib.30. Topiariũ enim ornandi, ſaltuarium autem tuendi & cuſtodiẽdi fundi magis quàm colendi paratum eſſe. Item l.2. D. de proxenet.& l.30. §.2.D.de iureiuran. l.28. D. de pignorib. in fine.l.73. D.quib.mod.pignus, vel hypotheca ſoluitur.

Nominare, eſt præſentem ſiſtere, & vt iuris Pontificij ſcriptores dicunt, ius patronatus habere, hoc eſt, nominare deſignandum, Budæo teſte. Cæterum nominare, fideiubere, & in ſe periculum recipere, non diſtare indicat Alberic. per §.final. in l. cum oſtendimus.D.de fideiuſſ.tut.

Nominari dicuntur magiſtratus, tutores, & alij, qui ad munera publica, aliquo ſuggerente vocantur, l.2.§.ſi eo.D.de admi.re.ad ciuit.l.13.D.ad municip.l.14.C. de excuſ.tut. Nominare, eſt indicare, l. libertus.D de quæſtio.

Nominati, inquit Hotomanus, in criminibus non dicuntur ij, quorum nomen delatum eſt, quíque rei facti ſunt, ſed ij quorum nomen ab altero reo appellatum eſt. Sic Papia.l.17.§.10.D.ad municip. In quæſtionibus nominatos capitalium criminum, &c.& l. 2.D.de bon.eor. qui ant.ſentent. Cicero pro Poſtumo: Neminem vnquam, quo ea pecunia perueniſſet, cauſſam dixiſſe, qui in æſtimandis litib. appellatus nó eſſet. in litib. autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis priuatorũ, aut rationib. ciuitatum. Itaque in ferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebantur: &, cùm erant appellati, ſi videbatur, ſtatim contradicere ſolebant. Tranquill. in Calig. Quæſtorem ſuum in coniuratione nominatum flagellauit, veſte detracta: id eſt, ab vno ex coniuratis indicatum. Briſſonius his omnibus in locis Nominatos ſumi vult pro iis qui rei criminum facti poſtulatíque ſunt.

Nominatores, apud Iuriſc. dicuntur, qui cum aliqui ad munus quoddam eligẽdi ſunt, certorum hominum tanquam idoneorum nomen edunt, & quaſi eorum creandorum auctores ſunt. Hinc Nominatores tutorum, ſub Rub.D. de fideiuſſorib. & nominat.tut. vbi in l.4.ad fin. Affirmatores appellari videntur: Qui cum idoneos, inquit, eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent. De nominatione tutorum extat mentio in l.1.§.3.& 9.5. D. de magiſtr. conuen. Hinc

Nominatores dicuntur ſub Rubr.C.de pericul. nominat. qui cũ Duumuiri eſſent, ſucceſſores ſibi deſignabant, quorum fidem Reipublicæ ſuo periculo præſtabant. Et ſic accipienda eſt l.1.in prin.D. de magiſt. conueniend.l.3.C.de conuen.fiſc.debit.l. vnic. C.de ſumpt.recup. Hi etiam Creatores dicuntur in l. 1. §.ſi eo tempore. D.de admin.rer.ad ciuit.pertin.

Nominatio dicitur de magiſtratibus, tutoribus, & aliis, cum ad munera publica aliquo ſuggerente vocantur, l.2.§.1.D.ad munic.& l.1.C.de filiisfam.lib.10. l.vlt.C.qui æt.ſe excuſ. eod.lib. Aliquãdo ſignificat publicationem quandam, vt quando excõmunicatus nominatur in eccleſia. glo. in c.1.de except.lib.6. Alias autem Nominationũ acceptiones fuſius recenſet Pet. Rebuffius in tractatu nominationum, quæſt. 3. vbi nominationum genera recenſet, & acutiſsimè

& dil

& diligentissimè explicat.

NOMINATIM exheredari dicitur, cuius vel nomē, vel prænomen exprimitur: dum tamen cōstet de quo testator senserit. Itaque Nominatim exheredatus filius & ita videtur, FILIVS meus exheres esto: si nec nomen eius expressum sit, si modo vnicus sit, l.1.& l.2.D.de libe.& postum. Quin etsi plures filios habeat, ac ita loquatur, CETERI omnes filij exheredes sunto, omnes nominatim exheredati videntur, l. Titius. 25. D. illo titulo. Sic Postumus Nominatim exheredatus videtur, sive ita dictum sit, QVICVNQVE MIHI NASCETVR: siue ita, QVICVNQVE EX SEIA: siue ita, VENTER EXHERES ESTO, l.3.§.3.D.de iniust. rupt. Huic opponitur, INTER ceteros exheredare, de quo sub voce INTER, superius dictum est.

Nominatim alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonstrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel necessitudinis, vel affinitatis, aut alio modo, nihil interest. nam demonstratio plerunq; vice nominis fungitur, l.nominatim.34.D.de condit.& demonstr. nisi forte plures sint qui eo nomine designentur. Vide l.1.D.de legat.2.

Nominatim ab aliquo herede legatum intelligitur, cum à quo legatum sit, constat: quamuis nomen pronunciatum non sit, l.nominatim, 90.de legat.3. Sic Nominatim manumitti seruus ex lege Fusia Caninia sic videtur: STICHVS LIBER ESTO: vel sic, Cocū, vel Obsonatorem, si vnus tantùm cocus, vel obsonator sit: vel qui ex ancilla illa nascetur (si vna tantum sit) liberum esse volo. Paul.lib.Sent.4.c.14.& l.nominatim.24.& l.37.D.de manum.test.

NOMINATIVVS pro genitiuo, elegantissima est figura loquendi, qua frequentissimè vtuntur Iurisconsulti in l.quæsitum.§.idem Celsus.D.de fide instru. vbi dicitur, Hoc genus seruos, id est, eius conditionis seruos. sic & in l.& ita.§.1.D.naut.canp.stab. vbi dicit Iurisconsul. Prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum, id est, eius generis, eius conditionis.

Νόμος, lex, ἀπὸ τοῦ νέμειν, à distribuendo, Græcis appellatur: quòd ritè omnibus ius suum distribuit. Hinc νομοφύλακες, legum custodes, dicebantur. Qui non solum literas, sed etiam facta hominum obseruabant, ad legésque reuocabant, teste Cicerone.

NOMOTHETÆ, non simpliciter auctores legum sunt, sed & ipsi, qui principaliter leges promulgāt, quales apud Græcos Solon, Draco, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem Pomp. Iulius legē Iuliam. Corn.Sylla legem Corneliā, & similes. ipsi verò iurisconsulti, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & ceteri non sunt νομοθέται, sed legū interpretes. Alciat.lib.2.Disp. ca.8. Hi νομοθέται ex iudicibus deligebantur, quorum munus erat, leges rogationésve tribus concionibus à populo probatas diligentius examinare: atque vt hi eas vel probarent, vel improbarent, ita proferebātur. Budæus in l.1.de iustitia & iure.

NON, pro Non solùm, vel Non tantùm, l.9.D.de vi publ.c.l.4.l.96.D.de verb.sig.& alibi. vide A.Aug.lib.2. Emend. Cicero cum alias sæpe, tum libr.4.ad Attic. epist.vlt. sic vsurpauit: Hæc pactio non verbis, sed & nominibus & præscriptionibus multorum, cum esse facta diceretur.

Non, pro non tam, l.12.D.de offi.præsid.l.20.in prin.D. de acquir.hered.

NON VTILITER negotia gerere dicitur, qui non necessariam rem, vel quæ oneratura est patremfa. adgreditur, l.sed an vltrò.§.fin.D.de neg.gest.

NON VTIQVE, non restrictè, non præcisè, l.21.D. de mand. Sed si non vtiq; vnius, sed vtriusq; mandatum intuitus id fecerim. Sic l.41.D.ad leg.Aquil.

Non nescire, est scire, c.3.de iura.calumniæ.

NON NOLLE, est pati, & permittere, l.3.D.de reg.ior. & D.de tributo.act.l.1.§.sciendum. & vide A.Augu. lib.1.cap.2.

Non consentire, non est dissentire, l.alioquin.D.de contrahen.empt. Est enim medium inter consentire & dissentire, l.in bello.de cap.& postl.reu.

Non esse, & non apparere, paria sunt, l.in lege.D. de contrahend.empt. Hinc, Non esse actorem rei syndicū tunc intelligimus, ait Gaius, cum is absit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis sit ad agendū, l.1.D.quod cuiuscun.vniuer.nom.

Non ideò, pro non continuo. Iurisc. Cùm decem tu dari stipulatus sis, non ideò posse te decem dari oportere intendere, quia & cetera.

Non iustum & iniustum, qui negant idem esse, falluntur. Qua de re Valla lib. Dialect.2.cap.32. rectè disseruit, & verè, & Alc.in fin.c.17.lib.3.Parerg.

NON MINVS l.solidum.85.D.de solu.positū videtur, pro non magis, aut non tam: Solidum, loquit Iurisc. nam soluitur, non minus quantitate, quam die. Sic in l.7.§.pactorum.D.de pact.§.iniuria.ad leg.Aquil.l.j. §.Labeo.D.de incend.naufr.l. ab hostibus.15.§. non minus.D.ex quibus causs. maior. quanquam in quibusdam Haloander reposuit, Non nimis: quod & magis conuenire videtur.

NON NIMIS, pro non tam, apud Vlpianum in l. iure Gentium.§. vtrum autem.D. de pact. more Græcorum, qui οὐ μάλα δὴ, dicunt, vt Haloander monuit, & obseruauit Hegendorphio.

Non nominatim, id est, in genere, l.heres seruum. D. de euiction.

Non pluris quàm res est, id est, quanti aduersarij interfuit. Vide Vlpian.in l.qui restituere.D.de rei vind.

Non posse dimitti in solidum creditorem, est, nō posse creditorem totam solutionem consequi.

Non reddita res propriè dicitur, quæ deterior facta redditur, l.3.§.si reddita.D.commod.

NON VELLE. Hæc verba falsò traditum est, iuxta sententiam doctissimi Bellonii, inter Nolle & Velle media esse, cum medium sit non nolle, l.1.§.scientiā.vbi casus & glo.in verbo Velle.D.de tribut.act. Quin & ratio accedit. Nam inter affirmatiuū & negatiuū medium non sumitur ex affirmatiuo, sed ex negatiuo. Exemplum: Inter proprium & improprium datur medium, non improprium: non autē datur, non proprium, quoniam non proprium idem est, quod improprium, l.1.in princ.D.de suis & legit. Sic inter doctum, & indoctum, datur non indoctum. Idem in verbo placere, & displicere: quorum medium est, non displicere, l.1.§.is qui nauem.D.de exercit.

NONÆ dicuntur in Marcio, Maio, Iunio, & Octobri sex illi dies, qui primum sequuntur: in reliquis verò mensibus quatuor tantum dies primum sequentes, Vide l.item veniunt.§.pridie.D.de hered.peti. Varro lib.5.de ling.Lat. Nonæ appellatæ aut quòd ante diem nonum idus semper, aut quod vt nouus annus Kalendæ Ianuariæ ab nouo sole appellatæ, nouus mensis, noua luna Nonis. Eodem die enim in vrbem ab agris ad regem conueniebat populus. Harum rerum vestigia apparent in sacris Nonalibus in arce: quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense rex prædicit populo.

NORMA, pro formula præscripta, vt in §.pen. Institut. de Atil.tut. Normalem tamen pro recto positum, qualem norma, hoc est, fabrorum regula efficit, alicubi Bud. obseruauit.

NOSOCOMIVM, νοσοκομεῖον, locus vbi ægroti curantur, quem Valetudinarium Latinè dici posse docet Hotom. Vtitur Iustin.l.illud.16.& l. sancimus.18.C.de sacrosf.eccl. νόσος autem morbum, κομέω verò curare

significat:vnde vocabulum confictum.

NOSTRVM propriè dici non potest quod ex casu nobis auferri potest.

NOTA, infamia, ignominia, probrum, l.1.& §.1.D.de iis qui not.infam. Sic Notæ caussa facta exheredatio, id est iniuriæ inferendæ caussa, & notæ inurēdę, l.18.D. de lib.& postum. Hinc Notæ Cēsoriæ. Notæ significant etiam cicatrices, apud Vlp.in fi.l.1.D. de seru. fugit. Sunt & Notæ stigmata, & puncta seruis inusta, l.2.D.de seru.fugit. Cic.Offic.lib.2.Thracem cōpunctum notis Threiciis dixit. Et Pli.in Paneg. Exanguē & ferream frontem nequicquā conuulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant. Hinc Stigmatum notas dixit Tranquil.in Calig.cap.27. Notæ pro Iurisc.annotationibus additis ad veterum scripta, reprehendendi vel explicādi caussa, l.2.C.de vet.iur.enucl. l.10.D.de castr.pecul.l.vn. C.de respon.prud. Hinc sæpe legimus in Pand.libris, Ex notis Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianū, &c. Dicuntur & Notæ cōpendia quædā dictionū, siue vt Plutarchi verbis vtar in Catone, σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Vel etiā, vt alij, σημεῖα γραμμάτων πρὸς τάχος ἐξευρεθέντα. quas suo tempore siglas vocatas fuisse scribit Iustinianus in Græca Pandectarum auctoritate. Sic accipiuntur Notæ l.3.D.ex quib. causs.maior.l.9.§.1.D.de hered.insti.l.41.D.de milit. test.& alibi. Qua de caussa à literis separantur, l.1.§.iudi.D.de var.& extraord.cognit.& d.l.41. Seneca libr. 14.Epist. Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatē linguæ manus sequitur. Huiusmodi verò notis olim pleni erant iurisconsultorum libri. Sed Iustinianus quicquā in libris suis notis scribi vetuit, l.2.§.pen.C.de vet.iur.enucl. Qua de re Isidor.lib.1.tractat. Harū autem inuentionē alij Tullio Tironi tribuunt: alij, & in his Dio, Męcenati.

NOTARII, Vet.glo. σημειογράφοι, propriè dicuntur, qui excipientes verba dictantis, per notas & compendia scribunt, Paulus in l.Lucius Titius. D.de milit. test. vt Singularij, qui singulis scribunt. De Notarijs elegantur Basilius in epistolis: οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. διὰ τοῦτο σημείων χρήζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Græcis Notarij ταχυγράφοι. Hos ita exprimit Ausonius: *Puer notarum præpetum.* Et Martialis: *Nondū lingua suum, dextera peregit opus.* Alias li.12. Cod.titul. de primicerio & notar. verbum hoc pro secretariis Principis vsurpatur. Lampridius in Alexandro: Eum notarium qui falsum caussæ breuem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Spartianus in Diadum. Istæ literæ per notarium proditæ, illi puero multum obfuisse dicuntur. Plin.in epist. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus.

NOTARIA, vide NOTORIA.

NOTABILE, conclusio, quæ à decisis aut decidēdi ratione colligitur, M.Salomonio in l.Gallus.D.de lib. & postum.

NOTARE, animaduertere, ac determinare aliquid quatenus sit noscendum: Est enim Noto, frequentatiuū à Nosco: quamobrem sæpe auctores digestorum adijciunt, Vlpianus notat, l.liberto vel amico. D.negot. gest. Marcell.notat.l.si qui seruum. D.de actio.empt. Sic l.39.D.de hered.insti.l.vltim. D.de his qui in test. & l.1.§.Paulus notat.D.de offic.eius cui. Est &

NOTARE notis quibusdam & compēdijs literarū aliquid breuiter perstringere, non omnibus literis integrum perscribere, vt apud Suetonium in Galba ca.5. H-S nanque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia verò notata, non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit. Sic Fabius, Quantum notando consequi poteram. Hinc Notæ, & Notarius.

Notare, pro reprehendere. Vlpianus in l. metum autem præsentem.§.fin.D.quod met.caus. Non immeritò, inquit, Iulianus à Marcello notatus est.

Notare apud aliquem is dicitur, qui declarat vel distinguit dictum eius. Vlpianus apud Marcellum notauit, l.non solum.§.ego autem.D.de iniur.

Notare, infamare, infamiæ notā inurere, tota ti.D.de iis qui notantur infamia.

NOTATI, l.2.C.de dignit.libr.12. differunt ab infamibus. Infames enim sunt, quibus lex infamiam irrogat. Notati verò non sunt ipso iure infames, hæret tamen in eis macula quædam, vt qui iudicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum, vel non dicendum pecuniam accepisse conuicti, nec damnati sunt, vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur, l.3.§.lege. D.de testib.

NOTITIA, breuis, vel libellus, quo descriptio status, administrationis & diœceseos continetur, l.1. C.de offic.præfect.præto.l.vn.C.de excus.artif.& vide lib. Notitia vtriusque Imperij. Notorium eodem sensu dixit B.August. Apul.lib.7.Asini aurei.

NOTHI, νόθοι, à Græcis dicuntur, qui à Latinis naturales liberi. id est qui ex concubina domi sine nuptiis vxoris loco retenta, quàm Græci παλλακὴν vocant, nascuntur. Vnde quæ rubrica est in Cod.de natural.lib. eadem est in Nouell. LXXXIX. περὶ τῶν νόθων. Differūt autem à Spuriis & vulgò quæsitis. Sunt enim spurij, qui & σκότιοι, & terræ filij, patre incerto geniti, quasi σποράδην (sic enim legendū apud Valeriū, siue Iulium Paridem lib.10.obseruauit Cuiac.) ex scortatione, stupro, adulterio, incesto: quæ vitia in concubinam non cadunt. Sunt tamen qui aliter sentiant, producētes §. quoniam. l. cum tabulis.D.de iis quæ vt indign. sed quoniam corruptus est, & illud *vulgo quæsitam*, commutari debet in *vulgo quæstum fecisse*. eorū sententiam parum moror. De Nothis Quintil.libr. III. cap. VI. Nothum, inquit, qui non est legitimus, Græci vocāt. Latinum rei nomen, vt Cato quoque in oratione quadam testatus est, non habemus: ideóq; vtimur peregrino. Nothi igitur ex Iustiniani cōstitutionibus hi soli appellantur, qui ex cōcubina nati sunt: hoc est, ex muliere libera, innupta, quā vir cœlebs domi concubinatus nomine solā habuit.d.Nou. LXXXIX. itē Nou.LXXIIII. item Nou.XVIII. Hi autem ex cōstitutionibus ab Intestato aliquid iuris in bonis parentū habent, non extantibus filiis legitimis: quin & ex testamento extantibus legitimis vnciæ, non extantibus etiam solidi, ex Nouel. περὶ νόθων capacitatē habēt. Spurij ex vtraq; caussa incapaces sunt, ac ne alimētis quidē digni, quæ tamen nothi habent etiam ab intestato extantibus filiis legitimis. Dicebantur etiam hi obliqui. Hinc Statius, *Obliquúmque à patre genus.* vbi Lactantius: Quia fuerat, inquit, patris mei nothus. Bastardi vulgò, à Germanico *Boes art*, id est degeneris ingenij.

NOTHIA, numero multitudinis neutro genere significāt eam partem, quæ ex bonis paternis nothis dabatur ex lege Atheniensium. vide Budæum l.vulgò. D. de stat.homi.

NOTIONIS verbū latissimū est: nā & in ciuilibus, & in criminalibus caussis vsurpatur. itaque Notio dicitur Prætoris, qui vtrū actio dāda, aut denegāda sit, cognoscit, l.vlt.in fi.D.de oblig.& act. Sic in l.8.D.de trāsa. Prætoris dicitur esse notio, cū de habitatione aut vestiario, aut alimēto relicto trāsigendū est. & in l.6. C. quom.& quādo iud. At in l.1.§.1.D.de offi.præf.vrb. Notio ad caussas & animaduersiones capitales refertur. vbi Vlp.scribit, ea quę vltra centesimū lapidē fiūt, egressa esse Præfecti vrbi notionē, itémq; in l.pen. D. de

de calum. Propriè tamen Notio videtur esse rerũ quæ neq; criminales sunt, & in facto, nõ in iure consistũt: veluti cũ Cic. in Orat. pro domo scribit, omnem esse notionẽ Põtificũ, cũ quis adoptatur, quæ caussa cuiq; sit adoptionis, quæ ratio generũ ac dignitatis, quæ sacrorum. Item cum disceptatur apud Prætorẽ, vtrum qui filius esse dicitur, in potestate sit, an non sit: Prætoris notio esse debebit, inquit Vlpi. l. 3. §. 1. D. de lib. exhib. aut cũ de illius ætate qui manumittit, vel de manumittendi caussa quæritur. Atq; hæc quidẽ ita se habẽt, cũ propria verbi cuiusq; significatio exquiritur. Vlp. autẽ in l. notionẽ. 99. D. de verb. sign. Notionẽ sic posse accipi scribit, vt & iurisdictio & cognitio intelligatur. Itaq; idem in l. ait Prætor. 5. D. de re iudi. cum Prætor dixisset, CVIVS de ea re iurisdictio est: Melius, inquit, dixisset, CVIVS de ea re notio est. etenim notionis nomẽ etiã ad eos pertinet, qui iurisdictionẽ non habent, sed habẽt de quauis alia caussa notionẽ. Quare assessores, siue amici, qui in consiliũ Procõsulum adhibẽtur, cum etiã ipsi cognoscãt, dicũtur habere notionẽ. Arbitri quoque, quos ex compromisso adimus, habent notionem.

NOTORIA, breuis & cõpendiaria scriptio. Hinc pro indiciis & relationibus & elogiis sumũtur, ab apparitoribus seu Irenarchis factis, vel quibus crimina deferuntur ad magistratus, l. ab accusatione. §. nũtiatores. D. ad Turp. Nũtiatores inqt Paul. qui notoria indicia produnt, notoriis suis adsistere iubẽtur. Sic l. ea quidẽ. C. de accus. l. 31. C. Th. de episc. & cler. l. diuus. D. de cust. reor. D. Aug. in epi. 160. Notoria in sing. & Notariæ dicũtur: Circũcelliones, inquit, quosdam & clericos Donatistas, cura eorũ qui publicæ disciplinæ inseruiũt, præmissis notoria ad iudicia legésq; perduxit. Et in epist. 159. Qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videantur examini. Dicitur & Notaria ab eodẽ August. & Apuleio lib. 7. de Asino aureo.

NOTORIVM est, quod omnibus constare potest, & colore nullo obfuscatur, nec probatione indiget: vt palatium in vrbe esse. Manifestum, quod allegari, probariq; oportet, vt Titiũ coram populo occisum, Seium publicè fenus reprobum exercere. Liquidum, quod iudici ex actis liquet, l. ciues. C. de appel. & quod sine morosa difficultate iudici probatur. Clarum verò generaliter accipi potest, vt supradicta comprehendat, l. postrema. de transact. Alciat. de verb. sig.

Notoriũ est triplex, Præsumptionis, Iuris, & Facti. Notoriũ Præsumptionis, quod est de euidẽtia iuris vehementis præsumptũ, vt paternitas, filiatio, vbi nõ requiritur alia probatio, nisi probationes & coniecturæ, c. quoniã. de fil. presb. Nã hoc ꝙ quis sit alicuius filius nõ potest verè probari, l. Lucius. D. de cõdi. & demõ. Vnde filius est, quẽ nuptiæ demonstrant, D. de in ius voc. l. quia semper. in fin. Nã si vir & vxor aliquem infantẽ nutriũt, & dicunt eum filium eorũ esse, tunc præsumitur eorũ filius. Est ergo notoriũ præsumptionis euidentia rei euidẽter à iure præsumpta. Notorium iuris est clara iudicialis confessio incõuincibilis, incõuincibilis probatio, & irretractabilis diffinitio, de quo scilicet notorio quis dãnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionem factam in iure, & per sententiã iudicis, vt in c. vestra. de coha. cler. & mul. ca. nos in quęquã. 2. q. 1. Notoriũ facti, scilicet quod cõmissum vel factũ non dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione celari, nec oportet omnes circunstãtias facti esse notas, vt ca. vlt. de cohab. cler. & mu. c. cũ dilectus. de purga. cano. in fin. 2. q. 1. de manifesta. & ca. sequ. Et illud notorium est triplex, secundum triplicem distinctionem facti: quoddam est facti permanentis & continui, vt quòd palatium est in vrbe. Id non eget probatione. Aliud est facti transeuntis, vt quod quidam in publico occiditur coram populo. Tertium est facti interpellati, vt quia vsurarius vna die tenet mensam paratam, alia non.

NOTVM, quod cuique vel coràm, vel ad domum nuntiatur, glo. l. quinquaginta. C. de excus. tuto.

NOVALIS est terra præcisa, vel (vt est apud Isidorũ) proscissa, quæ anno cessat, quam Græci νεαρ vocant. Integra autẽ est, in qua nondum dominus pascendi gratia pecus immisit. Paul. in l. silua. D. de verb. sig. Sic Varro lib. 4. ling. Lat. Ager restibilis, qui restituitur, ac reseritur quotquot annis: contra qui intermittitur, à nouando, Noualis ager. In lib. Var. auct. de limit. ita etiã scribitur: Noualis, ager est primũ proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarũ sibi virium caussa. Et apud Seruiũ Georg. 1. Propriè Nouales sunt primum arua proscissa, & primũ segetem ferẽtia. Plin. autẽ lib. 18. c. 19. nouale appellat, quod alternis annis seritur, in hoc proscindendũ, vt interim requiescat. Nã proscindere, est primũ terrã vertere, grãdioribus glebis relictis. Contrà, restibilis ager dicitur, qui quotãnis seritur. Cice. de Orat. Nouatũ agrũ appellat nõ semel aratum, sed iteratũ, diúq; ante sementẽ cultũ & fermentatum, quo meliores fetus possit & grandiores edere. Duæ itaq; vocis Noualis significationes sunt, quarũ altera notatur in d. l. silua. altera in l. fi. de ter. mot. l. 8. D. de fund. dot. l. vtiles. 39. D. de petit. hered.

NOVELLARVM (subaudi, Constitutionum) nomen nouum non esse, nemo est qui nesciat, vel mediocriter in iure ciuili versatus: cum ipse etiam Imp. in 3. Cõstit. quæ præfationis loco repetitæ codicis prælectioni præmittitur. hoc nomine in futurũ id operis cõfirmet. Et Azo testetur, ex Nouellis in collationes collectas constitutiones, quæ hodie in scholis & iudiciis circumferũtur: & ante trecentos adhuc annos nouellæ in vsu sint habitæ, si non omnes, attamen pleræq;, quæ hodie non extant. Et vt de Accursio taceam, qui sæpe collationarias illas, in multis perobscuras, ex nouellarum contextu illustrare solet. passim in doctoribus adducuntur in testimoniũ, de adiutoribus quæstoris, de appellationibus ex Sicilia, de priuilegiis Archiepiscoporũ, & infinitis aliis. Ex quibus tametsi pleræque generales non sunt, tamẽ eas propter cognitionem rerum, & exemplum, omissas nõ oportuit. Sunt qui in l. nõ plures. & l. qui sub prætextu. C. de sacros. Eccl. interpretantur, Decanos, pro clericis: quod neutiquam fecissent, si copiã nouellarũ habuissent constitutionũ. Idem possumus dicere de sexcentis aliis. Hæc ex Holoandro. Cur autem Nouellæ dictæ sint diuersi diuersa tradunt. Cedrenus sic dictas censet, quòd noua eis atque à veteribus dissidentia iura constituantur. Hæc enim sunt eius verba in Iustiniano: τοὺς παλαιοὺς νόμους πάντας ἀνακαινῶν, ποιήσας μονόβιβλον, ὃ καὶ παρὰ διατάξεις ἐκάλεσε. Sed id non omnibus, exempli gratia 91. & 92. Verior itaque altera ratio, quam profert Cuiacius, quòd nouissimè promulgatæ sint post Codicem Iustiniani repetitæ prælectionis. nam & sæpissime à Græcis interpretibus vocantur νεαραὶ μετὰ τὸν κώδικα, & ab ipso Iustin. Nouel. 66. & in Constitut. de nouo Codice faciendo: & pariter Theodosij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri constitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ sunt, quàm quòd post Codicem Theodosij, & aliæ quædã Leonis philosophi, Nicephori, Michaelis Romani, Alexij, ꝙ post βασιλικῶν libros promulgatæ essent. Quin & Iustin. quæ in l. 1. §. sed cũ Nouellæ. C. de emend. Cod. Iust. l. si quis filiũ. in fi. C. de inof. test. vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationem meruerant, editæ cum essent post primã Codicis editionẽ, retractata, repetitáve iam Codicis editione, eam amiserunt. Nec enim Nouellæ sunt,

quæ in corpus vnum coire Codicis repetitæ prælectionia, iustum Constitutionū corpua, sed quæ post Codicē illum emerserunt nouę, vel Iustiniani ipsius, vel Iustini, vel Tiberij, non quasi errones in corpus illud retraheodæ, è quo nunquam exierunt, sed quasi postumæ Codicem certè rupturæ illum, quo sunt omissæ, maxima ex parte.

NOVELLARVM METHODVS.

Porrò Nooellas coofusaneè editas esse omnes cōsentiunt: eas igitur μεθοδικῶς, & in artē, hac via redigi posse putē. Primùm omne ius in publicum, & priuatum distribui debet: ad publicum pertinent sacra, sacerdotes, magistratus. In primo genere collocanda erit constitut. 146. περὶ Ἑβραίων de interpretatione librorum sacrorum: cui subiicietur Nouella 131. cap. 1. de canonibus ecclesiasticis. Subsequenter Episcopi & Clericorum ordinea reliqui, Nouell. 131. & 56. & 6. 133. & 2. 165. Subnectendæ suot orationis domua, & tēpla, Nouella 58. quibua adiicias Res ecclesiasticas, Nouel. 7. 120. 46. Earum prioilegia, Nouel. 135. §. περὶ τούτου. & Nou. 131. Sacra, sacerdotésque sequentur Magistratua, eorum ordines, officia, Nouella 105. 80. 35. 11. 13. post hos iudices, Nouella 82. Præsides, Nouell. 8. mandata, 17. & ciuitatum defensores, Nouell. 15. Magistratua exequuntur crimina: ideóque ponatur hic Nouella 70. puniunt hæreticos, Nouella 42. Ad milites & eorum transitum perueniendum, ideóque ad Nouellam 116. Hi arma tractant, atque ideo Nouella 85. subiicienda est. Subsequātur Decuriones, Nouel. 101. & 70. Tabelliones sunt personæ publicæ, §. item cum. Institu. lib. 1. tit. 11. Igitur hìc ponatur Nouell. 44. Hi scribunt testamēta, quæ & ipsa publici iuris sunt, l. 3. D. de testamen. Idcirco huc referatur Nouella 1. in prin. Quātum liberis testamento relinqui debeat, constituit Nou. 18. Testamenta inter liberoa, Nou. 107. Hi instituendi, non prætereundi: sed nec parētea, Nou. 115. Tutores testamentarij, Nouel. 117. Fideicommissa, Nou. 108. & 159. Ius deliberandi, Nouell. 158. post testatos, collocauit Prætor intestatos. Sic Imperator Nouell. 118. 84. 127. 68. Hactenua de iure publico. Transgrediamur ad priuatū. Porrò omne ius quo vtimur, vel ad personas, vel ad res, vel actiones pertinet, l. 1. D. de statu homi. Primùm de iure personarum, quarum caussa iuaest cōstitutum, l. 2. D. eo. A nuptiis incipiemus, ex quibua vita nostra initium ducit. De nuptiis Nouell. 22. Nefariæ, incestæ damnatæque nuptiæ, Nouel. 12. & 154. De ea, quæ raptori oubit, Nouel. 150. Nuptiarum comes, dos: de hac Nouell. 90. huic adiicias 2. §. fi. & 100. 91. 119. 39. Ex nuptiis liberi, de quibus Nouel. 89. 74. nati ex libero & adscriptitio, Nouella 54. Explicatur per Nouel. 156. Infantes abiecti, Nouel. 153. Liberis dantur tutores, & sic tutelæ, Nouel. 94. 72. 155. Clarigatio, Nouella 52. Perueniamna ad res, ideóque ad contractus, obligationes, & actiones, Nouel. 52. 98. 88. 136. 119. Solutiones, Nou. 4. Actiones in iudicio proponendæ, §. 1. Institu. de actio. de hoc Nouell. 96. quis prius cōueniatur, rens, an fideiussor, Nou. 4. Per procuratores agi posse, Nouell. 71. Initio litis iurandum, Nouella 124. Quid, si actor absit, Nonell. 53. atque ibi quî explicentur iudicia. Monachi apud quos conueoiendi, Nou. 79. Iudex competens, præses, Nouell. 69. De præside suspecto, & negligente, Nouel. 89. Litigiosa res, Nonel. 112. Testes, Nouel. 90. Sententia, Nouel. 82. Appellatio Nouel. 82. 22. 115. Executio, Nouel. 134. Hæc Parduiph.

NOVELLETVM (Vet. Glos. νεόφυτον) sumitur pro vinea ex nouellis vitibua consita: vt apud Paulum, de impens. in reb dot. fact. & Alphenum de fund. dot.

NOVERCA, dicitur auctore Festo, quam quis sublatis liberis nouam vxorem ducit, accersendæ familiæ gratis. Institut. de nupt. §. socrū. & dicitur vxor patris naturalis, vel adoptiui. C. ad l. Falcid. l. licet. Modestinus l. 4. D. de grad. & adfin. Nouerca, inquit, dicitur vxor, liberis ex alia vxore natis.

NOVIVS Quæstor, vide Quæstor Nouius.

NOVVM oon facit, qui detegit quod vetus est, l. adeò. §. cùm quis. D. de acqnir. rer. dom.

Nouum interdum dicitur, tametsi quid de veteri extet, arg. l. prætor. §. fin. D. de damn. infect. Institut. quibus mod. tol. oblig. §. sed si eadem.

Nouū riuū parietibus vsufructuarius non potest imponere, Neratio auctore, l. vsufructuarius. D. de vsufructu.

Nouum temporis est, inauditum & iouisum, id est, non antè visum, ignorationis, & rei quæ non venit in sensum. Ita quædam prisca possunt esse noua. Tamen aliquando confunduotur, vt in l. 1. in princ. D. de vent. inspic. nouum pro audito.

Nouatigna dicuntur, quæ immittuntur contra priorem formam: sicuti iua nouum dicimus, & opus nouum. Pomponius in l. si cum meua. D. si serui. vindic.

Nouæ leges interdum intelligūtur, quæ post leges XII Tabul. latæ sunt, l. 7. D. de cap. minut. l. 11. D. de suis, & legi. Sic eodem sensu Nouum iua, l. 1. D. de hered. petit. Et Nouæ hereditates, quæ ex huiusmodi legibua senatúsve consultis post XII. Tab. factis deferuntur, l. 1. §. capitis. D. ad S C. Tertull. Denique ad quascunque recēs latas ea adpellatio pertinet, l. vnic. D. de condict. ex lege. Interdum Nouę leges Papias significant, vt l. fin. D. de reg. Cat.

Nouum ius pro Iniquo, D. quod quisqoe iur. l. 1. §. 1. veluti siquis impetrauerit ne debitor aduersus eum exceptione vtatur. l. 3. D. eod.

Nouę tabulæ appellabātur quibus publicè propositis æs obærada remittebatur ac condonabatur. Harum meminit Cicer. 2. Offic. & 2. Inuect. in Catilin. Epistol. vlti. lib. 5. ad Attic. Cæsar in princ. lib. 3. de bell. ciuil. Suetonius in Iul. cap. 42. & alibi passim.

Nouum iua dixit Irnerius in Epitomatis Nouellarum, quæ Authenticas vulgua appellat, patet in authentica, sed nouo iure. C. de seru. fugit. & aliis plurimis.

Noui operis nuntiatio, est ædificanti in alterius præiudicium facta prohibioo. de qua fusiua Iuriscos. tit. de no. oper. nunt. & vide superius Interdictum de ooui operis nuntiatione.

Nouissima sententia, pro diffinitiua, in Authent. vt defuncti seu fun. eor. §. sancimua igitur.

Nouissimum supplicium, pro morte, in Authen. de Lenonibus.

NOVI HOMINES, apud Romanos dicebātur qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur: aditúmque ad amplitudinē & nobilitatem posteris suia patefecerant: vt M. Cato. Censorius, qui patre ignobili natus, ipse nouus posteritati suę nobilitatem reliquit: quemadmodū & Cicero de lege Agraria loquens, selpsum appellat nouum hominē. Nouitas itaque media erat inter nobilitatē & ignobilitatem. Plutarchus in Catone Maiore nouos homines appellatos scribit, qui non ex genere commendationem haberent, sed ex se primùm cognosci inciperent.

Nouua homo dicitur seruua manumissus, postea in seruitutē redactus. l. si seruus. in fin. D. de adimend legat.

NOVVM Feudum est, quod ei primùm quo de agitur, attributum est: cui opponitur Paternum, quod eius vel parentibus, vel maioribus concessum fuit, lib. 1. tit. 14. §. 3. & lib. 2. tit. 50. Paternum, inquit, voco, quicunque ex superioribus id acquisierit. Nos Profectitiū appellauimus: nomine vt videtur non incōmodo.

NOVA Inuestitura est, quando feudum primò quæritur: libro 2. tit. 32.

NOVARE, & nouum, siue recens facere, & immutare significat, l. cùm Aquiliana. D. de transact. l. ex chirographis

graphis.D.de adminift.tut.

Novatio eft,vt ait Vlpianus,prioris debiti in aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem, transfufio atque tranflatio:hoc eft,cum ex præcedenti cauffa ita noua conftituitur,vt prior perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen accepit,& à noua obligatione, l.1.D. de nouat.Triplex autem nouatio eft:prima, cũ vnius perfonæ obligatio in alterius perfonæ obligationem nouatur:altera,cum alterius generis obligatio in verborum obligationem nouatur:tertia,cum verborum obligatio in alteram formã commutatur : id eft cum ei vel adiicitur,vel detrahitur,l.1.& l.fecunda. D.iifo titulo.

Novitas (quæ nutrit difcordiam l. in rebus nouis. D.de Conftit.Princip.)tunc fieri dicitur, cum quæ funt, ftatu fuo mouentur,i.periclam. C.de in integr. reftitut.

Novitii ferui proprie dicuntur,noui & recentes:Veteratores verò, fiue veterani , inueterati. Vlpian.l.37. D.de ædil. edict. Præcipiunt Aediles , veteiator pro nouitio veneat.Item : Quia venalitiarij fciunt facile decurri ad nouitiorum emptionem,idcirco interpolant veteratores,& pro nouitiis vendunt. Sed Venuleius in l.vlt.fubtilius rem explicat:nam veteratorem ait non fpacio feruiendi, fed genere & cauffa æftimandum effe. Et itaq; veterator feruus turpi alicui ac fordido minifterio,quamuis recens addictus:vel quicunque ea venalicio nouitiorum emptus, alicui minifterio præpofitus fit,vt ibidem dicit Venuleius. Nouitius verò,qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui & liberali homine dignæ arti , quamuis multo ante, deditus fuinveluti pi&turæ,medicinæ,mufica:quod Valla nó viderat,cum d.l.37.huic contrariam effe dicebat.Hęc enim Venuleius Vlpiano addidit. In profefsionibus autem quæ apud publicanos fiunt, nouitij intelliguntur,qui minus anno feruierũt; vt veteratores, qui anno,l.fin.§.quoties.D.de public.

Noxa,inquit Iuftinianus, eft ipfum corpus quod nocuit,id eft feruus: Noxia ipfum maleficium , veluti furtum,damnum,rapina,iniuria,inquit Imp.titul.de nox.act.in princ.Hoc fine dubio Tribonianus eft fu fpicatus,ex eo quod Caius fcribit l.1.D.hoc titu.Liceat nobis deditione ipfius corporis quod deliquerit euitare litis æftimationem. Et cum alibi dicitur, Noxæ deditio, interpretatus eft argutè homo fagax, id eft,corporis deditio. Noxa apud Poetas & Oratores,inquit Feftus,ponitur pro culpa. at noxa peccatũ aut pro peccato pœna. vt Accius Menalippe, Te effe huic noxæ obnoxium. Item cum lex iubet noxæ dedere,pro peccato dedi iubet.

Noxa,damnum,vitium ex re aliqua contractum. Hinc Capere noxã,& concipere & contrahere,apud Columellam dicũtur ferui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium in antiqua formula: & Noxius feruus,qui noxam nocuit,id eft damnum intulit, & ob eam cauffam obnoxius eft. Columella li.3. Operam vinitoris.quem vulgus quidem parui æris,vel de lapide noxium poffe comparari putat. Hinc eundem feruũ Noxæ dedere præcifa locutione dicimus, pro Noxę nomine dedere,id eft ob damnũ & noxã quam intulit.Sic Verrina 5.Lucri & accefsionis dare frequétifsimè,pro lucri & accefsionis nomine.Et in Topicis,At fi quis in pariete communi demoliendo dãni infecti promiferit. Et Liuius eleganter hoc tranftulit, Obrui Aetnæ ignibus,aut mergi freto fatius illi in fulæ effe, quàm velut dedi noxæ inimico Confuli. Hinc magis adeò concifa locutione, Noxis folutus dicitur feruus,Noxio contrarius, ob cuius noxam ni hil debetur, vel qui nemini eft obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxij vocabulum videtur) quafi liber ac folutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur:fiue quòd nullã admiferit, fiue quòd eo nomine fatisfactum fit. Vlpianus ex Aedilium edicto in l.1.Certiores faciant emptores, quis fugitiuus erróve fit, noxáve folutus nó fit. Et in ftipulationibus apud Varronem libro de re ruftic.2. Illofce boues fanos effe, noxifquef. præftari, id eft folutos. & fuprà : Illafce fues fanas effe, haberéque rectè licere, noxifque f.præftare fpondes? Vbi tamen S litera defideratur: hæc enim ftipulationis erat formula, vt conftat ex l.3. & l.30.D. de euict.Hotom. Hinc.

Noxa caput sequitur, id eft obligatio ex noxa contracta facti auctorem fequitur.nam fiue alienetur feruus, in nouum dominum tranffertur actio: fiue ipfe manumittatur, in ipfum demigrat.vti docet Impera.§.3.de nox.act.& Vlpianus l.1.§.6.D.fi quad. paup.& l.1.§.14. D.depof. item Caius l. 20. & vltim. D.de nox.act.& alibi perfæpe. Noxia autem à noxa hoc differt,quo fpecies à genere. Nam cum vtraque pro ipfo peccato feu potius actione peccandi ponatur,tum verò noxa pro effectu. quę ex peccato rednndat,id eft obligatione & culpa plerunque vfurpatur. Vnde noxæ eximere,& noxalis actio , & noxis folutus,& noxa caput fequitur:non autem noxia, aut noxialis dicitur.vide, Caput noxa fequitur.

Noxæ verbum in hac ftipulatione,Noxis folutum pręftari,non exiftimatur(inquit Iulianus)ad eas noxas pertinere,quæ publicam exercitionem & coercitionem capitalem habent,l.200.D.de verb. fign.

Noxæ dedere,eft animal pro peccato tradere viuum,l.1. §.6. D.fi quad. paup. Dicitur & ad noxam dedere,l.10. §.19.D.de noxal.Et in noxam dedere, d.l.1.

Noxa folutus dicitur,non qui nullam noxam commifit,fed qui noxali iudicio fubiectus non eft,l.17.§.16. D.de ædil.edict.

Noxam Vlpianus & fraudem ita diftinguit, vt illam ad priuatum delictum, hanc ad crimen publicum referre videatur. Noxas,inquit, accipere debemus priuatas,hoc eft eas quæcunq; committuntur ex delictis, non publicis criminibus : ex quibus agitur iudiciis noxalibus.denique fpecialiter cauetur infrà de capitalibus fraudibus.hæc ille l.17.§.16. D.de ædil. edict.

Noxales actiones appellantur , quæ non ex contractu,fed ex noxa,atq; maleficio feruorum, quod pœnam viventem fupplicij non habent, aduerfus dominos inftituuntur. Veluti,fi furtum fecerint, aut bona rapuerint,aut iniuriam commiferint, vel damnum dederint. Quarum actionum vis & poteftas hęc eft,vt fi damnati fuerint, liceat eis deditione ipfius corporis quod deliquerit,euitare litis æftimationem. Nifi forte iuffu dominorum,aut,cum poffent,non prohibentibus eis, ferui deliquerint , quo cafu in folidum tenentur.Inftit.de noxal.act.in princ.Gaius in l.1. Vlpi. in l.3.D.eod.tit.

Noxia, eft delictum,à nocendo dicta:vnde noxiæ eft[l] matio,cum quadrupes pauperiẽ fecit, l. 1.D. fi quad. paup. Noxiæ appellatione omne delictum continetur:ait Caius l.238.§.2.D. de verb.fignific.

Nubere in familiam, vide fuprà , In familiam nubere.

Nuces,ceteráfque fructus non minus propriè pomi nomine comprehendi, quàm mala, indicat Alciat.Interpretans l.qui fundum.de verb.fignific. licet hodie in vulgari vfu loquentium aliud fit.

Nuclei ligni appellatione continentur, vt Offilius fcripfit, tefte Vlpiano.Cui ligna legata funt,ad eum omnia ligna pertinere, quæ alio nomine nó appellantur:veluti virgæ, carbones, nuclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem , nifi ad comburendum poffić vti fed & baiani,vel fi qui alij nuclei, l.nuclei appellatione.de legat.3.

Nudum dicitur in iure, quod fimplex & purum eft, neque

nequε id quo de agitur, adiunctum habet. veluti, Nuda proprietas dicitur, cui vsusfructus deest, l.29.D. de vsufr. l.8.D. de vsufr. legat. l.34.D. de rei vindic.

Nuda possessio, quæ sine proprietate obtinetur, l.66.D. de euict. l. 21.§.2.D. quod met. caus.

Nuda conuentio, quę sine traditione est, l.1.D. de pign. act. l.4.D. de pignor. Nuda pacta, quibus caussa nulla subest præter conuentionem, l.7.D. de pact. l.5.C. de cont. stipul. Nuda conuentio, quæ in se negocium, id est συνάλλαγμα non habet, l.1.D. de præscrip. verb.

Nudus consensus, sine rei traditione, aut literis, aut stipulatione, l.52.D. de oblig. & act. l.14. D. locat. Itaque

Nudo consensu contrahi dicuntur, emptio, venditio, locatio, conductio, mandatum, & si qui sunt cõtractus, qui nomen suum habent, cum nulla rei datio interuenit, vt expressissimè declarat Paul. l.1. ibi, nudo consensu. de rerum permut. Vnde ἀξίωμα colligitur, Omnis contractus nominatus est pactum nudum. Ergo emptio, venditio contractus nudus est, d.l.1. Falsum igitur est quod Accursius consensu vestiri pactum dixit, tit. de obligat. ex consen. Instit. nam innuit vestitos esse hos contractus, cum tamen nudi sint, vt Paul. dixit. & verum est. Nam consensus simul cum ipso contractu, & conuentione nascitur. Accursij tamen errorem sequuntur omnes ferè interpretes. Mirum tamen est eos ita hac in re cæcutiisse, cum satis apertum, explicitúmque sit Pauli iurisc. responsum.

Nudæ res, absque fructib. & caussa, l.1.§. hanc. D. deposi.

Nudum factum, l.52.D. de verb. obligat. Nuda cautio, quæ solam repromissionem habet, l.2.§. sed vtrum. D. de iudic. Nuda pollicitatio, sine scriptura, l.10.D. de iis quæ vt indig.

Nudus sermo, qui dicto finitur, simplicíque adfirmatione constat, sine aliqua promissione, l.19.§. dictum. D. de ædil. edict.

Nuda vacatio muneris, l.13.§. duo. D. de vac. mun. Nuda & sola scientia l.1. D. de ædil. edict. Nuda debiti solutio, l.6.D. de eden.

Nuda verba, mera, sine certa & sollemni conceptione, Paul. lib.1. Sent. tit.4. Nudum testimonium, sine iuramento, cap. tua. de cohab. cler. & mu.

Nudum, fictitium, & simulatum. Alberico.

Nudum ius, C. de nud. iur. Quirit. l.1.

Nuda promissio, quæ sine vllo fideiussore aut iureiurando præstita est: apud Imperat. §.1. de satisd. l.2.§. sed vtrum. D. de iudi.

Nuda ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni, in codicem accepti sic relatum, vt qua de caussa debeatur adscriptum nõ sit. Si dominus, inquit, in rationes suas referat se debere seruo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla caussa præcesserat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem. l.49. D. de pecul. Idem in l.26.D. de donat. Nuda ratio non facit aliquem debitorem: vtpote quod donare libero homini volumus, licet referamus in rationes nostras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

Nuda pactio, hoc est, tenuis, destituta tam nomine proprio, quàm commutatione rerum & factorum, manens in simplici paciscentium colloquio. Sic enim nudum Metaphoricõs seu translatiue accipi oportet in Iuris gentium. §. sed cum nulla. D. de pactis.

Nuda vẽditio, pro fictitia & simulata, l. nuda. D. de contrahen. empt.

Nuda voluntas tunc intelligitur, cum quid fit citra exteriorem interuenientem formulam, quæ interdum sufficit: vt apud Iustinianum in §. interdum. Instit. de rerum diuis. Vide Cantiunculam ibid.

Nudum præceptum, quod sine caussa fit. Eius exemplum extat apud Scæuolam in l. pater filium. §. Iulius Agrippa. de leg.3.

Nudus vsus, qui sine fructu est, l.1.D. de vsu & habit. Iisdem autem modis & constitui & finiri solet, quibus modis vsusfructus constituitur, teste Gaio l.3. in fin. D. de vsufruct.

NVLLIVS esse res dicũtur, quæ in nullius priuatim bonis sunt, sed iure gentiũ omnibus vacant, & occupanti conceduntur l.51. D. de contra. empt. Aliàs etiam Nullius esse dicuntur, quæ in patrimonio hominum, aut commercio non sunt, §. nullius. Institut. de rerum diuis. veluti res sacræ, sanctæ, religiosæ.

Nullo numero homo, pro nullius pretij, est apud Ciceronem 3. Philipp.

Nullum, pro nullius momenti & vtilitatis, siue pro irrito, & inani. Vnde interpretibus Nullum inutili æquipollet, D. quod cuius. vniuers. l.1.§. ei quidem. D. qui satisda. cog. l. quoties.

NVLLI ALII, QVAM MIHI. Hæc verba non innuunt actũ perfectũ, l. sterilis. §. sed si. D. de act. empt.

NVMERI pro albo, in quo lecti milites conscribuntur: quem Græci κατάλογον appellant, & recentiores matriculam. Vlpianus l. ex eo. 42. D. de test. milit. Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, antè non: proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti tyrones sint, & in publicis expensis iter faciant, nondũ milites sunt. debent enim in numeros referri. Sic in l. 4. l.39.§.1. D. eod. l. 16. C. illo tit. Lampridius in Alexãdr. Milites suos vbique sciuit, vt haberet in cubiculo & breues & numerum & dignitates. Plinius lib.4. Epistol. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Quo factũ est, vt numeri pro societatibus, ordinibus, turmísque militum acciperẽtur, l.2.§. exercitũ. D. de iis qui not. inf. l.8.§. veterani. D. de procurat. l.4. D. de re mil. l.31. C. locat. Plin. lib.10. Epist. Vt iam sacramẽto dixerant, ita nondũ distributi in numeros erant. Lamprid. in Macrino: Quod si vnius numeri consensus accessisset.

Numero plurali pro singulari, l. non est sine liberis. & contra singulari pro plurali; l. in vsu iuris. D. de verb. signif. figuratè Iurisc. vtũtur: qđ & Apellus annotauit.

NVMEROSÆ prouinciæ, in Const. Iustin. de confirm. Instit. tot scilicet, vt vix adnumerari queãt: vt in l.1.C. in quib. causs. in integr. rest. numerosis rescriptis. sic namque vtrobique legendum, & in hac significatione multi vsurparunt auctores.

NVMERARII lib. Cod.12. tit. de numer. dicuntur qui in officio magistratuũ, scilicet præfect. prætorio, pręf. vrbi, præsidũ, ducum, eodẽ prorsus munere funguntur, quo & tabularij in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas administrare dicuntur, l.6.C. Th. de numer. tum & rationes supputare: quod nomen ipsum notat. à numerando enim sic dicti sunt. Hinc August. lib.2. de li. arb. Multos noui numerarios, aut numeratores, vel si quo alio nomine vocãdi sunt, qui summè atque mirabiliter computant. Nec verò conditionales sunt (quod quid sit diximus in voce Tabularij) exceptis numerariis pręsidum & consulariũ, quibus & ob eam rem conditionale tabulariorũ nomen imponitur, l.2. C. de numer. Notãdum etiam Numerariorũ nomen de tabulariis rectorũ prouinciarũ olim vsurpatum, vt colligitur ex l.13. C. de suscep. præp. & l.4. C. de num.

NVMERANDI verbũ ad rem ipsam præsentẽ refertur, l. si ex cautione. C. de non num. pec. Elegans est Alex. dictũ, & à magni nominis interpretibus receptũ, Numerare esse naturę potius, quàm iuris verbũ, consi.179. in 2. Vol. quod & Alc. probat, nisi cùm constaret nullam numerationẽ factã tunc fuisse, sed delegationem.

NVMERATA pecunia duobus modis dicitur: Vno modo respectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt sibi reddentur. Alio modo respectu debitoris, qui propriè dicitur soluere creditori: & impropriè dicitur debitor numerare, cùm soluit, quod debet. Datur autem exceptio non numeratæ

pecuniæ

pecuniæ à creditore, principali debitori, vel fideiussori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omni re, quam quis numerauit vel soluit.

NVMMVS antiquitus duas valebat drachmas. Plaut. in Trinummo: Domina vna deminui modò quinq; númos, mihi detraxi partē herculanā. Cum enim Grammatici Græci tradāt minam centū esse drachmarum, partem autem herculanā constet decimā fuisse, nummus erat quinquagesima pars minæ, vt drachma centesima. sic in nummo fuerūt duæ drachmæ. Denarius tamen drachmā valet, cuius æstimatione & pretio inferior multo est nummus: igitur hic nummus est à didrachmū, aliter quā vulgò loqnētibus soleat vsurpari. nam vulgò sestertius est. Nummi autem vocabulum Siculum esse vult Varro libro 4. de ling. Lat. vt & Pollux lib. 9. his verbis, ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν Ῥωμαίων εἶναι τοὔνομα τοῦ νομίσματος· ἔστι δὲ Δωρικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. quod Epicharmi exemplo probat. καὶ Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo vt ab ἀναβολὰ, & Doricè ἀμβολὰ, ἄβολλα fecerūt; sic à νόμος, vnde νόμισμα, νοῦμμος posset videri deductus. Quod tamen improbant aliqui, cū à Romanis Siculi potius sint oriundi. Atq; hoc vtvt se habeat, per m geminum scribi debet: etsi Tranquillus à Numa deduci velit, vt refert Suidas his verbis: Ἀσσάριον· Νουμᾶς ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον, Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ ποιησάμενος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἀφ' οὗ ὀνόματος ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τραγκύλλιος. quod ineptum prorsus censetur.

NVMMOS aureos æs dici, Vlpian. auctor est, de verbor. sign. l. 159. & ibid. Alc. in Comment. Nummus autem aureus, cuius hic est mentio, sestertios æris centū valebat, hoc est, denarios argenteos 25. quod idem in Dispunctionibus annotauit.

Nummos inueterales, vide Ventralis.

Nummo addicere, aut mancipio dare, est ita dare, aut attribuere, vt quanuis vendita res non sit, vēdita tamen esse videatur. nā dicis caussa, & (vt vulgò loquimur) pro forma nummus vnus dabatur. Vitruuius lib. 1. c. 4. in fin. Secundum mare mercatus est possessionē loco salubri, (de M. Hostilio loquitur) ab Senatu populóque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum. constituítq; mœnia, & areas diuisit, nummoque sestertio singulis municip. mancipio dedit. Cic. pro Postumo: Ecquis est ex tāto populo, qui bona C. Rabirij Postumi nūmo sestertio sibi addici velit? Vlp. l. 46. D. loca. Siquis conduxerit nūmo vno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit, id est, quia non est vera conductio: quippe quæ mercedem duntaxat dicis caussa constitutam habet. Pomp. l. 66. D. de iure dot. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum, vt vel locet hunc vsumfructum mulieri maritus, vel vendat nummo vno.

Nummus asper à veteribus dicebatur, recens nouus, bene que percussus, non vsu attritus, sed qui formam haberet expressam, & notas claras, minimèq; fugientes.

Nummis colere dicitur, qui ad pecuniam numeratam conduxit, l. 26. D. de furt.

Nummus Decargyrus, l. fin. C. The. si quis pec. consla.

NVMMARIA quæstio pro pecuniaria l. final. D. de sta. defunct.

Nummarij iudices, l. 1. C. publ. lætit. vel consul. nunciat. vel insinuat. libr. 12. lucri auidi, id est quorum iudicia venalia sunt pecunia. Sic Hierony. ad Onasum: Volo in nummarios inuehi sacerdotes. Et Suetonius in Domitiano: Nummarios iudices notauit.

Nummularij, à nummulis dicti: collybistæ, permutatores nummorū: qui mercede precij nummis acceptis, nummulos, id est, minusculam monetam per partes reddebant aut certæ regionis acceptam pecuniam, regionis alterius pecunia permutabant. item vt Collybistæ. Paulus l. 9. §. 2. D. de edend. Nūmularios quoq; non esse iniquum cogitationes edere Pōponius scribit: quia & hi nummularij sicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam & erogāt per partes, quarum probatio scriptura codicibúsque eorum maximè continetur: & frequentissime ad fidem eorum decurritur. Horum conditio aliquanto inferior fuit argentariorum, vt patet ex dicta l. 9 nec enim publica auctoritate pecuniam tractabant: ideóq; eorum rationes minoris erant & fidei & auctoritatis. Vlpianus tamen in l. 7. §. 2. nummularios pro argentariis ponere videtur. Nūmularios præterea pecuniam spectasse ac probasse patet ex l. 39. D. de solut.

NVNC, particula est dilationis exclusiua, l. scimus. §. cū autem. C. de inoffi. test. Propriè nanque præsens respicit tempus, l. vrbe. D. de statu ho. & fin. Est tamen reperire, vbi in futurum protenditur, vt in Decretis Pontif. exempla citat Albericus. Aliquando nullum tempus denotat, & pro Sed, accipitur. Lege Vallam in Elegant. lib. 2. Nunc Festo, id est, Edicti tempore, in Interdicto vti possid.

NVNCIARE caussam, deferre, l. 39. D. de iure fisc.

NVNCIATIO noui operis in Pandectis, sic accipiēda est. Prætor edixit vt si quis putet vicinum nouum aliquod opus molientem, non habere ius id faciendi, liceat ei denunciare vicino, ne id faciat, itáq; eum prohibere vetátque ei cui denunciatum est, siue ius habeat, siue non, tamen ne quid instituat: quod si edictum neglexerit, Prætor aditus interdicit, vt opus factum restituat. id est, interim id decernit, dum apud iudicem à Prætore datum planum faciat sibi ius esse sic ædificare: omnino autem diruere id cogitur, propter edictum Prætoris, siue iure siue iniuria ædificarit. quod si nunciator velit remittere nunciationem, licebit ædificare, licebit etiā nouatori satisdare se opus demoliturū si nūciator actione sua negatoria (quam continuò post nunciationem debet intendere) probarit apud iudicem id illi non licuisse. Hæc ex tract. De noui oper. nunciat. summatim.

Nunciatio, (in materia maleficiorum) quam commentatores Denunciationem vocant, magnam habet differentiam in iure Pontificio, & in iure Ciuili. Nam Romani Pōtifices admittunt quemlibet ad nunciandum iudici crimen alterius, modò illum prius admonuerit emendationis, capitul. qualiter & quando. de accusation. Et capitul. licet Heli. de simoni. Et tunc potest iudex procedere per inquisitionem, si voluerit, nulla mentione facta nunciatoris. Potest item procedere super nunciatione inquirēdo crimen, hoc est, vt nominatim exprimat nunciatorem, sicut consuetudo obseruat. Iure autem ciuili nemo idoneus censetur ad nunciandum, nisi specialiter designatus fuerit ad id munus. Olim enim institui solebat hominum genus, arcanis sceleribus inquirendis & efferendis operam impendens vt crimina publicè innotescerent. Per hoc enim antiqui bonos mores mirum in modum tuebantur. Et tales nunc quibusdam in locis videmus designari. Cæterùm ne talis delatio in adulationem degeneraret, sicut tyranni quoque huiusmodi indicibus abutebantur, quasi emissariis duntaxat & auscultatoribus: ideò sancitum fuit, primùm, vt nunciatores quodam testificati genere vterentur ad inuestiganda commissi criminis indicia, priusquam aliquid efferrent, ne errantes ipsi magistratum quoque seducerent. Deinde, vt notoriis suis (sic enim tota illa criminis per testificationem inquisitio vocabatur) nunciatores adhærerent. Nam falsis necne notoriis insimulatus quis esset,

esset, perpenso iudicio displiciebatur, l. ea quidem. C. de accus. quamobrem Romanæ leges per nunciationem non admittunt aliter inquisitionē fieri aduersus criminosum, nisi facta mentione nunciātis. vt reo copia fiat defendendi legitimis exceptionibus: quemadmodū etiam de Irenarchis, seu publicæ pacis custodibus traditur in l. diuus Hadrianus. D. de cust. & exhi. reo. l. ab accusatione. §. nunciatores. D. ad S.C. Turp.

NVNCIATORES dicuntur delatores criminum: ex quo eorum indicia notoria dicuntur, seu notaria, vt diximus suo loco. Paul. l. 6. D. ad S.C. Turpili. Nunciatores qui per notoria indicia produnt, notoriis suis adsistere iubentur. iidem ab Impp. denunciare dicuntur in l. 7. C. de accusat.

NVNCIVS qui specialiter certi negotij gratia ad aliquē destinatur, & absenti ministeriū præbet, l. 2. D. de pactis, & alibi sæpissimè. Hinc

Nuncium mittere & remittere coniuges dicuntur, qui, libello repudij misso, à se inuicem diuertunt, l. 6. & l. 10. D. de sponf. l. 5. & l. 7. D. de iure dot. Cice. in Top. Si mulier cum fuisset nupta cum eo, cui connubij ius non esset, nuncium remisit. Inde Nuncios repudia interpretantur Imppp. l. 3. C. de repud.

Nuncij etiam sunt quos ius Ciuile viatores, & adparitores, Pragmatici Galli *Sergents* vocant, ca. prudentiam. de offic. & pot. iud. delega.

NVNCVPARE, est voluntatem circa heredis institutionem, legatorum dationem, ceterásq; testamēti partes, lingua & voce exprimere nominaréq;. Hinc testamentum nuncupatoriū, quod fit sine scriptis, corā septem testibus, viua voce: & est iuris ciuilis, teste Vlpio. Iulian. in l. si ita. de bon. poss. sec. Tab. Quidā testamentum in tabulis sibi fecit: filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Item Nam quēadmodum scripto filio heredi, separatim ab heredibus patris, ita nūcupato potest videri separatim à scriptis patris heredibus bonorum possessio dari. Nūcupatum heredem à scripto distinguit: vt sit is nondus, cuius meminit Iustinianus instit. de testam. §. fi. Budæus inquit: Nuncupare, est nō scripto, sed verbo cauere, vel dicere. Vnde testamentum nuncupare, apud Plin. lib. 14. de ebrietate. Nuncupatur autem testamentum in hunc modum: tabulas testamenti testator tenens, ita dicit Hæc vti in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimoniū perhibetote: quæ nuncupatio & testatio vocatur. Vlp. c. Instit. 20. Vide Isidor. lib. 5. ca. 24. Etym. Vt autem secundum tabulas, ita & secundum nuncupationē bonorum possessio datur.

Nuncupare heredem, est pronuntiare, & verbis exprimere, & palàm nominare: opponitúrq; scriptura nuncupationi, l. 21. 25. D. de testam. l. 20. D. de vulg.

Nuncupata pecunia dicitur (ait Cincius lib. 2. de offic. Iurisconsulti apud Festum) nominata, certa, & propriis nominibus pronuntiata. At Santra lib. 2. de Verborum antiquitate, vt refert idem, satis multis colligit, nuncupata esse non de recto nominata, sed promissa, & quasi testificata, circumscripta, recepta etiam in votis nuncupandis esse conuenientius.

NVNCVPATIVVM testamentum, vide infrà Testamentum.

NVNDINÆ à nono die dictæ sunt, quasi nouendinæ. Hæ autem, inquit Macrobius lib. Sat. 1 cap. 16. primū à populo R. institutæ sunt, inquit Rutilius, vt octo quidem diebus rustici opus facerent. nono autē die, intermisso rure, ad mercatum, legésque accipiendas Romam venirent. Columella autem libro de re rust. 1. Nundinarum, inquit, conuentus manifestū est propterea vsurpatos, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ. illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: &, cùm consilium publicum desiderabatur, à villis arcessebantur in Senatum. ex quo qui eos euocabant, Viatores nominati sunt.

NVNDINÆ verò, id est vacationes (vulgò à nobis feriæ dictæ) de quibus Rubrica extat. lib. Pand. L. & Cod. VII. & quas Græci πανήγυριν, καὶ τὴν λεγομένην ἀτέλειαν vocant ad l. 1. C. de nund. abusiuè dictæ sunt mutata re, nomine autem retēto, cùm propriè Mercatus appellandæ sint. Vnde Rubr. Codicis, De nundinis & mercatibus: non, vt vulgo, Mercationibus. id quod vel ex legis vnicæ lectione potest intelligi. nā à posterioribus Cæsaribus institutum fuit, vt ex certo eorum beneficio ac munere, certis in oppidis, statis temporibus, mercatus celebrarentur, cum omnium portoriorum & vectigalium immunitate: quinetiam Impp. Valens & Valent. in l. 1. C. de nund. immunitates illas vsque eò amplificarunt, vt etiam eos quibus Nundinatum ius concessum esset, vetuerint mercatus tempore nundinatoribus vllis aut propter merces, aut propter portorium, aut propter priuatū aliquod debitum negotium facessere. Obseruatū est etiam, Nundinarum ius à Senatu impetrari solitū. Plin. lib. Epist. v. Solers, inquit, vir Prætorius à Senatu petiit, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur.

NVPER. non longo tempore. Neque verò ad horas refertur, sed vel ad paucos dies, vel ad paucos menses, l. nuper constitutum. D. de leg. 3. Inst. de vsucap. §. fin.

NVPTA Labeoni non videtur, quæ virum pati non potest, l. pen. D. quan. dies leg. ced. Item nec sponsa intelligitur, l. In eo iure. §. hoc caput. D. de ritu nupt.

Nuptam à Græco duci ait Festus. li. 12. Illi enim nuptam adpellant νύμφην, quo verbo vsus est Solon in legibus. Sic enim apud Plutarchum in eo: τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην μήλου κυδωνίου κατατρώγειν.

NVPTVI collocare est contrahere nuptias, matrimonium. Vlpian. in. l. liberorum. D. de iis qui not. infam. quod & nuptiis collocare, idem paulo post dixit.

Nupta, inquit Festus, verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat. Plaut. in Discolo: Virgo sum, non didici verba nupta dicere.

NVPTIÆ dicuntur propriè ceremoniæ & hilaritates in ducendis vxoribus, à nubendo: quia solebant olim puellæ, pudoris gratia, caput obnubere: significantes verecūdiam nuptiis præire debere. Hinc Cicero pro Cluentio dicit Nuptias plenas dignitatis, plenas concordiæ ac pudoris. Hinc etiā Nubere propriè de mulieribus dicitur.

Nuptiæ, siue matrimoniū, est viri & mulieris cōiunctio individuam vitæ consuetudinē continés: ait l. 1. p. De nup. in prin vide suprà MATRIMONIVM. Modest. Nuptiæ sunt coniunctio maris & fœminæ, & consortiū omnis vitæ: diuini & humani iuris cōmunicatio, l. 1. D. de ritu nupt. Coniunctio, vt l. 1. D. de iust. & iur. Coniūctio maris & feminæ, quā nos matrimoniū appellamus. Duplex enim habet nomen, matrimonij & nuptiarū, l. 10. D. de rit. nupt. & Insti. de patr. potest. e t quo loco etiā cōsortiū omnis vitæ, interpretari licet indiuiduā vitæ consuetudinē, quod vitæ societatē, l. 1 rerum. D. de re iud. l. 1. D. rer. amot. quod Halicarnas. ἐπὶ πολλῇ συναλλαγῇ τύχης, vbi etiam vxorem facit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Imp. Gordianus similiter sociā rei humanæ atque diuinæ. Obseruādum autem Modestinū in nuptiarū definitione, vt Ethnicū loqui apud quos quæuis familia habebat specifica sua sacra. Et iustæ nuptiæ, hoc est, legitimæ, dicuntur, si Romanus Romanā, hoc est, liberæ conditionis masculus liberā ducat vxorē. Præterea oportet vt cōsentiant non solùm qui iunguntur, sed etiā parentes, sub quorum sunt potestate, l. nuptiæ. D. de ritu nupt. l. nec filiū. C. de nupt. Cùm autē nuptiæ celebritas ipsa coniugij sit, cùm mulier obnubitur, id est, velata facie ad maritum

daducitur

deducitur, propriè non dicimus solnl nuptias, sed ipsum matrimonium. rubr. D. solut. matr.

Nuptiæ nefariæ propriè dicuntur, quæ inter ascendentis & descendentis lineæ homines committuntur. Eæ verò nuptiæ incestę habentur, quarum collaterales in vetitis gradibus auctores sunt, atque item affines. Reliquæ verò modò illicitæ, modò inutiles vocantur. Quamuis promiscuus huiusinodi vsus est apud Iurisconsultos. vide C. de incest. & nefa. nupt.

Nuptiæ seruiles. Iure ciuili constat, matrimonium inter ciues Romanos & liberos duntaxat esse. Institut. de nupt. in princip. Seruos verò haudquaquam posse in matrimoniū conuenire, l. cùm ancillis. C. de incest. nupt. Sanè iure Pontificū, c. 1. de coniug. seruor. adprobatæ sunt seruiles nuptię, citra tamē domini fraudem.

Nuptiarum mentio ad primas nuptias referēda est, quod & Alber. indicat. Pompo. in l. boues. de verb. sig. Hoc, inquit, sermone, dum nupta erit, primæ nuptiæ significantur. Cuius rei rationem pete ex commentariis Alciati in eand.

Nuptiarum tempus, est ipsa nuptiarum festiuitas, l. sancimus. C. de nupt. Itaque pro spe nuptiarum impropriè accipitur, l. a. in fi. D. de priu. delic.

Nuptias consensus præsens principaliter facit, non concubitus, l. nuptias. D. de reg. iur.

NVPTALITIVS, nuptialis. Vlpian. l. 194. D. de verb. sign. nam Munus esse donum cum caussa, vtputa natalitium, nuptalitium.

NVRVS vxor est filij, l. 4. §. adfines. D. de gradibus. sponsa nuruis adpellatione cōtinetur, l. 6. & l. 8. D. de grad. & adfi. Atque eius adpellatione pronurus, & deinceps ceteræ continentur. D. de verb. signi. l. nurus. l. 2. §. nurum. D. qui satisd. cog.

NVTRIRI infantium, Ali adultorum esse interpres monuit in l. pen. D. de his q. sunt sui vel al. Lex 2. C. de inf. expos. iubet nutrire sobolem suam vnumquenque.

Nutritia, Græcè τροφῖα, dicuntur nutricis merces. Eo vocabulo vtitur Vlpia. ad fi. l. 1. de var. & extraor. cognit. Ad nutritia quoque, inquiens, officium Præsidis vel Prætoria deuenit. Nanq; nutrices ob alimoniā infantiū, apud præsides, qđ sibi debetur, petunt. Sed nutritia eousq; producemus, quoad infantes vberibus alūtur.

NVTVS, volūtas, quæ signo declaratur: quod fit vel oculis, vel capite, vel manibus. Nutu relinqui potest fidei cōmissum, l. nutu. D. de legat. 3 Verùm heres nutu institui nequit, l. iubemus. C. de testament. Plini. docet lib. 1. Epist. nutum dici, cùm quis annuit: & renutum, cùm recusat. Nanque ego, inquit, simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Porrò cui summā potentiam adscribimus, eius nutu ac renutu cuncta geri dicimus. Multū est, verbo efficere, quod velis: at plus est, idem efficere nutu ac renutu, inquit Erasmus.

NYCTALOPS, νυκτάλωψ, qui occaso sole oculis est hebetioribus. Plin. lib. 8. cap. 15. Caprinum iecur vescentibus restituit vespertinam aciem his quos Nyctalopas vocāt. Vlpia. l. 10. §. 3. D. de ædil. edict. Sed & νυκτάλωπα morbosum esse constat: id est vbi homo neque matutino tempore videt, neque vespertino: quod genus morbi Græci vocāt νυκτάλωπα. Aristo. problem. sect. 31. Νυκτάλωπας λέγουσι, ὅταν μὲν συμβῇ τὴν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ μηδ' ὅλως. Nyctalopas appellant cum accidit vt interdiu quidem cernant: occidente verò sole, hebetius: nocte verò, neutiquam. His etiam verbis νυκτάλωπα definit Aetius lib. 7. morbumque hunc ait contingere propter capitis imbecillitatem, & organi visus crassitiem, tunicásque & humidates quæ circum oculum sunt.

NYCTOSTRATEGI, nocturni magistratus, qui armati noctu vrbem perlustrant publicæ quietis gratia, qui Venetiis, *Signori di notte* appellantur. Parisiis, *Les cheualiers du guet*. Arcadi⁹ l. vlt. §. 1. D. de mun. & hon. huius verbi meminit: Nyctostrategi & pistrinorū curatores personale munus obeūt. In aliis exēplaribus, Nicostrategi habeñ. Turn. Aduers. li. 9. cap. 16 Vicorū stratores legendū cēset. Hæc addidi, donec quis meliora dicat.

NYMPHÆA, in l. 5. C de aquæ ductib. lib. 11. sunt ædes publicæ, in quibus nuptiæ celebrabantur.

Νυμφικὰ λουτρὰ, vt Sudas interpretatur, τὰ εἰς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ κρήνης λαμβανόμενα.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XIIII.

O

O CVM au cōmercium est: itaque apud veteres plodo, clostra, coda. pro plaudo, claustra, cauda. Ex Diomede Grammatices lib. 1.

OB, in XII. Tab. significat, Ad: Verba Legis hæc sunt: CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO. At in Obuagulatum pro circum ponitur. Vide quæ diximus in voce Vagulatio.

Ob, propter significat. Alberic. ex Iurisconsultis exempla ponit. Verùm ob absoluendum, ob tacendum, & similia, pro ad obsoluēdum, vel vt absoluat: & pro ad tacendum, vel vt taceat, accipiēda sunt. Sic Suetonius in Vespasiano: Ob subterfugiendum ius fisci: id est vt subterfugeret An verò conditionē faciat, caussámque proximam denotet, Barto. docet in l. 1. C. de legatinn. lib. 10. in l. 1. C. de Sentent. quæ pro eo, quod interest.

Ob rem datur, vt aliquid in futurū sequator: quo non sequēte, repetitio dati cōpetit. Ob caussam verò damus, quæ præterita est: veluti cùm ideò do, quòd aliquid à te consecutus sum, vel quia aliquid à te factū est, l. 1. D. de cōdict. ob turp. caus. l damus. D. de condict. indeb.

O.C. Id est Ope Cōsilio, quā locutionem exponit Paulus in l. sæpe. 53. D. de verb. sign. Et vide §. interdū quoque. Inst. de oblig. quæ ex delic. vbi hæc locutio ter repetitur cū coniunctione &: corruptè, mea quidem sententia, & reclamantibus libris scriptis probatioribus. itaq; Vlpian. l. 6. de cōdict. furt. Ope cōsilio dixit. Non dubium autē quin apud Paulum Diaconū mendū sit, vbi O.C. ore consilio, vel ore concilij, interpretatur.

O.D.M. Operę, donū, munus. nā apud Paulū Diaconum corruptè legitur Domua. Hæc tria (vt ait Paulus noster in l. sæpe. 53. D. de verb. sign.) sine disiunctione ita pronunciabātur. Erant autē ea quæ patroni suis libertis, cum eos libertate donabāt, imponere cōsueuerant: vt ex tractatu De operis libertorū facilè intellectu est: in quo mēdum harū notarū ignoratione natū est apud Paulum in l. qui libertinus. 37. vbi legem Papiam edit, NE QVIS EORVM operas, doni, muneris, aliúdue: pro operas, donum, munus, aliúdue. Hotom.

O.L.O.CON. Opere locato, opere cōducto. Adscribi autem solebat EFFECTO PROBATOQVE, cū perfectum esset. Et hoc est quod Paulus significat in l. 5. De verb. sig. Opere locato. cōducto: his verbis ἀποτέλεσμα significatur. Nā concisè Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val. Probū pro Operas cōduxit, Operas locauit, reponerem, Opere cōducto, Opere locato. In lapide autē vetusto quē legi, Operis faciundi adscriptū est: Altera pecuniæ pars dimidia soluetur opere effecto probató que. vt apud Macrū in l. 7. §. 1. D. Repetūd. illud quoq; cauetur, ne in acceptū feratur opus publicū faciēdum, frumentū publicè dandū, præbendū, approbandū. sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege erunt. Hotom. Alij tamen pro Approbandum, Appendendum legendum censent.

Obæratus, ære alieno obligatus, & obstrictus. vide Bud. in Prioribus.

OBAVDIRE, est de mente deducere, Io. And. in c. fundamenta. de elect. in 6.

OBAMBVLARE, aduersus alios ambulare, Festo.

OBCAECARE fossas, obtegere, & desuper claudere.

OBDORMIRE, non vita defungi est, quod nullo idoneo auctore Ecclesiastici recepere, sed dormire significat. Vlpianus ad leg. Aqui. l. si seruus seruum. Si fornacarius, inquit, seruus coloni ad fornacem obdormiuisset, & villa fuisset exusta: Neratius scribit, ex loca to conuentum præstare debere, si negligens in eligendis ministris fuit.

OBEX significat cuiuscunque rei obiectionem, siue obstaculum, l. adulterij accusatione. C. de adult.

OBIRE munus, eo fungi. Obire hereditatem, pro acquirere possessionem hereditatis, apud Ciceronem pro lege Agrar.

Obiit diem, pro mortuus est, l. 1. D. de condit. Insert.

OBIVRGATIO, post turpe factum castigatio.

OBLATVM furtum dicitur, ait Imper. cum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eáq; apud te concepta sit: vtique si ea mēte tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, cōciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. §. 4. De oblig. quæ ex delict.

OBLATIO quid sit in l. acceptum. C. de vsuris, docet ibi Albericus. Oblationum appellatione apud Canonistas quid contineatur, vide c. cum inter. extra de verb. sig.

OBLIGATVR lege, qui in legem committit, l. 30. D. de fal. l. 51. D. de verb. oblig. Vel Obligamur lege, cùm obtemperantes legibus, aliquid secundum præceptum vel contra facimus.

Obligare se furti, est furtum facere, Gellio lib. 7. ca. 15.

Obligari iudicio, id est, teneri, l. 45. D. de oblig. & actio.

Obligari apud aliquem, l. 7. D. de fideiusso. id est, alicui. Sic apud aliquem debere, l. 34. §. quidam. D. de solutionibus.

OBLIGATVS fundus, pignori oppositus, l. 47. D. de leg. 1.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri se non potest, l. vel obligatus. §. 1. D. de libera. caus.

OBLIGATO durare, l. item quæritur. D. loca.

OBLIGATIO (vt diffinit Iustinianus Institut. de obligat. in princ.) est iuris vinculū, quo necessitate adstringimur alicuius soluendæ rei, secundum nostræ ciuitatis iura.

Obligationis verbum generale est, & diuiditur in eam, quæ ex contractu est, & ex delicto, vel quasi. Obligatio oritur ex contractu. Cum enim introductæ iam essent multæ commerciorum formæ, naturalis ratio, ac imminens rerum necessitas dictabat, æquum & bonum esse, vt constitueretur, ne quis in huiusmodi mutuis negotiationibus, secundum humani affectus inconstantiam, detrimento alterius temerè variaret: imò magis vt adstringeretur vnusquisq; ad id quod semel placuisset seruandum. Vnde generaliter introductum est naturæ vinculum, id est, naturalis obligatio. Vt rectissimè videatur dixisse Vlpianus in l. 1. in prin. D. de pact. Quid enim tā cōgruum est fidei humanæ, quàm ea, quæ placuerunt inter eos, seruare? Verùm, naturalis ratio omnium rerum optima moderatrix, cùm tam immensa, & varij discriminis essent hominū negotia & facta, facilè suasit, adeóq; propter necessitatem exegit, ne eodem modo omnes ex omnibus negotiis passim obligarētur. Est enim incōuincibile axioma, dissimilia non rectè similis iure censeri. Quare legislatores medium quoddā, ac temperamentum in rebus obseruantes, delectum adhibuerunt introducendæ obligationis, hoc ordine: Primùm, in conuentionibus secundum prædictas formas consummatis, tam efficax vinculū admiserūt, vt executionē quoque decernerent in inuitos & recusantes. Et hæc obligatio, secundum naturæ rationē, & hominū auctoritatē producta, meritò est dicta naturalis & ciuilis. Exequendi verò adminiculum, actio. Deinde in illis articulis, in quibus naturæ ratio non palàm accederet, apparente tamē aliqua caussa ad vsum humanū necessaria, cōstituerūt auctoritate sua, legísque præscripto obligationem quandam, ac inde ciuilē seu legitimā nuncuparunt, vtique tam efficacem, vt exigi posset per actionem. Sic Paulus accipi vult in l. legitima cōuentio. Vlpianus in l. Iurisgentium. D. de pact. Denique in illis speciebus, quæ non tam prægnantē caussam in se cōtinere videbātur, vt ad necessitatem exequendi trahendæ essent, ne omnis rigida omnium dictorum introduceretur actio, cùm nec illas nominatas seruemus, vt oportet, optimo temperamēto reliquæ omnes cōuentiones sub naturali obligatione propter cōsensum, sine executione tamen actionis, relictæ sunt, solùm vt exceptionem parerent. Vlpianus in d. l. iurisgentium. §. sed cùm nulla, inquit, subest caussa præter conuentionem, hîc cōstat non posse constitui obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem, hoc est, naturalem defensionē. Ex his apparet, quomodo ex facto colligatur ius obligationis, & etiam ius persequendi, quod debetur per obligationem. Sicut dici solet: Contractus est remotior actionis ac mediata caussa: Obligatio autē proximior & immediata. Item, contractus est caussa specifica, quia diuersi contractus producunt diuersas actiones: sed obligatio, generalis caussa est, quia omnes actiōes eodē modo nascūtur ex obligatione, iuxta l. licet. §. obligatio. D. de procurat.

Obligatio naturalis sola regulariter nō producit actionem, nisi magna caussa subsit: quia si passim extra solemnes, & certas cōmerciorum formas, ea omni conuentione & pacto nudo fuisset concessum ius persequendi in iudicio. res prodiisset in infinitū, & ad perniciosissimam cōfusionem, cùm singulis planè horis oportuisset variare, ac multiplicare actionum formulas, secundum immensam pactorum circumstantiam: quod absurdissimū & impossibile fuisset, argumē. in Auth. vt determi. sit nume. cleric. in princ. Et, de referend. sacr. palat. §. viti. Ex Oldendorp.

OBLIGATIONVM autē aliæ naturales dicūtur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales sunt, quæ cùm reuera contractæ sint, à iure tamen Quiritiū nō approbātur: veluti si seruus ciui Ro. pecuniā crediderit: iure quidem naturæ, quæ parem omniū hominū conditionem esse voluit, obligatio nata est: sed Prætor de ea ius nō dicit. Ciuiles sunt, quæ vel nunquā reuera cōtractæ sunt, vel cùm reuera cōtractæ essent, facto tamen aliquo, sed ad iuris ciuilis rationē non accōmodato, dissolutæ sunt. Mixtæ sunt, quæ cùm reuera & æquissimè contractæ sint, tū etiā à iure ciuili cōprobatæ & cōfirmatæ sunt: cuiusmodi sunt, ex mutuo, cōmodato, deposito, empto, cōducto, & ceteris similibus. Obligatio autem naturalis duplex est. Naturalis ciuilis, quæ actionē parit, & naturalis, quæ inhibet repetitionem, l. naturales. D. de obligat. & act. Necnon ciuilis duplex est, naturalis ciuilis, & ciuilis tantùm. Et ciuilis tolli per se sola potest, manente naturali, l. Iulianus. D. de condict. indeb. & naturalis manente sola ciuili, veluti pacto de non petendo.

Obligationis naturalis effectus sunt, primùm parere exceptionem, l. iuris gentium. §. sed cùm nulla. de pact. Quod intelligendum est, vt Apellus declarat, [illegible], ca. 4. de effectu. Deinde vt sit satis ad nouandum l. 1. in fin. de nouat. Tum ad constituendum, l. 1. §. debitum. de cōstit. pec. Præterea vt accedat fideiussor, l. stipulatus sum. cum l. seq. de fideiuss. l. naturaliter. de cōdition.

ton.indebi. Rursum vt accipiatur pignus. ead.l.naturaliter. Postremò ad cõpensandũ, l.etiã.de compensat.

Obligationum rursus aliæ sunt ciuiles, aliæ honorariæ. Ciuiles sunt, quæ (vt Iustin. scribit) aut legibus constitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua Iurisdictione cõstituit, quæ etiã honorariæ vocantur: ait Inip. §. 1. De oblig.

OBLIGATIO inanis, inefficax, quę exceptione submouera pōt. Papini.l.95.§.1.D.de solut. Aliquãdo euenit, vt inanis obligatio aditione hereditatis cõfirmetur.

Obligatio pro actione ponitur in l.naturalis. §. & siquidem.D.de præscript.verb.

Obligatione dimitti, in l.libertus qui operarum. D.de oper liber.

OBLIQVA libertas opponitur directæ. Obliquè opponitur aduerbio Rectè.

OBLITERABITVR, pro abolebitur, & quasi è literarum monumẽtis delebit, l.19, q sanctã. C. de Apostat.

OBLIVIO, memoriæ defectus. Præsumitur autẽ ex longa absentia nasci, vt no. in l.furtum.§.fundi.D.de vsucap. Lege Bar. in l.ex consensu.§.eum qui.D.de appel.

OBLOQVI, est contra aliquem loqui, & quodammodo expostulare secum.

OBNOXII dicuntur commodè pro Vassallis. Albertus Krantz.lib.Dan.6.cap.42. Splendidos equites nuper à se suis sacramentis dimissos Absaloni mittit, iusiurandum præstituros. ille nihil motus, non se esse ait, cui debeant tanti viri obnoxij fieri.

OBNVBERE mulierem Alciato, est eam velatam ad maritum deducere.

OBNVNTIAT, qui malam rem nuntiat: qui bonam, annuntiat, Donato auctore. Hinc obnũtiatio augurum, cùm aliquid fieri prohibebant, quoniam auspicia non addixissent. Alciatus in comment. scribit, denuntiationem, quæ prohibitoria erat, obnuntiationem propriè dictam.

OBOLVS facit sex siliquas, Alex. ab. Alex. lib.2. Gen. die.cap.20.& Vide Cælium Rhod.lib.10.ca.2.

OBREPERE, est fallis dictis, & mendaciis aliquem circunuenire. Vlpianus l.3.§.puberi quãuis. de Carbon. edic. Sed si cũ esset pubes, quasi impubes obrepserit, dicendum erit, nihil eum egisse. Sicq; sumitur multis aliis in locis. Accurs. in l.si quis obrepserit præsidi prouinciæ.ad leg.Cornel.de falsis, vim significationémq; huius verbi parũ percepit, vt Budæus luculẽter ostendit in poste.annot. Obrepere iudici per acta, vel libelli interpellationem: pro eo quod est, falsò se insinuare, & prætextum facere. Modestinus in l. si quis obrepserit.D.ad leg.Cornel.de fals. Vbi talem obrepentem vocat temeratorem.

OBREPTIO, id est, mendacium, l.fin autẽ.§.1.D.de negot.gest.& est mendaciũ fraudulosum, l.sed si.§.patronum.D.de in ius voc.& propriè cõsistit in facti narratione, non iuris. l.cùm verò.§.subuentum.D.de fideicom. liber. Obreptiones rescriptorum, apud Ambros. li.5. Epist.24.

Obreptionis autẽ pœnã Bart.excutit in d.l. si quis obrepserit. Quòd autẽ à principe obreptio nõ sit insolita, fac.l.præd.C.de loc.præd.li.11.l.fin.C.de diuers.prę.l.fi.C.de fund.& falt.rei dom.eo.lib. cũ simil. Quin & Imp.ipse queritur in l.1.C.de petit.bon.subl. li.10. sese inuerecunda petentium inhiatione adeò constringi, vt etiam nõ concedẽda tribuat. Et alibi, precationes huiusmodi furtiuas nominat, l.1. C.de fund.limit. lib.11.

Obrogare, est legem legi contrariam rogare. Græcè [illegible] dicitur. Tusan. Annot.lib.Budæ.episto.4.

OBRYZVM aurum Hermolaus Barbarus dici putat, quasi [illegible]: quod scilicet purum, merum & purissimè coctum sit. Itaque cùm libra ballucæ, quæ modò ex aurifodina effossa est, quatuordecim sit vnciarum: obryza duodecim est duntaxat, l.5. C. de susceptorib. l.2.C.de metallar. Hinc Plin.lib.33.ca.3. Aurúq; experimento ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis: atq; ipsum obryzũ vocant. Sueton.in Nerone, cap. 44. Aurum ad obryzam dixit, vt est in veter.libris. Impp.l.vlt. C.Th.De ponderat. Diu multúmq; flãmæ edacis examine in ea obryza detinetur: quemadmodũ pura videatur. Hieronymus in Hieremiam dici putat quasi Ophirisum. nam ex Ophir insula laudatissimũ aurum aduehebatur. Isidorus lib.16. Etym.cap.17. ab eo quòd obradi & splendere est, quod coloris sit optimi: sicque Obrizum scribi deberet. Hinc

OBRYZATI solidi, qui ex auro cocto & puro conflati sunt, l.vltim. C.de vet.numism.potest.l. 2. C. vt nem. lic.in coempt.qui & Obryziaci dicuntur in l.1. C. de oblat. vot. Extat etiam Iustiniani edictũ ne Monetarij quicquã Obryzæ nomine capiant, In edict.lib.cap.11.

OBSCOENITATIS vocabulum, in l.1. de offic. præf. specificè à iurisconsi.accipitur, non genericè, vt putauit interpres, nimirum pro non nominando scelere. Festus ab Oscis deriuat, apud quos frequentissimus fuit vsus libidinum spurcarum.

OBSCVRVM, difficile, quod statim intelligi non potest. Vnde obscuritas in iure nostro improbatur, l. si legatario.§.fin.D.de fideicom.liber.

Obscuri viri, hoc est, ignobiles, obscuro loco & genere orti. in Autbẽ.de defens.ciuit. §.1. & quibus mod.nat. effic.legit.§.quisquis autem. Obscuræ autem personæ claris opponuntur, apud Cic.& Iustin. in Nouell. de tellam.§.sancimus.

Obscuro loco nata, id est humili, l. concubinam. D. de concubinis.

OBSCVRARE, præstringere oculos, hoc est, obtenebrare, caliginem offundere.

Obscurare, præter notum significatum, etiam pro nõ curare, supprimere, tegere, obũbrare, Budæ. obseruauit. Paulus, obscurare luminibus altius tollendo, dixit l.si is qui binas. D.de vsufruct. corrupte, vt existimat Hotom. pro obstruere.

OBSEQVIVM reuerentiam videtur interpretari Iustinianus Nouel. 78. quam liberi & liberti parentibus & patronis debent.

Obsequia non esse operas, & tituli distincti, & separata ob operis obsequiorum cõditio arguit, l.libertus qui operarum.D.de oper.lib.l libertos.C.de obseq. Quapropter Accursius nulla ratione excusari potẽst, qui §. libertus in princip.l.si non sortem. D.de cond. inde. de obsequia lib. operis intellexit. Sed & Bart. cùm obsequia ab operis rectè distinxisset, obsequiales tamen operas non rectè nominauit vt quibus vtrisq; inter se se nihil prorsus conueniat. Nam obsequia in honoris exhibitione, & in reuerenti verecundia cõsistunt: Operæ verò, de quibus infra latius, ipsum operarij laboris tractum significant, arg. l. operæ.in princip. D.de oper.libert.& l.1. in fi eo.tit.

Obsequium metaphoricẽs & elegãter sumitur à Iurisco. in l.qui pro tribunali.D.de re iud. Zasi. annotãte, cùm dicit: Pro personarũ obsequio, id est, placabilitate, modestia, comitate, obedientia & est verbũ elegãs. quãuis Cicer. dicat esse Terentianum, Donatus tamẽ ibidem arguit Cicer. erroris, cùm & Plautus vsus sit eo verbo. Verbũ obsequij pulchre etiã vsurpauit Sueton. in vita Galbę Imp. cũ dicit, Germanos imprimis obsequium rupisse, id est, cessasse ab obedientia Galbæ. Itẽ Iurisc. In l.cùm hi.§.sed & personarũ. D. de trãsact. hac voce vtitur elegantissimè, tum & comparatiuo obsequior, cùm dicit: Si fortè obsequiorem vitam habent, id est, indulgentiorem, delicatiorem, qui plus ex alimentis pendeant. Nemo autẽ dicit Obsequius, nisi fortasse à nomine Obsequlosus formet, vt Zas. meminit. Duobus autem modis præstari obsequium traditur in d.l. qui pro tribunali. D.de re iud. Porro nemo Latinè lo

gnentiū, obsequiū pro numinis cultu vsurpauit. Obsequium enim dicitur morem gerentis alienæ voluntati, quod frequenter sonat in malā partem. quod etiam obseruauit Erasm. in cap. 9. Epist. ad Rom.

OBSERVARE iudicium, est caussæ adesse apud Iurisperitos, inquit Tusa.

OBSES, & Obsides sunt, inquit Festus, dicti, quasi obsides, qui ob fidem patriæ præstandam dantur. Dicuntur itaque Obsides qui traduntur imperio alicuius, ea conditione, vt si dator obsidis à fide recedat, recipienti sit potestas in corpus & vitam eorum sæuiēdi, qui dati erunt obsides. Bar. in l. Diuus. D. de iu. fisci. tractat, an à priuatis ciuitatibus obsides dari possint. Lud. Roma. improbat doctrinā, qua traditur, Episcopo, & Abbati, de sibi subiectis vnū aliquē dari licere obsidem.

OBSIDIANI lapilli ab Vlpiano commemorantur in l. 19. §. 6. D. de aur. & arg. vbi tamen OBSIANI legitur. Plinius lib. 36. cap. 26. In genere vitri & obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & transtucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddente. Vide Isidorum lib. 16 Etym. cap. 4. & cap. 15.

OBSIGNARE, est signi impreßione signare. Martianus in l. Diuus Hadrianus. D. de custod. & exhibi. reor. Vt Irenarchæ, inquit, cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas, ad cognitionem Magistratus mittant. Hinc & decreta magistratuū obsignari solita testatur Cicero lib. 16. Epist. ad Attic. Buthrotios, inquit, cū Cæsar decreto suo, quod ego obsignaui cū multis amplissimis viris, liberauisset, &c. Sane Principes Romanos anulū habuisse cōstat, quo epistolæ rescriptáq; eorū obsignarētur. Huius curā habuisse patrem suum sub C. Cæsare testatur Trogus Pompeius lib. 43 apud Iustin. vt & Mecænatē sub Augusto, Horat. lib. 2. satyr. 2. Est & obsignare idem quod testari, id est, de quocunque negotio, tabulas, quæ ad probationem valeant cōficere. Cicero in Quintiana: Eius rei cōditionisq; tabellas obsignauerūt viri boni complures, res in dubiū venire non poteſt. Idem act. 7. in Verrem: Ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum, prouidens homo: vt cōtra hoc crimē (si quando opus esset) hac videlicet testificatione vteretur. Obsignata epistula, occlusa, & sigillata, in l. final. D. de legat. 2. Obsignari testamenta, apud Iul. Cæsarē lib. 1. de bell. Gallico. Obsignare bona, & obsignare dominia, l. fin. de req. reis. l. 1. §. pe. D. de vent. in pos. mitt. Obsignare pecuniam, consignare, in l. tutor pro pupillo. D. de administrat. tut. Notandum, obsignatione totius aut partis secundum conuentionem debitæ pecuniæ solēniter factā liberationē debitori cōtingere, l. tutor. §. Lucius. D. de vsufr. l. 9. C. de solut.

OBSIGNATIO consignationē pecuniæ significat l. 9. C. de solution. l. 7. C. de pact. int. em pt.

Obsignatio tabularum apud Gellium lib. 14. cap. 2.

OBSONATORES serui, qui coemendis obsoniis sunt præfecti. Marcia. l. 65. de legat. & fid. lib. 32. Cubicularios autē vel obsonatores, vel eos qui piscatorib. præpositi sunt, non videri negotiationis appellatione contineri. Est autem Obsonium ὀψώνιον, quicquid præter panem & vinum cibi caussa in mensam infertur. Seneca lib. 6. Epist. 47. Adde, inquit, obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciūt cuius rei illum sapor excitet.

Obsoleta, vetusta, antiqua, Cicero.

OBSTETRICES Vlp. vult esse probatissimæ & artis, & fidei, l. 1. in princ. de vent. inspic. & Paul. libr. 5. Sent. tit. 24. hæ parienti opem ferūt, Donat. in Andriā Terent.

OBSTINATVS est, qui post inspirationem, & reuelationem sibi factam, in eo quod errauerat, perseuerat, 8. distinctio. c. consuetudo. in fi. Obstinato ad malum ingenio nihil est pestilentius: quippe quòd sola obstinatio producit hæresim, & quicquid est malorum. Et ferè omnium æmulatorum vna est sordes, vt cum semel insanire cœperint, non resipiscant, nisi Deus aut Magistratus eos perdat.

Obstinatior animus, pertinacior, l. 2. C. de sum. Trinitate, & fid. Cath. Et Obstinata volūtas, apud Ciceron.

OBSTRVERE, propriè est, quasi strue quadā alicui loco imposita obsistere, ne quid effluat. Luminibus obstruere, verbo antiquo Iurisconsultorū, Cice. quoque vsus est pro domo sua, & in Bruto per metaphoram. Accursius in l. æquissimū. §. si ædium. D. de vsufructu. Obstruere, inquit, id est, claudere lumina. Proprietatis dominus, obstruere luminibus vsufructuarij non potest. Itaq; l. si is qui binas. eod. titu. nō obscurare luminibus, vt vbique legitur, sed obstruere legendum est. Haloander à veteri lectione non recedit.

Obstringere res suas, est pro pignore obligare, l. si pater. C. de crimin. stel. sic Obstrictus tutor, id est obligatus in l. 1. C. de tut. vel curat. vectig. & obstricta mater, in l. si mater. C. si mat. indē. prom. eodē sensu intelligitur.

OBTEMPERARE, est decretis parere. Rubr. si quis ius dicenti non obtemperauerit. Hinc Obtemperatio. Cicer. libr. 1. de legibus: Quòd si iustitia est obtemperatio scriptis legibus, institutisq; populorum, &c. Porrò non obtemperare ius dicenti, est non facere, quod extremum in iurisdictione est, hoc est, sententiæ diffinitiuæ non parere. Vide Zas. in l. 1. D. si quis ius dicen. non obtemp. & lib. 1. singular. intellectuum.

OBTERERE iura, apud Liuiū. Iura populi obterere, pro lædere vsurparit genericē Impp. in l. nullus. C. de iud. & cœli. Potest enim & non cæsus verberibus Iudæus subuerti.

OBTESTATIO, precatio cū adiuratione, & vide cap. c. 24. quæst. 1. Obtestatio Festo, cum Deus in meliorem partem vocatur.

OBTINERE & repelli, contraria esse patet ex Cicerone l. epist. ad Lentu. Neque si quid nō obtinuerimus, repulsi esse videamur. Est autē Obtinere iudicio vincere, l. 5. §. 5. D. iudic. sol. Pandect. tamen Flor. lectio Optinere non Obtinere habet, atque ita scribendum quidam censent, ex eo, quòd qui optinet, ex opinione, id est, sententia teneat.

Obtinendæ, retinendæ, l. clam. D. de acq. poss.

OBVAGVLO, verbum xii. Tab. Vide VAGVLATIO.

OBVENIT hereditas, vel ex hereditate, vel hereditate, hoc est, quod vulgò dicimus, per successionem. Vlpi. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij caussa habuerit, hereditatéve ei obuenerint, l. obuenire. D. de verb. sig. vide Deferri hereditas.

OBVENTIONES dicuntur emolumenta omnia, quæ tum ex corpore ipso rei, tū ea hominū opera & Industria obueniunt: veluti pensiones vrbanorum prædiorum, vecturæ iumentorum, &c. l. 1. §. exercitorem. D. de exercit. l. 34. D. de vsur. l. 7. D. de vsufr.

OBVIARE, translatè pro resistere, in l. 1. C. quan. lic. se vind. Est autem, obuiam itum est auaritiæ, & nō obuiamentum, legendum, apud Vlpian. in l. annonam. de extraordi. crim. hoc est, vt vulgò dicitur, præuentum.

OCCASIO, tēpus actionis opportunū, quod in aggrediendo conficiendóque negotio præcipuū habet momentū: vt non sine caussa veteres videantur Occasionem diuinitate donasse: tametsi apud Græcos mas est hic Deus, adpellaturq; καιρός. Porrò occasionē damni præstans, damnum fecisse videtur: atque vt hoc Pauli verbū in l. qui occidit. §. in hac actiōe. ad leg. Aquil. intelligendum sit, explicat Speculator tit. de iud Quo verò distet à caussa occasio, indicat Glos. in l. riuis. D. de riuis, & in l. si debit. de leg. 2. c. 1. de iniesiu. in 6.

OCCIDERE propriè gladio est, vt l. 10. §. si ipse serens. D. de pec.

D. de pecul. vel latius qualibet vi adhibita, in S.C. Silaniano, & lege Aquilia, non fato. Alias enim Occisum pro mortuo dixit Plautus in Pseudolo, vt & Cicero: quod notauit Asconius.

Occidisse inconuinenti videbitur, qui interpositis horis, apprehensam filiam adulterij ream occidit pater. Hæc Vlpiani verba sub fin. l. quod ait lex. de adulte. Bartol. magni facit.

O c c i s s e dicitur vulgò is qui mortis caussã quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu caussam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædẽdo, & à cæde. l. 51. D. ad leg. Aquil. Itaq; Vlpia. in l. 7. §. 1. eod. tit. Occisum, inquit, accipere debemus, siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.

O c c i s o r u m adpellatione ens contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vtputa iugulati, strangulati, præcipitati, vel saxo, vel fuste, vel lapide percussi, vel quo alio telo: auctor Vlpian. in l. 1. ad Silani. Idem in l. 3. ad l. Aqui. Non enim sufficit, ait, occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

O c c i p a r e magistratum, inire. Liuius libr. 2. Creatur Marcellus qui extemplò magistratum occiperet. Item lib. 41. Collegam, qui extemplò magistratum occiperet, creauit.

O c c u l t u m, quod probari non potest, c. Christiana. 35. quæstion. 2.

O c c u l t a r e, in Rub. C. de iis, qui latro. occul. pro abscondere.

Occultare testamentum an falsi speciem adtingat, Barto. docet l. 1. D. de tabul. exhib.

O c c u l t a t o r ad hominem, Receptator ad locum refertur. Ipse hominum (ait Cicero) occultator, & receptator locus. De occultatore est l. vo tc. C. de iis qui se defer. libro 10.

O c c u p a r e, significat propriè, vt ait Valla, quod in commune, siue in medium positum erat, ante alios capere, vnde ius Occupandi dicitur. Est etiam locum tenere, aut capere, & vi arripere. Nec non lege præuenire, vt qui prior litem contestatur, l. pluribus. D. de procur. l. si pluribus. de lega. 1. l. si Titius. de verb. oblig. & simil. Vt Iulianus ibidẽ in l. Stipulationes commodissimum. Occupari elegãter pro præueniri vsurpauit: ita interpres pro denominari, vel dici, non satis scitè expofuisse videtur. Notius est, occupasse dici, qui prior ad sententiã venit inter eiusdem conditionis creditores, vt traditur in l. inter eos. D. de re iud. & inibi, quod vulgò dici solet, Melior occupantis est conditio, explicat. Sic occupare lo. ũ. apud Cicero. 3. de finibus accipimus & apud Caliũ. Occupare prim os menses.

Occupare aliàs est detinere. Et inde Occupatus, qui antea negotiis detentus, non potest alteri operam dare. Occupato opponitur otiosus. Cicero 1 ofsc. ... Vt sic occupati, inquit, aliquid profuimus ciuibus nostris, profimus etiam, si possumus, otiosi.

Occupare aliàs, pro præoccupare, præuenire dicẽdo es, quæ possent in futurum obiici. Vnde Occupatio schema Rhetoricum, cùm diluitur id, quod ex aduerso postea fortè torqueri contingeret. Huc pertinet quod dicit Vlpianus in l. stipulationes commodissimũ. D. de ver. obli. Doli aũt clausula, inquit, ad ea pertineat, quæ in præsentia occupari nõ possũt, & ad incertos casus.

Occupãtur mobilia: Inuaduntur immobilia, §. pen. ver. quod non solum. Instit. vi bon. rapt. Id est quandoque & rei immobilis dicatur occupatio, vt l. dominum. C. de rei vindic. in Gloss. 1.

O c c u p a r e pecuniam, exercere, otiosam non relinquere. Columella lib. 2. cap. 8. de villico loquẽs: Néve negocietur sibi, pecuniámq; domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupare. Quæ eadem verba ipse idẽ iterat li. 11. c. 1. Hinc Occupare pecuniã, pro locare fenori. Cicero pro Flacco: Pecuniã adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti. Idem Verrin. 1. 13. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat.

O c c u p a t o r i i agri, vide Agri occupatorij.

Occurrere, pro obsistere: vt occurratur fallaciis vẽditorum. l. 1. §. 2. de AEd. edict. l. si patron. in fi. D. de don. propriè tamẽ est, aduersum tendere, vt Alcia. monuit.

Ὀχλαγωγεῖν, Cum turba popularis concitata in vnum locũ confluit: in Pandectis dicitur esse πολλῶν τινῶν συνελθόντων ὄχλος ... Dicitur Conuicium l. 15. D. de iniur.

O c i o s u m, Vide Otiosum.

O ciosa pecunia, Vide Otiosa pecunia.

O c t a v a r i i, exactores dicti sub octaua parte, quæ nomine vectigalium exigebatur tempore Gratiani, Valentin. & Theodosij Impp. l. à legatis. C. de vect.

O c t o n i scrupuli, pro octo scrupuli, in l. 1. C. de metallar. & metal. lib. 11. vt octoni menses, pro octo mensibus, apud Plinium de ceruis loquentem, Octonis mensibus ferunt partus.

O c u l t s rem subiici, in l. si irruptione. D. fin. regund. est quod vulgò dicitur, facere veutã, *faire veue de lieu*. quod petendũ suadet M. Fabius lib. 11. Instit. Orato. & Ioan. Imbertus libr. 1. Institut. Forensi. idque initio litis, & ante cœptum iudicium, litémque cõtestatam.

O t i u m fauori ab interpretibus passim opponitur.

O d i o s a, à iure exorbitantia, Pet. Phil. Cornæo.

O d o f r e d v s, vide Ioannes Odofredus.

O d o n e s apud Vlpian. in l. 27. §. 17. D. de aur. & argent. leg. Alia, inquit, caussa est odonum, quia vsum calciamentorum præstant. Sunt autem lanei calcei à Græco ... dicti, vt vult Cuiacius, citans hanc Constantini donationem ... Turnebus Vdones dici debere contendit Aduers. lib. 1. cap. 17. & exponit esse calceamenta ex hircinis pilis texta, citans hoc Martialis lib. 14. Epigr.

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti
Cinyphio poterit planta latere sinu.

Ad quos etiam respexit libro duodecimo his verbis: *Hœdina tibi pelle contegis Nuda tẽpora verticemq; caluæ, Festiue tibi Phœbe dixit ille, Qui dixit caput esse calceatũ.* Sed nihil impedit quominus & lanei seu linei fuerint.

O d o r e s, id est, aromata apud Vlpian. in l. ideo. D. de in rem vers. Si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit.

O a c o n o m i dicuntur actores seu dispensatores Ecclesiæ, quibus scilicet rerũ Ecclesiasticarũ gubernatio & dispẽsatio cõsensu Episcopi cõceditur. l. iubemus. io princ. C. de sacrosanct. Eccle. & l. omnes qui vbicúq; §. hoc nihilominus obseruãdo. C. de epis. & cler.

O a n o m a l i, οἰνόμελι, mellitũ vinũ, vt origo verbi declarat, Latinè mulsum. Vlp. l. 9. D. de tri. vin. ol. Oenomeli planè, id est dulcissimũ vinum, vini legato continetur. Vide Dioscorid. lib. 5. cap. 12. & Isidorum lib. 2. Etym. cap. 3.

O f f e n s o r e in legẽ, senatusconsultũ, & legi, & c. in libris nostris inuenitur l. 40. D. de iudic. l. 3. D. ad Macedo. Sic Offen a edicti l. 6. D. de postul. Offendere quis dicatur, exponit Bartol. l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. oblig.

O f f e n s a ferè actiuè sumitur, estq; eius qui offendit, auctore Valla. Quæ verò vel dicẽda, vel iure intelligenda sit offensa, Bart. tradit in l. quidam cum. D. de here. insti. Offensio, vt plurimũm passiuè accipitur: aliquando tamen actiuè, teste Bud. Vt verò & hæc accipienda sit, idem docet in l. licitatio. D. de Publi. Præterea quo sensu in lege inuocispali, siue, vt vulgò loquuntur, sta-

tuto veniat, Barto. quoque ostendit, in l. cum te. C. de inoff. testam.

Offensa autem quot modis dicatur, nota in ca. cùm illorum. de sentent. excomm.

OFFENSATOR, qui in re quacunque sæpe excidit ab eo quod suscepit, & quod efficere contendit. Quintiliano est, qui in legendo identidem resistit, aut potius, qui perperam legit.

OFFERRE crimen, criminari, ἐγκλημα ἐπιφέρειν, vt dicũt Basilici, l. 1. de quæstio. Offerre se opponere, l. pen. D. de dolo.

OFFERRE SE LITI dicitur, qui vltrò nihil ad se pertinentis caussę actionẽ excipit, l. 49. D. de pet. here. Obtulisse liti videtur se procurator, q. sine mãdato in alienа lite iudiciũ excepit, & se obtulit, l. 4. D. de re iudica. Dupliciter autẽ se liti offerre dicit vel vltro suscipiens defendendam caussam absentis, cum satisdatione iudicatum solui: quo casu nec actio ex stipulatu, nec actio iudicati in dominum datur, l. si procurator. in fin. D. de procurat. vel vltro suscipiẽs defensionem præsentis, qui proprie cognitor dicitur. quo casu non ipse cogitur satisdare iudicatum solui, sed dominus litis, l. si ad defendendum. D. iudic. solui.

Offerre pecuniam, l. tutor pro pupillo. D. de admini. tut. vulgò dicitur præsentare, quo sensu vtuntur Galli nostri.

OFFICARE luminibus, & altiùs tollere, quandoque pro eodem sumuutur, Albericus ait, citans l. 1. D. de serui. vrb. præd.

OFFICINA, ab officio dicta est, in qua artifices operas exercent. Per translationem tamen Cice. dixit, Officina nequitiæ, & Bud. Officina æquitatis. Vlpi. in l. 4. §. ait prætor. de iis, qui not. infam. Officina iniquitatis, iudicum iniquorum conuentus.

OFFICIVM vel ab efficiẽdo, vel ab officiẽdo dicitur: éstq; id quod vnusquisq; efficere debet, vt nulli officiat: seruata scilicet honestate, quid loco, quid tẽpori, quid personia conueniat. Sic, quomodo debeamus omnes esse in officio, tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum: quo sensu sumitur verbum Græcum καθῆκον. tametsi Latina vox plenior est, vt docet M. Cicero in Epistul. ad Attic. Hinc Deserere officium, & inofficiosum censeri, cùm quis contra publicam honestatem aliquid facit: sicut & inofficiosus dicitur parens qui sanguinis ex sese procreati, & pietatis obliuiscitur, vt in tit. D. de inoffic. test. l. 2. Oppositum, Officio fungi, officium implere, officio perfungi, partib⁹ suis fungi. Quisquéne potest negare æquissimum fore, Prætorẽ interponere se, vt officiũ, quod in se recepit, impleat? Vlpia. in l. 3. §. 1. D. de recept.

Officium legislatoris boni in his duobus potissimum versatur. Primum vt statuta sua loco, tempori, personis & rebus accommodet: deinde, vt aperta sint, & si dubitatio incidat, ab ipso auctore interpretẽntur, non ab aliis pro suo adfectu.

Officium publicum non id solùm accipiendũ est, quod in administratione reipub tantùm consistit, & iuxta §. munus publ. l. honor municipalis. D de muneribus. & honor. l. 2. D. de iis qui vt indig. in priuatũ vsum nõ cadit, vti est magistratus, & id genus aliæ functiones: verumetiam quòd propter publicam vtilitatem est introductum. Vnde Pomponius in l. pupillus. §. munus. de verb. sig. scribit, Munus publicum, esse officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, vniuersósque ciues pertineat. Itaque qui officium publicum à ciuili distare putant, non meminisse videntur verborum Aur. Arcadij, qui in l. fi. d. tit. de mune. & hono. Hæc omnia, inquit, munera, quæ trifariam diuisimus, vna significatione comprehenduntur. Nam & personalia, & patrimoniorum, & mista munera, ciuilia seu publica appellantur. Vnde apparet Vlpi. l. 2. de reg. iur. non discriminis, sed magis declarandi caussa dixisse, Fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt.

Officium procuratoris est voluntarium, l. si filius familias. §. inuitus. D. de procur. sed tutoris & curatoris officium est necessarium, l. 1. & ibi glo. D. de tut.

Officium aduocationis. Vlpianus: Inter officium aduocationis, & rei suæ defensionem, multum interest, inquit: nec propterea quis, si posteà cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti, tunc ignorans suam esse adsistebat, dominium suum amisit, l. inter. D. de rei vind.

OFFICIO iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro suo iure permissum est, quamuis nullam Prætor in formula mentionem eius fecerit. Imp. §. vlti. De perpet. & temp. Si ante rem iudicatam is cum quo actum est, satisfaciat actori: officio iudicis conuenit eam absoluere. Pompo. l. 9. D. de furt. Sed si eam à fure vindicassem, condictio mihi manebit. sed potest dici officio iudicis qui de proprietate cognoscit, contineri, vt non aliter iubeat restitui, quàm si conditionem petitor remitteret. Sic in l. plane. 38. D. de petit. hered. vbi quæ perspicuam æquitatẽ habent, officio iudicis contineri dicuntur. Sic in l. cum is. 44. D. eod. l. qui per collusionem. 42. §. vlti. D. de actio. emp. l. si vulneraueris 43. D. locat. Sic in l. 7. D. de negot. gest. Tantundem ait Paulus, in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. Et in l. Lucius. 17. D. deposit. Est constitutum in bonæ fidei iudiciis, vt tantumdem possit officium arbitri, quantum stipulatio. Et l. si reus paratus. 73. D. de procurat. Si reus paratus sit pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? Si lis contestata est, hoc omne officio iudicis dirimendum est.

Officium præstant, qui ad tuendum patremfam. præpositi sunt, l. 61. 65. D. de leg. 3.

Officium pro ipsis officialibus, l. 6. D. de offic.

Officium, pro ordine apparitorum, l. 1. de appar. Procon. libro 12. C.

Officium pro ministris magistratuum, ac præsidum, l. 6. §. ne tenuis. D. de offic. præsid. l. 74. D. de euict. Sic Officium Præsidum, Comitum, Præfectorum, procuratoris fisci accipimus l. 3. C. quando fiscus vel priuat. l. 2. & 3. C. de cano. largit. tit. & alibi sæpissimè, & apud Tertullian. lib. de fuga in persecut. Sic Officium præsidale, l. 1. C. de præscript. 30. anno. Et Officium censuale l. 18. D. de testam. & apud Symmach. lib. 1. Epistul. 46. Et Officium cohortale, l. 33. C. de appell. Officium Comitianũ l. 2. C. de offic. mil. iudic. Officium prouinciæ, Donato in Phormione.

Officium, pro loco in quo officiales consistunt, l. 7. in fi. D. qui satisdar. cogant. l. 17. D. de in ius vocan. Plin. li. 1. Epistul. Paucos post dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio.

Officium, pro Irenarchis. Imp. l. 7. C. de accusat. Ea quidem quæ per officium præsidibus denunciãtur, & citra solennia accusationum posse perpendi, incognitum non est.

Officium, pro custodia liberiore. Paulus l. 4. De fugit. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ vel proconsulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

Officium Prætoris, pro eius imperio & potestate in iure dicundo. Vt in l. veluti. 27. D. de verbor. obligat. Officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. Id autem imperium appellatur in l. obligationes, 27. D. de oblig. & actio.

Officium Prætoris, cellula, vt opinatur Hotomanus erat, in qua scripta quædam ad ea quæ pro tribunali agenda erant pertinentia reponebantur. Ascon. in Verrin. 11. Moris erat, celebrata iudicum reiectione, &

haberi

haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. Modesti.l.72.D.de furt. Sempronia libellos composuit, quasi datura centurioni, vt ad officium transmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos: quæro, non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. Paulus l.17.D.de in ius voc. Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamẽ cogitur. Sunt tamen qui superioribus in locis officium sumant pro loco in quo consistebant officiales.

OFFICIVM, pro persona iudicis vel magistratus, id est pro eo qui gerit officium siue magistrarum, siue quam aliam potestatem. Vnde deponere apud officium, l.si fideiuss.7.§.vlt.D.qui satisd. cog. Sic cauere officio & apud officium cauere, id est apud eum qui potestatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. Qui promittit apud acta, is obligatur quidem, sed non tam solemniter atque is qui apud officium cauet. Hæc differentia notatur in l.eum pro quo. 17.siquis in ius voc.non ierit.

OFFICIVM & Artificium in seruis distinguntur apud Martianum in l.legatis.65.D.de legat.3.

OFFICIVM eorum dicitur, qui ad corporis dominici cultum destinati sunt: quales sunt tonsores, vnctores, cubicularij, ministratores: de quib' in l.103.D.de verb. sign. Artificium autem eorum, qui artẽ aliquam exercent, quales sunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici, d.l.65.& l.penult. D. de reb.dub.

Officium seruile ministerium, l.46. §. actores. D.de iure fisci.

Officiales, ministri seu apparitores magistratuum, Paulus lib.Sent.5.cap.de fisci aduoc. Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, vel describunt, vel sub obseruatione esse faciũt, adito procuratore iniuria submouetur. Vlpia.l.1.§. siquis vltrò. 19.D.de quæst. Potes itaque decreti gratiam facere, & eam per officium distrahi iubere. Sicque sumitur hoc verbum tit. Cod.de filiis officialium.

Officialis foraneus, qui in certa parte Diœcesis ad tempus vices Episcopi gerit, glo.clem.2. de rescript.

Officialem à vicario separat Albericus c.cum nullus.de temp.ordin.in.6. de Officialibus latè per Bartol.l. de pupillo.§.si quis ipsi.D.de oper.no.nunt.

OLEAM immaturam plus reditus habere, quàm maturam, tradit Iuriscons.l.pen.D.de vsuf.lega.

Olearum nuclei ligni appellatione continentur, l.55. D. de leg.3.l.167.D.de verborum significatio.

OLEARIVM FVNDVM, hoc est, oleas arbores producentem, Alber. citat in l. si cuius. §. fructuarius.D.de vsuf. sed perperam. Nusquam enim olearij fundi, sed horti solum olitorij meminit, vt & interpres legit. In eo tamen labitur, quòd vel de oliuis accipi posse indicauit. Siquidem olitorium ad olera tantùm pertinet.

OLEARIA vasa numerantur in l.19.§.illud.D.loca. Oliuariæ molæ & prælii fit mentio, l.21.D.de fuo. inst.

OLEAGINEA pocula, l. 30. D. de leg.3. vel (vt est in Pan.Flo.) Oleagina.

OLIVETVM locus oliuis consitus, l. 58. D. de contra. empt in vulgatis codicibus, non item in Flor. & l.7. C.de bo.præscript.& l.1.C.de manc.& colo.

OLIM ad tempus præteritum pertinet, l.nec emptio. D. de cont. empti. Aliquando significat dudum, retro, l. sed.§.quæsitum. D.de excus. tut. & quot tempora significat, tradit Bart.l.1. & ibi Alex. D. de op.no.nunt.

OLFECIT equus mulam, honestè dixit Alph. pro coitum appetiuit, in l.vlt.si quadrup.paup.fecis.dic.

OLVS, dicitur omnis herba satiua, quæ est in vsu cibario, ab alendo: quód oleribus alerẽtur homines, ante quam fruges, vel carnes essent. Iustin. Insti. in princ. de vsu & habit. Nam is, inquit, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis, ad vsum quotidianum vtatur.

OM

OLITOR, ab oleribus, hortulanus est. Vlpi. de verb.sig. l.si vrbana. Horti vinearij fortè, vel olitorij. Fit autem Olitor ab olere, nõ ab oliuis, vt Accursi' existimauit.

OMITTERE hereditatem & legatum, & prætermittere pro eodem, l.7.l.59.D.de acqui.heredi.l.33.D.de milit. testamento.

Omittere & repudiare separantur, l.24.§.Scæuola. D.de mino.

Omittere, silentio exheredare, vel potius præterire, l.si patronus.D.de bonis liber.& §.fin.Instit. de exhered. liber. illud em̃ silentio glossema est, nec est in vet.lib.

OMISSA actio, in l.si eum. D.si quis caut. non remissa, vt barbarè gloss. indicauit. (Remissum em̃ Latinis languidum significat) sed relicta ac præterita accipienda est. Est enim omittere, rem quampiam penitus dimittere. Vnde omissio eorum, quæ geri debent, latæ culpæ datur. l.ei qui.§.fina.D.de petit. heredit. cap. sæpe. 12. q.2.

OMNIS, nihil, quilibet, & aliæ huiusmodi voces vniuersales in iure ciuili restringũtur ad normam æquitatis.

Omne, nihil excipit, l. à procuratore. C.manda. An verò sit vox collectiua, docet Bartol. Moschis. D. de iu.fis. & an à toto separetur.

Omne ius habet annexam gratiam: quod nemo vnquam grauius tractauit, quàm Marcellus in l.respiciendum. D.de pœn.

Omnia, pro vtrisque, apud Papinianum, in l. in ratione. §.quid tamen dicemus. ad leg. Falcid. item apud Gaium, exemplo Cicero. dictum legimus de duobus in l.liberum arbi. D. de adopt. coniunctim plerunque apud idoneos auctores occurrunt: vt omnes tres, omnes quatuor, omnes quinque, & cetera.

Omnis debiti nomine, vsuræ veniunt accipiendæ, vt patet ex responso Scæuolæ in l.nomen.de leg.3. Item qui omnia sua, vel omnes res suas donat, & nomina debitorum donasse intelligetur. Idem enim est, siue omnia mea dixerim, sine addito vniuersali substantiuo, omnes res meas, seu bona mea dicam.

Omnis homo, de duobus dictũ, in l.1.C.de liber.præter.

Omnis periculi appellatione, non videntur casus fortuiti contineri, l.non similiter.de magistr.conuen. vbi dicitur, Magistratus succedit in omne periculum, & tamen non tenetur de casu, l.2.§.eo tempore. D. de admi.rer.ad ciuit.pert.

OMNINO, & omni modo præcisam necessitatem plerunq; significant, l.10.§.in adrogato.D.de vulg. idem que valent quod indistinctè, l.pen.D.pro suo.l.49.D. de iure dot.l.11.in fin.l.26. D.de leg. lib.1.l.14.§.sed & si.D.quod met.causs.& aliis multis in locis.

Omni modo, sine metu exceptionis, l.39.§.penulti.D.de damn. infect. Omni modo est etiam, sine interpellatione, vt l.18.§. penult. D. de vsur. Significat etiam in omnem euentum, & vt Iuriscons. loquuntur, quicunque casus inciderit, l.18.D.quod met.caus.

Omnino fieri intelligitur eo modo, quo potest fieri: ne impossibile iuberi videatur: facit l. si iure militari.de mil.testam.cum simil.per Salomon.citatis. Ceterùm, Omnino, nunc, semper, & similia verba prægnantia, vel ideò vulgò feruntur, quòd iuxta Interpretum traditiones nullam modificationem, aut limitationem recipiant, vt ait Zas.

Omnino, ad omnem sui partem, Alberico c. si religiosus.de elect.lib.6.

ὁμολογῶ, in l.4.C.de recept.arb. spondeo & adsentio.

ὁμοπάτριοι, ex eodem patre geniti.

Ὠνικὸν, in Basilicis, instrumentum emptionis: vt ὠνια-

.. ςκιὴ,instrumentum donstinnis.

Onvs,munus,puta tutelæ,vel curæ,l.munus.18.§.2.D. de verb. sign.

Oneris ferendi seruitus dicitur, quæ vt vicini onera sustinere quis cogatur,impn nitur.l.1.& l.33.D.de seruit.vrb.Alis autem est seruitus Oneris ferendi,alia Tigni immittendi.nam cui prinr debetur,agere eum vicino pnteft,vt roinnsum psrietem reficiat, eúmque oneri ferendo idoneum præstet:at qui tigni immitten di ius habet,cogere vicinum vt parietem reficiat non pnteft.l.etsi fnitè.6.§.2.l.8.§.competit.D.si seruit.vio di.l.eum debere.33.D.de serui.vrb.

Oneris nomine,quæcunque in nauem vehédi caussa imponuntur,intelliguntur.l.6.D.sd leg.Rhod.l.31. & l.pen.§.pen.D.locati.

Oners hereditatis,æs alienum,l.vnic.§.peoul. D.si mulvent.nó.

Onus auertere,vide sup.Auertere.

Oneris auersi actio,vide sup.Actio.

Onerandæ libertatis caussa facta,ita definiútur,quæ ita imponuntur,vt si patronum libertus offenderit,pe tantur ab eo, sempérque sit metu exactionis ei subiectus,propter quem metum quiduis sustineat,pstrono præcipiente,l.1.§.5.D.quar.rer. actin non det.

Onyx Arabicus,l.fi.§.species.D.de pubiican. ad differentiam Indici,à quo colore distat. Ille niger est cum zonis cádidis.hic igniculos habet albis zonis cingentibus.Inde sutem nomen habet,quòd habeat in se per mixtum candorem in similitudinem vnguis humanę, vt Isidorus libr. 16. capi. 8. & Plinius libro 36. cap. 7. tradunt.

Ope, consilio,l.27.§.si quis de manu. D.sd le. Aquil.quemadmodum sccipiéda sint, sn coniunctim, an separatim,antiquorum varius it sententia. Paul.in l. sæpe ita compertum.de verbo.signi.Labeoni subscribit,separatim accipiéti illa verbs,Eum cuius ope,con silio, furtum factum sit, furti teneri lex ait. Quamuis Alcis. coniunctim quoque accipi posse trsdit: quonism non satis ope m præstare,nisi eo consilio,id est, animo præstetur,vt furtum fiat. Si ergo cósilium pro susfione accipiamus, soluta illa oratio disiunctiuè: si prn dolo sadiuuantis intentione,coniunctim intelligetur: atque, Et hic verus est huius responsi sensus, quem nec Accursius,nec ceteri satis percepere.Certè ex sententia cnniungemium potius, quàm sepsrantium intelligenda sunt: & ita videtur Vlpianus vsurpasse l.6.de condict.furt. Ope & cósilio dixit Iustin. Instit. de obligat. quæ ex delict. cum tamen in libris scriptis probatioribus, Ope consilio legatur, sine cnpula.

Opem fert, qui ministerium atque adiutorium sd surripiendss res præbet.l.in furti.50.D.de furt.

Opera est labnr qui in npere faciendo præstatur circa rem siue corporalem,siue incorporalem. Et quia humanæ códitionis ratio postulat,vt per diem duntaxat lsboretur, ideò Psul. Operæ, inquit,diurnú officium sunt,l.1.D.de oper.libert.l.2.D. de annu.legsr.

Operam dsre de iudicibus dictum,in l.si longius.D. de iudic.l.penult. D.de vacat. mun. nnuum ooo est. sic enim Cicero 4.Verr.M. Petilium equitem Rom. quem habet in consilio, iubet opersm dare, quod rei priuatæ iudex esset.

Operæ libertorum,officia sunt quæ liberti pstronis in gratiæ & remunerstionis loco præstant.nsm(vt sit Caius in l.cùm patronus.22.D.de oper.libert.) opersrum editio nihil sliud est, quàm officij præstatio. Esrum autem duo geners sunt summa, officialium & Artificialium. Officiales dicuntur, quæ non in arte vlla certa,sed in patronn quibuscunque officiis adiuuando versantur & personam eius pntisalmum attingunt,victum, curationem, ocium,quietem, voluptatem inveluti etiam cum nullo suo detrimento negocis eius gerendi,peregrè cum eo proficiscendi, l. hæc demum.38.D.de oper. liber. Atque hoc est quod Vlpl. sit in l.operæ.9.D.eo. proprietatem officialium & in dantis,& in accipientis persona consistere. Artificiales sutem sppello generaliter omnes,quæ artis alicuius propriæ sunt, neque sine illis præstari possunt: veluti si libertus pictor, medicus, faber, architectúsve sit,& patroni sui iussu pingat,medeatur,fabricet,archi tectetúrve:hoc officium non tanquam libertus patron,sed vt quiuis alius cuius alij præstsbit.Quid enim illum libertum,aut hunc patronum esse necesse est, vt ille nauim domúmve huic ædificet? Hinc Vlpian.eas operas quæ hoc in genere sunt, scribit quasi in pecuniæ præstatione consistere,l.fabriles.6. D.eo. nsm fabriles,pictoris, ceteráśque generis eiusdem artificialium nomine continentur. Hinc idem Vlpianus in l. operæ.9.eo.scribit fabriles,aliáśve generis eiusdem,vt à quocunque & cuicunque solui posse:& iubente patrono etiam aliis edi posse. Hinc idem in l.6. D.eod. illam inter vtrasque differentiam exponit quòd fabriles, ceteræque ad heredem transeunt: officiales verò, nequaquam. Cuius rei non obscura caussa est.nam hæ (vt antè diximus)personales sunt, nec ab altero facilè præstari possunt:illæ verò,& à quauis,& cuiuis. Zasius in intellectibus suis dicit, non errare eum, qui & mediss seu communes operss constituit, vt puta quæ & officium & artificium respiciunt. Addit & tertiam speciem,scilicet Operas seruiles.

Operss edere, exhibere frequens loquendi formula,tot. titu.D.de oper.liber.l.54.§.fina.D.de verborum obligationib.

Operarum editio,officij præstatio,l.20.D. de operis libertorum.

Ophitæ seu serpentini hæreticorum genus,l.8.& penult.C.de hære.sic dicti quòd colubrum colerent. ὄφις enim coluber est Græcis.Idem trsdit Isidorus libro 8. Etymolo.cap.5.& traositatiè cap.quidá.24.quæstion. 3. Dicebant sutem scientiam boni & mali à serpente in paradisum inductam.

Opilio,in l.cùm querebatur.de leg.3. ouium custos.

Opinio communis,est aliud quàm fama.Nam opinio communis facit ius.C.de re iud.l.1.fama verò non facit ius.item opinio cómunis probat: fama verò non. Item opinio communis differt à notorio,quia opinio communis est de longè præteritis, quæ probari non possunt de facili, scilicet per testimonium visus, &c. sed notorium est de præsentibus,vel proximè præteritis,quæ de facili probari possunt per testes dilisim.Et quòd opinio veritati præferatur, est gloss. cum concor.pro & contra,abundans in iuribus,in cap. nuper. de biga. super verbo, videntur. Concludit tamen ibi, quòd casuale est,vt opinioni potius stetur,quàm veritati,in suorem contrahentium,testamentorum, sententiarum,vel proiis.Aliàs regulariter veritas præfertur opinioni, secundum Bern. in gloss. 3. in capit. ad audientiam.de sponf. Etiam veritas præfertur auctoritati. l. nemo iudex. C. de senten. & interlo.om.iud. item consuetudini,cap.si cósuetudinem, cum sex capitulis seq.dist.8.vbi dicitur:Veritas valet & inualescit in æternum,& viuit,& obtinet in secula seculorum.

Opinio communis, verú circa ess quæstiones versetur, quæ lege,vel ratione finiuntur, an quæ auctoritate, sn quæ ratione simul & auctoritate: rursus vtrum ab numero auctorum, so ab dignitate pensanda, non satis liquet.Et magis est vtiq; ex his, quæ auctoritatis sunt, consistere. Lex & ratio concludenter apud nós demonstrant. Ratio enim & veritas coouertuntur, c.frustra.8.distinct. Bald.in l. non omnium.D. de leg.

Opinio seu putatio fsisa non excusat iniuriam, quæ mihi fit. Nam certus sum ego, licet ille me putet alium esse,

esse, quàm sim. Paul. in l. eum qui nocentem. §. si iniuria mihi. D. de iniur.

Opinio dicitur id, quod incertū est: vide Salomonium l. responsa. de iur. na. gent. & ciuil.

Opinio plena, l. 6. §. Præl. idea. de interdict. D. pro existimatione præsidis siue sententia nondum pronuntiata, cui adiunguntur acta & refutatoriæ preces, seu libellus rei, vt est l. 6. D. de iniust. rupt. §. quid tamen. i. 1. C. de relat. l. sciendum. D. de appell. recip. & alibi.

OPINIO in poster. libris Codicis pro prædij cuiusque censu & professione vsurpatur, l. vlt. C. de præd. nauicul. l. vlti. C. de collat. fundi. fiscal. Vulgo Taxa dicitur. Hinc

OPINATORES, l. 7. C. de exact. tribut. lib. 10. sunt milites, qui in prouincias mittūtur petendæ militaris annonæ caussa, l. 11. & 14. C. de erog. milit. anno. caus. sic dicti, vt existimat Iac. Cuiacius, quod exigant opinionem, id est censum agri. maiéque eo in loco Optiones Haloander legit. Hi autē missi in prouincias non fungebantur exactorum officio, sed instabant præsidibus, & officiis eorum, & curialibus tantum, quibus titulorum fiscalium exactio competit, vt intra anni spatium annonas acciperent, d. l. 11. C. de erog. mil. an.

OPISTHOGRAPHVM, ὀπισθόγραφον, Hermolaus appellari dixit quod ex vtraque pagina scriptum esset, aduersa & auersa, minutia literis & lituris plenum. Hotomanus Opisthographū existimat esse chartam non vtraque ex parte scriptam, sed quæ vna ex parte deleta, ὄπισθεν, id est ponè & in tergo scripta est: his Vlpiani verbis motus ex l. 4. D. de bon. poss. sec. tab. Chartæ appellatio, inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam. proinde & si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Atque huc fortasse pertinet illud Iuuenalis Satyr. 1. — summi plena iam margine libri, Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes. Veteres plerunque vna tantum in parte scribebāt, quia scriptas chartas postea inuoluebant: vnde volumina dicta sunt.

OPITER nepos à veteribus dicebatur, inquit Festus, cuius pater auo viuo mortuus est: sic dictus, quod obitu patris genitus sit: aut quod auum post patrem habeat id est pro patre.

Opitulario propriè in rebus dubiis & malis dicitur. Vnde prætor eam pollicetur minoribus annis 25. aduersus captiones, hoc est, dolum aduersarij: auxilium verò, si facilitate decepti sunt, l. 1. in principio. D. de minoribus.

OPORTET, vel Debet, vel his simile verbum, in ordinationibus publicis iuris, significat necessitatē, adeóque immutabilitatem: quia ferè solent accommodari præceptis naturæ ab omni humana potestate exēptis. Vt in materia rectè iudicandi. Quippe, iudicare munus publicum est, l. quippe. D. de iudi. quinimò & in contractibus vtrunque verbum importat necessitatem, l. is natura. D. de regu. Iur. Is natura debet, inquit Paulus, quem iure gentium dare oportet. Errat igitur admodum perniciose Bartolus in l. vbicunque. D. de interrogat. Quòd oportere, hoc est, debere interpretatur, vt excludat necessitatem. Nam tali doctrina in forum producta segniores fecit iudices ad interrogandum, contentos tantùm apud se actis & actitatis. Rursus interrogandi neglectus corruptiora paulatim fecit iudicia, & prorsus immortalia nemine id animaduertente. Vt semper magis solet nocere malum, & diutius hærere quod irrepserit, quàm quod inciderit. Similis error est in l. 4. D. de orig. iur. dum Accursius interpretatur, OPORTAT, hoc est, Decet, excludens necessitatem. Quasi verò Iuri rectè det operam, qui iuris caussas ignoret: non aliter de eo iudicaturus, quàm Magistratus de caussa cuius circunstantias nescit.

Oportere verbum non ad facultatem Iudicis pertinet, qui potest vel pluris, vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur, Paulus l. 37. D. de verb. sign. Oportebit tam præsens, quàm futurum tempus sonat, l. 8. D. eod.

Oportet, in stipulatione, Quod te mihi dare facere oportet, quod præsenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideo adiicitur verbum Oportebit, vel ita, Præsens in diem, l. si stipulatus. 76. l. cum stipulamur. 125. D. de verbo. oblig.

OPINVM, inquit Pompo. ab ope dicitur, quòd eius rei caussa mœnia sint constituta, l. 239. §. 7. D. de verb. sig. ideóque per vnicum p scribi deberet, atque ita in optimis exempl. scribitur.

OPPIGNERARE, est pignus dare feneratori. Repignerare pignus recipere est, resoluta cum fenore pecunia. Hoc verbo vti Iurisconss. testatur Beroal. Comm. in Asinum, tertio.

OPPRESSVM ante sententiam: Damnatum verò post latam eam dici, quidam obseruarunt.

OPPRESSIO mobilium est, vt inuasio immobilium. versic. homicidis. in §. deinde competens est. Autben. de mand. princip.

OPTARE, eligere, l. 1. §. item si optare. D. ad exhib. Item si optare velim seruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta est, &c. Sic Virg. lib. 5. Aen.

Muneráque in naues ternos optare iuuencos.

OPTIONIS legatum, quo electio seruorum vel aliarum rerum in familia relictarum datur: vnde tit. de optione legata. Eius autem hæc via est, vt cui optio legata est, etiam eius heredibus, si viuus ipse non optarit, optio debeatur, l. vlt. C. commun. de legat. §. optionis. Instit. de lega.

OPTIO, in l. vlt. D. de iur. immun. cuiusuis muneris administer dicitur. Mensores, inquit Paternus, optio, valetudinarij. Optiones autem, vt scribit Vegetius lib. 2. cap. 7. ab optando appellati sunt: quòd antecedētibus ægritudine præpeditis, ij, tanquam adoptati eorum, atque vicarij solent vniuersa curare. Varro 1. de Ling. Lat. Primi, inquit, singularum decuriarum decuriones dicti quos ij primos administros sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitiones tribuni faciunt. Festus: Optio, inquit, est optatio: sed in re militari ita appellatur, quem decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministrum, quò facilius obeat ministeria publica. idem: Optio, inquit, qui nunc appellatur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui, quia cooptare quem velint Centurionibus permissum est, ex facto nomen sortitus est. Nonius: Optionea, inquit, in cohortibus dicuntur, qui sunt honesti gradus, vt optatos, hoc est electos: & adoptatos, hoc est ascitos. Varro de vita patrum lib. 2. existimat appellatos, qui referentibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, vt semper plenæ essent legiones. à quo optiones Decurionum in turmis, & in cohortibus Centurionum appellati. Plutarchus Optiones διόπτρας videtur vocare, his verbis ὁ δὲ τοῦτο εἰπὼν ... καὶ ... [illegible] ... Hinc apud Tacitum sic legendum est: A quo Barbium Proculum tesserarium speculatorem, & Veturium optionem eodem perductos.

Optio FABRICÆ, d. l. vlt. videtur esse qui Imperatoriæ fabricæ, à qua Fabricenses vocantur, aut fabricis legionum scutariis & loricariis custos præest: vt & custos carceris à Prudentio, Manceps carceris, & à Diuo Ambrosio, Optio carceris appellatur. sic n. scribit: Neque Paulus & Silas tempus distulerunt, quin optionem carceris baptizarent cum omnibus eius.

Optiones etiam dicuntur in lib. Cod. qui annonam militibus diuidunt, l. 9. C. de iure fisc. l. 9. C. de exact. tribut. l.

but.l.5. C. de apoch.publ. & Nouell. Martiani de indulg.rel. No. Iustiniani 129. & ideo ad l.1.D.de mun. & hon. Græci lib. 54. βανδικὸν annonæ diuisionem, interpretatur optionem militum. Procopius 3.de bel. Vand. ὀπτίωνα καλοῦσι τὸν τῶν περὶ τὴν δίαιταν δαπανῶν, ἐπίτροπον ... Nominis autē ratio hæc est, quòd duces eos sibi optent diuidendæ annonæ caussa quasi adiutores, quò faciliua cetera munia militaria obeant. qua ratione auxilia fœderatorum Optiones etiam dicuntur, l.vlt. C. de loca. quorum duces Phylarchi dicuntur Nouel. 116. & 117. Sunt autem quidam qui l.6.D. de bon.damn. Optiones sumi velint pro apparitoribus eius magistratus qui damnatum ad supplicium deducit: mihi tamen priori sensu hoc nomen nó incommodè videtur vsurpari posse, cum posterioribus tēporibus, imo etiam sub ipso Tiberio, (vt testantur sacra Euangelia) præsidis & eius qui sontes ad supplicium deduceret, satellitum officio milites functos legamus: tum verò maximè quòd & id subindicet d.l.6.

Optima lex cum nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgo Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur: vt fuit M. Valerij Marci filij Volusi nepotis: qui primus magister populi creatus est. postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici, vt optima lege, vtpote in minuto iure posteriorum magistratuum. Hæc Festus. Verba etiam quibus Pontifex Max. virginem Vestalem capiebat, hæc Gellius lib.1.ca.12. recēset, sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Quiritibus, vti quòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

Optimus maximúsque fundus dicitur, qui seruitute omni, & obligatione pignoris ac tributo immunis est. Paul.l.169. De verb.signif. Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc, Vti optimus maximúsque est, hoc significat, vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur. Quod idem tradit Vlpianus l. 90. & 126 eiusd. tit. & l.pen. D. de euict. & l. 59. De cont. empt. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore sunt quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient: soluta meliure in caussa sunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ subsignata omnia, si modò Sylláma sunt, liberantur: immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant.

Optimo iure possessa domus, quæ nulli obligata est, vel pignerata, neque vllo nexu pignoris tenetur, l.26. §.1. D.de pigno. Optimum ius legati, quod commodius, & facilius est, Vlpia. Instit. tit. 24. Optimo iure libertatem consequuti, l. 31. D. de minor. qui ex fidei commisso rectè manumissi sunt. Optimo iure quarta bonorum curialium defunctorum, quibus alieni ab eorum consortio heredes extiterunt, à curia petitur l.1. quando & quib. quar. pars. Optimo iuri & iure admissos codicillos dixit Imp. Insti. de codicill. in fi. prin. Theoph. ἐννόμως, ὀρθῶς vertit. Optimo iure debentur vsuræ, quæ interrogatione præcedente promissæ sunt, l.1. C. de vsur. hodie tamen prohibitæ sunt, vt not. eo. tit. Authent. ad hæc. Optimo iure prædia antiquis dicebantur, quæ immunia prorsus erant, id est, vt nunc loquimur, Alaudialia.

Optimum, melius, bonum, ius dicitur in comparatione, Glo in l. si mulier. D. de minor. super ver. Optimo. attigit item glo. In l. ex igendi. C. de procur. super verbo. non iniustè.

Optinere, vide Obtinere.

Opulenta hereditas, ait Glos. in l. si quis mihi. D. de acq. hered. dicitur quæ affert opes sine vexatione: Locuples verò est, quæ etiam vexationem habet.

Opus idem & perfectum, & imperfectum dici colligitur, D. locat. l. qui insulam. §. qui ædem. Opere legato tamē vel conducto significari Labeo ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα, non ἐνέργειαν vocāt, id est ex opere facto corpus aliquod perfectū, l.5. D. de verb. sig.

Opus probari vel approbari tum dicitur, cum magistri artificiorum euocati, inspectum opus referunt esse idoneum & rectè factum, vel etiam (si hoc conuenerit) ab ipso locatore, l. opus quod cum. l. seq. & l. si in leg. in prin. D. locat.

Opus restitui, pro destrui, auferríque in interdictis intelligitur, l. cùm prætor. eodem, & simil. quæ Alberic. indicat. Alcia. l. impensæ. D. de verb. sig.

Opus structile dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calcéque constructum est. Eáque propriè pars ædificij est, vnde & auferri non potest. Tectorium verò incrustatio est, siue expolitio parietū: qua de re Vitru. legendus est libr. 7. vt ab Alciat. citatur, tum & ipse in Comm. ad l. in rutis & cæs. de verb. sig.

Opus rurestre apud Paul. de leg. 3.

Opus, in edicto de oper. no. nunt. quod in solo fit, & solo coniunctum opus significat, l.1. §. hoc autem. D. de ope. no. nunt. Vnde qui messem facit, arborem succidit, vineam putat, licet opus faciat, ad illud edictum non pertinet; sed ad interdictū, quod vi, aut clàm, l.1. §. hoc autē. & l.7. §. notauimus. D. quod vi, aut clàm.

ad Opus damnari, darive, & in Opus tradi, idem valent, l.6. D. de extraordi. crimi. cum l.1. §.1. & l. fin. D. de effracto. Et Opere mulctari, pro eodem, l.10. §. fi. D. de pœn. in Opus salinarum mulierem damnatam legimus, l.6. D. de captiuis.

Operari, simpliciter pro laborare, negāt apud idoneos reperiri auctores: ferè autem refertur ad sacra. Quamuis Operarij propriè sint, qui non Iudiciū, sed tantùm operā adhibent ad architecti ex arte rationem operis præscriptam. Operariorū seruorum meminit Alphenus in §. quid autē esset. l. in leg. cēsoria. de ver. signi. Alciat. eos interpretatur qui ruri operabantur. Vnde & antiquia auctoribus simpliciter operæ appellabantur.

Oraculum Imperatores in Codice appellant, iussum principis ipsius ore, sine vllo rescripto & adnotatione pronunciatum. l. iubemus. 10. C. De sacros. ecclesi. l. vlti. C. de diuin. rescrip. Adnotatio autē est quæ scriptis tantum: vt Pragmatica, quæ adhibita caussæ cognitione in modum sententiæ, vel ad alicuius vniuersitatis preces. Vide Alciat. In d. l. 10.

Orationes principum in iure dicuntur, quibus illi Senatum aut corām oratione, aut absentes per epistolam consulebant, l.3. C. de leg. & constit. Huiusmodi pleræq; extant D. Marci, vt de transactione alimentorum, de bonis maternis, de fugitiuorum requisitione, de confessis, l. cum hi. de transact. l.6. §.1. de confess. l. 56. de re iud. Item Marci & Commodi, de prohibitione nuptiarum intertutores & pupillas suas, l.60. & 67. §. sed & si filius f. D. de rit. nupt. Item eorundem de seruatorum & libertinarum nuptiis, l.16. de sponsal. l.16. de rit. nupt. D. Antonini, de donationibus inter virum & vxorem, l.32. de donat. int. vir. & vxor. Seueri, de rebus eorum qui sub tutela sunt non alienandis, l.1. D. de reb. eor. l.5. C. de præd. min. quam singulari libro Paulus exposuit, vt ex Florētino indice & inscriptionibus aliquot constat. Adriani, de petitione hereditatis: quæ ob eam caussam Senatusconsultum appellatur. l. item veniunt. 20. §.6 in fin. D. de hered. petit. Tacitus lib. 11. Orationem Principis secuto patrum consulto, primi Aedui senatorū in vrbe ius adepti sunt.

Oratores, pro legatis vsurpat Iurisconf. in l. lege Iulia. D. de vi publ. Accursius doctores artium intelligit: qui à Græcis Rhetorici vocantur.

Oratores

Oratores ex Cannensi caterua, apud Fortunatiaoum videntur dici ignobiles. qui scilicet eo tempore multis cæsis & facúdioribus interfectis, aut mortuis, repente extiterunt, & ad caussas ac iudicia accesserunt.

ORBI dicuntur in iure, qui cœlibes quidem non sunt, sed sine liberis sunt: de quibus apud Vlpianum cap. Inst. 13. De cœlibe, orbo, & solitario patre. vbi Hotoman. legendum putat, Id est solitario patre. Quintil. li. 7. cap. 5. In paupere gratior, quàm in diuite dante beneficium, quàm reddente: patre, quàm orbo. Cicero in Paradox. Quem nutum locupletis orbi senis nó obseruat? Obseruandum est autem, cùm Lex iulia Papia vetuisset, ne orbi plus quàm dimidiam eorum quæ ibi legata essent, partem acciperent, duo extare de orbis capita sub Rubri. de verb. signi. quorum vtriusque inscriptio demonstrat, ea ad legem illam pertinere. nam illic ita est capi. 148. Caius lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam: Non est sine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est. Idem lib. 10. ad eandem: Nam quem sine liberis esse, dicere non possumus: hunc necesse est dicamus liberos habere. Alias autem Orbus dicitur quicunque aliqus re cara priuatus est, vt vxore, liberis, pareotibus. Sic plebs dicitur orba in XII. Tab. amissis tribunis, quasi defensoribus.

ORBIS Romanus, pro ditione Romsnæ ciuitatis accipitur l. 10 orbe. D. de stat. hom.

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex testamento libertatem accepit: nec vnquam patronum viuum habuit. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt. quare cùm libertus ille nullius libertus sit, vt scribit Paulus l. 4. D. de bon. libert. Ditis, Plutonis siue Orci libertus nominatur. Vlpianus l. 4. §. 7. D. de fideicom. libert. Hi qui sd libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, institutio ostendit: vt qui directam libertatem, Orcini eruot liberti. quod & tradidit Instit. tit. 2. §. is qui. Is qui directò liber esse iussus est, orcinus fit libertus. Idemq; Iusti. sub tit. De singul. reb. affirmat. Impp. l. directis. 10. C. de testam. manum. Directis verbis iure data libertste, non solum impositione pilei, sed & adita bereditate, si nulla iuris impediat constitutio, liberti constituuntur Orcini. Marcian. l. 5. D. qui sine man. ad lib. Qui ob oecem domini detectam præmium libertatis consequitur, Orcinus fit libertus. Sic spud Gellium lib. 1. ca. 24. in epigrammate Næuij poetæ, Orcius thesaurus, pro sepulchro.

Itaque postquam est Orcio traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ lingua Latina loquier.

Theophil. autem Orcinum Græcè χαρωνιτὴν appellat eadem forma qua Orcini Senatores (quorum meminit Suet. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur. & Charoneæ scrobes, quasi Orcinæ. A Iuliano Orcinus heres appellatur in l. duo socij. 8. D. de hered. instit. seruus qui ex dominorum suorum ruina simul oppressorum testamento heres & liber esse iussus erat. De Orcino liberto mentio quoque apud Vlp. l. 3. D. de legit. tutor. apud Labeonem in l. dominus. 22 D. de pecui. legat. Nec malè quis Horcinus dixerit: nam ὅρκον dixere quidam παρὰ τὸ ὅρκος. Appellatur autem etiam libertus familiæ l. si socius. D. de manumiss. testa. quod etsi alium quam orcum patronum non agnoscat, ad familiam tamen defuncti pertinet, l. 3. §. piane. D. de legit. tutor. l. 1. §. si. autem fuerit. C. de Lati. liber. toll.

ORDO, est cuiuslibet rei suo loco concinna digestio & apta compositio. Sic & in personis omnium maximè per iustitiam distributiuam apta quædam collocatio exigitur. Quare in Republica ordines dicimus, sicut & in acie distributiones hominum, pro vniuscuiusque statu & qualitate: vt singulæ functiones eò commodius intelligantur expediantúrque. Romæ fuerút tres ordines, scilicet, Senatorius, Equester, & Plebeius. Quorum etiam nunc in orbe Romano vestigis quædam retinemus. Ordo Senatorius erat, qui patritio tantùm, ex quibus Senatus legebatur, cõtinebat. Apud hos censebatur imperij esse maiestas. Nos in hunc ordinem referre possumus omnes Imperij status, qui iustis principum comitiis intersunt, atque ius dicendæ sententiæ habent. Is & amplissimus ordo dicebatur, l. 21. §. 2. de leg. 3. & vide sup. Amplissimus. Ordo Equester medius dicebatur, à quo ad senatoriam dignitatem ascensus fuit: interim tamen iudiciis præficiebantur. Equitum insigne fuerunt anuli aurei, quibus à plebe distinguebantur. Tales hodie sunt equites aurati, cum aliis imperij beneficiariis, qui ad publicam eo mitiis auctoritatem interponendam non solent vocari. Ordo plebeius, & infimus fuit, in quem referebantur omnes Romani ciues tribuarij, hoc est, ad tribus pertinentes. Nam serui & libertini (præterquam vindicta manumissi) non eranttribuum capaces: oisi specialiter eis concederetur. Ex quibus intelligi potest l. patronus. in princip. D. de legat. 3. vbi Accursius ridicula commemorat de seruorum progenie. Ad boa ordines respexit Vlpianus, in l. 1. §. sed & si seruus. D. de inspicien. vent. Publicè enim, inquiens, interest, partus non subiici, vt ordinum dignitas familiarúmque salua sit.

Ordo, pro statu, in l. Diuus Marcus. D. de offic. præsid. Græci τάξιν sppellant. Status bifsriam accipitur: aliàs pro iure personarum, quod & caput dicitur. Vode Capite minui, vt in tit. D. de stat. homi. institu. de iur. personar. aliàs pro ordine personarum, respectu politico dignitatis, vt ordo decurioouin pro collegio, l. 15. D. ad municip.

Ordo decurionum, ciuitatísve, collegium ipsum decurionum & curiam significat, l. 15. D. ad municip. l. 16. §. 1. D. de alim. legat. l. 1. C. de omni agr. deser. lib. 11. Appellatur & simpliciter ac absolutè ordo in l. 3. l. 6. §. 1. D. quod cuiusq. vniu. l. 5. §. vlt. D. de donat. int. vir. l. vlt. D. sd municip. l. 1. §. sed & si præses. D. quand. appel. sit. l. vn. D. nihil nou. appel. l. 1. D. de magist. con. l. vlt. D. de vet. Sic & in inscriptionibus antiquis hoc verbum accipiendum est. itaque in ordinem allegi, nihil aliud est, quam decurioné fieri, l. 3. §. 1. l. penult. D. de decur. d. l. vlt. D. de veter.

Ordo iuris, & legum, l. 1. D. de lib. caus. l. 31. §. si ciuile. D. depos. Valer. Maximus lib. 3. cap. 2. Quoniam Consul dum iuris ordinem sequitur, id agit vt imperium R. corruat. Vtitur hoe verbo sæpe Cassiodorus in lib. Variarum.

Ordo, cognitio. C. de ordi. cogn.

Ordo militaris olim fuit, vt in exercitu, quodam gradu, miles centurioni, Centurio tribuno, Tribunus legato, Legatus consuli obediret. Sed isti grsdus & nomina rei militaris, cœperunt cum tempore (vt ferè omnia) variari.

Ordo scripturæ non impedit caussam iuris sc voluntatis, auctor Pspinian. l. cùm pater filios. §. fidei tuæ committo vxor. de leg. 2.

Ordinem politicum, vt euitetur cõfusio magistratuum, seruandum esse vel apes naturali quadam inclinatione nobis ostendunt: quarum vnumquodque examen suum sequitur regem.

Ordinem in deferendis magistratibus, Romani certè viri prudentes optima ratione obseruabant, ab inferiore ad smpliorem. Omnibus enim in rebus, ordo secundum nsturam necessarius est: sed tamen in magistratu deferendo maximam ac peculiarem quandam vim habet. Primùm, vt hominis ingeniũ rectè cognoscatur, cùm magistratus, qualis quisque sit, statim indicare soleat. Deinde, vt expoliantur ciues negotiis vulgaribus ad arduas res agẽdas, quoniam pulchrius parari, quàm creari nobilem. O venerandam antiquitatem, vt iustinianus

stinianus rectè vocat, à qua & eruditum se fatetur in §. vlt. Insti. de adoptio. Nam variis & grauibus omnium rerum exemplis scatet. Quid rogo salubrius Reipublicæ fuerit, quàm hunc ordinem in omnibus ciuitatibus imitari, vt non statim rudes ac nullo gesti officij argumento probati, rapiantur ad summum administrandæ Reipublicæ gradum & ordinem? Nô possum me hoc loco côtinere, quin expostulem cum criticis quibusdam, qui tam sunt amentes, vt vtilem illum longéque pulcherrimum in omnibus Academiis receptum ordinem titulósque, aut contemnere, aut etiam improbare non erubescant. Quasi verò vani sint omnium literatorum ordines. Quid, inquiunt, est Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccalaurei, nisi pecuniarum nundinationes? & reliqua id genus ineptiarum multa effutiunt. Verùm legant insulsi homines, quid scribant eruditi omnium seculorum in bonis artibus antesignani. Quomodo præparandi sint per ordinem studiosi, ab incunabulis literarum, ad grauiores disciplinas: in quas ne tanquam sus in rosas irruerent, quàm diligenter sint à præceptoribus vires ingenij perpendendæ: & quàm tale in bonis artibus iudicium nullo possit fieri modo, nisi in classes diuidantur studia, & singulis classibus tituli accommodentur, quibus alij ab aliis in scholastica ratione discernantur. Quales sunt à lauri bacca, Baccalaureatus, Magisterij, Licentiæ, & Doctoratus. Hæc, inquam, perpendant, si voluerint, iniqui censores, & facilè videbunt errorem suum vel conscientia dictante.

in Ordinem redigere, hoc est, inter vulgares & gregarios numerare, vt sua conditione sit contentus. Opponitur Eximere numero, tanquàm præcipuum habere, non inter circulares, id est, vilioris farinæ homines.

ORDINARIA dicuntur, quæ lege, plebiscito, Senatusconsultis, prætorum edictis, principum generalibus constitutionibus, & omnino quicquid iure scripto eatenus iussum est, vt sit certa, generalis, vniformis lex, actus humanos generaliter, sine speciali personarum respectu ordinans, & quodã ordinato procursu dirigens: fac. l. nullo modo. D. ad leg. Cornel. de fals. Horum numero sunt, côtractus, obligationes, actiones ordinariæ, appellationes, successiones, testamenta, seruitutes ordinariæ. Interdum (quæ etiam Zasius Ordinariis connumerat, text. apertum allegans in l. 1. §. necessariò. D. si mul. vent. nom. in posses.) vsucapiones, præscriptiones, pignora, & si qua sunt similia, quæ non ineleganter per Cicer. in lib. 1. de Oratore deducuntur. Extraordinaria, ad certa personarum, rerum, negotiorúmve genera, extra ordinem respiciunt: quibus pro conditione, euentu, necessitate, commoditatéve aliqua, præsenti aliquo remedio subuenitur. Quorum tria genera facit Zasius. Quædam enim sunt facti, vt cùm proprio sese facto ab iniuria lex adserere permitteret, l. quemadmodum. D. ad l. Aquil. cû vulg. in quo genere non parum multa docuit in §. nunciatio. l. 1. de oper. nou. nunc. Quædam ex priuilegio principis nascuntur: quæ plerunque sunt contra ius commune: de quibus Inst. de iure nat. gent. & ciui. §. planè ex his. l. 1. §. fi. D. de Côstit. princi. cum simil. Tertium genus eorum est, quæ licet extra ordinem, tamen iure recepta sunt, vt non sine ratione iuris communis nominari possint, licet nô sint iuris ordinarij: veluti cum remedio aliquo his subuenitur, quibus iure ordinario vel non est consultum, vel non ita facilè, ita commodè consultum. Et isthæc extraordinaria tertij generis, quadruplicem habent effectum, quos idem Zas. distinctius explicauit singulari tractatiuncula, inserta Intellect. suis singularibus. Vel sic:

Ordinarium est, quod rectè atque iuris ordine, ciuilitér que & communi iure fit, l. 33. §. publicè. D. de procurat. Ordinarium ius ergo est, quod per actiones & interdicta, per iudices datos, sine prætoria cognitione, sine subscriptione in crimen, ciuiliter exercetur, l. 1. §. 1. D. si mul. vent. nom. l. vlt. D. de priuat. delict. l. 15. §. si super. D. de re iud. l. 32. §. item si qui. D. de recept. arb. Suet. in Claud. cap. 15. Negantem cognitionis rem, sed iuris ordinarij esse, agere caussam confestim apud se coegit. Hinc

Ordinaria iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis institutus est, ius exercetur. Front. de limit. agror. De possessione controuersia est, de qua ad interdictû, hoc est iure ordinario litigatur. Et Aggenus aliquanto pòst: De possessione fit controuersia, quoties de totius fundi statu per interdictum, id est iure ordinario litigatur. Item Ordinaria iudicia, quæ ex sorte in ordinem certû digesta erant. Virgil. Aeneid. 6.

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Vbi Seruius: Sine sorte, inquit, sine iudicio: traxit autem hoc ex more Rom. nô enim audiebantur caussæ nisi per sortem ordinatæ. nam tempore quo caussæ agebantur, conueniebant omnes (vnde & Concilium ait) & ex sorte dierum ordinem accipiebant, quo pòst diem trigesimum suas caussas exequerentur. vnde est,

Quæsitor Minos vrnam mouet.

Iuuenalis,

Gratia fallaci qui Prætoris viceris vrnam.

Ordinaria iudicia priuata quæ sint, diximus sub voce EXTRAORDINARIA: cùm scilicet vsitatus & legitimus ordo, formulæq; agendi & litigandi obseruantur veluti cùm ordine prius ad Magistratum in ius adibatur, ac formula ab eo conceptióque actionis postulabatur: deinde ad iudicem disceptabatur. Extra ordinaria verò, cùm apud magistratum res disceptabatur, nec iudices Recuperatorésve dabantur. Vlpianus l. 1. §. 8. D. de exercit. act. Solent, inquit, in prouinciis Præsides prouinciarum extra ordinem exercitores iuuare ex contractu magistrorum: id est, ipsi met Præsides rem cognoscunt, neque ad iudices reiiciunt. Itaque Vlpia. l. pecuniæ. 178. §. 2. D. de verbo. signi. actionis nomine & formulas intelligi scribit, quæ in ordinariis iudiciis in vsu erant: Persecutionis autem verbo, extraordinarias persecutiones: vt puta fideicommissorum, & si quæ sunt aliæ quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum hæc eiusdem verba in Institut. c. 25. explicabunt: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio Romæ quidem Consulum, aut Prætoris qui Fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. Paulus in l. actio. 47. D. de negot. gest. Nec refert, ait, directa quis, an vtili actione agat, vel conueniatur: planè in extraordinariis iudiciis vbi conceptio formularum non obseruatur, hæc subtilitas superuacua est. Hinc, ORDINARIVM hominem Festus dici tradit, solutum scurram & improbum, qui assiduè in litibus moraretur, ob eam caussam quòd in ordine staret ad nutum Prætorem.

Ordinaria iudicia ad differentiam arbitralium, l. 5. C. de arbit.

Ordinaria bonorum possessio, in l. 5. §. si quis contra. D. de legat. præst. l. 3. §. vlt. D. de Carb. ed. Huic opponitur Carboniana, quæ extraordinaria est.

Ordinarij apparitores, l. 7. C. de cohorta. lib. 12.

Ordinarij consules, vide Consulatus ordinarius.

Ordinarij iudices, sunt præsides viri clarissimi, non viri spectabiles vel illustres, l. 2. C. de prox. sacr. scrin. l. vlt. C. de modo mult. l. omnes. C. de episc. & cler. Græci ἐμβαθμοὺς vocât Nouell. 20. & 112. sic dicti quasi in fini ordinis. In horum officio sunt principes, cornicularij, commentarienses, numerarij siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Et à Mariano in officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Ordinarij iudices qui sint in Decretalium Epistularum

ſtularum libris, vide extrà de offic.iud.ordi.vbi gloſ. Panor.& alij. Vel

Ordinarius eſt, qui ſuo iure, vel principis beneficio vniuerſaliter iuriſdictionem exercere poteſt: cui ſcilicet vniuerſitas cauſarum commiſſa eſt.

Ordinarij militea, gregales & manipulares: vel etiam in prima acie dimicantes principes.

Ordinarij ſerui, l.15.§.prætor.D.de iniur.qui certum aliquot miniſterium, vel officium in familia exercēt. Hi Vicariis opponuntur l.17. 18. 19.D.de pec. Vide VICARIVS.

ORDINARI lis, iudicium, cauſſa, res dicitur, l.24.25.§.1.D.de li.cauſ.l.8.D.de inof.teſta.l.26.D.de teſt.tute. Vnde Ordinator litis. Senec.lib.19.Epiſtul. Et Ordinati libelli, cōcepti, compoſiti, l.3.D.de accuſ. Item Ordinata criminis cauſſa, l.1.C.de accuſ.id eſt, inſcriptione depoſita, fideiuſſore præſtito de lite exercenda, eóq; qui accuſatur ſub cuſtodia officij facto.

Ordinari teſtamenta dicuntur, l.30.D.de liber.& poſtu. & Inſt.de teſt.ordin. Ordinare ſuprema ſua, pro eodem, l.25.D.de libe.& poſtum.l.39.D.de pig.act.l.36.§.miles in ſupremis.D.de milit.l.1.D. de bon.poſſeſ. ex teſtam.mil.& Ordinare poſtrema vel ſuprema iudicia l.15.C.de teſtam. Et apud Quintil.lib.6.c.de riſu. Ordinare codicillos in l.3.C.de codicill.& Ordinatio nouiſsimi iudicij in l.2.C.eod.tit. Et ſuperordinare apud Tertul.lib.5.aduerſus Marcionem, pro teſtamento facto aliquid addere, aut immutare. Ordinarium etiam edictū legimus in l.13.D.rer.amo.non deſunt tamen qui pro edictum, edicto legant.

ὀργυιὰ, l.fin. D. fin.reg.de qua C. Harmenopulus libr.2. titul.4. ἡ ὀργυιὰ, ait, σχηματα β. ἔχει πήχεις δ, ἤτοι πόδας ς. ἤγουν σπιθαμὰς θ. δακτύλους ϙϛ. Heſychius vero ὀργυιὰν eſſe ait τὴν τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασιν, καὶ τὸ μέτρον ἀπὸ τοῦ τὰ γυῖα μετρεῖν.

ORIENS modò pro ea orbis parte, cui proprius præfectus Prætorio adtributus erat: modo pro diœceſi, quæ prouincias xv. continebat, Palæſtinā, Phœnicē, Syriam, Cyprum, Ciliciam, Palæſtinam ſecundā, Palæſtinam ſalutarē, Phœnicem Libani, Euphratēſem, Syriam ſalutarem, Oſrænā, Meſopotamiā, Ciliciam ſecundam, Iſauriam, Arabiam. quanquā Guil. Tyrius Orientem ex vet. auctoritate Antiochiam diœceſim appellare ſe ſcribat lib.3.de bello ſacr.cap.18. Atq; hæ omnes prouinciæ ſub diſpoſitione erant viri ſpectabilis comitis Oriētis, vt ex notitia Imp.Rom. apparet.

ORIGO, & progreſſus iuris ſcripti ſic habet. I. Lex XII. Tabul. II. Diſputatio ea decemuirorū & prudentium forenſes. III. Legis actiones, quæ omnia communi appellatione Ius ciuile dicūtur. IIII. Plebiſcita. V. Senatuſconſulta.

Origo, principium, initium, cauſſam, ortum, ſtirpē, ſemen, fontémq; ſignificat. Pro ortu, hoc eſt, natiuitate origo mutari non poteſt, l fi.§.pe.ad munici. ſequimúrq; patris, non matris originē. De quo Bart. latius in l.aſſumptio.§.filius.D.ad municip.& l.2.C. de municip.& orig.lib.10.

Originalis ciuitas, prouinciáve dicitur ea, ex qua quis oriundus eſt.

ORIGINALES ſiue Originarij ti.C.de mun.& orig. municipes dicuntur origine: ſub quo tamen manumiſsio, allectio & adoptio continētur. hæc enim tria municipes faciunt, l.ciues.7.C.de Incolis. Opponuntur autem Incolis in l.4.& l.6.C.de incolis: Hinc Originaria mulier, l.7.C.de murileg.lib.11.

ORNAMENTA muliebria ſunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anuli, præter ſignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullā parātur, niſi corporis ornandi cauſſa. vide l.argumēto.25.§.3.D.de aur.& arg.leg. & ſuprà ſub voce Mundus muliebris. Ita nec veſtes ornamentorū appellatione contineātur.

Itaque Tertullianus, Ornatum in cura comandi capitis, poliendæq; & exornādæ cutis ponit. Sic enim ille in lib.de habit.mulieb.ſcribit: Habitus, ait, fœminæ duplicem ſpeciem circūfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocāt. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, gemmis, & veſtibus deputatur: iſte in cura capillorum & cutis, earúmq; partiū corporis, quæ oculos trahunt. Huic obſequio deſeruientes ancillas olim mulieres alebant, quas Ornatrices vocabant, de quibus paulo poſt dicemus.

ORNATA iumenta, l.38.D.de ædil.edi.inſtrata & frænis, ephippiis, faleris inſtructa. Sic Ornati aſini, apud Catonem in lib.de re ruſtic.

ORNATRICES (Vet.Gloſſ. κοσμήτριαι) l.legatis.65.§. ornatricibus.D.de leg.3. eæ ſunt queis ſibi mulieres comas exornant, vt dicitur in l.item legato.49.D.eo. ſic enim eo in loco legi vult Iac.Cuiac. Feſtus, Acus qua ornatrix vtitur. Martialis:

Vnus de toto peccauerit orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.
Deſine iam Lalage triſtes ornare capillos,
Tangat & inſanum nulla puella caput.

Harum etiam fit mentio in illo monumento Rom.

CINERIBVS CAMILLAE ALPIONIAE
QVIRITAE ORNATRICI
FASTVS M. SEPTIMI GALLI
DISPENSAT.

De his item ſic Galenus in li.de Theriaca ad Piſonē: Αὗται δὲ ἦσαν αἱ πρὸς τὸ κάλλος αὐτῆς εἰς τὴν κόσμησιν τοῦ σώματος ὑπηρετοῦσαι· αἱ μὲν ἀναπλέκουσαι τὰς τρίχας εὐπρεπῶς. Hæ Ciniflones etiam dicuntur.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανοτρόφος, cui pueros parentibus orbatos alēdi procuratio cōmiſſa eſt. Hinc apud Imp.l.30.C.de epiſc.& cler. Orphanotrophi appellantur pupillorum quaſi tutores, adoleſcentiū verò quaſi curatores.

Ὀρφανοτροφεῖον, locus alendis pueris paratus, l.16.& l.18.C. de ſacroſanct.eccleſ.ab ὀρφανὸς & τρέφω.

ORPHITIANVM Senatuſconſultum. Vide Senatuſconſultum Orphitianum.

Ὁσίας χάριν, dicis cauſſa, perfunctoriè, Modeſt.l.2.D.qui pet.tut. καὶ οὐ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὃν ἂν αἰτήσῃ, ὁσίας χάριν αἰτῶν: id eſt, Et non ſolum ſi non petierit, ſed & ſi quem petierit, dicis cauſſa petierit. Et Dio lib.hiſt. 37.vbi morem illum habendi exercitus in Ianiculo, dum comitia in Campo Martio haberētur, expoſuiſſet (de quo Gellius lib.15.ca.27.) καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται, loquit: hoc eſt, idque etiam nunc dicis cauſſa, & moris veteris vſurpandi fieri ſolet.

OSPRATVRA, minutarum frugum publicè coemendarum cura: vocabulū fictum ex Græco ὄσπριον, quod varias fruges minutas, & legumina ſignificat, vt auctor eſt Heſychius, & Galenus alim. lib.1. his verbis: ὄσπρια καλοῦσιν ἐκεῖνα τῶν δημητρίων σπερμάτων ἐξ ὧν ἄρτος οὐ γίνεται, κυάμους, πισοὺς, ἐρεβίνθους, φακοὺς, θέρμους. Antiq.Lex. ὀσπριον legumen interpretatur: & ὀσπριοπώλης, leguminarium. Arcad.l.vlt.§.2.D.de muner.& hono. Elemporia & Oſpratura apud Alexādrinos patrimonij munus exiſtimatur.

OSRHOENA, prouincia Oriētis, l.10.C.de ædifi.pri. l.5.C.de cohortal.quæ regebatur per Ducem, vt patet ex Notitia Imperij Rom.

OSSA non veniunt cadaueris appellatione, l.locum.§.Prætor.D.de relig.& ſumpt.fun.vide Bar.ibid.

OSSVARIA, Græcis σοροὶ, ciſtæ, in quibus oſſa defunctorum recondebantur. Vlp.l.2.D.de ſepulch.viola. Celſus ſcribit ſic eſſe monumenti, vt oſſuariam. Dicitur & Oſſuariū Caſtellano in Prouincia veteri inſcriptione, vt refert Cuiac. Iulia Fuſsiola oſſuarium viua ſibi fecit.

OSTENDITIÆ, vide Hostenditiæ.

OSTENSIONALES milites apud Lamprid. videntur dici, qui ostentui modò habentur in vrbibus, non bellicæ rei caussa.

OSTENTVM, ait Vlpi. Labeo definit, omne contra naturam cuiusque rei genitum, factúmque. Duo genera autem sunt ostentorum: vnũ, quoties quid contra naturam nascitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est: alterum, cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα vocant. l.38.D. de verb.signi. Ostentum autem ab Ostendendo dicitur, teste Cice. lib.2. de Nat. deor. his verbis: Prædictiones verò & præsensiones rerum futurarum quid aliud declarãt, nisi hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædici: ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Vide Isidor. lib.11. Etym. c.3. & Nonium.

OSTRACISMVS, relegationis erat genus apud Athenienses, cum populus testulis in vrnã missis aliquem relegabat. dicitur enim ἀπὸ τῶν ὀστράκων, id est testulis, (quæ figulinæ an ostreorum fuerint, dubium est) quibus in comitiis populus nomina eorum inscribebat, quos ob potentiam & gloriam ferre non poterat. De quib. sic Plutarch. in Aristid. non ita procul ab initio: Ὄστρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἕνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις. οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταὐτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος· (εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ φέροντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός) ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ τιθέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον, ἐξεκήρυττον εἰς ἔτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὑτοῦ. Hunc eũdem morẽ obseruasse & Argiui & Milesij & Megarenses leguntur. Eandẽ autem legem ab Atheniensibus transumentes Syracusani, priuati eam iuris sibi fecerunt, nõ testis, sed oliuæ foliis nomẽ rei inscribentes, & πεταλισμὸν inde, velut foliationem quandam, ἀπὸ τῶν πετάλων, id est à frondibus, nominantes. Similis est ἐκφυλλοφορία, per folia exactio, apud Zetzen, nomine discrepans, sed in re consentiens, cuius apud Dinarchum oratorem fit mentio aduersus Polyeuctum, quem ἐκφυλλοφορηθέντα, hoc est foliorũ suffragio ab aris focísque exturbatum dicit.

OTIOSA pecunia dicitur à Iurisconsultis, quæ in arca iacet nec exercetur, nullum suo domino fructum afferens, id est, neque in nomina, vel emptionem prædiorum collocatur. Scæuola l.13.§.1.D. de vsur. Quæsitum est, an iudicio negociorum gestorum, vel mãdati pro pecunia otiosa vsuras præstare debeat. Idem vacuam vocauit l.quintus.28.D. depos. Vlpian. in l.3.§.vsuras. D. de cont. tut. Sterilem pecuniam appellat. Plin. lib. epist.10. Pecuniæ publicæ & exactæ sunt, & exiguntur: quæ vereor, ne otiosæ iaceant. Eodẽ autem sensu Græci ἀργὰ χρήματα dicunt. Demosth. contra Aphobum Orat.1. ἵνα δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὑμᾶς ἀκούσητε τά τε ἐνεργὰ αὐτῶν καὶ ὅσα ἦν ἀργά. Huic opponitur Occupata pecunia. Vide Occupare.

OTIOSVS apud Cic. in Bruto ἀπαθῆ significat, & sedatum animum habentem. Vt ipsi Galbæ, quem fortasse vis non ingenij solum, sed etiã animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat: efficiebátque vt & incitata & grauis & vehemens esset oratio: dein cum otiosus stilum prehenderat, motúsque omnis animi, tanquã ventus, hominẽ defecerat, flaccescebat oratio.

OTOFREDVS Iurisconsultus nobilis Bercenonti natus, ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus est: ibidémque relictis cõpluribus de iure ciuili cõmentariis, diem suum obiit anno M.CC.LXV.

OVASIS, seu Oasis, tam parua, quam magna, locus desertus est in Africa, in quem nocentes olim relegari solebant. nam vtriusque meminit Ptolemæus in tertia tabula Africæ: & Plin. lib.5. cap.9. Arsinoitæ, inquit, duo sunt hi & Memphites vsque ad summum delta perueniunt, cui sunt contermini ex Africa duo Oasitæ. Mentio etiam est vtriusque apud Q. Curtium. Et Strabo lib. 17. scribit, Ouases loca habitata esse in magnis desertis, quasi insulas quasdam in mari. Οὐάσεις, inquit, οἱ αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας. Socr. in Hist. Ecc. li.2.c.28. de Georgio quodã Arriano loquens, ait eum quosdam catholicos interfecisse, alios verò superstites in exilium ad magnam Oasin relegasse. Euagrius li.1. Eccles. histor. c.7. refert Nestorium hæreticum, edicto Imper. Theodosij, in Oasim relegatũ fuisse, quam & Ibim vocari scribit: vt & testatur Plin. lib. 5. cap.4. sic enim apud eum legendum, Ibis ciuitas Oeensis, &c. Sunt & alij auctores, qui huius vocis mentionem faciant: vt iam dubitandum nõ sit, quin apud Vlpianum l.7.§. est quoddam. D. de interd. & releg. sic legi debeat: Est quoddam genus quasi in insulam relegationis, in prouincia Aegypto, in Ouasim relegare. Hinc Oasena deportatio, l.1.C.Th. de Nili agger. Vide Duaren. lib.2. Dispnt. ann. cap.39.

OVIBVS legatis, agni, arietésque non continentur. Ouium verò grege legato, vtrunque contineri, l.65. in fin. l.79.D. de leg.3. Paul. lib.3. Sent. tit.6.

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, Neq; omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. Vlpianus in l.6.§.3.D. de offic. procõs. ex Imp. epistola, Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid sentimus. vetus prouerbium est, οὔτε πάντα, &c. nã valde inhumanum est, à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & omnium auarissimum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XV.

P

P. Nota in subscriptionibus Cõstitutionum C. Iustiniani, & Theo. significat, Proposita, eo sensu, quo Data, in eisdẽ libris, vt in l.1. C. de pact. conuentis.

PP. AVG. Perpetuò Augustus: in fin. procemij Institu. vbi sic legẽdum esse docet vetus inscriptio, quam in Iusti. vita ponit Hot.

PABVLA sunt animalium sumptus, vt annonæ familiæ dominicæ, in l.9.C. de iu. fisci, lib.10. quæ vulgo Capita dici scribit Marcellinus li. 22. & vide l. animalia. C. de cursu public. lib. 12. Hoc verbo vsus est & Scæuola l. Lucius. D. de legat.3. Variè autem accipi constat, cap.1. extr. de sepul. quandoque pro verbo DET, ca. inter cetera. de offi. ordin. Hinc

PABVLARE illo sensu, §. si. de pac. ten. in vsib. feud.

PACEM rumpere non dicitur qui furtum facit ei, cum quo pax est. Bartol. l. verum. D. de furt.

Παχυμερῶς, ἁδρῶς, παχέως, inquit Hesychius, id est crasse, pinguiter. Hinc παχυμερέστερον in comparatiuo, pinguius, per maiores partes. Vlpia. l.7.D. de pecul. Scire autem non vtiq; singulas rẽs debet, sed παχυμερέστερον. Paulus in l.14.D. de except. rei iud. pinguius Latinè dixit: Idẽ corpus in hac exceptione non vtiq; omni pristina qualitate vel quantitate seruata, nulla adiectione deminutionéve facta: sed pinguius pro cõmuni vtilitate accipitur. Itẽ in l.49.D. de re iudic. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verũ debitum persoluere cõpellitur. Gellius libri 14. capite primo: Sed coniectari pauca quædã, vt verbo ipsius vtar, παχυμερέστερον nullo scientiarum fundo concepta.

PACISCI & transigere hoc differunt, quòd is qui transigit, quasi de re dubia & lite incerta neq; finita transigit: qui verò paciscitur, donationis caussa rẽ certam & indubitatam liberalitate remittit, l.1.D. de trãsact. In

edicto

edicto Prætoris,quo furti iniuriarúmque pacti infamia notantur.Pactum enim accipimus,qui cum pretio quantocunq; pactus sit.Ceterum si precibus impetrauerit ne secum ageretur,ad edictum non pertinet, l.1.l.6.§.pactus.D.de iis qui not.infam.l.18.C.illo tit. eodem modo in l.18.D.de transact.& l.10.C.de adul. l.4.D.de iur.fisc.

PACTVM, inquit Vlpia.l.1.D.de pact.à pactione dicitur.inde etiam pacis nomen appellatum est. Et est pactio duorũ pluriúmve in idem placitũ consensus, id est nihil nisi consensus:vt in definitione legati, donatio testamento relicta,id est, nonnisi testamento. Vel conuentio quæ placiti fine stetit,id est quæ neq; traditione,neque stipulatione sumpsit effectũ. Vel,Conuentio quæ vacat nomine & caussa. Vel,Conuentio quæ in nudo pacti nomine stetit, nec assumpsit aliud proprium. Alio loco idem Vlpianus pactum ita definit,vt sit duorum cõsensus atq; conuẽtio,l.3.de pollicit.Nec verò audiendi qui pactionis nomen latius pertinere quã pacti dicunt,superiorémq; definitionẽ pactionis esse, nõ pacti;ob idq; in illam contractũ cadere,cum nusquã pacti appellatione contractus significetur.Eadem enim pactio & pactũ sunt: Vlpianũq; existimo post nominis pacti definitionẽ,alteram quę pacti naturam exponeret ex arte adiunxisse. Contractus autem amplius quiddã est: duorum nempe pluriúmve in id cõsensus, ex quo cõtrahatur obligatio: vt & συνάλλαγμα Theophilus definit in extremo tit. de oblig.ceteriq; Græci Iurisc.pactum, quod σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συςῆναι, ἢ διαλυθῆναι, id est ad agendum aliquid vel transigendũ : nam & transactio pacto fit. Contractum verò, ἐπὶ τῷ συνίςασθαι ἀνχεῖν, καὶ τὸν ἕνδον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Conuẽtio autem,quam συμβολαῖ vocant,genus est:nam & pacta & contractus conuentiones sunt.Itaq; idem hæc omnia possunt,pactum,depectio,pactio,placitũ, pactum conuentum,pactum & conuentũ, pactum nudũ, pactum & cõsensus,pactũ & condictũ.In l. iurisgentiũ. §.sed cum nulla.D.eod.nuda pactio dicitur,quod alibi nudum pactum.Et quemadmodũ nullibi pacta,ita nec pactiones cõtractus appellãtur.Cic.li.2.de Inuẽt. pactum definit esse,quod inter aliquos conuenit.

PACTA quæ modò nuda,modo conuẽta, modo pacta simpliciter in iure ciuili appellãtur,ea sunt, quæ neq; nomen certum,neque præsentem & subiectã negotij gerendi caussam habent·id est quæ sola cõuentione, solóq; placito constant,nihilq; præter nudã conuentionẽ habẽt,l.si tibi.C.loc.l.si diuisione.C.fam.ercisc. Nec verò quod nuda dicãtur pacta,cõtrariæ appellationis aliam pactorũ speciem comminisci oportet,sicut quia dicũtur morbi quidã acuti,non ideo alij dicentur obtusi. quinimo asserimus nullũ omnino pactũ esse,quod nudũ non sit. Legitimũ pactũ, pactum nudũ est:lex contractus,pactũ nudũ est.Itaq; quod additur,nudum conuentũ, epithetũ pacti perpetuũ est, non διαςολὴν, quasi sit aliud vestitũ,vel non nudũ, vel non conuentũ,vel vt nihilo felicius tradidit Alciatus, iustum,qui in libris nostris iustũ pactũ non animaduertit nihil aliud esse quã nudũ,quod neq; dolo, &c. l.iurisgentiũ.§.ait Prætor.l.epistola.§. pactũ, l.tale.§. 1.D.de pact.l.Stichũ.§.naturalis.D.de solut.l. cũ emptor.D.de resciod.vend.

PACTA CONVENTA. Elegans coniũctio est horum verborũ, vt scilicet alterũ alterius significatione suppleatur,& omnia tandem hominũ placita cõprehendantur.Sic dicimus,Dicta facta, significãtes omnem prorsus rem gestam inter aliquos,l.iurisgentiũ.§. Prætor ait. D.de pact.Pacta conuẽta,quæ ex solo conuentu,vt ait M.Cic.in lib.Rhetoricorum,valent:vel quæ nihil præter conuentionem habent, l.72.D. de contrahend.empt.l.71.D.pro soc.Et Pactum proprie ex parte stipulantiũ:conuentũ,cũ quæ pepigerunt promissa sunt,de hísq; est cõuentũ.Seneca : Nec pacta cõuentáq; impressis signis custodirentur.Dicitur etiam pacta & conuenta.Paul.lib.1.Sent.tit.de pactis & conuentis.& M.Tul.pro Cæcin.Quæ,inquit,iudicia,aut stipulationis,& pacti & conuenti formula.

Pactum à contractu sic separatur : Pactum neq; nomen, neque caussam habet:Contractus aut nomẽ habet,aut si nomine vacat,certè caussam habet. Caussam autem habet conuentio, quæ datione vel facto sumpsit effectum : ideóq; Do vt des,contractus est : Dabo vt des, pactum.Ex cõtractu datur actio:ex pacto in ciues Romanos non datur actio. constituitur enim ex eo naturalis, non ciuilis obligatio. Sed tamen ex pacto datur exceptio,& hoc est quod ait Prætor, Pacta iusta seruabo.Seruat Prætor,id est tuetur pacta datis exceptionibus.At pacta vel contractibus adiiciuntur, vel nõ adiiciuntur.Hæc procul dubio nunquam actionẽ pariũt, semper exceptionem pariunt:illa,quæ scilicet proprio nomine leges appellantur,aut ex continenti,id est initio cõtractus adiiciuntur,aut ex interuallo. Quæ adiiciuntur ex cõtinenti non pariunt,sed formant contractum,l.cum dotem. C. de iure dot.id est formã & legem dant cõtractui : formant ipsam actionem l.iurisgentium.§.quinimo. D.de pact.id est actionẽ ex ipso contractu. Itaque si conuenerit ab initio, vt venditor satisdaret de euictione , qui ex natura contractus non cogitur nisi repromittere,aget emptor ex empto cum venditore vt satisdet:atque ita pactum emptionẽ format,&,vt Latini Græciq; interpretes locuti sunt,transformat, τυποῖ καὶ μεταποιεῖ. Quod si ab initio conuenerit,ne venditor teneretur ob euictionem,quod etiam alienum est à natura & qualitate contractus, proderit pactum vẽditori ad exceptionẽ, vel etiam ipso iure se tutum esse contendet·quandoquidem pacti exceptio inest bonæ fidei iudicio,l.nec ex prætorio. D. de diuers.reg.iur. Quæ ex interuallo fiunt de satisdatione præstanda ob euictionem,actionẽ emptori non dant: sed si agat cum eo venditor ex aliqua caussa,rectè excipiet emptor,Si non te mihi quoque ob euictionem fideiussores dare oporteat.Quæ fiunt ex interuallo de non præstanda euictione,hæc stultum est quærere,an actionẽ pariant:nec enim venditori aliter vtilia esse possunt,quàm excipiẽdo,& eatenus quidẽ ea emptione contineri,vel inesse emptioni verum est. His verò pactis detrahitur emptioni,illis additur:his leuior,illis fit grauior emptionis condicio.Sed vtraq; fiunt de adminiculis:euictiones enim non perficiunt emptionem,sed iam perfectæ emptioni subsidio & auxilio sunt.At verò si ex interuallo pacta fiãt de his quę sunt ex substantia contractus, vt puta re, pretio,consensu, quibus scilicet emptio perficitur;si res nõ sit integra, nulla nascitur actio:si res sit integra, emptio tollitur mutuo dissensu,vel etiam reformatur,renouatur, repetitur:& hoc posteriore casu datur actio,non quidẽ ex pacto,sed ex noua emptione. Et hæc est sententia l.pacta conuẽta. D.de contrah.empt.item l. iurisgen. §.item responsum.& §.adeo.D. de pact. Ex Cuiacij Obseruat.lib.2.cap.15.

Pactorum quædam in rem sunt, quædam in personam. In rem sunt,quoties generaliter paciscor,ne petam.In personam,quoties,ne à persona,id est,ne à Lucio Titio petam,l.iurisgentium.§.pactorum.D.de pact.

Pacta legitima,l.legitima. C. de pact. Pactum iustum, sine dolo,nec aduersus leges,l.7.§. prætor.& l. epistola.l.tale.D.eodem.nec tamen aliud est quam nudum pactum. Pactum tacitum,l.2 D.eod.

Pacta curialia,Zasius in intellect.iur.sing.in l.si non sortem.l.libertus.D.de condic.indeb.

Pactum retrouendendi,quod vocant,& inter cetera pacta vulgatissimum est,dicitur,cum venditori ex con-

uentione conceditur ab emptore: quòd si ipse vel heredes eius voluerint quandocunq;, aut intra certum tempus restituere precium: vt tum rem suam, quam vendidit, quasi redemptā accipiat. Quo pacto in emptione & venditione reditum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.

Pactum vulgare, l. Bæbius. D. de pact. dot. quod inter se solerent socer & gener pacisci, Si in matrimonio sine liberis filia decessisset, dos profectitia ad patrem rediret.

Pacti solatium, vide Puncti solatium.

PÆDAGOGIA, pro seruitiis pueriIis ætatis accipit Vlpianus in l. quæsitū est. §. 16. D. de instruct. vel instrum. leg. Si instructū fundū, inquit, legasset: ea pædagogia, quæ ibi habebat, vt cùm eo venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.

PÆDAGOGIANI pueri, vide Castrensiani.

PAANE est, prope est, parum est, modestiæ notæ A. August. lib. 3. cap. 9.

PAGANVS dicitur, qui miles non est: hoc est non tantum qui in castris & militia non est, sed qui omnino militiæ sacramento non tenetur. Modest. tit. locat. l. si ignorās, inquit, militi quasi pagano locauerit. Verius tamen esse putat Zasius, quòd priscis Romanis paganus ille erat, qui militiæ cupiens erat, & illi cingi seu ascribi volebat. Eo enim interuallo, quo id quærebat & ad militiā aspirare tentabat, Paganus: mox militiam adeptus, miles dicebatur. Vnde Scæuola ad leg. Falc. l. si dum paganus esset, fecerit testamentū, militiæ tempore codicillos: Lex Falcidia in codicillis locū non habet, in testamento locū habebit. Sed receptius esse paganum dici omnem, qui non est miles, & qui est priuatus. A pago vel villa vocatus, quasi homo rusticus villaticus. Pagum autem, ait Seruius, ἀπὸ τῶν πηγῶν deduci, id est à fontibus, circa quos villæ cōdi solent: sicq; Paganos dictos, quasi ex eodē fonte bibentes. Itaq; pagani propriè militibus opponuntur, vt togati sagatis, cinctisq;. Sunt autē propriè rustici à pagis appellati: quod domi relinquebantur, ad ruris culturam. Vigl. in tit. Instit. de milit. test. Pagani item ecclesiasticis scriptoribus sunt, qui Christi pietatē non colunt: & ita sumūtur in rubr. C. de pag. Ea nēpe ratione, teste Alciato, quia Christi non sint milites. Hinc Paganum peculium castrensi opponitur, l. vlt. C. de inoffic. testam.

PAGORVM præpositi, l. 49. C. Th. de decuri. l. 1. C. Th. de pignorib. παγάρχαι in Nouell.

PAGANSES, ciuitatis aut pagi eiusdē incolæ. lib. Feud. 2. tit. 68. §. 2. Adhibeat sibi de pagensibus suis, & qui per eandē legē viuant, duos testes idoneos. Sic Greg. Toron. lib. 8. c. 18. Nā Vintrio Dux à pagensibus suis depulsus, ducatu caruit. Et lib. 10. c. 9. Regalis Episcopus cum clericis & pagensibus vrbis suæ simila sacramenta dedit. Sic legis Franc. lib. 3. cap. 43. Cancellarius tamen talis esse debet, qui pagensibus loci illius notus fuisset. Et in c. Constit. vlt. Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus.

παγάρχαι, apud Iustinianū Edicto 15. & in Nouellis aliquoties, sunt qui l. 49. C. Th. de decurio. l. 1. C. Th. de pigner. propositi pagis vocantur. Hinc l. 2. C. de suscep. Præpositura pagorum.

PAGERE, pro pacisci. Nam, teste Quintiliano, pepigi, non à pango, sed antiquo verbo Pago, pagis, sine N, ductur, vt in l. XII. Tab. Ni ita pagunt, sicut in ea re testis est idem M. Fabius lib. 1. ca. 10.

PALAM, est coram pluribus: Item in loco euidenti clarius literis, l. palàm. D. de verb. sign. & in l. sed & si pupillus. §. proscribere. D. de instit. action. vide l. 43. D. de rit. nup. Alias etiā alio sensu sumitur, pro loci materia, vt in quæstione taciti fideicōmissi palā relictum intelligitur, quod testamēto, vel codicillis quis rogatus est restituere, non domestica cautione, vel chirographo, l. 3. D. de iur. fisci.

PALATINI, largitionales seu priuatiani erant: atque in genere hoc nomine omnia officia eorū qui in sacro palatio militant, id est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitū, largitionum, vel sacrarum, vel priuatarū rerum, continentur. De quibus in tit. de Palatin. sacra. largit. Sed & ministeriani, de quibus tit. de castrensi. & minist. Generalem hanc significationē cōprobat l. 1. C. de priuil. eo. qui in sacr. pal. mil. A Palatinis, inquit, tam his qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quàm illis qui in scriniis nostris, id est memoriæ, epistolarum, libellorumq; versati sunt, procul calumnias iubemus esse remotas. Ambr. Epist. 5. Palatina, inquit, officia omnia, id est memorialea, agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitum. Palatium pro palatinis sæpe accipi Am. Marcel. testis est lib. 4. Tuas, ait, & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Et eodem libro, Relicto palatio omni.

Palatini panes seu ciuiles, l. 7. C. Th. de annon. ciuic. quibusdam dicuntur quòd è palatio erogarentur: alij tamen malunt sic dictos, quod palatinis præberentur. Largitione autem annua distribui solebant: cuius institutio Constantinus auctor nominatur in l. 1. C. de frum. vrb. Constant. & l. 1. C. de annon. ciuil. & apud Socratem lib. 2. cap. 13, qui ei largitioni ✠ ✠ X. prope modiorum millia attributa testatur. Eorū mentio fit in l. vlt. C. de quadr. præscr. & d. l. 1. de frum. vbi iubentur panes cocti dari, non autem frumentum. Item in l. vlt. §. vlt. C. de iur. dot.

PALÆSTRA dictione vtimur non tantùm pro ludo ipso, sed etiam pro loco vbi exercetur. Vlp. in l. sed & si quid. D. de vsufr. eleganter manciplum de palæstra, seruum accipit, qui palæstræ dat operam.

παλαιστρίται, l. sed & milites. D. de excusat. tutor. veterani.

PALI, ligna sunt acuta, quę in claudendis hortis, aut fulciendis vineis solent in terram defigi. Perticæ verò baculi sunt oblongi, quibus item ad vineas plerunque vtimur. de iis l. 17. §. fi. D. de act. empti. l. 59. D. de vsuf. l. 56. D. de leg. 3. aliàs pedamenta & ridicæ vocantur, l. 10. D. de vsufr. Nec verò pali lignorum appellatione continentur, sed in numerū materiæ redigendi sunt, l. pali. 168. D. de verb. sig. l. pali. D. de leg. 3. l. instrumenta. de fund. instr. Idem & de pertica dici debere ibidem obseruatur.

PALARIS sylua, ex qua pali sumuntur, l. 9. D. de vsufr.

PALAA sine diphthongo, ceu titulus præponitur quibusdam capitibus Decretorum Gratiani. Rectius cū diphthongo scriberetur Palæa. Nam παλαιὰ vetus significat.

Paleæ verbo follicula granorum continentur, l. fin. §. fi. D. de seruit. & aqua.

πάλιν in l. veluti. D. de edend. significat, Iterum, sed ita vt ad insequentia quoque tempora pertineat.

PALLIVM, ait Isidorus lib. 19. ca. 24. est, quo ministrantium scapulæ conteguntur, vt dum ministrant, expediti discurrant. Plaut. *Si quid facturus es, appende in humeris pallium.* Dictum autem Pallium idem scribit à pellibus, quia prius superindumento pelliceo veteres induebantur: siue à Palla per deriuationem. Apud Pontificios sumitur pro insigni ornamento Archiepiscopi, vel Episcopi, c. 1. de aucto. & vsu pallij.

PALLIARE μεταφορικῶς ductum verbum significat tegere turpe factum. sic sumitur in ca. nisi specialis. extra illo titulo de vsu pallij, & vide ibi bonam gloss. in verbo, Palliare.

PALMA, non finis est laboris, sed victoriæ signū, & victoria ipsa, vt in l. 1. C. de princip. agent. in rebus. libro 12. vnde palmata toga, à palma in ea intexta, inquit Budæus

dæus, proprie triumphantium fuit: quam merebantur hi, qui de hostibus palmã reportassent. Aliàs pro dactylo sumitur, & inter dulcia numeratur à Iuriscos. cũ ait: item vnas, ficus, palmas, caricas, l. vlt. de trit. & vino legat.

PALMATI equi in l. 1. C. de grege dominic. siue Palmatij, sunt quos vulgo Baios vocamus, Alciato ibidẽ teste. posse etiã intelligi equos Palmatoa idem scribit, quibus vtebantur aurigæ in Circo, à palma.

PALMARIVM, victoria. Vlpian. ex Imperatoris rescripto in l. 1. §. 5. D. de extra. cognit. Si verò post caussam actum est, honoraria summa peti poterit vsq; ad probabilem quantitatem: etsi nomine palmarij cautũ sit.

PALMVA, mensuræ genus. Est autẽ duplex, inquit Budæus. Maior 12. digitorum, Grecè Spithame vocatur, & Latinis etiam Dodrans: Minor digitorũ quatuor, Palæstes Græcè dicitur. Frõtinus libr. de limitibus agrorum scribit Palmum habere digitos quatnor, vncias tres: quod Theodosius & Neuterius probant.

PANCARPVM, spectaculi genus, quàsi omnium arborum fructibus concinnata silua, apud Imp. in Nouell. de Consulibus. §. ac primus quidem. Vetus interpres siluã exponit: qua ratione & chamæleo niger dictus forsitã sit παγκαρπον, vt ad Dioscorid. Græci quidam adnotarunt, ex varietate colorũ: & oraculo quodã cũ Dianæ iuberetur Neleus statuã erigere ἀπὸ παγκαρπου ξύλου, erexit è quercu, in qua offenderat multos variósq; suspensos fructus, vt interpres Callimachi scribit. Appellatur à Sophocle in Oedipo Tyrãn. laurus παγκαρπὴς.

PANCRATIVM, παγκράτιον, Plutarchus in Symposio lib. 2. cap. 4. certamen esse mixtum scribit ex pugilatu & luctã· ἐπεὶ γὰρ, inquit, μέμικται τὸ παγκράτιον ἔκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, ἀνάγκη. Arist. lib. 1. Rhet. Qui potest premere ac fortiter tenere, ad luctã est idoneus: qui id longè à se repellere, ad pugilatũ: qui vtrunq;, ad pancratium. Sic Plato lib. 1. de legib. παγκράτιον ἐσκευασμένος ἢ πυγμῆς, ἢ πάλης. Qui in pugili certamine, aut lucta, aut vtroque simul se exercuit. Pancratiũ itaque ludus erat, qui in puluere fiebat, recto stadio inuicem percutientiũ. Budæus in priori annot. sic dici vult quod adnocatis omnibus corporis viribus, omniũmq; neruorum contentione transigitur. De Pancratio & Pancratiastis Gellius lib. 12. ca. 26. ex Panætij libro: Oportet animo semper esse prompto, atque intento, vt sunt athletarum, qui Pancratiastæ vocantur. nam sicuti illi ad certandũ vocati, proiectis altè brachiis consistunt, capútque & os suũ manib. oppositis, quasi vallo præmuniunt: membráq; eorum omnia priusquã pugna mota est, aut ad vitãdos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata: ita animus, &c. Item Vlp. l. 7. §. 4. D. ad leg. Aquil. Si quis in colluctatione, vel in pãcratio, vel pugiles dum inter se exercentur, alius aliũ occiderit, &c. Iulius Pollux videtur intellexisse dici πάμμαχοι quoq; de Pancratiastis: nam postquã de iis loquens, eorum descripsit ἔργα, addit: Εὐθὺ δὲ τούτων ἄν τις ἀγὼν εἴη ὁ παμμαχοι, καθάπερ Πλάτων τὸν περὶ τὸν Εὐθύδημον· τοῦτο γὰρ ἀφ᾽ ὧν ἐκεῖνοι παμμάχοι, ἧ τὸ ἀναγράφει τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere vtentes posfis dicere, sicuti Plato Eutydemum: Hoc admodum placet omni certamine vtenti, secundum Acarnenses pancratiastas.

PANDECTAE dicuntur ἐκ τοῦ τὰ πάντα ἐν αὑτοῖς δέχεσθαι: & Digesta, vt Græcè χρηματίσεις, vel potius vt ipse Iustinianus ait, vt iuris antiqui διαιρέσεις καὶ διαλύσεως. Pandectes autem masculini formam habet, omnes tamen id feminino efferunt genere: corruptè.

PANIA GRADILIA in rub. C. Theodosi. de anno. ciuicis & pane gradili, dicitur qui è gradibus, qui in vna quaque regione vrbis erant ad pistrina, vt constat ex descriptione antiquæ vrbis, præbebantur populo. Prudentius aduersus Symmachum:

Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.

Panes palatini, vide Palatini panes.

Panes militares, seu ciuiles, & populares, l. 7. C. Theod. de anno. ciuil. ex quibus locis disces qui sint panes ciuiles.

PANNARIOS dicunt Iurisconsulti, pannorum venditores. Vide Rhodig. c. 12. lib. 6.

PANNICVLARIA bona, inquit Vlpl. l. 6. D. de bo. dã. sunt ea quæ in custodiam receptus secum attulit spolia, vt & ipsa appellatio ostendit: non omnia tamẽ, sed vestis qua is fuerit indutus, & nummuli in vetralem (sic enim legi debet) quos victus sui caussa in prõptu habuerit, aut leues anuli, id est qui rem non excedunt aureorum quinque.

PANORMITANVS Iuriscons. nobilis nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, vir acutus & sagax, vt Siculus: sed cùm Senis iura perdiu professus esset, tandem Archiepis. Panormitanus factus, circiter annum M. CCCCL. è vita migrauit.

PANTHERA, πάνθηρα, pro vniuerso aucupio, & eo quicquid auceps capit. Vlpia. l. 11. §. 18. D. de actio. empt. Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emimus, aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe. Quidam pro Pantheram, Panthera in accus. sing. legi malunt, à nominatiuo Pãther, cuius meminit Varro lib. 4. ling. Lat. retis genus esse scribens. Aliàs autem Panthera, animal est ferum & maculosum, de quo l. 2. D. ad leg. Aquil.

PANTOMIMVS, παντόμιμος, histrio, qui quãuis personam effingit atq; imitatur. Iulianus l. 27. D. de op. lib. Si libertus artem pantomimi exerceat, verũ est debere eum, non solùm ipsi patrono, sed etiam amicorũ ludis gratuitã operam præbere. item in l. 25. D. eod. Item Vlp. l. 42. in fin. de act. empt. Planè si in tantũ precium excessisse propõnas, veluti si ponas agitatorem postea factum, vel pantomimum. Pantomimus itaq; aliud oi hil erat quàm histrio. Mnesterem enim illum in hac arte ludicra nobilem, pantomimũ & histrionem promiscue appellari videmus à Seneca in ἀποκολοκύντωσις Claudij: & à Suetonio in Caligula cap. 36. & à Tacito l. 11. Cassiodorus libr. 4. Variarum Epist. vlt. Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomẽ est, cũ primũ in scenã plausibus inuitatus aduenerit, assistunt cõsoni chori diuersis organis eruditi: tunc illa sensuũ manus oculis canorum carmẽ exponit, & per signa composita, quasi quibusdam literis edocet intuentis aspectum: in illaq; leguntur apices rerum, & non scribendo facit, quod scriptũ declarauit. Idem corpus Herculem designat & Venerem, fœminã præsentat & marẽ, Regem facit & militẽ, senem reddit & iuuenem: vt in vno credas esse multos tam varia imitatione discretos. Sudas hanc mollem & effœminatã pantomimorũ gesticulationẽ Tiberij temporibus prodiisse testatur: ipsi tamen Tiberio totam hanc artem tandem ita displicuisse, vt Roma pantomimos eiecerit, scribit Dio lib. 57. Nobiles in hac arte numerãtur Mnester, Pylades, Batylus, Hylas & Paris, de quo l. 3. §. Neratius. D. de condict. caus. dat.

Πάπας Græcis, Latinis pater, Pontifex maximus. cui Papæ nomẽ non nuper, sed iam olim ab omnibus Orthodoxis impositum constat, quod & testimonio B. Ignatij tertij post B. Petrum Apostolum Antiochiæ episcopi cõprobatur. Is enim Epistola 1. πρὸς Μαρίαν, ait, ἄκουσον περὶ σοῦ ἐπὶ ... ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τοῦ μακαρίου πάπα Λίνου ... Alij tamen ab Patris patriæ titulo hoc nomen deductum volunt, è quo priores tantum syllabæ sint desumptæ.

PAPIA Poppea lex quid iubeat, à quo lata, & quibus Coss. vide in Catalogo legum antiq.

PAPINIANISTAE dicebantur, qui bienniũ in legum

studio versati, tertium etiam adiungebant. Imper. ad Antecess. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem eius amittere videantur, &c.

PAPYRVS (auctore Plinio) nascitur in paludibus Aegypti. Est frutex, ex quo chartam faciebāt. Vnde iam nunc Papyrum dicimus fœminino genere, qua nunc vtimur. & vide l. ligni. D. de leg. 3.

PAR, est quod inter omnes æquabile est: ait Cic. lib. de Inuent. 2. similes caussas significans, de quibus agitur in l. 12. & l. 13. D. de legib. & sen.

Par, pro æquo, l. seruo. C. de rei vind. pro simili & æquali, in l. si stipulatus. de verb. oblig. Et quomodo accipiendū sit, latius declarat Bart. in l. qui concubinā. §. qui quatuor. D. de legat. 3. quid verò iunctū genitiuo signet, Bald. explicat ibidem. Quamuis par, & similis differre videntur. Quintil. cap. 10. libr. 1. Mihi, inquit, egregiè dixisse videtur Seruius Nouianus, pares esse magis quàm similes. de Sallustio & Liuio loquens.

Par imperium nō habet collega cum collega, sed idem. no. de manumiss. l. apud eum. Nec par in parem habet imperium, l. ille à quo. §. tempestiuum. D. ad Trebell. l. nam magistratus. de arbitr.

Parem rationem facere, l. fin. D. de dol. except.

Pares tempore, sunt & iure pares, l. aliena. §. 1. D. pignor. actione.

PARIA facere est, tantundem in expensi paginā referre, quantum in illam accepti relatū erat: quod cū fit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur, Verrina 111. Quomodo, inquit, D. C. eodem modo quadrarint, vt illa Cn. Carbonis sexcenta facta, &c. QVADRARINT, inquit Asconius, solida facta sint, vt neq; plus quicquam, neq; minus inueniatur in summa. Scæuola l. 40. §. 5. D. de statu lib. Si Dama seruus meus actus sui rationes reddiderit, pariáq; fecerit, &c. Item apud Callist. l. 5. §. 10. D. de iur. immunit. Nisi si paria fisco fecisse dicantur. Columella libr. 1. ca. 8. de villico loquens: Néve negocietur sibi, pecuniámq; domini aut animalibus, aut reb. aliis promercalibus occupet. hęc enim negotiatio curam villici auocat, nec vnquā pa titur eum cum rationibus domini paria facere. Sed vbi numeratio exigetur, rem pro nummis ostendit.

PARIARE, paria facere: quod tum fit, cum expensi rationes cum accepti rationibus quadrāt, paréq; sunt. Vlp. l. 4. §. 1. D. de manum. Proinde etsi ei nūmos pro rogauit emptor, cum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc

PARIATIO, scriptura qua rationibus redditis satisfactum esse creditori aut domino appareat, & qua quadrare rationes cauetur. Scæuola l. vlt. §. 3. D. de condi. ind. Idem quæsiit, an pactū quod in pariationibus adscribi solet in hūc modū, Ex hoc cōtractu, &c. Hinc

Pariator, qui sic rationes retulit, vt expensa paria sint acceptis. nam ei Reliquator opponitur. Paul. l. 81. D. de condit. & demon. Au Sticho mortuo antequā rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente libera cesset muller.

PARABOLANI, qui ad curanda debiliū corpora deputantur, l. 42. 43. C. Th. de Episc. & cler. l. 18. C. Iust. eod. illinc sumpta. Verbum autem ipsum videtur effictum à voce Græca παράβολος, qua denotatur homo proiectæ audaciæ, & ad pericula adeunda præceps & temerarius. Vnde Plutarchus de Cęsare, τὴν τολμηματοῦντα παράβολα καὶ μεγάλα πράττειν ἐφ᾽ ἄθλῳ, ἀλλὰ μὴ βουλεύεσθαι. id est, dicebat in rebus dubiis, magnis, & proiectis accelerandū, nec deliberandū. Hi enim parabolani contempta vita id muneris susceperant, vt qui ægrotos publicè in Alexādrina ciuitate curarēt in nosocomiis, nulli nō periculo sese exponēdo, adeo vt grassante (vt non rarò assolet) peste, & ipsi raperētur. Parabolāi autē nomine vsus est Cassiodorus libr. 11. Ttip.

Dum aliquo, inquit, tēpore in amphitheatro Cōstantinopoleos spectaret, cœpit clamare populus, Crude lis est iæ artifex parabolus pugnet. Quod Græcè scriptum est à Socrate. his verbis: κυνήγια δὲ ἐπὶ τῷ ἀμφιθεάτρῳ ... ἐπεβόησεν ὁ δῆμος καὶ βία δὲ ... παραβόλων ...

Παραχαράκται, l. 8 C. Theod. de fals. monet. sunt falsi monetarij. de quibus Sudas, καὶ ... παραχαράκται, &c.

PARACHLAMYS, vestimenti genus, non modò militare, vt apud Plaut. in Persa, sed etiam puerile, Vlpi. in l. vestis. de aur. & arg. legat. Alciatus de vest. holob. in l. 1. lib. 11.

Παραδιάζευξις, l. peu. C. de verb. sign. dicitur quoties quid ita disiungitur, vt tamen coniunctim intelligatur: qua loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur, cum quid ita reticemus, vt tamen tacitis nobis intelligatur.

PARADOGVS, barbarum, & Langobarticum vocabulum, feudi nobilitatem significat, quemadmodum ignobile feudum pædagogū vocitabatur, iuxta Bald. & Aluar. teste Barone Tautenbergio lib. 2. feud.

PARAGAVDAE fasciæ dicūtur fuisse vel aureæ vel sericæ auro ornatæ, quæ vestibus intexerentur, non vt insitæ adsuerentur, l. 2. C. de vest. holob. Nemo auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas. At l. 1. eod. tit. videntur genus vestimenti esse virilis, vt plurimum linei, quod sub alia veste gerebatur, vinctum nunc vnico nexu, nūc pluribus loris, auratis fortasse. Hinc Vopiscus in Aureliano, alias monolores, alias dilores, alias trilores & pentelores facit, pro numero intextorū filorum aureorum, quæ vidētur lora appellasse, vel intexturā ipsam potius. Auratas tamen etiam fuisse & sericas, auro intextas phrygio siue barbarico opere, d. ll. docent. Nec verò hæ pluris erant quā holoberæ. libra enim auri tunc libra serici erat, vt Vopiscus scribit in Aureliano, & in leg. Rhodia, ὁλοσηρικὰ ἴσμεν τῷ χρυσῷ. Paragaudarum meminit Pollio in Claud. Albam sub sericam paragaudē triuncē vnam. Flau. Vopiscus in Aurel. Cum darentur tunicæ subsericeæ lineæ paragaudæ. Item in eodem: Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit: cū antea non nisi rectas purpureas accepissent, &c. Idē in Probo; Huic dari iubebis interulas parsgaudes duas. Paragauda autem verbum volunt quidam deduci à verbo γαυδᾶν, quod Hesychius λάμπειν interpretatur, quod qui iis vestibus vterentur παραγαυδᾶν, & splendidè sese ostentare solerent, n, in u, corrupte mutato. Alij è Græco & Latino compositū, vt quoddam ornamentū & gaudium vestis intelligatur. Alij deniq; quòd limbo para gauda & margini vestis esset vicina, velut paracaudā, id est iuxta caudam & oram vestis, interpretantur. Vide Turn. Aduers. lib. 9. cap. 11.

PARAGIVM in his duobus Feudorum libris nusquā nominatur: sed tamen feudale verbum & notatione dignum est. Paragium igitur barbarice dictum arbitratur Hot. pro pariatione, & ea quā Feudistæ Adæquationem hereditatum appellant: vt superius ino loco dictum est. Et si autem propter ætatis prærogatiuam sensim moribus quibusdā institutum est, ne pares æquales fratribus diuiderentur, sed natu minoribus minores attribuerentur, tamē vt aliis quibusdam in rebus re sublata nomen retentum est, l. insula. 46. in fin. D. de acq. rer. dom. Vide Summam Ruralem & Consuetud. Normā. Paragij iure ac titulo feudū possidere dicitur, qui eiusdem gētis siue stirpis est, cuius is à quo feudum possidet: quippe cum feudū à communi ipsorum generis auctore, ac parente profectū sit velut in Nortmannia, vbi in paternorū feudorum successionibus filius natu maximus præcipui iure magnam sibi partem aufert, nimirum bessem: coteris omnibus triens relinquitur, sique paragij iure possidere

deri dicitur. Nã in feudi ſucceſsione pares ſunt, quanuis natu maximus maiorem partem auferat. ſed alij pari eum ipſo iure, & titulo æque nobili poſsident: & ſtirpe ac genere pares ſunt. Iure tamen conſtitutũ eſt, vt natu minor paragij nomine feudum ſuum à maiore poſsideat vſque ad gradum ſextum. Nam poſteriorea tenentur fidelitaté & hominium ei qui beſſem obtinet, iurare ac tum non paragij, ſed homagij nomine poſsidetur. Quibus ex verbis perſpicuum eſt, Paragium eſſe titulum, quo feudi pars minor à fratribus natu minoribus, corúmve poſteris ita poſsidetur, vt maiori fratri maiorem partem obtinenti eo nomine neq; fidelitatem, neque hominium debeant: quippe qui pari iure ſtirpis, & pari titulo paternæ auitæve hereditatis id obtineant: dummodo intra ſextum genealogiæ gradum contineantur.

PARAGRAPHUS id proprie dicitur, quicquid ſub vna ſententia clauditur: ait Marcianus Coſsias antiquus Pandectarum interpres in illum locũ, verſuum tricies centena millia: Verſuum, inquit, id eſt, paragraphorum: Paragraphus, id eſt, &c. Obiter auté notandum eſt à Græcis hoc nomen in fœminino genere efferri, contra quam ab omnibus Iuriſcõſultis vſurpetur. παράγραφος quidem vtrunq; genus admittit, ſed quoties eo nomine Græci ſine adiectione vtebantur, non dubium quin τὴν παράγραφον dicerent, ſubaudientes γραμμήν.

PARANGARIAE, ſumptus, aut labores agendi ferendíve alicuius cauſſa à principe impoſiti, cùm non per viam curſúmve publicum, ſed alio uerſum iter ſuſcipitur. ſub Rub. C. de curſu public. angar. & parangar. Vide, Angariæ.

Παραπίττευμα, id eſt teſſera, quæ & πιττὶς, & πίττευμα dicitur, l. 2. C. de anno. ciuil. ſic enim ibi legendum, non peritteumatis.

PARAPHERNA, παράφερνα, iuncto ex παρὰ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ præter dotis cauſſam ad viros deferuntur, id eſt res vxoris extra dotem conſtitutæ, vel res quas vxor in domo mariti in vſu habet. Vlpia. l. 9. §. 2. D. de iure dot. Dotis auté cauſſa accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Ceterùm ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an ſtatim efficiantur mariti. Sic l. donationes. §. ſpecies. D. de donat. Exemplum apud Liuium extat in libro 26. de Scipione Africano, qui capta Carthagine, virginem nobilem Allucio adoleſcenti Celtiberorum principi deſponſatam, ita reddidit, vt pecuniam ad illam redimendam à parentibus allatam adiiceret: Super dotem, inquiẽs, quã accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedant. aurúmque tollere, ac ſibi habere iuſsit. Cicero Philipp. XII. His quaſi præter dotem quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum eſt largitus Antonius. Conſtantinus Harmenopulus ἐξώπροικα vocat.

Παραπλῶ l. 19. §. 2. D. de iudic. eſt nauigio præteruehi, & diſtingitur is qui παραπλῶ, à Viatore, qui proprie is eſt qui ſuis pedibus iter facit: item ab eo qui trãſuehitur, equo ſcilicet.

Παραπομπικὰ, Nouell. 128. & l. 14. C. de diſcuſſ. quæ Græca eſt, ſumptus dicuntur prouincialium in ſpeciebus tranſmittendis ad arcam præfecti Prætorio, quæ & ἀπομπικὰ dicuntur. hoc nomen retinuit Iulianus Patritius eadem Nouel. §. κ̀ τῦτο. Haloander vertit tranſmiſſoria.

PARAPSIDAS, acetabulum, quod ad apſides accedebat, id eſt vaſculum infundendo aceto, in quod intingerent cibum ſumentes paratum. Heſychio ὀξυβάφιον eſt, & τρυβλίον & τρύβλιον Moſchopulo ὀξύβαφον ἀγγεῖον. Latinorum Gloſſæ: Parapſis inquiunt acetabulum maius & ſuffuſorium. Horum fit mentio l. 19. §. 3. D. de aur. & arg. leg. Et Iſidorus forſitan malè, Parapſis, quadrangulum & quadrilaterum vas, id eſt paribus apſidibus.

PARARIUS, προξενητὴς, qui nominibus faciẽdis interuenit, conciliator interceſſórq; inter emptoré & venditorem. Senec. lib. 2. cap. 23. de Benefic. Quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dare. Budæus.

Pariũ æs appellabatur id quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. Feſtus.

Parariis interpoſitis nomina facere. Seneca de Benef. libro 3. cap. 15.

PARASANGA, paraſangæ, παρασάγγης. Paraſangæ, inquit Feſtus, apud Perſas, viarũ menſuræ ſunt. Budæus triginta ſtadia continere dicit. Plin. lib. 6. ca. 26. Inconſtantiam menſuræ diuerſitas auctorum facit, cum Perſæ quoque ſchœnos & paraſangas alij alia menſura determinent. Herodotus libro 2. de Aegyptiis loquens, Quotquot enim inopes ſoli ſunt, ij terrã ſuam orgyis metiuntur. Qui verò minus inopes ſoli ſunt, ſtadiis. Qui autem latifundia habent, paraſangis metiuntur. Conſtat autem Paraſanga triginta ſtadiis. Schœnus autem, quod ipſum verbum eſt Aegyptiacum, ſexaginta.

PARASCENIA, ſunt ab vtroque latere ſpatia in ſcena: nam ſcenam nonnulli interpretantur medianam theatri portam: Proſcenium locus erat ante ſcenam parapetaſmáque, ſiue velum, aut item pulpitum: vnde per adagium dicimus proſcenia, quæ ſpecioſa extrinſecus videntur, cũ mira intus lateat fœditas, ſicut meretricula Nannium nomine apud Athenæum proſcenium dicta eſt, quòd veſtium & auri cultu plurimo ſpecioſa videbatur, cum exuta foret vel turpiſsima. Cælius lib. 8. cap. 8.

PARASCEVE, paraſceues, pen. prod. fœ. gen. παρασκευή. Apparatus à verbo Græco παρασκευάζω, quod eſt præparo, deducitur. Vnde & dies quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus, pro humani generis ſalute cruci affixus fuit, paraſceue dicitur: quoniam in eo Iudæi ſibi neceſſaria ad victum ſequentis diei præparabant, vt Paſchæ dies abſque operatione aliqua transfigeretur.

PARASITUS, paraſiti, pen. prod. παράσιτος, ἐκ παρασιτέω. Qui aliorum menſas & cibaria ſequitur: quiſq; ad voluntatem eius, in cuius cõtubernio ſit, omnia loquitur, & facit, nihil repugnãs, cibi & vẽtris gratia, à quo nomen habet. nam παρὰ, apud Græcos, ad ſignificat: σῖτος cibus, σιτεία ſagina. Qualis ſit paraſitus declarat Terentius Eunucho, 2. 2. Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt, &c.

Paraſiti, ſcorta vocati: cuius rei ea cauſſa eſt, quia in conuiuiis cum more Græco ſolerent talis ſortiri vices bibendi, talos mittentes ſcorta inuocabant ſua, ſuáſque amicas fauſti ominis cauſſa. Quia igitur paraſiti inuocati, id eſt nõ vocati venire in cõuiuium ſolebant. cũ eſſent patinarum affectatores, ab illa inuocatione ſcorta appellari cœpere. Itaque apud Plautum in Truculento, cum dixiſſet Truculentus adoleſcens. *Vel amare poſſum, vel etiam ſcortum ducere*. Reſpondet Aſtaphium, *Lepidè meccaſtor nuntias: ſed dic mihi, An paraſitum te poteſſe ducere?* Qui verſus ſatis indicat paraſitos ſcorta vocatos fuiſſe. Turneb.

Paraſiti verbum apud vetuſtiſsimos honeſtum fuit: paraſitíque vocabantur comites, ſodaléſque Põtificum & magiſtratuum, vt docet Athenæus libro 6. Solon ſic eos appellauit, qui in Prytaneo publico victu epulabantur, auctore Plutarcho.

Παρασυνάξεις, conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, l. 8. C. de hæreticis, & Manich.

PARATITLA, argumenta & quaſi ſummæ tractatuum, ad quemq; titulum ſeu rubricam appoſitæ, vnde fieri

de toto tractatu collectura posit: quasi caussæ quędā coniectio.l.imp.de concep.Dig.5.9. Sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædā admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

PARATVS soluere dicitur, qui numeratam fert pecuniam. argum. 5. si quis paratus. l. Prætor. de operis no ol nuncia. Paratum autem ab empto quid differat, vide Emptum & paratum.

Παρατατικῶς, ἐκτεταμένως, vt ait Hesychius, id est extensiuè, vt ita loquar: non presè, non angustè, sed laxè, & solutè: denique id ipsum quod alibi Iurisconsulti dicunt ἐν πλάτει. Iulia. l. 1. D. vnde legit. Hæc verba edicti. Tum quem ei heredem esse oporteret, si intestatus mortuus esset, παρατατικῶς & cum quodam temporis spacio accipiuntur. Vlp. l. 2. D. quib. ex causs. in poss. Hæc verba, defenderetur, παρατατικῶς scripta sunt, vt neque sufficiat vnquam defendisse, si non duret defensio: neque obsit, si nunc offeratur.

PARAVEREDI, l. 2. & 21. C. de curs. public. Cassiod. libro 8. Varia-sunt maiores aginnales equi: quos posteriores Parafredos vocarunt. vt in lege Baluariorum: Parafredos doneot, aut ipsi vadant vbi eis iniun ctū fuerit. Gallis *vn Palefroy*, vt & Italis & Hispanis. Parhippi vocātur à Græcis ad l. vlt. C. de cursu publ. lib. 12. & à Cassiodoro 4. & 5. Variarum, & à Iuliano in epist. ad Aetium.

Παρεγχείρησις, apud Quintilianum, est (vt scribit Turn. Aduers. lib. 12. cap. 11.) cum vel præter orationem, vel declamationem, huius tantum vel illius caussa, vel orator vel rhetor de ordine capitum, diuisione caussæ, collocatione & dispositione apud se exigit & peruestigat, aut discipulos instituendo quæstiones & capita docet, & vltra eos qui idem argumentū tractarunt, excogitare aliquid conatur. Quod enim id prę̨ter vel orandi, vel declamādi officium & munus fit, & aliquid præter alios excogitandi labor suscipiatur, παρεγχείρησις vocatur, velut conatus quidam & aggressio præter legitimū opus. Atq; in ea capitū & quæstionū peruestigatione & ordinatione 7. Quintiliani lib. consumitur. Est & Parenchiresis, cum argumentū & negotium ab alio tractatū, alius sibi scribendū assumit, vt apud Cic. lib. 15. ad Attic. epist. 4. De oratione Bruti prorsus contendis, mecúmq; iterum tam multis verbis agis. Egóne vt eam caussam, quam is scripsit ? ego scribam nō rogatus ab eo: Nulla παρεγχείρησις fieri potest contumeliosior. Eodē modo & Themistius Parenchireses appellat, eum quid secui quam alij dicimus, aut prætermissum scribimus, τὸ, τὸ σμικρὸν ἔγωγε παρεγχειρήσεων, ἐλελήθειν καὶ βαδίζειν πραγματείας, ὥσπερ τῷ τὴν Ἀθηνᾶν βουλομένῳ μεταποιεῖν τὴν φειδίου, ὅτι τὰ ὅπλα τῇ κεφαλῇ οὐκ ὀρθῶς κεῖσθαι.

PARHIPPVS, l. 4. C. de curs. pub. qui supra numerum euectionis equos publicos vsurpat. Parhippū eum videri & habendum esse, si quis vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebit, alterū tertiúmve extra ordinem commoueat. Alias Parauere-dum denotat, vt iam diximus.

Παρίεδροι Præsidum, hoc est, qui magistratus in publicū prodeuntes apud Græcos quoque præcedebant, falsò intelligunt verbo Antecessoris. Haloander in Epistola Pandectar.

PARAT, pro apparet in formulis vsitatum, Festo lib. 15. vide l. 179. D. de verbor. signific. l. 5. D. de rei vindic. & alibi sæpissimè.

PARANTIA, vide PARIANTIA.

PARENTIS appellatione non tantum pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & mater, & auia, & proauia. Caius in l. adpellatione. D. de verb. sign. Parentes autem apud Romanos vsque ad tritauum proprio vocabulo nominantur: vlteriores, qui non habent speciale nomen, Maiores adpellantur, l. 4. D. de in ius voc. l. fio. D. de gradib. Nec malè in l. 15. C. de neg. gest. ponitur vitricus aluisse priuignas affectu paterno, eum priuigni, priuignæq; necnon filij eorum sint liberorum loco, vitricus & nouerca parentum, §. affinitatis. §. socrum. Instit. de nupt. l. Aristo. D. de rit. nupt. Socer, quoque & socrus, prosocer prosocrus, abiocer abiocrus, & deorsum versum, nurus gener, pronurus progener, abnurus abgener, parentum & liberorum loco sunt, d. §. affinitatis. & §. socrum. l. quia parētis. D. sol. matr. Constat quoque patruum, auunculum, amitam, siue paterteram & materteram esse parentum loco: fratris aut sororis filium filiam, nepotem neptem, pronepotem proneptem, liberorum, §. item amitam. Instit. de nupt. l. sororis. D. de ritu nupt.

PARANTES, pro cognatis: quod Linguæ nostræ vernaculæ commune est, libro Feudorum 1. titulo 24. Non reuncetur ab vllo ex parentibus suis. Et lib. 2. titul. 33. Vassallus cum sea parentibus, ceteros si vult habeat extraneos. Et lib. 3. tit. 2. §. 1. Cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat. Hieronymus in Apologia secunda contra Rufinum: Nisi fortè parentes militari vulgarique sermone cognatos & affines nominat. Sic Iulius Firmicus Mathesēos 3. cap. 13. Pigros faciet humiléſque in omnibus actibus, & in omni fortuna: & qui cum parentibus vel affinibus assiduas inimicitias exerceant.

PARES CVRIÆ, siue curtis, siue domus, dicūtur conuassalli, siue compares, qui ab eodem patrono feudum receperunt: quasi eiusdem patroni conclientes. lib. Feud. 1. tit. 11. & tit. 18. & tit. 26. Sic Pares exponuntur, qui ab eodem domino feudum tenent, lib. 1. tit. 26. vbi etiam Pares de domo appellantur. Dicuntur etiam Compares, lib. 2. tit. 53. Item Pares de domo domini, lib. 1. tit. 26. §. 3. Interdum etiam Pares dicuntur, qui neque collegę, neque socij, neque consortes, aut eiusdem dignitaris participes sunt: sed qui in pari tamen ac simili iure, & Imperio sunt: vt cùm duo Reges Regúmve filij Pares dicuntur: vt in fœdere inter Ludouicum filium Caroli Imper. & Ludouicū filium Ludouici Regis, apud Aymoinum lib. 5. capite 38. Vt nemo suo pari vitam, regnum, aut fideles suos discupiat aut forsconciliet: hoc est, subducat, subtrahat. Item: Vterque veraciter suum parem, vbicunque necessitas fuerit, adiuuet. Item: Et si hoc acciderit, ad tempus vterque pari suo hoc rescire faciat, id est alter alteri. Parium autem Curiæ tria munera fuisse scribit Hotom. cum paragium facerent: hoc est, dum collegium obirent. Primum, vt nouorum vassallorum cooptationi siue inuestituræ arbitri adessent. eorum enim ne cessaria præsentia est, lib. 2. titul. 2. & tit. 32. & tit. 33. §. 2. Alterum, vt rogati de inuestitura, testimonium dicerent: quamuis controuersiæ tempore pares esse desiissent, lib. 2. tit. 19. Tertium, vt feudallum caussarum iudicia exercerent, lib. 2. tit. 52. & tit. 55. §. 3. & lib. 1. tit. 10. §. 1. & tit. 22. §. 3.

PARICIDA olim, non vtique qui parētem occidisset, sed qui qualemcunque hominem, dicebatur. Paricida enim tam à pari, quàm à patre deduci potest, auctore Prisciano, quasi parentem seu proximum occidens.

PARIENTIAM accommodare, id est obtemperare, apud Cassiodorum lib. 7. Variarum: Cui, inquit, saluberrimam parientiam commodate. Atque ita apud eundem lib. 3. legendum: Atque ideo parientiam vestram sæpius approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate. Sicque l. 1. C. qui pro sua iurisd. iud. dar. poss. legi vult Cuiac. Obseruat. lib. 1. cap 6. ex vetustis libris: Nec præcepto cognitorem datum parientiam accommodare censemus. Alij tamen Parentiam legunt.

Pariet

Parietú varia sunt genera. Lateritij, ex lateribus durissimæ soliditatis fiebát: vtpote qui crudi sub sole diutius permanebant, vt exiccarentur. Testacei, ex laterè cocto, qui etiam nunc sunt in vsu. Cæmentarij, fiunt ex temerè coniectis lapidibus, calcéq; cõmixtis, & imbricum modo hærentibus. Cratitij, ex lignis contextis, l.52.D.pro soc.Vitru.lib.2.c.8. Intergerinus paries Festo lib.9.inter cõfines structus, in lexic.B. Germani, τοῖχος ὁ ἀδιακοινώνητος. de quo vide Plin.lib.35.c.12. Solidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in Topic.

Paries cæcus (sic enim quidam legunt in l. eos qui ius. D.de ser.vrb.) qui fenestras non habet, τυφλὸν τοῖχον vocat Harmenopulus. vt apud Virgil.Aeneid.libr.5. *Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque Mille viis habuisse dolum.* Hinc Varro lib.2.de Analog.scribit: Cubiculum, si fenestram non habeat, cæcum dici.

Paries communis est, quem communiter ædificant vicini: ad eum autem ius habet vicinus adiungere ædificium. Vide l.fluminum.& l.inter quos. D.de dam. infect.

Paries directus dicitur, cuius extremitas pariete alterum attingit. Cic.in Top. Omnibus est ius parietem directum ad parietem communé adiungere, vel solidum, vel fornicatú. Cuius loci sensus est apertissimus: si directum parietem eum esse intelligamus, qui exempli caussa sic attingit communé, vt in litera T pendés in imum linea transuersam superioré attingat: quare si vicinus fornicatum parietem ad communem adiunxerit, alter qui in pariete cõmuni demoliendo damni infecti promiserit, non debebit præstare quod fornix vitij fecerit. Vide Obseruat.Hotom.lib.1.cap.24.

Parietes rudes in l.50.D.de vsufr. appellantur nondum inducti tectorio lapide.

Parieté ventré facere dixit μετεωρισμοῦ Alfen. in l.18. D. si seru.vindic.vt & inclinare Põp.in l.14.in fi.eod.tit.

PAROECOS, incola est, habitator in loco. Põp.de verború sign.l. pupillus. Incola, ait, est, qui in aliquam regionem domicilium suum cõtulit, qué Græci Paræcon vocát. Vide Bud.in post. Annot.ad l.vlt.de mun.

PARTHICARII, & Parthiarij, in l.7.C.de excus.muner.lib.10.sunt, qui pellium Parthicarum negociatores sunt: ex quibus fiebant Zauchæ, de quibus l. 2.& 3.C.Th.de hab. qui int. vrb. Trebellius in Claudio, Zauchas de nostris Parthicis. Græci ita vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα, ἢ τῶν ὀθονίων, ἢ τῶν πορφυρῶν, ἢ τὰ παρθικὰ δέρματα.

PARTIARIVS colonus. Vide, Colonus partiarius.

Partiaria pecora, l.8.C.de pactis, id est, vt fœtus eorum certis portionibus inter dominum & pastorem diuidantur, inquit Imp.

Partiarius legatarius, cui pars bonorum legabatur: quæ legati species partitio dicebatur, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem.§.sed quia.Instit.de fideicommiss. hered. Vlpianus Epit.titul.24.l.164.§. partitionis. D.de verborum signification.l.19.§.1.D. ad S.C.Treb.

PARTICVLONES Nonio à veteribus coheredes inter se dicebantur, quòd partes inuicem sibi facerent.

PARTICIPIA futuri temporis præteriti vim plerunq; habent: veluti rei iudicandæ tempore, rei iudicatæ est, l.5.§.idem Iulianus. D.de lib.leg.l.7.§.si quis. D. quibus ex causs.in poss.ea. Sic iudicij accipiendi tempus, pro accepti iudicij, & litis contestatæ tempore, l.2.§.1.D.de priuat.delict. & testamenti faciendi tépus, pro facti testamenti tempore, l.104.§.1. D.de legat.1. Stipulationis interponendæ, id est interpositæ, l.7.D. iud.sol. Et tempus dandi, pro dati, l.89.§.si ita scriptú. D.de hered.instit.

PARTIVM iurisconsulti duo genera constituunt. aliæ nanque naturales sunt, aliæ intellectæ. Naturales quidem, quæ pondere, numero, mensura constant, quæ oculis cerni tangíq; possunt: veluti si quis corpus aliquod secare velit, duas partes constituet, quas nemo sensus communis compos, nó facilè cognoscet. Intellectæ verò, quæ tangi demonstraríve non possunt, cerni tamen animo atq; intelligi possunt: veluti si seruum aut nauem duo communé habeant, parté quisq; suam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non potest, animo & intelligentia potest. Quod significás Cæsilius noster apud Macrobium, mercatori, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti, respondet, Nauem si diuidis, nec tu, nec socius habebitis. Vlp.l.5.D.de stip.ser. Seruus cõmunis sic omnium est, nó quasi singulorum totus: sed pro partibus vtique indiuisis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligentia tantú cernuntur, & earum rerum sunt, quas Pomponius naturaliter indiuisas appellat in l.non amplius.26.§.vlt.D. de legat. 1. Alias auté partes idem alibi numero fieri dicit: hoc est in l.29.D.de solu. Cum Stichus, ait, & Pamphilus communi seruo promissi sunt, non alteri Stichus, alteri Pamphilus solui potest: sed dimidiæ singulorum partes debentur: atque vtriusq; rei dominium duobus modis intelligi potest. Sed in nummis, & oleo, & frumento, & similibus quæ communi specie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio. Eandem diuisionem duplicem Papinian. notat in l.94.eiusdé tit.& l.66.§.1.D.de lega.3. vbi ait plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis obtinere. Notat & Paul. in l.25.§.1. D. de verb.signific. vbi Seruio assentitur, qui partes alias esse dixit pro diuiso, alias pro indiuiso: cum Mutius putaret partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse: cui consentit Vlpia.in l.6.§.1.D.com mun.præd. Aristoteles autem in libro de sensu, hanc quoque diuisioné attingit: sed in Categoriis planius rem omnem exponit. ait enim, Quantitaté aliam continuam, aliam seiunctam esse. Continuam cuius partium terminus aliquis communis est: veluti corporis, cuius partes communé habent terminú lineá: aut lineæ, in qua partes finem quo inter se cohæreát, communem habent, punctú scilicet. Itaque poculú cum ansa quantitatis est continuæ: vti cóstat ex l.21.§.4.D. de furt. & pars lancis priusquam erasa sit, l.22.eod.ti. Ex quibus intelligitur fundú qui inter duos diuisus est, quia terminú habet communem, quo inter se partes adaptétur, in quátitate continua numerandú esse. qua de caussa non tam in partes diuidi fundus à Iurisconsultis dicitur, quàm in regiones, vt in tracta.D. fin.regund. Seiunctam verò Aristoteles eam appellat quantitatem, cuius partes communem terminum non habent: vt in numero. Nam si bis quinq;, inquit, sunt partes decem, quinque & quinque nullo communi termino coniuncta sunt, sed secreta & separata: cui ea omnia adiungamus licet, quæ communi specie contineri dicuntur ab Vlp.d.l.29. de solut. veluti vinú, oleum, frumentú. Ná si duobus amphora vini legata est, seiúcta vtriq; quátitas legata est. Ná vrnæ duæ finé in amphora quo inter se cohæreát, communem non habent, neque duo semimodij in modio, neque bis quinquaginta in centum. quod eodem modo de ponderibus quoque iudicandum est. Nam in vncia duæ semunciæ communem terminum nó habent. Quantum hoc deiunctum in tesseris & nummis quoque intelligitur, quæ si pluribus legata sint, tot habebunt deiunctas & secretas inter se partes, quot erút legatarij. Qua ex disputatione intelligi potest quãobrem Vlp. ab Officio & Trebatio dissentiés, neget eú qui ex frumenti aceruo modiú, aut ex vini dolio sextarium

tarium abstulerit, totius nomine furti teneri, l. 21. D. de furt. nec magis interesse affirmet inter hanc speciẽ, quàm si quis ex armario rem vnam auerterit. vtráque enim quantitatẽ seiunctã esse. Quòd verò Trebatius dicebat, si quis aurem attingat, eum totum corpus attingere, Vlpianũ non mouit. perspicientẽ sine dubio, quantitatem illam esse continuam, hanc verò deiunctam. Ex Hotom.

Partium aliã quoq; tradit Hot. diuisionẽ, vt aliæ principales dicantur, quibus sublatis totum interit: aliæ minus principales, quibus ademptis totum tamen manet: vt caput in corpore humano, & pectus, & brachia, partes sunt principales: crines autem, & vngues & supercilia minus principales. Atq; ita intelligendũ esse quod ait Vlp. l. 13. §. 2. D. de acceptilat. vbi ait, Nec cementa, nec fenestras, nec parietem, nec diætam domus esse partes: cum tamen Aristoteles tam frequenter domum ex partibus sic definiat, operculũ quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibúsq; constat. Sed Vlp. illam partiũ diuisionẽ spectãs, ita disputat, quasi eæ demum veræ partes essent, quibus sublatis totũ interit: vt in fundo vsusfructus perpetuus, & via ꝑpetua, d. l. 13. & l. 58. D. de verb. obligat. vbi & in via iter aut actus: in fructu, fructus & vsus: in decem, bis quinq; numerãtur. Eas verò q̃bus adẽptis totũ nihilominus manet integrũ, nõ esse partes: vt in scypho, emblemata: & in domo, coiũnæ marmoreæ: in fundo, vsusfructus non perpetuus, l. 25. D. de verb. sig. in vsufructu, vsus: cum possit vsus sine vsufructu constitui, inquit Vlpia. d. l. 13. §. 3. de acceptil. in Grege, aliquot capita, quib. sublatis & grex manet, & potest vsucapi, cũ illa nec possideantur, nec vsucapiantur, ait Pompon. l. 30. D. de vsurpat. & vsucap.

Partis nomen dimidiã significat, si non specialiter facta sit partis mẽtio, l. 49. D. de vsufr. l. 164. D. de verb. sig. Vlp. in Instit. tit. 24. Proinde si interrogatus quis in iure, heredẽ se esse ex parte responderit, si ex dimidia heres sit, nihil ei nocet responsum, alioquin nocet, l. 12. §. si interrogatus. C. de interr. in iur. fac.

Pars virilis ea habetur, quæ pro numero personarum constituitur, cum tot partes fiunt, quot sunt personę. Vide Virilis pars.

Partem facere dicitur, cuius persona numeratur in partium diuisione facienda. l. 8. §. quoniam. l. 17. D. de inoffic. testa. l. 34. §. si coniunctim. l. 85. §. si Titio. D. de legat. 1. & alibi sæpissimè.

PARTVS, & ipse actus pariendi est, & ipsa proles: vt partus dotalium ancillarum, est portio dotis, l. si post diuortium. §. fin. D. de iur. dot. itaque partus cõtinetur reditus appellatione, non autem fructus, l. deducta. §. hereditatem. D. ad Treb. l. Paul. ad leg. Falc.

Partus sequitur ventrem, id est liberi quo ad statum matris conditionem sequũtur, l. partum. C. de rei vind. l. placuit. C. de liber. caus. l. idem Põp. §. si equam. D. de rei vind. & in cap. dilectus, extrà de seruis non ordin. cum Gloss. Quòd verò ad honores & dignitates attinet, patrem liberi sequũtur, l. filiã. & l. liberos. D. de senat. l. exemplo. & l. eos. C. de decurio. lib. 10.

PARVVLI, l. 1. C. de fugit. col. & l. 2. C. de fund. patr. dicuntur intra annum 25.

PARVM est vt non, locutio est idem significans, quòd, parum abest quin. Iauolenus l. 202. De regul. iur. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est: parũ est enim vt nõ subuerti possit. Quod Harmenop. sic expressit, πᾶς νομικὸς κανὼν σφαλερός ἐστιν· ὀλίγα γὰρ ἃ μὴ ἀνατρέπεται. Similiter Demosth. περὶ γὰρ τοῦ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν: Sua verò commemorare beneficia, propè exprobrare est. quam sententiam vsurpat & Terentius.

PASSVM, vinum est quod ex vuis passis cõficitur. Passum, inquit Varro apud Nonium, nominabant si in vindemia vuã diutius coctã legerẽt, eámq; passi essent in sole aduri. Vlpia. l. 9. de tritic. vin. & ol. leg. Vino legato passum quoq;, nisi mens alia testatoris fuit, contineri scribit. Huius meminit & Procul. l. vlt. eod.

Pastina instituere, l. 7. §. fin. sol. mat. quæ & Pastinationes l. 79. D. de verbo. signi. Pastina fieri tribus generibus docet Palladius lib. 2. tit. 10. aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus.

Pastinare, est agrũ fodere, à Pastino ferramenti bifurcati genere, quo semina panguntur. Vlpian. quod vi aut clam. l. semper. Is cui fundum pastinãdum locaueras. Paulus, de verbo. signi. l. impensæ. Sicut arbusti pastinatione vltra quàm necesse fuerat.

PATEFACTVM exẽplar testamẽti, & patefactæ tabulæ, quãdo dicãtur, l. si in duob. 10. D. quẽad. testam. aperi.

PATRIS nomine, auus continetur, teste Iuliano in fin. l. iusta interpretatione. de verborũ signification. quod generaliter verum est, nisi cùm materia odiosa est, & non omnino tantum rationis est in auo, quantum in patre, l. 44. §. 1. D. de ritu nup. l. 20. D. de adult.

Pater inter filios potest diuidere bona, & eam diuisionem testamento confirmare: & cauere vt æs alienum, quod vnusquisque eorũ habet, siue habebit, solus sustineat, Scęuola in l. ex parte heres. §. fi. D. famil. ercisc.

Pater quæ filio emancipato studiorum caussa peregre agenti subministrauit: si non credendi animo misisse fuerit comprobatus, sed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Patris adpellatione, adoptiuum non contineri, docuit Bald. in l. si non speciali. C. de testam.

PATRES appellati sunt Senatores apud Romanos, ab ætate, vel curæ similitudine, quòd ita reipub. vtilitati inuigilarent, vt patres liberis. Sallustius in Coniurat. Catil. Delecti, inquit, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validũ erat, reipub. consultabãt: hi vel ætate, vel curæ similitudine Patres appellabantur. Festus: Patres dicti sunt, ait, qui sunt patricij generis: Conscripti qui in Senatu ex equestri ordine sunt scriptis patribus adnotati.

Pater ciuitatis, l. 3. C. de iis, qui spont. mun. erat. quasi pater patriæ, discussor pecuniæ publicæ, operumque publicorũ, & armamẽtariorum. Sic l. 1. C. de rat. op. pub. l. vlt. C. de inf. exp. l. 1. C. de aleat. l. 1. C. quib. mun. exc. l. 2. C. de debit. ciu. Nou. 17. 85. 128. 160. Græci ad l. curatores. D. de dam. inf. curatorem Reip. patrem ciuitatis interpretantur: ὁ πατὴρ τῆς πόλεως ἀναγκάζει τοὺς διοικοῦντας τῶν κοινῶν ἀποδοῦναι δίκαιον, ἀναγκαίως αὐτούς. Cuiacius.

Patrem cum filio his verbis, *Seuerus & Antoninus*, significari, l. Cuiacius l. 6. D. de excusat. annotat.

PATRIA potestas, & Sui iuris esse, sunt contraria immediata, l. final. C. de sentẽt. pass. Est autẽ patria potestas, Ius illud, quod pater, vel auus in personas liberorum, qui ex iustis nuptiis procreati sunt, habet. l. potestatis D. de verb. sign. Hoc autem Ius, propriũ ciuium Romanorum est: quoniã à lege XII. Tab. introductum. Sed cum constitutione Antonini, in l. qui in orbe. de stat. hom. Qui in orbe Romano sunt, ciues Romani effecti sint: sequit, ad omnes Christianos hodie illud pertinere. Rom. veteres, adeò semper magni in liberos paternũ ius fecere, vt Regũ temporibus, patri filios bis vendere permissum sit: nisi pater ei vxorẽ dedisset, aut vltrò ducere volenti, assensum præstitisset.

PATERFAMILIAS, inquit Vlpian. l. 195. D. de verbo. sign. appellatur qui in domo dominiũ habet: rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. deniq; & pupillum patrẽfamilias appellamus. & cũ paterfam. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt. idémq; eueniet

& in

& in eo qui emancipatus est: nam & sic sui iuris effectus, propriam familiam habet. Dicitur etiam paterfamilias is qui in domo aliena in vxorẽ, liberos, libertos suos veluti dominationem exercet, licet nullius rei proprietatẽ habeat, ne sui ipsius quidem. nam nec sui proprietarius est, qui sui iuris, suæq; potestatis est. At retro etiam qui neque liberos, neque vxorẽ, neque libertos, neque mercenarios vllos, sed seruos tantum in dominio suo habet, is seruis non dominus tantum dicitur, sed etiam paterfamilias, leniore potestatis verbo. Vide Lactantium 4. Instit.

PATIENTIA, inquit Cicero, est honestatis aut vtilitatis caussa rerũ arduarũ ac difficilium, volũtaria ac diuturna perpessio. in iure tamen patientiæ verbo tacitus consensus intelligitur l. 6. §. si passus. D. manda.

PATRIA complectitur in se, quicquid ad eam gubernandam est necessarium, id est, totam politiæ ordinationẽ: scilicet, Magistratus, potestates, dominia, & cetera huiusmodi. Duplex autem cõstituitur patria, vna originis, altera domicilij: vel triplex, originis, quã Germanam M. Tullius vocat, alia domicilij, alia communis: vt Roma in orbe Romano.

PATRIARCHÆ primis tẽporibus, hoc est per annos circiter quadringentos, dicebantur iidem qui & Metropolitæ, & Archiepiscopi & Primates: vt ex primis sex veteris Ecclesiæ conciliis intelligitur. Sed cũ Episcopus Cõstantinopolitanus propter vrbis suæ dignitatem (in qua scilicet Imperij sedes erat) obtinuisset, vt Asiæ, Ponto & Thraciæ præesset (sicut ex Constantinopolitano secundo & Calchedonensi apparet) Triũuiratus in Ecclesiam inuectus est: vt Alexãdrinus Africam, Romanus occidentẽ, Constãtinopolitanus partem Europæ & Asiã prope vniuersam obtineret: præter perpaucas Ecclesias, quę dicis causa Hierosolymitano relictæ sunt. propter vrbis auctoritatẽ & dignitatem. Qua de caussa ipse quoq; paulo post in hunc ordinem est cooptatus. Itaq; quatuoruiri tum primum regendæ Ecclesiæ constituti sunt, qui sensim Patriarcharum & Archiepiscoporum nomen, quod omnibus (vt dixi) Metropolitis antea commune fuerat, sibi proprium ac peculiare fecerunt. Id quod ex hoc secundi Constantinopolitani Concilij capit. XXVI. facilè intelligi potest: quem ita vertit Hotom. Renouãtes quæ à centum quinquaginta sanctis patribus, qui in hac à Deo seruata & regia vrbe conuentũ egerunt, & sexcentorum triginta qui Calchedone congregati fuerunt, instituta sunt: definimus, vt Constantinopolis sedes parem habeat dignitatẽ sedi antiquioris Romæ, & in Ecclesiasticis negotiis æque atq; illa magnificetur: cũ sit post ipsam secunda: post quam Alexãdrinorum magnæ vrbis, & post hanc, Hierosolymarum Episcopus succedat. Quem locũ perfidiosissime conuersum Gratianus in decretum suum retulit. dist. 22. cap. renouantes. Iustinianus qui fuit æqualis temporũ illorum, cuiúsque imperio concilium illud coactum est, Nouella constitutione CXXIII. paulo apertius id declarat. Κελεύομεν, inquit, τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, τοῦτ᾽ ἐστι τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀλεξανδρείας, καὶ θεουπόλεως, καὶ ἱεροσολύμων, εἰ μὲν ἡ συνήθεια ἔχει, & quæ sequuntur. Id est: Iubemus beatissimos Archiepiscopos & Patriarchas, hoc est antiquioris Romæ, Constantinopolis, Alexandriæ, & diuinæ vrbis siue Hierosolymarum Episcopi, Siquidem consuetudo est, &c. In Calchedonensis quoque Concilij capite XXVIII. scriptũ est hoc modo, vt idem vertit: Vbiq; leges sanctorum Patrum nostrorum sequentes, eadem & nos definimus ac statuimus, de dignitate & amplitudine sanctissimæ huius Ecclesię Cõstantinopolis, nouæ Romæ. Etenim sedi antiquioris Romæ, quia tunc ciuitas illa regnabat, Patres nostri meritò primum honoris gradũ tribuerunt. Atq; eadem consideratione moti C. L. Deo amantissimi Episcopi parem honoris gradum tribuerunt nouæ Romæ, sedi sanctissimæ: meritò decernentes, vt ea ciuitas quæ tantum honorem adepta est, vt & sedes esset Imperij, & senatum haberet, & parẽ dignitatis gradum obtineret, atque antiqua sedes Imperij Roma obtinet: etiam in Ecclesiasticis negotiis parem atque illa honorem ac dignitatem obtineat: cum post illam secunda sit. Iustinianus autẽ nouella CXXIII. Si qui, inquit, eiusdem synodi religiosissimi Episcopi aliquam inter se controuersiam habeant, siue de iure Ecclesiastico, siue de quibusdam aliis rebus: prius Metropolitanus ipsorum cum aliis duobus de sancta synodo Episcopis, rem diiudicato. Et nisi vtraq; pars iudicatis acquiescat, sed appellandum putet, tum beatissimus Patriarcha illius diœceseos audientiam ipsis accõmodato: & illa definito quæ ecclesiasticis canonibus & legibus concordãt, neutra parte cõtra ipsius sententiam contradicere queunte. Et multa passim in hanc sententiam. Ex quibus manifesto constat, Patriarchas (vt diximus) in suis Patriarchiis atq; præfecturis summũ ius habuisse, neque alterum altero superiorem fuisse: sed cum summam singuli potestatẽ haberent, appellationum fines patriarchiæ terminis circumscriptos ac conclusos fuisse. Illud quoque aperte constat, Patriarchas quatuor constitutos fuisse, nimirum Romanum, Constantinopolitanum, Alexandrinum, & Hierosolymitanum.

PATRICA apud Plautum in Truculento, mulier patricia. *Tum patricam*, inquit, *clementer non potest hinc quin mittere*. Alij tamen Patriciam legi malunt. Loquitur autem ibi de donis, qua plebeiæ mulieres ad patricias certis diebus missitare solebant, vt plebeij viris patriciis. Hinc apud eundem in Casina, Patricè, pro magnificè & splendidè. *Atat, cesso magnificè, patricéque, amicéque ita hero meo ire aduorsum.*

PATRICIOS ait Cincius apud Festum eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum nomen vnde fluxerit, Velleius Paterculus lib. I. ostendit. Romulus centum homines electos, appellatósq; patres, instar habuit consilij publici. Hanc originem nomen patriciorũ habet. Dicti autem sunt Patricij, quod patres ciere possent. Vide Plutarchum ἐν Ῥωμαϊκοῖς. Patricij autem non iidem sunt qui nobiles, vt vulgo creditur. Nobiles enim speciatim sumpto nomine, omnes sunt ex plebeiis: vt supra in voce Nobilis demonstrauimus. Nam populus Romanus ita distinguebatur, vt alij patricij essent, alij plebeij. Patricij, qui eorum Senatorum progenies erant, quos Romulus crearat. hac tamen ætate, inquit Liuius, antiquissimæ cuiusque senatoriæ familiæ liberi, patricij appellantur. tales erant Clodius, Piso, Catilina. Plebeij verò, qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant: vt C. Antonius, C. Cassius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horum plebeiorum alij Nobiles, alij verò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magistratu erãt functi. Noui, qui primi ex sua stirpe magistratum curulem erãt adepti. Quod Asconij auctoritate verum esse docebimus. Is enim in argumẽto Orat. in toga cãd. Sex, inquit, cõpetitores in Consulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinã: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antoniũ Marci Oratoris filium, L. Cassium Longinum: duos qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Qu. Cornificium, & C. Liciniũ Sacerdotem. Solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atq; in petitione patrem amisit. Aperte Asconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus distinguit, qualis erat Cicero, vt illi persæpe obiectum est. Itaque Verrem & Hortensium

ſinm ſignificans Verrina ſexta, ſic loquitur: Ne iſta præclara nobilitas deſinat queri, populum Rom. hominibus nouis atque induſtriis honores mandare, ſempérq; mandaſſe. Neq;, vt opinor, reperietur, quen quam è patricia familia hominem Nouum appellari. Itaque nec M. Scaurum, cuius parentes ignoti Romę & contempti iacuerant, Aſconius Nouum appellat, ſed ei non minus quàm nouo homini laborandum fuiſſe. Scaurus, inquit, ita fuit patricius, vt tribus ſupra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, vt puto, propter tenues opes, & nullius vitæ induſtriã honores adepti ſunt: itaque Scauro æquè ac nouo homini laborandum fuit. Hotomanus. Vide ſuprà Nobiles.

PATRICII longe aliter in principum Conſtitutionibus accipiendi ſunt. In his enim Patricij Imperatorũ conſiliarij, quaſi eorum patres, vocantur. Sic à Iuſtiniano l. fin. C. de conſul. & §. ſed filiusfamil. inſtitut. quib. mod. ius patr. pot. ſol. & à Niceph. libro 13. hiſt. Eccleſ. cap. 1. & 4. Sudas πατρίκιος, ait, πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Luitprandus li. 3. de reb. per Europam geſt. cap. 8. Patricium πατέρα τοῦ βασιλέως vocat. Sic l. 46. & l. fin. C. de Decurion. l. 3. C. vbi Senat. & in Epiſtol. Iuſtinianeis patriciorum nomen, & patriciatus dignitatem accipe. Hinc eleganter Claudianus ad Eutropium patricium poſt damnationem & publicationem bonorum:

Direptas quid plangis opes quas notus habebit?
Non aliter poteras principis eſſe pater.

item alio in loco: *Genitórque vocatur Principis, & famulum dignatur regia patrem.* Et quarto libro Epigrammaton:

στῆσεν ἐοῖς καμάτοις ἡμιόνιος, ὃς βασιλῆος
Ἐςὶ πατήρ.

PATRICIATVS vis à Suda dicitur fuiſſe, quod legationes ex Senatu mittere conſueuerant. Caſſiodorus autem lib. Variarum VI. perpetuum eum fuiſſe honorem ſignificat, & cingulo ornatũ, cum iuriſdictionẽ tamen exerceret nullam. Quod à Zenone ſignificari arbitratur Hot. in l. 3. C. de conſul. vbi Patriciatũ honorarium Conſulatum appellat: tum & à Caſsiodoro hunc epiſcopis honorem tribui ſolitum ſignificari: iis ſcilicet qui Conſtantinopolitanæ eccleſiæ præfecti, Patriarchæ dicebantur. Cuius ſententiã hanc eſſe aſſerit, vt quando in pop. Rom. religione Patricii ſoli ſacrorum procurationẽ Romuli inſtituto gerebãt, & rex quidam ſacrorum eſſet: non incommodũ videatur, ſi in religione Chriſtiana, qui ſacris præeſt, idem etiam magiſtratus ſummi ornamentis atq; inſignib. decoretur. Obſeruat etiam hoc ex eodẽ auctore, Patriciatum non magiſtratus, ſed ordinis nomen fuiſſe: neque enim vnus erat patricius, ſed complures, quaſi Senatus principes, qui certis antea magiſtratibus perfuncti erant: denique quales Romæ florente Repub. Conſulares, Prætorij & Aedilitij fuerunt: quibus in Senatu curuli ſella vti, primíſq; ſententias dicere ius erat. Quare quod in l. 3. C. de conſul. legimus, Patriciatus honorem ceteris omnibus anteponi, non ita accipi vult, quaſi ſummus eſſet aliquis magiſtratus: primũ quia magiſtratus (vt diximus) non erat: deinde quia Caſſiodorus in formula Patriciatus ſcribit, Conſulatum Patriciatu ſuperiorẽ fuiſſe. Præfectorios, inquit, & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis conſtat aſſumi: hoc eſt, vt ipſe interpretatur, Conſulatui. Præterea præfectum vrbis ſummum omnium magiſtratũ geſsiſſe, conſtat ex l. 1. & l. 3. C. de inoffic. præfect. vrb. Et quod Caſſiodorus de præfectoriis ſcribit, conſtat de iis qui iam præfectura functi ſunt, intelligendum eſſe. Nomen autem à Rom. patriciorum ſplendore ductum eſſe, res indicat. nam cum ii propter familiæ antiquitatem ceteris antecellerent, & plerunque iis honores mandarentur: tranſlato Conſtantinopolim imperio eos ſenatores qui curulibus magiſtratibus erãt functi, patricios dici placuit. Quibus ius patrũf. conceſſum fuiſſe, Caſſiodorus quoque eodem loco teſtatur.

PATRIMONIVM propriè eſt pecunia, quam liberi ex paterna hereditate accipiunt. Cice. pro Poſtum. Qui verò duo lauta & copioſa patrimonia accepiſſet, réq; præterea bonis & honeſtis rationibus auxiſſet: duo patrimonia Poſtumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hereditate differt, quòd illo verbo, res ipſæ hoc ius à patre relictum intelligitur. Cic. lib. de Offic. 1. Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omníque patrimonio præſtantior, gloria virtutis, rerúmque geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas & vitium iudicandũ eſt. Sed conſuetudine loquendi res eo deducta eſt, vt iam plerunque cuiuſuis generis bona, ſiue à patre relicta, & aduentitia, ſiue patrisfam. opera ac diligentia parta, eo nomine intelligantur. Sic Vlpi. l. bona, de bon. poſſ. Bonorum poſſeſsio, inquit, eſt ius perſequendi retinendíque patrimonij. Iuuenalis:

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam:
Sed vitio cæci propter patrimonia viuunt.

Pompon. l. 112. §. 1. D. de verb. oblig. Plerunq; idonei non tam patrimonio, quàm fide æſtimantur. Ita generaliter etiam pro partis & quæſitis bonis vſurpatur in l. cogi. & l. Titius. D. ad Trebel. l. 1. D. de vſuf. ear. rer. l. 1 §. item ſolent. D. de offi. præfe. vrb. l. 3. §. ſed vtrum. D. de minorib. l. ſed & ſi. §. 1. D. de petit. hered. Ceterum eorum duntaxat, qui ſui iuris ſuæque poteſtatis ſunt patrimonium eſt: peculium reliquorum, l. 33. §. 1. l. 48. in fin. D. de pecul. ea autem quæ in patrimonio ſunt, ab his quæ in nominibus ſunt, ſeparantur, l. 9. D. rem pup. ſal. for.

in Patrimonio eſſe & in bonis eſſe idem valent l. 1. D. de vſufruct.

PATRIMONIALES fundi, ad patrimonium principis pertinentes, qui vel cõductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, l. 20. C. Theodoſ. de extraord. mun. Rub. C. de fund. patrimo.

Patrimoniales coloni, qui eos fundos colunt, l. 7. C. vbi cau. fiſc. Sic Patrimonialem poſſeſſorem accipe l. 4. C. Theod. de ann. & tribu.

PATRONOS primùm vocarunt Romani, qui aliorum cauſſam & defenſionem ſuſcipiebãt: & vt ſcribit Heſychius in verbo πάτρωνε, τοὺς κηδεμονικοὺς, καὶ βοηθικοὺς, qui & προςάται à Græcis appellantur. Patronus autem quaſi pater dictus: eodem modo quo Matrona. Seruius in illud Virgilij, *Et fraus innexa clienti.* Ex lege, inquit, duodecim tabularum venit, in quibus ſcriptum eſt, Patronus ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto. Si enim clientes, quaſi colentes ſunt, Patroni quaſi patres: tantundem eſt clientem, quantum filium fallere. Hoc autem ex Romuli inſtituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum eſſet, deligendi poteſtatem fecit, qui ipſius cauſſas ſuſciperent: ex quo illi quidem Patroni, hi verò Clientes dicebantur. Hinc & Patroni erant more maiorum, inquit Cicero Offic. 1. qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepiſſent. Sic Marcellus Siculorum patronus dicitur in Verrinis & Allobrogum Fabius. Quæ autem inter patronum & clientem neceſsitudo fuerit, & quod cuiuſque inter ipſos officium, docet Cicero Verr. 1. his verbis: Ad meam fidem confugiunt (de Siculis loquitur) auxilium ſibi per me à vobis petũt, me defenſorem calamitatum ſuarũ, me vltorem iniuriarum, me cognitorẽ iuris ſui, me actorem cauſſæ totius eſſe voluerunt. Vide Clientes. At in iure ciuili Patronorũ nomen variè accipitur: nam in edicto De in ius

vocan

vocando, & adfinibus titulis, Patronos intelligimus eos, qui ex seruitute manumiserût, siue sponte, siue ex necessitate, quoniam rogati fuerant manumittere: vel hac lege emerant, vt manumitterent. Item qui ad libertatem perduxerût, l.3. D. de suis & legit. Vel etiam qui ex caussa fideicommissi manumiserût, l. libertus. §. ex caussa. D. ad municip. Vtique vero Patroni appellatione etiam patronâ continetur, l.52. D. de verb. signif.

Patronus FISCI primùm ab Adriano Imp. institutus est vt AElius Spartianus in eius vita testatur. Eius autem munus præcipuè in iis bonis quę fisco cômissa essent, exhibito delatore persequendis, versabatur. l. vlt. C. de aduocat. fisc. l.5. C. de delatorib. adeo vt delatoris quodammodo patronus esset, l.5. §. aduocatum. D. de his quæ vt indig. Solebat autem vnus aut alter è numero aduocatorum cuiusq; fori ad id munus deligi, quod annum vnum aut alterum gerebatur: quemadmodum ex e. Co. intelligitur, quod est, de aduocat. diuers. iud.

PATRONVS in prædiis Ecclesiasticis dicitur is, qui cum in Ecclesiam insigne beneficium côtulit (veluti templum ædificauit, aut magno aliquo prouētu illam locupletauit) ius sibi beneficiarij nominâdi retinuit: hoc est, clericos arbitratu suo deligendi, nominandi, & apud Episcopum producendi: vt sine illa productione conferendi beneficij ius nullum Episcopus habeat. Iustinianus tamē Nouella CXXIII. §. εἰ δὲ ὁ κτίσας ... iubet, si Patronus minus idoneum producat, Episcopi potestatem esse alterum idoneum eligere. Iure Canonico præstitutum est, Patrono laico nominandi beneficiarium tempus quatuor mensium: Ecclesiastico, sex: quibus exactis integra Episcopo potestas relinquitur. De iur. patron. in 6. Iura quoq; patronatus hæc sunt: vt clericum in officio peccantem apud Episcopum deferat, cap. filiis. 16. q. 7. vt in egestatem lapsus ex eo prouentu alatur, c. quicunque. 16. q. 7. c. nobis, De iur. patrona. vt id donare permutaréve possit: vendere tamen non possit, c. nemini. 16. q. 7. c. ex insinuatione, cap. ex literis, cap. cum secuium, extr. de iur. patr. vt ius nominandi in heredes ita transeat, vt & in solidum Patroni sint, & vniuersi tamen nominandi ius habeant, cap. 3. extr. de iur. patron. Clement. 2. eodem. Albertus Krantzius libro Dan. 6. capite 2. vbi de Valdemaro Daniæ Rege, & Episcopo Roschildiensi creando loquitur: Equidem, inquit, & si videretur maiorum suorum opibus fundatam Ecclesiam in Patronatu tenere, iurisq; plurimum in deligendo Pontifice sibi posse præsumere, &c.

Patronus itē pro eo qui feudi auctor est: qui modò Dominus, modò Senior appellatur: à quo is qui Vassallus nominatur, feudi beneficium accepit: qui propterea Cliens, interdum etiam Clientulus appellatur. Idque ex antiqua ferè consuetudine, quā superius attigimus.

PATROCINIA, auxilia & defensiones, l. non plures. C. de sac. san. eccles.

PATRONATVS ius, quod patroni in libertorum personas & bona habent, operarum scilicet exactionem, intestati successionem, bonorum possessionem contra tab. D. de iur. pat. tot. titu.

PATRVVS adpellatur patris frater, l.10. §.7. D. de grad. & adfi. Patruus magnus, frater aui, d. l.10. Patruus maior, frater proaui, patris vel matris patruus magnus: & tamen l.1. §. vltim. D. de coniug. cum emancipat. lib. sumitur pro patruo magno. Patruus maximus, abaui frater, ataui & ataviæ filius, patris vel matris patruus maior. Vlp. l. post. consanguineos. de suis & legitimis heredibus.

PATRVVM Plautus appellat patrui magni filium, id est proplorem sobrino. nam in Pœnulo cum Pœnus Agorastocli dixisset, patrem eius sibi patruelem fuisse, continuo respondens Agorastocles,

Mi patrue, salue. & scena insequenti,

Patruo aduenienti cœna curetur volo.

Itémque deinceps.

PATRVELES à patruo dicti, fratres, vel sorores sunt, ait Caius, qui quæve ex duobus fratribus progenerantur, l.1. §.1. D. de grad. & adfi. A consobrinis autem hoc differunt, quòd consobrini propriè dicuntur, ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles verò ex patruo Titij prognati. Amitini ex amita. vnde Cic. in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarij consobrinum appellat. indéq; intelligi facilè potest illustris differentia: Patrueles quippe pauciores quàm duo esse non possunt, ex fratribus scilicet duobus nati: amitini autem inter se duo esse nequeunt: quē enim amitinum Titius appellat, ab eo côsobrinus nominatur. §.4. De grad. Ita ergo poterit Titius appellari consobrinus, patruelis debebit, amitinus non poterit. quanquam confundi plerunque soleat discrimen: ac generaliter Consobrini pro quibuslibet fratrū ac sororū liberis, sicut apud Græcos ἀνεψιοὶ vsurpari, l.19. C. de nupt.

PAVCI dies, menses duo, l. si debitor. D. de iudic.

PAVLIANA actio, vide Actio Pauliana.

PAVLVS Castrensis iurisc. nobilis Patauij, Florentiæ, & Bononiæ iura interpretatus est: editísque libris quamplurimis, Patauij tandem anno M. CCCCXXXVII, prid. Calend. Mart. vitæ supremum diem confecit.

PAVPER est Bartolo, qui in bonis non habet quinquaginta aureos, l. qui accusare. D. de accus. quod & C. Harmenopulus libr.1. Epit. tit 6. probat. πένης δὲ ἐστὶν ὁ μὴ ἔχων πεντήκοντα νομίσματα. Est tamen Pauper accipiendus, qui pro qualitate rei de qua agitur, satis non habet.

Pauperior non est, qui nō acquirit, sed qui de patrimonio suo deposuit, l. si sponsus. §. si marit⁹. D. de donat. inter vir. & vxor. Vide item l. si vir vxori. D. pro don.

PAVPERIES damnum est sine iniuria facientis datum: vt cùm animal quod sensu & ratione caret, damnum intulerit, l.1. si quadrup. pauper. fecis. dicat. vide Paul. lib.1. Sent. tit.15. Festus lib.14. Pauperiem damnū definit esse quod quadrupes facit. Caper in lib. de Orthographia, Paupertatem à pauperie ita separat, vt paupertas ipsa conditio sit, pauperies damnum.

PAVPERTAS, est ipsa pauperis côditio. Quotuplex illa sit, Bartol. explicat in Minoricis, libro 1. An verò, & quibus casibus prosit, tractat in l. illicitas. §. fina. de offic. præs ea quæ sit relinquitur arbitrio ius dicentis.

PAX, id est, humanarum rerum tranquillitas, à pactione appellatur, l.1. in princ. D. de pact. discordatiuis, c.1. de treug. & pac. estque vinculum caritatis, no. ca. nouit. de iudic. extra.

Παξαμάδιον, apud Leonem de re militari, δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, id est buccellatum, vel expeditionalis annona. Hanc vocem Latinam esse Suidas scribit.

PECCARE, dictum quasi pellicare, id est, cum pellice coire. Vnde propriè est, adulterium committere. Sed vsus effecit, vt pro quomodocunque labi & offendere, & delinquere sumatur. Hoc omnium esse, Deo excepto, refert in Canonicis Decretis de Pœnit. distin. 2. cui fine. in fine. Vide Bartolum sub fin. l.1. D. de iustit. & iur.

PECCATORES, pro adulteris Iustinianū vsurpasse, in Inst. titu fin. eruditiores quidā côtendunt indicantes, Baptist. Pium parum rectè, pro peccatoribus, pedicatoribus legendum censere. Quo loco Stupratoribus, habet editio Norimbergen.

PECVS, vt vult Varro li.4 Ling. Lat. à pede dicit, quod in pecore olim pecunia côsistebat pastoribus, & standi fundamentū pes. Hæc Varronis ἐτυμολογία doctia non placet: & Pecudes à Græco πεκάδες dici volunt, quæ sic dicebātur, quod tôderentur. Vnde πέκος apud Græcos, Vellus apud nos remansit. Latini verò pecudes potius, quàm pocudes dixerût, more suo: cū & A-

pelliné pro Apolline dicerét: Item téperis, & pigneris, & olera, pro olera: & hemoné, pro hominé. Pecudum autem, seu Pecorũ numero sunt omnes quadrupedes, quæ gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini, sues. Canis inter pecudes nó est. Sic in l.29. D. ad leg. Aquil. l.63.79. D de leg.3 pecudé accipimus. Vallæ pecus est omne animal quod sub imperio pabulo terræ pascitur, vt sunt boues, asini, equi, cameli, oues, capræ. Plinius elephantes vocat pecudes, cùm ait: Qui cum elephanto congressus, gemino ictu pecudem exanimauit. Modestinus de legat.3. Pecudibus legatis, ait, & boues, & cetera iumenta continentur.

PECVARIA, numero multitudinis dicebantur omnia, ex quibus pop. Rom. haberet reditus: quia diu hoc solum vectigal Romanis fuit. Nunc ea dictione fœminine, & locũ in quo pecorũ greges cósistunt, & sciétiam parandi, ac pascendi pecoris, accipimus. Hinc etiam

PECVARII dicti mancipes, qui pascua publica redimebant. Vide Manceps.

PECVLATVS, inquit Festus, furtũ publicum dici cœptum est, à pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit: siquidé ante æs aut argentũ signatũ, ob delicta, pœna grauissima erat duarũ ouiũ, & triginta boum. Peculatus definitur in l.9. §.1. D. ad leg. Iul. de pecul. pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo ædituũ peculatum nó admittere. Qui ergo ex pecunia sacra, religiosa, publicáve quid abstulerit, aut interceperit, aut in rem suam verterit, quíve in aurum, argentum, æs publicum quid indiderit, aut immiscuerit, peculatus tenetur. l.1. D. eod. Vide item Isidorum lib.5. cap.26.

PECVLATOR est, qui furtũ facit pecuniæ publicæ, hoc est, qui de Principis aut populi ærario furatur. Tacit. libro 17. Mox cópertum pecuniã publicã auertisse, vt peculatorem flagitari iussit. Pœna eius est deportatio, l.1. & duab. seq. D. ad leg. Iul. pec.

PECVLIVM est, quod seruus vel filiusfamilias domini aut patris permissu separatum à rationibus dominicis vel paternis habet, deducto inde si quid domino aut parenti debetur, l. depositi. §. fi. l. sed si dominũ. §. præterea id etiam. D. de peculi. rectè igitur in Lexico B. Germani ad vrbem Lutet. peculiũ definitur, κτῆσις ἡ ἐν ἄλλῳ ἐξουσίᾳ ὄντος, τοῖς ἰδίοις ἀδίας. Et Græci alibi sic definiunt: τὸ ὀφεῖλον προσκτᾶσθαι, μένον δὲ παρὰ τοῖς ὑπεξουσίοις. id est quod debuit acquiri patri, sed manet apud filium. Nam graui humanitatis ratione apud Romanos est receptũ, vt serui ac filij familiarũ, quamuis omnino sub potestate essent, nihilq; proprium possidentes: haberét tamen aliquid bonorũ, permittétibus dominis vel parétibus, expresse vel tacitè: in quibus administrãdis specimé ederét industriæ, ac quales essent quandoque sui iuris Reipublicæ futuri probarentur. Idq; Peculiũ dicebatur, quasi pusilla pecunia, siue pusilliũ patrimoniũ, d. l. depositi. §. fin. l. quã Tuberonis. §. sunt quidam. l. peculiũ & ex eo. & l. seq. D. de pecu. Priscis tamen temporibus, Peculiũ particula quædam erat gregis (vnde & nomé inuenit) quã patres suis filiis, domini suis seruis industriæ suæ exercendæ caussa concedebant. Sed & Peculiũ erat nó tantum quod dominus seruo, & pater filio concedebat: sed quod ipse sua parsimonia parabat, l. 39. D. de pecul. & in Phormione: Quod ille vnciatim vix de demenso suo suum defrudãs geniũ, cóparsit miser. Vel etiã id quod ignorante quidem eo acquirebat: tamé si resciisset, passurus erat esse in peculio. l.49. D de pecul. Notandũ etiã est quod ex Plauto obseruat Hotomanus, filiosfam. quibus patres vendendas merces tradebant, peculiũ ex iis pluris venditis, quam quanti pater eas æstimasset, locupletasse. sic enim in Mercat. loquitur:

Lucrum ingens facio, præterquam mihi meus pater
Dedit æstimatas merces, ita peculium

Confitio grande.

Peculium item pro vniuersis bonis & toto patrimonio quandoque sumitur, l.26. D. ad S C. Trebell. Significabat & Veteribus pecuniã peculij caussa repositam, l.77. §.1. D. de leg. 2. Peculium apud Gallos significare Vlpianus ait res extra dotem constitutas, l. 9. §. dotis. D. de iur. dot. & hoc nomen adhuc retinét etiamnum Marchiani, vocantes *peguliere*, quasi *peculiere*. Nam G. & C. mutua est enallage.

Peculium. Proculus ait sæpe audisse se rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod præsidij caussa seponeretur. l. si chorus. de leg.3.

PECVLII autem quatuor sunt species. est enim aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud profectitium, aliud aduentitium. Castrense est, quod per militiæ caussam tum in castris, tũ etiã alibi adeptus filiusfamilias est. l. castrense 2. D. de castré. pecul. l. 1. C. eod. lib. 12. stipendia enim Romani adolescétes omnes faciebãt. Quasi castrense est, quod in togata & palatina militia parauit: veluti in forensi opera & officio publico, vel professione artiũ, l. vlt. C. de inof. test. In his bonis nullũ habent ius parétes, & ne quidé collatio cũ fratribus locum habet, l. 4. D. de castr. pecul. l. vlt. C. de collat. bon. l. certũ. C. famil. ercisc. Profectitiũ, quod à patre accepit, & ab eo cócessum est, vt in potestate adhuc filius exerceret industriã administrandorũ bonorum, & negotiãdi, neque opera sua parauit. l.5. D. de iure dot. Aduentitiũ verò quod ab extraneis cognatísve accepit: quo in genere sunt maternæ maternive generis hereditates amicorum item & legata, & hereditates: item lucra nuptialia: sed & quæ liberalitate fortunæ vel laboribus suis filiusfa. adeptus est: ait Iustin. l. cum oportet. 6. C. de bon. quæ lib. Atq; in his speciebus duabus olim nulla erat differentia. Hodie in profectitio peculio pater habet dominiũ, filius vsumfructũ. In aduentitio cótra filius dominiũ, & pater vsumfructum. §. 1 Instit. per quas pers. Sciendum est auté, iure quidem antiquo & florente Rep. nullũ peculium non ipsius patris pleno iure fuisse. Nã (vt ait Diony. lib.8.) ῥωμαῖοι οὐδὲν ἴδιον ἔχουσι κτῆμα, ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων ὅ,τι βούλοιντο τοῖς πατράσιν ἀποδέδωκεν. Romani propriũ nihil possident, quãdiu patres eorum in vita manent: sed & pecuniæ & corpora filiorum, parentum potestati arbitrióque permissa sunt. Verùm Imperatores vt præmio aliquo adolescentes ad militiæ labores inuitarent, Castrense peculium iis pleno iure concesserunt. quod Iuuenalis 16. Sat. vbi militiæ præmia enumerat, his versib⁹ declarat:

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorúmque æra merentem
Quamuis iam tremulus captat pater.

Itaque Vlp. in l.2. D. de s.c. Maced. scribit filiosfamilias in Castrensi peculio ius ac vicé Patrũfa. obtinere.

Peculium castrense est, ait Macer, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatũ est: vel quod ipse filiusfa. in militia acquisiit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset, l.11. D. de castren. pecul. Peculium castrense est, quod in castris acquiritur, & quod proficiscenti ad militiã datur. Paulus lib. Sentent. 3. cap.4.

Peculium NVPTÆ, Iurisconsulti appellant, quæ præter dotem ei dãtur, & marito traduntur. Papinianus l.31. §. 1. D. de donation. Species extra dotem à matre, filiæ nomine, viro traditas, filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab eo viro traditas videri respódi. & paulo póst, Sed peculium à dote puellæ distingueretur. Item Vlp. l.9. §.2. D. de iur. dot. Dotis autem caussa data accipere debemus, ea quæ in dotem dãtur. Ceterùm si res dentur in ea,

in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculiū appellant, videamus ao statim efficiantur mariti.

PECVLIATVS seruus, qui peculium habet. Caius l.18. in fin. D. de Aedil. edict. Aequè si quis simpliciter dixerit, peculiatū esse seruum, sufficit si is vel minimum habeat peculium. Apuleius lib.10. asini aurei: Liberto acceptissimo ac bene peculiato. Plautus in Rud. Peculiosum vocat. In Persa etiā verbo Peculiandi est vsus:

Atque istanc ob rem, ego aliquid te peculiabo.

Huic contrarius est Eapeculiatus, quo verbo vtitur idem Plautus.

PECVLIARE, dicitur quod ex peculio est, vt Peculiaris seruus, l.3.§.miles. D. de suis, & legit. Plaut' in prologo Captiu. Hic postquam hūc emit, dedit eum huic gnato suo peculiarem. Et Peculiaria mancipia, l.4. D. de iis, qui no. infa. Et Peculiaris merx, l.t. D. de tributo. Et Peculiaris debitor l.26. D. de condict. indeb. Et Peculiare nomen, ex peculio factum. l.28. D. de pignorit. actio. & Peculiare vinū, quod serui habent, siue quod in vsu seruorum est, l.9.§. vlt. D. de tritico, vino.

PECVLIARIAE res, apud Vlpian. l.4. in fin. D. de dol. except. pro peculiares.

PECVLIARITER, est ea nomine peculiari & caussa, l. 1. D. de except. rei vendit. & alibi.

PECVNIA, à pecu: à pastoribus enim horum vocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus. Varro. Pecuniæ autē verbum, inquit Vlpianus, non solum numeratā pecuniam cōplectitur, verùm omnē omnino pecuniā, hoc est omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione cōtineri, nemo est qui ambiget, l.178. D. de verb. sign. Pecuniæ nomine, inquit Hermogenianus, non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura cōtinentur, l.222. D. de verb. sign. Augustinus in lib. de disciplina Christianorum: Tertiò, ait, quidquid homines possident in terra, omnia quorū domini sunt, pecunia vocatur: seruus sit, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horū est, pecunia dicitur. Et ideo pecunia, quia antiqui totū quod habebāt, in pecorib' ponebāt. Ita in XII. Tab. nō vno loco hoc nomine omnis substantia cōprehendebatur. Quod & Iustin. in l. penult. C. de cōstit. pecun. significat. In stipulatione quoq; emptę hereditatis hęc verba, QVANTA PECVNIA AD TE EA HEREDITATE L. TITII PERVENERIT, omnia hereditaria iura cōplectuntur, l.50. D. de verb. obl. l.36. D. de pecul. l.20.§.1. D. de stip. seruorum. At cū in angustū reuocatur pecuniæ nomen, ea tantùm continet, quæ pondere, numero, & mensura constant: veluti in hac scriptura, qua legatorum dies proferetur. Quas pecunias legaui, quibus dies appositus non est, l.19. & l.30. D. de legat. 2.

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, apud Macrum in l.10, in fi. D. de pœn.

Pecuniarium fideicōmissum, fideicōmissariæ hereditati opponitur, & singularū rerum fideicōmissum significat, l.14.§. vlt. D. ad Trebell. l.24. in princip. D. de fideicommiss. libert. Opponitur & fideicōmissariæ libertati in l.45.§. si rem. D. de fideicommiss. libert.

PECVNIARITER agere, pro ciuiliter & priuato iudicio, cuius pœna pecuniaria fit. Vlpia. l. vlti. D. de priu. delict. Si quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exequi: siquidem pecuniariter agere velit, &c.

PEDAGIA dicuntur, quæ dantur à transeuntibus in locū constitutū à principe c. super quibusdā. D. de verb. sig. & vide Abb. ca. innouamus. de censib. ext. Et capiēs pedagium debet dare saluū cōductum, & territorium eius tenere securum, adeò quòd si aliquis spolietur, tenetur ei dominus terræ rapinam resarcire, secundum Bald. in vsi. feud. de pa. iura. fir. io §. Conuenticola. facit l. ne quid. D. de incend. rui. naufra. & oot. Archi. 33.

q.5. si quis peregrinorum.

PEDAMENTVM, palus quo vinea innitens rectà consistit. Pomponius l.10. D. de vsufruct. Ea silua cædua pedamēta & ramos ex arbore vsufructuariū sumpturum.

Pedamentorum, quæ vitiū adminicula sunt, tria sunt genera: Ridica vnum, robustū, seu fissile, ex quercu, vel iunipero. Alterum è pertica, & est palus dictus, atque hic teres est. Tertium ob inopiam ea harundineto sumitur. Tria hæc Pedamenta, & Statumina appellantur. Alciat. de verbo. sig. idem in Parergis admonet pro radices, ridicas legēdum, in l.11 qui in puteum. §. si quis. Quod vi aut clam. Tu vide Pand. Flor.

PEDANEI iudices, qui prætori in consilio erant, & ad pedes tribunalis, id est ab inferioribus subselliis, assidebant: si ex eius delegatione leuiores caussas cognoscere iuberentur, l.3.§.1. D. ne quis eum, qui in ius vo. l.1.§. item scribit. D. de postul. Quandoq; Consiliarij appellati. Alciat. in l. si quis. §. omnes. C. de pact. hi nō vehebantur curru, sed pedibus ibant. De Pedaneis iudicibus vide Auianum in Comm. in libr. 5. Senten. I. Pauli tit. 30. qui ex delegatione caussas audiunt. vide l. 3.§.1. D. ne quis eum, qui. Pedaneos iudices χαμαιδικαστὰς appellauit Theophilus Insti. de interdict. Qui de leuibus & minutis caussis cognoscebant, & humiliora negotia disceptabant, Pedanei iudices dicūtur, l.4. & fin. C. de peda. iudic. l. fi. C. vbi & apud quos. Nomen autē Pedanei iudices reperisse videntur, item vt Pedarij senatores, à pedibus: quòd magistratus cùm iudicarent, in tribunali, edito & superiore loco, considebant: hi verò in imo loco, vbi magistratus subsellia pedum habebant.

PEDARII senatores, auctore C. Bassn dicebantur, qui quia magistratum curulem nondū ceperant, pedibus in curiā itabant. nam Senatores qui curulem magistratum gesserant, veterū ætate curru solebant honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset, supra quam considerēt, quæ ob eam caussam curulis appellaretur. Gell. lib.3. cap.18. Pedarium senatorem Festus appellatum scribit, quia tacitus transeū do ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat indicat.

PEDESTRE iter, quod vulgò Terrestre: Vlp. l.1.§.9. D. de fluminib. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deteri' fit. Similiter Cic. ad Attic. li.4.

PEDICVLOS Paul. in l.32. D. de aur. arg. vocat, quib. signa sustinentur, bases, sed tenues. Et sic pleruoq; Pediculi à Columella dicuntur, quibus arborum rami baccis onusti sustinentur: quasi parui pedes.

PEDVLES Vlp in ti. de aur. & arg. leg l argumēto. fascias erurules appellat. Sunt autē pedum aut calceamentorum fasciæ. Græci πέδιλα, vel πέδιλα, vocant, Latini Pedula, Festo lib. 14.

PEGASIANVM Senatuscōsultum, vide Senatusconsultum Pegasianum.

PEGMATA, πήγματα, apud Vl. l. quæsitū. §.14. de instru. vel instrum. leg. antepagmenta quidā exponunt, quæ valuarū sunt ornamēta affixa antis. Alij ornamēta esse volunt quædā, quibus statuę & signa voluptatis caussa imponūtur. Hæc sunt Vlpiani verba: Nā & in emptione domus & specularia & pegmata cedere, siue in ædificio sint posita, siue ad tēpus detracta. Quod verò quidam à πήξω hoc in loco deduci volunt, ita parū verisimile est, vt refutatione non indigeat. Festus autē scribit pegmata esse ex ære aut marmore armamenta, quæ vt plurimū in atriis, quādoq; in porticibus, aulisq; affigebantur, maiorū, aliorūmq; fortiū virorū gesta certius quàm picturæ ostendentia. Hinc Martialis in Amphitheatro:

Et crescunt media pegmata celsa via.

Peierare, nō est falsum iurare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere. Cicero lib. Offic. 2. Iurare autem oportet, inquit Vl

pia.vt delatum est iusiurandum,l.3.§.vlti. de iureiur.

PEIORARE est deteriorem reddere. Paul. lib. 2. Sent. tit.19. Homo liber, qui statū suum in potestate habet, & peiorare eum & meliorem facere potest.

PELLES Babylonicæ,l.fi.C.de publica. Pelles lanatæ,l.70.§.1.D.de leg.3. Pelles indutoriæ,Paul.lib.3. Sent.tit.60.de quibus & in l.25.§.fi.& l.seq. D.de aur. & arg.leg. Pelles tentoriæ,ad tentoria & tabernacula paratæ.apud Vopiscum in Aureliano , de quibus l. 7. D.de sup.leg.Solebant enim antiquitus milites sub pellibus degere. Hinc

PELLIONES,à pellibus conficiendis dicti, sub quibus milites hiemabant,apud Paternū in l.vlti. D.de iur.immunit.vbi tamē POLLIONES legitur. Cicero in Academ. In quo magna rei militaris esse occupatio solet:vt non multū Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur:id est,in statiuis. Ammian.lib.19. Sub pellibúsque exercitu diffuso , per Istri fluminis margines Barbaros obseruabat.

PELLICEM Ser Sulpitius ait appellatam,probrosámq; habitam,quæ iuncta consuetáq; esset cum eo in cuius manu mācipióque alia matrimonij caussa foret:quod hac antiquissima lege ostēditur,quā Numæ regis fuisse accepimus:Pellex ædē Iunonis ne tangito: si tangit, Iunoni crinibus dimissis agnā fœminam cædito.Pellex autem quasi πάλλαξ,id est,quasi παλλακὶς,vt pleraq; alia, ita hoc quoq; vocabulū de Græco flexū est. Hæc Gellius lib.4.cap.3. Pellex vt scribitur l.144. D.de verb.sign.apud antiquos habebatur ea,quæ cùm vxor non esset,cū aliquo tamen viuebat:quā nunc vero nomine Amicā,paulo honestiore Concubinā appellāt. nunc verò vulgò Pellex vocatur , quæ cū eo cui vxor sit,corpus miscet: vel quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit:quam Græci παλλακὴν vocant. Festus autem sic:Pellicē eam antiqui propriè nominabant,quæ vxorem habenti nubebat.cui generi mulierum etiam pœna constituta est à Numa Pompilio.

PENDERE pœnas propriè dicitur,qui ob delictum pecuniam soluit,quia penso ære vtebantur. Vel Pendere pœnas soluere significat : ab eo quòd ære graui cum vterentur Romani,penso eo non numerato debitum soluebant.vnde & pensiones dictæ. Festus.

Pendere conditio. diesve dicitur,cuius adhuc euentus expectatur.Pēdet etiā seu in pēdenti est,quicquid in suspenso est.Pendent fructus,quandiu solo cohærent,& terra cōtinentur.Hinc Pendētes fructus fundo cohærentes,l.44. D.de rei vindic.l.15. D. de pignorib. l.13. D.de vsufruct. l. vlt.§.fructus. D.quæ in fraud. cred. Quo sensu & pendens vindemia dicitur , id est nondum lecta,l.26.D.de act.empt. Et pendens oliua,l.39. D.de contrah. empt.

Pendere edicta dicebantur Lamprid.in Alex. Ita, inquit, vt edictum penderet ante menses duos.& apud Ausonium in gratiarum actione.

PENSIO ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum vrbanorum locatione percipitur : Græcis ἐνοίκιον dicitur: quæ verò ex rusticorum,Merces.vide l. 27. & l. 29.D. de hered. pet. Pensio, solutio. Varro, Ab ære impendendo, Dispēsator:& in tabulis scribimus Expensum: & prima pensio,& sic aut secunda,aut quæ alia.Paulus l.40.D. de rebus cred. Igitur finito primo mense primæ pensionis vsuras currere.Item:Et ideo non soluta pecunia statutis pensionibus,ex die stipulationis vsuras deberi.Cicero pro Qu.Roscio : Falsum subornauit testem Roscius Cluuium:cur tam serò ? cur cum altera pensio soluenda esset,non tum cum prima?

Pensiones triētes,pro triētario fenore dixit Lamprid. in Alexād.Pensio etiā præstationē temporibus & terminis,vt nūc loquimur,diuisam significat,l.3. D.de ann. leg. Pensiones vectigalium l.10.§.fi.D.de public.

PENES,& Apud,in hoc differūt: quoniam Apud personam tantū cum loco significat:Penes verò nō tantum locum & personam designat,sed etiam dominiū. Vlpia.de verbo.sign.l.penes te.Penes te,inquit, amplius est,quàm apud te est. Prius etenim significat possessionem,posterius solam detentionem.Plerunque tamen non seruatur ea proprietas,sed alterum pro altero promiscuè vsurpatur,vt l.1.l.3.§. si penes. D.de tab.exh.l. 23.de vsuca. D.l.15.§.eum qui.D.de preca.

PENE DIXERIM,moderationis clausula hęc est,Iurisconsultis admodum familiaris.Pomponius in l.stipulationum aliæ.§.Conuentionales sunt,inquit, quæ ex conuentione reorum fiunt : quarum totidem genera sunt,quot penè dixerim rerum cōtrahendarum. Cum enim plura sint negotia , quàm vocabula , quomodo etiam non plura essent rerum quàm stipulationum genera?l.Natura enim.D.de præscript. verb.

PENSITATIO verbum Papiniano semper in ore est,l. 18.ad fi.D.commo.l.67.§.sed si vno.& §.si duos.D.de lega.2.l.39.D.sol.mat.

PENSVM, quantitas,c.denique. Distin.4.

PENSATIO,pro compensatione apud idoneos auctores, vt & apud iurisconſ. reperire est. In l. Mæuius. §. arbiter.Quæsitum est,ait Iulianus,an possit pensatione vltrò citróque facta condemnatione eum solùm, cuius summa excederet,&c.damnare?

PENTAPROTIAS, Græca vox est, & significat quinque primorum munus : quos alibi sacræ constitutiones, quinque Summates vocant. Ipse Quintumuiros appellari puto in l. de cubiculis nostris. C. de priuil. eor.qui in sac.palat.milit.lib.12.

πένθ@ apud C. Harmenopul. libro 4.tit.6. est virorum luctu dignorum, πένθιμ@ indignorum.

Πενθεροὶ,vide Soceri.

PENVLA,itinerarium,aut frigoris & pluuiæ vestimentum est,quo l.1.C.Th.de hab.quo vti oport.intra vrb. Senatoribus intra vrbem vti permittit pluuiæ tantum aut frigoris caussa,vt arbitror,superiectū etiā interiori vestimento. Tertullianus in Apolog.Ne vel hieme voluptas impudica frigeret, Lacedæmonij penulā ludis excogitarunt.Imperatores verò his ne pluuiæ quidem tempore vtebantur.Spartianus in Adrian: Penulis,inquit,vti tribuni plebis pluuiæ tēpore solebant, imperatores autē nunquam.Idem in eodē refert,Senatores & equites Romanos Hadrianū iussisse semper in publico esse togatos.ipsum cū in Italia esset,semper togatū processisse.Sed d.l.1.satis habet si senator in Senatu, & in fungendo munere senatorio,togatus fuerit. Cuiac.

PENVS,auctore Qu.Mutio,est quod esculentum aut poculentum est : quod em̄ ipsius patrisfa. aut liberorum patrisfa.eiusque familiæ quæ circum eos , aut liberos eius est,& opus non facit,caussa paratū est, vt Mutius ait,penus videri debet. nam quæ ad edendum bibendúmq; in dies singulos prandij aut cœnę caussa parantur,penus non sunt:sed ea potius quæ huiusce generis longè vsionis gratia contrahuntur, & reconduntur,ex eo quòd non in promptu sint.sed intus & penitus habeantur,Penus dicta sunt.Gell.lib.4 cap.1. Itaq; Vlp. l.3.de penu legata:Penus,inquit,ea omnia cōtinet quę esui potuíque sunt, quæ tamen paterfamilias vsus sui caussa , eiusque familiæ , quam circa se & suos habet, parauit.Cicero li. de Nat. deor. 2. Penum esse definit omne quo homines vescūtur.Veteres Glossæ penum definiunt ὅσα δὲ πόσιν καὶ βρῶσιν συνάγεται.

PEPLVM. eximij candoris vestis,sine manicis.vide Alex.ab Alex.lib.1 cap.22.

PER, aliquādo significat iuxta,vel inter,l.fin.D.de seru. vrb Per quandoq; supprimitur per ἔλλειψιν in l. 30.in fi.ibi , principem. D.de reb.auct. iud.posſid. De hac dictione Per,vide Bartol.l. Celsus.D.de vsucap.

Per aliquem stetisse,vel factū quo minus daret, videtur, si interpellatus non dederit , aut si rem debitam occiderit,

derit,l.23.D.de verbo.obligatio.l.5.D. si cert.pet.Diuersum l.49.D.de verbo.obligationi.

Per ætatem,dum ætas adest.

Per alluuionem,vt ait Iustinian.in §.prætereà.Institutio. de rerum diuis.id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur,vt intelligi non posit,quantum quoquo temporis momento adiiciatur.

Per annos certos,quo modo sit intelligẽdum, l.si certis. C.de pact.l.aduersus. C.de vsucap.

Per calumniam,l.vnic.D.si mul.vent.no.

Per chartam,vel chartæ beneficio posidere,est testamenti iure,& secundũ tabulas posidere. Gregor. Turon. lib.4.cap.12.Erat enim tũc temporis Anastasius Presbyter,qui per chartas gloriosæ memoriæ Chlothildis Reginæ proprietatem aliquam posidebat. Albertus Krantz.lib.Dan.2.cap.3.Equidem ædes,agros,vineas, & bis similia testamẽto dari audiuimus.Regnũ autem præstare chartæ beneficio prodigij loco habitum est.

Per consequentias,l.sin autem.D.de rei vindic.

Per contrarium, ex aduerso, l. Iulianus. D. de actioni. empt.

Per fideicommissum,prouerbiali sermone vsurpari solitum,pro Per obliquum, per anfractũ, & non directo: significare videtur Arnobius lib.cont.gent.vi. Deos, inquitis, per simulacra veneramur. Per tramites ergo quosdam, & per quædam fideicommissa (vt dicitur) vestras sumunt atque accipiunt cultiones. Iustinianus §.1.De fideicommiss. In primis opus est vt aliquis recto iure,testamento heres instituatur:eiúsq; fidei committatur,vt eam hereditatẽ alij restituat. Hinc directo & Per fideicõmissum pasim à nostris opponuntur:vt l.16.D.de fideic.lib.l.2.C.quand.& quib.quart.l.2.§.1. D.de iur.codicil.

Per genium principis iurare:vide Genius.

Per indicem, prouerbiũ est apud Iustinianum in extremo Institut.pro summatim,strictim cursimq́;, obiter & quasi per trãsennam:Vt vobis, Inquit, posibile sit, summo digito & quasi per indicem ea tetigisse. quasi libros Institutionum pro παρατίτλοις (quæ appellat)id est argumentis Pandectarum esse velit.nam Indicem pro eo quòd Titulum vulgò appellamus,Latini vsurpant: quinetiam idem Imp. l.1.§.pen. C.de veter.iur. enucl.hoc in paratitlorũ mentione significat.Sed sufficiat,inquit,per indices tantummodo & titulorũ subtilitatem,quæ παράτιτλα nũcupantur,quædam admonitoria eius facere. Asconius in Verrin. 3. Quò cum esset ventum,antequam caussa ageretur,quasi per indicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur Caussæ coniectio, quasi caussæ suæ in breue coactio. Vide Index.

Per iudicem peti,exigi auferri dicitur, quod iudicio petitur, aufertur, iudicisve iussu soluitur, l. 21. D.si cer. pet.l.22. D. rem rat. hab. Per iudicem aliquid fieri, hoc est,officio iudicis.l.vltim.D. de rei vindicat.

Per lancem & licium furtum quærere, vide Furtum per lancem liciúmq.

Per magistratum factum videtur, in edicto, ex quib.caus. maiores in int.rest. si magistratus ius non dixit, aut per sordes dixit, aut gratiam, l.26. §. per magistratus. D.eod.

Per manus tradi dicitur,quod succesione quadam ab aliis ad alios deuenit. Vsum parœmiæ Erasm. indicat. Extat & apud Papinianũ, de iure codicil.l. quod per. Quod per manus traditum est,codicillis hereditatem dari non posse.Per manus,id est, vulgò, interpres exponit.

Per principis iurare, Græca defectione dicitur, pro, Per principis genium iurare.l.2.C.de reb.cred.l.13.§.vlti. D.de iureiur. vide Genius.

Per, perfectionem significat l. vrbana. §. pernotat.D.de verborum signification. Aliquando significat propter,c.vt constitueretur.50. dist.

Per solutionem,quàm specie. Hanc phrasin ceu elegantem apud Paul.in l. 2.§. 2. D. si cert.pet. indicauit Dn. Haloander,vt negationem potius,quàm collationem insinuet,sicut & in l.si hominem. D. depositi. & in l. 2.in fi.D.de iud.

Per te non fieri stipulatio,non hoc significat,nihil te facturum,quo minus facere posis,sed curaturum vt facere posis,l.in illa.50.D.de verb.oblig.

PERAEQVATORES,tit.Cod.de cens.& censit.& peræquat.ij sunt qui censu acto emẽdant, prædiis inspectis & adæquatis inuicem, vt releuentur quibus grauius est onus adscriptum,grauentur quę sunt cẽsita leuius, l.10.C.de fund.patr.l.penult.& vlt.C.de ann.& trib.l. 12.& 14.C.Th.de cẽsit.l.vlt.C.Th.de locat.fund.iur. emph.Græci ἐξισωτὰς vocant.Eusebius 4. de vita Constantini, ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμψεν.Græci interpretes iuris: Ἐπίσκοπος λέγεται ὁ ἐξισωτής. itaque Inspectoris munus penè idem est qui peræquatoris.Hinc Casiodorus li. 10. Vt ad prædium,de quo querela est, diligens inspector accedat, & rebus moderata inquisitione trutinatis,quidquid grauaminis potest habere possesio, rationabiliter abrogetur.

PERAGIT, qui obtinet: vnde peregisse reum dicitur, qui vsq; ad damnationẽ eum persecutus est,& vt condemnaretur effecit,l.2. D. de adult. Agit, qui in iudicio persequitur id quod sibi debetur. Exigit,qui quod iudicio prosecutus est,recipit. Trãsigit, qui actionem sibi competentem, siue instituta, siue instituenda sit, aliquo recepto, caussa concordiæ omittit, l. 1. D. de transact.

Peragere adulterium,l.5.D.de adult.est accusationem adimplere. Sic Peragere litem,l.22.D. de inoffi.testa. ad exitum perducere.Peracto testamento id est perfecto,l.12.D.de iis,quæ vt indignis.

PERCEPTIONEM fructus (vt Labeo tradit) accipere debemus nõ tantum si perfectè sint collecti, sed etiam cœpti ita percipi, vt terra se cõtinere fructus desierint: veluti si oliuæ,vel vuæ collectæ sint, nondum autem vinum vel oleum ab aliquo factum est: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.l.si eius fundi. D.de rei vindicat.

Perceptio pro solutione,& præstatione,l.4.D.de iis,qui deiec.vel effud.

PERCVSSOR, qui percutit & occidit, & ad id faciendum conducitur.C. de sicar.l.si quis percussor. & D. de Sil.l.& si percussor.

PERDERE feudum,pro amittere,§.item qui.titul.Quæ fuit prima caussa. Item pro exceptione repelli, l. si filius.in princip.D.ad Macedon.Ceterum haud perdidisse rem censetur, qui eius restitutionem petere potest,l.nemo.& ibidem Bart.D.de in integ. restit.

Perdidisse creditor videtur, qui exceptione repelli potest,l.si filius.in prin ad Maced.

PERDITVM,à diminuto distat,l.perditum. D.de petit. here.& à derelicto. l. interdum. §. ex naufragio.D.de acquir.possesio.

PERDVCTA,pro perinducta,siue omnino inducta, ac deleta. Vlpia.l.1.D.de his quæ in test.del.Sed nolentibus inducta accipiendum est,& si perducta sint.

PERDVELLES appellabãt veteres eos,quos nos hostes appellamus:per eam adiectionem indicantes cum quibus bellũ esset.Gaius l.234.D.de verb. sign. Duellum enim pro bello dicebãt:& duellare,bellare. Hostes autem illi tum peregrinos dicebant,qui suis vterẽtur legibus,& bellum pulchrũ haud dubiè significabat.Varro lib.De lingua vi.Apud Ennium est,Quin inde inuicteis sumpserunt perduellibus. Perduelles sunt hostes.vt perficit,sic Perduellum Duellum:id postea bellum. ab eadem caussa facta Duellona, Bellona. Hinc factum vt qui hostili animo in Rempublicã aut Impe

ratorem esset, Perduellionis iudicio teneretur, vt ait Vlpia.in l.vlt.D.ad leg.Iul. maiest. Aliud est enim maiestatis, aliud perduellioois crimē: hoc enim sub illo, tanquam species suo geoere ita comprehenditur, vt crimen sit imminutæ maiestatis & grauissimum & atrocissimum, quippe quod ad voiuersæ Reipublicæ statum labefactādum pertineat: veluti si quis aut regnum affectasset, vt Spurius Cassius Viscellinus: aut magistratum populi Romani sacrosanctum violasset, vt C. Rabirius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui postremis temporibus hostile aliquid in personam Imperatoris molitus esset, vti Iurisconsulti significant. Tribunitiam enim potestatem Imperatores totam io se trāstulisse, nemo nescit. Item qui ciuis Romani libertatem violasset, veluti qui eum securi percussisset, aut in crucem sustulisset: qua de re Cicero Verrina 3. sic scribit: Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedā. Ex hoc quoque euaserit: proficiscar eò quò me iampridem vocat populus Romanus. de iure enim libertatis & ciuitatis suum putat esse iudicium: & rectè putat. Coostringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiooes omnium perrumpat, euolet ex vestra seueritate. mihi credite, arctiorib' apud pop. Rom. laqueis tenebitur. Credet iis equitib. R. populus Rom. qui ad vos antea producti testes ipsis inspectantibus, ab isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, sublatū esse in crucem dixeruot. Credent omnes quinque & trigiuta tribus, homini grauissimo atque ornatissimo, M. Annio, qui se præsente ciuem R. securi percussum esse dixit. Audietur à pop. Rom. vir primarius eques R. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium nego ciatorem ex Africa, cùm eum Syracusis amplius centum ciues Rom. cogooscerent, lacrymantésque defenderent, pro testimooio dixit, securi esse percussum. Probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus: qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Rom. in latumiis istius imperio crudelissimo per vim morte esse mulctatos. Hanc ego caussam cùm agam beneficio populi Rom. de loco superiore, non vereor, ne an istum vis vlla ex populi Rom. suffragiis eripere, aut à me vllum munus Aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse posit. Quadruplicē igitur inter maiestatis & perduellionis crimina differentiam notat Hotomanus: prima est, quòd maiestatis crimine tenentur ij, qui vel partem aliquam Reipublicæ læserunt: veluti si quis duces hostium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi suæ hostium duces tenuit: (quod Verres fecisse dicitur in illa eadem Oratione) aut si magistratui quippiam pro sua potestate ageoti aliquis officiat: veluti C. Cornelius, quem Cicero defendit. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam Reipubl. labefactare conati sunt, vti superius docuimus. Altera differentia est, quòd maiestatis crimen in foro apud suum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege coostituto, agebatur: vt ex Verrina 3. & 7. cognoscitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumuiris data opera creatis, pòst autem à populo Rom. comitiis cēturiatis in campo Martio cognoscebatur: quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo, in campo Martio habita, itémque ex Valerij libro sexto, cap. 5. satis planè coostat. Tertia differentia est, quòd maiestatis crimen nō morte, sed exilio mulctabatur: Perduellioois verò damnatum carnifex in vrbem euocatus in crucem Martio io campo fixam tollebat. quod ex eadem Oratiooe cognoscitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis libro 37. vbi de hoc iudicio commemorat. Quartam differentiam Vlpianus ostendit in d.l.vlt. De crim. maiest. vbi ait, maiestatis imminutæ crimen rei morte oblite-rari: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. quomodo iotelligendus est Imperator in §.2. De public. iudic. Is qui in reatu decedit (inquit Vlpian.) integri status decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. nisi fortè quia maiestatis reus fuit. nam hoc crimine nisi à successoribus purgetur, hereditas fisco viodicatur. Planè non quisque legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem cooditione est: sed qui perduellionis reus est, hostili animo aduersus rem publicam vel principem animatus. Ceterùm si quis ex alia caussa legis Iuliæ maiestatis reus sit, morte crimine liberatur.

PEREGRI dicitur, cum quis in loco est: Peregrè cum it in locum, vt Fl. Sosipater scribit. Hioc Cuiacius

PEREGRINATOS, nō peregrinantes legendum censet in §. fi. Instit. de hered. iostit.

PEREGRINVS dicitur, qui ciuis Romanus oon est, ad quem ius Quiritium non pertinet. Imp. l. 1. C. de here. inst. Qui deportantur, si heredes scribantur, tanquam Peregrini capere non possunt. quod idem traditur in l. sed etsi. §. solemus. D. de hered. iost. Peregrini etiam sunt qui deditiorum numero sunt, Vlpiano in Epitom. titul. 20. Hinc

PEREGRINITAS, peregrinorū cōditio & status, Vlp. l. 10. §. 4. D. de in ius voc. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patroous, putat Pompon. eum amisisse honorem. Quibus ex locis apparet eos etiam Peregrioos dici, quib. ciuitas adempta est: quos Vlpianus ἀπόλιδας appellat in l. 1. §. 2. De legat. 3. Suetonius in Claudio: Splendidum virum, Græciæque prouinciæ principē, verùm Latini sermonis ignarum, non modo albo iudicum erasit, sed etiam io peregrinitatem redegit.

Peregrioitas, aliis, pro exilio & pœna deportationis, in l. sed & si hac lege. §. Si per pœnam. D. de in ius voc.

PEREMPTORIVM edictum inde hoc nomē sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est vltrà oon pateretur aduersarium tergiuersari. Ad illud autem hoc ordine venitur, vt primò quis petat per absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum nō minus decem dierum, & tertium. quibus propositis, tum peremptorium impetratur. l. 68. l. 69. l. 70. D. de iud. vide CONTVMAX.

PEREMPTORIÆ exceptiones vocantur, à perimenda caussa in iudicium deducta. adferunt enim totius litis finem, si probatæ fuerint. Aliàs perpetuæ, quia semper locum habent, nec euitari possunt l. 3. D. de except. §. Appellantur. Iostit. eodem titulo.

PEREMPTIO, l. qui hominem. D. de adim. legat.

PERENDINVS dies hodie dici potest, cùm iudex statuit, aut inter partes conuenit, vt omne instrumentum litis apud acta vtrinque proferatur iotra triduum. Atque tunc lis & res comperendinata dicitur. Budæ. in l. 2. de orig. iur.

PERENNE flumen describitur à Iuriscon. l. 1. §. 2. D. de fluminib.

PERFECISSE ædificium is videtur, inquit Vlp. qui ita consummauit, vt iam in vsu esse posit, l. 139. D. de verb. sig.

PERFECTVM, quod omnibus suis partib. constat. l. 1. D. de ori. iur. Et propriè cui nihil addi, vel minui salua integritate potest, l. iurisperitos. D. de excus. tut. Quamuis Vlp. Perfectum ædificium interpretatur, quod tali vsu esse potest, qualem paterfamilias destinauit, l. 139. D. de verb. signi. in pactis, conuentionibúsq; perfectū intelligemus, cùm factū est illud, quod fieri inter partes conuenit. Antè enim quàm res consummationem acceperit, factū non dicitur: quæ si accesserit, non solùm factum, sed etiam perfectum dicetur.

Perfectum & completum pro eodem, l. 2. §. omnes autem. D. de iudic.

Perfecta ætas tametsi multiplicem habet intellectum, vt colligitur in l.fin. C. de his qui ven. ætat. impetr. propriè tamen accipienda est, quæ 25. annorum curriculo completur, l.ad Rempubl. D.de hon.& mun.

Perfectissimi dicebantur, tit. Cod. de perfectiss. dign. qui à conditione seruili abhorrerent, vel fisco, aut curiæ obnoxij non essent, vel qui pistores nó fuissent, vel in aliquo negotio non constitissent, nec sibi honorem venali suffragio emissent, nec rem alicuius administrassent. Perfectissimi dicuntur Præses Arabiæ, l.4. C. Th. de pœn.& Dalmatiæ à Mariano, & magister census, l.30. C. de episc.& cler.& primicerij scriniorum, l.7. C. de palat. sac. larg. l.7. C. Th. de priuile. eorum qui in sacr. pal. mil.& olim duces auctore Marcellino lib.21. Lactant. lib.5. ca.15. Nemo egregius nisi qui bonus & innocens fuerit: nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit: nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. vide etiam Alciat. lib.3. Dispun. cap.4.

Perfectissimatus in titu. C. de perfectiss. dignit. quid sit, vide Dignitatũ gradus: Alciatus docet ex vetustissimis monumentis, Tarraconensis Hispaniæ, ac Norici fuisse perfectissimos tantùm, quod duabus literis designabant, V. P. sicut clarissimos viros V. C.

Perferre inofficiosi querelam, litem, caussam exequi, & ad initium perducere, l.16. D. de inoffi. test. l. 6. D. de colla. l.6. D. de vsufr.

Perfiose agere circa rem pupilli tutor dicitur potius quàm contrectare. l. tres tutores. D. de admi. tut.

Perfunctorie. Vlp. in l. aut qui aliter. Quod vi aut clam. Neque quidem perfunctoriè, aut obscurè dicere, aut denuntiare, id est vt Budæus interpretatur, non bona fide, nec ex animo, nec iusta denunciatione. Papinianus: Qui non perfunctoriè debitum officiũ impleuerant. In his tamen locis Persusoriè habent Pād. Florentinæ, & vide Perfusoriè. Alciatus autẽ hanc dictionem in classe estum ponit, quæ aliis in auctoribus nusquam eo sensu reperiuntur aitque, Perfunctoriè esse, leui cura, & aliud agendo: vnde perfungi, & defungi, quod est vtcunq; explicare. At Budæo perfungi, est ad extremum obire munus, & strenuè operam nauare.

Perfusorie, subobscurè, dissimulanter, non disertè, planéque aliquid dicere. Vlpian. l.5. §.1. D. quod vi aut clam. Debebit enim & diem & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus futurũ sit: neq; perfusoriè, aut obscurè dicere, aut denunciare, id est, non ab aliis sermonibus discretè, vt notari & exaudiri possit, sed fusè per alios sermones, & permistè. Scæuola l.69. §.2. D. de euict. Sed etsi quis in vẽditione statuliberum perfusoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. Item: Sicuti qui fundum tradit, & cum sciat certam ciuitatem deberi, perfusorie dixerit, itinera, actus, &c.

Pergula, apud Vlp. in l. heres. §. 2. de iudic. est exedra angusta, in superficie aliqua ædium, vt Glossæ antiquorum explicant, *ὑπερῷον, ἐξέδρα, μαίνιανον, ἐργαστήριον* Tertullia. aduersus Valentinia. Cœnacula in ædicularum disposita forma, aliis atque aliis pergulis superstructis. Propertius in lenam: *Horruit algenti pergula curta foco*. In ea plerunq; merces venales dispendebant, & inde l.5. §. penul. D. de his qui deiec. vel effud. Cum pictor in pergula clypeum vel tabulã expositam habuisset: vbi etiã pergulam Basilica *ὑπερῷον* exponunt. Et in l. vlt. C. Th. de exc. artif. priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas & officinas in locis publicis sine pensione obtineant. Hinc illud Lucilij Satyrici apud Lactantium: *Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta*. Cuiac. At Budæus, Pergula, inquit, pars est domus exporrecta, & propendens, eius generis, quas Salientes artifices nostri appellant.

Periculum nonnunquã significat id quod fit ab artifice tantum experiendi & periclitandi ingenij gratia, seu quod primò ab artifice excogitatur & efficitur, vt postea expoliatur, & accuratius absoluatur. Græci *πεῖραν* vocant. Hinc Cic. lib.1. de legib. de poetis disserens: Sed tamen, inquit, nonnulli isti Tite faciũt imperite, qui in isto periculo, non vt à poeta, sed vt à teste veritatem exigant. Hinc tit. lib.7. Cod. De sententiis ex periculo recitandis, (sic enim legendum prorsus videtur, quod & confirmat Cuiac.) id est ex libello, in quo sententiæ scriptæ sunt. Atque huc pertinere videtur illud Cicer. in frumentaria: Ordo scribarũ est honestus. quis negat? Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulę publicæ periculáq; magistratuum committuntur. Item illud Valer. Probi in Epaminonda: Sed vnum à iudicibus petiit, vt in periculo suo inscriberent, &c.

Periculum etiam experimentum significat, quòd rarò aliquid sine periculo tẽtetur. Hinc facere periculum, pro experiri. Proprie autem salutis discrimen denotat. An periculi appellatione veniat fortuitus casus, Barto. explicat in l. qui mercedem. D. locati. Dicitur autem periculo alicuius esse res plurifariam, l. damni infecti stipulatio. in princ. D. de damn. infect. Sed periculum proprie de homine accipitur, l. interpositas. C. de transact. Vnde se periculo subiiciens, renunciare vitæ existimatur, per text. iunct. gloss. l. Princeps. C. de prin. agent. in reb. lib.12. Notum, & rerum esse periculum, per tot. tit. D. de peric. & comm. rei vend. Ceterum periculum mortis quomodo intelligendũ sit, eleganter exponunt Iurisconsi. per aliquot ll. de mor. caus. donat.

Perimere disceptationem, hoc est interpretante Vlpiano, vltrà non pati aduersarium tergiuersari, l. & tertium. D. de iud. Perimere legatum, non est prorsus tollere, sed extenuare. l. qui hominem. D. de adim. legat. Proprie tamen perimere est tollere, & interficere. Hinc apud Vlp. l. & tertium. de iud. Peremptoriũ edictum dicitur, eo quòd perimat disceptationẽ inter litigatores, hoc est, vltrà non patiatur aduersariũ tergiuersari. Idem in fin. l. Cum hi. D. de transactio. Iniquum est enim, ait, perimi pacto id de quo cogitatum non docetur.

Περιοδευταὶ in l.6. D. de excusat. tuto. vetus interpres vertit circuitores. Zonaras sic exponit. ca.57. Concilij Laodiceni: *περιοδευταὶ λέγονται διὰ τὸ περιέρχεσθαι, καὶ καταστηρίζειν τοὺς πιστούς*.

Perissochoregia, l.2. C. de frum. Alexand. id est supererogatio. Et perissochoregiæ nomẽ penitus amputetur. Est autẽ deductũ à voce *περισσὸς*, id est, abundans, & *χορηγία*, erogatio. Eadem loquendi forma superexactionem, *περισσοπραξίαν* vocant.

Perisse verbo scissum & fractum, & vi raptum continetur, ait Vlpianus l.9. D de verb. sign.

Perisseuma, dici potest, quod abundãtiam rerum suppetit. Hinc *περισσεύειν*, copia rerum superare significat. Et est congiariũ proprie, quod plebi datur: sicut quod militibus donatiuum. Ael. Spart. in Aelio Vero, & Iul. Capitol. in Pio. Solebat autem vltra stipendium dari liberalitatis caussa, vt milites magis addicti Imperatoribus essent. Alciat. C. de Annon. ciuil. lib. l. Centum perisseumatis. lib.11.

Peristromata & stragula, cum in aulis Regum expanderentur, sulæa & Attalica nuncupabantur, ab Attalo Rege, qui aurum intexere in Asia primus inuenisse dicitur. Videmus & nunc lectos tapetis stratos.

Peritia proprie iuris est, Instit. de iur. nat. in princip. Huius autẽ mater, Experientia est. Nec Philosophus præcipit otiose, vt fides ei maxima adhibeatur in ea arte, in qua diutissime ac diligentissime versatus fuerit, plurimáque expertus. Sed & apud nostros regula-

Perpetuus lacus, qui perpetuam & perennem, nec arescentem aquam habet, l.23.§.1.D. de seruit.rust.l.1.§.la cus.D.vt in flu. publi.

Perpetuus morbus, qui cuique rei agendæ impedimento est, & cuius sanitatis spes nulla est, l.22.§.si maritus.D. sol.mat.l.pe.D.de vac.mune.

Perpetua consuetudo, semper seruata l.6.D. quod cuius. vniuers.

Perpetui appellatio nonnunquam vitæ tempus amplecti tur, l.8.§.siue igitur. D.de transact.

Perpetui vsus caussa positia in ædibus dicuntur, quæ non temporis caussa accommodata, neque ad tempus posita, sed vt ibi permaneat, collocata sunt, l.17.§. Labeo. D.de actio.empt.

in Perpetuum locati agri, quid sit, docet Paul. l.1.D.si ag.vectig.

PERPETVÆ actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis spacio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & s.c.& constitutionum vis esset, consentaneum erat, vt natæ ex iis actiones ius quoque perpetuum obtinerent.at Imp. constitutiones tam in rem quàm in personam actiones certo temporis spacio terminarunt: ne scilicet amplius XXX. aut quadraginta annis durent.l.3.C.de præscript.30.ann.l.5. C.ad Macedon.l.6.§.vlt. D.de re iudic.

Perpetua locatio. Tametsi olim Iurisconſ. veteres tractarint de ea, alij tamen ad locationem referendam existimarunt. Quare primus Zeno Imperator constituit proprium censeri contractũ, qui Emphyteuticus dicatur, habeátque suas pactiones contrahentium, vel (iis deficientibus) interpretationes à iure, sicut alij contractus, teste Iustiniano, Institutio.de locat.l.1.C.de iur.Emphyteutico. Veteribus tamen simplici forma cognitus fuit.

Perpetuæ exceptiones atque peremptoriæ sunt, quæ semper locum habent, nec euitari possunt: nec vllo temporis spacio, vel rei vllius mutatione amittuntur: id est quarũ vis certo tempore adstricta conclusáq; non est: & semel obiectæ ita exterguntobligationem, vt ea repeti postea non possit: qualis est de dolo malo, de metu, de re iudicata, de pacto perpetuo, de iureiurando. Gaius in l.exceptiones. De except. præscript.& præ iud.l.34.§.vlt.D.de solut.l.24.l.40.D.de condict.indeb.l.14.de lib.leg.l.10.de verb.sign.

Perpetuum, pro centum annis, teste Bart. in l. si vsusfructus. D. de vsufru. leg. Quandoque pro decennio, l. nam Imp. D.de legat.

Perpetuum vestimentum, quatenus durat, accipitur l.id vestimentum.D.de pecul.

PERPETVO, pro generaliter, in l. Nesennius. §. tractatum.D.de negot.gest. Aliquando pro incómutabiliter, in Auth. Hoc ius porrectum.C.de sacros. Eccles.

Perpetuo inductæ res in prœlium dicuntur, quandiu in ibi sunt necessariæ, l.debitor.D.de pignor.

Perpetuo durare, id est 30.annis, vt de actione ciuili dicitur, Insti.de perpet.& temp. act.

PERPETVARE, sine intermissione continuare: quod fit per successionem, & surrogationem. Vide Bar.in l. eum debere.D.de seruitut. vrban. prædior.

Perpetuari obligationes dicuntur, quæ tempore casúve aliquo perituræ, perpetuæ fiunt, l.91.§. núc videamus. D.de verbo.obliga.l.9.§.si is qui. D.de iureiur.

Perpetuatur pœna, quæ ex temporali perpetua fit, l.8.D. de pœn.l.24.l.40.D.de cond.indeb.l.10.D.de verborum signifi.

PERPETVARII dicuntur, qui fundum à principe, vel à Republ. conductum, certo canone in vitam suam habent: vel etiam hac lege, vt ad alios transferre possint, l.fin.C.de loc.præd.ciuil.lib.11.

PERPETVARIVM ius, emphyteuticariũ, l.1.C. de offic.comin. sa. pal. quia scilicet ager ea lege fruendus datur, vt quandiu merces soluatur, nunquam ad dominum redeat.

PERQVAM, nimis, l. prospexit, §. 1.in fin.D.qui & à quibus.

PERSCRIBERE, Græcis ἀναγράφειν, est in tabulas publicas, actáq; referre: quod in registro scribere vulgò dicunt, vocabulo à regestis deducto. Cicero in Verrem act.5. Primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt, in quibus ostendũt omnia quę dixi ablata, esse perscripta. Idem: Vt quisque eis rebus tuendis conseruandisq; præfuerat, ita perscriptũ erat. Et lib.10.Fam. epist.13. id ex ipso Senatusconsulto poteris cognoscere: ita est enim perscriptum, vt à me de scripto dicta sententia est. Hinc Perscribere pecuniam, est, inquit Donatus, multis per scripturã reddere, vel dare, in illud Terentij ex Phormione, *Quod ? ne ego perscripsi porro illis quibus debui.* Sic Cicero lib.16.ad Attic.epist.2.De Pubilio autem quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Et paulo post: Sed cum videas quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis ccc.H-S.cc præsentia soluerimus, reliqua perscribamus. Id est non repræsentemus, sed per mensæ scripturam ad soluendum certo die constituamus, nósque obligemus, & creditori caueamus. Vide Scribere.

PERSCRIPTIO, Græcis ἀναγραφή, est ea in tabulas publicas relatio. Modest.l.10.D.de decur. Herénius Modestinus respondit, sola albi perscriptione (sic.n.legendum) minimè decurionem factum, qui secundum legem decurio creatus non sit. hoc est, Non satis est in album esse relatum, nisi recta electio præcesserit perscriptionem. Cicero Philip.5. Illa verò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibúsque auertit. Idem pro L.Flacco, perscriptiones pro syngraphis accepit: Perscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptio ne fecisti.

PERSCRIPTOR, cautor, qui formulas concipit, tabellio. Cicero Verrinas. Scribam tuũ, dicit Verres huius perscriptorem fenerationis fuisse.

PERSCRVTARI, diligenter inquirere l. mercatores. C.de commu.& mercato.

PERSEQVI, petere, Instit.de actio.in princip. Persequi videtur & qui satis accepit, l. 57. D. de verborum signifi. Persequendi verbum, in definitione actionis, omnes in vniuersum apud iudicẽ postulationes complectitur, tam ordinarias, quàm extraordinarias, etiam eas quæ instar Actionum obtinent: veluti cautiones Damni infecti, Legatorum, Euictionis, &c. Item interdicta, & vniuersæ officij iudicialis expeditiones continentur sub appellatione persequendi. Id enim quod petimus, vel postulamus, vel imploramus, nostro, aut alieno nomine, rectè dicimur persequi. Vlpianus in l.pecuniæ.§.persecutionis Paulus in l.quibus. §. vlti. de verb.sig. Accursius in fi. l. cui præcipua. de verbo.signific. persequi pro consequi exponit. quod Alc. nó probat, quia propriè illud persequimur, quod noodum sumus consecuti.

PERSECVTIONIS verbum longè ab actione separatur. est enim Persecutio genus: cuius altera species Actio, altera generis sui nomine Persecutio appellatur. Actio est, in qua legitima formularum conceptio obseruatur: qua de caussa iuris ordinarij esse dicitur. Persecutio verò est, cum prætermisso legitimo agendi ordine ac formularum ritu, apud magistratum experimur: qua de caussa Extraordinaria nominatur in l.pecuniæ.178 D.de verb.sign. vbi Vlpianus exéplum fideicommissorũ profert. Et si quæ, inquit, aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum idem Vlpianus cap.Instit.25.sic explicat: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio

ad aliquẽ peruenit. l. 16. §. 1. D. ad Trebellia. Verbum enim peruenire cum effectu accipiendum est, l. 16. §. vlt. D. de verbor. signific. proinde in Senatusconsulto circa petitionem hereditatis facto, peruenisse ea intelliguntur quibus possessor locupletior factus est, quæque in ea caussa manent, nec sunt restituta. Quod si pretium rerum hereditariarum acceptum vel perdiderit, vel consumpserit, vel donauerit, peruenisse non videbitur, l. 21. §. item placere. & §. bonæ fidei. D. de petit. her. In stipulatione quoque emptæ hereditatis (quæ ita concipitur, QVANTA PECVNIA AD TE EX HEREDITATE PERVENERIT, l. 50. D. de verbor. obligat.) quod legatorũ, vel æris alieni, vel cuius alterius oneris hereditarij nomine erogatum est, peruenisse non videtur. Peruenisse vtique antequam corpora rerum hereditariarum vẽditor nactus sit, eatenus videtur, quatenus mandare potest earum rerum persecutionem, actionésque præstare. At vbi corpora nactus est, plenius peruenisse videtur. Nec tantùm si nactus sit, sed & si dolo malo id egerit, ne ad eum perueniret, peruenisse existimabitur: veluti si alienauerit, aut accepto quem liberauerit, aut dolo malo id egerit, nequid hereditati adquireretur. Quæ omnia fusissimè explicantur in l. 2. cum suis §§. D. de hered. vend. In eo legis Iuliæ capite, quo maritus quidquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, restituere iubetur, peruenisse accipimus, siue iam exegerit, siue exigere posit, quia actio ei delata est, l. 4. §. 1. D. solut. matrimo. Quæ interpretatio etiam in specie l. 23. D. de act. empt. facienda est.

Hoc legato, QVANTA PECVNIA AD ME EX HEREDITATE TITII PERVENIT, TANTVM DATO, id continetur, quod ex ea hereditate acceptum in tabulas suas testator retulerit, cautione à legatario præstanda, si quid fortè postea eius hereditatis nomine heres damnetur. Nec enim potest videri ad eum peruenisse, quod eius hereditatis nomine præstaturus est, l. 23. §. cùm ita legatus. D. de legat. 3. Planè cùm Prætor actionem in aliquem dat de eo quod ad eúm peruenit, veluti in heredes ex defuncti delicto dolóve, in municipes ex dolo eorum, qui res ciuitatis administrant, in dominum ex dolo procuratoris: sufficit, si vel momento ad eum peruenerit ex dolo defuncti, l. 170. D. de diuers. reg. l. 5. D. de calumniatorib. l. 1. §. vlt. l. 3. & l. 9. D. de vi & vi arm. l. 16. §. 1. & §. penult. l. 18. in fin. l. 27. D. de dolo. l. 17. l. 19. D. quod met. cau. In his enim caussis satis est semel peruenisse, vt de eo perpetuò in heredes actio cõpetat: & si consumpto eo quod peruenerit, heres decesserit, in heredem eius omnimodo actio datur. Re etiam semel in pecuniam aliámve rem conuersa, vltrà non quærimus, quis exitus sit, l. 17. l. 18. D. quod met. cau. Peruenisse autem intelligitur id quo locupletior facta est hereditas, vel quod in corpus patrimonij sit versum, vt certum sit ad heredem peruenturum. Idem est & si debitor liberatus, vel pecunia accepto lata sit. vel dolo malo heredis factum, quominus eo hereditas augeretur, l. 7. & l. 28. l. 29. D. de dolo. & l. 20. D. quod met. cau. Quantũ autem peruenerit litis contestatæ tempus spectabitur. Ceterùm qui rogatus est, quod ad se ex hereditate bonísve peruenerit cùm morietur restituere, fructus, quos viuus perceperit, item quæ fructuum vice sunt, nisi alia testatoris mens appareat, non restituet, l. 81. D. de legat. lib. 3. l. 3. §. cùm Pollidius. D. de vsur.

Peruenit, verbum cum effectu accipiendum est, & continet id quod durat, l. vtrum. D. de petit. hered.

Peruenisse ad nos rectè dicitur, quod per nos ad alium peruenit, vt in specie l. 171. D. de verb. signific.

PERVERSI iudices. qui vel corruptela, vel ira, vel alio affectu ab officio deflectunt. apud Imp. Constantinum. C. de exactoribus tributo. l. 3. vel à peruersis, vel inuitis iudicibus.

PES, non est vltima tãtùm pars corporis, vt dicit Glos. in rub. de pedan. iud. C. lib. 3. sed dicitur id totũ, quod est à femore ad calcem. Pedis etiam appellatione continetur mensuræ genus habentis quatuor palmos, vncias 12. digitos 16. I. Frontino lib. de agro. qualitate.

PESTILIS, seu Pestilis fundus apud Impp. Dioclet. & Maximum, id est, vt ipsi exponunt, pestibiles herbas, vel letiferas habens, l. penul. C. de ædil. action. l. 48. D. de ædil. edic. l. penul. D. de reb. eo.

PETERE verbum, quoties agitur de obligatione inducenda, pro simplici interpellatione accipitur, l. si decem. de verbo. oblig. l. item. §. petitam. de petit. hered. ita cum ad iudicium particulare refertur, post litem contestatam intelligitur, l. amplius. D. rem rat. hab.

Petere autem, vt plurimùm, in libris nostris per iudicem petere significat, vt & lib. iij. de Solution. Brissonius admonuit. Et ideò Amplius petitum non esse ita Labeo rectè accipiebat, si iudicio petitum non esset: nec antè committi putabat cautionem Amplius non peti, quàm iudicium acceptum esset, l. 15. D. rem rat. hab.

Petere & in seruitutem & in libertatem dicimus, l. 12. D. de iniur. l. 30. D. de bon. libert. l. 29. & l. 30. D. de liber. cau. In eo autem quod seruitus à bonorum possessione contra tabulas libertorum repellit eos, qui in seruitutem eos petierint. In seruitutem petiisse videntur, non qui ei, qui in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem contradixerunt, sed qui ex libertate petierunt in seruitutem, vel quid aliud petierint quod in eo habere, nisi seruus sit, non possint. l. 14. & l. 16. D. de bon. liber. l. 33. §. pen. D. de fideic. libert.

Peti, agi, vindicari, ad officium iudicis referuntur, Alciat. lib. 2. παρεργ. cap. 12.

Petere videtur, qui & compensat, l. ampliùs. D. rem rat. haberi.

Petere pro repetere glos. & Bartol. Alioqui est verbum latissimum, l. actio in personam. D. de oblig. & actio. Restringitur tamen per sequentia l. ampliùs. D. rem rat. hab.

PETITA, in rub. C. de petitis (sic enim ibidem legendum suadent veteres libri) bonorum sublat. pro petitionibus: quod & Albericus indicat. Sudas, πετίτα, ait, Ῥωμαϊκὴ λέξις· σημαίνει δὲ γράμματα αἰτήσεως.

PETITIONIS verbo in rem actiones significantur, l. 178. §. actionis D de verbor. signific. l. 27. D. de obligatio. & actio. Eáque ratione interdum ab actione separatur, quæ plerunque personalem actionem significat. l. 1. D. ad Macedonia. l. 18. D. de acceptilatio. l. 24. D. rem rat. hab. l. 49. D. de verb. significat. Hinc petitio hereditatis, quæ in rem actio est, qua hereditatem vel totam, vel pro parte, vel corpore hereditario ab eo vindicamus, qui vel pro herede, vel pro possessore tenet, l. 23. §. petitio D. de petit. hered. l. 28. §. sed & is qui. D. de rei vindic. Et petere hereditatem, id est, suam esse intendere, l. 3. l. 10. D de petit. hered. Et petere pro vindicare l. vn. §. penult. D. de remissio. Et petere rem nostram esse, l. 6 D. de rei vindic. l. 42. D. de liber. caus. l. 11. §. si quis autem l. 21. § si Stichum. & §. si fundum C. de except. rei iud §. certè. Institut. de rer. diuisio. Vide Actio.

Petitio pro actione priuata, apud Quintil. lib. 4. ca. 4. & pro impetitione, & aggressu gladiatorũ, à Cicer. vsurpatur in Oratore perfecto.

Petitio hereditatis, quo iure, quibúsve competat, declarant Iurisconsulti. titu. de petit. heredit. Compendiose, sed exactè, quæ huc spectant, Placentinus pertractat titu. 3. lib. de rei vindicat. Obseruandum autem, quòd petitio hereditatis tam in actione de petitione hereditatis, quàm de bon. possessoria hered. petit. aliquanto laxius, non propriè pro hereditate, sed pro declaratione hereditarij iuris, quo actor intendit suas esse res à testatore

testatore relictas, l. licet minimam. D. de pet. heredita. Quod & Bar. animaduerit in l. 3. de bon. pos.

PETITORIVM iudicium, est quo res vindicatur. Caius l. 36. D. de rei vind. Qui petitorio iudicio vtitur, ne frustra experiatur requirere debet, an is cum quo instituat actionem possessor sit. Itaque

Petitorio iudicio dominiũ rei perpetuum vindicamus, Possessorio intendimus de possessione vel adipiscenda, vel retinenda, vel recuperanda. glos. in l. fina. C. qui legit. person. Satius tamen est possessorio, quàm petitorio agere, l. is qui destinauit. & ibi Bartol. D. de rei vindicat. De petitorio & possessorio, plenè tractat Spec. de petit. & posses.

PETITOR Paulo lib. 1. titu. 3. Sent. recept. ab actore separatur: vt ille in rem, hic in personam agere dicatur. Petitorem definit M. Cicero in lib. de Inuent. qui petit, & litem intendit.

Petitoris partes sustinere, & petitoris partibus fungi dicitur, cui probatio incumbit, quíque de suo iure probare necesse habet, l. 7. §. vltim. D. de liber. cau. l. 15. D. de oper. no. nunt. l. vlt. D. si liber. ingen. l. 35. D. de adquir. poss. l. 8. §. sed si quæratur. D. si seruit. vindic. l. 18. l. 19. D. de probatio. & hæc sunt onera petitoris, l. 62. D. de iudic. l. 25. D. de rei vindicat. l. 1. §. inter. D. vti possid.

PETVLANTIA, improbius factum, in contumacis, vt Accursius censuit, l. aut facta. §. qualitate. D. de pœnis.

PETRAM esse Aelius Gallus definiebat, qui locus dextra & sinistra fornicem expleturus aquæ ad libramentum suum fornicis. Quæ significatio rara est.

PETRONIA lex, vide Catalogum leg. Antiq. Zasij.

PETRVS Ancharanus Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, Baldi discipulus, patria in vrbe ius ciuile professus est circiter annum M. CCCCLXXX. quo tempore Bartholomæus Salicetus eodem in gymnasio florebat.

PETRVS BellipertICus Iurisconsultus nobilis patria Burgundus, Bononiæ ius ciuile professus est circiter annum M. CCC. cúmque non pauca de iure volumina reliquisset, ibidem est mortuus.

PFALTZGRAVII, vide GRAVIO.

Phanaticus, vide Fanaticus.

PHARMACON, l. qui. de verbo. sig. verbum medium in bonum & malum accipitur.

PHILANTHROPON, l. 2. D. de proxen. præmiũ quod liberalitatis seu munificẽtiæ ergo pararijs seu proxenetis constituitur. Hinc veteres Glossæ, Salariũ, seu salarium, σαλάριον, φιλάνθρωπον interpretantur. Nec verò Philanthropi, quod d. l. 2. scriptũ est, pro Philanthropij existimandum est dictum, vt nec pro Philanthropiæ, vt alij volunt.

PHILIPPVS Corneus Iurisconsultus nobilis, Perusij natus, Perusij, Ferrariæ, & Pisis publicè iura annos propè quinquaginta professus est: nonnullísque confectis de iure commentariis, ferè octogenarius, anno M. CCCCLX, in vrbe patria vita cessit.

PHILIPPVS Decius Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus esset, certis de caussis in Galliam profugit: & Valentiæ Cauarum, quæ in Delphinatu est, aliquandiu docuit. vnde à Florentinis reuocatus, iterum Pisis, deinde Senis docuit: accepto mille quingentorum aureorum stipendio annuo. mortuus Senis anno M. D. XXXV. quamplurima de iure volumina reliquit.

PHILOSOPHIA vera, est iustitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, l. 1. D. de iustit. & iur. Plato lib. 10. Episto. ad Aristodorum, firmitatem, fidem, & synceritatem, Philosophiam vocat.

PHILOSOPHIS, qui se frequentes, atque vtiles per eandem studiorum sectam contendentibus præbent, tutelas, item munera sordida corporalia remitti placuit. non ea quæ sumptibus expediuntur. etenim verè philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegunt, l. 8. D. de vacat. & excus. mun.

PHILOSOPHANTVR verè, qui pecuniis rem publicam iuuant, l. ἐὰν δύο. §. περὶ δὲ τῶν. C. de excus. tut.

PHILYRA, inquit Suidas, ἄλλο δένδρον ἔχον φλοιὸν βίβλῳ παπύρου ὅμοιον, id est fruticis species, quæ corticem habet papyri libro non absimilem. Philyra tamen apud Plinium videtur esse tenuissima & subtilissima membrana, inter lignum & corticem interiecta, non tiliæ tantum (vt volunt quidam) sed & papyri. De papyro enim lib. 13. cap. 11. loquens, sic scribit: Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quam latissimas philuras. De tilia lib. 16. cap. 14. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumque honore. Hinc Horatius Carm. lib. 1. ode 38. *Displicent nexæ philyra coronæ.* Vlpian. l. librorum. 52. hoc verbo vtitur: Librorum appellatione, inquit, continentur omnia volumina, siue in charta, siue in mẽbrana sint, siue in quauis alia materia: sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli cõficiunt, &c. Crediderim autem, hæc verba, aut in tilia, glossema esse, à sciolo quodam interpositum, qui nomen græcum interpretari voluerit: (philyra enim pro tilia sumitur, & ita eã vocat Theophrastus) nisi etiã quis dicat superiori significatu sumi.

PHYLACTERIA, chartæ, in quibus scribuntur incantationes 26. q. 5. in princip. vide lib. 60. βασιλ. tit. 39. cap. 27. in interpretatione S. Basilij ex cano. 36. Synodi Laodicenæ.

PHONASCI, formãdæ vocis magistri, G. Budæo l. athleras. D. de iis, qui not. infa.

PHORMIONES, φορμίωνες, tegetes ex iuncis aut straminibus contextæ, apud Vlp. l. 12. §. 12. D. de inst. vel inst. Legitur tamen Formiones, errore peruulgato. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, sed à phormione dicitur sparteo, quem nos Eronem dicimus triuialiter & pro consuetudine.

PHRENESIS, cerebri passio, principales eius actiones lædens, mentémque commouens, & insanire faciens, à pallida, seu flaua bile proficiscẽs, Græcis φρενῖτις, mentis delirium, cerebri inflammatio. vide Dioscoridem lib. 2. cap. 155. Galenum lib. 2. ad Glaucum. Hinc

Phreneticus, φρενιτικός, l. 1. §. apud Viuianum. D. de ædil. edict. qui eo morbo laborat.

PHYLARCHI, Nou. 102. duces sunt Sarracenorũ, quos ex fœderatis pop. Rom. fuisse constat, vt interpretatur Iulianus. Hinc Procopius 1. de bell. Pers. *Οὐδὲ μὴν οὔτε Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχων, οὓς δοῦκας καλοῦσιν, οὔτε Σαρακηνῶν τῶν Ῥωμαίοις ἐνσπόνδων ἡγούμενος, οἱ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται).* Sex. Ruffus: Phylarchi Sarracenorum in Osrœne cessere superati.

PICARIÆ sunt picis fodinæ, quales populus Roma. olim in reditu habuit, l. 17. in fi. D. de verborum signifi. vt in Pand. Flo. bene legitur. Cicer. in Bruto, Quæ, ait, picarias de P. Cornelio & L. Mummio Censoribus redemisset.

PITTATIA l. 5. & pen. C. de erog. milit. anno. lib. 12. l. fi. C. Th. de petit. & vlti. da. sunt rationes & commentarij annonarum militarium, sic dicta quod è fusili pice ad exarandum conflarentur. Lamprid. in Alex. De promouendis etiam militibus sibi adnotabat, & perlegebat cuncta pittatia. Cassiod. li. 1. Var. Si Romani prædium sine delegatoris cuiusquam pittatio præsumptor Barbarus occupauit, &c. Moschopulus, περὶ σχεδῶν, πιττάκια, δυσχερῶς τὰ λεπτὰ περιτμήματα τῶν δερματίων, ἀφ' ὧν ἡμεῖς πιττάκια λέγομεν. Vtitur hoc vocabulo Iustinia. edic. 7. τοῖς προσφερομένοις παρ' αὐτῶν τῶν συναλλακτῶν ὁμολογίαις, ἢ πιττακίοις, ἢ λογοθεσίοις τοῦ ἑκάστου κα-

ταχρασθα χαί. Eusta.p.633.annotat hoc vocabulū esse ἰδιωτικώτερον.& sicut ἀδαεῖ dicitur διὰ τὸ τῆς φρονήσεως ἀπείραστον... [illegible]

Picenum, cuius meminit Scæuola D.de lega.3.Italiæ regio, nunc Marchia Anchonitana.

Pia caussa est, dum xenotropheio, ptochotropheio vel miserabilibus personis, puta viduis, pupillis, relinquitur, &c.vide Bart.& alios in l.1.C.de sac.san.eccl. Pia caussa, domus refectio, l. si quis pro redemptione.§. fin.C.de donat. Pia caussa, dotis caussa est, l.15.§. si mulier.D.de condict.caus.da.

Pium legatum, quod virginibus relinquitur, arg.l.cum his.§.fin.D.de condi.indeb.

Pietatem, diffinit Cicero de natura deorum libr.1. esse iustitiam erga deos, quam religionē dicimus, qua sublata, non posit cōstare fides humanáq; generis societas. Recte quidem, si verum Deum per fidem cognouisset, sicut nobis reuelatus est à Christo seruatore nostro. Augustinus: Pietas vera, inquit, est verax Dei cultus, non cultus falsorum tot deorum, quot dæmoniorum.

Pietas quoque est subiectorum erga maiores & cognatos obseruatio quædam, naturæ consentanea. Et contrà, maiorum erga subiectos clementia seu benignitas. vt in l.pen.D.de oper. libert.l. imperialis.in princip.& §.1.C.de nup. Vlpianus in l.& eleganter.§.idem Labeo quærit.D de dol mal.& in l. si hominem. in prin.D.deposit. Pietatem accipi vult pro misericordia, quam alter exercet erga alterum, qui se iuuare nō potest. Nam & Christus auctor naturæ, vult nos esse misericordes.

Pietatis caussas, sicut pauci tractant, ita nemo prorsus explicat veritate. Sunt enim piæ caussæ, quibus iuuatur prædicatio verbi in Ecclesia, scholæ bonarum literarum, & sustentatio pauperum Extra has species, nullæ sunt pietatis exercendæ rationes, quas improbi nobis obtruserunt.

Piger & tardus hoc differunt, quòd piger est incipiendo, tardus in perficiendo, l. si quid venditor.in princ. D.de ædil.edict.

Pigmentarius quibusdam est venditor pigmentorum, id est fuci & linimenti, quo cutis fucatur & inungitur, venustatis gratia. Sunt tamen qui pro pharmacopola sumant, id est medicamentorū venditore. Marcian.l.3 §.1.D.ad leg.Corn.de sicar. Alio S.C.effectum est, vt pigmentarij, si cui temerè cicutam, salamandram, &c.

Pignus est contractus quo res aliqua creditori ea lege obligatur, vt in illa ipsa cum primū ei satisfactum erit, reddenda, dolum & leuem culpam præstet. Pignus autem, inquit Caius, appellatū est à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui, l.238.§.2.D.de verbor. signific. Eóq; pertinere videtur illud Ciceronis Philipp. XIIII. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quenque pignerari solet. Atque Pignus proprie dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecā, cum non transit nec possessio ad creditorem, l.9.§.2.D.de pign.act. vide Hypotheca. Iustin.§.8.de actio. Pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicit, quæ simul etiā traditur creditori, maxime si mobilis sit: at eam quæ sine traditione, nuda cōuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione cōtineri dicit.

Pignus & hypotheca tantum nominis sono differunt: ait Marcianus in l.5.§.1.D de pignor.

Pignus aliud est priuatum, aliud publicum. Priuatum dicitur, cùm ius pignoris priuato, & rei priuatæ caussa quæsitum est. Id autem est triplex, Conuentionale, Prætorium, & Legitimum.

Pignus conventionale est, in quod ius ex contrahentium conuentione vel expressa, vel tacita quæsitum est, l.2.C.de pret.pign.l.1.D.de pign act. nam hypotheca tacita propterea inducta est, quoniam id inter partes tacite conuenisse videtur: veluti cum inducta illata in prædium vrbanum pignori sunt locatori. l.14.D.in quib.cauß.pign.tac. Item vt fecundi conductoris res tacite domino obligatæ sint, l.n.§. solutam. D. de pign.act.quo in genere etiam ea numero pignora, quæ testamento constitui posse, traditur in l. non est.26.D.de pig.act. quippe cum vbi de debitoris voluntate constet, de creditoris animo & consensu dubitari non posit.

Pignus Prætorium est, quod missio in possessionem cōstituit. Vel, in quod ius ex missione in possessionē, quæ ex Prætoris edicto fit, ei qui missus est acquiritur, d.l.2.C.de præt.pig.l.missio.12.D.pro emp. l.3.§.1.D.de reb.eorum, &c.d.l.26.D.de pigno.actio. Tum enim missus pignus occupat, l.2.& l.cum répu. C.qui pot.in pign.qua de caussa Priuatum appellamus: quod scilicet & priuato traditur, & rei priuatæ caussa constituitur. Prætorium autem appellatur, non quòd constituatur Prætoris iussu, (alioqui quod rei iudicatæ exequendæ caussa fit prætorium diceremus) sed quia iure Prætorio, id est edicto constituitur, l. 3.C.vt in possess.legat. Cicer.6.ad Atticum, Sine edicto, inquit, commode transigi non potest.

Pignus legitimum est, quod neq; ex pacto conuento, neq; ex Prætoris edicto, sed legibus & ipso iure cōstitutum est: veluti dotis caussa, vel dandæ, si promissa est: vel restituendæ, si matrimoniū solutum est, l. vni. §.& vt plenius. C.de rei vxo.act.item in tutorum bonis, i.pro officio.C.de admin.tut.

Pignus Publicum est, quod non priuatim, sed publice constituitur, id est, vt non à priuato, sed publice occupetur: quamuis & priuatæ & publicæ rei caussa constituatur. Eius duæ sunt species: aut enim rei iudicatæ, aut coercendæ contumaciæ caussa constituitur.

Pignus Rei iudicatæ caussa est, quod rei iudicatæ exequendæ caussa in priuatorum quidem gratiam, sed tamen publice & ex officio capitur, atq; distrahitur, l.3.D.de rebus eorum, &c.l.1.& pass.C.si in caus. iudic.l.9.D.de minorib.l.40. D.de iudic. Publicum enim idcirco Pignus hoc appellemus, quià quamuis rei priuatæ caussa, id est vt priuatus satisfiat, constituitur, tamen neque priuato, id est ei qui iudicio vicit, quæritur: neque ab illo occupatur: sed (vt dixi) Prætoris officio capitur ac distrahitur, l.2. C.si in cauß.iud.

Pignus contumaciæ coercendæ caussa, per se intelligitur, & ab eo cuius de ea re potestas est constitui solet. veluti cum is qui in ius venire & respōdere contemnit, pignoribus captis coercetur, l.1.§. post edict. D.de vent.insp aut tutores, curatorésve qui iussi non cauēt, §.pe. Insti.de satisd.tut. aut ij qui missos in possessionem damni infecti nomine non admittunt, l.4. §.1.D.de damno infect. De hoc eodem intelligendum est, quod Philipp. 1. Cicero scribit: Senatores qui sine caussa à Senatu aberant, pignoribus & mulcta coercen. Et lib.de Orat.3. Non tulit ille & grauiter exarsit, pignoribúsq; ablatis Crassum incipit coercere. Item apud Sueton.in Iulio: Vectium pignoribus captis, & direpta supellectile malc mulctatum coniecit in carcerem.

Pignora iuiuriæ, vitam & fortunas Cicero in Philipp. vocat, obnoxias iniuriæ. Valla cum filios significat, non pignera, sed pignora dici vult eo quod sint pignora coniugij, aut caritatis inter maritum & vxorē: tametsi Pontanus libro 1.de aspirat.iudicat testimonio antiquissimi epigrammatis, apud vetustissimos Latinos Pignus, etiamsi genitiuum pigneris, per e, non pignoris per o.

Pignoribus captis coerceri tutores curatorésq; qui non

l.1.§.alt Prætor.D.de poſtul.

Placere etiam ea dicuntur,quæ inter aliquos cooocnere, l.33.D.de tranſact.

PLACITVM, ipſa conuentio,l.1.D.de pact.l.53. D.de iud.l.4.D.de ſeruit.l.74.D.de euiction. l. 20.§. ſi pater. D.fam.erciſc. Sic placitũ permutationis, l.3. & 4. D.de rer.permut. Placitum diuiſioois, l. 40. D. de pact.l.15.C.fam.erciſc.

Placitum interdum cõuentus procerum Regni,vel Imperij,quod & Curia dicitur.Gregor.Turon.lib.7.ca.33.Petimus, vt vſque io placito , quod inter ſe Guntchrannus & Childebertus Reges habent, ſuſtineatia. Et mox:Igitur adueniente placito, directi ſunt à Childeberto Rege,&c.Aymoin.lib.4.ca.109.Medio menſe connentus generalis apud Theodonis villã magna populi Francorũ frequentia celebratur. Et mox:Enituit in hoc placito piiſsimi Imperatoris miſericordia ſingularis. Interdnm pro foro & iudicio. Vt in capituiari Caroli : Vt nullus ebrius ſuã cauſſam in mallo (id eſt in iudicio) poſsit conquirere, nec teſtimoniũ dicere:nec placitũ Comes hãbeat,niſi ieiunus.Quod igitur veteres Coouentum aut Forum agere dicebãt, id Feudiſtæ Placitnm tenere dixerũt.Leg.Friſioo.tit. 14.Dicat ille qui bomicidam illum interpellauit, ſe in placito publico eum interpellare velle:& ita ſaciat. Interpellet eum in placito,corã iudicibus. Hinc Francogallicũ nomen *Les plaitz*. Placet autem Germanorum notatio,à voce *platz*,quæ Plateam ſignificat.Radeuicus libro 1. capit. 46. Deinde geoeralem curiam omoibus Italicis ciuitatibus & primoriboa apud Roocalias in feſto Beati Martini celebrandam iodicit.At in lib.ſeq.ab exordio : Iam dies placiti affuit, quæ Romanum Principem ad campeſtria Rõcaliæ, ſicut condictum,inuitabat.Sic in Lombarda libro ſecuodo titulo de feriis, 49.l.1. Etiam dominicus dies honoretur:& eum colere omnes ſtudeant, vt boc liberius poſsint fieri omoia mercata & placita à comitibus. Conſiderandum autem , cum Imperatorum leges non niſi in Comitiis fierent, vt eas populus ſciſceret,an formula vſitata : *Car tel eſt noſtre plaiſir*, inde nata ſit, pro Quia tale eſt noſtrum placitum : Id eſt, Comitiorum decretum.Carolus in Capitul.artic. 12. Quæ bonæ memoriæ genitor noſter placita conſtituit,& nos conſeruare volumus. Sed multò plenius aliquantò poſt : Vt populus interrogetur de capitulia,quæ in lege nouiter addita ſunt,& poſtquã omnes cõſenſerint, ſubſcriptiones & manufirmationes ſuas in ipſis capitulia ſaciunt. Et in fin.leg. Aleman. Hoc decretum eſt apud Regem & Principes eius , & apud cuoctum populum Chriſtiannm, qui infra Regnum Meruuingorum conſiſtunt.Hotomanus.

PLACITA, lites. In formula fœderis cum Mediolaoenſibus apud Ottonem lib.Frid.1.cap.41. Legati Imperatoris in palatio ſedeãt, & placita ad eos delata ad honorem Imperij definiant. Hinc

PLACITARE, pro litigare & cauſſas agere:vnde Gallicum verbum, *Plaider*. Carolus Magnus in Donatione Monaſterij Vlmenſis,apud Nsuclerum:Si Aduocatua in prædicta villa placitare voluerit, vt non pluribus quàm triginta equis ad placitandum veniat. & tale ſeruitium quale tunc requiritur,eidem aduocato Abbas decenter & honeſtè exhibeat. Et mox : Quicquid placitando ibidem acquirat,tertia parte reteota, duas Abbati reddat.

PLAGA, priore producta,percuſsio. Plagarũ aliæ ſunt apertæ,vt vulnera recentia·quædam veteres, vt vlcera putrida,ſanieque purulenta flueotia : aliæ verò ſunt clauſæ,quæ & cæcæ dicuntur. Quarũ etiam quædam ſunt notæ tantùm,collectæ ex verbere ſanguiois,& citra tumorem etiamquæ Liuores dicuntur : quædam verò cum tumore,vt tumentia vlcera,& tumores,qui ex verbere collecto in vnum ſanguine fiunt:quamuis & citra verbera in corpore tumores naſcantur.

PLAGAE grande lineum tegmen. Varro : Chlamydes, plagæ,vela aurea.Huius diminutiuũ eſt Plagula.quod Vlpian. l. 23. de auro & argen. inter muliebres veſtes recenſet.

PLAGIVM, eſt ſuppreſsio liberi hominis,vel ſerui alieni,id eſt cum quis hominem ingenuum , vel libertinum inuitum celat,vinctúmque habet, emítve ſciens dolo malo,quíve in ea re ſocius eſt:aut cum ſeruo alieno ſeruæve perſuaſit , vt à domino dominâve fugiat,vel eum eámve inuito vel inſciente domino dominâve celauit,vinctum habuit,emit ſciens dolo malo,quíve in ea re ſocius fuit,l.pen. D.de plagiar. Suidas ex eo dictũ putat,quòd πλάγιος : id eſt, δόλιος fiat: Iſidorus lib.10.Etymol. ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id eſt ab obliquo,quia obliquis quibuſdam artibus , & dolis plagium committebatur.

PLAGIARIVS, qui plagij crimen commiſit,id eſt liberos ſeu mãcipia ſupprimit,in Rub.D.& C. ad leg. Fab.de plagiariis. Plagiatorem appellat Tertullianus l.1.aduerſus Marcionem. Auctor Etymologici: ἀνδραποδιστὴς δὲ οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀπάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν.

PLANA & Cliuoſa via opponuntur,l.2.§. deteriorem. D.ne quid in loco public. Plano quoque ſublime & editum aduerſatur. Vnde de plano opus facere,& in machina operari contrariè relata inuenimus in l.5. §.plane ſi ſic commodaui.D.commodati. Itaque

de Plano cognoſcere, interloqui,diſcutere,(quo genere loquendi vtuntur Iuriſconſ.in l.1.D. de conſtitut. princ.l.9.§.de plano.D.de officio proconſul. l. 6. D. de accuſationibus.l.11.§.ſexaginta. D.de adult.) ſignificat ex plano,& æquo loco cognoſcere,vt Cice.pro Cæcinna,& libro 3.Epiſtol.ad Appium, & libro 3.de orato.loquitur : id eſt, non pro tribunali, ſed in via, in tranſitu,cùm vel lauãdi,aut geſtandi, aut ludorum gratia,magiſtratus prodierit,l.7.D.de manumiſſ.vindic.§.ſerui autem.Inſtitut.de libertin. Nam pro tribunali cognoſcere,non eſt ex plano, ſed ex ſuperiori loco cognoſcere.Et idcirco pro tribunali, & de plano aduerſa iidem faciunt, vt in l.1.§.abolitio.D.ad Turpillian. Abolitio priuatim à præſidibus poſtulari & impetrari ſolet.Item pro tribunali, non de plano. Et in l.18.D.de quæſtioo.Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali,ſed de plano audiri poſſunt. Idem ex l. 3. §. ſi cauſſa.D.bonor.poſſeſs.& l.2.§.dies.D.quis ordo in poſſeſs.confirmari poteſt.Seneca libro primo de clement.Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliúſque in tribunali,quam in plano conſpicitur.Sueton.in Tiber. Et ſi quem reorum elabi gratia rumor eſſet, ſubitus aderat : iudicéſque aut è plano,aut è Quæſitoris tribunali, legum & religioois & ooxæ de qua cognoſcerent , admonebat.

PLANARIA cognitio, quæ de plano ſuſcipitur, citra tribunalis aſcenſum.Pro quo in l.4.C.de dilationib. plenaria vulgò vitiosè legitur. Sicut plenaria interpellatione,pro planaria, in lege penultim.C.de oaufrag. libro vndecimo, quemadmodum ſcripti codices arguunt. Ita planarij conflictus apud Marcell. in libro 19. qui ex plano ſolo fiuot, noo ex mœnibus. Hinc & in l.11.§.1.D.de inſtitor. Vnde de plano rectè legi poſsint. Quæ verba his olim notis ſcripta V. D. P. R. L. P. Valer. Prob. teſtis eſt. Auſonius in Gratiarum action.Has ego litteras quas in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſsint , 'vltar edicti pendere mandauero.

PLANCIANVM Senatuſconſultum, vide Senatuſcoo ſultum Plaocianum.

PLANTA, de arboribus dicitur ea, quæ transferendi

L 2

gratia, vel de arboribus rupta, vt ait Seruius, vel ex seminibus orta, & de herbis quoque dicitur. §. si Titius. Instit. de rerum diuis.

PLANTARIVM, plantarum locus Seruio, & ipsa planta in terra nata, quæ cum radicibus transfertur.

PLATEA, via latior, feréque militaris, prætoria, consularísq; dicitur. Vide Bart. in l. qui sellam. D. de seruit. rust. præd. & an eius appellatione veniat sella ibi existens, vide Bart. ibid.

PLAVSTRA, Valerius Probus ait ab imperitis dici, & plostra esse dicendum, tametsi vsus plaustra obtinuit. Suetonius narrat, admonitum Vespasianum à Floro, vt diceret Plaustra, non plostra, Imperatorē postridie Flaurum illum salutasse, non Florum. Vlpianus, Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid rupetit, vel fregerit, Aquilia plaustrariū teneri placet, l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. D. ad legem Aquiliā. Cuiusmodi autem munera plaustrorum nomine veniant, not. in l. neminem. C. de sacrosanct. Eccles. Traditum item est, licere magistratui retinere plaustra, & equos priuatorum, pro deuehendo commeatu ad exercitum: itémque licere iudici capere à viatore asinum, super quem deridendum aliquem reum traducat.

PLEBS, ait Iustin. à populo eo differt, quo species à genere. nam appellatione populi, vniuersi ciues significantur, connumeratis etiam patriciis & senatoribus. Plebis autem appellatione, sine patriciis & senatoribus ceteri ciues sic significantut. §. 4. de iure nat.

Plebs à populo eo differt, quòd in populo omnis pars ciuitatis, omnésque eius ordines contineantur: plebs verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patricię non insunt, vt scribit Atteius Capito apud Gellium libr. 10. capit. 20. Plebs ceteri ciues sine Senatotibus, l. 237. D. de verb. signi.

PLEBISCITVM, est eius quod plebs R. Tribuno pl. rogante, tributis tantū comitiis constituebat. Triplex autem inter Legem & Plebiscitum differētia est. Lex à maioribus magistratibus ferebatur: Plebiscitum à minore & solo Tribuno pl. illa ab vniuerso populo: hoc à plebe tantum iubebatur. illa comitiis omnibus siue centuriatis, siue curiatis, siue tributis: hoc verò tributis tantum.

Plebiscitum (vt scribit Atteius capito apud Gellium lib. 10. cap. 20.) est lex quam plebes, non populus accipit. sed totius huius rei, iurísque, siue cum populus, siue cum plebs rogatur, siue quod ad vniuersos pertinet, caput ipsum & origo, & quasi fons Rogatio est. Ista enim omnia vocabula censentur continentúrque rogationis principali genere ac nomine. nam nisi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iussum fieri potest.

Plebiscita primum Pomponius appellata ait iura, quæ sibi plebs tum cōstituit, cum in discordiā cum patribus deducta, secessit, l. 2. §. deinde cum esset. D. de origine iur. Iustinianus verò plebis scitum definit, quod plebs, plebeio magistratu rogante, veluti Tribuno, constituebat. §. plebis scitum. Institut. de iure nat. Festus libro 12. & 17. Sciscere ait esse sententiam dicere, suffragium ferre. Eóque scita plebis dici, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante.

PLEBEII magistratus, dicti Tribuni secundum Pomponium in l. 2. D. de orig. iur. Plebeij quidem, quòd plebem in libertate sua defenderent aduersus potentiorum iniuriam. quorum ædes die noctúque patebant, dicti Tribuni. Non est enim nouum, vnius vocabuli multas referri rationes, à diuersis caussis ductas.

Plebeius, & Decurio quandoque in libris nostris opponuntur, l. 3. D. de testibus, l. 9. §. penult. l. 10. §. final. D. de pœnis.

PLEBANI in cap. 1. ne cleric. vel monach. libro 6. quale ius habeant, docet Innocent. in cap. dilectus. de capell. monach. habent personatum in ecclesia.

PLENA dicuntur in libris nostris solida & integra, & à quibus nihil deest: sed pro cuiusque partis relatione, alio atque alio modo.

Plena actio legis, vide l. 1. C. de adopt.

Plena auctoritas, l. 1. C. de colonis Palæstin. lib. 11.

PLENVM compromissum, in l. litigatores. 11. §. 2. D. de recep. in quo pecunia vice pœnæ, vel alia res promissa est. at in l. Pompon. 13. §. 1. in quo ab vtroque compromissa est. Rursus in l. quid tamen. 21. §. 6. plenum compromissum definitur, quod de rebus omnibus, sed præsentibus tantùm, non etiam futuris factum est.

Plena custodia, quæ & diligentiam exigit, l. 2. D. de peri cui. & comm. rei vend.

Plena defensio accipitur, si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur, l. 21. §. final. D. ex quibus causs. maio. l. 34. §. pupillo. D. de iureiur.

Plenum dominium interdum dicitur, item vt plena proprietas, à quo vsusfructus non abest, l. 2. D. quibus modis vsusfruct. l. qui vsumfructum. 36. D. de vsufru. Interdum autem à quo proprietas non abest, vt l. 4. D. de alim. legat.

Plena Falcidia, id est, integra, l. 16. D. ad leg. Falcid. Vt Plena summa, id est, solida, & integra, l. 110. §. qui quinque. D. de legat. 1.

Plenam fidem testatori exhibere, est ei, cui voluit solidum & minimè delibatum fideicōmissum præstare, l. 20. in fin. D. de donation. l. 19. D. quæ in fraud. cred. l. 5. §. si quis rogatus. D. de donation. inter virum & vxorem. Hoc Iustinianus Nouell. Constitut. 1. dicit, καταβαλεῖν ὁλόκληρα πρεσβεῖα, καὶ πλήρη τὴν γνώμην τοῦ διατεθειμένου τηρῆσαι.

Plenus fundus in l. Sempronius. 26. D. de vsufruct. lega. à quo vsusfructus non abest.

Plenum ius rei interdum quæ oppignerata non est: vt l. suos autem. 73. D. de legat. 3. l. generaliter 29. qui & à quibus. interdum autem à qua vsusfructus non abest. vt l. si ita sup. 126. §. 1. D. de verborum obligatio. interdum etiam quæ vendita quidem, nondum tamen tradita est, l. si ancillam. 11. D. de action. empt. Itaque Pleno iure is dominus dicitur, qui rem non tantum in bonis, sed etiam ex iure Quiritium habet, vti docet Theophil. §. vlt. de liber.

Plenum ius patroni, l. 29. D. de bon. lib.

Plenum legatum seruitutis, quod non personæ, sed rei datum, sic vt ad heredes transmittatur, l. 6. de seruitu. legat.

Plena libertas, cap. veniens. de verb. signi.

Plena negotiorum gestorum actio, in l. 37. D. de negot. gest. quæ in solidum, non quatenus facere maritus possit, datur.

Plena proprietas nudæ aduersatur, eóque nomine solida & non separata vsufructu proprietas demonstratur, l. 43. §. 1. D. de vsufruct.

Plena pubertas, id est integra & absoluta. Imper. §. 5. de adopt. Debet itaque is qui sibi filiū per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id est decem & octo annis præcedere. l. 40. §. 1. D. de adopt.

Plenus vterus, qui & grauis, vacuo opponitur, l. 83. D. de acquir. her. l. 11. D. de iur. codicill.

Plenum alicui adiunctum quid significet, explicat Bart. l. 1. C. de sacrosanct. eccles.

Plenum, vbi nulla est exceptio, c. re vera. de consec. dist. 2. cap. ieiunium. 76. distin.

PLENE, l. 7. D. de alim. & cibar. lega pro omnino, & in totum. Quo sensu, in Plenū dicūt Papinianus, l. pen. D. de suis & legit. & Neratius l. 63. D. de condi. indeb.

PLENIVS, id est latius, largius, pinguius, l. 1. §. hæc actio. D. si quis test. li. l. 2. §. peruenisse. D. de her. vend.

l. 4.

l.4.D.de fund.dot. Plenius & exiguius opponũtur, l.pen.D.de vac.mnn.

PLERIQVE, plures interdnm, id est nonnulli.

Plerique omnes, sine pleræque, Donato in Terentium.

PLERVNQVE pro interdum sumitur, l.25.in fin. cum leg.seq.D.de pact.l.43.§.si iactum.D de furt. ne pugnet cnm l.21.§.1.D.de acq.pos.& l.pen.D.pro derelict.& l.8.D.de leg.Rhod.

Plerunque an faciat regulam, vide Bartol.l.1.D.de tutel.& ration.distrah.

PLVMARII, sunt qni vestimenta ex plumis auiũ conficiunt: quo genere prisca luauria delectata est. Prudentius in Hamartigenia: *-auium quoque versicolorum*
Indumenta nouis texentem plumea telis.

Vel qui acu pingentes, exprimunt animaliũ vel hominum figuras. Hiero.In Chronicis: Macedonius artis plnmariæ. Et in versione Exodi sæpe. Firmicus 3 ca. 13. Faciẽt Linteones, aut tunicarũ textores, plumarios. Et cap.10. Qui erunt etiã linteones, aut plumarij. Itaq; pro Plumbarij, quod est l.1.C.de excusat.artifi.legendum censet Iac.Cuiac. Plumarij, atq; ita in vet.libris reperiri testatur, & Græcos legere.

PLVMBVM, quod pro tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypæthri tegendi caussa poneretur, contrà esse, l.242.§.plumbum.D.de verb.signi. vbi Alciat.Bud.& alij.

PLVMBARII, artifices qui ex plumbo quid faciũt, l.fi. D.de iur.immu. Vitru.lib.8.c.7. de opere plumbario loquens. Exemplar autem, ait, ab artificibus plumbariis possumus accipere, quod palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATAE, verberum ex plumbo factorum genus, quo certis criminibus dãnati cædebãtur. Hinc Plumbatarum verbera, in l.2. de exactoribus tribut. lib.10. C.Sic enim illic legẽdum docet l.3. de exactionib. in C.Theod.& l.2.de quæstionib. & l.80. de decurionibus, in eo.Cod.Ambros.in lib.de passione Geruasij & Protasij: Tunc indignatus Comes Astacius, iussit eum tandiu de plumbatis contundi, quandiu exhalaret spiritum. In libello quoque passionis Valeriani, Tiburtij, & Maximi martyrum ita scriptum reperis: Igitur cum peruenisset ad Almachum, quòd Maximus cornicularius cũ suis omnibus esset factus Christianus, iussit eum tandiu plumbatis tundi, quandiu spiritum redderet. Et in passione quatuor Coronatorum martyrum: Illis autem reluctãtibus, renũtiatum est Diocletiano Augusto, qui eos iussit ante ipsum simulachrum ictu plumbatarũ deficere. Nemo autem melius hoc genus verberum expressit quam Prudentius περὶ στεφάνων.

Tundatur tergum crebris ictibus,
Plumbóque ceruix verberata extuberet.
Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Appellantur & plumbi verbera, in l.7. de exactionibus in C.Theodos. Ex quibus minus obscurum videbitur, quod in l.vnic.C.de his qui potentiorũ nomine. præcipiunt Impp. eos qui in potentiores litem transtulerint, plũbo affectos relegari. vt & illud quod Ambro.lib.5.Epist. Ita scribit, Si compertum fuerit data auctoritate aliquos Christianorũ aut gladio, aut fustibus, aut plumbis necatos.

Plumbata etiam est iaculi genus in modum sagittæ pennis instructum. Cuius duo genera facit auctor libelli de rebus bellicis, qui notitiæ Imperij Romani subiũgitur: vnum, cuius ligno ferrum ad formam venabuli aptatum infigebatur. fistula eiusdem ferri parumper extensa, supra quam modico interiecto spatio plumbo adhærentes aculei velut tribuli emergebant, quæ plumbata tribulata appellabatur. Altera verò erat mamillata, quæ bene extensa & directa virga accipiebat in extremitate sui rotundum, & in acumen deductum ferrum, similibus locis quibus superior, in tribulata plumbo & pennis adhærentibus. Huiusmodi plumbatarum meminit Vegetius libri 1. cap.17.& libri 11. cap.15.

PLVMBATVRA est conglutinatio quarumuis materiarum, quæ solo fit plumbo. Paul.l.23.§.4. D. de rei vind. Si statuæ suæ ferruminatione iũctum brachium sit, vnitate maioris partis consumi. Non idem in eo quod adplumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Pompon.l.27.D.de acq.rer.dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendum est. at contrà si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris: non dubitatur scyphum tuum esse.

PLVRALIS locutio duorum numero contenta est. Vlpianus de test.l.vbi numerus. Pluralem locutionem de vno accipi constat, l.nõ est sine liberis.D.de verb. signifi. Aliquando de tribus, idq; fauore volũtatis vltimæ, l.1.D.de adopt.legat. Pluralis locutio, quandoque resoluitur in singularitates, l.falsa.D. de conditio.& demonst.& quando verificari possit in singulari, vide Feliin in cap.omnes leges.1.distinct.

PLVS quot modis dicatur, declarat Bart.in l.si creditori.D.de leg.

Pluri minus continetur, l.nec in ea.§. Ius occidendi. D. de adult.vide Dyn.cap.plus.de reg.iur.in 6.

PLVRISVE, hæc adiectio, quæ solet numero certo adiici, ad modicam summã refertur, auctore Paulo, l.192. D.de verb.sign. Quod & dicẽdum est, cum quis plus minus dicit, l.Publia.in fin.D.depositi. Clausulã eam duabus notis, P. M. antiqui scribere solebant. Gaius ait: Hæc enũtiatio, quæ fuit pluris triginta aureorum, simul & quantitatis, & æstimationis est significatiua. Quoties ita loquimur, quod in cẽsum detulit Titius, pluris est aureorum triginta, id significare potest, nõ solùm quantitatem triginta aureorum in censum relatam, sed etiam tantum rerum, seu corporũ detulisse, quantum æstimatio triginta aureorũ efficere potest.

Plus & minus, non mutant speciem, l.fi. de fund. instru. leg. Neque enim minus est scapha nauis, quàm oneraria, tametsi minor: neq; oneraria magis, tametsi maior. Sic locuples non est magis ingenuus, quàm pauper, l.humilem.C.de incest.& inutil.nupt.

PLVS MINVS, sine coniunctione, pro circiter, l. Publia.§.fin.D.depositi.

PLVS PETERE dicimus loco, summa, tempore, qualitate. Loco, si alibi: summa, si plus, quã dedimus, petamus: tempore, si ante tempus: qualitate, si eiusdẽ speciei rem meliorem postulamus. Paulus lib.1.Sentent. tit.10. Hos eosdẽ modos recenset Iustinianus §.plus. & §.huic autem. Institut.de action. Olim plus petens caussa cadebat, Paulo vbi suprà, id est, rem amittebat, ex lege XII. Tab. Hodie autem ea Zenonis constitutione, cuius fit mentio §.sed hæc quidem. Institut.de actio. qui plus tempore petit, alterum tantum temporis sine vllo interusurio expectat, quanto statutũ tempus anteuertere conatus est, & sumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel summa, vel qualitate petit. ex constitutione Iustiniani omne damnũ præstat in triplum: & qui reo debita quãtitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne crediti amittit, l.vnic.C.de plus petit. Plautus in Querulo, plus petiti periculũ dixit: Si parasitus, inquit, amplius, quam præfinitum est, postularit, plus petiti periculo strangulettur.

PLVRES, de tribus dici posse, Glos. docet, vt aiunt, singularis, in §.& quod sæpe. in Auth.de trient.& sem.de qua Barto.in l.seruo.D.de opt.leg.

Plura legata sunt, quoties nominatim plures in legato exprimuntur, auctor Paulus l.2. de leg 2.

Pluribus creditoribus teneri videtur, si vni alicui nomine caueatur, l. ergo. §. creditoribus. D. de fideic. libert.

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adiunctæ dicuntur in l.41. §.7. de legat.1. Vlpian. l.17. §.2. de actio. empt. Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non sunt.

PLVVIA aqua, vide suprà Aqua.

PLINTHIDES, sunt laterculi, Hygeno lib.2. de limitibus constit.

POCVLVM, & pro vase in quo bibitur, vt in l. Seiæ. D. aur. & arg. leg. & pro eo quod potatur accipitur, contento scilicet pro continente, vt in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœ. quemadmodũ amatorium poculum dicimus, potionem quæ ad amoris insaniam impellit.

POCVLENTVM, quidquid potari potest. Quidam existimant potulentum scribi debere. Hoc iudicibus licet recipere, vt & esculentum, l. plebiscito. D. de offi. præsidis.

PODAGRA, in l. à muneribus. C. de decurionib. lib. 10. morbus est articularis, pedes præcipuè infestans, aliis cum ardore, aliis cum algore. ποδάγρα vsum pedum impedit. Ouid. 3. de Ponto:

Soluere nodosam nescit medicina podagram.

Vide Plin. lib. 26. cap. 10.

PODIVM apud Vlpian. in l. quæsitum. §. canales. D. de fund. instr. locus extra ædificium porrectus, vnde spectamus si quid foris fiat. Item spongiæ, inquit, quibus columnæ, pauimenta, podia extergantur. Est & præcipuus locus in theatro, cui inhærebat Imperator, vel Senatores ludos spectãtes. Hinc illa inscriptio: Theatrum strauit pauimẽto, podio circunscripsit. Lege Vitruuium lib.5. c.7. Catanæum in 5. Comment. in Plinian. epist. Cuia. Obs. lib. & c.13. addubitat num & Podia illo Vlpiani loco, possint significare mensas, quæ monopodia vocat Liuius lib.39. idq; Homeri auctoritate adductus, qui libr. Odyss. 1. sic canit, Οἱ δ' αὖ τε σπόγγοισι πολυτρήτοισι τραπέζας Νίζον. Itẽ alibi sæpissime: tum hoc Martialis loco:

Hæc tibi forte datur tergendis spongia mensis
Vtilis, expresso cum leuis imbre tumet.

Alias Podia impilia sunt, de quibus superius in voce Impilia. & Pollux, ποδεῖα, inquit, τοὺς περὶ ποσὶ πίλους. At podia fœminini generis funis est, quo tenditur velum: Seruius Comment. 5. paulò ante finem.

POENA, inquit Varro lib.4. ling. Lat. à puniendo, vel à pœnitendo, quòd post peccatum sequitur.

Pœna noxiæ vindicta est, inquit Vlpia. & à mulcta multum differt, ait idem, cum pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio: mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & existimationis irrogari solet. Et mulcta quidẽ ex arbitrio eius venit, qui mulctã dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò mulcta ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item mulctam is dicere potest, cui iudicatio data est. magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctã dicere, mandatis permissum est. pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit, l.131. §.1. D. de verb. signi. Vide item l.244. D. eodem.

Pœna, supplicium: à pendendo, quo quis ob delictum afficitur. Vlp. l. si quis. de pœn. Pœnę sunt, quæ vitam adimant, aut seruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut carcerem corporis contineant.

Pœna appellatur, quicquid extra rei persecutionẽ est, l.2. in fi. D. de tut. & rat. distrah. l.12. §.1. D. si quis omiss. caus. testa. l.5. §. fi. D. de public. l.25. §.1. D. quæ in fraudem credit. l.11. §. sed si plures. D. ad leg. Aquil. Inde Pœnales actiones opponũtur rei persecutoriis actionibus, l.5. §. fin. D. de alien. mun. iudic. causs. fact. §. sequens diuisio. Instit. de actinn. l.32. D. ad leg. Falc.

Pœna, pro eo quod interest. Paul. l. vltim. D. de eo quod cert. Centũ solutis ex vniuersitate, tam ex sorte quàm ex pœna solutum videri. Item apud Venul. l.29. D. iudic. sol. vide Damnum.

Pœna, pro vsura Paul. l.40. D. de reb. credi. Si die suprà scripta, summa data non erit, tunc eo amplius quo post soluam pœnæ nomine in dies triginta, inq; denarios cẽtenos, denarios singulos dari stipulatus est, &c. Idem l.11. de vsuris: Fuit consuetudo, vt intra certa tempora non illatis vsuris, grauiores infligerentur. Et paulo post: Quæsitum est, an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdã exactum est, &c. Item Pompon. l.23. §.2. D. de hered. instituen. Pœna tamen sic differt ab vsura, quòd cũ vsura ex vsu pendeat, siue vt planius loquamur, vsus diuturnitas eam pariat: pœnam contra successus temporis non pariat, sed contumacia debitoris sola. Itaq; vsura quidem pro rata tẽporis exigitur, & simul cum eo crescit, atq; augetur, l.75. §.6. de verb. oblig. at pœna non crescit ex temporis productione, siquidem vti conuenta est, ita soluitur, neque adaugetur, l.68. D. eod. Meritò ergo inter se tanquam diuersa distinguuntur: vt in l.44. D. de vsur. l.13. D. de pignor.

Pœnæ nomine legari videtur, quod coercendi heredis caussa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, ait Iup. §.41. de legat. & Vlpian. in Instit. tit. de legat. vt cum ita legatur: HERES MEVS SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT, VEL EX DIVERSO, SI NON COLLOCAVERIT, DECEM AVREOS DATO.

Pœnam à conditione separat voluntas testatoris, l. final. D. de iis quæ pœn. nom.

Pœnæ seruitus & Rom. ciuitatis & agnationis ius extinguit, l. qui vltimo. 29. D. de pœn. pœnæ autem seruus ideo dicitur is qui ad bestias vel metallum damnatus est, quia nullius planè nisi supplicij sui seruus est. quippe cui in perpetuũ est addictus, adeò vt si quid ei legatum fuerit, pro non scripto habeatur quasi, ait Marcianus, non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ, l. sunt quidam. 17. D. de pœn. Et vt rem paucis absoluam, Serui pœnæ illi dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem: si serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in veteris domini potestatẽ redirent, l.8. §.3. & l.20. & l.29. D. de pœn. l.8. C. de sent. pass. l.24. §.5. D. de fideicom. libert.

Pœnæ summæ, mediocres, minimæ, vide Supplicia.

Pœna capitalis diuiditur in summum supplicium, pœnæ metalli coercitionẽ, & in insulã deportationem, l. capitalium. de pœn. Ceterùm inter varias pœnarum species, nulla ad naturam propius accedit pœna talionis, vt Aristoteles quoque probat. Extat valde elegans locus D. quod quisque iur. in al. stat.

Pœnarum conuentionalium duplex genus: Vnũ, quod damni, vel lucri cessantis æstimationẽ præstat. Aliud, quod pro contemptu, contumaciáve infligitur: atque hæ propriè pœnæ vocantur, illæ non æquè.

Pœna exacta, inter fructus numeratur: quod de futuris pœnis nusquã relatum est. fac. l. conuenire. D. de pact. dot. & l. si vnus. §. illud. de pact. cum simi. Proinde rectè improbatur, quòd quidam pœnas futuras in venditionibus tanquam fructus vendunt.

Pœnarum interdictarũ hæc tria refert genera Iac. Cuiac. Obser. lib.14. cap.34. Primũ est inedia necari, vt Marcianum retulisse, l.10. D. de interd. & releg. ex Basilicis colligi potest. qua de caussa & quos ablegabant tyranni in

ni in specus, aut loca sola, his solebant cibi aliquid apponere, vt apud Sophoclem Creon iubet defossæ Antigonæ, φορβῆς τοσαύτην, ὡς ἄγος μόνον προστίθεται. Aliud cum quis carcere perpetuo pro pœna continetur, arg. l. 8. §. solent. D. de pœn hic em̄ improprius est carceris vsus, qui non pœnæ, sed diligentioris custodiæ caussa haberi debet, vt ait l. 6. §. eius. D. de iniust. rupt. Tertium, nequis pœnæ caussa tormentis subiiciatur, l. pen. D. de quæstion. quod pœnæ genus tyrannicum & inciuile Tertullianus contestatur in Apologetico.

Pœnæ ob corruptam ex Adæ lapsu hominis naturã, introductæ sunt, quibus mali coerceantur, ne peccent seu delinquãt faciliter. Qui enim iustè agere propter naturalem legem, summámq; bonitatem non expetit, quiq; obtemperare non vult rationi, in qua sunt honestatis formulæ, quas intelligit quidem dictante conscientia, sed contemnit; is rogo quid spectabit, quid timebit, si pœnas adimamus? Certè nihil: sed irruet in omnia flagitia. Nam quid faciet, ait Cicero li. 3. offic. is homo in tenebris, qui nihil timet, nisi testem vel iudicem? Quid in deserto loco, nactus quem multo auro spoliare posit, imbecillẽ atque solum? Alioqui vir bonus, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem suam illi conformem facit, eámque sequitur, vnde & iustitia virtus dicta: is omnibus pœnis exemptus est, nec timet, sed amat Magistratum, velut honestatis conseruatorem, Rom. 13. Ideóque nullas bonorum vtilitates, æquitati naturæ præfert: neminẽ sciens lædit, & verè iustus est, quatenus ad politicam vitam attinet. Rectéque Socrates execrari eum solebat, qui primus vtilitatem à natura seiunxisset. Id enim querebatur caput esse exitiorum omnium, vt Cicero refert. Hinc intelligis pœnas, defensiones legitimas, ex natura esse, sicut & Magistratus.

POENALES actiones sunt, quibus duntaxat exigitur, vt aduersarius puniatur: quæ & Odiosæ, quia reo côuento damnum adferunt, dicuntur: vnde & per interpretationem molliendæ sunt potius, quam exasperandæ, l. interpretatione. D. de pœnis.

POENITENTIA suprema quæ sit, vide D. de donat. Inter virum & vxo. l. cum hic status. §. pœnitentiam.

Pœnitentia apud Pontificios quid sit, disces ex tit. de pœnit. & remiss. & de pœnit. dist. 1. 2. 3.

POETÆ nulla immunitatis prerogatiua iuuantur, l. Poetæ. C. de profess. lib. 10.

POLIA, πωλεία, armentum equorum. Vlp. in fin. l. Aediles aiunt. de ædil. edict. Nam & si polia venierit, dicemus vnum equum qui vitiosus est, non omnem poliam redhiberi oportere. Equarias Varro appellat li. 2. de re Rust. cap. 1.

POLIO, qui arma polit, l. quibusdam. D. de iure immu.

POLIPTICI, non sunt chirographa, vel apochæ, vt Alciatus tradit Parerg. lib. 3 sed rationes, siue [illegible] publica, l. 2. C. Th. de discuss. l. 13. C. Th. de ind. deb. & ideo in l. 2. C. de discus. ratiociniis publicis, id est polipticis. Sic autẽ plerúq; scribi solet: quanquam si origo spectetur, Polyptychis scribẽdum sit. namq; ex eo tractum est nomen, quod eæ chartæ publicæ πολλὰς ἀναπλώσεις, εἴτε πτυχὰς habeant: qua forma & dyptycha dicũtur in l. 1. C. Th. de exp. iud. & in actione 14. Chalced. côcilij, & in quintæ synodi Act. 4. Sudas δίπτυχα δύο περιβόλαια ἔχοντα, ἵνα τὸ μὲν ὑπογράφηται, τὸ δὲ ἐγγράφηται [illegible]. Adnotari verò in Polipticis omnia quæ ad rationes publicas spectant, Vegetius indicat his verbis li. 2. Totius legionis ratio siue obsequiorũ, siue militarium numerorum, siue pecuniæ quotidie ascribitur actis, maiore prope diligẽtia quam res annonaria vel ciuilis, polipticis annotatur. sic enim eum locũ castigauit Cuia. pro eo quod in vulg. li. politicis libris legebatur. Vtitur & hoc verbo Cassiodorus li. 5. Variarũ: Vt omnibus, inquit, à te sollicita, atq; æquabili indagatione côpertis, poliptici iubeãtur adscribi.

POLIRE vestimenta fullonici artificij est, l. 9. §. penult. l. 13. §. si fullo. D. loc. l. 12. l. 48. §. si ego. l. 52. §. si seruus. l. 82. D. de furt. l. 22. D. de præsc. verb. §. Itẽ si fullo. Inst. de oblig. quæ ex delic. Theoph. πλύνειν vertit. Nonius Marcell. in verbo Interpolare, tractum id ait ab arte fullonica, qui poliendo diligenter vetera quæq; quasi in nouam speciem mutant. Plinius libri 8. cap. 48. de lanis loquens, Quippe, ait, ahenis polientium extracta in tomenti vsum veniunt. Idem lib. 19. cap. 1. Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura. Vnde politura apud eudem lib. 11. cap. 24. Idem lib. 35. Vmbrica creta non nisi poliendis vestibus adsumitur.

POLITOR, l. 52. §. venit. D. pro socio, is est qui agrum expolire atque colere consueuit. Veluti, inquit Vlpianus, cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus. sic enim legendum est, non licitatori, vt Budæus voluit. Nonius Marcellus. Politores, agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus exculta, & ad nitorẽ deducta. Ennius Satyr. lib. 3. *Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos.* Et Annal. 9. *Rastros dentefabres carpsit caussa poliendi agri.* Hinc

POLITIO apud Catonem dicitur illa cultura, pro cuius mercede certam frugis partem capiebat politor, vt nonam, aut quintam, aut octauam, pro conditione agri atque bonitate soli. Verba hæc sunt Catonis: Politionem quo pacto dari oporteat? in agro Casinate & Venusio in loco bono parte octaua corbi diuidat: satis bono, septima: tertio loco, sexta, &c.

POLITIA est legitima ordinatio Reipublicæ, secundũ quam alij præsunt, alij parent. Quæ ab Aristotele definitur, principatus & rerum consuetudo, secundum quam viuere vnumquenque & conuersari decet. Huius tres sunt species Monarchia, regnum, seu principatus vnius, ad communem vtilitatem respiciens.

Politiæ emendandæ formam, cum ex scriptis legibus, tum ex probatis maiorum exẽplis oportet mutuari: qualia in l. 2. D. de orig iur. Pomponius exhibet: eleganter, ac compẽdioso quodam artificio describens totum imperij statum, eiúsq; mutationes. Primũ, quæ infantia Romanæ Reipub. fuerit: deinde qui auctus: quibus legum studiis constiterit: quo item iuris neglectu labefacta sit. His enim exemplis instructos esse oportet eos, qui rerum publicarum ad emendandam politiæ formam functionem suscipiunt.

Politiæ melioris certissima spes erit, si primùm omniũ iuris traditio vindicata fuerit à desultoriis commentatorum opinionibus. Nam tunc constantia, mox iudiciorum, & proinde beata (quoad per humanam fragilitatem licet) rerum omnium tranquillitas, auctore Christo, sequetur.

POLLICITATIO est solius offerentis promissio, l. 3. D. de pollicita. Plerunq; etiã Pollicitatio est, qua quis Reipub. vel ciuitati opus aliquod publicum ludósve promittit, l. 5. D. ad leg. Falc. l. 3. §. debitores. D. de mu. & hon. l. vnic. C. de ratiocin. oper. publ. Plin. libr. 10. Epist. Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur.

POLLINCTOR, qui mortui corpus pollincit, id est vngit. Erat ex libitinarij familia. Vlpian. l. 5. §. 1. D. de insti. act. Idem ait, Si libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, seruum pollinctorem habuerit, ísque mortuum sepelierit, &c. Inuenitur & hoc verbum apud Tertull. in libr. aduersus Gnosticos, & Iulium Firmicum in lib. Matheseos persæpe.

POLYPTYCHI, vide Poliptici.

POLYPVS, πολύπους, est caruncula, modò alba, modò subrubra, quæ narium ossi inhæret, & modò ad labra

pendens, narem implet, modò retrò per id foramen quo spiritus à naribus ad fauces descendit. ait Corn. Celsus lib.6.cap. 8.vnde,

POLYPOSVS, qui eo vitio affectus est · apud Vlpian.l. 12.D.de ædil.edict.

POMOERIVM, locus post mœnia. Plura cognosce ex Liuio lib.1.& Gellio lib.3. Papinia.l.5. De seru. export. Cui pacto venditoris pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe etiam interdictum esse videtur.

POMORVM appellatione nuces, & ficus, & vuæ duracinæ, & purpureæ, & quæ eiusdem generis sunt, quas non vini caussa habemus, quas Græci τρωξίμους vocãt, continentur, l. qui fundum. 205. D. de verb. signi. vide Macrobium lib.2.cap.6.& 3.cap.19. & Alciatum libr. 6. Pa rerg.c.2.

PONDVS, infectæ materiæ; Numerus, signatæ; Species, factæ dicitur, l.6.D.de rei vind.

PONTIFEX max. quòd maximus rerum quæ ad sacra & religiones pertinent, iudex sit, vindéxque contumaciæ priuatorum, magistratuúmque. Minorum Pontificum Maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: item Minimus, qui nouissimus. Festus.

Pontifices (vt Q. Scæuola Põtifex Max. dicebat) à posse & facere. Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab iis Sublicius est factus primum, & restitutus sæpe, cum ideo sacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Hæc Varro lib.4. Ling. Lat. Facere autem Scæuola dixit, pro sacrificare. Pontificem in ius vocare dum sacra facit, non licet, ait Vlp.l.2.D.de in ius voc. Sine decreto Pontificum ossa quæ ab alio illata sunt, vel corpus, domino loci effodere vel eruere non licet, ait idem Vlp.l.8.D. de relig. & sumpt.

Pontificem vnum duntaxat à Numa institutum legimus apud T. Liuium, Marcum scilicet M.F. cui sacra omnia exscripta, exsignatáq; attribuit. quibus hostiis, quibus diebus, ad quæ templa sacra fierent: atque vnde in eos sumptus pecunia erogaretur. cetera quoq; omnia publica priuatáque sacra Pontificis scitis subiecit nec cœlestes modò cerimonias, sed iusta quoque funebria, placandósque manes, vt idem Pontifex edoceret. Hæc Liuius. Hunc autem solum à Numa Pontificem creatum Liuius testatur, quẽ Maximũ etiamnum nominat, quòd alij scilicet Minores non essent. & initio libri 2. cum de Rege sacrificulo commemorat, non dicit eum Pontificibus, aut Pontifici Maximo subiectum esse, sed tantùm Pontifici, qui tamen Maximus (vt dixi) sacerdotum omniũ habebatur. Non multo pòst tamen quatuor sunt creati Pontifices, qui numerus ad M. Valeriũ, Q. Apuleium Coss. id est annos amplius quadringentos permansit quo tempore octo primùm lege Ogulnia Pontifices creati sunt: de quibus cum postea Liuius loquitur, alios minores Pontifices appellat, vnum maximum. Cicero etiam in Orat. de Harusp. resp. tres minores nominauit. Pontificis verò Maximi tanta potestas in reliquos sacerdotes fuisse dicitur, vt L. Metellus eum honorem adeptus, Postumium Consulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petẽtem, ne à sacris discederet, mulcta indicta, vrbẽ ingredi vetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius testantur. Idem Pontifex de violatis sacris cũ collegio cognoscebat. Liuius narrat L. Cantilium scribam Pontificum, qui cum Vestali virgine stuprũ fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in comitio cæsum fuisse, vt inter verbera expiraret. Idem res omnes singulorum annorum mandabat literis, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi: vt Cicer. lib. de Orat. 2. commemorat. Creati autem postea plures sunt à victore Sylla, eorúmque numerus ampliatus, vt essent quindecim.

Pontifex priuatus, cuius meminit Pomponius in l. 2. §. Omniũ tamen harum. D. de orig. iur. ideò dictus est, quòd non poterant toties conuenire omnes Pontifices sacris addicti, quoties impetranda erat actio, singulis haud dubiè incõmodis. Itaque vni delegabant priuatum hoc negocium, dandæ aut denegandæ actionis. Et is, quia magistratum nullum gerebat, ideò ne quis falleretur in hoc, Priuatus dicebatur.

PONTIFICALIS auctoritas, l. 52. D. de petit. hered. Pontificale iussum, l.8. D. de religio.

PONTIFICIVM, apud veteres pro iure, & potestate faciendi dictum, colligit Alciat. ex Constantini sanctione, quæ extat in Theodosiano Codice: vbi de maternis bonis loquens, Sint, inquit, in parentum potestate, atque dominio, vt fruendi pontificium habeant: alienandi eis licentia denegetur. Apud A. Gellium lib. 1. cap.13. hoc verbum eodem sensu legitur, in quibusdam codicibus Et in legib. Burgundionum cap.40. vbi ita scribitur: Huius autem actionis pontificium circa manumissores tãtũ de libertis suis præcipimus custodiri.

PONTONES, naues quibus in traiiciendis amnibus loco pontium vtimur. Paulus in l. fi. de seru. rust. præd. Flumine interueniente via constitui potest, si aut vado transiri potest, aut pontem habeat: diuersum, si pontonibus traiiciatur. & infrà: Qui à via consummari solet, vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen, in quo pontonibus traiiciatur.

POPVLVM Cicer. in lib. de Repub. teste August. lib. 19. de Ciuitate Dei, ca. 21. definiebat cœtum multitudinis iuris consensu & vtilitatis cõmunione sociatum. itaque populi appellatione aliter atque plebis Romæ omnes ordines continebantur. §. plebis scitum. Inst. de iur. na. gent. & ciuili. Vide Plebs.

POPVLVS FVNDVS FACTVS, vide FVNDVS.

Populus tributus apud Horatiũ. libr. 2. Satyr. 1. est plebs infima, & (vt M. Tullius sæpe nominat) vrbana. erant enim tribus vrbanæ omnium infimæ, & longe minus honestæ, quàm rusticæ. Itaque in eas coniecti fuerunt à Gracchorum patre libertini, vt scribit M. Tull. lib. 1. de Orat. ad Q. Fratrem. Quem autem hîc Flaccus Tributum populum, in epist. 7. lib. 1. tunicatum popellum vocat. Alij tamen loco supracitato tributim legunt: quæ scriptura ferri potest.

POPVLARES actiones (eædem publicæ dicuntur) referuntur in Rubric. D. de popular. action. & in l. eum qui. §. in popularibus. D. de iureiur. & non nisi integris personis permittuntur, hoc est, quibus postulare licet ex edicto prætorio: quod discernit ætatem, sexum, casum: puta surditatis, vel cæcitatis, & famam postulantium. Dicitur autem actio popularis, quæ cuilibet de populo competit, quam potest mouere quilibet de populo. Ea nanq; principaliter iniuriã publicã, vel ius populi ꝓsequimur. Sic popularia iudicia, & interdicta.

POPVLITARI, pro populari, diripi, Papinia. posuit in l. 21. in fin. de appellat. Tamen, inquit, cùm fructus populitarentur ab aduersario, æquum sibi videri fructus apud sequestres deponi.

PORCÆ, in l.24. D. de aq. & aq. plu. sulci sunt aquarij, quos traditur Græcè ἐλικας appellari, l.1. §. item Sabinus. D. de aq. & aq. plu. Ideóq; & porcas Festus li.14. definit raros sulcos esse, qui ducuntur deriuãdæ aquæ gratia, ab eo quòd porceant, id est, prohibeãt aquam frumentis nocere. Quo ferè modo idem auctor Elices definit lib.5. At Varro, vt idem Festus admonet, Porcam aliter accipit. Inter duos enim sulcos elatam terram, quòd ea seges frumentum porricit, porcã appellatam, idem lib. 1. de re rustic. ca.29. tradit. Idémq; lib.4. de lingua Lat. confirmat his verbis: Ab eo quòd aratri vomer sustollit, sulcus: quò ea terra iacta, id est proiecta, porca. Quem & idem Festus lib.9. secutus: imporcitor ait est, qui porcas in agro facit, in arãdo. Porca igitur est inter duos sulcos terra eminens.

Eodemque

Eodémque modo Isidorus lib.15. Etymol.cap.9. Porcam, quæ in araodo extat, quod verò desossum est, liram dici tradit. In Lexico etiã cuius iam sæpius mentionẽ feci, porca definitur, τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὕψος. Nonius planè aliud de huius verbi significatione sentiens, porcas interpretatur signa sulcorum, quæ vltra se iaci semina prohibent, à porceodo, id est, prohibendo dicta.

Porcinarii vrbis Romæ, pro suariis, in l.1. C. de suar. & susceptorib. lib.x. quos suillæ carnis tenet functio, vt Symmach. ait lib.1. Epist.13. Solebat autẽ porcina caro populo Rom. ex Aureliano instituto diuidi; queadmodũ Vopiscus in Claudio indicat his verbis: Nam & porcinam carnem populo Roma. distribuit, quæ hodiéque diuiditur. Erat & Romæ tribunus fori suarij, vt ex notitia Imperij Rom. constat.

Pornæ à Iustiniano, titu. de Consulibus in Nouell. §. Ac primus quidem. iuxta interpretationẽ Haloandri, commemorãtur inter spectacula, quasi Floralia, quæ per meretrices & perditissimorum hominum genera celebrabantur. Certè vel hic locus iodicat turpissima illa spectacula tardè sublata.

Porrina, genus oleris porracei, vel idem quod porrus: extat vox apud Scæuolam in l. defuncta. §. Sempronio. D. de vsufruct.

Porractum, Varro ioterpretatur directũ, vide Amfractus.

Portari ea dicuntur, quæ quis iumento secum ducit. ferri quæ quis suo corpore baiulat: agi ea quæ animalia sunt, l. ferri. 235. D. de verb. signi.

Portenta, à portendo, hoc est, præostendo dicuntur, cùm præter morem incidentia, ostendant aliquid futurum esse. Vlpianus eleganter duo genera ostentorum explicat in l. ostentum. D. de verb. signi. vbi Andreas Alciatus.

Portus, est [illegible]clusus locus, quò merces importantur, & vnde exportantur, eáq; nihilominus statio est conclusa, atq; munita, inde angiportum dictum est, l.59. D. de verbor. signific. Portus vectigal, l.17. D. de verbor. signifi.

Porticus non venit ædium nomine, l. ceter. §. hoc Senatus. D. de legat. 1. An porticus sit, vt domus, tutum refugium, disserit Bartolus in l. meminisse. D. de offic. Proconsul. Interim nota Porticum apud Cicer. Tusculana 2. sumi pro tabernaculo seu tentorio. Nãque Aesculapi liberorum, inquit, saucij opplent porticus.

Porticatio, pro porticu, l.36. §.1. D. de religios.

Portorium, non tãtum, quod in portu, sed & quod pro exportandis mercibus in transitu pontis vectigal soluitur, l.60. §. vehiculum. D. loca. l.203. D. de verbo. sign. l.3. C. de vectig. Vnde qui hoc vectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium Cicero in Pisonem dixit.

Poscimus imperiosè, Postulamus iure, Petimus precario, Rogamus per amicitiam, Obsecramus per sacra, Flagitamus multo verborum strepitu.

Positum habeat, exponit Vlp. dicens, Accipere debemus Positum habeat, siue in habitationibus, vel cœnaculis, siue etiam in horreis, vel cuius alterius ædificij. Positum habere etiã is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur, l. si verò plures. §. prætor ait. D. de iis qui deiec.

Positio à ponendo, quæ Græcis dicitur thesis, est alicuius particularis rei ad caussam pertineos assertio, auctore Barto. in l.2. §. quod obseruari. C. de iureiuran. propt. calum dan. Vbi præterea rectè dicit, huius vocabuli vsum, adeóq; rem ipsam, consuetudine magis quàm scripto iure receptam esse in iudiciis.

Positiones, situs, regiooes. Vlp. l.1. §.1. D. de iust. & iure. Huius studij duæ sunt positiones: quasi diceret partes, siue regiones: hoc est, Hoc studium, siue hæc disciplina posita est duabus in rebus: nempe in ediscendo iure publico & priuato. minus enim plaoè & explicatè hoc dictum est: oeque verò de iure loquitur Vlpian. sed de studio ac disciplina.

Positio, fundus, sors. Vlpian. l.3. D. de annu. legat. Hoc sequemur, vt pro positione patrimonij sine vexatione & incommodo heredis fiat: id est pro viribus, pro facultatibus. Idem l.2. §.1. D. de pecu. Si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

Posse verbum significat simplicem potentiam, nulli necessitati subiectam, idq; ex sermonis proprietate: à qua tamen ex coniectura mẽtis quandoq; receditur. exẽpla ponit Alc. in l. Nepos Proculo. D. de verb. sig. Igitur & necessitaos nota interdum est, vt l. sæpe. D. de offic. præsid. l. non potest. D. de iudic. atq; ideo ponitur pro debet, l. si mandauero. §. fin. D. mandat. An autem trahatur ad futurum, vide Bar. in l. qui Romæ. §. duo fratres. D. de verb. signi.

Possibile, δυνατὸν, dicitur quod commode fieri potest, l. nepos Proculo. D. de verb. sign. vbi vide Barto.

Possidere verbum à sedibus videri deductũ ipsius cõpositum denotat, & coniugata verba, Assidere, Obsidere, Desidere. Sedes autem appello, in quibus quis habitat. Hinc Virg. li. Aen. 1. *Sedes vbi fatas quietas Ostendunt*. Varr. lib.4. de ling. Lat. inicio, Pos vetus verbũ esse scribit, qood potentẽ significat, vnde impos, & possum, & verbũ possidere, quasi qui potest sedere, id est habitationẽ & sedẽ suam aliquo in loco cõstituere. Possidere autẽ est, vti re aliqua pro domino, vt definit Hot. id est, pro imperio ac potestate domini: cuius definioonis explicationem vide fusissimè apud eundẽ. At differt à Tenere. Is enim dicitur Tenere, qui corporaliter quidẽ obtinet, sed nõ animo ac potestate domini: veluti seruus, in quẽ domini vocabulũ non cadit, ne peculiũ quidẽ suũ possidere dicitur, sed tenere. Sed tñ fructuarius quãdoq; possidere dicitur: fateor: sed ille suo iure, hic ꝑ alieno. Hinc illud Celsi l.18. D. de acq. pos. Qđ meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere. nec enim muto mihi caussam possessionis, sed desino possidere, & aliũ possessorẽ ministerio meo facio. Nec idẽ est possidere, & alieno nomine possidere. is ã possidet, cuius nomine possidetur: procurator alienæ possessioni præstat ministeriũ. Sic possidere dicitur, qui per colonũ & inquilinũ possidet, l.1. C. cõm. de vsuca. Possidẽtur autẽ propriè res corporales, nõ iura, nisi id fiat abusiuè, l.3. D. de acq. poss. Vnde Theophilus, tit. de interd. νομῆς definit, σωματικοῦ πράγματος κατοχήν. nam iure possidere sic definit, ψυχῇ τοῦ δεσπόζοντος κατέχειν. An vero duo eiusdẽ rei possessores in solidũ esse possint, quæsitũ fuit, vt annotat Cuiac. inter Proculianos & Sabinianos. hi duos possessores admittebãt, illi nõ item, l.3. §. ex contrario. D. de acq. poss. Proculianorũ sententia obtinuit, & quidẽ generaliter, vt nec possint duo in solidum possidere ciuiliter, nec duo naturaliter: nec vnus ciuiliter, alter naturaliter: nec vnus iuste, alter iniuste, l. si vi certo. §. si duobus. D. cõmo. l. duo. D. de prec. Nec mouetur l. & habet. §. eũ qui. D. eod. quæ & possidere eũ statuit qui precario rogauit vt sibi possidere liceret, & eũ qui rogatus est. Sũpta enim est ea lex ex libris ad Sabinum, qui duos possessores admittebat.

Possidere iubere, & in possessionem mitti differũt: nam Prætor in possessionem mittit primo decreto, possidere autem iubet secundo, l.7. D. de damn. insect.

Possessio, inquit Paul. appellata est à sedibus, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit, quã Græci κατοχὴν dicunt, l.1. D. de acq. poss. Definitur autem ab Aelio Gallo apud Festum, Vsus possidendi agri aut ædificij: non ipse fundus aut ager. non enim

enim possesio è rebus quæ tãgi possunt,&c. Alij sic: Ius vtendi re corporea pro domino. Possesio autem duplex est, vna quæ iure consistit, altera quæ corpore, l.nemo.C.de acquir.poss.August.in ser. de vita clericorum: Quod videtur (inquit) possidere, sicut iurisperiti loquuntur, iure non corpore. Hæc naturalis siue corporalis dicitur, illa ciuilis: nulla est tertia quæ dicatur naturalis & ciuilis. Et hanc verò & illam ad d.l.nemo.sic Basilica definiunt, Νομὴ, ἐςὶ φυσικὴ ἡ τοῦ πράγματος κατοχὴ· κατὰ δὲ τοὺς νόμους νομὴ, ἐςὶ ψυχῆς δεσπόζοντος κατοχή. Animo domini, inquiunt, quod opinione domini, l.si seruus.D.de noxal. action.cogitatione domini, l.pen.C.de furt.& rectè adiiciunt κατοχὴν, id est detentio.nam & possesio ciuilis plurimũ facti habet. Vtraq; igitur corpore constat, & vtraque animo sibi habẽdi, non vtraq; animo domini, vtraq; etiam animo retinetur: id est etiã si possessor nec suo nec alieno corpore rei insideat, quoad alius subsederit, sibíque rem tenere cœperit. Vtramq; supradicta l. nemo.ait esse legitimã, quia defenditur legibus & interdictis possessoriis. Ciuilis est quæ apprehenditur & possidetur ex iusta caussa acquirendi dominij ab eo qui se dominum credit. Naturalis est quæ corpore solo consistit, non iure dominij. Vt ecce, Naturaliter possidet, qui vi aut clam possidet, & incubat rei meæ, eíque aduersus alios cõpetit interdictum Vti possidetis, & Vnde vi, l.1.§.vltim.D.vti possid.l.1.§.qui à me. D.vnde vi. Ego violenti aut clandestini ingressus opinione comparata, possesione cessi, sed eam tamẽ vel interdicto vnde vi, aut de clandestina possesione recuperare possum, aut meam esse vocare interdicto vti possidetis. Eum quoq; naturaliter possidere constat, qui contra leges donatũ accepit: vt, si quid vxor viro donauerit, id vir possidet nõ iure dominij, cum sciat, aut ignorare non debeat, inutilem donationẽ esse; sed naturaliter, volente domino, qui ei possesione cessit: & competunt ei interdicta possesoria, l.1.§.si vir. D.de acq.pos.l.1.§.deiicitur.D.vnde vi. Is etiam qui precariò rogauit, vt sibi possidere liceret, naturaliter possidet, l.& habet.§.eum qui.D.de precar.non ciuiliter, quia neq; dominiũ, neq; dominij opinionẽ habet: & quidẽ solus secundũ sententiã Labeonis, quæ verior est, cum possessor ei possesione sua cesserit. Et omnino quicunq; possidet, siue naturaliter, siue ciuiliter possidet, siue iustè siue iniustè, aut non possidet, aut solus possidet. His consequens est interdicta possesorio aduersus alios dari ei qui precario rogauit, l.1.§.vlt.D.vti poss.l.qui precario. D.de preca.nõ etiã aduersus eum quẽ rogauit: sicut nec ei qui vi aut clam possidet, aduersus eũ à quo possidet: quia etsi is à quo possidet, vi vel clam vel precariò nõ possideat, in cõtrouersia possesionis tamẽ perinde habetur ac si possideret, cum habeat interdictũ de vi, vel de clãdestina possesione, vel de precario. His tribus modis mala fide possidemus, vi, clam, precariò: rhetores Græci ita solent dicere, βίᾳ, ἢ λάθρᾳ, ἢ ἀπάτῃ. & inde tria illa interdicta. Id quoq; non dubitandum, quin creditor pignus quod ei debitor tradiderit, naturaliter possideat, cum debitor possesionẽ in eum transtulerit, l. cum & sortis.§.vlt.D.de pign.act.l.per seruũ.in prin.D.de acq. rer.dom.& ideo huic etiã non dubitarẽ dare interdicta possessoria: quod & Accursio placet in l.pe.§. creditores.D.vti posid. His adiũgatur sequester, cui partes possesione cesserunt, l.interesse. D.de acq.pos.l. licet.§.rei. D. depos.nam & hic naturaliter possidet. Hæc ex Cuiac.obser.lib.9.cap.33.

Possesionum genera varia, caussæ variæ, tituli varij, pro herede, pro emptore, pro legato, pro agnato, noxæ dedito, soluto, suo, l.3.§.genera.D.de acquir.pos.l.13.§. 1.D.de posses.hered.

Possidet PRO HEREDE, qui putat se heredẽ esse, vel bonorum possessorem, l.11.D.de petit.hered.§.adipiscendæ.Instit.de interdict. Item qui rem alienã tenens à domino heres institutus est, vel bonorum possesionem accepit, aut iustam aliquam caussam habet existimandi se heredẽ, vel bonorum possessorẽ domino extitisse, l.33.§.1.D.de vsucapio. Sed & quod heredi instituto legatur, id ipse pro herede possidet, cùm pro ipsius parte legatũ non consistat, l.18.in fin.D.de his, quæ vt indign. Eodẽ loco habentur & quæ à statulibero conditionis implendæ gratia accipiũtur, l.15.§.sed & si retenta.D.de petit.hered. Atque hęc exempla optimè accommodantur ad tit.pro herede. D.& l.44.§.si tu me vi.l.21.D.de vsucapionibus l.1.D.quorum bonor.l.1. §.quia autem.D.quod legator.

Possidet PRO EMPTORE qui à nõ domino emit, cùm eum dominũ esse existimaret, l.33.§.1.D.de vsucapionibus l.8.D.de pecul.& commod.l.6.§.Iulianus D.de precar.l.11.in fin.D.de institor.l.13.§.1.D.de peti.heredit.tit.pro empto.

Possidet PRO DOTE qui rem alienã ignorans doti accepit, l.13.l.15.§.apud Marcellum.D.de petit.hered.l.8. D. de peric. & commod.l.1. & toto titul. pro dote. Similiter pro donato possidet cui res donationis caussa tradita est, l.1.D.pro dona. Pro legato verò cui res aliena legata est, aut testatoris quidem, sed adempta codicillis ignoratur, l.1.l.4.D.pro legato. Pro soluto, qui rem debitã, vel aliud quid in solutũ eius loco accepit, l.1.D.pro empto. Pro suo possesio ad omnes possesionum species porrigi potest, quas quis ex iusta caussa nactus est. Sed huic propriè locus est, in his quæ propriũ & speciale adquisitionis nomen non habent, vt puta in his quæ cælo, terra, mari, vel ab hostibus capta possidemus: item quæ vt in rerum natura essent, fecimus, & quæ quasi donata, legata, vel empta, vel ex stipulatu, aut ex caussa dotis debita cũ veritas non subesset, accipimus, l.1.& l.2.l.pen.in fi.D.pro suo.l.3.§.vlt. D.de adq.poss.l.68.D.de iur.dot.l.5.l.27.l.32.de vsuc.

in Possesione esse, & Possessorẽ esse differũt: sicut aliud est esse in seruitute, vel libertate, aliud seruum vel liberũ esse. In possesione est depositarius, cõmodatarius, colonus, inquilinus, is qui precariò rogauit vt morari liceat, non etiã possidere, vel sequester cui partes custodiã tantũ, non possesionẽ concesserunt: similis hic depositario, ille cõmodatario. Item is qui ex primo decreto missus est in possesionem crediti seruandi caussa, vel dotis, ventris, legatorum, damni infecti caussa, l.certè.§.is qui.D.de precar.l.si quis ante.D.de acq.posses. & quibus ij locis dicuntur naturaliter possidere, impropria & cõfusa locutio est, cũ sint in possesione naturali potius quàm possideant. qua de caussa eis interdicta possessoria non dantur, l.officiũ.D.de rei vindic.sed dantur dominis, apud quos possesio remansit, veluti depositori, cõmodatori, locatori, ei qui precario rogatus est, debitori, & similibus. Hi enim per illos possident: illi ergo his, non sibi. Fructuarius etiam tantũmodo est in naturali possesione. nihilominus tamen quia rei emolumentũ ad eũ pertinet, quæ res efficit vt in plerisq; partibus iuris pro domino habeatur, interdicta ei possesoria accommodantur, quæ ceteris qui sunt in possesione non accõmodantur. Cuiacius.

Possesio continua dicitur, non solùm quæ penes vnum atque eundem semper est, verumetiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit. Etenim tempora possesionis, quibus auctores bona fide possederũt, meritò debent prodesse & reputari ad complẽdam vsucapionem iis, qui in locũ eorum succedunt, siue ea contractu, siue ex vltima voluntate. Puta heredibus accedit possesio testatoris, & emptor vtitur tempore venditoris, nec solùm immediati, sed etiam vlterioris. Nisi fortè medius aliquis ea auctoribus non possedisset, quia tunc non posset per rerum naturam censeri con

ri coniuncta seu continus possessio. Scæuola in l.de accessionib.in princip. Venuleius in l.in vsucap. §. 1. D.de diuers.temp.præscript.

Possessio defuncti quasi iuncta descendit ad heredem, & plerunq; nōdum hereditate adita completur. Paul. l.cum miles.Ex quibus causs.maior.

Possessio vera & propria dicitur, etiam quæ legis commento transfertur,l.quod meo.vbi Alexan. de acqui. posses.l.si is cui.§. Flauius.de solut.Quemadmodum vt creditor quis dicatur, satis est, quòd fidem alterius secutus sit,vel verè,vel legis interpretatione,l.1.C.qui manum.non poss.l.qui in fraud.§.ex omni. D. qui & à quib.manumit.

Possessionis verbo interdum proprietas significatur,l. 78.D.de verb.signi.

Possessio quandoq; sumitur pro detentatione,l.qui locatore.§.filium.D.pro herede.

Possessio fiduciaria,Budæo l.2.D.de orig iur.quam sub manu regia possidere dicunt.

Possessio quandoque quasi possessionem significat, c.2. de in integ.restitut.Quasi enim possessio est,cum incorporalibus rebus vtimur,quæ naturaliter teneri nō possunt,vt seruitutibus.

Possessio simpliciter prolata,scriptáve de naturali accipiēda est,l.stipulatio ista.§.hi quoq;.D.de verb.oblig.

Possessio tradita dicitur etiam precario rogata, l. Iulianus.§.veniunt.D.de actio.empt.

Possessionem in l.aquam.C.de seruit. interpretatur Albericus rem possessam.

Possessionem bonorum agnoscere apud iudicem, est declarare apud Magistratum se talem esse,qui posset ac vellet iure prætorio amplecti hereditatē defuncti.

Possessione capere,pro vsucapere.Iulianus l. nō solum. 33.§.si docuimus.D.de vsurpat. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi,&c. Iauolenus l.emptor.4.D.pro empt. Nihil eum ex eo fundo longa possessione capturum.

Possessionis nomen Feudalium agrorum maximè proprium est primùm,quia Feudistæ scribunt solam possessionem ad vasallum pertinere: proprietatem verò manere domini.lib.2.titul.8.§.vlti.deinde quia vetustissimis moribus possessiones à Romanis dicebantur,prædia,quæ non proprietatis iure: sed tamē diuturnæ aut perpetuæ possessionis iure tenebantur: de quibus Iauolenus ita scribit in l.quæstio 115.D.de verbor.significa.possessionem dici cuius proprietas ad nos non pertinet,aut nec potest pertinere. Et hoc ab agro differre, quòd possessio est vsus:ager, proprietas loci est.Quod Festus planius sic exponit: Possessiones appellantur agri latè patentes publici, priuatíque:quia non mancipatione, sed vsu teneantur: quò pertinet l.cotem.13.§ agri.D.de public.& vectigal.& l.item prædia.10.D. fam.erciscu.vbi vectigalia prædia dicuntur non esse nostri patrimonij. At in libro Variorum Auctorū de limitibus, possessiones definiuntur agri latè patentes publici priuatíque, quos initio non mancipatione, sed quisque vt potuit occupauit, atque possedit:vnde & nuncupati.Agros igitur Iauolenus esse vult,qui nexu & mancipio,alióve iure ciuili,veluti cessione vel vsucapione alicuius proprij facti sunt:quod veteres Dominium Iuris Quiritium appellabant.Possessiones autem quæ vel ad tempus, vel in perpetuum alicui vtēdæ fruēdæ datæ sunt:pro quibus vectigal aliquod testandæ auctoritatis caussa penditur.Sicul.Flacc.Horum ergo agrorum nullum æs, nulla forma,quæ publicæ fidei possessoribus testimonium reddat. Quòd si culturæ & meliorationis lex adhiberetur,Imp.Zeno Emphyteusim appellauit,l.1. C.de iure emph.Hotomanoq; placet, vt eo possessionū nomine feudalia prædia vocitētur.Cic.Agr.1. Venit mihi in mentē,Tib.& C.Gracchos plebē in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur.Et Orat.11.Qui agrum Recentoricū possident,vetustate possessionis se, non iure:misericordia Senatus,non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicū esse fatentur:sed moueri possessionibus negant oportere.Item: Anteà cùm erat à Tribunopl.mentio legis Agrariæ facta,continuò qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimescebant.Item Orat.111.Si isti agri partem aliquam iuris,aliquam similitudinem propriæ possessionis,aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est, &c.Item, Immunia commodiore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam: quia à municipio fundum accepi.Sed hæc omnium optimè legis ipsius Agrariæ verba ostendunt:Quæ publicè data,donata, cōcessa, vēdita.Patior,audio,quid deinde? POSSESSA. Hoc Tribunus pl.promulgare ausus est: vt quod quisque post Marium & Carbonem Consules possederit, id eo iure teneret,quo qui optimo priuatum. Nam in lege ita erat:Ea omnia eo iure sint, vt quæ optimo iure priuata sunt.Priuata enim appellat, quos Iauolenus agros propriè nominat.Possessiones,vt ille idem,quæ non proprio & Quiritium iure,sed vsus caussa tenebantur:qualia sunt Feudalia & Emphyteuticaria prædia.Similiter ergo Feudatarius & Emphyteutes possessionem suam propriè appellabunt.l. Moschis. 47. §.1.D.de iur.fisc.& qui iis fruitur,possessor. l. item si. 15.§.1.D.de rei vindi.vel(vt est apud Sicul. Flaccum) publicæ fidei possessor.Itémque superficiarius: cum superficiei proprietas & ciuili & naturali iure eius sit, cuius est solum,l.2.D.de superficiebus.Interdum tamen abusiuè possessionis verbum proprietatē quoq; significat.l.interdum.78.D.de verb.signific.

POSSESSOR quis dicatur secundum subiectam materiam æstimandum est, vt describit eum Macer, tractans iudiciariam cautionem,in l.sciēdum est.D. qui satisd.cog.& obserua ibi,quomodo materia variet significationem verborum.

POSSESSORIAS actiones Tryphoninus l.50.D.de bon.lib.ipsam bon.possess.vocat.At in l.4.§.fi.D.ad Carbon.hoc verbo hæ actiones significantur,quæ bonorū possessoribus rerum hereditariarū persequēdarum gratia dantur.Bald.de bon.poss.hered.petit.D.

POST, qui accipi debeat,docet Bart.l.2.D.si.cert.pet.& ad finem referri constat,vt autem ad initium.

Post hominum memoriam,id est à memoria hominū.

POSTERORVM appellatione liberos tantū, nō etiam libertos eorū,quibus fideicōmissum relictū est,Fideicommisso contineri,nequaquā incertum est, ait Modestinus in fine l.quod his verbis.D.de leg.3. Vnde

POSTERIORES dicuntur, qui vltra trinepotes sunt vsq; in infinitum descendentes,l.fin.§.parentes.D.de grad. Maligna igitur fuit illa Caligulæ interpretatio, qua posterorum nomen ad filios coarctabat, negans vltra hunc casum debere posteros intelligi,quemadmodum Suetonius in C.Caligula c.38.scribit. Ceterum vacatio, & immunitas,liberis, & posteris alicuius data, ad eos duntaxat pertinet, qui eiusdem familiæ & nominis sunt,l.13.D.de mun.& hon.

POSTERIORES, pro Postumis,vide POSTVMI.

POSTICAM, lineam in agris diuidundis, S. Sulpitius apud Festum lib.14.appellauit.

POSTICVM, Varroni Postica, ostium in posteriori parte ædium,l.si cui.§.cum ædium.D. de vsufru.leg. Festo lib.14.

POSTLIMINIVM,est,ait Paulus, Ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo,& in pristinum statum restituendæ:inter nos,ac liberos populos, Regésque, morib. legibus constitutum.l.Postliminium.D.de captiu.& postlimi.reuers. Dictum est autem Postliminium,vt

vult

vult Imper. §. dictum est. Instit. quibus mod. ius patr. pot. à limine & post. Vnde eũ qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. nam limina, sicut in domu finem quendam faciũt: sic & imperij finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat. Cicero in Topicis de hoc vocabulo sic scribit: Seruius in verbo Postliminium nihil putat esse notandũ, nisi Post: & Liminium illud, productioné esse verbi vult: vt in Finitimo, Legitimo non plus esse timum, quàm in Meditullio, tullium. Scæuola autem iunctũ esse putabat verbum, vt sit in eo & Post, & Limen: vt quæ à nobis alienata sunt, cum ad hosté peruenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videatur rediisse. Aelius Gallus lib. 1. significationum quæ ad ius pertinet, vt scribit Fest. Postliminio receptum ait esse eum qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eadem ciuitate redit eo iure, quod constitutum est de postliminiis. Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit, in eius potestatem, cuius antea fuit, redit. Equi, inquit, & muli, & nauis eadem ratio quæ serui. sic enim legi vult Cuiac. Obseruat. lib. 11. cap. 23. vbi etiam de iure postliminij differit. Apud Pompon. in l. 36. D. de relig. Postliminium in rebus inanimatis & immobilibus sumitur: Loca capta, inquit, ab hostibus desinunt esse religiosa. quod si liberata sint, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

POSTVLARE, est suum vel alterius desiderium apud eum qui præest iurisdictioni exponere, l. 1. §. 1. D. de postul. l. 9. D de pœn. Gellius lib. 1. ca. 22. vtitur etiam hoc verbo in hoc significatu. Hinc pro aduocationé præstare, & apud iudicem alicui adesse sumitur ab Vlpiano in l. puto autem. D. de postulan. Caussam agere pro postulare, Paul. in l. is qui fisci. D. eod. titul.

Postulare præterea is dicitur, qui rem per se iustã admodum exigit, aliquantò instantius, quàm petere. Vnde Curtius, Postulabat, inquit, magis, quàm petebat.

Postulare, cũ ad publica iudicia refertur, proprie significat petere à Prætore, vt sibi liceat lege aliqua publicorum iudiciorũ quempiam interrogare, vtrum in eam legem commiserit, necne: vt si fateatur, ei lis æstimetur: si neget eius nomé in reos referatur. Cicero ad Q. Fratrem libr. 1. Quod cum de ambitu Gabinium vellet postulare, neque Prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestaté sui facerent, in concioné ascendit. Cælius Ciceroni: Insolétissimi homines Circensibus ludis postulandum me lege Scantinia curarũt. Idem: Illud mihi occurrit quòd inter postulationem & nominis delationem vxor à Dolabella discessit.

POSTVLATIO, quæ, inquit Donatus, proprie est querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expostulatio, apud illum ipsum qui peccauit. Terent. Hecyra. Neq; lites vllæ inter eas, postulatio nũquam. Idem in And. Expostulatio est aduersus eum qué incusamus. nam Expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare auté, querelam dicere de altero apud alterum. Alias Postulatio, pro desideriis sumitur. Hinc

Postulationibus vacare, id est expedire supplicantium desideria. Nam postulationes, vt diximus, pro desideriis, & interpellationibus iudicialibus, l. 2. §. in bonorum. D. quis ord. in bon. poss.

Postulationes item vocantur cum ob monstrum, ostentum, prodigium, errorem in ceremonia, sacrificium, vel expiationé postulare dij videntur: hoc verbo vtitur M. Tullius sed & Arnobius ita scribens, in ceremoniis vestris, rebúsq; diuinis postulationibus locus est, & piaculi dicitur esse contracta commissio.

POSTVMVS, vt ait Cesellius Vindex, explicãs apud Gellium lib. 2. cap. 17. locum Virgilij AEneid. 6.

Syluius Albanum nomen, tua posthuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis.

non eum significat qui patre mortuo, (vel post humatum patrem, vt alij) sed qui postremo loco natus est. Itáq; Tertull. postumum pro postremo vsurpauit in lib. contra Gnost. Quæ cauda erit quodcunque de postumo corporis propagatur. item Apuleius in Apol. 1. Igitur per aspirationem scribédum hoc vocabulum non est, vt nec in Pand. Fl. scribitur, nec in veteribus Liuij cod. vt obseruat Sigonius, nec à Græcis πόσθυμοι sed πόστυμοι effertur: atq; nihil in eo aliud notandum nisi, Post, & Vmus productionem esse verbi, vt in Postliminio, Liminium, ex sententia Seruij relata in Topicis à M. Tullio. vel ea forma à Post, deductum, qua ab Extra Extumus, & à Citra Citumus. Hinc illud Plauti: *Post mediam ætatem mediam qui duxit vxorem, Si eam forte senex anum grauidam fecit: Quid dubitas quin puero sit nomen Postumus.* At negare nolim, Postumos etiam vocari eos qui post mortem patris nascuntur (κυοφερούμενοι à Græcis interpretibus dictos, quod moriẽte parente in vtero fuerint) cùm præsertim scribat Plutarchus in Coriolano & Sylla, πόστουμον appellari, ἐὰν τεθνηκότος πατρὸς γένηται): idemque Vlpian. l. 3. §. 1. D. de iniust. rupt. item Caius, Sextus Pompeius lib. 14. & Varro tradant: ita tamen vt postremo (mortui etenim non procreant amplius) non vt post humatum patrem, Postumus natus dicatur: quod & confirmat Vlpianus d. l. 3. §. ex his. vbi postumos posteriores vocat. sic. n. in Pand. Flor. legitur, & libri quoque Labeonis post morté eius editi, Posteriores dicti sunt, quasi postumi.

Postumus etiam dicitur in legis Velleæ capite primo, qui post testamentum viuo parente nascitur: & ex eiusdem legis capite secundo postumorum loco sunt qui ante testamentum nati sunt, si postea viuo parente in sui heredis locum succedãt: & hinc verò etiam apparet aptari nomen postumi non his tantũmodo qui post mortem parentis nati sunt, sed etiam his qui posteriores parenti editi sunt. Vide in Pand. tit. de lib. & post. & præcipuè l. Gallus. 29. cuius expositionem vide apud Duarenum lib. Disput. 2. cap. 38.

Postumus alius dicitur suus, alius verò alienus. Postumus suus dicitur, qui si viuo patrefam. natus fuisset, in ipsius potestate fuisset, proximúmque ab eo locum in familia tenuisset, §. 3. Inst. de hered. quæ ab intest. veluti filius: aut, filio de familia sublato, nepos, & qui deinceps. Postumus alienus dicitur, qui si testamenti tempore natus fuisset, suus heres non fuisset. Horũ autem alij sunt Agnati, vt frater qui in matris vtero est, fratrísve postumus, §. 1. D. de legit. agn. success. l. fratres. C. de inoffic. test. l. penul. D. de legat. 1. alij Cognati, de quibus in l. postumus. 6. D. de inoffic. testa. vt is qui ex emancipato filio conceptus & natus est, l. si emancipatus. 6. D. de contr. tab. Item sororis vel naturalis, vel adoptiuę filius: de quo in l. siquis. 9. in fin. D. de lib. & post. item qui ex filio in adoptioné dato conceptus est, l. 1. § si filius in adopt. D. de vent. in poss. mitt. item qui cæso vtero extrahitur, matri cognatus est postumus, d. l. postumus. D. de inoffic. testam. aut qui est in vtero neptis ex filia: de quo in l. Titius. §. Lucius. D. de lib. & postu. alij quoque sunt postumi planè extranei: de quibus in l. extraneo. 6. D. de vent. in posses. mitt. & aliis nonnullis locis. Ex Hotom.

POTANTATVS in l. 13. D. de rit. nup. l. 1. C. de gen. abo. l. 4. C. de testib. vtuntur hoc verbo Cæsar, & Liuius.

POTESTATIS verbo plura significantur: in persona magistratus imperium l. 215. D. de verbor. signifi. l. 13. D. de

D.de iurisdictio.l.3.D.ne vis fiat ei, qui in poss.l.1.D. ad leg. Iul.maiest. & quidem absolutè potestatem appellari merum imperium, quo in facinorosos animad uertimus, Vlp. scribit in l.3. D.de iurisdictio.om.iudic.in persona verò liberorum patria potestas, in persona serui dominium d.l.215. Potestatis enim verbum non ad liberos modò trahimus, verùm etiam ad seruos, & ad eos, qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi sint, siue alieni, siue proprij sint, siue fructuarij. Nec re fert cuius sexus sint, l.1.§.in potestate. D. de exercitor. l.1.§.vlt.D.de tributor.l.3.§.qui io eiusdem.D.de donat.int.vir. Quinimò & in eo quod dicitur eos qui in potestate testatoris sunt, ad testamentum adhiberi testes non posse, Potestatis verbum ad eum quoq;, qui ab hostibus redemptus est, referimus, l.20. D.qui testam. fac. At cùm agimus de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit, potestatis appellatione copiam facultatémque significamus, d.l.215. In potestate enim habere seruum, quod ad noxalem actionem attinet, accipimus eum, qui facultatem & potestatem exhibendi eius habet. Quòd si in fuga sit, vel peregrè, non videbitur esse in potestate, l.21.§. Prætor ait.D.de noxalibus. In lege Attinia, in potestatem domini res furtiua venisse videtur secundum Sabini & Cassij interpretationem, si eius vindicandæ potestatem habuerit. Alij ita interpretantur, si eius rei velut suæ possessionem ita nactus sit, vt iustè auelli ei non possit, l.4. §. tunc in potestatem. D. de vsucapio. Potestatem sui nō facit, quod ad missionem in bonorum possessionem attinet, qui id agit, ne aduersarius eius sui copiam habeat, l.2.§.1. D. quibus ex caus. in poss. l.7.§. præterea.D. de susp. tutorib. Enimuerò magistratum quoque ipsum potestate præditum, potestatem appellamus, l.7. D.de reb.cor. l.26. D. de pignorib.l.17.§. penul.D.de ædilic.ed.vt & apud Iuuenal.cum ait,

An Fidenarum Gabiorúmque esse potestas.

Sueto.in Claud.cap.23.Iurisdictionem de fideicommissis quotannis & tantùm in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias potestatib. delegauit. Quem locum torquere possumus ad interpretationem illorū verborum, quæ sunt in l.1.D.quod quisque iur. QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABVERIT: vt eos, qui in vrbe magistratum gerunt, vel in prouinciis imperium aliquod potestatémque obtineot, significari dicamus. Sed & in l.3.in fin. D.ad leg.Iuliam maiest.potestas à magistratu separatur, & l.5.D.de arbitr.

POTIORES in muneribus iniungendis accipiuntur non solùm gradu generis, sed & substantia rei familiaris, interprete Paulo lib.2. Sentent.tit.28. Et ita in l.7. D.de decurionibus l.vn.C.de potioribus ad mun.nominand.lib.10.potiorum nomen accipiendum est.

POTITVS hostium, in hostium potestatem redactus. Papinian.l.11.D.de capt.& postlimin.Exinde sui iuris videtur fuisse, ex quo pater hostium potitus est. Plautus in Epidico, MVL. *Tum filiam quā ex te suscepi.* PAR. *Quid eam?* M. *Eductam perdidi: atque hostium est potita.* Sic enim paulo pòst, *Nam postquam audiui illicò, ex meo seruo illam esse captam: continuo argentum dedi vt emeret.* Sic in l.15. D.ex quib.causs.maior.l.10.D.de mil. testa.l.12.& l.22. D.de capt.

POTIVS nonnunquam apud Iurisconsultos subauditur, pro consuetudine Hebraici sermonis. Paul.l.2.D. de reb. cred. Eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie. Vlpian. l.2.§.6.in fi. D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Idem l. 7. D. depos. cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Item in l.20.in fi.D.de acqui.vel omit. & l.49.§. 3.D.de legat. libro trigesimo.

PR.nota est nō interiecto puncto Prætorem significans: puncto interiecto, Populum Romanum. qua de re Victorinus Afer in lib.de Orthograph. PR. inquit, quoties Prætorem significare vultis, nolite interpungere: ne fiat populus Romanus.

Πράκτορες in Nouellis dicuntur exactores tributorum. Hinc Suidas, φορολόγος, ὁ τὰς εἰσφορὰς συλλέγων, οὓς πράκτορας καλῶν ἔθος τοῖς πολλοῖς.

PRÆ, præpositio, exponitur ante, l si fideiussor.D.qui satisd.cog.

Præ manus, ad manum, in promptu, l.27.D.de pig.actio.

PRÆBENDA, veteri loquendi modo, in l.inuiti. 2. Vlpian. protulit neutro genere, vbi Accursius Præbendam legit, & subaudit, annonam. Exempla veteris lectionis adducit Alcia.c.43.secundi Parerg. qui obiter admonet, quas Sacerdotum præbendas vulgò vocamus, μεταφορικῶς posse nos Latinius in neutro genere præbenda dicere.

PRÆBENDA in tit. extrà de præbendis & dignit. est ius percipiendi prouentus in ecclesia collegiata, ex actione proueniens, competens alicui tanquam vni de collegio. quod ius ex canonica descendit. nō enim esse debet canonicus sine præbenda, c. relatum.extra illo tit.

Præbenda est nomen iuris, quia non tantum ex possessionibus, & reditibus constituitur, sed & ordine canonicatus, cui adnectitur, & iungitur.

PRAECENTORES dicuntur cantores, qui in choro incipiūt in ecclesia collegiata, c.cùm olim.de cōsuetud.

PRAECIDERE, Budæo l.2. D.de ori.iur. Græcis ἀφορίζειν, Gallis cottare, ac quotū quem articulū designare.

PRAECIPERE, ante alios capere, & id præcipuum sibi habere præter hereditariam portionem, & vt Græcè dicitur, ἐξαίρετον λαβεῖν, l.si filia nupta.§.1.D.fam.ercisc. Si filius fam.ali, iussu patris obligatus sit, debebit hoc debitum præcipere. Sic l.35.§.1.D.de leg. 2.l.90.D.ad leg.Falc.l.10.D.de alim.legat. Hine genus illud legati, HERES MI ILLAM REM PRÆCIPITO, TIBIQ. HABETO, de quo Vlp.in Instit.tit.23.& Iustin. in §.sed olim.eod.tit.& l.90.de legat.3.quod legatum, vt scribit Gaius lib. 2. Instit. nonnisi vni ex heredibus relinqui potest, cui aliquid supra hereditatis partes prę cipui titulo relinquitur.

Præcipere aliàs est iubere, vt faciunt qui aliis præsunt. Vnde præcepta Magistratuum dicuntur, & præcepta Iuris. Præcipere, pro instruere, docere. Qua ratione pręceptores appellant, quasi institutores. Cicero de finibus: Sapiētia pręceptrice, in trāquillitate viui potest.

PRAECEPTIO, pro præsumptione, vel potius, vt sic dicam, antecapione, apud Papini.in l.2.de fund. instru. Cùm pater, inquit, duob. præceptionem bonorum auiæ dedisset. Per Pręceptionē dare, legare, relinquere, id est, præter hereditatis partē dare, l.48. D.de iur.fisc. l.25.§. vlt.C.fam.ercisc.l.20. D.de instr. vel instr.leg. Sic Ea caussa Præceptionis possidere, l.1. D.quod leg.

PRAECEPTVM, siue Præceptio, pro scriptura, vel instrumento. In Lomb.lib.2.tit.17. Si guastaldus aliquid per donationem acquisierit, sit illi stabile, si per præceptionem indulgentiæ Regis hoc illi fuerit confirmatum. Item titul.seq. Reddant omni tempore, secundum domini sui præceptionem. Aymoin. lib. 5.titul. 36. Richildis Compendium ad Ludouicum veniens, attulit ei præceptum, per quod pater suus illi regnum ante mortem suam tradiderat.

PRÆCEPTORIS optimi adfectus erga auditorē suū est honestissimus. Nō est enim vulgaris amor, quē bonæ literæ inter præceptorem & discipulum conciliant.

Præceptorem omnibus beneficiis venerari, magna laus est auditorum. Socrati, cùm discipuli multa pro suis quisque facultatibus offerrent, Aeschines pauper auditor seipsum donabat. Certè Deo, parentibus, & præceptori bono nunquàm pares reddi possunt gratiæ,

PRAECIPVA dicuntur, inquit Donatus in 5 Aeneid. quæ præter communionem singulis proprio nomine deputantur, vt fit sæpe in testamentis, cùm aliqua per præceptionem singulorum esse heredum conscribit testator. Vel sic: Præcipuũ dicitur quod heredibus per præceptionem legatum est: id est, quod iisdem quibus hereditas relicta est, ita est legatum, vt in iudicio familiæ erciscundæ id antè quàm partes distribuantur, capiant, l.90.D. ad legem Falcid. l.15.§.1.l.vltim.D.de legat.2.l.27.§.si præcep.D.ad Trebellian. Eius autem legati hanc formulam Vlpianus cap. Instit. 24. prodit: L. TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO. Item, TITI fili, hoc amplius de medio sumito, &c.l.vxorem.41.§.tertio, D.de legatis tertio. Hinc Præcipui titulus apud Sidon. Apollin. lib.6. Epist. ad Patientem: Illud autem deberi tibi quodã (vt dicunt Iurisc.) præcipui titulo nec tuus ire poterit pudor inficias. Denique Per præceptionem legare, & Prælegare idem sunt, l.Sextiam.32.D.de legatis tertio. vide Prælegatum.

PRAECONES in comitiis legum, subiiciente scriba leges pronunciabant: in comitiis magistratuum, tribus citabant, qui designati essent, renũciabant: in iudiciis, iudices, reos, & testes citabant, audientiam faciebant, Oratores dixisse pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant, addictam à Magistro rem venditam pollicebantur.

PRAEDA. Si quid bello captum in præda est, ait Labeo. l.antepen. de cap. & postl. Gell. autem, Præda, inquit, propriè dicitur, corpora ipsa rerum, quæ capta sunt. Bart. pulchrè tractat de præda in l.hostes. & in l.si quid in bello. eod. titul.

Prædæ occasionem præbere, hoc est, inuasionis, occupationis iniquæ. Vlp. in l.1. in prin. Si vent. nom. in poss.

Præda, pro prædis cautione, Vide Prædes.

PRAEDES generaliter dicebantur sponsores, id est qui pro aliis fideiubebant. Plerunque autẽ ij, qui pro mancipibus spondebant: hoc est, pro iis publicanorũ principibus, qui vectigalia à Censoribus cõstituta auctione redimebant. Hinc Varro lib. de ling.5. Præs, inquit, dicitur, qui à magistratu interrogatus, in publicum vt præstet: à quo & cùm respõdet dicitur Præs. Id autem quo cauebatur, Prædam dictam idem testatur lib.4. Præda dicta, item vt Prædes, à præstando: quòd ea pignori data publicè mancupi fidem præstent. sic enim legẽdum docuit Ioseph. Scaliger. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro domo: Postremo ne in prædæ quidẽ societate mancipem, aut prædem socium reperire potuisti. nam alludit ad publicanorum societates, quorum alij mãcipes, alij eorum prædes erant: ceteri communi nomine Publicani dicebantur. Veteribus Glossis, Prædes sunt, οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου [illegible].

Prædes quoque, vt Asconius scribit, dicebantur, satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est: ne interea qui tenet, diffidens caussæ, possessionem deteriorem faciat.

PRAEDIVM, à præstãdo dici secundum Varronem rectius multò potest, quàm quasi heredium, vt quidam putant. Nam prædia possunt quotannis aliquid præstare: sicut & prædes dicuntur satisdatores, qui præstare possunt damna data ab iis, pro quib. fidẽ interponunt. Prædium autem aliud est vrbanum, aliud rusticum. Vide tit. Dig. de seruit. vrb. præd. & De seruit rust. Vide Fundus.

Prædium seruiens, seu fundus seruiens dicitur, quod, vel qui debet seruitutem. At fundus cui debetur seruitus, prædiũ dicit dominãs. Vide Zasiũ. §. æquè. Inst. de act.

PRAEDIATORES, de quibus Caium scripsisse constat ex indice l.54.D. de iur. dot. dici putantur, qui iuris ad prædia & prædes pertinentis periti sunt. Cicero pro Balbo: Etenim Q. Scæuola ille Augur cũ de iure prædiatorio consuleretur, homo iurisperitissimus consultores suos nonnunquam ad Furium & Cassellium prædiatores reiiciebat. Quod idem scribit etiam Valer. Maxi. apud quem tamen PRAETORIO corruptè legitur, pro PRAEDIATORIO, vt annotauit Hotom. Turnebus Aduers. lib.20. cap.30. secutus veteres Glossas, quæ Prædiatores interpretantur, ὠνηταὶ ὑπαρχόντων, hoc vocabulo significari vult eos qui bona & fortunas eorum emunt, qui pro vectigalibus populi obligabantur. Quibus adde quod scribit in Topicis Boetius: Vindex est, qui alterius caussam suscipit vindicandam, veluti quos nunc Prædiatores vocamus. Ita enim legi vult Cuiac. non Procuratores.

PRAEDICARE, pro aperte dicere, apud Vlp. in fin. l.si quis. D. de pet. her. Prædicare itẽ præco dicitur, dũ aliquid palã promulgat & pronũciat ex Senatuscõsulto.

PRAEDONES propriè sunt, qui cùm bellum non indixerint, hostiliter tamen grassantur, qui & latrones, siue latrunculi appellantur. l. hostes.24.D. de captiu. Eiusmodi sunt quos Cicer. in 2. de Inuentione describit: Crassus Consul, inquit, quosdam in citeriore Gallia nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine neque numero præditos, vt digni essent qui hostes populi R. dicerentur. quòd tamen excursionibus & latrociniis infestam prouinciam redderent, consectatus est, &c. Translatè autem & abusiuè

PRAEDONES postea dicti sunt, iniusti & malæ fidei possessores, id est qui cum scirent ad se hereditatem non pertinere, bona sine aliqua iusta possidendi caussa inuaserunt, l.22.§.si prædo. D. de pigner. actio. l.5.l.13.§.ex facto. D. de acquirend. possess. l.55.D. de conditio. indeb. itaque omnes etiam bonæ fidei possessores post litem contest. prædonum loco ac numero habentur. l.27.§.si ante. & l.13.§.sicut. D. de her. pet.

PRAEDONIVS, a, um, qui prædonis est, Vlpianus l.25. §.3.D. de hered. petit. Si verò postea conscius hereditatẽ nihil ad se pertinere, prædonio more versari cœpit.

PRAEESSE, verbum est proprium Iurisconsultorum, cùm litigatori auctores erant vt iure ageret. Hinc illud P. Mutij Scæuolæ in lib. de Orat. 1. Id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, multísque præessem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu consertum vocarent. Hinc illud Ciceron. de Chelidone, amica Verris: Statuunt petere auxilium à Chelidone, quæ isto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorumque omnium controuersiis populo R. præfuit, verumetiam in his sartis tectísque dominata est. Superius enim sic dixerat: Redite in memoriam quàm inanes domus eorum qui consulebantur, quàm plena atque referta Chelidonis. Sic Pomponius in l.2. De orig. iur. Augescente ciuitate & qui præerant, agendi genera composuerunt.

PRAEFATIO. Ea quæ in præfationib. conuenisse concipiuntur, etiam in stipulationibus repetita creduntur: sic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur stipulatio. l. Titia quæ. §.1.D. de verb. oblig.

PRAEFECTVRA, generica vox est, vrbica, militaris, castrorum, operum, fabrorum, laborum, atque id genus aliæ. Vlpia. Viribus, inquit, præfecturæ compulsus est, l.2. Vbi quis agere.

PRAEFECTVRAE Festo lib.14. eæ appellabantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebãtur, & erat quædam earũ respublica (neq; tamen magistratus suos habebant) in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent: quarum genera fuerunt duo: alterum, in quas solebant ire præfecti quatuor XXVI. virùm (al. è XXVI. viris) qui populi suffragio creati ibant in hæc opida, Capuã, Cumas, &c. Alterum, in quas prætor vrb. quotannis mittere solebat qui ius dicerent, vt Fundos, Formias, &c. Græci νομοὺς & στρατηγίας vocant. Liuius lib.26. Festi definitionem confirmat his verbis: Habitari tantùm tanquam vrbem Capuam

puam, frequentariq; placuit: corpus nullum ciuitatis, nec senatus, nec plebis conciliũ, nec magistratus esse: præfectum ad iura reddenda quotannis missuros. Præfecturæ itaque dicebantur opida quædã Italiæ, quorum incolæ ciues R. erant: hoc tamen à municipiis differebãt, quòd nõ suis legibus vtebãtur, nec vllos è suo corpore magistratus, vt coloni, creare poterant: sed à magistratib. qui Roma quotannis mittebãtur, Romanis legib. regebantur. ij magistratus Præfecti dicebantur: hinc Præfecturæ.

PRÆFECTORVM in libris Iuris Ciuilis hæc potissimum quæ subieci nomina recensentur, Præfectus Prætorio, Præfectus vrbi, Præfectus vigilum, Præfectus annonæ, Præfectus ærario, Præfectus Augustalis.

Præfectus PRÆTORIO translata in vnius dominatum Repub. exemplo Magistrorum equitum ab Imperatore creari solebat: eíque dari plenior (vt Põpon. & Arcadius scribũt l. 2. §. populi deinde. D. de orig. iur. l. 1. D. de offic. præf. præt.) licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. quibus initiis adeò is magistratus creuit, vt appellari à Præfectis prætorio non posit. credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus, l. 1. D. de offic. Præf. præt. Vnde autem dictus sit, Asconij extat auctoritas. Veteres, inquit, omnem magistratum cui pareret exercitus, Prętorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta Prętoria, & hodie quoque Præfectus prętorio. Quibus ex verbis perspicuum est, Præfectũ prętorio dici eum qui militibus iis pręerat, quos Imperatores in sui custodiam allegerant. quod institutum primùm ab Augusto fluxisse Suetonius in eius vita, & Dio libro 55. testantur. Dio quidem, vbi scribit eorum decem millis fuisse, legionémque illam suos habuisse fasces. Constat autem ex plerisq; omnibus solitum ab Imperatore cingulum vnà cum gladio dari Præfecto prætorio. & memorabilis vox Traiani literis mandata est, qui cùm Pręfectum suum cingulo donaret, ita dixisse traditur, Accipe hunc ensem, & si quidem rectè, atque è Republica imperauero, pro me: sin secus, in me vtere. Quam vocem suam in Panegyrico Plinij significans, ita loquitur: Ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hanc præfecturam equitibus Romanis mandari solitam scribunt. Ille his verbis: Vespasianus, inquit, præfecturam quoque prętorij suscipit nunquam. ad id tempus, nisi ab equite Roman. administratam. Plinius autem Titum alloquens, Ex quod his nobilius fecisti, dum illod patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem potestas vsque eò posteriorum Cæsarum beneficiis creuit, vt etiam postremis temporibus ad prouincias regendas cũ summo imperio missi sint. Itaque quatuor eorum genera Constantinopolitani Imperij tempore memorantur in lib. Cod. Præfectus prætorio per Orientem, per Illyricum, per Italiam, per Gallias de quibus licet cognoscere ex libro qui inscribitur Notitia Rom. Imperij. Cassiodorus etiam epist. lib. 6. Potestati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudicat. nullus ei miles fori auctoritate pręscribit, excepto Officiali magistri militum. Curiales enim etiã verberat. in officio suo ius retinet singulare, & talibus tamísque noscitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat. gratanter implet Imperator quæ ille constituit. Cęterum præfecti prætorio, quatuor (vt iam diximus) sub Imp. Constantinop. fuere. Duo in partibus Orientis, videlicet præfectus prętorio per Orientem, Præfectus Prætorio per Illyricum: totidem in partibus Occidentis, videlicet prefectus prætorio per Italiam, & præfectus prætorio per Gallias. Reliqua vide in Notitia imperij. Iustinianus autem exactis VVandalis, Africam à præfectura Italiæ Prętoriana, sub cuius erat dispositione, exemit, eique propriam prefecturam dedit, l. 1. & 2. C. de offi. prefec. prætor. Afri. ita additus est quatuor superioribus quintus præfectus Prætorio Africæ.

Prefecti VRBIS triplicem rationẽ tradit Hotomanus. aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magistratus procurationem fuisse scribit. nam primis temporibus præfectus vrbi à Regibus creabatur. Liuius lib. 1. L. Brutus imperium in vrbe Lucretio Prefecto vrbis iam antè à Rege instituto, reliquit. Et paulo pòst, Duo Consules inde comitiis centuriatis à Prefecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullij creati sunt. Tacitus lib. 5. Sed precipua ex eo gloria, quòd Præfectus vrbi recens, continuam potestatem, & insolentia pari grauiorem, mirè temperauit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur. ferúntq; à Romulo Dentrẽ Romuliũ, pòst à Tullo Hostilio Numam Martium, & à Tarquinio Superbo Sp. Lucretiũ impositos. Dein consules mãdabant. Duratque simulacrum, quoties ob ferias Latinas preficitur, qui consulare munus vsurpet. Hæc Tacitus: ex quibus secunda huiusce magistratus forma intelligitur, de qua loquitur Gell. libro 14. c. vlt. Præfectum vrbi, inquit, Latinarum caussa relictum Senatum habere posse negat Mutius: quoniam ne Senator quidem sit, neque ius habeat sententiæ dicendæ, cùm ex ea ætate Prefectus fiat, quę non sit senatoria. M. autem Varro & Atteius Capito ius esse Prefecto Senatus habendi dicunt. Déque eo assensum esse Capitonem Tuberoni, contra sententiam Mutij, refert Pompo. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties, inquit, proficiscuntur extra Rempu. magistratus, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur Prefectus vrbi. qui Prefectus olim constituebatur: postea verò Latinarum feriarum caussa introductus est, & quotannis obseruatur. Latinę autem feriæ dicebantur, quę quotannis in Albano monte à quinquaginta Latinis ciuitatibus, Romanísque magistratibus quatriduano sacrificio Ioui Latiali celebrabantur. vnde sacrificium Latiar dicebatur: in cóque Latini à Romanis carnem petebant. Macrobius lib. 1. Cóceptiuę feriæ sunt, quę quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel incertos, vt sunt Latinę, Semẽtinę. item, Quare nec Latinarum tempore, quo publicę quondam induciæ inter Romanum populum Latinósque firmatę sunt, inchoari bellum decebat. Dionys. autem libro sexto tradit has per vnum diem celebratas à Superbo Rege fuisse: exactis autem Regibus, per biduum: tandémque post secessionem in sacrum montem, per triduum. Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam diem quartum additum fuisse testatur. Verùm hæc quidem hactenus de Præfectura vrbis, quæ stante Republic. vsurpata est. Postremis verò temporibus immutata eius ratio est multis in rebus, videtúrque Magistratus hic ab Augusto primum renouatus. Sueton. enim sic scribit, Quoq; plures partem administrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum & aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis. Has ferè ab Vlpiano partes ipsius procurationi attributas esse idẽ Hotom. refert, Vt seruorũ de dominis querelas, vicissímq; horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis

pientibus, qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco est. Dio præterea lib. 51. in eandem sententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, vbi ait, Augustum propter gentis leuitatem, & regionis frugúmque omnium vbertatem & copiam, non esse ausum eam prouinciam vlli Senatori committere: quin & proficiscendi in AEgyptű potestatem, nisi ipse nominatim alicui concessisset, nemini fuisse.

PRÆFECTIANI ab Impp. dicebantur postremis temporibus, qui præfecti prætorio apparitores erant, l. 2. l. 3. C. de apparit. pręf. pręt. l. 8. C. de offic. rect. prouinc.

PRAEFECTORIVS vir, l. 1. D. de Senato. & in Epistula Iustiniani Pandectis præfixa.

PRAEFIXVM, præclusum. Caius l. 6. D. de seruit. vrb. præd. Si ergo per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero, vel obstruxero. In Florent. libris Perfixas legitur: corruptè, vt vult Hotom. Virg. Georg. 3.

Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primáque ferratis præfigunt ora capistris.

PRAEGNANTES clausulæ sunt Iurisperitis, vt nunc censentur, Plenitudo potestatis, Motus proprius, Certa scientia. Eámque illis virtutem esse adserunt, vt in contrarium nemo audiatur, quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnis ignorantia & error, & item defectus solemnitatum in responsis, rescriptis, diplomatísque eorum. Obseruandum tamen, iam dictas clausulas sententiis Principum non esse inserendas: quòd hic iustitia nulli cedat, quæ in principum sententiis prælucere debet, l. fin. C. de leg. l. omnium. De testa. cum simil.

PRAEGNATIO est tempus, quo mulier prægnans est.

PRAEGRAVARI verbo eleganter vsus est Iustinianus §. quædã. Inst. de actio. sumpta à libra metaphora. & c. non debet. de regu. iur. lib. 6.

PRAEIVDICARE Iurisconsulti dicunt, pro obstare, nocere, viam præcludere simpliciter, sine vero iuris præiudicio. Marcellus D. de re iudi. Sępe, inquit, constitutum est, res inter alios iudicatas, aliis non præiudicare. Impp. in l. 1. C. res inter alios acta vel iudicata, aliis non noceat. Ecce, Non nocere vocant, quod Marcellus Præiudicare dixit.

PRAEIVDICIVM, inquit Asconius, dicitur res, quæ cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur. Vel sic: Præiudicium propriè est superius iudicium, quo sequens aliqua controuersia iam tum quodammodo iudicata & terminata sit, l. pen. D. de re iudic. l. 5. §. meminisse. D. de lib. agnosc. l. penul. D. qui sunt sui vel alien. Hinc

Præiudicium in controuersiis de statu hominű dictum est, iudicium cuius ex euẽtu altera quædam cognitio, quæ tantisper interea sustinenda est, disceptari debeat. Vnde etiam Præiudiciales actiones nomẽ inuenerunt §. præiudiciales. 13. Insti. De actionib. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis sit, siue operæ, siue alimenta quasi à liberto petantur, siue obsequium desideretur, siue in ius vocetur qui se patronum dicit, præiudicium redditur. l. vlt. D. si lib. ingen. esse dicat. l. 3. D. de agnosc. lib. l. circa. 14. l. quoties. 18. D. de probat. l. 1. D. de rei vindic. l. adoptiuű. 8. D. de in ius voc. Hoc autem clarè in oratione Ciceronis pro Cluentio colligitur in duobus præiudiciis: vno in Scamãdrum, altero in Fabritium, eadem beneficij caussa factis, teste Spiegelio. Quæ verba si rectè perpẽdas, cùm pręiudicium à præ & iudico sit: omnes actiones, exceptiones, & replicationes, quę vllis rationibus in cognitione iudiciaria præcedere debent, generaliter dicuntur præiudiciales. Quare non est nisi vna communis inspectio, ob quam appellantur præiudicia: videlicet, quia viam sternunt, præbent limites, præscribunt formam ceteris controuersiis, cum quibus aut concurrunt, aut concurrere possunt. Quorsum igitur pertinet hæc consideratio? Certè vt ordo seruetur cognoscendarum caussarum ad finiendas eò citius lites. Nam ne omnes simul quæstiones inutili temporis dispendio tractentur, confert ad expeditionem caussę, solùm habere rationem præiudicij, quod prius tractetur.

Præiudicium populariter dicendum est, quoties inter actiones, exceptiones, vel replicationes vna est, quã ante omnes alias definire oportet, l. generaliter. D. de excep. Generaliter, inquit Vlpianus, in præiudiciis actoris partem sustinet, qui habet intentionem secundű id quod intendit. Hoc est, qui habet quasi actionẽ fundatam respectu eo, quod asserit esse verű, & in definiẽda lite omnibus aliis præferendű: is censetur actor præiudicialis, siue agat, siue excipiat reus, siue replicet rursus actor. De exceptione & replicatione probatur eleganter in l. Imperatores. D. de priuile. credito. l. quoniam Alexandrum. C. ad leg. Iul. de adul. l. præses. C. ad leg. Fabi. de plagiar. Præiudiciorű exempla sunt Class. 3. actio. 9. in prin. I. Oldendorpij. Refer huc quæ tractãtur in Diuisione actionű de pręiudicialibus actionibus.

Præiudicia, actiones quędam vocantur, quæ in cognitione pręrogatiuam aliquã habent: quales sunt per quas de statu personæ quęritur, l. 35. §. non solùm. D. de procurat. l. 36. D. de oblig. & actio.

PRÆIVRARE, & **PRAEIVRATIO** dicebatur antiquis, cű quis ante cõceptis verbis iurabat, post quem alter in eadem verba iurans, tantúmodo dicebat, Idem in me. Atque hinc patet in iureiurando, execrationem additam. Turn. Aduers. 3. cap. 10.

PRAELATVS dies dicitur à Modestino in l. si à debitore. 28. D. de falsis. pro anticipato, & cùm nondum venisset, tamen quasi iam venisset, scripto. quod vulgus dicit, Antidato. Contrarium est Repetitus, in l. 3. D. de fid. Instr.

PRAELATI qui dicantur vide c. quæ in ecclesiarum. de offic. ordin. c. decernimus. ext. de iudic. & an omnis habens curam animarum dicatur Prælatus, notat Abbas in c. 2. de iudic.

Prælati nomine intelligitur ecclesia, & ministerium pręlati. vide glos. in c. edoceri. de rescript.

PRAELATVRA est prioratus, guardianatus, &c. secundum diuersitatem ordinum. c. nullus. de elect. in 6. Est & Prælatura omnis qui propter administrationem est honor. c quæ Episcopatum. 7. q. 1.

PRAELEGARE, est vni alicui ex heredibus præter partem hereditariam legare, vt id sibi pręcipuum haberet. vnde illa prælegati verba sollemnia fuerunt: **HERES** meus præcipito præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primùm quòd illud solis heredibus, hoc verò iis tantùm qui heredes non sunt, attribuitur. deinde quòd illius in hereditatis restitutione nulla portio restituitur: huius restituitur, l. In fideicommissaria. 18. D. ad Trebell. Denique Prælegare ferè est, alicui rem quæ iam quodammodo ipsius erat, legare: vnde Prælegari filiæ dos dicitur, in l. Bæbius. 30. D. de pact. dotal. & peculium filio seruóve, in l. 1. §. si seruus. D. de except. rei vend. l. 10. & l. vlt. D. de pecul. leg. l. 3. §. cùm igitur. D. de statu lib. Et obligatio debitori, l. non solum. §. pen. D. de lib. legat. Est tamen intelligendum, non quicquid heredi legatur, prælegatum appellari: quoniam heredi legari aliter quàm per præceptionem potest: veluti, Titio heredi fundum lego, l. 1. §. si quis ex. D. quod legat.

Prælegare dotem maritus dicitur, cùm eam purè legat, propterea quòd eam antè solui iubet, quàm ab herede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantùm, l. 1. D. de dot. præleg.

PRAELEGATA priore sensu, & per præceptiones data eadem sunt, l. 31. D. de leg. 3.

PRAELEGATIONES, pro pręlegatis, l. 1. versi. verum & adeo. D. de dot. prælegat. l. 31. §. matri. D. de adimend.

dubiè vsucapiet. Quia si 20. anni sufficiút, multò magis sufficient 30. & 40. Iustinianus in l. siquis emptionis. in princip. C. de præscript. 30. annor.

Præscriptiones, qui distinxere in fauorabiles, odiosas, rigorosas, & mixtas, ex quorum numero Gratianus quoque est 16. q. 3. §. præscriptionum. tota errarût via. Respexerunt enim duntaxat ad priuatorum vtilitatem: cùm omnes vsucapiones & præscriptiones, à breuissima vsque ad longissimam, ea eadem caussa sint, videlicet publicæ salutis & tranquillitatis.

Præscriptio 30. annorum, apud Sidonium, Præscriptio tricennij dicitur, non triennij, vt perperam legitur.

PRAESCRIPTIS verbis actiones quæ dicantur, sic intelligemus. Olim iurisconsultorum opera certæ communium litium & caussarú actiones ac formulæ constitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis suis consueuerant: veluti empti, locati, pro socio. quòd si qua fortè nasceretur inusitata controuersia, tum litigatores vel suo marte, vel Iurisconsulti alicuius opera suæ actionis formulam certis verbis concipiebant: in eáque verba & sponsionem faciebant, & iudicium à Prætore postulabant. Prætor in ea ipsa verba iudicem Recuperator éue dabat. Exempli gratia: SI PARET MAEVIUM fulloni polienda sua vestimenta ea mercede, de qua inter ipsos postea conueniret, dedisse: neque Mæuius fulloni à quo effectum opus accepit, satisfaciat, tum Mæuius damnetur. Hæc actio ideo præscriptis verbis appellatur, quia Prętor hanc formulam annex edicto suo sumebat: sed litigatores verba ei pręscripserant, secúdum quæ iudicium dari postulabant. Itaque Celsus in l. 2. D. de præscript. verb. Cùm deficiunt, inquit, vulgaria atq; vsitata actionum nomina, præscriptis verbis agendum est. Imp. l. 6. C. de transact. Aut enim, inquit, stipulatio conuentioni subdita est, & ex stipulatu actio competit: aut si omissa verborum obligatio est, vtilis actio, quæ præscriptis verbis rem gestam demonstret, danda est. Itaque

Præscriptis verbis persecutiones ex contractibus innominatis appellantur, quia duntaxat agitur ad id, vt is, cum quo cótraximus, fidem suam liberet, sicut verba, quibus inter nos conuentum est, id postulant. Præscribere enim inter alia significat statuere, ordinare variis pactionibus quid fieri placuerit contrahentibus. cùm alia non est huiusmodi pactionum forma & exitus, nisi vt seruentur secundum tenorem & præscriptum verborum.

Præscriptis verbis, & in factum, & incerti agere, significant ferè idem: nec sunt propria actionum nomina, sed actiones quædam generales & innominatæ, propter multitudinem negotiorum tolerabiles, l. 2. & 3. D. de præscript. verb. Præscriptis verbis actio ciuilis est incerta, rémque gestam demonstrat. tit. D. de præscrip. verb. l. 6. de transact.

PRAESENS dicitur, cùm de iudiciis agitur, qui intra vrbis continentia est, l. absentem. 199. D. de verb. signif. Itaque Vlpianus: Præsens, inquit, habeé, & qui in hortis est, & qui in foro, & qui in vrbe, & qui in continentibus ædificiis. l. 5. l. 6. l. 7. D. de procurat. At cùm de præscriptionibus agitur, Præsentes habentur qui in eadem prouincia domicilium habent. l. vlt. C. de præscript. long. temp.

Præsens, & in diem opponuntur, l. 47. D. de lega. 2. l. 4. D. de vsuf.

Præsens obligatio, pura, quæ neque in diem, neque sub conditione est, l. 9. D. si cert. pet. Sic Præsentia legata, l. 12. l. 30. l. 50. D. de leg. 1. l. 88. D. de condi. & dem. quæ neq; diei neque conditionis adiectione suspensa sunt. Sic & Præsenti die delegata l. 5. D. de condit. & demon. Ita Præsentem pecuniam soluere, l. 17. §. fin. D. quæ in frau. cred. Et in re Præsenti faciendam nuntiationé dicit Vlpianus, id est, eo loci vbi nouum opus fit l. 5. D. de op. no. nunt. Sic in re Præsenti consentire, l. 1. §. si iusserim. D. de acq. pos. cognoscere l. pen. D. ad l. Fab. de plag. Et in rem Præsentem venire, Bud. l. 2. D. de orig. iur.

Præsentem variè accipi Bartolus refert l. diem. §. coram. D. de arbit.

PRAESENTIA an habeatur pro consensu pnoit Bart. l. Gaius. D. de pig. actio.

Præsentia, elegantem habet phrasin in l. de ætate. §. Celsus itaque scribit. D. de interrogatio. quia intelligitur de præsenti pœnitentis responsione mutata. Sic enim appellatio transfertur à persona ad rem, sicut alibi à re ad locum. Id genus translationes in iure valde frequentes sunt, & lectori sæpe imponunt. vt in l. pen. D. de iusti. & iur.

Præsentia, propriè ad corpus refertur. Vnde non simpliciter verum est, Furiosi, infantis, muti præsentiam nullam esse, sed pro absentibus haberi. Lex enim plerumque propter sensus imbecillitatem, abesse eos interpretatur.

Præsentia est legitima deffinitio temporis, ideò constituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Rectè igitur censuit Pomponius: Si inter plures familię erciscundę agatur, & inter eosdem communi diuidundo, aut finium regundorum: eundem iudicem sumi: quò facilius coire coheredes, vel socij possint, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet. l. 1. D. de quibus rebus ad eund. iudic. eat. & vide Nouel. Iustinia. 8. & in Notit. Imperij Roma.

PRAESENTALES magistri militum, qui in præsenti erant, hoc est comitatui principis iuncti, l. fi. §. 1. C. de re mili. l. 4. C. de appar. mag. mili. & in Noót. Imp. Roma.

Præsentales domestici, l. 6. C. de aduo. diuer. iud. qui scilicet pręsentes diurno obsequio principis deputati erant l. 13. C. de re milit. lib. 12.

Pręsentales milites, Pręsentales numeri, l. 18. & l. fin. eo. titu. & Pręsentium ordines apud Nicephorum lib. 17. histo. Ecclesi. ca. 1.

Pręsentalis curiosus cursus publici, in Notitia Imperij Roma. & στρατηγὸς πραισενταλίων, in edicto Iustiniani 14.

PRAESIDES prouinciarum dici cœperunt, post diuisionem prouinciarum ab Augusto factam. Sic enim prouincias diuisit, vt alię Cæsaris, alię populi dicerentur. Cæsaris, quę validiores erant, & quas nouis (vt Suetonius scribit) Magistratuum edictis regi, nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in eásque Rectores mittere instituit, viros (vt ait Strabo) tum Consulares, tum prętorios, tum etiam equites. Quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis pręsides appellant. Nomen (inquit Macer l. 1. de offic. præsid.) pręsidis generale est, eo quòd & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Pręsides appellantur. Vbi tamen SENATORES NON SINT cum negatione legendum censet Hotom. vt equites significaret, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem prouinciis qui præerant, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput est in libro Pandectarum 1. De officio proconsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς καὶ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est, Prætores & Consules mitteret (quibus nominibus abusus est pro, Proprætores & Proconsules, vt continuò pòst demonstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu est: cum scilicet extraordinariú esset eo tempore propè omnium in prouinciis imperium: eóque generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem Im-

peratoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. Præsides autem maius imperium in sua prouincia habebant omnibus post principem, l.4.de offic. præsid. & omnia prouincialia desideria, quæ Romę varios iudices habebant, ad officium Præsidum pertinebant. l. a. eod. denique omnium Romæ magistratuum vice & officio fungebantur. l.11.eod. Plura de iis vide sub verbo, PROCONSVLES.

PRAESTARE, est satisfacere, vel exitum alicuius rei in se recipere. Vlpianus in l.item Labeo scribit. D.fami erciscũ. Familię erciscundę, inquit, iudicium ex duobus constat: id est, ex rebus atque præstationibus, quę sunt personales actiones. Pręstare, dicta promissave implere, l.17.18.19. D.de ædil.edict.

Præstare aliquẽ, est pręded esse pro aliquo, id est periculum, quod ab eo timetur, in se recipere.

Præstare quoque actiones cedere, & mandare significat, l.6.§.fin. D.nau.cau.stab.l.31. D.de actio.empt.

Præstare culpam, casum, dolum, periculum, bonam fidem, diligentiam, custodiam, factum, vtitę sunt librorum nostrorum locutiones, pro euentum culpę, doli, casus in se recipere.

Præstatuiri, & Pręstituiri, vetustè pro Pręstitum iri. Pomponius l.66. D.de contrah.empt. Viam, iter, actum, aquę ductum pręstatuiri. Iauolenus l. 10. D. de hered. vel act. Quòd si in venditione hereditatis id actum est, si quid iuris esset vẽditoris, venire, nec postea quicquam pręstituiri.

PRAESTATIO, Paulo l.si plures. D. de leg.3. pro solutione.

PRAESTITVERE, hoc est, pręscribere, l. 1. D. de iur. delib.

PRAESVMERE, quasi antè sumere: aliàs vsurpatur pro audere vel tentare aliquid contra ius: vt ferè Pontifices Romani eo verbo vtuntur. Alexander 3. ex concilio Lateranensi, loquens de clericis & monachis: Sed nec procuratores, inquit, villarum, aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus Principibus & secularibus viris, vt iustitiarius eorum fiat, clericorũ quisque exercere pręsumat, hoc est, tentet, audeat. c.sed nec. Ne cleric. vel monach. secular. negot. se immisc. 2. Tim. 2.

Præsumere, aliàs accipitur pro nudo facto prius aliquid sumere. Vnde Plinius lib.36. tradit de farina cuiusdam lapidis, in certamine bibendi aduersus ebrietatem à potatoribus pręsumenda: allegans Theophrastum auctorem.

Præsumere aliàs significat pręoccupare apud Rhetores, qui pręsumptionem vocant, cùm id quod in aduersarij caussa, vel in iudicis opinione cõtrarium nobis esse aut fore arbitramur, pręoccupamus dicendo, ac bonis rationibus dissoluendo. Quintilianus lib.9. Mirè verò in caussis valet pręsumptio, quę πρόληψις dicitur: cùm id quod obiici potest occupamus, quę pręcipuè proœmio conuenit.

Præsumere aliàs pro putare ponitur, vt in l.vulgo. D.de in lit.iuran. Vulgo pręsumitur, inquit Vlpianus, alium in litem non debere iurare, quàm dominum litis.

Præsumere aliàs denique accipitur pro pręsagire, coniicere, cogitare, seu diuinare aliquid in dubio. Valerius lib.1. c.5. E que fortuito dicto quasi certam spem clarissimi triumphi animo pręsumpsit. Et c. 6. Præsumpsit animo, ea re significari exitum suum: hoc est, coniecit, vaticinatus est.

PRAESVMPTIO, dicitur existimatio quę ex verisimilibus argumentis & coniecturis ducitur, in Rubr. D. de proba. & pręsumpt. veluti in l.24. D. illo tit. Si chirographum cancellatum fuerit, præsumptione debitor liberatus esse dicitur. Et in l.seq. Is cui soluta pecunia est, pręsumitur debitam accepisse: quia verisimile est eum qui soluit, non temerè suam pecuniam iactare. Itsque in eum contra quem pręsumptio est, semper probationis onus transit. d.l.25. & l.vlt. D. quod met. caus. Cicero videtur Existimationem appellare: Verrina v. In hoc genere facilior est existimatio, quàm reprehensio: ideo quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus. Illius definitionis insigne exemplum est iudicium Salomonis sapientissimi regis 3. Regum.3. quod refertur in c.2. de pręsump. vide Specula. titu. de pręsumpt. §.1. & an à fictione dissideat, ponit Abbas in c.is qui. de sponsal. & mat. & vide elegantem Pręsumptionum tractatum Tomo 6.

Præsumptionum alia maior, alia minor est, iuxta coniecturas, quę non æquè ad naturæ dictamen accedunt. Vnde commentatores dicere solent: quasdam esse pręsumptiones iuris, quasdam iuris & de iure. Quasi verò verba, Iuris, & de Iure, multum distent. Eiusdem farinę est diuisio, secundum quam adferunt, præsumptiones alias esse vehementes, alias violentas, quasdam necessarias: violentum pro certo accipientes, c. literis. de præsumptio.

Præsumptionum cognitio censura magis, quàm curiosis præceptionibus & variis diuisionibus cognoscitur. Sic ergo distinguere caussas præsumptionum satis est. Aut enim tam propè accedunt ad necessariam veritatis rationem, vt plenam mereantur fidem, & probent id, quod secundum eas asserimus: & tunc, siue legitimas, siue iuris & de iure, siue necessarias præsumptiones appellaueris, parum refert. Aut verò proficiscuntur ex caussis, quæ veræ quidem esse possunt, sed interim in diuersum collectis rerum argumentis faciliter cedunt. Itaque mouere non nihil solent animum: tamen ad credendum planè non perducere. Has probabiles, vel non necessarias præsumptiones, aut suspiciones rectè dixeris, vel etiam argumenta, sicut Arrius Menander in l.non omnes.§. A Barbaris. D.de re milita. Sed licet, inquit, hoc liquidò constare non possit: argumentis tamen agnoscendum est.

PRAETER dictio quandoque excludit, l.equitij.§.præter. D.de vsu & habit. l.Titio testamentu. D.de lega.1. quandoque includit, & auget. l.Seio amico.§.vxor. D. de annu.leg. quandoque significat post l.cum procu. D.de op. no.nunt.

PRAETERIRE, est silentio prætermittere. Hinc

PRAETERITI liberi dicuntur, qui à testatore neque heredes instituti, neque vt oportet, exheredati sunt. §. eodem. 2. Inst. De hered. quę ab intest. itaque etiam si qua eis legata vel fideicommissa relicta sint, non ideo minus pręteriti dicuntur. l.4. C.de lib. pręter.

Præteriti senatores quondam in opprobrio non erant. quòd vt Reges sibi legebant sublegebántque quos in consilio publico haberent: ita post exactos eos, Consules quoque & Tribuni militum consulari potestate coniunctissimos sibi quosque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. donec potestas Tribunitia interuenit, qua sancitum est, vt Censores ex omni ordine optimum quemq; curiatim in senatu legerent: quo factum est, vt qui præteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi. Hęc Festus.

PRAETERITO futurum contineri constat, vt inducta pro inducenda, l.potior. §. 2. D. qui potio. in pig. & actum pro agendum, l. post venditionem. vers. species. D. de aqua & aqua plu.

PRAETERMITTERE caussam testamenti quid sit, docet Iuriscons. l.1.§. prætermittere. D.si quis omis.caus. testamenti.

PRAETEXTA est genus vestis, qua nobiliores ciues Romani vti solebant. §.iniuria. Inst. de iniur. & vide l. 3.§.fin. & ibi glos. D.de libe. exhiben.

PRAETEXTATVS, qui prætexta, & bulla adhuc vtebatur, Budæo l.fi. D.de senat.

PRAETEXTVS, vulgò color quæsitus, vt rectè exposuit G. Budæus l. illicitas. D. de offic. præsid. l. sub prætextu. C. de transact.

PRAETOR dictus, inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. qui præiret iure, & exercitu. à quo id Lucilius, Ergo Prætorum est antè præire. Hinc Festus, Prætorem maiorem (inquit) L. Cæsar putat dici, Vrbanum: ceteros, minores. Maximum Prætorem dici putant alij eum, qui maximi imperij sit: alij, qui ætatis maximæ pro collegio: quia Augurum decretum est, quòd in salutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ætatem, sed ad vim imperij pertinere. Hinc apud Liuium lib. 7. Lex vetustis scripta verbis, vt qui Prætor maximus esset, Idibus Septembr. clauum pangeret: id est, qui summum imperium & potestatem haberet, veluti Consul, aut Dictator. Instin. autem Nouell. 25. de prætore Lycaon. scribit nomen prætoris proprium imperij Rom. fuisse, & ante ipsos etiam Coss. in Republic. vsurpatum. quippe cùm veteres Romani suos imperatores prætores appellarent: iisque rei militaris summam potestatem attribuerent: legibúsque ab iis scriptis parerent. Quibus ex verbis de Iustiniani summa antiquitatum cognitione licet existimare. Vtcunque sit, commune hoc Prætoris verbum tandem eius proprium factum est, qui in vrbe iuri dicundo præesset. de quo Pompon. in. l. 2. De orig. iur. Cúmque Consules auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est vt Prætor quoque crearetur, qui Vrbanus appellatus est, quòd in vrbe ius redderet. Liuius libr. 6. & 7. scribit anno ab V. C. CCCLXXXVIII. concessum à plebe nobilitati de Prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patritiis creando. eúmque sibi honorem Patritios quæsiuisse, pro concesso plebi altero Consulatu. Hæc ille. Moris autem erat, vt is creatus comitiis centuriatis, priusquam ius diceret, vt cuique notum esset, quemadmodum anno suo ius dicturus esset, in albo edictum constitueret atque proponeret, quod ab edicendo, id est antè denunciando ac prædicendo, dictum est: quasi tanto antè populo denunciaret quæ esset in iure dicendo obseruaturus. Hoc autē inito Magistratu, habita concione, & iuratus in leges, faciebat. Cicer. De finibus 2. Quid enim mereri velis iam, cum Magistratum inieris, & in concionem ascenderis. (est enim tibi edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipso dices more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis caussa facturum esse. Iuris dicundi autem munus tribus hisce continebatur verbis, Do, Dico, Addico. Dabat bonorum possessionem ex legibus, ex edicto suo, ex senatusconsultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itémque arbitros. cùm priuati postulabant. Dicebat viam in formulis, Istam viam dico. Dicebat tutorem ex lege Attilia, dicebat sententiā quibusdam in caussis maioribus, vt in liberalibus, in popularibus, in executionibus sententiarum, in appellationibus, & aliis præterea nonnullis. Dicebat etiā interdicendo, cùm de possessione, interdum etiam cùm de proprietate ageretur: quod ex lib. Pand. 43. cuiuis facile est intelligere. Dicebat præterea indicendo, veluti cùm ferias indicebat, vt Gell. libr. 10. capi. 24. & item Macrobius lib. Saturn. 1. demonstrant. Suetonius in Claudio, Obseruauítque sedulò vt quoties terra in vrbe mouisset, Ferias aduocata concione Prætor indiceret. Addicebat autem cùm in iure cessio fiebat: cuius rei ritum in formulis exponemus. Cicero lib. De legibus 3. Iuris disceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor esto. Is iuris ciuilis custos esto. Polybius autem & Plutarchus ei sex Lictores datos tradunt. Vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellant, id est, sex securium. Notandū etiam quod Cicero scribit lib. fam. Epist. 12. Placuit nobis, inquit, vt statim ad Cornutum prætorem vrbis has literas deferrem, qui, quòd Consules aberant, Consulare munus sustinebat more maiorum. Gellius lib. 12. cap. 14. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorem, neque collegam iure rogare potest, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure non potest. Sed & collegā esse Prætorem Consulum, Messala docet: quòd eodem auspicio creantur. Hunc Centumuiralibus iudiciis postremis temporibus præfuisse, Plinius lib. Episto. 5. his demonstrat verbis: Hoc facto Neporis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis ocium dedit. Seneca lib. De tranquill. vitæ 1. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus Prætor adeuntibus assessoribus, verba pronūciat, quàm qui docet quid sit iustitia, &c.

Prætorem Iurisconsulti proconsulem sæpe vocant, Gallus in l. 1. & 3. D. de alienatio. iudic. mutan. caus. fact. l. patri pro filio. §. 1. D. de minor. l. in heredē. D. de dol. mal. respiciunt enim ad id, quod Pomponius in l. 2. §. deinde cùm placuisset. D. de orig. iur. Cúmque consules, ait, auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factū est vt Prætor quoque crearetur. Is ergo Consulis fungebatur officio, & (quatenus ad iudicandum attinet) proconsul erat. Præterea Prætores in prouinciis vicem gerebant consulum.

Prætor, apud Paulum Sentent. lib. 1. tit. 15. pro ædili sumitur. Feram bestiam, inquit, in ea parte qua populi iter est, colligari Prætor prohibet. Aedilitio enim edicto prohibemur ferā bestiā ibi habere qua vulgo iter fit.

Prætor PEREGRINVS, vt Pomponius scribit l. 2. D. de orig. iur. creatus est propter magnam peregrinorum turbam, vt inter eos ius diceret: cùm Vrbanus prætor satisfacere vtrisque non posset. Eum autem reperio in epitome Liuij lib. 19. an. DX. primùm creatum fuisse: & Peregrinum dictum, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Itaque video apud Liuium semper vrbanam iurisdictionem ei quæ inter ciues & peregrinos est, opponi. Vt li. 22. Romæ iuris dicendi vrbana sors Pomponio, inter ciues Ro. & peregrinos, P. Furio Philo euenit. Et lib. 33. Prætores deinde prouincias sortiti. L. Apustius Fullo vrbanam iurisdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. Et libr. 40. Iurisdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Et libro 41. Prætores L. Papyrius Maso vrbanam, M. Aburius inter peregrinos sortiti sunt. Et lib. 42. Prætores deinde prouincias sortiti sunt, A. Atilius Serranus vrbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos. Honoratiorem autem Vrbanam peregrina fuisse, Appianus & Dio non obscurè significant: ille lib. De bellis ciuil. lib. 2. vbi scribit, Brutum & Cassium Prætores designatos inter se contendisse, vter iuris inter ciues dicundi prouinciam obtineret hic autem lib. 42. vbi narrat Prætorē Cæcilium indignè tulisse, quòd Cæsar eam prouinciam collegæ Trebonio dedisset. Omnibus autem Præturis præstantiorem & gratiosiorem fuisse in orat. pro Muræna perspicuè demonstrat. Sed quæri solet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Hotom. tres ferè differentias tradit. Prima hæc est, quòd (vt modò diximus) soli ciues Roma. agere apud Vrbanum poterant, Peregrini non poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud hunc autem nequaquam. Itaque (vt est in orat. pro Flacco) cùm Græcus homo Heraclides à C. Plotio senatore mācipia quædam petiisset, & fore videret, vt iudex sumptus sentētiam secundum reum diceret, & ab eo iudice abiit, &, quòd iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Quod cùm ita sit, seq

sit, sequitur ciues Ro. neque suos liberos emancipare, neque alienos adoptare, neque suos seruos manumittere, neque iu iure cedere, neque bonorum possessionem, tutorémve ciui Rom. impuberi postulare apud eum potuisse: denique, vt rem vno verbo complectar, legis actionem eum Prætorem non habuisse. Falsum est autem (vt idem obseruat) quod quidam scribunt, eum de pecuniis repetundis quæsiisse. nam Asconij locus in orat. Ciceronis cótra Competitores, quo solo argumento nituntur, longè aliò pertinet. Scribit enim Antonium cum magistratum adhuc nullum obtinuisset, sed equitum turmas de Syllano exercitu nactus esset, Græcos spoliasse: ideóque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductum esse. non igitur Repetúdarum iudicium illud erat, sed iniuriarum potius: quæ cùm atrociores essent, dignæ visę sunt, de quibus Prętor ipse inter ciuem & peregrinos Gręcos homines cognosceret. Tertia differentia est, quòd Prętor vrbanus edictum in albo proponebat, quibus de rebus ius anno suo dicturus esset: cùm alter nusquam, quod sciam, legatur preposuisse. sed (vt opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

Prætores PROVINCIALES creati sunt circa annum DXIX. Sicilia & Sardinia captis, atq; in prouinciarum formam redactis: quemadmodum Solinus capi. 21. & Liuius Epit. 20. prodiderunt. Pomponius autem in l. 2. De orig. iu. Capta Sardinia, inquit, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem Prætores, quot prouincię in ditionem venerãt, creati sunt. Pòst autem moris fuit, vt cùm armis tutandæ prouincię viderétur, eò statim & Consules & Prætores inito magistratu mitterétur. Tandem etiam institutum est, vt qui Consulatu aut prętura abiissent, eò cum summo Imperio proficiscerentur: illíque Proconsules, siue Proprętores (tametsi verbis hisce nonnunquam veteres abutantur) appellarentur. Demóstrat etiam in Verrinarum commentariis Hotom. moris fuisse, vt cùm à Senatu decretæ & Consulares, & Prętorię prouincię fuissent, tum Consules inter se, itémque Prętores prouincias sortirentur, aut verò inter se cópararent. Consules autem id adhuc designati, & antequam magistratum inirent, facere solebant: quemadmodum ex orat. 2. De prouinc. Cónsul. Sallustio in Iugurth. & innumeris Liuij locis intelligitur. Prætores verò quo tempore magistratu abibant, id factitasse significat locus ille Verrinę 4. Qui, simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romę, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibúsnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset.

Prętor FIDEICOMMISSARIVS qui de fideicómissis ius diceret: duósque à Claudio Cæsare institutos esse scribit Pomp. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. ex iísq; vnú à Tito Cæsare detractum esse. Suetonius autem in Claudio: Iurisdictionem de fideicommissis, inquit, quotannis & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum, atque etiam per prouincias, potestatibus demandauit. Sed hæc facile est ex Fabij verbis explicare, qui libr. 3. cap. 6. sic scribit, Non debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. maior enim Pętoris cognitione summa est. quæritur an maior summa sit, &c. Quo ex loco intelligitur, fideicommissorum iurisdictionem ita partitam fuisse, vt Prętor vsque ad certam summam cognosceret, de maiore Consul ius diceret. Vlpian. perspicuè id quod diximus confirmat, cap. Inst. 25. Fideicommissa, inquit, non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio est Romę quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. De Prætore fideicommissario Imp. l. 2. C. qui pot. in pigno. habeant. Paulus l. quęsitum. 78. §. pen. D. de legat. 3. & l. 4. in fid. D. quibus ad lib. Vlpi. l. sicuti legatú. 92. De condit. & demonstr.

Prętor FISCALIS ab Imperatore Nerua creat⁹ est, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, vt Póponius scribit in l. 2. §. 18. De orig. iur.

Prętor TVTELARIS primus à M. Antonio philosopho creatus est, quemadmodum Iulius Capitolinus scribit: cùm antea tutores à Consulibus poscerentur, vt diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iustiniano intelligimus, officium eius erat, vt cogerent tutores & satisdare rem pupilli saluam fore, & delatam tutelam recipere. Erant & Prętores de liberalibus caussis cognoscentes, l. 1. C. si mancip. ita veni. l. 3. §. 1. l. 5. D. de liber. caus. Iustin. Nouel. 13. καὶ ὥσπερ ἕτεροι πραίτωρες ἀπὸ τῆ συγκλήτῳ βουλῇ οἱ τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῶν τοιούτων προκαθήμενοι.

Prætores RERVM CAPITALIVM, Vide infrà QVAESITORES.

PRAETORIVS is dicebatur, qui prætura functus esset.

PRAETORIA in constitutionibus Impp. domus magnificæ, intelliguntur præsidum, iudicúmve caussa in vrbibus extructæ l. 31. C. de episc. & cleric. l. pen. C. de offic. recto prouinc.

PRAETORIVM, villa vrbana: id est, ædificium quod dominus qui in vrbe habitat sibi parauit: à villici habitatione disiunctum. Vlp. l. 198. D. de verb. sig. Vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. Neratius l. 2. D. de seruit. rust. Rusticorum prædiorú seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. Sic in l. 13. §. vlt. D. de iniur. l. 12. D. de vsu & hab. leg. l. 91. §. pater. D. de leg. 3. Tertullian. lib. de Idololatria, Palladius lib. 1. cap. 8. Sueton. in Caligula cap. 38.

Prætorium pignus, vide suprà Pignus.

Prætorium ius, vide suprà Ius.

Prætoria cohors dicta fuit, quę à prętore, hoc est, à Consule nunquam discederet in bello, ob custodiam corporis, teste Festo. Africanum autem inter omnes primum delegisse sibi aliquot fortissimos, qui lateri eius adhærentes, omnibus aliis muneribus vacarent, stipendióque maiore honorarentur, literis proditum est, quanquàm apud alios mulò id antea quoq; fecissent. Quem morem secuti sunt omnes, tum in bello, tum domi, præsertim ortis ciuilibus discordiis. Iulius Cæsar propter inimicos aliquandiu vsus est custodia corporis, & prętoria cohorte Hispanorum. Tandem nimia quadam confidentia, maluit semel insidias vndique imminétes subire, quàm cauere semper: Ideóque custodiá remouit, & haud dubiè inimicis maximam insidiandi ansam pręstitit: vt euentus tanti viri nos admonere debeat, ne vitiosa securitate periculum subeamus, quod euitare licet.

Prætoris porta in castris erat, qua exercitus ad prœlium educebatur.

PRAETORIAE stipulationes dicuntur in tit. De præt. stip. lib. Dig. 49. non quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, vt l. 5. D. de verb. oblig. sed quæ Prætoris imperio ac iussu interponuntur. Venuleius enim in l. 9. eiusd. tit. scribit in Prætoriis stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, ipsius Prætoris interpretationem fore. eius enim mentem æstimádam esse. Harum autem tres videntur constitutæ species, iudiciales, cautionales, & communes.

PRAETORIVS tutor dicitur, qui pupillo cum tutore suo litigaturo à Prętore vrbis dabatur. auctor Iusti. sub titul. De auctorit. tut. & Vlp. in inst. cap. 2.

PRAEVALENTIA, pręstantia, precij ac valoris exuperantia. Paul. l. 23. D. de rei vind. In omnibus igitur illis in quibus mea res per pręualentiam alienam rem trahit, meámque efficit, &c.

PRAEVARICARI, inquit Marcianus, est vera crimina

abscond

abſcondere,l.1.D.ad S.C.Turpill. Vel,vt inquiũt Critici, eſt συγχωρεῖν τινα, id eſt Parcere & alludere alicui. Item Prꝗuaricat,diuaricat,varicat, ὑπερβαίνει, διαστελλίζει. Hinc Præuaricari reo, Græcis καθυφιέναι τῷ ὑπεύθυνῳ, id eſt ſubmittere ſe teo. Prꝗuaricatur etiam qui ex vtraque parte conſiſtit,vt ait l.1.D.de præuaricat. Præuaricatus in eadem lege Baſilica expoſuit πεπεδημένος. Hinc

PRAEVARICATIO,inquit Plinius,eſt trãſire diceoda, vel curſim & breuiter attingere quæ ſuot inculcanda, infigenda,repeteoda. Critici, Præuaricatio, παράβασις, ἀσέβηκας.

PRAEVARICATOR,inquit Vlpianus l.1.D.de præuaric. eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſſa ſua.quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. Cicero in Partit. dici vult quòd in contrariis cauſsis quaſi varie poſitus eſſe videatur. Feſtus à prætergrediendo,cui Critici conueniunt. Et ita Obuaricator Feſto, ab occurrendo, qui cuipiam occurrit,quominus rectum iter cooficiat. Cuiacius plenius Præuaricatorem ſic definit: Præuaricator eſt accuſator, qui in iudicio publico abſolutioni incumbit oon damnatiooi,quaſi varicator. Propriè enim de accuſatore dicitur:nec aduocatus qui ſuſcepti ſui cauſſam aduerſario prodit propriè præuaricaror dicitur, quia non propriè accuſator,l.qui cum natu.§.pen.D. de bon. lib. vt nec reus ſi cauſſam ſuam perſunctoriè egerit.

PRAEVENTIO dicitur cum eiuſdem rei perſonæve iuriſdictio penes duos iudices eſt, & alter cognoſcere prius cœpit. Præuenitur quandoque per in ius vocatiooem,quia prior in ius vocauit:quandoque litis coonteſtatione, quandoque libello, quandoque ſententia. Bartolus ponit in l.ſi plures.D.de lega.1.Specul.tit.de reſcript.præſentatione.§.5.verſi.item quòd minus. vide Felinum in c.cum M.Ferrarienſis. de cooſtit.in antiq.& vide doct.in l.ſi quis poſteà quàm. D.de iudic. & c.pen.ext.de ſor.compet.

PRAGMATICAE ſanctiones dicuntur Priocipum reſcripta,non de priuatorum oegociis, ſed corporum, ordinum,& collegiorum cauſsis de conſilij ſenrentia emiſſa: inde, vt vult Hotoman.deducto verbo,quòd pragmaticis & peritis viris in conſilium adhibitis interponuntur. Zeno in l. vlti. C. de diuerſ. reſcript. & pragmat. ſanct. Pragmaticas præterea ſanctiones non ad ſingulorum preces ſuper priuatis negociis proferri:ſed ſi quando corpus, aut ſchola, vel officium, vel curia,vel ciuitas,vel prouincia, vel quædam vniuerſitas hominum ob cauſſam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his etiam veritatis quæſtio reſeruetur.

Pragmatica ſanctio & Annotatio tanquam aduerſæ opponuntur,in l.iubemus. 10.C.de ſacroſ.eccleſ.l. vlti. C.de diuerſ. reſcript. Illa dicitur, cùm Imperator re cum cõſilio cognita & agitata quippiam decernit:hæc cùm ad oblatas preces oomen ſuum ſimpliciter adnotat atque adſcribit.Iuſt.l.vlt.C.de prox.ſacr.ſcrin.Certæ ſunt diſpoſitiones noſtri numinis, quarum prima quidem ad ſupplicationem adiutorum emiſſa eſt: altera verò per ſacram pragmaticam facta eſt,&c.

PRAGMATICI à Iuriſconſultis hoc differunt,quo ſpecies à genere. Itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellant:vt ait Fab.lib.3.cap.6.vt Pragmaticus ſit iuris eius quod in ordine iudiciorum,cautionibus, & formulis verſatur,peritus: cum Iuriſcõſultus etiam de negociis de quibus certum ius erat nullum, conſuleretur:veluti(vt ſcribit Quintilianus)de verborum proprietate,aut æqui diſceptatione,aut voluotatis coniectura. Vlpianus l.9.§.1.D. de pœnis. Solet autem ita vel iuris ſtudioſis interdici,vel aduocatis,vel tabellionibus,ſiue pragmaticis. Cicero libro de Orat.primo: Itaque noo vt apud Græcos, infimi homioes mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudiciis Oratoribus:ij qui ab illis Pragmatici vocanrur. Fabius libro 12.capite tertio:Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitúſve eorum qui velut ad arculas ſedent, & tela agentibus ſubminiſtrant: neque idem Græcos quoque neſcio factitaſſe:vnde oomen his Pragmaticorum datum eſt.

PRATA,inquit Varro,ab eo quòd ſine opere parata. Et ſic Vlpianus,Pratum,ait,in quo ad fructũ percipiendum falce duntaxat opus eſt:ex eo dictum, quòd paratum ſit ad fructũ capiendum,l.31.D.de verb.ſignificationibus.

PRECES paſsim in Conſtitutionibus Impp. pro libellis ſupplicibus,ſiue poſtulatis,l.2.C.de vſur.l.5.C.de impub.l.9.C.de lib. cauſſ.l 10. & 17. C.de rei vind. Hinc titul. De precib.imp. offer.C.& formula illa,Si preces veritati nitanrur.

PRECARIVM eſt,ait Vlp. quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu,quamdiu is qui conceſsit patitur.l.1.D.de precario.Inter precarium autem & cõmodatum has notat differentias Hotom. Precarium primùm rerum immobilium ac iurium cauſſa inſtitutum videtur,l.2.& l.3. D.eod. Commodatum autem ad res mobiles propriè pertinet. Qui precariò concedit,dare ad rempus videtur.itaque donationis & liberalitatis geous appellarur in l.1. & l. quæſitum, 8.§.3.& l.interdictum. 14.D.eo.eóque cùm quis de re ſibi reſtituenda cautum habet, precarium interdictũ ei non competit,l.& habet.15.§.3.eod. Qui verò commodat, longè ab omni donationis ſpecie abeſt,ſibíque cauere de reſtituendo conſueuit. Cui precariò conceſſum eſt, poſſeſsionem habet,l.4.§.1.d.l. & habet.§.4.eod. Commodatarius verò non poſsidet. Precariò vtens, dolum tantùm & latam culpam præſtat,l.quæſitum.8. §.3.eod. Commodatarius verò etiam leuiſsimam. Precarium magis ad donatioois & beneficij,quàm ad oegocij contracti cauſſam ſpectat, eóque oulla eo nomioe iuris ciuilis actio eſt,d.l.interdictum. Commodatum autem contractus eſt,ſuámque iure ciuili actionem habet. Ex precario,tum interdictum,tum iocerti condictio præſcriptis verbis, quæ bonæ fidei eſt,cooceditur,l.2.& l.duo.19.eod.ex commodato verò ciuilis actio tantùm. Commodatum vſus certi cauſſa fit, nec niſi eo expleto reuocatur. Precarium nec vſus certi cauſſa fit,& quouis tempore reuocatur. Hæc ex tit. De precario,ſummatim.

Precaria, ſiue Precatiua verba dicuntur in teſtamentis, oon directa, nec imperatiua, ſed inflexa, & rogatiue coocepta,cum ſcilicet teſtator non pro ſuo iure ac legum auctoritate quid heredibus ſuis mandat, ſed aliquid ab iis precariò poſtulat: veluti peto, rogo,volo, mando,§.vlt. Inſt. De ſing.reb. per fideic. relic.l.2.C. commun.de legat. Deprecor, cupio, iniungo, cupio des, opto des, credo te daturum, exigo, deſidero vti des.l.eoam.115.l.& eo modo.118. D.de legat. primo,l. peto.69.De legat.2. Hæc verba fideicommiſsi dicuntur d.l.69.§.fio.& l.11.§.1.D.de legat.3.& apud Paulum lib.Sent.4.cap.1.l.2.& 4.C.de codicil.l.24.C.fam.erciſc. Fideicommiſſa enim precatiuo modo relinquuntur, Vlpiano in Inſtit.tit.24.id eſt,vt Iſidorus tradit lib. 5.cap.24.non directis verbis,ſed precatiuis. Sic precariam ſubſtitutiooem,fideicommiſſariam accipimus,l. 16.C.de pact. Et precariam voluotatem, l.66. D.de legat.2.

Precario autem habere,poſsideréve intelligitur, non tantum qui per epiſtolam, vel quacunq; alia ratione concedi ſibi poſtulauit poſſeſsionem vel corporis,vel iuris rei alicuius,id eſt vt ſibi poſsidere,vtíue liceret,ſed & is qui finito precarij tempore, patiente tamen domino,poſsidet,l.2.§.fin.& l.ſeq.D.de precar.Paul.lib. 5.Sent.tit.6.

PRECARIA, genus est contractus ad precarij similitudinem institutum: quem contractum appellat l. contractus. D. de reg. iur. Est autem conuentio de re alterius vtenda fruenda, ea lege, vt certis temporibus renouetur. Magna autem inter Precarium & Precariam differentia est. Nam precarium sine precibus non constat, l. 1. & l. 2. in fine. D. de precar. & apud Paulum libri Sent. 5. titul. 6. §. heres. Precaria interdum sola concedentis sponte & voluntate cõtrahitur. Illud tam mobilium, quàm immobilium rerum est, l. 4. D. eodem. precaria prædiorum, interdum etiam pecuniæ. Illud ex mera concedentis voluntate pendet, neq; certi temporis obligationem recipit, l. 1. & l. cũ de precario. 12. D. eod. hæc certum plerunque ad tempus datur: veluti ad vitæ tempus: neque prius renouari potest. Illud merè gratuitum est, l. 1. D. eod. hæc plerunque mercedem recipit. Illud renouandum nõ est: hoc certis temporibus renouatur, veluti quinto quoque anno: vt in concilio apud Beluacenses, de quo in c. 1. ext. de prec. Et in legib. Franc. lib. 4. tit. 19. De precariis, vt vbi modò sunt, renouentur. Quemadmodum autem Precarium interdum conuentio est de re, quam quis oppignerauit, precario recipienda, & ad tempus vtenda, l. certè. 6. in fi. & l. si debitor. 10. D. de precar. & apud Isidorum lib. Etymolog. 5. cap. 25. Precarium est (inquit) dum prece creditor rogatus, permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Sic Precaria interdum dicebatur de re, quam donator ipse ab eo cui eam dederat, fruendam recipiebat. Vt in Capit. Caroli, & in Lombard. lib. 2. tit. 18. de vlt. volunt. l. 4. Noscat sibi interdictum esse duas de eadem re facere traditiones: sed postquam vnam de rebus suis traditionem (in Capitulari legitur ORDINATIONEM) fecerit, aliam de ipsis rebus faciendi nullam habeat potestatem. ita tamen si vsumfructum voluerit habere, per precariam res traditas vsque in tempus definitum possidendi sit concessa facultas. Patet igitur eum qui rei alienatæ vsumfructum retinet, vt in l. quisquis. 28. C. de donat. titulum hunc vsurpasse, vt per precariam eam rem possideret. Et hoc nimirum est, quod scribit B. Rhenanus Rer. Germanic. libro 2. Quidam, inquit, in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabãt, & rursum agros aut domum in beneficij modum recipiebant, ad vitæ suæ tempus: nõ citra tamen pensitationem: nec filius post mortem patris, aut heres vindicare sic donata poterat. Item in legibus Alemann. tit. 2. Siquis liber res suas ad Ecclesiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & posthæc à pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad victualem necessitatem conquirendam diebus vitæ suæ, & quæ despopondit, persoluat ad Ecclesiam, censum de illa terra post illius decessum nullus de heredibus contradicat. Alterum Precariæ exemplum extat apud Naucl. Generat. 25. ex Concilio Carolomanni: Statuimus, vt sub precario censu aliquam partem Ecclesiasticæ pecuniæ in adiutorium exercitus nostri aliquanto tempore retineamus: ea conditione, vt annis singulis de vnaquaque casata, solidus, id est duodecim denarij, ad Ecclesiam reddantur: eo modo vt si moriatur ille, cui pecunia accommodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit: & iterum si princeps iubeat, precarium renouetur.

Precariam etiã dixere Feudistæ, pro cuiusuis rei vsu precibus impetratæ, etiam pecuniæ. Petrus de Vin. lib. Epist. 3. cap. 11. in priuilegio Academiæ Neapolitanæ: Mutuum fiet scholaribus ab illis, qui ad hæc fuerint ordinati: datis libris in pignore, & precario restitutis: receptis à scholaribus fideiussoribus pro eisdẽ. Scholaris verò qui mutuum recipiet, iurabit, quòd de terra aliquatenus non recedet, donec precaria restituet, vel mutuum ab eo fuerit exsolutum: vel aliàs satisfactum fuerit creditori. Sensus est igitur: Studiosos daturos libros pignori: sed creditores eis libros precario concessuros. Idem Fridericus in priuileg. ciuitati Viennensi concesso, in Vienna Lazij lib. 2. cap. 5. Vt iudex nullus taliam, seu precariam in prædictos ciues facere audeat.

PRETIVM propriè est, quod pro re empta dicitur, & in Lexico iam sæpius citato definitur, *τίμημα τὸ ὑπὲρ τοῦ ὠνίου καταβαλλόμενον*, l. 1. D. de rer. permut. §. pretium autem. Institut. de emptio. & vendit. Sed tamen & pretium conductionis in l. 28. §. 1. D. locati. Et pretiũ pro mercede, in l. 10. in fin. D. de acquir. poss. l. vlt. §. vlt. D. de l. Rhod. l. 51. §. locaui. l. 58. D. loca. positum inuenitur. Sic pretium operæ in l. 52. §. si in coeundæ. D. pro soc. Et manupretium, quasi manus & artis merces, de quo suprà. Pretium tamen depositionis à mercede separat Vlpia. in l. 2. §. & generaliter. D. vi bon. rapt. Vbi pretium pro præmio accipi potest, quemadmodum & in l. 5. §. vlt. D. de iniur. accipitur. Et apud Liuium lib. 32. his verbis, Haud satis dignum tanti laboris periculique pretium erat. Et apud Vopisc. in Aurelian. Debet enim quid præter dignitatem pretium esse meritorum. Pretium autem, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. est quod æstimationis emptionísve caussa constituitur: dictum à periteis, quod hi solùm possunt facere rectè id.

PRIOSM de longiori tempore: quandoque pro materiæ conditione accipitur, l. 1. C. de munic. & orig. l. 1. C. si aduer. transact. l. 1. C. de ædil. act. c. nisi cum pridem. de renun.

PRIMAS propriè Patriarcha, c. 1. & 2. 99. distinc. quandoque eo nomine significatur Archiepiscopus, c. sanè. de for. comp. Nam, quãtum ad effectum, nulla est differentia inter primatem & Archiepiscopum, c. duo. de offic. ord. Qui sint primates in l. 1. & in rubr. de Alexan. primat. l. docet ibidem Bart. & vide ibi Pyrrhum Anglebermæum.

PRIMVS heres, qui primo gradu scriptus est, l. 21. D. quæ in fraud. credit. l. 14. D. de liber. & posth. Quintil. declam. 388. Nam neque diu de primo herede cogitandum fuit habenti filium, neque de secundo habenti potiorem. Primo autem gradu scriptos accipere debemus, omnes qui primo loco scripti sunt l. 1. §. defertur. D. de bo. poss. secun. tabu. quos principali loco institutos vocant Impp. in l. 13. C. de fideicomm. quibus qui substituuntur, Secundi heredes vocantur, id est secundo gradu scripti.

Primæ tabulæ paternæ accipiendæ sunt, in quibus pater sibi heredem instituit: idque ratione secundarum tabul. in quibus impuberibus liberis heredes substituuntur, l. 41. §. coheres. D. de vulg. & pupil. subst.

PRIMVS curiæ dicebatur in curiis ciuitatum, qui ceteris omnibus persunctus officiis, primum in curia sua locum obtinebat: qua de caussa comitiuæ tertij ordinis obtinebat dignitatem, l. quicunque. 127. C. de decur. at biennio exacto comitiua primi ordinis dignitate ornatus, primatu illo abibat. l. Alexandrinis. 56. Codice eodẽ. Primo Curiæ similis est, qui à Gregorio maior populi appellatur, Germanis, *Meier*, Gallis *Mere*, qui & *Vimere* dicunt pro vi maiore, & *Mermonstier*, pro maiori monasterio.

PRIMICERIVS non est, vt quibusdam videtur, iunctum verbum. non enim aliud in eo verbo notandum est, quàm primus: nam cerius productio verbi est. Itaque bene Sudas *πριμικήριον* interpretatur *τὸν πρῶτον τῆς τάξεως*. Nam qui in quocunq; ordine primum locum obtinet, Primicerius vocatur. Proinde non notariorum tantùm primicerius dicitur, quod nomen in Nouell. constit. 8. sæpius repetitum est, sed & Primicerius fabricæ, in l. 2. de fabricensib. lib. 11. C. Primicerius domesticorum, protectorum, equitum. l. 2. & l. vlt. C. de

domestic

domestic.& protectorib.Primicerius mensorū, l.vn. de mensorib.lib.12. Et Primicerius in officio præfectorum prætorio, apud Veget.lib.2.cap.21. Et Primicerius protectorum, apud Ammianum Marcell. lib. 18.Et Primicerius adiutor, in l.vlt.C.de offic.præfec. vrb.Et Primicerius exceptorum, Primicerius singulariorum, Primicerius augustalium, Primicerius scriniorum, Primicerius deputatorum, Primicerius sacri cubiculi, l.vn.qui à præbitio.tyro.in C.Theodos. & apud Cassiodor.lib.11. Vsriar.& in Notitia. Sic Primicerius legionum, apud Guiiel. Tyrensem Pontif. lib.2.de bello sac.cap.19.& aliās sæpe. Sic & Primicerius defensorum, & Primicerius scholæ cantorum, & Cardinalis Primicerius apud Luitprandum libr.6.de rebus per Europam gestis. Hac eadem forma Augustinus D. Stephanū Primicerium martyrum vocat in sermone 21.& BaldricusDolensium Archiepiscopus in historia Hierusalem, D.Petrum, Primiceriū Apostolorum.Primicerium, qui sequebatur, eadem figura Secūdicerius dicebatur:& qui post hunc erat, Tertiocerius, Rubr.de Primicerio & Secundicerio.li.12. C.& in l.vnic.de præposi. agent.in reb. & in Notitia aliquoties. Sic apud Luitprandum in libro suprà citato Cardinalis Secundicerius.

PRIMIPILVS olim primus centurio, siue primi ordinis centurio dicebatur, qui & Aquilæ, & quadringentis in prima acie militibus præerat Halicarn. li.9. ἑνὸς, ait, τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος ἣ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ὑποδέχεται, καὶ τὸ καλούμενον ὑπηρετῶν καλοῦ σημεῖον. τοῦτο ῥωμαῖοι τὸν ἡγεμόνα τῇ πατρίῳ γλώττῃ πρίμον πίλον καλοῦσιν. Liuius libro septimo: Id propter Publium Salonium postulatum est à coniuratis, qui alternis prope annis Tribunus militum & primus centurio fuit, quem nunc primipilum appellant. Primipilus itaque primipili ductorem significat, l.23.D. de adim. leg. & in Codice Iustinianeo sæpe. Centurionem autem primipili non solum aquilæ præfuisse, verumetiā quadringentos milites in prima acie gubernasse, & tanquam caput totius legionis merita consecutum & commoda, Vegetius libr.2.ca.8.& ca. 21.scribit. Hinc

PRIMIPILARIS qui primipili honorem gessit, l.36.§. Iulius.D.de legat.3.l.33.§.quædam.D.de aurn &arg.l. 10.§.vlt.D.de excus.tut.l.vlt.§.patrimoniorum.D.de munerib.& honorib.l.27.C.de episc.& cleric. Et Primipilarius, in l.vltim. C.de filiis officiali.lib.12.& l.5. de cohortalib.lib.12.C.Sudas, πριμιπιλάριος ὁ τὸ μέγιστον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις.

PRIMIPI VS postea & PRIMIPILVM in libris nostris vsurpari cœpit, pro administratione militaris annonæ, quæ primipili centurionibus mandabatur, vt eam annonam suis militibus præberent, eósque bene curatos Reipublicæ, cum vsus foret, præstarent, l.3.l. 7.& l.8.C.de cohort.princip.qua de caussa tam multa singularia & præter iuris ordinarij rationem in Primipilari caussa passim constituta legimus, vt l.3.& l. 4.C.de primipil.l.4.C.in quib.caus. pign.Primipilū, inquit Theodorus Hermopolites lib.9.titul.9. τοῦ τὸ τοῖς πρίμοις ἀννωνιῶν στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διανέμῃ τοῦτο αὐτοῖς Et ideo ad l.1.C. de cond. ex leg. debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, ὁ διατρέφων στρατιώτας τῷ δημοσίῳ χρεωστῶν.

PRIMISCRINIVS, qui & Primicerius, in officio erat præfecti prætorio, & is dabat apparitores, l. 1. C. de sportul.l.fin. C.de nume.l.fin.C.de apparit.præfe. Præto. Symmach.libro 1. Epistol.& in Notit. Imperij sæpissimè.

PRIMOGENITVM vocat sacra scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primo natus fuit, cap.Ioseph.de verb.signi.

PRIMOGENITVS regis, post regnum susceptum natus, succedet patri in regno, non primogenitus ante illud: vt Baro à Tautemberg venustè declarat titul.14. circa finem lib.1.Feud.

PRIMOGENITVRA, ius, qualitas, seu prærogatiua primogeniti, de qua Alberic. singulariter tractat in l. penult.C.de donat.inter virum & vxorem.& in §. Discipulii.in Procem.Pandect.

PRIMITIAE in conciliis appellantur ἀπαρχὴν τῶν ὡραίων καρπῶν. à diuo Paulo ἀκροθίνια. & in aurea bulla Nicephori, ὡς ἀνάθημα, ἢ πρεσβεῖον, ἢ καρπῶν ἀκροθίνιον. quod ita Græci explicant ἀκροθίνια λέγονται αἱ ἀπαρχαὶ τῶν θινῶν, ἤτοι τῶν σωρῶν. λέγονται δὲ καταχρηστικῶς καὶ πᾶσα ἀπαρχή.

Primitiæ in Rubrica de decimis & primitiis explicant ibid.Pontificij, & nouissimè P.Rebuffius in 2.quæst. tract.de decimis.

PRIMORES, id est, optimates principes cuiusq; reip. l.legatum.D. de vsufru.lega.

PRINCEPS, lex animata in terris, auth.de Consu. sub finem. Princeps, id est, Imperator.D.de constitut. princip.

Princeps à Deo ipso constitutus est. Nam historiæ veritas sic habet: Cum Cn.Pompeius, & Iulius Cæsar bellis feliciter gestis, magnum haberent exercitum, ac de occupāda tunc Republica meditarentur: ciuile inter eos bellum dominādi cupiditate cœpit. Tandē Pompeius repudians omnes à Cæsare oblatas pacis conditiones in Græcia victus, & fugiens in Aegypto occisus est. Cæsar autem Romam rediens, rerū omnium potitus, noluit Augustus, aut princeps salutari, sed dictatorem se fecit, vt in initiis adhuc sanguinolētis mitigaret regnandi suspicionem. Tandem à Cassio, Bruto, & aliis aliquot in curia Pompeij 23. vulneribus est confossus, idibus Martiis, ab vrbe condita o c c x. ab electis regibus c c c c l x v i. Post mortem Iulij Cæsaris Respublica Romana, per x i i. annos sub triumuiris mirum in modum cōquassata est: donec solus rerum potiretur C. Cæsar Octauianus, postea Augustus & pater patriæ à Senatu salutatus. Is Romanā ditionem tranquillitati restituit, vt auream tum secula dicerentur & meritò. Nam post consulatum eius duodecimum, natus est DEI FILIVS, IESVS CHRISTVS, salutis nostræ princeps & auctor, de VIRGINE MARIA, C.Lentulo Getulico, & M.Messalino Cossa.ann.ab vrb. D C C L I. à regibus D V I I. Deinde, cum status Rom.Reipub.ad Monarchiam esset perductus, euenit vt electio Cæsaris alias ex auctoritate Senatus, sicut iure debuit, procederet: aliàs ab exercitu, vel inuito Senatu, Imperator salutabatur, & aliquā do magna clade. Ideóque tandem agente exercitu in Græcia, & Imperatore sine consensu senatus acclamatos, cœpit Imperij sedes Constantinopolim transferri multum infeliciter, tempore Constantini magni: Romana interim vrbe, atq; tota propemodum Italia, pro pter absentiam principis, incursu barbarorum depastata. Nouissimè tempore Leonis I I I I. Pontificis, imperium Constantinopolitanum ad Francos translatū est, ac Carolus Magnus tum Augustus designabatur. Ne autem de electione in posterū nasceretur discordia, vice Senatus Romani septemuiri, hoc est, septem electores perpetui sunt constituti: videlicet, rex Bohemorum, Archiepiscopi tres: Maguntinensis, Treuerensis, & Coloniensis. Principes item tres: Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brādenburgensis. Quo statu (Deo ita volente) nunc hodiè vtimur.

Princeps est solutus legibus, & interim digna est vox fateri se alligatum legibus, vt eleganter probant l.Princeps.D.de legib.l.digna vox.C.eod.titu. Nam oportet esse capita terrenæ potestatis, quæ sint reliquorum hominum censuris exempta. Principi igitur (uit Plutarchus) princeps quis erit? Nempe Lex, qu[illegible] im-

nium regina est mortalium & immortalium, vt inquit Pindarus.

Principes nostri inter subditos, & magistratus municipales, inter ciues suos eadem funguntur potestate, qua Romanus princeps circa priuata generaliter præpollet. Quoniam potestatem suam ab imperatore habēt, mediate vel immediate. Vnde vox ista, qua sæpe vti solent, Ego tibi sum Imperator in meo territorio: non ita multum est absurda, si modò rectè intelligatur.

Principes peccare (inquit Cicero) non tantum mali est, quanquam est magnum hoc per seipsum malū: quantum illud, quòd permulti etiā imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuisse. Quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. Et rursus: Quò perniciosius, ait, de Republica merentur vitiosi principes: quòd non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solùm obsunt quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plúsque exemplo, quam peccato nocent.

Principes, & Magistratus diligēter inquirere decet, quid de bonis studiis statuatur vbique in orbe Romano: quam fidem quisq; in sua functione adhibeat, vt pro meritis accipiat præmium. Sic egregia nec vnquam satis laudanda fuit illa inquirendi ratio Friderici primi, qua habita duplex priuilegium bonarū literarum studiosis concessit, Constit. habita. C. ne fil. pro patr. Nulla profectò maior gloria sequitur perpetuò principem, quam quod ea studia curauerit, quibus humana societas iuuatur maxime.

Princeps DELICTI, id est, inuentor, auctor, excogitator. Paul. l. 10. D. de seru. corr. Iustius est enim teneri qui princeps fuit delicti, quàm eum qui qui ad quem res perlatæ sunt. Loquitur de eo qui seruum corruperat, cum ad alium perlatæ res essent.

PRINCIPALES constitutiones dicuntur, quæcunque princeps constituit, vt pro lege seruentur, l. 2. §. ita in ciuitate. D. de orig. iur. l. 33. D. si cert. pet. Principalis prouidentia, l. 22. D. de adopt. cōstitutionem diui Pij significat, quæ quartam impuberi arrogato relinqui præcipit, l. 8. §. si quis impubes. D. de inoffic. testa. l. 1. §. si impuberi. D. de collat. bon. Sic & Principale decretum, l. 2. D. de offic. assess. Et Principalis sententia, l. 1. D. de offic. præfect. præto. Et Principale auxilium, l. 13. §. penult. D. ad Trebel. Principales libri l. 1. D. de offic. quæsto. Principalis actio, id est directa, l. 17. §. 1. D. commod. Principalis obligatio, ad differentiam fideiussoriæ quæ accessoria est, l. 3. D. de separat. Quemadmodum Principalis reus dicitur, pro quo fideiussor intercessit, l. 66. D. de fideiussorib. Principale testamentum paternum dicitur, quod tabulas pupillares habet, quæ secundæ sunt, & minus principales tabulæ, l. 2. D. de vulg. & pupill. l. 16. §. qui principale. D. de his quæ vt indig. Eodem modo Principales tabulæ accipiendæ sunt in l. 2. §. 1. & l. pen. D. quemad. test. aper.

Principales ciuitatum vel curiarum dicuntur, decurionum principes, hoc est, quorum in curiis summa dignitas atque auctoritas est, & à quibus distributionū omnium forma procedebat, vt est in C. Th. titu. de iis quæ adm. vel off. pub. ger. non tamē extraordinariarū ex l. 4. C. Th. de ext. mun. esse autem solebant in aliis decem, in aliis quinq;, in aliis viginti. vnde decem primi in municipio Amerino: de quibus vide Hot. in Cōm. Orat. p Sex. Rosc. qui à nostris sæpe δεκάπρωτοι, & εἰκοσάπρωτοι appellantur: quorum administratio non tam in Reipubl. gubernatione, quam in sumptibus eius caussa faciendis versabatur: qua de caussa ante annum ætatis xxv. munus illud mandari poterat: quippe patrimonij, non personæ munus, l. 2. §. decaprotos, & in l. vltim. dicuntur tributa exigere, corporale ministerium gerere, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarcire. Principalium mentio fit in l. diui. 27. §. 1. & 2. D. de pœn. l. omnes iudices. 33. & l. 40. C. de decurionibus. & pass. lib. 10. l. 4. C. Th. de extraord. mun. Firmicus lib. 5. Mathes. cap. 2. Curatores vel principales ciuitatum publicis rationibus præpositos. Hos intellexit Tertullianus de corona militis, dum ait, Coronatur & vulgus nunc ex principaliū proprietatum exultatione. Isidor. libro 9. Etymolog. capite 4. Principales & Magistratus & Duumuirales Curialium officiorum ordines sunt. Principales dicti quod præsint magistratibus. Ita Antiochensium ciuitatis principales in l. 2. de excusat. mun. libr. 10. C. & Alexandrin. principales in l. 56. de decurionib. libr. 10. C. Et vir principalis apud Apul. libr. 8. de Asino aur. Saluia. Massiliensis libro 5. de vero Dei iudicio. Quis verò, vt dixi, locus est, vbi principalibus ciuitatum viduarum & pupillorum viscera deuorentur? Principales etiam in exercitu & legionibus quidā vocabantur in l. 12. §. irreuerens. D. de re milit. l. penult. §. super his. eodem titul. lib. 12. C. & apud Veget. lib. 2. cap. 15. & cap. 19.

PRINCIPALITER, valet directò in §. vltim. Institut. quod cum eo. Vnde principaliter & per successionem opponuntur in l. vltim. D. de legat. 3. & l. 194. D. de diuers. reg.

PRINCIPIA in castris dicebātur, in quibus principes castra metabātur, hoc est, vbi in acie milites principes stabant. Martianus de re mil. l. officium, Officiū, inquit, tribunorum est principiis frequenter interesse.

PRIVATVS, verbum est ἐκ τῶν πρός τι, sempérque rationem habet cum altero. itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur, qui munus illud non gerit, quo alter fungitur. Hinc vetus Inlicij vocandi formula, ex lib. Varronis de lingua 5. Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, &c. Vbi Priuatos apparet dici, quos nunc Iurisconsulti Paganos vocāt. Priuati ergo militibus eo loco opponuntur. Opponūtur etiam iis qui cum potestate sunt. Cicero de arte Rhet. 1. In fortuna quæritur, seruus sit an liber; pecuniosus, an tenuis; priuatus, an cum potestate. Quinetiam Cæsar lib. de bello ciuili 6. sic locutus est: Si quis aut priuatus, inquit, aut publicus eorū decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Loquitur de Druidum decretis. Hinc etiam Magistratus à Græcis πολιτικοὶ & πολῖται, quasi dicas publici appellantur.

Priuatus est, hoc est, iurisdictione caret, l. 3. D. de officio præsid. & sic opponitur magistratibus, sed & militibus apud Cicer. 1. de arte Rhetor.

PRIVATÆ dicuntur res, quæ sunt singulorum, l. 1. D. de rer. diuis. à verbo antiquo Priuus, quod singulos significat, quo & Cato in lib. de re rusti. vtitur. Vnde Priuatum ius id esse definitur, quod ad singulorum vtilitatem pertinet, l. 1. §. vltim. D. de iustitia & iur. Et Priuata iudicia à Latinis dicuntur, quæ ad rem familiarem cuiusque pertinentia per arbitros iudicésque datos expediuntur. quibus modo ciuilia, modo pecuniaria accipimus, l. & in priuatis. C. de iudic. l. de fide. C. de falsis. Cicero 1. de Orato. Nam volitare in foro, hærere in Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerū obire. Idem in Topic. Priuata iudicia maximarum quidem rerum in Iuriscōsultorum mihi videntur esse prudentia. Plinius libro 6. Epist. ad Roman. Interuenit acribus illis & erectis frequens necessitas iudicandi, ac pænè calculos tabulámque poscendi, vt repentè in priuati iudicij formam Cētumuirale verteretur. Priuata delicta sunt, quæ ad rem familiarem & priuatā pertinēt, nec cuiuis ex populo,

sed

ſed ei duntaxat, cui damnum datum iniuriáve facta eſt, competunt. Qualia ſunt furtum, rapina, iniuris, damnum iniuria dstum.titu.de prinst.delict.l.1.§.vlt. D.de pœn.l.7.D.de public.iudic. Actio certe ex lege Cornelia de iniuriis etſi pro pubiica vtilitate exercetur, priuata eſt tamen, l.42.§.1.D.de procurator. l.vlt. C.de iniur.l.vltim. C. vbi ſenator. Priuatam etiam furti actionem vocat Quintilia. Declamatio 341. sd finem.

Priuatus cootractus, qui non reſpicit vtilltatem publicam, l.omoes profugi. C.de agricol.& cenſit.lib.11.

Priuata crimina quæ ſiot, vide Crimins priuata.

Prinatus locus, quis ſit, exponit Iuriſcoſ.l.2.§.prętor.D. de religio.

Priuatum ius, vide ſup. Ius priustum.

Priuatum in l.13.C.Theo.de metatis.balneum eſt in l.6. C.eod.tit.ſicq; vſurpsult Iulianns Aſcaionita.

PRIVATIM, Id eſt (vt vulgo dicitur) particulariter, vel in particulari, vel ſpecialiter.

PRIVATIANI in tribus lib.Cod.poſterloribus iidem ſnnt qui & largitionales, & apparitores comitum dicuotur.

PRIVIGNOS prinignáſque aliuode natos vitricus & oouerca vocant: ait Modeſt.l.4.§.4.D.de grad.& affi. & pauio poſt: Priuignus eſt vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego iliorum vitricus. Eſt autem Prinignus dictus, quòd antè quàm mater ſecundo oouberet, eſt progenitus. Pri enim antiqui dixerũt pro Præ. Feſtus.

Priuigna (quod ad cauſſam probibitarum nnptisrum st tinet) non ſoiùm es mihi intelligitur, quæ vxoris meę filia eſt, ſed & neptis & prooeptis, l.adoptiuus.14.§. vltim.D.de ritu nnpt.

PRIVILEGIA iuſſa populi aut plebis rogante magiſtratu, non generalia, neque de vniuerſis ciuibus, ſed de ſingulis concepta: vt de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis. oam veteres Priua dixerũt quæ nos ſingula dicimus. Hæc Gellius lib.10.ca.20. Interdum tamen veteres ilii priuilegis ieges appellaruot, vt idem ſcribit. Priuilegium alij ſic defioiuot: Ius ſinguiare, & in certæ perſonæ, vel cauſſæ gratiam, fauorémve, & lex de vno homine lsta. vide Iſido.libro 5.cap.18.& cap.priuilegia.3.diſt. Hoc ſeoſu spud Cicer.3.de leg. & in Psradox. hoc verbum ſumitur.

Priuilegium quoque prælationem & prærogatiuã quandam ſignificat, quę inter sctiones perſonsles vertitur, qua in debiti repetitione chirographsrij creditores aliis cõchirographariis præferũtur. Sic hoc verbũ accipitur in titul.de priuil.credit. qui in vulgatis codicibus diſtinctus eſt ab aliis. in Pãdectis verò Piſanis continenter hæret cum titul.de bon.auctorit.iud.poſsid. Sic & l.74.D.de inre dotium, l.53.§.1.& §.vltim.D.de pec.l.51.§.idem reſpõdit.D.pro ſoc.l.6.l.33.l.37.D.de iure fiſc.l.10.D.ad municip.l.23.§.vltim.D.ſol.matr. l.2.C.de ſeru.pigno.dat.l.10.§.quod ſi dies.D.de admioiſtr.tut.l.1.D.de ceſsio.boo.l.25.D.ſi certum pet. l.58.§.vltim.D.manda.l.15.§.1.D.de curat.furio.l.1.§. ſed & ſi ſatis.D.de adminiſtr.rer.ad ciuit. Priuilegia etiam pro ipſis creditoribus, qui prinilegia hsbẽt, ponuntur in l.7.§.quotiens.D.depoſ.l.24.§.in bonis.D. de rebus auctorits.iudic.l.17.§.penult.D.de excuſat. tutorum.

Priuilegium eſt ius, quod contra communem ciuilium ordinationum tenorem, propter aliquã naturalis æquitatis rationem, certa conſtituentium auctoritate introductum eſt. Vnde apparet primùm, quod priuilegia contra ius nsturæ, vel vtilitatem pubiicam, ooo msgis ſunt priuilegia, quàm tyrannis lex eſt, vt Cicero probat de iegibns differens. Et hic eſt verus ſenſus l.vltim.C.ſi contra ius vel vtilitatem publ. Nsm quid iniquum priuilegium efficit aliud, quàm quòd legem & ordinationem Dei ſoluat ſine cauſſa? Deinde ex prædictis conſtat, quòd vera & iuſta priuilegia, non priuant legem, vt Accurſius putat: imò ſupplent magis in ea parte, ad quam communis regula porrigi nõ poteſt, ſalua iuſtitis & æquitate. Id quod idem Accurſius per exempls, quæ aliegat ipſe, faciliter iudicare potuiſſet, niſi vers principia iuris illi fuiſſent incognita. Eſt enim ius commuoe, vt vnuſquiſque ſeruet pacta, ſatisfaciat promiſsionibus, liberet fidem ſuam pro ſe, vel pro sliis datam. Súntne hæc in commune iuſta? Quid ni? l.1.D.de pact. Inſtitut.de fideiuſſor. in io princip. Quid igitur ſi mulier fideiubeat, aut minoor: eſt ne iuſtum vt comprehendatur ſub hac regula? Minimè gentium. Quare non? Quia mulieres ſexu: minores ætate imbecilles ſunt, & multis captionibus ſubiiciuntur. Iam cum inter mulieres, & pueros, ac viros legitimæ ætatis, longa ſit inæquaiitas: quomodo communis regula ad eas perſonas pertinere poteſt æquliter? Ergo exemptæ ſunt alia lege ſpecisii: ea autem vocatur priuiiegium ſeu ius ſingulare, de quo in tit.sd S.C.Velleia.

Priuilegia propter aliquam vtilitatem concedẽda ſunt. Quotieſcunq; igitur de priuilegio slicui priuato, vel corpori, collegio, ſeu voiuerſitati coocedendo tractatur: tunc sote omnia perpendendum eſt, ao operæpretium fuerit indulgeri: hoc eſt, num vtilitas verſetur, non dico eius tantum, cui conceditur, ſed quæ in publicum inde reditura ſit: quemadmodum vere accipiends eſt iex, Ius ſingulare.D.de legibus. Dum dicit Paulus: Propter sliquam vtilitatem.

Prinilegij cauſſa ceſſante, ceſſat quoque priuilegium, ca. abbate.io fin.de verbor.ſignificatio. Inſtit.de suctoritate tutorum. §.vltim. Et de pupillari ſubſtitutione. §.qua ratione.capitul.ſuggeſtum.de deci.16. quæſt.1. generaiiter l.final.C.de milita.teſtamen.63.Diſt.cap. quia ſancta.§.verum.61.Diſtinct.cap.ſtatuimus.§.his omnibus.& c.fin.de vita & honeſt.cleric.cap.cùm ex iniuncto.de ooui oper.ouncia.quo in genere videndus A.Tiraquellus. Cauſſa ceſſante parte prima in verbo.Priuilegij.

Priuilegium oeque nimis ſtrictè, oeq; oimis largè oportet interpretari, ſcilicet ne grsuem alij iacturam adferat.cap ex tuarum de vſu pailij, cap.ad audientiam. 2.de Eccleſ.ædificand. l.2.§.ſi quis à principe.D.ne quis io loc.pubi.l.impuberi.D.de sdminiſt.tut.l.nec auus.C.de emancip.liber.l.quoties.C.de precib Imperat.offer. Quando igitur ſine quouis grauamine alterius non poſſunt cõcedi priuilegia: proximum eſt, vt ceſſent, cum oimium lædunt.

PRIVILEGIARIVS, cui priuilegiũ, id eſt, ius quoddam præcipuum ac ſingulare conceſſum eſt. Vlpianus l.10.D.de pact. Sed an & priuilegiariis abſentibus hæc psctio oocea? Idem l.24.D.de reb.auct.iud. Eorum ratio potior eſt creditorum, quorum pecunia sd creditores priuilegiarios peruenit.

PRO quandoqne ſignificst cum, l.ſi pro fure.D.de condit.furt. quandoque modi ſignificatius vox eſt, l.pen. io princip.C.de noua. Pro diſtat à voce propter. illa cauſſam finalem, hæc impulſiuã denotat, l.domious. D.de pecul.iega. Itaque etiam

Pro cum abistiuo Iuriſconſulti coniuogunt, cum ſignificant non eſſe vere id de quo agitur, ſed haberi pro eo sc ſi eſſet: velnti Pro herede, Pro booorum poſſeſſore, Pro emptore. ac tum proprie ſic loquũtur, cum de vſucapione diſputant. hæ namque ſpecies ſunt poſſeſsionis, quæ ad vſucapionem vslet.

Pro ADIVDICATO poſsidet is, cui per errorem, scceptoo communi diuidundo iudicio, res adiudicata eſt, l.ſi per errorem.17.D.de vſurpat. quinetisin eodem tituio ad vſucapionis finem poſsidet is, cui rectè adiudicata res eſt, vt ius Quiritium adipiſcatur.

Pro CESSO posidet is, cui dominus à quo suam rem non mala fide, sed iusto errore iudicio petebat, rem illam cesit, l. non solum. 33. §. si mihi. D. de vsurp.

Pro DERELICTO posidet, qui rem à domino vel posſessore ea mente abiectam, vt eam in numero rerum suarum esse nolit, posidet, l. 2. D. eod. & l. nemo: vbi Iulianus ait, neminem posse pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit rem pro derelicto habitam esse. vnde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia: cum in aliis vsucapio interdum ex opinione valeat, in hac non valeat.

Pro DIVISO, diuisione facta: pro indiuiso, infecta. Paulus l. 25. §. 1. D. de verborum significationib. Partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Vlpianus l. 6. §. 1. D. commun. præd. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest alterutri seruitutem imponere.

Pro DOMINO, iure domini, pro eo ac si dominus quis esset. Marcellus l. Titia. 48. D. de solut. Titia cum propter dotem bona mariti posideret. omnia pro domina egit. Liuius libro 24. Palam primo, cum clausis Andronodorus insulæ portis, hereditatem regni creuerit: quæque procurator tenuerat, pro domino posſederit. De tutore loquitur.

Pro DONATO posidet is, cui caussa posidendi donatio est: id est cui reuera donationis caussa res tradita est. nec enim sufficit opinari: sed verè donatum esse oportet, l. 1. D. pro donat. & l. 1. D. pro donat. l. 1. & l. 2. C. eodem.

Pro DOTE posidet, qui ex caussa dotis rem sibi habet, id est cui res aliena inæstimata, dotis nomine post iustas nuptias tradita est, l. 1. & pass. D. eodem. Inæstimatam autem dicimus, quoniam æstimata res pro emptore vsucapitur, l. plerunque. §. si ante. & l. quoties. D. de iure dotium. & l. 1. C. pro dote.

Pro EMPTORE, id est, quasi emptor posidere dicitur, qui ex caussa emptionis, vel ex negotio emptioni proximo rem nactus est. Paulus l. 2. D. eod. Pro emptore posidet, qui reuera emit. nec sufficit tantum in ea opinione esse eum, vt putet se pro emptore posidere: sed debet etiam subesse caussa emptionis. Dicitur & pro emptore posidere, qui à non domino emit. Vide Posidere.

Pro HEREDE bifariã accipitur in iure. Primùm, quoties tractatur materia petendæ hereditatis, quam falsa opinione aliquis putans se heredem, posidet: toties oportet ea verba, PRO HEREDE, non accipi pro vero titulo, sed pro quadã erronea æstimatione. Nam si reuera esset heres, nunquam haberet aduersus eũ effectum suũ petitio hereditatis. Et si rectè perpendamus verba PRO HEREDE, sunt solemnia in eo iudicio. Nam cum lex non ad reuocandã defuncti volũtatem introduxerit petitionẽ hereditatis, nõ potest ad alium casum pertinere, quàm ad eum, si quis falso cõmento occupat hereditatẽ. Quare pro herede posidere dicitur, sicut protutor, falsus tutor, l. pro herede. D. de petit. hered. Deinde, vbi non tractatur controuersia vniuersi hereditarij iuris inter duos, sed disceptatur de re aliqua, cuius dominium prætendit possessor, quia dicat se per hereditariam succesionem acquisiuisse: ista verba, Pro herede, intelligenda sunt pro vero & iusto titulo, propter quem non minus competit vsucapio, quàm ob alios contractuum titulos. Et cum, Pro legato, sit titulus, cur non multò magis pro herede? Probari hæc possunt ex l. cogi. C. de pet. her. & l. 1. C. si quis igno. rem mino. esse, fin. decret. in prin. Vbi titulus vocatur hereditarius, & Instit. de her. qual. & diffe. Pro herede autẽ gerere, inquit Iustinianus, quis videtur, si rebus hereditariis tanquã heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo, locandóve. Et paulo infrà, Pro herede enim gerere, est pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant. Adde l. non solùm. §. quod vulgò. D. de vsucap. Hæc si animaduertissent Doctores, non fuisset opus tantis difficultatibus rem planam inuoluere, & inutiliter rixari, num Publiciana competat aduersus posidentem pro herede. Vel sic:

Pro HEREDE gerere, est destinatione futuri dominij aliquid ex hereditariis rebus vsurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culturas, rationésque disponit, & qui seruis hereditariis, iumentis, rebúsve aliis vtitur. Paulus lib. Sentent. 4. cap. 8. Pro herede gerere quis videtur, si rebus hereditariis tanquam heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo locandóve, & quoquo modo voluntatem suam declaret vel re, vel verbo de adeunda hereditate: dummodo sciat eum in cuius bona pro herede gerit, testatum intestatúmve obiisse, & se ei heredem esse. Pro herede enim gerere est, pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant. ait Imper. §. 2. de hered. qualit. & different. Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum hereditariarũ facit, aut seruis hereditariis cibaria mandat. Vlpianus cap. Institut. 22. Pro herede gerere videtur is, qui aliquid facit quasi heres: & generaliter Iulianus scribit eum demum pro herede gerere, qui aliquid quasi heres gerit, l. 20. D. de acq. vel amit.

Pro herede posidet, qui ex caussa hereditatis rei incumbit: id est qui cum vere heres non sit, iustam tamen & probabilem caussam habuit existimandi se heredem esse: si modò testamenti factionem habuerit, l. pro herede. 11. D. de heredit. petit. l. non solum. 33. §. 1. D. de vsurpat. l. 4. & pass. D. pro hered. l. 1. & pass. C. eodem. Vide Posidere.

Pro FIDEICOMMISSO posidet, qui fideicommissi nomine posidet: hoc est, cui fideicommissum relictum est, sed vsucapiendo ius Quiritium adipisci conatur, l. Pomponius. 13. §. sed et. de acquir. possess. non enim per fideicommissum dominium, sed sola posſessio transfertur, l. 3. D. si vsufr. petat.

Pro INDIVISO, promiscue, sine vlla diuisione. Cicero in Rulliana, dixit promiscue. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & vnicuique vestrum vbi consistat, bini pedes asignentur: tamen promiscue toto, quàm proprie paruæ frui parte malletis. Hinc Pro indiuiso & Certa pars opponuntur, l. placet. 25. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. 1. D. de euict. l. 1. §. hoc interd. D. vti posſi. l. seruus. §. D. de stip. seru. l. 5. §. vlt. D. commod.

Pro LEGATO posidet, qui ex legati caussa, vel legati nomine rem habet: id est, cui verè aliquid legatũ est, siue testatoris res esset, siue non esset; aut testatoris quidem esset, sed adempta codicillis ignoraretur, l. 1. & pass. D. pro legato.

Pro NOXAE DEDITO posidet, qui cum seruus ei noxæ deditus sit, iustam vsucapiendi caussam ex ea posſessione nactus est, l. 3. §. genera. D. de acquir. posſes. l. 5. D. de publ.

Pro POSSESSORE bona fide, ac iusto titulo posidet, qui pro bonorum possessore posidet: id est, qui vel iustam caussam habuit existimandi se bonorum posſessorem esse, vel cum reuera bonorũ possessor esset, existimauit res quasdam ex iis bonis esse, quæ alienæ tamen erant, l. non solum. 33. §. 1. D. de vsurpat. & sub titul. Pro herede, & l. pro herede. 11. D. de hered. petit. vbi tamen bonorum possessor etiam pro herede posſidere dicitur.

Pro POSSESSORE mala fide posidet prædo, qui interrogatus cur posideat, responsurus sit, quia posideo: nec vllam afferre caussam posſessionis potest, l.

pro

pro herede.11.cum seq.D.de petit.hered.

Pro POSSESSORE is possidet, qui ex caussa bonorũ possessionis rei incumbit, id est, qui nulloiure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem sciens ad se non pertinere, possidet, ait Imp.§.2.de interd.

Pro SOLVTO possidet, qui rem vel debitam vel indebitam quasi debitam, ab eo qui soluit bona fide accepit, l.non solum.33.§.si mihi.l. pro soluto. 46. & l. penult.D.de vsurp.

Pro SVO, titulus est generalis: Primũ ideo, quia cõpræhendit omnes titulos, tam nominatos, quàm innominatos: item tam lucratiuos quàm onerosos: deinde quoniam pro suo possidere censetur etiam ille, qui existimat se habere titulum, cùm non habeat, l.1.& vlt. D.pro suo. Vlpian.eleganter, Pro suo, inquit, possessio talis est, vt cum dominium nobis adquiri putamus, & ex caussa possideamus, ex qua adquiritur. quasi dicat, hoc vnum sufficit ad titulum iustum vel legitimum, vnde & possessio censetur iusta & legitima: quod bona fide, salua conscientia, sine vlla fraude habeamus rem quasi nostram. Quò respexit Paulus in l. 3.§.genera.D.de acquir.possess.diuidens quippe possessionem, quæ ex titulo iustificatur, in duas species: Aut enim quis bona fide, aut non bona fide possidet. Vel sic:

Pro SVO possidere proprie dicitur is, qui falsò, sed probabili tamen harum caussarum errore possidet: nimirum occupationis, alluuionis, partus emptæ vel hereditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ, aut in hereditate repertæ, l.2.l.3.& l.4.§.vltim. & l. vltim. D.eodem. At hic quidem proprie, vt dixi, Pro suo titulus appellatur: quippe qui ad vsucapionẽ valet. alioqui pro suo etiam possidet is qui per emptionem, aliámve iustam caussam possidet: verùm is non vsucapit.

Pro TRANSACTO possidet is, cui iudicio per errorem accepto res aliqua per transactionem cõcessa est, vt eam vsucapere, & iure Quiritiũ facere suam possit, l.cum solus.29.D.de vsurpa.l.ex caussa.D.pro empt.

Pro RATA PARTE, vel, Pro rata portione, vel præcise, Pro rata: vetus locutio est, idem significans, quòd Pro cuiusque partis ratione & modo; vel, Secundum cuiusque portionis modum & quantitatem. Cicero Tuscul.1.Sed quia vltra nihil habemus, hoc longum dicimus. nam ista perinde vt cuique data sunt, pro rata parte aut longa aut breuia dicuntur. Idem prope duobus modis extulit: Vitam videri cuique animanti aut longam aut breuem, prout cuique, aut longum aut breue vitæ tẽpus datum est. Vocis origo obscura est: nisi forte ratã cuiusq; partẽ intelligamus, quæ certa & explorata & extra dubitationem omnem posita est. Proprie autem Pro rata, & Aequaliter tanquã aduersa opponuntur, vt in l.in his.5.§.imperator. D. de solutio. Si summa vsurarum non eadem sit, æqualiter ad vtranque caussam proficit quod solutum est, non pro rata. Sic in l.interdum.13.§.1.D. de hered.instit.l. vltim.§.& in tali.C.de dot.promiss.l. si verò.18.D. de testam.milit. Abusiue tamen interdum Pro rata vsurpatur pro æqualiter, & pro virili parte, vt in l.1.C.vnde lib.l.si pro parte.10.§.idem quærit.D.de in rẽ vers.

Pro rata patrimonij, præcisè, cum subaudiendum sit, Pro rata portione patrimonij, in l.sed etsi.25.§. quod autẽ quis. D.de hered.petit.& l.Titius.54.D.ad Trebellian. Pro rata pecuniæ, in d.l.Titius. Pro rata regionis, in l.ex mille.64.§.quæsitum.D.de euict. Pro rata ponderis, in l.3.§.vltim.C.de rei vindic. Pro rata debiti, l.procuratoris.§.in tributum.& §. vltim. D. de trib.act. Pro rata quantitatis, l.in imponenda.C. ad leg.Falcid. Pro rata temporis, l.si quis domum.9. §.1.D.locat.l.cum in fundo.78.§.diuortio.D.de iure dotium.

Pro ROSTRIS, schema est, seu figura loquendi, à protrito sermone, ornatus gratia nonnihil mutata: sicut dicimus procuria, proscenium. Nam Pro, significat ante vel in. Vt, pro rostris, hoc est, ante rostra, vel in rostris: scilicet appellatione ducta ab eo, quod est in loco ad ipsum locum, l.penult.D. de iustitia & iure. Siquidem rostra nauium Antiatibus insigni quadam victoria ereptarum ante curiam Hostiliam exponebantur: vt aliud nihil sit pro rostris, quàm in loco rostrorum, seu ante curiã Hostiliam, quæ senatorũ erat.

Pro TVTORE negotia gerit, inquit Vlpian. qui munere tutoris fungitur, in re impuberis, siue se putet tutorem, siuè scit non esse, fingit tamen esse, l.1.§.1. D. de eo qui pro tut. Hinc Protutelæ actio, d.l.1.§.3.& vlt. quæ aduersus eum de rationibus reddendis datur.

Pro præpositio accedens cognationum adfinitatúmque nominibus, gradus profert, atque promouet. Veluti Proauus, Proauia, aui nostri pater, mater: Pronepos Proneptis, nepotis filius filia: Proauunculus, Promatertera, id est proauiæ frater & soror: Propatruus, Pro amita, id est, Proaui frater & soror, l.1.§.vltimo.D.de gradibus & adfinib. Quos etiam auunculos, patruos, amitas, materteras, maiores vocant, l.vltim.§.patruus maior.eodem titul. Atque hæc ex cognatione petita sunt nomina. Ex adfinitate verò eiusdem generis sunt hæc, Prosocer, Progener, Pronurus, l.3.§.vltim.D. de postul.l.15.§. vltim. D. rerum amot. Prosocer (quo nomine Plinius in Epistolis Fabatum passim appellat) is est qui ab aliis socer magnus dicitur, nimirum vxoris meæ auus; cuius ego sum progener: Prosocrus mihi vxoris meæ auia est, ego sum illius progener, l. 4.§.adfines. D.de gradib. Rursus auus meus vxoris meæ Prosocer: auia prosocrus est. Ipsa vtrique pronurus est, d.§.adfines. Prosocrus enim vxoris nostræ auia, Pronurus verò nepotis vel pronepotis nostri vxor nobis appellatur, l.14.§.vltimo.D. de ritu nupt. l.15.§.vlti. D.rer. amot.l.4.§.gradus.D. de gradib. & adfin.l.8.§.vlt.D.de legat.præst.

Pro iunctum verbo fugere, significat procul ex aliquo loco fugere, nisi malis pro ex accipi, siue in l. metum.9.D.quod met.causs.& apud Virgilium eodem sensu 1.Aeneidos Profugus.

Arma virúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauináque venit
Litora.

προάστεια (sic enim scribendum, & non Proaustia) apud Iusti.in Auth.de alienat.& emphyt. §.1. de restitut. fideicom.constitut.120.col.9.Græcis dicuntur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, non tam vtilitatis, quàm voluptatis caussa habentur. lege Alcia. cap.4.lib.2.Parerg.Hoc nomen in versione constitutionis Græcæ retinuerũt Iulianus & vetus interpres.

PROBARE, laudare, l.1.D.qui potio.in pign. Probare rem, experiri, & tentare, vt probare amicos.

Probari fideiussores dicuntur, in quorum facultates inquiritur, vt idonei nécne sint, pateat, l.10.D.qui satisd. cogan.l.7.§.non solum.D.de min. Inde ad fideiussores probandos dati arbitri accipiũtur, qui ad æstimandas fideiussorum vires dantur, l.9.D. qui satisda.cog. l.2.D.à quib.appell.non lic.

Probari opus dicitur, quod tanquam è lege dicta factum approbatur, l.26.l.38.l.fina.D.loca.l.7.§. illud quoq;. D.de leg.Iul.repet.Front.lib.2.de Aquæd. Eorúmq; operum probandorum curam fuisse constat per Censores aliquando & Aediles. In vetere monumento Neapolitano lex parieti faciundo dicta ita habet: QVOD EORVM VIGINTI IVRATI PROBAVERINT, PROBVM ESTO: QVOD IMPROBAVERINT, IMPROBVM ESTO.

PROBATÆ castitatis dicitur, qui non manifeste apparet incontinens, c.à multis.de ætat.& qual.

PROBATI sunt, qui bene possunt docere, cap. vlti. 24. quæstio. 2.

Probata sarta tecta dicuntur, cum ex lege, id est, pactione redemptionis facta esse iudicata sunt. Macer l. 7. §. 2. D. ad legem Iul. repet. Ne in acceptum ferantur sarta tecta tuenda, antequã perfecta, probata, præstita, lege fuerint. Lege, id est ex lege, siue secũdum legem ac pactionem. Cicero Verrina tertia, Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas. Sic in l. opus. 36. l. vltim. D. locat. vide suprà, Opere probato.

PROBARE, alias est, vt vult Budæus, efficere, vt probum rectúmque iudicetur id quod quis facit, vel dicit. Vel, vt definit Duarenus, Probare est rei controuersæ testibus, aut tabulis iudici fidem facere. Hinc

PROBATIO apud Iurisconsultos dicitur, quod ex testium dictis, aut instrumentorum scriptura sumitur ad fidem necessariò faciendam: vti patet ex tit. de probationib. lib. Dig. 22. Hinc Heliodorus libro 10. πᾶσαν δίκην καὶ κρίσιν δύο τὰς μεγίστας ἀποδείξεις οἶδε, τάς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτύρων βεβαιώσεις. Itaque neq; præsumptio, probationis nomine intelligitur, neque iusiurandum eo nomine proprie continetur. neutrũ enim probat necessariò, tametsi vim vtrunque probationis interdum obtineat: vt l. 16. C. de probat. & l. 12. §. 2. & l. 30. D. de iureiurand. Instrumentorum autem nomine censua & monumenta publica cõplectimur, ex l. 10. D. de probat. Vel sic:

Probatio est demonstratio quædam dictorum factorúmve, iudici facienda, de caussis apud eum controuersis cognoscenti. Vel breuius, Rei dubiæ per argumenta ostensio. Accursius rubric. C. de probationib. Nam cum aduersario assertionibus actoris contradicente res fiat dubia, opus est externis rerum adminiculis, per quæ veritas apprehendatur. Vnde probationem facti vocamus.

Probatio probata quæ scriptis probatur, Baldus l. 1. C. quando fisc. vel priuat.

Probatio est duplex: altera plena ac iusta, altera verò semiplena, nec satis demonstrans. Probatio plena est quæ tantam fidem facit, quanta ad diffiniendam controuersiã sufficit. Probatio semiplena, est per quam rerum gestarum fides aliqua fit iudici: non tamen tanta, vt iure eam debeat sequi in sententia dicenda: quis caret plena fide, constans ex leuioribus argumentis.

Probationis plenæ sex constituit species Oldendorpius: semiplenæ quatuor. Quæ copiose tractsotur apud ipsum auctorem in titul. de probationibus dictorum & factorum.

Probatio manifesta, est confessio, l. non intelligitur. §. tacita. D. de iure fisc.

Probatio seu fides iudici est facienda, non aduersario, l. inter stipulantem. §. 1. D. de verborum obligat. l. quinquaginta. D. de probat. l. 1. C. de conditio. ob turpem causs. l. 1. C. de rebus alien. non alienan. Si præsidi prouinciæ, inquit, probatum fuerit. Probatio enim nunquam satisfaceret aduersario, etiam si omnia probationum adminicula in vnum conferres, adeóque si solem ipsum pro ostendenda veritate in manibus gereres. Probationis igitur vsum propter caussas in iudicio controuersas iostitutum esse apparet, vt veritas certo constet rerum adminiculo, quod index aut condemnando, aut absoluendo sequatur. Itaque non alia sunt litigatoribus probanda, quàm quæ necessariò ad caussam pertinent, iuxta l. ad probationem. C. de probatio. Qua in parte grauiter nonnunquam errant iudices incauti. Probatio autem meritò non est requirenda in his, quæ sunt manifesta satis, & iudici nota, l. si verò. §. qui pro rei. D. qui satisda. cogant. Nam quorsum attinet rei satis demonstratæ frustra aliquid adiicere, ac interim litigatores temporis ac sumptuum iactura grauare: argumen. lege prima, in fin. D. de dot. præleg.

PROBABILE quod omnibus videtur, vel plurimis vel sapientibus.

PROBATORIA, δοκιμασία, vel σύμβολα, Impp. constitutioni. attestationẽ illam, vt cum vulgo loquar, significat, qua qui in ordinem aliquẽ adsciscitur, idoneus & probatus renuntiatur, l. 3. C. de agen. in reb. l. 17. C. de re mil. l. 2. C. de cohortal. l. 6. l. 9. l. 10. C. de diuers. offi. & appar. vsurpatur hoc verbum in Nou. Iustini. In edicto XIII. eiusdem principis. Extat autem Probatoriæ Chartariorum formula apud Cassiodorum lib. 7.

PROBI, & reprobi nummi aduersantur, l. 24. D. de constitut. pecu. l. 40. D. si cert. peta. vt apud Ciceronem li. 3. Offi. bonis nummis adulterini opponuntur.

PROBITAS multitudini inuisa. Itaque bonum virum Hermodorum Ephesij vitiis corruptissimi ferre non poterant, & in exilium egisse traduntur, dicentes: Nemo nostrum frugi esto, teste Strabone. Heliogabalus pessimus Romanorũ Imperator, ideo infensus fuisse Alexandro adoptato legitur, quòd impudicus non esset. Idem Tyrannus Vlpianum officio suo mouit, quia vir bonus erat, auctore Lampridio. Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo. Seculi sui labem esse deflet, & maculam, virtuti inuidere, ipsúmq; florem dignitatis infringere. Adeò omnis excellentia multitudini est infensa.

PROBRVM Festus proprie dici putat de stupris & flagitiis, cùm Attius in Helenibus sic scribat: Qui nisi probrum, omnia alia indelicta æstimant. Iurisconsulti pro omni infamia vsurpant. Vlpian. in l. probrum. 42. D. de verbo. signi. Probra quædam natura turpia sunt, vt furtum, adulterium: quædam ciuiliter & more ciuitatis, vt tutelæ damnari. Marcellus l. probrum. 41. D. de ritu nupt. Probrum intelligitur etiam in his mulieribus esse, quæ turpiter viuerent, vulgóq; quæstum facerent, etiam si non palàm.

PROCEDIT, verbum est Iurisconsultis vsitatum: pro valet, locum habet. Vlpianus l. 7. §. 3. D. ad leg. Aquil. Hoc autem in seruo non procedit: in filiofam. vulnerato procedit.

PROCEDERE in caussa summarie, & de plano, quid sit, declarant Specul. tit. de inquisit. §. 3. versi. qui ergo, & Bart. in extrau. g. ad reprimendum.

Procedente tempore, successu temporis, l. 2. D. de origi. iuris.

PROCESSVS pro ingressu, l. nam & Imp. D. de donat. inter virum & vxorem. Vide, Donare ad processus.

Processus, transuectiones equitum, de quibus in l. 2. D. de in ius vocan. Licinius l. 43. de don. inter vir. Nam & Imperator Antoninus constituit, vt ad processus viri vxor ei donare possit. vide TRANSVECTIO.

Processus iudicij, est ordo quidam legitimus, secũdum quem controuersiæ caussarum cognitæ, ex bono & æquo celeriter diffiniantur. Proinde talis ordo deseruire debet iudici, vt is teneat cognitionis suæ rationẽ: non verò vt litigatorum adfectibus obsequatur, ad differendam caussam prætextu iudiciariæ obseruationis. Quocirca Innocentius Pontifex rectissimè dicit: Vnde videbitur subtiliter intuenti, de ordine iudiciorum procedere, vt in præmissis non per omnia ordo iudiciarius obseruetur. Hoc est, Verissimus aliquãdo censetur ordo, non obseruare plenum ordinem in iudiciis, cap. ad nostram. de iureiu. Iudex enim innocentis viri officio fungi debet. Ideóque incorrupto animi iudicio discernere, quonã ordine, quo progressu credat se cogniturum celeriter de caussa cõtrouersa, secundum ius & æquum, l. ceteræ. D. fami. ercisc. &

Venul

Venuleius in l. continuus. §. cum ita. D. de verborum oblig. Hinc est quòd Hadrianus optimus maximúsq; princeps, in l. 3. D. de testib. semper vtitur his verbis: Tu magis scire potes. Item, Sed ex sententia animi tui æstimare oportere. Item, Tecum ergo delibera. Et plerique sunt omnes Iuris Codicea huiusmodi vocibus. Iustinianus Nouell. Præcept. præsid. const. 17. [Greek text] Forma igitur iudiciorum qua nunc vtimur, neque ordo est, neq; processus: sed magis confusio. Et nullum est in toto iure exempium, quo probari possit. Nam quid est aliud, quàm calumniosa cæremoniarum atque scriptorum altercatio extra omnem caussæ cognitionem: adeò vt iudex ipse non habeat sæpe in manu officium suum exercere in litibus: imò cogitur ad sedentariam audiédi operam, donec omnes istæ cæremoniarú præstigiæ peragatur.

PROCHEIRI, scribæ, qui manu expediti sunt, l. peculiari. de proxim. sacr. scrin. lib. 12. C.

PROCITVM dicebatur testamentum, quasi velut procatum, id est, prouocatum, id est irritum ac ruptum. Festus.

PROCINCTVM testamentum appellatur à Iustiniano in §. 1. Institut. de testam. quod fiebat in ipsa militum expeditione, dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius dubiá sciebant aleam: quod veteres In, vel Endo procinctu nominabant, vt apud Cicer. in 2. de nat. deor. & 1. de orat. item apud Vlpian. cap. Instit. 20. & Gell. lib. 15. ca. 25. Id ergo militiæ tantum fiebat, cum viri ad prœlium faciendum in aciem vocabantur: auctore Gell. lib. 15. cap. 27. Plutarchus autem in Coriolani vita rem sic explicat, [Greek text] Eo tempore, inquit, mos erat Romanis prœliú inituris, scutáq; sumpturis, togá præcingere, simúlq; testamenta sine scripto facere, herédémq; ne tribus aut quatuor audientibus, nuncupare. Veteres Glossæ, In Procinctu sic exponunt, [Greek text] Festus autem sic: Endo procinctu, in procinctu: significat autem cum ex castris in prœlium exitú est. Procinctos, quasi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicútur. Idem: Procincta classis dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus. vetustius enim fuit multitudinem hominum, quàm nauium, Classem vocari.

in Procinctu versari dicuntur milites, qui in expeditione belli sunt: vel qui pro patria in hostico sunt, quantuis milites non sint, l. vn. D. de bon. poss. ex testa. mil. Hoc [Greek] dixit Homerus Iliad. λ.

PROCLAMARE in libertatem vel ad libertaté dicuntur, qui ex seruitute se in libertatem vindicant, & adserunt, toto tit. quibus ad libert. procl. non liceat, l. 7. §. proinde. cum seq. D. de lib. caus. l. 40. §. libertatem. D. de fideicomm. libert. l. 3. §. si seruus. D. de acquir. poss. l. 8. D. de probat. l. 1. §. diuus. D. de iure fisc.

PROCLAMATOR, qui caussam agit, qui litem intendit, lib. Feud. 2. titul. 27. §. 4. Proclamatori etiam damnum restituat. Sic lib. leg. Franc. 4. cap. 7. de clamatoribus vel causidicis qui iudicio Scabinorum acquiescere nolunt, & c. Cicero de Orat. 1. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone conquirimus. Sic in capit. Caroli: Si autem de possessionibus suis super eos clamor ad Iudicem venerit, mittat Iudex clamantem cum misso suo ad Episcopum.

PROCONSVLE, posterioribus temporibus dictú pro Proconsul. Hinc illud D. Aug. Ab e, litera vocali nullum Latinú, nisi iuncta præpositione masculinú inueniatur: vt, proconsule, proprætore. ergo iuncta præpositione fiunt Latina, vt dixi, proprætore, proquæstore. Nam veteres nominatiuo casu procósul dicebant, attendentes nullum nomen Latinú exire in e literam nominatiuo casu generis masculini. Apud Cic. auté de leg. 1. cum Gellius procósule vocatur, hoc de iis videtur intellexisse, qui extra ordinem velut Cósulis loco mitterentur, cum interdum nec ex consulatu mitterentur, nec vnquam consules fuissent: quádo, quod nunquam antea factum fuerat (vt ait Dio) & consularibus Ciceronis ætate prouinciæ consulares mandatæ sunt, proconsuléſque vocati sunt. Pro consule contra Sertorium scribit missum esse Pompeium, pro lege Manilia Cicero: quod Plutarchus vertit, [Greek text]

PROCONSVLES, Vide Proprætores.

PROCVBITORES, qui noctu custodiæ caussa, ante castra excubabant, cum castra hostium in propinquo essent.

PROCVRATOR est, qui aliena negotia mandatu domini administrat, siue in iudicio, siue extra iudicium, l. 1. D. de procurat.

Procuratorum autem varia sunt genera. Quidam enim sunt litis procuratores, qui ad mouendas instituendásque actiones vel lites exequendas dantur, l. 86. D. de solut. Huiusmodi procuratorem ad actionem factum procuratorem vocat Paul. in l. 14. D. de pactis. Alij sunt negotiorum procuratores, quibus vel certa vna res, vel generaliter vniuersa negotia administranda mandantur, qui omnium rerum procuratores, l. 13. D. de pact. l. 6. D. de institor. l. 8. D. de calumniatorib. & totorum seu vniuersorum bonorum procuratores vocantur, lege 63. D. de procuratorib. l. 17. §. vlti. D. de iniuriis. In illis edicti de iniuriis verbis, NEQVE PROCVRATOR QVI EO NOMINE AGAT, procuratorem accipimus non vtique eum solum, cui specialiter procuratio data est actionis, sed sufficit esse eum, cui omnium rerum administratio mandata est, lege 17. §. ait prætor. & §. procuratorem. D. de iniuriis. Similiter in eo quod dicitur, procuratorem iudicatum solui stipulari posse, non eum tantum, cui ea res specialiter mandata fuerit, intelligimus, sed & eum qui vniuersorum bonorum mandatum susceperit. Sed & si ratum fuerit habitum, procurator videbitur, lege tertia, §. primo. D. iudic. sol. Eodem modo in Aedilicio edicto procurator accipitur, l. 1. & l. 25. §. procuratoris. D. de ædilicio edicto. In interdicto quoque vnde vi ex sententia magis quam ex verbis procuratorem non eum tantum, qui legitimè procurator dicitur, omnium rerum eius qui absit, quasi pene quidam dominus, hoc est, alieni iuris vicarius, sed & quemlibet qui aliquid nostri negotij gerat, clientem videlicet, colonum, aut libertum, aut qui illam vim deiectionémq; rogatu aut nomine nostro fecerit, intelligi, eleganter Cicero pro Cæcinna tradit. Atque adeo in plerisque librorum nostrorum locis is, qui sine mandato negotiis se alienis offert, & qui aliquid nostro nomine negotij nostri gerit, procurator vocatur, qui verus negotiorum gestor est, l. 34. §. si gener. l. 22. §. vltimo, l. 58. D. de solutionib. & l. 15. §. si quis absentis. C. de petit. hered. l. 9. §. si heres. D. de lib. leg. l. 22. §. quod si. l. vltim. D. rem ratam hab.

PROCVRATOR in rem suam datus dicitur, cui in rem vtilitatémque suam mandatæ sunt actiones, l. 8. §. vlti. D. manda. l. 2. in fin. D. famil. ercisc. l. 3. §. idem Labeo

ait.D.de in rem ver.l.24.D.de minor.l.3.§.Idem aduersus.D.quod quisque iur.l.8.C. de hered.vindic. Nam hic cum mandatas sibi & cessas ab alio actiones exerceat, procurator est: sed quia non in alienam, sed suam rem, id est, commodum suum propriúmque lucrum actiones præstitæ sunt, lucrúmq; omne & compendium eum respicit, Idcirco in rem suam factus datúsve procurator dicitur, l.4.C. de procuratorib.l.25.§.vltim.eodem.l.4.D.de re iudi.l.1.§. in propria. D. quando appell.sit.l.20.D.de appellationib.l.14.D. de pact.l.18.D.de compensatio.l.6.C. de obligation. & actio. Is qui nomen emit, in rem suam fit procurator, l.1.C.de contrar.iud.tut. Venditor quoque ab emptore datus ad litem procurator, in rem suam datus videtur, l.66.§.si secundum.D.de euict. Erant & Procuratores hereditatium, l.32.D.de iure fisc. & in inscriptionibus Procuratores vicesimæ hereditatium. Item Procuratores rei dominicæ, l.penult.de conuen.fisc. deb.libro 10.C. Et Procuratores domus dominicæ, l.8.C.vbi caussæ fisc. Et Procuratores summæ rei, l. vltim.C.si propt.publ.pensit.qui & Rationales summæ rei, vt in Inscriptione l.7.C.vbi caussæ fisc. Metallorum item & baphiorum & textrinorum seu gynæceorum & linificiorum, & bastagarum, & saltuum erant Procuratores, quorum in l.4.C.de metallar.libro 11.C.l. penultim.de murilegul.eodem. Et in Notitia Impp. Roman.fit mentio. Procurator Reipubl.l.3.§.planè.& l.5.§.idem ait.D.quod vi aut clam.l.2.§.ad frumentum.D.de administr.rerum ad ciuit.pert.l.7.C. ne de statu def.l.30.de decurionib.lib.10.C.

Procuratorum quatuor genera Paulus facit lib.Sentent. 1.cap.3.aut ad litem, aut ad omne negocium, aut ad partem negocij, aut ad res administrandas. Procurator ad litem, siue litis dicitur, cui instituendæ sustinendæve litis negocium datum est, §.1.Inst. de iis per quos cog.poss. Procurator ad omne negocium is est, quem Cicero in Orat. pro Cæcina sic describit: Vtrum me tuus procurator deiecerit: is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius qui in Italia non sit, absítve Reipub.caussa, quasi quidam penè dominus, hoc est alieni iuris vicarius. Sic l.12.D.de sol. l.13.D.de pact.l.7.D.de calum.l.63.D. de procurator. vbi eiusmodi procurator rerum omniũ, & totorum atque vniuersorum bonorum procurator appellatur. Procurator ad partem negocij est cui proprie ac specialiter certa res mandata est, l.3.§.1. D.iud.solut. l.17.§.vltim.D.de iniur. Procurator ad res administrandas is dicitur, quem proprie Negociorum gestorem appellamus: hoc est, qui non quæstuario negocio præficitur. siue autem eius rei mãdatum habeat, siue non habeat, procurator dicitur.l.si quis.58.D.de solution. l.9.§.si heres.D.de lib.legat.l.vltim.D.rem rat.habe. l.15.§.si quis.D.de here.petit. Et hoc ab Institore differt, quòd hic quæstuariæ negociationi præfectus est, l.5.§.3.D.de instit.act.

Procurator verus dicitur, qui vel eius rei quam gerit mãdatum, vel omnium negociorum administrationem habet, l.1.in fin.D.quod iuss.l.12.D.de solut.l.40.§.1. D.de procurat. Huic opponitur

Procurator falsus, is scilicet qui mala mente, & intercipiendi animo procuratorem se simulat, & procuratoris personam induit, l.44.§.1.D.de furt.l.18.D.de solutionib. quemadmodum & falsus creditor, qui se dolo simulat creditorẽ. Etsi Procurator falsus intelligi nonnunquam debet non verus, l.3.§.fin.D.rem ratam hab. Vel denique is qui procurator non est, sed vltrò se negotiis alienis sine mãdato se offert, l.1.D.qđ iuss.

Procurator Cæsaris ab Augusto primum institutus est, vt ex Dionis lib.53.intelligimus: vbi ait Augustum in omnes prouincias, præterquã vbi Proconsules essent, mittere instituisse Curatores, qui vectigalia conquirerent, impendiáque, si quæ opus essent, facerent. Hoc autem potius officium quàm magistratus appellatur, in l.non licet.46.D.de cont.empt. Itaque Rationales passim in libris nostris appellantur: eósque deportandi ius non habere, sed petulantibus aditu prædiorum Cæsaris interdicere posse, Callistratus auctor est in l. vlt.D.de offic. procur. Præterea iurisdictionem inter priuatos extra fiscales caussas non habebat, l. 1. C. de iurisd.omn.iudic.l.1.& passim, C.vbi fisc.caussæ. Inter fiscum autem & priuatos ius dicebat. Vlpian.l.5.C. eod.l.1.D. de offic.pro. Cæsar.scribit, ea quæ ab illo acta gestáque sunt, sic à Cæsare comprobari, atque si à seipso gesta essent. Hinc illud Taciti lib. 12. de Claudio Cæsare: Eodem anno, inquit, sæpius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus videretur, Senatusconsulto quoque cautum plenius & vberius, quàm antea. Suetonius tamen id illum precibus impetrasse scribit: Vt sibi in curiam, inquit, Præfectum prætorij secum inducere liceret, vtque rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoque pertinet quod idem in Vespasiano scribit, cap.16. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemq; ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgò pro spongiis dicebatur vti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentea. Interdum autem Procurator Cæsaris Præsidis prouinciæ partibus fungebatur: ac tum de rebus omnibus, quasi Præses ipse cognoscebat, l. 4. C. ad leg. Fab.de plag.l.3.C.vbi caus.fis.l.ex cõsensu.23.§.1.D.de appel.

Procurator voluntarius, Vide Voluntarius procurator.

PROCVRATIO, administratio. Cicero Acad.1. Dum me ambitio, dum honores, dum caussæ, dum Reip. non solum cura, sed etiam procuratio multis officiis implicatum & constrictum tenebat. Idem lib.3.de Legibus: Sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratione Senator? Loquitur de legationibus liberis, quæ sine vlla publici negocij, aut Reip.administratione obibantur.

Procuratio etiam est quod præstatur Archiepiscopo lustranti, & (vt vulgus loquitur) visitanti prouincias.c.1. de censi.in 6.& c.cauendum 10.q.3.

PROCVRATORIVM & mandatum differunt: vide l. cùm dilectus. de relig.do.& c.coram. de offic. deleg.

PROCVRATORIÆ exceptiones vocantur, quæ procuratorio nomine agentibus opponuntur, siue quòd non esse hoc eis mandatum dicatur quod persequuntur, siue quòd omnino procuratores esse, vel fieri potuisse negentur, vel ab eo dati dicantur, qui procuratoris dandi ius non habuit, l.57.l.62.D.de procuratorib. l.2.& 3.D.de exceptio. l. 29.§.quædam. D.manda.l.19. §.1.D.de probatio.l.39.§.penult.D.de dam.infec.§.penult. Institut. de satisdatio. Qua de re incidere crebrò in iudiciis quæstionem Quintilian.lib.7.cap.1.admonet. Procurator, ait, alicuius pecuniam petit ex fenore hereditario: potest incidere quæstio, an huic esse procuratorem liceat. Finge nos postquam tractauimus remittere, vel etiam conuinci: quæretur, an ei cuius nomine litigatur, procuratorem habendi sit ius. Idem lib.4. cap.penul. Vt contra petitionem pecuniæ malè petis. Procurator enim tibi esse non licuit. Sed nec illi cuius nomine litigas habere procuratorem.

PRODARA, pro remittere, dimittere. Modest.l.14.D. de custod.& exhib.reo. Non est facile tyroni custodia credẽda: nã ea prodita, is culpæ reus est qui eã ei cõmisit. Itẽ, Quod si fugitiuũ domino reddẽdũ prodiderit.

Prodere legem dicitur, qui præuaricatur, & accusatione instituta desistit. Vlpianus l. 2. §. 1. D.de adulter. Marito iure mariti accusanti illa præscriptio obiicitur si

legem

legem prodidisse dicatur, ob hoc quod aggressus accusationem adulteri destitit.

PRODICTATOR, propter Consulum absentiã nonnunquam creatus est. Liuius lib.32. Itaque ad remediũ iamdiu desideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. Et quia Consul aberat, à quo vno dici posse videbatur: nec peroccupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuncium, aut literas mitti: nec Dictatorẽ populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorem populus creauit Q. Fabium Maximũ, & Magistrum equitum M. Rufum Minutium.

PRODIGERE, pro consumere, apud Modest. l. plebiscit. de offic. præsid. Plebiscito continetur, nequis præsidum munus, donúmve caperet, nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur.

PRODIGVS est, inquit Vlpi. qui neque modum neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerãdo & dissipando profundit, l.1. D. de cur. furio. Prodigi inquit Cicer. lib.2. officio. qui epulis & viscerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmq; apparatu pecunias profundunt, in eas res quarũ memoriam aut nullam aut breuem sunt relicturi. Prodigum, Euersorem appellat Caius lib.1. Institut. titul. de tutel. Solet & in libris nostris Prodigi verbum circuitu designari, is, cui bonis interdictum est, l.18. D. qui testamen. fac. l.6. D. de verbor. oblig. l.3. D. de nouationib. l.18. §.1. & sequ. D. de castr. pecul. l.10. D. de curat. furio. l.9. §. idem quæri. D. si certum peta. Ea eo autem Prodigus dictus est, quod sua prodigat, quod est foras agat, propellat, & protrudat. Formula autem qua bonis ei interdici solebat, hęc extat apud Paulum lib.3. Sentent. titul.4. QVANDO TVA BONA PATERNA AVITAQ. NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE, COMMERCIOQ. INTERDICO.

Prodigi à furiosis hoc distant: quòd furiosis simul atq; inceperint furere, mox ipso iure agnati sint curatores: Prodigis autem non sint prius curatores, quàm ipsis à iudice bonis sit interdictum.

Prodigus famæ suæ, qui eam negligit, ca. nolo. 12. q.1. Panor. c. prælatorum. not.2. de accus.

PRODIGA neutro genere numero multitudinis, in l. quæcunq;. §. C. de fide, & iur. hast. fiscal. libro 10. sunt annonæ, Græcis τὰ τρόφιμα, quæ in cibariis & edulíis consistunt. sic dicta quod intra proximos dies prodigantur, id est consumantur: vel ipsis prodigis, cum eis bonorum administratio interdicitur, plerunq; à fisco præstãtur. Meritò igitur Accursius noster in d. l. quæcunque. prodiga cibaria interpretatus sit: quam Accursij Interpretationem probant Bartolus & Ioannes à Platea. His opponuntur corpora.

PRODIGIA, auctore Festo, dicuntur, quasi prodicia, & porrò dicẽtia aliquid futurum esse. Nam litera quæ nunc C. Vocatur, apud veteres G. dicta est. Quod & nunc multi pronuntiando sequuntur in Italia. vide l. non sunt liberi. D. de stat. hom. l.3. C. de postu. hered. l. ostentum. de verb. signifi.

PRODVCI in ius, est ad Prætorem duci, l.3. §. docere. D. ne quis eum, qui in ius voc. l.4. D. de L. iul. de vi priua Produci etiã testis dicitur, l.23. & l.24. D. de testib. l. pen. & vlt. C. eod. Produci quoque olim dicebantur, qui in scena populo spectandi præbebantur, atq; exhibebantur. Suetnn. in Neron. cap.4. Equites Roman. matronásque ad agendum mimum produxit in scenam. Quintil. libri 3. capite 6. Qui se prætori in in hortis ostenderat, nec erat productus, sedit 14. ordinibus. Plinius libro 6. Epistol. ad Geminium: Proximis sacerdotalibus ludis productus in commissione pantomimus, cum simul theatro ego & Quadratus egrederemur. Macrob. libri 2. capite 7. de Publio Mimo: Cùm mimos componeret, ingentiq; assensu in Italiæ opidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit. Et in inscriptione Lanuuina, M. AVREL. AVG. LIB. AGRILIO SEPTEMTRIONI PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO SACERDOTI SYNHODI APOLLINIS. PARASITO ALVMNO FAVSTINAE AVGVSTAE PRODVCTO AB IMPE. M. AVREL. COMMODO.

PRODVCERE aduersarium ad album, Vlpianus dixit l.1. de edendo, pro deducere eum cum quo lis instituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonstrare, qua vti velit quis ex earum numero, quas Prætor se daturum in albo edictóque suo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit: id est, qua edicti parte.

Producere obligationem, diuturniorem reddere. Paul. l.91. §.3. D. de verb. oblig. Primo quæramus quæ personæ efficiant perpetuam obligationem: deinde quibus eam producant. Item: An filiusfamil. qui iussu patris promisit, occidendo seruum producat patris obligationem.

PROFARI, proprie dicuntur fatidici, qui futura prædiuinando solent fari: qui iidem & Vaticinari dicuntur, quod vesana mente faciunt: inquit Varro libro 5. ling. Latin. Itaque cum Vlpianus l.1. §.6. D. de ædilit. edict. sic scripsisset: Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset: sic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit. Item: Ceterum si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret.

PROFANVM, Varroni lib.5. de ling. Lati. quod ante fanum, id est coniunctum fano. Hinc Profanatũ, quod in sacrario pollutum. Et paulò post: Et cum Profanũ dicitur, id est proinde vt sit fani factum. Macrobius lib.3. cap.3. Profanum omnes pene consentiũt id esse quod extra fanaticam caussam sit, quasi porro à fano, & religione secretum. Trebatius verò apud eundem, Profanum propriè id esse ait, quod ex religioso, vel sacro in vsum hominum proprietatémve cõuersum est: quod probare videtur Aggenus Vrbi. in Comm. ad Iulium Front. vbi Profanum esse dicit, quod cum sanctum esset, postea in vsum hominum, & extra fanum venit. Profana ergo res sacræ & religiosæ opponitur, l.83. §. sacram. D. de verbor. oblig. Profanum id etiam esse quod quis sibi priuatum sacrum constituit Marcian. l.6. §. sacræ. D. de rer. diuisi. Agrum quoque purum monumento cohærentem profani iuris esse Impp. rescripserunt, l.9. C. de relig.

PROFECTITIVM peculium, vide suprà Peculium.

PROFECTITIA dos, quæ à patre, vel à parente profecta est, de bonis eius, vel facto eius. Vlpianus lege profectitia. D. de iure dotium. Vide Docto. l.2. D. solut. matrim.

PROFERRE, Iurisconsultis est, quod vulgò producere dicitur, id est, apud acta deponere. Producere autem de testibus non de litis instrumentis dici debet, auctor Budæus in Adnotationibus prioribus ad Pandect.

Proferre etiam est diem productam prorogare, lege volus. §. penultim. D. de quæstionib. & in rubric. de recept. arb.

PROFESTI dies, Vide Dies.

Profestum facere, referente Festo, dicebatur qui ferias

vitiabat

vitiabat,& profanabat,inauſpicatáſq; reddebat,& pro ſanas.

Proficiscitvr pecunia.Paul.in l.2.de reb.credit. Item mutuum, ait, non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia:hoc eſt,transferatur ad accipiendum.

Profecta res à me ad te etiam tunc videtur, ſi vel à debitore meo acceperis,vel pecuniam meam apud te habeas,& conuenerit vtroque caſu vt mutuum eſſet, l.ſingularia.D.ſi cert.pet.

Profitari eſt publicè & apud acta aliquid vltro denuntiare:quod vulgò inſinuare dicimus.Hinc Profiteri cenſum dicebantur qui apud Cenſores Romæ precium ſuarũ omniũ fortunarum edebant:aut apud Cenſitores in prouinciis,qui agros ea ratione declarabant,quæ præſcripta eſt in l.4.D.de cenſibus. vnde Cenſuales profeſsiones dicuntur ab Arcadio, l. vlti. §.1.in fin.D.de mun.& hon.l.cenſualis. C. de donat. de quibus etiam vide Briſſonium lib.1.Select. Antiq.

Profiteri natales dicebantur parentes,qui diem quo ſibi nati eſſent liberi,apud Præfectos ærarij edebant. Terentius l.etiam.16.D.de probat.Etiam matris profeſſio liberorum recipitur.Scæuola l.Imperatores.29.§. 1.D.eod. Mulier grauida repudiata, filium enixa abſente marito,vt ſpurium in actis profeſſa eſt. Iul.Capitolinus harum profeſsionum primum auctorem fuiſſe M.Antoninum Pium auctor eſt,intra diem trigeſimum nomine impoſito.per prouincias antem tabulariorũ vſum inſtituiſſe, apud quos de originibus idem fieret,quod Romæ apud Præfectos ærarij: vt ſi forte aliquis in prouincia natus cauſſam liberalem diceret,teſtationes intus ferret.Celſus l.cum de ętate.13. D.eod.iniquum eſt,cum de ſtatu ætatis alicuius quęreretur,& diuerſæ profeſsiones proferrentur, ea potiſsimum ſtare quæ nocet.Eiuſdẽ profeſsionis mentio fit in l.nec omiſſa.15.l.parentes.21.C.de lib.con.

Profiteri merces eſt,apud publicanos eas inſinuare, tributi pro his debiti exſoluendi cauſſa,l.vltim.§.diuus. & §.ſi quis profeſſus.D.de publican.l.3.C. de vectig. & commiſſ.Quintilian. Declamatio.341. Quod quis profeſſus non eſt apud publicanos,pro commiſſo tenetur.Idem etiam Declamatio. 359. talem legem fingit, Publicano ſcrutari liceat, quod quis profeſſus non fuerit,perdat.

Profiteri etiam in l.3.§.pen.D.vbi pupill.educ.eſt pupilli pecuniam prætori edere:vt profeſsionem edere peculij,in l.19.D.de pecul.legat.

Profiteri indicium in l.1.D.ad l.Corne. de ſicar. & l.24. D.de falſ.Salluſt.in bello Iugurth. Sed ipſe deprehenſus multis hortantibus,& in primis Albiano Conſule indicium profitetur.Suet.in Domitia.ca.17.Profeſſúſq; conſpirationis indicium,& ob hoc admiſſus,legenti traditum à ſe libellũ & attonito ſuffodit inguina.Plinius lib.3.Epiſt.ad Nepot. Eadem apud Claudium vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium,Ego,inquit,te audiam,cuius in gremio Scribonianus occiſus eſt? Vnde fit,vt pro,confiteri indicia, profiteri legendum videatur in l.3.§.item is cuius.D. ad leg.Corn.de ſicar.

Professvs, id eſt,confeſſus, l.final.§. quoties. D.de iudic.

Professio argentariorum dicitur,ſed & aliorũ omnium vitæ generum,l.6.§.Prætor.D.de edendo,l. 26. in fin.C.de epiſc.& cler.

Profeſsio, ad interrogata reſponſio,l.non nudis. C. de probationib.

Profeſsio, ſponſio,cap. 1.de ſumm.Trinitat.in 6.& hoc ſenſu eſt duplex, quædam regularis, quæ fit ſcriptura, cap.fin.20.quæſt.fina.ſed recte probatio dicitur.probantur enim qui cœnobiticum viuendi genus deligunt,idque anno exacto.

Professores optimi Iuſtitiæ, & rei publicæ miniſtri eſſe debent, Conſtit.D.2.§.vlt. Nunc ſunt pernicioſiſsimi altercationum auctores. Profeſſoris boni officium eſt, curare vt ius ciuile in melius, hoc eſt, in maiorem ſemper vtilitatem hominum honeſtam producatur:vt eleganter dicit Pomponius l. 2. §. poſt originem.D.de orig.iur.

Profeſſorum nomine neque medicos, neque Philoſophos, neque Iuriſperitos contineri traditur l.1.cum ſequen.D.de var. & extraordin. cognitio.rubri.de profeſſ.& medic.lib.10.

Profvgivm, actus ipſe transfugiendi ad hoſtes: itáque accipitur l.non omnes.§.qui captus.D.de re mil. Pro transfuga haberi eum qui in profugio captus eſt. ita enim legendum oſtendunt Græci, qui habent ἐν τῇ βαρβάρων γῇ, id eſt in hoſtico. Cuiacius Obſer. lib. 6. capite 27.

Proflvens aqua, vide Aqua profluens.

Prognervm appellat anus neptis ſuæ virum: ait Feſtus.

Progener, vide Socer magnus,& Proſocrus.

Prognatvs,natus,apud Iuſt.§.2.Inſtit.de hered.quę ab inteſt.def.

Programma, πρόγραμμα, proſcriptio, ſcriptura publico in loco, vt ab omnibus legi poſsit, propoſita. quemadmodum edicta proponebantur, aut principũ reſcripta:vt l.3.C.de leg.& cõſti.prin. Itaq; proprie quæ Græci προγράμματα,eadẽ Latini Edicta appellant.

Prohedri, dicebantur quaſi Præſides, Magiſtratus quidam primi ſubſellij, quibus ceteri omnes ſedendi loco cedebãt.G. Budæus in Annota.ad titul.de offic. præſe.prætor.

Prohibet vti frui, qui vi deiicit vtentem & fruentem,aut non admittit eum, cum de fundo exiſſet non vſusfructus deſerendi cauſſa, l.3.§. vti frui. D.de vi & vi arm. Prohibet ædificare,qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi neceſſaria ſit:aut qui operi neceſſarios venire prohibet, l. 1.§.penult. D.de mort.infer.

Prohibetur poſsidere, qui & in ſolo ædificare prohibetur, l.pen.§.1.D.de acq.poſſeſ.

Prohiberi quis intelligitur, quo minus faciat, ſi quolibet actu prohibentis, id eſt dicentis ſe prohibere, vel manum opponentis, lapilliúmve iactantis prohibendi gratia id faciat,l.19.§.1.D.quod vi,aut clam.

contra Prohibitionem iuris,quot modis dicatur, ponit Dinus in c.qui contra. de regul.iur.lib.6.

Prohibitoria interdicta ſunt quibus Prætor vetat quid fieri l. 1. & l.2.D.de interdict. §. prohibitoria.de interd.Inſtit.

Proiiciendi ſeruitus, ius eſt, extra tectum meniana proiiciendi, &, vt Theophilus §. æquè. Inſtit. de actionibus,interpretatur, δίκαιον τοῦ ὑπερτάνειν ἔξωθεν τὰ μενιάνας, l.1.& l.2.D.de ſerui.vrb.l.penul.D.ſi menſ. fal.mod. Sic l. 80. D. de contrah. empt. Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta ſunt, vt ea mihi ita habere liceat. Aliud autem eſt Immittere, aliud Proiicere, vt conſtat ex l.5. §. meminiſſe. D. de noui op.nunc.& paulo poſt dicemus.

Proiectvm, & protectum, partes ſunt domus prominentiores, vnde nobis aſpectus patet in vicos & plateas, à proiiciendo & protegendo dictæ. Nam protegere, eſt tectum proiicere:quod fit, quando tigna extra columnas ſeu parietes extenduntur, vt meniana vel podia penſilia faciamus:quo genere ſtructuræ, ædificia in ſuperioribus partibus ampliora reddi ſolent. Huius rei inuentor Menius traditur, vt alibi diximus, à quo meniana, omnes ædificiorum proiecturæ generaliter dicuntur, lege ſeruitutes. §. primo, D. de ſeruitutib. vrbanorũ prædiorum. Itaque Lexicon Latino Græcum

Græcum, Proiecta interpretatur, tecta ἀνατεταμένα, ἀνάτασιν ἔχοντα ἐπ' οἰκίας. Proiectum tectum etiam dixit Cic. in Topic. Proiectum autem & immissum hoc differunt, ait Iauolenus, quod proiectum est id, quod ita proueheretur, vt nusquã requiesceret: qualia meniana & suggrundæ sunt. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna & trabes quæ immitterentur, l.242.§.1.D.de verbor.signif. Græci l.1.D.de seruit.vrb.præd. Proiecta siue meniana, solaria interpretantur.

PROLETARIVS in duodecim tabulis pro inope & nullis facultatibus prædito sumitur. Asiduo, inquit lex, vindex asiduus esto. proletario ciui quiuis volet, vindex esto. nam qui in plebe Roma. tenuissimi pauperrimíque erant, neque amplius quàm mille quingentum æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. qui verò nullo aut perquàm paruo ære censebantur, Capite censi vocabantur. Gellius lib.16.capite 10. qui etiam Proletarios dictos scribit à munere officióque prolis edendæ: quod cum re familiari parua minus possent Rempub. iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent.

PROLYTAE, προλύται dicebantur, qui quatuor annorum spacio in legum studiis decurso, quintum & postremum adiiciebant. Imperator in præfat. ad Antecess.§.6. Quibus, inquit, si bene sese imbuerint, & in quinti anni quo prolytæ nuncupãtur, metas constitutionum, &c. Hesychius προλύτας interpretatur, ἀπηρτισμένους, παραλελυμένους, vt ij sint, qui ab illa præscripta & præfinita studiorum lege sunt soluti, & tanquam emeritis stipendiis honestam à magistrorum scholis missionem impetrarunt, vnde hodie quoque licentiati appellantur. vide Lytæ.

PROMATERTERA, proauię soror, l.1.de grad.& adfi.

PROMERCIVM dicitur ea ratione qua commercium, éstque mercimonium, quodcunque vendundi caussa seponitur. Paul.l.4.§.1.D.de pen.legat. Si quis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: nõ omnia quę & promercij caussa habuit legasse videtur. Sic apud Vlp.l.41.§.4.D.de legat.

PROMERCALES res dicuntur, quæ vt diuendãtur pluris, fuerunt emptę. Paul. Quod si res, ait, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales: tales impensæ non voluptariæ, sed vtiles sunt, l.quòd si.D.de impẽs. in reb.dot. Sane hoc vocabulũ dictio vniuersalis non est: sed illa tantum Promercalia nuncupantur, quæ reseruatis his, quæ ad vsum annuum & proprium pertinent, tanquam superantia, ex mobilibus paterfamilias vendit. Rhodig. in fi.c.10.lib.28. ait, Promercale in venalium ratione dici, quod extra domesticum vsum redundans venui proponitur.

PROMISCVAE conditiones, & non promiscuæ, vide CONDITIO.

PROMITTERE facere securum ad sensum prudentis, quid significet hæc formula not. in l.si mandato Titij. §.fin.D.de mand. Promittere rem habere licere, & promittere non mouere, vel facere controuersiã, paria sunt, per l.stipulatio ista. in princi.& §.si quis forte.D.de verb.oblig.

PROMISSVM à dicto quid differat, vide DICTVM.

PROMISSIONIS verbõ, & ad nudam promissionem siue pollicitationem, & ad sponsionem refertur, l.19. §.1.D.de ædil.edict.l.123.D.de verb.obli. Plane si scriptum in instrumento fuerit aliquem promisisse, perinde habetur atque si interrogatione præcedente responsum sit.§.si scriptum. Institut. de inutilib.stipul.l.sciendum.D.de verb.oblig. vt meritò quærat Barto. an verbum Promittere sit commune ad stipulationem. vide apud eundem d.l.sciendum, & illic Alex. Imola.

Promissionem desertam appellat Vlpian. cui non sit satisfactum, puta iudicio sisti caussa, l. sed & si quis.§. quæsitum est.D.si quis cautionibus. Vnde Paul. in l. si duo.§.1. pœnam desertionis vocat.

PROMPTVARIVM, cella est, in quam reponũtur edulia, quæ ad vsus quotidianos cõparata sunt: in hoc à penu distans, in quod quæ longioris vsus sunt conduntur. Paul. de pen. leg. l. nã quod. Si cui quæ in prõptuario sunt, legata sunt. Hinc Promus, dispensator.

PROMVLGATAE leges rectè olim in ærarium agebantur, ac diligenter custodiebantur. Primùm, ne periret exemplar: deinde ne quis forte fraudem corrumpendo admittere posset. Qua ratione moti Romani, leges duodecim Tabularum in æs incisas, reposuerunt in ærarium, vt Tranquill. scribit in vita Iulij. Hinc sumitur mos in ciuitatibus, nec certe repudiãdus, quòd statuta sua in publicam custodiam reponant. Veruntamen meminisse oportet: ne custodiantur solùm Leges, sed vt obseruentur etiam. Ipsa literarum monumenta recludi debent in ærarium: at obseruatio palàm circumferri debet per totam Rempublicam.

PROMVLSIDARIA vasa, dicuntur Vlpian. in quibus promulsis, id est, condimẽtum ex mulso confectum ponitur, l.19.§.3.D.de sur.arg. Et ideo, inquit, scutellas & promulsidaria contineri.

PROMVTVVM dicitur à nostris, pro Repræsentata pecunia, & prærogata, siue prænumerata, & quæ in antecessum datur: quod Gallice dicimus, *Auancé*. Vlpi. l.ex conducto.15.§.item.D.locat. Cum quidam naue amissa, pecuniam quam promutuũ acceperat, reposceretur, responsum est meritò vecturã ab eo repeti, cum munere vehẽdi functus non sit. Scæuola l.Sticho.40. §.3.de statu lib. Quod neque à cõductoribus prędiorum, neque à villicis pensiones exegerit, & insuper etiam promutuum eis dederit. Græci Promutuum exponunt πρόχρεων hoc in loco: vt in l.ex conducto.§. item cum quidam.D.loca. promutua, ἐν προχρείᾳ. nam in Harmenopulo corrupte ἐν προχωρείᾳ. Theod. Hermopolites ad l.1.C.de sentent. quæ pro eo quod int. καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τῶν τοιούτων χρόνων συλλαβὼν νεῦτο.

PRONVBVS anulus dicitur, quo sponsæ digitum vir oppignerare consueuit.

PRONVRVS, nepotis vxor, l.non facile.§.nomina verò.D.de gradibus.

PRONVNCIARE proprie dicimur, quod viua voce, & memoriter proferimus: sicut Recitare, quod ex scripto. Statuere verò dicitur etiam, qui generaliter aliquid constituit, vt cum Lex in vniuersum sancitur. Hincq; est, quòd leges municipales vulgò statuta appellentur. Vide Alciat. in Comment. de verb. sig.

Pronunciare, quod est in XII. Tab. idem est, quod lingua nuncupare, id est, nominatim, palam, aperte ac diserte proferre. Vlpia. ex edicto in l.1.D. de ædil. edict. Eadémque omnia, cum ea mancipia venibunt, palàm rectè pronuncianto. Item, Ea omnia in vẽditione pronuncianto. Idem in l.31. eiusdem titul. Si vẽditor pronunciauerit, vel promiserit furem non esse, tenetur ex sua promissione, &c. Cicer. lib. de Offic. III. Itaque Cato ita pronunciauit: Cum in vendendo eam rem scisset, & non pronunciasset, emptori damnũ præstari oportere. Eodẽ in significato Latini auctores pronunciandi verbo vtuntur pro palam aliquid pollicitum & promissum significantes. Sic Pronũciare nummos apud Sueton. in Iulio cap.19. Pronunciare epulum, in eiusdem vita c.25. & Pronunciare donatiuum militibus in Galba cap.16. Et Pronunciare tesseras, in Domitiano c.4. ad fin. Pronunciare præmia militibus, apud Liuium lib.2.

Pronunciare prętereа sententiam ferre significat, l.59.§.1. l.60.D.de re iudica.l.37.D.de aur.& arg. Inde Pronũciatus heres, patronus, libertus, filius, qui talis iudicatur

tus,& per ſeotentiam declaratuseſt,l.9.§.1.D.de io ius vocan.l.8.D.de his quæ vt iodig.l.8.C.de ſent.& interioc.l.11.D.de adminiſtr.tutor.l.29.in fin.D.de lib. caut. Hinc

PRONVNTIATVM,ioquit Vlp.l.49.de verb.ſig.& ſtatutum idem poteſt. Promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſtatuiſſe eos dicimus qui ius babẽt cognoſcendi.

Pronuntiare etiam in ſcena actores dicũtur,l.1.D.de his qui not.infam.Plio.lib.7.cap.40.Luceia mima centum anoisio ſcena pronuntiauit. Sueto.io Calig.ca. 54.Vt ne publicis quidem ſpectacuiis tẽperaret,quomious & tragœdo pronuntianti coocineret.

PROPAGARI arbitria,boc eſt,in alios transferri,prohibetur rectiſsimè,l.noo diſtinguemus.D. de recept. arbitr.Propagari,exteodi,l.præſes.C.de ſeruit.

PROPATRVVS, proamita, id eſt, proaui frater & ſoror:ait Gaius l.1.§.1.D.de grad.& adfin.

PROPE eſt vt,genus eſt ioquendi pudorem affirmantis,& modeſtiam ſignificans:& licet dubitatioois ſpeciem habeat,adfirõiat tamen & definit.Papin.l.95.§ 9. D.de ſol.Si creditor à debitore petẽs culpa ſua cauſſa ceciderit,propè eſt vt actione mandati nihil à mandatore conſequi poſsit. Idem l.41. D. de mort.cauſſ. donat. Et quod ab alio oomine ipſius eo præſente datur,propè eſt vt ab ipſo datum intelligatur. Arrius l.5. §.6.D.de re mil.Si bonus miles aotea æſtimatus fuit, prope eſt vt affirmatiooi eius credatur. Idem, Propè affirmarem ei credi oportere. Dicuot etiam Iuriſconſulti Propios eſt, pro magis eſt, l. 140.D.de verb. oblig.l.18.D.de in rem verſ.Vtuotur & io eodem ſeo ſu voce Propemodom,l.6.D.vt io poſſ.leg.l.113.D.de verb.obilg.l.88.D.de verb.ſigni.

Propean denotet temporis interuallum,& quantum po oit N.Neapolita.l.non tantum.alias ἐν μέρει. D. de excuſ.tut.

Prope dicitur locus,qui millari diſtat,l.ſuus quoque.§. puto. D.de hered.inſtit.

Prope finem trieonij,formula quî iotelligẽda,not.l.properandum.§.& hæc quidem.C.de iudic.

PROPIVS ſobrino mihi eſt conſobrini mei filius, & coorobrinæ meæ filia, & patris mei cooſobrinus, & matris meæ conſobrious. Feſtus.

Propior ſobrioo,propior ſobrina ſunt,inqoit Caius,patrui magni,amitæ magnæ,auunculi magni,materteræ magnæ filius filia,l.1.D.de grad. & adfin. hoc eſt, infert Vlpia.patris eius cuius de cognatione quæritur, conſobrious conſobrina,ſiue frater patruelis.

Propius ſobrinis.Paul.l.10. §.9. D. de gradib. Perſonæ quas eoumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quęritur,propius ſobrinis vocãtur.nam, vt Maſſurius ait,quem quis appellat propiorem ſobrino,qui eſt patris matriſve conſobrinus aut conſobrina,ab eo conſobrini conſobrioæve filius filia nominatur.Et paulo pòſt: His omnibus quod à patrui nepote propoſuimus,is de cuius cognatione quæritur, propius ſobrioo eſt:nam patris vel matris eorũ conſobrinus eſt.

PROPINQVI, pro cognatis, præcisè dicuntur, pro, Sanguine vel genere propinqui. Vnde

PROPINQVITAS, pro cognatione,in l.1. C. de imp. lucr.deſcript.& l.2.C.quaod.& quib.quart.

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΖΕΣΘΑΙ apud Demoſthenem in l.16. §.4.D.de pœn.affici contumelia. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν ἀηθεῖς ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. Hæc mouent,inquit,hæc de ſtatu meotis homines deiiciũt contumeliæ non aſſuetoa.

προπετῶς, l.13.D.de iureiurand.hoc eſt,iocooſulto calore Sunt qui interpretentur,perperam.

PROPOLA prima correpta, προπώλης Gręcis eſt,ait Pollux,idem qui iofrà Proxeneta, veoditioniſque conciliator,Senecæ Pararius dictus.Alias propola prima prodocta dicitur is qui primus merces vendit,quas in portu primus anticipat: &, vt ait Perſius,primus tollit piper à ſitiente camelo,vt prior vẽdat:quod manifeſtò ionuit Luciiius:

Sicuti cum ficus primus propola recentes
Attulit,& precio ingenti dat primitu' paucos.

Hinc apod Cicer. in Piſonem. Vioom de propola, & de cupa. Vbi tamen Turn. Aduerſ.lib.1.cap.1.Propala legi vult. Propalam exponens, qui merces propalam, velut ante palum,aut de palo pendeotes habet,& vendit.Quod ſuperius dixi magis probatur Ioſ. Scaligero io ſuis annot.in Culicem Virgilianam.

PROPONI dicebantur,qoæ vt oculis ciuiũ adparerent, proponebantur. Hioc Proponi actiones, quoniam in aibo ſcriptas, & in edicto Prætor in publicum edebat,l.1.C.de interdict.

PROPORTIO geometrica,cuios ſummus in Iure ciuili vſus eſt,ita deſcribi poteſt,vt ſit, variarũ quaotitatũ inter ſe comparatio:quæ(vt Ariſtot. lib.Ethic.5.ſcribit) minimum in qoatuor poſita eſt. veluti, Ponatur in a. gemma pretioſiſsima: in b.ſilex.tum ducatur altera linea:& in c.pooantur mille aurei:in d.obolus.poſt ſumatur illa ratio, vt eſt a.ad b.ſic c.ad d. Tum enim illa comparatio ſequetur. Si vt a.eſt ad b.ita c.ad d.neceſſario a.eſt ad c.ſicut b.ad d.poſtremo vt eſt totum ad totum,ita altera pars totius ad alteram alterius: veluti vt eſt a.c.ad b.d.ita& a.ad b.& c. ad d. Plura vide in Hot. comment. io l. ſi ita ſcriptum. 13.D.de lib.& poſtum.

PROPRÆTORES, & PROCONSVLES qui fuerint ſic exponit Hotomanus in Verrioarum commẽtariis: Cùm antiquitùs auctis imperij finibus prætores crearentur,qui io prouincias ſummo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequeos eſt mentio) inſtitutum tantum fuit, vt qui Romæ conſulatum aut præturam geſsiſſent, ij anoo inſequenti in prouincias eodem cum ſummo imperio mitterentur, quæ iccirco conſulares, & prætoriæ vocabantur: quarum illæ biennium obtinebantur, hæ annum voum: vt teſtis eſt Cicero in prima Philippica. Qui verò ea cooſulatu prouinciam obtinebant, Proconſules ſiue proconſule: qui ex prætura, Proprætores ſiue proprætore dicebantur. De procooſulibus quidem nemini dubium id eſſe arbitramur: de proprætoribus verò, quooiam dubitare nõoullos animaduertimus, teſtimoniis confirmandum videtur. Cicer. lib.de Diuinat.2.Bellicam rem adminiſtrari maiores noſtri oiſi auſpicatò noluerunt. quàm multi ſunt anni, cùm bella à proprætoribus & proconſulibus admioiſtrãtur, qui auſpicia non habent? Quin igitur Gabinius, qui ex conſulatu Syriam obtinuit, proconſul: quin Verres, qui ex prætura Siciliam, proprætor dici poſſet, dubitaturum neminem exiſtimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita eſt, ſed aut præturam magiſtratum eſſe anouum negemus, aut per abuſiooem id dici fateamur neceſſe eſt. Repugnat enim præturam Verris eſſe annuam, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tum in Sicilia, quadriennium præfuiſſe. Ac ne cui mirum videatur, verbum prætoris pro proprætoris vſurpari, locum ex Verrina 4. ſubſcribemus, in quo & Conſul pro proconſul, & prætor pro proprætore, perſpicuè vſurpatur. Cum id quod omnes intelligebant diceret Heraclius, legem eſſe Rupiliam, quam prętor Rupilius ex s. c. de decem legatorum ſententia dediſſet, hoc omnes ſemper io Sicilia conſules prętoréſque ſeruaſſe, &c. Seotentiam noſtram nunc ita perſpicuè cooſirmabimus, vt quod amplius dubitetur nihil futurum ſit. Cælius ad Ciceronem ſcribens libro Epiſtol.8. ſic ait, Itémque ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam ioque 8.reliquas prouiocias, quas prętorij pro prętore obtinerent, eos qui prętores fuerunt, neque in prouiocia cum imperio fuerunt,

quos

qnos eorum ex Senatusconsulto cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eos sortitò in prouincias mitti placere: & quæ sequuntur. Videmus, opinor, apertè nunc, eos ipsos qui prætorij erant, prætorio imperio in prouincias mitti moris fuisse. In quo tamen illud intelligendum est, tametsi more id institutóque fieret, vt qui ex prætura consulatúve exirent, in prouincias proprætorio proconsularíve imperio mitterentur, eóque hi magistratus essent ordinarij: nonnunquam tamen extra ordinem, tum proprætores, tum proconsules mitti consueuisse: quorum imperium extraordinarium appellabatur. Velut in his duobus de quibus modò commemoratum est, Cneo Pompeio, & Lucio Gellio: quorum vterque cum consul antea nnnquam fuisset, pro Consule tamen in prouinciam est missus. Nam de Pompeio quidem apertè id Cicero vndecima Philippica testatur: cuius verba paulo antea descripsimus, quod eodem modo intelligendum est in iis, qui cùm Consules qnidem fuissent, non tamen statim ex Consulatu in prouinciam proficiscebantur: quemadmodum Ciceroni vsu-uenit, qni quia nouem post consulatum annis in Ciliciam proconsul profectus est, propterea extraordinarium suum imperium appellat in Epistola nona libri ad Atticum quinti: Faciam, inquit, vt summa modestia & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hæc quidem de Proconsulum imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differre, hinc intelligi potest, quód Cicero Philippica secunda imperium à senatu in suam sententiam C. Cæsari adolescenti, neque vllo vnquam magistratu functo, delatum vt proprætor esset, extraordinarium appellat. Atenim, ait, Caio Cæsari adolescenti imperium extraordinarium mea sententia dedi. Significat autem Senatusconsultum quod in oratione quinta perscriptum est. Eiusdem modi fuit Cnei Pisonis imperium, de quo Sallustius in coniuratione Catilinæ sic scribit: Postea Piso in citeriorem Hispaniam Quæstor pro prætore missus est, adnitente Crasso, & cetera. Non igitur aut Proconsulum aut Proprætorum perpetuò extraordinarium imperium fuit, quemadmodum placere quibusdam video: sed tum demum, cùm in prouinciam ant ante Consulatum, Præturámve, aut non statim ex Consulatu præturáve cum imperio mitterentur. Hæc cùm ita se haberent, illud tamen minimè silentio prætermittendum videtur: quoniam prætoris vocabulo veteres pro eo qui exercitui præesset vtebantur (quemadmodum ex Asconio notum est) eos qui duces exercitus Vicarij relicti essent (quos Locumtenentes generales vulgò nominamus) Proprætore etiam appellari consueuisse: quod vel ex eo intelligi licebit, quia Sallustius in bello Iugurthino scribit, Albinum Consulem ad comitia profectum, Aulum fratrem in castris pro prætore reliquisse: quem paucis pòst versibus legatum appellat. & in eodem Caium Marium in expeditionem profectum, Lucium Syllam Quæstorem suum in castris proprætore reliquisse. Valerius autem Maximus libri secundi, capite De disciplina militari: Lucius, inquit, Martius Tribunus militum cum reliquias duorum exercituum Publij & Cnei Scipionnm, quos arma Punica in Hispania absumpserant, dispersas mira virtute collegisset, earúmque suffragiis dux esset creatus, senatui de rebus actis à se scribens, in hunc modum orsus est: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris vsurpatione vti eum Patribus conscriptia non placuit, quia duces à populo, non à militibus solerent creari. Hæc Valerius. De proconsulum autem & proprætorum ordinario imperio lubet Appiani verba ex libro Syriaco subscribere: καὶ στρατηγὸν, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ περιέπεμπον, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπελέκεις, ὅτι τῶν ὑπάτων δώδεκα πελέκεσι καὶ δώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων, τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῖσδε στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quæ nos cùm Appianum Latinum faceremus, sic connertimus: Imperatores cum exercitu miserunt, quos ipsi sex securium magistratus (id est Proconsules aut Prætores) voeant. Nam cùm vtantur Consules duodecim securibus, totidémque fascibus, quemadmodum prisci Reges: dimidium autem potestatis illorum magistratus isti habeant, insignium etiam partem duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem vsque ad Augusti imperium ita se quemadmodum diximus habuerunt. Hic verò prouincias ita diuisit, vt aliæ Cæsaris, aliæ Populi dicerentur. Cæsaris quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius scribit) magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, viros (vt sit Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. qnos & ille generali nomine διοικητὰς, & Iurisconsulti in Pandectis Præsides appellant. Nomen (inquit Macer) Præsidis generale est, eo quòd & Proconsules & legati Cæsaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen, SENATORES NON SINT, cum negatione legendum videtur: vt Eqnites significet, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput in libro Pandectarum primo De officio proconsulis: quod ad populi proninciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est Prætores & Consules (quibus nominibus abusus est pro Proprætores & Proconsules, vt continuò pòst demonstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facilè intellectu est. cùm scilicet extraordinarium esset eo tempore propè omnium in prouinciis imperium, eóque generali nomine (vt paulo antè moris fuisse ostendimus) rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem imperatoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: & vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Prætorios Prætorésve transiret. Atque hæc quidem de primis temporibus dicta sint. De postremi verò temporis ratione pauca hæc ex Dionis libro quinquagesimotertio à nobis conuersa, hunc in locum adscribemus. Cæsar cùm ap petendi regni suspicionem omnem ab sese remouere constituisset, decem sibi annorum imperium suas pro uincias sumpsit. hoc enim temporis spacio pacatas se illas redditurum recepit. Simúlque iuueniliter exultans, hoc addidit quo celerius sedatæ & quietæ esse pos sent, eo se maturius illas depositurum. Atque eo primùm tempore senatores & in suas & in senatus pro-uincias cũ imperio misit: præter Aegyptũ, quã solam equiti Rom. iis de causis quas superius exposuimus, attribuit. Pòst deinde hæc constituit: Vt eorum præfecturæ essent annuæ, fortéque legerentur, nisi si quis vel propter liberorum multitudinem, vel propter vxo rem ductam ius aliquod præcipuum ac singulare haberet: Vt ex s.c. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari essent: Vt proconsules dicerentur non modò illi duo, qui Consulatu essent functi, sed etiam ceteri viri prætorij, quíve pro prætore mit-

O

terentur: Vt tot lictores vtrisque darentur, quot habere in vrbe legibus licebat: Vt imperij insignia quamprimum pomœrio egressi essent, acciperent, eáque vsque dú ex prouincia decederent, perpetuò retinerent. Reliquos verò à se deligi, suósque legatos, etsi Consulatum gessissent, tamen Proprætores nominari voluit. duo nanque hæc nomina valde floruerunt tum, cùm penes populum imperium esset. Is enim iam inde à primis temporibus Prętoris nomen, tanquam rei militari maxime conueniens, attribuit iis quos delegisset, & Proprætores eos appellauit: reliquos autem quasi vocabulo ad pacem magis accommodato, è nomine Consulum Proconsules appellauit. Hæc enim nomina Prætoris & Consulis in Italia retinuit: qui verò extra Italiam erãt, quasi horum locum obtinerent, præfectos omnes appellauit. Effecit igitur, vt quos ipse deligeret, non Proprætores solùm dicerentur, verumetiam & plures annos cum imperio essent, & habitu militari vterentur, & gladium, animaduertendíque in milites potestatem haberét. Siquidem nulli neque proconsuli, neque proprætori, neque præfecto ius gladij gestandi permittebatur, quin simul eadem animaduertendi in milites potestas legibus concederetur. neque verò senatoribus tantùm, verùm etiã equitibus Romanis, qui eam potestatem habent, ius illud permittitur. Atque hæc quidem ita se habent. Iam verò lictoribus sex omnes vtuntur proprætores, & quicunque Consulares non sunt: ex eóque lictorum numero nomen inuenerunt, vt ἑξαπέλεκεις dicerentur. Imperij etiam insignia, postquam in prouincias suas peruenerunt, vtrique accipiunt: eáque vnà cum imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ex Prætoriis & Consularibus viris præsides in Senatus Imperatorísque prouincias mitti: quos Imperator & quæ in loca volebat, & quo tempore volebat, mittere consueuerat ita multi non modo Prætores, veruntetiam Consules prouinciis præfuerunt. id quod hodiéque nonnunquam fieri consueuit. Senatus autem & seorsim quidem Consularibus Africam atque Asiam cõcessit: & Prætoriis reliquas omnes distribuit. Omnibus autem æquabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magistratũ in vrbe gessisset, prouincias sortiretur. Sic temporis progressu, licet maior eorum qui sortiebantur, quam prouinciarũ numerus esset, tamen ad imperium omnes perueniebant. Posteà cùm malè nonnulli magistratus gessissent, illæ quoque prouinciæ Imperatori adiectæ sunt, sic vt eas ipse quodammodo distribueret: cùm tot sortiri iuberet, quot essent prouinciæ. Alij autem Imperatores etiam à se delectos in prouincias miserunt, iisque annos complures imperium prorogarunt. Alij verò equitibus senatorum loco proincias mandarunt. quo ferè tempore hæc legibus constituta sunt de senatoribus, qui ius necis in eos qui imperio suo subiecti essent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias quæ populi & Senatus esse dicuntur, & proquæstores quos sors dederit, & assessores eorum qui cum imperio sunt. Hoc enim nomine rectè illos, si officium illorum spectemus, appellabimus: cùm alij legatos etiam illos appellent. Sed de nomine superius satis dictum est. Hos igitur assessores sibi quique deligunt; vnum quidem prætorij ex sui aut inferioris ordinis hominibus: tres verò Consulares, ex eiusdem dignitatis viris, quos ipse Imperator probauerit. Quanquam hæc ratio innouata est. Sed quia breui interiit, satis erit suo loco indicare. De prouinciis igitur populi hæc ita se habent. Mittuntur verò & in alias prouincias, quę Imperatoris dicuntur, ab eo ipso præsides pluribus legionibus instructi plurimùm ex prætoriis, interdũ ex iis qui quæsturam, aut alium magistratum intermedium gesserunt. Hæc ex Dinne.

Proprium, suum cuiusque dicitur (vt N. Marcellus exemplis confirmat) quod non est cum aliis commune: & quamuis quod cõmune est, nostrum dicere vsurpemus, non tamen quod commune est, dicere valemus propriũ. Plus quidẽ est proprium, quàm meum, vel nostrum. Illud excludit communionem, hoc admittit. Cicero lib. 7. epist. ad Curium: Cuius quando te esse proprium scribis mancipio & nexu, meũ autem vsu & fructu, contentus isto sum. id enim cuiusque est proprium, quod quisque fruitur ac vtitur. Horatius:

Si proprium est quod quis libra mercatur & are.

Proprium & suum æquipollere, Albericus refert in dictione, Suum.

Propria caussa quæ sit, quæri solet in tempore appellationum, quod in propria caussa angustiùs & breuiùs, in aliena laxiùs datur. Et placuit propriam esse caussam, cuius emolumẽtum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, l. 1. §. in propria. D. quando app. sit. Itaque si procurator quis in rem suam datus sit, eius propria caussa dicetur. Sed & quicunque sua interesse dicit, propriam caussam defendere intelligitur, l. 2. §. t. & §. vlt. D. quando appell. sit.

Proprium, siue **proprietas** dicitur, quod aliis locis passim Aliodiũ: propterea quod eius proprietas solida penes dominũ est, neque alteri eius vsusfructus est constitutus. lib. Feud. 2. tit. 17. & tit. 29. & tit. 43. iurisconsulti modo Proprietatem solidam, modo Proprietatem cum vsufructu, modo vsumfructũ proprietati mixtum appellãt. l. 4. D. si vsusf. pet. l. 4. D. de vsuf. accresc. Sic leg. Franc. lib. 1. cap. 126. Vt vnusquisq; de suo beneficio suam familiam nutricare faciat, & de sua proprietate propriam familiam nutriat: & si, Deo dante, super se, & super familiã suam, aut in beneficio, aut in alode annonã habuerit &c. Et lib. 4. cap. 51. Itémque in Capitular. Caroi. Audiuimus quòd aliqui reddant beneficium nostrũ ad alios homines in proprietatem, & in ipso placito dato pretio comparant ipsas res iterum sibi in Alode, &c.

Propriè, pro specialiter l. 2. in prin. D. de vaca. mu. l. 2. D. de admi. re. ad ciui. perti. Cic. lib. 5. Epist. ad Atticum: Cui, ait, deposcenti mea mandata cetera vniuersa mandauit. Illud propriè, ne pateretur quantum in ipso esset prorogari nobis prouincias, &c. Et Propriam pro speciali dixit Paulus l. 21. in fi. D. ad municip.

Proprietas vocabulum est à Iurisconsultis distinguendorum definiendorúmque dominiorum caussa confictum. nam dominij nomine solidum dominium ferè intelligitur: id est, in quo vsusfructus inest. vnde vsusfructus pars dominij appellatur, l. 3. D. de vsuf. cũ igitur dominium vsufructu deminutũ significare vellent, Proprietatem dixerũt. vt patet ex cap. de vsufruct. locis innumeris, in quibus vsusfructus proprietati opponitur. Itaq; Neratius in l. 13. D. de acqui. rer. domin. cum dominium dixisset, & illud quod vsusfructus expers est significaret, cõtinuò proprietatis nomine hoc interpretatus est. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eíque sit tradita meo nomine, dominium mihi, id est proprietas acquiritur, etiam ignoranti. postea tamen cum suo more subtiliter omnia persequerentur, vti Proprietatis vocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ vsufructu deminuta est: plenam verò, quæ vsumfructum in se haberet. Papinianus l. 2. D. quibus mod. vsusfruct. amitt. Si duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium vnum substituas, cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud heredem

heredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est.

Proprietatem Gaius appellat id, quod est dominium directum, in l. fio. de superfi. Habet nanque superficiarius & vsumfructum, & proprietatem, subaudi, ipsius dominij vtilis: Directum verò dominium non habet, & vide Albericum in hac dictione.

Proprietarius proprietatis dominus. Vlpian. de dolo. in l. & eleganter. §. si seruum. Si seruū vsuarium, ait, proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendum id accedit, si possidens proprietarius occidit.

Proquiritata verbum antiquum xii. Tab. quo significabatur promulgata: quo vsus Sid. Apollinaris lib. 8. Epistola ad Nammatium: Per ipsum fere tempus, vt decemuiraliter loquar, lex de præscriptione tricennij (sic enim legendum) fuerat proquiritata. Quiritare porrò in veterum libris est fidem Quiritium innocare.

Proreta, πρωρεύς, πρωρεὺς, qui proram regit: vt Gubernator puppim. Plautus in Rud. *Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero.* Paulus l. u. §. a. D. de public. Quod si absente domino id à magistro, vel gubernatore, aut proreta, nautáve aliquo factum sit, &c. Xenoph. ἀνάβασ. 5. χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Succenset proreta iis qui in prora sunt: succenset gubernator iis qui in puppi.

Prorogare, propriè est populi rogati lege ac iussu proferre atque producere: vt Prorogare magistratum, aut prouinciam. Hinc

Prorogari vulgò dicitur quod producitur. Vlpianus l. 2. §. 3. D. de iudic. Si & iudex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. Sic l. 24. D. locat. l. 19. & l. 30. De legat. primo.

Prorogare, ante diem erogare, repræsentare. Vlpianus l. 53. D. de pact. Sumptus quidem prorogare, litiganti honestum est: pacisci autem vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit, non licet: id est, Honestum est litigatori pecuniā ad futuros sumptus litis necessariam procuratori vel aduocato suo numerare. Hinc apud Vlpianum in l. 4. D. de manum. pro præsentem pecuniam soluere. Proinde, inquit, siue ex peculio quod ad venditorem pertinet, siue ex aduentitio lucro, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel repromittente, &c. Vlpia. l. sed addes. 19. §. si quis. 6. D. locat. nam inter eum qui per errorem soluit, & eum qui pensionem integram prorogauit, multum interest.

Prorogatio apud interpretes fori mutatio. hæc fit de tempore, loco, ad tempus, locum: alios modos recensuit Corasius l. 1. D. de iudic. ex iaso.

Πρὸς ἔπος, ad propositum. Vlp. l. 11. §. 4. D. de interrog. Quod autem ait Prætor, Omnino non respondisse: posteriores sic exceperunt, vt omnino non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondit, id est, πρὸς ἔπος. Hæc ille. Hioc εἶπε πρὸς ἔπος, nihil ad propositum. nam, vt ait Hesychius, πρὸς ἔπος ῥῆμα, λόγος. Lucian. in Philopseude. εἶπε πρὸς ἔπος τοιαῦτα φιλοσοφεῖν περὶ τούτων ἀρέσκω. Hæc nihil ad propositum, vt aiunt: neque de his percontabar. Sunt tamen qui Nihil aduersum interpretentur, & originem locutionis longius exquirant. Cicero pro Flacco sic extulit: Nunquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quàm ad rogatum.

Proscenium, locus ante scenam: vt scribit Diomedes. in eo pulpitum erat, quo histriones prodibant. Paulus l. 8 D. de pollicit. Probè faciet Statius Rufinus si opus proscenij, quod se Gabiuis extructurum promisit, perficiat.

Proscribere, est publicè fixo libello aliquid edicere & denunciare, l. 11. §. 1. D. de instit. l. 4. C. de dist. pig. l. 34. §. vlti. D. de statu lib. nam, vt ait Vlp. Proscribere palam, sic accipimus, claris literis, vnde de plano rectè legi possit. l. 11. §. a. D. de instit. act. Hinc

Proscribi bona dicuntur, cum fixis publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac significatur. Hinc

Proscripti, quorum nomina palam in foro scripta extabant, vt ad necem quærerentur: & præmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Appianus scribit L. Syllam harum proscriptionum principem atque inuentorem fuisse. indéque est Lex Cornelia, quæ proscriptum iuuari vetabat: Verrin. iii. seu potius Valeria, vt in libello legum R. docet Hot. Hinc Proscriptorum bona, sub Rub. C. de bonis proscript. seu damnat. Et Proscriptionis stylum incurrere, l. 7. & l. 9. eod.

Proscribere venale inter senes coemptionales, apud Cic. lib. 7. Fam. epist. 29. quid sit vide apud Turnebum lib. 1. cap. 12.

Proscriptio dicitur damnatio, à scribendi cæremonia, quam Vlpianus explicat, de priuata interdictione loquens, in. l. sed & si pupillus. §. proscribere. D. de instito. actio. Dicimus enim Lanne, Proscribere in exilium, pro relegare: proscribere ad censuram, pro publicare personam, & bona: quoniam nomina condemnatorum claris literis ante locum frequentiorem solent scribi, & declarari in eam pœnam. Est & Proscriptio de futura auctione, quæ propositis libellis, in celeberrimis locis fiebat, vt ait Cicero pro Quintio: Theophilus, ἐν τοῖς πλείστοις τοῦ πλείονος μηνῶν.

Proscriptio, quæ successit deportationi, bannum seu excommunicatio imperialis dicitur: cuius meminit Fridericus 1. in Consti. de statu. & consue. §. item nulla potestas.

Prosecutores, qui quæ transmittuntur, publico nomine ac mandatu prosequuntur. Vnde

Prosecutores reorum, l. solent. D. de cust. reor.

Prosecutores auri publici, sub rub. C. de auri pub. prosecut. qui aurum fisci rationibus illatum, dum transmittitur prosequuntur.

Prosecutores publicarum functionum, l. 9. C. de curs. pub. qui non sine persecutoria, id est præcepto comitis largitionum constituebantur.

Prosecutores equorum, l. 1. C. de tractor. & stat. Prosecutores frumentorum, apud Cassiodorum lib. quarto.

Prosocrus mihi vxoris meæ auia est, ego illius sum progener: ait Modest. in l. 4. §. 4. D. de grad. & aff.

Prospectus & luminis seruitus sic differunt: quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. Item prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest, l. 15. & l. 16. D. de seruit. vrb.

Prostates, modò præsidem, adiutorémve in bello, aut vicarium, aut defensoré significat, in lib. poste. C. modò vt ait Sudas, sacrificulū altaribus præsidentem.

Prostasia, vide Protostasiæ.

Prostitutæ vicem sustinere Vlpianus eleganter dixit, pro ea, quæ palàm sui corporis potestatem facit, in l. palàm. de ritu nup.

Πρῶτα. τὰ πρῶτα Iustinianus appellat primam Pandectarum partem, à principio adusque tractatum De iudiciis. ipse ad Antecess. In reliquam verò, inquit, anni partem, primam legum partem eis tradi sancimus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. Idem De confir. digest. §. 2. igitur prima qui-

dem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo κρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est.

PROTEGARE, l. 1. & 2. D. de seruit. vrb. præd. Hinc

PROTECTVM, Iurisconsf. l. 29. in prin. D. ad legē Aqui. Si protectum meum, inquit, quod supra domū tuam, & nullo iure habebā, rescidisses, posse me tecum damni iniuria agere, Proculus scribit. Est autē protectum, locus in domibus surrectus, vnde spectare licet. à protegendo, id est, porrò tegendo, siue tectum proiiciendo: id enim Ciceroni in Topicis Protegere est: vel sic: Protecta sunt quæ habentur in ædibus, transeundi vel spatiandi gratia. πάροδοι vocantur, vel διαβάσεις, & basternæ, vt exponunt Græci l. 1. D. de seru. vrb. præd.

PROTECTORAS, tit. Cod. de domest. & protect. li. 12. ij erant, qui armatam militiam subeuntes, non solum defendendi corporis sui, verumetiam protegendi lateris nostri solicitudinem patiuntur, vnde etiam Protectores dicti sunt vt ait l. 9. C. Theodos. eodem Hi sunt igitur in acie. Domestici autem familiarius militabant, & ideo sunt domestici protectores, l. 8. C. Th. eod. Ex iis autem spere alij equites, alij pedites, l. vlt. C. eod. l. restituendæ. C. de adu. diuers. iud. Cassiod. 1. Var. Domestici partis equitū & peditum, qui nostræ aulæ videntur iugiter excubare. ideóque erant alij comites domesticorum equitum, alij comites domesticorum peditum, viri illustres, à quibus hi regebantur.

PROTELARA litem, pro protrahere. l. properandum. C. de iudiciis.

PROTESTATIO, est animi nostri declaratio, iuris acquirendi, vel conseruandi, vel damnum depellendi caussa facta: siue animi agentis expressio, c. consulti. de regul. l. si duo. §. cum inquilinus. D. vti possi. Testatio nomen generale est, quoquo modo animi sui sententiam quis declaret. Specialiter verò eo nomine dicitur, quę coram testibus facta est. Detestatio est, quę ad absentem mittitur: id quod præpositio de, ostendit, cuius natura est augere, efficacioréinq; actum demonstrare. Contestatio verò, propriè plurium est: vt in iudiciis, cùm actor. quid mentis suæ sit, petendo explicat: contrà reus diffitetur. Vnde & Litis contestatio dicitur. Denunciatio est, quæ ad alium mittitur. Renunciatio, cùm quis ius suum repudiat. Alciat, in l. detestatio. de verb. sign.

Protestationum materiam si quis videre velit, videat Bartol. in l. non solum. §. morte. D. de non. ope. nunt.

πρόθυρον in Nouella Leonis 56. pars & scqueia est ædium. l. arbor. §. de vestibulo. comm. diuid. vestibulum ante ianuas, vel quicquid est ante in ianuis ædium. At in l. pen. D. de verb. sign. vel l. quæsitū. §. Pap. D. de instr. vel instr. leg. idem est quod Græcis diathyrum, vt puta velamen, quo aditus ædium obtenditur, quod instrumento ædium continetur. Cuiac. in Obs. Vitruuius autem lib. 6. cap. 10. Prothyra, inquit, Gręcè dicuntur, quæ sunt ante in ianuis vestibula. nos autem appellemus πρόθυρα, quę Gręcè dicuntur διάθυρα. Significare videtur ea repagula, quę curribus ab ædium aditu arcendis ante fores transuersaria duobus arrectariis imponuntur.

Προθύρειον κύριον, vide Locarium.

Προτίμησις, id est Prælatio, seu prærogatiua: Hinc Ius προτιμήσεως, Friderici constitutione institutum, quo abalienatos fundos, certis personis redimere permittitur. Atq; sic definitur ab Hotom. in Disputatione de feudis: Ius prælationis, quę agnato propter eiusdem stirpis, atque adeo fibrę rationem defertur. nam in prærogatiua non tantum stirpium, verumetiam fibrarum ratio ducitur. Alias Feudistæ prioritatem graduum appellant, cum in feudi successione agnatus propinquior remotiori antefertur: sed id falso, vt ibidem ostendit Hotom. non enim agnationis, sed genealogię figura feudalitiæ disputationis propria est: in qua genealogia non tres limites describendi sunt, inferior, superior, & obliquus: sed (vt apud Canonistas, qui Feudistarum consanguinei fuerunt) inferior duntaxat: modò sit multiplex, ab illo vno pendens, qui primus feudi, de cuius hereditate quæritur, possessor fuit, arg. lib. 2. tit. 31. idem dicendum est de lib. 2. tit. 50. vbi species hæc proponitur: Sempronius de feudo nouo inuestitus est. Is quatuor suscepit filios, primum, secundum, tertium, & quartum. Horū singuli filios & nepotes procreant. Cum prius ex hereditatis diuisione feudum ad primum peruenisset: cursus ac successio erit huiusmodi, vt à primi persona in ipsius filium ac nepotem, ac deinceps deuoluatur. vbi verò ea stirps virilis deficiet, tum ad ceteros tres filios, eorúmve nepotes aut pronepotes ex æquis partibus in stirpes, non in capita diuisis transferetur: ac demum omnibus virilis sexus deficientibus, ad patronum eiusve liberos reuertetur. Vide Retractus.

PROTOCOLLVM, πρωτόκολλον, Nouella 44. dicitur codex, quem tabelliones suo nomine insignitum domi habere atq; asseruare iubentur, vt in eum priuatorum hominum testationes, hoc est contractus, testamenta, ceteráque instrumenta referant, quæ postea diligentius exscripta iis ad quos ea pertinebunt tradant. Compositum nomen ex prima colla, qua glutinari codices solebant.

PROTOSTASIÆ, πρωτοστασίας, l. 8. C. de mun. patrim. & l. 3. C. de filiisf. & quemad. pa. id est principalitates, quas & πρωτοτυπίας vocant l. 3. C. Th. de priuil. eor. qui in sacr. pal. mil. l. 2. C. Th. de protostas. Inde Principales πρωτόπρωτοι, δεκάπρωτοι, εἰκοσάπρωτοι, quæ sunt munera patrimonialia, quoniam eorum periculo exactiones & distributiones censuum fiunt, l. 1. l. 3. §. decaprotos. D. de mun. & hon. l. 7. C. Th. de tyron.

PROTOSPATARIVS officium fuit in Constantinopolitana aula, cui qui præerant, iudicandi munere fungebantur. Huius meminit Constantinus Harmenop. libro 1. non semel, & Luitprandus lib. 3. de reb. per. Europ. gest. c. 7. & Notitia Græca, & Paulus Vuarnefridus appendicis ad Eutropium li. vlt. & Zonaras tom. 3. Annal. in Romani Argyropyli imperio.

PRO TRIBVNALI, hoc est, iudice sedente cognoscit ordinarius, non autem delegatus iudex. not. in l. qui tribunali. D. de re iud. Item pro tribunali cognoscere, est seruato iuris ordine, & non de plano ius reddere; vt satis Marcelli verba indicant in l. 1. §. abolitio. ad S C. Turpil.

PROVENTVS, reditus, l. vsufructu. §. 1. D. de vsufr.

PROVERBIVM, probatum verbum, sed est commune omnium verbū. Prouerbia iuris instar habēt, l. solent. D. de offic. Procōs. Prout leges præcipiūt, l. presbyteri. C. de episc. & cler. id est, secundū legis præceptum.

PROVIDERE legibus, cauere significat.

Prouidentia, id est, prudentia futura prouidendi, propriè ad iudicem pertinet, vt not. in l. cùm satis. §. caueat. C. de agric. & cens. lib. 11. sed & ad legislatorem, arg. l. 1. in princ. D. de legit. tut.

PROVISIO latè patet: continere enim potest nominationem, postulationem & collationem. gloss. in Clemen. fin. de elect. quam diligenter perlustres velim ocellis: quia citat textus qui hoc probant.

PROVINCIÆ quasi procul victæ, in quas mittebantur proconsules ius dicturi. Prouinciæ autem nomen tribus modis populus Romanus totius huius rationis auctor accepit; vno; pro regione, quam aut armis deuictam, aut quocunque modo in potestatem adductam, ipse magistratui suo administrandam subiecit; altero, pro quacunque regione, in qua publico nomine bellum Romanus imperator administrant; tertio, pro quacunq; publici muneris procuratione. Nos autem de prouinciis locuturi, prouinciam

elam prima, & quidē propria significatione sumemus. Quocirca, si certā prouinciæ, breuémq; definitionem quæramus, sanè, vt Latium regionem iure Latij donatam, & Italiam regionem iure Italico affectam dicebamus, sic prouinciam definiemus, regionem, quæ ius prouinciale consecuta sit. Etenim ius ipsum singulis regionibus à populo Romano cōcessum, illud est potissimū, quo regio à regione distinguitur. Ius autem prouinciale, quod alio nomine Formula prouinciæ nuncupatur, vt etiā ius Latij, atque Italicum, ex legibus percussi cum populo Romano fœderis emanauit. Itaque, vt fœderis leges æquiores, iniquioresq; fuerūt, sic diuersa, quemadmodum alibi dixit, fœderum genera intulerunt. Quoniam autem leges, quæ prouinciis datæ sunt, iniquiores fuerunt, quàm quæ Latio, atque Italiæ, propterea prouinciæ ius etiam deterius, quàm Latium, atque Italia, sunt adeptæ. Nam Italia vectigalis facta est illa quidem, sed tamen in vniuersum libertate donata. prouinciæ verò non solum vectigalibus, sed etiam seruitute mulctatæ sunt. quippe quæ legibus suis, ac magistratibus iusdicentibus spoliatæ sint. Id vero argumēto est, quòd prouincia nulla fuit, quę non Romanum prætorem, ac quæstorē habuerit, illū, qui ius diceret; hunc, qui vectigalia procuraret. Vnde scite scriptum illud est apud Strabonem, vniuersæ regionis, quæ Romanis pareret, vnam regibus subiectam fuisse, alterā ab ipsis possessam, in eámque prouinciam dictā, prætores cum quęstoribus missos. ex quo intelligi potest, vniuersam prouinciæ rationē fuisse, vt vectigalis esset, ac populi Romani magistratui obediret. Quoniam autem vnius regionis populi, ac ciuitates non eodem modo se aduersus populū Romanū gessserant omnes, propterea neque eodē omnes pacto tractatæ sunt, verum pro suis cuiusque meritis leges acceperunt. Quo factum est, vt aliæ ciuitates vectigales, aliæ immunes relictæ, aliæ seruitute, aliæ libertate affectæ sint. Vectigales dictæ, quibus vectigal aliquod impositum est; immunes, quibus nullum. Seruitute affectæ, quas magistratui Romano parere voluerūt; libertate, quas magistratus Romani iurisdictione soluerūt. Vectigal porrò ipsum aut certū fuit, aut incertum. certum definita ferè stipendij summa, & hoc tributū, siue stipendiū, & qui hoc pependerunt, tributarij, siue stipendiarij nominati sunt; incertū, quod portubus, rebúsq; venalibus, pascuis, agrísq; cōstitutum est, quod portoriū, scriptura, & decuma dictum est. Tributum autem duplex fuit, vnum pecuniæ ordinariū, quod in caput, atque in solum impositum quotannis exigebatur: alterum extraordinarium, quod aut ex lege, aut ex senatus cōsulto pro vsu prouinciæ aliquando imperabatur. veluti cum naues, nautas, milites, ac sumptum in eos dare prouinciæ iubebantur. Portorium autem fuit vectigal, quod ex importatione, & exportatione rerum venaliū capiebatur; scriptura, quod ex pastione pascuorum publicorum; decuma, quod ex agris, qui frumēti decumam, siue quamuis aliam partem, darent. Frumenti vero, quod ex prouinciis extrahebatur, tria genera extiterunt, decumanum, emptum, & æstimatum. decumanum erat decuma, quam quisque arator sine pretio dare cogebatur. quæ summa pro copia, inopia ve frumenti in singulos annos erat incerta. eáq; aut Romę à censoribus, aut in prouincia à magistratu Romano vēdebatur publicanis, qui ex eo decumani dicebantur, vt pro ea certam pecuniam populo Romano repręsentarent. Emptū summa altera, quam aratores vendere accepto ex senatus cōsulto pretio cogebantur. quod frumentū Romam ad alendum populum à magistratu Romano mittebatur. Aestimatum summa alia, quam æstimabat magistratus in cellam suam in vsum familiæ suæ, cum interdum pro frumento pecuniam acciperet. Quin etiam emptum duplex fuit, vnum decumanum, quod ex alteris item decumis pretio persoluto aliquando accipiebatur, alterum imperatum, quod præter duas decumas æqualiter omnibus ciuitatibus pretio itē soluto imperabatur. quemadmodum perspicue ex frumētaria Ciceronis, & Asconiana Diuinationis expositione cognoscitur. Nā fuisse etiam quoddam, quod honorarium diceretur, Cicero in Pisonem ostendit; cum dixit: *Qui modus tibi fuit frumenti æstimati, qui honorarij? si quidē potest vi, & metu extortum, honorarium nominari.* Seruitus autē, quā dixi, ciuitatum, tota in eo posita fuit, vt legibus, & magistratibus Romanis obtemperarēt. Qua de caussa in singulis prouinciis diuersæ diœceses, siue diuersi cōuentus, ac diuersa fora constituebantur, eísq; suę cuique ciuitates attribuebantur, quæ eò iuris à magistratu Romano poscendi caussa cōuenirent. Vt autem earū ciuitatum, quæ seruitute oppressæ sunt, stipendiariæ proprie dictæ, quæ aliquid populo Romano pepēderunt; immunes, quæ nihil: sic earum quæ libertate donatæ sunt, fœderatę præcipue appellatæ, quę aliquid ex fœdere debuerūt; liberę, quæ omnino nihil. Quorū nominum, quarúmq; conditionum omnium, quæ ratio, quęq; formula fuerit, post singulis afferendis, quę cuique ciuitati datæ sunt, legibus, apparebit. Huius autem totius beneficij, atque honoris arbitrium ab initio penes senatum fuit vniuersum. Is enim acceptis ab imperatore de superatis hostibus, & regione in potestatem adducta litteris, secū de mulcta, ac præmiis eorum, qui victi essent, consultauit, ac quid sibi fieri placeret, imperatorem admonuit, decem, aut quinque legatis senatoribus ad eum missis, vt ex eorum sententia de hostibus, & eorum regione statueret. Quibus mandatis acceptis imperator aut ex certa senatus, si ita præscriptum fuerat, voluntate, aut de cōmuni decem legatorum sententia victis gentibus aut ignouit, aut in prouinciæ formam redegit. ignouisse dictus est, cū liberas reliquit, ac suis vti legibus, suósq; creare more patrio magistratus permisit: in prouinciæ formam redigere, cum adēptis, aut immutatis legibus, eos omnino magistratui Romano quotannis ab vrbe mittendo subiecit, ac vectigalia, conuentúsque cōstituit. Quo in genere illud humanitatis adhibuit, vt non omnes eiusdem prouinciæ ciuitates eodem modo tractaret, verū pro cuiusque meritis, aut maioribus aut minoribus, vt dixi, commodis, ac detrimentis afficeret. Quę vero cum de vniuersa regione, tum de singulis ciuitatibus, populisque cōstituta erant, ea in concione silentio ante per præconem facto imperator ferè præconi pronuncianda mādabat, ac postremo Romam relicto aliquo pręfecto prouinciæ decedebat. Atq; hæc quidem omnia ita esse, ex iis, quæ proxime de singulis prouinciis dicentur, intelligetur. Ex his autem perspicuum illud est, prouinciam, vt proposui, regionē fuisse, quę tum vectigalia populo Romano pependit, tum magistratui populi Romani ex fœderis lege obtemperauit, exceptis ciuitatibus iis, quæ propter merita sua aut immunitate, aut libertate donatæ essent. ac propterea ius prouinciale, quo magistratui Romano parere coacti sunt, multo, quàm aut Italicum, aut Latinum, incommodius, ac deterius fuisse. Ex Sigonij lib. De antiquo iure Prouinciarum.

Prouinciarum duplex diuisio est. nam stante Repub. aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuerunt: Imperio constituto aliæ populi R. aliæ Cæsaris factæ sunt. Prouinciæ Consulares erant, quæ ab iis qui in vrbe Consulatum gesserant, consulari imperio obtinebantur. vnde etiam Proconsule, & Proconsules dicebantur. Prouinciæ Prætoriæ, quas qui Prætores in vrbe proximo anno fuerant, prætorio imperio obtinebant: vnde Proprætore, & Proprætores appellabantur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas

semper viri Consulares, & aliæ in quas semper Prætorij mitterentur: sed ex magistratuum qui eas obtinebant nomine, nomen sumebant. Atque hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita sunt. illud verò quod ex Orat. Ciceronis De prouinciis consul. animaduertit Hotom. haud scio an ab vllo adhuc traditum sit. Vtrasque prouincias in Senatus quidem potestate fuisse, sed longè dissimilem illius potestatis rationem in illis decernendis fuisse. nam lege Sempronia vtræque à Senatu decernebantur: sed Consulares & Consulibus anno proximo futuris ante comitia mandabantur, vt eas post mēses demum septemdecim obtinerent: & in Senatus potestate sic erant, vt Tribuni pl. intercedere decretis quæ de iis Senatus fecerat, non possent: & in incertum tempus, quandiu scilicet Senatus non alios summitteret, obtinerentur. Prætoriæ verò Prætoribus anni præsentis mandabantur, vt eas proximis Kalendis Ianuarij, deposita Prætura statim obtinerent. in populi autē potestate iccirco erant, quia Tribuni pl. decreto à Senatu de iis facto intercedere poterant: & annuo tantum imperio obtinebantur. Quinetiam de Senatus potestate hoc animaduertit, ius fuisse Senatui, quæ prouinciæ Cōsulares erant, eas Prætorias facere: hoc est, anni præsentis Prætoribus mandare; qua mutatione simul eæ prouinciæ è potestate Senatus in populi potestatē transibant. Prouinciarum altera diuisio, Republica (vt superius diximus) ad vnum translata, facta est, de qua Strabonis verba in calce operis sui hæc sunt: Prouinciæ sæpenumero aliter atque aliter diuisæ sunt. nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam cùm ei patria totius imperij summam permiserit, pacisque ac belli potestatem habeat, vniuersum imperium bipartitò sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militum præsidio indigeret: partem verò populo attribueret, eam quæ pacata est, & sine armis facilè retinetur. Complures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ Populi appellantur. Ipse in suas Præsides cum imperio mittit: Populus in suas Proconsules & Proprætores. Hæc Strabo: cui Suetonius in eius vita consentiens, ita scribit: Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit: ceteras Proconsulib. sortitò permisit: & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Hæc ille quibus consentanea sunt, quæ tum apud Dionem lib. 53. tum in Pandectarum lib. 1. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quorum qui Cæsaris erant, Præsides: qui populi, Procōsules appellātur, l. 1. & pass. D. de offi. præs. & sub Rubri. de officio Proconsulis.

In Prouinciæ formam redigere aliud olim nihil erat, nisi leges domesticas adimere, & Romanas dare, ac Prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis administraret, instituere. Ex quo illud Suetonij de Gallia citeriore: Cæsarem Galliam omnem præter socios, ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegisse, eique in singulos annos stipendij nomen imposuisse.

Prouinciæ liberari dicebantur, cùm statuebatur, vt suo iuri, suisque legibus relinquerentur, neque Romani magistratus amplius in iis ius dicerent.

Prouinciæ hodie æquiparatur quælibet ciuitas, quæ merum imperium habet, suósq; sibi magistratus constituit. Adi Bart. in l. cùm in longi. C. de long. temp. præscript. Verùm in iure pōtificio Prouincia pro diœcesi accipitur. 1. q. 2. c. scitote. in qua 10. vel 11. sunt ciuitates, quibus is qui dominatur, Rex dici potest.

PROVINCIALES eos accipere debemus, Vlpian. inquit, qui in prouincia domicilium habent: non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt. Similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem, l. prouinciales. C. de verbor. significa.

Prouinciales legati qui à prouinciis mittuntur, l. 35. in fi. D. de iureiur.

PROVOCARE, vt plurimum ab inferiore iudice ad superiorem prouocare. Interdum verò ad iudicem vocare significat l. 13. l. 14. D. de in ius voc. l. 12. in fin. D. comm. diuid.

PROVT iuris est, eodem fere sensu, l. 2. C. de iis, qui latro. & significat Alberico tempus vel qualitatem, l. edita. & ibidem Baldus. C. de edend.

PROXENETA Græcū verbū propriè interpretē significat aut parariū, cui' scilicet beneficio aut interuētione inter duos negocia contrahuntur, vel nomina vel nuptiæ vel amicitiæ, vel iudici consiliarius adiungitur. qua in opera dolum malum duntaxat debent præstare: alioquin nulli rei obligātur, etiamsi proxeneticum seu philanthropum acceperint, l. 2. D. de proxen. Plato lib. 12. de legib. videtur velle, vt non minus quàm venditor euictionis nomine proxeneta teneatur. sed hoc iure non vtimur. Proxeneta etiam Græcis προπώλης dicitur. Vide Propola.

PROXENATICVM, præmium est quod proxenetis debetur. Proxeneticis autem nullus certus modus datus est, nisi nuptialibus, ne scil. proxeneta nuptiarum plus vicesima parte dotis & donationis propter nuptias sibi cauere possit. ita tamen vt si vicesima excedat 10. libras auri, 10. tantum libras sibi caueat. Atq; id quidem constitutione Græca, quam ex Basilicis refert Iacob. Cuiacius Obser. lib. 11. cap. 18. De his est rub. Cod. lib. 5. De sponsalibus & arris sponsalitiis, & proxeneticis. Id præmium Græcos proprio nomine ἑρμηνευτικὸν appellasse testatur Vlpian. l. vlt. D. de proxen. quasi interpretitium & pararium æs.

Proxeneticæ arrę, dona sunt quę sponsum & sponsam inter se conciliant & iungunt: vide rubr. lib. 5. Cod. De sponsalib. & arris sponsalitiis & proxeneticis.

PROXENETRIA dicitur conciliatrix nuptiarum, quæ & Promnestria: quoniam id munus soleret per fœminas fieri, quando scilicet arræ sponsalitiæ deponuntur apud proxenetrias.

Πρόξενοι erant in oppidis Græciæ, quorum erat hospitio recipere senatores, legatós, magistratus, quique hospitio publico cum ciuitate coniungebantur. Hinc munus illorum προξενία dictum est: quod significauit Cicero cum dixit: Ostendit munus illud suum non esse, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen prætores & consules, non legatorum asseclas recipere solere.

PROXIMVS, verbum est ex iis quæ cum aliquo conferuntur, & is dicitur quem nemo antecedit, etiam si solus sit: quamuis propriè proximus ex pluribus dicatur.

Proximus agnatus dicitur, qui testatori sic coniunctus est, vt eum nemo antecedat, l. 92. D. de verbo. signific. l. 2. §. 3. D. de suis & legit. l. 1. §. proximus. D. vnde cognat. Et si nullum testamentum factum est, proximus intelligitur qui morienti est proximus: si factum est, tum demum cùm destitutum esse testamentum constiterit, l. 2. §. 4. & 5. D. de suis & legit. Quamuis autem proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum est. Proximus accipitur non solum qui ante aliquem est, sed etiam is ante quem nemo est, quamuis ipse solus sit, l. ex duobus. 34. D. de vulg. & pupil. l. proximus. 92. l. in vulgari. 162. l. proximi. 155. D. de verb. signif.

Proximus pubertati dicitur, qui rei intellectum capere potest, l. excipiūtur. 14. in fi. D. de sen. Silania. §. in summa, Instit. De oblig. ex delict. Itaque capax dicitur & furandi, & iniuriæ faciendæ, l. pupillum. 3. D. de regulis iur. l. 23. & l. 24. D. de furt. Proximus autem pubertati videtur esse is, qui à pubertate sex mensium interual

teruallo abest. Callistrat. l. non tantum. 17. D. de excusat. Nam si pupillorum ætas prope pubertatem sit, ita vt tãtummodo semestre tempus reliquum fuerit, &c. Quod cùm ita sit, videndum est, an Proximus infantiæ dici possit, qui sex mensibus infantiam superarit. sed cùm Proximus infantię, vbi de illius agitur commodo, proximo pubertati comparetur, nulla ratio est ita rem ad viuum resecare. Itaque commodius, vt existimat Hotom. esset, septem annos qui inter infantiam & pubertatem intersunt, sic diuidere, vt tres proximos & dimidiatum, Infantię proximitati: reliquos, pubertati attribueremus: & qui intra decimum annũ ac sex menses viueret, is proximus infantiæ: qui superasset, pubertati vicinus iudicaretur. Sic accipit l. 1. D. de oblig. & act. §. pupillus. 7. Inst. De inutil. stipul.

PROXIMI dicuntur iidem qui Propinqui: hoc est, qui cognatione inter se coniuncti sunt in l. diuus. D. de offic. præs. l. quamuis. C. de adult. l. 1. C. de mul. quæ prop. ser. Hine

PROXIMITAS, verbum est quo propriè cognatio, id est communio sanguinis per muliebrem sexum contracta, significatur: vti patet ex tit. de succes. cogna. multis locis, sed præsertim in fine, vbi Iustinia. ait, agnationis iure admitti aliquem etiam ex decimo gradu: proximitatis verò nomine, vsque ad sextum gradum. Ratio autem est, quia in agnatorum successionibus non proximitas, sed agnatio spectatur. itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei qui multo proximiore gradu cognatus erit, anteponetur. §. repetitis & §. vlt. De seruil. cognat. Vlpia. l. 4. D. vnde cogn. Si spurius decesserit, iure consanguinitatis aut agnationis hereditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum possessionem petere potest. Sic in l. 5. C. de legit. hered. Interdum tamen Proximitatis verbum generaliter pro cognatione & propinquitate sanguinis vsurpatur: vt l. 1. & l. item prætor. D. de suis & legit. l. 1. De iur. & fact. ign. l. capitis. l. spurius. D. vnd. cogn. l. 1. C. secund. tab.

PROXIMVM, vicinum, adfine, & simile significat: vt l. 2. D. loca. & Instit. eod. tit. in princ. Locatio & conductio, aiunt Caius & Iustinia. proxima est venditioni, id est, vt interpretatur Theophilus, ἔοικε τῇ πράσει. Sic proximum sacrilegio esse maiestatis & sepulchrorum violatorum crimen Vlpian. & Iulia. dicunt, in l. 1. D. ad l. Iuliam maiest. l. 5. C. de sepulchr. viol. Sic furioso proximum esse, Caius ait eum, qui eius ætatis est, vt nondum intelligat quid agatur. Sic enim non multum à furioso abest. Sic in proximam empti in factum actionẽ dari ait Paul. in l. 6. D. de resc. vend. id est, similem, vt in l. 5. §. penult. D. de præscript. verb. Et Proximam morti pœnam metalli, l. 28. D. de pœn. quæ ad eam proximè accedit, eique similis est, cùm seruitutem infligat.

PROXIMI sacrorum scriniorum in lib. Cod. 12. tit. 19. dici putantur, quasi magistris scriniorum proximi, & æquè spectabiles ac magistri: hoc est, qui secundum ab iis locum ac dignitatem in principis scriniis obtinent: sicut & Melloproximi, qui secundum gradum teneot. In scrinio dispositionum non proximi, sed comites dispositionum appellati videntur, l. 4. C. eod. l. 1. C. Th. qui à præb. tyr. & inde eodem Codice, De proximis, Comitibus dispositionum, ἀνωδίων. Hinc

PROXIMATVS sæpe sub illa C. Rubr. dignitas proximorum, quam annuam fuisse ex l. 6. intelligitur.

PRVDENTES, id est, Iurisconsulti, l. 7. D. de iustit. & iure. l. 2. D. de orig. iur.

PRVDENTVM responsa, sunt Iurisconsultorum placita. Vide §. responsa. Insti. de iur. nat. & Salomo. ibi.

PSALTARIVM pro cantico, non organo, apud I. Paulum libri 5. Sentent. tit. 4. Psalterium, inquit, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam compositum. quod notandum.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, Latinè mentiens à Cicerone dicitur lib. De diuin. 1. & est, cũ quicquid constituitur verum esse, statim reperitur falsum: vti docet Africanus in l. 88. D. ad legem Falcid. vbi huius rei exemplum affert. Pomponius quoq; in l. 9. D. de verb. obli. eiusdem modi sponsionis formulam hanc profert, Tibi fundum dabo, nisi illi dedero: &, Illi dabo, nisi tibi dedero. Alia suppeditat exempla Gell. lib. 5. cap. 10. & lib. 9. cap. 16.

Πτωχὸς & πένητας his verbis separat Paupertas apud Aristophanem in Pluto,

πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα.
τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον, καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα.
περιγίνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν, μηδὲ τοι μηδ' ἐπιλείπειν.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domus alendis pauperibus destinata, idem quod πτωχοδοχεῖον, l. vlti. C. de sacr. eccles.

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratus. πτωχὸς enim pauper, & τρέφω alo significat. Memoratur in l. illud. 16. l. sancimus. 18. C. de sacrosanctis eccles.

PVBEREM Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. verùm Priscus eum puberem esse, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Vlpianus cap. Institu. 2.

Puberes fœminæ quidem à 12. anno intelliguntur, masculi 14. l. fin. C. quando tut. esse desi. & Instiut. quibus mod. tut. fin. Constanti. libro 1. Epito. titulo 12. Secundùmque hanc differentiam pubes ætas accipienda est. l. 41. §. pe. D. de vulg. l. 14. D. ad Sila. Planè in caussa alimentorum quæ pueris, puellisque præstantur, vsque ad pubertatem quis cauit, pietatis intuitu laxiora tempora præstituuntur, & puberes masculos 18. anno, fœminas 14. intelligimus. l. 14. D. de alimentis leg.

PVBERTATEM, inquit Iustin. veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis æstimari volebant. nostra autem constitutione promulgata, pubertatem in masculis decimumquartum annum completum illicò initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credantur. hæc ille titul. Quib. mod. ius patr. in princ. Sic in d. l. vlt. C. quand. tut. esse desin. l. 5. D. de testa. l. 2. D. de vulg. & pupil. §. 1. Insti. De nupt. Macrob. li. in Somnium 2. ca. 6. Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De virginib. vel. Tempus, inquit, etiam Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. nam fœminas quidem à duodecim annis, masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes.

Pubertas plena in masculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14. l. arrogator. 49. §. 1. D. de adopt. §. 4. Inst. eod. §. vlt. Inst. Quib. manumitt. lic. l. Meis. 14. D. de alim. & cibar. l. quidam. D. de re iudic. l. 1. §. pueritiam. D. de postul.

Pubertati proximus, qui non multum à pubertate abest, l. 112. D. de reg. iur. §. pupillus. de inutil. stipul. Institut. vbi Theoph. vertit, ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ. Cuiusmodi ætatis qui sunt, rerum intellectum iam capiunt, & doli capaces sunt, l. 23. l. 24. D. de furt.

Pubertatem ingressi sunt, qui proximè prætextatæ ætatem accedunt, l. 3. §. fin. D. de lib. exhi.

PVBESCERE, adolescere, est lanuginem emittere, ac pubertatis vel adolescentis attingere ætatem: à Pubeo, pubui. Vlpianus in l. 3. §. ibidem Iulianus. D. de Carbonia. edict.

PVBLICA ea sols propriè dicuntur, quæ sunt populi Romani. l. 15. D. de verbor. significat. Hinc publicum Ius id definitur esse, quod ad statum rei Romanæ spectat, l. 1. §. 2. D. de iusti. & iur. Nec verò Rei publicę caussa abesse eos intelligimus, qui pro ciuitate legatione funguntur, l. 26. §. Item inquit Prætor. D. ex quib. caus. maior. Ciuitates enim loco priuatorum habentur. Publicique appellatio in compluribus caussis ad populum Rom. respicit. l. 16. D. de verbor. signific. Hinc

Publica propriè sunt vectigalia, l. 34. D. ex quib. caus. maior. Cicero ad Quintum fratrem Epist. 1. Vt & publicanis satisfacias præsertim publicis malè redemptis: & Idem de Prouinc. Consul. An qui frui publico non potuit, hic legitur ipsa lege censoria? Hinc publicani dicuntur populi Romani, qui Coloni priuatis, nimirum qui publica, id est populi Rom. vectigalia conducunt, quæ etiam absolutè publica vocantur, l. 1. §. 1. de public. an. & in locis supra allegatis, quibus adde Quintil. declamat. 340. Ego non ea voluntate feci, vt hic liber esset, sed vt publica non solueret. Idem Declamat. 341. Ante omnia nulla lege comprehensum est, vt alienam rem non profiteri liceret, alloquin publicũ euersum est. Tacit. lib. 13. Edixit, vt leges cuiusque publicè occultæ ad id proscriberentur. Sueton. in Calig. cap. 30. de vectigalibus à Caligula institutis agens, Additúmque, ait, ad caput legis, vt teneretur publico & qui meretricium fecissent. ita publicum quadragesimæ, apud eundem accipio in Vespasian. cap. 1. & publicorum conductiones in l. 33. D. pro soc. Horat. 1. Episto.

Pars hominum gestit conducere publica.

Publica autem appellantur, quorum vsus in commune expositus est, & omnibus patet, quasi populica: proprietas verò non æquè, l. 5. D. de rer. diuisio. §. flumina. & §. riparum. Institut. eod. tit. l. 30. §. 1. D. de adquir. rer. do. veluti forum, campus Martius, theatrum, basilicæ, stadium, viæ, itinera publica. Quæ hac ratione à communibus discernuntur, quorum vt vsus communis est, ita & proprietas occupanti cedit. Ac publica quidem ea iure gentium dicuntur, l. 7. §. insula. & l. penult. §. 1. D. de adquir. rer. do. l. vlt. D. de vsucapion. §. fluminum & §. littorum. Institut. de rer. diuis. Alia enim sunt publica populi Rom. quæ in patrimonio & pecunia populi sunt, quæ tam eorũ quæ iure gentium, quàm quæ ciuitatiũ publica sunt ratione, ita appellari solent, l. 9. D. de vsucapionib. & apud Vlpia. in Institu. tit. 20. l. 14. D. de adquir. rer. do. Quod ne absurdum propter nouitatem videatur, etiam aliorum auctorum testimoniis confirmabo. Cicer. v. in Verr. Perpaucæ ciuitates bello à maioribus nostris subactæ, quarũ cùm esset ager publicus populi Rom. factus. Liuius lib. 3. ad fin. Agrum de quo ambigitur, finium Corinlanorum fuisse, captisq; Corinlis publicum populi Rom. esse factũ. Hygen. lib. 2. de limi. Vectigales autem quidam sunt obligati Reip. populi Rom. quidam coloniarum aut municipiorum, aut ciuitatum aliquarum. Quæ in fisci patrimonio sunt, quoniam quasi propria & priuata sunt principis, Publicorum appellatione non continentur, l. 6. & l. 72. §. vlt. D. de contr. empt. l. 2. §. publici. cum seq. D. ne quid in loco pub. §. vlt. Institu. de emptio. & vend. l. 14. §. vlt. D. de seruitutibus. §. res fisci. Institut. de vsucap. Sed & publicæ caussæ à fiscalibus seiunguntur, l. 1. §. 2. D. de calumniatoribus: quanquam fisci caussam publicam vocat Vlpian. in l. 21. §. In priuatorum. D. de petit. hered. Ceterùm

Publicum ius interdum id intellegitur, quod ad statum rei Rom. pertinet, in sacris, sacerdotibus, ac magistratibus consistens l. 1. §. huius studij. D. de iustit. & iur. Cuius partem esse ius Senatorum, Plin. lib. 8. Epistol. ad Aristo. scribit. Interdũ verò generaliter publicum ius commune, & quo omnes eiusdem ciuitatis ciues vtuntur, significat, l. 33. in fi. l. 19. §. vlt. D. de excus. tut. l. 8. D. de tutel. l. 29. D. de test. tut. l. 7. §. si vxor. D. de donatin. int. vir. l. 6. D. de adm. tut. l. 76. in fin. D. de condicio. & demonst. l. 46. & l. 117. §. 1. D. de diuers. reg. iur. l. 42. D. de oper. lib. l. 1. in princ. & l. 15. §. 1. D. ad l. Falcid. coniuncta l. 56. D. de legat. 1. l. 2. C. de vxor pro marito. Vnde quod in l. 38. D. de pactis scriptum est, Ius Publicum pactis priuatorum mutari non posse, id à Constantino sic redditur, ἀπὸ ἰδιωτικοῦ συμφώνου τὸ κοινὸν νόμιμον οὐκ ἀλλάττεται. Sic & apud Teren. Phorm.

Num iniquum postulo?

An ne hoc quidem adipiscar ego quod ius publicum est?

Publici iuris esse dicitur testamenti factio, l. 3. D. de testament. Vsucapio item publico iure contingere, & bono publico introducta dicitur, l. 18. §. 1. D. de dam. infec. l. 1. D. de vsucapionibus.

Publica etiam esse nuptiarum vtilitas traditur. l. 12. §. medio. D. de captiu. & postl.

Publicam quoque habere caussam officium & ministerium argentariorum traditur in l. 10. §. 1. D. de eden. Et publicam fidem secutus eos, qui apud eos pecunias deposuerunt, l. 7. §. quotiens. D. depositi.

Publica actio est, qua cuiuis experiri licet ad quam exercendam cuiuis aditus patet. Vlpi. l. 1. §. 4. D. de suspect. tut. Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare. & sciendum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est omnibus patere. Ergo vt publicus locus dicitur, ad quem cuiuis licet accedere: sic actio suspecti, est tanquam publicæ illæ actiones, siue iudicia, quorum aditus vnicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur, in l. 10. §. 3. D. de iureiur. In popularibus actionibus, inquit Paulus, iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, si bona fide exactum fuerit. nam etsi quis egerit, ita demum consueuit publicam actionem, si non per collusionem actum sit.

Publica lex, concisa locutione dicitur, lex publici iudicij: vt cum dicimus, Iudicia bonæ fidei, in quibus iudici potestas est ex bona fide iudicandi. Marcian. l. 1. §. 1. D. ad leg. Corn. de sica. Quíve magistratus, iudex ve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Imper. l. 1. C. vbi senat. vel clar. Intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.

Publicum crimen, Impp. in l. 4. C. de hæret. id interpretantur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem, inquiunt, hæresim volumus esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriã. Vide IVDICIVM PVBLICVM.

Publica iura officiáque, in l. 5. §. vlt. & l. 6. D. de cap. minu. & in l. 14. D. ad Trebellian. l. 2. D. de diuers. reg. iur. magistratuum, honorum, & ciuilium munerum in Rep. gerendorum iura significant. Ideóque in l. 9. D. de his qui sunt sui vel al. In publicis causis filiusfa. haberi loco patrisfam. his exemplis demonstratur, veluti si magistratũ gerat, si tutor detur. Inde publicum munus officiũ priuati hominis vocatur, ex quo commodum ad singulos vniuersósve ciues rémq; eorum peruenit, l. 239. §. munus. D. de verb. signific. Proinde publico munere legatus fungi dicit, l. 27. D. de iudic.

Publicæ quæstiones, publica item crimina, sunt, de quibus publicum iudicium est constitutum, l. 32. §. Iulianus. D. de arbitr. l. 2. §. deinde Cornelius. D. de orig. iur. Nec enim publica iudicia idcirco dicta sunt, quod vt Iustin. tradit, eorum executio cuiuis ex populo, qui modò idoneus sit accusator, detur. Hac enim ratione popularia iudicia publica essent, quod est inconsequens: sed quod ex legibus publicorum iudiciorum veniant atque descendãt, l. 1. D. de public. iud. Verum est tamen, & id ex eodem Vlpiano Iustinianus hausit, publico iudicio cuilibet ex populo experiri licere,

nisi si

nisi si cui lege aliqua publico iudicio accusandi non est potestas, l.43.§.senatus.D.de ritu nupt. Publicorum verò iudiciorum hæ sunt leges, Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis, Cornelia de sicariis, & veneficis, Pompeia de parricidiis, Iulia peculatus, Cornelia de testamentis, Iulia de vi publica, Iulia de vi priuata, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, l.1.D.de publ.iudic. Institut. eod.tit. Quæstiones autem publicas de falso, sicariis & parricidiis Cornelius Sylla dictator constituit, l.1.§.deinde Cornelius. D. de orig.iur. Antea L. Piso Tribunus plebis de pecuniis repetundis quæstionem constituerat, vt Cic.in Bruto scribit. De iniuriis verò quemadmodum vitiosè in omnibus codicibus (Florentinos excipio) scriptum est, quæstio publica ab eodem non est constituta. Actio enim ex lege Cornelia de iniuriis priuata est, non publici iudicij, l.42. §.1.D.de procuratoribus, l.vlt. C.de iniur. Natũ fuisse hunc errorem, qui libros omnes antehac occupauit, ex eorum imperitia puto, qui apud Vlpianum eam actionem pro publica vtilitate exerceri legerant: quasi verò non & priuata iudicia pro publica vtilitate exerceantur, cùm & suum ius cuique tribui & qualiacumque nocentium peccata puniri Reipublicæ intersit. Raptus porrò crimen publicum esse dicitur in l. penult.C.de noxalibus, quoniam ad l.Iuliam de vi pertinet.l.5.§.vlt.D.ad l.Iuliam de vi publica.

Publici autem iudicij caussam habere crimen dicitur in l.7.D.de public.iudic.quod publici iudicij est.

Publica conuentio est. quæ fit per principem, aut quoties inter se duces belli paciscuntur, l.5. D.de pact.

Publica abolitio est, quæ publicè fit, publicéque indulgetur ex Senatusconsulto, l.8.l.12.l.17. D.ad Turpillia. Et apud Paul.lib.5. Sent.tit. 17.

Publica vis, quæ armis cõmittitur, tit.ad l.Iul.de vi pub.

Publica accusatio, quæ omnibus patet, §. Consequens. Institut.de suspect.tut.eodẽ sensu quo publica actio: qua cuiuis experiri licet, l.1.§.4. D. de suspect. tut. Sic Publicæ turbæ, quæ omnibus patent, non quòd publica auctoritate fiant, in Authent.§. fugiunt. vt iudic. sine quoquo suffrag.

Publica fide venire, id est, saluo conductu, vt vulgaris habet locutio. Violare fidem publicam, est contra illam aliquid committere.

Publica monumenta interpretantur Doctores, quòd manu publica, hoc est, tabellionis sint descripta, l. gesta. D.de re iud.

Publica persona, pro tabellario, l. orphanotrophos, C. de episco. & cleric.l.tutor.D.de administr.tu. §.cùm autem.Institut.de adopt.Item magistratus. Institut.de Attil.tut.& pen. Vide persona publica.

Publica vtilitas quatuor modis consideratur. Prima, cùm in vniuersum & particulariter commodum affertur, quod in sacerdotibus, magistratibusque consistit l.1.§. huius.D.de iust.& iur. Secunda, quæ in vniuersum conducit, non autem singulis, vt quoties de locupletando fisco agitur, l.penultim.C.de primipil.libro 12. Tertia est vtilitas, quæ priuata propriè est, licet ex ea consequatur etiam publica, vt cùm dicimus publicè interesse dotes mulieribus conseruari, liberísque hominibus ciuitatem repleri: id enim quod cõsequitur, in vniuersum prodest. Quarta est, quoties id quod consequitur, singulis prodest, nec in vniuersum quélibet particulariter iuuat: vt cùm generaliter dicimus, Rei publicæ interesse, ne quis re sua abutatur, §. penultim. Institut.de his qui sunt sui iur Ex Comment. Alciat. ad l.pupillus est.de verborum significatio.

Publicæ honestatis iustitia est propinquitas ex sponsalibus proueniẽs, robur trahẽs ab ecclesiæ institutione. Non enim honestum est vt quis ducat eam, quam consanguineus desponsauerat, c.ad audientiam. & c.sponsam.ext.de sponsa.

Publica via, canalis dicitur, l.2.C.Theo.de curios.& vide l.seruitus.D.de seruit.

Publicum, quod non est priuatum alicuius, sed populo commune. Hoc autem plurifariam dici, Bartol.indicat in l.1.D.de publi.iudic. Quo verò à communi distet, Ferrar.docet §.1.Instit.de rer.diuis.

Publicum certamen, Vlpian.in l.qua actione.§.si in colluctatione. ad leg. Aquil. interpretatur, quod fit gloriæ caussa & virtutis.

Publicum munus, nec ad magistratum (quia ille honor est, l.cum muneris.D.de munerib. & honor.) nec ad onera refertur, quæ possessionibus aut patrimonio indicuntur, l.his omnibus. in princi. D. de vacat.mun. Ergo ea tantùmodo, quæ extra ordinẽ sunt respicit.l. hi qui.eodem tit vide item Instit.de excus.tut.in prin.

in Publicum deduci intelliguntur fugitiui serui, qui magistratibus municipalibus vel publicis ministeriis traduntur l.1.§.penu.l.2.D de seruis fugit. Et sic quoque in publico seruari dicuntur, qui sub publica custodia asseruantur, l.48.D.de verb.significat.l.9.D.ex quibus cau.maior.vel etiam qui in carcere sunt. Nam & Plaut. Publicitus excipi, pro carcere excipi in Amphitruo. dixit, imitatione Græci sermonis, quo Δημία carcer appellatur.

Publicè varie accipitur; interdum est in publico loco, veluti apud acta, vel in æde sacra publica, l.56. D.manda. coniuncta l.7.in fi.D.qui satisd.cog.l.7.D.de minoribus l.4.D.de statu lib. Interdum publicè, est publico nomine, & publica auctoritate, l.4.§.in eum. D. de adm.tut.l.24.D.de capti.l.121.§.1.D.de diuers.reg. l.12. D.de fideicomm.libert.l.15.§. si publicus. D. de dam. inf. Planè in l.6.§. sacræ. D. de rer.diuis. publicè est, principali vel põtificali auctoritate, l.vlt,D.vt in poss. leg. Aliàs publicè in cõmune significat, veluti cùm dicimus, publicè interesse.

PVBLICANI dicuntur popolo R.qui Coloni priuatis: nimirum qui publica, id est populi R.vectigalia conducunt.vnde Vlpian.Publicani sunt, ait, qui publico fruuntur.nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel tributum consequantur. & omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani, l.1.D.de publ.& vectig. Caius l.16. D. de verb signifi. Eum qui vectigal popu.Ro.conductum habet, Publicanum appellamus. Publica autẽ vectigalia intelligere debemus, ex quib' vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, venaliũ rerum, item salinarũ, & metallorum, & picariarũ, l.17. D.de verb. significat. Nam & qui arenarias & cretifodinas & salinas & metalla conducta habent, publicanorũ loco sunt, l.13.D.de publican. Etiam qui pascus conducebant, publicani dicebantur. Plin.lib. 19. cap.3. Multis iam annis in ea terra non inuenitur, quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulãtur pecorum pabulo. Erat verò maxima Romæ & potentissima publicanorum societas, ísque ordo in prouinciis plurimum auctoritate & potentia valebat, vt Cicer.in Epistol.ad Lentul.& Appium, & Q. Fratrem. & pro Plancio, & Liu.lib.35.significant. Etiam ciuitatiũ bona vectigaliáque, abusiuè, publica dicuntur, l.15. D.de verbor.significat.l.40. D.de neg. gest. l.16.§.4. D.ad municipal.l.5.§.idem ait.D. quod vi aut clàm.

PVBLICARE bona, idem quod confiscare. Marcianus l.3.in fin.D.de bon.eor.qui ant. An non prius bona in fiscum cogenda sint, quàm si de crimine fuerit probatum: an verò omnimodo publicãda sunt. sed D. Pius rescripsit: si parati sint heredes defensiones suscipere, non esse bona publicanda. Sic l.23. §.si fundus. D. de seruit.rustic.l.27. D.de adulter.

PVBLICIANA actio earum rerum persequendarum caussa datur, quas ex iusta caussa nactus quis nondum vsucaptas amisit, l.1.cum seq.l.15.D.de publicia. Nam

quì

qui bona fide possessa possessione ante completam vsucapionem excidit, is ad eam rem vindicandam in rem actionem habet: quæ à Prætoris oomine, à quo primùm propolita fuit, Publiciana appellata est, quem modum & Fabiana, & Caluisiana, & Paulliana, & Seruiana, §. namque si cui. Institut. de actionibus. Constantin. lib. 2. Epit. titu. 3. Publiciana ait, ἥτιν ἡ ἀνακαλουμένη τὴν νομὴν τῷ μήπω διὰ χρόνου κυριεύοντα καλῇ πίςει νομεῖ.

Pvblicaria bona, ob scelus confiscata. Sic Pvblicarii, qui ob facinus aliquod in ærarium deferuntur.

Pvdor, pro existimatione, dignitate, & vt vulgo loquimur, reputatione, in l. 20. D. de his qui not. inf. l. 25. D. de procuratoribus, l. 1. §. itẽ aut per semetipsum. Coniunctis vicinis §§. & l. 15. §. generaliter. D. de iniur. Verecundiam etiam dixit Papinia. in l. 15. D. de condicio. & demonstr.

Pver appellatio tres significationes habet: vnam, cùm omnes seruos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiã, cùm puerilem & impuberem ætatẽ significaremus, inquit Paulus l. 204. D. de verbor. sign. Pueri vtique appellatione etiam puella significatur, non imitatione modò Græci sermonis, sed & quòd masculino sexu femininum aliàs quoque semper comprehenditur: & sic Græce παιδίον communiter dicitur, inquit Paulus l. 163. in fin. D. de verbor. signific. Argumeotum etiam huius significationis illud adfert Paulus, quòd & recentes ex partu feminas puerperas Latini vocant. Teren. Andria, Non imperasti coràm quid opus esset facto puerperæ. Vbi vide Donatum. Seneca libro 3. de Benefic. cap. 35. Sed æger filius, sed vxor puerpera tenet. Sueton. in Caligul. cap. 8. Qualiscumque partus, ait, sine sexus discrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiam puellas pueras, sicut & pueros puellos dictitarent. Iuuen. Satyra 6.

Sed iacet aurato vix vlla puerpera lecto.

Auson. in Eidylliis:

Hinc illud quod legitimos Lucina labores
Præuenit, & grauidos sentit subrepere nixus
Ante expectatum festina puerpera votum.

Gellius quoque lib. 12. cap. 1. puerperam ait dici, quæ recens enixa est. Priscianus quoque lib. 6. Puer pueri, cuius femininum dicebant antiquissimi: vnde & puerpera dicitur, quæ puerum vel pueram parit, id est puellam, quod est diminutiuum pueræ. Ita puerperam accipe, in l. 14. §. puerperã. D. de ædilicio edicto. Puer impuberem filium significat in l. 36. D. de statulib.

Pueri prætoris edicto postulare prohibentur l. 1. §. pueritiam. de postul. vbi puer ex materia subiecta censebitur qui decem & septem annos nondum compleuit.

Pvero vel puellæ si alimẽta legata sint, ad pubertatem scilicet plenam ali debent, l. mela. D. de alimeot. legat.

Pvella, pro muliere quæ iam duobus nupserat, & tertio nuptura erat, in l. vxorem. 41. §. testamento. D. de legat. 3. nimirum, quia in potestate patris tandiu erat: post verò sui iuris facta fuerat. Quæsitum est, inquit, cum puella non ea caussa legati pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfam. facta, dotem recuperarat, &c.

Pvbritiam Vlpianus vocat minorem annis decem, & septem. Quam ætatem ad procedendum in publicum moderatam nuncupat, in l. 1. D. de postul.

Pvgilis, à pugna vel pugno, certator certatrixve. Est enim communis generis. Pugillatio, ipsa exercitatio. Et pugilicè, fortiter.

Pvgillares tabulæ ceteæ, vel ligneæ, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribitur. Paulus l. 17. D. cõmod. Si pugillares mihi commodasti, vt debitor mihi caueres, non rectè facies importune repetendo. Alfenus l. 6. de supell. legata, Sed nec pugillares & codices in supellectili sunt. Dictæ autem videntur vel quod pugno comprehendi possint: vel à pungendo, quod stylo in his pungendo scriberetur. Dicuntur & Pugillaria, & Pugillar singulariter apud Ausonium. Pugillarium vsum ante Troiana tempora fuisse ex Homero testatur Plinius lib. 13. cap. 11.

Pvgnans cum bestiis, ceu notatus infamia, postulare non potest, l. 1. §. bestias. D. de postul.

Pvlmentarivm, à pulmento dicitur. Est autem cibus solidior, pultis instar factus, siue ex aquatilibus, siue terrestribus fiat, Paul. de fund. instru. l. cum de lanionis. Sine his, scilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non potest. Apud Vlpianum in l. quæsitum. §. Trebatius. de fund. instru. Accursius pulmentaria, farinam ordei interpretatur, cum cibaria intelligat Vlpian. ad modum pultis facta. Pulteautem, non pane, longo tempore vixisse Romanos, manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur: vt scribit Plinius c. 8. lib. decimioctaui.

Pvlsare & Verberare Ofilius sic distinguit, vt hoc sit cum dolore cædere, illud verò sine dolore, l. 5. §. 1. D. de iniur. Quod cur dixerit in hac lege iurisconsultus, exponit Alciatus. Hoc tamen non frequenter obseruatur. Cic. Verrin. 7. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari. Et in ead. Sex lictores circunsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandósque homines exercitatissimi. Itaque videndum ne hæc verior sit differentia Vallæ, vt Verberare propriè sit cũ verbere, aut flagello cędere. Pulsare cũ graui & vehementi ictu, vt hoc generalius sit, & ad quoduis teli genus pertineat, siue gladiis, siue lapidibus quis vsus esse dicetur, siue scipionibus, & baculis, siue etiam pugnis.

Pulsari, pro conueniri, in iudicium vocari. Vlp. l. 11. §. 10. D. de inter. in iur. Qui interrogatus responderit, sic tenetur quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur. Cic. Verrin. 5. Pro decuma cùm pulsatus à Venerio esset, dedit H-S. sexdecim millia. Sic l. 2. §. item si. D. de iudic. Aut erit in potestate cuiusque pulsando eos, subiicere ipsos iurisdictioni, dum se vindicant.

Pvlveraticvm, & Pulueratica, in Cõstituti. Theodosij & Valeotiniani, quæ apud Frontinum extat, honorarium, quod quasi pro labore & puluere agrimensoribus datur. Quo nomine etiã à pręsidibus singulas prouinciæ ciuitates obeũtibus prouinciales exigebantur, sed abolitũ est Nou. Leonis, & Maioriani, de Curialibus, de qua intellexit Cassiodorus li. 12. Var. dum ait, Pulueratica quoque iudicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierũ præsulib. annonas præberi, secundũ vetera instituta decernimus. Sic pulueratici nomine bini solidi dantur seruis, qui se militiæ offerunt, in l. 16. C. Th. de tyronibus.

Pvncti solatium l. laudabile. C. de aduoc. diu. iud. quid sit variè quæritur à iurisconsultis. Alij enim puncta consequi solatia: alij, punctos cõsequi solatia habeot: alij, & ij quidẽ frequentiores, & (vt arbitratur Cuiac.) veriores, puncti solatium. Vult igitur imperator patronos, qui fisci caussas defendunt in foro præf. prætorio, Kalend. Ianuariis inter comites consistorianos de manu sua puncti consequi solatium. Basilica (vt idem refert Obs. lib. 13. c. 2.) consequi τὸ πακτῦ. An igitur potius, pacti solatium, id est, vt ait l. iubemus pro tempore. & l. petitiones. C. eod. tit. quod communi consensu, siue cõmuni placito & conuentione totius collegij aduocatorum patronis fisci constitutum est: aut simauis, pacta solatia.

Pvpillvs est, ait Pomponius, qui cum impubes est, desiit in patris potestate esse, aut morte aut emancipatione, l. 239. D. de verbo. signif. Pupillus, pro impubere qui in patris potestate est: nam à Pupus deminutum nomẽ est. Caius l. 141. §. 1. D. de verb. obli. Pupillus

licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur. Indidem etiam substitutio Pupillaris nomen sumpsit. Cic. de inuent. 2. Quidam pupillum heredem fecit: pupillus autem antè mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. Item: Pater enim & sibi & filio dum is pupillus esset testamentum scripsit. & multa deinceps. Vlpia. in l. 1. D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. Pupillum, inquit, eum debemus accipere, qui doli capax nō est. Idem in l. more. D. de acquir. vel omitt. hered. Pupillus, inquit, qui in alterius potestate est. Paul. in l. pupillus. D. eo. tit. Pupillus, ait, est cuius neque scire, neque decernere talis ætas potest, non magis quàm furiosus. A pupillo pupillaris descendit, quod verbum ætati & tabulis applicatur.

PVPILLARIS ætas decimoquarto anno terminatur, l. 16. D. de iure fisc. l. 7. C. de impuberib. l. 3. C. de præscript. 30. ann. Eius tres gradus facit Theophil. in §. pupillus. Institut. de inutil. stipul. Infantiam, id est, necdum fandi potentem ætatem: proximam infantiæ, quæ iam fandi potestatem consecuta est: & proximam pubertati, quæ proxime pubertatem accedit.

Pupillaris substitutio quæ fit liberis impuberibus in potestate positis, in eum casum, quo ante pubertatis annos decesserint, l. 2. D. de vulg. Institut. de pupil. substitu. in princip. Sic

Pupillares tabulæ, pupillare testamentum, id est impuberis filij testamentum, l. 34. §. si coniunctim. D. de leg. 1. l. 8. §. sed nec impuberis. D. de inoffi. testamen. l. 2. §. interdum. l. 10. §. si ex. l. 20. l. 38. in fin. l. 43. D. de vulg. substit.

PVRGARE multa significat. Purgare moram, l. 8. l. 14. D. de nouat. est re integra culpam ex mora cōtractam sic eluere, vt omnis eius pœna vitetur. Sic Purgare existimationem, l. 1. §. quoties. D. de iniuriis. Purgare innocentiam, l. 2a. D. de iur. fisc. Purgare pudorem, l. 23. D. de procura. Purgare riuum, fontem, l. 1. §. deinde. D. de fonte.

Purgare in edicto prætoris de via publica, est ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod super viam esset, l. 1. Alias immundum tollere significat, l. 1. D. de riuis. In iudiciis pro diluere crimen, & se excusare vsurpatur, l. 15. qui reus. D. de publ. iudic. cum similib.

Purgare fructus interpretatur Cuiacius putare, apud Papinianum in l. liberto. §. qui aliena. D. de neg. gest. Qui aliena, inquit, negotia gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ purgatis necessariis sumptibus superest. Eodem sensu Purgata ratiocinia, id est putata legimus l. pen. in fin. C. de bon. pros. Suetonius in Caligula: Decimo quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribens, rationem se purgare dicebat. id Græcis est, ἐκκαθαίρειν λογισμόν.

Purgare se solebant olim suspecti de crimine: aliàs duello, c. 2. de purgatio. vulga. Aliàs aqua frigida vel feruente, in quam nudi mittebantur, c. ex tuarum. de purgatio. Canoni. Aliàs ferro candenti, vt vocat c. fin. de purgat. vulga. vel ignito, vt rectius in c. Mennem. 2. q. 5. Et quanquàm exemplum duelli legatur de Dauide & Goliath 1. Regum 17. non admittitur tamen hodie talis monomachia, l. 1. C. de gladiato. c. 2. de purgat. vulga. Cum enim istis cruciatuum afflictionibus Deus tentaretur, meritò fuerūt abrogatæ: & introducta est purgandi formula talis, vt delatus apud Magistratum adhibeat septem, vel, pro qualitate rei, pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideò præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possint veritatem, c. ex tuarum. Et ca. cùm dilectus. De purgat. canoni. Tum ipse suspectus iurabit se tale crimen non admisisse, quod obiicitur. Compurgatores autem iurabunt se credere, quod principalis iurans dicat veritatem, c. de testibus. & c. vlti. De purgat. Canoni.

PVRPVRÆ appellatione, omnis generis purpurā contineri puto, inquit Vlpianus, de lega. 3. Idem ait, Purpuræ appellatione coccum non continebitur. Quod si verum est, non prorsus eadem sentire videbitur Matthæus, de veste qua induerunt perfidi Iudæi Seruatorem nostrum, cum Marco & Ioanne. de quo latius disserit Bayfius ca. 3. in lib. de re vestiar. item purpura, pro magistratibus interdum ponitur: quorum olim insigne erat apud Romanos, vt & post amissam libertatem, cum Imperatorum, tum Regum permansit, l. 1. C. null. lic. in fren. libro 11. in verbo, Chlamydibus, & l. 1. C. quæ res vendi non poss. l penult. C. de cons. libro 12. Purpurati autem hi, qui apud Principes dignitate antecellebant, dicebantur. Nam illis purpuræ vsus concedebatur. Vide Barto. in l. si quis nauiculam. C. de murileg. lib. 12.

PVRPVRA Tyria, rubea est, quam Tyrus insula procreat: vt Vitruuius lib. 7. ca. 13. & Plinius libr. 5. cap. 19. declarant: quorum hic quoq; nobilissimam Tyriam appellat. Vnde Imp. §. 34. De actio. Si quis, ait, generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

PVRPVRARII in l. 7. C. de excus. mun. negotiatores purpuræ, οἱ πραγματευόμενοι τὴν πορφύραν.

PVRVS locus interdum inædificato opponitur, l. vlt. D. de pigner. act. Quo sensu & pura loca Varro lib. 4. de lingua Lat. areas in vrbe appellari scripsit. interdum religioso, id est ei loco, in quem mortuus illatus est. Itaque purus locus definitur qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est, sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacat, & profani iuris est, l. 2. §. prætor. D. de religios. l. 2. l. 6. l. 9. C. eo. tit. l. 1. §. hoc autem. D. de mort. inf. l. 6. §. si quis in communem D. comm. diuid. l. 73. D. de contrah. empti. §. religiosum. Instit. de rer. diuisio. Ita purum monumentum accipi debet in l. 5. in fi. D. de religios. l. 5. §. concessa. D. de dona. int. vir.

PVRA lanx cælatæ opponitur, in l. 6. D. de rei vindicat. vt & argentum purum, id est sine emblematis, cælato aduersum facit Cicero 6. in Verr. Cœnabat, ait, apud eum: Argentum illi ceterum purum adposuerant, & post ei negotium dedit, vt quicquid Haluntii esset argenti cælati, aut si quid esset Corinthiorum, vt omne statim ad mare ex opido deportaretur. Et alio loco, Nequem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo quod alter eriperet, protulisse, omnia deferuntur, Cybaritæ fratres vocātur, pauca improbant, quæ probarunt: his crustæ aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis delitiis cùm argento puro domum reuerterunt. Plinius libri 21. cap. 3. de lemniscis, Puri diu fuere: cælare primus eos instituit P. Claudius. atque ita magis est, vt purum argentum apud Plinium libro 3. Epistola 1. interpretemur, quàm quo Cataneus vir doctissimus exposuit modo. Sed pura vasa apud Columellam lib. 12. cap. 4. & cap. 28. ad finem ea accipienda sunt, in quæ nondum quicquam sit infusum. Hinc

Pura libertas, quæ purè data est, l. 59. §. 1. D. de man. test.

Pura obligatio in l. 5. D. de solutio. est, quæ sine satisdatione est, cui fideiussor vel pignus non accessit. Et purè stipulatus, in l. 138. §. vlti. D. de verbo. obliga. dicitur, qui illud aut illud simpliciter stipulatus est, non adiecto eo, vtrùm voluerit. Sic

Pura stipulatio dicitur, cui neque dies, neque conditio adiecta est: eoque confestim ex ea & debetur, & peti potest, vt docet Imperator. §. 2. De verb. oblig.

PVRVM iudicium, cui adiecta non est exceptio. Cice. De inuent. lib. 2. Agit is cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulat is, qui cum agitur, à Prætore exceptionem, EXTRA quàm in reum capitis præiudicium fiat. Hic

fiat. Hic is qui agit, iudicium purum postulat: ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere.

PVRÆ chartæ scriptis opponuntur l.32.§. quod tamen. de legat.3.

Puræ hastæ quibus iuuenes præmij ergo plerunque donabātur. Seruius in 6. Aeneid. interpretatur sine ferro, vnde à Zonara δόρατα ἀσίδηρα vocantur. Ita apud Liuium sæpe, & apud Vopiscum in Aureliano hoc verbum accipiendum est.

Pura substantia dicitur, deducto ære alieno, l.iubemus. C.de repud. Nouel.1.& 2. Item quæ est soluta tributis, l.litibus. C. de agric.& cens.

PVRVM putum, vide Argentum purum putum.

Purus honor, qui extra administrationem est, Auth. vt ordio. præfecturæ. in prin. Collat.5.

PVRE adiudicare. Opponitur seruitutem adiudicando imponere. Vlpianus in l. Item Labeo scribit. §. sed & regionibus. D. famil. ercisc.

PVSVLA, seu Pustula, inquit Columella, ignis sacer est, qui pustulas passim qua depascitur attollit: noménque ex eo habet, quia pus continet. Hinc

PVSVLATVM argentum seu Pustulatum, quod purum putum est, & pusula ac igne excoctum, quódque pustulas & tumores habet: sed tamen adhuc infectum, & in massa, vt nostri loquuntur. Alfenus in l.31. D. locati: Veluti cum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent: aut aurum, vt anuli. Tranquillus in Nerone: Exegit ingenti fastidio & acerbitate nūmum asperum, argentum pustulatum, aurum ad obruzam. Sūt tamen qui hoc in loco postulatum legi velint v. in o mutando, quod sæpe fit. Hinc etiam nos in vernaculo sermone, quasi pusulam scriberetur, bosula dicimus, p in b insuper mutato. Alij Postulatū à postulando dici volunt, Iuuenalis auctoritate freti: *Accipe victori populus quod postulat aurum*. sed id quamplurimis no probatur.

PVTARI propriè arbores, vitésque dicuntur, l.1.§. Labeo. D. de aqua cottidia. l.1.§. siue autem. D. de noui oper. nuntia. Vnde putator, qui arbores puras facit, id est earum ramos stringit & amputat, l.31. D. ad l. Aquil. l.18.§. de putatoribus D. de fun. instruc. Et apud Paul. lib.3. Sentent. titul.6. & lib. 5. titul.23. & apud Plinium lib.27. cap.8. Putare, inquit Varro lib.4. Ling. Lat. valet purum facere: ideo antiqui purum putum appellarunt. Festus Pompeius lib.9. Imputatum, ait, nondum purgatum: putum enim est purum. Vnde putare vites, dicimus, hoc est detrahere, quæ impedimento sunt ad fructum. Gellius libr.6. cap.5. Putare veteres dixerunt, vacantia ex quaque re ac non necessaria, aut etiam obstantia & aliena auferre, & excidere, & quod esse vtile ac sine vitio videretur, relinquere. Sic namque arbores & vites, & sic etiam rationes dictæ putari. Putare autem arbores Græci καθαίρειν vocāt. Leontinus apud Cassia. lib.10. γεωπονικῶν, μετὰ τὴν καρποκομίαν δεῖ τὰς τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ δένδρα καθαίρειν.

PVTARE lex XII. Tabu. à Modestino l.25. D. de statu liber. quod ita sensisse eam ex verbis colligitur.

Putare, transfertur etiam ad incorporalia: Vt, putare rem dicimus eleganter, pro cogitare de re, & disputando declarare, quid res ipsa velit. Terent. in Adelph. Mitto maledicta omnia: rem ipsam putemus.

Putare, vulgo significat æstimare, opinari. Paulus in l. Ne fennius Apollinaris. D. nego. gest. Igitur, inquit, in re facti facilius putabo, an il vel heredes eius audiendos.

Putare, pro conferre, rationem subducere. Plaut. in Aulula. *Putatur ratio cum argentario*. Papinianus in l. Liber to vel amico. D. neg. gest. Qui aliena negotia, inquit, gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ putatis necessariis sumptibus superest. Sic Putari rationes dicuntur, in quibus summa pura fit: quod ἐκκαθαίρειν λογισμὸν dixit Plutarch. in Commeot. Quo modo distinguas adulatorem ab amico.

Putatoriæ falces, quæ putandis arborū ramis deseruiunt, apud Paulum lib.4. Sententi. tit.6.

PVTEAL, id est, quo puteus operitur, ait Pompo. l.id est. de act. empt. Glossæ περιστόμιον interpretātur. Id interim etiam sigillis veteres exornare solebant, vt ille Ciceronis locus indicat: Tibi mando putealia sigillata duo.

PVTEVS. Omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & vsui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu & superficie sit, fons tantum dicitur: si autem in alto & profundo sit, ita puteus vocatur, vt fontis nomen non amittat, auctor D. August. tract.15. in Euang. Ioan. Vide Vlpia. io l. vnica, de fonte.

PVTEOS aperire, positum eleganter apud Iuriscōs. pro excauare, in §. fin. l. Fluminum. & inibi, Puteus apertus. D. de dam. infect.

PYRRHICA, est simulachrum pugnæ equestris, quæ & Troia dicitur, πυῤῥίχη & ἱππασία Dioni: idque ex Suetonij lib. de lusibus puerorum Seruius & Donatus scribunt in v. Aen. Sed transiit etiam vsus purrhicæ in pedestris pugnæ simulachrum, adhibitis numeris & concentu musico. Marius Plotius lib. de metris: Pyrrhichius pes à pyrrhica lusus genere nomen accepit: quia hoc sono milites vsi sub armis (vt ait ille) per ludum ciunt simulachra pugnæ. Ipsa tamen Pyrrhica dicta est à Pyrrho Cydoneo, quia primus Cretenses sub armis saltare ad huius pedis sonum instituit. Alij à Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris sui armatum honoris gratia saltauisse dicunt. Aristoteles autem Achilem ait huius lusus fuisse inuentorem, &c. Ei autem quod suprà à Plotio de Pyrrho Cydoneo dictum est, consentit Nicolaus apud Stobæum his verbis: Οἱ δὲ κρητῶν παῖδες ἐγκλάζουν καὶ τὴν ὁπλικὴν πυῤῥίχην ἐπιτηδεύουσιν, ἥντινα πρῶτος εὗρε Πύῤῥιχος κυδωνιάτης κρὴς τὸ γένος. Apud Athenæum tamen lib. 14.c.12. Pyrrhica propriè saltatio est: Troia verò ludus puerorum, qui turmatim se inuicem exequls peterent; vnde volunt quidam formatum vulgare Torniamentum, quasi Troiamentum. Hinc

PYRRHICARII, qui pyrrhicam exercent, vide Platonem lib.7. περὶ νόμων. Pyrrhicarios memorat Vlpianus l.9.§.9. D. de pœn.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVI.

Q

QVA, pro qua ratione. Celsus l. cui seruus, 25. D. si quis omiss. caus. test. Cui seruus ipsius substitutus est, seruum suum adire iussit. si idcirco fecit, ne legata præstaret, vtraque præstabit, & qua hæres est, & qua omissa caussa testamenti possidet ex substitutione hereditatem. Paul. l. precia rerum. 61. D. ad legem Falc. Sed nec ille qui filium alienum possidet, tantum habet, quanti eum patri vendere potest: nec expectandum est dum vendat, sed in præsentia non qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. Cicero pro partim vsurpat, ad Atticum: Quàm expedita consilia tua: quàm euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua congressus sermonisque cum Cæsare. Nostri etiam pro Qua ex parte vsurpant. Vlpian. l.1. §. si pater. D. ad Silanian. Attamen vbi decessit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Idem l. falsus creditor. 44. in fin. D. de furt. Planè si vsusfruct meus in eo seruo esse cœperit, dicendum est furti actionem non ex-

non extingui, qua fructuarius dominus non est. Videtur etiam pro Quatenus positum à Iavoleno in l. litus. n2. D. de verbor. signifi. Litus publicum est catenus, qua maxime fluctus exaestuat.

QVADRAGESIMA vectigalis species, quae nō rerum venalium, sed litium, siue summarum, de quibus litigaretur, fuit, vt Suetonius in Gaio scribit.

QVADRANS in §. hereditas Instit. de hered. instituen. & l. 50. §. fin. D. est pars assis quarta, id est tres vnciae, Volusio Metiano interprete in distributione assis, in princip. cuius hanc notam fuisse ait = ⊢. & vide G. Budaeum in lib. de Asse.

QVADRANGVLVS homo, pro perfecto: qualem Plato inquit esse difficile reperire. Vide Bap. Pium in 4. Lucretij, & Eras. in paroemia, Quadratus homo.

QVADRANTAL quid sit, docet Alciatus l. vinaria. D. verb. signi. idem scilicet quod amphora, quod pedem quadratum recipiat.

QVADRATARII, in l. vnic. de excus. artific. lib. 10. C. qui sint, ex libello passionis Beator. Claudij, Castorij, Nicostrati & Symphoriani, qui arte quadrataria excelluisse feruntur, didici. Hic autem vno loco scriptum est, Et coeperūt artifices quadratarij incidere lapidem ad collyrium columnae. Et alio loco, Tunc coeperūt in nomine Christi cauare conchas & pegas, & lacus cum sigillis & cātharis, cum magna tenuitate artis. Et Aliàs, Ab eadem hora coepit Simplicius omnē artem quadratariam cum ferramento suo, sicut Symphorianus bene & recte operari. Ex quibus & aliis eiusdem libelli, quos hic omitto locis, eorum artificum industriam in columnis ex marmoreis lapidicinis incidendis, marmoribúsque in tenues crustas secandis, & sigillis, conchis, cantharisque cauandis, & omnibus argumentis ex marmore aliisq; lapidibus exprimendis versatam liquet. Quod etiam Sidonij Apollinaris à me subiecta verba comprobāt, quae lib. 3. Epist. ad Secundum leguntur: Sed vide, sit, vt vitiū non faciat in marmore lapicida. Quod factū siue ab industria, seu per incuriam mihi magis quàm quadratario liuidus lector adscribit.

Quadratarij Graecis λιθοξόοι, id est lapidum expolitores.

QVADRATVM lapidem in l. 6. §. penultim. D. si seruit. vindice. interpretor quadrangularem, & in speciem quadratam caesum: quomodo & zonam quadratam Fest. li. 15. interpretatur. Liuius lib. 6. Capitoliū quoq; saxo quadrato substructum est. Plinius lib. 10. Epistol. Manēt adhuc paucissimi arcus: possunt erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiori lapide detractus est.

QVADRIGA, aliàs pro curru accipitur, quatuor equis trahi solito. Aliàs pro numero quatuor equorū, qui nisi simul iungantur, vehiculum non commode potest agi ad vsum destinatum, l. scire debemus. D. de verborum oblig.

Quadriga etiam pro eo, qui quadrigam agit ἡνιοχ-, l. peculium. §. quadrigae. D. de leg. 2. vide Zasium l. scire debemus. D. de verb. oblig.

QVADRIGARII, qui quadrigas agunt, aut conficiūt.

QVADRVPLATORES dicebantur, inquit Festus, qui eo quaestu se tuebantur, vt eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio, apud Festū. Vel sic: Quadruplatores dicti sunt criminū publicorum delatores, qui pro delationis praemio, quartam partem in bonis delatorum consequebantur. Delatores verò, sycophantae, hoc est, criminatores sunt. Bud. in l. plurimum. de iuris & facti ignor. Hinc Tacitus lib. 4. Cōtra M. Lepidus quartā accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis concessit. Asconius in Diuinat. addit, Quadruplatores esse eorum reorum accusatores, qui cōuicti quadrupli damnari soleant: vt aleae, aut pecuniae grauioribus vsuris feneratae, quam pro consuetudine: aut aliorum eiusmodi criminum. Idem Verrina 3. scribit. Lege item, Simplariae venditiones. Zas. Quadruplatores alicubi nominat qui lucra ex ludis sumunt.

QVADRVPLEX iudicium apud Plin. in epist. centumuirale est, quod scilicet coactum est è quatuor iudicū consiliis & decuriis, quae in basilica Iulia sedebant. nā in ea quatuor erāt tribunalia. Hinc Fabius lib. 12. Certè cum in basilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atq; omnia clamatoribus fremerent, & auditum eum & intellectū, & quod agentibus ceteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Vide Centumuiri. Sunt & apud Fabium iudicia duplicia, in quibus duo consilia ad vnam cogebantur hastam, vnúmque tribunal. Si apud alios iudices, inquit, agatur, vt in secunda assertione, aut in centumuiralibus iudiciis duplicibus parte victa.

QVADRVPEDI seruus aequiparatur in prin. l. 2. D. ad leg. Aquil. Sunt passim multa in libris Pandectarū, de inhumanissima seruitutis forma. Certè ratio naturalis, & ius diuinum praecipiunt, relinqui seruis victum, sicut ait Ecclesiasticus cap. 32. Asino onus, pabulum, & virgam; ita seruo laborem, victum, & disciplinam. Ceterùm quadrupedem pro pecude accipi, adnotauit in Comment. Alciat. Hic ego quadrupedis voce maiora, pecudis minora quadrupedia puto intelligēda, propriéq; disiunctiuā particulā à Gaio positam.

QVATERNIONES à quatuor militum, quibus praeerant, numero dicti. Act. Aposto. 12. Tradens eum quatuor quaternionibus militum custodiendum.

QVAECVNQVE & quantacunq;, maioris sunt significantiae, quò ad vniuersalia, quàm verbū Omnis, quia ista propositio vniuersalis, Omnes sciunt, patitur exceptionem secundum materiam subiectam, l. omnes. iuncta Gloss. C. sine cens. vel reliq. sed quiscunque, quantuscunque, sine delectu singularia complectuntur, l. balista. D. ad Trebell. vbi sub verbo Quantacunque pecunia, fructus fundorum intelliguntur. Possunt tamen exceptionem quandoque pati, sed rarò. Quia, vt Zasius ait, nihil in iure nostro ad punctum redigitur.

QVAERERE, à Quae, & Res, compositum est. Quaestio enim id inquirit, & inuestigat, quaenam res sit, cuius naturam libenter velimus scire. Alias

Quaerere verbum est proprium rerum capitalium, pro cognoscere: quòd qui accusatur, nocens sit an innocens, cum consilio disquiritur. Veteres Anquirere dicebant: Galli, Informationem facere. Cicer. ad Attic. in 1. Senatus censuit, vt de iis qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quaereretur. Hinc Quaerere legibus dicebantur, qui criminum quaestiones exercebant. Cicero in Miloniana: Decernebat enim, vt veteribus legibus extra ordinem quaereretur. Plin. Episto. vltim. lib. 5. Caussa dilationis Nepos Praetor qui legibus quaerit.

QVAESITI liberi vel vulgò, vel iurè dicuntur, qui vel ex legitimis nuptiis, vel συμβιώσεως suscepti sunt, l. 18. D. de bon. lib. l. 4. C. de suis & leg.

Quaesitam hereditatem dicimus, quae vel ex testamento, vel ab intestato, vel ciuili, vel honorario iure est acquisita, l. 9. C. de petit. hered. l. 14. C. de testam. milit. l. 14. C. de fideicomm.

QVAESITI in seruitute dicuntur filij, qui ex seruis parentibus nati sunt, l. 1. §. 1. D. ad Tertull. l. vltima. D. de adopt. l. 3. D. de liber. caus. Sic & Quaesitos per adoptionem dicimus filios, l. 2. §. parui. D. de suis & legit.

QVAESTIO, est appetitio cognitionis: quaestionísq; finis, inuentio est: aliquando dubitatio & disceptatio.

Quaestionum genera, de omnibus plane rebus mundanis, cum in iudicio, tum extra iudicium, tria sunt: Sci-

licet, An sit? Quid sit? Quale sit? Prima quæstio facti est, & probationibus vel coniecturis expeditur, vt veritas appareat. Inde sunt tituli: de probationibus, de instrumentis, de testibus: & alij id genus. Reliquæ duæ quæstiones iuris sunt, quæ per artẽ boni & æqui explicantur: cuius fit mentio in l.1. in princ. D. de instit. & iur. Quamobrem lex, inter quæstionem facti, & quæstionem Iuris, obseruari vult discrimen, l. idem erit. D. de stat. homin. l. mora fieri. in princip. D. de vsur. Elegantissime Vlpianus in l. eum quem temere. D. de iudic. Iudicibus, inquit, de iure dubitantibus, præsides respondere solent: sed de facto consulentibus, non debent præsides consilium impertire, &c. Alij sic:

Quæstio alia facti dicitur, alia iuris. Quæstio facti est, in qua factum nécne sit, quæritur: Iuris autem, in qua de iure ambigitur: veluti cum dicimus, quatenus cuiusq; intersit, in facto nõ in iure cõsistere, l. quatenus. 21. D. de regul. iuris. Similes distinctiones reperiuntur in l.1. D. quæ res pigno. l. vlt. D. de iureiurand. l.16. D. de stat. hom. l.2. §. vltim. D. de donat. & passim in iure nostro: vt intelligatur, solas iuris quæstiones ad Iurisconsultos pertinere: alteras verò quæ totæ in coniecturali statu positæ sunt, ab iis remotas esse: vnde illud Cice. in Topic. Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem inquibat Gallus noster: si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quæreretur. Neque verò prætermittendum est, ad facti quæstiones eas referri, quæ voluntatis sunt: id est, in quibus de voluntate, puta testatoris, ambigitur, l.3. D. de aur. & argen. legat. l.41. l.94. D. de verb. obligationib. l.122. D. de verborum signi. l.8. §. si debitori. D. quib. mod. pign.

QVÆSTIONES, publicæ sunt iudicia, inde ducto nomine, quòd in iis reus in iudicium vocatus, nocens sit, an innocens constituto iudicio quæritur, vt l.2. de orig. iur. vbi Pomp. scribit quæstiones publicas constitutas à Sylla de falsis, de sicariis, de veneficiis, de parricidiis. Hinc

Quæstionem constituere, est decernere vt scelus vindicetur. Quæstionem ferre, est vindicandum facinus iudicibus præbere, & mãdare, vel potius ad Senatum referre, vt de vindicando scelere extra ordinẽ fiat Senatuscons. & in iudicium res deducatur. Budæus in l.1. ad leg. Cornel. de sicar.

Quæstio nummaria, pro iudicio priuato, in quo non de capite, sed de pecunia disceptatur. Callistratus l. vlti. D. ne de stat. def. D. Claudius rescripsit, si per quæstionem nummariam præiudicium statui videbitur fieri, cessare quæstionem.

Quæstionis Iudex, vide Iudex Quæstionis.

Quæstio in Rubric. de Quæstionib. est tormentum quod reo ad scelerũ & sociorum suorum veritatem eruendam adhibetur, l. item apud. §. quæstionem. D. de iniur. l.1. D. de quæstionib. l. inde Neratius. §. sed etsi. D. ad leg. Aquil. Huius autem hæc genera refert Synesius in epistolis, δακτυλήθραι, ποδοστράβαι, πιεστήριον, ῥινολαβίδα, ὠτάγραι, χηλοστρόφιον.

QVÆSITORES dicti qui quæstionum iudicia exercent. Horum autem creandorũ ratio olim apud Romanos fuit talis: Cum vsus postulabat, ex S.C. vel dictator, vel consulum alter, ambóve, vel prætorum alii quia de crimine publico quærere iubebatur, qui iussus erat, is quæsitor dicebatur: quos Quæsitores ante XII. Tab. leges creari cœptos subindicat Pópomius l.2. de orig. iur. Dictatorem sanè quæstionibus exercendis creatum, legimus apud Liuium lib.9. Senatus verò modò consulibus, modò prætoribus quæstiones decernebat. De COSS. qui de Bacchanal lib. quærerent, auctor est Liuius lib.39. Sic Iugurthinæ coniurationis quæstionem consuli mandatam Cic. in Bruto scribit. De prætorib. qui de veneficiis & peculatu quærerent, scribit Liuius lib.38. & 39. Talis fuit quæstio de vi, Cn. Domitij prætoris: de qua Cicero, & Ascon. in Milonianam. Et hoc quidem pacto publicæ quæstiones tractatæ sunt vsq; ad annũ V.C. 604. Anno autem ipso 604. perpetuæ sunt quæstiones institutæ. quod ex verbis his Ciceronis quæ sunt in Bruto colligitur: Carbone forum tenente plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæstiones perpetuæ hoc adolescente constitutæ sunt, quæ ante nullæ fuerant. Hæ autem quæstiones perpetuæ hanc vim habuerunt, vt cum eo tempore seni quotannis prætores crearẽtur; duo, qui ius de priuatorum controuersiis dicerent; quatuor, qui in prouincias iuris dicundi caussa cum imperio mitterentur: posthac ratio cõuerteretur: atq; quatuor illi, qui sortiri prouincias solerent, Romæ suas quisque quæstiones sortirentur, vt maiestatis, peculatus, inter sicarios, ambitus, repetundarum: adeo vt si de aliquo horum criminum esset quærendũ, non nouo quæsitore, qui extra ordinem quæreret, opus esset; sed prætor ille, qui ei quæstioni præesset, adiretur, isque, vt ante, cum consilio de eo crimine cognosceret. Prætor itaque ipse dicebatur quærere, & quæstionem ac iudicium exercere, & quæstioni præesse, & quæsitor esse. Testis est Cicero pro Rabirio Postumo, cum ait, Accusaui de pecuniis repetundis, iudex sedi, Prætor quæsiui. Et Asconius: Iudicium C. Cornelij de maiestate exercuit Q. Gallus prætor. Iterum Cicero in 1. in Verrem actione: Duo igitur consules & quæsitor erunt ex illius voluntate. Item, Subsortiemur in M. Metelli locum, quoniam is huic quæstioni præfuturus est. Et iterum Asconius: Scaurus postulatus est apud M. Catonem prætorem repetundarum. & post: M. Cato id iudiciũ exercebat. Et rursus Cic. de finib. L. Tubulus prætor quæstionem inter sicarios exercuit. Quæsitoris autem quæ essent partes, docuit Asconius, qui exponens hos Virgilianos versus lib. 6. Aeneidos,

Quæsitor Minos vrnam mouet, ille silentum
Conciliúmque vocat, vitásque, & crimina discit.

ait Virgilium: Minoẽ iudicem apud inferos, tanquam si Prætor sit rerum capitalium, quæsitorem appellasse, dedisse sortitionẽ, cum vrnam nominat; electionem iudicum, cum ait, *Conciliúmque vocat*: cognitionem facinorum, cum dicit, *vitásque & crimina discit*. Quod idem ex verbis etiam Ciceronis in Vatinium colligi potest his: Quæro ex te, edixerítne C. Memmius prætor, vt ex lege Licinia & Iunia adesses die trigesimo? quæro ex te nunquis in hac ciuitate post vrbem conditam tribunos appellarit, ne caussam diceret? nũquis reus in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eúmque vi deturbarit, subsellia dissiparit, vrnas deiecerit, &c. Et in Brut. Intelligens dicendi existimator videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem mittentem ad horas, quæsitorem vt dimittat, rogantem. Et Philipp. v. Quæro si Lysiades citatus iudex non responderit, accipiétne excusationem is qui quæstioni præerit. Et in Rhetoricis ad Herennium: Accusatoris officium est inferre crimina; defensoris diluere & propulsare; testis est dicere quæ scierit, aut audierit; quæsitoris est, vnumquemq; eorum in officio suo continere. Quibus ex locis intelligitur, quæsitoris fuisse, sortiri iudices, cogere, dimittere, & crimẽ cognoscere: vel denique (vt ait Cornificius) accusatorem, defensorem, testem in officio continere: vim ac potestatem iudicum coercendorum, hoc est sub pignoribus cogendorum, habere: in sella curuli eburnea pro tribunali sedere. Ipse autem nec iuratus erat, nec sententiam ferebat; sed vrnæ, in quam & caussarum sortes coniiciebantur, & iudices sententiam ferebant, præerat: iudices in consilium vocabat: videri fecisse reum, vel non fecisse pronunciabat. Quãquam autem iudicia fere omnia hoc modo

postea

postea sunt facta, non est tamen antiqua illa consuetudo intermissa: quin & multi extra ordinem ad populum rei facti, & multi ad quæsitores extra ordinem à senatu decretos, siue à populo iussos, sunt adducti. Hæc qui plenius audire volet, legat Sigonium cap. 18. lib. 2. de antiq. Iure ciuium Rom.

Quæstores PARICIDII (quemadmodū scribit Pomponius in l. 2. de orig. iur.) creari à populo solebant, qui capitalibus rebus præessent. nam Consulibus de capite ciuis Romani iniussu populi ius dicere non licebat. Festus lib. 14. Paricidij quęstores appellabãtur, qui solebant creari caussa rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non vtique is qui parentem occidisset dicebatur: sed qui qualemcunque hominem. idem autem fuisse indicat lex Numę Pompilij Regis, his composita verbis: Si quis hominem liberum dolo sciens neci duit, Paricida esto.

Quæstor Nouius apud Tranquillum non is est, inquit Turneb. Aduers. lib. 2. cap. 27. qui pecuniā publicam tractat, sed qui iudicium publicum exercet, & quæsitor sæpius dicitur, apud quem nominari maiorē potestatem, vt prætorem (id enim est cōpellari maiorem potestatem) non oportuit.

QVÆSTORES (inquit Varro) à quærēdo: qui conquirerent pecunias publicas. Corn. Tacitus lib. 11. Annalium, Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctísque ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed Quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. mansitque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primùm Valerius Posthumius, Aemylius Mamercus 63. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscētibus negocijs, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedētibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia Dolabellæ venundaretur. Asconius Verrinā 1. Quæstores vrbani ærarium quærebant, eiúsque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerant. Liuius autem lib. 7. testis est, eosdem Quæstores signa ex ærario prompsisse Imperatoribus ad bellum exeuntibus. Pomponius l. 2. §. 12. D. de orig. iur. Deinde cum ærariū populi auctius esse cœpisset, vt essent qui illi præessent, constituti sunt Quæstores qui pecuniæ præessent. dicti ab eo, quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ caussa creati erant. Vlpi. in l. 1. D. de offi. quæst. Origo Quæstoribus creandis antiquissima est, & penè ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius lib. 7. de Potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearēt, refert. Sed sicuti dubium est an Romulo & Numa regnātibus Quæstor fuerit, ita Tullo Hostilio rege Quæstores fuisse certum est. Sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in rempublicam induxisse Quæstores. Et à genere quærendi Quæstores initiò dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt. Tacitus lib. 13. de Nerone loquēs: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Prę̄fectos transtulit, variè habita ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere Pręfectos. Deinde ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum, qui præessent: neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parū idoneos. Tunc Claudius Quęstores rursus imposuit: iísque ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ętatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero pręfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat prędam ex hostibus captam vendere, pecuniámque inde redactam, in ęrarium referre: quemadmodum Gellius lib. 13. ca. 13. declarat. Item mulctas irrogatas exequi, & in publicas tabulas referre: vt patet ex Liuij lib. 40. Tacitus li. 13. Censuit Piso designatus Consul, ne mulctam à Tribunis dictam Quęstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent. Dio præterea in libr. 55. extremo scribit, Tuberone, Fabio COSS. ad Quęstores translatam esse curam Senatusconsultorum asseruandorum, cum antea Tribunorum ple. & Aedilium id munus fuisset. Denique (vt paucis horum munus complectar) vectigalia pop. Rom. in prouincia exigebant, stipendia præbebant militibus, singuláque accepta, expensáque rationibus inferebant, multas quoq; pecunias tam Romæ, quàm in prouinciis exigebant, & in publicas tabulas notabant, omniúmque pecuniarum, rerúmque notas, & illustres rationes dabant: illásque confectas & consolidatas, absolutásque, per scribas suos in ærarium deponebant. Vide Alexan. ab Alexand. Genial. dier. libri secundi, capit. 2. vbi & alia quæstorum munera commemorat.

Quæstores PROVINCIALES erant, qui vnà cū Proconsulibus, aut Proprætoribus in prouincias exibant, cum pecuniam sibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarij adnumeratam accepissent, vnde stipendio, frumento, legatis, proquæstoribus, cohorti prætoriæ suppeditarent: quemadmodum ex Verrina 3. intelligitur. Asconius, Prima Senatoris administratio est Quæstorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vsus diuersos erogandæ. Inter vrbanos autem & prouinciales Quæstores hanc differentiam notat Hotomanus. Primùm quòd illi neque lictores, neque viatores habebant; cum neque vocationem, neque prehensionem haberent: vti scribit Gellius lib. 13. cap. 12. Hi verò & lictores, & togam prætextam habebant: vt in Verrinā 4. idem docet. idq; constat ex Orat. pro Plancio his verbis: Nam simulac me Dyrrachium attigisse audiuit (de Plancio loquitur, Quæstore tum Macedoniæ) statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Altera differentia est, quòd Vrbani ius non dicebant: Prouinciales autem iure dicundo conuētus circumibant; vt scribit Suetonius in Cæsare, & quæcunque commissa populo Rom. essent, exquirebant: déque iis iudices ac recuperatores dabant: quemadmodum videmus in Diuinatione Q. Cæcilium Verris Quæstorem in Agonidem iudicium dedisse, Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

Quæstores CANDIDATI dicebantur, qui libris, hoc est epistolis, siue orationibus Principis in Senatu legendis præerant: quemadmodum docet Vlpianus in l. 1. D. de offi. quæst. Lampridius in Alexandro, Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare; sed vt post quæsturam praturas acciperent, & inde prouincias regerēt. Quibus ex verbis cādidatos suspicor ea re dictos esse, quòd hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: quemadmodum Vlpianus eodem loco scribit. Dio lib. 54. [illegible]. Tacitus libr. 16. Inter quorum aspectus & minas ingressi curiam Senatores, & oratio Principis

per quæstorem eius audita est. Suetonius in Tito: Recepta ad se prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & ipse epistolas dictaret, & edicta conscriberet, orationésque in Senatu recitaret etiam quæstoris vice.

Qvaestor sacri palatij sub Impp. Constantinopolitanis, is erat qui petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, &: (vt paucis complectar) qui leges dictabat, precésque ac responsa subnotabat, vt cõstat ex Notitiis Imp. Rom. & Nouell. 53. & 114. l. vlti. C. de diuers. rescript. Sub eorum etiam dispositione laterculum minus erat, vt ex l. 32. C. de appellatio. l. 1. C. de offic. quæst. Nouell. Valent. 3. & l. vltim. C. de petitio. bon. l. 64. l. 65. C. de decur. patet. Symmachus ad Ausonium: Quæstor es, memini: consilij regalis particeps, scio: precum conditor, recognosco. Et alio loco: Te magis questuræ bonos & condendarum sanctionum vsus exercuit. Procopius 1. de bello Pers. ὁ μὲν πρῶτος ἐκώλυσεν, ὃς βασιλεῖ τότε παρήδρευε, τὴν τοῦ καλουμένου κοιαίστωρος ἀρχὴν ἔχων, ἀνὴρ δίκαιος, διόδιν οὔτε νόμον τινὰ δι' αὐτοῦ ἔγραψεν. Et alio loco: Τριβουνιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι ῥωμαῖοι. His verò de caussis quæstor iustitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ, & armarium legum in Nouell. Valentiniani de homicid. cas. fac. & à Cassiodoro duobus, aut tribus locis. Denique is plane est quæstor, quem in aula Cancellarium nos & Latini etiam appellarũt. Nicetas 7. τὸν κοιαίστωρα, ὡς ἡ λατίνων βούλεται φωνή, καγκελλάριον, ὡς δ' ἕλληνες εἴποιεν, λογοθέτην. Nam & sic legitur in Notitiis officiorum Constãtinopoleos: Μέγας λογοθέτης διατάττει τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματά τε καὶ χρυσόβουλλα, πρὸς ῥῆγας οὓς, διὰ ἀνοὺς καὶ τοπάρχους. καὶ τοῦτο μὲν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπηρέτημα. His porrò verbis quæstor rescriptis & constitutionibus subscribebat: Qvaestor legi, addita die: vt in constitutionibus Iustini & Tiberij de adscriptitiis. Præcedebat subscriptio principis, addita etiam die. quod iis verbis significatur in Nouel. Valentiniani de hom. cas. fac. Et manv divina. divinitas te servet per mvltos annos. & Nou. de ind. reliq. quod tamen in impressis deest: et manv divina. optamvs vos felicissimos, &c. Addebatur etiam dies, quo is ad quem dirigeretur constitutio, eam accepisset, & quo fuisset antelata, id est, programmate proposita, l. 27. C. Theodos. de iis qui super rel. cont. ideóque in vna nonnunquam & eadem constitutione quatuor dies iis verbis subnotatos inuenias, Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata. Etiam hoc adiiciemus, eundem morem posteriores Impp. retinuisse, vt & ipsi subscriberent cõstitutionibus, & chartularius cubiculi, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείου, vt ex quadam Manuelis constitutione testatur Cuiacius ad l. 2. Cod. de petit. bon. subl. libr. 12. Ad quæstorem autem pertinebant memoriales, id est (vt Græci interpretantur) dicta lege secunda, οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, & ad legem eos. C. de excus. mu. οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων, &c.

Quæstor exercitvs in Nouellis à Procopio definitur χορηγὸς τῆς τοῦ στρατοπέδου δαπάνης: rectissimè: nã Nouella 41. στρατιωτικὰς δαπάνας, & Iulianus Nouells 50. annonas militum tam Comitatensium qui per castra sunt, quàm limitaneorum eum distribuisse. Sed habuit etiam iurisdictionem & auditorium, & apparitionem instar præf. prætorio, & vicarium in vrbe. nam sub eo erant prouinciæ quinque, Scythia, Mysia, Caria, Cyprus, & Cyclades insulæ, quarum caput Rhodus: & inde Rhodi appellatione d. Nouel. 41. Cyclades significantur. Habuit harum prouinciarũ vnaquæque suum præsidem, & de præside Cycladum est l. 4. C. de nauicul. Nouel. 163. & ab his præsidibus appellabatur, non ad præf. prætorio, sed ad quæstorem exercitus, ex Nouell. 50. cui Nouel. 41. ita derogat, vt ex Mysia quidem & Scythia appellationes apud eum inducantur, quòd is sedem suam in iis prouinciis habeat: ex ceteris autem prouinciis vt appellationes in vrbem inducantur apud eundem ipsum, si fortè in vrbe fuerit, vel apud vicarium eius adhibito quæstore sacri palatij. Item à iudice, quẽ ipse dederit in eis prouinciis, puta Caria, Cypro, Rhodo, vt appelletur ad vicarium eius, & vt lis apud eum in vrbe cœpta, apud vicarium eius peragi possit: si forte eum exercitus caussa & necessitas auocauerit à munere iudicandi. Vulgo dicitur, A iudice dato eum appellari qui iudicem dedit: id sic est accipiendum, vt & successor eius appellari possit, lege prima, D. quis à quo appell. vel vicarius ex Nouel. 41. Vulgo dicitur, Apud quem cœptum est iudicium, & finem accipere debere. Et hic quoque addatur, vel apud successorem eius, aut vicarium.

Quæstor, cuius meminit Nouella 80. creatus constitutúsque à Iustiniano est Cõstantinopoli quærendis coercendísque mendicis, inertibus, otiosis, peregrinis, errantibus & vagis, cuiuscunque conditionis essent, siue clerici, siue monachi, siue aduocati aliarum ciuitatum, quos συνηγόρους d. Nou. vocat, & Iulianus scholasticos, vt lege secunda. C. de lucr. aduoc. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium & ficta caussa innoxia est: at si forte exteri litis caussa in vrbem venerint, vult Iustinianus quæstore imminente, instante, vrgente, & ad extremum audiente & cognoscente, mora sublata iudicibus celerrimè eorum lites finiri. Eidem in mendicos validos coercitionem dat mitiorem quam definiatur l. 1. C. de mend. val. & constituit quandam veluti ἀργίας actionem, vt ipse ait, id est inertiæ & lenitudinis, qualis fuit olim apud Græcos. Datur etiam huic quæstori potestas cognoscendi de crimine falsi, & de superexactionibus executorum, id est si supra modum sportulas exegerint. Videtur & ius habuisse imbecillis dandi tutoris, vt ex Harmenopulo constat 5. tit. 11. qui & in fine sexti de eius officio tractat.

Qvaestorivm, dicebatur quæstoris tabernaculum in castris: quemadmodum Prætorium, Prætoris. Habebatur enim magno in honore quæstor. Vnde Insignia quæstoris nomen traxerunt.

Qvaestorivs ager dictus est, qui ex hostibus captus per quæstores populo Rom. limitibus actis diuisus, est venditus. Hæc Flaccus. Quæstorij agri dicuntur, quos populus Rõm. deuictis pulsísq; hostib. possedit, mandauítque Quæstoribus, vt eos venundarent. Hæc Hygenus.

Qvaestvs intelligitur qui ex opera cuiusque descendit, lege septima, & lege octaua. D. pro soc. hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit. denique quod non per se natum, vt hereditas, legatum, donatio; sed labore & opera cuiusque quæsitum est. Minus tamẽ esse lucrum quàm quæstum patet ex his Ciceronis verbis in Orat. in Pison. Quo quidem in spectaculo mira Reipublic. æquitas erat: vter eorum perisset, tanquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæstum, si vterque cecidisset.

Quęstus fundi, reditus est, l. 22. de fund. instru. vt apparet ex coniunctione l. 12. §. si agro. D. eodem. Valię quæstus est actio ipsa, atque artificium lucrandæ pecuniæ. Verum quæstus nomine nec hereditas, nec legatum, nec donatio continetur, vt iam diximus.

Quæstus illicitus comprehenditur nomine lucri. Vnde

lusor etiamsi multa perdiderit, non poterit prætendere titulum onerosum. Baldi celebratur verbum illud: Quidquid ex maleficio quęritur, dicitur esse lucrum, sed illicitum, l. si possessor. D. de pet. hered. iubet restituendos quæstus inhonestos: ne vel colore aliquo possessor lucrum faciat.

QVAESTVARIVS, qui quæstus gratia ludicram artem exercet, l. athletas. §. t. & l. 2. in fine. D. de his qui not. infam.

Quæstuaria corpora, quæ quæstum corpore faciunt, l. 4. §. 1. D. de iis, qui not. infam.

QVALIS QVALIS seruus in l. 5. §. vltim. D. de consti tut. pecun. dum dicitur, qualem qualem seruum domino adquirere obligationem constitutæ pecuniæ, est seruus qualiscunque, siue ordinarius, qui & actor dicitur & dispensator, siue vicarius, vt recte Græci interpretantur. Sic & Qualia qualis sumitur apud Vlpianum in l. 2. D. de bon. poss. secund. tab.

Qualem sententiam dicat arbiter, non refert, dummodò dicat, quod ipsi videtur. Certissima enim ductrix conscientia est, Paulus in l. qualem. D. de recept.

QVALECVNQVE dominium in l. si mater. §. eadem. D. de excusatio. rei indic. hoc est siue dominium in bonis, siue dominium ex iure Quiritium: vel, vt non male Ioannes loquitur, siue dominium ciuile, siue naturale. qui enim, inquit Cuiacius, dominium aliud directum, aliud vtile faciunt, magno errore labuntur.

QVALISCVNQVE possessor, lege duodecima. §. penultim. quibus modis pignus vel hypotheca soluat. boc est siue iustus, siue iniustus possessor.

QVALITAS, aliàs accipitur pro conditione rerum, quatenus ad commercium humanum possunt, vel possunt accommodari: vt in titul. de diuisio. rerum & qualit. Aliàs accipitur pro bonitate vel æstimatione rerum, §. 1. Instit. quibus mod. re contra. obliga. l. 1. D. de act. & oblig.

Qualitas in iure nostro accipitur etiam, pro differentiis facientibus rem certam ac determinatam, & contrahentibus rem ad indiuiduum. textus est secundum Zasium in l. stipulationum quædam. D. de verborum obligationib. Itaque Qualitas est quæ speciem ex differentibus declarat. Ideoq; quam Vlpianus in l. heredes. 21. §. sed etsi. D. de testamē. nummorū qualitatem appellat, eam Papinianus in l. qui non. 78. §. primo. D. de heredibus instituend. speciem vocat. Similiter Caius in lege septuagesimaquarta. D. de verborum obligationib. qualitatem demonstrari ait, cum certam speciem nominamus: veluti fundus Tusculanus, homo Stichus, & lege sequenti. Cum vinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, vt ea appellatio certi significatiua sit.

Qualitatum genera duo sunt: necessariæ, non necessariæ. Necessariæ in actione exprimi debent, vt peto à pupillo, quæ ei auctore tutore mutuaui. Hæc plerumque à iure præsumitur, l. non putauit. §. non quęsinis. D. de bon. possessio. contra tabul. Non necessariæ non exprimend, expressæ tamen probandæ sunt, l. habebat. D. de institor.

Qualitas, adiecta verbo, secundum tempus verbi intelligenda est, lege in delictis. §. si extraneus. D. de noxalibus.

Qualitas prædij, bonitas, salubritas, amplitudo, l. si quid alius. de verb. signifi.

Qualitatem & materiam, pro eodem posuit Vlpianus, l. 14. D. de contrah. empt.

Qualitas frumenti, pro genere & specie, l. 21. §. sed & si dotem. D. de testam.

QVALITER QVALITER, pro qualitercunque, lege septima. D. de minorib. lege septima. §. primo. D. ad legem Aquil. l. 1. D. de bon. eor. qui ante sent. sibi mort. consci.

QVALITERCVNQVE, pro vtcunque, Alberico, id est siue bene, siue male.

QVALVS, apud Vlpianum in princip. l. sed & si quid. §. primo. D. de vsufruct. Nam si librarium, ait, rus mittit, & qualum & calcē portare cogat. est cistæ genus, quo calx desertur, quod & Canum dicebatur, auctore Festo. Glossis, Qualua, ἀνδλιςὴρ σύριγ... κόφινος. Apud Virgilium Georgic. 2. qualus pro vimineo vasculo, per quod vinum guttatim defluit, cum calcatur vua. Apud Apuleium accipitur pro canistro, in quo panis seruatur. Prudentius in hymnis pro sponda accipit. vide Collumellam libri primi capite decimoquinto.

QVAM pro Magis, vel potius quàm, video à Iurisconsultis vsurpari locis quàm plurimis. Paulus lege secunda. D. de rebus credit. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam earum datione possumus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie. Vlpianus lege secunda, D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quam inuenire eos, qui satis pro eo dent. Idem lege pro herede. in fine. D. de acquirenda hereditate. Si sepulchri violati filius aget, quamuis hereditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiscere. hæc enim actio pœnam, quam rei persecutionem continet. Idem lege si hominem. in principio. D. deposit. Quia cum sciret cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit, cum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem lege suspectus. D. de susp. tut. Expedit enim pupillo rem suam saluam fore, quam tabulas rem saluam fore cautionis habere. Idem lege si cui. §. si Titio. D. de legatis, primo. Interest enim eius soiui mihi, quam ipsum conuentum mandati actionem intendere. Idem l. prætor. §. hoc in terdictum. D. de operis noui nunciatione. Nonnulli putant in factum esse dandam, quàm interdictum. quod verum est. Tertullianus libro secundo aduersus Marcionem: Quia bonū scilicet fidere in Deum, quam fidere in hominem. Et in Apologet. capit. 8. Sed bestiarum, inquis, opinor hoc munus, quam hominis. & Liuius libro tertio: Oratio fuit precibus quam iurgio similia. Tacitus libro primo: Verum, quia Romanis Germanisque idem conducere, & pacem quam bellum probabat. Idem libro tertio: Ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Et alibi sæpe. Sic Claudianus de bello Gildon.

Phalarim tormentáque flamma
Profuit, & Siculi mugitus ferre iuuenci,
Quam tales audire choros.

QVAM, pro ante quàm, l. 1. C. vbi cauf. fiscal.

QVAMDIV, pro quoad, Paulus in l. illis libertis. de conditionib. & demonstrationib. Quamdiu adolescens ad militiam promoueretur. Sic l. 15. D. quibus modis vsusfruct. amitt. lege prima. §. habebit. D. de pen. legat. An hæc dictio faciat conditionem, Bartolus disserit, in l. 1. C. de legib. & in l. 1. D. de condit. & demonstration.

QVAMLIBET, Alber. indicat, pro aliquam, accipi in lege tertia, in principio. D. de acquirenda possess. Sed sufficit, inquit Paulus, quamlibet partem eius fundi introire.

QVANDOQVE pro quandocunque non rarò in libris nostris vsurpatur. Sic Quandoque venerit, id est, quandocunque, in lege secunda. D. de condicionib. & demonstrationib. Et, quandoque liberos habuerit, l. 18. D. quando dies legat. ced. & Quandoque nupserit, in lege 30. eodem titulo. & Quandoque condicio

extiterit in lege vigesimaoctsua. D. ad Trebellian. & Quandoq; apparuerint, In lege decimaquinta.D. de legatis tertio. Quandoque inciderint, lege nnna.D. de legibus.Sic & in lege trigesimaquinta.D. de iureiurand lege quinquagesimaqnarta.D.ad Trebellian. & lege septima.D.de pactis dotalib.lege prima.§.hęc pœna. D.quod quisque lur.lege 104.§.penultim.D. de legatis,libr.1.lege sexta.D. de tributor. lege septima.D.de vulg.lege nona.D.de capit.dim. Sic Vbiq; pro.vbicunque aliàs dicitur.

Quandoque alias valet aliquando, vt lege vigesimasecunda.D.de adoptionib.lege octaua.§. manumissionis.D.de donation. inter virum. At in titulo, quibus modis re contrah.obl·gat. quod ait Iustinianus: Vt quandoque non eadem, sed alia eiusdem generis restituantur, id Caius eandem rem tractans lib.2.Instit. dixit, statuto tempore.

QVANDOQVA RESTITVAS, hoc est, cum primum potueris, l.29.D.quando dies leg.ced.

Quandoque, id est, post aliquod interuallum. Cains lege quadragesimasecunda. D.de inre dotium. Res in dotem datæ quæ pondere, numero. mensura constant, vt quādoque soluto matrimonio aliàs maritus restituat. Vlpianus lege vigesimasecunda. D. de adoptionib. Ceterum si fidei cius committat, vt quandoque restituat · non oportet admitti fideicommissum.

QVANTI & Tanti relatiua sunt inter se, vt tot quot. Gaius lege sexagesimaquinta, de legat.secūdo. Quod si minns sunt, in tantos quanti inueniuntur: id est, in tot quot inueniuntur.

QVANTÆ summæ, in lege quisquis. D.de legatis tertio, testator dixit: Quisquis mihi heres erit, damnas esto dare quantas summas leganero. Ibi, teste Zasio, intelliguntur sub nomine Summarum, corpora: & licet verbum Quanti, referatur ad pecuniam propriè, tamen ibi refertur ad corpora.

QVANTVM MEA INTERFVIT, Paulus in lege secunda. D. rem ratam haber. hæc verba declarans sic dicit: Quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui. Pomponius in l. si procurator. idem probat, dict.tit.

QVANTI EA RES EST, vel quanti eam rē paret esse, idem valet. In vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri, inquit Vlpian.l.179.D. de verborum signification.lege octaua.D.de in litem iurando. Quandoque ei, quod interest, opponitur, lege vnica.§.final. D.si quis ius dicen. non obtemp. Hoc iudicium, inquit eo loci Vlpianus, non ad id quod interest, sed quanti ea res est concluditur. Verùm pro re subiecta varia fit eorum verborum interpretatio. interdum enim veritatem, id est, veram quantitatem: vt in edicto qui satisdare cogan.& de salso tuto. quandoque pœnam, vt in edicto quod aduersus eum, qui vocatum in ius vi eximit, continent, lege penulti.D. ne quis eum qui in ius voc. In eum autem, inquit Vlpianus, qui vi exemit, In factnm iudicium datur: quo non id continetur quod in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est.

Quanti ea res est, non tantum corporis, sed & iuris æstimationem denotat, vt in edicto, quod metus caussa. Quanti enim, Id est quod metu, dolóve extortum à nobis abest, & quod restitui oportet: vt si proprietas absit, proprietas: si possessio, sola possessio æstimetur, lege decimaquarta.§.Labeo.lege vigesimaprima.D.quod met.causs.

QVANTI EA RES EST, in edicto de seruo corrupto sic accipitur, quanto seruus ob id quod corruptus est, minoris existat, lege nona, in fine. D. de seruo corrup.

QVANTI EA RES EST. interdum vtilitatem significat, & ad id quod interest agentis pertinet: vt in stipulatione, RATAM REM HABERI, non rei stipulandi vel promittendi compendium spectandum est, sed quod interest eius, qui stipulatus est, ratum haberi quod gestum est, lege 2. lege 3. §. vltimo. lege decimanona. D. rem ratam haberi. Quanti interest vniuscuiusque possessionem retinere, lege secunda, §.vltimo D. vti possidc. Similiter in Interdicto De itinere actúq; priuato, ex his verbis æstimatur. Quanti actoris intersit via siue itinere non prohiberi, lege prima, lege tertia.§. in hoc interdicto. D. de itinere actúque priuato. At in interdicto Ne vis fiat ei qni nō In possessionem miss. cum ad personam domini hæc verba referantur, veram vtilitatem continent, vt quanti verè intersit possessionem eius rei habere, in cuius possessionem missus est, tanti is qui prohibuit, condemnetur.& lege prima, in principio.§ hæc verba.& lege secunda. D. ne vis fiat ei qui in possession. Hinc illæ notæ apud Valerium Q. E. R. E. T. P. I. R. O. T. Q. N. O. N. P. F. Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo: testibúsq; duntaxat decem denuntiandi potestatem faciam.

QVANTI pro Quot, vide Tanti.

QVANTVS, quanta, quantum multitudinis numero non tantum ad pecuniam nnmeratam, sed & ad corpora refertur, lege vigesimanona. D. quando dies legat. ced. lege nonagesimatertia. D.de legatis & fideicommissis, libro trigesimosecundo, l.50. D.de verborum obligationibus.

QVANTO minoris actiones In iure ciuili duæ reperinntur, quarum altera ciuilis, altera ædilitia est. Ciuilis est, Quanto minoris empturus erat emptor, si vitium scisset, lege Iulianus. D.de actione empti. Aedilitia est, Quanto minoris res fuit cōtractus tempore, quam quanti empta est, l. quod si nolit. 31.§. si plures. D.de ædilitio.edict. Per ciuilem actionem emptor si nihil daturus fuisset, omne quod dedit, recuperat: at per Aedilitiam si res nullius precij est, redhibetur, l. bouem.43.§.aliquando eod. Illa perpetua est: hæc verò annua, l. ædiles.38.eodem.

QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? si ita stipulatus fuero, non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas, quod Titius debuerit, Inquit Gaius lege 150. D. de verborum significationibus.

QVANTITATES appellantur quæ numero, pondere, & mensura constant: quæ longè à speciebus differunt. nam Quātitates singulæ propriam speciem non habent, sed communi specie cōtinentur ait Vlpianus lege cum Stichus.29.D.de solutionib. Itaque si nummus pro nummo reddatur, & oleum pro oleo, & vinum pro vino: non aliud pro alio, sed eadem species reddi videtur. nam quod in eiusmodi rebus genere Idem est, etiam specie Idem videtur, lege secunda. D. si certum petatur. Species verò singulæ propriam speciem habent, & communi omnes genere continentur: vt Pamphilus & Dauus communi hominis genere comprehenduntur: sed alius est Pamphilus, alius Dauus. Itaque qui illum pro hoc, vel hunc pro illo solueret. aliud pro alio soluere diceretur. Quantitates numero diuiduntur, dicta lege cum Stichus. 29. quippe in quibus non corpus, sed vis ac momentum spectetur. lege si ia cui. nona. D.de solutionibus, lege octuagesimaseptima. D. de legatis, & fideicommissis libro trigesimo. Species autem partem à partibus diuiduntur. Rationem autem inter corpus & quantitatem quæ dicitur esse in lege plane. §. primo & sequen. D. de legatis & fideicommissis, libro

vigesim

vigeſimonono, lege Mæuius. D. de legatis & fideicommiſsis, libro trigeſimo. ſic exponit Cuiac. Obſeruationũ libri decimoquarti, capite decimonono. Res eadem ne volente quidem teſtatnre ſæpius dari aut præſtari poteſt: quia res mea facta ſemel, amplius mea fieri, aut mihi legari nnn poteſt, lege ſi ſeruus. §. Stichum. D. de legatis & fideicommiſsis, libro vigeſimonono, ac nec æſtimatio quidem ex repetitione debetur: quia res legata eſt non æſtimatio: & ſecundum regulam iuris, duæ cauſſæ lucratiuæ in eandem rem cõcurrere non poſſunt: niſi appareat teſtatorem voluiſſe & rem præſtari & æſtimationem. quod etiam legatarium probare conuenit, lege ſi alij. in fine. D. de vſufruct. lege nutu. §. primo. D. de legatis tertio. Res ipſa ne volente quidem teſtatore ſæpius præſtari pnteſt. At quantitas eadem volente teſtatore ſæpius præſtari poteſt: quia etſi quantitas ſit eadẽ, non tamen eſt ſpecies eadem, non eadem corpora nummorum. Quantitas eadem facile multiplicatur. Corpus idem non recipit multiplicationem. Denique duæ cauſſæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non poſſunt in eandem quantitatem poſſunt.

Quantitas, quandoque pecuniæ ſummam ſignificat. lege vndecima. D. de compenſ. lege quadrageſimaſeptima §. primo. D. de iure fiſci.

Quanritas etiam modum ſignificat, lege nonageſimaquarta. D. de verborum obligationibus. Sic Quantitatem patrimonij, operis, tranſactionis, legatorum dicimus, lege vigeſimaprima, in fine. D. de operis noui nunciatione, lege decimanona, D. de militari teſtamento, lege ſeptuageſimaſecunda, & ſeptuageſimatertia. D. ad legem Falcidiam. Sic pro pretio & valore, apud Paulum libri Sentent. ſecundi, capite trigeſimoſecundo: Seruus qui ſurtum ſecerit, damnúmve dederit, niſi id pro ſui quantitate dominus ſarcire paratus ſit, noxæ dedi poteſt.

QVARTA quæ in iure noſtro frequentiſsimè appellalatur, multiplex eſt: & quadrantem eius aſsis de quo agitur, ſignificat. Præcisè nanque quarta, pro Quarta pars ſere nominatur. Quartas igitur literarum ordine deſcribemus.

Quarta AGNATORVM erat quadraus hereditatis inteſtato mortui, quam agnati, ſi filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant, l. ſi defunctus. 4. de leg. heredibus, libro Codicis Theodoſ. quinto: at ex lege Iuſtiniani quandiu poſteri vlli ſunt, quamuis ex fœmina prognati ſint. agnati non admittuntur, lege vltima. C. de ſuis & legit. qua lege Quartam illam agnatorum abrogauit.

Quarta ARROGATI dicitur, quæ à D. Pio introducta eſt: cum impubes cauſſa cognita arrogatus, ſine cauſſa tamen emancipatur: tum enim quartam bonorum arrogatoris cum ſuis bonis obtinet. paſsim appellatur quarta D. Pij, lege Papinianus 8. §. ſi quia impubes. D. de inofficioſo teſtamento, & lege prima. §. ſi impubes. D. de collation. lege ſi arrogator. 22. D. de adoptionib. Hoc autem, periculi quod vitæ pupillorum ab arrogatoribus impendebat, euitandi cauſſa, inſtitutum eſt. Duo quippe cauenda fuerunt in iſtis adoptionibus: quia duplex ad deprædandum arrogati patrimonium aditus patebat. primum ſi puer è medio tolleretur: deinde ſi emanciparetur. nam vtroque modo illius bona arrogatori quærebantur. conſtitutum ergo eſt, primum vt ne arrogator impuberis, eius ante pubertatem mortui heres eſſet: deinde, vt impubes minimum quartam arrogatoris ſui bonorum partem lucraretur.

Quarta CENTESIMAE quid ſit, lege finali. C. de petitione heredit. docet Auguſt. lib. 2. Emendationum, cap. 10.

Quarta CVRIAE dicitur, quadrans eius hereditatis, quam alienus aliquis (hoc eſt, non ex numero decurinnum) qui curiali ſucceſsit, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte ſucceſsit, obtinuit. tum enim conſtitutum eſt, vt quadrantem curia poſtulare poſsit, non tamen de ſingulis rebus, ſed ita, vt heres vniuerſum patrimonium in partes quatuor diuidat: & ſors ducatur, vt vel curia quadrantem, vel heres dodrantem obtineat, lege prima, & lege ſecunda. C. quando & quibus quarta pars. libro 10.

Quarta DIVI PII, Vide Quarta arrogati.

Quarta EPISCOPORVM, inſtituta eſt à Iuſtiniano: ſed mira varietate. nam in Nouella ſexta, Quomodo oport. epiſcop. ſtatuit, vt qui è curialibus aut cohortalibus Epiſcopus creabitur, quadrantem omnium ſuorum bonorum curiæ largiatur. At Nouella centeſimavigeſimatertia, de eccleſ. diuerſ. cap. ſtatuit, vt bonorum ſuorum quartam duntaxat retineat, reliquum curiæ attribuatur.

Quarta EX TRIBVS MARIBVS eſt, quæ per S. C. Sabinianum inducta eſt: vt qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars bonorum adoptiui patris relinquatur, lege penultim. C. de adoption. & §. ſed ea omnia. 13. vbi Theophil. de hered. ab inteſt. hnc enim iuris ei qui tres liberos mares haberet, tributum eſt.

Quarta FALCIDIAE dicitur in iure, quam heredes beneficin legis Falcidiæ retinent ex legatis, ſi forte amplius dodrante in iis conſumptum eſt à teſtatore. Lex autem id ſtatuit non de ſingulis legatariis, ſed de vniuerſis: vt ſcilicet legare ita liceret, dummodo pars quarta patrimonij penes heredem remaneret. Itaque tametſi plures legatarij ſint, non tamen amplius eis quàm dodrantem licet attribuere. Viciſsim autem non vniuerſi heredes, ſed ſinguli quartam ex ſua cuiuſque parte retinere poſſunt: modúſque patrimonij, non qui hereditatis adeundæ, ſed qui tempore mortis fuit, ſpectatur, & antequam ea quarta detrahatur, æs alienum, ſuneris ſumptus & precia manumiſſorum ſeruorum detrahẽda ſunt, l. t. & paſsim. D. & C. de lege Falcidia.

Quarta FIDEICOMMISSARII dicitur, cum heres poſt mortem ſuam rogatus eſt hereditatis ſuæ partem quartam reſtituere. Valet enim fideicommiſſum, perinde ac ſi de hereditate ſua reſtituenda rogatus eſſet: & eatenus reſtituenda eſt, quatenus hereditas teſtatoris patitur. ſecundum vulgatam formam iuris, lege filiusfamiliàs, cẽteſimadecimaquarta, §. vt quis. D. de legatis & fideicommiſsis, libro vigeſimonono. Exemplum etiam extat in lege ita tamen, vigeſimaſeptima, §. Trebellianum. & lege epiſtolam. 75. §. 1. D. ad Trebell.

Quarta FILIAE MAIESTATIS DAMNATI, ab Imperato. Arcadio & Honorio inſtituta eſt. nam cum olim ad liberos damnati maieſtatis bona pertinerent, lege eorum. D. ad legem Iuliam maieſtatis, conſtituit, vt filiis nihil omnino relinqueretur: filiabus autem quolibet numero eſſent, quarta tantùm ex bonis matris ſiue teſtatò, ſiue inteſtatò deceſsiſſent, attribueretur: vt haberent mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen heredis, lege quiſquis. §. C. eodem titulo.

Quarta FISCI quæ ſit, docet Paulus in lege penultima. D. de iure fiſci. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti reſtitueret hereditatem: ſi deducta parte quarta reſtituit, nihil retinere debet, quadrans autem qui heredi imponitur ipſius, eripiatur. & ad fiſcum transferatur. vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit, qui ſe detulit.

Quarta LIBERORVM appellatur, quadrans eius partia

hereditariæ, quæ si patersamil. intestato decessisset, ad eos peruentura erat: qui quadtans liberis, vel inofficiose exheredatis, vel mioorem in partem institutis, quàm quantus ille est, attribuitur. veluti si duo sint filij, quia legitima cuiusque pars ab Intestato est semis, idcirco sescuncia illis attribuetur: quæ semisis pars quarta est, l. Papinianus. 8. §. si quis. & l. si non mortis. D. de inoffi. testam. Quarta autem hæc Legitima vulgo appellatur: opinor, quoniam ad Falcidiæ legis instar inducta est: vt Iulianus aperte ostendit Nouell. 34. & allis locis innnmeris. Postea autem Iustinianus Legitimæ istins rationem immutauit, Nouell. 18. qua statuit, vt si plnres filij non sint, quam quatuor, legitima portio censeatur triens: si vltra quatuor, semis. vide suprà, Legitima liberorum.

Quarta MATRIS VEL AVIAE curialis à Iustiniano instituta est, vt si mater mortui, vel auia tempore quo filius, nepósve moritur, in collegio eiusdem ciuitatis curialis Inuenta fuerit, quartam partem ipsorum hereditatis obtineant, l. s. in fin. C. quando & quibns.

Quarta MONACHI instituta est à Iustiniano Nouell. 5. de monasteriis, §. σικπτίον. vbi statuit, vt si quis liberos habens, in monasterium se ascribi velit, tãtum ex elus bonis attribuatur liberis ipsis, quantum quarta pars bonorum eius, si intestatus decessisset, efficeret: quòd si quid iam ante aut donationis propter nuptias, aut dotis csussa; sed tamen minus quadrante ipsis erogasset, quod ad quadrantem deesset suppleretur, reliqua in monasterij dominium transirent. quod idem inculcatur Nouell. 123. de eccles. diuers. capit. §. εἰ δὲ γυνὴ ἢ ἀνήρ.

Quarta SVPERSTITIS FILII dicitur, cum patersamil. vxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura sit. nam auctores iuris constituerunt, vt pars pro tribus in suspenso maneat, vsquedum mulier pepererit, & quarta pars superstiti filio attribuatur. quod enim fieri non rarò admodum potest, spectarunt: idest, quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt, l. 3. D. si pars hered. petat.

Quarta TREBELLIANICA, quæ nunc vocatur, Pegasiana olim suit. nam Pegasiano S.C. institutum est, vt qui fideicommissum, siue vniuersale, siue particulare restitueret, quadrãtem sibi retinere posset, §. sed quia. de fideicomm. hered. vnde intelligi potest, quòd lex Falcidia est in legatis, id Pegasianum in fideicommissis esse. nam quemadmodum heres à quo plus dodrante legatum est, vsque ad quadrantem integrum retinere potest: eodem modo is qui plus dodrante restituere est rogatus, siue vni, siue multis plus dodrante reddere sit rogatus, quartam sibi retinere poterit. Veluti si domum quæ semissem valeat, Titio: seruos qui trientem valeant, Seio. tum enim vnam vnciam retinebit: non quo ab vtroque semunciam vnam detrahat, sed vt hæc vncia excedens in partes 12. diuidatur, quarum sex Titius, quatuor Seius anseret, duæ reliquæ apud heredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegasianam similitudo est: differẽtis autem ills, quòd in Falcidiã legata non imputantur, in Pegasianam imputantur. Itaq; si testator quadringenta in bonis habens, heredi centũ, Mæulo ducenta, Valerio centum leget: heres vltra cẽtum quæ prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta, Valerio vigintiquinque quartæ nomine detrahet. st si heredem cui centum legarit, roget hereditatem restituere, centum quidem illa sibi legata retinebit heres: quartam autẽ eo smplius non detrahet. Cnius differentiæ rationẽ animaduerti hanc esse, quòd lex Falcidia voluntati præsumptæ testatoris subseruiat, eiq; consentanea sit. existimatur enim testator legatis hereditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hereditate esse, quàm reuera sit: creditúrque voluntas eius ea fuisse, vt heres aliquid obtineret. At S.C. Pegasianum directò voluntati testatoris aduersatur. constat enim testatoris hanc fuisse voluntatem, vt nihil apud heredem nisi nomẽ ac titulus maneret: reuera alius heres esset. Cum igitur aliquo præmio Senatusconsultum heredes voluerit aduersus testatorum voluntatem, ad hereditates adeundas allicere, credibile est satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo ad heredem perueniret. Itaque Marcianus in l. in quartam. 91. D. ad leg. Falcid. siue legatum, siue fideicommissum datum sit heredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iussus est, vel accepta pecunia hereditatem restituere rogatus sit, vel conditionis implendæ caussa fideicommissum ei sit, ea omnia in quartam ei imputari scribit: in Falcidiam autem, nequaquã. Atq; hæc quidem de quarta Pegasiana. Iustiniani verò constitutione Pegasiani vis in Trebellianum ita transfusa est, vt iam quarta Trebellianica vocitetur: quoniam heres vel quartam, vel quod ei deest retinere, solutúmve repetere potest: actiones autem pro rata communicãtur. at si totam sponte coactúsve restituit, omnium tum commodorum, tum incommodorum fit expers, §. sed quia. de fideicommiss. libertatibus. Hotomanus.

QVASI verbum differentiæ, diuersitatísque, sed & decidendi rationem significat, l. 63. §. si cum tres. D. pro socio. & l. 33. D. de obligatio. & actio. l. 5. §. quippe. D. de his qui deiecer. vel effud. l. 47. D. de fideiuss. l. 6. D. de exceptionib.

Quasi in l. id tempns. D. de vsucap. deminutionem, siue improprietatem significat. Interdum pro quando accipitur, l. certis. D. de accusat. Quasi, aliàs veritatem denotat, l. si ante nupt. D. solut. matr. l. 34. D. de damn. infect. l. dedi. D. de condict. causs. dsta. Quasi, aliàs similitudinem indicat, Pomponius. Si alienam rem, inquit, sciens mulier, in dotem dederit, reddenda ei est, quasi suam dedisset. D. soluto matrimon. Quasi, dixit, pro ac si.

Quasi vox improprietatis & fictionis, abusionísque significatiua est. Sic peculium quasi patrimonium dicitur, cum eorũ duntaxat, qui sui iuris sunt, patrimonium intelligatur, l. 9. §. præterea. l. 47. in fin. D. de pecul. Et mulierum dos quasi patrimonium dicitur, l. 37. D. de religios. Et quasi pignus, quod pignoris loco retinetur, l. 13. §. offer. D. de actio. empt. Quasi vsusfructus earum rerum quæ vtendo consumũtur & pereunt. proprietario enim satisdatur: satisdatio verò in corporum locum spud illum succedit, l. 2. & l. 7. D. de vsufr. ear. rer. §. constituitur. in fin. Institut. de vsufruct. Et quasi possessoris loco constitutus dicitur is, qui vsum cœnaculi accepit, l. 17. in fin. D. de donatio. Quasi dos, quæ à seruo ancillæ datur, l. 39. D. de iure dot. eum enim matrimonium inter eos non cõsistat, nec dos esse intelligitur, l. 3. D. eod. tit. Quasi maritus est, qui minorem 12. snnis domũ dedoxit, antequam ea iustam ætatem impleuerit, l. 32. §. si quis sponsum. D. de don. inter vir. Quasi accessio intelligitur pater, qui iubet cum filio contrahi, l. 91. §. an filiusfam. D. de verb. obliga. Quasi heredes sunt, qui vtilibus actionibus à Prætore datis in hereditatem restituũtur, l. 21. §. vlti. D. quod met caus. Et omnes omnino prætorij successores quasi heredes sunt, §. quos autem. Insti. de bon. poss. Quasi castrense peculiũ, quod ad instar castrensis peculij introductũ est, l. 1. §. nec castrẽse. D. de col. bo l. 7 in fi. D. de dnn. l. 6. C. de bon. mat. l. vlt. C. de inof. test. Quasi possessio incorporalium veluti iurium appellatur. Propriè enim corporales demũ res possidẽtur, l. 3. §. qui vsusfructus. D. de vi & vi arma.

& Instit.

& Instit.de interdi.in princ.vbi Theod. quasi possessionem definit, ἐνεργέτε πράγματος χρῆσιν. Solent autem hac voce actiones vtiles designari. Ecce enim hypothecaris actio, quæ creditoribus ad hypothecarum persecutionem datur, cum ad exemplum Seruianæ, quæ de rebus coloni pignori pro mercedibus obligatis competit, introducta sit, quasi Seruiana, & vtilis Seruiana dicitur, l.13.§.1. D.ad Velleian. §. item Seruiana.Institut.de actionibus, l.1.C.commun.de lega. l.1.§.cum prædium.D.de pigno.Eodem modo quasi Publiciana, pro vtili Publiciana, in l.70.D.de rei vindicat. Sic quasi Fabiana vel Caluisiana, l.vltim.D.si quid in frand.patron. Sic vtilem actionem quasi institoriam dandam dixit Papinianus l.10.§. idem Papinianus.D.manda.quod aliàs dicitur, vtili actione ad exemplum institoriæ actionis agi, l.13.§. si procurator. D.de action.empt.Sic quasi damni iniuria actionem, pro vtili Aquiliæ actione dixit idem Papinian. in l.27.D.de procuratoribus. Et aliàs, vtilem actionem damni iniuria, quasi ex lege Aquilia, l.51.D.de furtis. Sic & vtilem actionem quasi tutelæ in l.52.§.1. de pecul.dicimus.Et vtilem actionem quasi domino dari, l.22.D.de aq.& aq.plun.

Quasi dominus dicitur, qui diu possidendo dominus effici potest.Zasius in l.stipulatio.§. hęc quoq;.D.de verb.oblig.

Quasi dominium proprie appellatur, cum res alicui tradita est à non domino, iusto tamen mediante titulo. Impropriè quasi dominium, appellatur vtile. Quasi dominium autem duplex: Verùm, & Putatiuum. Verum, cum est verè solutum, transactum, &c. Putatiuũ, cum non vere, accedente tamen iusta erroris caussa: vt si erraui in facto proprio, putans me soluisse, vel transegisse, persuasus fortasse persuasionibus verisimilibus.

Quasi dominium nõ esse tertiam speciem dominij, à directo, & vtili distinctam, non vna tantum ratione probat Apelius c.5.de adfin.

Quasi nulla actio est, quę exceptione repellitur, §. Pompon.scribit, l.& eleganter.D.quod met.caus.

Quasi prædo habendus est, qui per litis contestationem vel denuntiationem aduersarij cœperit intelligere hereditatem occupatam ad se non pertinere: quia fit malę fidei possessor, l. sed & si lege. §. de eo autem. & §. etiam si ante litem.de petit.hered.

Quasi sui heredes dici videntur ascendentes, patrui, & fratres, not.in Authentic.de hered.& Falcid. §. si verò expressim.

Quasi vsucapere accipitur is, qui dicit se in statu vsucapiendi fuisse, & quasi habitu, id est, aptitudine rem vsucepisse, si à possessione non cecidisset, petens reduci se & reponi ad rei possessionem: vt vsucapio perficiatur re ad vsucapionis commodum restituta. Zas. in §.sed istæ.Instit.de act.

Quasi contractus in iure appellatur, qui nõ proprie contractus sunt, sed tantum ad contractuum similitudinem accedunt. nam vt in contractibus, sic etiam in hisce actionibus rei priuatæ negocium geritur. verùm hoc interest, quòd in contractibus conuentio interuenit, & voluntas vtriusque non modò concurrit, verum etiam declaratur: in his, vnius solius actione tum ipse, tum etiã alter tacite obligatur: vt facile appareat, eos si minus re ac veritate, at certe tacite ac præsumpte, id est ipso iure contraxisse. Præsumitur enim ac iudicatur negociorum gestor eo animo negociũ gerere, vt ex dolo & culpa obligetur: vicissímque etiam dominus eo animo esse iudicatur, vt lubenter se negociorum gestori obligatum velit, si quid suo nomine impéderit. quare nasci dicitur hæc obligatio, quasi ex cõtractu: id est, non ex vero & gesto (vt sic dicam) contractu, sed ex tacito & pręsumpto, l.5.D.de oblig. & actio.l.2.& l.6.D.de neg.gest.

Quasi delictum dicitur, cum culpa punitur ita, quasi reuera delictũ esset. Culpa enim proprie à Delicto sic distinguitur, quòd in hoc dolus est, in illa non est: veluti cum iudex malè per imprudentiam iudicando litem suam fecit. Imprudentia enim pars culpæ est: culpa autem pars quædam delicti. pœna igitur damnato sic imponitur, ac si deliquisset: cum tamen eius factũ proprie delictum dici non possit, l.5.§.si iudex.D.de oblig.& act.§.1.Instit.de oblig.quæ quasi ex delict.

QVATENVS, aliquando aduerbium est, l. si cum dotem.§.Nec non illud.D.solut.matri.Aliquando accipitur pro coniunctione quòd, vt ibidem. §. si autem sæuissimo.

QVATENVS FACERE POSSIT, l.maritum.D.soluto matrim.l.in condemnatione.D.de diuers.regul. iur.& alibi sæpe.Hæc verba innuunt, debere ita fieri deductionem, ne quis egeat: relinquendúmque ei esse, vnde secundum dignitatem suam honestè cum familia sua viuere possit.

Quatenus ad hereditatem peruenit, id est in quãtum locupletior facta fuit, l.in heredem.D.de dolo. Quòd si adiicitur dispositioni in futurum tempus conceptæ, conditionẽ significat, l.cũ viæ.D.de condit.& demõ.

Quatenus quo modo ponatur, exponit Bart.l.1.versicu. quæro de aduerbij.D.de condit.& demonst. & Bald. in l.antiquitas.1.not.C.de vsufruct.

Quatenus pro quoniam, quia, in l.26.§.si is qui.D.mandati, l.15.§.item senatus.D.de falsis.& l.53.D.de fideicommiss.libert.l.2.D.si quid in fraud.patron.l. 4. D. de gradib.& adfini.l.49.D.de verb.oblig.l.6.in fine. D.si cert.peta.l.3.§.1.D.de in rem vers.& l.60.§.1.D. de ritu nupt.l.35.in fin.princ.D.de auro, argent.lega. l.14.D.de aq.& aq.plu.Festus libro 11.in hac significatione veteres quatenus dixisse scribit, vsitata illis quantum existimo literarum a, & i, commutatione. Inuenio etiam sic Quintilianum locutum lib.4.Instit.cap. 2.Sed quatenus, ait, forte quædam peruenimus ad difficilius narrationum genus, iam de his loquamur. Et Plinium lib.3.Epist.ad Caninium: Et quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. Et Sueton.in Claudio cap.26. Confirmauitq; quatenus matrimonia sibi male cederent, mansurum se in cœlibatu.

QVATERNATVM feudum in Neapolit.constitutio. quod in quaternionibus doanę inscriptum est.

QVATVORVIRI, magistratus erãt qui à Romanis in coloniis ac municipiis creabantur. Hinc Cicero epistolam scripsit, Quatuoruiris & Decurionib. Fregellanis. Et in epist.ad Atticum de M. Antonio inquit: Euocauit literis è municipiis denos, & IIII.viri venerunt ad villam eius. Extat tamen in libr.32. Var.Lect. Victor.ca.17.inscriptio antiqua municipij, in qua quatuoruiri non numerantur.

SECVRITAT. AVG.
SACRVM
DECVRION. POPVLVSQ.
COLONIAE PRAENESTIN.

QVERELAE nomine tres in iure ciuili actiones appellantur: vna Inofficiosi testamenti: altera quæ ad illius similitudinem introducta est, Inofficiosę donationis: tertia, Inofficiosæ dotis.

Querela INOFFICIOSI TESTAMENTI est, qua postulatur vt si iudices violatum à testatore officium cognoscant, rescisso testamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur adiudicent, quasi non sanæ mentis testator fuisset: quia vel in suos liberos iniurius, vel in suos parentes impius fuerit, l.1.& pass.D. de inoffic.testam. Eadémque interdum Actio, interdum etiam Accusatio nominatur, l.3.l.8.l.11.l.25.l.27. C.de inofficioso testamento, l.6.l.22.l.27.D.eodem.

Querela

Querela INOFFICIOSAE donationis est, qua postulatur vt quod contra officij rationem donatú est, reuocetur, l.1.& pass.C.de inoffic.donat. Vtriusque autem hoc commune est, vt tum demum concedantur, cum vel alia ratione nulla liberi ius suum recuperare possunt, vel quadrans hereditatis eis relictus non est: quæ pars legitima dicitur. nam si minus eis relictum est, quod deerit supplebitur, l.si totas.§.& l.si mater. 7. C.eod.

Querela INOFFICIOSAE dotis est, per quam liberi quorum mater secundo suo marito, vel omnia bona sua, vel magnam eorum partem dedit, postulát vt debita sibi emolumenta præstentur, l.1. C. de inof.dot. Hoc autem duæ priores inter se differunt, quod prima non nisi & iure facto testamento, & adita ex eo hereditate, & aduersus heredem scriptum conceditur, l. Papinia.§.si conditione.D.de inoffic.l.scimus. §. illud.C.eod. Secunda verò plerunque & ab intestato, & ei qui ab intestato heres est, competit, l.3. C.de inoffi.dona. Illa rescindit testamentú, & plane ad intestati caussam reuocat, vt nihil ex eo valeat, d.l.Papinia.& l.cum mater.D.eod.hæc núquam reuocat, nisi vsque ad legitimam tantum, l.1.& pass.C.illo titul.

Querela præparata (quæ nó nisi extraneis datur, l.si quis filium.l.scimus.in fin.C.de inoffi.testa.) dicitur, quæ in controuersiam aliquo modo perducta est. Præparasse autem querelam videtur is, qui ad denuntiationem, vel actionis editionem processit: multo magis qui litem contestatus est, l.quemadmodú.D.de inoffic.test. Vide sup.Inofficiosum.

QVI, quæ, quod de iis dictionibus vide l. nuper.§. fin. D.de legat.3.l.Quintus.D.de auro & arg.leg.l.1.C.de summ.Trinit.

Qui omnino non respondet, contumax est. Contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in solidú conueniatur. Vlpianus ait, in l.de ætate.§.1.D. de interrogat.actio.

Qui, pro Qualis, M.Cic.in Antoniú, Qui vir. ex Bud.

Qui, vox iuncta verbo futuri temporis, facit conditionem. l.Stichum, qui.D.de leg.1. Bart. Alex.& Aret.in l.si decem cum reliquero.D.de verb.oblig.

Qui, aduerbium, pro, quemadmodum.

Qui, relatiuum, si qualitas omnibus competat, l. omnes populi.D.de iustit.& iur.non restringit, sed declarat. Sic in l.1.C.de summ.Trinit.

QVI AVS IPSIS. Pomponius: Regula iuris ciuilis est, ait, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorú quoque seruis legare possimus.

QVICQVID infinite capitur, nunquam refert, l. quod si sic.D.de hered.vel act.vend.

Quid, infinite captum, vt docet Bartolus, l. seruum. D. de acquir.her.verificatur in qualibet particula.quandoq; ponitur pro aliquid, l.1.§.hic tit.D.de publican.

QVICVNQVE, dictio distributiua, idem significat quod, Quisquis: quia vox hæc, Cunque naturam geminationis habet: vnde & Qualisqualis, à Iurisconf. scribitur, cum alij, qualiscunq; dicant sic & Taliscunque, & vtercunque, pro vteruter, & si qua similia. Huius auté distributiui duplicis natura est, vt rem in solidum cuilibet attribuat, & vel in vno possit effectum consequi, nedú in omnibus. Quod rectè Bart.declarat, vt Alc.attestatur c.11.lib.Parerg.3. Continet autem tam masculos, quàm fœminas, l.ait diuus. D. de iur. fisci.cum simil. Item complectitur ciuitatem, municipium, corpus, collegium & vniuersitaté, l. metum. §.animaduertendum.& seq.D.quod met.causs. Vide Bart.in d.l.ait diuus.& in l.necessariaa.§.si annua. D. de pign.act.vbi excutit, idémne sit quod Omnis. Et quamuis, Quicunque, Cuiuscunque, maxime extendantur in iure nostro, tamen nihilominus intelligitur, cuiuscunque sexus, de personis aptis.per no.glos. in l.promittendo.in prin.D.de iur.dot. Adstipulatur glos.in l. vt gradatim. §.1.D.de mun.& hono.vbi etiã vniuersalitas ad aptas personas restringitur. Memorabilis est illa Zasij doctrina, quam tradit, enarrans §. de constituta.Institut.de actio. Quod quamuis ius ciuile loquatur, & decidat sub vniuersali, tamen ista effusa vniuersalitas restringitur ad aptas personas: & vide Alciatum lib.3.D.de verbor.signifi. nunquam in iure nostro tanta vniuersalis est propositio, quæ vniuersaliter omnino intelligatur, quin accipiat restrictionem ad homines aptos. per glos.in iam d. §.in verbo, Cum omnibus.

QVIDNI? cur non? l. 1. §.1. D. de verb. oblig.

QVIDAM personam certam dicit, & singulare potius signum est, quàm particulare. Nec subsistit, quod aliqui volunt Quidam, pro Quis, esse dictionem vniuersalem. Indiuiduum nanque vbique, sed non demonstratiuum indicat, si rectè textus excusseris.

Quidam filij, duos tantùm etiam complectitur: quod ceu obseruatu dignum traditú est in gl.l.1.C.de inoff. donat. Pontificij iuris interpretes verb. Quidam alij, ad tres vel quatuor referunt, c.1.extr.de rescript.& eodem tit.c.2.lib.6.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Notæ quibus veteres in Senatusconsultis perscribendis vtebantur. Vide D.E R.I.C.

QVIES pro laxamento, & otio l. 1.§.cura carnis. D.de offic.Prætor.

QVIETA, sine interpellatione, vel interruptione aliqua, c.sanctorum.de præscript.

QVILIBET verbum rem, qua de agitur cuilibet appropriare solet, l.si pluribus.vbi Bart.& Zasius.D.de leg.2. & quid distet à verbo, Omnis, not.in dic.l.si pluribus.

Quibuslibet vocé, de inhabilibus accipiendam non esse respondit An. Alcia.resp.370.num.9.ex Bald.capite 1. §.donari.quibus mod.alie. olim.feud.ali.in vsib.feud.

QVIN pro quòd, in l.quisquis.D.de verb.sig.

QVINCVNX, assis pars, l.seruum.50.§.fi.D.de hered. instit. constat quinque vnciis, hoc est quinque duodecimis, vt scribit Volus. in lib. distributionis. Eius hæc nota erat: = − =.

QVINA dena, vulgo quindena, D.ad leg.Falc.l. qui quadraginta.§.qui ducenta.

Quini solidi quid significent in l.vnic.C.de arg.pretio, lib.10.August.lib.2.cap.9.exponit.

QVINARIVS, dimidium denarij, id est, asses quinque, August.lib.2.Emend.cap.7.

QVINQVE pedum vsucapionem Cic. nominat.in lib. De legibus 1, eo loco quem subiiciam, &, si possum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, sed verborum discordia controuersia nata est de finibus: in qua (quoniam vsucapioné XII. tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt) depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Depasci Academiæ possessionem, refert ad vsucapionem spacij quinquepedalis. Sensus est: Vt in controuersia vicinorum de finibus, termini requiruntur, quibus repertis, quinq; quaqua versus pedes definiútur, qui quamuis longo tempore ab alterutro possessi sint, finibus tamen dirimendis reseruantur: sic in controuersia de finibus bonorum & malorum, quę philosophos exercet, termini Academicæ disciplinæ à Socrate positi peruestigãdi sunt: & Antiochi arrogãtis illius gloriam depascentis regenda & coercenda est. Lex auté Mamilia vnicú adigi arbitrum volebat finibus agrorum regundis: sed cùm tres tum essent, facetè intulit: Nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. De hac lege Aggenus Vrbicus his verbis: De fine enim lex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedés occupat, vel circumactus aratri,

quod

quod vsucapi non potest. Hot. qui & de hac re dixit quædam in Comment. de legibus duodecim Tabularum. Hine

Quinque pedum præscriptio, l. 4. & l. 5. C. fin. reg. de qua vide Alciatum in libello, cui titulus est de quinq; pedum præscriptione.

QVINQVAPRIMI in Verrinis sunt quinque viri qui principem in senatu locum habebant: hi autem, vt & decemprimi, muneribus quibusdam & functionibus obnoxij erant, vt à Iurisconsultis traditur.

QVINQVEVIR apud Horatium lib. 2. satyr. satyr. 5. hoc versu: *-plerunque recoctus Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem.* quibusdam dicitur signator, quod quinque signatores adhiberi solerent: Turn. Aduers. lib. 21. cap. 26. putat nomen esse magistratus, vt in coloniis deducendis, & agris assignandis. nam triumuiri, quinqueuiri, decemuiri, vigintiuiri leguntur assignatores agrorum fuisse. Cicero Quinqueuiri meminit in Lucullo: Neminé esse prætorem imperatorem, nescio an ne quinqueuirum quidem quenquam, nisi sapientem. Sed & quinqueuiri de exilio iudicabant, vt idem Turn. refert ex Pithoeo. Erāt & quinqueuiri mensarij, & quinqueuiri muris turribúsque reficiendis, quod paruum erat & exiguū munus. Erāt & quinqueuiri cis & vls Tiberim, quorum non admodum magnum munus erat, cum quidā magistratuum vicarij forent, de quibus Horatium potissimum locutum esse idem Turn. vult. Scriba autē recoctus, id est qui sæpe factus & refectus est: sic recoxisse Peliam dicitur Medea, id est reformasse atque renouasse.

QVINQVENNIVM dicitur multum temporis, in l. t. §. quod dictum est. D. de separat.

QVINQVENNALIS, in l. 1. de medi. & professoribus in C. Theodos. hoc erat in municipiis quibusdam magistratus nomen. Spartia. in Hadria. Per Latina oppida Dictator, & Aedilis & Duumuir fuit, apud Neapolim Demarchus, in patria sua Quinquennalis. Apule. 10. de Asino aur. Gradatim permensis honoribus Quinquennali magistratui fuerat destinatus.

QVIRINVS velut conditor vrbis Romæ consecratus, cum antea Romulus diceretur, à quo Romani Quirites. Hinc

QVIRITIVM ius dicebatur quod ciuium Romanor. caussa propriè institutum ita erat, vt peregrini omnes eius planè expertes essent. Itaque cum Cicero Licinium Archiam ciuem Romanum probare vellet: Iis temporibus, inquit, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium Roman. iure esse versatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adiit hereditates ciuium R. &c. Hoc autem ius quantum ad dominium acquirendum attinet (de quo solo titul. Codicis intelligendus est) ab Vlpiano quidem in Institutionibus tribus in rebus ponitur, mancipatione, vsucapione, & in iure cessione: à Varrone autem libr. de re rustic. 2. sex. nam præter superiores addit iustam hereditatem, emptionem è præda sub corona, & emptionem in bonis sectionéve alicuius. Verba eius hæc sunt: In emptionibus (emptionem autem omnem acquirendi modum intellige, vt suo loco docuimus) dominiū legitimum sex ferè res perficiunt: si hereditatem iustam adiit; si, vt debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem significat, de qua suo loco diximus, & quam Quiritium esse propriam Cicero & Boetius in Topic. demonstrāt:) aut si in iure cessit qui potuit cedere (sic restituit Hoto. vbi legebatur C V I.) & id vbi oportuit (id est, apud eum apud quē legis actio est. hoc significari cognosces ex formula cessionis in iure:) aut si vsucepit (vsucapionē enim Quiritium esse propriam indicat Cic. ex XII. Tabul. in libro Offic. 1.) aut si è præda sub corona emit (quo de more Gellius libr. 7. cap. 4) túmve cum in bonis sectionéve cuius publicè venit. quæ de re suis locis explicauimus. Ius ergo Quiritiū hoc erat vt si aliquo illius generis modo acquisita res esset, nihil esset periculi à litibus: quemadmodum in Orat. pro Cæcina Cicero declarat. Vt perueniat ad me fundus, inquit, testamēto alicuius fieri potest: vt retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest, id est, sine iure Quiritium, quia heredis institutio ius Quiritium non transfert; sed iusta & legitima hereditas: vt superius dictū est. Item: Fundus à patre relinqui potest: at vsucapio fundi, hoc est finis solicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. aquæductus, haustus, iter, actus, à patre; sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili sumitur. Hinc ius euictionis, de quo suo loco commemorauimus. Huic autem iuri Quiritiū opponebatur ius in bonis: de quo sub verbo IN BONIS disseruimus. Idq; apparet ex l. vn. C. de nud. iur. Quirit. toll. Itémq; ex Vlpian. Institut. cap. 1. Quiritium ius, inquit Iustinianus, id dicitur, quo Quirites vtūtur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. §. 3. de iur. natur. Ouidius lib. Fast. 2.

Proxima lux vacua est, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
Siue quòd hasta Quiris priscis est dicta Latinis:
Bellicus à telo venit in astra Deus.
Siue suo regi nomen posuere Quirites:
Seu quia Romanis iunxerat ille Cures.

QVIS, verbum tam masculos, quàm fœminas complectitur, l. 1. D. de verb. sig. Itaque his verbis, SI QVIS ID QVOD PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITVM, &c. Prætorem vtrunq; sexum complexum Vlpian. ait, l. 7. D. de iurisdiction. Idémque ad illa verba, SI QVIS NEGOCIA ALTERIVS, &c. Hæc verba ait, SI QVIS accipienda sic sunt, Siue quæ, l. 3. D. de nego. gest. Idem de verbo, Qui traditur in l. 1. D. de constit. pec. & de verbo, Quicunque, in l. 16. D. de iure fisc.

Quis, aut interrogatiue, aut infinite ponitur, nunquam relatiue. Verùm vniuersalisne an particularis vox sit, Bartolus ostendit in l. si ita. D. de leg. 2. Aliquādo ponitur pro Aliquis: ita & quocunque die, pro Aliquocunque. Vnde qui promittit sistere quocunque die, perinde est ac si aliquo die sistere promisisset, eritque in arbitrio promissoris, quo die velit, poterítque vel vsque ad mortem differre. Diei enim electio ad eum ex regula pertinet, l. qui ex pluribus. de verb. oblig. qp si antequā sistat moriatur, verum erit aliqua eum die non stetisse: commissáque stipulatione pœnali aduersus heredem agetur: quo fit, vt subauditione Accursiana, aliorúmque tricis, vt ait Alciatus, nihil sit opus.

QVISQVIS voce omnes significantur, l. 29. D. de here. instit. atque ita hæc clausula, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, accipienda est, l. 3. D. de iure codicil. l. 3. l. 103. l. 123. D. de leg. 1. Nam & si plures gradus sunt heredum, & scriptum sit, Quicunque mihi heres erit, dato, ad omnes gradus hic sermo pertinebit, l. 96. D. de legat. 3.

QVO BONVM EST? locutio Iurisconsultis vsurpata, pro, Quam ad rem vtile est? Caius l. aliquando. 13. in fin. D. ad Vellcian. Quo enim bonum est, expectare conditionem vel diem, cum in ea caussa sit prior iste debitor, &c. Vlpian. l. 3. §. si quis ex liberis. D. de bon. poss. contr. tab. Cum enim possit secundum tabulas habere possessionem, quo bonum est ei contra tabulas dari? Idem l. si post mortem. 10. § . liberi. eodem. Quo enim bonum est eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris? Scæuola lege si duo. 93. D. de solutionibus. Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum heredem scripsit, videndum an con-

fundatur obligatio, placet non confundi: quo bunum est hoc dicere.

QVO magis, pro Quo minus. Imper. l. 3. C. de iudi. Nihil prohibet, quo magis apud eum quoque disceptatio terminetur. Item l. 1. C. qui dare tut. Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali caussa ordinata, curator tibi daretur.

Quo iure, quáve iniuria, prouerbiale est, quasi per fas ac nefas, velis nolis. Terentius in Andria: Quo iure, quave iniuria præcipitem me in pistrinum dabit.

Quod iussu, nomen est obligationis & actionis commune, l. si tutoris. §. 1. l. si iussu eius. D. quod iussu. Vide Actio quod iussu.

Quod legatorum Interdictum: vide Interdictum quod legatorum, & sic de Quorum bonorum, &c.

Quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, Vlpian. ait, in l. altius. D. si seruit. vindi.

Quod ademptum est, nec datum videtur, secũdum Celsi & Marcelli sententiam, quæ vera est, vt ait Vlpianus in l. si ita adscriptum. de legat. 1.

Quod quis sciat, vel quod scire debeat, paria censentur, Bald. in Auth. ad hæc. C. de vsur. Sicut & idem iudicatur, quòd quis rem aliquam habeat, vel habere debeat. l. penult. §. cùm ita. vbi Bar. de aur. & argen. legat.

Quod sine fraude sua aliorúmque fiat, Budæus intelligit, saluo suo, alienóque iure. Huius per quàm elegantis clausulæ sensum Cæsares nostri in diplomatibus, & quidẽ vt omnia, crassiore stylo, sic exprimere solent: Nostris tamen, sacrique imperij, ac alterius cuiuscunque iuribus semper saluis.

Quod turpiter, vel scelere quæsitum est, ad compendium heredis non debet pertinere, in fi. l. quod diximus. D. Quod met. caus.

QVO, aduerbium in l. 1. §. 3. D. de suis, & legit. id est, ad quid. l. 26. §. 4. D. ex quibus caus. maio.

Quò, aduerbium est loci. Quò pro Quantò, Quò minus homo potest, eò magis cupit. Quò, pro vt, Plinius Iunior: Neque id feci, quò tibi molestus essem.

Quoad viuam, & quoad moriar, idem significant: tametsi contraria esse videantur. Rationem habes apud Sipontinum. Vlp. in l. epistola. §. fi. de pact. docet his verbis: Vt ei certa quantitas, quoad viueret heres, præstaretur, non produci perpetuam præstationem. Est tamen vbi aliquando rerum quantitatem denotat, & pro quantum, ferè cum verbo Possum, accipitur. Cicero de Senect. Quoad potuit, restitit. Quoad eius fieri potest, hic EIVS parelcon est, hoc est, superflua vocis additio. Sed apud Iuriscõsultos frequẽtior est, quæ παρέλκυσις dici potest, id est, vt Alc. interpretatur, ociositas: cùm aliqua dictio, vel etiam clausula additur, quæ minimè ad rem, de qua agitur, necessaria sit, ita vt etiamsi ea desit, nihilominus idem iuris fuerit constituendum, l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. oblig.

QVOCVNQVE tempore, verbum vniuersale est, & omne tempus sine restrictione complectitur. Vide glos. in l. cùm pœnam. D. de arb. Bartol. in l. ballista. D. ad Trebellia. cum similibus.

QVOT mensibus, & Quot dieb. eodem modo, vt Quotannis. Vlpian. in l. nec semel. 12. §. 2. D. quando dies legat. Nihil interest vtrum in annos singulos, vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mensibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. Idem in l. 8. §. 16. D. de trans. Si tamen ita transegerit, vt in vicem eorũ nummũ quotãnis, vel quot mẽsibus acciperet, &c. Sic apud Catonẽ, Varronem, & Vitruuium persæpe.

QVOTIDIANVM, quod singulis diebus accidit, Felin. c. accedens. de restit. spo.

QVOTIES quot vices requirat (vices enim hæc vox significat) Bartolus tradit in l. eum qui certarum. §. fi. D. de verb. obli. Veteres quotiens scripsisse A. Augu. in lib. Emendatio. admonuit, & alias annotauimus.

QVOVSQVE an conditionem significet, docet Barto. l. centesimis. §. final. D. de verb. obli. l. fin. D. ad Tert.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVII.

R

LITERAM ab Appio Claudio inuentam Pomponius scribit in l. 2. §. iuris ciuilis. de origine iuris: eóque factum, vt qui antea Valesij, Fusij, Papisij, Auselij dicebantur: pòst Valerij, Furij, Papirij, Aurelij vocitati sint. Cuius rei testes sunt Cicer. lib. Epistol. 9. Macrob. lib. 3. cap. 2. Varro lib. de ling. 6. Liuius lib. 3. Festus t.

RABIES Festo lib. 16. morbus caninus: trãsfertur & ad homines, & sumitur pro furore impotente, in eo, qui more canum furit, l. 2. C. qui testam. fac. poss.

RABVLA, inquit Festus, dicitur multis intentus negotiis, paratúsque ad radendum auferendúmque: vel est in negotiis agendis acrior, quasi rabiosus: quales sunt clamosi aduocati pecuniæ æruscatores.

RABVLARII, apud Vlp. in libris de officio Proconsulis, veteribus Glossis quæ à Cuiacio adferuntur sunt ἀντιπάτρωνοι, ij scilicet qui in foro vicem procuratorum obtinent: quos forsitan l. moris. D. de pœnis iunxerat Vlpianus aduocatis, tabellionibus, pragmaticis, his omnibus personis foro interdici solere demonstrans. Alij Ramularij legunt.

RADERE in XII. Tab. est vnguibus dilaniare, dilacerare. verba legis hæc, MVLIERES GENAS NE RADVNTO. Radere barbam, l. item Mela. D. ad leg. Aq. tondere significat.

RADICITVS, id est ab imis radicibus, l. furti. §. 1. D. arb. furt. cæsarum. μεταφορικῶς pro omnino.

RADIIS maritorum coruscare, in libris nostris dicuntur mulieres, in quibus honor mariti fulget, velut quodam radio solari, qui eas conspicuas facit.

RACHA, Hebræis interiectio indignantis, qua vtitur Matth. 5. cap.

RAMENTVM, tenuis cuiusque rei particula. Ramenta fluminum, minutissimæ arenæ partes.

RAPERE verbum, & scissum & fractum, adeóque vi raptum continet. Vlp. D. de verbor. signi. l. 9. aliter Florentiæ legitur.

RAPI Festo libr. 16. simulatur virgo ex gremio matris, aut si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum trahitur: quod videlicet ea res Romulo cesserit.

RAPAX nomen apud Ciceronem in Lælio non sonat iniustum, aut πλεονεκτικόν, sed quod studio & arte, siue vi quadam sua & natura alliciat ad se quippiã, cuius desiderio teneatur. Nihil est enim, inquit, appetentius similium sui: nihil rapacius quam natura. sicque Rapere sumitur in carmine quodam inserto inter lusus Priapi: *Qualibus Hippomanes rapuit Schœneida pomis.* Valet enim illic conciliauit ipsam sibi ac beneuolam reddidit, vel potius inuitam ad se vocauit.

RAPTVM dicitur, vi ablatum.

Raptus, violentum stuprum, l. raptores. C. de rapt. virg. Et raptus crimen, l. 5. §. vitim. D. de vi public.

RAPTOR generaliter, qui vi res alienas rapit, aufert. Estque improbior fure, quamuis manifesto, licet leuius puniatur. Raptor omnimodò furtum facit: ideo manifestus fur existimandus est: & furti actione tenebitur, l. si vendidero. §. cum raptor. D. de furt. Specialiter autem raptor dicitur, qui virginem rapit, l. raptores. C. de rapt. virg.

RAPINA, ad rem: Raptio, ad personam refertur. Barto. in l. si quis ex domo. D. de fur. disputat non inutiliter, an rapina sit priuatum delictum. Item sit ne species furti, inuestigat in l. duobus. §. si quis iurauerit. D. de iureiu. Receptum est, Rapinam maius furto esse delictum, l. si cum exceptione. §. qui vim. D. quod metus caussa.

Rapina est, violenta rei ademptio. Rapinam facere, rapere, l. 1. §. 1. D. de aleato. l. pe. §. matre. D. de lega. 2. Differt autem in multis à furto. I. Furtum latenter & clanculum fit, Rapina impudenter, & vi. II. Furtum aliud est manifestum, aliud nec manifestum. Rapina non nisi manifesta. III. Furti pœna quandoque dupli est, quandoque quadrupli: Rapinę tantum tripli. IIII. Furti actio solam pœnam sine re ipsa persequitur, Rapinæ vero & rem & pœnam simul. V. Furti actio manifesti prætoria est; nec manifesti, ciuilis: Rapinæ actio tota honoraria est. VI. Furti actio perpetua est: Rapinæ verò annua. §. I. Institut. vi bon. rapt. §. ex maleficiis. Institut. de actio. Rapina fortuitis casibus adscribitur, l. 30. D. ad leg. Falcid. Rapina an sit crimen priuatum Barto. l. si quis ex domo. D. de furt.

RAPHAELES Iurisconsulti duo celebrantur, alter Fulgosius, Comensis alter: quorum vterque Patauij ius ciuile professus est circiter annum MCCCCXX.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus frons cædi liberorum cum manumitterentur, solebat, l. vlti. C. de emãcip. & Nouella LXXXI. vbi Imp. sic loquitur: ἀντὶ τῆς emancipation͡ος πρᾶξιν πάλαι μὲν ὑπὸ τὰς καλουμένας legis actionas γινομένην, μεθ᾽ ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων ἀπαλλάττειν αὐτοὺς τῶν τοιούτων δεσμῶν, &c. Hunc autem cædendi morem etiam in seruorum manumissionibus seruari solitum, Isidorus testatur lib. Etymol. 9. cap. 4. Cornutus in Persium: Quoties, inquit, manumittebant, eos alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde Manumissio dicta est, eo quòd manus eis immitteretur. Claudianus in libr. 4. de Consul. Honorij:

famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu:
Tristis conditio pulsata fronte recedit
In ciuem, rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi felix iniuria voti.

Quibus ex locis existimare licet, colaphos & alapas illas in liberorum emancipationibus propterea institutas, quòd cùm pro seruis mancipati & venditi fuissent, etiam pro seruis eiecti & de potestate ac familia dimissi fingerentur. D. Basilius in oratione de baptismate: ὅπου καὶ ῥάπισμα τὴν παλαιὰν τῶν δούλων πληγὴν ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν οἰκετῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Symbolum igitur manumissionis erat alapa, vt cretionis digitorũ crepitus, & mancipationis æs & libra.

RARVM pro præstãti, & præclaro, Cicero. in Topicis.

RARO, non sæpe, insolenter Iurisconsul. in titulo. de legat. l. discretis. qui testa. fac.

RATAM rem habere. D. rem rat. hab. est cõprobare, adgnoscere, quod à non vero procuratore nomine nostro actum est, l. 12. D. rem rat. hab. idque non verbis tantum, sed & facto explicari potest, l. 5. D. eo. Et ita in stipulatione qua procurator cauet rem ratam dominum habiturum, hoc verbum accipimus. Quæ & de rato cautio, & satisdatio de rato vocatur, l. 23. D. de admin. tuto. l. 22. §. si pater. D. solu. matrim. & stipulatio de rato habendo in l. 2. D. rem rat. habe. qua promittitur, vt Theophilus in titu de satisdatio. loquitur, ἐν κύρια καὶ βέβαια τὰ παρ᾽ αὐτοῦ πραχθησόμενα ὁ δεσπότης δίκαια ἡγήσηται.

Rata parte, quod vulgus ad æquipollentiam siue contingentem portionem, & etiã pro rata dicit: Latinam vocem vsurpans Vlp. in l. si seruus. in fine. D. si quis caut. Verùm si pro rata, inquit, volus offeratur pœna. Sic Idem in l. in his verò. de solut. & similibus locis. Interpretantur autem pro portione, quæ quandoque est virilis, quandoque hereditaria. de quo Bal. in l. fin. C. de impu. & aliis substi. Vide Pro rata parte.

Ratæ preces, exauditæ, Budæo.

RATIFICARE, actum approbare.

RATIHABITIO, ratificatio, quæ instar mandati obtinet, l. fi. C. ad Maced. Bar. l. Põponius. D. de neg. gest.

RATEM inter naues ponit Vlpianus l. 1. §. magistrum. 2. de exercit. D. vide L. Baifium in lib. de re Nauali.

RATIARIVS, qui ratem exercet, vt nauicularius, qui nauem, nec opifex, sed negotiator est. Paulus in l. qui ratiario. de pignor. act. Qui ratiario crediderat, cũ ad diem pecunia non solueretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit, &c. Budæ. in l. 1. §. nauem. de exercit act.

RATIO, est certa veritatis demonstratio. Vnde rationem quærere in his, quæ ad sensum probantur, infirmitas rationis est, vt pulchrè dixit Bald. in l. 1. C. de ser. fugit. Lex verò, omne quod ratione consistit. Salom. in §. responsa. instit. de iure nat. gent. & ciuil.

Ratio non minus mouere debet iudicem quàm lex. Siquidem vbi lex non est, ratio naturalis tacita quædam lex est, inquit Paulus in l. cùm ratio. D. de bonis dãnat.

Ratio disputandi in iure, & rigor iuris, idem significare videntur. Vide Iulianum in memorabili l. si ita vulneratus. ad legem Aquili. in ea enim disertè ponit, Multa iure ciuili contra strictam rationem disputandi, pro vtilitate communi recepta esse.

Rationem pro sermone dixit textus, §. sic itaque. de nupt. constit. 22.

RATIO, inquit Labeo, est, vltrò citróq; dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui caussa negotiatio, l. si quis ex argentariis. §. rationum. D. de edendo. Itaque non dicitur ratio, si quis scribat priuatim, Petrum (puta) soluisse decem tali die.

Rationum appellatione non instrumenta tantùm, aut codices rationarij, vt l. cùm seruus. de cõdi. & demõst. l. prætor. §. 1. D. de edend. sed & calendaria, & diaria, seu ephemerides & aduersaria continentur. itémque si qua in palimpsesto, seu deletitia charta, aut opisthographo scripta sunt, l. chartæ. de bono. pos. contr. tab. Indicat Alc. in l. 1. C. de eden.

Rationes reddere, est legendas offerre primum, deinde computandas, vt explorari posit, imputationes probè an improbè referantur: accepta rectè relata, an non rectè. ita. n. incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. reliqua enim reddi oportet, l. 82. & simil. D. de cond. & dem. At rationẽ reddere longè aliud est quàm edere: Nam edere iussus inspiciendi tantum potestatem facere debet, reliquum reddere non debet. Reddere verò iussus hoc ampliùs eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur, reddere cogitur, l. 89. D. de verb. signif. l. 69. §. seruus. D. de euict. Etenim Rationes reddere effectu nihil aliud est, quàm reliqua soluere, l. 32. D. de condit. & demonst. l. 4. C. de testa. man. Quamobrem reddendarum rationum condicioni seruus ita demum satisfacit atque paret, si libros rationum edat, si legendas, examinandas, dispungendas, computandásque rationes offerat, si cautiones & instrumenta omnia actus sui exhibeat, & heredes notitia rationum instruat, & fidem constare omnibus quæ ab eo gesta sunt, doceat, ac denique cum fide actus sui quod reliquum est soluat & reddat, l. 81. l. 110. D. de condicio. & demonstr. l. 9. §. is qui reddere. D. de liber. lega. l. 6. §. vlti. D. de statuliber. Nec verò scriptam dumtaxat rationem, sed & eam, quæ sine scriptura ab eo administrata sit, redderé debet, l. 26. D. de statuliber. Sufficit planè si ex æquo & bono rationem reddat, nec ea vtique quæ sine culpa sua perierint reddere debet, l. 22. §. vltim. D. de manumi. testa. Sed nec ad reliquorum

Q

onus pertinent damna, quæ ita contigerint, vt nihil imputari posit, l.41.§.Titius.D.de fideic.libert. Quæ tota ferè lex de condicione rationum reddendarum tractat. Rationum autem redditione remissa scrupulosa tantùm exactio rationum remitti videtur, non etiam reliquorum retentio, vel dolus in actu gerendo commissus l.71. §. Titius.D. de condicio. & demonstra.l.10.l.29.§.filias l.vlt.§.inter.& §.Titia.D.de libe. leg.l.122.D.de leg.lib.1. Et ita de eo, qui tutores ἀναλογίστους esse, id est, rationibus reddendis minimè obnoxios voluerat, Iulia.respondit, nisi bonam fidem in administratione præstiterint, damnari eos debere, l.5. §.Iulianus.D.de adm. tut.

Rationem constare alicui dicitur, in l.penu.D.de re militari, quando acceptorum ratio non superat impensorum rationem, ac reliquorũ. Eodem modo per translationem ratio cõstat in Republica, cùm officio quisque suo præclarè fungitur, benéq; collocãtur operæ, & in summa cùm nihil temporis hominibus deperit.

Rationis habendæ caussa, hoc est, vt curam haberet, pro posuit Prætor, Vlpia. In l.1.in prin.D.de postul.

Ratio æraria apud Ciceronem in Quintiana, est, vt scribit Turneb. Aduers.lib.7.cap.14.cum in asium numerum summa redigitur: vt verbi gratia, si centum millia æris deberi dicantur. Hoc eo per te agebatur, inquit Cicero, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi ad Castoris quæsisset quantum solueretur. decidis, statuísque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium solueretur. Hæc Cicero. Fac igitur centum millia æris debita fuisse Scapulis ex æraria ratione: eam summam sibi in ære numerari nolebant, in argento optabãt. nemo est enim qui non magnam summam in argento, quàm in minuto ære habere malit. non recusabant debitores, sed aliquid deduci volebant, si ad denarium soluerent. Erat enim denarius argenteus, & in argento ratio, vel ad denarium fiebat, vel ad sestertium. Volusius: Quare si ad denarium rationem conficies. Et, Si prius inspexeris ad quem modum sestertiaria ratio conficiatur. Aliter illum Cicer. locum legit Hotom. nam pro his verbis, Nisi ad Castoria quæsisset, legit, nisi à quæstoribus quæsisses: tum & ærariam rationem exponit, dissimilitudinem pecuniæ Rom. à Gallicana. Et illud ad denarium, id est ad rationem pecuniæ Rom.

Ratio implicita, cuius accepta atque expensa nondum sunt computata. Scæuola in l. emptor prædij. §.1. D. de pactis.

Rationea agere, gerere, administrare, pro eodem Iurisco.dicunt, l.42.§.libertatem.D.de fide.lib.l.40.§.seruus.D. de stat.lib. l. 34. D.de lib. cau. Rationes dare, reddere est, l.33.§. Lucius. D. de administ. tut. & alibi sæpissimè.

Ratio poni dicitur, id est, iniri & computari, l.1.§.si seruus.D.si quis testa.lib.ess.iuss. & alibi sæpe.

Ratio putatur, in qua summa fit pura, vt Varro libro 5. Ling.Lat.scribit, vel, vt N. Marcellus, in qua fraudis, aut falsi, aut mendacij, aut iniqui aliquid separatur, & expungitur. Sic in l.7.D.de contra.emptio. Si rationes domini arbitrio putet. Rationem putare dicunt Græci ἐκκαθαίρειν λογισμόν.

Rationes relatæ olim dicebantur, quemadmodum Cicero li. 5. Epist. ad Rufium ostendit, quæ ad ærarium referebantur. Fest.Pomp.lib.16.n.a. duobus in compluribus orationibus cùm de actis differitur, id est, rationum relatarum: quòd iis tabulis docentur iudices, quæ publicè data atque accepta sunt. Ratio constare dicitur, l.1.D.de obseq.parenti.l.penultim.D.de re milita.

Rationibus distrahendis actio appellatur, quæ aduersus tutores, qui in pecunia pupilli malè & fraudulenter versati sunt, in duplum datur, l.1. §. rationibus l.2.in princip.D.de tutel.& ratio.distrah. Rationibus autem eadem ratione dictum videtur, vt Communi diuidundo, Finibus regundis, Familiæ erciscundæ: pro ad distrahendas rationes, hoc est ad eas inuicem subducendámque acceptorum expensorúmque rationem: & quia quod alteri ab altero debetur, id quasi coniunctum & contractum est, ad coniunctionem illam distrahendam & dirimendam. Fabius lib.7.ca.4. In tutelæ iudicio, inquit, solet quæri an alia de re quàm de calculis cognosci oporteat: an fides præstari debeat tantum, non etiam consilium & euentus.

Rationibus inserte, Referre rationibus, vel referre ad rationes, hoc est, rationibus abscribere, quid receptum, quídque expensum sit, l.qui sine vsuris. D. nego.gest.

Ratio sestertiaria, vide Ratio æraria.

Rationes subscribere, l.82.D.de condi.& demon. Hinc Rationes subscriptæ & expunctæ, l. 13. de diuers. & temp.præscript. Galli vocant, *compte clor, & adfiné.*

RATIONALES in libris nostris dicuntur, iidem qui Procuratores Cæsaris, de quibus suo loco explicauimus. vnde Rub. lib. Pandect.1. De offic. procur. cæs. vel rational. Lamprid. in Alexandro: Vbi aliquos voluisset, vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est rationales ordinare, nomina eorum proponebat, &c. Item: Rationales cito mutabat, ita vt nemo nisi annuum compleret: eosque si boni essent, oderat, malum necessarium vocans. Imp. Constant.l.5.C.vbi causs.fisc. Ad fiscum, inquit, pertinentes caussas Rationalis decidat. Sic in l. vlti. C. de aduoc.fisc.l.vlt.C.si aduers fisc.l.3.C.de bon.vac.

RATIONALES summarum in Notitia Roma. Imperij ponuntur per prouincias constituti, quos puto rationales summæ rei vocari, veluti in inscriptione l.7. C.vbi causæ fisca. Idem Aug. ad Buleforum rationalem summæ rei. At in inscriptione l.7.de iur. fis. in C. Theod. Verecũdo rationali summarum, scriptum est. Alij etiam statuuntur rationales priuatarum, vt & procurator priuatæ rationis, in l.7.C.de eden. & rationalis priuatæ rationis, l.vn.C.de anno.& cap. Et rationalis priuatæ rei, l.7.C.de bo.prosc.

Rationalem inter infimos iudices constituit Speculator, §.infimi.de iurisd.om.iudic.

RATIONALIA substantiuè, apud Vlpianum, si modò syncera manet lectio, in l.1.§.de seruis quoque. de tut. & rat. distrah. interpretatur Alber. rationum instrumenta. Noricus textus indicat & aliàs legi posse Auctionalia, nimirum pro tabulis auctionariis, in quibus annotabatur precium rerum publicè distractarum: quod sub hasta ferè solebat fieri. Auctionariarum tabularum mentionem facit Cicero in Catilin.

RATIOCINATOR, qui tabernæ rationes tractat, l.7. C.de bon.proscrip.

RAVCA, vermis radices arrodens. Plin. lib.17. cap.18. Olea vbi quercua effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes, qui Raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Vlpia.l.15.§.1.D.locati: Si quatamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: veluti si vinum coacuerit, si raucia aut herbis segetes corruptæ sint.

RAVDVS, siue, vt in mancipationũ formulis, raudusculus, assem significat. Apud veteres Raudum æs, imperfectum, RAVDVSCVLO LIBRAM FERITO.

RE, præpositio, non nisi composita reperitur, significat resolutionem actus rei, cui adiicitur, l.1. §. eleganter. D.depos.

REALIA vitia dicuntur quæ rebus, id est possessionibus ipsis, inhærent, rémque omnimodo à quouis possessore vsucapi prohibent, vt res furtiuæ, vi, clam aut precario possessæ, &c.l. vitium C. de acquir. poss. §. furtiuæ.Insti.de vsucap.ad differentiam personalium,

quæ

quæ personæ certæ insunt, & eius tantummodo vsucapionem impediunt, vt mala fides.

REALA vitium obiicere, hoc est, rem esse talem, quæ alienari, aut tradi non potuerit.

REALIA sunt, quæ ob rem cóceduntur, nec personam respiciunt, l. cùm vnus. D. de bonis auctoritate iudic. possid.

REATVS, status & conditio reorum, hoc est, vt Budæus ait, habitus demissus, pannosus, squallidus, & misericordiæ aucupator. Vnde legimus, sub titu. de Iniuriis, Vestem sordidam rei nomine in publico habere, capillúmve submittere, nulli licet. Modestinus de pœnis: Si diutino, inquit, tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus eius pœna subleuanda erit. Pars enim pœnæ esse visa est, longa temporis intercapedo in conspicua calamitate & miseranda. Errore autem miro hæc opinio inter Iurisperitos, aliósque inualuit, vt reatus pro crimine exaudiatur, cùm clara sit huius vocabuli significatio, l. vlt. in fi. de bonis dam. vbi Paul. Fraudis autem caussa, ait, adoptio facta videtur, etiam si non in reatu, sed in desperatione rerum, per conscientiam, metu imminentis accusationis quis adoptet. Et itidem in tit. de bonis eorum qui ante sent. morté sibi consc. l. vlt. Ita demum bona eius, qui in reatu mortem sibi consciuerit, fisco vindicáda sunt, si eius criminis reus fuerit: vt si damnaretur, morte, aut deportatione afficiendus esset. Hodie in reatu sunt Budæo, qui vel carcere detenti, squallore & illuuie conficiuntur: aut qui honoris caussa, custodiæ suæ, aut apparitorum commissi aut vadimonio, aut vadibus obstricti sunt, aut ex promissoribus. Reatus, pro pœna, in Auth. de Incest. nupt. in prin. ac etiam adnotante Alciato, pro facto ipso rei dicitur. Vnde Lex ait, Omnem honorem reatus excludit: eo scilicet exemplo, quo & abigeatus, factum ipsum abigei, Marcello, Callistratóque. Quod aduersum videtur Budæi sententiæ.

REBELLAS in extrauaganti, qui principi non obtemperant circa ea, quæ ad imperij maiestatem spectant.

RECAVTVM, Nouella 130. de trás. mil. apochæ species. quam faciebant delegatores (id est hi qui prouidebant copiis militaribus) collatoribus annonæ militaria, de suscepta, vt loquitur vetus interpres Nouella 72. Id est securitas de suscepta pecunia, vt vult Cuiac. ex l. 1. C. de col. fund. pat. li. 11. Augustinus de cura pro mortuis: Vbi esset recautum quo illa cautio vacuata fuerat. Sudas, Recautum species apochæ apud Romanos. Et sic dicemus Recauere, pro cautioné soluere: vt Repignerare, pignus dissoluere. Cautio est obligatio: Recautio, obligationis dissolutio. Vide Euacuatoria.

RECEDO is ere. Recessisse non videtur, qui statim rediit, ex sententia l. nihil. D. de captiuis.

RECENSITIO, pro recognitione. Vlpi. in l. 3. §. Si quis noxali. ad exhibend. Nonne æquum est ei familiam exhiberi, vt noxium seruum agnoscat? quod ex caussa debet fieri, ad designandum eum, cuius nomine noxali quis agit, recensitione seruorum facta. Accurs. id est, nominatione, interpretatur.

RECEPTATOR, qui latrones, eorúmque surrepta, nocentésve recipit, occultátque. Martianus l. 1. de recept. Pessimum, inquit, genus est receptatorum, sine quibus latere nemo diu potest. Quamuis receptator, qui cognatum, vel affinem conseruauerit, non est seuerè puniendus, l. 2. eo. titu. Hinc Receptaculum, dicitur locus in quem se improbi homines recipiunt. Paulus lib. 5. sentent. tit. 3. receptorem appellat, & l. 3. §. non tantum. D. de incend. ruin.

RECIDERE, est sui iuris fieri non posse, hoc est, de potestate in potestatem descendere, vt eleganter sensum reddens Cantiuncula dixit, Instit. quibus mod. ius patr. potest. solu. in prin. Vlpia. in l. siue cót. de lib. agnos. In cuius potestatem recasurus est. & inferius, In cuius potestatem recasuri non sunt. & rursum sub fine eiusdem l. idé. de his qui sui vel alie. iur. Nepotes, inquit, ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatem.

RECIPERE, præter notas significationes, in tradendo, promittédóve excipere, & sibi reseruare significat. Iauol. l. 5. D. commun. præd. Seruitutem recipere nisi sibi, nemo potest. adiectio itaq; vicini pro superuacuo habenda est: ita vt tota seruitus ad eum qui receperit, pertineat. Alfen. l. 205. Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficos & vuas duntaxat duracinas receptas videri. Labeo l. 30. §. 3. D. de lega. & fid. lib. 32. Si fundum mihi vendere certo precio damnatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere tibi liberum erit. Plaut. in Trinummo,

Posticulum hoc recepit, cum ædes venderet.

Cic. de Orat. II. Sed dicis te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. Eodem modo Gell. li. 17. cap. 6. hunc Catonis locum interpretatur: Principió nobis mulier magnam dotem attulit. tum magnam recipit, quam in viri potestate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: postea vbi ira facta est; seruum receptitium sectari atque flagitare virum iubet. Recipit, inquit Gell. id est, retinet. item, Quando mulier doté marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur.

RACIPARE in edicto De ser. corrup. propriè est, refugium abscondendi caussa seruo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificióve, l. 1. §. 1. D. de ser. corrupt.

Recipere saluum fore, de furto, & damno intelligi debet l. 5. D. nau. caup. stab.

Recipere custodiam, l. 14. §. fi. D. de fur.

Recipi in carcerem, l. 1. l. 13. D. de cust. reo. l. 1. D. quando appellandum sit. Et Recipi in custodiam, l. vlt. D. de quæstion.

Recipitur nomen eius, qui inter reos refertur. Cicero 4. Verrina.

Recipi inter reos dicuntur, qui in numero sunt reorum, l. 12. §. 1. D. de accus. Hinc Recepti rei, l. 2. D. de cust. reo. Tacit. lib. 4. Receptus est, neque tamen peractus.

Recipiendum intelligendú l. ex parte. D. de hered instit.

RECEPTVM dicitur, quod à plerisque prudentium adprobatum est. Recipere enim quandoque pro adprobare. Inde ius moribus receptum, l. non debet. D. de dol. mal. Et ius receptum, l. in minorum. C. in quibus caus. restit. in integr. non est necess.

Receptum non videtur, quod receptum nó durat. Glos. ca. nam &. extr. de verb. signifi. quod vtique verum est, cùm recipientis ius extinctum est: alioquin si non extinctum, sed translatum proponatur, receptum videtur, ex responso Pauli, qui ait, sub tit. de verb. sig. Cepisse quis intelligitur, quamuis aliis acquisiuit.

RACEPTI in libris nostris appellantur, Arbitri: ex eo quòd à Prætore ad arbitrandum delecti, recepti atque admissi sunt: siue quia ex recepto, id est ea compromisso caussas dirimendas recipiunt, l. 1. & pass. D. de recept. & l. 12. C. de iudic.

RACEPTI in reos, vide Reum facere. Venul. l. 12. §. 1. D. de accusa. Hoc beneficio etiam in reos recepti vti possunt. item in fine, Cornelia iniuriarum seruú non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit.

RECEPTICIA actio olim vocabatur, quæ aduersus argentarios, qui pecuniam alieno nomine cóstituerant, dabatur, l. 2. C. de const. pecunia. Theophi. in §. in personam. Institu. de actionib. à verbo, opinor, Recipere, quod nonnunquá promittere est. Vnde & ea recepto, id est, compromisso, Iustinia. interpretatur.

Recepticia Dos est, quam is qui dedit, soluto matrimonio sibi reddi stipulatus est: ait Vlpian. cap. Inst. 6. & l. mortis caussa. 31. §. 2. D. de mort. causs. donat.

Recepticius SERVVS Nonio is dici traditur, quem in danda dote, aut donatione quis exceperit, quod est receperit. Cato, Mulier & magnã dotem dat, & magnam pecuniam retinet. ex ea igitur re familiari, ex qua sibi dote data retinuit pecuniam, viro fortè irata repetere instituit. appooit ei flagitatorem receptitium: hoc est, proprium seruum suum, quem cum reliqua pecunia receperat, nec dederat doti, & exceperat.

RECIPERARE, pro Recuperare passim In Pandectis Florentinis. Hinc

RECIPERATIO, vide RECVPERATIO.

RECISVM, cõcisum, breue. Callistratus l.2. D. de term. mot. Et possunt in tempus vt cuiusque patiatur ætas, relegari. id est si iuuenior, in lõgius: si senior, recisius.

RECITARI testamentum dicitur, cùm in publicum prolatum & apertum testibus præsentibus publicè recitatur, l.1. C. quemadmo. testam. aper. l.41. D. si cert. pet. l.11. §.1. de legat. 2. l.6. in fi. D. de extraordi. crim. l. 40. D. de iur. fisc. l.29. D. de manumis. testam. & apud Paul. lib.4. Sent. titu.6. Plin.7. cap.52. Apertóque testamento recitatum heredem minorem funeri iostitisse. Recitare etiam testator heredem dicitur, quia eum palàm, id est, sic vt à testibus septem exaudiri possit, nuncupat, vt in l.1. D. de his quæ pro non script. habent. Qua ex parte me Titius heredem scripium in tabulis suis recitauerit, ex ea parte heres esto. Et in l.18. §. vlt. D. de hered. instituen. Qua ex parte à me Titium heredem institutum recitassem, ex ea parte mihi Sempronius heres esto. Cice. pro Cæcinna: Testamento si recitatus esset heres pupillus Cornelius.

RECOGNITIO & dispũctio in l.15. D. de reb. auct. iud. possid. ad quam referenda est l.56. D. de verborum significat. vt inscriptionum similitudo admonet, vbi ait Vlpian. Cognoscere instrumenta est relegere & recognoscere: Dispungere verò, conferre data & accepta. Sic Descriptum & recognitum faciant, accipe in l.5. D. famil. ercisc. Recognoscere etiam dicitur, qui quod se dictante ab alio scriptum est, adgnoscit, l.15. §. item Senatus. D. de fals.

Recognoscere Feudum, est beneficij sui auctoré agnoscere, eique illud acceptum referre, eóque nomine fidem illi & obsequium deferre, lib. Feud.2. tit.17. & tit. 34. §.3. Dicebant & Recognoscere de manu. Albertus Krantz. li. Dan.6. cap.17. ibi tum Cęsar caussari cœpit, quòd rex tardius aduenisset, Imperio Romano deuinctus obsequio, quod regnũ illius de manu recognosceret. idem lib.7. cap.41. Ita tamen, vt iuxta regni iura feudũ à corona recognoscat, & inde pręstet obsequia.

RECOMMENDARI, Bartolisticis, est detineri & carcerari ad imploratione aliorum, de quo vide Bar. in l.2. ad fin. D. de custod. reor. vbi docet: Si carceratio nulla esset, nec recommendationem valere. Itaque Recommendari reus interpretibus dicitur, quando aliquis in carceribus est propter vnũ crimẽ, & duo actores veniunt implorantes officiũ iudicis, quòd iste incarceratus detineatur etiam propter eorum interesse.

RECONVENTIO, Caio est mutua actio, in l. si cùm idem eodem, §. sed & si mutuæ. D. de iurisdict.

Reconuentio, quæ rei: & conuentio, quæ actoris est: dicitur mutua petitio. Sunt enim quasi connexa, l. penult. C. de Iudęis. Vide Abbat. in Rubric. de mut. pec. Negant reconuentionem (quæ nihil aliud est in effectu, quàm retorsio, l. cùm Papin. cum Authen. seq. C. de senten. & interloc. omn. iudic.) habere locum in appellationis caussa, tum coram arbitro. Vide Laofr. Balb. Decis.65. Cent.1. Potest autem conuentio & reconuentio fieri vel coram iudice ordinario, vel delegato. in Nouel. de executoribus. §. illud. & in Auth. Et consequenter. C. de senten. vbi Glo. pulchra.

RECTVM iudicium, id est, directum, & principale, l.18. D. commod.

Rectum FEVDVM, idem quod iustum: idest, quod recto iure, quod iusto & legitimo modo constitutum, quod iusta inuestitura quæsitum est. lib. Feud. 2. tit.1. §.2. & tit.3. §.1. & tit. 20. & tit.46. Obertus li.2. tit.8. §.2. pro recto feudo dixit, Rem per beneficium rectè inuestitam. Sic

Rectum ius dixit Iustin. §.1. de fideic. hered. In primis, inquit, sciendum est, opus esse, vt aliquis recto iure testamento heres instituatur. Id est, secundum iuris ciuilis præscripta & regulas, atque adeo verbis directis ac solemnibus.

RECTE verbum ad iustitiam caussæ refertur: sicut Ritè, ad ritum, id est, solemnitatem, vt indicat Alciatus. Sed tamen videtur Rectè generalius accipi. quod enim secundum ritus fit, hoc & rectè fieri dicitur. Quamuis eodem admonente, Iurisconsulti differentia hac omnis subtili abutantur, & doctissimi Grammaticorum aliter tradiderint. Varro: Ritè à ritu: nam quod secundum ritus fit, id ratum & rectum est. Priscianus Ritè pro rectè: quia nihil traditur ritibus, nisi quod rectum esse credatur. Donatus: Rectè dicitur, quod nullo vitio verborum dicitur. Verè, ad rei seu sententiæ veritatem refertur. Hinc Terẽt. in Adel. Rectè & verè dicis.

Recte atque ordine, id est rectè ac sapienter: quippe ex sapientia consideratio, ordo autem ex consideratione nascitur. In l.2. D. ad s.c. Vell. Arbitrari Senatum, rectè atque ordine facturos ad quos de ea re in iura aditum erit. Cic. Philip.3. Rectè atque ordine, éque Rep. fecisse & facere. Vlpian. l. diui.27. §.1. D. de liber. causs. Rectè atque ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint consecuti.

Recte, in stipulationibus tantundem valet, vt Arbitratu boni viri: inquit Vlpia. l. hæc verba.73. De verb. sign. Hinc Rectè defendere, arbitratu boni viri defendere: apud eundem in l. iam tamen.5. §.3. D. iudic. sol. Hinc illa formula cautionũ apud Paul. in l. lecta, 40. D. Si cert. pet. Et hęc quindecim proba rectè dari Kalendis futuris stipulatus est Mæuius. Cato De re rust. ca.144. Oleam cogi rectè, satisdato arbitratu L. Manlij. Idem cap.146. Rectè hæc dari, fieríque, satísque dari domino, promittito. Varro libr. De re rust.2. cap. 4. illasce sues sanas esse, haberéque rectè licere, spondes ne? Scæuola l. qui Romæ. §.15. D. de verb. oblig. Eáq; sic rectè dari fieri promisit Callimachus. Vlpia. l. aliud est.71. De verb. sign. His rebus rectè præstari.

Rectè defendi, hoc est iudicium accipere vel per se, vel per alium, sed cùm satisfactione: nec ille videtur rectè defendi, qui quod iudicatum est non soluit, l. rectè 63. D. de iudic. & l.10. D. de administ. tut.

Rectè aliàs est idoneè, vtiliter, & vt oportet. l.2. D. de vsu fruct. quemadm. cau. l.20. §. vlt. D. de seruit. vrb. l.24. D. de seruit. rust. Item legitimè & secundum iuris ordinem, l.2. §.1. D. ad Velleian. l.27. §. rectè. D. de liber. cau. l.31. D. de minorib. l.2. D. de inofficioso testamento. l.6. in fi. D. de iure patron. l.3. in princ. D. de lib. & post.

Rectè etiam est sine vitio, id est, non vi, non clàm, non precariò. l. penult. D. de itin. actúque. His enim modis rectè rem non geri Donat. in Eunuch. Terent. notat. Rectum iudicium pro directo, & principali in l.18. §. vlt. D. commod. coniuncta l.17. §.1. D. eo. tit. vt & Recta actio, pro directa, in l.9. §. sed non vt literæ. D. de acquir. rer. dom.

RECTOR propriè dicitur, qui prouinciam siue Præfecti Prætitulo, siue comitis, siue proconsulis, siue legati, siue Cæsaris, siue correctoris nomine regit. Vide Bar. in l.1. C. de excus. mun. lib.11. Alc. in l. principalibus. D. si cert. petat. Ceterùm Rectorem scholasticorum nomine contineri, vt & Episcopum, qui studiorum caussa in Academia sit, Bald. docuit in procem. Decretal. Sic appellatione militum, Imperator, l.1. D. de mil.

de mil. test. Appellatione populi, senatus continebitur, §. Plebs. Instit. de iur. nat. Qua ratione cùm curiam dicimus, etiam de Cardinalibus; cùm Monachos, de Abbate; cùm Capitulum, de Decano quoque intelligemus, c. quia. §. 1. de concess. præb. in Sexto.

RECVPERATIO, siue Reciperatio, vt ait Aelius Gallus apud Festum, est, cum inter populum, & Reges & nationes, & equites conuenit peregrina lex, quomodo per recuperatores (quorum erat id munus) reddantur res, reciperentúrq;, résq; priuatas inter se persequantur. σύμβολα, si credimus Sudæ, appellat Demosthenes Philip. 7. quæ pacta conuenta sunt ciuitatum inter se, quibus iura ciuibus vltrò citróque redduntur.

RECVPERATORES dicebantur, quibus Prætor iurisdictionem mandabat priuatarum caussarum, quacunque de re ageretur: à recuperando, seu iterum acquirendo quod amissum erat, dicti, quos nunc iudices delegatos appellamus. Theoph. §. eadem. instit. quibus ex caus. ma. licet. Recuperatoribus similes erant apud Græcos qui διαιτηταὶ vocabantur, non αἱρετοὶ, sed κληρωτοί.

RECVPERATORIVM iudicium, quod per iudices datos exercebatur, Cice. lib. 2. de Inuen. Plin. lib. 3. Epistol. penu. Huius autem exemplum habes apud Ciceronem in Orat. pro Cæcina, quam orationem ipse apud Recuperatores perorauit: sponsione facta in interdicto vnde vi.

RECVSARE, pro accusationem depellere, apud Cicer. Budæ. obseruauit. Recusamus reipsa, & tacitè, l. recusare. D. de acqui. her. l. recusare. Ad Trebel. Item recusat, hoc est, refutat, reiicit impropriè, quod sibi delatum non est, l. filia. D de aur. & arg. leg. Præterea recusat, qui debitè requisitus, absque caussa protendit executionem, vt not. in Authen. de exact. instru. dot. §. illud. Astipulatur l. tutor qui repertorium. §. si deponi. D. de admi. tut. Obseruandum, executorem recusari non posse suspecti nomine, nec ab eo appellari, nisi in exequendo modum excedat, secundum gl. in l. apertissimi. C. de iud.

RECVSARE & Repudiare hereditatem differunt. Recusare non modò heres potest, verumetiam fideicommissarius, l. cogi. 16 §. 3. & §. si seruo. D. ad Trebell. Repudiare autem solus heres potest: quippe cùm alij nulli hereditas deferatur. rursus, Repudiatio in iure tantùm fieri potest, l. 3. & l. 4. C. de repud. hered. Recusatio verò quouis loco & modo rectè fit. Itaque recusare, inquit Vlp. non tantùm præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt, l. recusare. 6. D. ad Trebell. & l. recusari. 95. De acq. here. Recusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio voluntaris.

RECVSATIO veteribus Glossis ἀποβολὴ, καὶ ἀποδοχὴ κριτῶν. Ergo est iurisdictionis, vel audientiæ, caussa suspicionis proposita declinatio, l. apertissimi. C. de iudic. Spec. tit. de recus. Id autem fiebat ant his verbis, Hunc nolo: vt scribit Plinius in Panegyrico, Sors, inquit, & vrna iudicem adsignat, licet reiicere, licet exclamare, Hũc nolo, timidus est. Vel interposito iureiurando, his verbis: Eiero, iniquus est (vt Asconius Pædianus docet) alio nullo allato suspicionis argumento, Iudex autem ante litem contestatã recusandus est, d. l. apertissimi. Si lite contestata, emerget legitima recusandi caussa, recusari poterit, glos. l. pen C. de con sort. eiusd lit. glo. in c. cùm speciali. de appella. in antiq. Recusandi iudicis caussas recenset Angelus in §. præterea. nu. 9. Inst. de excep. Alciat. resp. 369. nu. 15. Vide item Cuiac. Obser. lib. 9. cap. 23.

Recusatio, exceptio. Cicero De Inuent. lib. 1. Iudiciale est, quod positum in iudicio, habet in se accusationem & defensionem, aut petitionẽ & recusationem. Hinc illud Celsi in l. 48. D. mandat. Si quis sub vsuris creditam pecuniam fideiussisset, & reus in iudicio conuentus cùm recusare vellet sub vsuris creditam esse pecuniam, fideiussor soluendo vsuras potestatem recusandi eas res sustulisset, eam pecuniam à reo non petiturum.

REDDERE, rem pro re dare. Seneca lib. de Benef. 6. Cùm dicimus, Beneficium illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse: sed aliud pro illo reddere. Est enim rem pro re dare. Quid ni? cùm omnis solutio non idem reddat, sed tantundem. nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argento aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio fit. Item lib. 7. Reddere, est id quod debeas volenti dare.

Reddendi verbum, ait Celsus, quanquam significatum habet retrò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem, l. 94. D. de verb. sig. l. 21. De legat. 2. Itaque reddere iussum, simul & dare iussum Cascellius & Labeo probant l. 98. de legat. 3. Et ideo si quis alicui pecuniam reddi iusserit, etsi debitam non appareat, ex fideicommisso tamen ea rectè petetur, l. 91. §. 1. D. de legatis & fid. 3.

Reddi actiones à Prætore dicuntur, id est, dari, l. 11. de præscript. verb. l. 52. D. de rei vindic. §. rei persequendæ. in fin. Instit. de action. l. 35. D. de obligat. & action. l. 9. §. 1. D. quod fals. tut. l. vlt. in fin. D. si ventris nom. l. 23. in fin. D. comm. diuid.

Reddi iudicium, id est iudicium cõstitui, l. 12. D. de præscrip. verb. l. 4. D. de aqua quot. l. penult. D. quod cuiusq. vniuers. Et

Reddi interdictum, id est interdicto agendi potestatem permitti, l. 4. D. de vi, & vi arma, l. 1. §. est igitur. & l. vlt. D. vti possid. l. 1. §. hoc interdicto. & §. præterea. D. de itin. actuq. priu. Paulus lib. 4. Sentent. titu. 7. Et

Reddi præiudicium, l. vlt. D. si lib. ing. esse dic.

Reddi pœnæ dicuntur, qui ad pœnam suam, quam euaserant, vel ad metallum, vel aliam aliquam reuocantur. Plin. lib. 10. Epistol. Traianum cõsulens de seruis qui ex damnatione in seruorum publicorum numerum irrepserant: Nam & reddere, ait, pœnæ post longum tempus plerosque iam senes, & quantum adfirmatur, frugaliter modestéque viuentes, nimis seuerum arbitrabar. Cui Traian⁹ sic rescribit: Qui intra hos decem annos damnati, nec vllo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit operæ suæ reddi. Apul. lib. 7. de Asino auren: Quoad renascenti die sequenti deductus ad magistratus, vt aiebant. pœnæ redderetur.

Reddere ius dicitur magistratus, cum aliquid decernit: quasi quod ei à populo commissum fuit, vnicuique distribuens, l. pen. D. de iust. & iur.

Reddere rationes, vide Rationes reddere.

REDDITI agri, vt Hygenus in libro de Limitibus, & alij id genus auctores scribunt, olim dicebantur, qui veteribus possessoribus redditi erant.

Redditi apostoli, l. 9. D. de iure fisc. Et Redditæ vsuræ, l. 17. D. de vsur.

REDDITVIRI, vetustè pro Redditum iri. Proculus l. 48. in fin. Sed qui petent cauere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit, redditu iri. Iulianus l. 27. D. ad s. c. Trebell. Et cauit, quod amplius per legem Falcidiam liceret, cepisset, redditu iri.

REDHIBERE, est facere vt rursus habeat vẽditor quod habuerit: & quia reddendo id fiebat, Idcirco Redhibitio est appellata, quasi redditio, l. 21. D. de ædil. edict. vide l. facta. 60. Vel sic: Redhibere dicitur vẽditor qui rem venditam sibi ab emptore redditam recipit. Plautus Mercatore:

C. Quid si igitur reddatur illi vnde empta est?
D. Minimè gentium. C. dixit se redhibere, si nõ placeat.

nam (vt ait Festus) Redhibitur tū propriè dicit, quod redditum est, improbatúmq;: & qui dedit, idémq; rursus coactus est habere id quod antè habuit. Igitur

REDHIBITIO venditionis resolutio est, l.11.§. redhibitionem. cum §. seq. D. de act. empti. Quintil. lib. 8. ca. 3. Annon pudeat certam pecuniam creditam periodis postulare, aut circa stillicidia affici, aut mācipij redhibitionem suadere. Hanc Græci ἀναγωγὴν vocant. Hesychius sic eam definit: Ἀναγωγὴ ἡ τῶν πραθέντων ἀνδραπόδων ἐχόντων αἰτίαν τινά.

REDHIBITORIA actio ædilicia, quæ in hoc datur vt venditor quod vendidit propter vitium eius, morbúmque recipiat, l.1. & tot. tit. D. de redhib. act.

REDIGARE, est industria reducere ad aliquid, Papinianus in l.2. D. qui potior. in pigno. habean. Quamuis, inquit, ex ceteris pecuniam suam redigere posset.

REDACTA pecunia, Vlpian. interpretans verba S C. quod relatum est in l. item veniunt. D. de petit. heredita. Redactam, inquit, sic accipiemus, non solùm iam exactam, verùm & si exigi potuit, nec exacta est.

REDACTVS, tus, tui: pecunia ex frugib. venditis redacta. Scæuol. lege 58. §.1. D. de vsufruct. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, partem sextam.

REDIMERE, multis modis etiam in iure nostro solet accipi. 1. Emere, licitari. Cicero: Qui merces, inquit, redimūt, vt statim vendāt. Inde redēptores caussarum, qui alienas lites mercantur pecunia: Quadrupiatores aliàs dicti. Redemptor itē vectigaliū, emptor appellatur, in l. Cæsar. in prin. D. de publi. 2. Redimere, quasi reemere, cum res vendita eodem pretio recipitur. Ita quotidie vtimur in cōtractibus annuorum redituum: quibus pactum redimendi solet adiici. 111. Pro liberare, vel recuperare illos, qui capti sunt. Terentius, Vt redimas te captū, quam queas minimo. 1111. Redimere accipitur, pro certo precio aliquid faciendum suscipere, vt totū quis perficiat suo sumptu, quod & cōducere dicimus. Celsus in l. redēptores. D. de rei vindicat. Cicero, Et redēptor, inquit, qui columnā illā de Torquato conduxerat faciendā. Sic l.12. §. vlt. D. de vsu & habit. Si vestimēta texenda redemerit. Et redempturis faciendis præpositi dicuntur in l.5. D. de institor. qui ad operum rerúmque aliarum conductiones præponuntur.

Redimere, pro corrumpere: vt redimere delatorem, pecunia eum à delatione deducere. Vlpian. l.29. D. de iur. fisci: Sed enim hæc pœna magis est vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit. Item: Nec enim exinde petit caussa; ex quo redempta est.

Redimere sententiam, Redimere iudices. Macer l. 34. eod. Tu qui defensione omissa redimere sententiam maluisti. Item, Ad defensiones caussæ bona fide veniant: non aduersarios aut iudices redimere tentent.

Redimere item, futuri emolumenti litis societatem paciscí est, l.7. D. mandat. l.20. C. eod. l.1. §. sicut cautum. D. de extraordin. cogn. l.15. C. de procurat. l.53. D. de pactis.

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum suo periculo cōduxit: & qui locat, vetustè Venditor: opus verò ipsum, Redemptoris bona: vt in Verrin. 111. docet Hotom. Vel sic: Redemptor est, qui opus certo precio faciendum suo periculo conduxit. Vlp. l.39. D. de rei vind. Redemptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorū in quorum solo ædificant. Cicero Philipp. 9. Vt eam statuam faciendam locent, quantíq; locarint, tantum pecuniam redemptori soluendam attribuendámq; curent. Redemptores, inquit Festus, propriè atque antiqua consuetudine dicebantur, qui cum ad faciendum aut præbendum quid cōduxerant, tum demū pecunias accipiebant. nā antiquitùs Emere pro accipere ponebant. At ij, nunc dicuntur Redemptores, qui quid conduxere præbendum, vtendúmque.

Redemptor pontis dicitur, qui pontē sartū tectum pecunia quæ pro merciū exportatione soluatur, tuendum conduxit. Labeo l.60. §.8. D. locat. Vehiculū conduxisti: id eum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

Redemptores vectigalium, l.8. §. non alios. D. de vacat. mun. Redemptor cotoriarū, in l.15. de public. Redemptor siluæ, qui siluā conduxit, l.29. D. loca. Sed & quemcunq; operis faciendi conductorē hoc nomine appellant, l.51. §. vlt. l.60. §. lege dicta. D. locati. l.17. §. penult. D. de vsur. l.40. D. de rei vindicat. l.23. §.1. D. de reb. auctor. iudi. l.1. D. in quibus caus. pign. l.33. §. qui ædem. D. loca. l.38. in fi. D. de verborum obligationibus.

Redemptor litis dicitur, qui certa mercede pacta litis periculum in se recepit, eiúsque periculū præstat. Vlp. l. 6. §.6. D. mandat. Videbatur autē mihi iudicatum soluì fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati iudicio consequi quod erat condemnatus. Prius autem dixerat, Ex euentu litis cauerat sibi certam quantitatem dari. Item l. sequenti, An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit. Quintil. lib. 12. cap. 7. in fi. de patronis eorúmq; honorario disputans: Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis aberit. Impp. l.15. C. de procur. Litē te redemisse contra bonos mores precibus manifestè professus es. Sic l.22. C. mandat. l.9. §.1. D. de offic. procons.

REDEMPTVRA, redemptio, conductio publicorum. Vlpia. l.5. D. de instit. act. Si quis pecuniis fenerandis, agris colendis, mercaturis, redempturísque faciendis præposuerit, &c. Liuius lib. 23. Exhortandos qui redempturis auxissent patrimonia, vt Reipub. ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REDINTEGRARI matrimoniū dicitur, quotiens post repudium missum iterum coeunt, & cōueniunt ac reconcilliantur coniuges, l.23. & l. vlt. D. rer. amotar. l.64. D. de iure dot. l.19. D. solu. matrimo. Matrimoniū eodem sensu instaurari dicitur, l.62. §.1. D. de donat. inter. vir. Sic & Redintegrari dos, in l.6. D. de iu. dot. Et Redintegrari seruitus, quæ confusa restituitur, l.7. D. de fundo dot. Redintegrari etiam matrimoniū dicitur, quod captiuitate ab hostibus dissutum quodam modo erat, l.14. in fi. D. de captiu. Redintegratur & stipulatio, quæ accepta facta restituitur, & ex integro interponitur, l.10. D. quod met. cau. Quo sensu Restaurari obligatio dicitur, l.9. D. de præscript. verb.

REDIRE hereditas dicitur, quæ lege & ab intestato obuenit. Papinia in l.69. in fi. prin. D. de legat. 2. Peto pro hereditate quā tibi reliqui, quæque ad fratrem meum iure legitimo rediret, contentus sis centum aureis. Pompon. in l.1. D. si quis omissa cau. test. Si ipse quoque prætermiserit, & quod lege ad se rediret, possidebit hereditatē. Terentius in Andria Act. 4. scen. 6. *Eius morte eā ad me lege redierunt bona.* Idē in Hecyra Act. 1. scen. 2

Interea in Imbro moritur cognatus senex:
Horum ad hos redibat lege hereditas.

REDITVS dicitur, quidquid ex re aliqua obuenit, & redit. l.5. §. non passim. D. de reb. cor. Sic Reditus prædij, id est prouentus, qui quotannis redit, l. pen. D. de vsu & vsufru. leg. l. si reditus. D. de fund. instr. l. Titia. D. de solut. l. æquissimum. §.1. D. de vsufruct. vt apud Ouid. Eleg. 3.

At reditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit
Vtile, sollicitis computat articulis.

Reditus annui inter immobilia computantur. Nouella 7. & l. Iubemus, 2. de sacrosanc. eccles. Reditus autem

autem prædij legatur cùm vindemia, vel messes legantur, l. 6. D. vsufruct. quemad. cau. l. 7. l. 17. §. etsi fortè. D. de vsufr. Multum verò legatum Reditus prædij ab vsusfructus legato differt. Nam cui vsusfruct. legatus est, prædium ipsum quo vtatur fruatur liberum relinqui debet. Ei verò, cui reditus legatur, satis est offerri annuam quantitatem, quam fundus largitur, nec ad habitationem præstandam heres obstringitur, l. 38. D. de vsufr. leg. Hereditatem autem exceptis reditibus restituere rogatus, partus ancillarum non retinebit, nec fœtus pecorum, qui submissi, & in locum demortuorum capitum substituti gregem retinent, l. 38. §. hereditatem. D. ad Trebellian.

Reditus pecuniæ, id est, vsura, inquit Scæuola l. 30. D. de adim. vel transf. l. 87. §. vlt. ad leg. Falcid. l. 6. De præscript. verb.

REDIVIVA saxa, l. 19. C. The. de oper. public. appellantur, quæ ex vetere in nouum ædificium translata deintegro poliuntur, & quasi in vitam, noua adsumpta forma, denuo reuocantur.

REDVCERE, est in formam pristinam instaurare, l. 3. D. de itin. actúque priuat. Interdum significat referre ad arbitrium alicuius. Hinc illa disputatio, An, qui petit reductionem ad arbitrium boni viri, iniquitatem probare debeat, Panor. consil. 2.

REDVCES dicuntur à periculo imminenti seruati.

REFERENDARII, in Constitutionib. Iustin. Nouel. 10. 113. 124. & l. 2. C. de offic. eius qui vic. alic. iud. ij erant qui recitabant principi supplicum desideria, & mandata principis iudicibus insinuabant. Casiodorus lib. Var. 6. ex eorum formula demonstrat eos caussarum ordines principi exposuisse, interpellantium vota cognouisse, & iis responsa reddidisse. Nonnunquam etiam, vt Sigebertus scribit in Chronico, publicas conscriptiones anulo seu sigillo regis confirmabant. Quidam magistros requestarum hodie dici putant. Horum funguntur ministerio, qui etiam in aulis Principum fratrum, hoc est, Caroli Imp. & Cæs. Ferd. plerunque Cancellarij appellantur. Nominat autem eos ipse Iustinianus Spectabiles, qui mox suum post illustres obtinebant locum. Vide Auth. de referend. sacri Palat. Alcia. libr. Dispunct. 3. & Bar. in l. eos. C. de excus. mun. li. 10. Ῥεφερενδάριος, inquit Suidas, ἀξίωμα ῥωμαϊκὸν, ἄγγελος ἀναφορῶν. Ex horum autem numero sunt qui referendarij dicuntur maioris Ecclesiæ Nou. 6. qui specialiter destinati erant ad maioris ecclesiæ negotia principi referenda. At ij qui Referendi curiæ nominantur à Casiodoro lib. 3. Var. iidem non sunt qui Referendarij, vt eiusdem Casiodori formula de referendis in Senatu docet. Coclæus hanc vocem in barbararum dictionum classem reiecit.

REFERRE de re aliqua, pro eo, quod est, proponere rem agitandam.

Referre crimen est accusatori crimen obiicere, vnde Relatio criminum, l. 5. D. de public. iudic.

Referre iusiurandum, est delatum sibi ab aduersario iusiurandum in eum transferre. Paulus l. 38. D. de iureiur. Manifestæ, inquit, turpitudinis & confessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre. Et sæpe in l. iusiurandum. 34. eod.

Referre rem iudicatam, retractare. Cic. pro Dom. sua: Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque vellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse voluerunt. Sic Referre mysteria dixit libr. De Orat. 3. pro Iterare: & Terent. in prol. Hecyr. Referre comœdiam, pro denuò agere.

Referre in reos. Vlpia. l. 15. §. 1. D. ad leg. Iul. de adult. Legis Iuliæ de adulteriis capite septimo ita cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui tum sine detrectatione Reip. caussa aberat: neque enim æquum visum est absentem Reipublic. caussa inter reos referri, dum Reipub. operatur. Vide Reum facere.

RELATIONES dicuntur in Rub. De relationib. libr. Cod. 7. cùm iudex in disceptanda lite dubitandi caussam habens, ad Principem negotium refert, eum quid statui velit, consulens: vnde etiam Consultatio appellatur in l. 1. eod. Quoties, inquit, ad nostram scientiam iudex se pollicetur relaturum, consultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeat: vt si cui forte relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces similiter apud acta offerat. Relationes vero in l. 14. C. de accus. elogia sunt quæ ab Irenarchis & officialibus ad præsides referebantur. nam referendi verbo hac in re vtitur Marcian. l. 6. D. de custod. reor.

REFICERE est ad pristinam formam, & modum iter & actum reducere; sic vt ne dilatet quis, vel producat aut deprimat, aut exaggeret: idque in Interdicto de via reficienda. Reficit viam & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino qui in pristinum statum reducunt, l. 1. D. de via publica. & sic Refectionem accipimus l. 4. §. si quis mihi itineris. D. si ser. vindicetur. Similiter in Interdicto de riuis, Reficere est quod corruptum est in pristinum statum instaurare. Itaque tegere, substruere, sarcire, ædificare, aduehere, adportareque, quæ ad eam rem vtilia sunt, reficiendi verbo continentur, l. 1. in princip. & §. reficere. D. de riuis. l. 11. D. commun. præd.

Reficere, etiam redigere est, l. 81. D. ad leg. Fal. Hinc

REFECTA pecunia, redacta, l. 1. §. si frater. D. de collatione bonorum, l. 3. §. vlt. D. de vsur.

REFECTVS, reditus, prouentus. Scæuola l. 78. §. 10. D. ad Senatusconsultū Treb. Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, alatis eum vsuris pro quantitate nummorum redactis: id est, ex reditu partis tertiæ hereditatis. nam paupertatem appellat exiguæ hereditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. Cicero in Paradox. Nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones possis.

REFIGERE, quod fixum est labefactare, atque conuellere. Venuleius D. quod vi aut clam. l. si vitem. Si fixeris, inquit, & ego refixero. Paulus titu. de verborum obligationibus l. inter. Tabulæ, inquit, refixæ sunt. Venul. titu. ad leg. Iul. peculat. l. qui tabulam: Qui tabulam, ait, eoim refixerit. Vlpianus de vsufructu: Sed & si quid, ait, inædificauerit: postea eum neque tollere hoc, neque refigere posse: planè refixa posse eum vindicare.

REFVGÆ dicuntur, qui metallo vel alij cui operi, & pœnæ, cui addicti erant, fuga se subducunt, & subtrahunt, l. 8. §. inter eos. D. de pœnis. Refugæ operis metalli, l. pen. in fin. D. de extraordin. cog. Refuga custodiæ, l. 13. §. pen. D. de re milita. Tertull. in lib. de cultu fœmin. de auro agens quod per damnatos & noxios effossum, in honorem ornamentorum venit: Et de pœna, ait, in honorem metalli refuga mutatur. Defugas, & confugas eodem sensu in Codice Theodos. legimus.

REFVGIA, abscessus sunt ædium & interiora loca, l. 4. §. sed si ædium. D. de vsufruct. l. 11. §. quod autem. D. de ser. corr.

REFVTARE iudicem, idem quod reiicere, recusare & remouere. Hinc Refutatio.

Refutare, renuntiare, cedere: vt Refutare feudum vassallus dicitur, cùm aut patrono id cedit, quasi vsufructuarius domino vsumfructum. libro secundo titul. 9. §. 1. & titul. 38. Aut agnato proximiori: siue id de iam quæsito feudo fiat, vt lib. 2. titul. 26. §. 27. & tit. 49. siue de sperato tantum, vt lib. 2. titul. 46. De refuta-

tione Papatus, extat insignis historia in Chron. Alberti Argent. quam in gratiã Canonistarum describemus. Hic est Bonifacius Octauus Papa Romanus, de quo dicitur, quòd Cælestino prædecessori suo viro vtique sancto, per longam cannam loquebatur: Cælestine cede, Cælestine cede: quo etiam cedente, & Bonifacio tanquã certissimo creato, eum populus venerabatur, vt Papã. Bonifacius hoc sub excommunicatione prohibens, constitutionem edidit, quo Papam posse renuntiare Papatui declarauit: quia multi asserentes contrarium, eum Papam negabant. Hic condidit Sextum Decretalium: in quo claritate & venustate dictionis, omnes qui vnquam iura scripserunt, antecessit: edidit Constitutionem Super Cathedram, grauem Minoribus & Prædicatoribus. Quo mortuo, Benedictus IX. successor, qui fuit prædicator, fecit constitutionem, Inter cunctas, per quam reuocauit aliam. Hæc Alber.

REFVTATVM feudum à patre, & filio, retinet appellationem feudi paterni, l. vnica. in fin. de vasallo decrepitæ ætatis.

REFVTATORIÆ preces l. 1. C. de relat. l. 18. C. de appell. & Refutatorij libelli, l. 37. C. eod. l. 8. C. Th. eod. Iudex à quo prouocatum erat, opinionis suæ exemplum litigatoribus dare debebat, & acta edere. Quod si cui minus plena, vel contraria viderentur, is refutatorias preces offerebat, quæ simul mittebantur, l. 18. C. de adpella. Symmach. lib. 1. Epist. 31. Cuius meritum perennitas vestra lectia gestis ac refutatoriis cohærentibus æstimabit.

REGERERE, pro iterum iniicere, l. 24. ad fin. D. quib. mod. vsusfruct. Nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset. Sumitur & pro perscribere, id est in tabulas referre. Quintil. lib. 2. cap. 12. Vnde fit vt dissoluta, & ex diuersis congesta oratio cohærere non possit: similisq; sit cõmentariis puerorum, in quos ea quæ aliis declamãtibus laudata sunt, regerunt. (alij tamen redigunt habent) Et in 3. cap. 8. Sunt enim velut res regestæ in hos commentarios, quos adolescens deduxerat schols. Hinc

REGESTA, quæ corrupto vocabulo Registra, quasi regestaria dicunt, sunt acta tabulæq; publicæ, quę Græci ὑπομνήματα, & ὑπομνηματισμοὺς vocant. Illo tamen corrupto vocabulo vsus est Vopiscus in Probo: Vsus, inquit, etiã ex registris scribarũ porticus porphyreticæ.

REGERENDARII, dicuntur ij qui erant à regestis siue libellis, de quibus Cassiodorus lib. 11. Variar. aputd quę tamę corruptè regẽdarij legitur, pro, regerẽdarij.

REGERE, est gubernare, dirigere, quasi rem agere: scilicet, populi. Inde metaphoricè fines dicuntur regi mul tum eleganter: quia non vno modo de finibus iudicatur, sed aut discernuntur qui iam sunt: aut statuuntur vbi non apparent, adiudicatione, condemnatione: quo rum omnium significationem non aliud ferè verbum comprehendere poterat commodius.

Regi igitur fines, interprete Boethio, dicuntur cum propriis ager quisq; finibus terminatur. Inde quo ad terminos constituendos, vel fines dirigendos inter eos, qui confines agros possident, datur iudicium, finium regundorum dicitur, & finibus regundis, vt C. & D. fin. reg. Cicer. in Topic. Si in vrbe de finibus controuersia est, quia fines agrorum magis esse videtur quàm vrbis, finibus regundis arbitrum adigere non posis. & aliàs: Si in vrbe fines non reguntur, neque in vrbe aqua arceatur. Idem lib. 1. de legibus. Nec Mamilia lege singuli, sed ex 12. tab. tres arbitri fines regemus. Regundorum autem, pro regendorum dicitur imitatione vetustatis in titulo D. finium regundor. Nec inconcinnè dicitur finalis quæstio, in l. fi constiterit. C. fin. regund. Et limitis actio, in cap. inter memoratos. 16. quæst. 3.

Regentes, gubernantes, administrantes, l. illicitas. D de offic. præsid.

REGVLA, κανὼν, γνώμων, propriè dicitur norma, qua lineæ diriguntur: quasi regens mensuram. Per translationem autem

REGVLA est, inquit Paulus, quæ rem quæ est breuiter enarrat: non vt ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat. per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quasi caussæ coniectio est, quæ simul cũ in aliquo vitiata est, perdit officium suum, l. 1. D. de regul. iur. Sunt tamen qui pro, Caussæ coniectio, Caussæ coniunctio legant: quod & Harmenopulus probare videtur li. 6. his verbis: κανών ἐστι σύντομος τοῦ πράγματος ἀφήγησις καὶ σύνδεσμος. Alij sic definiunt: Regula est sententia quædã generalis, quæ ex plurium legum mente à Iurisconsultis notata atque animaduersa, paucis verbis summam earum cõsensionem & tanquam harmoniam complectitur. Differt autem Lex à Regula: quòd illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure constituit: Regula verò, quàm Iurisconsulti ex pluribus legum capitibus notatis, interséque comparatis eliceuerunt: vt non omnino incommodè dicere possimus, leges esse tanquam voces, & sonos singulos: Regulam verò esse tanquam harmoniam & concentum. Vide plura lib. Obseruat. 11. cap. 4. Hotomani.

Regulæ officium est, exhibere nobis generaliter definitionem Iuris, quod alioquin per singulas negotiorum circunstantias latissimè patet. Qua in re plurimum commodatur humanæ fragilitati: Quæ in numerosa legum multitudine, quasi in labyrintho quodam peri clitari solet, nisi summas earum sententias, & primaria (vt sic dicam) consilia præ oculis habeat.

Regulæ iuris sunt notitiæ quædam semper firmæ & immutabiles: vt quæ non solùm lapideis olim tabulis, sed etiam cordibus hominum indelebili charactere à Deo ipso sunt insculptæ, veram viuendi honestatem exprimentes. Vnde quicquid in hominum commercijs huiusmodi axiomatibus conueniens est, id censetur ab arbitratu boni viri; à constante atque perpetua voluntate, denique ab ipsa iustitia dependere. Institut. de iure natura. gen. & ciuili. §. sed naturalia l. Meuia. D. de annu. legat. l. 1. in prin. D. de iust. & iur.

Regularum iuris antiqui duplex est vsus. Alter, quòd vniuersam legum cognitionem, & penitissima eiũ consilia, breui quadam & veluti in fascem contracta præceptione nobis ob oculos ponunt. Alter, vt in variis quotidie occurrentibus eùm publicis, tum priuatis negotiis ac consultationibus, hisce regulis vtamur ad separandum æquum ab iniquo. Quæ salutaris ars, sine notitia huiusmodi præceptionum exerceri non magis potest, quàm fabrilis sine norma.

Regula Catoniana, vide Catonians regula.

REGVLA est capsa iuncea, vel scortea, in qua inclusæ oleæ torcularis prælo subiiciuntur, apud Vlpian. l. 19. §. 1. D. loca. & Columel. lib. 12. ca. 52.

REGVLARITER, secundum regulam, l. regulariter. D. de hered. petit.

REGES principiò quomodo assumpti sint, post Alc. in Comment. ad l. bona ciuitatis. De verb. sig. vide Iustinum lib. 1. Ceterùm regis filium, tametsi regnum non habeat, regem vocari posse, censuit Scholastes in c. vl. 24. q. 1. An verò appellandus Rex sit, natus patre nondum Rege salutato, d.d. tractãt. & mirũ est, in dubium reuocari: nam à Iurisconf. apertissimè decisum est l. senatoris. t. de senat. Regis officium qualenam sit, vide c. Regum officium. 22. q. 4.

Regis filius, dicitur etiam natus post mortem regis. arg. l. emancipatum. D. de senat.

Regem Feudistæ plerunque pro Imperatore nominant: vnde regalia pro Imperatoris iura: ex quo quantum à Romana consuetudine abhorreant, intelligi potest. Liuius

uius lib. 27. Circũfusa inde multitudo Hispanorum, & antè deditorum, & pridie captorum, Regem cũ ingenti cõsensu appellauit. Tum Scipio silentio per præconem facto, sibi maximum nomen Imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellassent: Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse, regalem animum in se esse: si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacitè iudicarẽt: vocis vsurpatione abstinerent. Interdum tamen Regis nomine Langobardus Rex intelligitur. nam Italiæ Regum nomen Langobardi vsurparunt. cuius rei monimentum insigne subscribemus, quod extat in vrbe Viterbio: vnde Adriani Papæ & Desiderij Regis nobilitatæ multorum scriptis inimicitiæ intelligentur.

Decretum. Desideri. Regis. Italiæ.

R ſ v o c a m v s. Statuta. Regis. Astulfi. contra. Vetulonos. edita. vt. lacus. non. Tirensium. sed. Vetulonum. sit. quia. lacus. magnus. ideò. Italiæ. quia. eorum. ager. prius. est. Italia. dicta. ab. ibi. sede. Itali. &. vt. suam. Longulam. non. Longubardulam. sed. cognomine. sui. ampliatoris. Tirreni. Terbum. vocent. &. vt. sub. vno. muro. cingant. tria. oppida. Longulam. Vetuloniam. Tirrenam. Volturnam. dictam. Etruriam. totámque. vrbem. nostra. adieczone. Viterbum. pronũcient. vt. de. Roda. &. ciuita. Balneoregium. dici. iussimus. permittimus. pecuniis. imprimi. F. A. V. L. sed. amoueri. Herculem. &. poni. Sanctũ. Laurentiũ. eorum. Patronum. vt. facit. Roma. &. Bononia. Iubemus. quoque. reparari. Cortanientam. Dardanum. Asium. Foranũ. Cornietum. Tuscanellum. Nos. enim. nõ. sumus. Tusciæ. destructores. vt. Nos. apud. Gallos. accusat. Adrianus. Papa. nam. in. Tuscia. edificauimus. à. fundamentis. vobis. quidem. Volturrenis. Caluellum. vicum. Oresianum. Balneariam. Barbaranum. &. Gariofilum. Sentinatibus. autẽ. Ausdonias. &. Rodacosanũ. Volaterræ. Rodacomalum. Lunæ. Sergianum. Petram. Sanctam. olim. Fanũ. Feroniæ. Focẽsibus. Sãctos. Geminianum. & Miniatem. Fesulanis. oppidũ. Munionis. in. quod. vagos. sparsos. Arinianos. &. palantes. Fluentinos. collegimus. Rursus. plures. antiquas. nobiles. vrbes. ampliauimus. &. muris. cinximus. Et. nunc. idẽ. agimus. circa. Lucam. Pistorium. Aretium. Orbitum. &. Etruriam. nunc. Viterbum. cuius. nomen. aut. a. nobis. constituta. decreta. siquis. violauerit. aut. capite. puniatur. aut. laqueo. strangVletur. Hoc. itaq;. nõ. est. Etruriam. destruere. vt. Nos. arguit. Adrianus. qui. pacem. vltrò. à. Nobis. oblatam. respuit. Quare. tibi. Grimoalde. Prefecte. Viterbiensis. precipimus. vt. quandiu. dubia. pax. perseuerat. iubeas. omnes. Tuscie. milites. paratos. esse. in. armis. &. commeatus. ac. stipendia. sine. auaritia. in. promptu. habeas. vt. non. solũ. occurrere. ostibus. sed. etiam. illos. inuadere. . . . . ciues. nõ. grauabis. nouis. exacronibus. . . . . ex. Papia. veniẽt. . . . Viterbiẽses. . . Atq; hæc quidem hactenus. Illud autẽ prætermittendũ non videtur, cùm inuisum Romæ Regis nomẽ esset, qui euersa Rep. dominatũ arripuerũt, Imperatoris aut Principis nomen sibi sumpsisse. De Imperatore, Trãquillus auctor est: itémque Dio lib. 43. De Principe, Tacitus lib. 1. Lepidi, inquit, atq; Antonij arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis ciuilibus fessa, nomine Principis sub imperiũ accepit. Et aliquãto post: Non regno tamen, neque dictatura, sed principis nomine constitutam remp. Sed vbi de re cõuenit, minus de verbo laborandũ est: cùm verè propriéq; omnes reges & sint & appellentur: siue dictatores, vt Cæsar: siue principes, vt Augustus: siue imperatores, vt ipsius successores: siue Pontifices, siue etiam Tribuni nominentur. cuius nominis ac potestatis suauis ad ridendũ historia extat apud Naucierũ Generat 45. sub anno M. C C C X L V I. de Nicolao quodam ciue R. qui Papa auctore totius orbis dominatum sibi arrogauit: próq; eo iure regibus & Imperatoribus omnibus diem dixit. cuius rei formulam ex eiusdẽ Naucleri cõmentariis exscribemus: Nos Candidus Spiritus sancti miles Nicolaus seuerus & clemens liberator vrbis, zelator Italiæ, tribunus Augustus, volentes & desiderantes donũ Spiritus sancti, & liberatores antiquos Ro. principes, quantum nobis permittitur imitari. Notum facimus vniuersis, quòd quidem à nobis post assumptũ tribunatus officium, Roma. populus de cõsilio omnium & singulorum iudicũ, sapientũ & aduocatorũ vrbis recognouit se adhuc illã habere auctoritatẽ potestatémque, atque iurisdictionem in toto orbe terrarũ, quam habuit in principio & summo augmento vrbis præfatæ. Et omnia priuilegia facta in præiudiciũ auctoritatis & potestatis & iurisdictionis huiusmodi ad se reuocauit expressè. Nos igitur auctoritatẽ, potestatem & iurisdictionem antiquam nobis cõcessam à Populo Ro. in publico parlamento, & nuper à Domino nostro summo Pontifice, vt patet per Apostolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus sancti gratia, & sacri Ro. populi fauoribus ingrati, iure & forma quibus melius possumus & debemus, decernimus & declaramus & pronuntiamus, Romanam vrbem, caput orbis, & fundamentum totius fidei Christianæ, ac omnes & singulas ciuitates Italiæ liberas esse censemus. Et ex nunc omnes præfatos populos ac ciues ciuitatũ Italiæ facimus, declaramus, & pronũciamus, ciues esse Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem auctoritate & gratia Dei & Spiritus sancti, ac Ro. populi dicimus, profitemur, ac etiã declaramus Ro. imperium, iurisdictionem, ac etiam monarchiã totius sacri Imperij ad ipsam almã vrbem, ac eius populum, nécnon ad vniuersam Italiã pertinere, & easdem fore legitimè deuolutas multis rationibus & caussis, quas suo loco declarari faciemus, dantes & præfigentes in his scriptis omnibus & singulis prælatis, imperatoribus, electis, electoribus, regibus, ducibus, principibus, comitibus, marchionibus, populis, vniuersitatibus, & quibuscunque aliis in genere & in specie, cuiuscunque prouinciæ, status & conditionis existant, & contradicere volentibus, seu in electione præfata ac ipso Imperio iurisdictionem, potestatem & auctoritatem prætendentibus quoquomodo, terminum hinc ad festum Pentecostes proximè futurũ, ita quod infra prædictum terminũ in ipsa alma vrbe & sacrosancta Laterana Ecclesia corã nobis & aliis officialibus domini nostri Papæ & Ro. populi, debeant cũ eorum iuribus comparere: alioquin à dicto termino in antea procedetur prout de iure fuerit procedẽdum: & nihilominus ad prædicta omnia in specie citari facimus illustres principes Ludouicũ ducem Bauariæ, & Carolum regem Bohemiæ, qui se asserunt imperatores ad imperium electos, ducẽ Saxoniæ, marchionẽ Brandeburg. Archiepiscopos Moguntinensem, Treueren. & Colonien. qui in dictis termino & loco cõparere debent coram nobis & aliis Ro. populi officialib. personaliter, alioquin in eorum cõtumaciam procedemus, eorum absentia non obstante. Dat. &c.

R e g a l i a, nomen est multiplex. nam eo plerunque feuda omnia Regis beneficio concessa intelliguntur: interdum Ecclesiastica duntaxat maiora & primaria, qualia sunt Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatiæ, quæ solius Regis concessu & munere conferebantur. Interdum, ius ipsum atque auctoritas regalia feuda & beneficia conferendi: ceteráque iura fiscalia. Interdum insignia honoris, quæ vassis regalibus solemni more tribuuntur. quorum omnium exempla subscribemus.

Regalia, pro feudis regalibus: qualia sunt ducatus, comitatus, marchiæ, vt lib. Feud. 1. tit. 14. §. 1. & lib. 2. tit. 34. §. 1. Radeuicus lib. 2. cap. 5. vbi de Friderico Imp. pro

Tribunali

Tribunali in Ronchalils sedente loquitur: Deinde (inquit) super iustitiis regni: & de regalibus, quæ longo iam tempore seu temeritate peruadentium, seu neglectu regum imperio deperierant, studiose differens, cùm nullam possent inuenire defensionem excusationis tã Episcopi, quàm primates, & ciuitates, vno ore, vno assensu, in manum Principis regalia reddidere, primique resignantium Mediolanenses extitere. Requisitique de hoc ipso iure quid esset, adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedstica, molédina, piscarias, portus, omnémque vtilitatem ex decursu fluminum prouenientem: nec de terra tantùm, verumetiam de suis propriis capitibus census annui redditionem. Hisque omnibus in fiscum adnumeratis, tanta circa pristinos possessores vsus est liberalitate, vt quicunque donatione Regum aliquid borum se posside re instrumẽtis legitimis edocere poterat, is etiam nunc imperiali beneficio, & regni nomine idipsum perpetuò posideret, &c. His tamen qui nullo iure, sed sola præsumptione de regalibus se intromiserant, XXX. millia talentorum, plus minúsve reditibus publicis per singulos annos accessere.

Regalia, pro maioribus & opulentis sacerdotiis: cuius rei exẽpla multa cap. Disput. Feud. 8. exponit Hotom. Radeuicus lib. 2 capite 15. Cùm Adrianus Papa andisset, quòd regalia Principi tam ab Episcopis & Abbatibus, quàm à ciuitatibus & proceribus recognita fuere, literas super boc negotio dirigit. Et in Epist. Imp. Friderici ad illum Papam, apud Nauclerum: Ab Episcopis qui regalia nostra tenent, cur homagium & regalia sacramenta non exigamus? Aut igitur regalia nostra nobis dimittant: aut quæ Dei, Deo; quæ Cæsaris, Cæsari persoluant.

Regalia pro iure & potestate conferendi feuda, & beneficia regalia: quod per sceptrum fiebat. Otto Frising. lib. Chron. 7. cap. 14. Occasio autem sceleris huius hæc fuit, quòd rege Romam tendente, inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur, vt scilicet rex Episcoporum inuestituras remitteret, & Papa ipsi regalia eorũ resignaret. Itaque dum Romam venisset, ac à Pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa, eò quòd reclamantibus Episcopis, ea quæ petebantur, adimplere non posset, tanquam nocens, cùm per omnia esset innocens, custodiæ mancipatur. Videns hoc, &c. Et mox: Ad postremum pacem sic facere coactus est: Episcoporum scilicet inuestituras per anulum & baculum Imperatori concedere. Quibus ex locis apparet, inuestituram per anulum & virgam, siue baculum fieri solere, cùm regalia per sceptrum dari mos esset: vt alio loco docuimus. Otto Frising. lib. Frid. 2. ca. 6. Tradit enim curia, & ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico v. de inuestitura Episcoporum decisa fuit inter regnum & sacerdotium controuersia, sibi concessum autumat, quod obeuntibus Episcopis, si fortè in eligendo partes fiant, Principis arbitrij esse, Episcopum quem voluerit, ex primatum suorum consilio ponere, nec electũ aliquem antè consecrãdum, quàm ab ipsius manu regalia per sceptrum suscipiat. Atque hinc factum est, vt Gallica consuetudine regallarum nomine passim apud Pragmaticos intelligantur iura regis Galliæ in maioribus sacerdotiis conferendis, aut eorum fructus parte aliqua sibi retinenda. Qua de re extat libellus Aegidij Magistri Prætoria Parisiensis ad eiusdem lua Regis asserẽdum accommodatissimus. Nam cùm hac de re controuersia illis à Pontificibus Romanis fieret, tandem Philippi Valesij edictum in hanc sententiam promulgatum est: Philippus Dei gratia Francorum Rex: Quoniam disputatum est à nonnullis, an penes nos iua potestásque esset mandandi sacerdotia, beneficia, & honorea ecclesiasticos, denuntiamus ac profitemur, re diligenter quæsita, & deliberata, compertum nobis esse, superiores Reges Franciæ, antecessores nostros, ius illud perpetuò tenuisse, nósque pro nostro iure semper antehac sacerdotia mandasse, atque in posterum mandaturos esse. Vincennis mẽse Octob. MCCCXXXIIII. Hæc ex lib. Aegidij Magistri ad verbum. Licet autem Regalia vno nomine generali appellentur, habet tamen vnumquodque regale diuersam originem, & caussam ab vno. Quod ex actibus regalibus clare perspicitur: qui non omnes ad vnam caussam, seu speciem respiciunt, sed origine, causa, & specie separãtur: imo & regalia in ipso genere, à diuerso fonte procedunt, quia aliqua à suprema principis potestate procedunt, vt creare tabelliones, & legitimare spurios, Mineræ, & c. quæ Paris à Puteo merè regalia nominat. Alia procedũt ab vniuersali dominio Imperatoris, vt flumina, viæ publicæ, vectigalia, &c. Pro quo Andr. Isernitan. ponderat §. Sed quod principi. Instit. de iur. nat. gent.

Regalia an venditione includantur, tradit Romanus con sil. 271. incip. vis tota præsentia.

Regalia, pro insignibus & ornamentis regiæ inaugurationis. Luitprandus Ticinensis libri 2. capite 7 Chunradus Imperator coronam, sceptrum & cuncta quæ regalia sunt indumenta, in medium venire præcepit, & hæc verba effudit: Heredem, regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum constituo. Et mox: Ipso mortuo Principes coronam cunctáque regalia indumenta Henrico duci contulerunt. VVitichind. libro secundo: Super altare regalia insignia posita erant, gladius cum balteo, chlamys cum armillis, baculus cũ sceptro ac diademate. Video etiam Imperialia eadem dici: vt apud Abbatem Vrsperg. in Chron. anni 1106. Ipsa partis vtriusq; cõsiliis annuens, regalia vel imperialis insignia, crucem scilicet, & lanceam, sceptrum, globum, atque coronam filij potestati tradidit. Otto Frising. lib. 7. cap. 40. Reuersi ad filium optimates, imperialia deferunt, eúmque regem creant. Idem in Chron. anni 1125. Volebat enim tenere Imperium, cùm in potestate sua haberet insignia imperialia, vt pote coronam, & crucem, & alia quæ attinebant. Otto Frising. lib. 7. cap. 21. Itaque Chunradus Rex curiam in prædicta ciuitate maximo conuentu principum habuit: vbi omnes Saxones vltrò se suæ ditioni subdidere. Solus ex principibus dux Henricus regalia seruans aberat, ad quæ reddenda dies ei præfigitur. Quo veniens, regalia quidem multis illectus promissis reddidit, sed tamẽ ea minimè cõsecutus, (id est recuperãs) infecto pacis negotio, fine gratia eius discessit. tandé ducatus ei abiudicatur. Quibus ipsis totidem verbis Abbas Vrsperg. vtitur in Chrõ. anni 1138.

REGINA, regis vxor. An verò id nominis retineat viro defuncto, vide ca. ex parte. extra. de foro compet. & 24. q. 1. Eos.

REGIMENTVM l. vnic. D. de offic. præf. præto. pro regimine, & administratione.

REGNVM, monarchia, seu vnius principatus administratio, c. hinc est. 15. q. 1. c. ad hoc. 89. dist.

REGIO dicta est à rego, quòd initio regiones sub regibus erant, & ab his regebantur: donec in prouincias redigerentur sub imperio Romano. Inde postea regiones, plurali numero, cœperunt dici fines seu termini, vt Ci. pro Archia dicit: Vitæ spacium, exiguis regionibus circumscriptum esse. Regiones etiam in fundis statuuntur, fundique regionibus diuiduntur. Et regionibus agros diuidere, hoc est, certis finibus & limitibus perpetuis distinguere, vt quisq; suam partem semper habeat, l. 7. D. comm. diui. & l. 3. C. eo. Regiones ergo partes fundorum sunt, certis mensuris dispartitæ, l. 8. l. 29. D. de acq. rer. dom. Vtimur Regione loco aduerbij: vt, è regione, quasi ex aduerso rectà lineæ.

Regiones

Regiones vrbis Romæ 14. fuisse ex l.3. D. de offic. præfecti vigil. & Tacito lib.14. & ex libello P. Victor. de regio. vrb. Rom. constat. Augustus Romam in regiones diuisit, vt scribit Tranquillus cap.30.

Reiicere calcem, retroiacere, l. fi. D. si quad. paup. fec.

Reiicere caussam, referre.

Reiicere iudicem, id est recusare: Hinc

REIECTIO iudicum, veteribus Glossis, ἀποβολὴ καὶ ἀπόπληξις κριτῶν, quam Asconius sic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina selectorum iudicum. Reiectio autem idcirco dicitur, quia cum multi iudices in consilio cum Prætore suo iudicaturi essent, qui Quæsitor fuisset in caussa publica, verbi gratia repetundarum, ambitus, maiestatis, necesse fuerat eos primùm de decuria senatoria conscribi, cum senatus iudicaret: deinde in vrnam sortitò mitti, vt de pluribus necessarius numerus confici posset: tertiò, id est post vrnam, permitti accusatori ac reo, vt ex illo numero reiiciant, quos putauerint sibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum qui reiecti fuerant, subsortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur. his perfectis, iurabant in leges iudices, vt obstricti religione iudicarent.

RELATIVVM, quod ad aliud refertur, ob idq; à Græcis πρός τι dicitur, vt libertas ad seruitutem refertur.

Relatiua itaque, siue potius relata, sunt quæ secundū hoc ipsum quod sunt, alterum notant: vt si dicas Filiū, vel Seruum, intelligitur habere patrem, vel dominum.

RELATORIÆ, l. 8. C. Theo. de naucul. sunt apochæ, & securitates.

RELEGARE dotem maritus dicitur, qui quam accepit, reddi ac restitui iubet: quo casu recepisse magis quam accepisse dotem mulier dicetur: vt ait Vlp. l.2. in fin. D. de dot. præleg. quoniam reddi potius quàm dari dos videtur, ait Papinia. l. cum pater. 77. §. fidei. 12. De leg. 2. Sic l.8. D. de fund. dot. l.41. §. vlt. l.48. D. de legat. 2. Hinc Relegatio dotis, l.95. D. de legat. 3. Relegari etiam vsusfructus dicitur in l.32. D. vsufruct. leg.

Relegare, significat in exilium mittere, & separare ab aliis. Quare Martianus triplex exilium distinguit, in l. exilium. D. de interdict. & releg.

RELEGATOS definit Aelius Gallus apud Festum, quibus ignominiæ aut pœnæ caussa, necesse ab vrbe Roma, aliòve quo loco abesse, lege, Senatusconsulto, aut magistratuum edicto. Relegatorum enim duo esse genera Vlpianus scribit. Quidam enim in insulam relegantur, l.4. l.28. in princ & §. in exulib. §. grassatores. & l.30. D. de pœnis. Sunt qui simpliciter relegantur, cum prouinciis quibusdam eis interdicitur, non etiam insula adsignatur, l.7. D. de interd.

RELEGATIO dicitur exterminatio, cùm quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero sedibus expellere dicit. Deportatio verò, cùm ei qui damnatus est, certo spacio circumscribitur pœnæ pendendæ locus. Bud. in l. capitalium. §. in exulibus. de pœn. Alij inter Deportationem & Relegationem hanc differentiam statuunt, quod illa perpetuū, hæc temporarium exilium contineat. Sed & in perpetuū fit relegatio, l. 4. l. 28. in princ. l.38. §. si quis instrumentum. D. de pœn. l.3. C. qui pet. tutor. & apud Plin. lib.3. Epistol. ad Minutia. Alij, in quibus est Isidor. lib.5. cap.27. Inter relegatum & deportatum hanc differentiam statuunt, quòd relegatum bona sequantur, deportatum bona non sequantur. Sed hæc differentia perpetua non est. Nam & ademptis bonis, aut parte aliqua eorum relegatos legimus, l.1. si penden. appella. l.11. §. cùm quidam. D. ad l. Falcid. l.38. §. qui abortionis. & §. si quis instrumentum. D. de pœn. Quod in his duntaxat qui in perpetuum relegantur iure licito factum, & Paul. & Vlpia. testes sunt, tametsi aliter plerunque seruabatur, l.5. l.7. §. ad tempus. D. de interdict. Illa certissima differentia, quòd siue in perpetuum, siue ad tempus quis relegaretur, & ciuitatem Roma. & patriam in liberos potestatem, & testamenti factionem, & omnia omnino iura sua, & bona, præterquam si qua ei adempta erant, retinebat. Tantùm insula ei egredi non licebat, cuius vinculo quodammodo continebatur, l.4. & l.7. §. hæc est differentia. cum sequen. D. de interdict. & releg. Deportati autem id non retinebant. Eáque ex ipsis condemnationis verbis diuersitas intelligebatur. Moris autem erat ita pronuntiari in relegationibus: PROVINCIA ILLA INSVLISQVE ILLIS RELEGO, EXCEDEREQVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM, d. l.7. §. hi qui.

RELEVATA iugera dicūtur, quæ cum essent palustria, facta sunt terrena, l.1. de fund. patrim. lib.11.

RELEVIVM dicitur honorarium, quod nouus vassallus Patrono introitus caussa largitur, quasi morte alterius vassalli, vel alio quo casu feudū ceciderit, quod iam à nouo subleuetur. Leo Nou. 13. ἀνάληψιν nominat. Veteres Introitum appellabant, vt in l. pen. § alumno. D. de legat. 2. Plinius lib. Epist. 10. ad Traianum, De adiectione buleutarum. Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in bulen à Censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet: sed iis quos indulgentia tua à quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde maximus Proconsul, eos etiam qui à Censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis ciuitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo, vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictísque debetur æternitas. Traianus Plinio. Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant, necne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque ciuitatis legem puto, scilicet aduersus eos qui inuiti fiunt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio ceteris præferatur. De hoc quoque Releuio mentio fit in Constit. Neapolit. libro 3. titulo 25. Recepto veruntamen aliquo releuio, vt est moris, quod quantitatem decem vnciarum auri non excedat, pro assignanda possessione terræ concessa. Sic in emphyteusi, cùm fundus alienatus est, domino quinquagesima pretij pars erogatur, l.3. C. de iure emphyteut. Sed acerbiora releuia illa sunt, quibus Scoti veterum Regum institutis olim vtebantur. Nam cùm ab vno Rege feuda omnia recognoscerent, vassallo mortuo, prædiorum fructus omnes vsque dum filius vnum & vicesimum impleisset annum, Regibus releuij caussa tribuebant. Hector Boeth. libro 17. VVerdas autem vocant, vt cùm parentes antequam liberi ad iustam perueniant ætatem, id est vicesimumprimum annum, vita decedunt, tum Rex omnes reditus, omnésque fructus, qui ad eam vsque heredis ætatem proueniunt, pro suis habet, occupátque, heredísque interea curam suscipit. Item lib. 11. Et quicquid per id tempus ex eo agro emolumenti proueniret, VVardiā eum vsumfructum nostri vocant, vniusque inde anni eiusdem agri census quem Releuiam vulgò, aut Releuatum dicunt, vniuersa cum heredis dote, si nullam eius desponsationem viuens pater fecerit, cum in hereditatem admittitur, fisco penderetur regio.

RELIGIO apud omnes ab origine mundi gentes, primum æquitatis ordinem sibi vindicauit: vt, quoties de negotio incidente plures concurrerent sententiæ, semper

semper præferretur illa, quæ religioni propius accederet, hoc est, pietati, & iustæ erga Deum functioni pro nostro munere. Sic enim religio, à reeligendo, quasi debitum officium dicitur. Cicero lib. Officio.1. In ipsa autem communitate, ait, sunt gradus officiorum, ex quibus quid cuique præstet, intelligi potest: vt prima diis immortalibus; secunda patriæ; tertia parentibus; deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Idem sentit Augustinus. Pomponius in l. 2. D. de iustit. & iur. Religio erga Deű est. Marcianus in l.4.D. ad leg. Iuliam peculat. Papinianus in l. sunt personæ. D. de religio. & sumpt. fune. Itaque nos multò magis vbique Christianæ religionis oportet obseruantissimos esse, cùm de censura æquitatis tractatur in iudicio, vel extra iudicium. Siquidem diuinitus edocti sumus, quò lex velut pædagogus nos ducat, nempe ad Christum, Galat.3. admonemur itē, Deo magis quàm hominibus obediendum esse, Actorum 5. Et quotidie oramus: Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra, Lucæ 11.

Religionis seu pietatis caussæ, quanquàm ineptè tractantur, ad tria tamen capita omnes pertinent: Videlicet, ad diuinum verbum: ad bonas literas: & ad paupertatem. In his consistit vniuersa pietatis exercitatio, quæ firmum in nobis fidei argumentum est. Vnde in externis actionibus euitanda sunt, quæ religioni obstant. Sunt enim semper iniqua.

Religionis acceptiones varias recenset Barto. l.1. oppos. 4. C. de sum. Trinit.

Religio tenuis quæ sit, disces ex c. & si quæstiones. extra de simon.

Religio propriè erga deum est, l.2. D. de iustit. & iur. Religio etiam sepulchri est, l.30. D. famil. ercisc.

RELIGIOSA, de quibus sub rubrica D. de religios. & sumptibus fun. quæ fuerint, sic licebit intelligere. Religiosus locus non cōsecratione & verbis sollemnibus, sed illatione mortuorum efficiebatur. l. 6. D. de rer. diuis. & l.2. §.2. D. de relig. vbi Celsus ait, non totum locum qui sepulturæ destinatus est, religiosum fieri, sed quatenus corpus humatum est. Patet autem ex Ciceronis 2. De legibus, ea loca in quæ mortuus illatus fuerat, neque arari, neque colli ius fuisse. vnde Religio à relinquendo dicta putatur à Ser. Sulpitio, & Maſ Sabino, nam in arando locus ille sepulturæ relinquebatur. Itaque si Pontifices purum esse locum aliquem decernebant, exarari iubebant. Cic. 2. De legibus. Sed cùm multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sic Aelius Gallus apud Festum ait, Religiosum sepulcrű dici, vbi mortuus sepultus, aut humatus sit.

Religiosæ domus, vt extra de religiosis domibus, sunt monasteria, templa, hospitalia, c. de xenodochiis. & Oratoria quælibet, & etiam illa quæ quis sibi auctore Episcopo constituit, capitulo oratorium 42. distinctione.

RELIGIOSI, qui vitam regularem professi sunt, generali verbo qui religiose in suis domibus viuunt, quamuis non sint professi. & vide capitulo non dicatis. 12. quæst.1.

RELINQVO verbum ad vltimas voluntates pertinet, l. 1. §. fin. D. de tab. exhib. Itaque adiectum vniuersitati bonorum, denotat institutionem, l. diuus Traian. D. de mil. test. cùm dicit: Ego te heredem facio, aut, Tibi bona mea relinquo. dummodo id dicatur pręsente numero legitimo testium ad id inuocatorum. Si verò certæ rei vel quantitati adiiciatur istud verbum, Legatum significat, Nouella, Vt cùm de appellat. cognos. §. aliud quoque. De huius vocabuli effectu, vide latius Bartol. in l. illa. institutio. D. de hered. institu.

Relinquere item, est aliquid pro suo alicui legare. Paul. In l. heredes eius. D. fam. ercisc.

Relinquere per præceptionem, id est, antecaptionem, apud Paulum ad finem l. heredes. & Gaium, in l. rem pignori. D. famil. ercisc. tum etiam alios.

Relinquere domi pecuniam, Pecuniam domi inueniri. Oppo. Pecuniam domi non relinquere, nec vsquam inueniri. Paulus in l. heredes eius. §. fi. D. famil. ercis.

RELICTI nomine, mortis caussa donatio continetur, l. sed & si quid donetur. D. de vsufr. leg. Marcellus de leg. 1. Si quid relictum sit ciuitatibus, omne valet: siue in distributionem relinquatur, siue in alimenta, siue in eruditionem puerorum, siue quid aliud.

Relictum quod testamento datum, legatúmve est. Si relictum sit cuilibet ex familia, de his accipiendum, qui intra decimum gradum sunt. Alc. refert Paulum Castrensem sic respondisse.

RELIQVVM dicitur quod superest maiore summa detracta, l. rescriptű. D. de iis, quibus vt indig. Reliquum quandoque totum admittit, l.2. C. de hered. instit.

Reliquű, significat id quod superest. Cicero: Reliquum est, vt certemus officiis. Inde reliquum facere dicitur eleganter, pro dimittere vt supersit. Cicero in Verrem: Quos belli calamitas reliquos fecerat.

Reliqui, de tribus etiam dici, colligitur in Authent. vt determi. sit num. cler. in princip. Sed & de duobus accipi traditum est, c. fi. §. 1. extra. de officio delegati. Reliquorum tamen appellatione, etiam omnes interdum accipi, Vlpianus docet, de verborum significat. Vide l. cùm optio. D. de opt. legat.

Reliquum, transfertur ad debiti quantitatem, quæ superest soluenda. Cicero ad Atticum: Maximè autem me tangit ratio reliquorum meorum. Hinc

RELIQVA sunt, quæ rationibus subductis, acceptísque & expensis computatis debita remanent, & supersunt, l.32. l.80. l.81. l.110. D. de cond. & demonst. Reliqua etiam sunt debitæ præteriti temporis pensiones, quas Arreragias vocant Galli. Hinc Reliqua colonorum, sunt pensiones à colonis debitæ, l.79. §. peto. & l.97. l. 101. in fin. de leg.3. l.32. de vsuf. lega. & apud Plin. lib.3. Epist. ad Caluisium: Reliquis autem actorum vel colonorum legatis, ea legata videntur, quæ de reditu prædiorum in eadem caussa manserunt, non etiam quæ in aliam caussam versa sunt. Sic reliqua conductionis accipe l.10. C. ad S C. Velleia. Et reliqua vectigalis in l. 47. D. de iure fisci. Et Reliqua, pro reliquis censuum debitorum, in rubr. sine censu vel reliquis. Reliqua collegarum, l.21. D. ad municip. Hæc & Reliquationes vocantur, l.44. §.1. D. de admin. tut. l.53. D. de man. test.

RELIQVARI is dicitur apud quem supersunt pecuniæ, initis subductísque accepti & expensi rationibus: quíque æs alienum ex reliquis rationum contrahit. Vlpianus in l. rescripto. D. de muner. & hon. & in l. si filia nupta. D. famil. ercis. Sic apud Scæuolam l.24. D. ad munic. Humanum est reliquorum vsuras neque ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, exigi. Paul. l.46. D. de admin. tut. Debitű quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum videri.

RELIQVATORES, qui reliqua traxerunt, l.102. §. Valerius. D. de solut. Quæ an hæc summa in proximum annum accepto ei ferri debeat, cum superioris anni sit reliquator. Sic l.9. §. reliquatores. D. de publican.

RELIQVATIO, reliquorum debitio. Paulus l. 44. D. admin. tut. Si pupillus post pubertatem rationibus à tutore acceptis reliquationem eius secutus vsuras acceptauerit, &c.

RELIQVIÆ, pro Cineribus defunctorum, sicut in autographo Florentinarum Pandectarum scribitur, l.42. l. 44. in fi. D. de religios. quæ Græci λείψανα vocant, l.52. §. si heres. de leg. 1. quæ tamen scriptura immutata est ab iis, qui Pandectas excuderunt, in l.27. D. de condit. instit. l. 30. D. fam. ercis. & vide extra de Reliquiis &

venerat

veneratione sanctorum.

RELOCARE, est opus ad diem constitutum non perfectum, alij artifici denuò idem opus faciendum locare, l. item quæritur. §. si in lege D. Locat.

REMANCIPARE rem mancipatam tradere, & iterum mancipare, Boeth. in comment. ad Topic. Cic. Remancipatam Gallus AElius esse ait apud Festum, quæ mancipata sit ab eo, cui in manum conuenerit.

REMANERE venditionem, pro non factam esse interpretantur, in l. cùm autem. §. fi. D. de ædil. edict.

REMANSOR, pro Emansor. l. 4. §. 13. D. de re milit. Edicta faciebant, qui diu absuisset, vt is inter remansorea haberetur. Sic & l. 5. §. 6. D. eo. Si remansor aut negligens suorum, aut segnis, &c.

REMEDIVM, non solùm de mortis, sed & de rebus, quas cum cura, operáque nostra explicamus, l. t D. de iure iur. Remedium litium, iusiurandũ. l. 1. D. eod.

Remedium imponere, pro adhibere, Instit. quibus alien. licet, paulo post princip.

REMIGES sunt, qui scalmis hærent, id est, ipsi labro nauis, vbi remi adnexi sunt: à quo interscalmia, spacia inter remiges dicta sunt, Accurs. in l. 1. §. 2. D. naut. caup. stabul. ridiculè interpretatur remigem, id est, qui scit meliùs nauigare.

REMITTIT iusiurandum qui deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti iurisiurandi, l. 6. D. de iureiur.

Remittere, quandoque concedere, l. Marcellus. D. de donat. caus. mort.

Remittere an sit species donationis, Barto. l. siquis delegauerit. D. de dona. Remittere est dare, Bartolus l. peculium. D. de peculio.

Remittere, & Dimittere dissident. Nam remittit, qui ad alium iudicem litigandi caussa mittit: dimittit, qui omnino absoluit. Hinc

REMISSIO, refutatio, & renunciatio, quo distent, tradit Speculator in titul. de pact. & transac. quibus modis fiat in contractibus docet Barto. l. heres absens. D. de iudic. & l. 1. D. de oper. no. nunc. de remissionibus, quæ fiunt in iudiciis, idem tractat.

Remissio sub rubr. D. de remissionibus, est liberatio à nunciatione noui operis facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi nunciandi ius nullum fuit, ibi eam ipso iure remittit. vnde illa edicti verba in l. 1. D. illo titul. Quod ius sit illi prohibere, ne se inuito fiat, in eo nunciatio teneat: ceterum nunciationem missam facio. Sic l. 1. & pass. D. de oper. nou. nunciat.

Remissio quibusdam in locis dicitur mercedis pensionisve detractio, siue demptio de mercede, l. 16. & l. 17. D. loca. Sic apud Suetonium in Iulio, cap. 20. Publicanos remissionem petẽtes, tertia mercedum parte releuauit. Plin. lib. 10. Epist. Præterea continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum nisi præsens rationem inire non possum. Colum. lib. 1. cap. 7. Si sedulò colitur ager plerunq; compendium, nunquam, nisi cæli maior vis, aut prædonis incessit, detrimentum adfert: eóque remissionem petere colonis non audet.

Remissio in tit. de pœnit. & remissionibus, significat indulgentiam.

REMOVERE iudicem, idem est quod recusare, reiicere, & refutare.

REMOTVM à iure, magis accipiendum ab eo alienum, quàm quod illi contrarium sonat. Remotus, ac motus Senatu, eleganter pro dimisso à Senatu, Marcellus, & Modest. de Senatoribus vsurpant. Obseruandum autem, quod ibidem dicitur, ob turpitudinem motum, ceu infamem, nec iudicare, nec testimonium dicere posse, nisi per principem sit restitutus, l. 1. C. de sen. pas. & l. 5. de qua. D. postulat.

Remoto adpellationis obstaculo quid sit, vide c. ex con questione de restit spo.

RENITI, contradicere, l. renitentem. C. de iniur.

RENOVARE, l. 4. D. de damn. infect. Renouare gregem. l. grege. D. de pigno. Renouare contractum, l. iurisgentium. § adeo. D. de pact. quod qualiter & ex quibus caussis fiat, docet Specul. §. 4. versi. breuiter. tit. de instr. edit.

RENOVATA dos, qualiter, docet l. diuus Seuerus. D. de iure dot.

RENVNCIARE dicebantur magistratus qui voce præconis in campo declarabantur suffragio populi designati. vt Cic. 7. Verrin. & 2. in Rullum. & pro Milone. & Gellius lib. 12 cap. 8. ostendunt Sed & ipse Consul successorem suum populo renunciabat, vt Cice. pro Muræna, & lib. 7. Epistol. indicat.

Renunciare nuptiis, & renunciare conditionem, pro, Sponsalia repudiare, l. 17. §. vltim. D. de reb. auct. iud. l. 1. C. de sponsalib. Sic Renunciatã adfinitatem sponsalibus contractã accipimus in l. 38. in princ. D. de vsur. Et its Asconius, Renunciare conductionem, inquit, est irritam nunciare.

Renunciare quoque modum mensores dicuntur, l. 1. in princ. & l. 6. §. 1. & §. item Pomponius. & l. 8 D si mens. fals. mod. Hygen. lib. 2. de Limitib. constit. Longitudine n autem quotiens egeram, ego ita renunciabam, Iugera tot, vel versus tot. Et mox: Sic vt videbitur, ita renunciabimus iugera tot, versus tot, &c.

RENVNCIATIO, inquit Asconius, dicitur recusatio eius rei, quæ in pactum & promissionẽ venerat. Hinc Renunciatio sponsaliorum & nuptiarum, cùm sponsalia, nuptiæ've dirimuntur, l. 2. D. de diuort. l. t. C. de sponsa. l. quæsitum. 17. §. vlt D. de reb. auct. iudic.

Renunciatio, est iuris proprij legitima refutatio, Cardi. in rub. de censibus. lib. 6.

Renunciatio generalis ad ea restringitur, de quibus solùm intelligitur cogitatum, lege iubemus. C. ad S C. Velleia.

Renunciatio est genus testimonij, quale solẽt edere, qui sacramento sunt ad exequendum aliquid destinati, l. qui fund. in prin. D. de contrah. emp. Viatorum & apparitorum hodie dici debet Renunciatio, quam vulgo Relationem appellant, de executionibus suis.

REPARARE merces, Scæuolæ l. 122. §. Callimachus. de verb. obligat is dicitur, qui earũ loco, quas in aliquem locum importatas vendidit, alias comparat, aut eas aliis mercibus cõmutat quasi iterum parare seu comparare. Duarenus lib. 1. Disp. ann. cap. 10. qui & Horatij locum Carm. lib. 1 Od. 31. eodem accipit sensu:

Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna vitem: diues & aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce.

Alfenus l. 16. de in rem verso: Quidam fundum colendum seruo suo locauerat, & boues ei dederat. Cum hi boues non essent idonei, iusserat eos vænire, & de his nummis qui recepti essent, alios reparari. Sicque Vlp. l. 48. de pactis: Prima actio sublata est, & posterius pactum ad actionem reparandam inefficax est. Seneca ad Lucil. epist. 64. lib. 8. Satius est amicum reparare quam flere. Itáque Parare pro emere sumitur apud Cicero cum alibi tum in Orat. pro Flacco: Si tam te Crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumio, aut in Capenati parauisses. & Horat. Satyr. 3. li. 2.

Seruósve tuos, quos ære pararis.

Reparare, recuperare quod amiseris, lege finali D. de pact pig.

Reparare reficere: hinc Reparatio aggeris, l. 2. de immunitate conced. lib. 10. C.

Reparari vires obligationis dicuntur l. 4. C. de solut. id est, suscitari, & restitui. Sicut Octauius Minutia. lib. 8.

Arnobij: Ergo homo nouus nascitur, non prior ille reparatur.

Reparari libertatem non posse dixit Vlpian. l. 9. §. illud. D. de statu lib.

REPARATIO appellationis dicitur, cum post legitimi temporis lapsum ius peragendæ appellationis restituitur: sub rubric. C. de reparat. appellat. Sicque sumitur apud Symmachum lib. 1. Epist. 37. & 38.

REPARIASSARE dicuntur, quos instituti pœnitet, & à conuentis discedunt.

REPEDARE, pro reuerti, vel recedere. Cicer. de leg. 3. Domum cum laude repedandum. Impp. l. si quis ex grege. C. de cohortalib. Aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare. Sic Lucilius lib. 26. Rediisse ac repedasse, vt Roma viret gladiatoribus.

REPELLERE, pro propulsare. Vt conuitiũ conuitio repellitur. iuxta l. quæ omnia. D. de procur. Hoc verbum non est vbiq; accipiendum, de vi semper perniciosa publicæ tranquillitati (quoniam non additur subinde: Vim vi repellere licet) sed magis ad iuris intellectum referri suadet æquitas: vt sit repellere, videlicet per legitimum remedium.

REPENTE fit, quod secunda die fit, not. per Compostel. cap. quàm sit. de elect.

REPENTINVM mediato opponitur: significátq; subitum, & festinum, Alber. l. 1. C. de pasc. publ.

REPERIRE Festo lib. 16. quod amissum est recipere: Reperio autem à re & pario, vt repertum sit quasi repartum, & in lucem proditum.

REPERTORIVM, quod vulgo Inuentarium appellatur. Vlp. l. tutor. D. de admini. & peric. tut. aliàs appellant veteres Iurisconsf. synopsin, aliàs ἀναγραφὴν. Repertorium non facienti tutori pœnale esse, d. l. tutor. 8. de admi. tuto. ait. vide ibidem Barto.

REPETERE, pro memoria repetere, l. 20. D. de pact. l. 14. D. de iure codic.

REPETI vsusfructus dicitur, qui qualicunque ratione amissus iterum legatur, & fructuario conseruatur, l. 2. §. si non mors. l. 3. in princip. quib. mod. vsusf. amitt. l. 3. §. 1. D. vsufr. quemad. cau.

Repeti etiam dicũtur legata, quæ ab instituto data à substituto iterum relinquuntur, vel ab vno ex primis heredibus relicta, à coherede eius rursum legantur, in hunc modum, Quæ à filio meo legaui, quæq; eum dare iussi, heres meus iisdem diebus dato, l. 32. l. 54. D. de legat. 1. l. 75. D. de leg. 3. lege 80. D. de verbor. significationib.

Repetere reum, est iterato reum facere, abolitionéque exemptum reum denuo eiusdem criminis postulare, l. 10. §. 1. l. 12. l. 15. §. vlti. & l. 17. D. ad Turpilli. l. 3. §. 1. & l. 12. §. vlt. D. de accusat. l. 14. §. 1. D. de bon. libert. Suet. in Augusto cap. 32. Diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit: conditione proposita, vt si quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ subiret. Idem in Domitia. cap. 9. Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependisset, vniuersos discrimine liberauit, nec repeti nisi intra annum, eáque conditione permisit, vt accusatori, qui caussam non teneret, exilium pœna esset. Sic

Repetere crimen est, indulgentia abolitum crimen ex integro iterum persequi, l. 7. D. ad Turpill.

Repeti in quæstionem est, in quæstionẽ iterum peti, l. 18. §. 1. D. de quæstio. Repeti quæstio, id est, iterari dicitur in l. 16. de quæstionib.

REPETITA die, Antelata seu prælata die, id est, die quæ prætenerat falsò reuocata, l. 3. D. de fide instrum. Repetita quidem die cautionem interponi non debuisse, sed falsi crimen contractum non videri: id est, die quæ iam prætenerat falsò pro præsenti nominata: vulgò Antidata dicitur. Item l. 9. §. 5. D. ad exhib. Absolui eum oportet, nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere. Et l. 5. §. si quis ipsi. D. de operis noui nuncia. Et si nunciauit postea, & quod retro ædificatum erit, destruendum erit: quasi repetito die nunciatione facta. Sic l. 15. §. item videamus. de damn. infect. l. 1. §. præterea. & § si tibi. D. de itin. actúq; priu. Sic Repetitis diebus in l. 51. ad leg. Aquil. pro retrorsum computatis. Repetitio triginta dierum in l. 33. in fin. de oblig. & act. eodem sensu accipitur.

Repetita emptione, l. 7. §. adeo. D. de pact. l. 2. D. de rescind. vend.

REPETITIO in legatis appellatur per hãc scripturam: HOC amplius ei heres dato, l. legata. 19. D. de legat. 1. item, QVAE à filio meo legaui, heres meus dato, l. si quis. 32. D. eod. Item, QVOTIES cunque fructuarius capite minutus erit, vel QVOTIES vsusfructus amissus erit, ei lego, l. 3. D. quibus modis vsusfr.

REPETVNDARVM, vel de repetundis iudicium inde dictum fuit, vt annotat Hotom. in Verrinis, quod eo iudicio socij pecunias sibi contra leges ereptas repetebant, quas ex condemnatorum litibus æstimatis domum reportabant. Cic. Verr. 7. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt. Et paulò post: Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domom, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatiũ vult aliquod reportare. Itaque olim hoc iudicium in eos solos magistratus qui in prouincias mitterentur, institutum fuit. quemadmodum Cicero in Diuinatione demõstrat: post verò generaliter eo crimine cœperunt teneri, vt notat Marcianus l. 1. D. ad leg. Iul. repetundarum, qui pecunias in magistratu, potestatíue curatione, legationéve, vel quo alio officio, munere ministerióve publico ob iudicandum cepissent, quíve magistratus ve bani à sorde se non abstinuissent. Addam & ex Cornelio Tacito lib. 11. Cossutianum, & aliquos alios per fidos aduocatos, fuisse repetundarum reos, eo quòd pecunia accepta à Suillio accusatore, præuaricati essent. Quod non reperias scriptum in leg. de repetundis. Porrò Repetundarum, Repetundis, hos duos tantùm casus habet: & Valla teste dubitari potest, participiúmne sit, siue nomen, an gerundium. Cum dicitur, Repetundarum, subintelligendum, pecuniarum: quo nomine pecunias, & omnia quibus diuitiæ constant, contineri dicimus. Caussam verò repetũdarum multiplicem esse, Quintilianus tradit. ea enim multa crimina continet, quæ caussæ propria sint, vt videre est d. titu. Accusare quempiã Repetundarũ, Plutar. ita effert, κρίνειν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίας. Et δίκην δοῦναι, repetundarũ pecuniarum iudicio subiici. At δίκην ὀφλεῖν, & ὀφλισκάνειν, est damnatum esse pecuniarum repetundarum. Vide infra Manutij librum de legibus Romanis.

REPIGNERARE, est luere & liberare pignus, aduersatúrque verbo pignerare, l. 5. §. rem tibi dedi. D. commoda. Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori dares: dedisti, non repignoras vt mihi reddas. Item, Si à me culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, &c. Fest. lib. 16. Reluere, soluere, repignerare. Cæcilius in Carmine, Vt aurum & vestem quod matris fuit, reluat, quod viua ipsi opposuit pigneri. Eadem autem forma dictum est, qua Repluminare, & Resignare, & Retractare, de quibus suis locis dictum est. in bis enim articulus RE, vel contrariam simplici verbo tribuit significationem, vel etiam iterationem, & geminationem.

REPLICATIO vocatur ex eo, quòd per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis: ait Imp. titul. de replicat. in princip. Ἀντιδιαστολὴ à Græcis nominatur. Eiúsque formula erat AVT SI. quemadmodum

intell

intelligitur ex l.48.D.de procur. Iulianus l. 7.§.1. de curat furios. Si heredes dementis easdem res vindicent quas curator alienauit, & exceptio opponetur, SI NON curator vendiderit: replicatio dari debet, AVT SI satisdatione interposita secũdum decretum vendiderit. Iulian.l.24.D.de except.rei iudic. Aduersus exceptionem, Si non eius sit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut si res iudicata non sit, l.Caius.l. 48. D.de procur. Tunc excipiente eo cum quo agitur, si non mihi mandatum sit, vt à debitoribus peterẽ, actorem ita debere replicare, Aut si mihi mandatum est, vt à te peterẽ. Replicatio itaq; dicta videtur, vel quod implicatam & quasi tectam exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: vel potius quòd æquitatem actionis ab excipiente reo tectam, & quasi complicatam, explicet atque aperiat. Replicationes, ait Vlpia. nihil aliud sunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt; quæ quidem ideo necessariæ sunt, vt exceptiones excludant. semper enim Replicatio idcirco obiicitur, vt exceptionem oppugnet, l.2.§.2.D.de exceptionib.

REPLVMBARE, est adplumbata dissoluere, plumbũ auferre de argento. Vlpian. de auro & argent. legat.l. cum aurum. An replumbari debeant, vt sic appendantur?

REPONERE alicui, pro vicissim obiicere, quasi replicare, recriminari.

Reponere, reficere, l.omnino.D.de impens.in reb.dot. fact.l. in summa.§.item verus.D.de aqu.plu.arcen.

REPOSCIMVS, quod nobis debetur, vel quod à nobis acceptum est. Proinde reposcenti rem suam non reddens, furti tenetur, l.Pompon. sub fin. de acquir. rerum dom.

REPRAESALIAE, vel Repressaliæ, vide Clarigatio.

REPRAESENTARE, locum alterius, ac numerum obtinere, vel tantundem valere, l.1.§.1.D.si isqui testam. Culpa dolo proxima dolum repræsentat.

Repræsentare, est ante diem soluere, Vlpia.in l.8.§.3.D. de transact. loquens de iis qui de pecunia alimentorum nomine legata transigunt: Eam, inquit, transactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat: id est, antequam debeatur solutam. Cicer.ad Att.lib.12. Reliquæ pecuniæ vel vsuram Silio pẽdemus, dum à Faberio, vel aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus. Idem Philip. 2. Ego corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis posset: id est accelerari. Seneca lib.epist.15.epist.1. Petis à me, vt id quod in diẽ suum dixeram debere differri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli verbis apertè intelligitur in l.36.§.1.D.de cõdi.& demonstr. vbi iusserat testatrix, vt prædia, si filius sedecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, cum Seia decesserit, deinde filius quintum decimum annum agens, defunctus sit, an repræsentetur fideicommissum quintodecimo anno impleto id est ante tempus quo decimumsextum implere potuisset, præstandum sit. Item: Contra voluntatem testatoris repræsentationem fideicommis. desiderari. Sic l.24.§. quoties.D.sol.mat.l.1.l.2.D.de dot.præleg. Hinc &

Repræsentare, est exhibere vi quadam iuris præsentiam eius, quod reuera præsens non est. Sic filius fratris succedendo cum patruis repræsentat patrem suũ. Nou. Quæ iura adgnatio.& cognatio.§.restat vt & tertium. Constit.118.

Repræsentare, aliquando compositionem suam à Re, & Præsento, propriè exprimit, hoc est, denuò præsentẽ exhibere eum, qui semel præsens fuit: vt si quis promiserit aliquem in iudicio repræsentare. Nam liberatur, simulatque reum denuò iudici præsentauerit. Et in hoc distat talis promissor ab eo, qui iudicio sisti promisit. Is enim vsque ad sententiam sistere tenetur, l.fin.D.si quis in ius voc.non ier.

Repræsentari etiam cognitio dicitur, l.3.§.causæ cognitio.D.de Carbo.edict.l.3.§.Iulianus. D.de lib.ho.exhib. quæ non expectato pubertatis tempore statim suscipitur, & maturè iudicatur.

REPRAESTARE in duobus locis in Pand. Flor. Inuenitur, l.47.D.de act.empt.l.22.§.1.D.ad S C.Trebell. pro quo rem præstare, l.6.D.quod cum eo. vt Plauto & Catoni & Iuriscon. resoluere est, quod aliter, rem soluere.

REPREHENDI fugitiui dicuntur, id est, à fuga retrahi. Cæsar lib.1.de bello ciu. Reducitur ad eum reprehensus ex itinere Cn.Magius Cremona, &c. Vnde Reprehensores, qui fugitiuos reducebant. Vide Bud.l.si apud.D.de præscript.verb.

REPREHENSA, emendata, correcta, l.illicitas.D.de offic.præsid.

REPROBARE in l.Pomponius.1.D.de negot.gest. opponitur probare, id est, non approbare.

Reprobare testes, est eorum fidem imminuere, & refellere, c.præsentium.de testibus.in 6. Ex quibus autem caussis refellantur, docent Specul.in ti.de test. & Nepos Montsibanẽsis in tractatu rei fugient. Quo in genere cõmmone factum te velim iure Ciuili & Pontificio testes reprobatorios (vt vulgò loquar) reprobatoriorum, vel (vt Latinius rem exprimam) refutatorios refutatoriorũ admittendos, ex sentẽtia Iustiniani Imp. vt scribit Ang. Aret.§.si verò dicatur. de testibus. Nouellæ constit.90. Verba eius cõstitutionis hæc sunt. καὶ ἄχρι μὲν τετάρτης μαρτύρων παραγωγῆς ἄδειαν εἶναι ταῖς μαρτυρίαις χρῆσθαι. quod ad quartam testium refutationem, reiectionémque produxit Angelus. Refutatorios etiam refutatoriorum testium admittendos decreuerunt Pontifices maximi, c.licet dilectus. vbi glo. & interpretes. de testib. in antiq.& cap.præsentiũ.eo. tit.in 6. In eã quoque sententia est Speculator titul.de testib.§.sæpe.vers.item actor. Eandem sententiã tenet Bald.l.si quis testibus.C.de testib.versi. quæro quot. quæ sententia habet æquitatem, quod constitutũ est, vt veritas elucescat. Quo fit, vt satis mirari non possim pragmaticos quosdam Gallos diuersum ius admisisse. nam hac via falsandi ansa præbetur. Nam si refutatorij refutatoriorum non admittuntur, qui refutatorios profert, instructos testes, fidéque indignos, falsáque testimonia proferet, nisi Quæstor veritatem negotij acutissime extorqueat. Vide li.2.Rerum Quotid.cap.12.Pardulphi.

REPROBOS nummos in l.eleganter.§. qui reprobos. D.de pig.actione.accipi putem non tantum adulterinos, sed & quos princeps improbat.

REPROBATA, in c.post electionem.de concess.præb. id est, non aduersa.

REPROMITTERE, est ei qui nobis stipulãtibus antea promisit, nunc iam vicissim à nobis stipulãti promittere. Cicero pro Comœdo: Repromittis tu abhinc triennium Roscio. Quod à Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Item: Repromisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegisset, eius partem dimidiam; sed omnino exegisse nihil. quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes. Roscius Fannio stipulanti pecuniam certã spopondit, pro opera & labore quẽ in cõmuni iudicio persequẽdo sumpserat: sed vicissim Roscius stipulatus ab eo est dimidiã eius qđ exigeret partẽ. Promissor igitur fuit Roscius priore loco: repromissor Fãnius, posteriore: sicuti stipulator priore loco Fãnius, restipulator posteriore Rosc.

Repromittere porrò & satisdare opponũtur. nam satisdatur adhibito fideiussore: repromittitur nuda cautione ac sine fideiussore. vti patet ex l.1.§.1.D.de stipulat.

Prætor. Sed hi quidem qui suo nomine cauent, repromittunt: qui alieno, satisdant. Sic l. vltim. §. si legat. D. quod legat. l. 6. vt leg. nom. l. 23. D. de vsufr. legat.

REPVDIARE, est ius nobis delatum repellere. Repudiantur enim ea tantum quæ iam delata sunt, l. 1. §. decretalis. D. de success. edict. Instit. de hered. qualit. & diffe. §. extraneis. Item Vlpian. regula est l. 135. D. de diuer. reg. iur. Quod quis si velit, habere non potest, id repudiare non potest.

Repudiare est heredis alieni; abstinere necessarij, §. 6. Instit. de hered. qual. & diffe. Vide Recusare.

REPVDIVM generale nomen est, nec nuptiarum tantum diremptionem renuntiationémve, sed & sponsaliorum significat, l. 2. D. de diuort. Nam inter Diuertere & Repudiare hoc interesse Paulus scribit, quod repudiari etiam futurũ matrimoniũ potest: non rectè autem sponsa diuertere dicitur, l. 191. D. de verb. sign.

REPVDII & Diuortij hanc differentiam statuunt Paulus & Modestinus, vt repudium sponsę dicatur remitti, Diuortium vxori. Itaque diuersæ quoque fuerunt excogitatæ formulę. Nã Repudij formula fuit, Conditione tua non vtor: Diuortij, Res tuas tibi habeto, vel Res tuas tibi agito. Hinc

Repudium renũtiare, apud Plaut. Aulularia. & Terent. Phormion. Act. 4. scen. 4. Et Repudium mittere, l. 38. D. solut. matrim. l. 3. & l. 4. & l. 8. D. de diuort.

REPVDIATVS, is cui repudium missum est, d. l. 38. & l. 4. D. de diuort.

REPVRGIVM, pro emundatione, apud Imp. Constantinum in l. 1. C. de aquæduct. lib. 11.

REPVTARE in computatione ineunda aliquid imputate significat, l. 36. D. de neg. gest. l. 40. in fi. D. de min. l. 1. §. præterea. D. de tut. & rat. distr. l. 21. D. solut. mat. l. 5. C. de iud. l. 90. §. testator. D. de legat. 2.

REPVTATIONES sub Rubric. C. de reputationibus, dicuntur compensationes, quæ contra minores in integrum restitutos emptori fiunt. vt enim illis aduersus venditionem restitutis fundus cum fructibus restituuntur, sic illi precium cum vsuris reddunt, lege minor. 40. §. primo, lege tutor. 47. §. vltim. D. de minoribus. Similis compensatio restituto minore aduersus solutionem, d. l. 40. §. vlti. & aduersus emptionem, l. patri. §. prædium. D. eod. hoc nomine etiam continentur ἐμπονήματα, id est sumptus meliorati prædij, arg. l. si prædium. C. de præd. min.

REQVIRERE, desiderare, vt cum in teste requirimus quod esse debet, & non est. Requirendus, id est, exquirendus, l. 1. D. de requir. reis.

RES, rei; huius vocis appellatio generalis est: continet enim omnia, quæ in patrimonio, vel extra patrimonium sunt, & ad omnem contractum, caussásque & iura pertinet l. 5. l. 23. D. de verb. signi. Atque ita rei persecutionem continent actiones omnes, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, l. 36. D. de oblig. & act. Rei significationes varias hoc hexametro Ausonius comprehendit:

Imperium, litem, venerem cur vna notet res?

Res quatuor in libris nostris significare scribit Hotomanus: primum id quod plane ac Latine Rem dicimus, quæ appellatio infinita est: deinde bona omnia, tertiò litem, postremò vtilitatem.

Res propria significatione dicitur, veluti cum re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo consensu, neque verbis, neque literis, sed tantum rei traditione contrahuntur, l. 1. D. de oblig. & act. Et re factum contractũ, id est numeratione, dixit Vlp. in l. 9. §. quoniam. D si certum pet. Hinc In rem scriptæ actiones, & Pacta in rem: denique quoties indefinite sine certæ personæ notatione aliquid fit: quo de genere dicendi scripsimus sub litera I. Sub eodem genere sunt Rubr. de rebus credit. rerum amot. de rerum diuisio. &c.

RES pro iis omnibus quæ bona nominantur. vnde In rem actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item societas re contrahi, id est communicatione bonorum, dicitur l. 4. D. pro soc. Item Rem pupilli saluam fore satisdatio est, cum tutores cauent, bona pupilli finita tutela salua & integra redditum iri, l. 1. & pass. D. rem pupill. sal. Item Rei vxoriæ actio, id est actio dotis soluto matrimonio repetendæ, l. vnic. C. de rei vxor. actio. §. fuerat. Instit. de actionibus. Eius meminere Cicero libro 3. Officiorum. Quintil. lib. 7. cap. 3. & Gell. libr. 4. cap. 4. Eius autem in Pandectis nullibi fit mentio, quòd à Iustinia. in actionem ex stipulatu translata & transfusa esset. Sic Rem seruare, pro debitum suum ab aliquo consequi, & vt aliàs dicitur, ad suum peruenire, l. 2. & l. 4. D. de dolo. l. 19. D. ad Vellei. l. 2. §. si Titius. D. de hered. vend. l. 11. in fin. & l. 12. D. ad municip. l. 2. D. de institor. l. 35. §. vltim. D. locati. l. 4. in fi D. de adm. rer. ad ciuit. l. vlt. D. rem pupill. l. 38. D. de excus. tut. l. 10. D. de doli except. Inde Rei seruandæ caussa in possessionem mitti dicuntur creditores, l. 1. & l. 7. D. quib. ex causs. in poss. l. 3. §. vltim. D. de acq. possess. l. 13. D. quæ in fraud. cred. l. 51. §. 1. D. de re iudic. l. 5. §. si plures. & §. postquam. D. vt in possess. legator. l. 3. §. creditores. D. vti possid. l. 5. §. Iulianus. D. ad exhibendum, l. 26. D. ad municipalem. l. 50. D. de pecul. l. penult. §. item dandæ. D. de diuers. tempor. l. 2. D. de feriis. l. 9. D. de rei vindic. Etiam Rei seruandæ caussa in possessionem bonorum tutoris, qui ne alimenta decernantur, latitat, pupillus mittitur, l. 7. §. præterea. D. de suspect. tutor. Sed & rei seruandæ gratia, fideicõmissi seruandi gratia significat, in l. 9. D. de annu. leg. quamquam aliàs hæ duę missionum in possessionem caussæ, vt diuersæ, separentur, l. 1. D. ex quibus causs. in poss. Rei autem seruandæ caussa non possidet, qui suo iure vt pignus tenet, l. 13. D. quæ in fraud. credito. Rei persecutionem continent actiones, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, l. 35. D. de obligatio. & action. §. res persequenda. Institut. de actionib.

Res pro hereditate, vt cum dicimus bonorum possessionem aliam esse cum re, si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, cum alius iure ciuili euincere hereditatem potest: veluti si suus heres intestato sit, vt ait Vlpian. cap. Instit. 28. & sic accipienda l. 1. §. penul. D. si tabul. test. null. l. postumus. 12. D. de iniust. testa. Ita rem habere, successionem obtinere est, l. 15. l. 16. D. de legat. præst. l. 12. D. de iniust. rup. l. 2. §. sed si sint sui. D. ad Tertyllian. l. 5. D. de secun. tab. l. 1. §. penult. D. si tabul. testam. l. 4. in fin. D. de fideicomm. libert. l. 83. D. de acq. her. l. penult. D. vnde lib.

RES, pro lite, vt cum dicimus Res comperendinata: id est, inquit Festus, iudicium in tertium diem constitutum. vnde illud Ciceronis contra Iurisconf. in ora. Murænîana: Tot homines, tam ingeniosos statuere non potuisse, vtrum rem an litem dici oporteat. Et in formulis, vt Varro in 6. de lingua scribit: QVAM rem siue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l. 8. §. 1. D. de Inoffic. testam. Si quis post rem inofficiosi ordinatã litem dereliquerit, postea non audietur. Coniunctim autem protulit Impp. in l. 9. C. de suis & leg. vt & in sollemni formula rerum à feciali repetendarum, quæ à Liuio libr. 1. ponitur: Quarum rerum, litium, caussarum, condixit pater patratus. Hinc Rem amittere, litem amittere est, l. 8. D. de restitut. in integ. l. 22. §. penult. D. ratam rem hab. Hinc Res iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accipit: quod vel condemnatione, vel absolutione contingit, l. 1. D. de re iud.

Res pro vtilitate & emolumento. vnde Actio de in rem verso lib.15.Dig.tit.3. Item, In rem suam procurator, qui alienas actiones suo commodo exercet, l.41. D. de re iudic. Item, In rem suam fideiussor, ad quem emolumentum negocij peruenturum est, l.8.§.1. D. qui satisd.cogant. Sic in rem suam obligatur, qui pro suo negocio, & in suam vtilitatem id facit, l.13.l.22. D. ad Velleian.l.25.D.de pact.l.5.D.de lib.leg.

Rei appellatione & tota res & pars eius cōtinetur, l.7.D. de iureiur.l.4.§.1.D.de dam.infe.l.13.§.1. D. de fund. dot. Eadémque res peti intelligitur, etiam si pars petatur eius, quod totum petitum est, l.7.D.de except.rei iud.

Rebus legatis quæ in fundo sunt, Paulus ait, accedunt etiam ea, quæ tunc non sunt, si esse solebant: nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur, in fin.l.quæsitū. de leg.3.

ex Re fructuarij itē bonæ fidei possessoris esse videtur, quòd hi seruo donauerint, vel concesserint, vel administratione rerum, quæ ad eos pertinet, compendij fecerint, l.38.D.de vsufruct. Sed & si bona fide possessori vel fructuario seruus acceptum roget, vel paciscatur, ne ab iis petatur, ex re eorum acquirere videntur, cum eos liberent, l.63. D. de solutionib.d.l.11.D.de acceptilationib. Sed & si hereditatem possessorum fructuariorúmve intuitu & contemplationi sibi relictam iussu eorum adeant, non opera sua, sed ex re eorum acquisisse intelligentur, l.45.in fin.D.de acquiren.heredit.l.32.de liber.caus. Atque hæc interpretatio pertinet ad id, quod dicitur fructuario bonæve fidei possessori, seruū, quod ex operis suis, vel ex re eorum stipulatur, aut per traditionem accipit, acquirere.

è Re est, l.1.D.si cert.pet.l.1.D.si is qui testa.lib.l.1.§.dixerit.D.de publican.

Re exclusus non videtur, quem Prætor se in integrum restituturum pollicetur, lege 5.D. de restitutio.in integrum.

Rem ipsam habere videtur, qui actionem ad eam recuperandam habet, l.15.D.de diuers.reg.l.143.D. de verborum signifi.

Rerum Italicarum appellatione quid contineatur, exponitur in l.35.§.rerum autem.D.de hered.initit.

Res peribit, id est, obligatio soluetur, in l.91.D. de solutionibus.

Res mulieris, dos est, l.quod dicitur.§.1. de impensis in res dot.fact.

Rerum vocabula sunt immutabilia, hominum mutabilia, l.3.de legat.1.

Res abesse videntur etiam eæ (vt Sabinus ait, & Pedianus probat) quorum corpus manet, sed forma mutata est: & ideò si corruptæ redditæ sint, vel transfiguratæ, videri abesse, quoniam plerunque plus est in manus pretio, quàm in re, l.13.de verbor.signifi. Abest ea res quæ in rebus humanis non est, ead.l.13.

Rerum summa diuisio in duos articulos deducitur. Nā aliæ sunt diuini iuris, aliæ humani. Hæ autem res, quę humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ. Quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur: quæ autem priuatæ sunt, singulorum existunt, l.1. D.de diuisione rerum.

Res aliæ corporales sunt, aliæ incorporales. Institut. de reb.corpor.& incorpor. illæ tangi & videri, hæ non item possunt.

Res pro vi & effectu, in lege penultima. D. de statuliberis.

Res sumitur pro veritate, l.quoties. D. de iureiur.l.1.§. qui in rationibus.D.de fals.

Rei capitalis damnatus intelligitur is cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio sit, l.edict. D. de bonor. possessio.

Rem integram varie dici adnotat, obseruátque Azo in Summa. C. quando liceat ab empt. discedere. & vide Barbatium consil.47.& Alex.consi.118.volum.1. Proprie tamen intelligimus, donec quid geri cœptū est, l.1.§.cœpisse.D.de pollicitationib. Re integra Ioanni And.c.vbi maius.de elect.lib.6. Alberico l.mandatum.C.manda.& alibi, quando lis non est contestata; quandoque etiam ad sententiam definitiuam vsque, l.errore.C.de iur.& facti ign. aliquando rebus in eodem statu manentibus, l.quòd si minor. D.de minorib. quandoque re nondum tradita, vel pretio nondum soluto, §.fin.Instit.quibus modis tollitur obligatio. quandoq; electionem celebratam, ca.vbi periculum. de elect.lib.6. Res integra est, donec in negocio aliquid est cœptum, l.1.D.de pollici.

Re ipsa, ipso facto, l.2.C.de rerum permutat.

Rem gerere, pro pugnare, familiaris iuriscos.locutio.

Rem tanti valere, quanti vendi potest, intelligendum est de communi, & publica æstimatione, non de cuiusq; propria & priuata: quia precia rerum ex communi æstimatione finguntur, l.si seruū tuum.D.ad leg.Aqui. Bald.in l.pretia rerum.D.ad leg.Falcid.

Res præsens, vide Præsens.

Res datur, cum transfertur dominium, sed traditur puro facto, vt cum equo traditur sella, quod purum factum est. Restituitur autem res commodata, deposita, impignorata, &c. Vide Zas.Instit.de act.§.Sic itaq; discretis.

Rex fiscales, quasi propriæ & priuatæ Principis sunt, l. prætor ait.D.ne quid in loco vel itinere.

Res geri dicitur, lite iam contestata, cum iudex reiici non potest, l.nemo. C.de iurisdictione omn. iudic. Iulianus in l.& quia.eod.tit. Antequam, inquit, res geri cœperit.

Res in nullius bonis dicitur multipliciter. Primò per naturam, vt feræ syluestres, §.feræ. Instit. de rer.diuis. Item facto hominis, vt res pro derelicto habita. Instit. eo.§.pen. Item propter reuerentiam, vt res sacræ. Inst. eod.§.nullius. Item casu, hoc est, euentu, vt hereditas iacens, l.vacantium.C.de bon.vacan.lib.10. Item, tempore, vel temporis diuturnitate, vt thesauri, qui inuenienti conceduntur, cum suo tamen modo, de quo instit.eod.§.thesaurus.

Res mortua, vide Mortua res.

Rescindere μεταφορικῶς, pro abrogare, D.de rescin.ven. & C.eod. Rescindi iudicium quid, vide l. quoties. §.si creditor.D.de pecul.

RESCISSIO, præcisè pro Rescissio matrimonij, cum scilicet Prætor matrimonium in danda possessione pro nihilo ducens, tacite illud rescindit, & quantum ad ius impetrandæ possessionis pertinet, extinguit. Vlpianus l.3.§.5. D. de bon.possess.cont. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus, dein nepos patre iam mortuo ad bonorum possessionem aui velit venire: admittēdus est ad ad eam. non enim per rescissionem is qui filius iustus est, efficietur non filius: cum rescissio quo magis admittātur, nō quo minus, adhibeatur. Sensus est, Non si filius à patre exheredari potuit, idcirco nepos aduersus aui tabulas petere bonorum possessionem nō potest. nam Prætor caussam propter quam exheredari filius potuit, nimirum turpe illud matrimonium, rescindit, & quantum in se est extinguit. nec enim minus in hoc nepote merita nepotis, quàm patris eius delicta perpēdit, vti continuò Vlpianus subiecit. Hęc Hotomanus. Alij tamen locum illum Vlpiani aliter intelligi volunt, & Rescissionem emancipationis exponunt. Prætor enim, inquiunt, vt emancipatos qui iure ciuili deiiciuntur, propterea quòd per capitis deminutionem ius legitimum amiserint, ad successionem cum ceteris liberis, qui in potestate manserunt, admittat, eorum emancipationem rescindit, l.6. §. 1.

D.de bo.posses. Accursius hæc non videns, valde se torsit in interpretatione d. §.ii emancipatus. Hi etiam sic accipienda volunt illa l.9.de bon. proscript. in C. Theod. verba, Qui ab intestato successuri defuncto, vel ex 12.Tab. vel per rescisioné capitis prætorio vocabuntur edicto. Vide Alciatum lib.3.Parerg.cap.22.

Rescisionis iudicium est, quod prætor aduersus stricti iuris regulas quadam ex æquitate concedit: vt cum vsucapionem rescindit, §.rursus.Institut.de action. vt cum rei traditionem in fraudem creditorum factam pro irrita habet. §.item si quis in fraudem.eo.tit.

RESCISSORIA actio, in l.28.§.exépio.& §.vlti. D.ex quib.caus.ma.l.18.C.de postli.reu.ea est, quæ rescissa vsucapione redditur, l.35.D.de obligat.& actio.§.rursus. Institut.de actionib.l.24. C.de rei vindi.at in l.16. C.ad Velleian. Rescissoria actio dicitur quæ rescissa mulieris obligatione, in priorem & antiquum debitorem restituitur.

RESCRIBERE, pro numerare, & soluere, vide Scribere.

Rescribere dicitur princeps ad epistulas, vt subscribere libellis: sed tamen etiam ad libellos rescribere dicunt Iuriscos.l.23.D.de vsufru.leg.l.4. D.de appell.recip. Quinetiam ipsi Iurisconsulti rescripsisse dicuntur, quod consulentibus responderint, l.73.D.de contrahenda emption. Sic l.ex contractu.44.D.de re iudic. Rescripsit pro respondit, & §.sacræ res. Instit. de rer. diuis. Papinianus rescripsit: illo enim verbo significatur liber responsorum. Hinc

RESCRIPTA principum dicuntur, quibus illi vel ad libellos præsentium, vel ad magistratuum absentium consultationes quid sibi de ea re fieri placeret, responderent, vt l.19.§.9.D. loc. l. diui fratres.17. D. de iure patr.tum & passim in libris Digest.& l.rescripta.C.de precibus Imp.offerend.& Pontificis maximi tot.titu. de rescript.in Antiq.& lib.6.

Rescripti forma longe pulcherrima, & paucis admodum verbis multa complectens, Pij Imperatoris, est apud Vlpian.in l.2.D.de his qui sunt sui vel alie.iur.

Rescriptorum autem Pontificiorum quædam sunt contentiosa, & ad lites: de his accipiendus est textus, cap. statutum.de rescript.lib.6. Quædam sunt, quæ sacerdotiorum, siue (vt vocant) beneficiorũ nomine Pontifex maximus dat: & hæc memorantur in cap.postulasti.de rescriptis in antiq.& horum genera quatuor sunt. Quædam enim sunt iustitiæ: quia diœcesanum obstringit iustitia, vt clericis sacerdotium primũ vacaturum conferat, cap.non liceat.de præbend. in antiq. Ratio, ne clerici mendicare cogantur, néve diuagentur. Quædam sunt in forma pauperum, de quibus in dicto cap.postulasti. & illic videas interpretes, & text.in cap.si pauper de præbend.lib.6. Quædam sunt in forma & conceptione, cap.cum secundum.de præbend. Nam qui altari seruit, de altari viuere debet, d.c.cum secundum.quod ante Paulus apostolus constituerat, 1.Corinth.9. Quædam sunt in forma communi concepta, quòd ius commune grauet diœcesanos clericis prouidere, d.c.non liceat.de iis vide Concordata Galliæ, & ibidem Rebuffium iuris Pontificij Antecessorem. Porrò autem rescriptorum omnium & ciuilium & Pontificiorum prima, communísq; lex est: SI PRECES VERITATE NITANTVR. quę conditio, etsi non adiiciatur, subaudiendam tamen cani iubet Romanus Pontifex in c.2.de rescri.in antiq. Sed & eam adiiciendã, alioquin rescriptum respuendum Zeno Imp.constituit, l.final.C.de diuers.rescri. Nisi autem preces veritate nitantur, illis parendũ non est. Hæc obserua, quia quotidiana.

RESERO, & claudo sunt contraria, Accurs.l.si testamentum.D.de testam.

RESIDERE in Ecclesia, est in ea deseruire, eiúsque curam habere, c.conquerente.de cleric.non resid.

RESIDVÆ pecuniæ dicebantur, quæ apud eum qui publicam pecuniam administrarat, supererãt: eum vel in vsum publicum erogari, vel in ærarium referri deberent. Paulus l.22.D.ad leg.Iul.de pecul. Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vsum aliquem retinuit, neque in eum consumpsit. Et l.4.§.1.eod. Lege Iulia de residuis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua caussa pecunia publica resedit. Ea verò pecunia, quam quis cum prouincia abiret, apud se esse ad ærariũ professus, retinuit, ante annũ residua nõ est: quia eam priuatus fisco debet, l.9.§.final.D.eod. Sic apud Liuium accipi debet lib.3. belli Maced. Omnibus, ait, residuis pecuniis exactis, tributo priuatis remisso. Sic apud M.Ciceronem Orat. 2. de leg. Agrar. Quid relatum, quid residuum sit. Idem pro Cluentio Auito: Nuper apud C. Orcbinium collegam meum locus à iudicibus Fausto Syllæ de pecuniis residuis non est constitutus.

RESIDVVM aliquando totum significat. Antoninus l.2.C.de hered.instit. Pater tuus si ex residua parte institutus est, quam alter heres scriptus capere non poterat, isque ad nullam partem hereditatis per conditionem suam admitti potuit, ex asse heres extitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit.

Residua hereditas, de qua nulla fuit institutio, sed quæ accedit post scriptos heredes, quæ accrescit pro partibus hereditariis, l.interdum.D.de hered.instit.

RESISTITVR, verbum impersonale.pro remedium adsertur, cõtrauenitur, occurritur, vt iudici iuste procedenti, qua de re Panor.in ca.caussam quæ.extra, de offic.deleg. Regulariter definitum sit Bart.l.prohibitum.C.de iur.fisc.lib.10. non licere magistratibus, Iudicibus, eorúmve officialibus resistere, obsisteréve. Plane si iniuste exequantur, contrà erit d.l.prohibitũ. Sed & si pendente appellatione exequantur, Bald.in l.addictos.C.de appellat. Non procedit quando extra suum territorium exequuntur, per l.fin.D.de iurisdi.om.iud. Fallit, quando exequuntur vltra formam iurisdictionis, l.quemadmodum.D.ad leg.Aquil. Fallit quando apparitor non habent signum suum, puta, baculum, vel armillam, Salice.l.factum.D.de diuers.reg.iur. Fallit, si non habent literas suæ commissionis, l.missi opinatores.C.de exact.tribut.libr.10. Hæc memoriæ consecres velim: quotidiana enim sunt.

RESISTENTES tribuni, l.12.C.de erogatione mil. annonæ, id est in præsenti constituti. Septem dierum, inquiunt Imp. per quos resistẽtes tribuni emolumenti gratia sollemniter stellaturæ nomine consequuntur species, &c.

RESIGNARE, in §.sed & si quis.Instit.de milit. testa. est sigilla aperire, vt ibidem ait Accursius, vel signatũ aperire, vt l.6.D.quemad.testam.aper.l.23.D.qui test. fac.pos.l.20.D.de vulg.& pupil.l.16.in fin.D.ad leg. Corn.de fals.

RESPECTVS apud Põtificios, pro ratione poni solet.

RESPONDERE ad tempus, vel ad diem, dicitur, qui in mora non est: & respondere ad nomina, quod vulgo dicitur, in iure comparere. Non respondere est, vt nunc loquuntur, in iure deficere. Bud. Qui ad interrogata non respondet, nec respondisse censetur, l.1.de verb.oblig.& l.de ætate.§. qui tacuit. de interrog.act. & ibidem Bart.

Respondere etiam dicitur debitor, cum soluit, vt appellari, cum flagitatur vt soluat. Cicer.lib.16.ad Attic.ep. 2. Tamen fit sæpe vt ij qui debent, non respondeant ad tempus.

RESPONSALES, iidem qui ad responsum dicuntur, & ἀποκρισιάριοι. Vide Ad responsum.

RESPONSALES in ca.cum olim propter. de priuileg. in antiq.

In antiq. significat procuratorem, vel eum, qui absentem excusat: Galli vocant Exoniatorem.

RESPVBLICA, vt grauiter adserit Solon, duabus potissimum rebus constat, præmio & pœna. Præmium virtuti debetur: pœna autem malis, quos nulla honestatis ratio mouet ad recte viuendū. Nostri hodie pœnas habent, ac varia tormentorū genera aduersus malos; sed præmiorum apud plerosque adeò nulla est ratio, vt mercem vilissimam pluris æstiment, quàm omnes bonarum literarum vniones. Quid hoc, rogo, est aliud, quàm alteram Reipublicæ partem vtcunq; curare, alteram, eámq; maximam, prorsus negligere?

RESTAGNARE, redundare, aquam non continere, l. 1. §. sed apud Seruij auditores. D. de aqua & aqu. plu. Columella lib. 2. cap. 17. Itaque si qua palus in aliqua parte subsidens restagnat, sulcis deriuanda est.

RESTAVRARE litem, l. etiam. §. 1. D. de minor. Est & labascentia reparare, & suæ puritati, & vigori restituere.

RESTICVLVS, paruus restis. Vlpianus l. 5. §. vltim. D. de his qui deie. vel effud. Si amphora ex resticulo (alij reticulo) suspensa decidisset. Vide Reticulum.

RESTIPVLARI, est ab eo cui quid ante à nobis stipulanti promisimus, vicissim aliquid stipulari. Cic. pro Comœdo: Cur igitur decidit, & non restipulatur neminem amplius petiturum? Loquitur de Flauio, à quo Roscius transactionis nomine fundum stipulatus erat: quærit igitur si totius societatis nomine fundum Roscius stipulatus est, quid ita Flauius restipulatus non est, amplius eo nomine neminem petiturū? Item: Recita istam restipulationē clarius. quid enim stipulatio clamat. Quid hic porrò nunc restipulatur, quod iam pridem ipse exegit? Loquitur de Roscio, qui stipulatur iam à Fannio partem exactionis futuræ dimidiam, cum antea eidem stipulanti certam pecuniæ summam pro suscepta in Flauio persequēdo molestia & opera, spopondisset. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, restipulator postea Roscius: quemadmodum promissor antea Roscius, nunc promissor Fannius. Vt facile appareat aliud à Cicerone repromissionem, aliud restipulationem appellari. Sic in l. damni. 43. §. 1. D. de dam. infect. Alfenus apertissime restipulandi verbo ea in re est vsus.

RESTITVERE is intelligitur, qui simul rem, & caussam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset, id est, vsucapionis caussam, & fructum, & quodcunque aliud quod habiturus esset actor, si controuersia ei facta nō fuisset, l. 35. l. 75. D. de verb. signifi. l. 20. D. de rei vindi. Restituit ergo non solum qui corpus, sed & qui omnem rem, cōditionémq; reddita caussa præstat, & tota restitutio iuris interpretatio est, l. fi. §. fi. D. de verb. signi. Quo fit, vt longe plus sit in restitutione, quàm in exhibitione, cum ad exhibitionem præsentiam corporis præbere sufficiat: ad restitutionem verò possessorem facere, & fructus reddere, & caussam omnem præstare oporteat, l. 22. D. de verb. significa. Proinde hæc verba stipulationis, Eam rem recte restitui, fructus continere minime ambiguum est, l. 73. D. de verborum signifi. Et qui rem restitui iubet, etiā de fructibus condemnationem facere debet, l. 36. §. 1. D. de rei vindicat. Sed & cum verbum Restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam sunt restituendi, l. 134. §. 1. D. de diuers. regul. Ex quo efficit Vlpian. in Paulianam actionem fructus venire, propterea quòd verbū Restituas, quo Prætor in eam rem vsus est, plenam habet significationem, vt etiam fructus restituantur, l. 38. §. in Fabiana. D. de vsur. l. 1. D. quæ in fraud. credit. Inde adeò cùm Prætor iubet vti opus factum restituatur, etiam damnum datum actor consequi debet, cum verbo restitutionis omnis vtilitas actoris contineatur, l. 81. D. de verbor. significa. Simili modo cum deiectum ab vsufructu in eandem caussam Prætor restitui iubet, sic interpretamur, in qua futurus esset, si deiectus non esset: vt si tempore interim finitus vsusfructus fuerit, nihilominus cogatur restituere, id est, vsumfructū iterum constituere, l. 9. §. vlt. D. de vi & vi arma. Aut si postquam deiectus est, capite minutus vel mortuus fructuarius fuerit, præterita caussa, præteritúmque damnum sarciatur, l. 1. §. vltim. eod. titul. Enimuero in interdicto, Ne quid in loco publico, quo Prætor iubet quod in loco publico factū erit, restitui, Restituere, in pristinum statum reducere est: quod fit, siue quis tollat id quod factum est; siue reponat quod sublatum est. l. 2. §. Prætor ait. & §. restituas. D. ne quid in loco publico.

Restituere in integrum, est in priorem statum reponere lapsos, captos, fraudatósque, vel per imbecillitatem ætatis, vel per absentiam, vel per metum, aut dolū, vel calliditatem aduersarij, vel per status mutationem, l. 1. D. de in integr. restit. Vel etiam iustum errorem, vt scribit Paulus lib. Sent. 1. tit. 7. & de eo exemplum est in §. si quis agens. Instit. de actionibus. Restitui etiam dicūtur, qui in bona, dignitates siue ordinem, & ciuitatem restituuntur, veluti deportati, aut alias damnati. Rubric. de sentent. pass. & restitut. C. l. 59. & l. 104. D. de conditionib & demonstrationib l. 1. §. deinde adiicit. D. de postulat. l. 6 §. penult. D. de iniusto, rupt. Restitutio enim reponit, reuocat omnia quæ abstulit læsio. l. videamus generatim. §. in Fabiana. D. de vsur.

Restitui in integrum caussæ dicuntur, de quibus ea integro cognoscitur, l. 3. §. diuus. l. 7. D. de iur. fisc. l. 31. l. 35. D. de re iudic.

Restituere tutelam, curationémque, pro tutelæ, & curationis gestæ administrationis rationes, & reliqua reddere, l. 32. D. de minor. l. 21. §. fin. D. de alim. & cib. leg.

RESTITVTVRI, vel, quod verius est, Restituturuiri, vetustè pro Restitutum iri. Iulian. l. 23 D. de act. empt. Et præterea cauere debet, quicquid ex hereditate liberti ad eū peruenerit, restituiri. Paul. l. 52. in fi. D. de pecu. Vel interposita cautione, si priores agant qui priuilegium non habent, restituiri quod acceperunt. Item apud Vlpian. l. 5. §. 1. D. de cond caus. dat.

RESTITVTIO nihil aliud est, quàm repositio in pristinum statum, vt vnusquisque ius suum recipiat. Itaque si in vendendo fundo circumscriptus restituetur, iubebit emptorem Prætor fundum cum fructibus reddere, & precium recipere, lege quòd si minor. D. de minorib. 25. ann.

Restitutio integri, vt Paulus definit libri primi Sentent. titulo septimo, est redintegrādæ rei, vel caussæ actio. Id est, vt exponit Isidorus libro 5. Etymol. cum res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta est: caussa verò quæ expleta non est. quod est, Restitutione in integrū non tantū rem perfectā, vt puta datā, redintegrari; sed etiā imperfectā, id est caussam, vt si promissa sit res, nō data, l 9. §. sed qđ Prætor. D. qđ met caus. Vel sic: Restitutio integri est actio restitutoria, siue rescissoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia caussa redintegratur. Integri autem restitutio (vt idem Paulus ait) plus quam semel non est decernenda: ideóque caussa cognita, & præsente aduersario decernitur. Hæc item in rem competit, aut in personā. In rem actio competit, vt res ipsa qua de agitur, reuocetur: in personam, aut quadrupli pœna intra annum, vel simpli post annum peti potest.

RESTITVTIO Principis, quæ & ab exilio dicitur, duplex est, generalis & specialis. hæc cum in infinitum concepta est, veluti, In integrum te restituo, plenissi-

sima & latissims est, id est iura omoia complectitur, l. r. l. vltim. §. vltim. C. de sent. pass. l. 1. D. eod. & ideo patriam potestatem, ius agnationis, aliáq; generis eiusdem restituit. Cum auté finita est, id est iura quædam nominatim cootinet, vltra non valet, vt in specie l. 2. In insulam. C. eod. l. 2. D. eodem. Generalis verò restitutio dicitur, quæ veoiam duntaxat, & reditum in patriam iodulget: itaque neq; bona confiscata restituit, l. 4. C. de bon. damnat. oeque vllas actiones, siue pro illo, siue contra illú coocepta sint, l. 4. & l. 5. C. de sen. pass. Restitutio autem Principis veluti postliminium est, l. 2. C. Theodos. de repud. Est tamen aliqua differentia. nam patre captiuo, filius testamentum facere non potest, propter suspensi iuris constitutionem: patre deportato, de rebus postea quæsitis filius testamentum facere potest; nec restituto patre, licet filius in eius potestatem reuertatur, irritum testamentum fit, l. vltim. C. de senteot. pass. oam sine capitis minutiooe ipso iure in potestaté reuertitur. spes postliminij omnia suspendit. spes restitutionis oihil suspendit. Iurisgentium siue postliminij spes certior est, quam iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam est, vt captiuns partem faciat, deportatus ooo item, l. 1. §. si ex tribus. & §. vltim. D. de bon. poss. contr. tab. l. si necem. §. si patronus. D. de bon. lib.

RESTITVTIO NATALIVM, Nouella 78. vide Natalibus restituere.

RESTITVTORIVM, pro iudicio restitutorio, & cognitione prætoria de restitutione facienda, l. 7. D. quod fals. tuto. l. 39. D. de euict. Et

RESTITVTORIA actio, quæ in veterem debitorem restituitur, muliere, quæ pro eo obligationem susceperat, nexu obiigationis liberata, l. 8. §. Marcellus. & §. si mulieri. D. ad S.C. Velleia.

Restitutoria interdicta sunt, per quæ Prætor aliquid restitui iubet, l. 1. & l. 2. D. de iterd. qua de caussa ita sem per concepta sunt, vt verbum RESTITVAS addatur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi restituas. Restituendi autem verbum duas ad res pertinet: aut enim res restitui iubetur: vt in Quorum bonorum, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

RETARE flumina, pro purgare. oá Retæ, arbores sunt quæ sut ea ripis fluminú eminét, aut io alueis eorum extant. à retibus dictæ, quòd prætereuntes naues impediant, quasique irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retaoda publicè redempta habent, si quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, noo fecisse. Hæc ex Gellio lib. 11. cap. 17.

RETICVLI, cácelli è funiculis tenuibus, sot è neruis: quibus bestiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpi. l. 17. §. 8. de act. empt. Reticuli circa columoas, piutei circa parietes, item cilicia vela ædium non sunt. Varro lib. de re rust. 3. ca. 5. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è oeruis sunt, vt perspici in silua possit, & quæ ibi sunt, neque auis eas transire. In l. 41. §. 7. de leg. 1. simpliciter Cancelli appellantur.

RETICVLVM, in l. 5. §. vltim. D. de his qui deiecer. vel effud. vbi amphorá ex reticulo suspensam narrat. Plinius lib. 31. cap. 6. Item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ. Alij d. l. 5 Resticulo legunt.

RETICVLA io l. 25. §. ornamentorum. D. de auro arg. sunt quæ vulgo scofia dicimus, quæ in formam retis facta ad capillos continendos capiti aptantur. Reticulum Lexicon B. Germani vertit γύργαθον, κρωκύφαντον. Et Planè crocusantia reticulis iunguntur in dicto §. ornamentorum. γύργαθον verò πλέγμα τι esse Pollux libri septimi, capite vlumo, & libri decimi capite trigesimoquinto docet. Isidorus libro vigesimo Etymol. capite trigesimo: Reticulum, ait, est quod colligit comas: dictum ab eo quod retinet crines oc effundantur. Lamprid. in Alexaod. Matronas autem regias contentas esse debere vno reticuio atque inauribus. Vtitur & hoc verbo in hunc sensum Capitolious in Maauminis. Reticulatum opus apud Vitru. lib. 2. cap. 8. Et Plin. lib. 36. ca. 22.

RETIARIVS, l. si iactuio. D. de leg. Rho. de iact. qui rete iacit.

Retiarius, alter ex litigatoribus. vide Fest.

RETINERI, detineri l. 3. D. de lib. ho. exhib.

Retineri pro possidere scribit Albericus, in l. possessio quoque. D. de acquir. posses.

RETENTIO adsimilatur traditioni l. quędam muiier. 2. respons. l. eius rei. de rei. viod. cum simil. quæ fideliter citat Apellus in Methodo, cap. 3. Porrò materiam retentionis tractat Bar. communiter probatur, in l. indebitum. §. si centum. D. de condict. indebit. & in l. si non inducta. C. in quibus caus. pignor. tacit. contrah.

Retractare est, quod omiseris repetere, & mutare, renouare, & recognoscere, vel iterum tractare, vt ait Festus: & sic sumitur l. 1. §. 1. D. ne de stat. defun. l. 31. in fi. D. de iureiur. l. 10. §. 1. D. ad Turpiil. l. 39. D. de iure fisc. l. 4. C. de episcop. aud. Cicero lib. 4. de Nat. deor. Qui autem omoia quæ ad cultum deorum pertinent, retractarent, & tanquam relegereot, hi dicti sunt Religiosi. Idem ad Attic. iib. 8. Augemus crimen doiorem retractando. Sic Tertull. in Apologetico: Caussas quæ hoc exegerint, retractemus.

RETRAHERE, apud Vlpianum l. Imperatores. 9. §. 1. D. de admin. rerum ad ciu. sumitur pro recuperare prędia alienata. Item rescripserunt, agros reipub. retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus possideantur, cum possint ad auctores suos recurrere. Hinc

RETRACTVS, vsitata vox in scholis, pro redemptione prædiorum, lege aut pacto contrahentium introducta. Vt sutem à contrahendo Contractum, à distrahendo Distractum Iurisconsulti declinarunt: sic à retraheodo Retractum accipere possumus. Duplex autem est retractus: Legitimus, quem Gentilitium appellare possumus, & Conuctionaiis. Legitimus, siue Gentilitius est, qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prædia, oblato intra legitimum tempns pretio, recuperare possint. qua de caussa ius προτιμήσεως à Græcis appellatum est. vode quandam quasi prędiorum gentilitatem nasci apparet: qualem se Cic. vidisse negabat. Ad hsnc autem προτίμησιν absurdum est referre l. dudum. C. de contrah. empt. vt doctissime demoostrat Hotom. Conuctionalis autem retractus est, cum io venditione prędij pactum est, vt venditori quandoqoe liceat illud restituto pretio redimere ac recuperare: siue dies ei redemptioni præstituta sit, siue non sit: cuiusmodi conueotiones in iure vsitatæ sunt, vt l. 2. & similib. C. de pact. int. empt.

RETRO, pro rursus, vel ex diuerso, l. 4. D. de operis ser. l. 67. D. de solut. l. 40. §. seruum. de acqui. pos. l. 9. §. vlt. D. de except.

Retrò iuris ordine, hacteous obtinoit, l. omoes iudices. de delat. lib. 10. C.

Retrò obtiouit consuetudo, id est, corroborata est, l. si in aliquam. D. de offic. Procons.

Retrò subaudiri & supprimi per ellipsin scribit Albericus io l. seruus seruum. D. ad leg. Aquil.

RETRODVCI, in l. seruitutes. §. si illicitum. D. de seruit. vrb. prædio.

RETRORSVM, l. si duobus. §. 1. D. de diuers. & tép. pręscrip.

RETROVENDENDI pactum, inter cetera pacta vulgatissimum est: veluti cùm veoditori ex cóuentione conceditur ab emptore, quòd si ipse vel heres eius, voluerit quandocunque, aut intra certum tempus restituere precium, vt tum rem suam, quam vendidit, quasi redemptaio accipiat. Quo pacto in emptione

& vend

& venditione redituum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor.

REVEHERE est quod ante vectum fuit, iterum vehere, l. vniuersi. C. de vectig. & commiss.

REVERA coniunctim vice aduerbij est. Revera solutè, id est ipso facto, idque quidam autumant.

REVERENDI sunt, quibus reuerentia & honor debetur, Zasius ad l. generaliter. D. de in ius voc.

REVERENTIA, honor, quem tam verbis, quàm facto exhibemus, l. parentes. D. de in ius voc. quidã addi iunt hæc verba, cũ pauore, c. 2. de offi. dele. in 6. Archid. c. decet. de immun. eccle. Quibus exhibenda sit, viuis & mortuis. vide l. apud Celsum. §. aduersus. D. de do. except.

REVOCARE domum significat id quod vulgo dicimus, petere se remitti domũ, l. 2. §. legatis. D. de iudic. l. 28. §. si cum in prouincia. D. quib. ex caus. maio. & vl de ea. fin. D. de foro compet. vbi pontificij. Sic & ius reuocandi forum, l. 7. D. de iud. Et Reuocare in prouinciam, l. 7. §. pe. D. de accus.

Reuocatur quod translatum fuit, vt colligitur ex gloss. in l. hac in factum. D. quę in fraud. cred. & C. de reuo. doна. toto titul.

Reuocatur etiã quod nullum est, quatenus de facto processit, l. ne procur. D de iure fisc.

Reuocari quando possit sententia, ponunt Pontificij c. qualiter & quando. de accus.

REVOCATORIA, diploma principis significat quo absentem ad se reuocat, l. fin. C. de digni. lib. 12. l. 3. C. de silent. ibid. ἀνάκλησιν vocat Imp. Nouel. 8. versi. οὐδὲ γὰρ δίδομεν.

REVS antiquis dictus est à Re, id est lite: vt sub voce Res docuimus. Itaque Cicero in II. de Orat. Reos, inquit, appello, non eos modò qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur. sic enim olim loquebantur. Et Gal. Aelius apud Fest. Reus est, inquit, qui cum altero litem contestatam habet, siue is egit, siue cum eo actum est. Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eosdem fuisse, qui nunc Litigatores appellantur. Postea verò distinguendarum appellationũ caussa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti sunt (vt Festus loquit) à re quam promiserunt, ac debent: hoc est, ij vnde quid iudicio petitur. Reus, inquit Festus, nunc dicitur, qui caussam dicit, & item qui quid promisit, ac debet. Veteres autem reum vnde petitur vocabãt. Cic. li. 2. de Orat. Nónne nobis in tribunali Q. Pompeij sedentibus postulabam, vt illi vnde peteretur, vetus atque vsitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset. Idem lib. 7. Epist. ad Trebat. Ego omnibus vnde petitur hoc consilij dederim, vt à singulis interregibus binas aduocationes postulent. Sed & in leg. Manil. Et si is vnde ea pecunia petita erit, cõdemnatus erat, eam pecuniam ab eo, vel à bonis eius primo quoque die exigito. Vterque etiam ea cõtrahentibus reus appellatur, l. 5. §. conuentionales. D. de verborum obligationib. Sed differentiæ caussa, qui stipulatur, reus stipulandi: qui spondet, reus promittendi dicitur, l. 1. & toto tit. D. de duobus reis, l. 134. §. penultimo. D. de diuers. reg. l. 50. §. vltim. l. 52. §. duo. & passim titul. de fideiussorib. D. sicuti qui credit, reus credendi: qui accipit, reus debendi: qui satisdat, reus satisdandi: qui satis accipit, reus satis accipiendi appellatur, l. 34. §. quidam. D. de solutio.

Reus stipulando est idem, qui stipulator dicitur. quippe suo nomine ab altero stipulatus est, non is qui alteri astipulatus est. Reus promittendo, est qui suo nomine alteri quid promisit. Sic à Paulo in l. si duo. 34. D. de recept. arb.

REI plane verbo plerunque debitor significatur, l. 22. §. quòd si stipulator. & alias sæpe. D. de fideiussori. l. 45. §. si principali. D. de iure fisci. Hinc

Reus constitutus dicitur, qui se obligauit, l. 14. §. Labeo. D. quod met. caus. Et eiusdẽ pecuniæ rei, qui eandem pecuniam promiserunt, l. 22. §. cum tu. D. de fideiuss. l. 84. §. qui Cainm. D. de lega. 1. Duos autem reos promittendi facimus, si vtrunque interrogemus, & vterque respondeat eiusdem pecuniæ nomine, l. 3. & l. 6. D. de duob. reis. & Institut. eodem titul. Nec tantum stipulatione, sed & aliis contractibus duo rei fieri possunt: veluti si apud duos eadem res deponatur, duobúsve eadem res locetur, commodetur. Interdum

Reus expromissorem significat, id est, eum qui alienam in se obligationem vel nouatione vel delegatione suscepit, l. 1. D. ad Vellcian. l. 1. §. exceptionem. D. quar. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D. de verborum obliga. l. 9. §. omnis. D. de pigner. act. l. 7. §. seruus pactionis. D. de dolo. l. 22. §. si mulier. D. soluto matrim. l. 34. in fin. D. de statu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vlt. in fin. D. si cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act. empt.

Reis cauere, id est, per fideiussores, l. 1. §. iubet. D. de collat. bon.

Reum facere in publicis iudiciis, est eius nomen ad magistratum cuius de ea re notio est, deferre, vt ei dies audiendæ accusationi dicatur, l. 3. D. de accusationib. Hinc Asconius: Quid est, inquit, Reũ fieri, nisi apud Prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur, vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. hęc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur, vt caussa ex ordine ageretur: dicebatúrque in reos receptus vel relatus. Libellorũ autem conceptio qualis fuerit, Paulus dicta lege tertia. D. de accusatio. demonstrat. Agi etiam Reus eodem sensu dicitur, qui accusatur. Valer. lib. 6. ca. 8. M. Antonius auorum nostrorum temporibus clarissimus Orator incesti reus agebatur. Et libri octaui capite primo, Q. Flauius à C. Valerio Aedile apud populum reus actus. Recipi verò vel referri inter Reos dicitur quis, postquam delatum est nomen eius. Et contra, Eximi ex Reis, absolutione vel abolitione secuta. Eorum autem status & cõditio, qui inter reos recepti sunt, Reatus vocatur. Et quamdiu accusatio pendet, in reatu esse dicuntur, l. vlt. D. de publ. iudic. l. 25. D. de pœn. l. 3. §. quòd pater. D. de munerib. & honorib. l. 46. §. in reatu. D. de iure fisc.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, auctor Modestin. in l. si multi. de publican. Vide glos. ibidem.

RHAPSODIAE verbum pr[illegible] partes hodie reponendum in lege librorum. 52. §. secundo. D. de legat. 3. Appellantur eo nomine singuli Homeri libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν τὰς ᾠδάς.

RHEDA, siue, vt quidam sine aspiratione legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo gestabantur nobiliores in villas suas, l. cum in plures. D. loca. Quintilianus libr. 1. cap. 5. Gallicum esse ait.

RHAMNIA lex pœnam calumniatoribus irrogabat. Lege l. 1. ad S. C. Turpil.

RHODVS vrbs, & insula in mari Mediterraneo clarissima, à variis scriptoribus celebrata: quam anno 1522. Turcarum Imperator occupauit.

RHODIAE leges, commerciorum naualiũ sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, c. fin. dist. 2. Accursius l. 1. D. de leg. Rho. de iac. Extant hodie, & vide Isido. lib. 5. cap. 17. & Paul. lib. 2. Sent. titul. 7. Tertul. lib. 3. aduers. Marcio. & vide Libellum de eisdem legibus.

Rhodiæ naues, quæ sint, docet L. Baifius in libro de re nauali.

RICA Paulo apud Festum, vestimentum quadratum fimbriatum.

Ridica, pedamentum vitium. Vlpia.l.11.§.3.D.quod vi aut clam. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abstulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro de re rust.lib.1.cap.8. Pedamentum ferè quatuor generum. vnum robustum, qnod optimum solet afferri in vineam è quercu ac iunipero, & vocatur Ridica.

Ridiculum, §.si quis in aliena. Insti.de rer.diuis. risu explodendum.

Rigor à rectitudine dicitur, & est cursus aquæ rectũ profluentis tenorem obseruans, l.1.§.quod autem.D. ne quid in flum.public. Sic Rigor stillicidij, rectus eius fluxus est, l.fin.§.fin.D.de serui.vrba. At Plinius lib.8.Epist.ad Rom. Rigorem aquæ pro frigiditate posuit. Sunt & rigores in agris, cuius verbi, quia à Lexicis abest, interpretationem adferemus ex Brissonio lib.6.de verborum significatio. Rigor (inquit ex Boeth.li.1.Geomet.) est quicquid inter duo signa veluti in modum lineæ directum prospicitur. Flexuosum verò est, quicquid secundum naturam locorum curuatur. Nam qund in agro à mensore operis caussa ad finem directum fuerit, Rigor appellatur: quicquid ad hornm imitationem in fnrma scribitur, linea appellatur. Bini verò rigores sunt, quando singulis spaciis interuenientibus tendunt, vt itinere plerunque peragunt. Aggenus Vrbicus, Rigor, ait, suæ rectitudinis naturalis nomen accepit. Sicul.in lib.de conditio. agr. In aliquibus, ait, regionibus ita fines inter possessores ordinati sunt, vt rigores durent per longũ tractum, incedentésque in viis, aut riuis, aut substructionibus, aut regionibus, aliísque finitionum generibus, deficient supra scripti rigores. Atque vt in pauca concludam, Rignr est rectitudo naturalis, siue [illegible], qua agri disterminantur.

Rigor iuris, non est ius, sed excessus iuris, & austeritas quædam facta ad terrorem, 50. distin. vt constitueretur. Gloss.in l.fin.§.Lucius.D.de seruit.vrb.præd.glo. in cap.vt constitueretur.50.distinct.

Rigor iuris, quandoque ponitur pro sollemnitate & ordine iuris, habita ratione ad pontificis maximi rescriptum, c.super literis.de rescriptis.

Rigor an æquitati præferenda sit, edisserunt fusissimè interpretes, l.placuit.C.de iudi.

Rimari diligenter quærere, scrutari, propriè ad iudicis officium spectat. Rimari verbo vsus est canon, iudicantem.30.q.5.quod iudicis nfficio incumbit.

Ripa, inqnit Vlpianus, definitur id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. Ceterum si quando imbribus, vel mari, vel qua alia ratinne ad tempus excreuit, ripas non mutat, l.1.§.ripa.D.de fluminibus. Et hoc est, quod Paulus dicit: Ripas eas esse, quæ plenissimũ flum.. continent. Et metiendæ sunt ripæ, ex quo primùm à plano incipit vergere vsque ad aquam, l.flumina.D.eod.

Ripa, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque insulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Prnculo appellatur. Si qua, inquit, in flumine tua est, nihil in ea publici est. Paulus: In eo genere insularum, ripæ, flumini: & litora, mari proxima publica sunt. Hæc Paulus l.65.§.1.D.de acq.rer.dom.

Ripam munire, est aggeribus factis, & oppositis aquam coercere, ne excrescens flumen agrum occupet, l.1.§. sunt autem.D.ne quid in flum.publ.l. vnic. D.de ripa mun. Hinc

Ripariensia castra, l.14.D.de re milit. in ripis statuta, & locata. Et Riparenses apud Vopiscum in Aurelian. Hinc & Ripuarij dicti sunt Germani accolæ riparum Rheni, quibus conscriptæ leges hodiæ extant.

Riscus in l.25.D.de aur.& arg. arcula vestiaria est, vt quidam volunt. Tradit Pollux libr.7. Onom. cap.19. & libro 10.ca.31. κιβώτια ἐν οἷς ἀπετίθεντο αἱ ἐσθῆτες, ῥίσκοι παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγονται. Donatus in Eunuch. Terent. nomen id esse Phrygium scribit, eóque significari cistam pelle contectam. Riscus in Lexico B. Germani ad vrbem Lutetiam κιβωτὸς μεγάλη definitur. Hntom. Riscum exponit capsulam, in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus lotam corporis partem abstergunt: quod riscus cum lauatione iungatur eo in loco.

Ritus, mos comprobatus in administrãdis sacrificiis: & generaliter, Ritus, mos & adprobata consuetudo, quam omnes ratam habent.

Rite, vide suprà Rectè.

Riuum Festus lib.16. dici ait non tantum naturali suo impetu fluentem tenuem aquæ fluxum, quo modo riuum fluminis dixit Gaius l.7.§.insula.D.de acqu.re. domi. sed & manu factum, siue super terram in fossa, siue super specum: à Græco verbo ῥεῖν, quod est fluere. Hoc posteriore significato Riuus definitur ab Vlpiano esse locus per longitudinem depressus, quo aqna decurrat, l.1.§.1.D.de riuis. Atque ita accipitur in l.a. D.de extraor.cognit.l.12.& l.16.D.quemadm. seruit. amit. & alibi passim. Riuum deprimere, vel adleuare, l.refectionis.12.D.commu.præd. Riuum ducere, l.9. D.de seruit.tit.gene. Riui, prout conuenerat, terreni, signini, cementitij, lapideíve fiebant, vt apparet ex l.1. §.fi.& l.3.§.1.D.de riuis. item Riui quidam erant aperti, quidã tecti, n perti l.1.§.fi.& l.3.D.en. Hos subterrãneos appellat sæpius I. Frnntinus in lib.de æquæduct.

Riuales, qui per eundem riuum aquam ducunt, l.1. §.si inter.& l.3.§.penult. D.de aqua quotid. vt Donat. in Eunuch. Terent. notat. Gell.lib.14.cap.1. Quod ei forte de aquæductu cum riualibus contentio esset. Acron quoque in artem Poetic. Horatij, Riuales, ait, dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum sæpe discrepabant.

Rixa, etsi propriè verbosa contentio est, ad factnm tamen etiam refertur, l.si ex plagis.§.1.ad l.Aquil. Vlpia. in l.4. Vi bon.rapt. Et rectissimè Laben, inquit, inter turbam & rixam multum interesse ait. Nanque turbam multitudinis hominum esse turbationem, & cœtum: at rixam duorũ. Paul.de sicar.l.fi. Si in rixa homo percussus perierit, ictus vniuscuiusque in hoc collectorum contemplari oportet. Receptum est, in feriis rixæ nntionem fieri pnsse.

Robur omnium rerum firmitas. Formula, in rnbore suo duratura, frequenter in diplomatis principalibus nullum robur sumi tradidit Angel.l.eos.versi.suo robore.C.de præscript.30.anno. citat l.scripturas.C.qui pot.in pig.auth.quas actinnes.C.de sac.san eccle.

Rnausta ætas, prn militari, vt suprà dictum est, apud idnneos auctores accipitur. Huic nostri tribuunt initium ab excessu anni 25. Vlp.in l.si in acutis.2.de adult. §.lex Iulia. Nec enim visus est, inquit, idnneus accusator, qui nondũ robustæ ætatis sit. Et paulò pòst: Maiorem vigintiquinq; annis & eũ accipimus, qui annũ vigesimumquintũ ætatis agit. Dicitur & robustus ætate.

Roffrenus Iurisconsult. nobilis, Beneuentanus, iura ciuile publicè Bnnoniæ, dein Arenj professus est, circiter annum M.C C.

Rogari lex tum dicitur, cùm de ferenda ea populus vel plebs consulitur & interrogatur. Si quidem Quirites vel à consulibus, vel à tribunis rogabantur, vellent, iuberentne quid fieri. Qui si sciuissent, id est confirmassent, lata sancitáque lex erat, quæ non nisi per populi rogatinnem fieri poterat. Hodie verò rescripto opus est, 3.1.de mandat.pincip. Vide Budæum in prioribus Anno.ad posterior.l.de orig.iur. Vlp.in l.1. ad leg.Aquil.

Rogatur, pro interrngatur, l.2.D.de adoptio.

Rogatio, lex est, sic dicta quòd cùm promulgãtur, populus rogatur. Rogatio enim fit, cùm populus cnnsulitur.

Rogator comitiorum, qui comitia, vt fiant, rogat.

ROMAE

ROMAE appellatio continentibus ædificiis finitur, l.2. D. de verbor. significat. Itaque ædificia Romæ fieri ea videntur, quæ in continentibus ædificiis fiunt, l.139. D. de verbor. signific. & qui in continentibus ædificiis nati sunt, Romæ nati intelliguntur, l.147. D. eod. tit. & penus quæ sit Romæ legata, non ea tantum quæ intra murum, sed & quæ intra continentia sit debetur, l.4. §. si ita. D. de penu leg.

Roma communis patria est, l.33. D. ad municipal. & vt scite Athenæus scribit. τῆς οἰκουμένης ἐπιτομή. Vnde Orbis Romanus, l.17. de statu hom. l.5. de metallar. in C. Theod. Cassiodor. lib.3. Variar. Epist. penult. Augusti siquidem temporibus orbis Romanus agris diuisus censúque descriptus est. Saluia. Massil. lib.7. de vero Dei iudicio: Sed vbi apud nos emendatur, aut quæ pars Romani orbis corrigitur? Et aliàs. Sed hæc omnia prætermittantur, quæ & in toto ferme aguntur orbe Romano.

Roma duplex statuitur in constitutionibus: vna vetus, scilicet quam Romulus condidit; altera noua, videlicet Constantinopolis, quam veteris & antiquæ Romæ prærogatiua lætari Impp. voluerunt, l.6. C. de sacrosanct. eccles. l.40. C. de episc. op. & cleric. l.4. C. de operibus public. l. vltim. C. in quibus caussis pig. Zonaras etiam non semel hanc νέαν Ῥώμην vocat. Quinetiam Chalcedonensis Concilij cap. 22. ita scriptum est: καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ· εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ.

ROMANVM, vel Cæsareum ius, idem est quod vulgo ius commune dicimus, & rectè: quia supremũ & eminentissimum est, plenum certè humanitatis, æquitatísque, tot iam annis vnanimi omnium consensu, auctore Deo, receptum. Idque est, quod Iustin. in §. sed ius quidem ciuile. Instit. de iur. natur. gen. & ciuil. notat. Sed quoties, inquit, non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum ius significamus. Ius ciuile quidam ex leges abrogare, & omnino extinguere volebant, tanquam Mosis iudicia sufficerent. Multi sunt casus, qui his non definiuntur, ideóque ad ius Ciuile deueniendum, quod à iure naturali dimanauit, quod variis locis libri iuris ciuilis docent. Ius verò naturale à summo Deo mentibus hominum insitum, vt ait Cic. lib.1. de legib. & Paul. Apost. Rom. 2. cap.

ROMANIOLA, siue Romandiola, quæ in Feudorum libris aliquoties nominatur, ea pars Italiæ est, quæ Ariminum vsq; producta, olim Flaminia: & ab Arimino ad Rauennam & Bononiã Aemilia vocitata est: quondam Gallia Togata: posterioribus temporibus Rauennæ Exarchatus. Otto Frising. lib. Frid. 2. cap.7. Ex quo contigit, vt circa Exarchatum Rauennatensem artaris antiquis eiusdẽ prouinciæ incolis, ea pars Italiæ, quæ antea Aemilia dicebatur, nunc Romaniola (quod diminutiuum à Roma tractum noscitur) vulgò vsque hodie dici soleat. Flauius Biondus libro 1. Decad. 2. Cum Langobardorum gentem tam multis Italiæ populis, affinitatibus, ac sanguinitate coniunctam, nec eiicere tutum, nec delere humanum videretur: Pontifex Imperatórque constituerunt, vbi sedem diu & status sui fundamenta habuerãt, genti Langobardæ nomen & solum patrium conseruare: vtque propinquior coniunctiórque nominis Romani memoria fines illis faceret certiores, haberéntq; illi probatæ erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus esset cura aut motus eorum compescendi, aut magistratus renunciandi, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectuntur, Romandiolã placuit appellari. Item in lib. de Italia illustrata: Quam longitudinẽ & nunc habet Rauennatis Ecclesiæ Exarchatus prouincia, cuius tota id Romandiolæ nomen olim obtinuit: quod quidem nomen ostendimus in historiis, Carolum Magnum, & Pipinum Adriano Pontif. Roman. post oppressos, dominióque priuatos Langobardos, ea maxime ex caussa indidisse, quòd toto Langobardorum tempore Rauenna cum propinquis aliquot ciuitatibus & opidis Romano populo fidem constantissime seruauit. Scitum est autem, quod de Romandiola scribit Antoninus Florentinus part. histo. 3. titul.20. cap.3. Rodolphus (inquit) electus Imperator obligauit se intra certum tempus venire Mediolanum, sub pœna excommunicationis: quod tamen non impleuit, in partibus Alemanniæ guerris sibi suscitatis: vnde nec coronam, nec benedictionem Imperialem ab Ecclesia suscepit: & excommunicatus propter hoc, processu temporis, reconciliationem recepit ab Ecclesia, & in satisfactionem Ecclesiæ ipsi concessit comitatum Romandiolæ. Ioannes Nauclerus, Generat. 27. Itaque Pontifex Imperatórque statuerunt, vt vbi sedem ducentos & amplius annos, ac status sui fundamenta habuissent Papæ Mediolani, & in quibusdam locis aliis trans Padum, genti Langobardæ nomen & solum patrium maneret: & vt propinquior coniunctióque nominis Rom. memoria fines illis faceret certiores, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectitur, Romandiolam placuit appellari. Hæc ille. Cum autem Pipinus partem hanc Italiæ Langobardis ereptam Papæ Romano attribuisset, aliquanto post Pontifex ne ingratus videretur, regnum Galliæ Regi Childerico anili superstitione stolido ademptum, illi adiudicauit. Ex quo vetus verbum comprobatum est, Aut Regem, aut asinum nasci oportere.

ROMPHAEA teli genus, lege 3. §. tertio. D. de vi & vi armata.

RONCALIA, de qua in libris Feudorum multis locis mentio fit, li.2. ti.52. §.3 his exponitur verbis ab Ottone Frising. lib. Friderici 2. cap.12. Inde castra mouens in campo Roncaliæ super Padum non longè à Placentia, mense Nouembri resedit. Est autem consuetudinis Regum Francorũ, quæ & Theutonicorum, vt quotiescunque ad sumendam Imperij Romani coronam militem ad transalpisandum coegerint, in prædicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto, scutum suspenditur, vniuersorúmque equitum agmen feuda habentium ad excubias proxima nocte Principi faciendas per curiæ præconem exposcitur: quod sectantea qui in eius comitatu fuerunt, singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt. At sequenti die quicunq; nocturnis vigiliis defuisse deprensus fuerat, denuò ad præsentiam Regis aliorúmque Principum, vel virorum illustrium euocatur: sicque omnes omnium beneficiati, qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feudis condemnantur. Hunc morem Principe secuto, non solùm laicorum feuda, sed & quorundam Episcoporum, id est, Hartuici Bremensis, & Vlrici Hamberstatensis regalia personis tantum, quia nec personis, sed Ecclesiis perpetualiter à principibus tradita sunt, adiudicata fuere. Itémque à Gunthero libro 2.

-Tunc demum signa reuellens,
Roncalia properat rapidis attingere castris.
Est locus Italiæ modicum seiunctus ab vrbe,
Cui quia pulchra situ placet, inde Placentia nomen.
Planus, & Eridani placito iunctissimus amni,
Effundit latos spatioso limite campos.
Hic quoties claram regnator tendit ad vrbem
Theutonus, Ausoniam sumpturus ritè coronam,

Ponere

Ponere castra solet: ligno suspenditur altè
Erecto clypeus: tunc præco regius omnem
Conuocat à dominis feudalia iura tenentes.
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte vetustorum debent ex more parentum:
At quicunque domi, domino nolente relictus,
Defuerit, feudo priuari Curia censet, &c.

Lotharius Imperator libro Feudorum 2. titulo 52. §. 1. Dum apud Roncaliam secundum antiquorum Imperatorum consuetudinem pro iustitia ac pace regni componenda consideremus. Et tit. 55. Dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersalis curiæ Roncaliæ pro Tribunali sederemus, à Principibus Italicis nō modicas accepimus querelas, &c. Abbas Vrsperg. in Frid. Pro reparando itaque Iustitiæ vigore, omnibus Lombardis & Italicis Roncaliam, vbi mos Lombardorum est iustitiam suam requirere, & ab Imperatoribus recipere, diem certam & curiam publicā ad præsentiam Principum qui tunc aderant, eis designauit: edictúmque est ab Imperatore, vt de singulis Italiæ vrbibus viri idonei Roncaliam conuenirent, & Barones, & alij qui caussas haberent.

ROSAM Pomponius inter vnguenta numerat, quæ valetudinis caussa parata sunt, l. 21. §. 1. D. de auro, & arg. Sic & Rosam pro oleo rosaceo posuit Celsus libr. 8. cap. 4. Quod si membrana, inquit, per inflammationem intumuerit, infundenda erit rosa tepida.

ROSTRA Liuio templum, seu forum ante curiam Hostiliam, in quo erat pulpitum ornatum rostris, & vide l. 2. §. exactis. D. de orig. iur.

ROTAE aquariæ apud Paul. lib. 4. Sent. tit. 6. per quas extollitur vel extrahitur aqua, de quibus in l. 1. D. cōmu. præd. l. 20. §. vltim. D. de contrah. empt. & apud Cato. de re rust. cap. 11. Tertull. lib. de Anima, Rotas aquilegas vocauit. Vitruuius lib. 10. cap. 9. Quod rota extulerit, inquit, in castellum infundi. Isido. libr. vltim. ca. 15. dictam ait Rotam, qnod quasi ruat. Est enim machina, qua ex flumine aqua extrahitur. Lucretius li. 15.

In fluuio versare rotas, atque hausta videmus.

vbi hausta sunt rotarum cadi ab hauriendo, quæ Græcè ἄντλια vocantur, vt & à Nonio notatur. Riuus verò ille quo per rotam educta aqua in hortum effunditur, ἀμάρα Græcis vocantur, ἀπὸ τοῦ ἀμαρεύειν, quod est deriuare, vel ἀπὸ τοῦ ἅμα ῥεῖν, & hac ratione aspirari deberet. Vide Etymologicum.

ROTA POENALIS, suppliciū à Francisco rege in grassatores institutum, vt fractis membris semianimes in altum elatis rotis supini imponātur, diuersissimum est ab rota illa veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur ac distendebātur. Nicephorus enim D. Panteelemonem rotam qua mēbra comminuuntur sine damno pertulisse scribit libri 7. capit. 14. In epistola quadam Luciani ad Stesichorum sic legitur: τινὲς δὲ ἄκρα περιεκαύθησαν, καὶ ἐπὶ τροχῶν ἐλυγίσθησαν. Suidas sic scribit: τροχισθῆναι, βασανισθῆναι, ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄργανον βασανιστικὸν, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. Et paulo post: ξύλινόν τι ἦν ὁ τροχὸς, ἐν ᾧ διαστρεβλούμενοι οἱ ἀνακρινόμενοι ἐκολάζοντο. Demosthenes 3. in Aphob. θαυμάζω γὰρ δὴ τὸν μέλλοντα ἐπὶ τοῦ τροχοῦ στρεβλοῦσθαι. M. quoque Tullius libr. 5. Tuscul. rotam genus quoddam tormenti apud Græcos esse testatur. Apuleius libr. 3. Nec mora cum ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. Et lib. 10. Nec rota vel eculeus more Græcorum tormentis eius apparata iam deerant.

ROTVNDAE clausulæ Fab. Quintil. lib. 7. qnibus sententiæ clanduntur, cum sequentibus non hærentes. vide Budæum.

RVBVS, & rusus generalia sunt nomina, ad omnia, quæ qnomodolibet rubent: vide Gellium lib. 2.

RVBOR, pro pudore, qui plerunque mali est. hoc verbo vtitur I. C. in l. 3. §. fin. D. de vsur.

RVBRIANVM Senatusconsultum, Vide Senatusconsultum Rubrianum.

RVBRICA, terra rubra, de qua vide Dioscoridem lib. 5. cap. 71. & Matth. commentarium. Hac veteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id est titulos notabant: quo factum etiā est vt & pro titulis ipsis capiantur. Vnde Paulus in l. 2. §. recup. D. de interd. Recuperandæ, inquit, possessionis caussa interdicta proponuntur sub rubrica Vnde vi. Hinc illud Iuuenalis Satyr. 14. *–perlege rubras Maiorum leges.* Et illud Persij Satyra 5.

Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

Hinc Fab. libr. 12. cap. 3. Alij se ad album & rubricas transtulerunt, & formularij, vel leguleij esse maluerunt. Ouid. lib. 1. Trist.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Turneb. Aduers. lib. 4. cap. 5. Rubricas scribit veteres tantum posuisse in publico legitimóque iure, vt maiestas legibus accresceret, capitibus earum sinopide insignitis, & sanguineum quiddam & cruentum fortasse etiam minantibus; nec ad Prætoris album pertinuisse: tum etiam Iurisconsultorum libros rubrica notari non solitos. Hæc (vt ingenue fatear) parum mihi cum superiorum auctorum auctoritate conuenire videntur: nec probabile est aliis omnibus eum librorum ornatum, solis iurisconsultis exceptis, concessum fuisse. Notat idem Turnebus, Democritum grauissimum physicum, ea quæ expertus erat consignasse rubra cera anulo impressa, & postea commentariis commisisse. Vitruuius: Admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, & eius commentarium, qnod inscribitur χειροτονητῶν, in quo etiam vtebatur anulo, signans cera ex milto quæ esset expertus. Aduertendum autem quod Rubricæ sui natura ad subsequentem textum referendæ sunt, à quo vel restringuntur, vel declarantur, l. asse. D. de heredib. instituen. Si quidem de particulæ natura, materia subsequentis demonstratiua est, l. idem Pompon. D. de arbitr. Ceterum si quæ rubricæ disponere vidētur, id non ex propria natura, sed ex aliqua extrinsecus accidente ratione fit: veluti quoties contextus integer non extat: vt in plerisque Cod. titulis, quibus subiecerat leges Græcas Iustinianus, quæ hodie beneficio τῶν βασιλικῶν extant fere omnes. Cum enim verisimile sit, concordasse rubricam eum textu, probabiliter ex rubrica conilcimus quid in textu olim fuerit. Verùm rubrica, cuius extat textus, non minus atque ille allegari potest. vt Rubric. l. 1. C. ne fideiuss. det. licet ex contextu potius agatur, quia ille principalior. Sin autem rubrica clarior, textum subsequentem ambiguum declarat. Sicut enim vna pars legis aliam declarat, l. sed & posteriores. D. de leg. & ex præcedentibus subseqnentia explicantur, l. si seruus plurium. §. final. de lega. 1. ita ex titulo lex ipsa interpretationem potest capere: attamen quā Rubrica specialis, generalitas textus potior habenda est: quod voluit probata Gloss. Auth. de incest. nupt. in verbo, Illicitas.

RVDE AEDIFICIVM, in lege prima, sub fin. D. de impensis in rebus dot. fac. iuxta vulgata exemplaria. In Pand. Florent. legitur Aedificinm ruens. sanè clariore sensu.

RVDES PARIETES, l. 44. D. de vsufruct. nullo dum tectorio opere inducti. Rndis materia, non facta, neque in opera coniecta, l. 19. §. infecti. D. de aur. & arg. Rudes lapilli vel gemmæ, l. 25. §. final. D. eodem titulo, nondum ornati, aptati.

Rudis massa, impolita, §. si quis ex. de rer. diuis. Instit.

RVDVS eris, quod & raudus, proprie rem asperam & imperfectam significat. Dicitur autem nouum, & vetus Rndus, sed diuerso significatu. Nouum rudus, materia pauimenti est: vti saxa de nouo contusa, seu testæ

confractæ

confractæ cum calce, ad paulimentum faciendum. vide Vitruuium lib. 7. Vetus rudus lapides rudes, vt in dirutis ædificiis. Sicque vſurpauit Vlp. in l.3. de ſeruit. præd. ruſt. Poſſe te cedere ius ei eſſe terram, rudus, ſaxa iacere, poſita habere.

RVDVSCVLVM non modo pro ære infecto vulgus vſurpat, ſed etiam pro ſignato, vt cùm dicitur in mancipando: Ruduſculo libram ferito, id eſt aſſe tangito libram. Feſtus.

RVDERARE exponit Budæus referente Tur. Aduerſ. lib. 2. cap. 3. ſtatuminı ſuperinducere cum calce & arena, aut rudere nono & rediuiuo, id eſt ex vetere ædificio ſumpto, non nuper effoſo, quod conſtat è cemento. Vitruuius lib. 7. Tunc inſuper ſtatuminetur non minore ſaxo, quàm quod poſsit manum implere: ſtatuminibus inductis ruderetur. & mox: Inſuper ex teſta nucleus inducatur. Statumina autem vocat lapides & cementa libralia & manualia, ſine calce & arena.

RVDERATVS ager, qui veterum ædificiorum materia ſcatet.

RVFVLI appellati ſunt tribuni militum, non à populo, ſed à Conſule facti: quòd de eorum iure Rutilius Rufus legem tulerit. Hi poſtea mutatione vnius literæ, Rutuli ſunt appellati.

RVERE, quod ad ſtipulationem damni infecti attinet, in qua hæc verba, Si quid ibi RVET, poni ſolebant, l.18. D. rem rat. hab. non videtur quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota cadat, ſed quod ipſum per ſe concidit, l.43. D. de dam. inf.

RVINA, caſu fortuito contingens ædificiorum lapſus, l.30. D. ad leg. Falcid. l.2. §. is quoque. D. de oblig. & action. l.1. §.1. D. depoſ.

RVMOR Specul. titu. de notorio crimine, eſt particularis aſſertio, vel inſinuatio ex ſola ſuſpicione, & incerto auctore proueniens c. ſuper. de eo, qui cogno. cõſang. vxo. vide text. l.25. §.2. verſi. plane. D. de acq. here. Rumor pro exiſtimatione, & pro fama.

RVMPI teſtamentum dicitur, cùm permanente ſuo in ſtatu teſtatore caſu aliquo euertitur, vel ipſius ius vitiatur, l.3. §.2. D. de iniuſt. rupt. & Inſtit in prin. tit. quib. mod. teſt. veluti agnatione poſtumi, adoptione vel arrogatione filij filiæ ve, alterius teſtamenti factione, dummodo heres ex eo eſſe potuerit. Iſidorus lib. 5. Etym. cap. 24. Ruptum teſtamentum inde dictum ait, quod naſcente poſtumo, neque exheredato nominatim, neque inſtituto rumpitur.

RVPISSE verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres ſic intellexerunt, pro corrupiſſe, l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Ruptum tamen ait Imp. intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt, §.8. ad l. Aquil. Et ideo qui veſtimenta ſciderit, & qui inquinauerit, & qui nauem perforauerit, & qui vulnerauerit, & qui virgis, loris, pugnis ceciderit, vel telo, aut quo alio ſciderit corpus, rupiſſe intelligitur, d. l.27.

RVPITIAS in XII. Tab. Feſto li.16. ſignificat damnum dederis.

RVRSVS, denuo de bina vice intelligendum eſt, l.1. §. ſi cui. D. vt leg. no. cau. Bar. l. fidei commiſ. §. ſi quis decem. de leg. 1.

Rurſus, pro contra interdum vſurpari Seruius notat in illud lib. 3. Georg. Virg.

Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit. Sic accipitur in l.11. §. ſi filio. D. ad leg. Fal. §. rurſus. Inſtit. de actionibus. vbi rurſus ex diuerſo bis ἐξ ἀντ. Iuſtinianus dixit. Sic & apud M. Fabium lib. 4. c. vlt. & alias ſæpe hæc vox accipiẽda eſt.

RVS, omnis locus extra vrbẽ vbi ſunt agri & villæ, rub. C. ſi cur. relict. ciuit. rus ha. Rura veteres incultos agros dicebant, id eſt ſiluas & paſcua, ex li. de limi. var. auct. nec dicuntur, vt vult Varro lib. 4. Ling. quod rurſus ex iis percipiantur fructus, ſed à Græco ἄρουρα, prima litera abiecta, vt ἀμέλγω, mulgeo.

RVSTICA mancipia ab vrbanis non loco ſed genere vſus cognoſcuntur, l. vrbana 1. de verb. ſign. l. ſeruis vrbanis. & l. cum quæreretur. de legat. 3. l. quemadmodum. D. de ſupellectile leg. l. ſi prædium. C. de præd. minor. Sic etiã Vrbana prædia à ruſticis non loco, ſed vſu materiáque diſcernuntur, l. vrbana. 2. de verb. ſign.

RVSTICI nuncupantur generaliter omnes, qui ſine nobilitatis iure agriculturam exercent, ſiue ſint ſui iuris, ſiue alieni. Sed vnde eſt (dices) quòd ruſticum nomen ad iniuriam ſæpe proferamus? Vt apud Virgilium Ecl. 2. *Ruſticus es Corydon.* Reſpondeo: cum vita cultior à rudi in vniuerſum eſſet aliquo hominum exemplo declaranda: altera nuncupata eſt vrbana, quoniam ex doctorum virorum conuerſatione, mores & lingua ſolet in vrbe formari: altera verò ruſtica; quandoquidem ruri nulla eſt educationis, nulla loquendi peritia. Inde dicimus vrbanitatem, quæ opponitur ruſticitati: & ruſticè loqui eum, qui barbarè loquitur, aut incultè. Ceterùm per hoc nihil detrahitur dignitati agriculturæ, quam nobiliſsimi Romani exercuerunt, & noſtri quoque nobiles exercent per alios, honeſtiſsimo lucro.

RVSTICITAS, eſt ſimplicitas animi ſine fraude & dolo: vt in l.2. D. ſi quis in ius vocat. non ierit.

RVTA CÆSA, ſine copula à veteribus pronunciabantur, ſicut & alia multa, l.5. §. idem Iul. D. ad exhib. & l. 38. §. vlt. D. act. empti. Ea autẽ dicuntur quæ venditor poſſeſsionis, ſui vſus gratia, cõcidit, ruendáque extraxit. Et ruta quidẽ quę eruta ſunt, vt arena, creta, & ſimilia: cæſa, ea quæ cæſa, vt arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia: eſſe vult Vlpian. l.17. §. ſi ruta. de act. empt. Granaria item quæ ex tabulis fieri ſolent, ſi eorum ſtipites ſupra terram ſunt, vt & tegulas quę nondum ædificiis impoſitæ ſunt, rutis & cæſis cedere, dicit Iauolenus l.18. eod. Q. Mutius Ruta cæſa definit, quæ neque ædium, neque fundi ſunt: & in rutis cæſis ea demum ſtatuebat, quæ terra non tenerentur, quæq; opere ſtructili, tectorióve non continerentur, l. 66. in fi. D. de contra. empt. Cic. 2. de Orat. Te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. Ea ſolita fuiſſe in venditionibus excipi idem in Top. ſcribit. His opponuntur fixa iunctáque, d. l.18. ſecundum vulgarem ſcripturam, quam Florentinæ prefert Iac. Cuiac. vel infixa inædificatáque, l. cum fundus. D. de inſtr. vel inſtr. leg. quibus Liuius lib 39. adijcit immolita: quo nomine quæque citra ædificij formam molita, ſignificantur: vt in legibus limitum: Nequis eos limites decumanos ne obſepeto, neve quid eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto.

RVTABVLVM eſt quo ruſtici in proruendo igne panis coquendi gratia vtuntur, Feſto lib. 16. Galli *palam* vocant.

RVTRVM, eodem auctore ibidem, quo arena eruitur. A ruendo quidam deduci volunt, Nonius à radendo. Lucilius: *Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum vna adfert.* proinde quaſi inſtrumentum ſit hoſtorium, ad æquandam menſuram & radendũ: cum tamen ſignificare poſsit inſtrumentum, quo fruges corruuntur in modium, id eſt coniiciuntur.

RVTILANS ſanguine, rubeſcens, l. milites. Cod. de teſt. milit.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVIII.

S

S. F. s. Sine fraude sua, vt in lege Iulia de adulteriis: Retinere adulterum horas viginti sine fraude de sua iure liceat, vt ait Vlpian. in l. capite, 25. D. de adul. Valerius Probus inter notas refert.

Σάβανα, Sabana, vox in Basilicis vsitata, lintea significat, quibus in balneis loti siccarentur. Marcellus exmagister officiorum libro de medicamentis: Caput laues, & crassa sabano diligenter siccabis, spongiis demersis, & linteo vel sabano intorto vtrinque expressis. Radices betæ lauabis, & expressas sabano siccabis.

Sabbatum, Σάββατον Hebræis quietem significat. Grego. Nazianzenus, ἀπὸ τῶν κακῶν ... Sabbatū ab hebdomade sedis ... ut dictum ait Tertullianus lib. aduersus Valentinianos. Sabbatum diem cōmemorant Impp. l. 12. C. de Iudæis.

SASINIANI, vide Cassiani.

SACCVM, & sacculum pro marsupio, loculis, crumena, repositorio, & reconditorio nummorum dicunt Iuriscosi. l. 105. D. de solut. Vide, Cum sacco adire. Horatius lib. 2. Serm. Saty. 3.

Effundi saccos nummorum. Catullus:
-nam tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum. Martialis:
-nescit sacculus ista meus.

SACCARIVS, balulus qui sacco defert, trāsfértq; merces, aut quid aliud; vel qui saccis gestandis quæstum facit. Et Saccaria negotiatio, quæ circa saccoa versatur. Paulus: Non magis, ait, quam si quid ex sacco saccarij excidisset, lege qui fundum. §. venit autem. de contrahend. emp.

SACCONES apud Ciceronem lib. 7. ad Attic. epist. 13. à saccis pecuniæ vocabulum deductū: vt enim à bucca bucco, à pera pero, à Drusis Druso; sic à saccis sacco ducitur. Aenigma Oppiorum, inquit Cicero, ex Velia plane non intellexi. est enim numero Platonis obscurius. Iam intellexi tuum ænigma. Oppios enim de Velia Saccones dici. Fortasse autem Oppiis pecuniam debebat, qui Velliam vrbis locum incolebant.

SACCVLARII, in l. saccularij. D. de extr. crim. definiuntur qui vetitas in sacculos artes exercentes partem subducunt, partem subtrahunt. Id est qui magica arte credebantur sacculos, in quibus homines pecuniam gerunt, incantare & subducere. Veteres enim magnam vim esse magiæ putabant, vt & eins vi messes aliò traduci posse censerent, excantatis segetibus. Dixit autem subducunt vel subtrahunt, quia incertum est arte hoc fiat an manu. Subducimus enim arte, vt si carminibus, vel qua alia ratione: subtrahimus manu. Eiusmodi præstigias describit Synesius in epist. Enthalij cuiusdam, quem & βαλλαντα vocat, id est saccularium, qui cum in mulcta soluenda vnū sacculum ostentasset, in quo erant aurei nummi, & huic simillimum alium occultaret, in quo erant ærei, numerata & appensa pecunia aurea, & suo reddita sacculo, mox clam alterum pro altero supposuit & tradidit. Iidem etiam Sacellarij dicuntur, vt supra ex Suda & sacellus βαλάντιον Glossis. Marcellus De medicamētis: In saccello lineo ad frontem suspendes. Saccularius autem eadem forma dicitur qua Manticularius, apud Tertullianum in Apologet. cap. 43.

SACRA priuata gentis cuiusque fuisse quæ Diis penatibus paterfamilias faceret, constat ex Ciceronis lib. de legib. 2. Emancipati autem liberi arbitratu suo sacra sibi constituebant. Hinc filiifamilias in sacris paternis esse dicuntur, l. 2. C. de bon. quæ lib. In sacris manere, l. filiæ. 12. C. de collation. l. penult. C. de adopt. In sacris parentum constituti, l. vltim. C. de inoffic. testa. l. vlti. C. ad Tertyll. l. vltim. C de cur. fur. In sacris positi, l. in coniunctione, 20. Cod. de nupt. In sacria retineri. l. 3. C. de bo. mater. Hinc adoptati qui in alterius gentem transibant, in eius gentis sacra transire dicebantur: vt apud Val. Max. lib. 7. c. 7. Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à sacris paternis dimitti, & absolui, l. quidam. 31. C. de fideic. l. 1. C. de annal. excep. l. de emancipatis. 13. Cod. de legitimis heredibus.

Sacra loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro, l. 9. D. de rer. diuis.

Sacræ res sunt, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatè. si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum, l. sexta. §. 2. D. de diuis. rerum.

Sacræ item res sunt, quæ ritè per Pontifices Deo consecratæ sunt, veluti ædes sacræ, & donaria quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: ait Imp. §. 6. De rer. diuis. Sic Trebatius: Sacrum est, inquit, quicquid est quod deorum habetur, apud Macrob. Saturn. libr. tertio capi. 3. Et Gallus Aelius apud Festum: Sacrum est, inquit, quodcunque modo & instituto ciuitatis consecratum sit, siue ædes, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod diis dedicatum & cōsecratum sit. Sacrum autem à Sancto quid differat, vide Sanctum.

Sacra certamina sunt, quæ diis dedicata sunt, l. 4. D. de his qui notan. infa. qualia erant Iouis Capitolini, Apollinares ludi, & magnæ Deum matris. Quintilia. lib. 3. capi. 7. An laudes Capitolini Iouis perpetuæ sacri certaminis materia, vel dubiæ sunt, vel in oratorio genere tractantur. Inde Firmic. libr. 3. Matheſ. capi. 12. Sacrisquoque faciet certaminibus propositos. Idem lib. 6. cap. 31. Athletam faciat ipsa genitura, & qui in sacris certaminibus victor gloriosa & digna reportet præmia coronarum. Sic etiam sacras coronas, in l. 40. D. de re iudic. accipio, quæ in sacris certaminibus partæ sunt.

Sacras etiam Impp. res ad se pertinentes vocant. Sic sacras domos, sacras largitiones, sacra scrinia, sacrum stabulum, sacram monetam, sacrum comitatum, in constitutionibus accipimus. Sic & principales constitutiones sacræ dicuntur, l. quinta §. si tutor. D. de admi. tuto. l. quinta D. de manumissionibus, l. 27. D. de re iudicata, l. 43. D. de actio. emp. l. decimaoctaua, in princip. & §. t. D. de iure fisc. l. prima §. item. D. quæ sentent. sine appella. resc. l. quarta, & l. sexta D. de appella. recip.

Sacri affatus, l. sacri. Cod. de diuer. rescript. id est principis rescriptum. Eodem sensu, Sacrum oraculum, sacra adnotatio, sacræ literæ, sacri vultus passim in Constitutionibus Impp. legimus: similiter & sacra forma.

Sacer cognitor, in l. tertia Cod. vbi Senatorum, l. quinta Cod. quo. appella. non recip. cui audientiam caussæ vice sua princeps mandauit. Qui & sacri auditorij cognitor, in Cod. Theodos. vocatur. Et iudex sacrarum cognitionum in quadam inscriptione Italica, ex qua alia Romana inscriptio ex Therinis Constantini descripta emēdanda est, in qua iudex sacrarū constitutionum

tionum.pro cognitionum, legitur.

Sacra via in l.2. D. de orig. iur. dicta est quòd in ea fœdus ictum sit. reliqua vide apud Festum lib.17.

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia quę in iudicium venit, in litibus: à sacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat: victi ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua 4. Sacramētum, inquit Festus, æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue contendit. Id in aliis quinquaginta assium est, in aliis quingentorum, inter eos qui iudicio inter se cōtenderent. qua de re lege L. Papyrij Tribuni pl. sancitum est his verbis: Quicunque Prætor posthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, Tresuiros capitales populum rogato: iique Tresuiri * quicunque * ciere sacramenta * exigunto, iudicantóque: eodémque iure sunto, vt quos ea legibus, plebisve scitis exigere, iudicaréve oportet. Sacramēti autem nomine id æs dici cœptum est, quod & propter ærarij rationem, & sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi scriptoris diuulsos inter se locos reconciliare conatur Hotom. Pedianus autem Verrin.3. Comperendinatio, inquit, est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio in perendinum diem. nanque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem, &c. Quibus ex Varronis, Pompeij, & Asconij locis quantum inter Sacramentum & Sponsionem intersit, ita demonstrari posse idem Hotom. arbitratur: vt sacramentū sit certa & legitima pecunię summa, quę ab actore & reo deponebatur in sacro, vt qui victus & damnatus esset, is pecunia sua mulctaretur; qui vicisset suam recuperaret. Sponsio autem dicebatur, mutua litigatorum promissio, cùm alter ab altero certam summam stipulabatur, ni bonam caussam haberet. In hac igitur stipulatio adhibebatur, & alter alterius fidem sequebatur; neuter deponebat: In illo neuter alterius fidem sequebatur, neuter stipulabatur, sed vterque deponebat. In hac, victor actionem ex sponso habebat, idest certi condictionem, vt sibi eam pecuniam exigere & habere liceret: in illo, victi pecunia sacro committebatur, & in res diuinas consumebatur. Isidorus autem lib. Etymol.5. Sacramentum, inquit, est pignus sponsionis: quia violare quod quisque promisit, perfidiæ est. Quod quàm ineptum sit, id est plane Isidoricum, nemo non videt. nam Sacramentum pignus quidem est, at non sponsionis: verum bonæ fidei litigatoris. In sponsione nanque pignus non datur. Sacramentum autem in rerum capitalium iudiciis vsurpari solitum putare, planè absurdum est: idque superior ille Pediani locus attente consideratus, satis ostendet. Hinc verò explicari poterit quod ait Tullius pro Roscio Com. legitimæ partis sponsionem factam. Nam sacramenti quantitas lege definita erat. Huc pertinet elegās Ciceronis Epist. ad Volumnium locus, in qua ita est: Pugna, si me amas, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera quæ sunt à me in secundo de oratore per Antonij personam disputata de ridiculis, ἄτεχνα & arguta apparebunt, vt sacramento contendas mea non esse. Adde & illas ex Valerij Probi libello notas, S.N.S.Q. quæ hæc significabant, Si negat, sacramentum quærito. Item has Q.N.T.S.Q.P. id est, Quando negas, te sacramento quinquagenario prouoco. Quæ fuisse solemnia sponsionis sacramenti verba verisimile est.

SACRAMENTVM etiam dicitur, militare iusiurādum, in quod milites qui nomina dabant adigebantur: Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant. huius autem sacramenti fit mentio in l.8. C. de legat. l.3. C. Theod. de immunit. conces. Quo qui liberabantur, sacramento solui dicebantur, l.2.§. miles D. de his qui not. infam. l.14. D. de his quæ vt indig. l. vlt. D. de re milit.

SACRAMENTALES, à sacramento, id est, iuramento, dicebantur ij, qui quamuis rei de qua ambigebatur, testes non fuissent, tamen ea eius cuius res agebatur, animi sententia, in eadem quæ ille verba iurabant: ipsius videlicet probitate & innocētia confisi. Nam tum demum adhibebantur, cùm testes nulli extarent. lib. Feud. 1. tit. 4. §. 3. & titulo 10. & titulo 26. Vassallus autem in sacramentalium suorum numero minimum sex cognatos adhibebat: dominus partim cognatis, partim vassallis, partim extraneis vti poterat. libro Feudorum 2. titulo 33. Plura cognosce ex legibus Langobardorum titulo 41. De VVadiis de sacramento fugientibus. Sic apud Gregorium Turonens. Apud Parisios pater quidam pro filiæ pudicitia iurat. Tandem, inquit, ne crimen consurgat vlterius, innocentem eam faciam sacramento: eleuatísque manibus super altari, iurauit filiam non esse culpabilem. Forma autem huius Iurisiurandi sic exponitur in legib. Alemann. titulo 6. De Iuratoribus: Ista verò sacramenta sic debent fieri, vt illi coniuratores manus suas supra capsam ponant, & ille solus cui caussa requiritur, verba tantùm dicat, & super omnium manus manum suam ponat, vt sic eum Deus adiuuet, vel illæ reliquiæ, & illas manus quas comprehensas habet, vt de illa caussa vnde interpellatus est, culpabilis non sit. In Lombardia autem plerunque Iuratores vocantur, vt libro primo titulo 10. l. si quis ex leud. Si huius facti testes non habuerit, cum duodecim Iuratoribus per sacramentum affirmet, &c. Et in l. de homicidiis: Si huius facti testes non habuerit, cum 12. Iuratoribus legitimis per sacramentum affirmet, &c. Video etiam hoc nomen apud Senecam, initio ludi Claudiani. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis vnquam ab historico iuratores exegit? Vbi Iuratores pro testibus poni vult Hotom. alij veritatem legunt, propter illud Ciceronis de Leg.1. Faciunt imperitè, qui in isto periculo non vt à poeta, sed vt à teste, veritatem exigant. Quo ipso loco vocem DELECTATIONEM abesse existimat: hoc modo. Non vt à poeta delectationem, sed vt à teste veritatem exigant. Nam statim ita sequitur: Quippe cùm illa ad veritatem referantur, in hoc ad delectationem pleraque.

SACRAMENTVM alio sensu est sacræ rei signum. vide 1.q.1.c.multi.& extr. de sacra.non iter.

SACRARIVM & sacer locus differunt. nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest, l.9. D. de diuis. rerum. Sacrarium quoque appellatur illa pars, in qua sunt clerici ad celebrandum propter sacramenta, quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori, cùm soleat esse sacrarium, includuntur reliquiæ, extra, de consec. eccles. vel alta. Est & Sacrarium Principis in l. vlt. §. legat. D. de mun. & honor. l.8. de legat. & decret. legat. C. Th.

SACRATÆ leges sunt, quibus sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Festus. Alio sensu leges sacratissimæ dicuntur, l. leges.9. C. de legib. & constit. Leges sacratissimæ, inquiunt Impp. quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent. Sacratissimæ autem, id est, ab Imperatoribus latæ: eadem forma qua sacræ domus, sacræ largitiones, &c.

SACRILEGI sunt, qui publica sacra compilauerunt, l.6. & l. nona D. ad l. Iul. pecul. Seruius in ix. Ecloga Virgil. Sublegere alt furari est: vnde & sacrilegus dicitur, qui sacra legit, id est, furatur.

SACRILEGIVM Impp. appellant etiam suarum con-

ſtitutionum violatarum crimen, l.vn.C. de crimi.ſacril.l.6.de appellatio.in C. Theodoſ. Sacrilegiúque crimen irrogant his, qui præcepta ſua neglexerint, vel ſcita violarint,l.1.C.vt digni.ordo ſeruet.lib.12.l.13.C. de erogatio.milit.anno.lib.12.& apud Caſſiodor.in libris Variar.aliquoties.

SACRISTA,ſiue Theſaurarius, qui ſacra vaſa, & veſtes cuſtodit,&c.c.perlectis.§.ad theſaurarium.25.diſtinct.

SACROSANCTVM Feſto lib.18.dicitur,quod, iureiurando interpoſito,eſt inſtitutū: vt ſi quis id violaſſet, morte pœnas penderet. Sic M. Cato ait AEdiles Sacroſanctos eſſe. Sic Sacroſanctæ eccleſia, C.de Sacroſan.eccleſ. Vide Sanctum.

Sacroſanctum etiam ſignificat id, quod ſine inexpiabili ſcelere violare nemini prorſus licet. Atque hoc ſenſu muri ciuitatis ſacroſancti dicuntur, vt qui eos violaret,morte pœnas penderet,in l.fin.D.de diuiſio.rer. Siquis,inquit,violauerit muros,capite punitur.

SACERDOS,dignitatis,& honoris nomen,Panor.in c. ſi ſacerdos.de offic.ordina. Sacerdotes curatores ſacrorum, quos maieſtati Dei, & ſacris vacare Paulus oportere dicit in l. non diſtinguemus. §. ſacerdotio. D.de recep.

Sacerdotum autem duo genera erant apud Romanos: alterum, quod ad placandos deos conſtituebatur, vt ſacris præeſſet ſolemnibus:alterum,quod prædicta vatum, ſeu reſponſa, in quibus arcanum aliquid ſemper putabant latere,interpretabatur iis, quorū ſcire intererat. Sic autē dij, vel vereia dæmones, ſtupidis Gentibus multifariam imponebant. Quandoquidem ipſe Satanas(inquit Paulus 2.Cor.11.)transfiguratur in Angelum lucis.

SACERDOTIVM, in l.37.§.ſacerdotio.D.de pactis.ſacerdotium etiam in prouinciis,& municipiis,l.1.D.ad l.Iul.de ambitu,l.17.D.de mune.& honorib.l.8.D.de vacatio.muner.l.8.D.de excuſ.tuto.l.1.C.de natur.lib. l.vn.de pericu.ſucceſſ.lib.10.C.Quod patrimonij munus eſſe ait l. 8. de muneribus patrimo.li.10.C.Inl.Fir. lib.4. Matheſ. cap. 15. Faciet quoque nobili poteſtate pro climatis genituræ menſura gymnaſiarchas, prouinciarum ſacerdotes. Verſabatur etiam ſacerdotiorum munus in apparatu,editione & exhibitione ludorum, vt oſtendit l. vlt. de expenſ. ludor.in C.Theod. Inde ſacerdotiorum editiones, in l.1.de ſpectacul. in. C. Theod.

SAEVIRE, crudeliter in aliquem agere, §. ſed hoc tempore.Inſtit.de iis,qui ſunt ſui,vel al.iu.

SAEVITIA pro inconceſſa caſtigatione. Paul.ad legem Aqui.Præceptoris enim nimia ſæuitia culpæ adſignatur.Quia leuis duntaxat caſtigatio conceſſa eſt docenti,vt tradit Vlpian.

SAGA, in l.12.C.de curſu public.inſtrata equorum. Interpretes βαλλιῶν τὰ παλαιὰ verterunt illo loco. vide Baiſium in libell.de re veſtiaria.

SAGARIVS,ſagorum venditor. Hinc Sagaria negotiatio : ſicut à linteo , lintearia. Vlpian.de tribut.actio.l. Procuratoria. Duas , inquit, negotiationes exercebat puer,ſagariam,& lintearіam.

SAGMINA, inquit Marcian.in l. ſanctum. de diuiſ.rer. ſunt quædam herbæ,quas legati Pop.Rom.ferre ſolebant,ne quis eos violaret:ſicut legati Græcorū ferunt ea,quæ vocantur κηρύκια.Latinè Caducei dicūtur.De Sagminibus ſic Plinius lib.22.cap.2. Si quidem aucto res imperij Rom. cōditoréſq; immēſum quiddā, &c. hinc ſumpſere : quoniam non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere,& in ſacris legationibúſque verbenæ. Certè vtroque nomine idem ſignificatur , hoc eſt gramen ex arce cum ſua terra euulſum : ac ſemper & legati cum ad hoſtes, clarigatúmque mitterentur,id eſt res raptas clarè repetitū, vnus vtique Verbenarius vocabatur. Feſtus item,Sagmina ait eſſe Verbenas , id eſt herbas puras quia ex loco ſancto arcebātur à Conſule Prætoréve , legatis proficiſcentibus ad fœdus faciendum. Horum vide exemplum apud Liuium lib.1. Itaque perperam faciunt qui apud Modeſt.l.vlt.D.de leg.Pomp. de paricid. ſagmineis virgis cædi parricidas legunt. nunquam enim commiſiſſent Romani vt herbam ſacram impio parricidarum corpore contaminarent, idque nefas non leui piaculo expiandum cenſuiſſent.

SAGITTAE à ſagaci, id eſt, veloci ictu,l. a. C. quæ res expor.non debent.& vide in Nouell.de armis. Papias dictam ait ſagaciter acutam,apud Albericum. Hinc

SAGITTARIVS toto tit.extra de ſagittariis.Sagittarum appellatione an veniat baliſta, ponit Bartol.l. qui penum.D. de penu leg.

SALAMANDRA in l.3.§.alio. D.ad l.Corn.de ſicar.Id autem eſſe animal lacerti figura ſtellatum ac varium Dioſcorides libro 2.& Plinius libri 10.cap.67.ſcribūt, cui ſcilicet tātus rigor inſit,vt ignē tactu ſuo extinguat. Hinc & nata eſt vulgi deprauata opinio , exiſtimantis ignem eam veſci,nec vnquam eo abſumi : nam etſi præ frigiditate aliquo tēpore in igne illæſa ſubſiſtere poſſit,tamen in ardentem fornacem iniecta,non dubium quin ab eo tandem conſumi debeat:quod & Galen.libro 3.de temperament.ſcripſit. Ceterùm inter venena numeratur. Nam hauſtum eius ſequitur inflammatio linguæ,& cum torpore, reſolutioneq; aliqua tremor, & ſermonis impedimentum,& liuor totius corporis, vt Dioſcorid.lib.6.& Plin.lib.29.cap.2.tradunt.

SALIS vectigal apud Romanos fuiſſe conſtat. Salis meminit Liuius lib.2. Cùm,ait,altero poſt reges exactos anno ſalis vendendi arbitrium, quia impenſo pretio venibat in publicum,omni ſumptu adempto conceſſum priuatis bello Punico ſecundo vectigal nouum à cenſoribus Nerone & Salinatore inſtitutum ex ſalariæ annona. Etenim cum ſextante ſal & Romæ & per totam Italiam eſſet, Romæ eos pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis & alio aliibi pretio præbendum locaſſe,ac pretio ſalis tribus oneraſſe.vt idē refert li.39.

SALARIVM annuam erogationē ſignificat, quæ alicui ſui tuendi exhibendíque cauſa præſtatur,l.vlt.D.de in rem ver.l. 8. §. ſi in ſingulos.D.de tranſactio.l.vlt.in fin. D. de obligat. & actio.l.19.§.vlt.D.de annu.lega. Salarium verò Cornut. in Perſium victum vnius diei interpretatur. Plin. hoc vocabulū à ſale duci ſcribit lib. 31. cap. 7.de ſale tractans : Honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis , magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſueuerat.

Salarium etiam annuas mercedes ſtipendiáque , quæ ob liberalem artem vel medicinam præſtiantur,ſignificat, l.decimaſexta §.1. de aliment. lega. l. 4. D. de decret. ab ordinar.fac.l.51. §. item Papinianus.D. pro ſoc.l.7. l.56.§.ſalarium.D.manda.l.1.& l.18 Cod.eod.l.4.D.de offi.adſeſ.l.20.§.vlt.D.loc. Salarium quoque prædij Iuriſconſulti dicunt,in l.40.§. heres.de lega.1.l.8. D. de vſufruct.Et ſalarium pro lapidibus cædendis, in l. decimaquarta in fi.D.commu. præd. Item tribunorum militarium & ducum Salaria, erant annonæ ipſorum.Proinde ἀλάριον Græci interpretantur σιτηρέσιον. Vopiſcus in Aureliano , Nam illi Romam venienti ſalaria ſui ordinis ſunt decreta.& poſtea.Panes militares numero ſedecim, panes militares caſtrenſes quadraginta,vini menſalis ſextarios quadraginta, &c. quæ ſequuntur.Equibus intelligitur annonam cuique deſtinatam & aſſignatam, Salarium dici. Idem in Probo,Itē in ſalario diurno,bubulæ pondo, porcinæ pondo ſex,caprinæ pondo decē,& quæ ſequūtur.Latius tamē patuit hoc vocabulū necpro annona tātum, verumetiam pro commodo & ſtipendio militū vſurpatum eſt.Plinius,Nec pudet tribunorum militarium ſalariis

falariis emere. Itaque à Græcis explicatur, στρατιωτικὸν ὀψώνιον, στρατιωτικὸν παροχὴ, & στρατιωτικὸν φιλάνθρωπον Veterib. glosſis, quæ & Salialium dici oſtendunt.

Salariarius, cui ſalarium ſoluitur, vel qui ſalario fruitur, Vlp. l. 10. §. 8. D. mãdati. Niſi ſi ſalariari⁹ fuit, & hoc conuenit vt ſumptus de ſuo faceret ad hæc itinera, hoc eſt de ſalario. Eadem autem forma dictum eſt qua fideicommiſſarius, legatarius, depoſitarius.

Salgama appellantur herbæ, quæ conditæ ſale ad victum in vaſis adſeruantur, veluti enula, braſsica, beta, etiam nunc apud Turcas. Sed huius nominis obtentu exigebant etiam trãſeuntes milites, culcitras, ligna, oleum: quod tollitur lib. 12. C. titul. de Salgamo hoſpit. non præſtando. Ne quis, inquit Imperat. Comitum, vel Tribunorum, ſalgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à ſuis extorqueat hoſpitibus. Annotauit tamen Alciat. quòd & ſalgami appellatione, venit oleum, ſal, butyrum, & huiuſmodi eſculenta ad condiendum: atque etiam alia in dies neceſſaria, veluti ligna.

Salinæ, locus vbi fit ſal, apud Caiú l. 1. quod cuiuſq. vniuerſ. in princi. Plini. auctor eſt, Ancum Martium regem ſalis modia ſex millia in congiario populo dediſſe, ſalináſque primùm inſtituiſſe. Earum autem vectigal, exploſis regibus ſublatum, iterum impoſuit cenſor M. Liuius, ob id ipſum Salinator appellatus. Athenæus autem refert lib. 3. Δειπνοσοφιστῶν ca. 1. à Lyſimacho iam olim in Troade vectigal ſalinarum conſtitutum, & natura tamen id quaſi refugiente, ſtatim exaruiſſe ſalinas, ac remiſſo vectigali ruſus prodiiſſe.

Salinæ publicæ fuerunt, & Principis propriæ, vt ferè omnes in Gallia, ex quibus ideo Princeps amplum ſibi vectigal parat, quòd ſuæ cuique regioni deputatæ ſint ſalinæ, nec liceat aliunde inuecto ſale vti. Locantur autem publicanis ad certum tempus: & ita iam plerisque in locis locari cœpere, vt certo pretio ſal à conductoribus emere ſinguli cogantur. quod ſiquis ex iure Romano confirmare velit, in promptu eſt l. inter publica. D. de verb. ſignif. l. ſiquis ſine. C. de vectig. & comm. & l. liber homo. §. 1. D. de hered. inſtit. & in libris feudorum inter regalia ſalinarum quoq; reditus computantur, titu. Quæ ſint regaliæ. Admonebimus tamen, priuatis etiam Romano iure ſalinas poſsidere licuiſſe, l. forma. §. ſalinæ. D. de cenſib. l. 5. §. 1. D. de reb. cor. qui ſub tut. l. generali. §. vxori. & §. ſeq. D. de vſufr. leg. Nec illud omittendum propriam hanc fuiſſe olim feminarum pœnam, vt in opus ſalinarum damnarentur, vt indicat l. aut damnum. 8. §. in miniſteriũ. D. de pœn. & l. mulier. 6. D. de capt. & poſtlim.

Salinarum vectigal, in d. l. 17. & l. 1. D. quod cuiuſque vniuerſ. l. 59. §. 1. de hered. inſtit.

Salinarum conductores, in l. 11. C. de vectiga. & comm.

Salica lege vxorem accipere dicitur, qui ea lege accipit, vt ei manè diei nuptiarum munus ſponſalitium afferat: quod munus Morgengeba vel Morganatica dicitur lib. Feud. 2. tit. 30. & de eo diximus ſuperius. Eſt autem lex Salica eorum Francorum propria, qui Franci Orientales dicti ſunt, à Sala flumine denominati. Eguinarthus in Carolo magno: Ac Salam fluuium qui Thuringos ac Sorabos diuidit, poſtea à Francis, qui Orientales dicuntur, incolitur. Item alio loco: Franci duas habent leges, plurimis in locis valdè diuerſas. Significat autem eas quæ in volumine Barbaricarum legum vocãtur Salica & Francica: quæ ipſa Francorum Occidentalium propria eſt. Tamen Hermannus Comes in libell. de Orig. Franc. Ripuariam, non Francicam nominat. Duas, inquit, Francos habuiſſe leges, ipſorum auctores teſtantur, Salicam, atque Ripuariam: quibus nullus Regum ante Carolum Magnum adiicere quicquam tentauit. Eſt autem Ripuaria regio, quæ Rheno, Moſella & Moſa, quaſi triangulari forma concluditur, & Neuſtria vel Auſtraſia vocatur. Guilelmus de Nangis (cuius libri nõdum editi ſunt) ſub anno 420. Franci cœperunt legibus vti, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis ſuæ Proceres electos de pluribus: qui, ſicut lex Salica declarat, iudicauerunt. Ex quibus intelligi poteſt, quàm verum ſit, quod nonnulli Claudij Seyſſellij auctoritate adducti diſputant, Salicam legem mendoſè dici pro Gallicam. Neque enim illos adiuuat, quod Vitus Amerbachius in Capitulari Caroli ſcribit, Gallicam, pro Gallicanum in antiquo ſuo Codice ſcriptum fuiſſe: quod abſurdiſsimum eſſe verba legis perſpicuè demonſtrant: Vt cantum Romanum pleniter diſcant: ordinaliter per nocturnalia, vel graduale officium peragatur: ſecundum quod beatæ memoriæ genitor noſter Pipinus Rex decretauit, vt fieret, quando Gallicanum tulit: & ob vnanimitatem Apoſtolicæ ſedis & ſanctæ Dei Eccleſiæ pacificam concordiam. Quis enim non videt his verbis ſignificari, ante Pipinum Regem moris fuiſſe, vt in Gallicis Eccleſiis Gallica lingua hymni Deo canerentur, & officium (vt ipſe loquitur) perageretur: verùm vbi Pipinus Gallicanum Regnum Papæ beneficio adeptus eſt, tum Romano Pontifici de ſe optimè merito præter cetera hanc gratiam retuliſſe, vt deinceps Latina lingua officia Eccleſiaſtica peragerentur. Quæ eadem Caroli Conſtitutio extat Leg. Franc. lib. 1. cap. 74. Frãcicam autem legem abſurdum eſt ad Gallos noſtros, ſiue potius Francogallos referre: cùm Francorum nomine plerunque apud iſtius ſeculi ſcriptores generaliter Germani omnes intelligantur. Sic apud Petrum de Vineis libro Epiſtol. 6. cap. 25. Viuens iure Francorum, in eo videlicet, quod maior natu excluſis minoribus fratribus & coheredibus in caſtro ipſo ſuccedat, inter eos nullo tempore diuidendo. Iohã. Nauclerus Gen. 27. Carol⁹ Magnus Rex Francorum dicebatur: quod idẽ erat ac ſi nominatus fuiſſet Rex Germaniæ & Galliæ. Nam clarũ eſt, quòd eo tempore omnis Gallia Tranſalpina, & etiam Germania à montibus Pyrenæis vſque in Pannonias Francia dicebatur. Illa, id eſt Germanica, Francia Orientalis: altera, id eſt, Gallicana, Francia Occidentalis. In quo veræ hiſtoriæ concordant omnes.

Salitor. qui ſalis tributum colligit. Interpres Ciceronis Epiſtol. ad Atticum libro 4. exponit Salitores, præfectos, quos Iuriſperiti Murilegulos appellant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus, ſed, Data à litoribus.

Salientes, fontes tubulis, fiſtulíſve aquam fundentes: nomine ab eo deducto, quod aqua ex tubuli capite in labrum fluẽs, ſalire videatur, l. 15. D. de act. empt. Atque id proprie de lapidibus, aut perſonis, ex quibus aquæ ſaliunt intelligi debet. Baſilicis ἀνάβρυτοι dicuntur: Veteribus Silani. Itaque qui Gloſſemata ſunt interpretati, Silanum κρουνὸν exponunt, vt refert, Cuiacius. Dicitur & Tullius. Feſtus, Tullios alij dixerunt eſſe Silanos. Cornelius Celſus lib. 3. Confert etiam aliquid ad ſomnum ſilanus iuxta cadens. Lucretius 6. *Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata iacebant.* Itaque l. 17. §. vlt. eod. tit. perſonas, ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet, id eſt Silanos, aut Tullios. Alij Siluanus dici volunt, ſed illud magis probatur.

Salix arbor celeriter creſcens, l. Gaius. D. de ann. leg.

Salictum, locus ſalicibus conſitus, l. quæſitum. D. de fund. inſtru.

Saltus appellabant veteres paſcua loca, & paſtionibus accommodata, l. penu. §. 1. D. ſi ſeruit. vindic. l. 8. D. de inſtr. vel inſtru. l. 52. D. de action. empt. l. 25. D. de pigner. actio. Varro libro 4. de ling. Lat. Quos agros non colebãt propter ſiluas, aut id genus, vbi pec⁹ poſſit paſci, & poſsidebãt, ab vſu ſuo ſaltus nominarunt. Hæc Græci ἄλση καὶ νομὰς, noſtri nemora dicunt. Aelius verò Gallus apud Feſt. li. 17. ſaltũ definit, vbi ſyluæ

& pastioues sunt, quarum causs casæ quoque ibi sint. Et si qua particula in saltu pastorum aut custodum caussa aratur, ea res uon perimit nomen saltui; non magis quàm fundi, qui in agro culto & eius caussa habet ædificium, si qua particula ln eo habet syluam. Virgil. lib. 2. Georg.

Saltibus in vacuis pascunt, & plena secundum Flumina.

Inde saltus pascuus, l. 19. §. 1. D. loc. Et Saltus pastionésque, in l. 8. D. de instru. vel instru. Et per greges pastionésque fructua ex saltibus percipi dicitur, i. 32. D. de vsufruct. l. 9. D. de instrum. vel instru. In saltibus etiam venari dixit Tryphoni. in l. 62. D. de vsufruct. Virgil. 1. Georgic.

Et magnos canibus circundare saltus.

Saltus autem alij æstiui, alij hiberni erant, l. 67. de legat. 3. l. 3. §. saltua. l. 44. §. vlt. D. de adqui. possess. Aestiuos definit Vlpia. quibus interdum etiam hieme, plerunque autem æstate vtiinur, l. 1. §. æstiua. D. de aq. cotti. Hinc

SALTVARIVS, saltuum custos. Vlpianns tamen l. quæ situm. 12. §. saltuarium. de instru. vel instrum. legat. non eum tantum hnc nomiue coutineri putat, qui saltuum vel finium custndiendorum caussa in fundo paratua sit, sed & qui fructuum conseruandorum gratia, vt & probat l. in instrumentò. in fin. D. eod. Paulus in priori significatu vsurpauit lib. 3. Sentent. tit. 6.

SALTVENSES fundi Principis dlcuntur sub rub. Cod. de fund. patrim. & salt. Erant autem nemora pastioni deputata, id est fundi, qui pecoris pascendi caussa elocari solebant, cum in Principia patrimonio conseruarentur.

SALVIANVM interdictũ, vide Interdictũ Salulauum.

SANATES dicti sunt, qui supra infráque Romam habitauerunt. quod nomeu iis fuit, quia cum defecissent à Romanis, breui pòst rediere in amlcitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. Tab. cautum est, vt idem Iuris esset Sanatibus quod fortibus: id est bonis, & qul nunquam defecerant à pop. Roma. Hæc Festus.

SANCTA prnpriè dicimus, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam snnt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum In sanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliqnid commisit, capite puniatur, l. 9. §. 2. D. de diuis. rerum.

SANCTVM est, ait Trebatiua, interdũ idem quod sacrũ, idémque quod religiosum: interdum aliud, id est, nec sacrum, nec religiosum: nimirum incnrruptum & inuioiatum. Hæc Macrob. lib. 3. capi. 3. Saturn. Fest. autem lib. 16. Inter sacrum & sanctum & religiosum differentias Aelius Gallus bellissimè refert: sacrum, ædificium cousecratum Deo; sanctum, murum qui sit circa opidum; religiosuin, sepulcrum vbi mortuus sepultus, aut humatus sit. Sed illa portione quadam & temporibus eadem videri posse. Siquidem quod sacrum est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse pntant, quòd violari id sine pœna non posit. idem religiosum quoque esse, quòd iam sit aliquid, quod ibi hominl facere uou liceat, & quod si faciat, aduersua deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, vt eadem & sacra & saucta religiosa fiant. Hæc Festus. Propriè autem sancta dicuntur, qnæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt: iuqult Marcianus. l. 8. D. de rer. diuis. Munita autem propter pœnam propositã significat. Nam sancire est sanguine suso cõfirmare: vt Seruius Grãmaticus testatur. neq; Marciano assentimur, vt nec Hot. qui à sagminibus hoc verbum eo loco deducit: qnin Festo potius, & Aggeno Vrbico in Cõmen. ad Front. qui sanctum & sagmiua à sancieudo, id est confirmando deducit. A sanguine tamen confictum esse, vel ex consuetudine sacrnrum snllemnium, quam Sallustius iu Catilinaria commemorat, Hotom. putat. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiuranduin populares sceleris sui adigeret (sic enim legeudum, non Addiceret) humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse: Inde cùm post execrationem omnea degustassent, sicnti in communibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum, &c. Sancta ergo prima ea sunt, quæ cæsa victima, & execratione interposita, confirmata sunt. Et SACROSANCTA, vt vult idem Hotom. illa eadem propriè, quasi quę sacro facto sancita sunt. Sed Liulus li. 3. cum idem prnpè sibi videri significasset, Iuriscousultis tamen aliud piacere ostendit: Cùm inuiolatoa Tribuuos plebis, inqult, religione, tum lege etiam fecernut, sanciendo, vt qui eis nocuisset, eins caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Hac lege Iuris interpretes negãt quenquam sacrosanctum esse, sed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. Hæc Liuius. Eámque Iuriscousultorum etymologiam Festus iib. 17. secutus: Sacrosancti, inquit, dicuntur, qui sancinntur vt sint sacri, si sacrum violent. Itaque Sacro saucta duobus modis fiunt: religione, siue iureiurando, & lege. quorum vtrunque Liuius eodem loco significat, hia verbis: Et cũ religione inuioiatos eos, tum iege etiam fecerunt. Paulo autem pòst reiigionem iusiurandum interpretatur. Dionysius autem iibro sexto: Iurarunt, inquit, per sacra omnia, se posterósque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratioue, vt qui legi parérent, ita deoa superos atque inferos propitios haberent: qul uon parérent, infestos. Hunc vtrunque mndum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo: Quid fuit in ea rogatione, qnnd sacrosanctum videretur? Primùm euim sacrosanctũ esse nihil potest, nisi quod populua plébsve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœnæ: cùm caput eius, qui cnntrà facit consecratur (Sic autem locũ emendari vult Hntom.) Aut geuere ipsn, vt obtestatione & consecratione iegis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuisse mndos, locus insequena, vbi ex enumeratione partium argumẽtatur, perspicuè ostendit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrũ à capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? Ex quibus copiosè disputatia perspicuum est hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quod inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuutur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, vt inuiolata & incorrupta essent. Quæcunq; verò pœnam aliquam continent paulo grauiorem, Sancta nominantur. Planum est præterea & sancta & sacrosancta ea plurimùm dici, quæ inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusqne domo verba faciens: Hnc, inquit, perfuginm est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ ecclesiæ dicuntur à Iustiniano, quæ asylum præbent. Hinc illnd Ciceronis in Catiimam. Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastitate omnium tuas possesaionea sacrosanctas futuraa putas? Hinc sacrosancta fœdera semper appellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, vt ea sanguine sancirent. Cuius rei exemplum insigne teneri non possum, qnin hoc ioco ex Corn. Tacit. li. 12. subscribam: Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quotiea in societatem coeant, implicare dextras, pollicésque inter se vincite. nodóque perstringere. Móxque vbi sanguis in artus extreinos se effuderit, leui ictu eruorem eiiciuut, atque inuicein lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

Sanctæ autem res suut, vt in ciuitatibus & opidis muri

& portæ

& portæ, l.1. & l. 8. in fi. D. de rer. diuisio. l. 2. D. ne quid in loco sac. Zonar. tomo secundo ἅγια τὰ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τείχη. Sed enim quod ad portas attinet, à Iurisconsultis dissentire Plutarch. videtur, qui ὁ ῥωμαῖοι muros ἱερὸς esse, portas non item, scribit: quòd per portas cadauera efferantur, aliæ item res immundæ & minimè puræ per eas transmittantur, inuehantur, euehantur. Verùm diuersa potiùs quàm contraria aut pugnantia dicit. Meritò enim negat portas religionis quicquam habere, non autem muros, qui aratro circumduci atque ambiri certis adhibitis sacris in designanda vrbe solebant: cùm eo loci, in quo portæ struendæ erant, sisti aratrum, & sustolli consueuisset. Verum est tamē nec portis nec muris quicquam coniungi, vel apponi licuisse, nec aliquid omnino in eas sine nefario scelere committi potuisse, quo violari viderentur. Eapropterque in sanctis consulti eorum vtrumque rectè numerant, l. 2. & l. vlt. D. ne quid in loco sac. Gaius lib. 2. Institu. tit. 1. Sanctæ quoque leges dicuntur, propter sanctiones, quibus leges se ipsas olim muniebant, l. 9. §. propriè D. de rer. diuisio.

Sanctius ærarium ab antiquis dicebatur, quod prorsus intactum erat, ea quo nihil promi licebat, ob annuas necessitates.

SANCTIONES vocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint: ait Imp. §. 8. de rer. diuis. Papin. l. 41. D. de pœn. Sanctio legum quæ nouissimè certam pœnam irrogat, iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. Eius sanctionis exemplum pulcherrimum libet ex reliquiis legis Regiæ propter summam elegantiam & vetustatem adscribere: SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES, ROGATIONES, PLEBISVE SCITA, SENATVSVE CONSVLTA FECIT, FECERIT, SIVE QVOD CVM EX LEGE, ROGATIONE, PLEBISVE SCITO S. VE C. FACERE OPORTERIT, NON, FECERIT, HVIVS LEGIS ERGO ID EI NE FRAVDI ESTO, NEVE QVID OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO, NEVE CVI DE EA RE ACTIO, NEVE IVDICATIO ESTO: NEVE QVIS DE EA RE APVD * CIRINTO. Cic. ad Att. 3. Ep. 23. Scis enī Clodiū sanxisse, vt vix aut omnino nō posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides nūquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neque enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Idem Verrina 6. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem pœnámque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset.

Sanctio legum triplex est: summa, media & infima. Summa est, quæ id quod aduersus legem commissum est, ipsa per se ac vi sua, id est, sine magistratus opera rescindit: veluti Sanctio legis Aeliæ Sentiæ, quæ libertatem eius qui in fraudem creditoris manumissus est, irritam esse iubet, §. 2. qui & quibus ex caussis. Media est, quæ non per se, sed magistratus opera quod commissum est rescindit: veluti si res vendita non valet dimidium precij, vel precium non valet dimidium rei, l. 2. C. de rescind. vend. Item cùm ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta sunt, restituuntur. Infima est, cùm quod commissum est non rescinditur, sed is qui commisit mulctatur: velut in lege Furia testamentaria, quæ plus mille assium legatum mortisve caussa capere vetat, & aduersus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit.

Sanctio pragmatica, vide PRAGMATICA sanctio.

Sanctuarium principis libri sunt atque commentarij, in quos agrorum formæ referebantur, aut, quod magis est, locus ipse & tabularium, in quo huiusmodi libri reponebantur. Sicul. Flacc. in lib. de conditio. agror. Quòd si quis contradicat, sanctuarium Cæsaris respici solet. omnium enim agrorum & diuisorum, & adsignatorum formas, sed & diuisionem commentarius & principatus in sanctuario habet. Qualescūque enim formæ fuerint, si ambigatur, de eorum fide ad sanctuarium principis reuertendum erit. Hygen. in lib. de limitibus constit. Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus, libros æris & typum totius perticæ linteis descriptum, secundum suas determinationes, descriptis adfinibus, tabulario Cęsaris inseremus. Et si qua beneficia, aut concessa, aut adsignata coloniæ fuerunt, siue in proximo, siue inter alias ciuitates, in libro beneficiorum adscribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solùm colonia, sed & tabularium Cæsaris manu cōditoris subscriptum habere debet. Ita & Sanctuarium Mithridatis pro secreto eius tabulario dixit Plin. lib. 23. cap. 8.

SANCTIMONIALES appellant Impp. virgines Deo deuotas, dicatas, & consecratas, rub. de rap. virg.

SANGVIS, vide Consanguinei.

SANGVINEA, & sanguineæ virgę (nō sagmineæ) apùd Modestinū l. vlt. D. de leg. Pomp. de paricid. è sanguineis fruticibus erant, quibus cædi iubentur paricidæ, vt aut terror inesset in cruento eorum colore, aut ad horrorem, vt volunt quidam, cruentabantur: vt de Bellona scribit Maro:

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

De iis scribit Plinius libri 19. cap. 10. & lib. 24. cap. 11. Hinc Sanguineæ hastæ, quæ quòd coloris erant cruenti, ideo & iis ad bellum indicēdum feciales vtebantur: has volunt quidam sanguine cruentatas, quo atrox & cruentum bellum minarentur.

SANGVINOLENTVS, l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. sanguine materni vteri adhuc perfusus, id est recens natus, vt l. 1. C. Th. de expos. Siquis, inquit Constantinus, propter nimiam paupertatem, egestatémque, victus caussa filium filiámve sanguinolentos vendiderit. Ita enim legendum est eo in loco, vt in tit. de insan. expos. & de his qui sang. nutr. acc. Et in hac collectionis formula: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum mane ad ostia ipsius ecclesiæ obseruanda conuenissemus, ibi infantulum sanguinolentum inuenimus, & per triduum an quisquam eum suum esse diceret perquisiuimus: nullo inuento, Gaio nutriendum eum dedimus, vt eum in suo seruitio iuxta legis ordinem retineat, pro quo pretium accepimus solidorum decem. Hos Iuuenalis Rubentes appellat. Sat. 7.

—Modo Primos incipientes
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentes.

Græci ἀρτιγενεῖς, & ἀρτισφαγεῖς vocant.

SANVS non est, cui lingua abscissa est, l. si cui lingua. D. de AEdil. edict.

SAPA, mustum ad tertiam partem decoctum. Vlpia. de fund. instr. l. quæsitum. Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret, &c.

SAPIENS à populo Romano primus appellatus est Publius Atilius, vt testatur Pomponius l. 2. §. deinde Sextus. de orig. iur. Hinc & Sapientes pro iurisperitis, vt apud Romanos, prudentes, lib. Feud. 2. tit. 25. Super negotio isto tale est Sapientum nostræ ciuitatis consilium, videlicet Oberti & Gerardi. Radeuicus lib. 2. cap. 27. At sapientes & legum periti persuadent, Mediolanenses, licet improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse: hoc est, iudicis edictum vnum, mox alterum & tertium, seu vnum pro omnibus, quod peremptorium nominatur. Ex eodē numero quatuor illi Principes Iustinianici iuris interpretes fuere, quorum glossis Accur-

ſium magnoperè adiutū fuiſſe conſtat.de quibus idem Radeuicus lib.2.cap.5. Habens,inquit,(de Friderico primo Imp.loquitur) videlicet Bulgarū, Martinum, Iacobum,Hugonem,viros diſertos, & in lege doctiſſimos, legūmque in ciuitate Bononienſi doctores, & multorum auditorum præceptores.&c.

SAPIENTIAM pro philoſophia dixit Pomp.l.2.§.poſt hunc.D. de orig. iur. & Sapientia ciuilis, iuris ciuilis ſcientia,l.1.§.proinde D.de extraord.cogni.

SARCIRE in 12.tabul. ſatisfacere ſignificabat, auctore Feſto. Inde ſarcire noxam,id eſt,damnum præſtare, l.1.§.cùm arietes D.ſi quadrup. paup. ſec.dic.l.14.D. incend. rui. Et ſarcire damnum, in l.32. in fi.D.de dam. infecto. Sícque apud Feſtum Seruius Sulpitius, Sarcito in XII. Tab. exponit damnū ſoluito,præſtato. Sarcire eſt etiam integrum facere. Hinc Sarcire ædificia, in l.7.§. vlt. D.de iure deliber.eſt corrupta reſtituere. Hinc

SARTA tecta Feſtus ſic interpretatur: Sartè ponebant pro integrè. ob quam cauſſam opera publica quæ locantur,vt integra tecta præſtentur,ſarta tecta vocantur. Etenim ſarcire eſt integrum facere. Hæc Feſtus. Sed videamus ne non de tectis locutio intelligatur:verum hoc coniunctim pronuncietur, item vt alia complura,in quib.& coniunctio ſubauditur. vt Ire agere,Vti frui, & quæ ſunt generis eiuſdem : vt ſit Sarta & tecta. quidam cliteram interponendam putant, quod à Sarcio declinatum ſit,non à Sarrio. Chariſius libro ſecundo,Sarctè,inquit,pro integrè.Sarcire enim eſt integrum facere. Hinc Sarcta tecta vti ſint, opera publica publice locantur.Vlpianus l.7.D.de offic.proconſ. Aedes ſacras & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tecta quæ ſint, vel an aliqua refectione indigeant.Idem l.7.§.1. D.de vſufru. Hactenus tamen vt ſarta tecta habeant.item:Vnde Celſus de modo ſarta tecta habendi quærit, ſi quæ vetuſtate corruerunt, reficere non cogitur. Item apud Macrum in l. 7.§.1. D. de leg.Iul.repetund.

SARCINATOR, Sarcinatrix, qui quæ ſarcienda veſtimenta accipit, vel veſtes conſuit, l.25.§. vlt.D.loca.l.1. §.1.D.de tributor.l.5. D.nautæ caupo.l.27. D.de pecul.l.5.§.1.D.de inſtitor.l.82.D.de furt.Non. Marcell. Sarcinatorem ſutorem interpretatur, addito Lucilij verſu,

Sarcinatorem eſſe ſummum ſuere centonem optimè.

SARCOPHAGVS ſepulchrum & capulum ſignificat, quod ex ſarcophago lapide fiſsili corpora celerrimè conſumente,qui in Troade plurimus naſcebatur,fieret, vt Iſido. lib. 16.cap. 4. ſcribit. ἀπὸ τοῦ σάρκα φαγεῖν, quod carnes exedat.Inuenitur verbum hoc in l.37.D. de religio.& ſump.Et precium loci,in quo defunctus humatus eſt, & ſiqua vectigalia ſunt, & ſarcophagi, & vectura.Sic l.18.§.vltim.de alim.legat.l.6.de ſepul.vio. in C. Theod. Et in libello varior.auctor. de limitib. Orcas in fine inuenies, Sarcophaga in fine inuenies. Et in Epigramm.Antiq.

Letaoque iaces condita ſarcophago.

Et in alia inſciptione : Corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim.

SARDONYX,gemma.Plinius libr.37.capi.6.nomē compoſitum ſcribit ex ſarda, lapide in Sardinis reperto, coloris rubri:& Onyx, quæ gemma eſt ad vnguis humani ſimilitudinem accedens. Vlpianus Sardonyca numerat inter gemmas magni precij, l. 6. D. de bon. dam,vbi tamen SARDONYCHICA legitur.

SARCOCALLA,in l.vlt.§. ſpecies. D. de public. ea videtur eſſe quæ ab aliis auctoribus Sarcocolla vocatur, vt & ibidem Saffirinus vocatur,meo quidem iudicio, qui à Plinio lib.37.cap.9.& Iſido.lib.16.cap.9.Sapphyrus appellatur. Eſt autem Sarcocolla lacryma arboris in Perſide naſcentis turi ſimilis, vt Dioſcor. lib. 3. & Plin.lib.13.cap.11.& lib.24.cap.14.ſcribunt.Nomen inde habet,quod diſſolutam & hiantem vulnere carnem adſtringat & adglutinet.

SARMENTA. Sarpere antiqui pro purgare ponebant: vnde & virgulæ abſciſſæ,ſarmenta dicuntur,l.ligni appellatione.D.de leg.3.

SATIS pro valde,in l.4.D.de in integr. reſtit. quemadmodum Florentiæ legitur, & in l. 7.§. belliſsimè. D. quod vi aut clam.l.decimaſexta. l.45. §.penultimo.D. de fideicom.libert.l.2.§.poſt hos quoque. D.de orig. iur. Vbi Satis ſuperlatiuo iungitur. Sic ſatis inhumanum, ſatis inciuile, ſatis impium, in l.6.in fin.prin.D. de pigner. actio.l. 20. D. de adquir. hered.l.37. D.de leg.3.l.15. D. de procuratoribus, l. 66. in fi. D. de ritu nupt.l.1.C.de commun.rer. alienat. l.33. C. de inoffic. teſtam. & in aliis Iuſtin. Conſtitutionib. ſæpe. Particula autem ſatis,his verbis dare,facere, præſtare,accipere,petere,offerre, eleganter cōiungitur;ſolet tamen & ab iis disiungi,vt paſsim videre eſt.

SATIS ACCIPERE dicitur creditor, legatarius, aut alius quilibet,cui cautio præſtatur,l.8.D.de vſufr.ear. rer.l.17.D.de teſtam.tut.l.7.D.de incen.ruina. l.30.D. de vſufructu legato.l.vltim.§.vltim. D. quod legatorum,l.30.§.vltim. D. de ſtatulib. Sic ſatis de euictione accipere,l.48.D.de euictionibus, Legati fideicommiſſive ſatis accipere,l.38.in fin.D.de condict.indebiti,l. vlt.C. vt in poſſeſsionem lega. Subauditur autem per Elleniſmum in ea loquutione,verbum Nomine, & integra oratione effertur in l.1.§.ſi Titio.D. vt in poſſeſsion.legat. Vide Nomine ſubauditur.

SATIS ACCEPTIO, inquit Pompon. eſt ſtipulatio quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quoque ab eo accipiantur:id eſt qui idem promittant. Satis autem accipere dictum eſt eodem modo,quo ſatiſfacere.nam quia id quo quis contentus erat,ei præſtabatur, ſatisfieri dictum eſt, l.5.§.2. D.de verbo.oblig.

SATISAGERE,pro ſatagere,curare. Vlp.l.hæc conditio.10.D. de condit. & demonſtr. Hæc conditio,FILIÆ MEÆ CVM NVPSERIT, talis eſt, vt qui teſtatus eſt, impleri ſolummodo conditionem voluerit: non ſatiſegerit quando.

SATISDARE proprie eſt ei ſponſores vel fideiuſſores dare, qui ſibi à debitore cauet. nam ſatiſdamus alteri, cauemus nobis.Cauet enim qui ſatiſaccipit.Cicero in Bruto:At verò tibi ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Sed Iuriſconſulti Cauere poſtea dixerunt,pro cautionem dare.& Cauere ſic diſtinguunt à Satiſdare, vt qui ſponſorem, id eſt fideiuſſorem dat, ſatiſdare dicatur: qui verò chirographum duntaxat, Cauere.

SATISDARE damni infecti eſt, cauere datis fideiuſſoribus ſe damnum, ſi quod accidat, ei cuius intererit, præſtaturum.

Satiſdare etiam ſatis præſtare dicitur, l.8.D. de vſufruct. ear. rerum quæ vſu conſumuntur. Martia lib. 2. Epigrammaton,

Si de ſeruitio graui querantur,
Adſertor venias, ſatiſque præſtes.

SATISDATIO eodem modo appellata eſt,quo ſatisfactio. nam vt ſatisfacere dicimur ei cuius deſiderium implemus:ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro,qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus datis fideiuſſoribus,l.1.D.qui ſatiſd.cog. Satiſdatio enim eod.tit.& in omnibus prætoriis ſtipulationibus, quibus ſatiſdari iubetur, fideiuſſorum dationem ſignificat.Nam ne pignoribus quidem in vicem ſatiſdationis quis defungi poteſt,l.7.D. de Prætor.ſtipul.l.1.& l.3.§.1.D.ſi cui plus quàm per l. Falcid. Nec verò qui ſatiſdare promiſit, fidē impleſſe aliter intelligitur, quàm ſi eum dederit acceſsionis loco, qui vtiliter obligetur. Nam ſi minorem 25. annis,

obligat

vel mulierem, vel seruum det, non videtur satisfecisse obligationi aliter atque si non idoneum dederit, l.3. D.de fideiussoribus, l.8.§.1.D.qui satisdare cog. Non enim videtur satisdatum, si vitiose satisdatum est, l.6. D.eod.tit.

Satisdatio nudæ cautioni repromissionique semper opponitur, l.1.§.stipulationem D.de prætor.stip.& in tit. de damn. insec. sæpe. l.5. D. de petit. hered. l.45. D.de procuratoribus, l.56.in princ.D.de euictionibus. Inde verbum Satisdatum dicitur idoneam cautionem desiderare, l.1.§.penul.D.quod legator.

Satisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur. Vlp.l.satisdationis. D.de verb.sig.Sic in l.2. D.pro hered.l.promissor.§.vlt.D.de const.pecun.atque ita satisdationis verbum in l. solutam.D.de solut. accipi conuenit.

Satisdatio iudicatum solui, est cum quis stipulanti vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. ait Imper. titul. de satisdat. in princi. nam iudicatum solui, antiquè dictum est, pro Solutum iri:& Satisdare iudicatum solui, dare fideiussores locupletes, qui stipulanti actori promittant, quantum iudicio facto solui oporteret, si reus damnaretur, tantum suo periculo solutũ iri, l.3.& pass. D.iudic. solui.

Satisdatio rem ratam dominum habiturũ, est cum quis stipulanti à procuratore alterius, vt dominus eius procurationem ratam habeat, datis fideiussoribus promittit: vti docet imp.tit.de satisd.in princ. & l.1.& passim. D. rem ratam haberi.

SATISDATO debere, est datis sponsoribus, siue fideiussorib. debere. Cice.lib.16. Epist. ad Att. Possumus enim, vt sponsores appellentur, procuratorem introducere: neque enim illi litem contestabuntur: quo facto non sum nescius sponsores liberari. sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quòd satisdato debeat, procuratores eius non dissoluere: & nostræ grauitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi.

SATIS EXIGERE, l.103.D.de condition. & demonst. l.9.§.vlt.l.51.D.de admin.tut.l.1.§.vsqueadeò D.de tutel.& ration.distr.l.1.§.si præses.D.de magistr.conueniendis, l.19.§.vlt.de legat.1.id est, satisdationem exigere, vt in d. l. 1.§. si curatores.de magistrat.conuen. Et Satis postulare, l.21.D.rem.rat.hab. Debitor etiam satis offerre dicitur, l.1.§.vlt.D. de requirend. vel absentibus l.5. D.de suspect.tut.l.6.C.de test.man.

SATISFACERE dicimur ei, cuius desiderium implemus, inquit Vlp.l.1.D.qui satisd.cog. Satis igitur facit, qui idoneum expromissorem volenti dat, l.4.§.ait Prętor.D.de damn.infecto. in eo itaque quod dicitur, pignus, soluta pecunia, vel si eo nomine satis sit factum, liberari, Satisfactum accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet solutum non sit. Siue enim aliis pignoribus sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue pretio aliquo, siue nuda conuentione, siue aliàs quocunque modo recesserit, vel si conuenerit, vt pro hypotheca fideiussor detur, datúmque, licet non idoneum, creditor admiserit, vel si deferente creditore, debitor iurauerit rem non esse pignori obligatam, satisfactum intelligetur, l.9.§.omnis.D.de pig.actio.l.5.§.fi.l.13 l.14.D.quib.mod pign. l.3.D.de fideiuss. Sed & si accepto latum sit id, quod hypothecæ erat obligata, satisfactionis nomen proficiet, l.49.D.de solut. Et alias quoque videtur Satisfactum, expromissore, vel pignore dato, l.53.D.de contrah.emp.§.venditæ.instit.de rer. diuis.

SATISFACERE & Soluere tanquam differentia separantur: vt apud Pomp.l.quod vendidi.19.D.de contr. empt. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quàm si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum. sic in l.Stichum.39.§.1.D.de statulib.l.si ita.41.§.primo.D.de manumiss. test.l. Paulus.38.§.2.D.de lib. causs. Soluit enim propriè qui precium numerat: satisfacit, qui pignus, vel expromissorem, vel fideiussorem præbet, l.solutiones.D. de verb. signific. l.4.§.1.D.de re iudic.l.6. D.quibus mod. pign. vel hypoth. l.promissor.21.§.2.D.de const.pecun.

Satisfacere, est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam: Inquit Ascon. in illum tertiæ Verrinæ locum: Video enim, & ex iis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi R. aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere.

Satisfieri etiam verberibus de seruo dicitur, l. 17. §. cum seruus.& §.seq.D.de iniur.l.pen.D.si ex nox.aga. Sic Satisfactio sumitur, in d.l.17.§.ait prætor.

SATISFACTIO, pignoris vel fideiussoris exhibitio, l. 52.D.de solutio.l.19. D. de contrahen. emptio. Quod vocabulum quanquam latè pateat, tamen in rescripto Antonini exposito in l.5.D.vt in possess.legat.ad exsoluendum legatum refertur.

SATIS petere & Satis desiderare is dicit qui caueri sibi postulat, l 14.D.de administr.tutor.l.vlt.§.1. D. quod legator.l.8.D.de prætor.stipulatio.7.D.rē pupilli saluam fore. inde illud in l.52.in fi.D.de iudic. Si petatur fideicommisso satis.& Satis legatorum desideret, in l. 15.non exigimus l.1.§.1. vt in poss.leg.

SATVRA, vt Fest. lib.17.scribit, erat cibi genus ex variis rebus conditum: vel secundum aliorum interpretationem, genus carminis, in quo multis de rebus coniunctim & confusè disputabatur. Ex quo Satura lex multis aliis conferta legibus olim dicebatur. Vnde in sanctione legum adiiciebatur, NEVE PER SATVRAM ABROGATO. C. Lælius in Oratione, quam pro se dixit: Postera die quasi per satyram exquisitis sententiis in deditionem accipitur. Isidor. lib.5. Etymolog. Satura lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, quasi à saturitate. Iustinian. in Epistola Pandectis prępostita: Et primo quidem anno hoc opus tradebatur legentibus, non secundùm edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum. Auctor Panegyrici Flauiensium, Constantino dicati: Separatè igitur vtiq: dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt beneficia tua. Vide SATYRA lex, in Catalogo legum.

SAXVM Tarpeium miræ altitudinis erat, à quo Lex XII. Tabularum vult deiici eum, qui falsum dixerit testimonium. Sed hodie non potest quis sic damnari, vt de saxo præcipitetur, auctore Modestino in l. si diutino. D.de pœn. Est autem aliis pœnis vtendum, pro qualitate admissi. Marcianus in l.1.in prin. Vlp.in l.leg. Cornel.D.ad l.Cornel.de fals.l.damnis licentiā. D. eo.tit.

SCABRO dicitur qui dentes aut gingiuas illuuie scabras aut spurcas habet. Vlpian.l.12.§.vlt.D.de ædil.edicto, Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. sic enim legi vult Cuiac. Obs.lib.11.cap.10. non Strabonem, cum hic oculorum, non oris vitio laboret. Hoc autem vitium est veteribus Scabres & Scapres, nouis Scabrities. Pacuuius Teucro, Quæ desiderio alumnum, pœnitudine, squalle, scapre atq; incuria vastitudine. Varro Manio, Ager derelinqueretur ac periret squale scabre, atque illuuie & vastitudine. Coniungit scabrem illuuiei, vt Trebatius, dum ait hircosi & scabronis vitium ex illuuie oris accidere. Quidam Raponem legi volunt: sed rapo, raptor est, non lurco: & siquod in lurcone vitium oris, hoc ex anima interiore, ἀπονοία, non ἀυτοδία dicitur. Budæus autē planè hic cæcutiit, pace tanti viri dixerim.

SCÆVA dicitur qui manu sinistra sic vtitur, vt alij homines dextra: & vicissim dextra, pro sinistra: nam si imbecillitate dextræ validiùs sinistra vteretur, non scæua, sed

ſed mancus diceretur, vti docet Vlp.l.12.§.t. de Aadilit.edicto.Liuius lib.2.ſcribit Mutio apud Romanos inditum fuiſſe nomen Scæuolæ,propter exuſtam dexteram.

Scæuum dogma ꝓ peruerſo & improbato dicūt Impp. in l.hi qui ſcæui. de his ſuper religio. contend. in C. Tbeod. vt ſcæuitatem morum, pro peruerſitate, in l. 17.de pœo.in eo. Cod. Ita Scæuas libidines Tertullia. in Apologet.cap.11.dixit,& ſcæuā rem, pro mala vſurpatam Feſtus notat lib.16.

SCALÆ,l.7.C.de aquæductu,lib.11.traiectus erant maritimi Conſtantinopoli, in mare protenſi, traiiciendi cauſſa vſque ad nauigia. Ad reparationem aquę ductus huius alma vrbis,inquiūt Impp. omnia vectigalia quæ colligi poſſunt ex vniuerſis ſcalis huius inclytæ vrbis, &c. ad refectionem eiuſdem aquæductus procedere. Antea legebatur,ex vniuerſis calculis, contra veterem ſcripturam,& Græcorum metaphraſin,quę ſic habet, εἰσὰν τὰν ὑπὲρ τοῦ ἀγωγοῦ τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς σκάλας ἀναλίσκεσθαι. Talis in regione ſexta ſcala Sycæna, quæ περαμα Iuſtinianarum dicitur Nouel. 69. Græcè autem hę ſcalæ, χηλαὶ dicebantur.

SCANDVLARII, qui ædes ſcanduiis tegunt. Sunt autem Scandulæ ſectiles aſſerculi,quibus contectam annis quadringentis & ſeptuaginta fuiſſe Romam Plinius lib.16.capit.10.teſtatur.Scandulariorum mentionem facit Tarrunt.in l.vltim.D.de iur.immun.

SCAPHIVM vas eſt, in quod ventris ſordes excipiuntur. Vlpian.de aur. & arg. leg.l. Quintus Mutius. Argento autem legato, non puto ventris cauſſa habita ſcapbia contineri,quia argenti numero nō habentur. Verbum autem Græcum eſt σκάφιον, & à Polluce lib. Onomaſt.10.ca.9.inter ea,quę εἰς ἀπόπατον mulieribus vſui ſunt, ponitur.

SCELERITAS, à Marciano l. 3. D. de bonis eor. qui ant.ſent.mor.eadem forma dictum qua bonitas,& malitas pro malitia,l.5.D.quod met. cauſſ.Sceleritas igitur facti eo in loco ingens deprauatio eſt, & fœditas turpificati animi eius qui ſibi manus infert.

SCENA,eſt quæ ludorum faciendorum cauſſa quolibet loco,vbi quis conſiſtat,moueatúrque ſpectaculum ſui præbiturus,poſita ſit,in publico, priuatóve, vel in vico:quo tamen loco paſsim homines ſpectaculi cauſſa admittantur.l.2.§.4.D.de his qui not. Alio refert etymologiam huius vocis Caſsiodorus lib. 4. Variar.epiſt.vlt.Frons enim theatri, inquit, Scœna dicitur, ab vmbra luci denſiſsima,vbi à paſtoribus inchoante verno diuerſis ſonis carmina cantabantur. Notum autem eſt à Græco σκηνὴ deduci, & Scena ſcribendum, non ſcæna,tametſi Pand.Florent.ſcriptura repugnet.

SCENICI, ſunt ludiones ſeu ludij, qui in ſcena ludos agunt, aliàs hiſtriones dicti: vt ſunt omnes, qui quæſtus cauſſa in ſcenam prodeunt notabiles, veluti mimi, hiſtriones, auctore Vlpiano in d. l.2.§.fin. & vide tit.C.de ſpect. ſcen.& len. Græci thymelicos vocant.

SCHEDIA, nauigij genus inconditum, id eſt trabibus tantum inter ſe nexis factum, l.1.§. 4. D. de exercitor.

SCHOENVS Aegyptiis ſexaginta ſtadiorum eſt.

SCHOLÆ nihil aliud eſſe debent, quàm ſeminarium eorum, qui Reipublicæ deſeruiant. Sic autem dictæ ſunt,non ab otio,& vacatione omni; ſed quod,ceteris rebus omiſsis, vacare liberalibus ſtudiis pueri debent.

Scholas,velut ſummoperà neceſſarias & honeſtiſ.multis donauit priuilegiis Frideric.Imperator,quò plures ad bonarum literarum ſtudia inuitarētur, vtpote quibus hanc multis erroribus obnoxiam vitam rectè inſtituere,ſimul etiam tranſigere licet. Cuius conſtit.eſt C.ne fi li. pro patr.

Scholæ publicæ ſunt caput omnium magiſtratuum,& aliorum,qui in foro & ſacroſancta iuſtitiæ officina verſantur: in quibus ſic erudiri debent ſtudioſi,vt verum æquitatis artem,quæ exercenda poſtmodum ſit,percipiant.Expoliri enim debent ſolida doctrina, non diſtrahi altercationibus iuuenum ingenia.

SCHOLÆ appellātur in lib.Cod.corpora ſiue ordines officialium: hoc eſt eorū qui munere & officio aliquo, quod ad principis miniſterium pertineret, fungebantur. Eas Iuſtinianus in l.vlt.C.de locat. vndecim fuiſſe teſtatur: cum Notitia 10.tantum. Omnes autē ſub Magiſtri officiorum imperio fuiſſe conſtat ex l.1. & paſſ. C.de offi.mag.offic. Memorantur igitur hæ: Scutariorum prima,item ſecūda,& tertia: Agentium in rebus: Armaturarum ſeniorum, Armaturarum iuniorum: Gentilium ſeniorum,Gentilium iuniorum: Scutariorum ſagittariorum,Scutariorum clibanariorum: Fabricenſium, vndecima. Eſt &

Schola equitum,& peditum, l.6. C. de aduo.diuerſ.iud. Schola ſcriniariorum,& Clibanariorum l.9.C.Th.de anno. ciuil. Am.Marcellinus lib.22. Schola domeſticorum,l.3.C.vbi Senat. Schola ſilentiariorum,l. 4.C.de ſilentia. Schola palatina, l.11.§.ſin autem. C. de iudic. Schola ſocietatis ſacrarum largitionum,l. 13.C.de pala.ſac.larg.

SCHOLARES,tit.Cod.de priuileg.ſchol.milites erant ſub magiſtri officiorum diſpoſitione taxati ſcholis illis xi.vt ait Iuſtinianus l.vlt.C.de locat. Hi erant quaſi milites ſupernumerarij,vt Sudas indicat in verbo ὑπεράριθμος.

Scholares pſeudi & vagabundi,quorum in Academiis ferè omnibus bona pars eſt, quibus literæ in patinis, quam in paginis plus ſapiunt,non gaudent priuilegio, à Frideri.bonarum literarum ſtudioſis conceſſo.Scholaris enim definitur, qui continuis literarum ſtudiis, hoc venerando nomine dignum ſeſe demōſtrat. Nec iſtos perditos homines, ac patriæ, parentum, imò ſui prorſus oblitos,quicquam iuuat ad merendum huiuſmodi priuilegium,quòd ſint in albo, & matricula ſtudentium deſcripti. Nam intelligitur ſemper, ſi datum nomen ſequatur ſtudendi frequentia.

SCHOLASTICI, l.2.C.de lucr. aduoc. pro aduocatis. Nouell.80. συνήγοροι vocantur. ita enim hoc vocabulum Iulianus vertit. De his lex eſt in Cod. Theod. in hæc verba: Non latet ſcholaſticos vltra modum acceptis honorariis in defenſione cauſſarum annonas & ſumptus accipere conſueſſe. Et ita Sardicenſis concilij cap.10. Scholaſticus ex foro,id eſt, Zonara interprete, ὁ περὶ λόγους σχολάζων. Et Carthag. concilij cap. 99. ἐκδίκους σχολαστικούς. Et in paſsione Dorotheæ virginis, Theophil' quidā aduocatus pręſidis, Scholaſticus appellatur. Scholaſtici autem nomine, inquit Tacitus lib.de Oratoribus, primùm nuncupati ſunt rhetores, & declamatores litium fictarum: deinde à fictis litibus tranſiit ad veras. Plin.2.Epiſt: Adhuc ſcholaſticus tantùm eſt.

SCIRE eſt rem per cauſſas cognoſcere Ariſtoteli: facit cap.occidit. 24.q.8. & naturæ axioma eſt. Vnde rectè colligitur,eum neſcire actiones,qui cauſſas earū ignorat. Qui autem neſcit actionem,nō intelligit ius,quod perſequi vult in iudicio.

Scire leges non eſt verba earum tenere, ſed vim & poteſtatem, Celſus in l. ſcire. D. de legibus Senatúſque conſultis.

Scire quis præſumitur illud,quod tenetur inquirere, arg. l.regula.D. de reg.iur.

Scire iuris eſt,poſſe facti, l.penul. D.de iur.& fact.igno. Scire dicimur quod ab aliis audimus, l. arbiter. D.de probat.

Scire verbum generaliter ſumitur,cap. hoc videtur.22.q. 5. Scire expliciter & impliciter quid ſit, docet Panormi.in glo.Rub.de ſumma Trinitate.

SCIENS, qui alicuius iudicio rem cognoſcit, l.ait Prætor.D.quæ in fraud.cred.

SCIENTIA interdum solam notitiam desiderat, interdum & voluntatem, veluti in lege Aquilia, qua dominus teneri dicitur, quo sciente seruus damnum dedit, scientiam pro patientia accipimus, vt qui prohibere potuit, teneatur, si non prohibuerit, l.45. l.46. D. ad leg. Aquil. Similitérque in omnibus noxalibus actionibus, vbi scientia domini arguitur, scientia sic accipienda est, si cùm prohibere posset, non prohibuit. Nam quod sciente quidem, inuito tamen domino committitur, eum non obligat, l.3. & l.4. D. de noxali. cùm huiusmodi sciẽtia culpa vacet, l.37. D. de diuer. regul. In edicto quoque, Si familia furtum fecisse dicetur, sciente domino à familia furtum factum accipimus, si sciuit & prohibere potuit, l.1. §. scientiam. D. si fam. furt. fecis. In edicto De tributoria, scientiam accipimus, quæ habet & patientiam, non etiam voluntatem. Non enim velle debet dominus, sed non velle. Si igitur sciuit, & non protestatus sit, nec contradixerit, tributoria tenebitur, tanquam eo sciente negotio gesto, l.1. §. scientiam D. de tributor. In edicto, Quæ in fraudem creditorum, hæc verba, SCIENTE, sic accipimus conscio & fraudem participante. non enim scire solum, sed & fraudis participem esse oportet, l.10. in princi. & §. quod ait Prætor. D. quæ in fraudem credi. In eo quod dicitur dies bonorum possessionis petendæ scientibus cedere, scientiam accipimus non quæ iuris prudentibus insit, sed eam, quam quis aut per se habeat, aut consulendo peritiores adsequi posit, l.2. §. vlt. D. quis ordo in bonor. possess.

SCISCERE in legibus Romuli est statuere, decernere, iubere. Sic accipitur, Scit, id est sciuit, à sciscendo, in l. qui res. in fine D. de solut. Sciscere Festo lib. 17. sententiam dicere.

SCITA plebeia, Festo ibidem, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante. Vide Plebiscita.

SCOPVS caussæ in iure ciuili, est initium, quod caussa sequentium fuerit, velut principalis pars negotij. Nam cuiusque rei potissima pars principium est, dicente Gaio in l.1. D. de orig. iur.

SCORTATIO dicitur propriè quæ cum meretricibus committitur: hoc est cum ancillis, aut libertis quæ palam corpore quæstum in lupanaribus, aliisve locis faciunt, l.39. D. de furt. l.43. D. de rit. nupt. Et à Stupro ita distinguitur: quòd illa cum meretricibus, hoc cum virginibus aut viduis honestæ existimationis committitur, l.6. §.1. & l. stuprum. 34. D. de adult. Abusiuè tamen & impropriè Stuprum etiam in meretrice vsurpatur, in l. si ea. C. de adult.

SCOTRA, siue SEROTA, apud Paulum lib.3. Sent. tit.6. sunt τὰ σαθρὰ τῶν ὑποδημάτων, id est calcei detriti. Scotra quoq;, inquit, & sutor, instrumento cõtinebuntur.

SCRIBÆ veteribus & librarios & poetas significabant: postea verò ij dicti sunt qui rationes publicas scriberent in tabulis: ob idq; apparebant singulis magistratibus. Cicero Verr.5. de iis loquens: Ordo est honestus. quis negat? Et paulò post: Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magistratuum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere consueuerant, qui scribæ fieri volebant. Idem in Orat. pro domo sua: Scribæ, qui nobiscum in rationibus monimentísq; publicis versantur, &c. Rubr. autem de tab. scribis, &c. li.10. Cod. de curiarum seu magistratuum municipalium scribis loquitur. Aemilius Probus in vita Eumenis, ait scribæ munus multo esse apud Graios honorificentius, quàm apud Romanos. nam apud nos, inquit, reuera, sicut sunt, mercenarij scribæ existimantur: at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hinc & dicebat idem Eumenes, Philippi regis, & post Alexandri magni scriba: Se vitam potius positurum esse, quam fidem.

Scriba Clarissimus, de quo Nouell.94. & in Constantini Nouella, quæ eius officium apertè definit, erat in prouinciis quasi prætor tutelaris quidam.

Scriba recoctus, vide Quinqueuiri.

SCRIBERE, est scripto promittere, & testari se debere, l. fin. in princ. D. de dol. except. Idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas ex dotis promissione. Hinc scribere apud Horatium lib. 2. satyr.3. debitor dicitur, qui mutuum sumit, cum vel ipse, vel argentarius eius nomine ferebat creditori acceptum. *Scribe decem à Nerio*, inquit, *non est satis: adde Cicutæ Nodosi tabulas centum.* Alij tamen hoc verbum ad creditores referunt, quibus moris fuerit vt in argentariorum, apud quos suas pecunias collocarant, tabulis expensum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Malim tamen de debitore dici. Idem enim RESCRIBERE dicebatur, cum æs alienum dissoluebat, id est pecuniam mutuam reddebat, vel per se, vel per argentarij scripturam, qui in codicem suum referebat, æs alienum à debitore creditori esse dissolutum. Donatus in hæc Terentij verba ex Phormione act. 5. sc.7. *Argentum iube rursum rescribi Phormio.* Rescribi, inquit, est reddi, seu per mensæ scripturam dari. Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, Rescribere dicebant pro numerare. Sic Horatius vbi suprà:

Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

vbi Dictare creditoris verbum est, cum iubet scribere sibíque acceptum ferre debitorem: vel cum dictat argentario nomen suum, vt perscribat illi in codice suo nomina creditoris & debitoris. Perscribere verò apud Terentium vbi suprà, est mutuis per scripturam reddere. Vide Perscribere.

Scribere etiam proprium Iurisconsultorum muneris verbum fuit, quemadmodum & cauere. Pompon. in l.2. circa fin. D. de origi. iur. de iurisconsultis agens. Sed aut iudicibus, ait, ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos cõsuluerant. in quo verbo scitè lusit Cicero, Trebatium Iurisconsultum negligentiæ arguens, ambiguo sumpto ex scribendi varia significatione: Valde, sit ille lib.7. epistol. iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare, homini præsertim propè domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te aduocato caussa cadent. Vbi scribere à vulgari sua significatione ad hanc quam trado translatum, iocum facit.

Scribere etiam formulam dicebatur, qui in iudicio alterum prouocabat. Quintilia. lib.6. cap.4. Colaphum tibi ducam, & formulam scribam, quod caput durum habeas. Sed & quod Græci dicunt δίκην γράφειν, hoc Latini verbum verbo reddentes, Dicam scribere dicunt. Quam locutionem à comicis primum latinitate donatam, cùm Græcas comœdias Latinas facerent, verisimile est. Vtitur autem ea Plaut. Aulularia, Terentius Phormio & Cicer.4. in Verr. Prætor quoque scribere dicitur actionem, cum eam in edicto & albo proponit, l.1. D. de eo qui pro tu. Vnde in rem scriptæ actiones exceptionésque appellantur, quæ generaliter in rem proponuntur, & aduersus possessorem dantur, quamquam ea certæ personæ facto oriantur, l.9. §. vlt. D. quod metus cau. l.1. §. vlt. D. de interdict. l.4. §. metus cau. D. de doli exceptio.

Scribere etiam testamento dare relinqueréque significat. Inde scribere libertatem alicui, est ei testamento libertatem dare, l.70. D. de adqui hered. Quintilia. declamatio. CCCLXXX. Aeger à seruo cui libertatem scripserat, venenum petit: nolenti dare, crucem scripsit. Scribere etiam heredem tam tritum est quàm quod tritissimum

ſimum. Minus vulgatum eſt, ſcribere tutorem, quo tamen non Iuriſconſulti tantùm vtuntur, vt l.20. D. qui teſtam.face.poſſ. Sed & Cice. pro Cluentio: Nemo illum, ait, ex tam multis cognatis & affinibus tutorem vnquam liberis ſuis ſcripſit. Vt autem heres ſcribi qui inſtituitur, ita & exheres ſcribi dicitur, qui exheredatur, l.4. D. vnde legit. l.1.§. Pomp. D. de Carbon.edic.

Scribere ſibi legatum videtur non ſolùm qui ſua manu id facit, ſed & qui per ſeruum ſuum vel filium, quem in poteſtate habet, dictante teſtatore, legato honoratur, l.15.§.1. D. ad leg. Cornel. de falſ. Sic ſcribere ſibi, eſt teſtamento ſibi aliquod legatum, aliúdve quid emolumento futurum adſcribere, l.3. C. de his qui ſibi adſcribunt.

Scribere milites, ſcribere ſupplementum exercitui, pro conſcribere, comparare & colligere crebrò legimus. Duos Salluſtij locos ſubieciſſe contentus ero. Sic autem ille in bello Iugurthino, Igitur diffidens, inquit, cęteri exercitui milites eligere, ſcribere, præſidia vndique accerſere. Et alio loco: Et tamen exercitui ſupplementum ſcribere ab ſociis & nomine Latino auxilia accerſere.

Scribere quoque, notam inurere ſignificat, l.17. Cod. de pœn. Vlp. in Inſtit. tit.1. Dediticiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à domino, quibus veſtigia ſcripta fuerunt. Quintilia. lib.7. cap.4. Si quis fugitiuo ſtigma ſcripſerit. Vegetius lib.2. cap.5. Nam picturis in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti iurare ſolent. Inde inſcriptos vultus, id eſt, ſtigmate notatos dixit Plin. lib.18. cap.3.

SCRIPTÆ rationes pro ſubſcriptis & ſubſignatis, l. Thais. 41.§. fi. D. de fideicom. libert. & l. ſi ita ſtipulatus.§. Chryſogonus. D. de verb. oblig. Pro non ſcriptis haberi, & caduca fieri legata longè differunt, l. vn. §. & cum triplici. C. de caduc. Vbi traditur, ea quæ his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis non eſſent, cùm teſtamentum fieret, pro non ſcriptis habita: quod etiam confirmat l.2. & l.6. in fin. D. de iure codicil. l. penulti. D. de his quæ pro non ſcript. habe. l. 26.§. pro non ſcripto. D. de fideicommiſ. libert. Pro non ſcriptis etiam habebantur, quæ ſeruis pœnæ relinquebantur, l.3. D. de his quæ pro non ſcrip. l.25.§. ſi quis planè. D. de adquiren. hered. item turpia legata, quæ legatarij magis notandi, quàm demerendi cauſſa ſcribuntur, l.57. de lega.1. Item quæ deportatis & peregrinis relinquuntur, l.1. C. de heredit. inſtit. In eadem cauſſa ſunt & captatoriæ inſtitutiones, captatoriáque legata, eáque quæ ſibi quia manu ſua in teſtamento adſcripſit, l.1. & l. vltim. D. de his quæ pro non ſcrip. hab. l.15.§.1. D. ad l. Cornel. de falſis, l.4. & l.5. C. de his qui ſibi adſcribunt. Et generaliter quæcumque illicitè, & contra leges in teſtamento ſcribuntur, pro non ſcriptis habentur, & apud heredem remanent, l.14.§. ſequens quæſtio. & §. vlt. D. ad l. Cornel. de falſ. l. vlt. D. de his quæ vt indign. l.20. in fin. de heredi. inſtit.

SCRIPTVM facere, pro ſcribæ munus exercere. Liuius lib.9. ad fi. de C. Flauio qui ſcriba fuit, Inuenio in quibuſdam annalibus, cùm appareret Aedilibus, fieríque ſe pro tribu Aedilem videret, neque eius nomen recipi, quod ſcriptum faceret, tabulam poſuiſſe, & iuraſſe ſe nunquam ſcriptú facturum. Quem aliquanto antea deſiiſſe ſcriptum facere arguit Macer Licinius. Sic & Gell. de eodem agens lib. 6. capi.10. locutus eſt.

SCRIPTORVM nomine accipimus ſcripturas, quarum editiones requiri ſolent: & harum tria ſunt genera: Primum, in quibus continetur formula actionis, quam quis intendit aduerſus alium in iudicio: & ideò appellantur libelli iudiciales, de quibus loquitur Vlpianus in l.1. in princip. de eden. Huc pertinent acta iudiciorum, hoc eſt, ſcripturæ continentes ea quæ apud iudicem de cauſſa cognoſcentem aguntur, l. is apud quem. C. eo tit. Secundum genus ſcriptorum, de iis dicitur quę in hoc parantur publica fide, vel priuata ſubſcriptione, ſeu conſignatione, vt res geſtæ per ea facilius conſtent ac probentur: vt ſunt inſtrumenta tabellionum, chirographa, literæ ſigillatæ, de quibus tractatur in d. l.1.§. editiones. Tertium genus ſcriptorum, complectitur rationem negotiationis inter duos pluréſve: & hoc genus directò pertinet ad actionem edicti de edendo. Addi poteſt & quartum ſcripti genus, in quo vltimæ voluntates continentur: vt teſtamentum, codicillus.

SCRIPTVRA dicitur etiam vectigal, quod è pecore colligebatur. Vnde illud Plauti: *Nam aduerſum legem à me ob meam ſcripturam pecudem accepit.* A. *Fere idem quod tu facis, faciunt rem malè gerentes: Vbi non eſt ſcripturam vnde dent, incuſant publicanos.* Cicero in Orat. pro lege Manilia: Nam cum hoſtium copiæ non longe abſunt, etiam ſi nulla irruptio facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura vectigal conſeruari poteſt. Item in Orat. pro L. Flacco: Scriptura, decumæ, portorium. Hinc

SCRIPTVARIVS ager, apud Feſtum, publicus appellatur, in quo vt pecora paſcantur certum æs tribuitur: quia Publicanus ſcribendo cóficit rationé cú paſtore.

SCRINIA dicuntur in lib. Cod. capſæ, & loculi, in quibus Principis acta quæ ad ius pertinent, aſſeruantur: qua de cauſſa in l. omnium. 19. C. de teſtam. totum ius in ſcriniis principis conſtitutum dicitur. Eorum genera hæc quatuor enumerãtur in l. vlt. C. de decurionib. l.1. C. de prox. ſacr. ſcrin. Scriniú memoriæ, in quo annotationes Principis aſſeruabantur, l. vlti. C. de diu. reſcript. Scrinium epiſtolarum, in quo ciuitatú poſtulata & legationes recondebantur. Scrinium libellorum, qui Principi ſupplices oblati erant. Scrinium diſpoſitionum, in quo cognitiones & decreta principis conſeruari ſolebant. Igitur

SCRINIA ſacra, de quibus agitur tit.19. lib.12. Cod. arcæ erant, in quibus iura, id eſt adnotationes, vel pragmaticæ ſanctiones, vel reſcripta principis, vel cognitiones & preces edebantur, reponebantur & ſeruabantur, l. vlt. C. de aquæd. l. omniú. C. de teſta. l.2. C. de agent. in reb. Et quatuor fuerunt, ſcrinium memoriæ, ſcrinium epiſtolarum, ſcrinium libellorum, ſcrinium diſpoſitionum quæ ſuperius expoſuimus. Sunt & ſcrinia ſacrarú largitionum, videlicet exceptorum, l.5. C. de canone ſacr. larg. l.10. C. de murileg. Tabulariorú, l. vlt. C. de veſt. holob. numerorú, ſiue numerariorum, mittendariorum, aureæ maſſæ, auri ad reſponſum, à miliarenſibus, veſtiarij ſacri, ab argento, à pecuniis. Officiorum autem in eis ſcriniis dignitates, & gradus quibus ſtrenæ debentur, & veſtes & annonę, hi: primicerij, ducenarij, centenarij, epiſtolares, vel epiſtolarij, vt Cod. Theodoſ. & Saluianus 5. de prouidentia: Veniunt plerunque noui nuncij, noui epiſtolarij à ſummis poteſtatibus miſsi. vbi vulgo malè nouarum epiſtolarum. Sunt & alij gradus, qui dicuntur formæ primæ, ſecundæ, tertiæ, vt & inter miniſteriales, l.2. C. de caſtrenſ. Vide l.7. C. de palat. ſacr. larg. lib.12. Rerum autem priuatarú ſcrinia quatuor ſunt, beneficiorum, rationum, ſecuritatum, largitionú priuatarum. quod non tantum Notitia Romani imperij comprobat, ſed & lex vlt. C. Th. eod. tit. in qua ita eſt: Tam primicerius officij priuatarú, quam alij quatuor reliquorum primicerij ſcriniorum. Vel ſic:

SCRINIA palatij, ſeu principum interdum quatuor memorantur, memoriæ, libellorum, epiſtolarum, diſpoſitionum, l.19. C. de fide inſtrumen. l. vlti. de decurionibus, lib.10. C. l.3. C. de offic. quæſtor. l.3. l.4. l.11. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib.12. C. l.2. C. de priuileg. eor. qui in ſac. palat.

sac.palatio. Interdum verò tria duntaxat, memoriæ videlicet, epistolarum, sc libellorum seu cognitionum, vt in l.5.l.6.l.10.C.de proxim.sacr.scrin.l.1.C.de priuileg.eor.qui in sac.palat. Sunt & Scrinia fabricarum & barbaricariorum, lege 1.C.de præpos.agent.in reb. libro 12.

Scrinium auri ad responsum d.l.7.C.de palatin.sacror. largition.cuius & in notitia cum de Comite largitionum agitur, fit mentio. Ex hoc accipienda sunt hæc Iustiniani verba in Nouella de Prætore Pisidiæ, ἔξει τε ἐπὶ τοῦ στρατιώτας καὶ Ad responsum. Et in Nouella de Prætore Lycaoniæ, ἔχέτω γε μὴν καὶ Ad responsum, ... Et in Nouella de Prætore Thraciæ, καὶ ... ait, ... καὶ Ad responsum, ... In Nouella de Moderatore Helenoponti, ... καὶ Ad responsum. Ex quibus locis apparet militaribus vsibus hoc scrinium deseruiisse. Eoque ad milites per ista exercitua rectorum mandata in vetustis quibusdã ad Iulianum Patricium notis legi. Meminit etiam officij Ad responsum in re militari.l.19.§.1.C.de re mil. lib.12. Hinc

Scriniarii in l.vltim.C.de castrens.pecul.libr.12.l.8.&l.10.C.de num.li.12.l.vlt. de apparitoribus præf. prætor. Suidas, ... Scriniis autem magistri præponebantur, qui alij fuerunt à scriniariis. Et ita Alexand. Vlpianum magistrum scrinij fuisse Lampridius auctor est. Nec principibus tantũ, sed & magistris potestatibus sui scriniarij erãt, l.vlt.C. de test.mil.

Scripuli, l.1.& §.C.de metall.lib.11.l.1.C.Theod.de ponderat.l.12.de metallar.in eod.Cod. dicitur Græcis γράμμα, estq; vigesimaquarta pars vnciæ, Volusio Martiano.

Scrutari inquirere, l.veteres.C.de commerciis.& l.diuus Pius.de fugit.

Scrutinium in rub.extra de scrutinio in ord.faci.est secreta examinatio, & exploratio, num quis idoneus sit vt eligatur. Quot modis sumatur, vide Archid.c.2. de elect.in 6.

Scuclatis in l.11.de Scenicis, in C.Theo. fortè pro scutulatis cum vitio legitur, vt significentur vestes scutulis diuisæ, quarum meminit Plin.lib.8.c.48. B. Hieronymus in Ezechiel.cap.27. Istiusmodi homines negociatores Tyri sunt, qui polymita purpuram & scutulata mercantur.

Sculpere, cudendo imaginem effingere, C.nemini lic.signum falnat.

Sculptores in l.1.C.de excus.artif.Græcis γλύπται, quo nomine Græco & sculptores lignorum significantur, & qui signa faciunt, siue signarij, & alij quilibet sculptores cælatorésque.

Scultatores, vide Speculatores.

Scutum, vide Clypeus.

Secare, propriè quis ferris dicitur, vt cædere ictibus. Hinc apud Paulum l.5.D.arb.fur.cæs. Secare proprie est sub secuisse. non enim poterat cæcidisse intelligi qui serra secuisset. Alij Subsecare legunt. sed illa lectio potior.

Secessus, rus amœnum & suburbanum, quo animi relaxandi caussa secedimus. Vlpianus l.21.§.9. de recept.qui arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) si in eo loco qui sit circa vrbem adesse iusserit? Pegasus admittit valere iussum. Quod puto ita verum esse, si & eius sit auctoritatis arbiter, vt in secessibus soleat agere, & litigatores facile eo loci venire possint. Idem l.16.D.mandati, Vt in hortis quos Rauēnæ habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphæristerium faceret. Plin.lib.2.epist.17. Iustine de caussis cum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum, quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis.

Secreto fieri, etiam intelligitur, quod interuenientibus amicis confit, l.pen. in princip.C. qui potiores in pignore hab.

Secretarium, locus in quo iudices caussas audiũt & cognoscunt. Zeno in l.vltim.C. vbi senat.vel clariss. Sedendi, inquit, cum celebratur cognitio, in secretariis iudicis tantum ius consequatur. Et paulo suprà: Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercãtibus verò superior esse videatur. Sic in l.vltim.C.de offi.diuers.iud.l.12.C. de proxim. sacrorum scriniorum.

Sectio Latine dicitur, quæ postea confiscatio appellari cœpta est: cum alicuius bona publicantur: deriuata ex eo appellatione, quòd prædam ex hostibus captam milites inter se secabant ac diuidebant. Cæsar li. belli Gall.2. Postridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris, sectionem eius opidi vniuersam Cæsar vendidit. Corn. Tacitus, Reliquias sectionum Neronianarum nondum in fiscum cõuersas, reuocatis ab exilio concessit. Cicero de Inuent.2. Hoc commode reprehenditur, si dici possit ex hostibus rem esse captus, cuius prædę sectione venierit. Alias, Sectio, vt inquit Festus, persecutio iuris est. Hinc

Sectores dicti sunt, inquit Asconius, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionaban tur, próque iis pecunias pensitabãt singulis, ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo venditabant. Hæc ille. quibus ex verbis Sectores à Sequendo dictos coniicimus. arbitror ab antiquo verbo Seco, secas: quod idem significat vt sequor. vnde sector, sectaris: & secta sectæ. nam & accusatores & iudicia sectabantur, quoniam damnatorum bona ipsi æstimare, & certam summam promittere solebant. Idem alio loco: Sector est, inquit, æstimator ac redemptor bonorum damnati, atque proscripti, qui spem sectãs lucri sui, id est secutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione vēdit, & semel infert pecuniam vel ærario, vel sociis.

Secundi fructus, vberes, copiosi. Paul.l.63. in fin. D. ad leg Falc.

Secundus heres dicitur, qui secundo gradu institutus est: vt Primus, qui primo, l.8. D. de liber.& post.l.si is qui.25.D.de testament. Boethius in Topic. Ciceronis Comment.lib.2. Secundus heres dicitur, inquit, qui heredi instituto substituitur: veluti si quis filium instituat heredem, scribátque: Si is filius intra pubertatem decesserit, nepotem, vel quemlibet alium heredē esse oportere. Gaius lib.2.Instit.titul.4.&l.4. D.ad Silan. Is vulgò Substitutus appellatur. Cicero Verri.tertia: Appellat L.Annium, qui erat institutus secundum filiam. Et aliquanto pòst: Nunc est eiusmodi edictum, vt quamuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P.Annij secundis heredibus. Sallust.in bello Iugurth. Erat præterea in exercitu nostro Numida quidã Massanissæ nepos, quem Micipsa testamento secundum heredem scripserat. Suet.in Iul.cap.83. Plures percussorum in tutoribus si quis sibi filius nasceretur, nomi nauit. D. Brutum etiam in secundis heredibus.

Secundæ tabulae dicuntur, quibus pupillaris substitutio scripta est: sic dictæ, quod post paternas in secunda parte tabularum, & in ima cera fiebant: sicque accipiuntur l.2.§.interdum.l.1a.D.de vulg. substit.l. vlt.D.ad Trebell.l.penult.D.testam.quemadm.aper. vel etiam quia substitutio hęc, paterni testamenti quædam appendicula & sequela est, l.qui plures.in fi. D. de pupill.substit.&(vt ait Iustin.)in inferioribus partibus scribebatur, eáque pars proprio lino, propriáq; cera consignabatur: & in priore parte testamenti cauebatur, ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc im-

T

pubere aperiretur, §. sin autem. 4. Instit. de pup. subst.

Secundarum nuptiarum nomine veniunt & tertiæ, atq; vlteriores, secundum Azon. in summ. C. de secund. nupt. & Bart. ibid.

SECVNDVM, pro prope ripam, l. 29. D. de acqu. re. Sic secundum viam, agrum, parietem, l. 30. §. 1. l. 38. D. de acquir. rer. dom. l. 13. D. de seruit.

SECVNDOCERIVS, in l. 7. C. de palatin. sacr. largitio. lib. 12. & Rubr. de primicer. & secundocer. & l. vltim. C. de domestic. & protectorib. vbi secundocerij locum, non, vt vulgò legitur, secundi primicerij, vetus codex habet. Est & hoc verbum frequens in Notitia Imperij Rom. Eadem autem figura qua primicerius, ita & secundocerius, qui secundum in ordine suo locum gradúmque obtinet appellatur.

SECVS, male l. filiis matrem. C. de inoffic. testa. aliquando contra l. si res. C. de ordin. cogn.

SECVRVS, sine aliqua cura, l. plurimum. D. de iur. & facti ignor.

Securitatis nomen quod vsurpatur ab Vlpiano l. 1. D. ad leg. Iul. maie. non accipitur pro eo quod nostri saluũ conductum vocant: (Vlpianus enim Latinæ locutionis diligens obseruator, dixisset potius contra fidem publicam aliquid esse commissum: formula loquendi probatis auctoribus vsitata) sed ἀντὶ τῆς ἀδείας, ἢ ἀσφαλείας, ἢ ἀμεριμνίας, cum scilicet status reipub. ita compositus est, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec sit metus belli externi, aut intestini. Bud.

SECVTORES, vide Sequor.

SED aduersatur, sed cum copulat, cõciliat, sine ea aduersatur, vt indicat Albericus: vnde Sed & diuersitatem facti idem ius significat. Sed pro sed &, sæpe in libris nostris poni docet Anton. Augustin. libr. Emendat. 2. cap. 1.

SEDEO, sedes, vulgarem habet significationẽ: cui contraria est illa verbi Sto. Sed præterea significat Sedet, impersonaliter idem quod videtur, vel placet. Vlpia. l. si fideiussor. 7. §. vltim. qui satisda. cog. Si satisdatum pro re mobili non sit, & persona suspecta sit, ex qua satisdatio desideratur, apud officium deponi debebit, si hoc iudici sederit, donec vel satisdetur, vel lis finem accipiat. Sederit, id est si iudici visum fuerit, si ita arbitratus sit.

Sedere iudices dicuntur. Cicero pro Rabir. Postumo: Modò vos iidem in A. Gabinium iudices sedistis. Plin. lib. 6. Epist. ad Roman. Sedebãt iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis colliguntur. ingens vtrinque aduocatio. Sedere etiam dicitur prætor, cum pro tribunali iuris dicendi caussa sedet, l. 2. §. confestim. D. ad Tertyllian. l. 7. D. de in integrum restitut. Hinc

SEDES, §. illis autem. de milit. testam. l. vlti. C. de restit. milit. l. vltim. C. quib. non obst. long. temp. præscrip. & apud Vegetium lib. 3. ca. 4. & cap. vltim. pro castris & loco, in quo milites ocioſi commorantur.

SESSIO, onis. Hinc sessionum dies dicuntur, quibus Prætor sui copiam facit: quippe cum iis diebus non de plano & æquo loco ius dicat: sed de loco edito, & in curuli sella sedens decreta sua interponat, apud Vlpianum l. 2. §. dies. quis ordo in possess. seruetur: Dies bonorum possessionis vtiles esse palam est. sed non sessionum numerabuntur, si modò ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. Est & alius Vlpiani locus l. 5. vt in possess. legat. vel fid. vbi hoc verbum legitur, si credimus vetusto exemplari quod à Ianotio profertur: Sex mensium, inquit, puto continuum tempus, non sessionum computandum. Duarenus veteris codicis lectionem probat Disput. ann. lib. 2. cap. 16. Pandectæ tamen Florẽtinæ, possessionum legunt, non sessionum.

SEDVLARIA, in l. 4. D. de supell. leg. in sedilibus numerantur, vt cathedraria, in cathedris: súntque ea quæ in rheda sedenti subiiciuntur: vel potius sedes, in quibus gestamur.

SELLAE curules, ait Isidor. lib. 20. Etymolog. c. 1. erant in quibus magistratus sedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & COSS. propter itineris longinquitatem curru in forũ proue hebantur. Sellæ prætoriæ fit mentio in l. 1. §. casum. D. de postul. Qua de re vide quæ lib. 3. Antiquit. dixit Brissonius. Est & Sella gestatoria, de qua apud Suet. in Nero. capi. 26. & in l. 7. D. de seruitutib. rustic. l. 49. D. legat. 3. de qua & libr. 1. Antiqu. aliquid dixit idem Brissonius. Sella balnearis, apud Paulum lib. 3. Sent. titul. 6.

SEDITIO, quietis publicæ turbatio, l. 1. C. de seditio. l. constitutiones. D. de appellatio. capit. seditionarios. 46. Distinct.

SEGMENTA l. penult. C. de vest. holo. Cedrinus ὤρας vocat, quasi oras, vel quasi ornaturas, vt Isidorus ait, Leo Nouella 80. τμήματα. Erant autem ornamenta quædam quæ vestibus assuebantur.

SEGNITIA, tarditas, negligentia ad agendum. Accurs. l. si nulla. D. de pigno. actio.

SEMITA, via à plaustris auersa, l. si ex plagis. §. tabernarius. D. ad leg. Aquil.

Σεισάχθεια. in legibus Solonis, Latinis nouæ tabulæ, id est alleuatio debiti communis. legis verba hæc sunt: τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν ποιῆσαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, καὶ οὗτος ὁ νόμος, ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ καλεῖσθαι. Est autem deductum hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ σείειν τὸ ἄχθος, ab excutiendo onere, æris scilicet alieni.

SEMESTRIA Diui Marci in libris nostris sæpius citantur, vt l. 46. D. de pact. l. vltim. D. de seru. export. l. 12. D. de acq. hered. §. item diuus. Institu. de excus. tut. Sic autẽ forte appellata sunt, quæ in semestribus consiliis constituta ab eo, & rescripta erant. Semestria enim consilia principum dicebãtur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad semestre tempus aduocatis, de iis quæ ad senatum referenda erant deliberabant: forte ex eo quod hibernis æstiuísque mensibus sibi consiliarios mutabãt. Atque Augustum semestria sibi consilia instituisse, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis, ante tractaret, Suet. cap. 37. scribit, & Dion. li. 53. his verbis: τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τοῖς τε ὑπάτοις, ἢ τὸν ὕπατον, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ' ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦσθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. Quæ verba Zonaras in Augusto transcripsit. Xiphilinus quoque tradit ab Augusto senatores quindecim sorte ductos esse cũ quibus iudicabat, καὶ πεντεκαίδεκα, inquit, τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. Pariter & de Tiberio tradidit. Suetonius in Claudio. Rerũ actum diuisum antea in hibernos æstiuósque menses coniunxit.

SEMINARIVM, locus subactus, in quo vitium arborúmque semina panguntur, conseruantur atque adolescunt: vt aliò postea, quasi ex nutriculæ gremio, transferantur. Græcè φυτευτήριον dicitur. Vlpianus l. 9. §. 5. D. de vsufruct. Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen vt & vendere ei & seminare liceat. Debet tamen conserendi agri caussa seminarium paratum semper renouare, quasi instrumentum agri. Quale sit eligendum parandúmq; seminarium, docet Columella libro tertio, & Plinius libro decimosexto. Vlpianus lege quarta, §. primo. D. arb. furt. Quòd si quis ex seminario, id est stirpitus arborem transtulerit, &c.

SEMIS sex vncias continet, vt notum est. Ex semisse heres

res scriptus dicitur, qui ex media parte institutus est: qui semissarius appellatur.

Semissales vsuræ, pro semisses, id est cum seni aurei quotannis in centenos penduntur. Modestin. l. 10. D. de pollicit. Ita pollicita est, vti sors apud eam remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat.

Semissarius heres, heres ex semisse. Florentinus l. 116. §. 1. D. de legatis & fideicomm. 30. A coherede verò semissario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte.

Semuncia, vnciæ pars dimidia: vt apud Scæuolam l. 21. §. 2. D. de annuis legat. vbi ex asse hereditatis vxor prius quadrantem, deinde ex fideicommisso dodrantem, detracto quadrante Falcidico, id est vnciis duabus & sicilico consecuta, defendebat partem hereditatis dimidiam, quam adulto priuigno restituere iussa erat, ex illo quadrante Falcidico in assem reuocato computandam esse, quod Scæuola comprobauit.

Semper, omne tempus, omnē casum respicit, l. semper. de iur. immu. De quo Bart. in l. 1. D. sol. matrim. Spec. tit. de in inte. restit. §. 4.

Senator dictus est, vel à senectute: quòd initio non nisi prouectæ ætatis viri graues eligebantur: vt apud Ennium:

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Vel à sinendo: quia magistratibus non plus licebat, quàm senatus permitteret. Liuius de Romulo libr. 1. Cum iam, inquit, virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat. Centum creat Senatores: siue quia is numerus satis erat: siue quia soli centum erant, qui creari patres possent. Patres certe ab honore, Patriciique progenies eorum appellati.

Senatores, qui à patriciis & consulibus vsque ad omnes viros illustres descendunt: quia hi soli in Senatu sententiam dicere possunt. Vlpianus in l. nuptæ. D. de Senator. Senatoris filius est & is, quem in adoptionem accepit, quàm diu tamen in familia eius manet.

Senatus Romani descriptionē, diligentissime tum à Sigonio, tum ab Hotomano excerptam, vide ad calcem libri.

Senatus alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur antiquæ Romæ, & Constantinopolitanæ Romæ, in l. vltim. C. de decurionibus. vbi de iure eius qui tres filios habet, agitur: vt si vnum ex iis qui decurio esset, Senatui maximo sociasset, ei curiæ liberationem pareret. Minor dicitur, aliarum ciuitatum curiæ, & [illegible] eum cōscripti sunt consilij publici caussa, propter curiales, siue decuriones sunt. Cassiodorus libro 9. Non inaniter appellauit minorem senatum, neruos quoque vocitans ac viscera ciuitatum. Hinc Impp. in l. omnes iudices. 33. C. de decurionib. Quod si quis forte iudicum audeat decurionē, & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere, &c.

Senatusconsultum, ius appellabatur, quod iubebat, & constituebat senatus, §. senatusconsultum. Institut. de iure nat. gent. & ciuil. Nam necessitas ipsa curam reipublicæ ad senatum deduxit, quia plebs difficile conuenire cœpit. Pompon. in l. necessarium. D. de orig. iur. Vbi & Senatusconsultum, inquit, quod solùm senatu constituente inducitur sine lege. Senatusconsulti autem forma duplex erat: Altera, vt singuli senatores per consulem interrogati, dicerent sententias: quod semper de rebus grauissimis (modo si tempus ferret) fieri solebat. Altera, vt cum primus dixisset, discedens mox in aliquam partem; ceteri tum, qui eiusdem sententiæ essent, eodem irent. Quod per discessionem appellabatur. Et, in sententiam ire, vel, pedibus in sententiam ire. Item, in eandem sententiam concurrere.

Senatusconsulto intercedere, hoc est, opponere sese Tribuni poterant. Ceterum, intrare curiam Tribunis non licebat. Ante valuas autē positis subselliis decreta patrum attentissima cura examinabant; vt si qua ex iis improbassent, rata esse non sinerent. itaque veteribus Senatusconsultis T. litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. Valer. lib. 2. cap. 1. Vide Descriptionem Senatus ad calcem libri.

Senatusconsultorū quædā sunt, quæ proprium nomen habēt: quædam sunt anonyma, quæ proprio nomine donata non fuere. Proprio nomine donata hæc sunt:

S. C. Aemilianum, de fideicommissariis libertatibus, factum est Aemilio Iunio, & Iulio Seuero coss. Vt si quis ex his qui fideicommissam libertatem ex quacunque caussa deberent seruo, qui mortis tempore eius qui rogauit non fuerit, isq; adesse negabitur: Prætor cognoscat. Et si in ea caussa esse videbitur, vt si præsens esset, manumittere cogi deberet, id ita esse pronunciet. Cúmque ita esse pronunciasset, idem iuris sit, quod esset si ita vt ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset, l. si eum seruum. 28. §. si quis. D. de fideicom. libert.

S. C. Apronianum, de fideicommissariis hereditatibus, factum est M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo coss. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui deberet & posset fideicommissa hereditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano transferrentur: quin & municipes ad eas admitterentur. ita tamen vt his quibus restitueretur hereditas, actorem eligerent, & ad agendum & ad excipiēdas actiones, l. omnibus. 26. & l. seq. D. ad Trebell.

S. C. Articuleianum, de libertatibus seruorum, factum est imperante Traiano, ipso & Articuleio Pœto coss. Anno DCCCLIX. Vt quacunque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Præses eius prouinciæ de ea cognoscat, quamuis heres non sit eius prouinciæ, l. non tantum. 51. §. 5. de fideicommissariis libertatib.

S. C. Antonianum, de hastis Martis in regia motis, factum Marco Antonio, A. Posthumio coss. anno DLIII. Quod Cæsar Iulius L. F. Pontifex nunciauit, in sacrario in regia hastas Martias mouisse, de ea re ita censuerunt: Vt M. Antonius Consul hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & ceteris diis quibus videretur placandis vti procurasset, satis habendum censuerunt. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Gell. lib. 4. cap. 6.

S. C. Carbonianum, de statu liberorum: Vt si cui controuersia fiat, an inter liberos sit, & impubes sit, caussa cognita perinde bonorum possessio detur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudicium in pubertatis tempus differtur, l. 1. & pass. D. de carb. edict.

S. C. Caluitianum, de nuptiis quinquagenarij: Vt si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit, nihil ea res ad capiendas hereditates & legatas dotes pertineat. Itaq; mortua muliere dos caduca erit. Vlp. cap. Instit. 16.

S. C. Claudianum, de nuptiis sexagenarij: Vt qui maior sexagenario minorē quinquagenaria vxorem duxerit, perinde habeatur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset. Vlp. cap. Instit. 16.

S. C. Claudianum, de prouinciis consularibus, factū est L. Paulo, C. Marcello coss. anno DCCIII. Quod M. Marcellus Consul verba fecit de prouinciis Consularibus, de ea re ita censuerunt: Vt L. Paulus, C. Marcellus coss. cum magistratum iniissent a. d. ex Cal. Martiis, quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrēt, néve quid prius ex Calend. Martiis, néve quid coniunctim

de ea re referretur à consulibus, vtique eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent. Et cum de ea re ad senatum referretur à consulibus, eorum qui in trecentis iudicibus essent, sex adducere liceret, si quid de ea re ad populum plebémve lato opus esset, vt Ser. Sulpitius, M. Marcellus COSS. Præt. Tribuni pl. quibus eorû videretur, ad populum plebémve ferrent. quod ij non tulissent, vti quicunq; deinceps essent, ad populum plebémve ferrent. Cælius ad Cicer. Epist. lib. 8.

S. C. CLAVDIANVM, de muliere seruo alieno coniuncta: Vt ea mulier quæ se alieno seruo iunxerat, domino serui cum bonis suis omnibus addiceretur, l. t. C. de sentent. Claud. tol. Vbi Iustin. ait, denunciationibus sententia iudicum opus fuisse. Vlpianus autem cap. Instit. 11. Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, veluti cum mulier alieno seruo se iunxerit, denunciâte domino, & ancilla facta fuerit, ex S. C. Claudiano. Quare autẽ hoc Claudianum S. C. vocetur, satis constituere non possum. nam Claudij Imp. nomine sic appellatum dicere nulla ratio est: cum satis constet Senatusconsulta non ex Imperatorum, sed ex Consulum referentium nomine appellata fuisse. Locum igitur Cornelij Taciti lib. 11. considerans, in quo post expositam Senatusconsulti sententiam, scribit Pallantem, quem Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditum fuisse constat, editum ac nominatum à Claudio repertore huius relationis, ac propterea Prætoria insignia, & centies quinquagies HS. ei decreta fuisse: venio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatum esse. Verba Cornelij hæc sunt: Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, statuitúrque vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui consensisset: & qui nati essent, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cęsar, Prætoria insignia & centies quinquagies censuit Consul designatus. His autem ex verbis scrupulus aliquis nascitur, cum Vlpianus & Iustinianus non aliter eam seruituti addictam scribant, quàm si denunciante domino desistere noluisset. Video autem Tranquillum in Vespasiano cap. 11. scribere, auctorem illum senatui fuisse decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur. Vt suspicari liceat, quòd Claudij tempore institutum erat, id Vespasiani auctoritate absolutum fuisse: & à Iurisconsultis hoc totum ei S. C. attributum: quod vetustius, & Claudij auctoritate inceptum, Claudianum nominarunt. Hot. Sunt tamen qui Tranquillum hac in re peccasse contendant, cum & S.C. Claudianum, & id quod Macedonianum dicitur, Vespasiano tribuit, vtrunque esse Claudianum ex Tacito confirmantes.

S. C. CLAVDIANVM, de quæstione familiæ, cum S. C. Silaniano coniungitur sub tit. de S. C. Silanian. & Claud. Vide S.C. Silanianum.

S. C. DASVMIANVM, de libertatibus fideicommissariis: Vt si ex iusta caussa absit, qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat, atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset. Item, vt quicunque fideicommissam libertatem ex quacunque caussa debere pronunciatus fuerit, & eum eósve abesse contigerit, perinde habeatur, atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l. neque. 36. & l. non tantum §. §. Senatusc. D. de fideic. libert.

S. C. FANNIANVM, de Philosophis & Rhetoribus, factum C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala Coss. ann. DXCII. Quod M. Pomponius Prætor senatum consuluit de Philosophis & Rhetoribus. De ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret curarétque, vt ei è Republ. fidéque sua videretur, vti Romæ ne essent. Gellius lib. 15. cap. 11.

S. C. IVNCIANVM, de libertatibus fideicommissariis: Vt si heres rogatus sit non hereditarium, sed proprium seruum manumittere, is seruus post pronunciationem, ad libertatem perueniat, siue ex iusta caussa dominus adsit, siue latitet, siue præsens non vult manumittere, siue etiam dominus eius serui emptor sit, l. non tantum. 51. § sed si. D. de fideicomm. libert. Alij Vincianum vocant.

S. C. IVNIANVM, de collusione detegenda, factũ Domitiano imperante, Cæsare & Ap. Iunio Sabino coss. anno DCCCXXXIX. vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem factam probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, libérque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l. 1. D. de collus. deteg. l. 2. C. eod. l. adoptiuum. 8. D. de in ius vocando.

S. C. IVLIANVM, de petitione hereditatis, distractia rebus hereditariis, dolo præterito, & fructibus, factum Hadriani temporibus, Q. Iulio Balbo, P. Iuuentio Celso, T. Aufidio Frontone, Arrio Seueriano coss. Vt si antequam partes caducæ ex bonis defuncti fisco peterentur, hi qui se heredes existimant, hereditatem distraxerint, ne redactæ ex precio rerum venditarum pecuniæ vsuræ exigantur, idémque in similibus caussis seruetur. Item, vt à quibus hereditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, ij precia quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenissent, & si eæ ante petitam hereditatẽ deperissent, deminutæve fuissent, restituere deberent. Item, vt ij qui bona inuasissent, cum scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderẽt, perinde condemnarentur, quasi possiderent: ij autẽ qui iustas caussas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eo duntaxat, quò locupletiores ex ea re facti essent. Petita autem fisco hereditas ex eo tempore existimaretur esse, quo primùm scierit quisque eam à se petitid est cum primum aut denũciatum esset ei, aut literis, vel edicto euocatus esset. Vlpian. l. item veniunt. 20. D. de heretit. petit. apud quem pro OENVS, legendum FRONTO ARRIVS, ex Fastis Onuphrij Veronensis intelligitur.

S. C. LARGIANVM, de bonis libertorum: Vt liberi manumissoris non nominatim exheredes facti, extraneis heredibus eorum in bonis libertinorum pręponerentur. Veluti, Lælius liberis superstitibus obijt. Thracius eius libertus testamentum scripsit, liberisq; extraneos quosdam heredes instituit. Senatus voluit, vt hęc hereditas institutis heredibus adimeretur, liberísque Lælij tribueretur, si modò à patre exheredes facti nõ non essent. Nã si essent, paterno iudicio indigni omni emolumẽto videbantur, quod patris caussa vndecunque proficisci poterat, §. vltim. de succes. liber. l. 1. & pas. C. de lat. lib. tol.

S. C. LIBONIANVM, de falsis, factum opinatur Hotom. Hadriano Imper. L. Nonio, M. Annio Libone COSS. anno CCCXXC. Vt pœna legis Corneliæ de falsis teneatur, qui ob instruendam aduocationẽ, testimoniáve, pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit, ad obligationem innocentũ qui sibi, eive qui in sua potestate est, legatum fideicommissũmve ascripserit in testamento militis, aut etiam alterius: dummodo id signatum perfectúmque fuerit: qui herea institutus exheredatione nominatim filij, vel aliarum personarum adscripserit, qui libertatem manu sua ademerit seruo testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicommissa data erant. Vt si seruus domini sui iussu testamentu codicillisve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem quòd ipsius manu adscriptum est

est, minus liber sit: sed libertas ei ex fideicõmissa caussa præstetur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento, codicillisve subscripserit, l. 3. & pass. D. de fals.

S.C. MACEDONIANVM, de filiorumfam. ære alieno, Vespasiani (vt opinatur Hotóm.) tempore factum est: Ne cui qui filiofam. mutuo pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitióve daretur: vt scirent qui pessimo exemplo fenerarent, nullius posse filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri, l. 1. D. ad Maced. in qua duo obscura sunt: quo tempore sit factum, & vtrum Macedo, qui S.C. caussam dedit, adolescens perditus fuerit, vt Theophilus existimat: an fenerator vetus ac nobilis, vt eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, constat legem Lætoriam antiquissimam fuisse, qua vetabatur, ne ob pecuniam minoribus vigintiquinque annis creditam, siue ij filiifamil. siue sui iuris essent, ius diceretur. nam quod ad locum illũ Terentij in Phormione pertinet, *Quasi quisquam crederet te viuo*: non ad vllam legem; sed ad filiifamil. ius referendum puto. Iam verò Tacitus libr. 11. vbi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne in morte parẽtum pecunias filiisfamil. fenori darent. quo in loco MORTAM legendum putat idem Hotom. quasi dixerit obligationem non præsentem, sed in diem collatam in mortis tempus fuisse: hoc modo: Centum quæ tibi credidi, post patris mortem dare spondes? Suetonius autem in Vespasiani vita cap. 11. sic scribit: Auctor, inquit, senatui fuit decernẽdi, ne filiorumfam. feneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset: hoc est, ne post patrum quidẽ mortẽ. quod Macedonianũ esse S. C. planè videtur, quis Tacitus non de S.C. sed de lege nominatim loquitur: veniόque in suspicionem ea lege Claudia certas quasdam caussas exceptas fuisse: veluti studiorum, & alias honestas ac necessarias. Macedonem autem, cum exemplo pessimo, malisque moribus, hoc est, contra bonos mores, pecuniam adolescentibus crederet, caussam mutuationis non ascripsisse, atq; illud esse quod legimus, INCERTIS NOMINIBVS: quod verbum eadem in re Cicero Verrina 5. posuit: Ex omni pecunia, inquit, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione, & collybo: deinde pro nescio quo cerario. Macedo autem, cuius nomen, etiã in epigrammatis Rom. reperitur, pag. 89. in sepulchro C. Modestij Macedonis, fenerator fuisse videtur, cui mos erat filiisfam. credere tacito fenore, sub tunica, vt dicitur, & sinu, & similiũ quicũq; talia nomina sectarẽtur, in perniciem parentũ simul ac liberorum, cuius odio hoc S.C. introduxit Senatus. Seneca quodam loco, quasdam pecunias, de quibus ius creditori non dicitur, deberi, sed nõ exigi. harum numero sunt pecuniæ creditæ filiisfam. quare elegan ter Vlpian. in l. 3. credere filiofam. esse perdere ait.

S. C. NERONIANVM, de simulatis adoptionibus, Nerone imp. factum est: Ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuarẽt, ac ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset. Percrebuerat enim ea tempestate prauissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum plerique orbi asciscerent filios, præturásq; & prouincias inter patres sortiti, statim emitterẽt manu, quos adoptauerant. Qui magna cũ inuidia senatũ adeũt, ius naturæ, labores educãdi, aduersus fraudem & artes, & breuitatem adoptionis enumerant. Satis precij esse orbis, quòd multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promissa legum diu expectata in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret. Tacitus lib. 15.

S.C. NERONIANVM, de quæstione familiæ, vide S.C. Silanianum.

S. C. ORPHITIANVM, de maternis hereditatibus est: auctores eius fuerunt Marcus & Cõmodus Imperatores, oratione in senatu habita, aut per candidatos recitata, Orphitio & Ruso coss. Vt filius & filia, quãuis patris in potestate sint, ad bona matris intestatæ ante consanguineos vel adgnatos vocentur: siue mater ingenua sit, siue libertina: item siue liberi legitimi sint, siue vulgò quæsiti, l. 1. & pen. D. ad Tertyl. & Orphit. spurios tamen matri quæ illustris sit, non succedere, si modò extent ex iustis nuptiis procreati, Imp. scribit in l. pen. C. eod. Quin & illud intelligendum est, ex Imperatorum constitutionibus, nepotes & neptes ad auiæ intestatæ successionem admissos, admissásq; esse, l. si defunctus. 4. de legit. hered. in C. Theodos. & §. sed cum. de senatusc. Orphit.

S. C. PEGASIANVM, de quarta fideicommiss. retinenda, factum Vespasiani Augusti temporibus, Pegaso & Pusione Coss. Vt ei qui rogatus esset hereditatẽ restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quam si retinuisset, tum omnes actiones quæ in heredes heredibúsque dari solent, in eum, eique darentur. Is autem qui partem hereditatis ex fideicommisso reciperet, legatarij partiarij loco esset hereditatísq; tum cõmoda, tum incommoda inter heredẽ, & eum cui reliquæ partes essent restitutæ, communicarentur, interpositis stipulationibus, ad exemplum partis & pro parte stipulationum. Sed si heres scriptus hereditatẽ adire recusaret, ob id quod diceret sibi eam suspectam esse quasi damnosam, postulatu eius cui restituerẽ rogatus esset, iussu prætoris adiret, totámq; restitueret; ita vt ei & in eum qui reciperet hereditatem, actiones darentur. Iustinianus sub tit. de fideicom. hered. Vlp. cap. Instit. 25. Paul. lib. Sent. 4. cap. 3.

S. C. PLANCIANVM de liberis agnoscendis, & partu subiecto: Vti liceat mulieri, parentíve in cuius potestate est, vel ei cui mandatum ab eis est, si ea se facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta post diuortium connumerãdas, ipsi marito, vel parenti cuius in potestate est, vel etiam domi eius, si nullius eorum copia est. Et si maritus cui denunciatum erit, custodes ad ventrem custodiendum, inspiciendúmque non miserit, neque contestato dixerit, eam ex se prægnantem non esse, vt ei id quod editum sit, agnoscere sit necesse, l. 1. D. de liber agnos.

S. C. PISONIANVM, quod & Neronianum dicitur, de seruis obnoxiis venditis. Vt si seruus pœnæ propter necatum dominum obnoxius venisset, quandocunque animaduersum in eum esset, venditor preciũ præstaret: ne emptori iniuriam fecisse videatur senatus, l. senatusc. 8. de S.C. Silaniano. Vide senatusc. Silanian.

S. C. PERNICIANVM, de nuptiis: Vt qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimũ annum neque liberos susceperit, neque matrimonium contraxerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis teneatur. Vlpianus c. Instit. 16.

S. C. PRÆTEXTATVM appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorem factũ: Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiam non introirent, præter vnum illum Papyrium: vtq; ei puero postea Prætextati cognomentum honoris gratia imponeretur. Nota est historia ex Macrobio lib. Satur. 1. cap. 6. & Gellio lib. 1. cap. 23.

S.C. RVBRIANVM, de fideicommissariis libertatibus, factum est temporibus Diui Traiani, Rubrio Gallo, & Cælio Hispone COSS. anno DCCCLIX. Vt si hi à quibus libertatem præstari oportet, euocati à Prætore se adesse noluissent, dum hi neque infantes sint, neque

furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos religio, aut honestior caussa, aut calamitas aliqua, vel maior res familiaris, aut capitis famæve periculum, aut similis caussa moretur: ac ne pupilli quidem, qui tutorem non habent, aut eos habeant, quos earum quæ caussa detinet: & caussa cognita, Prætor pronunciasset, libertatem his deberi, eodem iure status seruaretur, ac si directò manumissi essent, l. cum vero. 26. §. subuentum, & l. neque. 36. l. si filius. 33. D. de fideicom. libertat.

S. C. SABINIANVM, de eo qui è tribus maribus arrogatus erat: Vt qui vnum è tribus alterius liberis maribus adoptasset, ei non minus quam quadrantem hereditatis suæ relinqueret, l. pen. §. quæ autem. C. de adoptionib. & §. sed ea omnia. 13. vbi Theophil. de hered. quæ ab intest. Videtur etiam ex eodem S. C. manasse quod Iustinianus commemorat in l. vltim. C. de decurionibus: vt qui tres mares haberet, si vnum ex iis qui Decurio esset, in Senatum maximum, id est, Romanum, allegendum curaret, ei curiæ liberationem pareret.

S. C. SILANIANVM, de quæstione familiæ, Augusti temporibus factum est, Dolabella & Silano COSS. anno DCCLXII. vt censet Cuiacius Obseruat. libr. 1. cap. 18. Vt de seruis eius qui domi suæ necatus erit, qui quidem sub eodem tecto fuerint, neque opem ei tulerint, nisi qui impuberes fuerint, quæstio publica habeatur: & conuicti summo supplicio afficiantur: qui verò non sub eodem tecto, sed in eadem regione fuerint, non aliter puniantur, quam si conscij fuerint: vt quod ad caussam testamenti pertinens relictum erit ab eo qui occisus esse dicitur, id ne quis sciens dolo malo aperiat, recitet, describat, vel aperiendum, recitandum, describendúmque ante supplicium de noxiis sumptum, & quæstionem de seruis habitam curet: qui secus faxit, quod eo testamento ei relictum fuerit, publicetur, & in eum qui id fecerit, centum aureorum iudicium detur, quod populare est, l. 1. & l. 13. & l. 14. & l. 25. D. ad S. C. Silanianum. Fuit & postea de quæstione familiæ factum aliud S. C. Nerone A: tt. & Pisone COSS. vt auctor est Tacitus libr. 13. & 14. quod Pisonianum dicitur in l. S. C. D. de S. C. Silan. & Neronianum à Paulo lib. 3. Sentent. Putat etiã Cuiacius hoc S. C. Claudianum appellari in tit. de S. C. Silaniano & Claudiano: neque enim nouum est vt S. C. Neroniana, dicantur Claudiana. Ceterũ fuit etiam de quæstione familiæ factũ S. C. aliud sub D. Marco, vt indicat l. penult. C. de his quib. vt indign. neq; rem eam Adrianus prætermisit, vt Spartianus auctor est, adeò fuit Imperatoribus curæ dominorum securitas.

S. C. STATILIANVM, vel Domitianũ, de quinquennij præscriptione, Augusti temporibus factum est, Tauro & Lepido COSS. anno DCCLXIII. Vt in cognitione testamenti eius qui à familia sua occisus esse dicetur: ante habitam de familiis quæstionem aperti quinquennij tempus heredibus constituatur, l. in cognitione. 13. D. ad S. C. Silanianum.

S. C. SVMMVM, siue supremum appellatur, quod summis reipub. temporibus fieri solebat: de quo Liuius lib. 3. Tantum, inquit, terrorem Hernici incussere patribus, vt quæ forma senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est, Postumio alteri consulum negocium daretur, videret ne quid Respub. detrimenti caperet. Sallustius in Catilinario: Itaque (quod plerunque in atroci negocio solet) senatus decreuit, darent operam Consules, ne quid Respubl. detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios atque ciues, militiæque imperium atque iudicium summum habere: aliter sine populi iussu nulli earum rerũ Consuli ius est. Cæsar de bello ciuili lib. 1. Quotiescunque sit decretum, darent magistratus operã, ne quid Respublic. detrimenti caperet; qua voce, & quo Senatusc. populus Rom. ad arma sit vocatus; factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione populi, templis, locísque editioribus occupatis.

S. C. TREBELLIANVM de actionibus à fideicommissariis in heredes transferendis, factum est temporibus Neronis, octauo Calend. Septemb. Annæo Seneca, Trebellio Maximo COSS. ann. DCCCX. Vt cum æquissimum esset in omnibus fideicommissariis hereditatibus, si qua de his bonis iudicia penderent, ex his eos subire, in quos ius fructúsque transferretur, potius quàm cuique periculosam esse suam fidem: deinceps actiones quæ in heredem, heredibúsque dari solent, ea neque in eos, neque his darentur, qui fidei suæ commissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum voluntates. Hæc Vlpianus l. 1. D. eod.

S. C. TVRPILLIANVM, de accusationibus desertis, factum fortasse Imp. Nerone, C. Silio, M. Turpilliano COSS. anno DCCCXIX. Vt qui crimine o publici iudicij detulit, & caussa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eóque qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata abolitione ab executione criminis destitit: quísque accusatorem subiecit, aut instigauit, aut mandauit alicui, & instruxit eum ad accusationem capitalem, deinde probationes, allegando excusationes, omisit, qui chirographũ ob accusandum dedit, pactionémve aliquam interposuit, pœna quinque librarum auri mulctetur, lege 1. & pass. C. & D. ad Turpill. l. 3. in fin. D. præuaric.

S. C. TERTYLLIANVM, de liberorum hereditatibus matri deferẽdis, D. Pio Imperante factũ est, Tertullo & Sacerdote COSS. Vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad liberorum intestatorum hereditatem admittatur, siue sui iuris, siue in patris potestate sit, ita tamen vt si filiafamil. sit, parentis iussu hereditatem adeat: deinde vt filio mortuo, sui: filia mortua, liberi præferantur matri: viro-uis mortuo, pater, non etiam suus: item consanguineus, siue solus sit, siue cum eo soror, eidem præferantur: consanguinea verò sola pariter cum matre succedat, lege prima & secunda. D. eodem. & libro Instit. 3. titul. 3.

S. C. TACITVM cuiusmodi fuerit, Capitolinus in Gordianis docet his verbis: Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quod vestra clementia conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicę repererunt, vt si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqus constituere quę non prius oporteret dici quàm effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censualeś illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarúmque complerent, ne quid forte proderetur.

S. C. VELLEIANVM, de mulierum intercessionibus, factum est Marco Silano & Velleio Tutore COSS. Ne ius aduersus mulieres diceretur, quæ fideiussionibus & mutationibus pro aliis intercessissent: cũ eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi, non sit æquum. Ergo in veterem debitorem, aut in eum qui pro se constituisset mulierem

ream

ream, dabitur: magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit, l. 1. & 2. D. eodem. Intercessio autem est quoquo modo recipiat alienam obligationem, veterem, aut nouam.

S. C. VELLEIANVM, de assignatione libertorum, factum est Claudianis temporibus. Velleio Rufo, Osterio Scapula coss. Si qui duos pluresve liberos iustis nuptiis quæsitos in potestate haberet, de liberto libertave sua significasset, cuius ex liberis suis eum libertum, eámve libertam esse vellet is eáve quandoque is qui eum eámve manumisit, inter viuos vel testamento in ciuitate esse desiisset, solus ei patronus, solave patrona esset, perinde atque si ab eo eáve libertatem consecutus consecutave esset. Vtique si ex liberis quis in ciuitate esse desiisset, neque ei liberi vlli essent: ceteris eius liberis qui manumisit, perinde omnia iura seruentur, ac si nihil de eo liberto, eáve liberta is pa rens significasset, l. 1. D. de assig. libert.

S. C. VINCIANVM, vide S. C. IVNCIANVM.

S. C. VITRASIANVM, de fideicommissis libertatibus, factum opinor Vespasiano imperante, Sulpitio Galbo, Vitrasio Pollione coss. Vt parte seruorum quibus per fideicommissum libertas data est, iusto precio æstimentur: atque ita seruus ab his qui rogati sunt manumittatur: hi autem qui eos manumiserunt, precij nomine perinde fratribus & coheredibus suis obligati sint, atque si ob eam rem ex iudicati caussa cum his agi posset. Nam ante si plures heredes erant instituti, & inter eos qui fari non poterant, sed non ipse rogatus erat seruum manumittere: non oportebat intercidere libertatem ob hoc quod coheredibus suis vendere eum infans non posset, l. cum quasi. 30. §. si plures. D. de fideic. libert.

S. C. VIGINTIVIRALE factum est Augusto Imper. Tiberio & Varo coss. anno DCCCLV. Vt viginti viri ex equitibus constituerentur, quorum deinceps nullus in senatum allegeretur, nisi quem etiam alium magistratum, cuius ratione senator posset fieri, gessisset. Hi viginti viri in locum 26. virorum successerunt: quorum tres capitalibus iudiciis, alij tres pecuniæ signandæ præfecti sunt quatuor viis vrbis, decem iis iudiciis, quæ ad centum viros forte deferuntur. Vt quoniam nemo facilè Tribunatum pleb. petebat, forte ex iis qui Quæstores fuissent, dum quadragesimum annum attigissent, deligerentur. Dio lib. 54.

S. C. VOLVSIANVM, de coitione in litem: vt qui improbe in alienam litem coeunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur, l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priuat.

PROPRIVM NOMEN HÆC NON HABENT.

Vnum Pansa & Auiola coss. factum de ædium demolitione, quo dirui quid ex ædificiis negotiandi caussa, distrahive aut legari prohibetur, l. 52. D. de contrahenda emptione, lege quadragesima. D. de legat. libro primo, lege vlt. D. de damn. infect. de quo accipiendæ sunt l. 45. D. de don. inter vir. l. 11. §. si quis illicitè. l. 21. §. vltim. D. de leg. 3.

Aliud Cotta & Messala coss. factum de vxorib. proconsulum & præsidum, l. 4. §. proficisci. D. de officio proconsul. de quo Tacit. libr. 3. Annal. Alterius item eisdem coss. facti meminit l. 12. §. si seruus. D. de accusatio.

Aliud Modesto Consule, de seruis fugitiuis factum, lege prima, §. primo. C. de seru. fugit. Quod intelligi putat Brissonius in l. 2. in fine. D. ad leg. Fab. l. 35. §. 1. D. de contrah. empt.

Alterius quod Neratio Vero, & Annio Prisco coss. factum est, meminit l. 6. D. ad legem Cornel. de sicar.

Senatusconsultū de illicitis collegiis, l. 1. D. de colleg. illicit. de tutorum & pupillarum nuptiis, l. 4. C. de excusat. tutor.

Senatusconsulta de tutelis, l. penultim. de tut. l. 11. D. de testam. tut.

Senatusconsultum de comitibus libertisque eorum, qui prouincias regunt, in l. 16. D. de officio præsid.

Senatusconsultum de re funeraria, in l. 12. §. 1. de religiosis dom.

Senatusconsultum de tabulis signandis, apud Paul. libr. 5. sentent. tit. 27.

Senatusconsultum de his qui voluntate dominorum in libertate morati sunt, l. 4. C. de fideic. libert.

Senatusconsultum de proclamantibus ad libertatem, In l. 1. D. quib. ad libert. procl.

Senatusconsultum de his qui post manumissionem originem repetunt, in l. 1. C. de ingen. manumiss. de quo accipiēda est l. 3. D. si libert. ingen. esse dicet. quæ eius senatusconsulti verba quædam exponit, l. 12. D. de liber. causs.

Senatusconsultum, quod in pecuniam ludere vetuit, l. 2. D. de aleatorib. Aliud Iuuentio Celso iterum, & Neratio & Marcello coss. Hadriani tēporibus factum, in l. vltim. C. de seru. reip. manumit.

Senatusconsultum, quo pecuniæ vsusfruct. constitutus est, per cautionē, l. 1. C. de vsufr. l. 1. D. de seru. leg.

Senatusconsultum de censuum veterum & monumentorum fide. l. 6. C. de probationib.

Senatusconsultum de famosis epigrammatis & libellis, l. 5. §. vltim. D. de iniur. l. 18. §. vltim. D. qui testam. fac.

Senatusconsultum de mortis caussa donationibus, l. 35. D. de donatio. caus. mort.

Aliud item quo calumniæ caussa publico iudicio damnati postulare apud pedaneos iudices prohibentur, l. 1. §. item Senatusconsulto D. de postul.

Aliud de luctu, l. 15. C. ex quib. cau. infa. irroget.

Aliud quo pluribus legibus ad idem crimen rei fieri prohibentur, l. 14. D. de accusatio.

Aliud de his qui matrimonij caussa manumittuntur, l. 18. D. qui & à quib.

Aliud auctore Hadriano factum de natis ex ciue Roma. cuius Vlpian. in Institut. titul. 2. meminit. Aliud item quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obstringi, l. 12. D. de legationib. Quo referenda est l. 8. in fin eod. tit.

Senatusconsultum quo cautum erat, vt mulier posset in sua re quem de falso accusare, l. 5. C. qui accusar. non poss. Meminit l. 2. D. de accusatio. & l. 2. C. de calumniatoribus.

Senatusconsultum in l. 15. §. si quis se scribat. D. de mil. test. & l. 14. in princip. l. 15. §. item senatus. D. ad leg. Corn. de fals. l. 3. & l. vlt. C. de his qui sibi adscrib. Libonianum accipiendum est.

SENES qui dicantur, vide Bart. l. 2. D. de excus. tuto. Panorm. in ca. quoniam frequenter. versi. 1. principaliter quæro. extra vt lit. non contest.

SENIOR, passim in libr. Feud. pro Patrono, qui feudo dato vasallum sibi quæsiuit. Docet autē cap. Disput. 3. Hotom. vocem esse barbaricā, Signor, quæ Dominum significat. vt in cap. Caroli Magni, cap. 5. artic. 3. Vt nullus comparet caballum, bouem, & iumentum, vel alia, nisi illum hominem cognoscat, qui eum vendidit, aut de quo pago est, vel vbi manet, aut quis est eius Senior. Albertus Krantz. libr. Dan. 8. ca. 3. Octoginta numero Seniores secum duxit obsides. Et Nortmann. lib. 2. cap. 21. Quis, ait ille, vester est Princeps, aut Senior? Nullus, respondent illi. Nam æquo per omnia iure Imperamus. Et ca. vltim. Nam Senior noster, vt vidisti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur. Loquitur de Arnulpho Flādriæ Comite.

Sic Britanni Armorici in libris Cōsue. Brit. Iuigneur dicunt pro iuniore fratre. Neque verò prætermittendum videtur, quod apud Anton. Florentinum legitur hist. part. 2. tit. 17. cap. 9. §. 7. In prouincia Tyrensi, est quidam populus, castella decem habens, cum suburbanis suis. Estque numerus eorum ad quadraginta millia virorum. Ij non hereditaria possessione, sed meritorum prærogatiua magistrum sibi solét præficere, quem spretis aliarum dignitatum nominibus Senem vocant: cui tanto obedientiæ & subiectionis vinculo solét se obligare, vt nihil sit tam durum, tam difficile, tam periculosum, quod ad magistri imperium non aggrediantur implere.

SENECTA, ætas hominis sexta: vide Docto. l. senium. C. qui testam. fac. & vide sup. AEtas.

SENSVM est, impersonaliter, pro cogitatum est, sententia stetit, placuit. Vlpian. l. 8. D. de acceptil. An inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur: & nisi in hoc quoque contra sensum est, habet pactum. Id est, nisi qui accepto tulit, contrà sensit, siue mentem ac voluntatem contrariam habuit. nam plus est contrà sentire, quam non consentire: & imprudens non consentit, at non contra sentit. Locum autem sic legendum, ea quæ consequuntur ostendunt.

SENSVS, pro ratione. Vlpianus lege prima. §. primo. D. si quadrup. paup. Nec enim potest animal iniuriam fecisse, quod sensu caret. de quadrupedibus loquitur. Sic furiosus dicitur sensum non habere, in l. si cum dotem, vigesimasecunda, §. si maritus. D. soluto matrimonio. Sic infantia sensus nullus esse dicitur, in lege quamuis, trigesimasecunda, §. secundo. D. de acquirenda possessione. Sensus aliter apud Ciceronem libro primo Officior. vbi de belluis loquitur: Nam bellua quantum sensu mouetur, ad id solum quod adest, quódque præsens est, se commodat.

Sensus, pro voluntate testatoris in l. 15. D. de vino trit. & l. 3. §. conditio. D. de adim. leg.

SENTENTIA, aliàs accipitur pro eo, quòd verba sonant: vt cum dicimus, Vlpianum respondisse in hanc sententiam. Aliàs pro lumine orationis, hoc est, pro clausula, quæ breuiter insigne aliquid ostendat: vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Aliàs pro animi credulitate, quam quis opinione sua concipit: Vt, M. Portius Cato rogatus olim sententiam, oratione longa occupauit tempus. Aliàs denique sententia, iudicialis pronūciatio appellatur, cum ex lege, vel ex æquo & bono iudicatur. Tum enim iudex sancit, & declarat, quid ius velit animi quadā censura, secundū facti qualitatem. Quò pertinet, quod Paulus D. de arbitr. Sententiam, inquit, dicere æstimatur is, qui ea mente id pronunciat, vt secūdum hoc discedere eos, qui litigant, à tota cōtrouersia velit. Sententia autem iudicialis est duplex: videlicet, definitiua, & interlocutoria.

Sententia DEFINITIVA est, quæ summæ controuersiæ per condemnationē aut absolutionem finem imponit, l. 1. D. de re iudic. l. qualem. 19. §. 1. D. de recept. arb. l. 3. C. de sentent. & interloc.

Sententia INTERLOCVTORIA est, quæ non de summa controuersia, sed de rebus ad eam definiendā pertinentibus pronunciatur, l. post sententiā. 9. C. de sen. & interloc. d. l. qualem. §. vnde. Veluti de cognitione differenda, de testibus producēdis. & l. 2. D. de appellation. recip. de quæstionibus siue tormentis, l. à diuo Pio. 15. §. in venditione. D. de re iudic. l. 1. §. huic consequenter. D. de appellat. l. 1. §. quæro. D. ad Turpill. l. in testamento. 38. D. de fideicommiss. libertatib. l. metu. 9. §. sed ex facto. D. quod metus causs. Differentiæ autem hæ ferè sunt. Illa non nisi à iudice sedente, & ex libello (quod Periculū appellatur) recitante pronūciatur, l. 1. & pass. C. de sentent. ex peric. Hæc & à stante & à procedente iudice etiam sine scripto pronūciari potest, l. 4. C. de dilat. Ab illa semper appellari licet: exceptis iis de quibus sub rub. A quibus appel. non lic. ab hac, aut nunquam, l. præscriptiones. 65. C. Th. de appellat. aut rarissime, velut in l. 2. D. de appell. recip. l. ait prætor. 7. §. permittitur. D. de minoribus. Illa non nisi caussa cognita pronunciatur: hæc verò etiam extra caussæ cognitionem, l. quid ergo. 13. §. quarto. D. de his qui notantur infamia.

Sententiam dicere existimatur is, qui ea mente quid pronunciat, vt secundum id discedere eos à tota controuersia velit, l. qualem, 19. §. 1. D. de arbitr.

Sententia falsa dicitur sine vlla iniuria iudicis, quæ ex falsis & non veris allegationibus, vel instrumentis dicta fuerit, quæ ne nomen quidem sententiæ meretur, ac sine vlla restitutione confutanda est, detecta falsitate, l. qui agnitis. D. de exception.

Sententiam dicere, ferre, dare, pronunciare pro eodem sæpe Iuriscons. dicunt.

SEPARATIO bonorum sicut æquissima est, ita maximam vtilitatem habet, litésque anteuertit. Quibus autem modis permitti soleat, tractatur class. 5. actio. 15. in fin. vide D. de separat. & l. 12. D. de vulg.

Separatio bonorum, vel creditorum gratia fit, qui separari ab heredis bonis testatoris bona desiderāt, quę alioquin heredis bonis iuncta, propter heredis creditores suffectura non essent, tit. de separatio. bonor. l. penul. C. de hered. vend. Vel seruorum gratia fit, qui à domino, qui non soluendo erat, cum libertate necessarij heredes scripti, separari à bonis eius peculium suum postulant, l. 1. §. vlt. D. de separat. l. 6. §. penult. D. de minor. Separationem etiam bonorum Prætor ei concedit, qui patri, ac postea fratri ex secundis tabulis heres extitit, si hereditatem patris reiecta fraterna retinere velit, l. 12. D. de vulg. & pup.

SEPS, vel Sepes est, quæ obiecta introitum prohibet in agrum aut hortum. Columel. lib. 10. Talis humus, vel parietibus, vel sepibus hirtis claudatur. Eo verbo vsa est lex XII. Tabu. cuius hæc verba sunt: Qui sepem in confinio ponet, terminum ne excedito.

SEPTA sunt, quæ ad incile opponuntur, aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine caussa, siue ea lignea sint, siue lapidea, siue ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendámq; aquam excogitata, l. 1. D. de riuis.

SEPTEMVIRI erant, qui sacris epulis præerant, cœnarúmque Pontificum, quæ Adiiciales dictæ sunt, curam agerent: Epulones appellati: qui, si qua iusta & sollemnia sacris deessent, ad Pontifices referebant. Alexan. ab Alex. Genial. dier. lib. 2. cap. 16.

SEPTEMVIRALE iudicium, quod à Septemuiris exercetur. Sic Septemuirale iudicium apud Liuium lib. 34. de querela inofficiosi testamenti, quæ etsi apud Centumuiros instituatur, & Centumuirale iudicium sæpe dicatur; verisimile tamen est ex Centumuiris septem pręcipuè huic rei operam dedisse: sicut hastæ, quam quidam non malè Centumuiris tribuunt, siue litibus iudicandis Decemuiros constitutos legimus, apud Pompon. l. 2. §. deinde cum esset. D. de orig. iur. Defendi itaque potest inscriptio libri singularis Pauli nostri de Septemuiralibus iudiciis, quæ in Pandectis Florentinis eadē est cum in indice Iurisconsultorum l. 7. 28. 31. D. de inoff. test.

SEPTVNX, vnciæ septem, l. 50. §. 2. D. de hered. instit. Septunx, inquit Volusius Mętianus, sunt septem duodecimæ. Nota septuncis X.

SEPVLCHRVM est, vbi corpus, ossáve hominis condita sunt, l. 2. D. de religios. Vt autem, Celsus ait, non totus, qui sepulturę destinatus est, locus religiosus fit, sed quatenus corpus humatum est, Pompon. in l. locum. D. de relig. & sumpt. fun.

Sepulchra

Sepulcra familiaria dicuntur, quæ quis sibi familiæque suæ constituit, l.5.D.de relig. Sepulchra hereditaria sunt, quæ quis sibi heredibúsque suis constituit: vel quæ paterfam.iure hereditario acquisiuit.d.l.5.& 6.D. eodem.

SEQVI nomen alicuius, vel sequi personam, est approbare, vel agnoscere & admittere, & fidem sequi, l.71. D.de iure dot.l.10.C.ad Velleian. l.4.C. si tutor vel curator, l.1.D.nautæ, caupo.l.1.D.de reb.cred.l.24.§. in bonis.D.de reb.auct.iud.l.1.§. quæsitum est si fortè.D.de separatio.l.10.§.si quid in fraudem.D.quæ in fraud credit.

Sequi nuptias pro contrahere, l.34.§.vlt.D.de ritu nupt. l.15.C.ex quib.caus.infa.irrog.

SEQVENTI loco positum ædificium dicitur in l.20. §.si sublato.D.de seruit.vrb.quod alterius sublati loco positum est. Sequentes actiones, id est, sequenti loco propositæ, & post alias, l.11.§. idem Neratius.D. de act.empt.l.37.D.de noxalib. Sequens curator, in l.7.§.cum dementis.D.de curat.fur.qui in alterius remoti ab administratione locum substitutus est. Sequens testamentum, pro postremo & nouissimo, in l.3.§.item si ipse.D.si cui plus quam per leg.Falcid.l. 28.§.testamento.D.de liber.leg. Marcia.in l.29.D.ad Trebell.secundo loco factum dixit. Sequētem etiam Prætorem in l.86.§.actio. D.ex quibus caussis maio. Vlpianus vocat eum, qui sequente anno erat Prætor futurus.

SEQVELA, pro accessione, Scæuola l.93.D.de sol. Et quasi generale quid retinendum est, vt vbi ei obligationi quæ sequelæ locum obtinet principalis accedit.

SECVTORES apud Ciceronem lib.7.ad Atticū Epist. 14.Gladiatores videntur esse, à sequēdo dicti. De iisdem enim gladiatoribus scribens Cæsar de bello ciuili, lib.1.Gladiatorésque, inquit, quos ibi Cæsar in ludo habebat, ad forum productos, Lentulus libertati confirmat, atque iis equos attribui, & se sequi iussit, &c.Artemidorus lib.de somniis secundo cap. περὶ μονομαχίας, varia gladiatorum genera nominās, horum meminit. ὁ δὲ σεκούτορι, εὔμορφον μὲν λήψεται (loquitur autem de nuptiis & vxore ducenda) γυναῖκα καὶ πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην· ἀεὶ γὰρ διώκει.

SEQVESTER dicitur, inquit Modestinus, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt. dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur, l. sequester. 110. D.de verbor.significat.Paulus l.6. D.depos. Proprie autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendū reddendúmq; traditur. Gellius lib.20.cap.penult. Sequestrum dictum scribit, quòd eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur. Idem testatur in historico M.Varronis pro eodem Sculnam poni, quasi seculnam: sordidè tamen. Veteres tamen Glossæ, Sculna, παραθηκοφύλαξ. Tertullia.in libr.de Resurrectio.carn. Hic sequester Dei atque hominum appellatus, ex vtriusque partis deposito commisso sibi. Idem in libro de Patientia: Adeo satis idoneus patientiæ sequester est Deus, si iniuriam deposueris penes eum, vltor est. Inuenitur & hoc verbum apud Plautū Mercatore Act. 4. scen. 3.& apud Quintilianum lib.12. cap.8. Isidorus libro decimo Etymolog. Sequester, ait, est, qui certantibus medius interuenit, qui apud Græcos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent, à sequendo dictus, quòd eius fidem vtraque pars sequatur.

Sequester si rem sequestratam perdat, vel deteriorem faciat, tenetur, & eo nomine conueniri potest, l. postquam. §. Imperator. D. vt legato. nom. caueat. l. si is cui.§.qui seruandorum.D.vt in poss.legat.

SEQVESTRE & Sequestrum depositi species est: nam Paulus lege sexta.D.depositi.Proprie, inquit, in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur. Sumitur etiam vulgò pro scripto illo, quod de sequestratione conficitur.

SEQVESTRO positum, apud Catonem, vt citat Gellius loco præcitato, pro apud sequestrem depositum. Per deos immortales, inquit, nolite vos sequestro ponere.

SEQVESTRO POSITVM à deposito hoc differt, quòd rei depositæ proprietas apud deponentem manet: sed & possessio. at sequestro positæ possessio ad sequestrum transit. id enim agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tēpus procedat, l.17.§.1.D.de pos. Interest tamen qua mente apud sequestrum deponatur. nam & omittendæ possessionis caussa interdum deponitur interdum verò custodiæ caussa duntaxat, lege interesse, trigesimanona. D. de acquirenda possessione.

SEQVESTRARE, lege vigesimasecunda.§.sin autē.D. solut.matrim.id est sequestro ponere. Sin vero dotem dissipaturus ita manifestus est, vt non hominem frugi oportet, tunc dotem sequestrari, quatenus ex ea mulier competens habeat solatium vna cum sua familia. Symmachus in epistolis: Interea constitutionis memor sequestraui mobilia, fructúsque præcepi, ne temporis vsurpatio abutatur indebitis.

SEQVESTRARIA actio, quæ aduersus sequestrem datur, l.12.§.cum sequestraria. D.depos.l.9.§.Labeo.D. de dolo malo.

SEQVESTRATIO est duplex: quædam est volūtaria, quando partium consensu deponitur res litigiosa. Et hæc semper potest fieri ante iudicium, vel pendente iudicio, l.1.in prin.D.deposit.lege si soluturus. D.de solutionib. Quædam verò est contētiosa, seu (vt nonnulli vocāt) necessaria sequestratio, quæ per iudicem discernitur caussa cognita, etiam inuitis vtrisque litigatoribus, vel altero eorum petente.

Sequestrationis tutissimum & præsentissimum est remedium in re dubia, & spectante ad periculosam discordiam: si iudex vtatur ea sobriè, & caussa cognita. Ex diuerso, magnum grauamen est, si quis tali prętextu sua possessione destituatur, vel vsu rei, eáque ob rem regulariter prohibetur in titulo C.de prohibitio.sequestrat.

SEQVIORIS vocabulo vsus est Vlpianus in l.cum hi. de transactionibus. §. Sed & personarum contemplatio habenda est, hoc est, cuius vitæ sint hi, quibus alimenta relicta sunt. vtrum frugi vitæ, & qui aliàs sufficere sibi possint, an sequioris, qui de alimentis pendeant. Sequioris autem, id est deterioris. Et ita Veteres Glossæ, Sequius, χεῖρον. Tranquillus in Tito: Sed non deerant qui sequius interpretarentur. quanquam sunt qui veterem hanc scripturam mutent in secus. Amm.Marcell.libr.28. Vt si Persæ, inquit, frustra habiti redissent ad sua, ducis noui virtuti facinus adsignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor Reipubl. deferretur. Sic apud Apuleium sæpe.

SERA & clauis inter domus partes commemorantur, l.quæsitum.& ibi Bart.D.de fund.instr.

SERIA, vas fictile de limo, oblongum, inquit Donatus in Terent.Heautontim.

Relevi dolia omnia, omnes serias.

Seriarum, quæ vinaria vasa sunt meminit Vlpianus l. 15.§.proprietatis.D.de vsufruct.Paulus l.206.de verb. signi. vbi & frumentaria esse ait.

SERICVM nema in l.vltima.§.species.D. de publican.

Serica vestimenta, in l.25. D.de aur.argen. Vbi Serica à bombycinis separantur, vt & apud Paul.libr.3.Sent. tit.6. quæ tamen imperitè confundit Isidor.libr.19.c.27. Ac bõbycina quidem ex vermiculis fiebant, vt suprà ostendimus. Serica verò ex genere quodam lanicij, quod Indiæ populi Seres ex arboribus depectebant: quemadmodum eruditè And. Tiraq. notauit in libro de legibus connubialib. & hi auctorum loci comprobant. Virgilius 1.Georgic.

Velleráque vt foliis depectant tenuia Seres.

Seneca in Hippolyto,

Quæ fila ramis vltimi Seres legunt.

Et in Hercule Oetæo:

Quæ Phœbeis subditus Euris
Legit Eois Ser arboribus.

Plinius quoque lib.6.cap.17. Seres, inquit, lanicio syluarum nobiles perfusam aqua depectentes frondium caniciem. Ammianus etiam Marcell.lib.23. apud Seras syluas esse sublucidas refert, à quibus arborum fetus aquarum asperginibus crebris, velut quędam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentésq; subtegmina, conficiunt sericum. Idem & Solinus in Polyhistore cap. 51. scribit. Porrò, quo tempore texẽdi serici artificium in Occidentis partes inuectum sit, declarasse videtur Otto Frising.lib.1.de gestis Frider. c.33. dum ait, Rogerium Siculũ Corintho, Thebis, Athenis expugnatis, opifices qui sericos pannos texere solebant, ob Imperatoris ignominiã, captiuos deduxisse: quos in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illam texendi suos edocere præcepit: indéque artem illam prius a Græcis solis inter Christianos habitam Romanis ingeniis notam fuisse.

SERRAM ducere cum aliquo, est altercari. Tertullianus de corona: Quandiu per hanc lineam serram reciprocabimus. Varro de re rustica lib.3.cap.6. De pauone, inquit, libere licet dicas, quia discessit Fircellius, qui, secus si qui diceret de iis, gentilitatis caussa fortasse an tecum serram duceret. Quidam locum explicant de serra militari, Festi & Vegetij auctoritate freti. Serra enim pugnari dicitur, cum subinde acceditur ad hostem & receditur. Vegetius: Item, inquit, serra dicitur, quæ ab strenuis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Turnebus Aduers.lib.8.cap.7. Serram ducere, illo Varronis loco exponit, streperũ & odiosum esse, non aliter quam stridentem & obstrepentem serram, cuius argutia auribus molesta est. Iosephus Scaliger, sertã ducere, non serram legit, & sertam, τὸ σχοινίον, restim & funiculũ interpretatur. Palladius quidem Martio: Suspendendi grossi ex caprifico linea serta pertusi. nec enim, lino velut serta, vt habent vulg. cod. legendum est. Item alibi: Cum serta qua appensi sunt auferantur. Igitur Sertam ducere, inquit Scaliger, idem quod Terentio, restim ductitare. Saltantes enim alias ἐπὶ καρπῷ χειρὸς, vt apud Poetas Græcos, se tenebant: alias restim tenentes hærebant. Horatius:

Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Erat etiam similis ludus puerorum, qui ducebãt sparteam restem, & tandiu trahebant, donec aut rumperent, aut alteruter, omissa funis prehensione, in nates caderet: cuius ludi meminit Aristides sophista: & ad hunc alludit Plautus Pœnulo: *-iam tenetis. si tenetis ducite. Caue dirumpatis.* Itaque verba illa, fortasse an tecum sertam duceret: exponit Scaliger, tecum particeps laboris esset: vt prouerbialis sint, quoties cunq; contentionem intercedere cum aliquo denotamus.

SERRACVLVM (alij Seruaculum) πηδάλιον est Veteribus glossis, gubernaculum & clauus. Hinc Serraculum ducere, l.29.§.1.D. ad leg. Aquil. Si nauis tua, ait Vlpianus, impacta in meam scapham damnum mihi dedit, quæsitum est quæ actio mihi competeret. Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum sit, lege Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert nauem immittendo, aut serraculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. Interpretes βασιλικῶν lib.53. Serraculum interpretantur κοντόν, hunc locum sic vertentes, ὅπου δὲ χερὶ, ἢ κοντῷ ζημιώσεις, vt testatur Cuiacius Obseruat.li.9.c.10. Et sane Suidas damni κοντῷ nauibus illati meminit: Οἱ δὲ ῥαψῳδοί, inquit, κοντοὺς ὑπέβαλλον ... Alij Seruaculum, ἀντὶ τοῦ σώζοντος, id est pro anchora sumunt: quod non quadrat.

SERVARI ab aliquo posse dicitur, quod ex eius bonis redigi potest, l.fi.D.de admi.tuto.l.fi.D.si vent.nomi. Sic rem seruari dicimus. Et Seruari indemnitatem, l.38.§.fi.D.de act.emp. Seruari etiam per actionem dicunt Iurisconl. quod abest, vel quod damni datum est, l.17.in fi.D.si seru.vind. & alibi sæpe. Sic Seruare pœnam ab socio, l.6.in fin.D.comm.diuid. Quod mater seruari filiæ suæ testamento iussit, eo tempore præstari voluisse intelligitur, quo sui iuris erit, l. 26. D.de aur.& argen.

Seruare, aliàs pro tueri, custodire, accipitur: vt in l. Iurisgentium.§.Prætor ait.D.de pact. Seruare, aliàs significat præstare priuatim: vt, seruare fidem. Seruare aliàs denique accipitur pro recuperare: vt eleganter in lege si mandatu meo. D. de fideiussoribus & mandatoribus.

SERVIANA actio in rem Prætoria, quæ de rebus in prædium vrbanum inuectis illatis, quæ tacitò pignoris iure locatori pro pensione obligantur, proponitur, §. item Seruiana. Institut.de actionib.l.vlti.D.de Saluiana interd. Quæ verò eius exemplo de ceteris rebus pignori oppositis datur actio, ea quasi Seruiana, siue hypothecaria appellatur, l. 13. §.1. D.ad Velleian. vel vtilis Seruiana, l.1.§.cùm prædium.D.de pignorib.l.1.C.comm.de legat. Inde Seruiana vel hypothecaria, in l.29.D.fam.ercisc.l.4.§.si quis autem.D.de doli except. Confunditur tamen plerumque hæc differentia, & cuiuslibet pignoris persecutioni Seruianæ nomen accõmodatur, vt l.3. l.10.l.11.l.21.D.de pignorib. l.42.§.sed & dominum.D.de procuratorib.l.28 D.de pigner.act.l.4.D.quibus mod. pign.l.30.D.de noxalibus act. lege trigesimaquarta, & lege trigesimaquinta, & l.66. D. de euictionibus. l.3. §.est autem.D.ad exhib. Vide Actio Seruiana.

SERVVS. Serui dicuntur, quibus libertas arbitrio suo viuendi adempta est: itaque liberis opponuntur: & ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent, §. 1. de iur. person. l. 4. D.de stat.hom.l.239. D. de verbor. signifi. Quintilianus libri septimi, capite tertio: Circa propria ac differentia magna subtilitas: vt cum quæritur, an addictus, quem lex seruire donec soluerit, iubet, seruus sit: altera pars fuit ita, Seruus est qui est iure in seruitute: altera, Qui in seruitute est, eo iure quo seruus: aut, vt antiqui dicebant, qui seruitutem seruit. vide Addictus.

Serui AGRICOLÆ duorum generum fuerunt: nam alij vere serui erant, in dominorum mancipio vsquequaque positi, l.3.C.de agric.& cens. alij autem liberi quidem erant, sed tamen ita addicti, vt quasi serui numerarentur: quorum de conditione diximus sub voce, Censiti: & patet in lege vigesimatertia, & vigesimaprima, C. illo titulo.

Serui ATRIENSES sunt qui supellectilem emundant ædium, aut villæ, & disponunt in atrio, simúlq; atriũ omni ex parte mundum & nitidum vt sit, accurant. In

atrio

atrio enim patresfamilias supellectilem suam expositam habebant, veluti esca & potoria vasa. Columella lib.12. Tum insistere atriensibus vt supellectilem exponant, & ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur. Atrienses igitur sunt non in vrbe tantum, sed etiam in villis. & rectè in l.8. D. de instr. leg. cum de cultiore villa agitur, atriensibus iunguntur scoparij, vt & in Plauti Asinaria. Hic à Virgilio, seruus ad limina etiam vocatur, hoc versu

Armiger antè fuit fidúsque ad limina custos.

Serui POENAE dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem; sin serui, domini familiam quasi aballe[illegible]ti amitterent: adeò vt ne à pœna quidē liberati, in illius domini potestatem redirent: vt constat ex l.8. §.3. & §.10. & l.29. D. de pœ. l.8. C. de sent. pass. l.24. §.5. D. de fid. libert. quòd enim nullius nisi pœnæ serui essent, ita dicebantur. Marcianus l.17. D. de pœn. Sunt quidam serui pœnæ, vt sunt in metallum dati, & in opus metalli. & si quid eis testamento datum fuerit, pro non scriptis est, quasi non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ. Iustin. §.2. quib. mod. ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, aut bestiis subiiciuntur. Vlpian. l.25. §.2. D. de acquir. her. Si quis plane seruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium, vel ad bestias, vel in metallū damnatus, si fuerit heres scriptus, pro nō scripto hoc habetur. Seruam etiam pœnæ mulierem factam legimus, l.6. D. de statulib. l.2. §.1. D. ad Tertyll. quod accidebat cum vel in opus salinarū, vel in ministerium metallicorum damnabatur, l. 8. §. in ministerium. D. de pœn. l.6. D. de capt. & postl. reu. huiusmodi enim pœnis seruitutem irrogantibus adfici mulieres consueuerant: vt constat ex Nouell.22. Hinc & seruitutis pœna l.1. C. de senten. pass.

Serui PVBLICI dicebantur & in vrbe & in prouinciis, homines libertini generis, quorum ministerio & opera magistratus vtebantur. Varro libr. de ling. Lat. 7. significare videtur moris fuisse, vt serui quidā à populo manumitterentur, eorúmque vel magistratuū Romanorum, vel municipiorū nomina haberent, à quibus libertate donati essent. Vlpianus cap. Institut. 20. Seruus publicus parte dimidia testamenti faciendi habet ius. De vrbanis, qui Censoribus operam dabant, Liuius lib.43. Censores, inquit, extemplo in atrium libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis (Obsignatis tabulis legit Hotom.) publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quicquam negotij publici gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset. Gellius lib.12. cap.3. Licio transuerso, inquit, qui magistratibus præministrabant, cincti erant. Cicero Verrin.5. Cur hoc auctore non Romæ serui publici ad vectigalia accedant. Idem Philip.13. Quos Antonius deliciarum caussa loris in conuiuio cædi iubebat à seruis publicis. Tacitus lib. Annal. 2. Mancipari singulos actori publico iubet, scilicet vt in Libonem ex seruis saluo S. C. quæreretur. Hinc etiam seruus publicus in municipiis dicebatur, quem ciuitas publice emerat, hoc est pecunia de publico sumpta: vt eius ministerio vteretur: quemadmodum intelligitur ex l.6. D. de rerum diuis. l.1. §. seruum. D. de quæstionib. l.3. §.3. D. de suis & legitim. Et ita Libertus Reipub. dicitur, in l. sed si hac. 10. §.3. D. de in ius vocan. qui à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate manumissus est: vt & in d. l.3. §.3. & l.1. D. de libert. vniuersit. Serui autem illi publici olim quidem tabulis publicis præficiebantur: vnde Serui ciuitatis appellantur in l. vltim. D quod cuiusque vniuers. Publici autem in l. nec ei. 18. D. de adopt. l.2. C. eod. titul. l.4. C. de arbitr. l.1. § exigere. D. de magistr. conueniend. Pòst verò ab Arcadio Imperat. constitutum est, vt publicis tabulis non amplius serui, sed liberi præficerentur, l. generale. C. de tabul.

Seruus PECVLIARIS, pro vicario. Scæuola l.21. D. de pecul. legar. Si Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait. Apud Suetonium tamen Serui peculiares alio sensu leguntur, pro iis scilicet qui proprij sunt alicuius. Seruorum enim Iulij Cæsaris peculiarium meminit, vbi ait Cæsarem præposuisse eos monetæ, publicísque vectigalibus.

Serui AD MANVM apud Cicer. lib.3. de Orat. qui præstò sunt, in promptu, & parati. Quem seruum, inquit, sibi habuit ille ad manum. Amanuenses autem sunt à manu serui, vt excipiant scilicet & scribant. Hesychius seruum Ad manum exponit, hoc modo, *πρὸς χεῖρα, καὶ εἰς πολλὰ ἕτοιμος εἰναι*.

Seruus ordinarius est, qui dominum agnoscit, & prouinciæ alicui præficitur: in cuius labores si alius fuerit suffectus atque subrogatus, is seruus vicarius appellatur. Vide VICARIVS.

Seruus pileatus is veteribus dicebatur, qui pileo tectus demonstrabat se vænum dari, expositum quidem, sed cuius nomine emptori venditor nihil præstaret. Qui verò serui sub corona vænibāt, iure belli captiui erāt, coronis insigniti, ad discrimen eorum pileatorum, qui sine coronis vænibant. Budæus in Annotat. prioribus ad Pandectas. Vide PILEVS.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur, quasi commune nomen vtrunque sexum contineat. Auctor Modestinus de legat. 3. l. seruis legatis. Serui enim appellatio etiam ad ancillam refertur, Vlpian. in l. detestatio. D. de verb. sign.

Seruorum varia olim fuerunt ministeria, variáque officia: Dispensatores, actores, ordinarij, atrienses, hostiarij, ministratores, obsonatores, cubicularij, notarij, nomenclatores, calculatores, focarij, coci, lecticarij, cursores, tōsores, scoparij, saltuarij, diætarij, aquarij, topiarij, textores, tabellarij, villici, l.8. l.12. §. Idem respondit, domo. D. instr. vel instrum. l.61. l.81. de leg.3. l.203. D. de verbo. sign. Seruilia autem nomina hæc in libris nostris referuntur, Pamphilus, Stichus, quæ vulgatissima sunt. Item Damas, Eros, l.105. D. de verb. obligat. l.162. §. vltim. D. de verb. signifi. Lucrio, l.37. §. pater. de leg.3. Felicissimus, l.41. §. Felicissimo. de leg.3. Philargyrus, l.28. §. vltim. de condi. & demon. Dypbilus, l. vltim. D. de fideicomm. libert. Parthenius, l.41. D. de hered. institu. Trophimus, Cupitus, Spendosorus, December, Seuerus, l.37. l.40. §. libertatem. l.41. §. pen. de fideicom. libert. Antiochus, l.97. de legat. lib.3. Andronicus & Calenus, l.21. l.29. §.1. D. de statuliber. Aithales, l.24. D. ad leg. Corn. de fals. Philonicus, in l. vltim. D. de reb. dub. Stephanus, in l.52. D. eod. titu. Philocrates, apud Valer. lib. 6. cap.8. Philippus, in l.2. D. de offic. prætor. & apud Cicer. in Oratio. pro Rege Deiota. Clemens, apud Suet. in Tiber. cap.25. Ancillarum verò hæc: Arescusa, vt lib.1. diximus. Thebia, in l. vltim. D. pro derelicto. Agathea, l.28. in fin. D. de conditio. & demon. Glauce, Tyche, Elpis, l.37. §.1. de leg.3. Felicissima, l.41. §. Felicissimo. eo. tit. Cōcordia, l.40. D. de fideicomm. libert. Victorina in l.41. §. herede. D. eod. tit. Eutychia in l.59. D. de manum. test.

Seruus actor, idem qui dispēsator: id est cui pecuniæ domini curatio mandata est. Papinianus l.24. D. depositi: Centum nummos, quos hac die cōmodasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, &c.

Seruus fundus, qui seruitutem debet; liber, qui ab ea est immunis. Vlpian. l.20. §.1. D. de acqui. rerum domin.

cas sustulit, reuocata cœnarum rectarũ consuetudine. Sportulas igitur Romani appellarunt tam stipes illas, quas salutatoribus, qui prima luce in atrium conuenire salutandi gratia solebant, dabantur, quàm cœnas & conuiuia, quæ eius officij nomine præstabantur. Erogationes quoque illæ, quæ in ordinem decurionum fiebant, sportulæ appellabantur, l. 5. §. vlt. D. de donatio. int. vir. l. 6. §. 1. D. de decurionib. vt & ex Plinij Epist. ad Traia. lib. 10. apparet. Sed & pecuniæ illæ, quæ iudicibus vel executoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, Sportulæ sunt appellatæ, rubr. de sportul. iudic. l. 31. §. executorib. D. de episc. & cler. §. tripli. Instit. de actionib. l. 4. C. de castrensian. lib. 12. l. 12. C. de proxi. sacr. scrin. l. vlt. C. de præposit. agent. in reb. l. vlt. §. vt autem. C. de re milit. lib. 12.

Sportulæ pro salariis annuis in l. 150. D. de leg. 1. nisi cui magis placeat municipales erogationes interpretari. Quo sensu in antiquis inscriptionibus hoc verbum aliquotiens accipitur.

Σπουδαῖον, l. 1. C. de vet. iur. enucl. studio, amore, curáque dignum.

SPVRCARE, fœdare, corrumpere, Impurum reddere. Paulus l. 1. §. 1. D. de extraord. crimin. Fit iniuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquẽ perfuderit, aquas spurcauerit. Vbi tamẽ CORREPTO legendum suspicatur Hotom. Vlpianus l. 27. §. 11. D. ad legem. Aquil. Cùm eo planè qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit. Budæus interpretatur, aqua infusa diluit.

SPVRII. Plutarchus in Problem. Spurius primum nomen est apud Romanos, vt Sextus, & Decimus, & Caius. prima autem nomina non tota scribunt: sed aut vna litera, vt T. Titum: aut duabus, vt Cn. Cneum: aut tribus, vt Sex. Sextum: & Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erant, qui ἀπάτορες Græcè dicuntur, S. & P. designabant, quasi sine patre dicerentur. Hactenus Plutarch.

SPVRIVS appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus est, ait Vlpian. cap. Inst. 4. sic dictus, vt ait Iustinianus, à Græca voce, quasi σποράδην conceptus, §. si aduersus. de nuptiis. Generale itaque nomen est, quod iis omnibus conuenit qui sine patre iusto nati sunt: qui etiam Vulgo quæsiti appellantur, l. vulgo. D. de stat. hom. Patet id quoque collatione l. 5. & l. 4. D. vnde cogn. & appellantur etiam Liberi naturales, passim sub rubr. Cod. De natur. lib. Spuriorum autem quinque sunt species: nam alij ex concubinatu nascuntur, alij ex scortatione, alij ex stupro, alij ex adulterio, alij ex incestu. De natis ex concubina testimonium est in l. cum tabulis. 16. §. 1. D. de his qui vt indig. de natis ex meretrice, in l. palam. 43. D. de rit. nupt. de natis ex virgine vel vidua honestę existimationis, in l. si qua illustris. 5. C. ad S.C. Orphit. l. priuign². 7. D. de gradibus: de natis ex adultera, in l. imperatores. D. de proba. de incesta, l. spurij. 6. D. de decurionib.

STABVLVM locum ad stationem iumentorum paratum significat, l. 13. in fi. D. de vsufr. Hinc

STABVLARII, qui stabulum exercent, & iumẽta apud se stabulari permittunt, l. 1. §. caupones. l. 5. & l. vlti. in fin. D. nautæ, caupon. stabul. l. 1. D. furti aduers. nautas, caup. stabu.

Stabulum etiam ad hominum mansionem constitutum diuersorium significat, l. 1. in fin. D. furti aduers. naut. Vnde stabulum πανδοχεῖον vertit Theophil. in §. penul. Institut. de obligat. ex quasi delic. Cypria. Epistol. 13. lib. 3. Aut si, inquit, in vis stabulum aliquod obsideri & teneri à latronibus cœperit, vt quisquis ingressus fuerit, insidentium illic infestatione capiatur, nónne commeantes hac opinione comperta stabula alia appetunt tutiora, vbi sunt fida hospitia, & receptacula commeantibus tuta. Varro lib. 4. de lingua Lat. Inde Locarium quod datur in stabulo, aut taberna, vbi consistunt. Hinc

STABVLARIVS, qui stabulum exercet, tectóque viatores, vel cómessatores accipit. Seneca lib. 1. de Benefic. cap. 13. Nemo, ait, se stabularij aut cauponis hospitem iudicat. Tertullia. in Apologet. cap. 39. Aliis cœnaturis creditor erit necessarius, Herculanarum decimarum polluctarũ sumptus stabularij supputabunt. Vbi tamen Rhenanus sine ratione, tabularij, emendat. Apuleius libro 5. de Asino aur. Sumo, ait, sarcinulã, & pretio mansionis stabulario persoluto, capessimus viam.

STAGNVM est, ait Vlpia. quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme cogitur, l. 1. §. 1. D. vt in flum. publ. Idem ait Festus. Est aũt à στεγνόν, vt vult Varr. 4. Ling. Lat.

STALLVS in choro c. dilectus. de præbend. disces ex Canonistis, & putem esse eum locum, vbi sedere Canonicis in fratrem receptis licet.

STAMEN, quicquid in colo ad nendum ponitur. Alias (vt scribit Sipontinus) stamina dicuntur fila recta in opere textorio & stabilia, per pectinem transmissa, quibus alia quæ subtemina vocantur intertexuntur. Hinc apud Vlpian. l. 70. in pr. D. de legat. 3. Stamen & subtemen sumuntur pro filo staminis & subteminis caussa parato. Apud Paulum in Sententiis sumitur vtrunque in Sipontini significatu. Dicendum vero Subtemen, non Subtegmen. Subtemen enĩ id est, quod subest stamini: & ita Glossæ, Subtemen, κρόκη ἰσάδι. & Lucilius apud Nonium (vt in manuscriptis legitur) Foria subteminis pannua est.

STARE sententiæ arbitri nihil aliud est, quam id agere, quantum in se sit, vt arbitri sententiæ pareatur, l. 28. D. de arbit. Stare, manere, firmum esse, l. sancimus. C. de testam. Stare per aliquem quid sit, docet l. 1. §. ea igitur. D. quod legat.

STATIO, locus vbi quis sui muneris obeundi caussa se sistit, & ab interuentoribus appellari solet. Vel, in quo homines adesse frequentes & conuenire solent, vel audiendi, vel confabulandi, vel reficiendi animi caussa, Græcis οἶκοι, & κύκλος, Latinis etiam circulus. Vlpianus l. item apud. 15. §. conuitium. 5. D. de iniur. Idem, & si ad stationem vel tabernam ventum sit, probari oportere. Gellius lib. 13. cap. 13. Quæsitum esse memini, in plerisque Romæ stationibus ius publicè docentium, aut respõdentium, &c. Sic Iuuenalis Satyr. 2.

Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum.

Plinius lib. 1. Epistol. ad Senec. Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conferunt. Idem lib. 2. Epist. ad Apollin. Itaque prehendo amicos; supplico, ambio, domos, stationesq; circumeo. Eodem modo sæpe stationes dixit Tertullianus, loca demonstrans, in quibus Christiani stantes die dominico Dominum orabant (nec enim eo tẽpore Deum, vti tum loquebantur, de geniculis adorabant) idque nomen idem ipse ait esse ab exemplo militari translatum in libro de Oratione. Et ita Marcellinus quoque accepit in fine libri 28. Hinc Stationes tabellionum dicuntur in Nouel. de tabellionibus, & Stationes fisci, l. 1. C. de compens. l. 1. C. ne fisc. rem quam vend. euin.

STATIO, portus in quo naues tutò consistunt. Vlpia. l. 1. §. 8. D. de fluminib. Stationem dicimus à stando. Is igitur locus demõstratur, vbi tutò naues stare possint. Sic apud Virg. Aeneid. 5. *Statio malè fida carinis.* & lib. 4. Georg. *Statio tutissima nautis.* Inde portum stationem esse conclusam Vlp. dixit l. 59. de verb. sign. Hinc STATIONARII milites apud Paul. in l. 4. D. de fugit. qui in portuũ præsidiis locati sunt. Limenarchæ, inquit, & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodiam retinent.

Statio etiam iumentorum, in l. 13. in fi. D. de vsufruct. Et statio militum, l. 3. §. qui stationis. D. de re milit. Et apud

Spondere in incertum est non incertam nummorum summam, sed quantumcunque quis debeat fide sua iubere. quæ periculosissima sponsio erat. Seneca: Sed non sibi spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis.

SPONSIO, apud antiquos genus erat stipulationis, qua plerunque vti solebant post interdicta, cum litis quædam appendicula incidisset, aut etiam si alio modo inter duos controuerteretur. Fiebat autem Sponsio, interposita stipulatione certæ pecuniæ, quam is qui litem intendebat, daturum se, ni veram caussam haberet, promittebat. Actor enim primùm spondebat: id est sponte atque vltrò sponsionem deferebat aduersario, quem ideo sponsione lacessere & prouocare dicebatur. ab eo deinde postea summam eandem stipulabatur. hic autem aut fateri cogebatur, aut si infiriaretur, restipulari. tum actor iterum stipulanti aduersario spondebat. Græcis erat decima pars rei controuersæ, in caussis priuatis; in publicis, quinta.

Sponsio autem à Sacramento sic differt (vt in Quintianam exponit Hotom.) quòd in sacramentis deponebantur in sacro pecuniæ: & qui caussa cadebat, eius pecuniæ referebantur in ærarium. at in spõsionibus, non deponebantur: sed tantùm interposita stipulatione promittebantur. Aliis omnibus in rebus simillima erat vtriusque ratio: quemadmodum ex iis locis cognoscimus, in quibus sacramentum & in possessionis, & in proprietatis controuersiis interpositum dicitur: vt in lib. de Orat. 1. & in Orat. pro Mil. & apud Ascon. Verr. 3. vbi de ampliatione loquitur. vide suprà, Sacramentum. Postea tamen

Sponsio appellata est, inquit Paulus, non solùm ea quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque, l. 19. §. dictũ. D. de ædil. edict. l. 7. D. de verb. sign. Alij libri, Sponsi: corruptè. nam Sponsus sus, sui, etiam dicimus, vnde Actio ex sponsu: & illud Seruij Sulpitij apud Gellium lib. & cap. 4. Si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabat, ex spõsu agebat, iudices cognoscebãt.

Sponsio, pro certatione pignorum, ni ita se res habeat, vt qui deponit affirmat: vt qui ex certamine superior discedet, pecuniam in stipulatum deductam, pignorive depositam ferat. Vlpia. l. 17. §. 5. D. de præscript. verb. Si quis sponsionis caussa anulos acceperit, nec reddidit victori, &c. In sponsionibus enim anulorum pignoribus certatum docet Plinius lib. 33. cap. 1. Eodem sensu sponsionem facere dixit Marcianus l. 3. D. de aleator. Sic Martialis lib. 11. *Sed cum sponsio, fabulæque lassæ De Scorpo fuerint & Incitato.* Macrob. lib. 3. cap. 17. Nec moratus, sponsione contendit, pignus custodien te Munatio Planco.

SPONSVM, actio erat ex sponsione, quæ ab aduersariis in priuatis controuersiis fiebat, nata. Cicero pro Quintio: Sponsionem facere maluit, fecit. Te iudicem C. Aquili sumpsit. ex sponso egit.

SPONSVS. Seruius in illud Aeneid. 10. *Gremijs abducere pactas*: id est, sponsas, inquit. nam ante vsum tabularum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabant. vnde & admissum est, vt dicamus virum à spondendo sponsum. Ceterùm propriè sponderi puellæ est. ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

SPONSORES dicebãtur, quos nostri fideiussores post ea nominarunt, id est quibus spondentibus pecuniæ cuipiam creduntur, aut aliquid denique promittitur. Cicero pro Quintio: Cur ceteri sponsores & creditores non conuenerint? idem ad Att. lib. 1. Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculũ flagitat, & me vt sponsorem appellat. mihi autem abiurare satius est, quàm dependere.

SPONSARE, sponsalia contrahere, stipulari sibi vxorem dari. Paulus l. 38. D. de ritu nupt. Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem sponsare non prohibetur.

SPONSALIA, inquit Florentinus, sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum, l. 1. D. de sponsal. quo in loco Mentionem Latinè dixit, vt apud Græcos dicitur μνεῖα, vel μνηστεία. Definit etiam sponsalis hoc modo Hotom. vt sint mutua repromissio futurarum nuptiarum rectè atque ordine inter eos quibus iure ciuili licet, facta. Dixit Mutua repromissio: quis tam virum mulieri, quàm mulierem viro repromittere oportet. vnde Spondere olim puellæ pater dicebatur, adolescentis autem Despondere. Dixit, Rectè atque ordine: quia consensum non modò partiũ, verumetiam eorum quorum in potestate sunt, adhiberi oportet, l. 7. D. eod. deinde quia licet neque stipulatio, neque scriptura necessaria sit, testatione tamen opus est: tametsi etiam inter absentes, per epistolam aut nuncium contrahi possunt, l. 4. eod. Dixit, Inter eos quibus iure ciuili licet: quia sponsalia inter eos demum cõtrahi possunt, inter quos etiam nuptiæ possunt, l. si quis tutor. §. quamuis. D. de rit. nupt. ætate tamen excepta, l. 14. D. de sponsal. l. 4. D. de rit. nupt. vbi traditur sponsalia inter impuberes rectè contrahi, dummodo septem sonis minores non sint. Seruius autem Sulpitius Sponsalia sic exponit: Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionúmque, dicebatur Sponsalia. Tunc quæ promissa erat, Sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, Sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur; qui stipulabatur, ex sponsu agebat, iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptáve non esset vxor, quærebat. Si nihil iustæ caussæ videbatur, litem pecunia æstimabat; quantíque interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui spoponderat, aut qui stipulatus erat condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro quem de nuptiis composuit. Gell. lib. 4. cap. 4. Sponsaliorum autem formulam Plautus hanc profert in Pœnulo:

> AGORAST. *Andin tu patrue, dico, ne dictum neges:*
> *Tuam mihi maiorem filiam despondeas.*
> P. *Pactam rem habeto.* A. *Spondes ne igitur?*
> P. *Spondeo.* A. *Mi patrue salue: nam nunc es planè meus.*

Item in Trinum.

> LYSIMACH. *Sponden' ergo*
> *Tuam gnatam vxorem mihi?* CHAR. *Spondeo, & mille auri*
> *Philippũm dotis.* LYSIM. *Istac lege filiam tuam sponden' mihi*
> *Vxorem dari?* CHAR. *Spondeo.* L. *Et ego spondeo idem hoc.*

SPONGIAE, quibus columnæ, pauimẽta, pudia, extergunt (alij effinguntur) instrumenta sunt domus, l. quæsitum. §. canales. D. de instr. vel instr. leg.

SPORTAE, calathi de vimine texti, l. 3. D. de penu leg. in quibus etiam pecuniæ condi solebant, vt Asconius in Verrinis scribit. Hinc

SPORTVLA, id est capsa pecuniæ condendæ caussa parata: sed consuetudo tulit vt pro ipsa pecunia vsurpetur. Et quoniam in sportulis obsonia & pecunia & cœnæ ferebantur, hinc factum vt sportulæ pro iis cibis & ea pecunia acciperentur, quæ à magnatibus iis quotidie dabatur, qui ipsos officij gratia essent comitati, aut domi salutauissent togati. Opponebantur autẽ rectæ cœnæ, quæ erat cum clientem laute excipiebant & pascebant. Tranquillus in Domitiano: Sportulas publicas sust

Hinc Spectatores, quos Græci ἀγυρογυρώμενοι.

Specularia appellabantur, quibus lumen in cœnacula inferebatur, & sol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit: sic dicta, quod è speculari lapide fiebant, qui (vt testatur Plinius lib. 36. cap. 22. & lib. & cap. 3.) vitri modo perlucidus, facillimè in quamlibet tenues crustas finditur. Vlp. l. 12. §. 12. de instr. vel instr. leg. Pegasus ait instrumentum domus id esse, quod tempestatis arcendæ, aut incendij caussa paratur; non quod voluptatis gratia. itaque neque specularia, neque vela, &c. Idem l. 15. §. 4. de vsufruct. Idem & in specularibus, si domus vsusfructus legetur. Sic Martial. lib. 8. Epigr.

Hibernis obiecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine sole diem.

Seneca lib. 13. Epist. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnet Scipionem, quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. Idem lib. 14. Episto. Quædam nostra demum memoria prodiisse scimus, vt speculariorum vsum prolucente testa clarum transmittentium lumen. Muniebantur etiam his specularibus hieme cœnationes & diætæ aduersus ventorum imbriumque vim; atque ita venti his excludebantur, vt tamen lumen habitantibus transfunderent. Plin. epist. 2. Egregium aduersus tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multò magis imminentibus tectis muniuntur. Seneca de diuina prouidentia: Quem specularia semper à flatu vindicarunt.

Specularii, apud Tarruntenum l. vlt. de iure immunit. sunt, inquit Alciatus, qui fenestris specularia componunt: & l. 1. C. de excus. artif. ὑαλοποιοί.

Speculatores, veter. Glos. κατάσκοποι, milites à speculis sic dicti: quorum munus erat de rebus hostium ad suos referre quid percepissent, siue ex specula, siue in ipsis hostium castris. quod Virgilius lib. 4. Georgicôn videtur pulchrè expressisse, vbi loquitur de iis apibus, — *quibus ad portas cecidit custodia sorti: Inque vicem*, inquit, *speculantur aquas, & nubila cœli.* Speculatores itaque legendum, non Spiculatores, in l. diuus. D. de bon. damn. sicut & in libris Flor. scribitur, & l. 7. C. de cohor. princ. cor. & in sacrosancto Euangelio, ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. & a Cornelio Tacito lib. 17. secundum veterem scripturam: Cocceio Proculo speculatori. Et paulo post: Barbium Proculum tesserarium speculatorem. Hos posterior ætas Sculcatores nuncupauit, quasi auscultatores: quo fit vt nocturnarum excubiarum tesseras tractent ex eo ordine qui tesserarij dicuntur. Sumuntur & ex eo ordine, qui in capitis reos lege agant, vt Euangelij locus apertè demonstrat, & ad d. l. diuus τῶν βασιλικῶν interpretatio: τοὺς γὰρ ἄλλους τοῦ φονεύεσθαι, ἢ ἐν τῷ συλληφθῆναι παρατηρεῖσθαι, ὥσπερ ὁ ἀρχιγραμματεύς, ὥσπερ ὁ ἀστυνόμος, ὥσπερ ὁ ὑπομνηματογράφος. Et Iulius Firmicus lib. 8. cap. 26. Speculatores, inquit, faciet, qui nudato gladio, hominũ amputant ceruices.

Speculator Iurisconsultus nobilis, nomen habuit Gulielmi Durãdi: sed cùm Anno MCCLXXI. volumen illud de iure scripsisset, quod Speculum iuris inscripsit: Speculator vocitatus est. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm vix annum trigesimum excessisset.

Specus, ait Vlpianus, est locus, ex quo despicitur: inde spectacula sunt dicta, l. 1. D. de riuis.

Spes præmiorum pignerari non potest, l. spem præmiorum. C. quæ res pig. oblig. poss.

Spem futuræ perceptionis deteriorem constituere licet, l. pactum inter heredem. D. de pact.

Sperare, pro timere l. 3. §. si legatarius. D. si pl⁹ quàm per leg. Falc. vt in illo Virgilij versu,

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Sphæristerium à sphæra, id est rotunditate, locus in balineis rotunda forma, pilæ ludo accommodatus. Vlpianus l. 16. D. mand. Cũ Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, vt in hortis eius sphæristerium & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret. Sueton. in Vespas. Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces ceteráque membra sibimet ad numerũ in sphæristerio defricaret. Lampridius de Alexand. Post lectionem operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui dabat.

Spinosum aliquid in prato, prouerbialiter dixisse videtur Imp. in const. de cõcept. Dig. §. 6. quasi diceret, in re pulcherrima & venustissima turpe quiddam immixtum esse, quod illam dignitatẽ ac speciem imminuat: vt si in prato viridissimo & amœnissimo spinæ & vepreculæ inessent, quæ inambulantium pedes offenderent. Et hoc tamen perrarò, inquit, ne ex continuatione eiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos gestus esse non videtur.

Spolia appellabantur panniculαria ea, quibus indutus erat quis, cùm ad supplicium deducebatur, l. penult. D. de bon. damn. Hinc locus ille, in quo exui solebant, Spoliarium fortassis appellatur. Plinius in Panegyrico: Nunc templum, nunc verè Deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum. Lamprid. in Commodo Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. Seneca libro 13. Epistolar. Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario, quàm in harena malit.

Spolia etiam, quæ cui latro abstulit, vocantur in l. 31. §. 1. D. deposi.

Spoliare, pro exuere bonis, in l. 1. D. de donat. inter vir. & vxor. Transfertur ad omnia alia: vt spoliare auxiliis, prouincia, fama, vita, &c. Quod Imp. §. fin. Institut. de action. dicit, Exspoliatum bonis, Iurisconsin l. fin. D. de his, quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exui bonis, & Exspoliari bonis, id est, iactura bonorum pati. Vide Zasi. in dicto §. final. Spoliare item pupillum dicitur tutor, qui malè administrat, l. qui fundum. §. tutor. D. pro empto.

Spondere, inquit Varro lib. 5. de Ling. Lat. est dicere. Spondeo à sponte. nam id valet, à voluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea: Cum ad se cubitum venerit, sponte ipsam suapte adductam; vt tunicam & cetera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius significat, cum ait, Satius esse sua sponte rectè facere, quam alieno metu. Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet, &c. Spondet enim, qui dicit sua sponte, Spondeo. spondet etiam Sponsor, qui idem vt faciat, obligatur, &c. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum caussa: appellabatur & pecunia, & quæ desponsa erat, sponsa. quæ pecunia inter se contra sponsum rogata erat, sponsio; cui desponsata quod erat, sponsus; quo die sponsum erat, sponsalis; qui spoponderat filiam, Despondisse dicebatur, quòd de sponte eius, id est voluntate, exierat. Non enim si nolebat, dabat, quod sponsu erat alligatus. nam in comœdiis vides dici,

Sponden' tuam gnatam filio vxorem meo?

quod tum & Prætorium ius ad legem, & Censorium iudicium ad æquum æstimabatur. sic Despondisse animum quoque dicitur, vt despondisse filiam: quòd suæ spontis statuerat finem, &c. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet: vt non spondet ille statim, qui dixit Spõdeo, si iocãdi caussa dixit: neq; agi potest cũ eo ex spõsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia:

Meministine te despondere mihi gnatam tuam?

quòd sine sponte sua dicit, cum eo agi non potest ex sponsu. Hactenus Varro.

dos & dotis actio est. Perspicuè autem in l. 6. D. de lib. & postum. tria impotentium genera constituit. Hypospadiæorum, qui & coire, & vitio sublato, generare possunt: Spadonum, qui coire quidem possunt, generare autem non possunt: Castratorum, qui neque coire, neque generare possunt. Quos omnes sub generali Spadonum nomine cótineri significat in d. l. spadoonū. De verb. signif. Hinc Mamertinus ad Iulianū: Spadones, inquit, quos quasi à consortio humani generis extorres ab vtroque sexu, aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Hypospadiæi ergo sunt, qui membris quidem sunt integris, & incorruptis, sed naturæ tamen vitio quodam affecti, generare prius non possunt, quàm id vitium sublatum sit. Quare autem id vitium sit, vide Galenum libro De vsu part. xv. Spadones autem ij proprie dici videntur, qui naturæ vitio perpetuo & insanabili affecti steriles sunt, initio d. l. spadoonum. quibus tamen & vxores ducere licet, l. si seruus. 39. De iur. dot. quoniam, vt ante dixi, coire possunt, quamuis generare non possint: & verò etiam adoptare, suúmque heredem asciscere, l. 2. & l. 40. §. 1. D. de adopt. itaque Pomponius in l. sexta §. 2. D. de ædil. edict. seruum spadonem ait, neque morbosum, neque vitiosum esse; sed sanum: sin autem quis ita spado sit, vt tamen necessaria pars corporis ei penitus absit, morbosum esse. Castrati autem dicuntur, vel Ectomiæ, qui exsecti sunt vel Thlibiæ, qui collisi sunt: vel Thlasiæ, seu Thladiæ, qui attriti, d. l. spadonum. & l. 4. De sicariis. Atque hi in iure ciuili multum differunt ab iis quos propriè Spadones dici retulimus. Castrati enim nec vxorem ducere, nec matrimonij caussa manumittere, nec adoptare possunt: tum & Castratio locum dat redhibitioni. Item Castratus postumum instituendo nihil agit, ideóque posteriore testamento, quo postumum instituat, superius nō rumpitur. Hæc autem ratio est differentiæ, quia castrato ea pars corporis abest, spadoni non abest, licet infirmitas valetudinis ei ad generandum impedimento sit: qua etiam ratione iura plus infantibus, quam furiosis fauent, l. 4. D. de vsurpat. & vsucap.

SPARTACI nomen quod habetur l. 3. D. de acquir. vel amit. hered. quidam referunt ad nobilem illum gladiatorem, de quo in historia Romanorum frequentissima mentio est: quod an verum sit addubito. videtur enim potius de quopiam alio seruo intelligi, qui pro libero se gesserit, cuius exemplum eo in loco Paulus citet.

SPATHAS gladios maiores esse scribit Vegetius; minores verò semispathas. extat hoc vocabulū in Authent. de armis, §. penult.

SPECIES à Iurisconsultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduum substantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaque in l. talis. 30. & l. cùm res 41. §. 1. D. de leg. 1. quod certum corpus vno loco appellatur, idipsum Species in altero dicitur. itémque in l. in stipulationibus. 54. D. de verb. oblig. quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate constant, id est numero, pondere, & mensura. item vt l. 6. D. de rei vindic. l. sexta D. si cert. petat. Alibi autem hæc ipsa Specie communi contineri dicuntur, l. cùm Stichus, 29. D. de solut.

Species, pro controuersia: ex eo deducta locutione, quòd finitam quæstionem Græci ὑπόθεσιν vocant. Vlpia. l. 18. D. de minor. Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem, post speciem in auditorio eorum finitam. Sic l. Latinus Largus. 83. D. de legat. 3. Latinus Largus proximè ex facto incidit species talis. Recentiores videntur legis Casum vocasse. Quintilianus autem thema, quasi facti positionem, vel euentus. Sic species vna, pro vna quadam caussa, in l. solet Prætor. & l. seq. D. de iurisd. omn. iud.

Species etiam Iurisconsulti appellant, quas veteres Latini Fruges: id est vinum, oleum, frumentum, legumina. Arcad. l. vlt. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei: nam harum specierum curatores, quos σιτώνας, & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. Imp. l. 26. C. de vsur. In traiectitiis autem contractibus, vel specierum fœnori dationibus. Atque ita passim multis in locis Codicis, vt l. 11. l. 11. C. de sacrosan. eccl. l. 1. l. 2. & l. vlt. C. de condit. in publ. horr. lib. 10. l. 1. de quib. muterib. vel præstat. lib. 10. C. l. 7. C. de annon. & trib. lib. 11. l. v. C. de salgamo hosp. non præst. Sic Species annonariæ, in l. vlt. C. de collat. fund. fisc. lib. 11. Vegetius lib. 3. cap. 3. Solers debet esse tractatus, vt pabula, frumentum, ceteræque annonariæ species, quas à prouincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur.

Species pro forma, quâ corpus id esse cognoscitur quod est, l. 7. D. de supell. leg. l. 76. D. de iudic.

Specie communi contineri dicuntur, quæ in genere suo functionem recipiunt, l. 29. D. de solut.

SPECIALIS iudex, datus, & delegatus, & pedaneus, l. fin. D. de offic. Prætor. l. fi. C. de iudic.

Speciales actiones censentur, quibus id persequimur, quod natura sua, & quantum ad iuris interpretationem pertinet, speciale est, etiam si accessoria quædam habeat, vt equus, vestis, domus, fundus, & ceterę id genus res, in quibus singularum rerum petitio est, l. 1. l. 28. D. de rei vind. itaque actionibus de vniuersitate speciales opponuntur, l. 3. C. de præscr. 30. annorū. Sic

Specialia iudicia, l. 38. D. locati, quibus de vna certa re agitur: qualia sunt commodati, locati, depositi.

Speciale delictum videtur, quod doctores nostri innominatum dicunt: vt cùm quis in ius vocatus non paret, l. 2. C. de episcop. aud. cùm temerè appellat, cùm ius dicentem contemnit. cum in munere sibi imposito per desidiam quis cessat, l. 2. C. de spor. Eiusmodi enim facta pluribus verbis specialiter designātur, non vno generali.

SPECIOSAS personas accipere debemus, inquit Vlpianus, clarissimas personas vtriusque sexus: item eorum, quæ ornamentis senatoriis vtuntur, l. 100. D. de verb. signif.

SPECTABILIS, titulus est dignitatis, quo ornantur præfectus Augustalis, comes orientis, proconsules, & vicarij, vt ex l. vn. C. de ratiocin. oper. publ. l. vn. C. vt omnes iudic. l. 32. C. de appellatio. l. 3. §. illud. l. vlt. C. de can. largitio. tit. lib. 10. C. l. 57. & l. 59. D. de decur. lib. 10. & ex Notitia constat. Ornantur & eo duces, vt l. 36. C. de appellatio. l. 3. C. de offic. milit. iudi. l. vlt. de offic. præf. præt. Ornantur & eo tribuni, & notarij, magistri scriniorum, comites sacri consistorij, comites domorum, comites scholarū, comites militares, item castrensis, tribunus notariorum, & silentiarij, l. vlt. C. vbi caussa fiscal. l. 37. §. 1. de appellatio. l. vlt. de decurion. lib. 10. C. l. 30. §. vlt. C. de inoffi. l. 4. C. de aduo. diuers. iud. teste eadem Notitia. Et ita spectabiles iudices accipe in l. 32. C. de appellatio. l. vlt. C. de modo mulctar. l. vn. de annon. & cap. l. 4. C. de iurisdictio. omn. iud. l. 11. in fi. l. 13. C. de aduocat. diuers. iudic.

SPECTABILITAS inferior erat illustri dignitate. Eámque, militiæ sudore detersis antiquitatē tribuisse Cassiodor. lib. 2. Variar. Epistol. ad Steph. scribit. Vide Dignitatum gradus.

SPECTARE, pro expectare, in l. 5. §. Prætor. D. de his qui deiece. vel effud. l. 6. D. quod falso tut. l. 29. in fi. D. pro soc. l. 83. §. sacram. versi. adeo. D. de verb. obligat. vt ex initio illius §. deprehenditur.

SPECTATIO, apud Cic. Verrina quinta, Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione & collybo, &c. videtur esse probatio pecuniæ, Hinc

proceditad nocendum.

Sordida munera, vide Munus.

SORDIDOR agit tutor, qui pecunia corruptus, rem pupilli negligit, l.3.§.nunc videamus. D. de suspect. tutor.

Σορίτης. Vlpianus l.177. D. de verb. signi. Natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Sic in l.65. D. de reg. iur.

SOROR, inquit Labeo, appellata est, quòd quasi seorsim nascitur, separatúrque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. Gellius lib.13. cap.10. & Nonius.

Soror pro amica, siue scorto nonnunquam à clericis flagitiosis appellabatur: rem turpissimam honestissimo nomine tegentibus. Impp. l. eum qui.19. C. de episc. & cleric. Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres vocant.

SORS signum est sortitionis quod vrnæ immittitur, siue fuerit calculus, siue concha, siue ascia, siue anuli nota, siue etiam cespes viuus, iuxta Sophoclem, vel simile quid, siue tesselæ & taleolæ ligneæ. Græcis κλῆρος dicitur, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, à mouendo: alio nomine κλῆρος ab euentu, quo educta sorte, ad muneris alicuius administrationem quis vocatur, à κλῶ, quod est voco: aut potius à κλάδος, id est lignum, quod lignorum vsus fuerit potissimus ad sortes faciédas, in quibus symbolum suum tesserámve incidebát: quomodo Homerus Iliad 7. ea voce vsus est, ibi, οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος· ἐν δ' ἔβαλον κυνέῃ. Notandum autem sortitionem omnem Mercurio fuisse attributam, vt in Iliad. 7. annotat Eustath. Hinc Mercurij sors apud Veteres, quæ fuit oleæ folium, quod in vrnam coniiciebant, primúmque educebant in honorem eius dei: cuius consuetudinis meminit in Aeolo Euripides. Atque olim in eo Reip. statu qui penes populum erat, κληρωτοὺς nominant, magistratus sorte electos fuisse: tum & iudices principio conscriptos de curia senatoria, deinceps in vrnam sortito missos, vt è pluribus necessarius numerus confici posset, auctor est Pædianus: ita vt primò delecti mox sortirentur: quod ex oration. Ciceronis sæpe discere est. Ea ratione apud Virgilium 6. Aen. *Quæsitor Minos vrnam mouet.* & apud Statium: *Arbiter hos dura versat Gortynius vrna.* Seruius in eum Virg. locum negat auditas fuisse caussas, nisi per sortem ordinatas. Ordo autem ex sorte dierum petebatur, quo post tricesimum diem caussas suas exequi poterant. Iudicum autem nomina tabellis insculpta, inque vrnam iacta, per sortem promebantur. Præterea Consules, Proconsules & Prætores prouincias sortiebantur: vetabátque lex Curiata prouinciam extra sortem cuipiam cedere, hoc est, ne alter alterius prouinciam inuaderet, sed missis sortibus eas ducerent, præcipiebat. Cicero in famil. epist. Appius (inquit) dixit sese, si licitum esset, legem Curiatam ferre, sortitúrum cum collega esse prouinciam. Insuper ducendis legationibus vrnam & sortem veteri exemplo positas fuisse, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret, contendit Marcellus Eprius apud Tacitum lib.20. In plurimis aliis rebus veteres sorte vtebantur, quæ nostri non sunt instituti. Sciendum tamē sortes in plurali propriè dici ipsa sortis instrumenta: Sors verò ipsa sortitio est. Hinc Cicero: Et sortes ipsas, & cætera quæ ad sortem erant parata, disturbauit. Alias sumitur Sors pro dubio rei euentu: qui cum Dei voluntate semper sit destinatus, varias producit significationes. Vnde Sortiri verbum, in vsu loquendi frequens, pro adquirere aliquid. Sortiri iudicem, sortiri prouinciam, sortiri forum, Nouel. vt om. obed. iudic. prouinc. §. arripiat. Sors, aleæ, vel alterius rei, quæ instar sit aleæ, iudicium, declarans in dubio, scilicet honesto, voluntatem Dei. Vnde solebant olim, & iam nunc solent vel inter coniunctissimos, incidentes cōtrouersiæ per sortem dirimi, quæ sunt cautiones. D. famil. ercis. Augustinus grauiter in Psalm. Sors est, inquit, res in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem. Nam & sortes miserunt Apostoli. Eiecti sunt duo iudicio humano: & electus de duobus iudicio diuino. Vnde scribitur: Cecidit sors super Matthiam.

Sors dicitur patrimonium, & summa siue caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatem, vt inde lucrum fiat. Qua ratione consortes accipiendi sunt, qui vel commune habent patrimonium, vel parem pecuniæ quantitatem societati attulerunt, vt l. dudum. Cod. de contrah. æmpt.

Sors adfini quadam significatione dicitur quælibet pecunia principalis, cui accedunt vsuræ, vel reditus: vt in titul. D. de vsur. l. pen. D. ad le. Falc. l.58.§. ante. D. ad Trebellian.

Sors, pro iudicio, ordinatione seu conditione obiter incidente. Tractum autem id est ex more Romano: non enim audiebantur caussæ, nisi per sortem ordine quodam, vt iam diximus. Si quidem quo tempore caussæ agebantur, conueniebant omnes, & ex sorte dierum ordinem accipiebant: scilicet ita vt post triginta dies caussas suas exequerentur. Nunc vix tota hominis ætas sufficit, ad dirimendas lites.

Sortes plurali numero, responsa erant, quæ Satana suggerente, dabantur olim consulentibus de aliqua re: qualibus imposturis & hodie delectantur impij. Inde sortilegi dicuntur, 26. q.1. & tot. tit. extr. de sortileg.

SORTIRI, est sortitò capere, hoc est, per sortem obtinere. Sorte enim aliquid cōsequi, est fortuito rei euentu vel casu adquirere.

Sortiri filium, apud Vlpia. in l.3.§. si emancipatus. D. de bonor. poss. cont. tabu. pro suscipere. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus.

Sortiri prouincias dicebantur Prætores, etiam qui in vrbe ius dicturi erant. nam designati antequam magistratum inirent, sortiri inter se solebant, quis de pecuniis repetundis, quis de ambitu, quis de veneficiis dicturus, quis aliis denique quæstionibus præfuturus esset. vt in Verrinam 11. explicat Hotom.

SORTITIONI & subsortitioni iudicum Prætor vrbanus præerat, hoc est, per sortem & sortuitum euentum designabat ex decuriis & ordinibus eos, qui quoquo tempore iudicarent, illorúmque nomina in albo suo describebat. Vnde sortiri forum, ca. fi. de for. competen. Sortiri iurisdictionem, Sortiri effectum dicimus. Planè, si reiiciebantur iudices, seu, vt nunc loquimur, recusabantur, subsortitionem in locum reiectorum faciebant. Vide REIECTIO.

SORTILEGIVM, tot. tit. extra. de sortileg. per creaturam diuinatio.

SORORIVS, cui soror mea nupsit. Est & fratris, sororísve meæ filius.

SPACIVM non solum de loco, sed & de tempore dici cœpit: l. sicut in annos. §. idem Papinianus. D. quibus mod. vsufr. amitt. c. fin. de no. op. nunc.

SPACIARI, spacia facere, & deambulare, l.7. D. de seruit. & apud Sueton. in Tiber. ca.14.

SPADO, εὐνοῦχος, generale nomen est, ait Vlpianus in l. spadonum.128. D. de verb. signif. quo nomine, inquit, tam hi qui natura spadones sunt, quàm thlibiæ, & thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est, continentur. Idem l. si seruus.39.§. primo. D. de iur. dot. Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit, nécne: vt in castrato dicas dotem nō esse; in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, & dos &

ponat in solo: quod si quis messem faciat, vineas putet, arbores succidat, opus in solo facere non censetur. Et hoc ita in operis noui nunciatione obtinet, l.1.§.hoc autem.D.de noui oper.nunc. Ceterùm in interdicto, Quod vi aut clàm, quod ad ea solùm opera, quæ in solo fiunt, pertinet, etiam in solo fieri videtur quod circa arbores fit, nó etiam quod circa fructum arborum. Itaque si vineas quis vel arundinem vel salictum succiderit, hoc interdicto tenebitur, l.1.§.hoc interdictum.l.7.§.notauimus.D.quod vi aut clàm. In solo consistere dicuntur seruitutes, quæ solo imponuntur, & solo debentur, quales sunt iter, actus, via, l.3. D.de seruitutib. Res soli dicuntur, ædes, agri, fundi, & ceteræ res immobiles solo coniunctæ, l.1. D.de rei vindicatio.l.1.D.de condict.tut.l.7.D.de vsufruc.l.1.§.si fundus.& l.3.§.pertinet.D.de vi & vi arma.l.7.§.in peculio.D.de pecul.l.1.D.de ædilic.edi.l.55.D.de donatio.int.vir.l.1.D.vtrubi.l.30.§.quid ergo.D.de vsucapioni.l.1.D.vsufru.quemad.caueat.l.12.§.cellarum.D.de instru.vel instr.l.24.D.quæ in fraud.credit. Quæ & solo cohærere & solo cótineri dicitur, l.10.D.quod vi aut clàm.l.1.§.hoc interdictum.D.de vi & vi arma. Quod verbum vt Iurisconsultis proprium Seneca notat. Sic enim li.11.Natur.Quæstio. Tertia pars de agris, terris, satis, arbustis quærit: &, vt Iurisconsultorum verbo vtar, de omnibus, quæ solo continentur. Plin.lib.6.Epist. Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea, quæ solo continerentur. Hinc pignora soli, in l.15.§.si pignora.D.de re ind. & obligatio soli, in l.29.§.legatum.D.de lib.leg.

Solum etiam Seruius in 5.Aeneidos esse scribit quod vni cuique rei subiacet. Vnde nauium solum mare, aer auium, stellarum cælum. Ex quo ab Ouidio dictum sit, Astra tenent cæleste solum.

SOLVERE dicimus eú, inquit Vlpianus, qui fecit quod facere promisit, l.176.D.de verb.signif. Et Soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere, inquit Iauolenus l.114.D.de verb.signif.

Soluere vnionem apud Marcellum, l.Seia.6.D.de auro arg.non præstare significat, vt Accursius putauit: sed de linea detrahere & eximere. nam cum initiò sic locutus esset: Postea vnionem soluit: neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem relinquit: In fine legis sic inquit, Vt interim omittã, quòd etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata. Hanc tamen locutionem Macrobius lib.3.cap.7.pro liquefacere vsurpauit: vbi de Cleopatra loquitur: quæ aceto vnionem impositum, itáque liquefactum absorbuit.

Solui legibus dicebantur, quibus quid contra leges facere permittebatur. vt cum Scipio ille Africanus antequam per leges liceret, Aedilis & Consul factus est, legibus est solutus. Inde Imperatores qui legibus teneri noluerunt, legibus soluti ab Vlpiano appellantur, in l.31.D.de legib.& S.C. Asconius in Cornelianæ argumento: Cornelius legem promulgauit, qua auctoritatem senatus minuebat: ne quis nisi per populum legibus solueretur. quod antiquo quoque iure erat cantum. itaque in omnibus S.C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adiici erat solitum, vt de ea re ad populum ferretur.

Soluisse in tractatu de re iudicata accipere debemus, inquit Vlp. non tantum enm qui soluit, verùm omnem omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex caussa iudicati descendit, l.4.§.5.D.de re iudic.

SOLVENDO est hereditas, quæ heredem inuenit, quandoquidem aditione heres creditoribus etiam vltra vires hereditatis obligatur, l.36. D.de bon. libert.l.33.D.de sol.matr.

SOLVTVM propriè dicitur, cum naturaliter, id est verè ac reapsa pecunia numerata est: satisfactũ autem, cum ciuiliter, id est non pecuniæ numeratione, sed verbis creditoris animus est contentus: vti docet Marcianus l.49.D.de solut.

Solutum, ait Gaius, non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur, l.48.D.de verb.sign.

Solutus actione dicitur, qui ea liberatus est, l.21.D.ex quibus caus. maio.

Soluta prædia Cice.in Orat.de lege Agra. nulli obligata vocat: his enim obligata opponit, his verbis, Soluta meliore in caussa sunt, quàm obligata. Sicul. Flacc. in lib.de conditio.agror. Solutos ait, à quibusdam appellatos occupatorios agros. Solutos verò non esse quorum fines demonstrari possint & finiri.

In Solutum & pro Soluto dari dicitur, quod vt in liberationem debiti cedat, in creditorem transfertur, l.40.§.vlt.D.de min.l.46.de solu.D.l.29.§.vlt.D.de reb.credi.l.24.D.de pigne.acti.& aliàs sæpe.

SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI, verbis id actum videtur, vt nullo casu dos apud maritum remaneat, siue diuortio, siue morte matrimonium soluatur, l.240.D.de verbor. signi.

SOLVTIO, est obligationis liberatio in actione personali, l.solutionis.de verbo.signifi. Vbi, solutionis verbo, ait Vlpianus, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. in vindicatione enim alia solutio non fit, sed species petita restituitur.

SOLVTIVS, pro facilius, expeditius. apud Vlpianum in l.at si quis.§.idem Labeo. Sed solutius, ait, æquitatem sequi, cùm hoc ei & actionis natura indulget.

SONTES propriè dicũtur, quorũ culpa iam sonat, hoc est qui erroris cõuicti sunt, l.1.§.fin.D.de Aedil.edict. A Græcis dicuntur οἱ ἀιτιατέντες.

SONTICVS morbus, vide Morbus Sonticus.

Σοφισαὶ, l.1.ἀλλ' ἀλλο.§.σοφισαὶ.D.de excusa.tut.à quibusdam exponuntur doctores.

Σοφὸς Græcis est, quod Latinis sapiens, doctus, acutus, scitus, bonus, vtilis: à σοφία sapientia. Et Romani cum aliquem laudare vellet, quòd doctè omnis dixisset, aut prudenter fecisset, σοφῶς appellabant: vel mox acclamabant, σοφῶς, hoc est, scitè, doctè, acutè, sapienter. Sic quia maximam scientiam Sempronio populus Romanus attribuit, rectissimè σοφὸν eum appellauit, l.2.§.fuit post eos.D.de orig.iur. Olim Iudęorum quoq; doctores, teste Hieronymo, Sophi, hoc est, sapientes à plebe dicti sunt. Qua imitatione apud Gręcos ἑπτὰ σοφοὶ, id est, septem sapientes nuncupabantur: Thales Milesius, Solon Atheniensis, Chilon Lacedęmonius, Pittacus Mitylenæus, Bias Prienęus, Cleobulus Lyndius, & Periander Corinthius. Sed postea Pythagoras primus, vel hoc nomine omnium sapientissimus, non sapientem se, sed Philosophum, hoc est, sapientiæ amatorem appellari voluit, sapientiam soli Deo relinquens.

SORDES pro pecuniaris corruptione, l.3.§.1.l.9.§.vlt.D.de recept.qui arbitr.l.3.C.de arbi.l.15.D.de iudic.l.26.§.per magistratum.D.ex quib.caus.maio.l.7.§.quęsitum.D.de minorib.l.7.§.competet.D.de administ.tuto.l.41.de euictionib. Nam quod in illis locis dicitur, per sordes, hoc, pecunia accepta, dicitur in l.1.§.1.D.de magist.conuen.l.8.§.vlti.D.manda. Sic interpretandum est verbum sordidè in l.3.§.nunc videamus.D.de suspec.tut.

SORDIDA vestis, l.39.D.de iniu. sordium plena, qualis olim erat reorum habitus, qui Sordidati dicti sunt, vt ex veterum libris constat.

Sordida concussio, id est, calumnię. Hęc à transactionis officio longè distat. Transactio enim quærit pacem, & finem litium: calumnia discordiam parit, & dispendium. Transactio ex bona fide procedit: calumnia ex dolo malo; tantóque magis nocet, quanto latentius

V 4

Philippo Imper. Hic cùm non haberet pecunias, quibus solaria, siue solda præberet militibus, primus cœpit distrahere prædia, quæ pater suus acquisierat: vnde Soldarij milites dicti. Feudistę autem à solidis nomen hoc deducunt, lib. 2. tit. 10. Soldata est præstatio quædam annua gratuita, sic dicta, quia plerunque in solidorum donatione consistit: quandoque autem in vino & annona. Et iis suffragatur Carolomanus in Edicto religioso, apud Auentinum lib. 3. Propter crebra bella pars Ecclesiasticæ pecuniæ, nempe duodecim denarij, quem Solidum vocamus, contribuantur mihi, quò militibus nostris præmia condigna laboribus soluantur. Hinc

Solidarii, milites alienigenæ, mercede conducti. Otto Frising. lib. Frid. 1. cap. 20. Quo aduersus Gulielmum Siculum largitione pecuniæ milites, qui Solidarij vocantur, colligerent. Item cap. 31. Omnes penè tetri (de Hungaris loquitur) tetris in armis procedunt, nisi quod iam ab hospitibus, quos nunc Solidarios dicimus, educati, Principes & hospites nostros in armorum splẽdore imitantur. Sigebert. in Chron. ann. 1160. Capitales Barones suos cum paucis secum duxit, solidarios verò milites innumeros. Solidarios opinor appellauit, mercede conductos: quos alibi Seruientes dici video: vnde Landsknecht, quasi patriæ seruientes. Hinc in legibus castrensibus Friderici apud Ottonem lib. Frid. 1. cap. 26. Statuimus, & firmiter obseruari volumus, vt nec miles, nec seruiens litem audeat mouere. Cæsar lib. de bell. Ciuil. 3. Adcantuannus cum sexcentis deuotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, vt omnibus in vita commodis, vnà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint, &c.

Solidus, vt ait Volusius Mæcianus, propriè idem est quod libra: quæ & As vocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarum ratione As esset, atque haberetur, vt in vsuris quæ Centesimæ dicuntur, intelligitur: consuetudo tulit, vt Aureus qui centum continet valétque sestertios (vt suo loco demonstrauimus) frequenter Solidus appellaretur. Idem enim vtrunque esse patet ex locis innumeris: veluti ex l. 5. §. prætor. D. de his qui deiec. vel effud. comparata cum §. item is cui. Instit. de oblig. quæ quasi ex delict. l. 47. D. de manumiss. test. cum l. 8. & l. 9. D. de inoff. test.

Solidus autem est septuagesima secunda pars libræ auri. l. quotiescunque. de susceptorib. lib. 10. C. Continétque viginti quatuor siliquas. Item Solidus auri viginti libris æris æstimatur, l. vnica. C. de collat. æris. lib. 10. At in legibus Longobardicis, tit. de quantitate solidi, solidus 40. denariis æstimatur. In Nouella Maiorani de Curialibus, Solidi Gallici fit mentio, qui non æquat communem Solidi Romani æstimationem.

Solidum capere non posse dicuntur, qui totum quod eis relinquitur, capere & sibi adquirere non possunt. l. 6. D. de vulga. & pupilla. l. 72. D. de heredi. instit. l. 6. §. 1. D. de condit. & demonstratio. l. 7. D. de conditio. instit. l. 67. D. ad l. Falcid. l. 16. §. si qui. D. ad Trebellian. Tertullian. ad vxorem: Tu modò vt solidum capere possis admonitionis nostræ fideicommissum.

Solida proprietas, plena, & non deducto vsufructu, l. 26. in fin. princip. D. de vsufruc. lega. l. 35. D. de bon. libert. Solida legata, id est, integra, in l. 14. §. 1. D. ad l. Falcidiam.

Solidum non soluitur non minùs quantitate, quàm die, l. 85. D. de solutionib.

Sollemne significat anniuersarium, legitimum, ordinarium, & quod certis temporibus fit. Ita sollemnia munera, in l. 12. §. penult. D. de administr. tuto. Et sollemnia patrimoniorũ onera, in l. 2. D. de veter. & aliis compluribus locis, quos in libris Antiqui. refert Brissonius: adde l. 4. C. quo. appell. non recip. & l. 27. C. de iure dot. & l. 25. C. de rei vind. In quibus sollemnium pensitationum, fructuúmque fit mentio.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur, l. 7. D. de in integ. restitut. vnde Ordinatis sollemnibus, in l. 11. & l. 15. C. de liber. caus.

Sollemne spatium, in l. 1. D. pro dote. quod lege 12. tab. ad vsucapionem præstitutum est.

Sollemnia tempora, in l. vlti. Cod. de excus. veter. quinquaginta dies sunt, D. Marci constitutione ad allegandas excusationes præfiniti, l. 6. & l. 18. C. de excus. tut.

Sollemne ius, pro iure duodecim tabularum, & aliarum legum populi Rom. l. 27. de regu. iur. Nec ex prætorio, nec ex sollemni iure priuatorum cõuentione quicquam immutandum est.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur, l. 7. D. de in integ. restitut.

Sollemnes actiones, certis formulis conclusæ, l. 2. §. deinde ex his legibus. D. de orig. iur.

Sollemnis numerus testium, pro septem testium numero, qui testamentis faciendis adhiberi debet: vel lege præscriptus, & ordinarius, l. 21. D. qui testam. fac. poss.

Sollemnis prouocationis, in l. 11. C. de admi. tuto. l. 20. in fi. D. de appellat. l. 5. eo. tit. in Cod. Theod. de quibus lib. 2. Antiquit. dixit Brissonius.

Sollemnia accusationis, in l. 11. §. quidam. D. de adulter. l. 7. C. de calumniatorib. l. 3. & l. 6. C. ad exhi. quæ perstringuntur in l. 1. C. ad Turpillia. l. 3. D. de accusationib. vt sunt inscriptiones, & subscriptiones, & satisdationes de peragendo reo. itaque l. 6. C. ad exhib. sollemnibus accusationis impletis, legi debet, non accusationibus.

Sollemnia verba, in l. 23. D. de manumis. testam. quæ in manumissione facienda pronunciari solebant, quę vel à domino ipso manumittente, vt Fest. Pomp. indicat, vel à lictore virgam capiti serui imponente, vt Boeth. in Topic. testatur, proferri consueuerant.

Sollemnia testamẽti, l. 20. §. penult. & §. vlt. D. qui testam. fac. l. 2. C. de testament.

Sollemnes feriæ, statæ & certę, & quotannis recurrentes, l. 26. §. si ferox. D. ex quib. causis maiores.

Sollemnis quoque emancipatio in l. 9. C. de adopt. l. 3. C. de emancip. libe.

Sollemnitas adoptionis, l. 25. in fi. D. de adoptio. l. 13. l. 14. C. de proba. l. 5. C. de suis & legiti. id est legitimus adoptandi ritus. Vnde adoptio sollemni iuris ordine explicari solere dicitur, l. 4. C. de adoption.

Sollemnitas etiam acceptilationibus & verborum obligationibus tribuitur, l. vlti. C. de bo. auctor. iudi. possid. l. 7. C. commun. vtriusque iudic. l. 12. & l. 14. C. si cert. petat. l. 1. C. de acceptilationib. l. 10. C. de contr. stipul. l. 1. §. 1. C. de vsur. l. 5. in fi. C. de dolo. Ita sollemniter liberationem pręstare accipe. l. 17. C. de fideic.

Sollemniter cauere, est satisdatione ordinaria & vsitata cauere, l. 28. D. de administra. tuto. l. 46. D. de procuratorib. Quanquam hoc Tribonianum Iurisconsultis adscripsisse faciliè crediderim ex §. fin autem per procuratorem. Instit. de satisdatio. Obsignatio sollemniter facta. l. 9. C. de solut.

Sollicitare, ait Festus lib. 17. est solo citare, loco monere. Sollicitare etiam est angere, contristare, curam inÿcere, l. 1. D. de extraord. crimin.

Sollicitator, qui seruum ad delinquendum impellit, l. 11. §. quamuis. l. 14. §. æstimatio. D. de seruo corrup. Sollicitatores alienarum nuptiarum, l. 1. D. de extraord. crim. quos sollicitatores alieni affectus Cassiodor. lib. 5. Variarum vocat.

Solum appellant Iurisconsulti aream cui ædificium superponitur, l. 21. D. de pigno. actio. l. 2. C. de rei vindic. quod & ideo partem esse ædium dicunt, l. 49. D. de rei vindicatio. In solo autem fieri opera dicuntur, quæ solo coniuncta sunt: veluti si quis ædificium

ponat

genere habuit, auo proauo Coss. socero, prosocero, & itē alio prosocero, & duobus abssoceris consulibus.

Socer locum parētis obtinet, Pompo. ait l. qui 2. D. solut. matrimo. Vide item l. cum pater. ad legem Pomp. de paricid. l. soceri. De verb. signi. cum sim. ab Alberico citatis. Igitur eadem quæ parenti reuerentia plerisque in rebus illi debetur, maximè durante affinitate.

Socii dicuntur, & qui tractatu habito societatem coierunt, & qui in communionem inciderunt, & generaliter qui quid communiter possident. Ita communium prædiorum dominos socios vocant l. 19. & 34. D. de seruitu. rustic.

Societatis duplex est consideratio. Altera Publica: altera Priuata. Societatem publicam natura constituit inter omnes homines: quæ nihil est aliud, quàm naturalis omnium hominum cognatio: cuius meminit l. 3. D. de iusti. & iur. Hanc eleganter tractat Cicero in Officiis. Ex hac societate publica, velut fonte, ostendendum esset studiosis, quomodo propter communicationem rerum introducti sint omnes cōtractus, omnia commercia, omnes actiones. Quomodo item ad coercendos malos exerceantur accusationes, & publica iudicia: totius denique iuris sanctio non spectet aliud, quàm ad conseruandam inter homines naturæ societatem. Sed vix eam agnoscimus, adeò nostros sequimur corruptos affectus in explicando iure. Societas verò priuata est, quæ ciuili hominum auctoritate in quandam contractus formulam producta est, imitatione publicæ societatis: vt, cū duo pluresve sic contrahunt, quò lucrum & damnum inter eos commune sit, de vna re vel negotiatione, aut de omnibus bonis præsentibus, & futuris. Hanc Græci κοινοπραξίαν vocant, & hæc Societas conuentionalis dicitur.

Societatis conuentio, inter omnes hominum functiones, ad naturalem illam caritatem proximè accedit. Ea enim exprimit typum cognationis inter nos, quam Deus constituit, vt res nostras alter alteri gratis communicemus, nihilque proprium existimemus: sed esse κοινὰ τὰ τῶν φίλων πάντα.

Societas, est contractus bonæ fidei, de alicuius vel rei, vel negociationis communione sic institutus, vt eius & quæstus & damnum ad vnumquemque communiter pertineat. Eius autem duo genera sunt: aut enim partes definitæ sunt, aut indefinitæ: & rursus si definitæ sunt, aut bonorum omnium societas contracta est, aut certæ vnius vel rei, vel negociationis, l. secunda, l. tertia, & inseq. D. pro socio.

Societates etiam collegia & corpora vocantur, in l. 1. D. quod cuiusque vniuersit. l. 31. D. de furt. l. 3. §. à municipibus. D. de bon. possess. Quibus qui præerant, magistri societatum vocabantur, l. 14. D. de pact. Ita Societates vectigalium Tacit. lib. 13. vocat, vbi malè Rhenanus emendauit, Necessitates. Coire enim solebant publicani in societatem conductionis vectigalium, permissumque his erat corpus habere, vt in d. l. 1. D. quod cuiusque vniuersit. Caius scribit. Inde Societas vectigalium caussa, in l. 65. §. penult. D. pro soc. & socij vectigalium, in l. 9. §. socij. D. de publican.

Societas vitæ pro communione victus, quæ inter virum & vxorem est, l. 1. D. rer. amot. l. 52. D. de re iudic. Ex qua vxor rei humanæ atque diuinæ socia dicitur, in l. 4. C. de crimi. expil. her.

Societas voluntaria, vide Voluntaria societas.

Sodales sunt qui eiusdem collegij sunt, quam Græci ἑταιρείαν dicūt, inquit Caius, l. vlt. D. de colleg. & corp. Vnde Sodalitia, in l. 1. D. eod. tit. de quibus legē quandam Licinnam latam Cic. pro Plancio refert. Tertull. lib. 2. ad vxor. Discumbit cum marito in sodalitiis, sæpe in popinis. Appellat & Sodalitates idem Cicero in Cato. maiore, & aliis locis.

Sodales aruales, vide Fratres aruales.

Solatium, pro mercede, & quasi pretiō lapidum in alieno fundo pro loci consuetudine excisorum. nam cōsuetudo quæ ius id omnib. permisit, fundi domino quasi pro solatio aliquid nummorum solui iubebat. Vlpian. l. 13. §. 1. D. comm. præd. Nisi talis consuetudo in illis lapidicinis cōsistat, vt si quis voluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum solatium pro hoc domino præstat. Alciatus Solarium legendum putat. à quo nos significationū dissentire cogit differentia. Denique Solatiū passim pro cōmodo, mercede & salario vsurpatur, vt l. 3. & l. 5. & l. 6. C. de aduoc. diuers. iud. l. 33. in fi. D. de administ. tut. l. 13. in fine, D. commun. præd. inde Solatia annonarum in l. vn. C. de annon. & capit. l. 17. de erogat. milit. annon. li. 12. C. Eadem est in Nouellis Iustiniani vis verbi παραψυχή. Secundum hæc in l. 4. C. de nauicular. lib. 11. vbi vulgò Salariis pro mercedula præstitis legitur, veteres scripti codices, & impressus Theodosij Codex in l. 32. eod. titul. Solatiis scriptum habent.

Solis dies, in l. 3. C. de feriis. l. 10. & l. 11. de exactionib. in C. Theo. is est, qui hodie à Christianis Dominicus vocatur, l. 2. & l. vlt. C. de feriis. ad quas pertinētē Leonis costitutionē Niceph. lib. 15. Hist. eccles. c. 25. memorat. Gregor. Turonens. lib. 3. Hist. c. 13. Ecce enim, ait, dies solis adest. Sic enim Barbaries diem Dominicum vocitare cōsueta est. Quę verba Aimoynus monachus in eadem historia referenda transcripsit lib. 2. de gest. Francor. cap. 11. Diebus porrò nomen à planetis antiquitas indidit. Ausonius in Edyll.

Nomina quæ septem vertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ.
Primum supremúmq; diem radiatus habet sol:
Proxima fraternæ succedit luna coronæ, &c.

Hanc verò institutionem ab AEgyptiis ad reliquas gentes manasse Dio libro 37. scribit.

Solarium, spricus locus in summa ædium parte solis calori fruendo accōmodatus. Vlp. l. 17. D. de seruit. vrb. præd. Sin verò heliocamino, vel solario dicēdum erit, quia vmbram facit in loco cui sol fuit necessarius, contra seruitutē impositā fieri. Paulus in Milite: Nam certè neque solarium apud nos est, neque hortus vllus, neq; fenestra, nisi clatrata. Macrob. lib. 2. cap. 4. de Augusto: Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente venditore, Erige altiùs ac suspice, his vsus est salibus: Quid ergo, vt me populus Rom. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum? Veteres enim hiberno tempore valetudinis gratia in sole apricari, & ,vt Seneca ait, in sole percoqui solebant, habebántque in ædibus ad eum vsum loca accommodata: quæ teste Isidoro libri 15. cap. 3. Solariorum inde nomen acceperūt. Quod & Imperator Leo Constitutio. vlt. his verbis tradit, τὰ δὲ περὶ τῶν ἡλιακῶν, καὶ ὡς ἐκ τῶν ὑποχρεωτικῶν διατάξεων, ἃ καὶ περὶ μόνον καὶ ὑπαίθρων ἀνάλογον ἐπινοεῖσθαι, καὶ τὰ ἑξαιρούμενα ἐκ τοῦ ἡλίου ἔλαχον, ἡλιακὰ προσαγορευόμενα.

Solarium etiam instrumentū id significat, quo horæ solis vmbra declarātur, vt in illis festiuis Plauti versibus, quos Gell. lib. 3. cap. 3. citat: Vt illum Dij perdant, primus qui horas repperit, Quique adeo primum statuit hic solarium. Cic. lib. 2. de Natura deorum: Aut cum solarium descriptum, aut ex aqua contemplere intelligere declarari horas arte non casu.

Solarium, est vectigal, ait Vlpianus, quod pro solo penditur, cum quis in publico ædificauit, l. secunda §. 17. D. ne quid in loc. pub. Vlpian. l. 39. §. 4. De legat. & fid. lib. 30. Heres cogitur legati prædij soluere vectigal præteritum, vel tributum, vel solarium, vel cloacarium.

Soldata, stipendium militi concessum in pecunia, vel annona, sub conditione fidei atque obsequij. Fictum verbum à voce Germanica Soln, quæ stipendium vel mercedem significet. Abbas Vrspergen. de

SIPHONES, canales, seu tubi dicuntur, à sono vocis, si, si, quibus acetum vel aquam incendiis iniiciunt. Hesychius, σίφων inquit, ἐργαλεῖον εἰς ἀρύειν ὕδατα ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Vsus est Vlpianus hoc vocabulo, in l. quæsitum. de fund. instru. vbi, Acetum, inquit, quod incendij extinguendi caussa paratur: Item centones, siphones, perticas quoque, &c. quamuis in vulgatis pro Siphones, scopæ supponitur, quæ nullius omnino sunt vsus arcendis ignibus. Plinius ad Traianum: Nullus vsquam in publico sipho, nulla hama, nullū denique instrumentum ad incendia compescenda. Alex. Neapol. Siphones intelligit fistulas follibus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatis ad superiora ædium exhauriunt aquam.

SIQVIS, verbum tam masculos, quàm fœminas complectitur l. 1. D. de verb. sign.

SISTO, plerunque significat, stare facio. Itaque cùm promittimus, autnos, aut alios in iudicio permansuros, rectè dicitur vna appellatione, Cautio iudicio sisti. Iurisconsulti enim promiscuè dicunt iudicio sisti, tam de ipso reo, quàm de fideiussore eius. Vlpian. in l. 2. D. Si quis cautionibus. Si quis, inquit, in iudicio se sisti promisit. Et infrà: Se sistere non potuit. Idem in l. si quis quempiam. D. eod. tit. In eadem, ait, caussa eum debet sistere: loquens de fideiussore. Sisto autem præteritum habet, stiti, nō steti, quod à verbo Sto est, participali verbo caret: nisi à sto mutuetur, auctore Prisciano. Vlpianus in l. sed & si quis. §. illud sciendum est. D. si quis cautionibus. Eum, inquit, qui idcirco non stitit. Et paulò pòst: Ac per hoc in iudicium non stitit. Neratius in l. pen. D. eo. tit. Si procurator, inquit, ita stipulatus, vt sistat duntaxat eum, quem stipularetur: non etiam pœnam si status non esset, stipuletur. Ibi illud, status, à sto mutuatus est.

SISTERE reum, & exhibere reum, l. si eum iudicio. D. si quis cautio. ad fideiussorem pertinent. Sed venire ad iudicium, vt in d. l. si eum iudicio. in fin. secum agendi potestatem facere, vt in l. & si post tres. D. eod. titu. item, Ire in ius. Vel (sicut nunc loquimur) comparere in iudicio: stare iuri, & cetera id genus, ad reum referuntur. Vtrunque autem complectitur Cautio, Iudicio sisti, vt iam diximus: siue quis pro se, siue pro alio promittat. Cuius oppositum est, Promissionem deserere. Vlpianus in l. sed & si quis. §. quæsitum est. D. si quis cautio. Nos nunc dicimus, Cautionem de stando iuri.

SITA, cibaria etiam præter frumenta, quibus scilicet vescimur: quo nomine etiam oleum significatur. Homerus, σῖτον καὶ οἶνον τά τε μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή. *Et Bacchus vires, & robur edulia præbent.*

Σιτῶναι, Sitones, curator frumento comparando. Arcad. l. vlt. D. de mun. & bon. Cura quoq; emendi frumenti, olei: nam harum specierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. item apud Papyrium l. vlt. §. 2. D. de admi. rer. ad ciuit. Hinc

SITONIA, curatio frumento coemendo. Vlpia. l. 2. D. de vacat. & immunit. Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ vocari non oportet. Sic in Rub. Cod. De munere sitoniæ, lib. 10.

SITVLA vrna est, ad hauriendam è puteo aquam accommoda, apud Iurisconsul. D. de contrah. empt. in l. qui fundum vendebat. §. fi. Alias Sitella significatur, qua qui legem ferebat, sortiebatur tribus, vt eas in suffragium mitteret. Cicero lib. 1. de Nat. Deor. Vt igitur T. Gracchum cū viderem concionātem in Capitolio videre de M. Octauio deferentem sitellas. Et apud Asconium in Orat. pro Cornelio: Dum sitella defertur. In has autem populus tabellas sui suffragij mittebat per pontem trāsiens. Hinc illud Cornificij ad Herennium de Trāslatione, Pontes disturbat, cistas disicit. Sitellæ in sortiendo mentio fit in vetusto legis fragmento, quod citatur à Turnebo Aduers. lib. & cap. 13. his verbis: Ad sitellam sorti veniet, is in eam sitellam manum demittito. & apud Plautum in Casina.

SITVS, squalor, siue incultura cuiusque rei, à desinendo dictus: quòd negligentia deseruntur res, & redduntur incultæ. Vlpia. de bon. poss. sec. tab. l. 1. Vetustate, inquit, vel situ putrefactum.

SIVE dictio an coniungat, an disiungat ponit Bartol. l. 1. D. de public. & l. si eum. §. qui iniuriarum. D. si quis caut. Bald. in l. eum quidam. D. de verb. signi.

SMARAGDVS, l. 21. D. de au. & arg. leg. l. fi. §. species. D. de publica. gemma est viridis coloris, omnib9 nota, de qua post Plinium Isidor. libr. 16. cap. 7. Smaragdum à nimia viriditate dictum ait, habereque principatum omnium gemmarum virentium.

SMYRNA, l. fi. §. species. D. de publica. ea vocatur quæ vulgò Myrrha.

SOBOLES, propago, l. 1. D. sol. mat.

SOBRIE, frugaliter, l. is qui. D. de tut. & cur. dat. ab.

SOBRINVS est, vt ait Aelius Gallus, patris mei consobrini filius, & matris meæ consobrinæ filius. Fœmina iisdem de caussis appellat fratrem, & fratrem patruelem, & consobrinum, & propius consobrino, & sobrinam. iidem gradus in sobrina quoque sunt. Festus. SOBRINI autem qui sint, Caius in l. 3. D. de grad. & ad fin. sic demonstrat: Itē patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis: qui ex fratrib. patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis vndique propagantur, qui propriè Sobrini vocantur. Sic emendandum ac legendum esse locum Hotomanus censet, qui vsque adhuc fœdissimè corruptus iacuit, quod vel hinc intelligi potest, tum quòd alioquin Caius bis eosdem numeraret: (neque enim alius est nepos magni patrui, ac Sobrinus) tum quòd hic ipse ordo est, quem idem Caius in cognatorum gradibus recensendis perpetuò conseruat: quemadmodum in obseruationibus planius exponit idem Hotom. Legeretur tamen, inquit, paulo concinnius, Vndiq; propagati, propria sobrini vocantur. itaq; Paulus in l. 10. §. 10. D. de gradibus, cum patrui magni nepotes & neptes enumerasset, Is, inquit, de cuius cognatione quæritur, his sobrinus est: & inuicem huic illi sobrini.

Sobrino natus. Paulus l. 10. ad finē, D. de gradib. His personis (id est patrui & amitæ maioris nepotibus) auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis sunt. pater mater sobrinus, sobrina. is de cuius cognatione quæritur sobrino natus est, hic proximo nomine definitur parentis sui sobrini, vt Trebatius ait. rationem quoq; nominis hāc reddit, quòd vltimi cognationum gradus sobrinorū fiunt. itaq; Sobrini filius rectè proximū nomen ab eo ipso huius sobrini dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximū nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se vocentur. Sic enim emendat locum Hotom. in Obseru.

SOCER, ait Modest. viri pater, vxorísque: mater autem Socrus appellatur: cū apud Græcos propriè viri pater ἑκυρός, mater verò ἑκυρά vocitetur. vxoris autem pater πενθερός, & mater πενθερά vocatur, l. 4. §. 4. D. de grad. & adfin. Soceri autem & socrus appellatio etiam sponsalibus adquiritur, l. 8. D. de gradib. & adf. Sed & vxoris vel mariti auus, auia, proauus, proauia & vlteriores, soceri & socrus appellatione continentur, l. 146. D. de verbor. significat. l. 4. §. 1. D. de postul. Quanquam vir vxoris suæ auum, magnum socerum dicat; auiam, magnā socrum: proauū verò maiorē socerum, proauiam maiorē socrum appellet, vt Festus lib. 11. & Modestin9 in l. 4. §. gradus. D. de grad. & adfin. scribūt. Qui etiā prosoceri absoceriq; nomine demonstrātur, vt in l. 15. §. 1. D. rer. amot. Et apud Capitolin. in Gordianis, Originem maternam & ex Traiani Imperatoris genere

tantùm venditori cautio deberetur.

SIMPLEX, aliàs est nomen numerale, vt duplex, triplex quadruplex. Vnde simplum, duplum, triplum, quadruplum.

Simplex, aliàs accipitur pro puro, miniméque composito: vnde dicimus, simpliciter aliquid fieri, quod fit sine cerimoniis, aut sollemnibus ritibus. Sic Simplex dicitur qui syncero, apertove animo est, non versipellis, neque fallaci. Cic. Academ. Quæstion. li. 4. Cum simplici homine simpliciter agerem. Hoc sensu dicitur, Veritatis amica simplicitas, l. Gallus. §. quidam rectè. D. de liber. & postu. c. 1. de sum. trin. c. Pastoribus. De iud. ca. veritatis. De iureiurand. 4. q. 9. Pura hæc Græcis dicitur ἀπλᾶ. Ex diuerso, duplex pro fallaci, quòd ex fraude & dolo complicatum sit. Iude duplices homines dicimus Versipelles.

SIMPLICIORES homines, pro imperitis, rusticulis, quos Græci ἀνοήτους appellant. Vlp. l. 14. §. 4. D. de relig. Non autem oportet ornamenta cum corporib. condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt, id est superstitiosi & creduli.

Simplex substitutio, quæ in vnum casum tantum concepta est, l. 1. D. de vulga. atque ita duplici opponitur.

Simplices fugitiui, qui nondum pro liberis se gesserunt, l. 2. D. de fugit.

Simplex donatio, mera, l. 20. §. si pater. D. fam. ercisc.

Simplex iussio, quæ fit sine caussæ cognitione, l. fin. §. fin. D. quod me. causs.

Simplicia interdicta, in quibus alter actor, alter reus est, §. tertia diuisio. Instit. de interdict. Qualia sunt interdicta exhibitoria, & omnia prohibitoria de arboribus cædendis, & de itinere actuque, l. 2. D. de interdict.

SIMPLICIVS, pro apertius, in tit. D. locat. & conduct.

SIMPLICITER, pro generaliter, & (vt Græci dicunt) ἁπλῶς l. 66. §. duorum. D. de lega. 2. l. 3. §. qui liberis. D. ad Trebell. l. 9. §. vlt. D. de admi. tut.

Simpliciter, & simplicius, l. 26. D. de seruit. rusti. l. 9. D. de seruit. id est, non designata parte fundi, quæ seruiat.

SIMPLICITVS, pro simpliciter, dicere solebát veteres.

SIMPLICITER fieri dicitur id quod sine fraude dolóque malo fit, c. penulti. 39. distinct. & 16. q. 1. si capis. Vlpianus in l. ait. Prætor. §. si quis particeps. D. quæ in fraud. creditor.

SIMPLICITAS opponitur calliditati, sagacitati, versutiæ. Dicitur & rusticitas, quæ excusationem patitur, l. 2. D. Si quis in ius vocat. non ier. iuncta l. contumacia. D. de re iud. Vide Bald. in l. scripturæ C. de fide instrum. Angel. Nouel. de testib. §. & licet.

Simplicitas legum significat æquitatem: & opponitur difficultati vel subtilitati iuris. Iustinianus in §. Sed quia stipulationes. Instit. De fideicom. heredi. Et nobis, inquit, in legibus magis simplicitas, quàm difficultas placet. Et §. fi. eod. tit. Idem in §. Et hæc quidem. Inst. de legit. adgna. success. commendat simplicitatem legis xii. Tabularum: damnans mediam iurisprudentiam, propter subtilitatem. Simplicitas enim statim aperit veritatem, non differt negotium. At contrà, subtilitas simulat aliud quàm est, protrahit in longum, adficítque damno litigantes.

SIMVLAC, quàm primùm, §. si quis. Institu. de rerum diuisione.

SIMVLATVS contractus propriè dicitur, cùm in specie aliquid agimus, caussámque iustam prætendimus, cùm tamé tacitè aliquid illicitum agamus: vt cum fenerator, quod pignoris caussa acceptum est, emisse videri vult, l. 3. C. plus val. quod agitur. & vide B. Cæpolam in tract. de simula. contractibus.

SIN autem, pro sin minus. Scæuola l. 38. §. 2. D. de aur. argen. leg. Si mihi per conditioné humaná contigerit, ipsa faciam: sin autem, ab heredibus meis fieri volo.

Sine, vox priuat, negat, excludit: quandoque tamen inclu dit, ó ad eius. 5. distinc. vide nota. in c. 1. §. præter. D. de pigno. actio.

SINENDI modo relicta legata dicebántur, quæ ita dabantur, HERES MEI ILLVM REM ILLAM SIBI HABERE SINITO, PERMITTITO, §. 1. Instit. de testament. l. prima Cod. comm. de legat. Caius lib. 2. Institut. titul. 5. in legé locationis in qua scriptum erat, REDEMPTOR SYLVAM NE CÆDITO, NEVE QVEM CÆDERE SINITO, verbum sinendi hanc habére significationem Vlpian. scribit, vt non tantùm redemptor, si quem casu cædentem viderit, prohibeat, sed vti curet & det operam, ne quis cædat, l. 30. D. loca. At in edictis hoc verbum quam vim habeat vide Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 4.

SINGVLA sunt singulariæ literæ, vt A. Gellius loquitur lib. 17. sine coagmentis syllabarum: & ita literas à notis separat Manilius illo loco, Cui litera verbum est, Quíque notis linguam superet. Iustinianus in Oratione ad Antecessores scripta, inhibet destrictè ne librarij in exscribendis institutionibus, vel Digestis, vel Codice vilis sigils vtantur. sigla vocaus, vel singlæ ἀσύμφωνα, vt vincla & secla, vt vigilias siue excubias, posteriores dixere viglas. quod Nicephorus rex περὶ παραδρομῆς cap. 2. hoc titul. demonstrat apertè, περὶ βιγλῶν, καὶ τῶν ἀλλάγματα ἐκβάλλειν ἀπ' ἀλλήλων ἀλλάσσειν. & Eustathius qui vigiam interpretatur σκοπιάν. Multum autem Singulæ distant à notis. Notæ enim non sunt literæ, l. 6. §. vlt. D. de bon. possess. Et vt exemplis hoc confirmetur, Senatum Populúmque Romanum singulis designant, S. P. Q. R. notis hoc modo [nota], Senatusconsultú per singula sic, s. c. per notas sic [nota] &c. Vide Cuiscium Obs. lib. 12. c. 40. Hinc

SINGVLARII, qui singulis scribút, in notitia l. 1. C. de off. præf. præt. Afr. & in Notitia Rom. imperij, & in formulis Cassiodori: vt Notarij, qui notis scribunt.

SINGVLARE ius, quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate constituentium introductum est, l. 16. D. de legib. & alibi sæpe.

Singularia quædam, id est, contra iuris communis regulas, l. 15. D. de reb. cred.

SINGVLARITER scriptum edictum, quod vnitatis numero scriptum est, l. 1. §. item hoc edictum. D. quod fals. tut. auc. Sic singularem personam pro vnica dixit Vlpianus l. 9. §. animaduertendum, D. quod met. caus. & singulares tunicas, l. 38. de aur. & arg. pro singulis.

SINGVLARII milites quidam olim appellati, vt ex Cassiod. libro 11. & ex Notitia Imp. Rom. patet.

In SINV meo habui, in l. 27. D. de probatio. Id est in occulto. Lamprid. in Commodo, Prædam omnem in sinum contulit. Alio loco, Qui etiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur, id est, in priuatas rationes. Tertullian. in lib. De fuga in persecutio. Paciscens cum delatore, vel milite, vel ministro aliquo prędidis sub tunica & sinu quod alunt. Sinus autem in his Tranquilli verbis in Cæsare: Toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit. videtur pars quædá vestimenti laxior fuisse, & tanquá excurrens in dextra lacinia vestis, vt cum corpus toga amictum, inuolutumq; esset, à dextra in sinistrú humerum reiiceretur, & è sinistro humero in brachiú plerunque descenderet, aut statim principio brachio sinistro exciperetur, aut ipsum inuolueret. tú enim sic sibi togá iniiciebant, vt & in humerú sinistrú sibi sinú reiicerent. quem Cæsar cú sibi moriendú videret, nequid è corpore renudaretur inhonestè, deduxit ad crura sinistra manu qua eum tum fortasse gerebat. Quintil. lib. 10. illud verò refellendú quòd quidá reiecta in humerum toga, cú dextra sinú vsq; ad lumbos reduxerút. Iterum: Nam veteribus nulli sinus: per quam breues post illos fuerunt. Et aliis multis locis, qui à Turnebo explicantur lib. 2. Aduers. cap. 26.

bus ita signari, vt in summam marginis ad mediã partem perforatæ, triplici lino constringantur, atq; impositum supra linum ceræ signa imprimãtur, vt exteriores scripturæ fidem interiori seruent. Sic & in l.12. D. de iniusto rup. signatum testamentum accipimus. Signata cista, in l.1.§. si cista. D. de lege commiss. testium signis obsignata. Sic & signata domus in l.1.§. penult. D. de vent. in poss. mitt. l.20. D. de iniur.

Signa præterea vexilla militaria sunt, l.2.§. initium. D. de orig. iur. l. penul. D. ex quib. cau. maio. l.3.§. vlti. D. de testibus.

Signifacere, pro Significare. Mæcianus l.65.§.3. D. ad s.c. Trebel. Nam si auditus capaces sint, vel interrogati nutu possint significare, velle se periculo suo hereditatem adire.

SIGNINVM riuum lapideũ interpretatur Vlpia. in l.1.§. vltimo. D. de riuis. Plinius lib.35. cap.12. Signinum ex testis tusis fieri calce addita scribit. Vitruuius verò lib.8. cap. vlti. Signina opera ita fieri tradit: Primũ harenam purissimam asperrimámq; parari, cemẽtum de silice frangi, calcem quoque quàm vehementissimè mortario misceri, ita vt quinque partes harenæ ad duas calcis respondeant, mortarióque cementũ addi. Frontin. libro de aquæductib. Cõcipiuntur ergo via Collatia ad milliarium octauum palustribus locis signino circumiecto continendarum scaturiginum caussa. Ex quibus apparet signinum riuum testaceum & cementicium potiùs, quam lapideũ interpretandũ esse. Ideoq; Brissonius superiorẽ interpretationẽ à Triboniano non ab Vlpiano venire suspicatur. Signinã fabricam etiam Boethius in Topic. Cicero dixit. Et Signinum alueum aquæductus Cassiodor. lib.5. Var. Epistol. ad vniuersos possessor.

SILENTIARII, rub. Cod. de silent. lib.12. excubitores erant in consistorio, vel palatio principis, stantes fere ad limina, qui audientiã faciebant, murmur voce compescebant & cohibebant, quorũ schola in aula Constantinopolitana erat, vt ex Niceph. lib.16. cap.24. apparet. De his silentiariis sacri palatij viris spectabilibus meminit l. vlt. C. de excusatio. tuto. l.30.§. vlti. D. de inofficio. testamen. Constantinus de administratione imperij: *διὰ τῶν βήλων ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων φυλαττομένων*. Hos intellexit Claudianus dum ait, *sacróque adhibere silentia somno*. Ambros. in oratio. de morte Valentinia. Vespe ri profectus est silentiarius, tertio die manè quærebat, iámne remorasset. Et apud Saluia. Massil. lib.4. de vero Dei iudicio, cùm ait, Pauerit quippe actores, pauerit silentiarios, pauerit procuratores. Silentiarij etiam accipiuntur, qui in familia ceterorum seruorum murmur cohibebant, vt Seneca quadam Epistola probat. Sed & Procop. lib. 2. de bello Persico, Imperatorũ ad ea quæ sunt quietis, ministros sileotiarios vocari scribit. Erant autem Silentiarij sub decurionibus, vt videre est l.3. in fin. C. de silent. qui alias sacri cõsistorij decuriones dicuntur: vt C. Th. l.2.6. & vlt. & alias sacri palatij, vt l.1. C. eod.

SILIGO, frumẽti genus optimi, de quo Plinius lib.18. ca. 8. Iulianus l.30. D. de neg. gest. Quendã ad siliginẽ emendam decreto ordinis curatorẽ cõstitutũm. Hinc

SILIGINARIVS, siliginis dispensator, ac distributor. Vlpian. l.52.§.5. D. de furt. Si siliginario quis dixerit, vt quisquis nomine eius siliginem petisset, ei daret: & quidam ex transeuntibus cũ audisset, petiit eius nomine.

SILIQVATICVM, mercatorum onus, quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam. Cassiodor. lib.4. Var. Græci *κεράτισμόν* vocant.

SILVA, vide Sylua.

SILANI, seu Siluani, vide Salientes.

SIMILIA existimãda sunt, cum vtrimq; eadem est æquitatis ratio (quod variis cõstitutionibus edocebimur) ex quo argumentum à simili duci debet: cuius rei nomine varij Topica legalia scripsere. Argumento autem à simili quando locus sit, docet Iurisconsſ. l. non possunt omnes. D. de legib. nec vllum frequentius habent Iurisperiti argumento à simili. Similiũ, parium, & comparatorum tractationem sibi conscribere debet iuris studiosissimus quisque.

Similia, nõ sunt eadem, l. quod Nerua. D. depos. sed quorum qualitas est vna: vt quorum eadem est substantia, eadem dicuntur, iuxta Bald. in l. neque leges. D. de legibus, & l. ea quæ. C. de condic. indebit. Quæ origine & corruptione sunt diuersa, eadem non sunt, ait Salomonius, l. Gallus. D. de lib. & postu.

SIMILITVDO, est qualitatis eadem ratio. Est autem duplex Similitudo. Aut enim ex pluribus rebus similitudo colligitur: vt si tutor fidem præstare debet, si socius, si mandatarius: debet etiam procurator. Aut vna res vni rei comparatur. Cicero in Topic. ad Trebatium: Si ædes exesæ corruunt, vitiũmve faciũt, quarum vsusfructus legatus est: heres restituere non debet, nec reficere: non magis quàm seruum restituere, si is, cuius vsusfructus legatus esset, deperisset, l. qui vsumfructum. §. contrà. & l. hactenus. D. de vsufruct. l. repeti. §. pen. & l. si ager. D. quibus mod. vsusfru. amit. Vide etiam l. amplius. D. de dam. Infect.

Similitudo non procedit, si fortè monstrari possit, illud quod confertur, diuersum esse genere, natura, vi, magnitudine, loco, tempore, persona, opinione, aut aliis rationibus: tum enim frigidum statim & eneruе fit argumentum. Quapropter ad probandum non ita crebrò; ad explanandum illustrandúmque frequenter adhibenda est similium collatio. Quia mirũ in modum instruit, & quandam rei imaginẽ subiicit animo. Est igitur probatio à simili, quoties Iurisconsulti, vel nostræ ætatis interpretes vtuntur his verbis: Argumento l.1. Facit l.2. Accedit l.3. Aut his similibus. Sic Africanus in l. seruum filij. §. eum qui chirographum. D. de leg. 1. Argumento est, inquit, venditio.

SIMONIA, vt putatur, à Simone Mago dicta, cuius fit mentio in Actis Apostolic. vox est non Latina, qua tamen ecclesiastici vtuntur. Dicitur autem, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, data aut accepta pecunia. Bart. disserit, num iure Ciuili Simonia licita sit, in l.1. D. ad l. Iul. de ambit. & in l. iste autem. De heredib. instituend. Simoniã definit Goffredus in Summa, vt sit studiosa cupiditas emendi, vendendi spiritualia, vel his adnexa, toto titul. de simo. in antiq. & 6. extrà. vel. & generaliua, est crimẽ ecclesiasticum, quod sapit hæresim, c. altare. 1. q.3.

SIMPLA & SIMPLVM idem sunt: nam simpla promitti, & de simpla caueri dicebatur, cùm ob euictionem simplum rei pretium promittebatur, l.5.§. vlt. l.56. l.60. D. de euictionib. l.17. D. de institor. Varro lib. 2. de re rust. cap.10. Cauere debet de euictione simpli, quanti ea res sit. Inde quæ cautio simplæ l.36. D. de donatio. inter vir. stipulatio simplæ vocatur in l.11. in fi. l.27. D. de euiction. Actio autem de euictione interdum simpli, interdum dupli erat. Simpli erat, cùm dictum non erat quantum ob eam rem præstare emptorem oporteret; vel cùm ea, quæ empto fundo accesserant, euincebantur, l.16. l.60. D. de euictionib. Dupli verò erat rebus pretiosis, vel mancipiis venditis. Hinc

SIMPLARIAE venditiones (vt in l. si tamen. §. vlti. D. de ædilit. edict.) ex quibus actio simpli ob euictionem datur: vel pro quibus necesse venditor non habet, de dupla emptori repromittere: quarum meminit Vlpianus in l. emptori. D. de euictionibus. Ita enim simplariæ venditiones à Pomponio dicũtur, sicut simplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebantur, quæ in simplum, duplum, quadruplũ dabantur. Itidem Simplariæ res dictæ sunt ab antiquis, quæ nullius propriè precij essent, pro quibus scilicet in simplum

tantùm

apud Plin.lib.10. Epist.

STATIONARII sub Rub. Cod.de curios. & station. quia cum Curiosis coniunguntur, (qui contra publici cursus leges commissa curiosè peruestigabant) videntur fuisse apparitores certis locis per vrbis vias dispositi, vel per prouincias, qui magistratibus si quid commissum esset, renuntiarent. Vlpianus l.1.§. quies. D.de offic.præfect.vrb. Debet etiam dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid vbique agatur. Impp. l.si quis.31. C.Thε.de episc.& cleric. Notoriis apparitorum, quos Stationarios appellant, deferatur in notitiam potestatum. Dicuntur etiam stationarij, qui portorio exigendo præerant, l.vniuersi.5.C.de vectig. & cômiss. Sic Stationarios accipe l.nequis.6.C.de dignitatib.lib.12. Nequis ex vltimis negociatoribus, vel monetariis, abiectísque officiis, vel deformibus ministeriis stationariis, omnique officiorum fæce, diuersísq; pastis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet. Sunt tameo qui boc in loco stationarios dici existiment de iis qui mercium vilissimarum apothecas secum deferentes certis in locis aliquandiu consistunt, emptorem opperientes, qui & ob eam rem apothecarij dicuntur in lege si cohortalis. Cod. de cohortalibus.

STATIVA sub Rubric. Cod. de tractor. & statiu. dicuntur diuersoria, In quibus qui iussu Principis cursu publico vtuntur, & equos publicos sumere, & cibum capere sumptu publico solent. Eustathius ἀπλήκτας vocat.

STATORES proprie sunt carcerum custodes, aut ædium custodes, quos vulgò *lauclarios* corruptè pro Ianiculariis vocamus. Nam stare verbum est eius rei. Manilius lib.5.

-immitis veniet, pœnaque minister,
Carceris & duri custos, quo stante superba
Prostrata iaceant miserorum in limine matres.

In Priapeia:

Iam primum stator hic libidinosus
Alternis ineundo, & exeundo,
Porta te faciet patentiorem.

Hi vltimis temporibus Commentarienses dicebantur. Alias circitores dicuntur, vt in Priapeia:

Quid mecum tibi circitor moleste?
Ad me quid probibes venire furem? Statores etiam videntur dici serui aut liberti, qui prope herum aut patronum stant, & ei præsto sunt, & si quem quærat, arcessunt sistúntque. Petronius: Quædam enim fœminæ sordibus calent, nec libidinem concitant, nisi aut seruos viderint, aut statores altius cinctos: pro quo discinctos legi vult Turneb. Aduers.libr.4.capit.19. Alias etiam Statores sunt ministri magistratus, id est præsidum, aut proconsulum: Ita dicti quod semper magistratui præsto sint: vt apparitores ab apparendo. Vlpianus l.10.quib.ex caus.maior. In eadẽ caussa sunt & qui à militibus, statoribúsque, vel à municipalib. ministeriis asseruantur. Idẽ l.4.de offic. proc. Nemo proconsulũ statores suos habere potest, sed vice eorũ milites ministerio in prouinciis funguntur. Cic.epist. 19.lib.2.Fam. Existimaui esse faciundum vt ad te statores meos & lictores cum literis mitterem.

STATERA, iudicij æqualitas, c.1.de re iud.lib.6.

STATER, & siclus eadem sunt A.Aug.ad Modest. Siclus pendit semunciam.

STATHMVS, id est, mansio, miliaria habet sesquinouem, & viginti. Cuius fit mentio Nouell. Vt omn. prouin.mag.obtemp.Const.68.

STATIM, cum temperamento temporis accipiendum in certis Iuris nostri locis, Albericus ostendit. Est vbi pro ilico ponitur, vt in l.fin.C.de bon.quæ liber. Vide Bart.in l.qui pignori obligari.§.fin.D.de auct.tut. Statim etiam nonnunquam est perpetuo & perseueranter, sine intermissione, sine laxamento, l.tutor.7.§. vsuræ.D.de admin.tut. Vsuræ, inquit Vlp. à tutorib. non statim exiguntur, sed interiecto tempore ad exigendum & collocandum duum mensium. Sic accipi sæpe in aliis auctoribus duo celebres Grammatici notarunt, Nonius & Donatus.

STATVA principum his qui ad eas confugissent tutissimum asylum fuisse, in lib.4 Antiquit. docet Brissonius. Inde ad statuam confugere, id est, ad statuam Cæsaris, legimus l.2.D.de his qui sunt sui vel al.l.1. in princ.D.de offic.præfect.vrb.l.17.§.apud Labeonem. D.de ædil.edict.l.28.§.ad statuas. D.de pœn.l.5.D.de extraord.criminib.l.vnic.C.de his qui ad stat.cõfug. §.sed & maior. Institut. de his qui sunt sui vel alieni iur. Sueton.in Tiberio c.53. Nouissimè calumniatus, modò ad statuam Augusti, modò ad exercitum confugere velle, Pandatariam relegauit. Plinius libr.10. Epistol.ad Traian. Miles qui est, in statione Nicomediensi scripsit mihi Callidromum quendam nomine cum detineretur à pistoribus, quibus operas suas locauerat, ad tuam statuam confugisse. Sidonius Apollinaris lib 1. Epistol.ad Montium: Ac principe post diem viso, in forum ea more descendo. quod vbi visum est, illico expauit, vt ait ille, nihil fortiter ausa seditio: alij tamẽ mihi plus quam deceret, ad genua prouolui; alij ne salutarẽt, fugere post statuas, occuli post columnas, &c. Constat autem forum Romanum statuis & columnis refertum fuisse: ideo etiam qui circa statuas & colũnas in foro se occultarent, vt occursum creditorum effugerent, videri latitare probat l. Fulcinius.§.illud sciendum.D.quib.ex causs.in poss. eat. quanquam in omnibus exemplaribus legitur stationes, non statuas. Vide Cuiac. Obser.lib.1.c.13.

STATVARII, l.1.C.de excusat.artif. Græcis ἀνδριαντοπλάςαι, id est simulachrorum fictores.

STATVERE non dicitur qui magistratũ potestatémve habet, nisi rem perfecerit, ac Ius statuendi habuerit, l.1.D.quod quisque iur.

STATVTVM, idem quod lex ciuilis, vel municipalis. Et boc recipere interpretationẽ, Salomon. affirmat, & Zasius probat. Quod est contra eos, qui contendũt, non aliter statuta, quàm verbotenus intelligẽda. Sciendum autem, quòd Rom.ius ab initio non aliud fuit, quàm municipale: nec XII. Tab. leges aliud tum erãt, quàm id, quod nostri nunc statuta vocant. Post propagatum verò Imperium, cœpisse ius esse commune inter omnes Imper. Roman. populos. quod ceu positiuum, Iurisconsu. secundum voluntatem, ex bono, & æquo semper fuit interpretatum, vt in ipsis Pãd. libris licet inspicere. Quia verò nihil est inæqualius locorum circumstantia, non potest Ius Romanũ æqualiter obseruari vbique: idcirco receptum est, scribi statuta, non solum vt aliquid addatur, aut detrahatur legi generali, verumetiam contra legem genera[illegible]n Romanorum, l.omnes populi.& §.ius autem ciuile. Institu. de iure natur. vide Bartol. in l.omnes populi.D. de iustit.& iure.

STATVTA libertas, quæ in diem vel conditionem destinata est, l.1.& 6.D.de statulib.l.81.§.pen.D.de leg.1. l.15.& l.16. D. de noxalib.l.27.§.de eo quoque. D. ad leg.Iul.de adult.

STATVTI, vt scribit Balsamo Nomocanonis 8.cap.13. certus erat aduocatorum numerus in foro præfecturæ prætorianæ & vrbicariæ, sicut in quaque militia & collegio certi statuti sunt, vt videre est l.7.C.de prox. sacr.scrin. qui fuit sub primiceriis: ex quibus duo fisci patroni quotannis prodibant. qua ex re curiali & cohortali fortunã liberabantur cum liberis omnibus quandocunque susceptis.

STATVM, participiũ à verbo Sisto, quod est præsento,

& quasi præsentiam corporis exhibeo. Vlpianus in l. 3. si quis in ius vocat. Cum quis, inquit, iudicio sisti promiserit. neque adiecerit pœnam, si non statum esset. Idem si ex nox. caus. l. 1. Non videri, ait, in eadem caussa statum.

Status dies cum hoste vocatur, qui iudicij caussa constitutus est cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hostes appellabantur, quod erant pari iure cum populo Rom. atque hostire ponebatur pro Aequare. Plaut. in Curcul.

Si status condictus cum hoste intercedit dies,
Tamen est eundum quo imperant, ingratiis.

Festus.

Status personarum conditionem significat. Secundum quam alij ingenui sunt, alij libertini, alij serui. titul. de statu hom. tit. ne de statu defunct. Vnde instrumenta status, quibus manumissio vel ingenuitas probari potest, l. 8. D. quod met. causs.

Status caussæ pro liberalibus iudiciis, quibus ex libertate in seruitutem, vel ex ingenuitate in libertinitatem quis petitur, l. 8. §. si quis. D. rem rat. hab. l. 1. C. de offic. prætor. l. 39. §. si status. D. de procuratorib. l. 1. §. sed & si de statu. D. de tab. exhib. l. 6. C. de fide instr. l. 3. C. de ord. cognit. & alias sæpe. Serui porrò statum non habent. Ideóque in libertatem perducti, mutare statum non videntur, l. 3. §. vltim. & l. 4. D. de ca. minut. Statum autem mutant liberi omnes, qui vel ciuitatem, vel libertatem, vel familiæ ius amittunt, l. 2. D. de in integr. restit. l. 1. D. de cap. minut. l. 9. §. Papinianus. D. de minorib.

Status alias significat caput caussæ, seu principalis quæstionis iuris vel facti, ad quam reliqua sunt referenda.

Statum etiam obligationis, pro conditione & natura dicimus, l. 9. §. 1. D. de duob. reis, l. 108. in fin. D. de verb. obligatio & l. 124. D. eod. titul. coniuncta l. 12. §. pen. D. de solutionibus.

Status, pro stata, plena, integra, perfecta & firma ætate, nimirum annorum 25. ἀκμὴ Græcis. Paulus in l. 77. §. curatoris. de leg. 2. Quanquam igitur testamento cautum esset vt cum ad statū suum frater peruenisset &c. Sic l. cum de ætate. D. de probat. Et status ætatis dicitur in l. penult. C. quando dies leg. ced. Dicitur insta ac legiόma à lege Lætoria, vt constat ex l. 2. C. Theod. de donat. in qua ita scriptum est: Donec annos Lætoriæ legis egressus, legitimam compleuerit ætatem.

Statvliber appellatur, qui sub cōditione testamento liber esse iussus est: vt Vlpian. Institut. titul. 2. scribit. Statuliber est qui testamento certa conditione proposita, iubetur esse liber: & si per heredem est quo minus statuliber præstare possit, quod præstare debet, nihilominus liber esse videtur. Festus.

Status Romani mutatio prima, à regibus ad Consules: cuius non alia fuit caussa, quā tyrannis, hoc est, sæuū ac violentum imperium, quod rex vltimus tandem exercere cœpit, l. 2. §. exactis deinde. D. de orig. iur. Secunda mutatio à Consulibus ad Decēuiros: quæ propter leges ferendas contigit. Et est origo XII. Tabul. quæ cœpit anno ab vrbe condita 303. Abiectis verò regib. 60. d. l. 2. §. Posteà ne diutius. Tertia mutatio à Decēuiris rursus ad Consules. Ibidem §. deinde quia difficile. Quarta & vltima Romani status mutatio, à Consulibus ad vnum principem. Quæ monarchia ad nos peruenit. §. nouissime sicut.

Statina dea, apud Tertullianum lib. de anima. Prima etiam constitutio infantis super terram statim Statinæ (non Aedeæ) deæ sacrum est. Hanc Varro libro de lib. educ. Statanum deum facit pueritiæ præsidē. Sed siue deus, siue dea, siue vtrunque, secundum eos qui numina dicūt hermaphrodita, quia incorporea sunt, & quod volunt assumunt corpus, traxit inde nomen, quòd (vt idem Varro scribit II. De vita pop. Rom.) natus puer, simul ac sublatus erat ab obstetrice, statuebatur in terra, vt auspicaretur rectus esse. Ad quē morem forsitan referenda sunt hæc verba l. 3. C. de post. her. instit. Illico post quā in terram cecidit, vel in manibus obstetricis. Certe sic poetæ loqui solent. Papinius 1. Siluarum, *tellure cadentem Excepi, fouiq; sinu.* & alibi apud eundem. Ex Cuiac. Obseru. libr. 11. capite 30.

Στεγνοψία, in Nouellis cœnacula, quæ pensiones sunt ædium.

Stelae, στῆλαι, sunt proprie lapideæ pilæ surrectæ, in quibus fœdera inscribi solebant, vt omnibus innotescerent: & in quibus etiā homines proscribi solebant. Vtitur hoc verbo Plinius lib. 6. cap. 28. Vlpianus l. si cuti. si seruitus vindicetur, Stelas columnas structiles vocat. A colūnis enim, quæ à Græcis κίονες dicuntur, hoc differunt, quod hæ vno scapo constent, id est lapide oblongo perpetuo: illæ structura, aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Budeæus.

Stellatvra, in l. 12. C. de erogatio. milit. anno. lib. 12. muneris species, forsitan ἀπὸ τοῦ στέλλειν, id est mittendo deducto vocabulo. Septem dierum, inquiunt Impp. ad Anthemiū. per quos resistentes tribuni emolumenti gratia sollemniter stellaturæ nomine consequuntur species, non aliter adærentur, nisi vt in foro rerum venaliū distrahuntur. quod & videtur expressum in Cod. Theodos. in Const. quadam Honorij & Theodosii ad eundē Anthem. Si quas sub gratia donationis à militibus auferunt, quam merentur, annonas, duces, seu tribuni iuxta nummaria defixa pretia sine vlla dubitatione percipiant. Consistebant autem Stellaturæ in annonis dierum septem, aut earum pretio. Valde autem ad d. l. 12. pertinet hic Lamprid. locus in Alexandro, Tribunos qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna adfecit. Item hic Spartia. in Pescēnino Nigro: Nam & Imperatorum tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit.

Stellionatvs à Iuriscōsultis appellatur fraus omnis, crimen, dolus atq; impostura, quæ propriā significationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l. 7. §. 1. D. ad Turpillia. veluti si quis rem alienā sciens obliget; vel alij iam pigneratā, alij denuo obliget; vel in pignore dando, pro auro æs subiecerit, l. 1. D. de cr. stellionat. l. 16. §. 1. l. 36. D. de pig. act. Similiter si quis sciens statu liberum dissimulata eius conditione vendit: vel si creditor cui numerata iam est pecunia, iterum eam accipiat, l. 29. §. penult. D. manda. l. 9. §. 1. D. de statuliber. Est autem Stellionatus nomen deductum à Stellione animali versutissimo, quod vt ait Plinius lib. 30. cap. 10. lacertæ simile est, nullúmque fraudulentius homini inuidet: ob idque stellionum nomen in maledictum translatū. A similitudine stellarum sic dictus est, & per parietem repit: Græcis ἀσκαλαβώτης dictus. Stellionē autem suum veluti senium more ceterorum serpentiū temporibus statutis exuere, Apuleius Apolog. 1. scribit. Meminit & Columella lib. 9. cap. 7. Extraordinariam autem executionem stellionatus idem esse voluerūt in criminalibus quod in ciuilibus iudiciis actionem de dolo. Vtraque subsidiaria est, sed hæc ordinaria, id est ex edicto Prætoris, illa extraordinaria. Nulla enim de eo crimine lex lata est, & ob id inscriptum maleficium à rhetoribus appellatur. Et hoc est quod ait l. 3. D. de crim. stellion. stellionatum non esse crimen legitimum, id est ordinarium.

Stemmata cognationum Paulus appellat picturam & descriptionem graduum cognationis, in l. 9. D. de grad. & affin. nam στέμματα proprie de imaginibus dicuntur, quæ in atrio seruabantur. Martialis:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto.

Persius

Persins:

Stemmata quid prosunt? quid prodest, Pontice, longo,
Sanguine censeri?

quanquam στέμματα etiam velamios dicuntur. Euripid. Oreste, ὦ στέμματ᾽ εἶναι ἐπίδαμοι διὰ ἱερ.

STERCVLINIVM, quod Sterquilinium vulgò dicitur, apud Vlpia. l.17. §.1. si seruit. vio. est receptaculum stercoris. Item in l. fundi. de action. empt. In sterculinio, distinctio Trebatij probanda est, vt siquidē stercorandi caussa comparatum sit, emptorem sequatur; si vendēdi, venditorem. Vbi ipsa stercoris coogeries intelligenda est. Galli *Fumier* appellant.

STERILIA pecunia, quæ vsuras non parit, quæ & otiosa dicitur, l.3. §. vsuras. D. de contrar. & vt. Sic steriles nummi in l.7. D. de vsur. Et sterilis dos, sine commodo aliquo, in l.4. in fin. D. de pactis dotalib.

STIGMATA l.3. C. de fabricens. notæ erant publicæ, quibus compungebantur brachia fabricensiū, ad imitationem tyronum. AElius Amidenus lib.8. cap.12. Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Hinc etiam de iis qui militiæ erāt adscripti Veget. lib.1. Sed non statim punctis signorum scribēdus est tyro delectus. Et lib.2. Nam victuris in cute puncti milites scripti & matriculis inserti iurare solent. Sic manu etiam signari aquarios ostendit l. penult. C. de aquæduct.

STILLICIDIVM, à stilla, quod est diminutiuum à stiria, vt scribit Seruius in 3. Georg. Est autem, inquit Varro libr.4. de ling. Lat. dictum, quòd aqua stillatim cadat. differt autem à Flumine, quòd hoc, inquit, continue fluit. A quo in lege vrbanorum prædiorum ita scribitur: Stillicidia fluminaq; vt ita cadāt, fluántque. Scaliger legit, Stillicidia, flumina, aquæ, vti fluāt, cadántq;. vt in S.C. quod extat apud Frontinū, Quominus ea aqua ire, cadere, fluere. Itaque alia est seruitus stillicidij, alia fluminis recipiendi, l. seruitutes. 20. §.1. D. de seruit. vrban. nam stillicidium est, cum ex tectis; flumina, cum ex canalibus & alueis, plumbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Itaque stillicidij recipiendi seruitus dicitur, qua vicinus pati cogitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in suas ædes labatur: Fluminis verò, qua ferre cogitur vt aqua eadem in alueum canalémve recepta, in suas ædes cum impetu feratur, d. l. seruitutes. vbi etiam hoc Paulus adiecit: Si stillicidium inferius demittatur, pro stillicidio flumen fieri. Stillicidium situlæ dixit Tertullianus in libro aduersus Gnosticos.

STILLICIDIA immittere, l.1. §. item sciendum. D. de aq. & aq. pl. l.28. in fin. D. de seruit. vrb. l.16. D. si seruit. vindic. & proiicere, l.20. D. de seruit. vrban. Is verò in cuius aream stillicidium cadit, recipere & excipere & suscipere dicitur, l.17. §. vltim. l.20. in fin. D. de seruitu. vrb. l.9. §.1. D. si seruit. vin.

STIPS, stipis, veteribus æs dicebatur, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. à stipando deducto vocabulo. nā quod asses libræ pondo erant, qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est componebant, quo minus loci occuparet. Stipare, ἀπὸ τοῦ στείβειν fortasse Græco vocabulo. Id apparet, quod vt alias, institutum etiam nūc diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt. Simile fere dictū est in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyriū περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων β. στ. ἀλλὰ μικρῶν ἀπαρχῶν ἀποδιδόντας μετὰ πολλῆς αἰδοῦς. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait Impensam vocatam fuisse, quod nondum esset pensa, sed tantùm stipata. De stipe quæ thesauris dabatur sic Seneca in epistolis: Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro, argentóque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Et Ouidius:

Dic, inquam, parua cur stipe quærat opes.
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait: dandæ mos stipis inde manet.

Sic stips pro pecunia, l.1. D. de colleg. & corp. Hinc

STIPENDIVM, æs militare est, vt idem Varro inquit, ab stipe dictum: quod & scripsit Vlpianus l.27. de verborum signific. Stipendium, inquit, à stipe appellatum est, quod per stipes, id est modica æra colligatur. Idem hoc etiam Tributum appellari Pomponius ait: Adtributum Varro. Vide Tributum. Hinc

Stipendia merere dicuntur, qui militant, l.18. D. de re iudicata. Impleuisse verò stipendia dicuntur, qui legitima militiæ tempora impleuerunt, & pleno stipendiorum numero functi sunt. Rubr. de his, qui nō implet. stipen. lib.10. C. l.8. D. de re mil. Stipendia porrò non militiæ tantum, sed & legationis dicimus, l.6. in fine, D. de legationib.

Stipendiarij populi, inquit Varro, qui stipem, id est stipendia, & æs militare pēdebāt. Ab eo, inquit, Ennius scribit: Pœni stipendia pendunt. Hinc Cicero in Verrem, Hispanis & plerisque Pœnorum vectigal stipendiarium dicit impositum. Vegetius tamen Stipendiarios milites vocat, qui aliquot iam stipendia habent: hósque tyronibus opponit: Non tantum, inquit, à tyronibus, sed à stipēdiariis militibus salitio equorum districtè est exacta.

Stipendiaria & Tributaria prædia dicebantur quibus Italiæ ius concessum non erat, sed stipendia & tributa pendebant. Imp. §.35. de rer. diuis. Vocantur autem stipendiaria & tributaria prædia quæ in prouinciis sunt: inter quos nec non & Italica prædia ex nostra constitutione nulla est differentia.

STIPVLA illecta est, ait Gaius, spicæ in messe deiectæ, necdum lectæ: quas rustici cum vacauerint, colligūt, l.30. D. de verbor. signifi.

STIPVLARI verbum commune est, vt & Priscianus lib.5. notat, & Suetonij auctoritate ex lib.8. Prætorum confirmat. Stipulari itaque dicitur in iure non is tantum qui interrogat, sed etiam qui spondet & promittit, vt in l.7. D. de eo quod certo lo. Si tamen certo loco traditurum se quis stipulatus sit, hac actione vtendum erit. Sic l.26. §. si decem. D. de condict. Si decem, aut Stichum stipulatus, soluam quinque. nam hoc in loco passiue vsurpatur, & ad promissorem refertur: quod negauit vsquam reperiri Connanus. Isidor. lib. 10. Etymol. stipulator promissor: Stipulari enim promittere est. Idem lib.5. Etymol. cap.24. Stipulatio est promissio vel sponsio.

Stipulari de aliquo, pro, ab aliquo, Iurisconsulti dicunt, l.54. §. inter. D. locs. l.19. D. ad Velleia. l.110. de verbo. obligat. l.13. §.1. D. de recept. qui arbitr.

Stipulari stipulationem, pro interponere. Vlpian. l.3. §.1. D. iudic. solui. Stipulationem iudicatū solui & procurator, & tutor, & curator stipulari possunt.

STIPVLATIO, inquit Pomp. est verborum cōceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturúmve se, quod interrogatus est, responderit, l.5. §.1. D. de verb. obligat. Vel sic: Stipulatio est, conuentio sollemnibus verbis ex interrogatione & responsione confecta. vbi verbis quod fiat adnotandum. satis ex eo patere non fieri eam nisi inter præsentes. Stipulationē autē inde dictam Tribonianus tradit, quod stipulum apud veteres firmum appellabatur, forte à stipite descendens. titul. de verbor. oblig. in princip. quod Græcus interpres vertit, ἀπὸ τοῦ στελέχους. Et stipitem quidem antiqui vocabant fustem terræ defixum, vt auctor est Festus: quo boues & cetera animalia alligarentur, vt retinerentur certo loco, & arbusculis ne nocerent. qua similitudine fortassis stipulationem existimauit dictam esse: de qua & hunc versiculum verisimile est factum: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.*

Aliis hoc videtur absurdum, & legunt, Forte ἀπὸ τοῦ στυπτοῦ descendēs. στύφω enim adstringo & alligo significat. Stipulationem enim dictam ait Paulus quasi firmum adstringēdæ obligationis vinculum, lib. 5. Sent. titul. 7. Varroni tamen loco præcitato aliud videtur, qui stipulationis vocabulum à stipe deductū senset; & Stipulari eum dici & restipulari qui pecuniam alligat. id est (vt exponit Connanus) qui aliquem sibi alligat pecuniæ promissæ. Festus autē, Stipem esse nummum signatum, inquit, testimonio est & id, quod datur in stipendium militi, & cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur. Sed cum stipulatio non pecuniæ modò, sed rerum omnium esse posit quæ veniūt in hominum commerciū, Tribonianus fortasse eam maluit à stipite deducere, quàm à stipe. Antiquitus autem stipulationes certis verbis sic concipiebantur, vt eodem quis verbo respondere cogeretur, quo esset interrogatus: siue pro se, siue pro alio vellet promittere. Vt: spondes? sponden: Promittis? promitto: Dabis? dabo: Facies? faciam. Sed hac verborum sollemnitate per Leonem principem sublata, l. 10. C. de contrahē. stipul. placuit etiam Iustiniano, nihil referre iisdem ne an diuersis verbis, aut quibus linguis vtantur contrahentes stipulationē: dummodò vterque alterius mentem & consensum sane intelligat, siue per se, siue per verū interpretē. Hinc earum quę Græcis verbis concipiebantur, hę annotantur formulæ apud Cuiacium Obs. lib. 14. c. vlt. Apud Aristoph. in Pluto, φαίνοις ἂν ἤδη πονηρός; φημ᾽ ἐγώ. vel his verbis, κελεύεις; κελεύω. Hom. Odyss. 8. ἐγὼ δ᾽ αἴνοις ἄεθλον ὑπίσχομαι ὥς σὺ κελεύεις. vel hoc verbo ἐγγυῶμαι, vt in §. blanditus. C. de fideiuss. ὅτι ἐγγυῶμαι τόνδε. ita enim legendum Basilica docent, vt idem obseruauit. Qui autem sic accipit promissionem ab alio, stipulator dicitur, & reus stipulandi: qui autem annuit & respōdet, Promissor vocatur, & reus promittendi, à re in stipulationem deducta, §. 1. Instit. de verbor. oblig. l. 1. §. si quis. & §. vltim. D. eod. titul. l. 1. D. de duob. reis.

Stipulationis autem introducendæ ratio fuit valde necessaria: ne homines ex nudis pronunciationibus sæpe incauti illaquearentur vinculo obligationis. Porrò, per interrogationem excitatur animus ad deliberationem quandā, num sit promittendū. Per responsionem declaratur talis deliberatio certo consensu. Optima igitur ratione lex vult, talem formam manere firmam ad obligationem: & consequenti nomine denotauit. Nam stipulatio vocatur, hoc est confirmatio seu adstrictio, à stipulo, quod veteres (vt iam diximus) firmum appellabant.

Stipulatio omnis, inquit Imp. aut pure, aut in diem, aut sub conditione fit. Pure, veluti, Quinque aureos dare spondes? Idque confestim peti potest. In diem, cū adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, Decem aureos primis Kalendis dare spondes? idque statim quidem debetur, sed peti prius quam dies venerit non potest, ita tamen vt totus is dies arbitrio soluentis tribui debeat. Sub cōditione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio: vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, Si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes? §. omnis. de verb. oblig.

Stipulationum quædam in dando, quædam in faciendo consistunt, l. 2. in princip. D. de verborum obligatio. Sumitur hæc diuisio à caussa materiali: quoniam nihil expectare possumus à proximo ad vtilitatē nostram, quod in stipulationem deducamus, quàm aut dationem rerum, aut præstationem factorum. Nihil igitur est aliud, circa quod versetur stipulatio velut materiam, præter hæc duo: idque nos docet vniuersa naturæ conditio, quam nemo potest inficiari.

Stipulatio duplex est, Vulgaris, quæ fit simpliciter, veluti Rem dari, vt recte Thalelæus scribit 29. καταλαβὼν ad l. 1. C. de rei vxor. actio. Hanc de fure inutiliter stipulamur. Est & alia specialis, quæ fit adiecta caussa, Quod actione rei vxoriæ dare facere oportet, dari: vel, Quod ex caussa condictionis dare facere oportet. Stipulationum etiam aliæ sunt diuiduæ, aliæ indiuiduæ, pro ratione rerum quæ in stipulationem deductæ sunt. nam rerum aliæ possunt diuidi, id est pro parte peti, præstari, dari, solui, veluti summæ, eisque pro parte solutis, pro parte contingit liberatio. item species certæ, vt puta Stichus, partis diuisionem & liberationē admittunt, l. 9. §. 1. D. de solut. Pars solui potest volenti stipulatori. Aliæ natura diuidi non possunt, vt prædiorum iura, via, iter, actus, aquæductus, quæ diuisionem non admittunt. Vide l. 2. D. de verb. oblig.

Stipulatio TRIBVNITIA est, quæ ex iurisdictione Tribunorum venit: id est quæ pro collegio Tribunorū Tribun. ipsis auctoribus interponitur. Eius meminit Vlpian. titul. 7. Si maritus, inquit, pro muliere se obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto eo nomine cauere sibi solet stipulatione Tribunitia.

Stipulatio ALTERNATA, quoties disiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non vtrumq;, sed duorum alterum dari oportet: vt puta Stichus, aut x.

Stipulatio AQVILIANA, stipulatio est à C. Aquilio Gallo prodita, per quam omnium rerum obligatio in stipulatum deducitur, & ea per acceptilationem tollitur: cuius formulam cognosce ex l. 18. D. de accept.

Stipulatio MORTIS CAVSSA existimatur fieri, vt ait Antistius Labeo, quæ ita fit, vt morte promissoris confirmetur: aut (vt quidam dixerunt) cuius stipulationis mors fuit caussa. Festus.

Stipulationes IVDICIALES sunt, duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo cautio. PRAETORIAE, quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. Prætorias autem stipulationes sic audiri oportet, vt in his contineantur etiam Aedilitiæ. nam & hæ ab iurisd. veniunt. CONVENTIONALES sunt, quæ ex conuētione reorum fiunt: quæ certam formam siue legem non habent, & harum totidē genera sunt, quot, penè dixerim, rerum contrahendarum: Græcis συναλλακτικαὶ dicūtur. COMMVNES sunt stipulationes, veluti rem saluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, si aliter expediri hæc res non potest. hæc Pomp. in l. 5. D. de verb. oblig.

Stipulationum prætoriarum, inquit Vlpian. tres vidētur esse species. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, vt Iudicatum solui, & ex operis noui nunciatione. Cautionales sunt autem, quæ instar actionis habent, & vt sit noua actio intercedunt: vt de legatis stipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Communes stipulationes sunt, quæ fiunt iudicio sistendi caussa, l. 1. D. de stipul. prætor.

STIPVLATVS, pro stipulatio. Imp. l. 3. C. de inutil. stip. Super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ. Papin. l. pecuniæ. 9. de vsur. Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non soluto dupli stipulatum in altero tanto respondi non tenere. Scæuola l. vxori. 33. §. vlti. de lega. 3. Quicquid ad eum, in ve stipulatū eius cōcessit.

STIPVLATOR ferè in legibus dici solet is, qui interrogat, velut creditor obligans alium. Promissor vero accipitur qui respondens obligatur. Quanquam etiam stipulator de promittente dici posit, vt iam diximus.

STOLA, vestis erat ad talos demissa, matronarum insigne. Vlp. de aur. & arg. leg. l. vestis. Muliebria, inquit, sunt veluti stolæ, pallia, tunica. ideoq; eam quidam ἀνδρόγυνον vocauit: etsi ea Caligula & Heliogabalus vsi sunt.

STRABO, Vide Scabro.

STRAMENTUM, Gaius l.234. de verb. signifi. vocare videtur id quod homini substernitur. Hinc Stragula vestis, l.12. §. sed si fundus. D. de inst. vel instr. l. 5. D. de sup. leg. Et Stratoriæ vestes, Paul. lib. 3. Sent. tit. 6. Et Stragula vestimenta, l.23. §. vestimenta. D. de aur. arg.

Στρατηγοὶ quandoque Prætores accipiuntur, Nouell. 29. & Dion. lib. 50. quandoq; magistri militũ. Nou. 22. 38. & 103. in libris nostris magistratus municipiorum.

STRATA lapide vis, l.1. §. penult. D. de via public.

Strata, l.4. C. de priuileg. dom. August lib. 11. idem quod Gallis *pavé*. Sic & l.6. de itin. muniẽ. in C. Theo. Cœpit postes quælibet via strata dici, vt 58. βασιλικῶν tit. 3. τῶν ἐντὸς πόλεων στράτα συνίστα). & ti. 5. τῆς στράτα χρωμένων. & tit. 7. κατὰ μέσης τῆς στράτας. Isidor. lib. 15. Etymol. c. vlt. stratam dictam, quasi vulgi pedibus tritam tradit: cum tamen similius vero sit, ab eo quod lapidibus sternatur, ita appellatam. Procop. lib. 2. de bello Persico, viam à Latinis stratam etiam dici tradit.

STRATORES, tit. Codic. de stratorib. libr. 12. ij erant quorum munus erat equum frenn tenere, & coosceodenti magistratui opem ferre. Spartianus in Caracalla: Cum illum in equum strator eius leuaret. Paulus Diaconus de gestis Langobard. Equus quamuis hinc inde à stratore verberibus cæsus, non poterat eleuari. Horum etiam erat equos militares probare, qui à prouincialibus conferebantur, vt l. vnic. C. eod. titul. indicat. & Am. Marcellius lib. 29. his verbis: Constantinus strator paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam. Stratores etiam in carceribus ponuntur, in l.1. C. de cust. reor. iíque videntur significari qui victus & stratus eorum, qui carcere continebantur, curę præpositi erant: aut etiam milites illi intelligi, quibus custodiæ committebantur. Alij hoc sensu Statores legunt. Vide Statores.

STRATUM. Vlpian. l.45. D. de verb. sign. In stratũ omne vestimentum cõtineri, quod iniiciatur, Labeo ait. neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium, περίστρωμα. In victum ergo vestẽ accipiemus, non stragula: in stratu, omnem stragulam vestem.

STRATURA loci ex tabulis l.242. in fin. D. de verbor. significatione.

STRICTUM ius nostri appellant, quod veteres summũ dicebant: id est quod restrictè ad verborum præscriptum dirigitur, & tanquam ad viuum resecatur: quod merum & subtile ius alias dicitur. Itaque æquitati passim opponitur, l. pen. D. de consti. pecun. l.8. C. de iudic. l. penult. §. 1. D. de iur. dot. l. 28. D. de statulib.

STRICTI iuris vocabulũ peculiare est Iurisconſ. Duobus autem modis intelligitur: altero proprie, cum leges scriptæ nimis seuerè, ac sine vllo temperamento, aut trahuntur per interpretationem ad casus similes, in quibus tamen ratione circumstantiarum est aliqua dissimilitudo: aut in casu, de quo loquuntur, nimis durus sensus extorquetur. Altero modo impropriè sumitur, cum fraus fit legi, hoc est, cum saluis verbis legis, sententia eius circumuenitur, detorquendo eam ad impertinentia, aut eludendo ratione sophistica, glo. in l. placuit. C. de iudiciis. id vocabulum tripliciter exponit. Cum iudæis summo iure agendum esse, Interpretum doctrina est: non tamen, vt notabiliter Alcia. dixit, summouendi sunt ab hac æquitate, quam ἐπιείκειαν vocant. Cum nihil aliud sit ius, quàm hæc æquitas in artem redacta. Ceterum in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ, æquitatísque scriptæ, quàm scripti iuris rationem, Impp. Constantin. & Licinius constituere: Quando rigor iuris temperãdus, fit ἐπιεικείᾳ, id est, æquitate. Bartol. indicat, in l. vltim. sub fine. C. de legibus: & Philippus in Epitom. Philosophi. libro 2.

Stricti iuris actiones, in quibus Iudices ita ad præscriptam formulam atque summam adstricti erant, vt neque pluris, neque minoris damnare reum possent, vel (vt inquit Theoph.) ἐν οἷς τῆς ἀκριβείας χρεία λέγει. §. actionum. 24. Instit. de actionib. Vocantur etiam stricta iudicia, & stricti iudicij actiones, l.3. §. in hac. D. commod. l.5. D. de in lit. iur. vide suprà Actiones stricti iudicij. Sic

Strictam rationem accipimus in l.7. §. si cuius tamen. D. de acquir. rerum dom. l.1. §. accusationem. in fin. D. ad Turpill. Et strictam interpretationem, l. 20. §. si sublatum. D. de seruit. vrban.

Strictam rationem habemus, ait Vlpia. quę nunquam in ambiguis religionũ quæstionibus omitti solet. Nam summam esse rationem, quæ pro religiosis facit, l. sunt personæ. D. de relig. & sumpt. fun.

STRIGA, l. vlt. Lang. de hom. ser. l.3. qual. mund. allen. per. l.2. de iniur. mul. Festo est malefica, quæ hominis intestina corpore paulatim defluente peredere fingitur. Plautus Pseudolo:

Strigibus viuis conuiuis intestina quæ exedunt.

Glossis vet. Striga, λαιστρυγών, qui etiam humanis corporibus vesci credebatur· καὶ γυνὴ φαρμακίς, Langobardis Masca, hodie, *Magsz*.

STROBILUS, στρόβιλος, nucleus pineus. Vlpia. l.55. D. de lega. & fid. lib. 32. De pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur. De Strobilo arbore Plin. lib. 16. cap. 15.

STRUCTILE dicitur quod manu constructũ est, & fabrica constat. Sic Structile opus, l.241. D. de verbor. signific. Structiles canales, apud Vitruu. lib. 8. cap. septimo. Structilis forma, apud Palladium li. 9. capite vndecimo.

STRUCTILIS lapis, non ille quadratus, atque ad normam cæsus: sed rudis & informis, quo vel reticulata structura, vel ordinaria fit. Vlpian. l.6. §.4. D. si seru. vind. Forte vt reficiat lapide quadrato, vel lapide structili, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est. De reticulata & ordinaria structura lege Vitruuiũ lib. 2. cap. 8.

Structiles columnæ, quæ non vno saxo perpetuo constant: sed ex cæsis lapidib. aut coctilib. laterculis constructæ sunt. Vlpian. l.8. D. si seruit. vind. Supérq; eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineant. Has Græci στήλας vocant. Vide Stelæ. Columnas ex eo dictas quòd columen, id est summum fastigij percurrens tignum sustineant, Vitruuius auctor est lib. 4. cap. 2.

STRUCTUM, in l.3. §. vnde illud. D. de minoribus, significat machinatum, & excogitatũ: Sed totum hoc structum, inquit Celsus, vt maiore eo facto liberaretur.

STRUCTOR faber cæmentarius, apud Tarrunt. in l. vlt. de iure immunit.

Structores BUCULARUM, in l. vltim. D. de iure immunit. secundum Florentinam lectionem. Alij enim codices habẽt structores, bucularij. Et structores quidẽ Tribonianus ædificatores interpretatur in l.1. de excus. artific. li. 10. C. & Græci οἰκοδόμους. Vege. etiã li. 2. cap. 11. In exercitu structores ponit. Sic enim illic ex vetustis codicibus legendum est, non vt passim scriptum est, Instructores. Similitérque in ministeriis militaribus structores poni videmus in Epistola, quæ à Vopisco in Aurelia. refertur.

STUDIA liberalia, homini libero digna, l.2. de extraordin. cognit.

STUDIOSI iuris olim his nominibus appellabantur: Primo anno Dupondij, à dupondio nũmo duobus assib. æstimato, quasi nullius adhuc in eiusi disciplina æstimationis, scilicet initiati tantùm studiis: sicut respectu Christianismi, infantes, paruuli dicuntur.

Postea vocati sunt Iustiuianei, Constitut. D. 2. §. & primo quidem anno. Secundo anno dicebantur Edictales, ab edicto quod eis proponebatur. Ibi. §. Secundo autem. Tertio anno Papinianistæ vocabantur, ab auctore Papin. cuius libros legebant. Ibid. §. tertij denique anni. Quarto anno λύται nuncupabant, hoc est, solubiles, quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, Ibid. §. sed quia solitum. Quinto anno προλύται appellabantur, hoc est, qui λύται eruditione præstarent. Ibid. §. quibus si bene. Post quinquennium itaque consummato iuris studio, dicebantur Oratores maximi, iustitiæ satellites, Iudiciorum athletæ, gubernatorésq;. Hoc seculo & ordinem docendi, & titulorũ nomina corruperũt insulsi commentatores. Cœperũt enim appellare, Baccalaureos, Licentiatos, Doctores iuris ciuilis, iuris Canonici, Decretorum, & vtriusque Iuris. Mirum cur nõ etiam Prætorij iuris Doctores designauerint, ne vllum genus in Barbaro regno desideraretur.

STVDIOSI iuris, pro iuris peritis, l. 1. D. de offic. adsess. l. 9. §. 1. D. de pœn. l. 4. D. de extraor. cognitio. Et apud Sueto. in Neron. Gellius lib. 12. ca. 13. Cur hoc me potius, ait, rogas quàm ex istis aliquem peritis, studiosísque iuris, quos adhibere in consilium iudicaturi soletis. Sic enim legendum potius, quàm vt vulgo, studiosísque viris. Nam iuris periti in consilium adhiberi, non quilibet studiosi solebant. Quamquam & consulti absolutè studiosi videntur appellari, in l. 2. §. post hunc maximè. D. de orig. iur.

STVDIOSE, pro data opera, arte, proposito, & ἐπιτηδείως, in l. 1. D. de abigeis. Sic Studio, id est, arte, in l. 13. & l. 53. D. de fideicom. libert.

STVLTVS imperitum significat, in l. 9. §. si quis ius. D. de iur. & fact. ignor. l. 4. D. quod vi aut clam. Et stultitia imperitia est, in l. 51. D. de euictionibus.

Stultus, imprudens. Nam & multi non insipientes, aliquando stulte aliquid vel agunt, vel loquuntur. Quemadmodum stultus est Iurisconf. qui emit hereditatem non soluendo, l. 3. ad leg. Falcid. & stultitia. Imperatori, pro bono eligens malum. §. ceterum. Institu. quod cum eo.

STVPRVM generaliter coitus est lege vetitus, isque duplex: vnus cum nupta, quem dicimus adulterium; vel cum cognatis, vel sacris virginibus: alter, cum qualibet persona cui vis infertur, etiam si ancilla sit. Inter Stuprum autem & adulterium hoc interesse quidam putant, inquit Modest. quòd adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur: sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur, l. 101. D. de verb. signific. l. 6. D. de adult. l. 41. D. de ritu nupt. Denique stuprum cum omni muliere libera committitur, quæ neque vxoris, neque concubinæ loco habetur, l. 3. D. de concubin. l. stuprum. 34. D. de adulter.

STYPTERIA, στυπτηρία, alumen. Vlpian. l. 3. §. 6. de reb. eor. qui sub tut. Si Lapidicinas vel quę alia metalla pupillus habuit stypteriæ, vel cuius alterius materiæ, &c.

SVB, pro post, l. 1. D. de interdi. & releg. aliquando pro coram, l. generaliter. §. fin. C. de iureiur. Reliqua vide in not. ad l. Mathematicos. C. de Episc. aud.

SVB TEMPVS VENDITIONIS, Vlp. interpretatur, hoc est, biduo ante venditionem, l. ædiles. 2. §. vendendi. de Aedil. edict. Fere autem iungitur Sub, accusatiuo, cum tempus significatur. Itaque sub tempus, cum Haloandr. & non sub tempore, vt in vulgatis, legendum. Seruius exponit, Sub tempus, & Sub idem tempus, hoc est, circa.

Sub titulo exequi, pro pertractare, apud Vlpian. in l. 1. §. hoc edicto. D. de postul.

SVBADIVVÆ, l. 4. l. 5. & l. vltim. C. de agentibus in rebus, lib. 12. sunt adiutorũ adiutores: quemadmodum Synesius in Epistol. ad Herculianum indicat his verbis, ἀρχιγραμματέως τῶν ὑπὸ τὸν ὕπαρχον ... ἄλλων τῶν ... ὑπαδιούβα λέξει τῇ σκευωρουμένῃ ... Est plane insigne in hoc verbo mendũ apud Sudam, apud quem ita sub litera ρ, scriptum est: ... Nam proculdubio in ordinem dictionum à litera σ incipientium vox illa transferenda est, & pro ... σουβαδιούβα scribendum. Inuenitur autem hoc verbum aliquoties in notitia imperij Rom. Atque adeo vbi officium magistri officiorum recésetur, Subadiuuæ adiutores duo, pro Subadiuuæ adiutoris legitur. Subcurator eadem forma, in l. 30. D. de negot. gest.

SVBARRATIO fit anuli datione, & aliis modis not. c. si quis vxorem. 27. q. 2. & c. fin. de desponſ. impub.

SVBAVDITIO tropus grammaticis notissimus, Iurisconſſ. frequens. locos indicat A. Augu. lib. 2. Emend. cap. 1. & vide Tho. Linacrum. Quæ dictiones subaudiantur, indicat Albericus in Lexico.

SVBCVRATOR, adiutor curatori, cum minore tamen potestate datus. Iulian. l. 30. de neg. gest. Quendam ad siliginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum esse: eidem alium subcuratorem cõstitutum siliginem miscendo corrupisse, &c.

SVBDIACONVS, qui subiacet præceptis, & officiis Leuitarum, cap. cleros. 21. distinct. Eorum officium ponitur in capitul. perlectis 25. distinctio. Erant subdiaconi B. Ignat. tempore, vt ex eius ad Antiochenſ. epistola liquet, ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας.

SVBDISIVNCTIVORVM duo sunt genera, l. hæc verba. 124. D. de verb. signifi. Subdisiunctiua diuersa diuidit, &c. d. l. hæc verba.

SVBDITVS iudex, Festo interprete libr. 17. dicebatur, qui loco mortui dabatur iis, qui eum iudicem habuerunt in aliqua re, vel lite. Sic in l. 60. D. de iudic. Subditus iudex in locum demortui suffectus dicitur.

Subditum testamentum dicitur, cum vero testamento occultato, aliud clam fuit appositum, l. 2. D. de falſ.

Subditus ratione domicilij, gloſſ. in clem. vnic. in verb. subditos. de foro compet.

Subditus. Sicut superiores non debent nimia familiaritate contemptos se reddere, l. obseruandum. D. de offic. præsid. Ita subditi non tenentur vltra modum obsequi, cap. admonendi. 2. q. 7. & 11. q. 3. c. Quid ergo. & cap. seq. Leuit. 19. Gal. 1.

SVBGRVNDAE, vide SVGGRVNDAE.

SVBHASTA vide suprà Hasta. Ex duobus verbis vnum fecit vsus. Hinc Subhastata, quæ publice vænierunt, l. ordo. C. de execut. rei iudic.

SVBIICERE testamentum, l. 2. D. ad l. Cornel. de falſ. & apud Paul. lib. 3. sententia. Titul. 7. & libr. 5. titul. 24. Id est pro vero falsum supponere. Quintilian. lib. 9. c. 2. Ream tuebar, quæ subiecisse dicebatur marito testamentum. Sic Subiecta testamenta, & Subiector testamentorum, apud Cicer. sæpe.

Subiicere delatorẽ vel accusatorem, summittere & supponere est, l. 50. §. 1. D. de legat. 1. l. 15. D. ad Turpillia. l. 14. §. is demum videtur. D. de bon. libert. Subiici etiam partus, id est, supponi dicitur, l. 1. §. sed & si seruus. D. de vent. inspic. l. 1. §. vltim. l. 3. §. si mater. D. de Carbo. ed. l. 1. §. 1. D. de quæſt. l. 16. D. de his quæ vt indi. Suppositũ partũ dicit l. 46. D. de iur. fiſ. l. 9. D. de Carb. ed. Subiecto nomine, l. 8. in fin. D. de reb. eor.

Subiici bestiis, pro obiici, in l. vltim. C. ad l. Fab. de plagia. l. 3. §. pen. D. ad l. Cornel. de sicar. l. 12. C. de pœn. Subiici quæstioni, l. 11. C. de quæstionib. Subiici fustibus, l. 28. §. & vt generaliter. D. de pœnis. Subiici pœnis, l. 1. D. ad Turpillian.

Subiici vectigalium præstationi dicuntur ea, pro quibus vectigal præstatur, & penditur, l. 9. §. pe. D. de public. Vectigalibus etiã subiectos agros Hygen. lib. 2. de limit. constituẽd. dicis, qui sub vectigali locantur. Sic

Subiici vsuris dicuntur, quibus vsuræ applicantur, l.38. D.de neg.gest.l.54. D.de admi.tuto.

SVBINTRODVCTA mulier quid sit, in Decretis Pontificiis, dist.32. ca. interdixit per omnia. & rursus eadẽ distin. Nullus missam audiat presbyteri, quẽ scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductã mulierem (quia Glossematarij prorsus silentio prætereunt) late explicat Rhenanus noster, adiecto scholio Eusebianæ Histor. Eccles.

SVBINVESTITVS, est vasallus vasalli. Feudistæ tales multas habent loquendi formulas, ab vsu Latinorum abhorrentes. Quod enim nostri, Dare feudum, Concedere feudum vasallo, nunc dicunt: Romani, Dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem. Nostri, Auferre feudum, Aperire feudum: Romani, Iniicere manus prædio clienteiario. Nostri, Substituere aliquem in locum suum, Subinuestire: Romani, Emancipare prædium, A clientela sese eximere in gratiam alterius. Nostri, Feudum accipere, Inuestiri de Feudo: Romani, mancipio accipere, Fidem patroni sequi, in fidem se conferre. Vnde natũ est, quod vulgo dici solet in epistolis, Ioannes mancipium tuum. Non enim ad bellicam captiuitatẽ aut seruitutis conditionem pertinet, in quo multi falluntur. Nostri, Seruire, Seruitutem facere domino: Romani, Clientelam exhibere, Obsequium præstare. Nostri, Vendere feudum: Romani Obsequium vel clientelam exuere alienato prædio. Nostri, Vasallus non vult seruire, Dereiinquit dominum: Romani, Cliens non vult dominum agnoscere, Inficiatur clienteiam, Facit sui controuersiam. Nostri, Feudum paternũ, Feudũ antiquum: Romani, Ius gentilium, quasi ad gentiles, agnatósque transiens. Nostri, Inuestituram facere, Iuramentum fidelitatis recipere: Romani, Osculo in fidem recipere, Verba præire, Iureiurando discinctum clientem adigere. Nostri, inuestituram petere, iurare fidelitatem: Romani, Dare manus supplices, Osculum obsequiosè porrigere, In verba iurare, Sacramẽto adigi. Nostri, Breue testatum, Instrumentum feudale: Romani, Apocham admissæ clientelæ, Antapocham clientelæ exhibitæ: quasi testificationem vltrò citróque dati & agniti beneficij. Nostri, Saium iure cuiuscunque, clausulam appellant in breui testato solemnem: Romani, Quod sine fraude sua, alterutrúnq; fiat. Nostri, Feloniam cõtra dominum exercere, Feudum amittere: Romani, Prædium committere, pro confiscari. Vt in titul. de publ. & vectig. & commiss. Paulus D. negot. gesto. Si periculum, inquit, erat, ne prædia in publicum committerẽtur. Nostri, Culpam remittere, Feloniam non persequi: Romani, Manum iniectam tollere, Manus iniectionem remittere. Nostri, Feudum improprium vocant, & feudum temporale, quod ad annum, vel quinquennium conceditur: Romani, Precarium clientelare dixerunt.

SVBITO improuiso, citra propositũ, l. si is qui. §. quod si. D. de acquir. hered.

SVBIVGATA bona, corrupte legitur in vulgatis, apud Papinianum in l. cum de in rem verso. de vsur. Reponendum, Publicata, pro Subiugata.

SVBLIMITAS, altitudo, l.2. C. de indict. lib.10. c.

SVBLIMISSIMI Iudices, sunt Præfecti Prætorio, Quæstores, Magistri officiorũ, l.37. §. pe. l. pe. C. de appell. Inde Sublimissima sedes, prætoriana, l.14. C. de iud.

SVBLVCARE arbores in xii. Tab. est ramos supputare.

SVBMITTERE, vide SVMMITTERE.

SVBMOVERE, vide SVMMOVERE.

SVBNIXVS, munitus, l. vnic. D. de offic. Præf. Præt.

SVBNOTARE dicimur, cum quasi inuentarium conficimus.

SVBNOTATIO, subscripti, lo. vn. C. de emend. Iustin.

SVBOLES, pro Soboles sæpe in Pand. Flo. de quo verbo eiúsque notatione Festus lib.17.

SVBRIGERE, corrigere, emendare pœnis propositis. Hinc in libris de Officio Proconsulis, qui Vlpiani existimantur, Ad subrigenda: Veteres Glossæ exponunt, εἰς ἐπανόρθωσιν τιμωρίας.

SVBROGANDVS, pro substituendus, in l. vnica. C. de colleg. lib.11. Nihil autem debet subrogari, substitui, subordinari, suggeri, nisi cum illis qualitatibus, cum isto iure, cum ista conditione, qua fuit res cui subrogatur. Gloss. & Bartol. in l.1. C. de mancip. & colon. patr. libro 12. Sic subsistet regula: Subrogatum sapit naturam eius, cui subrogatur, l. quod debitori. & ibi Dinus. D. de don. caus. mortis.

SVBSCRIBERE in crimen, l. vltim. D. de furt. l.24. D. de fals. l. vltim. D. de priua. del. Subscribere autem accusator libellis quos dabat, debebat se professum esse, l.3. §. item scribere. D. de accus.

Subscribere rationibus, l.40. §. seruum testamento. D. de statulib. & Subscribere rationes, l.82. D. de conditio. & demonstratio. l.12. D. de liber. lega. Inde subscriptæ rationes, l.41. §. libertatem. D. de statulib. l.13. in fin. D. de diuers. temporalib.

SVBSCRIPTIO in crimen, pro inscriptione, l.7. D. de accusationibus, lege 29. D. ad legem Corneliam de sicar. lege tertia. D. ad leg. Fab. de plag. lege 13. C. de accusat. Quintilian. Declamat. 15. Nunquid iniquè iudices, in tanti sceleris subscriptione deposco, ne nominibus reos æstimare velitis. Sumitur & Subscriptio auctore Charisio lib.2. pro præscriptione. Hinc lib.51. Basilicõn tit.5. περὶ ὑπογραφῆς ἐγγράφου.

SVBSCRIPTIONES principum dicebantur eorũ constitutiones, quibus respondebant præsentibus sese per libellos consulentibus. nam cum absentibus respondebant, Epistolæ dicebantur. Vlpian. l.1. D. de const. princip. Quodcunque igitur Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, &c. Huius autem libelli & subscriptionis exemplum est apud Vlp. l.19. §.9. D. locati.

SVBSCRIPTORES dicebantur, qui se accusatori, qui rei nomen detulerat, subscribebant: plura cognosces ex Comment. Hotomani in Diuinat.

SVBSCRIBENDARIVS l.1. C. Theo. de erogat. mil. an. idem qui actuarius.

SVBSECIVA sunt proprie, inquit Isidorus lib. decimo quinto Etymol. cap. decimotertio, quæ sutor de materia præcidens quasi superuacua abiicit. Inde Subseciui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles aut palustres. Item Subseciua sunt, quæ in diuisione agri non efficiunt centuriam, id est, iugera ducenta: quæ à subsecante linea ita appellata esse Frontin. in libr. de Agrorum qualita. scribit. A quo, & eius interprete Aggeno Vrbico subseciuorum duo genera constituuntur. Vnum, quod in extrema assignatorum finium centuria expleri non potuit. Aliud, quod in mediis assignationibus & integris centuriis interuenit. quidquid enim inter quatuor limites minus, quam interclusum est, fuerit assignatum, in hac remanet appellatione, ideo quòd is modus, qui assignationi superest, linea eludatur & subsecetur. Et generaliter Subseciuum appellatum est, quod inter mensuralem lineam, & centuriæ extremitatem minus quàm vt centuriam expleret, supererat. Ex quibus illucescet hic locus Tertulliani ex libro primo aduers. Marcio. in quo ita est: Et videndum, ne qua adhuc illi vacent subseciua, in quibus & tertius aliquis stipare se Deus possit. Sic enim illic verbum hoc scribi debet. Similiter Apuleij libro 8. de Asino aur. Ac me relictum solum & subseciuum cum fastidio plerique præteribant. Suetonij item in Domitia.

cap.9. Subsecius, quæ diuisis per veteranos agris carptim superfuerât, veteribus possessoribus vt vsucapta concessit. Quod etiam Aggen. Vrbic. in commentariis Frontini his verbis refert: Nam Domitianus per totam Italiam subseciua possidentibus donauit, edictóque hoc vniuersis notum fecit.

SVBSEDISSE pars soli dicitur, quæ depressa est, l.14. §.1. D. de aq. & aq. plu. Cic. lib.1. de diuinatio. verbo, Desidere non semel in eo significatu vsus est.

SVBSELLIA, sunt tribunorum, triumuirorum, quæstorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium: qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebât. Erant & subsellia iudicû, id est, eorû qui publicis iudiciis disceptandis operâ dabant.

SVBSIDIVM bonorum possessionis, inquit Imper. l. si aut nullam. C. de legit. hered.

SVBSIDIARIAE literæ, quæ à paribus ad pares, vel ad superiores scribuntur, petendo exhiberi transferríq; in authenticam formam quoddam scriptum publicum vel priuatum.

Subsidiaria actio ea vocatur, quæ pupillo in subsidium datur aduersus magistratus qui tutores dederunt, l.1. in princip. §. non tantum. D. de magist. conuen. §. vlt. Instit. de satisdatio. tutor. Inde autem appellationem habet, quòd in extremum subsidium pupillo excussis tutoribus fideiussoribúsque eorum datur, l.5. C. de magistrat. conuen.

SVBSIGNARE prædia, legi operis faciendi adscribere qui prædes quæque prædia pro redemptore oppignerarêtur: vt in lapide antiquo: Qui redemerit præ des dato, prædiáque subsignato Duumuirum arbitratu. Et in extremo: DIES pecun. pars dimidia dabitur, vbi prædia satis subsignata erunt: altera pars dimidia soluetur opere effecto probatóque. Hoc est quod Paul. ait in l.39. de verb. signific. SVBSIGNATVM dicitur, quod ab aliquo subscriptû est. Nâ veteres subsignationis voce pro adscriptione vti solebât. Hinc etiâ Festus lib.16. Resignare antiqui pro Rescribere ponebant: vt adhuc Subsignare dicimus, pro Subscribere.

SVBSIGNATAE fisco facultates conductorum vectigalium fisci dicuntur, l. penult. §. conductores. D. de iure immunit. id est subscriptione obligatæ. Quo sensu & Subsignare res dixit Iustin. in l. vltim. §. defensionem. C. de admi. tutor. Subsignata etiam apud ærariû & Censorem prædia, quæ in censum deferebantur, apud Cicer. pro Flacco.

SVBSISTERE, pro hærere & dubitare ponitur à nostris auctoribus, dum à præcipiti & temeraria adfirmatione abstinere volunt: vt l.33. D. de procur. Quantum, inquit, ad filiumfamilias, verum est: in seruo subsistimus. Sic l. pe. §. conductores. D. de iure immuni. Vnde subsisti potest, an prohibendi sint à præside, vel procuratore. Sic & l.32. D. de reb. credit.

SVBSTANTIA, pro bonis & facultatibus, l.51. D. de petit. hered. l.3. §. vsuras. D. de contrar. tut. & vtil. action. & l.14. §. patris. D. de bon. libert. l.3. §. nunc videamus. D. de susp. tutorib. l.4. C. qui bon. ced. poss. & & aliis multis locis. Sic Substantia hereditatis, l.58. §. penult. D. de admin. tut. Substantia pro *dola*, l.9. §. inde quæritur. D. de contrah. empt. Et ideo materiam ipsam qua corpus constat, significat, in l.4. §. si ex lana. D. de vsucap. l.9. §. si quis rerum. D. ad exhib. Et in hoc significatu quot sint genera, vide Bartol. in tractatu de teste. Sed & Substantia pro corpore ipso ponitur, in l.10. D. de contrah. empt. Et pro patrimonio & rebus, l. fin. D. de verb. sig. Sicq; Substantia & res, opinioni & existimationi opponuntur, l.2. §. si sub conditione. & §. si à pupillo. D. pro empt.

Substantia pro sustentamento, c. si episcopus. 12. q.3.

SVBSTITVERE propriè est in eius qui iam certum locum obtinet, alterum supponere. Sic Substituere arbores, l.18. D. de vsufru. in locum mortuarum, vel infructuosarum alias reponere, l.14. D. de impensis in res dot. fac. Et eodem sensu Substituere pecora, l.69. D. de vsufru. Hoc exemplo substitui heredes dicuntur, qui in eorum locum sufficiuntur, qui priui erant: & secundo vel tertio gradu substituuntur, l.1. D. de vulg. veluti si in filij mei, si heres erit, & heres existens, impubes moriatur, alterum instituam: quia non in meum, sed filij locum succedit. Nec tantum heredibus, sed & legatariis, & iis quibus mortis caussa donatur, substituimus, l.50. D. de leg.2. l.32. D. de leg.3. l.10. D. de mor. caussa donat. Alias tamen inter Substitutû & institutum hoc interest, non quod hic primo, ille secundo gradu scriptus sit: sed quod institutus paratus & designatus est ad locum obtinendum, Substitutus autem iam eum occupauit: vt omnis institutus, cum hereditatem adit, substitutus propriè dicendus sit; & institutus, qui testamento nuncupatus, aut scriptus est: substitutus, qui successit. ita institutus in spe; substitutus in re ac possessione est. Vt cum, si Titius heres non erit, heredem instituo, mihi eum, non Titio instituo: & si substitutus dicendus est, meum in locum substitutus dicendus est, non autem in illum Titij.

SVBSTITVTIO, est quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est secundi heredis appellatio. & duæ sunt. Vulgaris illa, HERES mihi esto. (siue hoc filio, siue extraneo dicatur) quòd si hereditatem meam adire nolueris, illum substituo, ad quem hereditas mea debeat pertinere. Pupillaris substitutio filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit, ILLE FILIVS meus si intra pubertatem decesserit, illû ei substituo. Hæc Caius libro Inst.2. tit.4. Vel sic:

Substitutio, est secûdi heredis in locû prioris deficientis institutio. Ea autem duplex est: vna Pupillaris, quę pupillari tantùm ætati fit: hoc modo, FILIVS meus heres esto: si heres erit, & antequam in suam tutelam venerit, id est pubes factus sit, moriatur, Titius ei heres esto. Altera Vulgaris, quæ omni ætati fit: hoc modo, TITIVS heres esto: si non erit, Mæuius esto. Illa solis filiisfamil. hæc cuiuis fieri solet, siue filius sit, siue extraneus: illa heredem filio designat, hæc testatori: illa propriè Substitutio, hæc propriè Institutio est, vt ex voce Instituere, cognosces. l.1. & passim, D. de vulg. & pupill. Vel sic:

Substitutio nihil aliud est, quàm sequenti loco facta subordinatio, inquit Zasius. Fumæus sic eam definit: Substitutio est in locum cuiuscunq; instituti heredis deficientis suppositio. Et rectè quidē, cum fiat etiam substitutio in legatis, & donationibus caussa mortis, tex. in l. vt heredibus. D. de legat.2. & heredis deficientis verbum, vti generale, comprehendat omnes substitutionum species, siue deficiat heres in institutione, quia noluerit adire, vel non potuerit, propter ætatis, vel sensus defectum, aut alio quouis modo deficiat. Sunt autem cômuni doctorû calculo receptæ substitutionum quinq; species: Vulgaris, Pupillaris, Exēplaris, Breuiloqua, seu Reciproqua, & Compendiosa: quæ tamen Iure cômuni non est substitutio; sed propter militum multû fauorē valet iure substitutionis. Iure autē communi non valet, sed potest fieri loco illius fideicômissum, text. in §. fina. Institutio. de pupilla. Vnde qui fideicommissariam substitutionem vocant, vt & rectè monuit Fumæus, terminos confundunt. Aliud est enim Fideicommissum, aliud Substitutio. Substitutio nempe, vt ipse dixit, est in locum deficientis suppositio. In fideicommisso verò rogamus heredem, vt ab hereditate adita deficiat, & deinde restituat; sic vt necesse sit illum adire, qui rogatur restituere. lege co- gi. D. ad Trebellia. deinde in substitutione Substitutus alteri

tus alteri directè capit hereditatem ex testamento, fideicommissarius verò per manus heredis instituti.

Substitutio COMPENDIOSA, sic dicta, quòd sub compendio plures substitutiones complectatur, cum substituitur directè, cuicunque instituto, quocunq; tempore, certo, vel incerto defecerit vltra pupillarem 14. annorum. Quod de homine sano intelligendū. Nam si furioso, vel dementi illo modo substituatur, tum eam exemplarem vocabimus. Exemplum incerti temporis erit, si testator dicat: Instituo A. & quandocunque morietur, F. heres esto. Certi verò temporis species erit, si testator dicat de suo herede: Si intra 25. annū suæ ætatis decesserit, F. heres esto. de qua in l. precibus. §. fin. C. de impube. Sed obseruandum, vt habeat nomen compendiosæ verum, oportebit eū, cui substituitur, excesisse 14. annum: intra enim illud tempus semper vocatur pupillaris, l. in pupillari. D. de vulgar. Fit autem compendiosa nonnunquā per verba directa, vel obliqua, vel etiam per communia, id est, ea quæ vt directa & vt obliqua, salua recti sermonis proprietate, interpretātur, quorum infra sub quinta vocali faciemus mentionem. Vide susius apud Gu. Benedictū in l. Rainutius. ext. de test. vt de ceteris generibus.

Substitutio DIRECTE facta tunc dicitur, quando per verba substitutionis nulla fides, nullum ministerium, & nullus actus alterius cuiuscunque requiritur. text. in l. omne verbum. C. comm. de leg.

Substitutio EXEMPLARIS est illa, quæ ad exemplum pupillaris fit cuiuis personæ non valenti iure testari: veluti si fiat furioso perpetuo, muto, prodigo, cui bonis interdictū est. Dicta exēplaris, quia est exēplar, & imitatio pupillaris substitutionis. Ea eo certe, quia sicut fit pupillaris impuberi, non valenti testari, quàm diu impubes est; sic fiet de furioso, vt ei, donec resipuerit, posit substitui: quoniam interim prohibetur testari dum furit. Atque sicut pupillaris substitutio cessat, cessante caussa, scilicet defectu ætatis; sic & hæc finitur furioso resipiscente. Hoc autem nomen exemplaris finxerunt nostri doctores propter leges quasdam, quæ voluerūt posse substitui illis miserabilibus personis: cuius rei tres tantum locos in iure ciuili Fumeus annotauit.

Substitutio PVPILLARIA, est ordinatio heredis à patre, in testamento filio impuberi in potestate constituto, facta sub ea conditione, si impubes decesserit. Ita Fumæo erit exemplū, Titius filius meus heres mihi esto: & si T. filius meus intra 14. annū morietur, Seius heres esto. à pupillo, cui fit, nominata. Hæc autem Substitutio pupillaris diuiditur in generalem, expressam, tacitam, & in aliam quandam partim expressam, & partim tacitam. Substitutio pupillaris generalis est illa, quam sub reciproca contineri lex declarauit, in l. iam hoc iure. D. de vulg. eadem certe ratione, quæ satis infrà in vulgari explicabitur. Expressa erit illa: Titius filius meus heres mihi esto: & si filius meus intra 14. annū morietur, Seius heres esto. in §. 1. Institut. de pupil. Tacita sub expressa vulgari comprehenditur, quia talis à lege subauditur, l. si quis. C. de impuber. Quarta, quæ duplex est. composita ea expressa & tacita, cuius exemplum assumitur ex specie l. final. C. de institut. & substitut. sub condit. fact. tametsi omnes Accursiani hoc non sentiunt, contra quos Fumæus illum casum rectè constituit.

Substitutio RECIPROCA, seu breuiloqua, noua, & alia substituēdi forma breuis est. ob id reciproca dicta, quòd duobus fiat reciproce veluti si quis duobus institutis heredibus dicat, Vos inuicem substituo. & tametsi duas aut tres posit continere species substitutionū, non propter eam misturā fiet tertia, seu distincta species, non magis quam si quis dixerit, Hominū quidam albi: hæc enim accidentia sunt, non species. Dicitur autem reciproca, quasi retroducta, repetita, reflexa: quia sicut fluctus reciprocātur in angusto mari, id est, sese repercutiunt refluendo, ita ista substitutio de vno in alterum retroducitur, reflectitur, & repetitur. Quin & substitutionum species, quæ sub reciproca continentur, saluæ manent, nec vsquam mutatur eorum natura, & semper est vel vulgaris, vel pupillaris: bene quidem alteratur, quia non tantam vim exprimunt, ac si specialiter expressæ essent. Itaque doct. nomine, vt Zasiano verbo loquar, magistrali vocarūt breuiloquam, propter l. cum in testamento. §. his verbis. D. de hered. instit. vbi hæc substitutio dicitur breuiter fieri.

Substitutio VVLGARIS est, quæ à quocunque, de quocunque, & in quemcunque casum concipi potest, nihil speciale habens. Salom. in l. Gallus Vigl. Instit. de vulg. substit. Fumæus: Vulgaris substitutio est, inquit, altera heredis institutio directa in locum non adeuntis prioris instituti. Intelligit autē alterā heredis substitutionē, siue secundā, siue tertiā, aut quartā, & deinceps, quot voluerit testator. Nā plures gradus institutionis facere potest: & ille omnis dicetur Substitutus, qui habet ante se institutū, siue sit primus institutus, aut secūdus primo substitutus, tex. in §. 1. Inst. de vulg. Directa verò ideo dicitur, quòd per seipsum, & non per manus alterius capit hereditatem: quo à Fideicōmisso differt. Exemplū huius substitutionis sumit ex Mod. in l. 1. de vulg. Lucius heres esto: si mihi Lucius heres non erit, tunc Seius mihi heres esto. Sufficiet autem, si sit expressa vel tacita heredis institutio. Qualis est illa. Si mihi legitimus heres non erit, Titius heres esto. vt in l. si quis ita. & in l. cum in testamen. D. de hered. instit. Vulgaris autē substitutio primū diuiditur in simplicē: cuius exemplū iam dictum est: & duplicem, veluti, Titius heres esto: & si Titius heres non erit, vel heres erit, & intra pubertatē decesserit, Sempronius sit heres. Vocatur autē duplex: quia in primo capite habet vulgarem satis expressam, & pupillarē in secundo capite, Si intra pubertatem decesserit. Ita diuidebat Modest. in l. 1. de vulg. Est autē præter hanc & alia simplicis vulgaris subdiuisio: vulgaris generalis, vulgaris expressa, & vulgaris tacita, seu à lege subaudita. Substitutio vulgaris GENERALIS, est Fumæo, quæ fit verbis generalib. cuiusmodi est Reciproca substitutio, quam aliqui vocant Breuiloquā, duobus heredibus institutis, si dicat testator: Vos heredes meos inuicem substituo. nihil enim est præter generale nomen Substitutionis: cuius species sunt, vulgaris, pupillaris, & aliæ iam denominatæ: & tamen sub illo genere cōtinetur hæc species, vulgaris scilicet substitutio: tanquā fuisset specialiter, & nominatim expressa. text. in l. iam hoc iure. §. quod ais. D. de vul. quamtum expressam non dixit Iurisconsul. neque ita proprie possumus appellare, quicquid nostro Bartolo placuerit. Placuit enim, Expressum id recte dici, quod generaliter veniret: in quo ipsum lapsum Fumæus scite demonstrat: vt in eo quòd putauit, generalē hanc substitutionem comprehendi sub compendiosa. Substitutio vulgaris EXPRESSA, quæ fit his verbis: Titius heres esto: Si Titius heres non erit, Seius heres esto. Dixit Barto. si diis placet, prudentior, adhuc expressiorem hac inueniri: veluti si quis ita substituat: Sempronium heredem instituo: quòd si Sēpronius heres esse nolit, Titius sit heres. Singularis enim casus ille exprimitur, quo nollet esse heres. Rectè verò Fumæus ait; quantum ad illum casum, expressiorem se non videre, quippe cum idē sit dicere, Si heres non erit: cum enim renuit esse heres, euenit conditio. text. in l. cum proponas. C. de her. instit. Substitutio vulgaris tacita, quæ non exprimitur verbis, seu ordinatione aperta testatoris, sed ex interpretatione, declaratione, vel

amplia

vel ampliatione Legis subauditur: qualis est ea, quæ ex compendiosa concipitur. de qua in l. Centurio. D. de vulg. in l. precibus. C. de impu. & aliis substi. Glos. vlt. in l. Lucius. D. de vulg. hanc nullo modo expressam, euicit Fumæus contra Bar. Hactenus ex variis interpretibus, & potissimum Fumæo, varia substitutionū genera ab his essicta recensuimus: tu ne discedito ab distinctione Iurisconsultorum veterum in l. 1. 2. & 4. D. de vulg. quam & superius attigimus.

Substitutio autem alia simplex est, quæ vnū casum: alia duplex, quæ plures casus amplectitur, l. 1. §. 1. D. de vulga. & pup.

SVBTILE ingenium, in l. 2. C. de cōmer. & mercatoribus. fallax & deceptiosum videtur exponere Romanus pontifex, ad aliud producens. Cle. abusionibus. de pœnit. & remis.

SVBTEMEN, vide Stamen.

SVBTILITAS iuris, quia tendit ad læsionem alterius, omnino reprobatur, & est opposita simplicitati, quæ solet dici amica legū, l. si quis cum aliter. D. de verbo. oblig. l. Gallus. §. quidam rectè. D. de lib. & postum. Simpliciter enim fieri dicitur id, quod sine fraudis cō scientia fit, l. ait prætor. §. si quis particeps. D. de his qui in fraud. credito. Alia subtilitas est ad inuestigandam vniuscuiusque negotij iustitiam ex circūstantiis, secundum artem boni & æqui, l. 1. in princ. D. de iust. & iur. Ea non opponitur simplicitati, sed maximum adfert robur. Vnde iudiciaria subtilitas appellatur in l. si fuerit. §. sin autem. D. de reb. dub. Et huius subtilitatis frequentissima est mentio in legibus.

Subtilitas benignitati opponitur: tanquam summum ius æquitati, l. si tibi. 20. D. de reb. cred. l. si tibi. D. de don.

SVBVASSALLVS, qui ab alio fit, quasi substituendo fit vassallus.

SVBVRBICARIÆ regiones, & suburbicariæ partes, quæ ab Italiæ regionibus separantur in l. 9. de anno. & tribut. io C. Theod. l. 12. de extraord. muneribus. in eo. Cod. l. 12. de indulgē. debit. eo. & in Notitia Imperij Rom. vbi de comite rerum priuatarum per Occidentem tractatur. Suburbicariæ autem regiones dicuntur etiam Vrbicariæ in l. 1. C. The. si per obrep. fuer. imp. l. 14. C. Theod. de ind. deb. l. 3. C. The. quib. eq. vs. l. 9. C. Th. de extr. mun. & apud Caium ac Theodosium auctores limitū, Tuscia vrbicaria & annonaria. fuit enim vna Tuscia suburbicaria, & altera annonaria, vt Picenum aliud suburbicarium, aliud annonarium, d. l. 12. C. Th. de ind. deb. & in Notitia Imp. Rom. Hinc & Suburbicariæ ecclesiæ, apud Rufinum Aquileiensem in canone sexto Niceni concilij.

SVCCEDANEVS culpæ, qui in culpam succedit, l. 4. D. de mag. conuen. Succedaneus damni, l. 10. C. qui da. tu. Succedaneus functionis, l. 27. de decurionib. C. lib. 10. Succedaneus solutionis, l. 3. C. de fund. rei priua.

Succedaneus alieni periculi, dicitur in quem incommodum periculi alieni, (hoc est cuius culpam alter sustinet) redundat. Vlpianus l. 3. in fin. D. de administ. tut. Plane si non consentiant tutores Prætori, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi, Plautus Epid.

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam:
Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

Nam Stultitiæ tuæ dixit pro Tergo tuo, cui periculū à stultitia imminet. Vlpianus l. 4. D. de magistr. conuen. Nam magistratus quidem in omne periculum succedit, heres ipsius dolo proximæ culpæ succedaneus est.

Succedanea hostia olim dicebatur, quæ in alterius locum sacrificijs adhibebatur, vt Gellius lib. 4. capite 6. & Seruius in 8. Aeneid. scribunt. Apul. libro 8. de Asino au. Sed postquam non ceruam pro virgine, sed asinum pro homine succedaneum videre.

SVCCESSIO dicitur, cùm priore subducto de potestate suo herede, vlterior in proximum locum succedit, l. 28. §. 1. D. de liber. & postu. Et Succedere, pro in sui heredis locum succedere, sublato de medio vel morte, vel pœna, vel captiuitate, vel emancipatione eo qui præcedebat, l. 29. §. videndum. & §. ille casus. D. de liber. & post. l. 2. D. de vulg. & pup. l. 6. §. 1. & l. 13. D. de iniusto, rup. Planè quod in l. 1. §. interdum D. de suis & leg. dicitur, in suis successionē non esse, hunc sensum habet, vt eo qui primum locum mortis tempore tenebat mortuo, sequens vt suus heres non admittatur: aliter atque si antè, cum alij delata hereditas non esset. Quomodo & in hereditate legitima successionē non esse, Paulus lib. 4. Sentent. tit. 8. & Iustinian. in §. placebat. Instit. de legit. adgnator. success. scribunt.

Successio alia est personarum, alia rerum. Successio personarum, est cùm priore gradu vacuo, is qui inferiorem tenebat, eius in locum ascendit, l. 1. §. si filius. D. de suis & legit. l. 3. C. eod. Successio rerum, est cùm persona non tam personæ, quàm rebus succedit. Ea autem duplex est. nam aut in ius vniuersum est: qualis est heredum, & eorum qui bonorum possessores sunt: aut in res singulares, l. prima, §. in locum. D. quod legat. l. septima, & l. octaua, D. de iureiu. l. vlt. D. de exceptione rei venditæ.

Successio successorij edicti duplex est: vna ordinum, altera graduum. Successio ordinum, est cùm ordo personarum vniuersus, cui potissimum possessio deferebatur, illam omisit: veluti liberorum, aut legitimorum, aut cognatorum, l. 1. D. quis ord. in bon. poss. eadémque, successio de capite in caput appellatur, l. §. C. qui admit. ad bon. poss. Successio graduum dicitur, cùm primo eorum graduum qui in ordine aliquo sunt, omittente, insequens admittitur. plures enim in ordine ferè vnoquoque reperiuntur gradus. d. l. 1. D. de success. edict. §. cùm igitur. 7. Instit. de bon. possess.

Successio alia naturalis, alia legitima. Successio naturalis ex parte matris est; legitima, id est quæ secundum leges datur, ex parte patris, glos. l. 1. C. vnde vir & vxor.

Successorium edictum, est id quo Prætor successionem permisit: id est ius inter eos quibus bonorum possessiones deferuntur, vt in locum eorum qui postulationem omiserint, sequentes succedere subiréq; possint, l. 1. D. de success. edict.

SVCCESSORES alij in vniuersum ius, alij in rem succedūt, l. vlt. D. de except. rei vend. l. 19. §. deinde, D. de ædilic. ed. l. 7. in fi. & l. 8. D. de iureiu. Ita Successio per donationem, in l. 17. §. pactum. D. de pact. Successorum itaque verbo non solùm qui in vniuersa bona, sed & qui in rei dominium successerint, in stipulatione damni infecti continentur, l. 34. §. adiicitur. D. de dam. infec. In locúmque successisse accipimus siue per vniuersitatem, siue in rem successerint, l. 1. §. in locum. D. quod legator. Et ideo cùm heredem significare volumus, iuris successorem dicimus, l. 9. §. 1. D. de eden. §. legatariis. Institut. de testam. ordin. & in locum hereditario iure succedentem, l. vlt. D. pro suo. quos in locum & in ius succedere ait Paul. in d. l. 9. §. 1. & l. 42. & l. 177. D. de diuers. reg. Qui autem per vniuersitatem succedunt, vel ciuili, vel honorario iure succedunt, l. 1. in fi. D. de muneribus & honor. Vnde quidam honorarij sunt successores, veluti bonorum possessores, & quibus ex Trebelliano Senatusconsulto hereditas restituta est, l. 24. D. famil. ercis. l. 9. §. illud. D. de interrogatio. in iu. fac. l. 7. in fi. D. de condict. furt.

SVCVLA, inquit Budæus, machina est tractoria, quæ vectibus versatur. vide Vitru. libr. 10. cap. 4. & 5. Constat autem tereti ligno, duobus aut pluribus vectibus traiecto, vtrinque æqua extantibus longitudine. hæc dum versatur funis qui ductarius dicitur, circa eam obuoluitur. Vlpian. in l. sed addes. §. illud nobis. D. loca. Quod si, ait, regulis olea premitur, & prelum, & suculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuetur prelum, dominum præstare oportere.

SVDORES aquæ in legibus vocari Seneca lib. 3. cap. 15. Natur. Quæstio. scribit, qua guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Quod Brissonius ad interpretationem l. 1. §. caput aquæ. D. de aqua quot. trahit, in qua ita est: Plane si aqua sudoribus manando in aliquem locum effluere, atque ibi apparere incipit. Vitruu. lib. 8. cap. 1. In terra autem nigra sudores & stillæ inueniuntur exiles, quæ ex hibernis tempestatibus collectæ, in spissis & solidis locis subsidunt. Quod ipsum Pallad. lib. 9. cap. 8. tradens, Nigra, ait, terra humorea & stillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta. & mox: Sequenti die aperto loco si in eodem vase sudores intrinsecus inueniantur, aut stillæ, aquas ibi esse non dubites.

SVES porcorum appellatione continentur, quia & hi gregatim pascuntur, quod Homeri auctoritate probat Martianus l. 2. D. ad leg. Aquil.

SVFFICERE operi, administrationi, negotio, l. 13. D. de tut. l. pen. §. fin. D. de tute. l. 5. §. sed si filius. D. de libe. agno.

Sufficere dicuntur fructus, quando competenter sufficiunt, licet non extensiue, cap. cùm M. Ferra. de constitutionib.

Sufficere, satis esse, l. 2. §. post deinde. D. de origin. iuris. Sufficit, significat quod fieri potest, non quod debet.

SVFFICIENS portio quæ sit, vide cap. extirpandæ. de præbend. Sufficiens substantia, ex qua quis sustentari potest, l. heres. D. de petit. hered.

SVFFECTVS Consul, ait Isido. lib. 10. est, qui pro alio substituitur. Sic enim appellabatur, qui in demortui Consulis locum sufficiebatur, l. 2. §. Labeo. D. de origine iur. Lamprid. in Alexand. Consules quoscunque vel ordinarios vel suffectos creauit, ex senatus sententia nominauit. Spartia. in Caracalla, Helium Pertinacem suffectum Consulem ob hoc solùm, quòd filius esset Imperatoris, occidi iussit. Suet. in Iulio cap. 80. Q. Maximo suffecto trimestríque consuli. Idem in Augusto cap. 26. Die Kalendarum Ianuar. cum manè pro æde Capitolini Iouis paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suũ. Ab ordinariis autem COSS. non etiam à suffectis anni computabantur. Et idcirco minor eos honor, minor laus sequebatur. Auson. io Gratiar. actio. Sed consulatus ille cuiusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum vt reliquerit tantus Orator, quibus consulibus gesserit consulatum.

SVFFICIENTER, clare & euidenter, c. præsentium. de testib. lib. 6. c. in nostris. de conces. præbend.

SVFFLAMEN litis, Iuuenali:

Nec res atteritur longo sufflamine litis.

SVFFRAGIA, pro vocibus & scitis, quibus vel in magistratu mandãdo, vel reo iudicando, vel lege, aut rogatione sciscẽda, aliáve qua re statuenda voluntatem suam quisque indicat, l. 32. D. de legib. l. 1. D. de offic. quæstor. l. 5. D. quod cuiusque vniuersit. l. 6. §. 1. D. de decurio. l. 8. D. de muneribus & honorib. l. 5. D. fam. ercisc. l. vltima. D. de præd. decurion. Sic Suffragia emendicata dicit Imp. Gord. in l. singuli. C. de accusation. quæ scilicet precibus & munusculis extorta & obtenta sunt.

SVFFRAGIVM, pro impetratione beneficij, quod quis alteri à quo rogatus erat, à Principe apud quem gratia valebat, est eblanditus: vel pro auxilio & patrocinio honorum adipiscendorum caussa lato & præstito. Impp. l. vnic. C. de suffrag. Si qui desideria sua explere cupientes, ferri sibi à quoquam suffragium postulauerint, & ob referendã vicem sponsione se constrinxerint, &c. Extat præterea in Cod. Theodosiano lib. 2. tit. 29. lex Imp. Iuliani, qua vetat id quod suffragatoribus, id est, eblanditoribus illis datum est, repeti. Cuius constitutionis Ammian. Marcellinus lib. 22. mentionem facit. Itáque intelligendum est quod Lampridius in Alexandro de Thurino scribit, qui suffragium suum promiserat. Eam autem nundinationem omnem Iustinianus prohibet Nouell. 8. De magistratib. non vend. οὐδ' ὅπως διδόντες οὐδὲ προφάσει τῶν καλουμένων suffragiων, &c.

SVFFVGIVM, locus ad euitandum imbrem, vel tempestatem.

SVBORNARE, subministrare, capit. priuatus. vbi Archidia. 70 distinct. Suggestum, à suggero, id est narratum, indicatum, l. Ofidius. 92. D. de leg. 3.

SVGGILLARE proprie est liuido colore inquinare: vt cum ictu fustis percussa cutis sanie sese suffundente nigrescit. Translate vero dicitur pro contumelia afficere. Vlpian. l. 15. §. 17. D. de iniur. Si quis sic fecit iniuriam seruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere posse suo nomine. si verò non ad suggillationem domini id fecit, &c. idem l. 10. §. 8. D. de in ius voc. Permissurus enim est, si famosa actio non sit, vel pudorem non suggillat.

SVGGRVNDA, vel suggrũda (varie enim in Pãdectis Florentinis hoc verbũ scribitur) pars tecti vltra structuram ædium proiecta, & prominens. Vel Proiecta sunt ex ædibus, quæ ita prouehuntur & protendũtur, vt nusquam requiescant, l. 242. §. inter. D. de verbor. signific. Vlpian. l. 5. in fin. D. de his qui deiecer. vel effuder. Prætor ait, Ne quis in suggrunda, protectóve supra eum locum, qua vulgo iter fiet, &c. Hinc titul. de dam. Infect. & suggrundis, & proiectio. Apud Vitruu. lib. 2. cap. 9. Subgrunda vocantur. Vnde Subgrundationem idem dixit lib. 4. cap. 2. Varro lib. 3. de re rustica, Aues subtus suggrundas ab initio villatico vsæ tecto. Græci γεισιποδίσματα appellarũt. Sic enim Moschopul. in libr. περὶ σχεδῶν, γεισιποδίσματα αἱ προβολαὶ τῶν ὑπερῴων οἰκημάτων, αἱ ὑπὲρ τοὺς κάτω τοίχους προέχουσαι· γεισίποδες δὲ τὰ φέροντα αὐτὰς ξύλα.

SVLCI aquarij, ὑδραύλακες. de aq. plu. arcen. D.

SVLPVRARIA, sulphuris fodinam significat, l. 8. §. in calcariam. D. de pœn. l. 13. §. inde est quæsitum. D. de vsufr. l. 52. §. si lupulariæ. D. de furt.

SVLPVRATA de ligno, id est, ligna sulphure illita, l. 55. §. fin. D. de leg. 3. l. 167. D. de verb. sign. vel ligna exilia sulphure intincta accendendi luminis caussa parata. Galli vocant *Allumettes*.

SVMERE, inquit Seruius in 5. Aeneid. verbum est Iurisconsultorum, quo vtuntur quoties legatum non ab herede datur, sed est in accipientis arbitrio. Atque ita sumitur l. si sic stipulatus. 93. D. de verborum obligatio. Si sic stipulatus fuero, Per te non fieri, quominus hominem ex his quos habes, sumam: electio mea erit.

SVMI dicitur iudex arbitérve, & capi, qui ex conuentione litigatorum aditur, l. 4. C. de dote releg. Sic Sumptus ex interdicto iudex, l. 21. D. quod vi aut clã. Sumptus ex compromisso, in l. 50. D. de recept. qui arbitr. l. penult. D. de iudic. Cic. pro Flacco. Q. Naso iudex sumitur. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. de C. Mario. Nã cum C. Titinius Minturnensis Fanniam vxorẽ, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam dote spoliare conaretur, sumptus inter eos iudex, in conspectu habita quæstione subductum Titinium

cinium monuit, vt incepto desisteret. Dicitur & adsumi qui aliis additur, lege 17.§.si in duos. D. de recept. arbitr.

SVMMITTI dicuntur pecora, cú propagandæ sobolis gratia matribus supponuntur, atque alenda præbentur: vel cum in locum demortuorum capitum substituuntur, vt eo modo grex suppleatur, l.69.l.70.D. de vsufruct.l.59.§.hereditatem.D.ad Trebell.l.10.§.serui.D.de iure dot.

Summittere delatorem, est accusatoré subiicere & supponere, l.9.§.vltim.D.ad leg. Corn. de fals.l.5.D. de iure patron.l.1.§.incidit.iuncta l.15.D.ad Turpillian. Quintilian. Declamatio.281. Quioetiam si permittitur ista desensio, & ille potest dicere se noo occidisse, qui percussorem summiserit. Nam ita emendandum est, vbi vulgò, suum miserit, perperam legitur. Sed & apud eundem auctorem Declamatio.355. in hoc verbo aliud mendum est. Inuenisse illos rationem, qua mutuo dolore distraherentur, summisséque qui dicerent male tractatas à tutore rationes. vbi, summisisse, legendum est. Sic Summittere vim in l.9.§. animaduertendú.D.quod met.caus. Et summittere qui voci ferentur, Interpretare in l.15.§.conuitium.D.de Iniur.

SVMMOVERE dicebantur magistratus, cú quempiam extrudi iuberent. Consules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per viatorem. at illi quidem ita summouebant, vt qui oon pareret, prehendi iuberent. hi verò oon pro imperio, sed comiter verbis summouebant, Si vobis videtur, discedite Quirites. Cicero pro Quintio: Aut satisdare, aut sponsiooem iubet facere. & interea recusantes nostros aduocatos acerrime summoueri. De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductum ad nostros vocabulú est, vt Summoueri dicantur actores per exceptionem, quos ita rei perpulit exceptio, vt à tribunali quodammodo summoti videantur. Hotom.

SVMMVS, ma, mum. Summo iure agere, tum dicimur, cum quàm maxime possumus duriter & præfracte cum aduersario contendimus, eúmque quàm asperrimo & vehementissimo iudicio possumus persequimur. quod Cicer. in Orat. pro Quint. sic extulit: Ad extrema & inimicissima iura cupide decurrere. item, inimicissime & infestissime contendere. Cicer. libr. de Offic.1. Existunt etiam sæpe iniuriæ calúnia quadam, & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heaut.

Verum illud Chreme dicunt, Ius summum, sæpe summa malitia est.

Columella lib.1. de officio patrisfam. erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui summam putabant crucem. Vide Ius summum.

SVMMVM supplicium mortem significat, l.38.§. qui abortionis. D. de pœn. l. penult. D. de condictio. caussa da. l. vltim. D. de sepul. viol. & apud Paul. libr.5. Sent. titul.21. Callistrat. in l.28. D. de pœn. Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, item viui crematio, & capitis amputatio. Paul. lib.5. Sentent. titulo 17. Summa supplicia sunt crux, crematio, decollatio. Ad bestias etiam damnatio ex hoc genere est, l.29. D. de pœn. vt Paul. lib.5. Sentent. tit.23. ostendit.

SVMMA generaliter accipitur pro collectione omnium rerum, quæ vbi de valore fuerit quæsitú, in summam solent redigi pecuniariam: quippe cum is sit vsus pecuniæ, vt omnium plane rerum corporaliú & incorporalium pretia & æstimationem repræsentet, l. si in duabus actionibus. D. de regul. iuris. Alioquin autem specialiter Summa, de quantitate pecuniarum certa intelligi solet, l. quærebatur. D. qui potior. in pignor. habe. l. diligenter. §. seruo quoque. D. mand. Aliisque locis fere infinitis. Summa summarum autem, apud Plautum in Truculento, est cum in rationibus multa oomina & capita in vnam summam rediguntur, ac sic multis summis factis, omoia tandem in vnam consummantur. Nam vt capita in summam, sic summæ in summam summarum rediguntur. In Lucretio autem summa summarum, immensitatem ipsam vniuersi significat.

Summa pecunia, quantitatem significat, l.29. D. de verb. oblig. l.45.§. fiscalibus. D. de iur. fisc. l.22. l.38. D. de re iud. & alias sæpe.

Summa diuisio, prima, & præcipua & generalior, l.3. D. de stat. ho. l.1. D. de rer. diuis. §.1. Instit. de action.

Summa pignoris, id significat, quanti pignus valet: vt summa debiti, pecuniæ debitæ, in quam pignus obligatum est, summam, l.87. D. de furt.

Summa condemnationis, l.3.§. pen. D. vti possid.

Summa dies, nouissima, l.7.§. Papinianus. D. solut. matr.

Summa possessionis, l.3.§. at ex cótrario. D. de acquiren. possession. Summa quæstionis, l.52.§. penult. D. de obl. & actionib.

SVMMA Reipub. Locutio est idem significans quod status & firmamentum Reipub. Vlpia. l.1.§.10. D. de exerc. act. Ideo autem ex voluntate in solidum tenentur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam Reip. nauium exercitio pertinet. hoc est ea re sublata Reipubl. status euertitur: stare Resp. non potest. Florentini tamen libri Summam reinp. habent. quod abiudicat Hotom. Paul. Sent.5. cap.23. Qui de salute Principis, vel de summa Reip. vaticinatores cósulit, cum eo qui responderit, capite punitur.

Summa prouidentia naturalis ratio, vt in l.1. D. de legitim. tuto.

SVMMVM digitum, apud Iustin. sub finem Institu. Accursius indicem digitum intelligit. Rectius Alciatus putat, posse de tabula, seu, vt Græci dicunt, elencho, accipi. Prouerbialiter autem dicimus, Extremis attingere digitis, pro eo quod est leuiter attingere. Vnde & Imp. prouerbialiter locutus videtur.

SVMMARIVM, breuis enarratio eorum quæ narrantur, M. Salomonius l. Gallus Aquilius. D. de libe. & postu. quo in genere fœdè lapsi sunt superiorum temporum recognitores: nam obseruata, summaria adpellarunt, vt in Bartolo, & reliquis interpretibus videre licet: cùm tantum absit, vt rerum summas tractationes perstrinxerint, vt notablia tantum exscripserint.

SVMMATIM cognoscere Prætor iudéxve dicitur in l.15.§. si super. D. de re iud. l.1. in. fi. D. de prætor. stipul. l.3.§. sciendum D. ad exhiben. l.3.§. caussæ cognitio. D. de Carbo ed. l.3.§.1. D. vt in posse. legat. l.9.§. illud quæritur. D. de interrogationib. in iure faciend. l.1.§. si ea quæ. D. de vent. in possess. mittend. l.7. ver. planè. D. de petitione heredit. l.40. D. ad leg. Aquiliam.

SVMMATES, qui & optimates, & primates appellantur, l. quinque. D. de decu. lib.10.

SVPELLEX, inquit Pompon. l.1. D. de supel. legat. est domesticum patris familias instrumentum, quod neque argento auróve facto vel vesti adnumeretur: quod tamen de rebus mouentibus, non animantibus intelligendum est, ex l.2. ibid. de qua definitione vide Alex. ab Alex. Gen. die. lib.1. cap.19. Labeo autem ait l.7. D. eod. originem fuisse supellectilis, quod olim his qui in legionem proficiscerentur, locari solerent, quæ sub pellibus vsui forent. qua de re Alc. lib.1. Dispunct. cap.5. Tubero verò hoc modo supellectilem demonstrare tentat, instrumentum quoddam patris familiæ rerum ad quotidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non caderet: vt, verbi gratia, penum, argentum, vestem, ornamenta, instrumenta agri, aut domus, d. l.7. Itaque licet supellex videatur tantùm dici de stragula, siue lodice, ab eo quod super lectú imponatur, ad alia tamen domus vtensilia eius significatio se extendit, im-

niò

mò & ad alias res, quæ ſunt, aut poſſunt alicui ornamento eſſe.

SVPELLECTICARII ſerui ſunt qui ſupellectilem curant: eo etiam nomine veniunt, qui eam faciunt.

SVPERÆQVATIO perperā legitur in vulgatis codicibus in l. ſi quis deſerta. C. de omni agro deſerto, lib. 11. legendum enim, Sub peræquationis iure perceperit.

SVPERAMENTA Vlpianus appellat, quæ in paranda materia reſecantur, ac ſuperſunt. Lignis legatis, inquit, ſi voluntas non refragatur, ſuperamenta materiarum continebuntur. l. 55. §. 2. D. de leg. & fid. lib. 32.

SVPERDICI, pro prædicari per præconem: id eſt eiua voce, & (vt cum Apuleio loquar) boatu pronuntiari & proclamari. Vlpian. l. ſi duo. 13. in fin. D. de iniur. Fuſtibus cum caſtigandum dimittere, & ita ei ſuperdici, προπετῶς μὴ ὕβριζε: hoc eſt, temerariè, ne ue petulanter iures. Sic in l. fuſtibus. C. ex quibus cauſ. infam. irrog. Fuſtibus cæſum, cui per præconem ita dictum eſt, ἐσυκοφάντησας. Sunt tamen qui ſuperiore Vlpiani loco, pro Superdici, Superindici legant, hæcque illius verba referenda exiſtiment ad veterū morem, qui cū de damnato homine ſuppliciū ſumebant, in loco ſuplicij conſpicuo ἐπιγραφὴν, ſeu (vt vocant) titulū affigebant, quo breuiter admonitus populus, pœnę à reo expetitę cauſſam intelligeret, eóque exemplo à ſimili facinore perpetrando ceteri auocarentur. Ex hoc autē more impoſita videtur fuiſſe inſcriptio cruci CHRISTI ſeruatoris noſtri.

SVPERESSE rebus ſuis, pro ſufficere earū adminiſtrationi, negotia ſua gerere, & illis cōſulere, prouidere, & proſpicere: Græca videtur eſſe locutio: dicunt enim illi ἐφιστάναι τοῖς πράγμασι. Paulus l. 2. de curat. fur. Sed & aliis dabit Proconſul curatores, qui rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt. Sic l. 1. §. vlt. D. de procuratorib. l. 60. in fin. D. de re iudic. l. 12. D. de tutorib. & curat. dat. l. 10. D. ex quib. cauſis ma. l. penult. D. de vacat. muner. Gellius lib. 1. cap. 22. de huius verbi ſignificatione diſputans, eos ridet, qui Supereſſe ſe his, quibus aduocationem præbebant, dicebant, pro adeſſe. Quo tamen in ſignificato Sueto. in Auguſto hoc verbo vſus eſt.

SVPEREXACTORES dicuntur, qui vltra quam debetur nomine tributi à prouincialibus exigunt: & tales tenentur in duplum: ſed & ſi perſeuerauerint, capite plectuntur, l. 1. C. de ſuperexactionib. lib. 10. quod tamen mutauit Leo Nouel. 61. debétque id quod iniuſtè exactum eſt, protinus domino reſtitui.

SVPEREXCVRRERE, l. 1. D. de arb. cæd. Si arbor, inquit Vlp. ædibus alienis impendeat, vtrum totam arborem iubeat Prætor adimi; an verò id ſolum, quod ſuperexcurrit, quæritur.

SVPERFICIES, quod ſuper ſoli faciē eſt: veluti ſi quid ſatum, aut ædificatum eſt. itaque vites, arbores, plantæ, ſegetes, ſuperficies appellantur. vitis appellatur ſuperficies vineæ, in l. certo. 13. D. de ſeruit. ruſti. Domus appellatur ſuperficies ſoli, l. eum qui. 23. D. de vſurpat. vbi ædes dicuntur ex duabus rebus conſtare, ex ſolo & ſuperficie. Superficies autem vſque eo ſoli pars eſt, eíque natura cohæret, vt nō illud ſine hac tradi, neque hæc ſine illo vſucapi poſsit, l. obligationum. 44. D. de oblig. & act. l. nunquam. 26. De vſurpat. denique Superficies ſolo cedere dicitur, l. qui domum. 50. D. ad leg. Aquil. l. qui res ſuas. 98. in fin. D. de ſolut. & arborum quæ fundo continentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo: inquit Pomp. l. quintus. 40. D. de action. empt.

SVPERFICIARIA prædia, quæ in conducto ſolo certa penſione annua habentur, l. 10. D. fam. erciſc. l. 49. D. de verbor. ſignific. l. 16. in fin. D. de pigner. act. Superficiarias enim ædes in conducto ſolo poſitas dixit Caius l. vltim. D. de ſuperficieb. Sic & Superficiaria inſula, in l. 12. §. 1. D. de publicia. l. 1. §. & generaliter. D. de vi & vi arm. l. 9. §. quæſitū. l. 19. §. damni. D. de dam. inf. Et Superficiarius fundus, l. 1. D. quibus mod. vſus fr. amitt. Seneca libro 13. Epiſtol. Mathematica, vt ita dicam, Superficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit.

SVPERFICIARIVS definitur eſſe is qui in alieno ſolo ædificauit, quod quidem à domino conduxit ea lege vt in eo ædificaret, & ſibi haberet ædificium in perpetuum, vel in plures annos ſub annuo ſolario. hic plus eſt quam inquilinus. nam ius habet in re, quod ius ſuperficiariū dicitur ἐμφύτευσις l. 3. D. de reb. eor. qui ſub tut. vel vt in Baſilicis, ἐμβατικόν. Vide l. in ſpeciali. 73. cum l. ſeq. D. de rei vind. & l. damni. 18. §. 2. D. de dam. infect. Igitur vere & propriè dominus nō eſt, quamuis in alieno ædificarit: ſed potius vt inquilinus, l. 3. §. pen. D. de oper. nou. nuncia. tametſi quaſi dominus vtilibus actionibus adiuuetur, l. 1. §. vlti. & l. vlt. D. de ſuperfic. l. 18. §. ei qui. D. de damn. inf.

SVPERFICIVM, pro ſuperficie legitur in Pand. Flor. tit. de ſuperf. vt l. ſi areæ. D. de legat. 2. & l. ſi lapidicinis. D. de iure dot. & apud Caium lib. 2. Inſtit. tit. 1.

SVPERFICIO, ſupero, redundo, ſuperfluo. Vlpian. l. 1. §. 10. D. de aqua, & aq. pluu. Idem aiunt, aquam pluuiam in ſuo retinere, vel ſuperficientem ex vicini in ſuum deriuare omnibus ius eſſe. Fortaſsis verius vulgatis in libris legitur Superfluentem.

SVPERFOETATIO, ſecūdarius conceptus eſt prægnantis, quam Superimprægnationē vulgus adpellat. Lege Budæū in Annot. prior. ad l. antiqui. Si pars hered. pet.

SVPERILLVSTRES, ſenatores, conſules, dictatores, not. in l. 1. D. de offic. eius cui mand.

SVPERINDICTVM, extraordinarium munus, vltra ſolitam & canonicam collationem indictum ſignificat, id eſt augmentum indictionis, l. 1. C. de indictionibus, lib. 10. l. 1. C. de ſuperindicto, l. 3. C. de excuſ. muner. eo. l. 3. C. de ſilentiar. lib. 12. Appellatur & ſuperindictio, in l. 1. de priuileg. dom. Auguſt. lib. 11. Vnde Superindicticij tituli, in l. vlt. eo. tit. quemadmodum ex ſcriptorum librorum auctoritate emendandum eſt. Hinc l. 3. C. Th. de col. ſun. pat. Augmenti, inquit, & ſuperindicticij. Marcellinus li. 27. Indictionale augmētum vocat. Athalaricus Rex 9. Quod à nobis augmēti nomine quærebatur, illuſtrem virum Comitem patrimonij noſtri, nunc iuſsimus remouere. Et alio loco: Quicquid ſupra conſuetudinariam functionem augmenti nomine petebatur.

SVPERIORES, poſitiuè intelliguntur ij, qui ſunt ſupra gradum quartum cognationis, vel affinitatis: ſicut inferiores, qui ſunt infra ipſum gradum.

Superior cognatio parentum eſt, Inſtitutio. de gradibus adfinit. Superior, proximus, c. quanquam de elect. in 6. Superior, prima, l. ſi dare. D. de verb. oblig.

SVPERNVMERARII, l. 7. C. de prox. ſacr. ſcr. qui in ſacris ſcriniis vltra numerum ſtatutorum militabant. Quod ſiquis, inquiunt Impp. de ſupernumerariis, qui ſtatuti locū ſubire debuerat, ne pecuniā offerat, ſtaturi etiam gradum recuſare voluerit. Vide Sudam in voce βάρδιμος.

SVPERSTES, duo, vt opinor, ſignificat. video enim & pro teſte & pro præſente vſurpari. Feſtus li. 17. Superſtites, inquit, teſtes præſentes ſignificat. cuius rei teſtimonio eſt, quod ſuperſtitib. præſentibus leges inter quos controuerſia eſt, vindicias ſumere iubent. Plautus in Artemone:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adeſt ſuperſtes.

Seruius autem libro AEneid. tertio: Superſtes, inquit, præſentem ſignificat. vt Cicero in Muræniana, Suis vtriſque ſuperſtitibus, id eſt præſentibus. Quod tamen poſtremum verbum apud Ciceronem è gloſſa in contextum irrepſit. Hotomanus.

SVPERSTITIOSVS, vano & inani metu Dei affectus: id eſt qui metuit ibi Deum offendere, vbi non offenditur. nam à Superſtes deductum nomen eſt. & haud

ſcio an lis propriè attributum, qui nimiū in ſania conſiſtebant, quaſi apud deos ſuos ſuperſtites: quos vernacula lingua Bigottos appellamus. quod in vitio Vipianus poſuit l. prima, §. quinto. D. de ædilit. edict. vbi ſuperſtitioſos inter eos numerat, qui animi vitio laborant. Cicero tamen libro de natura Deorum ſecundo ſic ſcribit: Non enim philoſophi ſolùm, verumetiam maiores noſtri ſuperſtitionē à religione ſeparauerunt. nam qui totos dies precabantur, & immolabant vt ſui liberi ſibi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati, quod nomen poſtea latius patuit. Hos Græci *δεισιδαίμονας* vocant: de quibus vide Plutarch. in lib. *περὶ δεισιδαιμονίας*. Plautus autem in Rudēte hoc verbum in eo poſuit, qui vaticinaretur:

Quid ſi iſta, aut ſuperſtitioſa, aut hariola eſt, atque omnia
Quicquid inſit, vera dicet?

Svpinvs, diſſolutus, negligens, alicui negocio indormiens. Paulus l. 15. §. primo. D. de contrah. empt. Ignorantia emptori prodeſt, quæ non in ſupinum hominem cadit.

Svppetere præter tritas ſignificationes eſt, ſubiecta ſua perſona, pro alio petere, l. 52. §. 5. D. de furt. pro quo quidam ibi legunt, Sic petet, vt Haloander, qui hoc verbum eo ſignificatu non intellexit.

Svppletvr quod deeſt, c. 1. in princ. de ſac. vnct. l. oratio. D. de ſponſal.

Suppletur vnum ius per allud, Panor. in c. ſuper quæſtionum. de electio.

Supplere de iure, vel de facto, an & quando poſsit iudex, vide C. vt quæ deſunt aduo. pri. iud. ſupp. Specula. de offic. om. iud. part. 1. §. 6.

Svpplentes omnas defectvs tam ivris, qvam facti, Clauſula, quæ quotidie apponi ſolet in diplomatibus Roman. Pont. & Impp. reſpicit tantùm defectus iuris poſitiui, non autem naturalis, vt eſt text. in Clemen. paſtoralis. §. Ceterùm defectus. de re iud.

Svppletio, quam ponit Papa in reſcriptis, ad quid referatur, docet Panor. in c. illa. de elect.

Svpplicare propriè eſt Paulo demiſsius orare, obſecraréque, ducto more à miſeris, qui, plicatis manibus, ferè orant: non autem, ſicut aliquando, non tamen ſine erroris duce, putaui, genibus flexis.

Svpplicatio eſt veniæ petitio prioris erroris. Item remedium iudicialis grauaminis. ſunt qui vocant Reuiſionem ſententiæ, c. literis. de in integ. reſtit. Ea vtimur aduerſus ſentētias eorum à quibus appellare non licet, l. 1. D. de offic. Præf. præto. auth. quæ ſupplicatio. C. de precibus imp. offer. vel, eſt quædam benignitatis ſuperioris imploratio.

Svpplicivm pro pœna accipiunt noſtri: differunt tamen, vt ſcribit Archid. in c. nemo peritorum. 11. q. 3.

Svppliciorvm alia ſumma ſunt, alia mediocria, alia minima. Summa ſunt, crux, crematio, decollatio. Mediocria, metallum, ludus, deportatio. Minima, relegatio, opus publicum, vincula. Hæc Paulus libro Sentent. 5. capite 17.

Supplicium vltimum, ait Celſus, eſſe mortem ſolam interpretamur, l. 21. D. de pœnis.

Svpponere teſtamentum, id eſt, falſum teſtamentum ſuppoſita perſona obſignare: vel potius falſum teſtamentum loco veri ſubiicere, & producere. Sic Suppoſiti partus, pro falſis & adulterinis, l. cùm ſuppoſiti. C. ad leg. Cornel. de falſ. Et ſuppoſitus actor, pro falſo & ſubornato, l. 2. §. & cùm placuiſſet. D. de orig. iu. Aliàs dicimus, ſupponere hypothecam, pro pignorare.

Svpposita perſona, l. aufertur. D. de iur. fiſc. id eſt, pro alia poſita. Suppoſitus iuriſdictioni, l. 1. D. ſi quis in ius vo. non ier.

Svpprimere teſtamentum, in lege Cornelia teſtamentaria, intelligitur, qui ſciens prudénſque tabulas teſtamenti in fraudē heredum, legatariorū, fideicommiſſariorum, aut libertatiū nō profert, & qui cùm habeat, & proferre poſsit, eas proferre non curat. Paulus lib. 4. Sent. tit. 7. Iſidorus quoque ex Paulo mutuatus, Suppreſſum teſtamentū lib. 5. Etymolog. cap. 24. definit, quod in fraudē legatariorum ſeu libertorū non eſt palàm prolatum. Quod etſi nō latet, ſi tamen perſonis ſupradictis non proferatur, ſupprimi videtur. Supprimere ergo celare eſt, quod crimen in teſtamentis ad legem Corneliā de falſis pertinet, l. 2. D. ad legem Corneliam de falſis. Et ita Suppreſſæ tabulæ teſtamenti, quæ malo animo celantur & occultātur, in l. 10. in fin. D. quemadmod. teſtamen. aperiant. l. 33. D. de iudic. l. 3. §. ſi quis dolo. D. de tabul. exhibend. l. 9. D. de dolo. l. 7. D. de falſ. Suetonius in Caligula capite 16. Legata ex teſtamento Tiberij quamquam abolito, ſed & Liuiæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide ac ſine calumnia repræſentata perſoluit. Supprimere etiā mancipia dicimus, l. 82. §. penult. D. de furt. Vnde Suppreſſores, & Suppreſsi mancipij crimen, in l. 3. D. de lege Fab. Supprimere etiam naufragiū, l. 3. §. item is cuius. D. ad legem Corneliam de ſicar. & Naufragos ſuppreſſos dicunt Iuriſconſulti, l. 3. §. vlt. D. de incend. rui. Supprimere merces l. 30. in fin. D. de cri. ſtellionatus.

Supprimere & intercipere dicitur, qui domino repoſcenti non reddit: ait Pomponius l. 44. in fin. D. de acquiren. rerum domi.

Svppressores mancipiorum, pro plagiariis, qui ſeruos alienos ſcientes dolo malo retinent. l. pen. D. ad leg. Fab.

Svpra ſcripta, omnia, quæ dicta ſunt, vel præceſſerunt, complectitur, niſi intercedens abſurditas ad proxima tantum referri cogat, de quo latius l. 1. §. hoc edicto D. de poſtul. Supra, præter l. ex conducto. D. loca. Supra excludit l. fi. D. de iuriſdictio. & vide Bartolum l. cùm ita. D. de dote prælegat.

Svpremvs dicitur, inquit Africanus, non is demum, qui poſt aliquem, ſed & poſt quem nemo ſit, & quem nemo ſequitur, l. 34. D. de vulga. & pup. l. 92. D. de verbo. ſignifi. & l. qui duos. 9. D. de reb. dub. quod tamen ſic accipiendum eſt, inquit Hotom. vt non reſtricta Latini ſermonis conſuetudo, ſed æquitatis ratio ſeruata videatur. Sic

Supremas tabulas, ſecundùm quas ſe Prætor bonorum poſſeſsionem daturum pollicetur, accipimus nouiſsimas, poſt quas aliæ nullæ factæ ſunt, l. 1. §. 1. l. penul. §. planè. D. de ſecund. tabul. Sed & illæ ſupremæ habentur tabulæ, quæ ſolæ ſunt, l. 161. D. de verbor. ſignific. In vulgari quoque ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur, heres ſubſtituitur, rectè heres ſubſtitutus etiam vnico intelligitur, l. 161. D. de verbor. ſignificat. l. 9. D. de reb. dub. Cum verò plures ſunt, ei qui nouiſſimus deceſſerit, ex his verbis ſubſtitutus ſuccedet, l. 9. & l. 14. in fin. D. ad leg. Falcidiam.

Suprema dies, pro nouiſsima, in l. 7. §. Papinianus. D. ſolut. matrim. Sic ſuprema hora, l. 1. §. dies D. quando appellan. ſit. l. 2. D. de verborum ſignificatione. Et in 12. tabul. Solis occasvs svprema tempestas esto.

Suprema numero multitudinis abſolutè pro nouiſsimis iudiciis, & vltima voluntate, ſeu teſtamento, in l. 25. §. 1. D. de liber. & poſt. l. 3. §. vlt. D. de munerib. & honor. l. vn. D. de bonor. poſſeſſ. ex teſtamen. mill. l. 39. D. de pigner. act. l. 36. §. miles in ſupremis. D. de milit. teſtamen. Corn. Tacit. lib. 1. Nihil eo die ſenatus agi, niſi de ſupremis Auguſti, cuius teſtamentum inlatum eſt per virgines veſtales. Quintilianus Declamatione 1. Neque ego grauiſsimum patrem ſuprema ſua iuuenis iactaſſe crediderim. At quod idem auctor Declamatione 8. ait, Vidimus igitur frequenter ad vitam poſt conclamata ſuprema redeuntes, ſic accipiendum eſt, poſt conclamata

mata nouiſsima verba: In quibus fuiſſe verbum, Ilicet, Donatus in Virgilium & Seruius notant. Hinc

Sᴠᴘʀᴇᴍᴀᴍ dicere, vt annotat Donatus, dicebatur præco, cum dimittebatur iudicum conſeſſus. Hinc Plautus:

Mater ſupremam mihi tua dixit, domum ire iuſſit.

Id eſt mater ſupremam dixit tempeſtatem, & ilicet pronuntiauit, domúmque ire iuſsit. Turn. Aduerſ. lib. 3. cap. 12.

Suprema ſua ordinare, pro teſtamentum facere, ſupremam ſuam voluntatem exponere. Modeſtinus in l. 39. de pigner. acti. Creditor cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, &c.

Suprema etiam iudicia dicunt nonnunquam, vt l. 5. D. quemadmo. teſtam. aperian. l. 92. §. pœnitentiam. D. de donat. int. vir. Quintilia. lib. 6. cap. de riſu. Conſulens eum, an primipilaris ei teſtamento ſuaderet ordinare ſuprema iudicia.

Supremas etiam tabulas, pro teſtamento Latini auctores dicunt. Martial. lib. 5. Epigrammaton:

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas
Idem eodem
Quadrantem Criſpus tabulis, Fauſtine, ſupremis
Non dedit vxori.

Supremam etiam voluntatem, mortuorum diſpoſitionem dicimus, l. 78. D. de hered. inſtitut. & aliis vulgatis locis.

Sᴠʀᴅᴀ teſtimonia dicuntur, quæ feruntur per tabulas, propterea quod hæ rogatæ nihil reſpondeant.

Sᴠʀᴅᴠs quo modo probetur declarat Bar. in l. 1. D. de bonorum poſ. infan.

Sᴠʀᴅᴀsᴛᴇʀ minus audiens, l. pe. & fi. D. de leg. tut.

Sᴠʀʀᴇᴘᴇʀᴇ, vel ſubrepere & Obrepere, Nicol. Perottus, Budæo annotante, ab obripiendo & ſurripiendo dicta exiſtimat. Obrepere quid ſit, paucis indicatum eſt, cuius vim verbi, haud rectè intellectam, idem explicat in poſterior. Annot. ad l. ſi quis obrepſerit. ad leg. Cornel. de falſ. Accurſ. exiſtimauit, Obrepſerit, eodem admonente Bud. ab obripio eſſe, vt preces obreptitias, & ſurreptitias. Qua de re non inutiliter doctores noſtri, in l. & ſi legibus. C. ſi cont. ius vel vtil. publ. & inter Pont. iu. interpretes, magni vir nominis Felinus, in Rub. c. dilectus. & c. poſtulaſti. de reſcript. tum alij aliis locis differunt. Quod huc propriè pertinet, & ſatis è verbis Vlpiani colligitur. Obrepimus, cùm tacendo aliquid impetramus, quod exprimere neceſſe erat, expreſſúmque principem à conceſsione abalienaſſet. Surrepimus verò, cùm à principe per falſam rei narrationem aliquid extorquemus, puta Reſcriptum, Priuilegium, Beneficium, Feudum, &c.

Sᴠsᴄɪᴘᴇʀᴇ cognitionem, in l. 8. & l. 9. D. de offic. præſid. Plin. libro 6. epiſt. ad Corneliā. Heredes cùm Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta petierant, vt ſuſciperet cognitionem.

Suſcipere iudicium ſeu excipere reus dicitur l. 7. D. de pet. her. l. 7. §. vlt. l. 9. §. ei tutori. D. de tut. & rat. diſtr. Et ſuſcipere litem, l. 64. D. de procuratoribus.

Suſcipere iudicium dicitur etiam iudex qui iudicandi munus ſibi à prætore delatum ſuſcipit. Paulus l. 13. D. de vacat. muner. Siquidem priuilegio quod habuit antequam ſuſciperet iudicium, velit ſe excuſare; nec audiendus eſt. ſemel enim agnoſcendo iudicium, renunciat excuſationi.

Suſcipere obligationem, l. 45. D. manda.

Suſcipere aliquem, l. 132. D. de verb. obligat. id eſt in fidem & clientelam accipere. Quidam, inquit, cum filium alienum ſuſciperet. Hinc

Sᴠsᴄᴇᴘᴛɪ ſunt clientes, qui ſe & bona ſua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt, fraudandorum publicorum tributorum cauſſa. qua ſpecie potentiores vicanorum & ruſticorum bona ſibi vindicabant, vel relinquebant ſuſceptis, ſub patrocinij mercede certa. quod damnatur tit. C. vt nemo ad ſuum patroc. ſuſcip. vicos, vel ruſticanos eorum, & tit. de pac. vic. C. Th. & Iuſtiniani Nouel. 17. & Tiberij de diuinis domibus. Saluianus 5. de prouidētia Dei: Vt vim, inquit, exactionis euadant, tradunt ſe ad tuendum protegendumque maioribus, deditios ſe diuitum faciunt, & quaſi in ius eorum, ditionemque tranſcendunt. Nec tamen graue hoc eſſet, ſi potentes patrocinia iſta non venderent; ſed hac lege tueri pauperes videntur, vt ſpolient. Omnes enim ij qui defendi videntur, defenſoribus ſuis omnem fere ſubſtantiam ſuam addicunt nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi nouum genus venditionis & emptionis. Venditor nihil tradit, & totum accipit: emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Vocat igitur ſuſceptos, vt Seruius lib. 6. Aeneidos, id eſt clientes: & Auguſtinus in Quæſt. miſtis: Nunquid ſi malæ vitæ ſit aduocatus, contra ſuſceptum eius pronunciabitur? hoc eſt officium aduocati, vt ſecundum iuris ordinem ſuſcepti ſui cauſſam peroret. Nunquid poterit vita eius, ſi turpis eſt, obeſſe cauſſæ ſuſcepti? Palæmon Grammaticus v. R. in glosſis: Aſſecula, cliens, ſiue ſuſceptus. Sicque Suſceptum accipe l. 1. C. de princip. agent. in reb. Néve ſub vnius perſona ſuſcepti, fraude quadam aliena negotia inſerenda eſſe pertentent.

Sᴠsᴄᴇᴘᴛᴏʀᴇs in rub. C. de ſuſceptor. lib. 10. ſunt qui annonis & tributis vtriuſque ærarij recipiendis præpoſiti ſunt, l. cum poſſeſſor. in fin. D. de cenſib. Hi vulgò receptores vocantur. Eorum autē munus annuum erat, l. 4. C. de ſuſcept. niſi more ciuitatis ſoleant fieri in biennium, vel niſi raritas hominum (ſic. n. legendum, non auctoritas, Græce ὀλιγανθρωπία) eos in biennium creari cogat, vt eſt l. 22. C. Th. eod. tit. Iubebantur autem hi præſentibus defenſoribus ciuitatum, qui quaſi quidam Tribuni plebis erant, perſcribere modum iugationis cuiuſque, & ſpecies ſingulas quas fiſco inferri oportebat, vel earum quantitatem. Sunt & alij vini Suſceptores, Græcis [illegible] dicti, de quib. lib. 11. C. tit. De ſuar. & ſuſcept. vini, in quo de illis nulla fit mentio. Hi verò ſuſcipiebant vina fiſcalia, & populo vendebant. Populo enim Romano oleum, panis, porcina gratuita præbebantur, vinum nonniſi perraro, vt Vopiſcus ſcribit in Aureliano.

Sᴠsᴘᴇɴsᴠᴍ dicitur id, quod excedit domus, vel vltra eas extenditur: quod ſi ceciderit, & alicui nocuerit, vel damnum intulerit in via publica eunti, tenebitur dominus domus illius, de qua damnum illatum eſt, vt D. de his qui deie. vel effud. per totum. At Suſpenſa bona dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proſcripta. Et, ſuſpenſis amici bonis, inquit, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic Tranquillus, Lege prædiatoria in vacuum pependerit.

Sᴠsᴘᴇɴsɪᴏ, pœnæ genus apud Pontificios, c. veritatis. de dol. & contum. in an. And. Clem. ſi. de pœnis. Eſt autem duplex: vna corporalis, ſpiritualis altera: Corporalis, qua quis in furcas tollitur, c. ſi non licet. 23. q. 5. & c. ſi. ead. cauſ. & quæſtione. Spiritualis canonica, vel eccleſiaſtica, quæ contingit in officio, vel beneficio, vel vtroque, c. eos qui, 32. diſtinct.

Sᴠsᴘᴇɴᴅɪᴏsᴠs, qui ſuſpenſus eſt, cui vita ſuſpendio adempta eſt. Vlp. l. 11. §. 1. D. de his qui not. Non ſolent autem lugeri hoſtes, vel perduellionis damnati, nec ſuſpendioſi, nec qui manus ſibi intulerunt. Plinius lib. 28. cap. 2. Laqueum ſuſpendioſi circumdatum temporibus capitis dolorē ſedare. Rectè autē idem Plinius eiuſdem libri ca. 4. Pœnam laquei præpoſterā eſſe ait, ex eo quod includatur ſpiritus, cui exitus quærēdus eſt.

Sᴠsᴘɪᴄɪᴏ. Hinc

Sᴠsᴘᴇᴄᴛᴠs tutor eſt, qui non ex fide tutelam gerit, li-

cet soluendo sit, §. suspectum. Institu. de suspect. tut. Nam qui fraudulenter tutelam administrauit, etiam si satis offerat, vt suspectus remouetur. Tutorem enim non facultates, sed fraudulēta administratio, & callida conuersatio suspectum faciunt, l. 31. D. de reb. auct. iud. Itaque si in tutela grassatus est, aut sordidè egit, vel perniciosè cum pupillo, vel aliquid intercepit ex reb. pupillaribus, iam vt suspectus remouetur, l. 3. §. nunc videamus. D. de suspect. tutorib. Apparet itaque ex fide & diligentia & maleuolo proposito magis, quàm ex facultatibus suspectum tutorem argui. Quod in herede, quem vt suspectum Prætor deminuere vetuit, contrà est, qui ex solis facultatibus suspectus existimatur, d. l. 31. & l. 7. §. qui sciens. D. pro empto. Dicunt autem promiscuè Iurisconsulti pro eodem Suspectum facere, & suspectum postulare, l. 1. §. consequens l. 3. l. 7. D. de suspec. tut. l. 6. D. rem rat. hab. l. 39. ad fi. D. de procuratorib. l. 14. §. 1. D. de solutionib. l. 8. §. pen. D. de adm. tuto. l. vlt. D. qui pet. tuto. Vnde Crimen suspecti, id est criminatio & accusatio suspecti. Vlpia. in l. 1. §. 1. de suspect. tutor. Sciendum est suspecti crimen ex lege 12. tabularum descendere. Sic & Suspecti postulatio & accusatio, l. 3. §. si quis absuturus. D. de suspectis. tut. l. 1. §. suspecti. ad Turpil. l. quinta. §. gessisse. D. de administr. tut.

SVSPICIO, à suspicor, suspicaris, quod significat cum timore quodam ea adspicere, de quibus dubitatur: est ipse suspicandi actus. Quare iunctum cum Venio, semper accipitur passiuè, vt, Venit in suspicionem: Suspiciosus, actiue & passiuè. Suspicionem itaque sic definiemus: Actus, per quem in dubitationem trahimur, timentes de aliquo, ne læsionem adferat, priuatim, aut publice. Suspicio autem est triplex. 1. Cùm debitores nostros alieno æri obnoxios, suspicamur abitionem meditari, ne carceri mācipentur, quoniam soluendo non sunt, vel quòd incipiunt dilapidare & distrahere omnia ferè bona. Hæc nuncupatur suspicio fugæ: quæ solet priuatum, nec adeò magnum adferre detrimentum in Republica, ideóque non censetur crimen. Vlpianus D. de priuileg. credito. Vide l. ait prætor. §. si debitorem. D. quæ in fraud. cred. l. fin. C. de feri. Et vtrobique Bartolum. II. Est quædam suspicio aduersus iudicem non solùm delegatum, verum etiam ordinarium. Nam cùm magistratus sæpe religionis suæ obliti, perniciosissimè iudicando noceant, rectissimè concessum est, omnes ex suspicionis caussa recusari. De iudice delegato tractatur in l. apertissimi. & l. viti. C. de iudic. De ordinario autem extat Nouel. vt præsides, qui interpellan. §. quòd si vsuueniat. Cōst. 76. III. Est quædam denique suspicionis species ex eo nata, quòd tendit ad lædendum publicè, aut priuatim, quæ pertinet ad actionem de postulatione suspecti.

SVSTINERE, pro differre, reseruare, reiicere. Callistratus l. 36. D. de iudic. Ex iustis caussis, & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones. ibid. Humanum est in similibus caussis cognitionem ad aliquem modum sustineri.

Sustinere actiones, differre, suspendere. Pompon. l. 35. D. de iur. fisc. Vtrum ius fisci antè excutiendum sit, & sustinendæ actiones ceterorum, &c. Vlpis. l. 1. §. 3. D. si fam. furt. fec. Tandiu aliorum nomine actio sustineri debebit, quamdiu priore iudicio potest actor consequi. Sic pœnam sustinere. Idem l. si quis. 6. §. quid tamen. 7. D. de iniust. rupt. Pœna tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad literas Præsidis. Alias tamen pro sufferre sumitur, l. 1. D. de pœn.

SVVM verbo dominium significari, & ea tantùm quę vindicari à nobis possunt, non etiam quæ in nominibus sunt suorum appellatione contineri traditur, in l. 27. §. argento. & l. 14. D. de auro arg. Sed nec quæ pignori tenentur, suutum appellatione veniunt, l. 9. §. vlt. D. de supell. leg. l. 74. de leg. 3. Ambiguum verò esse cùm quis suum dicit, vtrùm de toto, an de parte significet, Pompon. in l. 239. §. vlt. D. de verbo. signific. scribit: quoniam & id nostrum est, quod nobis cū alio commune est. Cùm quis suos seruos dicit, hi designari videntur, quos paterfamil. suorum numero habuit, & qui pleno iure eius fuerunt. In his verò fructuarij serui non continebuntur, nec venales habiti serui. Serui planè cum alio communes & bona fide possessi, & quorum vsusfructus alienus sit, continebuntur, l. 71. l. 73. l. 74. D. de legat. 3. Et tamen

Suum consequi & recipere creditores, pro eo quod sibi debetur consequi, Iurisconsulti eleganter dicunt. Vnde Vlpi. in l. 7. §. apud Labeonem. D. quæ in fraud. credi. Eum ait qui suum recipiat, nullam videri facere iniuriam: hoc est, eum, qui quod sibi debetur, receperit. Sic & in l. 15. §. quòd si res. D. de re iudic. l. 96. §. 1. D. de solution. l. 44. D. de cond. indeb. l. 4. §. idem Iulian. D. de doli except. l. 12. D. de nouatio. l. 37. D. de iure fisc. l. 7. de cessio. bonor. In eam denique sententiā ad suum peruenire dicunt, l. 1. D. quod certo lo. l. 1. §. illud verum. D. si quis testam. lib.

SVOS heredes liberos in potestate positos vocamus, qui primum potestatis locum obtinent, quasi domesticos & familiares heredes, cum viuo quoque patre quodammodo dominum habere existimentur, nec tam in nouum dominium succedere, quàm vetus continuare videantur, magísque ad propria aut debita, quàm ad aliena bona vocentur, §. sed sui. Instit. de heredum qualitate & differentia. Sui autem idcirco dicuntur, quia non tam alienarum quam suarum quodammodo rerum plenum integrumque dominium adipiscuntur: quarum etiam patre viuo heredes & domini lege XII. Tab. designati erant, l. 11. D. de liber. & postum. l. 12. D. qui testa. face. poss. Et apud Plinium in Panegyrico. Qua de caussa sui heredes illico apparent & existunt, & ipso iure heredes deprehenduntur, nec aditione egent. Sic l. penul. §. si patronus. D. de bon. libert. l. 14. D. de suis & legit. Suos heredes, ait Vlpian. in l. 1. §. suos. D. de suis & legiti. accipere debemus filios, filias siue naturales, siue adoptiuos. Callistratus in l. 220. D. de verbor. significat. Liberorum, ait, appellatione nepotes & pronepotes, ceteríque qui ex his descendunt, continentur. Hos enim omnes suorum appellatione lex 12. Tabular. comprehendit. Caius lib. 2. Institut. tit. 8. Sui heredes sunt filius, filia, nepos vel neptis, pronepos, proneptis ex nepote, & omnes per virilem sexum descendentes. Similiter & postumi, qui si viuo patre nati fuissent, in potestate futuri erant, sui heredes sunt. Priscianus lib. 17. Suus Ciceronis filius heres est patris constitutus. Suus enim dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges suus non est, id est, sub potestate patris naturalis constitutus. Sic & suam heredem accipe in l. vlt. D. de collat. bonor.

Suum heredem animaduerti à Cicerone Heredem familiæ appellari, in Orat. pro Cluentio, vbi de suo postumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Milesiam quandam mulierem, quòd partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria; quæ spem parentis, subsidium generis, heredem familiæ sustulisset. Sic Iustinianus eos Domesticos heredes appellat, §. 2. Inst. de hered. qual. & Plinius in Panegyrico, Domesticos heredes extraneis opponit: illósque ait bona nō vt aliena & speranda, sed vt sua, semperque possessa capere. Videtur autem Ouid. ad hanc quoque locutionem allusisse libr. II. de Ponto:

Viuis enim in nobis fæcundi lingua parentis,
Et res heredem repperit illa suum.

Suorum autē duo sunt genera. nam alij natura sui sunt, nimirum filij, filiæ ve: alij successione, nimirum nepotes

potes aut posteriores, qui in filiorum non etiam filiorum, locum vacuum & destitutum subeunt: veluti si vno filio mortuo (nam ex filiabus prognati sui esse non possunt) nepotes ex illo eius in gradū succedant. Lex enim eis patris sui ius sic attribuit, vt illi patrem suum repræsentent, tametsi non idem omnino ius eis concesserit, l. tertia, C. de suis & legit. l. prima §. si filius D. eod. l. 2. & l. 3. C. de legit. lib. l. Gallus, §. sequenti. D. de lib. & postum.

Sui & necessarij heredes sunt liberi qui in potestate parentis fuerunt, quos nemo antecedit. Si autem ideo appellantur, quia domestici heredes sunt: & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur. Necessarij verò ideo dicuntur, quia omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quàm ex testamento ex lege XII. Tab. heredes fiunt, ait Imper. §. 2. De hered. qualit. Vel sic: Sui & necessarij heredes dicuntur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinent: veluti filij, aut iis de familia sublatis, nepotes, & qui deinceps. item vxor, quæ in manum conuenit: item nurus, quę in manu filij est, quem in potestate habemus. Vlpianus cap. Inst. 4. Sui autem iccirco appellabantur, quoniam patrefamil. mortuo non tam alienarū, quàm suarum quodammodo rerum plenum integrúmque dominium adipiscuntur: quarum etiam illo viuo heredes (quo verbo veteres dominum intelligebant) lege duodecim tabularum designati erāt. Necessarij autem dicuntur, quoniam eadem lege cogebantur hereditatem retinere, l. in suis. u. D. de liber. & postum. l. 57. De acquir. hered.

Suos, in l. 8. l. 12. l. 19. C. qui accus. non poss. accipimus parentes, liberos, patronos, patronas, eorúmque filios, filias, nepotes, neptes, consobrinos & propinquos, l. 1. D. de accus.

Suos in legatis pręcipuè seruos, vel ancillas eos accipimus, auctore Vlpiano, qui sunt pleno iure testantis: inter quos fructuarij non cótinebuntur, sed qui bona fide testatori seruiunt l. suos autem. D. de legatis 3.

Sui, pro Nostri. Paulus l. 20. D. de nouat. Nouare possumus, aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios qui voluntate nostra stipulantur.

Suus, suæ potestatis: vt Meus apud Persium,

Vindicta postquam meus à Prætore recessi.

Iustinian. §. 2. ad S. C. Tertyll. Sed & filiæ suę mortuæ filius vel filia præponitur: id est quę sui iuris est, suæque potestatis. Sic suæ potestatis esse, id est sui iuris esse. Vlp. l. 17. D. de his qui not. infam. Ea notatur quæ cum suæ potestatis esset, hoc facit. Sic Plautus in Persa, vbi lenonem inducit, qui ancillam manumiserat:

Ita ancilla mea quæ fuit hodie, nunc est sua.

Et apud Ciceronem libro De repub. tertio. Est enim genus iniustę seruitutis, cùm ij sunt alterius, qui sui possunt esse.

Suus etiam, pro eo qui in sua potestate est, alio modo dicitur vetustè: id est sanæ mentis. Vlpianus l. Fulcinius, 7. §. adeò. D. quibus ex caus. in poss. Furiosus hanc venditionem pati non potest: quia non se occultat, qui suus non est. Cicero Tuscul. tertio: Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse è potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est.

Sui iuris esse dicuntur, qui nullius potestati subiacent, sed proprię sunt potestatis & proprij arbitrij, titul. de his, qui sunt sui vel alie. iur. Qui & suæ potestatis esse dicuntur, l. 4. D. de his qui sunt sui. l. 17. D. de his qui not. infa. l. 43. D. de obligatio. & actio. l. vlt. D. de liber. can. & sui arbitrij l. 22. D. de ritu nupt. Ita suæ potestatis fieri dicuntur serui manumissione l. vlt. D. de liber. cau. In eundem sensum suæ auctoritatis dixit Spartia. In Hadria. Decoctores, ait, bonorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit. Vide Ius sui.

Suę ætatis esse dicuntur, qui minorem ætatem excesserunt, l. 17. D. de negot. gest. l. 5. §. item ipse tutor. D. de auctor. tutor. Si tamen testator alicui ita legauerit, cùm suę ætatis erit factus, facti quęstionem esse Vlpian. scribit, vtrùm de pubertate, an de 25. annis sensum sit, l. 50. in fi. D. de legat. 1. Hoc exemplo credo Tribonianum in Alexandri rescripto verba hæc, SVÆ ÆTATIS FACTVS SIT, interpretatum, si pupillarem ætatem excesserit, l. 3. C. de testamen. tute.

Sua morte decedere dicuntur, qui naturali morte & natura sua obeunt, l. vlt. §. 1. D. de bon. damnator. Cuius §. verba repetita sunt, licet diuerso auctoris titulo prælato, in l. 28. D. de bon. libert. Suet. in Iulio cap. vlt. Percussorum autem ferè neque triennio quisquam amplius superuixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit. Significat enim omnes biothanatos fuisse, vt cum Firmico loquar. Trebellius Pollio in Hærennia tyranno: Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte sua esse consumptos. Sic sua natura rem intercidere accipimus in l. 14. §. vlt. D. depos.

SVITATAM vulgus vocat sui heredis qualitatem, & in ea definienda valde nonnulli laborant. in lege, qui se patris. C. Vnde liberi. cum ex coniugato vocabulo, hoc est, Sui, satis eius significatio liqueat. Quanquam Suitatem nusquam apud veteres reperias, sed tamen in his, quæ vsu paulatim recepta, & ad docendum apta sunt, non nimia superstitiosè Grammaticorum canonibus obstricti esse debemus. Alciatus Suitatis voce, quam à dictione sui, Interpretes deduxerunt, non rarè vti solet, eámque sic rectè finit: Suitas est heredum qualitas, qui primum in potestate paterna locū obtinent, continuationem dominij, necessitatémque successionis inducens, §. sui autem. Institu. de hered. qual. Videntur autem ij heredes quodam modo sibiipsis succedere, cùm viuente quoq; patre domini censeantur, l. in suis. D. de lib. & postu. & ideo Sui appellantur. Vide Sui heredes.

SYCAMINON, morus Aegyptia, qua vti solent in aggeribus Nili, per quos incrementa eius dispensantur, & coercentur: ait Vlpianus l. 10. D. de extraor. crimin.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕῖΝ, calūniari, iniustè aliquē iudicio vexare. Imp. l. 17. Cod. quibus ex caus. inf. irrog. Etenim cum non caussa cognita dictum est συκοφάντης, sed ad postulatum patroni, interlocutione iudicis responsum sit, &c. Hinc Sycophantæ appellati: cuius nominis Festus hanc affert originem. Atticos quondam iuuenes fulitos aiunt in hortos irrumpere, ficósque deligere: quam ob caussam lege est constitutum, vt qui id fecisset, capite truncaretur. quam pœnam qui persequerentur, ob paruula detrimenta Sycophantas appellatos.

SYLVA apud Alfenum l. si quando. §. 1. D. si seru. vindic. pro viridario sumitur. Et Seius, inquit, in eo syluam fuisset, in qua labra, & lenes, cucumellas positas haberet. Sic Virgilius: *subit aspera sylua, Lappæque, tribulique.* Vbi Seruius: Notandum etiam de herbis syluam dictam. Item Horatius: *Nempe inter varias nutritur sylua columnas.* Item Cic. in Prætura vrbana: Tabulas & signa, quæ in ædibus tuis impar ad omnes columnas, omnibus etiā intercolumniis, in sylua denique dispositā sub dio vidimus. Vbi Ascon. In sylua, in viridario.

Sylua cædua, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel excisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur, l. sylua cædua. D. de verb. signifi. Porrò, teste Paulo, l. si absente. D. de vsufruc. syluam cæduam, etiam si intempestiuè cædua sit, in fructu esse constat: sicut oliua immaturè

lecta, item ferrum immaturè cæsum, in fructu est.

Συμβολὴ, io lege 9. Rhodiorum, cootribulatum significat. alij συνεισφορὰν appellant. ἐπεὶ δὲ ἐὰν γένηται τοῦτο, ψῆφον ποιήσωσαν συμβαλλέσθωσαν δὲ εἰς συμβολὴν, &c.

SYMPHONIA, chorus sympboniacorum. Cicero Verrina 6. Cum in eis côuiuiis symphooia caneret, maximísque poculis ministraretur. Vlpianus l. 15. §. primo, D. de vsufr. Nam si librarium rus mittat, vel de symphooia atriensem faciat: id est è familia symphoniacorum. Paulus l. 22. Ad leg. Aquil. Si quis ex comœdis, aut symphoniacis vnum occiderit: id est è numero sympbonlacorum.

SYNAGOGA, lege tertia Cod. de Iudæis, id est coogregatio.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. Vlpianus l. 7. D. de pact. Dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: hoc συνάλλαγμα esse, & hioc nasci ciuilem obligationem. & paulo pòst, Esse enim contractum, qnod Aristo συνάλλαγμα dicit, vnde hæc nascitur actio.

SYNDICVS, σύνδικος, qui ab aliquo collegio, vniuersitate, vel ciuitate ad caussam ipsius agendam delectus est. A Latinis Actor dicitur: vt l. 1. §. 1. D. quod cuiusque vniu. Permissum est, inquit, habere actorem, siue syodicum, per quem tanquam in republic. quod communiter agi fieriq; oporteat, agatur fiat. Sic §. seq. & l. 2. & pass. Cicero in Diuinat. Hæc duo in primia spectari oportere: quem maximè velint actorē esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minimè velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. Item: Adsuot homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes voa orant atque obsecrant Iudices, vt in actore caussæ suæ deligendo vestrū iudiciū à suo iudicio oe discrepet. Hermogen. l. 1. D. de mun. & hoo. Personalia ciuilia sunt munera, defensio ciuitatis, id est vt syndicus fiat, legatio ad census accipiendos. Arcad. l. vlt. §. 1. eius. tract. Defeosores quoque, quos Græci syndicos appeliant, & qui ad certam caussam ageodam vel defendeodam eligaotur, &c. Demosthe. porrò in Orat. περὶ στεφάνου, Aristidem dicit syndicum esse ab Atheniensibus delectum, qui in Amphictyonum consilio pro Delio sacro diceret. Quidam tamen ioter Syndicum & Actorem hanc obseruant differentiam. Primùm, quòd officium actoris est generalius, cùm à priuato quoque constituatur: deinde, quòd momentaneum sit, pro re nata habens locum. Syodlci verò nō æquè, ex tit. io Nonell. De defensoribus ciuitat. Vbi defensor Latinè oihil aliud significat, quàm Syndicus Græcè. Vide c. Quia in caussis. & c. Petitio vestra. de proeuratoribus. Certè merentur laudem ciuitates, quæ habent à consiliis Iurisperitos, vulgò Syndicos vocant, quorum studio præcipuè vtuntur in postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis, & cognitionibus caussarum grauiorum.

SYNDICATVS. Iudices olim suocti officio suo, tenebantur in eadē prouincia, vel ciuitate, cui præfuissent, quinquaginta diebus palàm commorari, vt de culpa, fraudibúsque, si quas admisissent, conuenirentur, ac rationem reddereot: id quòd vulgò subire Syndicatum, Latinè autem caussam dicere, & caussæ faciendæ obnoxium esse nuncupamus l. 1. C. Vt om. iudi. tam ciuil. & milit. Nouel. Vt præsid. absque vll. nec. §. oecessitatem. Idem obseruabatur de Assessoribus, & Consiliariis iudicum, l. 3. de Assessoribus.

SYNADRIA in quadam Codicis cōstitutione sunt coitiones, & collegia. vide Cuiacium li. 7. Obseruat. cap. 30. Budæus συνέδριον consessum vertit in posterioribus adoot.

SYNGRAPHA, vide Chirographum.

SYNOOITÆ, συνοδῖται, in l. 6. C. de episco. audlent. dici videntur, comites monachorum. nam ὁδίτης viatorem significat. Solent autem Monachi ex collegij sui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: quos Galli Cuiopulsos appellaot: quòd (vt quidam aiunt) à tergo monacborum côcionantium sedentes, illos horæ præteritæ culi pulsione admoneant.

SYNONATVM, publica comparatio specierum, quæ in commune fiebat, dicitur ab Imperatorib. l. 1. de publ. compa. in C. Th. à σὺν καὶ ὠνεῖσθαι. Quā coemptiooem appellari in l. 2. C. de frumeot. vrb. Constantinop. & in Rub. vt nem. lic. in coemptio. spec. se excus. docuit Iaco. Cuiac. lib. 1. Obseruatio. cap. 35. Accursius hanc coemptionem sic accipit, vt prouinciales à fisco res annonarias emere cogaotur: Alij (in quibos & Cuiacius est) vt eas fisco vendere soreosibus pretiis compellātur. quib' fauere videtur l. 2. C. Th. de pub. compar. l. 1. & 3. C. de quib. mun. vel præst. ne lic. se excus. & quod Sudas scribit io hunc modū de onere syooneti, siue συνωνῆς. Συνωνὴ τὸ ἄχθος, ὅτι ἐπὶ ἰσχυροῦ τινος οἶτε φορὰ ἐσπάνιζε, &c. τότε σιτοφόρος ἐπὶ τῷ δήμῳ χαρίζεσθαι, καὶ τίμημα ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ καταβάλλεσθαι. τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἄχθος, ὅπερ συνωνὴν καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Et Cassiodorus li. 12. Variar. Lardi, inquit, atque tritici species nuliis temporibus coemptionis nomine inde decernimus postulari. His adde Græcum ex Tiberij constitutio. locum, in quo ita est: ἡ καθ' ἡμετέραν πόλιν, δι' ἐπινέμησιν τῆς ἀρίστης ταύτης πόλεως, ἡ καὶ ἑτέρων προφάσεων χάριν συνωνὴν τινα εἰδῶν γενέσθαι συμβαίνει, τούτοις ὥσπερ οὐ μόνον τοὺς ἄλλους ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν βασιλικῶν οἴκων κτήσεις καὶ εἰκότως ὑποκεῖσθαι βουλόμεθα.

SYNOPSIS, l. magis puto. §. in primis. D. de reb. cor. est compendium, seu breuis booorum descriptio: quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, alio ἀναγραφὴν, l. tutor qui repertorium. D. de administ. tut. l. cum plures. D. de re. auct. iud. poss. Pro Synopsis autem superiore loco, perperam, si opus sit, legebatur. Dicitur autem σύνοψις, à σὺν præpos. id est cum, & ὄψις, visio, quòd quæ latè patebant, in voum omnia contracta facile coospiciantur.

Συνημμένον, in l. rerum mixtura. D. de vsucap. Latine dixit Gellius adiunctum, connexum, lib. 16. ca. 8. Vitruuius lib. 5. cap. 4. Coniuoctum. Seneca lib. 17. epist. Compositum. Paulus l. io rem. de rei vind. & Pompon. d. l. rerum mixtura. cohærens.

Συνθήματα, in Pand. Græcis, sunt duplomata, quæ dabantur iis, qui cursu publico vtebantur.

SYNTHESIS, Hotom. coogestio, aceruus. Scæuola in l. 38. D. de aur. arg. leg. Quæro an ex voiuersa veste, id est an ex synthesi tunicas singulas & palliola Sempronia eligere posit. Adrianus autem Turnebus lib. Aduers. 23. Synthesin interpretari mauult elegātiorem vestem, qua certis diebus festis populo Romano, quasi extra ordinem, vti liceret. Hotom. hanc expositionem improbat: & censet Synthesin, coaceruationem esse vestium, nō vestis genus: & in eam coaceruatiooem non cuiusuis generis vestes adhiberi solitas, sed eas duntaxat, quibus populo Romao. extra ordinem vti certis & paucis diebus licebat: putatque Scæuolæ verba satis planè & perspicue ostendere, Synthesin de omnibus vestimentorum generibus, quæ aceruatim cooseruabantur, vsurpatam fuisse.

Σύντεκνος, alij sororem, alij concubinam, alij è sacro fonte susceptum interpretantur. Balsamo accipit pro matre susceptæ in Synodi Trullo habitæ capite quinquagesimotertio.

SYRIARCHIA, sacerdotij genus in Syria, l. 1. C. de natur. lib. l. vn. C. de. off. comit. orient. l. 103. de decurioolb. in C. Theodo. Nouel. 89. vnde Syriarcha io l. vlt. de expens. ludor. in C. Theod. qui id sacerdotij munus gerebat. Syrias autē multitudinis ouinero nominari in l. 7. §. interdicere. D. de interdic. & in l. 3. D. de censib. nemini mirum esse debet. Duæ enim memorantur

rantur

rantur in l.1.D. de censib. vna, quæ Cœle, altera quæ Phœnice diceretur. In Notitia quoq; Imperij Rom. Syria salutaris ponitur. sed & Syriæ nomen latissimè patuisse Guilel. Tyrensis Pôtifex tradit libro 13. de bel lo sac. cap. 2.

SYRTES, apud Harmenopulum in hisqnæ ex Iuliano architecto retulit, sunt vela, quibus ædes muniuntur aduersus conspectum aliarum: sic dictæ quòd trahi, obduci & reduci soleant: quibus etiam Cancellos iungit: & ita l. cetera. §. sed si cancelli. D. de leg. 1. cancellis iunguntur vela.

Συσήματα, mansus, mansio, Clementi in Petro, *προσαλάντων τῶν συσήματα*.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XIX.

T

T, & D, literas cognatas scribit M. Fabius lib. 1. cap. 2. quod sæpè in Pandectis Florentinis videre licet, vt adquin pro atquin, l. 19. D. de neg. gest.

T, LITERAM veteribus Senatusconsultis subscribi solitam, Valer. Max. libr. 2. his testatur verbis: Illud quoque memoria repetendum est, quod Trib. pl. intrare curiam non licebat: an te valuas autē positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinabāt: vt si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, illis Tribunos quoque censuisse: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inque imperiis compescendis occupati erant, instrul tamen ea argentea vasis, & anulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerum vsu auctoritas magistratuum esset ornatior.

TABARDVM vocant Pontifices epitngium, vestimenti genus in clem. vnic. de vit. & honest. cler.

TABES consumi in l. 1. C. de custo. re. non est putredine consumi, vt Albericus autumat, sed colliquatione, & extenuatione corporis ex curæ diuturnitate, vt apud Virgilium lib. 6. Aeneid.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit.

& Ouid lib. 9. Metam.

Ambustáque sonant nerui, cæcaque medullis
Tabe liquefactis.

TABERNÆ appellatio omne vtile ad habitandum ædificium demonstrat, ex eo quòd tabulis claudatur. Vnde Tabernacula & contubernales appellantur, l. 183. cum l. seq. D. de verbor. significat. Diomedes lib. 3. Secunda species togatarum, quæ tabernariæ dicuntur, humilitate personarum & argumentorum similitudine Comœdiis pares, in quibus non magistratus regésq;, sed humiles & priuatæ domus inducuntur: quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter tabernariæ vocabantur. Isidor. lib. 15. Etymolog. capite 2. Tabernæ olim vocabantur ædiculæ paruæ & simplices in vicis, axibus & tabulis clausæ. Vnde & Tabernariæ quòd so leant coosidere. Dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis lignísque erant constructæ, quæ nunc etsi non speciem, nomen tamen retinent.

Tabernam negotiatoriam, & caupoidā & porpurariam dicimus, l. 43. D. de ritu nupt. l. 2. D. de institor. l. 5. §. pater. de legat. 3. Tabernas quoque Sudas *καπηλεῖα καὶ πωλητήρια* interpretatur.

Tabernam autē qui pignori dat, merces, quæ in ea sunt, obligasse videtur, l. 34. D. de pignoribus. Tabernæ instrumento legato loci duntaxat, non etiam totius negotiationis instrumentum legatum videtur. Proinde institores legato non continebantur: aliter atque si instructa taberna legetur, l. 185. D. de verbor. significat. l. 13. D. de instru. vel instrumēt. Inde TABERNARIVS in l. 52. §. 1. D. ad leg. Aquiliam.

Taberna instructa, Vlpiano est, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata constat: quod tum verum est, cum Tabernam pro vniuersitate iurium ipsius negotiationis, non autem pro loco simpliciter accipimus. Erant etiam tabernæ Argentariorum, quæ circum forum erant: vnde Circunforaneum æs Cicero appellat epist. 1. lib. ad Attic. 2. Harū etiam meminit Liu. lib. 26. & Dionysius lib. 3. qui eas à Tarquinio rege in foro positas ait. Et l. 32. D. de cōtrah. empt.

TABVLAE dicebantur, quibus antiqui pro chartis vtebantur, cùm cera illitæ essent. vnde Ceratæ à Plauto in Asinaria appellantur. Itaque quarum rerum memoriam constare oportebat, eas res in tabulas referebant, veluti accepta & expensa, pactiones, testationes, stipulationes, cautiones, testamenta. Atque hinc fortasse illud Cicer. ad Gallum lib. 7. epist. Sed heus tu manum de tabula. magister adest citius quam putaramus. nisi quia malit à pictoribus metaphorā sumptam. De Cæsare autem ibi loquitur.

TABVLAS testamenti accipere debemus, inquit Vlpianus, omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ: siue chartæ, siue membranæ sint, vel si corio alicuius animalis, tabulæ rectè dicentur. l. 1. D. de bono. poss. secund. tab. Tabulæ etiam dicuntur folia testamenti. Quare, Budæo teste, primæ & secundæ tabulæ, intelligi possunt prima, & secunda charta testamenti: quæ etiam primæ & secundæ ceræ dicuntur. Antiquissimus enim mos scribendi fuit in ceratis tabulis, quæ & codicilli, & pugillares vocantur. Tria quippe hæc, Viglio teste, vocabuls plurisi ferè nomero proferri solent.

Tabulæ non instrumenti tantum sed & contractuum, & alterius cuiuscunque negotij dicuntur. Hinc

Tabulæ nuptiales, l. 21. l. 31. D. de dona. l. 9. de nupt. Tertullia. lib. de pudic. has matrimoniales vocat. Firmicus lib. 7. Matheseos ca. 7. Tabulæ dotis, l. pe. D. de dona. int. vir. & vxo. Tabulę dotales, l. 12. D. de dot. pręleg. Tabulę venditionis, l. 2. C. si mancip. ita vænid. Tabulæ emptionum, l. 1. C. Theo. de iis qui venl. æta. Tabulæ auctionales, Ambros. lib. 2. Epistol. Tabulæ contractus, l. 4. C. si quis alt. vel sib. Tabulę instrumentorum reipub. l. 31. l. 32. D. de furt. Tabulæ pro quibus pecunia promissa erat, l. 104. §. 1. D. de lega. 1. Tabulæ, pro syngraphis, l. huiúsmodi. §. si ita. D. de leg. 1.

Tabulæ accepti & expensi. Moris enim erat vt patresfamil. quæcunque per singulos dies aut acciperent, aut expenderent, ea primùm properè ac festinanter in codicem memoriæ caussa paratum, referrent, quæ Aduersaria dicebantur: deinde per ocium in aliis tabulis ordine & accuratè perscriberent. eas tabulas accepti & expensi nominabant. de quibus Cicero in Clentiana sic scribit: Confecit tabulas diligentissimè. hæc autem res habet hoc certè, vt nihil possit neque additum, neque detractum de re familiari latere. Hinc Tabulis obsignatis agere: cùm pactio in tabulas relata esset. Cicero 1. de Orat. Tu mihi cùm in circulo decipiare adnc sarij stipulatiunculа, & cùm obsignes tabellas clienti tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille ca[illegible]tur: ego tibi vllam caussam maiorem committendam putem? Tuscul. Tu quidem obsignatis tabellis agis mecum, & testificaris quod dixerim aliquando, aut scripserim. Nā de testationibus locus his ex C[illegible]tiana documento est: Neuius pueros circum [illegible]

dimittit. ipse suos necessarios corrogat. veninnt frequentes. testificantur isti P. Quintium non stitisse: & se stitisse. tabulæ maximę signis hominum nobilium consignantur. Idem in Pisonians: Iste claudus, quomodo aiunt pilsm retinere: quod scceperat, testificsri: tabulas obsignare velle.

Tabula, libellus proscriptionis. Vlpia. l. 13. §. 5. D. de sᴄ̄ti. empt. Cum venditor sciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi. Cice. in Quintians perpetuò libellos appellat.

Tsbuias nouas dicebant Romani legem quæ ferebstur de ære alieno plebi inuitis creditoribus relaxando: Quæ lex sępius Romę lsta est, maximásq; semper turbss peperit.

TABVLAE diuinæ, Decem præcepta, In qnibus misericors DEVS viua voce nntitiam naturalem, propter originis vitinm in hominibus obscuratam, renousri voluit: vt certum extaret testimonium, bss esse naturæ leges, Verbo DEI confirmatas, quas in animis hominum quoque insculpsisset. Futurum enim prouidebat, vt imbecillitate quadam in errorem facilè ispsuri essent bomines, nisi certũ èxtrinsecus adüceretur pręscriptum, ad quod hęsitantes confugerent. Enimuerò vtcunque hoc sit factum, videmua tamen Gentes falsa persuasione à naturali iudicio sliquando esse abductas. quid igitur credsmus futurum fuisse, si nulla extarent literarum monuments diuina bonitate nobis de iure naturali data? Perpendendæ igitur diligenter bæ tabulæ, ceu fontes bumanarum duodecim Tabularum, & totius Iuris Gentium & Ciuilis.

TABELLAE tres olim iudicibus dari solebsnt: In quarum vna A littera inscripta erat, Absolutionem significans; in alters C, cõdemnationem denotans; in Tertia N.L. id est non liquere, quo Ampliatio indicabatur.

TABELLARIAE leges qnstuor latę fuerunt, quibus sanciebatur vt pnpulus Rom. non voce (vt antes) sed tabells snffragium in comitiis ferret, vt ita omnino liberum indicium suum in magistratibua cresndis haberet. De hac tabella ita Cicero in Planciana loquitur, Frontes, inquit, aperit bominum, mentes tegit, eámque libertatem dat vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur. De his legibus latiùs diximus in Catalogo legum Rom.

Tsbellæ appellatio in l. fi. Cod. de præd. decur. lib. 11. eo sensu accipi debet, qno periculum in Rub. C. de sent. ex peric. recit. id est pro scriptura breui concepta. Nec ex tabella, inquit, decretum recitari: sed curialium, vel maioris partis curiæ relatione currente.

TABELLIONES, publici sunt contractuum scriptores, l. 1. C. vt neino sd suum pst. l. 2. Ç. de eunuch. l. contractus. C. de fide instr. vel test. l. ambiguitatis. C. de testa. A Græcis νομικοὶ dicnntur, & ἀγοραῖοι, & συμβολαιογράφοι, vt quę sb eis conficiuntur instrumenta, ἀγοραῖα sæpe in Nouell. præcipùe Nouells 44. in qna de eorum officio agitur: publica verò vel forensia l. comparationes. C. de fide instr. qusnqnam propriè publics ea tantum sunt quæ insinusta sunt spud msgistrum census, vel Duumuiros, vel Defensores ciuitatum. Solent sntem tabelliones primum contractus referre extra ordinem in schedam (sic dictam ἀπὸ τοῦ σχίζειν, vel à scindendo, iis qui scidam scribunt) deinde redigunt eos in mnndum, vel, vt d. Nouel. 44. loquitur, in chartam puram, & hoc modo instrumenta complentur, absoluuntur, expediuntúrqne partibus, d. l. contractus l. vlt. Ç. de contr. empt. Sudas Tabellionem definit bis verbis: Ταβελλίων, ὁ τὰ τῆς πόλεως γράφων συμβόλαια, ὁ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος ἅπαντα ἐπιτελῶν τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα, ἕκαστον αὐτῶν οἰκείοις ὑποσφραγίζων γράμμασι.

TABELLARIVS seruus, l. pe. D. de acqui. rer. do. literarum gerulus, vt Cassiodorus loquitur.

TABVLARII, l. 3. C. de tabul. lib. 10. dicuntur qui ciuitatum aut prouinciarum chartas & rationes trsctsnt, atque supputant, qui præsunt tabulario ciuitatum, in quo pleraq; publica & priuatorum reconduntur, veluti debitorũ obsignatæ pecuniæ. Et de chsrtis liquet ex l. pen. C. eod. l. vlt. §. hi quoq;. D. de muner. & hon. l. 4. §. 2. D. de tab. exhib. De rationibus verò ex l. 1. & l. missi. C. de exact. trib. l. 2. C. de nnmer. l. 1. C. de immunem. conc. l. 1. C. de censib. In rebus tamen priustorum plerumque adhibebantur, vel vt pro imperitis literarum scriberent aut subscriberent, vel vt pro stipulsri nequeuntibus stipularentur, qussi personæ publicæ, vt ex mnltis locis liquet. Ac primum quidem serui publici fuerunt, vt patet ex l. vlt. Cod. de seru. reipub. man. Cspitolinus in Gordisnis: Non scribæ, nõ serui publici, non censuales illis sᴄ̄tibus interessent. Seruos publicos tabularios vocst. Postes verò Arcsdij & Honorij cõstitutione sancitũ vt nulli deinceps ad id officium pateret sditus, qui obnoxius esset seruituti. Hi sutem conditionales erant, id est huic conditioni sddicti & mancipati, adeo vt non possent sd aliam aspirare militiã vel dignitatem: vti patet ex l. scripturas. C. qui potiores in pig. hab. & l. 3. 5. 7. 8. C. Th. de num. act.

Tsbulsrius etiam pro calculatore, quem Græci ψηφιστὴν vocant, qni in tabula calculandi & computandi artem pueros docet, vel aliàs esm artem tenet, l. 1. §. ludi. D. de extra. cognitio. Quem etism esse huius verbi sensum l. vlt. D. si mens. fals. mod. ostendit.

TABVLARIVM, pro archeio, de quo alibi dictũ, id est eo loco in quo instrumenta, literæ, tsbulæq; publicæ recondebantur, in quibus omnia pascua, prædis, vectigalia, portoria, ciuitates, redemptionésqne publicanorum perscripta erant. Cic. de Nat. Deor. lib. 3. Sed exesmns è theatro: venismns in forum. sessum ite precor. quid? vt iudicetur qui tabularium incenderit. Virgilius Georgicõn lib. 2.

Insaniámque forum, aut populi tabularia vidit.

Vbi Seruins, Tabularinm in æde Ssturni, & ærario fuisse scribit: cum tamen Liuius lib. 43. ita scribst: Censores ex templo in strium Libertatis ascenderunt, & ibi signstis tabulis publicis, clausóqne tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se, &c. Snmitur sutem Tabulsrium l. 92. D. de leg. 3. pro loco in quo priusta cuiusqne pstrisfam. instrumenta, emptiones, seu nomins debitorum seruantur. In fundo autem vno (inquit Paulus) ex his qui prælegati sunt, tabularinm est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones, sed & fundorum, & variorum contrąctuum instrumenta, præteres & nomina debitorum.

TACERE, est medinm inter consentire & reprobare. Card. in Clementi. Sæpe. §. si tamen. de verborum significatione.

TACENS, an & qnando videatur consentire, declarat Bar. l. in adoptionibus. D. de sdopt.

TACITA fides est, cùm quis non palàm rogstus in fraudem legis promittit, se id quod sibi relinqnitur restiturum personæ, quæ legibns ex testamento capere probibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuds pollicitatione repromiserit, l. in fraudem. 10. D. de iis quibns vt indig. l. 1. & l. 3. & l. 40. D. de iur. fisc. Tscitè igitur relictum videtur, cùm neque testamento, neque codicillis palàm datum est, sed chirographo cauit is, cuius fides eligitur, quod ad se ex bonis defuncti peruenerit, id ei qui alioquin cspiendi ius non habeat, restitnturũ, d. l. 1. l. 3. in princ. & l. 40. §. 1. l. 42. D. de iur. fisc. l. 12. in fi. D. de fideicomm. libertat. l. 21. D. de inoffic. testamen. l. 83. D. de scquir. hered. Quò bellè alludit Synesius Episto. 1. quæ quatenus ex hac metsphora tacitorum fideicõmissorum pendet, vulgò obscura habetur. Agit sutem in ea de libris suis Rhetoricis, quos pro vulgò quæsitis liberis habet. Et

tamen

tamen periude atq; iustos & legitimoa eos complecti scribit, vt pro iustorum loco eos ac lubens sit habiturus, nisi leges, quæ acres sunt ingenuitatis patronæ, repugnarunt. Itaque id eoa demum ex bouis suis laturos scribit quod clàm & tacitè iu eos sit collaturus. Verba eius quibus hanc postremam orationem exprimit, hæc sunt, ἐχὶ δὲ ἀγαθὸς ὅτι ἐμ αὐτῷ λάθρα χαριοῦμαι.

Tacita fideicommissa, quæ quis ei cui capere non licet, tacite rogatus est restituere, l.18.in priuc. & §. t. l. vlt. D.de his, quæ vt indign. l.13.D.ad leg.Falcid.l.3. C.ad leg. Falcid.l.17.§.in tanto. D.de vsur.l.3. D.de probationib.l.t.de delatorib.lib.10.C. Quintilia.lib.9.cap.2. Ream tuebar quæ subiecisse marito testamentum dicebatur, & chirographum marito expirante heredibus dedisse: & verum erat. Nam quia per leges institui vxor non poterat heres, id fuerat actum, vt ad eam boua per hoc tacitum fideicommissum peruenirent. Scripserat & Paul. librum singularem de tacitis fideicommissis. Porrò non eò minus tacitum fideicommissum est, quod palàm testator reliquerit, si personam cui restitui vellet, non significauerit. l. 123. §. vlt. D.de legat.lib.1. Cuius rei exemplum est in Quintilia. Declamation. CCCXXV. in qua diues fingitur decessisse herede instituto bonorum paupere, cum elogio tali, PETO VT HANC HEREDITATEM TANQVAM FIDEICOMMISSAM. Ex quibus verbis tacita fides suscepta arguitur. Difficile, ait, est quidem natura probare tacitum fideicommissum. Quomodo tamen probamus? Elogium scriptum est palàm, certè & manifestè electus hic est ad transitum hereditatis: silentium & fides est, inquam, de restituenda hereditate, &c.

per Tacitam fidem translata prædia in l. 15.§.pen. D. ad municipal. quæ in fraudem munerum ciuilium in alium nomine tenus translata sunt: ita vt re ipsa maneant in prioris possessoris dominio.

Tacita Senatusconsulta quæ olim appellarentur explicat Capitolinus in libro de Rebus gestis Gordianor. & vide S. C. Tacitum.

Tacita pecunia l. emptor. D. de pactis. ea est quæ non continetur publica scriptura mensæ, vel alio publico testimonio: quo modo siqua inesse credito turpitudo videatur, dari pecuniæ solent. Sic in veteri quodam testamento Semproiij Tucidani militis: Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam si via Lat. Ofs. meis re. monumentum suo sumptu ædificauerit, habeto. Et apud Gellium lib. & cap. 12. A P. Sulla qui tum reus erat mutua H-S XX. tacita accepit. sic enim veteres habent libri, non tacitè, vt testatur Cuiac. in d.l. emptor.

Tacita IVDICIA erant cum senatus decernebat vt in candidatos ob eorum contentionem disciplinæ & institutis patriis legúmque iussis repugnantem, populisque tribus & centurias corrumpentem, iudicium tacitum fieret, quo vel antè damnarentur ambitus, vel eorum comitiis ratio non haberetur, quòd more maiorum petisse non viderentur. De hoc genere iudicij sic ad Atticum Cicero loquitur: Senatus decreuit, vt tacitum iudicium ante comitia fieret, ab iis consiliis quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos: magnus timor candidatorum. Hinc & illud eiusdem tertio Offic. Quamuis enim demersæ sint leges alicuius opibus, quamuis tremefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis.

Tacitum & expressum, si vtriusque par sit potentia, æquiparantur, secundum Bald. in l. de quibus. D. de leg.

TACITE plurifariam aliqua insunt. Aut directò, id est, immediatè. Aut ex obliquo, id est propter aliud. Quæ insunt tacitè directò, insunt aut per modum conditionis, aut purè: & tunc aut ex legis dispositione, aut ex rerum natura, aut ex consuetudine, aut necessitate, aut ex dependentia, quia tacitè dependent ab expresso. Quando verò tacitum non venit simpliciter, sed ex adiuncto, ex obliquo, ex vi relatoria, tunc taciti & expressi non est eadem operatio: quia quæ expressè fieri non possunt, ex adiuncto, ex relatione, ex obliquo tacitè recipiuntur. Exempla proponit Zasius in l. cùm quid. D. si certum petatur.

TACITVRNITAS, l.2.§.pen. D. ad municip. l. honores. §. vlt. de decur. pro voluntate accipitur atque consensu.

TACHYDROMI, ταχυδρόμοι, à Basilicûn interpretibus ad l.8. C. de cursu public. appellantur equi publici cursuales, veredi.

Τάγμα in l.1. D. de mili. testa. mille hominum multitudinem interpretatur Vlpianus.

TAGAX apud Ciceronem lib. 6. Epistul. ad Atticum. Quæstorem nemo dignum putat. Etenim est leuis, libidinosus, tagax. vulgo male sagax, aut rapax. Ducitur autem hoc verbum à tangendo, vt ait Festus lib. 18. & furunculum significat.

TALE, sui natura comprehendit genus, non speciem, vt colligi potest C. de verborum significa. l.1. in princip. ibi, Talem habere. & vers. t. ibi, Nulla speciali. Aliud autem esse talem, aliud haberi pro tali, l. mercis. & ibi Interpres de verb. sig. Bar. in l. si maritus. 2. §. Legis Iuliæ. D. de adult.

TALEA pro exactione posita fuit, quo tempore Latini sermonis puritas delitescebat: quo verbo vsus est Speculator titu. de cleric. coniuga. per totum, eoque vtuntur Pontifices, eorúmque interpretes, vt sæpissimè in eorum libris reperias.

TALIO in XII. Tab. tale est: vt duplio, duplum. Festo lib. 18. parem vindictã significat. Verba legis hæc sunt apud eundem, SI MEMBRVM RVPERIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. quam legem explicuit Sex. Cæcilius apud Gellium li.20.ca.1. Sic Isidorus lib. 5. cap. 27. Talio est similitudo vindictæ, vt taliter patiatur quis vt fecit. Aristoteles de morib. lib. videtur ἀντιπεπονθὸς vocare: & similitudinem supplicij l. vlt. C. de accus. reciprocam pœnam l.3. C. Th. de exh. reis. l. hi quos. C. Th. de accus. ius talionis ante Decemuiros induxerat æternus, summúsque nomotheta DAVID lata lege EXOD. ca. 21. his verbis, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδός, &c. Sed talionem antiquauit & sustulit idem legislator, sapientia illa diuina apud Euangeliographum Matthæum cap. 5. qui malo resistendum vetuit. Talionis verbum ad beneficiorum relationem & redditionem referri posse idem Isidorus scribit. Legis XII. Tabul. de talione loquentis meminit Iustinianus §. pœna. Institut. de iniuriis.

TAM, ait Festus lib. 18. significationem habet præpositiuam quandam, cui subiungimus quàm, pro sic: ita aliquando ex contrario subiungimus, quam: vt tam bonus Homerus, quàm Cheryllus malus poeta est. Priore significato pro ita, vel sic, apud Vlpianum l. non solum. D. de iniuriis. Tam etiam pro tamen accipitur apud Veteres, vt & apud Iuriscons. in Pandect. Flor.

Tam iure legéque. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuisse significabant, quam rogari ius fuisset. Procul. l. si is qui. 44. D. de adopt. Sed si sic adoptauit, vt tam iure legéque nepos suus esset, quàm si ex Lucio puta filio suo natus esset. Alludit autem ad arrogationis formulam, quam Gellius libr. 5. ca. 19. exponit, Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familiàs eius natus esset. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendandus est Fueris sanè Trib. pl. tam iure. quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus. Legendum enim apparet, TAM iure ac lege, vel TAM iure legéq;. Hoto.

TAMDIV

TAMDIV pro donec, c. ex literis. de offic. delega.

Tamdiu Reipubl. caussa abesse quis videbitur, quamdiu officio alicui præest: quod si finitum fuerit officium, iam desiuit abesse Reipublicæ caussa. Vlpia. l. si cui. D. ex quibus cauf. maior.

Ταμεῖον, cellarium, Nouell. Marcian. de indi. reli. Hinc

TAMIACA prædia, rub. Cod. de præd. tamiac. & quænam sint, Accur. plures affert opiniones, quas potius somnia dixeris. Alciatus arbitratur fundos Tamiacos, esse qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales, quibus ille postea in domo Imperatoria dispensabat alimenta. Nam ταμίας dispensatorem significat.

TAMEN ETSI, pro quamuis l. interdum. D. quod fals. tut. auct. vt apud Ciceronem in Episto. ad Plautium.

TAMEN, vide de hac dictione Bartol. l. vnica. D. si quis ius dicent. non obtemp.

TANGERE quid, describere, intentionem facere, & circumuenire. Cicero, Consilia, ait, eius omnia tetigi.

TANQVAM similitudinis potius, quàm veritatis nota, c. dudum. t. de elect. ext. quandoque veritatem significat. §. sacra. in proœmio Decreta. c. cum pro caussa. de sent. excom. vide Bernar. c. solitæ. de maio. & obed.

TANTI, id est, tam multi, l. 69. D. de leg. 1. Quod si minus sunt, in tantos quanti inueniuntur: id est in tot quot inueniantur. Iustin. l. 23. C. de legat. Nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle vosm, tantas autem alterum habere.

TANTVM quandoque adsectiuè ponitur, quandoque substantiuè. Aliquando excludit. Quandoque includit, l. cùm testamento. D. de verborum significatione. Interdum restringit, & limitat, l. properandum. §. 1. C. de iudic. plerunque temporis qualitatem significat, l. fi. C. de edict. diui Hadriani. Aliquando similis caussæ exclusiua est l. ob æs. C. de prædiis. Aliquando excludit quosdam casus, sed non omnes, l. licet. D. de vsuf. lega. quandoque subauditur, l. cùm sponsus. D. de publica. l. non enim. D. ad S C Trebel. quod & A. Augu. lib. 2. Emend. capit. indicat. Quandoque ponitur pro adeò. l. fi. C. de episc. & cler. Plerunque negationis inclusiua vox est, c. cùm ecclesia Sutrina. de cauf. pof. & prop. l. solemus. D. de Iudiciis.

Τὰ πρῶτα, Prima Pandectarum pars nuncupatur, hoc est, primaria, qua nihil est antesius l. 2. D. de vet. iu. enucl. Continet enim principia Iuris, quod à iustitia hominibus diuinitus insita virtute, descendat: ostendens omnium magistratuum & prudentium circa tractandas leges officia, vtque his rectè imperantibus obtemperetur.

TARDA nomina Romani vocabant, eos, qui in mora erant. Budæo in Comment. ling. Græcæ.

TAXARE, pro, pretio æstimare, apud Plinium. Hinc Taxatio dicitur, Festo teste, quæ fit certæ summæ, quam iudex etiam post principale negotium definitum, facere potest, l. terminato. C. de fruct. & lit. expes.

TAXATIO sumitur, vti Iustinianus auctor est in Nouel. 61. & Nouel. 82. ἀντὶ τῆς ἰσης κολουστ τοσόσμεως παρὰ τῶ ἀυαλσεται: id est pro summa quadam (pecuniæ) ab eo qui iudicio præest, definita. id quod plerunque fit iurisiurandi in litem refrenandi caussa, l. videamus. §. penult. D. de io lit. iur. l. 3. §. præterea. D. ad exhib. Larbitrio. §. 1. D. de dolo. l. qui restituere. D. de rei vindic. Vel, auctore Sex. Pompeio, Cum arbitro præscribitur vsque ad quam summam ius ei statuendi sit. Taxationes etiam dicuntur in testamentis & contractibus, præscriptiones quædam verborum, quibus oratio aut coercetur, aut dilatatur. nam plerunque taxationes efficiunt, vt minus quam dictum fit debeatur: vt ecce si quis vendat pondo olei quod natum erit, sunt hæc verba, Quod natum erit, loco taxationis: & ideo x. pondo emptori, nisi nata sint, non debebuntur: & si quinque dumtaxat nata sint, hæc sola debebuntur, l. si debitor. §. verisimile. D. de contrahend. empt. cui, vt & inscriptionum similitudo suadet, optime l. cum certus. D. de trit. vi. & ol. legat. coniungetur. Nonnunquam vt plus debeatur quam dictum fuerit: quemadmodum si quis vendat XVIII. iugera fundi, & quod eius admensum esset, ad singula pretium constitutum: sunt hæc verba, Quod eius admensum esset, loco taxationis: & ideo XX. inuentis, pro XX. pretium debebitur, l. qui fundum. §. qui agrum. D. de contrah. empt. Sic alibi traditur, hæc verba, Quicquid ad te peruenit, haberi loco taxationis, & nihil ex eo quod peruenit prorsus deduci, dissimiliter atque si vir vxori dotem relegasset, l. Mæuio. §. vlt. D. de legat. lib. 2. Illud etiam quod veteres in vino diis offerendo soliti erant dicere, Macte vino inferio esto, taxationis vim habuit: atq; ita censuisse Trebatium scribit Arnobius lib. 7. aduers. gentes. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea caussa est additum, eáque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur sumptum est, esse sacrum incipiat, & ex vsibus eripiatur humanis. Addito igitur hoc verbo, solum erit, quod infertur, sacrum. Cuiacius Obseru. lib. 2. cap. 12.

TECTA sarta, vide SARTA tecta.

TECTORES sunt dealbatores, qui κονιάται Græcis dicuntur, id est qui opere tectorio parietes inducunt: alias albioi, seu albarij dicti: sicque vsurpatur hoc verbum l. 5. §. sed interdum. D. commoda. & l. 27. in fi. D. ad leg. Aquil. vbi tamé pro tectori, Budæus legendum censuit vietori, contra Basilicôn expositionem, quæ κονιατὴν habet. Sic etiam vsurpatur hoc verbum l. 1. C. de excusatio. artific. lib. 10. Horum opificium ita Tertullia. in lib. de Idololatr. explicat. Scit albarius tectoria inducere, & cisternam liniare, & cymatis distendere, & multa alia ornamenta. Præter simulachra parietibus incrispare. Hinc

TECTORIVM, τοῖχ@ κονιαμένος, κονίαμα, erat incrustatio quædam & quasi integumentum parietis aut columnarum: ea crusta aut calce pura fiebat, aut gypso, aut calce & arena, aut calce & marmore. De tectoriis Vitruuius libr. 7. capit. 2. & 3. Vlpianus l. 3. §. 4. D. de in rem vers. Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis, &c. & paulo pòst, Pati debet dominus creditorem hæc auferre: de tectoriis loquens. Celsus l. 38. D. de rei vindica. Neque malitiis indulgendum est, si tectorium puta quod induxeris, picturásque corradere velis, nihil laturus nisi vt officias. Loquitur de illinimento, quod auferri non potest. Neratius l. 44. D. de vsuf. Vsufructuarius nouum tectorium parietibus qui rudes fuissent, imponere non potest. Sic vulgaria tectoria in l. 13. in fin. D. de ser uit. vrb. quæ Seneca gregalia vocare videtur lib. 13. Epist. vbi balnea gregali tectorio inducta dicit.

TEGVLA à tegendo, quæ adfixæ ædificij pars censentur, l. nam & si ramos. D. quod vi, aut clam, l. granarla. §. tegulæ. D. de actio. emp.

TELONARII, in l. 3. de indulgent. debit. in C. Theod. Moschopul. in libro περὶ σχεδῶν, τελῶνες, ἀπὸ τὰ τέλη ὠνούμενος. οἱ δὲ ἤγουν οἱ τὰ τῆς βασιλικῆς χώρας τὰ ἀπαιτοῦντες φόρους. Canonem teloneí apud Cassiodo. lib. 5. epist. ad Aurigl. legimus, Gothorumque regibus pensitatum fuisse inde intelligimus. Et planè telonea inter regalia ponuntur in constitutione Friderici Imperatoris, quæ ad finem lib. 2. de feudis tit. 56. posita est. Ad quam pertinet quod Radeuicus lib. 4. de gestis illius Imperatoris capite 5. ita scribit, Tum episcopi quàm primates, vno ore, vno adsensu in manum principis regalia reddidere, primique resignantium Mediolanenses extitere. requirentique de hoc ipso iure quid esset, adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus,

conf.

consulstus, monetas, telonea, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, portus, omnémque vtilitatem ex decursu fluminum prouenientem.

Telum, inquit Caius, vulgò quidé id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur. dictúmque ab eo, quòd in longinquum mittitur, Græca voce figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. & hanc significationem inuenire possumus, & in Græco nomine. nam quod nos Telum appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine vulgò quidem id significatur, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod cùm mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Admonet nos Xenophon: nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ἅμα ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidé proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur. l. 233. D. de verborum significatione. Et ita hoc verbum sumitur in l. 1. §. occisorum D. de senatusc. Silania. & in leg. Cornelia de sicariis, sic verbū hoc accipiendū est: §. item lex Cornelia. Institut. de public. iud. Festus verò lib. 1. Tela ab armis proprietate significationis hoc distare scribit, quòd tela sint ea, quibus procul prœliamur: Arma verò ab humeris dependentia.

Temere litigare, controuersiámq; mouere dicuntur, qui per calumniam quid petunt, aut sine iusta caussa experiuntur, l. 29. §. 1. D. de liber. cau. l. 79. D. de iudic. Insti. de pœna tem. litig. Non temere, pro, non passim, facilè, in l. 7. §. sed & si quis. D. de iniur. Sic apud Suet. in Domitia. cap. 19.

Temeritas est, cum quid facimus propria voluntate, & citra superioris auctoritaté, Geminia. in c. eum, qui. §. insuper. de præbend. & quando sit actus prohibitus, vt idem ibidem scribit. & vide Bartolū in l. prima D. ad Turpillia.

Temeritas accusatorum, tribus modis detegitur, & tribus pœnis subiicitur. Aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiuersantur. Calumniari est falsa crimina intendere. Præuaricari verò, est vera crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Martian. auctor in princip. l. primę ad SC. Turpil.

Temerarius quis dicatur, vide extra de sententia excommu. Temerarius litigator intelligitur, qui neque intentionem suam probat, neque allegationum caussam habet. Notus est titulus apud Imp. 4. Instit. de pœna temerè, id est, absque caussa litigantium.

Temerarii, violatores, c. fi. §. fi. de pœn. lib. 6.

Temerator, falsarius, l. si quis obrepserit D. de fals.

Temones inter præstationes & munera referuntur in l. 4. C. de prox im. sacr. scrin. lib. 12. vnde

Temonarii, qui ea munera exigebant, id est aurum tyronicum, tyrones, equos, l. 2. C. de priuileg. eor. qui in sac. palat. in qua tamen vulgo malè turmariorum legitur; aut, vt alij emendant, telonariorum. quod vitium satis perspicuè ex eo deprehenditur, quod eo in loco Capitularios eos vocari Impp. aiunt, & ex Symmacho lib. 2. Epist. vbi Capitularios taxationem tyronis postulasse legimus. Hos protostasiæ, siue prototypiæ, onere fungi indicat l. 2. C. Th. de desert. Si temonarius, inquit, prodiderit desertorem, protostasiæ onere biennio releuetur.

Temonarium, id est vt ait Synesius in epist. ἀπαίτησις τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου τιρωνικοῦ. Imp. Valentinianus & Valens in l. 7. C. Th. de tyron. Si aurum, inquiunt, fuerit pro tyronibus inferendū, vnúquemq; pro modo capitationis suæ debitum redhibere oportet. & ne aliquod dubium relinquatur, solidorum numerū, qui temonario inferédus est, designamus. Hinc

Temonaria functio, l. 14. C. Theo. de extraord. muner. ex qua & probari potest capitulariam functionem eandem esse. Sic Temonaria onera, l. 1. C. de palat. sacr. larg. lib. 12. & l. 4. de dignitatib. lib. eod. Cod. id est præstatio tyronum, equorum, auri tyronici.

Temperare, datiuis iunctum, abstinere significat. Vlpia. in l. 1. §. quod autem. de officio. præfec. vrb. Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij probè se gerant circa omne negotium, & temperent his, quæ sunt prohibita. Rem verò suo ordine ac mensura administrare, potissimùm cùm accusatiuo iungitur, denotat, vt apud Impp. l. 1. de præpos. sacr. scri. C. lib. 12. Vt inter eos, aiunt, merito dignitatis habeantur, qui pro præfectis diœceses sibi creditas temperarunt. Sic temperatio Reipublicæ, id est, moderatio, apud Ciceronem in Legibus.

Temperare vectigalia, minuere Plinio.

Tempestatis appellatione continentur niues immoderatæ, quæ frumenta corrumpunt, l. fistulas. §. fi. de contrahen. empt. estq; cœlestis iniuria, siue terram, siue mare conturbet, l. 2. §. quod diximus. D. si quis caut. & l. 2. ad leg. Rhod. de iactu. Vnde, calamitosa tempestas apud Iurisconsin l. ex conducto. §. si vis tempestatis. D. loca. Apud Ciceronem tamé pro die videtur sumi hoc versu,

Tertia te Phthia tempestas læta locabit.

cum versus Homericus quem expressit sic habeat: ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.

Templum, amplum tectum Isidoro, vide Alcia. l. malum. de verb. sig. Templum iustitiæ, l. 1. §. cum hac. C. de ve. iu. enucl.

Templarii, sunt præceptores, vel cōmendatarij & personæ religiosæ, c. cum ex eo. de sentent. excōmun. Io. And. Rub. de regul. Templarij, ordo quidam militum iure, vt sit Volaterranus. lib. 21 ἀθρετολογ. destructus. quod Albericus in Lexico negat.

Temptat, pro tentat dicere, & adfirmare nititur, in l. 160. D. de verbor. signific. l. 3. D. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. 11. §. quod ait prætor. D. quod vi aut clàm. l. 2. §. & Africanus. D. ad Tertyllia. l. 10. D. de adq. poss. in Pand. Florent. Vide Tentare.

Tempus, est ex cæli solisque vertigine deductum spacium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinémque metimur. Quò respiciens Christus ipse, mutationem rerum nobis ob oculos posuit, cum diceret: Vnius diei, scilicet breuiusculi temporis, duodecim horas esse, quæ hominem sæpe in aliam sententiam pertrahunt. Nulla est qualitas, quæ in rebus humanis maiorem vim habeat, quàm temporis vicissitudo. Tempus enim dat rosas, & mutat omnia: cuius qui rationem non habet, is planè nihil potest in Iure secundum æquitatem diffinire.

Temporis habere rationem, in omnibus rebus bene feliciterque constituendis, plurimùm referre, natura satis manifestum est. Attamen plerique, cum id non credant, coguntur experiri, atque, stultorum magistro, exitu tandem bellissimè docentur. Nemo enim commodum voti sui successum sperabit, qui tempestiuitatem aut ignorat, aut contemnit. Quis non videt agriculturam, sationes, messes, vindemias, insitiones, propagationes in tempore vtiliter exerceri: at contrà, neglecta opportunitate, omnia ista aut calore, aut congelatione prorsus interire? Quotum existimabis sine periculo nauigaturum, nullo temporis discrimine obseruato? An non pàlàm constat, vsum optimarum herbarum, adde etiam quotidiani cibi, prorsus nihil prodesse nobis, aut etiam nocere, nisi in tempore sumamus? Quis item principes feliciter adiuerit extra tempestiuitatem? Sicut Horatius, mittens olim Augusto Cæsari librum, diligenter monebat portitorem, vt tempestiuiter adiret, ac mollissima fandi tempora obseruaret. Quò ferè pertinet, quod Imperatores in l. ciuitas. C. de offic

de offic.recto.prouinc. Ciuitas (inquiunt) Rhodiorum iniuriam ſuam non tam decenter, quam ſerò conqueſts eſt. In ſumma, omnis humana actio ſuam expoſcit tempeſtiuam occaſionem: quam niſi mordicus retineamns, res ipſa vnumqnemque docebit, quàm verum ſit, quod dici ſolet: Noſce tempus: Poſt feſtum venire, miſerrimum eſt. Alioqui videbimus, quàm ſæpe nobis ex lucro damnum, ex voluptate moleſtiam, ex amicitia ſimultatem adferet neglecta tempeſtiuitas: vt mihi inſanire videantur, qui nihil referre putant in rebus publicis ac priuatis, quid quoquo tempore fiat.

Temporum diſciplina, pro bonis moribus, & eorum obſeruatione, accipienda eſt, C.de pactis.l.vltima, in fin.

Tempus continuum dicitur, quod continuò currit, & in quo ſubducuntur tam dies feſti, quàm operarij: tam dies abſentiæ, quàm præſentiæ. Tempus verò vtile, quod vtiliter præterfluit, in quo dies feſti non ſubducuntur: & in quo actor, vel per ſe, vel per procuratorem agere poteſt. In qno item habetur reſpectus, an quis iudicis copiam habere quiuerit. Vide Hegend.in titu.C.de temp.in int. reſtit.

Tempus æſtimstiouis dupliciter conſideratur. Nempe, tempus à quo, & tempus ad quod. Tempus à quo, id eſt, quando incipiat ratio haberi æſtimationis, à quo tempore. Sed tempus ad qnod, id eſt, quando finiatur conſideratio æſtimationis, vſq; ad quod tempus duret æſtimatio. Et ſic tempus à quo, reſpicit initium; ſed tempus ad quod, finem. Zaſ.in l.vinum. D. ſi cer.pet.

Tempus modicum, quandoque trium, aut quinque dierum eſt, l. & ſi poſt tres. D. ſi quis cautio.cum ſimilibus. Quandoque accipitur de decem diebus, vt in l. promiſſor Stichi.de cõſtituta pec.quod & Euſtathius in lib.de varia obſeruat. tempo. adnotat περὶ ι.ἡμερῶν. Interdum dies triginta ſignat, l.1. §. 2. de itiner. actúque priua. Interdum duorum menſium ſpacium, l.ſancimus.C.de fideiuſ.cum ſimilib.ſdque Euſtathius obſeruauit eodem lib. περὶ ξ.ἡμερῶν. Quandoque trium, l.de operis. C.de ædific. priuat. Eſt & aliquando quadrimeſtre, l. ſi debitori. D. de iudic. cum ſimilibus. Quandoque decem menſium, l.2. C.de nuptiis. Quandoque quinquennium, l.1.§. quod dictum.de ſeparat. Præterea, Iudicis arbitrio relinquitur diffiniendum, l. ab hoſtibns.§.finali.ea quibus cauſsis maior.

Tempus quod excedit hominum memoriam, ſpecies eſt vſucapiendi omnium efficaciſsima: poſt tantum enim ſeculum nnllo probationis genere homini poſsibile eſt, aut defendere, aut impugnare fidem poſsidentis. Quomodo autem probari debeat, memoriam non extare, nemo melius, quàm Paulus ipſe tradit, in l.penultima. de probatio. & in l. ſecunda. §. idem Labeo. de aqua pluui.arcend.

Tempns triginta dierum, dicitur pleniſsimum, ad deliberandum ſuper quocunque negotio. per textum & gloſ.in Authen.de appellat. §.1.coll.4. vide Euſtathiũ vbi ſuprà.

Tempus motæ litis, id eſt, quo lis conteſtata eſt, c.ex parte.2.de verb.ſignifi.

Tempore fit iniuria, ſi in ludis & in conſpectu Prætoris, l.Prætor edixit.D.de iniur.& famoſ.libel.

Tempore liberari dicuntur, qui temporali actione tenentur, cuius dies cedit, l.3.D.quæ in fraud. cred.l.vlt. in fin.D.rem rat.hab.l.1.§. item ſi periculũ. D.de vent. in poſſ.mitt.l.5.§. quotieſcunque.D.de Carb. edict.l. 45.D.de admin.tut.

Tempore perituræ res dicuntur, quarum actionis dies exiturus eſt, l.3.D.de feriis.l.12. D.de procurat.

Tempore eodem fieri intelliguntur quandoque, etiam ſi non ſimul, aut ſubitò, eodémve puncto, ſed ſucceſſiuè fiant. l.antiqui.D. Si pars heredit. petat.l.Areſcuſa.de ſtatu hom.

Tempora media non nocere, ſolemus dicere. Vtputa ciuis Romanus ſcriptus heres, viuo teſtatore factus eſt peregrinns: mox ad ciuitatem Romanam peruenit: media tempora non nocent, l.ſi eiuſmodi.D.de hered. inſtitu.

Temporales actiones dicuntur, quæ certo temporis ſpacio terminantur: & perpetuis opponuntur. Inſti.ſub tit. De perpet.& temp.act. Imperatorum tamen conſtitutionibus in perſonam actiones annis triginta: in rem verò decem aut viginti annorum ſpacio circumſcriptæ ſunt, l.3.C.de præſcript.trig.ann.& ſub tit. De præſcript. dec.vel vig. Antiquitus autem omnes actiones, ſiue ex leg.XII. Tab. Plebiſcitis, Legibus, Senatuſconſultis, ſiue ex Principum Conſtitutionibns proficiſcerentur, perpetuæ erant, hoc eſt, in centeſimum vſque annum, & fortè vltrà, competebant, vt gloſ. innuit in l.1. C.de præſcrip. 30. vel 40.anno. Sed quia ius vigilantibus ſcriptum eſſe Scæuola ſcribit, l. pupillus.in fi.D.quæ in frau.cred.conſtituentibus diuis principibus factum eſt, vt actiones certos fines haberent, vltra quos non viuerent: & ſic perpetuitas illa vetus ad aliquot iuges annos vulgò eſt reſtricta, & coarctata, quæ ſupra hominis vitam olim extendebatur. Igitur omnes actiones, quæ antiqnitus perpetuæ fuerant, nunc temporales ſunt, & ad certum tempus per Conſtitutiones coarctatæ.

Temporales exceptiones, atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habeut, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis. Gaius in l. exceptiones. D. de except.præſcript.& præiud.

Temporarius tutor datus ad certum tempus, & finitum, l.ſecunda.D. de tutor.& curator.dat. apud Albericum temporaneus eſt, ſed reclamante ſenſu. Eſt enim temporaneum, quod ad tempus pertinet, ſiue quod ſubito, & in tempore fit.

Temulentia, pro vinolentia. Imperatores in l. vnica.C. Siquis Imperator.maledix. Ac temulẽtia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit. Temetum exiſtimat Interpres eſſe genus optimi vini, cum pro vino quocunque accipiatur. Dictum, quòd tentet, hoc eſt, labefactet mentem.

Tenax ſui iuris dicitur, qui tam arctè ius ſuum ſeruat, vt de eo demere, aut auferri ſibi ab aliquo ne tantillum quidem patiatur. Quod auarorum eſt dominorum proprium in ſuos colonos.

Tendit, pro ſpectat, vel vergit, cap.ſtatutum. de reſcriptis in 6.

Tenere merum factum ſignificat, & ad poſſeſsionem corporalem refertur. Tenet enim qui corpore poſſeſſioni inſiſtit, licet non poſſideat, l.9.in fin.D.de rei vindic. Itaque tenere & poſſidere ſeparantur, l.18.D.de acceptilationib. Quinetiam in quos ius poſsidendi non cadit, quales ſunt ſerui, hi tenere rectè dicuntur, l.38.§. hæc quoque ſtipnlatio.D.de verbor.obligatio.l.49.§. 1.D.de adquiren. poſſeſsio.l.4.§. item ſi eam rem.D. de vſucapion. Huius etiam verbi nouam ſignificationem ex obſeruatiunibus Pet.Fabri hãc refert Briſſonius, vt tenere idem interdum ſignificet, quod obtinere, & iudicio vincere. Paul.in l.vlti. D. de exceptio. rei iudic. Qui in rem egiſſet, nec tenuiſſet. Imp. Anto. in l.1.C.ad l.Fabiam de plagiar. Si verò in cauſſa tenuerit, etiam legis Fabiæ crimen perſequi poterit Philippus.& in l.6.C.ad leg.Cornel.de falſ. ſecundùm ſcriptorum Codicum lectionem, Qui falſas tabulas dixerit, nec tenuerit. quod nonnullorum inſcitia immutatum eſt. Similiter in l.12.C.de inoffic.teſtam. Eum, ait Gordianus, qui inofficioſi cauſſam delatam nõ tenuit, à falſi accuſatione non ſubmoueri placuit. Cicero in Oratio.pro Cæcinna: Et hoc loco dixiſti Scæuolam cauſſam apud Centumuiros nõ tenuiſſe. Sueto. in Domitian.capi.9. Nec repeti niſi intra annum, eáque conditione

ditione permisit, vt accusatori qui caussam non teneret, exilium pœna esset. Vide Habere.

Teneri, pro obligari. Hinc teneri lege, aut interdicto quis dicitur, cum per legem, vel prætoris edictum, interdictúmve obstrictus est ad aliquid faciendum, vel non faciendum. Sic teneri quem promisso, pro obligatum esse, accipiendum est. Teneri & de vulnerato, & de occiso. Duo enim sunt delicta, vt ait Gaius in fine l. illud quæsitum. D. ad leg. Aquiliam.

Tenet pro occupat & tegit, in l. 7. §. insula. D. de acq. re. dom. Sed & terra teneri dicuntur, quæ terræ cohærēt.

TENOR rationis, l. 16. D. de legib. Tenor instrumenti, l. 8. D. de statu hom. Tenor ætatis, l. 28. §. penult. D. de lib. & postu. Tenor iurisdictionis, l. 8. C. quod met. causs. Tenor actorum, l. 13. C. de fide instrum, Tenor legis, l. penult. C. ad leg. Aquil.

TENOR, pro pactione contra communem feudi naturam ac rationem in contractu interposita, lib. Feud. 2. tit. 2. §. 3.

TENTARE, à Tendo deductum, est rem incertam aggredi, & diligēter inquirere: quasi manum tēdere, vel aliam corporis partem, & experiri. Cicero in Paradoxis: Tentare volui, possentne ita dici, vt probarentur. Vlpianus in l. his consequenter. §. sed cum. D. famil. erciscund. Tentat etiam, pro tentat dicere, & adfirmare utitur. Vide Temptat.

Tentari ius dicitur, cum non intellectum ac incertum aggredimur, hoc est, experimur. Auctor Tullius in Oratione pro C. Rabirio Postumo.

TENVES homines in l. illicitas. §. ne tenuis. D. de offic. præs. dicuntur qui humili sunt cōditione & pauperes. Sic Tenuiores Cicero in Tuscul. dicit pro pauperiores. Vnde Tenuitas patrimonij in l. 1. C. de per. tut. pro exiguitate bonorum. Eodē modo Tenuis intellectus, pro paruo & exiguo ponitur in l. fin. D. de diuort.

TENVTA verbum à doctoribus deriuatum pro simplici saisina, quæ possessorem non facit, sed in possessione esse, l. possideri. §. si. D. de acqui. posses. Hujus meminere Barto. l. Fulcinius. §. si quis. 2. D. quibus ex caus. in posses. ea. Alex. consi. 147. vol. 2.

TEPIDARIVM, & balineum Paulus pro eodē posuit in l. 19. D. de seruit. vrb. Non posse, inquit, prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat secundum parietem communem: sed si talis sit vsus tepidarij, vt adsiduum humorem habeat, posse prohiberi. Similiter Vitruuius lib. 5. cap. 10. vbi de balnearū dispositionibus loquitur, principiò Tepidarium pro ipsa balnei cella posuit: mox pro vase aheno, in quo aqua calefit.

TERenixa videtur etiam, quæ ter geminos peperit, l. terenixa. D. de verbo. significatione. Ter enim factum intelligitur, quod eodem momento fit.

TERGIVERSARI, inquit Marcianus, est in vniuersum ab accusatione desistere, in l. 1. D. ad SC. Turpil.

TERMINVS à terendo deducitur, vt vult Varro libr. 4. Ling. Lat. sed ineptè, cum τέρμα Græcè dicatur. Est autem signum, quod agrum ab agro diuidit, id est limites agrorum & fines possessionum. Vnde terminare, limites constituere, seu decernere. Modesti. l. 1. de termi. moto. Terminorum, ait, auulsorum non mulcta pecuniaria est, sed pro conditione admittentiū coercitione transigendum. Paulus in l. sed & loci. D. fin. reg. Si dicantur, inquit, termini deiecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Sic l. 3. D. de adquir. possess. l. 12. D. fin. reg. Terminos ergo, finium caussa positos lapides arboresve accipimus, l. 1. 2. & 3. D. de termi. moto.

Terminus litis, pro fine instantiæ, vel sententia definitiua, §. sed hodie. Instit. de satisd. Is autem est in criminalibus biennium, sicut triennium in ciuilibus caussis, l. 1. C. vt int. cert. temp. pet. Et ideo, vt ait Alciat. bis errant vulgares latrunculatores, qui si reum conuincere nequeunt, eum rebus sic stantibus absoluunt, vt quandocunque vel minima coniectura ducti, rursus in carcerem trudant. Nam elapso biennio, inquietari amplius non potest: & cùm accusatori statutus est terminus probationum recipiendarum caussa, si probatum non sit, diffinitiuè reus est absoluendus.

Terminus iuris, ad dandum apostolos, vt vulgò dicunt, est tempus 30. dierum, intra quod iudex tenetur dare apostolos, hoc est, literas dimissorias. Vide Marcellum, istorum verborum significationem eleganter tractantem, in l. 1. D. de libel. dimiss.

Terminus simpliciter datus intelligitur peremptorius, c. 1. de dolo & contu. lib. 6.

Terminus peremptorius est quædam interlocutoria, vide Archid. c. 1. de except. lib. 6.

Termini appellatione quid veniat, docet Bartolus l. 3. de ann. lega.

Terminus, pro numero præciso, in l. 3. D. de decre. ab ord. faciend.

TERMINALES lapides, apud Ammianum Marcell. lib. 18. qui terminos constituunt: hi etiam finales dicuntur in lib. variorum auctorum de limitib.

Terminales arbores apud Paul. lib. 5. sent. tit. 22. De quibus vide Siculum Flaccum, & Hyge. & alios auctores de limitibus agro.

TERMINATA. Paul. in l. vt sunt. D. de verbo. signifi. Vt sunt, inquit, iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

TERRA integra, apud Gaium in l. sylua cædua, de verbo. signifi. intelligenda est, in quam nondum dominus pascendi gratia pecus immisit.

TERRENA via, sabulosæ opponitur. Vlpian. l. 1. de via pub. §. si quis. Neque humiliorē, inquit, viam sub nomine refectionis, is qui interdicit, potest facere, vel in viam terrenam, glaream inficere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit: vel econtrariò, de strata terrenam facere.

TERRITORIVM, inquit Pompon. est vniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est summouendi ius habet, l. 239. §. 8. D. de verbor. signifi. Varro autem etymologiam Territorij hanc constituit: Terra dicta ab eo (vt Aelius scribit) quod teritur. Itaque Tera in Augurum libris scripta cum R. vno. Ab eo colonis locus communis, qui prope opidum relinquitur, Territorium, quod maxime teritur. At Siculus Flaccus aliunde huius appellationis originem deducit. Sic enim in libr. de Condi. agror. scribit: Ab his populis, qui sedes in aliqua regione constituerant, eorúmque agros occupauerant, præmensum quod vniuersis suffecturum videbatur solum, territis fugatísque inde ciuibus, Territoria dixere. Et aliàs: Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victores eiecerunt, publicè atque vniuersaliter territorium dixere, intra quos fines ius dicendi esset: vbi mauult Briss. iuris dicundi ius esset. Huic consentit Frontin. in libro de Agror. qualit. his verbis, Quicquid enim ad coloniæ municipiíve priuilegium pertinet, territorij iuris appellāt. Sed si rationem appellationis huius tractemus, territorium est quicquid hostis terrendi caussa constitutum est. At Isidor. in alia penitus sententia est. Territorium enim vocatum ait, quasi Tauritorium, id est, tritum bobus & aratro, ab eo quòd antiqui sulco ducto & possessionū & territoriorum limites designabant. Seruius in illud Virgilij lib. 5. Aeneid.

Vrbem designat aratro:

Quem Cato, inquit, in originalibus dicit morem fuisse. Condituri enim ciuitates, taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant; & cincti ritu Sabino, id est, togæ parte caput velati, parte succincti, te-

niebant stiuam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent & ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum. Vnde ei territorium dictum est, quasi terribouium, tritum bobus & aratro.

Territorium opidorum, & ciuitatum, l. 3. si non perpetuæ. D. de sepul. viola. l. 41. §. si quis ad opus. D. de leg. 3. Territorium iudicis, l. fin. D. de iurisdict.

TERROR armorum dicitur, & solo armatorum aduentu, licet armis vsi non sint, l. 3. §. qui armati. D. de vi & vi arma.

TERTIOCERIUS, eadem forma qua primicerius & secundocerius dicitur, qui in ordine suo tertium locum obtinet, l. 1. C. de præposit. agen. in reb. lib. 12. l. 7. C. de palatin. sacrar. largit. lib. 11. ibi & Quartocerius eadé figura effertur. Inuenitur & Tertiocerij nomen aliquotiens in Notitia Imperij Romani.

TERTULLIANUM S. C. vide Senatusconsultum Tertyllianum.

TESSERA, symbolum est bellicum, quod in acie prodeuntibus dabatur, ne cõfusione distraherentur, & vt inter se ab hostibus cognoscerentur. Vel, vt ait Vegetius lib. 2. cap. 7. Tessera dicitur præceptũ ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellũ mouetur exercitus. Polybius de tessera militari scribens, πλατεῖον appellat, quod taleola esset, vel tabella lata inscripta: sed & ξυλήφιον ab eodem vocari videtur. Est & Tessera frumentaria, signum scilicet frumẽtarium, quod qui exhibebat, frumentum pro portione Romæ à Principe accipiebat: vt hodie quibusdam in locis usami plumbei vel ærei, vel quid simile quod pro symbolo sit. Vlpia. l. 52. §. 1. D. de iudic. Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit, quãuis maior pars hereditatis emi voluerit, &c. Paul. l. 49. D. de leg. & fid. lib. 31. §. 1. Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit, &c. Iuuenal. Satyr. 7.

Summula ne pereat qua vilis tessera venit
Frumenti.

Turneb. Aduers. lib. 19. cap. 26 has tesseras frumentarias existimat dictas à Græco τέσσαρα, & fuisse frustilia lignea quadrata, certa insignita & notata forma, quæ dabantur iis quibus ius erat petendi frumenti publici: quanquam & rotundæ etiam fuerint, cum à Dione σφαίρια dicantur, id est globuli & pilulæ. Itaq; in Tito sic scribit, σφαίρια ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν εἰς τὸ θέατρον ἐρρίπτει, σύμβολον ἔχοντα τὸ μέν ἐδωδίμου, &c. Idem autem Turneb. scribit ex Suetonio, certum fuisse ciuium numerum Romæ, quibus frumentum dabatur de publico. Hæc enim sunt Tranquilli verba in Iulio Cæsare: Atq; ex viginti trecentisque millibus accipientiũ frumentum è publico, ad centũ quinquaginta retraxit. A Græcia Tessera frumentaria etiam σιτηρέσια dicuntur, id est τὰ διδόμενα σῖτα εἰς τροφήν, quæ Pollux lib. 8. inter honores publicos enumerat. Non admodum autem dissimiles erant tesseris frumẽtariis, quæ apud Athenienses σιτήσεις dicebantur, id est annonæ, quæ bene de Rep. meritis dabantur, & ius epulandi publicè in Prytaneo. Hospitibus etiam tessera olim dabatur, vt hospes agnosceretur. Hinc qui ius hospitij violasset, tesseram confregisse dicebatur. Plautus in Pœnulo:

Deum hospitalem, & tesseram mecum fero.

Idem in Cistell.

Abi quære vbi iureiurando tuo satis sit subsidij.
Hic apud nos iam Alcesimarche confregisti tesseram.

Aliás Tesseræ, taxilli sunt lusorij.

Tessera publicæ securitatis dicitur, quæ præstatur iter facientibus. Barbari saluum conductum vocant.

TESSERARII, inquit Vegetius lib. 2. cap. 7. sunt qui tesseram per contubernia militum, aut per contubernia prætorianorum nunciant. Plutarchus videtur eos vocare διαγγέλους. Vet. Glossæ, γραμματεῖς. Hi è numero speculatorũ fuerunt, vt iam diximus in voce Speculator. Cornelius Tacitus libr. 17. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum tesserarium speculatorem, & Veturium optionem eodem perductos, &c. ita enim legendũ Plutarchus & lib. veteres testantur.

TESSARESCAIDECATITAE, l. 5. C. de hæretic. hæreticorum genus, ab eo nuncupatum, quòd 14. Luna Pascha cum Iudæis obseruare contendunt, auctore Isidoro lib. 8. cap. 5.

TESTACEUM opus Plinio libro 10. Epistula. de aquæ ductu Nicomedensium. Aliqua pars, ait, vt mihi videtur, testáceo opere agenda erit. id enim & facilius & vtilius.

TESTAMENTUM, vide Testis.

TESTIS à testando, id est, sententiam exponẽdo, quod ea, quæ de re gesta sentiunt, in iudicio dicant & proferunt.

Testis appellatio apud veteres latius patet: siquidem, vt in παρέργοις scribit A. Alciatus, qui nunc testis est, olim superstes & antistes est dictus, cap. forus. de verb. sign. eo, quòd super statu caussæ proferebatur: nunc parte ablata nominis, testes vocantur. Testes hinc dictos putat Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 23. quòd testamento adhiberi solerent: sicut signatores, qui testamentum signarent. Superstites eos vocauit lex XII. Tab. SVPERSTITIBVS PRAESENTIB. VINDICIAS SVMVNTOR.

Testes omni exceptione maiores, qui nulla penitus exceptione submoueri possunt, l. optimam. C. de contrahend. & committend. stipul. sub finem. Vide glos. in §. item verborum. Institutio. de inutili stipul. Ioan. Tislinus, quæ in testibus consideranda sint, hoc eleganti disticho complexus est:

Conditio, fortuna, fides, discretio sexus,
Fama, ætásque bonis testibus esse volunt.

Alij hæc his comprehendunt, vita, dignitate, & moribus.

Testium vsus naturali ratione à Deo Opt. Maxi. quoq; probatus, huc solùm spectat, vt publice prosit omnibus, ad tuendam veritatem aduersus mendacia maiorum. Siquidem testes proprie dicuntur, qui de rebus, & negotiis hominum fidem faciunt, cum dubitatur, & veritati patrocinantur. Inde appellati, quòd tueantur statum caussæ, in Auth. de testibus. in princi. Testis autem quot capitulis dicatur inhabilis, docet Bartolus l. filiusfam. D. de dol.

TESTIMONIA, testationes scriptis comprehensas significant, & absentium dicuntur: atque à testibus separantur l. 3. §. idem diuus. D. de testibus l. 1. D. de fide instrument.

Testimoniorum modus duplex, manifestus, & cæcus. Manifestus est, qui certos testes, & præsentes habet. Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus scire. Cicero: Testis, ait, est Sicilia tota. Est etiam in cæco iusiurandum, tabulæ, absentésque personæ, ait Donat. in And. Terent.

TESTIMONIALES in l. penult. C. Theod. de vetera. & titul. de testimo. exhi. & prot. l. vlt. C. The. de bon. cod. l. 156. C. Theod. de decur. sunt missionis honorariæ epistulæ. Veget. lib. 2. Cõtubernalibus, cõpletis stipẽdiis per testimoniales ex more dimissis. Et hæc sunt instrumenta, de quibus in l. si sollemnibus. C. de fide instr. Epistolæ dicũtur in l. 1. C. de veter. l. laudabile. l. restituendæ. C. de adu. diuers. iud. l. 45. C. The. de decur.

TESTARI, inter alia significat etiam sententiam suam exprimere. Vnde

Testari, non modo testamentum facere, sed & testibus adhibitis, quidlibet declarare, denũciare, notũmve facere significat, l. 20. in princ. D. de acquir. her. Et ideo solent

ſolent teſtari liberi, qui neceſſarij exiſtunt, nõ animo beredia ſe gerete quæ gerunt. Eſt & de quocunq; negotio tabulas, quæ ad probationem valeant conficere, quod & Teſtificari dicitur. Tranquilius: Cũ quid per iocum teſtandi gratia ſignarent. Cicer. pro Quintio: Teſtificantur iſti P. Quintium non ſtetiſſe, & ſe ſtetiſſe: tabulæ maximæ ſignis hominum nobiliũ conſignantur. Pro eodẽ ſumitur, Obſignare & Signare.

TESTATIO, & TESTIFICATIO, actus ille teſtandi conſignandique, ſiue perſcriptiones quædam & tabulæ teſtificandi gratia factæ & obſignatæ, l. 7. D. de ſponſalib. l. final. D. de cuſtod. reor. l. 3. D. de concubi. l. 28. ex quibus cauſsis maio. l. 20. D. de opti. leg. l. 7. D. de adſig. lib. l. 8. D. de nau. ſen. l. 8. §. 1. D. de op. no. nuot. l. 39. §. final. D. de leg. 3. vbi teſtationem complecti, in teſtationem redigere, in teſtationem referre pro eodem dicuntur: ídque ſignificant, quod vulgo dicimus, *Prendre acte*, quod & In teſtatum redigere dixit Vlpianus l. 1. §. recte. D. vſufruc. quemadm. cau Sic Quintilianus: Itaque eum nec inutilem, ſi ad horam forte coſtiterit, nec in teſtationibus faciẽdis eſſe imperitum vellm. Dicitur & Conſignatio. vide Conſignatio.

Teſtatio vacuæ poſſeſsionis, l. 12. D. de contrahenda emptione.

Teſtatio, pro conuentione & denunciatione, teſtibus adhibitis facta, l. 5. §. fin. D. de admin. tut. l. 1. §. ſed & ſi quis contra. D. quod vi aut clam. Teſtatio pro teſtium depoſitione, vt loquimur, l. 21. D. de iis qui no. infamia.

Teſtationes conſignare, l. 9. §. nonnunquã. D. de pœnis.

Teſtatio priuata, ceu adnotatio, l. 5. C. de probat. Teſtatio habita, l. 4. C. de fide inſtrum.

Teſtationibus conuenire arbitrum, ne ſententiam diceret, hoc eſt, apud arbitrum adhibitis teſtibus proteſtari: vulgò appellant, cum notario & teſtibus requirere. Paulus in notab. l. non diſtinguemus. Cum quidã, inquit, arbiter ex aliis cauſsis inimicus manifeſtè apparuiſſet, teſtationibus etiam conuentus, ne ſententiam diceret. Hinc teſtationibus conuẽtus, l. 32. §. cum quidam. D. de arbit.

TESTABILIS dicitur cui teſtimonij dicendi ius eſt: ídque verbum lex Horatia vſurpat, quæ de Caia Taratia facta eſt. Contrarium eſt in XII. Tabul. ſcriptum: Improbus, inteſtabiliſque eſto. Hæc Gell. lib. 6. cap. 7.

TESTATO conuentus dicitur, qui coram teſtibus conuentus eſt, l. fin. D. pro derelict. l. 5. §. vltim. D. de adminiſt. tut. Sic Teſtatò denunciare, id eſt adhibitis teſtibus, l. 1. §. licet. D. de pericul. & commo. Et Teſtatò iubere, l. 3. D. quod iuſſu. Teſtatò, id eſt, teſtamento facto, l. 45. §. 1. D. de iure fiſc. vt inteſtato, id eſt, ſine teſtamento.

TESTATORES, ſuis teſtamentis teſtes adhibere debent, eóſque teſtabiles: nam ſi contra fieret, teſtamenta irrita eſſent. Hinc ait Harmenopulus libri 5. cap. 1. *ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ μοιχείᾳ, οὐ μαρτυρεῖ ἐν διαθήκῃ.* Condemnatum igitur nõ oportuit: alioqui teſtabilis erit, teſtimoniúmque rectè dicet. quod indicat Calliſtratus l. 3. §. lege Iulia. D. de teſtibus. à contrario ſenſu, ídque in quocunque fere criminum genere, etſi publica ſint, d. §. lege. id quod non ſolum in teſtamẽtis, ſed & in iudiciis, aliíſque actibus recipiẽdum eſt: ídq; Speculator ſenſit in titulo de teſte. §. ſæpe. in forma excipiendi aduerſus teſtes. Hócque ſupremæ Pariſiorum curiæ placuit auditoriis omnibus coactis 12. Auguſti, anno ſalutis 15.8. & eo iure vtimur.

TESTAMENTVM definit Modeſtinus in l. 1. D. qui teſtam. fac. poſſ. his verbis: Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. & hanc definitionem probat C. Harmenop. lib. 5. titul. 1. in princip. Azo in Summa. C. de teſtam. Bartol. l. 1. in princip. & ad fin. D. de teſtam. & Viglius Inſtit. de teſtam. ord. Vlpianus tamen melius in Epitome titu. 20. ſic definit: Teſtamentum eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſollemniter facta, vt poſt mortem noſtram valeat. Mentis verbo denotans non animi iudiciũ (vt l. 2. D. qui teſt. fac. cũ ait Labeo mentis integritatẽ in teſtatore deſiderari) ſed voluntatem, vt expoſuit Modeſt. quæ quoniam non ſimplex eſt enunciatio ac demonſtratio, ſed teſtata, hoc eſt apud eos expoſita, qui vt teſtes eſſent, rogati ſunt; idcirco conteſtatio dicitur. Florentinus iudiciorum conteſtationem appellat, l. 24. D. de teſtam. Idem Vlpianus l. 20. §. fin. Teſtamentum ſupremam conteſtationem definiſſe videtur. Hoc autem verbum duplex eſſe voluit Seruius Sulpitius, referente A. Gellio lib. 6 cap. 12. nam compoſitum eſſe dixit à mentis conteſtatione, vt & Iuſtinianus in tit. de teſtament. ordin. in princip. quod tamen improbat ibidem Gellius, vt & multi alij viri docti. Teſtamentum enim eadẽ forma videri volunt dictum, qua calceamentum, paludamentum, veſtimentum, in quibus Mentum eſt verbi productio. Oldendorpius in Lexico iuris, Teſtamentum dictum vult quaſi teſtationem manentẽ. Vide Alc. lib. 4. de verbor. ſignific. & Viglium in titu. de teſtam. ordin.

Teſtamentum autem eſt typus quodammodo & figura immortalitatis, non ab hominis auctoritate, ſed à natura ipſa profectum. Nam quando anima, mens, voluntas eſt immortalis, certè non debet etiam, quatenus ad bona attinet, cum mortali corpore extingui. Itaque toti humano generi nihil eſſe poteſt aut iucundius, aut vtilius, quàm vt voluntas regnet in bonis à teſtatore relictis, etiam extincto corpore: imò iuſtius id multò poſt mortem facit, reddita iam cœleſti patriæ, quàm in hac momentanea & fragili vita.

Teſtamenti ordo hic erat apud veteres, vt primo capite heredis fiat inſtitutio, ſiue vnus, ſiue plures ſint, qui in vniuerſum bona ex defuncti voluntate capiant. Sequenti capite & in ima cera, ſecũdi heredes, legata & reliqua teſtatoris voluntas & diſpoſitio ponũtur: ſiue aliquos onere grauare, aut ſi quibus dari, fieríq; oportere, teſtator pro ſua voluntate arbitratus eſt: qui non heredes, ſed legatarij ſunt dicti. Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 5. cap. 1. Certe qui hodie obſeruatur ordo in vltimis voluntatibus conſcribendis, excepta clauſula generali (quæ poſtremum locum ſortita eſt, ab Accurſiania & mere formulariis introducta, tum vſu inſulſorum recepta Notariorum) improbandus non eſt: videlicet, vt primo loco præfatio, ſecundo legata, tertio inſtitutio, quarto ſubſtitutiones, quinto ceteræ teſtatoris diſpoſitiones, inter quas exheredationes referri ſolent, ponantur.

Teſtamentum etiam pro teſtamentaria hereditate nonnunquam poni, ex Petro Fabro adnotat Briſſonius, probátque primum ex l. vlt. D. de ſecun. tabul. in qua ita eſt, Quod ſi ita heres ſcriptus ſit, vt interdũ excludatur à teſtamento, eo quod nõ inuenitur portio qua heres inſtitutus eſt. Deinde ea l. 14. D. de his, quæ vt indign. in qua Papinia. admitti ad teſtamentum, id eſt, ad hereditatem teſtamento delatam dixit, vt apparet ex l. præcedenti. Item ea l. 2. C. de bon. matern. in qua ſic hoc verbum accipi Thalelæus notauit. Eodémq; modo & apud Sueto. in Nero. cap. 32: cum ait, Deinde vt ingratorum in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent, id eſt, teſtamentariæ hereditates. ac denique apud Ambroſ. in Serm. 14. in Pſal. vbi Teſtamentum adire dixit.

Teſtamentum porrò aliud erat Calatis comitiis, aliud in procinctu, per æs & libram, Prætorium, mixtum. Teſtamentum CALATIS COMITIIS erat, quod pacis tẽpore calatis, id eſt euocatis pro collegio Pon-

tificum comitia,palam,apertéque fiebat. Gell.lib.15. cap.27. Testamentum IN PROCINCTV dicebatur,quod militiæ tantum fiebat:cum instructo exercitu viri ad prœlium faciendum in aciem vocati, togásque succincti,tribus aut quatuor testibus adhibitis heredem nuncupabant. Gell.ibid.& Plut.in Coriolan. Et hæc quidẽ duo genera abolita sunt. Testamentum PER AES ET LIBRAM, Græci ζυγὸς καὶ ἀσσάρια vocãt,dicebatur, cum quis alterius familiam, id est ius patrisfam. vniuersum mancipio emebat, & testator tabulas tenens,ita loquebatur: Hæc vti in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimonium perhibetote. Gell. ibid.& Vlpian.cap.Instit.20. Et hoc genere diu vsi sunt Romani:creditque Cuiacius id Constantinum primum sustulisse in l.quoniam.C.de testam.vt indicant illa verba, Ademptis his quorum imaginarius vsus est. Testamentum PRAETORIVM est,quod sine vlla mancipatione per solam septem testium cum signationem, etiam hoc tempore magnopere obseruatur,l.si vnus.C.de testam.& Imp.§.1.Instit.eodem. Testamentum mixtum est, quod ex ciuili, Prætorio, & constitutionum iure ita fit,vt à septem testibus nullo alio interposito actu, vel eodem, vel etiam alieno anulo consignetur, subscribatur ab iis & à testatore, heredísque nomen vel ab hoc solo, vel ab iis adscribatur,l.28.& l.29.C.de testamen.

Testamentum HOLOGRAPHVM, inquit Isidorus, & Valentinianus Nou.2.de testam.est manu auctoris totum conscriptum,atque subscriptum:vnde & nomen accepit. In hoc non exigitur subscriptio testatoris, ex Constit.Iust.l.cum antiquitas.§.vlti.C.de testament. non exiguntur testes,ex Nou.Valẽtiniani, quæ tamen non obtinuit.

Testamentum improbum,contra leges:Inofficiosum, contra merita:Inhumanum,cõtra pietatẽ.Asconius.

Testamentum iniustum,vide Iniustum testamentum.

Testamentum NVNCVPATIVVM, seu per nũcupationem,quod iure ciuili, coram septem testibus nominato herede,fieri solet.§.vltim.Instl.de testam. Atque hoc genere veteres vsi sunt. Suetonius in vita Horatij.Decessit,herede Augusto palam nuncupato, cum vrgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas.In hoc igitur palam heredem testatoris voce nuncupari oportet,l.vlti.D.de iure cod.& l.heredes palam.D.qui testa.fac.poss. in qua hæc sunt Sabini verba : Heredes palam ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt:id est exaudiẽtibus testibus septem.

Testamenti factionem non solum is habere dicitur,qui testamentum facere potest,sed & is qui ex testamento alterius capere,& sibi, vel aliis acquirere potest,l.16.D.de testam.l.final.D.pro hered.l.31.l.49.& seq.D. de hered.instit. F.Hotom.hanc veterem locutionem esse vult,& à XII. Tab.manasse,in quibus tamen scriptum fuisse opinatur,De iis quibuscum testamenti factio haberetur:non qui testamenti factionem haberent:arg.l.vltim.D.pro hered.l.31.l.49.D.de heredib. instituend.

Testamẽti itaque factio cum his esse dicitur, quibus vel hereditas vel legatum relinqui potest,l.7.D. pro legato:l.21.D.de testam.tut.l.5.D.de seruitut.leg.§.seruus autem.Instit.de hered.instit.§.testes.Instit.de testam. l.82.§.vlt.D.de leg.2.

Testamentum illud proprie dicitur, quod iure perfectum est.καταχρηστικῶς verò testamenta quoq; ea appellamus,quę iniusta,irrita,rupta,imperfectáve sunt. nam horum quoque inspectionem Prætor permisit, l.2.§.1.D.quemad.test.ape. Ad Testamenti caussam pertinere,quantum ad Interdictum de Tabul.exhib. & edictum de aperiendis testamentis adtinet, videtur omne quodcunque qualiad testamentum factum sit, in quacunque materia fuerit scriptum, quod contineat supremam voluntatẽ: & ideo tam primæ, quàm secundæ tabulæ,& codicilli hac appellatione continentur,d.l.2.§.final.& l.2.de tab.exhib. Testamento quoque dati tutores vidẽtur,qui codicillis testamento confirmatis dati sunt,l.3.D.de testam.tut.

TESTAMENTARIVS,testamenti scriptor. Vlpian.l. quoties.9.D.de hered.Instit.Sed si ma inrẽ adscripserit testamẽtarius,vel quod difficilius est probatione, ipse testator. Item, idem tractat,& si testamentarius contra voluntatem testatoris conditionem detraxit. item l.1.D.si quis aliqu.test.proh.l.15.§.1.l.22.§. testamentarius.D.de falsis.& l.3.in fin.D.ad Trebell.

Testamentaria appellata est,Cornelia lex de falsis, quòd de his,qui testamenta subiecissent,resignassent, celassent, suppressissent,falsáve signassent,recitassent, scripta esset.Latius verò testamentariæ leges quæcunque ad caussam testamentorum pertinent accipiuntur,in l.1.§.lex Falcidia.D.ad leg Falcid.

TESTVDINEI a legatis,lecti quoque testudinei pedibus inargentati debentur,l.vno.in fin.D.de lega.3. Ex quo apparet veteres supellectili ex testudine vsos. quod & Celsus l.7.D.de supell. legat.tradit. Primus autem,vt Plinius lib.33.ca.11.auctor est,Caruilius Pollio testudines secare in laminas,lectósque & repositoria his vestire instituit.

THEATRVM,& amphiteatrum diuersa sunt,l.7.D.de rer.diuis.l.3.D.de oper.publ.porrò quid alterum ab altero distet,exponit Cassiodorus lib.4.var. Epistol. & lib. 5. Epist. ad Maxi. vbi theatrum visorium interpretatur.

THEMATIVM,forma diminutiua, propositionem, factum,casum,speciem,significat.Nam his omnibus, teste doctissimo Haloandro,vtuntur veteres consulti,huius verbi loco.Inde Vlp.ad leg.Aquil.dixit, speciẽ proponere,id quod Gaius referre casum, de condictio.indeb.

THEMIS apud Græcos,id est ius fásque, dea esse credita est,auctore Festo,quæ suaderet hominibus,id petere quod fas esset;eãdémque esse ipsam atque fas existimabant:vnde Themistes,oracula,& consilia, consultáque & leges sancitæ dicuntur,Eustatio teste Homeri enarratore, id est, vt ipse ait, τὰ μαντεῖα. αἱ βουλαὶ, καὶ τὰ βουλεύματα καὶ τὰ νομοθετήματα. Alij Themin ius & iustitiam esse putant.

THEODORAM vxorem,Iustinianus ob insignem, rarámque eius prudentiam,ad consilia Reipublicæ adhibuit,in Authen.Iusiurandum quod præst.arg.§.hęc autem.in Authen.Vt iudic.sine quoq.suffra.fac.l.bene à Zenone.C.de quadrien.præscript.Verisimile est quoque huius affectui datam celeberrimam illã Constitutionem Iustinian.cui caput est, Maximum. C.de liber.præter.qua,antiquo iure emendato, mulieribus succurrit. Quamuis hæc tribus modis sæpissimè ad vetus ius relabi videtur,pactis,statutis, & priuilegiis. Vide Vigl.in §. sed hæc quidem. Instit.de exhered.liber.

Θεοῦ βία, vide Vis maior.

Θεώρετρα, apud Harmen. sunt munera quæ sponsæ dabantur ante nuptias, cum se visendam præberet, deposito flammeo. Consuetudo enim erat olim, vt & quarundam gentium etiam nunc est, vt virgines vultum velo tegerent. ὀπτήρια Philostrato etiam dicuntur, & ἀνακαλυπτήρια: vnde ille Antipatri iocus,qui cum deformem duxisset vxorem,rogaretúrque quando daturus esset ἀνακαλυπτήρια, Quin potius quæritis, inquit,quando ἐγκαλυπτήρια.

Θεωρία in l.fi.(quæ Græca est) de vete.iur.enucle. Latinè visio.

THERIACA, θηριακὴ, medicamentum aduersus omnium animantium venena institutum.de quo ex Plinio cognosces libri 20.cap.24. Vlpianus l.12.§.21.D. de

de instrum. vel Inst. Idem respondit theriacam quoq; & cetera medicamenta, quæ secessus caussa dominus ibi habuit.

THESAVRVS est, vt inquit Paulus, vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit, quòd non alterius sit, lege nunquam nuda. 31. D. de acquirendo rerum dominio. sicque sumitur l. 67. D. de rei vindic. l. 3. §. mercatoris. l. 44. D. de acquir. poss. l. 1. l. 3. §. penult. & l. vltim. D. de iure fisci. l. 39. §. 1. D. de anr. arg. Græci θησαυρὸν dicût pecuniam, quam quis in numerato, & ad casus repentinos repositâ habet. Vide Alciatum lib. 4. de verbor. signi. & Ferrar. in §. thesaur. Instit. de rerum diuis. In Pande&. Flor. perpetuò legitur Thensaurus. quod tamen non probat Caper grammaticus, vt neque Donatus: nam Thesaurū, inquit, veteres secundum Græcos, sine n litera proferebant. Thesaurum autem inuenire, Imp. Leo rectè beneficium Dei appellat: interpretatúrque thesaurum, mobilia condita ab ignotis dominis tempore vetustiore, l. vnica. D. de thesaur. C. lib. 10. Tryphoninus autem donū fortunæ vocat in l. si is qui in aliena. D. de acquir. rerum domin. Refertur elegans Scæuolæ responsum titul. de rei vindic. l. 67. quod haud grauatè adscripsi: A tutore, inquit, pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit: is pecuniam inuenit. quæritur, ad quem pertineat. Respodi, si non thesauri fuerunt, sed pecunia forte perdita, vel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse cuius fuerat. Thesaurum Cassiodorus lib. 6. definit, depositiuŝ pecuniam, quæ longa vetustate competentes dominos amisit.

THESAVRORVM PRAEPOSITOS habebât Imppp. Constantinopolitani & comites, l. pe. C. de murilegulis, l. final. C. vt dignit. ord. Hinc

THESAVRARII, custodiæ thesaurorum suorum præpositi, l. 1. de can. largit. titul. &

THESAVRENSES, lege secunda. C. de palat. sacrarum largition. qui sunt officiales Comitis sacrarum largitionum, & apparitores. Dicuntur etiam Comites thesaurorum. Erant & Thesaurienses clasis, quorum fit mentio inter officiales sacrarum epistolarum l. vltim. C. de diuers. offic. libr. 12. qui iidem videntur fuisse qui vicarij Macedoniæ, quorū & ibi fit mentio.

THESIS, θέσις, ait Alciatus, generalis, & indeterminata adsertio quæstionum modum complectens, quales sunt apud nos regulæ iuris.

THESMOPHYLACES dicuntur Legum, & Instituto rum custodes. Budæus in Annotat. prior. l. t. de iust. & iure.

THLASIÆ, siue Thlibiæ, Latinè dicti sunt, quibus à matre aut nutrice testiculi attriti sunt, ἀπὸ τοῦ θλᾶν, ἤτοι θλίβειν, quod est frangere. quod sotu aquæ calidæ fiebat, & manuum attritione, vt hoc pacto pretiosiores essent, & in principum deliciis. Vlp. de verb. signifi. l. spadonum. Thlibiæ, inquit, & Thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est. Item Paulus ad legē Corneliam de sicariis l. hi quoque. Hi, inquit, qui Thlibias faciunt, ex constitutione D. Hadriani, in ea sunt caussa, qua hi, qui castrant. Vide Ant. August. lib. 3. c. 5. Emend.

THYMELICI, siue Thumelici, οἱ ἐν ὑποκρίσει τὸν βίον πορισάμενοι, inquit Suidas: id est, qui personati artem ostentant. est enim θυμέλη, locus editior, vbi actores saltabant. Iul. Pollux lib. 4. καὶ σκηνὴ μὲν ὑποκριτῶν ἴδιον· ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ᾗ καὶ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα, εἴτε βωμός. Scenâ, inquit, propria est histrionum: orchestra verò, chori: in qua est & θυμέλη, quæ vel tribunal est, vel ara: id est locus editior, vt dixi. Vitruuius libro de archit. 5 cap. 8. Apud Græcos, inquit, tragici & comici actores in scena peragunt: reliqui autē artifices suas per orchestram præstant actiones: itaque ex eo scenici & thymelici Græcè separatim nominantur. Ex his apparet thymelicorum nomine intelligi ludios, mimos, citharœdos, tibicines, citharistas, lyristas, & qui sunt in eodem genere. Specialiter autem videntur dici thymelici, cantores, qui modos faciebant, & saltationes: de quibus etiam intellexit Vlpian. l. 4. D. de his qui not. insa. Et generaliter, inquit, ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neq; thumelici, neque xystici, neque agitatores, nec qui aquâ equis spargunt, ceteráque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeâtur. Græci enim ad d. l. 4. ita vertunt: οὐκ εἰσὶ δὲ ὑπεύθυνοι τῇ ἀτιμίᾳ, οὔτε οἱ τῶν θυμελικῶν, οὔτε οἱ τῶν ξυστικῶν, οὔτε οἱ ἡνίοχοι, οὔτε οἱ τοῖς ἵπποις τὸ ὕδωρ ἐπιχέοντες, καὶ τὰ λοιπά. Isidorus quoque libro 18. cap. 47. Thymelicos musicos scenicos interpretatur, qui organis & lyris & citharis præcinebant: sic dictos, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod θυμέλη vocabatur. Phrynicus etiā οἱ θυμελικοὶ αὐλητῶν ... ἀλλ᾽ οὖν ... [illegible] Dethumelicis etiam fit mentio in l. 10. D. de pollici. & l. penult. de spectacul. in C. Theod. Hinc

THYMELITAE, l. 21. C. Theod. de pistorib. l. 5. de scenicis, in eod. Cod.

THYNNVS piscis marinus, de quo lege Plinium lib. 9. cap. 15. hinc Thynnaria piscatio, apud Vlpian. l. 7. D. commun. præd.

THI αὐτόματα, vi ipsa, non directò, nō disertis verbis, sed idem valentibus. Vlpian. l. 29. D. de recep. arb. Qui ab arbitro damnatus, non à reo, sed ab eius fideiussore petit, τῷ αὐτόματα à reo petit: id est, verbo quidem à fideiussore petit; re ipsa, à reo. Sic enim Cicero frequentissimè hanc effert locutionem.

TIAE, ET ATAE, nec ad rem, nec ad dignitatē, sed personā duntaxat referuntur, vt tradunt Interpretes Pōt. iuris, c. mandata. extr. de præsumpt. & c. tibi. & c. si pro te. de rescript. lib. 6.

TIBIALE, in l. qui commeatus. D. de re mil. tibiarum armatura.

Τήβεννα, trabea, ornamenta Consulum, Nouella 105. & apud Appianum, Artemidorum, Sudam, Moschopulum, & auctorem Etymologici.

TIGNI appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium constat, vineæq; necessaria: vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & cæmenta, ceteráque, si qua ædificiis sunt vtilia (tigna enim à tegēdo dicta sunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri. Sed in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur: vtpura, perticæ, pedamenta, l. 1. D. de tigno iuncto, l. tigni. 62. D. de verbor. signific. Igitur Tigni appellatione omnem materiam io lege XII. Tabul. accipimus, vt quibusdam rectè videtur, l. tigni. D. ad exhibendum. Verba hæc sunt legis XII. Tab. Tignum iunctum ædibus, vineæque concaptum ne soluito. Cōcaptum autem, id est conceptum cognitúmque. Hanc legem alij aliter legunt: sed hæc mihi videtur commodior lectio.

TIGNARIVS faber, non solum is qui tigna dolat, sed etiam omnis qui ædificat, intelligitur, l. ferri. D. de verbor. signific.

TILIA, arbor cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues sumūtur, in quibus veteres scribebāt. Vlp. l. 52. de legat. & fid. lib. 32. Librorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint: sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

TIMEO, inter ea verba numeratur, quæ idem possunt, addita negatione. vide A. Alciat. l. duobus. D. de verb. significatione.

TIMOR, ait Cicero, metus mali appropinquātis. Tus-

culan. Quæst. 4. Metum autem accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris mali, & qui in hominem constantissimũ cadat, l. 5. & 6. quod metus caussa.

TIMIDITAS, ex rebus, nõ ex vocabulis oritur, vt Cicero oppidò scitè dixit, lib. 4. de finibus. Vlpian. in §. apparet. l. cùm verò 15. de fideicommissar. libert. censuit obesse libertati nõ debere, quæ vel seruis petitur, vel in totum non petitur per ignauiam, vel timiditatem, &c.

TIRONES sunt puberes 18 annorum sumpta virili toga. quod & Plin. lib. 8. testatur his verbis: Tanaquil, quæ eadem Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tirones induuntur, nouæque nuptæ. Sunt & Tirones, qui nondũ in numeros relati, lecti tamen, vt militent, publicis expensis iter faciunt, & sub campi doctore exercẽtur, l. 42. D. de testam. milit. l. fin. D. de mun. & hon. l. 4. in fin. D. de re milit. Hos notis compungi in brachio solitos ostendit l. 3. C. de fabricens. lib. 11. & Veget. lib. 1. ca. 8. & suprà admonuimus in voce Sogmata. Tironum autem præstatio & præbitio olim in muneribus publicis fuit, l. 4. C. de proxim. sacr. scrin. lib. 11. l. 2. C. de priuileg. eor. qui in sacr. pal. l. 10. C. de palatin. sacr. largit. lib. 12. l. 2. C. de silentiar. eodem libr. Qui à prebitio. tiro. in C. Theud. Marcellin. lib. 21. Parique studio supplementa legionibus scripta sunt, indictis per prouincias tirociniis.

TITIA lex, vide Catalogum Legum Rom.

TITIVS & Accius, vetera nomina, quibus exẽpli caussa vti mos erat. Varro in Testamento: Quòd si quis vndecimo mense natus est, Accio idem quod Titio ius esto apud me. Per hoc vetus prouerbium Varro significat, sicuti vulgò dici solitũ erat, de rebus inter se nihil distantibus, Idem Accij quod Titij: ita pari eodémque iure esse in 10. mensibus natos, & in 11. Hęc Gell. lib. 3. cap. 16.

TITVBARE, non est, vt imperitum Latinitatis ait vulgus, defectuosè loqui, vel insciẽter; sed vacillare, hoc est, ægrè pedibus insistere. Hinc non nisi translatè testis titubare dicitur, cuius dictum vel ægre discernitur, vel vt inconstans, ac varium exploditur. Sic Iustinianus vocat titubantem mentem, l. fin. C. de condit. indeb. quæ hæret, in ancipitíque est, atque dubia.

TITVLVS à tuendo, hoc est, indicando dicitur, quia tuetur & indicat id, cui superscribitur, ne incidat ambiguitas. Vnde solent omnibus propemodũ rerum generibus inscribi quidam velut indices, qui ostendant auctorem, vel materiam, vel aliam operis qualitaté. Et, quò magis id facerent egregiè, solebant olim titulos rubris literis scribere. Iuuena. sat. 14. *Caussas age, perlege rubras Maiorum leges.* Inde tituli aliàs appellantur iam nunc Rubricæ, in l. 1. D. si cert. petat. & in l. 2. §. penult. D. de interdict. Sic

Titulos magistratuum dicimus, per quos eorũ gradus, dignitates & imperia designantur. Hi autem mirum dictu est, quàm variis modis per seculorum vicissitudines immutati sint. Nou. de manda. princip. §. titulos. Constitu. 17. Sic titulus Iustiniani Imperatoris describitur, Institu. & C. in princip. Item tituli Ecclesiarum & beneficiorum dici solent. Quomodo etiã accipiendi sunt C. vt nemo priuat. titul. præd. suis, vel aliis impo. Hinc

Titulus pro caussa seu formula iustificãdæ possessionis, hoc est, quo defenditur vniuscuiusq; possessio ab impugnatione alterius. Vt ecce, si quis dubitet, vtrum iustè possideam ego illi caussam allegẽ meæ possessionis puta, quòd emerim, vel dono acceperim; tũc caussa huiusmodi seu formula iure probata, Pro donato, pro empto, est mihi titulus, tuetúrque rem meam. vide Theoph. §. 1. de interdict. Vel sic:

Titulus est iusta & æquitati naturali consentanea possessionis caussa: veluti Pro emptore, pro donato, l. 1. D. pro soluto, l. 3. §. vlt. D. de acquir. possess. Sumitur & pro caussa transferẽdi dominij, l. 24. C. de rei vind. l. 22. C fam. ercisc. vide PRO.

Tituli distinguuntur in nominatos & innominatos, lucratiuos & onerosos, vniuersales & particulares, veros & putatiuos. De quibus late tractatur in principio classis tertiæ Oldendorpij.

Titulus verus dicitur, qui nobis significat verè competere caussam. Putatiuus autem titulus, quem putamus nos habere iusto quodam errore alieni facti, cum reuera non habeamus possidendi caussam. Quare tituli putatiui potius dicendi tituli bonæ fidei, iuxta phrasin Iurisconsultorum. Hi enim vocant bonam fidem, quicquid illæsa conscientiã credimus esse, cum non sit, scilicet tolerãdo errore lapsi. Lucratiuus est, cum res ad aliquem peruenit sine onere, sine grauamine dandi, aut faciendi, ex mera liberalitate, veluti hereditas, legatũ, donatio, dos. Hos titulos, vel caussas lucratiuas, eleganter recenset Imp. in l. vnic. C. de impo. luc. descript. lib. 10. Onerosus autem est, quando res ad aliquem peruenit, cum onere aliquid dandi, aut faciendi; cum is qui rem recepit, oneratus & grauatus est aliquid vicissim dare, aut facere, sicut est in omni contractu. Vide Caussa lucratiua.

Titulus actionis, l. 69. D. de fideiuss. Titulo tenus ære alieno allegato, l. 5. §. ne tamen. D. de reb. eor. qui sub. tut. Sub titulo operarum, l. vltim. in fine. D. qui & à quibus.

Tituli in prædiis dicebantur, vt opinatur Hotom. tabulæ, in quibus dominorum nomina inscripta erant, vt ex iis cuia prædia essent, cognosceretur. hinc Rubrica lib. Codic. 11. vt nemo priuatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat. Item: De his qui potentiorum nomine titulos prędiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. Appellantur & Signa in Rubric. insequent. Moris autem fuit cum prædium aliquod caducum, id est fisco commissum esset, vt comes priuatarum rerum ei Principis titulos testato, publicis personis adhibitis, sollemniter affigeret. Valent. l. 3. C. de bon. vacant. Tituli verò quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, non nisi publica testificatione proponũtur. Quantum autem ex Nouella 30. De proconsu. Cappad. existimare licet, tabulæ titulorum erant ligneæ. Cum enim ita scripsisset, [illegible]; mox infert: [illegible] Hinc

Tituli etiam fiscales & largitionales, l. 5. de susceptorib. lib. 10. C. Rubr. de canon. largit. titul. Symmach. libr. 2. Epistol. Et quantum in titulis fiscalibus exigendis tua cura promouerit.

Tituli, primum erant certæ sedes Clericis attributæ, in quibus suum munus exercerent. Postea eo nomine prædia iis ad victum cultúmque assignata libr. Feud. 1. tit. 6. §. 1. Si episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ iis subiectæ sunt, & tituli vocãtur. In Chalcedon. concil. *μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο*, &c. Quæ verba Canonistæ transtulerunt in c. neminem. dist. 70. vbi tamen POSSESSIONES, pro PAGI vitiosè legitur. Item cap. 3. Sanctorum canonum statutis consona sanctione decernimus, vt sine titulo facta ordinatio irrita habeatur: & in qua ecclesia quilibet intitulatus est, in ea perpetuò perseueret.

TOGA, à tegendo dicta est, vt vult Pompo. l. 180. D. de verbor.

verbor.sig. Hanc tradit Septimius Florens à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos venisse. Græci quendã Tebennũ Arcadẽ (vt ex eodẽ refert Turn. Adu. li. 7. c. 20.) togæ Romanæ inuentorẽ prædicant, qui primus id genus vestis gesserit, & sinum Ionicũ nani ingressus in Italiam venerit, & vestimentum propagarit, vnde & togam *τήβεννον* fuisse appellatã scribunt, de inuentoris nomine. Quintilianus lib. 11. ca. 3. eius formã ac figurã his designat verbis: Veteribus nulli sinus: perquã breues post illos fuerunt. Ipsam togã rotundam esse, & aptè cæsam velim. aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior mediis cruribus optime terminatur, posterior eadẽ portione altius quàm cinctura. sinus decẽtissimus, si aliquãto supra imam togã fuerit, nunquã certe sit inferior. Cornutus autẽ in Persij satyr. 5. Toga, inquit, dicta est, quòd velamẽto suo corpus tegat atq; operiat. Est autẽ purũ palliũ, forma rotunda & fusiore, atq; inundante sinu, & sub dextro veniens super humerũ sinistrũ ponitur. mensura togę iustæ senas vlnas habebat. Toga autem ciuium Rom. fuit propria: itaque & vbique eam gestare iubebãtur, neque peregrinis ea vti licebat, l. sed si accepto. 32. D. de iure fisc. vnde illud Plinij lib. Epist. 3. Idem cũ Grę co pallio amictus intrasset (carẽt enim togæ iure, quibus igni & aqua interdictũ est) postquã se cõposuit: Latine, inquit, declamaturus sum. Sueto. in Claud. c. 15. Peregrinitatis reũ, orta inter aduocatos leni contentione, togatúmne an palliatũ dicere caussam oporteret, quasi æquitatẽ integrã ostentans, mutare habitum prout accusaretur, defenderetúrve iussit. Cice. autẽ & in Orat. pro Postumo, & in Verrinis satis ostẽdit, crimini datũ fuisse ciuibus Rom. si qui, in prouinciis cũ essent, toga non vterẽtur. qua de re P. quoq; Scipio à Q. Maximo accusatus fuit. Quibus autẽ ciuitatis Romanæ ius dabatur, iisdem togæ quoque ius dabatur. vnde nomen Galliæ Togatæ: vt apud Martialem:

Gallia togata nomine dicta toga.

Toga prætexta, cuius oræ purpura intextæ sunt. Ea pueri ad annum ætatis 16. vtebãtur: quo tempore puram, quæ & virilis dicebatur, sumebant. Hinc Vlp. l. 23. §. 2. D. de aur. & arg. leg. Puerilia, inquit, vestimenta sunt, quæ ad nullum alium vsum pertinent, nisi puerorum, veluti togæ prætextæ.

Togarum autẽ varia antiquis Romanis erant genera: vt, Toga prętexta, de qua paulo ante. Itẽ toga virilis, toga picta, toga regia, quę erat auro & purpura intexta, qua reges vtebantur: quæ à Liuio inter insignia triũphantia numeratur. Toga pura, quam tirunculi forenses assumebant tirocinij die. Toga candida, quam petitores magistratuum induebant: vnde candidati dicebantur. Toga libera, id est virilis, qua sumpta excedebant è magisterio pædagogorum, & tutoria auctoritate, & suę libertati permittebantur. Hinc Propertius:

Matris & ante deos libera sumpta toga est.

At eã etiã Liberalibus induere solebant pueri in Liberi honorem, vel liberæ vitæ significationem: atque eo die prodibant cultu tironum sumpta pura toga, id est virili. de qua Ouid.

Restat vt inueniam quare toga libera detur,
Luce geri pueris candide Bache tua, &c.

TOGATI in Impp. Constitutionibus, pro aduocatis & patronis ponitur, quos Gręci *συνηγόρους* vocant, l. 11. §. procul dubio. C. de iud. l. vlt. C. de sportul. & in tit. de aduocatis diuers. iud. passim. & l. 5. C. de met. & epid.

TOLLISSE, pro sustulisse dixit Iurisco. l. 23. §. 4. de acceptila. Tollit, pro tollere vult, exponit Accursius in §. huic autem. Instit. de actionib.

TOPIARIVM opus nomen videtur habere *ἀπὸ τῶν τοπίων*, id est funiculis, vt vult Hot. Nã funiculis in eo opere opus est, vt lẽtæ sequacésq; hederę & virgæ vinctæ loco se teneãt, nec resiliãt. Alij *ἀπὸ τῶν τόπων*. Hinc

TOPIARII serui, in l. 60. §. vlt. de legat. libr. 3. l. 12. §. idẽ respondit. & l. 17. in fin. D. de instrum. vel instruct. & apud Plin. lib. 3. Epist. ad Caluis. sunt qui edera gestationes conuestiũt, formas ex plantis, fruticibus, arboribus, faciunt, variásque ex his subtiliter compositas & plicatas figuras exprimũt & reddunt. Vnde quidam Typiarios eos efferendos contendunt, à typis, id est, formis ac figuris, quas exprimunt. Hos eleganter hoc verborum ambitu Iulius Firmicus lib. 8. Mathes. cap. 10. designat: Vel qui, ait, buxeas arbores tondẽs in beluas fingat, aut virides porticus in circuitum flexis vitibus faciat.

Τοποτηρηταὶ, in Nouell. *περὶ τοποτηρητῶν*, qui mittuntur à præfectis Prætorio, vel comitibus, vel præsidibus iuris dicendi caussa. A Iuliano Antecessore dicuntur vicarij, Gallis *Lieu-tenants*, loci seruatores à Paulo Monacho li. 5. hist. Langbar. loci iudices, l. 2. C. de exhib. reis. *Τοποτηρητὴς* Sudæ *ὁ τόπον φυλάσσων*.

TORALIVM duo fuisse genera, Paul. significat in l. 5. D. de supell. leg. vnum quod straguli nomine contineretur, alterum quod non contineretur. Hoc autem plagam appellatum Nonius testatur: grãde scilicet linteum tegmen. ob eam, vt coniicit Hotom. caussam ita dictum, quod plagis, id est foraminibus peruium ac pellucidum esset.

Toralia IMPARIA, apud Paulum l. 3. D. de supell. leg. corruptè dici Hotom. existimat, pro Toralia imperuia, id est densa & non rara. Iosephus Scaliger in suis in Varron. de re Rust. lib. Cõiectaneis veterẽ lectionem tuetur, toraliáq; imperia vocari à Paulo censet, veterũ more, a in e mutato, imparia, & quæ pateris similias sibi seruat præter ea quæ sunt quotidiani vsus eadem forma qua trapetes impares esse oportere præcipit Cato: hoc est præter illos, quorum quotidie vsus esset: vt si in illis quotidianis aliquid fractum sit, aut aliquid reficiẽdum sit, ea præsto sint, quæ in illorum locum sufficiãtur. Trapetes, inquit, bonos priuos impares esse oportet. Id est, oportet esse vnos trapetes præter illos quotidianos in singulis torcularibus. Paris enim vocari debent quæ habẽtur quotidianæ vsioni: imparis ergo, quæ pręter illa adhibẽtur. Ideoq; idẽ Cato tit. 12. quę suprà imparia, dixit superuacanea. Prę la, inquit, temperata quinq;, superuacanea tria. Itẽ ibidem: Suculas quinque; superuacaneam vnam. Addidit igitur Iurisconsul. imparia, ne tantum ea quæ in vsum quotidianum insternerentur, comprehenderet; sed & ea quoque intelligeret quæ aliquando ad eadẽ vsus depromi possent.

TORQVERE, tormentum inferre caussa veri inuestigandi. Donatus: Torquemus hominẽ, extorquemus veritatem, tot. tit. D. & C. de quæstio.

Torquere ius per interpretationem. peruertere. Cicero pro Aul. Cecinna: Iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo, ac litera ius omne torquere, &c. Inde

TORTORES legum sæpe apud classicos auctores.

TORTVRA potest quandoque fieri in domo, non in iudicio, quando tabulæ testamenti patris, qui à familia interfectus dicebatur, priusquã quæstio de seruis haberetur, apertæ & recitatæ sunt: vt in l. si ea quæstio. C. de his, quib. vt indign. & ibi not. doct. circa glos. 2. vide Parid. Puteum in tract. de tor.

ad Torturam inferendã quæ exigantur, l. 3. & ibi Cyn. C. de quæstion. & vide Hippolyt. de Marsil. tractatu quæstion.

TORRENS est, inquit Vlpian. l. 1. de flumin. qui Gręcè *χείμαρρος*, id est, vt ait Homeri interpres, *ὁ χειμῶνι ῥέων ποταμὸς, καὶ πληρούμενος ἀπὸ μεγάλων ὄμβρων*. Festus verò lib. 17. Torrens, ait, significat fluuium subitis imbribus concitatum, qui alioquin siccitatibus exarescit. Flumen hibernum vocauit Horatius.

Totvm aliud integrale, aliud vniuersale. Totũ integrale nihil aliud est, quàm integrũ quiddam ex pluribus inter se cohærentibus constans, quod quidem artificiale dicitur, vt nauis, ædificium, l. eorum mistura. D. de vsucap. hoc alienari prohibito, & pars alienari prohibita videtur, l. dotale. §. prædij. D. de fund. dotal.

Totũ quid significet, notatur l. 1. D. pro soc. apud interp.

Totum, & omne sic differunt, quod Totum dicimus vnius corporis plenitudinem, omne de vniuersis.

Totum factum dicitur, id quod omnibus partibus suis cohæret, l. 1. D. de orig. iur. Quæ ad hanc vocem pertinent reliqua à Dialecticis petas velim.

Totum figuratè pro singulis partibus ponitur, vt quo anno, pro quota anni parte.

Toxevma apud Græcos quidem proprio nomine vocatur id, quod ab arcu mittitur: apud nos autem communi nomine & telum appellatur, l. si caluitur. D. de verborum significatione.

Τοξικαὶ fenestræ, apud C. Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, sunt obliquæ & angustiores fenestræ, veluti quibus etiam hodie tela emitti solent aduersus hostes: sicq; exponit Symmachus in Ezechielem, vt refert Cuiac. Obser. lib. 13. ca. 30. qui etiã addit, se putare has in Constitutione Zenonis de ædificiis priuatis, & in Nouell. 165. significari, dum vetat vicino soferri vsum fenestræ apertæ; maris prospiciẽdi caussa, etiamsi ea sit obliqua & coacta. Virgilius, inquit idem, obliqua luce dicit, & incertas fenestras, lib. 3. Aen. vbi tamen Turneb. Adu. lib. 4. cap. 22. insertas legi mauult, id est quæ ædibus insertæ, & interpositæ erant. vt apud Lucretium:

Inserti fundunt radij per opaca domorum.

Trabea, *τήβεννος*, palmata tunica, Regum vestis, & posterioribus temporibus Consulum: vti patet ex l. 1. C. de pub. lætit. & l. 1. C. de consul. lib. 12. Trabea, inquit An. Cornutus, erat togæ species, ex purpura & cocco, qua operti nobiles Romanorum initio præcedebant.

Trabes proprie, vt Festus ait, sunt duo tigna, ædificij gratia simul compacta. Nam cum simplicia sunt, non trabes, sed tigna dicuntur. Paul. l. quòd si neq;. de peric. & commo. rei vend. Videri autem trabes traditas, quas emptor signasset.

Tractare pecuniã, id est, administrare. Cic. 1. in Verr.

Tractatvs propriè est locus communis longe & late patens: vt si quæratur quæ actio competat ex caussa ob rem dati: quæ quidem quæstio minores amplectitur multas: vel si quæratur de facto, aut de æquitate: nam & harum quæstionum varia, longa, difficilis definitio est. Atque ita tractatus sumitur l. qui quadringenta. 88. D. ad leg. Falcid. Dixi *τὸν ἄπειρον* hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos *τὸ ἀδιόριστον* dicitur. Sic l. vlt. D. si pars hered. pet. Alias pro quæstione, vt l. 5. in princip. & §. pen. D. de præscript. verb. l. 35. §. de officio. D. de arb. Hinc tractatu habito, l. 9. D. de grad. & adfin. At in l. 32. D. pro socio. Tractatu habito, id est conuentione, quæ contractum præcedit. Gallis *Pourparlé*.

Tractatores, l. 3. C. de can. larg. tit. l. nulli. C. de numerar. l. vltim. C. de execu. Nou. 28. 30. 128. 129. 147. iidem qui chartularij, qui scilicet tabulas vel chartas fiscaliũ debitorum tractãt, agũt. administrant. Cuiac.

Tractoriae, duplomata & literas euectionis publicæ, præbitionisque significant: id est quæ dantur missis vel euocatis à principe cursu publico vtẽtibus, adscriptis etiam statiuis, id est diuersoriis & mansionibus, quibus alãtur sumptu publico. nam quos euocabant, aut mittebant, eis non tantum equorum publicorum copiam dabant, sed & viatica. Hinc Rubr. de tractoriis & statiu. libro 12. C. Sic enim ea Rubrica emendanda est, vt & l. 1. C. de desertorib. lib. 12. & l. penult. de cursu pub. eod. lib. in quibus Tractatoriæ pro Tractoriis perperam ac mendosè vulgò legitur. Sed & in l. 1. C. de tractor. & stat. vbi impressi codices, Tractatores cũ statiuis, rectiùs & Rubricæ cõuenientiùs scriptorũ codicum auctoritate freti legemus, Tractoriæ cum statiuis. Huius nostræ scripturæ veritatem præter veteres libros, etiam impressi Beati Augustini codices comprobãt: in quibus, Episto. xv. ita scriptum est, Tractoria ad me denuo Idib. Nouemb. venit. Quæ & mox tractoria epistola ibidem appellatur. Et in lib. post collatio. contra Donatist. cap. xxiiij. A primatu suo per tractoriam sunt euocati. Formulam tractoriæ legatorum ex Marculphi libro hanc profert I. Cuiac. Ille princeps omnibus agentibus in illo loco. Nos Galium I. V. partibus illis legationis caussa direximus: Ideo iubemus vt locis conuenientibus eidem à vobis euectio simul & humanitas ministretur, hoc est veredi, siue parauerhedi tot, panes tot, vini mod. tot, ceruisiæ mod. tot, lardi lib. tot, carnis tot, porci tot, porcelli tot, verueces tot, agni tot, anseres tot, phasiani tot, pulli tot, oua tot, olei libras tot, gari libras tot, mellis tot, aceti tot, cumini tot, piperis tot, costi tot, caryophylli tot, spici tot, cinnamomi tot, grani masticis tot, dactylę tot, pistaciæ tot, amygdalę tot, ceræ lib. tot, salis tot, olerũ legumiuũ carra tot, faculæ tot, pabuli equorũ carra tot. Hæc omnia tam eundo quam redeundo eidẽ ministrari in locis solitis & impleri sine mora procurate. Erit a Tractoriam siue tractorias accipi etiam oportet in l. pen. C. de curs. pub. ang. & parãg. d. l. 2. C. de deser. l. 8. C. Th. de curs. publ. l. 2. C. Th. de dom. & protect. & in lib. 3. leg. Langobardarum tit. 6. & tit. 1. cap. 37. & in Constit. Caroli Magni. Siquis literas nostras despexerit, id est tractoriã, quæ propter missos recipiendos dirigitur. Et alio loco: Vt missi nostri accipiant secundũ quod sua tractoria continetur. Eustathius ita definiuit lib. de tẽporibus: *τρακτωρίαι λέγονται αἱ πιττάκιον αἱ παρὰ τῶν ἐπάρχων προφάσει ζώων δημοσίων γινόμεναι, ὡς καὶ παραδίνεται ἡ ἀπὸ γλώσσης καλῶς ῥωμαϊκῶς, τοῦτ' ἐστι συντάγματα.*

Tractvs temporis, l. 12. l. 43. §. vlt. D. de procuratorib. l. 30. D. de diuers. regul. iur. Tractus pro plaga & regione, l. 4. C. de summa trinit. l. 1. C. de offi. præf. præt. Valer. li. 7. ca. 1. Mauritaniæ & Numidiæ, ceterarumq; illius tractus gentium. Frontin. lib. 1. de aquæductib. Ea namque est, quam omnes tractus eius per vicem in modulos certos dispensatam accipiunt.

Tradare propriè de facto intelligitur, nõ de iure. Sic l. si rem tradi. D. de verbor. oblig. & l. si rem tradi. D. de actio. emp. Pro dare tamen nonnunquam vsurpatur, l. 1. §. 1. Tradere autem dicitur quasi trans dare: & ita in Legibus scriptum prodidit Festus. Tráusque dato. & Accius apud Nonium veteri lectione: *Remisq; nixi properiter nauem in fugam transdunt.*

Traditvrr, vetustè pro traditum iri. Paul. l. 47. D. de rei vindic. Non aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit actor quod per se non fiat possessionẽ eius rei non traditum iri. Iulian. l. 47. §. 3. de fid. lib. Cum sub cõditione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur existente conditione tradituiri.

Trauitio, Theophilo nostro est translatio *ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα*, de manu in manũ. sed de ea traditione videtur tantum intellexisse, quæ ea vna tantum parte fit, veluti de manu mea in manum tuam, nõ de reciproca. Quæ tamen definitio vim traditionis perfectè non explicat. Fieri enim potest vt res cuius tu possessor non es, de manu tua in manum meam transeat, me etiam mox forsitan reddituro eadẽ ipsam rem, aut derelicturo: nec tamen fit traditio. Verior (vt vult Cuiacius) hæc definitio est: Traditio est datio possessionis, l. 3. D. de act. empt. l. si rem tradi. D. de verborum obligation. vbi est *πλοκὴ* elegans, dum ait eum qui tradi stipulatur,

tantum tradi stipulari, id est possessionem dari, non proprietatẽ.etsi Tradere nonnunquam pro dare vsurpatur:nam in vsu est, vt quemadmodũ ait d.l. si rem. intelligatur factum tradendi verbo, non ius. Dicitur autem traditio in venditione, permutatione, legato, donationísve caussa,l.qua ratione. §.3. D. de acquir. rerum dom. Olim autem proprie Traditio erat alienatio rerum nec mancipi, vt notat Vlpian.cap.Instit. 19.vbi etiam addit: Nec mancipi rerum dominia ipsa traditione adprehendi. Atq; proprie traditio rerum corporalium est.incorporales enim res traditionem non recipiunt, l.seruus.43. D. de acquir. rer.domin. quippe cum in his vsus iuris pro traditione cedat,l. vltim.D.de seruit.

Traditionis verbo,in l.traditionibus.C.de pact. Imperator vtitur improprie,nempe pro datione. Vicissim in l.si vt certo.§.nunc videndum.sumitur verbum dare,pro tradere.

Traditio ex legitima caussa,seu titulo.producit possessionem,& rursus possessio producit vsucapionem,& dominium:quæ sic cohærent,vt intellectu Iuris separari non possint,si constare debeat vsucapio,l.traditio.in fi.D.de acquirẽdo rerum dominio. Falsum est enim Accursij commentum, quòd verba per hanc non referantur ad possessionem. Vnde fit,quòd aliàs dicitur titulus possessionis, alias titulus vsucapionis. Vlp.in l.1.in princip.pro suo.

TRADVCERE in lege si duo.D.vti possid.in Pandect. Florenti.transducere,& rectius, vt dictio,vet.libri, & res & species d.l. si duo. te docebunt.

TRAHERE, inuitũ ducere,l.1.& ibi Barto. C. de agri. & censit.& vide ca.1.de for.comp.lib.6.

TRAIECTI vectores dicuntur,qui in vlteriorem ripam, vel litus exponuntur, l.5.D.nau.caup.stab. Traiicitur pecunia,quæ trans mare vehitur,l.39.D. de admi. tutorum.

Traiicere armenta l.12.D.de seruit.rust.præd. Et Traiicere aquæductum l.11.§.1.D.de public.

TRAIECTITIA pecunia est, quæ trans mare periculo creditoris vehitur,siue illa ipsa exportetur,siue etiã merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris vtræque periculo,nauigent. vti patet ex l.1. D. de naut.fen.& l.122.§.1.D. de verbor. oblig. Iulius Pollux,fenus ἑτερόπλουν,quod pro cõmeatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiam pro remeatu soluitur,appellat.

TRANSCRIBERE, ius suum in alterũ transferre: deriuata locutione ex eo,quod veteres(vt scribit Donat.) in foro & de mensæ scriptura,magis quàm ex arca domóque pecunias numerabant.nam quod argentarius Titio acceptum tulerat, id si Titij voluntate Mæuio acceptum ferret, Titiíq; nomen expũgeret, Transcribere dicebatur. Proc.l.12.D.de præsc.verb. Cõuẽnisse inter eos, vt eos fundos,si ipse vellet, eodem precio mulier trãscriberet.Caius in l.13.D.ad S.C.Vell. Aut si hereditatem emerit,& æs aliẽnũ hereditarium in se transcribat.Impp.l iubemus.14.C.de sacr.eccl. Possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere. Vlp.l.41.§.9.de leg.& fid.lib.32. Agri plagam, quæ est in regione illa Mæuiis transcribi volo,precio facto viri boni arbitratu. Seruius in illud Aeneid.7.

Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?

Transcribi,inquit,id est tradi. Sermo autem hic tractus est de pecunia.

TRANSFERRE, in Iure aliquando retinet propriam significãdi vim: vt sit, ferre aliquid de loco ad locum, vel de persona ad personam, vel de tempore ad tempus.Inde dicimur transferre domicilium, transferre legatum,hoc est,in alterum conferre. D. de adimendis,vel transferend.legat.

Trãsferre, aliàs significat ita trãsfundere, vt quod prius erat, prorsus perimatur, vt transfundere obligationem,l.1.in princip.D.de nouationibus.

Transferri aliàs dicitur id quoque, quod non omnino recedit à transferente, vt in l. si is cuius nomine. D.de interrogationibus.& l.1.§. qui mandatam.& l. seq.D.de offic.eius,cui mand.est iurisdict.

TRANSLATIO legati est,cum testator id quod alicui legarat,aut à persona in personam transfert aut ab eo qui dare iussus est,transfert vt alius det: aut cum rem pro re dari iubet aut quod pure datum est, sub conditione transfert,l.5.D.de adim.& transf.

Translatio litis vel iudicij est, cum iudicium ab aliquo susceptum in alterũ transfertur,l.25.& l.27.D.de procur.l.17.§.sed etsi.D.de iniur.

TRANSLATITIA, inquit Asconius,veteres dixerunt non noua,nec nuper inuenta,sed aliunde translata.

Translatitia edicta,quæ ex superiorum Prætorum albo transcribebantur.Cic.Verrin.3. In re tam vsitata satis est ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc vetus edictum translatitiúmque esse.Gell.lib.3.cap.pen. Hoc significabat edictum,quo nunc quoque COSS. cum Senatores in curiam vocant,seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtuntur. Hinc

TRANLATITIE, negligenter, defunctoriè: translata locutione ab edictis translatitiis,quæ nullam diligentiam requirebant. Marcianus l.1.§.3.D.ad S. C. Turpill.Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo,& translatitiè munere accusandi defungitur. Vlpianus l.1.D.de iure patr.Patronorum querelas aduersus libertos Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. Item Papin l.55.§.1.ad S C.Trebel. Sed nec illud translatitiè omittendum est, id est prætereundum est.

TRANSFVGA nõ is solum accipiendus est, qui aut ad hostes,aut in bello trãsfugit: sed & qui per induciarũ tempus,aut ad eos cum quibus nulla amicitia est,fide suscepta transfugit,l postliminium.19.§.3. D. de cap. & postlim. Festus autem sic: Perfugam Gallus Aelius ait,qui liber aut seruus,aut hostis sui voluntate ad hostes transierit,qui idem dicitur Transfuga.quãquam sunt qui credant Perfugam esse,non tam qui alios fugiat, quam qui ob spem commodorum ad quempiam perfugiat.

Transfuga metalli,qui ex metallo refugit, in l.12.§.si deportatũ.D.de capt.& postl.qui alias Refuga dicitur.

TRANSFVSIO à Trãslatione hoc distat, vt gl.in l.1.D. de nouatio.putat,vt si quid nouatur in eadem persona,transfusio sit:in altera verò translatio vocetur:cùm tamen Transfundere proprie sit, ab vno ad alterum transferre. Itaque videtur Iurisconsultus vtrunque pro eodem accepisse:quod satis sequentia verba, si perpendantur,innuere etiam videntur.

TRANSIGERE verbũ & generaliter vsurpatur, & specialiter.Generaliter pro quauis conuentione. idq; bifariam:primum vbi nulla est controuersia,sed sponte negocium aliquod contrahitur: veluti in l.1.§.1.D.de pact.Conuentionis verbũ generale est ad omnia pertinens,de quibus negocij contrahendi transigendíq; caussa consentiũt,&c. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro Cluent.Manilius rem cum Oppianico transigit, pecuniam ab eo accipit.itaque Transigere & Decidere Cicero pro eodem vsurpat veluti Verrin.4. Quod vnquam huiusmodi monstrum audiuimus? qui cum reo transigat,pòst cum accusatore decidat? Deinde cum orta controuersia deciditur,l.1.D.testam.quẽad. aper.l.6.D.de transact.Sic in ea pro Comœdo: Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flauio transegisse. Sic iureiurando transigi negocium dicitur in lege secunda,& lege admonendi, trigesimaprima. Digest. de iureiurando.

Et

Et ſententia tranſigi, l. 13. §. pœna grauior. D. de his qui not.infa.l.2.§.ſicut D.ad Turpil.l.5.D.de decur. l.15.D.ad municip.Sic Paulus l.46. D. de rei vindic. Tranſegiſſe,inquit, eum eo,& decidiſſe videor, eo precio qnod ipſe conſtituit.

TRANSIGI negotia accipimus, l. 2. D. ſi quis cautio. & l.1.§.1.D.de pactis.Et velut pacto tranſegiſſe videtur de credito,qui contentus fuit pignora poſſidere, l.15.§.ſi pignora.D.de re iudic.

Tranſigere verò ſpeciatim & peculiariter ſub tit.de tranſactio.accipitur,pro de lite iam mota vel mouenda,aliquo dato,vel retento,vel promiſſo decidere,l.tranſactio.C.illo tit. denique in hac ſignificatiooe tranſigi gratis non poteſt.eáque eſt inter Tranſigere & Paciſci differentia:quòd is qui tranſigit,quaſi de re dubia, & lite incerta neque finita tranſigit: qui verò paciſcitur,donationis cauſſa rem certam & indubitatam liberalitate remittit,l.1.D.de tranſactionibus.

TRANSACTA finitáque in Senatuſconſulto Tertylliano ſic accipimus, iudicio terminata . tranſactione compoſita,longioríſque temporis ſilentio finita, l.1. §.vltim.D.ad S C.Tertylli.l.230.D.de verbor.ſignifi. quæ ipſa inſcriptione ſuadente eo referenda eſt. Paulus verò libro ſingulari de tacitis fideicommiſsis, tranſacta finitáve intelligenda ſcribit non ſolum de quibus controuerſia fuit,ſed etiam quæ ſine controuerſia ſint poſſeſſa , l. 229. D. de verborum ſignificatione.

Tranſactum autem dicitur ſiue Aquiliana ſtipulatione, ſiue pacto ſit tranſactum,l.2.D.de tranſaction.vtroq; enim modo tranſactiones fiunt,l.15.C.eod.titul.

TRANSACTIO proprie appellatur,cum aliquo dato vel recepto,timore præſentis vel futuri iudicij, in re dubia conuentum deciſúmque eſt,l.1.D.de tranſact. Generaliter autem accipitur pro quocunq; actu, quo concordia inducitur, vel ab obligatione receditur, l. 2.D.de pact.vel ad finem aliquid deducitur. Et quò magis latiſsima tentandæ tranſactionis occaſio præberetur controuertentibus,erat olim poſterior Feriarum pars, hoc eſt, poſt diuinum cultum reliqua, ad componendas lites deſtinata. Vide l.vltim. C. de fer. & Alciatum in l.tranſacta.de verbor.ſignifi.in lib.de orthograph.

TRANSIVNGI iumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuerſam partem , vt à dextra in læuam,aut contra iunguntur. Vlpianus l.38.§.5. D.de ædil.edict. Quæſitum eſt,ſi mula talis ſit, vt tranſiungi non poſsit,an ſana ſit.Et ait Pomp.ſanam eſſe.pleraſque denique carrucharias tales eſſe,vt non poſsint tranſiungi.Idem ait,ſi nata ſit eo ingenio aut corpore, vt alterum iugum non patiatur,ſanam non eſſe.

TRANSMITTERE hereditatem.pro, transferre, relegare. Obſeruandum tamen, quòd hereditas non adita,regulariter ad alios non tranſmittitur, l. quoniam ſororem.C.de iure delib.l.vnica.§. in nouiſsimo.C. de cad.tollend.& vide Baldum l.vnic. C. de iis, qui ante apert.tab. Iaſon in l.ſi infanti. C. de iure deliberandi.

TRANSVEHIMVR, ſiue id ratibus in mari, aut curru per terram fiat. Apud Iuriſconſult.verò in l.2.D.de in ius vocand.cum ait: Sed nec eum, qui equo publico in cauſſa publica tranſuehatur:ad tranſuectionẽ equitum referri debet, à Fabio Maximo inſtitutã. Liuius libro nono in fine: Ab eodem Fabio inſtitutum dicitur, vt equites Idib. Quint. tranſueherentur. quod iiſdem verbia tradit Val.Max.lib.2.ca.de inſtit.antiquis, tum hoc addit: Equeſtris verò ordinis iuuentas omnibus annis bis vrbem ſpectaculo ſui ſub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitum probatione. Equitum probationem eiuſmodi, tranſuectionem appellans. à Græcis ἐχθέσθαι διὰ τ. ἀγορᾶς explicatur illud tranſuehi : nam ſimilem legem fuiſſe apud Athenienſes teſtis eſt Demoſth.in Oratio. κατὰ Μειδίου. Cuiac.autem in illo Vlpiani loco,pro in cauſſa publica, in Capitolium legi vult, vt Plinius : vel in caſtoris Pollucis,vt Dionyſius. Hinc

TRANSVECTIO, πάροδος à Plutarcho in Pompeio vocatur, qua ad ſedentes in foro cenſores,vnumquenque equitem equum ſuum adduxiſſe ſcribit, & de ſtipendiis legitimis confectis interrogatos, rationem iis reddidiſſe. πομπὴν τῶν ἐχόντων δημόσιον ἵππον vocat Dionyſius. Tranſuectionem hodie Monſtram vocamus, cum equites ſollemniter recenſentur.

TRANSVERSARIVM,in l. habitatores. D. loca. videtur ſumptum.pro aduerſarium.

TRANSVERSALES, qui ex latere iunguntur, Inſtitut. de gradib.cog.

TRAPETVM in l.19.§.illud.D.loca.molæ quæ in altum ſublatæ deprimebantur , quibus oleæ confringebantur. vide Iſidorum lib.vlti. Etymol.cap.14. In Lexico B. Germani , Trapetum , ἐλαίων μύλος , & ἐλαιοτριβεῖον redditur. Plin.lib.xv.cap.6.de oleis agens, Poſtea, ait, inuentum , vt lauarentur vtique feruenti aqua , protinus prælo ſubiicerentur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Columella lib.12.cap.50. Oleo autem conficiendo, inquit, molæ vtiliores ſunt quam trapetum. Trapeti concinnandi & ædificandi rationem vide apud Catonem de re Ruſt.tit.20.& 22.

TRAPEZOPHORA in l.3. D. de ſupel.leg. Pollux lib. 10.Onomaſt.cap.19. τράπεζαν ἐφ᾽ ἧς τὰ ἐκπώματα κατέκειντο,id eſt, menſam in qua vaſa potoria collocabantur, τραπεζοφόρον recenti ſignificatione dictã ſcribit. Apud Paulum tamen in d. l. 3. Trapezophoram intelligere malim columellas ſiue pedes quibus impoſitæ ſuſtinentur menſæ : idque verbi Etymologiæ magis conuenit. τράπεζα enim menſa eſt, & φέρω, fero.

TREBELLIANVM Senatuſconſultum , Vide S. C. Trebellianum.

TREMERE eſt ob concuſsionem ſtare non poſſe, in auth. de fide inſtru. Hinc Tremor in §.1. in authen. iuſiur.quod præſtat.ab iis,

TREMISSES l. penultima in princip. C. de excoct. & tranſlat.milit.anno.& l.3.C.de milit.veſte, eod.lib.aureorum, ſiue ſolidorum tertiam partem valentes nummi. quos poſteriorum Impp. tempore ſiliquas octo pependiſſe non dubium eſt : quandoquidem ex eorum conſtitutione duos & ſeptuaginta ſolidos ea libra conflatos conſtat.

TRESSIS ſunt tres aurei, Ia. Cuiacio.lib. Obſeruation. ſeptimi cap.33.

TREVGA,pro Induciis , ſecuritas eſt præſtita perſonis & rebus ad tempus aliquod, bello nondum finito , vt dicit gloſ. in cap. 1. de treug.& pac. Interpretes aiunt, Induciæ ſunt ad modicum tempus: Treuga in longum extenditur,l.poſtliminium.§.induciæ, D.de cap. & poſtlimin. reuerſ. & not. D. de pact. conuent. vide extra de Treug.

TREVIRI, vide TRIVMVIRI.

TRIBVLI,vel vt Græcè τρίβολοι, machinulæ ſunt ferreæ, doloſæ, trigona, aut tetragona forma, quæ in quãcunq; partem incubuerint, vnum aut plures aculeos infeſtos protendunt. Plutar.in Apophtheg. Κατασπεῖραι τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ διαμένωσιν αἱ πολέμιοι προσμάχεσθαι τοῖς χώμασιν. id eſt, Spargere tribulos ferreos , ne hoſtes aggeribus inſiſtentes, pugnam illinc ciere poſſent. Hoc autem verbum perperam legitur in l.quidam Iberus. D.de ſer.vrb.præd. pro Tubuli, de quo vide infra. Tribuli autem Latinis murices dicuntur , Lingua vernacula, calciatrappæ.

TRIBONIANVS natione Pamphilus , Imper. Iuſtiniani Paredrus fuit : quem , magiſtratum Romani

Qua

Quæstorem Latini Iurisconsultum vocant. Vir fuit moribus & artium omnium disciplina nulli secundus. Iustum sectabatur lucrum: singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat: vt ex vsu esse videbat. Ingenio ita miti & mansueto fuit, vt nihil à quoquam ingratum sit passus. iisque moribus ac doctrina singulari vnicum auaritiæ morbum obscurabat. Hæc Procopius lib. de bello Persic. 1.

TRIBVNAL, vt Isidorus definit, locus sublimis, & editus, in quo considentes magistratus ius dicunt, l. pen. D. de iustit. & iur. Pro tribunali enim soli magistratus sedebant. Vnde ius dicentem hac periphrasi nonnunquã Iurisconss. demõstrat, Qui Tribunali præest: &, Qui pro tribunali cognoscit, l. 1. §. penult. D. de iudic. l. 2. D. de re iudic.

Tribunali autem præerant magistratus curules duntaxat, quibus curulis sellæ ius erat: veluti Consules, Prætores, Aediles: & in prouinciis, Præsides, ac Proconsules. Minores vero magistratus ex subselliis, vt scribit Asconius, ius dicebant, veluti Tribuni, Quæstores, Triumuiri. Vitruuius lib. 5. cap. 1. de basilica Iulia loquens: Item tribunal est in ea æde hemicycli schematis, minore curuatura formatum. eius autem hemicyli in fronte est interualliũ, pedum 46. introrsus curuatura pedum 15. vti eos qui apud magistratus starent, negociantes in basilica ne impedirent. De tribunali Cõsulis R. qui Macedonibus terrori erat, Liuius libr. 45. sic loquitur: Assuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: summotor aditus, præco, accensus, inlueta omnia, &c.

TRIBVS apud Romanos tres à Romulo institutę, successu temporis, & increscente ciuium numero, ad numerum 35. perductæ sunt, in quas ciues Rom. erant diuisi: quarum nomina infra scripsimus, & scriptores aliquot qui de his meminerunt apposuimus ex Manutio, vt quicquid de iis in auctoribus reperitur, facilius intelligi possit, ac certior vnicuique harum cognitio sit.

Aemi. Aemilia. Cicero ad Atticum libr. 2. Liuius lib. 38. antiquæ inscriptiones.

Ani. Aniensis. Cicero pro Plancio. Liuius libr. 10. antiquæ inscriptiones.

Arniensis. Cicero in Agraria 2. in Rullum, Liuius lib. 6. & lib. 29. vbi corrupte legi putamus Narniensis. nam lapis antiquus, quem Vulsiniis in templi parietibus vidimus, expressam Arniensis mentionem continet.

Cla. Claudia. Liuius lib. 2. Virg. lib. 7. Dionysius Halic. lib. 5. antiquæ inscriptiones.

Clu. Clustumina. Cicero pro Plancio, pro Balbo, antiquæ inscriptiones.

Col. Collina. Varro lib. 4. de ling. Lat. Plinius lib. 18. ca. 3. Fest. antiquæ inscriptiones.

Cor. Cornelia. Liuius lib. 38. antiquæ inscript.

Esq. Esquilina. Varro lib. 4. de ling. Lat. Plinius lib. 18. ca. 3. Festus, antiquæ inscrip. est præterea in ædibus viri optimi, valdéque eruditi, Gentilis Delphinij Romani fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

Fab. Fabia, Horatius epist. 6. lib. 1. Suetonius in Augusto, antiquæ inscriptiones.

Fal. Falerina: Liuius lib. 9. Neapoli antiquus lapis est ita inscriptus: C. PISTORIO. C. F. FAL. FIRMO AEDIL. II VIR. CVRATORI. OPER. PVBLICOR. item Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ κεφαλαίῳ ιε.

Gal. Galeria. Liuius libro vigesimoseptimo. Plinius libro septimo, capite quadragesimonono, etsi, pro Galeria, legitur Galerius, sed corrigendus locus est ex antiquo libro auunculi mei Francisci Asulani. & antiquæ inscriptiones.

Hor. vel HORAT. Horatia. Scriptum in libris de hac tribu nihil est. in lapidibus tamen nouies nominatur. deductam satis constat à vetere familia patricia, vt alias non paucas.

Lem. Lemonia. Cicero pro Plancio, Phil. 9. Festus, antiquæ inscriptiones.

Mæc. Mæcia. hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus: C. OCTAVIO. C. F. MAEC. VERO. C. HERBACIO. MAEC. ROMANO. in libris quinquies nominatam obseruauimus, à Tullio libro quarto, ad Att. epistola decimaquarta. à Liuio libro octauo & vigesimonono. à Valerio Max. libri secundi, cap. quarto, à Festo.

Men. Mentina. Cicero libro decimotertio epistol. fam. Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ κεφαλαίῳ ιε. cum quibus lapides tres consentiunt: C. VALERIO. C. F. MEN. DOLVTIO. MARCIANO. A. MVNIO. A. F. MEN. EVARISTO. C. CATIO. C. F. MEN. BALBO. C. CATIVS C. F. MEN. GALLVS. & epistola noua, libro 13. Cic. Epist. Fam. puto tamen hanc tribum fuisse Meneniam potius, quam Mentinam, & corruptum esse Iosephi locum. deducetur enim ab antiqua familia patricia, vt aliæ octo, Aemilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Veturia. nam Publilia nomen accepit à plebeia gente.

Ouf. Oufentina. Liuius libro nono, Festus, antiquæ inscript.

Pal. Palatina. Cicero in Verrem, Pedianus, Varro libro quarto de lingua Latina. Plinius libro decimooctauo capite tertio. Liuius libro vigesimo. Festus, antiquæ inscriptiones.

Pap. Papiria. Liuius libro octauo, Festus, antiquæ inscript.

Pob. Poblilia, quæ deinde Publilia scripta est. sicuti ex Poblius Publius factus est. reperitur in lapidibus & PVB. & PVBL. & PVBLIL. & POB. Liuius libro septimo, antiquæ inscript. Puto hanc esse, quam Festus Popilliam nominat: de qua Valerius lib. 9. cap. 10. & antiquæ inscriptiones.

Pol. Pollia. Liuius libro vigesimonono. Valerius Maximus libro secundo, capite quarto: & libr. 9. cap. 10. antiquæ inscriptiones.

Pom. Pomptina. Cicero ad Atticum libro quarto. Liuius libro septimo. Festus, antiquæ inscriptiones.

Pup. Pupinia. Cicero ad Quinctum fratrem libro tertio. Liuius lib. 26. Festus, duo antiquorum lapidum exempla extant, alterum Capuæ, D. VIBI. DI. D. F. PVB. NIGRI; alterum Patauij, CLAVDIO C. F. PVP.

Quir. Quirina. Cicero pro Quinctio. Asconius, Festus, antiquæ inscriptiones.

Rom. Romilia. Cicero in Verrem, idémque in Agraria prima. Asconius. Varro libro quarto de lingua Latina. Festus. Seruius in commentariis tertij Aeneidos, antiquæ inscriptiones. est etiam Ferrariæ semifractus lapis, intimis summi templi parietibus instratus, in quo ita scriptum vidimus, ISIO. T. F. ROM.

Sab. Sabatina. Liuius lib. 6. Festus. lapis antiquus Romę in ædibus viri eximij Cardinalis Carpẽsis; CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MVRAENO. MANCIPI. VIAE. APPIAE.

Sca. Scaptia. Liuius libro octauo. Suetonius in Augusto, Festus, lapidis antiqui exemplum Romæ extat in regione Pantheonis: C. AVRELIVS. C. F. SCA. SEVERVS. & item aliud, C. GRANTANIVS. SCAPTIA. MACER.

Ser. Sergia. Asconius. antiquæ inscript.

Stel. Stellatina. Liuius libro sexto. antiquæ inscript.

Sub. Suburana. Varr. lib. 4. de ling. Lat. Cicero etiam Agraria 11. quo in loco videtur corrupte legi, ab Ocriculanas

culanas

culana:cum in libris quinq; antiquia legatur, ab vsura. nam inde mihi orta coniectura est, legi posse, A suburans, mutatione fere nulla. Plinius libr.18. cap.3. Festus, antiquæ inscriptiones, & alibi.

Ter. Terentina. Cicero pro Plancio, Liu.lib.10. antiquæ inscriptiones.

Tro. Tromentina. Festus. Liuius etiã lib.6. scripsit, Tromentina, vt opinor, non, vt impressum est, Promentina. antiquæ inscriptiones.

Veien. Veientina, pro Plancio.

Vel. Velina. Cicero ad Atticũ lib.4. & in Bruto, Horat. epi.6.lib.1. Persius, antiquæ inscriptiones.

Vet. Veturia, hoc lapide notata, C. CASSIVS. C. F. VET. & hoc, SEX. APVEIVS. SEX. F. VET. & hoc, SEX. CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA.

Vol. Voltinia. Cicero pro Plancio, antiquæ inscript. & in antiquo lapide, qui est Venetis in turri S. Vitalis, CN. NVMERIVS. CN. F. VOL. FRONTO.

Ex hoc numero quatuor tantum vrbanæ fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburana, in quas, vt inquit Plinius, transferri ignominiæ esset, dictæ à partibus vrbis, in queis habitabant. Reliquæ omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erant; cum vrbanæ libertinorum essent: vt in Asconio, & in epitome Liuiana lib.20. Asconiũ autem, vbi illud in Verrẽ exponit, V. ET XXX. TRIBVS, cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse factas dixerit, mirari non satis possum; cum à Sabinis non tribus, sed curiæ nomina acceperint, vt inquit Liu.lib.1. & Festus.

Tribu mouere, erat ex vna tribu in aliam notæ caussa transferre, vt patet ex Liuio, Negauit, inquit Claudius censor, suffragij lationem iniussu populi censorẽ cuiquam homini nedũ vniuerso ordini adimere posse. neq; enim si tribu mouere posset, quod nihil sit aliud quàm iubere mutare tribum, ideo omnibus quinque & triginta tribubus mouere posse. Ex quibus verbis manifestum fit, mouere tribu esse, ex honestiore tribu in minus honestam transferre, vt ex rustica in vrbanam, aut ex rustica in rusticam. Vnde Plinius dixit in Vrbanas tribus transferri ignominiosum fuisse.

Tribus emi & comparari dicitur l.35.D. de legat.3. sicut militia. Id autem fiebat, cum quis in tribum [illegible] militiam aliquo dato cooptabatur, l.7.11. & vlti. C. de prox. sacr. scrin. & Const. Nouell.57. & 97. Vide quoq; Alciat. lib.1. parerg. cap.16.

TRIBVNI AERARII dicebantur, inquit Varro libr. 4. ling. Lat. quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent. Et Pedianus Verrina 3. Pecunia attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à tribunis ærariis adnumerari Quæstori solet. Hi magistratus quidem non erant: sed quia procurationẽ publicã habebant, idcirco in hunc ordinem relati sunt, eo magis quod Cicero lib. de legib.3. vbi de magistratibus se leges dare profitetur, hunc quoque adscribit, & minorem magistratum appellare videtur, his verbis: Minores magistratus, partiti iuris plures in plera sunto. Militiæ quibus iussi erunt, imperãto. Aerariíque Tribuni sunto. Domi publicam pecuniam custodiunto. Quam lectionem manuscriptorum librorum auctoritate confirmari, mihi magnopere placuit. Ordinis autem nomen hoc fuisse, magnúmque illorum numerum extitisse, vel ex eo intelligi potest, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuisse, vt iudicia quæ penes solos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd si quis differentiam inter Tribunos ærarij, & Quæstores ærarij requirat, hanc me respondebo fuisse arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in vrbe signatam custodirent: Quæstores, ex vectigalibus quæsitam. Illi tribuebant atque adnumerabant Quæstoribus in prouincias abeuntibus: hi pecunias ærarij tum acceptas, tum expensas in tabulas publicas referebant. Hotom.

Tribunus CELERVM à Romulo primùm creatus est, vt Liuius lib.1. testatur, vbi scribit illum trecentos armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solum, sed etiam in pace habuisse. Festus lib.3. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere interfectore Remi, qui initio à Romulo iis præpositus fuit, qui primitùs electi fuerunt et singulis decuriis deni, ideóque omnino trecenti fuere. Idem etiam Dionys. lib.2. scribit, & hoc amplius, Celerum alios equites, alios pedites fuisse. eorum Tribunos tres subiectos centuriones fuisse, rursúsque his alios: omnésque per vrbem hastatos Regem comitatos esse, eiúsque mandata obiisse. in militia verò antesignanos fuisse, primos pugnam iniisse, postremos discessisse: equites quidem in planitie, pedites verò in asperis & inæqualibus locis pugnasse. Paulo aliter tamen Pomponius sub tit. De orig. iur. Regum temporibus, inquit, Tribunum Celerum fuisse constat. is autem erat, qui equitibus præerat, & veluti secundum locum à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eiiciendi. Et paulo pòst ait, Magistros equitum ita Dictatoribus esse iunctos, vt Regibus Tribunos Celerum. Ouid. lib. Fastorum 4.

Hoc Celer vrget opus, quem Romulus ipse vocarat:
Sint q; Celer curæ, dixerat, ista tuæ.
Néve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat. audentem talia dede neci.

Tribuni MILITVM terni Consulari potestate creati sunt, anno vrbis CCCX. cum orta inter patres & plebem dissensio esset, propter C. Canuleij Tribu. pleb. legem, qua de Consule altero de plebe creando agebatur. Placuit igitur, vt pro Consulibus Tribuni militum ex patritiis terni, totidémque ex plebe crearentur: qui Consulari ac summo imperio Reipubl. summam administrarent. Verùm terni tantum, iíque patritij creati sunt: plebs eo contenta fuit, quòd sui ratio in Comitiis habita fuisset. Liuius lib.4. & Dionys. libr. 2. Pomponius l.2. §.14. de origine iuris. Deinde cum post aliquot annos plebs cum patribus contenderet, & vellet ex suo quoque corpore Consules creare, & patres recusarent: factum est, vt Tribuni militũ crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate, híque constituti sint vario numero. interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

Tribuni MILITVM in legionibus, inquit Varro, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatiensium olim ad exercitum mittebantur. Pedianus autem Verrina 2. Tribunorum, inquit, militarium duo sunt genera: primum eorum qui Rufuli dicũtur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur. Zonaras autem libro secundo scribit eos sic appellatos, qui imperiũ in mille viros obtinerent. Cicero libro tertio de legib. munus eorum his complectitur verbis, Militiæ quibus iussi erũt imperanto. Polyb. in 6. de Repub. Designatis Consulibus postea Tribunos militum creant, & quatuordecim quidem ex iis faciunt Tribunos, qui habent annua quinque stipendia. his deinde adiiciunt decem, quos creant ex iis qui supra quinque vsque ad decem habent annua stipendia: Equites quidem qui decem omnino habent stipendia, pedites autem qui sex & eo amplius habent annua stipendia. Liuius libro septimo: Et cum eo anno primum placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant)

bant) ſecundum in ſex locis tenuit. Idem libr.9. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia : vnum, vt Tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquàm paucis ſuffragio populi relictia locis Dictatorum & Conſulum fermè fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni pie. L. Attilius, C. Marcius. Idem lib.42. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Conſules ex s.c. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno ſuffagiis crearentur : ſed Conſulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque eſſet. Hinc illud apud Suetonium in Cæſare : Tribunus miſitum, qui primùm Romam reuerſo per ſuffragia populi honor obtigit, auctores reſtituendæ Tribunitiæ poteſtatis enixiſsimè iuuit. Item apud Plutarchum in Catone Vticenſi: In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato nomenclatorea adeſſe vetabat, ſolus Cato ſeruauit, per ſeipſum appellans populum. Plinius autem li.31.cap.7. & lib.34.cap.3. ſcribit eorum ſtipendium, Salarium dictum fuiſſe, à ſalis nomine: quòd honoribus, inquit, militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ: quoniam illa ſal in Sabinos portari conſuenerat. Macer in l. officium. 12. D. de re milit. Officium Tribunorum eſt, vel eorum qui exercitui præſunt, milites in caſtris continere, ad exercitationẽ producere, claues portarum ſuſcipere, vigilias Interdũ circumire, frumentationibus cõmilitonum intereſſe, frumentũ probare, menſorum fraudẽ coercere, delicta ſecundũ ſuæ auctoritatis modũ caſtigare, principiis frequẽter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere.

TRIBVNI plebia primùm ita creati ſunt. Ann. CCLX. cùm pleba ex vrbe ad Aequorum bellum educta, propter nobilium feneratorum impotentiam, Conſulibus relictis, trãs Anienem amnem collem occupanit: neque eo anno reuocari in vrbem potuit, vſquedum Senatua ei per decem Legatos promiſit, iua ipſi ſore magiſtratum è ſuo corpore cootra Patritiorũ potentiam creare. Primùm autem duo, vel, vt alij tradunt, quinque creati ſunt: ſed an. CCXCVI. Horatio, Minutio COSS. decem effecti. Liuius lib.3. & Dionyſ. lib.6. & 10. In eandem ſententiam Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. iur. Iiſdem temporibus, inquit, cùm plebs à patribus ſeceſsiſſet, anno ferè ſeptimo decimo poſt reges exactos, Tribunos ſibi in monte ſacro creauit, qui eſſent Plebeij magiſtratus. Dicti Tribuni, quòd olim In tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur. Sic Varro lib. De lingua Lat. 4. Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in ſeceſsione Cruſtumerina. Cic. lib. De legib. 3. poteſtatem eorum his declarat verbis : Plebes quos pro ſe contra vim auxilij ergo decem creaſsit, Tribnni eius ſunto. quódque ij prohibeſsint, qnódque plebem rogaſsint, ratum eſto. ſanctíque ſunto : néve plebem orbam Tribunis relinquunto. Erat enim hic magiſtratus ſacroſanctus. Liuius lib.3. ipſis qnoqne Tribunis, vt ſacroſancti viderentur, cuius rei propè iam memoria aboleuerat, relatis quibuſdam ex magno interuallo cerimoniis, renouarunt. & tum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt ſanciendo, vt qui Tribunis plebis, Aedilibus, iudicibus, Decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque venum irent. Idémque tradit Dionyſ. libr.6. Ii viatorem quidem & prehenſionem habebant, vocationem verò nequaquam. nam (vt ait Gellius) antiquitùs creati videntur, nõ iuri dicundo, nec cauſſis, querelíſque de abſentibus noſcendis: ſed interceſſionibus faciendis, quibus præſentes fuiſſent: vt iniuria quæ coràm fieret, arceretur. ac propterea ius ad ſe vocandi ademptum: quoniam vt vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum, & præſentium oculis opus erat. hæc Gellius libro 13. cap. 13. Scribit etiam in hanc ſententiam libri 15. cap. 27. his verbia, Tribuni neque aduocant Patririos, neque ad eos referre de re vlia poſſunt. Ita ne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchua autem in Catone Vric. Ius, inquit, Tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendum eſt, quàm ad agendum : quippe ceteris omnibus collegis volentibus, vnus qui nolit & intercedat, plus poteſt. Idem in Problemat. Cur Tribunus plebis purpura non vtitur, cùm ceteri magiſtratus vtantur? an quòd magiſtratus non eſt? nam nec In ſella ius dicunt, nec ineunte anno item vt reliqui, magiſtratum ineunt, nec Dictatore creato ſe abdicant: imò quaſi magiſtratus non ſint, delato ad Dictatorem imperio, ſuam ipſi poteſtatem retinent. Cuius rei teſtimonium apud Liuium libro 7. videmus de Tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magiſtratu abire coegerunt. Idem etiã libro 6. intercedendi formulam & ſollemne verbum fuiſſe hoc VETO, ſignificat his verbis, Faxo, ne innet vox iſta VETO, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Reperio etiam apud eundem lib. 4. Conſules à Tribunis plebia duci in vincula potuiſſe. & lib. 9. Cenſorem Appium à P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in vincula duci iuſſum eſſe. & libr. 5. Tribunos pleb. minitari ſe iuſſuros eſſe in vincula Tribunoa militum duci. Apud Dionem autem lib. 37. Metellum Conſulem à L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum eſſe. Plutarchus in Problematis auctor eſt, moribus Romanorum conſtitutum eſſe, vt domus Tribunorum noctu ne clauderetur (quod & Macrobius Satur. 1. confirmat) ſed interdiu noctúq; indigenti cuique eorum auxilio paterent, quaſi portus quidam & præſidium periclitantium. Maiores enim communem Tribuoum eſſe voluerunt, & tanquam aram omnibus acceſſibilem. proinde honore quidem ſacroſanctos eos eſſe voluerunt, nec ſine inexpiabili ſcelere violabiles. Idem in vita Catonis Vticenſia tradit Tribunos pleb. in baſilica Porcia χρηματίζειν εἰωθέναι: qnod ego non Ius dicere, ſed conuentum agere, & pro collegio decreta ſua interponere, interpretandum puto. Hotom.

TRIBVNI militaris fit mentio in l.12. §. vlt. D. de re milit. l. 11. l. 13. eod. titul. lib. 12. C. l. vn. C. de ſaigamo. lib. 12. l. 1. C. de commeatu. eod. lib. Tribuni prætoriani in l. vlt. C. de numerar. lib. 12. l. 4. C. de apparit. magiſt. mil. Tribuni ſcholarum, l. 8. C. de erogat. mil. an. libro 12. Rub. de comitib. & trib. ſchol. & apud Marcellinum lib. 22. Tribuni vigilum, in l. penult. C. de apparitoribus magiſtr. mil. lib. 12. Tribunus voluptatum, apud Caſsiodorum in lib. Variar.

Tribuni ſcholarum ſub Rubr. Cod. De comitib. & tribun. ſchol. dicuntur, qui ſcholia agentium in rebus, hoc eſt ordinibus eorum qui Rempub. adminiſtrabant, præfecti erant. Hi Comitum honore & nomine dignabantur, Imperatoris epulis adbibebantur, & adorandæ ipſius purpuræ ius habebãt, l. 1. eod. Quàm porro altus honoris gradua hic eſſet, licebit ex his Hieronymi verbis cognoſcere, qui aduerſus Ioannem Hieroſolymitanum ad Pammachium ſcribens: Finge, inquit, aliquem tribunitiæ poteſtatis ſuo vitio regradatum: per ſingula militiæ equeſtris officia ad tyronia vocabulum deuolutum, nũquid ex tribuno ſtatim fiet tyro? non: ſed ante primicerius, deinde ſenator, ducenarius, biarch⁹, circitor, eques, deinde tyro. & quanquam tribunus quondam, miles gregariua ſit, tamen ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt.

aduersus eum, qui tutelam fraudasset. Idémq; Turpia mandati, pro socio, depositi, iudicia adpellat, in Oratio. pro Roscio Com. Sic turpi iudicio dānatos apud eundem in Oratio. pro Cluentio, interpretare, qui eo iudicio damnati sunt quod infamiæ notam inurit.

Turpes conditiones, quæ inhonestæ & contra bonos mores sunt, l. 63. §. si sub conditione. D. ad Trebellia. l. 112. §. penult. D. de legat. lib. 1. Turpis institutio, l. 9. D. de libe. & post. Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij caussa scribūtur, l. 54. D. de legat. 1. Turpis pactio, l. 7. D. de his qui not. infa. Turpia lucra ob falsum testimonium, ob gratiosam sententiam, aut aliàs turpiter & scelere quæsita, l. 5. D. de calumniatorib. l. 16. §. vlti. D. quod met. caus.

Turpis arbiter, id est, pecunia corruptus, l. sed & si seruum. §. sunt & alij. D. de arbit.

Turpissima vita, paupertatis obtentu non excusanda. l. palàm. D. de ritu. nupt.

TVRPITER datur, quod meretrici datur: item & quod datur vt malè iudicetur, l. 3. l. 4. §. sed quod meretrici. D. de condict. ob turp. caus.

Turpiter accipitur, quod in hoc accipitur vt res deposita, vel commodata reddatur, l. 5. D. de tut. & rat. distrahen. l. vlt. D. de cond. ob turp. causs.

TVRPILLIANVM SC. vide sup. Senatusconsultū Turpillianum.

TVTORES sunt qui vim ac potestatem in pupillos habent: éxque re ipsa nomen ceperunt. itaque appellantur Tutores, quasi Tuitores, atque defensores, sicut AEditui dicuntur, qui ædes tuentur. l. 1. D. de tutelis. Eorum autem tria sunt genera. nam alij dicuntur Testamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Testamentarij sunt, quos paterfam. impuberi filiofam. itémque nepoti, quem tamen non patris, sed suæ potestati relicturus est, in suo testamento constituit. l. 1. & pass. D. de test. tut. Legitimi sunt (vt ait Vlpian. in Institut.) qui ex lege aliqua descendunt. per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, seu propalàm, quales sunt agnati; seu per consequentiam, quales sunt patroni. l. 1. & pass. D. de legit. tute. Moribus inducti: vide, Tutor Prætorianus.

Tutor CESSICVS appellatur is, cui in iure tutela cessa est, qui siue mortuus fuerit, siue alij tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela: sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, Cessitia quoque tutela extinguitur. Vlp. cap. Inst. 11.

Tutores DATIVI appellantur, qui testamento nominatim dati sunt: hos enim lex XII confirmat, vt ait Vlp. cap. Inst. 11. Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modestin. posuit in l. 7. D. rem pup. sal. for. vbi Testamētarij, qui propriè Datiui sunt, à Datiuis distinguuntur. & Iustinianus in l. 40. C. de episc. & cleric. vbi Testamentarias tutelas à Datiuis separat.

Tutor FIDVCIARIVS dicitur qui liberum caput mancipatum sibi, vel à parente, vel à coemptore manumisit: ídque per similitudinem patroni. Vlp. cap. Inst. 11. vel sic: Tutor fiduciarius is propriè dicitur, qui cum pater esset fiduciarius, filium sibi mancipatum manumisit, nec remancipauit. hæc Vlpia. in Instit. Ponamus ergo cōtractam fuisse fiduciam, id est vltrò citróq; factam emancipationem, patrémque fiduciarium vero patri filium remancipasse. Pater verus, quoniam alter fidem similiter eius sequutus est, fiduciarius eodem modo dici deberet. at quoniam verus est pater, suam retinet meliorem adpellationem. Preterea tutor etiam fiduciarius, item vt alter, dici deberet; sed quoniam qui legitimi sunt heredes, ij tutores sunt legitimi, pater quem lex ad manumissi filij hereditatē vocat, suum hoc à lege nomen retinebit, dicetúrque Legitimus. At quoniam emancipati frater heres non est legitimus, quemadmodum docet Caius in Instit. & Vlpian. in l. 1. D. Si à patre quis manum. fu. Tutor legitimus, vt patroni filius, appellari nō potest. Patroni enim filius vt heres est legitimus, sic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus filij manumissi frater, cùm ad tutelam vocabitur, nomen habebit. Pater suum nomen fiduciarij tutoris, quo vsus non est, in illum transferet, dicetúrque Tutor fiduciarius. Plura in Instit. comment. Hotom.

Tutor HONORARIVS dicitur, qui non administrationis & oneris, sed honoris tantum caussa datur, l. 3. §. 1. D. de admin. tut. vbi Vlp. ait, eos non iccirco extra periculum esse, si pupillos negligant. Nam prius quidem excussis eius qui gesserit facultatibus, conueniri oportere.

Tutores IVLIANI dicuntur, qui ex lege Iulia & Titia dati sunt, quæ iubet mulieribus pupillisve non habentibus tutores dari in prouinciis à Præsidib. earum. Vlpia. cap. Instit. 11.

Tutor PRÆTORIANVS, Vlp. cap. Inst. 11. Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus tutor dicitur, quia à Prætore vrbis dari consueuit.

TVTELA à Seruio Sulpitio definitur, Vis (Theoph. & Harm. δίκαιον, vt legisse videantur ius) ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui se per ætatem defendere non potest, iure ciuili data ac permissa. Quam vim ac potestatem qui habeant, Tutores appellantur, l. 1. D. de tutel. Institut. de tutorib. in princ.

Tutelæ actio duplex est: directa vna, quæ pupillo aduersus tutorem: altera Contraria, quæ tutori aduersus pupillum competit. titul. de contrar. & vt. act. tut.

Tutelam LEGITIMAM definit Vlpianus in l. 1. D. de leg. tut. Legitimæ (inquit) tutelæ lege XII. tab. agnatis delatæ sunt & consanguineis, item patronis, id est his qui ad legitimam hereditatem admitti possunt. Super his vide Cuiac. Obser. lib. 11. cap. 26.

Tutelam reddere, tutelæ rationes reddere Iurisconsultis significat, l. 2. §. ei quoque. D. de iudic. l. 21. D. de tutel. & rat. distr. l. vn. in fi. D. si penden. appell. Dicunt & eodem sensu, restituere tutelam, l. 7. §. vlt. l. 28. in fin. D. de administr. tut. l. 1. §. vlti. D. de vsur. l. 21. in fi. D. de annu. leg. l. 1. §. ex illa. D. ad leg. Corn. de fals. l. 10. D. rem pup. sal. fo. l. penult. C. de susp. tutorib. Sic tutelam exigere, & tutelam repóscere, pro tutelæ rationes reposcere, in l. 13. D. de tutel. & rat. distr. l. 30. D. de admi. tut. Et recipere tutelam Suet. in Claudio c. 2. Diu etiam atque post tutelam receptam alieni iuris & sine pædagogo fuit, id est, post pubertatem. In suam tutelam venire, & suæ tutelæ effici, est ad pubertatem peruenire, l. 7. §. 1. D. de administ. tuto. l. 8. §. 1. D. de secun. tabu. l. 39. D. de vulg. & pupil. l. 54. in fi. D. de heredibus instit. l. vlt. D. de iure delib. l. 32. D. de legat. 1. Sic in edicto prætoris de missione in possessionem verba hæc, SI PVPILLVS IN SVAM TVTELAM VENERIT, accipienda sunt. l. 5. §. ait Prætor. D. quibus ex caus. in possess. eat. Proinde si filiæfa. ita legatum sit, Cùm in tutelam suam peruenerit, tunc debebitur, cùm viripotens facta fuerit. l. 61. D. de legat. lib. 3. Nec verò Iurisconsultis tantùm, sed & aliis Latinis auctoribus huiusmodi locutio placuit. Cicero quidem cùm aliàs sæpius, tum in lib. de Orato. ita locutus est: Negarétque nisi postumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, heredem eum esse posse, qui secundum postumum & natum & mortuum esset heres institutus. Idem lib. 2. de Inuentio. Quidam pupillum heredem fecit, pupillus autem ante mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. Porrò interdum ea verba significant, Cùm in suam tutelam

& potestatem peruenerit. Quod ex coniecturis erit æstimandum. Interdum etiam 25. annum hæc verba demonstrãt, si ea meus fuerit loquentis testatoris, l.56. in fi. D. de legat. 3. In qua Vlpian. ex voluntate testantis aliam atque aliam hęc verba recipere interpretationem docet.

TVTELARIS caussa, is est, quam tutor pupilli nomine intendit. Vlpian. l.4. de in lit. iur. Videamus in tutelari caussa quis iurare & aduersus quem posit.

TVTVM locum, in quo securè agere licet, ex l. plerique. D. de in ius vocan.

TVVM est, quod vendicare potes: vel cuius dominium ad te spectat, l. Quintus. §. argento. §. cùm aurum. & §. si cui. de aur. & argen. leg. Tuum non est, quod tibi casu auferri potest, l. actiones. §. 1. D. de reg. iur.

Tuum non est quod tibi debetur. Specul. tit. de decimis. Tuum, id est, tuæ iurisdictioni subiectum, c. 2. de iis, qui fiunt à maio. par. capit. c. 1. de aucto. & vsu pall.

TVA NON INTEREST, exceptio est actionis exclusiua. de qua Docto. in l. nam postea. D. de iureiu. cui similis est, Tu non habes actionem, de qua Bartolus d. l. nam postea.

Tua pecunia, id est tibi debita, l. si pecuniam. C. de nego. gestis.

TVAS RES TIBI HABETO: his verbis diuortium significatur l. 2. D. de diuort.

TYMPANVM, rota maioris ambitus, quæ ab hominibus, orbem eius introrsum calcantibus, versatur. Vlp. l. 19. §. 1. D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & regulas, & tympanũ, & trochleas, quibus releuatur prælum, &c. Lucret. lib. 4.

Multáque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui sustollit machina nisu.

TYMPANA, margaritæ: de quibus Plin. lib. 9. cap. 35. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt, nec iis auelli queunt, nisi lima: quibus vna tantum est facies, & ab ea rotũditas: auersis planicies, ob id Tympana nominantur. Paul. l. 32. §. vlt. D. de aur. arg. Cum quædam ornamentũ mammillarum ex tympanis margaritis triginta quatuor legasset, &c.

TYNNVS & Tynnaria piscatio, vide Thynnus.

Tyrannidem, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitũ, relicit lex vetus: IVSTA IMPERIA SVNTO. Et quamuis olim inter tyrannidem & iustum Imperium nihil interesset, cùm tyranni dicerentur domini & Reges, qui plenam haberent in subditos potestatem, quales erant plerunque viri spectatæ virtutis, vt apud Virgilium: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.* Tamen cum postea crescente hominum malitia, vi quadam & ex animi libidine, non vero iure & Legibus, plerique regnare cœpissent, ad eos tantùm Tyranni nomen restrictum est: & quò magis patella dignũ haberet operculum, quale fuit Imperium, talis erat subditorum amor & obedientia. Exemplis scatent omnes historiæ.

Τύρβη, vox apud Iurisconsultos, in l. Prætor ait. 2. Vi bonorum rapt. Græcis est, quod nobis tumultus: vnde turba facta est: vt ex Sylla, Sulla: ex Xystico, Xusticus, & vt alia permulta, in quibus y, in v, nostrum commutatum est.

Tyrones, vide Tirones.

TZANCARVM, vel TZANGARVM (est enim quædam in scriptura varietas) fit mentio in l. 3. & l. vlt. Quo quemq; habitu esse op. in C. Theod. Et ita fortè apud Vopisc. in Claudio verbum hoc pro zanchis quæ inter vestiménta numerantur substitui debet. Genus autem quoddam calceamentorum id fuisse, adductus libelli Græci de officiis aulæ Constantinopolitanæ verbis, suspicor, quæ ita habent, ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων ἃ καλοῦνται τζάγγια, ἔχοντα ἐν πλαγίῳ τῶν τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν ἀετοὺς διὰ λίθων καὶ μαργάρων, ἅτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἴς τε τοὺς πόδας καὶ τὰς προκύψεις. καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν οὐ τζαγκάριος, ὡς οἱ ἕτεροι, ἀλλὰ τζαγγᾶς ὀνομάζεται. Sed & Moscop. in lib. περὶ σχεδῶν, τζαγκάριον vulgò appellari scribit, quem Attici σκυτοδέψην, id est, cerdonem coriarium vocant. Planè Imperatorum calceamenta purpurea & φοινικόχροα fuisse Zonar. Tomo 2. Annal. in Michaelis Theophili filij imperio indicat: Ἔλυσε, ait, αὐτῷ τὰ φοινικόχροα πέδιλα, καὶ προσέταξεν ὑποδήσασθαι, καὶ βασιλέα ἀνεῖπε. Eáque mox τῆς βασιλείας παράσημα vocat. Idem in Basilio Porphyrogeneta, κατανεύσας ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑποδεδεμένους ὑποδήμασι φοινικοῖς. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς βασιλείας γνωρίσματα ὁ σκληρὸς ἀπεδύσατο, τὰ δέ γε πέδιλα οὐκ ἀπέθετο, & quæ sequuntur. Gulielm. Tyrius lib. 15. de Bello sac. cap. 23. Exhibita, ait, sibi in patris præsentia, & eo mandante imperiali reuerentia, ocreis, vt mos est, in illo Imperio, insignitus purpureis ab vniuersis legionibus certatim Augustus est appellatus. Idem etiam Nicetas in Annalibus confirmat, καὶ τοῦτον, ait, ἐπικρίνας καταλείψειν τῆς βασιλείας διάδοχον, ἐρυθροῖς τε οἱ πεδίλοις μεῖζον δοκεῖ, καὶ βασιλέα ἐδόκει ἀναγορεύεσθαι. Et aliàs, τῷ μὲν προσήκοντι τῶν γόνων, Ἀλέξιος τῷ δὲ τὸ ὄνομα, πορφυρωθεὶς μεῖζον δοκεῖ καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδεῖσθαι διαπρέπει, καὶ συνοδευθέντες οἱ παρεξχον, ἐπινίκια ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XX.

V

VACAT pecunia, quæ non occupatur, l. 12. in fi. D. de administra. tut.

Vacare, operam dare, l. nõ distinguemus. §. sacerdotio. de arbit. D. Vacare, deficere, l. 1. D. de vaca. mn. Vacare, id est, cessare.

Vacare dicitur, quod nec iure, nec facto detinetur ab aliquo, l. vltima. C. de bo. vacan. lib. 10. vide Barto. in l. Si bona. D. de acquir. possess.

Vacare bona dicuntur in l. 2. in fi. D. ad Tertyllia. & in l. 38. D. de iure fisc. quorum neque heres, neque possessor extat, ab eo quòd domino vacua iacent. Vacantes areæ, quæ nullum vsum ciuitatibus ornatúmque præbent, l. 41. C. de operib. publ. Vacare etiam domus dicitur, quæ à nullo inhabitatur, l. penult. §. 1. D. de vsu & habit. Et vacare possessio, quæ à nullo detinetur, l. 37. D. de vsucapionib. Et Vacare hereditas, in l. 30. D. de vulg. & pup. quæ ab heredibus scriptis adita non est. Vacare quoque portio dicitur, quæ testamento nulli data est, l. vlt. D. de secun. tab. §. videamus. Institut. de hered. instit. Sic Vacare seruus dicitur qui nullum ministerium præstat, l. 11. D. ad exhib. Quomodo & vacuam partem intellige in l. 19. & l. 59. §. 1. D. de hered. instit. Et vacuum sextantem, in l. 8. D. de secun. tab.

VACANTIA bona dicuntur eadem quæ & Caduca, nimirum quæ illius fuerunt cuius heres nullus est, l. 1. C. de bon. vacant. Hæc olim quidem publicabantur, teste Vlpi. cap. 18. Instit. nunc verò lege Iulia confiscantur, & quadriennium iis nunciandis præscribitur, l. 50. D. de man. test. l. 10. §. intra quatuor. de diuers. & temp. præscr. l. 96. §. 1. l. 114. §. quæ intestato. de legat. 1. l. 6. §. est fisco. ad Trebell. l. 1. §. 1. l. vlt. de succes. edic. l. 6. §. certè. si quis omis. caus. testam. l. 1. §. diuus. de iure fisci. l. 18. de vsucap. l. 10. C. de inoffic. l. 22. C. de appell. l. 1. C. de quadr. præscript. l. 1. C. de donat. inter vir. & vxor. l. penult. & vlt. C. de vacat. lib. 10. Vacantia autem dici quæ & Caduca patet ex l. vlt. Cod. Theod. de bon. vacant.

& l. 2

TRIPERTITA, liber fuit Sex. Aelij, qui veluti cunabula Iuris continebat: sic dictus quoniam lege XII. Tab. præposita, iungitur interpretatio, deinde subtexitur legis actio. Pompo. in l. necessarium. D. de orig. iur.

TRIPLICATIO, est secunda actoris defensio, contra rei duplicationem opposita. §. r. Inst. de replicat. quasi enim replicatio, conduplicatio & geminatio fuisset: sic quod tertio post actionem loco referretur, atque in iudicium obiiceretur, Triplicationis nomine significatum est. At in l. a. D. de excep. Triplicatio reo tribuitur, quasi Replicationi opponatur. vbi, vt verè dicam, mendum subesse arbitror: & ex Imperatoris verbis corrigendum.

ad TRIREMES pœna, frequentissimum his temporibus genus est supplicij, cuius meminit Valerius lib. & cap. vltimo, scribens quendam iussu Augusti, quod se Octauiæ sororis vtero genitum simularet, remo publicæ triremis affixum. Sudas huius etiam meminit, οἱ μὲν οὖν, inquit, μετέβαλον μὲν τὰ δόντες, μένουσι ἀπάγοντο πρὸς ταὺς ναῦς ... ἐρέσσειν ... τοὺς μελλοντας. Et Iosephus lib. 17.

TRISTE auxiliū appellare, l. serui. D. de appella. Tristis litera, M. Ciceroni est, θ.

TRITAVVS, patris & matris atauus, aut vel auiæ abauus; proaui, proauiæ proauus; abaui, vel abauiæ auus; ataui atauiæ pater, dictus quasi tertius auus. l. 3. & l. fina. §. sexto. D. de gra. & adfinit. Scribitur autem in d. l. 3. triauus, triauia in Pand. Flo.

TRITICIARIA condictio, vide CONDICTIO.

Τριττύς, tribus est pars tertia. Hinc Pollux lib. 8. ὅτι μὲν δὴ τίαν πρὸ ἦσαν αἱ φυλαὶ, αἱ τρία μὲν ἦσαν διῃρῆτο. καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς, καὶ ἔθνος, καὶ φρατρία. vnde τριττύαρχος dicebatur, ὁ τῆς τριττύος ἄρχων.

TRIVMPHANDI modus talis erat: Victores corona, primum laurea, deinde aurea rediniti, curru inaurato, quem quatuor equi albi trahebant, Romam inuehebantur. Præcedebat Senatus: sequebatur populus: post hunc ordo militaris. Ante currum victoris ibant Duces victi, catenam ferream collo gestantes. Et primùm omnium ad templum Iouis Capitolini, deinde per vrbem atque domum reducebātur. Cicero in Pisonem: Quid tandem (inquit) habet iste currus? quid victi ante currum Duces? quid simulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Vnde sunt, qui Triumphum à tribus ordinibus, Senatus, populi, & militum, dici existimāt. M. tamen Varro lib. 5. de ling. Lat. Triumphum dictum vult, quòd eum imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti: Io triumphe, io. Idque, inquit, à θριάμβῳ Græco Liberi patris cognomento potest dictum esse.

TRIVMPHALIS currus forma neque bellico currui, quo Heroicis temporibus Troiani & Thebani belli, homines vsi sunt, vt barbari Britanni & Belgæ Couino; neq; currui circensi, quo Romæ ludis equestribus quadrigarij vtebantur, & agitatores Olympiæ: sed rotundę turri assimilis erat, vt Zonaras scribit his verbis: τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστικῷ οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερὲς, ἀλλ' εἰς πύργον περιφερῆ τρόπον ἐξείργαστο.

TRIVMVIRI CAPITALES, seu Treuiri, vel Tresuiri (inquit Pomponius) creati sunt qui carceris custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, id interuentu eorum fieret. Sallust. in Catil. In eum locum postquam demissus est Lentulus, iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Hi octo lictores habebant, qui eorum iussu in damnatum animaduertebant. Plautus Amphitr. *Quid faciam nunc, si Tresuiri me in carcerem compegerint? Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum. Nec quicquam sit, qui non me omnes esse dignum deputent. Ita quasi incudem me miserum homines octo validi cædent.* Et in Asinaria, *Vbi sæpe caussam dixeris pendens aduersus octo, Astutos audaces viros, Valentes virgatores.* Et paulo pòst, *Vbi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.* Et in eadem, *Ibo ego ad Tresuiros, vestráque ibi nomina faxo erunt capitis.* Verùm illi de vilibus & abiectæ tantùm conditionis hominibus ius dicebant: vt furibus, seruis nequam, & apud columnam Meniam caussas cognoscebant. auctor Cicero in Diuinat. Et Asconius in eandem. Memorabile autem est quod Valerius Max. lib. 5. cap. 4. commemorat de muliere quadam, quam Prætor damnatam Triumuiro in carcere necandam tradiderat: quam receptam is qui custodiæ præerat, non protinus strangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit: quā pòst animaduertit exerto vbere famem matris lenientem. itaque res ab ipso ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad Consulum iudicium perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Idem etiam lib. 8. cap. 4. de L. Calpurnio Triumuiro mentionem facit, à quo seruus quidam in crucem est actus. Apud Festum autem sub verbo Sacramentum, lex Papiria legitur de Triumuiris capitalibus. Sed suspicor de mendo, & MONETALIBVS legendum putarem.

TRIVMVIRI NOCTVRNI incendiis arcendis præfuisse dicuntur apud vetustiores, à Paulo in l. 1. D. de offic. præf. vigil. & ab eo quòd excubias agerent, nocturnos dictos esse. interuenisse etiam nonnunquam & Aediles & Tribunos pleb. fuisséque familiam publicam, circa portam & muros dispositam, vnde si opus esset, euocabatur. Dio verò libr. 55. ita scribit, οἱ δὲ δὴ στενωποὶ ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τῶν δήμων, οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν, καὶ σφισι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ὅτε δουλεία τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνῴκει ἐπέτράπη, καὶ τοὶ καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δὲ στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν διὰ κλήρου ... προσταχθεῖσαν, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενωπάρχους Dio vocat, qui Vicorum magistri dicebantur, quos non semper prætexta vsos, sed eo tantum tempore quo ludos compitalitios faciebant, Cicero in Orat. in Pisonem, & Asconius in eandem significant. tametsi ad Augustum hæc potius referenda sunt, de quo Suetonius ita scribit: Spacium vrbis in regiones, vicósque diuisim instituitque, vt illas annui magistratus sortitò tuerentur, hos magistri è plebe cuiusque viciniæ lecti. Valerius autem Max. libr. 8. cap. 1. de M. Militio, Cn. Lolio, L. Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incendium in sacra via exortum extinguendum tardius venerant, à Tribuno pleb. die dicta ad populū damnati sunt. Item de P. Bilio Triumuiro nocturno, qui à P. Aquilio Tribuno pleb. accusatus, iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat.

TRIVMVIRI MONETALES, qui & Treuiri, auro, argento, ære flando, feriundo, cōstituti sunt: vt scribit Pomponius in leg. 2. §. 16. De orig. iur. Itaque hos sic inscribebant: A. A. A. F. F. Horum igitur munus erat numismata probi auri & argenti, iustique ponderis examinare. Hinc illud Ciceronis lib. De legib. 3. Aes, argentum, aurum publicè signanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros vites censeo: audio capitales esse, mallem auro, ære, argento essent. de illis enim Galliæ populis loquitur, qui cum capitales bellicosique essent, ludit cum in Treuirorum, tum in capitalium verbo. Idem enim est ac si diceret: Mallem hos Treuiros pecuniosos esse, quam bellicosos; vt Cæsar eos vincente, tu ditesceres. Apud Sex. Pompeium sub voce Sacramentum, lex Papiria refertur de 3. viris capitalibus, quam potius ad Monetales pertinuisse arbitrater.

TROCHLEA, quæ vox est apud Iurisconsult. In l. Sed

berones interpretatur. genus hominum nouæ superstitionis, qui ad vmbilicum nudati flagris & verberibus sese in publico pro templis atq; aris cruentabant. Nauclerus Gener. 45. Flagellabant (inquit) se bis in die, & semel quilibet clam in nocte: & de licêtia vxoris suæ: & depositis vestimentis habentes in modum branchæ camisias à femore ad talos protensas. Tanta erat multitudo, quod nemo poterat numerare.

Vassallus PER SACRAMENTVM, qui propriè vassallus est, & domino per iusiurandum suam fidem astrinxit. lib. Feud. 2. tit. 47. Dici potest Vassallus iuratus: vt ei qui iniuratus est opponatur, qui neque fidelitatem neque seruitium debet. De quo lib. 2. tit. 54. §. 5. Sunt enim (ait) quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas non sit præstanda. Item lib. 2. tit. 3. §. 4.

VASSALLAGIVM, vassalli obsequium. Itaque homagium & vassallagium pro synonymis vsurpantur: vt in Neapol. const. lib. 2. tit. 36. Siquando aliquis fuerit ab aliquo de homagio impetitus, &c. Et in extremo: Quæ omnia in militibus & baronibus de vassallagio conuentis volumus obseruari. Et apud Petrum de Vineis, lib. epist. 6. cap. 9. Absoluentes eos ab omni fidelitate vassallagij seu homagij iuramento. Dicitur & VASSATICVM, vt in Fragm. Theodulphi: Pipinus Rex tenuit placitum suum in Compendio: ibique venit Thassilo Dux Baioariorum in vassatico se commendans, & per manus sacramenta iurauit, & fidelitatem promisit Regi Pipino, & filiis eius, quòd rectamente & firma deuotione sicut vassus dominis suis esse deberet.

VASSALLITIVM, clientela vassalli. Rhegino li. Chron. 2 anno 855. Berengarius cum filio suo Adalberto Regiæ se per omnia in vassallitium dedit dominationi.

VATII sunt, qui pedes extrorsus obtortos habēt: iidem, vt arbitratur Budæus, qui valgi. Meminit Iurisconsult. in §. quæsitum est. l. Item Offilius. de ædil. edict. Varro libro secundo de re Rustic. de canibus loquens: Sint cruribus rectis, ac potius varis, quam vatiis. id est in se potius & introrsus intortis, quam extrorsus. Valgos (inquit Festus) Aurelius intelligi voluit, qui diuersas suras habent: sicut è contrario vari dicuntur incurua crura habentes.

VBI, in propriu significatu nullam parit conditionem, l. si ita scriptum. §. fin. D. de leg. 2.

VBIQVE, pro vbicunq; Iauol. l. in lege, 77. D. de cont. empt. In lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo, vbique essent, exceptæ erāt. Paul. l. quod nisi, 20. in fin. D. de oper. lib. Non esse iniungendam necessitatem liberto vbique eum sequi.

VDONES, vide Odones.

VECTES, baculi sunt validi, per mediam machinam traiecti, quibus manu ductis, machina dum versatur, funem ductarium aduoluit Ab his vectibus Vectiarij dicti sunt, qui torcularia premunt vectibus.

VECTIGAL generaliter dicitur, quicquid fisco vel Reipub. imperij nomine præstatur. itaq; stante Rep. etiam stipendium, quod in pecunia numerata pendebatur, vectigalis nomine cōtinebatur. Vectigalium autē tria erant genera. Decumarū, quæ ex frumēto, vino, oleo, & frugibus minutis exigebantur: Scripturæ, quæ ex pascuis: Portorij, quod ex mercibus exportandis vel importandis recipiebatur. Vlpianus l. 17. D. de verb. sign. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum, item salinarum, & metallorum, & picariarum. Sic in l. sed & hi. 13 &c. D. de publi. l. 103. D. de verb. sig. Propriè autem & spectatim Vectigal dicitur, quod fisco vel Reipublicæ portorij nomine penditur: id est, pro mercibus, quæ vel inuehuntur, vel euehuntur. quod ἐξαγωγὴν Iustinianus vocat in edicto de Alexādrinis, & Strabo libro decimoseptimo in Alexandria vectigalia alia ἐξαγωγικὰ, alia εἰσαγωγικὰ facit. Veteres autem etiam in priuatorum pronentibus hoc verbo vtebantur, pro compendio scilicet quod inde habebatur. Paulus l. 59. D. de vsufr. Cæsæ harundinis vel pali compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Sic apud Ciceronem in Paradox. Ex meo tenui vectigali (id est, agrorum mercedibus, siue reditib.) detractis sumptib. cupiditatis, aliquid etiam redundabit.

VECTIGALES agri ciuitatum, seu municipiorum sunt qui in perpetuum locantur: id est hac lege vt quandiu pro his vectigal pendatur, tandiu neque ipsis qui conduxerint, neque his qui in locum eorum successerint, auferri eos liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, vt priuatim agros nostros dare solemus, l. 1. D. si ager vectig. l. 11. §. 1. D. de public. l. 71. §. vlt. D. de legat. 1. Ita Vectigalem fundum, & vectigale prædium accipe in l. 1. D. de conditio. triticiar. l. 16. in fi. D. de pignerat. act. l. 16. D. de seruitutibus. 4. §. finium. D. fi. regund. l. 1. D. quib. mod. vsusfru. amitt. l. 7. D. comm. diuid. l. 23. §. 1. D. de aq. & aq. plu. l. 5. §. bonorum. D. vt in possess. legatur.

Vectigalea quoque agros populi Romani appellabant, qui ex hoste capti, vectigalibus subiiciebantur, mancipibúsque, vel in singula lustra, vel in annos centenos locabantur, vt Hygen. in lib. de Limitibus cōstituendis docet.

VECTIGALIS actio, quæ de vectigali fundo possessoribus proposita est, l. 15. §. fi de vectigalibus. D. de damno infecto. l. 66. D. de euictionibus. proprias enim Prætor his in rē proposuit actiones, loco domini eos habens, licet domini non sint l. 1. D. si ag. vectig. l. 5. in fi. D. arb. furt. cæs.

VECTIGALIARII, iidem qui publicani & telonæ.

VECTVRA tam iumentorum, quàm camelorum & nauium est, l. 29. D. de petit. hered. l. 62. D. de rei vind. l. 15. §. item cùm quidā. D. loca. l. vlt. D. de leg. Rhod. l. 52. §. si quis ex sociis. D. pro soc. l. 39. §. 1. D. de leg. 1. l. 13. §. si fructibus. D. de act. empt.

VECTORES dicuntur, qui naui vehuntur, l. 1. §. final. l. 3. §. 5. D. nau. caup. stab. l. 1. D. fur. aduers. naut. l. 2. in princip. & §§. seq. D. de leg. Rho. de iact. Græcis ἐπιβάται dicuntur, l. 4. de legib. naual. ἐὰν δὲ τῆς ναυκλήρου αὐτῶν ἐπιβάται εἰ πλεῖσται τὸ πλοῖον. &c.

VEGETARI, pro recreari, siue sanum tueri, apud Imp. Constantium l. 1. de custod. reor. Nec verò, inquit, sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata luce vegetari.

VEHICVLA, carruchas interpretantur Imppp. l. vnica. C. de bono. vehicul. lib. 11. eo verbo vsi est auctor feudor. cap. vnic. §. mercator. de pace tenen. in vsib. feud.

VEL, ait Festus libr. 19. coniugatio est disiunctiua, scilicet earum rerum, quæ natura disiunctæ sunt: in quibus Ant, coniunctione rectius vtimur, vt Aut dies aut nox: sed earum quæ non sunt contrariæ, quæ eligatur, nihil interest.

Vel, polysemum est. quandoque enim emendationis nota est, l. bona fide. D. de noxalib. aliquoties pro, &, l. sæpe. D. de verborum significatio. l. cùm quidā. D. eod. titul. aliquando alternatiua vox est, cap. inter ceteras. extra de rescript. Interdum pro saltem ponitur, l. multum. D. de hered. vel act. vendi. plerunq; ponitur pro, etiam, l. quod si Ephesi. D. de eo, quod cert. loc. & §. per occasionem. de nupti. const. 82. & cum dicimus, Vel illius testimonio, id est, illo teste. Aliquando negandi vim habet, vt l. si de tua. C. de dona. inter vir. & vxor. Sæpissimè etiam ponitur pro quando, l. 2. C. de iu. dot. l. 1. §. imbre. D. de aq. & aqua plu. Quandoque etiam ponitur pro veluti, & similitudinis nota est, l. penult. D. de fideiuss. Quandoque quantitatis significatiua est, l. planè. §. 1. D. de leg. 1. Quando autē disiungat, an

gat, an non, diſcutit Bartol. l. ſupra iter. D. de aqua, & aqu. plu. arcen.

VEL CETERIS, formula in feudi conceſsione quid ſonet, docent Interpretes in rubri. de eo, qui ſibi, vel hered. ſuis, in vſib. feud.

Vel ceteris, quos ſecum habet, formula, in l. qui iuriſdictioni. D. de iuriſdict. coniungit. vt ex lectione eius legis conſtat: & vide c. 1. extra vt lite non conteſt. & ca. 2. de dol. & contu.

VELA appellabantur quæ in ædibus vel vmbræ gratia, vel arcendi frigoris ventíque excludendi cauſſa obtendebantur, l. 17. §. quæ tabulæ D. de actio. empt. l. 41. §. item hoc prohibetur. de legat. 1. l. 12. §. ſi domus D. de inſtru. vel inſtrum. vbi etiam vela cilicia ideo parari ſcribitur, ne ædificia vento vel pluuia laborent. Martial. lib. 14. Epigr.

Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Seneca lib. 4. Natur. quæſtio. Itáque quamuis cœnationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem. Sueto. in Calig. cap. 26. Reductis interdum flagrantiſsimo ſole velis, emitti quemquam vetarent. Tertullian. In lib. de habitu muliebri, de Parthia & Medis loquens: Sed & parietes Tyriis & hyacinthinis & illis regiis velis quæ vos operoſè reſoluta transfiguratis pro pictura abutuntur. Sic velum in menlano immiſſum, in l. 2. §. cum quidam D. ne quid in loco pub. & cubicula obductis velis opaca. apud Plinium lib. 7. Epiſtolarum ad Cornutũ. Foribus etiam obtendebantur vela. Sueton. in Claudin: Prorepſit ad ſolarium proximum: Intérque prætenta foribus vela, ſe abdidit. Lamprid. in Heliogab. Qui ſubito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit: obiectúque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, ſe texit. Sudas: παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παράπλασμα, τὸ λεγόμενον βῆλον

VELAMENTVM, in l. cum duobus. 52. §. 1. D. pro ſocio. quod velat, & ſupplet. Si in coeunda, inquit Vlpianus ex Celſo, ſocietate, artem operámve pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præſtanda eſt. precium enim operæ artis eſt velamentum: Id eſt (vt exponit Duarenus) pecunia quam accipit is qui operam confert, ſupplet & velat quod in arte vel opera deeſt. Vel, (vt vult Hotomanus) Pretium quod artifex accipit, velat atque abſcondit ipſius artem, facítque vt nulla eius ratio ducatur. ſicque ille qui pecuniam contulit non minus quam hic ſocietatem iuuet, ac eius pecunia loco operæ ſit. Alij Leuamentũ legunt: quod quadrare non videtur.

VELAMENTVM, pro prætextu, vel colore quæſito poſuit conſtitutio principalis l. velamento. C. de poſtul. Velamento abſentiæ patroni cauſſæ, rurſus ad finitas quæſtiones quis fruſtra redire conatur. velo leuato l. de ſubmerſis. C. de naufrag. lib. 11. eſt ſummariè & de plano, nulla iudicij ſollemnitate adhibita.

VELATA mulier, c. vltim. 24. diſtinct. & Velata ſponſa ibidem, vbi vide Archid.

VELABRVM, locus, in quo vela obtendebantur, ſub quibus olearij vendere ſolebant. Velabra, etiam ventilabra eſſe ait Feſtus, vt refert Adri. Turnebus lib. 3. Aduerſariorum c. 5. ídque imminuto vocabulo, extrita videlicet ſyllaba.

VELLEIA lex, vide Catalogum legum.

VELLEIANVM Senatuſconſultum, vide s. c. Velleianum.

VELVT, improprietatis vel fictionis nota eſt. Sic Velut heredes dicuntur bonorum poſſeſſores, & ceteri honorarij ſucceſſores, quoniam heredes ſola lex vel conſtitutio principis facere poteſt, l. 1. D. de poſſeſſ. hered. §. quos autem. Inſtit. de bon. poſſeſſ. Peculium veluti patrimoniũ eſſe dicitur, l. 32. §. 1. l. 39. D. de pecul. quoniam patrimonium ſubiectæ alieno iuri perſonæ non habent. Sic

Veluti poſſeſſor iuris dicitur, l. 16. §. penul. l. 18. §. ſi quis. D. de petit. hered. quoniã iuris poſſeſsio propriè nulla eſt. Pari ratione & Interdicta veluti poſſeſſoria de iuribus prædiorum conſtituta dicuntur, l. 20. de ſeruitutibus. Et Velut longa poſſeſsio, quæ vſu oritur, qui in rebus incorporalibus poſſeſsionis vicem repræſentat, l. 5. §. pen. D. de itin. actúq; l. 2. D. de ſeruitutibus.

Velut Muciana cautio, in l. 71. D. de conditio. & demonſtr. quæ ad exemplum Mucianæ comparata & introducta eſt.

Velut vti poſsidetis interdictum, pro vtili interdicto, in l. 1. §. proponitur D. de ſuperficiis.

Velut pacto tranſegiſſe dicitur, qui contentus fuit pignora in creditum poſsidere, l. 13. §. ſi pignora. D. de re iud.

Veluti plerunque verum exprimit, l. precibus. C. de impuber. Similitudinis etiam nota eſt, l. 2. §. hęc verba. D. de interdic. §. ſicut. Inſtit. de ſatiſd. tuto. Exempli quoque ſignificatiua eſt, l. qui reſtituere. D. de rei vind.

VENAS aquarũ, in l. ſi in meo. 21. D. de aqua, & aq. plu. accipere debemus meatus ſubterraneos. Sic Venas fontis, l. 34. in fin. D. de ſeruit. ruſti. & Venas putei, l. 24. §. fi. D. de damn. Sic diximus Venas metallorum, & lapidicinarum, in l. 13. §. inde eſt. D. de vſufru. Et Venas ſaxorum, l. 2. & l. 10. de metall. C. Th. Et Venas ferri, in l. 1. de fabricenſibus, vbi falſo Venerabilis, pro venæ nobilis legitur. ita enim emendandum ex l. 2. C. Th. eo. tit. & ex Caſsiodor. Seculis ſuis producit nobilis vena primarios. Græci, ἀπαλὸν, καὶ καθαρὸν, ἀ-χθῶς λυόμενον τῷ πυρὶ καὶ χωριζόμενον.

VENALIS ſententia, quæ pretio fertur, l. venales. Cod. quando prouo. non eſt neceſſ. Sic eodem ſenſu Venalitatem dixit Leo Imperat. l. vnica in fine. C. de monopo. Venalia poſſeſsio, l. 1. C. de rerum permut. quæ vendenda proponitur.

VENALIVM nomen, quemadmodum Quintilia. lib. 8. cap. 1. ſcribit, cùm commune ſit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter ſeruis nouitiis tribuitur, l. 11. D. de negot. geſt. Seneca lib. 4. de Benefi. cap. 12. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægrotis, mango venalibus. Idem lib. 11. Detrahis veſtimenta venalibus, ne quæ vitia corporis lateant. Plin. lib. 35. cap. 17. Eſt & viliſsima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedéſque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores. Et ſic Cicero quod in oratione poſt Reditum dixit de grege venalium, in Oratione Piſoniana diſertè de grege nouitiorum dixit. Quintil. Declamatio. 338. Cùm fortè videret puerum venalibus interpoſitum, & cognouit, & adgnitus eſt. Suet. in lib. de clar. Rhetorib. Venalitij cùm Brundiſij gregem venalium naui educerent, formoſo & pretioſo puero quod portitores verebantur, bullam impoſuere. Inde

VENALITIA familia, quæ venalis eſt, l. ſed ſi. 31. §. final. D. de dona. inter virum & vxo. Sueto. in Auguſt. cap. 42. Magna verò ait quondam ſterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias & laniſtarum familias vrbe expuliſſet. Sícque ſumitur Venalitia in plurali l. 5. §. fin. D. de iure delib. Qui poſsit (inquit Vlpianus) etiam ea quæ nimium ſumptuoſa ſint, veluti iumenta, aut venalitia, item ea quæ mora deteriora fiant, vendere.

VENALITIVM, l. 4. C. de proximis ſacro. ſcrin. accipitur pro vectigali rerum publice venalium: quidam Galliæ populi vocant, *leide*. Superindictum, inquiunt Impp. non timeant, venalitium non petantur, ſolumque canonicæ indictionis præſtent tributum.

VENALITIARII mangones, id eſt mancipiorum negotiatores, qui ſeruorum negotiationem exercent, l. 207. D. de verb. ſign. l. 1. §. 1. D. de tributo. Hos Venalitiarium

tiariam

& l.2.cùm aliis complnr.tit.seq.Strabo ἀκλήρα vocat lib.17.Gengraph. quod dominum, id est, heredem non habeant. Harmenopnlus ἀκληρονόμητα. Vacantem mulierem pro vidua posuit Marcian. l.5.§.2.de vi publ. Qui, inquit, vacantem mulierem rapuit, &c. Et Qnintil. Declamat. 15. Siue enim, iudices, malignitas est persuasionis humanæ fœminam vacantem vocare meretricem, &c. Sic Vacantem hereditatem accipe in l.13. §.item si quis à fisco. D.de petit. hered.

VACANTES in l.2.C.vt dig.ord. seru. libro duodecimo, & Cod. Theodosia. de comitib. vaca. sunt qnos Græci ζωσὰς vocant, qui scilicet nulla iam dignitate fungantur, siue munere excesserint, siue núquam gesserint. Hi etiam dicnntur adscriptitij & adlecti, & opponuntur honorariis. Lamprid. in Alexan. Ne qnem adscriptum, id est, vacantium, haberet. Vacantea etiam tribunos apud Marcel. lib.31. & Veget.lib.3. cap.17. legimus.

VACATIO, munerum publicorum excusationem significat, l.5.§. fi. in fi.de mune. & hono.& in titul. de vaca. & exc. mune. Sic dissimulata vacatio, apud Sueton.in Clandio, ca.35. Plinius lib.2. Epistol. Archippns, ait, vacationem petere cœpit. Inter vacationem tamen & excusationem aliqua differentia est. Excusatio caussam habet, & legitima est. Vacatio nnda est, nec legem nec caussam aliam habens, quam indulgentiam principia, quæ etiam ab extraordinariis tantùm mnneribns liberat, non ab ordinariis & legitimis.

Vacatio antem muneris publici non præstat, vt ne magistratua quis creetur. l.12. D.de muneribus & honoribus. Ea verò omnia, quæ extra ordinem ad tempus indicuntur, ab his qui vacationem meruerunt, exigenda non sunt.

Vacatio etiam ex lege Iulia Papia dari dicebatur bis personis, qnæ necessitate matrimonij cótrahendi ad tempus liberabantur, & interim nihilominus, ex aliorum testamentis perinde atque nuptiis deuinctæ capere poterant. Vlpia.in Institut.titu.14. Fœminis, ait, lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem, & dinortio sex mensium, &c. Sueton.in Augusto cap. 34. de lege Iulia, de maritandis ordinibus: Hanc, inquit, cùm aliquanto seueriùs, qnàm ceteras emendasset, præ tumultu recusantium ferre non potuit, nisi adempta demum lenitáve parte pœnarum, & vacatione triennij data.

Vacunm propriè inane significat. Ita vacuus locus, vacuus vterus pleno opponitur, l.30. §. penultim. l.83. D.de adquirend. hered. l.2.§.1. D. de decurionib. Ita vacuæ tabulæ, id est, nihil scriptum habentes l.11.D.de iniusto rupt.

Vacunm ministerium dicitur eius qui certam proenrationem habet nullam, sed primum quodque sibi impositum munus obire cogitur. Vlpia.l.27.§.2.de vsufruc. Si serui vsufructus legatus est cuius testator quasi ministerio vacuo vtebatur, si eum discipiinis vel arte instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

Vacua pecnnia, id est, otiosa, inntilis, infructuosa, quæ in arca sterilis & otiosa mansit. l.28. D. depositi. Quibus vt primum prospiciam ne vacua tibi sint, id est, vt vsuras corú accipias, curæ habebo. l.24. D.de præsc.verb. l.12.in fin.de administra.tutor.

Vacuam mnlieré Cornelius Tac.lib.13.appellat vidnam, eodem sensu qno in l. 5.§.2. ad leg. Iul.de vi pub. Vacans nominatur.

Vacuus fundus, qui à nemine detinetur & occupatur, l. 33.D.loca. Cornific. 4. Rhet. ad Herenn. Necesse est cùm constet istnm fundnm nostrum esse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse. Eodémque modo

Vacua possessio, qnæ à nemine detinetur, vel quam dominus alteri cedit, l.18.in fin. l.68.in fi. D. de contrah. empt.l.52.in fi.l.75.§.qui id quod. D.de verb. oblig.l. 3.§.hoc interdictum. D.de itin.actúq;.l. penult.in fin. D.de adquirend.possess.l.3. C.eod. titu.l.4.§. si tu me vi.D.de vsucapio.l.19.D.de vi & vi arma. Cic.lib.3.de Orato. Nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in qnam homines quasi cadncam atque vacuam abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Quintilia. Declamatio.12. Vndecunque offulsit lucrum, sine respectu salus publica addicitur, & in vacuã possessionem fames venit. Ita Vacua possessio dari, tradíque dicitur: & in vacuam possessionem mitti introducíve, qui in fundi possessionem liberam, & à nemine occupatam introducitnr, l.3.§.1.D. de actio.empt.l.3.D.de vsur.l.32.§.arbitri.D.de recep. qui arbit.l.18.§.si venditorem.l.33.l.34.D.de adquiren. possess. Vacua autem possessio emptori tradita non intelligitur, si alius vel ventris, vel legatorum nomine, aut fideicommissorum seruandorum caussa in ea sit, vel creditores bona possideant.l.2.§.vlti. D. de actio. empt. Quanquam hi non possideant, sed magis custodiendi & obseruandi caussa in possessione sint.

Vacua traditio, pro, vacuæ possessionis traditio, in l.20. D. de seruitutib.

VADES, VADIMONIVM, VADARI, vide VAS.

VAGABVNDVS, crebrò vagans: qualem dominum fiduciarius cliens, hoc est, vasallus, sequi minimè tenetur, magno consensu interpretú Placitor.feudo. gloss. l.4.§.Prætor.D. de damno infecto, Vagabundum intelligit, cui nec certum domicilium, nec constans habitatio est. Quod & Bartol.probat in l.1. C.vbi de crimin.agi oport.& in l. quisquis. C.de agri.cens. & colon.lib. 10.

VAGVLATIO in lege XII. Tabn.vt ait Festus, significat quæstionem cum conuicio, id est cum testes queruntur magna voce & boatu: verba legis hæc sunt, CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OB VAGVLATIONEM ITO. sic em̃ legi vult Turn.& videtur eã lectioné agnoscere Festns. Vagulatio autem à Vagulo deducitur, vt & hoc à vagio. itaqne Vagulatio conquerentis & plorantis est, nec à Vagnr deducitur, vt volunt quidam. Sensus verò legis hic est: Si testia ei defuerit qui litem habuit, ei licere comperédinationis die, id est die tertio, ante eius ædes (portus em̃ pro domo vt vult Festus, & Donatus) liberè cnnqueri, & implorare testimoniũ, conuiciúmque recusanti facere. Ob vagulationem autem dictum antiquo more, pro ad vagulationem. Alij ad hæc Plauti in Aulul.refernnt,

Ita me bene amet Lauerna, tu iam nisi reddi
Mihi vasa iubes, pipulo hic differam te ante ædes.

id est cóuicio, à pipatu pullorum: quod eodem videtur recedere. Sunt tamen qui Obuagulatum legi malint, Ob interpretantes circum.

VALEAT, verbnm ad effectum refertur, cum adfirmatiuè ponitur l.vniuersa. C.de precib.Imp.offerend.

VALETVDINARIVS, qui frequenter ægrotat. Martianus de re militari. Officinm, inquit, tribuni est, delicta militum secundum suæ auctoritatis modum castigare, principiisque frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarioa inspicere. Itaque in l.ad personas.D.de iureiur. Valetudinarij sunt intelligendi, qui graui morbo laborant, nec possunt sine periculo domum egredi, vt elegantem diffinitionem ponit Marcellus, in l. quæsitum. D.de re iudi. & vide Panorm. in c.quoniã.versi.quarto quæro.vt lit.nó conte.

VALETVDINARIVM, locns in qnem ægroti valetudinis curandæ caussa diuertunt. hinc vt Columell.lib. 2. cap. 1. Siue alter languidior est, in valetudinarium confestim deducat, & conuenientem ei ceteram curationem adhiberi iubeat. & lib.12. cap.3. Valetudinaria quoque vel si vacent ab imbecillis, identidem aperire, & immundiciis liberare, &c. Hinc

tiariam vitam exercere Vlpianus dixit l.7.§.fin. D. de leg.3. Vocantur etiam Venalitij Luk. D.de ædil. edict. vbi quod Ex venalitio, Basilica, παρὰ σωματεμπόρου. Cicero pro Cornelio: Multi Venalitij mercatoresque.

VENATIONES dicebantur ludi, in quibus feræ magno discrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur, l.1.§.bestias. D. de postul.l.ciuitatibus. taa. D. de legat.1. Hinc

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ, apud Vlpianum l.aut damnum.§.fi.D.de pœnis.

Venationem reditui connumerat Vlpianus l.9.§.4.D.de vsufruct.

VENATIO etiã μεταφορικῶς ad alia transfertur. nam pro adulatione sumitur, ca.ne quid. 11. q.3. Hinc Venari auram popularem, dicimus, id est captare.

VENATORES & aucupes vtrum in vrbanis, an in rusticis seruis contineantur, potest dubitari. Sed dicendum est, Paolo tradente, vbi paterfamiliàs moraretur & hos alebat, ibi eos numerari, l. seruis vrbanis. 99. de legat.3. Sic

Venatores serui, & venatorium instrumentum l. 12. §.si in agro.D.de instru. instr. que lega. & apud Paul. lib. 3.Sentent. titul.6.

VENDICO, vide VINDICO, nihil enim differunt.

VENDERE pro emere posuit Iulianus, l.7.§.qui bona. D.pro emp.& è contrario emere pro vendere posuere Imppp.l.vnic.C.si seruus extero emi. Vnde & merito dixerit Gaius l.19.D.de actio.emp. Veteres, ait, in emptione venditioneque adpellationibus promiscuè vtebantur: id est, & in locatione, & in conductione, vt est legendum in l. seq. Nec enim, inquit Cuiac. Obs. 9.c.15.emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec econtrario vt acciperent ita locuti sunt: sed locationem venditionem appellarunt sæpe, & conductorem emptorem, siue redemptorẽ, vt mercedem siue pensionẽ, pretium; quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdémq; regulis constat. Hygen.1.de limitib. const. Mancipibus ementibus, id est conducentibus in annos singulos. Festus: Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.

Vendendi verbum ad omnem alienationem in lege XII. Tabularum pertinere docui libro 4. Vete. Iurisprud. l.3. Verba legis hæc sunt: PARENTIBVS LIBEROS TER VENDENDI IVS, ATQ. POTESTAS ESTO. quod quando parentibus liceat, docui ex l. fin. C. de patr.qui fil. distrax.

VENDIBILE quod facile vendi potest, & quod vulgare, vulgóque gratum.

VENDAX, qui facile vendit, apud Catonem: Patremfamilias, inquit, vendacem non emacem esse oportet tit.2.ad fin.

VENDITVM rectè dicitur etiam quod in dominio venditoris manet, non autem alienatum.l.67.D.de verb. signifi.falsum igitur est quod quidam aiunt, Vendere est iusto pretio rem dare. Nam dare est dominium transferre, §.sic itaque. Instit.de actio.

VENDITIO in assem, apud Modestin. in l. Titius. D. quib.mo.pig.vel hypo.intelligitur, vt Alciatus sentit, cùm quis tanti rem pigneranerit, quanti vendi poterat, cap.33.lib.2. Parergon.

Venditio perfecta dicitur, quam secuta est traditio, §.venditæ.institut.de rer. diui.proin, vt pro non facta censeatur, ab ea recedi potest nudo consensu, l.ab emptione.D.de pactis.l.1.D.de peric.& commod.rei vend.

VENENVM τῶν μέσων ἐστί ideoque Venenum qui dicit, ait Gaius, adiicere debet vtrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum, naturam eius cui adhibitum esset, mutat: cum id quod nos Venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt. Apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius nominis distinctio fit: admonet nos summus apud eos poetarum Homerus. nam sic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. l.236. D. de verb.sig. l.1.§. persuadere.D.de ser.corrupt. l.3.§.1. D. de sicar. Vnde apud Ciceronem li. 3. Officior. vbi vulgò, Qui vinum fugiens veodit sciens, in vetustis codicibus legi testatur Brissonius, venenum fugiens, id est, medicamentum. Non. Marcell. Medicinam, ait, & venenũ dicimus: tractum à Græcis qui venenum φάρμακον appellant. quod antiquorum exemplis cõprobat. Similiter Seruius in 1. Georgic. ad illa verba, Ille malum virus. Bene, ait, addidit malum, ad discretionem. nam virus & bonum & malum est, sicut venenum, quod idem est. Venit autem à Græco. Nam illi φάρμακον medium habent, id est, bonum & malum. Inde adeò eius veneni quod nocet, mali adiectione distinctio fit, l.9. D.ad leg. Aquil.l.35. §.veneni mali.D.de cõtrah.emp.l.7.D. de lege Pomp. de parricid.l.4.§.1.D.famil. ercisc. Et huiusmodi venenum Quintilianus Declamatio. cccl. interpretatur potionem mortis caussa datam. Hinc

VENENARII, intoxicatores, & qui venena miscent, l. 29.§.venenarij.D.de pœn. Tertull. in Apologet. cap. 43.Nam si qui fortè verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, venenarij, magi. Idem in libr. de pudicitia: Vt tragœdias omittam, sciunt hodie venenarij, sciũt magi. Sueto.io Nero. capit.33. Britannicum veneno aggressus est: quod acceptum à quadam Locusta venenariorum indice, cùm opinione tardiùs cederet, ventre modò Britannici moto, mulierem sua manu verberauit, arguens pro veneno remedium dedisse. Quod idem Corn. Tacit. lib. 12. refert. Vtitur etiam hoc verbo Iulius Firmic. lib. 6. cap. 19. Hæc eo pluribus exemplis confirmauimus, quod in huius verbi interpretatione lapsus est Baptista Pius in posterioribus Annotationibus.

VENERARI verbum compositum ex venia, & orando, ait Festus libro 19.

VENERABILES domos, locósque in constitutionibus recentiorum Impp. exaudire oportet, ecclesias, xenones, ptochotrophia, nosocomia, brephotrophia, orphanotrophia, & alia id genus, l.18.l.19. C. de sac.sanc. eccl.l.33.l.37.Cod.de Episcop.& cler. quorum verborum interpretationem ex epitome Iuliani Patritij in Nouellam Iustiniani Imp.7.versicul. καὶ περὶ τ. sic adscribemus: Xenodochion, ait, locus est venerabilis, in quo peregrini suscipiũtur. Ptochotrophion, locus venerabilis, vbi pauperes & infirmi homines pascuntur. Nosocomium, locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur. Orphanotrophion, locus venerabilis, in quo parentibus orbati pueri pascuntur. quod & Mo scbopulus probat περὶ σχεδῶν, Orphanotrophion exponens, ὅπου οἱ ὀρφανοὶ τρέφονται. Ait præterea Iulianus: Gerontocomium, locus, in quo pauperes, & propter senectutem solam infirmi homines curantur. Brephotrophion, locus venerabilis, in quo infantes aluntur. Hactenus Iulianus.

VENIA ætatis, beneficium, indulgentia, permissio. C. de his, qui veniam ætat. impetr. per totum. Hæc anfert aliud beneficium, nempe, Restitutionis in integrum. per Bartolum ibidem. Venia tamen in actione edicti, de in ius vocando, non est intelligenda generalis ille permissus magistratus, cùm postulanti iustitiam, decernit citationem, vt aduersarius in ius vocetur. Nam venia est sollemniter impetranda aduersus personas reuerendas, hoc est, primùm designanda est qualitas personæ, quænam reuerentia illi debeatur: deinde summa controuersiæ est exponenda, quare velit talem personam conuenire in iudicio: tum si iudex caussa summatim

matim cognita, permittat reum vocari in ius: dicitur impetrata venia id fieri, & in actis describendum est.

VENIENTANI, siue vt in vulgaribus Veientani, numerantur ab Vlpia. in l. 19. §. penul. de auro & arg. leg. inter lapillos non pellucidos. Plinius li. 37. cap. 10. Gemmam appellat. Veientana, inquit, Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

VENIRE ad iudicium, vt in l. si eum iudicio. in fine. D. si quis cautio. Item secum potestatem agendi facere, vt in l. etsi post tres. D. eodem titulo. Item, Ire in ius. Vel sicut nunc loquimur, comparere in iudicio: Stare iuri, & cetera id genus, ad reum referuntur. Sed exhibere reum, d. l. si eum iudicio. in principio. Item Sistere reum, ad fideiussorem pertinent. Vtrunque autem complectitur Cautio iudicio sisti, siue quia pro se, siue pro alio promittat. Cuius oppositum est, promissionem deserere. Nos nunc dicimus, Cautionem de stando iuri. Quæ omnia incautum fallere possent, sicut Accursius errauit.

VENTER, pro muliere prægnante, l. 1. §. 1. D. de vent. in pnssess. mitt. Hinc Ventrem mittere in possessionem hereditatis, id est, mulierem prægnantem, quæ heredem se parituram adserit, l. 1. in princip. de vent. in possess. mitten. Itaq; Ventrem in l. ventre. 84. D. de acq. here. interpretatur Alciatus ibidē in legis summa pro postumo, cuius sententia vera est.

Ventrem ferre, prægnantem esse, l. intestato. D. de suis, & legiti. §. mulier, in auth. de restitu.

Ventrem facere paries qui intumescit, qui procumbit, qui proiectus est, ab Alfeno dicitur, l. 17. D. si seruit. vindic.

VENTRALIS, seu, Ventrale, fascia est, vt Palæmo & Paulus in Glossis exponunt, sic dicta quod ventrē operiat. Aliæ glossæ, Ventrale, κοιλοδεσμὶς, [illegible]. Et ita ab Adriano Imp. l. diuus. D. de bon. damn. pro funda, id est crumena, vētralis accipitur. Nummulos (inquit) in vetralem, legendum ventralem. Eodem sensu Latini fundum & profundum dixerunt. Macrobius: Demissa in fundū (sic habēt, teste Cuiacio, libri vet.) pauperem manu, paucos denarios protulit. Caper Grammaticus: In profundū nummi, vel in arcā conduntur.

VENTOSVS dies, in quo flat ventus, apud Vlpianum l. qui accidit. §. pen. ad legem Aquiliam: Siquidem die ventoso id fecit, culpæ reus est. Nam & qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.

VERBERARE, est cum dolore cædere: pulsare, sine dolore. Vlpianus in l. lex Cornelia. §. 1. D. de iniur. Deseruit autem subiectæ materiæ potius, quàm proprietati verborum. nam plerunque confunduntur, l. 4. §. si cum seruum. D. vi bon. rap. Vide PVLSARE.

VERBERARE dicitur abusiuè, & qui pugnis ceciderit, Vlpianus in l. Item apud Labeonē. D. de iniuriis.

VERBERA seruilia, l. 18. D. de iur. fisc. interpretatur Brissonius libri 1. cap. 9. Antiq. flagra, flagella, lora, quibus seruos rumpi solitos constat, l. sed eo est quæstionis. §. pēn. & l. item apud. §. adiicitur. D. de iniuriis. & ex veteribus comœdiis.

VERBVM Varro à veritate deduci vult, quod verum nos loqui oporteat. Vide Bartolum in l. Gallus. §. item credendum. D. de lib. & postum. Verba autem pro re & subiecta materia accipi debent, l. damni infecti quidem. D. de damn. inf. Alciat. respon. 46. nu. 8. Bald. l. 2. C. commod. idem in rubr. C. de contr. empt. q. 9.

Verba notæ sunt passionum animi & voluntatis, l. Labeo. D. de supellect. leg. l. ille aut ille. §. in verbis. & l. non aliter. D. de legatis 3.

Verbis cōtrahi obligatio dicitur, quæ per stipulationem concipitur: quia non quibusuis verbis contrahebatur, sed solemnibus duntaxat, & certis: quorum formulæ à Iurisconsultis conscribebantur. itaque vt interrogatio concepta erat, ita subsequi responsionem oportebat, l. obligamur. 52. D. de obligation. & action. Paulus lib. Senten. 5. cap. 8. Obligationum firmandarum gratia stipulationes inductæ sunt, quę quadam verborum solemnitate concipiuntur. Verborum autem obligationis tres sunt species: Stipulatio, l. cum patrem. C. de iur. dot. & de qua iam diximus. Dictio dotis, quæ verbis quoque solemnibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nam Caius 3. Instit. tit. 9. scribit dictione dotis sine interrogatione tres tantùm personas obligari: mulierem quæ nuptura est, debitorem mulieris, parentem mulieris virilis sexus. Tertia species est, iusiurandum liberti iurantis se donum, munus, operas patrono daturum: nam, vt ibidem Caius scribit, libērtus sine interrogatione promittens, verbis obligatur. Alij duas tantum constituunt: vnam, quæ expressis verbis fit vtroque loquente, seséque exaudiente, l. 1. D. de verb. oblig. Aliam tacitam, quam lex fingit, l. vn. C. de rei vxor. act.

Verbis obligamur cum præcedit interrogatio, & sequitur congrua responsio. Modest. in l. obligamur. D. de action. & oblig.

Verbum, pro oratione, siue (vt alij loquuntur) pro clausula. Mode. l. 4. §. 1. D de vulg. & pupill. Sed si alter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOS QVE INVICEM SVBSTITVO, sibi fuerint substituti. Paulus l. 15. D. rat. rem hab. Amplius non peto verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset. Terent.

Verum hercle hoc verbum est, vulgò quod dici solet.

Verba geminata & repetita, voluntatem enixam & constantem indicant. Baldus in l. fructus. C. de act. empt. cum multis similibus, per plerosq; omnes Doctores.

Verba generatim concepta, ad illa, quæ postmodum de nouo recenter emergunt, non sunt porrigenda, l. qui cum tutoribus. in fine. D. de transactio. Idque obtinet, etiam si illa generalis forma verborum iureiurando esset roborata. Baro Tautembergius citat in Viridario, ca. cùm inter. P. & ibi. glo. & Doctores de Renūc.

Verba merè æquiuoca, si per communem vsum loquendi in intellectu certo sumuntur, talis intellectus præferendus. Hoc Felini ceu elegans dictum citat Zasius libro 1. respons.

Verba intelligenda sunt in casu posibili, vt rectè adnotauit Accursius in §. 1. Institu. de oblig. titu. gene. vt in obligationibus facti, siue rem fieri.

Verba quantumuis generalia, ad aptitudinem restringuntur, etiam si nullam aliam paterentur restrictionem, per textum in l. vt gradatim. §. 1. D. de mune. & honor. & glossam ab omnibus, Zasio attestante, approbatam, in l. qui autem. §. fi. D. de cōstitut. pecu. & l. sed si compromissum. D. de arbitr.

Verba non tam intuenda, quàm caussa & natura rei, vt mens contrahentium ex eis potius, quàm ex verbis appareat. Baldus citat l. si in venditione. D. commu. præd. Adde l. capitalium. §. Diuus. D. de pœnis, cum similibus.

Verba offendi possunt, imò ab eis recedere licet, vt verba ad sanum intellectum reducantur, gloss. in l. actorum. D. de re ind. & in l. non dubium. C. de legibus. Hanc doctrinam post Bartol. Baldus eleganter tractat in iam allegata lege. Vide item Dinum, cap. fin. de reg. iur. libro 6.

Verba quæ aliquid operari possunt, non debent esse superflua, l. si stipulatus. D. de vsur. l. si quando. de leg. 1.

Verba simpliciter posita, debent intelligi in potiori & pleno significatu, l. 1. §. 1. D. si ager vectigal. Non est audiendus, nec ferendus aliquo modo, qui verbum simpliciter positum, à toto ad certam qualitatem restringit, arctat & perputat.

Verba strictæ significationis ad latam extendi possunt, si subsit ratio. Vide post gloss. Angelum in Authen. Vt

hi qui

hi qui oblig.post princip.in verbo, Ad curationem.

Verba clara & manifesta qui interpretari velit, ferendus non est. Iason post Doctor.in l. quicquid astringendæ.D.de verbor.obliga.citat commodum text.in l.ille aut ille.§. cum in verbis.de lega.3.l.non aliter.D. eod.l.si mihi & Titio.§.fin.l.continuus.§.cum.D.de verbor.obligat.

Verba obscurè prolata, eo sunt intelligēda sensu, quem solent rectè intelligentibus generare, c.ex literis. 1. de sponſ.& matrim.

Verba, PLENITVDINIS POTESTATIS, ET CERTAE SCIENTIAE, exprimi in priuilegio opus non est, si adsunt æquiualentia. Vide Bald.in l.Lapilli. D. de rer.diuiſ.& Felin.post Abb.in capit.Nonnulli. de rescriptis.

Verba, & vocabula absolute posita proprie & non καταχρηστικῶς accipienda sunt, l.ea lege.D. de test.l.nepos Proculo.D.de verb.signific.& vide Commentarios quattuor.de verb.signi.And. Alciat.

Verba geminata, & exuperantia restringenda sunt pro re,& subiecta materia.l.si stipulatus.D.de vsur. And. Alciat.resp.203.num.28.

Verba, durante vita, habent vim conditionis, l. si ego.§. 1.D.de iure dotium.Bartol.l.1.§.7.D. de condition. & demonstrationibus.

Verba cum effectu accipienda sunt, l.penult.D.ne quis eum.& l.1.§.hæc verba.D.quod quisque iur.quod de iis accipiendum est, vbi lex effectum exigit, idque potissimum in iis, ob quæ pœna irrogatur.

Verba dubia in rescriptis, priuilegiis, contractibus, iudiciis, & voluntatibus vltimis, qui accipienda sint, vide text.in l.si quis intentione.D.de iudic. & l. veteribus. D.de pact.l.in ambiguis.de diuerſ.reg.iu. & ibi vide interpretes.

Verba testamenti generalia generaliter intelligēda sunt, l.1.§.generaliter.D.de leg.præstan. quod tamen indistinctè recipiendum non est.

Verba, quibus substitutiones concipiuntur, aliqua directa, aliqua obliqua, aliqua communia nominantur. Directa sunt, per quæ substitutus directò,& per se nō per mediam personam ad hereditatem peruenire potest: eiusmodi sunt indubitate, vt Zasius ait, Heres esto. Item verbum, Dominus esto. Item, Heredem instituo, non quidem de sui natura, sed additum qualitati hereditariæ: vt, Heredem instituo: qui & Polito subscribens, non recipit distinctionē Bartoli, de verbis ciuiliter & directò directis, vtpote commētitiam. Vocantur etiam hæc directa verba, ciuilia, vt cū Vlp. tit.25. dixit fideicommissum non relinqui verbis ciuilibus:& Papinianus, conuenire inter omnes verbis ciuilibus filio puberi substitutionem in secundum casum frustra & inutiliter fieri, l.verbis.D.de vulg.substit. Ciuilia autem vocantur, quoniam talia sunt, qualia legum ciuilium verba, vt puta, Heres esto, Dānas esto, vel Damnas sunto, Dato, Facito, Præcipito, Capito, Sumito, Habeto, id est imperatiua. Cic.pro Balbo, explicans illa fœderum verba, Imperium, maiestatémq; pop.Rom.comiter conseruato: quæ ita præscripsit Liuius lib.38. Verbi (inquit) genus hoc, Conseruato, quo magis in legibus, quàm in fœderibus vti solemus, imperantis est non precantis. Et Porphyrio ad hæc Horatij verba scribens ad Trebatiū, Transnāto, Habēto, Directis, inquit, verbis vtitur propter iurisperitos. Obliqua autē, seu inflexa, cū testator iubet, rogat, mandat, iniungit heredi, vt restituantur bona Titio. Vnde verbum Restitui, vere obliquum est, sicut & alia verba distribuendi. vt cum testator dicit: Bona mea distribuantur, reddantur, diuidantur, partiantur, & similia quæ per discursum iuris inueniri possunt:& maxime ista verba, Rogo, Volo, Mando: quibus verbis fideicommissaria substitutio cōficitur, quam & precariam nominat Iurisconsult.in l.quærebatur.§.3.D.de testam.militari. Verbum Iubeo interdum precarium est, optantis & adulātis significatum habens,& idem quod Volo, vt cum dicimus, Iubeo saluere,& in l.Aurelius.§.vlt.D.de lib.leg. Reddi iubeo, fideicōmissum est. Et quod dicitur in l.C.cōm. de leg.Iubeo verbum esse directum, id non abs re fulcitur hoc articulo, forte, veluti verecundiore adminiculo. Cōmunia, quæ vtrique significationi conueniunt, hoc est, quæ esse directa aliquando, possunt esse & obliqua. Nam si vniuersitati bonorum adiiciantur, directa sunt: si rem certam respiciant, obliqua, iuxta doctrinam Baldi. tametsi eam Zasius noster, cum pro acumine ingenij, tum pro sensu responsorum à priscis Iurisconsultis proditorum rectè excusso demonstrat non esse perfectam. Bartolus complura numerat verba communia, in notissima lege Centurio. de vulg. Quanquam & alia adnumerantur inter Communia: videlicet, pertineat, remaneat, redeat, reuertatur, deuoluatur, deferatur, habeat, consequatur. Item verbum, deputo, relinquo, competat, maneat,& multa id genus, quæ apud vtriusque Iuris interpretes annotare licet, inter quos super verbo, Succedat, nondū conuenit. De verbo Lego, constat, quod quamuis ex latissima significatione etiam ad hereditatem possit accommodari, argum.l.verbis legis.D.de verb.signi. est tamen hodie coangustatum ad res singulares legatas, per iam dictam legem, in fin. Solebāt etiam nonnunquam testatores directis simul ac precariis verbis idem relinquere, vt si iure legati valere nequiret, saltem valeret iure fideicommissi, vt l. Publius.l.non ad ea.D.de condit.& demonst.l.quisquis.D.de legat.3.l. Aurelius.§.Titius.D.de lib.lega.l.si quis seruo.D.de manu test.& his plerunq; verbis, Do lego, daríq; volo. priora enim sunt directa, posteriora precaria.

Verba testamenti, faciant, disponant liberè, caussam dominij habent. Auth.de restitutionibus.§. si verò, ibi, Et licentiam habere,&c.

Verborum subtilitatem, Iulianus accipit pro summo iure, in l. si tibi pecuniam.D.si cert.pet. Sed hæc (inquit) intelligenda sunt propter subtilitatem verborum. Benignius tamen est, vtrunque valere. Adde l.si fundus. §.si pluris.D.de pign.& hypoth.

Verborum superficiem tenere, non satis esse ad inuestigationem Iuris, meminisse oportet, sed interius respicienda est mens Legislatoris, qua ratione motus fuerit ad statuendum aliquid. Scire leges (inquit Celsus) non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, in l.scire leges.D.de legibus. Non quod voluerit Celsus negligi prorsus verba, quorum primam oportet esse cognitionē,& sine quibus mens proferentis percipi non potest, vt ipse tractat elegāter in l. Labeo ait. §.vltim.D.de supellect.legat. Imò sensit potius vtrunque coniungendum esse.

Verbosus, hoc est, loquax. Accursius in l.& ea caussa. in prin.D.de postul.rectè existimat, hominē plus æquo verbosum, prohibendum esse pro alio postulare. Imperator quoque verbosas assertiones detestatur, in l. ampliorem.§.in refutatoriis.C.de appellat. Gaius in l.1.de origin.iur.dixit, verbosos commentarios, pro prolixis, ac verbis abundantibus. Vt Satyricus:

-Verbosa & grandis epistola venit
A Capreis.-

Quibus verbis, Erasmo exponente, significatur prolixum diploma: qualia principes de magnis rebus solent mittere.

VEREDI, in l.4.& 8.C.de cursu public. equi sunt publici cursuales: Procopius lib.2. Belli Persic. ἐν ἵπποις τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, οὓς δὴ βερίδους καλεῖν νενομίκασι. Sic Iulianus Patrit.Nou.130. τῶν δημοσίων ἵππων δρόμον, veredorū cursum interpretatur. A Græcis ταχυδρόμοι dicuntur ad l.8. C. de curſ.publ. Hinc autem dicti

eos ſcribit Feſtus,quod veherent,id eſt, ducerent redas.Iſidorus lib.12.cap.1. aliam notationem adfert, quòd ſcilicet vias publicas currerent : per quas & redas ire ſolitũ erat. Qui autẽ reda ſcribũt, veredos ſcribunt:qui rheda verhedos,vt in Pand. Florent.l.vltim. D.de mun.& hon.De his ſic Auſonius in epiſtol.ad Paulinum:

Vel celerem mannum, vel ruptum terga veredum
Conſcendas propere,dummodo iam venias.

Sed cœpere etiam veredi appellari ſine reda. Vtebantur enim ad publicum curſum bobus, l.1.C.Theod. de curſu publ.& mulis atque aſinis.quod ſuſtuliſſe Iulianum Socrates ſcribit lib.3.ca.1.Carolum magnum iter feciſſe carpento iunctis bobus & bubulco ,ruſtico more agente,Eginhartus ſcribit.

VEREDARII, apud Caſsiodorum lib.4.Variarum ad Clodiſcal.hi ſunt qui iuſſu Principũ huc atque illuc curſu publico mittũtur:vel qui,vt ſcribit Procop. de bello Vand.equis celeriter vecti literas regias perferunt.Hieronymus in hiſt.Eſter : Clericus vagus, ait, veredarius vrbis.

VERERI, dubitare l.8.D.de damn. infect. & l. potior. D.qui pot.in pigno.hab.

VERECVNDIA, id eſt, reuerentia, l. patronus. D.de donationib.

VERMINA dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu,quaſi à vermibus ſcindatur. hic dolor Græcis σφίγ© dicitur.

VERNA, ſeruus domi noſtræ natus ex ancilla noſtra, aut ſeruo,l.ſeruus.§.fin.de lega.3.l.cum ſuper vernis. C.de rei vind. Paul.in l.ſeruis vrbanis. Si vernæ alij, ait,alij curſores legati ſint:ſi quidã & curſores & vernæ ſint,curſoribus cedent. Vernæ Feſto lib.19. qui in villis vere nati ſunt:quod tempus anni maxime naturalis fœturæ eſt. Vernas veteres appellaſſe N.Marcellus ſcribit,qui vere ſacro fuerant nati : & habebatur hoc nomen pro vitabili,& maledicto.

Verna l.15.D.de auro,arg.leg. ſumitur pro liberto, non ſeruo.In hac enim lege teſtator vernis ſuis legat.quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret. Libertos autem vernas etiam antiquæ inſcriptiones nobis referunt,vt hæc, *Fortunatus Augusti libertus verna.* At verò ſignificantur ea appellatione qui in ædibus noſtris nati ſunt : vt vernarum aprorũ & luporũ Martiali,qui in viuariis & piſcinis noſtris. Marcus l.τῶν εἰς ἑαυτὸν, Latinam cum Græca appellatione coniunxit hoc modo,οἰκοτριβὴ βερνάκλαι.nam vt ſeruum & ſeruulum , ita vernam & vernaculũ dicimus:quo nomine & Tribunorum plebis miniſtros quoſdam aut ſeruos publicos Sudas appellat,eandem quam Cedrinus de Februario & Camillo ſiue hiſtoriam ſiue fabulam narrans.

VERONA ciuitas Venetiæ,à Brẽno duce,Brenona primo,deinde mutatis literis, Verona dicta eſt,vt Iuſtin. refert lib.20.Albericus Veronium dicendã tradidit.

VERSARI malè in tutela,pro non rectè ſungi munere tutoris,l.3.§.1.D.de offic.præf.vrb.

VERSICOLORIVM appellatione ea continẽtur, quæ tincta ſunt,& neta,neque detexta,neque contexta;veluti purpura,coccum,& alia id genus.Quæ vero natiuo colore vel alba,vel nigra ſunt,verſicoloribus non adnumerantur,l.70.§.verſicoloribus.l.78.§.coccum. D.de legat.3.l.32.§.Labeo.D.de aur.& arg.

Verſicoloria veſtis,d.l.32.§.Titia. Et Verſicoloria lana,apud Paulum lib.3.Sent.tit.6.

VERTISSE in vſus ſuos pupillarẽ pecuniam, vt vſuris maximis ſubiiciatur,tutor videtur,qui ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nummos,vel clàm,vel quaſi ſua pecunia licenter abuſus eſt. Nec enim vtique qui nõ ſenerauit,vel non depoſuit, vel qui debitor patris pupili fuit,deinde ipſe ſibi non ſoluit, vel qui nec pecuniam pupillarẽ ſuo nomine ſenerauit, in vſus ſuos vertiſſe intelligitur; l.7.§.pecuniæ. & §.ſequ.l.45.l.54. D.de admi.tut.l.38.D.de nego.geſt.Quod ſi tutor in vſus ſuos pecuniam conuerterit, inde aliquid in rem pupillarem impenderit,quantum impenderit, vertiſſe deſinit,l.3.§.plane.D.de contra.& vtil.act.

VERSVM in rem dicitur quod in patrimonium redactum eſt,l.2.D.quod cum eo, l.21. D. de dolo. l.3. §. contractũ.D.quib.ex cauſ.in poſſ.ea.l.1.§.item ſi quid. D.de ſeparat.

Verſum autem in rem,quod ad tit. de in rem verſo attinet, videtur quodcunq; patris vel domini facultates aliqua ex parte amplificauit ; dummodo neceſſarius ſumptus ille fuerit: puta agrum colendo, domum fulciendo,mancipia veſtiendo,mercando, vel creditori ſoluendo,vel tale quid faciendo, vt Paul.libr.2.Sent. ſcribit tit.9. Vlpianus autem in rem verſum videri ait,ſiue id ipſum,quod ſeruus accipit,in rem domini conuertit: veluti ſi triticum acceperit, & id ipſum in familiam domini cibariorum nomine conſumpſerit; aut ſi pecuniam à creditore acceptam creditori dominico ſoluerit.& generaliter toties de in rẽ verſo actionem eſſe,quibus caſibus procurator mandati, vel qui negotia geſsit,negot.geſtorum haberet actionẽ,quotieſque aliquid conſumpſit ſeruus, vt aut meliorẽ rem dominus haberet, aut non deteriorem, l.3.§.1.& 2.D. de in rem verſ.

VERSVRAM facere,mutuam pecuniam ſumere : ex eo dictum,quòd initio qui mutuabãtur ab aliis, non vt domum ferrent,ſed vt aliis ſoluerent:vel vt verterent creditorem.Feſtus. Vel ſic: Verſura fieri proprie dicitur,cum creditoris conuerſio quædam, & mutatio fit:id eſt cum quis alij vt ſoluat,ab alio pecuniam mutuatur . nunquam tamen verſuram facere ſimpliciter ſignificat, æs alienum contrahere. Cicero pro Cælio, Tabulas qui in patris poteſtate eſt, nullas conficit:verſuram nunquam omnino fecit vllam. Donat. in Phormion. Verſuram facere dicitur , qui æs alienum ex ære alieno ſoluit. Dicitur etiam Verſuram facere,cum minore fœnore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VERTON, vel Ferton,habetur in Decr.Pon.12.quæſt. 2.pluribus capitib.quòd quatuor in partes res Eccleſiaſticæ diuidundæ ſint.cap.mos eſt,& cap.ſancimus. 12.quæſt.2.

VERVS, pro æquo & iuſto,nõ tantum à Cicerone, ſed etiam à Iuriſcoſs.vſurpatur,l.omnes. de in integ.reſt. l.ſi fideiuſſor.in fin.de leg.3.Inſtitut.ex quibus cauſis maio.non lic.§.ſemel.

VERVM opponitur falſo, l.ſi quis legatum. D. de falſ. vt verus procurator,falſo procuratori,

Verum aliquando aduerbiaſcit, & confirmationis nota eſt, Aelio in Adelph. Terent.

Verùm,pro ſed,mutat ius & factum l.1.C.qui & aduerſ. quos in integ.l.1.§.ex his apparet. D.de liberis agno.

VERO,inceptiue ſtat,quando nihil præponitur, cap.ſuper eo.de elect.Sæpiſsime aduerſandi nota eſt.exempla magis obuia ſunt quàm quòd referri debeant.

VERITAS eſt ipſe DEVS. Veritas humana eſt notitia rei,in auth.de inſtr.caut.& fid.in princ.

Veritas quandoque appellatur ſubſtantia, l.2.§. ſi ſub conditione.D.pro empt.

Veritas an præualeat opinioni docent Bartol. & Aretinus in l.is qui putat.D.de acquir.hered.

VESANVS & Vecors Iauoleno l. malum.242.§.3. D. de verborum ſignifica.qui ſine corde,aut ſanitate eſt: quo ioco Alciatus adnotat VE , vocem eſſe priuatiuam, vt ςερητικὸν μόριον Gellius lib.5.cap.12.

VESPERTILIO, l.ſi ita quis.D.de euict.& l. qui decem.D.de ſolut.vt legit Budæus,eſt qui interdiu exiliter videt, & veſperi iuſtam aciem habet, νυκτάλωψ Græcis,& Latine luſcitioſus,ab auium veſpertilionum ſimilitu

militudine. Alij pro eo sumunt, qui interdiu more vespertilionis latitet, noctu prodeat. quod fugitiuos quosdam, vel debitores olim fecisse non dubiũ est, ne in dominũ, vel in notos, vel in creditores inciderent. Alij tamen Bispellio legunt, alij Vespillo, alij Versipellis, de quibus vide suis locis.

VESTA, quasi focus vrbis, Dea reputabatur, cui colendæ virgines præerant, vt vigilaretur diligenter ad custodiam ignis, auctore Cicerone. inde enim virgines Vestales dictę sunt, quibus magnus habebatur honor, præcedẽtibus etiã facibus cũ prodirent: adeò, vt damnatum ad mortem, forte fortuna obuiam, liberarent à pœna. Triginta autẽ annis virginitatem seruabant, exinde ad quancunque vitæ conditionem liberæ.

VESTIS à vestimento hoc differt, quo genus à specie: quod subiecta Festi verba indicant: Vestis, ait, generaliter dicitur, vt stragula forẽsis, muliebris; vestimentum pars aliqua, vt pallium, tunica, penula. Vestes tamen an vestimenta legentur, nihil referre Vlpianus scribit l. vestis. 23. D. de auro, & arg. leg. quod & Pomponius probat l. inter. 33. D. eod.

Vestis autem appellatione, inquit Callistratus, tam virilis, quàm muliebris, & scenica, etiam si tragica, aut citharœdica sit, continetur, l. 127. D. de verbor. signific. Vestem quoque victus habere vicem Labeo ait, inquit Vlpian. l. 43. eod.

VESTEM QVAE MEA ERIT. Hunc sermonem in mortis tempus collatum, sine dubio pro conditione accipiendum esse, Pomponius putat, l. nuper. D. de legat. 3.

VESTIARIVM quantum satis est vestium, pro cuiusq; personæ conditione. Vlp. l. 21. D. de cib. & alim. Diariis vel cibariis relictis, neque habitationem, neq; vestiarium, neque calciarium deberi, palàm est. Sic l. 87. D. de condic. & demonstr. l. 3. §. quæuis. D. si cui plus quam per leg. Falc. & l. 4. l. 8. l. 12. l. 13. l. 18. D. de cib. & alim. leg. At in l. 6. D. eod. Vestitus appellatur.

VESTIARIVM in postremis libris Codicis, & in libro Notitiæ Imperij Rom. accipe, in quo vestes principis conduntur, & reponũtur. Moscopul. in lib. cui titulus est, συλλογὴ Ἀττικῶν ὀνομάτων. βεστιοπράτης ὁ φύλαξ. βεστία γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ... βεστιάριον ... ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται. Guiliel. Tyrius lib. 2. de Bello sacro cap. 15. Quo facto ex Imperialibus vestiariis oblata sunt prædicto viro munera in auro, vestibus, vasis, & pretiosis lapidibus. Huic vestiario comes præponebatur. Erat & vestiarij sacri scrinium, vt suprà docuimus, quod ornamentum sacrum dicitur l. 4. C. de discussorib. lib. 10.

VESTIARII in l. 5. D. de institor. & Vestiarij negotiatores, l. 45. D. de oper. liberto. & l. 7. C. de excus. mun. libro 10. C. sunt vestium confectores, id est, vt Græci d. l. 7. vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα.

VESTICEPS, pubes à Gellio appellatur libr. 5. cap. 19. Sed arrogari, inquit, non potest, nisi iam vesticeps. Cui verbo Inuestis apud Tertullianum respondet in lib. de virginib. veland. Si virgo mulier non est, nec vir inuestis esto. Si non operitur virgo, quia mulier non sit; operiatur inuestis, quia vir non sit. Et aliquanto pòst, Materfamiliæ vocatur, licet virgo; & Paterfamiliæ, licet inuestis. Festus: Vesticeps puer, qui iam vestitus est pubertate. contrà, Inuesticeps, qui nondum pubertate vestitus. Non. Marcel. Virgines non solum fœminæ, verum etiam pueri inuestes.

VESTISPICA, ancilla vestium custos, & inspectrix, vt ait Nonius. quo verbo vsus in Trinummo est Plautus: Paulúsq; noster in lib. 18. §. 8. de inst. vel inst. vt Haloander putauit: à quo dissentire non possum, si modo ex Codice hanc habuit scripturam. Nam quid sit VESTICVLA in Florentinis libris, non dispicio. Paulum autem de mancipio loqui, testamenti verba declarant. Hotomanus.

VESTIMENTORVM esse Vlpianus ait, omnia lanea, lineáq;, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, pręcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accũbendi caussa parata sunt. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. Vestimentúmque id accipitur, quod detextum est, & si defectũ non sit: id est, si consummatum sit, non etiam si nondum prætextum, vel detextum in tela adhuc sit, l. 22. D. eod. titul. Vestimentorum autem quædam virilia sunt, quædam muliebria, quædam puerilia, quædam communia, quædã familiarica. Virilia sunt quæ scilicet ipsius patrisfam. caussa parata sunt, & quę ad vsum virilem saluo pudore attinent, vt togæ, tunicæ, palliola, vestimenta stragula, &c. Muliebris verò, quæ ad vsum matrisfa. spectant, quibus vir non facilè vti potest sine vituperatione, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. Puerilia sunt quæ ad nullum alium vsum pertinent nisi puerilem, veluti togæ prætextæ, aliculæ, chlamidea, pallia, quæ filiis nostris comparamus. Communia sunt, quibus promiscue vtitur mulier cũ viro: veluti si eiusmodi penula palliúmve est, & reliqua eiusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica sunt, quæ ad familiam vestiendam parata sunt: sicuti saga, tunicę, penulę, lintea, vestimenta stragula, & cõsimilia, d. l. 23. §. vestimenta. D. de auro, argen. Paul. lib. 3. Sentent. tit. 6.

VESTIBVLVM, Gellius libr. 16. cap. 5. verbis Cæcilij Galli, dicit non in ipsis ædibus, nec partem ædiũ fuisse, sed locum ante ianuam domus vacuũ, per quem à via aditus accessúsque ad ædeis est: cum dextra sinistráque inter ianuam tectáque quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur, atque ipsa ianua procul à via est, area vacanti intersita. Vel locus est medius inter viam publicã & fores domus, in quo statio esset salutatorũ.

VESPILLO, in antiquo Lexico sepulchrorum violator dicitur, Græcis τυμβωρύχος. quod tamen per antiphrasim intelligi debet, quasi non sepeliat, sed nudet, cum vespillo funerare soleat. Alias vocatur Sandapilarius. His annumerari vult Budæus nostros νεκροφόρους, quos anteambulones atratos vocare Latinè possumus. Quibusdam Vespillo idem esse videtur quod Vispellio. Vide Vispellio.

VESTIGATORES. Vlpianus in l. quæsitum. de fund. instru. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque, & vestigatores, & canes, &c. Varro de ling. Latin. lib. 4. Vestigator, hoc est, venator, à vestigiis ferarum quas indagatur, dictum.

VESTITVRA, possessio: vt in voce Inuestitura docuimus. Lomb. lib. 1. titu. 32. Si quis proprium nostrum, quod in vestitura genitoris nostri fuerit, alicui reddiderit, &c.

VETARE, contrarium est iubere, hoc est, ne aliquid fiat, imperare, vt in edicto Prę t. Vim fieri veto. sic in l. legis. de legibus. Tametsi etiã vetare videtur, qui non consentit, l. qui vas. §. vetare. D. de furt.

VETERANI intelliguntur, qui post viginti annorum stipendia, vel per honestam, vel per caussariam missionem à militia soluti fuerint. Caussaria autem missio propter aduersam valetudinem contingit, l. qui caussaria. C. de excusatio. vetera. & l. veteranis. C. quando prouoca. non est necess. & vide D. de priui. vetera. l. 8. §. veterani. D. de procur.

VETERANA mancipia vocat Martianus, ad differentiã nouitiorum, quæ anno continuo in vrbe non in agro setulerunt. in l. interdum. §. quoties. D. de publica. & vectigal. Vocantur & Veteratores. vide Nouitij serui.

VETERATOR seruus non spatio seruiendi, sed genere & caussa æstimandus est, vt vult Cælius l. vltim. D. de ædil. edict. nam quicunq; ex venalicio nouitiorũ emptus alicui ministerio præpositus sit, statim eum vete-

ratorum numero esse.

VETERINARII, veterinorum medici. sunt autem veterina animalia, quorum opera in vehendo consumitur, vt apud Festum lib. 19. ait Cato. Tarrũteous l. vlt. D. de iure immun. Veterinarij, architectus, gubernatores. Columella lib. 6. cap. 8. Solent etiam fastidia cibo adferre vitiosa incrementa linguæ, quas ranas veterinarij appellant.

VETITVS rationes reddere, non hoc consequitur, vt nec apud eum sit, & reddat & lucrifaciat: sed ne scrupulosa inquisitio fiat, hoc est vt negligẽtiæ ratio non habeatur, sed tantum fraudum, auctor Marcianus l. si seruus vetitus. D. de legat. 1.

VETITOR, in l. 51. D. de re iudi. positum pro debitor, non emptor, aut venditor contendit Cuiacius Obs. lib. 12. cap. 23.

VETVS, inquit Sulpitius Apollinaris apud Gellium lib. 16. cap. 5. ab ætatis magnitudine compositum elisúmque est. Ve enim in dictione hac intendit, & altera dictionis pars est; ætas, alia.

VETVS ius in libris iuris Ciuilis variè accipitur. Interdum hoc nomine lex XII. Tabul. significatur, quæ & lex antiqua appellatur, lege prima. D. de petit. hered. lege secunda, §. primo. D. de noxalibus. Interdum verò vetus ius intelligitur ius quodcunque ante nouam aliquam legem, vel constitutionem obtinuit, l. 2. §. si mater. D. ad Senatusconsultum Tertyllia. l. 2. C. eod. Ius vetus est, quod ante Senatusconsultum Tertyllianum seruabatur. Similíque modo in l. 32. §. si diuortium. D. de donation. inter virum & vxorem. Vetus ius est, quod ante orationem Antonini in vsu erat. Sic l. 8. §. sed si curator. D. de rebus eorum. Vetus ius intelligendum est, quod Orationem Seueri Ant. antecessit, quæ prædia eorum qui sub tutela, curáve essent, sine decreto alienari, obligaríve prohibuit.

Vetus VINVM ex vsu testatoria æstimatur, id est, quot annorum vino pro vetere vteretur. Si id nõ appareat, vetus accipietur, quod non est nouum, id est prioris anni vinum, lege 11. D. de tritic. vin. oleo lega. Vinum nouum pro vetere reddere, qui mutuò accepit, non debet, lege cum quid. 3. D. de reb. cred. & si cert. peta. meritò.

VETERES decimæ, in c. 2. de decimis lib. 6. in princ. & §. statuimus. decimis noualium opponi videntur. vide Ioan. And. in d. c. 2.

VETVSTAS in l. nemo. 7. C. de fund. rei priuat. libr. 11. pro 40. annis: quandoque id tempus significat, quod memoriam hominum excedit, l. 1. §. fin. & l. 2. & l. fin. D. de aq. & aq. plu. l. 4. C. de aquæduct.

Vetustas vicem legis tenet, auctoribus Vlpiano dicta l. 1. §. vltim. de aqu. pluu. arcend. & Paulo, ibidem in l. 2. §. idem Labeo. Quæ Iurisconsultorum responsa si diligenter conferas, videbis quantã vim habeat tẽpus in vicissitudine rerum mortaliũ. Est enim vice legis, vice constituti, est loco consensus. Breuiter nihil nõ potest mutare: vt desinant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Aliquãdo vetusta pro 10. ann. l. 1. §. fin. & l. 2. in principio. D. de aqua plu. arcen. ex Alberico.

VEXARI in l. 1. §. 1. D de vaca. mu. l. 2. in fin. D. de testib. l. annonam. D. de extraord. crim. l. 1. D. ad leg. Iuliam repetund. est ferri, raptari, huc illuc distrahi. de quo vide Gell. lib. 2. cap. 6.

VEXILLATIONES equitum alas dici Veget. lib. 2. c. 1. scribit, ab eo quod velis, id est flammulis vtantur. Quo postremo verbo Leo Imper. in lib. de re militari non semel vtitur. Ita accipe vexillationes in l. 2. C. de hered. decur. l. 9. C. quando prouoc. non est neces. l. 8. de erogation. milit anno. libro duodecimo C. l. 1. de bon. milit. in C. The. & in Notitia Imperij [illegible]. Apul. lib. 7. de Asino aur. Tota denique factione militarium vexillationum indagatu contecta.

VIA dicta, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. & libr. 7. cap. 2. de re rust. qua vehebant, quasi veha, propter vecturas: vt Actus qua agebant. Proprie igitur via, cum de seruitute loquimur, est ius vehiculi ducendi per prædium alienum. Eius latitudo lege XII. Tabul. definita est: in porrectum pedes octo, in anfractum sedecim, l. 8. D. de seruit. rustic.

Via interdum ius eundi, agendi, & ambulandi significat. Nam iter & actum in se via continet, l. 1. §. via. lege 7. D. de seruit. rustic. l. 14. §. si viam. D. de acceptilatio. Viæ aliàs itinera significant, quibus publicè commeatus est. Viarum autem quædã publicæ sunt, quædam priuatæ, l. 2. §. viarum. D. ne quid in loco publ. l. 38. D. de acquiren. rerum domin. Publicas vias Isidor. lib. 15. ca. vltim. definit, quæ in solo publico sunt, per quas iter populo patet, quæ vel ad mare, vel ad oppida pertinent, hæ & prætoriæ dicuntur, & consulares, & βασιλικαί, & militares, d. §. viarum. & l. vlti. D. de itineribus publ. Sicul. Flacc. in libro de Condic. agrorum, Viarum, ait, non omnium vna eadémque est conditio. Nã sunt viæ publicæ regales, quæ publicè muniuntur, & auctorum nomina obtinent. Nam & curatores accipiunt, & per redemptores muniũtur. Hygen. in lib. de Limitib. constit. Quibusdam, ait, colonis D. M. ita constituerunt, vti viam consularem transeuntem per coloniam contineret. Priuatæ viæ, quæ & agrariæ dicuntur, dupliciter accipiuntur: vel eæ, quæ sunt in agris, quibus est imposita seruitus, vt ad agrum alterius ducant. Vel eæ, quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via consulari. d. §. viarum. Sunt & Vicinales viæ, quæ vel in vicis sunt, vel in vicos ducunt: quæ si non ex collatione priuatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter eas & ceteras militares hoc interest, quòd militares exitum ad mare, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habẽt: Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars sine exitu intermoriuntur, l. vltim. D. de locis & itinerib. publ. Et ita Vicinales vias accipe apud Senecã lib. 5. de Benefic. cap. penult. & apud Frontin. lib. 2. de Aquæductib. & in §. itẽ si putator. Instit. de l. Aquil. vbi Theophil. Publica μὲν ὁδός, ait, ἥτις καὶ μιλιαρία λέγεται. παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι βασιλική, ᾗ πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. Vicinalis καὶ ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. vicus γὰρ ἡ κώμη· διὰ ταύτης γὰρ βαδίζει τις ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. Sicul. Flacc. in lib. de Condicio. agrorum. Vicinales autem viæ, quæ de publicis diuertuntur in agros, & sæpe ad alteras publicas perueniunt: aliter muniuntur per pagos, id est, per magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tuendas exigere soliti sunt: aut vt comperimus, vnicuique possessori per singulos agros certa spatia adsignantur, quæ suis impensis tueantur.

Via est, siue semita, siue iter est: ait Gallus l. 157. D. de verborum signific. Via totum est: eius partes duæ sunt, iter & actus: vti constat ex l. 13. §. 1. D. de acceptil.

Viam aperire, inquit Vlpian. est ad veterem altitudinem latitudinémque restituere, l. 1. de via publ.

VIA, Metaphoricῶs significat veram, atque iusto ordine constantem docendi rationem, Græcis vocatur Methodus: per quam sine errore tutò veniamus ad cognitionẽ. Inde Methodici sunt dicti, qui rationem artis, & discendi cõpendia sequuntur. Et Galenus lib. 9. Therap. duas artis partes facit: μέθοδον καὶ ἄσκησιν, hoc est, viam & exercitationem. Eleganter igitur per viam denotatur legitima potestas tradendi iuris, l. 2. §. nouissime. D. de orig. iur.

VIATICVM, sumptum itineris significat. Græcè ἐφόδιον dicitur, auctore Gellio lib. 17. capit. 7. sic l. 1. §. si pupillis. D. de tutel. & rat. distrahend. l. 52. §. si quis ex sociis.

sociis. D. pro socio. Viatica etiam vocantur impendia ad iter explicandum necessaria, lege septima, D. ad Trebellianum. Ad sumptum quoque destinatam quancunque pecuniam, viaticum appellatur, l. 17. D. si certum petat.

VIATICVLVM ὑποπορισμοῦ dixit Vlpia. l. 28. in fin. D. de iudic.

VIATOR l. 19. §. 2. de iudic. propriè de eo qui suis pedibus iter facit: & distinguitur ab eo qui transuehitur, equo sc. & ab eo qui παραπλεῖ, id est naui prætervehitur.

VIATORES olim dicti sunt, qui è villa in curiam Senatores accersebant: vt Cicero in Cat. ma. & Columel. libri primi capite primo testantur. hinc consuetudine sermonis translatum ad eos est hoc verbum, qui Magistratus iussu reos in ius vocarent: qui tum Apparitores, tum Executores litium plerunque appellantur: vt Imperator docet in §. 22. de actionib. Tripli, inquit, agimus, cum quidam maiorem vera æstimatione quantitatem in libello conuentionis inserunt, vt ex hac caussa viatores, id est executores litium, ampliorem summam sportularum nomine exigerent. Nam de apparitoribus sentire Iustin. constat etiam ex lege trigesimaprima. §. quinto. C. de episco. & cleric. Vlpianus lege quinta. §. vigesimoprimo. D. vt in possession. legat. Missus in possessionem si non admittatur, habet interdictum propositum: aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magistratum introducendus est. Plinius libri decimioctaui, capite tertio: Aranti quatuor sua iugera Cincinnato, Viator attulit Dictaturam, & quidem nudo plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populiq; Rom. mandata. Tales tum etiam viatores erāt, quod ipsum nomen inditum est subinde, & ex agris senatum ducésque accersentibus. Festus autem sic: Viatores appellantur, qui magistratibus apparent: eò quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant vrbis, atq; assiduè homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quàm vrbe: quòd ex agris plerunque homines vocabantur à magistratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem vis.

Viatorum varia fuisse nomina constat ex variis iuris articulis. Aliquando enim ministeria vocantur, l. 3. §. tu tor. D. de suspect. tuto. Aliquando apparitio, lege fin. §. final. D. quod metus cauff. sæpissimè apparitores, l. si pignora. D. de euictionib. Interdum officia, l. illicitum. §. ne tenuis. D. de offic. præsid. nonnunquam officiales, rubric. & lege prima. C. de filiis officialium, & ca. nullus. 4. quæstione quarta. sæpe in Nouellis vocantur τάξεις, ταξεῶται: interdum executores, l. 2. C. de sportul. aliquando, missi, cap. primo. de immunit. eccles. & ibi gloss. Galli appellant eos *fergents*. Erant etiam viatores, vt testatur Turneb. ex priscis titulis, in quibus ad factiones circi, & ludos circenses nomina pertinentia plurima reperiuntur, qui ministri cursitabant huc illuc, vltro citro iussu agitatorum, si qua forte re egerent, ac illis præsto semper erant.

VICANOS in Rubric. vt nullus ex vican. interpretantur quidam ex vico natos. Hinc etiam Cicero libro primo de Diuinat. Astrologos vicanos vocat, qui in vicis & pagis aruspicinam exercebant, qui vanissimi & mendacissimi erant.

VICANALIA vulgo appellantur, quæ ad pagum aliquem in vniuersum pertinent.

VICARIVS à vice vulgo dicitur, éstque is qui vicem alterius obtinet, & in locum eius succedit: quod & ad res alias refertur. Cicero: Vicaria solutio rerum creditarum, id est vicem reddēs creditori. Hinc & Quintilianus vicariam operam vacat.

Vicarius SERVVS ille dicitur qui in familia atriensi seruo, id est maiori seruit, id est, interprete Theophilo, ὁ τῷ δούλῳ δουλεύων. Vlpianus l. seruos. 73. D. de lega. 3. Vicarios autem seruorum suorū numero non contineri Pomponius libro quinto scribit. Paulus lege si in re. 19. D. de nox. act. Si seruus tuus nauē exercuerit, eiúsq; vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit. Vicarius & Ordinarius nomina seruorum inter se conferuntur. nam ille in huius, quasi domini, peculio seruus est. Vlpianus lege decimaseptima. D. de peculio. Si seruus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? Martialis:

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

Sed & latius hoc nomen sumitur: nam Vicarij interdum dicuntur, qui in vicem aliorum exitio pestique deuouentur, vt in eorum caput expetant ea mala, quę aliis erant euentura, vt in carmine deuotionis: Eósq; ego vicarios pro me fide magistratúque meo, & pro populo Romano exercitibus legionibúsque nostris, do, deuoueo.

Vicarius sub titul. C. de officio vicarij, erat vir spectabilis, præfecti prætorio vicarius, qui ex mandato principis in diœcesem aliquam siue tractū mittebatur multas habentem prouincias, lege quarta. C. de annon. & trib. lege prima. C. de proxim. sacror. scrin. lege prima. C. vt omnes iudic. lege prima. §. à præfecto. D. de legatis tertio. Propriam igitur iurisdictionem habebat, non à præfecto mandatā: quod & de legatis proconsulum affirmatur. Quot autē fuerint vicarij tum in oriente tum in occidente Notitia Romani imperij his verbis indicat: In præfectura prætoriana Orientis tres erant vicarij, quorum fit mentio in lege vltim. C. de diuers. offi. lib. 12. Vnus diœceseos Asianæ, qui prouincias octo administrabat, Pamphyliam, Lydiam, Cariam, Lyciam, Lycaoniam, Pisidiam, Phrygiam, Pacatianā, Phrygiā salutarē. Alter erat vicarius diœceseos Pōticæ, sub cuius dispositione erant prouinciæ xi. Bithynia, Galatia Paphlagonis, Honorias, Galatia salutaris, Cappadocia vtraque, Helenopontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, & secunda. Tertius erat vicarius diœceseos Thraciarum, cui suberant Thracia, Hæmi montis, Rhodope, Mœsia secunda, Scythia. In partibus verò Occidentis vicarius vnus erat vrbis Romæ, cuius fit mentio lib. 4. Variar. Cassiod. Epist. ad Ioannem Archiatrū, cui suberant Cōsulares & correctores Italiæ, & Præsides Sardiniæ, Corsicę, Valerię. Alter verò erat ante Iustiniani tempora vicarius Africæ, cui suberant consulares Byzacij & Numidiæ: & Præsides quoq; Tripolitanæ & Mauritaniæ vtriusque. Tertius erat vicarius Hispaniarum, cuius fit mentio in inscriptione l. vltim. C. quorum bonor. & lege 16. C. de donatio. ante nupt. & apud Sulpit. Seuer. lib. 2. Sacr. histor. Huic suberant consulares Beticæ, Lusitaniæ, Galliciæ: Præsides Tarracensis, Carthaginensis, Tirigitaniæ, insularū Balearium. Et hæc ita ante Iustinia. obtinuere. Ceterum Iustin. vicarios Asianæ & Ponticæ diœceseos abrogauit, & vtrumque in vnicæ prouinciæ, nempe Galatiæ Pacatianæ, administrationem commutauit, Nouella 6. & Nouella 20. Idem vicarium Africæ in propriam præfecturam prætorianam transmutauit.

VICE mutua, pro vicissim, locutio frequens in libris nostris, vt in l. penult. D. de præscript. verb. l. 6. D. si certum pet. l. 78. D. de hered. institut. l. 24. C. famil. erciscundæ.

VICECOMES de offic. vicar. dicitur, cui dominus temporalis committit executionem iurisdictionis suæ in aliquibus castris, & sic eiusmodi Vicarium appellant Langobard.

VICEDOMINVS, qui Domini vice res ipsius administrat, eíque vicariam operam præstat. Apud Canonistas, Vicedominus, Oeconomus, qui è Clericorum numero Episcopatum administrat, capitu. volumus, & cap. Diaconum, & cap. sequ. distinct. 89. Propriè tamen Oeconomus, qui res Canonicorum administrat: Vicedominus, qui Episcopi, cap. consulere, extrà de symon.

VICEDOMINATVS, ius patronatus, cap. quia. de iure patronat.

VICESIMA hereditatum, vectigal fuit ab Augusto, locupletandi ærarij caussa institutum: quod extraneis heredibus, nō inopibus imperaretur: auctor Dio lib. 55. τὴν εἰκοστὴν, inquit, τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἄν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων, καταλίπωσι, κατεστήσατο. Huius meminit lex 2. Cod. de transact. & l. vltim. C. de edict. diu. Had. tollend. Paul. lib. 4. Sent. cap. 6. & Plin. in Panegyr. & ita lib. 7. Epist. ad Corelliam Vicesima accipienda est; vt ex alia eiusdem libri epist. ad Fabatum constat, non de vicesima rerum venalium, vt volunt, quam nullus vnquam fando audiuit. Est & eius mentio in aliquot inscript. vnde constat Aemilium Macrum duos de ea libros scripsisse. Fuit & alia Vicesima, de qua Pomponius scribit A. O filium primum scripsisse, l. 2. §. ex his. D. de orig. iur. sed (vt opinatur Hotom.) illa fuit de qua Liuius lib. 7. ita scribit: Cn. Manlius Consul legem de vicesima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres quia ea lege haud paruum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt.

VICESIMARII exactores, à vicesima parte: vt Octauarij, ab octaua.

VICVS, platea vocatur. Ex multiplicatis domibus, fit vicus. Ex pluribus vicis, fit vrbs. Et est duplex: Vicus vrbanus, qui angiportū continet, quasi angustiorem plateam sine exitu: & vicus paganus, cum plures rusticanæ domus coniunctæ sunt extra muros. Hinc

VICI pro pagis, in l. 2. §. vltim. D. de vacat. muner. l. 30. D. ad municipal. l. 198. D. de verbor. signifi. vnde Vicanei, qui ex eodem vico & pago sunt, l. 4. D. de censib. Et Vicinales viæ, quæ vel ex vicis vel in vicos ducunt, de quibus suprà in verbo Via diximus.

VICOMAGISTRI in descriptione vrbis Constantinopolitanæ, quibus per noctem tuendæ vrbis cura mandata est: quos Dio στενωπάρχους vocat lib. 55.

VICINI sunt, quorū prædia non linea, sed paries communis disterminat. nam in vrbanis prædiis, Vicini; in rusticis, Confines appellantur. Paulus l. 4. §. vltim. D. fin. reg. Hoc indicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum, vrbanorū displicuit: neq; enim confines hi, sed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerunque disterminantur.

Vicini Bartolo l. si tertius. D. de aqua plu. dicuntur quousque vox hominis adclamantis exaudiri potest, l. 1. §. eodem autem teste. D. ad S. C. Tertyl. quod de voce communi accipiendum est, non nimis gracili, nec (vt ait) tubali, aut taurina.

Vicinum, proximum & adfine significat. Sic Vicina emptioni dicitur permutatio, l. fin. D. de rerum permut. Et Vicinus tractatus, l. 9. §. huic vicinus. D. de vsufruct. Et Vicina scripturæ, l. 20. §. 1. D. qui testa. fac. poss.

Vicinus pro consorte, l. si de meo. D. comm. diuid. l. vicinus. D. de aqua plu. arcen. & aliquando pro socio, l. damni. §. cum parietem. D. de damn. infect.

VICINIA, Festo vicinorum conuersatio.

VICTIMA omne animal, quod diis immolabatur, dictum est. Hostia ab hostiendo, id est, feriendo. Victimam Aelius apud Festum libr. 19. ait esse vitulum ob eius vigorem. Alij autem quæ vincta adducatur ad altare, aut quæ ad hostes victos immoletur. Ouidius:

Victima quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus à domitis, hostia nomen habet.

VICTIMARII, l. fin. D. de iur. immu. qui quæ ad victimarum sacrificia pertinebant, præstabant.

VICTVS verbo continentur, quæ esui, potui, cultuíq; corporis, quæque ad viuendum homini necessaria sunt: vestimenta quoque & cetera, quibus tegendi curandíve corporis nostri caussa vtimur, eadem appellatione continentur, l. 43. l. 44. l. 45. D. de verbor. signif. Verbum itaque Viuere non ad solum cibum pertinet, sed & vestimenta, & stramenta eo continentur: cum sine iis nemo viuere posit, l. 23. in fi. D. de verb. significatione.

VITIARE vinum. Vlpianus. Cum eo planè, ait, qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetū fecit, vel alio modo vitiauit (hoc est, corrupit) agi posse Aquilia Celsus ait: quia & effusum, vel acetum factum corrupti appellatione continetur. nec negat fractum & vstum contineri corrupti appellatione, l. seruus seruum. §. 10. D. ad leg. Aquil.

VIDELICET, verbum, quamuis regulariter ponitur declaratiue, vt per multa iura cōstat; tamen in l. tempus. D. de re iudic. ponitur limitatiue, & significat temperamētum, pulchra loquendi figura. Tempus quod datur iudicati, etiam heredibus eius, ceteríśque qui in locum eius succedunt, tribuitur: videlicet quod ex tempore deest.

VIDERI, fictionis verbum est interdum, vt in l. 1. §. fi. D. ad Turpill. Vide Barto. in l. si duo. D. de acquiren. hereditate. & in l. 3. §. idem scribit. D. de pecul. vide & Bud. in poster. Annot. Alicubi veritatis est, vt in l. Titio. §. Titio genero. D. de condit. & demonstrat. l. tale. de heredib. insti. & in simi. Hoc verbum Iuriscons. esse Cicero attestatur ad Trebat. libro Episto. 7. Hoc quemadmodum, inquit, vos scribere soletis in vestris libris, Idem Q. Cornelio videbatur. Sentit autem, Iuriscons. affirmare sententias suas aliorum auctoritate.

Videri fecisse, formula qua veteres in sententiis vtebantur. Cicero lib. Acad. quæstionū 2. Quam rationem, inquit, maiorum etiam comprobat diligētia, qui primum iurare, &c. quæque iurati iudices cognouissent, vt ea non esse facta, sed vt videri pronunciarēt. Idem Verrina 4. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronunciat, Sthenium literas publicas corrupisse videri. Item alibi; Fecisse videri pronunciant. Idem libr. de finib. 1. Réque ex vtraque parte audita, pronūciaret eum non talē videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent. Sext. Pompeius lib. 14. Parum cauisse videri pronunciat magistratus, cum de consilij sententia capitis quem condemnaturus est.

VIDVAM non solum eam, quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem, quæ virum non habuisset, appellari ait Labeo: quia vidua sic dicta est, quasi Vecors, Vesanus, qui sine corde, aut sanitate esset: similiter viduam esse dictam, sine duitate, Iauolenus in l. malum. D. de verbor. signifi. vide Bald. l. fin. C. de plagis.

VIGILES nocturni excubitores vocabantur, qui noctu incendiorum arcendorum caussa vigilias agebāt, ex Augusti instituto, qui per singulas vrbis regiones eos disposuit, præfecto eis ex equestri ordine viro spectabili, qui præfectus Vigilum est appellatus, l. 1. 2. 3. D. de offic. præfect. vig. l. fin. D. de condi. caus. da. l. 2. §. 1. D. de fugit. l. 58. D. de furt. Hos ex libertinis conscribi voluit Augustus teste Dione lib. 55.

VIGILAX, l. 18. D. de ædil. edict. vigilans, industrius, sollicitus. Si constantem, inquit Gaius, aut laboriosum, aut curacē, vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem adfirmauerit.

VIGILANTIA, diligentia. Hermogenianus: Personale munus est, quod cum corporibus, cum labore, ac solicitudine animi ac vigilantia existit, l.1. D. de muneib. & honorib.

VIGINTIQVATVOR horæ. Paulus in l. more Romano. D. de feriis. Quicquid, ait, in iis vigintiquatuor horis, id est, duab. dimidiatis noctibus, & luce media actum est, perinde est, quasi qualibet hora lucis actum esset.

VIGINTIVIRI erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & Quatuoruiri curatores viarum vrbis, & Decemuiri, qui hastam centumuiralem cogebant. Dio lib. 53.

VIGINTI VIRATVS apud Tacitum, Vtque munere, inquit, capessendo vigintiviratus solueretur.

VIGOR. Imper. in l. prohibitum est. de iure fisci. C. libro 10. ad finem. Cum literis nostris cognouerit, non ex arbitrio suo Cæsarianos ad capiendas easdem venisse facultates, sed iustitiæ vigorem id fieri statuisse. Interpres vigorem, id est, Principem exponit, quòd sit vigor iustitiæ, & animata Lex. Sed apparet, effrenatæ officialium cupiditati oppositam ab Imper. perpetuam & constantem iustitiæ voluntatem, vnicuique sua tribuentem. Si quidem quod firmum & integrum est, recte vigere nuncupatur.

VILLA, inquit Varro libro quarto ling. Latin. dicta est quo fructus conuehebant. Idem lib. 1. cap. 2. de re Rustic. Villicus agri colendi caussa constitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum veneunt. A quo rustici vellam, non villam, quo vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere.

Villa vrbana. Columella libr. 1. cap. 6. Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Rusticam, & Fructuariam. Vrbanam fuisse apparet, quam sibi dominus qui vrbem incolebat, ædificabat. Rusticam, quam villico, procuratori, instrumentísque rei rusticæ: Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. Vlpi. l. 11. §. 4. D. locat. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur.

Villa fundi accessio est: proinde diruta ea, vsusfructus non extinguitur, auctor Vlpianus l. fundi vsufructu. D. quibus modis vsusfructus amit. Pomponius in l. si ita. D. de instruct. vel instrum. leg. Villa, inquit, pars fundi sine vlla dubitatione habetur.

VILLICVS, est is qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, vniuersóque operi rustico, lege 8. D. de instruct. lega. lege filio. D. de adimen. lega. lege si cum villico. D. de inst. act. Sed poetæ hanc solent appellationem referre ad præfectos quoslibet, vt Iuuenalis ad præfectum vrbi scribens de Pegaso iurisconsulto:

Pegasus attonitæ positus modò villicus vrbi.

& ad Præfectum ærarij Patauina inscriptio:

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

Cuiacius.

VINCTVS (quod ad leg. Aeliam Sentiam adtinet) non videtur fuisse seruus, licet carcere clausus fuerit, si vincula corpori eius non sunt addita, lege 216. D. de verborum signific. & apud Vlpianum Epito. titu. 1. Porrò Vinctum esse, hoc est constrictum, & in vinculis esse distant, l. si tamen. §. ei qui seruum. D. de ædilicio edicto.

VINCVLORVM appellatione vel publica vel priuata vincula significantur, vt ait Vennleius l. 224. D. de verborum signific. Et ideo in edicto prætoris, lege prima. D. ex quibus causs. ma. viginti annis in integr. restitut. verba hæc, SIVE IN VINCVLIS ESSET, non ad eum tantum pertinent, qui publica custodia coercetur, sed ad eum quoque, qui à latronibus, aut prædonibus, vel potentioribus vi oppressus, vinculis teneatur: sed & inclusi lautumiis vinctorũ numero habentur, quatenus nihil interest, parietibus quis, an compedibus teneatur. In vinculis quoq; esse accipimus eos, qui ita alligati sunt, vt in publico parére sine dedecore non possint, l. 9. & l. 10. D. eodem. Custodię autém appellatione sola publica intelligitur. Et ideo in vinculis custodiáve separantur in l. 3. §. lege Iulia. D. de testibus. Et apud Vlpianum in Institutionib. titulo primo.

Vinculum obligationis dicimus, lege sexagesimaseptima. D. de procuratoribus. Et æquitatis, lege nonagesimaquinta. §. naturalis. D. de solutionibus. Vinculum pignoris, in lege trigesimanona. §. curatores. D. de administratione tutorum, lege decimaquinta. §. sed si emptor. D. de re iudic. lege decimasexta. C. de locato. lege secunda. C. de curatore furiosi. Et ita vinculum restituendæ rei, quæ pignori nexa erat, dicitur in lege nona, in fine. D. de supellectile legat. Sic & vinculum, in l. 20. D. qui test. fac. poss. pro vinculo pignoris, quo ab hostibus redempti redemptoribus obstringuntur, l. 21. D. de captiu. & postl. l. 8. & l. 11. C. eo. titul. l. 43. §. vlti. D. de legat. lib. 1. Quo vinculo resolui intelliguntur, si libertas iis detur, l. 90. D. de adq. hered. Vinculum stipulationis, l. 6. C. si cert. pet. l. 6. C. de vsur. Vinculum cautionis, l. 40. D. de vulg. & pupil. l. 13. §. 1. de tut & curat. vt vinculum fideiussionis, apud Cassiodor. lib. 2. Variar. Epist. ad Frusinatem. Vinculum locationis, l. 52. §. penult. D. de fideiussoribus. Vinculum familiæ, l. 87. D. de adq. hered. Vinculum necessitudinis & adfinitatis, l. 9. D. de suspect. tutorib. l. vlt. C. de codicill. Vinculum religionis, l. 1. C. de in lit. iur. Vinculum pœnæ, l. 134. D. de verborum obligationibus. Vinculum insulæ, lege quinta. D. de interdict. & releg. Vincula censualia, lege quarta. §. si quis inquilinum. D. de censibus.

VINDEX in XII. Tab. appellatur, qui alterius caussam suscipiebat vindicandam, quem nunc procuratorem dicimus, vt Boëthius scribit in Topic. Videtur tamen ita potius appellatus, qui iudicio sisti, iudicatúmque solui satis pro alio dabat. Id est qui vindicabat quominus is, qui prensus esset, ab aliquo teneretur: vt cum cuipiam iniecta esset manus, vt ad Prætorem iudicémve duceretur. qui etiam eum qui iudicatus à creditore ducebatur, liberabat. Hæc autem sunt legis verba: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO CIVI, QVIVIS VOLET, VINDEX ESTO. Huius meminit Cicero in Top. & Gell. lib. 16. cap. 10.

VINDICES ciuitatum in l. 1. Cod. Th. si quacum. prædit. potest. iidem sunt qui & Defensores ciuitatum. At Vindices illi quorum Iustin. in Nouell. [illegible] & in Nouell. [illegible] meminit, videntur potius esse qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anastasio imperatore in singulis ciuitatibus constituti sunt, vti auctor est Nicephorus lib. 16. cap. 44. è quibus verisimile est Iustiniani tempore adhuc in quibusdam ciuitatibus nonnullos superfuisse. Sic autem appellati sunt, quòd decurionum iniquis exactionibus oppositi fuerint. His pares sunt Canonicarij, de quibus suo loco dìximus.

VINDICO, concretum esse verbum volunt, à vim & dico, vt iudico, quod Var. li. 4. de ling. Lat. à ius & dico deriuat. nã in vindicationibus manus conseri, & vim quandam adhiberi solitam, quam Festucarià Gellius, Quotidianam Cicero appellat, ostendit Hotom. in Comm. in Orat. pro Cæcina. vbi etiam docet, vim quam moribus Cicero fieri dicit, Festuca fieri solitã,

quam etiam vindictam appellari Boethius in Topica teſtis eſt. Ergo Vindicare eſt ius aliquod vel dominium ſibi adſerere. Hinc Vindicare in ſeruitutem, l. 3. D. de lib. cauſ. nec tantum res corporales, ſed & iura vindicari dicuntur, veluti hereditas, vſusfructus, ſeruitus, l. 1. §. 1. D. de petit. hered. l. vnic. §. penult. D. de remiſs. Vindicare etiam iniuriam ſibi factam exequi, & crimen perſequi ſignificat, l. 2. §. ſed ſi agat. D. de iudic. l. 17. §. 2. de iur. fiſc. Vindicare item, in libertatem eſt adſerere: vnde vindicta. Vindicare ſuum eſſe, pro eo quòd alias, ſuum eſſe petere dicitur, l. 27. §. cui legatum. D. de aur. & arg. leg. l. 66. D. de rei vindic. & alibi. Vindicare dominium, l. 40. D. de pig. act. & Vindicare per in rem actionem ius non eſſe alicui reficiendi, l. 3. §. pen. D. de riuis. Vindicare pignus creditor dicitur, qui in rem ſibi pignori obligatam, à poſſeſſore petit, l. fin. D. de pign. act. l. 16. §. creditor. D. de pigno. l. 7. C. de oblig. & actio. In cuius libelli conceptione, & concluſione obſerua pragmaticos Gallos ita dicere: Quo tempore Titius erat dominus fundi Tuſculani, eum mihi pignori oppoſuit. Hunc autem nunc Gaius tenet. Peto igitur, aut fundum mihi vindico, aut mihi pecuniam ſoluat. Sic ſcriptum in eorum libellis inueni: *Qu'il me guerpiſſe ledit fond, ou maiſon, ou me paye la ſomme de 20. eſcus, pour laquelle ſomme ledit fond, ou maiſon en eſt adfect, & hypothequé.*

VINDICIAE, inquit Feſtus lib. 19. appellantur res eæ, de quibus controuerſia eſt: aut potius vindiciæ dicuntur inter eos qui contendunt. Seruius tamen in ſingulari extulit, Vindiciam eſſe dicens rem de qua controuerſia erat, ab eo quod vindicabatur. Atque hinc patet Vindicias olim aliud nihil fuiſſe quàm poſſeſsionem rei controuerſæ alicui magiſtratus decreto vſq; ad finem iudicij attributam. Liuius lib. 3. de Virginij filia loquens ab App. Claudio Decemuiro adamata: Marco Claudio clienti negotium dedit, vt virginem in ſeruitutem aſſereret, neq; cederet ſecundũ libertatem poſtulantibus vindicias. Item paulo poſt: Poſtulant (aduocati puellæ) vt rem integram in patris aduentum differat, lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem. Item: Hoc tantum ſciat, ſibi, ſi huius vindiciis ceſſerit, conditionẽ filię quęrendã eſſe. Item Pomponius l. 2. de origin. iuris, de eodem Appio loquens: Et ſecundum eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat, (vindicias) dixiſſe. Poſtulare autẽ vindicias ſecundum libertatẽ, eſt poſtulare vt interim libertate quis potiretur: nam dare vindicias ſecundum libertatem, vel à ſeruitute, eſt decernere, vt interim dum quæſtio agitatur, in poſſeſsione ipſa ſui ac libertatis quis eſſet: cuius contrarium eſt, Dare vindicias à libertate, vel ſecundum ſeruitutem; qua phraſi etiam paulo inferius vtitur idem Liuius. De lite autem vindiciarum ſic Pædianus in Verrin. 3. Lis vindiciarum eſt, cum litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum eſt quis debeat eſſe poſſeſſor. Et ideo qui eam tenet ſatiſdat pro præde litis vindiciarum aduerſario ſuo, quò illi ſatisfaciat is, nihil ſe deterius in poſſeſsione facturum de qua iurgium eſſet. Rurſus ſponſione ipſa prouocatur ab aduerſario, certæ pecuniæ, aut æſtimationis quam amittat, ni ſua ſit hereditas de qua contendit. Prædes autem vocat ſatiſdatores locupletes. Hanc recredantiam vocari vult Budæus. Vindiciæ item dicebãtur, quæ ex fundo in ius afferebantur vindicandi cauſſa, vt ſuprà ex Gellio in verbo Conſerere expoſuimus. Vindiciæ item manus correptionem ſignificant: καρπισμὸς à Clemente vocatur, à Chariſio καρπιςία dicitur. Gellius: Vindiciæ correptione manus in re atque loco præſenti apud Prætorem fiebant. Vindiciæ autem verbum à Vindico videtur deductum, vel teſte Liuio vbi ſuprà: Appius, inquit, cum virginem non defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem locum ſeditionis quærere diceret, non præbiturum ſe illi eo die materiam, &c. Et paulò poſt: A Marco Claudio petiturum vt decederet iure ſuo, vindicarique puellam in poſterum diem pateretur. Vindicari enim puellam dixit, pro vindicias puellæ ſecundum libertatem dari, hoc eſt aſſeri interim in libertatem, & in poſſeſsione libertatis eſſe. Vindiciam ferre dicebatur qui rem decreto ſententiáque obtinebat: dicere verò vindicias, iudex. Sed ſi vindiciam ille tulerat qui non debuerat, tribus arbitris datis, duplione damnum luebat. Lex enim erat: Si vindiciam falſam tulit, rei, ſiue litis arbitros tres dato, eorum arbitriis fructus duplione damnum decidito.

VINDICATIO, videtur ex antiquis vindiciis originem duxiſſe: nam Cicero in Orat. pro Milone, cum actiones calumnioſas ſignificaret, ita ſcribit: Eum denique qui non calumniis litium, non iniuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos; ſed caſtris, exercitu, ſignis inſerendis petebat. Sed tamen Vindicatio longe aliud hodie eſt. Vindicatio enim eſt ipſa vindiciarum poſtulatio: id eſt actio in rem, per quam quis rem ſuam ab alterius poſſeſsione in dominium ſuum vindicat, l. actionum. 25. D. de oblig. & act. Impropriè tamen Vindicatio triplex reperitur: vna proprietatis, quæ propriè vindicatio eſt, altera ſeruitutis, tertia pignoris, l. 3. §. eſt autem. & §. Pomponius. D. ad exhib. vnde Hypothecaria actio Vindicatio pignoris appellatur, in l. ſi fundus. 16. §. 3. D. de pignorib.

VINDICTA, inquit Boethius in Topica Ciceronis, eſt virgula quædam, quam lictor manumittendi ſerui capiti imponens, eundem ſeruum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba ſolleinnia, atque ideo illa virgula Vindicta vocabatur. Plutarchus de iis qui tardius à deo puniuntur: φαμένοι οὓς ἂν εἰς ἐλευθερίαν ἀφαιρῶσι) κάρφος λεπτὸν αὐτῶν ἐπιβάλλοντες τοῖς σώμασι. Hæc autem Feſtuca vindicta dicta eſt à Vindice (non Vindicio) Vitelliorum familiæ ſeruo, vt idem Plutarchus in Publicola ſcribit, & Liuius libro ſecundo: qui ſeruus quòd adoleſcentum nobilium coniurationem pateſeciſſet, libertate & ciuitate ab ipſo Bruto donatus eſt, indéque obſeruatũ referunt, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti viderentur. Quare vindicta idem eſt quod Feſtuca: nec alio ſenſu dixit Perſius:

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

quàm alio loco:

Non in feſtuca lictor quam geſtat inani.

Hinc Vindicta manumiſsi, ſub tit. D. de manu. vend. & Vindicta liberare, alibi paſsim.

Vindictam imponere, lege penultima. §. pater. a. D. de caſtrenſ. pecul. lege ſecunda. Cod. ſi aduerſ. lib. Et Vindicta libertatem imponere, l. decima. C. qui teſta. fac. Et Vindicta manumittere, l. trigeſima tertia. D. de dolo & D. de manumiſſ. vind. & C. de vindicta apud concil. manumiſ. Et Vindicta liberare, lege centeſima vigeſima ſecunda. §. Flauius. D. de verborum obligationib. lege decimaquinta. D. de manumiſ. lege quinta. D. de manumiſſ. vindict. lege vltima D. pro derelic.

VINDICTA, vltio, opponitúrque rei perſecutioni, lege penultima. D. ſi ex nox cauſſ. ag. lege penul. D. de ſepul. viola.

VINEA, locus vitibus conſitus, lege certo. vbi Accurſius. D. de ſeruit. ruſt. Vineæ, quòd vini ſint feraces, Feſto lib. 19.

Vinea, & Vites differunt, quòd Vinea eſt ager ipſe, vites verò quæ fructus ferunt. denique inter vineam & vites hoc intereſt, quòd inter arua, & ſegetes. Iauolen. lege certo, D. de ſeruit. ruſt. Certo generi agrorum acquiri ſeruitus poteſt, veluti vineis: quòd ea ad ſolum magis quàm ad ſuperficiem pertinet. ideo ſubiectis

vineis

vineis, seruitus manebit. Quibus verbis ostendit, vineam solum ipsum esse: vitem verò superficiem. Sic l.4.D.de censib. Vinea quot vites habeat, oliuæ quot arbores.

VINO legato, id omne quod ex vinea natum vinū permansit,& acetum quoque quod vini numero paterfamil.habuerit, continetur. Mulsum verò & defrutum & zythum, & ceruisia, nisi de iis quoque testator senserit, non continentur, l.1.l.9.D.de vino,tri.l.2.in fin. D.de opt.leg.

Vinum DOLIARE, vide DOLIARE vinum.

Vinum VETVS, dicitur anno lapso. Si enim mustum, ait Alciatus, à Calendis Nouembribus, quo tempore defæcatum esse incipit, nouum vinum dicitur, l.iubemus.C.de erog.mil.lib.12. Apparet non prius vetus appellari, quam aliud nouum collectum sit, l. vetus. de trit.vin.& ol.leg. Vult tamen hac in re ad consuetudinem regionis esse attendendum. Adi & Barto.in l.cum quid. D.si cert.petat.& in d.l.iubemus.

Vinum cum vasis legatum. Proculus l.penult. de trit. & vin.leg. Illud verum esse puto, cui vinum cum vasis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse.

VINARIAM nauem Vlpianus in l.21.§.5. D.de furtis. eam interpretatur, in quam vinum effunditur,& vnde postea hauritur.

VINARIVS, pro ebrioso, & vinolento. Vlpian.l.4.§. 2.D.de ædil.edict. Item aleatores & vinarios non contineri edicto.& l.25.§.3.eod. Aleator forte, vel vinarius vel erro euasit.

VINACIA, granis vuæ compressæ. Iulianus l.14.in fin. D.de cond.furt. Idem iuris est vuis subreptis: nam & mustum & vinacia iure condici possunt. Vlpianus l. 52.§.8.D.de furt. Idemest & in vuis, & in musto, & in vinaceis. nam & vuarum & musti & vinaceorum nomine furti agere potest.

VINARIA vasa, inquit Iulianus, proprie vasa torcularia esse placet. Dolia autem & serias, tandiu in ea caussa esse, quandiu vinum haberēt: cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium vsum transferri possent: veluti si frumentum in his addatur. Eandem caussam amphorarum esse: vt cum vinum habeant, tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi posit, l. 206.D.de verborum significat.

VIOCVRI, magistratus è 26. numero, quorum erant quatuor in vrbe,& duo extra vrbem, de quibus Dio lib.54. Hi curatores erant viarum.

VIOLARE, propriè de virgine dicitur: transfertur tamen ad alia & profanare significat, vt violare ius legationis, violare sacra, muros, & loca religiosa, parentes, fœdus, legem. Vnde violatæ legis reus, l.1.C.de petit.bon.sublat.lib.10.

VIOLAVIT qui oppressit, c.si quis sponsam.36.q.2.

Violatum, id est, violandum, cap.veniens.extra qui cler. vel vouen.

VIOLENTIA in malam partem sumitur, cap.conquestus.de foro comp. Violentia quot modis inferatur, edisserit Barto.l.1.C.de nauic.libro 11. Quotuplex sit, not.in l.in iis.D.quod met.cau.& in l.si quis in tantum.C.vnde vi. Quando dicitur fieri violētia, & quæ actio propter eam detur, not.in l.1.D.de vi public.

VIOLENTVS possessor dicitur, qui expulso veteri possessore, acquisitam per vim possessionem rerum obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio, cui resisti non posit, fretus ingrediens in possessionem, vim faciat, l.1.§.Vi possidere.D.de vi & vi armat.

VIR BONVS, qui iuri naturali obtemperat,& voluntatem suam illi conformem facit, eámq, sequitur. Item vir bonus dicitur, qui facit alteri quod sibi vult fieri, l.1.circa medium.D.de solu. In iure Ciuili iudex est: & nomen viri, sæpe est dignitatis: refertur enim ad virtutem, vimque animi & corporis, l. 1. C.de dignitat. lib.12.

Viri boni arbitriū, quod omnibus ferè stipulationibus olim comprehendebatur, idoneæ & integræ existimationis, diligentísque, circunspecti, & considerati patrisfamil. arbitrium significabat, l.20. §. vltim. D. de oper.libert.l.21.§.siue autem. D. de noui oper.nunci. l.9.in princip.& §. sed si lapidicinas.l.13.in fine.l.15.§. & si vestimentorum.l.65.D. de vsufr.l.18.§.& cuius. D.de damn.infect.l.47.§.si Sticho.D.de fideicomm. libert.l.13.D.de ann.leg.l.1.D.de legat.lib.2.libr.17.l. 18.D.iudic.sol.l.50.D.solut.matr.& aliis infinitis locis. Qua de re etiam suprà nonnihil diximus in dictionibus Arbitrium, & Bonus.

Viris legatis, & pueros deberi, censuit Iurisconf. in l. seruis legatis.§.mulieribus.de leg.3.

VIRILES portiones æquales Paul. interpretatur in lib. 3.Sentent.titul. 2. quæ scilicet pro numero personarum & in capita constituuntur, vt tot fiant, quot sunt & personæ. Sic viriles partes accipe l.1.§.nunc tractemus.D.de tutel.& rat.distr.l.7.D. de fideiussorib.tut. l.43.D.de re iudic.l.54.§.vlti.de legat.1.l.67.§.si duos. D.de legat.2. Virilis portio in legatis conseruandis, post petitam contra tabulas bonorum possessionem, quomodo accipienda sit, vide l.8.D.de legat.præst.

Virilis appellatione in lege Papia, etiam interdum tota hereditas continetur, l.145.D.de verborum significatione.

Virilis vigor post ætatem annorum 25, completur, vt ait Vlpian.l.1.D.de minorib.

VIRILITAS, pro testiculis, l.5.in fin.D.ad leg.Corn. de sicar. Martial.lib.9 Epigr.

Non puer auari sectus arte mangonis
Virilitatis damna maret erepta.

Plinius lib.35.cap.12. Galli Samia testa virilitatem sibi amputant. Quint. Decl. CCCXL. Mango iratus, ait, illi fortasse pretium excisa virilitate producet. Et in instit. Orat.lib.5.cap.13. Non alio medius fidius modo docentium, quàm quo mancipiorum negociatores formæ puerorum excisa virilitate lenocinantur. Apul.li. 8.de Asino aur. Fuga detestabilem illum exectorem virilitatis meæ relinquentem.

VIRIPOTENS virgo, nubilis, matura viro, l.mulieris. 13.D.de verbor.signific.l.pater.101.D. de conditio. & demonst. Iustinian.sub titul.quib.mod.ius patr. post duodecim annos completos viripotentes appellat.

VIRES, pro potestate siue facultate patrimonij. Vlpianus in fin.l.1.de legat.2. velut certam quantitatem exprimit pro viribus, scilicet patrimonij. Viribus præturæ compelli, hoc est, potestate: & nunc vulgo dicimus, ex officio iudicis, l.2.in princip.de iud.

VIRGAE sanguineæ, vide Sanguineæ virgæ.

VIRGO etiam intelligitur vi corrupta.

VIRGINARI, hoc est, virgines agere, vocabulū apud Tertullianum deprauatum, restituit Rhenano.

VIRGINITAS est in carne corruptibili perpetua incorruptionis cultatio, B.August.lib.de nupt. & concupiscent. Beatus verò Ambrosius sic definit, Est expers contagionis integritas.

VIRIAE, loquitur Isidorus, sunt virorum armillæ: dicuntur tamen etiam de muliebribus. Septimius Florens lib.de Pallio: Vtiq; sicut vestigia cæstuū viria occupauit: ita & endromidis soloecé, &c. Ambrosius l. de Abrahā: Inaures habebat, quæ non grauarēt aurem, sed demulcerent: virias, quæ manum non materiali auro onerarent, sed spiritali actu leuarent. Hinc

VIRIOLAE, diminutiuum, l.25.§.ornamenta.D.auro, & arg.

& arg.leg.mullebris manuũ ornamenta, Grçcis, ψέλια, κλάνια, περιχάρια Testatur Turnebus, in antiquo Lexico virias & viriolas exponi brachisles. Plin.libr. 33.c.3. Viriolæ Celticæ, viriæ Celtibericæ: ita enim legi debet. tanq; illis populis erant in vsu.

VIRIDIARIA, seu Viridaria, locs virẽtibus herbis graminibúsq; & arbustis amœnitatis caussa consita, l.26. D.de instr.vel instr.& apud Vlp.in Instit.tit.6.& Sueton.in Tiber.cap.60. & Lamprid.in Heliogabalo. & Veget.lib.4.cap.6. Appellantur & Virdiaria, prout in Pand. Flor.scriptum est, in l.13. §. fructuarius. & §.si ædium. D.de vsufru.& l.8.in fin. D.de instr.vel instr. Et Viridia in l.79.in fin. D.de verbor.signific.l.15. D. de seruit.l.12. D.de seruit.vrb.& apud Vitru.libr.6.c. 6.& lib.5.cap.9 & Senec.Epist.15.lib. Et sic cisternam viridibus subditã apud eundem accipe libr.13. Epist. Et Ambulationes pressis ac tonsis viridibus vmbrosas, apud Plin.libr.5. Epist.ad Apollinarem. Macrob. lib.1. Saturn.cap.4. Viridia cum ἀντὶ ἐπιθέτε accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridia prata, viridiũ pratorum. Cum verò ipsam loci viriditatẽ significare volumus, viridiorũ dicimus vt cum dicitur, Formosa facies viridiorum. Apparet autem ex d.l.26. etiam in doliis defodi viridiaria cõsueuisse aggesta terra. Quin & in fenestris amœnitatis gratia interdum habebãtur, vt ex Martiale, & ex Plin.lib.19.ca.4. intelligimus. Supra ædificia quoque viridiaria habuisse Romanos ostendit l.12. D.de seruit.vrb.præd. Hinc

VIRIDIARII serui qui viridiariorum curam habent.

VIRIOLA, vide VIRIÆ.

VIS, verbum est anceps: quod etiam accipi bonam in partem potest: vt quam Magistratus rectè infert, scilicet iure licito, & iure honoris quem sustinet, l.3. quod met.caus. Vis est & tunc, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit, l.13. D.eod.

Vis, inquit Paulus lib. Sentent.1.titul.7. est maior rei impetus, qui repelli non potest. Grçci autem sic vertunt, μεγάλου πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δυνατόν τις ἀποσεῖσαι, ἔχουσ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποδιώκειν, καὶ ἀποτρίπειν. In illa itaque Pauli definitione pro maior, maioris legendum censuerim: quod & probat l.2. D.quod met. causs. his verbis: Vis est necessitas imposita contraria voluntati, maiorísq; rei impetus, qui repelli non potest. Vel sic:

Vis dicitur, quicquid nullo iure fit, contra liberam alicuius voluntatem. De qua elegantissime tractat Cicero in Oratione pro Cecinna, Cùm de iure (inquiens) & legitimis hominum controuersiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vnde in hac significatione, Vis & Ius opponuntur. Callistratus in l.extat.§.1. D.quod met.causs. Atque per hæc duo contraria, distingui humanã vitam longo interuallo à beluina, Cicero in Oratione pro P.Sextio pulchre docet.

Vis est quadruplex: Expulsiua, quæ si cum telo fieret, antiquis est dicta, Vis armata, qua fundo quis deiicitur, vt tractatur D.vnde vi. Turbatiua, cum vterque possessionem adserens, ab alterutro deturbatur. Quò pertinet titu.D.vti possidetis. Cicero eleganter appellat, Vim quotidianã, quòd possessores in dies solẽt vtrinque possessionem vindicare. Inquietatiua vis, cum aliter in alterius solo ædificat, pertinens ad titu.D.quod vi aut clam. Ablatiua vis, cum ab inuito aufertur aliquid: cui deseruit actio vi bonorum raptorum, & lex Iulia de vi. Compulsiua denique vis est, cum quis inuitus compellitur vt alij consentiat. Aduersus hanc multa introducuntur remedia. I. Cõstitutio diui Marci in l.extat. D.quod metus caussa. & totus ille titulus. II. lege penultima. D.de vi priuat. Quæ d.l.extat. crassius exponit. III. l.si quis in tantam. C. vnde vi. IIII. l.miles.§. iudicati. D.de re iudicat. V. Constitutio Maximiliani, anno 1495. Vuormatiæ. VI. Constitut. Caroli 5. anno 1521. Vuormatiæ. VII. Constitutio Friderici, tit. de statut. & consuetud. contra liberta. Ecclesia. VIII. l.hi qui ædes alienas. D. ad legem Iuliam de vi publica. In Codice Theodosiano, eodam titulo est elegans constitutio aduersus illatam vim.

Vi possidere in interdictis Prætoriis dicitur, qui expulso vetere possessore, siue iure is, siue mala fide possideat, acquisitam per vim possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus, & præparatus venit, vt contra bonos mores auxilio, ne prohiberi possit ingrediens in possessionem, facit. Sed qui per vim possessionẽ suam retinuerit, aut etiam ereptam sibi, in ipso congressu recuperauerit, vi possidere non intelligitur, l.1.§.vi possidere. D. de vi, & vi arma. l. vndecima, si tu me vi. D. de vsucap.

Vi possidet & ille, qui absente domino, ingressus possessionem, venientem deinde non admisit, l.6. in fi. D.de acq. possess. At qui vacuam possessionem occupauerit, quanquam deinde venientem dominum prohibuerit, vi non possidet, l.4.§.penultimo. D.de vsucapionibus. Vi porrò possidere à me videtur, & qui ab auctore meo vi possidet, l.3.§. si quis ab auctore. D. de itin. actúque priua. Vim quoque facit, qui non sinit possidentem, eo quod possideat, vti arbitrio suo, siue in serendo, siue in fodiendo, siue ædificando, siue quid omnino faciendo, quod liberam possessionem aduersarij non relinquit, lege vndecima. D.de vi & vi arma.

Vi factum, in interdict. quod vi, aut clàm, videtur, finitore Mutio Scæuola, quod quis cum prohiberetur, fecit, l.74.§.vi factum. D.de diuers. regulis iuris, l.prima §. hoc interdictum. D. quod vi, aut clam. Sed & qui vel minimi lapilli ictu prohibitus facere perseuerauerit, vel contra testationem denunciationémque fecerit, aut cum se sciret prohibendum, per vim molitus est, ne prohiberi posset, & quo minus prohiberetur consecutus est, periculum denunciando aduersario, aut ianua præclusa, l.1.§.hoc interdictum. & l.19. D.quod vi, aut clàm.

Vim facere videtur quominus reficiatur, qui necessaria refectioni asportari non patitur, l.4. D.de itin.actúq; priuat. Vim autem facere non videtur, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur, l.197.§.2. D.de diuers. reg. iur. Alia caussa eius, qui quod sibi deberi putat, iam per iudicem reposcit, l.8. D.quod met.caus. l.pen. D.ad leg.Iul.de vi priua. Ceterum omne omnino, quod per vim fit, aut in via publicæ, aut priuatæ crimen cadit, l.195. D.de diuers.reg.iur.

Vis alia publica, alia priuata. Publica est, inquit Isidorus lib.5. Etymol.cap.26. si quis ciuem ad populum, vel regem adpellantem necauerit, torserit, verberauerit, vinxerit. Priuata verò, si quisquam ante iudicium armatis, hominibus è suo quenquam deiecerit, vel expulerit. Hactenus Isidorus, qui hæc omnia ex Paul. lib. 5. Sentent. titul. 26. transcripsit. Vim publicam etiam committit, & qui per vim stuprum infert, l.29. §.fin. D.ad leg.Iuli.de adult. Atque ita initio genere & qualitate delicti videtur vis publica à priuata separata. Postea placuit, publicam vim eam accipi, quæ armatis hominibus coactis committatur: Priuatam, quæ sine armis fiat, l. 5. D.de vi priuat. l.3.4.5. D.ad leg.iul. de vi publica. §.item lex Iulia. Institu. de public.iud.§. sed & ex constitu. Instit. de interdictis.

Vis, quod ad interdictum, Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est, pertinet, accipienda est pro qualibet priuata temeritate, ne quis ad decretam possessionem perueniat, vel ne ademptam quietè retineat.

Vis maior est, inquit Caius, quam Græci θεοῦ βίαν appellãt, l.25.§.

l.25.§.5.D.locati.id est ea quæ consilio humano neq; prouideri neq; vitari potest.& est animaduersio Dei in homines, cuius euitandæ ipse facultatem ademit: veluti fulgura, grandines. Cicer.2.de inuen. Defensoris, inquit, conquestio calamitatis eius, quæ non culpa, sed vi maiore quadam acciderit, &c. Plinius libro 18.cap.28.in fin. Ante omnia autẽ duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, ceteráque similia intelliguntur: quæ cum acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa quæ silente cælo, serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica hæc & magnæ differentię à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. Sic Columella lib.1.cap.7. Nam vbi sedulo colitur ager, plerunq; compendiũ, nunquam (nisi cæli maior vis, aut prædonis incessit) detrimentũ affert. Item Seneca lib.4.de benefic.cap.penult. Appellatur & Vis magna, l.2.in fin. D.de peric.& comm.rei vend. Similiter, Vis diuina dicitur, quæ scilicet non ab hominibus, sed admirabili quadam Dei potẽtia infertur. Vlpianus l.24.§.3.D.de damn.insect. Ita eum teneri, si ædificij vitio id acciderit, non si violentia vẽtorum, vel qua alia ratione quæ vim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificium est vt fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incendij, aut terræmotus vim sustinere possit. Dicitur & Vis cui resisti non potest, l.15.§.1.D.locati. Et maiores casus, quibus humana infirmitas resistere non potest.

Vi ipsa, id est, non reuera, & actu ipso, vt vulgò loquimur; sed facultate, τῇ δυνάμει, vt alibi loquútur, & nos obseruauimus: veluti cum quid nominatim dictum non est, sed aut verborum, aut ipsius negocij vis hæc est. Marcellus l.72.D.de solut. Vi quidem ipsa & hic ex his dari stipulatus est, qui eius non erant, id est, quamuis id non expresserit, se stipulari hominem ex iis qui sui non sunt, tamen ex vi negocij satis intelligitur: neminem scilicet quod suum est stipulari. Sic l.27.§.illud.D.de pact.l.16.§.inde quæritur. D.ad Trebell.l.1.D.de statulib.

Vim facere moribus, Cicero dicit in Orat. pro Cęcina persæpe. Moris enim erat, vt cum de agro quopiam controuersia institueretur, quia propter commoda possessionis magna iurgia, & pugnæ interdum ac cædes oriebãtur, litigatores de amicorũ sententia diem inter se summerent, qua die in rem præsentem, id est, in agrum illum vnà venirent, & in eo agro vim aliquam alter alteri dicis caussa faceret: id est, non veram & solidam, sed fictam & simulatam: quam Cicero in illa Oratione, vim quotidianam appellat: & Gellius lib. 20.cap.9. ciuilem ac festucariam.

Vis denique accipitur pro virtute quadam efficaci, hoc est, quæ potens est producere effectũ. Quo sensu Cicero dixit de finibus: Atque in sensibus est & sua cuique virtus. Sic in titu. D.de legibus, Modestinus, Legis virtus, inquit, est, imperare, vetare, permittere, punire. Et Celsus, Scire leges, ait, non est verba earũ tenere, sed vim & potestatem. Et in l.qui decem.§. Stibum. D.de solutionibus. Hac phrasi promiscue dicere solemus, Vi concessionis, aut virtute concessionis. Item, in virtute obedientiæ, pro vi obedientiæ. Eodem modo intelligenda est desultio tutelę, Instit. de tutel.§.1, & in l.1.D.eod.tit.

Visellia lex, vide in Tractatu legum.

Visceratio, largitio carnis, quæ publicis epulis fiebat. Pomponius l.54.de legat.& fideicom.lib.32.L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viscerationem. Cicer. libro de officiis secũdo: Prodigi qui epulis & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmque apparatu pecunias profundunt. Paulus in l.22.D.de legat.lib.30. viscerationem intelligere videtur, cum ait quod ad diuisionem singulorum ciuium relictum videtur, inquit Hotomanus.

Visio, consideratio, quæstio, prudens cogitatio, θεώρημα. Imp. de compos. digest. Et in bis partibus, in quibus perfectissimè visiones expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc separare penitus erat inciuile. In Græca constitutione θεωρία nominatur: ὁ ϰαὶ τὸ πολλάϰις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, &c. id est siue quod ita plerunq; obseruari totius visionis continuationem oportebat, &c. Vlpian. l.25.§.10.D.de hered.pet. Sed in proposita quæstione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totũ quod superest, restituere eum debere. Idem in l.8.§.2.D.ad S.C. Vellejan. Proinde secundũ hanc suam distinctionem in prima visione, vbi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret. item apud eundem in lege29.§.4.D. mand.& l.25.§.1.D.de probat. Inspectionem vidẽtur Iurisc. in eundem sensum protulisse l.31. D. depos.l. 44.de oblig.& act.l.12.§.manumittendo.D.de capt.

Visitatio, est exploratio vitiorum animarum, quarum cura episcopo concredita est, ca.si Episcopus.de de offic.ordina.

Visitatores, eiusmodi exploratores. vt Cardinales, legati, nuntij Apostolici, patriarchæ, Archiepiscopi, & episcopi, c.procurationes.de censibus.

Vispellio, vilium, & ignobilium cadauerum elatorem significat: & ita hoc verbum in Pand. Flo. scribitur in l.31.D.de euict.& l.7.D.ad S.C.Trebel.& l.qui decem. D.de solutionibus, vbi Bispellionem visitata B.& V. literarum commutatione per B. scriptum est. Sic & in Lexico B.Germani ad Vrbem Vispelliones, νεϰροθάπται, ϰοπιᾶται. Vespillones autem νεϰροφόροι. In aliorum auctorum codicibus Vispillones, & Vespillones appellãtur, vt apud Tertull. lib. de pallio. Martial. lib.1.Epigr. Sueton. in Domitiano cap.17. & in libell. Fulgentij obscurarum vocum, & apud Am. Marcellin. & Sido. Apoll. lib. Epist. vlti. & lib.2. Epist. ad Desideratum, vbi Vespillones & Sandapilarios coniungit. Sunt tamen qui inter Vispellionem, & Vespillonẽ hoc discriminis ponant, vt ille funerator sit, hic cadauera portet. quibus Lexici interpretatio fauet. Alij Bispellio legunt, diuerso sensu. Vide Bispellio.

Vita ambrosiæ in lib. de bono mortis, est spiraminis fruitio: morti opponitur, adimitur supplicio vltimo. Vita pro substantia ponitur in Nouell. de Referendar. post medium.

Vitalitia, apud auctores Barbaricos sunt dotalitia & doaria, Latinis munera nuptialia, Grǽcis ἐνβιώδια, quasi quæ vtenda fruenda mulieri in omne vitæ suæ tempus attribuuntur. Albert. Krantz. lib. Daniæ 7.ca. 35. Insuper Romulus acciperet Indeburgam filiã Alberti ducis in coniugem. Dos esset opidum Lentze cũ territorio suo. Romulus pro vitalitiis daret sponsæ Arusberg, &c. Item lib.8.cap.36.

Vitium à morbo in ædilium edicto separatur: eáque inter hæc verba differentia statuitur, quod morbus, temporalis est corporis imbecillitas: vitium verò perpetuum corporis impedimentum, veluti si luscus quis sit, lege prima, in principio.& §. sciendum. D. de ædilicio edicto. lege centesimaprima. §. verbum est. D. de verborum significatione. In stipulatione autem damni infecti, qua de vitio loci operisve cauetur, Vitium id esse definitur, quod accidens extrinsecus vitiosas ædes facit, lege 15. §. notandum. cum sequent. l.18.§.1.& §.& eius. l.24.§. vitium. D. de dam. insect.

infect. Palustris itsq; locus & harenosus vitiosus non existimabitur, quia naturale id vitium est. Quòd si arbores vetustate deciderint, vitio earum casus factus intelligitur, d.l.24.§.apud Viuianum. D.eod. Quò referenda sunt illa Cice. in Topic. verba: Non enim eius vitio, qui demolitus est, damnum factum est; sed eius operis vitio, quod ita ędificatum est, vt suspendi non posit.

Vitium facere dicuntur parietes, qui ruinam minantur. Caius l.30. D.locat. Dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Paulò post, vitiatum ædificium appellat. Idem l.32. D. de dam.infect. Si ædibus meis proximæ sint ædes meę & tuæ, quæritur an si hęc vitium mihi faciāt, cauere mihi debeas. Item, Nō & si vnas ædes cōmunes tecum habui, eæq; vitium faciant. Cicero in Top. Si ædes exesæ corruerunt, vitiúmve fecerunt.

Vitium ædiū & loci esse Labeo ait, quod accidens intrinsecus infirmiores eas facit, l.24.§.1.D.de dam.infect.

VITIA possessionum alia sunt ex re, veluti quod res fisci sit, vel furtiua, vel vi possessa, vel cōtra leg. Iuliam repetundarum accepta. Alia ex persona, veluti si mala fide, si clàm, si precariò quis possessionem sit ingressus, l.11.C.de acquir.possess.l.13.§.1.D.eod.tit.l.24.D. de vsucap.l.13.§.partus.D. de publicia. VITIOSVM itaque initiū possessionis est, si quis rei alienæ sciens possessionem apprehendat, l.15.§.pen. D. de vsucap. VITIOSE QVI cœpisse possidere intelligitur qui vi, clàm, vel precariò, vel mala fide cœpit possidere, l.2.§.Celsus.D.pro empto.l.13.§.vltim.l.vltim. D.de acquiren.possess.l.3.§.si quis ab auctore. l. penult.D. de itin.actúque.l.1.§.Aristo.D.de aqua quotid. l.15.§. penult.D.de vsucap. Ex contrario sine vitio tradita possessio, in l.24.D.de donat.inter vir.l.1.§.vlt.D. de except.rei vend.

VITIVM etiam pro culpa ponitur. Sic vitio suo quem caussa cecidisse, vitióve eius quid accidisse, id est, culpa dicimus, l.23.in fin.D.de nego.gest.l.95.§. pen. D.de solutionibus.l.71.in fin.D.de cōdi.& demon.l. 63.in fin.D.de euictionib.l.pen. D. de inof.testa.

VITIOSVM & nullum æquiparantur. Nam quod vitiosè fit, habetur pro non facto, l.quotiens.D. qui satisd.cog. vitiosè, accipe inutiliter.

Vitiosè cautum, vel satisfactum, non videtur cautum. Ideo rursus est rectè cauendum, l.quotiés, l.de die.§. mulieres.& §.si seruus.D.qui satisd.cog.

Vitiose possidere, vide Vitia possessionum.

VITIS, bacillus viteus, quo Centuriones ferire milites, cum quid peccassent, solebant. Macer l.13. §. 3.D. de re milit. Eum qui centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt. si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Plinius lib.14.cap.1.in fine: Quid quòd insertæ castris (de vitibus loquitur) summam rerum Imperiúmque continent. Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnā ipsam honorat.

VITREAMINA, vascula vitrea, quæ ornatus caussa parantur. Paulus l.18.§.8.D.de instr. vel instru. Cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam habuerit, an eadem, &c.

VITRARII, l.1.C.Th.de excus. artis.& l.1.C. Iust. eod. Basilicōn interpretibus ὑελουργοί. Hos Vitrarios appellat Lampridius in Alexand.

VITRICVS, matris vir ex alio viro natus appellatur: ait Modest.l.4.§.4.D.de gradibus.

VITVLVS, non tantum de boue iuniore, sed etiam de aliis quadrupedibus maioribus accipiédus est. Quinetiam ad pisces refertur, l.si quis fundum. §. Imperatos. versic.si quis vitulos.D.locati.

VIVERE verbum, inquit Caius, quidam putant ad cibum pertinere: sed Offillus ad Atticum ait, his verbis & vestimenta, & stramenta contineri: sine his enim viuere neminem posse, l.234.§.2.D.de verborum significatione.

VIVARIA, loca septa sunt, quibus inclusæ feræ custodiuntur & adseruātur: vel, vt ait Columella li.8.c.1. cubilia pecudum syluestrium, in quib. nemoribus clausis custodiūtur. Tryphoninus l.62.§.1.D.de vsufruct. Si viuariis inclusæ ferę in ea possessione custodiebantur. Sic l.3.§.item feras. D.de adquiren.possess. vbi viuaria à piscinis Paul. separat, & quod initio Viuariis, postea, Syluis circumseptis dicit. Sic & apud Plin.lib. 8. cap. 52. vbi viuaria primum togati generis inuenisse Fuluium Lippinum quendam scribit, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Ammia. Marcellin.lib.31. Ita hic quoque intra septa, quæ appellant Viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat. Viuaria etiam piscium dixit Seneca libro 14. Epistol. Et viuaria murenarum, ostrearum, cochlearum idem Plinius libr.9. cap.54.55.& 56.

VIX, vocula duo, atque eadem quidem ex diametro pugnantia significat. Vno namque modo ponitur pro eo, quod est, Etiam, l.vix certis.D.de iud. Alio modo pro eo, quod est, nullo modo, l.tutor. in princ. l.fin.in princ.ad SC.Velleia. Vide Bartol.in l. prima D.de tutel.

Vix, pro rarò, l. alienationis.D.de verb.signific.

VLLVS ALIQVIS, quasi vnus aliquis. Nunquam autem affirmatiuè ponitur, sed ponitur vel negatiuè, vel interrogatiuè, vel subiunctiue.

VLTRA dimidium (vt dicunt) iusti precij deceptus dicitur venditor, qui nec dimidiam partem veri precij acceperit: vt si res valeat ducentis, quam vendidit nonaginta & quinque. In emptore verò alia ratio est. Nam is non potest decipi vltra dimidium iusti precij, præterquàm, si plus duplo emat: puta, si rem centum aureorum iusti valoris, emat ducentis, & aliquantò pluris.

VLTRA quandoque temporis nota est, c. si Paulus. 32. q.5.l.cùm duobus.§.idem respondit.D.pro socio. aliquando medium tempus significat, cap. literæ. de dilat. Quandoque inclusionem significat, l.cùm vltra. C.de non nu.pec.l.eos.C.de vsur. Aliquando præfinit, & (vt vulgò loquimur) taxat, l. properandum in princ.C.de iudic.

Vltra in testamentis quid sonet docet lex Celsus. D. de vsucapionib.

VLTERIOR familiaritas, pro nimia, ac modum progrediente, apud Callistratum lege obseruandum. de offic.præsid.

VLTIMVS quis censetur, qui post se neminem habet, etiam si à nemine quoque præcedatur: quod latius exponit Alciatus in Comment.de verbo.significat.

VLTIMVM supplicium esse mortem solam interpretamur: inquit Caius l.21.D.de pœn.l.pen. C.Th.de offic.rect.prou.& l. capitalium. 28. D.de pœn. vbi Callist. sic scribit: Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, viui crematio, capitis amputatio: proxima morti pœna est, in metallum damnatio, deinde in insulam deportatio, &c. Sic Vltimam pœnam Plinius lib.2.Epist. ad Arria. dixit, & Sueton. in Iulio cap.14.

VLTRO, dictio variis apud Iurisc. sortitur significationes. Interdum enim pro prius. Paulus l.si in emptione. 34.§.item si.3.D.de cont.empt. Nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi vltro quod conuenerit præstet. Africanus l.si priusquam.15.D.de op.no.nunc. Cauere iuberet non prius se ædificaturum, quàm vltro egisset ius sibi esse altius tollere. Nam VLTRO

abundat

abundat hoc loco:vt l.1.§.interdictũ.D.vti poss. Actio nunquam vltro possessori datur, quippe cum sufficiat ei quod possidet. Sic apud Papinianum l.1.in fi. D. de vsur. Tutor vltro conuenit pupillum,eique pecuniam offert.id est prius quàm à pupillo conueniatur.

VLTRO, pro ipso iure, & sine aliqua facto aduentitio. Paulus l.2.D.de leg.Rhod.Imò etsi non retineat merces magister, vltro ex locato habiturus est actionem. Id est,etiam sine retentione. vox tamen NON in libris Flor.deest. Vlpianus l.3.D.de cond.causs. data.Quin imò etsi nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen vt darem ,vltro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur.

VLTRO, sua sponte. Scæuola l.cùm quis.37.§. nuptura. 4.D.de leg. & fid. lib. 32. An maritus doli mali exceptione se tueri possit: & an vltro ex causa fideicommissi actio ei cõpetit. Id est, sua sponte id ab illo possit petere, quod per exceptionem retineret. Papinianus l.1.in fi.D.de vsur. Planè si tutelæ iudicio nolentem ex periri tutor vltro conuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. Item apud Paulum l.ergo 22. D. ex quibus causs. maior.

VMBRATILIS pactio suffragiorum, l. vniuersi.Cod. de leg.

VNARE, simplex verbum, Tertullianus vsurpat. Vnde nos Adunare dicimus,& Coadunare.

VNCIA, pars assis duodecima, cuius hæc erat nota —, mensuræ quoque primus gradus est Cassiodor. lib.1. Variarum.

Vncia auri, aurei sex, A. Augusti.lib.2.ca.9.& eiusdem li. ca.vltim.declarat Vnciam pedis.

VNCIARIVM fenus in 12. Tabulis, quod centesimo anno sortem æquat, definitore Tacito lib.5. Annal.

Vnciarius heres, ex vncia scriptus, l.34.§. inde dicitur.de de leg.1.

Vnciariæ vitea, quòd inter quamlibet vitem vnius iugeri vncia interuallum æquale faceret.

Vnciariæ vsuræ, l.47.§. præfectus. D.de adm.tuto.cum pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur:id est quæ singulos nummos è centenis quotannis efficiunt.

VNCIARIA lex Festo lib. 19. dici cœpta est, quam L. Sulla,& Q.Pompeius tulere:qua sanctum est,vt debitores decimam partem......locum hunc mutilum pro ductis notatum apud Festum inueni. quæ desunt ex aliis auctoribus supple.

VNCTORES, ἀλεῖπται, serui sunt, qui in balneis dominum vngebant, atque illi muneri destinati erant. Consuetudo enim erat veterum singulis diebus antequam cibum caperent,in balneo se lauandi, & postea vngendi. Cicero in epist.postrema lib.13. ad Atticum, cum Cæsarem accepisset in fundo quodam suo. Post horam viii.inquit,in balneũ, tũ audiuit. De Mamurra non mutauit, vnctus est, accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit & bibit ἀδεῶς & iucundè. Sic Terent. in Phormione Act.2.1,

Tes symbolum venire, vnctum atque lautum è balneis, Otiosum ab animo, &c.

Cicero etiam Episto. ad fam. lib. 7. 24. hoc verbum vsurpauit.Ille autem, inquit qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, & sat bonum vnctoré, discessit à me, vt mihi videbatur, iratior. Testatur Victorius Var. Lect.lib.17. cap.1. spectari Romæ in antiquo lapide, vnctorem dextra manu guttum tenentem (vas scilicet olei plenum, quod guttatim fundebat seruus) nec longe ab eo forma strigilem incisam. Sic Plautus in Trinummo. *Ducitur familia tota, vestispici, vnctor, auri custos.* Martialis lib.12. *Atque olei stillam donaret Opelicus vnctor.* Idẽ Victorius vbi supra pro Iunctores in l.in lege Censoria.203.in fin.D.de verb.sign. Vnctores legi vult. Vide Iunctor.

VNGVENTIS legatis, non tantùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis caussa, sed & valetudinis, l.21.§.1.l.25.in fi. D.de au.& arg.leg. Vnguẽta autem coactis odoribus fieri ait l. 27. §. 1. D. de acquirendo rerum domi.

VNIO, margaritum est ex concha, quæ apud rubrum mare & crescit,& coalescit, l.6.l.19. §. pe. D. de au.,& arg.lega. Plinius lib. 12.ca.1. Vnio in maris rubri profundo queritur.vide eundem apertius lib.9.cap.35.hoc demonstrantem. Vniones dictos ait Isidorus lib.16.c. 10. quòd tantum vnus, nonnunquam duo vel plures simul reperiantur.

VNIVERSITATVM alia personarum, vt D.quod cuiusque vniuersi.alia rerum. Et hæc duplex. Iuris, vt hereditas, peculium, D. de petit.heredit. l.item. §. non solum. Facti, l.1.§.per hanc.de rei vind. Barto.in l.1.in princ.D.de damnu insect. Igitur

VNIVERSITATES appellamus collegia, corpora, curias, societates, tot.titu.D.quod cuiusque vniuer.& de manumiss.quæ seruis ad vniuers. pert. Vniuersitatis autem nomen durat,& manet, etsi ad vnam personam reciderit, l.septima §.fi. D.quod cuiusq; vniuersitatis nomine.

Vniuersitatis res sunt, quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia,& si qua sunt alia ciuitatum communia, l.6. D.de re.diuis.§.vniuersitatis.instit.eod.

Vniuersitas quæ sit dicenda,& vtrum eo nomine veniant homines de vniuersitate, disserit Bartolus, in l. aut facta.§.fi.D. de pœnis.

Vniuersitas etiam pro vniuersitate bonorum, vt hereditate, vt castrensi peculio, l.1.D.quor.bon.l.20.§.ait Senatus.D.de pet.here.l.1.D.de rei vindic.l.1.§. quæ sunt alicuius.D.de interdict. Caius lib.2.Instit. Per vniuersitatem ait, id est, omnia simul bona adquirimus hereditate, adoptione. Sic in §.videamus.Institut. per quas personas nobis adquir.& Insti.de adquisitio.per adrogatio. in prin. & in l.1.de actionib. certo temp. finien. in Cod.Theod. verbum hoc accipiendum est.

Vniuersitas quoque vocatur grex, peculium, armentum, equitium, l.70.D.de vsufr.

VNIVERSALES actiones appellantur, quibus persequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum augmento & diminutione, vt sunt hereditas, peculium, dos, iurisdictio.

VNVM precium, pro vna summa, etiãsi ex singulorum precio collecta sit, exponitur, teste Alberico, in l.ædiles aiunt.§.si fortè.D.de ædilit.edict.

Vno contextu fieri dicitur quod fit continuata actione, sine intermissione, sine interruptione actus. l. heredes palàm.D.de testamentis.§. sed cùm paulatim. Institutio.eodem.

Vna res censetur, fundus,& fructus eius, siue maturi sint, siue non, l.fi.§.pen.D.quæ in fraud.cred.

VNICA filia, duos parare generos dicitur, vbi quis idem beneficium duobus simul pollicetur.

VOCARE in ius propriè est ad Prætorem, vel alium vocare qui iurisdictioni præest, l.2. D. siquis in ius voc. non ier. Eodem sensu dicimus, In iudicium vocare, i. 1.l. tutor pro pupillo. D. de adm. tut.l.3. D.de ea per quem fac.erit.l.2.§.prætor.D.qui satisd.cog.& cauuo iudicio sisti, est ad prætoriam sellam sisti, l.1.D.siquis in ius voc.non ier.nam & Prætor ipse iudex est veteri appellatione, vt Liuius scribit lib. 3.& apud Prætorem prius quã detur iudex specialis, quodammodo agendi potestas datur, vt M. Tullius ait De inuentione. vt planè duplici iudicio res eadem disceptari videatur, vno apud Prętoré, altero apud iudicẽ datum. Porro is qui in ius vocatus est, sequi debet, & quidem statim, ex 12. Tab. Si in ius vocat, atque eat. Qua enim actione con

uenlatur, cognoscit antequã vocetur. nam editio actionis atque Instrumentorũ litis in ius vocationẽ præcedit. Quid ergo aliud restat quàm vt vocantem sequatur? Hodie vtrumq; fit simul ex cõtinenti, editio oempe & vocatio: & ideo nec sequitur statim qui vocatus est, sed deliberandi spatium datur. At iure antiquo, aut sequi è vestigio debet Is qui vocatus est, aut manu Iniecta inuitus duci, rapi, trahi, nisi scilicet vadimonium promittat, id est nisi satisdet Iudicio sisti, l.5.§.vlt. D. qui satisd.cog.& inde tit. In ius vocati vt eant, aut satisdent. Plura de his vide apud Cuiac. Obs.lib.& cap.10. vbi & de in ius vocando latius differit.

VOCARE in partem, Iuris verbũ, pro participem facere, & partiariũ admittere. Cicero pro Cecinna: Mulieres in partem vocatæ sunt. Sic Virg. lib.3. Aen. *– ipsúmque vocamus In prædam. partémque Iouem.*

VOCIFERATIO. Modestinus §. fi. l.4. de re militari. Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur: si intra vociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Est autem Vociferari, voce effrenata, noo modò dolorem, sed etiam indignationem (quanquam Indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen vehementius exclamare. Hinc vociferatio, verbale, ipse vociferandi actus.

VOCONIA lex, vide Catalogum legum.

VOLO, verbum, de se indicat solam vel meram voluntatis declarationem: quapropter qui dicit se velle eligere, non eligit & qui se dicit velle hereditatem adire, non idcirco adit: sicut & qui dicit, se velle Stichum dare, non Idcirco dat, l. Clodius. de acqui. hered. Licet ex illis verbis censeatur facta electio: non enim quisquam vult dare, nisi prius elegit: & hæc proprietate verbi defenduntur. Alioqui mens proferentis quandoq; aliud suadet: vt eleganter docet Alciatus, explicans l.1. C. de summa Trinitate & fide Cathol. Igitur & qui rogatus est restituere, Quibus volet, etiam indignos præferre poterit at si his quos dignos putauerit, vel arbitratus fuerit, restituere rogatus esset tunc non aliàs quàm ex viri boni arbitratu restitutio facienda est, l.1.& l.24. De legat.2.

VOLVERO & Volam hoc differunt, quod etsi vtrumque verbum futurum tempus significat, illud tamen præcisè momento ipso temporis quo quis voluntatem suam semel elocutus est, Includitur: hoc longiùs funditur, & temporis tractum habet, vt docet Pompon. l.ita. de verb. oblig. & l.6 in fi. ad a.c. Tertull.

VOLVIT transferre in l. non vult. 6. D. de diuers. regul. iur. cum effectu accipi posse, id est transtulit re ipsa, docet Decius ibidẽ nu.1. Sic in l.fin. D de rer. diuis. Voluerit transcendere, vbi vide Bartolum, Accurs. in l.1. D. de leg.2.

VELLE apud Iuriscos. est expressia, & disertis verbis testari, & profiteri se velle, vt ex diuerso Nolle est vetare, & contradicere, & ita declarare. Inter hæc medium verbum est non nolle, id est, pati & tacere, l.1.§. scientiam. D. de tributo Eius autem est non nolle, qui potest & velle l.3. D. de diuers. regul.

Velle non creditur infans, pupillus, furiosus, prodigus, & qui in aliena potestate est l.4.l.40.l.189. D. de diue. reg. iur. Itaq; in leg. Papia si Impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, si auctoritas tutoris non intercesserit, l.13. in fine. D. de oper. liber.

VOLVNTAS est eius qui consentit legitimè & vt oportet, l.4. C. de fideicom. lib. Quintilia. declam. 340.

Voluntate nostra possidere dicitur seruus, quod ei peculium habere permisimus, l.1.§. item acquirimus. D. de acq. poss.

Voluntas interdum ex scientia, & patientia Inducitur, l.7. §. interdum. D. ad s.c. Macedo.

Voluntatem filiæ cum pater agit de dote, non sic accipimus, vt consentiat filia, sed vt ne contradicat. l.2.§. voluntatem. D. sol. matrim. Voluntate itaque filiæ pater dotem recepisse viderur, si caussas contradicendi ei filia non habuerit, l.37. D. eod. titul. Errantis Voluntas nulla est, l.20. D. de aq. & aq. plu. nec furiosi, l.47. D. de adquir. hered. l.40. D. de diuers. regu. iur. proinde eorum voluotate factum nihil videtur. Ceterùm cùm voluntas alicuius in aliquo actu desideratur, ea vel subsequi rectè potest, l.10. D de aq. & aq. pluuiæ.

Voluntate domini in libertate est, qui volente & consentiente dominò ius libertatis vsurpat, vel aliquid pro libero gerit, l.4. C. de fideicom. libert. & apud Quintil. Declamatio. 340.

Volũtas & propositũ facientis, distinguũt maleficia. l. qui iniuriæ. cum cõcor. in glo. D. de furt. l. diuus. de sicar.

Voluntas ambulatoria vsque in momentum mortis dicitur. propter incertum voluntatis, ait Zasius. Nam facilè variat, quicquid ex voluntate conficitur, l. 4. in fin. D. de adim. leg, vbi dicitur, voluntatem esse ambulatoriam, inconstantem.

Voluntas expressa, quæ ex præfationibus, vel præcedenti tractatu constat, l. Titia. l. ita stipulatus sum. D. de verbo. oblig. Tacita, vt quia natura contractus, qualitas rei, personæ, contrahentium consuetudo, eius quod actum est coniecturam inducant, l. semper in stipulat. de reg. iur. Vide Alciat. in l. in conuentionibus. de verb sig.

VOLVNTAS VLTIMA. Hæc vox in genere inuenitur, vt quæ nec sit testamentum, nec codicillus, nec donatio caussa mortis, nec alio speciali nomine nominetur; sed simpliciter in generali appellatione vltimæ voluntatis relinquatur de qua facit mentionem glo. not. in l. licet. C. de pact. Zas. in Intellect. sing in prin. Voluntas vltima non repugnans Iuri & æquitati, pro lege est. Nouel de his qui nupt. iter. §. atque hoc primum. Constit. 22. Voluntates vltimæ fiunt quinque modia. Aut. de here. & Falcid. §. quia verò. Porrò apud Vlpia. legimus defunctorum voluntates non strictè esse Interpretandas, l. plenum. §.1. D. de vsu & habit.

Voluntate fieri non videtur, quod ignoratur, l. non videtur. D. de lib. cau.

VOLVNTARIVS procurator & amicus volũtarius M. Tullio est negotiorum gestor. in auctoribus certè nostris procuratoris nomen commune est gestoris & mandatarij. & amicus plerunque gestor, quòd ex officio amicitiæ hic contractus proficiscatur, l. si negotium. D. de reb. auct. iud. possid. Paulus quoq; in Sententiis, Voluntarius, inquit, procurator, qui se alienis negotiis offert, rem ratam dominum habiturũ canere debet. Et Vlpia. l. prætor. §. præstar. D. de reb. auct. iud. pos. creditorẽ missum in possessionẽ, qui fructus prædiorum vendit aut locat. quia gestori cõparatur, ait voluntarium negotiũ gerere, id est voluntariũ procuratorem esse: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum gestorũ, l. creditore. §. vlt. D. eod. sed in factum, quia, vt subiicit d.§. præstar. suũ potius quam voluntarium negotium gerit. imitabitur tamen hæc actio in factum, negotiorum gestorum actionem, & idem in eam veniet, quod in illam.

Voluntaria SOCIETAS apud Ciceronẽ In Quintiana, opponitur societati hereditariæ, id est communioni quæ intercedit cum herede defuncti socij. hæc enim voluntaria non est, quia re. non consensu consistit. Voluntaria est quæ consensu contrahitur, tractatuque habito inter socios & hanc societatem dicimus proprie; illam, rerum communionem, l. 21 D. de reg. iur. vel communiter gestum. l.31. l.32. l.33. l. actione. §. si post. D. pro socio, & societatem impropriè. Voluntariam societatem dixit Vlp in l. verum. §. in heredẽ. D eod. separans eam à societate vectigalium, ceterorúmque publicorum, atque etiam à societate priuata de qua vide Cuiac

de Cuiac. Obser. lib. 10. cap. 25.

Voluntaria iurisdictio est, quæ seruatur in volentes. not. l. 2. D. de offic. Proconf. & Leg.

VOLVPTATI deseruientia prætoria l. 198. D. de verb. sig. quale describitur l. 13. §. fructuarius. D. de vsufru.

Voluptatis artifex, l. 7. §. dabitur. D. de oper. libert.

VOLVPTARIÆ impensę, quę ad voluptatem fiunt, quæque speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt sunt viridiaria, aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ, l. 1. in princ. l. 7. l. 9. l. 11. D. de impensis in reb. dot. l. 79. D. de verb. sig. Vlpia. Epito. tit. de dotib. Appellantur & Voluptuosæ l. 14. D. de im pens. in reb. do.

VOPISCVS dicitur, qui ex duobus conceptis, vno abortu excluso, ad partum legitimum ducitur.

VOTVM, est alicuius faciendi, vel non faciendi, versus Deum, deliberata & iusta promissio, vt extrà de voto & eius redempt. Vnde ad eum locum quidam definiunt Votum, alicuius boni operis cum deliberatione Deo factam promissionem. Angelus verò Clauasius in Summ. votum sic definit, Est, inquit, propositi supererogantis promissio Deo facta, propter bonum finem deliberatione firmata. Vnde Cicero eleganter dixit, Votum esse sponsionem qua Deo obligamur. Nobis præcipuum votum est, quod in baptismate fecimus. Solebat autem veteres quàm plurima vota pro principe nuncupare, vt

Vota anniuersaria, ob diem Imperij, cùm videlicet ad imperium Princeps sumptus esset: quorũ & in iure mentio habetur, l. omnes. C. de Feriis. Item

Vota cõcepta ob salutem principis à sacerdotibus, Consulibus, idque post tertium diẽ Calend. Ianuar. auctore Gaio, in l. si calumnietur, de verb. sig. Præterea

Vota quinquennalia, decennalia, vicennalia, & quæ, teste Alciato, in veteribus numismatis notabantur hoc modo: Vot. 10. Vot. 20. Vot. 30. Vide Cicero. de Legibus. Pro voluntate etiam accipitur, & desiderio: quod ea valde desideramus, quę voto à deo poscimus. Adeò etiam apud gentiles magna res erat votum, quod in filiosam. non habebat locum. Textus est elegans in l. si quia rem. §. voto. D. de pollicit: Eius rei affert rationem, & quidem efficaciorem, cap. 9. l. 5. Parerg. Alciat. Inter votum autem, & pollicitationem hoc interesse constat, vt idem ait, quòd pollicitatio Reipub. vel priuato alicui fit: Votum verò principi, vel deo, ex caussa principis, vel Imperij, aut ob fortunam Cæsaris: & si qui casus similes.

VOTVM pro charitate, & indulgentia paterna, l. scripto. 7. D. si tab. test. Liberos naturæ, simul & parẽtum com mune votum, ad hereditatem parentum admittit. Sic l. 15. D. de inoffic. test. Propter votum parentum, & naturalem erga liberos caritatem.

Votum pro consensu, c. 2. de elect. in 6.

Votum, id est, oratio, l. denunciamus. C. de iis, qui ad eccl. confug.

VOX patris, vox filij, quia pater & filius vna censentur persona, l. fi. C. de impub. & al. substit.

VPILIO, pastor ouium, opilio qui vulgò dicitur. Alfenus l. 60. in fin. D. de legat. & fid. libr. 32. Item ones quæ stercorandi fundi caussa pararentur, item vpilionem, si eius generis oues curaret. Virgil.

Venit & vpilio, tardi venere bubulci.

VRBS, inquit Pompon. ab vrbo appellata est. vrbare est aratro definire. & Varus ait, Vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi solet, l. 238. §. 6. D. de verborum signific. Varro tamen lib. 4. Ling. Lat. Vrbem ab orbe & vrbo dictã scribit, quòd scilicet orbis fiebat, & aratro circunduceretur. Vrbare etiam vel orbare, est circulo circunscribere, κυκλοῦν, Gallis cerner, quasi circinare. Ab eo Seneca in Oedipo, oculos vocat orbes, vt Sophocles, quem sequitur, κύκλους. Et qui eos amisit dicitur orbus. Alij ab ὄρβις antiquo deduci malunt, ex quo ὄρβις.

Vrbs est Roma, inquit Marcellus, quæ muro cingitur. Roma est etiam, qua continentia ædificia sunt. nam Romam non murotenus existimari, ex consuetudine quotidiana potest intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus. l. 87. D. de verb. signif.

Vrbem, cum simpliciter legimus, Romam κατ' ἐξοχὴν significamus, quæ olim inter alias tantum caput extulit vrbes, vt ait Virgilius in Bucolic.

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

& ita in l. 11. D. de senato. l. 1. D. ad le. Iul. de amb. l. penul. §. negotiatores. D. de mu. & hono. l. 7. §. constitutum. D. de interd. & releg. l. 1. D. de offic. præf. vrb. Vrbis tamen appellatio proprietate sermonis angustior est, quàm Romæ. Vrbs enim muris, Roma vero continentibus demum ædificiis finitur, l. 2. D. de verb. sig. Eadem à Constantino appellatur vrbs æterna, l. 1. C. de suariis lib. 11. vt à Symmacho lib. 1. Episto. & Marcel lino sæpe vocatur, & ita in l. 4. C. de oper. public. Imp. Valentinia. & Valẽs intra vrbem æternam scripserant, cuius loco intra vrbem Romam veterem & nouam supposuere Tribunianus & collegæ, vt & alia immutauere tum in libris Digest. & Codicis Iustinia. vt ex eorum, & veterum collatione liquet.

Vrbs regia in Constitutionibus, Constantinopolis accipi debet, l. vlt. C. de adsessorib. l. 12. C. de iudic. l. 14. §. sanè. C. de sacrosan. eccl. l. 25. C. de nupt. l. 25. C. de testament. l. 5. C. de his qui ad eccl. conf. l. 31. §. in hac. C. de episc. & cler. §. vltim. Institut. de satisdationib. Eadem & inclyta & florentissima vrbs appellatur, l. vn. C. de contractib. iudic. l. 11. C. de adsessorib. l. vlt. C. de ædific. prius. In Epistol. Pandectis præposita. §. illud verò. Et vrbs magnifica, in l. 31. §. executoribus. C. de episc. & cler. Et noua Roma, vt libro 16. probauimus. Zonaras etiam νέαν ῥώμην καὶ βασιλίδα πόλιν, Imperatorum exemplo vocat.

VRBANA prędia, inquit Vlpianus, omnia ædificia accipimus, non solùm ea quę sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis & in vicis: vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia: quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortos quoque, si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non sunt vrbana. l. 198. D. de verb. signif. Sic l. 16. C. de præd. min. l. 54. in fin. D. de petit. he red. l. 59. D. de contrahenda empt. l. 13. §. si in locatia. D. de act. empti.

Vrbana prędia appellari ædificia, etiam si in villa sint, Rustica verò fundos Vlpia. scribit in l. 1. D. comm. præd. & in fragmentis Insti. tit. 19. Sic

Vrbana familia à rustica nõ loco, sed genere vsus distinguitur. potest enim dispensator non esse vrbanorum seruorum numero, si rusticarũ rerum rationẽ dispenset, l. 166. D. de verbo. significat. l. 12. D. de supell. leg. Qua in re vsus præcipuè testantis spectãdus est, videndumq; est quo quemq; seruum loco ac numero is habuerit. Et certè quos circa se habet paterfa. & sui vsus ministerijque vrbani caussa, non possunt non in eo numero esse. Quod pleniùs exponitur in l. 99. D. de lega. 3. & l. 12. §. idẽ respondit. D. de instr. vel instr. l. 4. §. pen. D. de penul. leg. Atque ita vrbanorũ vel rusticorũ prædiorum seruitutes, pro genere & qualitate prædiorum quibus debentur æstimamus. Nam & aquæductus, qui per vrbanum prędium transit, iter quoq; per vrbanum prædium, vrbanæ seruitutes sunt, l. 11. §. 1. D. de publicia. l. 14. D. com. præd.

Vrbana penus & supellex ad vsum vrbanum, non ad locum vrbanum, aut peregrinum, dirigenda est, inquit

de naut. ſen. l.8. C.ſi certú pet.l.vltim.C.de iure dot. l.vn.§.cum autem.C.de rei vx. acti.l.1.&.2. C.de vſur. rei iud.Conſtantin.lib.3.Epitoin titul.7.ἑκατοστιαῖον τόκον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν νομίσματα ιβ΄· ὑπὲρ ἵνα διδοῖ ἀνὰ ἕν, διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν καθ' ἕκαστον μῆνα διδοῖ ἕν. Galli dicunt, *à douze pour cent.*

Vſura BESSIS, cùm in ſingulos centenos quotannis octoni ſoluuntur,l.pen.C.de vſur.

Vſura MARITIMA,vide Fenus nauticum.

Vſura MAXIMA & grauiſsima, intelligitur centeſima, in l.7.§.8.& l.54.D.de adminiſtratione tutor.& l.38.D. de negot.geſt.

Vſura QVADRANS eſt, cum pars centeſimæ quarta quotannis ſungitur: hoc eſt, ex centenis terni: apud Scæuolam l.21.§.4.D.de ann.legat.

Vſuræ QVINCVNCES,cú pars centeſimæ quinta quotannis penditur: hoc eſt ex centenis quini:quarum fit mentio in l. 17. D. de vſur.& l.15.& l.16.§.2.D.de alim. & cibar.l.7.D.de adminiſtratione tutorum. Perſius Satyra quinta:

Quid petis vt nummi quos hic quincunce modeſto
Nutrieras,peragant auidos ſudare deunces?

Vſura SEMISSES eſt,cum pars centeſimæ dimidia,id eſt,ſeni pro centenis penduntur. nam cum centeſima ſit as vſurarum, reliquæ vſuræ ex eius aſsis, non autem ex ſortis ratione appellationem ſumunt. Eius mentio fit in l.5.D.de operibus pub.l.102.De ſolut. Semiſſalis autem appellatur à Modeſtino l. 10. D.de pollicitationibus.

Vſura TRIENS eſt,cum pars centeſimæ tertia, hoc eſt quaterni in centenos penduntur. Eius mentio fit in l. 26.§.1.D.quando dies leg. & l.3.vlti.D.ad leg.Falci.l. 7.§.9.D.de admin.tut.

Vſura VNCIARIA, cum pars centeſimæ duodecima ſingulis menſibus ſoluitur, hoc eſt,vnus in centenos, l.47.§.4. D. de adminiſtr. tutor. vbi tamen VNCIAS vſuras legitur.

Vſuræ PVPILLARES vel quincunces ſunt vel trientes pro more regionis, niſi in certis cauſis, quas lib.3. Select.Antiquit.exponit Briſſonius.

Vſuris CHRISTVS contractum mutui contaminari vetuit, Lucæ ſexto. Exod.22.cap. Conſuluit. De vſuris. Per hoc autem non improbantur moderatæ vſuræ & conſuetæ ſi ſub forma emptionis & venditionis exerceantur, ſicut conſuetum eſt. Tunc enim & creditor agit ingenuè,& debitor intelligit negotium, quod agitur. Longè enim differunt,concipere ſpecialem contractum ad vſuras, vel(vt nunc vulgò dicunt)Rentas, quod licet:& accipere vſuras contra mutui contractus naturam,quod illicitum eſt. Certè verbum Vſura non eſt fœdum: ſed non habere vſuræ modú,& honeſtam rationem,eſt turpiſsimum. Quod commentatores aut non intelligunt, aut calumniosè diſsimulant. Vſuras ſanè permittút leges tit. D.& C.de vſur. Canones verò prohibent, cap.3.eo.titu. Vtimur re ipſa hoc tempore non minus, quàm olim nominis autem (neſcio qua ratione) nos pudet. Vſuras lex diuina prohibet. Odioſum autem vſurarum nomen eſt:quo fit, vt vſurarum nomen in Intereſſe mutatum ſit. Vnde Clemens Maro in Satyra:

L'on ne preſte plus à vſure,
Mais à intereſtz tant qu'on veut.

VSVRARIA pecunia eſt, quæ ſub vſuris debetur. Vlpian. l.11.D.de compenſat. Cum alter alteri pecuniam ſine vſuris, alter vſurariam debet, concurrentis apud vtrunque quantitatis vſuræ præſtandæ non ſunt.& l.12. Sed ſi inuicem ſit vſuraria pecunia,&c. Sic

Vſuraria VXOR. pro vſuaria: id eſt,qua quis pro vxore vtitur Plaut. Amphit.

Volo deludi illum,dum cum hac vſuraria
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter ſic loquitur de Alcmena,Amphitruonis vxore propria,ipſius vſuraria.

Vſurarius debitor, qui ſub vſuris pecuniam debet, l.7. D.de vſur.

VSVRARIVM debitum, cuius vſuræ debentur. Iulianus l.6. in fin. D.de negot. geſt. Etſi fortè non fuerit vſurarium debitum,incipit eſſe vſurarium.

VSVRPARE & Vſucapere,verba ſunt inter ſe cótrariè relata:nam Vſucapere,eſt vtendo acquirere: Vſurpare verò,vtendo retinere. Paulus l. 2. D. de vſurp. & vſuc. VSVRPATIO, inquit, eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem Vſurpationem frequentem vſum vocant. Iuriſconſulti etiam veterem conſuetudinem retinuerunt in l. naturaliter. 5. D. eod. & alibi perſæpe. Magnopere autem notatu dignum eſt, quod Cicero lib.de Oratore 3.ſignificat,moris fuiſſe in poſſeſsione vſurpanda, vt ſurculus defringeretur. Etiam, inquit, hac inſtituendo diuiſione vtuntur: ſed ita, non vt iure,aut iudicio,vi denique recuperare amiſſam poſſeſsionem,ſed vt ex iure ciuili ſurculo defringendo vſurpare videantur. Quo in loco vocem RHETORES deſiderari arbitratur Hotomanus, vt ſic legatur, Rhetores etiam hac inſtituendo, & cetera. De vſurpationibus autem librum ſcripſerat Appius Claudius,teſte Pomponio in l.2.de orig.iur.

Vſurpare honorem, vti honore. Marcianus l. 7. D. de mun.& hon. Eum contra quem propter honores appellatum eſt,ſi pendente appellatione honorem vſurpauerit,coercetur.

VSVRPARI etiam ſeruitus dicitur quæ vtendo retinetur,l.6.§.1.l.8.in fine.& l.9.l.16.ſi ſeruit. vind.

VSVRPATVM etiam, pro vſu adquiſitum, in l. 40. D. ex quib. cauſ. maio. Quod eo tempore quo in inſula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata, cuius reſtitutionem impetrauit,ab alio vſurpatum ex bonis quæ nó adempta erant,probatum fuerit, ſuæ cauſſæ reſtituendú eſt.

VSQVE accipitur incluſiuè in l.2. D. de his qui not.infa.l.11. D. de dolo. l.1. D.an per alium cauſſæ appell.l. vlt.D.de diſcuſſorib.

VSVS. Vſucapio,Vſusfructus,Vide VTOR.

VT, modi notam eſſe adnotat Bartol.l.1. D.de condi.& demonſt. & C.de condi. quæ ſub mod. quandoq; ſignificat conditionem l. cum tale. D. de cond. & demon.quandoque ſignificat ſecundum l 1.C.de iis,qui par.vel lib.occid.plerunque cauſſatiuè & ἀναλόγως ponitur. Cauſſatiuè quidem in c.ſicut 47.l.ſi quis temere. D.de leg.1. Ἀναλόγως verò & conſecutiuè l.in eccleſiis. de Epiſco.& cleric.l.1.C.de ſeruitut.& ca.cùm liqueat 1.q.1.quandoque ſignificat quàm,ca.locis.63.diſtinct. quandoque aduerſatiuè pro ſed l. cùm poſt.C.de appel. Aliquando pro tanquam l.leges vt generales C.de legib. Quandoque veritatis ſignificatiua eſt l.cùm alis C.de ſecund.nupt. Quandoque pro quamuis l. ſed an vltrò.D.de neg. geſt.

Vt pro quando, l. ſi cum dies. §.ſi arbiter. D. de arbitr. Plerunque ſupereſt l. 1. D. de parricid. interdum ordinis nota eſt.

Vt, aliàs ſignificat cauſſam·aliàs ſimilitudinem,pro ſicut. Vlpianus in l. Si cùm dotem.§.1.& §.ſi autem.D.ſolu. matrimo.

Vt, aliàs pro quòd accipitur. Marcellus in l. poſtulante. in prin. D.ad Senatuſc. Trebell. Poteſt tamen, inquit, euenire,vt reſtitutionem diſtulerit heres.

VTENSILIA ſunt columellæ, quib. aut alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Vnde gloſ. in l. eos qui vtenſilia D.de decur.non rectè de iis tantùm accipit,quæ ad eſum potúmque pertinent. Sunt autem excipienda ſecundum communem cùm loquendi, tum teſtatoris vſum.l.ſi certus numerus.de legat.3. cùm ſimil.quæ Alberic. allegat.

VTER, vtris, pellis qua vinum aut oleum deferri ſolet.

l.3.D.de trit.vin.& ol.leg.

VTERQVE, significat ambos: differunt tamen: quòd cum vtrunqne sliquid fecisse dicimus,& ab hoc,& ab illo,separstim fsctum inteligimus: cum verò ambos dicimus fecisse; sb vtroque coniunctim id factum ostendimus. De tribus etiam dici sentit gl. in §. non solùm 2. Institut. per quas person.nob.obligat. acquir.l. 3. in princ. D. rer. amot. Budæus annotat, Vtrique, de pluribus etiam dici, sed dno facientibus genera. Cicero in Catilin. Quod ego vtrosque in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono. Id est, quæ duo genera ciuium.

Vterque vox plerunqne coniungit l. si quis duobus. D. de leg. 2. quandoque diuidit l. Pomponius. D. de rei vindica.

VTENDI generslis est appellstio. Vtendum sutem dare propriè est commodare, Plsutus in Trinummo:

Nam beneficium hominis proprium quod datum, proprium erit.

Quod datum vtendum est, id repetendi copia est, cù velis.

Sumitur autem etiam pro dare mutuum, vt l. 2. D. de calumn. Si gratuita pecunia vtenda data sit, &c. Labeo verò in l.1. D. commod. Vtendum dsre, genus faciebst: & mobilibus æquè atque immobilibus rebus attribuebat: Commodare verò, speciem, & mobilium duntaxat propriã. Sed, vt apparet, inquit Vlpian. etiam res soli commodsri dicitur. Sic l. 19. & l. 21. §. 1. D. illo tit. Q. Scænols libro De iure ciuili 16. Quod cui serusndum datum est, siue quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque accepit vsus est, furti se obligauit. Hoc ex Gell. libr. 7. cap. 15. Vnde Vtendum rogare, pro, commodsto rogare, l. 15. D. depos. Plsut. Aulular. Cultrum, securim, pistillum, mortarium, Quæ vtenda vasa semper vicini rogant.

VTI & Abuti sic differunt. Vtimur, inquit Boetius, iis rebus, quæ nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereũt. Cicero in Topic. Non debetes mulier cui vir vsumfructum bonorum suorum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere: vsus enim, non abusus relictus est. Itaque quarum rerum vsus separari ab eorum corporibus non potest, earum vsus constitui non potest, l. 2. D. de vsuf. earum rer. quæ vt. veluti vini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat. in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab smsntibus saluo vsu nobis subministratur: Abutimur, quando deperdimus & rem & fructum. nam vsui est ager, domus: Abusui vinum, oleum, & ceters huiusmodi.

VSVS seruitutis genus, pro itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Aeneid. 2.

Limen erat, cæcæque fores & peruius vsus,
Tectorum Priami:

Vsus, inquit, verbum iuris. Via, actus, vsns. Videtur dictum pro Consuetudine eundi.

Vsus est ius alienis rebns quantum sd vsusrij necessitatem satis est, vtendi, salua rernm substantia, l.1. l.10. l.11. l.12. D. de vsu & hsbit.

Vsus pecuniæ amitti non potest, quàm duobns modis, morte scilicet, sut capitis deminutione, l. in stipulatione. cum seq. D. de vsufruct. ear. rer. quæ vsu consum. l. si vsusfructus nomine. §. cùm vsusfructus. D. vsusfruct. qnemad. cauest.

Vsus reciprocus, qui frequentissimns est inter rusticos, vt: Commodo tibi boues meos ad arandnm terram tuam certos dies, vt tu vicissim commodes tuos, cùm ego arsuero: non csdit sub actionem Commodati, séd præscriptis verbis, text. in l. si tibi rem inspiciendam. §. 1. D. de præscript. verbor.

Vsus appellstione veniátne proprietas, differit Barto. in l. donationes. D. de donat.

VSIBVS puellæ res relictæ, proprietatem arguunt. Vide Alber. in l. donationes. §. species. D. de donst.

Vsns sui caussa, & vsu suo duci ea demnm mancipia videntur, quæ sd pstrisfam. corpus tuendnm atque ipsius cultum destinantur: veluti cubicularij, coci, ministratores, obsonatores, & alij eiusmodi vsus caussa parati, l. 203. D. de verb. signific. quæ vsualia mancipia vocantur, in l. vlt. §. quoties. D. de publican. Si quis argentum quod vsus sui caussa psratum esset, leganerit, id duntaxat debebitur quod victus sui caussa ad qnotidianum vsum parauerit, non etiam qnod commodare ad ludos & ceteras spparationes solebat, l. 28. D. de auro arg. leg. Legatis vxori seruis, qui vsus eius caussa parati sunt, ad esm nõ pertinent hi serui, qui nõ proprij ipsius, sed communis vsus csussa psrati sunt, l. 35. D. de legat. 2. his verò verbis ea, quæ post testsmentum factum vsibus eius cõpsrauerunt, continebantur, l. 13. §. 1. de legst. 3.

Vsum Græcè χρῆσιν sppellsri Vlpia. significat in l. 10. §. 1. D. de vsu & habit. Quamquam apud Cicero: lib. 7. Epist. χρῆσιν pro fructu Curius accepit.

Vsus etiam pro consnetudine ponitur. Sic in vsu, id est, in vulgari & qnotidiano sermone, in communi vita, & vt dicimns, in praxi, in l. 45. & l. 58. §. quod tamen. D. de leg. 3. l. 3. D. ex qnib. caus. msior. l. 1. §. impuberi. D. de s.c. Silania. l. 75. §. sed si legata. D. ad l. Falcid. l. 7. §. cum hoc edictum. D. ex quib. caus. in poss. l. 48. in fin. D. de ædil. edi. l. 158. l. 211. D. de verbor. significat. Ex vsu est, pro, Vtile est. l. 99. in fi. D. de solnt.

Vsus etiam possessionem significat, vt Iauolen. in l. 115. D. de verbor. significst. scribit. Et ita Aelius Gallus possessionem vsum definit, spud Fest. Pomp. libro 14. Sicque in 12. Tab. sumitur, in his verbis: Vsus & auctoritas fundi biennium esto: ceterarum rerũ annuus vsus esto. Sic & Horat. in Sermonib. *Quædam*, ait, *si credis consultis mancipat vsus.*

VSVALIS, idem significat, quod vsuarins. Martisnns in l. interdum. de public. Quoties quis mancipia innecta professus non fuerit, siue venalis, siue vsnalia, in pœna commissi est.

VSVARIVS qui vsum hsbet, vt fructusrius, qui fructum, l. 13. §. de præteritis. D. de vsufr. l. 32. D. de stip. seru. Vsuarius tsmen seruus in quo vsum hsbemns, vocatur in l. 14. D. de vsu & habit. l. s. D. de pecul. l. 7. §. si seruum. l. 12. §. quare. D. de dolo. l. 54. D. de adquir. rer. domi.

Vsucapere vsu adqnirere & possessione snum facere significat, qnemadmodum Iurisconsulti loqnuntur, l. 1. l. 19. & l. 21. D. ex quib. csus. maio. l. 82. §. 1. D. de legat. 1. l. 33. in princ. D. de vsucapionibus. l. 22. §. sed & si cui. D. ad Trebellia.

VSVCAPIO est adeptio dominij (sic enim in l. 3. D. de vsucap. non adiectio legendum, Vlpianus suadet in Epito. titu. 19.) per continuationem possessionis temporis lege definiti. Verbs hæc, TEMPORIS LEGE DEFINITI, supposuerunt Tribonisnus & collegæ. Nam Vlpianus pro his dixerat, anni, vel biennij; rerum mobilium anni, immobilium biennij. Nsm vsucapionum tempors produxit Iustinianus l. vnic. C. de vsucap. transform. Duxit autem Mndestinns illam definitionem sb officio vsucapionis, cuius exitus & proprium est, vt per esm acquiratur dominium, quod slioqui in rebus bona fide traditis nunquàm certò constare posset: quia prnpter infinitam rerum varietatem incertum est plerunque, vtrum tradens sit dominus, an non sit.

Vsncapio inde dicta est, quòd per vsum aliquid capit & aufert. Vsus enim per lapsum temporis adimit res corporsles & incorporales priori domino, & transfert in slium. Sic pignoricapionem olim dicebant, quam nunc captionem, & sbiationem pignorum nuncupamus. Gell. libr. 7. existimat vsucspionem & pignoris

capionem, duplicatis ex integro vocabulis, dici oportere. Interdum tamen extra compositionem, interiecta qualibet voce, profertur, vt est apud Paul. in l. nunquam. §. vlt. D. de vsucapio.

Vsucapio currere, procedere, item suppleri dicitur, l. 15. l. 18. D. de vsucap. l. 6. D. pro dona.

VSVSFRVCTVS est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum substantia, l. 1. D. de vsufr. Vsusfructus est ius ex seruitute quæsitum, l. vti frui. 5. D. si seruit. vindi. atque ita intelligendum est quod dicitur, Vsusfructus est ius: nam reuera vsusfructus est seruitus. sed ius & seruitus relatiua sunt. Cùm igitur vsusfructus seruitus rei sit, ius verò personæ, relinquitur vsumfructum esse ius in seruitute quæsitum: alioqui colonus & commodatarius ius haberent vtendi fruendi rebus alienis, salua earum substantia; non minus quàm vsufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia est, quòd neque ager colono, neque equus commodatario seruitutem debet; fructuario verò debet. Vnde intelligitur, vsum ab vsufructu hoc differre, quòd ille ad necessitatem, hic etiam ad vtilitatem ac voluptatem refertur. nam cui vsus, eidem omnium generum fructus duntaxat quantum ad ipsius necessitatẽ satis erit, debebuntur. veluti ex sylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus est: ex frumento, vino, & baccis arborum, quantum ad ipsius familiam alendam: ex oleo, fœno, & stramentis, quantum similiter alias ad res opus erit, debebitur. qua ex re intelligitur quod Vlpia. significat, in l. per seruum. 14. §. 1. D. eod. nimirum vsum ab vsufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debebitur: at cui vsus, duntaxat quod ad ipsius victum cultúmque necesse est. denique Vsus est ius vtendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur necesse est: Vsusfructus, ius vtendi fruendi aliena re, quantum eius salua substantia ferre poterit. Vlpian. l. per seruum. 14. §. 1. D. de vsu & habit. Vsusfructus an fructus legetur, nihil interest. nam fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu non esse potest: vsus sine fructu potest. denique si tibi fructus sine vsu legatus sit, inutile esse legatum, Pomponius scribit. sed si fructus sine vsu, videri constitutum qui & ab initio constitui potest. Hæc ille: ex quib⁹ prima inter VSVFRVCTVARIVM & VSVARIVM differentia intelligitur. nam cui vsusfructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debetur: at cui vsus, duntaxat quantum ad ipsius victum cultúmq; necesse est. Hinc illud Ciceronis in 1. de Offic. Expetuntur autem diuitiæ tum ad vsus vitę necessarios, tum ad perfruendas voluptates. Altera differentia est, quòd Vsuarius ius suum transferre in alium non potest: at Fructuarius potest, l. vtque eo. 11. & l. plenum, 12. §. operas. D. eod. Cum enim vsus ex personæ certæ conditione atque qualitate metiendus sit, ob eámque caussam, & crescere & decrescere possit: transferri in alteram personam non potest. quippe cuius quantitas incerta sit. nam vsuario plus debebitur si vxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & vicissim minus si viduus sit, liberísque careat, quàm cùm & maritus & pater erat. Tertia differentia est, quòd vsuarius fundi per se colendi ius non habet: id enim sibi proprietarius retinet: at fructuarius habet. l. si habitatio. 10. in fin. cum l. seq. D. eod. Iustinianus autem in Institutionibus etiam hanc differẽtiam commemorat, quòd vsuario fundi fructus naturales tantum, non etiam elaborati debentur: vsufructuario verò vtrique debentur. id est, non tantum ij quos terra sua sponte profert, verum etiam ij qui arte & industria culturáque adhibita nascuntur: veluti poma, ceteræque arborum baccæ: item fœnum, ligna, & cetera quæ sunt generis eiusdem, vsuario pro modo & ratione suæ necessitatis debentur. at frumentum, oleum, vinum non debentur. Quarta differentia hæc est, quòd vsus gregis, in solo stercore: vsusfructus verò, etiam in fœtu reliquísque omnibus continetur, l. plenum, 12. §. sed si pecoris. D. eod. vbi Vlpianus ait, modico tamen lacte vsuarium vti posse: neque ita strictè defunctorum voluntates interpretandas esse. Dicet aliquis, Quid ita gregis fructus, item vt agri, pro vsuarij necessitate non conceditur: nam in stercore solo, exiguus est vsus. Respondetur, quoniam alioqui non alius pecoris fructus, alius vsus esset: deinde quia plerunque in agro superest aliquid proprietario, in grege verò nequaquam. Hotomanus.

Vsusfructuarius & fructuarius, aliàs accipitur substantiuè pro eo qui habet vsumfructũ: vt regulariter: aliàs adiectiuè, pro re in qua est vsusfructus, vt domus fructuaria, fundus vsusfructuarius, l. arboribus. §. fina. D. de vsufructu.

VTILES actiones dicuntur, quæ contra iuris stricti rationem, vtilitatis, id est æquitatis caussa conceduntur: indéque nomen inuenerunt. Veluti Actio à Prætore constituta est aduersus eos, qui seruum alienum corruperint, in duplum quanti ea res erit. quærebatur an si quis filium filiámve familiàs corruperit, ea actio dari posit. Respondetur, vtilem dandam esse: in qua officio iudicis æstimabitur, quanti nostra intersit, l. vt tantum. 14. D. de ser. corrupt. Hinc Pomponius l. quia actionum. 11. De præscript. verb. Supplet Prætor in lege Aquilia, quod ei deest, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ. ídque vtilitas eius legis exigit. Hinc vtilitas stricto iuri opponitur à Paulo l. seruitutes. 20. D. de seruit. vrb. & ab Vlpiano l. si longius. 19. in fin. D. de iudic. Sic etiam Vtiles actiones directis opponũtur, quæ recta ex legis verbis descendunt, cum vtiles tanquam ex obliquo veniant. quare etiam à Theophilo παραγωγικαὶ vocantur.

Vtiles autem Actiones plerunq; his verbis demonstrantur, Quasi, Veluti, ad exemplum, Exemplo, ad similitudinem.

Vtiles dies dicuntur, quibus experiundi & iudicis adeundi potestas est, l. 3. in fi. D. de accusationib. l. 6. D. quæ in fraud. credit. l. 10. D. ad Turpillia. l. 55. D. de ædilic. ed. Vtiles autem dies, interdum (quod in his quæ decretum exigunt, seruatur) sessionum accipiuntur: quibus scilicet Prætor in tribunali sederit, & postulationibus dederit responsum. In his verò quæ de piano expediri possunt, vtiles sunt, quicunque dies, quibus Prætor sui copiam in publico, vel adeuntibus se fecerit, l. 2. D. quis ordo in bon. poss. §. vlt. Instit. de bon. possessionib. Vide Dies. Sic

Vtilem annum accipimus, ex diebus vtilibus, id est, quibus experiundi potestas fuerit constantem, l. 1. §. 1. D. quando actio. de pecul. l. 1. D. de in rem ver. l. 3. §. hæc actio. D. vi bonor. rapt. l. 28. §. si quis. D. de liber. & post. l. 14. D. de aq. & aq. plu. l. 1. & l. 6. in fi. D. quæ in fraud. credit. l. 1. D. vti possidet. Experiundi autem potestas est, si agendi facultas est. nec enim satis est reum potestatem secum agendi facere, vel habere eum qui se idoneè defendat: sed hoc amplius exigitur, vt actor nulla idonea caussa impediatur experiri. Nam si vel Reip. caussa absit, vel ab hostibus detineatur, aut in vinculis sit, aut sic tempestate in aliquo loco detineatur, vt mandare nõ posit, experiundi potestatem non habet. l. 1. D. de diuers. temporalib. Ceterũ experiũdi potestatem, quod ad redhibitoriæ tempus attinet, habuisse non videtur, qui vitium latens fugitiui ignorauit, l. 55. D. de ædil. ed. Dies ad appellandum constituti ad aliquid vtiles sunt: si fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt ei libelli dentur. Nam is dies seruatur, quo primò adeundi facultas erit, id est, quo in

supponere cogitur. Quod erat in Imp. const. lib. Feud. 2. tit. 55. Vel vendere, vel pignerare. Capitular. Caroli, art. 20. Et si non habet pretium in vvadio, per seruum semetipsum doceat, vsque dum ipsos bannos soluat. vide supra GVADIVM.

VVLGO quæsiti, siue vulgo concepti dicuntur, qui passim & σποράδην, & incerto patre concepti sunt, qui & spurij vocantur, l. 19. D. de statu hom. l. 4. in fi. D. de in ius voc. l. 18. D. de bon. libert. l. 1. §. 1. D. de libert. agnos. l. 16. §. penult. D. de his quæ vt indig. l. 1. §. sed & vulgò. D. ad Tertyllia. l. 1. D. ad municipal. Caius lib. 1. Instit. titu. 5. Modestin. autem vulgò conceptos definit, qui patrem demonstrare non possunt: vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet, l. 23. D. de statu hom. Vulgò autem quæsiti, ex iustis nuptiis quæsitis opponuntur, l. 2. D. ad Tertyllia. l. 18. D. de bonis libert. l. 5. D. de in ius vocan. Nam hi parentem suum demonstrare & ciere possunt, vt Tzetzes lib. Hist. chilia. 5. cap. 17. significat his verbis: Νόθοι δὲ καὶ γνήσιοι τοῖς γάμοις τοῖς νομίμοις, οἳ ὑπ πατέρα ἔγνωσαν τοὺς δύο φυλοσυζύγους, τὸ πρὶν μόνην γινώσκοντες, ὡς ἔφην τὴν μητέρα.

Vulgò concipere, & vulgò parere accipimus eam, quæ vulgò & passim sui copiam facit, l. 5. verf. nec interest. D. de statu hom. l. 5. D. de in ius voc. l. 4. §. cognationis. D. de gradib. & adfin. l. 22. C. de adulter. l. 77. §. mater. D. de leg. lib. 2.

VVLGARE interdum significat vsitatum, commune, sollemne, ordinarium, ciuile, legitimum. Sic vulgares actiones appellantur, legibus proditæ actiones, vsitatæ & ordinariæ, l. 1. D. de præscript. verb. l. 46. in fi. D. de hered. instit. Hinc &

Vulgaris substitutio potest videri dicta, quæ ex leg. 12. Tab. descédit: nisi cui magis placeat inde dicta, quòd à quolibet testatore, & cuicunque heredi scripto fieri possit. Nam & in vulgarem casum factam substitutionem dixit Modest. in l. 4. §. 1. D. de vulg. & pup. Vide Substitutio vulgaris.

Vulgare pactum, quod vulgò & communiter matrimonij contractibus adscribi solet, l. 30. D. de pact. dotalib. coniunctal. 5. D. de diuort. Sic vulgare pactum, l. 3. C. de pigner. act. coniuncta l. 1. C. de pact. pignor. & l. 4. D. de pigner. act. nimirum hoc, Si in matrimonio sine liberis decesserit. Et Vulgaria verba, ordinaria, vsitata, sollemnia, & cautione de rato habendo comprehendi solita, in l. 3. D. rat. rem hab.

Vulgaris cautio legatorum, quæ legatorum in diem, vel sub conditione relictorum nomine vulgò interponi solet, l. 13. §. iidem principes. D. de leg. 1. tit. vt lega. seu fideic. nom. cau. Sic Vulgari modo legatorum dies proferri dicitur in l. 4. D. de dote præleg. qui ea clausula prorogatur, quæ refertur in l. 30. D. de legat. 1. Sic Vulgari modo legari vxori dicitur, quod vsitato modo legatur, in l. 108. D. de legat. lib. 1.

Vulgaris formula, in l. 40. D. de furt. pro actione vsitata de peculio, cuius formula est cum adiectione noxæ.

Vulgare præmium in l. 3. §. extat. D. de iure fisc. propositum delatoribus præmium significat. l. 13. §. extat. D. de iur. fisc.

Vulgaris exceptio rei iudicatæ, l. 3. D. de popularib. actio.

Vulgaris persona, leuis, quæ honestæ personæ opponitur, ab Vlpiano in l. legitimos. de legit. tut.

Vulgaria tectoria, pro gregalibus tectoriis, vt cùm Seneca loquar, in l. 13. in fin. D. de seruit. vrb. præd. At in l. 3. §. 1. D. de supell. leg. vasa ænea vulgaris Paul. interpretatur, quæ non essent proprio loco attributa.

VVLGARIS vxor Budæo plebeia est, quæ matrisfamilias nomen obtinet. Vlpianus in l. si vxor. 13. §. 1. D. ad leg. Iul. de adult. Sed &, inquit, in ea vxore potest maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis si vidua esset, impunè in ea stuprum committeretur. Malim tamen relatiuū QVÆ, non ad vxorem, sed ad verbum Mulierem, quod subauditur, referre: vt sit sensus, Si quis vulgarem mulierem, id est quæ vulgò corpore quæstum facit, vxorem duxerit: potest in ea vindicare adulterium, scilicet si matrimonio stante alij quā marito sui copiam faciat, & se prostituat: si tamen eo mortuo rursus ad ingenium, atque ad quæstum meretricium redeat, impunè vt in vulgari ac publica meretrice libido versabitur. Sicque Duarenus & Hotomanus exponunt. Aliter Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 40.

VVLNVS letale præsumitur, si vulneratus intra triduum mortuus fuerit, Bar. cum alijs probat, in l. vlti. in fi. D. ad leg. Corn. de sicariis.

VVLTVS nullo in animante esse, præter hominem, potest: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Auctor Cicero de Legibus lib. 1. Vide Specular. titu. de aduocat. §. 5. & 1. parte titu. de test. §. 7.

VVLVA, Latinis non est obscœna vox, nó magis quam matrix, qua concipitur fœtus: quæ cùm destituitur vi attrahendi ac retinendi semen, sterilescit mulier. Nec est, vt indoctum vulgus accipit, pudendum muliebre. Vlpia. de ædi. edic. Quæritur, inquit, de ea muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit. Sabinus, si vuluæ vitio hoc contingat, morbosam esse ait.

VXOR est, quæ in matrimonium conuenit. conuenit autem duobus modis: aut coemptione, aut vsu. nam con farreationem, quæ propria Pontificum erat, omitto. Coemptione, cùm vir & fœmina se inuicé emebant: vt Seruius scribit in illud Virgilij:

Téque sibi generum Thetys emat omnibus vndis.

Veteri autem Romanorum lege, vt Varro scriptum reliquit, nubentes mulieres tres ad virum asses ferre solebant: atq; vnum quidem quem in manu tenebant, tanquam emendi caussa marito dare: alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cùm condidissent, compito vicinali solebant resignare. Hinc eueniebat, vt mulier quidem in manu mancipióque mariti esset, aut eius cuius in manu mancipióque maritus erat, suáque illi heres fieret: quemadmodum Vlpi. in Institut. & Boetius in Topicis testantur: itémque Dionys. hac de re scribens lib. Antiq. 2. Moris autem erat vt vir mulierem interrogaret, an sibi materfa. esse vellet, vicissimque hæc virum, an sibi paterfa. esse vellet. nam si vterque respondebat, velle, mulier materfamilias vocabatur: quoniam (vt ait Gellius) non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui, vt diximus, heredis locum venerat. Atque hoc nimirum illud quod Iurisconsulti nostri dicebant, In familiam nubere, l. 15. D. de cond. & demonstr. l. 21. D. quand. dies lega. Cicero in Topic. Cùm mulier viro in manum conuenit, omnia quę mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. Seruius etiam in lib. Aeneid. 7. Per coemptionem, inquit, facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Testari tamen arbitratu suo poterant. nam à tutoris potestate liberabatur, quæ materfa. fiebat: tametsi quibusdam etiam in rebus, tutorum potestas, sed multo leuior, permaneret. quod Cic. in Muræniana exagitat. Vsu verò fieri matrimonium dicebatur, cùm tutoribus auctorib' mulier in matrimonium alicui conueniebat, quo cum ea consuescebat, quasi cum iusto perfectóque marito: adeò vt si vsus ille intra annum non interrumperetur, pro vsucapta iam haberetur: et si tamen intra annum vsurpare, id est vsum infringere, ex lege 12. tabularum liceret. quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, inquit Gellius dicebatur: etsi sibi liberi nati non forent, ā matris scilicet nomine, nondum adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Hæc neque in manu mancipióque mariti, neque sui iuris erat: sed semper in tutorum po

rum potestate permanebat. quod si intestata moreretur, agnatus proximus familiam habebat. Hæc ex Ciceronis Topic. Orat. pro Flacco, Boetio in Top. Gellio libr. 18. capi. 6. Tametsi autem Iurisconsultorum nostrorum tempore, quorũ ex scriptis Pandectarum libri coagmentati sunt, Materfamil. & Matrona plerunque pro eadem vsurparentur (quemadmodum superius à nobis demonstratum est.) tamen constat eodem ipso tempore Conuentionem in manum vsurpari solitam fuisse, Matrémquefamiliâs propriè appellatam esse, quæ in viri manum conuenerat. id quod ex l. pronunciatio.195.§.familiæ. D. de verb. sign. & ex Vlpiani Institut. cap. 22. intelligitur, vbi inter suos heredes numerat vxorem quæ in manu est, & nurum quæ in manu est filij, quem in potestate habemus. quod etiam cap. 29. perspicuè inculcatur: vt dubium non sit, verba hæc Festi, quę iam supra retulimus, eodem pertinuisse: Materfamiliâs, inquit, non antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliâs dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est, appellari potest. Quem locum sic exponit Hotom. vt quæ filiofa. nupta sit, non antè eo nomine vtatur, quàm is sui iuris effectus sit: neque consentaneum sit, vt si socrus viuat, quæ materfa. appelletur, nurus eandem nominis dignitatem obtineat. & cùm illud nomen ex mariti familia, in quam (vt ait Gellius) ascita est, consecuta sit: profectò quæ vidua est, materfami. propriè dici non potest. Vtrum autem ante liberos susceptos non ita diceretur, dubitari potest: cùm Boëtius ad stipulationem coemptionis illud verbum adscribat. nisi fortè dicamus stipulationem ad omen, non ad veritatem referri oportere: atque adeò cõtracto matrimonio etiam ante liberos susceptos eodem modo Matrẽfamil. esse dictam, quemadmodum Matronam dici superius docuimus.

Vxor alia iusta dicitur ab Vlpiano, alia iniusta: in l. si vxor. 13. §. 1. D. de adulter. Patet autem iustam dici eam cum qua matrimonium legibus contractum est, vt in l. si senatori. 31. D. de rit. nupt. Si senatori, inquit, indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. Quod cùm ita sit, sequitur vt iniusta ea vxor dicatur, cum qua matrimonium non secundum leges contractum est: veluti si tutor pupillam, aut si sine Principis indulgentia senator libertinam, aut sine patris iussu filiusf. vxorem duxerit. Itaque Vlpia. in d. l. si vxor. §. 1. cùm iniustam vxorem nominasset, mox qualecunque matrimonium id appellat. Et Macer in l. marito. 24. in fin. D. eod: Vxorem contra leges nuptam hanc nominat. Sed non propterea putandum est, Vlpianum nouam vxorum diuisionem tradere: & ita eorum species partiri, vt aliæ dicantur iustæ, aliæ iniustæ. nam quæ iniusta sunt, perinde ac si non essent, habentur. Itaque (vt ait Vlpi. in l. 2. D. test. quemadm. aper.) cùm iniustum, aut falsum, aut irritum testamentum dicimus, abusiuè & non propriè loquimur: vt cùm iniquum aut falsum modium nominamus, inquit Paulus in l. 222. D. de verb. signif. aut quoduis aliud falsum instrumentum: in l. si quis. 6. D. de fals. Quare absurdum esset existimare, diuisionem vxorum, quam Cicero in Topicis tradidit, vt aliæ matresfam. dicantur, aliæ tantummodo vxores habeantur, ad illam iustæ & iniustæ vxoris partitionem abusiuam pertinere. Et rectißimè verißiméque à Boëtio declaratum est, generale vxorum nomen iis specialim attribui, quæ nondum matresfa. sunt, sed intra annum vsucapionis habentur: quæ tamen interea iustę vxores sunt: quia legibus ductæ sunt: tametsi nondum plena vxorum iura consecutę sunt, quæ post vsucapionem absolutam sunt adepturæ. Quod igitur Vlpianus de iusta & iniusta vxore dixit, non diuisioni, sed abusioni potius tribuendum est: quasi addidisset, vt ita loquar, vel, verbi gratia, vel tale quippiam. Liuius li. 39. Campani petierunt vt sibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & si qui prius duxissent, vt habere eas, & ante eam diem nati, vti iusti sibi liberi heredésque essent.

Vxor, quæ quondã vxor fuit l. si quis. §. idẽ. D. de lib. lega.

Vxoris appellatione an contineatur sponsa, quæsitum est: quidam aiunt contineri, per l. Labeo. 6. D. de gradibus, & l. Seruius. Vide Barto. l. fine. C. de bo. quæ lib. & an sponsa de futuro, vide Panor. in c. 1. de cler. coniug. & an sponsa de præsenti poßit dici vxor, vt lucretur dimidium lucri, constant. mat. vide Panor. in c. ex publico. de conuers. coniug. Barbat. in rub. & c. 1. de sponsalibus.

Vxores impropriè, id est, contubernales, l. quæsitum. §. vxore. D. de fund. instruct.

VXORIS nomen in clericis & sacerdotibus honestißimum appellatur, in l. cum qui. 19. C. de episc. & cler. Neque enim, inquit, clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.

VXORIAE rei actio est, quoties post diuortium de dote contentio est: inquit Boët. in Top. Cic. vbi Cic. huius actionis formula, verba illa solemnis fuisse ait, QVANTVM æquius melius. quod idem in 3. Offic. commemorat: eiúsque rei vestigia sunt in fin. l. penult. D. solut. matri. l. si cùm Cornelius. 82. D. de solut.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XXI.

X

Αράκται, qui monetam cudunt, Græcis in l. 1. C. de murileg. lib. 11.

XENIA vocabantur munuscula quæ à prouincialibus rectoribus prouinciarum offerebantur, l. 6. D. de offi. procons. l. vn. ne damna prouincial. infligant. in Cod. Theod. Caßiod. li. 7. Variar. in formula Comitiuæ portuum: Vnusquisque per solemnitatem commonitus offerat volũtarium munus. Xenia enim sunt non debita. Plinius etiam lib. 5. Epistol. ad Valeria. Quàm me iuuat, quòd in caussis agendis non modò pactione, dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui. Vtitur & hoc verbo idem auctor lib. 6 Epistol. ad Cornelianum. Alias Xenia proprie sunt munera hospitibus dari solita, quæ alias Lautia à Romanis vocabantur.

XENONOCHEION, l. 31. C. de episc. & cler. locus vbi peregrini recipiebantur, interprete Iul. Patritio in Epito. Nouel. 7. Erant enim in bene moratis ciuitatibus olim constituta hospitibus recipiendis loca, vt & alibi annotauimus, quæ & Xenones dicuntur, l. 18. C. de sacros. eccles.

XENONES, vide Xenodochion.

XENOPARDCHI, ξενοπάρεχοι, qui peregrinis res ad victum necessarias præbebant: vt notatio verbi declarat. ξένος enim hospitẽ significat, & παρέχω, prębeo. iidem fortaßis qui Parochi, *qui præbent ligna salémque*: vt ait Horat. lib. Serm. 1. Arca. l. vltim. §. 1. D. de mun. & hon. Hi quoque qui custodes ædium, vel archiotæ, vel ingõgraphi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibusdam ciuitatibus.

Χρύσαμμος, in l. 1. C. de metall. & metall. id est Balluca. vide suprà lib. 2. in dictione Balluca.

ξύλον, lignum, l. ligni. §. lignorum. D. de leg. 3.

XYLOCINNAMOMI, de quo in l. vlti. §. species. D. de publican. fit mentio, Dioscorides lib. 1. diuersam facit speciem à cinnamomo: esséque lignosum cinnamomum tradit, quod sarmenta longa, robustáque ferat, &

odore

odore sit longe cinnamomo inferior. Meminit & Plinius lib.12.cap.19.

XYSTVS & Xystum, cùm apud Græcos idem significent, apud Latinos tamen nonnihil habere discriminis, docuit Gulielmus Philander in Anno. in Vitruuium. Nam Xystos, inquit, Latini vocant porticus tectas, vbi athletæ per hiemem exercebantur: Xysta autem subdiales ambulationes, vbi sudo cælo suas exercebant palæstras. Vide Vitruuium lib.5.cap.11.& lib.6.cap.10.

XYSTICI, ij erant qui per hiemem in xystis se exercebant, vt Græci ad l.4. D. de iis qui notantur infamia, interpretantur. Xystici enim, inquiunt, οἱ ἐν τῷ ξυστῷ ἀγωνιζόμενοι. itaque Exustici legendum non est, vt in Pand. Flor. habetur. Horum Suetonius in Galba meminit cap.15. Tertull. in lib. de Spectac. Etenim ipsi auctores & administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, harenarios illos amantissimos. Erat autem mos Græcorum habere palæstras, hoc est, ædificia exercendis, & animi & corporis viribus. vide Vitru. lib.5.cap.11.& lib.6.cap.10.

XYSTARCHAS apud eundem Tertull. in lib. ad Martyres, qui xysto præerat. ξυστάρχην, inquit Suidas, γυμνασίου ἄρχων. Et ita xystarcham apud Marcellinum legimus lib.21.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XXII.

Z

ZALEVCI lex, de edicto, mandatóque plus satis rigido, parúmque humano dicebatur: quales feruntur & Draconis fuisse leges apud Athenienses. Vide Valer. Maxim. lib.6. cap.5.& Lud. Cœl. Rhodigin. lib.10. cap.19.& li. sequen. cap.78.

ZANI, vel potius Tzani, populi, vt Viglius legendum esse annotauit, quod & Alc. probat, à veteribus Sanni vocati sunt, prius tamen & Macrones dicti. primùm sub imperio Iustiniani victi, in formã prouinciæ sunt redacti, vt scribit Agath. lib. 5. Fit eorum mentio in Nouel. prima consti. de hered.& Falcid.

ZEA genus frumẽti, Lãgobardico vocabulo ab Accursio sæpe appellatur spelta. vide l. triticũ. D. de ver. oblig.

ZELVS propriè nostris est viri amor in vxorẽ, 2.q.1.cap. si peccauerit. in fin. Dicitur & Zelus affectus ille. Zelus qui in sacris literis nominatur, oritur ex commistione indignationis.

ZELOTYPIA definitur à Chrysippo ægritudo animi, ex eo proueniens, quòd timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere cõmune. Zelotypiæ spiritu vexatus vir, cum suspectam habet vxorem de adulterio, quid huic obseruandum, docet Moses in Numeris, & Imp. Nouel.117.

περὶ Ζημιῶν ἀερικῶν, id est de mulctis aeriis, titulus est apud Harmenopulum, quem Cuiacius Obser. lib.10. cap.7. referendum existimat ad illud genus vectigalis pro aere exacti, de quo Cedrinus in Michaele Paphlagone meminit his verbis: [Greek text, partly illegible] Et huc pertinet etiam illud Pescennij Nigri apud Spartianum: Vos terras vestras leuari censitione vultis, ego verò etiam aerem vestrum censere vellem. Et sane Plin. lib. 12. cap. 1. refert quosdam populos pro vmbra Platani vectigal pendisse.

ZETA, locus erat vnius cubiculi capax, solem hibernum spectans: ita constructus, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Alex. Neapo. Gen. die. lib.5. cap.5. Super hac dictione quid compererit Casanæus, refert pluribus in Comment. ad 2. lib. Plin. Epist. Hinc

ZETARII, apud Paulum lib.3. Sentent. tit.6. iidem qui Diætarij dicuntur l. quæsitum. §. idem respondit, domo ita vt. D. de instr. vel instrum. leg. de quibus superius diximus: ex quo apparet zetam & diætam idem valere: sicut Zabolum (qua voce vtuntur sæpe Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Paulinus) & Diabolum; item zacynthum & diacynthũ; zaconũ & diaconum.

Ζημία in legibus Solonis apud Demosthenem & Plutarchum, pœna & ad mortem, & ad aliud pœnæ genus pertinet. Ζημιοῦν & Ζημιοῦσθαι in eisdem apud eosdem pœnam infligere, & irrogare mulctam.

ZEVXIPPI porticus, in l.18. C. de operib. pub. In descriptione vrbis Constantinopolitanæ, cuius incertus est auctor, Thermæ Zeuxippi in secunda regione ponuntur. Zonaras Tomo 3. in Iustiniano: Καὶ τὸ Ζευξίππου λουτρὸν, τὸ λεγόμενον Ζευξίππου. Et in Philippico, Καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῷ.

ZINGIBERI, in l. vlt. §. species. D. de publican. imitatione Græcæ scripturæ. Nam Græcis ζιγγίβερ dicitur, éstque, interprete Suida, εἶδος ἀρώματος. De quo videndus est Dioscorid. lib.2.& Plin. lib.12. cap.7.

ZIZANIA in extrauagant. super cathedram. §. ab olim de sepult. μεταφορικῶς primam Adæ declinationem significat. vt ibidem dicit glossematarius, qui eam pro scandalo accipi scribit.

ZONA cingulum est duplex, siue marsupium pecuniæ, quam aliquamdiu conseruare volumus, gestandæ idoneum. Vlp. l.6. de bon. damnat. Nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis vindicare debebit. Gracchus apud Gelium lib.15. cap.12. itaque Quirites cum Roma profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas prouincia inanes retuli. Ceterum de zonis vide Cælium Rhodig. lib. antiq. 22. c.19.

Zonam soluere dicitur maritus in lecto, cum nuptam virginem deuirginat. Catullus,

Nec quærendum aliud foret neruosius illud
Quod zonam posset soluere virgineam.

Ouid. in Epistul. Phyllidis ad Demophoontem:

Cui mea virginitas auibus libata sinistris,
Castaque fallaci zona reuincta manu.

ZOXENI, operarij, qui in diem viuunt, παρὰ τὸ ζῆν καὶ ξενίζειν, quod viuere significat in hospitiis: ipsi autem operarij, qui in aquæ ductibus laborant, Silicarij dicuntur. A. Alciatus in l. ad reparationem. C. de Aquæ ductibus lib.11.

ZYGOCEPHALA, l.2. quæ Græca est. C. vt nem. lic. in coempt. spec.& Nouel.17. sunt capita seu capitationes. vide CAPITATIO.

ZYGOSTATES, libripens, ponderum caussa in ciuitatibus constitutus, vel cuius iudicio numini probari debent, item signa ponderum numinia imprimi, l. vlti. Cod. de ponderatorib. lib.11. l.2. eod. tit. in C. Theo. & Edicto Iustin. 13. Inde Zygostasij munus, in l. 1. de frumen. vrb. Alexandr. in C. Theod.& in Cod. Iustin. Hinc Synesius Asclepiodoto: [Greek text, partly illegible] χρυσίον.

Zythum potus, inquit Dioscorides lib.2. qui fit ea hordeo in aqua resoluto. in Aegypto plerunq; fieri Plin. lib.22. testatur. Vlp. in l.9. D. de trit. vino, ex tritico, vel hordeo, vel pane confici scribit: vbi tamen doctè Cuiacius, pro pane, inaudito vocabulo in hoc potionis genere, paneco, siue panico, legit. Gallis, *Citre*, voce corrupta, appellatur. Eius vim explicat Dioscorides vbi suprà. Alciatus in libr.10. Parerg. ca.15. Ceruisiam interpretatur.

FINIS.

PROLEGOMENA IN EAM LEGUM DESCRIPTIONEM QVAE ordine alphabetico subsequitur, ex Pauli Manutij libro sexto Antiquitatum Romanarum.

OPTIMA omnium, atque æquissima naturæ lex est, quæ tum nihil cuiquam deesse, tum ea, quæ quisque habet, æterna iubet esse. nam, quemadmodum illæ, quæ cælestibus corporibus præsunt, beatæ mentes iustissimæ sunt, & suum quæque corpus iustissimè regit: sic ipsa natura, quæ de superioribus illis mentibus deriuata, & in vnum collecta vis est, æquissimum in agendo ordinem seruauit: eáque quæ egit, patére omnibus, nec vnquam non esse vult. itaque & eam partem aeris, quæ sublimior, eóque purior est, oculis traiicientes, adspectu cæli iucundissimo omnes fruimur: & inferiorem, mixtam, spiritu haurimus: & sustinemur, atque alimur terra: & aqua ad ea, quæ cuique commoda, ac necessaria sunt, vtimur. nam, etsi horum singula vni animantium generi tributa ad vsum ac victum præcipuè videntur: tamen ita vni generi proprium vnumquodque est, vt diuersi generis animantibus nihil denegetur. alitibus aer, mare piscibus, quadrupedibus terra, certa cuique animanti sedes, ac naturale domicilium est: omnia tamen omnibus communia sunt, neque alicui alimenti vsu animal vllum perpetuo caret. Hæc sua lege natura, communis omnium mater, ita constituit, ac sanxit. cuius ad similitudinem quo propius accedunt humanæ leges, eò certior ac laudabilior ea vitæ ratio est, quam hominum generi præscribunt. neq; ad aliud exemplum spectarunt homines illi, quos antiqui scriptores diuinis laudibus extollunt, quia suas ciuitates optimis institutis ac saluberrimis legibus temperarunt. Celebrantur præter ceteras Lacedæmoniorum leges, à Lycurgo latæ; Atheniensium, à Solone. Commemorantur & illæ, quas Locrensibus Zaleucus, Thuriis Charondas, Getis Zamolxis, Pythagoræ discipulus, dedit. Laudat etiam Cretensium leges Plato, Carthaginensium Isocrates. Romanas verò Polybius anteponere omnibus non dubitat. hæc cum ab iis, qui ceteris hominibus ingenio, ac sapientia præstiterũt, summopere laudatæ prædicatæq; sint: quid aliud, nisi præclaras fuisse, credendum est? at dissimiles inter se, &, si dissimiles, quo modo omnes præclaræ: quia nimirum ad eundem finem, eandémque quasi metam, non eadem tamen via, omnes tendunt. Ius naturæ, in quo nihil inæquale deprehẽditur, primi conditores legum ante oculos habuerũt. eius imaginem in suas quisque leges, quantũ imitatione licuit, transtulerunt. qui cum ad iustitiam pariter intenderent, eandem tamen in tradendo iure rationem ideo secuti non sunt: quia non eiusdem loci, non eiusdem cæli, non eiusdem hominibus ingenij leges ferebant. hæc illi cum animo circumspicerent, atque cogitarent: modò perficere possent, quod agebant: qua ratione perficerent, laborandum non esse iudicarunt. neque enim ipsarum legum vitio factum est, vt aut Athenienses minus diu, quam Lacedæmonij; aut Lacedæmonij minus, quàm Romani floruerint: sed quod Athenæ citius, quam Sparta; & Sparta citius, quàm Roma, de recta maiorum consuetudine deflectens, legum imperium maiestatémq; neglexit. Quare prudenter iudicat Polybius, quod duabus potentissimis ciuitatibus, Carthagine, & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum succubuisse Carthaginem, & victam conditiones accepisse, ob eam maximè caussam putat, quod, quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthagine multo, quàm antea, negligentius; & Romæ multò, quàm vnquam diligentius leges colebantur. nihil enim sine iure perpetuum est. Ius autem ipsum nihil aliud est, quàm bene viuendi norma, legibus tradita atque præscripta. quam qui tenent, soli duas maximas res, maximéque optabiles adipiscuntur. primùm, ipsi quotidie magis in sua ciuitate cari sunt, atque honorati; inter ignotos clari, inter homines viri, inter viros heroes. deinde id quod velle bonitatis est, perficere virtutis, facilè consequuntur, vt eorum patria ciuibus frequens, pace tuta, opibus beata sit. Ex hoc genere fuisse legimus Thebis Epaminondam, Spartæ Agesilaum, Athenis Aristidem, Romæ Camillum, Fabios, Decios, Scipiones, Catones, innumerabiles alios. nulla enim ex omnium sæculorum memoria magis ad omnem laudem ciuitas excelluit. Et paulo post: Ius igitur omne aut à natura est, aut à consuetudine, aut à legibus. ius naturæ ipsum per se, sine consuetudine & legibus, ad optimam vitæ conditionem satis erat. satis enim beatè viueremus, si naturam ducem sequeremur. sed quia, quod iustum & laudabile est, multi, vel quia sunt hebetes, non intelligunt; vel quia sunt improbi, dissimulant: idcirco, ne peccantibus daretur excusandi locus, scripta lex est, quæ, quid agendum, fugiendúmve esset, perpetuis literarum notis testatũm, atque expressum ante oculos poneret. is enim, qui legem fert, si modò suam voluntatem ciuitatis commodo metitur, tria spectat, vt pœnam factis dignam perditi homines luant; vt ceteri, exemplo admoniti, pœnáque deterriti, meliores efficiantur; vt viri boni, sublatis improbis, tutiorem, ac tranquilliorem vitam ducant. est igitur lex tanquam præco, qui, suggerente natura, iustitiam ciuibus enunciat: cuius vocem qui volentes auribus percipiunt, eámque fideliter animo custodiunt; ita viuunt, vt virtutem à vitio facile distinguant, & ab altero, tanquam à pestifero angue, refugiant; alteram amplexentur, & amabilem præ ceteris rebus existiment. verùm, quia publica res ita cum priuata cohæret, vt altera alterius commodo vtatur, nec fere, nisi vtrique recte sit, diu vigere & stare ciuitas vlla possit; propterea, quæ vtrique con-

ferrent, leges, aliæ pro statu Reipubl. aliæ pro singulorum vtilitate, diuersis temporibus latæ sunt. fuit igitur & Ius publicum, & ius priuatum. Rursus, quia publica sunt infirma, si separentur à diuinis, publici iuris facta diuisio est, vt altera pars ad religionem, altera ad res humanas pertineret. Ius priuatum nec ipsum quidem simplex est, sed leges quidem omnes de rebus humanis, alias tamen de iure ciuili, alias de criminibus continet. Primum igitur nobis agendum est de iure publico, deinceps de priuato: & primùm de publico diuino, deinde de humano: item de priuato, primum de eo, quod ad ius ciuile pertinet, secundo loco de eo, quod crimina persequitur. ROMANÆ leges aut à regibus latæ sunt, aut ab iis magistratibus, quos, regno sublato, alios aliis têporibus creatos, ciuitas habuit. ipsas leges magna ex parte aliunde sumptas facile crediderim. non enim dubitandum est, quin cum ea tempestate in Italia & Albani, & Sabini, & præter ceteros Etrusci floruerint, cúmque Albæ Romulus, in Sabinis Numa, Priscus etiam matre Etrusca, patre in Græcia nato, in Etruria educato, genitus esset, ad suam quisque patriam respexerit, & ea, quæ in iis populis probabiliora videbantur instituta, delegerit, Romæque legibus sanxerit. à Lacedæmoniis etiam nonnulla, ab Atheniensibus multa ad ius constituendum video deriuata. nam ferè, quæcunque in duodecim Tabul. decemuiri scripserunt, de Solonis legibus translata sunt. & earum tabularum supplementa Romanos à Faliscis collegisse, apud Seruium Honoratum scriptum est. cuius in commentario, à Cretensibus etiam aliquid sumptum, animaduertimus. Maiores, inquit, nostri, sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus, vt Varro docet in libris de gente populi R. in quibus docet, quid à quaque traxerit gente per imitationem. Nec verò ab ingenio pauca, atque à prudentia esse deprompta, credendum est, præsertim in Republ. cum in magnis opibus imperij, pro vario rerum euentu, nouas iura temporum necessitas exigeret. Regum ætate non multas in vrbe leges fuisse existimauerim: non solum, quia regum iussa pro legibus erant, ad eos grauissima quæq; deferebantur: eorum omnes dicto annuere, imperio parere cogebantur: verùm etiam, quia ciuitas, neque dum populo satis frequens, neque opibus locuples, legum multitudinem non desiderabat. inter paucos, & assiduis bellis exercitos, nondum licentia, nondum planè vis emerserat: non luxuries, non illa quæ ferè opes consequitur, malarum artium lues in vrbem inuaserat. regibus exactis, simul cũ publicis opibus & nata noua vitia sunt, & ea quæ fuerant, aucta. tunc, vt ad varios morbos diuersa medicamenta inuestigata, inuentáque sunt; sic ad ea mala, quæ manare cœperant in ciuitate, comprimenda, atque sananda, varia legum genera peperit necessitas. neque tamen reges ipsi leges neglexerunt. poterant omnino, quidquid vellent: sed voluit nemo, nisi quod liceret. quin, vt ait Liuius, ab ipso statim vrbis primordio Romulus, rebus diuinis rite perpetratis, vocata ad concionem multitudine, quæ coalescere in populi vnius corpus nulla re, præterquam legibus, pôterat, iura dedit. quem Numa subsecutus, multò etiam magis ciuitatem legibus excoluit, & ab armis ad religionem, bonósque mores totam traduxit. omnésq; deinceps, præter Superbum, ita regnarunt, vt, quod idem Liuius alio loco tradit, Brutus idem, qui tantum gloriæ, Superbo exacto, meruit, malo publico vel maximo id facturus fuerit, si, libertatis immaturæ cupidine, priorum regum alicui regnum extorsisset. quare, cum ipsos moderati ingenij, optimiq; exempli fuisse constet, tum leges habuisse, quarum ad

præscriptum vniuersos ciues viuere voluerint. Et longo post interuallo: Legem Ateius Capito definit his verbis: Lex est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu. Lex igitur fuit, non modò quæ comitiis Centuriatis, in campo Martio, ferente suffragium vniuerso populo, id est patriciis, & plebeiis, in centurias distributis, rogante maiore magistratu, ferebatur; verùm etiam quæ tributis comitiis, in foro, ferente suffragium plebe, sine patriciis, in tribus distributa, rogante minore magistratu, id est, tribuno pleb. nam solus tributis comitiis legem tulit, solus autem inter minores magistratus: quia consules, etiam tributis comitiis, legẽ tulisse constat. Io iis verbis nõ videtur Capito plebiscitum à lege distinxisse. At Lælius Felix apud Gellium: Tribuni, inquit, neque aduocant patricios, neque ad eos referre de re vlla possunt: ita ne Leges quidem propriè, sed Plebiscita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta sunt. quibus rogationibus ante Patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur. A quo ego tempore Plebiscita Leges appellari cœpta, quandoquidem legum vim Hortensia lege iam obtinerent, facile crediderim. nam antea, quæ tributis comitiis ferebantur, Plebiscita constat esse nominata. Varro quidem, quo nemo diligentius antiquitatis vsum retinuit, Legem tamen vocat, quam tribunus pl. M. Plætorius tulerat: quod appellari plebiscitum, multis post annis Censorinus maluit. Sed de Plebiscitis, quæ Lælius, eadem ferè Festus. Scita plebei appellantur, inquit, ea, quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante. Verùm & Lælius, & Festus propriè loquuntur, ad prisca illa tempora spectantes. nam postea paulatim obtinuit consuetudo, vt Legis nomen de plebescitis etiam vsurparetur. Eodémque modo contra definitionem Capitonis, qui, generale iussum, Legem appellauit, quæ de vno ciue populus iussit, Leges dictæ: licet priuilegia verius, vt essent, sic etiam appellari possent. cuius generis exempla, de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis, de cæde Clodij quæstio, Gellius commemorat. in quo illud animaduertendum, cum in duodecim Tabulis esset scriptum, ne de singulis, nisi centuriatis comitiis, ferri posset, quod in lege de reditu Ciceronis obseruatum est; de imperio tamen Pompeij, tributis comitiis, rogante Manilio, tribuno pleb. actum esse. Sed, sine populi scitum, siue plebiscitum esset: quorum alterum magistratu patricio, alterum plebeio rogante factum esse, ex Festo cognoscitur: siue ad plures homines, pluresve res, aut ad omnes homines, omnésve res, aut ad vnum hominem, vnámve rem, pertineret: prorsus omnia populi plebisve iussa, tum legis, tum etiam rogationis nomine, quia populus, plébsve à magistratu rogaretur, appellari solita, veterum monumentorum obseruatio declarat. quod Gellius quoque notauit. Nam, quod Aelius Gallus, vt apud Festum scriptum est, aiebat, inter Legem, & Rogationem hoc interesse, quod Rogatio esset genus Legis, quæ autem lex, non continuo rogatio. quod ita Festus exponit: Rogatio est, cùm populus consulitur de vno pluribúsve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúsve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur: id mihi, (pace vtriusque dixerim) falsum videtur. nomen enim ipsum Rogationis ostendit, omnes siue ad vnum, pluresve homines; siue ad vnam, pluresve res pertineant, vno rogationis vocabulo appellari posse. nam, vt Gellius animaduertit, nullum populi, plebisve iussum fieri potest, nisi populus, aut plebs rogetur. quod dum fit, ea verè rogatio est, & dicitur:

dicitur:idq́ue etiam poſt lata ſuffragia nomen manſit. quamquàm frequentius omninò, de quocunque populi, plebiſve iuſſu, in antiquorum ſcriptis Legis nomen inuenitur. Leges autem nec niſi à magiſtratibus, nec niſi comitiis ferebantur.idq́ue probandum exemplis non exiſtimo, ne, quæ ipſa per ſe ſatis aperta res eſt, in ea demonſtranda ſuperuacaneam operam ſuſcipiam.ſed quia nec vnus magiſtratus, nec vna comitia erant; vtrum ab vno,an ab omnibus magiſtrstibus,& vtrum vnis, an omnibus comitiis ferrentur, aperiendum videtur. Ferebantur leges à magiſtratibus maioribus quatuor, vno minore: à maioribus, prætore,& conſule, qui ordinarij magiſtratus erant:item à dictatore, & interrege, qui maiores quidem; ordinarij tamen non erant, neqne populi comitiis ciebantur: cenſor autem, etſi erat inter maiores magiſtratus, ius tamen ferendæ legis, aut habendorum comitiorum non habebat.ideò dixit Plinius libro 35. capite 17. Lex Metilla exſtat, Fullonibus dicta,quam cenſores dedere ad popnlum ferendum. minor magiſtratus,qui leges ferret, tribunns pleb.erat.nam ædiles cur.quæſtores,ædiles pleb.3.viri capitales, 3.viri monetæ cudendæ,tribuni mil.tam Rufuli,quàm Comitiati,etſi magiſtratus erant, leges tamen non ferebant: iſque neque viatorem, vt tribunus pleb. neque lictorem, vt conſul,& prætor, hsbebant: propterea tum vocandi, ac prehendendi iure, quod conſul, & prætor habebant: tum etiam prehendendi, quod vnum tribuni pleb.erat, omninò carebant. qui verò poteſtatem neque vocationis haberent,neque prehenſionis,eos magiſtratus à priuato quoque in ius vocari potuiſſe, & M. Læuinum ædilem cur. à priuato in ius eductum eſſe,tradidit Varro libro 21. rerum humanarum. Verùm, quæ doctrinæ cauſſa à me traduntur, veterum teſtimonio ſingula confirmare, & exemplorum multitudine librum infercire, minimè neceſſarium exiſtimo: non ſolùm, quod hiſtoriæ, libríque, vnde ipſi hæc hauſimus, omnibus patent: ſed etiam, quod exemplis referta narratio dignitatem non habet, putidæ potius cuiuſdam diligentiæ,& ambitionis ineptæ ſpeciem qnandam præ ſe fert. Legiſlatores aut tributis comitiis, aut centuriatis, aut etiam, vt in imperio mandando, & in adoptionibus, curiatis legem ferebant. ſi tributis,aut cum S.C.aut ſine: ſi centuriatis, è S.C.ſemper.plus omninò dignitatis,atque auctoritatis in centuriatis, ſed poteſtatis non minus erat in tributis. æquè enim populus vniuerſus tenebatur iis legibus,quæ tributis comitiis ferebantur, atque iis,quæ cẽturiatis.idq́ue ſancitum eſſe lege à Q. Hortenſio dictatore lata, cùm antè iure eo, quod ſtatuiſſet plebs, patricij non tenerentur, Lælij teſtimonio iam probauimus. Hortenſius, quæ rogata plebs ſanxiſſet, ideò pertinere ad omnes Quirites voluit, vel, vt iura plebis augeret, cùm plebeius ipſe eſſet: vel vtili Reipub. conſilio, quod in libera ciuitate diſsimilem ciuium condicionem diſcordiæ ſemina putaret. in quo diſsidentes veterum opiniones licet agnoſcere. nam,quod Hortenſio dictatori à Lælio tribui ſcribit Gellius, id ad Q.Publilium Philonem dictatorem Liuius refert, qui multis annis ante Hortenſium dictator fuit. rurſus neque ab Hortenſio, neque à Philone, ſed multò antè à L.Valerio Potitio,& M.Horatio Barbato coſ. eam legem eſſe latam, Dionyſius tradit. qua in varietate verum internoſcere difficile ſit. niſi ſi, quod res eſt, non tanquam nouam legem eſſe latam, ſed quaſi veterem a duobus dictatoribus, Philone, & Hortenſio, renouatam. intelligas. Scripſit etiam idem Lælius, cùm tribunus pleb. populum adeſſe iuberet, non comitia, ſed conſilium edicere debuiſſe: cùm non vniuerſum populum, ſed plebem tantùm, quæ pars populi eſt, aduocare tribunus poſſet. Verùm hoc, quod à Lælio ſcriptum in Gellio legimus, obſeruatum ſit, nec ne, haud ſanè mihi certum eſt. quin, quò me inclinat coniectura, eò me dare ſi velim: comitia, quæ tribunus pleb. haberet, dicta crediderim, non ſolùm poſt legem Hortenſiam, quæ diſcrimine ſublato, tribuniciis rogationibus ciues omnes pari iure ſubiecit; ſed antea quoque, cum plebiſcitis patricij non parerent. quid enim? nónne tributa comitia dicebantur, quæ deſignandis minoribus magiſtratibus haberentur? at tributa comitia non & à tribuno pleb. habebantur? an igitur eſt, qui, cùm tribuni pleb. eſſent deſignandi, eius rei cauſſa conſilium à tribuno edictum legerit? quod ſi quis, vt omninò Lælij diſtinctio confirmetur, non de eo populo, qui ad deſignandos magiſtratus; ſed de eo, qui ad ſciſcendam legem aduocaretur, accipi velit: ne hoc quidem aſſenſerim: cùm, aliter eſſe, ipſo Cicerone magiſtro, didicerim. vocat enim hic noſter libro ſecundo de diuinatione comitia & in legum iure, & in iudiciis populi, & in creandis magiſtratibus. præteres in oratione pro Sextio: Venio, inquit, ad comitia, ſiue magiſtratuum, ſiue legum. & Liuius libro trigeſimoprimo: Rogstio, inquit, de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus fermè centuriis antiquata eſt. & ibidem: Pro ſe quoque conſulem hortari, vt de integro comitia rogationi ferendæ ediceret. & libro quadrageſimoquinto: Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter affuturus comitiis ferendæ legis. Iam verò & de reo iudicando comitia dicta, quæ tribunus pleb. haberet, exempla teſtantur, vt in tertio de legibus, ſecundo de diuinatione, & apud Liuium quattuor libris, 3. 26. 40. 43. Quamquàm, ſi quis ipſa Lælij verba paulò attentius conſideret, intelliget, nec ab ipſo traditum id, quod nos, quaſi traditum, exemplis redarguimus. ait enim, qui non vniuerſum populum, ſed partem aliquam populi adeſſe iuberet, eum non comitia, ſed conſilium edicere debere. Quibus verbis, non quid fieret, ſed quid fieri deberet, ſignificat. notat igitur, & quodam modo reprehendit deprauatam conſuetudinem: ſicut eodem loco, cùm infert: Itáne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta ſunt? quo in loco, Appellsntur, accepit, pro, appellari debent. quod enim tradidit, obſeruatum non eſſe, quæq́ue tribunis rogantibus plebs iuſsit, ea tum plebiſcita, tum leges & à Liuio, & ab aliis dici, ſæpè licet animaduertere: ſicuti & conſilium plebis, & comitia de reo Poſtumio apud eundem Liuium libro 25.

Legem autem laturus magiſtratus ſcribebat eam domi,& cum peritis conſultabat: ne quid contra populi rem, aut voluntatem ſanciret, ne fortè pugnantia capita ſimul ferret: néue quid, quod vetus aliqua lex, ſi ferretur, inane infirmúmque iuberet eſſe: (etſi, quæ poſtea ferretur lex, ſuperiores omnes, præter Sacratas, abrogabat) ne curationem, poteſtatem, commodúmve aliquod ipſe ſibi ſua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret: quod leges duæ, Licinia, & Aebutia, fieri vetuerunt. contra quas leges fecit P. Clodius: tulit enim, quod in oratione pro domo traditum eſt, vt ſibi Ciceronis ædes liceret poſsidere. Etiam illud in ſcribenda lege cauebatur, ne pluribus de rebus, quæ non eiuſdem generis viderentur, vna rogatione ferretur: quod fieri cum lex Cæcilia & Didia vetabat, itaque à Clodio factum accuſat Cicero pro domo ſua: tum, faciendum non eſſe, indicat idem in ſuarum legum libro tertio. his verbis: Qui agent, non plus quàm de ſingulis rebus conſulunto. nam, Conſulunto, eſt, populum roganto. conſulitur enim populus, cum lex rogatur: itaque in

In oratione pro Milone: Nihil, inquit, de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est. & pro domo sua: Si populus de ista re consultus esset. & Festus: Rogatio est, cum populus consulitur. etiam in senatu, Consulere, est rogare sententias. ad Att. libro duodecimo: Hic me laudat, inquit, quòd retulerim, non quod patefecerim, quòd cohortatus sim, quòd denique antequam consulerem, ipse iudicauerim. Addebatur illa exceptio: vt, si quid ius non esset rogari, ne esset rogatum. quod in oratione pro domo notauimus. item: si quid contra alias leges eius legis ergo latum esset, vt ei, qui eam legem rogasset, impune esset. quod fuisse tralaticium, hoc est, scribi solitum in omnibus legibus, tradit Cicero libro tertio epistol. ad Att. Hæc igitur, quæ proposui, quasi legitima à bonis viris in ferenda lege omnia canebantur. sed vbi rationem vicit libido, spreta bonorum consuetudine, nihil præter suam potentiam & vtilitatem in lege spectarunt. ideò sæpe leges Clodij, aut Vatinij, alienas à more maiorum, acerbè reprehensas à Tullio videmus. Scripta lege, legislator bene de Republica sentiens, antequam eam promulgaret, referebat ad senatum, vt quo plus ponderis, maioréinque vim lex haberet, de senatus eam sententia ferret. popularis verò, ac seditiosus magistratus, vt Vatinius tribunus pleb. Cæsare consule non modò prætermissa senatus auctoritate, sed interdum etiam contra senatus auctoritatem, legem rogabat. Promulgabatur deinde lex, id est, in publico ponebatur. est enim Promulgare, vt ait Festus, quasi prouulgare. id autem eo fiebat, vt inspiceret qui vellet, inspectam consideraret: non solum, vt intercedi posset antequam ferretur: verum etiam vt aliquanto ante statuere cuiuis liceret, vtrum cum ferretur, antiquanda suffragiis, an accipienda lex esset. addo etiam illud, vt quiuis monere legislatorem posset vel de corrigenda, vel omnino de non ferenda lege. Spatium autem promulgationis, vt ex Macrobio, Dionysio, Cicerone, Quintiliano, & aliis patet, quacunque de re ferretur lex, erat trinundinum, id est per trinas nundinas. cum enim nundinarum caussa ex agris in vrbem ciues conuenirent, per trinundinum leges, vt à rustica plebe ter legi cognoscique possent, patere voluerunt. quod cum M. Antonius non seruasset, inuehitur in eum Cicero Philippica 5. his verbis: Vbi lex Cæcilia, & Didia? vbi promulgatio trinûdinum? Et idem pro domo sua: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de Republ. quæ mihi visa sunt ad illius miseri caussam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerût. hora nona, illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in ceteris legibus trinumdinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, vt decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam, & Didiam latæ essent, populum non teneri: iam intelligis, omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspiciis, quod in legibus sit, te tribunum pleb. non fuisse. Et, vt aliud ex alio, trinundinum non solum in lege ferenda, sed & in magistratu designando video esse seruatum, ob eam scilicet caussam, vt consuleretur candidatis pariter, & populo: illis ad magis conciliandos sibi plebis animos: huic, ne imprudenter aliquem repente crearet, quem creatum postea nollet. Locum autem & in lege, & in magistratu fuisse trinundino, minimè miror: qui videam à Cicerone, oratione secunda in Rullum, appellari legem ea comitia, quibus maiores magistratus crearentur, nam si comitia lex sunt, sequitur, vt, quod in lege, idem in comitiis obseruetur. &, quod rationi consentaneum videtur, id exempla clarius ostendunt. Decem viris creandis, inquit Liuius libro tertio, in trinundinum comitia indicta sunt. & in epistola ad Tironem Cicero: Ad consulatus petitionem se venturum: neque iam velle absentis rationem haberi sui: se præsentem trinundinum petiturum. Quod tamen non nisi tranquilla Repub. seruatum existimo. nam Punico bello secundo Quintus Fabius Maximus consul tertium Romam comitiorum caussa proficiscens, in eum, quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit. idémque fecit anno proximo C. Claudius Cento, dictator comitiorum consularium caussa creatus. Sed nimirum, quod dici solet, silent leges inter arma: & ad Rempublic. cuius caussa latæ leges ipsæ sunt, omnia referenda. Seruabatur præterea in iudicio populi trinundinum, cum scilicet à populo reus iudicaretur. vnde illud pro domo: Cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniugatur: deinde, ne, nisi prodicta die, quis accusetur: tertio, vt ante magistratus accuset intermissa die, quàm mulctam irroget, aut iudicet: quartò, sit accusatio trinundinum. Constat igitur, in omnibus plane comitiis, de legibus, de magistratibus, de reis, trinundini rationem esse ductam. Neque verò trinundinum ita interpretor, vt, ipso tertiarum nundinarum die vel latas esse leges, vel designatum magistratum, vel reum à populo iudicatum, existimem: cum & Macrobius libro primo comitia nundinis haberi non licuisse, veterum testimonio probet: & Festus, nundinas non solú inter ferias, sed etiam interne fastos dies apud antiquos fuisse dicat: inter ferias, ne cû populo agi liceret: inter nefastos dies, ne lege. Nundinas, inquit, feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi vendendíque caussa in vrbem conuenirent, eúmque nefastum, ne, si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. Aliud autem erat, cum populo agere: aliud, lege agere. cum populo, populum est ad consilium, aut comitia vocare, vt ait Festus: vel, vt Gellius, rogare populum, quod suffragiis suis aut iubeat, aut vetet: quod tamen idem est: lege autem agere, ius experiri, in iudicio contendere. Libro etiam quarto episto. ad Atticum, per duos nundinarum dies nihil de comitiis tentatum, his verbis Cicero declarat: Ante decem Kalend. nundinæ, concio biduo nulla. Trinundinum igitur in eam sententiam dictum accipio, vt inter eum diem, quo promulgata lex erat, & eum, quo deinde ferretur, trinæ nundinæ intercederent: quo & sæpius, & à pluribus, vrbem mercandi vendendíque caussa visitantibus, promulgata lex cognosci posset. Post tertias nundinas, magistratus in eum locum, vbi legem laturus erat, siue in forum, siue in campum Martium, populum conuocabat. ibi cum legem præco, subiiciente scriba, recitasset: tum primum quidem is, qui legem promulgarat, populo suadebat, vt rogationem acciperet, sed post eum alij, non priuati modò, quibus ab aliquo magistratu concio daretur, (nam alioqui concionandi potestas priuatis non erat) verùm etiam quandoque magistratus, pro suo quisque sensu, vel suadebant, vel dissuadebant. Suasorem rogationis eum, qui rogabat, fuisse, ita verisimile est, vt exempla, quæ multa suppetunt, mihi esse vtendum in re minime dubia, non existimem. quod autem minus verisimile est, vt aliquis eius rogationis, quam ferret, ipse dissuasor fuerit: id nisi testimoniis probem, credibile non erit. atque hoc tum fiebat, cum

magistratus non è sua, sed è senatus sententia rogationem ferebat. neque enim prohibebatur dissuadere ad populum, quod non probauerat in senatu. Pisonis consulis exemplum habemus in epistola, Vereor, ad Atticum libro primo: Piso, inquit, consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. quod Attico, vt nouum & iniquum, scripsit Cicero, cum suadere suas rogationes reliqui solerent. vnde illud Attici ad Ciceronem libro secundo de legibus: Suade igitur, si placet, istam ipsam legem, vt ego, vti rogas, possim edicere. loquitur enim Atticus cum Cicerone, vti cum magistratu legem rogante. & quemadmodum in eo libro personam Cicero sustinet magistratus legem rogantis: quod proxima superiora verba declarant: Si quæ forte leges à me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Republica, nec fuerint, tamen erant fere in more maiorum, qui tum vt lex valebat: sic Atticus ciuem agit de ipsa lege suffragium ferentem. quod indicat illud: Vt ego, vti rogas, possim edicere. refert enim morē illum tabellarum, quibus sciscebatur lex: quæ his duabus erant literis signatæ, V. R. id est, Vti rogas: cum eæ, quibus lex reiiciebatur, vna litera A, essent inscriptæ: quæ valebat, Antiquo, hoc est, nihil nouari volo, antiqua probo, &, vt explanat Festus, in morem pristinum reduco. Vereor autem, (vt à re proposita paululum digrediar) ne mendum lateat in verbo, Edicere. cui quantum ex antiqua Latinè loquendi consuetudine coniicere, ac meminisse possum, in hac sententia locus non est. Sed ad rem. Priuatus legem Cinciam de donis & muneribus Q. Fabius Maximus suasit: Ogulniam de sacerdotiis P. Decius Mus: Voconiam de hereditatibus M. Cato ille Censorius: Corneliam de reditu Ciceronis Cn. Pompeius. Nec verò, qui priuati item legē dissuaserint, inuenire non facile est. exemplum habemus in oratione pro lege Manilia, Q. Hortensij, in libro de amicitia, C. Lælij, & minoris Africani. Maniliam legem, de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando, dissuasit Hortensius: Papiriam, de tribunis pleb. reficiendis, Lælius & Africanus. atque hanc ipsam consuetudinem, vt priuati legem suaderent, aut dissuaderent, indicat Liuius libro quadragesimoquinto, his verbis: ita traditum erat, ne quis prius intercederet legi, quam priuatis suadendi dissuadendíque potestas facta esset: quo melius aut commoda legis aperirentur, aut vitia. quo persæpe euenit, vt aut ij, qui ad intercedendum venerant, desisterent: aut intercederent, qui non professi essent se intercessuros. & eodem libro infra: Cum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius ferre vellet, & priuatis lege dicendi locus esset, neque ad suadendum, vt in re minime dubia, quisquam procederet. Ser. Galba repente processit. item Cicero in oratione pro Cornelio, cuius exstant reliquiæ quædam, cum Asconij commentariis editæ: Est, inquit, ius vetandi, dum priuati dicunt, dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit. quibus in locis cum & Liuius & Cicero de solis priuatis mentionem fecerint, non tamen eam potestatem solis priuatis fuisse, debemus existimare. partem enim pro toto posuerunt, quia priuati & sæpius, & plures, quam magistratus, aut pro lege, aut contra legem dicere solerent. Magistratuum porrò vel suadentium, vel dissuadentium legem exempla habemus hæc: M. Porcius Cato, ille maior, consul rogationem de abroganda lege Oppia. C. Lælius, ille sapiens, prætor Liciniam de cooptatione sacerdotum ad populum transferenda dissuaserunt. legem Maniliam prætor Cicero luculenta, quæ exstat, oratione suasit: agrariam Rulli iis, quæ exstant, orationibus consul idem dissuasit. Verùm hæc, quæ paulo longius, vt illustriora fierent, produximus, paucis admodum verbis libro de legibus tertio Cicero comprehendit: Populum, inquit, docento, doceri à magistratibus priuatísque patiuntor. in quo significatur, vt & ipsi magistratus, qui legem ferent, doceant, hoc est de ipsa lege dicant, & dicere alios quoque tum magistratus, tum priuatos patiantur. Infrà verò, libr. eod. cum dixit, De promulgatione, de singulis rebus, de priuatis, magistratibus audiendis: priuatos posuit ante magistratus, cum, suprà primum magistratus, deinde priuatos nominasset. quod si ad veritatem ordo referatur, prius nominari priuatos, deinde magistratus oportuit. prior enim priuatis locus in suadenda dissuadendáve lege ideo datus est, ne, si eos, qui magistratum gerebant, antè audissent, ab iis dissentire non auderent. idque Dio historiæ suæ libro trigesimonono scriptum reliquit. quos autem suadere aut dissuadere leges solitos fuisse diximus, eos in ea pro Flacco legis auctores Cicero appellat: cum auctores intelligat vel accipiendæ legis, vel antiquandæ. Hæc de suadentibus dissuadentibúsque legem. nunc de loco, vnde suaderent, aut dissuaderent, addendum quiddam est. Nemo ad populum, nisi de loco superiore, concionabatur, siue is priuatus esset, siue magistratum administraret. id autem ob eam caussam, quo longius à stantibus in concione tum exaudiri vox, tum intelligi verba possent. concionabantur igitur, si in foro, de Rostris, quæ ad Comitium fuisse, prope iuncta curiæ, Pedianus ait: si in campo Martio, vel alibi, de suggestu, aut editiore aliquo loco. concionari autem magistratibus pro ea, quam habebant, potestate, omnibus licebat: priuatis, quod iam diximus, nisi concionem, id est, concionandi potestatem, à magistratu aliquo acciperent, non licebat. &, quia sæpius in foro, vbi Rostra fuisse diximus, quàm in campo, leges ferebantur: ideò sæpius de Rostris, quàm in campo, conciones habebantur. multò enim plures tributis comitiis, quæ legum quidem caussa in foro, interdum & in Capitolio habebantur, quàm centuriatis, quæ in campo, latas esse constat, cum tribuni pleb. qui comitia tributa, non centuriata, habebant, facillime ad leges rogandas adducerentur, quippe qui leges non ferrent ex senatus auctoritate: quod necesse erat de legibus centuriatis. Dixi, priuatos non nisi potestate à magistratu accepta concionari potuisse, magistratus autem cunctos suo iure potuisse. quod cum ita esse nunc etiam confirmem, tamen illud addo, summum in eo ius, summámque potestatem tribunorum pleb. fuisse: qui, si vellent, non priuatos modò, verùm & magistratus ipsos, atque etiam consulem, qui summus erat magistratus, prohibere concione poterant. itaque Ciceronem consulem extremo magistratus die Q. Metellus Nepos tribunus pleb. concionis habendæ potestate priuauit: & Q. Metellum Celerem consulem à L. Flauio tribuno pl. in carcerem deductum, annóque proximè consecuto M. Bibulū, item consulem, à Petro Vatinio tribuno pleb. historiæ narrant. non enim de Rostris modo concionantem, atq; etiam de curru triumphanté detrahere tribuno ple. licebat; verum &, quoquo vellet, deducere, vel ad supplicium, si liberet: propterea quod, cui vellet, manus inicere, vetusto Sacratarum legum iure, poterat: ipsi, cum sacrosanctus esset, nemo poterat. Verùm tribuni pl. potestatem suo loco, id est, libro de Magistratibus, referemus: interim, quod in manibus est, ipsum agamus.

est, ipsum agamus. Cum suaserant, dissuaserántve legem primo loco magistratus, qui legem ferebat, secundo priuati, tertio reliqui magistratus: tum præseotibus sacerdotibus; vt Dionysius scribit, & diuina exponentibus, sitella, vel vrna (sitellam Cicero, vrnam Lucanus vocat) deferebatur: in quam siue tribuum, si tributis comitiis lex feretur; siue centuriarum, si centuriatis, nomina conijciebantur: deinde, sortibus æquatis, hoc est, ita agitata sitella, ne qua sors subsultaret atque exsisteret, sed pariter omnes æquatæ iacerent, sortitio fiebat, quæque prima vel tribus, vel centuria, quæ secunda, quæ tertia de sitella exiisset, eundem, quem sors dederat, in suffragio ferendo locum atque ordinem obtinebat. hæc dum agerentur, si quis tribunus pleb. legi vellet intercedere, locus erat nunquam autem ante suasionem dissuasionémq; legis intercessionem fuisse, declarant illa proximè recitata, quæ Liuius libro quadragesimoquinto, Cicero in oratione pro C. Cornelio tradiderunt. Et, quoniam de intercessione, quæ legem impediebat, mentionem facimus: (neq; enim legi tantùm, verum & senatus consultis, & prætorum decretis, aut iudiciis intercessum esse, animaduertimus.) omnibus de caussis, quę, quo minus promulgata lex perferri posset, impedimento fuerunt, dicendum nobis est. Hæ quatuor traduntur: prima, intercessio: cum tribuni pleb. quorum proprie intercedendi ius erat, edita voce illa, Veto, de qua mentionem facit Liuius, intercedebant: cuius generis exempla non desunt: altera, cum is qui promulgarat, vel amicorum precibus adductus; vel senatus auctoritate commotus, vel ipse sua sponte consilium mutabat: quod C. Manilius, & L. Cæcilius, vterque tribunus pleb. diuersis temporibus fecerunt, ille in lege de libertinorum suffragiis, hic in ea, quam de minuenda ambitus pœna promulgauit. Tertia ratio fuit, cum, neque intercedente tribuno, neque eo qui promulgauerat, consilium mutante, comitiales dies, id est eos, quibus agi cum populo licebat, consul eximebat, vel supplicationibus decernendis, vel feriis indicendis, non solum iis, quę Latinæ dicebantur, quas indicere soli consules poterant, sed etiam iis, quæ imperatiuæ, quas non modò consulibus, verum etiam prætoribus ipsorum arbitratu licebat imperare. quo genere vsum esse Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum consulem, vt C. Catonis tribuni pleb. legibus obsisteret, videmus in epistola, Placiturum, libro secundo ad Q. fratrem. Quartam caussam, quæ & ipsa comitiis, quacunque de re haberentur, impedimento esset, auspiciis inuenimus. quorum duo genera reperio, vnum, quo magistratus tantum vtebantur, quæ Spectio dicebatur, vel, De cælo seruare: quo de genere testes locupletes habemus Tullium in 2. Philippica, & Varronem apud Nonium: alterum genus ad augures pertinebat, cum ex auium signis, id est, volatu, cantu, & tripudio sollistimo, auspicium faciebant. nam, si quid aduersi viderant, aut audierant, id nunciantes, comitia impediebant. quod Cicero libro secundo de Legib. vt alia omittantur exépla, significat. illo autem priore genere, vel si aduersi nihil esset, ipsa tamen per se spectio rem impediebat. quod à Dione libro trigesimooctauo traditum animaduerti. Obnunciatio autem, quæ augurum erat, duarum rerum obseruatione fiebat, vel cum de cęlo fulsisset aut tonasset: (erat enim in augurū disciplina, vt Ioue fulgente, tonante, comitia dimitterentur) quo genere impedimenti Pópeius Magnus in secundo consulatu, cum prætorem creari, virum omnium integerrimum, M. Catonem videret, ipse autem, hominem flagitiosissimum, P. Vatinium, Cæsaris gratia, vellet, comitia dissoluit: vel cum aues aduersa portenderent. Auium autem tria genera, alites, quæ volatu; oscines, quæ cantu; pulli, qui tripudio signa dabant rerum futurarum. Nec omnium erat eadem significatio, cum quædam à dextra, quædam à sinistra volantes, aut canentes, prosperos euétus ostenderent. hinc illud libro primo de Diuinat. Iupiter ne cornicem à læua, coruum à dextra canere iussisset. Et Plautus in Asin. , , Picus, & cornix est ab læua, coruos porrò ab dextera. Et in epistola ad Cæcinam: Non igitur ex alitis inuolatu, nec ex cátu sinistro oscinis, nec ex tripudiis solistimis tibi auguror. Aues autem vtriusque generis, id est, alites, & oscines, persequitur Festus 13.241. Et, quanquam sinistra Romanis læta. vt Græcis dextra: iisdem tamen, vt libro secundo de Diuinat. cognouimus, sinistrum fulmen triste omen fuit ad comitia, cum ad ceteras res esset optimum: &, si bubo volaret à sinistra. præclare Lucanus hoc de genere libro tertio, cum neglectam veterem comitiorum rationem significaret, illa pronunciat:

–Fingit sollemnia campus.
Nec cælum seruare licet. tonat, augure surdo,
Et læta iurantur aues, bubone sinistro.

Redeo ad institutum. Sortitione tribuum aut centuriarum facta, dicebat is, qui legem ferebat: Si vobis videtur, discedite Quirites. de quo Pediani verba subscribam: Cum, inquit, id solum superest, vt populus sententiam ferat, iubet vnumquemq; is, qui fert legem, discedere. quod verbum non hoc significat, quod in communi consuetudine est, de eo loco, vbi lex fertur. sed in suam quisque tribum discedat, in qua est suffragium laturus. populus enim confusus, vt semper alias, ita & in concione. Liuius autem libro secundo, vbi de lege Lætoria loquitur: Consul, inquit, Appius negare ius esse tribuno in quemquam, nisi in plebeium: non enim populi, sed plebis eum magistratum esse, nec vllum ipsum summouere pro imperio posse more maiorum, quia ita dicatur: Si vobis videtur, discedite Quirites. vbi, Discedite, dictum apparet, ad suffragia ferenda. libro verò tertio, vbi de Terentia lege agit, idem significat, cum ait: Quemadmodum se tribuni gessissent in prohibendo delectu, sic patres in lege, quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. initiū erat rixæ, cum discedere populum iussissent tribuni, quod patres se summoueri haud sinebant. Cum igitur de concione iussi discedere, in suam quisque tribum, aut centuriam abiisset, priuatos homines inuenio, qui de lege laborarent, ipsos, ne quid fallaciæ committeretur, aut tabellas distribuisse, aut distribuentibus præfuisse. idq; Diribere proprio vocabulo dicebatur. quod muneris quia fere obiri curaríque ab iis soleret, qui neque ætate graues, neque gestis honoribus insignes admodum essent, id sibi & à senibus, & à dignitate præstantibus præcipue contigisse, gloriose commemorat Cicero in Pisonem. Hoc, inquit, certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diribitores, vos custodes fuisse tabellarum: &, quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excusatione, vel honoris: in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis. Eodémque verbo eadem de re vsus est in ea post reditum in senatu, cum ait: Quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinúmq; omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodésque vidistis? Nec dubito quin legendum sit, Diribeantur, non Diripiatur, in ea in Pison. in eo loco: An exspectas, dum de te LXXV. tabellæ diripiantur? pro, distribuantur, vt de te iudicium fiat. sic & Plinius manifeste accipit libri 36. cap. 15. Hic est, inquit, ille domitor orbis populus, qui gentes, & regna diribet. Ci-

stis autem suffragiorum custodiendis certos homines in comitiis præfuisse; qui Nougēti sint appellati, idem Plinius lib. 33. capite secundo scriptum reliquit. Obiicitur hic quæstio perdifficilis, quo modo suffragia ferrentur: quod in tanta rerum antiquarum obscuritate, suffragandi vsu non solum intermisso, verum etiam penitus amisso, post tot secula manifestum non esse, quis miretur? itaque nec, opinor, totam rem explicare quisquam possit: nec tamen ignorabit omnia qui veterum libros diligenter examinarit. Primū igitur illud, multorum testimonio, constat, cistas cum suffragiorum tabellis pōtibus quibusdam, quo tutius custodirentur, impositas esse: ex quibus tabellæ populo ministrarentur. quem morem Cicero in epistola quadam ad Atticum libr. 1. declarat his verbis: Operæ Clodianæ pontes occuparant. tabellæ ministrabantur, ita vt nulla daretur, Vti rogas. Et libr. 3. de Legibus: Pontes lex Maria fecit angustos. quam legem Plutarchus etiam in Mario significat. Libro autem primo Rhetoricorum ad Herēnium: Cæpio, vt Saturninum contra S.C. legem de semissibus, & trientibus aduersus Rempub. vidit ferre: cum viris bonis impetum facit, pontes disturbat, cistas deiicit, impedimento est, quo secius feratur lex. Deinde, cum à Festo scriptum videam, suffragia per pontem comitiis ferri solita, ad ducor in eam sententiam, vt existimem, tabellas in eorum pontium capite ministratas esse, & in extremis pontibus alias cistas fuisse, in quibus tabellas quisque suas deponeret: quod erat suffragium ferre. quod etsi ex duobus locis Ciceronis, & ex libr. Rhetoricorum ad Herennium satis licet intelligere: tamen, quo res pateat illustrius, Festi verba recitabimus. Quo tempore, inquit, primum per pontem cœperunt comitiis suffragium ferre, iuniores conclamauerunt, vt de ponte deiicerētur sexagenarij, qui iam nullo publico munere fungerentur, vt ipsi potius sibi, quam illi, deligerent Imperatorem. vanam autem opinionem de ponte Tiberino cōfirmauit Afranius. Et idem alio loco: Depontani senes appellabantur, qui sexagenarij de ponte deiiciebantur. Quo spectasse Macrobius videtur, cum ait Sat. lib. 1. His ne tam doctis viris, quorum M. Cicero, & Varro imitatores se gloriātur, adimere vis in verborū comitiis ius suffragandi, & tanquā sexagenarios de ponte deiicies? Transibant igitur per eos pōtes ad lationem suffragij, tabellis acceptis in prima pontis parte, quas in extrema redderēt. Erant autem, quot tribus, aut quot cēturiæ, tot pontes: vt per suum singulæ pontem suffragium ferrēt. alioqui negotium longi temporis, nec sine perturbatione aliqua fuisset, si ponte vnico tribus omnes, aut centuriæ transire cogerentur. & cum ait Cicero: Operæ Clodianæ pontes occuparant: & Pontes lex Maria fecit angustos: & ille qui scripsit ad Herennium, Pontes disturbat, cistas deiicit: pontium multitudinem perspicue declarant. Nec de duabus tabellis cuique datis quisquā dubitat, vna cum hac litera, A, quæ legis antiquationem significat: altera, sic inscripta, V.R. id est, Vti rogas: quæ legem accipiebat, vti magistratus rogauerat. Pontes autem dicti, quod extructæ ad tempus mensæ satis angustæ, præsertim post legem Mariam, pontium similitudinem haberent: quæ, si tributim populus in forum vocaretur, 35. pro numero tribuum, fuere: si centuriatim in campum, totidem, quot Centuriæ, id est, 193. Nunc de ordine in ferēdis suffragiis agamus. Primo loco ea tribus, eáve centuria, quæ omnium tribuum, aut centuriarum nominibus in sortem coniectis, prima de sitella, de qua iam diximus, sorte exierat, suffragium ferebat: eáq; prærogatiua dicebatur, quia prima rogaretur à magistratu, qui comitia habebat. at in prima tribu, aut centuria quis primus? videlicet is, quem magistratus legē ferens deligebat: deligebat autem, quem & dignitate præstare, & rogationi suæ præter ceteros fauere iudicabat. vtrumq; cognoscitur in oratione pro Plancio: in qua ita scriptum est: Nam quod primus sciuit legem de publicanis, tum vir amplissimus cōsul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset. si in eo crimen est, quia suffragium tulit, quis non tulit publicanus? si, quia primus sciuit: vtrum id sortis esse vis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis: nullum crimen est in casu. si consulis: splendor etiam Plancij, hunc à summo viro principem ordinis iudicatum. quo constat, ideo primum Plancium ad suffragium ferendum à Cæsare consule lectum esse, quia primus ordinis equestris iudicaretur. quod ipsum confirmant illa pro domo sua: Consulari homini P. Clodius, euersa Repub. ciuitatem adimere, concilio aduocato, conductis operis non solum egētium, sed etiam seruorum, Sedulio principe. dixit enim, Sedulio principe, pro primo omnium suffragiū ferente. quod apertius proxime ostendit, cum ait: Sin autē is primus sciuit. erat enim quodam modo legis ornamentum, cum is eam sciscebat primus, cuius in ciuitate non leuis esset auctoritas. quod etsi satis clare indicant ea, quæ ex oratione pro Plancio recitauimus: tamen in hac ipsa pro domo sua idem fit illustrius. subiungit enim postea, quæ proxime ad exemplum attuli, non magno interuallo: Tu huius, vt scis tui præclari tribunatus hominis dignitate honestes, auctoritatē amplecteris. quasi Clodius Sedulij, tanquam clari hominis, nomen publicis in tabulis ad legem honestandam scripsisset, aut fortasse etiā in æs simul cum ipsa lege incidisset. nam, vt dicam quod sentio, suspicor de mendo, vbi Sedulij mentio fit in ea pro domo sua. quod enim legitur, Quid te audacius, qui in eius nomen incideris? id non placet. non enim cum audacia casus congruit. nam, Incidere, verbum est in casu positū: audacia vero voluntatis est. non enim, qui incidit, audax est, sed imprudens & inscius. qui vero audax, is non incidit, sed incurrit, & irruit. quare aliter suspicor à Cicerone scriptum esse, & forte sic: Quid te audacius, qui in æs eius nomen incideris? leges enim in æs incidi solitas, paulò post docebimus. Cum igitur ab eo, quem magistratus ipse primum delegisset, deincépsq; ab aliis eiusdem tribus, aut centuriæ perlata suffragia erāt: tum suffragiis in vtramque sententiam dinumeratis, & eorum numero punctis notato, eius tribus, aut centuriæ voluntas cognoscebatur, eáq; à præcone renunciabatur: &, eadem in reliquis tribubus aut centuriis ratione seruata, ex maiore tribuum centuriarúmve numero, vel antiquabatur, vel sciscebatur lex. hoc autē, Dirimere suffragia, &, Diremptio suffragiorum dicebatur. itaq; vetera habēt exemplaria Varronis de re rust. lib. 3. Dum dirimuntur suffragia, vis potius Villæ publicæ vtamur vmbra, quam priuati candidati tabella? quod aperte declarat Lucanus, quem locum deprauari, & vt aliis in locis, Diribet pro Dirimit, reponere, facile non fuit, in illo versu, libr. 5. Et non admissæ dirimit suffragia plebis. & ad Q. Fratrem, lib. 3. epist. 4. lego, Diremptis tabellis, non, vt vulgo legitur, & vt habent libri quoque veteres, Diruptis. item in oratione pro Plancio, Diremptio, non Direptio. Diremptis igitur suffragiis, vel de antiquata lege, vel de accepta cognoscebatur. ac de antiquata, id est suffragiis improbata, (Festus enim Antiquare, explanat, In morem pristinū reducere) nihil est dicendum. scitam autem atq; acceptā, omnium ciuium iureiurādo confirmari solitam legimus. itaq; Q. Metellus, ille Numidicus, ne in legem Saturnini per vim latam iuraret, in exsilium abire maluit, sibíque potius de patria, quàm

de ſententia, decedendum putauit. quem anno poſt quadrageſimotertio imitatus non eſt M. Cato, is, quem Vticenſem hiſtorici nominant: qui cum leges P. Clodij nullo neque iure, neque more rogatas putaret, in eas tamen iurauit, conſilio vſus optimo, vt Cicero ait in ea pro Sextio. nam ab eo, quod omnino ne fiat, fieri non poteſt, cum periculo diſſentire, temeritatis videtur eſſe. Poſt iusiurandum, in æs lex incidebatur: quod indicat Liuius libro tertio his verbis: Prius quàm vrbem conſules egrederentur, leges decem virales, quibus tabulis duodecim eſt nomen, in æs inciſas in publico propoſuerunt. atque hoc libro decimo Dionyſius cõfirmat. & Cicero in oratione tertia in Catilinam, Memoria tenetis, inquit, Cotta, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de cælo eſſe percuſſas: cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt: & ſtatuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. quod ipſum verſibus deinde perſecutus eſt in ſecundo de conſulatu ſuo, vt libro primo & ſecundo de diuinatione patet. eandem conſuetudinem probant illa quæ in prima Philippica ſcripta ſunt: Forũ ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis in locis collocabuntur. quid tum? quod erit ita geſtum, id lex erit, & in æs incidi iubebitis? quod etiam nõ multo ante dixerat: quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa perpetuáſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur? exemplis non egemus: ſed vnum Suetonij, quod in C. Cæſaris vita legimus, quod apertam rem multo etiam illuſtrius oſtendit, apponemus. Marcus, inquit, Claudius Marcellus conſul, edicto præfatus de ſumma ſe Repub. acturum, retulit ad ſenatum, vt ei ſuccederetur ante tempus: quoniam, bello confecto, pax eſſet, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne abſentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebiſcito Pompeius poſtea abrogaſſet. acciderat autem, vt is, legem de iure magiſtratuum ferens, eo capite, quo à petitione honorum abſentes ſummouebat, ne Cæſarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox, lege iam in æs inciſa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Hic illud occurrit: Si tum denique in æs leges incidebantur, cum perlatæ eſſent: quod proxima Suetonij verba oſtendunt: cur in oratione pro Milone, cum de legibus nondum latis, ſed quas Clodius ferre cogitarat, mentionem facit, Incidebantur, inquit, iam domi leges, quæ nos noſtris ſeruis addicerent? cur non, ſcribebantur, potius quam, Incidebantur? an incideret Clodius leges nondum latas? dicamus, quod omiſit Pedianus interpres, qui in arte Ciceronis indicanda parcus nimis eſt, ſicuti in exponenda hiſtoria ſatis liberalis: notat Cicero confidentiam Clodij, hominis audaciſsimi, qui domi ſuæ leges non modò ſcriberet, ſed etiam quaſi latas, incideret: quas, quo iure quáue iniuria, cum ſuis operis & ſeruis omnino perferre conſtituerat. & eſt Oratoris artificium, ad odium concitandum ea de inimico dicere, quæ etiam ſi fortaſſe facta non ſunt, fieri tamen potuiſſe, eius, in quem dicitur, ante acta vita declarat. nihil erat, quod in Clodium, quamuis atrociter excogitatum, non veriſimile videretur. ideo, incidebantur potius quam ſcribebantur, dixit, vel verè, quod magis puto, ὑπερβολικῶς, & tamen veriſimiliter, vt de P. Clodio, quem omnium audaciſsimum fuiſſe conſtabat. Ne illud quidem prætermittam, non in tabulis modò æneis, ſed etiam in columnis inciſas eſſe leges. de tabulis dubium non eſt: quas etiam aliquot, in hunc vſque diem ſeruatas, ipſi vidimus. de columnis autem Cicero pro Balbo ſic: Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Caſsio, Poſtumo Geminio cos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus poſt Roſtra inciſum & perſcriptum fuiſſe. qua ipſa de re Liuius libro ſecundo ſic: Tantum ſua laude obſtitit famæ conſulis Marcius, vt, niſi fœdus cum Latinis, columna ænea inſculptum, monumento eſſet, ab Sp. Caſsio vno, quia collega abfuerat, ictũm, Poſtumum bellum geſsiſſe cum Volcis, memoria ceſsiſſet. & Varro, vt apud Macrobium legimus, antiquiſsimam legem in columna ænea ſcripſit inciſam fuiſſe, cui mentio intercalaris adſcriberetur. nec deeſt Dionis in hiſtoria teſtimonium, qui libro quadrageſimoprimo, columnas, quibus inciſæ leges legerentur, de cælo tactas memoriæ prodidit. Scripta iam lege, promulgata, perlata, in æs inciſa, (his enim quaſi gradibus ad id, quod in lege vltimum ac ſummum eſt, peruenimus) vnum reſtat, vt, vbi cuſtodienda reponeretur, oſtendamus. Scire igitur oportet, non eandem legum omnium fuiſſe rationem, ſed aliquot, maximéque tabulis æneis inciſas, in publico proponi ſolitas, vt oculis ciuium paterent quod exempla demonſtrant: quæ verò æneas in tabulas eſſent inciſæ, eas ad ærarium delatas, quo ſcilicet & ſenatus conſulta. ibi cum publicis pecuniis, omniúmque publicarum rationum libris conditæ aſſeruabantur. erat autem Aerarium, tum aliorum, tum maximè Feſti, Macrobij, & Plutarchi in problematibus teſtimonio, in Saturni Opiſque templo: templum autem in vico iugario, ad Capitolij radices. vnde ſepties millies H-S, à Cæſare dictatore depoſitum, poſt illius interitum M. Antonius conſul abſtulit. etſi tantum Opis in Philippica prima & ſecunda, vbi hac de re Cicero loquitur, mentio fit: puto, quod duabus cellis ſimulacra Opis & Saturni ſeparatim dedicata colerentur, & ad Opis cellam propius, quàm ad Saturni, eam pecuniam Cæſar locaſſet. primis tamen Reipub. temporibus legem Iciliam in templo Dianæ, quod in Auentino monte fuit, repoſitam eſſe, legimus in hiſtoria Dionyſij. Quæ ad rationem perferendæ legis attinerent, quæ ferè ponderis alicuius eſſe viderentur: omnia, vt arbitramur, perſecuti ſumus. nam, in quo differrent legum ferendarum comitia à ceteris comitiis, vt de magiſtratu creando, de reo iudicando, quia conuenire magis in librum de Comitiis hæc tractatio videtur, qui poſt hunc de Legibus exibit, hic omittimus. Locum ferendæ legis interdum Prata Flaminia, qui poſtea Circus Flaminius dictus eſt, interdum etiam Lucum Petelinum, quandoque Capitolium, ſed plerunque Forum, aut Campum Martium fuiſſe legimus. de Pratis Flaminiis, Luco Petilino, Capitolio, Liuius teſtis eſt: de Foro, declarant illa pro C. Rabirio Poſtumo: Si lex ferretur, conuolaretis ad Roſtra. erant enim Roſtra in foro. dixit autem, Conuolaretis ad Roſtra, cùm hoc intelligeret, vt inde legem diſſuaderetis. & apertè in oratione prima in Antonium, & in v. & pro domo, & vbi non? de Campo, inde cõſtat, quod, cùm leges centuriatis comitiis ſæpè latæ ſint, centuriata porrò comitia in Campo eſſe habita, omnes hiſtoriæ narrent: manifeſtè ſequitur, vt leges centuriatis comitiis latæ, in campo latæ ſint. Hic oritur alia conſideratio, loco ne ſacro, an profano ferretur. Sacro potius, quàm profano, crediderim: primùm, quod in Roſtris, qui locus erat auguratus, Templumque dicebatur, ſæpè à magiſtratu ferretur: itaque pro Sextio, Princeps, inquit, rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. occuparat enim, vt legem ferret. quod illa verba pro Milone declarant: Potuitne Fabricio, viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret, pulſo? occuparat autem Roſtra, non templum alicui deo ſacrum: quod ipſe Cicero declarat infrà, in eadem pro Sextio, ſubiungens, Tribunos

bunos

bunos pleb.ferro è Roſtris à Clodio pulſos, Fabricium intelligens. ſed clariſsime in Vatinium his verbis: Cum L. Vettium indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris. & Liuius libro 8. Naues, inquit, Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: Roſtríſque earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: Roſtráque id templum appellatū. Altera eſt ratio, quod leges à P. Clodio tribuno pleb. in templo Caſtoris latas inuenio. quod indicat illud in Piſonem: Eodem in templo, eodem & loci veſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriæ funeris abſtuliſti. ſic enim interpretor illud, Eodem in tēplo. quo in templo legem de mea pernicie tulerat Clodius, eodem in templo de Macedonia tibi tradenda ſtatim legem tulit: quam tu prouinciam ad arbitriū tuum pro meo funere, quod idem funus patriæ fuit, ipſe pactus eras. itaque prouinciam lege traditam, quaſi præmium à Clodio debitum abſtuliſti. & apertius in oratione pro domo ſua: Cum arma, inquit, in ædem Caſtoris comportabas, nihil aliud, niſi, vti ne quid per vim agi poſſet, machinabare. in libris autem de Inuentione, Flaminium, inquit, eum qui conſul Rempub. malè geſsit bello Punico ſecundo, legem agrariam per ſeditionem ad populum ferentem, pater ſuus de templo deduxit. accerſitur maieſtatis. & apud Liuium, antequàm Roſtra in foro extructa eſſent, de tribunis pleb. legum rogandarum cauſſa in templum coeuntibus, non ſemel mentionem fieri videmus. Ferebat ergo magiſtratus legem in templo: ferebat ſuffragia de lege populus circa templum. locum enim tantæ multitudini vllo in templo fuiſſe, credibile non eſt. cum verò lex à magiſtratu ferretur, eodem in templo alios quoque magiſtratus affuiſſe, eos nimirum, qui cum magiſtratu legem ferente conſentirent, legimus in oratione in Vatinium: Quæ quidem leges, inquit, anno poſt ſedentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus huius ciuitatis, ac peſtibus, vna cum auſpiciis, cum interceſsionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt. Oſtendi latam in templo legem, cùm in foro ferebatur, hoc eſt, tributis comitiis. quid cum in campo, centuriatis? tùm in templis deorum non exiſtimo, quæ in campo nulla fuiſſe legimus: quo tamē in loco à magiſtratu ferretur, eum locum ante auguratum fuiſſe crediderim. nam, ſi tributis comitiis ſemper in templo, cur centuriatis, quę maiorum rerum cauſſa habebantur, profano in loco lex ferretur? ſed fortaſſe videri poſsit infirma coniectura. addamus exemplum, vt dubia res teſtimonio probetur. Liuius igitur libro tertio: Tribuni, inquit, vt impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferendo exercitu agere, eò magis, quod & augures iuſſos adeſſe ad lacum Regillum, fama exierat, locúmque inaugurari, vbi auſpicato cū populo agi poſſet: vt, quicquid Romæ vi tribunicia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. Inter leges autem, quæ in foro, & eas quæ in campo ferrentur, dixi iam hoc interfuiſſe, quod in foro tributis comitiis ferrentur, in campo comitiis centuriatis. nunc adiungo, primum illud, centuriatis comitiis eas eſſe latas, quæ è S.C. ferebantur: deinde illud, quæ centuriatis comitiis ferrentur, eas, ſi è S.C. non ferrentur, patribus quidem auctoribus ſemper eſſe latas. quod non à primis Reipub. temporibus, ſed tantùm poſt Publilij Philonis dictaturam obſeruatum eſt. hunc enim dictatorem legem tuliſſe, vt legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante latum ſuffragium patres auctores fierent, ſcribit Liuius libro octauo, quo ſignificatur, non omnes antea leges, quæ centuriatis comitiis ferrentur, è Senatuſconſulto, aut patribus auctoribus eſſe latas. quod ſi factum nunquam antea non erat, conſuetudine ſeruata, quæ in Numa rege creando eſt inducta, vt ſcilicet, antequam populus ſuffragium iniret, patres in incertum comitiorum euentum auctores fierent: Publilius in plebem propenſus, quia plebeiæ gentis erat, quod ſenatui liberum erat, id neceſſariū fecit, quódque more factum erat, id vt lege fieret, ſua lege ſanxit. Neque verò, quod ait Liuius, Patres auctores fierent, ex plano, patres Senatuſconſultū probarent. fiebant enim de re & relata, & diſputata S. C. quid porrò referri & diſputari opus erat id, quod omnino probari à ſenatu Publilia lex iuberet? nam de quo fit S.C. id eiuſmodi eſt, vt improbari & abiici potuerit: eſt autem & probatum & acceptum, quia maior pars ſenatus ita ſenſerit. at in hoc non, vtrum vis licere, neque plurium ſenatorum voluntatem ſpectari, Publilius voluit, ſed, quaſi ab vniuerſo ſenatu iam probatum eſſet, ita, vellent nollent, patres auctores eſſe. Ergo ſic exiſtimare debemus, quæ leges centuriatis comitiis ferrentur, eas poſt legem Publiliam aut è Senatuſconſulto, aut certe patribus auctoribus eſſe latas: quæ verò ante legem Publiliam centuriatis comitiis latæ erant, aliàs è Senatuſconſulto, alias ſine S. C. patribus tamen auctoribus, alias neque è S.C. neque patribus auctoribus. Nihil ne igitur interfuit, dicet aliquis, inter leges, quæ patribus auctoribus: & eas, quæ è Senatuſconſulto ferrentur? nihil, mea ſententia, ante legem Publiliam. nam ſiue è Senatuſconſulto, ſiue patribus auctoribus ferrentur, è ſenatus voluntate ferebantur. poſt legem autem Publiliam multum inter huiuſmodi leges interfuit, atq; adeò tantum, quantum inter ſecundam & aduerſam voluntatem intereſt. nam ſecunda ſenatus voluntate ferebantur eæ leges, quæ S. C. probatæ iam erant: aduerſa verò nonnunquam eæ, quarum patres auctores fiebant. probabant enim inuiti, lege coacti. itaque honorificentius habebatur id, quod è S.C. centuriatis comitiis latum eſſet, quàm id, quod iiſdem comitiis patribus auctoribus. ſed extremis Reipub. temporibus nullam legem centuriatis comitiis ſine S. C. patribus auctoribus latam inuenio; permultas autem è S.C. iiſdem comitiis: ſiue quod abrogata ſit Publilia lex: ſiue, quod cum idem Publilius eodem tempore, poſtea quàm Q. Hortenſius dictator legem tuliſſet, vt eo iure quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur, nihil attinuit patres auctores de eo fieri, quo, vel ſi auctores ipſi non fierent, tamen omnes ciues æquè tenerentur. itaque magiſtratus aut è S. C. centuriatis comitiis, aut ſi ſenatus diſſentiret, tributis leges tulerunt: (quamquam & leges multæ tributis comitiis ex S. C. latæ ſunt) cum duabus legibus, Publilia, & Hortenſia, eandem vim haberent leges tributis comitiis latæ, quam habuerunt antea leges eæ, quæ centuriatis comitiis, patribus auctoribus, latæ erant. non enim, quod ait Cicero Philippica 10. Legem Panſa comitiis centuriatis ex auctoritate noſtra laturus eſt: eo ſenſu dictum exiſtimo, quod eam legem patribus auctoribus Panſa laturus eſſet; ſed, ex auctoritate noſtra, ex plano, è S.C. loquitur enim de Cæſaris actis: quæ lege confirmari & ſanciri, ſenatus cupiebat. cum porrò cuperet, nimirum S.C. potius, quàm alia quauis ratione, declararet. quod ſi cui, auctoritatem ſenatus pro S. C. vſurpari, nouum eſt: nihil errabit, ſi, vt de Latinè loquendi conſuetudine rectè iudicare poſsit, Ciceronis libros diligenter euoluerit. Hic fortaſſe quæretur, ante Publiliam legem omnéſne leges, quas ſenatus, ſiue centuriatis, ſiue tributis comitiis, ferri cuperet, ferrentur è S. C. an verò aliæ è S.C. aliæ verò ſine S.C. tantum patribus auctoribus. Vtrumq; factum eſt. nam neque omnes è S.C. neque

omnes

omnes patribus auctoribus latæ sunt. de latis è S. C. testimonium res non desiderat: exemplorum enim plena sunt omnia. patribus autem auctoribus minus quidem multæ, sed aliquot tamen latæ sunt, vt Petilia de ambitu; à tribuno pl. tributis comitiis lata, de qua Liuius libro septimo. Quæretur etiam, (pergam enim dubitando, quo non solum veterum librorum obseruatio, sed ipsa me coniectura ducit) vtrum centuriatis comitiis leges à maiore tantum magistratu, an etiam à minore ferrentur. faciamus quod oratores solent: qui cum testibus rem probare non possunt, argumentantur à simili, & hoc genere sæpe fidem faciunt. Item nos, cum, centuriatis comitiis à minore magistratu leges latæ sint, nec ne, affirmare non possimus, quia neutrum ab antiquis traditum est, similitudinem sequemur, & quod in creandis magistratibus fieri solitum est, idem in ferendis legibus obseruatum esse dicemus. nam si creandis magistratibus centuriata comitia nunquam, nisi à maiore magistratu, habita sunt: itidem, ferendis legibus nunquam, nisi à maiore, esse habita, consentaneum est. illud autem est: esse igitur & hoc dicemus. neque enim, cur non sit, aut ratio suadet, aut exempla demonstrāt. De legum tempore, quæ notauimus, hæc sunt: neque omnibus diebus licuisse legem ferri, neque, quibus liceret, per omnes horas. licebat fastis tantum diebus: nefastis non licebat. nec verò fastis omnibus, sed comitialibus duntaxat. comitialibus autem ita licebat, si nemo de cælo seruaret. quæ duabus legibus, Aelia, & Fusia, sancita erant. id annis prope centum ante Ciceronis ætatem, vt scripsit ipse in oratione in Pisonē, institutum, ad extrema fere mansit Reipub. tempora. Pisone autem & Gabinio cos. P. Clodius tribunus pleb. Ciceronis ac bonarum partium inimicus, vt armaret immoderata licentia tribuniciam potestatem, dierum discrimē, & auspiciorum impedimenta sustulit. neque enim tantum, vt omnibus plane fastis ferri lex posset, verum etiam, ne quis per eos dies, quibus cum populo liceret agi, de cælo seruaret, rogationem tulit. Idq; postea seruatum esse, videntur illa significare, quæ scripta sunt in oratione de prouinciis: Aut statuendum vobis est, legem Aeliam manere, legem Fusiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere, cum lex feratur, de cælo seruari, obnunciari, intercedi licere. Ergo, ante legem Clodiam, non omnibus, sed fastis; non omnibus fastis, sed comitialibus; nec comitialibus, si quis de cælo seruaret, ius ferendæ legis erat: post legem Clodiam, non omnibus quidem diebus, sed omnibus tamen fastis, quod ante non licuerat, etiam si de cælo seruaretur, ferri lex potuit. Opinor etiam qui dies Religiosi vocabantur, quorum in numero Atri erant, iis non potuisse legem ferri: de quibus hęc legimus in Festo: Dies religiosi, quibus, nisi quod necesse est, nefas habetur facere: quales sunt sex & triginta, Atri qui appellantur, & Alliensis, atq; ij, quibus mundus patet. Alliensem autem diem, quam Festus non nominat, xv. Kal. Sext. fuisse, Liuius docet libro sexto, idémque subiungit, religiosum diem fuisse postridie etiam Idus Quinct. cui Gellius libro quinto capite decimoseptimo, Macrobius libro primo Satur. assentiuntur: ex quibus & id cognoscitur, quod Varro quoque libro quinto, & Festus docent, Liuiúsque significat, dies postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros esse habitos, vt neque prœliares, neque puri, neque comitiales essent. itaque, quod ad Kalendas attinet, legitur illud Afranij apud Nonium: Septembris heri Kalendæ, hodie ater dies. quòd si dies atri comitiales non sunt, ergo diebus atris ferri legem non licuit. Dies autem, quibus mundus patebat, alio loco Festus nominat, & ait fuisse, postridie Volcanalia, tertio Nonas Octobris, sexto Idus Nouembris: & postridie Volcanalia fuit nono Kalendas Septembris: vt apparet in Kalendalio Romano. His adduntur dies, quibus penus patebat: de quo sic Festus: Penus vocatur locus intimus in æde Vestæ, tegetibus septus, (sic enim fortasse legendum) qui certis diebus circa Vestalia aperitur. ij dies religiosi habentur. Vitatos etiam à plerisque, vt ominis aduersi, 4. Kalendas, Nonas, Idus: Gellius, & Macrobius, tradidere. quanquam vnius Gellij mihi quidem sufficit auctoritas: à quo Macrobium, & in hoc loco, & alibi totidem verbis eadem sumpsisse constat. Diebus autem religiosis exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste conferere, sponsalia inire, peregre proficisci, denique publicæ vel priuatæ rei quidquam moliri non licuit: quod his diebus aduersus rerum exitus consecutus esset. De diebus hæc. Horæ verò, quibus agi cum populo posset, omnes erant intra ortum solis, & occasum; reliquis non licebat. ante primam enim horam nihil agi licuisse cum populo, cum ait Dio in extremo lib. 39. non explano, ante primam horam Romani diei, cuius initium à media nocte sumebatur, sed ante lucem, ante auroram. quod ipse quoque Dio sic interpretatur, his verbis: ὁ Γάλβας ὁ Σέργιος ἐκρίθη. καὶ ὑπὸ τῶν ἔτι στρατηγῶν τὴν ψῆφον τινῶν εἰδότων: καὶ πρὸ οὐκ ἐξὸν ἐκ τῶν νόμων, πρὶν πρώτην ὥραν γενέσθαι, ἐν τῷ δήμῳ τι χρηματισθῆναι. Quod si non ante primam, sequitur vt nec post extremam, id est eam, quæ diem claudit, agi cum populo licuerit: siquidem neque vespertina S.C. rata fuisse, neque prætori vrb. ius dicere post solis occasum licuisse, traditum est à Cicerone in Philippica 3. & à Censorino de die natali. sicut igitur non omnibus diebus ferre legem licebat, ita nec omnibus horis: quibus autem horis, iis ita licebat, si neque fulgeret Iupiter, neque tonaret. Nunc de caussis agamus: quæ ipsa quoq; nostri promissi pars est. A corruptis moribus manasse leges, nemini dubium est. nam vbi continenter & sobrie viuitur, vbi colitur pietas, vbi iustitiæ locus est: quorsum ibi lex feratur? nec sanis corporibus quæsita medicina est: nec, qui leniter & sedato cursu amnes fluerent, sed incitatis, extráq; ripas diffluentibus aggeres obiecti. ac vetustissimi mortalium, prorsus omnem vim, atque omnem luxum ignorantes, tranquillam vitam, ipsa natura duce, viuebant. post erupit iniuris; & quod quisque potuit, id quisque velle, neglecta ratione, cœpit. tunc necessariò leges latæ, & iniecta licentiæ quasi frena; quæ si quis rectè agere sua sponte nollet, eum pœnæ metu in officio continerent. Itaque conseruandæ augendæque ciuitatis caussa, & vt esset bene viuendi norma, legem inuentam, manifeste cognoscitur. neque minus ad hunc finem spectarunt, quæ de religione, quæ de bello leges latæ sunt. quæsita pietas in deos videtur, quæsita populo voluptas, vt in ludis: omnia tamen ad publicam vtilitatem referebātur. Cuius autem legis vitiosa ac turpis origo sit: ea lex nominanda non est. nam legis caussa iustitia, & lex ipsa iusta ac sancta debet esse. inde enim publicum exoritur commodum. publicum dico, & quo munitur imperium aduersus hostilem vim, & quo priuati ciues, sua quisq; bona, suum quisque ius, aduersus priuatorum iniurias tuentur. quod si hoc in omni bene instituta ciuitate, multo magis agnoscitur in Republica Romana: quæ dum optimis legibus paret, malas autem vel abrogat suffragiis populi, vel tollit Senatusconsult. orbem terrarum pæne vniuersum imperio cōprehendit. quæq; ciuitates aut malas leges habuerunt, aut bonis non rectè sunt vsæ: aliæ vi externa, aliæ domestica seditio-

ne

tione conciderunt. quod & apud veteres sæpè accidisse legimus, & nostra non semel tẽpestate vidimus. Superest de potestate legis. ea, quæritur, primũ vtrum maxima, deinde, si maxima, vtrum perpetua. quod pro nostra consuetudine breuiter ostendemus. Erat in lege summa vis, non solum, quia, quod erat lege sancitum, Quirites omnes tenebantur, quod tribus legibus, vna consulari Valeria Horatia, duabus dictatoriis, Publilia, & Hortensia, sancitum suprà diximus, (paucas tamen excipio, quibus non omnes plane ciues obstringebantur: quo de genere fuisse legem de repetundis, iam ostendimus: lata enim est post illas tres, consularem vnam, dictatorias duas, à nobis proxime nominatas: &, quodcunque postremum populus iussit, id ius ratúmque esse XII. Tabul. lege sancitum est) verum etiam, quia non, vt prætoris edictum, item lex annuo spatio terminabatur, sed vigebat vsque dum alia lege abrogaretur. abrogari verò omnes licuit, præter Sacratas: quæ violatæ sæpè, abrogatæ nunquam sunt. abroganti verò non eadem, quæ violanti legem pœna sancitur. ceteræ leges & abrogari omnes potuerunt, & abrogatæ multæ sunt. tametsi nulla lata lex est, quæ ipsa se contra abrogationem quasi sanctionis sepimento non munierit, graui pœna, mulctáve ei, qui abrogasset, irrogata. at multi multas abrogarunt, neque tamen vllam propterea subiere pœnam. Dixi iam, plus fuisse potestatis in eo, quod postremũ populus iussisset, quàm in eo, quod antea iusserat: id lege XII. Tabul. sancitum esse. iussum autem populi & suffragia fuerunt, quibus abrogabantur leges. itaque, non quid antea populo placuisset, sed quid ei postremum placeret, spectari solebat. sensit autem in hoc genere populus non semper è Repub. nam quemadmodum sæpe malas leges bonus populus, sic interdum bonas malus abrogauit. à senatu verò nunquam lex vlla, nisi Reipu. caussa sublata est, vt, cum Appuleiæ, Mario consule referente, S.C. damnatæ sunt, quod ab hoste Reipub. L. Appuleio Saturnino rogatæ essent: aut, cum Liuiæ consilio Philippi consulis sublatæ, quia contra auspicia, quæ seruari lex Aelia iubebat, à M. Liuio Druso latæ iudicarentur. erant enim quatuor omnino genera, (vt ipsa ferè Ciceronis verba vsurpem, quæ sunt in oratione pro C. Cornelio) quibus per senatum more maiorum statueretur aliquid de legibus: vnũ eiusmodi, placere legem abrogari, vt Q. Cæcilio, M. Iunio coss. quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarentur. atque hoc genere non abrogabat legem senatus, (nam abrogare proprie populus dicebatur) sed, vt abrogaretur, statuebat. Alterum genus erat: quæ lex lata esse diceretur, ea non videri populum teneri, vt L. Marcio, Sex. Iulio coss. de legibus Liuiis: quæ vt vno S.C. tollerentur, Philippus consul, Liuij inimicus, obtinuit à senatu. ideo autem, huiusmodi legibus non videri populum teneri, senatus decernebat, quia, contra auspicia latas esse, augures monuissent. Tanta Romæ fuit in auguribus auctoritas. de quibus libro II. de legibus hæc à Cicerone scripta legimus: Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges, non iure rogatas, tollere? nihil domi, nihil militiæ, per magistratus gestum, sine augurũ auctoritate posse cuiquam probari? quæ ipsa, & alia, in libro de Religione tractabimus. Tertium, de legum derogationibus. quo de genere persæpe S.C. fiunt, vt de lege Calpurnia de ambitu, quæ derogaretur. Quartum genus, quod ea Ciceronis oratio mutila admodum est, neque in ipsa, neque in Pediano Interprete, ac ne alibi quidem, quod sciam, inuenitur. me tamen in eam partem coniectura ducit, vt existimem, cum aliquem senatus hostem iudicaret, simul, vt eius quoque leges, quæ quidem aduersus Rempub. essent, tollerentur, eodem S.C. aut alio, proxime facto, iudicasse. quarum enim maxime legum caussa perniciosus patriæ ciuis damnatus sit, & à Repub. remotus: eas ipsas leges in Rep. non hæsisse, sed abiectas illicò esse, etiam si ab historia non prodatur, veri tamen simillimum est. quale fuit, quod de legibus Saturnini proximè, & de legibus M. Antonij in prima huius libri parte diximus. Recte igitur semper, & iustissime senatus. A populo verò, aut ab iis, qui mercede conducti speciem quandam populi præ se ferebant, temeritate potius aut fraude, quam consilio, aut ratione, salutares ciuitati leges nonnunquam abrogatæ sunt, vt, rogante P. Clodio tribuno pl. Aelia de auspiciis, Fusia de diebus comitialibus. Postremum illud est, cum, verbo quidem, neque à senatu, neque à populo, tacito autem omnium consensu per desuetudinem leges abrogabantur. id quod & Iulianus iurisconsultus notauit. Erat igitur in lege vis non solum maxima, quod Cicero in Philippica I. satis planè narrat, cum ait: In publicis actis nihil est lege grauius: verum etiam perpetua: siquidem vetustate neque tollebatur lex, vt edictum: neque debilitabatur, vt S.C. nisi si leges essent eiusmodi, vt Reipub. minimum consulere viderentur. nam has contrario vsu non solum debilitatas, verum etiam plane exstinctas; neque damnatum esse quemquam, quia fecisset aduersus eam legem, quæ iam exerceri desiisset, satis cõstare video. Leges autem multæ, quamdiu Respub. stetit, perpetuo iure valuerunt, cum, ipso libertatis initio, à primis consulibus, ac iam ante à primis regibus latæ essent. quibus ego de legibus loquor, cum perpetuam vim legi tribuo. nam perniciosas leges, nec iure rogatas, non perpetuo iure esse, sed tolli quàm primum vtile est: cuiusmodi multæ S.C. sublatæ sunt. populus autem, quem sæpe à Reipub. commodo malæ rationes auerterent, rectam diiudicandis legibus normam non agnouit, sed vtiles sæpe abrogauit, sæpe sciuit inutiles. Illud tamen, quia pertinet ad abrogandi rationem, quod in Festo Pompeio notaui, non omittam: in sanctione legum adscribi solitum, ne per Saturam abrogari derogariue liceret. erat enim Satura, lex multis aliis conferta legibus, accepto nomine à genere cibi ex variis rebus conditi. quod apud Diomedẽ grammaticum scriptum est. id autem eo placuit in sanctione adscribi, quia in lege, multis legibus permixta & confusa, subesse fraus, quæ populum falleret, facile poterat: at in simplici lege, si de abrogando derogandóve populus rogabatur, non difficile erat, id, quo derogabatur, quale esset, intelligere. Addam & illud, fractam esse legis vim, non modò cum alia lege nominatim abrogaretur, sed etiam, cum, non omnino tota, sed eius pars lege posterius lata tolleretur: quod, Derogare, dicebatur: aut, cum nulla superioris legis mentione facta, aliquid ei contrarium posteriore lege rogaretur: quod erat, Obrogare. atque, hoc quidem de genere, apud Liuium lib. 9. P. Sempronius tribunus pl. aduersus Ap. Claudium censorem in concione ita disputat: Ideo Aemiliæ potius legi paruerunt, quam illi antiquæ, quia hanc postremum populus iusserat, & quia, vbi duæ cõtrariæ leges sunt, semper antiquæ abrogat noua. Est etiã in II. de Inuentione ita scriptũ: In duabus cõtrariis legibus, vtra posterius lata sit, considerare oportet. nam postrema quæq; grauissima est. Omninò, quod legis vim maximã fuisse dixi, eò dixi, non solum quia nihil esset lege grauius, & in publicis actis nihil obseruaretur magis; verũ etiã quia legis sentẽtia pertineret ad omnes ciues, & omnibus æqua iura describeret: præsertim à quo tempore Q. Hortensius di-

ctator

ctator rogationem tulit, de qua iam mentionem fecimus, vt, quod plebs sanxisset, eo Quirites omnes tenerentur. verumtamen duo genera legum excipio: alterum, quo non omnes ciues; alterum, quod omnes quidem, sed dispari iure comprehenderet. primum enim illud apud Ciceronem lib. 3. ad Atticum obseruaui, quam legem aliquis tribunus pl. ferret, ea lege collegas eius obstrictos minimè fuisse. deinde, vt omittam leges alias, quibus senatores tenebantur, ceteri autem erant ordines liberati: quam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit, eam pro plebe, non in plebem esse latam, declaratur in oratione pro Cluentio. posteáque L. Sylla Felix, cum eius rei quæstionem sua lege constitueret, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non est. ergo hac lege, quæ primum Sempronia fuit, de C. Gracchi latoris nomine: deinde Cornelia, posteaquàm L. Sylla, lege lata, quæstionem & ipse eiusdem rei constituit: qua deinde potius, quam Sempronia, eius generis iudicia sunt administrata: hac, inquam, lege, vt est in oratione pro Cluentio, senatores, & ij qui magistratum gesserant, soli tenebantur: vt, quemadmodum rectè agentibus plura præmia, sic plura peccantibus iudiciorum pericula proposita essent. Lege etiam Iulia de pecuniis repetundis equestrem ordinem non fuisse alligatum legimus in oratione pro Rabirio Postumo. in oratione verò pro Cluentio, quæ lex item de pecuniis repetundis nominatur, qua & ipsa præter ordinem senatorium nemo tenebatur, Iulia non fuit, vt ex temporum examinatione, quæ me sæpe magnis erroribus expediuit, facile coniect. nam cum Iuliam de repetundis latam esse à C. Cæsare in primo consulatu, notum sit vel ex historia, vel è Ciceronis orationibus atque epistolis: orationem autem pro Cluentio annis aliquot ante Cæsaris consulatum Cicero prætor habuerit: sequitur, vt omnino, quod ad nomen attinet, diuersæ leges fuerint. Quænam igitur fuit, dicet aliquis? Cornelia, L. Syllæ: ex qua multa in suam legem postea Cæsar transtulit. de qua sic in ea pro Postumo: Si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quàm in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sanè etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua. sin hoc totidem verbis translatum caput est, quod fuit non modò in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in Rempub. inducimus? Reliquum est, vt de lege agamus, quæ omnes quidem ciues, dissimili tamen condicione adstringeret. at hoc quidem cum multis exemplis probare possim, vno contentus ero. Fuit igitur huius generis Tullia de ambitu: qua lege aliam plebi, aliam senatoribus irrogatam esse pœnam, constat ex oratione pro Murena.

LEGVM ROMANARVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM ENVMERATIO.

Quid autem in hoc legum syntagmate hac postrema editione præstiterimus, docebit te epistola ad Lectorem, Præfationi adiuncta.

A

CILIA Minutia, de pace Carthaginensium. Tulere M. Acilius, & Qu. Minutius Tribuni plebis, Cornelio, Aelio COSS. Anno ab vrbe condita DLII. Velléntne iuberéntne senatum decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémq; ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vti rogas, omnes tribus iusserunt: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Liuius lib. 30.

Acilia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit C. Acilius Tribun. pleb. Conelio, Minutio COSS. Anno ab V.C. DLVI. Vt quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminum Vulturni, Liternique: vna Puteolos, vna ad Castrum Salerni. his Buxentum adiectũ: tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti. Liuius lib. 32.

Acilia REPETVNDARVM. Tulit eam M. Acilius Glabrio, pater eius qui Verris in caussa Prętor fuit, & cum C. Calpurnio Pisone post biennium consulatum gessit: quæ ab eo in Tribunatu plebis lata est, vt vult Manutius. Vt repetundarum caussa vna actione absoluetur: id est, vt neque reum comperendinari, neque caussam ampliari liceret. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent literas & publicas & priuatas conquirendi, obsignandi, deportandi. Cicer. Verrin. 2. & 3. & in secundam Asconius.

AEBVTIA, DE LEGIBVS. Tulit Aebutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita, quę Reip. propter antiquitatem obsoletásque res inutilia essent, abrogarentur: solæ legis actiones Centumuiraliũ caussarum manerent. Gellius lib. 16. cap. 10. Ludouicus Charondas de hac lege in fragmento quodam Romanæ antiquitatis sic reperiri ait: L. Aebutius Tribunus pleb. vir popularis, legem tulit ad populum, vt XII. Tab. capita, quæ inutilia essent reip. tollerentur. Quæ lex multis contradicentibus tandem rogata est.

Aebutia LICINIA. Vide Licinia Aebutia.

AELIA, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Q. Aelius Tubero Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio COSS. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deducerentur. Liuius libro 34.

Aelia, DE COL. DED. Tulit idem. Vt in agrum Latinum Thurinum coloniç deducerẽtur. Liuius lib. 35.

AELIA, DE comitiis. Tulit Q. Aelius COS. cum M. Iunio, Anno DXXCVI. vt vult Hotomanus: à Tribuno tamen plebis latam contendit Manutius, vt & Fusiam, tum & ex Aelia gente, neminem vnquam cõsulatum gessisse. Et sane testatur Sigonius eo anno Consules fuisse A. Manlium cũ Q. Cassio. Nec vero post interfectos Gracchos, vt vult Zasius, & ante Punicũ bellum tertium lata est hæc lex. Ti. enim Gracchus Scæuola & Pisone Coss. post euersam Carthaginẽ occisus est. Et Cicero Orat. in Vatinium scribit leges Aeliam & Fusiam in Gracchorũ ferocitate vixisse. Huius autem Aeliæ legis hæc sunt capita: Vt quoties cum populo ageretur, augures de cælo seruarent, magistratus & obnunciandi, id est denunciandi agi per Iouem non licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam cum lex ferretur, Augures de cælo seruabant: magistratus, si quid obseruatũ erat, quo impediri comitia possent, nunciabant. Cic. in Pisoniana, vbi centũ ante Pisonis & Gabinij consulatum annis latam hanc fuisse legem scribit, oratoriè & suo more. Mẽtio est apud omnes frequentissima.

AELIA Sanctis, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est, auctoribus antiquis libris, sententiáque ipsa & historiæ veritate postulante. Idque iampridem interpretum nonnulli docuerunt.

AELIA SENTIA, de testamẽtis. Tulere Sex. Aelius, C. Sentius COSS. An. DCCLVI. Augusti temporibus. Vt qui serui pœnæ caussa vincti à domino, quibúsve inustæ notæ fuerant, quíve propter noxam torti, nocentésve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cũ bestiis depugnarent, quíve in custodia fuissent, ij si manumitterentur, nõ ciues Ro. sed dedititiorũ numero essent: id est, vt ne connubium, neque cõmercium, neq; testamenti factionem haberent. Vt minorem triginta annorũ seruum vindicta aut testamento, nisi caussa apud consilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis viginti minor, seruum, nisi caussa apud cõsilium probata, manumitteret. Vt seruus ab eo domino qui soluendo nõ est, testamento liber esse iussus, & heres institutus, & si minor sit triginta annis, vel in ea caussa, vt dedititius fieri debeat, ciuis Ro. & heres sit; si tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quòd si duo pluresve liberi heredésve esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & heres sit. Vt si patronus libertum inopem non aluerit, primùm libertatis caussa impositis, tam ipse, quàm is ad quẽ ea res pertinebit, mulctetur: dein ipsius hereditate, tum ipse tũ ipsius liberi priuentur, nisi heres institutus sit. postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundum tabulas. NE dominus in manumittendo seruo seruáve legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimam hereditatem ne admittatur. Vlpianus titulo primo Instit. & Iustinianus Institu. quib. ex caus. manum. non lic. item Iulianus l. qui soluendo. quadragesimasecunda, Paulus l. si is qui. 55. l. 57. l. qui soluẽdo. 60. l. si non lex. 83. D. de heredibus institu. l. sciendum. 70. D. de verborum signific. leg. prima Cod. qui manum. non poss. l. tertia §. 2. D. de suis & legit. l. si patronus.

capite primo, & Festus libro 14. in voce Peculatus. Notandum autem legem hanc, sæpe Tarpeiam tantùm, vocari, vt apud Festum loco præcitato: alias etiam Aterian, vt apud Gellium, vbi tamen corruptè Aterina legitur. Ad huius autem primum caput respexisse videtur Vlpianus l. vnica. D. si quis ius dic. non obtemp. dum ait: Omnibus magistratibus secundum ius potestatis suæ concessum est iurisdictione pœnali iudicio defendere.

ATIA, DE SACERDOTIIS. Tulit T. Atius Labienus Tribunus plebis, L. Iulio, C. Marcio COSS. Ann. DCXCIX. Vt populus sacerdotia (quemadmodum olim lege Domitia) mandaret, cum antea sacerdotes lege Cornelia à Pontificum collegio crearentur. Dio libro 37.

ATILIA, DE DEDITITIIS. Tulit L. Atilius Tribunus plebis, Claudio, Valerio COSS. Anno DXLIII. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani, Fuluio Proconsuli, quæque vnà secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit, Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. Hæc Liuius lib. 26.

ATILIA MARTIA, DE Trib. militum. Tulere L. Atilius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio Aemilio COS. Anno CDXLII. Vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quæ antea, perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia. Liuius libro nono.

Atilia, DE TVTELIS. Tulit. Vt mulieribus pupillisve tutores non habentibus, à Prætore & maiore Tribunorum plebis parte darentur. Vlpianus capite Instit. 12. Imperator, De Atiliano tutore. Liuius lib. 39. Hæc tamen postea à Claudio Imp. abrogata fuisse videtur, cum scribat Suetonius, sanxisse Claudium, vt Consules pupillis vtriusque sexus tutores darent. quod vicissim ab Antonino philosopho sublatum refert Capitolinus, ab eoque Prætorem tutelarum institutum. Hæc autem, vt volunt quidam, Romæ tantum locum habebat.

ATINIA, DE VSVCAPIONIBVS. Tulit. Vt quod surreptum esset, eius rei æterna auctoritas esset, nisi si in eius cui surreptum esset, potestatem reuertisset. Gellius libro 17. cap. 7. Paulus l. 4. §. 4 D. de vsurpat. Iulianus l. 33. eiusdem tit. Cicero Verrina tertia.

Atinia, DE TRIB. PLEB. Tulit. Vt qui Trib. pleb. esset, idem senator esset: dicendæque in senatu sententiæ ius haberet. Gell. lib. 14. cap. vlt.

AVRELIA, DE TRIBVN. PLEB. Tulit C. Aurelius Cotta COS. cum L. Octauio, Anno DCLXXVIII. Vt Tribunis pleb. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Sullæ iis erat ademptum. Pedianus in Cornelianam, in Verr. 1. Liuius lib. 97. Velleius lib. 2.

AVRELIA IVDICIARIA. Tulit C. Aurelius Cotta Prætor, M. Crasso, Cn. Pompeio primùm COSS. Anno DCLXXXIII. Vt iudicia quæ penes solos senatores erant, inter senatores, & equestrem ordinem, & Tribunos ærarios communicarentur. Cicero in Verrinis sæpe, Asconius in easdem. in Orat. pro Cornelio, & in Pisonem. Florus verò Epitome 97. Velleius libro secundo, vbi tamen Tribunos ærarios non nominat.

B

BAEBIA, DE PRÆTORIBVS. Tulit. Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. Liuius libro quadragesimo: Festus nominat libro decimosexto, in voce Rogat.

C

CADVCARIA, vide infra, Iulia Caducaria.

CAECILIA, DE FVLLONIBVS. Tulit Cæcilius Metellus. C. Flaminius, L. Aemilius CENS. dedere ad populum ferendam, cum illis non liceret. Plinius libro 35. cap. 17.

CÆCILIA DIDIA, DE LEGIBVS. Tulerunt Qu. Cæcilius Metellus, T. Didius COSS. Anno DCLV. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo necesse esset in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item. vt in legibus promulgandis trinundinum seruaretur. Cicero Philipp. 5. pro Domo sua, & ad Attic. epist. 1. Manutius autem Cæciliam Didiam non vnam legem esse contendit, sed duas diuersa sententia latas: vt primum quidem caput ad priorem, posterius ad aliam referatur.

Cæcilia, DE CENSORIBVS. Tulit Qu. Cæcilius, Qu. F. Metellus Pius, Scipio COSS. cum Pompeio. Anno DCCI. Vt Censoria potestas, quam P. Clodius Tribun. plebis imminuerat, restitueretur. Dio libro quadragesimo.

CÆCILIA repetundarum. Tulit Qu. Cæcilius Trib. pleb. Nominatur à Valerio Max. libri sexti, cap. 11. hacque L. Lentulum, qui postea Censor fuit, damnatum refert. Lata est, vt censet Manutius, L. Marcio, M. Manilio Coss anno DCI. quo anno lex Calpurnia lata est, vel certe Sp. Postumio, L. Calpurnio.

Cæcilia, DE IVRE ITALIAE, & tributis tollendis. Tulit Qu. Cæcilius Metellus Nepos, Prætor, L. Afranio, Qu. Metello Celere Coss. anno DCXCIII. Vt Italia à vectigalibus immunis esset. Dio lib. 37. Cicero lib. 2. Epist. ad Atticum: Portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam?

CAELIA, de suffragiis. Tulit Cælius Tribun. plebis, Qu. Cæcilio, T. Flaminio COSS. Anno DCXXX. Vt etiam in perduellionis iudicio, quod Cassia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce, sed tabella sententiam ferret. Cic. lib. De leg. 3.

CALLIDIA, DE Metello reuocando. Tulit Qu. Callidius Tribunus plebis: Vt Qu. Metellus, qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio damnatus erat, in ciuitatem reuocaretur. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. Cicero pro Plancio.

CALPVRNIA REPETVNDARVM. Tulit L. Calpurnius Piso Tribun. pleb. L. Marcio, M. Manilio COSS. Anno DCIIII. nulla antea cum fuisset: Vt quibus in prouinciis magistratus populi R. eorúmve comites pecunias cõtra leges cepissent, earũ prouinciarum homines iudicio Romæ constituto suas pecunias repeterent. Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina 5.

Calpurnia, DE AMBITV. Tulit C. Calpurnius Piso COS. cum M. Glabrione, Anno DCLXXXVI. Sigonius DCLXXXIII. Vt ambitus damnati omni honoris petitione prohiberentur, certáq; pecunia mulctarentur. Dio libro 26. Cic. pro Murena; pro Cornel. & in eam Ascon. Hac lege accusatoribus præmium fuisse refert Manutius, vt si ipsi damnati essent, aliorumque eodem in genere culpam demonstrassent, in integrum restituerentur, ex Orat. pro Cluentio, quam post Calpurniam legem habitam idem censet.

Calpurnia, DE CIVITATE. Sisenna historiar. libro quarto, Milites vt lex Calpurnia concesserat, virtutis ergo ciuitate donari. Hæc Nonius refert in voce Ergo.

CANVLEIA, de patrum cõnubiis. Tulit C. Canuleius Tribunus plebis, M. Genutio & C. Curtio COSS. An. CCCIX. aduersus leg. XII. Tab. qua cautum erat, Ne liceret Patriciis coniungi cõnubio cum plebeiis. Huius hæc referuntur capita: Vt plebi cum patribus con-

dubiorum ina esset. Vt Tribuni militum consulari potestate promiscuè ex patribus ac plebe crearentur. Augustinua libro De ciuitate Dei 3. cap. 17. Liuiua libro quarto.

CASSIA AGRARIA. Tulit Sp. Cassius Consul cum Virginio, Ann. CCLXVII. Vti ex agro Hernicia, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinia, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit. Liuiua lib. 2. Valeriua lib. 5. cap. 8.

CASSIA, DE SENATV. Hanc tulit L. Cassius, L. F. Longinua, Tribunus ple. C. Mario, C. Flauio COSS. Anno DCXLVI. Vt quem populua damnasset, cuíve imperium abrogasset, in senatu ne esset. Ascon. in Cornel. Tulit autem eam Cassiua maximè propter simultates cum Q. Seruilio Cæpione, qui ante biennium Consul fuerat, & cui populus imperium abrogauerat, ob male gestum bellum.

CASSIA, DE SVFFRAGIIS. Tulit L. Cassius Tribunus plebis, Lepido & Mancino COSS. Anno DCXVI. Vt Iudices sententias, quas voce dicebant, tabellis ferrent: in his etiam populua ipse, duntaxat cum de mulctis iudicaret, nō de capite: nimirum in perduellionis iudicio. Cicero in Lælio, vbi hanc legem biēnio post Gabiniam latam scribit. item in Bruto, & libro De legibus tertio. item Asconiua in Cornelianam, & Verrinam II.

CASSIA, DE Pauli triumpho. Tulit Qu. Cassiua Prætor, AElio, Iunio COSS. Anno DLXXXVI. Vt Paulo, Anicio, & Octauio ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium esset. Liuius libro quadragesimo-quinto.

CASSIA, DE senatu supplendo. Tulit C. Cassius Prætor, Dictatore Iulio Cæsare. Vt in numerum Patriciorum, qui Senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus lib. II. Suetonius autem in Iulio Cæsare scribit, eum Senatum suppleuisse, patricios allegisse, Prætorum, AEdilium, Quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliasse. Vtrum autem illa Cassia lege, an alia, incertum est.

CINCIA, DE donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio COSS. Anno DXLIX. Vt ne plus ducentis aureis donare liceret extraquam si coniunctis personis donaretur. quod eo amplius donatum esset, ratum non esset, arg. l. sancimus. C. de donat. Vlp. ca. Inst. t. l. 4. & l. 5. C. Th. de donationibus. Vt in donatione quibuscunque personis facta mancipatio traditione adhiberetur, d. l. 4. & l. 5. Ne quis ob caussam orandam donum munúsve caperet. Liuiua lib. 34. Tacitus lib. 13. Cic. in Catone, ad Atticum I. & de Orat. secundo. Festua hanc muneralem à Plauto vocari scribit:

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Rogata fuerit nécne, flocci æstimo.

Quod autem hac cautum scribit, Ne cui liceret munus accipere, non de omnibus generatim, sed de patronis tantum accipiendum est. Idem lege Titia cautum fuit, de qua suo loco. Sed primus omnium ob defensum negotium, vt ait Ammianus lib. 30. pecuniam accepit Antipho Rhamnusius. Postea Claudiua Imp. vsque ad X. H-S. capi permisit, quod & Nero confirmauit; vt refert Suetonius, cui adstipulatur Tacitus lib. II. & Pliniua in 6. Epistol. ad Rufum. Iurisconsultis permissum videtur capere vsque ad centum aureos, l. I. §. si cui cautum. D. de var. & ext. cogn.

CLAVDIA, de liberali caussa. Tulit Ap. Claudius Decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt cum quis in seruitutem assereretur, vindiciæ secundum libertatem darentur. Liuius lib. 3. Dionys. lib. 10. Videtur autem hæc lex desumpta è Solonis lege quadam, in qua sic scriptum est Σώματ© ὡς δουλείαν δὲ ἐλευθερίας ἀγομένου, μὴ τὸν ἐφαιρούμενον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὸν φυλάττοντα κύριον εἶναι μέχρι δίκης.

Claudia, DE SENATORVM QVÆSTV. Tulit Qu. Claudius Trib. pleb. P. Cornelio, T. Sempronio COSS. Anno DXXXV. adiuuante vno patrum C. Flaminio. Ne quis Senator, quíve Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris vectandos: quæstus omnis patribus indecorus visus est. Liuius lib. 21. & Cicero Verr. 7. Videndum etiam nunquid ad hanc Claudiam pertineat quod Pedianus scribit in Cornelianam, his verbis: Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redēptionem Senatori habere licet per legem. Hanc autem legem postea in Iuliam de repetundis Cæsar Dictator transtulit. nam ex lege Iulia repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, inquit Scæuola in l. his qui naues. de vacat. mun.

CLAVDIA, DE SCRIBARVM NEGOCIATIONE. Videtur, inquit Hoto. proximę Claudię pars fuisse. Suetonius in Domitiano, Scribas quęstorios negociantes ex cōsuetudine, sed contra Claudiā legē, venia in pręteritū donauit. Aliud ea de lege nihil reperitur.

CLAVDIA, DE SOCIIS AC NOMINIS LATINI. Tulit C. Claudius COS. cum T. Sempronio, Anno DLXXVI. Qui socij ac nominis Latini cēsi essent, vt omnes in suam quisque ciuitatem ante Kalen. Nouembres redirent. Vt Dictator, Consul, Interrex, Censor, Prætor, qui nunc esset apud forum, darēt operam, vt qui manumitteretur, in libertatē vindicaretur: iusiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ caussa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Liu. libr. 41.

CLAVDIA, de comitiis. Tulit M. Claudius Marcellus COSS. cum Ser. Sulpitio, Anno DCIX. Ne in magistratuum comitiis absentium ratio haberetur. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA, DE COLONIA NOVICOMI. Tulit idem M. Marcellus: Vt colonis quos rogatione Vatinia Nouumcomum Cæsar deduxisset, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præscriptum data esset. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA, de fœnore. Tulit Claudius Cæsar: Ne creditores in mortē parentū pecunias filijsfamiliarū fœnori darēt. Tacitus libr. II. vbi apertè legē latā affirmat.

CLAVDIA, de re nummaria. Tulit. Vt victoriatus nummus, qui ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur, Romæ percuteretur: & eadem victoriæ nota obsignaretur. Plinius lib. 33. cap. 3.

CLAVDIA, de tutelis. Tulit. Vt ne agnati mulierum tutelam legitimam recipere cogerentur. Vlpian. titu. II. & Imp. leg. 3. C. de legit. tut.

CLODIA FRVMENTARIA, seu de annona. Tulit P. Clodius Trib. pleb. Pisone, Gabinio COSS. Anno DCXCV. Vt frumentū populo, quod antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur, & Sex. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. Ascon. in Pisonianam, Cicer. pro Sestio, & in Pisonem, & pro Domo.

Clodia, DE COMITIIS. Tulit idem. Ne quis per eos dies quibus cum populo agi liceret, de cælo seruaret. Vt omnibus fastis legem ferri liceret: qua de caussa legem AEliam & Fusiam, propugnacula & muros tranquillitatis, à Clodio sublatam toties Cicero queritur, in Sextiana, Pisoniana: & in hanc Asconius, & Dio lib. 38.

Clodia, DE INIVRIIS PVBLICIS: Tulit idem. sed de ea nihil me legisse puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: At tu etiam legem de iniuriis publicis tulisti, Anagnino nescio cui Menullæ per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus

locus

locus ipse in tus tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret.

Clodia, DE VI. Tulit idem. Vt de iis qui ciues Rom. sine iudicio populi, indictáque caussa necassent, quæstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. Velleius lib.2. Dio. XXXVIII. Cicero ad Attic. III.

Clodia, DE M. TVLLIO. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni, quòd falsum s.c. retulisset, quòd ciues Ro. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, néve ei intra quingents passuum millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. Cic. Pro domo sua, Post reditum in sen. & lib. ad Attic. III. & Dio. lib. 38.

Clodia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon, Persæ: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnísque Bœotia proconsulari imperio mandaretur: iísque cum exercitu in eas prouincias ituris pecunia ex ærario attribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

Clodia, DE INTERCESSIONE. Tulit idem Clodius. Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercesione impediretur. Cicero in Sextiana. Nouem enim Tribunis vnus obsistere poterat. Dio lib. 38.

Clodia, DE COLLEGIIS. Tulit idem. Vt collegia, id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatusconsultis sublati, restituerentur, multique alij constituerentur. Cic. in Sextiana, Pisoniana, Pro domo sua, Pedianus in Cornel. & Dio lib. 38. Plutar. auté de collegiis à Numa institutis hæc refert: Ea plerisque, inquit, eius Institutis, distributio multitudinis per artificia maxime admiratione digna habetur. nam cû ciuitas ex Sabinis & Romanis constaret, esseótque inter eos crebræ contentiones, statuit eos Numa in plures partes secare, vt magnas illas duas factiones in plures & minutas partes diffectas, penitus tolleret. Fuit autem hæc distributio ex ratione artificiorum facta, vt pote tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, cerdonum, coriariorum, fabrorum, figulorû, eadémque ratione reliquorum artificum: atque iis cum certos conuentus, tum etiam deos quos colerent, pro dignitate cuiusq; attribuit. Tum primû factiones illæ ex vrbe sublatæ sunt, vt alij Sabini, alij Romani, alij Tatij, alij Romuli ciues inuidiosis nominibus dicerentur.

Clodia, DE REGNO CYPRI. Tulit idem. Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolemæus rex Cypri sedens cum purpura & sceptro, & illis insignibus regiis præconi publico subiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam Quæstore, mitteretur in insulam Cyprum, & regiæ gazæ vendendæ, & pecuniæ deportandæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularent, populi Rom. nomine in eam ciuitaté reducerétur. Cic. pro Domo sua, pro Sex. De prou. cós. Velleius lib. 2. Plutarch. in Vitia.

Clodia, DE PESSINVNTIO SACERDOTIO. Tulit idem. Vt Pessinuntius Matris magnæ sacerdos, suo sacerdotio spoliaretur, fanúmq; illud Brogitaro Gallo græco attribueretur. Cic. Pro Sextio, De aruspic. resp.

Clodia, DE CENSORIBVS. Tulit idem. Ne quem Censores in legêdo præterirent, néve qua ignominia afficerét, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque Censoris sententia damnatus esset. Asconius in Pisonianam, Cicero in eadé, in Miloniana, & Sextiana. Hac autem lege Censoriæ potestatis ius imminutum est, quod quadringentis annis in rep. vt inquit in Pisonem Cicero, retétum fuerat. Antea em Censoribus notam apponere licuit etiâ non accusatis, & quod vnus statuisset, nisi alter disertè intercessisset, aut notatum liberasset, tantúdem erat ac si vtriusq; iudicio esset dânatus.

CORNELIA, de patriciis. Tulit cú collegis Sext. Cornelius tribu. milit. Anno CCCLXX. Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. Liuius li. 6. Dionys. lib. 4.

CORNELIA, de bello Antiochi. Tulit P. Cornelius COS. cú M. Acilio, Anno DLXII. Vellent luberéntne cum Antiocho rege, quíque sectam eius secuti essent, bellum iniri. Liuius lib. 36.

CORNELIA Bæbia, de ambitu. Tulere P. Cornelius, M. Bæbius COSS. Anno DLXXII. Liuius libr. 40. Florus præterea epit. 47. legem de ambitu latam testatur.

CORNELIA, de C. Mario. Tulit L. Cornelius Cinna COS. cum Cn. Octauio, Anno DCLXVI. Vt C. Marius, qui à L. Sylla oppressus profugerat, in vrbem reciperetur. Velleius lib. 2. App.

CORNELIA iudiciaria. Tulit L. Cornelius Sulla dictator & COS. cum Qu. Metello, Anno DCLXXIII. Vt iudicia equestri ordini adempta, in solum ordinem Senatorium transferrentur. Ita quadrat annorum ratio ab Asconio tradita, cum ait, Equites à lege Sempronia ad hanc legem annos quadraginta iudicasse. cum Cicer. oratorio more dicat propè quinquaginta. Flor. epit. LXXXIX. Ascon. in Diuin. & Cicero in eadem. Huiua eiusdem fuisse para videtur, caput illud quod Cice. Verr. 4. commemorat, Ne cui extra ordinem Senatorium reiiciundi amplius quàm trium iudicum potestas esset.

Cornelia REPETVNDARVM. Tulit idem. Vt in repetundarum iudicio reus omnino comperendinaretur, nec vna actione ea caussa absolueretur. Vt certi dies prouincialib. magistratib. quibus successum esset, decedendi caussa præstituti essent. Vt Legatis sumptus præscriberetur. Vt accusatori liceret omnibus testimonium denunciare, præterquàm defensori: item omnia clausa rei obsignare, & literas omnes tú publicas tum priuatas quib. instrui posset accusatio, præter literas publicanorum, Romá deportare liceret. Cic. Verr. 3. & 4. pro Posthu. II. epist. 1. 9. & lib. 3. epist. 6. & 10. Item Verrin. 4. & in eam Asconius.

Cornelia AGRARIA. Tulit idem. Vt proscriptorû agri publici essent: quod maximè de iis agris intelligédum est, qui in Thuscia circa Volaterras ac Fesulas erant: quos militib. suis Sylla diuisit. Cicero côtra Rullum: Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cui quam assignati, neq; venditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidétur. Idem pro Roscio Amerino, contra Rullum. Salustius in Catilin.

Cornelia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum & feriis quibusdam sollemnibus H-S. tricenos in cœnâ insumere ius potestás que esset. ceteris autem aliis diebus omnibus, non amplius ternos. sunt & minora precia rebus imposita. Gell. lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. Satur. 3. cap. 17. & Plut. in Sylla.

Cornelia DE MVNICIPIIS. Tulit idem. Vt municipiis omnib. ius ciuitatis agríque adimeretur. Cic. Pro domo sua, pro Cæcinna, Appianus belli ciuilis lib. 2.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit, vt opinatur Hoto. idé. Vt qui cû imperio in prouinciâ profectus esset, tam diu illud imperiû retineret, quoad in vrbem reuersus esset. cû antea certo ac præfinito tépore imperium illud terminaretur: & si successor nó mitteretur, noua rogatione ad imperium prorogandû opus esset. Item vt triginta tantû dies, postquàm successor missus esset, magistratui ad decedendum concederentur. Cic. epist. 9. ad Lentulum, & lib. 3. ad App. epist. 6.

Cornelia, DE SVMPTIBVS FVNERVM. Tulit idem. Plut. in eius vita.

Cornelia, DE TRIBVNIS PLEBIS. Tulit idem. Ne Tribun. ple. ferendarum legum concionandíve ius esset, néve ad eos pronocatio esset, vt ne iis intercedere liceret: néve iis qui Tribuni pleb. fuissent, alios postea magistratus capere liceret. Cicer. De legib. 3. Cæsar comment. Gal. libr. 1. Plutarchus in eius vita. Florus in Epit. Appia. De bello ciuili 1. Ascon. in 3. Verrin.

Cornelia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Ne quis plus anno prouinciæ præesset. Cic. ad Appium lib. Fam. 5. Item vt Senatus quasdam prouincias decerneret.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt iis qui suas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere ius esset. Vt si quis magistratum peteret, quem antè iussisset, nisi decennium interiectum esset, eius ratio non baberetur. Appian. de bell. ciuil. Vt proscriptorum liberi honorum petendorum potestate priuarentur. Plin. lib. 7. Quintil. lib. 11. cap. 1. Cicero in Pisonian. Dio lib. 41.

Cornelia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius creandorum sacerdotum à populo (cuius hæc lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur: iique ex veteri more tributis comitiis cooptarentur. Dio lib. 37. Et Asconius in Diuinat.

Cornelia, de QVÆSTORIBVS. Tulit idem. Vt viginti Quæstores supplendo senatui crearentur, cui iudicia radiderat. Tacitus libr. 2.

Cornelia, DE PROSCRIPTIS, vide Valeria.

Cornelia MAIESTATIS. Tulit idem. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi senatúsve iniussu exercitum de prouincia deportarent, bellúmve sua sponte gererent. Cicer. in Pison. Alia capita fuerunt, quæ Pedianus in Corneliana significat. Fuit & illud, vt à quæstionibus vel cruentis nullius dignitas exciperetur. Amm. Marcell. lib. 19.

Cornelia, DE SICARIIS ET VENEFICIS. Tulit idem. Vti qui hominem occiderit, vel venenum pararit, habuerit, vendiderit, cuiúsque dolo malo incendium factum erit, quíve hominis occidendi, furtíve faciendi caussa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. Marcia. lib. 1. D. ad leg. Cor. de sicar. quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium Ro. capita pecunias ex ærario acceperat. Sueto. Cæsare. Eiusdem etiam hoc caput fuit, vt cùm in consiliũ iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clàm an palam de se sententiam ferri vellet. Cice. in Cluentiana. Item, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos qui ante quæstionem fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos quos eius cædis conuicerit, quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non posit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat: ita vt ex vinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Caius l. 25. D. ad s.c. Silanian. Huius legis meminit Seneca lib. 1. de Prouidentia, & libr. Declamat. 3. itẽ in ludo quem de morte Claudij Cæsaris composuit.

Cornelia, DE INIVRIIS. Tulit idem, vt Venuleius testatur in l. hos accusare. 12. in fi. D. de accusat. Vt in eos qui quempiam pulsassent, verberassent, domúmve alienam vi introissent, iudicium daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve esset, propiúsve eorum quenquam ea cognatione, affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parentísve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfa. ex omni caussa iniuriarum agat, vt actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vti de ea re agere liceret: & si condemnatus sit, qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubetur. Vlp. l. 5. D. de iniu.

Cornelia, DE FALSO. Tulit idem. De omni falsitatum genere, quæ in nummis, testamentis, partubus, iudiciis, tabulis publicis, aliísque rebus commissæ, publici iudicij pœnam mererentur: de quibus Iurisconsulti copiosè sub tit. ad leg. Cor. De fals. Crimina enim ferè sunt innumera, quibus quòd pœna esset constituta nulla, huius legis pœna, partim senatusconsultis, partim Principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. Meminit Cic. Verrin. 3. De nat. deor. 2. & Sueton. in Augusto. Pompon. l. 2. De origin. iur. Paulus Sent. 4. cap. 7. & lib. 5. cap. 24. Neq; verisimile esse, quod Zasius putat, id solùm falsum hac lege coerceri, quod in testamentis commissum esset: patet ex l. 9. D. de falsis. vbi lege Cornelia caueri ait, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur, &c.

Cornelia, DE TESTAMENTIS. Tulit idem. Vt eorum testamenta qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi qui ea fecissent in hostium potestatem non peruenissent: & hereditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertineret. Iulianus l. 12. D. qui test. fac. poss. Vlpia. cap. Institu. 23. Iauolenus in l. 15. De iniust. rupt. Atque ex hac lege inducta fictio est, Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodem momento quo captus esset, putaretur. Eiusdem legis caput opinatur illud fuisse Hotom. quod in edicto Verris significatur, apud Ciceronem, lib. Accusat. primo: Non minus multis signis quàm è lege oporteat, cautúmque de numero testium quos in testamentis adhiberi oporteret, fuisse.

Cornelia, DE LVSV. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve eius rei ergo faceret, nisi qui corporis exercendi caussa susceptus esset, faceret. veluti si certaretur disco, hasta pilóve iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnando. quæ virtutis caussa fiebãt. Vtrum autem hæc lex Reipub. an Imperatorum temporibus lata sit, vix sciri potest. Huius Marcian. l. 3. D. de aleator. mentionem facit.

CORNELIA, de iis qui legibus soluũtur. Tulit C. Cornelius Tib. pl. quem Cicero defendit, C. Pisone, M. Glabrione COSS. Anno DCLXXXVI. Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC. affuissent; néve quis cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. Asconius in Cornelianam. quod eò pertinebat, vt esset quidem in senatus potestate dare extra ordinem imperia, legibúsque soluere; sed ita vt pòst ad populum veteri more de ea re referretur. Dio lib. 36.

CORNELIA, de iurisdictione prætorum. Hanc idem, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt eodem loco scribit Asconius. Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. Solebãt enim antea Prętores neglectis edictis perpetuis, vt quisque auaritia aut ambitione ducebatur, varie ius dicere: hacque ratione fiebat vt singulis annis noua edicta proponerentur, ipsumque ius Prætorium ob edictorum varietatem turbaretur. Dio lib. 26.

CORNELIA, de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella COSS. statim post Cęsaris necem, Vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. Appianus libro De bello ciuil. secundo.

CORNELIA, de M. Tullio Cicerone. Tulit Centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus, Consul cum Qu. Metello, Anno DCXCVII. & cum omnibus magistratibus, præter vnum pręorem App. Claudiũ, P. Clodij

fratrem

fratrem, & duos Trib. pleb. Sex. Attilium Serranum, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles. Vt M. Tullio Ciceroni redire inciuitatem, veniréque in Senatum liceret. Cicero Pro domo, pro Sextio, in Pisonem, in Epist. fam. & alibi.

CORNELIA, de limitib. Tulit. Vt per actuarios limites populo sicut per viam publicam itineris faciundi ius esset. Hyginus in libello De limitibus constit.

CVRIA, de patrum auctoritate. Tulit M. Curius Dentatus Trib. ple. M. Fululo Pœto, T. Mãllo COSS. An. CDLV. Vt ante comitia magistratuum, patres auctores fierent. hoc est vt probare sese dicerent eós magistratus, quos populus creasset. Hanc legem Cicero in libro de Claris Oratorib. Appio Claudio Cæco interrege comitis habente: Liuius autem lib. 10. P. Sulpitio latam esse tradunt. de quo hoc tantum dicam: ab eo qui primus interrex esset proditus, comitia non haberi solita esse. Quare si duo interreges proditi sunt, à posteriore habita esse comitia necesse est. Priorem esse proditum Appium Liuius asserit; Cicero Sulpitium videtur existimasse. Huius legis etiã meminit Probus De viris illust. idem lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quę in curiatis comitiis, id est vniuersi populi suffragiis curiatim in forũ conuenientis, de eorum imperio ferebatur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Postea verò non ab vniuerso populo, sed à XXX. lictoribus ad speciem atque vsurpationem vetustatis, hoc est, ad triginta veteres curias repræsentandas constitutis, iubebatur. Liuius lib. 9. Cic. 2. Agraria in Rullum. Ferri autẽ solitam à Consulibus hanc legem idem Cicero in eadem Orat. significat his verbis: Consulibus legem Curiatam ferentibus, à trib. pleb. sæpe est intercessum. idemque confirmant illa verba in epist. ad Lentulum: Legem Curiatam Consuli ferri opus esse, necesse nõ est. Nam quod in sua lege Rullus posuerat, vt à Prætore ferretur, extraordinarium fuit: quis videbat adduci Consules minime posse, vt eam ferrent, vt pote qui nullum X. viris imperium dari vellent: itaque Ciceronis extant Orationes aduersus legem Rulli de Decemuiris.

D

DECEMVIRALES, de 12. tab. Tulit App. Claudius decẽuir. cũ collegis, Anno CCCII. Vt leges 10. tabularũ ratę essent, eisq; populus pareret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderunt. Dionys. lib. 10. & Liuius lib. 3.

DECIA, de duumuiris naualib⁹. Tulit M. Decius Trib. pleb. Iunio, Aemilio COSS. Anno CDXLIII. Vt duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæque caussa populus iuberet. Liuius lib. 9.

DIDIA sumptuaria. Tulit Didius Trib. pleb. vt opinatur Zasius, App. Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico COSS. Anno DCX. Vt vniuersa Italia, non sola vrbs, lege Fannia sumptuaria teneretur. (Italis existimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos vrbanos ciues esse conscriptam) Vt non soli qui prandia cœnásve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Macrob. lib. 3. cap. 17.

DOMITIA, de sacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Abenobarbus Trib. ple. Neronis Imp. atauus, pontificibus offensior, quod alium quam se sui patris in locum cooptassent, C. Mario 3. L. Aurelio COSS. Ann. DCL. Vt non sacerdotum collegia, vt antea, quem vellent cooptarent; sed populi id beneficium esset. cùm autem populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id est, tribus septemdecim vocarentur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Suet. Nerone. Velleius lib. 2. Cic. in Agraria 2. epist. 5. ad Brutum, & pro Cornelio, & Ascon. in eandem. Dio lib. 37. Adde etiam, vt censet Manutius, hac lege permissum vt absentes quoq; possent petere sacerdotia: de ea hunc locum Ciceronis ad Brutum exponens: Ciceronem nostrum, inquit, in vestrum collegium cooptari volo. existimo omnino absentium rationem haberi sacerdotum comitiis posse. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur. nec quo minus id postea liceret, lex vlla sanxit. Sed & Paterculus auctor est, C. Cæsarem, cum in Asia esset, Romæ populi suffragiis Pontificem creatum. Hanc autem legem postea L. Sylla rerum potitus, abrogauit, vt testatur Asconius, spoliauitque populum arbitrio creandorum sacerdotum: cuius tamen legem aliquot post annis T. Atius Labienus trib. pleb. abrogauit, Domitiamque restituit.

DVILIA, de magistratibus. Tulit M. Duilius Tribunus plebis, Valerio, Horatio COSS. Anno CCCIIII. Vt qui plebem sine Tribunis pleb. reliquisset, quíque magistratum sine prouocatione creasset, tergo & capite puniretur. Liuius libr. 3. Dionys. lib. 10.

DVILIA MÆNIA, de coitionibus. Tulere de collegij sententia M. Duilius, L. Mænius Tribu. pleb. Martio, Manlio COSS. An. CCCXCVI. Ne quis postea populum seuocaret: qui hoc fecit, capitale esset. Liuius li. 7.

Duilia MÆNIA, DE FENORE. Tulere iidem. Vt fenus ne maius vnciario exerceretur. Liuius lib. 7. Tacitus tamen lib. 5. Fenus vnciarium duodecim tabul. legibus constitutum fuisse tradit.

F

FABIA, de ambitu. Tulit. Vt certus numerus sectatorum esset, id est eorũ qui candidatos in campum deducerent. Cic. in Muræniana.

FABIA, de plagiariis, Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello Coss. anno DLXXI. lata est, vt quibusdam placet. Vt qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quíve in earum qua re socius erit, quíque seruo alieno, seruæve persuaserit, vt à domino domináve fugiat, vel eum eámve inuito vel insciente domino domináve celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quíve in ea re sociuaerit: indicio pœnáque pecuniaria damnetur, l. pen. & vlt. D. ad leg. Fab. Item ne seruus qui plagium admisit, pro quo dominus pœnam intulit, intra decem annos manumittatur, l. 12. D. de manumiss. Cic. pro C. Rabirio, An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, plura dicenda sunt? Et Iurisconsulti in Pandect. item Paulus Sent. lib. 5. cap. 7.

FABIA LEX, pro formula dicitur apud Paulum lib. Sen. 3. cap. 3. impropriè, cum ea lex nõ fuerit: sed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, in lib. De orat. 1. pro Cautiones.

FABIA, de terminis. Ea legitur in libro De agrorum conditionibus his ferè verbis, quæ paucis quibusdam locis castigauit Hotomanus: Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum cõstituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipij, fori, conciliabuli, præfecturę erit, limites decumani vt fiant, terminíque statuantur, curato: quíque fines ita statuerit, hi fines eorũ sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quíque termini hac lege statuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, néve commoueto, sciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, in terminos singulos quos eiecerit, locóve mouerit sciens dolo malo, HS XXV. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto: déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, reciperatorúmque datio addictio esto. Si

curator hac lege non erit, tunc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magistratus de ea re iurisdictio iudicísque datio addictio esto: ínque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, testibus publicè duntaxat in res singulas x. denunciandi potestatem facito, ita vt è Republica fidéque sua videbitur. Et si is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúsque quod receptum erit partem dimidiam eius cuius vnius opera maximè is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sine sua fraude licet facere: néve quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto.

FALCIDIA, de testamentis. Tulit P. Falcidius Trib. plebis, Domitio, Asinio COSS. Anno DCCXIIII. Eius hæc quatuor capita memorantur: Qui ciues R. sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere volet, ei quem pecuniam quásque res, quibúsque dare legare volet, ius potestásque esto, vt hac lege licebit. Quicunque ciuis Ro. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuiq; ciui Ro. pecuniam iure publico dare legare volet, ius potestásque esto; dum ita detur legetur, vt ne minus quã quartam partem hereditatis ex eo testamento heredes capiant. Eis quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: ísque heres, qui eam pecuniam dare iussus damnatúsve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. Si quis aliter quàm hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, heredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Paulus l. 1. D. ad leg. Falcid. Eusebius in Chronicis, qui tamen latam ita fuisse scribit, vt quarta pars tum demum heredibus superesset, si quatuor aut minus essent: quod in Iurisconsultorum libris nusquam reperias; tum & huius hæc verba refert Dio lib. 48. Vt heres quartam partem bonorum sibi relictorum, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: cetera legatariis relinquat.

FANNIA sumptuaria. Tulit C. Fannius COSS. cum M. Messala, Anno DLXXXIX. Vt ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impendere liceret: decémque aliis diebus in singulis mensibus, tricenos: ceteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non esset altilis. Plin. libr. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. 3. cap. 17. Athenæus autem libri sexti extremo, legem sic exponit, [illegible] Hanc Lucilius his expressit verbis: *Fannij centussísque misellos.* quod scilicet sumptibus centum assibus modum fecerit. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum: neque eam prætores aut tribuni, vt plerasque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulere: cum Respub. ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest, detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, vt gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiam & libertatem suam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in Comitiũ venirẽt, & ebrij de Reip. salute cõsulerent.

FAVIA, de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit C. Flaminius Trib. pleb M. Lepido, M. Poblicio COSS. Anno DXIIX. alij Q. Fabio Verrucosso, Sp. Caruilio Coss. decem annis ante secundum bellum Punicum: Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulsi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Polyb. lib. 2.

FLAVIA, de Tusculanis. Tulit M. Flauius Tribu. pleb. Sulpitio, Aemilio COSS. Anno CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatésque populo R. bellum fecissent. Liuius lib. 8. Antiquata, ibid.

FLAVIA Plotia, vide PLOTIA Flauia.

FLAVIA AGRARIA, à Tribuno plebis promulgata est, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. Cur autẽ perlata sit, nihil habeo. Huius meminit Cicero lib. 1. ad Attic. Epist. 17.

FVRIA, de Aedilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCCXXV. Vt duo Aediles ex patrib. crearentur. Liuius lib. 6. in fin.

FVRIA, de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Foslio & Plautio COSS. Anno CDXXXV. cum primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. Liuius lib. 9.

FVRIA Atilia, de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Atilius Tribuni plebis. Vt C. Mancinus, quòd sine senatus auctoritate pacem cum Numantinis fecisset, iis dederetur. Cic. lib. 3. Offi. Epitomæ LVI.

FVRIA, de testamentis. Tulit C. Furius Trib. ple. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certísque aliis personis supra mille asses legare, mortísve caussa donare liceret: quòd si quis maiorem summam sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepisset, redderet. Theophil. instit. de legat. de hac scribit in hæc verba: [illegible] Lata est autem (vt ait Iustin.) Legis 12. tab. coercendæ caussa: qua vti quisque legassit suæ rei, ita ius erat. Cic. pro Balbo, & Verr. 3. Iustinia. De leg. Falcid. Vlp. cap. Instit. 1. & 28. vbi minus quam perfectam eam esse dicit, quod vetet aliquid fieri; & si factum sit, non rescindit. Ad hanc etiam videtur respexisse Pompon. l. 120. de verb. signific.

FVRIA Caninia, de manumissione. Tulere, vt opinatur Hotom. P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus coss. Ann. DCCLII. Vt in testamento ex tribus seruis non plures quam duos manumittere liceat, vsque ad decem, dimidiam partem: à decimo vsque ad triginta tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vsque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari possint: à centum vsque ad quingentos, partem quintam similiter, vt ex antecedenti numero vigintiquinque possint fieri liberi. eadémque præcipit, ne plures omnino quàm centum ex cuiusquam testamento liberi fiant. Eadem lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur. Hæc ex Institut. Vlpian. tit. 1. Paulo Senten. 4. Caij Instit.

FVSIA, de comitiis. Tulit P. Furius, siue Fusius Consul cum Sexto Atilio, Anno DCXVII. vt vult Hotomanus: Vt certis diebus, qui tamen fasti essent, agi cum populo non liceret. Cic. in Sextiana, In orat. post reditum, De prouinc. consul. & alibi frequentissimè. Latam illo tempore Cice. in Pisoniana testatur: qui centum annis dixit, pro circiter centum annos, vt idem censet. Vide AELIA, de comitiis.

FVSIA, de comitiis. Tulit Q. Fusius Calen. Prætor, C. Cæsare, M. Bibulo COSS. Ann. DCXCIIII. Cum in tributis comitiis omnium simul suffragia confunderentur, itáque fieret, vt singula genera de suffragiorum euentu sic inter se contenderent, vt quod rectè statutum esset, id suo suffragio factum dicerent: quod secus, in alios reiicerent: Tulit, Vt singula genera suffragium seorsim ferrent, quo sententiæ internosci possent.

Hoc

Hoc modo singulorum generum suffragia seorsim renunciabantur. Dio lib. 38.

G

GABINIA, de nocturnis cœtibus. Tulit. Vt qui conciones vllas clandestinas in vrbe conflauisset, more maiorum capitali supplicio mulctaretur. Ex declamat. Porc. Latronis in Catil. Idem autem prius lege XII. Tab. cautum erat, vt idem testatur.

GABINIA, de suffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Pisone, Popilio COSS. Anno DCXIII. Vt comitiis quibus magistratus crearentur, populus non voce, sed per tabellã suffragium ferret. Et quo id liberius esset, cautum est, Ne quis inspiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret; ita ab omni parte liberũ iudicium suum in magistratibus creandis populus haberet. Cice. De legib. lib. 3. Et in lib. De Amicit. Idem pro Plancio, de tabella populo data: Frontes aperit hominum, inquit, mentes detegit, eamque libertatem dat, vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur.

GABINIA, de piratis persequendis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Metello, Marcio COSS. Anno DCLXXXV. Est autem is Gabinius qui Consul cum Pisone fuit, atque ex Consulatu Syriã adeptus, regem Ptolemæum in regnum restituit, pulso Archelao Cappadoce: notissimus etiam Ciceronis inimicitiis & Pompeij singulari fauore. Huius hæc sunt capita: Vt bellum aduersus piratas Cn. Pompeio in triennium ita mãdaretur, vt toto mari quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimum à mari stadium potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt se rebus omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarent. Pædian. in Cornel. Velleius libr. 2. Dio libr. 38. Plutarchus in Pompeio, & Cicero De lege Manilia. & in Orat. post redit. in Senat. Appian. in Mithridat.

GABINIA, de senatu habendo. Tulit. Vt ex Calen. Feb. ad Cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. Cicero in Epist. ad Qu. Frat. lib. 2. epist. 11.

GABINIA, de vsuris. Tulit. Ne ius diceretur de iis pecuniis quæ versura facta essent sumptæ: ne scilicet prouinciales homines à Romanis exhaurirentur: ne grauior vsura quàm centesima exigeretur. sed & præter amissam sortem certam pœnam sanciebat. Cice. lib. Epist. ad Attic. 6.

GELLIA & Cornelia, de ciuitate. Tulere L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus COSS. Anno DCLXXXI. Vti ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singulatim ciuitate donauerit. Cice. pro Balbo.

GENVTIA Aemilia, de clauo pangendo. Tulere ex S.C. Cn. Genutius, L. Aemilius COSS. Anno CCCXC. Vt qui Prætor maximus sit, Idibus Septemb. clauum pangat. Liuius lib. 7. vbi addit, Legem ætate sua fuisse priscis literis verbísque scriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse; eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus sit.

GENVTIA, de fenore. Tulit L. Genutius Trib. ple. C. Martio 4. Qu. Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne fenerare liceret. Liuius lib. 7.

GENVTIA, de magistratibus. Tulit idem, Martio, Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus vno anno gereret; vtísque liceret, Consules ambos Plebeios creari. Liuius lib. 7.

GLICIA, de ratione inducendæ querelæ inofficiosi testamenti. Tulit M. Claudius Glicia dictator; vt Hortensiam & Corneliam, Hortensius & Cornelius dictatores. Illius fit mẽtio apud Suetonium in Tiberio cap. 2. & Florum in Epitome Liuij lib. 9. & in Fastis Capitolinis his verbis: *M. Claudius C. F. Glicia, qui scriba fuerat, dictator coactus abdicare sine Mag. equitum.* Scripsit autem Caius librum singularem ad legem Gliciam, ex quo vna tantum nobis superest sententia in l. 4. D. de inoffic. test. quæ rationem inducendæ querelæ, seu ferendæ legis Gliciæ continet. sic enim eius l. 4. inscriptio edita est in P. Florentinis, & ita legendum censet Iac. Cuiacius Obseruat. lib. 2. cap. 21. & lib. 8. cap. 14. Appellata autẽ hæc lex est à cognomine, quemadmodum & lex Norbana, Peducæa, & Poppæa. hæc enim Norbanus, Peducæus, Poppæus, magis cognominibus adscribuntur. Siquis tamen inusitatum id esse dicat, poterit & à nomine deducere. nam Glicij Galli apud Tacitum lib. 15. fit mentio, & Augustæ Taurinorum in hoc titulo antiquo: *Q. Glicio P. F. Atilio Agricolæ Coss. VII. vir. Epulonum legato proprætore Imp. Neruæ Cæs. Prouincia Betica leg. leg. 6. Ferrat. citerioris Hisp. Prætori Aedili Cur. Iul. Vespasiani Tribuno lica x. viro stlitibus iud.* Prætorem autem etiam leges ad populum tulisse, populúmque rogasse Liuius indicat lib. 27. Sed videtur potius à Dictatore appellata. Vide Cuiacium in locis præcitatis.

H

HIERONICA frumentaria. Tulit Hiero Tyrannus. Huius meminit Cicero Verrina 4. qua inter aratores & decumanos iudicia facta dicit. Hac enim fuit constitutum, vt refert Zasius, quantum frumenti, aut quo pretio, quóve tempore arator frumentum decumano, id est publicano, qui decimas redemerat, daret. Quod ita diligenter & caute scriptum erat, vt nec arator decumanum fraudare; nec decumanus plus decima ab aratore auferre posset. Atq; ob hanc legis æquitatem, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile hoc etiam in lege fuit, quod numerus aratorum quotannis apud magistratus publicè subscribebatur.

HIRCIA, de Pompeianis. Tulit A. Hircius, qui postea in pugna ad Mutinam cecidit: Vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. Ex epist. Anton. Philip. 13.

HORATIA Valeria, de plebiscitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius COSS. Anno CCCIIII. Vt quod tributim pleba iussisset, populus teneret. Liuius libr. 3. Dionys. 2. Quod postea lege Hortensia, & Publilia confirmatum est.

HORATIA, de prouocatione, vide VALERIA, de prouocatione.

HORATIA, de magistratibus sacrosanctis. Tulit idem. Vt qui Trib. ple. Aedilibus, iudicib. nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædẽ Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Liuius lib. 3. Dionys. lib. 5.

HORATIA, de Caia Tarratia, virgine Vestali. Tulit. Vt certi honores ei tribuantur, in his vt testabilis esset. Vt si quadraginta annos nata sacerdotio abire, ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atque nubendi esset: munificentiæ & beneficij gratia, quòd campum Tiberinum, siue Martium populo Rom. condonasset. Gellius libr. 6. cap. 7. Plutarchus in Publicola, vbi eam Tarquiniam appellat.

HORTENSIA, de nundinis. Tulit. Vt nundinæ quæ prius erant feriæ, fastæ essent: vti rustici, qui nundinandi caussa in vrbem veniebant, lites componerent. Macrob. lib. Satur. 1. cap. 16.

HORTENSIA, de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandæ caussa creatus, An. CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur: cum antea Patritij non tenerentur. Gell. lib. 15. cap. 27. Florus epit. 11. Plin. lib. 16. cap. 10. Iustin. in §. plebiscitum. de iure nat. gent. & ciuili, Pomp. l. 2. de orig. iur. §. deinde cum esset in ciuitate. August. lib. 3. De ciuitate Dei, cap. 17. quod antea lege Horatia sancitum erat, & postea lege Publilia confirmatum est.

HOSTILIA

quàm

quàm quod sit aureorũ centum: ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandũ, mutandũ, iubendúmve vt iudicet: néve ob nõ dandum, nõ mutandũ non iubendũ vt iudicet: néve ob hominẽ in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, éave vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluendúmve: néve ob litem æstimandam, iudiciúmve capitis pecuniæ've faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat. néve in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendũ, approbandum, (alias appendendum) sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata, præstita lege erunt. vt venditiones locationes eius rei caussa pluris minorísve factæ, irritæ sint: néve vsu capi ea res possit, priusquam in potestatem eius à quo profecta sit, heredísve eius veniat. Hæc ex Pandectis tit. de lege Iul. repetundarum. Adde & ex Tacito libro 11. Vt qui aduocati ob caussam orandam denum sestertium modum egressi essent, repetundarum tenerentur.

Iulia, DE PROVINCIIS. Tulit idem Dictator. Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annũ, neu plus quàm biennium Consulares obtinerentur. Cic. Philipp. 1. & 3. & 8. item Dio lib. 43.

Iulia, DE LEGIBVS Cæsaris. Tulit idem. Vt ei qui in suas leges non iurasset, capitale esset. Appianus De bell. ciuil. 2.

Iulia, DE FENORE. Tulit idem. Vt disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quásq; ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta ferè crediti deperibat. Sueton. in C. Cæsare. Cæsar lib. 3 De bello ciuili. Atque hæc fortassis ex Solonis legibus, in quibus sic legitur: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιεῖσθαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι. καὶ ὅτῳ ὁ νόμῳ σεισάχθεια καλεῖσθαι. Eadem etiam de modo credendi possidendíque intra Italiam cauebatur. Tacitus lib. 5.

Iulia, DE COLONIIS. Tulit idem. Vt ager Campanus viginti millib. ciuium extra sortem diuideretur, eóque colonia deduceretur. Sueton. in Iulio, & Augusto.

Iulia, DE VI PVBLICA ET PRIVATA. Tulit C. Iul. Octauius Augustus: Vt qui aliqua potestate præditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imper. appellantem necarit, necarive iusserit, torserit, verberauerit, condemnauerit, in publica vincula duci iusserit, humilior si sit, pœna capitis; honestior verò insulæ deportatione coerceatur. Paulus lib. 5. Sentent. tit. 26. l. 7. D. ad leg. Iul. de vi publ. Et ita l. 8. D. ad leg. Iul. de vi publ. accipiẽda quoque est de magistratu, qui reum prouocantem vinciat, impedíátve quominus Romæ intra constitutum tempus adsit. Lege autem Iulia de vi priuata tenetur qui quẽ armatis hominibus possessione, domo agro, villa deiecerit, expugnauerit, obsederit, incluserit, vel vt id fieret homines commodauerit, qui cœtu, concursu incendium fecerit, qui funus diripuerit, distraxerit, sepeliri prohibuerit: qui cum telo in foro, cõcione, comitio fuerit, qui templa, portásve vrbis armatis obsederit, tenuerit, occupauerit. Paulus vbi supra. Sed alij pœnam Iuliæ de vi publica statuunt, vt l. 3. l. 4. l. 5. l. 10. D. ad leg. Iul. de vi publ. & generaliter vim armatam vim publicam definiunt, vt vim sine armis, vim priuatam. Alij verò hæc sic distinguunt, vt legem Iuliam de vi publica similem omnino fuisse Valeriis dicant: & (vt Paulus d. tit. 26. in principio scribit) pœnam sanxisse tantum aduersus publicarum personarum, id est magistratuum in ciues Romanos immoderatam vim: Lege autem Iulia de vi priuata pœnam esse sancitã aduersus priuatorum vim. Et sane sicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatísque hominibus comprehenditur, vt videre est apud Paulum lib. 5. Sentent. titul. 6. cur sicut vis facta conuocatis hominibus legi Iuliæ de vi priuata subiicitur, l. 2. l. 4. l. 5. D. de vi priuata; non subiicietur etiam ea quæ armatis hominibus infertur? Verum fuit sæpe vel constitutionibus, vel Senatusconsultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, subrogatum: nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum syncera remansit: sed retento solo legis nomine, ei aptata sunt quæcunq; postea aliæ vel leges, vel constitutiones inuexerant. Sic factum est, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ de vi publica redigeretur. consequens verò est vt ea quoque ad legem Iuliam de vi publica redigatur, quæ fit conuocatis hominibus, sine armis: quandoquidem hæc quasi paria coniungi solent, conuocatis, armatísve hominibus. Siquis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriusque legis crimen obiici potest: quod fieri quandoque ex eodem facto ostendit l. si præses. D. de pœn. Atque ideo in Pandectis hæc verba, Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, pulsetur, neque homo occisus sit, tam sub tit. de vi publica, quam sub eo qui est de vi priuata reperiuntur. Pœna autem legis Iuliæ de vi publica, erat aquæ & ignis interdictio. Hinc notandum quod scribit Paulus lib. 5. Sentent. tit. 26. lege Iulia eum etiam teneri, qui eum cui aqua & igni interdictum est, receperit, celauerit, tenuerit: interdicitur enim & aqua simul, & igni & tecto. Cic. pro domo sua: Id non ademptione, inquit, ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Vide Florum Epit. CXX. Suet. in eius vita. Has leges Iuliam publicorum & Iuliam priuatorum appellat Vlpian. in l. si præses, 32. D. de pœ. & l. 1. D. vnde vi. Eadem præterea lege cauebatur, ne rem vi possessam vsucapere liceret, l. 33. §. 2. D. de vsurpat.

Iulia MAIESTATIS, Tulit idem. Qua tenetur is cuius opera dolo malo consilium initum erit, quo obsides iniussu principis interciderent. quo armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe sint, conueniántve aduersus rempublicam, locáve occupentur vel templa. quáve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad seditionem conuocentur. cuiúsve opera, consilio, dolo malo consilium initum erit, quo quis magistratus populi Romani, quíve imperium potestatémve habet, occidatur. quáve quis contra Rempublicam arma ferat. quíve hostibus populi Romani nuncium, literásve miserit, signúmve dederit, fecerítve dolo malo, quo hostes populi Romani consilio iuuentur aduersus rempublicam. quíve milites sollicitauerit, concitauerítve, quo seditio, tumultúsve aduersus rempublicam fiat. Quíve de prouincia cum ei successum esset non discessit. aut qui exercitum deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit. quíve sciens falsum conscripsit, vel recitauerit in tabulis publicis. nam & hoc capite primo lege maiestatis enumeratur. Quíve in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, aut castra cõcesserit: quíve iniussu principis bellum gesserit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit. quíve cùm ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradiderit. quíve imperium exercitúmve populi Romani deseruerit. quíve priuatus pro potestate magistratúve quid sciens dolo malo gesserit. quíve quid eorum, quæ suprà scripta sunt, facere curauerit. Cuiúsque dolo malo iureiurando quis adactus est, quo aduersus rempublicam faciat, cuiúsve dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsve proditus erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quo minus hostes in potestate populi Romani veniant. cuiúsve opera dolo malo hostes populi Romani commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erunt. vtve ex amicis hostes pop. Rom. fiant. cuiusve dolo malo factũ erit,

quo

quo rex exteræ nationis populo Rom. minus obtemperet. cuiúsve opera dolo malo factum erit, quo magis obsides, pecunia, iumenta hostibus populi Rom. dentur aduersus rempublicam. Item qui confessum in iudicio reum, & propter hoc in vincula coniectum, emiserit. Vlpianus l.1. & 2. D. ad leg. Iul. maiest. Marcianus l.3. eod. Scæuola l.4. eod.

Iulia, De ambitv. Tulit idem. Vt qui petiturus magistratum, vel prouinciam, vel sacerdotium, turbam suffragiorum caussa conduxerit, seruos aduocauerit, aliámve quam multitudinem conduxerit, conuictus vt vis publicæ reus in insulam deportetur. Suet. in Augusti. Paulus Sent.5. capi. 32. & Iurisconſ. in Pand. Diuersum tamen Dio tradit libr.56. Vt qui magistratum ambiissent, quinquennium à magistratibus arcerentur. quod ipsum Zonaras lib. 11. secutus est. Hanc autem legem ideo Octauius Augustus tulit, quod per Triumuirorum tempora ius creandorum magistratuum à populo sublatum fuisset, ipsíque Triumuiri magistratus Reip. darent. Postea tamen creatione magistratuum ad curam Principis delata, cessauit Romæ hæc lex, vt ait Modestinus D. eod. Hinc Quintilianus de ambitu loquens, lib.6. Hoc genus, inquit, nostris temporibus totum pene sublatum est, cum omnia tutelæ, curæque vnius innixa periclitari nullo iudicij exitu possint. quod & notat Ammianus lib.14.

Iulia, De maritandis ordinibvs. Tulit idem. Ne cœlibes, nisi qui genere essent proximi, quicquam ex testamento ciuis R. caperent: néve orbi plusquam dimidium eorum quæ relicta essent. Hoc ex Eusebio, Nicephoro, & Sozomene. & l.1. C. de infir. pœn. cœli. Ne coniux coniugis testamento nisi decimam relicto rum partem caperet: fiscus reliquas nouem. Vlpian. ca. Inst. x v. l.1. C. de his qui se def. lib.10. l.2. C. de infirm. pœn. cœlib. Fœminis, inquit Vlpian. lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationé: à diuortio, sex mensium. Lex autem Papia, à morte viri, triennij: à repudio, anni & sex mensium. Vlpia. cap.14. Sueton. in Augusto. Vt priori ex consulibus fasces sumendi potestas sit, qui plures liberos quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit: sed si par vtrique numerus liberorum esset, maritus, aut qui in numero maritorum est, præferatur: si verò ambo & mariti & patres to tidem liberorum sunt, tum ille pristinus honos instau retur, & qui maior natu est, prior fasces sumat. Gell. libr. 2. cap. 15. Vt si liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubere inuito patrono non posset. Vt iusiurandum quod liberto impositum est ne vxorem ducat, ei remittatur, l.6. §.3. De iure pat. l.1. D. vnd. vir & vxor. Ne senatores eorúmve liberi, libertinas & quæ ipsæ, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quæstum facientium vxorem ducant. Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lenáve manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. Paulus l.44. D. de ritu nupt. Marcianus autem in l.19. eo. scribit, caput trigesimumquintum fuisse, Vt qui liberos quos habent in potestate, iniuria probibuerint vxores ducere, vel nubere, à magistratibus cogantur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritiis liceret libertinas vxores ducere: præterquam si senatores, senatorúmve liberi essent. ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc est, ne puellæ decem annis minores ducerentur, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur. Zonaras lib.11. Hæc autem lex in libris nostris interdum Iulia tantum, interdum Papia, interdum Iulia Pappia, interdum Pappia Poppæa dicitur.

Iulia, De vicesima. Tulit idem. Vt quæ hereditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars vicesima ad fiscum [illegible]eret. Vt testaméta in municipiis, coloniis, opidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro vel basilica, præsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secúdam & decimam diei recitentur, exemplóque sublato, ab iisdem rursus magistratibus obsignato, quorum præsentia constat apertum. Vt testamentum statim post mortem testatoris aperiatur, hoc est, à præsentibus intra triduum vel quinque dies: ab absentibus quoque intra eos dies, cùm superuenerint. Vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamétum, ita vt agnitis signis, rupto lino aperiatur & recitetur. atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in Archiuum redigatur; vt si quando exemplum eius interciderit, sit vnde peti posisit. Dio libr.38. & Paulus Sentent. lib. quarti, titulo sexto.

Iulia, De ivdiciis. Tulit idem, qua formam iudiciorum tum publicorum tum priuatorum præscripsit. Gellius libr. 14. cap. 2. Vt qui nomen alicuius deferent, locum, annum, & mensem, quo crimé admissum erit, designent. l.3. De accusat. Ne eodem tempore de duobus reis quis quereretur, nisi suarum iniuriarum caussa, l.12. eod. Ne inuito denúcietur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eósve qui priore gradu sint. item ne liberto ipsius, liberorú eius, parentum, viri, vxoris: item patroni, patronæ. & vt ne patroni patronæ aduersus libertos, neque liberti aduersus patronum cogantur testimonium dicere. l. 4. D. de testibus. Vt inter priuatos qui in iudicem consensissent, iuris dicundi ei iudici potestas esset, l. 3. §.1. D. de iudic. Ne qui iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, inve se promitti iubeat, l.9. De arbit. Ne minor annis viginti iudicare cogatur, l. cum lege.41. D. de arbit. Vt Saturnalibus triduo feriæ seruarentur. Macrob. lib.1. cap.10. Eadem etiam latum opinatur Hotom. vt certus patronorum numerus esset. Meminit Asconius in argumento pro Scauro. Etsi quis reua vel accusator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit, l.1. D. de ambit. Item ne iudices suo anno in alienas ædes ingrediantur. Dio lib.54.

Iulia Cadvcaria. Tulit (vt existimat Hotomanus) idem: & eiusdem legis hæc duo fuere capita, Vt si nemo sit ad quem bonorum possesio pertinere posit: aut sit quidem, sed ius suum omiserit, bona publicentur. Vlpi. cap. Insti.28. Idem l.4. §.5. eodem. D. de fideic. li. Quare & si caducariis legibus bona delata sint, idem erit probandum. Sic enim locum hunc nobis restituit Iacob. Cuiacius. Eandem legem Iuliam significat Iulianus leg. 96. §. 1. De legat. & fid. lib.1. Quoties lege Iulia bona vacantia ad fiscum pertinent, & legata & fideicommissa præstantur.

Iulia, De advlteriis. Tulit idem. Si quis stuprum adulteriúmque faceret, sciens, dolo malo. Suet. in Augusto. & Iurisconsulti tit. Ad leg. Iuli. de adult. Cornelius Tacitus libro 2. Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppigneret. Paulus lib. Sent. 2. capi.22. & Iustin. sub tit. quibus alien. licet.

Iulia Theatralis. Tulit idem. Vt equitibus Rom. quibus ipsis parentibúsve equester census vnquá fuisset, in quatuordecim ordinibus lege Roscia Theatrali constitutis cósidere liceret. Sueton. in Augusto. Plin. lib.33. cap.2.

Iulia Svmptvaria. Tulit idem. Vt profestis diebus ducentos nummos in conuiuiis coosumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festiuis trecentos, nuptiis autem & repotiis H-S. mille. Gellius lib.2. cap.24.

Iulia

Iulia, DE MANVMSSSSONIBVS. Tulit idem. Vt Imperator, cum seruum manumittit, non vindictam imponat: sed simpliciter liberum esse iubeat. Paulus l. apud eum. 14. D. de manumiss. Qua lege tam manumissoris quam manumissi ætatem definiuit, iuráque quibus patroni aduersus libertos vterentur constituit. Dio lib. 55.

Iulia, DE VENENO. Nominatur à Suetonio in Nerone.

Iulia PECVLATVS. Tulit idem. Ne qui ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem suam vertat: néve faciat quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat: nisi cui vtique lege licebit: néve quis in aurũ, argentũ, æs publicum quid indet, néve immisceat: néve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo, quo id peius fiat. Vlpian. l. 1. D. eo.

IVLSA, DE RESIDVIS. Tulit idẽ. Ne quis eam pecuniam quæ in vsum publicum erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat l. 2. D. ad legem Iuliam pecul.

IVLIA TITIA, de tutoribus. Tulere. Vt prouinciarũ præsides mulieribus pupillísve tutores non habentibus, tutores darent. Iustin. Instit. de Attil. tut. & Vlp. cap. Instit. 11.

IVLSA, de cessione honorum. Tulit. Vt qui sine dolo suo malo æri alieno satisfacere non posset, bonis suis cedendo liberaretur, l. 4. C. qui bon. ced. poss. & in C. Th. lib. 4. tit. qui bonis ex lege Iulia cedere possint.

IVLIA & SEMPRONSA, de limitibus. Tulere. Vt per actuarios limites populo eũdi ius esset, sicut per viam publicam. Hyginus in libello de limitibus constit. Apud Frontinum autem Tiberij Cæsar. constitutio legitur, ex qua hæc sumpsimus: Est & aliud monumentum quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum: id est, iuxta legem Semproniã & Iuliam, quod cardinibus & Decumanis constitutum esse monstratur. quod rationem finium recipere videtur: id est, concurrentium lineatum atque secantium se inuicem, & ordinem in vtroque custodit, limitum rationem discernens.

IVLIA MISCELLA, de testamentis. Tulit. Vt coniugi superstiti legatum sibi à demortuo ea lege ne iterũ nuberet, ita capere ius esset, si intra annũ (luctui nondum erat præfinitus annus) iuraret se liberorum quærendorum caussa velle nubere. Iustin. in tractatu de indicta viduitate, & lege Iulia Miscella tollenda. libr. C. 6. tit. 40. & Nouell. const. 22. vbi Iustin. Iullum Miscellam huius legis auctorem nominat. Alij tamen Miscellam malunt dictam, quod id legis Iuliæ caput tam ad virum quam fœminam pertinebat, l. 3. C. de indict. vid. toll. Capit igitur ex ea lege vir muliérve hereditatem, aut legatum intra annum, etiam si secundũ matrimonium contrahat, siue à coniuge, siue ab extraneo hereditas aut legatum relictum sit sub conditione viduitatis. Post annum non capit, nisi præstita cautione Mutiana, quæ solet interponi in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur; siue quæ in non faciendo concipiuntur, qua caueat se non coiturum secundas nuptias; & si coierit, redditurum legatum cum fructibus medij temporis, l. Mutianæ. l. heres. §. qui post. l. Titio fundus. D. de condit. & demonstrat. l. cum filius. §. qui Mutianam. D. de leg. 2. De hac lege etiã est l. vlt. D. de statulib. Hanc autem sustulit Iustin. d. tit. de ind. vid. toll.

IVLSA Plautia, de vsucapionibus. Vide, Iulia de vi, & Plautia de vi. Ne res vi possessas vsucapere vllo tempore liceret. Iustin. de vsucap. lib. Instit. 2.

IVNIA, de Regio, & Consulari imperio. Tulit L. Iunius Brutus solus Consul: Anno CCXLIII. Vt imperium Tarquinio abrogaretur, vt ipse idem cum coniuge ac liberis, itémq; omnes Tarquiniæ gentis exularent: Vt capitale esset si quis de iis reuocandis mentioné faceret: vt Regio imperio abrogato, Consules duo regia potestate quotannis comitiis centuriatis à populo crearentur. Dionysius lib. 4. Liuius lib. 2.

IVNSA, de Trib. ple. Vide Sacrata.

IVNIA LICINIA, de legibus. Tulere D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena COSS. An. ab Vrbe condita, DCXCI. Vt iis qui trinundinum in ferenda lege non seruassent, grauiores quam lex Cæcilia & Didia sanxisset, pœnæ irrogarentur. Cicer. Philip. 5. Vbi, inquit, lex Cæcilia & Didia? Vbi promulgatio trinundinum? Vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? idem Epist. ad Attic. l. 1. & 4. & Vatiniana interrogatione, & pro domo sua.

IVNIA NORBANA, de libertinis. Tulere M. Iunius Silanus, L. Norbanus Balbus COSS. An. DCCLXXI. Vt ij serui qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Rom. sed eodẽ iure, quo Latini coloni essent. Vt si Latinus ciuem Romanã, vel Latinam vxorem duxerit, testatione interposita, quòd liberorum quærendorũ caussa vxorem duxerit, postea filio filiáve nato natáve, & anniculo facto, possit apud Prætorem vel Præsidem prouinciæ caussam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipse quàm filius filiáve eius & vxor, scilicet si & ipsa Latina sit. Vt Latinorum legitimæ successiones nullæ prorsus essent: sed eorum bona manumissores, tanquam seruorum peculia sibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis R. non antè haberent, quàm ius aureorũ anulorum, aut natalium restitutionem à principe impetrassent. Vlpian. in Instit. tit. 3. Iustin. §. 5. de success. lib. Idem Nou. 78.

IVNIA annalis, vide VILLIA annalis.

IVNIA VELLEA, de heredum institutione. Tulere. Vt qui testamentum faceret, omnem virilis sexus, qui ei suus heres futurus erit cum nascetur, instituendi, exheredandíve potestatem haberet, etiamsi viuo testatore nasceretur. item, Vt si quis ex suis heredibus suus heres esse desineret, liberi eius & ceteri in locum suorum sui heredes succederent. Scæuola l. Gallus. 29. de liber. & postumis. Vel sic: Vt qui testamentum faceret, omnes eos virilis sexus necessario institueret heredes: qui, cum nascerẽtur, ei heredes sui futuri essent, eorúmque in locum liberi succederent: qui nisi instituti essent, aut si exheredati, ad exemplum postumorum, essent, testamentum ne valeret. Duplex itaq; in hac lege caput fuit, primum, vt mortuo filio, nepotes nondum nati, possint institui: item vt, viuẽte filio, nascituri nepotes possint institui, si, auo viuente, & mortuo filio, nascantur: ne facti sui, cum nascentur, si se præteritos inuenerint, rumpant testamentum. Altero capite cautum est, vt nepotes iam nati, viuẽte filio, ab auo heredes instituantur, vel nominatim exheredentur; ne forte mortuo post testamentum filio, facti sui heredes, ad exemplum postumorum testamẽtum infirment. Cuiacius pro Iunia, Iulia legendum censet, corruptéque, vbi huius fit mentio, Iunia legi, ad l. Gallus. D. eod.

IVNSA PETRONIA, de libertate. Tulere C. Iunius Cæsonius, Petronius Turpillianus COSS. An. DCCCXII. Vt si dissonantes pares iudicum existant sententiæ, pro libertate pronuncietur. Hermogen. l. 24. D. de manumiss. Ab eodem quoque Petronio lex Petronia de seruis infrà suo loco numeratur.

L

LABIENA, de sacerdotiis. Tulit T. Labienus Trib. ple. Cicerone, Antonio COSS. Anno DCXC. Vt ius creandorum sacerdotum penes collegia esset, ex veteri lege Domitia, quam lex Cornelia abrogarat.

de

de agris populo diuidendis valerent.

Liuia Frumentaria. Tulit idem. Vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico vintim dando valeret.

Liuia, De coloniis deducendis. Tulit idem. Vt lex Sempronia ea de re valeret.

Liuia, De sociis. Tulit idem. Vt sociis omnibus ius ciuitatis Romanæ daretur: quod ante ipsum M. Fuluius cos. tentarat. Liuius tamen in perferenda lege occisus est. Appianus de bello ciuil.1. Florus, & Cicero de legibus 3.

Lutatia, de vi publica. Tulit Q. Lutatius Catulus cos. cum C. Mario, Ann. DCXLVII. Vt de seditiosis consceleratisque ciuibus, qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, Rempub. oppugnarint, quotidie etiam diebus festis ludisque publicis quæreretur. Cicero pro Cælio. Hac damnati sunt qui de Catilinæ sociis in vrbe remanserant, vt idem in eadem testatur. ideóque in oratione quæ in Cic. Sallustij nomine inscribitur, fortè pro Plautiæ, Lutatiæ legendum, cum eo loco de coniuratorum damnatio ne verba fiant post eius consulatum.

M

Mamilia, de limitibus. Eius aliquot locis mentio fit in libro de agrorum conditionibus, constátque ex Aggeno Vrbico, & lib. Cicer. de legib. 2. & Bruto, eam in finibus agrorum quinque aut sex pedum latitudinem præscripsisse, quos vsucapi vetaret. In libello verò Variorum auctorum eidem volumini subiecto, Mamilia, Roscia, Peducea, Aliiena, Fauia nominantur: sed capita trium duntaxat postremarum legum referuntur: quia neque de quinq; pedum præscriptione mentio vlla fit: & hæ notæ, K.L.3. item 4. & 5. caput legis tertiæ, quartæ & quintæ subscribi tantum significant: quas suum in locum referemus. Ex Cicerone autem apparet, hanc legem finibus regundis singulos arbitros constituisse. Tulit C. Mamilius Trib. pleb. qui propterea Limitanus seu Limetanus dictus est. Sallust. in Iugurth. hunc C. Mamiliú Trib. pleb. nominat. & in nummo argenteo sic scriptum testatur Manutius in Sall. C. MAMIL. LIMETAN.

Mamilia, de senatoribus à Iugurtha corruptis. Tulit idem Sp. Postumio, Qu. Minutio coss. Anno DCXLIII. Vti quæreretur in eos, quorum consilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset, quíque ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent, qui elephantos, quique perfugas tradidissent, item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Sallust. in Iugurth.

Mania, Vide Menia.

Manilia, de bello Mithridatico. Tulit C. Manilius Tribun. pleb. M. Lepido, L. Volcatio coss. Anno DCLXXXVII. Vt belli Mithridatici administratio Cn. Pompeio mãdaretur. Vt Prouincia vniuersa, cui Lucullus præfuerat, omnéque ipsius imperium, exercitus, & copiæ Pompeio darentur: & hoc amplius Bithynia adiũgeretur, cui Glabrio præerat: classis item & copiæ omnes maritimæ, quas ipse initio belli Piratici habuerat: omnes præterea prouinciæ, quibus solis lege Gabinia non præfuerat, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis superior, & Armenia. Cicer. Pro lege Manilia, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridat. Florus epit. 100. Dio libro 36.

Manilia, de suffragiis libertinorum. Tulit idem. Vt libertinis in omnibus tribubus suffragium esset. Vide Cicer. in Milonianã, & Asconium.

Maniliæ leges venalium vendendorum, ab Antonio dicuntur in lib. de orat. 1. pro Cautiones, vt apud Catonem, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

Manlia, de vicesima. Tulit Cn. Manlius cos. cum C. Martio, Anno CCCXCVI. Vt ij qui manumitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario darent. Liuius libro 7.

Manlia, de sacerdotiis. Tulit P. Manlius Trib. pleb. L. Furio, M. Marcello coss. Anno DLVII. Vt propter sacrificiorum multitudinem Tresuiri Epulones crearentur: cum essent ipsi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare sacrificium facerent, instituti. Ius prætextæ togæ habendæ, item vt Pontifici eisdem esset. Cicero de orat. 3. Liuius 33. Vbi tamen pro P. Manlius, T. Romuleius legitur: quod Car. Sigonius ex coniectura emendauit.

Manlia, de C. Mario, Tulit L. Manlius Tribu. pleb. C. Mario L. Cassio coss. Anno DCXLVI. Vt eidem C. Mario prouincia Numidia mandaretur.

Martia Atinia, de pace Macedonica. Tulere Qu. Martius, C. Atinius Tribuni pleb. Furio, Claudio coss. Anno DLVII. Vellent iuberéntne cum Rege Philippo pacem esse? omnes quinque & triginta tribus, vti rogaa, iusserunt. Liuius lib. 33.

Martia, de magistratibus. Tulit Martius Censorinus, Ne cui bis censuram gerere liceret. Plutarchus in Coriolano.

Martia, de Statellis. Tulere M. Martius Sermo, & Q. Martius Sylla. Trib. pleb. Popillio, Aelio coss. Anno DLXXXI. Vt qui ex Statellis (Liguriæ populis) deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret, animaduerteretque. Liuius lib. 42.

Maria, de suffragiis. Tulit C. Marius Tribu. pleb. L. Cæcilio, L. Cotta coss. Anno DCXXXIIII. Vt pontes per quos suffragia in comitiis ferebãtur, angustiores fierent, ne quis illic qui suffragium ferret consiste re posset ad appellandum rogandúmque. Cicer. de legib. 3. Plutarchus in Mario.

Maria, de re nummaria. Tulit M. Marius Gratidianus Prætor, L. Sylla Dictatore. Vt nummi certa tum excogitata ratione probarentur. Iactabatur enim temporibus illis nummus, sic vt nemo scire posset, quid haberet. Cicero de offic. 3. Plinius lib. 33. cap. 9. qui iegem hanc nominatim appellat, cum Cicero Prætoris edictum de Rostris promulgatum fuisse scribat. Hic autem ille Marius est, cuius caput Catilina per vrbem tulit: quod ei inuidiosissime obiicit Cicero.

Maria Porcia, de triumpho. Tulere L. Marius, M. Cato Porcius Tribuni pleb. Vt pœna afficerentur ij, qui aut hostium occisorũ in prœlio, aut amissorum ciuium falsum numerum litteris senatui retulissent. Vt cum primum vrbem intrassent, apud Quæstores vrbanos iurarent, de vtroque numero verè ab iis Senatui scriptum esse. Valerius libro 2. capitul. de iure triumph.

Memmia, de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Tribunus pleb. P. Scipione Nasica, L. Bestia Calpurnio coss. Anno DCXLII. Vti L. Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur, eúmque interposita fide publica Romam duceret, quo facilius indicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Sallustius de bello Iugurth.

Memmia, de reis postulandis. Tulit. Vt eorum qui Republicæ caussa abessent, nomina ne in reos reciperentur. Vt Calumniatoribus pœna constituto iudicio imponeretur. Val. Max. lib. 3. cap. 7. Calumniatoribus autem hac lege in fronte imprimebatur litera, qua indicabatur calumniatum eum esse. Cicero pro Sex. Roscio, Literam illam, cui vos eousque inimici estis, vt etiam calumnias oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunam vestras accusare possitis. Huius etiam meminit Papin. L. 13. de

testib.l.1.§.1.Ad S.C.Turpill. Legitur tamen Remmia.Plinius in Panegyrico de delatoribus loquens: Neque vt antea exanguem illam & ferream frontem nequicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant.

MENENIA SEXTIA, de mulcta. Tulere T.Menenius,P.Sextius COSS. Anno CCCI. Auctor Festus libro 14.cuius verba sic legit Hotom.Peculatus furtum publicum dici cœptũ est, à Pecore:quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit.siquidem ante æs aut argẽtum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium & triginta boum : quæ pecudes postquam ære signato vti cœpit populus Rom. Tarpeia lege cautũ est,vt bos centussis, ouis decussis æstimaretur.Eã legem sanxere T.Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus COSS.

MENIA, de auctoritate Patrum.Nominatur à Cicerone in lib.de claris orat.Eáque videtur esse quæ apud Festum lib.14. Minia nominatur, in dictione Prorsus:& apud Nonium fortasse, in voce Sugillare : vbi sit,Sugillare,occludere. Varro Geminis, Contrà lex Mania est in pietate , ne filij patribus luci,clara sugillent oculos.Alludere videtur ad patrum nomen,quo les Menia Patritios intelligebat.

MENSIA de ciuitate. Tulit. Vt ex alterutro peregrino natus,deterioris parentis conditionem sequatur. Vlpian.cap.Instit.5.Et hanc idem in l.lex naturæ. 24. de stat.hom.specialem legem intelligit.

METELLA, de fullonibus,vide CAECILIA, de fullonibus.

MINVTIA. Meminit Festus lib.13.in voce,Osi sunt.

MINVTIA, de Triumuiris mensariis. Tulit Minutius Trib.pleb.Aemilio, Terentio COSS. Anno CXXXVII. Vt propter penuriam argenti Triumuiri mensarij crearentur.Liuius lib.23.

MVNERALIS LEX vocata est, qua Cincius cauit,ne cui liceret munus accipere.Festus, qui Plauti versus citat,quos in Cincia retulimus.

O

OGVLNIA,de sacerdotiis.Tulere Q.& Cn.Ogulnij Tribun.pleb.M.Valerio,Q.Appuleio COS. Anno CDLIIII. Vt cum quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tempestate essent, placerétq; augeri sacerdotum numerum,quatuor Pontifices, quinq; Augures,de plebe omnes allegerẽtur. Ita deinceps octo Pontifices,nouem augures fuerunt.Liuius lib.10.

OPPIA, de matronarum cultu, vel mundo muliebri. Tulit C.Oppius Tribun.pleb. Q.Fabio,T.Sempronio COSS.Anno DXL. in medio ardore belli Punici Secundi.Ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu vestimento versicolori vteretur:neu iuncto vehiculo in vrbe opidóve , aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum caussa veheretur. Liuius lib.34.in principio,Tacitus lib.3. Ea tamen post aliquot annos antiquata est , auctoribus M. Fundanio & L.Valerio Trib.pleb.

OPTIMA LEX,cum nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellabatur , quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Vt fuit M. Valerij Marci filij Volusij nepotis, qui primus magister populi creatus est.Postquam vero prouocatio ab eo magistratu ad populũ data est,quæ antea non erat, desitum est dici, Vt optima lege:vtpote imminuto iure priorum magistrorum.Hæc Festus. Idem alibi, In magistro populi faciendo,qui vulgò Dictator appellatur,quàm plenissimũ posset ius esse significabatur. Postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est,quæ antea non erat , desitum est dici, Vt optima lege:vtpote imminuto iure priorum magistrorum.

ORCHIA, de numero conuiuatũ. Tulit C. Orchius Trib.pleb.Q.Fabio,M.Claudio COS.Ann.DLXX. Macr.li.3.c.17.Festus li.13.in dictione Obsonitauere.

OVINIA lex nominatur à Festo, vbi de præteritis agit senatoribus : Vt censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatu legerent.quo factum est, vt qui præteriti essent,& loco moti, haberentur ignominiosi.

P

PACVVIA, de mensis Augusti nomine. Tulit Sex. Pacuuius Tribun. pleb. Augusto Imperatore, Vt qui mensis antea Sextilis vocabatur , quòd à Martio qui primus olim fuerat,sextus esset:is deinceps Augustus ab Augusto Imperatore diceretur. Macrobius lib.Sat.2.cap.12.

PAGANA LEGE in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fusos, aut omnino detectos ferant : quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéq; frugũ.Plin.li.28.c.2.ad fin.

PAPIA, vide Pappia.

PAPIRIA Iulia,de mulctarum æstimatione.Tulere L. Papirius,L.Iulius COSS.Anno CCCXXIIII.Liuius lib.4.vide Ateria.

PAPIRIA, de nexu,vide PETILIA.

PAPIRIA, de ciuitate. Tulit L.Papirius Pr. Vt Acerranis ciuitas sine suffragio daretur.Cornelio, Domitio COSS. Anno CCXXI. Liuius lib.8.

PAPIRIA, de suffragiis. Tulit C.Papirius Carbo Tribun.pleb. Popilio, Rupilio COSS. Anno DCXXI. Vt in iubendis legibus, aut vetandis, populus tabella suffragium ferret.Cicer.de legib.3.

PAPIRIA, de triumuiris capitalibus,aut potius Monetalibus. Tulit L.Papirius Trib.ple. Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Tresuiros capitales (Monetales legit Hotom.)populum rogaret : qui sacramenta litigatorum exigerent, iudicaréntque : eodémque iure essent, vti quos ex legibus , plebísve scitis exigere iudicaréve oportet. Hæc ex Festo in libro 17.voce Sestertius.

PAPIRIA, DE CONSECRATIONE. Tulit idẽ. Ne iniussu plebis ædes, terram, aram, aliámve rem vllam consecrare liceret.Cic.pro domo sua.

PAPIRIA, de refectione Trib.pleb. Tulit C. Papirius Carbo Trib.pleb. L. Cornelio Scipione, C. Lælio COSS. Anno DLX. Vt eundem Tribun.pleb.quoties quidem vellet creari liceret . quæ tamen perlata non est. Florus lib.59.& Cicero in Lælio.

PAPIRIA, de re nummaria. Tulit,vt censet Hotoman. idem L.Papirius Tribun.pleb. Vt asses, qui vnciales erant, semunciales fierent. Plinius lib.33.cap.3.

PAPPIA,de ciuitate. Tulit C.Papius Trib.pl. Cotta, Manlio COSS. Anno DCXXCIIX. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur.Cicero de offi.3. Pro Balbo, pro Archia, Dio lib.37.

PAPPIA, de Vestalis capiũdi ritu. Tulit. Vt Põti. Max. arbitratu virgines è populo viginti legãtur, sortitióque in concione ex eo numero fiat. Gellius li.1.ca.12.

PAPPIA, de sociis. Tulit. Vt socij Latini in suas ciuitates redigerentur. Vt iudicium sociis & ciuitatibus exteris constitueretur, repetundi eius caussa, qui in ciuitatis Rom.censum irrepsisset. Valerius lib.3.cap.4. Cicer.in Corneliana.

PAPPIA decimaria. Tulit. Vt vir & vxor, nullis ex eo matrimonio extãtibus liberis, decimã ex testamento matrimonij nomine capere possint:siverò extent liberi ex alio matrimonio, pro vnoquoq; ex liberis aliam decimam,& pro communi filio post nonũ diem amisso aliam:pro duobus post nonum diem amissis duas:quod explicat Vlpianus in fragm.tit.15. & 16. Vide Cuiac. Obseru.lib.3.c.12.

PAPPIA POPPAEA, de maritandis ordinib. Tulere M.Papius Mutilus, Q. Poppæus Secundus, COSS.

suff.

suff. Augusto Imperatore: vt constat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæus. Vt qui Senator esset, quive filius, nepos, pronepósve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum esset, ne quis eorum sponsam vxorémve sciẽs dolo malo haberet libertinã, aut eam quæ ipsa, cuiúsve pater, matérve artem ludicrã facit, fecitve, néve Senatoris filia, neptísve ex filio, proneptísve ex nepote, filio nato, nata, libertino, eíve qui ipse, cuiúsve pater matérve artem ludicram facit, fecítve, sponsa nuptáve sciẽs dolo malo esset. Vt ne quinquaginta annis minor sexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminã duceret in vxorem. Vt patronis qui ius trium liberorũ habeant, contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturales bonorũ possessio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus idẽ iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipsi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores, eorúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. Tacitus libr. 3. Iurisconsulti sub tit. de ritu nupt. de vulg. substit. de iure patron. & aliis locis innumeris. Vlp. ca. Instit. 14. & 29. Dio lib. 56. Vide legem Iuliam, de marit. ordinibus, vbi plura diximus.

PAPPIA, de iure patronatus. Tulit idem. Vt ex bonis eius qui H-S. centum millium patrimoniũ reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaq; cum vnum quidẽ filium heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiáve intestatus decessisset: cum verò duos duásve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono; si tres reliquerat, repellebatur patronus. Item, Vt libertus qui duos liberos in potestate haberet, operarum obligatione liberaretur. Iustin. §. 2. de success. libert. Et in Pand. sub tit. de bonis libert. aliísque locis compluribus.

PEDIA, de vi & Cæsaris interfectorib. Tulit Q. Pedius COSS. cum Augusto Cæsare, Anno DCCXI. Vt qui C. Cæsaris cædis auctores essent, iudicio cõstituto rei fierent, & dãnatis aqua & igni interdiceretur. Appian. lib. de bello ciuili 3. Sueto. Nerone, & Galba, Velleius libro 2.

PEDVCIA, de incestu. Nominatur à Cicerone de nat. deor. 3.

PEDVCIA, de terminis. Tulit. In libello Variorũ auctorum, De agrorum conditionibus, his edita est verbis, quæ tamen aliqua ex parte correximus: Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium, præfectura, forum, conciliabulũ constitutũ erit, qui ager intra fines eorũ erit, si termini in eo agro statuti non erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum destituẽdum curato: vtq; rectè factum esse velit, magistratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo præerit, facito vt fiat.

PESVLANIA, de damno à canibus illato. Tulit. Vt si canis pauperiem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æstimationem subeat, aut canem noxæ dedat. Paul. Sent. lib. 1. c. 15. In quibusdam tamen exemplaribus Pesolonia legitur. Cuiacius Solonia reponit, vt ad Solonẽ referatur: de quo sic Plutarchus: ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

PETILIA PAPIRIA, de nexu, vide POETILIA PAPIRIA.

PETILLIA, de peculatu. Tulit Q. Petillius Trib. pleb. Aemilio, Flaminio COSS. Anno DLXVI. Vellent, iuberent, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quíq; sub eius imperio fuerũt: quod eius in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad senatum referat. Omnes tribus vti rogas iusserunt. Liuius lib. 38.

PETRONIA, de seruis. Tulit, vt existimat Hotom. Petronius Turpillianus COSS. cũ Cæsonio Pæto, An. DCCCXIII. Ne dominis potestas esset ad bestias depugnãdas suo arbitratu seruos suos tradere. Vt ei qui iure viri delatũ adulterium non peregisset, nunquam postea referre hoc crimen liceret. Modestinus l. 8. D. ad legem Cornel. de sicar. Impp. l. 15. C. ad legẽ Iul. de adulter. Ab eodem Petronio & collega Iunio suprà Iunia Petronia numerata est.

PETRONIA, de peregrinis. Tulit. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cic. lib. de offic. 3. Hanc Festus li. 16. in voce Respublicas eo loco significat, vbi nunc P. Ennij de peregrinis legitur, vt vult Hotomanus.

PINARIA, de ambitu. Tulit L. Pinarius Trib. mil. cum collegis. Anno CCCXXII. Ne cui album vestimentum addere petitionis caussa liceret. Liuius lib. 4. Lex tamen non tenuit, vt ex omnium temporum consuetudine intelligitur.

PINATIA Furia de intercalando. Tulere L. Pinatius, L. Furius Coss. Eam antiquissimam, cui mẽtio Intercalaris adscribitur, in columna ærea incisam fuisse, Varro scribit teste Macrobio lib. 1. cap. 13.

PLAVTIA iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Tri. pleb. Cn. Põpeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. Anno DCLXIIII. secundo anno belli Italici, cum equester ordo in iudiciis dominaretur. Vt tribus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio crearent, qui eo anno iudicarent. ex eo factum est, vt senatores quoq; in eo numero essent, & quidã etiam ex ipsa plebe. Cic. in Orat. pro Cornelio, Epist. ad Att. libr. 4. & Ascon. Ex quo intelligitur, cum equites soli iudicarent, XXX. tribus dedisse singulas iudices XV. itaq; iudices CCCCL. fuerunt: & iudicia inter tres ordines, senatorium, equestrẽ, & plebeium cõmunicata sunt.

PLAVTIA, de vi publica. Tulit idem. Vt de iis qui vim publicam armatis hominibus fecissent, quæstio cõstitueretur. Meminit Cicero de respons. arusp. pro Milone, lib. Epist. ad Q. Fratrem 2. & ad Attic. 4. Sallust. in Catil. Ascon. in Milon. & Cælius ad Ciceronem libr. Epistol. 8. Item, Ne rem vi possessam vsucapere liceret. Iulianus l. 33. §. 2. D. de vsuc. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset. Huius legis mẽtio fit in ea orat. quę Sallustij nomine in Cic. inscribitur: corruptè tamẽ, meo iudicio, & pro Plautiæ, Lutatiæ legendum. Vide LVTATIA, de vi publica.

PLAVTIA Papiria, de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Trib. pleb. Cn. Põpeio, L. Catone Coss. Anno DCLXIIII. Vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si & cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cicero pro Archia poeta.

PLÆTORIA, vide Lætoria.

PLÆTORIA, de iure dicũdo. Tulit M. Plætorius Tri. pleb. Vt Prætor vrbanus qui nunc est, quíq; posthac fuerit, duos lictores apud se habeto: isque supremum ad solis occasum ius inter ciues dicito. Censorin. lib. de die nat. ca. 19. Varro lib. de ling. 5. Sed postea lex Plætoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo Prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

PLOTIA, de exulibus. Tulit Plotius Trib. pleb. Vt qui Lepidum ciuili bello secuti, post necem Cos. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. Sueton. in Cæsare, Gell. lib. 13. cap. 3.

PLOTIA & FLAVIA agrariæ. Tulere Tribu. pleb. Vt

vel agri quos à Senatu locupletes emissent, reddita possessoribus pecunia, plebi diuiderentur: vel, si nemi nē vetere possessione moueri Senatus vellet, alij agri ea pecunia quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur. Cic. lib. ad Att. 1. Has ideo iunxi, quod vtraq; idem sancitum fuerit.

PLOTIA Agraria. Nominatur à Cicerone libr. Episto. ad Att. 1. epistola, Nihil mihi. Agraria, inquit, promulgata est à Flauio: sane leuis, eadē fere, quæ fuit Plotia.

POETELIA, de ambitu prima. Tulit C. Pœtelius Tribun. ple. C. Fabio, & C. Plautio Coss. Ann. CCCXCV. Vt ne ambiendi magistratus caussa nundinas & conciliabula obire liceret. Liuius lib. 7.

POETELIA PAPIRIA, de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Mugillanus Coss. Ann. CDXXIX. Ne quis nisi qui noxam meruisset, donec pœnā lueret, in compedibus, aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset. & ne quis in posterum necteretur. Liuius lib. 8. Et de eadem lege, C. Manlius in epistola ad Q. Marcium consulem, apud Sallust. Catil. Et ita Solon: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιήσασθαι, καὶ λύτρα ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι. quam legem Σεισάχθειαν vocabat, vt scribit Plutarchus.

POMPEIA, de Trib. pleb. Tulit Cn. Pompeius 1. Consul. cum M. Crasso, Anno DCLXXXIII. Vt ad Tribunos pleb. prouocandi ius esset: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniáque omnino quæ Tribunis pleb. ademerat Sylla, illis restituerentur. Plutarc. in Pompeio, Asconius in Verrin. 1. & 2. & Cæsar. lib. de bello ciuil. 1.

POMPEIA, de iure coloniarum. Tulit Cn. Pompeius Strabo Consul. Vt transpadanæ coloniæ, eæque quę extra Italiam finitimæ Pado in agro Gallico erāt constitutæ, petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur, & hereditates à pop. Rom. capere, reliquóque iure ciuium Rom. vti possent. Asconius, vt refert Zasius.

Pompeia, DE PROVINCIIS. Tulit Cn. Pompeius Cos. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Vt sibi Hispania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio lib. 38. & Plutarch. in Vit. qui tamen, Quadriennium scribit.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem Cos. cum M. Crasso iterum, Anno DCCIIX. Vt amplissimo ex censu, ex centuriis, aliter quàm antea, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus, quibus Aurelia lege communicata erāt iudicia, Senatorio scilicet, Equestri & Tribunis ærarij, res iudicarent. Item vt quinq; & Septuaginta iudices caussas cognoscerent. Cicero in Pisonem, & Ascon. in eandem.

Pompeia, DE PARRICIDIIS. Tulit idem. Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémve aut sororem necasset; is sanguineis virgis verberatus, in culeū insueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia: deinde in mare vel profluentem proiiceretur. Modestinus l. 9. D. ad legem Pomp. de parricid. Vbi ait more maiorū eam fuisse constitutam pœnam. Florus tamen Epitome 68. de Publicio Malleolo loquens, qui ob matrem interemptam primus hoc supplicij genus subiit, culei tantum meminit, vt & Valerius Max. libri 1. cap. 1. de Tarquinio rege scribens: tum & Cicero in Orat. pro Sex. Roscio. Seneca verò lib. de Clementia 1. de Cæsare Augusto loquens, Non culeum, inquit, non serpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis de serpente & simia etiam loquitur. At Constantinus in lege prima. C. de parricid. canem & gallum gallinaceum adiecisse videtur: quę tamē omnia Iustinianus legi Pompeiæ in Institutionibus attribuit. Vt ut sit, hoc videtur Pompeius instituisse, vt cum antea Prætor certus ac proprius non esset, qui de parricidiis ius diceret, sed lege Cornelia qui inter sicarios quæreret, de iis quoque quæreret (quemadmodum ex Rosciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæsitor esset. nam quod ait Vlpianus in lege prima. D. de parricid. lege Pompeia eandem pœnam parricidis esse constitutam, quę lege Cornelia de sicariis; sic accipiendum est, quà lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobscurus videri locus posset.

Pompeia, DE VI ET AMBITV. Tulit idem Consul solus creatus, Anno DCCI. Vt priusquā caussa de vi ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorum iudices consignarēt, quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, & coram accusatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inscripta essent, æquarentur: dein rursus postera die sortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent: tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reúsque illo eodem die iudicaretur: prius autem quàm sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reiiceret: ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, quinquaginta & vnus. Asconius in Milonianæ argumento, Dio libro 40. Cicero libr. 4. de finibus, & ad Attic. libro 10. Cæsar de bello ciuili, libro tertio.

Pompeia, DE PECVNIIS OB REM IVDICANDAM CAPTIS. Tulit idem, eodem anno. Vt de iis qui à secundo suo Consulatu ad hunc vsque diem ob rem iudicandam pecunias cepissent, quæstio constitueretur. Appian. de bello ciuil. lib. 2.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem eodem anno. Ne reū in iudicio laudare liceret. Plutarchus in Pōp. & Caton. Vtic. Valerius lib. 6. cap. 2.

POMPEIA, de Magistratibus. Tulit Cn. Pompeius tertium Cos. cum Qu. Cæcilio, Anno DCCI. Ne cuius absentis in magistratuū comitiis ratio haberetur: vno Cæsare excepto. Dio lib. 40. & Plutarch. in Vitis.

Pompeia, DE MAGISTRATIBVS BITHYNIORVM. Tulit idem. Ne quis annis XXX. minor magistratum caperet, in senatúve esset. Vt qui magistratum cepissent, eis in senatu esse liceret. Ne Decuriones in curiam à Censoribus lecti, pecuniam pro introitu darent. Vt Senatores certis de caussis à Censoribus ordine mouerentur. Vt Bithynicis ciuitatibus adscribere sibi quos vellent, ciues liceret, dum ne ciuitatis essent alienæ, sed earum quisque ciuitatum, quæ essent in Bithynia. Plinius Cæcil. lib. Epistolar. 10. Epistol. 84. & 117.

POPILIA, de Vestalis capiendæ ritu. Tulit. Vt si quis honesto loco natus adeat Pontificem Max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat, saluis religionum obseruationibus, ratio haberi possit: id per se ratum sit. Gellius lib. 1. cap. 12.

PORCIA, de iure ciuitatis. Tulit M. Porcius Cato Tribunus pleb. Valerio, Apuleio COSS. Anno CDLIIII. Ne quis magistratus ciuem Rom. virgis cæderet, necarétve: sed damnato exilium permitteret: cum antes nudorum ceruix insereretur furcæ, corpus virgis ad necem cæderetur. Liuius lib. 10. Cic. pro Rabirio perduel. Sallust. in Catil. Sueton. in Nerone.

PVBLICIA, de cereis. Tulit Publicius Tribunus ple. Vt Saturnalibus cerei non nisi ditioribus mitterentur. Macrob. lib. 1. cap. 7.

PVBLICIA, de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret: veluti si quis certet hasta, vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando. Marcianus lege tertia. D. de aleat. Idem lege Titia & Cornelia sancitum fuit, vt idem refert.

PVBLILIA Lætoria, de plebeiis magistratibus. Tulit Volero

Volero Publilius Philo, & Lætorius Tribuni pleb. Ap. Claudio Ap. F. & T. Quinctio Coss. Anno CCLXXX. Vt plebeij magistratus, qui antea curiatis comitiis fiebant, deinceps remotis patribus tributis comitiis crearentur. Liuius libro secũdo, Dionys. libro nono, apud quem tamen πόπλι@ βόλερων legitur, pro πόπλι@. nam Volero prænomen, Publilius nomen fuit. vt non Voleronia, sed Publilia lex dicenda sit.

PVBLILIA, de legibus & censoribus. Tulit Qu. Publilius Philo Dictator, Anno CCCCXIIII. Vt plebiscita omnes Quirites tenerent: Vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: vt alter vtique ea plebe, cum eò ventum sit vt vtrunque plebeium Consulem fieri liceret, Censor crearetur. Liuius libro ab vrbe condita octauo.

PVPIA, de Senatu habendo. Tulit. Ne Senatus à XVIII. Kalendas Februarias ad vsque Kalendas Februarias haberetur. Ne nisi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus Senatus haberetur. Cicero Epistol. ad Lentulum 4. ad Q. Fratrem, libro 2. Epistol. 2. & Cælius 8. Epistol. ad Ciceronem. Vbi hac lege solutos magistratus scribit.

Q

QVINA vicenaria. Vide Lætoria.

R

REGIA, DE VNIVS IMPERIO. Lata est ineunte regnum Romulo, qua populus omnem ei potestatem in se concessit. Liuius libro 34. Ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex, simul cum ipsa vrbe nata? Cum autem annis amplius D. florente populi Romani libertate, sopita fuisset, postea D. Augusti & Tiberij dominatu, qui legibus soluti sunt, excitata, subtilius & copiosius quàm antea perscripta est. & quo quisque die successores demortuorum imperium excipiebant, recitari solebat: quemadmodum ex his eius reliquiis intelligitur, quæ ex libro Epigrammatum Romanorum referuntur ab Hotomano. Ea verò ad Vespasiani imperium pertinet: quæ vt idem censet, à Cornel. Tacito libro vigesimo, his significatur verbis: Tum Senatus omnia Principibus solita Vespasiano decreuit, &c. Sunt & qui testentur, Romæ hanc scripturam extare in basilica Lateranensi, in ære incisam. Est autem huiusmodi. Fœdúsve cum quibus volet facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Tib. Iulio Cæsari Augusto, Tiberióque Claudio Cæsari August. Germanico, &c. Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta per relationem discessionémq; facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Ti. Iulio Cæsari August. Ti. Claudio Cæsari Augusto Germanico. Vtique cùm ex voluntate auctoritatéve, iussu mandatúve eius, præsentéve eo Senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur, seruetur, perinde ac si è lege Senatus edictus esset, haberetúrve. Vtique quos magistratum, potestatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populóque Romano commendauerit, quibúsve suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur. Vtique ei fines pomœrij proferre, promouere, cum ex Republica censebit esse, liceat, ita vti licuit Ti. Claudio Cæsari August. Germanico. Vtiq; quæcunque ex vsu Reipublicæ, maiestate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum esse censebit, ei agere, facere, ius potestásq; sit, ita vti Diuo Augusto, Tiberióque Iulio Cæsa. August. Tiberióque Claudio Cæs. August. Germanico fuit. Vtique quibus legibus plebísve scitis scriptum fuit, ne Diuus August. Tiberiúsve, Iulius Cæsar August. Tiberiúsve Claud. Cæsar August. Germanicus teneretur: iis legibus, plebísque scitis, Imper. Cæsar Vespasianus solutus sit: quæque & quaque lege, rogatione Diuum Augustum, Tiberiúmve, Iulium Cæsarem Augustum, Tiberiúmve Claudium Cæsarem Augustum Germanicum facere oportuit, ea omnia Imper. Cæsari Vespasiano Aug. facere liceat. Vtique quæ ante hanc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæsare Vespasiano Augusto iussu mandatúve eius à quoque sunt, ea perinde iusta ratáque sint, ac si populi plebísve iussu acta essent. SANCTIO. Si quis huiusce legis ergo aduersus leges, rogationes, plebísve scita, senatúsve consulta fecit, fecerit, siue quod eum ex lege, rogatione, plebísve scito, S. V E C. facere oportebit, non fecerit, huius legis ergo, id ei ne fraudi estoméve quid ob eam rem populo dare debeto, néve cui de ea re actio, néve iudicatio esto, néve quis de ea re apud se agi finito. Hæc ex epigrammatum antiquorum lib. Vlpianus autem in lege prima. D. de constit. princip. hanc legem significat, cum ita scribit: Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum lege Regia, quę de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. Quod Iustin. totidem verbis in titul. de iure natur. & gent. transcripsit. Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare videtur in lege tertia. C. de testamentis. & à Strabone in fine postremi libri significatur his verbis, vbi de Cæsare Augusto loquens, ἐπεὶ γὰρ, inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA, de mortuo inferendo. Tulit. Ne mulier quæ prægnans mortua sit, humetur antequam partus ei excidatur. qui contrà fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videatur. Marcianus lege secunda. D. mort. infer. Hanc autem legem superioris partem fuisse, ridiculum est dicere. tametsi eius auctorem nominare difficile est, cum satis constet Regis verbum cognomen fuisse, non nomen. Existimat Hotomanus Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Marcianus antea disputarat, partem hanc fuisse: cum præsertim ad sacra hæc lex pertineat, de quibus quæ leges à Numa constitutæ fuerant, semper obseruatæ sunt: vt Iulius quoq; Capitol. In Antonino Pio testatur. Similem Diodorus apud Aegyptios Græcósque prope omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, libro secundo commemorat. itémque Clemens Alexand. libro secundo Strom. & & Plutarchus de Aegyptiis, libro de sera num. vind. Aelianus de Atheniensibus, lib. Var. histor. 5.

REMMIA, Vide Memmia.

RHODIA, de iactu. Latam opinatur Hotoman. à Rhodiis, & à Cæsaribus receptam. Vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. Paulus l. 1. D. de lege Rhodia. Sumpsere tamen videntur hanc legem Romani, vt & alias compiures nauticas à Rhodiis, quorum disciplina naualis, & gloria tunc maximè excellebat: & in l. ἀξίωσις. D. de leg. Rod. eleganter Antoninus ait, terram suis legibus, mare legibus Rhodiis regi, quatenus nulla eis suarũ legum aduersatur. Nisi fortè hæc de Rhodiis lata est: & Rhodia sic dicatur, vt Cypria lex (quæ de Cypri rege lata est à Claudio) nominatur in Sextiana: & Tribunitia, de Tribunorum potestate, in secunda Verrina.

ROMVLEIA, de sacerdotiis. Vide MANLIA. H

ROSCIA Theatralis. Tulit L. Roscius Otho Trib. ple. L. Metello. Qu. Martio Coss. Ann. DCLXXXII. Vt in Theatro Equitibus Romanis, qui H-S. quadringenta possiderent, 14. gradus spectandi gratia assignarentur exceptis iis, qui sine suo, siue fortunæ vitio decoxissent. cui generi certum locum assignauit, pœna

irrogata si in 14. sedissent. Cic. Philipp. 2. Asconius in Cornelianam. Flor. epit. 99. Dio lib. 26. Plin. lib. 7. ca. 20. Iuuenal. Sat. 14. Et Tacitus lib. 15. qui legem interpretatur hanc habuisse vim, vt Equites non ante plebem, ac separatim, sed confusè tantum quatuordecim ordines haberent.

ROSCIA, de terminis. Eius caput in libro Variorum auctorum, de agrorum conditionibus amissum puto: vt in Mamilia lege expoluimus.

RVPILIA, de iure Siculorum. Dedit P. Rupilius Consul cum P. Popillio, Anno DCXXI. Cicero Verrina 4. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cū Siculo non eiusdem ciuitatis, vt de eo Prætor iudicet ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant: sortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, senatus ex aliqua ciuitate qui iudicet datur; cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Rom. à Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus à ciue Romano, ciuis Romanus datur. ceterarū rerū selecti iudices ex ciuium Rom. conuentu proponi solēt. Vide Ascon. in eandem Orat. & Valer. Max. libr. 6. cap. 10. apud quem tamen Rutilius perperam legitur.

RVTILIA, de trib. milit. Tulit C. Rutilius Rufus. Festus. Rufuli appellabentur Tribuni militū à Consule facti, nō à populo: de quorū iure, quod Rutilius Rufus legē tulerit, Rufuli, ac post Rutuli sunt appellati.

S

SACRATA militaris. Tulit, vt censet Hotom. M. Valerius Coruus Dictator, Ann. CDXI. ob militum Capuanorum secessionē. Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur: ne quis vbi Tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset. Liuius lib. 7.

SACRATIS legibus Vestalibus pœna incesti constituta est, vt viuæ defoderentur. Dionys. lib. 1.

SACRATA IVNIA, de Trib. ple. Tulit L. Iunius Brutus Trib. ple. primus creatus, Cassio, Cominio Coss. An. CCLX. Vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilij latio aduersus Consules esset: néve cui patrum capere eum magistratum liceret. Vt neq; priuilegium irrogari, neque de capite ciuis, nisi comitiis centuriatis rogari liceret. Liuius lib. 2. & Cic. pro Sextio, & pro domo. Dionys. libr. 6. legis verba hæc refert: Δήμαρχον ἄκοντα, ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω, μηδ' ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἑτέρῳ, μηδ' ἀποκτεινέτω, μηδ' ἀποκτείνειν κελευέτω. ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά. καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω. id est, ne quis Tribunum vi quasi priuatū quicquam facere cogito, néve virgis cædito, néve cædi iubeto; ne occidito, néve occidi iubeto: qui aduersus ea fecerit, sacer esto: bonáque eius Cereri sacra sunto: eúmque occidere ius fásque esto. Liuius autē lib. 3. hoc è rogatione carmen edit: Si Tribunos plebis decem rogabo, si quis minus hodie decem Tribunos plebis fecerit: hi tum quos sibi collegas cooptassint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebeij sint, vt illi quos hodie Tribuni plebeij feceritis. Sacratæ autem leges dicebantur, inquit Festus, quibus sancitum erat, Vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant Sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Hæc ille. Cic. pro Cornelio maiestatis reo, Tanta igitur in illis virtus fuit, vt ann. XVI. post reges exactos, post nimiam dominationem potentium leges sacratas ipsi sibi constituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons sacer appellatur, in quo armatæ consederāt, æternæ memoriæ caussa consecrarent. Hæc Cic. Dubitari autē potest, verùm ne illud sit quod scribit Diodorus lib. 12. in Auctioo fœdere cōprehensum hoc fuisse, vti Trib. pleb. exacto sui magistratus anno, mox totidē alios in annum sequentē designarent: quod si prætermisissent, illico viui comburerentur. sin aliquanto diutius eos in designando dissensio tardaret, interea potestas eis prorogaretur, dum alios crearent.

SATYRA lex. Festus, Satura est cibi genus cōditi, & est lex multis aliis conferta legibus. Itaq; in sanctione legum adscribitur, Néve per saturā abrogato, aut derogato. Annius Luscus in ea quam dixit aduersus Tiberium Gracchū, Imperium quod plebs per saturā dederat, id abrogatū est. & C. Lælius in ea, quam pro se dixit, Dein postera die quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionē accipitur. Quidā dicunt esse genus carminis, vbi de multis rebus disputatur. Hæc Festus. Diomedes Grammaticus: Satyra lex nomen accepit à genere cibi ex variis rebus condito. Sallustius in Iugurthino bello iisdē verbis, Dein postero die quasi per Satyram legē sententiis exquisitis, in deditionē accipitur. Hotomanus legem Satyram fuisse putat, in qua conflictim multis de rebus vna rogatione populus consulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitum fuisse, Cic. in Orat. Pro domo sua, testatur. Et sententias ferri per satyram, cum ex multis capitibus, etsi quædā comprobantur, quædā improbantur, iniicitur tamē tabella, VTI ROGAS. Iustinianus in præfa. ad Antecessores, §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non secundum edicti perpetui ordinationē, sed passim, & quasi per satyrā collectū, & vtile cū inutilibus mixtū, maxima parte inutilibus deputata. id est, Nullo ordine, sed cōfusè ac perturbatè, dū modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur.

SCANTINIA, vel Scatinia, de pueris impudicis. Tulit C. Scantinius Aricinus Trib. pl. Vt qui præposteram vel aduersi, vel auersi venerē exercuissent: Vel, Vt qui alicuiam pudicitiā solicitassent, aut suā ipsi prostituissent, pœna x. millium nummū coercerentur. Iuuenal. Sat. 2. Suet. Domitiano. Ausonius, Cic. Phil. 3. Fabius lib. 4. ca. 2. & lib. 7. ca. 4. Cælius lib. Epist. fam. 8. epi. 12. Hic Scātinius cū Marcelli viri illustris filiū de impudicitia appellasset, dānatus est, vt Valerius lib. 6. c. 1. testatur. Tertullianus lib. de Monogam. Prudentius in Romā. Postea tamen huic sceleri pœna gladij à Christianis imperatoribus constituta est, quam primū sanxerunt Constantius & Constans, vt habetur in l. cum vir nubit. C. ad legem Iul. de adult.

SCRIBONIA agraria, seu viaria. Tulit C. Curio Trib. pleb. Cælius Epist. fam. lib. 8.

SCRIBONIA, de seruitutibus vrbanorum prædiorū. Tulit fortasse idem ille. Ne vrbanorū prædiorū seruitutes vsucapi liceret, vtiq; earum seruitutū libertatem vsucapere ius esset, l. 4. in fi. D. de vsurp. Ad ciuitatum dignitatem ea lex pertinuit vsq; eo vt etiam sine bona fide & titulo eius libertatis vsucapionem ferret, l. si ædes. 32. D. de seruit. vrb.

SEMPRONIA, de ære alieno. Tulit M. Sēpronius Tr. pleb. L. Cornelio, Q. Minutio COSS. Ann. DLX. Vt cū sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idē quod cū ciuibus Ro. esset. Liuius li. 35. Cic. de Offi. 2.

SEMPRONIA agraria. Tulit Tit. Sempronius Gracchus Trib. pl. P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio COSS. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera possideret: quorum tamen dimidium filiis habere liceret. Vt si quis latius agrum patefaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. Appian. lib. Emphyl. 1. Plutar. in Gracchis. Vell. lib. 2. Auctor libri de vir. illustr. Cicer. in Sextian. & de aruspic. respons. Florus epit. 58. & Siculus Fiscens in lib. de condit. agror. apud quem tamen Ducenta legimus: cum alij omnes

apertè

apertè Quingenta prodant.

Sempronia, DE REGIS ATTALI HEREDITATE. Tulit idem. ὅπως τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν, ὑπάρχοι πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regia Attali, qui populum Rom. heredem fecerat, iis ciuibus qui sua lege Sempronia agrum sortiti erant, daretur ad comparationem instrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agri Regij à Censoribus locarentur: vnde vectigal populo penderetur. Plutarchus in Gracchis. Cic. Verr. 5. & Florus epit. 58.

SEMPRONIA iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Trib. pleb. 2. Q. Cæcilio, T. Quinctio coss. Anno DCXXX. Vt iudicia quæ semper antea penes ordinem senatorium fuissent, ad solos Equites transferrentur. App. lib. de bello ciuil. 1. Asconius in Diuinat. Velleius lib. 2. Tacitus lib. 12. Varro de vita P. Romani, apud Marcellum in voce Bicepa. Plutarch. autem in Gracchorum vita Equites trecētos cum Senatoribus trecentis mixtos tradit, atq; inter vtrosq; communicata iudicia: quod (pace tāti viri dixerim) falsum est. Hæc enim Liuia lex fuit: vt suo loco docuimus.

Sempronia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur. Sallust. in Orat. Cæs. de Rep. ord. Vt cui magistratus abrogatus fuisset, ei magistratum iterum capere ius non esset, qua lege M. Geianius, cui Ti. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eā tamen Caius, Corneliæ matris precibus, post abrogauit. Plutarchus ibidem, & alij.

Sempronia, DE IVRE CIVIT. Tulit idem. Ne de capite ciuis R. iniussu populi iudicaretur. qui indicta caussa in ciuē Ro. animaduertisset, de eo populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popiliū latū est. Cicero pro C. Rabirio, pro domo, pro Cluētio, & de legibus 3. item Plutarch. in Gracchis. Idem postea lege Porcia repetitum est. Cicer. Verrin. 7. O nomen dulce libertatis: o ius eximium nostræ ciuitatis: o lex Porcia, legésque Semproniæ. Videtur autem exceptum parricidium his legibus fuisse: cum in Orat. pro Sext. Roscio vetus supplicium commemoretur.

Sempronia, DE SVFFRAGIIS. Tulit idem. Vt sociis Latinis ius suffragij ferendi perinde vt ciuibus Romanis esset. Iidem.

Sempronia, DE VIIS ITALIAE. Tulit idem. Vt viæ in Italia munirentur, sternerentur, lapidibus milliaria discernentibus notarentur, pontibus instruerentur. Iidem.

Sempronia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit idem. Vt coloniæ extra Italiam deducerentur. Paterculus lib. 2. Plutarch. in Gracchis, Appia. in Liby. Florus epit. 60.

Sempronia, DE RE MILITARI. Tulit idem. Ne minores annis 17. ad militiam cogerentur. Vt vestes militibus gratuitò & præter stipendium darentur. Plut. in Gracchis.

Sempronia, DE PROVINCIIS DECERNENDIS. Tulit idem. Vt Senatus quotannis ante comitia consularia designandis Consulibus prouincias arbitratu suo decerneret. quas deinde ipsi designati inter se sortirentur: quod ante vel post designatos, vel post initum Consulatum facere solebat: præterea cum antea Senatus decreto per Tribunum intercedi posset, ne deinceps liceret. Cicer. pro domo sua, in Vatinium, De prouin. cons. Sallust. in Iugurthino. Sueton.

Sempronia FRVMENTARIA. Tulit idem iterū Trib. pleb. M. Fuluio, M. Plautio coss. An. DCXXVIII. Vt semisse & triente frumentū menstruum plebi ex publico viritim daretur. Appian. lib. de bell. ciuili 1. Florus epit. LX. Cic. pro Sextio, Tuscul. 3. in Bruto: Velleius lib. 2. Plutarch. in vitis. Hinc locus Romæ cōstitutus in quo frumentum publicum asseruabatur, vna cum legibus frumentariis, qui dicebatur, Horrea Sempronia.

SEMPRONIA & Iulia, de limitibus. Tulit. Vt per sectuarios limites populo ius eundi esset, sicut per viam publicā. Hyginus in libello de limitibus constit. Vi de Iulia, de limitibus.

SENTIA, de senatu supplendo. Tulit, vt Hotom. opinatur C. Sentius cos. cum Q. Lucretio, Augusto imperante, Ann. DCCXXXIIII. Vt in numerū patritiorum, qui senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus lib. 2. vbi tamen Senia legitur, pro Sentia.

SERVILIA agraria. Tulit P. Seruilius Rullus Trib. pl. Cicerone, Antonio coss. Ann. DCXC. Vt quæ post C. Mariū, C. Carbonē coss. publicè data, assignata, vendita, concessa essent, ea omnia eo iure forent, vti quæ optimo iure priuata sunt. Vt Decēuiri cū summo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Asiæ, Libyæ, & prouinciarū quas nuper Pompeius subegerat, vectigalia venderent, ex eáq; pecunia agros colonis, quos arbitratu suo quò vellent deducerent, mercarentur. Vti eis liceret dānare quos vellent, damnatos in integrum restituere, exules reducere. Huius rei caussa haberent apparitores, scribas, librarios, præcōnes, architectos, & vt eis darētur more maiorum mulli, tabernacula, supellex, &c. Lex Cicerone dissuadēte perlata non est. Hoc tamen visum est ex illius contra legem orationibus describendum esse.

SERVILIA, de ciuitate. Tulit C. Seruilius Glaucia Tr. pl. cos. a. Vt Latinis ius esset ciuitatis assequendæ, in locum eius, quem accusando repetundarum damnassent. Ascon. pro Scauro, & Cic. pro Balbo.

Seruilia REPETVNDARVM. Tulit idē. Vt reus comperendinaretur: cum antea vel iudicari primo posset: vel amplius prounciari. Id est vt accusatori dies XX. ad agendum, totidem defensori ad defendendum darentur. Cic. Verr. 3. pro Postumo, pro Scauro, & in hanc Ascon. Valer. lib. 8. cap. 1.

SERVILIA iudiciaria. Tulit Q. Seruilius Cæpio coss. cum C. Aulio. Ann. DCXLVII. Vt iudicia quæ lege Sēpronia ad solos equites translata erant, ordini Senatorio cōmunicarentur: quæ tamē nō multo post abrogata est. Tacitus li. 12. Cic. 1. de arte rhet. de orat. 2. in Bruto, in Ora. pro Scauro. & ibidē Asco. Imparē autē & minorem fuisse Senatorū numerum ex eo constat, quòd lege Liuia, quæ proxime insecuta est, ex æqua parte cōmunicata sunt. & fortasis hoc est, quod Florus in Epito. de trecentis Senatoribus cum sexcentis equitibus commixtis ad legem Semproniam referebat. lib. 60.

SEXTIA LICINIA, de sacerdotiis. Tulere L. Sextius, C. Licinius Trib. pl. P. Manlio Dictatore, Ann. CCCLXXXV. Vt pro Duumuiris sacris faciundis, Decemuiri ita crearentur, vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat. Liuius lib. 6.

Sextia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idē L. Sextius. M. Furio Dictatore V. An. CCCLXXXVI. Vt consul vnus è plebe crearetur: qua de caussa vicissim concessum à plebe nobilitati, vt prætor vnus qui ius in vrbe diceret, ex patribus crearetur. Liuius lib. 6.

SVLPITIA, de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Tri. pl. Q. Pōpeio, L. Sylla coss. An. DCLXV. Vt exules renocarentur: Vt noui ciues libertiniq; distribuerētur in tribus. Florus epit. 77. Plutar. in Sylla. Eo enim tēpore noui ciues in octo tantū tribubus suffragiū ferebant, auctore Appiano, & propter reliquarum tribuum multitudinem nullius momenti erant.

SVLPITIA, de C. Pōtinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Prætor Ann. DCXCIX. Vt C. Pōtinio proconsuli, quo die vrbem triumphans ingrederetur, imperium esset. Cic. lib. 4. ad Atti. Dio lib. 40.

Sulpi

Sulpitia, DE ÆRE ALIENO. Tulit idem, *μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν.* Ne quis Senator supra duo millia drachmarũ deberet. Plutarchus in Sylla. Ipse tamen legislator, cum vita excessit, vltra trecentas myriades debiti nomine reliquit.

Sulpitia, DE BELLO MITHRIDATICO. Tulit idẽ. Vt Syllæ, cui Asia prouincia obuenerat, vt bellũ Mithridaticum administraret, imperium abrogaretur, & C. Mario mandaretur. Velleius lib. 2. Florus epitome 77. Plutarchus in Sylla, & Mario, & Appianus de bello ciuil. 1.

SVLPITIA, de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Consul cum C. Aurelio, Anno DLIII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibúsque, qui sub regno eius essent, ob iniurias, armáque illata sociis populi R. bellum indici. Liuius lib. 31.

SVLPITIA Sempronia, de templis & aris. Tulere ex S. C. P. Sulpit. P. Sempron. Coss. An. CDXLIX. Ne quis templum arámve iniussu Senatus, aut Tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liuius lib. 9.

T

TALARIA, de talorum lusum. Nominatur à Plauto in Milit. glor.

Atque adeò vt ne legi fraudem faciam talariæ:
Accuratote, vt sine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, qua talorum lusus conuiuiis interdicebatur: Publiciã fortè, aut Titiam. Nam sumptuariæ leges, quibus hanc nonnulli attribuunt, de sumptibus tantummodo cauebant.

TARPEIA, de mulcta. Vide Ateria Tarpeia.

TERENTIA CASSIA frumentaria. Tulere M. Terentius Lucullus, C. Cassius Coss. Anno DCLXXX. Vti frumenti alteræ decumæ à prouinciis coemerentur precio in modios H-S. trium cõstituto: item vt ciuitatibus æqualiter imperaretur, precio in modios singulos H-S. quatuor constituto. Cicero Verr. 5. & 7.

TERENTIA, de legibus consularis imperij. Tulit C. Terent. Arsa Trib. pleb. Lucretio, Veturio Coss. An. CCXC. Vt quinque viri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis, ne ipsi libidinem ac licentiam suam pro lege haberẽt. Dionysius lib. 10. Liuius lib. 3. qui tamen perlatam non fuisse affirmat. Corruptè autem antea Terentilla vocabatur.

THORIA agraria. Tulit Sp. Thorius Trib. pleb. Ne agri amplius diuiderentur; sed possessoribus in iis relictis, vectigalia pro iis pẽderẽtur, eáq; pecunia populo diuideretur. *τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι, καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν ἐς διανομάς.* Hæc Appian. lib. de bello ciuil. 1. qui subiungit non multò post latam fuisse legem, qua vectigal illud abrogatum est. At Cicer. in Bruto lege Thoria id factum tradit. Sp. Thorius, ait satis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicũ vitiosa & inutili lege, vectigali leuauit. Idem præterea in lib. de Orat. 2. scribit Lucilium lege Thoria postulatum fuisse, quòd ab eius pecore agri publici depasti essent. Corruptè autem apud Appianum Borius legitur, pro Thorius: vt alia in hoc genere quàm multa.

TITIA, de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret. Marcianus l. 3. D. de aleator. Vide PVBLICIA, de lusu. Ac de his fortassis accipiendi sunt hi versus Horatij lib. 3. Carminum ode 24.

— Nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea.

Meminit etiam Cic. Philippica 2. legis de alea.

TITIA, de triumuiratu quinquennali. Tulit P. Titius Trib. ple. Vt Tresuiri Consulari potestate constituendæ Reipubl. in quinquennium crearentur, Octauius Cæsar, Lepidus, & Antonius. Appian. De bell. ciuil. 4. & Florus Epit. CXX.

TITIA, de donis & muneribus. Tulit L. Titius, Ne ob orandam caussam pecuniam donúmve patroni acciperent. Tacit. lib. 2. & Ausonius:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis vnde sit hæc distantia? semiuir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat, qui à clientelis inops, nec donum nec munus ab vllo capiebat. Idem fuit sancitum Cincia lege, de qua superius retulimus.

TITIA agraria. Tulit, vt vult Hotom. Sext. Titius Tribun. pleb. M. Antonio, A. Postumo Coss. Ann. DCLIIII. Vt vectigal agris publicè assignatis impositum Quæstor colligeret. Cic. lib. 2. De orat. pro Muræna. Valer. lib. 8. cap. 1.

TREBONIA, de Tribunis pleb. Tulit L. Trebonius Trib. pleb. Herminio, Virginio Coss. Anno CCCV. Vt qui plebem Romanam Tribunos pleb. rogaret, is vsque eò rogaret, dum X. Tribunos pleb. faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta, in populum R. translata est. Liuius lib. 3. & 5.

TREBONIA, de Cæsare. Tulit A. Trebonius Tr. pleb. Pompeio Magno & Crasso iterũ Cos. An. DCXCVIII. Vt Cæsari imperium in Gallia in aliud quinquẽnium, quàm quod ei Vatinia lege concessum erat, prorogaretur. Ita Trebonius Senatui successoris mittendi potestatem adimebat. Cicero lib. ad Att. 7. 8. 9. 10. Item Flor. Epit. 105. Plutarch. in Pomp. & Catone Vticensi, Dio lib. 39.

TREBONIA, de Pompeio. Tulit idem. Vt eisdẽ COSS. Syria & Hispania prouinciæ in quinquennium darentur. Plutarc. in Pompeio.

TRIBVNITIA lex dicitur quæ de Tribunorum potestate lata est. Festus lib. 17. Homo sacer is est, quem populus iudicauit ob maleficium, neque fas est eum immolari: sed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur, Si quis eum qui eo plebiscito sacer sit, occiderit, parricida ne sit. Quibus verbis Festus Sacratam Iuniam, quam suo loco exposuimus, significat. Alia sententia dixit Cicero in Verrina III: Vident adhuc post legem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuissimum esse damnatum. Quibus verbis Pompeiam legem intelligit, de Tribunitia potestate restituenda, nondum tamen latam, sed in concionibus ostentatam.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Triboniano? in l. 2. De orig. iuris, ferè initio: Exactis deinde Regibus, lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt. At lata ea lex est à Iunio Bruto Consule, non Tribuno, vti Liuius testatur. Rursus quod nonnullis placet, à C. Terentio Arsa Tribuno pleb. latam esse, Lucretio, Veturio Coss. Anno CCXC. quo anno scribit Liuius latam fuisse legem ab illo, Vt Quinque viri crearentur legib. de Imperio Consulari scribendis: non satisfacit. disertè namque Liuius perlatam eam legem non fuisse affirmat. Cessit, inquit Liuius, ad vltimum maiestati Tribun. ple. & destitit. Videndum ergo vtrum apud Pompon. mendum sit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potius Pomponius à Liuio dissentiat, & à Bruto Celerum Tribuno legem latam existimet, nec dum Consulatum adepto. nam eum Celerum Tribunum fuisse in ead. lege, §. 8. confirmat.

TVLLIA, de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cic. Consul cum M. Antonio, Ann. DCXC. Ne sicut antea infinitum, sed annuum tempus earum esset. Idem de Legib. 2.

TVLLIA, de ambitu. Tulit idem. Ne quis munus gladiatorium biennio quo magiſtratum petierat, petiturúſve erat, ederet; niſi ex teſtamento præſtituta die. Vt ſenatoribus ambitus damnatis, aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebẽ pœna grauior eſſet, quàm lege Calpurnia fuiſſet. Vt reis morbum excuſantibus, pœna certa eſſet. Cicer. pro Muræna, pro Sextio, in Vatin. Dio lib. 37.

V

VALERIA, de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Poblicola Coſ. ſolus, Bruto collega mortuo, Ann. CCXLIII. Vt aduerſus omnes magiſtratus, ad populum prouocatio eſſet. Ne quis magiſtratus ciuem Rom. aduerſus prouocationẽ verberare, aut necare, aut pecunia mulctare vellet. Ne quis Romæ imperium haberet, niſi cui à populo datum eſſet, ſacrúmque eſſet cum bonis caput eius qui regni occupandi conſilia iniſſet. Vt capitale eſſet, ſi quis iniuſſu populi magiſtratum adiiſſet. Vt quinque boum & duarum ouium mulcta eſſet. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duóq; ærarij Quæſtores crearentur. Vt plebs à portoriis & tributis pręſtandis liberaretur. Liuius lib. 2. Dionyſ. li. 5. Plut. in eius vita. Val. Max. lib. 4. cap. 1. Pomp. de orig. iur.

VALERIA, de prouocatione. Tulit L. Valerius Conſul cum M. Horatio, Anno CCCIII. Ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet: qui creaſſet, eum iúſque fáſque eſſe occidi, néve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Liuius lib. 3. Dionyſius 10. Eodẽ anno lata fuerat Duilia, qua de Conſulibus tantum cauebatur. Vocatur etiam hæc Horatia.

VALERIA, de prouocatione. Tulit M. Valerius Coſ. cum Qu. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocaſſet, virgis cæderetur, ſecuríve necaretur: ſi quis aduerſus ea feciſſet, improbe facturum. Liuius lib. 10. Diligentius, inquit, quàm aliæ ſancta eſt: tertio tum poſt Reges exactos lata, ſemper à familia eadem.

VALERIA, de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Coſ. cum C. Cinna, in Marij demortui locum ſuffectus, Ann. DCLXVII. Vt creditoribus quadrans ſolueretur. Paterculus lib. 2.

VALERIA, de Syllæ dictatura. Tulit L. Valerius Flaccus Interrex à Senatu proditus, deſtituta Conſulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis. Vt L. Sylla perpetuus dictator Reip. conſtituendæ cauſſa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Conſul, aut tanquam proconſul geſſiſſet, rata eſſent. Cicero Verrin. 4. in Rullum, Appian. de bell. ciuil. 1.

VALERIA, de proſcriptis. Tulit idem. Vt eorum bona veneant qui proſcripti ſunt, aut eorum qui in aduerſariorum præſidiis occiſi ſunt. Vt proſcriptiones venditionéſque ad diem Cal. Iuniarum fiant. Cicero pro Sex. Roſcio, vbi contumelioſè in Syllam, vtrum Valeria an Cornelia dicenda ſit, neſcire ſe ſcribit. In Verrina 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis teſtamento proſcriptum iuuaret. Sed ego neq; à Valeria, quæ nomine ſic dicebatur, cum re ac veritate eſſet Cornelia, id abiudico: neque ad verba, ſed ſententiam legis id refero. nam ſi aqua & igni eis interdictũ erat, nihilo magis teſtamento, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALERIA, de iure ciuitatis. Tulit Qu. Valerius Tribunus pleb. Martio, Sex. Iulio Coſs. Anno DCLXII. Vt de iis qui ſocios ius ciuitatis appetentes clam palámve iuuiſſent, quæſtio haberetur. Appianus libr. de bello ciuil. 1.

VALERIA, de defectione militum. Tulit M. Valerius Coruus Dictator, Anno CCCXII. Ne cui militum ſeceſſio, quam metu ſupplicij fecerant, cum de Capua, quæ ipſorum præſidio cõmiſſa erat occupanda conſpiraſſent, eorumque conſilium detectum eſſet, fraudi eſſet. Liuius lib. 7.

VALERIA, de iure ſuffragij. Tulit C. Valerius Tappo Trib. pleb. Valerio, Liuio Coſs. Anno DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinatibus ſuffragij latio (nam ante ſine ſuffragio habuerunt ciuitatem) eſſet. Liuius libr. 38.

VARIA maieſtatis. Tulit Qu. Varius propter obſcurũ ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Trib. pleb. aduerſus interceſſionem collegarum. Vt quæreretur de iis quorum opera conſilióve ſocij contra populum Rom. arma ſumpſiſſent. Aſconius in Orat. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iiſdem Tullius. Val. Max. li. 8. cap. 6. Cic. Tuſcul. 2. & in Bruto.

VATINIA, de Cæſaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Trib. pleb. C. Cæſare, M. Bibulo Coſs. Anno DCXCIII. Vt C. Cæſari Gallia Ciſalpina cum Illyrico in quinquennium ſine ſenatus decreto, & extra ſortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati, ſine Senatus decreto cum Cæſare proficiſcerentur. Vt eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur. Vt idem coloniam Nouumcomum deduceret. Tranquillus in Cæſare, Cicer. pro Balbo, & epiſt. ad Lentulum. Saluſtius in Iugurth. Plutarchus in Vitis, & præſertim Cicero in Vatiniana. hoc loco, Eripueríſne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturam cepit Hotom. locum illum in media Oratione corruptũ eſſe, vbi ſic legitur, Eripueríſne partes illo tempore cariſsimas, partim à Cęſare, partim à publicanis. legendúmque Partim à Senatu. vt partes intelligantur ſubminiſtrandæ pecuniæ, cum Senatus ærarij diſpenſationem haberet, publicani ſæpe Rempub. pecunia iuuarent. Mendum ex nota Se. ortum videtur, pro qua imperitus ſcriptor Cæſare repoſuit.

VATINIA, de repetundis. Tulit idem. Vt qui repetundarum reus eſſet, ei alterna conſilia reiicere liceret. Cicero in Vatin. vbi Commodiorem conditionem reiectionis, pro Contentionem legendum videtur.

VELLEIA, de heredũ inſtitutione. Vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit L. Villius Annalis Trib. pleb. L. Manlio, Qu. Fuluio Coſs. Anno DLXXIIII. Quot annos nati, quemque magiſtratũ peterent, caperéntq;. Liuius lib. 40. vbi tamen corruptè legitur ab L. Iulio Trib pleb. latam, vt annotat vir doctiſsimus C. Sigonius. Et in lib. epiſt. Cælij 8. pro L. Iulio annali, in manuſcriptis eſt, L. Villio. & apud Valeriũ lib. 9. L. Tullius Annalis, pro L. Villius. Quod autem Liuius loco ſupracitato, hanc legem eo primum anno latam ſcribit, mirum prorſus eſt, cum lib. 25. ita de Scipione tradiderit: Huic petenti ædilitatem, cum obſiſterent Trib. pleb. negantes rationem eius habendam eſſe, quod nondum ad petendum legitima ætas eſſet. Poſt autem lib. 32. in conſulatu mandando T. Quintio Flaminio, quem nondum annos 30. natum fuiſſe Plutarchus prodit, huius legis ne verbum quidem fecerit: imo verò ita ſcripſerit: Patres cenſuerunt qui honorem, quem ſibi per leges capere liceret, peteret, in eo populo creandi quem vellet, poteſtatem fieri æquum eſſe. Hanc autem legem ſignificat Ouidius in Faſtis, cum ait:

Iura dabat populo ſenior, finitáque certis
Legibus eſt ætas, vnde petatur honos.

Annus autem fuit Quæſturæ quidẽ non ante XXVII. Tribunatus XXX. Aedilitatis XXXVII. Præturæ XL. Conſulatus XLIII. Et quod de Quæſtura diximus, aptè congruit cum eo quod Polyb li. 6. ſcribit, legem fuiſſe, ne quis vrbanum magiſtratum gereret, niſi decem ſtipendia cõfeciſſet. Annus autẽ ad militandũ legitimus fuit decimusſeptimus. Vide Cicer. Philip. 5.

VISELLIA, de libertinis. Tulit L. Viſellius Varro Conſ. cum Caio Fonteio, anno DCCLXIII. Diui Claudij temporibus. Ne libertinis hominibus, quis ius

LEGVM, QVARVM INCERTA SVNT NOMINA, RECENSIO.

LEX ex auctoritate patrum ad populum lata, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Liuius lib. 8.

LEX, de sacerdotiis. Ne duo ex eadem gente idem sacerdotium haberent. Dio lib. 39.

LEX pecuniaria. Ne quis in argento vel auro plus LX. H-S. possideret. quam legem Iulius Cæsar II. Cos. confirmauit. Dio 41.

LEX, de Quæstoribus. Vt Quæstoribus anno confecto redire ea prouincia liceret. Plutar. in Gracchis.

LEX, de militia. Vt ciues Rom. annos X. cùm vsus Reip. postularet, militarent. Plutarch. in Gracchis.

LEX, qua Flaminica Dialis sacrorum caussa in potestate viri, cetera promiscuo iure ageret. Tacit. lib. 4.

LEX quæ sumptum sepulcrorum desiniebat, & qui eum modum superasset, tanta pecunia quantam præter modum impendisset, mulctabat. Cicero ad Attic. libro duodecimo, Epist. 33.

LEX, P. Scipione, C. Lælio Coss. lata per vnum è Tribun. pleb. Anno DCVI. Vt Belli Punici secundi administratio P. Scipioni Consuli mandaretur, vt ex delectibus supplementum conscriberet, voluntarios quotquot posset à sociis acciperet, & ad reges ac ciuitates literas daret inscriptas populi Rom. nomine. Appian. De bell. Punicis.

LEX Castrensis apud Romanos. Quæ pro desertore habet, si quis vlterius secedat, quàm vnde signa audiri possint. Appia. in Libyco.

LEX, de Tribunis pleb. ἵνα δήμαρχος φιλεῖ τῆς παραγγελίας, τὸν δῆμον ἐκ πάντων ἐπιλέγεσθαι. Vt si Tribunus nondum promissa præstiterit, eius in primis ratio à populo Comitiis Tribunitiis habeatur. Appian. De bell. ciuil. 1.

LEX, de triumpho. Ne quis triumpharet, nisi qui hostium quinque millia vna acie cæcidisset. Valer. Max. libro secundo, cap. tertio, & Dio lib. 37. Vt solis Consulibus & Ducibus triumphare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton. Vtic. Ne qui triumphaturus erat, ante triumphum vrbem introiret. Plutarch. in Pomp.

LEX, de trigeminis, ἡ κελεύουσα, οἷς γένοιντο τρίδυμοι, ἐκ τῶν δημοσίων τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. Vt qui bus trigemini liberi nati essent, iis ad alendos pueros sumptus de publico suppeditetur. Dionysius lib. 3. qui propter Horatiorum laudem eam latam, suóque adhuc tempore obseruatam scribit.

LEX, de vacatione. Appia. De bello ciuil. lib. 2. sic scribit: ὅτι αὐτοῖς μαχίμοις ἐπίφοβα, ὡς νόμον τῶν περὶ ἱεράτευσιν ἱεροῖς καὶ γέρουσιν ἐστρατεῦσθαι, πλὴν εἰ μὴ κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι, τότε δὲ καὶ γέροντας καὶ ἱερέας στρατεύεσθαι. Vsque eò, inquit, Galli Romanis terribiles & formidolosi sunt, vt in lege de vacatione militiæ, quæ sacerdotibus & senibus permittitur, illud ascriptum sit, nisi si bellum Gallicum exoriatur. tum enim & senes & sacerdotes in militiam proficisci. Liuius quoq; lib. 8. tradit, exorto tumultu Gallico, Mamercũ Cos. iussum scribere exercitum sine vlla vacationis venia. quin opificũ quoque vulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem præterea lib. 10. vbi de eodem concio commemorat: Senatus, inquit, iustitia indici, delectum omnis generis hominum habere iussit, nec ingenui modò, aut iuniores sacramento adacti sunt, sed seniorũ etiam cohortes factæ, libertiniq; centuriati. Plutarch. præterea in vita M. Marcelli, de Gallia loquens: ὃν μάλιστα, inquit, φοβεῖσθαι δοκοῦσι Ῥωμαῖοι, ὡς καὶ τῶν ἱερέων ἀφεῖσθαι στρατείας, πλὴν εἰ μὴ γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. id est, Quos maximè Romani metuisse videntur, quippe à quibus vrbe pulsi aliquando fuerant; ac iam tum legem tulerant, vt vacatio militiæ sacerdotibus esset, præterquã si rursus bellũ Gallicum exoriretur. Item in Camillo: ἔτι δὲ ἦν ὁ φόβος ἰσχυρός, ὥστε θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερέας στρατείας, χωρὶς ἂν μὴ γαλατικὸς ᾖ πόλεμος. id est, Tantus erat Gallorum metus, vt legem Romani tulerint, vt sacerdotes militiæ vacationem haberent, præterquam si bellum Gallicum exoriretur. Tumultu tamen, non bello Gallico, hanc fuisse consuetudinem, Cicero Philippica octaua docet his verbis: Grauius autem esse tumultum, quàm bellum, hinc intelligi potest, quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Huius legis etiam in ea pro Fonteio meminit.

DE SENATORIBVS, SENATV, ET SENATVS-CONSVLTIS,

Ex Francisco Hotomano.

SENATORES à Romulo primũ institutos esse, Liuius, Dionysius, Plutarchus aliiq; auctores tradũt. Liuius quidem in lib. 1. sic: Cùm iam virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat. Centũ creat senatores, siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui ciere Patres possent. Patres certè ab honore, patritiique progenies eorum appellati. Dionysius autem lib. 2. Romulus autem his constitutis, statuit continuò sibi consiliarios cooptare. Virósq; centum ex patriciis legit, quibus cum Remp. administraret. Eorum autem hoc discrimen fecit. Ipse quidem vnum ex omnibus præstantissimum designauit, quem existimaret vrbanis rebus præesse oportere, si quando ipse cum exercitu extra vrbem esset. Deinde iussit vnamquamq; tribum tres viros ætate, prudentia & nobilitate generis præstantes deligere. Post illos nouem, singulas curias iussit denuò tres viros è patritiis maximè idoneos deligere. Postquam ad primos illos nonem à tribubus designatos, istos nonaginta quos curiæ crearant, adiunxisset, & iis illum præfecisset, quem ipse antea decreuerat, centum Senatorum numerum impleuit. Is consessus, siue cõcilium, verbũ pro verbo Græcè appellatum, γερουσία, id est Senatum significat: & vsque adhuc eo nomine à Romanis appellatur. Vtrum autem propter senectutem eorum qui cooptati fuerant, an propter virtutẽ nomen illud repererit, non habeo certum quod dicam. quippe prisci homines solebant eos qui natu grandes, & boni viri essent, γέροντας, id est senes appellare. qui verò in eo consilio erant, Patres conscripti vocati sunt, & vsque adhuc eam appellationem retinuerunt. Plutarchus autem in Romulo ferè in eandem sententiam scribit. Cicero etiam in Catone sic scribit: Nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis vtretur (de sene Scipione loquitur) sed consilio, ratione, sententia. quæ nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellassent Senatum. Seneca autem à qua ætate non cogerentur Senatores in senatum venire, duobus locis constituit: quorum vnus est lib. Declamat. 1. Senator, inquit, post sexagesimumquintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Et in fine libri De breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit: à sexagesimo senatorem non citat. Zonaras autem libro 11. in hunc modum, Romulus ex iis qui tum amplitudine generis, tum prudentia, tum etiam instituto vitæ clariores essent, centum designauit

consiliarios: eósque Patritios nominauit. Eorum autem conuentum vniuersum, Senatú appellauit: quem Græci γερουσίαν vocant. Senatoribus autem iccirco Patritiorum nomen est impositum, vel quòd ingenuorum liberorum patres essent: vel potius quòd ipsi demonstrare patres suos possent, quippe qui nobili genere orti omnes essent: vel etiam à patrocinio (sic autem προστασίαν Latino verbo appellant: Patronos enim eos qui præsidium atque opem ferunt, nominabant.) Sed videamus, ne proximè ad Romuli mentem accedat is, qui per hanc appellationem existimet illum hoc significare, oportere primarios viros, & ciuitatis principes, paterno studio inferiorum curam suscipere: simúlque plebem per hanc Patritiorum appellationem perducere, vt ne potentiorum honoribus indignentur: sed erga eos bono animo sint, quippe quos Patres & habeant, & appellent. Idem de Patritiis eodem libro: Patritiis enim vrbanos calceos, tum corrigiarum implicatione, tum literæ vnius forma insignitos dederunt: vt ab illis centum viri qui à principio Senatores fuerunt, fluxisse viderentur. Literam autem R, fuisso aiunt: siue quòd numerú illorum centumuirorum significet (nam apud Græcos ῥῶ nota est numeri centenarij) siue quòd prima sit litera, qua Romanorum nomen scribitur. Nunc qui senatores essent, quíque in senatu dicendæ sententiæ ius haberent, breuiter ex antiquorum auctoritatibus ordine expositis aperiédum est. Sallust. in Catilin. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, Reipublicę consultabant: hi vel ætate, vel curæ similitudine Patres appellabantur. Liuius lib. 11. Deinde quo plus virium in senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Regiis diminutum patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam expleuit. traditúmque inde fertur, vt in senatum vocarentur, qui patres, quíque conscripti essent. Conscriptos videlicet in nouum senatum appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendósque patribus plebis animos. Festus lib. 1. Patres dicuntur, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in senatu sunt scriptis annotati: Allecti autem dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numerum assumpti. Idem libro 14. Patres Senatores ideo appellati sunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac si liberis propriis. Idem libro 15. Qui patres, quòd conscripti vocati sunt, in curiam. quo tempore Regibus vrbe expulsis, P. Valerius Consul propter inopiam patritiorum ex plebe allegit, in numerum senatorum centú & sexaginta & quatuor, vt expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellauere. Idem lib. 17. Senatores à senectute dici, satis constat, quos initio Romulus elegit centum: quorum consilio Rempub. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt, & nunc cùm senatores adesse iubentur, additur, Quibus in senatu sententiam dicere licet. quia ij, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum cepere, & in senatu sententiam dicunt, & non vocantur senatores antè, quàm in senatoribus sunt censi. Quibus ex verbis apparet, primùm eos demum senatores fuisse, qui à censorib. lecti in senatum essent, vt de summa Reip. sententiá rogati loco & modo dicerent. Deinde fuisse etiam alios, qui quamuis à censoribus lecti non fuissent, tamen pro iure magistratus quem aut tum gerebant, aut antè gesserant, sententiæ in senatu dicendæ ius habebant. De quibus verba Gellij ex lib. 3. ca. 18. subscribam. Videtúrq; , inquit, eos significare, qui nondum à COSS. in senatú lecti, senatores quidem nó erant: sed quia honoribus populi vsi quidem erant, in senatum veniebant, & sententiæ ius habebant. ná & Curulib. magistratibus functi, qui nondum à censorib. in senatum lecti erant, senatores non erant. Et quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias: sed quas principes dixerant, in eas descendebant. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque COSS. cum senatores in Curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtuntur, senatores quibus in senatu sententiam dicere licet. hæc Gellius. Huius autem edicti mentionem Liuius facit in libro XXIII. Consules, inquit, edixerunt quoties senatum vocassent, vti senatores, quibúsq; in senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenam conuenirent. Quo in libro, paulo suprà, ea quæ modò dicebamus planissimè confirmat. Dictator, inquit, recitato vetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Aemilium & C. Flaminiú censores Curulem magistratum cepissent, necdum in senatum lecti essent, vt quisque eorum senator primus creatus erat. Tum legit, qui Aediles, Tribuni & Prætores, Quæstorésve fuerant. Idem libr. XXXVI. P. Cornelius COS. edixit, qui senatores essent, quibúsque in senatu sententiam dicere liceret, quíque minores magistratus essent, ne quis eorum ab vrbe abiret. Iam verò scire illud oportet, cùm olim quidé senatores à Censoribus ex ætate & rerum vsu prudentiáque legerentur, quemadmodum superius dictum est, postea tamen ex censu legi consueuisse. quam rem Plinius libr. 14. deplorans: Posteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nihil magis exornare quàm census, pessum iere vitæ precia, &c. Seneca etiam libr. Declamat. 11. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanum equitem à plebe discernit. Census in castris ordinem promouet. Census in foro iudex legitur. Census autem senatorius quantus fuerit, Suetonius in Augusto his demonstrat verbis: Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies HS. taxauit, suppleuítque non habentibus.

QVIBVS DE REBVS SENATVS cognosceret. Cap. 2.

Dionysius Halic. libro 6. scribit, legem semper ab vrbe condita Romæ fuisse, vt Respublica omnis in potestate senatus esset, præter magistratuum creationem, legum lationem, & belli pacísve arbitrium. Itaque Polybius libro sexto ærarium vectigaliáque omnia in eius manu fuisse, impendiáque de publico eiusdem arbitratu facta esse testatur. Quæstores enim sine senatus auctoritate, præterea quæ Consules iussissent, ne minimum quidem cùm opus esset, in rem vllam sumptum facere potuisse: grauissimis etiam & maximis sumptibus, quos censores in lustri quinquennalis apparatum faciebant, præfuisse ab eodémque auctoritatem & facultatem illam his concessam fuisse. Iam verò maleficia & crimina per Italiam commissa, de quibus iudicium publicè fieri debebat, vtputa proditionis, coniurationis, veneficij, cædis atq; insidiarum, ad senatum referebantur, eiúsque de his cognitio erat. Quòd si qua in Italia controuersia dirimenda, si publicè vel priuatim quispiam, vel ciuitas obiurganda, si cui auxilium, aut præsidium ferendum erat, de his omnibus curam senatus habebat. Eodémque modo si extra Italiam ad aliquos legatio mittenda erat, vel ad aliquid decidendum, vel ad fœdus faciendum, vel ad cohortandum, aut etiam imperandum, aut postremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc senatus ipse curabat ac prouidebat. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in vrbem venerint, agendum, quid eis respondendum, in senatus voluntate, atque arbitrio positum erat. Hæc Polybius: quæ tamen vbi de iudiciis loquitur, obscura sunt. non enim senatum de rebus capitalibus iudicasse

legimus

legimus. Nam etsi Quæsitores ex senatoribus crearentur data opera, qui de crimine aliquo cum consilio, hoc est adhibita iudicum aliquot eodem ex ordine de curia quærerent, re verò iudicata priuati essent: non tamen senatum idcirco iudicasse, sed senatores tantum, dicendum est. Itaque posterioribus temporibus cùm etiam senatores soli lege Cornelia iudicarent, Cicero Verrina VII. sic loquitur, Quo confugient socij? quem implorabunt? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est visitatum, non senatorium. Veruntamen vt rem illam omnem planius intelligamus, scire illud oportet, primis temporibus iudicia penes solos Senatores fuisse: quemadmodum ex Polybio modò diximus: nimirum vsque ad annum vrbis DCXXX. quo lex Sempronia lata est, vt iudicia in equestrem ordinem transferrentur: quæ ratio durauit ad annum vsque DCXLVII. quo lege Seruilia latum est, vt Equestria iudicia cum ordine senatorio ita communicarentur, vt minor tamen senatorum numerus esset. quod quidem vsq; ad annum DCLXII. obseruatum est, quo Liuia lege sancitum est, vt æqua ex parte iudicia penes senatum, & equestrem ordinem essent: vsquedū Plautia lex ferretur anno DCLXIIII. quæ nonnullos etiam ex plebe vnà cum senatoribus & equitibus admisit. Pòst verò iterum ad solum ordinem senatorium iudicia redierunt, lata lege Cornelia, anno DCLXXII. vt iudicia equestri ordini adempta, ad solos senatores transferrentur. quod vsque ad legem Aureliam vsurpatū fuit, quæ anno DCLXXXIII. sanxit, vti cum senatoribus & equites & Tribuni ærarij iudicarent. Sed hos Iulius Cęsar sustulit, iudiciáque ad solos equites & senatores iterum reuocauit. Iam verò quòd ad reliqua Polybij pertinet, præclarus extat & ei consentaneus Ciceronis locus in Vatiniana: his verbis: Eripueras senatui prouinciæ decernendæ potestatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem: quæ nunquam sibi populus Ro. appetiuit, qui nunquam hæc à summi consilij gubernatione auferre conatus est. Item: Quis legatos vnquam audiuit sine S.C. &c. In ea verò pro Domo sua summam eius ordinis potestatem his ostendit verbis: Summum & populi Rom. populorúmque & gentium omnium ac regum consilium senatus. Porro autem non minimam senatus potestatis partem illam fuisse constat, quòd & in comitiis maioribus, & in legibus ferendis, necessaria & cognitio, & auctoritas senatus esset. Liuius libro I. Decreuerunt, inquit, vt cùm populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. hodiéque in legibus magistratibúsque rogandis vsurpatur idem ius vi ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres auctores fiunt. Idem etiam lib. VIII. scribit, à P. Philone Dictatore legem latam, vt legum quæ Comitiis centuriatis ferrētur, ante initum suffragium patres auctores fierent. Et Appianus libro De bellis ciuilibus I. legem à L. Sylla latam commemorat, vt nihil ad populum referretur, nisi quod antea confirmatum à Senatu fuisset: quemadmodum, inquit, antiqua lege iubebatur. Hæc cum ita sint, facile intellectu est, quàm ridiculè Tribonianus & in l. 2. De orig. iur. & in Institut. scribat, cùm auctus esset populus Rom. in eum modum, vt difficile esset in vnum eum conuocari legis sanciendæ caussa: senatum vice populi consultum esse. Non enim propter cibum copiam populi potestas ad senatum translata est, sed Cæsarum astutia & calliditate, qui in senatus augēda potētia, suæ seruiebant. Tacitus libro I. Tum primum è campo Comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem etsi potissima principis arbitrio, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neq; populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore. Suetonius in Cęsare: Comitia cum populo partitus est: vt exceptis consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum pro parte dimidia quos populus vellet, pronunciarentur: pro altera parte, quos ipse dedisset. Idem in Tiber. Neq; tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatique negocij fuit, de quo non ad P. C. referretur. Idem in Calig. Tentauit & Comitiorum more reuocato suffragia populo raddere.

PER QVOS SENATVS MORE maiorum haberetur, & consuleretur. Cap. 3.

PEr quos autem senatus more maiorum haberi consulíque soleret, Gell. libro XIIII. ex Varrone his exponit verbis. Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos more maiorum senatus haberi soleret, eósque nominat, Dictatorem, Consules, Prætores, Trib. pleb. Interregem, Præfect. vrbis: neque alij præter hos, ius fuisse dixit facere Senatusconsultum. Quotiésque vsu venisset, vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo suprà ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse. Addit deinde, extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro consulibus fuissent, item Decemuiros, quibus imperium cōsulare tum esset, item Triumuiros reipubl. constituendæ caussa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Vtrum autem Præfectus vrbi Latinarum caussa relictus senatum habere posset, dubitatum, idem capite in sequenti tradit: quoniam ne senator quidem sit, neque dicendæ sententiæ ius habeat: cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non sit senatoria. Sed & Capitonem & Tuberonem contra Mutium sensisse, ius esse Præfecto senatus habendi. Namque & Tribunis pleb. senatus habendi ius fuisse: quanquam senatores ante Atinium plebiscitum non essent.

QVO LOCO SENATVS haberetur. Cap. 4.

SEnatum alibi quàm in locis per augures consecratis, quæ templa vocabantur, haberi non licuisse, Gell. libro XVIII. memoriæ prodidit: Senatusconsultúmque alioqui iustum non fuisse. Propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & pòst in Iulia, cùm profana illa loca fuissent, templa esse per Augures constituta vt in iis Senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. Seruius in illud Aeneidos libro XI.

Alta intra limina cogit:

Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum conuocetur Senatus, qui non nisi ad publica & augurato condita loca conuenire consueuit. Sed scimus domum Latini auguratò conditam, & eandem tam templum fuisse, quàm curiam. namque in superioribus legimus tectum augustū, id est augurio conditū. Itē paulo pòst:

Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces,
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Meritò ergo ad domum Regis quasi ad locum publicum conuocatur senatus. nam, vt ait in septimo,

Tali intus templo diuûm patriáque Latinus
Sede sedens.

Idcirco etiam in Palatij atrio, quod auguratò conditum est, apud maiores cōsulebatur Senatus: vbi etiam arietes immolabantur, quod (vt in septimo diximus) Virgilius ad Latini transtulit domum. Multi dicunt peritè Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco fecisse commemorationem: sed tantum dixisse, intra tecta regia: vt ostenderet consilium quod initur, non esse complendum: quia nec ritè est inchoatum. Ex enim quæ dicet Latinus, effectu carebūt. Hæc Seruius. Loca autem ea in quibus Senatus cogebatur, senacula vocabantur. Senaculum, inquit Varro, supra Græcostasin, vbi ædes Concordiæ & basilica Opimia, senaculū vocatum, vbi Senatus aut seniores consisterent: dictum

vt γερουσία apud Græcos. Festus lib. XVII. Senacula tria fuisse Romæ in quibus senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicostratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo. vnum vbi nunc est ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo solebant magistratus, vt dicit Titinnius, cum senioribus deliberare. alterum ad portam Capenam. tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in vrbem admittere nolebant, Senatus dabatur. Hæc ille. Animaduerti etiam magistratibus qui ad vrbem dicebantur, datum in eo templo Senatum fuisse. Liuius lib. 38. de P. Scipione loquens: Ipse, inquit, decem nauibus Romam rediit: & Senatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit. Et lib. XXIX. Lucius, inquit, Manlius proconsul ex Hispania redierat: cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ, triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat. Memorabile est etiam quod Plinius lib. 8. cap. 45. scribit, cùm esset nunciatum bouem locutum (quod frequens in priscorũ prodigiis fuisse ait) Senatum sub dio haberi solitum fuisse.

QVO TEMPORE SENATVS haberetur. Cap. V.

POrrò autem Senatus alius fuit legitimus, alius indictus. Legitimus dicebatur, qui vel lege vel more certis semper diebus habebatur: Calendis, Nonis, Idibus: Suetonius in Augusto, Sanxit ne plus quàm bis in mense legitimus Senatus haberetur, scilicet Calendis, & Idibus: néve Septemb. Octobríve mense vllos adesse alios necesse esset, quàm sorte ductos. Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus mensis, qui modò comitiales non erant, Magistratuum vocatu cogebatur. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, sed indicto Senatus die consul iam domi cõuentus, cum Prætoribus, Aedilibus, & Tribunis in curiam venit. Comitialibus autem diebus idcirco Senatus non indicebatur, ne senatores à suffragio ferendo auocarentur. Præterea Gellius libr. 14. docet, Senatusconsultum nec ante exortum, nec post occasum solem factum, ratum fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore s. c. factum esset. Seneca verò lib. De tranquill. vitæ s. Maiores nostri, inquit, nonam relationem post horam decimam, in senatu fieri vetabant. Quin & mensem totum Februarium legationibus exterarum gentium audiendis attributum fuisse, multis ex locis constat. Cicer. ad Lentulum, Senatus haberi Februario toto nõ potest: nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Idem ad Q. fratrẽ lib. 2. Epist. 11. Et quod Gabinia lege sanctum sit ex Calend. Febr. vsque ad Cal. Martias, Legatis Senatum quotidie dari.

QVOMODO SENTENTIÆ IN Senatu & rogarentur & dicerentur. Cap. VI.

SEnatusconsulta duobus modis fieri solita, Gell. libr. XIIII. ex Varrone docet: aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim, incipíque à consulari gradu: es quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum qui princeps in senatum lectus esset. In S. Consulto per discessionem faciendo, moris erat (quemadmodum Festus libr. XV. scribit) vt præco diceret, Qui hoc censetis, illuc transite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autem caussa sic præibat, ne diceret, Qui non censetis. Hinc illud Hircij libr. VIII. de bello Gall. Discessionem faciente Marcello, Senatus frequens in alia omnia transiit. Sueton. in Tiberio: Cum s. c. per discessionem fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Plinius autem in Epistolarum libr. VIII. consuetudinem illam sic explicat: Quid? lex non apertè docet dirimi debere sententias occidentis & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet: Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quam sentitis. Examina singula verba, & expende. Qui hæc cẽsetis: hoc est, qui relegandos putatis: in hanc partem, id est, in eam in qua sedet qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere Alia, addiderit, Omnia. num ergo dubium, Alia omnia sentire eos qui occidunt, quam qui relegant? In illam partem ite quã sentitis. Nónne videtur ipsa lex eos qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiam, vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis, sed manu, gestúque demonstrat? Hæc Plinius. Eodem autem illa quoque pertinent, quæ ex Gellij lib. 3. cap. 18. scribemus. Non pauci sunt qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui sententiam in Senatu non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent. Quid igitur, cum s. c. per discessionem fiebat: nónne vniuersi senatores sententiam pedibus ferebant? Festus lib. primo: Pedarium senatorem significat Lucilius cùm ait, Agipes vocem mittere cœpit: quia ita appellatur quòd tacitus transeundo ad eum, cuius sententiam probat, quid sentiat indicat. Cicer. libri ad Attic. 1. Epist. 18. Cùm est actum, neque animaduersum est ad quos pertineret, & raptim in eam sententiam Pedarij concurrerunt. Plinius libro Epist. 11. Sed cùm fieret discessio, qui sellis curulibus astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. tum illi qui se collegæ annumerari patiebantur, in diuersum transierunt. Seneca lib. De vita beata c. cap. 2. Cùm de beata vita agitur, non est quòd mihi illud discessionum more respondeas, Hæc pars maior esse videtur. Hactenus de s. c. quod per discessionem fieri dicebatur. Nunc de eo quod exquirendis singulorum sententiis fiebat, breuiter explicandum est. Moris erat vt post Comitia consularia, Consules designati, primi sententias rogarentur, & eorum is prior, qui priore loco declaratus esset. ante comitia verò, is qui è censoribus princeps Senatus lectus erat. ij deinde quos consulibus videbatur: ita tamen vt ne Prætorium Consulari, Aedilitium Prætorio, Tribunitium Aedilitio anteferrent: quemadmodum ex Sallustio & Gellio intelligimus. Cicer. Philip. 5. Sed qui ordo in sententiis rogandis seruari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. à Bruto igitur consule designato more maiorum capiamus exordium. Memorabile autem est, quod Suetonius scribit in Iulio Cæsare, moris fuisse, vt quem ordinem rogandarum sententiarum Consul Calen. Ianuariis tenuisset, eundem toto anno vsurparet. Post nouam affinitatem, inquit, Pompeiũ primum rogare sententiam cœpisse: cùm Crassum soleret, esset que consuetudo vt quem ordinem interrogandi sententias Consul Calendis Ianuariis instituisset eum toto anno conseruaret. Cùm autem rogatus senator dicere sententiam vellet, assurgebat, stánsque dicebat. Cicer. Ad Att. 1. Locutus ita est in senatu, vt omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret: mihíque vt assedit, dixit se putare, satis ab se etiam de istis rebus responsum. Stans autem non modò de ea re, de qua relatum fuisset, verumetiam quacunque de re volebat, & quamdiu volebat, dicendi potestatem habebat: quemadmodum Gellius testatur. Tacitus libro II. Decretum ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret: excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequẽs senatoribus, si quid è Repu. crederent, sententiæ loco dicere. Idem li. 13. De bello & pace, inquit, de vectigalibus & legib. quibúsque aliis Romana

continen

continentur, suadere dissuaderéve licebat patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, & quæ vellent expromere, relationémque in eo postulare. Gellius libri 4. cap. 10. C. Cæsar Consul M. Catonem sententiam rogauit. Catoréque cōsulebatur, quoniā eoo è Republi. videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ, longa oratione vtebatur, eximebátque dicendo diē. Erat enim ius Senatori, vt sententiā rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quod vellet. Cæsar Consul viatorem vocauit: eúmque cùm finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iussit. Senatus consurrexit, & prosequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit. Hanc autem historiam etiam Plutarchus in Catone commemorat. Forma autem sententiæ dicendæ, quemadmodum ex Philippicis orationibus apparet, ferè hæc erat: Quòd verba facta sunt de literis, &c. de ea re ita censeo. Neque verò prætereundum illud est, quod Pedianus docet in Milonianæ commentariis, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complexus esset, ea si non omnes probarentur, postulari solitum à quouis sedente, vt diuidat: id est, vt de rebus singulis referatur. De quo more multa Plinius in epistola ad Aristonem libr. Episto. VIII. Vbi scribit, cùm in Senatu relatum esset de libertis Consulis interfecti, & pars absoluendos, pars relegandos, pars morte mulctandos censuisset, eum qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos dixisset, coactum esse diuidere sententiam: quoniam, inquit, duas res comprehendebat. Eius rei etiam exemplum extat in epist. Ciceronis ad Leotulum. Itaque, inquit, cùm sententia prima Bibuli pronunciata esset, vt tres legati regem reducerent: secunda Hortensij, vt tu sine exercitu reduceres: tertia Volcatij, vt Pompeius reduceret: postulatum est, vt Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: & rei quia iam obsisti nō poterat, Bibulo assensum est.

DE NVMERO SENATORVM AD s.c. faciendum necessario. Cap. VII.

Senatores primum à Romulo centum, deinde à Bruto consule ducentos creatos fuisse, superius ex Liuio docuimus: eúmque trecentorum numerum ad vsque Gracchi Tribunatum durasse, patet ex Dione libro LIIII. & Epitome Liuij LX. Vbi tamen quæ de aucto Senatorum numero legūtur, mihi planè obscura sunt: quemadmodum in lege Seruilia significaulmus. Ciceronis quidem tempore CDXV. reperin numerari, in eius primo ad Att. Epistolarum lib. Dio verò lib. XLIII. Cæsaris ætate scribit nongentos fuisse. & Sueto. in Augusto, post cædem Cæsaris amplius mille fuisse testatur. sed Augustum ad modum pristinum redegisse: qui modus quemadmodū intelligi debeat, mihi non satis constat. Dio nanque lib. LIIII. ea de re scribens, ait eum in animo quidem habuisse, trecentos duntaxat ex antiquo more constituere: sed offensionis vitandæ caussa, numerum sexcentorum explevisse: vt verisimilius sit, modum illum pristinum à Suetonio, non antiquissimum, sed qui ante corruptissima tempora fuerat, intellectum esse. Vtcunquè sit, illud constat, senatori qui non aderat, aut caussam, aut culpam fuisse: quemadmodum in Legibus Cicero loquitur: Id est, aut legitimæ excusationis egisse, aut in culpa fuisse. nam, vt idem ait, grauitatē res habet, cùm frequens ordo est. Culpa autem pignoribus capiendis coercebatur. Itaque cùm Antonius interminatus esset, se Ciceronis domum, qui in Senatum non venerat, publicis operis disturbaturum: Quis vnquam, inquit, tanto damno Senatorem coegit? aut quid est vltra pignus & mulctā? hoc est, extrà mulctam lege constitutam: quæ dum soluatur, pignora capiuntur: quemadmodum in §. penult. Inst. qui satisd. cog. legimus pignoribus captis coerceri tutores, qui non satisdant. mulctam enim, redacta ex pignorū venditione pecunia, Quæstores ærarij capiebant. Cicero lib. de Orat. III. An tu, cùm omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putares, eámque in conspectu populi Romani cōcideres, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædenda, si Crassum via coercere, hæc tibi est excindenda lingua, qua vel euulsa spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Quo ex loco existimare concidi, frangique pignora solita fuisse, ridiculum est. Cædere namq; veteres pro consumere dicebant: vt Nonius demonstrat ex illo Lucilij:

Lana, opus omne perit: squalor, tinea omnia cædunt.

Quare cùm cædi pignora lex vetus dixisset, pro, ita capi, vt auctione distraherentur, & consumerentur, ludens Crassus ancipiti significatione vocabuli, sic locutus est: similiter vt Cicero in ea pro Sex. Roscio, Nescimus, per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? non enim sectores bonorum ab eodem verbo, quo sectores collorum appellatos esse, cuiuis perspicuum est. Itaque idem in eodem libri tertij proœmio, paulo superius sic scripsit: Non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum instituit coercere. Et Gellius libri 14. capite I. Prætor hæc de pignore quoque capiendo disserit, déque mulcta dicenda Senatori, qui cùm in Senatum venire deberet, non adesset. Atque hæc quidem hactenus. Certum autem Senatorum numerū ad s.c. faciendum necessarium fuisse, multis ex locis constat. Itaque NVMERA SENATVM, dicere solebat quiuis Senator Consuli, cùm impedimento volebat esse, quo minus fieret s.c. si tot non essent Senatores, quo numero liceret s.c. scribi, vt expectaretur: quod ex lib. XII. Sext. Pompeij didicimus. Verum qui numerus in omnibus s.c. legitimus fuerit, considerandum est. Dio sanè in fine libri LIIII. quadringentorum numerum prodidit. Nam de Augusto loquens, [illegible] Cùm videret Senatum non semper frequentem conuenire, decreuit vt eius consulta etiam à paucioribus quàm quadringentis fierent. Priua enim non aliter, quàm eo numero constante rata esse poterant. Quod quidem tum de postremis temporibus, quibus vsque adeò Senatus creuerat, intelligendum est: tum de maioribus rebus, de quibus Senatus consuleretur. Nam si superiora spectemus, Liuius lib. XXXIX. vbi de Bacchanalibus loquitur, scribit s.c. cautum fuisse, vt si quis tale sacrum necessarium esse duceret, apud Prætorem vrbanum profiteretur: Prætor Senatum consuleret. si ei permissum esset, dum in Senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, cùm ne plus quinque sacrificio interessent. Pedianus autem de re non ita magni momenti loquens, in Corneliana scribit, lege Cornelia cautum fuisse, ne quis in Senatu solueretur legibus, nisi ducenti adfuissent. Obseruatum est etiam Prudentio, non trecentos tantùm prodere. Sic enim scribit:

Hic consulta patrum subsistere conscriptorum,
Non aliter licitum prisco sub tempore, quàm si,
Ter centum sensisse senes legerentur in vnum.

QVÆ FORMA SCRIBENDI s.c. fuerit. Cap. VIII.

IN Senatuscons. scribendis primum moris erat, vt ea res de qua rogatæ sententiæ fuerant, summatim exponeretur. Quòd M. Marcellus Consul verba fecit de prouinciis, Q. E. R. I. C. vel, M. Pomponius Senatum consuluit. Quòd verba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus, Q. E. R. I. C. Quòd si quid Senatus

consulibus mandaret, Donatus in Adelph. Terentij scribit, addi solitum, Si eis videatur. Cuius rei exemplum video in Philip. Ciceronis 9. vtique C. Pansa, A. Hirtius c o s s. alter, ambóve, si eis videatur, Quæstoribus vrbanis imperent. tametsi apud eundem eam interdum formulam prætermissam animaduerti. Quoniam autem s. c. intercedere Tribuni poterant, propterea moris erat, vt illa clausula adderetur, Si quis huic s. c. intercesserit, Senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad Senatum, populúmque referri. Deinde si quis intercessisset, addebatur, Huic s. c. intercessit C. Cœlius, C. Pansa Tribunus pl. Ac tum quidem non s. c. sed auctoritas perscripta dicebatur. quemadmodum Dio libro 55. his docet verbis: εἰ δ' οὖν ποτε ἐν συντυχίας τινὸς μὴ συλλεχθῶσιν, ὅσους ἡ χρεία ἑκάστοτε ἐκάλει, ἐβουλεύοντο μὲν, καὶ ἥ γε γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁπότε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἔξω νομίμου παραγγέλματος ὑπὸ σπουδῆς ἀθροισθεῖεν, ἢ καὶ ἀντιωθέντων τινῶν δημάρχων, τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι, τὴν δὲ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι. Quòd si fortè vsuuenerit, vt non tam multi quàm opus erat, conuenirent, senatus quidem habebatur, decretúmque perscribebatur. non tamen quasi ratum, effectum habebat: sed erat auctoritas, vti Senatus sententis nota ac testata esset. Tale enim quiddam vis huius verbi declarat, quod vno verbo Græcè exprimi non potest. Quod idem etiam obseruatum est, si quando in loco aliquo non legitimo, aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, sed ambitiosè Senatus coactus esset, aut nonnulli Tribuni plebis intercessissent. Tum enim s. c. fieri non poterat. quid tamen placuisset, testari reliqui volebant. Quibus verbis illa sunt apud Ciceronem consentanea: vt lib. 1. ad Lentulum, De his rebus Senatus auctoritas grauissima intercesserat: cùm Cato & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Præterea illud animaduertimus, notari nominatim illum oportuisse, cuius in sententiam s. c. esset factum. Cicer. lib. ad Att. 4. Epist. 1. Factum est decretum in meam sententiam, vt cum Pompeio ageretur, vt eam rem susciperet, lexque ferretur. quo s. c. recitato, cùm concio more hoc insulso & nouo plausum, meo nomine recitando dedisset, habui concionem. Huc etiam illud pertinet, quod Festus scribit, AElium Gallum iuriscons. Senatus decretum à Consulto sic distinguere, vt id dicat particulam quandam esse Senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur. quod tamen ipsum Senatusconsulti est. Scripto Senatusconsulto, primùm eorum omnium nomina qui tum affuissent, adscribi solebant. Cælius ad Ciceronem, Senatusconsultum factum, auctoritatésque perscriptæ, pridie Id. Octob. in æde Apollinis. Scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. &c. Cicer. in procem. libri de Orat. 3. Et eundem, id quod in auctoritatibus perscriptis extat, s. c. scribendo affuisse. Moris autem fuisse videtur, vt ad Cóssulis pedes id fieret. Lampridius enim in Heliogabalo sic scribit: Deinde vbi primùm diem Senatus habuit, matrem suam in senatum vocari iussit: quæ cùm venisset, vocata ad Consulum subsellia, scribēdo affuit, id est Senatuscōsulti conficiēdi testis.

QVAE FACIENDIS S. C. IMPEDIMENTA essent: & si fierent, vbi asseruarentur.

Caput 9.

SVMMA Senatus voluntas certis de causis interdum sic impediebatur, vt fieri s. c. non posset. Primum impedimentum reperio, si legitimus Senatorum numerus non adesset: quo tempore cuiuis senatori dicere Consuli licebat, NVMERA SENATVM: vt superius docuimus. Alterum, cùm dies tolleretur: hoc est, cùm quis adusque solis occasum orationem producebat: quo tempore s. c. fieri non poterat: vt superius quoque demonstrauimus, vbi de Catone diem eximente commemorauimus. eóque ille quartæ Verrinæ locus pertinet: Eo die transigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Tertium, cùm quis Tribunus plebis moram interponebat: veluti, cùm Atilius noctem sibi ad deliberandum postulauit, quo tempore de Cicerone reuocando in Senatu agebatur: vt est in oratione pro Sextio. Quartum, cùm quis intercederet. nam (vt scribit Gellius libro 14.) intercedendi ne s. c. fieret, ius fuit iis qui eadē potestate, qua ij qui s. c. facere vellent, maioréve essent. Memorabile autem est quod Valerius lib. 2. scribit, vetustis temporibus ius non fuisse Tribunis pleb. curiam intrare: ante valuas autem positis subselliis decreta patrum examinasse: vt si quæ ex eis improbassent, rata esse nō sinerent. Itaq; veteribus Senatuscōsultis T. literā subscribi solitam: qua nota significabatur, illa Tribunos quoq; censuisse. Iam verò Liuius libr. 3. auctor est, anno ab V. C. CCCIII. institutū à Valerio & Horatio c o s s. fuisse, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles pleb. deferrentur: quę antè arbitrio Consulū supprimebantur, vitiabanturq;. Postea tamen ad ærariū ea delata fuisse, & Cicero Philippica v. & Suetonius in Augusto, & Tacitus lib. 3. testatur. Hactenus de Senatu.

EIVSDEM AVCTORIS

FORMVLARVM ANTIQVARVM RELLIQVIAE ALIQVOT, EX VETERVM MONIMENTIS COLLECTAE.

FORMVLAE, quæ & Actiones dicebantur, vt suo loco demonstrauimus, erant sollemnium verborum conceptiones, quibus eadem in re populus Romanus vti consueuerat. Vulgus hodie stilum, formulariúmve appellat. Earū autē Iurisconsultos principes & tanquā architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione veterum scriptorum collegimus, hunc in locum referendas putauimus.

Abdicationis L. Manlij.

CVM SILANVM filium meum pecunias à socijs accepisse mihi probatum sit, & Rep. & domo mea indignum iudico, protinúsque è conspectu meo abire iubeo. Ex Val. Max. lib. 5. cap. 8.

Absolutionis in iudicio.

NIHIL MOROR. Liuius libro 4. 9. 41. Non fecisse videri. Cic. ad Att. lib. 4.

Acceptilationis Aquillianæ.

QVICQVID TE mihi ex quacunque caussa dare facere oportet, vel oportebit, præsens, in diémve, aut sub conditione: quarúmque rerum mihi tecum actio, quæve aduersus te petitio, vel aduersus te persecutio est, et

est, erítve: quódve tu mecum habes, tenes, posſides, quanti quæque earum rerum res erit, tãtam pecuniam dari ſtipulatus eſt A. Agerius: ſpopondit Numerius Negidius. Quod Numerius Negidius A. Agerio promiſit, ſpopondítve, id habere tne à ſe acceptum, Numerius Negidius A. Agerium rogauit. A. Agerius Numerio Negidio acceptum fecit. Ex Inſtit. Iuſtin. lib. 3. tit. quibus modis toll. oblig. Ex Digeſt. lib. 46. De acceptilatioolbus.

Actionis in perſonam.

ATQ TE MIHI DARE FACERE OPORTERE. Val. Probus. & Iuſtin. 4. ſic itaque, De actionibus.

Actionis furti adiuti.

OPE CONSILIO tuo furtum factum eſſe aio. Cicero De natura deor. lib. 3. & libro quarto Inſtit.

Actionis in rem.

Petitor.

FVNDVS QVI EST in agro qui Sabinus vocatur, meus eſt, eum ego ex iure Quiritium meum eſſe aio. inde ibi ego te ex iure manu conſertum voco.

Is vnde petitur.

VNDE TV ME ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te reuoco.

Prætor.

VTRISQVE ſuperſtitibus iſtam viam dico: Inite viam.

Idem.

REDITE VIAM.

Petitor.

QVANDO TE in iure conſpicio, poſtulo anne ſies auctor.

Is vnde petitur.

AVCTOR. SED anne tu dicis, qua cauſſa vindicaueris. Hæc ex Oratione pro Muræna, pro Cæcina, & Val. Probo.

Actiois.

QVAM REM, ſiue litem dicere oportet. Varro lib. De lingua 6. & Cicero pro Muræna.

Addictionis in diem.

ILLE fundus centum eſto tibi emptus: niſi ſi quis intra Calendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quò res à domino abeat. l. prima, D. de in diem addict.

Anuli aurei in concione donandi.

QVANDOQVIDEM tu in prœlio, in bello, in re militari mihi nunquam defuiſti, omnibúſque in periculis mecum verſatus es, ob hanc rem hoc anulo aureo te dono. Hæc ferè ex Verrina orat. 4.

Anteſtandi.

OLIM qui anteſtabantur, auriculam teſtium contingebant, híſque verbis loquebantur LICET ANTESTARI? ſi ille reſponderet, LICET: iniectione manus aduerſarium ſuum in ius trahebat. Horatius Ser. 1. Satyr. nona, & in eundem Acron cum Porphyrio.

Arbitrij rei vxoriæ.

QVANTVM æquius melius ſit, dari. Cicero Officior. libro tertio, in Topic. pro Q. Roſcio. l. pen. D. ſol. matr. l. ſi cùm Cornelius. 82. D. de ſolut.

Arbitrij fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione. Cicero in Top. in Offic. lib. 3.

Arrogationis.

VELITIS, iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius ſiet, quàm ſi ex eo patre matréque familias eius natus eſſet: vtique ei vitæ necíſque in eum poteſtas ſiet, vti pariendo filio eſt: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Ex Gellij lib. 5. cap. 19. Suſpicor autem legendum pro Pariendo, Patriendo. vt ſit, Endo pro In, vetuſtè. quam meam opinionem cùm iampridem in ſcholis noſtris indicaſſem, animaduerti poſtes à ſimiolis quibuſdã quaſi pro ſua editam & diuulgatam fuiſſe. Eam autem locus hic Orat. pro domo, perſpicue confirmat: Credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctórne eſſes, vt in te P. Fonteius vitæ necíſque poteſtatem haberet, vt in filio.

Aſſerendi in libertatem.

HVNC EGO hominem ex iure Quiritium liberali aſſero cauſſa manu. Terentius Adelph. Plautus Pœnulo, & Curcul. Donat. in Ter. vide, Liberali cauſſa.

Belli indicendi.

Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen eſt) AVDI IVPITER, inquit, audite fines (cuiuſcunque gentis ſunt, nominat) audiat fas. ego ſum publicus nuncius populi Romani: iuſtè piéque legatus venio: verbíſque meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata, inde Iouem teſtem facit: SI EGO iniuſtè, impiéq; illos homines, illáſque res dedier populo Romano, mihiq; expoſco, tum patriæ compotem me nunquam ſinas eſſe. Hæc, cùm fines ſupra ſcandit, hæc quicunque ei primus vir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingreſſus, paucis verbis carminis, concipiendíque iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur quos expoſcit, diebus tribus & triginta (tot enim ſollemnes ſunt) peractis, bellum ita indicit. AVDI IVPITER, & tu Iuno, Quirine, diíque omnes cæleſtes, vóſque terreſtres, vóſque inferni audite. Ego vos teſtor, (populum illum, quicunque eſt, nominat) iniuſtum eſſe, neque ius perſoluere. ſed de iſtis rebus in patria maiores natu conſulemus, quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cùm is nuncius Romam ad conſulendum redit, confeſtim rex his fermè verbis patres cõſulebat: QVARVM rerum, litium, cauſſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium, Patripatrato priſcorum Latinorum, hominibúſque priſcis Latinis, quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolui oportuit: dic (inquit ei, quem primum ſententiam rogabat) quid cenſes? Tum ille: PVRO pióq; duello quærendas cenſeo, itáq; conſentio, conſciſcóque. Inde ordine alij rogabantur. quandóque pars maior eorum qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat conſenſu fieri ſolitum: vt fecialis haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam ad fines eorũ ferret, & nõ minus tribus puberibus præſentibus diceret, QVOD POPVLI priſcorum Latinorum, hominéſque priſci Latini aduerſus populũ Ro. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Ro. Quiritium bellum cum priſcis Latinis iuſſit eſſe, ſenatúſque populi R. Quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit, vt bellum cum priſcis Latinis fieret: ob eam rem ego, populúſque Rom. populis priſcorum Latinorum, hominibúſque priſcis Latinis bellum indico, facióque. Id vbi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat. Ex Liuij libro 1.

Belli indicendi.

QVOD POPVLVS Hermundulus, hominéſque populi Hermunduli, aduerſus populum Romanum bellum fecere, deliquerúque: quódque populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibúſque Hermundulis bellũ iuſſit: ob eam rem ego populúſq; Romanus populo Hermundulo, hominibúſq; Hermundulis bellum indico, facióq;. Ex Gellij li. 16. ca. 4.

Carminis Sibyllini.

QVANDOCVNQVE hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet, eum pelli Italia vincíque poſſe, ſi mater Idæa Peſſinunte Romã aduecta eſſet. Ex Liuij lib. 29.

Carminis in ducendis nuptiis.

O Hymen Hymenæe Hymen, Hymen ô Hymenæe.

Hymen ô Hymenæe, Hymen ades, ô Hymenæe.

Catullus duobus locis, Seruius Aeneid. 1. Plautus in Caſina.

Cautinnis de dolo malo.

VTI NE propter te fidémve tuam captus, fraudatúsve sim. Cice.lib. De offi.3.

Cessionis in iure.

In iure cessio fit hoc modo. Apud Magistratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde postea quàm hic vindicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà vindicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui vindicauerit eum addicit. ídque Legis actio vocabatur. Boetius in Top. Cicer. ex 2. comment. Caij.

Cinguli à Traiano Imp. præfecto præt. dati.

ACCIPITO hunc ensem, vt siquidem rectè, atque è Repub. imperauero, pro me: sin secus, in me vtaris.

Coemptionis in matrimonio.

Vir in coemptione sic stipulabatur: VISNE MVLIER mihi materfamiliâs esse? illa respondebat, VOLO. item mulier interrogabat, VISNE VIR mihi paterfamiliâs esse? ille respondebat, VOLO. itaque mulier viri conueniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Hæc Boetius in Topic. ex Vlp. Inst.

Coemptionis.

VBI TV Caius, & ego Caia. Plutarch. in Problem. & Cicero pro Moræn.

Commeatus.

SI QVIS vestrum suos inuisere vult, commeatum do: primo vere adsitis, edico. Liuius lib. 30.

Conlocandi luci.

Lucum conlucare Romano more sic oportet: Porco piaculo facito. Sic verba concipito: SI DEVS, si dea es, cuius illud sacrum est, vti tibi ius siet porco piaculo facere, illiusce sacri coercendi ergo. Harúmque rerum ergo, siue ego, siue quis iussu meo fecerit, vti id rectè factum siet. Eius rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi, domo, familiæque meæ, liberísque meis. Harumce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando esto. Ex Catone De re rust. cap. 139.

Contestandæ litis.

CONTESTARI litem dicuntur duo, aut plures aduersarij: quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere solet, TESTES ESTOTE. Festus lib. 3.

Cretionis in hereditatibus.

Cretio est certorum dierum spacium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, néc ne: velut, TITIVS HERES ESTO, cernitóque in diebus centum proximis, quibus scieris, poterísque: nisi ita creueris, exheres esto. Cernere; est verba cretionis dicere, ad hunc modum: CVM ME Mæuius heredem instituerit, eam hereditatem adeo, cernóque. Ex Vlpiani Instit. cap. 22.

Decreti Trib. pl.

QVOD P. SCIPIO Africanus postulauit pro L. Scipione Asiatico fratre, cùm contra leges, contráq; morem maiorum Tribun. plebis hominibus accitis per vim inauspicatò sentētiam de eo tulerit, mulctámque nullo exemplo irrogauerit, prædésq; eum ob eam rem dare cogat: aut si nō det, in vincula duci iubeat: vt eum à collegæ vi prohibeamus, & quòd contrà collega postulauit, ne sibi intercedamus, quò minus suapte potestate vti liceat: de ea re nostrum sententia omnium ita est: Si L. Cornelius Scipio Asiaticus, collegæ arbitratu prædes dabit collegæ, ne eum in vincula ducat intercedemus: si eius arbitratu prædes non dabit, quo minus collega sua potestate vtatur, nō intercedemus.

Item.

CVM L. CORNELIVS Scipio Asiaticus triumphans, hostium duces in carcerem coniectauerit, alienum videtur esse à dignitate Reipu. in eum locum imperatorem Pop. Rom. duci, in quem locum ab eo coniecti sunt duces hostium. Itaque L. Cornelium Scipionem Asiaticum à collegæ vi prohibeo. Ex Gell. li. 7. cap. 19.

Dedicationis spoliorum & tēpli, qua Romulus Sabinorum rege interfecto est vsus.

IVPITER Feretri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero, templúmque iis regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico, sedem opimis spoliis, quæ, regibus ducibúsque hostium cæsis, me auctorem sequentes posteri ferent. Ex Liuij libro 1.

Dedicati signi à T. Quintio.

Iupiter, atque diui omnes hoc dederunt, vt T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Ex Liuij lib. 6.

Deditionis à fecialibus.

Quandoquidem hice homines, iniussu populi R. Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus R. scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Ex Liuij lib. 9.

Deditionis.

Rex interrogauit: ESTISNE VOS legati oratorésque missi à populo Collatino, vt vos populum Collatinum dederetis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos populum Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilis, diuina humanáque omnia in meam populíq; Romani ditionē? Dedimus. At ego recipio. Ex Liuij lib. 1.

Deferendi nominis.

Cùm in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, AIO TE SICVLOS SPOLIASSE. si tacuisset, lis ei æstimabatur, vt victo: si negabatur, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Asconius in Verrin. 2.

Deferendi nominis.

Consul & dies. apud illum Prætorem vel Proconsulem L. Titius professus est, se Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam cum C. Seio in ciuitate illa, domo illius, mense illo, Consulibus illis, adulterium commisisse. Paulus l. 3. D. de accusat.

Deuotionis vrbium & exercituum.

DIS PATER, siue Iouis, manes, siue quo alio nomine fas est nominare, vt omnes illam vrbem Carthaginem exercitúmque quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis, quíq; aduersus legiones, exercitúmque nostrum arma teláque feret, vti vos eos exercitus, eos hostes, eósque homines, vrbes, agrósque eorum, & qui in his locis, regionibúsque, agris, vrbibúsque habitant, abducatis lumine supero priuetis: exercitúmque hostium, vrbes agrósque eorum, quos me sentio dicere: Vti vos eas vrbes, agrósque, capita ætatésque eorum deuotas, consecratásque habeatis, illis legibus, quibus quandoque sunt maximè hostes deuoti, eósque ego, vicarios pro me fide magistratúque meo, & pro pop. Ro. exercitibus, legionibúsque nostris do, deuoueo: vt me, meámque fidem, imperiúmque, legiones, exercitúmque nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. Si hæc ita faxitis, vt ego sciam, sentiam, intelligam: Tūc quisquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectè factum est, ouibus atris tribus, Tellus mater, téque Iupiter obtestor. Ex Macrobij lib. 3. cap. 9.

Deuotionis qua Decius est vsus.

IANE, IVPITER, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouensiles, dij Indigetes, diui, quorum est potestas nostrorum, hostiúmque, diíque Manes, vos precor, veneror, veniam peto, feróque, vti populo Rom. Quiritium vim victoriámque prosperetis: hostésque populi Romani Quiritium terrore, formidine, mortéque afficiatis. Sicut verbis nuncupaui, ita pro Repu. Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliáque hostium mecum diis

Manibus, Tellurique deuoueo. Ex Liuij lib. 8.

Dimittendæ concionis à Trib. pl.

SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib. 2.

Dimittendi funeris.

Corona populi tandiu stabat, respondens fletibus præficæ, id est, principi planctuum, quandiu consumpto cadauere, & collectis cinerib⁹, diceretur nouissimum verbum ILICET: quod ire licet significat. vnde est,

-Dixitque nouissima verba.

Seruius in lib. Aeneid. 6.

Dimittendi iudicij.

ACTVM EST, ILICET. Donatus in Phormion. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, cùm præco pronunciasset, ACTVM EST, ILICET: id est, Ire licet.

Dimittendi iudicij.

Moris fuit veterum, cùm satis visum esset fluxisse verborum; hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum, DIXI: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterētur, Prætor soleret pronūciare, DIXERVNT. Asconius in II. Verrinam. Cice. tamen Verrina IIII. Præco, inquit, dixisse pronunciat.

Dimittendi Senatus.

NIHIL VOS MORAMVR P. C. Iul. Capitol. in Ant. Philosoph.

Dimittendorum manium.

Dicebatur VALE, post tumuli peracta sollemnia. Seruius. Aeneid. 6. Idem in lib. 4. Mortuis etiā dicitur, vt,

-Salue maxime Palla,

Aeternúmque vale.

Item in eod.

-animámque sepulcro

Condimus, & magna supremum voce ciemus.

hoc est, inquit Seruius, Dicimus more sollēni, VALE.

Diuortij.

TVAS RES tibi habeto. Tuas res tibi agito. Ex l. 2. D. de diuortiis.

Donationis caussa mortis.

In donationibus quæ mortis caussa fiunt, hæc verborum sollemnitas custoditur: Illum agrū, aut illam domum me malo habere, quàm te: te, quàm heredem meum. Hæc Anianus Pauli Sent. Interpres lib. Sent. II. cap. 23.

Duumuirorum qui de perduellione iudicent faciendorum.

DVVMVIRI perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vincent, caput obnubito: infelici arbori reste suspendito: verberato vel intra pomœriū, vel extra pomœrium. Ex Liuij libro I.

EDICTI ædilitij, vide in l. 1. & l. 38. D. de ædil. edict. & apud Gell. lib. 4. cap. 2.

Edicti Censorum de coercendis Rhetoribus.

RENVNCIATVM est nobis esse homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras. ibi homines adulescentulos dies totos desidere. Maiores nostri qui liberos suos discere, & quos in ludos ire vellent, instituerunt. Hæc noua, quæ præter consuetudinem, ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire consueuerunt, visum est faciundum; vt ostenderemus nostram sententiam, nobis non placere. Ex Gellij lib. 15. cap. II.

Edicti Prætorij exempla passim in Pandectis extant.

Emancipationis.

Est autem emancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius proprium Romanorum est. Eáque res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque testibus, ciuibus Romanis, puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Isque mihi emptus est hoc ære æneáque libra. Deinde ære percutit libram, idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi precij loco. Ex Caij lib. Instit. I.

Euocationis deorum.

SI Deus, si dea es, cui populus, ciuitásque Carthaginensis est in tutela, téque maximè ille, qui vrbis huius, populíque tutelam recepisti, precor, veneróique, veniámque à vobis peto, vt vos populum ciuitatémque Carthaginensium deseratis: loca, templa, sacra, vrbémque eorum relinquatis, absque his abeatis: eíque populo, ciuitatíque metum, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditíque Romam ad me, meósque veniatis: nostráque vobis loca, templa, sacra, vrbs acceptior, probatiórque sit, mihi quoque, populóque Rom. militibúsque meis præpositi sitis, vt sciamus intelligamúsque. si ita feceritis, voueo vobis templa, ludósque facturum. Ex Macrobij libri tertij cap. 9.

Exceptionis.

EXTRA QVAM si quid ita factū sit, vti lege fieri licuit, l. 1. 5. Labeo. D. de flu. EXTRA QVAM in reum capitis præiudicium fiat. lib. 2. De inuent. SI nō vi, non clàm, non precariò feceris. l. si vitem. D. quod vi aut. SI in ea re nihil dolo malo actoris factum est. l. 2. D. de dol. except. SI in ea re qua de agitur præiudicium hereditati non fiat, l. 1. D. famil. ercisc. SI in ea re nihil metus caussa factum est, l. 4. 5. vlti. De dol. except. SI non voluntate creditoris fundus veniit, l. sicut. D. quibus mod. pig. SI non mihi mandatum sit, vt à debitoribus peterem, l. itaque. 48. de procre. act.

Exercitus euocandi.

SI esset tumultus, qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quo pedites euocabat, alterū cæruleum, quo equites, dicebat: QVI vult saluam Rempu. me sequatur. Seruius in lib. Aeneid. VIII. Cicero post reditum in Senatu: Quid magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo petente vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia qui Rempub. saluam vellent, ad me vnum hominem fractum & prope dissipatum, restituendum & defendendum venirent? vt qua voce ter omnino post Romam cōditam Consul vsus esset pro vniuersa Repu: apud eos solùm qui eius vocem exaudire possent. Idem pro C. Rabirio: Fit S. C. vt C. Marius, L. Valerius COSS. operam darent, vt imperium populi R. maiestásq; conseruaretur. qui Remp. saluā esse vellent, arma capere, & se sequi iubent.

Fideiubendi.

CENTVM QVÆ mihi Caius debet, eadem mihi dare spondes? spondeo. Stichum aut decem fide tua iubes? iubeo. Quantam pecuniam credidero, fide tua esse iubes? iubeo. Mille modios tritici fide tua esse iubes? iubeo. Si reus quadraginta non soluerit, fide tua esse iubes? iubeo. Ex tract. De fideiuss. in Pandectis.

Fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cicero de Offic. 3. & Epist. fam. 7. epist. 12.

Fœderis peragendi.

FECIALIS regem Tullum ita rogauit, Iubésne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, Sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: Puta tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogauit: Rex, facísne me regium nuncium populi Romani Quiritium? Vasa comitésque meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populíque Romani Quiritium fiat, facio. Dein Fecialis patrem patratum facit, qui legibus fœderis recitatis, AVDI, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audi tu populus Albanus: vt illa palàm prima postre-

mae ex illis tabulis ceráve recitata sunt sine dolo malo, vtique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defecerit, publico consilio, dolo malo, tum Diespiter populum R. sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam: tantóque magis ferito, quantomagis potes pollésque. Quod vbi dixit, porcum saxo silice percussit. Ex Liuij libro primo.

Foederis cum Antiocho rege.

AMICITIA REGI Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano sociísque bellum gesturus erit, Rex per fines regni sui eorúmve qui sub ditione eius erunt, transire finito: neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani sociíque Antiocho, & iis qui sub imperio eius erunt, praestent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto, cum iis qui insulas colunt, néve in Europam transeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, castellis cis Taurinum montem vsque ad Tanaim amnem, & à valle Tauri, vsq; ad iuga quà in Lycaoniam vergit. ne quis arma efferto ex iis opidis, agris, castellísque, quibus excedat. siqua extulit, quae quoque oportebit, rectè restituito. ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues, quae regno abscedunt, cum rege Antiocho, intráq; fines eius regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociósque sunt, iis ius abeundi manendíque esto. Seruos, seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociísque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naues longas, armamentáque earum: néve plures quàm decem naues actuarias, nulla quarú plus quàm XXX. remis agatur, habeto: néve moneréem belli causa, quod ipse illaturus erit: néve nauigato citra Calycandrum, néve Sarpedoné, promontoria: extrà quàm si quas nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quae sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorúmve quae aedes aedificiáque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorúmve sunto. Si quae pecuniae debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendíque ius item esto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, ij tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis praesidia deducito: vtíque rectè tradantur, curato. Argenti probi Attica talenta XII. millia dato intra XII. annos pensionib' aequis. talentum ne minus pondo LXXX. Romanis penderibus pendat: & tritici D XL. millia modium. Eumeni regi talenta CCCL. intra quinquennium dato: & pro frumento, quod aestimatione fiat, talenta CXXVII. Obsides Rom. XX. dato, & triennio mutato, néve minores octonum denum annorum, neu maiores quinum quadragenum. Si qui sociorum populi Romani vltrò bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi ius esto: dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptent, aut si vtrisq; placebit, bello. Ex Liuij lib. 38.

Heredis instituendi.

Heres institui rectè potest his verbis, TITIVS heres, Titius heres sit, Titium heredé esse iubeo. Illa autem institutio, Heredem instituo, Heredem facio, plerísque improbata est. Ex Vlpian. Institu. capite 21.

Heredis instituendi ac substituendi.

Heredes scripti sunt, velut, TITIVS heres esto, cernitóque in diebus proximis centum, quibus sciens poterísque: nisi ita creueris, exheres esto: tunc Maeuius heres esto, cernitóque in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps substitui potest. Ex Vlpiani Inst. cap. 22.

Indicendi compitalia.

DIENONI POST Kal. Ian. Quiritibus cópitalia erunt. Ex Macrobij lib. 1. cap. 4. & Gell. lib. 10. cap. 24.

Inlicij vocandi.

QVOD BONVM, fortunatum, felixque salutaréque siet populo R. Quiritium, reique publicae populi R. Quiritium, mihique, collegaeque meo, fidei, magistratuique nostro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, si quis pro se, siue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr. lib. de ling. 5. Liu. lib. 40.

Intercessionis Tribunitiae.

VETO. Liuius lib. 6.

Interdicti de bonis prodigi.

QVANDO TV BONA PATERNA auitáque nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercióque interdico. Ex Paul. Sent. lib. 3. tit. 5. Locum autem sic correximus, cùm antea legeretur, HABITA QVA. Nostrae correctionis testes sunt ante biennium clarissimi viri Bonifacius Amerbachius, Paulus Manutius: ad quos de communibus studiis, vt fit, scribens, ea de re mentionem inieci. Interfuit etiam correctioni Iacobus Colonius, adolescens eruditiss. & mihi amicissimus. Pòst eadem Iurisconsulto doctissimo Iac. Cuiacio in mentem venit. hoc tamen testari nunc operaepretium putaui, & simul considerandum, an pro EA RE, legendum potius esset AERE, COMMERCIOQVE. vt intelligatur, ei omni negotio quod per aes & libram gerebatur, interdictum esse. Aliorum Interdictorum Praetoris, exempla in Pandectis obuia sunt omnibus lib. Pandect. XLIII.

Interrogationis, qua Censores in sollemni Iureiurando de vxoribus vtebantur.

EX TV. EX ANIMI TVI SENTENTIA vxórem habes? Ex Gellij lib. 4. cap. 20. & lib. De orat. 2.

Iudicandi.

Vide posterius, sub formula SENTENTIAE ferendae.

Iudicis dandi.

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. Si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure Quiritum, P. Seruilij esse, neque is fundus restituatur. Ex Verr. 4.

Iudicij recuperatorij.

SI PATERET EAM SE EX SVA Veneris esse dixisse. Cicero in Diuinat Si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. Si pateret aduersus edictum fecisse. Ex Verrina 5.

Si pateret HS IↃↃↃ. dari oportere. Ex Orat. pro Q. Roscio.

Si appareteum dare oportere. Ex §. sic itaque, De actionibus.

Iudicij T. Manlij in filium.

QVANDOQVIDEM TV M. Manli neque imperium consulare, neque maiestatem patriam veritus, aduersus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, soluisti, méque in eam necessitatem adduxisti, vt aut Reipublic. mihi, aut mei, meorúmque obliuiscendum sit: nos potius nostro delicto plectemur, quàm Respu. tanto suo damno nostra peccata luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti erimus. me quidem cùm ingenita caritas liberûm, tum specimen istud virtutis, deceptum vana imagine decoris, in te mouet: sed cùm aut morte tua sanciendâ sint Consulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem, si quid in te nostri sanguinis est, recusare censeam, quin disciplinam militarem, culpa tua prolapsam, poena restituas. I lictor, deliga ad palum. Ex Liuij lib. 8.

Iudic

Iudiclorum bonæ fidei.

QVANTVM EX BONA fide illum dare facere oportet. Cicero Offic. libr. II. in Topic.

Iurisinrandi.

Maiorum diligētia hæc fuit. Primùm iurare EX ANIMI AVT SENTENTIA, quenque voluerunt: deinde ita teneri, SI SCIENS FALLERET: quòd inscitia multa versaretur in vita. Cicero libro Academ. II. Idem lib. De offic. c. 13. Non enim falsum iurare, peierare est: sed qnod EX ANIMI TVI SENTENTIA iuraneris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. Liuius libr. 32. Ex animi mei sententia iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Idem lib. 41. Ex tui animi sententia ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Censorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?

Iurisinrandi à P. Scipione concepti.

EX MEI ANIMI SENTANTIA iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patiar. si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, rémque meam pessimo leto afficias. Ex Liuij lib. 22.

Iurisiurandi, à L. Bruto ob Lucretiam præstiti.

PER HVNC castissimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, vósque dij testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacunque dehinc vi possim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ passurum. Ex Liuij lib. I.

Iurisiurandi per Iouem lapidem.

SI SCIENS FALLO, tum me diespiter salua vrbe, arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Festus lib. 10. Plaut. Aulularia. Cicero. Epist. famil. 7. Plutarchus in Sylla. Polybius autem lib. Hist. 3. rem sic explicat, ὀμνύειν δὲ Δία λίθον κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτων τὸν Ἄρεα καὶ τὸν Ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τὸ Δία λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ὁρκιζόμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, εὐορκοῦντι μὲν ποιεῖν τ' ἀγαθά, εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν, τάφων. ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτ' εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

Iurisiurandi militaris.

IN MAGISTRATV C. Lælij, C. F. Cos. L. ve Cornelij P. F. Cos. in exercitu, decémq; millia passuum propè, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam, si quid ibi inueneris sustulerísve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argenti erit: vti tu, ad C. Lælium, C. F. COS. L. ve Cornelium P. F. COS. siue ad quem eorum iusserit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quicquid inueneris, sustulerísve dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, vti quod rectè factum esse voles. Deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce aliqua caussa erit Funus familiare: feriæ vindemiales: calendæque quæ non eius rei caussa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset: morbus sonticus, auspiciúmve, quod sine piaculo prę terire non liceat, sacrificiúmve anniuersarium, quod rectè fieri non posset, nisi ipsus eo die ibi sit, ius, hostísve, status, condictúsve dies cum hoste: si cui eorum harunce quæ caussa erit, tum se postridie quàm per eas caussas licebit eo die venturum, aditurúmq; eum, qui eum pagum, vicum, opidúmve delegerit. Ex Gell. lib. 16. cap. 4.

Legis ferendæ.

VELITIS iubeatis Quirites, &c. Ex Cicer. Orat. pro Domo.

QVICVNQVE post hanc legem. Ex Oratione pro Postumo, & l. 1. D. ad legem Falcid.

CONSVL (vel Prætor, vel qui populum rogarat) Populum iure rogauit, populúsque iure sciuit.

SI QVID ius non fuit rogari, eius ea lege nihilum rogatum. Ex Philip. 1. Valerio Probo, Festo Pomp. Orat. pro domo, pro Cæcina, lib. Epist. ad Att. 3.

SI QVID contra alias leges, huius legis ergo latum sit, ei qui hanc legem rogasiit, impunè esto. Cicer. lib. 3. ad Attic.

Legis iubendæ, vel antiquandæ.

VTI ROGAS: vel ANTIQVO. moris erat vt populo in comitiis legum duæ tabellæ darentur, quarum in altera V. R. in altera A. scriptum erat. patet ex Cic. lib. de leg. 2. epist. ad Att. 1. Liuio, & aliis.

Legis sanciendæ.

NE PER saturam abrogari, derogarísve ius esto. Festus.

Iussu mandatúque legis militaris.

P. R.

COS. IMP. TRIB. Miles, Tiro, Commilito armate, quisquis es, manipularíéve Centurio, turmáve Legionarie hic sistito, vexillum sinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem signa, ductum exercitum, commeatúmque traducito. Si quis huiusce iussionis ergo aduersus præcepta ierit fecerítve, adindicatus esto hostis P. R. ac si contra patriam arma tulerit, penatésque è sacris penetralibus asportauerit. S. P. Q. R.

SANCTIO plebisciti, S. ve Consulti, Vltra hos fines arma ac signa proferre liceat nemini. Ex epigram. Romanis.

Legati testamentarij.

Legamus quatuor modis: per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Per vindicationem, his verbis legamus: DO, lego, capito, sumito, siue habeto. Per damnationem his verbis: HERES meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare iubeo. Sinendi modo ita: HERES meus damnas esto sinere, Lucium Titium sumere illam rem, sibíque habere. Per præceptionem sic: LVCIVS Titius illam rem præcipito. Ex Vlpiani Instit. cap. 24.

Libandi diis vini.

MACTVS hoc vino inferio esto. Arnob. lib. contr. gent. VII. vide infra, Sacrificij porcæ.

Literarum ab Impp. ad Senatum incolumi exercitu mittendarum.

SI VOS, & liberi vestri valetis, bene est: ego & exercitus valemus. Dio Cass. in Adriano, & Cicero in epist. persæpe: aliíque complures.

Lustrandi agri.

MARS PATER te precor, quæsóque vti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ, quoius rei ergo agrum, terram, fundúmque meum suouitaurilia circumagi iussi. vti tu morbos visos, innisósque, viduertatem, vastitudinémque, calamitates, intemperiásque prohibessis, defendas, auerruncésque. vtiq; tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque euenire sinas. pastores, pecuáque salua seruassis, duísque bonam salutem valetudinémque mihi, domo, familiæque nostræ. Harunce rerum ergo, fundi, terræ agríque mei lustrandi, lustríque faciendi ergo sicuti dixi macte hisce suouitaurilibus lactentibus immolandis esto. Mars pater eiusdem rei ergo, macte hisce suouitaurilibus lactentibus esto. Item cultro facito struem, & fertum vti adsiet. inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum vitulúmque, sic oportet. Eiúsque rei ergo macte hisce suouitaurilibus immolandis esto. nominare vetat Martem. neque agnum, vitulúmque. Si minus in omnes litabit, sic verba concipito: MARS pater, si quid tibi in illisce suouitaurilibus lactentibus, neque satisfactum est, te hisce suouitaurilibus piaculo. Si vno, duobúsque dubitauerit, sic verba concipito:

Mars

Mars pater, quod tibi illuc porco neque satisfactum est, te hoc porco piaculo. Ex Catone De re rust. ca. 141.

Mancipij faciendi.

Vide Nexus faciendi formulam.

Manumittendi serui.

Manumitti seruus dicebatur, cùm dominus aut caput eius serui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC hominem liberum esse volo: & emittebat eum è manu. Ex Festi libro 11. Extat etiam in Bibliotheca regis fragmentum indicis Latinograeci, in quo scriptum ita est: ἐνδύνα ἡ ῥάβδος, μεθ᾽ ἧς ὁ ἄρχων ἢ ὁ πραίτωρ τὴν τῶν ἐλευθερουμένων κεφαλὴν ἐπαίει, ὁ φάσκοντες: ΦΑΜΕΝ ΤΟΝ ΠΑΡΟΝΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ, ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

Matrimonij testificandi.

COS. AVG. Pub. Claud. Quaes. aer. Antoninam Volumniam virginem, volent. auspi. è parent. suis coemit, e. IIII. fac. in do. dux. Id est, Consule Augusto, P. Claudius Quaestor aerarij Antoninam Volumniam virginem volentem, auspicatò, è parentibus suis coemit, & quatuor facibus in domũ duxit. Ex lapide Patauino.

Missionis ignominiosae.

C. Auiene. quòd in Italia milites populi Roma. contra Rempubl. instigasti, rapinásque per municipia fecisti, quódque mihi, Reique publicae inutilis fuisti, & pro militibus tuam familiam, iumentáque in naues imposuisti, tuáque opera militibúsque tempore necessario Respublic. caret, ob eas res ignominiae caussa ab exercitu meo te remoueo: hodiéque ex Africa abesse, & quantum potes, proficisci iubeo. itémque te A. Fontei, quòd Tribunus militum seditiosus, malúsque ciuis fuisti, ab exercitu dimitto. T. Alliene, M. Tiro, C. Clusiane, cùm ordines in meo exercitu, beneficio non virtute consecuti, ita vos gesseritis, vt neque bello fortes, neque pace boni aut vtiles fueritis, & magis in seditione concitandísque militibus, aduersariorum nostrorum Imperatoris, quam pudoris modestiaeque fueritis studiosiores, indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis: missósque facio, & quantum potestis, abesse ex Africa iubeo. Ex Hirtio.

Mulctae in iudicio.

M. TERENTIO, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei vnam ouem mulctam dico. Gell. lib. 11. cap. 1.

Nexus faciendi.

Mancipatio est imaginaria quaedam venditio, quae sic agitur. adhibitis non minus quàm quinque testibus ciuibus R. puberibus, & praeterea alio eiusdem conditionis, qui librã aeneam tenebat, qui appellabatur Libripens. is qui mancipium accipit, aes tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere, aeneáque libra. Deinde aere percutit libram. idque aes dat ei à quo mancipium accipit, quasi precij loco. Boetius in Topic. ex lib. 1. Institut. Caij.

Ominis nuptialis.

TALASIO. Liuius libr. 1. Vnam longè ante alias specie insignem à globo Talasij cuiusdam raptam ferunt: multísque sciscitantibus, cuínam eam ferrent, identidem, nequis violaret, TALASIO ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vocem factam. Idem Seruius in lib. Aeneid. 1.

Oraculi Delphici.

ROMANE, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare suo flumine sinas. emissam per agros rigabis, dissipatámque riuis extingues. tum tu insiste audax hostium muris, memor, quam per tot annos obsides Vrbem, ex ea tibi his quae nunc panduntur, fatis victoriam datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato: sacráque patria, quorum omissa cura est, instaurata, vt assolet, facito. Ex Liuij libro quinto.

Oraculi Delphici.

TVM, SI faxitis Romani, vestrae res meliores faciliorésque erunt magis ex sententia Respu. vestra vobis procedet: victoriáque duelli, populi Rom. erit. Pythio Apollini, Repub. vestra bene gesta seruatáque, lucris meritis donum mittitote: déque praeda, manubiis, spoliísque honorem habetote. Ex Liuij li. 23.

Pactionis ob pacem cum Aetolis.

IMPERIVM maiestatémque populi Ro. gens Aetolorum conseruato sine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduersus socios amicósque eorum ducetur, per fines suos transire sinito, néve vllo ope iuuato. hostes eosdem habeto, quos populus R. armáque in eos ferto, bellúmque pariter gerito. perfugas, fugitiuos, captiuósque reddito Romanis sociísq;: praeterquam si qui capti, cùm domos redissent, iterum capti sunt: aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, cùm inter praesidia Romana Aetoli essent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyraeorum magistratibus sine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quisque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. Obsides XL. arbitratu Consulis Romanis dato, ne minores XII. annorum, neu maiores XL. Obses ne esto Praetor, praefectus equitum, scriba publicus, neu quis qui antè obses fuerit apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges esto. Ex Liuij libr. 38.

Precationis ob bellum Macedonicum.

QVAM rem Senatus populúsque R. de Rep. déque ineundo nouo bello in animo haberet, ea res vti populo Rom. sociísque ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: secundum rem diuinam, precationémque, vt de Repub. déque prouinciis senatum consulerent. Ex Liuij lib. 31.

Precationis P. Scipionis.

DIVI Diuaeque, inquit, qui maria terrásque colitis, vos precor quaesóque quae in meo imperio gesta sunt, geruntur, póstque gerentur, ea mihi, populo plebique Romanae, sociis nominique Latino, qui populi Romani, quique meam sectam, imperium, auspiciúmque terra, mari, amnibusque sequuntur, bene vertant: eaque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: saluos incolumésque victis perduellibus victores spoliis decoratos, triumphantésque mecum domos reduces sistatis: inimicorum hostiúmque vlciscendorum copiam faxitis: quaéque populus Carthaginensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populóque Romano in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Ex Liuij lib. 29.

Precationis qua in principio pompae Romani Imperatores triumphantes, in Vaticano vtebantur.

DI, NVTV, & imperio quorum nata & aucta est res Romana, eandem placati, propitiatique seruate.

In fine verò in Capitolium ascendentes, haec.

GRATIAS tibi Iupiter optume maxume, tibique Iunoni reginae, & ceteris huius custodibus, habitatoribúsque areis Di lubens laetúsq; ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluistis, meas seruata, bene gestáq; eandem & seruate, vt facitis, fouete, protegite propitiati, supplex oro. Ex Macrob. Saturnaliorum lib. 1.

Precationis Hersiliae.

NERIA Martia, te obsecro pacem dare, vt liceat nuptiis propriis & prosperis vti. quod de tui coniugis consiliu contigit, vti nos itidem integras raperent, vnde liberos sibi & suis posteris patriae pararent. Ex Gellij lib. 13. cap. 21.

Precationis Cõsularis, in Consule renunciando.

QVOD bonum, faustum, felix fortunatúmque sit, mihi

magistra

magistratuíque meo, populo plebíque Romanæ L. Licinium c o s. renuncio. Cic. pro Muræna.

Præconij in sacrificiis.

HOC AGE. Plutarchus in Numa, & Coriolano. FAVETE linguis. Cic. 1. & 2. de Diuinat. Plin. lib. 28. cap. 2.

Præfandi omnibus in rebus.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatúmque sit. Cic. lib. de Diuin. 1.

Postumos nepotes instituendi.

FILIVS MEVS heres esto. si filius meus me viuo moriatur, tunc si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes sunto. Scæuola ex C. Aquillo, l. gallus. 29. De lib. & postum.

Regis ab Interrege rogandi.

QVOD BONVM, felixque sit, Quirites regem create. ita patribus visum est. patres deinde, si dignum, qui secundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient. Ex Liuij lib. 1. Regis inaugurandi.

IVPITER PATER, si est fas hunc Numã Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, vti tu signa nobis certa acclarassint inter eos fines, quos feci. Ex Liuij lib. 1. Relegandi.

ILLVM PROVINCIA illa, insulísque eis relego: excedeŕeque debebit intra illum diem. Ex Vlpiano in l. 7. §. bis qui. D. de interd. & releg.

Renunciandi Consulis designati ab ipso Cos.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatúmque sit, mihi magistratuíque meo, populo plebíque Romanæ, N. N. Consulem renuntio. Ex Cicerone in Orat. pro Muræn. Replicationis.

AVT SI mihi mandatum est, vti à te peterem, l. Itaque. 48. De procurat.

AVT SI res iudicata non sit, l. 24. De except. rei iudic.

AVT SI damnatione interposita secundum decretum vendiderit. l. consilio. 7. D. de curat. fur.

Repudij.

CONDITIONE tuanõ vtor, ex l. 11. D. de diuort. & rep.

Rogandi iudicis.

ITAQVE præclarũ à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si eũ teneremus: QVÆ SALVA FIDE facere possit. Hæc rogatio ad ea pertinet, &c. Cic. lib. De offic. III. Rogationis Atiliæ.

OMNES CAMPANI, Atelani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani Fuluio Proconsuli, quæque vos secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt, de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit: Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. Ex Liuij libro XXVI.

Rogationis de Tribunitio magistratu.

SI TRIBVNOS PLEBIS DECEM rogabo, si quos mi nos hodie decẽ tribunos plebis feceritis bi tum, quos sibi collegas cooptassint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebei sint, vt illi quos hodie Tribunos plebei feceritis. Ex Liuij lib. 3.

Salutationis matutinæ:

AVE. Vespertinæ:

SALVE. Dio Cassius in Adriano.

Salutationis patris Patriæ.

QVOD BONVM, faustúmque sit tibi, domuíque tuæ Cæsar Auguste, Senatus te consentiens cum populo Rom. consalutat Patriæ patrem. Ex Valerius Messala vsus traditur à Sueton. in Augusto.

Salutationis in epistolis.

Seneca libro epist. II. epist. XV. Mos antiquis fuit, vsque ad meam senatus ætatem, primis epistolæ verbis adiicere, Si vales, bene est: ego valeo. Rectè & nos dicimus, Si philosopharis, bene est, &c.

Salutationis in epistolis Impp. re bene gestis.

Si vos liberíque vestri valetis, bene est. Ego quidem & exercitus, valemus. Xiphilinus in Adriano, & in epist. Cicer. passim.

Sacrificij porcæ præcidaneæ ante messem.

Priusquam messem facies, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porcam fœminam, priusquam hasce fruges condantur, far, triticum, ordeum, fabam, semen rapicium, thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni præfato. Priusquam porcam fœminam immolabis, Iano struem commoueto sic: IANE PATER, te hac strue commouenda bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi liberísque meis, domo familiæque meæ mactus hoc ferc̃to. Fercc̃tum Ioui moueto, & mactato sic: IVPITER TE hoc ferc̃to ob monendo bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi liberísque meis, domo familiæque meæ mactus hoc ferc̃to. Postea Iano vinum dato sic: IANE PATER, vti te strue commonenda bonas preces bene precatus sum, eiusdem rei ergo macte vino inferio esto. Postea Ioui sic: IVPITER MACTE ferc̃to esto, macte vino inferio esto. Postea porcã præcidaneam immolato. Vbi exta prolecta erunt, ita Iano struem commoueto, mactatóque item vti prius obmoueras. Ioui ferctum obmoueto, mactatóque vt prius feceras. Item Iano vinum dato, & Ioui vinũ dato, ita vti prius datum fuit ob struem obmouendam, & ferc̃tum libo dum. postea Cereri exta & vinum dato. Ex Catone De re rust. cap. 134. apud quem tamen MACTVS perpetuo legendum, locus ille ex libro Arnobij contra gentes VII. significare videtur. Operæpretium est verba ipsa depromere, quibus cum vinum datur, vti ac supplicare consuetudo est. Mactus hoc vino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea caussa est additum, eáque ratione profertur: ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vsibus eripiatur humanis.

S. Consultorum à plebe comprobandorum.

QVOD SENATVS maxima pars iubeat, qui assidetis, id volumus, iubemúsque. Ex Liuij lib. 26.

S. C. quo quid Consulibus mandatur.

DONATVS in Adelph. Terent. *Fac sis Sostrata.* SIS, inquit, honorifice additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit. deductum est autem à Senatusconsulti formula. vbi enim aliquid Senatus Cõsulib. iniungit, addit: SI EIS VIDEATVR. Hæc ille. Etest hoc obseruatum à Cicerone in illis s. c. quæ in Philippic. legimus. vt Philip. IX. Vtique C. Pansa, A. Hircius c o s s. alter, ambóve, si eis videbitur, Quæstoribus vrbanis imperent, &c.

Senatusconf. scribendi.

QVID OB EAM rem fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Cælius in Epist. fam. 7. & alibi persæpe.

Senatusconsulti summi.

VIDEANT CONSVLES ne quid Respub. detrimenti accipiat. Salluſt. Catil. Cic. in Catil. Liuius lib. 3. Tantúmque terrorem incussere patribus, vt (quæ forma Senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est) Postumio alteri consulum negotium daretur: Videret, ne quid resp. detrimenti caperet.

Sententiæ in perduellionis damnatum ferendæ.

I LICTOR, colliga manus, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito. Cice. pro C. Rabirio, Liu. lib. I. Gell. lib. 12. cap. 3.

Sententiæ in damnatos pronunciandæ.

LICTOR ADDE virgas, & in eum lege agito. Liuius libro 36. Sententiæ per tabellam ferendæ.

IN caussis maioribus Iudices in cistam tabellas coniiciebant suas, easque insculptas literas habentes, A absolutionis

lutionis, C. condemnationis: cùm de aliculus capite agebatur, N.L. ampliationis. his enim literis significabant non liquere. Pedian. in Diuinat. De formula N.L. Cicero in Ciuent.

Sententiæ in priuatis litibus pronunciandæ.

CICERO lib. De finib. II. Priuatarum litium iudices sumus. nihil enim possumus iudicare, nisi quod est nostri iudicij. in quo frustra iudices solent, cùm sententiam pronunciant, addere, SI QVID MEI IVDICII EST. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud est iudicatum, &c.

Sententiæ pronunciandæ.

CVM constet Titium Seio ex illa specie quinquaginta, item ex illa specie vigintiquinque debere: iccirco L. Titium Seio centum condemno. Ex l. I. D. quæ sent. sin. appel. Item, Non liquet: siquando obscura caussa videbatur, priuati iudices id iurabant. Gell. lib. 14. cap. 2. & l. Pomponius. D. de re indic.

Sententiæ pronunciandæ.

FECISSE VIDERI. Cic. pro Cæcina, Verrina 3. De finibus 2. & aliis locis innumeris. itémq; alij cóplures.

Sponsionis.

QVOD A Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Ex Cice. Orat. pro Qu. Roscio.

Sponsionis in iudicio.

NI TE Apronius in Decumis socium esse dicat. Ex Verrina 5.

Sponsionis in arbitrio.

NI VIR BONVS sit. Cic. lib. 3. Offic.

Stipulationis in emptione suum.

ILLASCE sues sanas esse, haberéque rectè licere, noxísque præstare, neque de pecore morboso esse, spondésne? Varr. lib. 2. cap. 4.

Stipulandi.

SPONDES? spondeo. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. Iustinianus §. I. De verb. oblig.

Stipulationis in caprarum emptione.

ILLAS capras hodie rectè esse, & bibere posse, haberéq; rectè licere, hæc spondésne? Ex Varr. lib. De re rust. 2. cap. 3.

Stipulationis in ouium emptione.

Cùm emptor dixit, TANTI SVNT MIHI EMPTÆ? & ille respondit, SVNT, & expromisit númos: emptor stipulatur prisca formula sic: ILLASCE oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouillum, quod rectè sanum est extra luscam, surdam, minam, id est, ventre glabro: neque de pecore morboso esse, haberéque rectè licere. hæc sic rectè fieri spondes? Ex Varr. lib. De re rust. 2. cap. 2.

Stipulationum in boum aut iuuencorum emptione.

Eos cum emimus domitos, stipulamur sic: ILLOSCE boues sanos esse, noxísque præstari? Cùm emimus indomitos, sic: ILLOSCE iuuencos sanos rectè, déque pecore sano esse, noxísque præstari spondésne? Varr. lib. 2. cap. 5.

Testamenti nuncupati.

Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: HÆC VTI in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. Itaque vos Quirites testimonium præbitote. Ex Vlpiani Instit. cap. 20.

Testimonij dicendi.

Maiorum hæc fuit diligentia. Voluerunt vt qui testimonium diceret, ARBITRARI se diceret, etiam quod ipse vidisset. Cic. Academic. 2. Idem pro Fonteio: Primùm illud verbum consideratissimum nostræ consuetudinis ARBITROR, quo nos etiam túc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimonio sustulit.

Templi concipiendi.

Varro lib. de lingua lat. VI: Concipitur templum verbis, non iisdem vsquequaque. In arce ita: Templáque meta sunto, quoad ego eas relinquam, nuncupauero. Olla ver arbor, quicquid est, quam me sentio dixisse, templum tectúmque: ferto in sinistrum. Olla ver arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum tectúmque: ferto in dextrum. Interea concretione, conspicione, cortumione, vtique ea rectissime sensi.

Vaticinij Martiani.

AMNEM Troiugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis cóserere manus. sed neque credes tu mihi, donec compleris sanguine campum, multáque millia occisa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera, piscibus atq; auibus, ferísque quæ incolunt terras, iis fiat esca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus est. Hostes Romani si expellere vultis, vomicámque quę gentium venit longè, Apollini vouendos censeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cùm populus dederit ex publico partem, priuati vti conferant pro se suísque. His ludis faciendis præerit Prætor hic, qui ius populo plebíque dabit summum. Decemuiri Græco ritu hostiis sacra faciant. hæc si rectè faxitis, gaudebitis semper, fiétque res vestra melior. nã is diuus extinguet perduelles vestros, qui vestros cãpos pascit placidè. Ex Liuij li. 25.

Vestalis à Ponlif. Max. capiundæ.

SACERDOTEM Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius siet sacerdotem Vestalem facere, pro populo Ro. Quiritibus, vti quod optima lege fiat, ita te Amata capio. Ex Gellij lib. I. cap. 12.

Voti ob bellum cum rege Antiocho.

SI DVELLVM quod cum Antiocho rege sumi populus iussit, id ex sententia Senatus populíq; Ro. cõfectum erit, tum tibi Iupiter populus Ro. ludos magnos, dies decem continuos faciet: donáque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam Senatus decreuerit. quisquis magistratus eos ludos quãdo vbique faxit, hi ludi rectè facti, donáq; data rectè sunto. Ex Liuij li. 36.

Voti concipiendi.

TVO dnctu, Pythice Apollo, tuóque numine instinctus pergo ad delendã vrbem Veios: tibíq; hinc decimam partem prædę voueo. te simul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram, tuámque mox futuram vrbem sequare: vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat. Ex Liuij lib. V.

Voti de vere sacro concipiendi.

VELITIS iubeatísne hoc sic fieri? si res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam, salua seruata erit hisce duellis, datum donũ duit populus Romanus Quiritium, quod duellum populo Romano cum Carthaginensi est, quæque duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt: quod ver attulerit ex suillo, ouillo, caprino grege, quæq; prophana erũt, Ioui fieri, ex qua die Senatus populúsque iusserit. qui faciet, quando volet, quáq; lege volet, facito: quo modo faxit, probè factum esto. si id moritur, quod fieri oportebit: prophanum esto, neque scelus esto. si quis rumpet, occidétve insciẽs, ne fraus esto. si quis clepset, ne populo scelus esto, néve cui cleptũ erit: si atro die faxit insciens, probè factum esto. si nocte siue luce, si seruus siue liber faxit, probè factum esto. si ante id ea Senatus populúsque iusserit fieri, ac faxit, eo populus solutus, liber esto. Eiusdem rei caussa ludi magni voti æris CCCXXXIII. millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC. multis aliis diuis bubus albis, atque ceteris hostiis. Ex Liuij lib. XXII.

Voti Pontificum.

PONTIFICVM VOTIS ANNVANT dij Romanæ reipublicæ, arcanáq; morbis præsidia Apollinis iussu summa veneratione ex hoc Palladis cypho sacrancta libarunt, annuant, quorum ritu Romano imperio regna cessere. Ex Antiquitatibus Romanis capite 13.

FINIS.

ANIMADVERSIONES, TVM ERRATA ALIQVOT, IN QVIBVS PRIOR NVMERUS COLUMNAM, POSTERIOR PAGINAM DENOTAT.

Col.2.Pag.19.ver.Adoptare,lege in filium, alienū sibi adsciscere.1.23. ver. Aedilitas, dici & definiri videtur.1.31.ver.ceretur,defluerct.2.ibid.λιταγωδεν.1.36.post explicationem verbi Antestari, adde, ANTESTATVS,is erat qui testatò,id est testibus adhibitis conueniebatur: sicut Denunciatus dicitur, cui fit denunciatio,i.venditor.D.de re iud. Eadem ratione apud Gaium lib.1.Instit.tit. 6. pater fiduciarius Antestatus dictus est olim.Nec verò Antestati dicebantur superstites, siue testes, & Antestatorum non attrectabatur auris,sed testium.Lex Baiuuaria, Testis,inquit,per aurem trahi debet.Et apud Plautum in Persa: SATVR. *Age ambula in ius leno.* D.*quid me in ius vocas?* S. *Illic dicam apud Pratorem. sed ego in ius voco.* D.*Nonne antestaris?* S.*Tuán' ego caussa carnufex Cuiquam mortali libero aures atteram, Qui hic commercaris ciues homines liberos?* Itaque lex 12. Tab. sic forte restituenda, SI IN IVS VOCAT, NI EAT, MANVM INICITO, ENCAPITO ANTESTARI.Encapito autem pro incipito,prisco more. Vt sit hic sensus:Qui reum in ius vocat,non euntem ducat manu iniecta,& antestetur.nec enim iure ducebatur quia,nisi antestatus.Alij aliter legunt,vt ostendimus in verbo Antestari.Huic opponitur Intestatus,de quo suo loco diximus.2.43.ver.tes,apud quos etiam fœneb.1.44.v.reb.auct.post, ind.poss. adde,Ad argentarios autem duabus de caussis pecuniæ deferebantur. aut enim credebantur sub vsuris ipsis,quas deinde fenori collocabant. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terentij interpres significans: Tunc,inquit,in foro,& de mensæ scriptura,magis quam ex arca domoque, vel cista pecunia numerabatur.De qua consuetudine diximus in voce syngrapha.Aut deponebatur sine fenore, vt ex d.l.si ventri.constat,propter fidem publicam duntaxat: id est vt tutiore loco quam priuatis in ædibus asseruarentur.2.Ibid.ver.penult.indiciq.1.53.v.tur.dele idem.v.ras)λιτρα.2.63.v.illud. CVI BONO.1.77. v.gij,principalique.2.Ib.v.CANINA, CANINAM FACVNDIAM.1.80.v.numerum.indiuiduum.1.84. v.Καρπισμὸς,huius verbi expositionem sic restitue,Καρπισμὸς apud Clement.Alexand.lib. 5. χειρῶν ἐπαφή,id est manuum correptio & vindiciæ,à Charisio καρπισεία dicitur,quod manus brachiale caperetur, qui carpus dicitur.Id & Gellius indicat scribens : Vindiciæ correptione manus in re atque loco præsenti apud Prætorem fiebant. Hinc Καρπιστὴς adsertor, & καρπισεία adsertio vocatur,vt est in Glossis veteribus.1.99.v.riis,ἔχων φολλεῖς.1.104.v.milit.quod quidam.2.118.v.motiores. Commata.1.141.v.uinciis. adde,Cicero in Sextiana: Qua de caussa,&c.1.144.v.runtur.l. 27 .2.147.v.æque.atq; vsu numero.1.160. v.gere.laqueis.1.167.v.DINVMMIVM,lege DINVMMIVM,vectigal appellatur à præstationis qualitate & modo,l.vn.C.de Alexandrinæ primat.1.185.v.est Florent.ἐπιβατικοί.2.198.v.minis sque. quæ sunt leg.2.207.v.bant:& quod.& lin.seq.dele &.1.223.v.Ius in.adde post mutui datio,de reb. cred.1.237.v. ἰμολογία,χειρόν .2.240. ad columnæ finem adde,separans:Quin minus porro coracinū,aut hysginum, aut melinum suo nomine,quàm coccum purpuráve designatur? 2.269.v. τὸ χθ.διωνυσοδώρου.1.293. v.διάτρια προσελθών.1.331.v.Minus.ἐραδίως.1.357.v.furtum.dele,inquit Imp.v.res, noxia.1.359.v.ferior.est, didrachmum.2.360.v.συγκατα συγκαταλιπομένην.1.374.v.rens,quæ neque.1.400.v.gine iur.dele à nomine Iustinianus,vsque ad vocem Festus.1.421.v.ἢ τὰς.ἔωσθαι.2.440.v.mum. consumit. 2.450. v. sis.lege trigesimo primo.Species autem à partibus &c.1.451.v.vigesimono,pro quo repone trigesimo.v.commissis,trigesimoprimo.v.Stichum.pro vigesimonono,repone,trigesimo.2.Ibid.v.de legatis. pro vigesimonono,repone trigesimo.1.457.v.πάλλαγῇ. ἀνάλλαξιν.1.487.v.SIVE. pro CVM, SVM.2.529.v. etiam,in voce ὑπερήφανο.2.536.v.Tabularius.διαλαμψιν.2.559.v.dinis.hinc Columell.

Reliqua expecta ex tertia huius libri editione.

